

นิทานชวีรญาณ

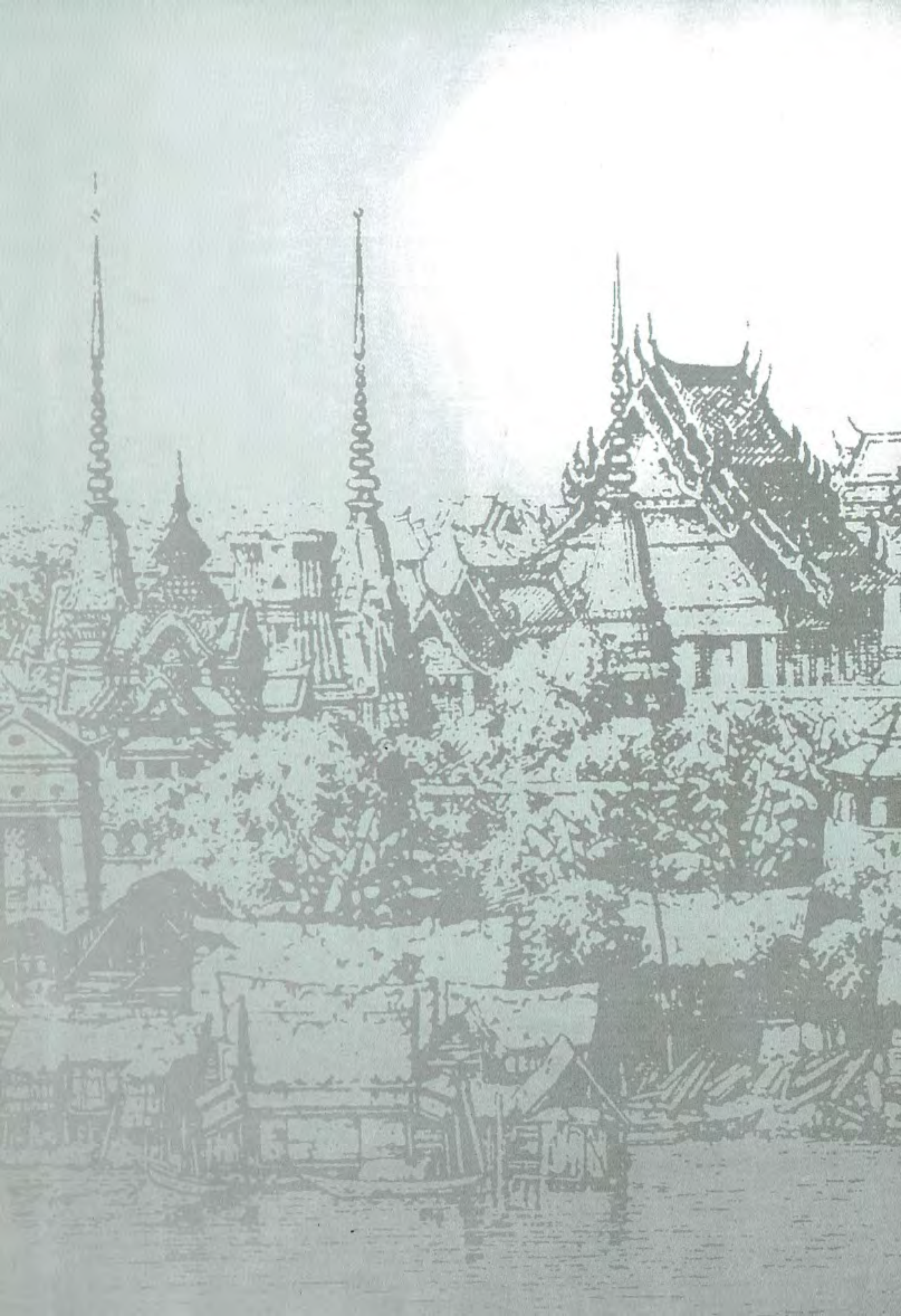
เล่ม ๓-๕

398.2
น 597
ล.3-4

วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๕๖

หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

นิทานวชิรญาณ

เล่ม ๓ - ๔

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๕๖

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓ - ๔

พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๕๖ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กรมศิลปากร. สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.
นิทานวชิรญาณ. เล่ม ๓ - ๔. -- กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๖. ๑,๔๗๐ หน้า.
๑. นิทาน. I ชื่อเรื่อง.

๓๙๘.๒

ISBN 978 - 616 - 283 - 059 - 4

ที่ปรึกษา อธิบดีกรมศิลปากร (นายสหวัฒน์ แน่นหนา)
รองอธิบดีกรมศิลปากร (นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม)
ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
(นายบุญเดือน ศรีวรพจน์)
หัวหน้ากลุ่มภาษาและวรรณกรรม
(นางสาวอรสรา สายบัว นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ)

ผู้ตรวจสอบชำระและบรรณาธิการ

นางสาวผกาวรรณ เดชเทวพร นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ

หมวดหมู่
398.2
น 597
ค.3 ฉ.4
033532

คำนำ

วรรณคดี กวีนิพนธ์ หรือวรรณกรรมเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ทรงคุณค่า ซึ่งบรรพบุรุษได้รังสรรค์ไว้ ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดไว้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดกาล กรมศิลปากรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางปัญญาอันเป็นรากฐานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเทศที่มีการสั่งสมอารยธรรมมาแต่โบราณกาล จึงมอบให้สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์สืบสานการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และจรรโลงศาสตร์ทางภาษาและวรรณกรรมไทยทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองให้ธำรงไว้อย่างมั่นคงและถาวร โดยเฉพาะการดำเนินงานศึกษา ค้นคว้า และตรวจสอบชำระวรรณคดี กวีนิพนธ์ หรือวรรณกรรมในอดีตที่ปรากฏหลักฐานในสมุดไทย หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นต้นว่า หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร ฯลฯ แล้วจัดพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชนเพื่อสืบต่ออายุงานวรรณกรรมดังกล่าว อันเป็นแนวทางหนึ่งในการสงวนรักษาและสืบทอดมรดกทางปัญญาให้คงอยู่คู่บรรณพิภพ เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าสืบไป

นิทานวชิรญาณเป็นวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีที่มีคุณค่าทั้งเนื้อหาสาระและความบันเทิง กำเนิดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากบรรดาสมาชิกวชิรญาณได้เรียบเรียงเรื่องราวต่างๆ เป็นสำนวนร้อยแก้วหรือร้อยกรองส่งให้กรรมสัมปาทิกของหนังสือวชิรญาณ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับคณะบรรณาธิการพิจารณาเรื่องเพื่อพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณ วชิรญาณวิเศษ วชิรญาณสโมสร และวชิรญาณฉบับปีใหม่ตามลำดับ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๘ - ๒๔๔๓ เพื่อให้อ่านกันในบรรดาสมาชิกวชิรญาณ วรรณกรรมที่พิมพ์เผยแพร่ดังกล่าวเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ให้แนวคิด ทั้งยังสะท้อนถึงสภาพวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี และสังคมในอดีต อันเป็นอุทาหรณ์แก่อนุชนในการดำเนินชีวิต เรียนรู้ และซึมทราบถึงวิวัฒนาการของสังคมที่ได้พัฒนาไปสู่ความ

เจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ กรมศิลปากรจึงรวบรวมและพิมพ์เผยแพร่นิทานวชิรญาณครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘ - ๒๕๐๙ เรียกว่า "นิทานวชิรญาณ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ" จัดพิมพ์เป็นชุด มี ๔ เล่ม รวมทั้งสิ้น ๑๑๘ เรื่อง คือ เล่ม ๑ มีจำนวน ๒๘ เรื่อง เล่ม ๒ มีจำนวน ๒๖ เรื่อง เล่ม ๓ มีจำนวน ๔๗ เรื่อง และเล่ม ๔ มีจำนวน ๑๗ เรื่อง

ต่อมาพุทธศักราช ๒๕๕๒ กรมศิลปากรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของ **"นิทานวชิรญาณ"** ซึ่งควรจรรโลงรักษาไว้ให้แพร่หลายและคงอยู่สืบไป จึงมอบให้นางสาวผกาวรรณ เดชเทวพร นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มภาษาและวรรณกรรม สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ศึกษาค้นคว้า และตรวจสอบชำระเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับนิทานที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์วชิรญาณประเภทต่าง ๆ ซึ่งยังมีอีกจำนวนมาก มาเพิ่มเติมให้ครบถ้วนเพื่อจัดทำต้นฉบับนิทานวชิรญาณฉบับสมบูรณ์และพิมพ์เผยแพร่ต่อไป รวม ๔ เล่ม ตามจำนวนของชุดนิทานวชิรญาณที่เคยพิมพ์เผยแพร่มาแล้ว แต่ครั้งนี้จำนวนเรื่องมากกว่า รวมทั้งสิ้น ๓๐๑ เรื่อง คือเล่ม ๑ และเล่ม ๒ จำนวนเล่มละ ๕๐ เรื่อง เล่ม ๓ จำนวน ๖๒ เรื่อง และเล่ม ๔ จำนวน ๑๓๙ เรื่องตรวจสอบชำระและจัดทำต้นฉบับปีละ ๑ เล่ม ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๕๒ เป็นต้นไป และรวมพิมพ์ครั้งละ ๒ เล่ม คือพิมพ์เล่ม ๑ และเล่ม ๒ ในพุทธศักราช ๒๕๕๕ ส่วนเล่ม ๓ และเล่ม ๔ พิมพ์ในพุทธศักราช ๒๕๕๖

การจัดพิมพ์นิทานวชิรญาณครั้งนี้ได้เรียงเรื่องตามลำดับชื่อตั้งแต่อักษร ก - อ และรักษารูปแบบถ้อยคำ สำนวนภาษา การสะกดชื่อที่ทับศัพท์ภาษาต่างประเทศคงไว้ตามต้นฉบับเดิม ส่วนอักขรวิธีอื่น ๆ คงแก้ไขปรับปรุงตัวสะกดการันต์ให้ถูกต้องตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ นอกจากนั้นได้ปรับแก้ไขการเรียงรูปแบบเนื้อหาสาระแต่ละเรื่องให้สะดวกในการอ่านและเข้าใจเรื่องชัดเจนขึ้น ปรับและตัดเครื่องหมายวรรคตอนซึ่งปรากฏในบางเรื่องออก เพื่อให้เป็นลักษณะเดียวกันทุกเรื่อง ทั้งยังเพิ่มเติมเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) ปรัศนี (?) อัญประกาศ (" ") เพื่อเน้นความให้ได้อรรถรส พร้อมทั้งจัดทำเชิงอรรถอธิบายคำหรือความเพื่อให้เรื่องสมบูรณ์ ส่วนนิทานที่เป็นร้อยกรองได้ปรับแก้ไขให้ถูกต้องตามรูปแบบฉันทลักษณ์ของกวีนิพนธ์ไทย และปรับเพิ่มเติมเครื่องหมายฟองมัน (⊙) เมื่อเริ่มคำประพันธ์แต่ละบท และเครื่องหมาย

อังคั่น (ฯ) กำกับท้ายวรรคทุกบท เพื่อให้นิทานที่เป็นร้อยกรองเหมือนกันทุกเล่ม

กรมศิลปากรหวังว่า**นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓ - ๔** ฉบับตรวจสอบชำระนี้จักอำนวยคุณประโยชน์แก่เยาวชนและผู้สนใจทั่วไปให้ได้รับอรรถรสและความบันเทิง ตลอดจนจักปลุกจิตสำนึกร่วมกันในการสร้างสรรค์จรรโลง และสืบทอด "วรรณกรรม" ให้คงไว้เป็นมรดกของชาติตลอดกาล

(นายสหวัฒน์ แน่นหนา)

อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	(๑)
คำอธิบายประกอบการจัดพิมพ์นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓ - ๔	(๑๔)
นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓	(๕๑)
๑. ต้นวายปลายดก	๑
๒. ต้องแขวนคอไม่ใครก็ใคร	๔
๓. ต้องถูกเนียรเทศอยู่นาน	๗
๔. ต้องโทษแขวนคอ	๑๙
๕. ตอบโต้กันด้วยความมโนสาเร่	๒๑
๖. ตะพั้นกระเดื่อง	๒๕
๗. ตักน้ำรดหัวสาก	๒๗
๘. ตับคน	๓๐
๙. ตั๋วเงินพนัน	๓๒
๑๐. ตากรรมคำกลอน	๓๓
๑๑. ตาแก่ขนถ่านหิน	๔๐
๑๒. ตาชูคำกลอน	๔๘
๑๓. ตาเฒ่าไปรษณีบุรุษ	๕๓
๑๔. ตาบอดสอดตาเห็น	๖๖
๑๕. ตายเพราะความรัก	๗๒
๑๖. ตาสอนคำกลอน	๘๒
๑๗. ตาหวังคำโคลง	๙๕
๑๘. ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ	๑๐๑

เรื่อง	หน้า
๑๙. แต่งงานกันด้วยความสัตย์	๑๐๕
๒๐. แต่งงานแก้แค้น	๑๑๖
๒๑. ถี่ลอดตัวช้าง ห่างลอดตัวเล็น	๑๒๙
๒๒. ถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์	๑๓๖
๒๓. ถือสัตย์	๑๔๘
๒๔. ถือเอาคำมั่นแก้คำจริง...จริง	๑๕๖
๒๕. ถุ่ยถุ่ย	๑๖๐
๒๖. ท่องจำ	๑๖๘
๒๗. ทะลึ่งตึงตัง	๑๗๓
๒๘. ทะเลิกเทิกทาก	๑๗๗
๒๙. ทำคุณไม่บูชาโทษ โปรดสัตว์ไม่ได้บาป	๑๘๒
๓๐. ทำจริงจริง	๑๙๐
๓๑. ทำโทษบูชาคุณ	๑๙๕
๓๒. ทำมาหากิน	๑๙๙
๓๓. ทำไมจึ่งตัดขาเสีย	๒๑๒
๓๔. ทำไมจึ่งเบาความ	๒๒๓
๓๕. ทำไมน้ำทะเลถึงเค็ม	๒๒๗
๓๖. ทิดกลึงค้ากลอน	๒๓๐
๓๗. ที่พึ่งแห่งตน	๒๓๔
๓๘. ทุกฺขโต ทุกฺขฺตานำ	๒๓๖
๓๙. เทวดาเมอกุรีกับคนตัดฟืน	๒๕๑
๔๐. เที่ยวรถไฟ	๒๕๓
๔๑. โทษของน้ำเมาคำโคลง	๒๕๙
๔๒. ธรรมดาของสัตว์ที่แปลกประหลาดกว่าสัตว์อื่นโดยมาก	๒๗๐
๔๓. ธรรมบทบั้นกลาง	๒๗๕
๔๔. นักปราชญ์	๒๘๑
๔๕. นักเรียน	๒๘๒
๔๖. นางสาวใช้	๒๘๕

เรื่อง		หน้า
๔๗. นายกระวี		๓๐๐
๔๘. นายพรานเลี้ยงหมี		๓๑๒
๔๙. นายเพ็ดหลอกขายพลอย		๓๑๕
๕๐. นายเพ็ดหลอกท่านผู้หญิงให้เสียเงินเสียของ		๓๑๘
๕๑. นายเพ็ดหลอกรักษาคนเป็นตาแดง		๓๒๑
๕๒. นายเพ็ดหลอกลวงคนชาวเหนือ		๓๒๔
๕๓. นายเพ็ดหลอกวิ่งราวผ้าห่ม		๓๒๘
๕๔. นายยศ		๓๓๑
๕๕. นายเวร		๓๓๕
๕๖. นายโสมเฝ้าทรัพย์		๓๓๙
๕๗. นายห้าง		๓๔๕
๕๘. นายอำนายอ๊อด		๓๕๐
๕๙. นาฬิกาพก	เรื่องที่หนึ่ง	๓๕๗
	เรื่องที่สอง	๓๕๘
๖๐. น้ำชา		๓๕๙
๖๑. น้ำตาลกรวด		๓๖๕
๖๒. น้ำอย่ารู้ใส ไฟอย่ารู้ดับ		๓๖๙
นิทานวชิรญาณ เล่ม ๔		๓๗๓
๖๓. น้ำอ้อยใกล้มด		๓๗๕
๖๔. นิทานเก่าเล่าโอ้เหมือนโกหก		๓๗๘
๖๕. นุ่งเจียมห่มเจียม		๓๙๔
๖๖. เนื้อคู่หนังคู่		๔๐๐
๖๗. บอกข่าว		๔๑๕
๖๘. บั้งไฟ		๔๑๗
๖๙. บ้าคลั่ง		๔๒๕
๗๐. บ่าวเข้าหานายแม่ม่าย		๔๓๓
๗๑. บ่าวให้ทาน		๔๓๔

เรื่อง	หน้า
๗๒. บุรคัศคำกลอน	๔๓๕
๗๓. เบคอนบรรยายว่าด้วยความตาย	๔๔๓
๗๔. แบ่งสันปันส่วน	๔๔๖
๗๕. แบนเด้	๔๔๘
๗๖. ใบ้คลั่ง	๔๕๓
๗๗. ใบ้หวยคำกลอน	๔๕๖
๗๘. ปลุกผีตานี	๔๖๔
๗๙. ปิดหน้าต่าง	๔๖๘
๘๐. ปีศาจ	๔๗๐
๘๑. เป็นชายอย่าหมิ่นชาย	๔๗๒
๘๒. แปรธาตุ	๔๘๐
๘๓. แปรธาตุคนโกง	๔๘๔
๘๔. แปรธาตุแลฆ่าปรอท	๔๙๐
๘๕. โปรดสัตว์ได้บาป	๔๙๖
๘๖. ผมทอง	๕๐๑
๘๗. ผักชีโรยหน้า	๕๐๙
๘๘. ผีหลอก	๕๑๔
๘๙. ผู้แทงเสียเปรียบเจ้ามืออย่างไร	๕๑๙
๙๐. ฝนทั่งเป็นเข็ม	๕๒๑
๙๑. พยานเรื่องผีหลอก	๕๒๓
๙๒. พยาบาท	๕๒๖
๙๓. พราหมณ์ถามโจทย์เลขสามเณร	๕๓๕
๙๔. พวกมากลากไป	๕๓๗
๙๕. พี่น้องสนทนากัน	๕๔๑
๙๖. พูดถูกใจให้เขาโกรธ	๕๔๔
๙๗. มรดกนา	๕๔๙
๙๘. มั่งมีขึ้นได้ในวันเดียว	๕๕๑
๙๙. มณฺฑนปสาธนำ	๕๕๗

เรื่อง	หน้า
๑๐๐. มาณพไปเรียนวิชา	๕๖๒
๑๐๑. มารดาพูดกับบุตร	๕๖๖
๑๐๒. มารดาสอนบุตร	๕๖๘
๑๐๓. มีบุตรมาก	๕๘๓
๑๐๔. เมียเอาเงินไปเล่นถั่วหมด	๕๘๙
๑๐๕. แม่สืบ	๕๙๑
๑๐๖. แม่สื่อกระดาษ	๖๐๔
๑๐๗. แมวนำเมืองไทย	๖๑๙
๑๐๘. แมวพึ่งพระ	๖๒๔
๑๐๙. โมโลโมเก	๖๒๘
๑๑๐. ไม่ฉงน	๖๓๑
๑๑๑. ไม่น่าจะโกรธเขาเลย	๖๓๓
๑๑๒. ไม่น่าจะวิวาทกันเลย	๖๔๓
๑๑๓. ไม่รู้จบ	๖๕๑
๑๑๔. ไม่ให้เขาพูด แต่ตนอดพูดไม่ได้	๖๕๗
๑๑๕. ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก	๖๖๐
๑๑๖. ยังไงอีฉันถึงได้เป็นอีสาวทึนทึก	๖๖๔
๑๑๗. ยังไม่ควรกลัว	๖๗๕
๑๑๘. ยังไม่แน่	๖๗๗
๑๑๙. ยั่วให้ทหารมีความกล้า	๖๘๕
๑๒๐. ยายกะตาคำกลอน	๖๙๒
๑๒๑. ยายกับตา	๗๐๐
๑๒๒. ยาวบั่นสั้นต่อ	๗๐๒
๑๒๓. รักพี่เสียดายน้อง	๗๐๗
๑๒๔. ราชสีห์	๗๓๙
๑๒๕. รู้ได้โดยละเอียด	๗๒๕
๑๒๖. รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ	๗๓๑
๑๒๗. เริ่มจะเป็นท่านสืบ	๗๓๕

เรื่อง				หน้า
๑๒๘. เรื่องของเนติบัณฑิต				๗๖๔
๑๒๙. แร่แปรธาตุ				๗๗๕
๑๓๐. โรบินซัน ครูโซ				๗๘๐
๑๓๑. โรโมยุเลียด				๗๘๕
๑๓๒. โรโมยุเลียดคำกลอน				๘๑๒
๑๓๓. ลอยกระทง				๘๓๘
๑๓๔. ลอยเรือไฟ				๘๔๓
๑๓๕. ลายตามหน้า				๘๔๗
๑๓๖. ลิ้นชักของเก่า				๘๕๗
๑๓๗. ลุงกับหลานสนทนากัน	เรื่องที่หนึ่ง			๘๖๒
	เรื่องที่สอง			๘๖๗
๑๓๘. ลูกเขยแกล้งพ่อตาให้ได้ความอาย				๘๗๔
๑๓๙. ลูกไม้นัท				๘๗๖
๑๔๐. ลูกสะใภ้ประทุษร้ายแม่ผัว				๘๗๘
๑๔๑. เล่ห์ก้านันคำโคลง				๘๘๔
๑๔๒. เล่าเรื่องสู่กันฟัง				๘๙๐
๑๔๓. เลินเล่อ				๘๙๘
๑๔๔. เลี้ยงเด็ก				๙๐๗
๑๔๕. เลือกนักมักได้แร่				๙๒๑
๑๔๖. "เลื่องนิทางสุภาษิก" จีน				๙๒๖
๑๔๗. โลภมากลาภหาย				๙๓๒
๑๔๘. วากยวลีนิทาน	เรื่องที่หนึ่ง	ผ้าปูม		๙๓๙
	เรื่องที่สอง	ภรรยาเปรียบงูเห่า		๙๔๐
	เรื่องที่สาม	เศรษฐีดูหมอเรื่องของหาย		๙๕๐
	เรื่องที่สี่	โทษแห่งโทสะ		๙๕๙
๑๔๙. เศรษฐีขี้พาโล				๙๖๒
๑๕๐. เศรษฐีโคม				๙๖๖
๑๕๑. เศรษฐีบุตร				๙๗๒

เรื่อง		หน้า
๑๕๒. เศรษฐีสอนบุตรให้มีความพิจารณา		๙๗๙
๑๕๓. สติปัญญาแก้ไขดี		๙๘๒
๑๕๔. สนทนากับคนขอทาน		๙๘๓
๑๕๕. สนทนาเรื่องนิทาน		๙๘๖
๑๕๖. สนทนาสุภาษิต		๙๙๒
๑๕๗. สองพรานเบาปัญญาคำกลอน		๑๐๑๐
๑๕๘. สองม่วง		๑๐๑๔
๑๕๙. สอบความ		๑๐๒๐
๑๖๐. สังเขปวิทยาสโมธาน		๑๐๒๑
๑๖๑. สามเกลอ		๑๐๒๘
๑๖๒. สามีเป็นโจร		๑๐๓๒
๑๖๓. สารพันฮา...ฮา		๑๐๕๑
๑๖๔. สารพาเฮโล		๑๐๗๘
๑๖๕. สิบคนสิบรู้		๑๐๘๔
๑๖๖. สิบรู้ความดี		๑๐๘๙
๑๖๗. สิบรู้ได้โดยละเอียด	เรื่องที่หนึ่ง	๑๐๙๖
	เรื่องที่สอง	๑๑๑๒
๑๖๘. สิบรู้ได้โดยละเอียดต่อไป		๑๑๒๗
๑๖๙. สิบรู้โดยละเอียด		๑๑๓๖
๑๗๐. สิบสรรพการ	เรื่องทีหนึง	๑๑๕๘
	เรื่องที่สอง	๑๑๗๔
	เรื่องที่สาม	๑๑๙๕
	เรื่องที่สี่	๑๒๐๗
	เรื่องที่ห้า	๑๒๒๑
๑๗๑. สุกก่อนห่าม		๑๒๒๙
๑๗๒. สู้กันด้วยกลืนยาพิษ		๑๒๓๒
๑๗๓. เส้นผมงอกเป็นภูเขาได้		๑๒๔๗
๑๗๔. เสียก้าซ้ำกอบ		๑๒๕๐

เรื่อง	หน้า
๑๗๕. เสียขวง	๑๒๕๕
๑๗๖. เสียใจใช่เหตุ	๑๒๕๙
๑๗๗. เสียใจเป็นได้	๑๒๘๖
๑๗๘. เสือใหญ่ที่เมืองชุมพร	๑๒๙๒
๑๗๙. โสพสบุรุษ	๑๒๙๗
๑๘๐. หงส์	๑๒๙๙
๑๘๑. หนังราชสีห์	๑๓๐๘
๑๘๒. หนังสือพิมพ์	๑๓๑๑
๑๘๓. หมอโฉลก	๑๓๑๘
๑๘๔. หมอเที่ยวหลอกรักษาคนฟันหัก	๑๓๒๘
๑๘๕. หมอรักษา	๑๓๓๑
๑๘๖. หมอสองคน	๑๓๓๓
๑๘๗. หลงคำลวงคำกลอน	๑๓๓๔
๑๘๘. หลอกให้สามีภรรยาหย่ากัน	๑๓๔๑
๑๘๙. ห่อหนังสือตีตรา	๑๓๔๔
๑๙๐. หัวล้านพลอยตาย	๑๓๕๔
๑๙๑. หากินคล่อง...คล่อง	๑๓๕๘
๑๙๒. หาปัญญา	๑๓๖๖
๑๙๓. เหตุไม่สมผล	๑๓๗๒
๑๙๔. เห็นงามตามใจ	๑๓๗๗
๑๙๕. เหาะไปดูดงพระยาไฟ	๑๓๘๒
๑๙๖. ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว	๑๓๘๖
๑๙๗. "อะไรแน่หนอ ! " หรือ "ผีมันหลอกช่างผีตามทีมัน คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก"	๑๓๙๐
๑๙๘. อากาศธาตุ เรื่องที่หนึ่ง เล่นกับเด็ก	๑๔๐๗

เรื่อง			หน้า
อากาศธาตุ	เรื่องที่สอง	อยากได้เปล่า	๑๔๐๘
	เรื่องที่สาม	โคมลอย	๑๔๐๘
	เรื่องที่สี่	ไม่ปดหรือ	๑๔๐๙
	เรื่องที่ห้า	ลูกพระยา	๑๔๐๙
	เรื่องที่หก	อาจารย์ไม่ได้สอน	๑๔๑๐
๑๙๙. อ่านหนังสือจีน			๑๔๑๒
๒๐๐. อิล่อยป้อยแอ			๑๔๑๔
๒๐๑. อีกทีกระเทียมดอง แลวุ่นวายขายปลาส้ม			๑๔๑๘

คำอธิบายประกอบการจัดพิมพ์ นิทานวชิรญาณ

ความเป็นมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ ทรงพระดำริจัดตั้งหอสมุดสำหรับราชตระกูลเพื่อเฉลิมพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงร่วมทุนกันในบรรดาพระราชโอรส ธิดา และพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกพระองค์ปีละไม่ต่ำกว่า ๘ บาท จัดตั้งหอสมุด ณ พระราชวังสราญรมย์ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า **"หอพระสมุดวชิรญาณ"** และพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการทั้งปวง เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตามพระประสงค์ของพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงพระดำริกัน เมื่อกลางเดือน ๑๑ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ *(พุทธศักราช ๒๔๒๓)*

ครั้นกลางเดือน ๑๑ ปีมะเส็ง ตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓ *(พุทธศักราช ๒๔๒๔)* จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมาชิกทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในคัดเลือกคณะกรรมการบริหารเรียกว่า **"กรรมสัมปาทิกสภา"** ชุดแรกประกอบด้วย จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยา

ภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นสภานายก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร เป็นอุปนายก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเป็นเลขาธิการ และกรรมสัมปาทิก ๔ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ ขณะทรงดำรงพระอิสริยศักดิ์พระเจ้าน้องยาเธอ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ นอกจากนั้นยังโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรตั้งกรรมการดังกล่าวทั้ง ๗ พระองค์ ซึ่งได้สืบทอดเป็นประเพณีต่อมาทุกปี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ ปีวอก ฉศก จุลศักราช ๑๒๔๖ *(พุทธศักราช ๒๔๒๗)* ณ ห้องชั้นต่ำพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท จนถึงพุทธศักราช ๒๔๓๐ จึงย้ายหอพระสมุดไปอยู่ตึกใกล้ประตูพิมานไชยศรี แล้วย้ายไปตั้งนอกประตูพิมานไชยศรี ณ ตึกที่เป็นพิพิธภัณฑ์เก่า *(ศาลาสหทัยสมาคมในปัจจุบัน)* เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๔ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๔๘ จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวมหอพระมณเฑียรธรรม หอพุทธสาสนสังคหะ และหอพระสมุดวชิรญาณเป็น **"หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร"**

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานตึกถาวรวัตถุริมถนนหน้าพระธาตุ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ให้เป็นที่ตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดหอพระสมุดดังกล่าวเมื่อวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๕๙ จนถึงวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙ จึงย้ายหอพระสมุดสำหรับพระนคร ไปตั้ง ณ บริเวณติดท่าวาสุกรี ถนนสามเสน เขตดุสิต เรียกว่า **"หอสมุดแห่งชาติ"**

การพิมพ์หนังสือของหอพระสมุดวชิรญาณ

คณะกรรมสัมปาทิกสภาหอพระสมุดวชิรญาณกำหนดพิมพ์หนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้และกิจการต่าง ๆ ของหอพระสมุด ฯ เป็นประโยชน์แก่สมาชิกและผู้สนใจทั่วไป คือ หนังสือพิมพ์วชิรญาณ และหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ

หนังสือพิมพ์วชิรญาณ กำหนดเผยแพร่ครั้งแรกเป็นรายปักษ์ออกทุก ๑๕ วัน เดือนละ ๒ ครั้ง คือ วันขึ้นค่ำหนึ่ง และวันแรมค่ำหนึ่ง ฉบับปฐมฤกษ์เผยแพร่ในวันเปิดหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร คือ ฉบับประจำวันศุกร์ เดือน ๕ แรมค่ำ ๑ ปีวอก ยังเป็นเบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕ ตรงกับวันที่ ๑๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๒๗ เผยแพร่นาน ๖ เดือน รวม ๑๓ ฉบับ แล้วจึงเปลี่ยนแปลงการเผยแพร่เป็นรายเดือน เริ่มฉบับแรกเมื่อเดือน ๑๑ แรมค่ำ ๑ ปีวอก ฉศก จุลศักราช ๑๒๔๖ ตรงกับวันที่ ๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๒๗ พิมพ์เผยแพร่จนถึงพุทธศักราช ๒๔๒๘ แล้วยุติการเผยแพร่ระยะหนึ่ง ปรับเปลี่ยนการเผยแพร่หนังสือพิมพ์ใหม่ เรียกว่า **"หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ"** ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๒๘ - ๒๔๓๖ แล้วจึงเปลี่ยนมาเผยแพร่หนังสือพิมพ์วชิรญาณครั้งที่ ๒ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๗ ถึงพุทธศักราช ๒๔๔๘ รวมระยะเวลา ๑๒ ปี เป็นอันสิ้นสุดการเผยแพร่หนังสือพิมพ์ของหอพระสมุดวชิรญาณ

หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ เป็นหนังสือพิมพ์ที่คณะกรรมสัมปาทิกสภาของหอพระสมุดวชิรญาณแต่ละปีรับผิดชอบ กำหนดเผยแพร่เป็นรายสัปดาห์ออกทุก ๗ วัน ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๒๘ ต่อเนื่องเป็นเวลา ๙ ปี ถึงพุทธศักราช ๒๔๓๖ การเผยแพร่ครั้งแรกเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับละ ๘ หน้า แต่ตั้งแต่ปีที่ ๔ - ๙ เผยแพร่ฉบับละ ๑๒ หน้า

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ทรงเป็นสภานายกของคณะกรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๔ ทรงดำริเผยแพร่ข่าวสารของหอพระสมุดวชิรญาณในหนังสือที่ต่างจากหนังสือพิมพ์วชิรญาณ ระยะแรกกำหนดเผยแพร่ทุก ๓ วัน คือ วันอาทิตย์ และวันพฤหัสบดี เรียกว่า **"วชิรญาณวิเศษ"** ควบคู่กับการออกหนังสือพิมพ์วชิรญาณ การพิมพ์วชิรญาณวิเศษครั้งแรกเป็นการรายงานข่าวราชการที่เกิดขึ้นทุกวัน พิมพ์แจกแก่บรรดาสมาชิกหอพระสมุด ฯ เมื่อ

พุทธศักราช ๒๔๒๗ เผยแพร่ระยะสั้น ๆ แต่เนื่องจากโรงพิมพ์หลวงขาดแคลนกระดาษจึงต้องระงับไป

ต่อมาเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรทรงเป็นสภานายกของคณะกรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๒๘ จึงทรงรื้อฟื้นหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษเผยแพร่ใหม่อีก กำหนดเผยแพร่ทุก ๗ วัน เพิ่มเนื้อหาสาระมากกว่าเดิม รวบรวมเรื่องตำราวิชาการและบันเทิงคดีทั้งเก่าและที่เรียบเรียงใหม่นำมาพิมพ์เผยแพร่ ทั้งยังให้กรรมสัมปาทิกผลัดเปลี่ยนกันเรียบเรียงเรื่องมาเผยแพร่ และเชิญชวนให้สมาชิกหอพระสมุดเรียบเรียงเรื่องมาลง

วชิรญาณวิเศษฉบับปฐมฤกษ์ครั้งใหม่นี้เป็นฉบับวันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๒๘ เผยแพร่อย่างต่อเนื่องรวมจำนวนทั้งสิ้น ๙ เล่ม จนถึงพุทธศักราช ๒๔๓๖ สมัยกรรมสัมปาทิกสภาปีที่ ๑๓ ซึ่งมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ขณะทรงดำรงพระอิสริยศักดิ์พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคลเป็นสภานายก ได้สิ้นสุดการเผยแพร่หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ แล้วเปลี่ยนไปเผยแพร่หนังสือพิมพ์วชิรญาณอีกครั้ง ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๓๖ เป็นต้นไป

นอกจากหนังสือพิมพ์ทั้ง ๒ ฉบับแล้ว คณะกรรมสัมปาทิกสภายังได้จัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือในโอกาสพิเศษต่าง ๆ อีกหลายฉบับ เช่น วชิรญาณสโมสร วชิรญาณฉบับปีใหม่ วชิรญาณเฉลิมพระชนมพรรษา แก่นวชิรญาณ และวชิรญาณรัชดาภิเษก เป็นต้น

เรื่องที่เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณต่าง ๆ เป็นหนังสือที่มีคุณค่าทั้งอรรถรสและความบันเทิงเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวรรณคดีกวีนิพนธ์หรือวรรณกรรมหลายเรื่องที่แพร่หลายในปัจจุบันล้วนเป็นหนังสือที่เผยแพร่อย่างต่อเนื่องในหนังสือพิมพ์วชิรญาณ วชิรญาณวิเศษ ฯลฯ แล้วทั้งสิ้น เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน และพระเขี้ยวแก้ว *(พระทันตธาตุ)* พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงสรรเสริญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงทวาทศมาส โคลงพยุหยาตราพยุหยาตราเพชรพวง สมบัติอมรินทร์ *(คำกลอน)* นิราศพระยาตรัง นิราศสีดา สัตวาภิธาน คำพากย์รามเกียรติ์ สุบินคำกาพย์ มหาชาติคำหลวง สมุทรโฆษคำฉันท์ เมรี พระสุธนคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ อุเทนคำฉันท์ ปุณโณวาทคำฉันท์ สรรพสิทธิ์คำฉันท์ เรื่องเที่ยวที่ต่าง ๆ ฯลฯ

การจัดพิมพ์นิทานวชิรญาณรวมเล่มระยะแรก

กรมศิลปากรได้รวบรวมเรื่องเกี่ยวกับนิทานหรือที่เกี่ยวข้องที่พิมพ์ในวชิรญาณต่าง ๆ และอนุญาตให้สำนักพิมพ์บรรณาคารจัดพิมพ์เป็นเล่มเรียกว่า "นิทานวชิรญาณฉบับหอสมุดแห่งชาติ" รวม ๔ เล่ม มีนิทานรวมทั้งสิ้น ๑๑๘ เรื่อง คือ เล่ม ๑ มี ๒๘ เรื่อง และเล่ม ๒ มี ๒๖ เรื่อง พิมพ์เผยแพร่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘ เล่ม ๓ มี ๔๗ เรื่อง และเล่ม ๔ มี ๑๗ เรื่อง พิมพ์เผยแพร่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๑ ประกอบด้วยเรื่อง

นิทานพยาบาท
สนทนาเรื่องนิทาน
แม่สื่อกระดาษ
คำทุ่มเถียงตกลงเป็นสามัคคี
จะพูดความลับให้พูดที่แจ้ง
โปรดสัตว์ได้บาป
เนื้อคู่หนังคู่
บ่าวเข้าหานายแม่หม้าย
ตายเพราะความรัก
จะว่าปดก็กริ่ง จะว่าจริงก็กลาย
แต่งงานแก้แค้น
ลุงกับหลานสนทนากัน
กว่าถั่วจะสุกก็งาไหม้
ทุกขะโต ทุกขะฐานำ
เจียนจะต้องเป็นโทษ
ต้นร้ายปลายดี
นิทานสุภาษิตจีน
อะไรแน่หนอ
สู้กันด้วยกลืนยาพิษ
รักพี่เสียดายน้อง
ซ่อนขุมทรัพย์ของคนตระหนี่
สืบสรรพการ
เรื่องของเนติบัณฑิตย์
ตาแก่ขนถ่านหิน
ปัญญาหาเอาเอง
เมียเอาเงินไปเล่นถั่วหมด
แต่งงานกันด้วยความสัตย์
เกือบจะได้ชุบมือเปิบ

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๒ ประกอบด้วยเรื่อง

สืบสรรพการ
สืบรู้ได้โดยละเอียด
ลายตามหน้า
มั่งมีขึ้นได้ในวันเดียว
นิทานโบราณเรื่องนายยศ
นายอ่านายอ๊อด
เทวดาเมอกุรีกับคนตัดฟืน
ทำไมน้ำทะเลถึงเค็ม
ธรรมดาของสัตว์ที่แปลกประหลาดกว่าสัตว์โดยมาก
ผีหลอก
ถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์
นิทานนักเรียน
คนโง่เสียทีคนฉลาด หรือคนซื่อเสียทีคนโกง
นิทานสุภาษิตโบราณ
โรบินซัน ครูโซ
สืบสรรพการ
การนับถือเจ้าแลผี
โรโมยุเลียต นิทานเช็กสเปียร์
เศรษฐีบุตร
ซัดเงินเป็นทอง
สืบรู้ความดี
เล่าเรื่องสู่กันฟัง

สืบรู้โดยละเอียด เป็นชายอย่าหมิ่นชาย นิทานไม่รู้จบ
เริ่มจะเป็นท่านสืบ

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓ ประกอบด้วยเรื่อง

ทำโทษบูชาคุณ นิทานเบ็ดเตล็ด รู้ได้โดยละเอียด
เสียใจใช่เหตุ แมวน้ำเมืองไทย ชนะความสามนาที
ใช้หนี้ตาร้านชำของเรา ต้นวายปลายดก อิล่อยป้อยแอ
กระโดดครั้งท้าย เศรษฐีขี้พาโล จับดำถลำแดง
หัวล้านพลอยตาย ขโมยโรงเลี้ยงแขก ทะเลิกเทิกทาก
ขี่เรือไปค้า ร ขี่ม้ามาขาย ม โมโลโมเก จุดไต้ตำตอ
สุกก่อนห่าม ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ นายพรานเลี้ยงหมี
รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน ขายผ้าเอาหน้ารอด
จะนิ่งเสียก็ไม่ได้ จะพูดไปก็ไม่ดี อยู่ที่นี่ก็ยังงั้น อยู่ที่นั่นก็ยังงี้
ตักน้ำรดหัวสาก นุ่งเจียมห่มเจียม ตาบอดสอดตาเห็น
ยาวบั่นสั้นต่อ โลภมากลาภหาย เสียขวง
ยังไม่แน่ นิทานเรื่องสามเกลอ นายกระวี
เศรษฐีโคม ผักชีโรยหน้า น้ำอ้อยใกล้มด
ขรัวอินเทวดา อีกทีกกระเทียมดอง แลวุ่นวายขายปลาสัม
เสียกำซ้ำกอบ ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก ทะลึ่งตึงตัง
เลือกนักมักได้แร่ แมวพึ่งพระ ธรรมบทบั้นกลาง
พวกมากลากไป ยังไงอิฉันถึงได้เป็นสาวทันทีก

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๔ ประกอบด้วยเรื่อง

ได้แต่งงานเพราะความรู้ จับผู้หญิงสองมือ คนเดียวรอดตาย
เคราะห์ร้ายของนายแพทย์ หงส์ นิทานคำกลอน
ความรักของผู้หญิง นิทานคำโคลง แม่สื่บ
นิทานเรื่องนายขรมันตี่ *(คำโคลง)* เงินสดแลความเชื่อถือ
นิทานคำกลอน ความเท็จเป็นจริง จับดำถลำแดง
ผมทอง แปรธาตุ ต้นร้ายปลายดี

การจัดพิมพ์นิทานวชิรญาณรวมเล่มในปัจจุบัน

ด้วยเหตุที่กรมศิลปากรมีนโยบายในการสืบสานการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และจรรโลงทรัพย์สินทางปัญญาด้านวรรณคดี กวีนิพนธ์ และวรรณกรรมไทย ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองให้ธำรงไว้อย่างมั่นคงและถาวร โดยเฉพาะการสืบต่ออายุงานวรรณกรรมในอดีตเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการสืบไป ทั้งนี้เรื่องต่าง ๆ ประเภทอ่านเล่นเพื่อความบันเทิงและให้สารประโยชน์ซึ่งเรียกว่า **"วรรณกรรมประเภทนิทาน"** เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณต่าง ๆ ล้วนเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ให้แนวคิด และทัศนคติในการดำรงชีวิต ขนบประเพณี ตลอดจนวิวัฒนาการของภาษา ถ้อยคำ สำนวนตามยุคสมัยจึงมีคุณค่าควรแก่การสืบทอดและอนุรักษ์ไว้ ทั้งนี้ยังมีเรื่องอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้รวบรวมนำมาเผยแพร่ กรมศิลปากรจึงมอบให้สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าว นำมาตรวจสอบชำระ ผนวกทั้งเรื่องที่เคยพิมพ์มาแล้ว นำมาจัดทำต้นฉบับนิทานวชิรญาณฉบับสมบูรณ์ ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๕๒ ถึงพุทธศักราช ๒๕๕๕

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรได้รวบรวมและนำเรื่องราวประเภทนิทานทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง *(กวีนิพนธ์ หรือคำประพันธ์)* ที่เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณ หัวเรื่องประเภท "อ่านเล่น" หรือ "เบ็ดเตล็ด" บ้าง และ "โคลง กลอน กาพย์" บ้าง และที่เผยแพร่ในวชิรญาณวิเศษ ประเภทเรื่องประหลาด หรือกระทู้ นิทาน สำนวนสุภาษิตที่นำมาตั้งชื่อเรื่อง โดยมีตัวอย่างนิทานประกอบแต่ละเรื่องซึ่งบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทรงพระนิพนธ์ หรือกรรมสัมปาทิกสภา หรือสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณได้เรียบเรียงเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ดังกล่าว ประมาณกว่า ๓๐๐ เรื่อง นำมาตรวจสอบชำระเพื่อจัดทำต้นฉบับต่อไป

การตรวจสอบชำระนิทานวชิรญาณ

หนังสือพิมพ์วชิรญาณประเภทต่าง ๆ เป็นสิ่งพิมพ์ที่ทรงคุณค่าในอดีต บรรดาสรรพวิทยาการแขนงต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และเผยแพร่ไว้ในสิ่งพิมพ์ดังกล่าวมีสารประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและนักวิชาการปัจจุบันอย่างยิ่ง อาจกล่าวได้ว่าบรรดาหนังสือและบทความเก่าหายากด้านภาษาวรรณคดี กวีนิพนธ์

ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศาสนา ตำรา อาชีพ ฯลฯ ที่พิมพ์เผยแพร่ในปัจจุบันล้วนนำมาจากหนังสือพิมพ์ดังกล่าวเกือบทั้งสิ้น โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทอ่านเล่นเพื่อความบันเทิงแต่แฝงสาระที่พิมพ์เผยแพร่เป็นชุด ๔ เล่ม คือ นิทานวชิรญาณ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๘ - ๒๕๐๙ เป็นการรวมพิมพ์ครั้งแรกและครั้งเดียว และเมื่อศึกษาหนังสือพิมพ์วชิรญาณต่าง ๆ แล้วปรากฏว่ายังมีเรื่องเกี่ยวกับนิทานอีกจำนวนมากที่ควรรวบรวมนำมาจัดพิมพ์เผยแพร่ ประจวบกับระยะเวลาที่เคยพิมพ์นิทานวชิรญาณเผยแพร่มาแล้วเป็นเวลากว่า ๔๐ ปี นิทานวชิรญาณจึงเป็นหนังสือเก่าประเภทบันเทิงคดีที่ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดไว้ให้คงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้เพื่อสืบต่ออายุงานวรรณกรรม กรมศิลปากรจึงมอบให้สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ศึกษาค้นคว้า และตรวจสอบชำระเรื่องอ่านเล่นและที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์วชิรญาณต่างๆ ทุกๆ เรื่องแล้วจัดทำเป็นต้นฉบับเพื่อพิมพ์เผยแพร่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าในปัจจุบัน

การตรวจสอบชำระดำเนินการดังนี้

๑. ศึกษา ค้นคว้าเรื่องนิทาน หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องจากหนังสือพิมพ์วชิรญาณ จำนวน ๒๔ เล่ม ฉบับเผยแพร่เมื่อจุลศักราช ๑๒๔๖ - ๑๒๔๗ *(พุทธศักราช ๒๔๒๗ - ๒๔๒๘)* และฉบับเผยแพร่ตอน ๑ - ๑๓๒ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๓ - ๑๒๔ *(พุทธศักราช ๒๔๓๗ - ๒๔๔๘)* เรื่องที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษเล่ม ๒ - ๙ ฉบับเผยแพร่เมื่อจุลศักราช ๑๒๔๘ ถึง ๑๒๕๐ *(พุทธศักราช ๒๔๒๙ - ๒๔๓๐)* และรัตนโกสินทรศก ๑๐๙ ถึง ๑๑๓ *(พุทธศักราช ๒๔๓๓ - ๒๔๓๗)* ตลอดจนวชิรญาณฉบับปีใหม่รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ และวชิรญาณสโมสร รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ *(พุทธศักราช ๒๔๓๕)*

๒. จัดเรียงลำดับเรื่องตามตัวอักษร ก - อ รวบรวมเป็นต้นฉบับนิทานวชิรญาณจำนวนเท่าที่เคยพิมพ์เผยแพร่ในครั้งแรก คือ ๔ เล่ม แต่การตรวจสอบชำระครั้งนี้จำนวนเรื่องมากกว่าเดิมประมาณ ๑๘๐ กว่าเรื่อง

๓. รักษารูปแบบ ถ้อยคำ สำนวน ภาษาตามต้นฉบับเดิม เพื่อจักได้เห็นวิวัฒนาการของภาษาไทยแต่โบราณกาล เช่น จึ่ง แล ฯลฯ ยกเว้นบางคำที่อาจคงไว้ตามรูปแบบเดิมเฉพาะที่เห็นว่าเหมาะสม หรือพิจารณาปรับเปลี่ยนเป็นภาษาปัจจุบันในกรณีที่ไม่กระทบต่ออรรถรสของเรื่อง เช่น ตะพาน

- สะพาน ตมูก - จมูก อะพิโธ่ - พุทโธ่ ฯลฯ

๔. ปรับและแก้ไขคำชนิดเดียวกันที่ปรากฏลักลั่นในเรื่องให้เหมือนกันทุกแห่ง

๕. รักษาการสะกดชื่อบุคคล และสถานที่ที่เป็นการทับศัพท์ภาษาต่างประเทศให้คงตามต้นฉบับเดิม

๖. ปรับแก้ไขตัวสะกด การันต์ และอักขรวิธีให้ถูกต้องตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒

๗. รักษาการใช้เครื่องหมายอัญประกาศ (" ") ปรัศนี (?) และอัศเจรีย์ (!) ให้คงตามต้นฉบับ และเพิ่มเติมบางแห่งในเรื่องเพื่อให้เนื้อความเด่นชัด ทำให้ได้อรรถรสในการอ่าน

๘. ตัดเครื่องหมายที่กำกับวรรคตอนในประโยค เช่น เครื่องหมายจุลภาค (,) สำหรับคั่นวรรค มหัพภาค (.) เมื่อจบท้ายประโยคให้เหมือนกันทุกเรื่องในเล่ม เพื่อมิให้ลักลั่น

๙. ปรับแก้ไขคำสะกดถอดเสียงภาษาจีนให้ถูกต้องตามภาษาแต้จิ๋วที่นิยมใช้ในประเทศไทย

๑๐. จัดทำเชิงอรรถอธิบายคำ หรือความในเรื่องเพื่อให้เนื้อหาชัดเจนหรือข้อมูลสมบูรณ์ โดยอ้างอิงชื่อหนังสือในเชิงอรรถเฉพาะกรณีที่คำนั้นมีความหมายผิดแผกกัน และอ้างอิงการอ่านคำที่ถูกต้องเฉพาะคำที่ผู้เรียบเรียงเขียนประวิสรรชนีย์ตามลักษณะการอ่านคำดังกล่าว

๑๑. กำหนดชื่อเรื่องให้ชัดเจนตามเนื้อหาในเรื่อง กรณีที่บางเรื่องระบุหัวเรื่องว่า "นิทาน" หรือ "นิทานคำกลอน" หรือ "นิทานคำโคลง" ซึ่งเป็นชื่อกว้าง ๆ ไม่ตรงตามเนื้อหา จึงได้ปรับชื่อเรื่องใหม่ แต่ได้ระบุชื่อเดิมไว้ในเชิงอรรถทุกครั้ง

๑๒. อ้างอิงชื่อผู้เรียบเรียงในเชิงอรรถแต่ละเรื่อง โดยใช้นามหรือพระนามที่ได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ หรือพระอิสริยยศครั้งหลังสุด และระบุชื่อขณะที่เรียบเรียงหรือทรงพระนิพนธ์ไว้ในวงเล็บ

๑๓. รักษารูปแบบฉันทลักษณ์ของกวีนิพนธ์ไทย ทั้งการเรียงรูปแบบ การใส่เครื่องหมายฟองมัน (๏) เมื่อเริ่มคำประพันธ์แต่ละบท และเครื่องหมายอังคั่น (ฯ) กำกับท้ายวรรคทุกบท เพื่อให้ร้อยกรองทุกเรื่องไม่ลักลั่นและเหมือนกันทุกเล่ม

ระยะเวลาในการจัดทำนิทานวชิรญาณ

๑. ตรวจสอบชำระปีละเล่ม ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๕๒- ๒๕๕๕ จำแนกเป็น

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๒
นิทานวชิรญาณ เล่ม ๒ พุทธศักราช ๒๕๕๓
นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓ พุทธศักราช ๒๕๕๔
นิทานวชิรญาณ เล่ม ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๕

๒. จัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นชุดนิทานวชิรญาณ รวม ๔ เล่ม จำแนกการจัดพิมพ์ครั้งละ ๒ เล่ม คือ

นิทานวชิรญาณ เล่ม ๑-๒ พุทธศักราช ๒๕๕๕
นิทานวชิรญาณ เล่ม ๓-๔ พุทธศักราช ๒๕๕๖

การจัดทำนิทานวชิรญาณ เล่ม ๑ - เล่ม ๔

๑. ตรวจสอบชำระเรื่องนิทาน หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องในหนังสือพิมพ์วชิรญาณ วชิรญาณวิเศษ เรียงลำดับเรื่องตามตัวอักษร เล่ม ๑ อักษร ก-ค จำนวน ๕๐ เรื่อง และเล่ม ๒ อักษร ค-ต จำนวน ๕๐ เรื่อง เล่ม ๓ อักษร ต-น จำนวน ๖๒ เรื่อง และเล่ม ๔ อักษร น-อ จำนวน ๑๓๙ เรื่อง

๒. คัดสรรเรื่องที่ปรากฏในหัวเรื่องหนังสือพิมพ์ฯ *(ชื่อคอลัมน์)* เป็นต้นว่า อ่านเล่น เบ็ดเตล็ด กิจการ โคลงฉันท์กาพย์กลอน หรือโคลงกาพย์กลอน และที่ไม่ได้อยู่ในหัวเรื่องดังกล่าว แต่อยู่ในส่วนของเรื่องประหลาด *(สะกดคำตามต้นฉบับว่า "เรื่องปลาด")* ปรากฏในหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ จำนวนทั้งสิ้น ๓๖ เรื่อง

๓. เรื่องที่ตรวจสอบชำระในเล่ม ๑

๓.๑ ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง จำนวน ๗ เรื่อง คือ เรื่อง "ขนมผสมน้ำยา" "คนเคราะห์ร้าย" "คฤหบดีสอนบุตร" "ความโกรธของหญิงม่าย" "ความเข้าใจง่ายๆ ไม่ถูกใจดำ" "ความชอบใจไม่รู้จบ" และ "ความชำนาญเป็นคุณ"

๓.๒ ปรากฏนามผู้ทรงพระนิพนธ์ จำนวน ๕ องค์ และผู้เรียบเรียง จำนวน ๒๕ คน รวม ๔๒ เรื่อง ดังนี้

นายเกิด *(กรมศึกษาธิการ)* เรื่องขรัวอินเทวดา

พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญโรจน์เรืองศรี *(พระเจ้าราช-วรวงศ์เธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ)* เรื่องคนบ้านนอกเข้าเมือง

นายจอก *(กระทรวงมหาดไทย)* เรื่องกาเหนือกาใต้

นายเชย พรหมาภิบาล เรื่องกุลีแบ่งเงิน

นายซุ่นฮวด *(กระทรวงมุรธาธร)* เรื่องการสืบสวน แขกนะบีคำโคลงดี *(ผู้แต่งตำราเรียน)* เรื่องคนโง่เสียทีคนฉลาด *(คนโง่เสียทีคนโกง)*

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ *(สมเด็จพระเจ้าบรม-วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)* เรื่องขี่ช้างจับตั๊กแตน *(เรื่องที่สอง)* โง่

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระเจ้าบรม-วงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)* เรื่องกระโดดครั้งท้าย การพนันของเจ้าขโมยโรงเลี้ยงแขก ขัดข้อบังคับ เขาหลอกให้นะ

ขุนนวกรณ์บรรณกิตย์ *(สวาสดิ์)* เรื่องข้าวเหนียวแก้เมื่อย

หลวงนิรมานมุททาธร *(สวาสดิ์)* เรื่องเกือบจะได้ชุบมือเปิบ

หม่อมนิวัทธอิศรวงศ์ เรื่องเก็บเบี้ยใต้ฝุนร้าน

ขุนบัญญัติวรวาท *(พระรัตนวราจารย์ - รัตน กลัมพากร)* เรื่องเขาเพาะความคิดให้เกิด

หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล เรื่องขี่เรือไปค้า ร ขี่ม้ามา ขาย ม คนบ้าเข้าบ้าน ความแก่งแย่งแก่กัน คนชังเป็นอย่างไร

ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ *(พระยาปรีย์ติธรรมธาดา - แพ ตาละ-ลักษมณ์)* เรื่องกำปั้นดีดิน

นายพร *(กระทรวงวัง)* เรื่องโกรธตัวเอง

นายพลอย เรื่องขี้เกียจได้ดีคำกลอน

พระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส *(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)* เรื่องคนเดียวรอดตาย

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิทยาภพฤฒิธาดา *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยาภพฤฒิธาดา- พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต)* เรื่องการที่พ้นวิสัยจะเป็นไปได้

พระยาพิพิธโภไคศวรรย์ *(ชุม)* เรื่องการรักษาทรัพย์
ร.ษ.ท. *(นามแฝง)* เรื่องขรมันตี์คำโคลง
หลวงลิขิตปรีชาและนาน บางขุนพรหม เรื่องกำนันหลอกพราน
ขุนวิจารณ์ราชหัตถ์ *(มา)* เรื่องการพยาบาลคนไข้
ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)* เรื่องการตัดเสียซึ่งประโยชน์
การนับถือเจ้าแลผี ความคิดต่างใจ คมในฝัก
เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)* เรื่องขายผ้าเอาหน้ารอด
หลวงศิริสมบัติ *(เซย)* เรื่องกลองใช่เหตุ เกือบจะกินหมูไม่ได้
หลวงสโมสรพลการ เรื่องขรัวทึม ขรัวเพชรกับประสกสีแก้ว
นายสวาสดิ์ *(เสมียนเอกกองจ่าย กรมโยธาธิการ)*
เรื่องความกลัวผีกลาย
ขุนสุนทรมลายู เรื่องกว่าถั่วจะสุกก็งาไหม้
จมื่นสุรฤทธิพฤฒิไกร เรื่องขุนนางสอนบุตร
พระเสถียรฐาปนะกิตย์ *(ชม)* เรื่องขี่ช้างจับตั๊กแตน *(เรื่องที่หนึ่ง)*

๔. เรื่องที่ตรวจสอบชำระในเล่ม ๒

๔.๑ ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง จำนวน ๘ เรื่อง คือ เรื่อง "ความรักของผู้หญิง" "ความโลภย่อมเสียทีคนโกง" "ความหนาวเป็นเหตุ" "คำเล่าของบัณฑิตผู้หนึ่ง" "คำสุภาษิต" "ชุบมือเปิบ" "ชินแสเลือกกับข้าว" และ "ได้ทรัพย์แผ่นดิน"

๔.๒. ปรากฏนามผู้ทรงพระนิพนธ์ จำนวน ๔ องค์ และผู้เรียบเรียง จำนวน ๒๗ คน รวม ๔๔ เรื่อง ดังนี้

นายเกิด *(กรมศึกษาธิการ)* เรื่องซัดเงินเป็นทอง
นายเขจร *(มหาดเล็ก)* เรื่องเงินกระดาษกับตัวเงิน
พระเจ้าบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรูญโรจน์เรืองศรี *(พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจรัสพรปฏิภาณ)* เรื่องจะว่าปดก็กริ่ง จะว่าจริงก็กลาย
นายจ่วน เรื่องเงิน ๓๐ ชั่ง
นายจัน เรื่องเงินหรือไม่ใช่
นายเชย พรหมาภิบาล เรื่องชนะความสามนาที
นายชุ่นฮวด *(กระทรวงมุรธาธร)* เรื่องซุยถังคำกลอน ได้แต่งงานเพราะความรู้

หม่อมราชวงศ์จุม เรื่องความลำบากใช่เหตุ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ *(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)* เรื่องตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้

นายทิม เรื่องช่างเถอะ

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)* เรื่องความรักของผู้ร้าย ความเห็นของบิดา ค่อน คำตัดสินของสุนัข เงินสดแลความเชื่อถือ จับฉลาก จับดำถลำแดง *(เรื่องที่หนึ่ง)* ใช้หนี้ตาร้านชำของเรา ดับโทโส ได้เสียกันอย่างอิหลักอิเหลื่อ

หลวงนวกรณ์บรรณกิตย์ *(ชม)* เรื่องจำเป็นต้องจับปล่อยวัด

นายนาน บางขุนพรหม เรื่องจะนิ่งเสียก็ไม่ได้ จะพูดไปก็ไม่ดี อยู่ที่นี่ก็ยังงั้น อยู่ที่นั่นก็ยังงี้

โนรี เรื่องชาวนากับพ่อค้าสนทนากัน

ขุนบัญญัติวรวาท *(พระรัตนวราจารย์ - รัตน กลัมพากร)* เรื่องเจียนจะต้องเป็นโทษ

หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล เรื่องความดีของมดแดง จะพูดความลับให้พูดที่แจ้ง

ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ *(พระยาปริยัติธรรมธาดา - แพ ตาละลักษมณ์)* เรื่องชมโรงเรียน

นายพร *(กระทรวงวัง)* เรื่องเด็กหนุ่มกับหมอสนทนากัน

นายพลอย เรื่องช้างสารงูเห่า ข้าเก่าเมียรัก

ขุนพินิจโวหาร *(ทับ)* เรื่องจับดำถลำแดง *(เรื่องที่สอง)*

นายเพื่อน *(มหาดเล็ก)* เรื่องต้นร้ายปลายดี *(เรื่องที่สอง)*

พระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส *(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)* เรื่องจับผู้หญิงสองมือ ต้นร้ายปลายดี *(เรื่องที่หนึ่ง)*

เรี่ยแล้วกลับรุย เรื่องความรัก

โร้ดโรเลอร์ เรื่องความลำบากยากจน

ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)* เรื่องเจียมตัว

หลวงวินิจวิทยาการ เรื่องชายแก่กับพระเขมร

เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)* เรื่องจุดไต้ตำตอ ซ่อนขุมทรัพย์ของคนตระหนี่

หลวงนายสิทธิ์ เรื่องความเท็จเป็นจริง

ขุนสุนทรมลายู เรื่องคำทุ่มเถียงตกลงเป็นสามัคคี

พระเสถียรฐาปนะกิตย์ *(ชม)* เรื่องความร้าคาญ

หลวงอภิรักษ์ราชฤทธิ์ *(นกยูง)* เรื่องเคราะห์ร้ายของนายแพทย์

๕. เรื่องที่ตรวจสอบชำระในเล่ม ๓

๕.๑ ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง จำนวน ๑๓ เรื่อง คือ เรื่อง "ตะพั้นกระเดื่อง" "ตับคน" "ตากรรมคำกลอน" "ตาซูคำกลอน" "ตาสอนคำกลอน" "ทำไมจึ่งตัดขาเสีย" "ทำไมจึ่งเบาความ" "ทิดกลึงคำกลอน" "ที่พึ่งแห่งตน" "เที่ยวรถไฟ" "นักปราชญ์" "นาฬิกาพก" *(มี ๒ เรื่อง)* และ "น้ำตาลกรวด"

๕.๒ ปรากฏนามผู้ทรงพระนิพนธ์ จำนวน ๑๐ องค์ และผู้เรียบเรียง จำนวน ๒๔ คน รวม ๔๘ เรื่อง ดังนี้

ก.บ. *(นามแฝง)* เรื่องตาหวังคำโคลง

พระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณประวัติ (*พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ต้นสกุล "กัลยาณะวงศ์)* เรื่องโทษของน้ำเมา

นายเขจร บุรณศิริ *(หลวงอินทรมนตรี)* เรื่องทำไมน้ำทะเลถึงเค็ม

ธรรมดาของสัตว์ที่แปลกประหลาดกว่าสัตว์อื่นโดยมาก

นายจ่วน เรื่องทำมาหากิน

หลวงจันทรามาตย์ *(หลวงภักดีอดิศัย - ปาล วิมุตตกุล)* เรื่องแต่งงานกันด้วยความสัตย์ เทวดาเมอกุรีกับคนตัดฟืน

นายเจือ เรื่องทำโทษบูชาคุณ

นายซุ่นฮวด *(กระทรวงมุรธาธร)* เรื่องถี่ลอดตัวช้าง ห่างลอดตัวเล็น

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ *(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ - พระองค์เจ้าดิศวกุมาร ต้นสกุล "ดิศกุล")* เรื่องถุ่ยถุ่ย นายโสมเฝ้าทรัพย์

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ - พระองค์เจ้าวรวรรณากร ต้นสกุล "วรวรรณ")* เรื่องต้องแขวนคอไม่ใครก็ใคร ตาเฒ่าไปรษณียบุรุษ ตาบอดสอดตาเห็น แต่งงานแก้แค้น ถือสัตย์ ทำคุณไม่บูชาโทษ โปรดสัตว์ไม่ได้บาป นางสาวใช้

นายนาน บางขุนพรหม เรื่องธรรมบทบั้นกลาง

ขุนบัญญัติวรวาท *(พระรัตนวราจารย์- รัตน กลัมพากร)*
เรื่องทุกฺขโต ทุกฺขจานิ
หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล เรื่องต้นวายปลายดก
ขุนประสาธอักษรการ เรื่องนายยศ
ขุนประสารอักษรพรรณ์ เรื่องนายอำนายอ๊อด
ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ *(พระยาปริยัติธรรมธาดา - แพ ตาละลักษมณ์)*
เรื่องนักเรียน
นายปาล *(เปรียญ)* เรื่องนายพรานเลี้ยงหมี
นายผ่อง เรื่องนายกระวี
ภ.ส. *(นามแฝง - จอมพล สมเด็จพระราชปัตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ต้นสกุล "ภาณุพันธุ์")*
เรื่องถือเอาคำมั่นแก้คำจริง...จริง
ย.ย.ล. *(นามแฝง)* เรื่องต้องโทษแขวนคอ ตั่วเงินพนัน
พระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส *(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ต้นสกุล "รัชนี")* เรื่องตาแก่ขนถ่านหิน ถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์
โร็ดโรเลอร์ *(นามแฝง)* เรื่องนายเวร
หลวงลิขิต เรื่องนายเพ็ดหลอกขายพลอย นายเพ็ดหลอกท่านผู้หญิงให้เสียเงินเสียของ นายเพ็ดหลอกรักษาคนเป็นตาแดง นายเพ็ดหลอกลวงคนชาวเหนือ นายเพ็ดหลอกวิ่งราวผ้าห่ม
ขุนวิจารณ์ราชหัดถ์ *(ม่า)* เรื่องทะลึ่งตึงตัง
ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)* เรื่องท่องจำ นายห้าง น้ำอย่ารู้ไส ไฟอย่ารู้ดับ
เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)* เรื่องตักน้ำรดหัวสาก ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ ทะเลิกเทิกทาก
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ - พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ ต้นสกุล "สวัสดิกุล")*
เรื่องน้ำชา
สาตร อาจารย์ เรื่องต้องถูกเนียรเทศอยู่นาน
พระอนันต์นะรารักษ์ *(ภัศดา)* เรื่องตอบโต้กันด้วยความมโนสาเร่

หม่อมเจ้าอนุชาติ สุขสวัสดิ์ เรื่องทำจริงจริง

พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ เรื่องตายเพราะความรัก

๖. เรื่องที่ตรวจสอบชำระใน เล่ม ๔

๖.๑ ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง จำนวน ๒๙ เรื่อง คือ เรื่อง "บอกข่าว" "บ่าวให้ทาน" "แบ่งสันปันส่วน" "แบนเด้" "ผู้แทงเสียเปรียบเจ้ามืออย่างไร" "มรดกนา" "มณฑนปสาธน์" "มาณพไปเรียนวิชา" "แม่สืบ" "แมวน้ำเมืองไทย" "ไม่ให้เขาพูด แต่ตนอดพูดไม่ได้" "ยายกะตาคำกลอน" "ลูกเขยแกล้งพ่อตาให้ได้ความอาย" "ลูกไม้นัท" "เลินเล่อ" "เศรษฐีสอนบุตรให้มีความพิจารณา" "สนทนากับคนขอทาน" "สนทนาสุภาษิต" "สามีเป็นโจร" "สืบรู้ได้โดยละเอียด" *(เรื่องที่สอง)* "สืบสรรพการ" *(เรื่องที่สาม)* "สืบสรรพการ" *(เรื่องที่สี่)* "เส้นผมงอกเป็นภูเขาได้" "หนังราชสีห์" "หมอเที่ยวหลอกรักษาคนฟันหัก" "หมอรักษา" "หมอสองคน" "หลอกให้สามีภรรยาหย่ากัน" "อากาศธาตุ"

๖.๒ ปรากฏนามผู้ทรงพระนิพนธ์ จำนวน ๑๐ องค์ และผู้เรียบเรียง จำนวน ๔๐ คน รวม ๑๓๖ เรื่อง ดังนี้

เกิด *(กรมศึกษาธิการ)* เรื่องผักชีโรยหน้า ไม้อ่อนดัดง่ายไม้แก่ดัดยาก เศรษฐีโคม เสียขวง

เกือบตาเหลือง *(นามแฝง)* เรื่องแปรธาตุคนโกง

หลวงจันทรามาตย์ *(ปาล)* เรื่องราชสีห์ โรบินซัน ครูโซ

หม่อมราชวงศ์จิตร เรื่องพยานเรื่องผีหลอก พี่น้องสนทนากัน

เจือ เรื่องเป็นชายอย่าหมิ่นชาย ไม่รู้จบ

ชม *(โยธาธิการ)* เรื่องหมอโฉลก

ชุ่ม เรื่องแร่แปรธาตุ

พระเจ้าน้องยาเธอ พระยงค์เจ้าไชยันตมงคล *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย)* เรื่องพยาบาท

ชุ่นฮวด เรื่องบุรคัศคำกลอน สืบสรรพการ *(เรื่องที่สอง)*

หม่อมราชวงศ์ฐม เรื่องบั้งไฟ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ *(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)* เรื่องเลี้ยงเด็ก เสือใหญ่ที่เมือง

ชุมพร เหาะไปดูดงพระยาไฟ

ตัสส์ *(นามแฝง)* เรื่องเสียใจเป็นได้

ทิบ เรื่องผีหลอก ลอยกระทง สิบคนสิบรู้

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ *(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ - พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์)* เรื่องเบคอนบรรยายว่าด้วยความตาย

หลวงนวกรณ์บรรณกิตย์ *(ชม)* เรื่องสืบรู้ความดี

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ - พระองค์เจ้าวรวรรณากร)* เรื่องปิดหน้าต่างมั่งมีขึ้นได้ในวันเดียว ยังไงฉันถึงได้เป็นสาวทันทึก เรื่องของเนติบัณฑิต โรโมยุเลียดโลภมากลาภหาย เศรษฐีขี้พาโล สองม่วง สารพันฮา...ฮา *(เรื่องที่หนึ่ง - ยี่สิบสี่ เรื่องที่ห้าสิบเจ็ด - เจ็ดสิบเอ็ด)* หลงคำลวงคำกลอน อิล่อยป้อยแอ

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ *(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ - พระองค์เจ้าจิตรเจริญ)* เรื่องใบ้คลั่ง

นาน บางขุนพรหม เรื่องปลุกผีตานี ยาวบั่นสั้นต่อ เหตุไม่สมผล

ขุนบัญญัติวรวาท *(พระรัตนวราจารย์ - รัตน กลัมพากร)* เรื่องเนื้อคู่หนังคู่ แม่สื่อกระดาษ ไม่น่าจะวิวาทกันเลย ยังไม่ควรกล้ว รักพี่เสียดายน้อง สืบสรรพการ *(เรื่องที่ห้า)* เสียใจใช่เหตุ

นายรองบำรุงราชบทมาลย์ เรื่องมารดาสอนบุตร

หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล เรื่องลูกสะใภ้ประทุษร้ายแม่ผัว วากยวลีนิทาน สารพาเฮโล

ขุนประเสริฐอักษรนิติ์ *(พระยาปริยัติธรรมธาดา - แพ ตาละลักษมณ์)* เรื่องโปรดสัตว์ได้บาป หากินคล่อง...คล่อง หาปัญญา

ปาล *(เปรียญ)* เรื่องรู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ

ผ่อง เรื่องยังไม่แน่ สามเกลอ

พลอย เรื่องนิทานเก่าเล่าโอ้เหมือนโกหก โรโมยุเลียดคำกลอน

พลอยหุง *(นามแฝง - หลวงอินทรมนตรี - เขจร)* เรื่องสืบรู้ได้โดยละเอียด

เพิ่ม *(กระทรวงท่า)* เรื่องเห็นงามตามใจ พูดถูกใจให้เขาโกรธ

เพื่อน *(มหาดเล็ก)* เรื่องเริ่มจะเป็นท่านสีบ

ขุนภัณฑลักษณ์วิจารณ์ *(วง)* เรื่องนุ่งเจียมห่มเจียม

ขุนภัณฑลักษณ์วิจารณ์ เรื่องสีบรู้โดยละเอียด

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช *(จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช)* เรื่องยั่วทหารให้มีความกล้า

บ.ย.ล. *(นามแฝง)* เรื่องไม่ฉงน สติปัญญาแก้ไขดี

โยธา *(โรัดโรเลอร์ นามแฝง)* เรื่องสารพันฮา...ฮา *(เรื่องที่เจ็ดสิบ-แปดสิบเจ็ด)*

พระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส *(พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)* เรื่องลายตามหน้า เลื่องนิทางสุภาษิกจีน สู้กันด้วยกลีนยาพิษ สีบสรรพการ *(เรื่องที่หนึ่ง)* หงส์ อะไรแน่หนอ! *(หรือผีหลอกช่างผีตามทีมัน คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก)*

หลวงลิขิตปรีชา *(คุ้ม)* เรื่องเล่ห์กำนันคำโคลง

หลวงลิขิตปรีชา และนาน บางขุนพรหม เรื่องใบ้หวยคำกลอนสองพรานเบาปัญญาคำกลอน

ขุนวิจารณ์ราชหัตถ์ *(มา)* เรื่องแมวพึ่งพระ

ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)* เรื่องน้ำอ้อยใกล้มด พวกมากลากไป ลอยเรือไฟ เลือกนักมักได้แร่ เล่าเรื่องสู่กันฟัง สังเขปวิทยาสโมธานสุกก่อนห่าม เสียกำซ้ำกอบ หัวล้านพลอยตาย ให้ทุกข์แก่ท่าน ทุกข์นั้นถึงตัว

หลวงวินิจวิทยาการ เรื่องฝนทั่งเป็นเข็ม พราหมณ์ถามไจทย์เลขสามเณร ไสพสบุรุษ อ่านหนังสือจีน

วิลเลียม *(นามแฝง - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร)* เรื่องยายกับตา

เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)* เรื่องโมโลโมเก

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมติอมรพันธุ์ *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมติอมรพันธุ์ - พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ)* เรื่องแปรธาตุแลฆ่าปรอทมีบุตรมาก

ขุนสิทธิอักษรสาร *(กรมศึกษาธิการ)* เรื่องเศรษฐีบุตร

ขุนสุนทรมลายู เรื่องอีกทึกกระเทียมดอง แล วุ่นวายขายปลาสัม

พระเสถียรฐาปนะกิตย์ *(ขม)* เรื่องบ้าคลั่ง

หลวงสโมสรพลการ *(ผู้ช่วยสาราณียกร)* เรื่องลุงกับหลานสนทนากัน *(เรื่องที่หนึ่ง)* หนังสือพิมพ์

พระยาสโมรสรสรรพการ *(ทัด)* เรื่องแปรธาตุ ลุงกับหลานสนทนากัน

พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต *(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภ-พฤฒิธาดา)* เรื่องลิ้นชักเก่า ห่อหนังสือตีตรา

แหวนตะกั่ว *(นามแฝง)* เรื่องรู้ได้โดยละเอียด สืบรู้ได้โดยละเอียดต่อไป

หม่อมอนุวงษ์วรพัฒน์ *(พระยาพจนปรีชา - หม่อมราชวงศ์สำเริง อิศรศักดิ์)* เรื่องมารดาพูดกับบุตร สนทนาเรื่องนิทาน

หม่อมอนุวัตรวรพงษ์ เรื่องผมทอง

อิน เรื่องปิศาจ

หม่อมอุดมพงษเพ็ญสวัสดิ์ *(พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ - หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์)* เรื่องปาวเข้าหานายแม่ม่าย เมียเอาเงินไปเล่นถั่วหมดสอบความ

๗. ต้นฉบับหนังสือที่ตรวจสอบชำระ เล่ม ๓ มีดังนี้

หนังสือพิมพ์วชิรญาณ

วชิรญาณเล่ม ๑ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๑ ตอน ๑)*

ตอนที่ ๓ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๒๗๕ - ๒๙๕

วชิรญาณเล่ม ๓ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๒ ตอน ๑)*

ตอนที่ ๑๓ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ หน้า ๑๓๕๑ - ๑๓๗๒

ตอนที่ ๑๕ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๔ หน้า ๑๕๖๖ - ๑๕๗๖

วชิรญาณเล่ม ๔ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๒ ตอน ๒)*

วชิรญาณเล่ม ๔ ตอนที่ ๒๐ เดือนพฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ หน้า ๒๐๖๙ - ๒๐๘๖
ตอนที่ ๒๑ เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ หน้า ๒๑๕๔ - ๒๑๖๙
ตอนที่ ๒๔ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ หน้า ๒๔๓๗ - ๒๔๔๒

วชิรญาณเล่ม ๕ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๓ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๒๙ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๕ หน้า ๒๘๙๒ - ๒๙๔๒

วชิรญาณเล่ม ๖ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๓ ตอน ๒)*
ตอนที่ ๓๔ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ หน้า ๓๔๐๕ - ๓๔๐๙

วชิรญาณเล่ม ๗ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๔ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๓๗ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ หน้า ๖ - ๒๕
ตอนที่ ๔๑ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ หน้า ๔๓๕ - ๔๕๐
ตอนที่ ๔๒ เดือนมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ หน้า ๕๔๐ - ๕๔๕

วชิรญาณเล่ม ๘ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๔ ตอน ๒)*
ตอนที่ ๔๗ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ หน้า ๔๙๗ - ๑๐๑๘
ตอนที่ ๔๘ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ หน้า ๑๑๐๔ - ๑๑๑๕

หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๓ แผ่นที่ ๒ วัน ๑ เดือน ๑๑ แรม ๑๔ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๓
แผ่นที่ ๓ วัน ๒ เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๙

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๓ แผ่นที่ ๔ วัน ๒ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน
นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๒๗
แผ่นที่ ๑๕ วัน ๗ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน
นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๑๔-๑๑๖
แผ่นที่ ๑๙ วัน ๑ เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน
นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๔๖-๑๔๗
แผ่นที่ ๒๐ วัน ๒ เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน
นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๔๕
แผ่นที่ ๒๑ วัน ๒ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุน
นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๖๒
แผ่นที่ ๒๒ วัน ๒ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุน
นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๗๐
แผ่นที่ ๒๓ วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน
ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๗๘-๑๗๙
แผ่นที่ ๒๖ วัน ๓ เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีชวด
ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙ หน้า ๒๐๔
แผ่นที่ ๓๐ วัน ๕ เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๒๓๔-๒๓๘

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๕ แผ่นที่ ๑ วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๖๖-๖๘
แผ่นที่ ๒๖ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ เดือนเมษายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๐๕-๓๐๖
แผ่นที่ ๒๙ วันพฤหัสบดีที่ ๔ เดือนพฤษภาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๔๐-๒๔๒
แผ่นที่ ๓๑ วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ เดือนพฤษภาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๔๐๒-๔๐๔

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๖ แผ่นที่ ๒ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๑๓-๑๗
แผ่นที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๒๖-๒๗

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๖	แผ่นที่ ๔	วันพฤหัสบดีที่ ๒๗	เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๔๐-๔๒		
	แผ่นที่ ๑๓	วันพฤหัสบดีที่ ๒๙	เดือนมกราคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๑๔๗-๑๔๙		
	แผ่นที่ ๑๔	วันพฤหัสบดีที่ ๕	เดือนกุมภาพันธ์
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๑๖๒-๑๖๔		
	แผ่นที่ ๒๖	วันพฤหัสบดีที่ ๓๐	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๑๑-๓๑๗		
	แผ่นที่ ๓๕	วันพฤหัสบดีที่ ๒	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๔๒๗-๔๒๘		
	แผ่นที่ ๓๖	วันพฤหัสบดีที่ ๙	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๔๓๗-๔๓๘		
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๗	แผ่นที่ ๙	วันพฤหัสบดีที่ ๑๗	เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๑๐๒-๑๐๓		
	แผ่นที่ ๒๖	วันพฤหัสบดีที่ ๑๔	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๓๐๑-๓๐๓		
	แผ่นที่ ๓๗	วันพฤหัสบดีที่ ๓๐	เดือนมิถุนายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๓๖-๔๓๘		
	แผ่นที่ ๓๘	วันพฤหัสบดีที่ ๗	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๕๑		
	แผ่นที่ ๓๙	วันพฤหัสบดีที่ ๑๔	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๕๗-๔๕๙ และ ๔๖๓-๔๖๕		
	แผ่นที่ ๔๙	วันพฤหัสบดีที่ ๒๒	เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๕๘๑-๕๘๒		
	แผ่นที่ ๕๐	วันพฤหัสบดีที่ ๒๙	เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๕๙๒-๕๙๓		
	แผ่นที่ ๕๑	วันพฤหัสบดีที่ ๖	เดือนตุลาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๖๐๓-๖๐๔		
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๘	แผ่นที่ ๑	วันพฤหัสบดีที่ ๑๓	เดือนตุลาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๖-๘		

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๘ แผ่นที่ ๒ วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๒๖ - ๒๗
แผ่นที่ ๓๐ วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๑๓ - ๑๑๖
แผ่นที่ ๑๒ วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๓๐ - ๑๓๙
แผ่นที่ ๑๕ วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เดือนมกราคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๗๔ - ๑๗๖
แผ่นที่ ๑๖ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ เดือนมกราคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๘๘ - ๑๙๐
แผ่นที่ ๓๗ วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ เดือนมิถุนายน
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๔๓๖ - ๔๓๙
แผ่นที่ ๕๒ วันพฤหัสบดีที่ ๕ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๖๑๓ - ๖๑๗
แผ่นที่ ๕๓ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๖๒๖ - ๖๓๐
แผ่นที่ ๕๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๖๔๓ - ๖๔๕

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๙ แผ่นที่ ๖ วันพฤหัสบดีที่ ๗ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๖๗ - ๗๑
แผ่นที่ ๙ วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๐๒ - ๑๐๗
แผ่นที่ ๑๐ วันพฤหัสบดีที่ ๔ เดือนมกราคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๑๖ - ๑๑๘
แผ่นที่ ๑๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ เดือนมกราคม
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๕๑ - ๑๕๕
แผ่นที่ ๑๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑ เดือนกุมภาพันธ์
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๖๒ - ๑๖๕
แผ่นที่ ๑๕ วันพฤหัสบดีที่ ๘ เดือนกุมภาพันธ์
รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๗๓ - ๑๗๖ และ ๑๗๖ - ๑๗๘

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๙ แผ่นที่ ๑๖ วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๘๕-๑๘๗
แผ่นที่ ๒๒ วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ เดือนมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๒๕๙-๒๖๑
แผ่นที่ ๒๓ วันพฤหัสบดีที่ ๕ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๒๖๕-๒๖๘ และ ๒๗๐-๒๗๓
แผ่นที่ ๒๖ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๐๔-๓๐๙ และ ๓๐๙-๓๑๐
แผ่นที่ ๓๐ วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ เดือนพฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๕๕-๓๕๖
แผ่นที่ ๔๒ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๔๙๗-๕๐๑
แผ่นที่ ๔๔ วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๕๒๒-๕๒๖
แผ่นที่ ๔๕ วันพฤหัสบดีที่ ๖ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๕๓๑-๕๓๓
แผ่นที่ ๔๖ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๕๔๙-๕๕๐

๘. ต้นฉบับหนังสือที่ตรวจสอบชำระ เล่ม ๔ มีดังนี้

หนังสือพิมพ์วชิรญาณ

วชิรญาณเล่ม ๑ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๑ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๑ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๘๔-๑๐๑
ตอนที่ ๒ เดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๑๘๕-๑๙๗
ตอนที่ ๓ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๒๙๖-๒๙๙
ตอนที่ ๔ เดือนมกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๙๙-๔๐๔

วชิรญาณเล่ม ๑ ตอนที่ ๕ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๓
หน้า ๔๙๔ - ๕๑๐
ตอนที่ ๖ เดือนมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓
หน้า ๖๐๔ - ๖๑๒
วชิรญาณเล่ม ๒ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๑ ตอน ๒)*
ตอนที่ ๗ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๕๒๕ - ๕๓๔
ตอนที่ ๙ เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๙๕๒ - ๙๗๒
ตอนที่ ๑๐ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๑๐๘๓ - ๑๐๙๒
ตอนที่ ๑๑ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๑๑๕๕ - ๑๑๗๔
วชิรญาณเล่ม ๓ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๒ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๑๕ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๑๕๗๗ - ๑๕๘๑
ตอนที่ ๑๗ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๑๗๙๔
ตอนที่ ๑๘ เดือนมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๔
หน้า ๑๘๓๘ - ๑๘๔๖ ๑๘๕๗ - ๑๘๗๙ และ๑๘๘๐ - ๑๘๘๘
วชิรญาณเล่ม ๔ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๒ ตอน ๒)*
ตอนที่ ๑๙ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๕
หน้า ๑๙๖๑ - ๑๙๙๐
ตอนที่ ๒๒ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕
หน้า ๒๒๖๑ - ๒๒๘๔
วชิรญาณเล่ม ๕ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๓ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๒๕ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕
หน้า ๒๕๕๑ - ๒๕๗๘
ตอนที่ ๒๖ เดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๕
หน้า ๒๖๔๒ - ๒๖๔๙

วชิรญาณเล่ม ๕ ตอนที่ ๒๘ เดือนมกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๕
หน้า ๒๗๙๒ - ๒๘๑๓

วชิรญาณเล่ม ๖ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๓ ตอน ๒)*
ตอนที่ ๓๒ เดือนพฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๓๑๖๙ - ๓๑๗๗ และ๓๑๗๘ - ๓๑๘๙
ตอนที่ ๓๓ เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๓๒๙๒ - ๓๒๙๘ และ๓๓๐๕ - ๓๓๒๓
ตอนที่ ๓๔ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๓๓๙๕ - ๓๔๐๔ และ๓๔๐๐ - ๓๔๒๖
ตอนที่ ๓๕ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๓๕๐๐ - ๓๕๓๔
ตอนที่ ๓๖ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๓๕๗๘ - ๓๕๙๐ และ๓๕๙๑ - ๓๖๒๕

วชิรญาณเล่ม ๗ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๔ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๓๗ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๔๑ - ๕๓
ตอนที่ ๓๙ เดือนธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๒๔ และ๔ - ๒๗๒
ตอนที่ ๔๐ เดือนมกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๓๒๘ - ๓๔๘ ๓๕๐ - ๓๕๙ และ๓๖๑ - ๓๖๖
ตอนที่ ๔๑ เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก ๑๑๖
หน้า ๔๒๙ - ๔๓๔ และ๕๔๖ - ๕๕๑

วชิรญาณเล่ม ๘ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๔ ตอน ๒)*
ตอนที่ ๔๓ เดือนเมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๗
หน้า ๖๒๑ - ๖๒๙ และ๖๓๐ - ๖๓๗
ตอนที่ ๔๔ เดือนพฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗
หน้า ๗๑๘ - ๗๒๕ และ๗๔๓ - ๗๕๐
ตอนที่ ๔๖ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗
หน้า ๗๔๒ - ๗๔๙ ๘๔๒ - ๘๔๙ และ๙๐๘ - ๙๓๙

วชิรญาณเล่ม ๙ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๕ ตอน ๑)*

วชิรญาณเล่ม ๙ ตอนที่ ๔๙ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗
หน้า ๕๖-๕๙ และ๖๖-๗๑
วชิรญาณเล่ม ๑๑ *(หรือฉบับเริ่มใหม่ เล่ม ๖ ตอน ๑)*
ตอนที่ ๖๖ เดือนมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘
หน้า ๔๒๗-๔๓๘

หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๓ แผ่นที่ ๕ วัน ๓ เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๓๖
แผ่นที่ ๑๒ วัน ๕ เดือน ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๙๑-๙๒
แผ่นที่ ๑๓ วัน ๖ เดือน ๒ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๙๘-๙๙
แผ่นที่ ๑๖ วัน ๗ เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๒๒
แผ่นที่ ๑๗ วัน ๑ เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๓๐ และ๑๓๑-๑๓๔
แผ่นที่ ๑๘ วัน ๗ เดือน ๓ แรม ๑๔ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๓๘
แผ่นที่ ๒๓ วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๗๙-๑๘๓
แผ่นที่ ๒๔ วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙ หน้า ๑๘๖-๑๘๙ และ๑๘๙-๑๙๑
แผ่นที่ ๓๑ วัน ๖ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๒๔๓
แผ่นที่ ๓๗ วัน ๑ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๒๙๑
แผ่นที่ ๔๐ วัน ๒ เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๓๑๔-๓๑๕
แผ่นที่ ๔๑ วัน ๓ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด

สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๓๒๔-๓๒๖

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๔ แผ่นที่ ๔๔ วัน ๔ เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๓๔๖-๓๔๙
แผ่นที่ ๔๕ วัน ๕ เดือน ๙ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๓๕๕
แผ่นที่ ๔๗ วัน ๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๓๗๐
แผ่นที่ ๑๑ วัน ๓ เดือน ๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๑๑๔-๑๑๘
แผ่นที่ ๑๓ วัน ๕ เดือน ๒ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๑๔๐-๑๔๒
แผ่นที่ ๑๔ วัน ๕ เดือน ๒ แรม ๑๕ ค่ำ ปีชวด
สัมฤทธิศก ๑๒๕๐ หน้า ๑๕๐-๑๕๓

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๕ แผ่นที่ ๒ วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๙
แผ่นที่ ๓ วันพฤหัสบดีที่ ๓ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๓๐-๓๓
แผ่นที่ ๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๔๓
แผ่นที่ ๕ วันพฤหัสบดีที่ ๑๗ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๕๕-๕๖
แผ่นที่ ๖ วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ เดือนพฤศจิกายน
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๖๔-๖๕
แผ่นที่ ๗ วันพฤหัสบดีที่ ๑ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๗๗
แผ่นที่ ๘ วันพฤหัสบดีที่ ๘ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๙๑-๙๒
แผ่นที่ ๙ วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ เดือนธันวาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๐๒
แผ่นที่ ๑๐ วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ เดือนธันวาคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๑๓-๑๑๕

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๕ แผ่นที่ ๑๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ เดือนธันวาคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๒๕

แผ่นที่ ๑๒ วันพฤหัสบดีที่ ๕ เดือนมกราคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๓๗-๑๓๘

แผ่นที่ ๑๓ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เดือนมกราคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๔๙-๑๕๐

แผ่นที่ ๑๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เดือนมกราคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๖๐-๑๖๑

แผ่นที่ ๑๕ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ เดือนมกราคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๗๔ และ๑๗๖-๑๗๗

แผ่นที่ ๑๖ วันพฤหัสบดีที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๘๓-๑๘๔ และ๑๘๖

แผ่นที่ ๑๗ วันพฤหัสบดีที่ ๙ เดือนกุมภาพันธ์

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๑๙๕-๑๙๖ ๑๙๗ และ๑๙๘

แผ่นที่ ๑๘ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๒๐๗-๒๐๙

แผ่นที่ ๑๙ วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ เดือนกุมภาพันธ์

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๒๑๘-๒๒๑

แผ่นที่ ๒๐ วันพฤหัสบดีที่ ๒ เดือนมีนาคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๒๓๐-๒๓๓

แผ่นที่ ๒๑ วันพฤหัสบดีที่ ๙ เดือนมีนาคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๒๔๓-๒๔๖

แผ่นที่ ๒๒ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เดือนมีนาคม

รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ หน้า ๒๕๖-๒๕๙

แผ่นที่ ๒๗ วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ เดือนเมษายน

รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๑๘-๓๑๙

แผ่นที่ ๒๘ วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ เดือนเมษายน

รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๓๑, ๓๘๐-๓๘๑

แผ่นที่ ๒๙ วันพฤหัสบดีที่ ๔ เดือนพฤษภาคม

	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๔๔		
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๕	แผ่นที่ ๓๐	วันพฤหัสบดีที่ ๑๐	เดือนพฤษภาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๓๕๔ - ๓๕๕		
	แผ่นที่ ๓๖	วันพฤหัสบดีที่ ๒๒	เดือนมิถุนายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๔๒๒ - ๔๒๔		
	แผ่นที่ ๓๘	วันพฤหัสบดีที่ ๖	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๔๕๓ - ๔๕๔		
	แผ่นที่ ๔๐	วันพฤหัสบดีที่ ๒๐	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๔๗๐ - ๔๗๑		
	แผ่นที่ ๔๒	วันพฤหัสบดีที่ ๓	เดือนสิงหาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๔๙๓ - ๔๙๔		
	แผ่นที่ ๔๔	วันพฤหัสบดีที่ ๑๗	เดือนสิงหาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๕๑๘		
	แผ่นที่ ๔๘	วันพฤหัสบดีที่ ๑๔	เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๕๖๖ - ๕๖๗		
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๖	แผ่นที่ ๕	วันพฤหัสบดีที่ ๔	เดือนธันวาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๕๔		
	แผ่นที่ ๒๑	วันพฤหัสบดีที่ ๒๖	เดือนมีนาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ หน้า ๒๔๖ - ๒๔๗		
	แผ่นที่ ๒๒	วันพฤหัสบดีที่ ๒	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘		
	แผ่นที่ ๒๔	วันพฤหัสบดีที่ ๑๖	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๒๘๑ - ๒๘๔		
	แผ่นที่ ๒๕	วันพฤหัสบดีที่ ๒๓	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๓๐๖ - ๓๐๘		
	แผ่นที่ ๒๖	วันพฤหัสบดีที่ ๓๐	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๓๑๘		
	แผ่นที่ ๒๗	วันพฤหัสบดีที่ ๗	เดือนพฤษภาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๓๒๔ - ๓๒๖		
	แผ่นที่ ๒๘	วันพฤหัสบดีที่ ๑๔	เดือนพฤษภาคม

	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๓๓๘ - ๓๔๐	
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๖	แผ่นที่ ๒๙	วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ เดือนพฤษภาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๓๕๔ - ๓๕๕	
	แผ่นที่ ๔๔	วันพฤหัสบดีที่ ๓ เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๕๒๗ - ๕๒๙	
	แผ่นที่ ๔๕	วันพฤหัสบดีที่ ๗ เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๕๔๑ - ๕๔๓	
	แผ่นที่ ๔๖	วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๕๕๔ - ๕๕๕	
	แผ่นที่ ๔๗	วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ เดือนกันยายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๕๖๗ - ๕๖๘	
	แผ่นที่ ๔๘	วันพฤหัสบดีที่ ๑ เดือนตุลาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๕๘๐ - ๕๘๑	
	แผ่นที่ ๔๙	วันพฤหัสบดีที่ ๘ เดือนตุลาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๕๙๓ - ๕๙๔	
	แผ่นที่ ๕๐	วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ เดือนตุลาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๖๐๓ - ๖๐๔	
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๗	แผ่นที่ ๒	วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ เดือนตุลาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๑๗ - ๑๘	
	แผ่นที่ ๓	วันพฤหัสบดีที่ ๕ เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ หน้า ๓๒ - ๓๓	
	แผ่นที่ ๓๕	วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เดือนมิถุนายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๐๙ - ๔๑๐	
	แผ่นที่ ๓๖	วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ เดือนมิถุนายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๒๓ - ๔๒๔	
	แผ่นที่ ๓๗	วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ เดือนมิถุนายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๓๓ - ๔๓๔ ๔๓๕ - ๔๓๖ และ ๔๓๘ - ๔๔๐	
	แผ่นที่ ๓๘	วันพฤหัสบดีที่ ๗ เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๔๗ - ๔๔๘ และ๔๔๙ - ๔๕๐	

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๗	แผ่นที่ ๓๙	วันพฤหัสบดีที่ ๑๔	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๕๙-๔๖๐ และ๔๖๑		
	แผ่นที่ ๔๐	วันพฤหัสบดีที่ ๒๑	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๗๒-๔๗๓		
	แผ่นที่ ๔๑	วันพฤหัสบดีที่ ๒๘	เดือนกรกฎาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๗๓-๔๗๕ และ๔๘๗-๔๘๘		
	แผ่นที่ ๔๒	วันพฤหัสบดีที่ ๔	เดือนสิงหาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๔๙๓-๔๙ และ๔๙๖-๔๙๗		
	แผ่นที่ ๔๓	วันพฤหัสบดีที่ ๑๑	เดือนสิงหาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๕๐๕-๕๐๖		
	แผ่นที่ ๔๔	วันพฤหัสบดีที่ ๑๘	เดือนสิงหาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๕๑๘-๕๒๐ และ๕๒๐-๕๒๖		
	แผ่นที่ ๔๕	วันพฤหัสบดีที่ ๒๕	เดือนสิงหาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๕๓๒-๕๓๔		
	แผ่นที่ ๔๖	วันพฤหัสบดีที่ ๑๖	เดือนมิถุนายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๕๔๓-๕๔๙		
วชิรญาณวิเศษเล่ม ๘	แผ่นที่ ๔	วันพฤหัสบดีที่ ๓	เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๓๗-๔๑		
	แผ่นที่ ๙	วันพฤหัสบดีที่ ๘	เดือนธันวาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๘๕		
	แผ่นที่ ๑๒	วันพฤหัสบดีที่ ๒๙	เดือนธันวาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๓๙-๑๔๐		
	แผ่นที่ ๑๓	วันพฤหัสบดีที่ ๕	เดือนมกราคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๕๓-๑๕๓		
	แผ่นที่ ๑๔	วันพฤหัสบดีที่ ๑๒	เดือนมกราคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๕๙-๑๖๐		
	แผ่นที่ ๑๗	วันพฤหัสบดีที่ ๒	เดือนกุมภาพันธ์
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๑๙๙-๒๐๐		
	แผ่นที่ ๑๘	วันพฤหัสบดีที่ ๙	เดือนกุมภาพันธ์
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ หน้า ๒๐๕-๒๐๗ และ๒๑๐-๒๑๓		

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๘ แผ่นที่ ๑๙ วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์
รัตนโกสินทรศก ๑๓๑ หน้า ๒๒๕
แผ่นที่ ๒๐ วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ เดือนกุมภาพันธ์
รัตนโกสินทรศก ๑๓๑ หน้า ๒๓๕ - ๒๓๗ และ๒๓๗ - ๒๓๘
แผ่นที่ ๒๖ วันพฤหัสบดีที่ ๖ เดือนเมษายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๓๐๖ - ๓๐๗
แผ่นที่ ๒๗ วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ เดือนเมษายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๓๑๕ - ๓๑๗
แผ่นที่ ๓๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑ เดือนมิถุนายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๓๙๗ - ๔๐๐
แผ่นที่ ๓๕ วันพฤหัสบดีที่ ๘ เดือนมิถุนายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๔๑๕ - ๔๑๗
แผ่นที่ ๔๓ วันพฤหัสบดีที่ ๓ เดือนสิงหาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๕๐๖ - ๕๐๗
แผ่นที่ ๔๔ วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ เดือนสิงหาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๕๒๑ - ๕๒๔
แผ่นที่ ๔๗ วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ เดือนสิงหาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๕๕๕ - ๕๕๗
แผ่นที่ ๔๘ วันพฤหัสบดีที่ ๗ เดือนสิงหาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๕๖๕ - ๕๖๘
แผ่นที่ ๔๙ วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ เดือนกันยายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๕๗๗ - ๕๘๑ และ๕๘๑ - ๕๘๓
แผ่นที่ ๕๐ วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ เดือนกันยายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๕๙๔ - ๕๙๘
แผ่นที่ ๕๑ วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เดือนกันยายน
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๖๐๖ - ๖๐๘
แผ่นที่ ๕๒ วันพฤหัสบดีที่ ๕ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๖๑๗ - ๖๒๑ และ๖๒๑ - ๖๒๙
แผ่นที่ ๕๓ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เดือนตุลาคม
รัตนโกสินทรศก ๑๓๒ หน้า ๖๓๐ - ๖๓๑

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๙	แผ่นที่ ๑	วันพฤหัสบดีที่ ๒	เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๙ - ๑๐		
	แผ่นที่ ๒	วันพฤหัสบดีที่ ๙	เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๙ - ๒๑ และ๒๑ - ๒๓		
	แผ่นที่ ๓	วันพฤหัสบดีที่ ๑๖	เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๓๑ - ๓๕		
	แผ่นที่ ๕	วันพฤหัสบดีที่ ๓๐	เดือนพฤศจิกายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๕๗ - ๕๘		
	แผ่นที่ ๘	วันพฤหัสบดีที่ ๒๑	เดือนธันวาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๘๓ - ๘๕		
	แผ่นที่ ๙	วันพฤหัสบดีที่ ๒๘	เดือนธันวาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๙๗ - ๑๐๗		
	แผ่นที่ ๑๒	วันพฤหัสบดีที่ ๑๘	เดือนมกราคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๔๐ - ๑๔๒		
	แผ่นที่ ๑๔	วันพฤหัสบดีที่ ๑	เดือนกุมภาพันธ์
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๖๐ - ๑๖๒ และ๑๖๕ - ๑๖๖		
	แผ่นที่ ๑๗	วันพฤหัสบดีที่ ๒๒	เดือนกุมภาพันธ์
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๑๙๖ - ๒๐๐		
	แผ่นที่ ๑๙	วันพฤหัสบดีที่ ๘	เดือนมีนาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๒๑๗ - ๒๒๖		
	แผ่นที่ ๒๐	วันพฤหัสบดีที่ ๑๕	เดือนมีนาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ หน้า ๒๓๒ - ๒๓๖		
	แผ่นที่ ๒๔	วันพฤหัสบดีที่ ๑๒	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๒๘๔ - ๒๘๗ และ๓๑๙ - ๓๒๑		
	แผ่นที่ ๒๖	วันพฤหัสบดีที่ ๒๖	เดือนเมษายน
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๐๔ - ๓๐๙ และ๓๐๙ - ๓๑๐		
	แผ่นที่ ๒๗	วันพฤหัสบดีที่ ๓	เดือนพฤษภาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๑๖ - ๓๑๘		
	แผ่นที่ ๓๑	วันพฤหัสบดีที่ ๓๑	เดือนพฤษภาคม
	รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๖๗ - ๓๗๐		

วชิรญาณวิเศษเล่ม ๙ แผ่นที่ ๓๒ วันพฤหัสบดีที่ ๗ เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓หน้า ๓๗๖-๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐- ๓๘๑ และ๓๘๑ - ๓๘๒

แผ่นที่ ๓๓ วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๓๘๙ - ๓๙๒ ๓๙๒ - ๓๙๔

แผ่นที่ ๓๕ วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ เดือนมิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๔๑๖ - ๔๑๗

แผ่นที่ ๓๖ วันพฤหัสบดีที่ ๕ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๔๒๗

แผ่นที่ ๓๗ วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๔๓๘ - ๔๔๑

แผ่นที่ ๓๘ วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๔๕๑ - ๔๕๔

แผ่นที่ ๓๙ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ เดือนกรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๔๖๓ - ๔๖๕

แผ่นที่ ๔๓ วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ เดือนสิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๕๑๑ - ๕๑๓

แผ่นที่ ๔๕ วันพฤหัสบดีที่ ๖ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๕๓๖ - ๕๓๘

แผ่นที่ ๔๖ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ เดือนกันยายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ หน้า ๕๔๕ - ๕๔๙

วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่ วันอาทิตย์ที่ ๑ เดือนเมษายน รัตนโกสินทร์ ๑๐๙ หน้า ๑๒ - ๒๖ และ๒๖ - ๒๙

วชิรญาณสโมสร วันเสาร์ที่ ๑ เดือนตุลาคม รัตนโกสินทร์ ๑๑๑ หน้า ๙ - ๑๓

๙. หนังสือที่ใช้ศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงมีดังนี้

๙.๑ "วชิรญาณและวชิรญาณวิเศษ" ในหอพระสมุดสำหรับพระนคร ฉบับกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป ครบ ๑๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๐ *(ฉบับพิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. ๒๕๔๓)*

๙.๒ สารบัญวชิรญาณ เล่ม ๑-๑๑ ข้อมูลการค้นคว้าของนางสาวรัชนี ทรัพย์วิจิตร บรรณารักษ์ ๖ หอสมุดแห่งชาติ ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ส่วนบริการ

๙.๓ สารบัญวชิรญาณวิเศษ นางสาวรัชนี ทรัพย์วิจิตร บรรณารักษ์ ๖ หอสมุดแห่งชาติ รวบรวมและจัดทำเผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๕

๙.๔ สำนวนไทยของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘

๙.๕ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒

๙.๖ ลักษณนามฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๒

๙.๗ ศัพทานุกรมไทย-จีนของนายเอี๊ยะเม้ง อักษรมัต ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๙

๙.๘ ศัพท์หมวดไทย-บาลี รวบรวมโดยพระมหาพรหมาปญฺญาทีโป เปรียญธรรม ๙ ประโยค ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๙๘

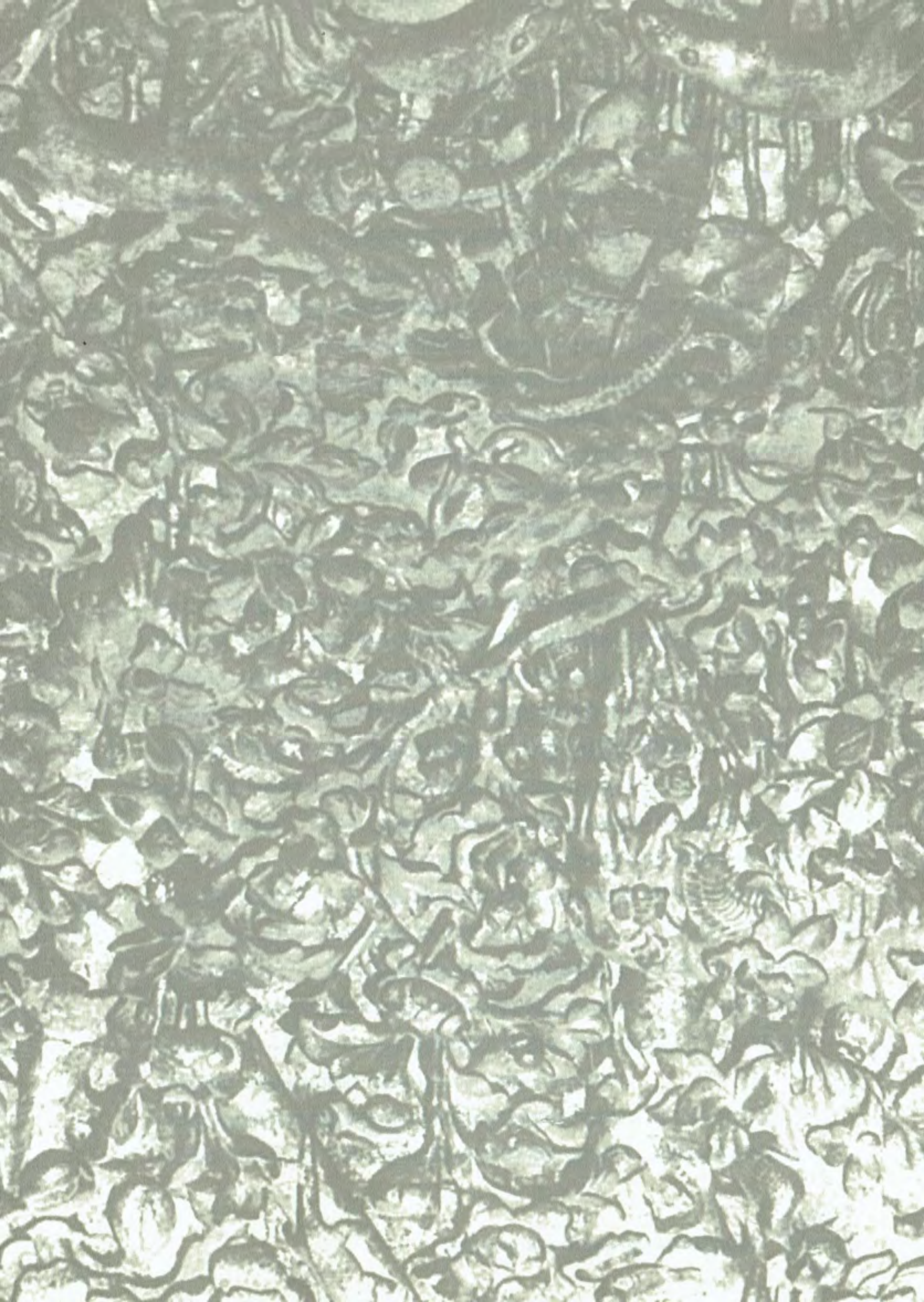
๙.๙ "วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์" ในศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๔ คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี มอบให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๒๕

๙.๑๐ ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ ของกองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๙

๙.๑๑ "Bismarck Otto von โดยนางสาวสมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์." ในสารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม ๑ อักษร ก B ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๑

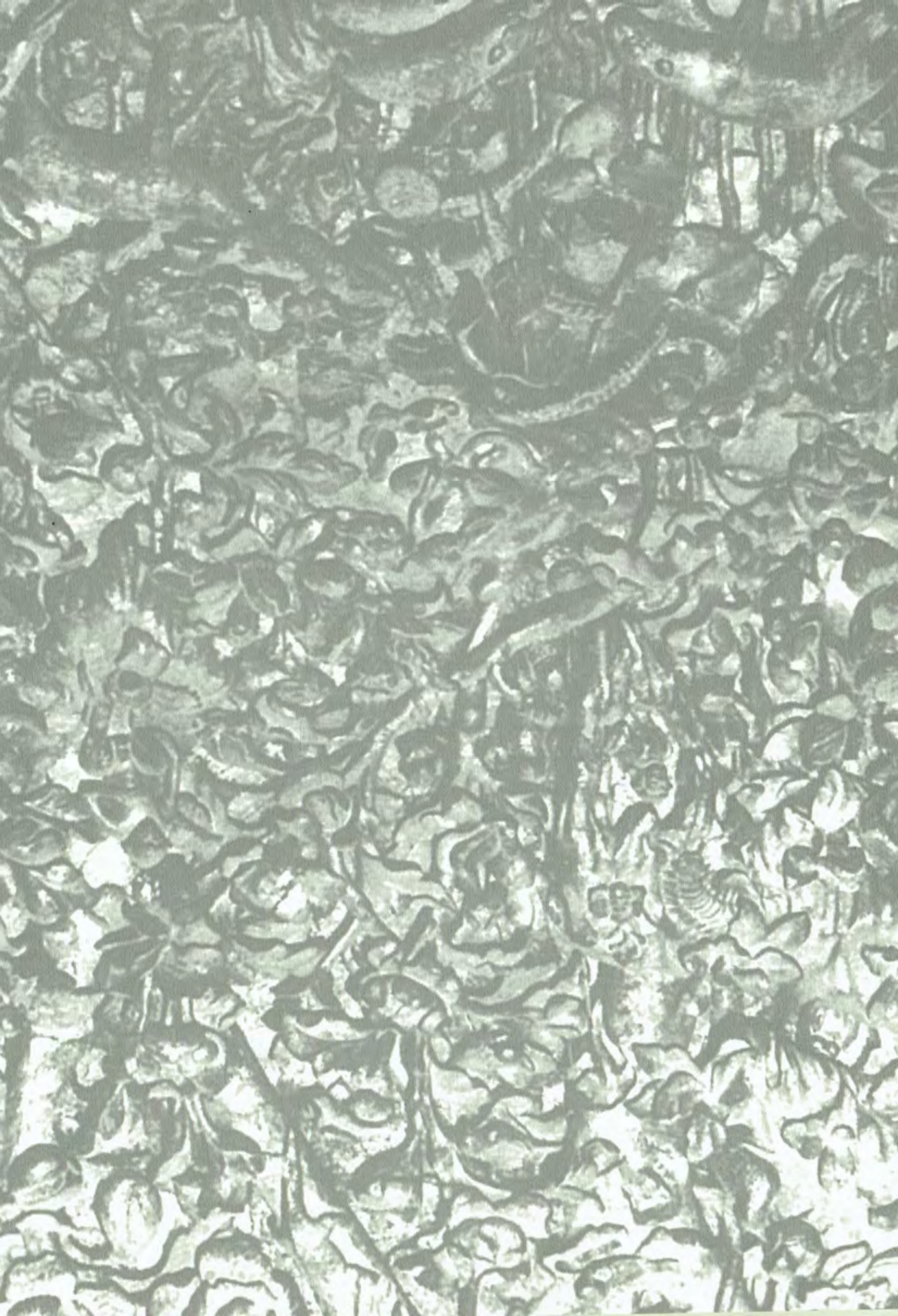
๙.๑๒ พจนานุกรมอังกฤษ-ไทยของสอ เสถบุตร ฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ. ๒๕๔๖ *(New Model English Thai Dictionary by So Sethaputra)*

๙.๑๓ หนังสืออักขราภิธานศรับท์ *(Dictionary of the Siamese Language by D.B. Bradley Bangkok 1873)*

นิทานนวชิรญาณ

เล่ม ๓

ต้นวายปลายดก[๑]

วันหนึ่ง "**ตามี**" กับ "**ยายสี**" แกไปเก็บผลไม้ที่ปลายสวนแกกับหลานชายแกคนหนึ่งชื่อ "**นายทอง**" เมื่อไปถึงร่องที่ปลูกลิ้นจี่ไว้

ยายสีพูดขึ้นว่า "ต้นลิ้นจี่นี่มันยิ่งใหญ่โตขึ้นก็ยิ่งทำความลำบากให้แก่เรามากขึ้นนะตานะ"

ตามีว่า "ทำไมยายจึ่งพูดยังงี้ ต้นมันโตขึ้นลูกมันก็มากขึ้นไม่ใช่หรือ?"

ยายสีว่า "ถึงลูกมันมากขึ้นก็จริง เมื่อมันกำลังสาวสอนเป็นลูกใหม่ๆ เราจะเก็บจะสอยก็ง่ายไม่ต้องขึ้นไปเก็บบนต้น เดี๋ยวนี้ต้นใหญ่ขึ้นจะไม่ขึ้นไปบนต้นก็เก็บก็สอยไม่ถึง แต่ขึ้นไปบนต้นแล้วก็ยังต้องไต่ออกไปปลายกิ่งอีก ยังมิหนำซ้ำกิ่งใหญ่ ๆ เตี้ย ๆ ก็ไม่สู้ดก มันดกที่ยอดแย้แน่ะ ! แลดูสิตาที่ยอดแย้แหละแลดูเป็นกลุ่ม ๆ แดงครืด[๒] ทีเดียว

ตามีว่า "มันก็เป็นธรรมดายังงั้นแหละ คำโบราณท่านกล่าวว่า '**ต้นวายปลายดก**' ยังไงเล่า อ้ายทองทำไมมึงยังไม่ขึ้นเล่าหว่า? ขึ้นไปซี"

นายทองมือหนึ่งจับปลายสายป่าน มือหนึ่งจับค่าคบเหนี่ยวปีนขึ้นไป เหยียบกิ่งใหญ่ปีนขึ้นกิ่งน้อยไต่เดียะๆ ...เดียะๆ ออกไปตามกิ่ง หย่อนปลาย

---

[๑] หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล, **วชิรญาณวิเศษ** ๙ , ๔๖ (๑๓ กันยายน ๑๑๓) : ๕๔๙ - ๕๕๐.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ครื่ด" คำว่า "ครืด" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ตายไป

สายป่านให้ตามี ตามีจับสายป่านได้ชักกระบุงขึ้นไปที่นายทอง นายทองปลิดฆ่อลิ้นจี่ลงไว้ในกระบุงแล้วเก็บต่อ ๆ ไป

ยายสีจึ่งพูดขึ้นว่า "อ้อ! ต้นวายปลายดกนี่ เขาว่า 'ต้นกิ่งปลายกิ่งหรอกหรือ ?' ไม่ใช่น่ะกิ่งมันใหญ่ขึ้น มันทำให้เราเก็บไม่ถึงต่างหาก"

ตามีว่า "ยายนี่โง่จริง ไม่สังเกตดูที่กิ่งหนึ่ง ๆ เดิมมันมีกี่ใบแล้วมันต่อออกไปเป็นกี่ใบ ปลายมันเปลี่ยนเป็นต้นต่อ ๆ ออกไปทุกทีไหมล่ะ หรือจะว่าต้นเดิมกับต้นใหม่ก็ได้ ด้วยต้นเดิมคือต้นใหญ่ที่เราตอนมาโน้นมันเป็นต้นใหม่ ที่เราเก็บอยู่นี้เราตอนมาจากต้นใหญ่นั้นถึงว่า 'มันเป็นปลายเพราะมันออกจากต้นใหญ่นั้น' ต้นใหญ่นั้นลูกมันมีแต่จะน้อยถอยลง ต้นที่เราเก็บอยู่นี้ลูกมันมีแต่จะมากขึ้น เขาจึ่งว่า 'ต้นวายปลายดก' เข้าใจไหมล่ะ ?"

ยายสีว่า "ก็อ้ายต้นนั้นที่เราตอนไปแต่ต้นนี้ทำไมมันถึงไม่ดกกว่าต้นนี้เล่า"

นายทอง "เอา! มัวแต่พูดพล่ามอยู่นั่นแหละ หย่อนเชือกโรยกระบุงลงไปเสียทีสิ เต็มแล้วนะ...เต็มแล้วนะ"

ตากีปล่อยเชือกไป กระบุงก็เลื่อนลงโกรก ๆ ยายกรากเข้าจับกระบุงไม่ให้แกว่งไปแกว่งมา พอกระบุงลงไปใกล้ดินก็ถ่ายลูกลิ้นจี่ลงในกระบุงใบอื่น ตามีก็ปล่อยปลายเชือกเสีย นายทองก็สาวเชือกกราก ๆ พอได้ปลายเชือกก็ปีนขึ้นไปกิ่งบน ปล่อยปลายเชือกห้อยโตงเตงลงข้างล่าง ตามีก็จับปลายเชือกชักรอกกระบุงขึ้นไป นายทองก็เก็บลูกลิ้นจี่ลงในกระบุงต่อไป

ตามีนั่งลงปั๊บ! "เออ! ยาย เมื่อตะกี้ว่ากระไรหือ[๑] ?"

ยายสีว่า "ข้าว่า! ก็ต้นนั้นน่ะที่เราตอนไปจากต้นนี้ ทำไมมันถึงไม่ดกกว่าต้นนี้เล่า ?"

ตามีว่า "มันยังไม่ถึงคราวที่จะดก ต่อไปข้างหน้ามันคงดกกว่าต้นนี้ ต้นนี้คงมีลูกน้อยถอยลงไปวายไปทุกที ไม่ว่าอะไร ๆ หมดเจริญขึ้นทวีขึ้นจนเต็มที่แล้วก็มีแต่จะเสื่อมลง ๆ เท่านั้น"

นายทองว่า "จะว่าปูนต้นวาย ปูนปลายดกไม่ได้หรือตา ?"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หื่อ" คำว่า "หือ" เป็นคำที่ผู้พูดออกเสียงถามแสดงว่ายังไม่ได้ยิน หรือได้ยินไม่ชัดเจน หรือไม่เข้าใจในประโยคที่พูดดังกล่าว

ตามีว่า "ได้! ได้เหมือนกัน ถ้าต้นไม้มันเคยมีลูกดกอย่างไร มันจะมีลูกดกอยู่อย่างนั้นไม่วายไป มันเคยมีลูกที่ตรงไหนก็มีลูกที่ตรงนั้นร่ำไป มันจะแตกชายต่อยอดยาวออกไปอย่างไรได้ เพราะดอกมันจะเป็นมันก็ต้องเป็นตามยอดถูกไหมล่ะ ? "

ยายสี "ก็ถ้าต้นโน้นก็ไม่วาย ต้นนี้ก็ไม่ดก มันจะขัดด้วยอะไรล่ะ ? "

ตามี "สิ่งที่จะเที่ยงจะคงอยู่อย่างนั้นไม่มี ถ้ามีสิ่งที่เที่ยงที่คงอยู่ยังงั้นแล้วแผ่นดินก็ไม่พอที่จะรับรองละ จะว่าไปถึงต้นไม้ทำไมเล่า แต่ยายยังไม่ดกเหมือนแต่ก่อนจริงไหม ? "

ยายสี "ทำไมแต่ก่อนข้าดกยังไง ? "

ตามี "แต่ก่อนแกมีลูกไม่ค่อยจะเว้นปี เดี๋ยวนี้ทำไมจึ่งวายไปเป็นหลายปีเล่า นางหนูมันมีลูกราวกะเพาะถั่ว แต่ก่อนเมื่อยายยังมีลูกอยู่น่ะมันเคยมีลูกดกยังงี้หรือ ? "

ยายสีนิ่งไม่พูดถึงเรื่องนี้อีก ช่วยกันเก็บผลไม้ต่อไป พอเก็บหมดได้เวลาก็พากันแบกขนไปบ้านเรือน **นางหนูแดง**บุตรสาวใหญ่แกก็คดข้าวเทียบสำรับยกมาตั้งเสร็จสรรพ ตากับยายกับบุตรหลานก็นั่งล้อมกันรับประทาน รับประทานอิ่มหนำสำราญเก็บเขี่ยกวาดใจเสร็จแล้ว

ตาก็เอ่ยขึ้นว่า "ดูดู่! อีหนู หุงข้าวขึ้นนี่กระไร ? เหลือเป็นครึ่งหม้อค่อนหม้อ เช้าๆ ควรจะหุงให้มากด้วยกินแล้วจะได้ไปทำการงาน เหนื่อยหิวก็ได้กินข้าวปลาที่เหลืออยู่นั้น ถ้ากินไม่อิ่มก็ไม่มีแรงทำงาน เวลาเย็นหุงหาขึ้นมากให้เป็นเย็นทำไม ? กินแล้วก็นอนการงานอะไรมี กับข้าวกับปลาก็เหมือนกันเมื่อเช้าแทบจะไม่พอกันกิน เวลาเย็นนี้หาขึ้นจนเหลือเป็นเบ"

ยายสีว่า "ข้าวเหลือนิดหน่อยหรอกจะเป็นอะไรไป กับข้าวที่เหลือก็ปลาทูปูลังน้ำพริกผักเท่านั้น พรุ่งนี้เช้าก็กินได้จะเสียหายอะไรเล่า ? "

ตามีว่า "มันจะเป็นแม่เหย้าเฝ้าเรือนต่อไป ต้องสอนมันไว้จึ่งจะได้หาไม่ต่อไปภายหน้าแต่ผ้าจะปิดกายก็จะไม่มี"

ยายสี "มันเป็นธรรมดานะตานะ เวลาเช้าเขาว่า 'ต้น' เวลาเย็นเขาว่า 'ปลาย' กับข้าวเย็นมันต้องมากกว่าเช้าอยู่เอง เพราะ**ต้นมันก็ต้องวาย ปลายมันก็ต้องดก**จริงไหมล่ะตา ? "

ตามี "ชิชิ...ชิชิ ท่านยายนี่พูดกะแกยาก ปากแกกล้า ว่ากันแต่เช้าจำมากล่าวขัดคอต่อพลบค่ำ ทีนี้จะไม่ได้ฟังของดีอีกต่อไป"

ต้องแขวนคอไม่ใครก็ใคร[๑]

มีอ้ายผู้ร้ายในเมืองไคโร[๒] คนหนึ่งปีนตึก พยายามแงะหน้าต่างจะเข้าไปขโมยเขา เผอิญพลาดมือพลัดตกลงมาจากเรือนชั้นบนขาหัก

อ้ายผู้ร้ายคนนั้นตรงไปฟ้องต่อเกดิ *(คือท่านตระลาการ[๓]แขก)* กล่าวโทษหาเหตุว่า "หน้าต่างตึกของผู้มีชื่อเจ้าของเรือนผู้นั้นทำไม่ดีเป็นอย่างชั่วร้าย ขอให้พิพากษาให้ตามยุติธรรมด้วย"

ท่านเกดิกล่าวว่า "เป็นการสมควรแล้วที่ควรจะเป็นฟ้องได้" ท่านจึงมีบัญชาสั่งให้นักการเกาะตัวผู้มีชื่อผู้เป็นเจ้าของตึกนั้นมา

เจ้าของตึกให้การรับสารภาพว่า "ตึกหลังนั้นได้ก่อสร้างอย่างเลวทรามจริง แต่ชัดว่าเป็นความผิดของช่างไม้ มิใช่ความผิดของตน"

ท่านเกดิได้ฟังคำนี้ถูกใจเห็นชอบด้วยสมเหตุผล ท่านจึงมีบัญชาสั่งการให้เกาะตัวช่างไม้มา

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*, "ต้องแขวนคอไม่ใครก็ใคร," **วชิรญาณวิเศษ** ๙ , ๓๐ (๒๔ พฤษภาคม ๑๑๓) : ๓๕๕ – ๓๕๖.

[๒] Cairo ต้นฉบับเขียนว่า "ไกโร" คำว่า "ไคโร" เป็นชื่อเมืองหลวงของประเทศสาธารณรัฐอาหรับอียิปต์ (Arab Republic of Egypt)

[๓] ความหมายเดียวกับคำว่า "ตุลาการ" หมายถึง ผู้ตัดสินคดี

ช่างไม้กล่าวว่า "คำหานั้น พ่อเจ้าประคุณเอ๋ย จริงแท้ ๆ แต่เป็นความผิดของช่างปูนต่างหาก ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถที่จะทำหน้าต่างให้ดีได้ ! "

ท่านเกดิได้ฟังดังนั้นวินิจฉัยเห็นเป็นข้อประกอบด้วยเหตุผลสมควรจริง จึ่งมีบัญชาสั่งให้เกาะตัวช่างปูนมาพิจารณา

ช่างปูนยอมรับผิด แต่ชี้แจงว่า "มีหญิงรุ่นสาวสวยแต่งตัวสวมเสื้อแพรสีม่วงเดินผ่านมาข้างตึกเวลาตนกำลัง[๑]ทำงานอยู่ จึ่งทำให้ตนเผลอไผลใหลหลงไม่เป็นอันจะมีน้ำใจเอาใจใส่ทำการให้ดีได้"

เมื่อท่านเกดิได้ฟังคำอธิบายดังนี้ จึ่งมีบัญชาสั่งให้เกาะตัวหญิงรุ่นสาวผู้นั้นมายังศาล

"เป็นการจริงเจ้าประคุณ" หญิงรุ่นสาวว่า "รูปร่างอิฉันสวยจริง แต่ไม่ใช่ความผิดของอิฉันเลยทีเดียว เพราะเสื้อแพรสีม่วงของอิฉันต่างหากทำให้ช่างปูนเขาเผลอไผลใหลหลงจนเสียการเสียงาน ควรจะลงโทษผู้ย้อมสีเสื้อแพรคนนั้นจึ่งจะชอบ ไม่ควรจะลงโทษอิฉันเลย ! "

"ถูกทีเดียว" ท่านเกดิว่า "เฮ้ย ! นักการไปเกาะตัวอ้ายช่างย้อมสีเสื้อมาไป๊"

ช่างย้อมสีถูกเกาะมาถึงศาล ให้การรับสารภาพว่า "ได้ย้อมสีเสื้อแพรจริง" มิได้ซัดทอดถึงใครอีกต่อไป เป็นการเสร็จสำนวนจบคดี

ท่านเกดิพิพากษาว่า "ช่างย้อมสีเสื้อมีความผิดเป็นมหันตโทษ[๒] " แลมีบัญชาสั่งเพชฌฆาต "ให้คุมตัวช่างย้อมสีคนนั้นมอบให้ไปกับอ้ายผู้ร้าย ให้อ้ายผู้ร้ายพาเอาตัวช่างเขญใจอันมีความผิดไปยังที่บ้านของตน แล้วให้แขวนคอช่างย้อมสีเสื้อ ประจานเสียที่ประตูบ้านให้ถึงแก่ความตายตกไปตามโทษ"

เพชฌฆาตก็พาตัวช่างย้อมสีเสื้อไปกับอ้ายผู้ร้ายตามคำตัดสิน แต่สักครู่เดียวเพชฌฆาตกลับมาเรียนเสนอขัดข้องต่อท่านเกดิว่า "ช่างย้อมสีเสื้อผู้นั้นรูปร่างสูงเกินกว่าจะผูกคอแขวนห้อยที่ประตูบ้านอ้ายผู้ร้ายอันต่ำเตี้ยให้ถึงแก่ความตายตามบัญชาได้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เวลากำลังตน"

[๒] หมายถึง โทษหนัก

ขณะนั้นท่านเกดีกำลังกลุ้มใจจึ่งร้องสั่งว่า "โอ! ถ้าอย่างนั้นเอ็งจงปล่อยอ้ายช่างย้อมสีคนสูงไปเสียเถิด ไปเที่ยวเลือกจับอ้ายช่างย้อมสีคนไหน ๆ ตามแต่จะได้ที่รูปร่างเตี้ย ๆ พอจะแขวนคอที่ประตูบ้านอ้ายผู้ร้ายให้ถึงแก่ความตายได้มาแขวนคอเสียตามคำสั่งโดยเร็วเถิด อย่าให้เสียยุติธรรมที่ได้พิพากษาสำเร็จเด็ดขาดไปแล้วเลย"

ต้องถูกเนียรเทศอยู่นาน[๑]

นิทานเรื่องนี้นักปราชญ์รัสเซีย[๒]ชื่อ **"เกานต์ เลียฟ เอ็นตอลสะโตวิ"** ได้เรียบเรียงไว้เป็นภาษารัสเซียน[๓] ครั้นต่อมามีชาวอังกฤษชื่อ **"แนแทนแฮสเกล-โตล"** ได้แปลลงมาเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อข้าพเจ้าไปพบเห็นเข้าก็มีความยินดีคิดเรียบเรียงมาเป็นภาษาไทยอีก เพื่อท่านทั้งหลายที่ไม่ได้เรียนรู้ในภาษารัสเซียน ภาษาอังกฤษ หรือยังมิได้ฟังมาแต่ก่อนจะได้สดับเล่นพอเป็นที่เพลินใจ แลมีคุณประโยชน์ด้วยเพราะข้าพเจ้าได้จัดเรียบเรียงคำอธิบายไว้อย่างตำราภูมิศาสตร์

เมื่อท่านผู้หนึ่งผู้ใดจะอ่านหนังสือเรื่องนี้แล้วควรใช้แผนที่ประเทศรัสเซียด้วย จึงจะทราบซึมได้โดยชัดเจน แผนที่ชนิดนี้อยู่ในหน้า ๒๗ ของสมุดชื่อ "ฟิลลิปส์ แอตแลส" มีขายที่ร้านจำหน่ายหนังสือของกรมศึกษาธิการ[๔] ตั้งอยู่ข้างประตูวังหม่อมเจ้าวัชรินทร์ ถนนเฟื่องนคร ราคาเล่มละ ๓ บาท

---

[๑] สาตร์ อาจารย์, "การต่างประเทศ : เรื่องต้องถูกเนียระเทศอยู่นาน," **วชิรญาณ** ๗, ๓๗ (ตุลาคม๑๓๖) : ๖ – ๒๕.

[๒] ต้นฉบับเรื่องนี้เขียนคำนี้ว่า "รูเซีย" ทุกแห่ง คือ ประเทศรัสเซีย *(Russia)* ชื่อเรียกที่ถูกต้องคือ "สหพันธรัฐรัสเซีย" *(Russian Federation)*

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ภาษารูเซีย" ภาษารัสเซียควรเขียนว่า "รัสเซียน" *(Russian)*

[๔] กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน

ในชั้นแรกท่านควรจะต้องรู้เสียก่อนว่า "ชื่อคนในเรื่องนี้เป็นชื่อรัสเซียทั้งสิ้น แลนอกจากนั้นก็มีศัพท์รัสเซียปนอยู่บ้างแต่เล็กน้อย ถ้าท่านผู้อ่านพบเครื่องหมาย* ดังนี้ อยู่ข้างท้ายคำใดแล้ว ขอให้พลิกมาดูคำแปลแลคำอธิบายอย่างพิสดารที่ข้าพเจ้าได้จัดเรียบเรียงไว้ต่อไปนี้

เมืองแวลดีเมอ *(Vla dimir)* ตั้งอยู่กลางประเทศรัสเซีย เขตเมืองกว้างยาว ๑๘,๘๖๓ ไมล์ ตารางเหลี่ยม หรือ ๓๐,๑๘๐,๘๐๐ เส้นตารางเหลี่ยม มีพลเมือง ๑,๓๕๙,๓๒๗ คน

นิซนี นอฟโกรอด *(Nezhni Novgorod)* รัสเซียแปลว่าเมืองใหม่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำวอลกา ห่างจากเมืองแวลดีเมอ ๕,๒๐๐ เส้น เขตเมืองกว้างยาว ๑,๙๗๙ ไมล์ตารางเหลี่ยม หรือ ๓๑,๖๗๓,๖๐๐ เส้นตารางเหลี่ยม มีพลเมือง ๑,๔๓๔,๓๓๑ คน

สิ่งสำคัญในเมืองนี้ คือ มีการออกร้านขายของทั่วไปทั้งเมือง *(อย่างงานภูเขาทอง)* ทุก ๆ ปี จนกระทั่งสินค้าในคราวหนึ่ง ๆ คิดเป็นเงินประมาณ ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ ปอนด์อังกฤษ หรือ ๔๔๔,๑๔๐,๖๒๕ บาท *(คิดเมื่อเงินปอนด์ราคา ๑๗ บาท ๔๙ อัฐ)*

๔๐ เอวสต์ คิดเป็นไทยประมาณ ๑,๐๖๐ เส้น

แซมโมวา กาต้มน้ำ สำหรับชงชารัสเซีย

รูบีล[๑] เป็นชื่อเงินที่ใช้ในเมืองรัสเซีย ๑๐๐ คอบเป็กเป็น ๑ รูบีล รูบีลหนึ่งคิดเป็นเงินสยามประมาณ ๓ บาทเศษ

มาเดอร์ อังกฤษแปลว่า "ผู้ที่ต้องตายด้วยความเชื่อถือ" คือ ต้องถูกเผาไฟเป็นต้น "เช่นเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนางเจ้าเอ็ลลิซาเบ็ทในประเทศอังกฤษ มีพระองค์หนึ่งได้คิดแต่งหนังสือที่ไม่พอพระทัย พระองค์จึ่งรับสั่งให้หยุดการอันนั้นเสีย ถ้ายังขืนทำต่อไปก็จะลงพระราชอาญาโดยสาหัส ในครั้งแรกพระองค์นั้นได้หยุดทันทีด้วยความตกใจกลัวพระราชอาญา แต่ต่อมาภายหลังก็ทำขึ้นอีกด้วยถือว่าเป็นสิ่งที่ถูก เพราะเหตุฉะนี้ท่านก็ต้องรับพระราชอาญาถูกเผาไฟเสียทั้งเป็น"

---

[๑] roble หรือ rouble เงินตรา หรือเงินเหรียญที่ใช้ในประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย

เมืองไซบีเรีย *(Siberia)* เป็นที่ดินใหญ่ของประเทศรัสเซีย ที่ดินนี้คือตัวทวีปอาเซีย[๑] ฝ่ายเหนือ เขตแดนนับตั้งแต่เขาอูแรลที่อยู่ในทิศตะวันตกจนถึงทะเลบีริงออกฮอตส์ก์ แลญี่ปุ่นที่อยู่ในทิศตะวันออก ในฝ่ายทิศใต้เขตจดเมืองมองโกเลีย เตอรกี หรือศูนย์กลางประเทศอาเซีย ฝ่ายทิศเหนือจดมหาสมุทรอาร์กติก[๒] วัดตามยาวตั้งแต่หัวจนจดท้ายได้ประมาณ ๔,๐๐๐ ไมล์อังกฤษ หรือ ๑๖๐,๐๐๐ เส้น กว้างตั้งแต่ฝั่งมหาสมุทรอาร์กติกจนถึงเมืองมองโกเลีย[๓]ประมาณ ๒,๐๐๐ ไมล์ หรือ ๘๐,๐๐๐ เส้น รวมที่แผ่นดินหมดด้วยกันเป็น ๔,๘๒๒,๘๒๒ ไมล์ตารางเหลี่ยม หรือ ๗,๗๑๖,๕๑๕,๒๐๐ เส้นตารางเหลี่ยม มีพลเมือง ๔,๐๑๓,๓๖๙ คน

ฝ่ายทิศใต้ของที่ดินนี้แบ่งออกเป็นหัวเมืองใหญ่หก เล็กสอง คือ เมืองโตบอนส์ก์ ดอมส์ก์ *(๒ เมืองนี้มีโรงเรียนชั้นสูง ที่อังกฤษเรียกว่า "ยูนิเวอร์ซิตี"[๔])* เออกัตส์ก์ แลเมืองออมส์ก์ หัวเมืองทั้งสี่ที่ได้กล่าวนามมาแล้วนี้เป็นหัวเมืองสำคัญยิ่งกว่าหัวเมืองอื่น ๆ ลำแม่น้ำใหญ่ที่มีอยู่ในแผ่นดินนี้ คือ โอบี เยนีไซ ลีนา แลอาเมอร

เซ็มยอนิจ เมื่อมี "อิจ" เข้ามาเติมท้ายนามใดแล้วในภาษารัสเซียนแปลว่า "บุตรของผู้นั้น" อีกทีหนึ่ง เช่น ในที่นี้ก็คือ "มาก้า" นั่นเอง เพราะบิดาเขาชื่อ "เซ็มยอน"

แอกซีนอฟส์ คำนี้ไม่ใช่ตัวเขาเอง หมายถึงพวกบุตร

ยังมีพ่อค้าหนุ่มผู้หนึ่งชื่อ **"แอกซีนอฟ"** ตั้งบ้านเรือนแลโรงร้านขายของอยู่ในเมืองแวลดีเมอ*

ชายผู้นี้ประกอบไปด้วยผมหยิก แลผิวเลือดอันแดงกล่ำ เขาเป็นคนชอบสนุก ถ้ากระบวนร้องเพลงแล้วในแถบเมืองนั้นจะหาตัวเปรียบก็ยาก ขณะเมื่อ

---

[๑] Asia เขียนเป็นคำไทยได้ทั้ง "เอเชีย" "อาเซีย"

[๒] Arctic Ocean เป็นมหาสมุทรที่อยู่ในเขตอาร์กติก คือ บริเวณรอบ ๆ ขั้วโลกเหนือ

[๓] Mongolia เรียกชื่อประเทศว่า "สาธารณรัฐประชาชนมองโกเลีย" *(Mongolian People's Republic)*

[๔] university หมายถึง มหาวิทยาลัย

ยังหนุ่มอยู่ชอบเสพสุรายาเมา แลเป็นหัวไม้เกะกะมาก แต่พอมีเรือนแล้วก็ตัดได้หมด ถึงดังนั้นก็ยังอดติดตลกไม่ได้

อยู่มาวันหนึ่งแอกซีนอฟอยากจะไปเที่ยวซื้อของเล่นตามร้านที่ในเมืองนิชนี* พอคิดแล้วก็ลุกไปลาพวกพ้องแลภรรยาของตัว

ทันใดนั้นภรรยาพูดว่า "วันนี้อย่าพึ่งไปเลยเคราะห์ยังร้ายอยู่"

เมื่อแอกซีนอฟได้ยินดังนั้นก็หัวเราะแล้วพูดว่า "เจ้าล่ะคอยห้ามกันไปเสมอน่ะแหละ กลัวจะไปติดตลกที่ตามร้านหรือ ? "

ภรรยาตอบว่า "เมียไม่กลัวอะไรดอก แต่เห็นว่าวันนี้ยังไม่สิ้นเคราะห์ อย่าเพ่อไปก็ดีกว่าเพราะเมื่อคืนนี้เมียฝันไปว่า...ดูเหมือนนายไปเที่ยวเดินเล่นที่ไหนก็ไม่ทราบ แต่พอกลับมาศีรษะหงอกไปหมด"

แอกซีนอฟหัวเราะอีก แล้วพูดว่า "นี่แลคือนิมิตมงคลละรู้ไหมล่ะ ? " เอาเถอะอย่าทำขวัญอ่อนไปเลย กลับมาจะซื้อสายสิญจน์ผูกมือให้" ว่าแล้วก็จัดแจงแต่งตัวลงเรือนไป

พอขับรถไปได้สักหน่อย แอกซีนอฟพบเพื่อนพ่อค้าข้าวคนหนึ่ง แล้วก็เลยชวนกันพักอยู่ในโฮเต็ล°เดียวกัน เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้วต่างคนก็ต่างเข้านอน

พอนาฬิกาตีสิบสอง แอกซีนอฟก็รู้สึกตัวตื่น ลืมตาขึ้นเห็นยังมืดนัก แต่มาตรอง ๒ จิต ๒ ใจอยู่ว่า 'จะไปดีหรือไม่ดี หากจะคิดไปอีก ที่รถของเราก็ไม่มีกุบถ้าจะไปพรุ่งนี้เช้าคงร้อนมาก เพราะแดดหน้านี้อยู่ข้างจะจัดอยู่ด้วย อย่าเลยเราไปเสียเดี๋ยวนี้เถอะ เย็นสบายดี' คิดแล้วก็ลุกขึ้นปลุกสารถีให้เทียมรถ ฝ่ายตัวก็เข้าไปชำระเงินให้เจ้าของโฮเต็ลที่ห้องใน พอเสร็จแล้วก็ขึ้นรถต่อไป

เมื่อไปได้ประมาณ ๔๐ เวอสต์* แอกซีนอฟรู้สึกหิวกระหายขึ้นมาอีก จึงหยุดรับประทานอาหารอยู่ที่โฮเต็ลใหญ่

พอย่ำเที่ยงเข้าก็สั่งบ่อยให้จัดแชมโมวา* แล้วตัวก็ชักเอาเครื่องสายออกมาดีดเล่นอยู่ที่บันได

ทันใดนั้นมีเจ้าพนักงานขี่รถมาหยุดอยู่ที่หน้าประตูโฮเต็ล แล้วขึ้นมาถามแอกซีนอฟว่า "ท่านชื่ออะไร? มาจากไหน?" เขาตอบไปทันที แล้วก็เชิญให้รับประทานน้ำชา

°hotel หมายถึง โรงแรมที่พัก

เจ้าพนักงานก็ยังอยู่ถามอีกว่า "เมื่อคืนนี้ท่านพักอยู่ที่ไหน? พักอยู่คนเดียวหรืออยู่กับพ่อค้าอีกคนหนึ่ง เมื่อเช้านี้ท่านพบพ่อค้าคนนั้นอีกหรือเปล่า ทำไมท่านจึงมาจากโฮเต็ลแต่ดึก?"

แอกซีนอฟนึกพิศวงในใจว่า "ทำไมเจ้านี่จึงแอบมารู้เอาละเอียดได้ดังนี้?" แล้วก็บอกไปตามจริงทุกประการ

ในเวลานั้นเขานึกเคืองอยู่ในใจบ้างแล้ว จึงร้องถามออกไปว่า "ทำไมท่านถึงมาตั้งหน้าถามเรานัก เราไม่ได้ไปขโมยหรือฆ่าใครมา? จะไปธุระของเราทางหนึ่งต่างหาก ไม่ต้องการที่จะมาถามกันสู้จี้ดังนี้"

ทันใดนั้นเจ้าพนักงานพูดว่า "เราเป็นสารวัตรอยู่แขวงนี้ ในการที่ได้มาซักไซ้ไล่เลียงท่านก็เพราะพ่อค้าที่พักอยู่ด้วยกันเมื่อคืนนี้ถูกแทงตาย ไหน! เอาหีบและกระเป๋าของท่านออกมาให้หมดเราจะตรวจ"

แล้วเขาก็สั่งทหารที่มาด้วยให้เข้าไปยกสิ่งเหล่านั้นออกมาตรวจจนหมดสิ้น ขณะเมื่อตรวจกันกลุ้มอยู่นั้น นายสารวัตรแขวงกระชากมีดชายธงรอยเลือดติดออกมาจากกระเป๋าแล้วขู่ถามว่า "นี่มีดใคร?"

เมื่อแอกซีนอฟเห็นมีดรอยเลือดติดเปื้อนเปรอะดังนั้นก็ตกใจไม่รู้จะพูดประการใด นายสารวัตรแขวงถามอีกว่า "แล้วก็นี่เลือดใครเล่า?"

แอกซีนอฟตกประหม่าปากสั่นจะตอบก็ตอบไม่ใคร่ออกได้แต่... "อ้า... อ้า...อ้า...อ้า ผม...ผม...ผม ไม่... ช่า...ช่า...ช่า...ทราบ...นั่น...มะ... ไม่ใช่... มี...มีดของ... เผ้า...เผ้า...ผม"

แล้วนายสารวัตรแขวงพูดว่า "การที่ฆ่าพ่อค้าทั้งนี้ ถ้านอกจากเจ้าแล้วเป็นไม่มีใคร เพราะในเวลานั้นประตูหน้าต่างก็ใส่กลอนมิดชิดหมด ผู้ใดจะอาจเข้าไปได้ อีกประการหนึ่งเราก็คันมีดรอยเปื้อนเลือดพบในกระเป๋าเจ้าแล้ว จงรับเสียดีๆ ว่า 'เจ้าฆ่าเขาหรือเปล่า? แลได้ลักเงินเขามามากน้อยเท่าไร?' ถ้าไม่รับเสียโดยดีแล้วข้างหน้าต่อไปจะได้ความลำบากมาก"

แอกซีนอฟสบถสาบานว่า "ไม่ได้กระทำการทั้งนี้เลย แลเมื่อรับประทานอาหารแล้วก็ไม่ได้พบพ่อค้าผู้นั้นอีก แต่เงิน ๘,๐๐๐ รูบีล* ที่มีอยู่ในกระเป๋านั้นเป็นของของเขาที่เอาติดตัวมาด้วย ส่วนมีดนั้นเขาไม่รู้ทางเหนือทางใต้เลยว่ามาจากไหนจึงได้มาซุกอยู่ในกระเป๋านี้"

พอพูดขาดคำนายสารวัตรแขวงก็สั่งให้ทหารใส่ขื่อมือแลเท้านำตัวไป

เมื่อแอกซีนอฟมาถึงรถก็ร้องไห้คร่ำครวญด้วยความเสียใจ สิ่งของทองเงินที่เอามาด้วยก็ต้องถูกริบเข้าหลวงจนหมดสิ้น มิหน่ำซ้ำแล้วตัวก็ยัง"ต้องมา[๑] ติดคุกอยู่เมืองอื่นด้วย

อยู่มาประมาณ ๑๕ วัน มีเจ้าพนักงานออกไปสืบเรื่องราวแลชื่อเสียงของแอกซีนอฟที่ในเมืองแวลดีเมอ พ่อค้าแลชาวเมืองทั้งหลายที่เป็นผู้คุ้นเคยกับแอกซีนอฟมาแต่ก่อนก็บอกว่า "เมื่อเขายังหนุ่มอยู่เป็นคนเสเพลเที่ยวคบเพื่อนเสพสุรายาเมาเกะกะมาก แต่เดี๋ยวนี้รู้สึกตัวเข้าก็ละได้หมดแล้ว"

เมื่อสืบได้ความชัดดีแล้วก็เอาตัวขึ้นซำระ ผู้พิพากษาตัดสินว่า "แอกซีนอฟเป็นผู้ร้ายใจแข็ง แต่อันที่จริงนั้นได้กระทำมารล่วงพระราชกำหนดกฎหมาย ฆ่าพ่อค้าแลลักเงิน ๒๐,๐๐๐ รูบีลไปเป็นอาณาประโยชน์ของตัว แลจะต้องรับพระราชอาญาอย่างใดนั้นยังหาทราบไม่ เป็นแต่สั่งให้ส่งไปจำคุกไว้อย่างเดิม

เมื่อภรรยาของเขาได้ทราบข่าวดังนั้นก็ไม่เป็นอันสมประดี ตั้งแต่คร่ำครวญไปมิได้หยุดหย่อน ด้วยความสงสารบุตรของตัวกลัวจะกำพร้าบิดาแต่เล็ก ๆ

เมื่อสร่างจากความโศกเศร้าดีแล้วก็จัดแจงแต่งตัวพาบุตรมาเยี่ยมสามีที่คุก ครั้นมาถึงคุกแล้วนายประตูก็ยังไม่ยอมให้เข้าด้วยนักโทษนั้นเป็นผู้ร้ายฉกรรจ์มาก แต่ไม่ช้าเขาก็ได้รับใบอนุญาตให้เข้าไปเยี่ยมเยียนได้

เมื่อเข้าไปเห็นสามีของตัวสวมเสื้อกางเกงแดงสำหรับคุกแลติดพวงคออยู่กับผู้ร้ายอีกคนหนึ่ง เขาก็กลั้นความเวทนาไม่ได้ ซบหน้าลงที่พื้นแน่นไป พอฟื้นขึ้นแล้วก็เล่าถึงการบ้านการช่องที่แปรปรวนไปต่าง ๆ ตั้งแต่จากมาเสียให้สามีฟังทุกประการ

สามีพูดว่า "การที่มาจำคุกคนเล่นเปล่า ๆ ฉะนี้ดูก็ไม่เป็นยุติธรรมเลย เราจะต้องถวายฎีกาสมเด็จพระเจ้าซาร์ให้จงได้"

ภรรยาตอบว่า "พอฉันทราบข่าวก็ได้ไปถวายครั้งหนึ่งแล้ว แต่ไม่ทรงพระกรุณาโปรด[๒]ฯ เท่านี้ก็เป็นสุดความคิดของเมียอยู่แล้ว ไม่รู้ว่าจะขยับขยายอย่างไรต่อไปอีก ?"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "แล้วตัวก็ยังมิหน้าซ้ำ"

[๒] โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

เมื่อสามีได้ยินดังนั้นก็ถอนใจใหญ่ไม่รู้จะว่าประการใดแล้ว มานึกแต่ในใจว่า "เราเห็นจะตกอับเสียคราวนี้เอง ดูจะคิดลาดไปทางไหนก็ไม่ได้ ช่างปิดทางเสียหมดทีเดียว"

ภรรยาร้องไห้อีกแล้วพูดว่า "เห็นไหมล่ะที่ฉันว่า 'ศีรษะหงอกน่ะเป็นอย่างไรบ้าง?' เออนะ! ไม่ช้าก็คงหงอกหมดดอกเพราะความตรอมใจมันมากเข้าทุกทีแล้ว ถ้าเมียไม่ได้ห้ามแล้วละไม่เสียใจเลยทีเดียว นี่ก็ได้ห้ามแล้วห้ามเล่าว่าอย่าเพ่อไป เคราะห์ยังร้ายอยู่ก็ไม่ฟังขึนไป ถ้าฟังแล้วไหนเลยจะเป็นถึงเพียงนี้"

พอภรรยาเห็นไม่มีใครก็ค่อย ๆ กระซิบถามว่า "ผัวที่รักของเมียเอ๋ย บอกเมียเสียตามตรงเถิด ได้ทำการทั้งนี้จริงหรือเปล่า?"

สามีตอบว่า "ตัวเจ้าก็เหมือนกันน่ะแหละ ช่างไม่เชื่อถือผัวบ้างเลย" ว่าแล้วก็ร้องไห้

ทันใดนั้นทหารยามเข้ามาร้องว่า "อ้าว! หมดเวลาเยี่ยมแล้วจะต้องออกไปให้หมด"

เมื่อภรรยาได้ยินดังนั้นก็ยกบุตรขึ้นใส่เอวลาสามีไป ครั้นภรรยาไปแล้ว แอกซีนอฟมาตรองดูถึงเรื่องที่ได้พูดกันเมื่อสักครู่นี้ คิดขึ้นได้ว่า "ภรรยาช่างไม่มีความเชื่อถือเราเลยสักนิดเดียว ยังกลับมีหน้ามาถามอีกได้ว่าฆ่าพ่อค้าหรือเปล่า?"

เขานึกแต่ในใจว่า "ไม่มีใครเลยที่จะมาล่วงรู้ความจริงใจของเราได้นอกจากพระผู้เป็นเจ้าอันประเสริฐ แลมีแต่พระองค์เดียวเท่านั้นที่จะทรงพระเมตตาแก่เรา"

แต่นั้นมาเขาก็หยุดถวายฎีกา หยุดโศกเศร้า แลหยุดรำพึงถึงการที่จะออกจากคุก ตั้งหน้าแต่สวดมนต์ไหว้พระเสมอไปเป็นนิจ

อยู่มาวันหนึ่งมีคำสั่งพิฆาตโทษลงมาให้ทวนแอกซีนอฟแล้วให้เนรเทศไปทำการกรากกรำอยู่เมืองอื่น เมื่อแผลถูกทวนที่ตัวเขาหายดีแล้วก็ถูกเนียรเทศไปอยู่เมืองไซบีเรีย*

นับตั้งแต่วันนั้นมาเขาทำการอยู่ในบ่อแร่ล่วงเข้า ๒๖ ปีเศษ ร่างกายกิริยาแลวาจาก็เปลี่ยนแปลงไปจากรูปเก่า ผมขาวเคราหงอกแลหลังโกง จะเดินไปไหนไม่สู้เร็ว ดูซุ่มซ่ามเซอะซะรุงรังมาก กับทั้งจะพูดจาแลหัวเราะเยาะยิ้มอย่างที่เคยทำมานั้นก็น้อยลง ขวนขวายอยู่แต่ในการบุญเป็นที่ตั้ง

ในเวลาที่ว่างการแอกซีนอฟอุตส่าห์หัดเย็บรองเท้าจนชำนาญ เมื่อขายรองเท้าได้เงินบ้างเล็กน้อยก็รวบรวมเอาไปซื้อหนังสือเรื่องมาเดอร์* มาไว้

อ่านเล่นแก้รำคาญที่ในคุก เมื่อถึงวันพระเขาก็ไปสวดพระคัมภีร์ที่ศาลาซึ่งตั้งไว้สำหรับพวกนักโทษ แลนายผู้คุมทั้งหลายพากันนับถือแลรักใคร่แอกซีนอฟเป็นที่ยิ่ง เพราะเขาเป็นคนมีอัชฌาสัยแลความประพฤติอันเรียบร้อย พวกนักโทษเหล่านั้นพากันเรียกเขาว่า "ปู่" บ้าง "สาวกของพระเจ้า" บ้าง ถ้าเกิดวิวาทหรือทุ่มเถียงกันขึ้นในคุกเมื่อใดแล้ว ก็มาหาแอกซีนอฟให้ตัดสินให้ทุกคราว

ตั้งแต่ภรรยามาเยี่ยมคราวนั้นเขาก็ไม่ได้ทราบอีกเลยว่า "จะเป็นตายอย่างไร ? "

วันหนึ่งมีพวกนักโทษเข้าใหม่อีกสองสามคน พอตกเย็นลงพวกนักโทษเก่า ๆ ก็พากันมาที่นักโทษใหม่ด้วยอยากจะทราบเหตุผลต้นปลายของพวกเหล่านี้

ในเวลานั้นแอกซีนอฟนั่งก้มศีรษะคอยฟังอยู่บนเตียง พอเขาลากันไปหมดแล้ว เหลืออยู่อีกผู้หนึ่งรูปร่างสูงประเปรียว อายุราว ๖๐ ปีเศษ มีเคราหงอกเกรียน ก็เอ่ยเรื่องของตัวขึ้นบ้างว่า

"ฉันก็เหมือนกันน่ะแหละพี่ถูกจับมาเปล่า ๆ ปลี้ ๆ ไม่มีผิดอะไรสักนิดเดียว วันนั้นฉันขี่ม้าไปเที่ยวเล่น พอควบเข้าเท่านั้นแหละพลตระเวนมาจับไปแล้ว มันว่าฉันขโมยม้า แลมันเองก็ไม่รู้ทางเหนือทางใต้ว่า 'ฉันขโมยมาจากไหน?' อันที่จริงนั้นฉันได้ทำความผิดจริงแต่นานมาแล้ว จะว่ามันจับด้วยเหตุนั้นก็ไม่ถูกเพราะเป็นการนานมาแล้ว แลไม่มีใครรู้ด้วย แต่การที่มันจับฉันมาใส่คุกคราวนี้นั้นไม่ต้องด้วยความยุติธรรมเลย มันกรรมของเราแล้ว จะบ่นไปทำไมให้เสียเวลาเปล่า ถึงอย่างไร ๆ ก็ต้องกัดฟันทนเอา"

นักโทษอีกคนหนึ่งถามต่อไปว่า "แกมาจากเมืองไหนล่ะ ? "

"ฉันมาจากเมืองแวลดีเมอ ฉันชื่อ **"มาก้า"** บิดาชื่อ **"เซ็มยอน"**[๕]"

พอแอกซีนอฟได้ยินดังนั้นก็เผยอศีรษะขึ้นถามว่า "นี่แน่ ! เซ็มยอนิจ[๖] แกรู้จักแอกซีนอฟไหม? เขาเป็นพ่อค้าอยู่ในเมืองเดียวกับแกน่ะแหละ ยังอยู่หรือตายเสียแล้ว ? "

---

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "เซ็มยวน"

[๖] ต้นฉบับเขียนว่า "เซ็มยัวนิจ" คำว่า "เซ็มยอนิจ" ในเรื่องนี้ผู้เรียบเรียงเขียนต่าง ๆ กัน บางแห่งเขียนว่า "เซ็มยัวนิจ" การพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับแก้ให้เหมือนกันทั้งเรื่อง

"อ่อ! ทำไมจะไม่รู้จัก? เขายังอยู่ ถึงแม้ว่าบิดาเขาถูกเนียรเทศอยู่ในเมืองไซบีเรีย เขาก็ยังมั่งมีมาก บิดาเขามันก็ถูกเนรเทศเปล่า ๆ ปลี้ ๆ อ้ายเทือกเราเหล่านี้แหละโว้ย ไหน! ปู่โปรดบอกฉันบ้างซิ ทำไมจึ่งต้องมาถูกเนรเทศอยู่ดังนี้เล่า?"

แอกซีนอฟไม่อยากจะขยายเรื่องของตัวให้พวกเหล่านั้นฟัง เป็นแต่ถอนใจใหญ่ พอพูดว่า "แต่เราได้ความลำบากมา ถ้าจะคิดดูก็ ๒๖ ปีเศษแล้ว การทั้งนี้ไม่ใช่อื่นไกลเลยคือกรรมของเราที่ได้ทำมาแต่ชาติปางก่อนนั่นเอง"

มาก้าถามอีกว่า "ก็โทษของปู่น่ะคืออะไรเล่า?"

แอกซีนอฟตอบแต่ว่า "เราต้องทนไปกว่าจะสิ้นกรรม" แล้วเขาก็ไม่พูดอะไรต่อไปอีก

แต่นักโทษพวกเก่าเล่าให้ฟังว่า "มีผู้ร้ายมาลอบฆ่าพ่อค้าที่นอนอยู่ด้วยกันกับแก แล้วเอามีดซุกไว้ในกระเป๋า ต่อมาเขาค้นมีดพบก็ตัดสินให้ทวนแล้วให้เนียรเทศมาอยู่ที่นี่โดยไม่ยุติธรรม ถึงตัวแกเองก็เป็นชาวแวลดีเมอเหมือนกัน"

พอมาก้าได้ทราบดังนั้นก็จ้องดูหน้าแอกซีนอฟแล้วพูดว่า "อือ! ประหลาดจริง ๆ แหม! ปู่แกช่างซูบผิดรูปผิดร่างไปทีเดียว เล่นเอาจำไม่ได้"

พวกนักโทษเหล่านั้นนึกพิศวงในใจพากันถามว่า "นี่เคยเห็นแกมาจากไหน?"

มาก้าก็หาได้ตอบประการใดไม่ เป็นแต่บ่นอยู่ว่า "น่าอัศจรรย์จริง ทำไมมาเจอะเข้าอีกได้?"

เมื่อมาก้าพูดดังนี้ แอกซีนอฟนึกเอะใจขึ้นมาว่า "บางทีเจ้านี่เห็นจะรู้ดอกกระมังว่าใครฆ่าพ่อค้าคนนั้น?"

คิดแล้วก็ถามออกไปว่า "เซ็มยอนิจ แกเคยรู้เรื่องเราแล้วหรือ? หรือแกเคยพบเราที่ไหนมาก่อน?"

มาก้าตอบว่า "อ้ายเรื่องของปู่น่ะทำไมจะไม่ได้ยิน ออกฉาวไปทั้งเมือง แต่เกิดขึ้นนานแล้ว"

แอกซีนอฟถามอีกว่า "บางทีแกคงรู้ตัวคนฆ่าพ่อค้านั้นดอกกระมัง? ดูพูดแยบคายนัก"

มาก้าหัวเราะแล้วพูดว่า "จับมีดที่ใครได้มันก็คนนั้นแหละ ไม่ต้องสงสัยเลยถึงแม้ว่าถ้าใครเขาจะแอบเอาใส่กระเป๋าปู่ แต่จับมือถือแขนเขาไม่ได้มันก็ยังไรอยู่ เพราะว่าเขาจะเอาใส่อย่างไรได้? จะว่ากระเป๋านั้นไม่ได้อยู่ข้างศีรษะปู่หรือก็เปล่า ถ้าเขาเอาใส่จริงแล้วคงได้ยินบ้างซีน่ะ หรืออย่างไร?"

เมื่อแอกซีนอฟได้ยินดังนั้นก็ทราบแน่ทีเดียวว่า "ชายผู้นี้เองที่ฆ่าพ่อค้า" ด้วยความเคืองจนไม่อาจนั่งอยู่ในที่นั้นได้ ต้องลุกไปเสียทันที พอตกกลางคืนก็ให้บังเกิดเคลิบเคลิ้ม เพ้อไปแลเห็นภรรยามายืนอยู่ตรงหน้าเหมือนเมื่อไปเยี่ยมที่คุกครั้งนั้นเห็นทั้งหน้าทั้งตากับได้ยินเขาหัวเราะแลพูดด้วย ทีนี้แลเห็นบุตรคนหนึ่งใส่เสื้อหนังแมวน้ำ อีกคนหนึ่งกำลังดูดนมมารดาอยู่ พอเอามือเอื้อมไปว่าจะอุ้มบุตรขึ้นชมเชยก็ว่างเปล่า จึ่งรู้สึกได้ว่า "ตัวเพ้อ" เมื่อคิดไปคิดมาด้วยอำนาจของการคลุ้มคลั่งก็เกือบจะฆ่าตัวเอง

แล้วแอกซีนอฟมานึกแต่ในใจว่า "การที่เราได้ความลำบากครั้งนี้ก็มิใช่อื่นไกลเลย คือ อ้ายคนนี้ทีเดียว" เมื่อคิดขึ้นมาดังนี้ก็ยิ่งเคืองมาก้าเป็นอันมากนึก ๆ ก็อยากจะไปแก้แค้นเสียให้ได้ แล้วก็ตั้งแต่สวดมนต์เพ้อไปยังรุ่ง แต่ทำดังนี้มาประมาณ ๒ อาทิตย์ แอกซีนอฟไม่เป็นอันกินอันนอน โดยที่กลุ้มแลเพ้อมากจนไม่รู้ว่าจะคิดประการใด ?

คืนวันหนึ่งเขาเผอิญเดินไป พบรอยดินกระจายอยู่ที่ใต้เตียงนักโทษแห่งหนึ่ง ทันใดนั้นมาก้าตกใจคลานออกมาแหงนดูหน้าแอกซีนอฟ แอกซีนอฟก็รีบเดินให้พ้นไปเสีย แต่มาก้ากระโดดเข้าฉวยแขวนไว้ได้แล้วพูดว่า "นี่แน่ะ! เราจะบอกอะไรให้ เราได้อุตส่าห์ขุดโพรงลอดใต้รากกำแพงอยู่หลายเวลาแล้วก็ยังไม่สำเร็จลงได้ ถ้าปู่นิ่งกลบความนี้ไว้ก็จะเอาปู่ออกด้วย แต่ถ้าไปฟ้องเข้าแล้วเราก็จะต้องถูกเฆี่ยน แล้วเราก็จะไม่เอาชีวิตปู่ไว้เหมือนกัน"

แอกซีนอฟสะบัดแขนแล้วพูดว่า "ไม่ต้องการอะไรที่ข้าจะคิดหนีแลที่เจ้าจะฆ่าข้า ข้าก็ไม่เป็นทุกข์เลยสักนิดเดียว เจ้าฆ่าข้ามานานแล้ว แต่ในการที่จะฟ้องหรือไม่นั้น ข้าก็จะประพฤติตามพระบัญญัติของพระเจ้า"

รุ่งขึ้นเมื่อพวกผู้คุมพานักโทษออกทำงาน ก็เผอิญไปพบรอยขุดนั้นเข้า นายผู้คุมใหญ่ซำระก็ไม่ได้ตัวผู้ขุด ฝ่ายผู้ที่รู้ว่ามาก้า ต่างคนก็ต่างปฏิเสธหมด เพราะกลัวว่า "ถ้าบอกไปแล้วก็คงจะถูกเฆี่ยนเกือบถึงชีวิต"

เมื่อเห็นไม่ได้ตัวจริง ๆ แล้ว นายผู้คุมใหญ่ก็มาถามที่แอกซีนอฟว่า "แอกซีนอฟเรารู้แล้วว่าเจ้าเป็นคนซื่อแลเป็นผู้ประพฤติอยู่ในธรรมของพระเจ้า จงบอกเราตามตรงเถิดใครเป็นผู้ขุดโพรงนี้ ? "

ทันใดนั้นมาก้าทุรนทุรายมาก จนเงยหน้าดูแอกซีนอฟไม่ได้

ขณะนั้นปากแลมือแอกซีนอฟสั่นระริวไปหมด จนต้องนิ่งอยู่เป็นนานกว่าจะพูดออกมาได้ แล้วเขามาคิดอยู่ในใจว่า

"ถ้าเราไม่บอก... อื้อ! ก็นี่มันเป็นศัตรูเรา เราจะมายกโทษให้มันทำไม? ให้มันลำบากเสียบ้างเถอะถึงจะได้ แต่นี่เราจะบอกว่า 'มันขุดหรืออย่างไร?' เอ๊ะ! ถ้าอย่างนั้นแล้วเขามิเฆี่ยนมันหรือ? ถ้าเราไม่บอกแล้วจะมีคุณประโยชน์อย่างไรบ้าง แลจะเป็นการง่ายดายแก่เราไหม?"

นายผู้คุมใหญ่ถามอีกว่า "จงบอกไปตามจริงเถิด ไม่ต้องกลัวเกรงใคร"

แอกซีนอฟเพ่งตาดูมาก๊าแล้วพูดว่า "เมื่อพระเจ้าไม่ได้รับสั่งให้ผมบอกแล้ว ผมก็จะบอกท่านไม่ได้ แต่ส่วนร่างกายของกระผมนั้นอยู่ในอำนาจของใต้เท้า ใต้เท้าจะทำอย่างไรก็ตามเถิด"

นายผู้คุมใหญ่จะปลอบถามสักอย่างหนึ่งอย่างใด แอกซีนอฟก็ยืนคำอยู่มิได้บอกเลย เมื่อเช่นนั้นแล้วก็เป็นอันจับตัวผู้ขุดไม่ได้

รุ่งขึ้นอีกคืนหนึ่งเมื่อแอกซีนอฟกำลังนอนหลับอยู่บนเตียง ได้ยินเสียงแว่ว ๆ ดูเหมือนใครมานั่งอยู่ที่ปลายเท้า จึ่งลืมตาขึ้นดูเห็นมาก๊า แล้วถามว่า "เจ้าจะเอาอะไรที่ข้า หรือเจ้ามาทำอะไรอยู่ที่นั่น?"

มาก๊ากียังนั่งนิ่งอยู่ แล้วแอกซีนอฟลุกขึ้นถามอีกว่า "เจ้าจะมาเอาอะไรที่นี่? จงไปเสียให้พ้น ถ้ายังขืนนั่งอยู่อีกข้าจะร้องขึ้น"

มาก๊าค่อย ๆ กระเถิบเข้าไปให้ชิด แล้วค่อย ๆ กระซิบว่า "ยกโทษข้าพเจ้าเสียทีเถิด"

แอกซีนอฟตอบว่า "ข้าไม่มีโทษอะไรที่จะให้เอ็ง"

มาก๊าบอกว่า "คือข้าพเจ้าเองน่ะแหละที่ฆ่าพ่อค้าคนนั้น เมื่อข้าพเจ้าฆ่าพ่อค้าคนนั้นแล้วตั้งใจว่า 'จะเข้าไปฆ่าท่านเหมือนกัน' แต่พอได้ยินเสียงที่สนามหญ้าจึ่งได้เอามีดเสือกไว้ในกระเป๋าของท่าน"

เมื่อแอกซีนอฟได้ฟังดังนั้นก็ไม่ทราบว่าจะทำประการใดจึ่งได้นิ่งอยู่ ฝ่ายมาก๊านั้นคุกเข่าลงที่พื้นดินแล้วค่อย ๆ ร้องว่า "โปรดยกโทษข้าพเจ้าเสียสักครั้งหนึ่งเถิด นึกว่าถวายแก่พระเจ้า แล้วข้าพเจ้าจะไปลุแก่โทษตัวว่า 'ได้ฆ่าพ่อค้าผู้นั้นเอง' เห็นว่าเขาคงปล่อยท่านดอก"

แอกซีนอฟตอบว่า "ในการที่เจ้าจะไปพูดดังนั้นก็ไม่ยากดอก แต่เราจะทนอย่างไรได้? เมื่อหลุดแล้วเราจะซานไปแห่งใด ภรรยาก็ถึงแก่กรรมแลพวกบุตรหรือก็จำไม่ได้เสียแล้ว เราก็จะได้ความลำบากยิ่งกว่าอยู่ที่นี่อีก"

มาก๊าฟุบหน้าลงที่ดินแล้วพูดว่า "เมื่อข้าพเจ้าถูกเฆี่ยนด้วยหวายข้าพเจ้ายังมีความสบายใจยิ่งกว่าที่จะเงยดูหน้าท่านเดี๋ยวนี้สักร้อยเท่า แม้แต่

ข้าพเจ้าได้ทำแก่ท่านถึงเพียงนี้แล้วท่านยังมีความกรุณาอุตสาห์ไม่ฟ้องข้าพเจ้าอีก พระเดชพระคุณของท่านเป็นเหลือล้น" ว่าแล้วก็ร้องไห้ไม่เป็นสมประดี[๑]"

แอกซีนอฟเป็นคนใจอ่อน เมื่อได้ยินมาก๊าร้องไห้ก็ร้องด้วย แล้วพูดว่า "พระเจ้าคงโปรดยกความผิดทั้งนี้ให้แก่เจ้าดอก อย่าเป็นทุกข์ไปเลย เราเสียอีกยังจะต้องเป็นทุกข์มากกว่าเจ้าสักแสนเท่า"

ทันใดนั้นเขาสะกดจิตแน่ไป มิได้คิดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดนอกจากพระอรหันต์

มาก๊าไม่ฟังอีร้าค่าอีรมก็รีบไปลุแก่โทษตัวว่า "ได้ฆ่าพ่อค้าคนนั้นเอง"

พอเจ้าพนักงานจะมาถอดตัวปล่อยแอกซีนอฟก็พอสิ้นลมหายใจไปในกำลังพระอรหันต์นั้นเอง

---

[๑]คำนี้เขียนได้ ๓ แบบ คือ "สมประดี สมปฤดี และสมปฤๅดี" หมายถึง ความรู้สึกตัว

ต้องโทษแขวนคอ[๑]

ความรู้สึกตัวเมื่อเวลาแขวนคอนั้นเป็นประการใด ?

ในสองสามคนที่อาจสามารถจะให้ความรู้สึกของตนอย่างใดอย่างหนึ่งในเวลาอับจนนี้ บางคนแจ้งว่า "ภายหลังความเจ็บปวดที่มีอยู่บัดเดี๋ยวเดียว ความรู้สึกที่เป็นต้นนั้นคือ เห็นสีงดงามต่าง ๆ เป็นอันมากเต็มลูกตา"

หนังสือ "กวาเตอร์สีรีวิว" มีความกล่าวด้วยเรื่องนี้ว่า "เพื่อนของลอร์ดเบกัน" คนหนึ่งซึ่งคิดจะแขวนคอทดลองตนเอง เสียหลักเท้าไปแลมีผู้ตัดเชือกจวนสุดเวลา เป็นการเกือบจะใช้หนี้ความซนของเขาด้วยชีวิต"

ท่านผู้นี้ได้แจ้งความว่า "ไม่รู้สึกเจ็บปวดอย่างไร ? เป็นแต่รู้สึกว่า 'มีไฟอยู่ตรงหน้าเท่านั้น ซึ่งในชั้นต้นเปลี่ยนเป็นสีดำแล้วภายหลังเป็นสีน้ำเงิน' และสีเหล่านี้ก็ทำให้รู้สึกมีความยินดีด้วย"

กัปตัน **"มอนตานัก"** คนหนึ่งซึ่งต้องโทษแขวนคอในเมืองฝรั่งเศส เมื่อครั้งเกิดสงครามด้วยศาสนา แต่ **"มาร์ชัลดูแรน"** ได้ขอโทษได้ เมื่อลงมือแขวนคอแล้วกัปตันมอนตานักนี้ได้ร้องว่า "เมื่อความเจ็บปวดซึ่งเป็นอยู่บัดเดี๋ยวใจหายไปแล้ว ได้เอาตัวเขาไปจากความสว่างซึ่งเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งไม่อาจจะวินิจฉัยได้"

---

[๑] ย.ย.ล. *(นามแฝง)*. "เรื่องเบ็ดเตล็ด : ความรู้สึกแห่งการแขวนคอ." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๙ (๑๗ ธันวาคม ๑๑๐) : ๓๐๒ – ๓๐๓.

นักโทษอีกคนหนึ่งซึ่งได้รอดตายเพราะเชือกสำหรับแขวนคอนั้นขาดไป ภายหลังความเจ็บปวดสัก ๑ วินาที หรือ ๒ วินาทีมีความสว่างเกิดขึ้นแหละในความสว่างนั้นมีหนทางอันหนึ่ง ทั้ง ๒ ข้างทางนี้มีต้นไม้งามตลอดทาง ทุกคนก็ให้การอย่างเดียวกันว่า "ความลำบากนั้นเป็นอยู่บัดเดี๋ยวเดียว" แหละความรู้สึกยินดีแทนขึ้นมาทันทีว่า "มีสีงดงามต่าง ๆ เกิดขึ้นต่อตา"

แหละครั้นได้เพ่งดูสีเหล่านี้ครู่หนึ่งแล้วก็ดับวับไป อาการที่สติต้องชักนำไปจากความที่เป็นจริงอยู่ สตินั้นเพลินไปด้วยรูปผิดกันไกลที่สุดกับซึ่งผู้มาดูเห็นปรากฏแก่ตาอยู่ในเวลานั้น พวกหมอได้เอาใจใส่พิจารณาแบบคอและคอหอยของมนุษย์เรานี้โดยมากในการซึ่งเป็นเหตุให้หายใจไม่ออก หรืออาการคั้นบีบคอแล เห็นว่า "คอบางชนิดมีกำลังทนอาการเหล่านี้เป็นที่สุด"

ตอบโต้กันด้วยความมโนสาเร่[๑]

ในเวลาวันหนึ่งนาย ก. นั่งอยู่ที่บ้าน คนใช้มาบอกว่า "นาย ข. มาหา"

นาย ก. มีความยินดีด้วยนาย ข. เป็นผู้ที่คุ้นเคยถูกนิสัยกัน จึ่งลุกขึ้นขมีขมันไปเชิญนาย ข. มาบนเรือน แล้วสนทนาถามทุกข์สุขกันแลกันโดยที่ไม่ได้พบปะกันนาน

นาย ข. จึ่งบอกนาย ก. ว่า "เมื่อวานซืนนี้บ่าวมันขโมยเอาผ้านุ่งห่มไปหลายผืน เต็มทีจะวางอะไรลงไม่ได้มันคอยเก็บริบเอาเสียหมด"

นาย ก. จึ่งตอบว่า "อือ ! เต็มทีต้องระวังให้มากสักหน่อยจึ่งจะได้ ของฉันก็หายบ่อย ๆ เหมือนกัน"

นาย ข. จึ่งพูดว่า "ทำไมมันจะหากินอย่างอื่นไม่ได้หรือ ? จึ่งต้องขโมยเขากิน"

นาย ก. จึ่งตอบว่า "เพราะว่าขโมยเขาเป็นการง่ายกว่าอย่างอื่น แลมันไม่ได้ขโมยไปขายกิน มันขโมยไปขายเล่นเพราะมีที่ขายมากทั่วบ้านทั่วเมือง แต่อ้ายขโมยในบ้านแลสำคัญนัก"

นาย ข. จึ่งว่า "ทำไมคนจำพวกนี้จึ่งต้องเป็นขโมย แลถ้าขโมยเขาได้แล้วเอาไปเล่นเบี้ย ถ้าแหละจะหากินโดยชอบธรรมอย่าเล่นเบี้ยก็จะดี"

---

[๑] พระอนันตนะราชกษ์ *(ภัคดา)*, "ตอบโต้กันด้วยความมะโนสาเร่," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๕ (๓ กันยายน ๑๑๓) : ๕๓๑ - ๕๓๓.

นาย ก. ยิ้มแล้วจึ่งตอบว่า "มนุษย์ในโลกมีอยู่ ๒ จำพวก แลถ้าพวกหนึ่งพวกใดขาดไปแล้วโลกก็ตั้งอยู่ไม่ได้ ถึงจะตั้งอยู่ได้ก็คงไม่งดงาม แลบ้านเมืองก็คงไม่มีเพราะไม่รู้ว่าดีอย่างไร? ชั่วอย่างไร? จนที่สุดสิ่งซึ่งไม่มีตัวมีตนไม่มีจิตใจก็ยังมีเป็น ๒ พวก ที่เหมือนกันก็มีที่ตรงกันข้ามก็มี"

นาย ข. จึ่งตอบว่า "ฉันไม่เข้าใจที่ว่าคนมี ๒ พวก ที่เหมือนกันแลตรงกันข้าม แลอะไรที่ไม่มีใจยันกันตรงกันข้าม"

นาย ก. จึ่งตอบว่า "ถ้าจะให้อธิบายแล้วก็อยู่ข้างจะยืดยาวสักหน่อย มนุษย์ที่ว่ามี ๒ พวกนั้นคือคนดีแลคนชั่ว ถ้ามีคนดีแล้วต้องมีคนชั่ว แลจะแยกชื่อคนดีคนชั่ว ๒ จำพวกนี้ออกไปได้มากเหลือที่จะพรรณนาให้ละเอียดได้ แต่จะต้องอธิบายบ้างพอเป็นสังเขป เป็นต้นว่าคนฉลาดคนโง่ คนซื่อคนโกง คนพูดจริงคนพูดเท็จ คนใจบุญคนใจบาป แลคนอ้วนคนผอม คนสูงคนต่ำ คนขี้เมาคนไม่ขี้เมา นี่ว่าแต่ที่มีตัวมีตน มีจิตมีใจ ที่ไม่มีจิตไม่มีใจ ไม่มีตัวมีตนนั้น เป็นต้นว่าความดีความชั่ว ความสุจริตความทุจริต จะพรรณนาก็มากความไป ชี้ให้เห็นแต่ย่อๆ ว่า "มนุษย์ ๒ จำพวกเป็นเครื่องประดับโลก ประดับบ้านเมือง ถ้ามิฉะนั้นบ้านเมืองก็ตั้งอยู่ไม่ได้ มนุษย์ต้องนอนกลางดินกลางป่า แลภาษาที่พูดก็ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่รู้ว่าชั่วอย่างไรดีอย่างไร? ไม่มีชื่อไม่มีคำใช้ ต้องไม่รู้ว่าชั่วดีโง่ฉลาด อ้วนผม สูงต่ำ ซื่อโกง เพราะฉะนั้นจึ่งเห็นได้ชัดว่า 'ต้องมีมนุษย์เป็น ๒ พวก' บ้านเมืองจึ่งจะเจริญ"

นาย ข. จึ่งถามว่า "ทำไมคนที่ประพฤติชั่วถึงได้มากนัก?"

นาย ก. จึ่งตอบว่า "ถ้ามีคนดีมากก็ต้องมีคนชั่วมากตามกันด้วย เป็นคู่กัน อีกประการหนึ่งสรรพสิ่งในโลกจะมีชีวิตก็ดี ไม่มีชีวิตก็ดี ไม่มีเฉพาะคนเดียวสิ่งเดียว ต้องมีพวกเพื่อนแลมีคู่ เป็นต้นว่าชนที่เป็นปราชญ์ก็ย่อมมีสหายที่เป็นปราชญ์เหมือนกันจึ่งจะเป็นที่ถูกใจกัน พ่อค้าก็มีเพื่อนพ่อค้า อุบาสกอุบาสิกาก็มีคนนิสัยอย่างเดียวกันเป็นที่รักที่ชอบ ชนอย่างต่ำตั้งแต่นักเลงที่ชอบเล่นการพนันหวย โป ถั่ว เป็นต้น ก็ย่อมมีพวกเพื่อนที่มีนิสัยสันดานอย่างเดียวกัน ชนที่ชอบพูดโกหกจะกล่าวถึงเรื่องอะไรก็แล้วล้วนไปด้วยความเท็จ ก็ยังมีเพื่อนที่ชอบกล่าวเท็จเหมือนกับตน แลคนขี้เมาเสพสุรา กัญชา ยาฝิ่นก็ยังมีคนสันดานชอบอย่างเดียวกันมาเป็นเพื่อน แลอีกจำพวกหนึ่งที่เป็นมนุษย์ชั่วร้าย คือพวกปล้นสะดมย่องเบาล้วงลักวิ่งราวก็ยังมีเพื่อนที่ชอบที่รัก ไม่เห็นมีอะไรที่ปรากฏว่า 'เป็นของสิ่งเดียวคนเดียวมีอยู่ในโลก' จึ่งเป็นที่เห็นชัดได้ว่า 'สิ่งซึ่งมีอยู่ในโลกต้องเป็นคู่' แต่คู่นั้นมี

ทั้งเหมือนกันแลตรงกันข้าม"

นาย ข. จึ่งว่า "ถ้าดังนั้นคนชั่วมิไม่รู้จักหมดจักสิ้นหรือ? จะมีกฎหมายแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไว้ทำไมดูไม่เห็นมีประโยชน์แก่บ้านเมือง แลไม่ควรจะไปจับกุมคนชั่วคนพาลมาทำไม? คุกตารางก็ไม่ควรมี เพราะคนชั่วคนพาลจำเป็นต้องมีสำหรับบ้านเมือง แลที่จับมาขังไว้แล้วก็ควรปล่อยไป จะกักขังไว้ทำไมไม่เห็นมีประโยชน์"

นาย ก. จึ่งตอบว่า "ถ้าคิดเผิน ๆ คิดชั้นเดียวอย่างเธอก็ดูเหมือนจะไม่มีประโยชน์ แต่ถ้าคิดให้มากสักหน่อยแล้วจึ่งจะเห็นประโยชน์ของกฎหมายแลข้าราชการ แลเป็นประโยชน์ที่สุด เป็นของสำหรับบ้านเมืองที่เจริญ แต่ประโยชน์ของกฎหมายแลข้าราชการนั้นจะต้องเปรียบความจึ่งจะเป็นที่เข้าใจง่าย ในประโยชน์ของกฎหมายแลข้าราชการนั้นคือกฎหมายเปรียบเหมือนหลัก ข้าราชการเปรียบเหมือนหมอ แต่หมอนั้นมีอยู่ ๓ อย่าง อย่างดี กลาง ต่ำ ความประพฤติของข้าราชการเปรียบเหมือนสรรพยา คนชั่วคนพาลเปรียบเหมือนโรค อาการของโรคหรือความเจ็บเปรียบเหมือนความประพฤติของคนชั่ว ความตายเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมี ถึงเราจะรู้ว่าโรค แลความเจ็บความตายเป็นของประจำตัวมนุษย์ทุกท่าน เป็นสิ่งซึ่งหนีไม่พ้น แต่กระนั้นแล้วก็ดีเมื่อเวลาป่วยไข้แล้วยังวิ่งหาหมอที่ดีรักษา แล **หมอที่ดี** ที่ประเสริฐที่เป็นผู้มีความรู้ในทางรักษาไข้จริงแล้วก็อาจรักษาโรคให้หายได้มากกว่าตาย แลหมอที่ดีก็เหมือนข้าราชการที่ดีที่มีความซื่อสัตย์สุจริตมิได้เห็นแก่ลาภสักการ จะตัดสินถ้อยความก็เอาแต่ความจริง ความยุติธรรม มิได้เห็นแก่หน้าญาติแลมิตร แลเป็นผู้มีกตัญญูต่อบ้านเมืองของตน แลมีความอายเป็นเบื้องหน้า

หมอที่เป็นอย่างกลางนั้น คือเป็นหมอที่ฉลาดเอาเปรียบเข้าตัวอย่างเดียว เป็นต้นว่าจะวางยาคนไข้ก็วางแต่เพียงยาหอมที่คนไข้ชอบหาผลประโยชน์แต่รางวัล ถึงจะรักษาเขาไม่หายก็ไม่ว่า สุดแต่ระวังที่จะไม่ให้คนไข้ตายด้วยฝีมือตน ถ้าเห็นว่า "อาการจะหนักแน่นเมื่อไรก็บอกเจ้าไข้ให้หาหมออื่น" แลหมอชนิดนี้ถ้าระวังตัวอย่าให้พลาดได้จนแก่ก็อาจจะมีชื่อเสียงได้เหมือนกันเพราะรักษาใครไม่ตาย แลหมออย่างนี้บางทีก็เป็นคนมีความรู้จริง แต่เป็นผู้เข้าใจรักษาตัวแลหากิน เพราะถ้าประพฤติอย่างนี้นั้นมีแต่ได้ถ่ายเดียว

แต่**หมอชั้นที่สามนั้นไม่มีความรู้ความชำนาญ** ครั้นมีผู้มาเชิญไปพยาบาลไข้ก็จำเป็นต้องไป ด้วยได้แสดงว่าตนเป็นหมอเสียแล้ว ครั้นไปเห็นคนไข้เข้าก็ไม่รู้ว่า "เป็นโรคอะไร" ด้วยความจริงตัวไม่มีความรู้ในทางหมอ แต่จะ

บิดพลิ้วก็ไม่ได้จำเป็นต้องวางยา แลยาในส่วมของตนนั้นมีอยู่ ๒ ขนาน *(ขอโทษท่านผู้อ่าน)* คือ มูลแพะ แลมูลแกะ ก็เมื่อหมอวางยาคนไข้ด้วยมูลแพะมูลแกะดังนี้แล้ว ที่ร้อยคนโรคจึ่งจะหายสักคนหนึ่ง จำเป็นโรคนั้นจะต้องกำเริบอยู่เอง"

นาย ข. ขยับจะถามต่อไปก็เผอิญมีผู้มาหานาย ก. นาย ข. จึ่งลานาย ก. แล้วบอกว่า "วันอื่นฉันจึ่งจะมาสนทนาด้วย"

ตะพั้นกระเดื่อง[๑]

⊙ จะคิดจำคัดข้อ คำแถลง
ยังอีกบทอย่าแคลง เคลือบถ้อย
จัดเรียบเรื่องมาแสดง จงสดับ ไว้นา
มีแม่ลูกอ่อนจ้อย พึ่งได้ชันคอ ฯ

⊙ อันเรือนห่างเพื่อนบ้าน ไกลกัน
เคยอยู่มานานครัน เนิ่นช้า
คราวจะเกิดเหตุพลัน เสียทรัพย์
วันหนึ่งลูกร้องจ้า เจ็บท้องเหลือทน ฯ

⊙ เอานมใส่ปากให้ ห่อนกิน
พาลูกลงมาดิน เที่ยวคว้าง
มีชายหนึ่งได้ยิน เสียงเด็ก ร้องนา
ก็แวะเรือจอดข้าง ท่าน้ำริมเรือน ฯ

๑ ถามถึงผู้ใหญ่นั้น ไปไหน เจียมแม่
นางบอกว่าเขาไป เที่ยวเข้า[๒]
ชายถามว่าเมื่อไร จะกลับ มาเฮย
นางว่าเขากลับเหย้า พลบแล้วถึงเรือน ฯ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "โคลงนิทานเบ็ดเตล็ด." **วชิรญาณวิเสศ** ๓. ๑๔ (วัน ๖ เดือน ๒ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๐๖ – ๑๐๗.

[๒] คือ ข้าว แต่ในที่นี้บังคับสัมผัสสระเอากับคำว่า "เหย้า" ในวรรคหน้าของบรรทัดที่ ๔.

⊙ ชายนั้นสมคิดขึ้น ไปพลัน
หลอกว่าลูกอ่อนอัน ร่ำร้อง
บังเกิดโรคสำคัญ เจียนวอด วายเฮ
ใช่จะเจ็บปวดท้อง เที่ยงแท้อย่าฉงน ฯ
⊙ เขาเรียกตะพั้น"กระเดื่อง โรคา
ถึงว่าหมอรักษา ยากแล้ว
ฉันก็คิดเวทนา ทารก นักแม่
กลัวแต่จะไม่แคล้ว คลาดพ้นความตาย ฯ
⊙ แม่หญิงยิ่งโศกเศร้า เสียใจ
กลัวลูกจะบรรลัย ชีพม้วย
จึ่งถามว่าทำไฉน จะรอด คืนเฮย
จงโปรดช่วยฉันด้วย พ่อได้เอ็นดู ฯ
⊙ ชายนั้นว่าตักน้ำ มาไว
จะเสกพ่นทันใด รอดได้
จงให้ลูกนั่งใน ครกกระเดื่อง"
แม่เหยียบหางกระเดื่องไว้ ง่าง้างให้สูง ฯ
⊙ แม่หญิงหลงเชื่อถ้อย ทำตาม
เพราะว่าโง่ส่ำทราม" ชั่วช้า
ชายนั้นห่อนคิดขาม ขึ้นสู่ เรือนแฮ
เก็บสิ่งของผืนผ้า หอบหิ้วลงเรือ ฯ
⊙ แม่หญิงจะเรียกร้อง หาใคร
มาช่วยเขาอยู่ไกล ใช่ใกล้
จะวางกระเดื่องลงไป กลัวลูก ตายแฮ
จำเหยียบยกง่าไว้ โง่แล้วเสียของ ฯ๑๐๐

"ต้นฉบับเขียนว่า "ตผั้น" คำว่า "ตะพั้น" หรือ "สะพั้น" เป็นชื่อโรคชนิดหนึ่ง ซึ่งเกิดแก่เด็กอ่อน หรือเด็กเล็ก ๆ มีอาการชัก มือเท้ากำ เกิดด้วยผิดอากาศ

"คำนาม หมายถึง เครื่องตำข้าวชนิดหนึ่ง ใช้เท้าเหยียบปลายกระเดื่องแล้วถีบให้กระดก

"ต้นฉบับเขียนว่า "สำสาม" คำว่า "สำ" หมายถึง พวก ชนิด หมู่ เหล่า ส่วน "ทราม" หมายถึง เลว เสื่อม หรืออ่อน ในที่นี้หมายถึง คนที่อ่อนต่อโลก

ตักน้ำรดหัวสาก[๑]

"เจ้าหนูแม่พูดอะไรเตือนอะไรละก็ไม่ฟังคำแม่คำพ่อบ้างเลย เอาแต่ดื้อลงจมูก หัวรั้นเป็นควายอยู่ร่ำไป ทำความชั่วหรือก็แสนสาหัสไม่รู้สำนึกตัวบ้างเลยหรือ? คุณพ่อเมี่ยนเจ้าทำเจ้าก็หลายหนแล้ว อะไรไม่รู้จักเข็ดหลาบ ไม่รู้สึกมีความอับอายแก่เขาบ้างเลยหรือนี่ มิใช่เจ้าเป็นเด็กเป็นเล็กอยู่เมื่อไร? อายุก็ย่างเข้ายี่สิบแล้ว ปีหน้าก็จะได้บวชได้เรียน ถ้าเอ็งจะมีเมียเป็นหลักฐานแล้วป่านนี้ก็จะมีลูกได้ออกโตวิ่งร่อย ๆ ได้เสียอีก ควรต้องรู้สึกคิดถึงตัวบ้างสิ จะเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ขึ้นทุกวัน ๆ แล้ว ถ้าเอ็งจะมานั่งแต่ไม่เบาการเบางานอยู่ดังนี้ต่อไปเอ็งจะทำอย่างไร?

พ่อแม่จะอยู่ค้ำฟ้าเลี้ยงดูเอ็งไปได้สักกี่วัน คุณพ่อหรืออายุก็ล่วงหกสิบเข้ามาแล้ว แม่ก็ห้าสิบเศษ อายุสังขารมันก็ล่วงเวลาบ่ายเข้ามามากแล้วเปรียบเหมือนดังไม้ใกล้ฝั่ง[๒] ถ้าเอ็งจะไม่คิดตั้งเนื้อตั้งตัวกลับอกกลับใจให้เป็นหลักฐานได้ในเวลาที่พ่อแม่ยังอยู่นี่แล้ว ต่อไปเอ็งจะทำอย่างไร? เอ็งหรือก็เป็นลูกคนใหญ่ถ้าเอ็งไม่ดีเสียคนเดียวแล้วต่อไปน้อง ๆ จะได้ใครเป็นที่พึ่งเล่า เมี่ยนกันมาก็มากแล้วเจ้าก็ไม่หยุดไม่หย่อน เพราะฉะนั้นแม่จึ่งขอพูดกับเจ้าอีกคราวเดียวนี่แหละเป็นปัจฉิมที่สุดละ ถ้าเจ้ารักพ่อรักแม่แล้วต้องฟังคำสั่งสอนอยู่ในโอวาทจึ่งจะสมควร

---

[๑] เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)*. "เรื่องปลาด : ตักน้ำรดหัวสาก." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๒๓ (๕ เมษายน ๑๓๓) : ๒๗๑ - ๒๗๒.

[๒] สำนวนไทย หมายถึง ผู้ที่มีอายุมาก แก่ชราใกล้ความตาย เปรียบเหมือนต้นไม้ที่อยู่ริมฝั่งถูกกระแสน้ำไหลเซาะฝั่งทำให้ดินทลายเสมอ ดินทลายเข้าไปโคนต้นไม้เซาะรากจนไม่จับดิน ต้นไม้ก็ล้ม

อ้ายความชั่วความเสียเจ้าก็ได้เคยประพฤติมามากแล้ว ขอให้คิดเบื่อหน่ายกลับอกกลับใจเสียใหม่เถิด

เมื่อคืนนี้แม่ได้ไปหาเจ้าคุณ ขอฝากท่านให้เจ้าเข้าไปทำการในกระทรวงมหาดไทย ท่านก็ได้รับกับแม่เป็นมั่นเป็นเหมาะแล้วว่า "จะรับเอาเจ้าเข้าทำการด้วย' เพราะฉะนี้แหละแม่จึงเห็นว่า 'เป็นโอกาสของเจ้าอันดีที่สุดที่จะได้ทำรั้วงานราชการกับเขาบ้าง ขอให้มีความพากเพียรมานะศรัทธา[๑] สักคราวเถิดลูก ทำสิ่งใดทั้งปวงมันสู้ทำราชการไม่ได้ดอก' โบราณท่านก็ได้ย่อมกล่าวเป็นคำภาษิตไว้แล้วว่า "๑๐ สำเภาค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง[๒]" คราวนี้แหละเป็นช่องทางของเจ้าดีแท้ๆ เวลากลางวันก็จะได้เข้าไปทำการที่ศาลาลูกขุน ทำการในกระทรวงใหญ่ๆ อย่างนั้นค่อยทำค่อยไป มันก็คงจะเป็นวิชาแตกออกไปทุกที แลทั้งจะได้เงินดาวเงินเดือนกับเขาบ้าง แลเวลากลางคืนก็จะได้เข้าเฝ้าเข้าแหน ได้รู้จักขนบธรรมเนียมรั้วงานราชการจะได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบตระกูลของเราต่อไป แม่จะเป็นธุระให้เจ้าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ให้เป็นที่อนาทรร้อนใจสิ่งใดละ ขออย่างเดียวแต่ให้เจ้าตั้งใจทำราชการเถิด"

"พ่อสุ่ม" นั่งเฉยทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ เป็นทองไม่รู้ร้อนทีเดียว **"คุณแม่สวน"** ก็นั่งเพ้อร่ำพันพรรณนาสั่งสอน พ่อสุ่มเขาก็นั่งเฉยทำตาปริบๆ นึกแต่ในใจว่า "นี่หนอเทศน์กัณฑ์นี้เมื่อไรจะจบลงบ้าง" ใจคออยู่ข้างจะหงุดหงิด คิดกังวลอย่างเดียวแต่จะหาสมัยที่จะได้เที่ยวแตร่คบเพื่อนฝูงเล่นเท่านั้น

พอคุณแม่สวนเทศน์จบลง พ่อสุ่มเขาก็นึกในใจว่า "ว่างโล่งหัวอกของความรำคาญไปคราวหนึ่งละ"

พอลุกพ้นมาจากมารดาแล้ว ที่สั่งสอนกันมาอย่างไรเขาจำไม่ได้จนแต่สักนิด พอเจอะเพื่อนฝูงที่คุยกันถูกคอซึ่งมีน้ำใจร่วมรวมเป็นพวกดีไม่ได้เรื่องเข้าด้วยกัน เขาก็สะสายสืมคำที่แม่สอนหมดทีเดียว ความที่เขาเคยประพฤติเล่นมาทำมาที่ไม่ชอบถูกอัธยาศัยของบิดามารดานั้น คุณแม่สวนที่เป็นมารดาได้สั่งสอนชี้แจงแก่เขาแล้วทุกสิ่งทุกอย่างฉะนี้ พ่อสุ่มจะได้เอามาเป็นอารมณ์เชื่อถืออยู่ในโอวาทแต่สักนิดหนึ่งนั้นไม่มีเสียเลย ไม่มีความยำเกรงเชื่อฟังบิดามารดาแต่สักสิ่งสัก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สะทะ" ซึ่งไม่น่าจะใช่ คำว่า "ศรัทธา" หมายถึง เชื่อถือ

[๒] สำนวนไทยซึ่งโบราณกล่าวกันนั้นคือ "๑๐ พ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง" หมายถึง อาชีพค้าขายสู้รับราชการเป็นขุนนางไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นพ่อค้า ๑๐ คนก็ไม่เท่ากับพระเจ้าแผ่นดินทรงชุบเลี้ยง

หอสมุดแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

อย่าง บิดามารดาจะทำโทษเฆี่ยนตีด่าว่าสั่งสอนอย่างใด...อย่างใดก็ดี เขาก็เป็นแต่รู้สึกแต่ในประเดี๋ยวหนึ่งแต่ในขณะนั้นเท่านั้น

ครั้นเวลาที่พ้นมาแล้วก็ไม่ได้คิดไม่ได้นึกถึงถ้อยคำบิดามารดาเลย เขาจะชอบจะทำสิ่งใดก็ทำเอาตามพละใจ[๑] ทุกสิ่งทุกอย่าง การที่จะคิดประพฤติตั้งตัวเองให้เป็นหลักฐานไปในภายหน้านั้นไม่มีนึกเสียเลย ขอชั่วแต่ให้ได้รับความสนุกและความที่พึงใจไปวันหนึ่ง...วันหนึ่งเท่านั้น

ก็นี่แหละถ้าบิดามารดาใดได้พบปะบุตรชายดังเช่นพ่อสุมนี้แล้วจะทำอย่างไรได้เล่า? ก็ได้แต่พร่ำสอนบ่นเพ้อไปอย่างเดียว ก็จะมิเข้าตำราเขาเรียกกันว่า **"ตักน้ำรดหัวสาก"**[๒] หรือ ? เพราะว่าสิ่งใดสอนสิ่งใดบุตรชายก็มิได้จำคำสั่งสอนเลย ก็นี่แหละภาษิตที่ท่านตั้งไว้แต่เก่าก่อนนั้นก็คงจะเป็นเครื่องหมายเช่นนี้ดอกกระมัง

ถ้าความหมายของข้าพเจ้าที่กล่าวมานี้เป็นการเข้าใจผิดไป ต้องขอรับประทานอภัยโทษแก่ท่านผู้อ่านด้วย เพราะความรู้มีความเข้าใจในคำที่ว่าตักน้ำรดหัวสากนั้นก็คือว่าถ้อยคำอันใดที่ได้กล่าวโปรยออกไปแล้วไม่ได้เป็นคุณกลับเข้ามา ก็นั่นแหละคือ**ตักน้ำรดหัวสาก**ละ

---

[๑] หมายถึง ก้าลังใจ

[๒] สำนวนไทย หมายถึง ว่ากล่าวสั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนอย่างไรก็ไม่ได้ผล เปรียบเสมือนการตักน้ำรดที่หัวสากมีแต่ไหลไปหมด

ตับคน[๑]

มีหมอฝรั่งคนหนึ่งเป็นหมอมีชื่อเสียงเลื่องลือในคุณวิชาแพทย์มีคนนับถือเป็นอันมาก มีผู้หาไปรักษาโรคไม่ใคร่ขาด หมอคนนี้เป็นคนชอบกินตับสัตว์ต่าง ๆ คือตับเป็ด ตับไก่ ตับหมู ตับกวาง เป็นต้น หาซื้อมาให้กุ๊ก[๒] ทำกับข้าวกินไม่ใคร่ขาด

อยู่มาวันหนึ่งไปรักษาไข้คน ๆ หนึ่ง คนผู้นั้นเป็นโรคในตับเป็นโรคแปลกที่หมอยังไม่เคยเห็น แล้วคนเจ็บนั้นตาย

ฝ่ายหมออยากจะใคร่ได้ตับนั้นไปตรวจดูเพื่อจะได้เป็นการเกื้อกูลแก่วิชาของตัว จึ่งขอจะผ่าศพคนที่ตายนั้นเอาตับไปตรวจ เจ้าของศพก็ยอมอนุญาตให้ตามประสงค์ หมอได้รับอนุญาตแล้วก็ผ่าศพตัดเอาตับห่อกระดาษหนังสือพิมพ์กลับไปบ้าน

ในเวลาเย็นครั้นไปถึงบ้าน พอเอาตับนั้นวางไว้ที่โต๊ะห้องรับแขกยังไม่ทันที่จะตรวจ มีผู้มาตามให้ไปดูไข้อีก หมอนั้นก็ทิ้งตับไว้ที่โต๊ะไปกับผู้ที่มาตามไปดูไข้

ฝ่ายภรรยาของหมออยู่ในห้องได้ยินเสียงสามีของตัวกลับมาบ้าน จึ่งออกมาที่ห้องรับแขก เมื่อไม่พบสามีของตัวแล้วก็เข้าใจว่า "คงจะไปรักษาไข้ที่อื่นต่อไป"

"ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "นิทานแบ็ตเล็ต." **วชิรญาณวิเสศ** ๓, ๑ (๒๑ พฤศจิกายน ๑๓๐): ๑๘ - ๑๙.

[๒] cook คนปรุงอาหาร แม่ครัว พ่อครัว

ในขณะนั้นแลไปเห็นห่อตับที่วางอยู่บนโต๊ะจึ่งไปแก้ห่อนั้นดูเพื่อจะรู้ว่าสิ่งอันใด ครั้นแก้ออกดูเห็นเป็นตับก็เข้าใจแน่เสียว่า "ตับสัตว์สามีไปซื้อมากินเพราะสามีของตนชอบกินตับสัตว์ต่าง ๆ" จึ่งเอาไปส่งให้กุ๊กทำกับข้าวเตรียมไว้

ฝ่ายหมอไปดูไข้แล้วกลับมาบ้านกลางคืนหิวเต็มที พอมาถึงก็ชวนภรรยากินข้าว บ่อย"เอาตับคนมาให้กิน ทั้งสามีภรรยากินได้มากเพราะเป็นเวลาหิว ครั้นกินอิ่มแล้วหมอระลึกขึ้นถึงตับคนที่เอามาเมื่อเวลาเย็น ปรารภที่จะตรวจจึ่งเข้าไปในห้องเครื่องยาจัดเครื่องมือที่จะตรวจ มีมีดสำหรับผ่าเป็นต้น

ครั้นจัดพร้อมแล้วไปหาห่อตับที่วางไว้ที่โต๊ะห้องรับแขกก็ไม่พบเที่ยวค้นหาวุ่นไปก็ไม่ได้ ถามบ่อยก็ไม่ได้ความ หมอโกรธเต็มที่ว่า "ใครมาลักเอาตับไป"

ฝ่ายภรรยาได้ยินเสียงเอะอะจึ่งมาถามหมอว่า "อึงอะไร ?"

หมอบอกว่า "ตับห่อกระดาษหนังสือพิมพ์เอามาวางไว้ที่ห้องรับแขกใครมาเอาไปก็ไม่ทราบ" ถามภรรยาว่า "รู้บ้างหรือไม่?"

ภรรยาจึ่งตอบว่า "ก็เอาไปทำกับข้าวกินเมื่อตะกี้นี้เป็นไรเล่า กินได้เป็นนักเป็นหนาแล้วยังจะมาอึงเอาอะไรอีกเล่า?"

พอหมอได้ยินภรรยาพูดเท่านั้นก็ไม่ได้พูดว่ากระไร อาเจียนออกมาเป็นอันมาก

ฝ่ายภรรยาเห็นดังนั้นก็มีความพิศวงเต็มที ถามสามีว่า "เหตุใดจึ่งเป็นดังนั้น?"

สามีจึ่งบอกว่า "ตับที่กินนั้นเป็นตับคน ไม่ใช่ตับสัตว์"

พอภรรยาได้ยินเท่านั้นก็อาเจียนออกมาอีกเป็นอันมาก ครั้นหายอาเจียนเป็นปรกติแล้ว หมอจึ่งเล่าความให้ภรรยาฟังแต่ต้นจนปลายแล้วก็หัวเราะกันเป็นการประหลาด

"boy เด็กเสิร์ฟ

ตั๋วเงินพนัน[๑]

ด้วยในเดือนพฤษภาคม ๓ ปีมาแล้ว "**ม.ย.**" ผู้หนึ่งที่เมืองเซนต์-ปีเตอร์สเบิร์ก *(ประเทศรัสเซีย)*[๒] ได้พนันกับ "**ม.ส.**" ว่า "โน้ตเงิน ๕ รูเบิล[๓] ที่จะจ่ายไปเวลานั้นจะกลับมาอยู่กับ ม.ย. อีกในระหว่างกำหนด ๓ ปี"

ม.ส. ก็รับขันพนันนี้ แลตกลงพนันกันเป็นเงิน ๑,๐๐๐ รูเบิล ปีต้นแลปีที่สองได้ล่วงไปแล้ว แลใน ๒ ปีนี้ ม.ย. ก็เที่ยวทำธุระของตนทั่วไปในประเทศรัสเซีย เงินที่ได้รับในเวลานี้ก็มาก แต่ตั๋วเงิน ๕ รูเบิลที่อยากจะได้นั้นไม่พบปะเลย

ครั้นมาถึงปีที่สาม จวนจะถึงเดือนพฤษภาคมเป็นสิ้นเขตกำหนด ม.ย. ว่ากล่าว "ขอเลื่อนกำหนดที่จะตัดสินผู้ใดเป็นแพ้แลชนะนั้นไปถึงเดือนสิงหาคม กับทวีเดิมพันขึ้นอีก ๒๐๐ รูเบิล" ม.ส. ก็ยอม

เมื่อ ณ วันที่ ๔ กรกฎาคมปีนี้ เพื่อน ๒ คนนี้ได้ไปรับประทานอาหารกลางวันอยู่ด้วยกันที่โรงข้าวแกงแห่งหนึ่ง ครั้นรับประทานแล้ว ม.ย. ก็ยื่นตั๋วเงิน ๑๐ รูเบิลให้แก่บ่อยจะใช้ค่ากับข้าวที่ได้รับประทานนั้น

ในเงินที่รับทอนมามีตั๋วเงิน ๕ รูเบิล ฉบับที่ขันพนันนั้น ม.ย. จึ่งเป็นผู้ชนะ

ม.ส. ซึ่งคิดไว้แล้วว่า "คงจะได้เงิน ๑,๒๐๐ รูเบิลเป็นแน่" ก็มีความเสียใจหน้าสลดไปเป็นอันมาก

---

[๑] ย.ย.ส. *(นามแฝง)*, "เรื่องเบ็ดเตล็ด : การพนันชอบกลอย่างหนึ่ง," **วชิรญาณวิเศษ** ๗ , ๓ (๒๑ พฤศจิกายน ๑๑๐) : ๖๘.

[๒] ชื่อเรียกเป็นทางการว่า "สหพันธรัฐรัสเซีย" *(Russian Fuderation)*

[๓] roble หรือ rouble บางแห่งเขียนว่า "รูบิล" เป็นชื่อเงินตราหรือเงินเหรียญที่ใช้ในประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย

ตากรรมคำกลอน[๑]

⊙ เรื่องผัวแก่เมียสาวกล่าวขยาย
ยังมีชนชายชราชื่อ**ตากรรม**
แต่หนุ่มมาหาคู่ดูมานัก
ชั้นแม่พ่อขอให้ไม่ไยดี
จนพ่อแม่ม้วยชนม์ตนก็แก่
ไม่สวยสาวขาวสะอาดไม่มาดใคร
ชนม์คำรบครบเจ็ดสิบเอ็ดถ้วน
ตัวคนเดียวเปลี่ยวจิตคิดรำคาญ
ลงตริตรึกนึกถึงกายโอ้หมายผิด
ถ้ามีเมียเสียแต่ครั้งข้างหลังมา
ถึงเจ็บไข้ไหนจะยากลำบากอยู
มัวประมาทมาดสาวที่ขาวชม
อันเงินทองของข้าวของเรานี้
หลงอยู่เดียวเปลี่ยวปลอดถ้าวอดวาย
บทธิบายปัจจุบัน[๒]ดูขันขำ
อายุคร่ำครบเจ็ดสิบเอ็ดปี
ไม่นึกรักร่วมสมภิรมย์ศรี
มุ่งจะมีหมายเฉพาะที่เหมาะใจ
ยังไม่แน่นึกประสงค์อนงค์ไหน
ตั้งทำไร่สวนค้ามาช้านาน
พยาธิ[๓]กวนกายบ่อยถอยอาหาร
ดูสังขารของตนดลชรา
มาได้คิดสิชะแรแก่นักหนา
ป่านนี้บุตรนัดดาจะอุดม
คงมีผู้เฝ้ารักษาหยูกยาถม
ช่างงงงมอยู่ออกงอมหง่อมทั้งกาย
ยังมากมีเหลือใช้เก็บไว้หลาย
ทรัพย์ละลายเสียเปล่าเปล่าไม่เข้าการ

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานคำกลอน," **วชิรญาณวิเศษ** ๗ , ๓๙ (๓๐ มิถุนายน ๑๓๑) : ๔๓๖ - ๔๓๘ , ๓๘ (๗ กรกฎาคม ๑๓๑) : ๔๕๓ , ๓๙ (๑๔ กรกฎาคม ๑๓๑) : ๔๖๓ - ๔๖๕.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ประจุบัน" ความหมายเดียวกับ "ปัจจุบัน" จึงปรับแก้ตามปัจจุบัน

[๓]อ่านว่า พะ - ยาด เป็นชื่อเรียกสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง ลักษณะตัวแบน ชอบอยู่ในตัวคนและสัตว์

ควรจะหานารีที่มีโฉม
เพื่อมีบุตรจะได้ครองของศฤงคาร
แต่จะเสาะสืบข่าวลูกสาวเขา
ครั้นจะมีแม่ม่ายก็อายใจ
จำจะต้องมองหาคนทาสี
จะปล่อยแก่แผ่ชื่อให้ลือนาม
ทุกวันตรึกนึกกำหนัดยิ่งกลัดกลุ้ม
ตั้ง[๑]สืบหาทาสีที่ประไพ
สู้เที่ยวทนวนดูตามหมู่บ้าน
หมั่นคลาไคลไม่ท้อจรลี

⊙ ยังมีหญิงสวยสาวปาวขุนศรี
ชนม์คำรบครบสิบเจ็ดเด็ดทั้งตัว
สิ้นการนายสายออกนอกถนน
ขุนศรีนายหน่ายจิตด้วยอิดใจ
พอวันนั้นเฒ่าชรามาในบ้าน
เห็นหญิงสาวขาวผ่องละอองนวล
นึกสงสัยไยหนอนางคนนี้
ใครช่างมาทารกรรมทำกับนาง
ถ้าแม้นได้ไปเลี้ยงไว้เคียงคู่
ควรที่เรากล่าวขยายพิปรายเปรย
คะนึงพลางย่างเท้าเข้าไปถาม
ยืนจังก้าอ้าปากน้ำหมากพรู
ฉันเห็นแม่ต้องติดคิดสงสาร
เป็นหนี้ท่านหรือท่านเคืองเรื่องอะไร

⊙ นางผันผินยินคำตากรรมถาม
แสร้งกระบวนม้วนหน้าไม่พาที
ส่วนตากรรมซ้ำถามด้วยความโง่
เมื่อทุกข์จริงสิ่งใดในใจคอ
มาประโลมเลี้ยงรักเป็นหลักฐาน
เมื่อวายปราณก็ไม่มีที่อาลัย
ไม่เห็นเค้าใครจะคิดพิสมัย
ไหนไหนได้เลือกมาหาให้งาม
ถ้ารูปดีเงินเท่าใดมิได้ขาม
เสียสักสามสี่ร้อยไม่น้อยใจ
ให้ร้อนรุ่มเรื่องมิตรพิสมัย
ของสวนไร่เลิกค้ามากว่าปี
ทุกถิ่นฐานทั่วซอกตรอกวิถี
ด้วยฤๅดีเดือดคลั่งกำลังมัว ฯ
ชื่อ**หนูปี**ปะชายมาหลายผัว
เป็นที่ยั่วยวนตาไม่ว่าใคร
เที่ยวหนีตนแทงถั่วแล้วจั่วไพ่
เอาผูกไว้หวังประจานการที่ควร
กำลังซ่านเสาะคู่สู่สงวน
ต้องเชือกพวนผูกไว้ที่ใกล้ทาง
ดูโสภีสารพัดไม่ขัดขวาง
เสียดายร่างลักขณาเจ้าน่าเชย
ก็พอดูหน้าเขาแล้วเราเอย
ถ้าบุญเคยสร้างส่งคงเอ็นดู
ไม่คิดความอัปยศแลอดสู
นี่แม่หนูโทษทัณฑ์เป็นฉันใด
อย่าเดือดดาลเลยจงแจ้งแถลงไข
ขออภัยเถิดจงเล่าเค้าคดี ฯ
จะบอกตามความสัตย์ก็บัดสี
มือขยี้นัยนาน้ำตาคลอ
เออพุทโธ่ร้องไห้ทำไมหนอ
อย่ารารอเร่งแถลงให้แจ้งใจ

---

[๑]หมายถึง ตั้งใจ ตั้งตาคอย หรือมุ่งมั่น

หนูปีนั่งฟังคำยิ่งทำเศร้า
ว่าเดิมนั้นฉันกับแม่มาแต่ไกล
มาอยู่ในบ้านนี้ได้ปีหนึ่ง
ไม่ช้านานมารดาชีวาวาย
ท่านจึ่งผูกฉันใช้ไว้กับที่
ยกแต่ดีชี้ไขพิไรวอน

⊙ ตากรรมนั่งฟังคำที่ร่ำไข
ยิ้มพยักซักถามตามสงกา
นางบอกว่าค่าตัวฉันชั่งสิบ
เมื่อมีกรรมจำจนต้องทนไป
จริงจริงคะใครใครก็ไม่ว่า
ถึงโดยจักซักพาไปฆ่าฟัน

⊙ เฒ่าสดับวาทีเห็นมีท่า
จึ่งตอบว่าถ้ากระนี้มิเป็นไร
ถ้าหากฉันช่วยเสร็จสำเร็จได้
จะเต็มจิตหรือยังไรเร่งใคร่ครวญ
นางฟังคำทำชะม้อยสำออยว่า
ทุกวันนี้มิได้หมายชายสำอาง
ต่างพูดจายินยอมพร้อมทั้งคู่
พลางสั่งว่าถ้าเช้าเจ้าบอกนาย
พอรุ่งเช้าเอาเงินใส่ห่อผ้า
มาถึงบ้านท่านขุนศรีด้วยดีใจ
แล้วรีบพาทาสีนั้นลีลาศ
ได้ร่วมเรียงเคียงรักสมัครกัน

⊙ เฒ่าพะวงหลงเล่ห์เสน่ห์นาฏ
มอบสมบัติรัตนภัณฑ์หิรัญกาญจน์
แถลงเล่ากิจจาน้ำตาไหล
ต้องตกไร้เหลือยากลำบากกาย
แม่แกจึ่งชักพาฉันมาขาย
ท่านผู้นายกลัวจะหนีหลบลี้จร
เพราะไม่มีลายลักษณ์แลอักษร
พลางสะท้อนถอนใจอยู่ไปมา ฯ
ให้มีใจจงรักขึ้นหนักหนา
ก็เงินค่าตัวเจ้านั้นเท่าไร
สุดจะหยิบฉวยคว้ามาแต่ไหน
จะหาให้ตัวก็ติดความคิดตัน
แม้นเมตตาช่วยยากลำบากฉัน
พ้นโทษทัณฑ์แล้วไม่อยู่จะสู้ไป ฯ
ปลื้มอุราล้นเหลือจนเหงื่อไหล
กลัวแต่ใจของแม่จะแปรปรวน
ขอพาไปร่วมเรียงเคียงสงวน
เมื่อเห็นควรจะได้หาเงินมาวาง
แม้นเมตตาตามถนัดไม่ขัดขวาง
ขอแต่ทางพ้นยากลำบากกาย
ข้างตาครูชื่นชมด้วยสมหมาย
แล้วผันผายคืนกลับมาฉับไว
รีบลีลาร้อนจิตพิสมัย
ชำระให้เงินเสร็จสำเร็จพลัน
สู่เคหาสน์ปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
แต่วันนั้นนับมาไม่ช้านาน ฯ
แสนสวาท[๑]มิได้วายคลายสมาน
ให้นงคราญครอบครองเป็นของตัว

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "สวาด" แต่คำโบราณที่ถูกต้องเขียนว่า "สวาดิ" อ่านว่า สะ - หฺวาด หมายถึง รักใคร่ ยินดี ความหมายเดียวกับคำว่า "สวาท"

แล้วจัดช่วย**ยายนา**มาไว้ใช้
ไม่เลือกงานการอะไรใช้กันนัว
ตากรรมนั้นครั้นเช้าก็เข้าไร่
เอาแรงเพียรเปลี่ยนผลทนระอา
ส่วนอนงค์คณิกาผู้ทาสี
เฒ่าถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงยังไร
ข้างภายนอกบอกรักสมัครมิตร
คอยหาเรื่องเคืองมนัสภัสดา

⊙ วันหนึ่งเฒ่าเข้าไปที่ในสวน
ผ่ามะเขือขื่นแข็งแต่งใส่จาน
แล้วเลือกพังผืดเนื้อเถือมาปิ้ง
ข้าวก็หุงสวยกระด้างคดวางรา

⊙ ฝ่ายตาเฒ่าเข้าสวนเห็นจวนค่ำ
ศศิธรจรแจ้งแสงประเทือง
ขึ้นเคหาหน้าเกรียมวางเสียมพร้า
เดินหิวเหียนเวียนหัวเข้าครัวไฟ
พลางฉวยข้าวคำเติบเปิบใส่ปาก
เอาน้ำกลั้วคอขืนกล้ำกลืนทับ
สำคัญจิตคิดว่ายายนาจัด
ตวาดถามความว่าใครหวาใคร
หนูปีร้องตอบว่าฉันหาไว้
ครั้นจะรอแม่ครัวกลัวจะคล่ำ

⊙ ตากรรมนั่งฟังนางสร่างไทโส
ชั่วเป็นชอบตอบไขไถลแปร
ข้าวสวยสวยกินดูมันอยู่ท้อง
พังผืดเหนียวเคี้ยวดีด้วยมีมัน
มะเขือขื่นแก้คอล่อเสมหะ
ยายนาจัดหรือจะสู้แม่หนูปี
อายุได้หกสิบสี่ไม่มีผัว
ชั้นการครัวขายจ่ายก็ยายนา
เที่ยวปลูกไม้มูลมันพรรณพฤกษา
เลี้ยงภรรยาโสภิตเป็นนิจไป
มิได้มีมุ่งคิดพิสมัย
นางมิได้ชื่นชมภิรมยา
แต่น้ำจิตนั้นจะเร่เสนหา
พาลโกรธาเถียงกล่าวให้ร้าวราน ฯ
อนงค์นวลแต่งหาซึ่งอาหาร
พริกทั้งก้านโขลกพอซ้ำธรรมดา
เสร็จแล้วทิ้งใส่สำรับพร้อมกับหา
เผื่อผัวมากินไม่ได้จะให้เคือง ฯ
เวลาย่ำยอสีสุรีย์เหลือง
ก็ปางเยื้องคืนกลับมาฉับไว
อ่อนอุราร้อนเหลือจนเหงื่อไหล
พอจุดได้แจ่มตาคว้าสำรับ
ระคายสากแสบเหงือกกระเดือกหงับ
มาหยิบกับแข็งกรากก็หลากใจ
ให้ข้องขัดมโนเสโทไหล
มันท้าได้ดูเหมือนแสร้งแกล้งกระทำ
เมื่อเย็นใช้ยายนาแกมาค่ำ
เห็นจวนย่ำจึ่งได้หาไว้ท่าแก ฯ
ที่โมโหห่างซาทำหน้าแหย
ดีแล้วแม่มีอย่างนี้ก็ดีครัน
นี่แลต้องถูกในน้ำใจฉัน
น้ำพริกนั้นถึงไม่แหลกก็แปลกดี
ดีแล้วนะกับข้าวของเจ้านี่
รสก็มีเหมาะเจียวฉันเคี้ยวเพลิน ฯ

⊙ หนูปีฟังคั่งแค้นให้แน่นจิต
จึ่งตอบถ้อยน้อยหรือพ่อช่างยอเกิน
ตากรรมว่าข้าไม่ยอดอกหนอแม่
แต่กับแห้งแข็งเหนียวยังเคี้ยวนัว
พรุ่งนี้แล้วแก้วตาหาอีกมื้อ
พลางสำรวลสรวลยิ้มจนอิ่มพลัน
ทั้งสองนอนผ่อนระงับหลับสนิท
หนูปีฟื้นตื่นพลันในทันใด
นางจัดแจงโภชนาหาสำรับ
หุงข้าวแฉะมิได้เช็ดเสร็จในตัว
ทั้งปลาผักยักระคนปนกับต้ม
เลือกพริกเผ็ดเด็ดตำยำแตงกวา
ตื่นเถิดหนอพ่อขาเวลาสาย
ข้าวสำรับกับหาสารพัน

⊙ ตากรรมฟื้นตื่นผวาเห็นน่ารัก
นางภรรยาพาผัวเข้าครัวไฟ
เฒ่าสามีปรีดาคว้าซามเข้า[๒]
หยิบผักเคี่ยวเคี้ยวลองสองสามคำ
มาฉวยแตงกวายำอีกคำหนึ่ง
เออแตงย้ำทำให้เผ็ดเด็ดกระไร
ข้าวเปียกร้อนร้อนท้องกลืนคล่องคอ
กะปิคั่วใสคว้างจางก็จริง
มือทำของลองหามาสักร้อย
อายุน้อยความรู้ดังครูเคย

⊙ นางสดับวาทีสามีพร้อง
อุตส่าห์อดงดเงือดไม่เดือดดาล
จะก่อผิดแกร้าพันสรรเสริญ[๑]
พูดแล้วเดินตามไปเข้าในครัว
อร่อยแท้ทำไว้ถูกใจผัว
ถ้าแกงอั่วอ่อมสดจะชดครัน
เพราะรสมือเหมาะพอกับคอฉัน
ต่างชวนกันเยื้องย่องเข้าห้องใน
จนอาทิตย์แจ่มจัดจำรัสไข
รีบครรไลล้างหน้าแล้วมาครัว
ทั้งข้าวกับตรองแต่งจะแกล้งผัว
กะปิคั่วใสคว้างอย่างชลา
เคี่ยวตะบมจะให้จืดขืดชิวหา
เสร็จแล้วมาจากครัวปลุกผัวพลัน
ไม่ผันผายไปไร่หรือไรนั่น
เชิญจรัลล้างหน้าได้คลาไคล ฯ
รีบล้างพักตร์ยิ้มย่องด้วยผ่องใส
พลางพิไรเรื่องกับสำรับทำ
กะปิเคล้าคลุกระคนปนขยำ
จืดก็จำใจกลืนฝืนฤทัย
เผ็ดเสียวซี้งซาบซ่าน้ำตาไหล
ฉันพึ่งได้กินวันนี้ช่างดีจริง
ผักก็พอมีรสหมดทุกสิ่ง
แต่รสยิ่งอย่างอร่อยไม่ถอยเลย
ไม่เหมือนกลอยใจแท้เจียวแม่เอ๋ย
แกพิเปรยหยอกยอเสียพอการ ฯ
ไม่สมปองปวดใจดังไฟผลาญ
ทำเบิกบานเต็มตัวที่ผัวยอ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สรเสริญ" อ่านว่า สระ - เสิน แต่ความตรงนี้ควรใช้ว่า "สรรเสริญ" อ่านว่า สัน - เสิน หรือ สัน - ระ - เสิน

[๒] คือ ข้าว เพื่อให้สัมผัสเสียงสระถูกต้องตามฉันทลักษณ์

ถึงเวลาตาเฒ่าแกเข้าไร่
โอ้ตัวเราเฝ้าหาเวลารอ
เพราะแกงงหลงรักอยู่นักหนา
ครั้นจะอยู่สู่สมภิรมย์ชิด
อันรูปร่างอย่างเราเล่าก็ป๋อ
มาเมามัวผัวแก่ชะแรกาย
ต้องคิดปั้นผลสลอดมาหยอดใส่
ให้ลงแบบแทบบอบหอบระอา
คะนึงพลางนางไปเด็ดเม็ดสลอด
เทียบสำรับรอท่าไม่ช้านาน
เลือกเงินทองของดีที่มีค่า
ชั้นแหวนกลึงแหวนแกนแหวนตะไบ

⊙ ฝ่ายตากรรมทำไรใกล้จะพลบ
ให้เหน็ดเหนื่อยเมื่อยแบบแสบอุทร
ขึ้นบนเหย้าเข้าครัวลดตัวนั่ง
รีบพุ้ยข้าวคำเติบเปิบกับปลา
พอประเดี๋ยวเสียวแล่นแน่นอุระ
ทั้งอาเจียนอุจจาระคละกันไป

⊙ นางภรรยามาดูพอรู้ท่า
ออกจากบ้านผ่านออกนอกบุรี
ส่วนยายนากลับมาจากขายของ
เห็นตากรรมนอนกลิ้งกริ่งว่าตาย
จึ่งไปตักธาราเอามาอาบ
ตากรรมฟื้นตื่นพลันในทันใด
ยายนาพร่ำร่ำถามตามสงสัย
ตากรรมว่าข้าไม่อยู่อีหนูปี
ลอบลักปั้นผลสลอดมาหยอดใส่
ข้าเหนื่อยมาคว้าซดหมดทุกจาน
จะร้องเรียกใครใครก็ไม่ออก
เมื่อตะกี้นี้ข้าหมายวายชีวง
นางก็ไปนอนตรองในห้องหอ
ร่ำก่อก่อก็ไม่สมอารมณ์คิด
ไม่เห็นท่าที่จะทำให้ช้ำจิต
ก็สุดฤทธิ์ซึ่งจะรับความอับอาย
หนุ่มตะกอยังจะมาดสวาทหมาย
สำหรับชายชนฉินค่อนนินทา
โรยไว้ในข้าวแกงที่แต่งหา
ได้หนีหน้าไปให้พ้นทนรำคาญ
มาย่อยหยอดโรยเคล้าทั้งคาวหวาน
แล้วเตรียมการเก็บของยังห้องใน
พร้อมเสื้อผ้าแพรดวงทั้งม่วงไหม
เก็บลงใส่กันกระจาดคาดจะจร ฯ
ตะวันลบลับไม้ไพรศิขร
ก็รีบร้อนจากไร่ครรไลมา
มิได้ยั้งหยุดพักหิวนักหนา
อิ่มแล้วคว้าของหวานบานฤทัย
ปวดปะทะมโนเสโทไหล
จนไม่ได้อารมณ์สมฤดี ฯ
รีบลีลาเข้าห้องขนของหนี
ไปสู่ที่ถิ่นสำนักพักสบาย
พอถึงห้องครัวไฟก็ใจหาย
เข้าจับกายร้อนกรุ่นค่อยอุ่นใจ
ให้ซึมซาบกายาหาข้าไม่
อ่อนฤทัยแทบประหนึ่งถึงชีวี
นี่ไฉนจึ่งมาเป็นเช่นนี้นี่
มันเหลือดีทำได้ด้วยใจพาล
ทั่วทุกในกับข้าวทั้งคาวหวาน
ไม่ช้านานแน่นเหียนอาเจียนลง
มันเสียดยอกเต็มตริสติหลง
หากบุญส่งยายจึ่งมาช่วยข้าทัน

แถลงพลางทางสะท้อนถอนสะอื้น
ยายนาปลอบตอบว่าเวราทัน
แล้วรีบมาหาน้ำมะพร้าวอ่อน
ส่งให้ตากรรมกินค่อยสิ้นทุกข์
ต่างเที่ยวดูหนูปีที่ในห้อง
สำคัญรู้หนูปีคงหนีกาย
ทั้งเสียเมียเสียของเงินทองหมด
จะเสาะสุมงุ่มง่ามติดตามไป
คิดคุณฝ่ายยายนาที่มาช่วย
จึ่งชุบเลี้ยงเคียงคู่อยู่ด้วยกัน
เฒ่าระทมกรม[๑] จิตคิดไม่หาย
เพราะหมายเลยเชยรุ่นตรุณี
เมื่อไร้ศหมดญาติพาสนา[๓]
ถึงมีทรัพย์นับถังอย่าหวังคง

ด้วยเต็มตื้นตันจิตคิดกระสัน
จะหุนหันไปก็ความจะลามลุก
กับดินก้อนกวนใส่ตั้งไฟสุก
ที่เจ็บจุกเพลียอ่อนผ่อนสบาย
เห็นข้าวของหายไปก็ใจหาย
เฒ่าฟูมฟายชลนาด้วยอาลัย
ทรวงสลดเศร้าหมองไม่ผ่องใส
ก็หนักใจเหนื่อยจิตความคิดตัน
ได้รอดม้วยมรณาไม่อาสัญ
ตั้งแต่วันนั้นมาทั้งตาปี
หวนถึงกายกรอม[๒] ตรองให้หมองสี
จนเสียทีแทบปลิดชีวิตปลง
ตนชราแล้วไม่ตรองมาปองหลง
ต้องตกลงแก่ด้วยกันเท่านั้นเอย ฯ๕๑๑

---

[๑] ดรม หมายถึง ระทม
[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง ระทมเจ็บช้ำใจ ความหมายเดียวกับคำว่า "ตรอม"
[๓] วาสนา

ตาแก่ขนถ่านหิน[๑]

เพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่งเขากลับมาจากเมืองอังกฤษ มีเรื่องราวของเมืองโน้นมาเล่าด้วยมากจริง ๆ ข้าพเจ้าชอบฟังเรื่องของเขาจนไม่อาจเก็บไว้ได้ต้องขยายมาเล่าต่อไป

นอกจากภูมิฐานบ้านเมืองแลเรื่องอื่น ๆ เขาเล่าเรื่อง **"ตาแก่ขนถ่านหิน"** ซึ่งเขารู้จักเคยให้ปันช่วยเหลืออยู่บ่อย ๆ ว่า "ตาแก่ขนถ่านหินคนนั้นเก็บตั๋วธนาณัติได้ครั้งหนึ่งเลยเป็นเหตุมีเรื่องราวยืดยาว" ดังที่เขาเล่าตามคำตาแก่ขนถ่านหินนั้นว่า

"เรื่องราวของผมเรื่องเก็บตั๋วธนาณัติได้นี้เป็นเรื่องสนุกพิลึกกึกกือมากนัก ใต้เท้าอยากฟังผมก็จะเล่าให้ฟัง เป็นต้องชอบแน่ละ เมื่อได้ฟังแล้วใต้เท้าจะสามารถเทียบดูได้ว่าความสุขข้างต้นแลปลายมือกับความลำบากในระหว่างนั้นจะมากน้อยแปลกกันอย่างไร ? "

เมื่อสัก ๑๐ ปีมานี้เองผมพึ่งเหมารับจ้างทำงานอยู่ในห้างเมืองลอนดอนไม่กี่เดือนนัก เป็นคนขับเกวียนขนถ่านไปส่งตามโรงงานต่าง ๆ ผมมีเพื่อนทำงานด้วยกันคนหนึ่งอยู่บ้านใกล้กัน เช้าขึ้นก็เคยเทียมเกวียนคนละคันไปทำการด้วยกันเสมอ

---

[๑] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส)*. "อ่านเล่น : เรื่องตาแก่ขนถ่านหิน," **วชิรญาณ** ๓, ๑๕ (อินวาคม ๑๑๔) : ๑๕๖๖ - ๑๕๗๖.

มาเมื่อวันที่จะได้ลาภเป็นต้นเหตุของเรื่องนี้ เผอิญเพื่อนทำงานคนนั้นป่วยเสีย ผมต้องไปทำงานคนเดียว ภรรยาอยู่ข้างบ้านก็ป่วยพอพึ่งค่อยยังชั่วขึ้น เด็กลูกเต้าก็ทิ้งเปื้อนเปรอะ เสื้อผ้าขาดไม่ได้เย็บได้ปะมาหลายเวลา ในระหว่างที่ภรรยาป่วยนั้นบ้านเรือนก็ย่อมจะไม่ได้ดูได้ทำเป็นธรรมดาด้วยเจ้าหน้าที่ไม่สามารถได้ ครั้นผมจะไม่ไปทำงานเล่าก็จะขาดเงินค่าจ้างที่หามาเวลาเช้าสำหรับกินเวลาค่ำอยู่ ทั้งยาที่ต้องซื้อรักษาพยาบาลภรรยาก็จวนจะหมดลงด้วย ดูขัดสนไปเสียทุกอย่าง เพราะเหตุเหล่านี้แลจึ่งต้องจำเป็นลุกขึ้นแต่เช้า ผูกเครื่องม้าเทียมเกวียนขึ้นขับไปตามเคย

ในเวลานั้นถึงผมไม่มีความสุขด้วยความขัดสนดังที่กล่าวมานั้นก็จริง แต่เมื่อออกจากบ้านไปแล้วก็บรรเทาความหนักใจได้ด้วยผมเป็นคนนึกถึงการณ์ข้างหน้ามากกว่าการณ์ที่เป็นอยู่ เมื่อเป็นดังนั้นก็ย่อมมีความตั้งใจถึงความดีในภายหน้าอยู่เป็นธรรมดา ผมคิดอยู่เสมอว่า "ความลำบากยากแค้นนั้นถึงจะมีจะเป็นอยู่ก็มีก็เป็นแก่คนไม่ทำการทำงาน หรือทำการทำงานแต่ไม่ตั้งหน้าต่างหาก นี่ผมเป็นคนตั้งหน้าทำการงานจริงๆ ถึงความลำบากยากแค้นจะมีสักเพียงใดก็คงไม่อยู่นานเท่าใดได้ นี่แหละขอรับผมจึงไม่สู้จะมีความเสียอกเสียใจอันใดนักที่ไม่มีโอกาสจะเปิดช่องหาความดีกับเขาบ้าง แต่ถึงผมจะมีความคิดอยู่อย่างนี้ก็ดี เมื่อคิดถึงความยุ่งเหยิงข้างบ้านขึ้นมาเวลาใดแล้วก็ยังมีความโทมนัสอยู่เป็นคราว ๆ เสมอ

วันนั้นผมขับเกวียนเรื่อยนึกอะไร ๆ ไปจนถึงมุมถนนที่จะขนถ่านลงนั้น ก็หยุดเกวียนลงเดินไปข้างท้ายหยิบก้อนหินจุนล้อหลัง ด้วยที่ตรงนั้นค่อนข้างจะลาดอยู่สักหน่อยหนึ่ง

พอผมก้มลงก็พอแลเจอะกระดาษแผ่นนิดเดียวเปื้อน ๆ แผ่นหนึ่งวางอยู่กลางทาง เป็นรอยล้อเกวียนทับเป็นทางไป

ผมก็ไม่รู้ว่ากระดาษอะไร? แต่เห็นมีลวดลายละเอียดชอบกลก็หยิบขึ้นดู "ที่ไหน! ไม่เป็นกระดาษสกปรกเสียแล้ว กลับเป็นกระดาษสะอาดที่สุดไปเสียอีก คือเป็นตั๋วธนาณัติของแบงก์ออฟอิงแลนด์ราคาถึง ๕ ปอนด์"

ผมยืนพิจารณากระดาษนั้นอยู่นานเท่าใด แลท่าท่าใดก็บอกไม่ได้เป็นแท้ ด้วยผมหมดสติสตังไปเสียด้วยความปลื้มใจเสียแล้ว ตัวผมเบา ดูเหมือนถ้าใต้เท้าจะเป่าเวลานั้นก็คงปลิวไปเป็นแน่ ตั้งแต่เกิดมาผมยังไม่เคยมีเงินมากเท่านั้นในคราวเดียวเลย "ดูเถอะ! ถึง ๕ ปอนด์ แล้วก็มาได้โดยไม่ได้ฝันเลยดังนี้ จะไม่ให้ผมสิ้นสติได้หรือ?" ผมเลยตั้งงบประมาณถึงการซื้อจ่ายของใช้ของกินในการ

คริสต์มาสเสียเสร็จทีเดียว คิดจะเชิญเพื่อนทำงานคนที่ยังป่วยอยู่นั้นมากินเลี้ยงด้วย แต่ยังไม่แน่แก่ใจว่า "จะควรแบ่งเงินนี้ครึ่งหนึ่งให้แก่เพื่อนทำงานคนนั้นด้วยหรือไม่?" เขาก็ไม่ได้มาด้วยกัน ถ้ามาก็จะต้องให้เป็นแท้ แต่เหตุที่เขาไม่ได้มาเล่าก็ไม่ใช่เพราะเขาไม่ได้มาเอง เพราะความป่วยเจ็บจะทำอย่างไรได้? ผมมาลังเลเรื่องนี้อยู่เป็นนาน จนต้องตกลงในใจว่า "ต้องไปปรึกษาภรรยาดูก่อน"

ในเวลานั้นผมจะยืนตรึกตรองตกตะลึงอยู่ที่เดียวจนเที่ยงก็เป็นได้ ถ้าเด็กคนหนึ่งในโรงงานไม่วิ่งออกมาร้องถามผมว่า "จะยืนอยู่ตรงนั้นวันยังค่ำคืนยังรุ่งหรืออย่างไร?"

ผมได้สติจึงแก้ม้าขนถ่านลงเสร็จแล้วเลยขับเกวียนกลับบ้าน ไม่ทำงานอีกในวันนั้นด้วยผมไม่ลืมเลยว่า "มีตั๋วธนาณัติใบละ ๕ ปอนด์อยู่ในกระเป๋า" ทั้งรู้สึกเกียจคร้านแลเป็นไทกับตัวขึ้นอีกเป็นอันมากด้วย

เมื่อผมกลับมาถึงบ้าน ภรรยาผมค่อยยังชั่วขึ้นบ้างแล้ว พอผมขยายตั๋วธนาณัติออกเล่าเรื่องให้ฟังก็ "ดูเถอะ! หายกันพอดี" ยาหมอวิเศษปานใดผมก็ไม่เชื่อละว่า "จะรักษาคนหายได้ทันทีอย่างนั้น" ผมว่างบประมาณตกลงกับภรรยาในการที่จะจับจ่ายเลี้ยงดูในวันคริสต์มาส ตกลงเสร็จในเวลานั้น แต่เรื่องที่จะแบ่งเงินให้เพื่อนทำงานนั้นภรรยาผมไม่ยอมเป็นอันขาด ชี้เหตุว่า "เพื่อนคนนั้นไม่รู้จักใช้เงินใช้ทอง มีแต่สุรุ่ยสุร่ายจ่ายของที่ไม่ควรซื้อหา ดีแต่กินเหล้าเท่านั้น ดูแต่เงินเดือนทำมาเป็นนาน ๒ นานยังไม่เห็นเก็บได้ ยืมไปคราวก่อนก็ไม่ใช้ให้ ส่วนเราก็หาได้เท่ากันแต่อุตส่าห์เก็บไว้จนได้เป็นที่พึ่งกับเพื่อนคนนั้น คือ 'ให้ยืมเงินได้' นี่หากว่ามาป่วยเจ็บกันลงเป็นเกือบเดือน หาไม่จะยังมีเงินเหลืออยู่อีกพอใช้คราวคริสต์มาส ถึงจะเก็บตั๋วนี้ไม่ได้ก็คงพอได้มีความรื่นเริงได้ ถ้าจะแบ่งเงินนี้ให้ก็คงไปกินเหล้าหมด เพราะกินเหล้านักไม่ใช่หรือ? จึ่งไปทำงานไม่ได้ในวันนั้น แต่เพียงเราเชิญมากินเลี้ยงในวันคริสต์มาสก็ดีพออยู่แล้ว" ผมเลยตกลงไม่ ให้เก็บเงินนั้นไว้ทั้งสิ้น

การที่เก็บเงินได้เป็นก่ายกองครั้งนี้ ผมมาตกลงเชื่อแน่ในใจว่า "คนที่ทำตั๋วไบนี้ตกนั้นจะต้องเป็นคนมั่งมีมาก จะหาต้องเสียเวลาเที่ยวสืบเสาะหาเงิน ๕ ปอนด์เท่านี้ไม่ ถ้าคนไม่มีเงินมากแล้วที่ไหนจะบังอาจพกตั๋วใบละถึงเท่านี้ได้ กับเงิน ๕ ปอนด์ท่านคงไม่ไยดีอะไรกี่มากน้อย" นี่แลขอรับเป็นเชื่อของผม ภรรยาก็เห็นด้วย ผมเลยส่งตั๋วนั้นให้ไปแตกจัดแจงสิ่งของไว้สำหรับวันคริสต์มาสซึ่งใกล้เข้ามาแล้วนั้น

อยู่มาอีก ๓ วันก็ถึงวันคริสต์มาส ผมสามารถจะอวดใต้เท้าในเวลานี้ได้ว่า "ผมได้รับความรื่นเริงเท่าใคร ๆ ผู้หนึ่งเหมือนกัน"

ผมเชิญเพื่อนทำงานคนนั้นกับภรรยาเขามารับประทานอาหารเย็นด้วย พอโผล่เข้ามาเห็นเครื่องใช้เครื่องกินพรักพร้อมทุกอย่างก็ทำหน้าผิดปรกติเสียแต่ชั้นแรกแล้ว ดูให้ทั่วเถิด! เด็ก ๆ ก็ใส่รองเท้าใหม่เสื้อใหม่ ภรรยาผมก็เปลี่ยนเสื้อใหม่ สิ่งของเครื่องใช้ก็ถ่ายถอนออกมาใหม่ ๆ ทั้งสิ้น

"ใต้เท้าคิดดูเถิดขอรับช่างมีความสุขกันจริง ๆ เครื่องกินก็ทำดีผิดธรรมดา เมื่อรับประทานแล้วผมกับเพื่อนทำงานก็สูบกล้องยาอย่างดีแล้วเลี้ยงสุราด้วย เพื่อนทำงานกับภรรยารับประทานมากไปจนเกิดทะเลาะกันขึ้นเอง"

ข้างผัวว่า "ภรรยาผมดีมากจัดแจงเก็บเขี่ยดีกว่าภรรยาตน ด้วยเหตุนั้นผมจึ่งเชิญเขากับภรรยามาเลี้ยงได้"

ข้างเมียไม่ยอมว่า "ไม่ใช่เหตุนั้น เป็นเหตุด้วยผมไม่รับประทานสุรามากยังเพื่อนทำงานดอกผมจึงเชิญมาได้"

ใน ๒ วันนั้นเราเลี้ยงดูกันอย่างสนุกสบายจริง ๆ ไปจนหมดเงินที่เก็บได้ ผมก็กลับทำงานไปตามเดิม ตั้งหน้าเก็บกระดาษตกตามถนนขึ้นดูอยู่เสมอไป

อยู่มาประมาณ ๑๕ วันผมนั่งอ่านหนังสือพิมพ์อยู่หน้าห้อง เมื่อเลิกกลับมาจากทำงาน ได้ยินเสียงเคาะที่ประตูแล้วได้ยินเสียงถามเด็กบุตรผมที่เปิดประตูว่า "ผมอยู่หรือไม่?"

ประเดี๋ยวสิมีเจ้าพลตระเวนเดินตรงเข้ามาแล้วถามว่า "ผมชื่อ **'ยอนสมิท'** หรือไม่ใช่?"

พอผมบอกว่า "ชื่อยอนสมิท" ก็ส่งกระดาษหมายให้ บอกให้ไปที่ศาลโปลิศภายในวันรุ่งขึ้นนั้นเพราะถูกฟ้องว่า "เก็บเอาเงิน ๕ ปอนด์ของ **'มิสเตอร์โฮลด์ฮาด'** ไว้เสีย"

"เอาละสิ! นี่จะทำอย่างไรกัน?" เสียงภรรยาผมยืนร้องไห้อยู่ข้าง ๆ เด็ก ๆ ลูกเต้าก็ยืนลืมตาพองถามว่า "อะไรกัน?"

ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้าได้เวลา ผมก็ไปที่ศาลต่อหน้าตระลาการมิสเตอร์โฮลด์ฮาด ผู้ฟ้องแสดงเลขที่ของตั๋วฉบับนั้นซึ่งเขามีอยู่เป็นพยานมีหลักฐานว่า "เป็นของเขา"

เจ้าของโรงจำนำก็มากางสมุดบัญชีให้การว่า "ตั๋วธนาณัติใบนั้นเขาได้แลกไว้จากภรรยาผม พลตระเวนผู้ที่มิสเตอร์โฮลด์ฮาดได้แจ้งความไว้เมื่อ

เวลาตั๋วหายก็มาให้การด้วย"

เขาพูดกันว่า "ผมจะต้องติดขังอยู่แล้ว" พอเคราะห์ดีนายห้างที่ผมทำการอยู่นั้นมาทัน แลแสดงถึงชื่อเสียงอันดีแลความซื่อสัตย์สุจริตของผมที่ท่านได้เห็นตั้งแต่แรกทำการกับท่านมา จนมิสเตอร์โฮลด์ฮาดตกลงพูดขึ้นว่า "เขาไม่ได้อยากจะให้ผมต้องจำเลย" เพราะฉะนั้นถ้าผมจะรับใช้เงิน ๕ ปอนด์นี้ให้แก่เขาแล้ว เขาก็จะขอความนี้ให้เป็นอันเลิกแล้วต่อกันไป "นี่แลขอรับ ใต้เท้าคิดดูเถอะผมยอมรับโดยเร็วทีเดียวที่จะใช้เงินนั้น เพราะรู้สึกอยู่ว่าเอาของเขาไปใช้เสียจริง ๆ" แต่เมื่อคิดขึ้นมาแล้วก็ใจหายด้วยไม่เห็นมีทางเลยว่าจะได้เงินนั้นมาจากทางใด

ความก็เป็นเลิกแล้วต่อกัน มิสเตอร์โฮลด์ฮาดตรงเข้ามาหาผมส่งการ์ด[๑]ให้แล้วสั่งให้ผมไปหาเขาที่ออฟฟิศ[๒]ทำงาน ในวันรุ่งขึ้นเวลาเช้าผมก็ไปตามคำสั่งของเขา ไปคอยอยู่ในห้อง มีโต๊ะเขียนหนังสือกับสมุดกระดาษวางอยู่เป็นกองใหญ่ ประเดี๋ยวมิสเตอร์โฮลด์ฮาดโผล่เข้ามา พูดกับผมว่า "ยังไรยอนสมิท เอาเงิน ๕ ปอนด์[๓] มาใช้หรือ ? "

ผมตอบว่า "ไม่ได้เอามาดอกขอรับ"

"อ้าว ! ยังนั้นมาทำไมล่ะ ? "

"มาบอกใต้เท้าว่า 'ผมใช้ทีเดียว ๕ ปอนด์ไม่ได้' ผมอยากจะขอใช้ให้อาทิตย์ละเล็กละน้อยกว่าจะหมดเงินนั้น"

"ดีละสักอาทิตย์ละเท่าไรล่ะ ? "

"อาทิตย์ละ ๒ ชิลลิง[๔]ขอรับ"

"ดีละขอบใจ"

ผมลากลับมา ต้องคิดขมิดเขม็ด[๕]การใช้สอยลงอีกเป็นหลายอย่าง แต่พอถึงเวลาผมก็นำเงิน ๒ ชิลลิงไปให้มิให้ขาดได้ เอาเงินเข้าไปส่งให้ก็ไม่เห็นว่ากระไร นอกจาก "กูดอีบเวนนิง[๖]สมิท" เมื่อแรกเข้าไป

---

[๑] card ต้นฉบับเขียนว่า "ก๊าด"

[๒] office ที่ทำงาน

[๓] pound (*f*) หน่วยเงินตราหลักของประเทศอังกฤษและบางประเทศ

[๔] shilling หน่วยเงินตราย่อยของประเทศอังกฤษ เลิกใช้เมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๑ หน่วยเงินตราของบางประเทศ เช่น เคนยา แทนซาเนีย

[๕] คำนี้น่าจะเป็น "เขม็ดแขม่" อ่านว่า ขะ - เหม็ด - ขะ - แหม่ เป็นคำกริยา หมายถึง กระเหม็ดกระแหม่ คือ ใช้จ่ายอย่างระมัดระวังด้วยเกรงว่าจะไม่พอใช้

[๖] good evening คำกล่าวทักทายในตอนค่ำ

ครั้นผมลามาก็ว่า "กูดไนต์*สมิท" เป็นไม่มีผิดไปได้เลย

ผมช่างน้อยอกน้อยใจเสียจริง ๆ ว่า "ที่เขาเป็นผู้ดีมั่งมีเงินทองกันนี่อย่างนี้เองหนอ เงิน ๒ ชิลลิงของผมผู้ยากเท่านี้จะเอาไปทำอะไรได้? แต่ก็ต้องก้มหน้าไปจะทำอย่างไรได้?" ผมคิดเสียใจจนโกรธจนเกิดเย่อหยิ่งไม่คิดง้อคน ๆ นี้เลย จะคิดใช้เสียให้หมดเท่านั้น

ใต้เท้าก็ทราบอยู่ว่า "อาทิตย์ละ ๒ ชิลลิงไปเมื่อไรถึงจะหมด ๕ ปอนด์... ๕๐ อาทิตย์ จนอีกสักอาทิตย์เดียวก็จะถึงคริสต์มาสเข้าอีกแล้ว"

ถึงเวลาผมก็แบ่งเงิน ๒ ชิลลิงเอาไปส่งมิสเตอร์โฮลด์ฮาดเป็นครั้งที่สุด ถึงผมจะรู้สึกได้ว่า "คริสต์มาสปีนี้จะทำให้ผมใจหายเมื่อคิดถึงปีก่อนขึ้นมาอย่างไร? ผมก็ยังรู้สึกมีความสุขขึ้นกว่าในระหว่างปีนั้นเป็นอันมาก ถึงกับมิสเตอร์โฮลด์ฮาดเองก็นึกค่อยสนิทเข้ากว่าแต่ก่อนด้วย"

พอผมไปถึงออฟฟิศที่เคยใช้เงินพบมิสเตอร์โฮลด์ฮาดนั่งอยู่ ผมส่งเงินให้เขา เขาก็บอกว่า "๕ ปอนด์หมดละคราวนี้ กูดไนต์สมิท"

ผมตอบ "กูดไนต์ เซอร์" แล้วก็ลากลับบ้าน

อยู่มาอีกอาทิตย์หนึ่งใกล้วันคริสต์มาสเข้าอีกแล้ว คราวนี้ผมมาป่วยลงเอง เดือดร้อนมากกว่าคราวก่อนด้วยไม่มีเวลาไปทำงาน ก็ย่อมไม่มีเงินค่าจ้างเป็นธรรมดา

ผมกำลังนั่งพูดถึงเรื่องทุกข์ร้อนอันนี้อยู่กับภรรยา พอได้ยินเสียงเคาะประตูปัง ๆ ใหญ่ ยังไม่ทันเปิดดี มีเจ้ากุลีคนหนึ่งโครมครามเข้ามาทิ้งห่ออะไรลงตรงหน้าผม แล้วขึ้นนั่งอยู่บนห่อ แล้วชี้มือบอกผมว่า "นี่แน่ะ! ห่อนี่ของยอนสมิท"

ผมออกเคืองแก ตอบว่า "ไม่ใช่ของข้า...ไม่ใช่ของข้า ยอนสมิทชื่อซ้ำกันมีถมไป เอาไปเสียเร็ว ๆ เถอะ ข้าไม่อยากจะต้องส่งดอกเบี้ยอาทิตย์ละ ๒ ชิลลิงจนตลอดอายุข้า"

ผมกำลังพูดยังไม่ทันขาดคำ พอได้ยินเสียงร้องอยู่แต่ข้างนอกว่า "ยอนสมิท อะไรกัน"

มิสเตอร์โฮลด์ฮาดโผล่หน้าตามเสียงเข้ามา ก้มศีรษะกับภรรยาผมถามว่า "ฉันเข้าไปข้างในได้ไหม?"

---

*good night ราตรีสวัสดิ์ คำกล่าวอำลาตอนกลางคืนหรือก่อนเข้านอน

ภรรยาผมไม่ทราบว่าใคร? ตอบว่า "ได้"

ผมนึกแค้นใจร้องถามไปว่า "เงินที่ผมใช้ยังไม่หมดหรือขอรับ ? "

มิสเตอร์โฮลด์ฮาดตอบว่า "หมดแล้วแล้วฉันก็เอามานี่ด้วย" แล้วนั่งลงยื่นมือมาจับกับผม แล้วพูดต่อไปว่า "ยอน ท่านเป็นคนซื่อสัตย์ดี ฉันมีความนับถือท่าน"

"นี่แน่ะ! **มิสซิสสมิท**" มิสเตอร์โฮลด์ฮาดพูดต่อไปกับภรรยาผม "ในห่อนี้มีของสองสามอย่าง ฉันเอามาให้ท่านในการคริสต์มาส กับเงินที่ยอนเอาไปให้ฉันอาทิตย์ละ ๒ ชิลลิงนั้น ทั้ง ๕ ปอนด์ฉันก็เอาคืนมาให้หมดด้วย"

ผมกลับตกตะลึงไปอีกคล้ายกับคราวก่อน "เอ๊ะ! นี่จะมิสเตอร์โฮลด์-ฮาดคนที่เราเอาเงินไปใช้ หรือไม่ใช่ก็ไม่แน่เสียแล้ว? คนนั้นไม่เคยใจดีอย่างนี้เลย"

"ยอน" มิสเตอร์โฮลด์ฮาดหันมาพูดกับผม "ท่านคิดว่าฉันเป็นคนใจแข็งไม่มีกรุณาเลยหรือไม่ ? "

"ผมคิดขอรับ" ผมตอบ

"ถูกแล้ว" มิสเตอร์โฮลด์ฮาดพูดต่อไป "ในการงานต้องเป็นอย่างนั้นอยู่เอง การที่แล้วมาก็เป็นส่วนการงานแท้ นี่แน่ะยอน! ท่านป่วยดูเหมือนพึ่งค่อยยังชั่วขึ้นไม่ใช่หรือ ? ฉันได้สังเกตดูนิสัยแลกำลังทำการงานของท่านตลอดแล้ว แลได้พบกับนายห้างที่ท่านทำการอยู่ด้วย เขาสรรเสริญท่านกับฉันเป็นอันมาก ฉันอยากจะได้ท่านไว้ทำการด้วย อาทิตย์หน้าเวลาเช้าวันหนึ่งวันใดไปหาฉันสักวันหนึ่งฉันจะจัดแจงการให้ กูดไนต์ขอให้ท่านได้รับความรื่นเริงในวันคริสต์มาสเถิด"

มิสเตอร์โฮลด์ฮาดพูดแล้วก็กลับไป "นี่จะฝันหรืออะไรก็ไม่แน่?" ในเวลานั้นผมกล้าเชื่อไม่ได้เป็นแท้ว่า "ไม่ใช่ความฝัน" แต่ห่อก็กองอยู่นั่น เงินก็วางอยู่นั่น คงไม่ใช่ฝันแน่ละ ผมก็แก้ห่อออกรื้อ ผ้าห่มหนาว เครื่องผ้าแลลูกไม้สำหรับทำเสื้อผ้า ของเล่นต่าง ๆ ของกินบางอย่าง หนังสือรูป หนังสืออ่านเป็นอันมาก

"ครั้งนี้แลขอรับเราจะได้เลี้ยงอย่างดีกันในวันคริสต์มาสอีกแล้ว" ผมก็จัดแบ่งเงินส่งให้ภรรยาไปจัดแจงตามเคย

พอถึงเวลาก็เลี้ยงกันเอง ไม่ได้เชิญเพื่อนทำงานมาเลี้ยงด้วยเพราะผมไม่อยากจะทำให้เขาร้อนใจ ในการที่ผมผู้ทำการงานอย่างเดียวกับเขาแลหาเงินค่าจ้างได้เท่า ๆ กัน จัดแจงการเลี้ยงในวันคริสต์มาสได้แต่เขาไม่มีจะเลี้ยงตอบผมได้นั้น เพราะฉะนั้นเราจึ่งทำความรื่นเริงสำหรับตัวเราเองแต่โดยเงียบ ๆ เท่านั้น

อยู่มาอีกสองสามเวลาผมก็ไปลานายห้างที่ผมทำการอยู่ ออกจาก

งานแล้วไปหามิสเตอร์โฮลด์ฮาดในวันนั้น ผมเข้าไปในห้องที่เคยเข้าไป ผมมิสเตอร์โฮลด์ฮาดนั่งท่าไม่มีผิดเมื่อคราวผมเอาเงินไปใช้ให้ ผมตกอกตกใจ พอมาคิดได้ว่า "เวลาการงานเขาตั้งปีงอยู่อย่างนั้นเอง"

สักครู่หนึ่งเขาเหลียวหน้ามาพูดกับผม ถามอะไร ๆ สองสามคำ เลยเป็นอันตกลงให้ผมได้รับการในเขาได้เงินเพิ่มขึ้นอีกเป็นหลายเท่า ผมก็เข้ารับการกับเขาตั้งแต่เวลานั้นเลยค่อยฟื้นขึ้นตลอดมา

"นี่แหละขอรับ! เรื่องราวของผมเป็นอย่างนี้ ใต้เท้าจะเห็นสนุกด้วยหรือไม่?"

ผมมาตรึกตรองดูเห็นว่า "เรื่องนี้เป็นสุภาษิตได้อย่างหนึ่งคือว่า 'คนสัตย์ซื่อนี้ทำความผิดโดยไม่รู้ตัวได้ง่ายนัก แต่มักจะกลับให้ความผิดนั้นกระจ่างกลับเป็นความดีได้โดยความซื่อสัตย์ของตน' ถ้าคนซื่อสัตย์ผู้นั้นยังมีความกล้าหาญที่จะตั้งหน้าทนความลำบากเอาสักพักหนึ่งแล้ว"

ตาชูคำกลอน[๑]

⊙ นิทานเรื่องเมืองเหนือจริงเจือปด
ชื่อ**ตาชู**อยู่ที่เมืองพิชัย[๓]
มีบุตรีพี่น้องทั้งสองหญิง
เป็นเลิศชื่อลือเลื่องในเมืองนั้น
ชื่อโฉมตรู**หนูมี**ผู้พี่สาว
นางผู้น้องนาม**มิ่ง**พริ้งทั้งทรง
บุรุษเห็นเป็นที่มืมนัส
ไม่สมปองตรองตรมอารมณ์ครวญ
แต่ตาชูผู้บิดาแกว่าไว้
ทั้งผู้ดีหรือที่มีรูปสำอาง
ถึงแต่งมาว่าต่อพูดขอร้อง
ตระกูลวงศ์พงศ์เผ่าชาวบุรินทร์
ขอแต่มีวิชาพอหาเลี้ยง
สุดแต่แกเห็นประกอบชอบฤทัย
ธิบาย[๒]บทบอกแจ้งแถลงไข
เป็นบ้านใหญ่สินทรัพย์นับอนันต์
ประไพพริ้งเพียงอย่างนางสวรรค์
ใครไม่ทันทัดเทียบเปรียบอนงค์
สะอาดขาวคิ้วต่อคอระหง
ยิ่งพิศปร่งผิวปลั่งกำลังนวล
วาบประหวัดหวังชมสมสงวน
ต้องปั่นป่วนไปทุกชายที่หมายนาง
โดยผู้ใดมีทรัพย์นับกระถาง
ถ้าไร้ทางวิทยาจะหากิน
ไม่ให้ครองเคียงชมสมถวิล
จะไร้สินทรัพย์บ้างก็ช่างใคร
คงให้เคียงครองชิดพิสมัย
จะยกให้แจ่มจันทร์เป็นภรรยา

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "นิทานคำกลอน," **วชิรญาณวิเศษ** ๖ , ๑๓ (๒๙ มกราคม ๑๐๙) : ๑๔๗ - ๑๔๙ , ๑๕ (๕ กุมภาพันธ์ ๑๐๙) : ๑๖๒ - ๑๖๔.

[๒]คือคำ "อธิบาย" เป็นคำกริยา หมายถึง ชี้แจง ไขความ ขยายความ

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "พิไชย" ชื่อเมืองหนึ่งในจังหวัดอุตรดิตถ์

398.2 033172
ท 594
ค 3-40

พวกผู้ดีมีหน้ามาว่าไว้
จนปวงชายหน่ายจิตคิดระอา
⊙ จะจับต้น**พระผล**กับ**พระผา**
คันถธุระวิปัสสนาไม่อาวรณ์
อยู่วันหนึ่งพระผาจะลาสึก
ด้วยทราบข่าวเล่าระบือลือระบิล
แต่คนมาสู่ขอพ่อนักหนา
คะนึงนึกตรึกตราหาอุบาย
จึ่งบอกกับพระผลคนสนิท
ข้าใคร่ครวญคิดจะลาสึกขาไป
⊙ พระผลฟังยังแคลงระแวงถาม
พระผาว่าข้าเห็นช่องคล่องไม่เบา
คุณผลชอบตอบไปว่าไม่เสีย
คุณสึกไปได้ภรรยาเหมือนวาจัง
ภิปราย[๒] พลางต่างชวนกันสรวลสันต์
แล้วซ้อมลำทำนองร้องลำลำ
⊙ ครั้นอยู่หน่อยพระผาก็ลาสึก
เที่ยวซื้อผ้านุ่งห่มพอสมทรง
ได้เวลาคว้าสมุดกับดินสอ
ใครเข้าใจอัตราเที่ยวหารือ
แกลังเดินผ่านบ้านตาชูอยู่เป็นนิจ
แต่พากเพียรเวียนอุตส่าห์พยายาม
⊙ ฝ่ายตาชูผู้เฒ่าเนาสถาน
ถือสมุดเดินเก่ทุกเวลา
หมอคนนี้นี่คงชาญการเสมียน
ถ้าถามดูรู้แท้แน่ฤทัย
ก็ไม่ได้ดังมาดปรารถนา
ไม่อาจว่ากล่าวขอพูดจ้องอน ฯ
แต่บวชมาไม่ประจักษ์ในอักษร
เจนแต่คลอนกุสลา[๑]เที่ยวหากิน
จึ่งนอนตรึกตรองในใจถวิล
ว่ายุพินมีมิ่งพริ้งทั้งกาย
ไร้วิชาชวดชมไม่สมหมาย
เอากรก่ายพักตร์ตรองเห็นคล่องใจ
นี่แน่ะมิตรมองเห็นเป็นไฉน
คงจะได้บุตรตาชูอยู่กับเรา ฯ
คุณเห็นความเป็นยังไรจะได้เขา
แล้วบอกเล่าแจงสี่ชี้ให้ฟัง
คงได้เมียสมมาดสวาทหวัง
จะสึกมั่งไม่ขออยู่ทนสู้กรรม
ด้วยหมายมั่นสมตามเนื้อความขำ
สองยามย่ำก็พอหลับระงับลง ฯ
ในใจนึกมุ่งชมสมประสงค์
หมายจำนงแน่ใจจะให้ลือ
แต่งตัวป่อเป็นเสมียนเขียนหนังสือ
จนเรียกชื่อถูกต้องทำนองความ
เผื่อแกคิดสงสัยได้ไต่ถาม
ประมาณสามสิบวันเช่นนั้นมา ฯ
นั่งหน้าบ้านเช้าเย็นเห็นทีดผา
ก็สงกานึ่งตรึกนึกในใจ
ช่างพากเพียรเหลือขนาดไม่หวาดไหว
จะยกให้นางหนูมีบุตรีเรา

---

[๑]คือ กุสล *(เป็นคำโบราณ)* ปัจจุบันนิยมเขียนว่า "กุศล"
[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "พิปราย" ความตรงนี้ คือ อภิปราย

เย็นวันหนึ่งจึ่งเรียกเจ้าทิดผา
พ่อทิดไปไหนทุกวันหมั่นไม่เบา
⊙ เจ้าทิดฟังนั่งไหว้สมใจมาก
ฉันไปรับราชการท่านหลวงนา
เต็มทีพ่อพอเพียงเลี้ยงชีวาตม์
ตัวคนเดียวเหลือจะหามาสำรอง
⊙ ตาชูนั่งฟังตอบยิ่งชอบจิต
ควรจะยกลูกกูเป็นคู่กัน
จึ่งตอบว่าข้าเอ็นดูอยู่ออทิด
จะยอมยกลูกเรานางสาวมี
อันลูกเราเขาก็หมั่นขยันหลาย
ทั้งถั่วโปมันก็ไม่เข้าใจแทง
⊙ ทิดผาชอบหมอบไหว้พิไรพร้อง
ฉันไร้พ่องน้องพี่ไม่มีใคร
ขออยู่เป็นทาสากว่าจะแก่
ถึงยากไร้ไม่ซาสามิภักดิ์
ตาชูฟังพลางจูงเจ้าทิดผา
ก็หมอบตัวโฉมตรูนางหนูมี
⊙ จะยกกลับจับความตามนุสนธิ์
ทราบว่าเพื่อนสึกไปได้ภรรยา
โอ้ตัวเราแม้นไม่ลาสึกขาบท
ควรจะจำตำราวิชาปลอม
เสร็จดรึกดรองสองทิวาก็ลาสึก
ซื้อกระบุงอย่างดีได้สี่ใบ
แต่ทำอย่างทิดผามาเป็นนิจ
ฝ่ายตาชูเคยเห็นอยู่เช่นนั้น
⊙ วันหนึ่งถามทิดผาว่าคนนี้
ทิดผาหนุนว่าคนนี้ดีมานาน
ชื่อทิดผลคนสานการละเอียด
ตาชูฟังนั่งกริ่มยิ้มไปมา
มาพูดจาได่ถามไปตามเขลา
หรือว่าเข้าเป็นเสมียนเขียนสารา ฯ
เชิงฉลาดเล่าความตามมุสา
ท่านมอบมาให้สำหรับคอยรับฟ้อง
วันละบาทยังไม่พอจะต่อของ
ต้องจับจองจ่ายใช้ไปทุกวัน ฯ
เอออ้ายทิดคนนี้ดีขยัน
มันหาทันวันละบาทฉลาดดี
เจ้าไร้มิตรเคียงสมภิรมย์ศรี
ให้เป็นที่ปกครองเป็นสองแรง
การค้าขายหาบคอนเจ้าหล่อนแข็ง
จะตกแต่งให้เองอย่าเกรงใจ ฯ
พระคุณของบิดาจะหาไหน
พ่อยอมให้บุตรีเป็นที่รัก
ไม่คิดแหเหินห่างร้างสมัคร
แล้วกราบตักพ่อตาให้ปรานี
ขึ้นเคหาจัดห้องอันผ่องศรี
ต่างยินดีอยู่ด้วยกันวันนั้นมา ฯ
ถึงพระผลผู้สนิทกับทิดผา
เพราะวิชาเชิงเพียรเสมียนปลอม
มัวแต่อดข้าวเย็นเห็นจะผอม
สึกออกซ้อมลองเล่นจะเป็นไร
คิดเหิมฮึกเห็นทางสว่างไสว
แบกผ่านไปบ้านตาชูอยู่ทุกวัน
ด้วยหวังจิตจะได้ชมภิรมย์ขวัญ
คาดสำคัญว่าทิดผลเป็นคนงาน ฯ
วิชาดีหรือยังไรข้างไขว่สาน
บวชอาจารย์เดียวกันกับฉันมา
มือชักเรียดเร็วปร่อเจียวพ่อจำ
จึ่งตอบว่าเขาก็หมั่นขยันพอ

หนูมิ่งน้องเมียเจ้าบุตรเรานี้
วันนี้เขากลับมาอย่ารารอ
กำลังพูดพอทิดผลดลมาถึง
แล้วบอกว่าข้าคะนึงถึงทุกวัน
พลางจูงกันครรไลด้วยใจมุ่ง
พาเข้าไหว้พ่อตาสามิภักดิ์
ตาชูเห็นทิดผลคนช่างสาน
แกชื่นชมสมถวิลจินตนา
จึ่งไต่ถามความวิชาหาประกอบ
ทีจะยกบนล่างสานห่างชิด

⊙ ตาชูนั่งฟังพร้องเห็นคล่องแคล่ว
จงอยู่ด้วยบิดาเถิดอย่าไป
เจ้าก็เป็นเพื่อนมิตรของทิดผา
ในวันนี้ฤกษ์ดีเป็นตรีจันทร์
แล้วพากันจรดลขึ้นบนเหย้า
มอบหนูมิ่งให้ทิดผลคนชำนาญ
ทั้งสองคิดสมครองทั้งสองสาว
ตาชูจึ่งสั่งเขยเคยวิชา

⊙ ทิดผาเพียรเขียนฎีกาสักห้าร้อย
ทิดผลจงคิดอ่านสานกระบุง
ทั้งสองทิดรับคำทำหัวร่อ
ทิดผลว่าผาจะเห็นเป็นยังไร
ข้างทิดผาว่าเจ้ามันเขลานัก
กอไผ่ข้างเคหาของข้ามี
กูจะได้คิดอ่านพาลวิวาท
แม้นมีผู้กั้นกางหรือขวางมา
ทิดผลชอบตอบว่าดีเช่นนี้หนา
ต่างหัวร่อต่อกระซิกกริกสำรวล

⊙ ครั้นรุ่งเช้าเจ้าทิดผลคนช่างสาน
เห็นเหมาะมั่นฟันฟาดขาดกระจาย
ยังไม่มีคู่ครองเป็นห้องหอ
สงเคราะห์พ่อเรียกมาพูดจากัน
ทิดผาจึ่งออกขวางหนทางกั้น
เชิญจรัลพักเรือนเถิดเพื่อนรัก
รับกระบุงวางไว้มิให้หนัก
คอยฟังทักไต่ถามตามกิจจา
มากราบกรานเคียงชิดกับทิดผา
ด้วยปรีดาที่จะได้ดังใจคิด
ทิดผลตอบแก้ไขมิให้ผิด
พูดต่อติดโต้ตอบให้ชอบใจ ฯ
ว่าดีแล้วลูกข้าจะหาไหน
จะยกให้กับหนูมิ่งอย่าทิ้งกัน
ได้ภรรยาน้องพี่ดีขยัน
จะจัดสรรเสียให้เสร็จสำเร็จการ
จัดของข้าวเครื่องห้องครองสถาน
สองสำราญร่วมกันแต่นั้นมา
จะถึงคราวชาวบุรีมีผ้าป่า
ว่าเวลาจวนเข้าเราจะนุ่ง ฯ
ต้องเร่งหน่อยใกล้งานการจะยุ่ง
เอารูปพุ้งพุ้งหน่อยสักร้อยใบ
พอลับพ่อต่างปรึกษาท่าไถล
กูจนใจจริงวะขณะนี้
ไม่ควรจักร้อนวนอ้ายคนผี
เลือกเอาที่ทับลงตรงหลังคา
ใครจะอาจทายใจเราได้หวา
พอเป็นท่าเลยสบถหมดสำนวน
ปัญญาข้ามันไม่ทันคิดผันผวน
ไม่รัญจวนร้อนจิตคิดสบาย ฯ
ก็คว้าขวานขึ้นกอไผ่ดังใจหมาย
ไม้ก็ป่ายลงหลังคาทิดผาพลัน

ฝ่ายทิดผาเขียนฎีกาอยู่หน้าห้อง
ยินสำเนียงเสียงไม้ดีใจครัน
โธ่อ้ายทิดทำได้อ้ายใจร้าย
แกล้งจะรื้อเรือนกูกูรู้การ
เจ้าทิดผลตอบว่าข้าไม่แกล้ง
เฮ้ยกูรู้มึงอิจฉามาแต่ไร
ข้างตาชูรู้ความไม่ถามไถ่
เมื่อกออื่นถมไปมันไม่เอา

⊙ ทิดผลฟังสมหวังมโนมุ่ง

พุทโธ่เอ่ยอาสาบิดาที
ต้องเลิกกันการกระบุงมันยุ่งแล้ว
ตกนรกฟ้าผ่าสิ้นอาลัย
ใครจะจ้างวางให้ใบละชั่ง
น้ำตาตกเพราะวิชาโอ้อาภัพ
เจ้าเขยใหญ่ได้ฟังนั่งลงขาก
อันชื่อเช่นเป็นเสมียนเขียนสารา
ถ้ามาตรแม้นขืนเพียรขีดเขียนอยู่
ทำการพ่อก่อหาให้ราคี
พ่อตาฟังสองเขยเอ่ยสบถ
วิชาดีที่หมายมากลายไป
แต่จับจ้องจดดินสอรอรอหัน
โลดถลันเต้นออกไปนอกชาน
มึงนี้หมายมุ่งปองคอยจองผลาญ
ถือว่างานของพ่อไม่ท้อใคร
เอ็งอย่าแคลงเคลือบจิตคิดสงสัย
เพราะกูได้เขียนสารเป็นการเบา
วิ่งออกไปร้องว่าเอ็งคุมแหงเขา
มายั่วเย้าอยากได้ไม้กอนี้ ฯ
ทิ้งขวานผลุงลงกอไผ่ร้องไห้อี่
หวังว่าดีกลับกลายเป็นร้ายไป
ไม่ขอแผ้วพานคิดพิสมัย
ถึงผู้ใดออกปากไม่อยากรับ
อย่านึกหวังว่าอ้ายผลจะรนกลับ
ไม่ขอจับให้ลำบากยากปัญญา
กูสิ้นอยากจะขยันเหมือนกันหวา
ให้พับผ่าเลิกกันแต่วันนี้
อย่าให้รู้พบพระชินศรี
มันไม่ดีแล้วจะจำไปทำไม
หน้าสลดเศร้าหมองไม่ผ่องใส
ร่ำพันไขข้อสบถก็หมดเอย ฯ๛

ตาเฒ่าไปรษณีย์บุรุษ[๑]

"ขอรับใต้เท้า กระผมเดินไปรษณีย์ไปแถบล่างถึงถนนตกมากว่า ๓๐ ปี นาน ๆ ดอกขอรับถึงจะได้ว่างกะเขาสักวันหนึ่ง"

ใต้เท้าว่า "เป็นการหนักหรือแก ? "

"ใต้เท้าคิดถูกทีเดียวขอรับ เดินเข้าเดินออกจากกำแพงเมืองวันละ ๓ เที่ยว ไม่เลือกว่าหน้าหนาวหน้าร้อนหรือหน้าฝนฉำแฉะอย่างไรมันก็ต้องเดินหง่อง"[๒] ๆ ไปเสมอ เดินไปเกือบชั่วโมงได้ดอกกระมังขอรับ ง่า"[๓] ตั้งแต่ศาลาไปรษณีย์ไปถึงสุดถนน ทั้งต้องเดินเที่ยวแวะส่งหนังสือที่นั่นนิดที่นี่หน่อย ที่โน่นอีกฉบับถ้าจะคิดระยะทางที่เดินให้หมดทุกฝีก้าวละวันหนึ่งมันก็ราวสามสี่ร้อยเส้นหรือยังไงนะแหละ เทียวไปเทียวมาวุ่นอยู่เกือบวันยังค่ำ อยู่ข้างจะเหนื่อยพอดูอยู่นะขอรับเมื่อแรก ๆ แต่ครั้นเดินไปมันก็ค่อยเคยเข้าคุ้นเข้า ดูเหมือนทีหลังถ้าวันไหนไม่ได้เดินละขยับจะออกเมื่อยเสียอีกขอรับ แดดร้อนก็ไปทั้งแดดจ้า ๆ ฝนตกก็ตรำ[๔] ฝนไปทุกวัน...ทุกวันเว้นแต่วันพระเดือนละ ๔ ครั้งเท่านั้นเอง

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*. "เรื่องราวตาเฒ่าไปรลนีย์บุรุษ" **วชิรญาณวิเศษ** ๙ . ๑๓ (๒๕ มกราคม ๑๓๒) : ๑๕๑ - ๑๕๓ . ๑๔ (๑ กุมภาพันธ์ ๑๓๒) : ๑๖๒ - ๑๖๕ . ๑๕ (๘ กุมภาพันธ์ ๑๓๒) : ๑๙๓ - ๑๙๖.

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง รูปลักษณ์ของคนแก่ที่เดินแบบหลังงอ

[๓] คำโบราณที่พูดอย่างนึกคิดไปพร้อมกัน เป็นคำที่ใช้กล่าวนำเมื่อความคิดสะดุด ความหมายแฝนเดียวกับคำว่า "อ้า" ที่พูดกันในปัจจุบัน

[๔] คำวิเศษณ์ ความหมายเดียวกับคำว่า "กรำ" หมายถึง ฝ่า ทนลำบาก คือ ลักษณะของการปล่อยทิ้งไว้ให้อยู่กลางแจ้งให้ตากแดดตากฝนนาน ๆ

แต่มาในเดี๋ยวนี้กระผมมีแต่ดีใจมาก ๆ เสมอ ๆ ในการทำงาน แล ขอบพระเดชพระคุณท่านเจ้ากรมไปรษณีย์ใหม่ของเราเป็นที่ล้นที่พ้น จำเริญ...จำเริญ เถิดพ่อเจ้าประคุณ ท่านยังไม่ไล่ตาเฒ่านี่เสีย อุตส่าห์ใช้ให้รับการไปตามเดิม ถึงแก่ถึงเฒ่าท่านก็ไม่รังเกียจ แต่อ้ายที่จริงนะใช้ให้เดินหนังสือหนังหาต่างหากมัน เกี่ยวข้องอะไรด้วยกะอายุอานาม จริงไหมขอรับ ได้ราชการของท่านนี่ก็แล้วไปน่ะแหละ มิใช่ว่าใช้เป็นเมียน้อยเมื่อไรล่ะ? จะได้เลือกแก่เลือกสาว เฮอ...เฮอ...เฮอ... เฮอ! ผมแก่ก็แก่แต่ร่าง เรี่ยวแรงมันยังรับร่าอาการแข็งอยู่ดอกนี่ เฮอ...เฮอ...เฮอ... เฮอ!

จริงนะขอรับ ผมได้เห็นผมได้รู้คนอื่น ๆ เขาดีเนื้อดีใจ หรือเขาเป็น ทุกข์เป็นร้อนมากรายหลายเรื่องหนักกะหนักด้วย เห็นการน่าประหลาดต่าง ๆ หลายเรื่องหลายราวพิลึกกึกกือสารพัดสาระเพ เมื่อผมเดินจากบ้านนั้นมาบ้านนี้ ไปจากบ้านนี้เข้าบ้านโน้น ผมได้เห็นลูกตาแจล้มยิ่งแจล้มหนักขึ้นไป เห็นริมฝีปากแดงเรื่อ ๆ เจ้าแม่นา ยิ่งยิ้มยิ่งแย้มราวกะแก้มจะทลายน่าเอ็นดู[๑] ขณะเห็นลายมือของคนคุ้นคนเคยคนชอบคนรักมาก็หลายราย ข้างกระผมนะก็พอใจดีใจ นึกยิ่งปลื้มใจเสมอ ๆ ในการที่ได้เป็นผู้ส่งข่าวดี แต่ชั้นอีกาเขาก็ยังจะว่า "ให้บอกไป...บอกไป" แต่กระผมก็ยังได้พบได้เห็นหน้าเศร้ายิ่งละห้อยละเหี่ย ซีดสลดน่าสังเวชหนัก ขึ้นปากหรือก็เม้ม ตาจับปรอย...จับปรอยน่าสงสาร บางทีน้ำตาคลอ ๆ ล่อหน่วย บางทีถึงกะร่วงเผาะ ๆ ซ้ำพรู ๆ ปล่อยโฮ ๆ ก็เคยเห็นหลายราย แทบจะเหลือที่จะพรรณนาแต่พอได้เห็นซองหนังสือกรอบดำเข้า

แต่ถ้าว่า "จะฟังตามทางความคิดของกระผมแล้วละก็ กระผมเห็นว่า 'ความทุกข์ร้อนอย่างที่สุดกว่าอย่างอื่นหมดน่ะก็คือเมื่อขณะข้างหนึ่งร้อนใจอยากฟังข่าว แลคอย ๆ ยิ่งเขม้นขมังเพ่งมุ่ง อยากจะใคร่ได้รับหนังสือสักฉบับเดียว ไม่ว่าดอก' แต่ยิ่งคอยยิ่งหายยิ่งทุรนทุรายก็ยิ่งเงียบไม่ยักหามีไม่ยักหามาบ้างเลย นั่นแหละเป็นที่สุดที่แล้วละ"

กระผมคิด ๆ ตรอง ๆ เห็นว่า "เป็นการง่ายกว่ามากที่จะกัดฟันอดกลั้นทนความทุกข์ หรือความชื่นชมโสมนัสเมื่อเรารู้แน่แล้วว่า 'มันจะเป็นไปถึงไหน มันจะเป็นสักเพียงใด แต่มันคับอกหนักใจกระไรเลยพ่อเจ้าประคุณเอ๋ย! มันแสน

---

[๑] คือ เอ็นดู แต่ในที่นี้ผู้เรียบเรียงประสงค์จะเน้นเสียงของคำเพื่อแสดงความหมายคำดังกล่าวว่ามีลักษณะที่กิน เพิ่ม หรือล้ำกว่าที่เป็นอยู่ จึงใส่วรรณยุกต์ตรีที่คำดังกล่าว

ทุกข์มันเหลือรำคาญ มันร้อนเร่า ๆ เทียวพ่อเอ๋ย[๔] อ้ายที่เราต้องทรมาทรกรรม[๕] แขวนเตง[๖]อยู่...คืออ้ายไม่รู้นะแหละ...มันจะเอาชีวิตชีวังเสียแล้ว"

"ใต้เท้าเคยลงไปเที่ยวแถบล่าง ๆ ได้เห็นบ้านนั้นมั่งไหมขอรับ ? บ้านที่ถนนสีลมซ้ายมือไปน่ะ ที่มีตึกย่อม ๆ อยู่หลังหนึ่งน่ารักอี๋น่ารัก กับมีต้นหางนกยูงใหญ่อยู่หน้าบ้านนะเป็นไรละขอรับ นึกออกไหม ? นั่นแหละขอรับ กระผมได้เห็นละครคน ละครคนมีอันเป็นขึ้นที่นั่นเมื่อสัก ๒ ปีแล้วมานี่เองกะลูกกะตากระผมเองทีเดียว...เหมือนกะเรื่องละครแท้ ๆ ไม่ผิดกับเรื่องนิทานที่กระผมเคยได้ยินได้ฟังเขาเล่าเขาแต่งกันเล่น ๆ นั้นเลยสักนิด"

แต่อ้ายนี่ก็จริงอยู่นะขอรับท่านว้าว่า "ความที่เป็นจริงนะแปลกประหลาดยิ่งกว่าปั้นให้เป็นขึ้น"

บางทีเจอจริง ๆ นะขอรับ เฮอ...เฮอ ! ใต้เท้าขอรับ อ้ายเรื่องที่กระผมว่านี้แหละมันแน่ละ

ท่านผู้หญิงแม่ม่ายคนหนึ่งชื่อ **"คุณแม่พ่วง"** ท่านอยู่ที่นั่น ท่านเป็นคุณหญิงมีอายุมากแล้ว น้ำใจดีประพฤติงามสมเป็นเยี่ยงอย่างแก่แม่เฒ่าทั้งหลายได้คนหนึ่ง ลูกสาวของท่านนั้นชื่อ **"คุณพิณ"**[๗]

คุณแม่พ่วงส่งให้คุณพิณไปเล่าเรียนอยู่ที่โรงเรียนยายชีที่หน้าวัดฝรั่ง ซึ่งเป็นห้างละหมาดอยู่ก่อนนะเป็นไรละขอรับ แต่เธอไม่ได้ค้าง เช้าไปเย็นกลับบ้าน กระผมได้พบปะกับคุณสาวน้อยบ่อย ๆ ขาเธอไปโรงสอนบ้าง ขาเธอกลับบ้างออกนึกอยู่แต่ในใจว่า "ช่างกระตุ้งกระติ้งน่าเอ็นดูจริงหนาคุณพิณนี่ นับเป็นผู้หญิงอย่างงามถึงขนาดได้แท้ ๆ แต่รุ่น ๆ ยังปานนี้แล้วถ้าพอแตกเนื้อสาวอล่องฉ่องรู้กระนั้นกระนี้กระหนุงกระหนิงขึ้นบ้างแล้วแม่เจ้าเอ๋ย จะสวยจะงามจะน่าเอ็นดูขึ้นอีกสักปานใด"

คุณสาวน้อยน่าเอ็นดู เธอจะพูดจะจาละก็กระยิ้มกระย่องเป็นลักยิ้มตัวเกะแม่หนู ดูราวกะดอกกุหลาบเหลืองเมื่อยามจะแย้ม กระผมเห็นเธอเข้าวันใดละออกอิ่มอกอิ่มใจ ยืนตะลึงตะไลชมเพลินนึกยิ้มแต้อยู่ในหน้าทุกคราว จำเริญ...

---

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ทาระมาทาระกรรม"

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "แขวงแตง" ความตรงนี้น่าจะมาจากคำว่า "โตงเตง"

[๖] ต้นฉบับเขียนว่า "พิน" ซึ่งไม่มีความหมาย อาจจะมาจากคำว่า "ยุพิน" ซึ่งหมายถึง "หญิงสาว" คำว่า "พิณ" หมายถึง เครื่องดนตรีมีสายสำหรับดีด

จำเริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิดแม่ทูนหัวเอ่ย ตาด้ำคมยิ่งดูละยิ่งหวานปลาบ ตาคู่นั้นดูเหมือนจะชำเลืองมาดูอ้ายตาเฒ่าซรานี่ไม่เว้นวัน ทีเหมือนเธอจะอ่านความคิดกระผมได้ ที่แท้นะก็คงเป็นเพราะมิตรจิตเธอก็มิตรใจตอบ หรือกระไรแหละ ยามเธอเหลียวมาเจอะตาเราเข้าละ ถึงเฒ่าถึงแก่ก็ดูเหมือนชวนให้รู้สึกปลื้มอารมณ์อย่างส่งยาดมมาให้สูดยามเป็นลมหรืออย่างไร ? ดูมันหายใจโว่งไปพักใหญ่

เวลาเช้า ๆ ทุก ๆ วันเมื่อเธอย่างลงจากเรือน พอเดินก้าวมาถึงประตูบ้านจะไปโรงสอน เกือบราวกะเป็นเวลานัดแนะกัน เธอเป็นพบกันกับกระผมทุกวันทีเดียว ถ้าวันไหนเผอิญกระผมมาช้าไปหน่อยละดูเหมือนเธอจะคอยท่า พอกระผมหีดหอบมาถึงละเป็นเห็นเธอหยุดยืนเก็บดอกไม้มีกระเช้าสานเล็ก ๆ หิ้วไปโรงสอนด้วยเสมอเป็นนิจ พอเจอหน้าเฒ่านี่เข้าละเธอเป็นทักเสียหน่อย "สบายหรือคะตา ! " แม่เจ้าโหวยเสียงหวานจับใจดีกว่าดื่มน้ำผึ้งสักครึ่งหม้อตาลอีกแม่คุณของข้าเอ๋ย !

บางทีเธอก็ถามว่า "มีหนังสือฝากมาถึงที่บ้านเธอมั่งไหม ? " แต่บ้านนี้ไม่ใคร่มีหนังสือหนังหามาส่งดอก นานน้านถึงจะมีสักฉบับหนึ่ง แต่ถึงเธอจะไม่ว่ากระไร อ้ายทักสบายหรือคะตานะเป็นไม่มีเว้นละ กระผมเป็นได้รางวัลของเธอทุกวัน

อยู่มาเย็นวันหนึ่งผมเห็นคุณพิณเธอนั่งพูดอยู่กับผู้ชายคนหนึ่งที่สะพาน[๑] น้ำหน้าบ้าน ผู้ชายคนนี้กระผมรู้จักเขาอยู่บ้างแต่ไม่คุ้นไม่เคย ชื่อตัวเขานะชื่อ **"เจียม"** แต่เขาเป็นที่หลวงอะไรกระผมก็จำไม่ได้ ได้ยินแต่บางคนเขาเรียกกันว่า "หลวงเจียม...หลวงเจียม"

เขารับราชการมีตำแหน่งอยู่ในกรมไปรษณีย์ใหญ่กรุงเทพ ฯ เป็นพนักงานสำหรับไต่สวนตรวจตราการต่าง ๆ ในกรม กระผมได้ทราบว่า "เจ้าคุณอะไรนะที่ท่านรับสัญญาบัตรใหม่ ๆ ผมยังไม่ทราบ ที่รูปร่างท่านโต ๆ ใหญ่ ๆ ง่า ๆ ที่...ง่าห...อะแฮ่ม... ล...ง่าฮะเฮ้ย ที่ท่านเป็นใหญ่อยู่ในกรมนั้นน่ะแหละขอรับ"

ท่านออกปากชมเชยสรรเสริญเขาอยู่มาก ทั้งเขาเป็นคนสนิทนายรักใคร่ชอบใช้สอยไว้ใจเขาเสมอ และดูกาลข้างหน้าต่อไป เขาคล่องแคล่วฉลาดเฉลียวได้การได้งานขยันดี อยู่ข้างกล้าหาญมีฝีปากฝีคอพอตัวอยู่ น่าจะเห็น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ตพาน"

ได้ถนัดว่า "เจ้าหลวงหนุ่มคนนี้คงจะเป็นคนมีวาสนาได้ดิบได้ดียิ่งขึ้นไป"

กระผมออกดีใจแท้ ๆ เมื่อต่อมาได้ทราบข่าวว่า "หลวงคนนั้นหมั่นไปหมั่นมาที่บ้านนั้นเนือง ๆ ไม่ว่าว่างราชการลงเวลาใด ซ้ำมีคนเขากระซิบบอกกระผมว่ากลางคืนก็ไปอยู่จนดึกจนดื่นบ่อย ๆ"

หลวงเจียมคนนี้บ้านอยู่ถึงข้างวัดมหรรณพ์[๑] อุตส่าห์ย่างกรายขี่รถลงไปถึงถนนสีลมไกลโขเช่นนี้ น่าจะไม่ใช่ไปเที่ยวเล่นเหลวไหลดอก ยังไงก็ไม่รู้ละ มันเลยไป..เลยไป ตัวกระผมเลยเป็นตัวตั้งตัวตีเจ้าก๊ี้เจ้าการเสือกกะลาหัวยื่นเข้าไปเปล่า ๆ ใครรู้เรื่องนี้ละเป็นมาเล่าให้กระผมฟังละ มันพิลึกแท้ ๆ เฮ่อ...เฮ่อ...เฮ่อ...เฮ่อ ! แต่อ้ายที่จริงใจนะกระผมมันก็อยู่ข้างทึ่ง ๆ เป็นธุระปะปังกับตระกูลนี้อยู่มาก เพราะอะไรก็เพราะปลื้มรูปงามของคุณนายสาวน้อยของกระผมคนเดียว

ครั้นวันหนึ่งผมได้ยินว่า "หลวงเจียมถูกท่านเจ้าคุณที่เป็นใหญ่ในกรม ท่านเลือกให้เป็นข้าหลวงออกไปรับราชการที่เมืองจันทบุรีสืบไต่สวนความบางอย่างซึ่งเกิดขึ้นในโรงไปรษณีย์แขวงเมืองนั้นให้ได้ความมาให้ชัดเจน กระผมออกยินดีด้วยเพราะกระผมรู้เป็นแน่ว่า "เขาคงมีความสามารถพอที่จะทำการให้ได้ดีเต็มที่ สมปรารถนาท่านผู้ใหญ่ที่ใช้มิให้เสียราชการได้ คงจะกลับให้มีชื่อเสียงเพราะความฉลาดเฉลียวของเขาให้โอกาสที่จะปรากฏขึ้นได้แล้ว"

สำคัญนะขอรับโอกาสนี้ กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดีดอก แต่ทำไมคนดีถึงหายาก ? ทั้งนั้นทั้งนี้ก็เพราะยังไม่มีโอกาสเท่านั้นเองคนดีถึงยังแลไม่เห็น ! เปรียบเหมือนคางคก[๒] อึ่งอ่างนะเป็นไร หน้าแล้งลงไปอยู่ในรูในเรี้ยวโอกาสดินเหนียวไม่เปิดระแหงก็เงียบหายไปหมด แต่ที่แท้นะมันก็อยู่ ทั้งมันยังมีชีวิตอยู่เป็น ๆ เราดี ๆ แต่มันเหมือนไม่มี แลไม่เห็น ! แต่พอถึงหน้าฝนสิพ่อเฮ้ย ! แผ่นดินเบียกปิดมันไว้ไม่ไหวมันก็พากันโผล่ขึ้นมาซูคอร้อง...อึ่งอ่าง...อึ่งอ่าง ๓ วากว่า ๕ วากว่า กรีกี้...กรีกี้...กรีกี้...กรีกี้ หวะโว่ง โหว่ง ออกเอ็ดตะโรไป นอนแทบไม่ใคร่หลับเสียอีก...เพราะยังงี้แหละกระผมถึงช่วยดีใจบุญของหลวงนั่นเขา เขาสวยเหมาะโอกาสเปิดให้หาดี

---

[๑] วัดมหรรณพาราม หรือวัดมหรรณพารามวรวิหาร เป็นพระอารามฝ่ายมหานิกาย ตั้ง ณ ริมถนนตะนาวฝั่งขวา ใกล้เสาชิงช้า เขตพระนคร เป็นวัดที่ได้รับเลือกให้เป็นสถานที่ทดลองจัดตั้งโรงเรียนภาษาไทยสำหรับสามัญชนเป็นแห่งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "แค้งคก"

กระผมไม่ได้พบปะคุณพิณมาแปดเก้าวันกว่าตั้งแต่นั้นมา แต่เช้าวันหนึ่งไปเจอะเธอเข้ากำลังเธอออกมายืนอยู่ที่ประตู[๑]บ้าน คอยกระผมไปถึงอยู่หน้าเธอเศร้าสีหน้าละห้อยกระสับกระส่ายอยู่อย่างไรมิรู้ล่ะ กระผมออกใจวับ ๆ หวำ ๆ[๒] ด้วยฤทธิ์สงสารคุณสาวน้อยของกระผม

"มีหนังสือฝากมั่งไหมคะตา?" เธอร้องถาม ที่ชะเง้ออยากจะใคร่ได้รับถอนใจใหญ่พลางถามพลาง แต่พอเธอทัก "สบายหรือคะตา" แล้วผมรู้ว่า "หนังสือฝากที่เธอใฝ่ฝันถึงน่ะกระผมมีแน่" ด้วยกระผมสังเกตเห็นมีซองสี่เหลี่ยมใหญ่สลักหลังถึงเธออย่างกล้า ๆ ว่า "ถึงแม่พิณยังงี้" ลายมือที่เขียนก็งาม ทั้งมีตราไปรษณีย์หมายเมืองจันทบุรีชัดเจนทีเดียวด้วย กระผมไม่รอรั้งจะรีบส่งให้เธอทันอกทันใจทีเดียว "โอโฮ้เจ้าแม่นา!" เธอดีใจยิ้มอยู่ในหน้าราวกะ ๒ แก้มจะแตก" ชำเลืองมายิ้มกะกระผมอีกนิดแล้ววิ่งฉิดขึ้นไปบนเรือนฉิบ

ตั้งแต่นั้นมากระผมเป็นธรรมเนียมนำหนังสือฝากซึ่งมีสัณฐานแสตราเครื่องหมายกรมไปรษณีย์เมืองจันทบุรีเช่นนั้น มาให้เธอทุก ๆ คราวเรือเมล์มาถึง ข้างคุณพิณเธอก็มีแต่ยินดีกระยิ้มกระย่องสบายอกสบายใจเสมอ ๆ มาจนคราวที่สุดเช้าวันหนึ่งกระผมเดินไปเกือบจะถึงประตูบ้าน แลกวาดเข้าไปเห็นคุณดอกกุหลาบเหลืองพึ่งจะแย้มของกระผมออกมายืนกะลิ้มกะเหลี่ย[๓]คอยอยู่แล้วเจ้าแม่เอ๊ย! ห่มผ้ากระดุกกระดิกน่าเอ็นดู ชะม้อยตามุ่งคอยจะรับหนังสือจากกระผมอยู่แล้ว กระผมก็สาวเท้ารีบเดินเหย่า[๔] ๆ ตรงเข้าไป ด้วยกระผมรู้อยู่นี่ว่า "กระผมไม่มีหนังสือหนังหาอะไรมาให้เธอสักฉบับ"

ดูสีแดงเรื่อ ๆ สดชื่นอล่างฉ่างอยู่ ทั้งหน้าก็ชืดสลดลงทันทีแต่พอกระผมพูดเล่นตลกทำทีจะให้เป็นที่สนุกสนานจนเต็มตำราของกระผม

"ไม่มีหนังสือฝากขอรับวันนี้ คุณพิณ" กระผมอดที่จะเติมอีกหน่อยไม่ได้ว่า "บางทีคงจะมาถึงราวพรุ่งนี้ แน่หรือกระไรน่ะแหละกระผมคิด" เธอค่อยออกยิ้มละไมน้อย ๆ พอให้กระผมชื่นใจแก้เหนื่อย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปักกะตู"

[๒] คำว่า "วับ ๆ หวำ ๆ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง จิตใจวาบ ๆ ด้วยความหวาดหวั่น

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "อลิ้มเอลี่ย" ซึ่งไม่ปรากฏคำนี้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คำว่า "กะลิ้มกะเหลี่ย" หมายถึง แสดงอาการให้รู้ว่าอยากได้

[๔] คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการวิ่งอย่างช้า ๆ แต่เร็วกว่าเดิน

"จริงเทียวคะตา โอ๊ย ! จริงเทียวนะคะคงจะมาถึงพรุ่งนี้" เสียงเธอพูดฉอด ๆ ชุ่มหัวใจกระผม แต่เพราะวันนั้นกระผมมีหนังสือต้องไปเที่ยวเดินอีกมาก ต้องรีบร้อนลาเธอไป กระผมบ่นกะตัวเองว่า "อ้ายเรานะก็หวังใจว่าคงจะยังงั้นนะแหละ"

แต่กระผมได้เคยเห็นเขาจากเขาพรากฉันมามากนักกะนักแล้วละ ไม่เคยพบเคยเห็นใครเขาทุกข์เขาร้อนเขาเศร้าเขาโศกกันเสมอเหมือนคราวนี้เลย หรือจะได้เคยพบเคยเห็นที่ไหนครั้งไหนประหลาดเหมือนนี่ก็ไม่มี "แม่เจ้าประคุณของข้าเอ๋ย ! เหลือกำลังเสียแล้วแม่เจ้าประคุณของตา ดูเถิดขอรับใต้เท้า ผมสงสารนี่หรือก็เหลือจะสงสาร ร้อนใจแทนนี่หรือก็เหลือแสนละ อกกระผมแทบแตกไปด้วยเหมือนกัน กระผมนึก ๆ ออกเกรง ๆ ว่าหนุ่มสาวคู่นี้เห็นจะสิ้นวาสนากันเสียแล้วกระมังหนอ ! "

กระผมมอง ๆ ก็ไม่เห็นมีหนังสือฝากในวันรุ่งขึ้น ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันไม่เห็นอีกนะแหละ วันต่อ ๆ ไปกระผมตั้งตาคอยวันนี้ก็แล้วพรุ่งนี้หรือมะรืนมะเรื่องที่สุดจนมะไลนี้ก็แล้ว ไม่เห็นมีหนังสือหนังหามาสักฉบับหนึ่งเลย "พุทโธ่เอ๋ย ! น่าสงสารเสียที่สุดที่แล้วแม่มหาจำเริญ" คุณพิณหรือเธอก็ยืนแกร่วคอยอยู่ประตูบ้านเสมอ ยิ่งปะหน้าเข้าละน่าใจหายเสียจริง ๆ ดูเธอซูบผอมซีดเศร้าสลดจนกระผมแทบจะจำเธอไม่ใคร่ได้ กระผมไม่รู้จะทำอย่างไรได้พอเดินไปถึงหน้าบ้านละก็ได้แต่สั่นศีรษะแล้วก็รีบด่วนเดินหนีหน้าไปเสียดื้อ ๆ เพราะเห็นหน้าไม่ใคร่จะได้น้ำตาผมจะไหลลงมาร่ำไป ยังงี้แหละเธอลงถอนใจใหญ่มือกอดอกน้ำตาคลอ ๆ ๒ ตาแจ๋วแหวว "พุทโธ้...พุทโธ่ ! ใครจะอดสังเวชได้มั่งนะใต้เท้าขอรับ เห็นใจกระผมเถิดคุณพิณแสนสวยเธอจวน ๆ จะสิ้นหวังเสียแล้ว"

วันหนึ่งกำลังกระผมเดินผ่านไปทางหน้าบ้าน กระผมเห็นพนักงานเดินโทรเลขมาจากโรงโทรเลขมายืนอยู่ที่ประตูบ้าน ประเดี๋ยวเห็นคุณพิณวิ่งดุบ[๑]ๆ ลงบันได[๒]เรือนมา แต่พอกระผมไถลแวะเข้าไปถึง เธอก็รับกระดาษสีเขียว ๆ เป็นซองอยู่ในตัวมาฉีกออกอ่าน

---

[๑]คำวิเศษณ์ หมายถึง เต้นตุบ ๆ หรือเป็นลักษณะอาการที่ขีพจรเต้นเป็นระยะ ๆ ความหมายในเรื่องนี้คงหมายถึงอาการวิ่งลงบันได *(ซอยเท้า)* เป็นระยะ ๆ

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "กระได" ทุกแห่ง คำนี้เป็นคำโบราณที่ใช้แทนคำ "บันได" ในปัจจุบัน หมายถึง สิ่งที่ทำเป็นขั้น ๆ สำหรับก้าวขึ้นลงสู่ขั้นที่สูงกว่า หรือต่ำกว่า

กระผมจ้องพิศดูเลือดฝาดที่หน้าเธอ ซีดลงวูบ ๆ เหงื่อ[๑] แตกซิก ๆ มือไม้[๒] หรือก็สั่นริก ๆ รัว ๆ ไปหมด นี่อะไรกันขึ้นอีกล่ะ "แม่ทูนหัวของตาเหย[๓]!" เสียงสะอื้นฮัก ๆ **"ตาข้อน"** อ่อนระทวยไปราวกะใจจะขาดเจียวแม่คุณเอ๋ย! เธอยืนอยู่ไม่ตรงตัวเดินถอยหลังเซซัด ๆ ไปสองสามก้าวก็ผวาล้มฟาดลงฟุบอยู่กับที่สิ้นสติสมปฤดี[๔] ราวกะสิ้นชีวิตเสียแล้วแม่เจ้าประคุณ

กระผมอดใจที่จะไม่ดูโทรเลขที่ตกอยู่ข้างตัวเธอไม่ไหวแล้ว เรื่องราวมันยังไงกันหนอ มันสำหลักสำคัญยังไงทีเดียวถึงกะ[๕]ทำให้หัวใจสาวน้อยปลิวไปจากกายได้ เออ! คำโทรเลขเขาบอกมาว่า "ยังงี้แน่" ตายจริงละ "หลวงเจียมตกน้ำตายเสียเมื่อ ๓ วันมาแล้วที่แหลมสิงห์"

มิน่าล่ะแม่สาวน้อยของตาเอ๋ย! หัวใจกระผมสั่นริก ๆ วิตกสงสารเจ้าสาวเข็ญใจน่าสังเวช นอนสลบแน่นิ่งอยู่ที่นั่น กระผมมองเห็นหัวอกยังเต้นรุน[๖] ๆ อยู่ เห็นจะยังไม่เป็นไรพอแก้พอไขได้ดอก

ผมก็ร้องอีกทีก "พ่อแม่โว้ยช่วย...ช่วยมาช่วยเร็ว ๆ!"

เสียงคุณแม่บ่นตุบตับทุบอกชกใจย่องลงบันได ชักชายแพรสีนวลเก่า ๆ ที่ห่มเช็ดน้ำหูน้ำตาพลางก็สะอึกสะอื้น รีบกะปุบกะปับจะให้เร็วนมฟัดไปฟัดมา ทั้งป่าวไพร่ข้าคนก็พากันวิ่งมาสอ ๆ ช่วยกันพยุงขึ้นพักไว้บนศาลาน้อยสำหรับนั่งเล่นริมสะพานน้ำ นวดฟั้นแก้ไขกันเอะอะกาหล[๗]อยู่สักครู่ คุณพิณเธอก็ค่อยฟื้นได้สติ แต่อ่อนระทวยทรงตัวไม่ไหวเศร้าโทมนัสไม่เป็นสมปฤาดี คุณแม่กับพวกบ่าวแก่ ๆ พี่เลี้ยงเอี้ยงดูช่วยกันพยุงเธอขึ้นไปบนตึก ศีรษะเธอซบไปกับแขนคุณแม่ทีเดียว แม่คุณเอ๋ย! เสียงโจษกันออกซุบซิบ...ซุบซิบซอกแซกไปทั้งบ้าน เมื่อคุณนายสาวน้อยจะลับเข้าเรือนไป กระผมมองเห็นตาเธอแลตะลึง ถึงรูปโฉมงดงามจะหลงจะเหลืออยู่ให้ใครชม ก็ดวงชีวิตซึ่งสำหรับให้ชื่นนะดับนะสูญเสียแล้ว เหลือแต่ซาน แต่ถึง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ" เป็นคำโบราณที่นิยมพูดและเขียนในสมัยนั้น

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ม้าย"

[๓] ความหมายเดียวกับคำว่า "เอ๋ย" คำว่า "เหย" เป็นคำโบราณที่ผู้อาวุโสนิยมพูดกับผู้อ่อนวัยกว่าแสดงความเอ็นดู น่าเห็นใจ

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "สมประฤาดี" คำนี้เขียนได้ทั้ง "สมปฤดี" "สมปฤาดี" และ "สมประดี" หมายถึง "ความรู้สึกตัว หรือสติ"

[๕] ในที่นี้มีความหมายว่า "กับ"

[๖] คำกริยา หมายถึง ตุนไปเรื่อย ไสไปเรื่อย

[๗] คำโบราณ หมายถึง แตรงอน เอะอะอื้ออึง ในที่นี้น่าจะเป็นความหมายลำดับหลัง

ปานนั้นแล้วก็ยังดูไม่จืด หัวใจของตาเฮย !

ข้างคุณหญิงพ่วงก็เขียนหนังสือทันทีถึงคนที่ส่งข่าวโทรเลขมาบอก ขอให้เขาช่วยเล่าเรื่องราวมาให้ชัดเจนสักหน่อย ไม่ช้านานพอเที่ยวเรือหลังมาถึงก็ได้ทราบ โดยได้รับหนังสือตอบมาบอกว่า "**หลวงเจียม**ไปข้างไหนไม่มีใครรู้ หายไปห้าหกวันมานี่แล้ว" ในที่สุดกลับมีผู้พบซากศพลอยที่แหลมสิงห์ พวกหาปลาเขาเอาขึ้นได้ริมปากน้ำเมืองจันทบุรีนั่นเอง

แต่ครั้นเมื่อชันสูตรพลิกศพจะเอาเป็นแน่แท้อย่างไรก็ไม่ใคร่จะได้ด้วยขึ้นพองเฟะจำหน้าไม่ได้เสียแล้ว หนังก็ถลอกปอกเปิกอลิ่งฉิ่งไปทั้งตัว แต่ในกระเป๋าเสื้อคันพบการ์ด[๑]ชื่อมีในนั้น อ่านได้เค้า ๆ เหมือนมีชื่อว่า **"หลวงประจักษ์-ชวการ"** แต่จะเอาแน่นักก็ไม่ได้อีก เพราะกระดาษถูกน้ำเปื่อยลอกเสียเกือบหมดแล้ว

เมื่อกระผมได้เห็นหน้าคุณพิณอีก เธอแต่งตัวไว้ทุกข์นุ่งดำห่มขาวม้าขาว[๒] ผมเผ้าก็ไม่หวีปล่อยให้ศก[๓]ปรกหน้าผาก หน้าตาก็ไม่ผัดให้เป็นน้ำเป็นนวล ปล่อยทิ้งไว้ออกเป็นมัน เป็นแต่ประแป้งเม็ดนิด ๆ ขีดยาว ๆ กินหมากปากไหม้ออกเกรียมยามกรอมใจ[๔] แต่ถึงยังงั้นกระผมก็ยังชมของกระผมว่า "งามไปอีกอย่างหนึ่งเหมือนกัน จริงนะขอรับ งามโศกงามเศร้าก็สวยเหมือนพวงมาลัยดอกแก้วที่ผูกแกมกับใบเซ่นฝรั่งเขาบูชาศพ น่าสงสารแต่รูปกายผอมซูบไม่มีราศีทรุดโทรมลงเสียผิดตัวทีเดียวแม่คุณของตา ดูอาการเหมือนเธอจะอยู่ในโลกนี้ไปได้อีกไม่นานถึงไหนเสียแล้ว ราวกะพระจันทร์เดือนแรมมีแต่จะแหว่งจะเว้าจะเศร้าจะมืดจนลับจนเลย แลไม่เห็นรัศมีแหละแม่ดอกแก้วผูกพวงของอ้ายแก่เอ๋ย ! "

วันหนึ่งกระผมเห็นในถุงหนังสือฝากของกระผม แหม! ซองโตเบ้เหะท่าทางเป็นหนังสือธุระสำคี่สำคัญท่าใดอยู่ก็ไม่รู้ สลักหลังถึง "คุณหญิงพ่วง" ไม่ช้าปานใดเขาบอกกระผมว่า "เป็นหนังสือบอกข่าวดี แหม! กระผมค่อยออกปลื้มขึ้นหน่อย คือข่าวเครือญาติของท่านถึงแก่กรรมยกทรัพย์มรดกราวราคา ๒๐๐ หรือ ๓๐๐ ชั่งให้แก่ท่าน กระผมรู้สึกตนว่า "ตัวดีอกดีใจเหมือนท่านเหมือนกันเออ ! เห็นจะวายเคราะห์หามยามร้ายบ้างละคุณหญิงของเรา เพราะอ้ายกระผมนะก็

---

[๑] card บัตร นามบัตร ต้นฉบับเขียนว่า "ก๊าด" ตามลักษณะการออกเสียง

[๒] น่าจะหมายถึง ผ้าขาวม้าสีขาว

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "โคก" คำว่า "คก" คือ หยักคก หมายถึง ที่หยักน้อย ๆ

[๔] ตรอมใจ คำว่า "กรอม" หมายถึง ระทมเจ็บช้ำอยู่ในใจ

ดูท่านออกเวทนาปรานีเหมือนข้าเก่าเพื่อนแก่ของท่านอย่างนั้น

ตั้งแต่นั้นไปอีกไม่นานคุณแม่พ่วงคิดจะไปจากบ้านพาคุณพิณไปเที่ยวเมืองชล[๑]สักหน่อยด้วยหวังใจว่า "อาการไม่สบายของเธอจะได้ค่อยฟื้นขึ้นบ้าง เพราะขืนอยู่บ้านอย่างนี้ ก็มีแต่ทรุดแต่โทรมลงทุกวัน...ทุกวัน รักษาพาใจอย่างไรก็ไม่ทุเลาเลย รูปโฉมก็ผ่ายผอมผิดรวดผิดเร็วนัก เปลี่ยนอากาศเสียมั่งเถอะดูเหมือนจะดี"

ความสามิภักดี่ของกระผมแหละมันชักให้กล้าถามถึงที่ซึ่งท่านจะไปพักอยู่ชายทะเล เผื่อท่านจะมีหนังสือมาถึงใคร? หรือใครเขาจะมีหนังสือฝากไปให้ท่าน กระผมจะได้เป็นธุระสนองพระเดชพระคุณให้ได้ส่งไปรวดเร็วสมความจงรักภักดี

ท่านก็บอกตำบลบ้านที่ท่านจะไปอยู่แก่กระผม คือท่านจะไปอาศัยอยู่ที่บ้าน **"ปลัดจีน"** เขาเป็นสังขญาติอยู่กับท่าน ท่านตั้งใจจะพักอยู่สักเดือนหนึ่งหรือกระไรนะแหละ

วันหนึ่งต่อนั้นมาอีกสักเดือนหนึ่งได้ดอกกระมัง กำลังกระผมผ่านไปทางหน้าบ้านนั้นยังร้างอยู่ไม่มีใครอยู่ เป็นแต่บ่าวไพร่เฝ้าอยู่สองสามคนมันก็อยู่กันข้างหลังบ้าน กระผมเห็นผู้ชายหนุ่ม ๆ คนหนึ่งมายืนเกะกะอยู่ที่หน้าประตูบ้านเดินแกว่งไปแกว่งมาไม่ปะหน้าค่าตาใคร แต่พอกระผมเดินเข้าไปใกล้หัวอกกระผมเต้นตึกตัก...ตึกตักขนลุกขนพองซ่า ๆ คางสั่นงัก ๆ สะทกสะท้านใหญ่นะหื่อ ขืนใจจะก้าวเข้าไปอีกขาก็สั่นก้าวไม่ยักหาออกเลย ยืนตัวแข็งตกตะลึงอึ้งอยู่เป็นครู่ ด้วยว่า "ดูเถอะขอรับ เห็นอกกระผมเถอะขอรับ เป็นหรือตายก็ไม่รู้ละ ดูนั่นแน่ะหลวงเจียม! ผีหรือคนนะหื่อ หลวงเจียมแฮ! หลวงเจียมยืนจังโง่อยู่นั่น! เห็นไหมล่ะ เออ...เฮอ... พิลึก

เขากวักมือร้องเรียกกระผมอย่างสมัคร[๒] มักคุ้นกันทีเดียว

"เป็นยังไงอยู่ดีหรือคะ **"ครูครุฑ"**?" เขาว่า "บางทีครูเห็นจะสงเคราะห์บอกให้ฉันทราบได้มั่งดอกกระมังว่า 'คุณหญิง...คุณแม่พ่วงนะคะ... ที่ท่านอยู่บ้านนี้เมื่อก่อนฉันออกไปจันทบุรีน่ะ เดี๋ยวนี้ท่านไปอยู่เสียที่ไหน?"

"แต่...แตะ... แ - ต่...นะง่า...ง่า...แตะ..." กระผมปากสั่นคอสั่นกัก... กัก...กัก...กัก แข็งใจถาม "งะ..งะก็นี่ท่านมีชีวิตเป็นคนจริง ๆ หรือไง? เฮ่อ...เฮ่อ"

---

[๑] คือ จังหวัดชลบุรี

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สมัค" ซึ่งเขียนได้ทั้ง ๒ คำ

หลวงนั่นแกจ้องดูกระผมตาเป๋งราวกะเขานึกว่า "กระผมเป็นคนเสียจริตหนีมาจากโรงบ้าหรือกระไรนะแหละ ?"

"กระผมไม่รู้ว่าจะออกท่าอย่างไรต่อไป กระผมก็เลยจับเล่าเรื่องราวทุกสิ่งทุกอย่างให้เขาฟัง เหมือนยังที่กระผมเล่าให้ใต้เท้าฟังอยู่เดี๋ยวนี้นะแหละขอรับ" หน้าเขาซีดเหย[1]ลงทันทีแต่พออ้ายเรื่องราวที่กระผมเล่าจบลง

"พุทโธ่เอ๋ย ! แม่พิณเคราะห์ร้ายของฉัน ! " กระผมได้ยินเขาถอนใจใหญ่พลางบ่นเบา ๆ เดี๋ยวเขาหันหน้ากลับมาทางกระผม

"ครูครุฑขา" เขาว่า "ขอให้ฉันเล่าให้ครูฟังบ้างชิ ท่านใช้ให้ฉันเป็นข้าหลวงออกไปด้วยข้อราชการสำคัญ เกี่ยวข้องด้วยการไปรษณีย์ แลเป็นการจำเป็นที่ฉันจะทำสิ่งใดต้องระวังให้ดีมิให้แพร่งพรายออกไปได้ ทั้งการที่ฉันจะสืบสวนก็ต้องทำเป็นการลับ ฉันจึ่งได้เขียนหนังสือมาถึงแม่พิณ ชี้แจงการที่ฉันจะต้องไปทำพอให้รู้ข่าวคราว แลได้บอกหล่อนแล้วว่า 'หล่อนต้องอย่าตกใจหรือร้อนใจเลยหนา ถึงว่าหล่อนจะไม่ได้ข่าวคราวจากฉันเงียบหายไปสักเดือนหนึ่ง' เพราะฉันได้สัญญาไว้แล้วว่าจะไม่ปริปากบอกอุบายที่ฉันจะคิดออกท่าแก่ใครเลย"

"ตั้งแต่นั้นมา ๒ เดือนฉันก็กลับมาจากราชการที่ไปเที่ยวสืบสวน... ได้ราชการสำเร็จตลอดดีด้วย...แลฉันได้ทราบความชัดว่า "เกวียนที่บรรทุกถุงหนังสือไปรษณีย์มาจากหมู่บ้านดอนที่ฉันเขียนหนังสือฉบับท้ายนั้นถูกผู้ร้ายปล้น คนขับเกวียนก็ถูกอ้ายผู้ร้ายมันฆ่าตาย หนังสือไปรษณีย์แลไม่เลือกว่าสมบัติอะไรมีในเกวียนเล่มนั้นอ้ายคนร้ายมันเก็บไปหมด" หนังสือไปรษณีย์ทั้งสิ้นก็ต้องสูญอยู่เอง เพราะถึงมันเห็นว่าทำอะไรไม่ได้แล้วก็คงฉีก หรือเผาเสียดีกว่าทิ้งไว้ให้จับเค้าคลำเงื่อนได้"

เมื่อฉันนำรายงานมาเสนอที่ศาลว่า "การกรมไปรษณีย์ที่กรุงเทพฯ นี่เอง ท่านเจ้าพนักงานที่นั่งก็พากันตกใจสิ้นสติตื่นตะลึงกันไปทั้งนั้น คิดว่า "ฉันเป็นผีมาหลอกหรือกระไร ?" ด้วยว่าเป็นการจำใจจำเป็นฉันต้องปิดแผนความคิดของฉันให้เป็นการลับ ท่านไม่ใคร่จะทราบการที่ฉันออกท่าสืบไต่สวนเลย แลซากศพคนต่างเมืองเห็นกันว่าจะเป็นศพเขมรหรืออย่างไร ? พวกเรือปลาไปพบที่แหลมสิงห์นั้นขึ้นพองเสียแล้วจะสันนิษฐานว่าใคร ? รู้ไม่ได้แท้ ๆ"

---

[1] อ่านว่า เหย่ หมายถึง เป๋เบี้ยว หรือหน้าสลด หน้าเสีย ในรูปลักษณ์ที่ไม่ดี

กรมการจึ่งตกลงกันเห็นว่า "เห็นจะเป็นศพเจ้าพวกพนักงานที่ออกมาตรวจการ หายไปหลายวันมาแล้วนั่นเอง"

บางทีกรมการเหล่านั้นจะถือเอาเหตุบางอย่างมาเป็นทางวินิจฉัยที่น่าหัวเราะนั้นบ้างดอกกระมัง เพราะมีการ์ดชื่อฉันเขาค้นพบในกระเป๋าเสื้อศพลอยน้ำข้างหนึ่ง แต่ฉันมิได้ทราบเรื่องนี้มาก่อนเลย *(ฉันนึกว่า "กรมการเขาเห็นจะออกกลัวในการที่จะบอกแก่ฉัน" หรือยังไงน่ะแหละ)* ว่า "วุ่นวายกาหลกันถึงกะตีโทรเลขบอกข่าวฉันตายมาถึงคุณแม่พ่วง เพราะชื่อแลตำบลบ้านท่านเขาเห็นจะค้นพบที่โต๊ะเขียนหนังสือฉันที่โรงไปรษณีย์เมืองจันทบุรีนั่นหรือกระไรแน่"

แต่ถึงจะอย่างไร...อย่างไรก็ช่างเถอะมันแล้วมาแล้ว สิ้นเคราะห์สิ้นโศกกันเสียที เออ! ก็แต่คิดไปเป็นบุญนักหนา เป็นการเข้าใจผิดพลาดไปด้วยกันทั้งเรื่อง เห็นเถอะครูเอ๋ย! นี่แหละตัวฉันก็รอดตายมาได้สบายดีอยู่ ทั้งกลับมีความเจริญขึ้นกว่าเก่าด้วยซ้ำไปเสียอีก เพราะว่า "ท่านผู้บัญชาการกรมไปรษณีย์ท่านก็ยกย่องความชอบแลบำเหน็จรางวัลฉันถึงขนาดในการที่ฉันออกไปทำการสำเร็จได้ราชการ ทั้งท่านขึ้นเงินเดือนให้แล้วสัญญาว่า 'จะเลื่อนยศให้ในไม่ช้านี้ด้วยอีก' ฉันเตรียมตัวพอจะปลูกหอแต่งงานได้พร้อมละคราวนี้ ข้างเจ้าสาวเขาเสร็จเมื่อไร? ก็เมื่อนั้นแหละ"

คิดดูเถอะขอรับ จะดีเนื้อดีใจกันสักปานใดหนอ ทั้งกระผมแลทั้งท่านที่เมืองชล ฯ ซึ่งจะได้รับโทรเลขจากกระผมทันที บอกง่าย ๆ แต่ว่า "ถึงคุณพิณบ้านปลัดจีนเมืองชลบุรี มีข่าวดี! รีบกลับมากรุงเทพ ฯ เดี๋ยวนี้"

กระผมคิดว่า "เมื่อกลับมาถึงบางกอกก็รู้ตลอดเองน่ะแหละ ขยักไว้ให้ดีใจเป็น ๒ ตอนดีกว่าเพราะถ้าขืนพูดเพ้อมากไปซักไซ้ใครไม่ได้จะชักกลับให้ร้อนใจเปล่า ๆ"

ตรองดูเองเถอะขอรับใต้เท้าว่า "อ้ายเมื่อคุณพิณกลับเข้ามาถึงบางกอกเจอะหน้า **"หลวงสุดสวาท"**[๑] ไม่ตาย ทั้งคุณแม่พ่วงจะทำท่าทางพิลึกอัศจรรย์เพียงใดบ้างเวลาพบกัน กระผมไม่ต้องพรรณนาให้ยาวความ แต่กระผมเองยังนั่งหัวร่อแฮๆ เหงือกแดงอยู่เลย"

ถึงวันดีคืนดีท่านก็ทำการมงคล แต่งงานอยู่กินด้วยกันสมผัวสมเมียในปลายปีนั้นเอง ไม่มีใครได้ยินได้ฟังอีกละว่า "หลวงเจียมรู้จากคุณพิณไป

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สุขสวาสดิ์"

ไหนไกลกันถึงพลัดถึงพรากได้"

อ้ายตัวกระผมก็เต้นแร้งเต้นแฉ่งพลอยปลื้มอกปลื้มใจเสมอนอกไปกะเขาด้วยยังงั้น เอ ! แต่ครั้นลงท้ายได้สติคิดว่า "อะพิโธ่ ! อ้ายเรานะหรือเนื้อไม่ได้กินหนังไม่ได้รองนั่งแล้วยังพลอยวุ่นจะเอากระดูกแขวนคออีกหรือ ? หา...อ้ายเฒ่าครุฑไปรษณียบุรุษขี้ถัง ! "

ตาบอดสอดตาเห็น[๑]

"เจริญพรก็เป็นสุขอยู่"

"เจริญพรก็มีภาระบ้างเล็กน้อย หมายจะพึ่งบารมีเจ้าคุณ"

"เจริญพรฮะแฮ่ม[๒]! น่ะเรือแหวด ๔ แจวว่างหรือไม่? เจริญพรน่ะ อาตมภาพจะขึ้นไปเยี่ยมโยมที่กบเจา อยากจะขอรับประทานยืมไปสักเที่ยว"

"ดีทีเดียวเจริญพร"

"ไม่เคยไปเลยเจริญพร"

"อ้อ! ทางแม่น้ำน้อยกาญจนบุรีนะหรือเจริญพร ? "

"อ้อ ...อ้อ! เมืองไทรโยค"

"จริงเจริญพร อาตมภาพได้ยิน **"เจ้าคุณสุ"** คุณท่านเล่าว่าสนุกนัก"

"แหม! ชุมยังงั้นเทียวหรือเจริญพร"

"อ้อ...อ้อ! แดงพืดเต็มแม่น้ำ"

"อ้อ! ก็ฉันอยู่บ้างเจริญพร เขาทำขนมเบื้องจิ้มน้ำปลาก็ดีเจริญพร มีรส"

"แก้วที่เด็ก ๆ เอาขนนกเสียบทำนกแก้วเล่นนะหรือเจริญพร"

"ก็ชอบฉันเจริญพร แข็ง ๆ มันดี"

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๙ . ๒๖ (๒๖ เมษายน ๑๓๓) : ๓๐๙ ถึง ๓๑๐.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อะแอม"

"แหม้ ! แดงพืดสุดลูกหูลูกตา เต็มแม่น้ำแม่ท่าทีเดียวนะเจริญพร"

"เห็นจะตั้งหมื่นตั้งแสน แต่รับประทานโทษอาตมภาพยังสงสัยอยู่หน่อยนะ กังขาคำที่เจ้าคุณว่ากุ้งชุมแดงพืดเต็มแม่น้ำแม่ท่า"

"เชื่อสิเจริญพร เจ้าคุณว่าแล้วเป็นไร ? อาตมภาพจะไม่เชื่อ"

"ว้าว่ากุ้งนะดูเหมือนเผาแล้วถึงแดงดอกกระมังเจริญพร"

"เป็น ๆ นะไม่แดงดอกเจริญพร ดำ"

"ฮะ...ฮะ ! เจ้าคุณช่างว่าได้ อาตมภาพเป็นสงฆ์จะงมกุ้งมาเผาฉันเองยังไงได้เจริญพร"

"ก็เคยเห็นแต่เมื่อยังไม่ได้อุปสมบทบ้างนะซี เจริญพร"

"อ้อ...อ้อ! ถ้ายังงั้นกุ้งทางแควน้อยเห็นจะแดง อาตมภาพไม่เคยไป"

"ถูกละเจริญพร ขออภัยโทษอาตมภาพเสียเถอะ"

"เรือน่ะพรุ่งนี้เพลแล้วอาตมภาพจะให้ประสก[๑] ถือกับเด็ก ๆ ศิษย์มาถือนะ เจริญพร"

"อ้าว ! ยังไงถึงยังงั้นอีกล่ะ ?

"อยู่จริง" เจ้าคุณโกรธ

"อาตมภาพไม่ได้คิดเลยว่าเจ้าคุณหลอกลวง ขออภัยเสียครั้งเถิด เจริญพร"

"นับประสาไม่ทราบ อยากทราบก็ซัก"

"เพลแล้วนะเจริญพร อาตมภาพจะมาด้วย"

"ดีทีเดียวเจริญพร"

"ไม่ทราบเลยเจริญพร"

"อ้อ...อ้อ ! ประเทศยุโรปมีหลายนครนี่เจริญพร ที่เจ้าคุณว่ายุ่งกันใหญ่น่ะ เมืองไหนล่ะเจริญพร ? "

"อ้อ ! ที่กรุงปารีส วุ่นวายอะไรกันนะเจริญพร ?"

"อ้อ !"

"เมืองตูลอง[๒] ไม่ใช่หรือเจริญพร เมืองท่าของฝรั่งเศส ปารีสน่ะเมืองหลวงของเขา อยู่ห่างทะเลเข้าไปต่างหาก"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปสก"

[๒] Toulon เมืองท่าของฝรั่งเศส

"นั่นนะซี้เจริญพร เมืองตูลองต่างหากที่เรือรบเมืองรัสเซีย[๑]มา"

"ดูเหมือนมาเป็นไมตรีกันสำหรับคู่ชาติอื่น ๆ ไม่ใช่หรือเจริญพร ? "

"ดูเหมือนไม่ใช่มารบกันดังดังเหมือนที่เจ้าคุณว่านั่นนี่นะ"

"ไม่ขัดคอหรอกเจริญพร"

"เป็นการสนทนากันต่างหาก"

"เชื่อซี้เจริญพร"

"อ้อ !"

"ถึงกะจะรบกัน อังกฤษต้องยกทัพบกมาช่วยด้วยหรือเจริญพร ? "

"อ้อ !"

"แต่ดูเหมือนว่าทัพเรือดอกหนาเจริญพรที่อังกฤษเขายกมา ยกมารอที่เมืองอิตาลีแข่งแต้มคู่ขันกัน ไม่ใช่เป็นการช่วยฝรั่งเศสรบกันกะรัสเซีย ไม่ใช่ดอกหรือเจริญพร ? "

"ยังไงเจ้าคุณว่าตรงกันข้ามกับที่อาตมภาพทราบ"

"อ้อ...อ้อ...อ้อ ! "

"ยังไงอยู่ดอกกระมังเจริญพร ?

"สงสัยอะไรกันนินี่เจริญพร อาตมภาพเชื่อซี้"

"ถ้ายังงั้นเห็นจะทีหลังที่อาตมภาพทราบมา"

"อาตมภาพไม่ได้เถียงนี่ว่าที่เจ้าคุณเล่านี่ไม่จริง"

"อาตมภาพทราบเมื่อเดือนก่อนนี้เจริญพร"

"อ้อ ! "

"อาตมภาพทราบจากหนังสือพิมพ์ฝรั่งชื่อ "สยามออบเซอร์เวอร์"[๒]"

เจริญพร

"อ้อ !"

"แหม้ ...แหม !"

"อ้อ ! เห็นจะเป็นข่าวช้าจริงของเจ้าคุณว่า"

"อ้อ ! "

---

[๑] ฉบับพิมพ์ธรรัฐรัสเซีย *(Russian Federation)* ต้นฉบับเขียนว่า "รูเซีย"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สะยามะออบเสิบเวอ"

"เจ้าคุณทราบทางตะแล้บแกับ[๑] ก็เห็นจะแน่"

"อ้อ! อาตมภาพเป็นพระเป็นเถรอยู่วัด ๆ วา ๆ สู้เจ้าคุณเข้ารั้วออกวังทำรั้วงานร่าอาการที่ไหนได้จริงเจริญพร"

"อ้อ...อ้อ ! "

"อาตมภาพไม่ได้สนทนาวิสาสะกะอ้ายฝรั่งมังค่าอ่านแต่หนังสือพิมพ์ภาษาไทย เด็กพิจารณามาให้ฉบับละ ๒ ซองดอกเจริญพร"

"พูดอะไรเจริญพร อาตมภาพจะไปยื้ม[๒] เรือยื้มแพอ้ายมิจฉาทิฐิมันทำไมรึ[๓] นี่ พึ่งบารมีที่เจ้าคุณนี่แหละ"

"อ้อ...อ้อ ! "

"อุเหม่ !"

"ไม่ทราบเจริญพร"

"อยู่จริงเมื่อไหร่อีกล่ะ ? "

"อ๊ะ ! ยังงั้นเทียวหรือเจริญพร ? "

"อาตมภาพน่ะไม่ทุกข์ดอก รูป์ อนิจฺจ์[๔] อาตมภาพก็ศึกษาทางพระวิปัสสนา รู้ทางในอยู่บ้าง ล่วงได้หลายห้องแล้ว"

"ตายนิก็ตายนะสิเจริญพร ตายพร้อมกันทั้งพิภพเมื่อไหร่ ใครจะได้ตายเช่นนี้มั่ง"

"อ้อ !"

"แม่เจ้าโหว่ย"

"แหม้ ! "

"อ้อ ! "

"ดาวหางนะหรือเจริญพร จะมาโดนโลก ? "

"แหม้ ! "

"ไหนว่าโดนแล้วละยังไงล่ะ เจริญพร ? "

"นักปราชญ์ฝรั่งเขาว่านะซี"

---

[๑] Telegraph การโทรเลข

[๒] ยืม ผู้เรียบเรียงประสงค์จะให้เป็นภาษาพูดจึงประวรรณยุกต์โทคำว่า "ยืม" เป็น "ยื้ม"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "หรุ"

[๔] อ่านว่า รู - ปัง อะ - นิด - จัง หมายถึง รูปไม่เที่ยง

"อ้อ ! "

"ฮ้าย ! ไม่แตกดอกโลกเรา คนก็ไม่ตายเจริญพร"

"อ๊ะ ! ถ้ามันแข็งต่อแข็งเหมือนไห ๒ ลูก[๑] กระทบกันเป้งเต็มแรงเผงละ คงต้องแตกยับไปด้วยกันทั้งคู่จริง"

"แต่ข้างหนึ่งอ่อนนะเจริญพร"

"เขาว่าข้างดาวหางอ่อน ข้างลูกพิภพเรานี่นะแข็ง"

"อ่อนกว่ามะพร้าวห้าวเจริญพร"

"ถ้ามะพร้าวห้าวกับไหฟาดเข้าหากันเต็มฤทธิ์ละ ไหกลิ้งไม่ทันต้องแตกไปเดียวแน่ละ"

"ฮะ...ฮะ...ฮะ...ฮะ"

"ก็ดาวหางอ่อนนักเทียวนะเจริญพร[๒]"

"ที่จริงอย่างไร ? อาตมภาพก็ไม่ทราบแน่"

"ดาวหางอ่อนกว่าสำลีอีกเจริญพร"

"เขาว่าดาวหางโดนโลกเราแล้วนะเจริญพร"

"อ้าว ! ดาวหางเป็นก้อนควันบาง ๆ โดนโลกก็ไม่มีอันตราย ไม่มีใครรู้สึกซ้ำไปเสียอีก ต่อสังเกตจึ่งจะรู้"

"อาตมภาพได้ทราบจากคุณหลวงบ้านล่างเจริญพร"

"ท่านเล่าให้ฟัง ท่านเล่าว่าท่านได้อ่านหนังสือฝรั่งชื่อ "รีวิ้วออบฟะรีวิ้ว" อะไรนั่นน่ะแหละ อาตมภาพก็จำชื่อจำเสียงไม่ใคร่จะได้เจริญพร"

"ก็จะไปทราบหรือเจริญพร อาตมภาพทราบเท่านั้นนั่นแหละ"

"เป็นปุถุชนนี่เจริญพรเหมือนคนตาบอด"

"อ๊ะ ! อะไรเจ้าคุณว่าอาตมภาพ**ตาบอดสอดตาเห็น** อภัยโทษเถอะเจริญพรไม่ใครก็ใครน่ะแหละ อาตมภาพนึกยังงั้น"

"ก็หาทราบไม่ แล้วแต่เจ้าคุณจะโปรด"

"เรือของเจ้าคุณ เจ้าคุณไม่ให้ยืมแล้ว อาตมภาพก็ไม่รับประทาน"

"ก็เรือของเจ้าคุณนะซื้ออาตมภาพไปเถียงหรือ ? "

---

[๑] ลักษณนามของไห ใช้ได้ทั้งลูก และใบ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เจริญพระ" ซึ่งไม่น่าจะใช่

"อาตมภาพเสียใจอยู่หน่อย เสียใจที่หาควรจะต่อยามความไถ ต่อความยาวลาวความยืดสอดพูดขึ้นเลย ถูกละเจริญพร"

"**ตาบอดสอดตาเห็น** แต่อาตมภาพนี้ก็ยังยืนความเห็นอยู่ว่า...ว้า ว่าไม่ใครก็ใครน่ะแหละเจริญพร"

"ยังงั้นอาตมภาพเจริญพรลา"

"ไม่เป็นไรเจริญพร ถึงเรือไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ? อาตมภาพลา"

"อือ ! วันนี้นะถูกกับคำโคลงท่านว่า

⊙ สิ่งใดเกินกิจเจ้า จำเป็น
ตาบอดสอดตาเห็น เสือกรู้
ฤๅเดาต่อเดนประเด็น แค่นอวด ฉลาดเฮย
เป็นโทษแก่ตัวสู้ เสงี่ยมได้ไฉนมี ฯ

ตายเพราะความรัก[๑]

แรกเริ่มเดิมทีใต้เท้าก็คงจะทราบได้ไม่ใช่หรือขอรับว่า "กระผมมีความรักใคร่ **"แม่ละม่อม"** เพียงใด แลแม่ละม่อมหล่อนก็ได้เคยแสดงความพอใจในกระผมเพียงใด ใต้เท้าได้เคยเห็นหนังสือโต้ตอบกันแต่ก่อนแล้วไม่ใช่หรือขอรับ กระผมขอยุติที่จะร่ำพันถึงความรักกันแต่เดิมให้ใต้เท้าฟังละ แลเรื่องมันเป็นอย่างไรจึงได้คลาดแคล้วกันไปเสียพักหนึ่ง กระผมต้องขอยุติเสียด้วยที่จะไม่เล่าให้ใต้เท้าฟังละ ถ้าจะฝืนความนั้นขึ้นมาเล่าก็จะเป็นที่น่าเสียใจมากซ้ำขึ้นมาเตือนหัวใจอีกร่ำไป" จะขอจับเล่าต่อไปแต่ดังนี้

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าหล่อนจะต้องตกไปเป็นภรรยา**นายเทิ่ง**เสียแล้วก็ดี เมื่อกระผมต้องได้เห็นหล่อนอยู่เสมอว่า "หล่อนต้องเป็นผู้ยากจนที่สุดจนเกือบจะไม่มีอาหารรับประทานพอมื้อเช้าตลอดเย็น มื้อเย็นตลอดเช้าก็ดี โดยผัวของหล่อนเขาเป็นคนไม่อยากที่จะทำการงานหาเงินโดยควรจะหาได้ที่สุด กล่าวก็คือเป็นคนขี้เกียจที่สุด เช่นนั้นแล้วก็ดีกระผมก็ไม่อาจจะเกื้อหนุนแก่หล่อนได้ แลหล่อนก็มิได้แสดงความคับแค้นให้กระผมรู้ด้วยตัวของหล่อนตั้งใจเลย ถึงจะยังมีความอาลัยสงสารหล่อนอย่างไรก็ต้องเป็นการจนใจ แลไม่มีทางที่จะกรุณาได้ไม่ใช่หรือขอรับ?"

---

[๑] พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ *(หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์ เมื่อครั้งดำรงอิสริยศักดิ์เป็นหม่อมอุดมพงษเพ็ญสวัสดิ์)*. **วชิรญาณ** ๔ , ๒๑ (มิถุนายน ๑๑๕) : ๒๑๕๔ - ๒๑๖๙.

เรื่องราวของหล่อนแลผัวของหล่อนในกาลต่อไปซึ่งกลับมาพัวพันจนกระผมต้องกลับได้หล่อนมาเป็นภรรยาจนตายจากกันไปนั้น มันอยู่ข้างชอบกันชอบกล ใต้เท้าโปรดเอียงหูฟังสักหน่อยสิขอรับจะได้รับเรื่องประหลาด*ไม่น้อยเลย โดยเรื่องราวมันเป็นตามที่กระผมได้รู้มาตั้งแต่ต้นจนถึงครั้งท้ายเช่นนี้แหละ

เวลาวันหนึ่งผัวของหล่อนเที่ยวเดินเล่นริมฝั่งน้ำแห่งหนึ่ง เขาได้เห็นชายผู้หนึ่งจะข้ามฝั่งน้ำนั้นมา แต่ชายผู้นั้นไม่สามารถที่จะข้ามมาด้วยกำลังตนของเขาให้ถึงฝั่งที่นายเทิ่งเขาเดินอยู่ได้ แต่จะเป็นด้วยชายผู้นั้นไม่มีสติพอ หรือจะเป็นด้วยความจำเป็นของชายผู้นั้นที่จะรีบข้ามมาเสียให้พ้นฝั่งโน้นด้วยอย่างไร? กระผมไม่สามารถที่จะทราบในความที่เป็นไปของเขาได้ เขาจึงได้ขึนข้ามมาด้วยความจำเป็นเช่นนั้น ก็เมื่อความไม่เพียงพอเช่นนั้นไหนเลยจะสำเร็จความปรารถนาของเขาได้ มีอย่างเดียวก็แต่เขาต้องจมน้ำไป

เมื่อขณะนั้นกระผมเข้าใจว่า "จะเป็นด้วยนายเทิ่งเขาจะมีใจกรุณาแก่ชายผู้นั้น แลเขาจะเชื่อว่า 'กำลังของเขาจะพอฉุดลากชายผู้นั้นขึ้นมาจากน้ำให้พ้นจากความตายได้หรืออย่างไรก็เป็นการยากที่จะกราบเรียนให้ตลอดได้' แต่เมื่อจะคิดถึงรูปร่างของนายเทิ่งแล้ว ใต้เท้าก็คงจะเคยเห็นว่า 'เขาเป็นคนสูงใหญ่ล่ำสัน แลคงจะมีกำลังมากกว่ากระผมสัก ๕ - ๖ เท่าไม่ใช่หรือขอรับ?' เขาจึงได้รีบกระโดดโดยขมีขมันจากฝั่งลงไปในน้ำ ช่วยพาชายผู้นั้นขึ้นมาถึงฝั่งนี้ได้พ้นจากความตาย"

ใต้เท้าขอรับเป็นธรรมดาอยู่เองหนาขอรับ ถ้าคนที่ดีแล้วเมื่อตนมีอันตรายอันสาหัสเช่นนี้มาถึง ถ้าท่านผู้ใดเขาได้ช่วยเหลือให้พ้นจากอันตรายนั้นได้ก็ควรจะต้องขอบคุณหรือตอบแทนคุณเขาโดยที่สุดจะทำได้ไม่ใช่หรือขอรับ?

เป็นการถูกหัวใจกระผมเหมือนที่กราบเรียนมานี้จริงเทียวขอรับที่ชายผู้นั้นเขาได้พ้นอันตรายเช่นนั้นแล้ว เขาได้ว่าแก่นายเทิ่งว่า "เขาเป็นที่ยินดีแลขอบคุณนายเทิ่งมากนักหนาที่ช่วยชีวิตเขารอดไว้ได้คราวนี้ เขาตั้งใจจะให้รางวัลแก่นายเทิ่งอย่างมากทีเดียว" แต่เขามิได้กระทำอย่างไรอีกนอกจากว่าเท่านั้นแล้วเขาก็ลาไป

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "ปลาด"

ตรงนี้แหละขอรับถ้าใครเป็นดังหัวอกนายเทิ่งแล้วจะมีความประหลาดใจสักเพียงใด ที่ชายผู้นั้นกลับลาไปเสียโดยรวดเร็วไม่ทันบอกกล่าวอะไรให้รู้ชัดเจนที่จะเป็นทางหวังพบปะกันในวันหน้าได้ อ้ายการตอบแทนคุณที่ว่าจะให้รางวัลมันจะได้มาด้วยอย่างไร? นอกจากนายเทิ่งจะต้องกลับไปบ้านเปล่า แลซ้ำผ้าผ่อนนุ่งห่มจะต้องเปียกเปื้อนไปด้วยเท่านั้นเองไม่ใช่หรือขอรับ?

เมื่อแต่ก็นี้กระผมได้เล่าแล้วไม่ใช่หรือขอรับว่า "ผัวเมียคู่นี้แสนจนที่สุดหนาขอรับ" ในกลางคืนวันหนึ่งเขาจึงได้ปรับทุกข์กันถึงความยากจนขัดสนของเขาที่ในห้องกระท่อมของเขาอยู่นั้น แลเขาได้ยินเสียงเคาะประตูกระท่อมของเขาดังแก๊กๆ ...แก๊กๆ...แก๊กๆ เขาคนหนึ่งจึงได้ลุกออกมาเปิดประตูดู ก็ได้เห็นชายแก่ผู้หนึ่งยืนอยู่ที่ตรงประตูกระท่อมของเขานั้น

เขาจึงได้ถามชายแก่ผู้นั้นว่า "มาเคาะประตูกระท่อมของเขาทำไมค่ำมืดป่านนี้แล้ว" เวลานั้นราว ๔ ทุ่ม

แลชายแก่นั้นได้ตอบแก่เขาว่า "จะขออาศัยพักพอฝนหาย เขาก็จะขอลาไปธุระของเขาซึ่งเขาตั้งใจจะไปหาท่านผู้หนึ่งในย่านนั้น แลเขาได้หลงทางมาหลายเวลาแล้ว เขามีความเหนื่อยอ่อนเปลี้ยมากด้วย ด้วยขณะนั้นเป็นเวลาพยุ[๑] ก็พัดจัดแลฝนก็ตกอย่างมากที่เห็นว่าเหลือกำลังชายผู้นั้นจะฝ่าฝนฝ่าพยุไปในขณะนั้นได้ แลทั้งเขาไม่มีสิ่งที่จะปิดบังตัวให้พ้นความเปียกความหนาวเย็นของฝนที่ตกในขณะนั้นด้วย"

เขาผัวเมียก็ได้ยอมให้ตาแก่นั้นได้พักในห้องนอนของเขาได้ แลที่เขาผัวเมียได้ให้ชายแก่นั้นพักสบายเช่นนั้นน่าจะเห็นได้ว่า "เขามีอัธยาศัยอันดีมากมิใช่หรือ?" แลเขาผัวเมียสู้พ้นออกมาเสียจากห้องนอนนั้นด้วย เหลืออยู่แต่ตาแก่นั้นคนเดียว

ขณะนั้นนายเทิ่งเขาได้แอบมองตามช่องฝาห้องนอนของเขา ในขณะนั้นเขาก็ได้เห็นตาแก่นั้นผลัดเสื้อผ้าที่เปียกเปื้อน เสร็จแล้วตาแก่นั้นก็ลงนอนพัก แลล้วงถุงเล็กๆ ออกจากเป๋าหนัง[๒] ที่ตาแก่นั้นถือมาด้วยออกมาหลายถุง แลได้แก้ถุงนั้นออกก็เห็นมีล้วนแต่เหรียญทองเป็นอันมากที่ตาแก่นั้นนอนนับอยู่ แลเขา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พยุห์" คำนี้เขียนได้ทั้ง "พยุ" และ "พายุ"
[๒] คือ กระเป๋าหนัง

นายเที่งให้มีความกะลิ้มกะเหลี่ย[๑] ในเหรียญทองนั้นเป็นอันมากที่อยากจะได้จริง ๆ แลเขาได้คิดแต่ในใจของเขาคนเดียวว่า "แม้เหรียญทองเหล่านั้นได้เป็นของเขาได้แล้ว เขาจะเป็นสุขสบายขึ้นกว่าเดี๋ยวนั้นหลายพันเท่า แลเขาได้นึกสมบัติบ้าที่เขาจะมั่งมีใหญ่จ่ายใช้อะไรก็ได้พอโดยถ้าเขาจะได้เหรียญทองนั้น จนแม่สาวน้อยเมียของเขา หล่อนมาตามเขาไปนอนเขาจึงได้ไม่ได้เห็นเหรียญทองนั้นอีกในขณะนั้น แลถึงแม้เขาได้พ้นจากความเห็นเหรียญทองนั้นไปแล้วก็ดี เขาก็ยังไม่วายปรารถนาที่จะได้เหรียญทองนั้นเป็นของเขาเลย"

ในกลางคืนวันนั้นครั้นฝนหายแล้ว พยุหยุดพัดแล้ว กระผมเห็นเดือนหงายดีขึ้นแล้ว กระผมนอนไม่ใคร่หลับจึงลงจากเรือนไปเที่ยวเดินเล่นในแถบบ้านนั้นเพื่อชมเดือนแลอะไร ๆ เล่นให้สบายใจ แล้วจะกลับมานอน

เมื่อกระผมได้เที่ยวเดินเล่นนั้นไม่นานนักก็ได้ยินเสียงปืนลั่นปึง ๆ... ปึง ๆ ที่ในป่าแถบบ้านนั้น เดิมก็สำคัญว่า "ชาวบ้านเขาไปเที่ยวยิงสัตว์ในป่าด้วยเป็นเวลาเดือนหงายกระจ่างแจ้ง หาได้สงสัยอย่างอื่นไม่" สักประเดี๋ยวก็ได้ยินเสียงครวญครางเหมือนเสียงคนถูกกระสุนปืน กระผมจึงได้เที่ยวเดินค้นหาไปตามเสียงนั้นก็ได้เห็นชายแก่ผู้หนึ่งถูกปืนตายอยู่ที่ใต้พุ่มไม้แห่งหนึ่ง เลือดไหลนอง กระสุนปืนถูกที่หน้าอกเป็นที่น่าสังเวชนักหนา

แต่ขณะนั้นกระผมยังหาได้ทราบเรื่องเหมือนที่เล่ามาแล้วนี้ไม่ แลกระผมกำลังยืนพิจารณาอยู่ ได้ยินเสียงกิ่งไม้กรวบกราบข้างหลังจึงได้กลับหันหน้าแลไป ก็ได้เห็นชายผู้หนึ่งกำลังบุกป่าจะรีบหนี แลกระผมจำชายผู้นั้นได้ชัดจึงเข้าใจว่า "ชายนั้นคงจะเป็นผู้ร้ายยิงตาแก่นั้นแน่"

ในเวลาเช้าตรู่รุ่งขึ้นนั้นผัวเมียคู่นั้นเขาได้ยินเสียงเคาะประตูอีกดังแก็ก ๆ...แก็ก ๆ...แก็ก ๆ ที่กระท่อมของเขาเป็นคำรบที่สอง นายเที่งได้ลุกทะลึ่งยืนขึ้นอย่างตัวสั่นเทิ้มไม่ใคร่มีสติ

แม่ละม่อมหล่อนให้มีความประหลาดใจที่สุด แต่หล่อนจำเป็นต้องรีบไปเปิดประตู ก็ได้เห็นท่านสารวัตรแขวงซึ่งคุ้นเคยกันมายืนอยู่

สารวัตรแขวงถามว่า "ท่านได้ทราบแล้วหรือยัง เมื่อคืนนี้ได้มีชายแก่ผู้หนึ่งนอนตายอยู่ในป่า เป็นรอยถูกกระสุนปืน เข้าใจว่าจะเป็นด้วยผู้ร้ายฆ่า"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อลิ้มอเหลี่ย" คำว่า "กะลิ้มกะเหลี่ย" หมายถึง แสดงอาการให้รู้ว่าอยากได้

"คนแก่ที่มาอาศัยฝน[๑] ที่นี่เมื่อคืนนี้หรือ?" แม่ละม่อมหล่อนถามแล พูดต่อไปว่า "น่าสงสารจริงๆ เห็นกันอยู่หน่อยเดียวก็ตายเสียแล้วหรือ? พุทโธ่[๒] ...พุทโธ่! ใครฆ่าหนอ? ลาไปเมื่อดึกนี้เอง"

สารวัตรแขวงว่าต่อไป "การเรื่องนี้ยังกำลังสืบสวนกันอยู่โดยแข็งแรง ฉันเห็นพ่อเทิ่งเกี่ยวอยู่ด้วยจึงรีบนำข่าวมาบอกให้ทราบก่อน ขอลาละจะรีบไปสืบข่าวต่อไป"

"อ๊ะ! ฉันเกี่ยวข้องอะไรด้วยพ่อเหย[๓]" จึงว่าดังนี้" นายเทิ่งทะลึ่งถามอย่างตกใจหน้าซีดสลด แลว่า "ช้าก่อน...ช้าก่อน อย่าเพ่อไปเล่าไปให้ตลอดก่อน"

สารวัตรแขวงตอบ "ท่านระลึกถึงคนที่ท่านช่วยขึ้นจากน้ำให้พ้นตายได้ไหมล่ะ?"

นายเทิ่งตอบ "ยังจำได้จ้ะ"

สารวัตรแขวงบอกต่อไปว่า "ชายแก่นั้นแหละเป็นคนใช้ของท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ที่ท่านได้ช่วยจากจมน้ำไว้ได้ แลเขาได้ค้นพบหนังสือฉบับหนึ่งซึ่งชายผู้นั้นเอามามีว่า 'ให้นำเหรียญทองเป็นราคาเงิน ๑๐,๐๐๐ บาทมาให้แก่ท่านเป็นรางวัล ขอบคุณท่านที่ช่วยเขาไว้รอดจากความตาย' แต่ก่อนที่จะให้ทองแก่ท่านนั้น เขาให้ตาแก่นั้นนำไปแจ้งความยังคุณพระนายพลตระเวนยังไงล่ะ เพื่อจะได้ให้คุณพระเป็นธุระให้แก่ท่าน บัดนี้ทองนั้นก็ไม่มีที่ตาแก่นั้นแล้ว ซึ่งเข้าใจว่า 'ถูกผู้ร้ายฆ่าแลลักแย่งเอาไปเสียแล้ว' ฉันเป็นที่เสียใจแทนท่านด้วยที่ลาภใหญ่จะมาถึงอยู่แล้ว"

นายเทิ่งได้ฟังเท่านั้นแล้วก็ล้มแผ่ลงไปทั้งยืนอย่างหมดสติเป็นลมแน่ไป

ใต้เท้าขอรับเมื่อนายเทิ่งสิ้นสติลงไปเช่นนี้ ใต้เท้าจะต้องเข้าใจได้ไม่ใช่หรือขอรับว่า 'คงจะเป็นเพราะเขาเสียใจที่เขากำลังจนอย่างมากที่สุด แลเขาจะได้รวยอย่างมากที่สุดอยู่แล้วก็กลับมาทำให้เขาต้องขาดลาภอันจะได้อย่างมากที่สุดไปเช่นนี้' คือมีผู้ร้ายมาฆ่าคนถือทองแลเอาทองไปเสียแล้ว จะต้องเข้าใจกันเช่นนี้ไม่ใช่หรือขอรับ? ความเสียใจก็จะต้องมีอย่างมากที่สุดเป็นธรรมดาไม่ใช่หรือขอรับ? เป็นยากที่สุดนักนะขอรับที่ใครเลยจะใคร่ละเว้นระงับความเสียใจเช่นนี้ได้

---

[๑] ความตรงนี้ควรจะเป็น "อาศัยพักฝน"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พู่โท่"

[๓] คำโบราณความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "เอ๋ย"

กำลังนี้ใต้เท้าคงจะเข้าใจได้อีกไม่ใช่หรือขอรับ ? ว่า "นายเที่งยังไม่ตายเพียงแต่เป็นลมแน่ไป จะมีอะไรเล่าขอรับนอกจากเมียของเขา แลสารวัตรแขวงจะต้องโกลาหลใหญ่ที่จะช่วยกันแก้ไขให้นายเที่งได้ฟื้นขึ้นมาได้"

แลเมื่อนายเที่งได้ฟื้นขึ้นแล้ว แม่ละม่อมหล่อนได้ถามสารวัตรแขวงต่อไปว่า "ฝ่ายหน้าที่กระทรวงพระนครบาลมีความสงสัยใครล่ะ ได้วี่แววบ้างหรือยัง ? "

สารวัตรแขวงตอบ "เขาสงสัย**นายสำอาง**จ๊ะ โดยมีเหตุที่ควรจะต้องเข้าใจว่านายสำอางเป็นผู้ร้ายฆ่าตาแก่นั้นตาย"

"ฉันสาบานแทนนายสำอางก็ได้ทีเดียวหนาท่านว่า 'นายสำอางไม่ได้ฆ่าตาแก่นั้นแน่ละ' ท่านมีหลักฐานอย่างไรที่จะได้ว่านายสำอางเป็นผู้ร้ายฆ่าเล่า" นายเที่งเขาถลันตอบสารวัตรแขวงอย่างน่าประหลาดใจไม่ใช่หรือขอรับที่พูดเช่นนี้

สารวัตรแขวงตอบ "มีหลักฐานแน่นอนแล้วสิท่านเอ๋ยจึงได้กล้ายืนยันเอาอย่างนั้น เจ้าพนักงานเขาต้องสืบสวนถ้วนถี่แล้วหนา"

นายเที่งถาม "ก็มีหลักฐานยังไงล่ะบอกไปถี"

สารวัตรแขวงตอบ "เขาได้ปืนแฝดของนายสำอางที่ศพตาแก่นั้นแลได้มีผู้เห็นตัวนายสำอางที่ศพตาแก่นั้นเมื่อเวลาคืนนี้ด้วย ในเวลาไม่ช้านักจากเสียงกระสุนปืนที่ยิงดังตึง ๆ...ตึง ๆ ขึ้น"

นายเที่งเลยนิ่งงง

แม่ละม่อมหล่อนให้นึกประหลาดใจถึงปืนกระบอกนั้นจึงเอ่ยขึ้นว่า "ปืนกระบอกนั้น..."

นายเที่งขยิบตาให้เมียนิ่งเสีย แลพูดว่า "น่าประหลาดใจจริง ๆ หนอนาย"

พอสารวัตรแขวงลาไปแล้ว เขาผัวได้พูดกับเมียต่อไปว่า "ฉันจะทำให้นายสำอางเขาได้พ้นความจากสงสัย แลพ้นจากโทษในคดีเรื่องนี้ให้จงได้ในอีกไม่เกินสิ้นวันนี้"

เมีย "ฉันประหลาดใจนักที่พี่ทิดพูดกับสารวัตรแขวงเมื่อแต่กี้นี้ว่า 'พี่ทิดสมถแทนได้ที่นายสำอางไม่ได้เป็นผู้ร้ายน่ะ' พี่ทิดมีหลักฐานยังไงถึงกล้าพูดยังงี้ แลเดี๋ยวนี้กลับว่า 'จะคิดอ่านช่วยนายสำอางอีก' พี่ทิดจะคิดยังไง ? ฉันมีความประหลาดใจยิ่งนักหนา พี่ทิดเล่าให้ฉันฟังบ้างซิ"

ผัว "อย่ามาซักฉันเลยประเดี๋ยวก็จะได้เห็นว่า 'นายสำอางเขาไม่ต้องเป็นโทษทัณฑ์อะไรเลย' แลหล่อนจะได้อยู่กินกับนายสำอางต่อไป"

เมีย "อุ๊ย ! พูดอะไรเช่นนี้เล่า"

อ้อ! กระผมต้องขอเล่าเติมว่าเมื่อกระผมได้ไปดูเห็นเหตุร้ายที่เกิดขึ้นเช่นนั้นแล้ว กระผมให้นึกกลัวขึ้นมาว่า "กระผมไปคนเดียว การที่เกิดขึ้นนั้นก็เป็นการใหญ่ไม่มีใครเห็นตัวผู้ร้าย ถ้าฉวยใครเขามาสืบสวนพบกระผมเข้ากำลังนั้นก็จะเหมาเอาว่า 'กระผมเป็นผู้ร้ายฆ่า' มิต้องตายด้วยเปล่า ๆ หรือ ? " กระผมคิดเช่นนั้นแล้วให้นึกขนพองสยองเกล้าเป็นที่สุด กระผมจึงรีบกลับไปเรือนเลยนอนหลับไปจนรุ่งสว่าง

ในความที่สารวัตรแขวงหรือผัวเมียซักถามแลบอกเล่ากันดังกราบเรียนมาเมื่อแต่ก็นี้นั้น ใต้เท้าพึงเข้าใจเถิดว่า "กระผมพึ่งได้รู้เมื่อภายหลัง" ซึ่งเวลาเช้าขึ้นแล้วกระผมได้ตื่นจากนอนไปเดินเล่น

ทีนี้กระผมมีความตกใจที่สุดทีเดียวขอรับ ตั้งแต่เกิดมาเป็นตัวไม่เคยจะได้รับความตกใจถึงเช่นนั้นเลยขอรับ เล่นเอาหมดสติแทบจะพูดไม่ออกเสียทีเดียวแหละขอรับ จะนึกโต้ตอบหรือคิดถึงการที่ควรจะกล่าวอย่างไรก็ไม่ทันเทียวขอรับ เป็นใต้เท้าบ้างก็ลองดูเถิด แต่พอกระผมไปถึงกระท่อมของเขาผัวเมียนั้นก็ได้เห็นสารวัตรแขวงแลพลตระเวนอีกหลายคนกับชายหนุ่มคนหนึ่งวิ่งมาตามจับตัวกระผมหาว่า "เป็นผู้ร้ายฆ่าตาแก่นั้นตายโดยปักหน้าฆ่าชื่อเอาซึ่ง ๆ หน้าทีเดียวขอรับ"

กระผมไม่มีอย่างไร ? ที่จะตอบเขาได้ นอกจากทำปากสั่นงับ ๆ หน้าซีดสลดถามไปแต่ว่า "ก็...ก็...ก็ท่าน...ท่านมีพยานยังไง จึง...จึงว่าฉันเป็นผู้...ผู้ฆ่าอีตาแก่คนนั้น... คนนั้นตายเล่า"

สารวัตรแขวง "ก็ข้าได้ปืนแฝดของเจ้ากระบอกหนึ่งซึ่งจำได้ว่า 'เป็นของเจ้าแท้ทิ้งอยู่กับศพตาแก่นั้น' แลได้มีผู้เขาเห็นเจ้าที่ศพนั้นเมื่อคืนนี้"

แลสารวัตรแขวงเขาชี้บอกว่า "นี่แน่ะ! เขาเป็นผู้ได้เห็นเจ้า" คือชายหนุ่มอีกคนหนึ่งซึ่งมาด้วยนั้น

ใต้เท้าขอรับอ้ายความตกใจที่กระผมกราบเรียนมาเมื่อแต่ก็นี้ว่าอย่างมากแล้วนั้น เมื่อได้ถูกยืนยันเอาอีกเช่นนี้กระผมจะมีความตกใจขึ้นอีกมากสักปานใด แลใต้เท้าคิดดูเถิดขอรับว่า "หน้ากระผมเวลานั้นจะซีดลงมากอีกสักเพียงไร หัวอกหัวใจจะเต้นตึกตักแทบจะหมดสติลงอีกมากสักเพียงไร ใต้เท้าคงจะคิดเห็นได้ดียิ่งกว่าที่จะให้กระผมเล่าไม่ใช่หรือขอรับ ? แลกระผมจะทำกระไรต่อไปได้นอกจากจะต้องยอมให้เขาใส่กุญแจข้อมือของกระผมเพื่อเขาจะพากระผมไปศาลเท่านั้นเอง"

กระผมไม่ได้นึกไม่ได้ฝันเลยขอรับที่กระผมจะกลับได้รับความดีใจอย่างประหลาดอีกในชั่วขณะนั้นเอง คือกระผมกลับได้ยินผัวเมียคู่นั้นเขาพูดกันขึ้น

เมียเอ่ยขึ้นก่อนว่า "ไหนพี่ทิดพูดว่า 'พี่ทิดจะช่วยพ่อสำอางยังไงล่ะ' เดี๋ยวนี้เขาก็ถึงที่สุดอยู่แล้วเร่งช่วยชีพี่ทิด ชีวิตมนุษย์ด้วยกันนี่หนา"

ผัวตอบอย่างหน้าตาเฉย "หล่อนอยากจะให้ฉันช่วยจริง ๆ หรือจ๊ะ ? "

เมีย "ก็จริงน่ะซี อย่าเช้าชี้เลยฉันแสนสงสารยิ่งนัก"

"ถ้าดังนั้นฉันต้องขอเข้าไปในห้องนอนแต่คนเดียวก่อน" ผัวเขาว่าแล้วก็ลุกเข้าไปสัก ๓ นาที แลได้ยินดูเหมือนไปค้นอะไรดังกุก ๆ... กุก ๆ ก็กลับออกมาตอบกับเมียว่า "ฉันขอลาก่อนละหล่อนจ๋า ที่จะไม่ได้เห็นหน้าหล่อนอีกแล้วตั้งแต่นี้ไป หล่อนจงดูหน้าฉันเสียให้เต็มตา"

เมียรีบถามอย่างประหลาดใจ "ยังไงพี่ทิดถึงพูดเช่นนี้เล่าพี่ทิดจ๋าใจฉันหายเสียจริง ๆ แล้วพี่ทิดจ๋า"

ผัว "หล่อนไม่ควรรู้ความอีกนอกจากหล่อนควรจะเข้าไปเสียในห้องก่อน ฉันจะได้พูดความในเรื่องที่ฉันจะช่วยพ่อสำอางให้ถนัด ซึ่งหล่อนไม่ควรจะมีหน้าที่รู้ความนั้นเลย"

เมียถอนใจใหญ่ฮัก... ฮัก... ฮัก... ฮัก เดินกลับเข้าห้อง

นายเที่งจึ่งเรียกกระผมแลสารวัตรแขวงพลตระเวน แลเจ้าชายหนุ่มอีกคนหนึ่งนั้นมาพร้อมกันแล้วเขาเล่าว่า

"ฉันไม่รู้สึกตัวเลยจริง ๆ เทียวท่านทั้งหลายเอ่ยว่า 'ทองราคา ๓๐,๐๐๐ บาทนั้นจะเป็นของฉัน' ถ้ากระนั้นแล้วคงไม่เป็นเช่นนี้"

"ฉันไม่อยากเลยท่านเอ๋ยที่จะให้ท่านผู้ไม่มีความผิดต้องรับโทษอันหนักอย่างผู้ร้ายฆ่าคนตาย ซึ่งพ่อสำอางจะโดนเข้าในบัดนี้"

"ฉันขอเล่าเรื่องเดิมสักหน่อยว่า 'เมื่อคืนนี้ตาแก่ที่ตายนั้นได้มาอาศัยอยู่ที่นี่ก่อน' แลฉันได้รู้ว่า 'แกมีเหรียญทองมาด้วยมาก' ฉันอยากจะได้เหรียญทองนั้นที่สุดเพราะความรักเมียด้วยฉันจน"

(แลตรงนี้เขาได้พรรณนาถึงเหตุที่เขาจะเห็นได้ว่า "ตาแก่นั้นมีเหรียญทองมาจนกระทำให้เขามีความปรารถนาจนเป็นเหตุเป็นการขึ้น" มีความพิสดารดังได้กราบเรียนมาข้างต้นแล้ว)

"ฉันขอบอกให้ท่านเข้าใจว่า 'ซึ่งตาแก่นั้นตายนั้นเมื่อแกได้ไปพ้นจากกระท่อมของฉันแล้ว' ฉันได้ย่องตามแกไปโดยฉันเป็นผู้ถือปืนกระบอกที่ไปทิ้งอยู่ที่

ศพนั้นไปด้วย ซึ่งปืนนั้นถึงจะเป็นปืนของพ่อสำอางจริง ก็แต่ฉันได้ไปยืมมาก่อนที่จะเกิดเหตุเรื่องนี้นานแล้ว ยังมิได้เอาไปส่ง"

"ฉันเกิดเสียใจมากที่สุดที่ฉันไม่น่าจะต้องเป็นถึงผู้ร้ายฆ่าคนตายด้วย ถ้ารออีกที่ไหนทองนั้นก็จะเป็นของฉันอย่างชื่นตา แลที่ฉันล้มลงเมื่อเช้านี้ก็โดยฉันเสียใจเช่นนี้"

"ฉันพูดดังนี้ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจได้ไม่ใช่หรือว่า 'ฉันเป็นผู้ร้ายฆ่าตาแก่นั้นตายแล้วเอาทองมา' ถ้าท่านเข้าใจดังนี้ก็ไม่ผิดเลย"

เพราะฉะนั้นฉันขอรับโดยชื่นตาว่า "เมื่อฉันตามตาแก่นั้นไปได้ทีฉันก็เอาปืนยิงตาแก่นั้นตายเอง แลฉันก็เอาเหรียญทองนั้นมาเอง แลปืนของพ่อสำอางนั้นฉันก็ทิ้งไว้ที่นั่นเอง' ขออย่าให้ท่านเจ้าพนักงานเอาโทษแก่พ่อสำอางเลย"

เมื่อนายเทิ่งเขาพูดเช่นนี้แล้วก็หยิบเหรียญทองซึ่งซ่อนอยู่ในเป้าเสื้อของเขามอบให้แก่สารวัตรแขวงไว้ แลเขาพูดต่อไปว่า

"ฉันได้รู้สึกตัวฉันแล้วว่า 'ฉันเป็นผู้มีความผิดอย่างสาหัส ซึ่งถึงฉันจะไม่ตายวันนี้ก็คงจะต้องตายในวันต่อไปโดยพระราชอาญาเป็นเที่ยงแท้แล้ว"

"พ่อสำอางจ๋าฉันขอฝากเมียของฉันด้วยหนา พ่อสำอางช่วยอุปถัมภ์เลี้ยงดูด้วย อย่าให้ได้ความลำบากเหมือนฉันเลี้ยงตัวเขาเลย แลฉันขอโทษเสียเถิดที่พ่อสำอางต้องได้รับความเดือดร้อนก่อนเพราะฉัน"

"ฉันต้องตายเป็นแน่แล้วในบัดนี้ด้วยฉันได้กินยาพิษเข้าไว้แล้ว ชีวิตฉันต้องไม่รอดแน่"

"ฉันเป็นผู้ประพฤติไม่ดีจึงไม่สามารถจะอยู่เลี้ยงเมียของฉันได้โดยทางชอบธรรม แลฉันไม่อยากจะให้เขารู้ความชั่วของฉันเลย ฉันขอลาตายก่อนแล้วช่วยปิดความชั่วของฉันอย่าให้หล่อนรู้ด้วย"

แลในที่สุดนายเทิ่งเขาได้ร้องอย่างเสียงอันดังขึ้นว่า "โอ๊ย! แม่ชื่นใจของฉันจ๋า ฉันมีปากที่จะพูดได้แต่เดี๋ยวนี้อีกว่า 'ขอให้หล่อนมาดูหัวใจของฉันเสียเถอะ ฉันจะต้องตายเดี๋ยวนี้แล้ว ฉันต้องตายเพราะความรักหล่อนจริง ๆ' จะเห็นใจหรือยัง? พิษยากำเริบขึ้นมาแล้ว แม่ชื่นหัวใจของผัวเอ๋ย" เขาพูดได้เท่านั้นแล้วก็ล้มลงจากกำลังนั่งขาดใจตาย

นี่แหละขอรับใต้เท้า กาลต่อนั้นมาก็ไม่มีเรื่องอันชอบมาพากลอะไรที่ควรจะเล่าอีก นอกจากกระผมได้พ้นโทษแล้วแลช่วยจัดการปลงศพเผาผีเขาแล้ว แลได้อยู่กินหลับนอนกับแม่สาวน้อยต่อมาได้ปีเศษ แต่ติดธุระโน่นบ้างนี่บ้าง

จึงมิได้พาหล่อนมากราบเท้า ก็พอจนกระทั่งหล่อนเป็นไข้พิษตายเสียสัก ๑๐ วันมานี่แล้ว

พุทโธ่เอ๋ย! ไม่ควรจะด่วนตายจากกันไปทั้งรักเลย โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ...โฮ

ตาสอนคำกลอน[๑]

⊙ ขอยกความตามระบิลได้ยินเล่า เป็นเรื่องเก่าก่อนกาลนมนานหลาย
จริงหรือเท็จเสร็จอยู่คนต้นนิยาย จะธิบายบทดังได้ฟังมา
เมื่อศก[๒]ร้อยสิบปีราศีเมษ ได้ทราบเหตุเรื่องนิทานนานนักหนา
กล่าวผู้ถือผีหรือถือเทวดา ทั้งวิชาเป่าเสกลงเลขยันต์
ในข้อคำร่ำมาไม่น่าเชื่อ พิลึกเหลือเรื่องนิยายคล้ายกับฝัน
จึงจดไว้ใจความตามสำคัญ ยังไม่ขันคิดแต่งเพราะแคลงใจ
ครั้นดูดูหมู่ท่านบุราณเฒ่า ที่เก่าเก่ากับประชาชาวนาไร่
อีกนารีที่ยังงงหลงอาลัย มักเลื่อมใสสิ่งที่ว่าไม่ซาเลย
มีเป็นต้นคนใดซึ่งไข้เจ็บ ให้หนาวเหน็บนอนขรึมทำซึมเฉย
หรือแปลกจิตผิดนัยน์ตาท่าที่เคย ก็แหนงเลยหลงทีว่าผีทับ
ต่างตื่นมาอารามตามหลวงปู่ นิมนต์ดูคนไข้ช่วยไล่ขับ
หลวงปู่หมอพอนิมนต์ก็รนรับ ตรวจตำรับฤกษ์เวลาแล้วคลาไคล
ถึงก็นั่งตั้งภาวนาพร่ำ เสียงพึมพำเสกพ่นให้คนไข้
แล้วให้ตักน้ำท่ามาเร็วไว ติดเทียนไชยหกสลึงพึงเมตตา

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานคำกลอน," **วชิรญาณวิเศษ** ๗ , ๔๙ (๒๒ กันยายน ๑๑๑) : ๕๘๑ - ๕๘๒ , ๕๐ (๒๙ กันยายน ๑๑๑) : ๕๙๒ - ๕๙๓ , ๕๑ (๖ ตุลาคม ๑๑๑) : ๖๐๓ - ๖๐๕ , ๘ , ๑ (๑๓ ตุลาคม ๑๑๑) : ๖ - ๘ , ๒ (๒๐ ตุลาคม ๑๑๑) : ๒๖ - ๒๗.

[๒] รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๔

แล้วพาทีที่เขายกกันหกบาท
พลางเสกเป่าเล่ามนต์พ่นชลา
เรียกคนไข้ให้มาเหยียดขานั่ง
ถ้าดื้นสั่นหมั่นคร้างเป็นอย่างดี
ถ้าไข้คลายโรคีก็มีชื่อ
ท่านเสกมนต์พ่นชลังขลังชะงัด
แม้นคนไข้ไม่คลายหายประหลาด
เห็นช้าหายย้ายเวียนลงเปลี่ยนตัว
ค่าน้ำมนต์นั้นไม่พ้นหกสลึง
ทั้งหมอพระหมอคหัฐ[๓]เปลี่ยนผลัดกัน
บ้างเที่ยวหาหมอดูผู้รู้เลศ
ว่าไข้จะถูกต้องของสิ่งใด
เหล่าหมอเลขหมอตำราคว้าตำรับ
หมู่หมอนั่งตั้งเทียนเปลี่ยนแยบคาย
บ้างว่าต้องนางไม้ที่ในเหย้า
บ้างก็ทายถูกกระทำเขาหงำเงอะ
เจ้าถูกต้องสิ่งนั้นแก้อย่างนั้น
ผู้ไปหามาทำดังคำทาย

⊙ หนึ่งถูกร่านหรือระบมบวมลมฟก
เกิดเคลือบแคลงแหนงจิตคิดประวิง
โปรดช่วยเสกแป้งไพลให้ดีฉัน
หลวงพี่เสกเสร็จรับรีบกลับมา
พบผงเสี้ยนเส้นอะไรหรือไม้กลัด
มีหลากหลากมากมายหลายทานอง
เอ็งเหมือนญาติเรียกอย่างนี้ดีนักหนา
จบคาถาเทียนหยดหมดวจี
รดชลัง[๑]มีดหมอเที่ยวจ่อจี้
ทำวิธีเสร็จสรรพแล้วกลับวัด
เกิดเลื่องลือหลวงตาวิชาจัด
ลงเป่าปัดให้ใครอย่าได้กลัว
บรรดาญาติผู้พิทักษ์ก็หนักหัว
นิมนต์ขรัวอื่นมารักษาพลัน
เพียงบาทหนึ่งนั้นเป็นหย่อนอย่างผ่อนผัน
เห็นช้าวันเปลี่ยนหมอต่อต่อไป
ช่วยทายเหตุให้กระจ่างทางสงสัย
โรคจึ่งไม่บางเบาบรรเทาคลาย
พวกหมอนับตรวจยามไปตามหมาย
แล้วทักทายต่างต่างวางกันเลอะ
บ้างว่าเจ้าสิงสกนธ์เร่งบนเถอะ
บ้างว่าเฮอะโดนสำคัญน้ำมันพราย
ไม่ช้าวันโรคจะเบาบรรเทาหาย
ถ้าโรคคลายเขาก็เห็นว่าเป็นจริง ฯ
ดูตื่นตกใจหวาดประหลาดหญิง
จัดของวิ่งไปคณะพระวิชา
มันปวดคันบวมตรงนี้หลวงพี่ขา
ฝนไพลทาแป้งพอกแล้วลอกมอง
ยิ่งมั่นจัดใจผูกว่าถูกต้อง
อาการของคนดื้อที่ถือลม

---

[๑]คือ คำว่า "ชล" หมายถึง น้ำ ในที่นี้ผู้ประพันธ์ใช้ว่า "ชลัง" เพื่อให้ลงสัมผัสนอก *(สัมผัสระ)* กับคำว่า "นั่ง"

[๓]ภาษาปาก มาจากคำว่า "คฤหัสถ์" หมายถึง ผู้ครองเรือน

กล่าวมานี้ที่ได้เห็นอยู่เป็นนิจ ใช่จะคิดค่อน[๑]ภิปราย[๒]ป้ายประสม
แถวอารามตามทางบางขุนพรหม คนนิยมอย่างน้อยสักร้อยราย
พวกที่ถือเทวดาก็น่าขำ เวลาค่ำหรือว่าพลบได้พบหลาย
จุดธูปถือมือประนมกราบก้มกาย ปากภิปรายเบาเบาไม่เข้าใจ
บางทีมีข้าวปลาสุราครบ ประนมนบนั่งเอ่ยเฉลยไข
เชิญเทวามาเสวยสังเวยไว แล้วโปรดได้คุ้มครองช่วยป้องกัน
ทั้งตัวข้าสามีปิยบุตร ชั้นที่สุดพวกพ้องพี่น้องฉัน
ให้พ้นทางทุกโขแลโรคัน สารพันโพยภัยอย่าใกล้กาย
ล้วนคนไทยใช่อย่างต่างภาษา ถือเทพาไหว้ผียังมีหลาย
อีกคำเล่าเป้าคาถาเมตตานาย เสกให้ชายหญิงรักก็มักมี
ทั้งได้เห็นได้ฟังยังอเนก เรื่องเป่าเสกวันทาเทพาผี
ดูคนเก่าเหล่าประชาแลนารี กับท่วงทีทางนิยายก็คล้ายกัน
จะจริงเท็จเกร็ดบ้างก็ช่างเขา ต้องจำเล่าฟังเล่นด้วยเห็นขัน
ได้พยานท่านเหล่านี้มีสำคัญ ขอรำพันเพียรพจน์เป็นบทกลอน ฯ

⊙ ในบทเบื้องเรื่องราวกล่าวขยาย ยังมีชายชาวประชาชื่อ**ตาสอน**
ถิ่นสถานบ้านอยู่ยังหมู่ดอน แดนนครเขตวิเชียรจำเนียรกาล
เป็นช่างไม้ในเมืองนั้นเลื่องชื่อ ชนนับถือแทบสิ้นทุกถิ่นฐาน
เที่ยวรับจ้างทางวิชามาช้านาน จนสังขารของแกแก่ชรา
มีบุตรหญิงพริ้งผ่องละอองพักตร์ วิไลลักษณ์แลเก๋ดังเลขา
ขนานนามตามตระกูลชื่อ**บุญมา** ชนม์สิบห้ายังไม่มีราคีคาว
กำพร้าแม่แต่ยังเล็กเป็นเด็กอ่อน เฒ่าบิดรเลี้ยงรักษามาจนสาว
กำลังงามทรามชมไว้ผมยาว ขจรข่าวเลื่องลือชื่อ**อนงค์**
บรรดาชายหลายผู้มาสู่ขอ นางไม่พอใจปองต้องประสงค์
อยากจะหาสามิศ[๓]ที่จิตตรง นึกมั่นคงจะไม่ครองเป็นสองชาย

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ข้อน" คำว่า "ค่อน" หมายถึง ติ

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "พิปราย" น่าจะมาจากคำว่า "อภิปราย" หมายถึง พูดชี้แจงแสดงความคิดเห็น แต่เพื่อความไพเราะของเสียงในคำประพันธ์ ผู้ประพันธ์จึงลดเสียงพยัญชนะ อ เหลือเพียง "ภิปราย"

[๓]คำโบราณนิยมเขียนในสมัยนั้น ภาษาบาลีเขียนว่า "สามิส" หมายถึง ความเป็นเจ้าของ

พวกหนุ่มหนุ่มกลุ้มกมล[๓]เที่ยวบนสื่อ
บ้างกล่าวพจน์บทกลอนวอนภิปราย
แต่นางกับตาสอนบิดรนั้น
เป็นไม้ใหญ่ในบ้านนั้นนานมา
เจ้าทุกข์ร้อนหรือว่ามีโรคีไข้
ยามเช้าเย็นเซ่นบูชามาลาราย
⊙ อยู่วันหนึ่งถึงเวลาบูชาไหว้
เห็นเถาวัลย์พันซึกก็นึกปอง
จึ่งกราบกรานแล้วก็บ่นกับต้นไม้
จะขอขึ้นล้างเถาวัลย์นั้นลงมา
แล้วปีนไปใต่ถางถึงกลางต้น
แข็งน้ำใจใต่ดึงทั้งเถาวัลย์
เสียงตุ๊บผางกลางสุธาลงมานั่ง
นึกว่าเทพารักษ์ผลักชัดชัด
คิดจะกล่าววาจาว่าไม่ออก
อุตส่าห์พร่ำร่ำบนกมลนึก
ข้าพเจ้าเขลาจิตได้ผิดพลาด
แม้นมิตายจะถวายเศียรสุกร
ระลึกบนจนซาที่ชาเหน็บ
มานะขืนยืนทรงไม่ตรงกาย
หยิบกิ่งไม้ได้ยันจรัลย่อง
ขึ้นบนเหย้าเข้าระเบียงเฉลียงลด
หนูมาเห็นบิดรนั่งถอนจิต
จึ่งว่าพ่อก่อเข็ญเป็นยังไร
ล้วนตัวลือลองฝีปากมามากหลาย
ไม่สมหมายมุ่งนางต้องร้างรา
ถือเทวัญไหว้ซึก[๒] เทพพฤกษา
คบรุกขาคนอาศัยได้สบาย
เขาเคยได้บนบานเป็นการหาย
ตามความหมายมุ่งประสงค์จำนงปอง ฯ
ตาสอนไปวันทาบูชาของ
จิตนั้นจองจะขึ้นถางให้บางตา
ขออภัยเทพพฤกษ์ต้นซึกขา
เทวดาอย่าได้โกรธถือโทษทัณฑ์
สยองขนคิดกลัวจนตัวสั่น
พอเท้ายันพลาดกิ่งก็กลิ้งพลัด
เส้นสันหลังบวมฟกจุกอกอัด
แข็งมนัสวันทาเทพาพฤกษ์
ยังปวดยอกหลังไหล่ใจตึกตึก
ขมาซึกเทวัญด้วยพรั่นมรณ์
ขออำนาจเทวัญช่วยผันผ่อน
พร้อมละครเครื่องบูชามาลาราย
เป็นแต่เจ็บปมหลังยังไม่หาย
ด้วยเส้นสายเหนี่ยวรั้งสันหลังคด
ค่อยเดินซ่องทรงกายผายจรด
นั่งระทดทุกข์ท้อฝ่อฤทัย
ดูจริตเศร้าหมองไม่ผ่องใส
มาถอนใจนั่งเจ่าเศร้าอุรา ฯ

---

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "กระมล" ซึ่งเขียนได้ทั้ง ๒ คำ หมายถึง ดอกบัว หัวใจ เรื่องนี้ผู้ประพันธ์เขียนทั้ง "กระมล" และ "กมล" การตรวจสอบชำระครั้งนี้ได้ปรับให้เหมือนกันทุกแห่ง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ทรึก" แต่ไม่ปรากฏคำนี้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน ความตรงนี้น่าจะเป็นคำว่า "ซึก" หรือ "พฤกษ์" หมายถึง ต้นจามจุรี เกสรหรือดอกอ่อนมีสีเขียวและขาว ส่วนดอกแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลือง ครั้นโรยจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอมแสด รูปลักษณ์ฝักแบนยาวกว้าง ฝักอ่อนมีสีเขียว ฝักแก่มีสีน้ำตาลอ่อน ไม่มีรส

⊙ ตาสอนฟังบุตรสาวซึ่งกล่าวถาม
เห็นเถาวัลย์พันดกดูรกตา
ถึงกลางต้นขนพองสยองเกล้า
เจ้าจงดูเส้นหลังพ่อยังฟก
พ่อได้บนเศียรสุกรละครยก
เพราะมิได้กล่าวคำร่ำภิปราย
เจ้าจงจัดเทียนธูปแลบุปผา
ลูกสาวรับคำบิดาแล้วคลาไคล
ครั้นเสร็จสรรพกลับหลังมายังเหย้า
ฉันได้จัดของไปพิไรวอน

⊙ ตาสอนฟังบุตรสาวกล่าวแถลง
ที่ชาเจ็บเหน็บกายคลายทุกวัน
ใครจะนวดไคลให้ก็ไม่เชื่อ
เสาะแต่ผู้รู้มนต์เสกชลรด
แต่เปลี่ยนผู้รู้มนต์กลวิเศษ
จนเงินทองพร่องเหย้ายังเมามาย
แล้วเที่ยวพร้องร้องป่าวกับชาวบ้าน
ถึงยากเย็นเข็ญใจไพร่ประชา
โดยจะปองของอะไรในเคหา
ถึงที่สุดบุตรหญิงที่พริ้งทรง
ขอแต่เสกเป่าขลังให้หลังหาย
บรรดาผู้รู้คาถาเข้ามาลอง
แทบหมดหมอเมืองวิเชียรแต่เปลี่ยนผลัด
ตั้งแต่ตรองหมองจิตคิดถึงกาย

⊙ จะจับพจน์บทธิบาย[๑]ถึงนายสน
รูประหงโปร่งดีแต่ทีปอน
จึ่งเล่าความตั้งแต่ไปไหว้รุกขา
พ่อวันทาเทวัญขึ้นฟันรก
พอแพลงเท้าพลาดกิ่งก็กลิ้งตก
ให้หนักอกยืนทรงไม่ตรงกาย
ยังวิตกกลัวว่าจะช้าหาย
เป็นแต่หมายมุ่งบนกมลใน
ไปบูชาบนบานกับท่านใหม่
จัดของไปทำตามความบิดร
แถลงเล่ากิจจากับตาสอน
บนละครเครื่องบูชาสารพัน ฯ
ประจักษ์แจ้งปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
แต่หลังนั้นยังโกงอยู่โค้งคด
แม้นไม่เจือเสกเป่าไม่เอาหมด
เส้นที่ขดก็ยังคงไม่ตรงกาย
มาเป่าเลศลวงทรัพย์เสียนับหลาย
มิได้หน่ายแหนงคนกลวิชา
ว่าอาจารย์ใดดีมีคาถา
ถ้ารักษาหลังหายให้กายตรง
จะเมตตาผ่อนตามความประสงค์
ใครจำนงแล้วจะยกให้ปกครอง
ไม่เลือกชายคู่ชมประสมสอง
ไม่สมปองหลีกล่ามาทุกราย
โรคที่ขัดเส้นหลังยังไม่หาย
มิได้วายโศกศัลย์นิรันดร ฯ
เป็นคนซนศึกษาวิชาหลอน
เพราะเหตุร้อนมนตราวิชากล

---

[๑] อธิบาย หมายถึง ชี้แจง ขยายความ ไขความ ผู้ประพันธ์ลดเสียงพยัญชนะ อ เพื่อความไพเราะของเสียงในคำประพันธ์

อยู่วัดกลางทางป่าพนาวาส
ผ้านุ่งห่มรุงรังดังทุพพล
อยู่วันหนึ่งถึงเวลามากงสี
ยินสำเนียงเสียงเขาเล่าภิปราย
ว่าใครแก้หลังโกงที่โค้งหาย
จะเคียงคู่หนูมายุพาพาล
นายสนฟังนั่งถามความผู้เล่า
เมื่อแรกจะเสียหลังเป็นยังไร
นายสนสอบซักไซ้จำได้สิ้น
ด้วยเคยคร่ำชำนาญการอุบาย
ทำว่าวเล็กเหลาปิดชนิดอ่อน
ไม่ขัดขวางทางลมสมกมล
⊙ ครั้นค่ำค้นต้นลำพูดูหิ่งห้อย
เคี่ยวกาวติดปิดกับว่าวดูพราวตา
แล้วนุ่งดำห่มดำเก่าคร่ำคร่า
เอาว่าวซ่อนซ้อนผ้าไม่ช้าที
เดินตะบึงถึงสถานบ้านตาสอน
หยุดพักนั่งหลังบ้านประมาณยาม
ขึ้นซุ่มบนต้นซึกคบพฤกษา
รู้ว่าพ่อลูกตื่นยิ่งชื่นใจ
ส่วนครูสอนกับหนูมาเวลานั้น
แล้วกล่าวบ่นต้นซึกพฤกษ์เทวา
นายสนนั่งฟังนินทาเทพาพฤกษ์
แสดงเล่ห์เทวาทำอาการ
ว่าดูราตาเฒ่าผู้เขลาจิต
หากเราคิดกรุณาเมตตาใจ
จึงให้เพลียเสียหลังอยู่ยังนี้
บัดนี้ข้ามาจะโปรดซึ่งโทษทัณฑ์
⊙ ตาสอนฟังหวังว่าเทพารักษ์
ชะรอยเทพเธอจะโปรดให้โทษเบา
ไร้มิตรญาติสารพัดจะขัดสน
หาเลี้ยงตนตามป่อนบ่ห่อนอาย
ซึ่งเป็นที่ชนประชุมชุมนุมหลาย
ถึงเรื่องรายพ่อหนูมาหาอาจารย์
ให้ร่างกายคืนตรงทรงสัณฐาน
หรือต้องการของอื่นไม่ขืนใจ
ว่าที่เขาหาครูนั้นอยู่ไหน
ผู้เล่าไขความแต่ต้นไปจนปลาย
จิตถวิลหวังสมอารมณ์หมาย
จึ่งผันผายกลับวัดจัดเตรียมตน
ผูกซุงหย่อนลองปล่อยลอยเวหน
พักสกนธ์เก็บรอต่อปัญญา ฯ
ได้หลายร้อยสมมาดปรารถนา
แสงจับจ้าวับวาวราวมณี
ดินหม้อทาพักตร์คร่ำดำมิดหมี
จรลีรีบออกนอกอาราม
ด้วยใจร้อนรีบไปมิได้ขาม
แล้วแหวกหนามรั้วจ้องย่องเข้าไป
ยินหนูมาพลอดเสียงสำเนียงใส
เปิดว่าวให้แสงหิ่งห้อยพราวพรอยตา
นั่งพูดกันถึงผู้รู้คาถา
ไม่เมตตาช่วยให้หายคลายร่ำคาญ
เห็นสมนึกปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
พจมาลย์กึกก้องร้องลงไป
ท่านทำผิดโทษหนักถึงตักษัย
เพราะตัวได้เซ่นบูชาข้าทุกวัน
ไม่ปรานีแล้วชีวาคงอาสัญ
จงชวนกันรีบมาบูชาเรา ฯ
แน่ตระหนักนึกความไปตามเขลา
พอป่นเข้าท่านก็เผยภิเปรยมา

จึ่งชวนลูกลงบันไดไปจากเหย้า
เห็นหิ่งห้อยพรอยพราววับวาวตา
ต่างนบนิ้วเหนือเศียรธูปเทียนจุด
ข้าพเจ้าเขลาจิตพูดผิดไป
เทพจำลองพร้องไขเราไม่ถือ
เพียงพลั้งจิตผิดคำร่ำนินทา
ซึ่งมานี้มีใจอาลัยเจ้า
ครั้นจะทิ้งทรมาณไว้ช้าวัน
จึ่งมาช่วยชี้ผู้รู้คาถา
ชื่อนายสนคนร่างสำอางกาย
สำนักอยู่วัดกลางริมทางป่า
ถ้าผิดจากหมอสนคนสัจจัง

⊙ ตาสอนฟังเทพแปลงแถลงไข

จึ่งซักถามตามนิยมอารมณ์งง
ลูกสาวข้าเขาจะหาผัวที่ซื่อ
เทพว่าหมอสนรักษาตาเมื่อไร
ตาสอนว่าข้าพระองค์ยังสงสัย
อันชายผัวชั่วหรือดีมีหรือจน
เอะจะให้ชี้ตัวผัวไม่ได้
เขาคนดีมีหิรัญอนันต์ละ
เนื้อสองสีมีร่างบางสักหน่อย
อายุราวยี่สิบห้าสง่างาม
แรกประสบพบนางในทางป่า
มักชอบห่มสีจำปานุ่งผ้าดำ
แม้นประสบพบเห็นเหมือนเช่นไข
เร่งโอนอ่อนผ่อนตามความจำนง
ข้าแถลงแจ้งเค้าแต่เท่านี้
พลางชักว่าวพราวพรอยหิ่งห้อยพราย

⊙ สองพ่อลูกแลที่งตะลึงพิศ

ต่างคำนับกลับเหย้าเข้าไสยา
ค่อยย่างเท้าย่องไปใต้พฤกษา
สำคัญว่ารัศมียิ่งดีใจ
บิดรบุตรกล่าวพร้องสนองไข
เทพไทงดโทษโปรดเมตตา
วิสัยชื่อมักจะโวพูดโมหา
อย่าสงกาว่าจะโกรธถือโทษทัณฑ์
เพราะตัวเราจะไปผ่านพิมานสวรรค์
ก็เห็นกันอยู่ว่ายากลำบากกาย
ถ้ารักษาเส้นหลังเป็นหวังหาย
แต่ทีคล้ายคนบ้าท่ารุงรัง
แม้นไปหาเขาคงสมอารมณ์หวัง
รักษาหลังสักเท่าไรก็ไม่ตรง ฯ
ยิ่งเลื่อมใสสมจิตพิศวง
เทพจงโปรดวิจารณ์กาลต่อไป
จะได้หรือจะไม่สมอารมณ์โฉน
นางคงได้คู่ชมสมกมล
โปรดช่วยไขความต่อข้อฉงน
หรือหมอสนนั้นจะได้ยังไรนะ
จะบอกให้พอรู้จักลักษณะ
พึ่งแรกจะสึกมาจากอาราม
พูดแซมซ้อยเชิงสุภาพไม่หยาบหยาม
เขามีความสัตยารักษาคำ
เป็นเวลาสุริย์ใสจะใกล้ค่ำ
เร่งจดจำใส่ใจอย่าได้ดัง
เขารักใคร่แล้วอย่าขัดตัดประสงค์
จะได้คงครองนางจนวางวาย
อยู่จงดีเถิดหนาขอลาผาย
ต้องพระพายพัดปล่อยลอยนภา ฯ
ยิ่งมั่นจิตจริงจังไม่กังขา
ปลื้มอุราเลยหลับระงับไป

ข้างนายสนเทวดาก็คลาคลาด
สำราญจิตคิดกริ่มกระหยิ่มใจ
จนแสงทองส่องสางสว่างฟ้า
รีบหาข้าวกินพอดับระงับลม
หยิบตำรับโบราณใบสานเก่า
ด้วยคาดว่าตาสอนคงจรไป
ฝ่ายหนูมาตาสอนซึ่งนอนหลับ
กระจ่างแจ้งแสงสุวรรณหิรัญกาล

⊙ ตาสอนตื่นไสยาเวลารุ่ง
จะไปหาหมอสนคนสัจจัง
ค้นข้าวสุกถ่วงรองพอท้องหนัก
สั่งลูกสาวเฝ้าเคหาสน์แล้วยาตรา
ดำเนินลัดตัดมัคคันดร์[๑]จรัลย่าง
เห็นห่มนุ่งรุงรังดังทุพพล
ฝ่ายนายสนยลตาสอนจรมาถึง
ร้องทายทักดักหน้าท่าสัจจัง
ซึ่งมานี้ทีจักให้รักษา
แม้นมิมาท่าจะหายเห็นรายลึก

⊙ ตาสอนนั่งฟังทายทำนายแน่
แล้วว่าพ่อได้เอ็นดูกู้ชีวัน
เจ้าเล่ห์กลสนหมอว่าออเฒ่า
แต่ต้องจัดเครื่องบูชามามากมาย
ด้วยเหตุเดิมเริ่มทุกข์เพราะรุกขา
หนึ่งครูเฒ่าเข้าสิงอิงสกนธ์
จงไปหาเชือกป่านกับขวานผึ่ง
ของเทพผ้าดำมะเกลือที่เนื้อดี

คืนอาวาสทีสำนักพักอาศัย
เลยมิได้หลับนอนผ่อนอารมณ์
สกุณกาก็กก้องร้องขรม
คาดว่าสมนึกดังหวังฤทัย
มานั่งเล่าอยู่ยังหน้าศาลาใหญ่
เฝ้าตั้งใจคอยท่าอยู่ช้านาน
จนดาวลับหลบสีสุรีย์ฉาน
วิหคขานคูขันสนั่นดัง ฯ

มโนมุ่งนึกหมายไม่วายหวัง
ให้สมดังเทวัญมาบัญชา
เตรียมทั้งกลักใส่บุหรี่กรี่สลา
รีบลีลาจากบ้านสถานตน
ถึงวัดกลางพอประสบพบหมอสน
กำลังบ่นท่องตำรับกีตรับฟัง
จึ่งแผลงซึ่งวิทยาวิชาขลัง
ตานี่หลังโกงงกเพราะตกพฤกษ์
เพราะเทวาไปแสดงแจ้งแต่ดึก
นี่รู้สึกแล้วหรือตามาหากัน ฯ

ทำยิ้มแหยรับจริงทุกสิ่งสรรพ์
อย่าให้ฉันทนยากลำบากกาย
มาถึงเราแล้วจงหวังว่าหลังหาย
จะถวายเทพาพนารญ
ต้องรักษากับต้นไม้ในไพรสณฑ์
ได้บวงบนเชิญออกนอกกายี
เป็นของซึ่งบนครูผู้เป็นผี
ผ้าห่มสีดอกจำปาบูชาไท

---

[๑]มัคคันดร์ มาจากคำ "มัคค" ประสมกับ "อันตร์" หมายถึง ระหว่างทาง

ส่วนของเรานั้นจะเอาแป้งน้ำอบ
กับหิรัญหกเหรียญติดเทียนไชย
อยากหายเร็วแล้วให้ทันในวันนี้
ครูสอนฟังวาทียิ่งปรีดา
จึ่งเล่าความแก่หนูมาว่าหมอลน
ข่างทายใจได้จริงทุกสิ่งอัน
วิธีจักรักษาก็ว่าแผลง
เรียกแต่เงินหกเหรียญติดเทียนครู
พูดแล้วเตรียมสิ่งของสำรองเสร็จ
สู่สำนักนายสนคนสำคัญ
หมอสำรวลชวนออกมานอกวัด
ถึงชอกทางห่างไกลคนไคลคลา
จึ่งชวนเฒ่าเข้าไปใต้พฤกษา
จุดเทียนนั่งบริกรรมพร่ำวจี
ให้เฒ่าเหยียบยืดสกนธ์อยู่บนขอน
แล้วผลักขอนจากเท้าที่เฒ่ายัน
ตาสอนถูกผูกแขวนจนแขนขด
ซ้ำได้ยินเสกเป่าก็เบาคลาย
พอหมอคลำหลังเคล้นที่เส้นขด
ตาแกว่าข้าก่อนพ่อขอชีวัง
เฒ่าดิ้นรนจนหลังลั่นดังกรุบ
ยิ่งปวดเร้าเข้าฤทัยใจระทด

⊙ หมอเห็นเฒ่าหยุดดิ้นแลสิ้นร้อง
จึ่งแก้เชือกโรยผ่อนหย่อนลงมา
เอาสองหัตถ์มัดคล้องกับสองขา
ตาสอนสืมอารมณ์ไม่สมฤดี
หมอก็เก็บเครื่องไว้กลับไปวัด
แล้วอาบน้ำชำระสระกายา
น้ำอบแป้งประปรุงจรุงล่อ
ออกจากวัดตัดผ่ายเข้าชายพง
พอน้อมนบสี่ฤาษีตามวิสัย
มีดตะไกรสิ่งละเล่มเต็มตำรา
พฤหัสสี่ฤกษ์เรี่ยมเยี่ยมนักหนา
แกรีบลากลับบ้านสถานพลัน
เป็นยอดคนรู้แท้ไม่แปรผัน
ถึงเทวัญบอกเราเขาก็รู้
ไม่ต้องแต่งเครื่องไหว้เป็ดไก่หมู
กับของบูชาบ้างต่างต่างกัน
พักเหนื่อยเหน็ดพอสบายก็ผายผัน
พลางรำพันเครื่องใช้ที่ได้มา
เข้าพนัสแนวไม้ไพรพฤกษา
เห็นรุกขาข่อยคลุมเป็นพุ่มดี
รอเวลาภาสกรพออ่อนสี
ทำวิธีเสร็จสรรพในฉับพลัน
เชือกผูกกรโยงไว้กิ่งไม้มั่น
พลางรำพันพร่ำบ่นมนต์ภิปราย
แข็งมนัสทนลำบากเพราะอยากหาย
ด้วยจิตหมายมั่นจัดว่าสัจจัง
เอาผึ้งจดทียากจะถากหลัง
หมอไม่ฟังเงื้อง่าไม่ราลด
ปมก็ยุบเส้นขยายค่อยคลายขด
สตีหมดหมายหนึ่งถึงชีวา ฯ
ปราศวาตขาดส่องครองนาสา
ด้วยกลัวว่าจะวินาศขาดชีวี
ประคองตาเฒ่าวางข้างพฤกษี
หมายว่าชีวิตดับนิ่งหลับตา
จัดแจงตัดหนวดขนงปลงเกศา
ผลัดนุ่งผ้าพื้นดำดูขำทรง
ผ้าห่มกรอสีจำปาท่าระหง
พอสุริยงลับไม้ในไพรวัน

ด้วยคาดคิดจิตคิดว่าบุตรตาสอน
จึ่งคอยยลต้นทางนางจรัล
⊙ ฝ่ายหนูมานารีศรีสมร
สังเกตผิดคิดฉงนกมลนาง
เอะผิดเคยเลยเวลานักหนาหนอ
แนวพนัสวัดกลางใช่ห่างไกล
ยิ่งคิดคิดจิตใจให้ไหววาบ
สั่นกุญแจห้องหับไว้ฉับพลัน
ถึงวัดกลางนางถามดูตามพระ
ในอารามตามจบไม่พบตา
เห็นชายหนึ่งนั่งซุ่มซุ้มพฤกษา
คิดจะทักถามความก็ขามใจ
⊙ ฝ่ายนายสนยสหนูมาบุพาพักตร์
แม่ไปไหนเมื่อย่ำพระสุรีย์
จะขอฝากไมตรีศรีสวัสดิ์
นางธุระอะไรในพนา
นางสดับน้ำคำที่ร่ำถาม
ทำสะเทินเขินอายชม้ายมอง
ผมก็โล้นโกนคิ้วผิวสองสี
ผ้านุ่งห่มสมจริงทุกสิ่งอัน
แต่จะต้องไต่ถามถึงความพ่อ
จึ่งจะผ่อนอ่อนน้อมประนอมกาย
⊙ คะนึงพลางนางพร้องสนองถ้อย
เพราะประสงค์จงจิตด้วยบิดา
จนป่านนี้มิได้กลับไปเคหา
ถึงจวนค่ำจำจิตต้องติดตาม
ซึ่งพี่ทิดคิดมาดสวาทหวัง
เหลือจะรับไมตรีที่พี่วอน
คงจะจรตามมาวนาสัณฑ์
แนวมัคคันดร์เขตพนัสริมวัดกลาง ฯ
คอยบิดรแต่กลางวันจนจันทร์สาง
ยิ่งดูทางทางเปล่ายิ่งเหงาใจ
หรือว่าพ่อเกิดเข็ญเป็นไฉน
โดยจะไปป่ายก็มาไม่สายัณห์
จึ่งฉวยดาบเตรียมกายจะผายผัน
พลางจรัลจากบ้านลนลานมา
ไม่พบปะเดินวนเที่ยวค้นหา
จึ่งลีลาเลี้ยวผายเข้าชายไพร
ดูผิวหน้านวลละอองผุดผ่องใส
จะคลาไคลก็ให้เขินสะเทินที ฯ
จึ่งเยื้อนทักทีประโลมนางโฉมศรี
เป็นบุญพี่พานพบสบสุดา
เป็นความสัจแสนรักเจ้านักหนา
จะอาสากว่าจะสมอารมณ์ปอง
หวนถึงความเทพไทไขสนอง
เห็นถูกต้องลักขณาสารพัน
จะพาทีลิ้นลมก็คมสัน
ดูเชิงชั้นก็สุภาพไม่หยาบคาย
ให้รู้ข้อความจริงทุกสิ่งหมาย
ตามทำนายคู่เสน่ห์ของเทวา ฯ
ว่าข้าน้อยมาในไพรพฤกษา
มารักษาเส้นหลังยังอาราม
เห็นเวลาล่วงผิดก็คิดขาม
อยากทราบความร้ายดีที่บิดร
จะฝากฝังความรักสมัคร"สมร
เพราะทุกข์ร้อนเหลือทนเป็นจนใจ

"ต้นฉบับเขียนว่า "สมัค" คำนี้เขียนได้ทั้งสมัคร และสมัค ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับปรุงให้เหมือนกันทั้งเล่ม

ถ้าแม้นพี่พาให้พบประสบพ่อ
ฉันจะตามความประสงค์จำนงใน
เจ้าทิดฟังหวังสมอารมณ์หมาย
จะทุกข์ใจไยนักหนาพงางอน
หลังแกค่อมคดโค้งโกงอยู่นะ
เอ๊ะคงยังอยู่ป่าพนาลี
แกเดินกับหมอสนคนวิเศษ
ถ้าเจ้าจะตามติดหาบิดา
แต่ความรักจะสมัครไมตรีพี่
ต้องขอสัจวัจนาแก่ยาใจ
นางสนองพร้องว่านิจจาเอ๋ย
ที่ข้อคำร่ำว่าสารพัน
ขอแต่พบบิดาเหมือนว่าไว้
แม้นลวงพจน์ปดพรางแกล้งอ้างอิง
แล้วอย่ารู้จักประสบพบพระพุทธ
อย่าแคล้วคลาดราชทัณฑ์สรรพภัย
⊙ ทิดสนฟังคำหนูมาสัญญาสัจ
จึ่งว่าขอบใจเจ้าเยาวมาลย์
เชิญแจ่มจันทร์ขวัญใจไปกับพี่
ที่จะหยามหยาบคายไม่หมายทำ
แกล้งดำเนินเมิลวนเที่ยวค้นหา
แล้วเลี้ยวซอกตรอกมรรคาพนาลัย
⊙ ฝ่ายตาสอนนอนพับเหมือนดับจิต
จนจวนค่ำย่ำสีสุริยัน
น้ำค้างตกซกกระเซ็นเย็นมังสา
แจ้งว่าตัวยังไม่ปลิดชีวิตวาย
เห็นเชือกมัดมือขาท่าลำบาก
ยิ่งขัดสนจนจิตเพราะติดตึง
ทิดสนนำหน้านางมาข้างนั้น
ทำชะงักทักว่าเสียงสำเนียงใคร
ได้ทราบข้อแคลงคลางสร่างสงสัย
แม้นมิได้เรื่องบิดาอย่าว่าวอน
จึ่งภิปรายปลอบงามทรามสมร
เรื่องบิดรคงจะได้เป็นไรมี
นางว่าคะอย่างนั้นนั่นแลพี่
เมื่อป่ายนี้ฉันยังปะเห็นกะตา
ผู้รู้เวทที่จักไปรักษา
พี่จะพาค้นดูในหมู่ไพร
ยังเป็นที่หนักจิตคิดสงสัย
แต่พอให้แม่นยำเป็นสำคัญ
ไม่ควรเลยที่จะแหนงระแวงฉัน
ไม่หมายมั่นมุสาสัจจาจริง
จะตั้งใจปรนนิบัติสัจทุกสิ่ง
ให้ผีสิงกายฉันจนบรรลัย
เพราะพิรุธถ้อยคำที่ร่ำไข
เทพไทจงเห็นเป็นพยาน ฯ
โสมนัสปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
สู้สาบานให้สัจไม่ขัดคำ
อย่ามีที่เกรงขามเลยงามขำ
แล้วเดินนำหน้านางมากลางไพร
ถ่วงให้ช้าเชิงชั้นกันสงสัย
มาจนใกล้ซุ้มข่อยค่อยจรัล ฯ
หลับสนิทประหนึ่งว่าถึงอาสัญ
กระจ่างจันทร์แจ่มฟ้าดาราราย
แกลืมตาแลเลือนเห็นเดือนหงาย
ขยับกายกรขัดเขารัดตรึง
จะเอาปากแก้ไขก็ไม่ถึง
นิ่งรำพึงพร่ำครางอยู่กลางไพร
แว่วสำคัญเสียงตาสอนห่อนสงสัย
ครางอยู่ใต้ซุ้มพฤกษ์พิลึกครัน ฯ

⊙ หนูมายินผินโสตสดับแว่ว
ชะรอยจะมีภัยในไพรวัน
เห็นบิดรนอนครางอยู่ข้างพฤกษ์
ร้องว่าเร็วพี่ขามาไวไว
เอาดาบเชือดเงื่อนเชือกเสลือกสลน
ตรงเข้าช่วยแก้มัดที่รัดตึง
นางนงลักษณ์ซักถามเนื้อความพ่อ
จึ่งมาต้องถูกมัดรัดกายา
แล้วว่าน่าแค้นพ่อเรื่องหมอสน
จึ่งต้องมาทุกข์ทนเจียนตนตาย
ถ้าหมอสนคนที่เทพเธอเฉลย
การไม่ควรด่วนได้เพราะใจเบา
นี่ไฉนไยเล่าเจ้าจึ่งรู้
จึ่งได้ออกมาตามเพราะขามคิด

⊙ นางสดับวาจาบิดาถาม
ฉันเห็นสิ้นแสงอาทิตย์นึกผิดใจ
เที่ยวไต่ถามตามพระไม่ปะพ่อ
มาพบชายนายนี้ที่ต้นทาง
เขากล่าวความถามทักสมัครมิตร
เพราะทุกข์ถึงพ่อนั้นจะอันตราย
พอบอกเล่าเขาก็กลับรับธุระ
แม้นสมใจได้ฉันเป็นภรรยา
ฉันสังเกตกิริยาท่าทุกสิ่ง
จึ่งรับความตามประสงค์จำนงใน
เขาจึ่งนำค้นมาในป่าชัฏ
มิได้ต้องกายกันฉันสาบาน

⊙ เฒ่าสดับคำนางพลางสนอง
พ่อไม่ขัดทัดทานพูดค้านติง
แล้วชำเลืองตาชายดูนายสน
ตูนุ่งห่มผมแปลกกับแรกมา
เอ๊ะแน่แล้วพี่ชาบิดาฉัน
พลางจรัสเร่งเท้าเดินเข้าไป
มโนนึกมั่นคงไม่สงสัย
เข้านั่งใกล้เห็นเขามัดไว้รัดรึง
พอทิดสนลีลาเข้ามาถึง
แล้วไคลคลึงนวดกายให้หายชา
นี่เกิดก่อเหตุไฉนยังไรขา
เฒ่าซราเล่าแต่ต้นไปจนปลาย
มันผิดคนเทพไทไขขยาย
เห็นรูปคล้ายสมชื่อก็ถือเอา
ที่ไหนเลยจะมาเป็นเช่นนี้เล่า
หลงเชื่อเขาแทบประหนึ่งถึงชีวิต
หรือคอยอยู่เห็นว่าเวลาผิด
อันออทิดคนนั้นนั่นผู้ใด ฯ
จึ่งเล่าความจริงแจ้งแถลงไข
จึ่งออกได้เดินตัดมาวัดกลาง
ยิ่งเกิดก่อกินแหนงระแวงหมาง
เห็นรูปร่างสมคำเทพท้านาย
ฉันหน่วงจิตมิได้ตามเนื้อความหมาย
แสร้งภิปรายถามกิจถึงบิดา
ว่าได้ปะเดินในไพรพฤกษา
เขาจะพาค้นดูในหมู่ไพร
ล้วนสมจริงเทพแจ้งแถลงไข
แล้วได้ให้คำสัจปฏิญาณ
ทั่วพนัสแนวตรอกซอกสถาน
กระทั่งพานพบบิดาสัจจาจริง ฯ
เป็นบุญของงามปลอดแล้วยอดหญิง
เพราะสมสิ่งเทวัญเธอบัญชา
สังเกตยลผิดพักตร์เมื่อรักษา
ไม่สงกากลับนิยมเห็นสมจริง

จึ่งว่าพ่อขอบจิตพ่อทิดนัก ซึ่งสมัครหมายครองกับน้องหญิง
คงสมมาดปรารถนาอย่าประวิง คุณเจ้ายิ่งใหญ่ล้นพ้นประมาณ
อันพ่อนี้นับทิวาชราเฒ่า จะมอบเจ้าครองสิ้นทั้งถิ่นฐาน
ถึงคับแค้นแสนเข็ญจะเป็นภาร มาไปบ้านเถิดหนออย่ารอรา
พูดแล้วลุกขึ้นยืนขืนมนัส เออหลังขัดค่อยสบายคลายแล้วหนา
เจ้าทิดเข้าเคียงข้างกับนางมา ประคองตาสอนกลับมาฉับไว ฯ
⊙ ครั้นถึงเหย้าเฒ่าก็จัดห้องเคหา มอบหนูมาให้เจ้าทิดพิสมัย
สองภิรมย์สมครองยังห้องใน ประมาณได้กันมาสักห้าวัน
อยู่วันหนึ่งพร้อมหน้าเสพอาหาร เฒ่าวิจารณ์ชมเชยดูเขยขวัญ
เห็นผิวพักตร์ลักขณาสารพัน ไม่ผิดกันกับหมอสนกลวิชา
ยิ่งดูไปได้จริงทุกสิ่งสม ในอารมณ์เร่งตรึกนึกกังขา
จึ่งไต่ถามตามพะวงที่สงกา ว่าผินหน้ามาเจ้าทิดพ่อผิดใจ
อันตัวเจ้าเราดูเหมือนหมอสน ซึ่งทำกลลวงบิดาเข้าป่าใหญ่
อย่าพรางพจน์ปดเราจงเล่าไป พ่อมิได้ถือโกรธลงโทษทัณฑ์
ทิดสนนั่งฟังถามจิตหวามวาบ น้อมกายกราบรับจริงทุกสิ่งสรรพ์
เล่าแต่ด้อมปลอมเล่ห์เป็นเทวัญ จนได้กันกับหนูมาหมดวาที ฯ
⊙ ตาสอนทราบสิ้นคำเขยร่ำเล่า หทัยเศร้าทรวงระทดสลดสี
ขืนอารมณ์ข่มอุรากล่าวพาที เออพอดีด้วยกุศลผลของเรา
พ่อพูดไว้ใครมารักษาหาย จะมุ่งหมายสิ่งใดจะให้เขา
เดี๋ยวนี้โรคหลังพ่อพอทุเลา ก็เพราะเจ้านวดไคล[๑]ให้บิดา
นี่ชะรอยเทพไทดลใจจิต ต่างสมคิดสมมาดปรารถนา
อนึ่งเจ้าเคยเป็นคู่กับหนูมา จึ่งรักษาพ่อหายเหมือนหมายคิด
เสร็จกล่าวคำทำเป็นสรวลสำรวลร่า ชื่นแต่หน้าในช้ำระกำจิต
เพราะเชื่อเกินเพลินไปไม่พินิจ เทวะทิดสนครองได้คล่องเอย ฯ๛

---

[๑]คำนี้มีหลายความหมาย เป็นได้ทั้งคำนามและคำกริยา ความในที่นี้เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้คลายให้อ่อน หรือผ่อนโดยใช้นิ้วและมือในการนวดคลึงไปมา

ตาหวังคำโคลง[๑]

⊙ ขอแสดงแจงแจกข้อ
เรื่องใช่เรื่องเบาราณ
เป็นปรัตยุบันกาล
จริง บ่ จริง บ่ ข้อง
⊙ เห็นขันจึ่งเอ่ยอ้าง
ผิว่าพิรุธแพลง
เชิญปราชญ์ช่วยเปลี่ยนแปลง
กอบกรุณาข้อย
⊙ **ตาหวัง**คนรับจ้าง
มุทะลุดุสาหส[๒]
ใครใครไปชอบหมด
นามหล่อ บ่ แตกร้าว
เค้านิทาน ไทยเฮย
เริ่มพร้อง
ริก่อ ขึ้นแฮ
เกี่ยวข้างทางประกัน ฯ
ออกแถลง
พลาดถ้อย
ตามชอบ ใจเทอญ
ผิดพลั้งอภัย ฯ
ขับรถ
เหตุห้าว
เว้นแต่ มิตรเฮย
ร่วมน้ำใจกัน ฯ

---

[๑] ก.ย. *(นามแฝง)*, "นิทานคำโคลง." **วชิรญาณวิเศษ** ๖ , ๓๕ (๒ กรกฎาคม ๑๓๐) : ๔๒๗ - ๔๒๘ , ๓๖ (๙ กรกฎาคม ๑๓๐) : ๔๓๗ - ๔๓๘.

[๒] คือ สาหัส ในที่นี้ผู้ประพันธ์กลายคำเพื่อให้ลงสัมผัสกับคำว่า "รถ" *(สัมผัสนอก หรือสัมผัสระหว่างบท)*

⊙ นอกนั้นชิดท่างกร้าว โกรธา ทั่วเฮย
อำนาจอวิชาหนา แน่นแท้
ผิดชอบห่อนสอบสา- เหตุเท็จ จริงเลย
พกแต่โทโสแพ้ ขนะตื้อตายไป ฯ
⊙ ผู้ใดไปอาจก้ำ เกินแก้ เลยนา
เพราะระอาเสียงแหว หวั่นท้อ
หวังยิ่งหยิ่งใหญ่แล ทะนงจิต นักเฮย
กินแต่เหล้าเมาก้อ แก่ข้างทางพาล ฯ
⊙ เหตุการณ์ใดสักน้อย หนึ่งเป็น มากนอ
พาลวิวาทคาดเห็น เหตุแท้
ใครกระทบกระทั่งเขีญ เคืองใหญ่ เจียวพ่อ
แพ้ บ่ คิดคิดแก้ เที่ยงให้เห็นชัย ฯ
⊙ อยู่ไปมีหนุ่มน้อย นามบ่า
กับอนุชร่วมครรภ์ตา หล่อนั้น
กิมฉายเชิดสมญา เป็นลูก- จ้างเอย
เห็นท่าตาหวังอั้น อัดแค้นเคืองกมล ฯ
⊙ สองยลสบเลศแก้ เก่งตา หวังแฮ
สองตรึกสองปรึกษา เสร็จไส้
จึ่งคิดจึ่งคอยหา ช่องตอบ แทนเอย
เพราะเหตุหวังทำให้ ชุ่นแค้นใจสอง ฯ
⊙ สองปองประทุษฐ์ต้าน ตาหวัง
หวังกับเพื่อนก็ยัง ไปรู้
เพราะสองซ่อนเงื่อนบัง บ แพร่ หลายนา
สองคิดสนิทผู้ อื่นแจ้งใจไฉน ฯ

"คำวิเศษณ์เขียนได้ทั้ง ๓ แบบ คือ "ประทุร" "ประทุษร" "ประทุษฎ์" หมายถึง ชั่วร้าย

⊙ ตลสมัยเมื่อเคราะห์ร้าย จักลุ หวังแล
วันหนึ่งพอแสงสุ- ริยะคล้อย
หวังกลุ้มกลัดในอุ- รายิ่ง
จึ่งด่วนดุ่มเดินด้อย สะดุดรื้อเร็วมา ฯ
⊙ ถึงหน้าโรงรถเร้า รีบหยก หยกเอย
ตระบัดสุรามาพก[๑] สุแล้ว
ซื้อจัณฑอุทก ภุญช์เสร็จ กลับนอ
นอนน่า[๒]โรงรถแผ้ว ผ่อนครื้มใจสบาย ฯ
⊙ ทิมฉายเห็นเหมาะแล้ว เรียกบ่า เร็วไวย
โทตรุณก็คลา คลาดเบื้อง
ถั่นถั่นลุโรงรถา ที่สถิต หวังเฮย
บ่าแกว่งแขนกรายเบื้อง ศิระแล้วเลยไป ฯ
⊙ ทันใดเห็นนิ่งเลี้ยว ตลบมา อีกเฮย
ทำประหนึ่งเมาถลา ทะลึ่งล้ำ
เต้นกระเดียดสะดุดขา หวังเหยียบ ซ้ำเนอ
หวังว่าชิหยาบก้ำ[๓] กากแท้เทียวหนอ ฯ
⊙ บ่าว่าออข้าไม่ เห็นหวัง เลยนา
เพราะว่าเมาเซซัง ซุ่มส้าม[๔]
อย่าคิดอย่าควรชัง ชิงโกรธ เลยเพื่อน
ภายน่า[๕]ข้าจะคร้าม เข็ดแท้โทษขอ ฯ
⊙ กล่าวข้อรับผิดแล้ว เดินเซ ไปเฮย
ทำจะสัมแล้วเฉ เฉียดแกล้ง
กระทบไหล่ฉายเป้ ปั่นเกือบ คะม้านา
ฉายเร่งทำโกรธแสร้ง เสกถ้อยทารุณ ฯ

---

[๑]อ่านว่า มา – ลก เป็นคำบาลี หมายถึง พลับพลา ปะรำ โรงพิธี
[๒]คำภาษาบาลี หมายถึง กินอาหาร
[๓]คือ หน้า แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์บังคับฉันทลักษณ์ "เอกโทษ"
[๔]คือ ข่าม แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"
[๕]คือ หน้า

⊙ คนสถุลชาติถ่อยแท้ ทะนงแรง นักฤๅ
กินแต่เหล้าเมาแผลง ฤทธิ์แล้ว
เดี๋ยวนี้จักนอนตะแคง เค้เพราะ กูนา
บำสดับกลับแกล้ว กล่าวท้าทายพลัน ฯ
⊙ ฉาฉาฉายช่างก้อ เกินกาย แลเวย
อย่าว่าแต่กิมฉาย เช่นนี้
กูให้บอกพี่ชาย ช่วยอีก แรงนา
เพียงแต่ปับเดียวปี้ ป่นแป้งปานเอง ฯ
⊙ ว่าแล้วแคล้วคลาดเยื้อง ยาตรทะยาน มานา
หมัดต่อยกิมฉายทาน ถูกหน้า
ตาหวังคลั่งจิตปาน เพลิงลวก กายเอย
กล่าวว่ามึงเกินกล้า ห่อนรู้เกรงใจ ฯ
⊙ บำแกล้งกล่าวว่าเฮ้ย ตาหวัง
เอ็งอย่าเดือดดุดัง ดุจบ้า
ใช่กิจอย่าเกี่ยวกัง- วลวุ่น- วายเลย
กูจะต่อยกันถ้า[๑] ชนะแพ้แลดู ฯ
⊙ ตาหวังฟังยิ่งแค้น เคืองนัก
อุเหม่อ้ายทรลักษณ์ หลอกล้อ
กูว่าไปฟังจัก ขืนต่อย กันเฮย
กูก็กูแลน้อ นิ่งได้ฉันใด ฯ
⊙ แค้นใจจึ่งแผดร้อง เรียกตา หล่อแฮ
มาช่วยเล่นอ้ายบำ บัดนี้
มันจะต่อยฉายา นุชเพื่อน แลพ่อ
กูจะเตะให้ปี้ ป่นด้วยบาทางค์ ฯ
⊙ ว่าพลางมือจับผ้า พันพุง แน่นนอ
ชายโสร่งบรรจงจุง เสร็จแล้ว
ลูบหน้าลูบหนวดนุง- นังวุ่น- วายเฮย
ต่างก็ต่างอวดแกล้ว ออกกล้ากลางถนน ฯ

---

[๑]คือ ท่า แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ ตาหล่อหลับห่อนรู้ ราวความ
แว่วศัพท์หวังคำราม เรียกก้อง
ตกใจวิ่งผลีผลาม ผลุนออก มานา
โดนพี่หวังที่ท้อง ทับล้มทั้งยืน ฯ
⊙ ตาหวังหัวฟาดจ้ำ จมดิน
โลหิตในไหลริน รั่วย้อย
ตาหล่อตกใจผิน พบเพื่อน เจ็บนา
เข้าประคองเคียงน้อย จิตน้ำตาไหล ฯ
⊙ บ่าเห็นหวังเจ็บเย้ย- เยาะสำ- รวลแฮ
ตบหัตถ์ฉัดฉานทำ ท่าล้อ
หวังโกรธกัดฟันกำ- หมัดทะลึ่ง ลุกเนอ
ตรงตรากไปเกรงท้อ ถีบต้องตนบ่า ฯ
⊙ กำลังโทสะเข้ม แข็งขัน
ลืมระวังตัวถลัน ทะลึ่งจ้ำ
บ่าขยับจับเท้าพลัน ผลักกระชาก แรงนา
หวังแผ่กลางดินพล้ำ พลาดแพ้ภัยตน ฯ
⊙ บันลือกิตติศัพท์ก้อง โกลา- หลเฮย
นายรถก็พลันมา เจอะเข้า
จึ่งไล่ไต่สวนสา- เหตุที่ เกิดนอ
แจ้งเรื่องพื้นเก่าเร้า เร่งร้อนรนใจ ฯ
⊙ ห้ามวิวาทสงบแล้ว ไล่ตา หวังเอย
คู่วิวาททั้งบ่า ถูกด้วย
ต่อไป บ่ ให้อา- ศัสตรา- จ้างเลย
แช่งสาปตราบชีพม้วย มิให้ไปมา ฯ
⊙ โทโสส่อเหตุให้ เห็นผล ฉะนี้แล
โทสะนำให้ดล ทุกข์ได้
โทโสซักให้คน คิดผิด
โทสะอาจทำให้ แตกร้าวรานกัน ฯ

⊙ ถึงเป็นมิตรร่วมน้ำ ใจสนิท
ถ้าอัคคีโกรธติด มากแล้ว
ยากนักที่จักคิด คอยผ่อน ผันนา
เกรงกริ่งแต่จะแคล้ว คลาดสิ้นสามัคคี ฯ
⊙ ย่อมมีความโกรธทั้ง ทวยชาย หญิงแฮ
มิอาจหักให้สลาย หลุดได้
"โกรธมากหากผ่อนหาย เห็นประโยชน์ ยิ่งแล"
ตามปราชญ์ท่านกล่าวไว้ ดั่งนี้ดีจริง ฯ๛

ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ[๑]

ความเดิมของเรื่องนี้นั้น ยังมี **"พ่อรุ่ง"** พ่อค้าไม้ซุง พ่อรุ่งคนนี้ทำการค้าขายมีความจำเริญมาก เขาเองก็เป็นคนควรที่จะเรียกได้ว่าเป็นคนดีได้คนหนึ่ง ด้วยไม่มีความกำเริบหรือมักใหญ่ใฝ่สูงสิ่งใดเลย เป็นคนสมถะ ทำมาหากินได้ก็อุตส่าห์เขม็ดแขม่ทรัพย์สมบัติที่หาได้ไว้ ไม่ได้มีความสุรุ่ยสุร่ายสิ่งใด มีแต่อุตส่าห์พากเพียรทำมาหากินจนเขาจำเริญวัฒนา มีทรัพย์สมบัติมากจนคนทั้งหลายนับหน้าถือตาว่า "เขาเป็นคนมีเงินทองเป็นเศรษฐีผู้หนึ่ง"

พ่อรุ่งคนนี้มีบุตรชายคนเดียวชื่อ **"นายทองใบ"** เป็นคนกำพร้ามารดามาแต่เล็ก ๆ พ่อรุ่งผู้เป็นบิดาจึ่งได้มีความรักใคร่และเวทนามากหยอดคลัก ๆ เข้าไปนัยน์ตาในความประพฤติของบุตรแทบจะทุกอย่าง แต่พ่อรุ่งคนนี้เขามีความดีที่ควรจะชมและสรรเสริญเขาได้อยู่อีกอย่างหนึ่ง ถึงโดยที่เขาจะมีความรักแลหยอดนายทองใบลงทุกสิ่งทุกอย่างก็ดี เขาไม่ได้แสดงกิริยาของเขาให้บุตรเห็นเลย มีแต่บังคับกดขี่สั่งสอนให้นายทองใบดำเนินไปสู่แต่ความที่ดีแทบจะทุกสิ่งทุกอย่าง

ในเวลาที่สมัยพ่อรุ่งยังมีชีวิตอยู่นั้น นายทองใบเขาประพฤติตัวเป็นเด็กดีที่สุด ว่าง่ายสอนง่ายทุกสิ่งทุกอย่าง ครั้นอยู่มาเมื่อนายทองใบอายุเขาได้ ๑๙ ปี พ่อรุ่งบิดาก็ถึงแก่กรรม ทรัพย์สมบัติที่เป็นมรดกตกอยู่แก่นายทองใบเวลานั้น

---

[๑]เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)*, "เรื่องปลาด:ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๕ (๘ กุมภาพันธ์ ๑๑๒) : ๑๗๖ - ๑๗๘.

ชื่อเรื่องเป็นสำนวน หมายถึง การทำการสิ่งใดๆ ที่ต้องลงทุนเสียทรัพย์ไปแต่ไม่ได้ประโยชน์คุ้มกับที่ลงทุนไป *(เสียทรัพย์ดังกล่าว)*

ทั้งสวิญญาณกทรัพย์[๑] อวิญญาณกทรัพย์[๒] ของพ่อรุ่งที่ตกเป็นมรดกต่อเนื่องไปถึงนายทองใบนั้นเป็นราคาไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ชั่ง แลเงินสดก็มีราวสัก ๑,๒๐๐[๓] ชั่ง

ในเวลาที่บิดาถึงแก่กรรมไปแล้ว ไม่มีผู้ใดบังคับกดขี่สั่งสอน นายทองใบมีความเป็นอิสระอยู่แก่ตัวทุกสิ่งทุกอย่าง ความประพฤติของเขานั่นกลับตรงกันข้ามกับเมื่อในเวลาที่บิดายังมีชีวิตทีเดียว ความทำมาหากินดังเช่นที่พ่อรุ่งบิดาประพฤติมาแต่ก่อนนั้น ไม่ต้องพูดถึงละลืมหมด นายทองใบไม่ได้ทำต่อแต่สักสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลยแต่สักอย่าง ความประพฤติของเขาน่ะที่เป็นอัตราที่เขาทำอยู่เสมอ ก็คือตื่นนอนเช้าก็ไม่ต่ำกว่าเที่ยงหรือบ่ายโมง ตะวันไม่โร่ขึ้นมาตรงศีรษะเมื่อไรก็อย่านึกเลยที่เขาจะลุกขึ้นจากที่นอน ตื่นนอนแล้วรับประทานเสร็จก็คงมีการเล่นอะไรอย่างหนึ่งในทางที่นำไปสู่ความฉิบหายทั้งนั้น การพนันก็เล่นไม่หยุด นก ไก่ ปลา ไพ่ ถั่ว โป และการอื่นที่จะนำความฉิบหายมาให้ได้เพียงไร เขาก็ประพฤติแทบจะทั้งนั้นจนชั้นเทดวด ล้อเรือ อะไรต่ออะไรในพวกที่ไม่เป็นสาระไม่เป็นแก่[๔] อย่างนี้เขาเล่นเขาทำแทบจะทุกสิ่งทุกอย่าง จนชั้นที่สุดไม่มีอะไรจะเล่นก็เล่นหัดซ้อมลิเก[๕] อ้ายตลกจกกะเปรตที่ไหนต่อที่ไหนก็มาวนสอพลอปอกลอกอยู่ที่นายทองใบทั้งสิ้น

คนที่ดี ๆ ที่เขาเห็นแก่บิดาด้วยเป็นเพื่อนฝูงกันมาแต่เดิม ห้ามปรามสั่งสอนเตือนสติให้ก็ไม่รู้สึก ไม่อยากฟังทำไก่เสียไม่อยากรู้จักทั้งนั้นจนคนที่ตักเตือนนั้นเบื่อหน่ายไปเองแหละ คนพวกที่นายทองใบเขาชอบเล่นชอบคบนั้นก็ไม่มีพวกไหนละ มีแต่พวกสอพลอที่จะคิดยอหนุนให้เขาหลงละเลิง[๖] หาช่องที่จะปอกลอกเขาเท่านั้น เพื่อนฝูงที่เป็นอย่างชั้นสูงของเขาก็มีแต่เจ้าพวกเหลวไหลล้วนแต่ไม่เป็นแก่ ดีไม่เข้าเรื่องด้วยกันทั้งหมด ในเวลานี้เพื่อนกินแหละเขามีอุดมจริง ๆ แต่จะหาเพื่อนตายที่จะร่วมสุขทุกข์ด้วยกันสักคนเดียวไม่ได้ การฝักฝ่ายของเขาหรือก็มากนักแหละ ชอบใจแล้วคนละ ๙ ชั่ง ๑๐ ชั่ง ซื้อดาย พอจืดเข้าแล้วระเบิดไล่หมด

---

[๑] อ่านว่า สะ - วิน - ยา - นะ - กะ - ซับ หมายถึง สิ่งที่มีวิญญาณ หรือจิตใจซึ่งนับเป็นสมบัติ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย

[๒] อ่านว่า อะ - วิน - ยา - นะ - กะ - ซับ หมายถึง สิ่งที่ไม่มีวิญญาณ หรือจิตใจซึ่งนับเป็นสมบัติ เช่น เงิน ทอง ที่ดิน

[๓] ต้นฉบับเขียนเป็นตัวอักษรว่า "พันสองร้อย"

[๔] คำวิเศษณ์ เป็นภาษาปาก หมายถึง เข้าที

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "ยิเก" แต่คำที่คนโบราณใช้พูดกันจนเป็นภาษาปาก คือ คำว่า "ยี่เก" ลิเกเป็นการแสดงประเภทหนึ่งมาจากชาวมลายู

[๖] คำกริยา หมายถึง เหลิงจนลืมตัวเพราะลำพอง หรือคึกคะนอง

กระหึ่มในใจแต่จะหาใหม่อย่างเดียว ครั้นตกเวลาเย็นเข้าก็ไม่มีอื่นละ ชวนเพื่อนฝูงที่ยอหนุนคุยถูกใจนั่นขึ้นรถเที่ยว ไปฟังแตรบ้าง ไปดูผู้หญิงบ้าง อะไรต่ออะไรก็ไถลเปื่อยไปทั้งนั้นในทางที่นอกคอกไม่เข้าทางนั่นแหละ พอตกค่ำเข้าได้เวลาเพื่อนฝูงมีกี่คนก็ชวนกันไปกินข้าวโฮเต็ลหมด การที่ไปนั้นกินอยู่เสี้ยงดูกันเหล้าข้าวอุดมรับประทานไม่กึกถอง[๑] ใครจะต้องการอะไรรับประทานอะไรก็ได้ทั้งนั้น ไม่มีความเสียดมเสียดายรับประทานแล้วก็ไม่อะไร มีแต่แอ๋ ๆ พูดลิ้นไก่สั้น ๆ ไปตามกันทั้งหมด บางทีถูกผู้ใดหนุนแลทุ่มเข้าก็ถึงเล่นการพนันขันต่อกัน ในเวลาคืนวันนั้นก็ฉิบหายเข้าไปได้มาก ๆ อีก

ครั้นกลับออกจากโฮเต็ลแล้วก็มิใช่จะเลยกลับมาบ้านเมื่อไร ตามทางที่ระขึ้นมาไม่โรงหญิงนครโสภิณี[๒] ก็บ้านกงสุลนั่นแหละ แวะเรื่อยตลอดทีเดียวกว่าจะกลับมาถึงบ้านได้อย่างหัวค่ำไม่ ๓ ยาม[๓] ก็ ๑๐ ทุ่ม[๔] แต่การที่ไปเที่ยวเตร่กันนั้นลูกสมุนตามเป็นฝูงก็มิต้องได้ออกเนื้อออกหนังสิ่งใด ทุนรอนของนายทองใบทั้งสิ้นเงินที่เขาใช้จ่ายน่ะไม่ได้มีนึกเสียดมเสียดายสิ่งใดเลย ใช้สอยเงินบาทราวกับเบี้ยแปดร้อยต่อเฟื้องทีเดียว

ก็การที่เขาประพฤติตนเช่นนี้แล้วทรัพย์สมบัติที่เขาได้เป็นมรดกตกต่อมาจากบิดานั้นจะถาวรไปได้สักเพียงใดเล่า อย่างช้าก็ปีเศษ ๆ เท่านั้นละลมละลายหมด มาในที่สุดทรัพย์ที่ใช้จ่ายไปนั้นจะได้กลับมาเป็นคุณแก่ตัวเขาสักนิดหนึ่งก็ไม่มีเลย กลับนำสิ่งซึ่งเป็นทุกข์และความลำบากมาให้แก่เขาทั้งสิ้น เพราะตามธรรมดาที่เป็นอยู่นั้นถ้ากินเหล้าเมาแล้วไปเที่ยวฝักฝ่ายอยู่โดยมากไม่มีความประหยัดยั้งเผลอสติ อย่างเช่นนายทองใบนี้แล้วก็ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองไม่ต้องมีความสงสัยเลย ที่อ้ายโรคดอกไม้ตู้มันจะไม่เข้ามาสิงสู่ในตัวเขานั้นไม่มีเว้นเสียละก็คงจะเกิดมีเกิดเป็นขึ้นแก่ร่างกายเขาเป็นแท้ ถ้าได้รับความป่วยปวดเจ็บขึ้นอย่างนั้นแล้วยิ่งไม่มีสติหน่วงรั้งด้วยก็จะเอาสิ่งใดมาระงับความปวดเจ็บได้เล่า เขาก็จำเป็นต้องสูบบุหรี่กลับเป็นนักเลงโอปีไปเท่านั้น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กรึกถอง" เป็นคำโบราณ เขียนได้ทั้ง "กึกถอง" และ "ตรึกถอง" เป็นกลุ่มคำวิเศษณ์ หมายถึง มากมาย

[๒] เขียนได้ทั้ง "โสภิณี" และ "โสเภณี"

[๓] คือ เวลา ๐๓.๐๐ นาฬิกา *(ตีสาม)*

[๔] คือ เวลา ๐๔.๐๐ นาฬิกา *(ตีสี่)*

โดยเหตุฉะนี้ข้าพเจ้าขอต่อท้ายอีกหน่อยว่า "ถ้าผู้ใดประพฤติตนเช่นนี้แล้ว ถึงจะมีทรัพย์สมบัติอย่างใด ๆ ก็ดีคงจะไม่ดำรงทรงอยู่ได้ ฉันใดก็เหมือนดังเช่นแม่น้ำอันกว้างใหญ่ก็คือความฉิบหายนั่นแหละ ถ้าเราจะ **"ตำน้ำพริกไปละลายลงในแม่น้ำ"** แล้ว แม่น้ำหรืออาจจะกลับรสเป็นน้ำพริกได้ไม่มีเสียเลย ก็ฉันเดียวกับที่เอาทรัพย์สมบัติไปใช้จ่ายละลายเสียดังเช่นนายทองใบนี้เล้ว และมิได้ประกอบการทำมาหากินเพิ่มเติมอยู่แล้วทรัพย์นั้นก็มิอาจจะคงทนอยู่ได้เป็นแน่ ก็คงจะละลายหมดไปดังเช่น**น้ำพริกที่ละลายลงแม่น้ำ**ฉันนั้น

⊙ แม่น้ำที่กว้างใหญ่ ฉันใด
ดุจทรัพย์ที่โปรยไป จ่ายจ้ำ
หมดเขม็ดแขมใจ ทรัพย์อยู่ ได้ฤๅ
เปรียบประดุจตำน้ำ- พริกแล้วละลายเหลว ฯ

แต่งงานกันด้วยความสัตย์[๑]

เรื่องของผมมันพิลึกละ คือแม่ยอดที่รักของผมอยู่ดี ๆ ก็จักแหล่น[๒] เจียนจะขาดลอยไปจากมือเหลือกำลังที่ผมจะอดกลั้นความอาลัย เวลานั้นน่ะผมหรือใจฝ่อไม่ทราบว่าอะไรมันตื้นตันขึ้นมาอยู่เพียงคอ หายใจแขม่ว ๆ ใจริก ๆ รัว ๆ เจ้าประคุณน้ำตาไม่รู้ว่ามาแต่ไหนจนผมไม่อาจที่จะแลดูหน้าใครเขาได้ ใครเลยจะสามารถทำนายได้ว่า "ผมจะเป็นอย่างไรต่อไป?" พออีกสักประเดี๋ยวไม่ทราบว่า "โลหิตมาแต่ไหนแล่นขึ้นหน้าจนหน้าผมแดงก่ำผิดปรกติ ดูกระปรี้กระเปร่าแข็งแรงขึ้นทันที" คราวนี้น่ะความปลื้มใจทั้งความดีใจไม่มีอะไรจะเปรียบ นับดูตั้งแต่ผมเกิดมาทีเดียวแลขอรับ พึ่งได้รับความเสียใจแลความปลื้มใจมากที่สุดในคราวนี้คราวเดียว คือแม่ยอดหญิงที่ผมเห็นว่า "ไม่มีใครเปรียบละในโลกนี้ กลับเลื่อนลอยเข้ามาอยู่ในเงื้อมมือของกระผม"

นี่แลขอรับจะว่า "อะไรเป็นของเที่ยง" พระท่านเทศนาว่า "ไม่เที่ยงนี้จริงทีเดียว" ไม่มีอะไรคัดค้านได้แก่ตัวของผมนี่เอง แต่เขามักพูดกันว่า "ถ้าเนื้อคู่กันแล้วก็คงหนีไปไม่พ้นหรอกของรับ" ผมเล่ามาเพียงนี้ใต้เท้าก็คงนึกรำคาญใจ อยากจะฟังเรื่องของผมบ้างละซิขอรับ

---

[๑] หลวงภักดีอดิศัย *(ปาล วิมุตตกุล เปรียญ)*. "อ่านเล่น : แต่งงานกันด้วยความสัตย์." **วชิรญาณ** ๔ ,๒๐ (พฤษภาคม ๑๘๕) : ๒๐๖๙ - ๒๐๘๖.

[๒] อ่านว่า จัก - กะ - แหล่น หมายถึง จวนเจียน เกือบ หวุดหวิด

เมื่ออายุของกระผมราว ๑๘ แล ๑๙ ปี ไม่มีใครกล้าทำนายได้ว่า "ผมจะกลับเป็นคนดีกะเขาได้อีก เพราะการนักเลงเก่งฉกาจผมได้ฝึกหัดเป็นเสียแทบทุกสิ่งทุกอย่าง" จะไปเที่ยวข้างไหนละเพื่อนฝูง โฮ้ย ! ตามออกเกรียว ทั้งเหล้ายากัญชาเลี้ยงดูกันออกเกร่อ เฮ ! ที่ไหนไปนั่นจนเขาเกลียดผมแทบทุกบ้าน เว้นแต่เจ้าหนุ่ม ๆ คราว ๆ กันแล้วรักผมทั้งนั้นแหละขอรับ

พออายุผมย่างเข้ายี่สิบ มารดาของกระผมท่านก็รีบชิงเอาผมไปบวชโดยเร็ววัน นึกออกร่ำคาญใจที่จะต้องจากเพื่อนฝูงไปอยู่วัด แต่พอบวชแล้วแน่ะขอรับเหมือนกลับหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว เบื่อหน่ายความชั่วที่เคยประพฤติมาแต่ก่อนสิ้น ตั้งใจร่ำเรียนเสียอย่างใหญ่ไม่ช้าผมก็ลาสึก นี่ผมเล่าพงศาวดารของผมให้ฟังเสียหน่อยจึงจะได้โหมโรงต่อไป คราวนี้ใต้เท้าคอยฟังซิกระผมจะกราบเท้าให้ฟัง

ธรรมดาคนเมื่ออายุล่วงเข้ายี่สิบได้บวชเรียนแล้วก็จำเป็นที่จะต้องหาแม่เจ้าประคุณมาเป็นนายอยู่กับเหย้าเฝ้าอยู่กับเรือนไม่ใช่หรือขอรับ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของกระผมที่จะหาแม่ยอดสนิทกะเขาสักคนหนึ่งตามประเพณี ถึงจะอยู่คนเดียวยังงี้ก็ได้หรอกขอรับแต่มันไม่มีความสุข มักสุรุ่ยสุร่ายไม่มีนายบังคับทั้งไม่มีใครเขานับว่าเป็นกอเป็นรากเหมือนวัวไม่มีหลักฟักไม่มีร้าน แต่กระผมนั่งตรองนอนตรองที่จะเก็งให้เหมาะให้ถูกใจของกระผมที่คิดไว้ คือจะต้องการที่สวยที่สุด กิริยาก็เรียบร้อยดีที่สุด รักกันที่สุด ทั้งมั่งมีเงินทองผู้คนข้าทาสได้สืบเสาะมาก็หลายแห่งหลายรายก็ไม่เหมาะตาเหมาะใจได้เลย จนล่วงเวลามากว่าปีแล้วก็ไม่ตกล่องปล่องชิ้น[๑] ลงที่ไหนได้ ไป ๆ มา ๆ ก็มาเหมาะเข้าที่ข้างบ้านกระผมนั้นเอง ใต้เท้าก็คงจะรู้จัก คือ **"แม่ละมุน"** บุตรีท่าน**ตามั่น** ชะเง้อมองทางหน้าต่างก็แลเห็นกันแทบทุกวัน เจ้าหล่อนเคยนั่งเย็บผ้าอยู่ที่เรือน ๒ ชั้นหลังขวางตรงกับเรือนผมทุกวันแหละขอรับ แต่เจ้าหล่อนเป็นคนไม่เหลาะแหละวางท่าปั้นปึ่งอยู่เสมอ ทั้งบิดามารดาของเจ้าหล่อนก็ระวังกักขังเป็นอย่างกวดขัน เออ ! ก็ยากอยู่ที่ใครจะสามารถพาดสื่อวางสายเข้าไปได้ จะว่าข้างคุณความดีของเจ้าหล่อนก็ดีเหลือเกิน ดีทั้งรูป ดีทั้งทรัพย์ ดีทั้งกิริยาท่าทาง ดีทั้งวิชาความรู้ ตั้งแต่ผมเห็นผู้หญิงมาก็นับไม่ถ้วนละ

---

[๑]สำนวน หมายถึง ตัดสินใจที่จะร่วมมือ หรือร่วมชีวิตด้วย

ขอรับที่จะหาให้เหมือนเจ้าหล่อนก็หายาก อายุก็ไม่มากไม่มายพึ่งย่างเข้า ๑๘ ปีเข้าปีนี้เอง แต่ท่าทางราวกับผู้ใหญ่อายุสักสามสิบแน่ะขอรับ

แต่กระผมรีรอจะหาคนสนิทเข้าไปลองทาบทามดูสักครั้งหนึ่ง ก็หลายเดือนแล้วยังไม่เหมาะ ครั้นจะหาผู้หลักผู้ใหญ่ไปสู่ขอตรง ๆ ก็คงเป็นอันไม่สำเร็จเพราะเขารู้ไส้เห็นพุงของกระผมเสียหมดทุกอย่าง ทั้งบิดามารดาของเจ้าหล่อนเล่าเขาก็เกลียดผมว่า "เป็นนักล่ำนักเลงเก่งฉกาจ อ้ายความชั่วแต่ก่อนของกระผมมันมาปรากฏเป็นหมอกบังตาอยู่เสมอ" ถึงเดี๋ยวนี้ผมรู้สึกได้ละเว้นหมดทุกอย่างแล้วก็ยังไม่หายกลิ่นที่เขาจะรังเกียจ แต่เคราะห์ดีที่ท่านป้าของเจ้าหล่อนยังเมตตาผมอยู่เสมอ กระผมก็อุตส่าห์ดีสนิทเข้าไปที่คุณป้า ตกลงผมมีบ่าวเก่าแก่อยู่คนหนึ่งชื่อ **"ยายเอี่ยม"** ก็เลยกำนัลยกให้ใช้สอย ตั้งแต่นั้นมากระผมก็ไปมาที่บ้านคุณป้าเนือง ๆ มิได้ขาดจนเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจทุกอย่าง คราวนี้ผมก็ลองให้ยายเอี่ยมแกทาบทามเข้าไปที่ตัวเจ้าหล่อน เจ้าหล่อนก็ยืนคำอยู่แต่ว่า "แล้วแต่บิดามารดา" แต่ลงท้ายเจ้าหล่อนพูดเป็นคำเด็ดขาดเสียทีเดียวว่า "ถ้าบิดามารดาไม่ปลงใจด้วยแล้วจะไม่ยอมแต่งงานตามลำพังตนเป็นอันขาด" เล่นเอาใจผมปึก ๆ ปัก ๆ ตื้นตันขึ้นมาเต็มทรวงด้วยบิดาของเจ้าหล่อนกับกระผมราวกะ**ขมิ้นกับปูน**[๑] แต่ขั้นหน้าแกก็ไม่อยากแลดู เจ้าหล่อนก็เกี่ยงแต่จะให้ผมไปสู่ขอร่ำไป

กระผมเล่าไม่อายหรอกขอรับถึงโดยที่สุดถ้าเขาจะให้ก็ไม่มีสมบัติอะไรที่จะไปกองทุนกองสินกับเขา กระผมได้เห็นเขามาขอกันถึง ๒ รายแล้ว ต้องแหงนหน้ากลับด้วยไม่มีทุนจะไปสู้ เขาจะเอาทองหมั้น ๔๐ บาท ทุน ๕๐ ชั่งต้องลาซิขอรับ เล่นเอาผมอึดอัด...อึดอัดจนแต้มต้นปัญญาข้าวปลาไม่เป็นอันกิน เพราะอ้ายเจ้าความรักตัวเดียวมันเข้าไปซึมดื่มสันดานเสียจริง ๆ จนซูบผอม ถ้าไม่ได้เห็นหน้าเจ้าหล่อนสักวันหนึ่งละ โฮ้ย! หายใจไม่ทั่วท้อง มันช่างกลุ้มเหมือนเอาไฟเข้าไปสุมไว้ในอกสัก ๑๐ กอง หากว่าเจ้าประคุณคุณป้าของเจ้าหล่อนท่านมีความกรุณาอุดหนุนชักนำให้ได้พบได้เห็นกันแทบทุกคราว หาไม่ก็คงตรอมกรอบจบเสียนานแล้วละขอรับ นึกเคื้องเคืองยายเอี่ยมก็เคือง กลัวแกจะไม่พูดจาประจ๋อประแจ๋เหมือนผม เฮ่อ ! เล่นเอาผมนอนพะอืดพะอมมือก่ายหน้าผากถอนใจใหญ่ เฮ้อ !

---

[๑]ลำนวน หมายถึง ไม่ถูกกัน ชอบวิวาทกันอยู่เสมอเมื่ออยู่ใกล้กัน

"ทิดจอน" เอ่ย ถ้าไม่ได้เอ็งก็ตายเสียดีกว่า อยู่ไปก็ขายหน้าอัปยศแก่เพื่อนฝูง เขารู้ทั้งบ้านตลอดทั้งบางไม่มีใครกล้าทำนายว่า "ผมจะล่องลอยขึ้นไปสู่วิมานได้แต่สักคนเดียว"

แต่ลองพาดพิงเข้าไปก็หลายคราวดูไม่เป็นรูปเป็นรอยได้เลย หวนคิดกลับคิดขึ้นมาได้ เออ ! อย่าเลยเราจะลองเขียนหนังสือต่างสื่อไปดูสักคราว ถ้าเจ้าหล่อนตอบก็คงเป็นทางที่จะตาม "ใต้เท้าอยากฟังไหมล่ะ ? กระผมจะอ่านให้ฟังซิขอรับ"

"ถึงแม่ละมุนที่รักเสมอเหมือนชีวิตของจอน เกรงใจกลัวจะโกรธก็เหลือเกรง แต่ความรักหนักใจจะทนไปก็ไม่ไหว ถ้าไม่ได้สมคิดก็ไม่อยากจะมีชีวิตต่อไป นายจอนเป็นคนอย่างไรหล่อนก็ทราบอยู่แล้ว เจียมตัวก็เหลือจะเจียมเพราะรู้ว่าไม่เทียมไม่ถึง แต่หากความรักเต็มทรวงเหลือจะหน่วงสุดจะเหนี่ยว หล่อนจะไม่เมตตา หล่อนจะไม่เวทนา ไม่ไว้ชีวิตจอนต่อไป ขอโปรดตอบให้ชื่นใจแต่พอไม่ต้องหายใจทางปากสักนิด"

พับสอดซองผนึกสอดไปในห่อสบู่[๑] หอมให้ยายเอี่ยมแกเอาไปให้ เอ้อ ! แล้วกลับนึกเป็นทุกข์ใจวับ ๆ หวาม ๆ จะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ คอยยายเอี่ยมอยู่จนเย็นก็หายไป ฉวยเจ้าหล่อนโกรธขึ้นมาจะเอาหนังสือนั้นไปตีแผ่ให้บิดามารดาดูละ ฮื้อ ! คงเกิดความใหญ่ เขาคงปิดประตูเราหมดทุกด้าน เรามิตายเปล่าหรือ ? ถอนใจใหญ่ ฮือ...เฮ้อ ! หรือยายเอี่ยมแก จะทำซุ่มซ่ามให้เขาจับแยบคายได้อย่างไรละ ? ก็คงเสียการใหญ่

พอสักทุ่มหนึ่งยายเอี่ยมทำท่ากระหืดกระหอบมาแล้วละ เล่นเอาผมตกใจหน้ามืดไปเป็นครู่ พอแกบอกว่า "แกส่งห่อสบู่ให้แล้วบอกว่าของนายผู้ชายมีใจระลึกถึงฝากมาให้นาย" แต่พอรับห่อสบู่ก็ดูกระยิ้มกระย่องโดยความยินดีสั่งให้มาบอกว่า "ขอบใจนายผู้ชายของแก ถ้าจะต้องการอะไรก็ขอให้บอก จะหาให้ทำให้" แต่พอผมได้ฟังเข้าเท่านี้ดูหูตามันช่างสว่างขึ้นทันทีราวกับตัวจะลอยไปเสียให้ได้ "เออ ! ยายเอี่ยมเอ่ย แกรู้อยู่แล้วหลานจะต้องการอะไรเล่าจนกินไม่ได้นอนไม่หลับ ละเมอฝันอยู่จนทุกวันนี้ แกไม่ชี้แจงความทุกข์ของหลานให้เจ้าหล่อนฟังจนถี่ถ้วนดอกหรือ ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ซ่าบู่"

ยายเอี่ยม "พิลึกจ้ะนายจำ แต่พอฉีกห่อสบู่ออกพบหนังสือ ฉีกออกอ่านแล้วทำหน้าบึ้งดูเหมือนจะโกรธ แล้วบอกกะฉันว่า 'เรื่องนี้ถ้าแกจะรักกับฉันแกอย่ามาพูดมาเล่าให้ฉันฟังต่อไปอีกนะ ถ้าแกขืนพูดเช้าซี้แกอย่ามาเรือนฉันอีกเลย' ดูซอบกั๊ลซอบกลมาก"

แล้วกลับสั่งว่า "ยายเอี่ยมคะ พรุ่งนี้เช้าแกมาหาฉันหน่อยนะ ขามาคอยที่หอนั่งให้**ฉิม**เขาเข้าไปบอกฉันหนา"

จอน "ง่า[๑]! ยังไงล่ะแกดูท่าทางจะรักหลานหรือไม่รัก หลานออกหนักอกหนักใจนักแก เฮ้ย!"

ยายเอี่ยม "ท่าทางน่ะเป็นรักคุณเป็นแน่ละ ยังสรรเสริญถึงคุณอยู่เสมอว่า 'เดี๋ยวนี้ดูดีเรียบร้อยกว่าแต่ก่อนมาก' ถึงนายใหญ่ผู้หญิง *(แม่)* ก็พูดดังนี้เหมือนกัน 'อะไร...อะไรเขาก็ดีหรอกเสียอยู่แต่จนเท่านั้น' คงรักคุณเป็นแน่ละ แต่เป็นคนฉลาดใจคอหนักแน่นไม่แย้มพราย กลัวบ่าว ๆ มันจะดูถูก"

นี่แหละขอรับตั้งแต่ผมเห็นผู้หญิงมาก็มากกว่ามาก จะลองพาดพิงเข้าไปรายไหนก็ไม่สู้จะลำบากยากเย็นเหมือนแม่ยอดสวาทขาดใจของกระผมคนนี้เลย ดูท่าทางหลักหลายมั่นคงเหลือเกิน แต่พอ ๔ โมงเช้าผมก็ได้รับหนังสือตอบของเจ้าหล่อนจากยายเอี่ยม ดีใจก็ไม่มีอะไรจะเปรียบ ชื่นใจก็ไม่มีอะไรจะปาน แต่ยังนึกสะท้านหนาว ๆ ร้อน ๆ อยู่ด้วยกลัวเจ้าหล่อนจะตอบตัดอาลัยมาด้วยความโกรธอย่างไรก็ไม่รู้ แต่พอฉีกออกอ่านดู ที่ไหนล่ะขอรับ ชิชิ เล่ห์เหลี่ยมเจ้าหล่อนฉลาดจริง จะพูดจะจาหรือก็เพราะ ฟังดูเถอะขอรับ

"ถึงพ่อจอนทราบ...อิฉันได้รับหนังสือของพ่อจอนเมื่อวานนี้ จะตอบก็ไม่ทันด้วยติดธุระเสีย อีฉันเบื่อไม่อยากจะฟังคำที่ว่า 'รักเสมอเหมือนชีวิต' กลัวแต่ปากกับใจของพ่อจอนจะไม่เหมือนกันอีฉันกลัวนักกลัวจริงจริ๊ง...จริงจริ๊ง ขึ้นชื่อว่า 'ลิ้นชายแล้วไม่ค่อยจะมีความสัตย์ มักพูดเอาแต่ได้ประโยชน์ของตน เป็นหญิงนี้ยากอยู่แม้ถึงจะรักก็ต้องพักไว้ในใจเปรียบเหมือน**กลิ้งครกขึ้นภูเขา**[๒]'

พ่อจอนเป็นอย่างไรอีฉันก็ทราบแล้ว ไม่ใช่รู้จักกันแต่เมื่อวันสองวันนี้เมื่อไร? ได้เห็นกันมาแต่เล็กแต่น้อย จะยากจะดีจะมีจะจนอะไรไม่ต้องพูด

---

[๑]ภาษาพูดโบราณที่นิยมใช้เหมือนกับคำอุทานเสริมบทว่า "อ้า" ที่พูดก่อนจะกล่าวความต่อไป

[๒]สำนวน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่แนะนำ หรือปฏิบัติ หรือกระทำนั้นยากลำบากแสนเข็ญจนสิ่งเหล่านั้นไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้ง่าย

สำคัญแต่ที่รักกันจริงชอบกันจริง ไม่ขัดใจกันดอกหนา ถึงจะรักเท่ารักให้เจียนใจจะขาดก็เถอะอีฉันคงไม่นอกใจบิดามารดาได้เป็นแน่ ถ้าพ่อจอนรักฉันจริงก็ให้ผู้ใหญ่มาพูดจากับบิดามารดาจึ่งจะเห็นใจว่ารักจริง"

ฟังดูเถอะขอรับ ท่าทางสำนวนเจ้าหล่อนไม่ใช่เลวนะขอรับราวกับผู้ชายเราดี ๆ คนหนึ่งทีเดียว ความปลื้มใจอิ่มใจของกระผมมันเล่นเอาตัวพองขึ้นทันที อ้ายหนาว ๆ ครั่น ๆ หายไปโดยรวดเร็ว นึกกระหยิ่มแต่ในใจ "ฮึ ! เป็นหนึ่งเราละน่ะ" แต่อ่านทวนไปทวนมาหลายตลบ ถอนใจใหญ่ ฮึ้ด...ฮึ้ด ! ด้วยอ้ายความข้างท้ายจะให้เราไปขอนี่แน่ ชิชิ...ชิชิ มาแขกเอาเรา ฮึ...หึ ! จะเป็นจะตายอะไรก็ลองดูที แต่จะต้องพูดให้ตกลงตามชั้นตามเชิงกับเจ้าหล่อนในชั้นต้นเสียให้แน่นอนก่อน แล้วผมก็ตอบไปอีกฉบับหนึ่ง

"ถึงแม่ละมุนคู่ชีวิตของจอน...ธรรมดาลิ้นชายไม่ค่อยอายเหมือนหญิง ก็จริงทุกอย่าง แต่ลิ้นจอนรักสัตย์ใจไม่กวัดไม่แกว่งจะปฏิญาณสักเท่าใดไหนหล่อนจะเชื่อ ? ใจของจอนมิตรจิตถ้าหล่อนคิดมิตรใจคงไม่สงสัยความรัก ท้อใจเหลือท้อที่จะให้ไปสู่ไปขอ ท่านบิดาของหล่อนเล่าก็เกลียด หล่อนก็ทราบอยู่แก่ใจ ทั้งความจนเหลือเจียมจะไม่เทียมวาสนา จนทั้งทรัพย์จนทั้งมิตรจนทั้งที่จะคิดไปขอ แต่หากความรักหนักอกยิ่งกว่ากลิ้งครกขึ้นเขา สุดจะห้ามหักใจผ่อนอาลัยให้เบา ขอหล่อนได้โปรดเมตตาตามใจของจอนสักนิด พอให้รอดชีวิตเห็นหน้าอย่าเพ่อสลัดตัดรักให้จอนสำลักน้ำตา ถ้าไม่ได้สมคิดชีวิตก็คงจะปลิดออกจากกาย โปรดแต่เพียงให้จอนไปเป็นบ่าวใกล้ชิดเท่านี้ชีวิตก็คงจะยาว"

กระผมพูดไปอย่างนี้ความก็ไม่จะแจ้งว่า "ความคิดของกระผมจะทำอย่างไรจึงจะได้กับแม่คู่ชีวิต" จะสู่ขอก็รู้ว่า 'เป็นการไม่สำเร็จเสียแล้ว' ครั้นจะพูดชักชวนเจ้าหล่อนไปทางอื่นนอกจากการสู่ขอก็เห็นว่า 'เป็นความชั่ว' เจ้าหล่อนเป็นคนรักความดีใจหนักแน่นไหนเลยจะยอมตามเรา คงจะโกรธตัดรักตัดอาลัยมาละด้าย...เราตาย เพราะฉะนั้นกระผมจึงพูดเป็นกลาง ๆ ไปก่อนเพื่อจะฟังคารมแยบคายของเจ้าหล่อนจะคิดจะทำอย่างไร ? เราจึ่งจะคิดตามเดินตามไปทีละเล็กละน้อย จะหุนหันพลันแล่นเข้าไปก็เกรงจะเสียการ โบราณว่า "ช้าเป็นการนานเป็นคุณ" ยังไงล่ะขอรับ ไม่ช้าไม่นานผมก็ได้รับตอบอีกฉบับหนึ่ง

"ถึงพ่อจอนทราบ...อีฉันไม่อยากจะพูดมากต่อไป ถ้าพ่อจอน

รักฉันจริง ๆ แล้วก็จะทำตามใจอีฉัน ถึงคุณพ่อท่านจะตัดรอนยังไง ถ้าพ่อจอนมาขอแล้วท่านคงจะถามอีฉันดูก่อน อีฉันจะพูดแก้ไขตามความคิดที่อีฉันได้คิดไว้ ท่านคงตามใจอีฉันหรอก อีฉันได้ปฏิญาณแก่ท่านไว้ว่า 'จะไม่ยอมไปแต่งงาน *(เป็นภรรยา)* ตามลำพังแก่ชายใด ต่อเมื่อใดบิดามารดายอมยกให้จึ่งจะยอม'

ถ้าพ่อจอนได้ทำตามอีฉันอย่างนี้แล้วท่านคงไม่ขัดขืนอีฉัน เมื่อการจะเป็นอย่างไรต่อไปอีฉันก็คงจะคิดให้สำเร็จ พ่อจอนอย่ามีความวิตกเลย แต่พ่อจอนต้องให้สัตย์ปฏิญาณแก่อีฉันอีกอย่างหนึ่งว่า 'จะไม่ขัดใจล่วงเกินให้อีฉันเสียความสัตย์ จะไม่ขืนใจให้อีฉันยินยอมตกลงกันเองนอกจากบิดามารดาไม่ได้ยกให้' ถ้าพ่อจอนยอมได้ยังงี้แล้วอีฉันจะปฏิบัติตามใจทุกอย่าง ถ้าจะทำตามนี้ไม่ได้แล้วก็อย่ามาเซ้าซี้รบกวนฉันอีกเลย"

แต่พออ่านจบแล้วก็ให้นึกใจเสียว ๆ แปลบปลาบเสียที่สุดว่าจะยินดีก็ไม่ใช่ จะว่ายินร้ายก็ไม่เชิง แต่ดูเต็งมันหนักไปข้างความปลื้มใจมาก ยังหวาด ๆ พรั่น ๆ อ้ายรายที่จะไม่สำเร็จสมนึก เกรงแต่จะกลับกลายเป็นความฝันไป ลงนอนมือก่ายหน้าผากเฉย ถอนใจใหญ่ "เฮ้อ..เฮ้อ!" จะได้ใครไปขอหนอ พูดจาให้เหมาะเจาะ อ่อ[๓]...อ่อ ! ท่าน **"กำนันมาก"** ชิชิ...ชิชิ ลืมไป แกเป็นคอเพื่อนเก่าแก่กับคุณพ่อของเจ้าหล่อนมาตั้งแต่เด็กเล็กน้อยเราไปตีคอประจบประแจงให้สนิทสนมเข้าไปเห็นจะได้การ ลุกขึ้นปุบปับ[๔] อือ ! เขียนหนังสือตอบอีกฉบับหนึ่งก่อนจึ่งค่อยไป

"ถึงแม่ละมุนดวงชีวิตของจอน...ตั้งแต่ได้รับจดหมายของหล่อนฉบับที่สองนี้แล้ว ใจของจอนเจียนจะลอยไปด้วยความปลื้มใจขั้นจะกินจะนอนก็ไม่วายคิดคิดถึง เวียนระลึกนึกคำนึงจนละเมอฝันไม่เป็นบ้าก็เหมือนบอ ใจคอไม่เป็นสำ จะรับปฏิญาณประพฤติตามทุกคำให้มีอันเป็นต่าง ๆ จะไม่ขัดขวางให้หล่อนได้อายเสียสัตย์ ถ้าบิดามารดาของหล่อนไม่ปลงใจยอมให้ก็จะไม่นอกอกขืนใจตกลงกันเอง จะเชื่อใจฝังใจขอฝากกายแก่หล่อนคนเดียว ถ้าไม่สมดังคิดก็ไม่อยากจะมีชีวิตต่อไป ให้ขึ้นชื่อลือนามว่า 'ตายเพราะพยายามแม่ยอดหญิง' เกิดมาเป็นมนุษย์ต้องรักษาความสัตย์ไว้เป็นตรา ขออย่าให้ลืมถ้อยคำที่จอน

---

[๓] คือ อ้อ เป็นการออกเสียงให้ทราบว่า "รู้แล้ว เข้าใจแล้ว หรือนึกได้"

[๔] ปุบปับ หรือปุบปั๊บ คือ อาการที่ทำโดยรีบร้อน ทันทีทันใด

ได้ร่ำพรรณนา"

กำลังผมเขียนจดหมายยังไม่ทันจะลงเอยเลยขอรับ ยายเอี่ยมทำหน้าตื่นเสียงกระเส่า ๆ มาบอกว่า "หลานท่านพระปลัดเมืองกำแพงเขามาขอแม่ละมุนเมื่อตะกี้นี้ ดูเหมือนจะตกลงให้ปันกัน แต่นายใหญ่ผู้ชายขอผัดว่า 'จะขอปรึกษาลูกดูก่อน พรุ่งนี้นัดให้มาพูดจากันใหม่ แลว่าถ้าตกลงแล้วจะให้หมั้นในวันพรุ่งนี้ทีเดียว' แต่พอผมได้ฟังข่าวเข้าเท่านี้แล้วราวกับสายอสนีแล่นเข้ากระทบในดวงจิต ใจหายวับ หน้าตามืดหูตึงไปทันที ดินสอเขียนหนังสือตกจากมือทันใด ล้มลงกับที่แต่ยังมีสติพอคลานเข้าไปถึงห้องนอน มือเท้ามันชาไปหมด ใจริก ๆ รัว ๆ เจียนจะขาดออกจากร่าง อีกสักประเดี๋ยวก็ลืมสติวุบ มือเท้าสั่น โอ๊ย! สักครู่ก็กลับมีสติขึ้นมาได้ นึกกัดฟันข่มอารมณ์ค่อย ๆ คลายออกไป เอาอะไรต่ออะไรที่เป็นคำธรรมท่านสั่งสอนมาหักใจก็ไม่สามารถที่จะคลายความอาลัยออกได้ นี่แหละขอรับเป็นองคพยานของผมที่จะพิจารณาให้เห็นจริงแก่ใจได้ว่า "เออ! อ้ายความรักนี่แหละหนามันสามารถที่จะทำลายชีวิตได้อย่างหนึ่งเพราะความเสียใจที่อาลัยรัก" แต่ก่อนมาเขาเคยเล่าให้กระผมฟังว่า "คนนั้นเป็นบ้า คนโน้นทำลายชีวิตของตนเอง คนโน้น...คนโน้นตรอมใจไป...ตรอมใจไปก็เลยตายเพราะความรัก" กระผมไม่เชื่อไม่เห็นจริงเลย คราวนี้มันได้แก่ตัวของกระผมเอง เล่นเอาเห็นจริงหมดซิขอรับ

จดหมายฉบับที่สุดที่ผมเขียนค้างอยู่ก็เลยตกลงมอบให้ยายเอี่ยมเอาไปให้ จะดีร้ายอย่างไรเจ้าหล่อนก็ไม่ตอบ เป็นแต่ยายเอี่ยมมาบอกว่า "ร้องไห้คร่ำครวญไม่เป็นอันกินอันนอน" พอค่ำลงได้ยินว่า "ท่านบิดาให้แม่มาพูดจาประเล้าประโลมพาตัวขึ้นไปหาคุณพ่อ" เห็นทีจะไปปรึกษาด้วยเรื่องแต่งงานนั่นแหละ

พอรุ่งขึ้นเวลาบ่ายก็เห็นเขาแห่ขันหมากหมั้นมาหมั้น ตกลงนัดแต่งงานกันวันมะรืน[๑] นี้ กองทุนกันข้างละ ๕๐ ชั่ง เหย้าเรือนไม่ต้องปลูก การก็จวนแจเว้นวันเดียวเท่านั้นแหละขอรับ ไม่มีช่องที่จะคิดผ่อนผันให้หายใจไปได้ยืดยาวเสียแล้ว คู่ชีวิตของกระผมก็จะต้องจำใจแต่งงานกับผู้อื่น มันเล่นเอาผมสิ้นสติอารมณ์สมประดี ยังเหลืออยู่ก็แต่ร่างกายเปล่า

เออ! อ้ายที่ตรงนี้ใต้เท้าลองนึกลองคิดดูสักหน่อยเถอะขอรับ ถ้า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปรืน" คำว่า "มะรืน" หมายถึง วันถัดจากวันพรุ่งนี้ไปวันหนึ่ง

ได้แก่ตัวของใต้เท้าบ้างจะเป็นอย่างไง กระผมทายว่า "เกือบเจียนดับเหมือนกันแหละขอรับ รักกันหรือก็แทบจะกลืนควรหรือมากลับกลายไปได้" เวลานั้นหรือขอรับจะเอาอะไรเข้ามาดับดูมันยิ่งกลับเร่งให้ถี่หนักขึ้น ทั้งความรักความแค้นเข้ามาแน่นตื้นเหลือจะฝืนอารมณ์ เจ็บช้ำในใจเหมือนใครเอาหอกเข้ามาร้อยสลักไว้ในทรวง หายใจก็สะอื้น อาหารไม่อาจจะกลืนลงไปได้ ลงนอนขรึมครุมเครือ[๑] อยู่กับที่ไม่เป็นสำที่จะคิดอะไร ดูมันเป็นเหน็บชาไปทั้งเนื้อทั้งตัว หนาวสะท้านเหมือนเป็นไข้ เฮอ! ยิ่งคิดก็ยิ่งแค้นดูมันแน่นตันไปหมด

พอค่ำลงสักทุ่มหนึ่งกระผมนอนเผลอ ๆ อยู่จะหลับก็ไม่ใช่ จะว่าตื่นก็ไม่เชิง ได้ยินแว่ว ๆ เสียงเจ้าหล่อนมาถามหากระผม ตกใจสะดุ้งแต่ยังนึกอยู่ว่าเราฝัน ที่ไหนล่ะขอรับประเดี๋ยวก็เห็นเจ้าหล่อนมาหมอบซบหน้าร้องไห้อยู่ในห้องกระผม โอ้ย! อ้ายที่หนาวสะท้าน อ้ายที่อ่อนใจต้องพยุงลุกพยุงนั่ง อ้ายที่เป็นเหน็บชาตื้นตันหายใจหายคอไม่ออก ดูมันหายเป็นหยิบทิ้งทีเดียวแหละขอรับ เสมอได้รับประทานยาทิพสัก ๑๐ ขนาน ดูเถอะ! ขอรับ แต่กำลังเจ้าหล่อนเศร้าโศกอยู่ยังงี้จะพิศไหนงามนั่นไม่มีที่ติ ดูหน้าหรือก็จิ้มลิ้มราวกับจะย้อย กิริยาก็กระต้วมกระเตี้ยม[๒] สมกันกับรูป จะพูดจาหรือก็เพราะดูเหมาะเจาะทุกอย่าง ใต้เท้าตรองดูเถอะ ความปลื้มใจที่กระผมได้รับในเวลานี้จะเป็นอย่างไร? ไม่มีอะไรจะเปรียบละยิ่งปลอบเจ้าหล่อนก็ยิ่งร้องไห้ กระผมก็พลอยร้องไห้ไปด้วย จะปลอบเจ้าหล่อนอย่างไรก็ไม่วายร้องไห้ เป็นแต่บอกว่า "อีฉันรักความสัตย์สู้สลัดความอาย ถ้าพ่อจอนไม่รักสัตย์ตามปฏิญาณแล้ว อีฉันก็จะยอมตายในชาตินี้ไม่ให้เสียสัตย์"

กระผมจึ่งปฏิญาณซ้ำอีกว่า "หล่อนอย่ามีความวิตก ฉันรักสัตย์เท่าชีวิต คำใดที่ฉันได้ลั่นปากไปแล้วไม่กลับได้อีกละ" แล้วกระผมก็เลยหนุงหนิงกันตามประสาความปลื้ม ปรับทุกข์ให้เจ้าหล่อนฟัง เจ้าหล่อนก็ปรับทุกข์ให้กระผมฟัง อ้ายทุกข์ต่อทุกข์ดูมันช่างตรงกันเหมือนกันจริง ๆ นี่แหละขอรับเขาว่า "มิตรจิตแล้วก็มิตรใจไม่ผิดเลย ใจต่อใจย่อมเล็งตรงกัน"

พอสักยามหนึ่งท่านกำนันมากก็มาหาว่า "คุณพ่อของเจ้าหล่อนให้เชิญกระผมไปที่บ้าน" กระผมตกใจนิ่งตะลึงไปเป็นครู่ ไม่รู้ว่า "จะดีจะร้าย

---

[๑] เขียนได้ทั้ง "คลุมเครือ" และ "ครุมเครือ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ลักษณะที่ก้ำกึ่งเอาแน่นอนทางหนึ่งทางใดไม่ได้

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่ค่อย ๆ เคลื่อนไหว หรือเคลื่อนไหวอย่างช้า ๆ

อย่างไร ? "

แต่ท่านกำนันท่านรับรองเป็นมั่นเหมาะว่า "จะไม่มีเหตุการณ์อะไร ?" เพราะกระผมกับท่านกำนันท่านก็รักเหมือนกะลูกกะเต้า ตกลงกระผมก็วางใจไปกับท่าน เห็นคุณพ่อนั่งเอกเขนกอยู่บนหอนั่ง แต่พอเห็นกระผมเข้าก็ค้อนหน้าบึ้งกำลังประหม่าตกใจเล่นเอาตัวผมสั่นไปเป็นนาน ที่ตรงนี้กระผมจะต้องเล่าให้ถี่ถ้วนหน่อยนะขอรับ ใต้เท้าโปรดฟังสักหน่อยเถอะ จะได้ จะเสีย จะเป็น จะตายเป็นอย่างไร ก็คงได้รู้รสกันคราวนี้แหละ

ตามั่น "เออ ! นายจอนเข้ามานี่แน่ะ ฮ่าย ! กระเถิบเข้ามาใกล้ ๆ สักหน่อยเถอะน่ะ"

จอนค่อย ๆ คลานเข้าไปใกล้แล้วยกมือไหว้หมอบอยู่ตรงหน้า "กระผมผิดแล้วขอรับคุณพ่อได้โปรด...คุณพ่อได้โปรด" *(เสียงกระเส่า ๆ)*

ตามั่น "หา[๑] ! ผิดแผดอะไร ใครไปทำไมเอ็ง ดูเถอะท่านกำนัน ง่า ! เอ็งมาพาลูกข้าไปไว้ที่บ้านหรือ ? บอกข้าตรง ๆ เถอะ ข้าไม่ว่ากระไรดอก"

จอน "เปล่าขอรับ แม่ละมุนเขาไปหากระผม ง่า ! เขาว่าเขาไม่อยากแต่งงานกับคุณเธอ"

ตามั่น "เออ...เออ ! เพราะเขารักอยู่กับเอ็งน่ะซิ ข้าได้ปลอบถามมันเท่าไร ๆ มันก็เอาแต่ร้องไห้ พรุ่งนี้ก็นัดว่าจะแต่งงานกับเขาแล้ว เอ็งทำข้าเจ็บปวดนัก ดีละคงได้เห็นกัน ง่า ! เดี๋ยวนี้เขาก็เป็นลูกเป็นเมียเอ็งแล้ว เอ็งจะว่ากระไรต่อไป ต้องส่งตัวมาให้ข้าก่อน วันนี้ข้าไม่ยอมให้เอ็งกลับไปบ้านละ"

จอนปากสั่น "ง่า ! รับประทาน น่ะ... ยังไม่ได้เป็นเมียกระผมหรอกขอรับ"

ตามั่น "ฮ่าย ! เอ็งอย่ามาหลอกข้า หญิงกับชายลงไปอยู่ด้วยกันแล้วมีธรรมเนียมที่ไหนบ้างล่ะจะไม่เป็นผัวเป็นเมียกัน"

จอน "ง่า ! ...ยังขอรับ เพราะกระผมได้ให้ความสัตย์ปฏิญาณไว้ต่อกันว่า 'ถ้าคุณพ่อคุณแม่ยังไม่อนุญาตก่อนแล้วกระผมไม่ล่วงเกินหรอกขอรับ' จะยอมตายด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง"

ตามั่น "ฮึ ! จริงดังนั้นหรือ ? เอ็งสาบานให้ข้าได้ไหมล่ะ ต่อหน้าท่านกำนันเดี๋ยวนี้แหละข้าจึ่งจะเชื่อ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ฮ่ะ"

จอน "ได้ขอรับ ให้กระผมมีอันเป็นต่าง ๆ ซิขอรับ"

ตามั่น "อื่อ...อื่อ ! เออ ! ชอบกลคนอย่างนี้จะหาที่ไหนได้ เขาดีจริง ๆ ควรยกให้ ยังไงท่านกำนัน"

กำนันมาก "ก็ข้าบอกแล้วว่า 'มันไม่เหมือนแต่ก่อนพอจะเลี้ยงเป็นลูกเป็นเต้าได้หรอกน่ะ' แกไม่เชื่อข้าก็ไม่อยากขัดใจ เด็กต่อเด็กมันรักกันแล้วไม่ควรจะแกล้งมัน ขืนอกขืนใจให้มันแต่งงาน ถึงจะอยู่กินด้วยกันก็ไม่มีความสุข"

ตามั่น "เออ...เออ ! ข้าดูคนผิดไป ถ้ายังงั้นก็ตกแต่งให้มันเสียในแรมเดือนนี้ทีเดียวแหละ"

กำนันมาก "อ้ายราย**คุณเกต**บอกคืนเขาแล้วหรือยังล่ะ ?"

ตามั่น "เฮอะ ! บอกคืนแล้วซิ จะไม่บอกคืนเขาอย่างไรล่ะ ? พรุ่งนี้ก็เป็นวันขันหมากแล้วนี่ แน่ะ ! พ่อจอน ถ้ายังงั้นเอ็งพาแม่เขาไปพบลูกเขาสักหน่อยเถอะได้ไหม ? เขาร้องไห้ร้องห่มคิดถึงลูกถึงเต้าเขาเป็นวรรคเป็นเวร[๑] อยู่ในเรือนแล้วก็พากันมาบ้านนะ ไม่เป็นไรเอ็งอย่าสงสัยข้าจะคิดการตกแต่งให้งามหน้างามตาซิน่ะ"

แล้วกระผมก็พาคุณแม่ไปบ้านกระผม ไปพูดจากันอยู่สักหน่อยก็พาแม่ละมุนมาบ้าน กระผมก็ตามมาด้วย คุณพ่อท่านยังไม่ไว้ใจสงสัยว่า "ผมจะหลอกลวง" ซักถามแม่ละมุนอีก

แม่ละมุนก็เลยเล่าความมาตั้งแต่ต้นแรกรักกับกระผมแลได้ปฏิญาณไว้แก่คุณพ่อของเจ้าหล่อนอย่างไร ? แลได้ปฏิญาณไว้แก่กระผมอย่างไร ? แลได้ให้กระผมปฏิญาณให้แก่เจ้าหล่อนอย่างไร ? แลเจ้าหล่อนได้รักษาความสัตย์ตามปฏิญาณไว้อย่างไร ? กระผมได้รักษาความสัตย์ตามปฏิญาณอย่างไร ? จนถี่ถ้วนทุกประการ

พอถึงวันแรม ๕ ค่ำเป็นวันดี กระผมได้แต่งงานอยู่กินกับแม่ละมุนมาจนทุกวันนี้

"เชิญคุณพระตรองดูเถอะขอรับ แหม้ ! อ้ายคุณเกดมันโกรธผมเสียนี่กระไร แต่ทำไมผมไม่ได้หรอกขอรับ เพื่อนฝูงของกระผมมีมาก แถวปาก[๒]น้ำโพละก็เป็นดัง คุณพระก็เคยขึ้นไป ๒ หนแล้ว ถ้าคราวนี้ละก็อย่ากลัวเลยขอรับ กระผมรับรองเต็มที่"

---

[๑] ค้าวิเศษณ์ หมายถึง ไม่รู้จักจบจักสิ้น ต้นฉบับเขียนว่า "เป็นวักเป็นเวน"

[๒] จังหวัดนครสวรรค์

แต่งงานแก้แค้น[๑]

เมื่อข้าพเจ้าออกไปอยู่เมืองอังกฤษนั้น วันหนึ่งข้าพเจ้าได้ไปยังศาลาสภาอนุเคราะห์นักโทษที่พ้นโทษเพื่อจะพบปะกับพนักงานในศาลนั้นผู้หนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนของข้าพเจ้าด้วยกิจอันหนึ่ง พอข้าพเจ้าเยี่ยมเข้าไปถึง กำลังมีผู้เขาพานักโทษที่พ้นโทษแล้ว "หากขัดขวางจะขอพึ่งให้สภาช่วยอนุเคราะห์" มายังศาลานั้นเป็นหลายคน มีนักโทษผู้หนึ่งปนมากับนักโทษเหล่านั้น เอาเถอะ ! ข้าพเจ้าจะเรียกชื่อว่า **"ยอนล็อก"** เขายังเป็นชายฉกรรจ์กำลังหนุ่มอายุไม่มากกว่า ๓๓ ปี ต้องพิพากษาโทษฐานครุทัณฑ์ในการที่พยายามวางยาพิษคิดจะฆ่าภรรยาของเขาเอง จึ่งต้องรับพระราชอาญาจำคุกอยู่ ๑๐ ปี

นักโทษคนที่ว่านี้นายคุกยอมรับรองว่า "เป็นคนมีวิชาความรู้ดีทีเดียว แลเมื่อยังติดระวางโทษจำอยู่ในคุกนั้นเขาประพฤติตนเรียบร้อยดีอย่างยิ่ง ได้คะแนนความดีมีเงินรางวัลมากกว่านักโทษผู้อื่น ๆ สิ้น" เขาขอต่อสภาให้อนุเคราะห์จะให้ทำงานอย่างไร ? ก็ยอม จะรับทำทุกอย่างขอแต่ให้มีทางทำมาหากินเลี้ยงชีวิตโดยสุจริตเท่านั้น แต่เวลานั้นเผอิญพนักงานในสภาเขามีธุระมากจึ่งนัดผัดไปว่า "วันเสาร์หน้าจึ่งค่อยมาใหม่"

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุล "วรวรรณ")*. "อ่านเล่น : เรื่องแต่งงานแก้แค้น." **วชิรญาณ** ๑ , ๓ (ธันวาคม ๑๑๓) : ๒๗๕-๒๙๕.

ณ วันนั้นเผอิญข้าพเจ้ามีธุระไปหาเพื่อนที่เป็นพนักงานในศาลานั้นอีก แต่พอข้าพเจ้านั่งลงมิทันใด จำเพาะเจอยอนล็อกโผล่เข้ามาอีก แต่คราวนี้ดูกิริยาท่าทางเขาเพี้ยนผิดไปมาก ดูเหมือนตื่นตกใจอะไรมา หน้าตาซีดตัวสั่นงกงันทะเลิกเทิกทาก ตรงเข้ามาหน้าโต๊ะเลขาธิการกระหืดกระหอบพูดว่า "ขอรับประทานโทษเถิดใต้เท้าขอรับ กระผมอยู่ในลอนดอนไม่ได้เสียแล้ว ใต้เท้าได้โปรดกระผมอยากจะให้ส่งไปเสียให้พ้นไปถึงไหน...ถึงไหนยอมหมด"

เลขาธิการถามว่า "จะให้ส่งไปที่ไหนหะ ?"

ยอนล็อกคางสั่นหงับ ๆ กระเส่าเสียงตอบตะลีตะลานว่า "ไปที่ไหนไม่เลือกละขอรับขอแต่ให้ไกลให้ลับลับ เงินรางวัลของกระผมมีติดตัวมาแต่ในคุกบ้างก็ขอกราบเท้าเพิ่มเป็นค่าโดยสารเข้าอีกด้วย ขอแต่ให้ไกล กระผมไม่ขอรับประทานเสื้อผ้าอะไรอีกแล้วขอรับ กระผมมีติดตัวเท่านี้ก็พอครองอยู่แล้ว อยากแต่จะหนีไปเสียให้พ้นเท่านั้น โปรดด้วยเถิดเจ้าประคุณ"

"จะหนีใครไปให้พ้นหะ ?"

"หนีเมียของกระผมเองขอรับ น่าที่เขาจะตายเป็นผีเสียแล้ว" แต่ที่จริงไม่อย่างนั้นเลย ปิศาจเขามาเจอะกระผมเข้าที่กลางถนนโดยฉุกละหุกยังไม่ถึง ๒ ชั่วโมงมานี่เลย เหมือนเขาแหกหูแหกตาหลอกกระผม "โฮ ! กระผมเหลือจะเชื่อได้ว่า 'เขาเป็นผู้หญิงอย่างไรหนอ ?' ร้ายกาจเหลือเกินถึงเช่นนั้น"

เลขาธิการฟัง ๆ แล้วพยักหน้าพูดว่า "อ้อ ! การที่เป็นนั้นเจ้าเที่ยวตามหาเมียของเจ้า ไปพบเขาเข้า ข้างเจ้าอยากจะให้เขาอยู่กินกับตัวเจ้าอีกต่อไปดังเดิม แต่ข้างเขาไม่ยอมอยู่ด้วยกะเจ้าอย่างนั้นละซี ?"

ยอนล็อกสะดุ้งสันศีรษะส่งเสียงอย่างพิลึกว่า "ม่ายช่าย[๓] ! อยู่กินกับเขาอีก ! อะไร ! ...อะไรว่าเขาไม่ยอมอยู่กับกระผมนะหรือ ? โฮ...โฮ ! คุณพระคุณเจ้าช่วยลูกด้วยเถิด ม่ายช่าย ! ไม่อย่างนั้นขอรับ กระผมคงต้องฆ่าเขาเสียเป็นแน่ ถ้ากระผมขืนอยู่ในที่ที่เขาพอจะติดตามไปถึงตัวได้ กระผมเชื่อว่า 'เขาคลั่งเสียแล้ว' แต่กิริยาอาการน้ำเสียงเขาไม่บ้าหรือบอเลยทีเดียว เขาอยากจะให้กระผมฆ่าเขาเสีย เขาสบถสาบานว่า 'เขาจะรบกวนตอแยกระผมไม่ให้มีสุขได้จนกว่ากระผม

---

[๓] ไม่ไช่ เป็นเสียงพูดลักษณะลากเสียงยานคาง

จะฆ่าเขาเสีย กระผมจะได้สิ้นชีวิตที่ตะแลงแกงน่ะก็จะต้องเป็นเช่นนั้นจริง ๆ' กระผมรู้สำนึกแน่อกแน่ใจว่า 'จะต้องเป็นเช่นนั้นเสียแน่แล้ว'

ถ้ากระผมไม่สามารถที่จะเอาทะเลกว้างมาเป็นคูกันคู่เราผัวเมียให้พรากกัน อย่าให้ปะหน้าค่าตากันอีกต่อไปอีกได้ โปรดเวทนานึกว่าเอาบุญเถิด! พ่อเจ้าประคุณ!"

เขาสะอื้นพลางยกสองมือพนม ยกปลก ๆ เสียงอ่อยอ้อนวอนราวกะคนตกที่คับแค้นแสนสาหัส วิงวอนร้องขอชีวิตว่า "อย่าปฏิเสธที่จะสงเคราะห์กระผมดังกราบเรียนเสียเลยเจ้าประคุณ ช่วยชีวิตลูกไว้เอาบุญสักครั้งหนึ่งเถิด"

เสขาธิการจึ่งว่า "เจ้าต้องชี้แจงก่อนว่า 'ทุกข์ร้อนของเจ้าสำคัญฉันใดถึงแก่จะให้เราอนุเคราะห์เป็นการพิเศษ' ทำไมเจ้าถึงจะต้องทำแก่เมียของเจ้าอย่างนั้น ดูขันอยู่"

กระผมมิรู้ที่จะออกปากอย่างไรได้? นอกจากว่า "ภรรยากระผมเขาเสียจริต" แต่ถ้าใต้เท้าจะเมตตาเงี่ยโสตฟังกระผมเล่าแล้ว ใต้เท้าก็คงพอสามารถที่จะวินิจฉัยเอาเองได้

กระผมจะเล่าให้สั้นสุดแต่จะย่อได้ แต่กระผมต้องเล่าทวนถอยหลังขึ้นไป กระทั่งเวลาเมื่อเราต่างคนต่างเป็นโสดอยู่ด้วยกัน เมื่อกำลังตัวเขาคือภรรยาของกระผมนั่นนะขอรับรักใคร่สนิทติดพันกันกับเสมียนรองของกระผมที่ทำการในห้างแห่งเดียวกัน คนหนุ่มชื่อ **"เตเลอ"** อายุเราก็รุ่นราวคราวเดียวกัน **"แคโรไลน์"** เป็นชื่อภรรยาของกระผมเมื่อเขาเป็นสาว เรา ๓ คนทำการอยู่ในห้างแห่งเดียวกันนี่แหละเราจึ่งได้รู้จักมักคุ้นกัน

กระผมมีใจรักแม่แคโรไลน์ตั้งแต่ได้แลเห็นหน้าหล่อนครั้งแรก แต่กระผมไม่กล้าพอที่จะแสดงความรักของตัวให้หล่อนเห็นได้ด้วยกระดากกระเดื่องตะขิดตะขวง สู้กลั้นกลืนความรู้สึกอยู่แต่ในใจของตนมาช้านาน จนวันหนึ่งกระผมคิดว่า "คราวนี้ถึงเวลาควรเราจะออกปากได้แล้ว" แต่เมื่อกระผมเปรยปรายเคาะแคะออกไป หล่อนหัวเราะก๊ิก ๆ อย่างพิลึกพิลั่นเล่นเอาผมอั้นอึ้งเก้อมิรู้ทางไปประเดี๋ยวหล่อนหน้าบึ้งบอกว่า "หล่อนจะต้องบอกความข้อที่กระผมลวนลามให้เตเลอเสมียนของกระผมทราบ"

กระผมไม่เคยได้นึกได้ฝันสักขณะเดียวว่า "หล่อนมีอะไรเกี่ยวข้องกันอยู่ก่อน" แต่เมื่อกระผมถามเตเลอ เขาบอกกระผมกลายเป็นอย่างอื่นไป เขาว่า

"เขารักใคร่กันเป็นการลับมา ๖ เดือนหรือกว่าแล้ว ได้สัญญากันตกลงว่าแต่พอเขาเก็บเงินไว้ได้พอที่จะหาห้องเรือนให้แม่คนนั้นอยู่ได้เมื่อใด เขาก็จะแต่งงานออกหน้าออกตากันเมื่อนั้น"

ตัวเขาสิได้เงินเดือนแต่ชั่วปีละ ๘๐ ปอนด์ เงินเดือนกระผมถึง ๑๒๐ ปอนด์ ก็ยังรู้สึกว่า "บางทีจะไม่ค่อยมีทางที่จะขยักเงินไว้ให้พอหาห้องหับสมปรารถนาดังที่เขาบอกกระผมได้เสียอีก"

กระผมอดปากมิได้จึ่งพูดว่า "ฉันหวังใจว่าแกเห็นจะใจเฉื่อยไม่มีร้อนรี้ร้อนรนเลยละซีเกลอเตเลอเอ่ย แกคิดว่าจะช้านานสักปานใดที่แกจะต้องรอใจอยู่จนกว่าจะเก็บเงินพอซื้อห้องหอได้ เพราะดูเผิน ๆ แล้วแกจะขยักเงินเหลือใช้สอยไว้กว่าเดือนละ ๒ ปอนด์ ก็มิใคร่ได้ไม่ใช่หรือ ?"

เขาตอบว่า "นี่แลเพื่อนเอ่ย ! กันได้บอกความลับแก่แกข้อหนึ่งแล้ว พูดแล้วเหยียบเสียเถิดหนา กันจะบอกความลับสำคัญให้แกฟังอีกข้อหนึ่ง แต่แกต้องสัญญาว่า 'จะปิดความลับของกันให้มิดนะ' เพราะถ้ารู้ไปถึงหูนายห้างเข้าเมื่อใด กันเป็นต้องถูกไล่ในขณะนั้นเป็นแน่ กันได้ลองพนันเสมอนอกแข่งม้ากับเขา กันถูกเคราะห์ดีรวยมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่แกต้องอย่านึกหนาว่า 'กันจะโง่เพ้อเชื่อว่าการพนันเช่นนั้นเป็นทางมั่งมีได้' กันได้สัก ๓ ปอนด์แล้วจึ่งนึกจะลองเสี่ยงเคราะห์ต่อไปหมายได้ต่อไปอีก แต่ถึงจะอย่างไร...อย่างไรก็ตามเถอะ แต่พอกันแต่งงานสมใจแล้วกันจะสัญญาให้แกเป็นมั่นคงว่ากันจะไม่เล่นอีกต่อไปเลยเป็นอันขาด'"

"นี่แหละขอรับใต้เท้า" ยอนล็อกพูดพลางก็แลบลิ้นเลียริมฝีปากแห้ง ถอนใจใหญ่ "ฮื้อ!" ทำตาละห้อยเล่าต่อไปว่า "โปรดฟังกระผมเล่าเหมือนเช่นอ่านหนังสือเรื่องเถิดขอรับ บางทีจะเหลือที่ใต้เท้าจะเชื่อว่า 'จริงได้ทั้งนั้น' แต่ที่จริงเป็นความสัตย์ใช่มุสาเลย กระผมต้องยอมว่ากระผมออกกลุ้มกล้ำฉุนฉิวทั้งแค้นทั้งขุ่นไม่น้อยเลย ใต้เท้าลองเอาฝ่าเท้าตรองดูเถิดขอรับ ด้วยเหตุว่าเพื่อนที่รักของกระผมอย่างคู่ชีวิต มาทำเหตุขัดคอขัดความพอใจไม่ถูกอารมณ์ทั้ง ๒ ข้อ แต่กระผมออกเสียใจมากในข้อหลังที่เตเลอริเล่นเบี้ย คงพาให้เสียคนได้"

กระผมไม่ได้ออกปากว่ากระไรในเรื่องนั้นแก่เขาในเวลานั้นสักคำหนึ่งเลย แต่ในกลางคืนวันนั้นกระผมได้เขียนหนังสือไปถึงเขาฉบับหนึ่ง ขอแลวิงวอนชี้แจงโทษให้ทิ้งการเล่นพนันเสีย เพราะถ้าขืนเล่นลงท้ายเขาก็คงจะต้องฉิบหายไม่เร็วก็ช้าเป็นแน่แท้ อนึ่งถ้าเขาขืนไม่ละพยศชั่วเช่นนี้ กระผมก็ไม่คิดเห็นว่า "เป็นหน้าที่ของกระผมที่จะต้องปิดความลับเรื่องพนันแข่งม้าเสมอนอกของเขา

ให้ลับตามที่เขาเอาสัญญานั้นด้วย"

อนึ่งข้าพเจ้าคิดอยากจะให้ดีแก่เขา หมายจะให้แม่ที่รักของเขาช่วยว่ากล่าว จะได้อาย จะได้เลิกความชั่วเสียได้ กระผมจึ่งกล้าตรงไปหาแม่แคโรไลน์เล่าเรื่องราวที่คนที่รักของหล่อนริมิชอบนั้นให้ฟังทุกประการ กระผมเอาหนังสือตอบที่เตเลอเขามีมาถึงกระผม

เขาว่า "เป็นการพ้นเวลาที่กระผมจะไปเทศนาให้เขางดเล่นในคราวนั้นเลยมาเสียแล้ว เป็นจนใจมิรู้จะทำฉันใดได้ ด้วยเขาได้ลงเงิน ๓ ปอนด์พนันเสมอนอกแข่งม้า **'เซนต์เลเยอ'** เสียแล้ว"

เขาหวังใจว่า "ถ้าชนะจะได้เงินสัก ๓๐ ปอนด์"

กระผมชี้แจงแก่แม่แคโรไลน์ว่า "เป็นการร้ายแก่หล่อนมากเหมือนทอดตัวเข้าไปเสี่ยงเคราะห์ในการที่จะแต่งงานกับคนเช่นนั้น" กระผมพูดดี ๆ หมายจะให้ดี แต่ยังไงแม่แคโรไลน์กลับโกรธว่ากระผมใส่ความคิดร้ายต่อเพื่อนว่าเอาเจ็บแสบมาก

หล่อนว่าหล่อนจะบอกเตเลอว่า "กระผมเจ้ากลมารยาคิดล่อลวงต่าง ๆ"

หล่อนพูดจาเหลือเกินที่กระผมจะอดทนได้ กระผมออกเคืองจึ่งบอกแก่หล่อนให้รู้สำนึกเสียบ้างว่า "การที่กระผมมาบอกกล่าวหล่อนนั้นเพราะหวังดีฉันมิตรสหายไว้ใจกัน ถ้าหล่อนขืนพยายามที่จะยุยงให้เตเลอกับกระผมวิวาทบาดหมางแตกร้าวกันแล้ว บางทีความร้ายยิ่งกว่าหล่อนจะคิดเห็นจะกลับย้อนเข้าตัวทำให้เตเลอต้องรับทุกข์เอง" เหตุนี้หล่อนจึ่งต้องสงบปากนิ่งไป

แต่ไม่ทันใดผลความชั่วมาตามทันเข้า เคราะห์ของเตเลอในการพนันถูกเป็นโชคร้ายตามคำที่ตัวเขาบอกกระผมเองว่า "เขาเสียมากกว่าที่เขาได้ไว้แต่ก่อน" ข้อนี้เองทำให้เขากล้าหาญอำมหิตทำความชั่วที่กระผมรู้สึกเป็นแน่ว่า "ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วเขาคงไม่กล้าทำ หรือที่สุดแต่กล้าคิดจะทำก็ยังคงจะไม่กล้าเสียอีก เกิดความขึ้นด้วยเรื่องเงินกระดาษใบละ ๕ ปอนด์ สมบัติของห้างหายไปที่โต๊ะเขียนหนังสือของกระผม ๓ ใบ คิดดูเถิดอยู่ในฐานตกหนักเป็นการร้ายแก่กระผมอย่างยิ่ง"

กระผมจำใจต้องพิสูจน์ตัวให้ขาวตามแต่จะทำได้ สุดแต่อย่าให้นายห้างท่านสงสัยว่า "กระผมเป็นขโมย" กระผมมิได้คิดสงสัยใครเลยนอกจากเตเลอเพื่อนของกระผมเอง แลเมื่อกระผมถูกนายห้างท่านซักไซ้ไต่ถามถึงตัวเข้าว่า "กระผมรู้อัธยาศัยแลความประพฤติเสมียนรองของกระผมเป็นอย่างไรบ้าง ?"

กระผมต้องจำใจบอกท่านตามสัตย์ตามจริง บอกเรื่องเตเลอตามที่กระผมได้รู้ได้เห็นในการที่เขาพนันเสมอนอกแข่งม้า แลเขาเสียเงินเมื่อสองสามวันมานี้ นายห้างท่านก็เรียกตัวเขามาซักถาม ผลที่สุดนั้นนายห้างท่านเชิญนายพลตระเวนคนหนึ่งเข้ามาในห้าง เมื่อค้นห้างเสมียนพบเงินกระดาษที่ขโมยลักไปในหีบบุหรี่ของเตเลอ นายพลตระเวนก็พาตัวเตเลอไปส่งศาล ถูกชำระหาว่า "เป็นผู้ร้ายลักนาย แลต้องพิพากษาว่าผิดเป็นมัธยมโทษต้องจำคุก ๑๘ เดือน"

ตัวกระผมเองจักแหล่น[๑] จะถูกใส่โทษที่ไม่บอกไม่กล่าวให้นายห้างทราบว่า "เตเลอริเล่นการพนัน" แต่เผอิญเป็นเคราะห์ดีท่านไปค้นพบหนังสือที่กระผมขอให้เตเลอทิ้งความชั่วร้ายในการเล่นเบี้ยนั้นเสีย เป็นการดีแก่กระผมจึ่งรอดตัวไปได้

ฝ่ายเตเลอเขาก็ร้องอยู่ว่า "เขาไม่รู้ไม่ชี้ไม่ได้ลักไม่ได้ขโมย" เลยไถลแก้ตัวซัดป้ายเพื่อนกันวุ่นใหญ่ ให้การว่า "คงจะเป็นใครที่มีสาเหตุในตัวปองร้ายเขา ลอบเอาเงินกระดาษเขามาใส่ไว้ในหีบบุหรี่ที่ไปค้นพบเข้า ปรักปรำจะให้เขายับเยินเสียคนปนปี้"

ข้างแม่แคโรไลน์ก็อาศัยเข้ามาเป็นพยานเบิกความท่ามกลางศาลประจานความลับที่กระผมได้ไปเกี่ยวข้องกันกับหล่อน แลที่หล่อนเกี่ยวข้องกันกับเตเลอ ให้การข้อที่กระผมได้ขู่หล่อนว่า "ถ้าหล่อนขืนเอาความที่กระผมพูดกับหล่อนไปเล่าให้เตเลอฟัง ความร้ายแรงจะตกหนักแก่เตเลอ"

แต่ท่านตระลาการพิพากษาว่า "คำแม่แคโรไลน์เบิกเป็นพยานมิควรฟัง เพราะชั่วแต่พยายามที่จะก่อข้อสงสัยเป็นเท็จใส่ความคนที่สุจริตไม่รู้ไม่ชี้แท้ ๆ หาเหตุที่พูดจาทัดทานโดยฉันเป็นเพื่อนรักกับนักโทษ อยากจะให้ทิ้งการเล่นเบี้ยจริง ๆ เท่านั้น" แลทั้งได้เห็นปรากฏในต้นหนังสือถึงนักโทษ ห้ามปรามมิให้ริความชั่วเป็นพยานพิสูจน์ตัวเองให้เห็นชัดว่า "เป็นคำตักเตือนอย่างดีแลหวังดีต่อมิตรโดยซื่อตรง" แต่การที่เตเลอต้องรับพระราชอาญาตามคำพิพากษาอย่างหนักนั้นไม่สู้กระไรแก่เตเลอนักเลย ด้วยตัวเขาหนีตายเสียในคุกแต่เมื่อติดโทษได้สัก ๓ เดือนเท่านั้นเอง

---

[๑] อ่านว่า จัก - กะ - แหล่น เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง จวนเจียน เกือบ หวุดหวิด

ในระหว่าง ๓ เดือนนั้นกระผมไม่ได้เห็นหน้าแม่แคโรไลน์เลยสักหน เดียว กระผมวางใจเป็นกลาง ๆ มิได้คิดพยาบาทอาฆาตหล่อน แต่กระผมไม่อยาก จะเสือกสนไปพบปะหล่อนอีก ไหน ๆ หล่อนก็ได้ให้การทับถมเอากระผมจะเอาเสีย ให้ล่มจมในศาลเมื่อวันนั้นแล้วก็เป็นแล้วกันไปที แต่กระผมมีความประหลาดใจนัก แต่พอได้ข่าวว่า "เตเลอตายเสียในคุกแล้วได้สักหน่อย"

หล่อนเขียนหนังสือมาถึงกระผม คำหล่อนว่า "เดี๋ยวนี้การอะไร... อะไรก็ล่วงลับเลยเวลามาแล้ว แต่หัวใจของหล่อนยังร่ำคาญอยู่มิรู้หาย จนกว่า หล่อนจะได้ขอโทษกระผมในความผิดที่หล่อนได้ทำแล้ว หล่อนยิ่งนึกเรื่องราวขึ้นมา ขณะใด หล่อนก็ยิ่งเศร้าเสียน้ำใจ แค้นใจตัวของหล่อนเองในการที่คาดน้ำใจ กระผมผิด ผิดใจกันเปล่า ๆ" แลยังมีข้อความต่าง ๆ ในหนังสือของหล่อนรวมใจ ความก็อย่างเช่นว่านี้อีกมาก ไม่จำเป็นจะต้องเพ้อพรรณนาด้วย

ใต้เท้าคงจะเข้าใจได้ง่าย ๆ ว่า "กระผมย่อมพิศวงมาก แลยินดี มากเหมือนกันที่ได้รับหนังสือฉบับนั้น" กระผมถือใจว่า "เป็นหน้าที่ของกระผมที่ จะต้องไปหาหล่อนแสแสดงน้ำใสใจจริงของตัว ทั้งยกโทษอภัยให้หล่อนด้วย"

บรรดาความรักเก่าที่เคล้าอยู่ในหัวใจกระผมผูกพันหล่อนมาแต่เดิม กลับมาอยู่กะเนื้อกะตัวหมด เมื่อเราทั้งสองได้พบหน้ากันใหม่ราวกะใครมาตักขวัญ ที่เที่ยวร่อนเร่มาเทลงในอก ข้างหล่อนก็สิ้นรังเกียจเกี่ยงงอนค้อน ๆ เอือน ๆ เหมือน แต่ก่อน กระผมดีใจเจียนจะโสดในการที่รู้สึกว่า "หล่อนรักตอบความรักของตัวที่ มัวเพ้อมาช้านาน"

ครั้นเราดีกันเป็นปรกติมาได้สักหน่อย ดูความรักความสนิทสนมก็ มีแต่ทวีขึ้นทุกเวลา จนกระผมกล้าเกี้ยวพาราสีเชิญหล่อนมาเป็นภรรยาของกระผม ตรง ๆ หล่อนก็ตกลงปรองดองรับน้ำคำกระผมอย่างเรียบร้อย สักหน่อยเราก็ แต่งงานอยู่กินเป็นภรรยาสามีด้วยกันโดยปรกติ

แต่ไฉนหนอหล่อนไม่เป็นเมียช่างฉอเลาะชักชวนให้ชื่นหัวใจเหมือน กระผมหมายใจว่าจะได้ปลื้มหล่อนเลย แต่ไม่เห็นมีผู้หญิงที่อยู่ในถ้อยในคำ เอาใจใส่ ปฏิบัติวัตรถากอยากจะให้กระผมมีความสุขคนไหนเหมือนเมียของกระผมคนนี้เลย

แต่ก่อนนั้นนานมาแล้วกระผมได้รับประกันชีวิตของกระผมไว้ ๓๐๐ ปอนด์ ครั้นอยู่กินด้วยกันแล้วกระผมให้หล่อนไว้ว่า "เผื่อกระผมด่วนตายจาก

ต้นฉบับเขียนว่า "ระวาง"

หล่อนไป หล่อนจะได้เอาไว้เลี้ยงชีวิตเป็นมรดกประสายาก" แต่เมียของกระผมไม่ยินดีเลย กลับรบกวนให้กระผมไปทำรับประกันชีวิตของหล่อนด้วยจึ่งจะเป็นที่ชอบใจ ทั้งราคาก็ให้มากกว่าที่กระผมได้ทำแล้วสัก ๒ เท่า กระผมก็ไม่คัดค้านตกลงเป็นพาหล่อนไปทำรับประกันชีวิต การเรื่องนี้นับแต่วันเราแต่งงานด้วยกันมายังไม่ทันถึง ๔ เดือน แต่ครั้นภรรยากระผมได้รับประกันชีวิตแล้วไม่ทันถึงเดือนหล่อนก็ไม่สบายเหมือนแต่ก่อน ป่วยเสาะ ๆ แสะ ๆ ๓ วันดี ๔ วันไข้ บางทีหล่อนป่วยวันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้างแล้วก็หาย บางทีก็เจ็บหนักลากไปถึง ๗ วัน ๘ วันจึ่งค่อยทุเลา เราอยู่ด้วยกันในเรือน ๒ ห้องไม่มีบ่าวไพร่ใช้สอย เมื่อหล่อนเจ็บกระผมก็คอยปฏิบัติพยาบาลมิได้คิดแก่เหนื่อยยากหรือออกเดือดร้อนเลย เพราะถ้ามีน้ำใจที่ชายรักหญิงอย่างมากฉันใดกระผมก็นับเป็นผู้หนึ่งซึ่งรักเมียไม่น้อยแก่เขาทั้งหลาย

เคราะห์กรรมกระไรเลยหนอ อาการที่ภรรยากระผมป่วยมีแต่มากขึ้นไม่สบายถี่เข้าทุกที หมอที่เราหาเขามาก็ดูเหมือนว่า "จะไม่รู้แน่ว่าโรคเป็นเพราะอะไร?" ยังมีผู้หญิงคนใช้คนหนึ่งเป็นบ่าวของคุณยายนายบ้านที่เราเช่าท่านอยู่ ท่านให้มาช่วยปฏิบัติตามเวลากำหนดสำหรับรินยาให้หล่อนรับประทานบ้าง หุงต้มอาหารสิ่งใด ๆ ที่หล่อนนึกจะอยากรับประทานขึ้นมาบ้าง ข้างเราต้องเพิ่มเงินค่าเช่าเติมให้คุณยายนายบ้านอีก แต่ข้างคุณยายนายบ้าน ท่านไม่ให้เงินเดือนนางผู้หญิงคนใช้ผู้นั้นเพิ่มขึ้นอีกบ้างนอกจากธรรมดาเลย เพราะฉะนั้นดูอาการนางคนใช้ทำงานก็ทำอย่างเสียไม่ได้ ไม่มีน้ำใจสมัครทำ

อยู่มาวันหนึ่งภรรยากระผมถามกระผมว่า "กระผมนึกว่าจะเป็นได้บ้างหรือไม่ที่อีบ่าวคนนี้มันจะกล้าหาญดุร้ายพอที่จะแกล้งเอาอะไรที่ไม่ควรกินมาให้กิน" เพราะวันนั้นหล่อนว่า 'ดูหล่อนรู้สึกไม่สู้จะสบาย' ดูเหมือนรสแป้งที่กินแต่ก่อนก็หวานปะแล่ม[๑] ๆ วันนี้ดูเฝื่อน ๆ เอื่อน ๆ อย่างไรอยู่มิรู้ ?"

กระผมออกเห็นอุตริพิกลนักที่แม่คนไข้ช่างปล่อยความคิดคิดเห็นไปเช่นนั้น แต่ในเวลาบ่ายวันนั้นกระผมถูกคนไปตามตัวมาจากห้างที่ทำการอย่างกระหืดกระหอบ คนที่ไปตามบอกข่าวน่าตกใจนักว่า "เมียของกระผมเจ็บหนักเต็มทีแล้ว อาการร่อแร่จวนจะสิ้นใจอยู่รำมะร่อแล้ว" แลนางคนใช้ก็ถูกจับตัวไปขังตะรางในการที่สงสัยว่า "จะแอบวางยาตายภรรยากระผม" กระผมสิ้นสติผลุนผลันกลับมา แต่พอถึงบ้าน "อนิจจาเอ๋ย ! กระผมมาเจอเหตุร้ายแรงเหลือเกินสมเหมือน

---

[๑]คำวิเศษณ์ หมายถึง อ่อน ๆ น้อย ๆ ส่วนมากใช้กับสิ่งที่มีรสหวาน

คำเขาบอก แต่ก่อนออกไม่นึกเห็นว่าจะเป็นได้เลย"

เมื่อไต่ถามได้ความว่า "เมื่อเวลาเช้านางสาวใช้เทแป้งแอโรรูดออกจากขวดที่กระผมไปซื้อมาเองเมื่อวันก่อน ออกเบียก[๑] ให้ภรรยากระผมรับประทาน แต่พอหล่อนชดเข้าไปเกือบหมดถ้วยก็จุกเสียดปวดไปทั่วสรรพางค์กายกระสับกระส่ายสิ้นสติ หล่อนก็วานเขาไปตามหมอแลไปตามกระผมมา"

ภรรยากระผมหล่อนบอกแก่หมอว่า "หล่อนสงสัยนางสาวใช้ว่ามันจะแกล้ง"

หมอเขาตรวจแป้งที่เหลือติดก้นถ้วยก็ปรากฏว่า "มียาพิษผสมอยู่กับแป้งเป็นพยานความผิดของนางสาวใช้" จึ่งต้องจับตัวส่งไปขังตะรางในทันทีทีเดียว

เป็นบุญนักหนาเฉพาะถูกยาแลแก้ไขทันเวลาไม่เสียท่วงทีจึ่งหนีอันตรายร้ายแรงรอด ในเวลาเย็นวันนั้นภรรยากระผมค่อยทุเลาตาก็แลเห็น หูก็ได้ยินมีกำลังพอจะตอบปัญหาที่สารวัตรพลตระเวนซึ่งเขามาเยี่ยมเรา เขาขอซักถามได้

ตัวกระผมนั่ง ๆ ยืน ๆ อยู่ข้างเตียงนอนภรรยา ตั้งแต่มาถึงจนจวนค่ำได้ยินคำตอบคำถามตลอด ภรรยากระผมว่า "หล่อนรู้สึกรสแป้งที่นางสาวใช้คนนี้ทำมาให้หล่อนเผื่อนมาก่อนหลายครั้งแล้ว"

นายสารวัตรปรารถนาจะใคร่เห็นชั้นที่ตั้งขวดแป้ง แลยกรื้อขวดอาหารต่าง ๆ ลงจากชั้นที่ตั้งเอง ขนเอาขวดเอากลักเหล่านั้นส่งไปโรงพักพลตระเวนหมอ

กระผมได้เล่าให้ใต้เท้าฟังแล้วว่า "เรือนที่เราอยู่มีแต่ชั่ว ๒ ห้องเท่านั้น ชั้นที่ตั้งขวดกลักเครื่องกินนั้นตั้งอยู่ในห้องนอก" กระผมตามสารวัตรพลตระเวนเขาไปตรวจที่ชั้นวางของ แต่อย่างไรสารวัตรเขาหวนเหลียวกลับมาซักตัวกระผมเองเข้าบ้างว่า "ตัวท่านเองเคยเก็บยาพิษไว้ในเรือนบ้างหรือไม่ ?"

กระผมตอบว่า "กระผมไม่เคยมียาพิษเลย" กระผมว่า "ถ้าฉันเก็บยาพิษอย่างไร ? ไว้ท่านควรจะเห็นบ้างว่าฉันคงจะเก็บไว้ให้มั่นคงในที่คับขันลั่นกุญแจ จะมาทิ้งไว้ที่ชั้นสำหรับวางของกินทำไม ?"

---

[๑] คำกริยา หมายถึง แบ่งปัน

แน่ทีเดียวท่านคงเก็บไว้อย่างว่า แลท่านคงเก็บลูกกุญแจที่มั่นนั้นไว้ในกระเป๋าติดตัวท่านอยู่ "เดี๋ยวนี้ท่านมีลูกกุญแจติดตัวบ้างหรือไม่เล่า ?"

ทันใดนั้นกระผมก็ควักพวงลูกกุญแจเล็กออกจากกระเป๋าเสื้อให้สารวัตรเขาดูแลบอกแก่เขาว่า "ลูกกุญแจพวงนี้ไม่เคยทิ้งไว้นอกกระเป๋าเลย ไปไหนติดตัวไปเสมอ" สารวัตรไม่ฟังอีร้าค่าอีรมเอื้อมมือมาดึงเอาพวงลูกกุญแจไปจากมือกระผม พลางว่า "อย่าตกอกตกใจไปฉันมีความปรารถนาอย่างหนึ่งที่จะต้องตรวจดูข้างในตู้ข้างในลิ้นชัก หรือในหีบเสียให้ทั่วตามธรรมเนียมเท่านั้น บางทีหีบตู้ใบไหนลั่นกุญแจจะได้ไขดู ท่านไม่พอใจจะไม่ยอมด้วยข้อขัดขวางอย่างไรบ้างหรือ ?" พูดแล้วก็เดินตรงไปที่ตู้

กระผมก็สาวเท้าตามไป ขยับจะทิ้งเอาพวงลูกกุญแจของกระผมคืนมาจากมือสารวัตร ไม่ยอมให้ค้นเพราะเห็นเป็นการดูหมิ่นมิสลักสำคัญอะไรมาตามทางราชการที่จะบังอาจทำเล่นเช่นนั้นได้ แต่สารวัตรเขาก็ไม่หยอกมาไม่มามือเปล่า เตรียมตัวมาเสียพร้อมแล้ว เขาควักสมุดสำหรับกระเป๋า หยิบหมายค้นออกมายื่นให้กระผมดู กระผมออกโทโสพลุ่ง ๆ ขึ้นเสียงดังกำลังโกรธหรืออย่างไร ? จนภรรยากระผมซึ่งนอนเจ็บอยู่ในห้องในได้ยินตกใจ หล่อนวิ่งถลาออกมาทั้งสวมเสื้อนอน ตรงออกมาถึงห้องนอก หน้าหล่อนซีดราวกะแผ่นกระดาษขาวแต่มีสติดีแต่ข้างกระผมไม่เช่นนั้นตัวเนื้อสั่นริก ๆ ด้วยฤทธิ์โทโสแลน้อยใจที่เขาดูถูก กระผมเล่าให้ภรรยากระผมฟังตามเรื่องที่สารวัตรเขาอยากจะค้น

ภรรยากระผมหล่อนพูดอย่างหน้าตาเฉยว่า "ช่างเขาเป็นไรจะมีอันตรายอะไรกะเรา ค้นดูก็ไม่พบอะไรเท่านั้นเอง ให้เขาค้นเถอะนาย ไม่ต้องการที่นายจะปิดบังอะไรเขา ทั้งไม่ต้องการที่นายจะกลัวอะไร?" เป็นจนใจกระผมไม่รู้ที่จะออกปากว่ากระไรต่อไปได้

ในห้องนั้นมีที่ลั่นกุญแจอยู่ ๓ แห่งเท่านั้น คือลิ้นชักโต๊ะเขียนหนังสือ ๒ ลิ้นชัก กับลิ้นชักโต๊ะเล็กอีกโต๊ะหนึ่งตั้งอยู่ข้างชั้นวางเครื่องกิน ในลิ้นชักโต๊ะนั้นมีแต่ซั่วหนังสือลับสองสามฉบับกับใบรับประกันชีวิต ๒ ใบ กระผมได้เปิดดูมาเมื่อวันเสาร์ก่อนนี้เอง ลิ้นชักโต๊ะนั้นแหละเป็นสิ่งที่สารวัตรเขาไขกุญแจออกทีแรก ภรรยากระผมกับตัวกระผมก็ตามไปยืนดูอยู่ด้วย

"linen ต้นฉบับเขียนว่า "ลีเน็น"

ครั้นเขาชักลิ้นชักออกมาดู เห็นที่มุมลิ้นชักข้างหนึ่งมีถุงผ้าลินิน ย่อม ๆ กลิ้งอยู่ใบหนึ่ง ใส่อะไรอยู่ค่อนถุงประหลาดนักเป็นของที่กระผมไม่เคยมีไม่เคยเห็นมาแต่ก่อนเลย ฤทธิ์ที่กระผมพิศวงงงงวยสิ้นสติไม่รู้สึกตัวเลยร้องอื้ออำ แลยื่นมือเอื้อมเข้าไปหมายจะหยิบมาดู แต่สารวัตรเขามือไวกว่าฉวยถุงมากำไว้เสียแล้ว เขาแก้ปากถุงออกเอาหัวแม่มือจุ่มลงไปในถุง ผงในถุงติดมือขึ้นมาสีขาว ๆ เขาก็เดินไปส่องดูที่ไฟ

ภรรยากระผมร้องถามเขาไปทันทีว่า "นั่นเกลือหรือไม่ใช่นะคะ ?"

สารวัตรพลตระเวนเขาผูกปากถุงพลางตอบว่า "เกลืออย่างเดียวกันกับที่ผสมในแป้งแอโรรูดที่แม่รับประทานเมื่อเช้านี้แหละแม่คุณ ถ้าฉันไม่เข้าใจผิดแล้วอ้ายนี่ไม่ใช่เกลืออื่นเกลือไกลน้ำกรดเป็นยาพิษแท้"

พอฟังคำนี้ภรรยากระผมสะบัดหน้าผละกระผม ดูหน้าตาตื่นตัวสั่นตาเหลอ วิ่งผวาหลับเข้าไปในห้องนอน มิได้พูดจาว่ากระไรอีกสักคำเดียว ส่วนตัวกระผมสิ้นสมปฤดีราวกะคนหลับฝัน สารวัตรเขาก็กระชากฉุดพาตัวไปยังโรงพักพลตระเวนทีเดียว

กระผมได้พล่ามพรรณนาเรื่องราวของกระผมให้ใต้เท้าฟังมายืดยาวแล้ว ทีนี้กระผมจะไม่ตอแยหูใต้เท้าในเรื่องตกอกตกใจทุกข์ยากที่ไปต้องโทษเพ้อเจ้อต่อไปอีก กระผมถูกท่านเอาไปชำระฐานความพระราชอาญา พิพากษาว่า "พยามยามคิดจะฆ่ามนุษย์" เห็นปรากฏด้วยข้อที่กระผมได้เงินเดือนน้อย เหตุไฉนกระผมจึงได้ประกันชีวิตภรรยาของกระผมเป็นราคาถึง ๖๐๐ ปอนด์ แลหมอก็มาเบิกความเป็นพยานว่า "ภายในเดือนหนึ่งนี้ภรรยากระผมป่วยเสาะ ๆ แสะ ๆ มาด้วยถูกยาพิษอย่างอ่อน ๆ ซ้ำเติมอยู่เสมอ ๆ"

อนึ่งได้ตรวจแป้งแอโรรูดในขวด แลบีฟตีในกลักซึ่งตั้งไว้ที่ชั้นที่เตรียมไว้สำหรับจะให้ภรรยากระผมผู้เป็นคนไข้รับประทานนั้นก็ผสมยาพิษไว้ทั้งนั้น ทั้งกระผมไม่อาจจะปฏิเสธคำที่ตัวได้พูดออกมาจากปากของตัวเองต่อหน้าสารวัตรพลตระเวนได้ว่า "ลูกกุญแจลิ้นชักที่ค้นพบถุงกรดยาพิษนั้นไม่ได้เคยทิ้งไว้ห่างตัวสักเวลาหนึ่งเลย"

ใต้เท้าต้องรู้ได้เองว่า "โจทก์ผู้หาความกระผมคงจะไม่ลืมที่จะชี้ให้ศาลเห็นว่าโทษกระผมมากขึ้นอีก โดยการที่กระผมทำกลมารยาพยายามที่จะซัดครุโทษให้แก่นางสาวใช้ผู้ไม่รู้ไม่ชี้อะไรด้วย ในที่สุดของการพิพากษาตกลงตัดสินปรับ

ความผิดกระผมเป็นอุกฤษฏ์โทษ" ต้องรับพระราชอาชญาจำคุกมหันตโทษท้าการงานหนักกำหนดถึง ๑๐ ปี"

ตั้งแต่วันกระผมติดคุกมาจนครบ ๑๐ ปีคร่ำเคร่ง กระผมไม่ได้รับข่าวคราวหรือรับน้ำคำสั่งเสีย หรือปะหน้าค่าตาภรรยากระผมเลยสักครั้งเดียว ข้อนี้แลขอรับเป็นการเพิ่มโทษเพิ่มทุกข์ให้กระผมต้องทนยากแค้นอย่างสาหัสขึ้นอักโขทีเดียว น่าที่หล่อนจะเชื่อว่า "กระผมผิดร้ายเช่นนั้นจริงเสียเป็นแน่แล้ว"

ในระหว่างเวลาที่กระผมต้องทนทรกรรมลำบากอยู่ในคุกนั้น กระผมสวดมนต์ภาวนาวิงวอนพระเจ้า ขอให้ตัวกระผมสิ้นชีวิตเสียในคุกเร็วเหมือนอย่างเตเลอเถิด แต่ผลความซื่อสัตย์สุจริตของกระผมคุ้มครอง[๓] รักษา กระผมจึงมีชีวิตมาจนตลอดสิ้นกำหนด ๑๐ ปี

คราวนี้ถึงตรงที่น่ากลัวแสนสาหัสในนิทานพิลึกของกระผมละ กระผมมิได้นึกมิได้หวังว่า 'จะได้เห็นหน้าภรรยากระผมอีกเลย' แต่เมื่อเวลากระผมเดินจะมากราบเท้าที่นี่เมื่อเช้าวันนี้เอง กระผมไปเจอะเขาเข้า แต่แรกกระผมจำหน้าเขาไม่ได้ว่า 'เมียของตัว' ด้วยดูแก่ตัวลงมาก เนื้อหนังก็เหี่ยวแก้มก็ตอบ อาการวิปริตผิดไปมาก ขณะนั้นเป็นเวลาร่าเริงขึ้นบานหัวใจกระผมเป็นล้นพ้นเมื่อแลไปปะหน้าเมียของตัว กระผมวิ่งโผยื่นมือของตัวทั้ง ๒ ข้างตรงไปจะสวมกอดให้สะใจสมรัก แต่เขายกมือเขาผลักมือกระผมเสีย ทำตาขมึงทึงชอบกลนัก

อารามดีใจกระผมร้องทักว่า "แม่แคโรไลน์ นี่หล่อนมิโกรธมิแค้นมิคิดว่าฉันผิดคิดฆ่าหล่อนจริง ๆ หรือ ?"

"เปล่า" กระผมพูด "เปล่า...เปล่า" หน้าเขายิ่งดุยิ่งร้ายขึ้นถ่ายเดียว

ประเดี๋ยวเขาออกปากว่า "ไหน ๆ ก็ไม่มีใครได้ยินเราพูดกันแล้ว จงก้มหัวลงฟัง กูมานี่ก็หมายใจจะมาบอกให้มึงรู้สำนึก กูรู้อยู่เต็มใจว่า 'มึงไม่มีผิดอย่างอื่นนอกจากอย่างเดียวแต่ที่ข้อมึงฆ่าคนที่รักคู่หัวใจของกูเสียด้วยกลมารยาของมึง' เพราะเหตุนั้นกูจึ่งสู้หน้าด้านเอาใจดีต่อ ยอมแต่งงานกับมึงด้วยหมายใจจะได้มีช่องแก้แค้น"

---

[๓] หมายถึง ความผิดสูงสุด คำว่า "อุกฤษฏ์" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง สูงสุด ต้นฉบับเขียนว่า "อุกฤษร์"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "คุ้มเกรงรักษา"

พูดแล้วเขาก็เล่าให้กระผมฟังว่า "ตัวเขาเองได้คิดเรื่องวางยาพิษที่ทำให้กระผมต้องคร่าคอไปชำระแลพิพากษาว่า 'ผิดเป็นครุโทษ' กรดยาพิษนั้นตัวเขาก็ลอบไปซื้อหามาเอง ลูกกุญแจลิ้นชักเขาก็ทำปลอมมาไขเอง แล้วจึ่งได้เอาถุงกรดยาพิษแอบทิ้งไว้ให้สารวัตรเขาค้นพบ ตัวเขาเป็นผู้ผสมยาพิษลงในแป้งแอโรรูตแลบีฟตีเอง

เพราะเหตุที่อยากจะให้สมความมุ่งหมายพยาบาท เขาจึ่งสู้กินยาพิษวันละน้อย ๆ ครั้งหลังจึ่งทวีกินมากขึ้นแต่ไม่พอที่จะทำให้ตายได้ เป็นแต่ทนล้ำบาก อยากจะทำให้ปรากฏว่า 'เป็นกลมารยาของกระผมคิดจะฆ่าเขาเสีย' ด้วยหมายละโมบจะได้เงินค่าประกันชีวิตมาใช้สอยเป็นอาณาประโยชน์"

เขาพูดต่อไปว่า "ไหน ๆ ก็ยังไม่มีใครมาคอยได้ยินเราพูดกัน กูจะบอกมึงให้รู้สำนึกอีก กูไม่นึกเลยว่า 'มึงจะต้องโทษจำคุกแต่เพียง ๑๐ ปีเท่านี้' ที่กูสู้ยอมตายเสียชีวิตนั้นเพราะกูหวังใจว่า 'มึงจะต้องติดคุกนานกว่า ๑๐ ปี สัก ๒ เท่า หรือบางทีมึงก็จะต้องถึงประหารชีวิต' แต่ไหน ๆ มึงรอดฝีมือกูมาครั้งนี้แล้ว กูแก้ผ้ดมึงยังไม่สะสมแก่ใจแค้น แน่ะเฮ้ย! อ้ายยอนลือก! ถ้ามึงคิดจะหนีฝีมือกูให้พ้นมึงจงฆ่ากูเสียเถิด ถ้ากูยังมีชีวิตอยู่ตราบใดกูจะขอตอแยกวนให้มึงฆ่ากูเสียให้จงได้ กูจะได้ตายสบาย ๆ ด้วยรู้สึกสำราญใจว่ามึงจะต้องแขวนคอที่ตะแลงแกง"

ข้าพเจ้าไม่ได้เพิ่มเติมเสริมแทรกเรื่องราวพิลึกกึกกือของยอนล็อกนี้เลย เล่าตามที่เขาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังที่กรุงลอนดอน

ท่านผู้ที่อ่านหนังสือนี้ย่อมจะสามารถเสมอตัวข้าพเจ้าเองที่จะวินิจฉัยว่า "จะจริงหรือเท็จ หรือเท็จปนจริงสักเพียงใด หรือสักแต่ว่าเป็นเรื่องนิทานเขาแกล้งประดิดประดอยมาเล่าให้พิศวงเวทนาก็ไม่ทราบ"

ข้าพเจ้าผู้ได้ฟังแก่หูเองก็ไม่ผิดกับท่านผู้อ่านที่ได้อ่านด้วยตา แปลกกันก็ที่ข้าพเจ้าทราบทางหู ท่านผู้อ่านทราบทางตา หรือบางทีให้เขาอ่านให้ฟังก็มีความรู้ในเรื่องนี้เท่ากันกับตัวข้าพเจ้าเท่านั้นเอง

อนึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่า "เขาคงจะได้สืบหาตัวภรรยายอนล็อก แต่ไม่ได้ข่าวคราวต่อไปว่าพลัดต่อไปข้างไหน เป็นอันสุดวิสัยที่จะตามพบได้"

ส่วนตัวยอนล็อกนั้นนั่งอ้อนวอนเลขาธิการสภานั้นเขาเวทนาด้วยขอพึ่งโดยสุจริตใจจริง ๆ ได้ทราบข่าวว่า "ได้ส่งตัวลงเรือเมล์ข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกระเห็จไปอยู่ในทวีปอเมริกาแล้ว"

ถี่ลอดตัวช้าง ห่างลอดตัวเล็น[๑]

อาจารย์ "เจ้าทองดีหายไปไหนมานานทีเดียว? พ่อเฮ้ย! ไม่ได้พบได้ปะกันบ้างเลย"

ศิษย์ "กระผมไปเป็นข้าหลวงเสนาพึ่งกลับมาเมื่อเดือนอ้ายนี้เองขอรับ เดี๋ยวนี้ก็เข้าทำราชการตามเดิมแล้ว"

อาจารย์ "เออ! สบายอยู่ฤๅ? ไปเป็นข้าหลวงเมืองไหนล่ะ?"

ศิษย์ "ประทาน[๒] ไปเมืองปราจีนฯ[๓] นี่เองแหละขอรับ"

อาจารย์ "มีผลประโยชน์มากอยู่ฤๅ?"

ศิษย์ "ฮื้อ! ได้ไม่เท่าเสียขอรับ"

อาจารย์ "เออ! ทำไมขาดทุนฤๅพ่อ?"

ศิษย์ "ในเรื่องเป็นข้าหลวงนั้นไม่มีขาดทุนดอกขอรับใต้เท้ายังไม่ทราบ กระผมจะเล่าให้ฟังตั้งแต่กระผมกลับมาจากเมืองปราจีนฯ แล้วได้เงินมาสักสามพัน มาถึงบ้านอยู่ใน ๓ เดือนเท่านั้นเองขอรับโม้ด[๔] ไม่มีเหลือ"

อาจารย์ "ฮึ! เป็นอย่างไรเจ้าก็ไม่ได้เป็นนักล่ำนักเลงอะไร? ฤๅเอาไปให้เขากู้ยืมเสียหมดดอกกระมัง"

---

[๑] ชุ่นฮวด, "อ่านเล่น:ถี่ลอดตัวช้างห่างลอดตัวเรน *(ศิศยสนทนากับอาจารีย์)*." **วชิรญาณ** ๘, ๔๘ (กันยายน ๑๑๗) : ๑๑๐๔ - ๑๑๑๕.

[๒] คือ ประทานโทษ

[๓] จังหวัดปราจีนบุรี ต้นฉบับเขียนว่า "เมืองปราจิณ"

[๔] คือ หมด แต่ผู้เรียบเรียงประสงค์จะเน้นคำดังกล่าว

ศิษย์ "เรื่องที่จะให้เขากู้นั้นไม่มีละขอรับ มีแต่จะไปกู้เขาเสียอีก กระผมจะเล่าให้ใต้เท้าฟังต่อไป คือแม่ศีรษะไรจุกของกระผม คนที่ใต้เท้าเป็นผู้ไปว่ากล่าวมาให้แก่กระผม ในเวลานั้นกระผมก็เห็นว่า 'เจ้าหล่อนเป็นคนดี' เมื่อมาอยู่ด้วยกัน ๒ ปีเศษ สารพัดที่เจ้าหล่อนจัดทำได้รอบคอบถี่ถ้วน กระผมก็นึกกระหยิ่มใจอยู่เสมอว่า 'อย่างช้าก็อยู่ใน ๓ ปีเท่านั้นคงจะได้แลดูหน้าเพื่อนฝูงเขาได้บ้าง' ที่ไหนล่ะ? ขอรับยังไม่ทันจะครบ ๓ ปีเต็มเลย การที่กระผมนึกไว้นั้นก็สำเร็จโม้ด"

อาจารย์ "อ้าว! เมื่อกี้เจ้าพูดเป็นที่แสดงความเสียใจในเรื่องจนยากบัดนี้มิเป็นคนปดไปฤๅ? คำต้นกับคำปลายดูไม่ตรงกันเลยนี่"

ศิษย์ "ไม่ช้าย" ใต้เท้าอย่าเข้าใจว่า 'การที่คิดไว้จะสำเร็จดังความปรารถนาและขอรับ ไม่ใช่เช่นนั้น' คือความที่คิดไว้ก็นับว่าเป็นอันละลายสูญไปหมดด้วยเรื่องลับ ๆ อยู่

กระผมจะขอย้อนเล่าตั้งแต่เมื่อแรกได้อยู่กินด้วยกันมาจนบัดนี้ให้ใต้เท้าฟัง คือในปีต้นนั้นกระผมยังไม่ทราบว่า "ใจของเจ้าหล่อนจะร้ายดีเป็นประการใด? ประสงค์จะสังเกตดูความประพฤติของเจ้าหล่อนให้ทราบชัดเสียก่อนว่าจะเป็นประการใด?" กระผมจึ่งทำเป็นเหินห่างในกิจการทั้งปวงเสียทีเดียว ซึ่งเป็นการในบ้านแล้วไม่ต้องเอาใจดูหูใส่ คอยแต่สังเกตดูความประพฤติของเจ้าหล่อนก็เต็มบริบูรณ์ตามแบบผู้หญิงที่ดี ๆ อย่างเช่นเขาประพฤติกัน ไม่มีที่จะบกพร่องอันใด กระผมก็มีความปีติยินดีพอทีเดียวในการที่เจ้าหล่อนไม่เป็นคนสุรุ่ยสุร่าย

ต่อมากระผมก็เลยวางใจเอาทีเดียวเงินทองที่หามาได้มากน้อยเท่าไรก็ประเคนเข้าไปให้หมดไม่ต้องอีนังขังข้อกันทั้งนั้น จนได้ไปเป็นข้าหลวงเสนากลับมามีกำไรสัก ๕๐ ชั่ง กระผมก็ส่งให้เก็บไว้ทั้งสิ้น แหม! เจ้าประคุณ เจ้าหล่อนแสดงความถี่ถ้วนของเจ้าหล่อนเกือบจะเกินต้องการไปเทียวขอรับ อย่าว่าการอื่นไกลเลย ที่สุดอาหารซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยากที่บุคคลจะประพฤติได้ในเหตุท้องไม่ตามใจตัวนั้น นี่เจ้าหล่อนประพฤติได้ดีทีเดียวในเรื่องความอดออม ใช่แต่เจ้าหล่อนจะประพฤติคนเดียว ยังชักชวนให้กระผมแลบ่าวไพร่ประพฤติตามเจ้าหล่อนทั่วทั้งเรือน แต่ในส่วนที่กระผมรับประทานนั้นยังนับว่าเป็นดีกว่าคนทั้งบ้าน แต่กระนั้นยังต้องขอผัดใจอยู่เสมอว่า "**ทองดี**เอ๋ยอย่าตามใจตัวหนา ให้หมั่นระลึกถึงคำอาจารย์ที่

ท่านได้สังสอนไว้ว่า 'อดเปรี้ยวไว้ก่อนไปภายหน้าจะได้กินหวาน' นี่ภรรยาของเจ้าเขาก็เป็นคนอยู่ในภูมิ[๑] ผู้รู้คนหนึ่งเหมือนกัน"

นี่แหละขอรับกระผมได้บริกรรมเมื่อเวลาจะรับประทานอยู่ทุก ๆ มื้อมิได้ขาดสำหรับเป็นคาถาเจริญอาหารทีเดียว ถ้าไม่ได้คาถานี้ละก็ตกขอบเสียนานแล้ว คืออย่างไรเล่าขอรับ? เพราะอาหารที่กระผมได้บริโภคอยู่ทุกวันนี้ยากที่บุคคลที่ไม่ได้บริกรรมพระคาถานี้กำกับแล้วจะทนรับประทานอยู่ได้ถึง ๒ ปีเศษ รายงานอาหารที่กระผมได้บริโภคอยู่ทุกวันนี้ในส่วนของคาว คือ ปลาทูเค็มหนึ่ง ปลาโขมงโกยเค็มหนึ่ง ปูเค็มหนึ่ง ผักกาดเค็มหนึ่ง น้ำพริก ส้มมะขาม[๒] หนึ่ง เจ้าพวกเหล่านี้แหละเป็นตัวยาทีเดียว เปลี่ยนแต่น้ำกระสายเท่านั้น แต่เจ้ากระบวนปลานั้นไม่สู้จะประจำทีเดียวนัก ต้องมีเวรออกเวรเข้าอยู่ ปีหนึ่งจะได้รับประทานก็อยู่ในจำพวกละ ๓๐ วันเศษเท่านั้น ต่อเมื่อเวลาที่ถูกจริง ๆ ข้างฝ่ายของหวานเล่าอะไรจะมาเป็นตัวโปรดยิ่งกว่ากล้วยน้ำว้าก็ไม่มีแล้ว แต่ปีที่แล้วมานี้เป็นการเคราะห์ร้ายของกระผมบังเกิดขึ้นเพราะกล้วยน้ำว้าแพงไปเสีย จำเป็นต้องอดเอาเบาสู้ไว้นั่นแหละขอรับ ของอย่างอื่นจะยิ่งไปกว่ากล้วยน้ำว้าก็หายาก ถ้าจะอยากรับประทานจริง ๆ แล้วก็ต้องปรึกษาหารือกันเป็นการใหญ่ทีเดียว

รายงานที่กระผมได้กล่าวให้ใต้เท้าฟังนี้ยังนับว่าเป็นส่วนเฟิร์สท[๓] กว่าคนอื่น ๆ ในบ้าน เพราะคนอื่นนั้นนับตั้งแต่ตัวของเจ้าหล่อนเป็นลำดับกันลงไปจนถึงบ่าวไพร่ที่ใช้สอยก็ได้รับประทานของที่เหลือจากนี้ทั้งนั้น กระผมทนอยู่ได้ก็เพราะได้ระลึกถึงคำสั่งสอนของใต้เท้าเสมอเป็นอัตราคือว่า 'ให้มีน้ำใจหนักแน่นไว้' กระผมประพฤติได้แล้วสังเกตดูความอดทนของเจ้าหล่อนยังยิ่งกว่ากระผมไปอีกหลายสิบส่วนเทียวขอรับ นั่นเจ้าหล่อนจะทนอยู่ได้ด้วยอะไรก็ไม่ทราบในเวลานั้นยังแลไม่เห็น"

อาจารย์ "เออ ! ก็เจ้าอวดอยู่ว่าประพฤติดีแลมีความอดทนด้วยกันทั้งคู่นี่เหตุใดจึ่งยังว่ามีความยากจนอีกล่ะ"

---

[๑] อ่านว่า พูม เป็นคำนาม ความหมายตรงนี้ หมายถึง ชั้น ระดับ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ซ่มมะขาม" คำว่า "ส้มมะขาม" เป็นคำนาม หมายถึง เนื้อในมะขามซึ่งใช้เป็นเครื่องปรุงอาหารให้มีรสเปรี้ยว

[๓] first คำคุณศัพท์ หมายถึง ที่หนึ่ง ลำดับแรก ก่อน สำคัญที่สุด ต้นฉบับเขียนว่า "เฟิด"

ศิษย์ "มันมีเหตุสิขอรับ กระผมจะเล่าถึงความประพฤติอดทนแลความถี่ถ้วนของเจ้าหล่อนให้ตลอดเรื่อง เนื้อความก็จะมากมายเต็มทีจึ่งขอรวบลัดตัดความมาเล่าให้ใต้เท้าฟังแต่สั้น ๆ ว่า 'ความมัธยัสถ์ของเจ้าหล่อนนั้นผมขอกล่าวเพิ่มเติมในส่วนการบริโภคอีกสักหน่อยหนึ่ง คืออาหารที่เจ้าหล่อนบริโภคชั่วแต่เช้ามื้อหนึ่ง เย็นมื้อหนึ่งเท่านั้น ถ้าจะรวบรวมอาหารใน ๒ มื้อนี้คงจะไม่เกินกว่าขนาดชามแกง ดูก็ยังรักษาชีวิตของเจ้าหล่อนมาได้จนบัดนี้' กระผมให้นึกรำคาญใจแทนไปทีเดียวในการที่เจ้าหล่อนรับประทานน้อยถึงเช่นนั้น

กระผมได้พูดแลได้ชี้แจงให้ฟังอยู่เสมอว่า 'การที่ทรมานร่างกายเช่นนี้ถึงโดยจะมั่งมีก็ไม่มากน้อย ถ้าจะประพฤติตนตามสมควรแก่ฐานานุรูปไม่ให้เกินนักแลไม่ให้หย่อนนักก็จะไม่ยากไม่จนลงสักกี่มากน้อย เมื่อยากจะบริโภคสิ่งใดก็จงหามารับประทานเถิด'

เจ้าหล่อนกลับตอบให้กระผมสิ้นความกังวลเสียทีเดียวว่า 'อย่าเป็นห่วงเป็นใยถึงดิฉันเลย ดิฉันรับประทานมากไม่ได้ดอก เคยรับประทานแต่เพียงเท่านั้นเอง ถ้ารับประทานมากเข้าเวลาใดแล้วก็ชักให้ท้องเฟ้อไม่สบาย รับประทานแต่เพียงเท่านี้ก็อิ่มตื้อ'

เจ้าหล่อนพูดเสียเช่นนี้เล่นเอากระผมหมดความคิดที่จะตอบต่อไปเทียวขอรับ ครั้นพิเคราะห์ดูร่างกายของเจ้าหล่อนก็อ้วนพีบริบูรณ์อยู่เสมอไม่สมกับคนมีโรครับประทานอาหารน้อยเลยเช่นนี้เลย หยูกยาฤๅอะไรก็ไม่เห็นก็ไม่ได้แผ้วพาน กระผมเตือนให้หายารับประทาน เจ้าหล่อนก็เฉยเสีย ให้รับประทานอาหารให้มาก ๆ เจ้าหล่อนก็บอกแต่ว่า 'เอ้อเร้อ!' อยู่เช่นนี้ร่ำไปเป็นที่จนใจของกระผมจริง ๆ แปลความไม่ออกเลย แต่มาคิดเห็นเสียว่า 'นิสัยของเจ้าหล่อนเป็นคนมีตระกูล การที่รับประทานน้อยเช่นนี้ก็เป็นนิสัยของผู้ที่มีตระกูล' กระผมจึ่งได้สิ้นความกังวล แต่มาน้อยใจว่า 'ตัวเราเคยกินจุบ ๆ จิบ ๆ จะมีมาพลอยอด ๆ อยาก ๆ อยู่เช่นนี้ฤๅ ?'

คิด ๆ ก็บังเกิดความมานะขึ้นมาว่า 'ส่วนคนอื่นที่เขาพอมีอันจะกินสิอย่างไร ?' เขาไม่นิ่งอดอยากเหมือนเรา เราจะมาทนอดอยู่คนเดียวด้วยเหตุใด ?"

คิดแล้วนึกอายขึ้นมาแลอยากจะทำท่าผู้ดีกับเขาบ้าง ก็มาคิดถึงคำครู กระผมก็ทนอดอยู่ดังนั้นต่อไปอีก เอ ! มาเมื่อวันหนึ่งกระผมไปทำการให้ปวดศีรษะเป็นกำลังจึ่งได้กลับมาบ้านแต่กลางวัน ครั้นมาถึงบ้านแลเห็นประตูเรือนเปิดอยู่กระผมจึ่งถามบ่าวที่อยู่บ้านว่า "นายเอ็งไปข้างไหน ?"

เขาบอกว่า "เห็นแต่งตัวไปทุกวัน...ทุกวันไม่ทราบว่าจะไปข้างไหน?"

กระผมจึ่งเปิดประตูเข้าไปในเรือนบังเอิญเห็นลูกกุญแจกำปั่นที่สำหรับเก็บเงินตกอยู่กลางเรือน กระผมจึ่งหยิบกุญแจตรงไปไขกำปั่นออกดู ไม่เห็นเงินมีติดกำปั่นสักนิดเดียว มีแต่ถุงอยู่ถุงหนึ่งจับขึ้นเบาหยง เล่นเอากระผมใจเสียแทบจะล้มลงในทันที แล้วพิเคราะห์ดูปากถุงเห็นผูกตีตราไว้แน่นหนา แล้วมีป้ายเป็นตัวอักษร บ กับอักษร น อยู่ในกระดาษแขวนติดกับเชือกที่ผูกปากถุงอยู่ กระผมได้คลำถุงดูสังเกตได้ว่ามีกระดาษอยู่ในนั้นประมาณน้ำหนักของกระดาษอยู่ในราวสัก ๓๐ บาท ก็นึกเดาเอาว่าเห็นจะเป็นแบงก์โน้ต เมื่อนึกดังนี้แล้วเลยคลายความวิตกกลับนึกชมเจ้าหล่อนว่าเป็นคนรู้จักคิดลึกซึ้ง การที่แลกแบงก์โน้ตมาเก็บไว้เช่นนี้ดีนักเพราะเงินเราจะต้องใช้ทำการอยู่ เมื่อเป็นเงินกระดาษเช่นนี้เวลาที่จะต้องการก็ไม่ต้องแบกต้องขน อีกประการหนึ่งไม่ต้องไปนับร่ำรี้ร่ำไรให้เป็นที่หลง ๆ ลืม ๆ ด้วย กระผมแน่ใจว่าเป็นแบงก์โน้ตเสียแล้วก็เอาถุงวางลงไว้ให้เรียบร้อยดังเก่าแล้วก็กลับออกมาปิดประตูไว้อย่างเดิมแล้วเลยไปธุระอื่นต่อไป

ครั้นได้เวลากระผมก็กลับมา เห็นเจ้าหล่อนจัดสำรับไว้ให้รับประทานเรียบร้อยแล้ว ครั้นกระผมรับประทานแล้วก็ลองถามเจ้าหล่อนดูถึงเรื่องเงิน เจ้าหล่อนว่า 'เงินไม่มีดอกไปแลกเอาแบงก์โน้ตมาเก็บไว้เผื่อเกิดฟืนเกิดไฟจะได้เอาไปง่าย ๆ' ก็เป็นอันสิ้นสงสัยของกระผมในส่วนหนึ่ง แต่ที่บ่าวแจ้งความให้กระผมฟังว่า 'แต่งตัวไปทุกวัน ๆ นั้นจะไปข้างไหนยังหาทราบไม่?'

ครั้นวันรุ่งขึ้นกระผมคิดว่าจะคอยดูให้รู้แน่ว่า 'จะแต่งตัวไปข้างไหน?' พอถึงเวลาไปทำการกระผมก็แต่งตัวไปตามเคย แต่หาได้ไปไม่ ย้อนกลับมาแอบดูอยู่ที่ริมบ้าน แต่พอมาถึงก็ได้ดูดีกันเทียวขอรับ แหม! เจ้าประคุณเอ๋ย! เจ้าขนม ๓ เจ้า ๔ เจ้ามาตั้งประดังกันอยู่เทียวขอรับ เล่นเอากระผมพื้นเสียทีเดียว หมุนจี่จะกรากเข้าไปในทันควัน แต่ได้สติขึ้นมาก็รอไปได้อีกจนเจ้าหล่อนรับประทานเสร็จแล้วก็แต่งตัวตามที่บ่าวเล่าบอกแก่กระผม

กระผมจึ่งถามชาวบ้านแถบนั้นเขาว่า "ภรรยาของกระผมเขาแต่งตัวไปเช่นนี้ทุก ๆ วันฤๅ?"

เขาบอกว่า "เป็นเช่นนี้ทุกวัน"

พอกระผมทราบความชัดเช่นนั้นแล้วเหลือที่จะเว้นได้ก็หมุนขึ้นไปบนเรือนไม่ต้องถามกันต่อไปอีกละ นึกว่า 'เอาตัวเอ้อเร้อออกมาดูสักทีเถอะ?' จึ่งตรงเข้าไปตุ๊ยเข้าให้ด้วยกำปั้นสองสามอัก พอถลากระผมก็เหนี่ยวซ้ำลงไปด้วยเข่า

ถูกที่กลางหลังอีก ๒ ตึง เจ้าหล่อนก็ล้มคว่ำลง ไม่ควรจะกล่าวดอกขอรับ ตัวเอ้อเร้อที่สิงสู่อยู่นั้นก็พลอยออกมาเป็นทุลักทุเลเทียว แหม้ ! เจ้าประคุณกระผมแอบดูเมื่อกำลังบรรทุกตัวเอ้อเร้ออยู่นั้น ไหนล่ะขนมจีนน้ำพริกถึง ๓ ห่อ เมี่ยงลาวห่อหนึ่ง เงาะ ๑๖ ผล กระท้อน[๒] ห่อ ๒ ผล ยังแถมทองม้วนอีก ๘ อัน ราวกับต้องลงไปไว้ในยุ้งในฉางเทียวเจ้าประคุณ ตั้งแต่ลูกเกิดมาก็ยังไม่เคยพบเคยเห็นผู้หญิงรับประทานจุเช่นนี้เลย พุทโธ่ ! เมื่อแรกไปมัวอ้อนวอนให้รับประทานอาหารเสียเกือบตาย มาบัดนี้จึ่งได้นึกขึ้นได้ว่า 'ของเช่นนั้นเจ้าหล่อนรับประทานไม่ได้จริง เพราะของเช่นนั้นเขาทำสำหรับให้กระผมกับบ่าวไพร่รับประทานต่างหาก'

ครั้นกระผมกำจัดตัวเอ้อเร้อออกเสียแล้วก็บังคับให้ไปไขหีบเอาถุงแบงก์โน้ตออกมา ปรารถนาจะเอามาเก็บไว้เสียเอง เจ้าหล่อนก็ไปไขกุญแจหยิบถุงมายื่นให้ตามความประสงค์ กระผมก็แก้ออกดูทันที 'ที่ไหนละขอรับตั๋วจำนำทั้งเพ' เล่นเอากระผมสิ้นสติพูดไม่ออกทีเดียวแทบจะเป็นลมอยู่กับที่ พอกระผมจับต้นเหตุได้เช่นนี้แล้วก็เป็นอันจับบริวารเหล่านั้นได้ตลอดเรื่อง คือของแต่งตัวเจ้าหล่อนซื้อเปลี่ยนอยู่เดือนละหลาย ๆ สำรับ เมื่อหายไปครั้งใดกระผมก็ได้ถามทุกครั้ง

เจ้าหล่อนก็ตอบว่า "ขายไปเอากำไรบ้าง เก็บไว้เสียบ้าง"

การที่จับได้เช่นนี้จึ่งทำให้กระผมค้นต่อไปก็พบเข้าอีกถุงหนึ่งมีตัวอักษร บ น แลอะไร ๆ เหมือนกันกับถุงก่อนไม่ได้ผิดเลย แก้ออกดูที่ไหนละขอรับมันมากกว่า บ น ไปไหน ๆ มิรู้ คือ ก ข ทั้งบรรทัดนั่นแน่ะ"

อาจารย์ "เออ ! ก็นั่นอะไรล่ะ ?"

ศิษย์ "อะไรเสียอีกละ ? หายนะซิขอรับ ทำให้กระผมกลับพื้นจัดขึ้นมาอีก แล้วก็อดใจไว้ได้ด้วยเอาทางพระเข้าห้ามเสียว่า 'เป็นเวรกันมา เมื่อสิ้นเวรแล้วก็แล้วกันไปเถิด' กระผมจึ่งได้ไล่ไปเสียให้พ้นบ้านไม่ดูดำดูดีกันต่อไปทีเดียว ตั้งแต่กระผมไล่ไปเสียแล้วก็ไม่คิดที่จะหาภรรยาอีกต่อไป ตกลงเป็นอยู่คนเดียวดูก็สบายดีอยู่ แลดูเพื่อนบ้านร้านช่องไปมาหาสู่มีคนนับหน้าถือตาทั่วไปดีกว่าแต่ก่อนมาก แลทำอาการประหนึ่งว่า 'จะร้องสาธุการในการที่กระผมได้ขับไล่ภรรยาไปเสียแล้วเช่นนั้น'

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ทุลักทุลี" คำ "ทุลักทุเล" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่เป็นไปอย่างขลุกขลัก วุ่นวาย ไม่เป็นระเบียบ ยุ่งยาก

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สะท้อน" ซึ่งเป็นคำที่เรียกกันในสมัยโบราณ กระท้อนเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ ผลค่อนข้างกลม สีเหลือง เปลือกนุ่ม เนื้อกินได้

กระผมก็ยิ่งมีความปลื้มในการที่ชาวบ้านเขารักใคร่กระผมเพราะใจของกระผมเป็นคนกว้างขวางแผ่เผื่อเจือจานไปทั่วหน้าว่า 'ทำไมมีละเสมอขาดเหลืออะไร ๆ ในเวลานี้กระผมพอออกปากได้ทั้งนั้น ที่สุดจะทำการงานอะไรก็มีคนมาช่วยโดยเต็มใจ ไม่มีข้าวจะเลี้ยงเขาเสียอีก"

อาจารย์ "ทำไมเมื่อแรกเขาเกลียดภรรยาของเจ้าฤๅ ? "

ศิษย์ "ฮุ้ย ! เขาเกลียดไม่มีอะไรจะสู้ทีเดียวขอรับ เพราะเช่นนั้นจะทำอะไรก็ต้องจ้างต้องซื้อเขาเสียหมดทั้งนั้น ความฉิบหายจึ่งได้มารวดเร็วนัก จะพิเคราะห์ดูในการตระหนี่เหนียวเช่นนี้ดูสู้การโอบอ้อมอารีไม่ได้เสียจริงขอรับ"

อาจารย์ "มันจะสู้ได้ที่ไหนก็เขาพูดกันอยู่ออกกลุ้มไปว่า **'ถี่ลอดตัวช้าง ห่างลอดตัวเล็น**"ละอย่างไรเล่า?" อาการที่เจ้าเล่าให้ฟังนี้ก็ตรงกันกับคำที่เขาพูดทั้งนั้น คือเมื่อเจ้าอยู่กับภรรยาของเจ้า ข้างฝ่ายเจ้าทำเหินห่างไว้ใจแก่ภรรยา ภรรยาเขาจะทำประการใดเจ้าก็แลไม่เห็นเสียหมดทั้งนั้น นี่ก็ตรงกับคำว่า 'ห่างลอดตัวเล็น' เมื่อมาทำถี่ถ้วนเข้าจึ่งได้รู้ว่า "อ๋อ ! 'ลอดตัวช้าง' ดอกฤๅ ? " นี่เป็นนัยหนึ่ง

อีกนัยหนึ่งคือภรรยาเขาทำกิริยาถี่ถ้วนหมดทุกอย่างจนชาวบ้านร้านช่องไม่มีใครเขามาเอื้อเฟื้อเจือจานจะทำการอะไรก็ต้องชักทุนออกจำหน่ายทั้งสิ้น แต่ภายในของเขาตรงกันข้ามกับกิริยา เช่นนี้ก็ตรงกับ 'ถี่ลอดตัวช้าง' ส่วนตัวเจ้าที่ประพฤติอยู่ในเวลานี้จนชาวบ้านเขามีความรักใคร่จะขาดเหลืออะไร ๆ เขาก็พากันเยียวยาเกื้อหนุนเช่นนี้ก็เป็น 'ห่างลอดตัวเล็น' ตรงทีเดียว"

ศิษย์ "อ้อ ! ถูกละขอรับประวัติของกระผมนี้มาเข้าโฉลก **'ถี่ลอดตัวช้างห่างลอดตัวเล็น'** เสียหมดทั้งเรื่องทีเดียวนี้หนอ

อ้อ ! ดีแล้วเวลานี้หนังสือวชิรญาณเขาขาดเรื่องอยู่ ผมจะขอนำประวัติไปส่งให้เขาลงพิมพ์เผื่อจะเป็นผลแก่ผู้ฟังบ้าง"

อาจารย์ "ดีแล้วรีบไปคัดส่งเขาลงเสียเร็ว ๆ หน่อย เรื่องเขาเต็มแล้วจะลงยาก"

ศิษย์ "ถ้ากระนั้นเอาเป็นตกลงคัดส่งเขาเสียค่ำพรุ่งนี้"

"สำนวน เป็นคำพูดประชด ความหมายท่านองว่า "ทำถี่แต่ช้างลอดได้ทั้งตัว แลดงว่าไม่ถี่จริง หรือในความหมายว่าเป็นคนทำอะไรดูถี่ถ้วนละเอียดลออดี แต่ความจริงหละหลวมไม่รอบคอบ ส่วนความที่ว่า "ห่างลอดตัวเล็น" เป็นการนำมาเทียบคำว่า "ถี่" กับ "ห่าง" "ช้าง" กับ "เล็น" เพื่อให้ค้าคล้องจองเท่านั้น สำนวนนี้คนทั่ว ๆ ไปจะกล่าวคลาดเคลื่อนจากสำนวนที่ถูกต้อง กลายความเป็น "ถี่ลอดตาช้าง ห่างลอดตาเล็น" ซึ่งไม่ถูกต้อง

ถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์[๑]

เมื่อข้าพเจ้าอยู่ประเทศอเมริกา[๒] ข้าพเจ้าได้ทราบเรื่องสนุกที่น่านำมาเล่าฟังกันเล่นหลายเรื่องต่อหลายเรื่อง เช่น "เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิษ" ที่ข้าพเจ้าได้หาโอกาสเล่าสู่ท่านทั้งหลายฟังในหนังสือวชิรญาณตอนที่ ๒๒ ที่ออกเมื่อเดือนกรกฎาคมที่แล้วมานี้เป็นต้น

"เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิษ" นี้ เมื่อข้าพเจ้าได้เรียบเรียงส่งไปออกในหนังสือวชิรญาณมาแล้ว ข้าพเจ้าได้รับความยอต่าง ๆ จากท่านผู้อ่านที่ชอบพอกันหลายครั้ง ผลไม้ที่กินกับน้ำผึ้งชนิดนี้ข้าพเจ้าจะปฏิเสธว่าไม่ชอบก็ไม่ได้ ด้วยถึงจะจริงหรือไม่จริง? ก็ยังดีกว่าติเตียนหลายเท่า เพราะเหตุที่ได้รับผลไม้ยอบ้างแล้วดังนี้ ข้าพเจ้าจึ่งรู้สึกกระหายแลกล้าขึ้นมากที่จะเล่าเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

ข้าพเจ้าได้เล่ามาแต่ใน "เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิษ" แล้วว่าข้าพเจ้าได้ออกไปเล่าเรียนวิชาอยู่ในประเทศอเมริกา แลก่อนที่จะกลับมาบ้านเมืองนั้นได้พักชิมรสชาติความรื่นเริงของประเทศโน้นอยู่จนได้ "เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิษ" มาเล่าสู่ท่านผู้อ่านหนังสือวชิรญาณฟังถึงเมืองนี้ แต่ข้าพเจ้ายังไม่ได้กล่าวว่า "นอกจากเรื่องนั้นข้าพเจ้ายังมีเรื่องอื่นอีกหลายเรื่องที่ข้าพเจ้าคิดว่าพอจะนำมาเล่าสู่ท่านฟังได้" เรื่องเหล่านี้ที่ข้าพเจ้าจะว่าดีออกไปแท้ ๆ นั้นก็อยู่ข้างยาก ด้วยถึง

---

[๑] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส ต้นสกุล "รัชนี")*, "อ่านเล่น : เรื่องถึง ๓๐ เปอเซ็นต์," **วชิรญาณ** ๕ . ๒๔ (กุมภาพันธ์ ๑๓๕) : ๒๘๙๒ - ๒๙๑๐.

[๒] สหรัฐอเมริกา *(United States of America)*

แม้ว่าข้าพเจ้าเองและท่านผู้อ่านบางท่านจะเห็นว่า 'ดีแล้ว' ท่านผู้อ่านบางท่านกลับเห็นว่า 'ไม่เป็นเรื่อง ไม่สนุกสักนิดเดียว' ดังนี้ก็มีมากเพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจะไม่ขึ้นคำสุภาษิตที่ว่า 'นานาจิตฺตํ' กล่าวคือรับประกันว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสนุกดี หรือไม่สนุกดีแล้ว เชิญท่านผู้ท่านทั้งหลายอ่านดูเองเถิด จะสนุกดีหรือไม่สนุกดีก็คงเห็นทีหลัง ถ้าท่านเห็นว่า 'ไม่เลว' ข้าพเจ้าก็ดีใจไปเท่านั้นเอง

เรื่องนี้เกิดขึ้นแต่เมื่อข้าพเจ้าจวนจะออกจากวิทยาลัยอยู่แล้วแต่ยังหาได้ออกไม่ ด้วยยังต้องรอเข้าไล่[๑] อะไรอยู่อีกอย่างหนึ่งหรือ ๒ อย่างก็จำไม่ได้เสียแล้ว

วันหนึ่งสิ้นเวลาเล่าเรียนแล้ว ข้าพเจ้านั่งดูหนังสือพิมพ์อยู่ในห้องอ่านหนังสือของวิทยาลัย พอพบข่าวฆ่ากันตายแห่งหนึ่งว่า **"มิสเตอร์เบ็ลลิซ"** พ่อค้าเก่าคนหนึ่งเป็นคนมั่งคั่งตั้งบ้านอยู่ห่างจากเมืองไปประมาณ ๒๐๐ เส้น ตายเมื่อวันก่อนนั้นไปด้วยมีคนลอบเข้าไปฆ่าถึงในที่นอน

ข้าพเจ้าตกใจสะดุ้งขึ้นทั้งตัวด้วยมิสเตอร์เบ็ลลิซคนนี้ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักอยู่บ้าง เวลานั้นจะเป็นด้วยข้าพเจ้าต้องเตรียมการที่จะเข้าสอบไล่วุ่นไม่ใคร่ได้หยุดอยู่หรืออย่างไรแหละ? จึงมิได้ทราบข่าวมิสเตอร์เบ็ลลิซตายก่อนนี้

ตามข่าวในหนังสือพิมพ์ที่ข้าพเจ้ากำลังอ่านอยู่นั้น เจ้าพนักงานได้จับ **"ยอน อิงเกอร์"** คนใช้เก่าแก่ของมิสเตอร์เบ็ลลิซไปจำไว้แล้วด้วยสงสัยตรงว่า 'เป็นผู้กระทำร้ายนายถึงแก่ชีวิต' ดังเหตุที่ชี้ตรงแน่วใส่สองสามอย่างที่จะได้เล่าต่อไป

มิสเตอร์เบ็ลลิซคนนี้ถึงได้หากินมาแต่ด้วยการค้าขายเท่านั้นเองก็ดีก็ยังเคยเกี่ยวข้องอย่างหนึ่งอย่างใดกับการบ้านเมืองอยู่บ้าง คนที่รู้จักคุ้นเคยกันดีกับมิสเตอร์เบ็ลลิซพูดว่า "มิสเตอร์เบ็ลลิซคนนี้เป็นคนรู้จักการกฎหมายดีทีเดียว แลเป็นคนมีความเห็นต่อสู้กับการที่เป็นไปอยู่นั้นสองสามอย่าง เช่นการที่ประหารชีวิตคนด้วยเหตุที่ไม่มีพยานเห็นแก่ตาเบิกเพียงพอ เป็นแต่ว่า 'การเป็นดังนั้น ๆ พยานให้การว่าดังนั้น ๆ สมกับสิ่งนั้น ๆ คงเป็นดังนั้น ๆ ให้ลงโทษผู้ผิดดังนั้น ๆ เช่นนี้' เห็นว่าเป็นอันใช้ไม่ได้เป็นอันขาด"

---

[๑] สอบไล่ได้

นอกจากนี้ก็ไม่มีอะไรในตัวมิสเตอร์เบ็ลลิซที่จะนำมาพรรณนาได้นอกจากว่า "มิสเตอร์เบ็ลลิซคนนี้แต่เดิมเป็นพ่อค้ารุ่งเรืองทำการค้าขายจนได้ผลประโยชน์มั่งคั่ง นับว่า 'เป็นเศรษฐีได้คนหนึ่ง' ครั้นแก่ตัวลงก็ออกจากทางหากิน เช่นนายห้างธรรมดาเสีย นอนกินดอกเบี้ยค่าเช่าตึก ฯลฯ เรื่อยอยู่กับบ้าน ไม่สู้จะธุระปะปังกับใครนัก ถ้าใครไปขยายพูดถึงการบ้านเมืองขึ้นก็ออกความเห็นแต่ตามที่กล่าวมาข้างบนเท่านั้น"

เวลาเช้าเมื่อบ่าวไพร่เข้าไปพบมิสเตอร์เบ็ลลิซตายอยู่ในที่นอนวันนั้น ก็มีเอะอะกันตามธรรมดา มีเจ้าพนักงานกองตระเวนมาตรวจศพ แลสืบสวนหาเหตุที่มีผู้ฆ่ามิสเตอร์เบ็ลลิซตายนั้นในวันนั้นเอง เมื่อตรวจค้นกันเสร็จแล้วยอนอิงเกอร์ก็ได้ถูกจับไปจำไว้ด้วยถูกสงสัยชัดว่า 'เป็นผู้ฆ่ามิสเตอร์เบ็ลลิซตาย'

การที่เจ้าพนักงานพลตระเวนจับตัวยอนอิงเกอร์ไปนั้นก็เป็นการสมควรแท้แล้ว ด้วยความจริงที่ตรวจคนแลสืบสวนได้เป็นดังนี้

เมื่อคืนวันที่ ๑๙ เดือนสิงหาคม มิสเตอร์เบ็ลลิซเข้าห้องนอนประมาณ ๔ ทุ่มครึ่งตามเคย ครั้นรุ่งขึ้นเช้าคนใช้เข้าไปพบนอนตายอยู่ มีรอยแทงตรงหัวใจด้วยส้อมเงินยาวที่สำหรับใช้ตัดเนื้อหรือไก่เป็ด ซึ่งยังคาอยู่ในตัวผู้ตายนั้น ส้อมนั้นแต่เดิมคงไม่แหลมพอ อ้ายผู้ร้ายจึ่งต้องตะไบหรือทำอย่างไรอย่างหนึ่งให้แหลมเข้าอีก ด้วยมีรอยตะไบใหม่ ๆ ดูเหมือนจะทำในคืนวันนั้นเอง

คำให้การยอนอิงเกอร์นักโทษผู้ถูกสงสัยนั้นว่า "เมื่อมิสเตอร์เบ็ลลิซเข้านอนแล้วนั้น ยอนอิงเกอร์ได้นำถาดใส่เครื่องส้อมช้อนเงินที่ใช้อยู่ทุก ๆ วันเข้าไปไว้ในห้องนอนนั้นด้วยเป็นธรรมเนียม มิสเตอร์เบ็ลลิซเก็บของเหล่านั้นไว้ในห้องนอนเสมอ เป็นแต่ให้คนใช้คือ ยอนอิงเกอร์นี้เก็บลูกกุญแจลิ้นชักของเหล่านั้นไว้เท่านั้น เวลาที่ยอนอิงเกอร์เข้าไปนั้นมิสเตอร์เบ็ลลิซนอนอ่านหนังสือโนเว็ล[๑] อยู่ เมื่อเก็บของลงลิ้นชักลั่นกุญแจแล้วจะกลับออกมามิสเตอร์เบ็ลลิซยังได้ว่า "กูดไนต์"[๒] กับยอนอิงเกอร์ด้วย"

มิสเตอร์เบ็ลลิซคนนี้หาได้ใส่กุญแจห้องนอนตัวเองเหมือนฝรั่งทั้งหลายโดยมากไม่ ด้วยเวลาเช้าเคยมีคนขึ้นมาตักน้ำใส่อ่างอาบน้ำให้ทันก่อนมิสเตอร์เบ็ลลิซตื่นทุกวัน

---

[๑] novel หมายถึง นวนิยาย

[๒] good night หมายถึง ราตรีสวัสดิ์ สวัสดีตอนกลางคืน

ฝ่ายคนที่ขึ้นมาตักน้ำเวลาเช้า แลเป็นผู้พบมิสเตอร์เบ็ลลิซนอนตายอยู่นั้น เมื่อเรียกตัวมาไล่เลียงก็ให้การว่า "เมื่อตัวขึ้นมาตักน้ำใส่ที่อาบน้ำตามธรรมดานั้น ได้เปิดประตูเข้าไปทีเดียว แลจัดแจงอ่างอาบน้ำตามเคย ด้วยเข้าใจว่า 'มิสเตอร์เบ็ลลิซยังหลับอยู่' มิสเตอร์เบ็ลลิซเป็นคนนอนหลับไม่ตื่นง่ายจริง แต่เมื่อเวลาล้างอ่างแลเทน้ำเสียงโครมครามประจวบเวลาตื่นดังนั้นก็เคยลุกขึ้นเสมอ วันนั้นทำอะไร ๆ ก็เสร็จแล้ว แต่หาลุกขึ้นไม่ คนใช้คนนั้นเห็นผิดทีจึ่งเข้าไปมองดูข้างที่นอน ที่ไหนเล่าหน้ามิสเตอร์เบ็ลลิซไม่มีเลือดเสียแล้ว ที่นอนที่มิสเตอร์เบ็ลลิซนอนตายนั้นอยู่ข้างยุ่งเหยิงอยู่สักหน่อย แลโคมไฟก็ดับหมดด้วย เมื่อเห็นนายตายดังนั้นแล้ว คนใช้คนนั้นก็ไม่ได้ทำอะไร? เป็นแต่วิ่งออกมาบอกกันโวยวายขึ้น"

เมื่อได้ยินเรื่องมาถึงตรงนี้ใครเลยจะปรักปรำเอายอนอิงเกอร์ทีเดียวว่า "เป็นผู้ฆ่านายตาย" ด้วยถ้าจะสงสัยเอาเฉย ๆ อย่างนั้นแล้วก็น่าสงสัยคนตักน้ำนั้นมากกว่า ด้วยคงจะไม่ได้เป็นบ่าวสนิทแลรับการของมิสเตอร์เบ็ลลิซมานานเหมือนยอนอิงเกอร์ ธรรมดาบ่าวนายที่เคยรับใช้สอยรู้จักน้ำใจกันมานับด้วย ๒๐ ปีดังนี้ ที่จะไม่มีความรู้สึกภักดีต่อกันนั้น มีหนึ่งในร้อยก็ไม่ได้ดังนี้ ท่านผู้อ่านจะยังสงสัยคนใช้ที่เข้าไปตักน้ำอยู่นั้นก็เป็นได้ แต่ที่จริงเมื่อท่านได้อ่านต่อนี้ไปสองสามบรรทัดแล้วจึ่งจะเชื่อแน่ลงที่ว่า "การที่พลตระเวนจับตัวยอนอิงเกอร์ไปนั้นเป็นการถูกต้องแล้วด้วยเหตุดังนี้ :

เมื่อเกิดเหตุฆ่ากันตายเป็นเหตุใหญ่ดังนั้น ก็เป็นธรรมเนียมที่เจ้าพนักงานพลตระเวนจะต้องทำดีที่สุดที่จะทำได้ เพราะฉะนั้นเป็นธรรมดาที่จะต้องค้นหาฝอยที่จะนำไปสู่ทางที่จะจับผู้ร้ายได้ในที่ทั้งปวงที่สงสัยนั้น เมื่อฉะนี้ในบ้านมิสเตอร์เบ็ลลิซเองก็เป็นต้องค้นให้ทั่วก่อน ตลอดจนห้องบ่าวไพร่ทั้งปวง

ในห้องยอนอิงเกอร์นั้นเมื่อค้นแล้วได้ของสำคัญเป็นพยานปรักปรำเอาเจ้าของห้องหลายอย่าง คือบนหลังตู้สูงพบตะไบอันหนึ่งมีแร่ขาว ๆ ติดอยู่ ซึ่งตรวจดูรู้ได้ว่าเป็นตะไบที่เงินมา คือตะไบที่ตะไบส้อมเงินที่แทงมิสเตอร์เบ็ลลิซตายนั้นเอง กับถุงเงินที่มิสเตอร์เบ็ลลิซเคยใช้อยู่ มีเงินตราเงินกระดาษหลาย ๑๐ เหรียญซ่อนอยู่อีกแห่งหนึ่งในห้องนั้นด้วย เท่านี้ก็พออยู่แล้วที่จะให้เห็นได้ว่า "ยอนอิงเกอร์เป็นคนฆ่านายตายจริง" แต่ไม่ใช่เท่านั้น

ยังมีพยานอีกอย่างหนึ่งที่นำทางให้ชัดเข้าไปอีกด้วย คือเมื่อประมาณเดือนเศษมาแล้วนั้น มิสเตอร์เบ็ลลิซได้ทำพินัยกรรมมอบทรัพย์สมบัติกับพี่น้องคนหนึ่ง แลในพินัยกรรมนั้นมีว่า "ให้ยกเงิน ๑๐,๐๐๐ เหรียญให้ยอนอิงเกอร์

ตอบแทนที่ได้รับใช้โดยเรียบร้อยมานานด้วย" ตรงนี้ก็เห็นได้ง่าย ๆ ว่า "ยอนอิงเกอร์คงได้ทราบความในพินัยกรรมนั้น" แลเมื่อยอนอิงเกอร์ทราบไม่ได้ว่า "เงิน ๑๐,๐๐๐ เหรียญนั้นจะลอยลงมาถึงมือเมื่อใด แลบางทีจะตายเสียก่อนไม่ได้เลยก็เป็นได้ดังนี้ จึ่งคิดขบถทำร้ายนายถึงชีวิตเพื่อจะเอาเงิน ๑๐,๐๐๐ เหรียญมาใส่กระเป๋าตนเร็ว ๆ เข้าเท่านี้เอง"

ส่วนคนใช้อีกคนหนึ่งที่ตักน้ำเข้าไปในห้องนอนมิสเตอร์เบ็ลลิชเวลาเช้า ซึ่งเมื่อตะกี้ท่านผู้อ่านคงคิดว่า "ควรจะสงสัยด้วยนั้นไม่มีร่องรอยอะไรเลยที่เจ้าพนักงานพลตระเวนเห็นว่าควรจะสงสัย เพราะฉะนั้นจึ่งจับแต่ตัวยอนอิงเกอร์ไปจำไว้ดังกล่าวมาแล้ว คอยชำระว่าเป็นผู้ฆ่านายตาย"

ตามธรรมเนียมกฎหมายในประเทศโน้นเมื่อจับนักโทษได้เช่นยอนอิงเกอร์เช่นนี้จะต้องจำไว้ประมาณ ๔ เดือนก่อนจึ่งจะชำระได้ แลเมื่อชำระตัดสินลงโทษเช่นว่า ฆ่าคนตายให้ตายตกไปตามกันเช่นนี้แล้วจะต้องจำไว้เปล่า ๆ อีกประมาณ ๒ เดือนจึ่งจะประหารชีวิตได้ เพราะฉะนั้นในระหว่างเวลาที่จับตัวได้กับเวลาที่จะชำระนั้น ยอนอิงเกอร์ไม่มีอะไรนอกจากนั่งง่วงอยู่ในห้องจำ ดูเหมือนไม่มีสติที่จะรู้สึกได้ว่า "ทำไมจึ่งต้องมาอยู่เช่นนั้น แลทำไมจึ่งจะต้องทนลำบากไปอีกหลายเดือน แลทำไมจึ่งจะไม่ได้คงชีวิตไปอีกนานแล้ว?" เมื่อหมอความที่หาว่าความแทนมาหาซักไซ้ไล่เลียงเพื่อจะหาทางแก้ไขต่าง ๆ ยอนอิงเกอร์ก็ไม่พูดตอบคำถามให้พอเพียงได้ เป็นแต่ปฏิเสธตะพัดไปเท่านั้น

ส่วนเสียงหนังสือพิมพ์แลเสียงมหาชนทั้งปวงนั้นเห็นเป็นคำขาดคำเดียวกันว่า "ยอนอิงเกอร์เป็นผู้ฆ่านายตายแท้" แปลกอยู่อย่างหนึ่งแต่ที่ **"มิสเตอร์ยอนนี"** หมอความของยอนอิงเกอร์ยังเกือบเห็นว่า "ยอนอิงเกอร์ไม่ได้ทำจริง"

การที่ข้าพเจ้าว่า "เกือบ" เห็นนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะมิสเตอร์ยอนนีคนนี้เป็นคนที่ทำตัว *(อย่างหมอความโดยมาก)* ว่า "ไม่เชื่อใครว่ากระไรแลทำอะไรเป็นแท้ลงไปได้?" แลตามธรรมเนียมของมิสเตอร์ยอนนีนั้นลูกความเช่นนี้แล้วเป็นเห็นว่า "เป็นสัจทั้งนั้น" ถึงอย่างไรก็ดีในความเรื่องนี้มิสเตอร์ยอนนียังเห็นยอนอิงเกอร์เป็นคนสุจริตอยู่ร่ำไป แต่การที่เข้าใจดังนั้นก็เป็นแต่ว่า "เข้าใจเท่านั้น" จะว่าเข้าใจด้วยเหตุนั้นเหตุนี้ที่จะชี้ให้แจ่มแจ้ง หรือจะพอให้เปิดเป็นทางออกไปบ้างก็ไม่ได้ ยังมืดตื้ออยู่อย่างนั้นเอง

เมื่อถึงวันชำระมิสเตอร์ยอนนีก็ได้พยายามแก้ไขอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ แต่ก็ไม่มีประโยชน์อะไรด้วยห้วยทางที่จะแก้ไขให้ค่อยยังชั่วแต่สักนิดเดียวก็

ไม่มีเลย ตกลงลงท้ายท่านอนุญาโตตุลาการ[๑] ก็ตัดสินให้ประหารชีวิตยอนอิงเกอร์เป็นโทษที่ฆ่านายตายตามที่ใคร ๆ ก็ทายล่วงหน้าได้อยู่แล้วนั้น

เมื่อผู้คุมคุมตัวยอนอิงเกอร์กลับไปที่จำแล้วนั้น มิสเตอร์ยอนนีย์ยังไปพูดจาประเล้าประโลม ถึงอุทธรณ์แลอะไร ๆ ต่าง ๆ ที่พอจะทำให้ยอนอิงเกอร์ชื่นขึ้น แต่ก็ไม่มีประโยชน์อันใดด้วยยอนอิงเกอร์เกือบจะไม่ได้ยินคำที่มิสเตอร์ยอนนีพูดเสียแล้ว

มาจะกล่าวบทไปถึงหมอความอีกคนหนึ่งชื่อ **"มิสเตอร์แว้ก"**[๒] ซึ่งเป็นหมอความสำหรับตัวของ "มิสเตอร์เบ็ลลิซ" ที่ถึงแก่กรรมนั้น

วันหนึ่ง *(นับได้ ๖ เดือนภายหลังจากวันมิสเตอร์เบ็ลลิซตายไป)* มิสเตอร์แว้กนั่งทำการวุ่นอยู่ในออฟฟิศ[๓] พอคนใช้นำการ์ด[๔] เข้ามาส่งให้ใบหนึ่ง ในการ์ดนั้นมีชื่อเป็นตัวพิมพ์ว่า **"มิสเตอร์ลาซี"** แลมีตัวเขียนว่า "มาด้วยธุระเรื่องมิสเตอร์เบ็ลลิซที่ถึงแก่กรรม"

มิสเตอร์แว้กรู้จักมิสเตอร์ลาซีแล้วแต่ห่าง ๆ แลทราบว่า "มิสเตอร์ลาซีคนนี้เป็นเพื่อนสนิทของมิสเตอร์เบ็ลลิซที่ถึงแก่กรรม" แต่ไม่มีความคิดทีเดียวว่า "ธุระเรื่องมิสเตอร์เบ็ลลิซที่ถึงแก่กรรมนั้นจะเป็นเรื่องอะไร?"

มิสเตอร์แว้กก็ให้คนใช้ไปเชิญมิสเตอร์ลาซีเข้ามาในออฟฟิศ แลเชิญให้นั่งเก้าอี้เรียบร้อยแล้ว มิสเตอร์ลาซีก็หยิบห่อกระดาษห่อหนึ่งออกมาแล้วพูดว่า

"ที่ข้าพเจ้ามาหาท่านวันนี้ด้วยมิสเตอร์เบ็ลลิซที่ถึงแก่กรรมสั่งไว้ห่อกระดาษนี้มิสเตอร์เบ็ลลิซให้แก่ข้าพเจ้าไว้ประมาณสามสี่เดือนก่อนเวลาที่ผู้ร้ายลอบเข้าไปฆ่าตายถึงในห้องนอนนั้น แลสั่งไว้ว่า 'ถ้าตายแล้วเมื่อไร? ให้ข้าพเจ้านำห่อนี้มาให้แก่ท่าน หรือผู้ที่ทำการต่อท่านไปในวันที่ครบ ๖ เดือนภายหลังเวลาที่มิสเตอร์เบ็ลลิซตายนั้น' ตั้งแต่วันมีผู้ฆ่ามิสเตอร์เบ็ลลิ๊ซตายนั้นนับมาได้ ๖ เดือนวันนี้ ข้าพเจ้าจึ่งได้มาตามคำสั่งที่ข้าพเจ้าได้รับไว้แต่แรกว่าจะทำตาม"

มิสเตอร์แว้กหยิบห่อกระดาษซึ่งผนึกแน่นหนาไปพลิกไปพลิกมาดูแล้วพูดว่า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อนุญาโตตระลาการ"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "แว้ก"
[๓] office ที่ทำงาน ต้นฉบับเขียนว่า "ออฟฟิซ"
[๔] card บัตร นามบัตร ต้นฉบับเขียนว่า "ก้าด"

"ห่อกระดาษนี้ดูเหมือนถ้าท่านจะแสดงเสียแต่เมื่อแรกเกิดความใหม่ ๆ จะดีมาก บางทีจะมีอะไรสำคัญบ้างกระมัง เพราะการที่มิสเตอร์เบ็ลลิซตายนั้นเป็นการฆ่ากันตายหาใช่ตายด้วยป่วยเจ็บหรือที่เรียกว่าตายโดยธรรมดา กล่าวคือไม่เป็นความเช่นนี้ไม่"

มิสเตอร์ลาซีตอบว่า "ถ้าจะพูดตามทางความหรือตามทางที่จริงแล้ว ท่านว่าดังนั้นก็ถูก แต่มิสเตอร์เบ็ลลิซได้ทำให้ข้าพเจ้าสัญญาแน่นหนาจนเกือบจะให้สบถว่า 'อย่างไรก็จะไม่นำห่อนี้มาให้ท่านก่อน ๖ เดือนเลย' การที่มิสเตอร์เบ็ลลิซตายนี้ถึงจะตายเป็นเหตุสำคัญดังนั้นก็ดี ข้าพเจ้าก็ยังเห็นว่า 'ไม่ได้เกี่ยวข้องอะไรที่จะเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าเสียสัญญาได้' ถ้าเป็นการฆ่าตัวตายเองก็จะต้องเป็นอย่างหนึ่ง นี่หาใช่อย่างนั้นไม่"

มิสเตอร์แว้ก "ท่านว่าตามความที่สัญญาไว้นั้นก็ถูก แต่ถึงอย่างไร ๆ ก็เหมือนกันด้วยเป็นการเลยมาแล้ว"

ว่าพลางมิสเตอร์แว้กก็ฉีกห่อนั้นออก พบตั๋วแบงก์หลายใบราคารวมด้วยกันถึง ๑๐,๐๐๐ เหรียญ กับจดหมายยืดยาวซึ่งมิสเตอร์แว้กอ่านดัง ๆ ให้มิสเตอร์ลาซีฟัง ดังนี้

เลขที่ ๑๖ ถนนว้อซซิงตอน*
วันที่ ๒๖ เมษายน ๑...

ถึงมิสเตอร์แว้กเพื่อนที่รัก

ข้าพเจ้าจะต้องตั้งต้นจดหมายนี้โดยขอลุแก่โทษต่อท่านที่ให้มิสเตอร์ลาซีเก็บหนังสือฉบับนี้กับตั๋วแบงก์ที่สอดไว้ด้วยกันนี้ไว้ หาได้ส่งให้ท่านแต่แรกตามควรไม่ เหตุที่ข้าพเจ้าทำดังนี้นั้นด้วยข้าพเจ้าเห็นท่านเป็นหมอความ ที่ไหนจะเก็บห่อจดหมายนี้ไปเปิดเอาต่อเวลาที่ข้าพเจ้าสั่งไว้ คงจะไปเปิดเสียก่อนเป็นแน่ ที่จริงถ้าข้าพเจ้าจะขอให้ท่านสัญญาดังที่ข้าพเจ้าได้ทำให้มิสเตอร์ลาซีสัญญาแล้ว ท่านจะทำตามสัญญาหรือไม่ทำท่านก็คงต้องอยู่ในขลุกขลักลำบากยากเย็นอยู่ทั้ง ๒ ทาง คือถ้าท่านจะทำตามที่ได้สัญญาไว้กับข้าพเจ้า คือไม่เปิดจดหมายนี้จนถึง ๖

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "ว้อซซิงตอน" น่าจะเป็นคำว่า "วอชิงตัน" *(Washington)* เหมือนชื่อเมืองหลวงว่า "วอชิงตัน ดี.ซี." *(Washington D.C)*

เดือนภายหลังที่ข้าพเจ้าตายไปแล้ว ท่านเป็นหมอความคงจะต้องถูกติเตียนปรักปรำว่า 'ทำผิดทาง' จนถึงเสียชื่อเสียงได้ หรือถ้าไม่อย่างนั้น ถ้าท่านไปเปิดเสียก่อนท่านก็ไม่ทำประโยชน์อะไรได้กี่มากน้อย แลคงจะเสียใจทีหลังด้วยท่านทำให้ความตั้งใจของข้าพเจ้าแลสู่ทางที่ข้าพเจ้าวางไว้เสียไปสิ้น เป็นอันข้าพเจ้าตายจากท่านไปในเวลาที่ยังไม่ควรโดยหาประโยชน์อะไรมิได้ เพราะเหตุฉะนี้ข้าพเจ้าจะให้มิสเตอร์ลาซีรักษาหนังสือฉบับนี้ไว้กว่าจะถึง ๖ เดือนภายหลังเวลาที่ข้าพเจ้าตายไปแล้วจึ่งจะให้ท่านทราบ ขอท่านได้ยกโทษข้าพเจ้าแลทำตามที่ข้าพเจ้าจะอ้อนวอนขอท่านในท้ายหนังสือฉบับนี้

ข้าพเจ้าเชื่อแน่ในใจว่า "เมื่อท่านอ่านจดหมายนี้อยู่นั้นข้าพเจ้าจะตายไปได้ ๖ เดือนแล้ว" แลตามกฎหมายคงตัดสินลงที่ทีเดียวว่า "ยอนอิงเกอร์คนใช้เก่าแก่อันสนิทสนมของข้าพเจ้าเป็นผู้ฆ่าข้าพเจ้าตาย คือแทงข้าพเจ้าด้วยส้อมเงินใหญ่ซึ่งอยู่ในเครื่องส้อมช้อนทั้งปวงที่เก็บไว้ในห้องนอนข้าพเจ้าแลที่ยอนอิงเกอร์เป็นคนเก็บเองนั้น"

พยานที่เป็นทางให้เห็นว่า "ยอนอิงเกอร์เป็นผู้ฆ่าข้าพเจ้าตายนั้นดูเหมือนจะไม่ต้องการมากนัก" เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าคะเนว่า "เวลาที่ท่านอ่านจดหมายสำคัญของข้าพเจ้าฉบับนี้อยู่นั้นท่านพวกอนุญาโตตุลาการคงจะตัดสินให้ประหารชีวิตยอนอิงเกอร์แล้ว แต่คงยังหาได้ประหารไม่ด้วยตามกฎหมายต้องรอให้เวลาในระหว่างตัดสินแลประหารชีวิต ดูเหมือนประมาณ ๒ เดือน"

เงิน ๑๐,๐๐๐ เหรียญที่ข้าพเจ้าให้ยอนอิงเกอร์ไว้ในหนังสือพินัยกรรมของข้าพเจ้านั้นเป็นทางที่ทำให้มหาชนเห็นว่า "ยอนอิงเกอร์ฆ่าข้าพเจ้าจริงด้วยจะต้องการเงินนั้นให้เร็วเข้า" แต่ถึงอย่างไรก็ดีเงินนั้นคงจะช่วยให้เขาได้หาหมอความช่วยเหลือโดยแข็งแรงในเวลาชำระแลในระหว่างจำนั้น แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่า "หมอความอะไรก็ช่วยให้หลุดไม่ได้ทั้งนั้น" เพราะฉะนี้ยอนอิงเกอร์ก็เป็นอันต้องถูกตัดสินให้ประหารชีวิตอย่างที่ว่ามาแล้วอย่างนั้นจริงหรือไม่ ?

คราวนี้ข้าพเจ้าจะอธิบายอะไร ๆ ให้ท่านฟังให้หมด จะได้ทำให้สิ่งที่มืดเป็นสิ่งสว่างแลสิ่งที่คดกลับเป็นสิ่งที่ตรง เห็นได้ทั่วกัน คือเมื่อวันที่ ๑๙ เดือนสิงหาคมนี้ข้าพเจ้าได้ฆ่าตัวตายแลได้จัดแจงเสียแต่แรก

แล้วว่า "ให้ยอนอิงเกอร์คนใช้ของข้าพเจ้าเป็นคนฆ่าตาย" อะไร ๆก็ชี้เป็นพยานว่า "ยอนอิงเกอร์ได้ประทุษร้ายข้าพเจ้าดังนั้นทั้งสิ้น" พูดสั้น ๆ ก็คือสิ่งที่เป็นทางชี้โดยสว่างว่า "ยอนอิงเกอร์ได้ทำความผิดอันใหญ่ต่อบ้านเมืองนั้นเป็นของที่ข้าพเจ้าทำไว้ทั้งนั้น" เพราะฉะนี้ข้าพเจ้าเชื่อว่ายอนอิงเกอร์จะพ้นจากโทษที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาข้างบนนั้นไม่ได้เป็นอันขาด

เมื่อมาถึงตรงนี้ท่านจะต้องการที่สุดว่า "ที่ข้าพเจ้าได้ทำอย่างนี้นั้นด้วยเหตุใด ?" ตรงนี้ข้าพเจ้าก็จะต้องพยายามอธิบายให้เพียงพอจะได้เข้าใจได้ตลอดกัน

การที่ข้าพเจ้าฆ่าตัวตายนี้ก็เป็นอันได้ทำความผิดใหญ่ขัดกับกฎหมายของบ้านเมือง แลกฎหมายของพระผู้เป็นเจ้า แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า "ชีวิตของคน ๆ หนึ่งนี้ถ้าจะเปรียบกับการที่จะเป็นประโยชน์แก่มหาชนแล้วก็มีราคาสักนิดเดียวเท่านั้น" ถ้าการที่ข้าพเจ้าฆ่าตัวตายนี้ได้สมดังประสงค์ที่ข้าพเจ้าตั้งใจไว้แล้ว ถึงจะอย่างไร ๆ ก็ดีข้าพเจ้าจะต้องเข้าใจทีเดียวว่า "ที่ข้าพเจ้าตายนี้ตายด้วยทำประโยชน์ให้แก่มหาชนในประเทศนี้ แลถึงความที่คิดไว้จะไม่สำเร็จก็ดี การที่ข้าพเจ้าตั้งใจไว้ก็เป็นการดีพออยู่แล้ว" ข้าพเจ้ายังเห็นว่าควรทำอยู่นั่นเอง

คราวนี้เมื่อคิดถึงยอนอิงเกอร์คนใช้ของข้าพเจ้า ซึ่งเป็นคนข้าพเจ้าได้เคยใช้สอยสนิทสนม แลซึ่งข้าพเจ้าได้เคยนับถือว่า 'เป็นคนสัตย์ซื่อมีความดีอยู่ในตัวหลายอย่าง' แล้วท่านจะกลับสงสัยอีกว่า "ทำไมข้าพเจ้าจึ่งยกเอาความร้ายไปทิ้งไว้เป็นกองกับคนที่ข้าพเจ้าเคยชอบพอมาดังนั้นเล่า ?" ตรงนี้อีกข้าพเจ้าก็จะต้องอธิบายอย่างเดียวกันว่า "ความทนทุกข์ทรมานของคน ๆ เดียว ถ้าจะเปรียบกับการสิ่งใดที่เป็นประโยชน์แก่มหาชนทั่วประเทศแล้วจะหนักเท่ากับเอาเม็ด[๑] กรวดเม็ดหนึ่งไปชั่งน้ำหนักกับภูเขาก็ไม่ได้" ในหนังสือพินัยกรรมของข้าพเจ้าก็ได้ให้ยอนอิงเกอร์ไว้ถึง ๑๐,๐๐๐ เหรียญแล้วแลข้าพเจ้ายังซ้ำสอดตั๋วแบงก์อีก ๑๐,๐๐๐ เหรียญมาในนี้เป็นค่าบำเหน็จอีก ขอท่านได้โปรดจัดแจงส่งไปให้ด้วย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เมล็ด"

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า "ถึงข้าพเจ้าได้พูดมามากมายแล้วดังนี้ ท่านก็คงยังเข้าใจไม่ได้ชัดว่านี่แปลว่าอะไรแน่ แลทำไมข้าพเจ้าจึงฆ่าตัวตาย" ข้าพเจ้าจะต้องพยายามอธิบายอีกครั้งหนึ่งว่า "การที่ข้าพเจ้าตายครั้งนี้ข้าพเจ้ามีความหวังใจอย่างไร ?"

ท่านเคยได้ยินข้าพเจ้าพูดแล้วเป็นแน่ถึงการที่กฎหมายยอมให้ถือเอาพยานที่มิได้มีใครเห็นแก่ตา ซึ่งเป็นทางว่า "เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้นั้นเป็นหลักฐานที่จะตัดสินความลงโทษคนบางทีถึงประหารชีวิตเช่นนี้" ไม่ใช่เท่านั้นข้าพเจ้าได้เขียนติเตียนการนี้ไปลงพิมพ์ก็หลายครั้ง ท่านคงได้อ่านบ้าง ข้าพเจ้าไม่สงสัยเลยว่า "ท่านทราบชัดว่าตามความเห็นของข้าพเจ้าแล้วไม่มีอะไรจะเลวยิ่งกว่านี้"

ข้าพเจ้าเชื่อเป็นแน่ว่า "เมื่อกฎหมายยังเป็นอย่างนี้อยู่ตราบใด การที่กฎหมายตัดสินให้คนที่ไม่มีผิดต้องประหารชีวิต หรือต้องจำเปล่า ๆ หรือแทนผู้ทำผิดยังจะต้องมีอยู่ตราบนั้น" การที่ข้าพเจ้าตาย แลยอนอิงเกอร์ต้องจำแลต้องตัดสินประหารชีวิตนี้ ข้าพเจ้าหวังใจว่า 'จะทำให้คนทั้งหลายรู้สึกการที่ดำเนินอยู่โดยไม่ชอบได้' ถ้าการที่ข้าพเจ้าทำนี้สำเร็จดังปรารถนาแล้วจะเป็นการดียิ่งนัก

ขอให้ท่านดูเถิดว่า "นี่ยอนอิงเกอร์ผู้สุจริตแท้ ๆ ต้องถูกตัดสินประหารชีวิต ด้วยเหตุที่ถือพยานเช่นนั้นหรือไม่ใช่ ? ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้เขียนจดหมายนี้ไว้แล้วยอนอิงเกอร์จะต้องถูกประหารชีวิตจริงหรือไม่ ?"

ถ้าข้าพเจ้าถูกผู้ร้ายเข้ามาฆ่าตายจริง ๆ แล้ว ถ้าอ้ายผู้ร้ายมันจะวางแปลนต่าง ๆ ให้อะไร ๆ ตกหนักอยู่กับยอนอิงเกอร์ทุกอย่าง ดังที่ข้าพเจ้าได้ทำดังนี้จะได้หรือไม่ได้ ?

ข้าพเจ้าเห็นว่า "ถ้าการที่ข้าพเจ้าทำนี้มาให้เปลี่ยนกฎหมายที่ใช้อยู่ได้แล้ว ชีวิตข้าพเจ้าแลความที่ต้องทนทุกข์ทรมานของยอนอิงเกอร์ก็เป็นอันไม่เสียเปล่าเป็นแน่"

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอท่านได้คัดสำเนาหนังสือฉบับนี้ส่งไปยังหนังสือพิมพ์ข่าวทุก ๆ ฉบับ แลให้ต้นฉบับนี้ไว้แก่ตัวยอนอิงเกอร์เป็นที่ระลึกที่ตัวเขาได้เป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้ามา

แต่เพื่อนสนิทของท่าน

(เซ็น) **ยอนเบ็ลลิช**

เมื่ออ่านจบแล้วคนทั้งสอง *(มิสเตอร์แว้กกับมิสเตอร์ลาซี)* ก็นั่งนิ่งแลดูตากันอยู่สักครู่หนึ่ง แล้วมิสเตอร์ลาซีจึ่งพูดขึ้นว่า

"ข้าพเจ้านี้คิดอยู่เสมอว่า 'มิสเตอร์เบ็ลลิชคนนี้ถึงจะเป็นคนใจคอดี ทำอะไรแลรู้อะไรได้ดีก็จริง แต่ติดไม่เต็มเต็งอยู่ไม่ต่ำกว่า ๑๕ เปอร์เซ็นต์เป็นแน่' ความเห็นแลสู่ทางที่ว่านั้นก็แน่นหนาแยบคายอยู่ แต่ข้าพเจ้าต้องกล่าวว่า 'ที่ข้าพเจ้าได้เห็นว่ามิสเตอร์เบ็ลลิชมีบ้าอยู่ไม่ต่ำกว่า ๑๕ เปอร์เซ็นต์นั้นยังน้อยไปมาก คราวนี้เห็นถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์เสียอีก'

ถึงอย่างไรก็ดีการที่มิสเตอร์เบ็ลลิชมาฆ่าตัวตายเสียนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจเท่ากับเสียของอย่างดีที่สุดที่ข้าพเจ้ามีอยู่ในโลกนี้"

มิสเตอร์แว้ก "ข้าพเจ้าก็รู้สึกเสียใจไม่น้อยกว่าท่าน ด้วยมิสเตอร์เบ็ลลิชคนนี้ไม่ได้เป็นแต่คนที่ได้ประจำหาข้าพเจ้าในการความทั้งปวงอย่างเดียว เป็นเพื่อนดีที่สุดคนหนึ่งของข้าพเจ้าด้วย"

มิสเตอร์ลาซี "ข้าพเจ้าอยากทราบนักว่า 'ดังนี้เมื่อได้ยินเรื่องตลอดแล้วยอนอิงเกอร์จะคิดว่ากระไรบ้าง' ถ้าตัวข้าพเจ้าเองแล้วจะจ้างให้ไปถูกอย่างนี้สักเท่าไรก็ไม่เอาแล้ว"

มิสเตอร์แว้ก "ถึงยอนอิงเกอร์ข้าพเจ้าก็เชื่อว่าจะไม่เอาเหมือนกัน เงิน ๒๐,๐๐๐ เหรียญนี้ที่ได้ใน ๖ เดือนก็ต้องนับว่าไม่ใช่น้อย แต่ถึงยอนอิงเกอร์จะอยากได้ก็คงอยากให้ได้มาอย่างอื่น ไม่ใช่ได้ด้วยต้องทรมาทรกรรม[๑] เช่นนี้ ดีเสียอีกที่ไม่เป็นบ้าไปเสียแต่ในระหว่าง ๖ เดือนนั้น เป็นอันจะได้อยู่รับความสุขจากเงิน ๒๐,๐๐๐ เหรียญนี้"

---

[๑] ภาษาปาก ต้นฉบับเขียนว่า "ทรมาทารกรรม" คำนี้เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ทนทุกข์ทรมานไม่รู้จักจบสิ้น หรือยืดเยื้อ

นี่แหละเป็นเรื่องที่สองที่ข้าพเจ้าได้ทราบมาแต่ประเทศโน้น การที่มิสเตอร์เบ็ลลิซฆ่าตัวตายด้วยเหตุที่จะอยากหลอกกฎหมายให้พอเป็นตัวอย่างนี้ ข้าพเจ้ากล่าวไม่ได้ว่า "ข้าพเจ้าเห็นด้วยที่มิสเตอร์ลาซีว่า 'มิสเตอร์เบ็ลลิซมีไม่เต็มเต็งอยู่ถึง ๓๐ เปอร์เซ็นต์นี้' ข้าพเจ้าก็ว่าชอบเหมือนกัน" ถ้าเราจะสงสัยมิสเตอร์เบ็ลลิซว่า "มีเหตุอื่นที่ทำให้ฆ่าตัวตายแล้ว เอาเหตุเช่นนั้นมากล่าวดังนี้ก็พอจะว่าได้ จะว่าบ้าจัดเต็มทีก็ได้ จะว่ากระไรก็ได้ทั้งนั้น"

ข้าพเจ้าต้องขอลาจากการที่จะว่ากระไรออกไปด้วยเรื่องนี้ ด้วยข้าพเจ้าเองจะได้รู้ว่าเป็นอย่างไรกันยิ่งกว่านี้ไปก็หามิได้ ขอท่านผู้อ่านได้มีความเห็นว่า "ชอบหรือผิด บ้าหรือดีเอาตามท่านเห็นเถิด"

ในที่สุดนี้ขอท่านทั้งหลายผู้ได้อ่านเรื่องที่สองของข้าพเจ้านี้มาจนจบนั้น ได้รับคำแสดงความขอบใจแลความนับถือของข้าพเจ้าด้วย

ถือสัตย์[๑]

ความเท็จเป็นการทุจริตทั้งโลกแลธรรม ไม่ว่าพุทธศาสนาซึ่งแสนประเสริฐอุดมในสากลจักรวาลฤๅศาสนาไหน บรรดามีในโลกย่อมติเตียนว่า "เป็นของชั่ว" จริงอยู่มุสาวาทอาจฆ่าวาจามนุษย์ให้ทำลายกลายเป็นเช่นเสียงลมไปเสีย เพราะสุดจะสำเหนียกเอาแน่ลงที่ตรงไหนได้ เมื่อฉะนี้แล้วก็ควรแล้วที่โลกทั้งหลายจะถือความสัตย์เป็นทิพยาภรณ์อันพิเศษสำหรับให้เป็นมนุษย์ แต่ไฉนหนอการถือสัตย์สมาทานถูกคราวพิกลอย่างไร? ยังกลับกลายเป็นของน่าเกลียดไปได้ ฉันมารู้สำนึกขึ้นเช่นนี้น่าประหลาดนักหนา หรือบางทีความสัตย์ของฉันจะถึงกั่นเกินแก่นจักแหล่น[๒] คลั่งไคล้ไปบ้างดอกกระมังพ่อคุณ

พูดขึ้นมาละก็น่าเศร้าใจนัก ฉันฟังพระท่านเทศนาสั่งสอนหรือก็ว่า "ความจริงเป็นวาจาอันไม่ตาย" ครูบาอาจารย์หรือท่านก็สั่งสอนแต่ว่า "ให้พูดตามจริง" ที่สุดเรื่องต่าง ๆ ที่เล่าที่สรรเสริญถึงท่านผู้วิเศษด้วยสรรพคุณแต่ปางก่อนท่านสู้ทนทุกข์โทษภัยที่สุดแทบจะถึงตาย โดยยืนคำอยู่ว่า "ข้าพเจ้าพูดปดไม่ได้" ก็มีถมไป

ไม่ทราบว่าจะเป็นด้วยนิสัยถือสัตย์ของฉันนั่นติดสันดานประจำชาติมาแต่กำเนิด หรือเป็นเพราะผลที่ได้ยินได้ฟังร่ำกรอกหู[๓] ฉันมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงตำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์).* **วชิรญาณวิเศษ** ๙. ๒๖ (๒๖ เมษายน ๑๑๓) : ๓๐๔ ถึง ๓๐๙.

[๒] อ่านว่า จัก - กะ - แหล่น เป็นภาษาปาก คำวิเศษณ์ หมายถึง จวนเจียน เกือบ หวุดหวิด

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ตรอกหู"

ว่า "ฉันต้องพูดแต่ที่จริงเสมอ" หรืออย่างไร ? ฉันก็ยังว่าไม่ได้ ตัวฉันจึ่งได้ถือวาจาสัตย์ซึมสมองมาเสียทีเดียว

คุณแม่ฉันท่านก็ห้ามฉันว่า "พูดอะไรละพูดแต่ที่จริง ๆ นะลูกรักของแม่"

คุณพ่อฉันหรือท่านก็พร่ำสั่งสอนว่า "ถึงจะเป็นฉันใดก็ตามบุญตามกรรมเถิด รักษาแต่คำสัตย์ไว้ให้มั่นเถิดลูกเอ๋ย" ทั้งแม่นมฉันแกก็ว่าเสมอเทียวว่า "พูดอะไรละพูดตามสัตย์ตามจริงหนาขา **คุณแดง**ขืนพูดปดเถอะอ้ายยุ่มย่ามมันล้วงตับคุณแดงด้วย อย่าหนาขาอย่าพูดปดคุณดี๊ดี"

ฉันก็ทำตามคำสั่งคำสอนฉันโดยซื่อสัตย์สุจริตจริง ๆ แต่ผลความประพฤติฉันกระไรเลยพ่อเอ๋ย เมื่อยังเยาว์หรือก็เป็นเด็กอย่างเคราะห์ร้ายแท้ ๆ ครั้นเติบโตขึ้นหรือก็ยิ่งมีแต่เคราะห์ร้ายยิ่งขึ้นตามตัว ดูเถิดจนเดี๋ยวนี้เป็นหนุ่มแล้วก็ยังยิ่งเป็นชายเคราะห์ร้ายเสียที่สุดที่แล้ว มันเหลือประหลาดแล้วโลกเอ่ย

ฉันขอเล่าทวนมาตั้งแต่ฉันเล็ก ๆ จำความได้ให้ฟัง

นางแม่ครัวเขาคบผู้ชายที่ไหนนอกบ้าน ? เข้ามานั่งพูดอ้อแอ้กันอยู่ใต้ถุนเรือนโพล้เพล้วันหนึ่ง เผอิญฉันลงไปที่ห้องนั้นไปเห็นมันเข้าหน้าตาน่ากลัว

อีนางแม่ครัวเขาว่า "**นายแดง**เขอ[๑] บ่าวจะบอกให้ฟัง ถ้าคุณแม่ท่านถามนายแดงว่า 'เห็นใครในห้อง**อีเชื่อม**มั่งไหมละก็ นายแดงว่ามีแต่นมกะอีฉัน ๒ คนเท่านั้นแหละหนาเขอ' ดี๊นายแดงดีออก" แม่นมฉันแกก็สอนฉันอย่างนั้นด้วย แกจูบฉันฟอดใหญ่ แลยื่นขนมมาให้ฉันกินอันหนึ่งด้วยอีก

ฉันไม่ทันคิดอ่านอะไรสักนิด มือเอื้อมไปรับขนมมาถือไว้เฉย ๆ แต่หัวใจน้อย ๆ ของฉันออกเดือดร้อนอึดอัด...อึดอัดเสียเต็มทน

"ทำไมอ้ายยุ่มย่ามมันไม่ล้วงตับฉันดอกหรือคะนม ? ถ้าฉันพูดขี้ปดเช่นนั้น" ฉันปากสั่นคอสั่นเทา

"เปล้า...เปล่า ชื่นใจของนม" จูบฉันอีกฟอดใหญ่ "เพราะมิใช่ปดแท้ ๆ เมื่อไรล่ะ ? "

ฉันยิ่งออกเดือดร้อนอึดอัดหัวใจน้อย ๆ ของฉันยิ่งขึ้นอีก "เฮ้อ ! มันผิดกันอย่างไรหนออ้ายปดแท้กะอ้ายปดปลอมน่ะ ? "

---

[๑] คำนี้น่าจะเป็นคำขานรับของผู้พูดที่เป็นหญิง ความหมายเดียวกับคำว่า "ขา" แต่ผู้พูดเป็นคนงานที่เป็นแม่ครัว ลักษณะที่พูดจึงยานคางเป็น "เขอ"

ฉันเดินขึ้นไปบนตึก หัวใจตึก ๆ ไม่สบายใจเสียเลยทีเดียว เผอิญคุณแม่ฉันพูดกะฉันหะแรกนั้นท่านก็ถามฉันทีเดียวว่า

"มีผู้ชายอะไรเข้ามานั่งอยู่ในครัวน่ะพ่อแดง ? หูแม่แว่ว ๆ ดูเหมือนได้ยินเสียงผู้ชายอะไรพูดอุ้มอ้ามอยู่ใต้นี้"

นิสัยวาจาสัตย์ของฉันมันก็พลุ่งพลั่งขึ้นมาเองทันควัน

"ค่ะ[๑] คุณแม่ มีผู้ชายคนหนึ่งหน้าตาน่ากลัวคุณแม่ นุ่งผ้าพื้นหยักรั้งเห็นกางเกง[๒] ขาก๊วยใส่เสื้ออะไรรุ่มร่าม ห่มผ้าขาวม้ายิโป้ ๒ บ่า แหม! ทัดบุหรี่ตัวโต[๓] คุณแม่ เกือบเท่าตะบันนั่นแน่ะ ขนมนี่ฉันไม่กินดอกคุณแม่" ฉันพูดพลางทิ้งก้อนขนมลงเสีย "ฉันอยากให้ล้างหน้าแดงเสียนักนะคุณแม่นะ เพราะนมแกจูบฉันทั้งหน้าโสโครกเหงื่อ[๔] จับ ๆ ยังงั้น เป็น ๒ ฟอดแน่ะคุณแม่ที่ห้องใต้ถุน"

มารดาฉันท่านชมฉันว่า "เป็นเด็กดี ทำถูกทีเดียวที่ไม่กินขนมอะไรมิรู้จะเสียท้องเสียไส้ ทิ้งให้หมามันกินเสียดีกว่า"

นมกับนางแม่ครัวถูกตบถูกตีใหญ่ท่านด่าจนดึก ตั้งแต่นั้นมาแหละทั้งนมทั้งนางแม่ครัวตั้งโกรธตั้งแค้นฉันเสียจริง ๆ จัง ๆ หยิกเอาทุบเอากระแทกเอากระทั้นเอา ลับตาคุณแม่ฉันละทำเสียแสนเข็ญ ครั้นร้องหรือ? เขาก็ฟ้องว่า 'ซน' เลยถูกคุณแม่ตีซ้ำ

ฉันออกมะลึกตึกแต่เล็ก ๆ ทีเดียว "อือ! ความสัตย์นี้คนอย่างไรถึงไม่ใคร่ชอบกันหนา? แต่สอนให้ถือสัตย์ ครั้นถือตามสั่งสิผลกลับพิกลอย่างไรอยู่มิรู้หนอ? แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่หายรัก"

ต่อมาพวกบ่าวไพร่ไม่ว่าหน้าไหนมันพากันจงเกลียดจงชังฉันแทบทุกคน มักค่อนฉันว่า 'ปากบอนบ้าง นกกระจอกปากพล่อยบ้าง อสุรกองคอยเหตุบ้าง อะไรบ้างดูไม่มีดีเสียเลยนะตัวฉัน'

ไม่ชั่วแต่ฉันไม่สามารถจะพูดปดเหมือนเขาเท่านั้นทั้งฉันเหลือที่จะทน ฟังคนอื่นเขาปดหรอกหูฉันได้ด้วยซ้ำไป

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คา"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กังเกง"
[๓] คำนี้ผู้เรียบเรียงใส่วรรณยุกต์ตรีเพื่อเน้นให้ทราบว่าลักษณะโตจริง ๆ
[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ" เป็นคำโบราณที่พูดกันในสมัยนั้น

วันหนึ่งฉันได้ยินคุณแม่ฉันท่านว่า "เออ ! ขออย่าให้อี**คุณแม่ปุก**มาหาอีกเลยวันนี้ เกลียดน้ำหน้านักไม่อยากให้มาเลยแหละ นั่งพูดปับ ๆ ไม่รู้หยุดปากไม่รู้แล้วรู้รอด แฉะเป็นน้ำยาเย็นไม่รู้จักกลับไปเลยแหละ" ท่านพูดพลางสะบัดสะบิ้งอย่างไม่ถูกอารมณ์เสียแท้ ๆ ทีเดียว

พออีกสักครึ่งชั่วโมงเท่านั้นเอง **คุณยายปุก**เยี่ยมหน้าโผล่เข้ามาหาคุณแม่

"โอ ! เชิญสิเขอคุณแม่ อิฉันดีใจ[๑] คุณแม่มาหาบ่นอยู่เทียวว่า 'ขอให้คุณแม่มาอีกเถอะวันนี้ มีอะไรครั้งโบราณจะได้เล่าให้ฟังเป็นคติ' มานั่งเสียให้สบายเถอะเคอะ[๒] จะได้พูดกันเล่นนาน ๆ" คุณแม่ฉันท่านพูดเห็นจริงเห็นจัง

"คุณแม่คะ" ฉันพูดตามซื่อ ๆ "ถ้าคุณแม่พูดขี้ปดละ อ้ายยุ่มย่ามมันล้วงตับคุณแม่นะเขอ[๓] เออ ! นมแกว่าอย่างนั้น"

คุณยายปุกแกนั่งหน้าบึ้ง ตาขมึงดูฉันพิลึกนัก ข้างคุณแม่ฉันไม่ฟังอีร้าค่าอีรมละ ฉุดมือฉันกระชากลากออกไปจากห้อง ตีเสียใหญ่นับไม่ถ้วนทีเดียวเป็นแนวไปทั้งตัว แต่ก่อนเคยตีด้วยไม้เรียวคราวนี้เลื่อนขึ้นไปถึงแส้ม้า มือไม้[๔]บวมไปหมด

คุณยายอึ่งคนหนึ่ง ท่านเป็นน้องคุณยายของฉัน ท่านเป็นหมันไม่มีบุตร ท่านมั่งมีศรีสุขนักด้วยเจ้าคุณผัวของท่านก็ถึงแก่กรรมนานมาแล้ว ท่านรักฉันนักเอาไปเลี้ยงไปเล่นด้วยเสมอ ท่านได้ออกปากพูดดัง ๆ ว่า "ถ้าท่านหาบุญไม่แล้วทรัพย์สมบัติของท่านทั้งสิ้นเป็นไม่ให้ใครหมด จะยกให้แก่ฉันคนเดียวเท่านั้นแหละ แต่ถึงท่านจะเอื้อเฟื้อต่อฉันอย่างไร ? ฉันไม่อาจทนคุณยายคนนี้ไหว รูปร่างหน้าตาท่านโสโครกเสียเต็มประดา ผอมโกงโก้ ซี่โครงกาง เนื้อเหี่ยว ดำมิดหมีหัวโกร่นตาลึก ขี้ตาเปรอะ ฟันออกมาเขยินอยู่นอกปากเกือบสักนิ้วหนึ่งได้ นั่งละน้ำลายไหลออกยืด ๆ จนฉันออกสงสัย ถึงถามนมวันหนึ่งว่า "คุณยายนี่แกเป็นเมียอ้ายยุ่มย่ามหรือไม่ใช่นะนม"

---

[๑] แสดงว่าผู้พูดดีใจมากจึงพูดเสียงสูง *(เนื่องวรรณยุกต์)*
[๒] คำขานรับของหญิงชรา ซึ่งเพี้ยนจากคำในพจนานุกรมฯ คือ คะ หรือค่ะ
[๓] คำขานรับซึ่งพูดลากเสียงเพี้ยนจากคำว่า "ขา"
[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "มือม้าย"

นมแกขู่ฉันเลยนิ่งไม่ถามอีกต่อไป รูปร่างท่านปานนั้นแล้วยังโสโครกเหม็นตีดเหม็นตัง โมโหก็ร้ายโกรธอะไรขึ้นมานิดละนั่งบ่นนั่งด่าวันยังค่ำอย่างเดือดร้อนขยะแขยงที่สุดของฉัน แทบจะรากออกมาให้ได้ ก็ที่ท่านชอบอุ้มฉันขึ้นนั่งบนตักแล้วจับมือฉันกอดคอท่าน "รักยายไหมหะพ่อแดงหัวใจของยาย ?" ท่านถามฉันวันหนึ่ง กำลังกอดคอ เอียงแก้มฉันเข้าไปแนบไว้กับฟันจับเฟอะของท่านทีเดียว

"เปล่า ฉันไม่รักเลย" ฉันตอบเสียงดังอย่างเต็มอกเต็มใจ

"ทำไม!" ท่านตาเขียวชะงักถาม "ทำไมถึงไม่รักหะ ? เจ้ามันเด็กหัวดื้อ "

"ต้องให้ฉันบอกคุณยายด้วยหรือเขอ ?" ฉันถามท่านตามใจซื่อ ๆ

"ยังงั้นซี" ท่านตอบหน้าตึง

เพราะรูปร่างหน้าตาคุณยายน่าเกลียดน่ากลัวนัก สกปรกด้วยฟันก็เขยินน้ำลายไหลออกยืด ๆ ไม่ระวังตัวเสียบ้าง"

ท่านผลักฉันลงจากตักทันที ไม่พูดไม่จาอะไรกะฉันอีกสักคำเดียว แต่ต่อนั้นมาไม่อีกสักกี่วัน ท่านบอกแก่คุณพ่อคุณแม่ฉันว่า "ควรจะกดขี่ฉันให้มาก ๆ ดูชั่วชาติประดาเสีย ขืนทิ้งไว้เช่นนี้น่ากลัวโตขึ้นจะถึงเข้าคุก ถ้ายังไงก็คิดบอกศาลาเสียเห็นจะดีกว่า ตัวท่านละจนพสจนเก๊ท่านก็ไม่ปรารถนาให้แก่คนชั่วชาติเช่นฉัน ไม่คบไม่ค้ากลัวจะเป็นให้ข้าวให้เกลือให้เรือให้พายกะอ้ายมหาโจร มันไม่ได้พึ่งดอกอ้ายลูกขี้ถังคนนี้ทายน้ำหน้ามันได้"

ข้างคุณพ่อท่านโกรธฉันใหญ่ เมี่ยนฉันยับไปทั้งตัว ท่านออกปากว่า "ฉันนี่ใช้ไม่ได้ สั่งสอนก็ไม่เอาถ้อยเอาคำ ยิ่งโตขึ้นก็ยิ่งชั่วชาติเกกมะเหรกขึ้นทุกวัน โง่เง่าเต่าตุ่นไม่เป็นชิ้นเลี้ยงไว้เสียแรง"

คุณแม่ฉันท่านก็บ่นทุกวันว่า "ขืนอย่างนี้เลือดก้อนหนึ่งท่านตัดได้หรอก" ท่านเรียกฉันว่า "อ้ายตวัก[๑] กวนบ้านถูกตีหัวเดือนท้ายเดือน" เอ ! ดูอาการฉันมันหนักขึ้น ทุกวัน...ทุกวัน

---

[๑] อ่านว่า ตะ - หฺวัก เป็นคำนาม หมายถึง เครื่องใช้ตักข้าวและแกง ทำด้วยกะลามะพร้าวมีด้าม รูปคล้ายทัพพี

ฉันตรองไปพอจะเห็นได้ว่า "อ้ายนิสัยวาจาสัตย์ของฉันนี่มันทำให้คนเกลียดขึ้นทุกวัน ที่สุดจนพ่อแม่ของเราท่านก็ชังน้ำหน้า แต่ถึงยากเย็นเป็นตายก็ยังพยายามบากบั่นสู้ตายด้วยความสัตย์อยู่ไม่ย่อหย่อน ไม่ขอระคนมลทินทั้งคำจริงเลยแล้วในชาตินี้"

เมื่อฉันไปเรียนหนังสือ หรือเขาก็พากันเกลียดฉันแทบทั้งโรงสอน เพราะค่าที่ฉันถือวาจาสัตย์เคร่งครัด ดูเถิดพ่อขา ! พวกนักเรียนเขากลับเรียกฉันว่า "อ้ายมะตะกะแกมโกง"

ครั้นฉันโตขึ้นเป็นหนุ่มกะเขาแล้ว ฉันรู้สึกตัวของตัวกระไรเลยเป็นที่รังเกียจเกลียดชังของคนทั้งปวงแทบทั้งนั้น เพราะเหตุเห็นได้ง่าย ๆ ก็ค่าที่ฉันขืนดื้อด้านพูดแต่ที่จริง ซึ่งจริงอยู่ดูไม่ใคร่จะเพราะหูผู้ฟัง แต่การข้อนี้ไม่ใช่ความผิดของฉันเลยนี่พ่อคุณเอ๋ย ! ฉันรู้สำนึกตัวแน่ว่า "ฉันได้ลองนักลองหนาแล้วอยากที่จะขี้ปดกับเขาบ้าง แต่ไม่ไหวพ่อขาฉันปดไม่ได้"

ฉันได้กระซิบกะใจของฉันเองหลายครั้งหลายหนมานักกะนักแล้วว่า "แดงเอ๋ยเดี่ยวนี้เอ็งโตเป็นคนเราดี ๆ แล้วหนา รู้ปดบ้างเถิด"

แต่อ้ายคำขี้ปดมันดันขึ้นมาไม่ได้พ้นคอหอยฉันเลย นึกจะให้มันหลุดออกมาจากปากอีด ๆ ขึ้นมาแล้วพ่อเจ้าประคุณเอ๋ย ! มันสะเทือนหัวใจฉันแทบสะดุ้งไปทั้งตัว ขนลุกขนพองต้องกลืนมันกลับหายไปเสีย เหลือแต่ความสัตย์เท่านั้นแหละ *(ซึ่งเป็นสิ่งประเสริฐในโลกนี้พ่อรู้ไหม)* หลุดออกมาจากปากฉัน

ไม่สู้นานนักเลยฉันพบผู้หญิงสาวคนหนึ่งหล่อนว่า "หล่อนเห็นคนมานักแล้วไม่ดีเหมือนฉัน" ลับหน้าต่อหลังหล่อนชมฉันเสมอที่รักษาสัตย์สันดานสุจริตแท้ ๆ เป็นการประหลาดน่าพิศวงนักที่ฉันได้มาพบเนื้อคู่หนังคู่ที่สั่งสมอบรมกันมาแต่ปางไหนดอกกระมัง จึ่งเผอิญเจอเพื่อนผู้หญิงรักคำสัตย์สรรเสริญฉัน เป็นคำแปลกที่ยังไม่เคยรับใครเขาชมเช่นนี้เลย ฉันก็พูดจาปรองดองรักใคร่แม่คนนั้นติดต่อมา ความไมตรีจิตสนิทสนมก็เรียบร้อยกันดีมา จนวันหนึ่งหล่อนเอ่ยขึ้นว่า

"นาย...นาย ฉันจะถามสักคำหนึ่ง นายเห็นยังไง**แม่ชม**น่ะเขาสวยไหม ?"

ฉันต้องบอกให้พ่อรู้หน่อย แม่คู่รักของฉันคนนี้หล่อนออกหึงแม่ชมนิด ๆ ไม่รู้ว่าเอาที่ไหนมาคิด หล่อนสงสัยว่า 'รักกันกับฉัน' แต่ที่จริงน่ะ 'เปล่า... เปล่า ชั่วแต่นับประสาอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกัน ก็พูดจากันอย่างคนชอบกันอย่างนั้นเอง'

"ฉันคิดว่าเขาสวยนักอยู่ หล่อนเห็นยังไงล่ะ**แม่ล้วน** ?"

ฉันตอบ "พุทโธ่เอ๋ย !" แต่พอพูดเท่านี้ไม่รู้ว่าจะร้ายแรงปานใดเลย ดูหน้าแม่คู่สวาทของฉันหล่อนค้อนขวับหน้าม่อยลงทันที ถามอย่างหนึ่งไม่ยักตอบ กลับย้อนซักมาอีกว่า "นายคิดว่าเขาสวยเหมือนฉันได้ไหม ? "

ฉันรู้ทีเดียวว่า "ฉันควรจะพูดอย่างไร ? " หล่อนอยากจะให้ฉันตอบว่ากระไรก็รู้เท่าทุกอย่าง แต่เพราะฉันรักหล่อนจริง ๆ แลรักน้ำคำของตัวเองด้วย ฉันก็บอกหล่อนตามจริง ความจริงอย่างเอาชีวิตฉันทีเดียว

"แม่ชมน่ะหรือหล่อน ? ตาฉันนะฉันเห็นเขาสวยกว่าหล่อนมาก แต่ถ้าว่าถึงสวยแสนสวย"

หล่อนลุกสะบัดหน้าเดินไปจากฉันเสียเฉย ๆ ไม่รอฟังให้ฉันพูดจบคำเลย

ครั้นรุ่งขึ้นฉันได้รับของเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ฉันได้กำนัลหล่อนตามมีประสารักกัน กับมีจดหมายกำกับมาว่า "ให้ฉันอยู่กินกับแม่ชมเขาเถิด ไหน ๆ ฉันได้ชมได้เชยเขาว่า 'วิเศษวิเสโส' เกือบจะเหาะขึ้นไปลอยอยู่บนสวรรค์แล้ว"

แม่ล้วนหล่อนตัดอาลัยเสียจริง ๆ ไม่ไว้เยื่อไว้ใยแก่ฉันอีกสักนิดหนึ่งเลย ตัวฉันคนซื่อกลับต้องว้าเหว่อ้างว้างเป็นคนใจเสียเสียแล้ว การทั้งนี้ก็เพราะผลของวาจาสัตย์ของฉันไม่ใช่หรือพ่อขา ? แต่ช่างเถิดหวานกลืนขมกลืนลองดูที กว่าจะสิ้นชาติจะประหลาด ๆ อีกอย่างไรบ้าง ?

ในเร็ว ๆ นี้เองคุณพ่อท่านเอาฉันไปไว้กับเจ้าคุณบ้านตึกตามหมู่ตามหมวด พระเดชพระคุณท่านก็เมตตาใช้สอยฉันสนิทสนม อยู่กะท่านไม่ถึง ๒ เดือนพอเกิดปฏิเหตุ[๑] ขึ้นอีก ท่านนั่งตัดผมอยู่ที่เฉลียงหอนั่ง ฉันหมอบรับใช้อยู่ มันขันเสียที่สุดละพ่อ ศีรษะท่านล้านเกลี้ยงเป็นมันย่อง แต่ตัดผมไม่เว้นเดือนตั้งแต่ฉันมาอยู่นี่ ๒ หนเข้านี่แล้ว แต่หนก่อนรอดตัวไป ท่านใช้ให้ฉันค้นสำเนาหนังสืออยู่เสียห้องนอก เจ้าช่างตัดผมนั้นก็สิ้นดีทำตะไกร[๒] กรอด ๆ ไล่ลูกผมออกเจื้อยอยู่ลม ๆ พอแล้วเขากราบท่าน ท่านเรียกฉัน "เฮ้ย ! อ้ายแดงเอาดินสอพองมาปัดผมกูทีหวา"

---

[๑] คำว่า "ปฏิ" หมายถึง เฉพาะ ตอบ ทวน กลับ ส่วนคำว่า "เหตุ" หมายถึง สิ่งหรือเรื่องนี้ทำให้เกิดผล เค้ามูล เรื่อง เหตุผล รวมความหมายถึง เรื่องที่ทำให้เกิดผลโดยเฉพาะหรือเกิดเรื่องเฉพาะ หรือเกิดเรื่องเฉพาะ

[๒] เขียนได้ทั้ง "กรรไกร ตะไกร กรรไตร"

ฉันก็คลานเข้าไปกราบแล้วชะแง้ขึ้นดู พิโธ่พิถัง ! ไม่เห็นมีสักเส้น ฉันจะท้ามารยาเหมือนเจ้าช่างตัดผมไม่เป็นก็นั่งนิ่งเงอะงะอยู่จนท่านเตือน "ยังไงล่ะหวาเชอะ"

ฉันก็ปล่อยโพล่งออกไปตามเห็นว่า "รับประทานโทษศีรษะใต้เท้ากรุณาเจ้าล้านเกลี้ยง เขาตัดลม ๆ ไม่มีผมร่วงดอกขอรับกระผม"

นึกว่าท่านจะดุเอาว่ากระไรหรือ ? อะพิโธ่ ! ไม่ว่าไม่ขานลุกขึ้นเตะ ให้คนไสคอออกจากบ้าน เสียงท่านโกรธแหว ๆ ว่า "อุอะมะเทิ่ง[๑] เลี้ยงไม่ได้"

จนปัญญาไม่รู้ว่าจะเซไปข้างไหน คุณพ่อหรือท่านก็โกรธตัดรอนไม่เอาธุระปะปัง ท่านว่า "ฉันมันบ้าเกะกะโกงมะโรงมะเส็ง ดูเถิดพ่อเอ๋ย ! ถือสัตย์แท้ๆ เป็นไปได้ต่าง ๆ นานา พลัดที่นาคาที่อยู่[๒] ร่อนรับร่อนเร่ กกมะซอเซเหไปอยู่กะท่านอาจารย์เจ้าวัด อาศัยท่านกินไปวันหนึ่ง...วันหนึ่ง แต่จะอย่างไรต่อไปอีกก็ไม่รู้ละพ่อขา ท่านอาจารย์เจ้าวัดหรือท่านก็เทศนาสั่งสอน สอนสัปปุรุษสีกาเขาทุกวัน... ทุกวัน มีแต่เรื่องโลภไม่ดี โกรธไม่ดีหลงไม่ดี รูปนามเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ใช่ตัวใช่ตนเป็นแต่ธาตุสมมต[๓] ทั้งสิ้น แต่ฉันออกหนักใจกลัวจะอยู่ไม่ยืดเสียดอกกระมังฉัน ด้วยเห็นท่านไปเทศน์มาทีไรละ ชำระลูกศิษย์จะเฆี่ยนกันทุกคราว เพราะท่านนับเงินขาดรอยเทียนที่ติด แต่ฉันเองนะท่านก็ยังไม่ได้ออกปากว่ากระไรหรอก

นี่แหละพ่อเหย[๔] ตั้งแต่ต้นจนบัดนี้มันประหลาดเพียงนี้แล้ว ถ้าฉันมีชีวิตต่อไปมันจะประหลาดยังไงขึ้นอีกมั่งไม่ตายเสียคงได้เห็น ทั้งนั้นทั้งนี้ฉันก็เข้าใจว่า "ผลความสัตย์ของฉันแลพ่อคุณ"

พ่อ...ที่ฟังน่ะบางทีก็คงจะนึกหรือออกปากว่า "อ๋ะ ! หมอนี่พูดอะไร ? เล่าอะไร ? พิลึกมนุษย์แฮ้" แต่ฉันบอกแล้วนะพ่อหนา อย่าลืมเสียนะพ่อนะ "ฉันพูดปดไม่ได้" พ่อคุณ ! เบื่อหูก็ฉีกทิ้งกระโถนเสียเถอะเรื่องราวของฉันมันเช่นนี้ บางคนเขาก็ว่า "บ้า" บางคนเขาก็จะนึกว่า "ดี" มีบ้างดอกกระมังพ่อมหาจำเริญ

---

[๑] สำนวน หมายถึง ทำเอะอะไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง ทะลึ่งตึงตัง ไม่รู้จักที่ถูกที่ควร
[๒] สำนวน หมายถึง ไม่ได้อยู่เป็นที่เป็นทาง เที่ยวเร่ร่อนไป
[๓] คำนี้เขียนได้ทั้ง "สมมต สมมติ สมมุติ" เป็นคำกริยา หมายถึง รู้สึกนึกเห็นอย่างต่างว่า
[๔] คำโบราณ ภาษาปาก ความหมายเดียวกับคำว่า "เอ๋ย"

ถือเอาคำมั่นแก้คำจริง...จริง[๑]

หลวง ก กลับลงมาจากตามเสด็จพระราชดำเนินเกาะบางปะอิน พบ**หลวง ข** ซึ่งเป็นคนพึ่ง[๒] จะรู้จักกันใหม่ ๆ หลวง ข อยากจะสำแดงความไมตรีให้มีแก่หลวง ก มากยิ่งขึ้น เห็นเป็นช่องที่หลวง ก พึ่งกลับจากตามเสด็จฯ เพราะไม่ได้พบปะกันมาหลายวันแล้วจึ่งเชิญหลวง ก ไปรับประทานอาหารที่บ้านวันหนึ่ง

เมื่อหลวง ก ไปถึงบ้านหลวง ข ค่ำวันนั้น หลวง ข เจ้าของบ้านก็ต้อนรับ[๓]ขับสู้โดยแข็งแรงอย่างยิ่ง แล้วจึ่งพูดขึ้นว่า

"ผมหวังใจว่าคุณจะได้มารับประทานข้าวกับผมบ่อย ๆ นะขอรับ ผมจะตระเตรียม[๔] จัดแจงที่ทางไว้สำหรับคุณให้พร้อมเสมอจริง ๆ"

หลวง ก จึงตอบว่า "คำ 'จริง ๆ' นั้นแน่ล่ะ[๕]รีผมเห็นว่าอะไร ๆ ก็อ้าง 'จริง ๆ' เป็นคำพูดเล่น ๆ กันไปเสียหมดแหละ เกือบจะเป็นคำหมายสำหรับพูด

---

[๑] ภ.ส. *(นามแฝง - จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ต้นสกุล "ภาณุพันธุ์")*. **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๖ (๒๔ พฤศจิกายน ๑๐๘) : ๖๖ - ๖๘. เรื่องนี้เป็นเรื่องนิทานฝรั่งเทียบแต่งแก้ไขให้เป็นนิทานไทย

[๒] คำนี้เขียนได้ทั้ง "เพิ่ง" และ "พึ่ง" ในความหมายว่า "เวลาที่ล่วงไปเร็ว ๆ นี้ *(สด ๆ ร้อน ๆ)* ในขณะที่พูด"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "เต้นรับ"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "กระเกรียม"

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "หละ" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายคำว่า "หละ" หมายถึง เป็นชื่อโรคที่เกิดแก่เด็กอ่อน เนื่องจากสายสะดือเป็นพิษมีอาการลิ้นกระด้างคางแข็ง ในที่นี้จึงไม่น่าจะใช้คำดังกล่าว

ให้เพราะหูอยู่แล้ว"

"ไม่ได้นึกหมายจะพูดเล่นอย่างไรเลยขอรับ ผมไม่ใช่คนหลอกลวง สักแต่ว่าพูดให้เห็นว่า 'เป็นคนอัชฌาสัยดีเท่านั้นเมื่อไหร่?' บ้านผมก็เหมือนบ้านของคุณ เชิญคุณมารับประทานด้วยกันเมื่อไหร่ก็ตามใจคุณเถอะ ถ้าได้ทุกวันผมยิ่งมีความยินดีมากเสียอีก จริง ๆ นะขอรับ"

"เป็นคำมั่นล่ะรึ?"

"จริง ๆ สิขอรับ ผมจะมีความชื่นชมยินดีเป็นที่สุด"

"อ้าว! ดีละ ถ้าคุณมีน้ำใจยินยอมอย่างนี้แล้วผมก็สัญญากับคุณได้ว่าผมจะทำโดยเต็มกำลังของผมที่จะให้เป็นไปตามความตกลงกันนี้"

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พอเวลาย่ำค่ำ หลวง ก ก็ไปที่บ้านหลวง ข อีก แลพูดว่า

"คุณดูเอาเถอะ ผมถือเอาคำเชิญตามที่คุณพูดไว้นั้น ผมจึงมารับประทานข้าวกับคุณอีก"

เจ้าของบ้านจึงพูดว่า "อ๊ะ! คุณช่างมีความกรุณาจริง ๆ ทำให้ผมมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง"

การเลี้ยงอาหารวันนี้ก็เป็นการสนุกสนานดีอยู่ แลเมื่อหลวง ก จะลากลับไปก็ได้รับคำสรรเสริญจากหลวง ข เป็นอันมาก

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พอกำลังหลวง ข จะเปิบข้าว หลวง ก ก็ไปถึงที่นั้น แลพูดว่า

"นี่แน่ะ! ผมทำถูกต้องนัก จะเพาะเวลาทันทีทีเดียว ผมล่ะชื่อสัตย์ต่อสัญญาของผมนัก แต่ทีนี้เป็นคราวหนึ่ง" หลวง ก ก็ถลันเข้าไปนั่งทำท่าทางรื่นเริงเป็นทีเล่น ๆ แล้วแลดูหน้าหลวง ข แลพูดต่อไปว่า "เป็นคราวหนึ่งที่ดูเหมือนคุณจะมีความหลากใจกระมัง คุณไม่ได้คิดรอคอยท่าผมบ้างดอกรึขอรับ?"

หลวง ข ตอบว่า "โอ๊ะ! คิดแน่ทีเดียว เพราะคุณทำให้ผมมีความสุขสบายยิ่งนัก"

หลวง ก มีความรื่นเริงในใจจนหน้าแดง แลดูเหมือนจะไม่ได้คิดถึงความหนักของหลวง ข ที่ต้องแบกอยู่ในการรับแขกเลี้ยงดูนี้ การที่จะกระทำให้สำเร็จไปโดยความสนทนาอย่างใดก็อธิบายกล่าวเพ้อเจ้อไปอย่างเดียว

ในวันที่สี่ เวลาย่ำค่ำตรง หลวง ก ผู้เป็นแขกหัวแข็งดื้อด้านคนนั้นไปยังบ้านหลวง ข อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้หลวง ก สังเกตรู้ได้ว่า 'การรับรองเสี้ยงดูรวม ๆ เนือย[๑] ขาไปหมด' เห็นได้ว่าเป็นการจำใจรับรองแท้ หลวง ก ก็พูดบ่นออด ๆ แอด ๆ ขึ้นในการเหล่านี้ต่าง ๆ

ฝ่ายภรรยาหลวง ข ที่นั่งอยู่นั้นด้วย มีความหนักใจจึงพูดตอบแก้ไปแทนหลวง ข ว่า "การที่คุณไม่รับรองแข็งแรงวันนี้ เพราะคุณกลัวคุณหลวงจะไม่ได้รับประทานของดี ๆ เท่านั้นเองแหละ วันนี้ดิฉันทำกับข้าวเลวไป ขอประทานโทษเสียเถอะเจ้าประคุณ[๒]อย่าว่ากระไรเลย"

"ฉันคิดว่า 'หล่อนมุ่งหมายคอยท่าฉันด้วยละ' แต่การที่เป็นนี้ก็ไม่มีเหตุผลอะไรหรอก ฉันไม่หมายเอร็ดอร่อยอะไร? ประสงค์จะเพาะแต่ความสนุกสบายของคุณหลวงกับหล่อนในการที่ได้พบปะคบหาสนิทสนมกันยิ่งขึ้นเท่านั้นแหละ"

แล้วหลวง ก ก็นั่งรับประทานอาหารเป็นปรกติเรียบร้อยด้วยน้ำใจบริสุทธิ์ดีอยู่จนสำเร็จแล้ว จึงหันหน้ามาปาเหวภรรยาหลวง ข ว่า

"อะไรนะที่หล่อนหมายว่าไม่ดี กับข้าววันนี้วิเศษเบาหรือ? ฉันไม่ได้ปรารถนาที่จะให้ดีไปกว่านี่อีกเลย"

ครั้นรุ่งขึ้นนับเป็นวันที่ครบห้า หลวง ก ก็ไปถึงบ้านหลวง ข เหมือนวันก่อน พอถึงประตูบ้านคนเฝ้าประตูก็บอกว่า

"ท่าน[๓]ไม่อยู่ขอรับ วันนี้ท่านรับประทานอาหารแล้ว ท่านก็ออกจากบ้านไปเสียเมื่อกี้นี้เองแหละขอรับ"

"อ๊ะ ! เอ๊อะ ! ดีแล้ว ข้าลืมหีบหมากของข้าไว้เมื่อวานนี้ ข้าจะต้องเข้าไปถามพวกบ่าว ๆ เอาหีบคืนมาสักหน่อย" แล้วหลวง ก ก็เดินตรงขึ้นไปบนบ้านหลวง ข การที่กินใจสงสัยอยู่นั้นก็ปรากฏขึ้นในขณะนั้น เพราะหลวง ก ได้พบปะหลวง ข นั่งอยู่กับภรรยาที่หอนั่งในเรือน หลวง ก จึงทำหน้าตาขึ่นบานแลพูดกับหลวง ข ว่า

---

[๑] คำวิเศษณ์ หมายถึง เฉื่อย ช้าลง อ่อนลง

[๒] เรื่องนี้ผู้เรียบเรียงปะวรรณยุกต์โท (้) หรือตรี (๊) ในคำต่าง ๆ แสดงว่าประสงค์จะเน้นคำที่สนทนาดังกล่าวให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ทั่น" *(ตามเสียงที่พูด)*

"คนเฝ้าประตูบ้านของคุณนี้โง่เซอะนัก มันแกล้งพูดว่าคุณไม่อยู่ได้นิ ผมรู้ว่ามันพูดผิด แต่อะไรหน้ามันช่างด้านเหลือทน อะไรลมปากมันช่างมีดมนวังเวงใจนัก สิ่งใดเป็นมาอย่างไรรีบอกผมเถอะจะได้เอาใจช่วยเจ็บร้อนด้วย"

ตลอดเวลาที่รับประทานอาหารกันอยู่ในค่ำวันนี้ หลวง ก มีความไหวพริบที่จะหยิบยกคำพูดอ้อนวอนไต่ถามต่อเติมซ้ำซากตามที่ได้คะเนเห็นว่า 'คงต้องมีเหตุร้ายในความที่ไม่เชื่อถือไว้วางใจกันประการใดจึงทำให้หลวง ข แลภรรยาคิดการยอกย้อน เพื่อจะปิดบังซ่อนเร้นความผิดของตนไว้' หลวง ก ได้คะเนการเห็นข้อความทุกอย่างแล้วจึงพูดว่า

"หรือคุณคิดถึงทุนของคุณที่ต้องฉิบหายเงินไปมากทำให้ขาดส่วนมรดกของคุณน้อยลง คุณได้ความช้ำชอกด้วยเรื่องทรัพย์สมบัติโชคลาภ เป็นการไม่สมปรารถนาของคุณไปหรือ ?"

เมื่อถึงเวลารับประทานของหวาน หลวง ก ก็ระเบิดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นการหัวเราะเยาะเย้ยแก่หลวง ข ต่อไปว่า

"ผมรู้แล้วว่าข้อความอะไร แลอะไร? ทำให้คุณได้ความลำบากรำคาญใจ ก็เพราะคำเชิญของคุณที่แกล้งทำมีน้ำใจอ่อนหวานเกินไปกว่าความที่เป็นจริง ๆ เท่านั้นแหละ ผมจึงได้รับคำเชิญจริง ๆ แลทำให้กวดขันจริง ๆ เหมือนเป็นการลองดู ผมสงสัยอยู่แล้วว่า 'คุณคงไม่มีความอดทนจริง ๆ ที่จะรับรองผมไปได้ยืดยาว' วันนี้คุณปิดประตูเอาผมแล้ว แลพรุ่งนี้ถ้าผมได้มาอีกแล้ว คุณจงจับผมทิ้งลงไปเสียจากหน้าต่างจริง ๆ เถอะ ผมลาคุณแล้วคุณจงอยู่ดีกินดีเถิด ?"

๏ จริงจริงเป็นสิ่งอ้าง	ออกอรรถ
แปลว่าสิ่งใดสัจ	จึ่งท้า
เมื่อพูดจุ่งระมัด	ระวังเหตุ ก่อนแล
ผิว์ผิดจักร้องอ้า	อกโอ้อาดูร ฯ

ถุ่ยถุ่ย[๑]

อ้ายเรื่องคิดปริศนาใครเขาจะเคยได้เงินทองมากน้อยเท่าใดก็ยังไม่ปรากฏแก่ตา แต่เมื่อครั้งข้าพเจ้าบวชอยู่แขวงกรุงเก่า[๒] ได้เคยคิดกับเขาเล่นครั้งหนึ่ง เพราะตา**หมอทอง**แกไปได้ลายแทงมาแต่เมืองอ่างทองว่า "ตำบลวัดเชในเมืองกรุงมีสาแหรกยานไม้คานโกง สาวน้อยโอโถงโพงน้ำเข้านา" ดังนี้

บางทีท่านผู้อ่านบางคนจะอยากรู้ว่า "ลายแทงนั้นรูปร่างมันอย่างไร? มิใช่ของวิเศษอัศจรรย์อันใด คือใบลานใครเขาจารทิ้ง ๆ ไว้ตามวัดแต่ครั้งใด ๆ" ถ้าไปเจอเป็นคำปริศนาเข้าดังนี้ก็เรียกว่า **"ลายแทง"**

แลตาหมอทองคนนี้เขาว่า "แต่เดิมแกบวชเป็นขรัวอยู่ช้านานพึ่ง[๓] สึกออกมาเมื่อแก่ มีวิชาชำนาญขาคิดปริศนามาก ดูเหมือนแกจะได้เคยคิดแลเที่ยวขุดตามวัดวามาหลายราย" แต่แกจะเคยได้ทรัพย์สินมากน้อยเท่าใดก็ไม่มีใครรู้

วันอุโบสถหนึ่งตาหมอทองแกมาฟังเทศน์ มาขยายเรื่องลายแทงที่ว่านี้ขึ้น ดูชอบกลดี มีเวลาว่าง ๆ ข้าพเจ้าจึ่งขอคัดใบ้มานอนคิดเล่นในกุฏิ[๔] ปริศนานี้ข้าพเจ้าคิดตีใบ้ว่า**สาแหรกยาน** คือชื่อสาแหรกอย่างพระ...อย่างพระก็เห็นมีแต่

---

[๑] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ต้นสกุล "ดิศกุล")*, "เรื่องปลาด : ถุ่ยถุ่ย," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๖ (๗ ธันวาคม ๑๑๒) : ๖๗ - ๗๑.

[๒] คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา

[๓] เขียนได้ทั้ง "พึ่ง" และ "เพิ่ง" ในความหมายว่า "เวลาที่ล่วงไปเร็ว ๆ นี้ *(สด ๆ ร้อน ๆ)* ในขณะที่พูด

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "กะฏิ" คำว่า "กุฏิ" หมายถึง สะเอว ซึ่งไม่น่าจะใช่

สายตะพาย[๑] บาตร อัน**ไม้คานโกง**นั้นไม้คานสำหรับหิ้วสายตะพายบาตรก็คือบ่าพระ แต่ทำไมจึ่งโกง คิดไปอีกชั้นหนึ่งจะต้องตกลงว่า "ในเวลาบวชเพราะเมื่อเจ้านาคออกมายืนรับอามะภันเต ประนมมือก้ม ๆ จึ่งโกง" ข้อความที่ตีออกนี้ก็พอสมกับข้อต่อไป

ที่ว่า**สาวน้อยโอโถง**นั้นก็ได้แก่คำอุปมาในคำสอนว่า "พระภิกษุที่บวชใหม่ย่อมประหม่าเหมือนสาวน้อยอันไปสู่เรือนแห่งตระกูลชาย" ซ้ำความที่ว่า**โพงน้ำเข้านา**นั้นเล่าก็ตรงกับความในสังฆคุณว่า "ปุญญักเขตตัง อันเป็นเนื้อนาบุญ" ปริศนานี้ถ้ามีจริงคงจะฝังไว้ตรงที่เจ้านาคยืนรับอามะภันเตเป็นแน่ ได้บอกความคิดนี้แก่ตาหมอทอง แกก็เอออออเห็นด้วย คิดอ่านจะไปบัดพลีขุดทรัพย์ แต่จะได้ขุดหรือไม่ พอออกพรรษาข้าพเจ้าก็สึกกลับลงมากรุงเทพฯ หาได้ทราบความต่อไปไม่ แลการคิดปริศนาได้คิดครั้งเดียวเท่านั้นแล้วก็เลิกมา จนกระทั่งมาเจอเรื่องประหลาดชอบกลเข้าเมื่อเร็ว ๆ นี้จึ่งต้องลองคิดปริศนาดูอีกครั้งหนึ่ง

ปริศนาที่ได้ใหม่นี้แปลกประหลาดกว่าที่เคยได้ยินมาแต่ก่อน ด้วยลายแทงแลปริศนามามีขึ้นในกรุงเทพฯ ใช่แต่ว่ากรุงเทพฯ เท่านั้น ซ้ำมีขึ้นในวัดพระแก้ว[๒] ในพระราชวังนี้เองจึ่งเห็นเป็นการประหลาดนักหนา พูดดูเหมือนจะแกล้งหลอกเล่น แต่ความเรื่องนี้จะจริงเท็จฉันใด เชิญท่านทั้งหลายอ่านดูเรื่องราวที่จะเล่าให้ฟังให้ตลอดแล้วพิจารณาดูก็จะเห็นได้

เดิมเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ยี่สิบหก หลังศกนี้เองเวลาบ่ายวันหนึ่งข้าพเจ้าเดินเข้าไปเที่ยวเล่นในวัดพระแก้ว ดูอะไรต่ออะไรเพลินมาจนถึงรูปหล่อพระฤาษีที่อยู่หลังพระอุโบสถ แลขึ้นไปดูเห็นต้นหางไก่ขึ้นอยู่ที่หน้าตักพระฤาษีกอหนึ่ง นึกอยากจะรู้ว่า "ต้นไม้นั้นขึ้นเองหรือใครเอากระถางขึ้นไปตั้งไว้" จึ่งปีนขึ้นไปดู เห็นใบลานขดวางอยู่บนตักพระฤาษีขดหนึ่ง ไม่รู้ว่าด้วยเหตุใดจึ่งหยิบติดมือลงมาด้วย เอาคลี่ออกดูเห็นเป็นตัวหนังสือขอมอัตถ์ ๒ บรรทัด อ่านออกดูที่เป็นคาถาว่า

---

[๑] ตะพาย หรือสะพาย หมายถึง แขวนบ่า ห้อยเฉียงบ่า

[๒] วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างพระบรมมหาราชวังและกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ด้วยพระราชประสงค์ให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *(พระแก้วมรกต)* และเป็นสถานที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

"เอโก ถุโย เอกา ถุยา อัตถี ลาโภ อโข ลภา
สิกขการ์ ทิวังราชา โห สมุเต วชีรเณ"

ต่อลงไปมีหนังสือขอมเขียนแปลร้อยบรรทัดหนึ่งว่า "ถ้าใครไม่เชื่อพระคาถานี้ไซร้ จะถูกท่านแช่งซักหนักหนา" ดังนี้

"ใบลานขดนี่ลายแทงละซิ แต่ไฉนหนอมาผุดขึ้นบนตักพระฤาษีถึงในวัดพระแก้ว ตัวใบก็เป็นคาถาบาลีอ่านออกร้าว ๆ ไม่เข้าอกเข้าใจ อย่าเลยคิดอ่านเอาไปให้ท่านผู้รู้ท่านแปลดูก่อนเถิด"

ข้าพเจ้าคิดดังนี้แล้วจึ่งเอาลายแทงไปเล่าความให้เจ้าคุณเจ้าวัดท่านฟัง แต่แรกดูเจ้าคุณท่านก็เห็นชอบกล แต่ครั้นท่านใส่แว่นอ่านลายแทงดูสักครู่หนึ่งแล้วก็ขว้างผลุง เลยดุเอาข้าพเจ้าว่า "ไปเอาคาถาเลอะเทอะ ผิดวิภัติปัจจัยบ้าหลัง หรือเด็ก ๆ ที่ไหนแต่งไปหลอกให้ท่านแปล" บอกว่า "ไปได้มาจากตักพระฤาษีในวัดพระแก้ว" ท่านก็ไม่เชื่อ ข้าพเจ้าเห็นไม่เป็นเรื่องก็กลับไปบ้าน เอาลายแทงซุกทิ้งเสียในลิ้นชักหลายวัน

ครั้นเมื่อวันที่เก้านี้**ตาหมอทอง**ล่องลงมากรุงเทพฯ แกแวะไปหาแกเป็นคนคอปริศนาเคยคิดมาด้วยกันแต่ก่อน ข้าพเจ้าจึ่งเอาใบลานลายแทงนั้นออกให้ดู แลเล่าความตามที่เจ้าคุณวัดท่านว่านั้นให้แกฟังด้วย

ตาหมอทองแกกลับเห็นไปว่า "เป็นลายแทงแท้" แต่เจ้าคุณท่านตีความไม่แตกเอง ท่านจะบอกว่า "แปลไม่ออกท่านอาย" ท่านจึ่งแกล้งดุดันเอาข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าก็ได้เถียงแกว่า "เจ้าคุณองค์นี้ท่านเชี่ยวชาญในกระบวนแปลธรรมบททศชาตินัก ท่านเคยเป็นมหาบาเรียน" ถึงเจ็ดแปดประโยค ทำไมท่านจะแปลความเท่านี้ไม่ออก"

ตาหมอทองแกจึ่งชี้แจงว่า "วิสัยลายแทงปริศนาเป็นของนักปราชญ์ราชบัณฑิตคนโบราณท่านแต่งไว้ ด้วยน้ำใจเจตนาจะให้ทรัพย์เป็นทานแก่คนทั้งหลายทั่วไป มิใช่จะให้แก่มหาบาเรียนพวกเดียว ท่านย่อมคิดเป็นเงื่อนงำซ่อนเร้นไว้ ถ้าผูกไว้เป็นแต่บาลีง่าย ๆ ใครเป็นมหาบาเรียนก็จะเที่ยวขุดเอาเสียหมด ลายแทงนี้ท่านผูกเป็นคาถา ก็จะต้องแปลแลต้องคิดตริตรองด้วยสติปัญญา

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "บาเรียญ" คำว่า "บาเรียน" คือ เปรียญ ผู้รู้ธรรม ผู้คงแก่เรียน มหาเปรียญ คือ ผู้สอบความรู้พระปริยัติธรรมสายบาลีตามหลักสูตรตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไป

ด้วยอีกชั้นหนึ่งจึ่งจะได้ทรัพย์ ตาหมอทองว่าเช่นนี้ดูก็ชอบกล"

ในขณะนั้นพอ**นายมหาถึก**เขาแวะมาชวนให้ข้าพเจ้าไปรับเรื่องต่าง ๆ ที่หอพระสมุดมาแต่งลงพิมพ์วชิรญาณ ข้าพเจ้ารับคำแล้วจึ่งเลยวานนายมหาถึกให้แปลคาถาลายแทง นายมหาถึกแปลออกเป็นภาษาไทยได้ความว่า

"ทิวัราชา อันว่าพระราชาผู้ประเสริฐ เอโก พระองค์หนึ่ง ถุโย สรรเสริญ ลิกขการ์ ซึ่งคนผู้ทำซึ่งการเขียน *(นายเสมียน)* โหสมุเด ในที่อันปราศจากมหรสพ วชีรเณ อันชนทั้งหลายพึงรู้ว่าเป็นดังแก้ว เอกาถุยา ด้วยวาจาเป็นเครื่องสรรเสริญอย่างหนึ่ง 'อัตถิลาโภ อโขลภา' อิติ ว่ากระนี้ ลาโภ อันว่าลาภ อัตถิ ย่อมมี อโขลภา แต่อันได้มากนับไม่ถ้วน" ดังนี้

ตาหมอทองนั่งหลับตาฟังนายมหาถึกอ่านคำแปลตลอดแล้ว ขอนัดจะตริตรองสักคืนหนึ่ง การก็เป็นระงับกันอยู่ในวันนั้น

ครั้นรุ่งขึ้นตาหมอทองมาปลุกข้าพเจ้าแต่เช้ามืด กระซิบบอกว่า "ปริศนานั้นคิดออกแล้ว" แกเห็นว่า "ทรัพย์จะอยู่ในกระโถนวัดพระแก้วเป็นแน่" ข้าพเจ้าแลไม่เห็นว่า "ทำไมแกจึ่งไปคิดเห็นว่าทรัพย์ลงไปอยู่ในก้นกระถ่มกระโถนดังนี้"

แกจึ่งอธิบายว่า "แกไปนอนพิจารณาดูลายแทง เห็นคำว่า 'ถุโยถุยา' ข้างต้นนั้นจะได้แก่คำว่า 'ถุยถุย' คือที่คนถ่มน้ำลายก็ย่อมถ่มลงในกระโถน แลคำว่า 'ทิวัราชา' นั้นแกเห็นว่ามิใช่อื่น คือตรงคำว่า 'ที่วังราชา คือพระราชวัง' ประสมกับคำแก้ว ๆ ที่นายมหาถึกแปลจากศัพท์วชิรเณ จึ่งรวมกันเป็น "อยู่ในกระโถนวัดพระแก้วในพระราชวัง" ดังนี้

ข้าพเจ้าฟังตาหมอทองตีใบ้ปริศนาอย่างนี้ก็กลั้นหัวเราะไม่ได้ ชี้แจงแก่แกแล้วว่า "แกจะแปลภาษาบาลีเป็นบาไทยอย่างนี้ มันจะถูกที่ไหน"

แกก็กลับเถียงว่า "บาลีเช่นนี้มีถมไป" แต่คำต่ำ ๆ เช่นว่า "กลิ้งกะโหลกมากูจะวิดน้ำ" นักปราชญ์ท่านยังผูกเข้าเป็นบาลีว่า "กึกโลมา กุจวินำ"[๑] อย่างนี้ได้

ข้าพเจ้าชี้แจงฝ่าฝืนเท่าใดตาหมอทองก็ไม่เชื่อ ยังยืนยันแข็งแรงว่า "ปริศนาอยู่ในกระโถนในวัดพระแก้วเป็นแน่"

---

[๑] อ่านว่า กิง - กะ - โล - มา กุ - จะ - วิ - นัง

ครั้นจะทุ่มเถียงดึงดันแกต่อไปก็เห็นจะเกิดขัดใจกับตาหมอทองเสียเปล่า

ข้าพเจ้าจึ่งถามแกว่า "เมื่อแกคิดเห็นอย่างนั้นแล้วแกจะทำอย่างไรเล่า?"

ตาหมอบอกว่า "อันธรรมดาทรัพย์แผ่นดินเป็นของกายสิทธิ์มีภูตผีรักษา ถ้าไม่ทำพลีกรรมเซ่นสรวงเสียก่อนมักจะเกิดเหตุเป็นไข้เจ็บแก่ผู้ไปขุด หรือมิฉะนั้นภูตผีก็จะปิดบังเสียไม่ให้ได้ทรัพย์ แกคิดจะทำบัตรพลีเข้าไปตั้งบริกรรมทำการในวัดพระแก้วก่อนแล้วจึ่งจะคิดค้นได้ แต่ขัดข้องอยู่ที่วัดพระแก้วอยู่ในพระราชวัง ทั้งตัวแกก็เป็นชาวบ้านนอกกลัวเขาจะจับกุม ถ้าข้าพเจ้าช่วยสงเคราะห์พาแกเข้าไปเห็นจะทำการสำเร็จได้ ถ้าได้ทรัพย์เท่าใดแกจะแบ่งให้ข้าพเจ้ากึ่งหนึ่ง หรือข้าพเจ้าไม่เชื่อจะให้แกไปทำหนังสือสัญญาทานบนที่กำนันอำเภอเสียก่อน แกก็จะยอมทำ"

"ตาหมอทองเอ๋ย ! ตาหมอทอง แกนี้เป็นชาวบ้านนอกแท้ ๆ นี่แกนึกว่า 'วัดพระแก้วเหมือนวัดกุฎีดาวหรืออย่างไร ? จึ่งจะเข้าไปตั้งพิธีขุดทรัพย์เล่นง่ายๆ ยังไม่ทันพบผีแกจะพบคนเขาจับเข้าคาเฝี่ยนหลังเลอะเสียก่อน' ถ้าฉันพาแกเข้าไป ถึงแกจะไม่แบ่งทรัพย์ให้ฉันกึ่งหนึ่ง เขาก็คงเฝี่ยนฉันกึ่งแกเท่าพรรคพวกโจรอยู่ดีๆ จะมาพากันเอาหลังไปลองหวายเล่นเปล่าๆ แกกลับไปเที่ยวขุดเล่นตามบ้านนอกเถิด" ข้าพเจ้าว่าดังนี้ ตาหมอทองก็โกรธลงเรือนไปเสียในทันใดนั้น

ตาหมอทองไปแล้ว ข้าพเจ้ามานึกถึงที่แกแปลบาลีเป็นบาไทยเห็นขบขันดี จึ่งเอาใบลานลายแทงมาพิจารณาดูใหม่ อ่านไปถึงคำ 'วชีรเณ' รู้สึกว่า 'คำนี้ดูเหมือนพ้องกับชื่ออะไรที่เคยได้ยินอยู่'

"อ้อ ! ชื่อหอพระสมุดวชิรญาณที่นายมหาถึกเขามาชวนให้ไปรับเรื่องมาแต่งลงพิมพ์นั้นเอง ที่ไหนละ ? 'โหสมุเต วชีรเณ' นี่ดูมันตรงกับชื่อหอสมุดวชิรญาณนัก ขยับจะเป็นบาไทยเสียจริงดังตาหมอทองว่าดอกกะมัง ดีร้ายปริศนานี้จะเกี่ยวข้องกับหอพระสมุดวชิรญาณสักอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่"

ข้าพเจ้าคิดดังนี้แล้วจึ่งแต่งตัวเข้ามาหอพระสมุด บอกเจ้าพนักงานว่า "จะขอรับเรื่องมาแต่งไปลงพิมพ์" เขาส่งใบเตี๊ยมเรื่องมาให้ข้าพเจ้าเลือก เห็นมีชื่อในพวกเรื่องประหลาดอยู่เรื่องหนึ่งว่า **"ถุ่ยถุ่ย"** ข้าพเจ้าถามเขาว่า "เรื่องถุ่ยถุ่ยนี้ดูมันไม่ใช่คำพูดจาในภาษาไทย ท่านประสงค์จะให้แต่งเดินความอย่างไร ?"

เจ้าพนักงานก็ไม่มีใครรู้ เขาบอกแต่ว่า "ท่านกรรมสัมปาทิกท่านกะไว้ จนบัดนี้ก็ยังไม่มีใครรับไปแต่ง"

ในขณะนั้นข้าพเจ้านึกขึ้นถึงปริศนา "ถ่มถุยถุยลงในกระโถน" ที่ตาหมอทองแกคิด ก็เห็นชอบกลดูใกล้กับคำถุ่ยถุ่ยนี้ เห็นพอจะเอาเรื่องตาหมอทองคิดปริศนาแต่งเข้าเรื่องถุ่ยถุ่ยนี้ได้ จึ่งลงชื่อรับมาแต่งในวันนั้นไปได้ ๓ หน้ากระดาษเมื่อยหลังก็หยุดนอนเสียคืนหนึ่ง

รุ่งขึ้นบ่าวมันเข้าไปปลุกแต่เช้าบอกว่า "ตาหมอทองมาหา" ก็ให้นึกเบื่อหน่ายเป็นที่สุด นี่ตาหมอทองจะมารบกวนชวนเข้าไปขุดทรัพย์ในวัดพระแก้วให้เขาเฆี่ยนให้ได้เป็นแน่ ตานี่จะเป็นเพราะบวชนาน สึกเมื่อแก่งุ่มง่ามเหมือนเป็นโรคเหลือรักษา พูดจาอันใดให้ฟังจึ่งเข้าใจยากนัก แต่มันตื่นนอนขึ้นเสียแล้วจะทำอย่างไร? ก็รีบบ้วนปากล้างหน้าแล้วรีบออกมา

พอตาหมอทองแกแลเห็น แกก็เอามือตบพื้นลงดังผาง ร้องว่า "พุทโธ่[๑]! นาย เทวดาท่านจะให้มั่งมีแล้ว เพราะนายทีเดียวกลายเป็นได้อัฐไพเดียวไม่ได้อะไรเสียทีเดียวจะดีกว่า"

ข้าพเจ้าออกประหลาดใจยิ่งนัก จึ่งนั่งลงถามตาหมอทองว่า "เรื่องราวมันเป็นอย่างไร? ขอให้แกเล่าให้ฟังก่อน"

ตาหมอทองแกก็เล่าให้ฟังว่า "เมื่อแกชวนให้ข้าพเจ้าพาเข้าไปทำพลีกรรมในวัดพระแก้ว ข้าพเจ้าไม่ยอมพาไปแล้ว แกจะไปไหว้วานผู้อื่นก็ไม่รู้จักคุ้นเคยกับใคร ครั้นจะขืนเข้าไปทำพลีกรรมก็กลัวเขาจะจับเฆี่ยน แต่จะเลิกเสียก็เสียดายทรัพย์แผ่นดินที่แกคิดตกแล้ว แกจึ่งเข้าไปวัดพระแก้วแต่ตัว เข้าไปขอรับอาสาพวกข้าพระเทกระโถนว่า 'จะเทเอาบุญ' เขาก็ยอมให้แกเท"

ในวันนั้นตามคำที่ตาหมอทองแกว่า "แกเทกระโถนกว่า ๓๐ ใบเอามือควานดูในน้ำหมากกันกระโถนทุก ๆ ใบก็ไม่ได้อะไร จนถึงกระโถนใบหนึ่งซึ่งรูปร่างหนาเทอะทะดูเหมือนจะเป็นกระโถนสังคโลก[๒] ครั้งพระร่วง' แกเอามือควานลงไปได้ทองแดงไพติดมือขึ้นมาอันหนึ่ง แกจึ่งเสียใจเพราะเห็นว่า 'ถ้าได้ตั้งพิธีพลีกรรมเสียก่อนแล้วอย่างต่ำคงจะได้ทองคำสัก ๕ ชั่ง' นี่เพราะปีศาจโกรธว่าไม่นับถือจึ่งแกล้งให้ทองแดงเยาะเล่นแต่ไพเดียว"

ข้าพเจ้าได้ฟังก็นึกสงสารตาหมอทอง จึ่งว่ากล่าวว่า "อย่าให้แกเสียอกเสียใจอันใดเลยเพราะเคราะห์ของแกไม่ดี *(หรือเคราะห์ดีที่พ้นถูกเฆี่ยนมาได้)*

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พุโธ่"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สังกะโลก"

ได้อัฐแต่ไพเดียวก็เอาไว้ผูกคอลูกหลานเถิด นึกว่า 'นั่นเป็นทรัพย์แผ่นดิน' เคราะห์ดีเมื่อใดก็คงหาลายแทงได้อีก"

อยู่มาอีก ๒ วันเมื่อข้าพเจ้าแต่งเรื่องตาหมอทองคิดปริศนานี้เสร็จแล้ว ก็พอได้รับหนังสือไปรษณีย์อย่างประหลาดที่สุดใบหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องปริศนารายนี้ จึ่งได้คัดส่งมาลงพิมพ์ด้วย

ในหนังสือไปรษณีย์นั้นว่า "เรา**พระฤาษีชินธาตุ**ผู้แต่งปริศนา ขอเจริญพรมาให้ทราบ ด้วยเดิมเราถูกเกณฑ์ให้แต่งเรื่อง 'ถุ่ยถุ่ย' ส่งไปลงพิมพ์ แต่เราตรองอยู่ถึงสองสามวันก็นึกหาเรื่องจะให้เข้าเหมาะกับคำว่า **'ถุ่ยถุ่ย'** ไม่ได้ เราจึ่งแต่งปริศนาลงลายแทงไว้ หวังจะลองสติปัญญานักปราชญ์ปรัตยุตบัน[๑] นี้

วันหนึ่งเราเคลิ้มไป ลายแทงของเราหาย เราจึ่งจำแลงตัวเป็นสมาชิกเข้าไปคอยตรวจดูใบเต็ยมเรื่องในหอพระสมุด บัดนี้ได้เห็นชื่อท่านเป็นผู้รับเรื่องนี้ไปแต่ง เราจึ่งเข้าใจว่า 'ท่านคงจะได้ลายแทงของเราไปคิดปริศนาตก' ท่านนี้เป็นคนฉลาดนัก อันปริศนาที่เราผูกเป็นคาถาไว้นั้นมันไม่ใช่คาถาบาลีแท้ชอบกลอยู่ ท่านจะแปลถูกหมดหรือไม่เราก็ไม่ทราบ ไหน ๆ ท่านก็ได้ไปแล้วจะต้องส่งคำแปลของเราไปไว้เสียให้ทราบ อันคำแปลของเรานั้นต้องแปลดังนี้

'เอโก ถุโย	อันว่า "ถุย" ประสมกับไม้เอกอ่านเป็น "ถุ่ย"
เอกา ถุยา	เป็นพหูพจน์ซ้ำอีก ถุ่ยหนึ่ง
อัตถิ ลาโภ	มีลาภ
อโฬลภา	เป็นอันมากกำหนดไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่าใครจะแต่งเรื่องได้ยาวเท่าไร?
ลิกขการ์	พึงได้ด้วยการเขียนแต่ง
ทิวัราชา	ที่พระราชวัง
โหสมุเต	หอสมุด
วชีรเญ	วชิรญาณ' ดังนี้ หรือถ้าจะแปลรวมความต้องว่า

"คำว่า**ถุ่ยถุ่ย** ณ หอพระสมุดวชิรญาณในพระราชวังนั้น ถ้าใครแต่งได้จะได้ลาภไม่มีประมาณ"

อนึ่งเราขอแจ้งความให้ท่านทราบไว้เอาบุญว่า "ในวัดพระแก้วที่เราอยู่นี้ไม่มีปริศนาเป็นแน่แท้ ถ้าใครไม่เชื่อขึนมาขุดเราจะสาปไว้ให้เขาจับเฆี่ยน

---

[๑] คือ ปัจจุบัน คำนี้ผู้เรียบเรียงเขียนแบบภาษาสันสกฤต ซึ่งเขียนได้ทั้งปรัตยุตบัน และปรัตยุบัน

หลังเลอะให้ทุกคน"

จบเนื้อความจดหมายพระฤาษีเท่านี้

เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ก็เห็นจะเป็นอันตกลงเป็นข้าพเจ้าจะได้ทรัพย์แผ่นดินรายนี้จากหอพระสมุด แต่จะได้มากน้อยเท่าไร? จะต้องรอดูต่อเมื่อนิทานเรื่องนี้ได้ลงพิมพ์ตลอดเรื่อง จะกินหน้ากระดาษยาวสั้นเท่าไร? เจ้าพนักงานหอพระสมุดจึงจะจ่ายเงินให้ตามพิกัดราคาบำเหน็จ นั่นเองเป็นทรัพย์แผ่นดิน แต่ก็เป็นทรัพย์แผ่นดินจริง ๆ ด้วยเป็นของพระราชทานมิใช่มาแต่ไหน แต่เมื่อมาคิดดูในเรื่องนี้ข้าพเจ้ายังนึกสงสัยนักไม่เห็นว่า "**พระฤาษีดีบุก**ท่านจะมาเกี่ยวข้องอันใดได้ ดีร้ายท่านสมาชิกจะแกล้งทำเล่นเองเป็นมั่นคง"

แต่อย่างไร...อย่างไรก็ดี น่ากลัวท่านทั้งหลายจะพากันปรักปรำเอาว่า "ข้าพเจ้าแกล้งแต่งขึ้นทั้งเรื่องมากกว่าอย่างอื่น เมื่อไม่เชื่อพระฤาษีแล้วก็ตามใจใครจะท้าให้สืบสวนทวนพยาน"

ท่องจำ[๑]

นายสีกับ**นายสอน**เป็นนักเรียนเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง วันหนึ่งเป็นเวลาว่างจากการงาน นายสีมาที่บ้านนายสอนเพื่อจะพูดจากันเล่น ครั้นนั่งพักสบายแล้วนายสีจึ่งพูดขึ้นถึงเรื่องเรียนหนังสือ กล่าวถึงลัทธิที่ครูสั่งสอนต่าง ๆ ตามที่คนทั้งสองเข้าใจ

นายสีถามนายสอนว่า "การร่ำเรียนเหตุใดจึ่งใช้ท่องบ่นจดจำ ?"

นายสอนตอบว่า "การท่องบ่นจดจำย่อมเป็นลัทธิดีสมควรแก่การเล่าเรียนแท้ ใช่แต่เท่านั้นการที่พึงทำทั้งปวง ซึ่งมนุษย์เราจะพึงทำเป็นหรือจะพึงทรงไว้ได้ก็ด้วยความท่องบ่นจดจำ จึ่งจะอาจสืบเค้าลัทธิของการงานมาได้จนบัดนี้"

นายสีถามว่า "แต่ฉันเกิดมา การนุ่งห่มก็ดี กินข้าวก็ดี นอนก็ดี การ ๓ อย่างนี้ฉันไม่ได้ท่องบ่นจดจำเลย แต่ทำไมฉันจึ่งจำได้ เป็นต้นว่าถึงคราวจะผลัดผ้าผืนใหม่ก็ผลัดนุ่งไป ถึงคราวจะกินข้าวท้องมันก็หิวแล้วก็จัดแจงหากินเสีย ถึงคราวนอนตามันก็ชักง่วงลืมไม่ขึ้นแล้วก็ไปนอนเสีย ไม่เห็นได้ท่องบ่นจดจำแต่อย่างใด ทำไมมันจึ่งเป็นมาได้เล่า?"

นายสอน "ที่ว่านี้ถูกแล้วขอให้ท่านคิดดู เมื่อท่านยังเป็นเด็กอยู่ เขาต้องนุ่งผ้าให้จึ่งนุ่งเป็น กินข้าวก็ต้องป้อน จะนอนเขาก็ต้องกล่อมให้นอน หรือต้องกางมุ้งให้เพื่อกันยุง ครั้นโตขึ้นก็จำการนุ่งห่มนั้นได้ จำกิริยาที่กินข้าวนั้นได้ จำกิริยาที่จะนอนไม่ให้ยุงกัด แลนอนในเวลาที่ควรจะนอนนั้นได้ อย่างนั้นไม่ใช่หรือ ?"

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)* , **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๒๓ (๕ เมษายน ๑๑๓) : ๒๖๕ - ๒๖๘.

นายสี "อ้อ ! การนุ่งผ้า กินข้าว หลับนอนนี้ เมื่อแรกเราต้องจดจำมาแต่ผู้ใหญ่ที่เขาหัดให้เราแต่ยังเล็ก ๆ อยู่นั้นจริง"

นายสอน "ที่ว่ามานี้เป็นสิ่งที่เราจะต้องจดจำจึ่งจะทำได้ เป็นของหยาบแลตื้นเต็มที แต่ถึงอย่างนั้นเราต้องจดจำเสียก่อนในชั้นแรก เราจึ่งอาจทำตามผู้ใหญ่เขาได้สืบมาจนบัดนี้ แลกิริยาทั้ง ๓ อย่างนั้นเป็นของต้องประพฤติติดตัว ก็ดูเป็นของไม่ต้องเป็นกังวลอะไรก็เป็นอันรู้ได้ ถ้าหากเราทิ้งเสียนาน ๆ ไม่ได้ประพฤติกิริยาทั้ง ๓ อย่างนี้บางทีเราก็คงลืมได้ เพราะฉะนั้นกิริยาที่เราได้นุ่งผ้าเสมอ เราได้กินข้าวเสมอ เราได้หลับนอนเสมอนั้นเหมือนดังเราต้องท่องบ่นจดจำอยู่เป็นนิตย์ ด้วยเหตุนี้สิ่งทั้งปวงซึ่งเป็นคติหรือรูปถ่ายมาแต่ผู้ใหญ่แต่โบราณจนบัดนี้ เช่น เขียนหนังสือ เรียนหนังสือ เรียนเลขเป็นต้น เหล่านี้ก็จำเป็นต้องท่องบ่นจดจำจึ่งจะเป็นอันถ่ายความรู้ความสำคัญเครื่องหมายสิ่งของทั้งปวงมาได้"

นายสี "กิริยาที่ท่องจำที่ว่าเป็นของดีมีคุณนั้นฉันยังไม่เห็นด้วยเลย เพราะฉันได้เห็นเด็กคนหนึ่ง ครูเขาสอนให้ท่องจำ ก ข เด็กคนนั้นก็ท่องไปว่า 'ก ข...ก ข' ดังนี้ ครั้นท่องจำนานไป...นานไป คำที่อ่านออกเสียงว่า 'ก' ก็ช้าเข้าเบาลง คำที่อ่านออกเสียงว่า 'ข' เร็วไปหนักขึ้น ภายหลังก็กลายเป็นเสียงอ่านว่า 'ข ก...ข ก' ดังนี้เสีย

ชายผู้หนึ่งครูสอนคาถาให้ท่องว่า 'นะโม พุทธายะ' ชายผู้นั้นก็ท่องจำไปตามที่ครูสอนให้นี้ ครั้นท่องนานไป...นานไปสำเนียงก็กลายเป็น 'หน้าพระธาตุ...หน้าพระธาตุ...หน้าพระธาตุ' ดังนี้เสีย

การท่องจำของคนทั้งสองนั้นทำไมจึ่งคลาดเคลื่อนไปจากความประสงค์เดิมดังนี้ แลเมื่อการท่องจำเป็นไปด้วยอาการดังนี้จะนับว่าเป็นคุณเป็นประโยชน์ได้ด้วยหรือ ?"

นายสอน "เด็กที่ครูเขาสอนให้ท่องจำว่า 'ก ข' แลมากลายเป็น 'ข ก' ดังนี้ เพราะท่องจริงแต่ไม่จำ กิริยาที่ท่องบ่นถ้าเป็นแต่ท่องบ่นเพ้อเจ้อลนลานไปหาสติจดจำไม่ได้แล้วก็มักกลับกลายเอาหน้าเป็นหลัง เอาหลังเป็นหน้าไปได้ คือดังเมื่อเดิมเขาให้ท่องจำว่า 'ก ข' ตัวก็ท่องตามไปแต่หาได้จำว่า 'ก' เป็นต้น 'ข' เป็นปลายไม่ได้ชื่อว่า 'ท่องจริงแต่ไม่จำ' กิริยาที่ท่องไม่จำดังนี้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใดแท้ทีเดียว

ถ้าตัวของท่านเมื่อแรกครูเขาสอนให้ท่อง 'ก ข' กลายเป็น 'ข ก' เป็นดังนี้แล้ว ท่านก็คงได้รบสู้กับไม้เรียวมาเป็นหลายครั้งทีเดียว"

นายสี "อ้อ ! การท่องบ่นนี้ต้องมีจำติดเข้าข้างท้ายด้วยจึ่งจะได้ ถ้าเป็นแต่ท่องไม่มีจำ มักกลับกลายเป็นอื่นไป ดังท่านกล่าวไว้แล้วนั้นจริง ก็แหละการท่องจำนั้นจำเพาะใช้แต่ที่ร้องออกเสียงดังเป็นต้นว่า 'ก ข...ก ข' ดังนี้จึ่งจะได้หรือ ?"

นายสอน "การท่องจำเมื่อจะใช้อ่านออกเสียงดังเป็นต้นว่า 'ก ข...ก ข' ดังนี้ไปก็ได้ หรือนึ่งนึกในใจว่า 'ก ข...ก ข' ดังนี้ไปก็ได้ การที่ท่องจำให้มีสำเนียงดังออกไปเช่นนั้นมีโทษสอง มีคุณสอง การที่ท่องจำเป็นแต่นึกในใจ มีโทษหนึ่ง มีคุณสอง"

นายสี "การที่ท่องจำออกเสียงดังมีโทษสอง มีคุณสอง แลที่ว่าการท่องจำเป็นแต่นึกในใจ มีโทษหนึ่ง มีคุณสองนั้นคืออย่างไร ?"

นายสอน "ท่านต้องเข้าใจว่า 'กิริยาท่องจำนี้เมื่อจะจัดตามชนิดของคนก็เป็น ๒ อย่าง ถ้าคนชนิดที่เป็นเด็ก ๆ ต้องใช้กิริยาท่องบ่นออกเสียงดังจึ่งจะเป็นประโยชน์ได้ ถ้าชนิดคนเป็นผู้ใหญ่ก็ควรใช้กิริยาท่องบ่นเป็นแต่นึ่งนึกในใจก็ใช้ได้' ที่ว่าท่องบ่นออกเสียงดังมีโทษสอง มีคุณสองนั้น

ส่วนโทษถ้าเราท่องอะไร ๆ ให้ออกเสียงดังไปเช่นนั้นมักให้เกิดโทษคือทำให้เราเหนื่อยแลเมื่อยขากรรไตร[๑] ทั้งเวียนหัว มืดหน้ามัวตาแลชักให้เสียงแห้ง ถ้าทำเสียงดังเช่นนั้นมากไปทุกวัน ๆ มิได้หยุดหย่อน ปีหนึ่งหรือ ๒ ปีบางทีจะให้เกิดโรคฝีในท้องก็ได้ นี่เป็นโทษที่หนึ่ง

กิริยาที่ท่องบ่นให้ออกเสียงเซ็งแซ่อึกทึกเช่นนั้น มักจะทำให้ผู้อยู่ใกล้เคียงหนวกหูแลรำคาญต่าง ๆ ถึงกับจะหลับจะนอนไม่ได้ก็มี นี่เป็นโทษที่สอง

ที่ว่ามีคุณสองนั้น คือถ้าเราเป็นเด็กเมื่อครูเขาสั่งให้ท่องบ่นอะไร ๆ เราต้องท่องบ่นให้ออกเสียงดัง ๆ เพื่อจะให้ครูเขาได้ยิน ถ้าหาไม่เขาจะเข้าใจเสียว่าเราไปมัวเล่น หรือไปนึ่งเฉยเสีย เขาก็จะทำโทษแก่เรา ถ้าเราท่องบ่นออกเสียงดัง ๆ ให้ครูเขาได้ยินแล้วก็เป็นอันพ้นโทษที่จะพึงกล่าวติเตียนหรือเฆี่ยนตีเราได้ นี่เป็นคุณที่หนึ่ง

ผู้หนึ่งผู้ใดที่อยู่ใกล้เคียง แม้นมีใจจะใคร่รู้วิชาที่เราท่องบ่นซึ่งออกเสียงดังไปเช่นนั้น ถึงจะไม่มีตำราหรือไม่มีครูจะแนะนำสั่งสอนก็ดี เป็นแต่ได้ยินเสียงก็นึกท่องบ่นจดจำเอาไปเป็นประโยชน์แก่ตนได้ นี่เป็นคุณที่สอง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขาตะไกร" ตามที่คนสมัยโบราณพูดกัน คำว่า "ขากรรไตร" หรือ "ขากรรไกร" เป็นคำนาม หมายถึง "กระดูกต้นคางที่อ้าขึ้นอ้าลง มีลักษณะอย่างกรรไกร"

ที่ว่าท่องบ่นเป็นแต่นิ่งนึกในใจมีโทษหนึ่งมีคุณสองนั้น ส่วนโทษคือเราเป็นเด็กครูเขาให้ท่องบ่นอะไร ๆ ถ้าเราเป็นแต่ท่องจำนิ่ง ๆ ครูเขาก็จะเข้าใจเสียว่าเราไม่ทำตามก็จะติเตียนว่าเราเป็นคนขี้เกียจดื้อดึงไปต่าง ๆ ควรนับว่าเป็นโทษได้อย่างหนึ่ง

ที่ว่ามีคุณสองนั้น คือเราไม่เหนื่อยในการที่ท่องบ่น ทั้งคุ้มโรคต่าง ๆ ที่จะเกิดแก่เราเพราะท่องบ่นออกเสียงดัง นี่เป็นคุณที่หนึ่ง

เราท่องบ่นนิ่ง ๆ แต่ในใจนั้นทำให้เราจำแม่นในวิชาที่ท่องบ่น ทั้งผู้ที่อยู่ใกล้เคียงก็ไม่หนวกหูด้วย นี่เป็นคุณที่สอง กิริยาที่ท่องบ่นเป็นแต่นิ่งจำเอาแต่ในใจนี้เป็นการดีสมควรยิ่งนัก"

นายสี "การสารพัดทั้งปวงซึ่งมีอยู่สำหรับโลกทุกอย่างนั้น เหตุใดมนุษย์เราจึ่งต้องมีผู้สั่งสอนแนะนำ ทั้งต้องท่องบ่นจดจำเอาอย่างกันสืบมาจึ่งทำได้ ถ้าจะนึกคาดคะเนเอาด้วยปัญญาของตนเองไม่ได้หรือ ?"

นายสอน "มนุษย์ทั้งปวงซึ่งเกิดมาในโลกจะทำการสิ่งใดต้องมีตัวอย่างทั้งสิ้นจึ่งทำได้ การที่ต้องมีผู้แนะนำสั่งสอนให้จดจำในวิชาทั้งปวงนั้นก็เพื่อประโยชน์ให้รู้จักถ่ายเอาอย่างของการทั้งปวงที่ได้มีมาแล้วแต่เดิมนั้น ดังหนังสือเครื่องหมายแทนคำพูดภาษาไทยเรา ๔๔ ตัว นับตั้งแต่ ก ไปจนถึง ฮ นี้ก็ดี ดังรู้จักการปลูกสร้างเรือนให้เป็นที่อยู่อาศัยก็ดี ดังรู้จักการปั่นกรอทอผ้าสำหรับนุ่งห่มก็ดี ความรู้ทั้งปวงเหล่านี้มนุษย์เราก็ย่อมจำถ่ายเอาอย่างสืบเนื่องกันมาแต่โบราณจนบัดนี้ ถ้าความจดจำทำให้ขาดตอนกันเสีย วิชาซึ่งมีมาในโลกแต่เดิมนั้นก็เป็นอันสูญไป"

นายสี "ที่ท่านกล่าวมานี้ข้าพเจ้ายังสงสัยนัก ด้วยเข้าใจว่า 'ผู้ซึ่งมีสติปัญญาอาจแนะนำสั่งสอน บัญญัติวิชาทั้งปวงในชั้นแรก แต่เมื่อตั้งโลกเกิดมีหมู่มนุษย์ขึ้นนั้น มนุษย์ซึ่งจะสืบมาแต่เดิมนั้นไม่มี มนุษย์ที่เกิดในสมัยนั้นคราวนั้นซึ่งเป็นผู้แรกเกิดแรกมี แลบัญญัติลัทธิการงานต่าง ๆ สืบโลกมาแต่แรกจนบัดนี้ก็จะเอาผู้ใดเป็นผู้แนะนำสั่งสอน เพราะมนุษย์แต่ก่อน...แต่ก่อนมานั้นขาดตอนเสียแล้ว ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะเอาอย่างอะไรเป็นสิ่งสำคัญเล่า ?"

นายสอน "ที่ท่านมีความสงสัยดังได้กล่าวมานี้มีเนื้อความยืดยาวพิสดารนักต้องพูดจากันหลายวันจึ่งจะสิ้นเรื่องได้ เวลานี้ก็จวนที่จะไปรับการงานในหน้าที่อื่น ๆ เสียแล้ว ข้าพเจ้าจะขอกล่าวให้ท่านฟังพอเป็นตัวอย่างบ้างเล็กน้อย ดังความคิดของมนุษย์ในชั้นแรกเมื่อจะคิดก่อสร้างเรือนชานให้เป็นที่อาศัยก็คงจะหมายจำเอาตัวอย่างสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นเป็นเหตุ แล้วจึ่งมาคิดก่อสร้างเรือนเป็นต้น ให้ได้เป็นที่

อาศัยเพื่อกันแดด ลม ฝน เป็นต้นสืบมาจนบัดนี้

ถ้ามนุษย์แต่ก่อนยังไม่มีผู้ใดคิดสร้างเรือนขึ้นเป็นตัวอย่าง ในชั้นแรกก็คงจะได้เห็นรังนกหรือร่มไม้หรือถ้ำในภูเขาเป็นต้นเป็นตัวอย่างเสียก่อน ซึ่งตนเห็นว่า 'กันลม กันแดด กันฝนได้แล้วจึ่งจำเอามาคิดสร้างเป็นเรือนขึ้นเพื่อให้กันลม กันแดด กันฝนได้เหมือนตัวอย่างที่ได้เห็นมานั้น'

ความคิดของมนุษย์ที่จะสร้างเรือนอยู่ในชั้นแรกก็คงจะหมายเอาอย่างในสิ่งที่ตนได้เห็นดังนี้เป็นสำคัญ แต่คงทำให้ดีกว่ารังนกแลร่มไม้แลถ้ำในภูเขาแท้ทีเดียว เพราะมนุษย์เป็นสัตว์มีปัญญาวิเศษกว่าสัตว์ทั้งปวง ซึ่งมนุษย์เราคิดทำขึ้นในชั้นแรกแลสืบมาจนบัดนี้ก็ดี แลยังจะสืบไปในโลกเบื้องหน้านั้นก็ดีย่อมอาศัยจดจำเอาตัวอย่างทั้งสิ้นจึ่งเป็นผู้สามารถอำนวยการต่าง ๆ ได้ตลอดมา แต่ซึ่งมีความคิดทำให้แปลกขึ้นกว่าของเก่าที่มีมาแล้วนั้น เป็นด้วยสติปัญญาความคิดของมนุษย์ที่ได้เลือกค้นเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาแต่ตัวอย่างเดิมเท่านั้น เพราะฉะนั้นควรจะกล่าวได้ว่า 'บรรดาสิ่งทั้งปวงในโลกซึ่งมนุษย์เราทำได้ก็ด้วยได้เห็นตัวอย่างต่อ ๆ มานี้เอง'

ด้วยเหตุนี้การท่องจำจึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มนุษย์เราจะพึงประพฤติ ถ้าความจดจำในวิชาสิ่งใดขาดตอนลงไป วิชาสิ่งนั้นก็เป็นอันสูญ คือแปลว่า มนุษย์เราจะพึงทำสืบต่อไปไม่ได้แล"

ทะลึ่งตึงตัง[๑]

นั่นแหละหล่อนตรึกตรองดูให้ดีเถอะ ข้างฝ่ายพ่อแก้วฉันก็เห็นว่า "เขาไม่เป็นคนนักล่ำนักเลงอะไร? เป็นคนสุภาพราวกะผู้หญิง อุ๊ย! แต่ชั้นบุหรี่ก็สูบไม่เป็นหล่อน ถึงข้างบิดามารดาเขาก็ดี เป็นคนอารีอารอบใจบุญสุนทานไม่ดุร้าย และไม่เป็นคนถือเนื้อถือตัว จะพูดจะจาก็น่าฟังทั้งคู่ ทั้งมั่งมีก็ไม่มีตัวจับเขาละ ในหมู่สวนมะลิละเขาเป็นหนึ่งทีเดียว แต่ค่าดอกไม้ในสวนเขาเท่านั้นวันหนึ่ง... วันหนึ่งเขาขายได้ไม่ต่ำกว่า ๓ ตำลึง ถ้าเป็นหน้าเทศกาล เป็นต้นว่ามีงานเฉลิมพระชนมพรรษาหรือตั้งกิจตั้งกรมชุก ๆ หน่อยละก็เขาตักเอาเสียหลายสิบเทียวหล่อน อย่างน้อยวันละสามสิบเป็นตายราบเขาละ ใช่แต่เท่านั้นยังค่าดอกเบี้ยดอกหอยอีกล่ะ วันหนึ่ง...วันหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๖ บาท ข้าวก็ไม่ต้องซื้อกิน จะเอายังไงอีกล่ะ อุ๊ย! นาของเขานะแลดูสุดลูกหูลูกตาเทียว ฉันได้เคยไปเที่ยวกับแม่เขาคราวหนึ่งแล้ว อุ๊ย! น่าสนุกสนาน ถ้าหล่อนได้ไปเห็นข้าวแล้วจะเพลิดเพลินมาก ว่าทำไมมีล่ะ ปีหนึ่ง...ปีหนึ่งแต่เหลือกินเหลืออยู่อยู่ใน ๕๐๐ เกวียน ฉันเล่าให้ฟังแค่หยาบ ๆ เสียอีกนะ พูดแต่ที่ได้เห็นกับตารู้กับหู[๒]ของฉันแท้ ๆ แต่เท่านั้นน่าปลื้มเสียแล้วละหล่อน ที่ได้ที่เสียของเขานะมันหลายอย่างนัก พูดไปก็เป็นชมสมบัติเขาไป แต่ต้องขอพูดตามที่ได้รู้ได้เห็นมา บิดาเขาก็ได้เงินเดือน ๔ ชั่งสิบ[๓] เพราะเขาเป็นผู้ดูการอยู่ใน

---

[๑]ขุนวิจารณ์ราชหัตถ์ *(มา)*. "เรื่องปลาด: ทลึ่งตึงตัง." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๒๒ (๒๙ มีนาคม ๑๓๒): ๒๕๙ - ๒๖๓.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "เห็นกับหูรู้กับตา" ซึ่งผิดความเป็นจริง

[๓]คือ ๑๐ ตำลึง

ห้างมากัว ตัวเขาเองก็ได้ถึงเดือนละชั่ง แล้วได้ยินว่า 'จะได้ขึ้นอีก ๕ ตำลึง' เพราะเขาดูการเป็นที่สองบิดาเขา อุ๊ย! น่ามั่งมี หล่อนดูมีแต่ที่ได้ ที่เสียดูไม่ค่อยจะมี นั่นแหละตรองดูให้ดีเถอะหล่อน มิใช่ฉันจะมาแกล้งยกแกล้งยอเขาเมื่อไหร่? ไม่เชื่อไปสืบเอาเถอะ ถ้าไม่จริงเหมือนคำฉันพูดแล้วถึงค่อยว่าเอาซี"

แม่น้อย "ฉันก็ทราบแล้วจ้ะแต่ข้างลูกของฉันนั้นใจมันยังเป็นเด็กนัก ไม่เป็นหม้อข้าวหม้อแกงอะไรได้เล้ย[๑] จะไปเป็นแม่เหย้าเฝ้าเรือนยังไงได้" *(เขาพูดเช่นนี้เพราะเขาไม่ชอบนายแก้วว่า 'เป็นคนรูปร่างไม่สะสวย' เขาไม่อยากให้ลูกสาวเขา เขาจึ่งแกล้งพูดบิดพลิ้วเสีย ครั้นจะพูดไปตรง ๆ ก็เกรงใจ)*

แต่**หนูลิ้ม**เขานั่งแอบฟังมารดาเขาพูดกับ**เถ้าแก่ปราง**อยู่ในเรือน เขามีความโกรธมารดาเขามากด้วยเขาได้ชอบพอกันกับนายแก้วบ้างแล้ว

เถ้าแก่ปราง "อุ๊ย! อ้ายข้อนั้นไม่สู้กระไรหรอกหล่อน มีเหย้ามีเรือนเข้าแล้วก็ต้องเป็นไปเองแลจ้ะ ใครดีมาในท้องมั่งล่ะ? ก็อาศัยความที่ได้คุ้นเคยทั้งนั้น ถึงอยู่กับบิดามารดาก็ไม่เหมือนยังอยู่กับลูกกับผัว ที่ยังอยู่ในอกบิดามารดาหล่อนก็ยังไม่รู้จักคิดจักอ่านอะไรน่ะซิ เพราะการสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็แล้วแต่บิดามารดาเสียหมดทั้งนั้น งานการอะไรจะได้จะเสียก็ไม่ต้องเป็นกังวล คิดไปแต่ข้างสนุกสนาน ไปมีเหย้ามีเรือนเข้าแล้วก็ต้องเป็นไปเอง จะมาทำเหมือนยังอยู่กับบิดามารดายังไงได้ เพราะตัวไม่ทำไม่คิดแล้วจะไปคอยให้ใครเขามาทำมาคิดเล่า ในเรื่องนี้ไม่ควรจะต้องวิตกเลย"

แม่น้อย "ต้องวิตกจ้ะต้องวิตก ไม่วิตกยังไงได้ ลูกฉันเหมือนกับลูกเขาทั้งหลายเมื่อไร? ยากอยู่ ลูกผู้หญิงนี่ยากนัก ถ้าไม่รู้จักการปรนนิบัติแลการเหย้าเรือนไม่ตรวจตราให้รอบคอบรู้ประจบประแจงว่า 'ของสิ่งนั้นควรได้สิ่งนั้นควรเสียแล้วจะเป็นแม่เหย้าแม่เรือนอะไรไปได้' อีรังบ่าวไพร่มันดูถูกได้อยู่ หน่อยมันก็จะพากันล้อเล่น ทำหน้าเป็นตุ่นไปเท่านั้นเอง ความเสียนั้นก็ต้องมาตกอยู่กับบิดามารดาอีกละมันไม่พ้นไปได้หรอก ที่เขาว่ากันว่า 'มีเหย้ามีเรือนไปเสียดีได้พ้นอกบิดามารดาไปนั้น' ฉันเห็นว่าคำนี้ตรงกันข้ามเทียว ลูกกับแม่นี้ตัดกันขาดหรือจ๊ะ ถ้าไปเป็นยังไงเข้าเขาจะไม่ขึ้นชื่อว่า 'เป็นลูกคนนั้นหลานคนนี้หรือ?' เขาคงไม่เว้นสะ เขาคงว่าส่ะเพราะบิดามารดาเขาประพฤติยังงี้ ลูกสาวเขาถึงได้ยังงี้ ที่สุด

---

[๑] เลย ในที่นี้ผู้เรียบเรียงใส่วรรณยุกต์โทเพื่อเน้นเสียงคำหรือความที่สนทนา

เขาไล่เสียมันจะไปข้างไหนพ้นละ จะมิต้องมาอยู่กับบิดามารดาอีกหรือ? จะไม่พากันเสียไปหรือ ? จะเอาหน้าไปวางไว้ที่ไหน ?"

เถ้าแก่ปราง "อุ๊ย! ก๊กนี้แล้วฉันรับประกันได้เทียว เห็นจะไม่เป็นยังงั้นได้หรอกหล่อน เพราะได้เคยเห็นอกเห็นใจกันมานี่นะ"

แม่น้อย "อย่าประมาทจ้ะ ลิ้นกับฟันยังรู้จักกระทบกัน ลูกฉันนี้มันทะลึ่งตึงตังอยู่ด้วย"

หนูลิ้ม "ฮื้อ ! แม่...แม่ แม่หยากลุ้มใจจริง *(เสียงเบา ๆ)*"

เถ้าแก่ปราง "อ้อ ! ก็เป็นมั่งน่ะแหละ อย่าว่าเลยแต่ยังไง ๆ ก็คงจะไม่ถึงกะต้องแตกหักกันได้"

แม่น้อย "ไม่ได้จ้ะ ลูกฉันนี้ยังปล่อยไม่ได้จริง ๆ แต่อยู่กับบ้านยังต้องพร่ำบ่นพร่ำว่ากันอยู่เสมอ ที่ตรงผู้ชายนั้นฉันไม่มีความรังเกียจอะไรเลย'

หนูลิ้ม "พุทโธ่[๑] แม่...แม่...**แม่หยา**" ทิ้งตัวโครม เขาขัดใจมารดาเขาเต็มทีกลัวว่าจะไม่ตกลงกัน

เถ้าแก่ปราง "เขาจะไม่รู้หรือว่าดีชั่วยังไง เขาจะได้กล้ามาของ่าย ๆ"

แม่น้อย "เอาเถอะจ้ะ ฉันขอผัดอีก ๒ ปีเท่านั้นแหละ พอให้มันเป็นหม้อข้าวหม้อแกงเสียสักอย่างเถอะ"

หนูลิ้ม "เขาได้ยินคำนี้เข้า เขายิ่งขัดใจเต็มที เก่าเหลือที่จะเก่า ฮื้อ...ฮื้อ ! นี่ยังไงนะแม่แกถึงได้พูดแต่เช่นนี้ร่ำไปเทียวนี่ เราก็ได้ทำครัวหุงต้มได้สารพัดสาระเพ เฝ้าแต่พูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่แต่อ้ายไม่เป็นหม้อข้าวหม้อแกงนี่แหละ" ดันประตูก็ก ๆ "แม่...แม่หยา อย่าพูดเลยนะอ้ายไม่เป็นหม้อข้าวหม้อแกงน่ะร้าคาญนัก"

แม่น้อยทำไอ่ "ถึงจะไม่ดีทีเดียวก็พอแต่ให้เทียมหน้าเพื่อนบ้านเขามั่ง ฉันก็ไม่ว่าหรอก" หนูลิ้มเขาเหลือที่จะทนคำมารดาเขาได้ราวกับจระเข้ที่ได้ยินคำสรรเสริญจนไม่มีสติสัมปชัญญะว่า "จะวางท่าอย่างไร ?" เขาก็เปิดประตูแอ๊ดโผล่หน้าออกไปเจี่ยมเจี้ยม

แม่หยา "ฉันเป็นหม้อข้าวหม้อแกงมาเป็นนาน ๒ นานละ ยังไงแม่ถึงได้พูดอยู่แต่ว่าไม่เป็นหม้อข้าวหม้อแกงเล้า[๒]"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุดโท่"

[๒] เล่า ในที่นี้ผู้เรียบเรียงใส่วรรณยุกต์โทเพื่อเน้นคำที่พูด

แม่น้อย "ดูเขาเอาเถอะฉันพูดแต่ปากก็จะว่าฉันแกล้งพูดบิดพลิ้ว นี่ก็เห็นกับตาด้วยกันหมดแล้ว เป็นยังไงมั่งล่ะ? ยังงี้แหละฉันถึงไม่อาจรับว่าเป็นคนดีได้เลย"

หนูลิ้มปิดประตู นางทิ้งตัวโครม ๆ

แม่น้อยแกนึกอายแกเต็มที แกล้งพูดอยากจะให้เถ้าแก่ปรางไปเสียเร็ว ๆ "เอาเถอะจ้ะ" อีกสองสามวันถึงค่อยมาฟังดู ฉันจะต้องปรึกษากับพ่อเขาดูทีแต่ท่านผู้นั้นน่ะเขาคงยอมหรอก"

หนูลิ้ม "หล่อนได้ยินมารดาหล่อนพูดเป็นทีจะตกลง หล่อนดีใจดูเหมือนจะหัวเราะได้"

เสียงกึ๊ก...กึ๊ก...กึ๊ก เปิดประตูแอ๊ดออกมา เขาลืมตัวด้วยความปลื้ม "นั่นหรือยังไรนะ? มานั่งไหว้เถ้าแก่ปรางทำหน้าเป๋อเหลอ พูดออกพล่ามทีเดียว เอาเถอะคุณป้า อ้ายเรื่องหม้อข้าวหม้อแกงนั้นอย่าวิตก ฉันทำเป็นทุกอย่าง หรือจะไล่ประโยคประธานกันก็เอา"

เถ้าแก่ปรางหัวเราะก๊าก ๆ "นี่อะไร? เขาไม่ได้ว่าถึงเรื่องทำครัวหรอก เขาพูดเป็นคำเปรียบหรอก"

แม่น้อย "อ้าย! นี่อะไรถึงได้**ทะลึ่งตึงตัง**ยังงี้นี่ ไม่เคยพบเคยเห็นผู้ใหญ่ต่อผู้ใหญ่เขาจะพูดกัน อย่าสอด...อย่าสอด ไปให้พ้นเถอะเถ้าแก่ปรางอารมณ์หล่อนยังเป็นเด็กอยู่แท้ ๆ นี่จ๊ะ ความจริงยังไงก็พูดไปยังงั้นน่ะซี ช่างหล่อนเป็นไร๊[๒]"

แม่น้อย "จะช่างไม่ได้นะซิ ใคร ๆ เขาเห็นแต่อ้ายท้าทะลึ่งตึงตังอยู่ยังงี้ เขาจะนิ่งอยู่ได้หรือหล่อน ถึงเขาไม่พูดเขาก็คงหมั่นไส้เต็มที"

เถ้าแก่ปราง "ฮี...ฮี...ฮี! นั่นแลจ้ะ ปรึกษากับคุณปลัดดูเถอะ อีกสองสามวันฉันจะมาฟัง" แล้วก็ลาลงเรือนไป

แกเดินบ่นพึมพำ ๆ "อีนังนี่มันช่างทะลึ่งจริง พ่อแก้วมันไม่ค่อยจะชอบคนทะลึ่งด้วยนา กลัวจะไม่ตกลงกันเสียดอกกระมัง"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "จ้ำ"

[๒] เป็นไร ในที่นี้ผู้เรียบเรียงใส่วรรณยุกต์โทเพื่อเน้นคำที่พูด

ทะเลิกเทิกทาก[๑]

พ่อทองดีคนนี้เป็นบุตร**พระยารามกำแหง คุณแม่ด้วง** บ้านอยู่ที่หน้าวัดทอง เมื่อพ่อทองดีเขาอายุได้ ๑๓ ปี เมื่อปีมะแมก่อนนั่นแหละท่านทั้งหลายก็คงยังจะจำได้อยู่บ้างดอกกระมัง เมื่อคราวส่งนักเรียนไปเรียนวิชาที่ประเทศยุโรปกันกลุ้ม ๆ นั่นเป็นไร พ่อทองดีเขาก็ได้ออกไปในคราวนั้นด้วย

ครั้นถึงกรุงอังกฤษเข้าแล้วก็เผอิญเจ้ากรม**พระยาสยาม**กงสุลไทยของเราได้ส่งเข้าไปเรียนหนังสือที่เมืองสกอตแลนด์[๒] ไปอยู่ที่เมืองเอเบอดีนคนเดียว "แหม! ช่างไปจมปะรังอยู่กับตาครูแก่ของเขาที่ชื่อ**มิสเตอร์โกดุเบ็ด**นั่นอย่างไร? กว่า ๑๐ ปีอีก จนพูดเสียงสำเนียงเป็นชาวสกอตทีเดียว ภาษาไทยก็ลืมไปเกือบหมด"

เมื่อปีกลายนี้เขากลับเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ดูเขาทำท่าทางกอกแกกเป็นโก้หร่าน"ชอบกล วันที่เขากลับเข้ามาถึงกรุงเทพฯ วันแรกน่ะ เดินกับ ๆ ขึ้นมาถึงบ้าน พอพบเจ้าคุณรามกำแหงเข้า ตรงรี่เข้าไปถึงกรากเข้าจับมือพูดว่า "ฮาวอาร์ยูเกาวนอร์[๔]?"

---

[๑] เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)*, "เรื่องปลาด : อิเลิกเทิกลาก," **วชิรญาณวิเศษ** ๙ ,๓๐ (๔ มกราคม ๑๓๒) : ๑๑๖ - ๑๑๘.

[๒] Scotland ประเทศสกอตแลนด์อยู่เหนือสุดของเกาะอังกฤษในทวีปยุโรป ต้นฉบับเขียนว่า "สก๊อตแลนด์" ตามการออกเสียง

[๓] koran สง่า ภาคภูมิ หรูหรา

[๔] How are you governor? *(คำว่า "governor" อาจหมายถึง ข้าหลวง หรือผู้ว่าราชการ)*

เจ้าคุณรามกำแหงท่านอยู่ข้างจะโบราณ[๑] จัดอยู่ด้วย ไม่ค่อยจะเข้าอกเข้าใจอะไรในการฝรั่งมังค่า เห็นลูกชายมาทำท่าโก้หร่านดังนั้นเข้าก็วางท่าไม่ถูก เป็นแต่ร้องว่า "อ๊ะ ! เจ้านี่ธรรมเนียมจัดจริงพ่อเอ๊ย มาพูดฝรั่งกับข้าดังออกซ-ฟอรด์[๒] แฝด ข้าจะเข้าอกเข้าใจอะไร? มาสีซอให้ควายฟังหรืออย่างไร? เจ้าหนูอย่าถือธรรมเนียมให้มันจัดนักเลยนะ นั่งลงบ้างเถอะ อย่างไร? เจ้าออกไปเล่าเรียนวิชาที่เมืองนอกนั้นได้แก้วได้การมีวิชาอะไรติดตัวเข้ามาบ้าง สบายอยู่ดอกหรือ? ดูช่างโตใหญ่จริง ๆ แม่เขาบ่นคิดถึงเจ้าออก กวนร่ำไปจะให้เจ้ากลับ ข้าก็อุตส่าห์ไปกราบทูลเตือนในกรมท่านบ่อย ๆ ท่านก็มีแต่รับสั่งผัดว่า 'ให้มันรู้ดีเสียก่อนถึงให้มันกลับเข้ามา' ก็เดี๋ยวนี้ท่านเอาเจ้ากลับเข้ามาแล้ว เจ้าได้วิชาอาคมอะไรเข้ามาบ้างเล่า?"

พ่อทองดี "ผมไปเรียนเอลิเมนตารีเอดูเคชอน[๓] อยู่ถึง ๗ ปีอยู่ที่เมืองสกอตแลนด์ข้างเหนือ ไกลจากเมืองลอนดอนหลายร้อยไมล์ ทีหลังจึ่งเข้าไปยอยน์ไมนิงสกูล[๔] เรียนมินเนอร์แรลโลยี[๕] อยู่ ๔ ปี พอ**ปาสต์เอกแทรมมินเนชอน**ได้เซอร์ติฟิเก็ต[๖] แล้วท่านก็เรียกกลับเข้ามานี่แหละคุณพ่อ"

พระยามรามกำแหง "อ้ายแรน ๆ แซ่น ๆ เก็ด ๆ นั่นเลิกพูดกันเสียทีเถิด ข้าไม่ค่อยจะเข้าอกเข้าใจอะไรว่าอะไร เรียนอะไรก็พูดภาษาไทยกันเถอะนะ"

พ่อทองดี "เอลลิเมนตารีเอดูเคชอนนั่น คือเรียนอ่านเขียนคิดนั่นอย่างไรละคุณพ่อ"

พระยารามกำแหง "อ้อ ! ถ้าอย่างนั้นมันก็อย่าง**อ้ายถึก**น้องชายเจ้าไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนสวนกุหลาบ[๗] นะซิ"

พ่อทองดี "นั่นแหละขอรับ นั่นเป็นวิชาครั้งแรกละ แล้วผมไปเรียนมินเนอร์แรลโลยี วิชาทำหิน"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "บูราณ"

[๒] Oxford ชื่อมหาวิทยาลัยในกรุงลอนดอน สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่ และไอร์แลนด์เหนือ (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)

[๓] Alimentary education การศึกษาระดับประถม

[๔] Join mining school การศึกษาต่อโรงเรียนเกี่ยวกับเหมืองแร่

[๕] mineraloqy เกี่ยวกับแร่ธาตุ

[๖] Certificate ประกาศนียบัตร วุฒิบัตร ใบรับรอง หนังสือสำคัญ

[๗] สวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นสถานศึกษาระดับมัธยมชาย ปัจจุบันสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาขั้นพื้นฐาน ตั้ง ณ เลขที่ ๘๘ ถนนตรีเพชร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระยารามกำแหง "อ๊ะ ! ไปเรียนเอามาทำไม ? อ้ายวิชาอย่างนั้นป่วยการเปล่า จะต้องไปทำไปแทมมันทำไม่หินผานั่น เมืองเรามีแยะถมไปไม่ต้องทำก็ได้ เอาเรือไปบรรทุกเอาได้เปล่า ๆ ถมเถ"

พ่อทองดี "คุณพ่อเข้าใจผิดไม่ใช่ทำหิน วิชาหาหินต่างหาก"

พระยารามกำแหง "เอาอีกละหินเมืองเราไม่ต้องเรียนวิชาหามีถม ที่เขางูและที่เขาต่าง ๆ นั่นถมเถไปเอาไม่กึกถอง[๑] ไม่มีเรือจะบรรทุกเสียอีก เจ้านี่ไม่ได้เรื่องละ ไปเรียนวิชาอะไรมาก็ไม่รู้ หาหินทำหินมันจะเป็นเรื่องเป็นรสอะไร ? พุทโธ่ ในกรมท่านช่างให้ไปเรียนวิชาอะไรมาก็ไม่รู้ เสียเงินหลวงเป็นก่ายเป็นกอง ไม่เห็นเป็นคุณเป็นค่าอะไรเลยน่าเสียดายเวลา อยู่บ้านป่านนี้เป็นแต่เข้ารั้วออกวังอยู่บ้างก็จะมิได้เป็นนายรองหุ้มแพรกับเขาบ้างแล้วหรือ ?"

พ่อทองดี "ไม่ใช่คุณพ่อเข้าใจผิดอีกแหละ ไม่ใช่วิชาทำหินหาหินอย่างนั้นนะขอรับ วิชาหาของใต้หิน ใต้เขา ใต้ดิน ใต้ทรายนะขอรับ"

พระยารามกำแหง "อ๊ะ ! วิชาอะไรอีกนะหื่อ ไม่ได้การละเจ้านี่ คงจะไปเรียนวิชาคิดปริศนาลายแทงมาดอกกระมัง อย่านะอย่าลูก โบราณท่านย่อมกล่าวห้ามไว้แล้วว่า 'เล่นแร่แปรธาตุผ้าขาดเป็นวา เรียนปริศนาลายแทงท้องแห้งเหมือนหมา' มันไม่เป็นเรื่องเป็นราวดอก"

พ่อทองดี "ไม่ใช่อย่างนั้นอีกแหละคุณพ่อ"

พระยารามกำแหง "มันวิชาอะไรนะหื่อ อ้ายหาของใต้หิน ใต้ดิน ใต้ทรายใต้เขานี่ อ้อ ! เห็นจะเป็นวิชาแร่โลหธาตุดอกกระมัง เห็นเขาเรียกกันมีอยู่กรมหนึ่งที่ตั้งขึ้นใหม่ที่กรมนานะ"

พ่อทองดี "นั่นแหละขอรับคุณพ่อ ถูกละเขาเรียกอย่างนั้นแหละ ท่านขุนแกบอกผมที่ลิเกแช่น[๒] ที่เมืองลอนดอนที่หนึ่งแล้วผมลืมไปเสีย"

พระยารามกำแหง "อ้อ ! วิชาแร่นี่มันก็เป็นวิชาดีดอก เป็นวิชาของนักปราชญ์ราชบัณฑิตมีคนรู้น้อย แต่ก็ไม่เห็นจะเป็นคุณเป็นค่าอะไรนัก แร่ในเมืองไทยเรามันก็ไม่มี มีแร่ทองคำอยู่ที่เมืองกระบิลที่บางสะพาน[๓] แร่ดีบุกที่แถวตะวันตก แร่พลอยที่จันทบุรี อ้ายของเหล่านี้เขาก็รู้หมดหากันมานานแล้ว ไปเรียนวิชา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กรึกถอง" คำว่า "กึกถอง" หรือ "ตรึกถอง" เป็นคำโบราณ และคำวิเศษณ์ หมายถึง มากมาย

[๒] legation สถานทูต

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "บางตะพาน"

มาทีหลังเขามันจะเป็นเรื่องเป็นรสอะไร? แล้วก็ไม่ดีไม่ได้อยู่บ้านอยู่ช่องด้วย ต้องไปเที่ยวบุกแฝกแหวกหญ้าเที่ยวไปอย่างนั้น อ้าย! ไม่ดี ไปเรียนวิชาอย่างนี้มาข้าไม่ชอบใจเสียแล้ว นี่ตั้งแต่มาถึงก็ยังไม่พบกับแม่เขาละสินะ มาไปเถอะไปหาแม่เขาด้วยกัน"

พระยามรามกำแหงก็พาพ่อทองดีเดินเข้าไปข้างใน ก็เผอิญไปพบภรรยาน้อยของเจ้าคุณรามกำแหงนั่งอยู่เป็นหมู่กัน อ้ายตรงนี้แหละมันสนุกนักละ"

พ่อทองดีกรากเข้าได้ตรงเข้าไปคำนับจะขอจับมือด้วยอย่างธรรมเนียมโก้หร่าน เจ้าคุณรามกำแหงก็อยู่ข้างจะพื้นไม่สู้ดีพูดก็ไม่ออก ได้แต่บอกว่า "เจ้าทองดี นั่นจะไปรุ่นวายอะไรกับมัน? อีเล็ก ๆ เหล่านี้ก็เล่นจริตมานั่งล่ออะไรอยู่เล่า?"

พ่อทองดี "เปล่าดอกคุณพ่อ ผมเข้าใจว่าเป็นเมียคุณพ่อแล้วก็เป็นแม่เลี้ยงของผม นาน ๆ ได้มาพบกันก็จะต้องแสดงความนับถือของผมให้แก่เขา"

พระยารามกำแหง "ไม่ต้องแสดงสตางอะไรดอก อย่าไปรุ่นกับมันเลยไปหาแม่เขาเถอะ" แล้วก็เดินต่อมาพบคุณแม่ด้วงนั่งอยู่ในห้อง

คุณแม่ด้วงจึ่งถามว่า "นั่นฝรั่งอะไรเดินมากับคุณน่ะ หน้าตาคล้ายเจ้าทองดีนัก ใครนะคุณ?"

พระยารามกำแหงหัวเราะก๊าก "พุทโธ่! ท่านยาย อะไรตาช่างฝาดจริง ๆ หนา แต่ชั้นลูกชายก็จำไม่ได้ มันจะมีใครเสียอีกเล่า มันก็เจ้าทองดีน่ะสิ"

คุณแม่ด้วง "แหม้! พุทโธ่! แปลกจริงเกือบจำไม่ได้ แม่นึกว่าฝรั่งมั่งค่าที่ไหนมา เห็นมันนุ่งกางเกง[๑]...กางเกง แต่งตัวเป็นฝรั่งมังค่าอยู่นี่"

พ่อทองดีกรากทะลึ่งเข้าไปตรงเข้าจับมือถามว่า "สบายอยู่หรือคุณแม่ อะไรจะจำลูกไม่ได้เจียวหรือ? พอพูดยังไม่ทันขาดคำก็อดคอคุณแม่ด้วงจุ๊บฟอด ๆ บอกว่า "ลูกคิดถึงออก"

คุณแม่ด้วงสะบัดร้องว่า "อ๊ะ! เจ้านี่เล่นข้าท่าใดกรากเข้าได้ก็มาจุ๊บแม่เรื่องอะไร จะคิดเนรคุณแม่หรือ? ไม่ได้การละ ฝรั่งมังค่ามันช่างสั่งสอนให้ไม่รู้จักพ่อจักแม่เสียแล้ว นานไปก็จะเป็นอ้ายทรพีนี่ อย่านะอย่าลูก ทีนี้ทำอย่างนั้นไม่ได้เขาถือ"

พระยารามกำแหง "มันธรรมเนียมจัดจริง ๆ ฉันขนาบว่ากล่าวสั่งสอน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กุงเกง"

อยู่เมื่อกี้นี้เอง ไม่ได้การละเจ้านี่อะไรช่างลืมธรรมเนียมไทยเสียหมดเจียวนี่ มาถึงแม่เชื้อเข้าแล้ว ควรจะนั่งไหว้กราบให้เป็นกิจจะลักษณะ[๓] นี่อะไรมาทำ **'ทะเลิกเทิกทาก'** ตรงเข้าได้กรากเข้าจับมือกอดคอจุ๊บเอาทีเดียวนี่ มันกระไรอยู่พ่อเอ๊ย? เยี่ยงอย่างมันไม่มีเลยนี่"

คุณแม่ด้วง "เต็มทีละคุณ กิริยาท่างทางมันทะเลิกเทิกทากอย่างนี้จะไปทำรั้วงานราชการอย่างไรได้ ไม่ประพฤติตัวทำกิริยาให้เรียบร้อย ขืนทำทะเลิกเทิกทากอย่างนี้แล้วก็เห็นจะเต็มทีละ"

ก็นี่แหละพ่อทองดีมันจะเป็นทะเลิกเทิกทากหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ ขอให้ท่านผู้อ่านวินิจฉัยเอาเองเถิดว่า "มันจะเป็นทะเลิกเทิกทากหรือไม่?" แต่ถึงอย่างไรก็ดีข้าพเจ้าต้องรับประทานไปทีละ เพราะวิ่งเข้าไปเป็นเจ้าหน้าเจ้าตารับจะแต่งให้แล้ว ถึงสำนวนจะเก้อ ๆ เคอะ ๆ แลรู้เท่าไม่ถึงการณ์[๔] อย่างไรต้องขอรับประทานอภัยแก่ท่านผู้อ่านทั้งสิ้นเพราะเป็นแต่พอท้าพอได้ดังเช่นเขาว่า "ทำดีไม่ได้ทำได้ไม่ดีเท่านั้น"

ถ้าพ่อทองดีมันจะเป็นทะเลิกเทิกทากไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องรับเป็น **ทะเลิกเทิกทาก**เองแทนพ่อทองดีเท่านั้น

---

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "จิจะลักขณะ" คำว่า "กิจจะลักษณะ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เป็นการเป็นงาน เป็นเรื่องเป็นราว เป็นระเบียบเรียบร้อย

[๔] ความนี้เป็นกริยา หมายถึง เขลา รู้ไม่ถึงเหตุการณ์

ทำคุณไม่บูชาโทษ โปรดสัตว์ไม่ได้บาป[๑]

คนเขาพากันพูดว่า "อิฉันนะเป็นหญิงเคราะห์ดีแลมีความสุขสบาย" ที่จริงอิฉันก็ค่อนจะจริงสมเหมือนคำเขาว่าอยู่ด้วย บ้านช่องของอิฉันก็อยู่ข้างจะโอ่โถง นับเป็นอย่างดีเทียมหน้าเพื่อนบ้านเขาได้ ตั้งตระหง่านอยู่ริมแม่น้ำหลังบ้านก็นาติดต่อไป อิฉันอยู่กินกับสามีแลเลี้ยงลูกเต้าอย่างเป็นสุข จัดเป็นอย่างเอกในเมืองกรุงได้ แต่ถึงกระนั้นอิฉันก็ยังต้องมีกังวลวุ่นเหวใจบ่อย ๆ ถมเถไป บางทีก็ถึงต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนบ้างเสียอีก

บิดาของสามีอิฉันเป็นคนใจใหญ่สุรุ่ยสุร่ายเกินเหตุนัก ชอบแต่จับจ่ายไม่รู้จักคิดท่าได้ท่าเสีย เอาแต่ตั้งผลาญทรัพย์สมบัติให้ฉิบหายมากได้เพียงใดท่านก็ปรารถนาเพียงนั้น พูดแล้วเหมือนจะแกล้งใส่สี สามีอิฉันอุตส่าห์ทำมาหากินพอฟุ่มเฟือยเหลือใช้สอยบ้างก็ถูกบิดาแทะร่ำไป ไม่ให้หรือท่านก็ด่า ๆ ว่า ๆ จนขัดทัดทานไม่ไหว ทั้งยังต้องซื้อหน้ารับใช้หนี้บิดาที่คนปากร้ายมาทวงก็มากกะมาก

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*. เรื่องปลาด : ทำคุณไม่บูชาโทษ โปรดสัตว์ไม่ได้บาป." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๙ (๒๘ ธันวาคม ๑๑๒) : ๑๐๒ – ๑๐๗.

อิฉันได้ตักเตือนเขานักกะนักแล้วว่า "ขอให้คิดถึงอ้ายลูกเล็ก ๆ บ้าง ถ้าทุ่มเทเสียหมดแล้วมันโตขึ้นจะได้ที่ไหนตั้งเนื้อตั้งตัวตบแต่งมีเหย้ามีเรือนกะเขาเล่า"

แต่เขาถอนใจใหญ่ตอบว่า "เฮ้อ ! เจ้าเอ๋ยเจ้าจะทำอย่างไรได้มิใช่คนอื่น รอแต่พอคิดใช้หนี้แขกฝรั่งมันเสียให้เสร็จก่อนเถิดแล้วจึ่งค่อยคิดเก็บเขี่ยบ้าง"

อิฉันอยู่ข้างทุกข์ร้อนรำคาญใจมากค่ำวันนี้ด้วยว่า 'สามีอิฉันเขาพึ่งกลับมาจากบางกอกด้วยมีธุระทางการค้าขาย' เขามาเห็นหน้าอิฉันแล้วเอ่ยข้อที่อิฉันไม่ได้นึกได้ฝันว่า "จะได้ยินได้ฟังเลยกะอิฉัน"

เขาเผอิญไปพบลุงแก่ของเขาเข้า ขึ้นไปอยู่เมืองลาวเฉียงเสียหลาย ๓๐ ปี คิดโลภจะค้าขายให้มั่งมีเป็นเศรษฐีเสียแต่ในเวลาบุญยังไม่ถึง เดี๋ยวนี้สิแก่ชราลงแล้วจะทำมาหากินก็ไม่ไหว แต่ก็ยังไม่วายกระเห่อ[๑] ที่จะคิดเป็นเศรษฐีอยู่นั่นเอง เงินทองมีติดตัวอยู่บ้างเท่าไรก็ใช้จ่ายเสียล่อนแก่นจนตกอับจนจะกินเข้าไปก็ทั้งยาก มิหนำซ้ำยังวุ่นตะกายอยากจะเที่ยวหยิบยืมเงินคิดต่อทุนรอนอยู่ไม่รู้จบ

พ่อหริ่มเขาพรรณนาถึงเรื่องโรงซอมซ่อที่ลุงแกอาศัยเขาอยู่น่าสมเพช แลรำพันถึงความลำบากยากเย็นที่ลุงแกต้องทรมาทรกรรม[๒] ต่าง ๆ ให้อิฉันฟัง ลงท้ายก็เกิดริว่าเราควรที่จะชวนแกมาอยู่ที่บ้านของเราด้วย ความเอื้อเฟื้ออารีอารอบจนไม่คิดถึงตัวละเขาถนัดนัก แต่ข้างฝ่ายอิฉันนะออกขนลุกขนพองขึ้นมาทีเดียว แต่พอได้ฟังคำเขาริขึ้น อิฉันไม่เห็นด้วยตั้งเถียงขัดคอเขาเสียนี่กระไรเลย แต่นั่นแหละนิสัยใจสตรีฟังเขารำพันไปพูดไปก็ออกสังเวชขึ้นมาบ้าง แต่ดูเอาเถิดแต่สมบัติจะเลี้ยงลูกเต้าของตัวเองก็ยังชักหน้าไม่ใคร่จะถึงหลังอยู่แล้ว ยังจะไปอุปถัมภ์ผู้อื่นอีกดูก็ยังไรอยู่? แต่ครั้นจะตัดรอนเสียหรือก็สงสารอกเขามั่งเรามั่ง อิฉันไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร? ก็ลงนั่งนิ่งหน้านิ่วอยู่

ตกลงในที่สุดสามีอิฉันกล่าวว่า "ถ้ายังนั้นดีละเจ้าเอ๋ยตามใจเจ้าเถิด เจ้าจะเห็นอย่างไรดีก็ตามเจ้าเห็นชอบ ข้าอยากชั่วแต่ทำอย่างไรพอให้เราได้ช่วยให้ตาเฒ่าแกเป็นสุขได้แต่ตามกำลังเราเท่านั้นดอก มิใช่จะทุ่มเทฉิบหายขายตนเพราะแกเมื่อไร? คิดถึงบุญคุณที่เมื่อข้ายังเล็กๆ ไปอยู่วัด ลุงคนนี้แกได้เกื้อกูลข้ามามาก ครั้นจะทอดทิ้งเสียทีเดียวก็เป็นอกตัญญู จะดูหน้าลูกผู้ชายด้วยกันอย่างไรได้?"

---

[๑] คำกริยา หมายถึง เห่อ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ทาระมาทาระกำ"

นี่แหละอิฉันเป็นจนใจจริง ๆ กลับเข้าไปนั่งตรองอยู่ในห้องคิดว่า "เราจะจัดอย่างไรดีหนอ ? ครั้นอ้ายเราจะคัดค้านเสียทีเดียวหรือ ? ก็ดูโหดเหี้ยมเห็นแก่ตัวเสียเต็มประดา"

อิฉันคิดได้ว่า "อ่า ! เรายังพอมีทางคิดปรองดองให้เรียบร้อยได้บ้างดอก อิฉันจะยกหอนั่งนั่นแหละให้เขาอยู่ ถึงเวลานอนก็ให้เขาเข้าไปนอนในห้องข้างเฉลียงก็แล้วกัน ไม่ต้องเอะอะ เสียแต่ลูกเต้าของเราไม่รู้ที่จะไปเล่นที่ไหน ? จะปล่อยไปเล่นลานบ้านหรือก็แดดอาย จะเจ็บไข้ไปทั้งแขกเหรื่อมา ชั้นตัวเราเองก็ไม่มีที่รับรอง แต่ช่างเถิดต้องทนเอาบ้าง ทำคุณแก่เขาความกรุณาของเราคงจะให้ผลอย่างไรบ้างเอง"

อิฉันเดินออกไปข้างนอก หน้าตาค่อยเบิกบานขึ้นนิดเพราะอิฉันตรองเห็นการปรุโปร่งใจแล้ว พาลูกเต้าเข้าไปนอนหลับแล้ว อิฉันเข้าไปซบตัวหมอบลงข้างตักสามีอิฉันพลางว่า "นายจะเขียนหนังสือหรือไปเอง รับลุงแกมาเมื่อไร ? ก็ได้ ฉันจัดการตลอดแล้ว" เขาตอบอิฉันด้วยจับมือไปวางที่หัวอก เขาพยักหน้าหงับ ๆ เป็นการตอบแทนเกือบใช้คุ้มที่อิฉันหนักอกเหนื่อยใจมาทีเดียว

สามีอิฉันเขียนหนังสือไปเชิญลุงแก่แกมา แกดีอกดีใจมีหนังสือทิ้งตู้ตอบรับมา อีกสักเจ็ดแปดวันพอเรือเมล์มาถึง เขาก็แวะส่ง**ตาเฒ่าธรรมทิน**คือ "ลุงทิน" ตามที่อิฉันเรียก แกก็โผล่เข้ามาในบ้าน

อิฉันก็ออกไปนอกรับรองแก ตั้งใจอยากจะเอาอกเอาใจต้อนรับแกอย่างเต็มอกเต็มใจทีเดียว แต่ดูแกเป็นตาเฒ่าใจร้าย บอกบุญไม่รับเสียเลยทีเดียว รูปร่างแกก็เตี้ย ๆ ผอมซี่โครงโกงโก้ ตาขาวเป็นน้ำข้าวเหลียวมาจ้องดูอิฉันออกเป๋งเมื่อแกเบ่งแก้มแข็งใจจะยิ้มย่อง แกแยกเขี้ยวหอบเฮิกฮากน่ากลัว อิฉันก็พาแกเข้ามาในหอนั่งเข้าไปช่วยปฏิบัติหมายจะช่วยรับไม้เท้าโตถนัดเกินเนื้อเกินตัวของแกมาวางเสียให้ดี

แต่ไม่อย่างนั้นแกย่นตัวหนี หันหน้าทำกระโชกเข้ามาที่อิฉันราวกะอิฉันเข้าไปคุมเหงคะเนงร้ายเอาเหลือเกินจะยกโทษให้ได้ทีเดียว ทำหน้านิ่วคิ้วขอดพิลึกสาหัส ยกเอาไม้เท้าขึ้นไปพาดไว้เสียบนตัก เปลื้องผ้าขาวม้าจากบ่าลงเช็ดแล้วถูเล่า หน้าก็เพ่งดูอิฉันขมึงทึงอยู่ทีเดียว อิฉันแกล้งทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้เสีย แต่หน้าอิฉันออกซ่ากัดริมฝีปากกลั้นหัวเราะจะใคร่พีบออกมาให้ได้ทีเดียว ต้องทำไถลไล่ลูกเด็ก ๆ ขู่ไม่ให้ซน เซือนไปเสียทางหนึ่ง

ตาเฒ่าแกทำตากลอกไปกลอกมา หอบเฮ่อฮ่าแยกเขี้ยวยิ้มออกมา

ได้ ออกปากว่า "แม่คุมเหงลุงหนา เฮ้อ...เฮ้อ! แม่หนู ลุงษมา[๑]เถิด แต่ไม้สักกะเท้าของลุงนี่เพื่อนเก่าเพื่อนแก่สหายคู่ชีวิต เกลออย่างดีของลุงเทียวหนา ลุงไม่เคยทิ้งห่างตัวลุงเลย เฮอ...เฮอ! สักกะเท้าเหย[๒]"

แกไม่เคยปล่อยให้ห่างตัวแกจริง ๆ เหมือนว่ากลางวันแกเอาพาดไว้บนตัก กลางคืนก็เอาวางไว้บนที่นอนข้าง ๆ ตัวของแก ดูเหมือนสติแกจะออกเฟือน ๆ หลงใหลไปด้วยชราทั้งเป็นโรคด้วย แสดงให้เห็นได้ด้วยแกรักไม้สักกะเท้าของแกเสียอย่างพิสึกพิสั่น ถ้าจะพูดอย่างไม่เกรงใจแล้วอิฉันเห็นว่า 'ใกล้บ้ามากกว่าบอ' ถ้าไม่คลั่งก็เห็นจะเป็นตาเงาะแก่แน่ละ

จริงทีเดียว ลุงทินมาอยู่ที่บ้านเราเป็นการพาทุกข์ร้อนมาใส่ตัว อิฉันคิดขึ้นมาขณะใดละออกเสียใจที่หาควรจะชักชวนแกมาอยู่ด้วยเลยนี่ รำคาญออกเป็นจะตาย ถึงหลานชายหรี่มอิฉันก็นึกแน่ว่าเห็นจะออกอึดใจด้วยเหมือนกัน เขาออกปากในที่สุดว่า "เราจะต้องคิดถ่ายเทให้แกไปอยู่เสียที่ไหนสักแห่งหนึ่ง วัดวาอะไรก็จะได้ดอก" แต่พอคิดกันตกลงยังไม่ทันออกท่า ก็พอตาเฒ่าแกล้มเจ็บอาการไม่รอด

แกเป็นโรคฝีในท้องเราดี ๆ ตัวอิฉันต้องเป็นธุระอยู่พยาบาลทั้งกลางวันกลางคืน คราวนี้แหละอิฉันสังเกตดู แกออกคิดถึงบุญคุณรักใคร่ตัวอิฉันกับลูกอิฉันเป็นครั้งแรก ดูค่อยออกเต็มอกเต็มใจยินยอมให้ถูกต้องไม้สักกะเท้าของแกบ้าง ที ๆ เหมือนจะให้เป็นมรดกดอกกระมัง หะ...หะ...หะ...หะ...หะ ข้างอิฉันก็ออกเวทนา เอาธุระปะปังปฏิบัติแกเหมือนเลี้ยงลูกอ่อน หลอกเอาบ้างปลอบบ้างเหมือนอิฉันทำกะลูกเล็ก ๆ ของอิฉันเวลาชุกชน

อีหลุกขลุกขลุ่ย[๓]กันอยู่อย่างนี้จนค่อยคุ้นกันเข้าอย่างสนิทสนม แกขี้จู้จี้ แต่อิฉันทำถูกใจแกไม่ให้โกรธได้เลย ถ้าอ้ายเช้าเคราะห์ร้ายวันนั้นมันไม่ทำเหตุขึ้นแล้ว แกเห็นจะรักอิฉันไม่ผิดกับลูกในไส้ของแกเลย วันนั้นเผอิญอิฉันวุ่นธุระไม่มีขณะว่างสักครู่ อิฉันลืมขัดสีเช็ดถูไม้สักกะเท้าตามที่แกกำชับกำชาขอให้อิฉันเป็นธุระให้ได้นั้นเสียเวลาหนึ่งเมื่อแกยังไม่เจ็บหนัก

---

[๑]ษมา ขมา เป็นคำกริยา หมายถึง กล่าวคำขอโทษ ในที่นี้หมายถึง ขอโทษ
[๒]คำโบราณ เป็นคำที่ใช้พูดแสดงความเอ็นดูเช่นเดียวกับคำว่า "เอ๋ย"
[๓]คำวิเศษณ์ หมายถึง ง่วนอยู่

การข้อนี้เป็นธุระอย่างสุดสำคัญของแกง่วนอยู่วันยังค่ำ แกพินิจทำเอาดีจริง เหน็ดเหนื่อยไม่คิด ถูเอาจนเป็นมันปลาบทาน้ำมันกะฮอสู้ไม่ได้ เมื่อแกอาการหนักทำไม่ไหวแล้วแกวิงวอนกำชับกำชาขอให้อิฉันทำแทน การที่ยอมให้ทำนี้ก็เพราะรักใคร่เกือบจะถือว่าเป็นบุญคุณด้วยซ้ำไปเสียอีก แกลืมตาขึ้นได้ละเป็นขอดูเอาไปชมไปเชยคู่ชีวิตก็ว่าได้ อิฉันก็ทำให้แกไม่ขาดสักวันพึ่งวันนี้แหละลืมไปจริงๆ การขัดนี่ก็มิใช่ง่ายเพราะต้องทำพิธีตามแกให้การ เช็ดก็ต้องเช็ดซ้ายมาขวาเอาผ้าอื่นเช็ดก็ไม่ได้ต้องใช้ผ้าเช็ดหน้า

เช้าวันนี้ดูอาการแกก็ค่อยฟื้น แต่เป็นวันเจ้าโทโสโมโหเสียแท้ๆ ทำอะไรเป็นไม่ถูกอารมณ์แกหมด ที่แท้นะก็เพราะโกรธว่า "ไม่ได้เช็ดไม้สักกะเท้าหรือกระไรเท่านั้นแหละ" เป็นเหตุให้แกพลุ่งพล่านขนเอาโกรธขึ้งมาลุกคึก ๆ เป็นกองฟืนกองไฟไปใหญ่โตทีเดียว แกบ่นตุบตับทอดเนื้อทอดตัวอยู่สักชั่วโมงหนึ่งกว่าๆ ออดแอดจู้จี้ขอดค่อนว่าอิฉันเจ็บๆ ปวดๆ ประชดประชัน[๑] สารพัดจนน่าหัวเราะ ในที่สุดแกทำกะตัวแกเองแกก็เหนื่อยไปเอง ลงหอบฮอกแฮกไม่เป็นสมปฤๅดี[๒] ฟาดตัวหันหน้าผินเข้าข้างในโบกมือไล่ให้อิฉันออกมาเสีย แกจะสะกดใจนอนให้หลับ

อิฉันเลี่ยงออกมาอยู่ในหอนั่งสักครู่ใหญ่ ๆ สังเกตดูเห็นเงียบเชียบ[๓] ดีทีจะหลับได้ อิฉันก็แอบเข้าไปเอนหลังพักที่ในเรือนม่อยไปสักชั่วโมงหนึ่งได้ เมื่ออิฉันลุกกลับมา เห็นก็ยังเงียบเชียบปรกติดีอยู่เหมือนยังเดิม อิฉันก็ค่อยๆ ถอดกลอนย่องเข้าไปมองดูในห้อง อิฉันใจหายวาบตัวสั่นสิ้นสติขนลุกขนพองซ่าเทียวเจ้าประคุณ เหลียวขึ้นไปดูบนเตียงเห็นแต่ที่นอนเปล่า ตาคนไข้ของอิฉันหายไปไหนฉิบ!

อิฉันก็ตะโกนเรียกบ่าวไพร่เข้ามา ใช้ให้ไปเที่ยวค้นหาแกทั้งนอกเรือนในเรือน แต่ตามตาแกพบไม่ได้เร็วๆ เลย ถามใครก็ไม่มีใครเห็นแกออกจากเรือนเลย ทั้งเราก็ไม่คิดว่าแกจะงุ่มง่ามออกไปทำอะไร ในที่สุดตัวอิฉันเองไปเที่ยวมองๆ พบแกออกไปนั่งยองๆ หอบอยู่มุมรั้ว หลังยุ้งข้าวนะแน่ะ! อิฉันตกใจวิ่งเข้าไป เห็นแกพยายามเอากระเบื้องขุดดินจะฝังไม้สักกะเท้า แต่หมดเรี่ยวหมดแรง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ผชดผชัน"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สมประฤๅดี" คำที่มีความหมายว่า "ความรู้สึกตัว" นั้นเขียนได้ทั้ง "สมฤดี สมฤๅดี สมปฤดี สมปฤๅดี และสมประดี"

[๓] คำวิเศษณ์ หมายถึง สงบ สงัด

ไม่สำเร็จ เลยนั่งหอบลิ้นคาปากฮอกแฮกอยู่

"ไม่มีใครสมควรที่จะได้ไว้เสียแล้ว" เสียงแกหอบพลางบ่นพลาง แต่แกเลิกไม่ฝังละที่นี่เพราะเห็นว่า 'เราเห็นที่ลับซึ่งแกจะฝังไม้สักกะเท้าเข้าเสียแล้ว' อิฉันเข้าไปอ้อนวอนรับสารภาพผิดขอรับจะไปขัดให้เดี๋ยวนี้เอง ปลอบวิงวอนแกอยู่เป็นนมเป็นนาน แกจึ่งตกลงให้ช่วยกันประคองกลับขึ้นมานอนบนเตียงไข้

ค่ำวันนั้นอาการแกมากเต็มแปล้ แกหอบไม่หยุดทั้งสะอึกเสลดตีขึ้นครอก ๆ แกยังอุตส่าห์กระซิบสั่งเสียงกระเส่า ๆ ขอให้อิฉันยกไม้สักกะเท้าเข้าไปวางไว้ให้ชิด ๆ ตัวแกอีกหน่อย ทั้งหอบปะหงับ[๑] ๆ อยู่แล้วยังสู้เอามือลูบ ๆ คลำ ๆ หลงใหลเชยชมไม้สักกะเท้าอยู่ไม่รู้เบื่อ พอสว้าน[๒]ตาตั้งขึ้นมาประเดี๋ยวสงบลงหน่อย แกเห็นจะรู้แน่ว่า 'จะตายเดี๋ยวนั้นหรือกระไรจึ่งเหลียวหน้ายื่นมือประคองไม้สักกะเท้าวางในมืออิฉันทำปากเบ้ ๆ หอบพลางพูดเพลา[๓] ๆ "เอาไว้หนา... อย่าทิ้งหนา... สัญญาให้ลุง...**ตุ่น**เฮย"

อิฉันก็รับสัญญา ด้วยอิฉันเห็นว่า "ถ้าอิฉันท้าเช่นนั้นหัวใจแกจะค่อยบานออกได้อีกสักหน่อย นึกว่าเอาบุญ มิใช่จะไยดีอะไรกะอีไม้สักกะเท้าเร่อร่า"

แกพูดแซบ ๆ ซาบ ๆ ต่อไปว่า "ตุ่นเฮย... สักกะเท้านี้หนา เด็ก ๆ..." แต่แกพูดไปไม่ได้ตลอดค้า พอเสลดหางวัวตีขึ้น ตาก็ตั้งคอปะหงับพับลงพูดไม่ออกอีกต่อไป เป็นแต่พยักหน้าคางปะหงับ ๆ พอ ๓ ยามก็พอขาดใจ

รุ่งเช้าขึ้นก็จัดต่อหีบหาของทำบุญกระท้อมกระแท้ม[๔] เอาศพลุงทินไปเผาเสียที่วัดข้างบ้าน ส่วนไม้เท้าคู่ชีวิตของแกที่อิฉันได้รับมรดกนั้นก็ชุกไว้ในตู้ข้างหัวนอน อิฉันก็ตั้งหน้าทำมาหากินของตัวไปตามเดิม เกือบจะลืมเรื่องตาลุงทินเสียทีเดียวแล้ว

อยู่มาอีกสองสามปีลูกเต้าก็มีมาอีก ลูกที่เล็ก ๆ ก็เติบโตขึ้นจนคนใหญ่ส่งให้ไปอยู่วัดเรียนหนังสือกับหลวงพ่อได้ อ้ายควันเคราะห์ที่มันกลุ้ม ๆ มาแต่ไกล ๆ นมนานมาแล้ว มันกลุ้มเข้ามา...กลุ้มเข้ามาใกล้เข้าทุกที ในที่สุดมันกลับระเบิดปึงขึ้นรอบศีรษะอิฉันเสียแล้ว

---

[๑]คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการร่อแร่จวนตาย หรืออาการที่ทำปากหงับๆ

[๒]อ่านว่า สะ - ว่าน เป็นคำกริยา หมายถึง ลมแดกขึ้น เป็นอาการของไข้หนักจวนจะสิ้นใจ

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "พาว" คำว่า "เพลา" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เบาพอประมาณ

[๔]คำวิเศษณ์ หมายถึง เล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ใหญ่โต

เงินทองที่ทำมาหาได้บ้างไปเข้าทุนกับอาการน้อยทำภาษี เดี๋ยวนี้ได้ข่าวมาว่าไม่ได้ทำดอก หลอกเอาเงินได้หนีไปเมืองจีนเสียฉิบ ตายจริงคราวนี้อิฉันล่อนแก่น[๑] อ้ายคนไว้ใจของสามีอิฉันให้ดูแลการค้าขายต่างหูต่างตาที่กรุงหรือ? มันก็โกงซ้ำเอาด้วย มันขายมันจำนำรวบเอาแต่เงินหนี ไม่รู้ว่าไปข้างไหน? อ้ายข้างบ้านหรืออีต้นเรือนก็ทำเข็ญลักเครื่องรูปพรรณหนีตามผู้ชายไป สืบก็ไม่ได้ข่าว เขาว่ามันไปเมืองเขมรเถ่นเท่อะไรก็ไม่รู้ พวกเจ้าหนี้เขารู้เรื่องยุ่งเหยิงกันขึ้น ต่างคนเขาก็ต่างรุมทวงอยู่รอบด้าน จะไปพึ่งพาอาศัยใครเวลานี้หรือก็ไม่มีใครเขาเชื่อหน้าเสียแล้ว ในยามยากตกลงเป็นยอมฉิบหายเสียคราว จะฝืนยามเคราะห์ไปที่ไหนไหว มีแต่ยิ่งแก้จะยิ่งซ้ำร้าย ยอมทอดหุ่ย[๒] เสียดีกว่า

ไม่มีที่เห็นที่เหลียวแล้วคราวนี้ นอกจากขายบ้านขายช่องข้าวของที่ยังมีใช้หนี้เสียให้เกลี้ยงตัว แล้วออกไปเช่านาเขาทำกินไปตามประสายากไร้เข็ญใจ บ้านช่องก็ยังขายยาก ข้างเจ้าหนี้หรือเขาก็เร่งจะเอาท่าเดียว เขาว่าไม่ได้หมดก็ให้ผ่อนบ้าง ทำอย่างไรได้? ต้องขายข้าวของก่อนนั่นซี อิฉันก็วุ่นเก็บรวบรวมของอยู่วันยังค่ำ แลดูหน้าลูกหน้าเต้าไม่ใคร่จะได้หน้าตาแจ่วแหวว เจ้าแม่นาไม่รู้จักทุกข์จักร้อน จะต้องเอาไปไว้วัดบ้างเอาไปให้พี่ป้าน้าอาเสียบ้าง ลูกเป็นก่ายเป็นกองเลี้ยงที่ไหนไหว จะเป็นห่วงเป็นใยไม่เป็นอันถากไร่ไถนา พุทโธ่! จะไม่ได้เห็นหน้าแม่แล้วนะลูกนะ อิฉันรีบเข้าไปเก็บของในห้องใน หยิบของมากองไว้เป็นสิ่งๆ สามีอิฉันเขาทำบัญชีว่าจะจ้างเขาขายทอดตลาด อ้ายตู้ที่เก็บไม้สักกะเท้าของลุงเฒ่าก็เปิดไว้บานพับไปพับมา มองไปดูไม่เห็นมีอะไรแล้วเหลือแต่ไม้กลิ้งโค่โล่อยู่อันเดียว อิฉันก็ปล่อยให้เปิดทิ้งไว้ยังงั้น ไปเป็นธุระเก็บของอื่นๆ วุ่นอยู่ เมื่ออิฉันออกไปรับประทานข้าวต้มยังเห็นวางอยู่นั่นเอง เมื่ออิฉันกลับเข้าไปอีกแต่พอจะโผล่เข้าไปแหละได้ยินเสียงผางใหญ่

เสียงดึงใหญ่ นั่น**เจ้ารอด**อายุ ๖ ขวบชุกชน ฉวยเอาไม้สักกะ-เท้าของลุงทินมาถือเล่น ปีนเก้าอี้ขึ้นไปเต้นโลดเผ่นไปโผนมา

"อ้าว!" เสียงแม่นมดวาด "นั่นซนอะไรเล่า?"

ข้างเด็กตกใจกำลังโลดโผน เท้าพลาดเก้าอี้ล้มฟาดผางลงพื้นเรือน ไม้สักกะเท้าของลุงทินฟาดไปถูกเสาตกลงมาหักเป็น ๒ ท่อน อิฉันโผล่เข้าไปใน

---

[๑] คำกริยา หมายถึง สิ้นเนื้อประดาตัว

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่นอนหรือเดินอย่างปล่อยอารมณ์ตามสบาย ไม่วิตกกังวล

เรือนดุนังแม่นมขมึงตาโกรธลูกเต็มแก่ อุ้มขึ้นมาปากก็แตกหน้าผากก็แตกแขนขาเขียวช้ำไปทั้งนั้น นึกจะตีซ้ำก็สงสารเห็นว่าถูกลงโทษเจ็บพออยู่แล้ว เจ้าเด็กยังมีหน้าหยิบไม้เท้าหักมาดู อิฉันแย่งมาเสียจากมือกลัวกำลังเคราะห์หามยามร้ายไม้คม ๆ จะตำเอาเลือดตกยางออกอีก เลยถือติดมือเข้าไปในห้องในด้วย

เสียงอะไรหล่นแกรกตกลงที่พื้น อิฉันหยุดชะงักดูอยากรู้ว่าอะไรนะยกมือขึ้นคลำ ๆ หูนึกว่า "อ๋ะ ! หรือตุ้มหูจะตกดอกกระมัง ? อ้อ ! แวม ๆ อยู่นั่นอะไรนะสีแดง ๆ เหมือนทับทิมตกอยู่ที่เสื่อ" อิฉันก็หยิบขึ้นดู ประหลาดนักทับทิมเม็ดอ้ายกะโตตกมาแต่ไหนนะ ?

ไม้สักกะเท้าก็ยังติดมืออิฉันอยู่ อิฉันพลิกขึ้นดูเอ๋ ! ทางแตกเป็นรูกลวง อิฉันเขย่า ๆ เออ ! ทับทิมหล่นออกมาอีกทางรูนั้นอีกเป็น ๙ เม็ดพิลึกนัก! อิฉันยังไม่สู้ดีเนื้อดีใจกระไรนัก วิ่งออกไปหาสามีอิฉัน เขาอยู่ที่หอนั่ง ฉวยเอาไม้เท้าที่หักออกไปทั้งคู่ช่วยกันเคาะออกดู รวมเบ็ดเสร็จได้ทับทิมถึง ๑๘ เม็ดนั่นแน่ะ

ที่จริงน่ะลุงแก่แกทำมาค้าขึ้นที่เมืองลาว ดีกว่าที่มาทำให้เราเข้าใจแต่เพราะแกจะลองใจญาติพี่น้องดูหรือกระไร ? จึ่งแกล้งทำเป็นยากจนเสียที่สุด รวบรวมเงินทองที่มีซื้อทับทิมเสียหมด แลรวง[๑] ไม้สักกะเท้าซ่อนไว้ในนั้น ไม่ยอมให้ไม้เท้าห่างจากตัวเลย และระวังระไวอิจฉาริษยาไม่ใคร่ยอมให้ใครถูกต้องเลย เห็นชัดได้ว่า "ลุงแกตั้งใจที่จะบอกให้อิฉันทราบความลับเมื่อแกร่อแร่อยู่บนเตียงไข้" ด้วยอิฉันจำได้ว่าแกได้เอ่ยคำว่า "เด็ก ๆ" แต่แกขาดใจเสียในเวลากำลังตั้งใจจะบอก แต่ถึงกระนั้นการที่เรามารู้ขึ้นในขณะนี้ก็ยังไม่ช้าเกินต้องการดอก

นายหริ่มเขาฉวยได้ทับทิมแล้ว แต่พอรุ่งขึ้นเช้าก็รีบลงเรือเมล์ล่องลงไปบางกอก เขาออกตื่นเต้นไม่เคยพบเคยเห็น ไม่ได้นึกได้ฝันว่าจะมีผู้ขอให้ราคาอย่างน่าพิศวงถึงที่ มีผู้ว่าซื้อทับทิม ๑๘ เม็ดนี้ขายได้เงินมากมาย ไม่ชั่วแต่พอเปลื้องหนี้สินของสามีอิฉัน ทั้งของบิดาเขาด้วยเท่านั้นดอก ซ้ำยังได้ทำทุนรอนให้เราทั้ง ๒ คนผัวเมียทำมาหากินเลี้ยงชีวิต พอมีพอกินอยู่ได้ในทุกวันนี้ด้วย

---

[๑]คำกริยา หมายถึง เจาะ ขุด

ทำจริงจริง[๑]

ก. "ทำอะไรดีน่ะนายจึ่งจะดี? ทุกวันนี้มองหาช่องอยู่เสมอ ยังไม่เห็นว่าทำอะไรจึ่งจะดีที่มันจะเป็นผลประโยชน์? นายช่วยโปรดคิดให้ฉันบ้างซิ"

ข. "ท่านคิดทำอะไรน่ะดีทั้งนั้นนะแหละ แต่ขอให้ทำจริง ๆ กระผมจะว่าให้ฟัง ที่สุดรับจ้างลากรถเจ๊กมันก็ดี แต่ขอให้ทำจริง ๆ เถอะละก็..."

ก. "อ๊ะ! ไม่ให้ไป เดี๋ยวก่อน ขอขัดคอนิดเถอะ อย่าโกรธกันนะ แทงหวยจริง ๆ ยังงี้แทงโปแทงถั่วไม่หยุดไม่หย่อน ยังงี้ทำปรอทเพื่อสำเร็จเป็นตัวแมง วิชาธร[๒]ยังงี้ทำแปรธาตุเพื่อรวยใหญ่ยังงี้ ยังอีกเยอะแยะ แต่ชักเอามาเป็นตัวอย่างแต่เท่านี้ ถ้าทำมันจริง ๆ มันมิเอากรอบหรือยังไง?"

ข. "อ้าว! ถ้าอย่างนั้นจะมีความดีความชั่วยังไรได้เล่า ท่านต้องเข้าใจว่า 'ที่ท่านกล่าวเมื่อกี้นี้เป็นวิถีของการชั่ว ไม่ใช่วิถีของความดีหรือความเจริญเลย ไม่ควรที่จะเดินไปสู่ กล่าวคือ ไม่ควรจะคิดทำหรือทำขึ้น การใดดีการใดชั่วไม่ต้องกล่าว ท่านย่อมเข้าใจอยู่ทั้งสิ้นแล้ว เพราะฉะนั้นจะทำการหาผลประโยชน์ถ้าจะรวมความลงก็ตกอยู่ใน ๒ ประการ

ประการหนึ่ง หาผลประโยชน์โดยการแลกเปลี่ยนที่ต้องออกทรัพย์ลงทุน

---

[๑]หม่อมเจ้าอนุชาติ สุขสวัสดิ์, **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๐ (๑๕ ธันวาคม ๑๑๑) : ๑๑๓ - ๑๑๖.

[๒]คือ พิทยาธร หมายถึง ผู้มีวิชากายสิทธิ์ เทพบุตรที่มีฐานะต่ำกว่าเทวดา มีหน้าที่เล่นดนตรีบนสวรรค์

ประการหนึ่ง หาผลประโยชน์โดยกำลังปัญญา กำลังวิทยา กำลังกาย แต่เมื่อคิดไปก็รวมอยู่ในการแลกเปลี่ยนเหมือนกัน แต่ควรแยกออกเป็นประการหนึ่ง เพราะไม่ต้องออกทรัพย์ลงทุน จึงได้รวมกันเป็น ๒ ประการ

เมื่อกล่าวมาถึงเพียงนี้กระผมพล่ามมากเกินไปเพราะความประสงค์ของท่านนั้น ท่านอยากจะทราบแต่ว่า 'จะทำการหาผลประโยชน์อย่างไรจึ่งจะดี' เพราะฉะนั้นขอยุติไว้แต่เท่านี้ที

ทีนี้กระผมจะกล่าวถึงคุณของการทำจริง ๆ ให้ท่านฟังตามความประสงค์ของท่าน ดัง**จีนเส็ง**จะหาอัฐสักอัฐเดียวก็ไม่มีติดตัว โดยความเพียรของเขาที่เขาทำจริง ๆ ชั้นแรกเที่ยวรับจ้างกลางตลาด คือตักน้ำบ้าง ขนของบ้าง เทของโสโครกบ้าง จีนเส็งก็ได้รับผลประโยชน์วันหนึ่ง ๓๒ อัฐบ้าง ๔๘ อัฐบ้าง เดือนหนึ่งก็ได้เงินประมาณ ๑๘ บาท เงินนั้นจีนเส็งแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน กินส่วนหนึ่ง ใช้สอยส่วนหนึ่ง เก็บไว้ ๒ ส่วน เพียง ๔ เดือนจีนเส็งก็มีเงินกว่า ๓๐ บาท แล้วทีนี้เขาไม่ทำการรับจ้างล่ะ ลงทุนกลางวันขายก๋วยเตี๋ยว กลางคืนขายไอ้นั่นนะ อ๊ะ...อ๊ะ...อ๊ะ บ๊ะม้วย[๑] ข้าวต้มหมู เดือนหนึ่งจีนเส็งได้กำไร ๕๐ บาทกว่าอีก เพราะค่าที่จีนเส็งมีความอุตส่าห์ทำจริง ๆ ผิดจากธรรมดาดังนี้ จีนเส็งจึงได้รับผลประโยชน์ยิ่งขึ้นไป

ทีนี้จีนเส็งแบ่งเงินออกเป็น ๕ ส่วน กินส่วนหนึ่ง ใช้สอยแลเสียค่าเช่าที่อยู่ส่วนหนึ่ง เก็บไว้ ๓ ส่วน ๓ ปีจีนเส็งก็ได้เงินที่เก็บไว้ถึง ๑,๐๘๐ บาท การที่จีนเส็งได้รับผลประโยชน์ถึงเพียงนี้เพราะแบ่งเงินใช้ประการหนึ่ง ตั้งความเพียรทำจริง ๆ ประการหนึ่ง แลหมายได้รับความบริบูรณ์ กล่าวคือความสุขในภายหน้า

กาลต่อไปเล่าเมื่อจีนเส็งได้รับผลประโยชน์ดังกล่าวมานี้แล้ว จีนเส็งก็เอาเงินนั้นไปซื้อที่เขา ๔๐๐ บาท เหลืออีก ๖๘๐ บาทก็ลงทุนทำโรงแถวพอดี ๆ ได้ ๕ ห้อง ให้คนเช่าเสีย ๔ ห้อง ค่าเช่าห้องละ ๕ บาท อีกห้องหนึ่งนั้นจีนเส็งอยู่เอง เมื่อคนเช่าอยู่เต็มแล้วจีนเส็งจึ่งจำนำที่แลโรงแถวนั้นได้ถึง ๘๐๐ บาท ผู้รับจำนำก็ไม่รังเกียจ แลจีนเส็งเก็บเงินค่าเช่าห้องได้เดือนละ ๒๐ บาท แล้วเสียค่าดอกเบี้ยชั่งละบาทต่อเดือน ยังคงเหลืออยู่ถึงเดือนละ ๓๐ บาทดังนี้ จีนเส็งออก

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "บะหมวย" ศัพท์คำนี้เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว หมายถึง ข้าวต้มหมู คำว่า "บะ" หมายถึง เนื้อสัตว์ *(เนื้อหมู คือ ตือบะ)* "ม้วย" หมายถึง ข้าวต้ม เมื่อรวมคำว่า "บะ" จะเน้นเสียงสูงเป็น "บ๊ะม้วย" หมายถึง ข้าวต้มหมู โดยอนุโลมคำว่า "บะ" เป็นเนื้อหมู เนื่องจากคนจีนไม่นิยมรับประทานเนื้อวัว เวลาทำข้าวต้มจึงเป็นข้าวต้มหมู

เงินแต่ ๖๘๐ บาท ได้รับผลประโยชน์เดือนละ ๑๐ บาท กับทั้งไม่ต้องเสียค่าเช่าที่อยู่สำหรับตัวด้วย ที่ดินซึ่งเหลืออยู่หลังโรงแถวก็ให้เขาเช่าปลูกเรือนปลูกชานได้ผลประโยชน์อีก เงิน ๘๐๐ บาทซึ่งจำนำที่ได้นั้นเล่าก็เป็นเงินทุนของจีนเส็งที่จะคิดทำการต่อไป

เมื่อจีนเส็งได้รับความบริบูรณ์เพียงนี้แล้ว จีนเส็งจึ่งแบ่งเงินออกเป็น ๕ ส่วนละ คือกินส่วนหนึ่ง ใช้ส่วนหนึ่ง ทำบุญส่วนหนึ่ง ทำทุนส่วนหนึ่ง เก็บไว้ส่วนหนึ่งดังนี้ แล้วตั้งหน้าทำการจริง ๆ เช่นกล่าวมาแล้วอีกต่อไปไม่ช้านัก

เดี๋ยวนี้จีนเส็งก็ได้รับผลประโยชน์อันยิ่งใหญ่เสมอแลได้รับความบริบูรณ์ กล่าวคือความสุขสมควรแก่คุณานุรูปของจีนเส็งแล้วฉันใดก็ดี เพราะอาศัยเหตุที่จีนเส็ง "ทำจริง ๆ" ในชั้นแรกนั้นมาจึ่งได้ส่อให้จีนเส็งได้รับผลประโยชน์เช่นดังกล่าวมาแล้ว

การซึ่งทำจริง ๆ นี้มีคุณหลายประการนัก อีกนัยหนึ่งเป็นต้นว่าเป็นคนมีมุลมีนายก็ดี หรือทำการรับจ้างเขาก็ดี เมื่องานการของนายแลผู้จ้างมีมาแล้วอุตส่าห์ทำมิได้คิดแก่เหนื่อยยาก มุลนายแลผู้จ้างก็คงจะกรุณา คงจะแหวกช่องความดีให้แลให้ผลประโยชน์ตามสมควร ที่สุดเป็นทาสเขาไม่มีช่องมีคูที่จะทำอะไรได้นอกจากให้เขาใช้ เมื่อทำการของนายโดยเต็มใจเต็มกำลังนายก็จะมีความกรุณามาก คงจะให้ผลประโยชน์บ้างนั่นแหละเป็นแน่

"เออ ! จะมีบ้างกระมังโดนนายที่ตระหนี่แลใจร้ายเข้า เมื่อคิดดูถึงอย่างนั้นก็ดี เมื่อทาสทำการโดยเต็มใจเต็มกำลังก็คงจะมีความสงสาร ถึงจะเหนียวเช่นหนังวัวหนังควายอย่างไรก็คงเสียไม่ได้ แลก็คงจะผ่อนผันการหนักให้เป็นเบาเพราะธรรมดาคนที่ทำการดีประดุจหนึ่งจับเจี่ยว[๑] อย่างบาง เจ้าของจะใช้ตัมน้ำก็เดือดได้โดยเร็วทันความประสงค์ เมื่อจะโหมไฟให้แรงขึ้นอีกหลายเท่าเพื่อจะให้น้ำเดือดเร็วขึ้นอีกเกินกว่ากำลังของจับเจี่ยว จับเจี่ยวไหนเลยจะทนทานไฟได้ก็จะต้องรั่วร้าวแตกไปฉันใดก็ดี ทาสทำการโดยเต็มใจเต็มกำลังดังนั้นแล้ว นายจะใช้การให้มากขึ้นไปอีกเล่าก็ย่อมจะหมดกำลังแลเจ็บป่วยลงไปเช่นจับเจี่ยวรั่วร้าวดังนั้น นายจะเสียประโยชน์ไปเพียงใด

อาศัยเหตุดังนี้จึงเห็นได้ว่า "ทาสทำการจริง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว แม้ว่านายจะร้ายกาจปานใดก็คงจะตรองเห็นว่า 'ได้ประโยชน์ เสียประโยชน์อย่างไร?'

---

[๑] คำนาม หมายถึง หม้อดินขนาดเล็กมีพวยและที่จับสำหรับต้มน้ำ

คงจำเป็นต้องผ่อนผันการให้เบาลงไปเป็นธรรมดาเช่นกล่าวมาแล้ว ทาสนั้นก็คงได้รับความสุขมากกว่าเดิม"

เพราะฉะนั้นการซึ่งทำจริง ๆ นี้เป็นการดีมากนักหาที่เปรียบมิได้ แต่ต้องลำบากก่อนประดุจหนึ่งคนแจวเรือทวนน้ำจะข้ามฟากให้ถึงฝั่ง เมื่อแจวไปโดยเต็มกำลังจริง ๆ มิได้คิดแก่ความลำบากแล้วก็อาจจะถึงฝั่งได้ กล่าวคือความสุข ถ้าทำบ้างไม่ทำบ้างเหมือนกับคนแจวเรือทวนน้ำข้ามฟาก แจวไปถึงกลางน้ำแล้วก็ดี หรือจวนจะถึงแล้วก็ดีกลับหยุดแจวนั่งเฉยเสีย เรือนั้นก็จำเป็นจะต้องลอยตามน้ำให้ไกลจากท่าที่เราจะจอด กล่าวคือถึงความดีความสุขนั้น ครั้นจะแจวทวนน้ำขึ้นมาอีกเล่าก็เกือบตายกว่าจะถึงดังนี้ ฉันใดก็ดีการที่ไม่ทำจริง ๆ ก็ฉันนั้น เช่นกระผมนี้หยุดแจวเสียทิ้งให้เรือลอยไปเหมือนกัน มารู้สึกตัวสิเรือลอยลงไปเกือบจะออกปากอ่าวอยู่แล้ว มิหนำซ้ำเรือก็ลมเสียอีกเล่า ต้องว่ายน้ำกระเดือกจะถึงฝั่งหรือมิถึงฝั่งก็ไม่ทราบแล้ว เพราะฉะนั้นขอท่านได้เอากระผมเป็นตัวอย่างเถิด"

ก. "ขอบใจนายเป็นที่สุด ที่นายได้ชี้แจงให้ฉันทราบได้โดยละเอียดถึงเพียงนี้"

ข. "ก็นั่นแหละ การที่เราจะแสวงความสุขความดีต้องอาศัยเหตุที่บริบูรณ์ด้วยคุณ ๓ ประการ คือ

หนึ่ง ศิลปวิทยาของเราประดุจหนึ่งอาหารดิบ

สอง ทำจริง ๆ คือเครื่องภาชนะที่จะทำให้อาหารสุก หรือรู้จักหุงต้มทำกับข้าวกับปลาเป็น

สาม การใช้เงินประดุจอาภรณ์เครื่องนุ่งห่มดังนี้

ศิลปวิทยาเปรียบดังอาหารดิบนั้น ถ้ามีวิชาแล้วนอนนิ่งเสียไม่ทำก็เหมือนกันกับมีอยู่แต่อาหารดิบ ไม่มีเครื่องภาชนะหรือไม่รู้จักที่จะทำให้สุกก็จะได้อะไรบริโภคให้ชีวิตเป็นไปเล่า? การใช้เงินประดุจอาภรณ์เครื่องนุ่งห่มนั้น ถ้าใช้ไปไม่มีกำหนด มีเท่าใดใช้เท่านั้นจะได้อะไรบำรุงความสุขต่อไปในภายหน้าเล่า? เปรียบเหมือนมีผ้านุ่งอยู่กี่ผืน ๆ ก็นุ่งเสียสิ้น อยู่กับบ้านก็นุ่งผ้าที่ใหม่ ๆ ต่อไปถ้าผ้าขาดเสียหมดจะได้อะไรนุ่งห่มเล่า? ฉันใดก็ดี การที่สุรุ่ยสุร่ายก็ฉันนั้น

เมื่อกระผมได้กล่าวมาถึงเพียงนี้รู้สึกขึ้นว่า 'ติดจะพล่าม*' มากเกินไป' ประการหนึ่งท่านคงจะเหยียดว่ากระผมเป็นตัวแมงหรืออะไรอันหนึ่ง โดยเหตุ

---

*คำวิเศษณ์ หมายถึง เพ้อเจ้อ อาการพูดมากจนเสียประโยชน์ หรือพูดไม่รู้จักจบ

ที่กระผมได้มารับความลำบาก เพราะไม่อนุโลมตามคุณ ๓ ประการดังกล่าวมาแล้วนี้ เพราะฉะนั้นกระผมขอออกตัวว่า 'ไม่รู้สึก' ครั้นต้องว่ายน้ำแล้วจึ่งรู้สึก เพราะเหตุที่ทำให้เสียไปนั้นเองเป็นครูจึ่งได้รู้สึกตัว แลเก็บมาพล่ามสู่กันฟังตามความเห็นลักษ์ ๆ ของกระผมดังนี้ โอ ! เย็นแล้ว ขอยุติแต่เพียงนี้ที

อ้อ ! โคลงกระผมคิดไว้ ๓ บท ไม่สู้ดีนะแต่ใจกระผมรัก ขอกล่าวสู่กันฟังตามกาลว่าดังนี้

๏ มีศีลปะแล้วไป ทำการ
ประดุจหนึ่งอาหาร ดิบแท้
ดังฤๅจักเจือจาน ผดุงชีพ ไฉนนา
จับ บ่ คงชีพแล้ว จิตสั้นพลันตาย ฯ

๏ จำเป็นกอบกิจขึ้นเ คือหุง ต้มนา
ทำกับข้าวเป็นจุง อร่อยได้
เพียรทำอาจบำรุง ชนม์ชีพ ได้นอ
เฉกเช่นเจ๊กเสี่งไร้ กลับฟื้นเพราะเพียร ฯ

๏ ใช้ทรัพย์ไปประหยัดใช้ สิ่งใด ควรเนอ
วันน่า[๑] จักเอาอะไร กอบเกื้อ
ดั่งผ้าจะขาดไป สิ้นหมด ลงฤๅ
เปลือยแต่กายร่างเรื้อ สุขร้างทุกข์ถึง ฯ

เท่านั้นแหละ กระผมลาล่ะ[๒]

ก. "จ้ะ เชิญเถอะ ว่าง ๆ เชิญนายมาพูดเล่นกันใหม่นะ"

ข. "ขอรับ"

---

[๑]คือ เจ็ก *(ออกเสียงตามภาษาจีนแต้จิ๋ว)* เป็นคำเรียกบุคคลที่เป็นชายคล้ายสรรพนามบุรุษที่สอง เช่นคำว่า "คุณ" แต่คำว่า "เจ็ก" มีความหมายว่า "อา" เป็นการเรียกแบบยกย่องนับถือเหมือนเช่นล้าดับญาติฝ่ายบิดา คือ น้องชายของบิดา

[๒]คือ "หน้า" ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "เอกโทษ"

ทำโทษบูชาคุณ[๓]

วันหนึ่งเป็นวันว่างธุระ ข้าพเจ้าได้ไปหาสนทนากับเพื่อนของข้าพเจ้าผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นที่ถูกอัชฌาสัย[๔] ของข้าพเจ้ามาก กำลังข้าพเจ้านั่งพูดอยู่กับเพื่อนนั้น ก็พอคนใช้ของเพื่อนข้าพเจ้าเดินเข้ามาบอกกับเพื่อนข้าพเจ้าว่า "รับประทานมีแขกคนหนึ่งมาหาใต้เท้า"

เพื่อนข้าพเจ้าจึ่งถามว่า "อยู่ไหนละ ?"

คนใช้ตอบว่า "รับประทานอยู่ข้างนอกประตูขอรับ"

เพื่อนข้าพเจ้าจึ่งบอกว่า "ไปบอกเขาเข้ามาในนี้ซิ"

คนใช้นั้นก็เดินกลับออกไป ประเดี๋ยวก็มีชายคนหนึ่งเดินเข้ามาในห้องรับแขกที่ข้าพเจ้าและเพื่อนนั่งสนทนากันอยู่นั้น พอชายผู้นั้นแลเห็นเพื่อนข้าพเจ้าก็นั่งลงยกมือไหว้ เพื่อนข้าพเจ้าก็เหลียวไปพยักหน้าแล้วพูดว่า "อ้อ! ไปไหนมา สบายดีดอกหรือ ?"

ชายผู้นั้นจึ่งตอบว่า "รับประทานสบายดีดอกขอรับ"

เพื่อข้าพเจ้าจึ่งพูดขึ้นอีกว่า "เออ! ได้ยินว่า**นายด่าน**เขารบกวนนักหรือ ?"

ชายนั้นจึ่งตอบว่า "แหม! พอใต้เท้าถามถึงเรื่องนายด่านก็พอนึกขึ้นได้ทีเดียว"

---

[๓] เจือ. "เปิดเตล็ด : เรื่องทำโทษบูชาคุณ." **วชิรญาณ** ๗. ๔๒ (มีนาคม ๑๑๖) : ๕๔๐ - ๕๔๕.

[๔] เขียนได้ทั้ง "อัชฌาสัย" และ "อัชฌาศัย" *(เขียนแบบโบราณ)* หมายถึง นิสัยใจคอ

เพื่อนข้าพเจ้าจึงถามว่า "อะไร ?"

ชายนั้นตอบว่า "เรื่องมันอยู่ข้างจะขันมากละขอรับ นึก ๆ ก็อดหัวเราะไม่ได้ คือ *(ใต้เท้าก็ทราบอยู่แล้วไม่ใช่หรือ ? ขอรับว่า 'นายด่านเขารบกวนผมอย่างไรไม่ต้องกราบเท้าก็ได้')* เมื่อสองสามเดือนนี้กระผมเดินเรือไปทางด่านนั้นอีก พอถึงหน้าด่านนายด่านก็เรียกให้กระผมแวะเข้าไปที่หน้าด่านเพื่อจะขอตรวจของต่าง ๆ พอกระผมจอดเรือดีบดีแล้วกระผมก็นั่งเฉยอยู่ในเรือ ใต้เท้าก็ทราบอยู่แล้วไม่ใช่หรือขอรับว่า 'กระผมไม่อยากให้ของกำนัลแก่ใครในที่ไม่ควรให้' ประเดี๋ยวนายด่านเดินหน้าบึ้งตรงมาที่ผมทีเดียว ทีจะโกรธว่า 'ไม่เอาอะไร ๆ ไปกำนัลหรืออย่างไรไม่ทราบ'

พอถึงตัวกระผมก็พูดว่า "เฮ้ย ! ขนของขึ้นให้หมดเรือข้าจะตรวจ" ก็ดูเถอะขอรับ เรือที่กระผมบรรทุกสินค้าไปขายนั้นมันก็ใหญ่มาก คิดดูถ้าจะขนของขึ้นให้หมด แลกลับขนลงอีกก็จะต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๒๔ ชั่วโมง ทำอย่างไรได้ขอรับ ? กระผมเป็นคนอยู่ข้างจะหัวดื้อไม่ค่อยจะยอมให้ของกำนัลแก่ใครง่าย ๆ ด้วย เพราะฉะนั้นกระผมจึ่งต้องขนของขึ้นจากเรือให้เขาดู แลขนกลับลงเรืออีกต้องใช้เวลาประมาณดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่เป็นมาดังนี้หลายเที่ยว กระผมก็สู้ทนเอา เพราะหัวมันดื้อเสียเหลือแสนละขอรับ ใคร ๆ เขาก็ไม่ต้องขน เพราะเขาปฏิบัติตามนิสัยของนายด่าน แต่กระผมคนเดียวนี่แหละขอรับมันช่างดื้อด้านแท้ ๆ ไม่ยอมเข้าบริษัทกับพวกเพื่อนเรือทั้งหลายเขาเลย ต่อมาถึงเที่ยวน่าหัวเราะนี่แหละขอรับ มันช่างขันแท้ ๆ ละขอรับ ไปถึงด่านขนของขึ้นให้เขาดูแลขนลงเรือเสร็จแล้วกระผมก็เลยลงเรือ เสร็จแล้วกระผมก็เลยออกเรือไปค้าขาย และเวลากระผมจะออกเรือไปนั้นเห็นนายด่านเป็นตาแดงอยู่เรื่อ ๆ นี่แลขอรับเจ้าตาแดงนี่แหละทำให้ใจกระผมเกิดเป็นพาลขึ้น กระผมก็ตั้งหน้าคิดตรึกตรองจะเล่นตานายด่านให้ปันปี้ทีเดียว เพราะเห็นเป็นทีอยู่แล้ว

กระผมจึ่งตำพริกขี้หนูปนมาห่อหนึ่ง เมื่อขายของเสร็จแล้วขากลับก็แวะเข้าไปที่ด่านเพื่อจะให้ตรวจของที่ซื้อจะเอามาขายที่บ้าน พอเรือจอดเข้าดีขนของขึ้นให้เขาตรวจแลขนลงเสร็จแล้ว กระผมก็เดินเข้าไปหาตานายด่าน *(เวลานั้นตานายด่านตากำลังชมอยู่ด้วย)* พูดกับแกว่า "รับประทานใต้เท้าเป็นอะไรนะขอรับดูตาออกแดงมาก"

นายด่านจึ่งตอบกระผมว่า "อือ! เป็นตาแดงมานานแล้วมันไม่ค่อยจะหายได้เลย"

กระผมจึ่งตอบแกว่า "รับประทานถ้าผมรู้เสียแต่แรกป่านนี้ก็หายแล้ว"

บัะ! พอนายด่านได้ยินกระผมพูดดังนั้นก็พูดขึ้นทันทีว่า "เออ! เจ้ามียาอะไรบ้างหรือ ? "

กระผมเห็นได้ท่านึกยิ้มอยู่ในใจแล้วว่า "ตานี่คงตายราบเราคราวนี้แน่ละ"

ผมจึ่งตอบว่า "กระผมมียาอยู่ขนานหนึ่ง เรื่องตาแดงละก็ศักดิ์สิทธิ์นัก ไม่เชื่อใต้เท้าลองดูก็จะเห็นคุณยาเป็นแน่ทีเดียว แต่ยานี้เป็นยาผงเพราะฉะนั้นเวลาจะใส่ต้องบดให้ละเอียดละลายน้ำข้น ๆ หยอดครั้งละถ้วยตะไลเล็ก ๆ *(เผื่อหกบ้าง)* สัก ๓ ครั้งก็คงจะหายได้"

กระผมบอกกับตานายด่านดังนี้แล้วก็เดินลงมาเรือหยิบห่อพริกขี้หนูตำไป ส่งให้แล้วก็รีบลาลงจากด่านมาทีเดียว ตั้งแต่นั้นมากระผมก็ไม่ได้ไปทางด่านนั้นอีกเลย เพราะลงเนื้อเห็นว่าตานายด่านคนนั้น ตาคงประทุแล้วแน่ เกรงว่า "จะผูกพยาบาทให้คนคอยจับอยู่" อยู่มาเมื่อสองสามอาทิตย์นี้เองอย่างไรไม่ทราบเผอิญให้กระผมเผลอตัวเดินเรือไปทางนั้นอีก พอกระผมแลเห็นด่านจำได้ ก็เร่งให้คนเรือรีบแจวเรือใหญ่ ๆ ทีเดียว เพราะเกรงว่า "คนบนด่านเห็นจะมาจับตัว"

จริง ๆ แลขอรับ พอคนบนด่านแลเห็นเรือกระผมจำได้ก็รีบลงเรือพาย พากันมาตามเรือกระผมประมาณสิบห้าสิบหกคน[๑]กว่า แกจะสั่งไว้หรืออย่างไร? หาทราบไม่ พอกระผมแลเห็นมีคนพายเรือออกมาตาม กระผมก็เร่งฝีพายให้แจวใหญ่ทีเดียว "ก็นั่นแหละขอรับกระผมไปเรือใหญ่ คนที่กระผมเข้าใจว่า 'จะตามไปจับนั้น' ไปเรือเล็ก มันจะหนีกันพ้นหรือขอรับ ? "

พอหนีไปได้ประมาณสองสามคุ้ง เรือเล็กก็หันเข้าเกาะท้ายเรือกระผมพากันยกมือไหว้พูดว่า "ใต้เท้าจะรีบร้อนไปไหนขอรับ ท่านนายด่านให้กระผมมาเชิญไปพักที่ด่านก่อน"

เมื่อกระผมได้ยินคนในเรือ *(ที่เข้าใจว่าไปตามจับตัวกระผม)* ทำกิริยาแลพูดจาดังนี้ กระผมก็เกิดความสงสัยขึ้นว่า "แกจะเล่นท่าไหนหนอ ? " แต่ดูเค้าคนที่ไปตามกระผมก็ไม่เห็นชั้นเชิงเป็นทางล่อ[๒]ลวงเลย ทั้งเห็นเขามากคนกว่าด้วย

---

[๑]คือ ๑๕ - ๑๖ คน

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "พ่อ"

ถึงแม้ว่าจะคิดหนีก็ไม่สำเร็จได้ จึ่งตกลงยอมไปกับเขา แต่ใจกระผมออกคร้ามอยู่ไม่รู้หาย

พอเรือเข้าจอดถึงด่านกระผมยังไม่ทันจะขึ้นจากเรือ นายด่านก็เดินลงมาในเรือกระผม กระผมเห็นตานายด่านหายแดงแล้วค่อยมีใจขึ้นมากแต่นึกว่า "แกรู้เท่าไม่ใส่ยาของเรา" จะมาเล่นท่าใดกับเราอีกก็ไม่รู้ยังนึกคร้ามอยู่

พอนายด่านถึงตัวกระผมก็ตรงเข้ากอดแลจูงมือกระผมขึ้นไปบนด่านพูดว่า "ยาของพ่อช่างประเสริฐจริง ๆ แต่เวลาใส่อยู่ข้างจะแสบเหลือทนเกือบตายทีเดียว พอใส่หนเดียวก็หายปรกติดีขอบใจมาก ๆ"

พูดแล้วก็เรียกคนใช้ให้ยกสำรับมา เรียกผมกินด้วย พอกินอาหารเสร็จแล้วนั่งสนทนากันอยู่ประมาณครู่หนึ่ง กระผมก็ลาลงจากด่านไปเพราะมีกิจที่จะไปจำหน่ายของต่าง ๆ ด้วย *(วันนั้นไม่ต้องขนของขึ้นตรวจ)*

เมื่อไปกลางทางกระผมจึ่งคิดว่า "ครั้งแรกเราตั้งใจจะทำโทษแก่เขานั้นกลับเป็นคุณไปก็เลยดีใหญ่ทีเดียว เพราะตั้งแต่นั้นมาเมื่อถึงด่านก็ไม่ต้องถูกตรวจแลขนของขึ้นดู ซ้ำได้กินข้าวของตานายด่านด้วยเสมอทุก ๆ เที่ยวที่เดินเรือไปทางนั้น"

กระผมจึ่งมาคิดว่า "มันตรงกันข้ามกับคำโบราณที่ท่านกล่าวว่า **'ทำคุณบูชาโทษ โปรดสัตว์ได้บาป'** ทีเดียว คือมันกลายเป็น **'ทำโทษบูชาคุณ'** ไปเสียแล้ว รับประทานขันหรือไม่ขอรับ? จะใช้สรรพนามว่า **'ทำโทษบูชาคุณ'** จะได้หรือไม่?"

เพื่อนข้าพเจ้าจึ่งตอบว่า "ได้ซิขันพอใช้"

ข้าพเจ้าเห็นเรื่องพอฟังได้จึ่งขอกับเพื่อนแลชายผู้นั้นว่า "ขอให้เราไปลงในหนังสือวชิรญาณตอนเบ็ดเตล็ดเถิด"

เขาตอบรับรองว่า "ได้"

ข้าพเจ้าจึ่งได้นำมาลงดังได้กล่าวเรื่องมาแล้วนี้

ทำมาหากิน[๑]

ผู้ใหญ่ท่านสอนว่า "ให้อุตส่าห์ทำมาหากิน" อะไรเอ่ยเรียกว่า "ทำมาหากิน"? ทำมาหากิน ๔ พยางค์นี้จะแปลความว่ากระไร? จะได้แก่สิ่งอะไร การงานอะไร ๆ ที่ชาวเราจะต้องอุตส่าห์ทำมาหากิน

ข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือวชิรญาณเรื่องหนึ่งออกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๑๖[๒] ว่าด้วย "หาอยู่สู่กิน" เห็นว่า "ท่านเรียบเรียงเป็นสุภาษิตควรฟังได้" ข้าพเจ้าจึงได้คิดเรียบเรียงคำที่ผู้ใหญ่ท่านสอนว่า "ให้อุตส่าห์ทำมาหากิน" ขึ้นอีกเรื่องหนึ่งบ้าง หวังใจว่าจะให้เป็นเรื่องคู่กันกับเรื่อง "หาอยู่สู่กิน" ก็การทำมาหากินนี้ถ้าจะพูดโดยการทำ ไม่ยกการหาขึ้นพูดแล้วการทำมีภาษีมากกว่าการหา เพราะการทำ[๓] ต้องออกแรงมากกว่าการหา ในที่นี้ขอพูดถึงไวยากรณ์ของภาษาไทย แยกคำให้เป็นคำละพยางค์ก่อน แล้วภายหลังจึงรวมคำ ๒ คำให้เป็นคำละ ๒ พยางค์ ดังจะแยกคำดังนี้

ทำเป็นกิริยา มาเป็นกิริยา หาเป็นกิริยา กินก็เป็นกิริยา เมื่อเราจะพูดเติมคำนามเข้าข้างท้ายว่า 'ทำสวน' มาจากกรุงเก่า หาผลไม้ กินข้าว' พูดเป็นคำวลี[๔] เช่นนี้ก็ยังไม่ได้ความชัดว่ากระไร? ยังเป็นคำพูดกลาง ๆ อยู่เพราะผู้ทำ

---

[๑] จวน, "อ่านเล่น : เรื่องทำมาหากิน," **วชิรญาณ** ๘, ๔๗ (สิงหาคม ๑๑๗) : ๙๙๗ - ๑๐๑๘.

[๒] พุทธศักราช ๒๔๔๐

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "จำ"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "สอน"

[๕] คำที่รวมกันหลายคำ ตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป แต่ไม่ได้ใจความสมบูรณ์ คือ ยังไม่ได้เป็นรูปประโยค

ยังไม่มี ยังเป็นปุจฉาสรรพนาม ยังไม่รู้ว่าใครเป็นผู้ทำ เราจะต้องพูดให้เป็นประโยคให้เห็นกิริยาของคำ ๔ พยางค์นั้น

เราต้องเติมคำพูดว่า "คนทำสวน คนมาแต่กรุงเก่า คนหาผลไม้ คนกินข้าว" เมื่อเราพูดเป็นประโยคอย่างนี้แล้วก็ยังเป็นความคลุมอยู่อีก เพราะคนเป็นสามานยนาม[๑] มีทั่วไปยังไม่รู้แน่ว่าคนไหนเป็นผู้ทำ เราต้องยกคำพูดให้เป็นวิสามานยนาม[๒] เฉพาะตัวบุคคลขึ้นพูดว่า **"ตามี**ทำสวน **ตามา**มาแต่กรุงเก่า **ตาสา** เก็บหาผลไม้ **ตาสี**นั่งกินข้าว"

เมื่อเราแยกคำพูดว่า "ทำมาหากิน" ออกเป็นประโยค ๆ ได้ความจะแจ้งแล้ว ศราวนี้เราจะรวมคำ ๒ กิริยาให้เป็นพยางค์เดียว เราต้องแบ่งให้เป็น ๒ วลี ดังนี้

'ทำมา' เป็นวลีหนึ่ง 'หากิน' เป็นวลีหนึ่ง เมื่อเรารวมคำกิริยาคู่แบ่งให้เป็น ๒ วลีแล้ว เราก็ยังไม่ได้ความว่า "ทำกับมา หากับกินไหนจะเป็นกิริยาอะไร?" จำเป็นที่เราจะต้องชี้กิริยาคู่เช่นนี้ให้ได้ใจความจะแจ้งเสียก่อนแล้วต่อ ๆ ไป จึงจะได้เล็กเชอร์[๓]คำที่ผู้ใหญ่ท่านสอนว่า "ให้อุตส่าห์ทำมาหากินนั้นโดยพิสดาร ทั้งจะมีนิทานเทียบเป็นตัวอย่างของการทำไว้ตอนท้ายด้วย

ก็การทำมาหากินนี้ถ้าจะจำแนกให้หมดก็เป็นอเนกนัย ในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องกล่าว จะขอกล่าวแต่การทำที่เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ เป็นต้นว่า ทำไร่ทำนา ทำเรือกทำสวน ทำการค้าขาย ทำการช่างต่าง ๆ ทำราชการเท่านั้น ในการงานเหล่านี้ต้องเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำสักอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือสัก ๒ อย่างจึงจะควร จะนั่งกินนอนกินแลไม่ประกอบทำการงานเลยนั้นไม่ได้ด้วยทรัพย์สินเงินทองที่เราจะได้มานี้ก็เพราะต้องประกอบการงาน เหตุนั้นผู้ใหญ่ท่านจึงสอนเราว่า "ให้อุตส่าห์ทำมาหากิน" การทำมาหากินนั้นเมื่อประสงค์จะพูดตัดเอาแต่ใจความแล้วท่านก็ประสงค์จะให้ประกอบการงานที่เราจะทำได้

โอ๋! เรื่องนี้จะต้องขอพูดให้เป็นดิเบท[๔]

---

[๑] นามที่เป็นคำธรรมดาทั่วไป

[๒] นามที่เป็นคำชี้เฉพาะเจาะจง

[๓] lecture หมายถึง การบรรยาย การแสดงปาฐกถา

[๔] debate หมายถึง การอภิปราย การโต้วาที การถกเถียง ตำนานบัญญัติว่า "ดีเบต"

สกวาทีถาม "เหมือนอย่างผู้ใหญ่ท่านสอนเราว่า 'ให้อุตส่าห์ทำมาหากิน' เราก็จะทำตามคำของท่านที่สั่งสอนละ พอย่างเข้าเดือนหกแรกนาหลวงแล้ว หรือเรียกว่า "พิธีจรดพระนังคัล"[๓] แล้ว พวกราษฎรก็ลงมือไถกัน เราก็ลงทุนซื้อนา ซื้อควาย ซื้อแอก ซื้อไถ ซื้อข้าวปลูก ซื้อให้ครบพร้อมเครื่องที่จะทำนา แล้วเราก็ลงมือไถลงมือหว่าน พอถึงหน้าเกี่ยวหน้านวดเราก็ลงมือเกี่ยวลงมือนวด นวดเสร็จแล้วขนข้าวเปลือกใส่ยุ้ง มีพ่อค้ามาซื้อ ต่อได้สนนราคา[๔]กันแล้วเราก็ขายไป เหลือเอาไว้บ้างพอกินแลเอาไว้ทำพันธุ์เป็นข้าวปลูก อย่างนี้จะเรียกว่า 'การทำ' ได้หรือมิได้ ?"

ปรวาทีแก้ว[๕]ว่า "ได้ ถูกแล้ว ตรงกันแล้วกับการว่า 'ทำ' เพราะการทำนา หรือการทำไร่ หรือการทำสวน การงานที่ว่านี้เราทำไป...ทำไป ก็รู้วิธีที่ทำแลชำนาญการงานนั้นเข้าทุกที ๆ ไม่เหมือนอย่างเราจะทำการช่าง เป็นต้นว่าช่างทำทองรูปพรรณต่าง ๆ หรือช่างทำไม้ การช่างเป็นวิชาอันสำคัญอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างเราเห็นเขาเป็นช่างทอง เราก็จะเอาทองมาทำเป็นรูปพรรณบ้าง เราเห็นนายช่างเขาต่อเรือเราก็จะไปตัดไม้มาต่อเรือบ้าง ทำตามโอวาทของผู้ใหญ่ที่สอนว่า 'ให้ทำ' อย่างนี้ยังไม่ถูกแท้ แลยังไม่ตรงกันแท้กับโอวาทของผู้ใหญ่ที่สอนว่าให้ตั้งหน้าอุตส่าห์ทำ"

สกวาทีถาม "ไม่ตรงอย่างไรขอรับ? ยังไม่ถูกแท้อย่างไรขอรับ? ก็ผู้ใหญ่สอนกระผมว่า 'ให้อุตส่าห์ทำมาหากิน' กระผมเห็นช่างทองเขาทำรูปพรรณ กระผมก็จะทำรูปพรรณบ้าง กระผมเห็นนายช่างเขาต่อเรือ กระผมก็จะไปตัดไม้มาต่อเรือบ้าง ทำไม? การทำของผมอย่างนี้ใต้เท้าจะไม่นับเข้าในการทำบ้างไม่ได้หรือ ?"

ปรวาทีแก้ว่า "ถ้าจะให้นับเข้าในการทำก็นับเข้าได้ แต่ว่ามันยังกระไร ๆ อยู่เพราะการช่างนับเนื่องเข้าในวิชา ธรรมดาวิชาไม่ว่าวิชาอะไรหมด จะเป็นวิชาอย่างหยาบ หรือวิชาอย่างสุขุมก็ต้องอาศัยครูสอน ครูแนะนำ ครูชี้บอกหนทางให้ทำ อย่าสักแต่ว่า 'เห็นใครเขาทำแล้วข้าก็จะเอาอย่างเขา ทำตามบ้าง' การทำที่เราจะเอาอย่างทำตามเขานั้น บางทีก็จะทำไปได้ บางทีก็จะต้องทำค้าง

---

[๓]ผู้กล่าวถ้อยคำที่เป็นฝ่ายเสนอ ฝ่ายถาม

[๔]ชื่อพระราชพิธีแรกนา

[๕]อ่านว่า สะ - หฺนน - รา - คา หมายถึง ราคา

[๖]ผู้กล่าวถ้อยคำที่เป็นฝ่ายตอบ ฝ่ายค้าน

บางทีก็จะทำไม่ได้เลย เมื่อเราได้อาศัยครูสั่งสอน ครูแนะนำ ครูชี้หนทางให้เราทำแล้ว การที่เราจะทำก็ต้องทำสำเร็จได้ทุกอย่าง โดยชั้นที่สุดการทำกับข้าวอย่างเลว ข้าพเจ้าก็ยังได้ยินเขาพูดกันว่า "การหลนปลาร้ายังต้องมีครู ก็นี่การทำที่ผู้ใหญ่สอนให้อุตส่าห์ทำมาหากินนั้นใช่ท่านจะสอนให้ทำตะพืดไปทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อไรเล่า? ท่านก็สอนให้เราอุตส่าห์ตั้งหน้าทำมาหากินแต่สิ่งที่เราจะควรทำได้ เมื่อสิ่งใดที่เราจะไม่ควรทำได้ เราก็ต้องรู้เอาเองบ้างว่า 'สิ่งนี้เราควรจะทำได้เอง สิ่งนี้จำเป็นที่เราจะต้องอาศัยครูแนะนำสั่งสอน' แล้วภายหลังเราจึงตั้งหน้าอุตส่าห์ทำมาหากินเอง ตามความรู้ที่เราได้ศึกษามาแล้วนั้น เมื่อผู้ใหญ่ท่านจะสั่งสอนท่านก็คงจะสั่งสอนให้เราอุตส่าห์ทำแต่การที่เราจำเป็นจะต้องทำได้เท่านั้น

ถ้าจะว่ากันอีกอย่างหนึ่ง การทำต้องอาศัยความรู้ ความรู้เป็นทรัพย์อันประเสริฐของเรา เราได้อาศัยทรัพย์ คือ ความรู้แล้วจะประกอบการงานอะไร ๆ ก็จะสำเร็จได้ทุกอย่าง เพราะฉะนั้นคนแต่ก่อนท่านจึงพูดเป็นสุภาษิตสอนไว้ว่า "รู้ไว้ใช่ว่าใส่บ่าแบกหาม"

เรื่องนี้ถ้าเราจะเอามาคิดตรึกตรองดูก็จริง เหมือนเราจะทำการค้าขายหรือจะทำการช่าง หรือจะทำราชการก็ต้องอาศัยมีความรู้เป็นพื้นก่อน เช่น เราจะเป็นพ่อค้าข้าวเปลือก ล่องเอาข้าวเปลือกมาขายโรงสีไฟ เราก็จะต้องรู้สนนราคาข้าวที่จะซื้อ แลสอบสวนบดดูเนื้อข้าวว่าจะแหลกหรือจะเป็นตัวงาม เราซื้อข้าวสัดยี่สิบห้า เกวียนละ ๙ ตำลึง เราจะล่องมาขายโรงสีไฟ สัดสามสิบห้า คิดถัวเป็นข้าวเดิม ๒ เกวียน ลงเป็นหนึ่งเกวียนกว่า ๆ ขายราคาเกวียนละ ๒ ตำลึงกึ่ง เราก็จะต้องใคร่ครวญคิดดูให้รู้ต้นทุนแลกำไรก่อน แล้วจึงจะได้ซื้อขายกันไม่ใช่หรือ? นี่ว่าด้วยทำการค้าขาย

อนึ่งถ้าเราจะทำการช่าง เป็นต้นว่าทำช่างไม้เหมือนอย่างมีผู้เขามาจ้างเหมาก่อตึกหลังหนึ่ง ๒ ชั้น ชั้นล่างก่อด้วยอิฐ ชั้นบนทำด้วยไม้สัก ๓ ห้อง สูงกว้างพองาม ผู้เจ้าของจ้างกะส่วนไม่ถูก ขอความคิดต่อนายช่าง นายช่างก็จะต้องรู้กะส่วนสูงส่วนต่ำ กะส่วนกว้างกะส่วนยาว กะค่าอิฐเท่านั้น ค่าปูนเท่านั้น ค่าไม้เท่านั้น ค่าเรียกลูกจ้างเท่านั้น คงเป็นเงินลงทุนค่าทำไปก่อนเท่านั้น คงเป็นเงินได้กำไรเท่านั้น แล้วนายช่างจึงจะได้ว่าสนนราคาค่าจ้างกันไม่ใช่หรือ? นี่ว่าด้วยการช่าง เราจะทำช่างไม้

อนึ่งถ้าจะว่าด้วยทำราชการ เป็นต้นว่าทำเสมียนเช่นหะแรกเข้าไปทำใหม่ ๆ เขาก็ใช้ให้เขียนหนังสือ ตัวอย่างแบบแผนที่เขาให้เราเขียนนั้นเป็น

หนังสือเก่าแก่นมนาน ที่เขาเรียกกันว่า "หนังสือวัด...หนังสือวัด" เขียนตัวสะกดผิด ๆ ถูก ๆ ไม้เอกไม้โทก็วางกันเลอะ วรรคตอนก็วางกันยุ่ง ชั้นจะย่อหน้าก็ไม่เป็น เขียนตะพืดไปทุก ๆ บรรทัด ก็เมื่อการเป็นเช่นนี้แล้ว เราเป็นเสมียนก็จะต้องรู้เขียนแปลงตัวสะกด แห่งไหนเขาสะกดตัวไว้ผิด เราก็จะต้องแปลงตัวสะกดให้ถูก แห่งใดควรจะใส่ไม้เอกเราก็ต้องใส่ไม้เอก แห่งใดคำใดที่ควรจะใช้ใส่ไม้โท เราก็จะต้องแก้ใส่ไม้โท แห่งไหนควรจะแยกให้เป็นวรรคเป็นตอน เราก็ต้องเขียนแยกให้เป็นวรรคเป็นตอน บรรทัดไหน เนื้อความไหนหมดความแล้วจะขึ้นความใหม่ ควรจะเขียนย่อหน้าเราก็ต้องเขียนย่อหน้า อย่างนี้จึงจะเรียกว่า 'ทำการเป็นเสมียน' ไม่ใช่หรือ ?"

สกวาทีถาม "ใต้เท้าอธิบายด้วยการทำว่า 'ต้องอาศัยความรู้' ความรู้เป็นทรัพย์อันประเสริฐ มีทรัพย์อันประเสริฐคือความรู้แล้วอาจจะทำการงานสำเร็จได้ทุกสิ่งทุกอย่าง กระผมก็เห็นจริงตามวาทะของใต้เท้าแล้วแต่กระผมยังมีความสงสัยอยู่อีกอย่างหนึ่งที่คนบางพวกเขาพูดกันโดยหนาหูว่า "รู้ก็ชามไม่รู้ก็ชาม ใครจะเป็นอย่างไรมา มีมือมีเท้ามีตามีหูเหมือนกัน" วาทะของคนพวกนี้จะมิเป็นข้าศึกตรงกันข้ามกับวาทะของใต้เท้าหรือ ?"

ปรวาทีแก้ "เออ! วาทะเช่นนี้ข้าพเจ้าก็ได้ยินเขาพูดกันหนาหูจริง ก็แต่ว่ามันเป็นวาทะของพวกชนพาโลแท้ จะจำเอามาเป็นเยี่ยงเป็นอย่าง เป็นตำรับตำราแบบแผนอะไร? ก็ใช้ไม่ได้ สักแต่ว่าเขามีปากเขาก็พูดเพ้อเจ้อไปอย่างนั้นเองจะเอาจริงเอาจังให้ทำเข้ามันก็ไม่เป็นมรรคผล มีแต่รังจะให้เสียของ วาทะเช่นนี้แหละมันจะเข้าตำราอย่างเรื่องนิทาน 'นายสูรู้ปั้นล่ำ' แล้วอย่างไรล่ะ ?"

สกวาทีถาม "รับประทานเรื่องนิยาย 'นายสูรู้ปั้นล่ำ' มันเป็นยังไงขอรับ? ขอใต้เท้าได้โปรดเล่าให้ผมฟังสักหน่อยเถอะ"

ปรวาทีแก้ "แอม...แอม! เมื่อครั้งบรมสมกัปกัลป์[๑] ดึกดำบรรพ์มาแล้ว มีบุรุษคนหนึ่งชื่อ **"นายสูรู้ปั้นล่ำ"** จะตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ตำบลไหน แขวงอะไร? ก็จำไม่ได้ จำได้แต่เป็นเค้า ๆ เงา ๆ นิดหน่อยว่า 'อยู่แถบข้างเมืองเหนือ' ภรรยาชื่อ **"แม่สะเออะ"** ได้ปลูกหอแต่งงานอยู่กินด้วยกันประมาณสักปีกว่า ๆ แต่พ่อตาแม่ยายแลเมียของนายสูรู้ปั้นล่ำนั้นติดจะเป็นคนอุดมมัธยม เมื่อนายสูรู้ปั้นล่ำได้ไปอยู่กินสักปีกว่า ๆ นั้น นายสูรู้ปั้นล่ำก็ไม่ต้องทำมาหากินอะไร? ถึงเวลาเช้า ๆ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กับเป" ในที่นี้ผู้เรียบเรียงประสงค์จะเน้นว่าระยะเวลาอันยาวนานมาก

เย็น ๆ เมียก็หาสำรับให้กิน กินแล้วก็เที่ยวไปไถลมา ไปพูดที่เรือนโน้นบ้าง เรือนนี้บ้าง ตกลงว่า ๓ เรือนค่ำ ถึงเวลานอนก็มุดหัวเข้ามุ้ง แต่นายสูรู้ปั้นล่ำนั้นเป็นคนชอบกลอยู่อย่างหนึ่ง คือเรื่องอะไร ๆ หมดทั้งสิ้นเขาเป็นไม่ขอยอมจน สุดแล้วแต่ใครจะทำอะไรขึ้นเขาต้องเป็นขอทำบ้าง แต่การที่เขาทำนั้นก็เป็นแต่สักว่าทำทำเปื่อย ๆ ไปอย่างนั้นเอง จะจัดเอาเป็นสิ่งเป็นอันสักอย่างหนึ่งก็เป็นไปไม่ได้ แต่เห็นใครทำอะไรแล้ว? เขาก็ต้องเป็นขอทำเอาอย่างบ้าง

อยู่มาวันหนึ่งนายสูรู้ปั้นล่ำเดินไปที่โรงงาน เวลานั้นนายช่างเขากำลังเบิกมาดเรือจะต่อเป็นเรือแหวด[๑] แลเรือแหวดอีกลำหนึ่งนายช่างเขาต่อไว้เสร็จแล้ว มีพร้อมบริบูรณ์ทั้งเก่ง ในเวลาสมัยนั้นเรือแหวดก็ยังไม่ทันมี ดูเหมือนว่า "นายช่างเขาจะพึ่งอุตริคิดทำขึ้นใหม่ ๆ ได้มีแปลกขึ้นลำหนึ่งที่เขาทำเป็นรูปพรรณไว้แล้ว กับอีกลำหนึ่งที่เขากำลังเบิกมาดอยู่นั้น"

เมื่อนายสูรู้ปั้นล่ำได้เห็นเรือแหวดแลทั้งลูกมาดที่นายช่างเขากำลังเบิกอยู่ ก็มีความพอใจ นึกอยากจะคิดต่อเรือแหวดไว้ใช้ขี่ไปไหนมาไหนบ้าง แล้วจึงเดินกลับมาบ้าน มานั่งคิดนอนคิด คิดจะทำอย่างนั้น คิดจะทำอย่างนี้ คิดเห็นสำเร็จเป็นฉากไปทุกอย่างแทบว่าจะแลเห็นโปร่งขึ้นไปบนฟ้า แล้วเขาก็เข้ามุ้งนอน พอตื่นเช้ารับประทานข้าวปลาอาหารแล้ว เขาก็ฉวยได้ขวานเล่มหนึ่งเดินแบกใส่บ่าลงหัวบันไดไป ไม่บอกเล่าเก้าสิบให้เมียรู้ เมียเขาตกใจจึงร้องตะโกนถาม นายสูรู้ปั้นล่ำก็ไม่หันหน้ามาพูดตอบ เดินหงุ่ม ๆ บากหน้าตรงเข้าป่า พอถึงป่าไม้ตะเคียนเขาก็มองไปมองมา แล้วก็นั่งลงพินิจอยู่สักครู่ใหญ่ ๆ เห็นต้นตะเคียนต้นหนึ่ง สูงตรงต้นโตประมาณสัก ๓ อ้อม กำลังจะทำลูกมาดเรือแหวดเมาะ นายสูรู้ปั้นล่ำก็กรากเข้าตัด วันนั้นตัดวันยังค่ำไม่ขาด เย็นกลับมาบ้าน พอตื่นเช้ารับประทานข้าวปลาแล้วก็กลับไปตัดอีก ตัด ๓ วันต้นตะเคียนจึงล้ม

พอต้นตะเคียนล้มแล้ว นายสูรู้ปั้นล่ำก็เอาศอกเข้ากะวัด วัดกะดูเห็นว่า "ได้ขนาดที่จะทำมาดเรือได้ เขาก็เอาขวานบั่นรอนทอนข้างปลายข้างต้นถากโกลนให้เป็นรูปลูกมาด" วันนั้นวันยังค่ำถากโกลนก็ยังไม่เป็นรูป

รุ่งขึ้นไปถากโกลนอีก เย็นกลับมาบ้าน เมียเห็นเอาขวานแบกใส่บ่าไปทุกวัน ๆ นึกสงสัยถามผัวว่า "พี่ทิดแกเอาขวานไปตัดไม้จะทำอะไร?" นาย

---

[๑] เรือแจวชนิดหนึ่ง มีเก่งรูปยาว ๆ ท้ายโตและสูง

สูรู้ปั้นล่ำก็ไม่บอก พอตื่นเช้ากินข้าวกินปลาแล้วก็ฉวยขวานแบกใส่บ่า ไปถึงก็ถากโกลนอีก แต่นายสูรู้ปั้นล่ำได้ถากโกลนอยู่อย่างนี้ถึง ๗ วันก็ยังไม่เป็นรูปลูกมาด ถ้าจะนับวันหะแรกตั้งแต่ลงมือตัดเข้าผสมด้วยก็เป็น ๑๐ วันถ้วน ดูเหมือนยิ่งถากไปก็ยิ่งเล็กเข้า แต่ยังจะพอแก้ไขทำลูกมาดได้ พอตกเย็นกลับมาบ้าน ตรงเข้าในเรือนเอามือก่ายหน้าผากเข้ามุ้งตรอง เมียเข้าไปเตือนบอกให้ออกมากินข้าว ลุกผลุดขึ้นทันที พอกินข้าวแล้วเมียถามอีก ยิ้มแหะ...แหะ[๑] มกยักหน้างึก ๆ ยังไม่บอกเมีย เมียถามเซ้าซี้หนักเข้าก็ลุกผลุดผลัดตรงเข้ามุ้งนอน

ตื่นเช้าหาข้าวปลาอาหารกิน เสร็จแล้วตรงเข้าป่าอีก พอถึงก็ลงมือถากตะบึงยิ่งถากไปจะให้มันเป็นรูปลูกมาด มันก็ยิ่งเล็กเข้าทุกที เพราะเขาได้ลงมือถากมาถึง ๗ วัน นับเป็น ๘ วันเข้าทั้งวันนี้แล้ว นายสูรูปั้นล่ำก็ลงหมดปัญญาทั้งมันสมองที่จะให้เขารู้สึกว่า "มันไม่เป็นรูปลูกมาดเรือแหวดเพราะเหตุอะไร? ก็พลอยหมดไปด้วย"

คราวนี้เขาก็วางขวานผลุงลงนั่งตรอง ตรองอยู่สักครู่ใหญ่ ๆ ยิ่งตรองไปมันก็ยิ่งตันทั้ง ๘ ด้าน นึกว่า "ทำลูกมาดเรือแหวดมันไม่สำเร็จแล้ว ก็ช่างมันเถอะ ไหน ๆ ก็ได้ตั้งหน้าทำมา ๘ วันแล้ว จะทิ้งเลิกเสียก็เสียดายแรง ทีนี้เขาหวนคิดใหม่ หมายจะทำให้เป็นรูปมาดเรือปุแหละ[๒] ขนาดย่อม ๆ"

แล้วนายสูรู้ปั้นล่ำก็ลุกผลุดขึ้น มือฉวยขวานถากโกลนแต่งไปอีก ถากไปแต่งไปมันก็ยังไม่เป็นรูปลูกมาดเรือปุแหละ พอเวลาจวนเย็นก็กลับมาบ้าน รับประทานข้าวปลาอาหารเสร็จแล้ว เมียถามก็ไม่บอกอีก ตื่นเช้ารับประทานเสร็จฉวยขวานแบกใส่บ่าลงบันไดไปพอถึงก็ไม่ว่ากระไร? ตรงเข้าถามเป็นโขมง ยิ่งถามไปยิ่งแต่งไปมันก็ไม่เป็นเรื่อง หวนคิดใหม่นึกว่า "ทำมาดเรือปุแหละมันไม่เป็นก็ไม่เอาละ ทำมาดเรือหมูเถอะ"

วางขวานผลุงลงนั่งนึก พักกินหมาก สูบหยูกสูบยาแก้หายเหนื่อย พอหายเหนื่อยแล้วตรงเข้าถากเป็นควัน ถากไปถากมาจะให้มันเป็นมาดเรือหมู มันก็ไม่เป็นท่า มันมีแต่จะกลับเล็กไปเท่านั้น คราวนี้นายสูรู้ปั้นล่ำเกิดพื้นขึ้นหน่อย ๆ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "แฮะ ๆ" คำนี้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฯ อธิบายว่า เป็นคำประกอบข้างท้ายเพื่อเน้นความให้หนักแน่นขึ้น ส่วนคำว่า "แหะ" เป็นเสียงคนหัวเราะเสียงดังเช่นนั้น ความตรงนี้ ผู้เรียบเรียงพูดถึง "ยิ้ม" ก็พออนุโลมได้ว่า "ยิ้มแหะ"

[๒] กุแหละ หรือปุแหละ คือ เรือขุดขนิดหนึ่งเสริมข้างกระดาน รูปทรงเพรียว หัวและท้ายแหลมสูง

นึกว่า "จะทำให้เป็นมาดเรือ มันก็ทำไม่เป็นแล้ว ไม่ทำมันละ โกลน[๑]ทำเป็นรูปแจวเถอะ"

ทีนี้นายสูรู้ปั้นล่ำก็ลงมือถากตะบัน เงื้อขวานลงไปเสียงเป้ง ๆ จะโกลนให้มันเป็นแจว โกลนมันก็ไม่เป็น ดาลโทโสเกิดพื้นใหญ่ นึกว่า "จะทำเป็นแจวโกลนมันก็ไม่เป็นแล้ว ก็จะทำมันทำไมเล่า ทำเป็นรูปพายโกลนเถอะ"

พอเวลาจวนค่ำนายสูรู้ปั้นล่ำก็กลับมาเรือน เมียเห็นผัวกลับมาก็ยกสำรับกับข้าว กระโถน ขันน้ำมาวาง เชิญให้ผัวรับประทาน นายสูรู้ปั้นล่ำรับประทานเสร็จ เมียก็ถามอีก ไม่บอกเป็นแต่สั่นศีรษะแงก ๆ พยักหน้างึก ๆ แล้วก็ลุกเข้ามุ้งนอน

ครั้นตื่นเช้ากินข้าวเสร็จแล้วฉวยขวานลงบันไดเดินเหย่า ๆ ไป พอถึงก็ตรงเข้าถาก ถากแต่งไปแต่งมาจะให้มันเป็นพายโกลนมันก็ไม่เป็น มีแต่มันจะกลับเล็กเข้าทุกที ๆ ฉิวใหญ่เกิดโมโหมาแขก เสียพื้นมาก วางขวานผลุง ขีด ๆ ไฟแกร็กสูบบุหรี่กินหมาก แล้วเอาผ้าขาวม้าปูลงกับดิน นอนไขว่ห้างเอามือก่ายหน้าผากตรอง ยิ่งตรองมันก็ยิ่งเกิดโมโหฉิว ๆ หวนไปหวนมา นึกว่าจะทำเป็นมาดเรือก็ไม่สำเร็จ จะทำเป็นแจวก็ไม่สำเร็จ จะทำเป็นพายก็ไม่สำเร็จ ตกลงเลิก ๆ ไม่ทำมันละ คิดทำจังหันเล่นดีกว่า เวลาหน้าข้าวเหลืองจะได้เอาจังหันไปแพ้วขับนกกระจาบ

นายสูรู้ปั้นล่ำนอนตรองเห็นประโยชน์อย่างนี้แล้วก็ลุกทะลึ่งทะลั่งขึ้นทันที ฉวยขวานถากลงเป้ง ๆ บั่นทอนต้นทอนปลายกะวัดจะให้เป็นรูปจังหัน ไม้มันก็เลิกเข้าสั้นเข้า ยิ่งแต่งไปมันก็ยิ่งไม่เป็นสับปะรด[๒] เกือบจะหมดมานะแล้ว นึกว่า "จังหันใหญ่ไม่ทำละ ทำเป็นจังหันตัวเล็ก ๆ ไว้วิ่งเล่นเถอะ" แล้วเขาก็ตั้งหน้าลงมือถากไปอีก เอ! ถากไปถากมามันก็ไม่เป็นสับปะรดสับปะเก่[๓] มันกลับซ้ำระยำเข้าทุกที คราวนี้ดาลโทโสเป็นกำลัง หายใจห้อแห้โคลงรวนไปรวนมา เพราะเขาได้รับความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ามาหลายวันแล้ว เขาจึ่งนึกว่า "จะทำจังหันมันไม่เป็นก็ช่างหัวมันเถอะ ไหน ๆ ได้ตั้งหน้าอุตส่าห์พยายามลงมือทำมาแล้วจะทิ้งเสีย

---

[๑] ไม้ท่อนกลม ๆ ที่ทำเป็นรูปเลา ๆ ไว้ เรียกเรือที่ขุดไว้แต่ยังไม่ได้เบิกว่า "เรือโกลน"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สัมมะรด" ในอักขราภิธานศรับท์ *(Dictionary of The Siamese Language by D.B. Bradley)* เขียนศัพท์นี้ว่า "สำมะรส" อธิบายว่า "เป็นชื่อต้นผักสุก กินรสเปรี้ยว ๆ หวาน ๆ เป็นกับข้าวได้ เป็นของหวานได้"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "สัมมะรดสัมมะเก่"

ก็ใช่ที่ จำจะต้องทำให้เป็นรูปอะไร ๆ ไว้สำหรับใช้ที่บ้านสักอย่าง"

เขาก็นึกขึ้นได้ว่า "ไม้ควักปูนในเต้าที่เรือน ใครมาหยิบฉวยเอาไปเสียเมื่อคืนนี้?"

แต่ในเวลานายสูรู้ปั้นล่ำนั่งนึกอยู่นั้นเวลาก็จวนเย็นอยู่แล้ว ยังอีกชั่วโมงเดียวก็จะย่ำค่ำ นายสูรู้ปั้นล่ำก็ลงมือถาก ๆ แต่งไปแต่งมา แก้ไปแก้มาจะให้มันเป็นไม้ควักปูนมันก็ไม่เป็น ยิ่งถากไปยิ่งแก้ไปก็ดูว่ามันจะเล็กเข้า...เล็กเข้า เหลือประมาณสัก ๓ นิ้ว คราวนี้หมดปัญญาแน่ เกิดโมโหมาแขกพลุ่ง ๆ แลดูเวลาก็จวนจะค่ำอยู่โพล้เพล้ พื้นเสียใหญ่

ในเวลานั้นให้เกิดความแค้นตัวของเขาแทบว่า "จะแลเห็นช้างเท่าหมู" *(มีคำกลางพูดสอดเข้ามาว่าถ้าเวลานั้นมีใครไปพูดขัดคอ หรือไปทำอะไร ๆ จุกจิกเข้าสักหน่อย ก็ดูเหมือนว่าผู้นั้นจะต้องนอนแผ่สักหลาด)*

แล้วนายสูรู้ปั้นล่ำก็รีบลงมือถากใหญ่ ถากไปถากมาเหลืออยู่นิดสัก ๒ นิ้ว คราวนี้จะใช้ทำอะไร ๆ อีกต่อไปก็ใช้ไม่ได้ หมดความคิดหมดมันสมอง มืดหน้า "อุบ๊ะ!" ฉวยไม้นั้นขว้างเข้าป่ากลายเป็นอ้ายหวือไปเงียบ แล้วยังมิหนำซ้ำพลอยโกรธขวานขึ้นมาอีก ให้แค้นขวานเป็นกำลัง นึกว่า "เพราะอ้ายขวานเล่มนี้แหละมันไม่ดี จะถากอะไรจะแต่งอะไรจะทำอะไรมันจึ่งไม่เป็น?" อย่าเอามันไว้เลย แบกเอามันกลับไปให้หนักแรงบ่าเปล่า ๆ มันทำให้เราต้องเสียเวลา ต้องออกแรงต้องเปลืองความคิด แลได้รับความเหน็ดเหนื่อยก็เพราะอ้ายขวานเล่มนี้แหละ "ขว้างมันเสียเถอะ"

แล้วนายสูรู้ปั้นล่ำก็ขว้างขวานผลุงเข้าป่าไปตามกัน แล้วรีบเดินเหย่า ๆ ตรงมาบ้านหน้าตาดำ เมียแลดูสีหน้าผัวเห็นผิดปรกติจึ่งถามผัวว่า "พ่อชื่นใจ...พ่อชื่นใจจ๋า วันนี้เป็นอย่างไร? ผิวหน้าจึ่งดำ พ่อชื่นใจเป็นทุกข์เป็นร้อนแลเจ็บหัวปวดท้อง หรือใครเขากุมเหง[๑] คะเนงร้ายอย่างไร? บอกเมียบ้างซีจำพ่อชื่นใจ...พ่อชื่นใจของเมียแก้ว"

นายสูรู้ปั้นล่ำได้ฟังเมียถามดังนั้นนึกฉิวตะหงุ่น ๆ เพราะเขากำลังเสียพื้นมาแต่ป่าแล้ว ถึงพูดดีก็กลายเป็นพูดร้าย บางทีจะกลายเป็นวาจาพูดเยาะเย้ยไปด้วยอีก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คุมเหง" คำว่า "กุมเหง" *(ภาษาปาก)* เป็นคำกริยา หมายถึง ข่มเหง รังแก ใช้กำลังหรืออำนาจทำให้เดือดร้อน

เขาจึ่งตอบเมียออกมาทันทีว่า "อย่าสะเออะ...อย่าสะเออะ" พูดเท่านั้นแล้วเขาก็ผลุดเข้ามุ้งนอน วันนั้นไม่กินข้าวเย็น เมียเห็นผิดประหลาดสำคัญว่า "ผีเข้าเจ้าสิง" ตกอกตกใจรีบไปบอกแก่พ่อแม่ของเขาว่า "พ่อ...พ่อ แม่... แม่ พี่ทิดเขาเป็นอะไรไป ดูหน้าตาดำ ฉันพูดกับเขาดี ๆ เขากลับดุเอาฉันว่า 'อย่าสะเออะ...อย่าสะเออะ' เชิญพ่อแม่ไปไต่ถามพี่ทิดเขาดูทีหรือ ?"

พ่อตาแม่ยายตกตะลึงลุกผลุบผลับ[๑] ตรงมาถึงเรือนนั่งป้าบถามว่า "อ้ายทิดออทิด...วันนี้เอ็งเป็นอะไร? นางหนูเขาไปบอกว่า 'หน้าตาเอ็งดำ' เขาพูดถามเอ็งดี ๆ เอ็งก็กลับพูดกระโฮกกระฮาก[๒] ข้าก็พลอยตกอกตกใจไปด้วย เอ็งเป็นอย่างไรไปหรือออทิด ?"

เมื่อนายสูรู้ปั้นล่านอนอยู่ในมุ้ง ได้ฟังพ่อตาแม่ยายมาพูดจาไต่ถาม ครั้นจะบอกก็อาย ครั้นจะนิ่งก็ใช่ ครั้นจะพูดจาเบี่ยงบ่ายไปทางอื่นแชเชือนไปก็ใช่เหตุ จำเป็นที่เขาจะต้องพูดตามตรงตามจริง เขาจึ่งได้ลุกออกมาจากมุ้งเล่าเรื่องประวัติเดิมที่เขาได้ลงมือทำการ ตั้งต้นแต่ได้ไปดูนายช่างเขาต่อเรือแหวด แล้วจะคิดทำเรือแหวดบ้าง จนกลายเป็นอ้ายหวือไปเงียบ ให้พ่อตาแม่ยายฟัง พ่อตาแม่ยายได้ฟังแล้วต่างคนก็ต่างกลั้นหัวเราะไม่ได้ ปล่อยก๊ากออกมาทั้ง ๒ คน แล้วยังซ้ำพี่ๆ น้อง ๆ แลเมียเขาฮาประสมท้ายส่งกันด้วย ได้รับความอดสูเป็นที่สุดแล้ว ตั้งแต่นั้นมาก็ได้ฉายาว่า **"นายสูรู้ปั้นล่า"**

ใคร ๆ ที่เขาอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงเขาก็พากันรู้ทั่วไปด้วย แล้วเขาก็พลอยแถมให้ฉายาเมียว่า **"แม่สะเออะ"** ได้เป็นเรื่องนิยายสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ แลท่านพ่อตาแม่ยายเขาจึ่งได้พูดสั่งสอนนายสูรู้ปั้นล่าว่า "ตั้งแต่นี้ต่อไปเมื่อเจ้าจะทำงานการอะไรๆ ทั้งสิ้น เจ้าต้องใคร่ครวญด้วยสมองของเจ้าเสียก่อน ให้เห็นแน่ใจลงว่า "การงานอย่างนี้เราควรจะทำได้เอง การงานอย่างนี้เราต้องศึกษาให้เข้าใจแลเจ้าอย่าเพ้อ อวดรู้อวดดี อย่าสักแต่ว่าเห็นใครทำอะไร? ข้าก็จะทำตามบ้าง" ธรรมเนียมที่ไหนมีเล่า เจ้าจะต่อเรือแหวดทั้งลำ เจ้าจะใช้ขวานผ่าฟืนไปโกลนลูกมาดเรือมันจะสำเร็จได้หรือ? แต่วันนี้ต่อไปเจ้าอย่าประพฤติตัวให้เป็นคนเกียจคร้าน เจ้าต้องประพฤติตัวของเจ้าให้เป็นคนหมั่นขยันทำมาหากิน การทำมา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ผลุดผลัด" คำว่า "ผลุบผลับ" หมายถึง ลุกลน ไม่เรียบร้อย

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กะโฮกกะฮาก" คำนี้มาจากคำว่า "โฮกฮาก" คืออาการพูดกระชากเสียง กระแทกเสียงไม่น่าฟัง บางครั้งก็พูดเป็นความว่า "กระโชกโฮกฮาก"

หากินนี้ต้องเป็นหน้าที่ของเราแท้ เพราะการงานอะไร ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างเราต้องลงมือทำ เราจะนิ่งเฉยเสียไม่ประกอบการงานอะไรแล้ว เราจะได้ทรัพย์สมบัติเงินทองที่ไหนมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเล่า? เราต้องเป็นคนอุตส่าห์ตั้งหน้าทำมาหากิน เมื่อเราอุตส่าห์ทำมาหากินได้ทรัพย์สินเงินทองมาแล้ว เราก็ต้องเอาทรัพย์นั้นมาจำหน่ายปันให้เป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งสำหรับซื้อเลี้ยงตนและบุตรภรรยาในสิ่งที่ควร ส่วนหนึ่งซื้อเครื่องนุ่งห่มบำรุงตนและบุตรภรรยา ส่วนหนึ่งสำหรับใช้การต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และจำเป็นจะต้องใช้ ส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อจะได้ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น หรือไว้ใช้เมื่อตนจะขวนขวายหาทรัพย์ไม่ได้ หรือมีเหตุสิ่งใดขึ้น จะได้เอาไว้ใช้เมื่ออับปาง

อนึ่งตัวของเจ้าก็เป็นคนโง่เง่าเต่าตุ่น เจ้าก็อย่าอวดตัวของเจ้าว่า "เป็นคนฉลาด" และเจ้ารู้สึกตัวของเจ้าว่า "เมื่อตัวของเราเป็นคนโง่เง่าเต่าตุ่นแล้ว วิชาสิ่งใดที่จะเชิดชูยกย่องตัวของเราให้เป็นคนฉลาด ไม่ให้คนทั้งปวงดูหมิ่นดูถูกได้อย่างไร? เจ้าก็ต้องศึกษาวิชาสิ่งนั้นมาใส่ตัวของเจ้า เมื่อเจ้าตั้งหน้าอุตส่าห์ศึกษาวิชานั้นแล้ว แต่วาสนาและนิสัยของเจ้าไม่มี จะศึกษาไปอย่างไร ๆ มันก็ไม่รู้ ถ้าการณ์เป็นเช่นนี้เจ้าก็ต้องรู้สึกตามสภาพที่เป็นจริง คือ ยอมเป็นคนโง่เง่าเต่าตุ่นเสียทีเดียว อย่าอวดออ่อหมกยกตัวของเจ้าว่า "เป็นคนฉลาด" อย่างนิทานเรื่อง "อ้ายโง่สับปะทุน[๒] อ้ายโง่นอนเตียง อ้ายโง่แกมหยิ่ง อ้ายโง่ไม่ยอมจน" นั้นไม่ชอบ ไม่ถูกตามสภาพของคลองธรรมที่ดีงาม"

ลูกเขยเอ่ย "รับประทานคุณพ่อได้ตักเตือนสั่งสอนกระผมนั้น ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปกระผมจะขอจำใส่ใจไว้ตราบเท่าสิ้นชีวิต จะประพฤติให้เหมือนคำคุณพ่อสั่งสอนทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ในเดี๋ยวนี้กระผมอยากจะขอฟังเรื่องนิทานอ้ายโง่สับปะทุน อ้ายโง่นอนเตียง อ้ายโง่แกมหยิ่ง อ้ายโง่ไม่ยอมจน เรื่องราวมันเป็นอย่างไรนะขอรับ? ขอโปรดเล่าให้กระผมฟังสักหน่อย"

พ่อตาเอ่ย "จะเล่าให้เจ้าทิดฟังก็ได้ แต่เห็นว่า 'เจ้าทิดได้ไปทำการตัดไม้ทำมาดเรือได้รับความเหน็ดเหนื่อยมาหลายเวลาแล้ว' เรื่องราวถึง ๔ นิทานกว่ามันจะจบแต่ละเรื่อง ๆ ก็ยืดยาวอยู่ ยังไม่ใช่โอกาสที่จะเล่าในเวลานี้ ควรเวลานี้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "การ"

[๒] คำว่า "ปะทุน" หรือ "กะทุน" เป็นชื่อเรียกแมลงประเภทแมลงปอ แมลงปอเข็ม และแมลงข้างที่มีลักษณะคล้ายแมลงปอ แต่มีหนวดยาว

เจ้าทิดจะผ่อนพักหากำลังให้มันหายเหน็ดหายเหนื่อยเสียก่อน วันอื่นๆ เมื่อเจ้าทิดว่างเปล่าอยู่ อยากจะฟังก็จงไปที่เรือนเถอะ" ว่าเท่านั้นแล้วพ่อตาแม่ยายก็ลาลูกเขยกลับมาเรือน *(จบ)*

สกวาที "สาธุ...สาธุ...สาธุ ใต้เท้าเล่านิทานเรื่องนายสูรู้ปั้นล่ำให้กระผมฟัง วันนี้ดูเยือกเย็นจับอกจับใจของกระผมแท้ๆ กระผมตรองดู บางคนที่เขาโง่เง่าเต่าตุ่นถึงใครๆ จะดัดสันดานเขาอย่างไร? อ้ายชาติมันโง่แท้แล้วก็เหมือนอย่าง**ตักน้ำรดหัวสาก**[๑] จะสอนก็ปากฉีกเปล่า ชะรอยจะเป็นบรรพนิสัยปัญญานิธิของเขาจะไม่ได้อบรมไว้หรือกระไรนั่นแหละ ข้อนี้กระผมลงความเห็นจริงด้วยใต้เท้า นี่ไม่ว่าอื่นว่าไกลละ ถึงตัวกระผมเองบางทีก็ต้องยอมรับบทมันเช่อมันก็เช่อพิลึก ดูเหมือนมันเช่อเอาไม่รู้ว่า 'จะไปทางเหนือทางใต้ทีเดียว'

อนึ่งว่า "จะก็เป็นคนอวดตัว บทมันโปร่งมันก็โปร่งชะงัด ดูเหมือนว่า 'นึกอะไรนึกได้ ทำอะไรทำได้ แลเห็นเป็นฉากๆ ยิ่งกว่าใส่แว่นตา ๕ ชั้นเสียอีก' แต่กระผมดัดทิฐิมานะของกระผมได้อยู่อย่างหนึ่ง สิ่งอะไรๆ หมดทั้งสิ้นที่กระผมไม่เคยรู้แล้ว กระผมต้องขอยอมจนวันยังค่ำ ไม่ขอเอาข้างเข้ากันถูลู่ถูกังไปเหมือนอย่างเปล แต่อีกนั่นแหละ ไม่ช้าไม่นานสักกี่วัน ไม่วันหนึ่งก็อีก ๒ วัน กระผมต้องค้นหาตำรับตำรามาดู หรือไต่ถามท่านรู้ หรือไม่ฉะนั้นก็ไปพูดกระทุ้งหลอกด้วยเรื่องอะไรที่เราจะต้องประสงค์กับคนโน้นบ้างคนนี้บ้าง พูดกระทุ้งไปกระทุ้งมาสักประเดี๋ยวเขาไม่รู้เท่าเรา เขาก็ต้องเปิดจนหมดพุงให้เรารู้เอง นิสัยหรือทิฐิมานะอย่างนี้ของใต้เท้าเป็นบ้างไหมขอรับ"

ปรวาที "นี่แหละจะบอกกันก็ยาก แกได้ร่ำเรียนหนังสือหนังหาบ้างหรือเปล่า? พระบาลีท่านสอนไว้ก็มีไม่ใช่หรือว่า "นานาจิตตัง" จิตคนเราต่างๆ กัน ถึงปัญญาความรู้ต่างคนก็รู้แปลกๆ กันเหมือนกัน ทุกวันนี้ฉันก็ได้ยินเขาพูดกันหนาหูว่า "๑๐ คน ๑๐ รู้ ๑๐ คน ๑๐ ความคิด" เพราะฉะนั้นเขาจึ่งถือการประชุมว่าเป็นของเอกๆ เพราะได้ปรึกษาหารือสนทนากันอย่างไรล่ะ?"

หง่าง... หง่างๆ เหง่ง... เหง่งๆ ... แหง่ง ... แหง่ง ... แหง่ง ... แหง่ง

ปรวาที "เอ! ไม่ได้การ ระฆังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือระฆังประตูเทวาพิทักษ์ตีย่ำรุ่งแล้ว เราทั้งสองต่างคนต่างคุยกันเพลินไป เวลาเช้า ๓ โมง เขาก็

---

[๑] สำนวน หมายความว่า กล่าวแนะนำสั่งสอนแต่ไม่ได้ผล เปรียบเหมือนกับการตักน้ำรดไปที่หัวสากมีแต่จะไหลไปหมด

เชิญฉันตัดจุกไว้ด้วย ฉันจะต้องไปให้ทันฤกษ์ เวลาอื่นเมื่อเราพบปะกันจึ่งค่อยดื่มเบท กันใหม่ อย่างนั้นฉันลาไปก่อนละพ่ะ"

สกวาที "ขอรับ กระผมก็ลาใต้เท้ากลับเหมือนกันนั่นแหละ"

แล้วต่างคนก็ต่างไป

"คำโบราณ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง จ๊ะ ขอรับ

ทำไมจึ่งตัดขาเสีย[๑]

เมื่อปีคริสต์ศักราช ๑๙๘๒ ท่านหมอวิเศษชาวฝรั่งเศสชื่อ **"หลุยส์เทเวเน็ต"** เมืองคาเล็จ ได้รับหนังสือเชิญว่า "จะต้องพึ่งหมอไปช่วยแก้ไข ณ วันรุ่งขึ้นที่บ้านตำบลหนึ่งไม่สู่ไกลจากเมืองนัก ขอให้หมอเตรียมเครื่องมือซึ่งจะต้องใช้ในการตัดขาไปให้พร้อม"

ขณะนั้นท่านหมอเทเวเน็ตกำลังมีชื่อเสียงเลื่องลือวิชาความรู้คุณวิเศษไปไกล ไม่เป็นการประหลาดอะไรที่การณ์ในเมืองอิงแคลนด์[๒] จะมาเชิญไปเพื่อจะให้ดูโรคช่วยรักษาคนไข้สำคัญมีอาการผิดแปลกต่าง ๆ

อนึ่งท่านหมอผู้นี้เคยได้รับราชการเป็นหมอในกรมทหารมาก็นมนาน ไม่ว่านายทหารพลทหารมีอัธยาศัยชนิดใดย่อมจะมีน้ำใจรักหมอคนนี้ทั่วไปทั้งนั้น ด้วยพี่แกใจดี อารีอารอบ แลเอาใจใส่เอ็นดูรักษาพยาบาลคนไข้โดยเอื้อเฟื้อดียิ่งนัก ท่านหมอเทเวเน็ตเปิดหนังสือออกหมายจะอ่าน พิจารณาดูอยู่นาน ตรวจดูเวลากำหนดแลที่อยู่จะให้รู้ถ่องแท้ จะได้เตรียมตัวไปตามนัดเวลาเท่านั้นโมง แลจะต้องไปใกล้ไกลยังที่ตำบลบ้านนั้น ๆ ไม่เหลวเลอะ แต่พออ่านไปถึงข้างท้าย แลเห็นหนังสือนั้นไม่มีเซ็นชื่อ ท่านหมอตกลงสันนิษฐานเอาว่า "สัปดนล้อเล่นเท่านั้นเอง" หมอตั้งใจไม่คิดจะไปเลย

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้แปล, "ทำไมจึ่งตัดขาเสีย *(แปลจากเรื่องเยอรมัน)*," **วชิรญาณวิเศษ** ๖, ๒ (๑๓ พฤศจิกายน ๑๐๙) : ๑๓ - ๑๗ , ๓ (๒๐ พฤศจิกายน ๑๐๙) : ๒๖ - ๒๗, ๔ (๒๗ พฤศจิกายน ๑๐๙) : ๔๐ - ๔๒.

[๒] น่าจะเป็น "อิงก์แลนด์" *(England)*

ภายหลังล่วงมาอีก ๓ วัน ท่านหมอได้รับหนังสือเชิญอีก ดูพูดจากวดขันคะยั้นคะยอถึงแก่ว่า "จะให้รถมาที่ประตูบ้านหมอในเวลา ๓ โมงเช้าวันพรุ่งนี้ เพื่อจะได้รับหมอไปยังตำบลบ้านที่ขอเชิญ" แต่ท่านหมอก็ยังรวนเรในใจนิ่งอึ้งอยู่

แต่พอเช้าวันพรุ่งขึ้นนาฬิกาตี ๙ เก้ง ยังไม่ทันสุดเสียงกังวานระฆัง เสียงรถกึง ๆ มองออกไปดูทางหน้าต่าง เอ! รถเทียมม้าคู่มาจอดคอยอยู่ที่ประตูบ้านพ่อหมอแล้ว "เอาน่ะสิขัดอะไรกัน ?" ท่านหมอฉวยส่วมเครื่องมือเดินกุบกับออกมาขึ้นนั่งบนรถ แต่พอนั่งบนรถนึกกริ่งออกหนักใจ ร้องถามอ้ายคนขับรถว่า "อำนี่จะพาข้าไปข้างไหนกันหะ ?"

เจ้าคนขับรถตอบเป็นภาษาอังกฤษว่า "ผมไม่อยากแส่เรื่องราวที่ไม่ใช่ธุระของตัว"

"โอโห! นี่ข้าต้องไปรักษาคนอังกฤษนั่นเอง เอ็งนะมันอ้ายชาติหมา" หมอเทเวเน็ตตอบกำลังออกเก่า ๆ เจ้าคนขับรถไม่พูดาจาว่ากระไร ? ขับรถกัง ๆ มาถึงบ้านที่ประสงค์ "ง่า! นี่ข้าจะเข้าไปหาใคร...ใครอยู่ที่นี่...ใครเจ็บหะ ?"

คำท่านหมอเทเวเน็ตถามคนขับรถ กำลังท่านลงจากรถ เจ้าคนขับรถก็ตอบซ้ำเหมือนคำมันตอบครั้งก่อน หมอออกไม่ถูกอารมณ์ว่า "ให้เหมือนครั้งก่อนอีก" คนขับรถยิ้มไม่ตอบว่ากระไรเลย ขับรถเลี้ยวตีกลับไป

พอหมอเดินเข้าไปตรงประตูบ้าน มีชายหนุ่มผู้หนึ่งอายุประมาณ ๒๘ ปี รูปร่างสวย แต่งตัวโอ่อ่า โผล่ประตูออกมาต้อนรับ คำนับเชื้อเชิญท่านหมอวิเศษ นำหน้าพาเข้าประตูขึ้นบันได[๑]สูงตรงเข้าไปในห้องใหญ่บนตึกโต สังเกตกิริยาพาทีดูเหมือนจะเป็นคนชาติอังกฤษแน่ หมอเทเวเน็ตจึ่งพูดกับเขาด้วยภาษาอังกฤษ เขาก็ตกเก่อนน้อมเคารพเรียบร้อยดีอย่างยิ่ง

พอหมอนั่งเก้าอี้ลงสักครู่ ถามชายหนุ่มนั้นว่า "อ้า ! นี่ท่านหาข้าเจ้ามาจะต้องการให้รักษาไข้มิใช่ฤๅพ่ะ[๒]"

ชายหนุ่มยิ้มพลางคำนับแล้วตอบว่า "ผมขอบพระเดชพระคุณท่านหมอวิเศษเป็นที่สุดในการที่ท่านสู้อุตส่าห์ลำบากมาเยี่ยมผม ขอได้โปรดพักให้สบาย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กะได"

[๒] คำโบราณที่ลงท้ายประโยคสนทนา แสดงการตอบรับ ความหมายเดียวกับ "คะ" "ค่ะ"

ก่อน เมตตาเถิดขอรับ ของรับประทานเล่นมีทุกอย่าง ท่านจะต้องประสงค์สิ่งใด โปรดบอก เมื่อสบายหายเหนื่อยแล้วถึงค่อยลงมือตัด"

หมอเฒ่าหัวเราะพลางว่า "ขอบใจ...ขอบใจ ข้าเจ้าไม่อยากรับประทานอะไรหมด อยากอย่างเดียวแลสำคัญนัก เอ้อ! ขอให้ข้าเจ้าได้เข้าไปดูคนไข้จะได้ตรวจดูอาการบางทีจะมีทางรักษาอย่างอื่นให้หายได้ ไม่พอที่จะตัดจะผ่าก็จะได้ช่วยแก้ไขให้หาย การตัดๆ ผ่าๆ ไม่สู้ดีนะพ่ะต่อรักษาอย่างอื่นไม่ไหวจำเป็นแล้วจึ่งค่อยทำ"

ชายหนุ่มยิ้มโยกตัวว่า "จำเป็นแท้ๆ ขอรับท่านหมอ จำเป็นต้องตัดไม่ต้องดู เชิญท่านหมอโปรดนั่งพักให้สบายเถิด หายเหนื่อยจะได้ลงมือ ฤาจะลงมือเดี๋ยวนี้ก็เอา จริงนะขอรับท่านหมอ ผมนับถือท่านหมอเป็นที่สุด เชื่อใจก็ที่สุดฟังผม...ฟังผมว่า 'อะแอ้...โน่นเห็นไหม? ขอรับท่านหมอถุงเงินร้อยกีนี แต่พอท่านหมอตัดเสร็จแล้วเป็นของท่านหมอทีเดียว' ปล่อยผละอาการคนไข้ไว้ตามแต่มันจะเป็นเถิด...เออ! ก็แน่ ถ้าหากว่า 'ถ้าท่านหมอไม่ยอมทำตามผมประสงค์ละก็' หัวเราะแห้งๆ 'หะ...หะ ท่านเห็นเปล้าปืนโก๊ะนี่ ไหมขอรับ... นี่ปืนบอกนี้มีลูกถึงโหลหนึ่ง ผมพกไว้นี่แล้ว... ท่านอยู่ในเงื้อมมือผมแล้ว จริงนะขอรับ' ถึงท่านเป็นๆ อยู่ก็ดูเอาเถอะ หะ...หะ ผมจะยิงท่านให้ตายกลิ้งทูตอยู่ที่นี่เอง หะ...หะ จะไปไหนทัน"

หมอเฒ่าออกเคือง... แลคร้าม มือสั่นเทิ้ม หน้าตึง ตอบว่า "พูดอะไรเกะกะ? ท่านเหย... พูดกันดีๆ เพราะดีกว่า ปืนของท่านไม่อาจมาขู่ทำให้ข้าเจ้าตกใจสักนิดหนึ่งเลย... เออ! นี่ก็ท่านจะต้องการอะไรบอกข้าเจ้ามาเดี๋ยวนี้เถอะ อย่าโอ้เอ้อวดเพ้อรำพันคำนำจ้ออยู่อีกต่อไปเลย บอกมา...บอกมา ธุระปะปังจะคิดอ่านทำการอย่างไร? ถึงได้หลอกจับเอาข้าเจ้ามานี่...หา...บอกข้าเจ้ามาซี... นิ่งอยู่ทำไม?"

ชายหนุ่มหัวเราะ "ท่านต้องตัดขาผมออกเสียให้จงได้"

หมอเทเวเน็ตหัวร่อทั้งแค้น ยกไหล่ พยักหน้า "เหอ...เหอ ได้ซี ท่าน...ได้ซี ถูกใจข้าเจ้าเทียวละ ได้...ได้ ฤาท่านจะโปรดให้ตัดศีรษะของท่านอีกด้วยก็ได้...ได้...ได้...ได้ซี"

"Colt ปืนพกสั้น ประเภทปืนรีวอลเวอร์ *(Colt revolver)* เป็นปืนพกชนิดลูกโม่ Colt เป็นนามของชาวอเมริกัน คือ Samuel Colt *(ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๑๘๖๒ หรือพ.ศ. ๒๓๕๗ - ๒๔๐๕)* ซึ่งประดิษฐ์ปืนดังกล่าว จึงเรียกชื่อปืนตามนามเพื่อเป็นเกียรติ

ชายหนุ่มหัวเราะ "ถ้ายังงั้นดี ผมไม่ทำไมท่าน หัวผมไม่ยอมให้ตัด เชิญเถอะขอรับมา...มาตัดแต่ขาผม" ถลกกางเกง

ท่านหมอชะงักเลิกหน้า "อำ! เอาจริงพ่อเหอ! แน่ะ! พ่อมหาจำเริญ ถ้าข้าเจ้าไม่เข้าใจผิดละ ดูเหมือนขาของท่านดีๆ อยู่ที่นะ ขาดีๆ เอาไว้เดินไม่ดีฤๅ ตัดมันเสียทำไม?"

ยงโย่ขึ้นมอง "ท่านเดินขึ้นบันได"มาเดี๋ยวนี้เองก็คล่องแคล่ว ไม่เห็นทะเผลกง่องแง่งเลย... ฤายังไง? เออ! เหอ... เออ! ก็นี่เรื่องราวอะไรกันถึงจะตัดขาดีๆ เสีย ไม่เข้าเรื่องหา...พิลึกเฮ้!"

ชายหนุ่มฮึดสะบัดหน้า "ยังไง...ยังไงก็ช่าง ขอแต่ให้ตัดขาผมออกเสียเถิด เรื่องมันก็แต่ความตัดขามันมาถึงเข้าเท่านั้น ตัด... มา เชิญท่านหมอตัด... ฤาไม่ตัดก็ยิง"

หมอถอนใจใหญ่ "ข้าพ่อ" พยักเพยิด "นี่ท่านบ้ากระมังหื่อ โง่แท้"

ชายหนุ่มกัดฟัน "ช่างเขาเถอะน่ะหมอเทเวเน็ต ไม่ใช่กงการอะไร? ของท่านหมอ"

หมอโคลงศีรษะ "เฮ้อ! เต็มที ท่านเป็นแขกเมืองหนา ข้าเจ้าไม่เคยรู้จักมักคุ้น ข้าเจ้าอยากจะใคร่ให้มีหลักฐานมั่นคงเสียก่อนว่า 'ท่านไม่เป็นคนเสียจริตดอกหรือยังไง?' เป็นหมอมาจนหัวหงอก ตัดขาคนบ้าบอไม่ได้"

ชายหนุ่มลุกขึ้นยืนจ้องหน้า "หา..ว่ากระไรหมอเทเวเน็ต จะตัดขาผมตามขอฤาไม่ตัด?"

หมอลงนั่งออกคร้ามเต็มทน "ถ้าควรตัดก็ตัดสิน่ะ แต่ขอให้ข้าเจ้ามีเหตุให้พอใจสักหน่อยก่อนเถิด อย่าเพ่อดุดันไปๆ นักเลย เออ! พิลึกเรื่องราวเป็นอย่างไรกัน? คนกำลังหนุ่มกำลังแน่น รูปร่างสวยๆ อยู่ดีๆ ก็ ขาดีๆ ก็จะมาตัดเสีย"

ชายหนุ่มกระเถิบเข้าไป ยืนโงกเท้าเก้าอี้ "พูดจริงนะขอรับท่านหมอ ผมพูดจริงๆ ผมยังเปิดความสัตย์ของผมบอกท่านหมอเดี๋ยวนี้ไม่ได้ แต่คงบอก เอาไว้ให้มันถึงเวลาควรบอกเสียก่อนสิถึงค่อยรู้... เออ! นี่ว่ากันเท่านี้เถอะโปรดให้ผมถามท่านหมอสักคำหนึ่ง... ง่า! นี่ท่านหมอเห็นผมไม่เป็นคนรักษาชื่อเสียงฤานี่ จะดูถูกยังงั้นเทียวหรือขา... ยังไงท่านหมอขอรับ?"

"ต้นฉบับเขียนว่า "กระใด"

หมอเบ้หน้าถอนใจใหญ่กอดอก "เฮ้ย! คนรักษาชื่อเสียง เขาไม่ท้าจะปล่อยลูกปืนเป้งเข้าที่หัวหมอของเขาดอกพ่อเฮ้ย! ฮะพ่อมหาจำเริญ ข้าเจ้าเป็นหมอก็ต้องระวังหน้าที่ ถ้าท่านป่วยไข้ฤๅมีเหตุสมควรละ เอาซีใครจะไปขัด ท่านหรือก็เป็นชาวต่างประเทศ จะไปทำผิด ๆ ถูก ๆ ไม่ได้ ถ้าไม่จำเป็นจะต้องตัด ข้าเจ้าบอกตรง ๆ เป็นตายเป็นไม่ตัด ถ้าท่านจะบ้าไม่กลัวบาปกรรมทุกข์โทษภัย จะฆ่าตาหมอเฒ่ามีลูกเต้าเป็นฝูงไม่มีความผิด เอาชีวิตเปล่า ๆ ก็เฮอ... ถึงที่"

ชายหนุ่มคนอังกฤษสะบัดหน้าฮึด ถอยหลังมา ๒ ก้าว ชักปืนขึ้นชู "ดีแล้ว... ดีแล้ว ท่านหมอวิเศษว่าอย่างนั้น ผมไม่เป็นผู้ร้ายฆ่าท่านหมอละ แต่ผมจะยังขอเป็นผู้ร้ายกดขี่บังคับท่านหมอให้ตัดขาผมออกเสียให้ได้ จริงนะขอรับพิโธ่เหย! ถ้าไม่ยังงั้นผมมั่นหมายอะไรมิกลายไม่สมหวังเสียฤๅ เป็นตายยังไงก็ต้องยอม เป็นของคู่กัน หวังว่า 'จะได้รางวัลสมมาด' ฤๅกลัวเพชฌฆาต มุ่งแล้วกลัวอะไร? ต้องตั้งใจจะให้สมหมาย เอาละพ่อหมอ ผมเอาเหยื่อเงินเข้าล่อก็ไม่ยอม ขู่จะฆ่าแล้วก็ไม่ยอมอีก ผมต้องอ้อนวอนด้วยความเวทนาละคราวนี้ ผ่าเถอะนะคอยดู ถ้าท่านหมอว่าขาผมดี ๆ ไม่ตัดละก็ ผมจะเอาปืนยิงขาของผมเสียให้หักต่อหน้าต่อตาท่านหมอเดี๋ยวนี้เอง"

พูดพลางชายหนุ่มลงนั่งคุกเข่า ถลกกางเกงขึ้นหมดเกินเข่า เอาปืนลงจ้องนิ่วหน้าท่าจะยิง หมอเทเวเน็ตตกใจโดดผวามาห้าม ยึดมือได้โดยหวังใจว่าจะห้ามมิให้ชายหนุ่มทำการร้ายแรงกำลังฤทธิ์บ้า

ชายหนุ่มชาวอังกฤษร้องเสียงดัง "ท่านหมอเชิญไปเสียให้พ้น ผมจะยิงขาของผมเสียให้หักก่อนแล้วถึงค่อยกลับมาตัด ฤๅไม่ยังงั้นก็ตอบผมมาเดี๋ยวนี้อีกสักคำหนึ่งเถิด เจ้าประคุณพ่อหมอ หมอรักษาโรคหมายจะแก้คนเจ็บมากให้น้อยเจ็บน้อยให้หายมิใช่ฤๅ? นี่หมอไม่ยอมรับช่วยผมเสียแล้ว หมอจะแกล้งทรมานให้ผมทนทุกข์เวทนาเลยปวดแสนสาหัสยิ่งขึ้น เพราะผมทำอะไรแก่ท่านหมอ ฤๅเกลียดชังอะไรกันมาแต่ไหน?"

หมออ่อนใจหมดปัญญาลงกลอกแต่หน้าถอนใจใหญ่ เฮอฮา... "พ่อมหาจำเริญ ข้าเจ้าก็ตอบว่า 'ท่านบ้า' อีกหนหนึ่งยืนคำอยู่นั่นเอง... เฮ้อ! แต่อย่าวุ่นวายมากไป ข้าเจ้าจะรับตัดให้ตามปรารถนาละตามใจตกลง"

ชายหนุ่มลูกขึ้นคำนับจับมือหมอมาจูบแล้วนอนลงบนเก้าอี้ "เชิญสิขอรับ ถ้ายังงั้นเชิญท่านหมอได้โปรด"

หมอเฒ่าเดินเข้าไปใกล้ "ฮะจะตัดขาพ่อก็เพราะกลัวพ่อจะวุ่นวาย

ลำบากมากไป แต่ต้องกันไม่ให้ลำบากได้เพียงใดต้องเพียงนั้น" หยิบส่วมมาควักยาสลบออกปรุง "ดมยาสลบเสียก่อนสิพ่อมหาจำเริญ"

ชายหนุ่มลุกทะลึ่งขึ้นนั่ง "เฮ่ ! ไม่ได้ เดี๋ยวท่านหมอจะหนีไปเสีย"

หมอ "ไม่หนีดอกหนา แก่แล้วปตอะไรกัน"

ชายหนุ่ม "ถ้าอย่างนั้นสบถ"

หมอ "เอ้า ! สบถต่อพระเจ้า" พูดเท่านั้นชายหนุ่มลงนอน หมอให้ยาสลบแล้ว ควักเครื่องมือออกมาตัดขาตามวิธีหมอ ยกขาที่ตัดแล้วไปแอบไว้ทางหนึ่ง ใส่ยารักษาแผล แล้วหมอเทเวเน็ตนั่งพักอยู่สักครู่หนึ่งก็แก้ชายหนุ่มให้ฟื้น ดูขอบอกขอบใจหมอมาก ให้เงินถุงนั้นมา หมอไม่รับก็ไม่ฟัง

แต่นั้นมาหมอเวียนไปเยี่ยม ให้ยารักษาจนแผลขาที่ตัดหาย ชายหนุ่มคนอังกฤษยังซ้ำเติมค่าธรรมเนียม รางวัลให้หมอเทเวเน็ตอีกอย่างรวยพอทีเดียว ทั้งทวีความรักใคร่นับถือหมอวิเศษนั้นยิ่งขึ้น ทุกวันคิดถึงบุญคุณขอบใจไม่รู้สิ้นไม่รู้สุดในการที่ช่วยตัดขาของตัวออกให้สมปรารถนา

อยู่มาสักหน่อยชายหนุ่มคนนั้นก็ทำเท้าไม้ใส่แทนเท้าเดิมของตัว แล้วลาหมอเทเวเน็ตลงเรือใช้ใบกลับไปเมืองอังกฤษ

ครั้นอยู่มาอีกสัก ๑๘ เดือนเศษท่านหมอเทเวเน็ตได้รับหนังสือจากเมืองอิงก์แลนด์ฉบับหนึ่ง ฉีกออกอ่านมีใจความดังต่อไปนี้

"ได้สอดใบสั่งจ่ายถึงห้างปันซอดเมืองปารีสเป็นจำนวนเงิน ๒๕๐ กินีมาในซองนี้ ขอท่านได้โปรดรับไว้เป็นเครื่องสักการะสนองพระคุณ โดยน้ำใจของข้าพเจ้าระลึกถึงบุญคุณของท่านในการที่ได้โปรดช่วยอุปการะตัดขาของข้าพเจ้าอันอุบาทว์ชั่วร้ายออกเสียพ้นทุกข์พ้นร้อน เหมือนท่านช่วยให้ข้าพเจ้าพ้นทุกข์ยากแสนสาหัส แลให้ข้าพเจ้าบรรลุถึงความสุขสำราญเป็นอย่างยอดยิ่ง เป็นมนุษย์อย่างมีความสุขวิเศษเสมออยู่สวรรค์ ในที่สุดนี้ท่านสมควรจะได้ทราบเรื่องราวที่จริงแท้แต่มูลเหตุจนถึงผาสุกผล ซึ่งท่านหลงเหมาว่าข้าพเจ้าเป็นบ้า แลบัดนี้ท่านจะเห็นว่าท่านคิดผิดแลขอถอนคำนั้น"

เรื่องของข้าพเจ้านั้นคือ เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากประเทศอินเดียเที่ยวที่พูดนั้น ข้าพเจ้าได้รู้จักกับแม่สาวยอดสวยชื่อ **"แม่ฮาเล"** ข้าพเจ้าเกิดความรักหล่อนเป็นที่สุดที่แล้ว หล่อนเป็นคนมีทรัพย์ ทั้งหล่อนเป็นคนมีตระกูล ทั้งรูปหล่อนเองก็แสนสวย สวยจนไม่รู้ว่า "จะพรรณนาอย่างไรได้" ผสมกับทรัพย์สมบัติ

แลวงศ์ตระกูลของข้าพเจ้ายิ่งประเสริฐเลิศลอยหาที่เสมอเหมือนมิได้ ทั้งมีเหตุอื่น ๆ อีกหลายประการ บรรดาทำให้ข้าพเจ้าอยากจะได้อยู่กินเป็นภรรยาสามีกันกับหล่อน ถึงมาตรว่าข้าพเจ้าได้แลเห็นแต่โฉมงามของหล่อน แลกิริยามารยาทของหล่อนแต่ตายังมิได้เข้าชิดสนิทสนมได้ ข้าพเจ้าก็สามารถจะทะนงใจว่า "หล่อนผูกใจรู้รักตอบข้าพเจ้าแล้ว"

อนิจจาเอ๋ย! ท่านหมอเทเวเน็ตสหายรักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเคราะห์ดีพอที่กลายเป็นคนเคราะห์ร้ายที่สุดยิ่งกว่าคู่แข่งของข้าพเจ้าทั้งหลายทั้งปวง หล่อนรักข้าพเจ้าเสียที่สุด หล่อนรักแต่เฉพาะข้าพเจ้าคนเดียว หล่อนได้แสดงความรักของหล่อนให้ปรากฏแก่ใจข้าพเจ้า แต่ไฉนหนอจนใจจริง ๆ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวสู่ขอหล่อน ตัวข้าพเจ้าเองวิงวอนหล่อนเท่าไรก็ไม่สำเร็จ พวกพ้องเพื่อนฝูงช่วยชี้แจงก็ไม่สำเร็จ ทั้งบิดามารดาของหล่อนเต็มใจช่วยไกล่เกลี่ยก็ไม่สำเร็จ ฤๅญาติพี่น้องทั้ง ๒ ฝ่ายคิดอ่านอย่างไร? ก็ไม่สำเร็จเหมือนกัน หล่อนไม่ยอมจะอยู่กินกับข้าพเจ้าท่าเดียว

แต่เพียรเทียวไปมาอยู่เป็นนมนานข้าพเจ้าไม่สามารถจะรู้สาเหตุไฉนหล่อนจึ่งไม่ยอมอยู่กินกับข้าพเจ้าได้ รักฤๅหล่อนก็รักเสียที่สุดแสดงทั้งวาจาเห็นทั้งน้ำใจ รักแล้วอย่างไรดื้อไม่ยักยอมให้เพื่อนรักได้สุขในที่สุด พี่สาวของหล่อนคนหนึ่งมากระซิบบอกข้าพเจ้าว่า "**แม่ฮาเล**หล่อนเป็นคนสวยเสียที่สุด แต่เหลือจะพูดแล้ว รูปกายหล่อนพิการมีขาข้างเดียวมาแต่กำเนิด เหตุนี้จึ่งทำให้หล่อนรังเกียจที่จะยอมเป็นภรรยาข้าพเจ้า เพราะหล่อนกลัวว่า "สักหน่อยข้าพเจ้าคงจะเห็นหล่อนเป็นของโสโครกน่าเกลียดไปเสีย"

ไม่ช้าเลยสหายเอ๋ย! ข้าพเจ้าเกิดความเห็นปลอดโปร่งได้ตลอดสำเร็จคิดของเราละ ข้าพเจ้าก็พยายามจะให้ความคิดนั้นสำเร็จ จะได้สำเร็จประสงค์สมปรารถนาสิ้นรังเกียจด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย นี่แหละท่านหมอเอ๋ย! ข้าพเจ้าชอบพระเดชพระคุณท่านหมอเป็นที่สุด สมควรจะเคารพนับถือแท้ ๆ ท่านหมอเทเวเน็ตท่านเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า ช่วยให้ข้าพเจ้าบรรลุสิ่งซึ่งปรารถนา

ข้าพเจ้ากลับมากรุงลอนดอนด้วยขาไม้ของข้าพเจ้า แลตรงไปหาแม่ฮาเลในทันที เมื่อก่อนข้าพเจ้าไปถึง ข้าพเจ้าส่งข่าวให้เล่าลือไปก่อนแล้วว่า "ข้าพเจ้าเสียขาด้วยตกม้าจึ่งจำเป็นต้องตัดขาเสีย"

ตัวข้าพเจ้าเกิดเป็นเหตุให้คนทั้งหลายทั้งปวงสมเพชเวทนาทั่วหน้า แม่ฮาเลสัมสลบลงกับที่ แต่พอแลเห็นหน้าข้าพเจ้า หล่อนแน่นิ่งอยู่เป็นนาน แต่ใน

ที่สุดหล่อนยอมตกลงสมัครแต่งงานกับข้าพเจ้า

ในวันที่ข้าพเจ้าอยู่กินด้วยกันนั้นเอง ข้าพเจ้าเล่าเรื่องที่ข้าพเจ้าสู้เสียสละตัดขาของตัวเองเพราะความรักจะใคร่ได้อยู่กินกับหล่อนนั้นให้หล่อนฟังทุกประการ ความรักของหล่อนที่รักข้าพเจ้ายิ่งทวีมากขึ้นยิ่งกว่าแต่ก่อนมาก โอโห ! ท่านหมอเทเวเน็ตเอ่ย การที่ข้าพเจ้าได้อยู่กินกับแม่ฮาเลสมรักสมหวังครั้งนี้ ถ้าจำเป็นจะต้องเสียขาอีกสัก ๑๐ ขา ข้าพเจ้ามิได้คิดเสียดายสักนิดหนึ่งเลย มีขาไว้ไม่ได้แสนสุขจะเอาไว้ทำไมท่านหมอขา ?

บุญคุณของท่านมีแก่ข้าพเจ้าเป็นที่สุด ข้าพเจ้าไม่ขอลืมเลยจนหาชีวิตไม่ เชิญมากรุงลอนดอนมาเยี่ยมข้าพเจ้าเถิด แต่พอท่านได้แลเห็นเมียเสมอนางฟ้าของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าท่านคงกลับใจไม่กล้าคิดว่า "ข้าพเจ้าเป็นบ้าอีกเลยเป็นอันขาด"

หมอเทเวเน็ตเอาหนังสือฉบับนี้ออกให้พวกเพื่อนฝูงดู แต่พอเล่าเรื่องราวแต่ต้นจนปลายให้ฟังตลอดแล้วหมอเหลือจะอดกลั้นหัวร่อก๊ากใหญ่ได้ หรือถึงเวลาเล่าก็เดือดร้อนระงับอยู่ด้วยหัวเราะกิ๊กๆ อยู่เสมอ เล่าให้ใครฟังครั้งใดท้องแข็งจะจุกขึ้นมาเสียให้ได้ ในที่สุดหมอเล่าเรื่องจบทีไรต้องตะโกนว่า "เขายิ่งเป็นบ้าหนักมือขึ้นไปกว่าแต่ก่อนอีก"

ต่อไปนี้เป็นหนังสือตอบของหมอเทเวเน็ต

"เรียนมาได้ทราบ

ข้าพเจ้าขอบพระเดชพระคุณในการที่โปรดให้เงินตราอีก ๒๕๐ กินี มากมายเหลือเกินกว่าราคาค่าที่ข้าพเจ้าได้ทำการสนองพระเดชพระคุณ

ข้าพเจ้าขออวยพรมายังท่านในการที่ท่านได้กระทำการอาวาหวิวาหมงคลกับ**นางสาวน้อย**ชาวเมืองของท่าน จริงอยู่ ขาข้างหนึ่งเป็นของสมควรที่สุดที่จะยอมเสียในการที่จะได้มีภรรยาสวยแลประกอบด้วยคุณบริสุทธ์ แต่ถ้าคิดถึงผลที่ควรจะเล็งเห็นได้ถึงธรรมดาน้ำจิตมนุษย์เป็นของไม่เที่ยงรู้เปลี่ยนแปลง แล้วดูยังไม่สมควรจะยอมเสียเลย แต่ท่าน**แอดัม**ยังต้องเสียซี่โครงออกจากกายอันหนึ่งซุบให้เป็นนางเมียคนอื่นๆ เป็นอันมาก ใช่แต่แอดัมผู้เดียวได้เคยเสียซี่โครงของคนค่าที่ได้เมียงาม บางคนต้องเสียหัวก็มีถมไปชั่ว แต่ได้เชยสาวงามเท่านั้น

แต่ถึงใครจะเป็นฉันใดแลความเห็นของท่านจะเป็นฉันใดก็

ดี ท่านต้องโปรดอนุญาตให้ข้าพเจ้าออกความเห็นแท้จริงของข้าพเจ้าสักหน่อย จริงแท้ ๆ นะท่าน ท่านท้าถูกในปรัตยุบัน"นี้ เพราะกำลังนี้ท่านยังแรกชื่นชมสมหวัง กำลังใจปลื้มสุขอยู่เป็นนิจ ข้าพเจ้าก็ถูกเหมือนกัน แต่ผิดกันด้วยเวลาจำเป็นจะต้องการเวลาคอยฟังคำตัดสินว่า "ความเห็นของข้าพเจ้าผิดถูกต่อถึงกำหนด" ถ้าเรายังไม่ตายจากกันไปเสีย เราคงจะได้รู้ว่า "ความเห็นของข้าพเจ้าผิดหรือถูก?"

โปรดร้องสักหน่อยนะท่านเอ่ย ข้าพเจ้าอาจจะทายล่วงหน้าได้โดยมั่นคงแข็งแรงทีเดียว ในหมู่นี้ท่านยังไม่นึกถึงขาของท่านดอก แต่พอสัก ๒ ปีล่วงไปท่านคงจะเอ่ยคิดออกอยากต่อขาสักเพียงหัวเข่าก็เอาเถิด สัก ๓ ปีท่านคงจะออกรำคาญ คิดถึงขาอยากมีแข้งที่ตัดเสีย สัก ๔ ปีท่านคงจะกระวนกระวายคิดถึงฝ่าเท้าด้วย แต่พอเข้า ๕ ปี ท่านคงจะเดือดร้อนเสียดายแต่ชั้นนิ้วเท้า อย่างช้าแต่พอสัก ๖ ปีเอาแล้วท่านเอ่ย! ข้าพเจ้ากลัวท่านจะคลั่งร้องไห้น้ำตาเช็ดหัวเข่า คิดเสียดายแต่ชั้นเล็บที่ต้องตัดไปเสียกับขา

การที่ข้าพเจ้ากล่าวทั้งปวงนี้ใช่จะคิดดูหมิ่น สบประมาทคุณวิเศษ รูปสมบัติ แลความบริสุทธิ์ของภรรยาของท่าน เอาเป็นทางวินิจฉัยก็หามิได้ เมื่อขณะข้าพเจ้ากำลังหนุ่มคะนองข้าพเจ้าแทบอยากจะยอมเสียชีวิตของข้าพเจ้าเสียเพราะสตรีที่รักก็ว่าได้ แต่ข้าพเจ้ายังไม่เคยนึกเคยฝันที่จะยอมเสียขาของข้าพเจ้าให้หล่อนเลย เพราะเสียขาไปแต่ข้างเดียว ชีวิตข้าพเจ้ายังอยู่ ยามกลับคิดเสียดายไม่รู้จะขวนขวายหาที่ไหนต่อได้ นับวันแต่ข้าพเจ้าจะต้องทุกข์ทรมานคิดถึงขาไปจนกว่าจะหาชีวิตไม่ ถ้าหากข้าพเจ้าตกลงปลงใจยอมตัดขาเช่นความรักผู้หญิงมาแต่หนุ่มแล้ว ข้าพเจ้าคงจะอดปากค่อนตัวของตัวเองไม่ได้ว่า "อนิจจาเจ้าเทเวเน็ตเอ่ย! เอ็งมันบ้าแท้ ๆ นะ"

หมอเทเวเน็ต

"ปัจจุบัน

ครั้นเมื่อปีคริสต์ศักราช ๑๗๙๓ ในแผ่นดินแห่ง**เตอเรอ** หมอเทเวเน็ตถูกเหมาว่า "เป็นพวกขบถต้องหนีไปกรุงลอนดอนเพื่อจะหลีกตัวให้พ้นอันตราย" เมื่อขณะไปอยู่ในเมืองอังกฤษ คิดปรารถนาจะใคร่คบหาเพื่อนฝูงมากจึงไปเที่ยวถามหาจวนของท่าน**เซอร์ชาลุส์เตมเปอล**

มีผู้นำหมอไปหาถึงที่จวนพวกทนาย ขึ้นไปกราบเรียนแล้วพาเข้าไปถึงห้องใน เห็นท่านเซอร์นั่งอยู่บนเก้าอี้ใหญ่ข้างเตาไฟ กำลังผูกคิ้วนิ่วหน้าดื่มสุราอยู่ มีหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ วางล้อมรอบสัก ๒๐ กว่าฉบับ[๑] ดูหน้าเศร้าเหมือนเป็นขี้เมาฤๅคนคลั่งน่าสงสาร

ท่านเซอร์ชาลุส์เปอลเขัญใจเหลียวมาถอนใจใหญ่ "ฮ่ะ ! ถูกแล้ว... เชิญ...สบายหรือ ? ท่านหมอเทเวเน็ตขาอย่าถือโทษฉันเลยพ่อคุณ ลุกขึ้นรับท่านไม่ได้เพราะขาฉันเป็นไม้ กรรมของเราแล้วจะโทษใคร โอ ! เพื่อนรักของข้าเอ๋ย นี่ท่านมาจะสอบสวนว่า 'เวลาตัดสินโทษของฉันมาถึงแล้วหรือยัง' กระนั้นหรือ ?"

หมอเทเวเน็ตหน้าเศร้าคำนับ "กระผมมานี่เพราะหนีมาจากบ้านเกิดเมืองนอน หมายใจว่าจะมาขอบารมีใต้เท้าเป็นที่พึ่ง"

ท่านเซอร์ถอนใจใหญ่พลางตอบว่า "เฮ้อ ! ท่านมาอยู่กับฉันเถิดอย่าร้อนใจไปเลย จะได้ช่วยเลี้ยงฉัน ท่านเป็นคนฉลาดที่สุด ถึงเวลานี้แล้วหมอเทเวเน็ตเอ๋ย ! ฉันคงจะเป็นแม่ทัพใหญ่ถ้าอ้ายขาไม้ไม่ทำเอาฉันแล้ว ฉันคงจะได้ฉลองพระเดชพระคุณรับราชการแผ่นดินของฉันเอง แลทั้งมีชื่อเสียงสืบไปด้วย นี่แน่ะ ! หมอ ฉันอ่านหนังสือพิมพ์ทราบข่าวสำคัญมาก เสียใจเสียที่สุดแล้ว ฉันเป็นลูกผู้ชายกลายเป็นก้อนหินไปเสียแล้ว ทำอะไรกับเขาไม่ได้เลย ? มาเถิดมาเพื่อนหมอ มาด่าว่าฉันให้สะใจเถิด หรือถ้าเวทนาก็มาช่วยพูดอะไรบำเรอใจฉันให้สบายสักหน่อย"

หมอยิ้มคำนับ "รับประทานคุณหญิงของใต้เท้าคงจะช่วยบำเรอใจใต้เท้าให้เป็นสุขดีกว่ากระผมดอกกระมัง ?"

ท่านเซอร์ถอนใจใหญ่กระแทกเต้า "เฮ้อ ! หมอเอ๋ยอย่าพูดถึงเขาเลย เขาเอาไม้ต่อขาจะรำเท้าสนุกสนานกะใครเขาก็ไม่ได้ ได้แต่นั่งเล่นไพ่ แลนั่งนินทาคนทำอะไรไม่ถูกอกถูกใจ อยู่กะเขาไม่ได้จะยุให้กลับเป็นบ้าขึ้นมาซ้ำไปเสียอีก เขาก็ดีที่สุดแต่เป็นอย่างนี้แหละหมอขา"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "วางรอบล้อมสัก ๒๐ ฉบับกว่า"

หมอกลั้นหัวร่อ "รับประทานถ้าเป็นกระนั้นแล้วกระผมมิทายถูกหรือขอรับ ?"

ท่านเซอร์ชาลุสเตมเปอลถอนใจใหญ่ "เฮ้อ ! ถูกทุกอย่างเทียวเกลอเทเวเนีตของข้าเอ๋ย ! แต่อย่าพูดไปอีกเลย พอเท่านั้นที ฉันได้ทำความชั่วปล้นชื่อเสียงความสุขของตัวเสียเอง ถ้ามาตรแม้นชั่วแต่ฉันได้มีขากลับคืนมาติดตัวตามเดิมแล้ว แต่เล็บสักเล็บหนึ่งก็ไม่ขอยอมตัดยอมถอนเลย อย่าว่าแต่หมอเลย แต่ตัวฉันเองยังต้องว่าสมควรแล้วที่จะว่า "ฉันเป็นบ้าที่สุด" เฮ้อ...เฮ้อ ! แต่เอาเถอะเป็นตัวอย่างนะหมอนะ ท่านทั้งหลายจำไว้ ใจมนุษย์เป็นของเปลี่ยนแปลงไป จะทำจะพูดจะคิดสิ่งใดระวังหนา ภายหน้าอย่าให้กลับทุกข์เสียใจ ฉวยแก้คืนไม่ไหวละเสียใจจนตาย"

ทำไมจึ่งเบาความ[๑]

มีแม่ครัวคนหนึ่งชื่อ **"สำอาง"** เวลาวันหนึ่งเขาทำกับข้าวให้นายเขาแล้ว เขาก็แต่งตัวโดยสะอาดเรียบร้อย ออกไปเดินทำกระตุกกระตีกเล่นอยู่ในสวนนายของเขา แล้วเขาพูดกับตัวเขาเองว่า "ฉันเป็นคนสวยแต่คนเดียวเป็นแน่ ในบรีเวณนี้ก็มีแต่ฉันผู้เดียว อยู่ที่บ้านเวลานี้บางทีฉันเคยกินเหล้าถ้วยหนึ่งแล้วฉันก็ขับร้องอะไรได้เพราะ ๆ บางทีมีของสิ่งใดที่ดีอยู่ที่เรือนก็เคยกินเสียหมดตามพอใจของฉัน"

แล้วเขาพูดกับตัวเขาอีกว่า "แม่สำอางเอ๋ย! หล่อนเป็นแม่ครัวอย่างพิเศษแล้ว ควรหล่อนจะต้องรู้รสของกินทุก ๆ สิ่ง"

เดินเล่นพอสมควรแล้ว เขากลับมาเรือนนายของเขา นายของเขาจึ่งว่า "แน่ะ ! สำอาง วันนี้ฉันได้เชิญเพื่อนของฉันมาเสี้ยงอาหารที่บ้าน ในเวลาเย็นวันนี้เจ้าต้องปิ้งไก่อย่างดีให้เราเลี้ยงเพื่อนสักหน่อย"

สำอาง "จ๊ะฉันจะทำให้อย่างดีทีเดียว"

แล้วก็เดินออกไปเลือกเอาไก่ที่อย่างดีมาฆ่าลง ๒ ตัว จัดแจงล้างทำโดยเรียบร้อยแล้ว เอาไปปิ้งย่างวางบนเตาเหล็ก ตั้งบนถ่านไฟ พอตกตะวันบ่ายก็พอแล้วเสร็จโดยเรียบร้อย กำลังเหลืองแลร้อนดีที่สุด แต่แขกที่นายเชิญนัดไว้ก็ยังหามาไม่

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๙ (๑๔ กรกฎาคม ๓๑๑) : ๕๕๗ ถึง ๕๕๙.

เขาจึ่งวิ่งไปบอกกับนายเขาว่า "ไก่นั้นถ้าจะเอาขึ้นปิ้งย่างไว้บนถ่านไฟนานก็จะเกรียมไหม้เสียทีไป ครั้นจะหยิบยกลงไว้ก็จะเย็นชืดเสียรส น่าขายหน้า ถ้าไม่กินเสียเร็วก็จะเป็นที่เสียดาย"

นายเขาจึ่งบอกว่า "ข้าจะไปพาแขกมาเองเดี๋ยวนี้" พูดแล้วก็ลุกลงเรือนไป

ครั้นนายไปลับหลังแล้ว สำอางก็กลับไปที่ไก่ปิ้งอีกจึ่งพูดว่า "ฉันยืนริมไฟอยู่ช้านานดังนี้ก็ทำให้ฉันอยากน้ำเหลือเกิน ใครจะไปรู้ว่า 'เมื่อไรเขาจะมา' เวลานี้ฉันต้องคอยอยู่ ฉันต้องวิ่งไปในห้องกินเหล้านิดหน่อย"

เขาจึ่งหยิบถ้วยแก้วแล้วพูดว่า "ดีแล้วสำอางเจ้าต้องกินเสียสักอีกหนึ่งเถิด เหล้าอร่อยอย่างนี้อย่าให้เสียทีรินเลย"

เขาก็ดื่มไม่หยุดจนหมดถ้วยแก้ว ครั้นเมื่อเขาดื่มเหล้าหมดถ้วยแก้วแล้ว เขาเดินเข้าไปในครัวจึงเอาไก่ขึ้นวางอังไฟอีก เอาเนยทา กลับพลิกไปพลิกมาจนทั่ว ไก่นั้นก็เหลืองกรอบดีที่สุด

เขาจึ่งพูดแก่ตัวของเขาเองว่า "ถ้านายเขาตรวจก็คงจะไม่สังเกตเพราะหายไปนิดหน่อยเท่านั้น" แล้วเขาเอานิ้วมือลงจิ้มที่ไก่ในถาดเหล็กมาชิมดูแล้วกล่าว่า "โอ๊! ไก่นี่อร่อยจริง ๆ ถ้าไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดมากินที่นี่ เราก็จะเป็นบาปแลขายหน้าด้วย"

แล้วเขาก็วิ่งไปมองที่หน้าต่างดูว่า "นายของเขากับแขกที่เชิญไว้จะมาหรือยัง? ดู ๆ ก็ยังไม่เห็นเดินมา เขาจึ่งวิ่งกลับมายืนที่ริมไก่อีก แล้วคิดว่า "ที่ปีกไก่ตัวนั้นเกรียมเกินไปเสียปีกหนึ่งแล้ว เราควรกินเสียดีกว่า" คิดแล้วก็ตัดเอาออกกินเสีย

ครั้นกินปีกไก่ที่ตัดนั้นหมดแล้ว ให้มีรสอร่อยเป็นอันมากจึ่งกล่าวว่า "ฉันต้องกินอีกปีกหนึ่ง นายแกคงไม่สังเกตอะไรกับปีกไก่ที่ขาดหายไปเท่านั้น"

ครั้นเมื่อกินปีกไก่ ๒ อันหมดแล้ว สำอางก็วิ่งไปมองดูนายอีกว่า "จะมาหรือยัง?" มอง ๆ ดูก็ไม่เห็นมีสำคัญอะไรว่าจะมา

เขาจึงพูดแก่ตัวเขาเองว่า "สำอางเอ๋ย! เจ้าจะรู้ได้หรือ? ว่าแขกเขาจะมาหรือไม่มา? นายเราก็พลอยหายไปด้วย เขาคงให้นายของเรากินข้าวเสียที่บ้านของเขาเป็นแน่แท้ เพราะฉะนั้นนายเราจึงไม่กลับมา เออ! สำอาง ของเหลือไว้ให้เจ้าเป็นกองแลไก่ชิ้นนั้นทำให้ฉันอยากน้ำ จะต้องดื่มเหล้าเสียอีกที แล้วกินของเหล่านี้เสียให้หมด"

เขาจึงเดินเข้าไปในห้องรินเหล้าดื่มเข้าไปอีกครั้งหนึ่ง แล้วกลับเข้าไปในครัวนั่งกินไก่ตามสบายใจจนหมดตัวหนึ่ง ยังคงเหลืออยู่อีกตัวหนึ่ง คอยๆ อยู่จนเย็นแล้วไม่เห็นนายพาเพื่อนมา เขากินหมดเข้าไปตัวหนึ่งแล้วก็ยังไม่พอใจเขา เขาก็เหลือบดูตัวที่เหลืออยู่นั้นด้วยหางตาอันยาว แล้วก็พูดว่า "อีตัวหนึ่งอยู่ที่ไหน? อีตัวนี้ก็ต้องอยู่ที่นั้นด้วยกันจึ่งจะได้เพราะเขาสำหรับคู่กัน แลฉันเชื่อแน่ว่า 'ฉันต้องกินเหล้าอีก' ด้วยมันไม่ทำอันตรายแก่ฉัน"

เขาก็ดื่มอีกๆ เข้าไปอีก เมื่อเขาดื่มครั้งที่สุดนั้นเขามีกล้า[๑]ขึ้นมาก จึงมานั่งที่ครัวปล่อยตัวที่สองเข้าไปตามตัวก่อน พอกลืนคำที่สุด นายเขาก็กลับมาถึงเรือน

นายเขาจึ่งว่า "ทำเร็วๆ เถิดสำอาง แขกเขาจะมาถึงเรือนเดี๋ยวนี้แล้ว"

เขาจึงตอบว่า "จ้ะจะแล้วเดี๋ยวนี้แหละ"

เวลานั้นเห็นผ้าปูโต๊ะก็ปูไว้แล้ว แลของอื่นๆ ก็จัดไว้เรียบร้อย จึงเข้าไปในเรือนหยิบมีดสำหรับหั่นผ่าไก่มาลับเกรกๆ อยู่ที่เฉลียง ครั้นเวลากำลังลับมีดอยู่ แขกก็พอมาถึงบันได เคาะประตูกักๆ อยู่

สำอางก็วิ่งลงไปดู เห็นแขกมาถึง เขานึกไม่สบายใจมาก จึ่งกระซิบบอกกับแขกว่า "ท่านรีบกลับไปเสียโดยเร็วทีเดียว ถ้าขืนเข้ามาจะต้องปนปี้มากเป็นแน่แท้ ซึ่งนายฉันไปเชิญท่านมารับประทานเลี้ยงนี้มิใช่ประโยชน์ด้วยอะไรอื่นเลย คิดแต่จะตัดหูของแกเสียทั้ง ๒ หู[๒] มิเชื่อก็มองดูเถิด กำลังลับมีดแกรกๆ อยู่นั่นแน่ะ ฉันมีความเมตตาต่อแกจึ่งได้บอกความจริงให้"

เจ้าแขกได้ฟังพูดเช่นนั้นให้นึกประหลาดใจ ครั้นมองเข้าไปก็เห็นลับมีดแกรกๆ อยู่จริง จึ่งโดดจากบันไดวิ่งจี๋ไปไม่เหลียวหลัง

สำอางก็ร้องขึ้นในทันทีว่า "พุทโธ่[๓]... พุทโธ่! ทำได้นี่ นายจ๋า! แขกที่นายเชิญมาวิเศษนัก"

เจ้านายกำลังลับมีดกรากๆ อยู่ เหลียวหน้ามาถามว่า "อะไรกัน?"

สำอางบอกว่า "แขกที่นายเชิญมารับเลี้ยงข้าวเมื่อตะกี้ เขาฉวยเอาไก่ ๒ ตัว ฉันวางไว้ในจานจะเอาขึ้นมาให้กิน พาวิ่งหนีไปโน่นแน่ะนาย"

---

[๑] ประโยคนี้น่าจะเขียนว่า "เขามี**ความกล้า**ขึ้นมาก" หรือ "เขา**กล้า**ขึ้นมาก"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อัน" ลักษณนามของหู คือ "หู"
[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "พูโท่"

นายได้ยินดังนั้นให้คิดเสียดายด้วยของสำหรับกินอร่อยทีเดียว "มันทำได้" จึ่งลุกขึ้นวิ่งตามไป ร้องว่า "มันทำอะไรเช่นนี้? ประหลาดเสียจริงจริ๊ง ถึงจะเอาไปก็ไม่ว่า แต่เอาไว้ให้สักตัว[๑]หนึ่งพอได้กินกับข้าวเย็นเดี๋ยวนี้"

จึ่งวิ่งตามตะโกนร้องเรียก ยิ่งวิ่งตามตะโกน มันก็ยิ่งเปิดเต็มสตีม[๒] ไม่หยุดหย่อน มันเหลียวมาเห็นมือถือมีด แลได้ยินแต่ "อันเดียว... อันเดียว"

เจ้าแขกเข้าใจว่า "มันจะตัดหูแต่อันเดียว" ก็ยิ่งวิ่งปล่อยใหญ่ไปทีเดียว จนกระทั่งถึงบ้านของตนก็ล้มผางพูดไม่ออกเพราะเหนื่อยเหลือกำลัง พอทุเลาเหนื่อยก็เอามือคลำหูดู "อ้อ! อยู่ทั้ง ๒ ข้าง" จึ่งคิดว่า "เออ! เดชะบุญมีคนบอกให้หาไม่ต้องถูกตัดหูในวันนี้เป็นแน่"

เจ้าคนวิ่งตามเห็นจะไม่ทันก็กลับมาบ้าน

⊙ เชื่อคนด้วยเร็วพลัน ลิ้นลมนั้นไม่ตริตรอง
เช่นเหตุชายทั้งสอง ไม่ควรปองอริกัน ฯ
⊙ เบาความทั้งสองฝ่าย ใช่มากมายคิดไม่ทัน
จนแล้วจนรอดนั้น ห่อนพอกันตอบปากคำ ฯ
⊙ เช่นนี้เป็นตัวอย่าง หยิบมาวางเป็นคำนำ
พอเตือนสติสำ- เหนียกจดจำเป็นตำรา ฯ
⊙ ผู้เรียงก็เป็นบ้าง ใช่จะอ้างผู้อื่นมา
หมู่ชนคนสาธาร- ณะนี้คงมีเป็น ฯ
⊙ ระวังดีกว่าเหม่อ แม้หมั่นเผลอก็คงเห็น
อย่าถือว่ากรรมเวร พูดออกเจนไม่ควรจำ ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อัน" ลักษณนามของไก่ คือ "ตัว"
[๒] steam แรงผลักดันเต็มที่ ในที่นี้หมายถึง "เต็มกำลัง"

ทำไมน้ำทะเลถึงเค็ม[๑]

กิระดังได้ยินมา อติเตกาเลแต่กาลก่อนมีเมืองหนึ่งมีราษฎรมาก ในหมู่ราษฎรนั้นยังมีคน ๒ คนพี่น้อง แต่น้องนั้นจน ส่วนพี่ชายมั่งมี แต่บ้านของพี่น้องทั้งสองนั้นอยู่ห่างกัน ทางเดินต้องผ่านไปในป่าไม้แห่งหนึ่ง

อยู่มาวันหนึ่งถึงเวลานักขัตฤกษ์ที่ชาวเมืองจะต้องเลี้ยงอาหารแก่พี่น้อง หรือแจกทานแก่คนจน น้องนั้นไม่มีอะไรจะทำ จึงไปหาพี่แลขออาหารแลเงินสำหรับการนั้น พี่ชายนั้นไม่เป็นการพอใจเต็มที แต่จำใจจำให้ไปกระนั้น จึงเดินไปหยิบหมูแฮมมาจากที่เขาแขวนไว้ในครัวขาหนึ่ง เอามาโยนให้แก่น้องชายแล้วไล่ให้ไปเสียอย่ามาให้เห็นหน้าอีกต่อไป

น้องชายลุกขึ้นแสดงความขอบใจแล้วก็ลาพี่ชายกลับมาบ้านของตัว ในระหว่างที่มาตามทางนั้นต้องผ่านป่าไม้ที่กล่าวไว้แล้วมาด้วย เมื่อมาถึงกลางป่าพบตาแก่คนหนึ่งหนวดหงอกขาวยาวเฟื้อยลงมาถึงหน้าอก กำลังตัดไม้อยู่ ก็เข้าไปคำนับแล้วถามว่า "ท่านสบายหรือ?"

ตาแก่นั้นลุกขึ้นคำนับตอบแล้วบอกว่า "สบาย" แล้วพูดต่อไปว่า "หมูแฮมที่เจ้าแบกมานี้น่ากินจริง เจ้าเอามาแต่ไหน?"

คนจนก็แจ้งความตามจริงทุกประการ คนแก่ก็พูดต่อไปว่า "นี่เป็นเคราะห์ดีของเจ้าที่เจ้ามาพบข้า ข้าจะบอกลาภให้เจ้า คือ ในป่าไม้นี้มีเมืองของ

---

[๑] หลวงอินทรบนตรี *(เขจร)*, "เบ็ดเตล็ด : ทำไมน้ำทะเลถึงเค็ม," **วชิรญาณ** ๖ , ๓๔ (กรกฎาคม ๒๔๖๐) : ๓๔๐๕ - ๓๔๐๙.

คนเล็กอยู่เมืองหนึ่ง ทางลงไปตรงช่องที่ศิลาทับไว้นี้ แลคนเล็กนั้นชอบหมูแฮมเป็นที่สุด ถ้าเจ้าเอาหมูแฮมนี้ลงไปแล้วจะปรารถนาสิ่งใดเป็นได้หมด แต่ข้าจะบอกให้ถึงคนเล็กนั้นจะให้อะไรเจ้า? เจ้าจงอย่าเอา[๑] จงขอแลกเอาโม่อันหนึ่งที่วางอยู่ริมประตูนั้น ถ้าเจ้าได้มาแล้วข้าจะบอกวิธีใช้ให้ แต่ถ้าได้ไปแล้วจงเอาไว้ใช้เอง อย่าไปแลกหรือขายใคร หรือให้ใครยืมเป็นอันขาด จงไปเถิดทางโน้นแน่ะ"

คนจนนั้นก็ลาตาแก่คนนั้นลงไปในเมืองคนเล็กตามช่วงที่ศิลาปิดอยู่ก็บรรลุถึงเมืองนั้น ด้วยอำนาจกลิ่นของหมูแฮมนั้นส่งไป พวกคนเล็กก็มาเป็นอันมาก ถามคนจนนั้นว่า "เจ้าจะต้องการอะไรหรือ?" จงเอาหมูแฮมมาให้เรา เราจะให้เพชรนิลจินดาแก่เจ้า หรือเจ้าจะเอาอะไรเราจะให้ทุกอย่าง เราขอแต่หมูแฮมมาให้แก่เรา"

คนจนนั้นตอบว่า "ข้าพเจ้าขอบใจแล้วที่ท่านทั้งหลายจะให้ของเหล่านั้นแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ต้องการของนั้นๆ ความต้องการของข้าพเจ้าก็คือจะเอาหมูแฮมนี้แลกกับโม่ของท่านที่วางอยู่ข้างประตูนั้น ถ้าท่านทั้งหลายจะยอมให้ ข้าพเจ้าจะมีความยินดีรับแลกกับท่าน ถ้าท่านทั้งหลายไม่ยอมให้โม่อันนั้นแก่ข้าพเจ้าแล้วข้าพเจ้าจะขอลาท่านไปก่อน"

พวกคนเล็กก็ไม่ยอมให้ไป ในเวลาที่เถียงกันอยู่นั้นกลิ่นหมูแฮมก็ตลบไปทั่วทั้งที่อยู่ของคนเล็ก คนเล็กก็พากันมาอีกเป็นอันมาก พวกที่มาใหม่ชวนกันพูดว่า "ให้แลกไปก็ได้ ถึงเอาไปแล้วก็ใช้อะไรไม่ได้? ด้วยไม่รู้จักวิธีใช้"

คนเล็กทั้งนั้นก็เป็นการตกลงให้เพราะอยากได้หมูแฮมนั้น คนจนก็ยอมแลก พอเปลี่ยนกันแล้วก็แบกเอาโม่อันเล็กนั้นขึ้นมายังป่าพบตาเฒ่าอีก ตาเฒ่าก็อธิบายวิธีที่ใช้โม่นั้นให้ พอเสร็จแล้วก็ทำความขอบใจแล้วก็ลาตาเฒ่านั้นกลับไปบ้าน

ถึงบ้านเวลา ๒ ยาม นางเมียถามว่า "ไปไหนมา? จนมาถึงบ้านบ้านนี้ ฟืนก็ไม่มีจะหุงข้าว ในหม้อซึ่งตั้งอยู่นั้นก็เปล่า ไม่มีละไรจะกินแล้ว?"

คนจนนั้นว่า "นิ่งเสียก่อนคอยประเดี๋ยวเถิดคงรู้ดอก วันนี้ไปพบของประหลาดมาก" ว่าแล้วก็เอาโม่นั้นตั้งบนโต๊ะหมุนเข้า ทีนั้นก็ออกมา ผ้าปูโต๊ะใหม่ ตะเกียง ส้อม ช้อน มีด เพราะเจ้าของนึกให้ของเหล่านี้ออกมาก่อน นางเมียเห็นดังนั้นก็ดีใจ คราวนี้ใช้นึกทุกอย่างตามที่ตนจะต้องการสำหรับความสุขของ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "จงเจ้าอย่าเอา"

ตัว ของนั้นก็ออกมาจากโม่ทั้งสิ้นตามที่เขานึก แปลว่า "ไม่ว่าอะไรที่เขานึกจะเอาแล้วมาหมุนโม่นั้น ข้าวของก็ออกมาให้ดังนึกทุกอย่าง" จนที่สุดการแต่งเรือนเขาก็นึกเอาจากโม่นั้น จนคนทั้งหลายก็ประหลาดใจ ด้วยผ่านไปทางหน้าเรือนเขาเพื่อไปวัดก็ได้เห็นการแปลกทั้งปวงที่บานหน้าต่าง ซึ่งแต่เดิมเป็นไม้เดี่ยวนี้กลับมาเป็นกระจก คนจนทั้งหลายไม่ใคร่จะเชื่อตาของตนที่ได้ไปเห็นดังนั้น นึกเสียว่า "กาฝากไป"

เมื่อไปถึงวัดแล้วจึงได้เห็นคู่ผัวเมียแต่งกายด้วยเสื้อผ้าอย่างดีนั่งไหว้พระอยู่จึงได้เชื่อตาของตน แลต่อมาถึงเทศกาลอย่างนั้นเข้า เขาเอาโม่นั้นมาโม่เอากับข้าวสำหรับเลี้ยงกันบ้าง เอาเสื้อผ้าให้ทานบ้าง เอาของให้เด็ก ๆ บ้าง ก็สมดังความปรารถนาทุกประการ จนข่าวนั้นลือแซ่ไปถึงหูเจ้าพี่ชายคนมั่งมีเข้า ก็มาบ้านน้องชายถามถึงเรื่องที่เขามั่งมีนี้เพราะเหตุใด? น้องชายก็เล่าเรื่องให้ฟังทุกประการ พี่ชายก็คิดทำกลอุบายขอยืมโม่นั้นไปบ้างแต่นึกจะไม่ส่งคืน

ส่วนน้องนั้นได้ท่าตาแก่ก็ไม่ให้ยืม พี่ชายก็ต้องกลับไปเปล่า ภายหลังมีพ่อค้าเกลือคนหนึ่งได้ข่าวอันนี้เข้าก็มาขอซื้อเพื่อจะหมุนเอาเกลือ เขาก็ไม่ขายเพราะเชื่อคำตาเฒ่านั้น เหตุนี้ทำให้พ่อค้านั้นมีจิตทุจริตขึ้น จึงคบคิดกับบ่าวของคนนั้นให้ขโมยมาให้

ครั้นได้มาแล้วก็เอามาใส่ลงเรือแล่นออกไปทะเล เวลาออกไปกลางทะเลนั้นพ่อค้านั้นหมุนโม่แล้วพูดว่า "ข้าจะเอาเกลือ เกลือเท่านั้นไม่มีสิ่งอื่น"

โม่อันนั้นก็ตั้งกองหมุนเอาออกมาให้ ไม่มีอะไร? เกลือทั้งนั้น พวกกุลีเอากระสอบไปใส่ประเดี๋ยวก็เต็ม...ประเดี๋ยวก็เต็ม เกลือ...เกลือ...เกลือ...เกลือเท่านั้นไม่มีสิ่งอื่น

ทีนั้นพ่อค้าออกนึกตกใจเพราะโม่ไม่หยุด กระสอบก็สิ้นแล้วกุลีก็ขนไม่ไหวแล้ว โม่ก็ยิ่งหมุนหนักเข้าไม่มีอะไรออกมา? มีแต่เกลือ...เกลือทั้งสิ้นจนเต็มลำสำเภา สำเภาก็ล่มลงไปในท้องมหาสมุทร โม่นั้นก็ยังไม่หยุดหมุน ออกมาแต่เกลือ...เกลือ...เกลือตามคำสั่งของพ่อค้าจนทุกวันนี้

เพราะฉะนั้นจึงได้มีคำถามว่า "ทำไมทะเลถึงเค็ม?"

ตอบว่า "เพราะเกลือที่ออกจากโม่อันนี้"

ทิดกลึงคำกลอน[๑]

๏ จะขอกล่าวราวเรื่องเบ็ดเตล็ด
ทำการนามาเป็นนิตย์ชื่อ**ทิดกลึง**
ได้ข่าวเพื่อนที่ร้างไปบางกอก
แต่จากกันไปก็นานการก็นุง
เรียกภรรยาเข้ามาใกล้พิไรบอก
เคยได้ไปหนเดียวเจียวแทบเฟือน

๏ เมียว่าคะสุดแท้แต่น้ำใจ
ที่บางกอกแลมันเค็มเต็มประดา
แม้นพบของที่เขาขายจะจ่ายซื้อ
ถามเขาบอกราคาคอยท่าฟัง

๏ ทิดกลึงรับปากว่าเจ้าอย่าทุกข์
เสบียงกรังติดไปหนักหลายตัน
ลงเรือมาดสองแจวแล้วเรียกเบ่าว
พอน้ำล่องสองคนก็แจวมา
ที่อ้อมเกร็ดยังมีชายอยู่นายหนึ่ง
มีภรรยาคนหนึ่งเคยอยู่กรุง
ว่าอยู่ตรอกถนนใหม่ขายผ้านุ่ง
ธุระยุ่งยังไม่ได้ไปเยี่ยมเยือน
ข้าจะล่องไปบางกอกคิดถึงเพื่อน
เจ้าอยู่เรือนพรุ่งนี้พี่จะลา ฯ
จะสั่งไปจงจำคำฉันว่า
เราชาวนาจะเข้าไประไวระวัง
เป็นผ้าหรือสิ่งอะไรตามใจหวัง
ต่อมันตั้งครึ่งตัวอย่ากลัวมัน ฯ
แล้วก็ลุกเตรียมกายจะผายผัน
กระเป๋าพันพุงเบ้อเริ่ม[๒]ใส่เงินตรา
ว่า**อ้ายเม้า**มึงมาไปไวไวหวา
ประมาณห้าโมงพลันตะวันรอน

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้ร้อยกรอง, "คำกลอนเบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณวิเศษ** ๖, ๒๖ (๓๐ เมษายน ๑๑๐): ๓๑๑ - ๓๑๓.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "เบ้อเร่อ" คำว่า "เบ้อเริ่ม" เป็นภาษาปาก หมายถึง ใหญ่โตกว่าปรกติ

ก็เลยล่องเลี้ยวคลองสะพานหัน[๑]
ลงหลักหัวท้ายแน่นไม่แคลนคลอน
⊙ ตะวันลบพลบฟ้าเวลาค่ำ
ลมเรื่อยเรื่อยเฉื่อยชัดพัดรินริน
ทั้งสองคนกรนหลับอยู่กับที่
ทิดกลึงลุกปลุกบ่าวอ้าวยังนอน
⊙ อ้ายเม้าตื่นขึ้นพลันมิทันช้า
ทั้งสองเสร็จรับประทานสำราญใจ
ว่าอ้ายเม้าเฝ้าเรือสักหน่อยหวา
แล้วคาดเป้า[๒]นุ่งลายใส่เสื้อดำ
ขึ้นจากเรือรีบไปมิได้ช้า
เที่ยวถามใครก็ไม่รู้สักผู้คน
⊙ ถึงร้านเพื่อนจำได้เข้าไปถาม
ทิดกลึงว่าเขาจะมาเร็วหรือนาน
ไปประจิมให้ฉันอยู่เฝ้าดูร้าน
นายผู้หญิงนายผู้ชายไปหมดเรือน
⊙ ทิดกลึงว่าทำยังไรมาไม่พบ
นายแกเป็นเพื่อนข้ามาหลายปี
ถ้าแม้นนายกลับหลังยังบ้านนอก
อยู่อ้อมเกร็ดชื่อกลึงคิดถึงนาน
⊙ ทาสของเพื่อนยินศัพท์รับว่าได้
นายกลึงฟังรู้แน่ไม่แชเชือน
แล้วเดินออกนอกร้านตะวันสาย
แดดก็ร้อนเหลือร้อนอ่อนเต็มที
⊙ ยังมีเด็กหนึ่งรายขายข้าวเหนียว
ขายไม่หมดกลับมาบ้านงุ่นง่านใจ
ถึงท่าพลันบากเรือเข้าไปก่อน
เห็นแดดอ่อนข้าวปลาหุงหากิน ฯ
ผู้คนคล่ำมาไปไม่รู้สิ้น
นายกลึงสิ้นสุดแรงตะแคงนอน
จนยามสี่แสงแดดขึ้นแผดอ่อน
ลุกขึ้นก่อนเถิดสว่างแล้วอย่างไร ฯ
รีบล้างหน้าแล้วก็หาอาหารให้
สมเฤทัยทิดกลึงจึ่งกล่าวคำ
ข้าจะมาไม่ให้ทันตะวันค่ำ
สังเกตจำที่ได้ในตำบล
ดำเนินมาตามแนวแถวถนน
แต่เดินวนไปมาอยู่ช้านาน ฯ
บ่าวบอกความว่านายไม่อยู่บ้าน
บ่าวว่าท่านจะได้กลับเห็นนับเดือน
เป็นประธานกว่าจะมาไม่คลาเคลื่อน
นับก็เดือนกว่ามาหลายราตรี ฯ
ต้องตลบกลับหลังไปยังที่
แต่เดี๋ยวนี้จากข้ามาช้านาน
แกช่วยบอกว่าข้ามาที่บ้าน
ไม่พบพานบอกให้ได้ไกลอย่าเฟือน ฯ
ไม่เป็นไรฉันจะพูดให้สุดเหมือน
บอกบ่าวเพื่อนว่าข้าขอลาที
มุ่งหน้าหมายมาเรือตำแหน่งที่
ร่มไม่มีกางด้วยระทวยใจ ฯ
นายนั้นเกรี้ยวกราดล้นพ้นพิสัย
นายเขาไล่เฆี่ยนด่าว่าเต็มที

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพานหัน"
[๒] คือ กระเป๋า

เหนียว[๑]หน้ากุ้งเท่านี้ขายมิหมด
เดี๋ยวก็เฆี่ยนเจียนยับเด็กอัปรีย์
เด็กคนนั้นโกรธลูกถูกเฆี่ยนตี
ฉวยตะแกรงโกรธจัดสะบัดมา
ชักหน้านิ่วคิ้วขอดออดออดบ่น
น้ำตาเลอะเปรอะหน้ามาแต่ไกล

⊙ ทิดกลึงเห็นเหลียวชะแง้หยุดแลดู
เหนียวหน้ากุ้งหรือไม่ใช่ยังไรกัน
เด็กขายของแค้นยังกำลังโกรธ
กระทงละแปดบาทขาดตัวไกล
ทิดกลึงตอบว่าเออน่ะเจ้าขะเหนียว
ของบางกอกผ่านแรงแพงไม่บัน
เราก็หิวเห็นปลั้ำจำต้องซื้อ
ข้าจะซื้อกินกระทงเจ้าจงรู้

⊙ ทิดกลึงบอกออกว่าข้าเข้าใจ
กระทงสี่บาทเท่านั้นปันให้น้า
ทิดกลึงทรุดลงนั่งกำลังหิว
กินจนหมดยังไม่อิ่มเหมือนชิมแท้
จึ่งควักเงินในกระเป๋าได้สี่บาท
แล้วทิดกลึงจึ่งค่อยเดินดำเนินไป
นึ่งนึกในใจว่าช้าไม่ได้
ถ้าเสบียงเราสิ้นต้องกินเกลือ
ทั้งสองคนรับประทานอาหารเสร็จ
ถอนหลักถ่อหัวท้ายบ่ายนาวา

⊙ ตัดเนื้อความเรือตะบึงถึงยังบ้าน
ทั้งเรือแพจัดเรียบเทียบเชือกโยง
ทำหน้าสดไปหวาอย่าอยู่นี่
ไม้เรียวดีน่าสมเพชเวทนา
ร้องไห้อี่น้ำตาไหลทั้งซ้ายขวา
กระซิบด่านายบ้างช่างเป็นไร
ออกถนนเดินเร่เถลไถล
ประเดี๋ยวใจมาถึงทิดกลึงพลัน ฯ
ถามว่าหนูจำขายอะไรนั่น
ขายให้ฉันสักกระทงเอาเท่าไร
ฟังทิดกลึงถามพิโรธกระโชกให้
ด้วยหมายใจถางแถกพูดแดกดัน
แพงจริงเจียวยิ่งยวดช่างกวดขัน
อย่าจดมันเลยสักสิ่งยิ่งพอดู
จึ่งกวักมือจ้ามานี่แน่ะแม่หนู
ข้างนางหนูเจ้าข้าวเหนียวเลี้ยวเข้ามา ฯ
ราคาไม่ถึงสองตำลึงหนา
เด็กดีใจบอกว่าเอาซิแก
เอื้อมมือหิ้วเอาข้าวเหนียวทง[๒]เดียวแน่
แต่พอแก้หิวลองรองท้องไป
ยื่นให้เจ้าข้าวเหนียวปราดหาช้าไม่
สักครู่ใหญ่ก็กระทั่งถึงยังเรือ
จดอะไรเข้าพอแรงมันแพงเหลือ
จะถอยเรือบอกบ่าวหาข้าวปลา
จะระเห็จกลับหลังยังเคหา
ตามน้ำมาคล่องคล่องสิบสองโมง ฯ
สบายบานใจ[๓]คอก็โอ่โถง
ชิ้นเรือนโด่งเดินต่ำไปหาเมีย

---

[๑]คือ ข้าวเหนียว
[๒]คือ กระทง ผู้ประพันธ์ย่นคำเหลือเพียง "ทง" เพื่อจำกัดคำในวรรค
[๓]คือ เบิกบานใจ

เล่าเนื้อความให้ฟังตั้งแต่แรก ข้าแทบแปลกอยุธยาประดาเสีย
ไม่พบเพื่อนเดินหาจนขาเพลีย ทั้งผัวเมียมันไม่อยู่ดูป่วยการ
เจอะบ่าวมันสั่งไว้ข้าไพล่กลับ แทบลมจับมืดหน้าหิวอาหาร
อะไรเจ้าที่บางกอกมันเกินการ ผิดกว่าบ้านเราครันพันทวี ฯ

⊙ เห็นเด็กหนึ่งขายข้าวเหนียวหน้ากุ้งอยู่ ข้าถามหนูขายกระทงเท่าไรนี่
มันบอกผ่านแปดบาทขาดตัวดี ข้าต่อสี่บาทเท่านั้นมันว่าเอา
เรากินหมดกระทงหนึ่งไม่ครึ่งท้อง ข้าต่อของได้เหมาะก็เพราะเจ้า
เมียไม่สั่งแล้วกรรมมันทำเรา คงเสียเค้ายวบเยียบแพ้เปรียบมัน ฯ

⊙ เมียได้ฟังทิดกลึงพึ่งเคยพบ โง่บัดซบนึกมาก็น่าขัน
ข้าวเหนียวอะไรสี่บาทฉลาดครัน ยังยืนยันอวดว่าปัญญาไว
เสียเปรียบเด็กแล้วมิหนำซ้ำอวดเล่า น่าอายเขาบ้านเพื่อนเรือนใกล้ใกล้
นึกนึกพลางทางหัวร่ององอไป จนท้องไส้คัดแข็งพอแรงเอย ฯ๛

ที่พึ่งแห่งตน[๑]

เขาเล่ากันว่า "เมื่อบิศมาก"[๒] ยังไม่ได้เป็นขุนนาง วันหนึ่งไปยิงนกกับเพื่อนคนหนึ่งที่ในท้องทุ่ง ต่างคนต่างยิงไปไม่ห่างกัน เพื่อนคนนั้นเดินเผลอตกหล่มลงไปติดอยู่ ก็ร้องเรียกให้บิศมากช่วย บิศมากก็ยิงนกเฉยอยู่

เพื่อนคนนั้นก็โกรธตะโกนว่า "นั่นไม่ช่วยจะปล่อยให้ติดตายอยู่ที่นั่นละฤา ?"

บิศมากจึ่งเดินเข้ามาใกล้แล้วบอกว่า "จะช่วยอย่างไรได้ ? ถ้าลงไปก็จะติดด้วยอีกคนหนึ่ง หล่มเช่นนี้ถ้าใครติดแล้วก็นับว่า 'ต้องตายอยู่ที่นั่นทุกคน' เป็นอันขึ้นไม่ได้เลย"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานเบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณวิเสศ** ๓, ๔ (วัน ๒ เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๒๙.

[๒] Bismarck, Otto Von หรือนายออทโท ฟอน บิสมาร์ค เกิดเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๑๕ *(พ.ศ. ๒๓๕๘)* ณ เมืองเชินเฮาเซน *(Schönhausen)* แคว้นบรันเดนบูร์ก *(Brandenburg)* เริ่มรับราชการครั้งแรกในตำแหน่งเจ้าหน้าที่กฎหมายเมืองอาเคน *(Aachen)* ต่อมาเข้ารับราชการเป็นทหารเกณฑ์ประจำการที่พอตสดัม *(Potsdam)* จน ค.ศ. ๑๘๓๙ *(พ.ศ. ๒๓๘๒)* เข้าดำเนินกิจการร่วมกับพี่ชายในที่ดินของตระกูล ณ คนีพโฮพ *(Kniephof)* ทำให้ฐานะดีขึ้น ค.ศ. ๑๘๕๑ *(พ.ศ. ๒๔๐๔)* เป็นผู้แทนในสภาสหพันธ์ *(Federal Diet)* ของปรัสเซีย ณ เมืองแฟรงก์เฟิร์ต *(Frankfurt)* เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๘๕๙ *(พ.ศ. ๒๔๐๒)* ได้เป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศรัสเซีย และเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๒ *(พ.ศ. ๒๔๐๕)* เป็นอัครราชทูตประจำประเทศฝรั่งเศส ต่อมาพระเจ้าวิลเลียมที่ ๑ *(Wilam I)* ทรงแต่งตั้งให้บิสมาร์คดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีแห่งปรัสเซีย และอัครมหาเสนาบดีแห่งจักรวรรดิเยอรมัน ได้รับการสถาปนามียศเป็นเจ้า *(Prince)* ผลจากการรวมรัฐเยอรมันเหนือและใต้เป็นจักรวรรดิเยอรมัน *(German Empire)* เมื่อ ค.ศ. ๑๘๗๑ ทำให้บิสมาร์คได้รับยกย่องเป็นรัฐบุรุษสำคัญของเยอรมนี ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๙๘ ณ เมืองฟรีดริชสรู *(Fried - richsruh)* สิริอายุรวม ๘๓ ปี

แต่บิศมากสงสารเพื่อนนักด้วยกว่าจะตายก็จะต้องทนทุกขเวทนาอยู่ช้าหลายวัน จะช่วยไม่ให้ต้องทนทุกขเวทนาได้ ว่าแล้วก็จะประจุปืนประทับบ่าเล็งเอาเพื่อนคนนั้น บอกว่า "อย่าวุ่นวาย ทนเอาเถิดจะช่วยให้พ้นทุกข์เดี๋ยวนี้"

เพื่อนเห็นบิศมากทำดั่งนั้นก็ตกใจเป็นกำลัง ลงคลานตะเกียกตะกาย กลิ้งเกลือกขึ้นมาจนพ้นหล่มได้

บิศมากก็หัวเราะบอกว่า "ท่านจงจำไว้เป็นตัวอย่างว่าตัวของตัวต้องเป็นที่พึ่งของตัวเอง" ว่าแล้วก็เที่ยวยิงนกต่อไป

ทุกฺขโต ทุกฺขฐานํ[๑]

เมื่ออายุของข้าพเจ้าราว ๒๕ ปีนั้น ข้าพเจ้านึกเชื่อความรู้ของข้าพเจ้าเองที่ได้เล่าเรียนมาจากสำนักครูว่า "จะเป็นทางทำผลประโยชน์เพื่อบำรุงกายให้เป็นสุขโดยธรรมดาได้แล้ว" ข้าพเจ้าจึงได้สามารถเข้ารับการจ้างเป็นกัปตันเรือของท่านเศรษฐีผู้หนึ่งซึ่งเป็นเรือเมล์เชลยศักดิ์ ไม่ได้เกี่ยวด้วยราชการงานเมืองอย่างใด มีธุระจำเพาะจะรับส่งแต่สินค้าที่ชาวพ่อค้าเขาจ้างระวางบรรทุกไปมาให้ถึงกระทั่งที่สมตามความประสงค์ของเขาเท่านั้น กับมีคนโดยสารไปมาด้วยบ้างเป็นธรรมดาเหมือนเรือเมล์ทั้งปวง ในระหว่างตั้งแต่ *(ต่างว่าเอาเถอะว่า)* บางกอก[๒]ไปถึงสิงคโปร์ระยะหนึ่ง แล้วออกจากสิงคโปร์ไปถึงฮ่องกงระยะหนึ่ง เดินวนเวียนไปมาอยู่แต่ ๓ เมืองนี้เท่านั้นเอง ดูเป็นที่ถูกอารมณ์ชอบใจข้าพเจ้าเสียจริงๆ แลได้ตั้งใจทำมานานเกือบ ๒๐ ปีกว่าจนแจนกัน ไม่รู้จักกลัวกันในเรื่องที่จะเป็นอันตรายอย่างไรต่ออย่างไร? ในระหว่างคืบก็ทะเลศอกก็ทะเลนั้นเลย แลซ้ำกลับนึกเห็นว่า "บางทีจะออกสบายกว่าอยู่บนบกเสียด้วยอีกกระมัง" เพราะความลำบากยากเย็นอย่างไรนั้นมันชินกันจนเป็นสิ่งที่เป็นธรรมดาเหมือนกับอาหารที่ข้าพเจ้าเคยกินอยู่ทุกเวลา เช่นข้าวสุกหรือขนมปังปิ้งก็ว่าได้ ไม่เห็นจะมีโทษทัณฑ์แรงร้ายปานใด

---

[๑]อ่านว่า ทุก-ขะ-โต ทุก-ขะ-ถา-นัง

พระรัตนวราจารย์ *(รัตน กลิ่นพากร เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*, "อ่านเล่น : เรื่องทุกขะโต ทุกขะฐานัง," **วชิรญาณ** ๓, ๑๓ (ตุลาคม ๑๓๔) : ๓๓๕๑ - ๑๓๗๒.

[๒]Bangkok ในสมัยโบราณคนที่อยู่ตามชนบทหรือที่เรียกว่า "บ้านนอก" นิยมเรียกเมืองหลวง*(กรุงเทพมหานคร)* ว่า "บางกอก"

ภายหลังนั้นมาอีกเมื่ออายุข้าพเจ้าได้ห้าสิบเศษ ๆ หกสิบหย่อน ตกมาตอนนี้ดูค่อนข้างแก่เสียแล้ว จึงมาเล็งเห็นว่า "ร่างกายก็ทุพพลภาพลงมาก ความเห่ออยากทะเยอทะยานในสิ่งอะไรก็เสื่อมถอยน้อยลง" ถึงความทรงจำ[๑] แต่ก่อนที่เคยแม่นยำดี มาเวลานี้ก็เคลื่อนคลาดหลง ๆ เลือน ๆ ได้หน้าลืมหลัง ทั้งสติปัญญาก็หย่อนทรามมึนชาไม่เฉียบแหลมเหมือนแต่ก่อน เรี่ยวแรงก็ดูผ่อนลดน้อยถอยผิดไปทุกสิ่งทุกอย่าง "เออ! สังขารเรานี่หนา? ช่างเป็นของไม่ยั่งยืนเที่ยงแท้แน่ลงตรงไหนได้จริงหนอ?"

ทีนั้นก็มาเกิดเห็นอีกหน่อยว่า "เวลานี้เราจะทำการต่อไปคงไม่ตลอด บางทีจะทำให้เสียการเสียงานของเขาได้อยู่ เพราะมันแก่มากเสียแล้ว เออ! พ่อเจ้าประคุณ คนแก่นี้มันยากหนาพ่อ จะทำอะไรมันก็ไม่ใคร่แคล่วคล่องว่องไวเหมือนคนหนุ่ม ถ้าขืนทำไปลงท้ายก็มักจะต้องถูกติถูกว่า แก่แล้วไม่อยู่ตามแก่ ยังมามัวทำเซ่อซ่า เร่อร่า รุ่มร่าม งุ่มง่าม เซอะซะ ถ้าไปถูกเข้าอย่างนี้ละก็ตายละพ่อเจ้าประคุณ"

ข้าพเจ้าถึงแก่ก็จริงรู้ตัวดอกหนาพ่อ มิใช่จะไม่รู้เมื่อไร อย่าเพ่อสบประมาทก่อน ถึงแก่จะทำอะไรไม่ใคร่ได้ก็จริง แต่ก็ยังรู้ยังเห็นอยู่มากกว่ามาก ทำไมกับคนหนุ่มถ้าไปโดนที่หนุ่มแต่ตนจนแก่ความ อ่อนแก่ความดูก็งาม จะต้องถามต้องพึ่งคนแก่ จะสู้คนแก่ไม่ได้ดอกกระมัง เว้นแต่หนุ่มแต่ตัวแต่ใจแต่อะไรนั้น รอบรู้มากเช่นนั้น แก่จะต้องยอมแพ้หนุ่มสู้หนุ่มไม่ได้ ข้าพเจ้ามาคิด ๆ ถึงเรื่องตัวข้าพเจ้าเองขึ้นมา ดูก็ยากนักยากหนา ฮึ! ออกเสียดีกว่าอยู่ ไหน ๆ เราก็เป็นผู้มีชื่อเสียงดีอยู่แล้วไม่มีเสียหายอันใด อ้ายเรื่องที่จะโหมตะเกียกตะกายหมายคำนึงถึงลาภผลอะไรต่อไปนั้น คิดขึ้นมาแล้วก็ไม่น่าจะปรารถนาเลย เพราะถึงจะทำได้ก็คงไม่ดี ถึงทำดีก็คงไม่ได้ ถึงทำไปก็คงไม่กี่วัน สังขารก็จวนพลันที่จะดับสับเวลาเหมือนไม้ใกล้ฝั่ง ควรเราจะเหลียวดูข้างหลังไว้ดีกว่ามุ่งไปทางหน้า พลาดท่าจะได้พอประทัง บุราณว่า "๔ เท้ายังมีเวลารู้พลาด นักปราชญ์ยังมีเวลารู้พลั้งรู้เผลอเหมือนกัน" นับประสาอะไรแก่เราผู้มีกิเลสหนา ถึงจะมีปัญญาแลความรู้ก็เสมอเท่านั้น ที่สุดถึงจะรู้ทันรู้เท่าก็เพียงเท่านี้จะหมายดิบดีไปถึงไหน ไม่ได้การ...ไม่ได้การกลับใจเสียใหม่เถอะเรา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ถึงความจำทรง"

ข้าพเจ้าเห็นอย่างนี้จึงได้ลาออกจากตำแหน่งกัปตันกลับมาอยู่บ้านตามเดิม เออ! ไหน ๆ ก็ได้เล่าความทุกข์ยากสู่ท่านทั้งหลายฟังเพียงนี้แล้ว มาหวนคิดถึงความหลังอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องประหลาดอยู่ แต่อายุข้าพเจ้ามาก็พึ่งได้พบปะครั้งนั้นครั้งเดียว แลได้ถูกแก่ตัวข้าพเจ้าเองด้วย ไม่ได้ไปลอกคัดตัดตอนจำลองมาจากใครเลย จะขอเล่าต่อแสดงข้อความวิบากสู่ท่านทั้งหลายฟังพอแก้รำคาญ แลพอได้เป็นพยานแห่งความสุจริตในเรื่องที่จะเล่านี้ด้วย แต่ข้าพเจ้าจะขอบอกออกตัวเสียก่อนว่า "ในเวลานั้นเป็นความสัตย์ ข้าพเจ้ามีน้ำใจใสสุทธิ์มั่นในทางสุจริตมิได้คิดอย่างใดเลยจริง ๆ" เวลานี้ก็แก่มากแลกาลก็นานมาแล้ว ถึงจะเล่าไปก็คงหลงลืมพลั้งพลาดขาดเกินบ้าง ขอได้โปรดอภัยอย่าถือโทษแก่ข้าพเจ้าผู้มีอายุอันคร่ำคร่านี้เลยเจ้าประคุณ!

คือเมื่อเวลาที่ล่วงมาแล้ว ๑๐ ปีเศษ ในเวลาวันหนึ่งเมื่อเรือเมล์ที่ข้าพเจ้าบังคับการอยู่นั้น ได้แล่นออกไปกลางทะเลคะเนตามแผนที่ราวอีกวันหนึ่งก็จะถึงท่าเมืองสิงคโปร์อยู่แล้ว ในเวลาบ่ายจวนเย็นวันนั้นเอง ข้าพเจ้ากำลังยืนอยู่บนดาดฟ้าชั้นบนเพื่อจะตรวจดูอะไรต่ออะไร? ตามธรรมเนียมของข้าพเจ้าเสมอทุกวันมา

ในทันใดนั้นเจ้าต้นหนที่หนึ่งเดินตะลีตะลานขึ้นมาหาข้าพเจ้า แล้วส่งภาษาว่า "ใต้เท้าได้โปรดเถอะขอรับ เดี๋ยวนี้เกิดความขึ้นเรื่องหนึ่ง คือเจ้ากะลาสีคนหนึ่งทำผิดข้อบังคับตามหน้าที่ จะตัดสินลงโทษอย่างไร? แล้วแต่ใต้เท้าจะโปรด"

ข้าพเจ้าจึงว่า "เรื่องราวมันเป็นอย่างไรกัน เล่าไปให้ข้าเจ้า[๑]ฟังก่อนซีพ่อคุณจึงจะตัดสินได้"

"รับประทานเจ้ากะลาสีคนหนึ่ง *(ต่างว่า)* ชื่อ **"อ้ายมัน"** รูปร่างอ้วนท้วนล่ำสันใหญ่โตกว่าคนในลำเรือนี้หมด มันเชื่อดีอวดดีอย่างไรไม่ทราบ? ไปแผลงฤทธิ์ทุบตีเอากะลาสีอีกคนหนึ่ง มีบาดแผลป่วยเจ็บสะบักสะบอมมาก กระผมได้ห้ามปรามมันไว้มันก็ไม่ฟัง ยังกลับมาฮึดฮัดทำท่าถมึงทึงจะเล่นเอาผมเข้าด้วยเสียอีก กระผมกลัวมันจริง ๆ เวลาที่มันเป็นบ้าโทโสโมโหอะไรของมันนั้น แต่ลำพัง

---

[๑] ข้าพเจ้า เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ผู้เรียบเรียงเขียนว่า "ข้าเจ้า" แสดงว่าผู้พูดอ่อนอาวุโสกว่าผู้ฟัง แสดงถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน

ผมคนเดียวก็ไม่กล้าไปรอหน้ามันได้ดอก นี่หากได้สรั่ง[๑]แลกะลาสีหลายคนช่วยกันห้ามปราม เห็นมันดื้อดึงจับมันมัดโยงไว้ที่เสาดาดฟ้าข้างแคมเรือโน่นแน่ะขอรับ เป็นการทำโทษมันที่นอกละเมิดเกิดทะเลาะวิวาทกัน ผิดข้อบังคับของใต้เท้าขั้นหนึ่งแล้ว แต่ข้อที่มันทุบตีกะลาสีให้มีบาดแผลป่วยเจ็บเสียเวลาทำการงานนั้น ใต้เท้าจะโปรดให้ทำโทษสถานใด ?"

ข้าพเจ้าจึงว่า "อ่อ! มันก็ไม่ยากบาก[๒]อะไรนี่ต้นหนเอ๋ย กะการเล็กน้อยเท่านี้ ข้าเจ้าจะสั่งให้เจ้าทำได้ว่า 'ถ้ามันผิดจริงก็ลงโทษทัณฑ์[๓]เสียแต่พอเข็ดหลาบเสมอสัก ๒๐ ทีก็จะได้กระมัง' ให้มันรู้สำนึกตัวมันไว้จะได้ไม่ละเมิดต่อไป"

ข้าพเจ้าสั่งแล้วก็เข้าใจว่า "ต้นหนเขาคงทำตามคำสั่งของข้าพเจ้า" เป็นเสร็จธุระในเรื่องที่ได้ตัดสินความเป็นครั้งแรก ในระหว่างที่ข้าพเจ้าได้บังคับการในเรือนั้นมา

ครั้นเรือมาถึงท่ารุ่งขึ้นเวลาเช้า เจ้ากะลาสีคนที่ถูกทำโทษนั้นเองเดินกุบกับมาหาข้าพเจ้า เวลาข้าพเจ้ากำลังรับประทานกาแฟกับขนมปังคามืออยู่ หยุดชะงักแลดูเจ้ากะลาสีคนนั้น เขายอบตัวลงคำนับแล้วพูดว่า "รับประทานผมขอกราบเรียนใต้เท้าว่า 'ผมไม่สมัครที่จะรับทำการในใต้เท้าต่อไป' ผมจะขอลาออกเพื่อจะหาการทำที่อื่น"

ข้าพเจ้าจึงว่า "เออ! ก็เอ็งไม่สมัครจะทำแล้ว ข้าจะไปกดคอเอ็งไว้ได้เมื่อไรเล่า? ตามแต่ใจเอ็งซี ข้าไม่ขัดขวางดอกไปเถอะ ไป! จะไปทำที่ไหนก็ตามใจสมัคร กะคนยัง[๔]เอ็งเป็นลูกจ้างนี่วะ ไม่มีความผิดเป็นข้อขัดข้องแล้ว จะออกเมื่อไรก็ออกได้ ข้าไม่ว่าเอ็งดอก ไปเถอะ ...ไปเถอะ!"

ข้าพเจ้าแลดูหน้าท่าทางกิริยาเจ้ากะลาสีคนนี้ ดูเหมือนมันจะโกรธเคืองใครมาสักพันปี ท่วงทีโฮกฮาก อ้าปากขึ้นตอบข้าพเจ้าว่า "ดีแล้ว... ดีแล้ว! ใต้เท้าเมตตาครั้งนี้...ก็ดีแล้ว..."

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สะหรั่ง" ซึ่งเป็นการออกเสียงของคำตังกล่าว คำว่า "สรั่ง" เป็นคำเปอร์เซีย หมายถึง หัวหน้ากะลาสี

[๒] ความตรงนี้น่าจะเป็น "ยากลำบาก"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "โทษทวน"

[๔] คือ อย่าง

อุบ๊ะ ! อ้ายหมอคนนี้ชอบกลยังจะมาเซ้าซี้พูดร่ำไปอยู่อีก ข้าได้บอกเอ็งแล้วไม่ใช่หรือว่า 'ไปเถอะ...ไปเถอะ แน่ะแฮะ ! เอ็งอย่าพูดมากนะ จะทำให้เสียเวลาของข้าในที่ไม่ควร ข้าไม่ชอบ ไปน่ะ ไป๊ !"

ดูท่ามันเหมือนจะโกรธข้าพเจ้าว่า "ข้าพเจ้าไม่ชอบมันแล้วไล่มันหรืออย่างไร ? มันออกได้ก็ลงเรือขึ้นเมืองไปเงียบ"

ข้าพเจ้าเข้าใจว่า "ถึงมันจะโกรธก็ช่างมัน มันจะทำไมใครได้ ?" เราไม่โกรธตอบมันแล้วจะมีบาปกรรมอะไร ? มันไปแล้วก็แล้วกันไปเท่านั้นเอง

แล้วต่อมาไม่กี่วัน ถึงคราวที่เรือลำนี้จะต้องออกจากสิงคโปร์ ข้าพเจ้าก็สั่งให้ออกตามเคย ตลอดมากระทั่งถึงฮ่องกงแลบางกอกในเที่ยวนี้ก็ไม่มีเหตุการณ์อะไร ? ต่อนั้นมาอีกคะเนราว ๖ เดือนเศษ ในระหว่างนั้นเรือก็เดินไม่หยุดไปมาเสมอตามปรกติเวลา จนมาถึงเที่ยวที่จะมีเหตุนั้น คือเมื่อเดือนกันยายน ร.ศ. ๙๙[๑] พอเรือถึงฮ่องกงข้าพเจ้าก็สั่งให้ทำตามเคย ในเที่ยวนั้นเองเมื่อเรือจวนจะกลับข้าพเจ้าเห็นว่าสิ้นธุระการงานเป็นเวลาว่างแล้ว พอตะวันบ่ายข้าพเจ้าก็แต่งตัวตามแบบกัปตันเรือ ขึ้นไปเดินเล่นตามถนนในเมือง เดินชมดูสินค้าข้าวของที่เขาวางขายตามร้าน แลดูผู้คนเดินไปมา แต่งตัวสวย ๆ งาม ๆ ก็มี ที่ขึ้นรถกูบรถเก๋งขับขี่เที่ยวเล่นตามสบายของเขาก็มี ที่พาลูกพาเมียไปดูการเล่นตามสนามหญ้าเป็นหมู่ ๆ ก็มี เลือกดูเลือกชมเล่นตามชอบใจ ล้วนแต่ท่านผู้ดี...ผู้ดี มีแต่ท่านเศรษฐีแลพ่อค้าใหญ่ ท่านนักเล่นทั้งนั้น คนเลวไม่ได้ปะปน ข้าพเจ้าดูเพลินแล้วเดินเรื่อยมาจนเกินพันหมู่ตึกหมู่ตลาดไปอีกมากจนไม่ใคร่จะมีคนเดิน ตามถนนที่ข้าพเจ้าเดินไปนั้นถ้าจะเดินต่อไปอีกก็ตรงขึ้นเขาทีเดียว เวลาเย็นร่มสบายเดินไม่ใคร่ร้อน ข้าพเจ้าเห็นมาไกลมากแล้วหวนคิดขึ้นมาได้ก็หันหน้ากลับ กลับเดินมาไม่ทันได้กี่ก้าวได้ยินฝีเท้าคนเดินมาข้างหลังดังอ๊อด ๆ ข้าพเจ้าเหลียวดูเห็นเป็นคนสุภาพอย่างธรรมดาคนเดินทาง "ช่างเขาเถอะ !" แล้วข้าพเจ้าก็ค่อย ๆ เดินตามสบาย ข้าพเจ้าเป็นคนไม่สู้ชอบนักกระบวนยากล้องแลยามวน[๒] แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ขาดตัวมีติดเป๋า[๓] เสมอ อยากขึ้นมาก็สูบ ไม่อยากก็แล้วไป ไม่ติดกับใคร เวลานั้นออกนึกอยาก จะเห็นเพื่อนที่รักของข้าพเจ้า กล่าวคือกล้องอันหนึ่งเป็นรูปคนทำด้วยฟองน้ำมีอำพัน

---

[๑] รัตนโกสินทรศก ๙๙ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๒๓

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ม้วน" ในที่นี้น่าจะเป็น "มวนยาเส้นสำหรับสูบ"

[๓] คือ กระเป๋า

ยาวเป็นอย่างดีที่หนึ่ง ข้าพเจ้าสั่งมาไว้ใช้สำหรับตัว ข้าพเจ้าเข้าใจว่า "เด็กของข้าพเจ้าที่เรือเขาคงใส่มาในเป้าเสื้อด้วย" ข้าพเจ้าคลำดูพบก็ควักขึ้นมาหยิบยาใส่จุดสูบเล่น เดินพลางสูบมาพลางเป็นอย่างรักของข้าพเจ้ามาก จะแลดูอำพันหรือ? ก็แดงก่ำราวกะน้ำพลอยโกเมนอย่างสุกใส แลเห็นเส้นข้างในที่ผ่านขาวราวกะเมฆที่ลอยอยู่บนอากาศเป็นก้อน ๆ สลับซับซ้อนเป็นชั้น ๆ น่าชม! จะแลดูฟองน้ำหรือยางยาก็จับดำมัน เป็นเงาโง้งตลอดกระทั่งผิวนอกสม่ำเสมอไม่มีกระด่ำกระด่าง[๑] งามเสียจริง ๆ ข้าพเจ้าจะจับถือแต่ละทีต้องเป็นอย่างถนอมกลัวจะเสียผิวเสียพรรณ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงรักมากเสมอเพื่อนคนหนึ่ง ถ้าถึงเวลาจะสูบกล้องแล้วเว้นที่จะพิศจะชมความงามของเขาไม่ได้เลย

ข้าพเจ้าเป็นอย่างสบายใจมาก เดินสูบกล้องควันฉุย ๆ มาไม่รู้จักเหนื่อย ประเดี๋ยวฝีเท้าที่ข้าพเจ้าได้ยินข้างหลังนั้นใกล้เข้ามา...ใกล้เข้ามา ข้าพเจ้านึกว่า "ช่างเขาเถอะ เพื่อนเดินทางด้วยกัน" เขาจะรีบไปก่อนเราก็ช่างเขา เราไปตามสบายของเราก็แล้วกัน ประเดี๋ยวได้ยินฉับ ๆ ถี่ ๆ เข้ามา

ข้าพเจ้าจึงมานึกว่า "อุบ๊ะ! เจ้าหมอคนนี้เขาจะรีบร้อนไปข้างไหนนี่พ่อเหย[๒]! หรือจะมาเดินแข่งฝีเท้าอวดดีกับข้าก็มาซี... ฮึ! ช่างเขาเถอะ!"

ข้าพเจ้าลืมคิดระวังตัวมัวสูบกล้องเพลินไป ประเดี๋ยวเดียวอ้ายคนที่เดินข้างหลังนั้นเองตรงมาถึงตัวข้าพเจ้าเสียแล้ว มันมาถึงก็รวบรัดมัดมือข้าพเจ้าทั้งสองไว้แน่นโดยกำลังแรงของมัน ข้าพเจ้าจะดิ้นจะสะบัดจะวัดจะแว้งอย่างไรก็ไม่ออก ข้าพเจ้าเต็มอึดอัดขัดใจเต็มที อารามที่แค้นขัดใจเล่นเอาไม่คิดเสียดายเพื่อนที่รักเมื่อตะกี้นี้เลย วัดไปเหวี่ยงมาประเดี๋ยวกล้องของข้าพเจ้าหลุดออกไปจากปากพลัดตกถูกดินแตกกระจาย ข้าพเจ้าออกฉุนโกรธร้องว่า "อุบ๊ะ! ใครนี่พ่อเหยมาเล่นรังแกอย่างนี้ก็ไม่ชอบนะ" นี่ล้อหรือจริงน่ะ บอกให้รู้ตัวบ้างซี นี่เล่นกันท่าใดดังนี้ไม่ดีนะ ปล่อยน่ะจะมารัดมัดกันไว้เป็นอย่างกบ ข้าไม่ชอบนะ ปล่อยซี พ่อเหย? ประเดี๋ยวก็จะโกรธขึ้นมาบ้าง เล่นข่มเหงน้ำใจกันเปล่า ๆ เห็นดีหรือพ่อเหย ข้าพเจ้าเหลียวหน้าจะดูให้รู้จักว่า "ใครหนอช่างมาเล่นสัปดนปนปี้อย่างนี้?" เท่านั้นมันก็พอดวัดเอาข้าพเจ้าล้มลงทั้งยืน เสมอต้นตาลโค่นดังตึงใหญ่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กะด่ำกะดาก" คำว่า "กระด้ำกระด่าง" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง สีไม่เหมือนกัน ด้า ๆ ด่าง ๆ

[๒] เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกับคำว่า "เอ๋ย"

ข้าพเจ้าลงนอนแผ่แลดูอ้ายหมอคนนั้นจำได้ว่า "เจ้ากะลาสีคนใช้ของข้าพเจ้าที่มันลาออก *(คืออ้ายมัน)* นั่นเอง"

ข้าพเจ้าออกยิ้มแหะ ๆ คลายโกรธขยับจะลุกขึ้น "ที่ไหนล่ะมันกระโดดขึ้นคร่อมข้าพเจ้าไว้ทั้งตัว เสมอเอาครกหินใบใหญ่มาวางไว้บนหน้าอกก็ไม่หนักปาน" ค่าที่ตัวมันโตใหญ่เหลือเกิน แต่เท่านั้นแล้วยังไม่พอ มันกลับเรียกเพื่อนของมันมาอีกห้าหกคน มาถึงบ้างก็มัดมือ บ้างก็มัดเท้าข้าพเจ้าไว้อย่างแน่นหนา ถึงจะมีปัญญาหรือเวทมนตร์ก็แก้ไม่ไหว

"ข้าพเจ้าเอะใจ "เอ๊ะ! อ้ายพวกนี้จะเล่นข้าท่าใดนี่พ่อเหย พากันมาถึงก็กลุ้มรุมมัดผูกข้าเล่นตามชอบใจ ราวกะข้าเป็นไม้ขอนก้อนดินก็ไม่ปาน" ข้าพเจ้าจึ่งว่า "นี่เอ็งจะพาข้าไปข้างไหน ?"

เจ้ากะลาสีคนนั้นขบเขี้ยวเคี้ยวฟันคำรามดังหื้อ ๆ ตอบข้าพเจ้าว่า "กูจะพามึงไปขึ้นสวรรค์น่ะซีวะ วันนี้เป็นลาภใหญ่ของมึงแล้ว มึงจะได้เคยขึ้นสวรรค์แล้วหรือ ?" แล้วมันก็ช่วยกันแบกหามพาข้าพเจ้าไปกลางทุ่ง พอถึงมันก็ค่อย ๆ วางข้าพเจ้าลงไว้บนยอดหญ้าอันอ่อนนุ่มราวกะที่นอนสำลีที่ข้าพเจ้าเคยนอนในลำเรือ ข้าพเจ้านอนเหยียดอย่างสบายไม่กระดุกกระดิกแลดูมันเฉย ข้าพเจ้านึกว่า "ดูทีหรือมันจะทำท่าใดกัน ?"

แล้วข้าพเจ้าก็สัปดนถามมันว่า "เมื่อไรเพื่อนมนุษย์ทั้งหลายเหล่านี้จะพาให้ข้าเจ้าขึ้นสวรรค์ล่ะพ่อ"

มันตอบว่า "ประเดี๋ยวเถอะมึงอย่าร้อนใจเลยคงได้ขึ้นดอก กูคอยมึงมานานแล้วไม่สมนึกเลย มาวันนี้เป็นบุญของกู เป็นกรรมของมึง"

ข้าพเจ้าจึ่งว่า "ไหนว่าจะพาข้าเจ้าขึ้นสวรรค์แล้วทำไมถึงว่า 'เป็นกรรมของมึงด้วยเล่า' ถ้าเช่นนั้นข้าเจ้าผู้จะได้ขึ้นสวรรค์มิเป็นคนมีกรรม ไม่ใช่เป็นคนมีบุญดอกหรือพ่อ ?"

"มึงอย่าพูดเพ้อเจ้อเป็นคนหมดสติมากไปเลยน่ะ ประเดี๋ยวก็จะได้เห็นกันดอก นี่มึงยังไม่รู้สำนึกตัวอีกหรือ ?"

"เปล่าพ่อ! ข้าพเจ้ายังไม่รู้ต้นสายปลายเหตุเลย พ่อช่วยวานเล่าชี้แจงให้ข้าเจ้าเข้าใจหน่อยเถอะ"

"แน่ะเฮ้ย ! อ้ายกัปตัน กูจะบอกมึงให้รู้สักหน่อยว่า 'กูเจ็บแค้นมึงเหลือเกินแทบเลือดตากระเด็น ค่าที่มึงสั่งให้ต้นหนทำโทษกู' ถึงกูจะผิดจริงกูก็ยังว่าได้ว่า 'มึงผิดยิ่งกว่ากูเพราะที่มึงไม่ได้ไต่ถามกูบ้างเลย เชื่อฟังแต่ต้นหนข้าง

เดียว' มึงรู้ไหมอ้ายต้นหนกับกูเป็นคนไม่ชอบกันมานาน มันเกลียดกู มันหาความใส่กู มึงเชื่อมันสั่งให้ทำโทษกู กูจึงเจ็บใจแค้นใจมึงนัก กูจะฆ่ามึงเสียอย่างอ้ายคนร้ายฆ่าคนทั้งปวง มันก็ไม่ประหลาดอะไร? ไม่เป็นที่เต็มใจพอใจของกู กูอยากจะฆ่ามึงอ้ายอย่างที่กูคิดไว้ว่า 'จะไม่ให้เลือดเนื้อกระดูกของมึงตกอยู่ในพื้นแผ่นดินเลยจนนิดเดียว'

กูอยากจะให้มึงตายหายสาบสูญไปบนฟ้าไม่ต้องกลับลงมาเป็นเหยื่อแก่แร้งแก่กาได้ นั่นจึ่งจะเต็มความปรารภของกู กูได้ตระเตรียมเครื่องมือไว้คอยท่าสำหรับฆ่ามึงมานานแล้ว คือกูจะมัดตัวมึงผูกติดกับลูกบัลลูน[๑] *(โคมลอย)* ปล่อยได้ลอยขึ้นไปบนฟ้า ไปตายเอาข้างหน้านั้นเถิด แต่มึงอย่าเสียใจว่า 'กูไม่เมตตาปรานีมึง' กูได้คิดแล้วว่า 'กูจะทำความพอใจให้แก่มึงสักอย่างหนึ่ง' ในขณะเมื่อมึงจะระเห็จตามลูกบัลลูนขึ้นไป แต่กูไม่รู้ว่า 'จะเป็นที่ถูกอารมณ์ของมึงหรือไม่?' อย่างไรหวาอ้ายกัปตัน? จะพูดอย่างไร? ก็ว่าไป"

"เออพ่อ! จะให้พูดอย่างไรก็จะพูดได้ดอก แต่กลัวจะไม่ถูกใจของพ่อ จะกลับทำให้พ่อโกรธมากขึ้นเปล่า ๆ ข้าเจ้าจะทนนิ่งไม่พูดอะไรเลย ถึงว่าไหน ๆ ก็จะตายเพราะฤทธิ์เดชของพ่อแล้ว ถึงกระนั้นข้าเจ้าก็ไม่สู้เสียใจนักดอกพ่อ เพราะถึงพ่อจะไม่ฆ่าข้าเจ้าให้ตายวันนี้ ต่อไปวันหน้าข้าเจ้าก็คงตาย มิตายอย่างใดก็อย่างหนึ่ง คงต้องตายวันยังค่ำ ที่สุดถึงข้าเจ้าจะร้องขอให้พ่อเมตตาปรานีให้ทานชีวิตไว้สักครั้งหนึ่ง ก็ที่ไหนพ่อจะเห็นด้วย"

พ่อก็ร้องอยู่ดัง ๆ ว่า "ชีวิตของข้าเจ้านั้นพ่อต้องการอยากจะให้ตายให้ดับเพราะความแค้นของพ่อ ข้าเจ้าไม่ขอลดขอหย่อนพ่อแล้ว ตามใจพ่อเถิดจะทำอย่างไรก็ตามถนัด? แต่อยากจะขอถามว่า 'ที่พ่อจะทำความพอใจให้แก่ข้าเจ้าสักอย่างหนึ่งนั้น พ่อจะทำเป็นอย่างไร?' ข้าเจ้าอยากรู้ตรงนี้นิดเดียว"

"อ่อ! อ้ายกัปตัน กูคิดว่า 'ถ้ากูผูกมึงไว้กับลูกบัลลูนมั่นแล้วกูจะให้อาหาร *(ที่อย่างมึงเคยกิน)* แก่มึง เพื่อไปกินกลางทางเมื่อเวลามึงนึกอยากหรือหิวขึ้นมา คะเนสักสองสามเวลาแต่พอได้ดับความกระวนกระวาย หรือจะว่าแต่พอได้มีกะใจชมเขาชมไม้แลบ้านเมืองตามที่มึงจะปรารถนาดู ก็จะได้ดูเล่นชมเล่น

---

[๑] balloon บัลลูน หรือบอลลูน ต้นฉบับเขียนว่า "บาลูน" คือ ลูกกลมขนาดใหญ่ ลอยได้เพราะบรรจุแก๊สที่เบากว่าอากาศ

เป็นขวัญตาตามประสาของมึง ไหน ๆ ก็จะต้องตาย จะไปตายโดยเหี่ยวแห้งเต็มทีเช่นนั้นจะดีหรือ ? เมื่อได้เห็นอะไร ๆ สิ่งที่แปลกประหลาดแล้ว ถึงตายกูก็คิดว่า 'จะได้เป็นเศษกำไรของมึงเองดีไหมล่ะ' กูคิดอย่างนี้จะพอใจไหมอ้ายกัปตัน"

"คำหนึ่งก็อ้าย ๒ คำก็อ้าย เวลานี้พ่อจะเรียกอ้ายหรืออีอย่างไร ? ก็ได้ทั้งนั้น ถึงพ่อจะขู่คำรามเคี่ยวเข็ญอย่างไรก็ได้เหมือนกัน ? อำนาจเหนือความเป็นความตายจำเพาะแห่งตัวข้าเจ้าก็อยู่แก่พ่อแล้ว พ่อจะทำให้เป็นผักต้มขนมย้ำอย่างไร ? ก็ไม่มีใครว่าพ่อได้ แต่การที่พ่อคิดจะให้อาหารไปกินกลางทางพอดับความกระวนกระวายแลได้ชมอะไรบ้างเล็กน้อยนั้นก็เป็นส่วนปรานีแก่ตัวข้าเจ้าอยู่ แลเห็นดอกพ่อ แต่ถึงพ่อจะไม่คิดไม่ทำให้ดังนั้น ? ข้าเจ้าก็คิดได้อยู่ว่า 'ความกระวนกระวายนั้นเป็นธรรมดา ถึงจะให้ไปกินก็ใช่จะพ้นความกระวนกระวายเมื่อไร ? แต่มันช้ากับเร็วกว่ากันหน่อยเท่านั้น' ตามใจพ่อเถิดไม่ขัดขืน แต่ข้อที่จะให้ชมอะไรเล่นนั้น ? ถึงไม่บอกข้าเจ้าก็จะต้องเป็นเช่นนั้น แต่มีความเสียใจอยู่หน่อยหนึ่งด้วย ข้าเจ้ารู้อยู่ว่า 'กำลังของลูกบัลลูนที่จะปล่อยขึ้นไปนั้นเร็วที่สุด' ข้าเจ้าจะไม่ทันได้ดูแลอะไรนักเพราะนัยน์ตาจะลายไปหมด"

"เออ ! ข้อนี้ก็จริงอยู่วา แต่ต้องอาศัยตั้งสติอารมณ์ให้ดีสักหน่อยก็พอจะได้ดูได้แลอะไรเล่นได้บ้างกระมัง"

"จะไปมัวตั้งสติอารมณ์ที่ไหนทัน เพราะความเร็วของลูกบัลลูนนั้นเร็วที่สุด จะมีก็แต่ใจหายใจคว่ำเท่านั้น"

"ทำไมมึงถึงว่าอย่างนั้น ?"

"ก็พ่อไม่รู้ดอกหรือว่าธรรมดาของความเร็วนั้นมันเป็นอย่างไร ?"

"ก็รู้อยู่บ้างดอก เมื่อกูยังเล็ก ๆ อยู่นั้นกูเคยกระโดดน้ำเล่น เมื่อเวลากระโดดจากที่สูงลงมาสู่ที่ต่ำนั้นมันเร็วจริง แลดูไม่ใคร่เห็นอะไร ? แลกูนึกว่าดูเหมือนทำให้ใจหายใจคว่ำด้วย กูรู้แต่อย่างนี้"

"มันก็เหมือนกันแลพ่อ ที่พ่อว่านั้นเป็นขาลงมา ที่ข้าเจ้าว่านี้เป็นขาขึ้นไป ฉันใดก็ฉันนั้นแหละพ่อ"

"ฮือ ! ก็เช่นนั้นจะทำอย่างไรดีละวะ ? เฮ้ย ! อ้ายกัปตัน กูเวทนามึงจริง ๆ อยากจะให้มึงได้ดูได้แลอะไรเล่นบ้าง ไหน ๆ ก็จะตาย แต่เวลานี้กูนึกไม่ออกคิดไม่เห็นว่า 'จะทำอย่างไรดี ? จึงจะสมความปรารถนาของมึง' กูยอมให้มึงคิดคิดได้อย่างไรบอกกู พอสมควรแก่กำลังกู กูจะช่วยมึง อ้าว ! จะคิดอย่างไร ? ก็รีบคิดเสียเร็ว ๆ อย่าช้านักตะวันไม่รอท่า"

"ดีแล้วพ่อ ที่พ่อให้โอกาสแก่ข้าเจ้าเช่นนี้ข้าเจ้าก็คิดอยู่ว่า 'ถ้าพ่อให้กล้องขึ้นไปด้วยกล้อง[๔] หนึ่งสำหรับเมื่อเวลาข้าเจ้าอยากดูจะได้ดูด้วยกล้อง' ทั้งจะได้เป็นคู่กับอาหารที่พ่อจะให้ขึ้นไปเป็นเสบียงกรังนั้นด้วย ถ้าพ่อสงเคราะห์ได้อย่างนี้มันก็เป็นอันเต็มสมความประสงค์ทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งพ่อแลข้าเจ้า ถึงพ่อจะเสียกล้องให้ แลข้าเจ้าจะเสียชีวิต *(ตาย)* ไปครั้งนี้ ดูก็ไม่น่าจะเสียดายด้วยกันแล้วเหมือนกับเป็นการแลกเปลี่ยนกันแลกันตรงๆ ข้าเจ้าคิดได้อย่างนี้พ่อจะเห็นด้วยไหม?"

"ฮือ! ก็ดีอยู่ดอกหวาที่มึงว่าเช่นนั้นกูก็พอจะปรานีได้อยู่ แต่กูก็ต้องคิดได้ว่า 'กูเสียกล้องไปกล้องหนึ่งก็เสมอซื้อชีวิตของมึงดวงหนึ่งเจียวหนา' เอา! ตกลง"

การที่ข้าพเจ้าได้โต้ตอบกับเจ้ากะลาสียอดพยาบาทมาเพียงนี้ ใครๆ ได้ยินได้ฟังเข้าแล้วก็จะต้องหมั่นไส้เกลียดน้ำหน้าข้าพเจ้าเหลือทน เพราะคงจะเล็งเห็นว่า 'ข้าพเจ้านี้ช่างบ้ากระไรหนอ? เวลาตายมาจ่อหน้า รู้สึกอยู่ว่า 'ไม่ช้าแล้วจะต้องตายเป็นแน่ แต่ไฉนจึงไม่รู้จักกลัวรู้จักเกรงภัยอันตรายนั้นเลย' ถ้าว่าเป็นอย่างคนธรรมดาทั้งหลายแล้ว เขาคงจะหาที่ยึดที่เหนี่ยวหรือที่พึ่งต่อไป อุตส่าห์สะกดอกสะกดใจระลึกถึงพุทธะ ธัมมะ สังฆะ ไม่วายคิดไม่วายปาก นี่หาเป็นเช่นนั้นไม่กลับมาวุ่นบ้าหาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเช่นนี้ ก็ควรปรับว่า 'เป็นคนไม่รู้จักบุญจักบาป หรือไม่รู้จักโลกจักธรรม'

ถ้าว่าเช่นนี้ข้าพเจ้าจะต้องขอขยายความคิดที่คิดเห็นเวลานั้น เล่าสู่ท่านทั้งหลายฟังเสียสักหน่อยพอแก้กันความวิมัติ[๕]สงสัยต่อไปว่า "ตามที่ข้าพเจ้าได้คิดได้พูดโต้ตอบกับเจ้ากะลาสีเช่นนั้น เมื่อกล่าวโดยย่อก็คือ ข้าพเจ้าเห็นว่า 'การที่เป็นไปแต่เพียงเท่านั้นยังไม่เป็นเวลาสำหรับมรณภัยแห่งตัวข้าพเจ้าเลย' แลกลับเห็นว่า 'บางทีจะกลายเป็นลาภอันประเสริฐของข้าพเจ้าเสียอีกกระมัง' เป็นความเห็นตรงกันข้ามเช่นนี้" เพราะฉะนั้นเมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวถ้อยคำอันใดออกไปนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่า 'ล้วนเป็นอุบายสำหรับแก้ไขการณ์ต่อไปภายหน้าทั้งนั้น'

ข้าพเจ้าเห็นการณ์ดังนี้จึงไม่สู้ทุกข์ร้อนอันใดนัก "โธ่! เรื่องตายนะเป็นของรู้อยู่ด้วยกันแล้วอย่าให้พูดมากเลย" แต่ก็อดปากอดพูดไม่ได้ ไหนๆ

---

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "คัน" ลักษณนามของคำว่า "กล้อง" ราชบัณฑิตยสถานกำหนดให้ใช้ว่า "กล้อง"

[๕] วิมัติ หมายถึง ความสงสัย ความเคลือบแคลง

ก็ได้พูดมาบ้างแล้วจะต้องพูดต่อให้ได้ข้อความเป็นเค้าเงื่อนต่อไป แล้วจึงค่อยจับเรื่องทีหลังก็ได้ คือทุกคนรู้แล้วไม่ใช่หรือพ่อเจ้าประคุณว่า "ความตายเป็นธรรมดาคู่กันกับความเกิด เกิดมาแล้วก็จะต้องตาย ใครจะล่วงความตามไปได้ก็ยังไม่เห็นมี จะผิดกันก็แต่ช้ากับเร็ว คือคนนั้นตายก่อนคนนี้ตายหลัง หรือมิฉะนั้นตามแต่เด็กบ้าง หนุ่มบ้าง แก่บ้าง แต่อยู่ในถึงเวลาของใครแล้วเป็นต้องตายทุกคน"

ก็นี่แลพ่อเจ้าประคุณ ความตายนี้ถ้าจะพูดไปก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งเทียวหนา คือถึงเรารู้ว่าจะต้องตาย แต่ความจริงเราก็ไม่ใคร่จะอยากตาย เพราะอะไร? เพราะมาตายไปเสียแล้วเป็นการตัดประโยชน์สำหรับตัวให้สูญไปด้วย เพราะฉะนั้นเมื่อเวลามีการป่วยเจ็บขึ้นมาแล้วก็จำเป็นจะต้องรีบร้อนรักษาพยาบาลกันไปก่อนเผื่อเป็นโอกาสถูกหยูกยาก็จะได้หายรอดตายมาได้ การที่รอดตายมาได้ถ้าพูดตามภูมิธรรมก็แปลว่ายังไม่ถึงที่ตาย ถ้าหากเราไม่รักษาปล่อยทิ้งไว้ให้ตายก็ยังมีคำห้อยท้ายพูดต่อไปได้อีกว่า "คือแปลว่าถึงที่ตาย"

ความจริงเป็นเช่นนี้ก็ยังเป็นเหตุที่จะชี้ให้เห็นผลต่อไปอีกหน่อยว่า "การที่รักษาพยาบาลกันนั้น ถ้าจะพูดตามภูมิโลกนิยมก็แปลว่าเป็นธรรมดาของมนุษย์เรา เมื่อเกิดการป่วยเจ็บขึ้นมาแล้วก็จำจะต้องรักษาพยาบาลกันไปตามประเพณีโลกที่เขาถือกัน แต่ข้อที่กลัวตายหรือไม่กลัวนั้นไม่ได้ยกขึ้นเป็นเหตุที่ใครจะควรกล่าว" พูดอย่างนี้ดูก็สมได้ทั้งเหตุทั้งผล หรือได้ทั้งโลกทั้งธรรม ข้อนี้ฉันใดก็เหมือนกับตัวข้าพเจ้าเมื่อมาพบภัยอันควรหวาดเสียว โดยที่เห็นว่า "จะเป็นช่องทำให้ถึงแก่ความตายได้ คล้ายกับการป่วยเจ็บเข้าแล้วก็ต้องเกิดมีความเห็นคิดแก้ไขไปตามธรรมดาโลกนั้นก่อน เผื่อจะยังรอดตายไปได้บ้าง" จะได้ไว้พูดให้สมตามภูมิธรรมว่า คือแปลว่ายังไม่ถึงที่ตายนั่นเองฉันนั้น"

ข้าพเจ้าไม่อยากจะพูดให้นอกคอกนอกทางไปเลย แต่เป็นทางที่จะทำให้ผู้ฟังสงสัยในคำที่กล่าว ก็ต้องพูดลาวไปตามเรื่องให้สิ้นความกังขา ความที่จริงดูจะเลื้อยเจื้อย[๑]มากไปหน่อย แต่ขออภัยเถอะไม่เช่นนั้นความก็จะรัวไม่ชัดเจน จะต้องยุติเดินท้องเรื่องต่อไปว่า

ต่อนั้นมาเจ้ากะลาสีเขารับปากว่า "จะให้กล้องแก่ข้าพเจ้า" แล้วเขาก็เรียกพวกเพื่อนของเขามาว่า "เฮ้ย! พวกเราช่วยกันผูกอ้ายกัปตันตัวดีเข้ากับ

---

[๑] คำนี้เขียนได้ทั้ง "เรื่อยเจื้อย" และ "เลื้อยเจื้อย" หมายถึง อาการที่พูดยืดยาว แต่มีสาระน้อย

ลูกบัลลูนจะได้ปล่อยมันเสียให้เสร็จธุระกันไปที"

เจ้าพวกเพื่อนมาถึงก็หามข้าพเจ้าไปวางยังลูกบัลลูนแล้วผูกรัดมัดบั้นเอวข้าพเจ้าติดไว้กับเชือกสาแหรก *(ห้อยก้น)* บัลลูนอย่างแน่นหนา แล้วก็แก้เชือกที่มัดมือแลเท้าข้าพเจ้าออก ข้าพเจ้าเวลานั้นถ้าจะเรียกให้สมแล้วเรียกว่า **"ท่านกัปตัน** *(ต่างว่า)* **ลูเวอน"** ไม่สมเลย ควรจะเรียกว่า "นักตลกบัลลูนละก็เหมาะดีทีเดียว เพราะไม่ผิดกับคนขึ้นบัลลูนเลยสักอย่าง เว้นแต่เครื่องแต่งตัว"

ทีนั้นเจ้ากะลาสีคนนั้นก็เอาอาหาร *(ที่เขาเตรียมไว้)* กับกล้อง ๑ กล้อง"มาส่งให้ข้าพเจ้า แล้วพูดเป็นทีเยาะเย้ยสั่งเสียแก่ข้าพเจ้าว่า "แน่ะ! ท่านกัปตันผู้ได้เคยเป็นนายเจ้าขา เวลานี้ท่านกับเราผู้ได้เคยเป็นข้า ใกล้ต่อการที่จะจากกันแล้วหนา" เราจะขอพูดสักหน่อยว่า "ถ้อยคำที่เราได้กล่าวล่วงเกินแก่ท่านมาเมื่อตะกี้นี้นั้นเราขออภัยเสียเถิด อย่าได้ถือเป็นกรรมเวรต่อไปเลย เราคิดๆ ขึ้นมาก็มีความสงสารท่านเหลือกำลัง แต่เป็นการจำเป็นที่เราจะต้องสั่งให้เขาปล่อยเชือกให้ท่านขึ้นไปในเดี๋ยวนี้เสียแล้ว"

ท่านกัปตันเอ่ย ! เราจะขอเตือนสติท่านสักหน่อยว่า "เวลาที่ท่านจะขึ้นไปลอยอยู่บนอากาศนั้น ท่านจะต้องตั้งสติอารมณ์ให้ดีที่สุดที่จะทำได้ทีเดียวหนา ถ้าไม่เช่นนั้นท่านจะได้รับความลำบากทนทุกขเวทนามาก" เราจะสั่งให้เขาปล่อยเชือกเดี๋ยวนี้ละนะ "ระวังตัว...ระวังตัว แน่ะ ! ท่านกัปตัน ไหน ๆ ก็จะจากกันแล้ว เราจะขอจับมือคำนับกับท่านพอเป็นเกียรติยศในการที่จากกันไปแลจะไม่ได้พบกันอีกต่อไปแล้ว"

พอเขายื่นมือมาเขาก็ลั่นวาจาสั่งให้เพื่อนของเขาปล่อยเชือก พอลูกบัลลูนขยับเขยื้อนจะลอยขึ้น ข้าพเจ้าก็ยื่นมือออกไปรับคำนับ พอจับกันมั่นลูกบัลลูนนั้นก็ลอยขึ้นไป ข้าพเจ้า ๒ มือรวบจับมือเจ้ากะลาสีเข้าไว้ แล้วก็พากันลอยขึ้นไปตามลูกบัลลูนทั้ง ๒ คน เจ้ากะลาสีอยู่ข้างจะอาการหนักมากเพราะข้าพเจ้าลากเอาขึ้นไปด้วย ลูกบัลลูนลอยขึ้นไป ๆ สูงขึ้นไป ๆ ทุกที ๆ เจ้ากะลาสีใจไม่ดี ดีแต่จะคิดร้ายให้ทุกข์เขาข้างเดียว ครั้นเขาเหนี่ยวเอาขึ้นไปเป็นเพื่อนม้วยด้วยสิ หมดสติไม่มีท่า เหวี่ยงเนื้อเหวี่ยงตัวดิ้นรนหมายจะให้หลุดให้พ้นจากมือ ข้าพเจ้าตัวสั่นเทา ๆ พูดเสียงเส่า ๆ "ปล่อย ! ปล่อย ! ท่านกัปตันปล่อยผม...ปล่อยผมเสียเถิด...

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "กล้องคันหนึ่ง" แต่ลักษณนามคำว่า "กล้อง" คือ "กล้อง"

ปล่อยผมเสียเถิด ผมเห็นไม่ดีเลยที่ท่านกัปตันจะเอาผมขึ้นไปด้วย ผมจะไปพลอยม้วยด้วยท่านกัปตันเปล่า ๆ ท่านกัปตันจงเวทนาแก่ผม ปล่อยผมเสียเถิด ไม่ปล่อยละก็ตายแน่แล้วขอรับ ตาย ๆ ! ตายแล้วครั้งนี้เจ้าประคุณ ! โปรดเอ็นดูผมด้วยเถิดเจ้าประคุณ"

ข้าพเจ้าจึงว่า "เอ็งลืมคำของเอ็งที่เอ็งพูดแก่ข้า บอกแก่ข้า ให้ข้าตั้งสติอารมณ์ให้ดีเมื่อตะกี้เสียแล้วหรือ ? คำนี้เป็นคำของเอ็งสั่งข้าเมื่อตะกี้ ข้าจะขอคืนคำนี้สั่งเอ็งบอกเอ็งว่า 'เอ็งจงตั้งสติอารมณ์ให้ดี เห็นท่วงทีจะไม่เป็นไรดอก ทั้งข้าจะไม่หลอกคิดร้ายหมายพยาบาทตอบแทนเอ็งเลย' ขอแต่เอ็งอย่าดิ้นรนร้อนใจไปให้มาก

ข้าอยากจะให้มือเอ็งอีกข้างหนึ่ง จับมือของข้าไว้ให้มั่น ถ้อยทีถ้อยเปลี่ยนกันเมื่อเวลาเมื่อยล้า แล้วจึงค่อยห้อยโหนตัวขึ้นมาจับเชือกให้ได้ทีหลัง แต่พอมานั่งบนสาแหรกเสียด้วยกันได้แล้ว ทีนี้จะเป็นอะไรไป ? แล้วช่วยกันคิดแก้ไขเห็นทีจะไม่ล้มตายดอกกระมัง อ้ายคำที่เอ็งร้องขอแก่ข้าจะให้ข้าปล่อย...ให้ข้าปล่อย ข้ากลัวว่า 'ข้าปล่อยให้เอ็งหล่นผ็อย[๑] ลงไปแล้วก็คงจะกระดูกหักคอหักตายเท่านั้นเอง ไม่มีท่ารอดได้เลยเพราะที่ขึ้นมาสูงเต็มทีแล้วหนา'

ความเดิมสิเอ็งปรารถนาจะมาให้ข้าตายเพราะความเจ็บแค้น ข้ายังไม่ทันจะตายให้สมหมายสมแค้น เอ็งจะมาด่วนร้องขอตายแทนข้าก่อน ดูมันยังกระไร ๆ อยู่มิรู้ ออมันเอ๋ย ! ชีวิตเป็นของหาได้ยาก ข้าไม่อยากจะทำตามคำของเอ็งร้องขอเลย ข้าเห็นว่า 'ข้าปล่อยลงไปเอ็งก็ตาย...ตายแท้ ๆ เทียวหนาออมัน' คิดดูเสียให้ดี อยู่อย่างนี้หรือทำตามคำข้าบอก ข้าว่าดูก็ยังเป็นท่าพอเป็นทางที่จะนึกรอดด้วยกันได้บ้างกระมัง"

เจ้ากะลาสีคนนั้นไม่ได้ฟังเสียงที่ข้าพเจ้าชี้แจงแนะนำนั้นเลย เอาแต่ดิ้นรนตีโพยตีพายโยนเนื้อโยนตัวไปไม่ได้หยุด ข้าพเจ้าเหลือสติกำลังที่จะคิดแก้ไขจริง ๆ เพราะแรงของข้าพเจ้าก็น้อยลง ๆ เหลือที่จะทรงทานความหนักของเจ้ากรรมนายเวรไว้ ด้วยอำนาจแห่งน้ำมือข้าพเจ้าทั้งสองให้มั่นต่อไปได้ เพราะตัวเจ้าหล่อนใหญ่โตมาก ทั้งส่วนตัวข้าพเจ้าหรือก็เหลือจะทรมาทรกรรม[๒] ด้วยหัวก็ห้อยลงมาทางดินเท้าชี้ฟ้า แลซ้ำมืดหน้ามัวตาแลอะไรไม่เห็น ใจก็เต้นริก ๆ จะเป็นอย่างเขา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ผอย" คำนี้เขียนได้ทั้ง "ผ๊อย" และ "ผล็อย" ผ๊อย หมายถึง อาการที่ร่วงหรือหล่นไปโดยเร็ว ผล็อย หมายถึง โดยเร็ว โดยพลัน

ว่า "เลือดลงหัวหรืออย่างไรไม่ทราบ? แล้วก็เลยเป็นลมผ็อยม่อย เผลอลืมสติราวกับหลับ"

เจ้ากะลาสีหลุดมือพลัดลงไปเมื่อไร? ก็ไม่รู้สึกตัวเลยสักนิดเดียว แล้วภายหลังก็ค่อยมีสติขึ้นทีละเล็กละน้อยจนรู้สึกสมประดีขึ้นมา จึงค่อยขยับเนื้อขยับตัวกลับขึ้นมานั่งบนสาแหรกได้ตามเดิม แล้วคิดถึงเพื่อนคู่ชีวิตขึ้นมาได้ เอะใจ "เอ๊ะ! เจ้ากะลาสียอดพยาบาทหายไปไหน เออ! นี่มิหลุดผ็อยตกลงไปแล้วซิพ่อมหาจำเริญ"

ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจแกล้งกลั่นสรรมาพูดเลย เป็นความจริงดังนี้แท้ๆ "พุทโธ่![๑] เจ้ากะลาสีเอ๋ย จะเป็นหรือตายอย่างไรก็รู้ไม่ได้? นี่กรรมเวรอะไรของเขานี่หนา ฮือ! เรื่องราวมันช่างสมกับคำที่ท่านว่า **"ทุกฺขโต ทุกฺขจานำ** ให้ทุกข์แก่ท่าน ทุกข์นั้นถึงตัว" นั้นไม่ผิด ได้แก่เจ้ากะลาสีคนนี้เอง"

ข้าพเจ้าผู้ที่จะรับทุกข์สิยังไม่ทันตาย เจ้ายอดสหายผู้ที่ให้ทุกข์กลับมาตายแทนก่อนแล้ว **"อยมฺภทนฺตา"**[๒] เห็นทันตาอย่างนี้เอง" ขอท่านทั้งหลายจงคิดดูเถิด กรรมใดที่ทำผิด กรรมนั้นก็ย่อมจะนำผลอันทุจริตมาสนอง ให้เห็นประจักษ์แก่ตาโลกดังนี้เป็นตัวอย่าง

เราท่านเกิดมาเป็นคนรู้เท่าทันสังขารฉันใดแล้ว ก็ควรหันเข้าหาทางสุจริตชอบธรรมไว้เถิด ไม่มีเสียเลยเสมอ "กำปั้นตีดิน[๓]" ไม่ผิดเป็นแน่ ถึงจะเห็นผลช้าแลเร็วนั้นก็ไม่ควรจะร้อนใจ ได้เมื่อไรก็เมื่อนั้น ถึงใครจะไม่เห็นก็แล้วไป ก็ยังเป็นทางที่นำผลอันชอบให้เกิดเมื่อภายหลัง เหมือนดังตัวข้าพเจ้าผู้ไม่ได้ตั้งจิตคิดประทุษร้ายแก่เจ้ากะลาสีคนนั้นเลย ผลอันนั้นก็นำให้ข้าพเจ้าเกิดเห็นช่องทางอันดี แล้วแก้ไขเอาตัวรอดมาบ้านได้ตามปัญญาของตนเอง จะพูดแต่เท่านี้ดูก็ยังสั้นไป จะพูดให้เห็นความต่อไปอีกหน่อยว่า "ข้าพเจ้าอาศัยที่ได้ใช้ปัญญาไว้แต่เดิมดังกล่าวมาแล้วเป็นหลัก กล่าวคือได้อาหารกับกล้องที่เจ้ากะลาสีให้มาเป็นผู้ช่วยเมื่อหิวขึ้นมาก็ได้กินพอประทังต่อสติปัญญา ส่วนกล้องก็ได้สำหรับส่องดูหนทางพอ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ทรมาทารกรรม" คำว่า "ทรมาทรกรรม" เป็นภาษาปาก หมายถึงทำให้ทนทุกข์ทรมานไม่รู้จักจบสิ้น

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ปู้โท่"

[๓] อ่านว่า อะ - ยำ - พะ - ทัน - ตา

[๔] เป็นชื่อเรื่องหนึ่งในนิทานวชิรญาณ เล่ม ๑ ฉบับพิมพ์รวมเล่ม ๑ - ๒ หน้า ๗๘

คะเนว่าจะสูงต่ำใกล้ไกลเพียงใด ? กับได้มีดที่ติดตัวของข้าพเจ้าอยู่เสมอเล่มหนึ่ง ซึ่งสำหรับได้เจาะลูกบัลลูนแบ่งลมให้ออกได้ทีละน้อย ๆ ค่อยผ่อนหย่อนลงมากระทั่งถึงดินจึงได้รอดพ้นจากความตายมาได้"

เออ! สิ้นเคราะห์ไปที ได้กลับมาเห็นหน้าลูกหลานแลเพื่อนฝูงบุญจริง ๆ

เทวดาเมอกุรีกับคนตัดฟืน[๑]

คนตัดฟืนคนหนึ่งได้ตกลงมาจากต้นไม้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ เผอิญขวานของเขาที่ตัดฟืนนั้นหลุดมือตกลงไปในแม่น้ำ เขาเสียใจมากด้วยขวานเล่มนั้นได้ตกน้ำหายไป เพราะเขาเป็นคนขัดสน เมื่อไม่ได้ฟืนไปขายเขาก็ต้องแสบท้องไม่ได้กินข้าว เขารู้สึกว่า "เขาขาดทุนขวานไปเล่มหนึ่งเหมือนเขาขาดทุนชีวิตไปส่วนหนึ่ง" เขาจึงนั่งร้องไห้ร่ำไรอยู่ริมฝั่งน้ำ

เวลานั้นยังมีเทวดาองค์[๒]หนึ่งชื่อ **"เมอกุรี"** ผู้เป็นเจ้าของในแม่น้ำนั้น เมื่อได้ทราบเหตุคนตัดฟืนนั่งร่ำพันร้องไห้อยู่เช่นนั้น จึงได้เข้าไปถามคนตัดฟืนก็ได้บอกเล่าเหตุของตนที่เป็นมาแล้วทุก ๆ อย่างให้เทวดาฟัง เทวดาจึงได้ดำน้ำลงไปเอาขวานที่ทำด้วยทองคำขึ้นมาให้ "ขวานนี้เป็นของท่านหรือ ?" เทวดาถาม

"ไม่ใช่ขวานของฉัน" คนตัดฟืนตอบ

แล้วเทวดาก็กลับดำลงไปอีก คราวนี้เอาขวานเงินขึ้นมาให้ "ขวานนี้เป็นของท่านหรือ ?" เทวดาถาม

"เล่มนี้ก็ไม่ใช่ขวานของฉันอีก" คนตัดฟืนบอก

เทวดาก็กลับดำลงไปอีกเป็นครั้งที่สาม คราวนี้ได้นำเอาขวานของคนตัดฟืนเล่มที่หายนั้นขึ้นมาให้ เทวดายังไม่ทันจะถาม คนตัดฟืนนั้นได้บอกโดย

---

[๑]หลวงภักดีอดิศัย *(ปาล วิมุตตกุล เมื่อครั้งมียรรดาศักดิ์เป็น "หลวงจันทรามาตย์").* **วชิรญาณ** ๖. : ๓๒ (พฤษภาคม ๑๑๖) : ๓๒๐๑ - ๓๒๐๒.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "คน" ลักษณนามของ "เทวดา" ไม่ใช่คน แต่เป็นเทพนั้นควรใช้ว่า "องค์"

เร็วว่า "เล่มนี้แหละเป็นขวานของฉัน"

เทวดาก็ชอบใจเขาเป็นอันมากเพราะเป็นความจริง ด้วยความซื่อสัตย์ของเขานั้น เทวดาจึงได้ให้ขวานแก่เขากับทั้งขวานทองคำแลขวานเงินอย่างละเล่มด้วย

ยังมีเพื่อนบ้านของคนตัดฟืนนั้นอีกคนหนึ่ง เมื่อได้ทราบเรื่องแล้วก็ตั้งใจอยากจะได้ขวานทองคำแลขวานเงินกับเขาบ้าง จึงได้ไปเที่ยวตัดฟืนที่ริมแม่น้ำเหมือนกับคนตัดฟืนนั้นเหมือนกัน แล้วแกล้งทำขวานตกลงในแม่น้ำ แลได้ทำ[๑] ร้องไห้ขึ้นด้วยเสียงอันดัง

เทวดาเจ้าของแม่น้ำนั้นเมื่อได้ยินเสียงร้องไห้เข้าก็มาอีก จึงถามชายคนนั้น ชายคนนั้นก็เล่าความให้ฟังเหมือนเช่นคนตัดฟืนเล่าทุก ๆ อย่าง เทวดาก็อุตส่าห์ดำน้ำลงไปเอาขวานทองคำขึ้นมาให้ แลได้ถามว่า "ขวานนี้ของท่านหรือ?"

คนผู้ชายนั้นก็รับเอาโดยเร็วเพราะความอยากได้

เทวดาจึงได้จับมือเขาเข้าไว้แล้วลงโทษไล่ไป ขวานทองคำนั้นก็ไม่ให้ทั้งขวานที่ตนแกล้งทำหายก็พลอยสูญไปด้วย

We should be truthful and honest always. "Honesty is the best policy."

เราทั้งหลายควรเป็นผู้มีความจริงแลความซื่อตรงเสมอ

"ความประพฤติที่เป็นคนซื่อสัตย์นั้นเป็นดีทีเดียว"

---

[๑] คำว่า "ได้ทำ" ในประโยคนี้ ผู้เรียบเรียงต้องการเน้นให้ชัดเจนว่าเป็นกิริยาที่แกล้งทำ *(ร้องไห้)* ตรงข้ามกับชายคนแรก โดยปรกติแล้วกิริยา "ร้องไห้" ไม่ต้องนำหน้าด้วยคำว่า "ได้ทำ"

เที่ยวรถไฟ[๑]

ช "วันนี้เป็นวันอะไรไม่ค่อยสบายใจ ไปเที่ยวรถไฟเล่นสักหน่อย"

ท *(ภรรยา)* "จะไปถึงไหน เมื่อไรจะกลับ ?"

ช "ไปที่ปากน้ำ พอบ่าย ๆ สักหน่อยก็จะกลับมา"

ท "ดีละ ไปถึงปากน้ำละก็เลยแวะเยี่ยมพ่อ อ แก้วยนะยะ"

ช "จะไปเยี่ยมพ่อ อ น่ะซิ ไม่เช่นนั้นจะไปทำอะไร ?"

ท จัดแจงหาหมากบุหรี่ให้พร้อม

ช หยิบหีบหมากซองบุหรี่ใส่เป้า[๒]เสื้อแล้ว "อ้าว ! ชะ ๆ เกือบลืมสำคัญ"

ท "เกือบลืมอะไร ?"

ช "เงินน่ะซิ ไหนหยิบมาให้ทีเร็ว ?"

ท "เอามาเท่าไร ?"

ช "สัก ๕ บาทก็พอ"

ท หยิบเงินส่งให้ ๕ บาท ช ใส่เป้าเสื้อเดินลงบันไดไปถึงสะเตชั่น[๓] รถไฟที่ตำบลหัวลำโพง[๔] ตรงขึ้นนั่งรถไฟ พอรถไฟถึงปากน้ำ ลงจากรถ เดินตรง

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "เรื่องเที่ยวรถไฟ," **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๓๗ (๒๒ มิถุนายน ๑๑๒) : ๔๓๖ - ๔๓๙.

[๒] กระเป๋า

[๓] Station สถานีรถไฟ

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "วัวลำพอง"

ไปหานาย อ

วันนั้นนาย อ กำลังมีละครแก้สินบน นาย ช โผล่ขึ้นไปบนเรือน นาย อ กำลังดูละครเพลิน เหลือบมาเห็นนาย ช "อ้อ ! เชิญ...เชิญ แหม้ ! ฉันคิดถึงบ่นอยู่เมื่อเช้านี้ทีเดียว พอบ่นก็พอมาถึง ไปไหนมาหรือยะ ?"

ช พุทโธ่ !" ฉันคิดถึงออก ว่าจะไป คอย ๆ ก็ไม่เห็น"

อ "เชิญรับประทานหมาก"

ช "จ๊ะ ขอบใจ"

อ เรียกภรรยา "**แม่** ผ จ่าหยิบบุหรี่ในซองเป้าเสื้อให้เร็ว ๆ หน่อย"

ช "ของฉันมีแล้วอย่าวุ่นวาย"

ผ หยิบซองบุหรี่ส่งให้ "นี่ย่ะ"

อ รับซองบุหรี่ใส่พานหมาก "เชิญลองดูบุหรี่อย่างนี้เขาดูบ้างซิยะ ของเขาพอใช้"

ช "ยี่ห้ออะไรนะยะ ?"

อ "ชื่อว่าหอมไม่ลืมหญ้า"

ช หยิบบุหรี่จุดเข้า ลองดู

อ "รสเป็นยังไงมั่งยะ ?"

ช ย่ะ พอใช้ได้"

อ ผินหน้าไปถาม ผ ภรรยา "นี่หล่อนจำได้ไหมล่ะ ?"

ผ ตอบ "คลับคล้ายคลับคลา ทานโทษเถอะ ฉันดูเหมือนพ่อ ช"

อ "ฮี...ฮี ! ใครเสียอีกเล่า ?"

ผ "แหม้ ! พับแผ่[๒]ชีฉันเกือบจำไม่ได้แน่ เมื่อมาครั้งก่อนนี้หนวดเคราไม่เห็นมี อุ๊ย ! นี่อะไรช่างทิ้งเอาไว้ออกรุ่มร่ามน่ารำคาญ[๓]"

ช "ทำยังไงได้จะโกนเข้าก็ออกคร้าม ๆ ไป เขาพูด ๆ อยู่ว่า 'โกนหนวดกระเทือนสายตามักทำให้ตามืด' ฉันกลัวตาจะมืดอย่างเขาว่าถึงต้องเอาไว้"

ผ "อุ๊ย ! พ่อ ช นี่แกพูดอะไร ? ฉันไม่เคยได้ยิน"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พุโท่"

[๒] คำสบถ น่าจะเขียนว่า "พับผ่า"

[๓] รำคาญ ผู้เรียบเรียงประสงค์เน้นเสียงของคำแสดงถึงน่ารำคาญอย่างมาก

ช "อ้าว ! ไหมล่ะแม่ ผ ไม่รู้อะไรก็พูดไปได้ซิ ถ้าตามืดเสียแล้วละก็จบละ"

อ "ฮีฮี...ฮีฮี ! พ่อ ช แกพูดจาชอบกลไม่เคยได้ยินเลยทีเดียวว่า 'โกนหนวดตามืด' หรือจะจริงดอกกระมัง ?"

ช "จริงซิ ถ้าไม่จริงท่านจะกล่าวไว้ทำไม แต่ตัวฉันน่ะฉันเป็นเชื่อว่าจริงแท้ทีเดียว จะอ้างพยานให้เห็นจริงก็ได้"

อ "ดีละฉันอยากทราบ"

ช "อ้างเอาที่ตาแลเห็นจิ้งหรีดที่เขาเลี้ยงไว้กัดกัน ถ้าหนวดขาดสั้นละก็เขาเบ่งสังเกตดูเถิดตามืดทุกตัว ไม่เชื่อฉันลองถามผู้ที่เล่นจิ้งหรีดดูเถอะ ร้อยคนทั้งร้อยคนต้องพูดเป็นเสียงเดียวกับฉันทั้งนั้น"

อ ฉันยังสงสัย งั้นมนุษย์เราทุกวันนี้เขาโกนหนวดกันหรือ ? ออกเกลี้ยง ๆ ไง ฉันเห็นเขาไปไหนก็ไปได้ ไม่เห็นตามืดสักคน"

ช "พ่อ อ ไม่รู้จักอะไร ? นั่นแลเขามีของกันรู้ไหม ?"

อ "อะไรนะของกัน"

ช "เอาอีกแล้ว ๕ แต้มเสียอีกแล้ว ก็แว่นตาน่ะยังไงเล่ารู้จักไหม ? เขาไปกันออกทั่วบ้านทั่วเมืองรู้หรือเปล่า ? ไปหลับตาอยู่ที่ไหน ? ถ้าแว่นตาไม่มีก็ลองดูซิ แต่ขั้นจะดูหนังสือก็จะไม่ออกเสียอีก"

อ "เห็นไม่ได้การ ครั้นจะถามหนักเข้าก็คงจะต้องขัดใจกันเสียเปล่า ๆ อย่าเผยงดไว้เสียดีกว่า ถ้าขืนซักแกหนัก ๆ เข้า แกจนเข้าแกก็จะโกรธเอาเท่านั้น เพราะพื้นแกค่อน ๆ จะเสียอยู่แล้ว งดไว้เสียที" ถามถึงการอื่นต่อไป

"นี่มาจากบ้านก็ตรงมานี่ทีเดียวหรือยะ ?"

ช "ย่ะมาจากบ้านฉันก็ตรงมาที่นี่เทียว[1]แหละย่ะ เต็มทีอยู่ที่บ้านไม่รู้ที่จะไปพูดเล่นกับใคร พอทราบว่ารถไฟปากน้ำเดินได้ ฉันให้ภรรยาฉันหยิบเงินให้ ๕ บาท ก็เลยขึ้นรถไฟตรงมานี่ทีเดียว"

อ "เออ...เออ ! ฉันอยู่กับแต่ที่นี้ยังไม่ได้ไปสักที"

ช "ควรไปเที่ยวเสียบ้าง หน่อยตายไปยมบาล[2]ท่านจะถามว่าอยู่ที่เมืองมนุษย์ได้ขึ้นรถไฟบ้างหรือเปล่า ? จะได้บอกกับท่าน"

อ "ฮึ...ฮึ ! วันพระหน้านี้แลฉันเป็นไปเป็นแน่"

---

[1] ต้นฉบับเขียนว่า "ที่เทียว"

[2] ต้นฉบับเขียนว่า "ยมพระบาล"

ช "ไปละก็ไปแวะบ้านฉันให้ได้"

อ "แวะซิน่ะ เออ ! เมื่อหล่อนมานี่เสียเท่าไร ?"

ช "เสียไม่กี่มาก[๑]น้อยหรอก ขามานี่เสีย ๒ สลึง[๒] เท่านั้นเองแหละย่ะ"

อ "มาพักเดียวถึง หรือหยุดที่ไหนบ้าง ?"

ช "หยุดหลายหนอยู่ย่ะ แต่ว่าหยุดไม่สู้นานนัก อย่างช้าไม่เกินกว่าสามสี่นาที"

อ "แหม้ ! หยุดพักเร็วจริง ๆ หนอ ฉันลืมถามไปเมื่อพ่อ ช ออกจากกรุงเทพฯ เวลาใดได้ดูนาฬิกาหรือเปล่า ?"

ช "ดูย่ะ เมื่อรถออกจากกรุงเทพฯ ฉันดูนาฬิกาได้เที่ยงแลกับ ๓๖ นาที พอรถออกเดินพอดี"

อ "รถออกเดินแล้วมาหยุดที่ไหนบ้าง ? ฉันอยากทราบ"

ช "ได้ซิ พอรถอออกจากที่ มาถึงศาลาแดงหยุดพักที่หนึ่ง นาฬิกาได้เที่ยงแล้วกับ ๔๐ นาที แล้วต่อไปฉันลืมดูนาฬิกาไป จนไปถึงที่หยุดของรถไฟฉันถึงได้ดูนาฬิกา"

อ "มาถึงที่หยุดรวมเป็นกี่ชั่วโมงด้วยกัน"

ช "ได้ชั่วโมงหนึ่งกับ ๓ นาทีพอดี"

อ "เดี๋ยวฉันถามเลยไปเสียแล้ว ขอทวนต้นอีกที เมื่อออกจากศาลาแดงแล้วมาหยุดที่ไหนบ้าง ?"

ช "อ้อ ! พอออกจากศาลาแดงแล้วมาถึงศลองเตยเป็นระยะหนึ่ง ออกจากคลองเตยมาบ้านกล้วย มาคลองพระโขนงจนถึงบางจากเป็น ๒ ระยะ พักนี้ออกจากบางจากมาบางนา[๓] ลงมาคลองสำโรงได้อีกระยะหนึ่งเป็นสาม คราวนี้ออกจากคลองสำโรงมาศีรษะจระเข้[๔] มาบางนางเกรง มามหาวงศ์ถึงปากน้ำ รวมเป็น ๔ ระยะด้วยกัน"

อ "แหม้ ! ช่างจำได้แม่นจริงหนอ"

ช "อะไรกับทางแค่นี้ทำไมจะจำไม่ได้ ? แต่ฉันไปตามเสด็จ[๕] ไทรโยค

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "มัก"

[๒] คือ ๕๐ สตางค์ ๑ บาทมี ๔ สลึง หรือ ๑๐๐ สตางค์

[๓] อยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ

[๔] คือ ตำบลหัวตะเข้ จังหวัดสมุทรปราการ

[๕] คำนี้น่าจะเขียนว่า "ตามเสด็จพระราชดำเนิน"

มิยิ่งกว่านี่หรือ ? ฉันยังจำได้จนหมด แต่ว่าอย่าเล่าเลยยืดยาวมากนัก"

อ "มารถไฟเขาเรียกราคาระยะละเท่าไร ?"

ช "ระยะละ ๘ อัฐไม่ได้ลดจนเก้"

อ "อ๊ะ! ก็ไม่สู้แพงอะไรนักก็พอรับหรอก เออ! รถไฟกับรถรางใครจะเร็วกว่ากัน"

ช "อ๊ะ! รถไฟเร็วย่ะ เร็วกว่ารถรางมาก"

อ "เร็วอย่างเรือไฟได้ไหม? ประมาณ ๆ เอาเถอะ"

ช "จะประมาณก็ยาก เป็นแต่ได้สังเกต ๆ ดู ก็เอาพอตาลาย...ตาลาย"

อ "อ๊ะ! อย่างนั้นก็พอใช้ได้ งั้นวันพระหน้าต้องไปเป็นแน่"

ช "ย่ะลองดูเถิดย่ะ พูดไปก็จะเป็นปด"

อ "เรื่องนี้ยุติไว้ที ไหนเสียแรงนาน ๆ ได้มาเป็นโอกาสอันดีแล้ว เชิญดูละครเล่นสักหน่อย"

ช "ไม่เป็นไรมิได้"

อ เฮ้ย! ใครเดินอยู่นั่นมานี่ประเดี๋ยว"

จ "ผมขอรับ"

อ "น้ำร้อนหมด[๑]แล้วต้มมาให้กาเร็ว ๆ"

จ "ขอรับ"

อ "เชิญพ่อ ช ชิยะละครกำลังสนุก"

ช "ละครเล่นเรื่องอะไร ?"

อ "เล่นเรื่องเงาะย่ะ"

ช "อ๊ะ! ชอบกลเรื่องเงาะนี่ไม่ได้ดูนมนานทีเดียว นี่จับเอาเมื่อตรง[๒]ไหน ?"

อ "จับเมื่อตรงท้าวสามลขับไล่เจ้าเงาะไปอยู่ปลายนา พอป่ายสักหน่อยก็ได้ดูตีคลี"

ช "งั้นเว้นไม่ได้ ต้องดูนิดหน่อย"

จ "รับประทานน้ำร้อนเดือดแล้วขอรับ"

อ "อ้าว! ไงไม่บอกให้นายผู้หญิงมึงมาซงล่ะหว่า"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หมัก"

[๒] คำนี้น่าจะเขียนว่า "ตอน" ในเรื่องผู้เรียบเรียงจะใช้คำว่า "ตรง" ทั้ง ๒ แห่ง

ช "แม่ ผ จ๋า แม่ ผช่วยชงน้ำร้อนให้ฉันที"

ผ "ไหน? จ ส่งกาน้ำมานี่" จัดแจงชงเสร็จยกตรงเข้าไป "นี่ย่ะน้ำร้อน"

อ "เชิญพ่อ ช รับประทานน้ำร้อน"

ช "ขอบใจ"

ต่างคนก็รับประทานน้ำร้อน เลยสนทนาเรื่องอื่นต่อไป

ช "ไม่ได้การบ่ายมากแล้ว มัวดูละครพูดกันออกเพลิน ฉันจะต้องลาไปทีละ วันอื่นฉันมาถึงค่อยพูดกันใหม่ให้สบาย"

แล้วนาย ช ก็ลานาย อ แม่ ผ กลับมา"

โทษของน้ำเมาคำโคลง[๑]

⊙ จะประดิษฐ์คิดเค้า อดีตนิทานสรร
ลับลึกดึกดำบรรพ์ ต่อต่อมาถึงข้อย[๒]
⊙ จึ่งนำส่งท่านเจ้า หอสมุดวชิรญาณ
ตามเรื่องเนื่องโบราณ ใดคลาดปราชญ์โปรดชี้
⊙ สำเนานิเทศได้ มีตรุณอุบา-
เคหะสถิตพา- ห่างบาปหาบุญไว้
คำครร- โล่งเอย สฤษฏ์ถ้อย
บอกเล่า กันนา ข่าวแจ้งเจนจำ ฯ
พนักงาน ยุคนี้
ริกล่าว มานา ชักให้คลายเขลา ฯ
สดับมา สกไส้
หิระ คามแฮ ป เว้นวายวัน ฯ

---

[๑]พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้ากัลยาณประวัติ)*, "นิทานคำโคลง," **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๕ (๑๙ มกราคม ๑๓๑) : ๑๗๕ - ๑๙๐, ๑๖ (๒๖ มกราคม ๑๓๑) : ๑๘๘ - ๑๙๐.

[๒]ค่อย ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์คำประพันธ์ "ไทโทษ"

⊙ หมายมั่นมุ่งมักน้อย เนืองนิตย์
สังวรวาจาจิต ปราศฟุ้ง
อัษฎางคิก°ศีลสถิต เสถียรทุก เมื่อแล
กินวัดนอนวัดคุ้ง ค่ำเช้าเนาเสมอ ฯ

⊙ สิ่งเผลอส่วนพลาดนั้น น้อยมี
ประพฤติแต่การดี ดับร้าย
ทั้งมวลส่วนราคี ขจัดจาก จิตนา
คราวจะย่างเท้าผ้าย พินิจแล้วจึ่งไป ฯ

⊙ จักไวเกรงจักต้อง ตัวสัตว์
สัตว์จะชีพพิบัติ บาปได้
ยามยาตรขาดระมัด ระวังไม่ มีเลย
ค่อยจรดจดจ้องให้ หู่คร้ามขามเวร ฯ

⊙ เว้นว่างทางเอิบเอื้อม อหังการ
รู้ต่ำรู้สูงประมาณ อาตม์รู้
สงบเสงี่ยมเสี่ยมสาร เลื่อมปาก เสียงนา
ใครรีวิวาทสู้ สะกดน้ำใจเสีย ฯ

⊙ ห่อนเยียธุระโต้ ตอบเถียง
ยังค่ำไปยินเสียง สักน้อย
เพื่อนบ้านย่านใกล้เคียง คิดชอบ ใจนา
ส่วนเกลียดหาเท่าก้อย กึ่งไซร้ไปมี ฯ

⊙ ความดีเร่งรั่วรู้ รอบธา- นีเอย
ระบุระบือลือชา ชื่อก้อง
เพราะเหตุเขตชนา ชนบท ฉะนั้นแล
อะไรนิดติดจะต้อง ตื่นเต้นตามกัน ฯ

°คือ อัษฎางคิกมรรค หมายถึง ทางปฏิบัติมีองค์แปด หรือเรียกว่า อริยมรรคแปด ประกอบด้วย "สัมมาทิฐิ" ความเห็นชอบ "สัมมาสังกัปปะ" ความดำริชอบ "สัมมาวาจา" เจรจาชอบ "สัมมากัมมันตะ" การงานชอบ "สัมมาอาชีวะ" เลี้ยงชีพชอบ "สัมมาวายามะ" พยายามชอบ "สัมมาสติ" ระลึกชอบ และ "สัมมาสมาธิ" ตั้งใจชอบ

⊙ ข่าวนั้นพลันลุผู้ รั้งพา- ราเอย
แจ้งจิตคิดว่ามา- ณพนี้
จะดีดุจมหา- ชนเล่า ฉะนั้นฤ
จริงฤ[๑]เท็จยากชี้ ช่องแก้กังขา ฯ
⊙ นึกแหนงว่าบุรุษนั้น ยามสราญ
จึ่งประกอบการดี อยู่ได้
แม้สมัยทุกข์ภัยดาล ดลอาต- มานา
ยังจะคงดีไว้ ดั่งนี้ฤไฉน ฯ
⊙ ฉันใดจึ่งจะแจ้ง โดยวจี สือแล
จำจะต้องลองดี จุ่งได้
พลางตรึกนึกวิธี ทางอุ- บายแฮ
หมายจะพิจารณ์ให้ เหือดร้างทางฉงน ฯ
⊙ ขวายขวนสนจิตแท้ ทำเพียร
นับฉนำจำเนียร เนิ่นช้า
หาเหตุเลศนัยเวียน คิดยิ่ง คิดนอ
บ สบช่องต้องล้า ละไว้นานวัน ฯ
⊙ บัดนั้นมีพวกผู้ ร้ายฉกาจ ฉกรรจ์เอย
แต่ละตนล้วนอาจ อุกกล้า
คุมกันเที่ยวปล้นราษ- ฎรร่า ร้อนพ่อ
นรชาติขลาดโจรว้า- วุ่นเร้นเร็วหนี ฯ
⊙ เจ้าบุรีเร่งรู้ เรื่องพาล
มันเที่ยวบุกรุกราน ราษฎร์ร้อน
ประกาศิตกรมการ เกณฑ์ไพร่ฉกรรจ์แฮ
ให้ขน่ำขนาบต้อน ติดเต้าตามกุม ฯ

---

[๑]อ่านว่า รึ หมายถึง หรือ

⊙ กรมการรับถ้อยท่าน ทันใด
ก็สั่งกำนันไป ไปช้า
บัตรหมายวุ่นวายไว อลหม่าน จริงพ่อ
เกณฑ์ใหญ่ไม่เลือกหน้า หนุ่มแล้วเป็นเกณฑ์ ฯ
⊙ เกณฑ์หมดเกณฑ์ทั่วทั้ง พารา
เกณฑ์กระทั่งอุบา- สกนั้น
ครู่หนึ่งจึ่งคณา นรพรั่ง พร้อมพ่อ
ขาดแต่ชายหนุ่มหั้น ห่อนแคล้วคลา°มา ฯ
⊙ กรมการขานสั่งให้ กำนัน ตามเอย
ชายหนุ่มร่ำรำพัน พจน์ชี้
วันนี้นี่เป็นวัน อุโบสถ
ของดต่อพรุ่งนี้ จักเมื้อตามเกณฑ์ ฯ
⊙ กำนันกลับแจ้งแก่ กรมการ
ทราบเรื่องเดือดดาลพลัน ระงับไว้
จัดแจงแต่งทวยหาญ หักเหล่า พาลนา
หลายหมู่หลายพวกให้ แยกย้ายรายไป ฯ
⊙ ต่างซุ่มต่างซ่อนเข้า คอยสะกัด
ต่างรีบต่างเร่งรัด รุกรัน
ต่างหาญต่างฮึกจัด ห่อนจัก พรั่นนา
ต่างสับต่างเสาะคัน คิดจ้องจับตะบึง ฯ
⊙ บ หึงก็จับได้ โจรโดย ไวนา
บ มิต้องตีโบย บอบช้ำ
พบทรัพย์นับพันโกย เก็บรวบ ริบแฮ
พาสู่ผู้รั้งซ้ำ เล่าถ้อยถี่แถลง ฯ
⊙ กรมการดาลเดือดด้วย ดรุณชาย
ว่าจัดคำสั่งหมาย มุ่งไว้
ได้ทีรีบอธิบาย บอกแก่
เจ้านครเพื่อให้ เภาะแล้วลงทัณฑ์ ฯ

°คำกริยา หมายถึง เดิน เคลื่อน คล้อย คลาด

⊙ แจ้งเรื่องจึ่งเรียกผู้ คุมมา
ส่งเหล่าพาลพันธนา แน่นไว้
พรุ่งนี้จะพิจา- รณะสอบ- สวนเนอ
สั่งสิทธิ์กิจแล้วไซร้ กลับเข้าคืนจวน ฯ
⊙ เวลาควรจึ่งเจ้า นครา
เน่งนิทรจิตจินตนา นึกได้
ถึงช่องจะลองมา- ณพหนุ่ม น้อยเนอ
คงเสร็จดังคิดไว้ คาบนี้ฤๅฉงน ฯ
⊙ กมลสาภิม ธ แผ้ว ผ่องสราญ
ได้อะไรไปปาน เปรียบแท้
ยิ่งนึกยิ่งเบิกบาน บ หลับ- ไหลนา
จนปัจฉิมยามแล้ จึ่งเคลิ้มหลับไป ฯ
⊙ ปัจจุสมัย[๑]ไก่แก้ว เกริกขัน
ดุเหว่าเร้าตระวัน[๒] แว่วแจ้ว
บัดแสงรพีพรร- โณภาส
เจ้านครตื่นแล้ว เร่งให้หาทนาย ฯ
⊙ มาธิบายบอกให้ ไปจับ หนุ่มเฮย
ทนายกระทำเสร็จสรรพ เช่นใช้
หนุ่มถึงท่านสำทับ ทำขู่- เข็ญแฮ
เหม่เหม่ไยจึ่งได้ ขัดข้อสั่งเรา ฯ
⊙ ทำเป็นเก่าเสร็จแล้ว มีวา- จาแฮ
ร้องเรียกผู้คุมมา มอบไว้
เสร็จกิจพิจารณา คดีเหล่า โจรเฮย
จึงจะลงโทษให้ นึกรู้สึกตน ฯ

---

[๑]อ่านว่า ปัด - จุด - สะ - ไหม หมายถึง เวลาเช้า
[๒]อ่านว่า ตฺระ - วัน เขียนแบบโบราณในคำประพันธ์ร้อยกรองทั่วไป หมายถึง พระอาทิตย์

⊙ สุริยนแจ่มจ้า จำรัส
เกือบลุกาลมัชฌัน- ติกะ*แล้ว
ขุนศาลสุภาอัด- แอพรั่ง- พร้อมนา
เจ้าบุรีจึงแคล้ว- คลาดยั้งยังศาล ฯ
⊙ ไปนานขานพจน์ให้ ชำระ
พวกตระลาการประ- ณตน้อม
แล้วจึ่งไล่เลียงจะ จดปาก คำนา
หลอมหล่อล่อลวงซ้อม ซักให้ไขคำ ฯ
⊙ โจรทำอากัปเอื้อน อำพราง
มิใคร่ให้การขวาง ขัดไว้
พอเขาขู่เข้าพลาง จักเฒี่ยน ตีนา
ถูกซักหนักจึงได้ ซัดพ้องเพื่อนตน ฯ
⊙ บัดดลได้พวกร้าย เหล่าพา- ลาเอย
หลายสิบแต่ล้วนสา- มรรถไชร้
ทั้งหลายแต่บรรดา โจรซัด ทอดแล
ผู้รักษาเมืองให้ เร่งเต้าเกาะตัว ฯ
⊙ มาถึงทั่วทุกผู้ ถูกซัด
ฟอกซักผิเป็นสัตย์ จดไว้
ไต่สวนทบทวนรัด เร่งรีบ จริงนา
ที่รับบังคับให้ สืบค้นของกลาง ฯ
⊙ ปางชายหนุ่มเมื่อต้อง ถูกขัง
ถือมั่นหมิ่นระวัง ไม่เว้น
เคยทำอย่างไรยัง ทำอยู่ เสมอนา
บ่ มิทำตื่นเต้น ตกเนื้อตกใจ ฯ
⊙ จิรสมัยเกือบล่วงเข้า เขตทวี มาสเอย
ราบเลี่ยนเสี้ยนปถพี พวกร้าย
เหล่าโจรจิตกลี เป็นสัตย์ สิ้นนา
พิพากษา ป ย้าย ยักเยื้องเยี่ยงบรรพ์ ฯ

---

*คือ มัชฌันติก *(อ่านว่า มัด - ชัน - ติ - กะ)* หมายถึง เวลาเที่ยงวัน

⊙ มหันตโทษวางโทษต้อง ตามมหันต์
ที่โทษน้อยค่อยผัน ผ่อนบ้าง
ตัดสินเสร็จลงทัณฑ์ ตามตัด- สินนา
ชนชาติปราศทุกข์ร้าง เสื่อมร้อนเร็วเกษม ฯ
⊙ เปรมปรีดิ์มนัสผู้ รั้งนคร
ที่ขจัดโจรนิกร ราบไร้
บ นานท่านอาทร ถึงบุรุษ หนุ่มนา
นับแต่จับมาไว้ ก็ช้านานครัน ฯ
⊙ เห็นมันคง บ ได้ เชือนแฉ เลยนา
จำจะคิดถ่ายเท ยักเยื้อง
ผิ บ เสร็จสมคะเน ฤาเสร็จ ประสงค์นอ
แล้วจึ่งค่อยปลดเปลื้อง ปล่อยผ้ายภายหลัง ฯ
⊙ นึกหวังดังนั้นเร่ง เรียกทนาย มานา
ไขอรรถชัดธิบาย บอกแจ้ง
เขาประณตรับพจน์ผาย ผันรีบ ไปแฮ
ทำดั่งคำสั่งแสร้ง สฤษฎ์แล้วโดยไว ฯ
⊙ ทันใดก็จัดพร้อม- เพรียงการ
สำเร็จดังบรรหาร ท่านใช้
คือจัดแต่งสถาน ที่แห่ง หนึ่งแฮ
มีประตูเหนือใต้ ออกทั้งอัสดงคต์ ฯ
⊙ จัดอนงค์อรแน่งน้อย เนาทวาร เหนือเอย
โฉมเฉิดเลิศลักษณ์ปาน เปรียบแก้ว
ตะวันออกกรอกไชยบาน ขวดหนึ่ง ตั้งนา
ได้จัดวัชณะแล้ว ล่ามไว้เคียงตาว ฯ
⊙ แต่ทวารด้านปัศ- จิมทิศ
มีคอกโคสถิต ที่นั้น
โคบาลอยู่บ้านติด- ต่อกับ ประตูนา
แถลงแก่โคบาลหั้น เหตุนั้นตลอดความ ฯ

⊙ ครบสี่ทิศสี่ด้าว แดนประตู
เสร็จสรรพก็กลับยู- รยาตรเต้า
พลันแถลงแห่งเหตุธู- รกิจที่ ทำนา
เจนประจักษ์จิตเจ้า บุรผู้ผดุงชน ฯ

⊙ สนธยาภาณุเลี้ยว ลับฉาย เฌอเอย
จรัสรัชนิกรพราย พร่างแพร้ว
เจ้าเมืองจึ่งเยื้องกราย ตรงตราก ไปเนอ
แฝงอยู่ที่ลับแล้ว เรียกผู้ทนายมา ฯ

⊙ สังพามาณพนัน มาเนา
ในสถานที่เขา แต่งไว้
พลางกระซิบบอกแต่เบา เบา บ่ อึงนา
โดยเลศเหตุที่ได้ มุ่งแล้วหมายลวง ฯ

⊙ ทนายปองทำดุจเจ้า ธานี สั่งเอย
ครั้นประจักษ์เจนคดี ดั่งนั้น
บัดใจคระไลลี- ลารีบ ไปนา
ลุอุบาสกชั้น เสกข้อคำขยาย ฯ

⊙ แน่นายผู้ชาติเชื้อ สัตปุรุษ
ท่านขัดสั่งแรงสุด โทษร้าย
ยากนักที่จักหลุด ลอยรอด ตัวนา
มีอย่างเดียวอย่าย้าย ยักทิ้งคำเรา ฯ

⊙ เขาว่าท่านหมั่นเกื้อ กอบกุ- ศลเอย
ละบาปหลาบยำทุ- จริตไซร้
เรารู้เร่งกรุ- ณาแก่ ท่านนา
หมายผ่อนถอนโทษให้ ห่างพ้นภัยขัง ฯ

⊙ จึงตั้งจิตคิดเข้า ขออะ- นุญาต[๑]ไอย
เจ้านครก็จะ โปรดแล้ว
สั่งมาว่าที่ทะ- วาร[๒]สี่ นี้แฮ
ของสี่มีแม้แคล้ว- คลาดต้องทำตาม ฯ

---

[๑]คือ อนุญาต
[๒]คือ ทวาร

⊙ ออกประตูใต้ท่านต้อง
ตะวันตกฉกโคปลาต
บุรพาอย่าขยาด
สวนอุดรทิศนี้

⊙ ตามใจเถิดให้เร่ง
อย่างหนึ่งอย่าพึงยำ
กิจนี้ทดแทนกำ-
ผิไปทำจักผ้าย

⊙ ฝ่ายบุรุษหนุ่มได้
ตริตรึกนึกตรองหลัง
พลางลุกลิลาศผัง-
เห็นจบหลบกลับว้า-

⊙ เป็นวิสัยแห่งเบื้อง
สมัยเมื่อวิบากทน
ย่อมถวิลย่อมดิ้นรน
เหมาะช่องก็ปองลี้

⊙ ใครเลยจะนิ่งสู้
ทุกข์เกิด บ เกิดสนุก
ทั้งหลายย่อมหมายสุข
มีทุกข์แม่เท่าก้อย

⊙ ปูนเปรียบเทียบจิตเจ้า
เดิมอุตส่าห์อดทน
ภายหลังกลับกังขา
โดยถูกลมลวงให้

⊙ เห็นดีดังที่ได้
จึงคะเนดำริ
ทางไหนซึ่งเป็นกรรม
เราจึงออกทางนั้น

พิฆาต มนุษย์นอ
ลอบลี้
ยอมเสพ สุราเทอญ
แนบเคล้ามาตุคาม ฯ
เลือกทำ
โทษร้าย
หนดโทษ เดิมนอ
หลุดพ้นไปมี ฯ
สดับดัง นั้นฤา
แหละหน้า
ผายเที่ยว ดูแล
วุ่นร้อนรนใจ ฯ
ปุถุชน
ทุกข์ฉะนี้
ฤานิ่ง เฉยนา
เลี่ยงร้างห่างไกล ฯ
สิ่งทุกข์
สักน้อย
ชังส่วน ทุกข์นา
อยากให้กษัยสูญ ฯ
หนุ่มคน นั้นนอ
ทุกข์ได้
เกิดวุ่น- วายแฮ
ห่างข้อขันติ ฯ
สดับคำ ทนายนา
เลือกฟั้น
น้อยหน่อย
ดั่งนี้เห็นควร ฯ

⊙ เหหวนป่วนปั่นว้า เวียนวน
ตรองตรึกเป็นหลายหน ห่อนแล้ว
หลายตลบทบทวนจน จวนตึก
จึงสร่างสิ้นสลดแคล้ว คลับคล้ายคลายฉงน ฯ
⊙ ผลกรรมนำแนะให้ เห็นการ ผิดเอย
ป่ ยากออกโดยซอกทวาร ที่ไว้
ขวดใหญ่โถไชยบาน เบื้องทิศ บูรพ์แฮ
หมายจิตคิดจะได้ ดื่มน้ำเมาลอง ฯ
⊙ ตรองเห็นเป็นชอบแล้ว เลยตก ลงนา
บอกทนายพลางวก แวะเข้า
หัตถ์สองประคองยก ขวดดื่ม
อักอักพัลเดียวเหล้า ร่วมข้อน"ขวดพลัน ฯ
⊙ ทันใดมิอาจตั้ง กายา ตรงเอย
ดุจพฤกษ์เมื่อคราวพา- ยุต้อง
เดินเซเฉไปมา ไม่นิ่ง อยู่นอ
ซ้ำส่งสำเนียงก้อง กึกด้วยแรงเมา ฯ
⊙ ฤทธิ์เหล้าเข้ากลบกลุ้ม กลัดใจ
ยังไม่อยากครรไล ล่วงพ้น
กลับเพลินกลับเดินไป ประตูฝ่าย เหนือนา
พอพนิดาดัน ดอดเข้าคลอเคลีย ฯ
⊙ สบเสียสังวาสเย้า ยียวน
แนบสนิทชิดชวน ชื่นชู้
สะกิดสะเกากวน เกิดก่อ ถามนา
แรกรักแรกจักรู้ รสน้องปองสม ฯ
⊙ เสร็จภิรมย์สมพาสแล้ว ลีลา มาเอย
สู่ปัศจิมทวา- ระนั้น
ลักโคจากคอกมา ผูกซ่อน ไว้แฮ
ยังมิหนำซ้ำดั้น สู้ด้านทักษิณ ฯ

"ค่อน ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ค้ำประพันธ์ "โทโทษ"

⊙ ผินพักตร์จักขุพ้อง พบวัช ฌะเอย
ดาลเดือดในมนัส นึกบ้า
ฉวยดาวย่างเท้าตัด ศีระขาด กระเด็นแฮ
นักโทษม้วยมิช้า หนุ่มขึ้นโคหนี ฯ

⊙ เจ้าบุรีเร่งแจ้ง เจนใจ
ประจักษ์แก่นัยน์ใน ที่นั้น
เสียงสรวลขิกขิกไป ไป่คิด แคลงนา
โดยที่สอบสวนซั้น สร่างสิ้นกินแหนง ฯ

⊙ แสดงนิยายฝ่ายเบื้อง โบราณ
เป็นอดีตนิทาน เทียบชี้
เรื่องราวกล่าววิตถาร แถลงโทษ สุราแฮ
คือบุรุษหนุ่มกี้ ก่อนนั้นประพฤติดี ฯ

⊙ ครั้นมีความทุกข์แล้ว รับกิน เหล้านา
โดยอยากจะใคร่ลิน- ลาศเต้า
พอเมาสิเขาจิน- ตนากลับ กลายแฮ
เพราะฤทธิ์น้ำเมาเข้า กลัดกลุ้มดวงใจ ฯ

⊙ เลยทำได้ทั่วทั้ง จตุพิธ
หมดละอายไม่คิด ขาดห้าว
แต่เดิมเริ่มรับสฤษฎ์ แต่สิ่ง เดียวนา
ฤทธิ์สุราพากร้าว กลับล้ำเลยเติม ฯ

⊙ สุราพาจิตฟุ้ง เฟือนเฟอะ
เมานักก็มักเลอะ เล่ห์นี้
ซักหาบูแต่พานเคอะ คิดผิด ไปนา
เสื่อมประโยชน์โทษชี้ เช่นได้หลายสถาน ฯ

⊙ ไชยบานกอบโทษล้ำ เหลือแถลง
หากจะกลั่นสรรแจง แจกไว้
หลายหลากยากซ้ำแดง โดยถี่- ถ้วนนา
จำนงดพจนะให้ จบข้อครรโลง ฯ๛

ธรรมดาของสัตว์ที่แปลกประหลาดกว่าสัตว์อื่นโดยมาก[๑]

ข้าพเจ้านั่งอยู่ในห้อง บ่าวมาบอกว่า "มีคนมาหา" ออกมาดูเห็น **"นายเปลี่ยน"** เพื่อนที่รักมาหา ก็เชิญเข้ามาในห้องสนทนากันตามความคุ้นเคยเป็นช้านาน

"ฉันคิด ๆ ดูละก็นึกประหลาดใจไม่น้อยในการชนิดหนึ่ง" ข้าพเจ้ากล่าวขึ้น "ถ้าฉันจะชี้แจงขึ้นในที่นี้แล้ว เธอคงจะเห็นเป็นการประหลาดจริงดังฉันกล่าว"

"เรื่องอะไร ? " นายเปลี่ยนถาม

ข้าพเจ้าตอบว่า "มานึก ๆ ถึงเรื่องสัตว์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ย่อมจะมีธรรมดาเหมือน ๆ กันโดยมาก คือมีการเสพอาหารด้วยปากเป็นต้น แต่ยังมีสัตว์ที่มีอาการแปลกกว่าสัตว์ธรรมดาโดยมากนั้นอีกจำพวกหนึ่ง คือค้างคาว[๒] กระต่าย ปลาเข็ม ปลากระทุงเหว[๓] เสือ ตุ๊กแก จระเข้ ปลาฉลาม แลเพิ่มมนุษย์

---

[๑] หลวงอินทรมนตรี *(เขจร บุรณศิริ)*, "อ่านเล่น : ธรรมดาของสัตว์ที่แปลกปลาดกว่าสัตว์อื่นโดยมาก," **วชิรญาณ** ๔, ๒๔ (กันยายน ๑๓๕) : ๒๔๓๗ - ๒๔๔๒.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "คังคาว" ทุกแห่ง ค้างคาวเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลำตัวมีขนปุย ปีกเป็นแผ่นหนังขนาดใหญ่ ห้อยหัวลงเมื่อเกาะอยู่กับที่ หากินเวลากลางคืน

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "กะทงเหว" คำว่า "กระทุงเหว" เป็นชื่อปลาผิวน้ำ ลักษณะลำตัวกลมยาวคล้ายปลาเข็ม กระดูกปากตอนบนและล่างยื่นยาวแหลม หางเป็นแฉก ตัวเฉียงมากน้อยหรือกลมแล้วแต่ชนิด พบในน้ำจืดบ้าง หรือบริเวณน้ำกร่อยหรือชายทะเล

เข้าด้วยอีกชนิดหนึ่ง สัตว์เหล่านี้เมื่อพิจารณาดูตลอดก็เห็นได้ว่า 'มีอวัยวะหรือกิริยาอาการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง'แปลกกว่าสัตว์อื่นมากทีเดียว"

"มนุษย์นั้นยอมละ" คำนายเปลี่ยนตอบ "มีธรรมดาแปลกกว่าสัตว์ทั้งปวงจริง มีความละอายแลมีปัญญา แลรู้จักปกครองซึ่งกันแลกัน แลอาจจะทำของเครื่องใช้ได้เป็นต้น แลยังมีการอื่น ๆ อีกเหลือที่จะพรรณนา แต่สัตว์นอกนั้นยังไม่ได้เคยคิดเห็นเลยว่าจะมีการอันใดที่แปลกประหลาดกว่าสัตว์อื่น ๆ"

"แปลกซิน่ะเขาได้เคยตรวจดูแล้วถึงได้ยกมาพูด ถ้าไม่ตรวจแล้วจะพูดทำไม? ที่ถามนี้ก็เพื่อพ่อเปลี่ยนจะรับว่า 'นอกจากนี้ยังมีอะไรอีก จะพูดความแปลกของค้างคาวให้ดูก่อนนะ คือ ธรรมดาสัตว์ทั้งหลายที่มีปีกแล้วย่อมเป็นอัณฑช-กำเนิด[๑]ทั้งสิ้น แลเมื่อจะมีลูกอีกก็ย่อมถ่ายฟองลงก่อนแล้วจึงจะเกิดเป็นตัวอีกทีหนึ่ง แต่ค้างคาวนี้ยังไม่ยังนั้น คลอดก็ออกเป็นตัวมาทีเดียว อีกอย่างหนึ่ง..."

นายเปลี่ยน "ช้า ๆ ก่อน ขอขัดคอทีเถอะ แกเข้าใจผิดแล้ว"

"อุบ๊ะกันพูดยังไม่ทันหมดมาขัดคอเสียแล้วละ ขอให้จบก่อนยังไม่ยอมให้ขัดคอละ"

นายเปลี่ยน "ตามใจ"

"อีกอย่างหนึ่ง"[๒]คือ สัตว์ที่บินได้ทั้งหลายทั้งปวง *(นอกจากครุฑแลกินรีที่ยังไม่เคยเห็นแล้ว)* ไม่มีหูทั้งสิ้น แต่ค้างคาวนี้ไม่มีหูจะว่าแปลกได้ไหมล่ะ?"

นายเปลี่ยน "อ้าว...อ้าว! แกมันเซอะยังนี้ดอกนี่หนา ก็อ้ายตัวค้างคาวนั่นนักปราชญ์เขาตรวจแล้ว เขาว่า 'ที่มันบินได้นั้นมิใช่บินด้วยปีกดอกหนา' มันก็หนูเรานี่เอง ที่มันบินได้นั้นเขาว่า 'มันบินได้เพราะ ๒ เท้าหน้าของมัน' เหตุว่าเท้าหน้าทั้งสองของมันนั้นใหญ่แลมีเยื่อด้วยจึงทำให้บินไปได้"

"ยังงั้นก็ดีอีก มันก็แปลกตามคำนักปราชญ์ขึ้นอีกอย่างหนึ่งน่ะซี ที่ว่าเมื่อตะกี้ก็กลับเป็นประหลาดด้วยตาแลความรู้อย่างตื้น ๆ ที่เธอชี้แจงเมื่อตะกี้นี้เป็นการแปลกอย่างที่นักปราชญ์ตรวจแล้ว"

"ประหลาดอย่างไงน่ะ" นายเปลี่ยนถาม "ก็เมื่อมันเป็นหนูมันก็มีหู แลมันก็คลอดลูกออกเป็นตัวทีเดียว ไม่ต้องตกฟองไม่เห็นประหลาดอย่างใด"

---

[๑] คือ เกิดแต่ไข่

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อีกอย่างอนึ่ง"

"ประหลาดซี... ประหลาดซี สัตว์ทั้งหลายนอกจากค้างคาวนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งที่มันใช้เท้าบินได้บ้างเล่า"

นายเปลี่ยน "ยอม... ยอม... ยอม เอ้า[๑] ! อธิบายอื่น ๆ ต่อไป"

"**ปลาเข็ม**กับ**ปลากระทุงเหว**ก็แปลกอีกน่ะแหละ คือสัตว์ทั้งหลายอื่น ๆ ตั้งแต่มนุษย์ลงไปทุก ๆ ชนิด ปากนั้นเมื่อจะอ้าหรือหุบลงขาตะไกร[๒]บนนิ่งอยู่กับที่ทั้งสิ้น ขาตะไกรล่างชักให้ต่ำลงมาก็เป็นอ้า ยกขึ้นไปก็เป็นหุบ แต่สัตว์ทั้งสองนี้หาเป็นดังนั้นไม่ เมื่อจะอ้าปากหรือหุบปาก ปากล่างก็คงอยู่ที่ แต่ปากบนยกขึ้นหรือหุบลงนี้ก็จัดว่าเป็นการแปลกอีกอย่างหนึ่ง แลสัตว์ทั้งหลายอื่น ปากล่างกับปากบนนั้นมักจะยื่นยาว หรือสั้นเท่า ๆ กันทั้ง ๒ ปาก แต่ปลาทั้งสองกับปลาฉลามนั้นปากข้างบนกับข้างล่างนะผิดกันมาก แต่ส่วน**ปลาเข็ม**กับ**ปลากระทุงเหว**ปากบนสั้น **ปลาฉลาม**ปากล่างสั้น นี้ก็ผิดกับสัตว์อื่น ๆ ทั้งสิ้น ฉันก็นับว่าเป็นการแปลกอีกอย่างหนึ่ง แลอีกอย่างหนึ่งธรรมดา**ปลาน้ำจืด**ซึ่งอาศัยอยู่ตามห้วย หนอง คลอง บึง บาง แลแม่น้ำทั้งหลายทั้งปวง เมื่อจะมีลูกแต่ล้วนต้องมีฟองก่อนทั้งสิ้น แต่ปลาเข็มนี้เมื่อมีลูกไม่มีฟอง คลอดออกมาเป็นตัวว่ายน้ำได้ทีเดียว นี้ก็นับว่าแปลกกว่าธรรมดาปลาทั้งหลายอีกอย่างหนึ่ง

กระต่ายก็เป็นสัตว์แปลกอีกสัตว์หนึ่ง คือธรรมดาสัตว์ทั้งหลายตั้งแต่มนุษย์ลงไป ที่ฝ่าเท้าทั้งสอง หรือทั้งสี่แต่ล้วนไม่มีขน เป็นหนังตรงลงมาเหยียบดินทีเดียว แต่กระต่ายนั้นเท้าทั้งสี่ไม่มีหนัง มีเป็นขนออกมาเต็มทั้ง ๔ เท้า ข้อนี้ก็นับว่าแปลกได้ แลอีกอย่างหนึ่งทางเวจมรรค[๓]เปลี่ยนทุก ๆ ปี ยิ่งแก่ปีเข้าก็มีทางเวจมรรคมากรูออกไปทุก ๆ ตัว แต่ที่เคยเห็นมานั้นไม่เห็นมีเกินสี่ จะเป็นด้วยเหตุใดไม่ทราบ ข้อนี้ก็เป็นธรรมดาอันแปลกอีกเพราะสัตว์ทั้งหลายอื่นย่อมมีแต่ทางเดียวตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงที่สุดชีวิต

จระเข้นี้ก็เป็นสัตว์ที่มีธรรมดาแปลกกว่าสัตว์อื่นอีกอย่างหนึ่ง คือสัตว์มีเท้าทั้งหลายเล็กตั้งแต่จิ้งจกขึ้นไป จนโตที่สุดมีช้างเป็นต้น ทุก ๆ ชนิดย่อมมีลิ้นด้วยกันทั้งนั้น เว้นแต่จระเข้นี้ไม่มีลิ้น แลเป็นสัตว์ยกปากบนเหมือนปลาเข็มด้วย

---

[๑] ภาษาปาก

[๒] คำนี้เขียนได้ ๓ แบบ คือ "ขากรวไตร ขากรรไกร และขาตะไกร" หมายถึงกระดูกต้นคางที่อ้าขึ้นอ้าลง รูปลักษณ์อย่างกรวไกร

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "เวิจจมัค" คำว่า "เวจมรรค" อ่านว่า เวด - จะ - มัก หมายถึง ทวารหนัก

เสืออีกอย่างหนึ่งก็เป็นสัตว์ที่มีธรรมดาแปลก คือได้ทราบว่าเมื่อเวลาจะให้ลูกรับประทานนมนั้นมิยอมให้เข้ามาดูดจากเต้าเหมือนสัตว์ทั้งหลาย ย่อมหยดลงในใบไม้หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะรองขังน้ำนมไว้ได้ ให้ลูกเลียจากที่นั้นอีกทีหนึ่งดังนี้ ก็ทำให้เห็นได้ว่า "สัตว์ทั้งหลายอื่นตั้งแต่มนุษย์เป็นต้นลงไป ที่มีเต้านมแล้วเมื่อเวลาลูกจะกินย่อมให้ดูดจากเต้าทั้งสิ้น มาแปลกกว่าเขาก็แต่เสือสัตว์เดียวเท่านั้น"

ตุ๊กแกก็เป็นสัตว์แปลกอีกอย่างหนึ่ง คือธรรมดาสัตว์ที่มีฟองทั้งหลาย ฟองนั้นถึงจะกลม จะแบน จะยาว จะสั้น หรือแข็งอ่อนอย่างใดก็แต่ล้วนเมื่อถ่ายออกมาแล้วย่อมกลิ้งไปเคลื่อนไปจากที่ได้ทั้งสิ้น กล่าวคือไม่ติดแน่นอยู่แห่งเดียว แต่ฟองตุ๊กแกนี้หาเช่นนั้นไม่ เมื่อถ่ายฟอง ฟองนั้นมาติดแน่นอยู่กับฝาผนังหรือที่ใดที่หนึ่งที่จะกลิ้งไปมาหรือไหวเคลื่อนไม่ได้ ถึงจิ้งจกเองที่มีธรรมดาแลอะไร ๆ ไม่สู้ไกลกว่าตุ๊กแกนักก็ยังถ่ายฟองเหมือนสัตว์อื่น ๆ นี้ก็นับว่า 'ตุ๊กแกมีธรรมดาแปลกกว่าสัตว์อื่นดังนี้' ยังไงพ่อเปลี่ยนเห็นไหมว่า 'สัตว์ที่มีธรรมดาแปลกกันกว่าสัตว์อื่นมากมีอยู่ ดูเป็นการน่าพิศวง แต่ตามที่ฉันรู้มาก็ดูเหมือนจะมีเท่านี้เอง ขอให้พ่อเปลี่ยนถอนคำเมื่อตะกี้นี้เสีย"

นายเปลี่ยนว่า "จริง ! ฉันไม่เคยนึกเล่นเลย พิกล มันแปลกเอาได้มาก ๆ ทีเดียว แน่ะ ! **กุ้ง**อีกอย่างหนึ่งฉันเห็นมันมีธรรมดาแปลกกว่าสัตว์อื่นอีกแล้วละ"

"แปลกยังไงหนา[๑]"

"อ้าว ! แปลกสิ" นายเปลี่ยนว่า "คือสัตว์ทั้งหลายทุก ๆ ชนิด ที่สมองนั้นย่อมบรรจุไว้แต่มันความคิดเท่านั้น แต่กุ้งมิได้บรรจุไว้แต่มันสมอง มันยังยอมให้ไว้ของอย่างอื่นที่สัตว์ทั้งหลายเขาเอาไว้ในท้องดอดไปแอบอยู่ด้วย ผิดแปลกกว่าสัตว์ทั้งหลายหมด จริงไหมล่ะ ?"

"ออ ! จริงซิ"

"แน่ะ ! คิดขึ้นมาได้อีกอย่างหนึ่งแล้วละ **นกกระเหว่า**[๒]เป็นไรเล่า ? แปลกอีกน่ะแหละ คือสัตว์บกทั้งหลายที่ตัวดำแล้ว ตาเป็นไม่แดงเลยเป็นอันขาด นอกจากตัวขาว แต่นกกระเหว่านี้ถึงตัวดำก็จริงแต่ตาแดงผิดกับเขาทั้งหลาย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หน่ะ"

[๒] อาจเขียนว่า "นกดุเหว่า" หรือ "กาเหว่า"

อื่น **ช้าง**ก็อีกอย่างหนึ่ง คือ ธรรมดาสัตว์ทั้งหลายช่วงนาสิกมันมักจะสั้นกว่าปาก ถึงจะยาวก็เล็กน้อยมี**สุกร**และ**ระมาด**เป็นต้น แต่ช้างนี้มีจมูกยาวยื่นกว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้ อย่างนี้ก็นับว่า 'มีธรรมดาแปลกกว่าสัตว์ทั้งหลาย' อีกสัตว์หนึ่ง"

นายเปลี่ยน "เห็นด้วย"

ธรรมบทบั้นกลาง[๑]

ในกาลนี้เองไม่ต้องกล่าวว่าปีล่วงมาแล้วเท่าใด มีเฒ่าผู้หนึ่งชื่อ **"โห้"** อายุประมาณ ๗๐ ปีเศษ เป็นทายกใหญ่อยู่ที่บ้านหาดยาง เมืองปราจีนบุรี ตาโห้เป็นคนไว้ตัวว่าเป็นปราชญ์ ฉลาดรู้เรื่องราวในทางโลกแลบาลี ทั้งรู้แปลศัพท์พากย์ต่าง ๆ ด้วย บรรดาชนชาวบ้านนั้นนิยมนับถือมาก

เมื่อปีศก ๑๑๓[๒] ปีนี้ตาโห้พาบุตรเข้ามาสักในกรุงเทพฯ พักจอดเรืออยู่ที่หน้าจวนท่านเจ้าคุณผู้ใหญ่ ตาโห้เป็นคนเว้นคุยกับใครไม่ได้ เวลาวันหนึ่งจึ่งขึ้นจากเรือ เดินเข้าไปในจวนปรารถนาจะใคร่พูดเล่นกับพวกเสมียนทนายในนั้น พอแลเห็น**นายพัด**นั่งเขียนหนังสืออยู่ที่หน้าห้องใต้ถุนออฟฟิศ[๓] จึ่งแวะเข้าไปนั่งดูแล้วถามว่า "นั่นเรื่องราวความเรื่องอะไรกันจ๊ะที่พ่อเขียนอยู่นี่"

พัด "ไม่ใช่เรื่องถ้อยเรื่องความอะไรหรอกลุง เป็นเรื่องต่าง ๆ ฉันจะคัดส่งเข้าไปในหอพระสมุดดอก"

โห้ "อ้อ ! ส่งเข้าไปแล้วมีผลประโยชน์อะไรบ้างล่ะพ่อ ?"

พัด "มีซิลุง ถ้าส่งเข้าไป ได้ลงพิมพ์ละก็ท่านก็คิดราคาให้ตามหน้าหนังสือพิมพ์เป็นหน้าละ ๔ บาท ถ้าไม่ได้พิมพ์ก็เป็นแต่เสมอตัวเท่านั้น"

---

[๑] นาน บางขุนพรหม. **วชิรญาณวิเศษ** ๙. ๑๒ (๓๑ สิงหาคม ๑๓๓) : ๔๙๙ - ๕๐๓.

[๒] รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๗

[๓] office สำนักงาน บริษัท

โห้ "เอ! ชอบกล" ขยับเข้าไปใกล้ "ไหนพ่อหยุดพักเล่าให้ฉันฟังสักหน่อยถี"

พัด "โอ! มากคะลุง เล่าอะไรไหว ถ้าลุงอยากรู้เรื่องก็ดูเอาในหนังสือเองเถอะ"

นายพัดก็เข้าไปหยิบหนังสือวชิรญาณเล่ม ๙ ออกมาส่งให้ตาโห้ดูแผ่นหนึ่ง[๑] ตาโห้รับหนังสือมาอ่านดูพบเรื่องราว "**ตาเฒ่าไปรษณียบุรุษ**[๒]" เป็นแผ่นที่สุดจะจบเรื่องของเรื่องนั้น จึ่งตรวจเนื้อความดูตั้งแต่ต้นจนถึงที่ลงท้ายว่า "เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระดูกแขวนคอ" ตาโห้เห็นเป็นขันที่สุด โดยความคิดของตนหยั่งไม่ถึง จึ่งพูดว่า "พุทโธ่[๓]! เท่านี้ท่านก็เอามาลงพิมพ์ได้ อย่างนี้หรือออกความว่า "เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระดูกแขวนคอ" ไม่เห็นสมสักหน่อย"

พัด "ก็ท่านเปรียบเทียบดอกนี่ลุง ออกความอย่างนี้แล้วจะให้เห็นจริงยังไรอีกเล่า?"

โห้ "ได้ซีพ่อ ถ้าหากฉันจะทำส่งบ้างแล้วคงจะออกความให้เห็นจริงได้เป็นแน่ ทั้งมีหลักฐานที่อ้างอิงด้วย"

พัด "เอาก็ลองทำส่งเข้าไปซี ลุงจะส่งเรื่องอะไรล่ะ?"

โห้ "เรื่องนี้แลพ่อ เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระดูกแขวนคอนี่แหละ ฉันจะออกความให้เห็นจริงยิ่งกว่านี้ซีน่ะ ถ้าความไม่สมกับเรื่องละก็ถึงค่อยสาปน้ำหน้าอ้ายเฒ่าให้ซี้ โธ่! แถบบ้านหาดยางไม่มีใครต่อปากกับฉันหรอกฮือ อ้ายเรื่องราวเบ็ดเตล็ดหรือเรื่องในบาลีก็เถอะ แต่พระครูวัดหลวงยังไม่กล้าเล่นกับฉันนี่นา แต่ว่ายังงั้นแลหนา[๔]พ่อหนา ธรรมดาคนบ้านนอกตกเข้ามาในกรุงเทพฯ ถึงแก้วก็ดูเหมือนกรวด ถ้าคนในกรุงเทพฯ ออกไปบ้านนอกแล้วถึงกรวดก็แลดูเป็นแก้ว ฉันว่าเช่นนี้จริงไหมล่ะพ่อ?"

พัด "อ้ายเรื่องดีเรื่องชั่วอย่ากล่าวเลยลุง ว่าแต่ว่าลุงจะออกความเห็นอย่างไร? ในเรื่องราวของเรื่อง 'เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระดูกแขวนคอ' ลองอธิบายให้ฉันฟังดูถี อ้าว! พ่อไม่เข้าใจ ของจริงเขาหนามีในบาลีทีเดียว เรื่อง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "...ให้ตาให้แผ่นหนึ่งดู" ซึ่งความไม่ถูกต้อง

[๒] เป็นเรื่องหนึ่งในนิทานวชิรญาณ เล่ม ๓ หน้า ๕๓

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "พุโท่"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "หน่ะ"

ราวมิใช่เล่น น้อยตัวดอกพ่อที่จะรู้ได้ ถึงท่านที่เป็นบาร์ำบาเรียนก็เถอะ พอดีพอร้ายก็เรียนไม่ถึง เป็นเรื่องลับลึกดึกดำบรรพ์ที่สุด"

พัด "เอาเถอะคะลับลึกดึกดำบรรพ์ยังไร ? ก็เล่าไปเถอะ"

โห้ "ได้ซีพ่อฉันจะเล่าให้ฟัง พ่อคอยฟังนะ ง่า[๑] ! เดิมท่านกล่าวไว้ว่ายังมีเศรษฐีผู้หนึ่งชื่อ **"สุทธเศรษฐี"** ภรรยาชื่อ **"สุทธสตรี"** คนทั้งสองอยู่ด้วยกันมาช้านาน เกิดบุตรหญิงด้วยกันคนหนึ่ง บิดาให้ชื่อว่า **"นางสุทธกัลยา"**

พัด "แหม้ ! แซ่สุทธทั้งนั้นเทียวหนาลุง"

โห้ "อ้าว ! สุทธคำนี้พ่อรู้ว่าเขาแปลว่ายังไรน่ะ"

พัด "เปล่าฉันไม่ทราบ ไม่เข้าใจจริง ๆ ลุงลองแปลให้ฉันฟังดูถี"

โห้ "ฮื่อ ! ถึงว่ายังงี้แหละ พ่อก็เป็นนักเลงเล่นหนังสือทีเดียว ทำไมศัพท์เท่านี้แปลไม่ได้? ก็สุทธคำนี้เขาแปลว่าสะอาดยังไงล่ะพ่อ เหมือนชื่อว่า 'สุทธเศรษฐี' ก็แปลว่าเศรษฐีผู้มีใจสะอาด 'นางสุทธสตรี' ก็แปลว่าสตรีผู้มีความสะอาด"

พัด "ก็ยังงั้นนางสุทธกัลยามิแปลว่ากัลยาผู้มีความสะอาดหรือลุง ?"

โห้ "อ้ำ ! ไม่ใช่ซีพ่อ กัลยาคำนี้เขาแปลว่านางงามนี่จ๊ะ ถ้าจะแปลให้ถูกแล้วต้องแปลว่านางงามผู้มีความสะอาดแล้วด้วยดีจึ่งจะได้"

พัด "อ้อ ! แล้วก็ต่อไปยังไงอีกล่ะลุง"

โห้ "แล้วก็ง่า ! บิดามารดาเป็นที่เสน่หารักใคร่มาก บำรุงเลี้ยงบุตรีไว้จนมีอายุเจริญขึ้นได้ ๑๕ ปี นางนั้นมีสิริลักษณวิลาส งามเลิศกว่าหญิงทั้งปวงซึ่งอยู่ในประเทศแห่งนั้น"

พัด "ช้าก่อนลุงเล่าเป็นคำพูดตัด ๆ เอาเถอะ ลุงพรรณนาความเช่นนี้กว่าจะจบเห็นจะยืดยาวเต็มที"

โห้ "ไม่ได้ซีพ่อ พูดตัดเอายังไงได้ ธรรมดาเรื่องในบาลีแล้วต้องเดินความเช่นนี้ทั้งนั้น ต่อเมื่อใดถึงที่ควรจะตัดจึ่งจะตัดได้ ถ้าไม่ควรตัดไปต่อให้ความขาดก็เกิดโทษเปล่า ๆ"

พัด "ยังงั้นก็ตามใจลุงเถอซี ต่อไปยังไงอีกล่ะ"

โห้ "แล้วก็มีบุรุษบุตรเศรษฐี ๔ คน คนหนึ่งชื่อ **"สุจริต"** คนหนึ่งชื่อ **"จิตรจำนง"**[๒] คนหนึ่งชื่อ **"คงความสัจ"** คนหนึ่งชื่อ **"พัทธกุศล"**

---

[๑] ความหมายเดียวกับคำว่า "อ้า" ที่เป็นรูปลักษณ์ของคำอุทาน

[๒] คือ จิตจำนง คำนี้คงพิมพ์ตามต้นฉบับ เนื่องจากเป็นชื่อเฉพาะ

พัด "นี่ชื่อเสียงแต่ละคนเอาจริงหนา"

โห้ "บอกว่ายอดเท่านั้นละพ่อ เรื่องในบาลีละก็ไม่ค่อยทิ้งศัพท์ดอกนะ นี่พ่อจะให้ฉันแปลให้ฟังไหมล่ะ ?"

พัด "ไม่ต้องแปลละลุงเล่าต่อไปเถอะ"

โห้ "ง่า! แล้วก็บุรุษ ๔ คนก็มาขอนางสุทธกัลยาต่อสุทธเศรษฐี สุทธเศรษฐีปรึกษากับภรรยา[๑] ด้วยนางปลงใจแล้วก็ยอมยกนางสุทธกัลยาให้แก่บุรุษบุตรเศรษฐีทั้ง ๔ คน"

พัด "เอ๊ะ! ประเดี๋ยวก่อนลุงตรงนี้ฉันยังฟังไม่เข้าใจ ลุงต้องอธิบายสักหน่อย บุรุษบุตรเศรษฐี ๔ คนนั้นเป็นบุตรบิดาเดียวกันหรือ ?"

โห้ "ไม่ใช่ซีพ่อคนละบิดาทั้งนั้น คือบุรุษคนหนึ่งก็เป็นบุตรเศรษฐีผู้หนึ่ง เพราะบิดาเป็นเศรษฐีด้วยกันทั้ง ๔ คน"

พัด "อ้อ! ประเดี๋ยวตรงนี้อีกหน่อย ที่ว่าบุรุษทั้งสี่มาขอนาง นางปลงใจด้วยนั้นดูมันกระไรอยู่นะลุง เพราะหญิงผู้เดียวชายถึง ๔ คน ถ้าว่าอยู่ด้วยกันแล้ว ข้างฝ่ายหญิงจะไม่มีความอาย แลฝ่ายชายจะไม่มีความรังเกียจกันหรือ ?"

โห้ "อ้าว! ทำไมพ่อว่าดังนี้เล่า ก็**นางกฤษณา**นั่นยังไงล่ะพ่อ พ่อไม่ได้ฟังบ้างดอกหรือ ? นั่นสามีนางเป็นกษัตริย์ทั้ง ๕ พระองค์เสียอีก ยังไรจึงอยู่ด้วยกันได้ ? ก็นี่บุรุษ ๔ คนเป็นแต่ตระกูลเศรษฐีเท่านั้น เมื่อมีความรักร่วมกันเข้าแล้วจะมามัวรังเกียจอยู่ยังพ่อว่า ทำไมถึงจะสมความรักล่ะพ่อ ? นี่ฉันอ้างพยานให้เห็นดอกหนา ที่จริงนางหาทันได้ร่วมรักกับบุรุษ ๔ คนไม่ พ่อคอยฟังเถอะฉันจะเล่าให้ฟัง ง่า! แล้วก็กระทำการอาวาหวิวาหมงคลกันตามประเพณี แต่ยังหาได้ส่งตัวกันไม่ เพราะธรรมเนียมแต่ก่อนเจ้าบ่าวต้องนอนหออยู่กว่าจะครบกำหนด ๗ วันจึ่งส่งตัวเจ้าสาว บุรุษ ๔ คนนั้นก็ต้องนอนเฝ้าหอรออยู่กว่าจะครบ ๗ วัน

ครั้นใกล้จะถึงวันกำหนดส่งตัว นางสุทธกัลยาจึ่งให้สาวใช้ไปเชิญบุรุษทั้งสี่มาในที่อยู่แห่งนาง แล้วกล่าวถามว่า "ท่านผู้เป็นที่รักแห่งข้าพเจ้า ซึ่งท่านพร้อมใจกันมามุ่งหมายรักใครในตัวข้าพเจ้าผู้เดียวฉะนี้ ถ้าข้าพเจ้าตายไปท่านทั้งสี่จะทำเป็นประการใด ?"

สุจริตบุรุษจึ่งว่า "ถ้าหากเจ้าตายไปดังเช่นว่าแล้ว เวลาปลงศพเราจะจัดแจงแต่งเครื่อง ประดับประดาให้งดงาม แลจะมีการเล่นต่าง ๆ ฉลองให้ด้วย"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "...กับภรรยาปรึกษา"

จิตรจำนงบุรุษว่า "ถ้าหาชีวิตเจ้าไม่แล้ว เราก็จะบริจาคทรัพย์ มีเทศน์แลบังสุกุลให้เจ้าให้สมแก่ความรัก"

คงความสัจว่า "ถ้าเจ้าตายไปแล้ว เราก็จะเผาศพทำบุญให้ แล้วจะเก็บกระดูกใส่ห่อผ้า ผูกแขวนคอไว้ด้วย"

แต่บุรุษที่ชื่อพัทธกุศลนั้นยังหาตอบประการใดไม่ นางจึ่งซ้ำถามว่า "ก็ท่านผู้นั้นเล่า ถ้าหากข้าพเจ้าตายท่านจะทำเป็นประการใด ?"

พัทธกุศลจึ่งว่า "ถ้าเจ้าดับชีวิตไปวันใดเราก็จะทำตนเราให้ถึงแก่ชีวิต ตายตามเจ้าไปในวันนั้น"

เมื่อนางสุทธกัลยาได้ฟังพัทธกุศลกล่าวเช่นนั้นแล้ว นางก็ฉวยมีดเจียนหมากของนางมาเชือดคอทำลายขันธ์ในทันใด พัทธกุศลเห็นนางตายก็วิ่งเข้าไปกอดศพนางเข้าแล้วก็เอาศีรษะฟาดเสาตายนอนเคียงกันอยู่ บุรุษทั้ง ๓ คนเมื่อได้เห็นดังนั้น ต่างคนมีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยในนางอย่างยิ่ง จึ่งสั่งให้สาวใช้ไปแจ้งความแก่สุทธเศรษฐีตามเหตุที่นางสุทธกัลยากับพัทธกุศลกระทำตนให้ถึงแก่ชีวิตนั้นทุกประการ

สุทธเศรษฐีกับภรรยาได้แจ้งเหตุดังนั้นก็มีความปริเทวะ[๑]เศร้าโศกถึงบุตรีเป็นอันมาก ครั้นวายความโศกแล้วจึ่งเอาศพทั้งสองใส่ลงในที่อันเดียวกันจัดแจงกระทำฌาปนกิจตามธรรมเนียม

ฝ่ายสุจริต จิตรจำนงที่สัญญาไว้กับนางว่า "จะมีการเล่นแลบังสุกุลมีเทศน์ให้นั้น" ก็จัดแจงกระทำตามคำสัญญา แล้วต่างคนกลับไปที่อยู่แห่งตน

แต่คงความสัจผู้เดียวหากลับไปไม่ นั่งเฝ้ากองฟอนที่เผานางสุทธกัลยากับพัทธกุศล อยู่จนเพลิงดับสนิทจึ่งกวาดเอากระดูกคนทั้งสองใส่ห่อผ้าผูกแขวนคอเข้าแล้วก็รีบออกจากที่นั้นเข้าป่าไปหลายวัน พบพระฤาษีตน[๒]หนึ่งมาช่วยชุบนางสุทธกัลยากับพัทธกุศลเป็นขึ้นแล้ว คงความสัจกับพัทธกุศลต่างคนเถียงกันว่า "นางเป็นภรรยาของตัว"แล้วอ้อนวอนให้พระฤาษีตัดสินให้

---

[๑]คำนี้เขียนได้ทั้ง "ปริเทวะ" และ "ปริเทวนะ" หมายถึง ความคร่ำครวญ ความบ่นเพ้อ ความร่ำพันด้วยเสียใจ

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "องค์" ซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะลักษณนามของคำว่า "ฤาษี" คือ ตน

พระฤาษีจึ่งว่า "เราจะตัดสินให้ผู้ใดนั้นไม่ได้ สุดแต่นางสมัครไปข้างใครก็ควรเป็นสิทธิ์ของผู้นั้น" พอพระฤาษีกล่าวคำเช่นนี้แล้ว

นางสุทธกัลยาก็กล่าวคำขอสมัครเป็นภรรยาพัทธกุศล หายอมเป็นภรรยาคงความสัจ ผู้เอากระดูกแขวนคอไม่ เหตุนี้ท่านจึ่งกล่าวไว้ว่า **"เนื้อไม่ได้กินหนังไม่ได้รองนั่ง กระดูกแขวนคอ"** ก็เพราะเหตุเดิมมีมาในบาลี คือคงความสัจคนนี้เอง

เมื่อตาโห้เล่าเรื่องจบแล้ว นายพัดจึ่งพูดว่า "อ้อ ! ออกความเห็นอย่างนี้ดอกหรือลุง ?"

โห้ "อย่างนี้แหละพ่อ เห็นสมจริงไหมล่ะ ?"

พัด "ย่ะก็เห็นจริงได้บ้าง แต่ข้อที่มีฤาษีมาชุบนั้นเห็นจะเหลือฟังสักหน่อย"

โห้ "อ้าว ! ทำไมพ่อว่ายังงั้นล่ะจ๊ะ ? ก็เรื่องในบาลีนี่นา ท่านว่าไว้ว่าถ้าผู้ใดไม่เชื่อผู้นั้นเป็นคนกรรมมาก"

พัด "เอ ! ยังงั้นฉันเห็นจะเป็นคนกรรมมากคนหนึ่งละลุง แต่ฉันจะต้องซักลุงสักหน่อย ที่ลุงอ้างว่าเรื่องในบาลีนั้นมีอยู่ในคัมภีร์ไหน ?"

โห้ "ในธรรมบทแหละพ่อ เป็นมีเป็นแน่"

พัด "เอ๊ะ ! จะไม่ใช่ละกระมังลุง ในธรรมบทบั้นต้นบั้นปลายฉันก็ได้ฟังพระท่านแปลอยู่บ่อย ๆ ทำไมไม่ได้ยินกล่าวถึงเรื่องนี้เลย มีอยู่ในผูกไหนน่ะลุง ?"

โห้ "อ้ายผูกนี่แหละพ่อ ฉันก็หลง ๆ ลืม ๆ ไปเสียบ้างแล้ว เห็นจะบอกพ่อไม่ถูก"

พัด "ยังงั้นก็ขอให้รู้ว่า 'อยู่ในบั้นต้นหรือบั้นปลาย' ก็เอาเถอะลุง ?"

โห้ "ประเดี๋ยวก่อนพ่อ ฉันนึกดูก่อน ง่า ! บั้น อ่า ! ไม่ใช่ประเดี๋ยว อ้อ ! จริงละในบั้นต้นบั้นปลายเห็นจะไม่มีจริงยังพ่อว่า ของมีอยู่ในบั้นกลาง ถูกละพ่อไปตรวจดูเถอะ ในธรรมบทบั้นกลางนั่นแหละเป็นมีเป็นแน่"

พัดใส่ก๊ากใหญ่ พูดว่า "เอกละลุง นิทานของพ่อลุงทั้งเรื่องหยิบขึ้นดีได้ที่ธรรมบทบั้นกลางนี่เอง แปลกจริง ๆ เป็นไม่มีของใครเป็นแน่ ตั้งแต่ฉันเกิดมาก็พึ่งได้ยิน**ธรรมบทบั้นกลาง**วันนี้แหละ"

ตาโห้ฟังเสียงผิด รู้สึกว่า "ตัวคงถลำเข้าไปพอแล้ว" เลยลากลับลงไปเรือ รีบถอยออกจากท่าไปจอดอยู่ที่อื่น ตั้งแต่วันนั้นตาโห้ก็ไม่กลับมาจอดเรือที่หน้าจวนเจ้าคุณผู้ใหญ่อีกเลย

นักปราชญ์[๑]

ที่เมืองอังกฤษคนหนึ่งเป็นนักปราชญ์แต่งหนังสือไพเราะมีชื่อเสียงคนนับถือมาก มีเศรษฐีคนหนึ่งมั่งมีมากอยากจะมีชื่อเสียงว่า "เป็นคนแต่งหนังสือดี" จึงจดหมายไปถึงนักปราชญ์คนนั้นว่า "ข้าพเจ้าอยากจะมีชื่อเสียงให้ปรากฏว่า 'เข้าใจในวิชาแต่งหนังสือบ้าง' ขอให้ท่านช่วยลงเคราะห์แต่งหนังสือขึ้นสักเรื่องหนึ่ง แล้วส่งมาให้ข้าพเจ้าตกเติมแก้ไขสักสองสามตัว แล้วลงพิมพ์ว่า 'เรื่องนั้นท่านกับข้าพเจ้าช่วยกันแต่ง' พอให้เป็นเกียรติยศแก่ข้าพเจ้าสักหน่อยหนึ่งเท่านี้ ข้าพเจ้าจะสมนาคุณให้เงินทองแก่ท่านให้สมควร"

นักปราชญ์เมื่อได้รับจดหมายของเศรษฐีเช่นนั้นก็โกรธจึ่งมีจดหมายตอบไปยังเศรษฐีว่า "ที่ท่านจะเอาเงินมาขอซื้อให้ชื่อของท่านอยู่เคียงว่า 'เป็นคู่คิดกับเรานั้น' เปรียบเหมือนจะเอาลาอันเป็นสัตว์ต่ำช้าเทียมรถคู่กับม้าอันมีตระกูล เป็นการไม่สมควรเลย"

เศรษฐีครั้นได้แจ้งจดหมายตอบของนักปราชญ์ดั่งนั้น ก็จดหมายตอบกลับไปว่า "นักปราชญ์คนนี้หยาบช้าดูหมิ่นเรานักหนา จะว่าอย่างอื่นไม่ได้ฤๅ ทำไมจึ่งเอาเราไปเปรียบเหมือนม้า"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "นิทานแบ็คเคลิต." **วชิรญาณวิเสศ** ๓, ๓ (วัน ๒ เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๙.

นักเรียน[๑]

นายอ่อนกับ**นายเวท**นักเรียน ๒ คนนี้ได้เข้าโรงเรียน เรียนหนังสือมาพร้อม ๆ กัน แต่นายอ่อนนั้นติดเป็นคนเขลาอยู่สักหน่อยเพราะว่าได้เรียนหนังสือมาเท่า ๆ กันกับนายเวท นายเวทเขาเข้าไล่ได้ประโยคหนึ่งชั้นต้น นายอ่อนนั้นตกไล่ไม่ได้ เมื่อไล่ไม่ได้แล้ว ต่อมานายอ่อนยิ่งมีความเพียรแข็งแรงมากขึ้น อุตส่าห์มาโรงเรียนเสมอมิได้ขาด

ครั้นถึงคราวสอบไล่หนังสืออีก นายเวทก็เข้าไล่ได้ประโยคชั้นสอง แล้วได้ไปรับราชการมีตำแหน่งอยู่ในกรมหนึ่ง นายอ่อนนั้นไล่ไม่ได้ตกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อคิดดูควรน่าสงสารนายอ่อนยิ่งนัก จนล่วงมาได้อีกสัก ๗ ปีกว่า นายอ่อนเล่าเรียนเสมออยู่

วันหนึ่งเป็นเดือนที่สุดปี โรงเรียนทั้งหลายหยุดการเล่าเรียน นายอ่อนมีใจคิดถึงนายเวทเพื่อนรักซึ่งเคยชอบกันมาแต่ก่อนนั้น แลเห็นว่า "วันมีเวลาว่างอยู่ด้วย" จึงแต่งตัวสวมเสื้อหมวกกันร่มเดินตรงมายังบ้านนายเวท วันนั้นนายเวทนั่งคิดคำโคลงอยู่ที่โต๊ะในห้องสำหรับดูหนังสือ พอแลเห็นนายอ่อนซึ่งเคยเป็นเพื่อนเก่ามาหาก็จำได้ ออกมาต้อนรับแล้วชวนไปนั่งเก้าอี้ในห้องสำหรับดูหนังสือนั้น พลางพูดจาสนทนาถามถึงสุขทุกข์กันแล้ว

---

[๑] พระยาปริยัติธรรมธาดา *(แพ ตาละลักษมณ์ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนประเสริฐอักษรนิติ" กรมศึกษาธิการเรียบเรียงถวายสภานายก).* "นิทานนักเรียน." **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒๖ (๓๓ เมษายน ๑๐๙) : ๓๒๕ - ๓๓๖.

นายอ่อนจึ่งพูดขึ้นว่า "ข้าพเจ้าเป็นคนเขลามากเรียนหนังสือก็ไม่ใคร่รู้ได้ ท่านเป็นคนมีปัญญาว่องไวไล่ได้ ๒ ประโยคแล้ว เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านค่อยมีความสุขสบายมากขึ้น แต่ข้าพเจ้านี้อยากจะใคร่ได้ทราบวิธีการเล่าเรียนที่ท่านศึกษามานั้นว่า 'จะมีลัทธิคติเป็นอย่างไร?' ขอท่านได้โปรดอธิบายให้ข้าพเจ้าทราบบ้าง"

นายเวทตอบว่า "หนังสือซึ่งใช้สอยกันอยู่ในภาษาไทยนี้เป็นที่สะสมรวบรวมคำเก่า ๆ โบราณซึ่งนักปราชญ์แต่ก่อนได้ใช้สอยแลแต่งตั้งขึ้นไว้เป็นแบบแผน ถ้อยคำนั้นลึกซึ้งเป็นของมาแต่ภาษาอื่น ๆ เป็นอันมาก แต่ภาษาศักดิ์สิทธิ์ซึ่งชาวโลกได้นับถือใช้สอยอยู่ชุกชุมนั้น คือภาษามคธ สันสกฤตซึ่งเป็นคำแพร่หลายเที่ยวแทรกแซมอยู่ในภาษาต่าง ๆ เป็นอันมาก"

ขณะนั้นนายอ่อนเห็นนายเวทจะอธิบายลึกซึ้งไป จึ่งพูดซ้อนขึ้นว่า "ข้าพเจ้าจะขอให้ท่านอธิบายทางหนังสือไทยซึ่งเป็นวิธีชั้นต้นก่อน ด้วยข้าพเจ้ามีความสงสัยเป็นอันมาก เพราะว่าข้าพเจ้าได้เรียนมาก็จะย่างเข้า ๓๐ ปีอยู่แล้ว เหตุไฉนจึ่งไม่เข้าใจบ้างเลย ท่านกับข้าพเจ้าได้เรียนในสกูล[๑]เดียวกัน ทำไมท่านจึ่งรู้ได้โดยเร็วนัก? ท่านมีลักษณวิธีอย่างไร? ขอท่านจงได้อธิบายให้ข้าพเจ้าทราบด้วยเถิด"

นายเวทจึ่งตอบว่า "ท่านเรียนสกูลเดียวกับข้าพเจ้าก็จริง แต่ครูของข้าพเจ้าหาเหมือนกับครูของท่านไม่"

นายอ่อนมีความสงสัยจึ่งถามว่า "ทำไมครูของข้าพเจ้าอ่านหนังสือไม่ออกหรือ ?"

นายเวทตอบว่า "ครูท่านอ่านออก"

นายอ่อน[๒] "ก็ครูข้าพเจ้าอ่านได้แต่สอนไม่ถูกหรือ ?"

นายเวทพูดว่า "ครูของท่านถ้ามีตำราให้สอนแล้ว ท่านก็สอนให้นักเรียนอ่านไปตามตำรานั้นได้"

นายอ่อนถามว่า "ก็ครูของท่านนั้นไม่สอนตามแบบดอกหรือ ?"

นายเวทตอบว่า "ครูของข้าพเจ้าก็สอนด้วยตำราเหมือนกัน"

ในทันใดนั้นนายอ่อนให้ยิ่งมีความแคลงใจเป็นอันมากด้วยคิดเห็น

---

[๑] school โรงเรียน

[๒] ต้นฉบับไม่ปรากฏความนี้ แต่พิจารณาเนื้อความแล้วเห็นว่าประโยคยังไม่สมบูรณ์ จึงเพิ่มชื่อผู้กล่าวเนื้อความดังกล่าว คือ "นายอ่อน"

ว่า "นายเวทพูดจาทีข่มขู่ครูของตน" จึ่งพูดขึ้นว่า "ครูของท่านก็สอนด้วยตำรา แล้วจะว่าแปลกกันอย่างไรเล่า ? ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย"

นายเวทฟังสำเนียงพูดของนายอ่อนดูที่จะเคือง ๆ จึ่งพูดว่า "วิสัยคนที่เป็นนักเรียนต้องประกอบด้วยองคคุณของนักเรียนจึ่งจะเรียนหนังสือรู้ดีได้ ธรรมดาครูก็ย่อมประกอบด้วยองคคุณของครูจึ่งสอนศิษย์ให้ดีได้"

เมื่อนายเวทพูดขึ้นดังนั้น นายอ่อนได้ฟังคำว่า "องคคุณ... องคคุณของครูแลนักเรียน" นั้น เพราะความที่ตนเป็นคนมีใจยินดีรักใคร่ในการเล่าเรียนเป็นอันมาก จึ่งลดตัวลงจากเก้าอี้ กระทำอัญชลีกรรมวิงวอนขอความอธิบายองคคุณทั้งสองนั้น

นายเวทจึ่งว่า "องคคุณของนักเรียนนั้นมีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งนักปราชญ์แต่ก่อนได้สั่งสอนมา คือในหนังสือจินดามณีก็มี ในแบบเรียนประโยคต้นหนังสือไทยก็มี ครูท่านไม่ได้ชี้แจงให้เข้าใจหรือ ?"

นายอ่อนตอบว่า "หาทันสังเกตไม่ ขอท่านได้อธิบายด้วย"

นายเวทก็ว่าศิษยางค์นั้นเป็นคำนักปราชญ์ย่อไว้ด้วยตัวอักษรเป็นภาษามคธ ๔ ตัว คือ สุ จิ ปุ ลิ เท่านี้ เรียกว่า **"ศิษยางคคุณสี่"** ความอธิบายย่อ ๆ ว่า "เป็นนักเรียนต้องตั้งใจฟังคำสอนของครูหนึ่ง เป็นนักเรียนต้องตั้งใจคิดตรึกนึกถึงคำสอนของครูหนึ่งเป็นนักเรียนต้องตั้งใจไต่ถามการเรียนต่อครูหนึ่ง เป็นนักเรียนต้องตั้งใจเขียนลายมือจดจารึกคำที่ครูสอนให้หนึ่ง รวม ๔ ข้อเท่านี้"

นายอ่อนได้ฟังมีความยินดีซึมซาบเป็นอันมาก จึ่งถามถึงองคคุณของครูต่อไป"

นายเวทก็อธิบายตามที่ได้ศึกษามาจากครูของตนว่า **"ศาสดางคคุณ** นั้นมีอยู่ ๖ ประการ เป็นคุณจำต้องสิงสถิตอยู่ในสันดานของครูเสมอทุกคน ความอธิบายย่อ ๆ คือครูต้องเป็นผู้หมั่นว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนหนึ่ง ครูต้องเป็นผู้มีใจดีต่อถ้อยคำที่ศิษย์ถามหนึ่ง ครูต้องเป็นผู้เรียบเรียงถ้อยคำที่เป็นประโยชน์หนึ่ง ครูต้องเป็นผู้ห้ามปรามความชั่วต่าง ๆ หนึ่ง ครูต้องเป็นผู้ที่ศิษย์รักใคร่ยินดีนับถือหนึ่ง ครูต้องเป็นผู้มีคุณความรู้ชัดเจนแม่นยำหนึ่ง รวมศาสดางคคุณ ๖ ข้อเท่านี้ เมื่อท่านจะเรียนหนังสือต่อไปต้องไต่ถามดูลัทธิวิธีแลศิษยางคคุณ ศาสดางคคุณเสียก่อนแล้วจงเรียนเถิด"

นายอ่อนใคร่ฟังจำได้แม่นยำ แล้วก็คำนับลานายเวทมายังบ้านของตน

นางสาวใช้[๑]

คุณนายของอิฉันเป็นผู้หญิงอย่างสวยที่สุดหาตัวเปรียบยาก จริงๆนะ ไม่แกล้งอวดตอก พิศดูก็ยังสาวพริ้งอยู่ทั้งตัว กิริยาก็ดี มีสติปัญญาเฉียบแหลม ทำอะไรก็ได้สารพัด ขยันอึขยัน มีคนมารบกวนสู่ขอเธอนักกะนักมาแล้ว แต่เธอไม่ได้คิดว่าจะมีเหย้ามีเรือนเลยจนพระปลัดท่านมาว่ากล่าวสู่ขอ อิฉันไม่ได้นึกเลย[๒] แหละว่า "เธอจะยินยอมอยู่กินกับท่านพระปลัด" แต่ยังไงก็ไม่รู้คุณนายเธอถึงตกลงได้ ดูไม่มีอะไรดีสักอย่าง ไม่น่ารักน่าใคร่สักนิด เห็นดีก็แต่ยศศักดิ์กับทรัพย์สินเงินทองของท่าน ถึงว่าท่านไม่สู้แก่กว่าเธอมากนักก็เถอะ ท่าทางท่านจิ้งจกยังไงอยู่ก็ไม่รู้สะ ไม่น่าสวาทเลย หน้าของท่านหรือก็พรุนไปล้วนแต่แผลออกฝีเมื่อยังเด็ก ๆ แลท่านเย่อหยิ่งโทโสร้าย ขี้หึงเกินเหตุเทียวที่อิฉันเคยเห็น ยังรูปร่างที่โสโครก แขนของท่านก็สั้นข้างยาวข้าง ดูอวัยวะคงจะพิการอย่างไรอยู่อีกสักอย่างเป็นมั่นคง จึ่งทำให้ท่านต้องลากขาไปข้างหนึ่งเมื่อเวลาเดิน จะพูดจะจาก็เก้อ ๆ ไม่เห็นเข้าท่า แต่ถึงยังงั้นท่านก็ไม่ชั่วช้านักดอก ถ้าปล่อยให้ท่านอยู่แต่ลำพังไม่เอาใครมานึกเทียบแล้วดูก็พอใช้ได้ นับประสาอิฉันอดปากค่อนคนที่น่าพิลึกไม่ได้ก็เล่าให้ท่านฟังไปยังงั้นเอง

---

[๑] พระเจ้าบวมางศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๘ , ๕๒ (๕ ตุลาคม ๑๓๓) : ๑๓๓ – ๑๓๗, ๕๓ (๑๒ ตุลาคม ๑๓๒) : ๑๒๖ – ๑๓๐ , ๕๔ (๑๙ ตุลาคม ๑๓๒) : ๑๔๓ – ๑๔๕.

[๒] เลข ผู้เรียบเรียงใส่วรรณยุกต์โทเพื่อเน้นคำกิริยาข้างหน้า คือ "นึก"

อิฉันออกเกลียดแต่เอาดีทางไหนไม่ได้สักท่า คำบูราณท่านว่า "รูปชั่วตัวดำน้ำใจดี" แต่นี่รูปไม่ชั่วก็จอกกร่อยเหมือนชั่ว แล้วมิหนำซ้ำน้ำใจก็ไม่ดีด้วย แต่ท่านจะมีที่ดียังไงมั่งดอกกระมัง คุณนายของอิฉันท่านถึงปลงใจจะอยู่กินด้วยกับท่าน อ้ายนี่แหละ "ลางเนื้อชอบลางยา" บุญท่านเห็นจะสร้างมาต้องกันดอกกระมัง

พระปลัดท่านหลงใหลรักใคร่คุณนายของอิฉันมากนัก เพราะยังงั้นท่านถึงหึงหวงคุณนายเสียอย่างเอก จนท่านเหลือที่จะอดทนยอมให้เธอพบปะผู้ชายคนอื่นได้ ไม่ว่าไพร่หรือผู้ดี หะ...หะ ทำจนอิฉันอดหัวเราะไม่ได้ ข้างคุณนายของอิฉันก็คิดแต่จะรักษาตัวสงวนน้ำใจพระปลัดไม่ให้ท่านขัดเคืองหมองใจได้เสียที่สุดที่แล้ว เธอตามใจท่านในการข้อนี้จนน่าพิศวงทีเดียว

อิฉันไม่เชื่อเลยว่า "ผู้หญิงคนไหนจะสู้ทนสงวนตัวเอาธุระจนน่าพิลึกยิ่งกว่าคุณนายของอิฉันในการที่จะไม่ทำอะไร บรรดาที่จะเป็นข้อไม่ถูกอารมณ์คู่รักของเธอเลย" ตัวของเธอเองจะทรมานลำบากกายรำคาญใจยังไงมั่ง หรือน่าขันยังไงมั่ง เธอก็ไม่ว่าไม่ถือหมด ขอแต่ให้เป็นที่ถูกใจพระขาเป๋แล้วเธอก็ดีใจทั้งสิ้น

วันหนึ่งพระปลัดท่านมาที่บ้านพบกับคุณนายของอิฉัน พูดกันด้วยเรื่องเครื่องประดับของเก่าสำหรับตระกูลที่ท่านจัดไว้หมายจะให้แก่เธอ เห็นมีคนแปลกหน้ามากับท่านด้วยคนหนึ่ง ผิวเนื้อดำแดง หน้าตาคมสัน แต่สังเกตท่าทางดูเหมือนจะไม่ใช่ไทย

เจ้าคนนั้นตั้งตาเพ่งจ้องดูคุณนายของอิฉันไม่รู้หยุด ไม่สามารถที่จะปิดบังได้ว่า "เขาปลาบหัวใจด้วยรูปสวยของเธอมากสักปานใด"

อิฉันประหลาดใจนักที่คนขี้หึงเช่นพระปลัด ยังไงถึงพาผู้ชายหน้าตาคมสันคนนี้มาหาคู่หมั้นที่จะเป็นภรรยาของท่านได้ แต่อิฉันยังประหลาดใจมากขึ้นไปอีก เมื่อได้เห็นท่าทางพระปลัดจ้องดูคุณนายของอิฉันกับเจ้าหนุ่มคนนั้นทำตาขมึงทึงพิลึกนัก ท่านนั่งนิ่งอึ้งไม่พูดจาว่ากระไรเอง แล้วมิสาซ้ำปล่อยให้เจ้าหนุ่มคนนั้นพูดจากับคุณนายของอิฉันด้วย เขาก็ถามถึงเรื่องอะไรต่ออะไรเหลว ๆ ตามอัธยาศัยอันสุภาพ

ข้างคุณนายของอิฉันครั้นจะทำมึนตึงไม่พูดจาตอบโต้กับเขาหรือ ? ก็เกรงจะเป็นข้อหมองใจพระปลัดอีก ดูเป็นทีกระตุ้งกระติ้งไม่สู้ดีอย่างไรมิรู้อยู่ ด้วยคนผู้นี้พระปลัดก็พามาเอง ถ้าท่านรังเกียจแล้วที่ไหนจะปล่อยให้มา เพราะยังงั้นคุณนายจึ่งพูดจากับเขาเป็นปรกติ แต่ข้างพระปลัดตาขมึงเมิน ๆ เมียงดูเวลา

คุณนายตอบคำเขาอยู่ดูท่าพิกลนัก จะแปลว่าหึงหรือพอใจก็ยาก เมื่อตรองไปแล้วอิฉันเห็นว่า "จะเห็นด้วยกันหมดทั้งโลกไม่" ชั่วแต่ตัวอิฉันว่า "เห็นคงจะเป็นพระปลัดพยายามจะลองใจ คอยจับไหวพริบเธอหรือกระไรน่ะแหละ?"

แต่ในเวลากลางคืนคุณนายบอกอิฉันว่า "เจ้าหนุ่มหน้าตาคมสันคนนั้นไม่ใช่ใครมาแต่ไหนตอก เขาเป็นเสมียนต้นเรือนของพระปลัดหามาได้ใหม่" อิฉันก็ตกลงเชื่อ คิดเสียว่า "ที่อิฉันทายวานนี้เห็นจะเหลว ๆ ดอก"

แต่ครั้นวันรุ่งขึ้นพระปลัดก็มาหาคุณนายอีก แลพาเจ้าเสมียนต้นเรือนคมสันตามท่านมาด้วย คราวนี้พาเลยเข้าไปถึงห้องในของคุณนายของอิฉันทีเดียว เธอคงจะต้องหลากใจบ้าง แต่เธอมิได้แย้มพรายให้ใครล่วงรู้เลย

เธอเข้าใจชัดแล้วว่า "พระปลัดอยากจะให้เธอเอาใจเสมียนต้นเรือนใหม่ แต่ระวังตัวอย่าให้มีวี่แววได้"

เสมียนต้นเรือนคนนี้ชื่อ "**เมือง**" อิฉันสืบรู้ แลอิฉันหาโอกาสเสือกขึ้นไปนั่งอยู่ที่ในห้องถัดไป ห้องที่อิฉันนั่งอยู่นั้นมีประตูเปิดโล่งแลเข้าไปเห็นในห้องในได้ตลอด อิฉันทำไถลแอบตัวเป็นทีว่า "ขึ้นไปเช็ดปัดกวาด"สนิทดีพอที่จะสังเกตเหตุการณ์ที่เป็นไปได้ถนัด อิฉันอยากจะรู้ให้สะใจ "เห็นไหมเจ้าคะในเรื่องเจ้าเสมียนต้นเรือนคนนั้น ดูเค้าเงื่อนมันยังไรมีรู้อยู่"

เขาชำเลืองดูคุณนายของอิฉัน ทำกะลิ้มกะเหลี่ย[๑]ชอบกลนัก ดูร้ายยิ่งขึ้นไปกว่าเมื่อวันก่อนนี้เสียอีก

ข้างพระปลัดก็นั่งมุ่ย สะกดตาตามเจ้าเสมียนกับคุณนาย หน้าผากตึง ตาเขม็งห่อคิ้วอาการร้ายอยู่อย่างนั้นเอง ข้างพระปลัดนั้นดูใจไม่อยู่กะตัวเลยประเดี๋ยวหน้าตึงตาขุ่นออกฉุนเสียเต็มทน อีกสักครู่หนึ่งก็ดูค่อยพูดจาปรกติดีๆ อิฉันสังเกตจะเอายุติอย่างไรแน่ไม่ได้ แต่ถึงจะพูดจาดีอย่างไร? ก็ดูท่านอยู่ไม่สุขกันนั่งไม่ติดสักครู่เดียว ประเดี๋ยวผุดลุกเดินไปทางโน้น ประเดี๋ยวเดินไถลมาทางนี้ "ดูอีหลุกขลุกขลุ่ย" วนอยู่รอบ ๆ เรือน" กัดฟันกรอด ๆ เดี๋ยวก็ถอนใจใหญ่ฮื่อฮ่าเดินเมียงชำเลืองคอยระวังท่าคุณนายอยู่ท่าเดียว

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "อะลิ้มอะเหลี่ย" คำว่า "กะลิ้มกะเหลี่ย" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง แสดงอาการให้รู้ว่าอยากได้

[๒]คำวิเศษณ์ หมายถึง ง่วนอยู่

"มันน่ากลัวจะมีเหตุอันตรายอยู่อย่างไรบ้างเสียแน่ละ ?" อิฉันนึกวิตกคิดอยู่ในใจ

"ดูเถิดใต้เท้าเจ้าคะคุณนายของอิฉันก็ดูเหมือนจะไม่รู้สึกตัวเสียเลยทีเดียว ทั้งอาการที่พระปลัดฮื่อ ๆ ขมึงทึงอย่างไรอยู่มิรู้ ? แลอาการเสมียนเมืองทำกะลิ้มกะเหลี่ยท่าทางไม่สู้ดี แต่ไม่ควรจะติโทษเสมียนเข็ญใจเขาเลย"

คุณนายของอิฉันเธอสวยเสียที่สุด ไม่น่าพิศวงในการที่เขาต้องตกตะลึงหลงงามเลย แลทั้งเขาก็เป็นมอญด้วย จะเคยเห็นละหรือน้ำหน้าเขา อิฉันคิดเห็นนะเจ้าคะ ผู้หญิงสวยเหมือนคุณนายของอิฉันเกิดมาเสียทั้งชาติ ข้างคุณนายก็พูดจาสนิทสนมเกินไปสักหน่อย แต่ที่เธอจะคิดยังไง...ยังไงก็เห็นจะไม่เป็น ถ้าจะโน่นนี่แล้วมีผู้ชายที่มีบุญวาสนามั่งมีเงินทองทั้งเจ้าทั้งขุนนาง ต่างประสงค์มาติดเธออยู่ถมไป เธอยังไม่ปรารถนาจะมาอินังอะไรกะอ้ายเสมียนเมืองเสมียนมอญไพร่ ๆ อิฉันเห็นว่า "การที่เป็นไปทั้งนี้เพราะเธอไม่ทันไหว หมายแต่จะท้าให้ถูกอารมณ์ท่านพระง่อยเท่านั้นเอง ถ้าจะเป็นเหตุการณ์อย่างไรขึ้นเพราะพระปลัดหวงหึง ? ก็เป็นเพราะเธอแทงหวยกินเท่านั้นเอง"

แต่อิฉันนะใจหวั่น ๆ หวาดอยู่ยังไงมิรู้เลย อิฉันเคยสังเกตถ้าคร้ามไหนใจหวาด ๆ อยู่อย่างนี้ละมักมีเหตุมีการณ์อย่างไรภายหลัง แต่จะเป็นอย่างไร ? ก็เดาไม่ถูก

อิฉันอยู่เป็นข้าคุณนายคนนี้ของอิฉันมานมนาน เป็นข้าเก่าข้าแก่มาแต่ครั้งเจ้าคุณที่เสียกับคุณหญิงที่เสียท่านยังอยู่ เธอก็รู้ว่า "อิฉันเป็นบ่าวซื่อสัตย์กตัญญูต่อเธอ" เธอไว้ใจอิฉันมาก บางทีเธอมีความลับคับแค้นใจก็เคยเรียกอิฉันไปปรึกษาปรับทุกข์ด้วยกัน ๒ คนบ่าวนาย เพราะยังงั้นคืนวันนั้นเมื่ออิฉันเข้าไปช่วยเธอปรุงน้ำอบอยู่ในห้องนอน เธอถามอิฉันว่า "อิฉันเคยสังเกตเห็นอาการพระปลัดอย่างไร ? เมื่อวันไหนมั่งไหม"

อิฉันก็บอกตามตรงว่า "เจ้าคะอิฉันสังเกตเห็นแปลก"

เธอกลับตัวหันมาแลดูตาอิฉัน

"แกเห็นอะไรหะ**พี่พลัด** ?" เธอถาม

"อิฉันสังเกตเห็นพระปลัดจะคลั่งด้วยฤทธิ์หึงเสียแล้ว" อิฉันว่า "ข้อนี้แหละเป็นอาการไม่ดีทำให้ท่านงุ่นง่าน"

คุณนายของอิฉันเธอหน้าซีดก้มหน้านิ่งอึ้ง ทีจะตรองอะไรอยู่เป็นสักครู่ ถอนใจใหญ่ฮื้อ !

"โอ้ !" เธอว่า "ฉันไม่ได้คิดถึงข้อนั้นเลย ฉันเชื่อ แกเห็นจะเดาถูกเสียแล้วพี่พลัด เขาทำอาการเหมือนคนที่แกล้งมารยาไปสารพัด ผิดปรกติเห็นโทนโท่"

"โอ้ ! อิฉันไม่ได้หมายถึงยังงั้นแน่ดอกนะเจ้าคะ" อิฉันว่า

"ฉันรู้หรอกว่าพี่พลัดหมายความว่ากระไร ?" คุณนายเธอพูดยังงี้แหละเจ้าคะ แต่อิฉันไม่เข้าใจว่าเธอรู้เลย

ครั้นรุ่งขึ้นเช้ากำลังคุณนายเธอเยี่ยมหน้าต่างห้องแต่งตัวของเธออยู่ เธอกวักมือเรียกอิฉันเข้าไปหา อิฉันก็เข้าไปถึงในห้องลับของเธอ เธอกำชับสั่งเป็นความลับสำคัญว่า "พี่พลัดดูนั่นแน่ะ ! พระปลัด โน่นแน่ะ ! เสมียนเมืองมาอีกแล้วละ"

ฉันนึกว่า "เราก็เห็นจะต้องประดักประเดิดเหมือนอ้ายรายเมื่อวานนี้อีกหรือยังไงแหละ ถ้าให้ดีละฉันอยากให้แกแอบลงไป ไปคอยอยู่ที่ห้องข้างบันได[๑] ทำไถลซุ่มตัวอยู่ที่นั่นริมประตูห้องหอนั่งให้ตลอดเวลาทีเดียว คอยจับไหวพริบพระปลัดดูถี จะได้มาบอกให้ฉันรู้ตัวบ้างว่า 'เขาดูแลและทำอาการยังไรบ้าง' ได้ไหมล่ะพี่พลัด ?"

"พุทโธ่ ! อย่าว่าแต่เท่านี้เลย ขึ้นชื่อว่าอีป่าวคนนี้แล้วละเมื่อนายของตัวใช้แล้วจะบอกว่าไม่ได้มีมั่งหรือ ?" อิฉันว่าเท่านี้แล้วก็ลงไปที่ห้องเล็กทันทีทีเดียว แอบหลบตัวอยู่ข้างกระถางต้นไม้ใหญ่ แง้มประตูข้างหอนั่ง คุณนายของอิฉันก็เดินลงมา ชำเลืองตาเห็นอิฉัน เธอให้หน้าน้อย ๆ ยิ้มละไมเดินเลยไป แต่อิฉันสังเกตกิริยาดู เหมือนเธอจะออกร่ำคาญใจไม่สบายมาก

เธอลงไปถึงไม่ทันใดพระปลัดกับเสมียนเมืองก็มาถึง เธอก็เชิญพระปลัดเข้าไปข้างใน พระปลัดก็พยักหน้าเรียกเสมียนเมืองตามเข้าไปด้วย

คุณนายเธอทักทายปราศรัยพอสมควรแล้ว ก็ไม่เอื้อต่อเจ้าเสมียนเข้าไปนั่งยิ้มหัวหนุงหนิง ขวนพระปลัดพูดจาอยู่ แต่ข้างท่านพระขี้หึงกระสับกระส่ายไม่อยู่สุข ท่านนั่งอยู่สักครู่เดียวก็ทำบ่นอุบอับว่า "กระไรอิฉันไม่ทันได้ยินถนัด" ผุดลุกขึ้นสะบัดหน้าฮึด เดินลากขาออกมานอกห้อง

คุณนายของอิฉันชะแง้ตามท่านพระตาละห้อย แล้วก็ถอนใจใหญ่ทอดตาเพ่งอยู่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กระได" ทุกแห่ง

"ท่านเห็นจะมารยาทำเดินไปไหน ๆ เสีย ที่แท้ก็แก้สงสัยประสงค์จะคอยดูท่าทางคุณนายกับเจ้าเสมียนนั่นเอง" อิฉันคิดแลนึกแน่ใจพอทีเดียว อีกสักสองสามนาทีเท่านั้นเองอิฉันได้ยินฝีเท้าท่านก้าวบันไดกุบกับขึ้นมาข้าง ๆ ตัวอิฉันพอถึงประตูก็ถอยหลังหลบตัววูบ แต่อิฉันก็ไม่ได้คิดดอกหนาว่า "ท่านจะรู้ว่าอิฉันแอบอยู่ที่นั่น" ถึงท่านจะแลเห็นตัวอิฉันก็ไม่ยักทุกข์ ทำไถลเซ็ด ๆ กวาด ๆ หลบไปเสียสักครู่ก็แล้วกัน พอท่านสิ้นสงสัยแล้วถึงมาใหม่

อิฉันดูท่านมอง ๆ ห่อคิ้วนิ่วหน้าจ้องเข้าไปในห้องหอนั่งตาเขม็งน่ากลัวน่ากลัว

ข้างอิฉันก็สอดตาดูตามท่านเข้าไปบ้างเหมือนกัน เสียเปรียบอะไรกันนิ่ อิฉันเห็นคุณหญิงของอิฉันผิดกับเมื่อสักครู่ เพราะเมื่อตะกี้นี้ไม่เห็นท่าเอื้อต่อเจ้าเสมียนเลย แต่เดี๋ยวนี้ท่านอยู่กับเขาสองต่อสอง ครั้นจะทำกระบิดกระบวนก็เกรงจะเป็นเล่นจริตไปหรือกระไรน่ะแหละ ? ผู้หญิงผู้ใหญ่นี้ยากนะเจ้าคะต้องวางตัวให้งาม ๆ เช่นเขาพูดกันว่า "มะพร้าวทึนทึกไม่เหมือนเด็กรุ่น ๆ กะจิ...กะจิ ถ้าไม่ยังโง้นยังงี้ละก็ต้องทำเฉย ๆ ถึงจะได้ ขืนอับอายเกินไปนักละมันก็ย่อมจะนึกถึงอะไร ๆ อยู่บ้างในน้ำใจ คุณนายของอิฉันเธอก็เป็นคนฉลาดไม่หยอก"

นี่แหละพอพระปลัดออกไปแล้วเธอก็จำใจต้องลุกเขยิบมานั่งใกล้เขาเข้าอีกหน่อย พูดจาปราศรัยกับเขาอย่างซื่อ ๆ ข้างอ้ายเจ้าเสมียนมอญคงจะต้องการตะเกาะตะแกะด้วยจะยังไม่รู้ว่าเป็นเมียของนายหรือกระไร ? เห็นกิริยาไม่สู้ดีเวลาพูดตอบเธอละก็เอามือจับที่หัวใจ ถึงอิฉันไม่ได้ยินเสียงดูแต่เพียงท่าทางก็พอรู้ได้บ้าง ทั้งจะพูดจะจาดูทำท่าก็กักแปลกปรกติ ดูเหมือนจะมีข้อขำสำคัญอะไรพูดจา ถ้าอิฉันไม่เคยเชื่อใจนายของตัวมาแต่เล็กแต่น้อยแล้วก็น่าจะเห็นชอบกลอยู่แต่นี่อิฉันสบถแทนได้ "เธอสุจริตแท้ ๆ ทีเดียว"

อิฉันนึกหวาด ๆ อยู่สักครู่เกรงพระปลัดจะทะลึ่งเข้าไปแห้นสับข้างผู้ชายเสียเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยปนปี้ทีเดียว ด้วยสัญชาติว่า "คนขี้หึงแล้วเอานิยายไม่ใคร่จะได้" บทจะเป็นขึ้นมาแล้วละไม่คิดชีวิตชีวังหมด ดูตาท่านพองจ้องขมึงทึงราวกะตาเสือโคร่ง อิฉันได้ยินเสียงท่านขบฟันกรอด ๆ อยู่ทีเดียว แห้ม ! น่ากลัวใจหาย

"เฮ้ย ! มันจริงของเขาแล้วละว่ะ เถอะว่ะมันจริงของเขาละ" พระปลัดขาซิ่งบ่นฮึดฮัดคลั่งโทโส "หล่อนรักกันกะอ้ายชู้คมสันเสียแล้ว หน้ามันกล้อนักอ้ายมอญคนนี้ กูคาดแล้วไม่มีผิด เฮยเถอะนะ! แต่มันจะต้องถูกเจ็บ หาไม่ก็กูไม่ใช่ลูกคนละ"

พระปลัดยืนอึดลมหายใจเสียงอื้ด ๆ กัดฟันกร๊วม[๑] ๆ อยู่ที่นั่นนานสักหน่อย แต่คุณนายของอิฉันเธอถอยหลังกลับไปนั่งเสียที่ ๆ เดิม พระปลัดก้าวกุบกับถลันเข้าไป อิฉันเห็นพอท่านย่างเข้าไปในห้องหอนั่งก็ทำเป็นยิ้มบิ้ง ๆ หน้าตาน่ากลั้ว ดูพิลึกเสียเต็มประดา ถึงอิฉันอยู่ไกลไม่ใคร่เห็นก็พอคาดเค้าได้ถนัดเพราะได้ฟังกับหูรู้กับตามาสด ๆ ร้อน ๆ

อิฉันนึกพิศวงไม่รู้ว่า "คุณนายของอิฉันจะต้องรับเคราะห์ร้ายอย่างไรบ้างก็ไม่รู้? แต่ก่อนแต่ไรพระปลัดมาหาคุณนายละเสียงคุยโผงหัวร่อต่อกระซิกสนุกสนาน คราวนี้ "เอ๊ะ! อย่างไร? หายเงียบทีเดียว"

พอแขก ๒ คนกลับไปแล้ว คุณนายของอิฉันกวักมือร้องเรียกให้อิฉันขึ้นไปหาเธอ อารามตะลีตะลานอิฉันรีบทะลึ่งไป รับประทานโทษเถอะเจ้าคะอิฉันซอก[๒] ตัวแอบอยู่เป็นนานจนเท้าเป็นเหน็บชาไปหมด ฤทธิ์ที่ทึ่งคอยสดับตรับฟังแลสังเกตอาการกิริยาไม่รู้สึกตัวสักนิด แต่พออิฉันก้าวบันไดขึ้นไป[๓] ได้คั่นเดียวเท้าอิฉันก็พลาดล้มโครมลง เลยกลิ้งพลัดตกลงมาไม่รู้สึกสมปฤๅดี[๔] ซ้ำกลายเป็นไข้ไปด้วย ข้อนี้เท่านั้นแหละเป็นข่าวที่อิฉันได้รู้ใน ๗ วันนั้น เมื่ออิฉันคะมำฟาดลงมานั้น ศีรษะอิฉันไปโดนเอากระถางต้นไม้เลยตกตูมทับลงมาด้วยจึ่งพาให้หมดสติ

"ดูเถิดเจ้าคะแผลเป็นของอิฉันยังอยู่เลย"

หมอเขาว่า "อาการมาก" แม่อาของอิฉันแกมาช่วยรักษาพยาบาล เขาเล่ากันว่า "อิฉันจักแหล่น[๕] จะตายทีเดียว หัวโกร่นโกนใบนอนแน่กระดิกกระเดี้ยไม่ไหว" ตั้งแต่เกิดมาอิฉันเคยหกล้มมานักแล้ว ยังไม่เคยถูกเจ็บปวดยวดยิ่งเหมือนครั้งนี้เลยเจ้าประคุณ

"ดูเถอะเจ้าคะเกือบจะเป็นข่าวแรกที่อิฉันได้ยิน" เมื่ออิฉันได้สติรู้สึกตัวอีกนั้นก็ซ้ำเป็นข่าวน่าพิลึกอีกน่ะแหละ "โอ๊ย! มันอีหลุกขลุกขลัก[๖] อย่างไร

---

[๑] เสียงดังเกิดจากการเคี้ยวสิ่งของที่แข็งจะให้แตก หรือเกิดจากเสียงของแข็งกระทบกันอย่างแรง ในที่นี้เกิดเสียงดังจากฟันกระทบกัน

[๒] คำกริยา หมายถึง ซุก ซ่อน หรือแทรกเข้าไป

[๓] ความตรงนี้น่าจะเขียนว่า "ก้าวขึ้นบันไดไป..."

[๔] เขียนได้ทั้ง "สมประดี สมปฤดี สมปฤๅดี" หมายถึง "ความรู้สึกตัว"

[๕] อ่านว่า จัก - กะ - แหล่น ภาษาปาก หมายถึง จวนเจียน หวุดหวิด เกือบ

[๖] คำวิเศษณ์ หมายถึง ติดขัด ไม่สะดวก ไม่คล่อง

มิรู้หัวมัน ได้ยินโจษกันว่า 'พระปลัดถูกปลัน' เครื่องประดับสำหรับตระกูลราคาถึง ๒,๕๐๐ ชั่งไปเกลี้ยงตัว"

เขาว่ากันว่า "ท่านหาว่าเสมียนเมืองคนสนิทของท่านเป็นคนเอาไป" ตัวเสมียนเมืองเดี๋ยวนี้ก็ติดตะรางอยู่แล้ว ได้ยินว่า "กำหนดจะชำระกันในเร็ว ๆ นี้ว่ามีพิรุธมาก"

การข้อนี้เป็นความจริงแท้เพราะคุณนายของอิฉันเธอบอกอิฉันเอง และดูเธอออกร้าคาญใจ ไม่สบายกระสับกระส่ายอยู่ เธอกำหนดจะแต่งงานในเร็ววันแล้ว เอะอะตระเตรียมการที่จะแต่งงานกันวุ่นอยู่ทั้งบ้าน แต่ตัวเธอเองดูเหมือนจะออกหน่าย ๆ ไม่สู้สมัครที่จะเป็นเจ้าสาวในเร็ว ๆ นี้เหมือนเมื่อก่อนนี้เสียแล้ว

"แกได้แอบสังเกตดูพระปลัดวันนั้นตามที่ฉันได้สั่งไหมคะพี่พลัด ?" เธอถามอิฉัน "หรือแกลืมการเรื่องนั้นเสียหมดแล้ว ?"

"ไม่มีเลยทีเดียว อิฉันไม่ลืมเลย" แต่พอเธอเอ่ยถามขึ้นสิ่งที่อิฉันได้ยินได้ฟังมาทุกอย่างกลับนึกได้ตลอดหมด

อิฉันก็เล่าให้เธอฟังถึงเรื่องที่พระปลัดมาพูดมาทำอะไรที่อิฉันเห็นบ้าง เมื่อท่านยืนอยู่ข้างที่อิฉันแอบ ท่านปนอะไรบ้างอิฉันก็บอกหมด

คุณนายของอิฉันฟัง ๆ แล้วก็นิ่งอั้นดูอึดอัดใจอย่างไรอยู่ แต่ถึงกระนั้นอิฉันยังเชื่อใจว่า "เธอไม่ได้เข้าใจการข้อนี้มากกว่าตัวอิฉันเลย หรือจะรู้เท่าเสมออิฉันก็ไม่มี เพราะอิฉันนะมันจับสงสัยมาเสียแต่ต้นเค้าแล้ว แต่ไม่กล้าจะออกปากพูดกะใครได้"

"เป็นการสุดวิสัยแท้ทีเดียวที่พระปลัดเขาจะหึงหวงเสมียนเมืองจริง ๆ จัง ๆ" เธอว่า "เขาก็เป็นเสมียนต้นเรือนของพระปลัดเองนี่นะ เออ! ทำไมนะฉันไม่เคยรู้จักมักจี่เสมียนมอญคนนี้เลย ตั้งแต่ฉันเกิดมาจนพระปลัดเขาพาเขามาที่นี่ ทั้งฉันก็ไม่ได้เคยพูดกะเขาสักคำหนึ่งที่พระปลัดไม่ได้ยินอยู่กับหูเลยจนวันนั้น ถึงในวันนั้นก็ชั่วแต่ฉันถามเขาว่า 'เขาเห็นว่าพระปลัดเป็นสุขสบายอยู่ดอกหรือ ? เท่านั้นเอง'

ฉันออกคิดบ้างหรอกว่า 'เสมียนคนนี้ขยับใจเรรวน' เมื่อเขาทำท่าทางพูดละยกมือจับหัวใจท่าก๊อกแก๊กอยู่ แต่ธรรมดาผู้ชายก็เคยตัวอยู่เช่นนั้น เห็นจะไม่ใช่กล้าหาญเกี้ยวพานอันใดดอก ด้วยดูเขาพูดจาเรียบร้อยดี ดูเหมือนจะกลัวมากกว่ารักไปเสียอีก"

ครั้นถึงวันกำหนดงานคุณนายของอิฉันก็ทำการอาวาหมงคลกับพระปลัดขาชิ่ง พระปลัดก็พาเธอไปเที่ยวเล่นให้เพลิดเพลินใจเมื่อเวลาแต่งงานแล้ว

อิฉันยังไม่หายป่วยดีจึ่งไปกับเธอด้วยไม่ได้ แต่อิฉันได้พบกับเธอในกรุงเทพฯ เมื่อเธอกลับมาถึง อิฉันก็ตามเธอไปอยู่ที่ตึกพระปลัดด้วย กำลังนั้นได้ทราบว่า "เสมียนเมืองต้องชำระและท่านผู้พิพากษาตัดสินว่าผิด ให้ลงโทษจำคุก ๑๕ ปี"

แต่เขาก็ใจเด็ด ชาตินักเลงเต็มตัวแอบผูกคอตายเสียในตะรางในวันที่ได้ทราบคำพิพากษา แล้วเขาอุตส่าห์ทำให้ผู้คุมตายใจ ให้ผ้าห่มนอนแก่เขา แล้วเขาเอาผ้าผืนนั้นเองฆ่าตัวตาย

เมื่ออิฉันไปอยู่ที่บ้านพระปลัดได้รู้เรื่องผู้ร้ายปล้นที่กล่าวโทษเสมียนเมืองชัดเจนทีเดียว เครื่องประดับที่ผู้ร้ายลักเอาไปนั้น เข้าไปตกอยู่ที่ร้านช่างทองในกำแพงเมืองสักหน่อยสำหรับให้ซ่อมตกแต่งสำหรับจะให้คุณนายของอิฉัน

วันที่ลักเครื่องประดับไปนั้นพระปลัดไปที่บ้านช่างทองซึ่งเก็บของนั้นไว้ ครั้นตรวจตราสิ่งของแลตรวจฝีมือที่ซ่อมแล้วหมดจดดีแล้ว ที่สิ่งไหนไม่ชอบใจติเตียน ช่างทองเขาก็มาแก้ไขให้ต่อหน้า ไม่มีที่จะติได้อีกต่อไป ทั้งชอบใจแล้วด้วย พระปลัดก็สั่งให้ช่างทองเก็บของเหล่านั้นประดับลงในหีบอีกเหมือนเมื่อพระปลัดบรรจุหีบมาให้ แล้วท่านก็รีบรับหีบเครื่องประดับนั้นมายังรถ พระปลัดก็ให้ขับรถมาจากบ้านช่างทอง เสมียนต้นเรือนของท่านก็ตามท่านไปด้วย ท่านให้นั่งเคียงกับท่านแล้วตั้งหีบของนั้นไว้หว่างกลาง

สารถีของพระปลัดเองก็นั่งอยู่บนที่ขับรถ เผอิญวันนั้นเขาซ่อม สะพาน[๑] คลองขุดใหม่ รถเดินไม่ได้ต้องอ้อมไปทางถนนปทุมวันเลี้ยวมาทางถนนสีลม เมื่อรถมาถึงบ้านไม่เห็นมีสารถีบนที่ขับ แต่มีคนเห็นว่า "เมื่อรถข้ามสะพานศาลาแดงนั้นยังเห็นมีคนขับปรกติดีอยู่" ตัวพระปลัดเองกับเสมียนเมืองที่อยู่ข้างในรถก็สลบครอกๆ อยู่ด้วยฤทธิ์ถูกวางยา หีบเครื่องประดับก็หายไปฉิบ ดูน่าพิลึกมาก

สักสองสามชั่วโมงพระปลัดได้สติฟื้นขึ้นก่อน สิ่งที่สุดซึ่งท่านจำได้นั้นว่า "ได้ดื่มสุราที่โฮเต็ลข้างวัดราชบพิธกับเสมียนเมือง" เขาชวนให้ท่านแวะ

สุราฝรั่งนั้นคงจะผสมยาพิษเป็นแน่ แต่ใครเป็นคนวาง? นอกจากพระปลัดกับเสมียนเมืองแลช่างทองแล้ว ใครจะเป็นคนรู้ว่า "จะเอาเรื่องประดับมีราคามาด้วย? เป็นการยากที่จะสันนิษฐาน เป็นอันเป็นขึ้นไม่ทันระวังตัว ก็ใช่

---

[๑] ในเรื่องนี้ต้นฉบับเขียนคำนี้ว่า "ตพาน" *(ตะพาน)* ทุกแห่ง

เหตุพอที่จะเป็นได้เลย แต่ในเวลานั้นโจษกันว่า "เสมียนเมืองมีขวดยาฝิ่นพกอยู่ด้วยในกระเป๋า" แต่จะจริงเท็จฉันใดก็ยากจะคิดเห็นได้

คนในบ้านเขาพากันออกไปดูสารถี เจอะเข้าที่ข้างประตูบ้านล้มแผ่นอนเกลือกอยู่ข้างถนน แต่ไม่ใช่เพราะถูกวางยาดอก เขาถูกตีตกลงมาจากที่สารถีไม่รู้ว่า "ใครตี ? " แต่ฟาดโผงมาทางข้างหลัง ที่ตีด้วยไม้ตะบองโตถนัด ดูทีจะเอาให้ตาย แต่เป็นบุญเฉียดสมองไปได้จึ่งเป็นแต่หกคะเมนลงมากลิ้งเค้เก้อยู่เท่านั้น

ข้างเสมียนเมืองยังสลบไสลครอก ๆ อยู่ จะเป็นด้วยเขาดื่มยาพิษมากกว่าพระปลัดหรือกินทีหลังก็รู้ไม่ได้ ท่านพระปลัดยืนยันกล่าวโทษปักเอาเจ้าเสมียนที่ไม่สมปฤาดีทันทีทีเดียวว่า "วางยาท่านก่อน คะเนราวจวนจะถึงประตูบ้าน เขาเห็นท่านสลบแล้วก็ปืนขึ้นไปตีเอาสารถี ถูกที่คอต่อตกรถลงมากลิ้งสิ้นสติอยู่ที่ข้างถนนริมบ้าน เพราะที่แถบนั้นก็เปลี่ยวไม่ใคร่เจอโปลิศ ครั้นซ่อนหีบเครื่องประดับ หรือส่งให้แก่พรรคพวกที่สมรู้เป็นใจกันแล้ว ก็คงจะวางยาตัวเองเข้าไปบ้างเพื่อจะให้แก้สงสัย การที่ค้นได้ขวดยาฝิ่นในกระเป๋าเสื้อนายเมืองนั้นเป็นทางพิรุธให้เห็นได้ตรงว่าไม่ใช่คนอื่นแท้ทีเดียว"

ข้างเจ้าผู้ร้ายมอญเข็ญใจก็ปฏิเสธ ไม่ได้เห็นขวดยาฝิ่นนี้ก่อนเวลาที่เอามาให้เขาดูคราวนี้เลยเป็นความสัจ แต่พอได้ฟังคำหาว่าตนเป็นผู้ประทุษร้ายนาย เป็นผู้ร้ายอย่างชั่วช้าฉะนั้น ตัวเขาก็สั่นหน้าซีดเพราะตกใจ หรือโทมนัส หรืออ่อนเปลี้ยอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาตัวสั่นริก ๆ ล้มฟุบสลบลงอีกไม่รู้สึกสมปฤาดีไปอีกชั่วโมงกว่า ๆ มดหมอมาแก้อย่างไร ? ก็ไม่ฟื้นได้ ดูหน้าเขียวน้ำลายฟอด ๆ น่ากลัวจะเลยตายเสีย

ในเวลานี้พระปลัดเดินไปเดินมาคว้างอยู่ไม่สู้ไกลจากเจ้าเสมียนนั้นนัก หน้าโสโครกของท่านย่นยู่ขมึงทึงกัดฟันฮื่อ โทโสขู่เข็ญจะกินเลือดกินเนื้อเจ้าเสมียนเข็ญใจเสียให้ได้ทีเดียว ดูน่ากลัวเสียเต็มประดา

คนท้ายรถสำหรับยืนท้ายรถพระปลัด ควรที่จะตามท่านไปด้วยในเวลาวันนั้นด้วย แต่เขาไถลไปไหนเสียตามอุบายอย่างไร ? ก็ไม่รู้ด้วยละ เขาเห็นควรว่า 'ไถลไปเสียดีกว่า' ได้มาเล่าให้อิฉันฟังว่า "เขาได้ยินพระปลัดออกปากบ่นกว่าหนเดียวหลายเท่าเมื่อก่อนวันจะเกิดเหตุนี้ บางทีเสมียนเคราะห์ร้ายจะถูกโขกเข้าตามที่ท่านบ่นก็เป็นได้"

อิฉันซักเขาว่า "ท่านบ่นว่ากระไร ?"

เขาเล่าว่าท่านบ่นว่า "ข้าไม่อยากให้มันตายดอก ถึงอย่างไรก็ไม่อยากให้มันถึงตาย! ข้าอยากให้มันได้ความอับอายสมน้ำหน้า อย่าให้มันกำเริบเสือกไปทำท่าเจ้าชู้ต่อไปอีกได้ ให้มันติดคุกเสียให้บอบแลดีนัก"

อิฉันได้บอกไว้แล้วไหมล่ะเจ้าคะว่า "ตัวอิฉันน่ะมันออกสงสัยยังไงอยู่มิรู้แต่ก่อนนี้แล้ว คราวนี้แต่พออิฉันได้ฟังเขาเล่าข้อความเหล่านี้ มันก็ยิ่งเหมาเอาเสียเป็นแน่ทีเดียวว่าที่จริงใจของอิฉันเอง อิฉันอยากจะสงสัยใครคิดยังไง"

เออ! ทำไมใครจะมาเป็นเจ้าหัวใจอิฉัน แต่อิฉันเป็นหญ้าแพรกไม่กล้าออกปากพูด ธุระอะไรของเรา ดีไม่ดีเดี๋ยว**กว่าถั่วจะสุกก็งาไหม้**[๑] มีถมไปจริงนะเจ้าคะ มันยิ่งออกสงสารเสมียนเมือง ออกเกลียดคุณผู้ชายของอิฉันแรงขึ้น...แรงขึ้นทุกวัน ๆ อิฉันเชื่อเป็นแน่ว่า "ถึงจะเป็นอย่างไร ๆ ใครจะเป็นตัวผู้ร้ายลักของนั้นไปก็ตามทีเถิด แต่เสมียนเมืองเคราะห์ร้ายเป็นไม่ได้เอาไปแท้ ๆ ทีเดียว"

แต่ถึงคำนี้อิฉันก็ไม่กล้าพูดแก่ใครได้ ดีไม่ดีอ้ายเราจะพลอยโดนเข้าด้วยเปล่า ๆ เปลือย ๆ อิฉันนึกพิศวงอยู่ในใจตัวเองบ่อย ๆ "เออ! พระปลัดหรือคุณหญิงของเราท่านจะเคยระลึกถึงเขามั่งไหมนะ?" แต่ยังไงก็ไม่รู้ดูถึงพิลึกนัก ไม่เห็นท่านมีความสบายสักคนหนึ่งเลยนี่ ไม่ว่านายผู้ชายหรือนายผู้หญิง มีแต่ไม่เสบยอยู่ตาปี... คิดก็ขันแท้ ๆ ข้างคุณผู้ชายก็ได้อยู่กินกับผู้หญิงที่รักแลต้องประสงค์สมปรารถนา ข้างคุณนายผู้หญิงของอิฉันก็ได้ยศศักดิ์สมบัติพัสถาน[๒] เหมือนมุ่งหมายแล้ว แต่ไฉนหนอจึงมีแต่เศร้าโศกอยู่วันยังค่ำ มิใช่มนุษย์เราต้องการจะแต่งงานสำหรับเป็นเจ้าทุกข์เจ้าร้อนเมื่อไร?

นายผู้หญิงกับนายผู้ชายไม่ได้วิวาทบาดถลุง[๓] อะไรกันเลย ถึงคุณนายของอิฉันเธอจะฉุนเอาบ้างตามนิสัยขี้โกรธของเธอ ก็ไม่เห็นคุณผู้ชายท่านขัดเคือง โกรธแค้นคุณหญิงของฉันเลย แต่ใคร ๆ ก็เห็นได้ว่า "ไม่เห็นข้างไหนมีความสบายสักขณะหนึ่งเลย"

---

[๑] สำนวน หมายถึง ทำอะไรไม่รอบคอบ ไม่ทันท่วงที เป็นชื่อเรื่องหนึ่งในนิทานวชิรญาณ เล่ม ๑ - ๒ หน้า ๑๒

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พัสฐาน" คำว่า "พัสถาน" หมายถึง หลักฐาน

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะลุง" คำว่า "ถลุง" *(อ่านว่า ถะ - หลุง)* หมายถึง ถูกเตะต่อยหรือทำร้ายเสียจนย่ำแย่

อยู่มาวันหนึ่งกำลังอิฉันมาอยู่ที่ตึกพระปลัดได้สักสิบห้าสิบหกวันมาแล้ว พระปลัดท่านมีงานทำบุญเป็นการปีของท่าน เลี้ยงดูทำเป็นทีว่ามีงานสนุกสนาน แต่อ้ายที่แท้เราเห็นใจท่านอยู่ว่า "หาความสุขไม่ได้เลย" ที่หอนั่งก็เต็มไปด้วยเพื่อนฝูงที่เชื้อเชิญมาช่วยงาน คุณนายของอิฉันเธอนึกยังไงขึ้นมาก็ไม่รู้ของเธอ เธอขอให้ผัวของเธอไขกุญแจห้องคลังออกอวดเธอบ้าง

ห้องคลังนี้เป็นห้องสำคัญมั่นคงแข็งแรงสำหรับตึก อยู่ใต้ถุนชั้นล่าง พระปลัดเขาจ้างฝรั่งเขาทำสำหรับเก็บข้าวของเงินทอง ก่อศิลากรุเหล็ก ท่านคุยว่า "ขโมยก็เข้าไม่ได้ ถึงไฟไหม้บ้านของในนั้นก็ไม่เป็นอันตราย ทั้งเก็บของได้จุด้วย"

เมื่อคุณผู้ชายตกลงแล้วคุณนายเธอไม่ยักชวนแขกเหรื่อ[๑]ของเธอไปด้วยดอก เธอกลับมาชวนอิฉันเข้าไปเป็นเพื่อนเธอด้วย เธอไม่ใคร่จะชอบอยู่กับผัวของเธอสองต่อสองเลย ถ้าพอที่เธอจะหลีกเลี่ยงได้อย่างไร? แล้ว เธอเป็นเสี่ยงจนสุดปัญญา

คุณนายของอิฉันเธอเข้าไปตรวจดูของวิเศษ ๆ ประหลาด ๆ ดี ๆ ในห้องคลังอย่างเอาใจใส่สนุกสนาน ปลื้มอกปลื้มใจในทรัพย์สมบัติ ข้างคุณผู้ชายเห็นเธอยิ้มแย้มชอบใจดูก็ยินดี ชี้วิธีที่จะเปิดตู้เหล็กลับสำคัญ ๆ ในคลังนั้นอวดเธอฟุ้งอยู่ เสียงคุยอุ้มอั้มเดินคุมติดเธอไปเสมอ ๆ อิฉันไม่ทราบเลยว่า "ยังไงถึงเกิดเหตุการณ์ขึ้นวันนั้นได้"

อิฉันอยู่ห่างสักหน่อย แต่พระปลัดสะกดรอยติดคุณนายไปทีเดียว ถ้าไม่เฉพาะแต่อวดสมบัติแล้วก็คงเป็นเพราะจะกำกับด้วยหรือกระไร เมื่อเกิดเหตุขึ้นอิฉันก็ต้องเข้าใจว่า "คุณผู้ชายของอิฉันคงจะรนหาที่ทำเหตุปล้นตัวเอง อุตริไปเปิดประตูตู้ที่คุณนายของอิฉันเธอก็ไม่เห็นอยู่ดี ๆ แล้วให้ดู เพราะเขลาสติประมาทที่แท้ก็เพราะผลทุจริตกรรมบันดาลให้เห็นปรากฏแก่ตาโลกเอง"

อิฉันได้ยินเสียงคุณนายของอิฉัน เธอกระทืบเท้าร้องกรีดขึ้นทันที อิฉันก็ตกใจวิ่งถา[๒]เข้าไป เห็นเธอจับหีบไม้มะริดเปิดฝาอยู่ใบหนึ่ง ข้างพระปลัดยืนอยู่ข้าง ๆ ทำหน้าน่ากลัว น่ากลัว เจ้าประคุณเอ๋ย! ร้อยสมาพันสมาเถอะเจ้าประคุณ อิฉันหวังใจว่า "จะไม่ขอพบขอเห็นอีกเลย"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "แขกเหลือ"
[๒] คือ ถลา

ตัวพระปลัดก็สั่นเทิ้ม เสียใจก็เสียใจ กลัวก็กลัว ดูอาการกิริยาอย่างผู้ร้ายหัวขโมยมากกว่า อีฉันจะเชื่อได้ว่า "จะมีอาการมนุษย์เป็นถึงเช่นนี้ได้เหลือกำลังเสียแล้วเจ้าประคุณ ไม่เคยพบก็ได้พบ ไม่เคยเห็นก็ได้เห็น" ขรัวผู้ร้ายโจกขาซึ่งยืนจ้องดูเมียของตนงก ๆ งัน ๆ ขันก็ขัน พิลึกก็พิลึก น่ากลัวก็น่ากลัว คุณนายของอิฉันยกศีรษะส่าย ชะงักเพ่งดูพระปลัดตาขมึง ความสัตย์จริงฉันใดก็มาปรากฏแก่เธอหมดในที่สุด อะไรที่ไม่น่าจะเป็นเลยก็ดูดู่ช่างเป็นได้

"นี่เครื่องประดับที่คุณใส่ความคนที่ชื่อ 'เมือง' พาโลว่า 'เขาขโมยเอาไป' พุทโธ่!...พุทโธ่! ช่างกล้าหาญชาญชัยทำได้ถึงเพียงนี้เจียวนะมนุษย์!" เสียงคุณนายร้องเครือ ๆ พิลึก ตัวก็สั่นเปลี่ยนอาการจนอิฉันแทบจะรู้ไม่ได้ว่า 'นั่นเสียงคุณนายของอิฉันเอง' "จริงไหม!"

"ง่ะก็จิ...จิ...จริงง่ะยะ" คุณผู้ชายตอบเสียงเทิ้ม ๆ น่าเกลียด น้ำตาล่อหน่วย ทำตาลอกแลก[๑] ดูทุจริตผิดตัวทีเดียว "เท่านี้แหละหลอนเอ๋ยเป็นโทษที่อ้ายผู้ร้ายเข็ญใจชั่วช้ามันทำผิดเพราะความรักหล่อน"

"อ้ายโกหก" คุณนายเธอพูดเท่านี้เอง

พระปลัดหยิบหนังสือฉบับหนึ่งออกมาจากหีบใบนั้น ยื่นส่งให้หล่อนมือสั่นเทิ้ม ๆ ไม่พูดจาว่ากระไรสักคำเดียว ทำแต่หน้าลอกแลก...ลอกแลก หายใจหอบโคลง[๒] รวนอยู่

ภายหลังมาอิฉันได้ทราบชัดว่า "ในหนังสือฉบับนั้นว่ากระไรบ้าง" หนังสือฉบับนี้เป็นหนังสือไปรษณีย์แกล้งส่อเสียดยุยงหาความว่า "คุณนายของอิฉันรู้จักมักจุ้นแลรักใคร่กันกับเสมียนเมืองมาแต่ก่อนแล้ว" หนังสือนี้คงจะเขียนเพื่อจะหลอกลวงเกิดมาจากผู้ใดผู้หนึ่งที่อิจฉาพระปลัดในการที่ตกลงจะได้อยู่กินกับคุณนายของอิฉัน แลทั้งคงจะเป็นคนที่รู้นิสัยพระปลัดว่า "เป็นคนขี้หึงจัดเพียงใดอยู่ด้วย ก็แกล้งยั่วให้ถูกที่คัน" ธรรมดาผู้หนึ่งพยาบาทปองร้ายคอยจะแกล้งอีกผู้หนึ่งซึ่งไม่รู้ตัว หรือไม่มีโอกาสที่จะแก้ตัวได้แล้ว ถึงไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นไม่ได้ทำไม่ได้คิดไม่ได้กลาวไม่ได้เขียนไม่ได้อะไร ๆ หมด ก็มักจะจับยัดบวชกันได้ สมใจอาฆาตมีถมไป

---

[๑] คำวิเศษณ์ หมายถึง ทำอาการหลุกหลิก เหลือบซ้ายแลขวาตลอดเวลา

[๒] คำกริยา หมายถึง ทำให้เอียงไปเอียงมา

คุณนายของอิฉันเธออ่านหนังสือฉบับนั้นตั้งแต่ต้นจนปลายแล้วก็โยนเสีย หันมาจ้องพระปลัดใหม่ เธอสะบัดหน้าฮึด ๆ พูดเสียงสั่นโทโสน่าตกใจแปลกตัวอยู่อย่างนั้นเองว่า

"เจ้าประคุณเอ๋ย! คนไม่เห็นก็ผีสางเทวดาเห็น! พุทโธ่! ...พุทโธ่! กระไรเลยพระปลัดตั้งแต่ฉันเกิดมาเป็นตัวยังไม่เคยเห็นหน้าเสมียนเมืองเกิน ๓ ครั้งเลย ถึงกระนั้นเห็นเขาครั้งใดคุณก็อยู่นั่นด้วยทุกครั้งทุกคราว ฉันยังไม่เคยได้พูดได้จากับเสมียนเมืองเขาเลยสักคำตั้งแต่เกิดมาเป็นมนุษย์จนคุณพาเขามาเองให้มาพบปะกันกับฉัน พุทโธ่!...พุทโธ่เอ๋ย! ฉันโทมนัสนัก!"

คุณผู้ชายทำหน้าเหยดูท่าน่าสังเวชเป็นที่สุด ดูเหมือนท่านจะแจ๊กเสียจนสิ้นสติด้วยได้ฟังน้ำคำคุณนายเธอถากถาง และแสนอัปยศแทบจะเหลือบตาดูหน้าที่เธอจ้องอยู่ไม่ได้ รักก็แสนรัก อายก็แสนอาย กลัวก็แสนกลัว จนเนื้อตัวเต้นระริกระรัว หน้าตาไม่เป็นมนุษย์มนา ท่านทรุดตัวลงฟุบนั่งทันที ซบลงกลิ้งเกลือกธุลีละอองอยู่ที่เท้าคุณนายอยู่นั่นเอง

"โอ้โฮย! ขอโทษฉันเสียสักครั้งหนึ่งเถิดแม่เจ้าประคุณของฉัน" พระปลัดโหยหวนครวญคราง

"ฉันคลั่งเป็นบ้าเพราะรักหล่อนเท่านั้นเอง ถึงได้ทำให้ฉันทำการอัปรีย์ถึงปานเช่นนี้ได้ รักจนเป็นบ้า บ้าแท้เทียวฉัน ขอชีวิตไว้หน้าฉันไว้ด้วยเถิดแม่มหาจำเริญ"

คุณนายของอิฉันก้มหน้ามาดูคุณผู้ชายอย่างแค้น แต่ออกสังเวชที่ดูเหมือนสิ้นคิด ทุกข์ร้อนเสียเต็มประดาเสีย ยอมแพ้ราบแล้วทุกอย่าง แต่เธอฉลาดไม่ให้เสียท่าฝืนใจทำขึงไว้"

"ฉันไม่ขอยอมยกโทษให้คุณเป็นอันขาด เมินเสียเถิด" เธอพูดเสียงเบา ๆ "ฉันไม่ขอพูดกับคุณอีกต่อไปแล้วในชาตินี้ จริง ๆ หนา เออ! จะบอกให้ถ้าพอที่จะไม่พูดด้วยได้ละก็เป็นไม่ขอพูดกะคนใจร้ายจริงจริ๊ง" พูดเท่านั้นเธอก็ซักชายผ้าห่มปิดหน้าร้องไห้สะอื้นกระซิก...กระซิกอยู่

เดี๋ยวเธอคว้ามืออิฉันเดินกลับออกมาเสีย ทิ้งให้พระปลัดกลิ้งอยู่คนเดียว พอเดินออกมาพ้นประตูห้อง อิฉันเหลียวหน้ากลับเข้าไปดูข้างหลัง

"โอ๊ย...โอ๊ย! คุณนายเจ้าขา" อิฉันตกใจหมดสติ ร้องบอกคุณนาย "คุณนายเจ้าขา แหม้! นี่เลือดติดผ้าเลอะแน่ะเจ้าคะ คุณผู้ชายตายเสียแน่ แน่แล้วแน่ทีเดียว"

ถึงยังงั้นแล้วคุณนายเธอก็ไม่ยักกลับเข้าไปหาคุณผู้ชาย เป็นแต่เธอให้อิฉันเข้าไปดู พระปลัดตายเสียแล้วจริง ๆ น่ะแหละ "พุทโธ่!...พุทโธ่! คุณผู้ชายตายเสียแล้ว" เธออาเจียนโลหิตกระอักออกมาด้วยความเจ็บใจแสนสาหัส เหลือจะทนทานแล้ว ทั้งเจ็บทั้งอายทั้งเสียชื่อเสียหน้าเสียคนปนเสียแล้ว น้อยใจก็สาหัส แค้นใจก็เหลือแสนแค้นตัวเองเท่านั้น ไปโทษเอาใครไม่ได้ อาลัยเมียก็เหลือรัก หายใจอืดอัด ๆ ขึ้นมาก็เลยถึงแก่ชีวิต ด้วยเลือดทะลักออกมาทั้งจมูกและปาก

คุณนายของอิฉันเธอก็ไม่ได้แต่งงานอีก เธอจะมีผัวใหม่ให้กวนใจทำไม? ด้วยเธอมั่งมีพอครองแล้ว พระปลัดได้ทำพินัยกรรมมอบสวิญญาณกทรัพย์[๑] แลอวิญญาณกทรัพย์[๒] บรรดามีให้แก่เธอทั้งสิ้นแต่วันแต่งงานกันแล้ว ทั้งเธอก็ได้มียศมีศักดิ์สบายอู่[๓] ทีเดียว

เดี๋ยวนี้เธอก็เป็นท่านผู้หญิง เธอมีใจศรัทธาเป็นอุบาสิกาวัดบางลำพู เธอสร้างการเปรียญใหญ่ พึ่ง[๔] ฉลองเมื่อเดือนก่อนนี้เอง อิฉันลาเธอมาเยี่ยมพี่น้องพอมาพบใต้เท้าเข้า ใต้เท้าว่าง ๆ อยากทราบอยากฟังเรื่องที่สนุก ๆ อิฉันก็เล่าให้ฟังพอเพลิน ๆ แล้วแต่จะโปรดเถิดเจ้าคะ

---

[๑] อ่านว่า สะ-วิน-ยา-นะ-กะ-ซับ หมายถึง สมบัติที่มีชีวิตจิตใจ ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย ฯลฯ

[๒] อ่านว่า อะ-วิน-ยา-นะ-กะ-ซับ หมายถึง สมบัติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ ทรัพย์สิน เงิน ทอง ที่ดิน เป็นต้น

[๓] ภาษาปาก *(น่าคำจีนมาประสมคำไทย)* หมายถึง มีความสุขทั้งกายใจ มีกินมีใช้

[๔] คำนี้ปัจจุบันเขียนได้ทั้ง "เพิ่ง" และ "พึ่ง"

นายกระวี[๑]

⊙ ขอเริ่มเรื่องเบื้องหลังแต่ครั้งเหตุ
คิดแต่งไว้ให้ลือชื่อขจร
สำรวมจิตนิจกาลอยู่บ้านช่อง
มาวันหนึ่งคิดทราบทางบาปกรรม
จะถือตัวเป็นปราชญ์คาดมักมาก
จึ่งคิดว่านรชนที่วนวง
จำจะหาความสิริอันวิเศษ
ไม่ปรารถนาดิ้นรนเป็นคนเมา
ไม่นิยมสมผัสกำดัดโฉม
แม้นเห็นเข้าเราจะปลงลงทันที
ว่าแก้มทั้งสองผ่องเพียงลูกจันทนสุก
คงจะตอบบอบบางลูกคางยาน
อันหูตาสารพัดทั้งเผ้าผม
ทั้งเกศาก็จะล่นเหมือนคนตาย
ฝรั่งเศสปราชญ์ประจักษ์ในอักษร
กระวีวรเป็นบุรุษมนุษย์ธรรม์
ไม่ขุ่นข้องเป็นสุขทุกฉนำ
อยากถือคำบัณฑิตตั้งจิตปลง
เหมือนข้ามฟากศิวาลัยใจประสงค์
ใครจะปลงเนื้อเห็นเช่นกับเรา
เว้นจากเขตราคะที่พะเผา
สิ่งใดเล่าจะมาสู้ดูไม่ดี
การประโลมเสนหามารศรี
ทั้งวจีกายมโนสโมธาน
เป็นเครื่องทุกข์อยู่ในธรรมกรรมฐาน
ไม่แก่นสารทั้งเรื่องเครื่องทำลาย
เนื้อหนังนมก็จะยุบบุบฉลาย[๒]
ดำจะกลายเป็นขาวราวสำลี ฯ

---

[๑] ผ่อง, "เรื่องนายกระวี," **วชิรญาณ** ๙, ๔๑ (กุมภาพันธ์ ๑๓๖) : ๔๓๕ - ๔๕๐.
[๒] อ่านว่า ฉะ - หลาย หมายถึง แตก ทำลาย สลาย

⊙ กระวี[๑]นอนรำพึงถึงสังขาร
รู้ด้วยใจในปัญญาว่าราคี
เหตุฉะนี้สตรีซึ่งมีพักตร์
คงจะไม่นำจิตให้ติดพัน
ชั้นที่สองว่าจะสละขาด
จะไม่ลิ้มชิมรสชดให้ชุน
ถึงจะหวานปานน้ำอำมฤกต์[๒]
แม้นมีผู้เชื้อเชิญเจริญชม

⊙ เราจะต้องสันนิษฐานว่าการนั้น
ทั้งมืนเมาปวดเศียรเวียนนัยน์ตา
แล้วอยากเสพรสาหาทุกอย่าง
เสียเวลาพาใจไม่สบาย
ชั้นที่สามเราจะขอบริโภค
จะกินแต่พอดีมีประมาณ
ทั้งเส้นสายกายเราจะบริสุทธิ์
ความที่กล่าวเหล่านี้ที่บัณฑิต
อันสิ่งใดจะมาดีไม่มีแล้ว
ไม่ยากบากอันใดใจสำราญ

⊙ กระวีนอนตรองตรึกนึกไปอีก
ไม่เกลียดชังผู้ใดใครจะมา
ถึงสหายหลายคนจะปรนนิบัติ
ทั้งทรัพย์สินพัสดุอีกสุวรรณ
เป็นเยเนราล[๓]นายคลังฝากฝังไว้
ที่พารานิเนวเสน่ห์เกลอ
จักษุญาณเหมือนยลคนปนผี
เกิดมามีแต่ชราทั่วสามัญ
วิไลลักษณ์รูปร่างดังนางสวรรค์
เราจะกันตัดความกามคุณ
ด้วยอำนาจสุรารินที่กลิ่นฉุน
ทั้งองุ่นเมรัยไม่นิยม
ไม่ขอนึกดื่มเห็นให้เหม็นขม
ให้ดื่มดมเด็ดขาดชาติสุรา ฯ
ให้โทษทัณฑ์โทสะเป็นมหา
ให้โรคาก่อสร้างในร่างกาย
สักแต่ทางไม่เป็นเรื่องเครื่องฉิบหาย
เป็นสิ่งร้ายทุจริตนิจกาล
ปันโสดก[๔]เป็นอัตราธัญญาหาร
รับประทานเพียงพายาชีวิต
ไม่วิมุตมั่นคงเหมือนปลงจิต
ย่อมปลดปลิดจากขันธ์ในสันดาน
เหมือนหนึ่งแก้วรัตนามหาศาล
ปฏิญาณใส่มโนโมทนา ฯ
จะคิดหลีกให้เป็นเอกอุเบกขา
ปองเวลาเราได้ใจเหมือนกัน
อนุมัติให้ละเมียดไม่เดียดฉันท์
ของเรานั้นก็ยังมีกับรีซีเวอร์[๕]
เคยเอาใช้สอยอยู่ดูเสมอ
ไม่ต้องละเมอขวนขวายไปหลายทาง

---

[๑] คือ กวี คำนี้เขียนได้ทั้ง "กวี" และ "กระวี" ผู้ประพันธ์เขียนตามสมัยนิยม ณ ขณะนั้น

[๒] คือ อมฤต *(อ่านว่า อะ - มะ - รึด และอะ - มะ - รึด)* ในที่นี้ผู้ประพันธ์เน้นสัมผัสระหว่างบท จึงเขียนว่า "อำมฤกต์" *(อ่านว่า อำ - มะ - รึก)* หมายถึง น้ำทิพย์

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "โสลก" คำว่า "โสดก" *(อ่านว่า สะ - โดก)* เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เล็กน้อย

[๔] reserver เงินตรา

[๕] General นายพลเอก นายทหาร

พอเลี้ยงชีพอาตมาโดยผาสุก
เห็นอย่างนี้ดีนานเป็นปานกลาง
ตั้งจิตมั่นขันติไม่มีแว่ว
ในวันนั้นถึงบุพเพเป็นเวลา

⊙ ยังมีหญิงเมืองนิเนเวดังเลขา
คนหนึ่งแก่แลดูอยู่ข้างปอน
แต่นางสาวเศร้าใจให้ละห้อย
มาถึงร่มรุกขาหน้าตำบล

⊙ ฝ่ายกระวีนอนเปิดเฟี้ยมเยี่ยมหน้าต่าง
ถึงโศกศัลย์รันทดยิ่งสดดี
ท่านนักปราชญ์มีจิตคิดสงสาร
แต่อกใจให้กระศัลย์นึกรัญจวน
ด้วยข่มจิตคิดไว้ได้เสมอ
แต่ตั้งจิตเจตนาด้วยปรานี
จึ่งลงจากเคหามาคำนับ
ในทางธรรมคำปลอบให้ชอบใจ

⊙ ฝ่ายหญิงสาวเข้ารับคำนับแล้ว
ในครั้งนี้เหลือล้นพ้นปัญญา
ตั้งแต่เยาว์เท่าใหญ่ไม่ลำบาก
เพราะลุงข้ามากำจัดตัดให้จน
เดิมสินทรัพย์รูปพรรณสุวรรณมาศ
คุมเหงข้าอย่างไรไม่บำรุง
แล้วครวญคร่ำรำพันไปต่างต่าง
ให้กระวีเห็นจริงที่หญิงกลัว
ไม่ต้องทุกข์อิ่มสบายกว่านายห้าง
เข้าสู่ทางสันโดษได้ในปัญญา
ช่างแน่แน่วมิได้คิดเป็นมิจฉา
มันจะมาเสียดสีกระวีวร[๑] ฯ
ลักขณางามพริ้งยิ่งสมร
พากันจรเดินประคองมาสองคน
น้ำตาย้อยเดินเซิดดังเม็ดฝน
ข้างถนนริมบ้านท่านกระวี ฯ
แลเห็นนางร้องไห้ในวิถี
ยังโสภีโสภาหน้าเป็นนวล
เห็นนงคราญเศร้าสร้อยละห้อยหวน
ในกระบวนปฏิพัทธ์[๒]กษัตรี[๓]
แกไม่เผลอเหมือนพระชินศรี
เพราะสตรีโศกศัลย์ด้วยอันใด
หมายจะดับเสียให้สร่างสว่างไสว
ตามข้อไขโดยชัดวิสัชนา ฯ
ว่าน้องแก้วทุกข์โทมนัสา
เหมือนนาวาอับปางลงกลางชล
มาตกยากห่วงรุมทุกขุมขน
นึกเอาคนตามจะว่ามาเป็นลุง
เขามากวาดที่เหย้าไปเก้าถุง
ทั้งเครื่องหุงต้มกินจนสิ้นตัว
ตามจะอ้างเลียให้อิ่มไม่ยิ้มหัว
ลุงของตัวสารพัดอึดอัดใจ

---

[๑] อ่านว่า วอน *(ตามที่ผู้ประพันธ์ประสงค์)* หมายถึง ประเสริฐ ดี เลิศ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ปะติพัทธ์" คำนี้หมายถึง รักใคร่ ผูกพัน

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "กระษัตรี" เป็นคำโบราณ หมายถึง ผู้หญิงซึ่งเป็นมเหสีของพระราชา หรือกษัตริย์ผู้หญิง

แล้วกล่าวต่อไปว่าข้าพเจ้า
ดูเหมือนจะปรีชาปัญญาไว
แม้นท่านไม่เคลือบแคลงระแวงหวัง
จะได้ทราบสุจริตในกิจจา
เพราะหวังเห็นแต่ท่านอันนุเคราะห์
กระวีวรอ่อนใจไม่ภิปราย
จึ่งขึ้นรถมากับหญิงไม่กริ่งจิต
แล้วนางนั้นเชิญฝ่ายนายกระวี
ต่างไขว่ขาปราศรัยใจประสม
ค่อยเงยพักตร์พอประสบก็หลบพลัน
ร้องไห้พลางทางว่านิจจาเอ๋ย
เมื่อมีลุงอยู่คนพ้นกำลัง
แล้วเงยหน้ามาประสบทำหลบก้ม
ตาต่อตาสบกันเหมือนจันทน์เจือ
ยิ่งเสียวซ่านฤๅดีเหมือนอีเหนา[๒]
เมื่อคำรพศพพระอัยกา
เวลานั้นกระวีวรยิ่งร้อนจิต
ค่อยขยิก[๓]เข้าไปจนใกล้กัน

⊙ ท่านนักปราชญ์สอดส่องชี้ช่องว่า
ทำอย่างนั้นอย่างนี้พิรี้พิไร
กระซิบกระซาบด้วยอุบายหลายสถาน
นางนบนอบรับคำซ้ำยินดี
ต่างคนต่างปลื้มลืมสติ
ข้างต้นหายปลายหมดลดกระทง
เห็นท่านเข้ารู้ว่าอัชฌาสัย
เป็นปราชญ์ใหญ่บริสุทธิ์อุตตมา[๑]
เชิญไปยังถิ่นฐานที่บ้านข้า
ช่วยตรวจตราทุกข์ร้อนให้หย่อนคลาย
จะเปลื้องเปราะอาดูรให้สูญหาย
ยิ่งมุ่งหมายเจตนาจะพาที
จนสถิตเคหามารศรี
นั่งเก้าอี้ยาวเพรียวตัวเดียวกัน
นางนั้นก้มทำจริตคิดกระสันต์
แล้วร่ำพันทุกข์ที่กระวีฟัง
ไม่ควรเลยสินทรัพย์ข้านับถัง
มาลอกหนังคิดผลาญจนว่านเครือ
ในอารมณ์กระวีร้อนอาวรณ์เหลือ
ปนกับเนื้อน้ำกุหลาบซาบอุรา
ไปพบเยาวยุพินจินตะหรา
ลืมพาราที่ทำเลกุเรปัน
อยากจะคิดรับธุระสาวสวรรค์
ต่างร่ำพันเจรจาด้วยอาลัย ฯ
โดยปัญญาผันแปรคิดแก้ไข
แนะนำให้ตามตำราด้วยปรานี
ยิ่งกว่าการเทศนาพาสุขี
นายกระวีผู้ช่วยยิ่งงวยงง
ไม่รู้ริเรื่องอะไรจิตใจหลง
พากันงงไม่รู้ว่าทำท่าใด

---

[๑] อ่านว่า อุด - ตะ - มา ต้นฉบับเขียนว่า "อุตมา" คำว่า "อุตตมะ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง สูงสุด ยิ่ง เลิศ บริบูรณ์

[๒] นามตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่องอิเหนา เป็นพระราชนิพนธ์กลอนบทละครรำของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

[๓] อ่านว่า ขะ - หฺยิก หมายถึง เร็ว ๆ ถี่ ๆ

เวลานั้นคาดได้โดยง่ายนัก
ด้วยห้องหับลับล้นคงพันภัย
พร้อมด้วยปืนมีดดาบเหมือนปราบศึก
เออเช่นนี้เจียวหรือมึงถลึงตา
แต่จะยกโทษให้ไว้ทั้งสอง
จะฆ่าเสียก็ได้ไม่กีดู

⊙ ฝ่ายหญิงรู้อาชามาตุละ
แม้นกระวีกลัวอายคิดถ่ายตน
คิดอย่างนั้นพลันผลุนหมุนเข้าห้อง
สิ้นสติลืมตาจนหน้าดำ
นึกว่ากูนี้ผิดเหมือนติดแร้ว
จะโปรดสัตว์ทุกข์ทนให้พ้นภัย
แล้วควักทรัพย์นับให้แก่ลุงหญิง
ขอไถ่โทษของตนเป็นคนเมา
เวลานั้นใครบ้างไม่ฟังละ
แล้วก็เป็นครั้งแรกแปลกอุบาย
อันครั้งนั้นกระวีวรถอนใจใหญ่
นั่งเก้าอี้คอพับแล้วหลับตา
สักครู่หนึ่งได้รับฉบับการ์ด"
ไปนั่งโต๊ะตามภาษาเวลาเคย

⊙ กระวีนึกว่ากูจะอยู่บ้าน
ด้วยคิดแต่เรื่องนั้นที่มันโกง
จะกินข้าวลงคอหรือพ่อเอ๋ย
พอได้เสพอาหารสำราญกาย
คิดฉะนั้นพลันไปถึงบ้านเพื่อน
มิตรสหายเห็นนายกระวีเชา
ใครจะลักแอบเห็นเป็นไฉน
พอทันใดลุงหญิงวิ่งเข้ามา
อีกทึกตั้งอำนาจวาสนา
ลอบเข้ามาทำประจานกับหลานกู
ไม่ร้องฟ้องตามบทให้อดสู
เขม่นขู่กระวีวรคอนคำรน ฯ
ถึงเอะอะด้วยอำนาจคาดเอาผล
แล้วคงพ้นความยุ่งลุงไม่ทำ
กระวีต้องนั่งแช่วแล้วมิหนำ
มือตีนกำพิงพนักลืมหลักชัย
หลงอีแก้วลูกปัดแทบตักษัย
ซ้ำจะได้ทุกข์กว่าสัตว์ถนัดเรา
พอเป็นสิ่งเปลื้องปลดหมดกระเป๋า
ไม่ทุเลาร้อนตัวด้วยกลัวอาย
สมควรจะรักหน้ากว่าฉิบหาย
ไม่เหมือนฝ่ายนิเนเวริกา
รีบกลับไปยังทำเลถึงเคหา
นึกอายหน้าอายใจไม่เสบย
เพื่อนสวาสดิ์เขาเจริญเชิญเสวย
อย่าละเลยเหมือนบทกำหนดโมง ฯ
ก็รำคาญไม่รู้หายคงตายโหง
มากวนโครงกลุ้มใจไม่สบาย
อย่าช้าเลยต้องไปหาพวกสหาย
จะได้คลายปลดเปลื้องที่เรื่องเรา
ต่างแย้มเยื้อนดูจริตผิดกับเขา
ดูง่วงเหงาโศกสลดจนหมดดี

"card บัตรเชิญ ต้นฉบับเขียนว่า "ก๊าศ"

จึ่งเชิญกันนั่งพร้อมล้อมที่โต๊ะ
แล้วรินเหล้าอย่างแข็งแรงดีกรี

⊙ นายกระวีนั่งตรึกแล้วนึกคิด
เราดื่มแต่ล่อคอพอประมาณ
ครั้นคิดแล้วก็คำนับรับมาดื่ม
ท่านนักปราชญ์พูดฉุยลุยน้ำลาย
แล้วเขาชวนเล่นพนันอันสนุก
นึกว่าเล่นนิดหน่อยค่อยฮะเรีย

⊙ นายกระวีหลงเล่นพูดเป็นฉาก
จนเงินเหรียญเหี้ยนกระเป๋าไม่เอาการ
แล้วต่างคนทุ่มเถียงเสียงออกโผง
เพื่อนสนิทคนหนึ่งจึ่งคะนอง
บังเอิญถูกจักษุทะลุหนึ่ง
แสนสงสารท่านปราชญ์ต้องขาดตอน
ทั้งเสียชื่อลือชาตาก็บอด
ต้องกลับบ้านของตนสู้ทนเอา
สักครู่หนึ่งก็ตื่นขึ้นพอสาง
จงรีบเร็วอย่าช้ากลับมาไว
ให้บอกกับริชิเวอร์เกลอข้าหนอ
ในส่วนเงินฝากไว้ค่าไม้ซุง
นายกระวีให้เขาไปเอาทรัพย์
เขาค้างอยู่หลายพันมีอันเป็น

⊙ ฝ่ายคนใช้ไปถึงจึ่งรู้เหตุ
กลับบอกท่านกระวีผู้ปรีชา
ต้องฉิบหายหลายอย่างเพราะห้างล้ม
ศาลตัดสินหมดช่องร้องอุทธรณ์
เครื่องพะโล้[1]เปิดไก่ใส่อาหนี
เชิญกระวีบอกคำนับให้รับประทาน ฯ
สุรานิดอย่างดีก็วิตถาร
เพียงเป็นการแก้ทุกข์สนุกสบาย
เจียนจะลืมอาตมาจนหน้าหงาย
ขยับกายคุยจ้อทำคลอเคลีย
ก็หมดทุกข์ลืมตัวไม่กลัวเสีย
ล้วนมายเดีย[2]เพื่อนรักไม่หักราน ฯ
กระเดาะปากดูท่ายิ่งกล้าหาญ
ซ้ำประมาณลงบัญชีหนี้เป็นกรัง
ว่าคดโกงมิหน้าทำจองหอง
หยิบเอากองไฟป่าตากระวีวร
ต่างโกรธขึ้งรุมด่าหน้าสลอน
ยิ่งอาวรณ์แตกสหายด้วยรายเมา
ซ้ำต้องขอดูเงินสดหมดกระเป๋า
กำลังเมาเอนพับแล้วหลับไป
เรียกลูกจ้างเข้ามาแล้วปราศรัย
เจ้าจงไปนิเนเวท้าเลกรุง
ว่าจะขอใช้สอยสักร้อยถุง
อย่าให้ยุ่งตามรายมีลายเซ็น
เพราะจะนับใช้หนี้เงินที่เล่น
ขะมักเขม้นเสียให้สิ้นการนินทา ฯ
ที่ประเทศนิเนเวตามเลขา
เป็นเวลาริชีเวอเกลอม้วยมรณ์
เงินทองจมย่อยยับไม่กลับถอน
ริบกันหล่อนเสียเมื่อเข้าทั้งเหย้าเรือน ฯ

---

[1] คือ พะโล้
[2] my dear ที่รักของฉัน ต้นฉบับเขียนว่า "ไมเดีย"

⊙ นายกระวีได้ฟังแทบหนังถก
นั่งตะลึงร้องฉิสติเฟือน
รีบเอายามาพอกจักษุบอด
แต่งเรื่องราวจะถวายใต้ฝ่าละออง[๓]
แล้วเข้าวังทั้งตาพอกยาด้วย
ครั้นมาถึงที่ทางนางบำเรอ
บางคนเห็นว่าผีหรือปิศาจ
บางคนว่าน่ากลัวตัวอะไร
บางคนว่าลิงไพรนี้ใหญ่เหลือ
แต่ดูตาข้างหนึ่งไยจึงพอง

⊙ นายกระวีวางท่าทำหน้าเฉย
มีผู้หญิงเข้ามามองร้องพุทธัง
นางคนหนึ่งเห็นหน้าร้องว่าวีต[๓]
บางคนว่าไม่จริงเป็นลิงไพร
บางคนเข้ามามองร้องว่าโอ้
พี่กระวีตอกหรือเขาลือกัน
ท่านนักปราชญ์อ้าปากอยากจะบอก
สู้ยืนนิ่งพิงแลชะแง้เงย

⊙ ฝ่ายพระกึงเอมเปรอ[๔]อันเลอยศ
ทอดพระเนตรเห็นที่กระวีวร
เดินงุ่มง่ามถือฎีกาเข้ามาถวาย
แล้วสั่งให้ตระลาการเรียกทานบน

⊙ ฝ่ายซาแตรบตระลาการชำนาญโค้ด
ทราบกระทงลงเซ็นไม่เห็นควร
น้ำตาตกเสียใจใครจะเหมือน
อกกระเทือนทุกข์ทวีเหมือนตีกลอง
เจ็บตลอดไปทั่วหัวสมอง[๒]
เป็นโจทก์ฟ้องกล่าวคดีริชีเวอร์
ดูสิ้นสวยหมดข้าตูป้าเป่อ
ยืนชะเง้อคอยดูพระภูวไนย
เข้าพระราชวังได้ทางไหน
บ้างตกใจปิดประตูแอบรูมอง
มันมีเสื้อเหมือนคนไม่จนของ
พากันจ้องเหลียวแลออกแซ่วัง ฯ
ยืนกัมเงยเศร้าใจมือไพล่หลัง
กับคนหนังตาถลกก็ตกใจ
คนเสียจิตแน่หวาหน้าขี้ไก่
จับไปใส่กรงเลี้ยงฟังเสียงมัน
อะพุทโธ่คิดว่าใครที่ไหนนั่น
แล้วหญิงนั้นรีบเมินก็เดินเลย
ตอบไม่ออกสักคำต้องทำเฉย
อยู่หน้าเกยโรงคัลหน้าบัญชร ฯ
ออกรับบทตรวจประเด็นเซ็นอักษร
เสื้อแสงปอนตาปิดเห็นผิดคน
พระหัตถ์ซ้ายรับตรงทรงนุสนธิ์
ชำระจนสิ้นคำในสำนวน ฯ
ก็นำโจทก์ไปศาลแล้วอ่านสวน
เป็นความด่วนใต้ละอองหมองธุลี

---

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "ขมอง" ซึ่งเป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกัน
[๔]ต้นฉบับเขียนว่า "ใต้ละออง"
[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "วีต" ซึ่งผิดสัมผัสระหว่างบทกับคำว่า "จีต" จึงปรับแก้
[๔]King Emperor พระมหาจักรพรรดิ

จึ่งด่ากระวีวรแล้วค่อนว่า
ไม่ยื่นกูผู้เป็นอธิบดี
มึงเหมือนหมากลางตลาดชาติอ้ายบอด
ไม่รู้หรือริชีเวอร์เธอคะนอง
ต้องถูกริบฉิบหายแต่เมื่อเข้า
เขาสิ้นตัวตามพระอัยการ
แล้วซาแตรบปราศรัยไปอีกว่า
แล้วอย่าทำนอกรีตผิดกระทรวง

⊙ กระวีวรร้อนอารมณ์แทบลมจับ
เมื่อตัวได้ให้สัตย์ปฏิญาณ
ไม่กินเหล้าเล่นเบี้ยให้เสียสติ
ในยี่สิบสี่ชั่วโมงต้องโคลงคลอน
ลูกผู้หญิงมันหลอกปอกเอาหมด
ทั้งเพื่อนฝูงผูกพันแทบบรรลัย
ยังมิหนำซ้ำไปฟ้องยังโรงศาล
ต้องเลิกความที่ฟ้องเหมือนหนองพุ
จนสิ้นกลับดับแล้วแสนวิตก
กลับมายังเคหาไม่พาที

⊙ ทันใดนั้นคนถือหนังสือหมาย
ให้ริบทรัพย์ตามบทพระอัยการ
ให้ใช้หนี้ที่โจทก์เขาร้องฟ้อง
พอมาถึงบ้านชักสลักกลอน
ทั้งบ้านช่องต้องริบจนฉิบหาย
สิ้นสติหมดปัญญาจนหน้าเฟือน
ได้สติลืมตาเห็นหน้าหญิง
มากับลุงคนนั้นในทันใด
กระวีนอนพอกยาที่ตาบอด
หัวเราะกันคึกคักไม่พักยล
กระวีหมดที่ซุบอุปถัมภ์
ปูที่นอนรองถาดอาตมา

มึงข้ามหน้าไปได้เจียวอ้ายผี
อวดมั่งมียื่นฎีกาทำตาพอง
คงไม่รอดฉิบหายด้วยรายของ
เข้ามาร้องห้างล้มลงซมซาน
ถึงเงินเจ้าก็ต้องขาดอำนาจศาล
ไม่แผ้วพานใช้ทรัพย์กับผู้ทวง
จงรักตาอีกข้างเป็นอย่างหวง
จงถอนท้วงเลิกฟ้องไม่ต้องการ ฯ
ดูเหมือนกับคนบ้าน่าสงสาร
ไม่หลงการกษัตรีที่วีวร
จะไม่ริโทโสสโรสร
กระวีวรระย่ำระกำใจ
แล้วเสพรสสุราไม่ปราศรัย
แล้วเล่นไฟถูกปาจนตาปะทุ
ตระการโกรธาทั้งด่าดุ
ตาทะลุเสียทรัพย์ไม่ผิดดี
เจ็บในอกของตัวเหมือนหัวผี
แสนทวีทุกข์พ้นข้อทรมาน ฯ
มาแต่ฝ่ายชี้ขาดอำนาจศาล
ทั้งที่บ้านของนายกระวีวร
ไหนเงินทองตัวเสียเล่นเบี้ยบ่อน
ริบจนล่อนเลหลังหมดทั้งเรือน
เหลือแต่กายแก่นดีไม่มีเหมือน
ออกจากเรือนมาก็ล้มใต้ร่มไทร
ที่ประวิงลอกเอาทรัพย์เหมือนปรับไหม
เกินไถลเข้ามามองทั้งสองคน
เหมือนย่องตอดดูพิลึกนึกฉงน
แล้วจรดลเดินกลับไปลับตา
จนเย็นค่ำแล้วไปถางเอาฟางหญ้า
ริมเคหาร่มไทรไกลหนทาง

พอม่อยหลับกลับจิตนิมิตฝัน
แต่หกปีกหลีกมนุษย์สุดสำอาง
ในฝันนั้นเรานอนนายกระวี
วิปริตผิดมนุษย์ปุถุชน
สถิตที่ภูผาอยู่อาศัย
จงแจ้งความตามข้อสุนทรมี
เหตุไฉนไยจะแจ้งนามประจักษ์
เทพบุตรตอบอัตถ์วิสัชนา
สำหรับให้ความดีที่ท่านด้วย
ครอบงำอยู่ทุกเวลาไม่อาวรณ์
กระวีวรเปรมปรีดิ์ว่าดีแล้ว
เชิญท่านช่วยขยับขยายให้หายพลัน
กับปัญญาก็ให้ดีมีสติ
แล้วเล่าความทุกข์ของตนที่ทนกลืน

⊙ เทพบุตรตอบว่าน่าประหลาด
ในโลกเราไม่เห็นเช่นภิปราย
กระวีวรถามเทวบุตร
ว่าท่านอยู่โลกไหนจึ่งได้มา
จากพิภพสุริยันอนันต์โยชน์
สถิตอยู่ดวงดาวแลวาวไว

⊙ นายกระวีว่าน่าสนุกพิภพท่าน
เออโลกท่านมีหญิงที่เสเพล
มิตรสหายที่สนิทคิดขี้ฉ้อ
มีนายคลังเคยโกงเอาเงินใคร
สิ่งเหล่านี้ท่านถูกบ้างหรือไม่
เทพบุตรว่าอย่าคิดเลยมิสเตอร์
ล้วนเทวาหาผู้หญิงไม่ได้ด้วย
ไม่เสพรสเหมือนท่านสำคัญมี
ไม่มีรูปเหมือนหนึ่งว่าตาไม่บอด
กินแต่ทิพย์ที่บำเรอเสมอกัน
เห็นเทวัญงามดีไม่มีหาง
ดูผิดอย่างเทพบุตรสุดวิกล
จึ่งพาทีหวังให้แจ้งแห่งนุสนธิ์
เชิญยุบลให้เราแจ้งแห่งคดี
หรือเนาในหิมวาพนาศรี
หรือจักรีปิ่นเกล้าท้าวเทวา
เรากลัวนักแสนวิมุตสุดกังขา
เราเทวาเสวยทีกระวีนอน
แล้วก็ช่วยปิดบังคอยสังหรณ์
เมื่อทุกข์ร้อนจึ่งให้เห็นเป็นสำคัญ
เดี๋ยวนี้แก้วตาบอดไม่รอดฉัน
ทั้งสุวรรณมาศทรัพย์ให้กลับคืน
อย่ารู้ริโรคามาฝ่าฝืน
เหลือจะขืนหมดสิ้นแทบดิ้นตาย ฯ

ที่ท่านมาดมุ่งนิยมไม่สมหมาย
นี่แหละนายเหลือเล่ห์เทวดา
ในวิมุตพจนังไม่กังขา
แล้วเทวาว่าเราอยู่นั้นดูไกล
ห้าสิบโกฏิโยชนาที่อาศัย
ดูสุกใสทิศาอาคเนย์ ฯ
แสนสำราญไม่ไร้ทุกข์เป็นสุขเข
เที่ยวลวงเล่ห์ชายบ้างหรืออย่างไร
รังแกก่อขว้างปาลูกตาไฉน
ลูกขุนใหญ่ตัดคดีมีหรือเธอ
ที่เจ็บใจอดสูอยู่เสมอ
ไม่ละเมอหลงกำดัดกษัตรี
ไม่มีถ้วยขวดสุราแลอาหนี
อัญมณีไม่ต้องหาสารพัน
เสมอตลอดทั่วหมดยศสวรรค์
เรียกว่าชั้นสิโรอรรฆชัชวาลย์ ฯ

⊙ นายกระวีตอบตามตรงที่สงสัย
ไม่เสพรสสารพัดตัดรำคาญ
เทพบุตรตอบว่าเวลานั้น
คอยตรวจตราเที่ยวดูหมู่โลกัย
บัดนี้เรามาหมายช่วยนายท่าน
พอคลายทุกข์สุขทั่วกับตัวตน
นายกระวีร้องว่านิจจาเอ่ย
แม้นเสด็จเสียแต่วานเป็นการดี
เทพบุตรว่าเคราะห์จำเพาะสมัย
ช่วยพี่ชายท่านก็ทรมาน
ทรงพิโรธโกรธหะซันนั้นสาหัส
ทั้งเฆี่ยนตีขังมิดปิดประตู

⊙ กระวีวรร้องว่าน่าสนุก
มิเสียแรงคนเสน่ห์ของเทวินทร์
สำหรับคุ้มพี่น้องทั้งสองแท้
ถูกควักตาสองข้างเหมือนอย่างบุญ
ต้องถูกริบฉิบหายแทบไม่รอด
เทพบุตรบอกว่ากรรมมันนำทาง
แต่เป็นการจริงอยู่นึกดูว่า
ถ้าไม่คิดให้สำเร็จนึกเข็ดฟัน
นายกระวีว่าทำไมเทวบุตร
จำสำรวมข่มตัวไว้ทั่วกาย

⊙ เทวดาว่าเป็นไปไม่แน่
จะชิงสุกก่อนห่ามนั้นทำไม
แต่พวกเราเทวดาสุทธาวาส[๑]
แต่ยังมีชั้นภวัค[๒]คัคนานต์
เออทำไมท่านไม่มีสตรีสมาน
เวลากาลที่สังเกตเอาเหตุใด
เราสำคัญตามจะเห็นเป็นสมัย
ตามสมัยหน้าที่มีกังวล
ตามอาการแก้ไขให้เป็นผล
จะมาดลด้วยสง่าให้ปรานี
กระไรเลยพระองค์ผู้ทรงศรี
จะได้ชี้ไม่ให้ชั่วตัวสันดาน
วานนี้ไปสิงสู่ฮินดูสถาน
ที่รับการเจ้าแผ่นดินในฮินดู
เอาเชือกมัดนอนขึงเหมือนหนึ่งหมู
เนตรทั้งคู่ควักปาให้กากิน ฯ
ดูเป็นสุขทำเล่นเหมือนเช่นหิน
ท่านเที่ยวบินตรวจไปคอยให้คุณ
คนหนึ่งแย่ต้องมัดเหมือนสัตว์ถุน
คนหนึ่งวุ่นนิทราบนหญ้าฟาง
ตาก็บอดสิ้นเชื้อเหลืออยู่ข้าง
คงจะจางสิ้นเคราะห์เหมาะลงวัน
ลูกนัยน์ตาคงไม่กลับมารับขวัญ
เลิกจากบัณฑิตลงคงสบาย
การบริสุทธิ์นี้ประเสริฐเป็นเฉิดฉาย
ล้ำเลขหมายเจียวหรือคืออย่างไร ฯ
ไม่ถึงแท้แล้วอย่าริขืนนิสัย
เพราะขืนใจสิจึ่งเปลี้ยจนเสียการ
โลกธาตุบรมสุขสนุกสนาน
หลายโกฏิล้านโกฏิลบพิภพเรา

---

[๑]คำนาม หมายถึง ชื่อพรหมโลกซึ่งเป็นที่ที่พระอนาคามีไปเกิด
[๒]คำนาม หมายถึง พรหมชั้นสูง

ก็ย่อมเห็นการดีทีละน้อย
เป็นชั้นชั้นตามอย่างไม่บางเบา
จนถึงโลกปัถพีต่ำที่สุด
ทั้งโง่ทุจริตน้ำจิตพาล

⊙ นายกระวีจึ่งว่าข้าพเจ้า
จะไม่ผิดกับตะรางที่อย่างงาม
เห็นจะเหมือนสมกับคำที่ท่านว่า
เห็นจะคิดกันได้ใช่หัวตอ

⊙ เทวดาว่าไม่เหมือนก็เรือนแม้น
สรรพการสารพัดจะสัจจัง
ค่อยกระทำความดีทีละน้อย
จะดีขึ้นหรือลงคงนำไป

⊙ นายกระวีตอบเล่ห์เทวบุตร
ที่ท่านลุมุนีกระวีฌาน
ว่าทำดีก็จะได้ไปที่สุข
ท่านเหล่านั้นสวรรค์ดีมีปัญญา

⊙ เทวดาว่าสำคัญหมู่บัณฑิต
ล้วนสวนสอบชอบธรรมอันอำไพ
ทั้งชั่วดีทีละน้อยค่อยเขยื้อน
สูงขึ้นไปหรือด้อยค่อยภิญโญ

⊙ นายกระวีร้องว่าโอ่พุทโธ่เอ๋ย
กว่าจักษุจักหายวายรำคาญ
ในฝันนั้นหมดข้อพอสว่าง
กระวีตื่นขึ้นมาแสนอาลัย
นี่แลท่านทั้งหลายชายหญิง
ระวังกายวาจาจะราคิน

ค่อยเรียบร้อยตามนิยมอารมณ์เขา
ไม่มีเศร้าสุขกลมอยู่นมนาน
หมู่มนุษย์ปนเปเดรัจฉาน
มีสันดานหมกไปด้วยไฟกาม ฯ
โลกที่เหล่าหมู่มนุษย์สุกส่ำสาม[๑]
สำหรับล่ามโซ่ขังคนคลั่งบอ
กับโลกาโกฏิแสนไม่แม้นหนอ
คนบ้าบอเหมือนกันอนันตัง ฯ
หมื่นหรือแสนสักเปรียบเทียบกับถัง
ก็เหมือนดังขึ้นชั้นขั้นบันได[๒]
คงเรียบร้อยที่จะเห็นเป็นนิสัย
ต้องเห็นได้โดยแน่สุดแต่การ ฯ
ว่าหมู่มนุษย์เวียนวงในสงสาร
สรรพการอนุศาสน์อาตมา
ไม่มีทุกข์ทั่วนิรันดร์ชันษา
จินตนาผิดพลั้งหรืออย่างไร ฯ
ไม่คิดผิดบริสุทธิ์ข้างพุทธไสย
เมื่อครวญใคร่ก็เห็นชัดอัตโน
ไม่แม้นเหมือนผู้สำเร็จวิเศษโส
ทั่วทุกโลกีย์หลักจักรวาล ฯ
ไม่เชื่อเลยเทวดาอย่าว่าขาน
จะทรมานกินเกลือไม่เชื่อใคร
ตะวันสางสิ้นอุบัติปัจจุสมัย
ไม่เห็นใครจึ่งรู้ว่าสุบิน
ใครถือสิ่งปรนนิบัติกับสัจศิล[๓]
เหมือนมุนินกระวีวรต้องร้อนใจ

---

[๑] คือ สำทราม แต่ในที่นี้เป็นกลอนวรรคครับต้องลงท้ายด้วยเสียงตรี ผู้ร้อยกรองจึงใช้คำว่า "สาม" แทนคำว่า "ทราม" เพื่อให้ลงท้ายด้วยเสียงวรรณยุกต์ตรี

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กระได" ซึ่งเป็นคำโบราณ

[๓] คือ ศีล ในที่นี้ลงเสียงเพื่อให้สัมผัสนอกกับคำว่า "ราคิน"

คิดแต่ชอบมอบตัวมัวแต่เหลิง จะบ่นเปิงล้มครืนขืนนิสัย
เหมือนเล่นแร่แปรธาตุอำนาจไฟ คิดแต่ได้หมดทุนบุญไม่มี
ถือสิ่งใดให้เป็นหลักจักประเสริฐ คงจะเกิดดับทุกข์เป็นสุขี
ดำเนินตามนักปราชญ์ราชกวี จะค่อยดีค่อยเป็นเห็นแต่ควร
จงตั้งจิตคิดเว้นที่เป็นโทษ ถือสันโดษได้ช่องไม่ต้องสอน
อย่าไปฟังเยี่ยงอย่างต่างสำนวน ท่านสมควรเป็นใหญ่เพราะใจเอย ฯ

⊙ ไครยสพจน์อ้าง ร้าพัน
รังเรื่องกระวีบัณ- ฑิตพร้อง
ต้นตรงคดปลายอัน ควรใส่ ใจนา
กำดัดเกิดวิบัติต้อง เสื่อมผู้กระวีวร ฯ

⊙ นิพนธ์ผูกพจน์เพ้อ รำพัน
ไปเสนาะสนิทกรรณ เกี่ยงแก้
เชิญปองปราชญ์โปรดสรร แซมใส่ เทอญพ่อ
ตูแต่งนามผ่องแม้ ผิดเพี้ยนกษมา ฯ๏ฯ

นายพรานเลี้ยงหมี[๑]

เมื่อบิดาจะตายได้สั่งไว้แก่บุตรทั้งสองว่า "ลูกหมีที่พ่อเลี้ยงไว้ตัวหนึ่ง มันได้มีคุณแก่เรามาหลายครั้งในคราวอับจน เราขอฝากลูกหมีไว้แก่เจ้าด้วย เจ้าจงเลี้ยงดูมันต่อไปอย่าให้อดอยาก ถ้าเจ้าจะเข้าไปสู่ป่าผู้เดียว เจ้าจงเอามันไปด้วยมันอาจรักษาภัยให้เจ้าพ้นได้ แม้มันเป็นสัตว์เดียรัจฉานก็จริง ถึงกระนั้นพ่อก็ได้ฝึกหัดให้มันรู้จักธรรมเนียมของเรามาตั้งแต่เล็ก ๆ มันสามารถที่จะรู้กิริยาของมนุษย์ได้แทบทุกอย่าง เว้นไว้แต่มันพูดไม่ได้เหมือนเราเท่านั้น"

เมื่อบิดาได้สั่งแก่บุตรทั้งสองเช่นนี้แล้ว ไม่ช้านานก็สิ้นชีพ บุตรทั้งสองก็ได้ประพฤติตามคำสั่งของบิดา แลได้ตั้งลูกหมีนั้นไว้เสมอด้วยน้องสุดท้อง เมื่อจะไปเที่ยวหาเนื้อคราวใดก็ได้เอาหมีไปเป็นเพื่อนด้วยเสมอทุก ๆ คราว ครั้นต่อมาภายหลังก็กลับมีจิตคิดประมาทด้วยเห็นว่า "มันเป็นสัตว์เดียรัจฉานไม่อาจที่จะพอกพูนประโยชน์อันยิ่งใหญ่ได้ ก็ทำลายความประพฤติที่บิดาสั่งไว้นั้นเสีย"

เวลาวันหนึ่งนายพรานผู้ที่ได้ไปเที่ยวป่าหาเนื้อตามจารีตของพรานที่ตนได้ประพฤติมา คราวนั้นได้ไปแต่ตนผู้เดียวมิได้เอาหมีไปเป็นเพื่อนด้วย ครั้นได้พบเนื้อก็ไล่ติดตามไปจนถึงตำบลที่มีป่ารกชัฏแห่งหนึ่งก็มีความสะดุ้งตกใจกลัวสัตว์ร้าย จึงหยุดรำพึงถึงหมีซึ่งเคยได้มาเป็นเพื่อนด้วยทุกคราวว่า "ถ้าเราเอาหมีมาด้วยไหนเลยเราจะต้องตกใจในป่าที่เป็นที่น่ากลัวเช่นนี้ ทั้งเนื้อที่หนีเราไปก็คงจะไม่พ้นมือเรา"

---

[๑] ปาล *(เปรียญ)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๖ (๑๕ กุมภาพันธ์ ๑๑๒) : ๑๘๔ – ๑๘๕.

ทันใดนั้นมีเสือใหญ่ตัวหนึ่งออกมาจากพุ่มไม้สำแดงอำนาจทำท่าทางเป็นที่น่ากลัวยิ่งนัก นายพรานผู้นั้นก็ตกใจสิ้นสติ จึ่งแอบเข้าบังอยู่ข้างต้นไม้ต้นหนึ่ง ง้างไกปืนหมายจะยิงเสือให้ถูกที่สำคัญ แต่เสือเป็นสัตว์ฉลาด เมื่อนายพรานยกปืนขึ้นลั่นไกไปมันก็ฟุบหมอบลงเสียหาถูกที่สำคัญไม่ แล้วมันก็โดดเข้ามาโดยกำลังโกรธ กัดนายพรานจนสิ้นชีวิต

ส่วนหมีเมื่อนายพรานจะไปป่าเผอิญนอนหลับอยู่ ครั้นตื่นขึ้นไม่เห็นเจ้าของก็ทำกิริยากระสับกระส่ายวิ่งไปวิ่งมา เที่ยวดมกลิ่นหาในที่ต่าง ๆ จนพบรอยเท้าของเจ้าของ มันก็รีบสูด[๑]กลิ่นตามรอยเท้านั้นไปจนกระทั่งถึงทำเลที่เสือซุ่มอยู่ มันก็ได้เห็นเสือกำลังกัดกินศพเจ้าของของมัน มันมีความเสียใจแลโกรธเป็นอันมาก แล้วมันก็แผดร้องขึ้นด้วยเสียงอันดัง โผนกระโดดไปโดยกำลังแรงเข้าสู้รบกับเสือ แต่เสือไม่อาจจะทานกำลังของมันเพราะมันเป็นสัตว์มีเล็บยาวแลแข็งแรงกว่า พอเสือเสียทีมันก็กัดที่สำคัญตาย เมื่อเสือตายแล้วมันก็รีบมาหาเจ้าของ มันเอาเท้าทั้งสองของมันประคองอุ้มเพื่อจะให้เจ้าของลุกขึ้น เจ้าของนั้นก็ไม่อาจจะลุกขึ้นได้เพราะไม่มีชีวิตแล้ว เมื่อมันได้เห็นกิริยารู้ว่า "เจ้าของตายแล้ว" ก็มีอาการเศร้าโศกร้องครางไปต่าง ๆ ตามเพศของมัน กลับหมุนโกรธเสือขึ้นมาอีก ก็วิ่งเข้าไปกัดฉีกเนื้อเสือจนเป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ แล้วมันก็รีบกลับเข้ามาบ้านเจ้าของเพื่อจะแสดงอาการให้พวกพ้องที่บ้านรู้เหตุ

เวลานั้นน้องชายของนายพรานผู้ตายนั้นนั่งอยู่หน้าบ้าน เมื่อได้เห็นหมีมีขนเปื้อนโลหิตกลับมา มิได้เห็นพี่ของตนกลับมาด้วยก็มีความสงสัยนึกประหลาดใจแล้วลุกขึ้นไปต้อนรับ ทันใดนั้นมันก็ร้องครางควญผิดปรกติ แล้วก็วิ่งเข้าไปกัดชายผ้านุ่งแลผ้าห่มฉุดลากไปมา แล้ววิ่งไปทางหลังบ้านแล้วกลับมาอีกแล้วร้องครางดิ้นเสือกไปต่าง ๆ แต่ทำอาการเช่นนี้หลายครั้งจนนายพรานผู้น้องเข้าใจได้ว่า "พี่ของเราคงจะมีเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่" แล้วก็รีบขึ้นไปหยิบปืนบนเรือนแบกขึ้นบ่าไปตามพี่ของตน

ส่วนหมีนั้นมันก็วิ่งนำทางตรงไปจนถึงทำเลที่เสือกัดพี่ชายของนายพรานนั้นตาย เมื่อน้องชายได้เห็นพี่นอนตายอยู่ แลมีบาดแผลเป็นรอยสัตว์กัดซอกซ้ำเช่นนั้นก็มีความเสียใจยิ่งนัก ได้เหลียวแลดูซ้ายขวาตลอดทุก ๆ แห่งมิได้เห็น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สูบ" คำว่า "สูด" เป็นกริยา หมายถึง หายใจเข้าไปโดยแรง

มีอันใดปรากฏต่อไปอีก จึ่งนึกว่า "ชะรอยหมีจะกัดพี่ชายเราตายเป็นแน่"

เวลานั้นหมีกำลังวิ่งไปที่ตำบลเสือตาย แล้วก็กลับมากัดชายผ้าเจ้าของดึงไป ฝ่ายน้องชายของนายพรานผู้ตายนั้นเป็นคนปราศจากความตริตรอง มิได้พิจารณาต่อไป ด้วยอำนาจความเขลาเข้าใจผิดคิดว่า "หมีลอบมากัดพี่ชายของตนตาย" ก็เอาปืนยิงหมีตัวนั้นเสียทันที เมื่อมันถูกปืนแล้วก็วิ่งร้องไปล้มตายอยู่ใกล้ศพเสือ

เมื่อเจ้าของได้เห็นดังนั้นจึ่งเดินตามมันไปเพื่อจะยิงซ้ำอีก เมื่อได้เห็นหมีล้มตายแล้วก็ได้เห็นเสือที่หมีกัดตายนั้นด้วย จึ่งเดินเข้าไปดูก็ทราบความชัดเจน รู้สึกตัวว่า "มีความผิด" คิดเสียดายหมีที่ตายเป็นอันมาก ก็มีความเสียใจเกิดความอาลัยเศร้าโศก นั่งกอดศพหมีร้องไห้คร่ำครวญอยู่จนค่ำก็สิ้นกำลังลงเลยสิ้นสติสลบอยู่ในที่นั้น

นี่แหละนะควรเป็นที่พึงใจเตือนสติว่า "เมื่อแรกจะลงมือทำการใดๆ เมื่อปราศจากความคิดเลือกค้นด้วยปัญญาตริตรองโดยรอบคอบตลอดถึงกาลภายหน้าต่อไปหลายสิบหลายร้อยปี ทั้งกาลที่ล่วงมาหรือเวลาที่ทำอยู่ดังนี้แล้ว ก็มักจะนำผลความเดือดร้อนอันเผ็ดแสบให้มาถึงได้ด้วยอำนาจที่ตนยังมิได้พิจารณาเห็นผลเห็นคุณโดยตลอดแน่นอน"

ดังเรื่องนายพรานที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นพยาน แต่การเช่นนี้มักจะเป็นไปได้ก็เพราะอำนาจแห่งความเขลาโดยเชาวน์ไม่รู้แจ้ง ตลอดถึงการเช่นนั้นสมดังคำสุภาษิตแห่งนี้ซึ่งกล่าวเป็นภาษาบาลีอันมีแพร่หลายอยู่แก่เราบรรดาที่ได้อ่านหนังสือพิมพ์นี้แล้วว่า

อจินฺตยกตำ กมฺมำ[๑]
ปจฺฉาตาปาย วตฺตเต[๒]

⊙ ใครใครใดเริ่มตั้ง กิจงาน
ปราศจิตคิดถึงกาล ก่อนรู้
ด่วนด่วนดุจจะพราน ผลาญชีพ หมีเฮย
โทษติดทุกข์ตามสู้ แสบร้อนภายหลัง ๗

---

[๑]อ่านว่า อะ - จิน - ตะ - -ยะ - กะ - ตัง - กำ - มัง หมายถึง การกระทำที่บุคคลทำโดยไม่คิดตริตรอง

[๒]อ่านว่า ปัด - ฉา - ตา - ปา - ยะ - วัด - ตะ - เต หมายถึง ย่อมเกิดความเดือดร้อนภายหลัง

นายเพ็ดหลอกขายพลอย[๑]

⊙ ยังอีกบทหนึ่งอ้าง **นายเพ็ด**
อันเรื่องราวไม่เสร็จ มากแท้
เพื่อนย่อมเที่ยวลอดเล็ด แสวงลาภ
สบเหมาะก็ยิ้มแต้ เพื่อนนั้นยินดี ฯ
⊙ วันหนึ่งไปพบบ้าน ปลูกทับ- ทิมเฮย
ดูดาษดื่นจะนับ มากต้น
มีผลดกออกสลับ อ่อนแก่
นายเพ็ดดีใจล้น ลาภแล้วเหลือดี ฯ
⊙ เพื่อนมีพลอยเรียกอ้าง จันทบูรณ์
เป็นเหลี่ยมแสงจำรูญ รุ่งเร้า
จะเปรียบก็ปานปูน เม็ดทับ- ทิมแฮ
จึงบอกเพื่อนว่าเจ้า ลาภนั้นมาถึง ฯ
⊙ ชวนเพื่อนทำเจ็บให้ นอนแบบ ไปเอย
ปานประเหนึ่งจะแทบ ชีพม้วย
หม้อยาก็มิแอบ จัดใส่ เรือแฮ
หมอนเสื่อมีไปด้วย จะให้เห็นจริง ฯ

---

[๑]หลวงลิขิต. "โคลงนิทานเบ็ดเล็ดเรื่องนายเพ็ดหลอกขายพลอย." **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๒๑ (วัน ๒ เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๖๒.

⊙ จึ่งพายไปสู่บ้าน
ก็จอดเรือเข้ากับ
นายเพ็ดคิดเสร็จสรรพ
ก็ยกมือกราบไหว้
⊙ คนเจ็บจนยากไร้
อยากทับทิมไม่มี
พ่อจงคิดปรานี
ฉันอุตส่าห์ด้านตื้อ
⊙ เจ้าของก็คิดให้
จึ่งปลิดทับทิมมา
เรียกเพื่อนท่านเมตตา
คนเจ็บขึ้นมาไหว้
⊙ เอาพลอยอมปากไว้
กินทับทิมเอะผิด
จึ่งคายออกมาพิศ
ส่วนว่าเจ้าของนั้น
⊙ คนเจ็บว่าลาภแล้ว
เพชรทับทิมสำคัญ
เจ้าของว่าไปพลัน
ไปหยิบเงินนับให้
⊙ นายเพ็ดจึ่งกล่าวถ้อย
ท่านย่อมมีแก่ใจ
คนเจ็บจะเอาไป
ยังจะเที่ยวดั้นดั้น
⊙ รับเอาเงินเสร็จแล้ว
สมคิดดังเจตนา
จึ่งลงจากเคหา
ก็ออกเรือไปไซร้

มีทับ- ทิมแฮ
ที่ใกล้
ขึ้นสู่ เรือนเอย
พ่อได้เอ็นดู ฯ
เต็มที
จะซื้อ
คนเจ็บ เถิดนา
ด่วนขึ้นมาขอ ฯ
เวทนา
ส่งให้
อย่านิ่ง นอนเลย
กราบแล้วกินพลัน ฯ
ทำสนิท
นิ่งอั้น
ดูแน่ ใจแฮ
นั่งใกล้แลเห็น ฯ
ของฉัน
ยากได้
เราจะ ซื้อเอย
ครบห้าตำลึง ฯ
ทันใด
เช่นนั้น
จ่ายเครื่อง ยาแฮ
สืบค้นหาหมอ ฯ
ก็ลา ไปเอย
นึกไว้
โดยด่วน
รีบร้อนเร็วพาย ฯ

⊙ เจ้าของนั้นที่ซื้อ
ว่าทับทิมของเรา
ไม่ฉงนเพราะใจเบา
เพชรทับทิมเลิศล้น
⊙ ไปหาช่างเพชรให้
บอกว่าเพชรสำคัญ
นายช่างว่าพลอยจัน-
เราก็โฉดเสียเค้า
โฉดเขลา
ที่ต้น
หลงเชื่อ
เลือกผู้จะมี ฯ
ดูพลัน
รู่งเร้า
ทบูรณ์แน่ จริงนา
คิดแค้นเสียใจ ฯะ๏

นายเพ็ดหลอกท่านผู้หญิงให้เสียเงินเสียของ[๑]

⊙ จะแสดงโดยสดับไว้ มานาน
เป็นเรื่องจริงก่อนกาล เก่าพร้อง
มีชายหนึ่งเชี่ยวชาญ เฉลียวฉลาด
ย่อมเลื่องลือชื่อก้อง เก่งแท้ในสยาม ฯ

⊙ มีนามปรากฏอ้าง **นายเพ็ด**
ออกชื่อคนขามเข็ด ขยาดแท้
หากินเพราะความเท็จ เนืองนิตย์
ใครโง่ต้องจำแพ้ เพื่อนนั้นทุกคน ฯ

⊙ เคหาแห่งเพื่อนไชร ห่อนมี
เร่ร่อนทุกเดือนปี เที่ยวดั้น
วันหนึ่งสบเหมาะดี จะหลอก- ลวงแฮ
จึ่งเรียกเรือฟืนนั้น แวะเข้ามาพลัน ฯ

---

[๑] หลวงลิขิต, "โคลงนิทานเบ็ดเล็ดเรื่องนายเพ็ดหลอกท่านผู้หญิงให้เสียเงินเสียของ," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๑๙ (วัน ๑ เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๔๖ - ๑๔๗.

⊙ จึ่งซื้อฟืนต่อได้ ดังใจ
เหมาหมดลำทันใด ไม่ช้า
เรือของเพื่อนมีไป ลำหนึ่ง
ก็รีบพายนำหน้า สู่บ้านขุนนาง ฯ
⊙ เพื่อนทราบว่าท่านเข้า ในวัง
แต่ว่าเมียย่อมยัง อยู่เหย้า
มาถึงที่สมหวัง เช่นคิด ไว้แฮ
บอกว่าฟืนของเจ้า อย่าช้ารีบขน ฯ
⊙ นายเพ็ดขึ้นสู่เหย้า ทันใด
ก็หมอบคลานเข้าไป กราบไหว้
ถามว่าท่านไปไหน คุณแม่
นานเนิ่นหลายปีไซร้ ห่อนได้มาหา ฯ
⊙ ผมเป็นเลก[๑] เก่าแท้ มานาน
ไปอยู่ถึงกุย[๒] ปราณ[๓] บอกแจ้ง
ได้ฟืนจะประมาณ พันเศษ
ยังอีกปลากะพง[๔] แห้ง ไข่ทั้งแตงโม ฯ
⊙ เรือใหญ่จอดแม่น้ำ ยังไกล
ยืมโต๊ะสักหกใบ อย่าช้า
ผมจะกลับออกไป สักครู่
จะใส่ของไว้ถ้า[๕] ท่านผู้เป็นนาย ฯ
⊙ ท่านผู้หญิงเชื่อลิ้น หลงกล
เห็นว่าฟืนมันขน มากไว้
ตายใจไม่คิดฉงน เพราะโฉด เขลาเอย
บอกบ่าวหยิบโต๊ะให้ ครบถ้วนหกใบ ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เลข" คำว่า "เลก" เป็นคำโบราณ หมายถึง ชายฉกรรจ์ หรือพลเมืองชั้นสามัญ หรือทาสในสมัยโบราณ

[๒] คือ อำเภอกุยบุรี อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

[๓] คือ อำเภอปราณบุรี อยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพง"

[๕] คือ ท่า ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ นายเพ็ดได้เสร็จแล้ว ดีใจ
เอาโต๊ะลงเรือไป ไม่ช้า
เจ้าฟืนไม่สงสัย ขนเสร็จ แล้วเฮ
คนที่ซื้อหลบหน้า หลีกลี้ไปไหน ฯ
⊙ จึ่งขึ้นไปสู่เหย้า เรือนพลัน
ถามว่าฟืนของฉัน ที่ซื้อ
คุณแม่ไม่ให้ปัน เงินค่า ฟืนเอย
ใช่ว่าฉันด้านดื้อ อยากได้เงินไป ฯ
⊙ ท่านผู้หญิงว่าเจ้า ไม่เกรง
ฟืนบ่าวของข้าเอง เพื่อนให้
มาพูดไม่เหมาะเหม็ง ดูหมิ่น เจียวนา
เจ้าก็ทาสมันใช้ เช่นนี้ทำเผยอ ฯ
⊙ เจ้าของฟืนโกรธแค้น เคืองใจ
คุณแม่อย่าปราศรัย เช่นนั้น
ผมเป็นทาสเมื่อไร มาพูด เปล่าแฮ
อ้ายนี่โกงสองชั้น แน่แล้วอย่าฉงน ฯ
⊙ แต่เถียงกันอยู่นั้น วุ่นวาย
ส่วนว่าท่านผู้ชาย กลับเหย้า
จึ่งถามว่าท่านยาย เถียงเรื่อง ใดนา
ก็เล่าเรื่องตามเค้า เงื่อนต้นจนปลาย ฯ
⊙ ท่านผู้ชายทราบแจ้ง สรรพเสร็จ
จึ่งว่าถูกนายเพ็ด เพื่อนไซร้
อย่าวายวุ่นอึงเอ็ด เลยท่าน ยายเอย
จึ่งนับเงินมาให้ ซึ่งซื้อฟืนเขา ฯ๑๐

นายเพ็ดหลอกรักษาคนเป็นตาแดง[๑]

⊙ บทหนึ่งนายเพ็ดนั้น ขัดสน
เงินไม่มีติดตน สักเฟื้อง
จึ่งเที่ยวซอกซุกซน ตามวัด- วาแฮ
เพื่อนจึ่งค่อยย่างเยื้อง แวะเข้าศาลา ฯ
⊙ จึ่งลงไปท่าน้ำ แห่งสะพาน[๒]
ก็อาบน้ำสำราญ เพื่อนร้อน
เรือใหญ่จอดอยู่นาน ที่ท่า วัดเอย
เมียลูกอ่อนขี้อ้อน กกให้กินนม ฯ
⊙ ผัวนั้นป่วยปวดต้อ ตาแดง
นายเพ็ดจึ่งชี้แจง บอกให้
อย่ากินซึ่งของแสลง เลยบอด เจียวพ่อ
ฉันจะพ่นก็ได้ ช่วยแก้หลายคน ฯ

---

[๑] หลวงลิขิต, "โคลงนิทานเบ็ดเสร็ดเรื่องนายเพ็ดหลอกรักษาคนเปนตาแดง," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๒๒ (วัน ๒ เดือน ๕ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๗๐.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน"

⊙ ชายนั้นได้สดับถ้อย พาที
มีซึ่งความยินดี มากล้ำ
ขอบใจพ่อไม่มี ที่เปรียบ เลยนา
เชิญพ่อช่วยพ่นน้ำ สักน้อยเอาบุญ ฯ
⊙ นายเพ็ดว่าตักน้ำ มาไว
ให้ตักตามน้ำไหล อย่าช้า
เงินสลึงติดเทียนไป ตามอย่าง เคยแฮ
ข้าจะไปนั่งถ้า[๑] แห่งห้องศาลา ฯ
⊙ ชายนั้นหลงเชื่อถ้อย นายเพ็ด
ไม่ทราบว่าเขาเท็จ หลอกให้
ก็รีบงัดมาเสร็จ ตามสั่ง ไว้เอย
ขึ้นจากเรือไปไชร้ สู่ห้องศาลา ฯ
⊙ เอาขันน้ำส่งให้ ทันใด
นายเพ็ดรับเอาไป เสกน้ำ
เสกเสร็จไม่ร่ำไร สมคิด กูแฮ
จะหลอกลวงอีกซ้ำ ห่อนให้สงสัย ฯ
⊙ จึ่งว่าเจ้าเร่งให้ หลับตา
จะสั่งสอนภาวนา แนะให้
ตั้งใจบ่นคาถา สามอึด ใจเฮย
แล้วจึ่งลืมตาได้ พ่นน้ำมนต์พลัน ฯ
⊙ ให้บ่นไปว่าต้อ ตายเตียน
เป็นเคล็ดว่าวนเวียน เท่านั้น
ถ้วนสามอึดใจเพียร อย่าละ ลืมเลย
ให้บ่นจนเต็มกลั้น โรคต้อจึ่งหาย ฯ
⊙ ชายนั้นเขลาโง่แท้ ทำตาม สั่งแฮ
ก็หลับตาพยายาม บ่นซ้ำ
นายเพ็ดไม่เขืดขาม ค่อยย่อง ไปเฮย
ได้ซึ่งเงินขันน้ำ วิ่งเข้าวัดไป ฯ

---

[๑] คือ "ท่า"

⊙ ชายนั้นหลงบ่นเพ้อ ภาวนา
สามอึดใจอ่อนระอา เหนื่อยแท้
ครบถ้วนก็ลืมตา ห่อนพบ หมอเฮย
มันหลอกว่าจะแก้ โรคต้อตายเตียน ฯ
⊙ เสียรู้เสียอีกซ้ำ เสียขัน
เสียซึ่งเงินสลึงมัน หลอกได้
ตัวเราโง่ไม่ทัน เทียมเพื่อน
แค้นจิตแทบร้องไห้ เพราะด้วยตนเขลา ฯ
⊙ กลับมาเรือบอกให้ เมียฟัง
เมียก็โกรธอึงดัง ด่าซ้ำ
ช่างโง่ไม่คอยระวัง ไหวพริบ
เป็นบ่าวไพร่จะขว้ำ[๑] เขี่ยนให้หลังลาย ฯ๒ๆ

---

[๑] คือ "ควร่ำ" ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

นายเพ็ดหลอกลวงคนชาวเหนือ[๑]

⊙ ยังอีกบทหนึ่งนั้น ชาวเหนือ
มาหยุดพักจอดเรือ วัดแจ้ง[๒]
นายเพ็ดก็ฟั่นเฝือ ประจบชอบ กันแฮ
จึ่งพูดว่าตกแล้ง จะขึ้นไปเหนือ ฯ
⊙ เราต้องการซึ่งไม้ ขอนสัก
มาพบเพื่อนรู้จัก ชอบไว้
ชายนั้นว่าไปพัก อยู่ที่ เราเอย
จะช่วยจัดซื้อให้ ถูกแท้ถมไป ฯ

---

[๑]หลวงลิขิต, "โคลงนิทานเบ็ดเล็ดเรื่องนายเพ็ดหลอกลวงคนชาวเหนือ," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๒๓ (วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙) : ๑๙๘ – ๑๙๙.

[๒]เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า "วัดมะกอก" ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกว่า "วัดมะกอกนอก" ตามประวัติเมื่อครั้งพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้อิสรภาพแล้ว มีพระราชดำริจะย้ายราชธานีมาตั้งที่กรุงธนบุรี จึงเสด็จพระราชดำเนินกรีฑาพลล่วงลงมาทางชลมารค ถึงวัดมะกอกนอกสว่างรุ่งแจ้งพอดี ได้เสด็จขึ้นไปสักการบูชาพระมหาธาตุที่ประดิษฐาน ณ พระปรางค์ในวัด ต่อมาจึงเรียกชื่อวัดนี้ว่า "วัดแจ้ง" ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะพระอุโบสถและพระวิหารเก่า สร้างเมรุปูนขนาดใหญ่แล้วมีงานฉลอง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓ โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดว่า "วัดอรุณราชธาราม" จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดพระราชทานนามวัดใหม่ว่า "วัดอรุณราชวราราม" *(วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร)*

⊙ นายเพ็ดก็ตอบถ้อย ทันใด
จึ่งว่าเราขอบใจ เพื่อนแล้ว
ถ้าเราจะขึ้นไป คงพบ กันนา
เห็นจะไม่คลาดแคล้ว สืบค้นจนเจอ ฯ
⊙ ตัวเราคิดจะให้ เพื่อนรัก
รู้แห่งเราสำนัก ที่เหย้า
ไปมาจะได้พัก ตามชอบ กันเฮย
เราจะเลี้ยงเหล้าเข้า สบถไว้เป็นเกลอ ฯ
⊙ ชายชาวเหนือเชื่อลิ้น หลงกล
จึ่งจัดแจงแต่งตน เรียบร้อย
นุ่งผ้าม่วงเช่นคน บางกอก
ห่มเพลาะแล้วคลาดคล้อย รีบข้ามฟากมา ฯ
⊙ ถึงฝั่งขึ้นท่าน้ำ วัดโพธิ์[๑]
นายเพ็ดพูดออกโว อวดอ้าง
เรานี้ย่อมคนโต เพื่อนมาก
ใครไม่อาจลบล้าง เที่ยวได้ทุกถนน ฯ
⊙ จึ่งพาไปสู่บ้าน หม้อพลัน
เราจะซื้อเลี้ยงกัน ที่ร้าน
ข้าวแกงย่อมอร่อยครัน กินเล่น สบายเอย
แล้วจะพาไปบ้าน สู่เหย้าเรือนเรา ฯ
⊙ จึ่งบอกเขาจะเลี้ยง เพื่อนรัก
จงจัดสำรับสัก ที่ไซร้
คาวหวานจัดพร้อมพรัก จงทุก สิ่งนา
แล้วจะคิดเงินให้ ครบถ้วนสิ่งของ ฯ

---

[๑] เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า "วัดโพธาราม" ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดนี้ใหม่ ตั้งพระอาราม พ.ศ. ๒๓๔๔ โปรดเกล้าฯ ให้จัดงานฉลองและพระราชทานนามว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส" และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ทรงแก้สร้อยนามพระอารามว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร"

⊙ เจ้าของไม่นิ่งช้า จัดสำ- รับเอย
แกงไก่แกงต้มยำ ครบถ้วน
ของจานที่ขายประจำ หลายสิ่ง
จัดเพียบโต๊ะแต่ล้วน ชอบลิ้นกินเพลิน ฯ
⊙ นายเพ็ดให้ตักเหล้า มาสลึง
นายเพ็ดกินพอตึง แต่น้อย
ส่วนว่าเพื่อนกินถึง ขนาดใหญ่
เมาแก่พูดออกจ้อย เพื่อนนี้ดีจริง ฯ
⊙ นายเพ็ดจึ่งบอกแจ้ง ทันใด
เราจะซื้อของไป วัดบ้าง
จวนเพลพระฉันไว จะอิ่ม เสียเอย
แม้ไม่ทันของค้าง ชวดได้ทำบุญ ฯ
⊙ จึ่งบอกเขาให้จัด สำรับ
ถวายพระแล้วจะกลับ ไม่ช้า
เพื่อนฉันก็อยู่กับ ที่แม่ นี้เอย
ให้นั่งกินคอยถ้า[๑] ที่ร้านประเดี๋ยว ฯ
⊙ กลับมาจะคิดให้ เงินพลัน
ของสิ่งใดขายฉัน คิดไว้
เจ้าของไม่รู้ทัน หลงเชื่อ
ก็จัดสำหรับให้ ครบถ้วนคาวหวาน ฯ
⊙ นายเพ็ดยกโต๊ะได้ รีบไป
สมคิดก็ดีใจ มากแท้
ส่วนเพื่อนไม่สงสัย พาซื่อ
เฝ้าแต่เมาอ้อแอ้ อิ่มท้องสบายใจ ฯ

---

[๑] คือ "ท่า" ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ ครั้นเวลาบ่ายคล้อย
ก็นั่งคอยง่วงเหงา
เป็นไฉนเพื่อนของเรา
คิดจะตามไปบ้าน
⊙ จึ่งบอกเขาว่าข้า
เพื่อนรักเป็นอย่างไร
ตัวข้าจะลาไป
เขาว่าเงินของข้า
⊙ เอามาชำระให้
แล้วจึ่งไปตามหา
เอาโต๊ะอีกชามฝา
ทั้งอีกเงินซื้อเหล้า
⊙ จะคิดให้ถี่ถ้วน
เจ้าโง่เพื่อนมันฉลาด
ชายนั้นคิดไหวหวาด
เขาก็ยื้อผ้าไว้
สร่างเมา
ที่ร้าน
ไปเนิ่น ช้าแฮ
ห่อนรู้เห็นใด ฯ
ประหลาดใจ
จึ่งช้า
ตามเพื่อน
ซึ่งซื้อของกิน ฯ
ก่อนรา
เพื่อนเจ้า
ไปวัด
กับข้าวคาวหวาน ฯ
หลายบาท
หลอกให้
เป็นทุกข์
จึ่งรู้สึกตน ฯ๑๒๓ –

นายเพ็ดหลอกวิ่งราวผ้าห่ม[๑]

⊙ บทหนึ่งนายเพ็ดนั้น
ตามตรอกเปลี่ยวห่างไกล
พบชายหนุ่มดีใจ
นายเพ็ดฉลาดหลายด้าน
⊙ เราดูเหมือนเช่นน้อง
เห็นวิ่งวัวกำลัง
ฝีเท้ารวดเร็วดัง
ใครวิ่งพนันย่อมแพ้
⊙ ชายหนุ่มจึ่งตอบถ้อย
ห่อนใช่ตัวของฉัน
ไม่เคยวิ่งวัวพนัน
ใช่ว่าฉันกล่าวแกล้ง
เที่ยวไป
ถิ่นบ้าน
ห่มเพลาะ ไปแฮ
กล่าวถ้อยทำถาม ฯ
ดอกกระมัง
มากแท้
ลมพัด
พ่อนี้ดีจริง ฯ
ไปพลัน
บอกแจ้ง
เลยพี่
ปดโป้ห่อนเป็น ฯ

---

[๑]หลวงสิทธิ์, "โคลงนิทานเบ็ดเสร็ดเรื่องนายเพ็ดหลอกวิ่งราวผ้าห่ม," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๒๐ (วัน ๓ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๔๕.

⊙ นายเพ็ดว่าอย่าแกล้ง มาปด
เหมือนเช่นน้องจะสบถ ก็ได้
วิ่งเร็วไม่ถอยลด แรงมาก จริงนา
อยากใคร่สอบสวนให้ แน่แท้ใจจริง ฯ
⊙ ชายหนุ่มเขลาไม่รู้- สึกตน
เดินพูดกันไปจน เนิ่นช้า
นายเพ็ดคิดเวียนวน จะวิ่ง- ราวแฮ
เราไม่ทำใจกล้า ห่อนได้เพลาะไป ฯ
⊙ เพื่อนคิดตรองตรึกไว้ สองสถาน
มันไล่ทันเสียการ เปล่าไชร้
หากมันวิ่งพอประมาณ ไม่รวด- เร็วเฮย
แพรเพลาะเราคงได้ แน่แล้วของกู ฯ
⊙ ก็ชวนชักพูดให้ ตายใจ
ฉวยเพลาะวิ่งหนีไป ต่อหน้า
ชายหนุ่มก็ว่องไว วิ่งไล่ ทันแฮ
นายเพ็ดว่าลวงข้า วิ่งนั้นไม่เร็ว ฯ
⊙ ก็ส่งแพรเพลาะให้ ทันที
เราทดลองดูดี ดอกน้อง
ใช่เราจะวิ่งหนี เอาเพลาะ ไปเฮย
นายเพ็ดพูดถูกต้อง เสื่อมสิ้นสงสัย ฯ
⊙ ชายหนุ่มก็นิ่งอั้น จนใจ
ไม่คิดจะสงสัย เพื่อนได้
เราบอกวิ่งไม่ไว เขาทด- ลองแฮ
จะโกรธเขาเล่าไชร้ สิ่งนี้ไม่ควร ฯ
⊙ นายเพ็ดแสนฉลาดล้ำ เกินคน
ทางล่อทางลวงชน เช่นนี้
ความคิดไม่อับจน มากนัก เจียวพ่อ
ย่อมเสื่องลือชื่อชี้ ชอบข้างทางโกง ฯ

⊙ นิทานนี้คัดเลือกล้วน กลลวง
ผู้ซึ่งแสดงคือ**หลวง** **ลิขิต**แท้
ขอเชิญท่านทั้งปวง ฟังเรื่อง ราวเอย
อ่านเล่นพอจะแก้ เสื่อมสิ้นหาวนอน ฯ
⊙ แต่งแต้มไม่ลึกล้ำ คำตลาด
เพราะว่าตนใช่ปราชญ์ เปรื่องถ้อย
บทใดย่อมพลั้งพลาด อย่าติ- เตียนแฮ
จัดเรียบเรื่องราวร้อย เสร็จได้โดยเพียร ฯ๚๑

นายยศ[๑]

ความในเรื่องนิทานว่า มีชายคนหนึ่งชื่อ "นายยศ"[๒]เป็นลูกสกุลมั่งคั่งบริบูรณ์ บ้านเดิมอยู่แขวงเมืองสะแกกรัง[๓] ตั้งแต่นายยศเป็นเด็กพอจำความได้ชัดก็คิดขวนขวายหาสิ่งที่เป็นสุภาษิต เพราะอยากจะประพฤติตัวให้มีความเจริญไปภายหน้า

วันหนึ่งนายยศนั้นลาบิดามารดาว่า "จะลงมาบางกอกเที่ยวหาครูเรียนวิชา" บิดามารดาก็อนุญาตให้ นายยศจึงโดยสารเรือเขาล่องลงมา เมื่อมาตามทางพบวัด ๆ หนึ่งซึ่งชัยภูมิ[๔]โอ่โถงชอบกลสมควรเป็นที่อยู่ของท่านผู้รู้ นายยศขึ้นไปเที่ยวเดินดูตามลานวัด พบท่านสมภารลงมายืนอยู่ที่ลานวัด นายยศเห็นก็มีความเลื่อมใสรักใคร่คิดว่า "ท่านผู้นี้จะเป็นผู้รู้วิชาต่าง ๆ เป็นแน่ ควรเราจะขออาศัยเป็นศิษย์อยู่กับท่านพอจะได้เรียนความรู้บ้าง" คิดแล้วก็ไปกราบลงตรงหน้าท่านสมภาร

สมภารจึ่งยกมือขึ้นป้องหน้าถามว่า "ประสกคนนี้มาแต่ไหน ธุระอะไร ?"

---

[๑] ขุนประสาธอักษรการ *(กรมศึกษาธิการ)*, "นิทานโบราณเรื่องหนึ่ง ฟังเล่นควรเปนเครื่องรฤกเป็นสิ่งประพฤติใจของเราได้ส่วนหนึ่ง." **วชิรญาณวิเศษ** ๕. ๒๙ (๔ พฤษภาคม ๑๐๙) : ๓๔๐ - ๓๔๒. เรื่องนี้สภานายกประทานมาลง

[๒] คำว่า "ยศ" ในเรื่องนี้เขียนสักลั่น คือมีทั้งสะกดด้วย "ส" ซึ่งเป็นภาษาบาลี และ "ศ" ซึ่งเป็นสันสกฤต การพิมพ์ครั้งนี้จึงปรับให้เหมือนกันทุกแห่ง คือ เขียนว่า "ยศ" ตามความนิยมในปัจจุบัน

[๓] สะแกกรังเป็นชื่อเมือง เขา และแม่น้ำ อยู่ในอำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ผู้ไชยภูมิ์" ซึ่งไม่น่าจะใช่

นายยศก็เล่าความประสงค์ของตนให้ท่านสมภารฟังทุกประการ แล้วก็มอบตัวขออาศัยอยู่เป็นศิษย์ ท่านสมภารได้ฟังก็มีจิตเอ็นดูกรุณาจัดแจงให้ที่อยู่อาศัย แลรับธุระว่า "จะสอนวิชาความรู้ให้ตามความประสงค์"

นายยศก็ยินดีขึ้นกับท่านสมภาร อุตส่าห์ปฏิบัติท่านด้วยหวังจะได้ความรู้ เพราะนายยศนั้นเป็นคนสันดานซื่อตรง ได้นับถือท่านผู้ใดแล้วก็นับถือจริง ๆ ไม่วอกแวกสับปลับ ตั้งแต่นายยศอยู่กับท่านสมภารประมาณสัก ๓ ปีเศษก็ยังไม่ได้ยินท่านสอนความรู้วิชาสิ่งใด หรือจะกล่าวคำสุภาษิตอะไรที่เป็นข้อควรระลึกนั้นไม่มีเลย แต่นายยศเป็นคนมั่นคงนักไม่ละความเพียรนั้นเสียอุตส่าห์ทำไป

มาวันหนึ่งท่านสมภารป่วยเป็นไข้หนักจวนจะใกล้ตาย ได้เห็นหน้านายยศเข้ามาปฏิบัติอยู่ก็มีความสงสารจึงพูดว่า "เราเจ็บคราวนี้มีความหนักใจมากเห็นว่า 'ชีวิตเราจะไม่รอดแล้ว เราจะให้ความรู้เป็นข้อสุภาษิตสักอย่างหนึ่งสำคัญนัก' ท่านจงจำไว้สอนใจอย่าลืมคำของเราเสีย นายยศก็ดีใจกราบลงคอยรับโอวาท

ท่านสมภารก็สอนว่า "คนเราเกิดมาเป็นลูกผู้ชายควรจะประพฤติตัวตามสุภาษิตคติโบราณไว้บ้าง คือให้ประพฤติเป็นคนใจดีอย่างหนึ่ง สงเคราะห์[๑] เพื่อนบ้านกันด้วยเหตุต่าง ๆ อย่างหนึ่ง ไม่ทำลายเพื่อนกันด้วยเหตุต่าง ๆ อย่างหนึ่ง ความประพฤติ ๓ อย่างนี้เป็นสุภาษิตอัศจรรย์นัก ถ้าผู้ใดประพฤติได้แล้วจะมีความเจริญแก่ตัวเป็นแน่"

ครั้นให้โอวาทความสั่งสอนนายยศพอสิ้นความอธิบาย ท่านสมภารก็ขาดใจตาย ส่วนนายยศนั้นจำข้อสุภาษิตได้แม่นยำ กลับมาบ้านบอกกับบิดามารดาว่า "ข้าพเจ้าเที่ยวไปพบท่านอาจารย์เรียนวิชาความรู้มาได้แล้ว"

บิดามารดาก็ยินดีแต่งให้ลูกของตัวมีเหย้าเรือนหมายจะให้ปกครองสมบัติต่อไป ครั้นนายยศมีเรือนอยู่กินกับภรรยาไม่ได้คิดทำมาหากินอะไรเลย ตั้งใจประพฤติตามสุภาษิตของท่านอาจารย์ที่สอนไว้ ด้วยเป็นคนซื่อไม่ถืออะไรแล้วถือมั่นนักถึงผู้ใดจะทักท้วงว่ากล่าวก็ไม่ฟัง แต่ว่านายยศเป็นคนโง่นักไม่รู้จักวิธีที่จะประพฤติตัว เป็นแต่ได้ทำตามคำสุภาษิตเท่านั้น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สังเคราะห์" เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ธาตุมีปฏิกิริยากันเป็นสารประกอบ ซึ่งไม่ใช่ความหมายในที่นี้

ตั้งแต่นายยศออกเรือนไปแล้วก็คิดถึงคำท่านอาจารย์ที่สอนไว้ ๓ ข้อ ในข้อต้นว่า "ให้เป็นคนใจดี" นั้น นายยศก็อุตส่าห์ทำตาม ถึงใคร ๆ จะด่าว่าตีรันตัวประการใดก็ไม่โกรธตอบ

ในข้อสองว่า "ให้สงเคราะห์เพื่อนชาวบ้าน" นั้น บรรดาเพื่อนชาวบ้านเขาจะทำการงานอะไรหรือผู้ใดเป็นคนยากจน นายยศก็ตั้งใจสงเคราะห์แลคนชาวบ้านจะทำการใด ๆ ก็จัดแจงหาสิ่งของไปช่วยเขาจนเสร็จการ ถึงตัวจะยากเหนื่อยอย่างใดก็ไม่ว่า หรือเห็นคนเพื่อนบ้านได้ทุกข์ร้อนไข้เจ็บประการใดก็ไปช่วยดูแลปฏิบัติ สุดแต่ว่าใครจะทำการอะไรนายยศช่วยรับเป็นธุระเหมือนกับการของตัวทั่วไปไม่เลือกหน้า แลใครผู้ใดที่ได้ผูกควรรักใคร่แล้วถึงจะเป็นคนดีหรือคนชั่วก็คบหาไม่เลือกว่าคนชนิดไหน? แลคนชั่วนั้นจะทำทุกขโทษให้แก่ตัว นายยศก็ไม่คิดทำลายตอบแทนเขา ตั้งใจทำตามคำท่านอาจารย์สั่งไม่ละลืมเสีย คิดว่าท่านอาจารย์ได้สั่งไว้ว่า "คำทั้ง ๓ ข้อนั้นเป็นสุภาษิตข้อประพฤติตัวอย่างวิเศษ เพราะท่านเป็นผู้เฒ่าได้พบเห็นมามากแล้ว" แต่นายยศประพฤติตัวตามคำสุภาษิต ๓ อย่างนั้นจนตัวยากจนเพราะไม่ได้คิดการทำมาหากินอะไร ทุนทรัพย์ของเก่าทั้ง ๒ ฝ่าย คือของตัวส่วนหนึ่ง ของภรรยาส่วนหนึ่งก็หมดสิ้นจนไม่มีทุนที่จะเลี้ยงตัวสืบไป

ส่วนเมียจึ่งบอกว่า "ทรัพย์สมบัติเรานั้นหมดแล้วเพราะท่านไม่ได้คิดประกอบการหาทรัพย์เพิ่มเติม มัวแต่จะสงเคราะห์อุดหนุนคนนั้นคนนี้ ครั้งนี้เราได้ความอับจนแล้ว ท่านจงไปหาทุนทรัพย์มาบ้างเถิดจะได้เป็นทุนเลี้ยงตัวสืบไป"

นายยศขัดเมียไม่ได้ก็เที่ยวไปหาเพื่อนกันบ้านโน้นบ้านนี้ บอกความยากจนของตัวให้เขาฟังแล้ว หมายจะออกปากพึ่งเขาบ้าง คนเพื่อนบ้านที่นายยศเผื่อแผ่ไว้นั้นเขาเห็นว่า "นายยศยากจนลงแล้ว เขาก็พากันเพิกเฉยเสียไม่เอื้อเฟื้อบางคนก็กลับขู่เข็ญพูดเสียดสีต่าง ๆ"

นายยศก็ไม่โกรธตอบ คิดปลงใจว่า "เขาไม่ให้เราพึ่งเขาก็แล้วไป"

ครั้นเที่ยวไปไม่ได้ประโยชน์ที่ไหนแล้ว กลับมาบอกเมียว่า "เราเที่ยวไปหาทุนทรัพย์ก็ไม่ได้ เราทั้งสองนี้ก็ยากจนลงมาก ตามแต่ใจของเจ้าเถิดเมื่อเจ้าอยากจะอยู่กับเราก็ตาม หรือเห็นว่า 'เรายากจนจะไม่อยู่กับเรา' เจ้าปรารถนาจะไปที่ใดก็ตามใจ แต่ที่เจ้าจะห้ามเราไม่ให้ประพฤติตามสุภาษิตนั้นเราไม่ฟังแล้ว สุภาษิต ๓ ข้อนี้อาจารย์ได้สั่งไว้ไม่ให้เราทิ้งเสียเพราะเป็นข้อสำคัญนัก เราจะอุตส่าห์ทำไปเมื่อตัวเราจะเป็นประการใดก็ตามเถิด ที่จะให้เราทิ้งเสียนั้นเราไม่ทิ้งแล้ว"

แต่พอนายยศให้อนุญาตพูดดังนี้ ส่วนเมียก็คิดว่า "เราจะอยู่ไปก็เห็นว่า 'เราจะพลอยยากจนหนักลง' เพราะนายยศไม่ละความประพฤติอย่างนี้"

คิดแล้วก็ทิ้งนายยศเสียไปอยู่บ้านอื่น ครั้งนั้นนายยศก็ยิ่งยากจนมากขึ้น จะหันหน้าไปพึ่งเพื่อนบ้านผู้ใดก็ไม่ได้ ซึ่งนายยศได้ความอย่างทุกข์ร้อน ทั้งนี้เพราะนายยศเป็นคนโง่มากไม่รู้จักประพฤติตัว ถึงประพฤติตามคำสุภาษิตก็ไม่อาจเอาตัวรอดได้ ที่จริงคำสุภาษิต ๓ ข้อนั้นเป็นของวิเศษ ถ้าผู้มีปัญญาประพฤติก็จัดเป็นคนดีได้ แต่คนไม่มีปัญญาถึงจะทำตามก็มักจะทำให้คำสุภาษิตเสียไป ไม่ทำให้เป็นประโยชน์แก่ตัวได้

นายเวร[๑]

ข้าพเจ้าผู้มีชื่อในที่สุดหนังสือนี้มีความยินดีด้วยได้ทราบความเก่าเล่าลือต่อ ๆ กันมานมนาน จะเป็นเรื่องเล่ากันเช่นนิทานก็ว่าได้ ด้วยเป็นแต่เขาเล่า ๆ หาไม่ปะตัวเจ้าของเดิม จึ่งต้องรับว่า "เป็นเรื่องนิยายสืบ ๆ กันมา" มีความว่า

ชายผู้หนึ่งเป็นผู้ฝักใฝ่หายศแลทรัพย์หวังให้พอประโยชน์ที่จะได้เลี้ยงชีพแห่งตนโดยปรกติ แต่ผู้นั้นมีร่างกายบอบบางทำการหนักไม่ได้ ที่จะไปทำมาหากินเช่นมนุษย์ทั้งหลายกระทำนั้น ตนกระทำไม่ได้ด้วยเป็นผู้บวชนานหลายพรรษา การทำสวนทำนาละเว้น ไม่เคยทำหรือทำไม่เป็นเช่นคนทั้งปวง เมื่ออยู่ในสมณะนั้นหัดเขียนหนังสือไทยแลเรียนตามธรรมดาวัด ๆ จนเขียนหนังสือได้ดีทั้งหวัดทั้งบรรจงหาผู้สู้ฝีมือยาก ชายผู้นั้นตั้งแต่เป็นสมณะอยู่ก็ได้ใช้วิชาหนังสือเป็นเครื่องเกื้อกูลตนอยู่เนืองนิตย์ มีผู้สรรเสริญชมฝีมือชุบหนังสือชอบจ้างวานมาก จนความที่เขียนหนังสือดีมีกิตติศัพท์กิตติคุณแพร่หลายรู้ถึงท่านผู้ลากมากดีที่ได้เห็นลายมือชมเชยทั่วไป

ครั้นเมื่อท่านผู้เป็นอธิบดีใหญ่ในกรมหนึ่งทราบว่า "ผู้เขียนหนังสือดีสึกจากสมณะแล้ว" จึ่งใช้ให้ทนายของท่านมาหาตัวไป ครั้นไปถึงท่านก็พูดจาว่ากล่าวชักชวนให้รับราชการอยู่ด้วยท่าน

---

[๑] โร้ดโรเลอร์, "เรื่องปลาด ๆ," **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๒๖ (๑๔ เมษายน ๑๓๑) : ๓๐๑ - ๓๐๓.

ชายผู้นั้นก็มีความยินดีกราบเรียนว่า "ได้เกล้าได้ผมเต็มใจสมัครรับราชการอยู่ในใต้เท้ากรุณาเจ้า แต่ทุกวันนี้เกล้าผมเป็นคนไร้ญาติขาดที่อาศัยไม่มีถิ่นที่ จะขออยู่ในบ้านใต้เท้ากรุณาเจ้าแหละขอรับ พึ่งบารมีเครื่องเลี้ยงชีวิตตามสมควรเพราะเกล้าผมไม่มีครอบครัวเป็นที่ลำบาก"

ท่านผู้เป็นอธิบดีก็รับคำของผู้นั้นว่า "การข้อนั้นไม่เป็นไร?" ท่านจึ่งสั่งทนายให้จัดหาห้องที่หน้าหอให้แก่ชายนั้นพร้อมไปด้วยฟูกเบาะเมาะหมอนเครื่องใช้ต่าง ๆ พร้อมทุกอย่าง แล้วจึ่งเรียกชายผู้นั้นให้ตามเข้าไปข้างใน จึ่งแจ้งความแก่ท่านผู้เป็นอธิบดีฝ่ายในว่า "ฉันได้คนใช้อย่างดีของฉันคนหนึ่ง คือ ผู้นี้นายจงช่วยอุดหนุนในเรื่องกินอยู่ให้บริบูรณ์ด้วยเพราะเป็นคนไม่มีญาติ ฉันให้อยู่ห้องที่หน้าหอ เขาคนนี้เป็นคนเขียนหนังสือดี แลเป็นคนมั่นคงพอเลี้ยงได้"

ฝ่ายท่านผู้หญิงได้ทราบว่า "ผัวหยอดมาก" ก็รับคำตามที่สั่ง ท่านเจ้าคุณจึ่งหันไปบอกแก่บุตรหญิงว่า "การหมากพลูบุหรี่แม่หนูต้องเป็นธุระดูแลหมั่นให้อีเด็ก ๆ ไปดูเอาใจใส่ อย่าให้ฝืดเคืองนะลูกนะ"

ครั้นสั่งเสร็จจึ่งบอกชายผู้นั้นว่า "จงไปอยู่*ที่ที่*ซึ่งจัดไว้ให้นั้น"

ชายนั้นก็กราบลาท่านทั้งสอง แต่หาได้กราบลูกท่านไม่ด้วยเห็นว่า "เด็กกว่าตัว" ครั้นมาถึงหน้าหอก็พักอยู่ห้องประมาณครู่หนึ่ง เห็นคนเอาพานเงินใส่หมากบุหรี่ กระโถนขันน้ำมาให้ก็รับไว้ พอเย็นลงได้เวลารับประทานก็มีคนยกเครื่องอาหารจัดใส่ภาชนะอันควรมาตั้งให้รับประทาน รับประทานแล้วเขาก็ยกกลับไป ครั้นเวลานอนก็นอนอยู่ในห้องนั้น นึกกริ่มใจว่า "เราครั้งนี้เป็นโชคอันสมควร ท่านอาจารย์แกทายไว้ว่า 'สืบไปจะได้ความสุข' ถูกจริง ๆ เราครั้งนี้เจ้าคุณท่านกรุณามากเห็นจะตั้งตัวได้ แต่วันนี้เราดูเสมียนทนายของท่านกิริยาท่าทางดูอิจฉาเราทั้งสิ้น แต่ถึงจะอิจฉาเกลียดชังเราก็ช่าง เจ้าคุณท่านรักแล้วเราไม่วิตก ถ้าเราได้เป็นนายมันแล้วมันต้องกลัวเราเอง แต่เราจะต้องไว้ตัวให้มีภูมิไว้บ้างจึ่งจะสมควรแก่ความที่เจ้าคุณรัก ถ้าจะไปสุมสิมกับพวกนี้ เจ้าคุณท่านคงจะไม่ชอบ ด้วยท่านหวังใจจะเสี้ยงเราสูงกว่าพวกนี้นี่"

ตั้งแต่วันนั้นมาชายนั้นก็มิแต่พูดจากับผู้ใด ถ้าใครมาพูดด้วยไม่ขอรับขอรองก็ไม่พูด ทำกิริยาปึ่งเฉยอยู่

ครั้นอยู่มาท่านผู้เป็นอธิบดีใช้สอยเป็นที่รักมากจึ่งตั้งให้เป็นนายเวรสำหรับรับบอกแลอ่านเสมอ ครั้นชายผู้นั้นได้รับยศ มีผู้ไปมาหาพูดจารับรองตามยศก็เป็นที่ยินดีมาก เจ้าคุณก็โปรดคุณหญิงก็ชอบ คุณนายผู้เป็นบุตรของเจ้าคุณก็

เอาใจใส่ดูแลให้บ่าวสาวๆ มาคอยรับใช้ ตรวจตราการกินอยู่อยู่ไม่ขาด กับสั่งให้บ่าวมาบอกว่า "ถ้าจะต้องการสิ่งใดก็อย่าเกรงใจเลย ให้บอกไปจะจัดแจงให้"

นายเวรผู้นั้นเมื่อได้รับความสุขถึงที่สุดอันตนไม่เคยรับก็มีความเหิมฮึกเต็มตื้นในกมล[๑] ทุกวัน เมื่ออยู่ว่างการเขียนหนังสือของเจ้าคุณก็สืบหาเรื่องหนังสือกลอนต่างๆ มีเรื่องอภัยมณี[๒] แลเรื่องอื่นๆ ชุบหัวรงส่งให้คนใช้ไปให้แก่คุณนาย ฝ่ายคุณนายก็จัดหาสิ่งต่างๆ เป็นต้น[๓]ว่าบุหงามาลามาลัยให้เป็นของบูชาเนืองๆ

ครั้นอยู่มามิช้ามินานมีใบบอกหัวเมืองบอกเรื่องราชการส่งให้นายเวร ครั้นเวลาเจ้าคุณออกหน้าหอ นายเวรก็นำบอกคลานเข้าไปกราบลง จึ่งคลี่ออกอ่านตามใจความว่า

"บอกข้าพเจ้าพระ ฯลฯ ปลัดเมือง ฯลฯ บอกปฏิบัติมายังท่านออกพันทนาย ขอได้นำความขึ้นกราบเรียนต่อ ฯพณฯ เจ้าท่าน"

เมื่อนายเวรอ่านบอกถึงตรงที่ละไว้ไม่เข้าใจด้วยไม่เคยอ่านไม่เคยได้ยินก็ติดชะงักอยู่ เจ้าคุณเห็นว่าติด ครั้นจะบอกให้ก็กลัวนายเวรจะอายแก่เสมียนทนายเหล่านั้น จึ่งกระแอมให้ที

นายเวรก็แลดูเจ้าคุณ เจ้าคุณเห็นนายเวรแลดูได้ช่อง จึ่งทำใบ้เอามือของท่านจับที่ศีรษะของท่าน แต่ไม่จับที่ตรงกลาง จับค่อนไปข้างหลัง

นายเวรเห็นก็รู้ว่า 'ท่านใบ้' จึ่งอ่านขึ้นว่า "ขอได้นำขึ้นกราบเรียนต่อ ฯพณฯ ท้ายทอยเจ้าท่าน" คนทั้งหลายบรรดาได้ยินต้องกัดลิ้นกลั้นทุกคน ที่ทนไม่ได้ก็คลานถอยออกไปให้ลับ

เมื่อเจ้าคุณได้ยินอ่านว่าดังนั้นท่านก็ต้องทน ท่านจึ่งขยับมือท่านมาที่กลางศีรษะบอกว่า "มิใช่ดูอีกที"

นายเวรแหงนดูเห็นดังนั้นก็อ่านขึ้นอีกว่า "ฯพณฯ สมอง[๔]เจ้าท่านครั้งที่สอง"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "กระมล"

[๒]คือพระอภัยมณี เป็นนิทานคำกลอน ซึ่งสุนทรภู่ร้อยกรองในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "มีต้น"

[๔]ต้นฉบับเขียนว่า "ขมอง"

คนทั้งปวงที่หมอบอยู่เกือบไม่ต้องหายใจ เจ้าคุณก็เต็มทนลุกขึ้นมารับเอาบอกเดินเข้าไปข้างใน แต่ได้ยินเสียงคึก ๆ เมื่อเดิน คนทั้งปวงที่อยู่นั้นครั้นได้โอกาส เสียงคึก ๆ ก็ปล่อยครืน[๑]ขึ้น

นายเวรผู้อ่านบอกเมื่อถูกครืนใหญ่ดังนั้นก็ไม่สามารถจะทนได้ รีบเร็วลงจากหอ ออกจากบ้านหายไป ไม่ได้ข่าวคราวเลยตั้งแต่นั้นมา

---

[๑]เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ดัง กึกก้อง

นายโสมเฝ้าทรัพย์[๑]

เรื่อง "ทรัพย์แผ่นดิน" นี่มาคิด ๆ ดูชอบกลนักหนา ถ้าจะว่าตามความที่เข้าใจกันอยู่โดยมาก ดูเหมือนคนโบราณเขามีวิธีทำทานอย่างหนึ่ง คือเอาแก้วแหวนเงินทองเที่ยวฝังซ่อนไว้ตามวัดวาไม่ให้ใครรู้แห่ง แล้วแต่งเป็นปริศนาใบ้ไว้ให้คนเพียรคิด ใครคิดถูกก็ได้กองทานอันนั้นมาเป็นอาณาประโยชน์ ถ้าจะตัดสินว่า "คนโบราณทำเช่นนี้โดยประสงค์จะบริจาคทานเป็นการกุศล" ก็ต้องลงเนื้อเห็นว่า "เขาทำโดยเพ่งต่อประโยชน์ ๒ ประการ คือ

ให้ทานนั้นอยู่ได้ช้านานไม่หมดไปทันที ดังแจกจ่ายให้เป็นประการหนึ่ง

อุทิศให้แก่ผู้ซึ่งมีสติปัญญาและความพากเพียรโดยมิได้กำหนดยศศักดิ์ชาติตระกูลปานใดเพื่อจะบำรุงความพากเพียรคิดค้นของคนไม่ให้เสื่อมทรามประการหนึ่ง หรือคิดดูอีกทางหนึ่ง จะว่าคนโบราณฝังทรัพย์โดยเจตนาเพื่อประโยชน์ของตัวเขาเป็นใหญ่มิใช่ฝังให้เป็นทานอย่างว่ามาแต่ก่อน ก็น่าจะว่าได้ด้วยการที่ฝังทรัพย์ไว้ในแผ่นดินย่อมถือกันในเวลาโบราณว่า "เป็นการเก็บไว้ห่างจากภัยต่าง ๆ มีโจรภัยเป็นต้น แม้แต่ลูกหลานซึ่งอยู่ร่วมหลังคาเรือนก็ไม่อาจจะลักได้" เจ้าของยังไม่ต้องการตราบใดก็ฝังทิ้งนิ่งไว้ ต้องการเมื่อใดก็ไปขุดเอา ข้อที่เขาคิดปริศนาไว้นั้นก็มีทางที่จะเห็นได้ว่า "เขาคงคิดไว้เผื่อตัวเจ้าของจะเป็นอันตรายลงใน

---

[๑]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ)*, "นิทานเรื่องนายโสมเฝ้าทรัพย์." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๔ (๓๐ สิงหาคม ๑๑๓) : ๕๒๒ - ๕๒๖.

เวลายังไม่ได้ขุด แลไม่ทันสั่งเสียบอกเล่าแก่ผู้ใด ใครเป็นคนฉลาดแลมีความพากเพียรในวงศ์วานอันนั้นก็คงคิดขุดเอาได้ดังนี้"

ข้อความที่วินิจฉัยมานี้ก็เป็นการเดาทั้งสิ้น ความจริงแท้จะเป็นฉันใดก็ตาม แต่ทุกวันนี้เข้าใจกันอยู่โดยมากว่า "มีขุมทรัพย์แผ่นดินซึ่งยังฝังอยู่ตามที่ต่าง ๆ แลมีใบ้ปริศนาผูกไว้กำกับกัน ใครคิดใบ้ถูกก็อาจจะรู้แห่งว่าทรัพย์ขุมนั้นอยู่ที่ตรงนั้น...ตรงนั้น"

แต่ความเห็นของนักเลงปริศนายังมีต่อไปว่า "ถึงใครคิดปริศนาตกรู้แห่งขุมทรัพย์แล้วใช่จะตรงไปขุดเอาทรัพย์ได้ง่าย ๆ ยังต้องพลีกรรมเซ่นสรวงแลตระเตรียมคาถาอาคมไปปราบปรามปีศาจซึ่งเฝ้าทรัพย์ให้ราบคาบก่อนจึงจะขุดเอาทรัพย์ได้สะดวก

ปีศาจที่รักษาขุมทรัพย์ทั้งปวงนี้ว่าตามความที่เขาเล่าเป็นคติสืบต่อกันมา เขาว่า "มนุษย์คนใดตระหนี่ขี้เหนียวเหลือเกินนักแล้ว เวลาตายลงยมบาล[๑] ก็จ่ายไปให้อยู่ในกองภูตสำหรับเฝ้าทรัพย์ ให้นายโสมเป็นนายควบคุมปีศาจเฝ้าทรัพย์พวกนี้ เพราะเหตุที่มีอุปนิสัยในทางมัจฉริยะ[๒]มาแต่ปางก่อนย่อมพยายามรักษาทรัพย์แผ่นดินโดยกวดขัน ถึงทรัพย์เหล่านั้นใช่วิสัยที่ภูตผีปีศาจจะใช้สอยซื้อหาให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ก็ไม่อยากยอมให้ผู้ใดไป ใครไปขุดควรหลอก ปีศาจก็หลอกหลอนให้หวาดหวั่น ควรขู่ก็ขู่สำทับเอาถึงเป็นอันตรายไข้เจ็บ ควรบังก็ปิดบังเคลือบแฝงเสียให้หลงเลอะต้องกลับไปมือเปล่า ต่อผู้ใดใจคอมั่นคงมีอิทธิฤทธิ์เหลือที่ภูตผีจะขัดขืนจึ่งจะได้ทรัพย์ไปดังปรารถนา แต่นานนักที่จะได้สักคราวหนึ่ง ว่าตามความเข้าใจของพวกที่เป็นคอคิดปริศนาแล้วอย่างนี้"

แต่ที่จะลงเนื้อเห็นว่า "เป็นความจริงด้วยนั้นก็ยาก เพราะเหมือนหนึ่งยังได้ฟังความแต่ข้างเดียว คนคิดปริศนาสิเป็นผู้อยากได้ ไม่ได้ก็โทษผีสางแม่นางโกงไปต่าง ๆ ถ้าภูตผีหวงกันจริงคงจะต้องอาศัยหลักฐานความยุติธรรมของผีสักอย่างใดอย่างหนึ่ง นี่เนื้อไม่ได้กินหนังไม่ได้รองนั่งจะมาเฝ้าแลบลิ้นปลิ้นตาหลอกหลอนเขาเล่น อย่างต่ำ ๆ ผีก็เหนื่อยเปล่า ๆ ไม่เห็นเป็นประโยชน์อันใด เพราะฉะนั้นเมื่อยังไม่ได้ฟังคำให้การของภูตเฝ้าทรัพย์อยู่ตราบใดที่จะลงเนื้อเห็นตัดสินว่า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ยมพระบาล"
[๒] คำนาม หมายถึง ความตระหนี่

"ผีมีความผิด" หาควรไม่

ความเรื่องนี้**ตาเพชร**[๑] แกเป็นผู้ได้พบปะแลได้สนทนากับนายโสม นายโสมได้ชี้แจงเหตุผลพิเคราะห์ดูก็ชอบกลอยู่ จึ่งได้เอาข้อความตามที่ตาเพชรแกเล่ามาเรียบเรียงลงไว้ต่อไปนี้

ตาเพชรคนนี้เป็นทั้งนักเลงเหล้าแลนักเลงคิดปริศนามาแต่รุ่นหนุ่ม ถ้ามีเวลาว่างสร่างเมาเมื่อใดก็เป็นฉวยคัมภีร์เข้าห้องนอนคิดเรื่องปริศนา คิดไปเห็นเหมาะเหม็งเข้าเมื่อใด มีเศษทุนรอนก็เป็นซื้อหาเหล้าข้าวเครื่องเซ่น ซื้อแล้วตกบ่ายก็ลงเรือไปวัดกุฎีดาว ไปถึงก็ทำพลีกรรมภูตผี ทำพลีกรรมเสร็จแล้วก็ตั้งหน้าขุดหาทรัพย์ ขุดหาทรัพย์จนเหนื่อยแล้วก็ลาเครื่องเหล้าข้าวกินเข้าไปเอง กินแล้วก็เมาหลับอยู่ในลานวัดกุฎีดาวจนสว่าง สว่างแล้วก็ดื่มโซเซกลับมาบ้าน นอนคิดปริศนาต่อไปใหม่ แต่อย่างนี้ตั้งแต่หนุ่มจนแก่ ถูกผีหลอกก็แล้ว ถูกผีขู่ก็เฉยจนเจนกัน แทบว่า "จะเลยเป็นเกลอกับภูตเฝ้าทรัพย์" ก็ว่าได้

อยู่มาเช้าวันหนึ่งตาเพชรลงเรือไปซื้อเครื่องเซ่น คิดว่า "ค่ำวันนั้นจะไปขุดทรัพย์ที่วัดกุฎีดาวอีก" พายเรือกลับมาถึงกลางทาง เจอพวกพ้องเขากำลังทำบุญก็แวะเข้าไปช่วย กำลังเขามีเทศน์ ตาเพชรได้ฟังพระท่านแสดงถึงศีลห้า แลอคติ ๔ ประการ ตริตรองตามไปเกิดแลเห็นโทษที่ตัวเป็นคนโลภ แลที่เป็นนักเลงเหล้าเมามายขึ้นในขณะนั้นจึงตั้งปฏิญาณใจว่า "จะละความชั่วไปแต่วันนั้น"

ครั้นเทศน์จบ ตาเพชรกลับมาเห็นเครื่องเซ่นยังกองอยู่ในเรือ จึ่งนึกว่า "เครื่องเซ่น เหล่านี้เราได้เคยไปเซ่นผีให้รู้เห็นความชั่วของเรามาแต่ก่อนเป็นอันมาก วันนี้เราก็ได้ปฏิญาณใจว่า 'จะละความชั่ว' แล้ว ถ้าเรากลับไปบ้านเครื่องเซ่นก็จะเสียเปล่า ผีที่เคยกินเครื่องเซ่นก็ยังจะดูหมิ่นว่าเราเป็นคนชั่วอยู่อย่างแต่ก่อนอย่าเลยเราจะไปวัดกุฎีดาวอีกสักครั้งหนึ่ง ในเวลานี้เอาเครื่องเซ่นนี้ไปเซ่นผีแลบอกกล่าวให้ผีรู้เห็นเป็นพยานว่าเราละความชั่วด้วย"

ตาเพชรคิดดังนี้แล้วก็พายเรือตรงไปวัดกุฎีดาว ตั้งเครื่องสังเวยเหมือนอย่างเคยทำมาแต่ก่อน แล้วร้องประกาศแก่ผีว่า "ภูตเฝ้าทรัพย์โว้ย! เวลานี้ใครอยู่บ้างหรือไม่ ? พวกเจ้าเคยได้กินเครื่องเซ่นของเรามาตั้งแต่หนุ่มจนบัดนี้ก็ไม่มีแก่ใจจะให้ทรัพย์สักอัฐเดียว เอ้า! กินก็มากินเสีย ข้ารู้สึกแล้วว่า 'ข้ามัวโลภมา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เพ็ชร์"

ของ้อของอนเจ้าเปล่าๆ' ไม่ให้ก็แล้วไป ตั้งแต่วันนี้ข้าไม่มาเซ่นอีกละ อ้ายทรัพย์แผ่นดินในวัดนี้เจ้าจะเอาไว้หรือจะให้แก่ใครก็ตามเถิดข้าไม่เอาละ ได้ยินไหมล่ะ?"

พอตาเพชรประกาศขาดคำลง ฟังไปก็ได้ยินเสียงหัวเราะกิ๊กก๊ากทางหลังโบสถ์ แล้วเสียงร้องออกมาว่า "ตานั่น อย่าเพ่อไป"

ตาเพชรทั้งเคยกล้าหาญมาแต่ก่อน ครั้นมาเจอผีเข้ากลางวันแสกๆ ก็สิ้นสติ ตกตะลึง แลไปเห็นพระสงฆ์องค์หนึ่งรูปร่างใหญ่โตน่ากลัว เดินถือตะบองออกมาจากหลังโบสถ์ ตรงมาหยุดอยู่ตรงหน้าตาเพชรแล้วถามว่า "แกรู้จักข้าหรือไม่?"

ฝ่ายตาเพชรแข้งขาสั่นจนข้อยันไม่อยู่ ต้องทรุดลงนั่งยอง ๆ ด้วยเข้าใจเป็นแท้ว่าคือ "นายโสม" นายกองภูตเฝ้าทรัพย์แปลงเป็นพระมา มิใช่ผู้อื่นจึ่งพนมมือบอกว่า "รู้จัก ขอรับ"

พระองค์นั้นพูดแก่ตาเพชรต่อไปว่า "แกนี่มาขุดทรัพย์ที่วัดนี้นานนักแล้ว พึ่งมารู้สึกว่า 'ตัวโลภเมื่อวันนี้ก็เอาเป็นดีอยู่ แต่บาปเท่าที่แกรู้สึกนั้นมันยังไม่พอ' ข้าจะช่วยสั่งสอนให้บ้าง แกฟังนะ อ้ายการที่มาเที่ยวขุดทรัพย์ตามวัดนี้เป็นบาปกรรมความชั่วที่จะพาไปนรกเป็นแท้ แต่คนไม่ใคร่คิดเห็นเพราะความโลภเป็นต้น ความหลงเป็นที่สุด ประสมกันเป็นรูปเงินบาทปิดบังนัยน์ตาไว้พาให้คิดเห็นผิดเป็นชอบ

ที่ว่าเป็นบาปเป็นกรรมนั้นเพราะวัดเป็นที่ตั้งของพระศาสนา มีพระเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ โบสถ์วิหาร แลพระพุทธปฏิมากรอันเป็นที่เคารพ แลเป็นเครื่องเตือนใจให้รู้สึกถึงความดี ซึ่งศาสนาสั่งสอนให้คนทั้งหลายปฏิบัติ คนทั้งหลายเช่นตัวแกนี้ก็นับถือพระพุทธศาสนามาแต่เด็กแต่เล็ก ควรแลหรือจะมาขุดรื้อโบสถ์วิหาร ทำลายล้างเรือนของพระศาสนาอันมีคุณเพื่อจะหาเงินเป็นอาณาประโยชน์ม้วคิดแต่ว่าขุดไม่ได้ก็แล้วไป...แล้วไป แกแลดูบ้างหรือไม่? ว่าที่แกขุดนั้นทำให้วัดวาหักพังลงไปเพราะมือของแกเท่าใด บาปกรรมส่วนนี้ถึงจะยกไว้ไม่กล่าว เพราะคนเช่นแกจะคิดเห็นได้ยากก็ตามที แกลองคิดดูว่า 'ตั้งแต่แกลงทุนซื้อเครื่องสังเวยมาเซ่นสรวงนี้จะสิ้นทุนทรัพย์สักเท่าไร? เวลาตั้งแต่แกอุตส่าห์มาขุดทรัพย์ที่วัดนี้รวมเบ็ดเสร็จสักกี่เดือนกี่วัน แลเรี่ยวแรงของแกที่มาพากเพียรขุดนี่สักกี่เหนื่อย แล้วแกได้อะไร? เหนื่อยเปล่าเสียเปล่าทั้งนั้นมิใช่หรือ?' ถ้าแกจะเอาทุนเอาเวลาแลเอาแรงของแกเท่าที่มาเปลืองเปล่าเสียในที่นี้ไปทำไร่ไถนา ป่านนี้ก็คงจะได้ข้าวของขายซื้อพอมีกำไรเป็นอันจะกินได้ ที่แกยังยากจนเพราะมามัวหลงขุดวัดเสียเปล่าๆ นี่แลเป็น

บาปกรรมแลเห็นได้ทันตา แกเห็นหรือไม่? หา! เห็นหรือไม่? ว่าละยังแลดู เดี๋ยวพ่อเอาตะบองร่ำหัวลงไปนี่!"

"เห็นละขอรับ! เจ้าประคุณได้โปรด เห็นละขอรับ! แต่เขาว่า 'ทรัพย์ท่านฝังไว้ให้ทานเป็นกรุ ๒ กรุ' ผมหมายว่าจะขุดหาได้ง่าย ๆ จึ่งหลงมาขุดขอรับ"

"ตานี่ช่างเซอะจริง ๆ แกลืมตาแลดูบ้างเป็นไร วัดอย่างนี้เมื่อท่านสร้างท่านต้องออกแรงลงทุนสักเท่าใดจึ่งทำขึ้นไว้ได้ ท่านอุตส่าห์ทำอย่างนี้ก็เพราะท่านอยากจะให้ของของท่านคงทนถาวรอยู่ช้านาน เหตุใดท่านจะเอาทรัพย์มาเที่ยวฝังไว้ทำทาน ให้แกขุดวัดวาของท่านให้ปรัก° หักพังไปหมด อ้ายที่เขาเรียกกันว่า 'ทรัพย์แผ่นดิน' นั้นแกอย่าเข้าใจให้มันเลอะเทอะ เดิมแต่ครั้งกรุงมักเกิดศึกสงคราม ผู้คนต้องฉิบหายวายป่วงบ่อย ๆ ที่สุดอลหม่านกันเมื่อครั้งกรุงเสีย ใครมีอะไรต่ออะไรกลัวจะตกเป็นของผู้อื่น บางคนเขาจึ่งลอบเอาไปเที่ยวฝังไว้ตามวัด หมายว่า 'พอบ้านเมืองเรียบร้อยแล้วก็จะได้มาขุดเอาไป' ครั้นเจ้าของมีอันเป็นสาบสูญไปเสียก่อนมาขุดทรัพย์ ทรัพย์นั้นจึ่งหลงเหลือฝังฝากอยู่ในแผ่นดิน ทีหลังใคร ๆ มาคุ้ยเขี่ยพบปะได้ไป กิตติศัพท์เลื่องลืออื้อฉาวก็กลายเป็นลายแทงปริศนาวุ่นวายต่อไป แกลองไปเที่ยวสืบเสาะค้นหาดูคนที่เขาเคยได้ปริศนาแลลองถามเขาดูเถิด ปริศนาที่ได้จริงนั้นเขาขุดได้ตามแผ่นดินทุกราย ที่จะได้ไปจากของก่อสร้างเช่นในฐานพระหรือฝาผนังโบสถ์นั้นไม่มีเลย เชื่อไหมละ? หา! แกเชื่อข้าหรือไม่เชื่อ? ว่าละยังทำอ้อมแอ้ม กูเอาให้กลิ้งไปเดี๋ยวนี้แหละฮึ?"

"เชื่อขอรับ! เชื่อซี! ใต้เท้าว่าใครจะไม่เชื่อ"

"ใต้เท้า แกเรียกข้าว่าใต้เท้า แกรู้หรือว่าข้านี้เป็นใคร?"

"รับประทาน ผมนึกว่าคุณโสมไม่ใช่หรือขอรับ?"

"แกนึกอย่างนั้นก็ดีละ! แกรู้หรือไม่ว่า ข้ามีธุระอะไรอยู่ในที่นี้?"

"รับประทานเขาว่าคุณเป็นพนักงานเฝ้าทรัพย์แผ่นดิน"

"ไม่ใช่! ไม่ถูก! ข้าจะบอกให้ ข้าเป็นเจ้าพนักงานลงโทษคนทำบาปในข้อขุดทรัพย์ เข้าใจหรือไม่?"

"เข้าใจละขอรับ"

°ต้นฉบับเขียนว่า "สลัก" คำว่า "สลัก" หมายถึง ทำให้เป็นลวดลาย แต่ความตรงนี้ คือ สิ่งที่หักพัง จึงควรเขียนว่า "ปรัก" *(อ่านว่า ปะ - หรัก)* ซึ่งหมายความว่า "หักพัง"

"คนหลงทำบาปขุดทรัพย์ตามวัดละ ข้าเป็นพนักงานลงโทษทุกคน แต่ทำต่าง ๆ กันตามโทษหนักโทษเบา โทษอย่างหนักควรประหารชีวิต ข้าก็ขู่เข็ญจนเป็นไข้ตาย ที่โทษเป็นปานกลางก็หลอกหลอนเอาเพียงพอเป็นบ้าหลังเจ็บไข้ ที่อย่างเบาก็วางบทปรับเอาฉิบหายขายตนจนยากกรอบแกรบ อย่างต่ำที่สุดเอาเรือมันขึ้นคานคุมขังไว้ที่นี่ถึงเดือน ๒ เดือนก็มี แต่ที่จะเว้นตัวนั้นอย่าได้นึก แต่บาปโทษที่ขุดทรัพย์นี้เป็นความผิดเพราะโลภหลงเป็นมูลเหตุ ที่จะทำโทษถึงจะหนักเบาประการใด ? ข้าจึ่งทำให้มันรับอาชญาไปโดยหลงไม่รู้สึกตัวเพราะจะให้สมกับความผิด ตัวเองนี้ถึงจะมารู้สึกบาปบุญได้บัดนี้ บาปกรรมที่ได้ทำมาแต่ก่อนก็มากพ่อบ้อมเสียให้ถึงชีวิตดอกกระมัง ? ฮ้าเฮ้ย ! พวกเราเหวย ! อยู่ที่ไหน ?"

ตาเพชรได้ฟังเพียงเท่านี้ก็เป็นลมล้มสลบไปด้วยความกลัว จนน้ำค้างตกจึ่งฟื้น ลืมตาขึ้นแลดูก็ไม่เห็นผู้หนึ่งผู้ใด ก็โซเซลงเรือกลับมาบ้าน

ตั้งแต่วันนั้นตาเพชรมิได้กินเหล้าหรือคิดปริศนาอีกต่อมา แต่เพียงใครจะชวนไปวัดกุฎีดาวอีกสักเท่าใด...เท่าใดก็ไม่ไป

เรื่องที่ตาเพชรสนทนากับ **"นายโสมเฝ้าทรัพย์"** นี้แกเล่าให้คนอื่นฟัง บางคนก็เชื่อ บางคนก็สงสัยว่า "จะเป็นพระเจ้าพระสงฆ์องค์ใดท่านไปเที่ยวเล่นได้ยินตาเพชรประกาศผี ท่านรู้เรื่องเห็นเป็นทีจึ่งพลอยประสมขู่สำทับให้แกกลัว"

แต่ตัวตาเพชรเองนั้นยอมสบถสาบานว่า "นายโสมผีแท้ ๆ" ถ้าใครเถียงว่าคน แกขยับจะโกรธเอาด้วย

แต่คนก็ตามหรือผีก็ตาม ถ้อยคำที่เขากล่าวดูพอฟังได้ ในฝ่ายข้างจะโต้แย้งนักเลงคิดปริศนา จึ่งได้คัดมาลงพิมพ์ไว้ให้ท่านทั้งหลายพิจารณาแลลงเนื้อเห็นตามสมควร

นายห้าง[๑]

เราเป็นผู้มีความฉลาดมากน้อยเพียงใดอย่าได้มีความประมาทคิดคาดคั้นว่า "ผู้อื่นนั้นจะรู้ไม่เท่า" ถ้าถือเสียว่า "ความรู้หรือการที่ตนทำโดยเงียบเชียบผู้หนึ่งผู้ใดไม่อาจจะรู้ได้ หรือถือว่าการที่เราทำนี้คงเป็นอุบายอย่างดีไม่มีผู้ใดจะรู้แลแก้ไขสติปัญญาของเรา การถือดังนี้ไม่สู้เป็นประโยชน์แก่ตนโดยแท้ได้ เพราะบางทีมีผู้รู้เท่าทันคิดแก้ไขไปได้ การที่ตนทำเพื่อจะให้เป็นประโยชน์ก็หาเป็นไปได้ไม่ดังนี้ก็มี"

ดังสุภาษิตท่านกล่าวไว้ว่า "ฉลาดแล้วต้องให้มีเฉลียวด้วยจึ่งจะดี" ถ้ามีแต่ฉลาดหาความเฉลียวมิได้แล้วมักเสียที ไม่ทันความคิดของคนบางเหล่า ให้เป็นที่อับอายแก่ใจของตน ดังนิทานเรื่องหนึ่งซึ่งควรจะยกมาพรรณนาในที่นี้ได้ ข้าพเจ้าจึ่งขอนำมากล่าวเทียบในสุภาษิตที่กล่าวว่า "มีความฉลาดแล้วต้องให้มีความเฉลียวประกอบด้วยนั้น" คือนายห้างผู้หนึ่งมิได้ปรากฏชื่อ ตั้งการค้าขายอยู่ที่เมืองหนึ่งเป็นเมืองต่างชาติของตน ประกอบการค้าขายสินค้าต่าง ๆ ตั้งห้างอยู่ ณ ที่อันควร

นายห้างนั้นเป็นคนฉลาดในการค้าขายแลมีไหวพริบต่าง ๆ ยากจะหาผู้ที่มีปัญญาเทียมเขาได้ การค้าขายนั้นก็เจริญขึ้นทุกเดือนไป แต่พ่อค้าผู้นั้นมาตั้งค้าขายสินค้าอยู่ในกรุงเทพฯนี้ประมาณได้ ๕ ปี มีเงินทองบริบูรณ์เพราะกำไร

---

๑ ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, "นิทานเรื่องนายห้าง," **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๒ (๒๙ ธันวาคม ๑๑๓) : ๑๓๖ - ๑๓๙.

ค้าขาย แต่พ่อค้าผู้นั้นเป็นคนยังไม่มีเมีย ครั้นจะคิดกลับออกไปประเทศบ้านเมืองของตนแลหาสตรีชาติเดียวกันเป็นภรรยาก็เห็นว่า "กาลจะเนิ่นนานไป พาให้เสียประโยชน์การค้าขายมาก" ทั้งจะไว้ใจให้ผู้หนึ่งผู้ใดดูการค้าขายแทนตัวก็ไม่มี มีแต่ลูกจ้างประมาณ ๑๐ คน ก็ไม่สมควรจะไว้วางใจผู้ใดได้ ครั้นจะอยู่ไปแต่ตัวเปล่าก่อน เมื่อกลับไปบ้านเมืองของตนจึ่งค่อยมีเมีย ก็เห็นว่า "กว่าจะได้กลับไปนั้นยังนานอีกหลายปี เพราะการค้าขายของตนกำลังเจริญทวีดีขึ้นทุกวันไป"

เห็นว่า "ถ้าสินค้ายังเจริญอยู่ดังนี้จะต้องทำการค้าขายไปอีกสัก ๑๐ ปีจึ่งจะเลิกการค้าขายนี้ได้ คอยจะให้ถึงกาลที่สิ้นกำหนดนั้นยังนาน จำจะต้องหาภรรยาในกรุงเทพฯ นี้ เมื่อคิดตลอดไปแล้วก็เที่ยวสืบแสวงหาสตรีที่ควรเลี้ยงเป็นภรรยา อยู่มาประมาณได้ ๓ เดือนเศษจึ่งไปพบสตรีที่เป็นเชื้อแขกคนหนึ่งรูปร่างสะสวย ทั้งจริตกิริยาก็เป็นที่ชอบใจแก่นายห้างผู้นั้น

นายห้างจึ่งวานให้ผู้มีชื่อไปขอสตรีนั้นต่อพ่อแม่ พ่อแม่ก็ยินยอมจะยกลูกสาวให้แก่นายห้างนั้น แต่จะต้องเรียกค่าสินสอดแลเงินทองเครื่องหมั้นตามจารีตรวมเบ็ดเสร็จประมาณ ๘ ชั่งเศษ นายห้างได้ทราบว่า "เขาจะยินยอมยกให้แลจะต้องเสียเงินประมาณเท่านั้น ก็ไม่เป็นที่ฝืดเคืองอะไรเพราะจงใจรักใคร่ในสตรีนั้นเป็นกำลัง แม้นถึงเขาจะคิดเอาค่าต่าง ๆ มากขึ้นกว่านั้นก็จะต้องรับทั้งสิ้นด้วยเป็นที่เต็มใจมาก"

ครั้นฉันทะของคนทั้ง ๒ ฝ่ายตกลงกันแล้ว ถึงวันกำหนดฤกษ์งามยามดีก็ตกแต่งให้ลูกสาวอยู่กินกับนายห้างนั้นเป็นสามีภรรยากันตามธรรมเนียม

เมื่อนายห้างจะทำการวิวาหมงคลนั้นได้เชื้อเชิญนายห้าง แลเพื่อนพ่อค้าด้วยกันเป็นอันมากหลายนาย มาประชุมกันในมงคลสมัยของตนตามจารีตที่ตนเคยนับถือ ครั้นเสร็จการวิวาหมงคลแล้วก็ตั้งทำการค้าขายต่อไป แลภรรยานั้นก็ได้อยู่กินเป็นสุขด้วยกันสืบไป

การค้าขายของนายห้างนั้นยิ่งเจริญทวีขึ้น ต้องใช้ลูกจ้างเพิ่มเติมอีก ๕ คน รวมทั้งเก่าใหม่เป็น ๑๕ คนด้วยกัน ตัวลูกจ้างนั้นเป็นคนชาติจีนบ้างชาติแขกเป็นชาติเดียวกันกับภรรยาของนายห้างบ้าง ลูกจ้างเหล่านั้นล้วนแต่มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน ที่เป็นชาติจีน ๗ คนสำหรับทำการใช้สอยในตัวนายห้างบ้าง สำหรับทำกับข้าวแลปูปัดที่นอนบ้าง เป็นชาติแขก ๘ คนสำหรับเลี้ยงม้า ๒ คน สำหรับดูประตูห้าง ๑ คน สำหรับดูการค้าขายทั่วไป ๕ คนในเวลาที่ขายของอยู่ในห้าง

แต่นายห้างอยู่กินด้วยภรรยานั้นประมาณได้ ๑ ปีก็มีบุตร ๑ คนเป็น

ชาย เป็นที่ชอบใจของนายห้างมาก แต่ภรรยานายห้างนั้นมีจิตรักใคร่ในลูกจ้างที่เป็นชาติไทยคนหนึ่งชื่อมิได้ปรากฏ ลูกจ้างผู้นั้นก็มีจิตรักใคร่ในภรรยานายห้าง ต่างคนต่างมีความรักใคร่กัน ภรรยานายห้างได้เกื้อกูลแก่ลูกจ้างคนนั้นเป็นอันมาก เป็นต้นว่าเงินที่จะใช้สอย แลเครื่องประดับคือแหวนที่มีราคาก็ซื้อให้ คนทั้งสองนั้นได้ร่วมรักกันเป็นการลับ แต่นายห้างนั้นมิได้รู้ชัดเจนว่า "คนทั้งสองนั้นรักใคร่กันโดยสถานใด แต่มีความสงสัยอยู่บ้างเป็นเงา ๆ สุดแต่ว่านายห้างผู้นั้นไม่อยู่บ้านเมื่อใด ลูกจ้างคนนั้นก็เข้าไปหาภรรยานายห้างเสมอ" เมื่อเวลาเกือบนายห้างจะกลับมาบ้าน ก็รีบออกมาเสียให้พ้น แต่ทำอย่างนี้เป็นหลายครั้ง

วันหนึ่งนายห้างมีที่ไปบ้านเพื่อนฝูงแห่งหนึ่ง มีการเลี้ยงอาหารเวลาเย็นด้วย เพื่อนคนนั้นเขาไปค้าเมืองนอกกลับมามีกำไรมาก จึ่งเชื้อเชิญตามบรรดาพวกเพื่อนพ่อค้าด้วยกันไปกินเลี้ยงเป็นการแสดงความยินดีที่ตนไปมีความสุขจนกลับมา ทั้งหากำไรก็ได้มาก นายห้างผู้นั้นก็ถูกในการเชิญด้วย

ครั้นได้เวลาประมาณ ๑ ทุ่มแล้วนายห้างนั้นก็ให้แขกผูกม้าเทียมรถไปในการเชิญของเพื่อนพ่อค้าผู้นั้น ครั้นถึงบ้านก็ขึ้นไปบนตึก เขาก็รับรองเลี้ยงดูกันตามบรรดาเพื่อน เมื่อเสร็จเลี้ยงอาหารแล้วก็มีการเลี้ยงน้ำชาทั้งเหล้ายาทุกอย่างต่าง ๆ ตามแต่จะถนัด ไม่ขัดความประสงค์ของเพื่อนฝูง กว่าการเลี้ยงดูเอิกเกริกนั้นจะเสร็จสิ้นลง เวลาล่วงเข้ายามที่สอง บรรดาผู้ไปในการเชิญเห็นว่า "เวลาดึกสมควรแล้ว" ต่างคนต่างก็คำนับลากลับบ้านทุกคน นายห้างผู้นั้นก็กลับมาบ้านของตน

วันนั้นลูกจ้างกับภรรยานายห้างอยู่ด้วยกันแต่หัวค่ำจนดึก พูดจากันไปมาตามประสาคนที่รักใคร่กันจนเผลอไป ลืมนึกถึงว่า "บ้านนี้นายห้างจะกลับมา" ครั้นนายห้างมาถึงบ้านรีบขึ้นไปบนตึก ลูกจ้างได้ยินเสียงรองเท้ากระชั้นเข้ามาก็รีบวิ่งออกมาจากห้องภรรยานายห้าง นายห้างแลเห็นวับแวบรู้ว่า "คนผู้ชายแต่ไม่รู้ว่าเป็นใคร?" วิ่งออกมาที่หมู่ลูกจ้างทั้งปวงนอนอยู่นั้น แล้วก็นอนแทรกลงในหมู่ลูกจ้างนั้นทันที

นายห้างก็รีบตามมา เห็นนอนลงในที่นั้นก็รีบกลับไปฉวยตะไกรได้แล้วกลับมเพื่อจะทำเครื่องหมายไว้ให้ปรากฏ เมื่อรุ่งเช้าจึ่งจะชำระให้เห็นแท้จแลจริงด้วยสำคัญว่า "เราได้ทำเครื่องหมายไว้แล้ว ลูกจ้างนั้นคงจนแพ้ความคิดเราเป็นแน่"

เมื่อนึกดังนั้นแล้วจึงเที่ยวเอามือคลำแมะดูหน้าอก ด้วยเข้าใจว่า "คนไม่หลับแลมีความพิรุธอยู่แล้วใจคงเต้นอยู่ตึก ๆ" จึงเอามือเที่ยวแมะไปทุกคนไปถูกลูกจ้างที่เป็นคนทำการทุจริตเช่นนั้น ด้วยความกลัวนายห้างอยู่ใหม่ ๆ ใจเต้น

ตึก ๆ นายห้างก็รู้ได้โดยชัดว่า "เจ้าคนนี้แลวิ่งออกมาจากห้องภรรยาเราเมื่อกี้นี้" จึ่งเอาตะไกรกริบ[๑]ผมหมายไว้ให้เป็นรอยทันที แล้วกลับไปห้องนอนของตน

ในขณะที่ยังไม่หลับนั้นนึกสำคัญใจว่า "ภรรยาของตนประพฤติการนอกใจเป็นแน่แล้ว" ด้วยแต่ก่อนก็มีความระแวงอยู่บ้างแล้ว ครั้นมาได้เห็นแก่ตาก็สำคัญเป็นแน่ทีเดียว แลนึกประมาทในใจว่า "พรุ่งนี้เราจะเอาตัวเจ้าคนนั้นมาชำระต่อหน้าภรรยาเราด้วย ให้รับสารภาพโดยง่าย ๆ แล้วจะได้ทำโทษทั้ง ๒ คนให้สมแก่โทษที่ทำการชั่ว ไหนเลยจะพ้นความคิดเราไปได้" เมื่อนึกแล้วก็นอนหลับไป

ส่วนลูกจ้างที่ถูกกริบผมนั้น เมื่อนายห้างมาคลำที่หน้าอกแลเอาตะไกรกริบผมแล้วแลกลับไปห้องนอนนั้น ให้มีความวิตกเป็นอันมาก ด้วยกลัวนายห้างจะจับการทุจริตของตัวได้แลทำโทษทัณฑ์ต่าง ๆ ให้วิตกไปจนเกือบสว่างจึ่งนึกเห็นอุบายได้อย่างหนึ่งว่า "นายห้างทำการกริบผมเราไว้นี้หวังจะให้เป็นพยานแก่ตนเมื่อเรียกเข้าไปชำระเท่านั้น" แต่เหตุที่นายห้างทำนี้หามีพยานมั่นคงอย่างใดไม่ ด้วยไม่มีคนรู้เห็นเป็นพยานอีก หรือมิได้เรียกขานเราให้ปรากฏชื่อเสียงแลจดหมายไว้เป็นสำคัญ เป็นแต่ทำสำคัญไว้ลับ ๆ เท่านั้น เราจะกลัวไปทำไม เราจะแก้สำคัญของนายห้างเสียให้ได้ อย่าให้อ้างสิ่งสำคัญที่เป็นพยานได้ ทำให้เกิดความสงสัยมากไปทุกคน ให้เป็นการชำระเอาจริงได้โดยยาก

คิดแล้วก็เอาตะไกรมากริบผมเพื่อนลูกจ้างด้วยกันทั้ง ๗ คนที่อยู่ในห้องเดียวให้หมด เมื่อคิดแลทำการนั้นตลอดไปก็มีความดีใจค่อยคลายความทุกข์ลงได้ แล้วนอนยักที่เสียเพื่อจะให้นายห้างฉงนไป ให้ชำระความเรื่องนี้ไม่ได้ เมื่อคิดทำการแสนอนเปลี่ยนที่แล้วก็หลับไป

ส่วนนายห้างตื่นแต่เช้ารีบมาตรวจดูเครื่องหมายที่ตนทำไว้แก่ลูกจ้างผู้นั้น แลตรวจทั่วไปทุกคน เห็นมีรอยตะไกรกริบผมหมดทุกคน จำเพาะกริบที่เดียวแลแหว่งเท่ากันด้วย ให้เกิดความสงสัยไม่รู้ว่าลูกจ้างคนใดเป็นผู้ทำการทุจริต เป็นอันจนใจเหลือปัญญาที่จะชำระได้ด้วยไม่รู้ที่จะคาดปักลงที่ใครได้ นึกแต่ในใจว่า "คนนี้มันฉลาดมากแก้ความคิดของเราได้ เมื่อเราเสียทีมันแล้วก็แล้วไป คอยตกช่องในเวลาอื่นอีกต่อไป คงจะได้ทำโทษแก่ลูกจ้างคนนี้ในคราวหน้า"

เมื่อคิดดังนั้นแล้วการที่จะชำระความเรื่องนั้นก็เป็นอันยุติไว้คราวหนึ่งเพราะหาสำคัญที่มั่นคงไม่ได้

---

[๑] คือ ขริบ หมายถึง การตัดผมด้วยตะไกร หรือกรรไกร

ฝ่ายลูกจ้างคนนั้นให้มีความวิตกกลัวความเรื่องนั้นจะเกิดฟุ้งฟูขึ้นในภายหลังอีกตนจะไม่พ้นโทษ ครั้นสว่างขึ้นวันนั้น ได้เวลาเหมาะช่องแล้วก็รีบหนีไปจากที่นั้นมิได้กลับมาอีก ตั้งแต่ไปแล้วเลยสาบสูญไม่รู้ว่าไปพักอาศัยอยู่ที่ใด เป็นจบเรื่อง

นี่แลพึงเข้าใจว่า "ความที่เป็นผู้ฉลาดแล้วต้องให้มีเฉลียวด้วยจึ่งจะสำเร็จประโยชน์ตลอดไป ถ้ามีแต่ฉลาดหาความเฉลียวมิได้ย่อมเสียรู้แก่คนที่เขาเฉลียว" ดังเรื่องนิทานที่นำมากล่าวอ้างพอเป็นตัวอย่างแก่ความดำริได้อย่างหนึ่ง

ในเรื่องนิทานที่กล่าวมานี้ ถ้าแม้นนายห้างจะทำการโดยรอบคอบเป็นต้นว่า "ได้ตัวผู้นั้นแล้วในทันทีจะเรียกให้ตื่นขึ้น แลเรียกลูกจ้างคนอื่นให้ตื่นรู้เห็นเป็นพยาน ชักไช้ไล่เลียงลูกจ้างผู้นั้นให้รับสารภาพแล้ว แลจดถ้อยคำให้มั่นคงไว้ในคืนวันนั้น แลเอาตัวไปขังไว้ในห้องหนึ่งห้องใด เมื่อรุ่งเช้าจึ่งอาตัวมาชำระทำโทษก็จะได้โดยง่ายทีเดียว ทั้งจะไม่อาจคัดค้านได้แต่คำเดียว

เพราะฉะนั้นการที่เรานึกว่า "ตนเป็นคนฉลาดไม่มีใครรู้เท่าสติปัญญาความคิดของเรา ข้อนี้เป็นความคิดอันผิด ใช่ทางดีที่จะพึงดำเนิน ถ้าเราถือเช่นนั้นจัดว่า "เป็นความประมาทอันใหญ่หลวงมักเสียทีได้สักคราวหนึ่ง" เพราะความเลินเล่อที่ถือว่า "ไม่มีใครรู้เท่าทันในการที่เราทำความคิดที่เราคิดไว้" ควรถือเสียว่า "มนุษย์ที่เกิดมาในโลกย่อมมีความรู้ต่าง ๆ กัน ที่ลึกแหลมมาก ๆ ก็มี ที่มีความรู้พอประมาณก็มี ที่มีความโง่เขลามากก็มี แม้ถึงมนุษย์ที่มีความรู้ต่าง ๆ กันเช่นนั้น เราก็ไม่ควรคิดล่วงเลยไปว่า 'เขาจะไม่รู้เท่าทันเรา' สักอย่างเดียว" พึงถือว่า "มนุษย์เหล่านั้นคงรู้ดีได้สักอย่างหนึ่งในกิจการงานทั้งปวงด้วยความคุ้นเคยแลสำเหนียกจดจำเป็นแน่"

เมื่อจะทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดควรคาดใจว่า "ผู้นั้น...ผู้นั้นคงรู้ในอุบายนี้ ถ้าคิดได้ดังนี้เป็นทางที่จะให้เราคิดทำการนั้นให้ดีโดยรอบคอบยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก เมื่อคิดทำการใดโดยรอบคอบแล้วการนั้นย่อมสำเร็จทั้งเป็นประโยชน์แก่ตน มิได้เสียทีที่คิดประกอบ"

เพราะฉะนั้นการที่ถือว่า "ตนมีความคิดดีกว่าคนทั้งหลายเป็นการไม่ดีมักให้เสียที" ดังเรื่องนิทานที่กล่าวมานี้

๏ สี่บาทยังพลาดพลั้ง เพลงมี นาพ่อ
ปราชญ์ถ่องทางกระวี พลาดถ้อย
วิหคซึ่งจรลี อากาศ
ลมพัดยังพลาดต้อย ตกเตี้ยเยียไฉน ฯ

นายอ่ำนายอ๊อด[๑]

ยังมีเด็ก ๒ คน คนพี่ชายชื่อ **"อ่ำ"** คนน้องชื่อ **"อ๊อด"** บิดามารดาเป็นทาส นายเขาใช้การงานหนักได้ความลำบาก ลูกทั้ง ๒ คนนี้ก็อด ๆ อยาก ๆ บิดามารดามีความสงสารลูกเป็นกำลัง แลมาคิดถึงตัวว่าไม่มีวิชาสิ่งใดที่เป็นการเบา จึ่งมาคิดปรึกษากับตาผัวว่า "ลูกเรา ๒ คนนี้แม้นเติบโตขึ้นไม่มีวิชาสิ่งใดที่จะเอาตัวรอดได้ก็จะพากันโง่เสียเปล่า"

ตาผัวจึ่งว่า "ยายคิดนี้ดีนัก ถ้าอย่างนั้นเราพากันไปฝากไว้กับนายช่างชุนคนหนึ่ง ไปฝากไว้ให้เรียนหนังสือคนหนึ่งเห็นจะดี"

ครั้นปรึกษากันตกลงดังนั้นแล้วก็พาตัวนายอ่ำคนพี่ไปฝากไว้กับนายช่างชุน ครั้นมาถึงบ้านก็เข้าไปหาว่า "ข้าพเจ้าขอฝากบุตรคือนายอ่ำให้เป็นศิษย์อยู่กับท่าน ให้ท่านช่วยสั่งสอนเย็บชุนไปกว่าจะดีพอหากินเลี้ยงชีวิตได้ต่อไป"

ครั้นฝากนายอ่ำแล้วก็ลานายช่างชุนกลับมา พานายอ๊อดคนน้องมาฝากไว้กับอาจารย์ที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง แล้วก็พากันกลับมาบ้านเข้าทำการของนายไปตามเดิม ฝ่ายนายอ่ำก็อุตสาห์พากเพียรเย็บชุนไปตามนายช่างชุนสั่งสอน ไม่ช้านานประมาณสักปีเศษก็ทำการรับจ้างเขาชุนผ้าม่วงผ้าเพลาะได้

ฝ่ายนายอ๊อดคนผู้น้องก็อุตส่าห์หมั่นเล่าเรียนหนังสือมิได้ขาดจนจบการันต์ ทั้งเลขลูกคิดก็ทำได้คล่องแคล่วชำนิชำนาญ

---

[๑] ขุนประสารอักษรพรรณ์ *(กรมศึกษาธิการ)*, "นิทานเรื่องนายอ่ำนายอ๊อด," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๓๑ (๑๘ พฤษภาคม ๑๐๙) : ๓๖๑ - ๓๖๓, ๓๔ (๘ มิถุนายน ๑๐๙) : ๔๐๒ - ๔๐๔. เรื่องนี้สภานายกวชิรญาณประทานให้พิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ

ครั้นถึงกาลกำหนดที่จะเข้าไล่หนังสือไทย อาจารย์ก็นำตัวนายอ๊อดมา ณ ที่ประชุม ข้าหลวงไล่หนังสือชั้นประโยคต้น ข้าหลวงจึ่งเรียกให้นายอ๊อดเข้ามาจับฉลาก นายอ๊อดก็เข้ามาจับฉลากได้แล้วก็ออกไปเขียนตั้งแต่มูลบทบรรพกิจจนจบพิศาลการันต์ ทั้งเลขก็ทำได้ถูกต้อง แล้วก็เอาหนังสือที่เขียนตอบนั้นเข้ามาส่งให้กับท่านข้าหลวง แล้วก็ออกไปนั่งอยู่ตามปรกติ

ข้าหลวงก็ตรวจตราเห็นว่า "นายอ๊อดตอบถูกต้องดีแล้วก็เป็นได้ในชั้นประโยคต้น"

ครั้นเสร็จการไล่หนังสือแล้ว นายอ๊อดก็ลาอาจารย์มาเข้าทำเสมียนอยู่กับท่านเสนาบดี ณ ที่แห่งหนึ่ง ครั้นทำมาประมาณหลายเดือนได้เงินเป็นอันมากก็คิดถึงบิดามารดาที่ได้อุปถัมภ์เลี้ยงเรามาจนโตใหญ่ แลมาคิดว่า "บิดามารดาเราก็แก่ชราลงมาก จำเราจะต้องฉลองคุณท่านให้ถึงขนาด" คิดแล้วก็เอาเงินที่ตัวจ้างทำเสมียนนั้นมาให้แก่บิดามารดาว่า "ข้าพเจ้าไปเรียนหนังสือเข้าไล่ได้แล้ว บัดนี้มาจ้างทำเสมียนอยู่หลายเดือน ได้เงินมาให้บิดามารดาพอใช้สอยพลางถ้านานไปข้าพเจ้าเก็บเงินได้มากจึ่งจะมาหาท่านอีก"

บิดามารดาจึ่งว่า "การวิชาอื่น ๆ ก็ไม่สู้หนังสือได้ ถ้าเรียนหนังสือรู้แล้วจะเรียนสิ่งใดก็เรียนได้ เจ้าอย่าได้มีความขี้เกียจเลย จงอุตส่าห์รับจ้างไปจะได้มีเงินทองขึ้นบ้าง"

นายอ๊อดจึ่งว่า "บิดามารดาอย่าได้มีความวิตกถึงข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าจะอุตส่าห์รับจ้างเขาไปกว่าจะได้เงินมาให้บิดามารดา" แล้วก็ลาบิดามารดากลับมาทำเสมียนอยู่ตามเดิม

ฝ่ายนายอ่ำคนพี่ชายแต่รับจ้างเขาเย็บชุนผ้าม่วงผ้าเพลาะได้เงินเป็นอันมาก หาได้เอาไปให้บิดามารดาไม่ เพราะว่า "ตัวเป็นคนไม่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ได้เงินแล้วอยากแต่จะเที่ยวคบเพื่อนที่เป็นพาล มิได้คิดถึงบิดามารดาว่ายากจน"

อยู่มาเวลาวันหนึ่งนายอ่าจึ่งมาคิดแต่ในใจว่า "เราอุตส่าห์เก็บเงินไว้ได้เป็นอันมาก อย่าเลยเราจะซื้อม้าเทศมาไว้สำหรับขี่ไปไหนมาไหนสักตัวหนึ่ง"

คิดดังนั้นแล้วก็เข้าไปหยิบเอาเงินมาใส่กระเป๋าเข้าแล้วก็เดินมาครั้นมาถึงก็เข้าไปเลือกได้ม้าเทศตัวหนึ่งเป็นที่ชอบใจ ก็ต่อตามพอสมควรแก่ราคาแล้วก็นับเงินออกให้แก่เจ้าของม้า แล้วก็ขึ้นหลังขี่มาถึงบ้านเศรษฐีข้าวแห่งหนึ่ง

ฝ่ายเศรษฐีนั้นมีบุตรชายคนหนึ่งอายุได้ ๗ ขวบ เวลาวันนั้นบุตร

เศรษฐีพาพวกบ่าวไพร่มาเล่นอยู่ที่หน้าบ้าน พอแลมาเห็นนายอำขี่ม้าเทศมาถึงหน้าบ้าน บุตรเศรษฐีไม่เคยเห็นจึ่งถามพวกบ่าวว่า "อ้ายนั่นมันชื่อไร ? เขาเรียกว่าตัวอะไร ?"

บ่าวเศรษฐีคนหนึ่งคือ **"อ้ายทอง"** เป็นคนช่างพูดข้างการโกหกจึ่งบอกกับบุตรเศรษฐีว่า "เขาเรียกว่าม้าเทศ"

บุตรเศรษฐีจึ่งถามอ้ายทองว่า "มันมีไข่หรือเปล่า เราอยากได้ไข่มันมาเพาะสักใบหนึ่ง จะได้เลี้ยงลูกมันแต่เล็กไปกว่าจะโต"

อ้ายทองจึ่งมาคิดว่า "อย่าเลยเราจะหาลูกอะไรมาหลอกขายกับบุตรเศรษฐีหลอกเอาเงินให้จงได้" คิดดังนั้นแล้วจึ่งบอกแก่บุตรเศรษฐีว่า "อ้ายตัวอย่างนี้แลมันมีไข่ใหญ่โตนัก ถ้านายจะต้องการแล้วฉันจะหามาขายสักใบหนึ่ง"

บุตรเศรษฐีจึ่งว่า "เออ ! ดีแล้ว"

ครั้งรุ่งเช้าอ้ายทองจึ่งเดินไปเที่ยวหา ได้ลูกแตงโมลูกหนึ่งขาวใหญ่ดีก็ใส่บ่าแบกมาถึงหน้าบ้าน บุตรเศรษฐีแลเห็นลูกแตงโมสำคัญว่า "อ้ายทองได้ไข่ม้าแบกมาก็ดีใจ" จึ่งถามว่า "นั่นลูกอะไร ?"

อ้ายทองจึ่งบอกว่า "นี่แลไข่ม้า"

บุตรเศรษฐีจึ่งขอซื้อว่า "จะเอาราคาเท่าไร ? เราจะให้"

อ้ายทองจึ่งแกล้งพูดบิดพลิ้วว่า "ฉันไม่อยากขาย ฉันมีใบเดียวจะเอาไว้เพาะ"

บุตรเศรษฐีจึ่งอ้อนวอนว่า "ขายให้เราเถิด เราจะให้เงินชั่งหนึ่ง"

อ้ายทองจึ่งทำเป็นพูดว่า "นายจะต้องการแล้วฉันก็ขัดไม่ได้ แต่ฉันจะบอกวิธีที่จะเพาะให้นายทราบ จงเอาไปหมกข้าวเปลือกไว้สัก ๓ วัน อย่าให้เกิน ๓ วันไป มันออกแล้วมันจะหนีไปเสีย"

แล้วบุตรเศรษฐีก็นับเงินให้เป็นราคาชั่งหนึ่ง อ้ายทองก็รวบเงินใส่พกแล้วก็ไปเรือน บุตรเศรษฐีก็เอาลูกแตงโมมาหมกข้าวเปลือกไว้ในยุ้งแล้วก็กลับมาครั้นถึงเวลาค่ำลง หนูได้กลิ่นก็พากันมาคุ้ยขุดข้าวเปลือก กินเนื้อแตงเสียสิ้นเหลือแต่เปลือก

ครั้นถึงกำหนด ๓ วันบุตรเศรษฐีก็มาคุ้ยข้าวเปลือกดู เห็นมีแต่เปลือกก็เสียใจจึ่งเอาเปลือกแตงที่สำคัญว่าไข่ม้านั้นมาหาอ้ายทองว่า "ทำไมจึ่งเป็นดังนี้ ?"

อ้ายทองจึ่งว่า "ฉันได้บอกแก่นายแล้วว่า 'ไข่นั้นมันแก่วัน เขา

ฟักมาบ้างแล้ว นายฟักไม่เป็นไม่คอยระวังดูแลมัน มันออกแล้วมันก็หนีไปเสียจะทำอย่างไรได้?"

บุตรเศรษฐีได้ฟังอ้ายทองว่า มีความเสียดายนักจึ่งสั่งว่า "ถ้าทีหลังหาได้แล้วเอ็งจงเอามาขายให้เราอีกนะ" ครั้นสั่งอ้ายทองแล้วก็กลับขึ้นมาบนเรือน

ฝ่ายนายอ่าเมื่อขณะขี่ม้ามาถึงบ้านเศรษฐี เผอิญม้านั้นตกใจตื่นวิ่งไม่หยุดเหลือกำลังที่จะรั้ง เอาไว้ไม่อยู่ วิ่งเหยียบผู้คนระมา วิ่งผ่าเข้าไปในประตูพระราชวัง ทหารเฝ้าประตูเห็นนายอ่าขี่ม้าเข้ามาก็วิ่งไปจับเอาตัวมาได้ กรมวังก็นำเนื้อความขึ้นกราบทูลพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์จึ่งมีรับสั่งให้พาตัวนายอ่ามาหน้าที่นั่ง* ขุนนางซึ่งเป็นหน้าที่ก็พาตัวนายอ่ามาถวาย

พระมหากษัตริย์จึ่งมีรับสั่งถามว่า "เจ้านี่ชื่อไร อยู่บ้านไหน ? จึ่งได้ขี่ม้าเข้ามาในวังของเรา ไม่รู้หรือว่าเป็นที่ห้าม?"

นายอ่าจึ่งกราบทูลว่า "เดิมบิดามารดาพาเอาตัวข้าพเจ้าไปฝากไว้กับนายช่างชุน ให้นายช่างชุนสอนการเย็บชุน ครั้นข้าพเจ้าหัดเย็บชุนชำนาญดีแล้วจึ่งได้รับจ้างเขาชุนผ้าม่วงผ้าเพลาะได้เงินไว้เป็นอันมาก จึ่งได้ซื้อม้ามาไว้ขี่ตัวหนึ่ง ปรารถนาว่า 'จะได้ขี่ไปไหนมาไหนได้โดยเร็ว' พอซื้อได้แล้วก็ขึ้นขี่มาถึงหน้าบ้านเศรษฐีข้าว ม้านั้นมีพยศตื่นตกใจวิ่งไม่หยุดเหลือกำลังข้าพเจ้า จึ่งได้วิ่งเลยเข้ามาในพระราชวัง ข้าพเจ้ามิได้แกล้งขี่เข้ามาเลย เป็นความสัจของข้าพเจ้าดังนี้"

พระมหากษัตริย์จึ่งรับสั่งว่า "ซึ่งโทษของเจ้าที่ขี่ม้าเข้ามานั้นก็มีความผิดอยู่ แต่เราจะยกโทษให้ เราอยากจะดูฝีมือเจ้าชุนผ้าเพลาะ เจ้าจงชุนให้เราดูจะได้หรือไม่ได้?"

นายอ่าจึ่งกราบทูลว่า "ได้"

พระมหากษัตริย์จึ่งรับสั่งให้ไปหาผ้าเพลาะที่ขาดมา ได้แล้วก็ส่งให้กับนายอำ นายอ่ารับเอาผ้าเพลาะมาแล้วก็หยิบเอาเครื่องมือในกระเป๋าออกมาชุนถวายต่อหน้าที่นั่ง ไม่ให้ผิดกับดอกเดิมของเขา ครั้นชุนเรียบร้อยดีแล้วก็เอาเข้าไปถวาย

พระมหากษัตริย์ครั้นเห็นฝีมือนายอ่าชุนผ้าเรียบร้อยดี มิได้ผิดกับดอกของเก่า ทั้งดอกดวงเล่าก็งามจะหาเป็นริ้วรอยแต่สักนิดก็ไม่มี ก็มีพระทัยกรุณาจึ่งรับสั่งว่า "เจ้าอ่า! ข้าจะเอาเจ้าไว้ให้ทำราชการ จะตั้งให้เจ้าเป็นขุนนาง

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "น่าที่นั่ง" ทุกแห่ง ความตรงนี้น่าจะเขียน "หน้าพระที่นั่ง"

เจ้าจะเอาหรือไม่เอา ?"

นายอำจึ่งกราบทูลว่า "ซึ่งพระองค์ทรงพระกรุณาจะชุบเลี้ยงข้าพเจ้าให้เป็นขุนนางขึ้นนั้นพระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพเจ้าจะขอเป็นข้ากว่าจะหาชีวิตมิได้"

พระมหากษัตริย์จึ่งตั้งให้นายอำเป็นที่ **"ขุนพินิจภูษา"** ว่าที่สารพัดช่างตั้งแต่วันนั้นมา

ขุนพินิจภูษาก็กลับมาบ้าน ค่อยมีความสุขขึ้นกว่าแต่ก่อน นึกอยากจะใคร่ให้ทานแก่คนชราง่อยเปลี้ยที่มีอายุมาก จึ่งให้เที่ยวป่าวร้องไปว่า "เวลาพรุ่งนี้ที่บ้านขุนพินิจภูษาเขาจะให้ทานแก่คนชราพิการ ให้บอกกันไปรับให้ทันกำหนด"

ยังมีพราหมณ์ ๓ คนเป็นมิตรสหายกัน แต่เที่ยวภิกขาจาร[๑] ขอทานเขาเลี้ยงชีวิตมาได้ประมาณหลายปี มาเวลาวันนั้นได้ยินเขาเที่ยวป่าวร้องมาว่า "ที่บ้านขุนพินิจภูษาเขาจะแจกทาน" พราหมณ์ ๓ คนได้ยินดังนั้นดีใจเป็นที่สุด ครั้นรุ่งเช้าก็หาอาหารบริโภคเสร็จแล้วจึ่งชวนกันเดินมาตามทางถึงบ้านขุนพินิจภูษา เห็นคนชรามาคอยอยู่เป็นอันมาก ขุนพินิจภูษาครั้นเห็นคนชรามามากแล้วก็แจกให้เป็นลำดับมา พอแลมาเห็นพราหมณ์ ๓ คนมารับทานก็แจกให้มากกว่าคนชรา ๒ เท่า

พราหมณ์ ๓ คนได้แจกแล้ว[๒] ก็ลามา จึ่งปรึกษากันว่า "ตั้งแต่เราเที่ยวขอทานเขามาก็หลายปี เก็บทองไว้ได้เป็นอันมากหาที่จะฝากมิได้ บ้านช่องลูกเมียเราหรือก็ไม่มีจะทำอย่างไร ?"

พราหมณ์น้อยคนที่สามจึ่งพูดว่า "เห็นมีแม่หญิงอยู่คนหนึ่งทอหูกเลี้ยงชีวิตมิได้มีสามี เป็นคนถือศีลสัตย์ซื่อมั่นคงเห็นพอจะวางใจได้ เราพากันเอาไปฝากไว้เถิดจึ่งจะนอนตาหลับ"

ครั้นปรึกษากันตกลงแล้วก็พากันมาถึงบ้านแม่หญิง จึ่งขึ้นไปบนเรือนนั่งสนทนากันตามธรรมเนียม พราหมณ์ ๓ คนจึ่งพูดกับแม่หญิงว่า "ข้าพเจ้าเป็นคนอนาถาไร้ญาติหาบ้านจะอยู่ก็ไม่มี ขอทานเขามาได้ก็ไม่มีที่จะเก็บ ข้าพเจ้าเห็นท่านเป็นคนซื่อสัตย์มั่นคง ข้าพเจ้าขอฝากทอง ๒ ชั่งนี้ไว้กับท่านด้วย ถ้า

---

[๑] ค้านาม สะกดตามภาษาบาลี หมายถึง การเที่ยวขออาหาร

[๒] ความตอนนี้น่าจะเขียนว่า "...ได้รับแจกแล้ว"

ข้าพเจ้าไม่มาพร้อมกันทั้ง ๓ คนแล้ว ท่านอย่าได้ให้ไปเลยเป็นอันขาดทีเดียว ถ้ามาพร้อมกันทั้ง ๓ คนแล้วจึ่งค่อยให้ไป"

แม่หญิงจึ่งรับทอง ๒ ชั่งไว้ แล้วจึ่งว่า "ถ้าท่านไม่มาทั้ง ๓ คนแล้ว ข้าพเจ้ามิได้ให้ ท่านอย่าวิตกเลย"

พราหมณ์ ๓ คนก็ลาลงเรือนไป พอถึงหน้าบ้านพราหมณ์น้อยจึ่งพูดขึ้นว่า "โอ! ลืมไป เมื่อตะกี้นึกไว้ว่าจะขอฝักส้มป่อย[๑] ไปสระผม ท่านจงได้เอ็นดูคอยท่าข้าพเจ้าอยู่ที่นี่ก่อน อย่าเพ่อไป"

พราหมณ์ ๒ คนมิได้รู้เล่ห์กลอุบายแห่งพราหมณ์น้อยจึ่งบอกว่า "ไปก็ไปเถิด รีบกลับมาเร็ว ๆ"

พราหมณ์น้อยก็กลับขึ้นมาบนเรือนบอกกับแม่หญิงว่า "พราหมณ์ ๒ คนให้ข้าพเจ้ากลับมาเอาทอง ๒ ชั่งที่ฝากไว้เมื่อตะกี้นี้"

แม่หญิงจึ่งว่า "เมื่อขณะท่านเอาทองมาฝากไว้นั้นท่านได้สั่งไว้ว่า 'ถ้ามาพร้อมกันทั้ง ๓ คนแล้วจึ่งให้ข้าพเจ้าให้ ถ้าขาดไปแต่คนใดคนหนึ่งแล้วอย่าให้ให้เป็นอันขาด' ก็นี่ท่านมาแต่คนเดียวข้าพเจ้าจะให้ไปยังไรได้?"

พราหมณ์น้อยจึ่งว่า "ถ้าท่านไม่เชื่อแล้วก็จงแลลงไปดูเถิด พราหมณ์ ๒ คนยังยืนคอยอยู่ที่หน้าบ้านของท่านใต้ต้นส้มป่อย ข้าพเจ้าจะร้องถามลงไป"

พราหมณ์น้อยจึ่งร้องถามลงไปเป็นกลอุบายว่า "จะเอาหรือไม่เอา"

พราหมณ์ ๒ คนได้ยินดังนั้นคิดสำคัญว่า "ฝักส้มป่อย" จึ่งร้องตอบขึ้นไปว่า "เอามาเถิด"

แม่หญิงได้เห็นพราหมณ์ ๒ คนยืนคอยอยู่ ซ้ำได้ยินเสียงว่า "ให้เอามาเถิด" ก็สิ้นความสงสัยจึ่งหยิบเอาทอง ๒ ชั่งมามอบให้กับพราหมณ์น้อย พราหมณ์น้อยได้ทองแล้วก็รีบลงเรือนออกทางประตูหลังบ้านหนีไป พราหมณ์ ๒ คนยืนคอยอยู่ช้านาน มิได้เห็นพราหมณ์น้อยกลับมาก็นึกเฉลียวใจ จึ่งตามขึ้นไปดูบนเรือนมิได้เห็นพราหมณ์น้อย จึ่งถามแม่หญิงว่า "พราหมณ์น้อยที่กลับขึ้นมาขอฝักส้มป่อยท่านนั้นไปอยู่ไหน?"

แม่หญิงจึ่งบอกว่า "พราหมณ์น้อยที่กลับขึ้นมามิได้มาขอฝักส้มป่อยมาบอกกับข้าพเจ้าว่า 'ท่านให้มาเอาทอง' ข้าพเจ้าก็ไม่เชื่อ พราหมณ์น้อยจึ่งได้

---

[๑] คำนาม หมายถึง ชื่อไม้เถาเนื้อแข็งชนิดหนึ่ง ใบเป็นฝอยคล้ายใบชะอมแต่รสเปรี้ยว ฝักใช้สระผมแทนสบู่ ทั้งใบและฝักใช้ทำยาได้

ร้องถามท่านลงไปว่า 'ท่านจะเอาหรือไม่เอา?' แล้วท่านจึ่งได้บอกขึ้นมาว่า 'เอามาเถิด' ข้าพเจ้าได้ยินเสียงท่านร้องบอกขึ้นมาดังนั้นจึ่งได้ให้ไป"

พราหมณ์ ๒ คนจึ่งว่า "เมื่อข้าพเจ้าเอาทองมาฝากท่านไว้นั้น ข้าพเจ้าได้สั่งไว้ว่า 'ถ้ามาทั้ง ๓ คนแล้วจึ่งให้ท่านให้ ถ้าไม่มาทั้ง ๓ คนแล้วอย่าให้ท่านให้เป็นอันขาด' ก็นี่ท่านมาเบาความมิได้ถามข้าพเจ้า มาร่วมคิดเป็นใจกันให้ทองไปดังนี้คงได้เห็นกันเป็นมั่นคง"

ว่าแล้วก็ลงเรือนมา ทำเรื่องราวมาร้องต่อพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์จึ่งรับสั่งให้ขุนพินิจภูษาเป็นตระลาการชำระ

ขุนพินิจภูษารับรับสั่งแล้วก็ให้มาตามตัวแม่หญิงไป แล้วจึ่งถามแม่หญิงว่า "จริงดังที่พราหมณ์หาหรือมิได้?"

แม่หญิงจึ่งให้การไปตามจริงว่า "พราหมณ์ได้เอาทองมาฝากไว้จริง" ก็เล่าความมาแต่ต้นให้ผู้ชำระฟัง ผู้ชำระก็คัดเอาข้อความขึ้นกราบทูลพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์จึ่งรับสั่งว่า "แม่หญิงมีความประมาทมิได้มีความพิจารณาให้ละเอียด ให้ไปอยู่ปฏิบัติพราหมณ์คนละวันกว่าจะหาทองมาใช้ให้ได้"

แม่หญิงรู้ว่า "พระมหากษัตริย์ทรงตัดสินดังนั้นก็มีความเศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก" ครั้นจะหลบหลีกไปก็กลัวอาญาพระมหากษัตริย์ จำเป็นจำต้องอยู่เป็นข้าพราหมณ์ไปกว่าจะสิ้นกรรม

แม่หญิงก็อุตส่าห์ปฏิบัติพราหมณ์ ๒ คนไปมิให้ขัดเคืองซึ่งกันและกัน ไม่ช้านานนางก็มีครรภ์ขึ้นมา พอถ้วนกำหนดก็คลอดบุตรออกมาเป็นชาย พราหมณ์ ๒ คนก็มีความกรุณาช่วยกันเลี้ยงมิให้อดอยากจนอายุได้ ๑๗ ปี จำความได้แม่นยำแลมีปัญญาเฉลียวฉลาด มาเวลาวันหนึ่งเป็นบุญของนางที่จะสิ้นทุกข์

บุตรนั้นมีความสงสัยจึ่งถามมารดาว่า "เหตุผลอย่างไร? มารดาจึ่งได้ไปอยู่กับพราหมณ์คนนั้นบ้าง แลมาอยู่กับพราหมณ์คนนี้บ้าง ข้าพเจ้าสงสัยนักพราหมณ์คนไหนเป็นบิดาข้าพเจ้า?"

แม่หญิงได้ยินบุตรถามดังนั้นกลั้นความโศกไว้มิได้ก็ร้องไห้ จึ่งว่า "เป็นกรรมของแม่แล้วจะทำยังไรได้?"[๑]

---

[๑] ต้นฉบับที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษ เล่ม ๕ แผ่นที่ ๓๕ หน้า ๔๐๔ นั้นยังไม่จบเรื่องเพราะมีข้อความระบุในตอนท้ายว่า "เรื่องนี้จะมีต่อไป" แต่เมื่อสืบค้นดูหลังจากฉบับดังกล่าวแล้วไม่ปรากฏเรื่องนี้อีก จึงสิ้นสุดความเพียงนี้

นาฬิกาพก[๑]

เรื่องที่หนึ่ง

มีเรื่องข้างฝรั่งเล่ากันมาเรื่องหนึ่งว่า มีชายบิดากับบุตร ๒ คน บุตรคนนั้นมักไปเที่ยวในที่ประชุมชนเป็นอันมากเนืองๆ บิดานั้นจึ่งตักเตือนบุตรว่า "เจ้าจะไปในที่ประชุมชนเป็นอันมากแล้ว อย่าพกนาฬิกาไป ด้วยผู้ร้ายลักปลดนาฬิกาพกชุมนัก เผลอไม่ได้"

บุตรนั้นไม่ฟังคำบิดาขืนพกนาฬิกาไปในที่ประชุมเสมอ บิดาเห็นบุตรไม่ฟังคำก็คิดจะทรมานบุตรให้เห็นจริงตามคำตักเตือนของตน ครั้นภายหลังบุตรนั้นพกนาฬิกาไปในที่ประชุมอีก บิดาก็ตามไปด้วย ครั้นเห็นบุตรเผลอก็ลักปลดเอานาฬิกาพกของบุตรซ่อนไว้ในกระเป๋าของตน

ฝ่ายบุตรครั้นรู้ตัวว่า "นาฬิกาพกหาย" ก็ตกใจ

ครั้นพบบิดาเข้าก็บอกว่า "ข้าพเจ้าไม่เชื่อคำบิดา ขืนพกนาฬิกามาจึ่งได้หาย"

บิดาเห็นบุตรไม่สบายก็มีความสงสารจึ่งบอกความจริงว่า "นาฬิกานั้นบิดาลักปลดไว้เองไม่หายดอก"

ว่าแล้วก็เอามือล้วงลงในกระเป๋าหวังจะหยิบนาฬิกาพกส่งให้บุตร ล้วงลงไปหาพบอันใดไม่ เพราะมีผู้ร้ายลักล้วงเอานาฬิกาพกไปจากบิดาอีกต่อหนึ่งตกลงเป็นอันสูญ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานเบ็ดเล็ด," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๒๖ (วัน ๓ เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีชวด ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙) : ๒๐๔.

อีกเรื่องหนึ่งว่ามีชายคนหนึ่งไปในที่ประชุม เห็นเขาเอะอะกันว่า "ผู้ร้ายลักปลดนาฬิกาพก" คลำดูนาฬิกาพกที่ตัวพกไปก็ไม่เห็น จึ่งวิ่งไปจะตามจับตัวผู้ร้าย

ฝ่ายผู้ร้ายก็ส่งนาฬิกาพกที่วิ่งราวนั้นต่อ ๆ กันไป คนผู้นั้นก็เที่ยววิ่งตามเขาไป พอสบเหมาะแย่งเอานาฬิกานั้นมาได้ มีความยินดีว่า "ได้นาฬิกาของตนคืนมา"

ครั้นกลับมาถึงบ้านมาเล่าความให้ภรรยาฟังตามเรื่องที่มีผู้ร้ายวิ่งราวนาฬิกาไป แล้วแลแย่งเอามาได้

ภรรยาตอบว่า "นาฬิกาของเจ้าอยู่ที่บ้าน วันนี้เจ้าหาได้พกไปไม่" กลายเป็นนาฬิกาของผู้อื่นไป

เรื่องที่สอง[๓]

ที่เมืองฝรั่งเศสบุตรชายกำลังรุ่นหนุ่มของพ่อค้าคนหนึ่ง ใช้นาฬิกาพกทองคำติดกระเป๋าเสื้ออยู่เสมอ บิดาจึ่งตักเตือนอยู่เนือง ๆ ว่า "อย่าใช้นาฬิกาพกทองคำเวลาเที่ยวเตร่ ถ้าเข้าในที่เบียดเสียดผู้ร้ายมันจะล้วงกระเป๋าลักเอาไปเสีย"

บุตรนั้นก็ไม่ฟังคำบิดา ยังขืนพกนาฬิกาอยู่อย่างเดิม วันหนึ่งบิดากับบุตรนั้นชวนกันไปดูละครเบียดเสียดอยู่ในหมู่คนดูละครครู่หนึ่ง

บิดาจึ่งถามบุตรว่า "ป่านนี้สักกี่โมงละ ? "

บุตรล้วงหานาฬิกาพกในกระเป๋าเสื้อไม่พบก็เสียใจ จึ่งบอกแก่บิดาว่า "เพราะไม่ฟังคำบิดา นาฬิกาพกหายเสียแล้วจริง ๆ"

บิดาได้ฟังก็หัวเราะจึ่งตอบว่า "นาฬิกานั้นไม่หายดอก ข้าล้วงกระเป๋าลักเอามาเองแหละ จะสั่งสอนให้เจ้าเห็นว่ามันจะหายได้อย่างนี้"

ว่าแล้วก็ล้วงกระเป๋าเสื้อของตัวจะเอานาฬิกาคืนให้บุตร ก็พบแต่กระเป๋าเปล่า ถูกขมาย[๒]ฉวยเอาไปเสียอีกทีหนึ่งแล้วเลยสูญกัน

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานเบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณวิเศษ** ๓.๒ (วัน ๑ เดือน ๑๑ แรม ๑๔ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๓

[๒] อ่านว่า ขะ - มาย เป็นภาษาปากคล้ายคำสร้อยที่ใช้พูดต่อท้ายคำว่า "ขโมย"

น้ำชา[๑]

ข้าพเจ้าไปตามเสด็จพระราชดำเนินที่บางปะอินเมื่อข้างขึ้นเดือนหก เป็นเวลาร้อนจัดกินน้ำชาได้วันละมาก ๆ กว่าปรกติ

เวลาหนึ่งกำลังกินน้ำชาอยู่จึ่งมะหลึกตึกขึ้นในอารมณ์ถึงเรื่องน้ำชานี้ว่า "จะมีมาแต่เมื่อไร? จะมีคุณมีโทษอย่างไร?" ก็เลยคิดฟุ้งซ่านยืดยาวเป็นเรื่องไป

เมื่อได้คิดขึ้นเป็นเรื่องเป็นราวแล้วจะละทิ้งเสียก็ไม่ควร จึ่งได้เรียบเรียงเป็นเรื่องขึ้น มาลงในหนังสือวชิรญาณ เพื่อให้ท่านสมาชิกทั้งปวงอ่านเล่นแก้รำคาญ แลได้พิจารณาคุณแลโทษของน้ำชาตามที่จะคิดเห็น เรื่องราวของน้ำชามีความต่อไปนี้

น้ำชานี้เป็นน้ำใบไม้อย่างหนึ่งซึ่งไม่มีต้นในเมืองไทย เป็นของมีเข้ามาแต่เมืองจีน จะเข้ามาแต่เมื่อไรหาปรากฏไม่? คาดคะเนเห็นว่า "คงจะมีมาแต่เมื่อแรกพวกจีนเข้ามาอยู่ในเมืองไทย ซึ่งเป็นการนานมาแล้วแต่ครั้งกรุงเก่า พวกจีนใช้กินกันก่อนแล้วไทยจึ่งได้กินตามกัน จึ่งเป็นสินค้าเข้ามาเป็นเนืองนิตย์ตราบเท่าทุกวันนี้"

ใบชานั้นเป็นใบไม้แห้งบรรจุถ้ำตะกั่วก็มี บรรจุขวดเคลือบก็มี ห่อกระดาษขนาดต่าง ๆ ใหญ่บ้างเล็กบ้างก็มี ที่ห่อกระดาษนั้นชุมมากกว่าอย่างอื่น ๆ

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ *(เมื่อครั้งทรงตำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์)*. "เรื่องน้ำชา." **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๓๐ (วัน ๕ เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ ปีขวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๒๓๔ – ๒๓๘.

[๒] คือ ถ้ำชา เป็นภาชนะประเภทหนึ่งทำด้วยตะกั่วสำหรับใส่ใบชา รูปทรงคล้ายขวดมีฝาปิด

วิธีที่กินนั้นเอามาชงแช่ในน้ำร้อน แล้วรินเอาแต่น้ำกิน กากทิ้งเสีย เมื่อชงแช่น้ำร้อนแล้วมีสีเหลืองแก่จนออกแดงบ้าง สีเหลืองอ่อนจนออกเขียว ๆ บ้าง ที่เหลืองแก่ว่ากันว่า "เขาคั่วไฟเสียก่อน" ที่เหลืองอ่อนว่า "ไม่ได้คั่วไฟเรียกว่าชาดิบ"

บางคนว่า "ที่เมืองจีนเขาชงกินเสียครั้งหนึ่ง แล้วเอากากตากแห้งแล้วจึ่งเอาเข้ามาขาย" การที่ว่าทั้งปวงนี้เป็นการไกลตาจะจริงเท็จประการใดไม่ทราบ ไม่มีสิ่งอันใดที่จะสอบ

เมื่อเวลาชงแช่น้ำร้อนออกเป็นน้ำชาแล้วนั้น ที่อย่างดีมีกลิ่นหอมแต่จะเปรียบเหมือนอะไรก็เปรียบไม่ถูก แล้วกลิ่นคลายลงไปตามลำดับ จนถึงมีกลิ่นเหมือนสาบเป็นอย่างเลวที่สุด

บางอย่างไม่มีกลิ่นหอม แต่ไม่เหมือนสาบเรียกว่า "ชาคอ" ก็มี ว่ากันว่า "มีรสอร่อยซุ่มคอซุ่มอกอะไรไปต่างๆ" ในเรื่องรสชานี้ตัวข้าพเจ้าเองสังเกตไม่ได้ว่า "อร่อยอย่างไร?" ทราบได้แต่เพียงว่า "ถ้าชงแก่ๆ แล้วมีรถฝาดเจือขม" แต่กลิ่นนั้นสังเกตได้ตามที่หอมแลเหมือนสาบ ราคาซื้อขายต่างๆ กันตามที่ดีเลว ที่ดีก็แพงมาก ที่เลวก็ลดลงมาตามลำดับ

น้ำชานี้มีคนกินมาก ที่กินเสมอจนติดเป็นเนืองนิตย์เว้นไม่ได้ก็มี โดยซุม ที่ไม่ติดก็มี คนที่กินติดนั้นมักเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ มีทรัพย์ แลบรรพชิต แลพวกจีน คนที่กินไม่ติดมักเป็นคนเลว ๆ คนดี ๆ ที่กินไม่ติดก็มีบ้าง

พวกจีนที่กินติดนั้นเป็นมาแต่ชาติภูมิของเขาเอง กินกันทั้งนั้นไม่ว่าคนดีคนเลว คนดีก็กินชาดี คนเลวก็กินอย่างเลวตามกำลังทรัพย์ของตนที่จะซื้อได้ ในเวลาที่เราไปเที่ยวในที่ใด ๆ ถ้าพบบ้านจีนแล้วเป็นไม่อดน้ำชาเพราะเขากินกันเสมอ จนไหว้เจ้าเซ่นผีก็ใช้น้ำชาด้วย แต่คนไทยนั้นหัดกินมาแต่เล็กๆ ตามผู้หลักผู้ใหญ่ก็เลยติดบ้าง กินติดมาแต่วัดก็มีโดยซุมมาก เพราะเมื่อไปบวชอยู่ต้องเว้นบริโภคอาหารในเวลาวิกาล เมื่อเวลาหิวก็ต้องกินน้ำชาพอปะทะปะทัง ครั้นสึกออกมาถึงว่าจะบริโภคอาหารได้ทุกเวลาก็ไม่อาจจะเว้นน้ำชาเสียได้ ก็ยังต้องกินอยู่เสมอ

ลักษณะคนไทยที่กินน้ำชาติดโดยมากนั้นมักกินตั้งแต่เวลาตื่นนอนแลเวลากินข้าวแล้ว วิธีที่กินในเวลากินข้าวแล้วก็ต่าง ๆ กัน ที่ใช้ในราชการทุกวันนี้เลี้ยงพระแลเลี้ยงโต๊ะเป็นต้น ใช้กินน้ำร้อนน้ำชาเมื่อเวลากินของหวานเสร็จแล้ว แต่ตามบ้านพลเรือนมีงานใหญ่ ๆ มีโกนจุกเป็นต้น เขาเลี้ยงน้ำร้อนพร้อมกับของหวานทั้งเลี้ยงพระเลี้ยงคฤหัสถ์เพื่อจะใช้ขนมเป็นของแกล้ม

แลได้ยินคนผู้ใหญ่ ๆ เล่าว่า "แต่ก่อนมาเขากินข้าวแล้วเขากินน้ำชา

กันเสียก่อน เพื่อจะลวกล้างคาวในปากในคอแล้วจึงกินของหวานต่อไป"

การที่จะกินใน ๓ อย่างนี้ดูก็ชอบทุกสถาน ไม่มีอย่างใดจะเป็นที่คัดค้านอนุโลมตามใจผู้ที่จะกิน ถ้าอยากจะลวกล้างคาวในปากในคอก็ควรกินในเวลากินของคาวแล้ว ถ้าอยากจะกินแกล้มกับขนมก็ควรกินพร้อมกับของหวาน ถ้าอยากจะกินต่อเมื่อเสร็จอาหารกิจแล้วก็ควรกินภายหลังของหวานแล้วแต่ความประสงค์ของคนผู้ที่จะกิน แลคนที่กินน้ำชาติดจัด ๆ นั้นกินพร่ำเพรื่อไปไม่มีเวลาว่างตั้งเตาต้มกรุ่นไปทั้งกลางวันกลางคืน เว้นแต่เวลานอน ถ้ายิ่งเป็นเวลาร้อนจัดยิ่งกินได้มาก

เขาเล่ากันว่า "แต่ก่อนนี้มีพระฉันน้ำร้อนจุ เขานิมนต์มาฉัน ตั้งอ่างมังกรฉันพร่ำเพรื่อไปจนหมด" การที่กินดังนี้ผิดธรรมดามนุษย์ ค่อนไปข้างขี้ยอหรืออวดดีจึ่งกินได้มากถึงเพียงนั้น แลน้ำชาที่กิน ๆ กันนี้พวกจีนกินเปล่า ๆ ไม่ได้เจืออะไร คนไทยกินเปล่า ๆ เป็นพื้น ที่เจือน้ำตาลกรวดน้ำตาลทรายก็มีบ้าง คือพระสงฆ์เวลาหิวฉันน้ำชาเปล่า ๆ ไม่ใคร่พอปรารถนา ก็ต้องเจือน้ำตาลพอมีรสหวาน ระงับความหิวได้ดีกว่าน้ำชาเปล่า ๆ คฤหัสถ์ที่เป็นคอหวาน ๆ ก็ชอบกินกับน้ำตาลอยู่บ้าง แต่คนที่เป็นนักเลงชาจัด ๆ เขาว่า "กินน้ำชาเจือน้ำตาลเสียรสใบชา ไม่รู้ว่าชาดีชาเลวมีแต่หวานไปทั้งนั้น"

คนที่เขาเป็นนักเลงชาแท้ ๆ เขาไม่ชอบกินกับน้ำตาล เมื่อพิจารณาดูที่ว่านี้ก็น่าจะเป็นความจริงอยู่ ถ้าจะต้องการรสหวานกินน้ำตาลกับน้ำร้อนเปล่าก็ดูเหมือนจะได้เหมือนกัน

ใบชานี้คนยุโรปก็กินกันโดยมาก แต่ชาที่คนยุโรปกินกันนั้นเลวมาก ข้าพเจ้าได้เคยลองกินดูบ้างแล้วไม่อร่อยเลย แต่คนยุโรปเขากินเขาเจือนมโคแลน้ำตาลเหมือนกาแฟจึ่งพาอร่อยไป ถ้ากินเปล่า ๆ เหมือนอย่างไทยแล้วเห็นจะต้องเบื่อเป็นแน่

ยังมีชาเข้ามาใหม่ ๆ ใน ๒ วัน ๓ วันนี้อีกอย่างหนึ่ง เป็นชาญี่ปุ่นแช่น้ำสีออกเขียว ๆ อย่างที่เรียกว่า "ชาดิบไม่มีกลิ่น" ท่านผู้ที่เอาเข้ามาได้ให้ข้าพเจ้ากินดูก็เหมือนชาธรรมดา ถ้าไม่บอกว่า "ชาญี่ปุ่นแล้วเห็นจะไม่รู้"

น้ำชานี้กล่าวโดยคุณโดยโทษก็ต่าง ๆ กัน ข้างฝ่ายโทษนั้นว่า "กินมากแล้วตาแข็งนอนไม่ใคร่หลับอย่างหนึ่ง ทำให้อุจจาระผูกอย่างหนึ่ง ล้างยาอย่างหนึ่ง"

ข้อที่ว่า "ทำให้นัยน์ตาแข็งนอนไม่หลับนั้นสังเกตดูก็จับไม่ถนัด

บางทีกินน้ำชาแล้วก็นอนไม่หลับจริง บางทีไม่ได้กินน้ำชาเลยก็นอนไม่หลับได้เหมือนกัน บางทีถ้าเวลาที่จะหลับกินน้ำชาแล้วก็หลับเป็นปรกติ ประการหนึ่งคนที่ง่วงเหงาหาวนอนให้กินน้ำชาก็ไม่เห็นหายหาวนอน จึ่งเห็นว่า "ข้อที่ว่าโทษกินแล้วทำให้ตาแข็งนอนไม่หลับนั้นจะเอาเป็นแน่ไม่ได้

ข้อที่ว่า "ทำให้อุจจาระผูกนั้นดูเหมือนจะจริงอยู่บ้าง แต่ไม่ถึงกับเป็นยาแก้ลงท้องได้"

ถ้าแม้นว่า "คนลงท้องจะลองให้กินน้ำชากลัวจะไม่หายได้ เว้นแต่กินยาอื่นด้วยจึ่งจะหายได้" ที่จะทำให้ผูกนั้นก็เป็นแต่เพียงว่า "อุจจาระผูกอยู่แล้วทำให้ผูกมากขึ้นอีกเล็กน้อย" ที่ว่า "ล้างยานั้นเป็นโวหารของหมอที่ห้าม ๆ อยู่บ้างจะจริงเท็จอย่างไรไม่ทราบ ?"

ข้าพเจ้าหาจะใคร่เชื่อถือไม่ บางทีข้าพเจ้ากินยากับน้ำชาก็มี ไม่เห็นเป็นอะไร ? แต่ถ้าเวลาถ่ายยา กินน้ำชาคงจะทำให้ลงน้อยไปบ้างสักเล็กน้อย ดอกกระมัง เพราะใบชาทำให้ผูกได้บ้างเช่นว่ามาแล้ว แลได้ยินพวกที่ได้อ่านหนังสือฝรั่งเล่าว่า "มีฝรั่งพวกหนึ่งที่กล่าวติโทษน้ำชาว่า 'กินมีโทษโดยประการต่าง ๆ' เขาจะเห็นการอย่างไร ? จึ่งได้กล่าวติไว้ก็ไม่ทราบ แต่ดูก็ไม่ใคร่มีใครเชื่อถือนัก ฝรั่งที่ยังคงกินน้ำชาอยู่มีถมไปนับไม่ถ้วน การที่ติโทษก็เห็นจะเป็นความเห็นของคนพวกหนึ่งซึ่งเกลียดใบชาเท่านั้น

โทษทั้งปวงที่ว่ามานี้เมื่อเอามารวบรวมพิจารณาดูก็เห็นว่า "เป็นโทษเตี้ย ๆ ไม่สู้สำคัญอันใดนัก"

ยังมีโทษอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นภาษิตของคนขี้ตระหนี่กล่าวไว้ว่า "กินน้ำชาเป็นการเปลืองเงิน สู้ไม่กินไม่ได้ ไม่เสียเงิน"

ข้อนี้ต้องยอมรับว่า "เป็นจริงเพราะไม่กินน้ำชาก็อยู่ได้ไม่ตาย ไม่เป็นของจำเป็นจะต้องกินเหมือนข้าวปลาอาหาร แต่ถ้าจะคิดราคาดูแล้วเดือนหนึ่งก็ไม่เป็นเงินกี่มากน้อย ยังไม่เคยได้ยินปรากฏว่า 'ผู้ใดต้องฉิบหายวายร้ายเพราะกินน้ำชาเลย' ไม่เหมือนฝิ่นแลสุราซึ่งเป็นการเปลืองทรัพย์ทำให้ฉิบหายได้ แลทำอันตรายแก่ร่างกายแลชีวิตด้วย"

ข้างฝ่ายคุณของการบริโภคน้ำชานั้น ข้างจีนกล่าวว่า "สูบยาแดงมักเกิดโรคต้องกินน้ำชาล้างจึ่งจะแก้กันได้ ข้อนี้ก็ดูเป็นความจริง ใช่แต่ยาแดงอย่างเดียว บุหรี่ไทยบุหรี่ฝรั่งยาสูบต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ถ้าสูบมาก ๆ แล้วดูเหมือนเข้าไปจับอยู่ในคอ หรือสูบกล้องยา กล้องบุหรี่ยางยาที่จับเป็นมลทินอยู่ในกล้อง ไหล

เข้าไปในปาก กินน้ำชาเข้าไปแล้วดูล้างลำคอโล่งสบายดี นี่เห็นเป็นคุณได้อย่างหนึ่ง" อีกอย่างหนึ่งก็เป็นคำข้างจีนเล่าว่า "มันหมูกินแล้วมักเกิดโรค ต้องกินน้ำชาล้างจึ่งแก้กันได้"

มีนิทานสาธกว่า "มีขุนนางจีนผู้หนึ่งมีบุตรชายด้วยภรรยาเดิมคนหนึ่ง ครั้นบุตรชายนั้นเจริญขึ้นให้ไปเรียนหนังสือที่ซินแส ภายหลังภรรยาเดิมนั้นตาย ขุนนางผู้นั้นไปได้หญิงอื่นมาเป็นภรรยาใหม่ มีบุตรชายด้วยภรรยาใหม่นั้นอีกคนหนึ่ง

ฝ่ายภรรยาใหม่คิดจะฆ่าบุตรภรรยาเก่าเสีย เพราะจะให้ทรัพย์สมบัติบิดาตกอยู่แก่บุตรของตนคนเดียว แต่เป็นคนฉลาดในกลอุบายมิได้แสดงอาการให้ผู้ใดรู้ ทำกิริยาดีต่อบุตรเลี้ยงนั้นอย่างยิ่ง แสดงความรักใคร่ในบุตรเลี้ยงนั้นเหมือนหนึ่งบุตรของตน แต่เวลากินข้าวแล้วให้บุตรเลี้ยงนั้นกินอาหารอันเจือไปด้วยน้ำมันหมูมาก ๆ เสมอเป็นนิตย์ บุตรเลี้ยงนั้นก็บังเกิดโรคขึ้น มีอาการให้ร่างกายซูบผอมผิดกว่าแต่ก่อน

ฝ่ายซินแสผู้อาจารย์เห็นศิษย์มีอาการแปลกไปเช่นนั้นก็มีความสงสัยจึ่งถามศิษย์ว่า "มารดาเลี้ยงคิดประทุษร้ายอย่างไร ?"

ศิษย์ก็ตอบว่า "มารดาเลี้ยงมีความรักใคร่เหมือนบุตรของตน ไม่คิดประทุษร้ายอย่างใด ?"

ซินแสจึ่งถามไล่เลียงถึงอาหารที่บริโภค ก็หยั่งรู้ด้วยปรีชาญาณว่า "มารดาเลี้ยงแกล้งเอาน้ำมันหมูให้บุตรเลี้ยงกินหวังจะให้เกิดโรคจะได้ตายเสีย"

เมื่อรู้ดังนั้นแล้วก็นิ่งไว้ในใจมิได้บอกให้ศิษย์ทราบ จึ่งชักชวนศิษย์นั้นให้กินน้ำชาด้วยกัน ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นเสมอไปทุกวัน ศิษย์นั้นก็หายโรคค่อยอ้วนพีขึ้นดังเก่า" มีนิทานสาธกมาดังนี้

ในข้อที่ว่า "ล้างน้ำมันหมูนี้จะเท็จจริงประการใดยังไม่เห็นประจักษ์นอกจากนิทานนี้ จะยืนยันเอาเป็นแน่ยังไม่ได้"

แต่คุณที่จะพึงกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งคือว่า "น้ำชานี้กินไม่เสียท้องเลยจะกินมากสักเท่าใด...เท่าใดไม่เห็นเป็นอะไร? ดีกว่าน้ำเย็นปรกติ" บางคนชอบกินจนถึงละเว้นน้ำเย็นเสียไม่กินเลย กินน้ำชาเสมอไปทุกเวลา การที่ประพฤติอย่างนี้จะว่าดีทีเดียวยังไม่ได้ เพราะว่าถ้าไปทางกันดารไม่มีน้ำชากินก็จะต้องกินน้ำเย็น เมื่อท้องเคยกินน้ำชาเสียเสมอแล้วมากินน้ำเย็นเข้าก็จะทำให้เกิดโรคท้องขึ้นจุกเสียด

เป็นต้น เห็นว่ากินน้ำเย็นด้วยดีกว่าที่จะเลิกน้ำเย็นเสียทีเดียวไม่ควร เวลาที่ควรกินน้ำร้อนก็กินน้ำร้อน เมื่อถึงเวลาที่ควรกินน้ำเย็นก็กินน้ำเย็นจึ่งจะดี

อนึ่งของอื่น ๆ เป็นเครื่องแช่น้ำร้อนกินเหมือนอย่างใบชาก็มีอีกหลายอย่าง คือข้าวตังปิ้ง ข้าวสารคั่ว ข้าวตากคั่ว แช่ชงน้ำกินมีรสหอม ๆ ว่า "เป็นของชูกำลัง" เกสรบัวหลวง มะตูมอ่อน เปลือกมะตูมแช่น้ำร้อนกินมีกลิ่นหอม ๆ ว่า "แก้ลม" ใบชุมเห็ดคั่ว เม็ดชุมเห็ดคั่วแช่น้ำร้อนกินทำให้หาวนอนแลทำให้ท้องเดิน อุจจาระเหลว ใบทับทิมคั่วทำให้อุจจาระผูก มีรสคล้าย ๆ ชาที่ฝรั่งเขากิน ถ้าเจือนมโคกับน้ำตาลก็เห็นจะพอใช้ ใบขลู่คั่วทำให้ปัสสาวะคล่อง เถาวัลย์เปรียงคั่วใบข่อยคั่วแก้เจ็บหลัง ยังใบไม้เปลือกไม้ที่เป็นสรรพยามีคุณต่าง ๆ กันอีกหลายอย่างจะพรรณนาไปก็ยืดยาวนัก

สรรพยาทั้งปวงเหล่านี้ถ้าผู้ใดใช้กินได้ต่างน้ำชาเสมอก็มีคุณโดยประการต่าง ๆ แต่เห็นว่า "ต้องอุตส่าห์พยายามมากบางทีก็ไปขัดข้องเสียไม่เป็นของยั่งยืนเหมือนใบชา" ใบชานี้มีขายเสมอพอหาได้เป็นนิจไม่ขัดข้อง ผู้ที่มีทรัพย์พอจะซื้อกินได้แล้วควรจะบริโภคเสมอเพราะไม่เป็นราคามากนัก เป็นของชนทั้งปวงบริโภคโดยมาก

ผู้ที่ไม่กินน้ำชาเวลาไปงานการแห่งใด เขาเอาน้ำชามาเลี้ยงก็ต้องนั่งเปล่า ๆ อยู่กับน้ำชาจนน้ำนั้นเย็นไปเองดูเป็นที่น่าอดสูนัก ประการหนึ่งถ้ามีผู้มาหาก็ไม่มีน้ำร้อนเลี้ยง เป็นที่เขาติเตียนนินทาได้เหมือนหนึ่งคนที่ไม่กินหมากสูบแต่บุหรี่ จะมีการอันใดก็ไม่ใคร่จะมีหมากเลี้ยงมีแต่บุหรี่ คนที่กินแต่หมากไม่สูบบุหรี่มักเลี้ยงแต่หมาก ไม่ใคร่มีบุหรี่เลี้ยงก็เป็นที่เขาติเตียนได้

หมากบุหรี่น้ำร้อน ๓ อย่างนี้เป็นของสำหรับมีงานการใหญ่ ๆ แล้วขาดไม่ได้ ผู้ที่ไม่ชอบกินน้ำร้อนถึงจะมีน้ำร้อนเลี้ยงก็ไม่ประณีตบรรจงเหมือนคนที่ชอบกินน้ำร้อน เพราะฉะนั้นจึ่งเห็นว่า **"น้ำชาเป็นของควรบริโภค ไม่ควรจะละเว้นเสียเลย"**

น้ำตาลกรวด[๑]

⊙ ยังอีกบทหนึ่งนี้ สำคัญ
ไทยกับคนรามัญ กล่าวไว้
ไทยฉลาดย่อมบิดผัน มอญโง่
สองเพื่อนเข้าเดือนใช้ ชอบด้วยราชการ ฯ
⊙ พอถึงกำหนดสิ้น ออกเดือน
มอญคิดกลับบ้านเรือน รุ่งเช้า
ถึงสถานลูกหลานเดือน กินสิ่ง ของเฮย
เราไม่มีมันเร้า รบด้วยของกิน ฯ
⊙ เราจะซื้อซึ่งน้ำ- ตาลกรวด
รีบเร่งไปเร็วรวด ไม่ช้า
ซื้อบรรจุลงในขวด ฝากลูก หลานแฮ
จะแจกปันทั่วหน้า มากน้อยตามที ฯ

---

๑ ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "โคลงนิทานเบ็ดเสร็จ," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๑๕ (วัน ๙ เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๑๔ - ๑๑๖.

⊙ พอเพลาแจ่มแจ้ง สุริยัน
ก็เสพอาหารพลัน เสร็จแล้ว
ไทยก็รีบขมีขมัน โดยด่วน
ว่าจะพลอยคลาดแคล้ว เพื่อด้วยโดยสาร ฯ
⊙ มอญจึ่งถามถี่ถ้วน ทันใด
ซึ่งจะโดยสารไป ก็ได้
เราไม่ขัดตามใจ เป็นเพื่อน กันแฮ
ที่สถิตบอกเราให้ ทราบแจ้งจึ่งไป ฯ
⊙ ส่วนไทยก็บอกแจ้ง จริงขัด
บ้านอยู่เคียงกับวัด ไก่เตี้ย
มอญจึ่งว่าไปจัด เสบียงรีบ มาเฮย
ไปอย่าไปปลกเปลี้ย เนิ่นช้าไม่คอย ฯ
⊙ ส่วนไทยรีบไม่ช้า ขนเสบียง
บรรทุกเรือเรียบเรียง รีบร้อน
สมุก[๑]หม้อก็พอเพียง สรรพเสร็จ
ช่วยรับเสบียงมอญซ้อน แทรกไว้เคียงกัน ฯ
⊙ ฝ่ายไทยเห็นซึ่งน้ำ- ตาลกรวด
คิดจะลักกินอวด ต่อหน้า
ขนเสบียงเสร็จเร็วรวด ก็ออก เรือเอย
พายเล่มเดียวต้องช้า ผลัดให้กันพาย ฯ
⊙ สายชลชื้นเชี่ยวคว้าง สบายใจ
ก็ผลัดกันพายไป สู่บ้าน
พอพลบค่ำดลใน ปากเกร็ด
ถึงจะเหนื่อยไม่ครัน หมั่นสู้รีบพาย ฯ

---

[๑]อ่านว่า สะ - หมุก หมายถึง ภาชนะสานก้น ๔ มุม มีฝาครอบ สำหรับใส่สิ่งของ คำนี้ยังมีอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ถ่านหรือขี้เถ้าประสบชี้รักสำหรับทาสิ่งต่าง ๆ

[๒]คือ ไต่ถาม หมายถึง สอบถาม

⊙ ไทยจึ่งคิดกล่าวแกล้ง กลอุบาย
ถามไต่[๒]เป็นแยบคาย ใคร่รู้
อันมอญกับไทยหมาย เหมือนเช่น กันฤๅ
ซึ่งลูกเมียคนผู้ เหตุร้ายภายหลัง ฯ

⊙ เมื่อนอนหลับสนิทนั้น เป็นไฉน
หรือว่านอนปรกติไป จวบแจ้ง
มอญเขลาไม่สงสัย พาซื่อ ไปแฮ
ห่อนทราบกลไทยแกล้ง กล่าวให้ใหลหลง ฯ

⊙ มอญก็กล่าวตอบโต้ ตามจริง
ถึงเหตุมาพะพิง แห่งบ้าน
นอนหลับไม่ไหวติง เป็นปรกติ ดีพ่อ
ลางเหตุห่อนทราบส้าน[๑] สุดสิ้นสงสัย ฯ

⊙ ไทยว่าเราย่อมแจ้ง เป็นประจักษ์
เกิดเหตุภายหลังมัก ย่อมรู้
นอนหลับกัดฟันนัก ดังกล่าว นี้นา
หากเทพสังหรณ์สู้ บอกร้ายภายหลัง ฯ

⊙ ส่วนมอญหลงเชื่อถ้อย กลไทย
ห่อนจะคิดสงสัย สักน้อย
ก็พูดเรื่องอื่นไป เลยหลับ
ไทยก็พายคลาดคล้อย ล่วงเข้ายามสาม ฯ

⊙ จวนดึกไทยปลุกให้ มอญพาย
เราจะขอเอนกาย เมื่อยล้า
ตัวเราไม่มีสบาย นึกประหลาด
หรือที่บ้านของข้า เหตุร้ายมาถึง ฯ

⊙ ฝ่ายมอญก็ลุกขึ้น ทันใด
มาผลัดเปลี่ยนพายไป ไม่ยั้ง
ส่วนไทยก็เข้าใน ประทุนนิ่ง นอนแฮ
ทำหลับไม่รอรั้ง รีบร้อนนอนกรน ฯ

---

[๑] คือ ข่าน ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ จึ่งลุกล้วงซึ่งน้ำ- ตาลกรวด
ปากขบนอนเคี้ยวอวด ต่อหน้า
รีบกินหมดเร็วรวด ในพัก เดียวนา
เพราะว่าใจเพื่อนกล้า ลักล้วงกินสบาย ฯ
⊙ ส่วนมอญเขลาไม่รู้ เทียมทัน
คิดว่าไทยกัดฟัน เช่นพร้อง
ชะรอยลางบอกเหตุพลัน เห็นประจักษ์
มิลูกก็เมียต้อง ติดถ้อยความถึง ฯ
⊙ ทราบเหตุก็นิ่งไว้ ในใจ
จวนสว่างเกือบถึ่นไทย อยู่แล้ว
จึ่งปลุกลุกขึ้นไว เถิดเพื่อน
เราจะรีบคลาดแคล้ว สู่บ้านยังไกล ฯ
⊙ ส่วนไทยถึงที่บ้าน ยินดี
ก็รีบขนเสบียงมี มากน้อย
ไทยจึ่งกล่าวพาที เราขอบ- ใจนา
มอญก็ออกเรือคล้อย คลาดบ้านไทยไป ฯ
⊙ จวนเที่ยงถึงท่าบ้าน ของตน
ก็จอดเรือบัดดล ไม่ช้า
ลูกหลานวิ่งสับสน มารับ
ต่างเรียกพ่อลุงน้า อยากได้ของกิน ฯ
⊙ กูได้มาฝากน้ำ- ตาลกรวด
ก็หยิบออกมาอวด หมดสิ้น
อ้ายไทยช่างเร็วรวด มันลัก กินแฮ
นอนกัดฟันหวานลิ้น หลอกให้ใหลหลง ฯ
⊙ นี่แลคนโง่แพ้ คนฉลาด
เพราะโฉดเขลาจึ่งพลาด เพลี่ยงพล้ำ
ใครฟังอย่าประมาท จงระมัด ระวังเอย
คนฉลาดปัญญาล้ำ เลิศแท้ถมไป ฯ๑๓

น้ำอย่ารู้ใส ไฟอย่ารู้ดับ[๑]

กิริยาที่น้ำขุ่นอยู่เป็นนิตย์หาเวลาใสปราศจากเลนตมไม่ได้ คนทั้งหลายย่อมรู้ทั่วกันว่า "น้ำนั้นไม่รู้ใส"

กิริยาที่ไฟมีแสงสว่างรุ่งเรืองอยู่เป็นนิตย์ก็ย่อมเรียกกันว่า "ไฟไม่รู้ดับ"

ความที่ผู้หนึ่งผู้ใดมีใจกรุณาแก่หมู่มนุษย์หรือสัตว์ทั่วไป มนุษย์แลสัตว์ซึ่งได้รับความกรุณาของท่านผู้นั้นย่อมได้รู้สึกความเย็นกายเย็นใจเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นความกรุณาท่านจึ่งเรียกว่า "น้ำ" เพราะมีอาการแสดงความเย็นอย่างเดียวกันกับน้ำ

ความที่ผู้มีปัญญาใช้ปัญญาสอดส่องรู้ทั่วไปในสิ่งที่ชั่ว ในสุขหรือทุกข์ของมนุษย์แลสัตว์ซึ่งจำเป็นอันตนจะพึงเป็นธุระ ด้วยความจะเกื้อกูลหรือความกรุณาโดยส่วนหนึ่งส่วนใดอยู่เป็นนิตย์ แลเป็นความสว่างได้รุ่งเรืองปรากฏทั่วไปแล้วนั้นได้ชื่อว่า "ไฟ" เพราะปัญญามีอาการกิริยาแสดงความสว่างไสวได้เหมือนกันกับไฟ

อนึ่งกิริยาที่เรามีความประสงค์จะประกอบการงานใด เรามุ่งหมายต่อความเจริญซึ่งจะเป็นประโยชน์ในส่วนตัวเราแลผู้อื่นทั่วไป แลมิได้ทอดธุระนั้นลงเสียในเวลาหนึ่งเวลาใดก็ดี กิริยาที่เราใช้ปัญญาสอดส่องในการที่เราจะประกอบค้นหาเหตุเค้ามูลของความเสื่อมแลความเจริญให้เห็นชัดแจ้งสว่างใจ ในทางเสื่อม

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๖ (๑๕ กุมภาพันธ์ ๑๓๒) : ๑๘๑ - ๑๘๓.

แลทางเจริญนั้นอยู่เป็นนิตย์ก็ดี เหตุทั้งสองนี้ก็เรียกว่า "น้ำไม่รู้ใส ไฟไม่รู้ดับ" แล คำว่า "อย่า" ซึ่งเป็นบทปฏิเสธประกอบเข้าในคำทั้งสองว่า "น้ำอย่า ไฟอย่า"

น้ำอย่ารู้ใส ไฟอย่ารู้ดับนั้นก็คือเล็งเอาความที่เราเริ่มประกอบการซึ่งมิได้ทอดธุระทิ้งเสีย ทำความเพียรให้ดำเนินไปสู่ประโยชน์โดยสะดวกนี่เอง ความที่เราตั้งความเพียรประกอบการงานแลใช้ปัญญาสอดส่องอยู่เป็นนิตย์นั้น ย่อมเป็นความเหนื่อยยากลำบากแก่เราเป็นธรรมดาก็ชื่อว่า "ขุ่นแลสว่างอยู่เสมอ"

การงานใดที่เราประกอบหากจะสำเร็จเป็นประโยชน์ไปได้ก็ด้วยอำนาจของความเพียร ซึ่งเป็นดังผู้ลากถูชักจูงพาให้การนั้นเดินไป ปัญญาเป็นดังผู้แนะนำแลชี้ช่องทางให้เดินไปโดยสะดวก จนถึงความสำเร็จตลอดโดยหาอันตรายมิได้

ผู้ที่มีเพียรซึ่งสามารถจะประกอบกิจทั้งปวงให้สำเร็จไปได้แต่ไม่มีปัญญาซึ่งจะแนะนำชี้ช่องทางให้ความเพียรเดินไป แม้นกิจที่ประกอบนั้นจะสำเร็จได้จริงก็ไม่สู้จะเรียบร้อยดี บางทีจะไม่ทำกิจนั้นให้สำเร็จก็จะมี โดยอันตรายที่จะพึงมีเพราะความไม่รู้รอบในทางแห่งความเสื่อมแลความเจริญ จำเป็นที่จะต้องใช้ความเพียรแลปัญญารวมกันในคราวประกอบกิจทั้งปวง ดังเราคิดจะทำการใดเมื่อคิดตกลงว่าจะทำเป็นแน่ในการนั้น แลทำไปตามความคิดที่ได้ตกลงนั้น แลเมื่อทำการนั้นอยู่ก็ต้องมุ่งหมายในส่วนจะให้การนั้นสำเร็จดังประสงค์

ถ้าอันตรายใดซึ่งจะเป็นเครื่องกั้นกางเพื่อจะทำไมให้การนั้นสำเร็จได้ ควรใช้ปัญญาสอดส่องดูเหตุผลของอันตรายให้เห็นเค้าเงื่อนแล้วพึงกำจัดอันตรายนั้นเสีย แม้นเป็นสิ่งจะพึงขจัดยากปานใดก็ควรจะตั้งความเพียรเร่งรัดบีบคั้นให้อันตรายนั้นเพิกถอนไปจงได้ จนสำเร็จการที่คิดขึ้นนั้นดังนี้ก็ชื่อว่า "ขุ่นแลสว่างอยู่เป็นนิตย์"

อนึ่งเราได้รับความเสียเปรียบแก่เขาแล้วในชั้นต้นด้วยเหตุใดจำเป็นต้องเพิกเฉยเสีย ไม่ควรจะอาลัยแก่ความเสียเปรียบซึ่งได้เป็นมาแล้ว พึงแสวงหาอุบายอย่างอื่นที่จะพึงทำให้เราได้รับความได้เปรียบแก่เขาต่อไป แลเมื่อเห็นอุบายใดที่จะพึงได้เปรียบแก่เขาแล้ว ควรตั้งความเพียรมุ่งหมายเพื่อจะให้ได้เปรียบด้วยอุบายนั้น แลพึงประกอบด้วยปัญญาอันดีที่จะพึงสอดส่องหาเค้าเงื่อนของอุบายที่จะพึงเป็นไปโดยสะดวก อย่าให้เป็นเหตุที่คนทั้งหลายจะพึงคัดค้านได้แต่อย่างใด ความที่จะหมายให้ได้เปรียบแก่เขานั้นก็เป็นอันสำเร็จได้ดังประสงค์

เหตุที่กล่าวบรรยายมาแต่ต้นจนที่สุดนี้พึงดูตัวอย่างที่คนแต่ก่อนได้ประพฤติมาแล้ว ดังจะนำมาชี้ให้เห็นเป็นพยานนี้

ทนายเศรษฐีคนหนึ่งเป็นคนคอยรับใช้สอยของเศรษฐี แลอาศัยพึ่งบุญอยู่ในเศรษฐีนั้นด้วย วันหนึ่งไปธุระกับเศรษฐีกลับมาถึงกลางทางใกล้ตลาด เศรษฐีเห็นหนูตัวหนึ่งตายอยู่ริมทางใกล้ตลาดจึ่งชี้บอกแก่ทนายของตนว่า "ถ้าใครเอาหนูตัวนี้ไปขายแลตั้งความเพียรประกอบการค้าขายต่อไป ด้วยเอาราคาหนูนี้เป็นทุนก็จะเป็นผู้มั่งมีได้เป็นเศรษฐีสักคนหนึ่ง

ทนายได้ฟังก็รับเอาหนูนั้นไปขายที่ตลาด ได้เงินประมาณเฟื้องหนึ่ง ต่อนั้นไปก็เอาเงินเฟื้องหนึ่งนั้นไปประกอบการซื้อขายเพิ่มกำไรทวีขึ้นทุกที ไม่นานนักก็มั่งมีบริบูรณ์ถึงได้เป็นเศรษฐีมีทรัพย์มาก

เราทั้งหลายพึงเข้าใจว่า "ทรัพย์ทุนเดิมประมาณเฟื้องหนึ่งเท่านั้น กว่าจะประกอบการหากำไรได้จนมั่งมีถึงกะได้เป็นเศรษฐีดังนี้ ชายผู้นั้นย่อมเป็นผู้มีความเพียรแลสติปัญญาอย่างเอก ทั้งเป็นผู้มิได้ทอดธุระในการนั้นเสีย หมั่นตริตรองสอดส่องด้วยปัญญาอย่างดี ความประพฤติของชายผู้นั้นย่อมจะเป็นอุทาหรณ์แนะนำในทางที่จะคิดหาประโยชน์โดยจำเพาะตนแลทั่วไป กิริยาที่ชายผู้นั้นประพฤติดีก็ชื่อว่า "**น้ำอย่ารู้ใส ไฟอย่างรู้ดับ** ดังคำสุภาษิตที่ท่านกล่าวไว้นี้

⊙ มีทรัพย์ผิแม้นเท่า กากณึก[๑]
หมั่นประกอบเพียรตรึก ใฝ่ค้า
จนถึงพิบูลย์ลึก- ล้ำประโยชน์
การอื่นผิดคิดท้า เทียบนี้ดลเกษม ๚

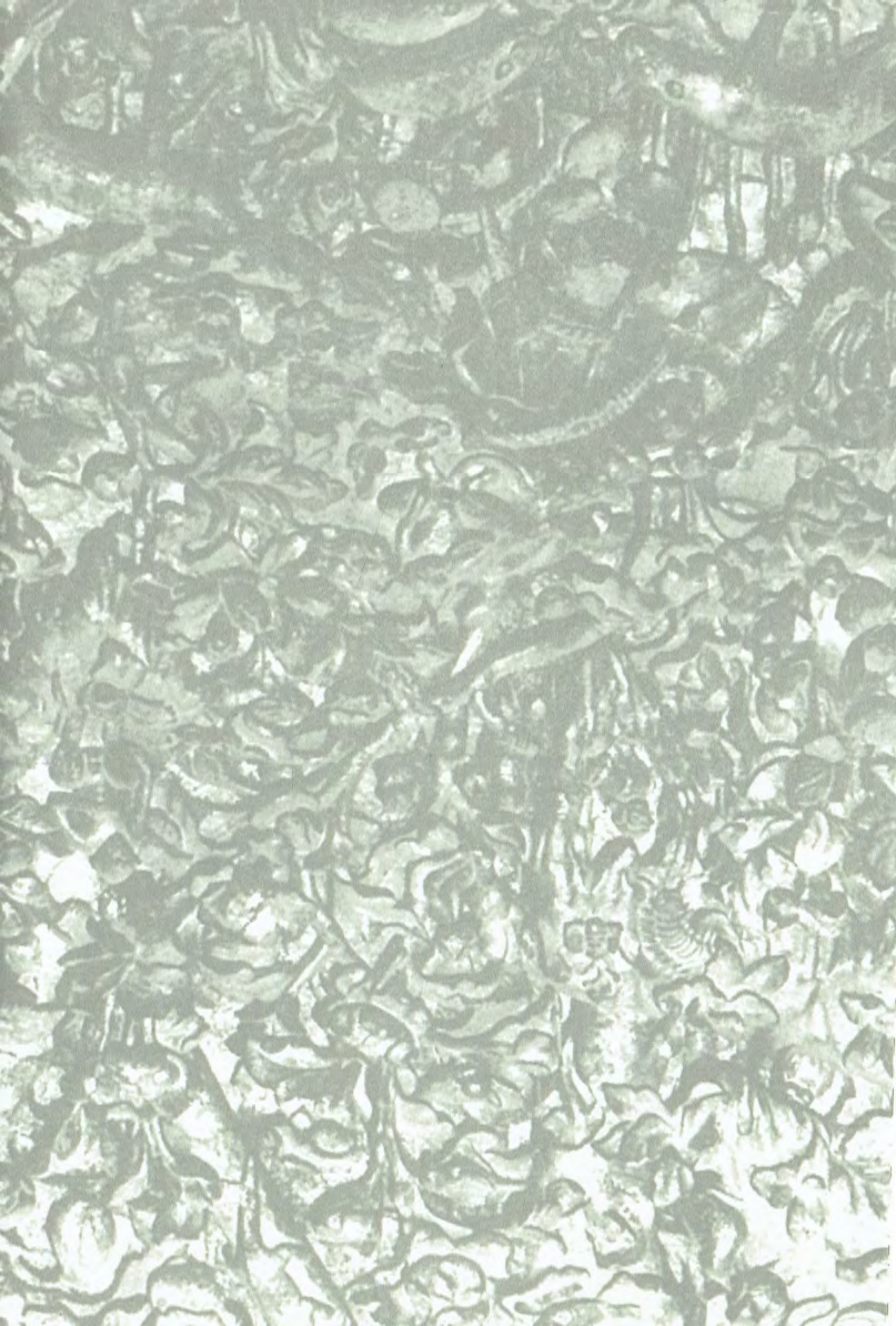
---

[๑]อ่านว่า กา - กะ - หฺนึก หมายถึง ทรัพย์มีค่าเท่าค่าแห่งชิ้นเนื้อที่กาสามารถนำไปได้หรือซื้อมาตราเงินอย่างต่ำที่สุด

นิทานวชิรญาณ

เล่ม ๔

น้ำอ้อยใกล้มด[๑]

คำว่า**น้ำอ้อย** คือเป็นชื่อของน้ำสิ่งหนึ่งซึ่งมีรสหวาน เป็นที่ชอบดื่มของมนุษย์แลสัตว์บางชนิด คำว่า**ใกล้** คือกิริยาที่ชิด ไม่ห่างกัน[๒] คำว่า**มด** คือเป็นชื่อของสัตว์เล็กชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสัตว์มีเท้ามาก มีกิริยาที่ไต่ไปเป็นธรรมดา แลชอบดื่มรสหวานของน้ำอ้อยด้วย ถ้าสัตว์เล็กคือมดที่ชอบดื่มซึ่งน้ำอ้อยนี้ได้ใกล้กันเข้าแล้วเมื่อใด ย่อมเป็นเหตุทำให้ให้มันอดกลั้น ซึ่งความไม่อยากดื่มน้ำอ้อยนั้นไม่ได้เลย จำจะต้องดื่มให้ได้ทีเดียว ย่อมเป็นธรรมดาของสิ่งที่ชอบกันแลร่วมกันเข้าอาจกินกันได้โดยเร็ว

ใช่แต่เท่านั้นแม้นน้ำมันปิโตรเลียมกับไฟก็ดี ถ้าของ ๒ สิ่งนี้ใกล้กันเข้าเมื่อใดก็อาจกินกันได้โดยเร็ว แลทำฤทธิ์ปึงปังไปเป็นธรรมดาดังนี้

คำว่า**น้ำอ้อยใกล้มด**ก็มีอาการเหมือนน้ำมันใกล้ไฟฉะนั้น สิ่งซึ่งมีอาการกิริยาที่คล้ายกับน้ำอ้อยแลน้ำมัน ซึ่งเป็นที่ชอบของมดแลเป็นที่ชอบของไฟนั้น

ถ้าใกล้กันเข้าแล้วย่อมไม่มีวิสัยอันใดจะห้ามไม่ให้กินกันได้แท้ทีเดียว ดินปืนที่เขาประสมแล้วใกล้ไฟ น้ำขุ่นกับน้ำใส โคกระบือใกล้ข้าวกล้า ธาตุเหล็กใกล้แม่เหล็ก ชายหนุ่มใกล้หญิงสาว สิ่งทั้งปวงซึ่งกล่าวมานี้ ถ้าแลใกล้กันเข้าหรือถูกกันเข้าแล้วเมื่อใดย่อมจะกินกันเป็นเนื้อเดียว หรือย่อมติดต่อเนื่องกันเข้า

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๕ (๒๘ มิถุนายน ๑๑๓) : ๔๑๖ – ๔๑๗.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ห่างกัน" ซึ่งไม่ตรงความหมายคำว่า "ใกล้"

เป็นปึกแผ่นเมื่อนั้น เพราะฉะนั้นคำโบราณจึงได้กล่าวไว้ว่า **"น้ำอ้อยใกล้มดใครเลยจะอด"** ดังนี้เป็นตัวอย่าง

คำซึ่งกล่าวว่า **"น้ำอ้อยใกล้มด"** นั้นเป็นแต่คำสำหรับพูดเทียบเคียงในกิริยาที่ชายหนุ่มกับหญิงสาว ซึ่งอยู่ร่วมกันในที่กำบังด้วยกันสองต่อสอง ย่อมเป็นเหตุให้มีความรักใคร่กันเป็นธรรมดา" ดังเรื่องนิทานที่จะกล่าวต่อไปนี้

กษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า **"พระเจ้าอุเทน"** มีวิชาดีดพิณ ซึ่งอาจดึดเรียกให้ช้างเข้ามาหาได้ คราวหนึ่งเสียกลแก่ชาวเมืองอุชเชนี **พระเจ้าจันทะปะโชต**จับไปได้ โปรดเกล้า[๑] ฯ ให้ขังไว้ในเรือนนักโทษ แล พระเจ้าจันทะปะโชตทรงทราบว่า "พระเจ้าอุเทนมีวิชาดีดพิณสำหรับเรียกช้างได้" พระองค์จะใคร่ได้วิชานั้นไว้ ครั้นจะโปรดให้ผู้อื่นศึกษาเล่าเรียนต่อพระเจ้าอุเทนก็ไม่ไว้พระทัย จึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชธิดาทรงพระนามว่า **"วาสุลทัตร"** ให้ไปศึกษาในสำนักพระเจ้าอุเทน แต่เมื่อแรกจะให้ไปศึกษานั้น ทรงชี้แจงแก่พระราชธิดาว่า "บุรุษซึ่งจะเป็นครูฝึกสอนวิชานั้นเป็นคนง่อยเปลี้ยเสียขา" แลโปรดให้ชี้แจงแก่พระเจ้าอุเทนว่า "หญิงซึ่งจะให้มาศึกษาวิชานั้นเป็นคนเตี้ยคนค่อม" แลโปรดเกล้า ฯ ให้กั้นม่านโดยมิดชิด ให้ครูนั่งในม่าน ให้ลูกศิษย์นั่งนอกม่าน

ซึ่งพระองค์กล่าวว่า "พระเจ้าอุเทนเป็นคนเปลี้ยคนง่อย" แลให้บอกว่า "พระราชธิดาเป็นหญิงเตี้ยหญิงค่อม" ทั้งให้กั้นม่านแวดวงโดยมิดชิดนี้เป็นกลอุบายเพื่อจะป้องกันมิให้คนทั้งสองรักใคร่กัน

ครั้นพระราชธิดามาศึกษาวิชาดีดพิณได้หลายคืน ก็ได้ทรงทราบว่า "พระเจ้าอุเทนที่พระราชบิดากล่าวว่า 'เป็นคนง่อยเปลี้ยเสียขา'นั้นคือกษัตริย์อันสูงศักดิ์' แลพระเจ้าอุเทนได้ทรงทราบว่า "หญิงค่อมเตี้ยซึ่งให้มาศึกษาวิชานั้นคือพระราชธิดาของพระเจ้าจันทะปะโชต"

กษัตริย์ทั้งสองเมื่อประทับอยู่ในที่กำบังด้วยกันสองต่อสอง ต่างมีความรักใคร่กันในเพลาคืนวันนั้น นี่ก็ย่อมเป็นธรรมดาของบุรุษแลสตรีซึ่งอยู่ใกล้กันในที่กำบังสองต่อสอง จึ่งสมกับคำโบราณที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

"น้ำอ้อยใกล้มดใครเลยจะอด" นี้แล

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "โปรด" เป็นคำกริยา หมายถึง พึงพอใจ ถูกใจ ซึ่งไม่ถูกต้อง ความตรงนี้ควรเขียนว่า "โปรดเกล้า ฯ" *(คือ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม)* หมายถึง ให้...*(ทำหรือปฏิบัติสิ่งนั้นสิ่งนี้)*

⊙ ของชอบผิอยู่ใกล้ เคียงกัน
ดุจมดน้ำอ้อยอัน กล่าวนี้
บ อาจเพื่อจะบรร- เทาชอบ ได้แฮ
คงจะลักลอบลี้ ดื่มได้ดังประสงค์ ฯ

⊙ บุรุษผิอยู่ใกล้ สตรี
ย่อมเสน่ห์ยวนยี ยั่วเย้า
ใครเลย ป่ ยินดี ดังกล่าว
ยกแต่พระอริยเจ้า นอกนี้พลันกระสัน ฯ

นิทานเก่าเล่าโอ้เหมือนโกหก[๑]

เชิญท่านฟังเถิดยังมีเรื่องนิทาน
ว่าเดิมทีมี**นายผ่อง**กับ**แม่ผัน**
ที่ถิ่นฐานบางช้าง[๒] ดังอ้างมา
เห็นริมวัดพวงมาลัยที่ใหญ่กว้าง
ครั้นย่างเข้าเดือนยี่ในปีจอ
ให้อยากกินเสียสิ้นสารพัด
ใบชะอม[๓]ไข่หวานน้ำตาลทราย
ใบกัญชา[๔]แกงไข่ใส่กะทิ
อยากเบ็ดเตล็ดไปเสร็จสิ้นทั้งนั้น

⊙ จะเริ่มเล่าเค้าข้อต่อบรรหาร
เป็นตำนานเรื่องเก่าเล่าสืบมา
อยู่ด้วยกันมาประมาณนานนักหนา
คิดขายค้าจนได้กำไรพอ
คิดปลูกสร้างขึ้นไว้ได้เป็นหอ
แม่ผันพอแพ้ท้องให้ไม่สบาย
อยากกินสัตว์ที่ประหลาดใจมาดหมาย
กระดูกควายต้มไม้ใส่มะตัน
คั่วกะปิลูกแปะกัก[๕] สุนัขหัน
นางร่ำพันพูดจากับสามี ฯ

---

[๑]พลอย. "โคลงฉันท์กาพย์กลอน : นิทานเก่าเล่าโอ้เหมือนโกหก," **วชิรญาณ** ๗. ๔๑ (กุมภาพันธ์ ๑๓๖) : ๕๔๖ - ๕๕๑ , ๘. ๔๔ (พฤษภาคม ๑๓๗) : ๗๔๓ - ๗๕๐, ๔๖ (กรกฎาคม ๑๓๗) : ๘๔๒ - ๘๔๙.

[๒]เป็นตำบลหนึ่งในจังหวัดสมุทรสงคราม

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "ชะโอม" ชะอมเป็นไม้พุ่มรอเสื้อย กลิ่นแรง มีหนาม ใบเล็กเป็นฝอย ยอดและใบอ่อนกินได้

[๔]ชื่อต้นไม้ล้มลุก ใบมน แฉกลึกเข้าไปทางก้านหลายแฉก ดอกเขียว ช่อดอกตัวผู้และตัวเมียอยู่ต่างต้นกัน ใช้สูบปนกับยาสูบ มีสรรพคุณทำให้มึนเมา เปลือกลำต้นใช้ทำเชือกป่าน และทอผ้า

[๕]ชื่อลูกไม้

⊙ นายผ่องผัวรักใคร่ตามใจมาก
ว่าแพ้ท้องจึ่งต้องกินอย่างนี้
จนแม่ผันครรภ์โตจวนจะคลอด
ท่านผัววิ่งหาหมออยู่อึกทึก
อยู่หลายวันจนแม่ผันครรภ์หล่อนแก
หมอตำแยฝืนท้องร้องงองอ

⊙ มาวันนั้นเป็นวันถ้วนทศมาส
ข้างแม่ผันปวดครรภ์เต็มประดา
เกิดอัศจรรย์บันดาลนอกชานหัก
ยายหมอตำแยแก่ชรามาแต่ไกล
ศีรษะยายถูกไม้แตกถนัด
ไม่ทันข่มท้องแม่ผันตามสัญญา

⊙ ฝ่ายข้างยายหมอตำแยชะแรร่าง
พอแลเห็นที่คลอดว่ายอดคน

⊙ นายผ่องเห็นลูกเป็นชายสมหมายละ
ยายหมอเฒ่าเข้ายองยองประคองกาย
จึ่งอุ้มไปใส่อ่างล้างน้ำแล้ว
แล้วอุ้มวางเบาะอ่อนนอนสำราญ
เลยตั้งชื่อลูกชายว่า**นายกลิ้ง**
จนแปดปีดีเหลือเนื้อละมุน

⊙ แต่ออนี่คือด้านรำคาญหนัก
คงทำให้ผู้มีศีลไม่ภิญโญ
ตั้งแต่นั้นแม่ผันกับนายผ่อง
เกิดระยำกรรมวิบัติจะพลัดกัน
เป็นเช่นนั้นมาประมาณสามเดือนเศษ
ข้างนายผ่องตรองความตามคดี
ฟังนางอยากหลายกระบวนนึกถ้วนถี่
ท่านสามีหามาให้ดังใจนึก
เจ็บอิดออดเหลือเข็ญอกเต้นตึก
นั่งตรองตรึกนึกเรื่องบุตรสุดใจคอ
ไปไหนก็แย่โย้หน้าหนักหนาหนอ
นับแต่พอเก้าเดือนจะเคลื่อนคลา ฯ
จะคลอดบุตรสุดสวาทเสน่หา
ประหนึ่งว่าชีวันจะบัลลัย
พิลึกนักน่าสังเวสเกิดเหตุใหญ่
ตกบันไดหน้าคว่ำตำสุธา[๑]
คร่างอืดอัดจุกอกตกประหม่า
ลูกออกมาร้องอยู่ดูชอบกล ฯ
แกเดินคร่างขึ้นเคหาเป็นบ้าบ่น
ทำเอาจนปนยับน่าอับอาย ฯ
ว่าชีชะรูปร่างบางเฉิดฉาย
แกตัดสายรกเสร็จสำเร็จการ
ดูผ่องแผ้วน่ารักสมัครสมาน
ดูกุมารพลางว่าน่าการุญ
เที่ยวชนวิ่งแม่ว่าออกว้าวุ่น
จะฝากคุณพระอาจารย์**สมภารโต** ฯ
ทำย้ายยักหลายกระบวนกวนโทโส
มันแบกโง่ดีชั่วช่างตัวมัน
ไม่ปรองดองพูดจาดูน่าขัน
ให้หุนหันโกรธาทุกราตรี
เกิดอาเพศชอบกลจะปนปี้
คงจะมีเหตุการณ์สถานใด

---

[๑]คำนาม หมายถึง ปูนขาว ในที่นี้คือพื้นที่ทำด้วยปูน คำว่า "สุธา" ยังมีอีกความหมายหนึ่งว่า "น้ำอมฤต" หรือ "อาหารทิพย์"

ยิ่งคิดไปเหมือนไฟสุมอุระ
ต้องไต่ถามความอาจารย์ผู้ชาญชัย
พอคิดแล้วมุ่งตรงลงเคหา
ข้ามจากบ้านถึงวัดวาไม่ช้าที

⊙ ฝ่ายข้างท่านสมภารโตนั่งโอ่โถง
สาธยายพลางขยายตำรามา
แลมาเห็นนายฝ่องยองยองไหว้
ตัวของข้าก็ชราลงหนักครัน

⊙ นายฝ่องว่ากระผมมาจากบ้านข้าม
มันขัดข้องความในจึ่งไคลคลา

⊙ สมภารว่าเออฟ้าผ่าประสกฝ่อง
สองผัวเมียอยู่ด้วยกันนานหลายปี
คงโกรธขึ้งเรื่องหึงกันเป็นแน่
แล้วสมภารหยิบกระดานมาเร็วไว
ประสมใส่ทายามตามตำรับ
อังคารเข้าเสาร์ทับอัปรา
ยังมิหนำจะซ้ำเสียทั้งเมียบุตร
ไม่จากกันก็ชีวันไม่คืนคง

⊙ สมภารโตว่าพุทโธ่กรรมนักหนา
นั่งกอดเข่าเล่าความตามทายทัก
ในปีนี้จำเพาะเป็นเคราะห์ร้าย
นี่แหละกรรมระย่ายับถึงอับจน

⊙ นายฝ่องนั่งฟังอาจารย์สมภารเฒ่า
เออเช่นนี้เจียวหลวงพ่อ[๑] มันทรลักษณ์
จะผ่อนผันฉันใดไฉนหนอ
ท่านไม่ช่วยก็คงม้วยมรณา
ร้องชิชะว่าอาเพศเกิดเหตุใหญ่
จะอย่างไรท่านดูคงรู้ดี
ลงนาวาเร็วพลันขมันขมี
ขึ้นกุฎีหาอาจารย์ชาญวิชา ฯ
แกคุยโผงอวดความคิดกับศิษย์หา
ล้วนแต่ยาแก้มะเร็งเก่งสำคัญ
ทักว่าใครมาแต่ไหนอย่างไรนั่น
แลดูกันจำไม่ได้เพราะไกลตา ฯ
อยากไต่ถามความหลังที่กังขา
ขอพึ่งพาทักทายดูร้ายดี ฯ
มันขัดข้องเป็นไฉนอย่างไรนี่
จนได้มีบุตรชายสบายใจ
จะดูแลให้ออผ่องก็ต้องได้
แกถามไถ่ปีเดือนไม่เคลื่อนคลา
วันพุธกับเดือนสามตามปัญหา
อีกไม่ช้าจะพินาศทั้งญาติวงศ์
ตัวก็สุดยับยุ่ยเป็นผุยผง
หางเลขปงไปเช่นนั้นสำคัญนัก ฯ
แกบ่นว่าว่าประสกตือกอัก
ว่าเจ้าจักวายวอดไม่รอดตน
อย่ามาดหมายว่าจะดีต้องปี้ปน
ต้องอายคนเขาเป็นแน่แม่นแท้นัก ฯ
ยิ่งโศกเศร้าในอุรานักหนาหนัก
ผมแจ้งประจักษ์ใจเหงาเศร้าอุรา
ผมเกิดก่อความทุกข์ไม่สุขา
ขอพึ่งฝ่าเท้าเจ้าคุณการุญที ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หลงพ่อ" ตามที่คนสมัยโบราณนิยมพูดกัน

⊙ สมภารโตว่าโอ้ประสกเอ๋ย
แล้วใคร่ครวญสอบสวนถ้วนวิธี
ตัวออผ่องจะต้องเนรเทศ
นั่นแหละตนจึ่งจะพ้นที่ภัยพาล
อันถิ่นฐานบ้านช่องนายผ่องสร้าง
อย่ามีจิตคิดระวังเป็นกังวล

⊙ นายผ่องฟังนั่งเจ่ากอดเข่าบ่น
ครั้งนี้พระเสาร์เข้าเอาชีวี
ทอดอาลัยคิดสละละสมบัติ
ถึงบอกเมียเสียใจอาลัยลาญ

⊙ สมภารว่าถ้าข้าอยู่กับเจ้า
มันจำเพาะเคราะห์ร้ายเมื่อปลายปี

⊙ แม่ผันนั่งฟังเค้าเล่าแถลง
ชี้หน้าผัวว่าตัวมึงอย่าพึงนึก
พาลพาโลโกรธาจะหาใหม่
อย่าเจรจาเลยข้ารู้แยบคาย

⊙ นายผ่องฟังดังไฟจุดอุระ
แทบกรวดน้ำคว่ำกะลาใจปรารภ

⊙ เมียซ้ำด่าว่าอ้ายเหี้ยเสียทีเกิด
โอหังจิตคิดแต่ร้ายหัวดายไป

⊙ นายผ่องฟังคั่งแค้นแสนสาหัส
แล้วดับเดือดเหือดหายคลายทวี
ลงในคูอู่ไว้เรือไพ[๓]ม้า
จอดบันไดหน้าบ้านชานแทบพัง
ขนข้าวของเงินทองอีกเสื้อผ้า
นางเมียแกล้งแช่งด่าไม่ปรานี
ไม่ควรเลยจวนชีวงลงเป็นผี
ว่าบ้านนี้อยู่ไม่ได้จะวายปราณ
เสียจากเขตบางช้างให้ห่างบ้าน
ไม่จากสถานแล้วคงวอดไม่รอดตน
ดูใหญ่กว้างทำไว้ให้เป็นผล
ให้เมียตนอยู่ก็ได้เป็นไรมี ฯ
ว่าเหลือทนเคราะห์กรรมทำปันปี้
ต้องจากที่เคหาฝากระดาน
แล้วจึ่งนมัสการลากลับมาบ้าน
ว่าเกิดการมรณังแล้วครั้งนี้ ฯ
ทั้งสองเราชีวงคงเป็นผี
ลูกเมียมีก็ไม่สมอารมณ์นึก ฯ
นึกว่าแกล้งเผลไพล่[๒]เป็นไส้ศึก
ช่างเหิมฮึกลวงเล่ห์เพทุบาย
มาปราศรัยว่าไม่พ้นตนฉิบหาย
แก่จะตายเสียแล้วเหวยไม่เคยพบ ฯ
ว่าชิชะอวดดีจริงอีศพ
ไม่ขอคบกับอีผันจนบัลลัย ฯ
ดูเอาเถิดกรรมกรรมระยำใหญ่
อยู่ไม่ได้ไสหัวอ้ายตัวดี ฯ
จะขืนขัดพูดไปไม่พอที่
ไม่พาทีโต้เถียงขึ้นเสียงดัง
ถอยออกมาเร็วไวดังใจหวัง
นุ่งหยักรั้งขึ้นเคหาไม่ช้าที
ลงนาวาเร็วพลันขมันขมี
เสียงอึงมี่อยู่บนบ้านนมนานครัน ฯ

---

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "เผลไผล้" คำว่า "เผล" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เฉไม่ตรง ไพล่ คำว่า "ไพล่" เป็นคำกริยา หมายถึง ไขว้ เอี้ยว หลบไป หลีกไป

[๓]คือ เรือพายม้า

⊙ ข้างนายผ่องล่องเรือมาตามน้ำ
มาประมาณนับเสร็จได้เจ็ดวัน
ขึ้นบ้านน้าชื่อว่าคุณ**แม่พ่วง**
ว่าฉันจากถิ่นฐานย่านตำบล
แล้วเล่าความตามคดีจนถี่ถ้วน
เป็นความวุ่นเจียวคุณน้าระอานัก

⊙ คุณแม่พ่วงตีทรวงเสียงดังผึง
นางเมียก็เหลือใจใช่พอดี
เหมือนเช่นกับพ่ออ้ายหนูอยู่ที่นี่
ครั้นห้ามไว้ไม่ให้ดังไม่ฟังกัน
แล้วปราศรัยว่าอย่าไปเลยนะหลาน
เรื่องเมียลูกอย่าผูกจิตคิดเสียดาย

⊙ นายผ่องนั่งฟังคุณน้าโปรดปราศรัย
ขนของมากจากนาวาไม่ช้าพลัน
เลยอยู่กับคุณน้าค้าขายของ
ได้สามปีมีเคหาฝากระดาน

⊙ จะกล่าวฝ่ายนายกลิ้งผู้เป็นบุตร
อายุย่างเข้าสิบสี่ปีระกา
มันคิดอ่านผลาญแม่แทบแย่ยับ
อยู่ไหนได้ไปไปอ้ายอัปรีย์

⊙ น่าสงสารเจ้าหนูกลิ้งยิ่งหนักหนา
นั่งยองยองร้องไห้แทบวายปราณ
ออกจากบ้านซานมาอาศัยวัด
แต่ไม่อยากพากเพียรเรียนวิชา
อยู่อาศัยสมณะพระหลวงพี่
ให้หวนคิดถึงบิดาน้ำตานอง
ได้ยินข่าวชาวบ้านเขาบอกเล่า
แม้นตามไปให้ถึงที่สำนัก
รีบแจวจ้ำเหนื่อยกายาเพียงอาสัญ
ถึงตลาดขวัญติดเนื่องแขวงเมืองนนท์[๓]
ไม่หลอกลวงเล่าความตามนุสนธิ์
ฝูงผู้คนบางนั้นสำคัญนัก
ควรมิควรตรองใจให้ประจักษ์
หลานขอพักพึ่งพาบารมี ฯ
แกเอ็ดอึงว่าเจ้าพ่อไม่พอที่
ผัวพาทีแล้วกลับหึงขึ้นมึงมัน
แกจู้จี้เรื่องหึงเสียงอึงลั่น
เช่นนางผันพกแต่นุ่นจึ่งวุ่นวาย
อยู่สำราญด้วยกับน้าค้าขาย
ไม่วางวายคงจะพบประสบกัน ฯ
ค่อยคลายใจทุกข์ร้อนก็ผ่อนผัน
ในบ้านนั้นที่ทางกว้างสำราญ
มีเงินทองคึกคักเป็นหลักฐาน
สนุกสนานกว้างโตดูโอฬาร ฯ
มันซนสุดกลอกกลิ้งเหมือนลิงป่า
ไวปัญญาปลอกปลิ้นทั้งอินทรีย์
มารดาขับบอกว่ากูไม่ดูผี
ลูกเช่นนี้เลี้ยงไว้ให้ป่วยการ ฯ
ฟังมารดาตัดรอนหมดอ่อนหวาน
น้ำตาซ่านไหลซาบอาบพักตรา
ปฏิบัติพระสงฆ์ทรงสิกขา
เที่ยวคบหาเด็กน้อยเล่นทอยกอง
ประมาณปีหนึ่งกว่าอุราหมอง
ว่าเราต้องติดตามด้วยความรัก
ว่าพ่อเราครรไลไม่ไกลหนัก
จะเยื้องยักหาอุบายให้ตายใจ

---

[๓] จังหวัดนนทบุรี

แล้วเดินมาหน้าวัดพลันขมันขมี
ใส่ในหีบดีดีไม่มีใคร
ตรงเข้าไปเปิดดูรู้ว่าหญิง
รู้สิ้นสุดว่าคลอดบุตรถึงบรรลัย
เออวันนี้มีลาภเป็นล้นพ้น
ค่ำวันนี้ดีแลตาแป๊ะ[๑] ทอง
จะหลอกว่าเราพาหญิงมาไว้
ต้องปิดความไม่ให้ลามถึงใครดัง
⊙ พอคิดแล้วนุ่งผ้าท่าหยักรั้ง
ออกจากโลงแบกวกเข้ารกพลัน
แล้วคืนหลังยังกุฎีที่สุขา
เห็นพระออกนอกห้องย่องเข้าไป
จากกุฎีรี่มาเข้าป่ารก
เอาแป้งผัดขัดสีฉวีวรรณ
แล้วห่มผ้าอังสะพระหลวงพี่
ครั้นเสร็จสรรพกลับมาเวลาเย็น
⊙ ถึงหน้าโรงเจ๊ก[๒] ทองมองเขม้น
ไปถึงหลอกบอกว่าข้ามาจากวัด
ตาแป๊ะสั่งข้าก็หวังหามาให้
ผัวเขาตายเป็นหม้ายนมนานมา
ตาแป๊ะไปดูสักทีเถิดดีนัก
หรือวันใดให้มาหาข้าจะนัด
⊙ เจ๊กทองฟังดังได้เงินหลายชั่ง
ดีไม่ดีไม่เป็นไรใจไม่โกง

เห็นโลงผีวางอยู่หน้าศาลาใหญ่
เย็นแล้วไม่ทันฝังเอาตั้งไว้
เออองามจริงผิวเนื้อเหลือผ่องใส
เป็นนวลใยมังสาดังทาทอง
จะเอาคนถึงตายขายคล่องคล่อง
มันหมายปองแต่ผู้หญิงจริงจริงจัง
หลอกขายให้คงจะสมอารมณ์หวัง
หามไปนั่งไว้ในรกโกหกมัน ฯ
ยกผีตั้งทันทีขมีขมัน
เอาผีนั้นวางไว้ใต้ต้นไม้
เข้าห้องหาหมากยาไม่ช้าได้
ขโมยได้อังสะแพรแลเป็นมัน
เอาผียกพิงต้นไม้เหมือนหมายมั่น
ผ่องผิวพรรณชอบกลเหมือนคนเป็น
สดสวยดีดูแต่ไกลใครแลเห็น
แกล้งเดินเล่นลัดทางมาข้างวัด ฯ
แลไปเห็นแกกำลังนั่งนับอัฐ
ได้แนะนัดกับผู้หญิงเมืองสิงค์[๓]มา
เออคงได้สมมาดปรารถนา
เขารักข้าตามข้ามาหน้าวัด
ถ้าแม้นรักชอบใจข้าไม่ขัด
เป็นแน่ชัดแล้วอา[๔]เจ๊กเด็กไม่โกง ฯ
ว่าข้านั่งคอยหายแทบตายโหง
ให้เฝ้าโรงขายสุราถ้าแยบคาย ฯ

---

[๑] คำจีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า "แปะ" หมายถึง ลุง เป็นคำที่เรียกชายผู้อาวุโส *(คนที่วัยสูงกว่าบิดา)*

[๒] คำจีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า "เจ๊ก" หมายถึง อา เป็นคำที่เรียกชายผู้อาวุโสน้อย *(คนที่อ่อนวัยกว่าบิดา)*

[๓] คือ ประเทศสิงคโปร์

[๔] เป็นคำที่คนจีนนิยมพูดนำหน้าสามานยนามบุรุษที่ ๓ เช่น "เจ๊ก" *(เจ๊ก)* เป็น "อาเจ๊ก" "แปะ" *(แป๊ะ)* เป็น "อาแปะ" "ซิ้ม" *(ซิ้ม)* เป็น "อาซิ้ม" "อึ้ม" เป็น "อาอึ้ม" เป็นต้น

⊙ ตาแป๊ะว่าข้าจะไปมิให้ช้า
นายกลิ้งนำทางเดินดำเนินกราย
ครั้นถึงวัดลัดไปเข้าในรก
ผู้หญิงนี้ดีแท้เป็นแน่ใจ

⊙ เจ๊กทองว่าเอาข้าสักเท่าไหร่
นายกลิ้งว่าซั่งหนึ่งจึ่งพอดี

⊙ ตาเจ๊กทองร้องว่าเอาเราจะให้
เราจะไปที่ในโรงสุรา

⊙ ตาแป๊ะทองมองดูไม่รู้หาย
เข้าโรงเหล้าเอาเงินมาไม่ช้าที
ครั้นมาถึงจึ่งบอกกับนายกลิ้ง
จะบิดเบือนเสียไม่เหมือนความจำนรรจ์

⊙ นายกลิ้งว่าฟ้าผ่าเถิดข้อนั้น
เราพูดจาว่าไว้ใช่พอดี
ตัวของหญิงอันที่จริงเขาไม่ว่า
คนไหนเลี้ยงหล่อนได้สบายใจ

⊙ เจ๊กทองฟังลงนั่งนับเงินชั่ง
นายกลิ้งรับเงินตราหาอุบาย
ว่าหยิบเอาเงินได้ใส่กระเป๋า
รีบเดินตัดลัดทุ่งนาไม่ช้าที

⊙ ข้างเจ๊กทองเดินย่องเข้าใกล้ผี
บุญหนักหนาอนิจจาแม่รูปงาม
น้องโกรธเคืองเรื่องใดไฉนนี่
หรือน้องเห็นเป็นจีนใหม่ไม่จีรัง

⊙ เจ๊กขยับจับข้อมือเข้ายื้อแย่ง
ทราบว่าผีตือกตกดื่นใจ
แต่งกายาเสร็จพลันแล้วผันผาย
ชาวหญิงชายไม่รู้ถึงหูใคร
เอาไต้ยกเบื้องหน้าว่าเห็นไหม
ให้เท่าไรเงินตราเอามาซี ฯ
มากไม่ได้นานไปจะไพล่หนี
หญิงคนนี้รูปร่างสำอางตา ฯ
ลื้อคุมไว้อย่าให้ไพล่หนีหน้า
เอาเงินตรามาให้ในเดี๋ยวนี้ ฯ
แล้วผันผายเร็วพลันขมันขมี
แล้ววิ่งรี่รีบรัดมาวัดพลัน
ว่าผู้หญิงคนนี้ห่มสีสัน
อั๊ว*แก่ครันเขาจะไม่คิดไยดี ฯ
รับประกันเองก็ได้ไม่หน่ายหนี
จนเป็นที่ตกลงปลงน้ำใจ
ถึงชราสักหน่อยค่อยปราศรัย
จะอยู่ไปกับคนนั้นจนวันตาย ฯ
ส่งให้ดังน้ำจิตที่คิดหมาย
จะผันผายไปซ่อนอยู่คอยดูที
เข้าแฝงเงาป่าซ้าตั้งหน้าหนี
ไม่กลับที่วัดวาพระอาราม ฯ
หวังเป็นที่รักใคร่พูดไต่ถาม
ช่างหลงตามนายกลิ้งมาจริงจัง
ตัวของพี่ไม่ดูถูกจะปลูกฝัง
จึ่งมานั่งหมางเมินขามเขินใคร ฯ
รู้สึกแข็งหมดทั้งกายน้ำลายไหล
วิ่งไถลถลาล้มจมสุธา

---

*คำจีนแต้จิ๋ว เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ หมายถึง ฉัน

ลงเต็มเปาเข่าสอดตลอดยับ
เรียกนายกลิ้งนิ่งหายไม่เห็นมา
⊙ ขณะนั้นสมภารใหญ่ได้ยินเจ๊ก
ท่านสมภารนิ่งฟังยังประวิง
แกเอะอะเรียกพระลูกวัดเสร็จ
ว่าวันนี้ดีให้จบจุดคบราย
⊙ ตาแป๊ะทองวิ่งร่ามาหาพระ
เสียเงินชั่งยังมิหนำซ้ำเต็มที
มันลวงเอาผีตายมาขายให้
ท่านโปรดด้วยช่วยตามเอาตัวมา
⊙ สมภารว่าคนตายที่ขายเจ้า
เจ๊กทองว่าผมจะพาไปเดี๋ยวนี้
พอว่าแล้วเท่านั้นมิทันช้า
ชี้ให้ดูผีตายวายชีวา
⊙ สมภารว่าอ้อสีกาลูก**โยมสุด**
เป็นเวลาอัสดงคต์ลงไรไร
ออสัปเหร่อมันไม่ทันฝัง
คงไปว่าสีกานี้รูปงาม
ทำบังอาจชาติชั่วหัวกระดูก
ท่านหว่างว่าอังสะผมผืนนี้
⊙ สมภารว่าเงินตราเจ๊กสูญเปล่า
ไม่ถี่ถ้วนควรจำเป็นตำรา
⊙ ฝ่ายนายกลิ้งวิ่งออกนอกป่าช้า
ไม่กลับวัดลัดป่าพนาวัน
ออกตัดทุ่งหมายมุ่งเข้ากรุงศรี
ให้หิวหอบบอบที่เดินดำเนินมา

โลหิตซับเจ็บกระไรร้องอ้ายหยา[๑]
ตายละอากลิ้งทำระยำจริง ฯ
เสียงแซ่เซ็กเต็มทีเหมือนผีสิง
หรือคนวิ่งราวมันฟันกันตาย
ประมาณเจ็ดแปดองค์สงฆ์ผันผาย
หญิงหรือชายยังไม่รู้ต้องดูที ฯ
ว่าเข็ดละขรัวพ่อไม่พอที่
อากลิ้งดีหลอกได้ให้ผมมา
ได้เงินไพล่หนีเร้นไม่เห็นหน้า
เรียกเงินตราคืนให้ได้สักที ฯ
อยู่ไหนเล่าเราอยากเห็นซากผี
วางไว้ที่ชายพงริมดงคา
พาพระมาถึงซุ้มพุ่มพฤกษา
กลิ้งขายข้าแปดสิบรีบหนีไป ฯ
มันคลอดบุตรเกิดวิบัติถึงดักษัย
หามมาไว้บนศาลาพระอาราม
อ้ายกลิ้งยังทำได้อ้ายสำสาม[๒]
เจ๊กทองตามซื้อเป็นชั่งมันมั่งมี
ทุดอ้ายลูกฉิบหายหลอกขายผี
พาดไว้ที่หอฉันมันลักมา ฯ
จะไปเอากับใครไม่ได้หวา
แล้วพระพากันหามผีไว้ที่พลัน ฯ
ห่อเงินตราดีใจรีบผายผัน
จนสุริยันส่องสว่างกระจ่างตา
เข้าพักที่พระปฐมร่มพฤกษา
ได้ข้าวปลากินหน่อยค่อยชื่นใจ ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ย่า" คำจีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า "หยา"

[๒] คำนี้น่าจะเป็น "สำทราม" ในที่นี้ผู้ประพันธ์ประสงค์จะให้ลงเสียงวรรณยุกต์จัตวาท้ายวรรครับ

⊙ ยังมีเฒ่าเจ้าปัญญาชราร่าง
เกิดวิบัติขัดสนจนน้ำใจ
ทั้งวัวควายตายเตียนออกเลี่ยนคอก
จะเถือเนื้อใส่เกลือเค็มก็เต็มที

⊙ นายกลิ้งเห็นเป็นที่ยินดีหนัก
ทิ้งเอาไว้ไยไม่เถือเอาเนื้อมัน

⊙ ตาเฒ่าว่าตัวข้าอยากเถือเนื้อ
แต่ไม่มีผู้คนจนปัญญา
ซื้อก็เอาเบาราคาตาขายให้
ขายตัวหนึ่งห้าตำลึงอย่าพึงกลัว

⊙ นายกลิ้งว่าตาจะขายสักเท่าไหร่
ตาเฒ่าว่าห้าสิบพอดิบดี
นายกลิ้งว่าข้าเห็นเป็นแพงแท้
จะตกลงกันหรือไม่อย่างไรตา

⊙ ตาเฒ่าว่าตัวข้าก็ไม่ผ่าน
สามสิบห้าตกลงจงเอาไป
นายกลิ้งนับเงินตราให้ตาเฒ่า
ค่ำวันนี้จะมาเอาเขาไปพลัน
สั่งตาเฒ่าแล้วเข้าในทุ่งหาย
มาถึงที่แห่งหนึ่งบึงสำคัญ
แล้วรีบลัดตัดมาบ้านตาเฒ่า
รับประทานยืมขวานให้หลานยา

⊙ เฒ่าชราว่าได้สินะหลาน
นายกลิ้งลาเฒ่าชรามาทันใด
แล้วฟันฉะเอาศีรษะควายทั้งนั้น
ขนจนสิ้นโดยอุตส่าห์ในราตรี
เลี้ยงควายจ้างเขาอยู่เป็นหมู่ใหญ่
เกิดความไข้ผีห่าหลายราตรี
ตาเฒ่าบอกกับเจ้าของร้องไห้อี่
ชาวบ้านนี้กลัวจะม้วยไม่ช่วยกัน ฯ
จึ่งถามทักว่าควายตาที่อาสัญ
เราช่วยกันเอาบุญสิคุณตา ฯ
เอาใส่เกลือตากตายขายปีหน้า
ควายของตาตายเสร็จสิบเจ็ดตัว
แม้นเถือได้แล้วฟ้าผี่ดีไม่ชั่ว
สิบเจ็ดตัวหลายชั่งพอมั่งมี ฯ
ซื้อเอาไว้ทั้งสดสดทั้งหมดนี่
ซื้อไปทีเถิดพ่อหนูอู่เงินตรา
คะเนแต่ต่อพองามสามสิบห้า
อย่าเนิ่นช้าตัวฉันจะครรไล ฯ
เห็นควรการควายตายจะขายให้
ตาก็ไม่จู้จี้ปรานีกัน
ว่าควายเราขอแต่เขาเอาผายผัน
แต่ตัวนั้นตาเอาไว้หลานให้ปัน
พอเบี่ยงบ่ายชายแสงพระสุริยฉัน[๑]
นายกลิ้งนั้นคิดสำเร็จเจตนา
ว่าข้าเจ้าต้องการซานมาหา
เสร็จแล้วมาส่งให้ไม่เป็นไร ฯ
แล้วหยิบขวานคมกล้ามาส่งให้
ตรงเข้าใกล้ฝูงควายวายชีวี
แบกผายผันไปที่บึงไม่อึงมี่
แล้วลงที่บึงใหญ่มิได้ช้า

---

[๑] น่าจะเป็น "สุริยฉาน" หมายถึง พระอาทิตย์ส่องแสง แต่ในที่นี้ผู้ประพันธ์ประสงค์จะให้ลงสัมผัสระหว่างบทกับคำว่า "ปัน"

เอาหัวควายเสียบไม้ไว้พันน้ำ
แล้วลงกวนเสียให้ขุ่นหมุนคงคา
ครั้นเสร็จสรรพแล้วกลับมาพักผ่อน
หนาวน้ำค้างพร่างพราวทั้งหนาวลม
ครั้นเช้าตรู่สุริยาหาอาหาร
มานั่งอยู่ดูควายชายคงคา

⊙ จะกล่าวฝ่าย**นายแขก**แปลกภาษา
เขาเป็นใหญ่ในบังคับไม่อับจน
คอยต้อมมองย่องซื้อกระบือเถื่อน
พบนายกลิ้งนั่งนิ่งอยู่ปลายนา
ว่าวัวควายใครจะขายที่ไหนบ้าง
แล้วอย่าพูดไปให้ดังสั่งกำชับ

⊙ นายกลิ้งฟังนั่งผินหน้ามาหัวเราะ
จึ่งอุบายว่าควายของฉันมี
อยากจะขายเสียเพราะนายฉันดุเหลือ
ตกสนน[๑] ราคาแล้วอย่าอึง
แล้วโต๊ะจึ่งต้อนควายไปให้ลับ
ควายฝูงนี้เลี้ยงไว้แต่ไรมา
ต้องฉันไปไกลเสียก่อนจึ่งต้อนได้
ข้างแขกว่าถึงกระนั้นไม่ครั่นคร้าม
ถึงบึงใหญ่แลไปห่างสองเส้น
แขกตามมาก็พากันยินดี

⊙ นายกลิ้งบอกออกว่านายขายสามชั่ง
นับเงินตราว่าอย่าช้าจงรีบไป

⊙ ขณะนั้นฝ่ายแขกแปลกภาษา
สะพรั่งพร้อมล้อมบึงอื้ออึงกัน
แลดูหลานยืนเรียงอยู่เคียงหน้า
ดูชลาหมกมุ่นขุ่นเป็นตม
ให้อาวรณ์ร้อนทรวงระทมถม
ในอารมณ์หวนคิดถึงบิดา
รับประทานเสร็จพลันก็หรรษา
ทำเป็นชาวบ้านป่าจะหลอกคน ฯ
เคยเที่ยวมารู้แจ้งทุกแห่งหน
คุมผู้คนบ่าวไพร่เที่ยวไคลคลา
กับแขกเพื่อนสัตเลาะเดินเสาะหา
แขกพูดจาไต่ถามเป็นความลับ
เจ้ารู้ทางบอกข้าอย่าสับปลับ
พบแล้วนับเงินให้เป็นไรมี ฯ
ชะสบเหมาะลาภล้นเป็นพ้นที่
เมื่อคืนนี้ไล่ต้อนลงนอนบึง
โต๊ะไม่เชื่อเชิญไปดูให้ถึง
นับเงินถึงมือให้ฉันไคลคลา
ตัวฉันนี้ก็มิกลับคืนเคหา
มันติดข้าเห็นไม่ได้วิ่งไล่ตาม
ฉันบอกให้จริงจิตอย่าคิดขาม
แล้วเดินตามนายกลิ้งมาไม่ช้าที
เหมือนควายเป็นเล่นน้ำประจำที่
ว่าเอาซีตามราคาจะว่าไป ฯ
นายแขกฟังนึกว่าตรงไม่สงสัย
รับเงินได้แล้วนายกลิ้งออกวิ่งพลัน ฯ
สั่งบ่าวข้าเร็วรี่ขมีขมัน
กระบือนั้นเฉยอยู่ดูชอบกล

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ถนน" คำว่า "สนน" เป็นคำสร้อยนามนำหน้าคำว่าราคาในความหมายว่า "จำนวน" คือ ค่าสิ่งของต่าง ๆ คิดเป็นเงินตามที่ซื้อขายกัน

นายแขกใหญ่ใช้ให้พวกลูกจ้าง ลงในกลางบึงใหญ่ใจฉงน
ตีกระบืออื้ออึงอลวน จนเสียงชลไหวหวั่นสนั่นดัง
นายแขกดูรู้ว่าควายตายทั้งนั้น ว่าเสร็จมันอ้ายบัดซบตลบหลัง
เสียทีไทยใจหายร้องไห้ดัง พลางร้องสั่งบ่าวพลันตามมันไป ฯ
⊙ จะกล่าวฝ่ายนายกลิ้งวิ่งหนีแขก อกแทบแตกเหนื่อยอ่อนถอนใจใหญ่
คะเนการณ์ก็ไม่นานสักเท่าไร แต่แขกไม่ตามทันในวันนี้
มาถึงท่าว่าซื้อเรือสำปั้น ได้เสร็จพลันถอนรากออกจากที่
รีบพายจ้ำกระหน่ำมาหลายราตรี ก็ถึงที่ตลาดขวัญด้วยทันใด
เที่ยวสืบถามตามชนตำบลบ้าน เขาแจ้งการบอกตรงไม่สงสัย
พอรู้แจ้งแห่งบิดาก็คลาไคล ตรงเข้าไปเคหาฝากระดาน
จอดเรือไว้ไม่ช้าไปหาพ่อ ท้างอนง้อซื่อตรงน่าสงสาร
ลูกเสาะหาบิดามาช้านาน ไม่แจ้งการว่ามาแฝงอยู่แห่งใด
แต่พ่อมามารดาฉันโศกศัลย์ จนชีวันต้องวิบัติถึงตักษัย
ครั้นปลงศพมารดาแล้วคลาไคล เที่ยวถามไถ่หาพ่อต่อต่อมา
อันถิ่นฐานบ้านช่องของของแม่ ทั้งเรือแพเงินทองกองหนักหนา
ใครไม่เอาไปได้ทั้งไร่นา ลูกไปหามอบให้สมภารโต ฯ
⊙ นายผ่องฟังเลยนั่งร้องไห้อู้ เพราะไม่รู้ในปัญญาบิดาโง่
เลยโศกเศร้าเข้าห้องร้องโฮโฮ จนซูบโซผอมร่างลงบางเบา
ข้างนายกลิ้งวิ่งลงบันไดบ้าน สุดสำราญแล้วหนอพ่อโง่เปล่า
หลอกว่าแม่แกตายสบายเรา พ่อคงเมามัวงุ่นทำบุญทาน
เราโกหกพ่อเหลือเชื่อทั้งสิ้น ต้องได้กินกล้วยส้มขนมหวาน
หัวเราะแล้วทำเฉยเลยสำราญ เลยอยู่บ้านของบิดาไม่ราคี ฯ
⊙ ครั้นอยู่มาห้าวันท่านนายผ่อง ออกจากห้องมานั่งยังเก้าอี้
สั่งบ่าวไพร่ให้จ่ายของดีดี วันพรุ่งนี้ทำบุญจะวุ่นครัน

นิมนต์**ท่านขรัวโตด**วัดโปรดเกศ[๑]
อีก**ขรัวมั่ง**บางกระบัวตัวสำคัญ
เร็วเร็วหวาอย่านานการกุศล
ทั้งห้ารูปหมดด้วยกันฉันข้าวตู
หา**ยายเบี้ยว**แม่**นางเขียว**คนฉลาด
แกคนดีมีชื่อเลื่องลือชา
คนหน้าเตาหา**ยายเภา**เมีย**ตาพัด**
ครั้นทำบุญให้ทานเสร็จการมี

⊙ ข้างนายกลิ้งดีจริงโกหกพ่อ
เลยสำนักพักอยู่บ้านท่านบิดา
ให้โกรธแค้นมารดาแสนสาหัส
ต้องแก้แค้นแทนคุณแม่เป็นแน่ใจ
จำจะไปหลอกให้เกิดวายวุ่น
ไปพูดหลอกบอกว่าพ่อมรณา

กับ**คุณเทศ**วัดครุฑ[๒] สุดขยัน
กับ**คุณจัน**วัดมะกอก[๓] พระนอกครู
แล้วนิมนต์**ขรัวดากลัด**ที่วัดหมู[๔]
แล้วแกงหมูผัดหมี่ฉู่ฉี่ปลา
วันละบาทให้แกแน่หนักหนา
ทำน้ำยาแกงหอยอร่อยดี
แกเจนจัดการกับข้าวทั้งเผาจี่
ค่อยเปรมปรีดิ์ปลดเศร้าเหงาอุรา ฯ
มันลวงล่อกินขนมสมน้ำหน้า
ประมาณมาสิบวันจะครรไล
แก่ช่างตัดตัวข้าไม่ปราศรัย
แล้วจึ่งให้ท่านพ่องอมารดา
คงทำบุญยกใหญ่ในเคหา
ดูแม่ข้าร้องไห้สบายดี

---

[๑]วัดโปรดเกศเชษฐาราม ตั้ง ณ ทิศตะวันตกของคลองลัดหลวง ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ วัดโปรดเกศเชษฐาราม อยู่ตรงข้ามกับวัดไพชยนต์พลเสพ เป็นวัดที่พระยาเพชรพิไชย *(แจ่ม)* สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ เดิมชาวมอญเรียกวัดนี้ว่า "วัดปากคลอง" เนื่องจากมีศาลาประดิษฐานพระพุทธรูป ๑ หลัง ติดกับปากคลองทองเนื่อง แต่ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา แม้ภายหลังสร้างวัดโปรดเกศเชษฐารามแล้วชาวบ้านก็ยังนิยมเรียกว่า "วัดปากคลอง" เช่นเดิม

[๒]วัดครุฑ ตั้ง ณ ริมคลองมอญ ตำบลโพธิ์เวียง อำเภออรุณอมรินทร์ *(แขวงบางกอกน้อยในปัจจุบัน)* เป็นวัดโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา

[๓]วัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร ตั้ง ณ ทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า "วัดมะกอก" ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น "วัดมะกอกนอก" ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชเปลี่ยนชื่อว่า "วัดแจ้ง" และในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพระราชทานนามวัดว่า "วัดอรุณราชธาราม" ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามวัดใหม่ว่า "วัดอรุณราชวราราม"

[๔]วัดอัปสรสวรรค์วรวิหาร ตั้ง ณ แขวงปากคลองภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดที่เศรษฐีจีนชื่ออู่เป็นผู้สร้าง ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างปีใด ชาวบ้านเรียกว่า "วัดอู่" หรือ "วัดจีนอู่" ต่อมาเพี้ยนเป็น "วัดหมู" ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัววัดนี้ทรุดโทรมมาก เจ้าจอมน้อยจึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตปฏิสังขรณ์วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่เจ้าพระยาพลเทพ *(ฉิม)* ซึ่งเป็นบิดา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์สถาปนาวัดใหม่ทั้งวัด แล้วพระราชทานนามวัดว่า "วัดอัปสรสวรรค์"

คงทำบุญให้ทานทอดกฐิน
พอคิดแล้วรีบมาไม่ช้าที
แล้วบอกว่าฉันจะลาพ่อไปก่อน
ไปเยี่ยมบ้านนานนานจะกลับมา
⊙ นายผ่องนั่งฟังคำที่ร่ำว่า
ครั้นจะพูดทัดทานการสำคัญ
แล้วตอบสารว่าการก็ไกลหนัก
กว่าจะได้ถึงบ้านสำราญกาย
ถ้าเจ้าไประวังภัยให้จงหนัก
ทุ่งก็กว้างหนทางหยุดก็สุดไกล
⊙ นายกลิ้งลาบิดาสำราญจิต
ลงเรือน้อยลอยมาในสายชล
เจ็ดราตรีถึงที่บ้านบางช้าง
ครั้นมาถึงเคหาหน้าบันได
⊙ ฝ่ายแม่ผันครั้นเห็นบุตรสุดสวาท
นั่งยิ้มเยื้อนเอื้อนถามความไปพลัน
เจ้าพิโรธโกรธแม่แน่หนักหนา
แม่ตรอมจิตคิดถึงเจ้าเฝ้าบนบาน
พ่อเนื้อเย็นแม่เห็นหน้าวันนี้
เห็นจะไปได้ยากลำบากนัก
⊙ นายกลิ้งบอกออกว่าฉันไปจากบ้าน
เที่ยวลัดเลาะเสาะแสวงแห่งบิดา
เขาบอกว่าอยู่ท่าตลาดขวัญ
สู้อุตส่าห์พายนาวาไปทางไกล
ผูกเรือไว้ขึ้นไปที่บนบ้าน
ฉันไต่ถามนามบิดาไม่ช้าที
เราจะกินหวานเค็มให้เต็มที่
เข้าในที่นั่งเตียงเคียงบิดา
ต้องรีบร้อนกลับหลังยังเคหา
ทั้งสวนนาผลไม้มากมายครัน ฯ
คิดขึ้นมาถึงบุตรสุดกระสัน[๑]
ถ้าช้าวันแม่นมั่นจะอันตราย
แน่ะลูกรักนานครันทางผันผาย
เหนื่อยเกือบตายเจียวพ่อนึกท้อใจ
อย่าผ่อนพักที่กว้างหนทางใหญ่
จะอาศัยแล้วต้องดูหมู่ผู้คน ฯ
การที่คิดสารพัดไม่ขัดสน
พันตำบลตลาดขวัญด้วยทันใด
วิดน้ำพลางลอยเรือเหนื่อยเหงื่อ[๒]ไหล
จอดเรือไว้ขึ้นบ้านสำราญครัน ฯ
ใจจะขาดเสียเพราะบุตรสุดกระศัลย์
ว่าเจ้านั้นไปไหนมาเป็นช้านาน
แม่คอยหาลูกยาน่าสงสาร
ทุกโรงศาลทุ่งท่าเทพารักษ์
จงพาทีบอกไปให้ประจักษ์
เชิญลูกรักแจ้งความตามกิจจา ฯ
เที่ยวชมชานตรมทุกข์ไม่สุขา
ไม่ทราบว่าอยู่แห่งตำแหน่งใด
ตัวของฉันหมายจะได้ไปอาศัย
ถึงบ้านใหญ่หน้าท่าลงวารี
ฝากระดานใหญ่หนักเป็นศักดิ์ศรี
ว่าฉันนี้เป็นบุตรสุดอาลัย

---

[๑] คำกริยา หมายถึง คะนึง คิดผูกพัน มีใจจดจ่อ
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ"

เขาบอกว่าบิดาถึงอาสัญ
ศพของพ่อเขาก็เผาเข้ากองไฟ
แม่เมตตาข้าด้วยช่วยอุดหนุน
เป็นความจริงอย่านิ่งนานเป็นการร้อน
⊙ ข้างแม่ผันสำคัญว่าจริงแท้
ครั้นรุ่งรางสร่างแสงพระสุริยา
ให้จัดแจงจ่ายกับข้าวเครื่องคาวหวาน
ทั้งหวานคาวบ่าวจ่ายมาทันใจ
ครั้นรุ่งเช้าให้บ่าวนิมนต์สงฆ์
แล้วถวายสังฆทานการสำคัญ
แล้วแม่ผันหล่อนรำพันคิดถึงผัว
เกิดวิบัติพลัดกันจนอันตราย
⊙ นายกลิ้งว่ามารดาอย่าเป็นทุกข์
ยังมีชายนายขุนนางอย่างสำคัญ
เมียเขาตายเป็นหม้ายนานหนักหนา
บ้านพิลึกดึกใหญ่ในคลองมอญ
ฉันไปหาว่าจะยกคุณแม่ให้
เลยชักชวนพูดจากันช้านาน
นี่เงินตราเขาฝากข้ามาให้แม่
แก้ห่อเงินสามชั่งนั่งนับพลัน
ข้างแม่ผันสำคัญว่าจริงจิต
แกล้งบิดเบือนเชือนเฉยเลยพูดจา
ผิวะพลั้งพลาดท่าหาผัวผิด
ได้ผัวชั่วมักพาตัวลำบากนัก
⊙ นายกลิ้งว่ามารดาอย่าวิตก
ถ้าแม้นแม่ตกลงคิดปลงใจ
แม่ผันว่าแม่ต้องตรึกตรองก่อน
ต้องตรองใจดูให้ถูกก่อนลูกยา
สักสิบวันกว่ามาน่าสงสัย
ลูกเสียใจจึ่งกลับมาหามารดร
คิดทำบุญให้มั่นจงผันผ่อน
ลูกได้จรไปดูจึ่งรู้มา ฯ
นั่งเฝ้าแต่ร้องไห้ไม่ขายหน้า
เรียกบ่าวข้าพร้อมกันด้วยทันใด
จะสังฆทานให้ผัวตัวเป็นหม้าย
ทำของไว้หลายอย่างต่างต่างกัน
ทั้งเก้าองค์ลงนาวาพาผายผัน
กรวดน้ำ[๒] พลันแผ่กุศลให้คนตาย
ว่าเคราะห์ตัวร้ายกระไรน่าใจหาย
ไปวางวายไม่พบประสบกัน ฯ
คงผาสุกปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
บอกกับฉันว่าจะมาหามารดร
มีบ่าวข้าเจ๊กไทยใช้สลอน
เป็นอากรขายค้าสุราบาล
เขาอยากได้วิงวอนพูดอ่อนหวาน
ฉันพักสำราญอยู่เคหาเขาห้าวัน
ลูกเห็นแท้ว่าดีจริงทุกสิ่งสรรพ์
เขาฝากฉันมาไว้ให้มารดา
เขาคงคิดปลูกฝังเป็นฝังฝา
ว่ามารดานี้ไม่เต็มใจรัก
มันเจ็บจิตแสนวิตกเพียงอกหัก
เขาจะรักเลี้ยงแม่แน่หรือไร ฯ
เขาจะยกเงินทองมากองให้
ฉันจะได้นัดการให้ท่านมา
ความทุกข์ร้อนแม่ในใจใหญ่หนักหนา
บุราณว่าช้าเห็นจะเป็นการ

---

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตรวจน้ำ" ตามที่คนโบราณนิยมกล่าวกัน

เมื่อเห็นดีที่ไหนตามใจลูก
เขาผู้ดีมั่งมีทรัพย์ศฤงคาร
ถ้าแม้นเขารักแม่เป็นแน่จิต
ให้ได้รับทรัพย์สิ่งของเงินทองมา

⊙ นายกลิ้งชอบตอบว่าถ้ากระนั้น
แล้วกราบลามารดรจรจรรไล
ลงเรือจ้ำกระหน่ำมาห้าวันครึ่ง
ความเหนื่อยใจในอารมณ์ไม่สมประดี
มาครู่หนึ่งก็ถึงตลาดขวัญ
ข้างนายผ่องมองเขม้นเห็นลูกมา
ว่าเจ้าไปหลายวันขยันมาก
สู้พายเรือเหงื่อ" ซโลมโซมอินทรีย์
นายกลิ้งว่าบิดาอย่านึงอยู่
ผู้หญิงดีมีมาข้าชักนำ
ถึงวันพระบวชเป็นชีดีวิเศษ
ฉันเล่าความตามกิจเรื่องบิดา
ทุกวันนี้เหมือนผีไม่มีศาล
คงสมจิตดอกบิดาอย่าปรารภ
เดี๋ยวนี้เขาเข้าอาศัยในเคหา
เร็วเร็วไวไปกับข้าอย่าช้านัก

⊙ นายฝองว่าถ้ากระนั้นก็ดีแล้ว
ทั้งบ้านช่องของพ่อก็ยังดี
ตัวแม่เจ้าเขาก็ตายวายสังขาร์
ต้องกลับหลังยังบ้านการสำคัญ
พอคิดแล้วเท่านั้นมิทันช้า
หาคุณแม่บ้านใหญ่นั่งใกล้ชิด
เล่าความหลังให้ฟังหมดทั้งสิ้น
หลานต้องลาคุณน้ารีบคลาไคล

แม่ไม่ผูกใจรักสมัครสมาน
ตัวของมารดาจนพ้นปัญญา
ลูกไปคิดลวงเล่ห์เสนหา
ตัวมารดาจึ่งจะยอมลงพร้อมใจ ฯ
ตัวของฉันตกลงคงแก้ไข
ลงบันไดถอยนาวาไม่ช้าที
เข้ามาถึงแว่นแคว้นแดนกรุงศรี
ร้อนอินทรีย์แดดเผาเศร้าอุรา
จอดเรือพลันเดินเหย้าเข้าเคหา
วิ่งมาหาไต่ถามตามคดี
ความเหนื่อยยากไม่กลัวตัวบัดสี
เออเจ้านี้แสนล้ำบากได้ตรากตรำ
ประเดี๋ยวนี้มีผู้จะอุปถัมภ์
มีสวนทำปาวไพร่ทั้งไร่นา
เที่ยวฟังเทศน์ถือศีลสิ้นโทสา
เขาบอกว่าอยากใคร่จะได้พบ
เมื่อเกิดการทุกข์ยากได้ฝากศพ
ฉันเลือกคบเอาไว้ที่ดีดีนัก
ของลูกยาเชิญพ่อไปให้รู้จัก
เมื่อชอบรักแล้วคงได้เป็นไรมี ฯ
เออลูกแก้วสงเคราะห์ให้ได้สุขี
ไร่นามีสวนผักใหญ่หนักครัน
ที่เคหาทิ้งไว้ให้ใครนั่น
ไปผ่อนผันหาเสบียงเลี้ยงชีวิต
ขวนลูกยาสู่สถานสำราญจิต
แล้วแจ้งกิจว่าจะลาคุณน้าไป
เป็นห่วงถิ่นเคหาที่อาศัย
ทำนาไร่เสร็จสรรพจะกลับมา ฯ

"ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ"

⊙ ยายพ่วงนั่งฟังหลานสงสารมาก ว่าจะจากน้าไปไกลเคหา
ธุระของหลานการด่วนจวนเวลา ไปเถิดน้าไม่ห้ามตามแต่ใจ
ให้อยู่เย็นเป็นสุขอย่าทุกข์โศก กำจัดโรคในกายาโรคาไข้
แม้นศัตรูคิดร้ายสูญหายไป สรรพภัยอย่าได้มีมาบีฑา
นายผ่องรับพรไหว้ดีใจนัก ชวนลูกรักรีบตรงลงเคหา
ขนของลงเรือใหญ่รีบไคลคลา แต่แจวมานับเสร็จได้เจ็ดวัน
ถึงหน้าวัดพวงมาลัยที่ใหญ่กว้าง จอดเรือขวางที่บันไดใจกระสัน
นายกลิ้งนี้มีปัญญากล้าสำคัญ ให้พ่อนั้นนั่งเจ่าเฝ้านาวา
ตัวนายกลิ้งวิ่งชนขึ้นบนวัด ไม่มีอัฐติดตัวชั่วหนักหนา
เก็บก้อนกรวดเล็กน้อยหลายร้อยมา ห่อขาวม้าขึ้นบ้านสำราญใจ
บอกมารดาว่าเขามาถึงถิ่นฐาน จอดหน้าบ้านนาวาไพม้าใหญ่
นี่แน่ะเงินเขาให้ข้าเอามาไว้ ก้อนกรวดใส่หีบพลันลั่นกุญแจ ฯ

⊙ ข้างแม่ผันนั้นเห็นจริงไม่กริ่งจิต เพราะถูกฤทธิ์ลูกล่อมันตอแหล
แต่อ้ายลูกไหลเสื่อนทำเชือนแช ไม่เชื่องแช่เข้าห้องหับเลยดับไฟ
นายกลิ้งเรียกบิดาว่ามานี่ ผ่อนพักที่เคหาหยุดอาศัย
พรุ่งนี้เช้าเราจึ่งพากันคลาไคล ดูสวนไร่ทุ่งนาบรรดามี
นายผ่องนั่งฟังบุตรสุดสวาท รีบลีลาศมาพลันขมันขมี
นายกลิ้งหลอกบอกบิดาอย่าช้าที ผู้หญิงมีอยู่ในห้องของบิดา
ครั้นพ่อเข้าหาแม่แน่สนิท นายกลิ้งปิดประตูนอกบอกปัญหา
ว่าพ่อแม่แกก็แก่เฒ่าชรา จากกันมาพึ่งได้พบประสบเอย ฯ๛

นุ่งเจียมห่มเจียม[๑]

ตั้งแต่ภาวนาถึง**นุ่งเจียมห่มเจียม**แต่บ่ายจนพลบค่ำก็ยังหาเรื่องเทียบให้เหมาะใจไม่ได้ กำลังนึกโน่นโยนนี่วุ่นวายใจอยู่ พอบ่าวมาบอกว่า "ใครมาหาใต้เท้ามีบ่าวมาด้วย ๒ คนขอรับ" นึกรำคาญใจ ชะ ! จะมากวนให้เสียเวลาอีกแล้ว "เออ ! เอ็งรีบจุดโคมที่ห้องรับแขกแล้วเอาเก้าอี้มาตั้งเรียงที่ข้างโต๊ะนี่สักสองสามตัวไป๊ แล้วก็เอาตะเกียงลานออกไปรับเชิญเขาเข้ามาเถอะหนา"

คอยอยู่สักประเดี๋ยว เจ้าบ่าวก็เดินส่องโคมนำแขกขึ้นมาแต่เห็น ๒ คน จำได้ว่า**หลวงคลัง**คนหนึ่งเป็นเพื่อนรักกันมานาน แต่อีกคนไม่รู้จัก จะว่าบ่าวก็แก่อายุราวห้าสิบเศษแล้ว นุ่งผ้าม่วงใหม่เรี่ยมสวมเสื้อขาวแต่เปื้อนขี้มือดำกะมอมกะแมม พอเดินเข้ามาใกล้ทำยอบเนื้อยอบตัวกะต้วมกะเตี้ยม ดูเกรงกลัวจริง ๆ แขกมาถึงประตูออกมารับ จับมือหลวงคลังเชิญให้นั่งเก้าอี้ ถามทุกข์สุขกันแล้ว กระซิบถามหลวงคลังว่า "ตาคนนั้นเป็นบ่าวหรือ ?"

หลวงคลังสั่นศีรษะ "ไม่ใช่บ่าว เป็นคนชอบอัธยาศัยนับถือกันมานาน แกชื่อ **"ทองอู"** อยู่ที่บางขนุนขุนกอง คนรักใคร่นับถือแกทั้งบาง มีเงินหลาย ๑๐ หาบ ทำไมคุณไม่รู้จักแกหรือ ?" ทำเอาหน้าเรี่ย ๆ ไปหน่อย นึกเกรงใจแกมาก ร้องเชิญให้แกขึ้นนั่งบนเก้าอี้

ดูทีแกตกใจมาก ถอยหลังกรูดห่างที่เก่าออกไปสักคืบหนึ่ง แล้วตอบว่า "เกล้ากระผมไม่เคยนั่ง"

---

[๑] ขุนภัณฑลักษณ์วิจารณ์ *(วง).* **วชิรญาณวิเศษ** ๔. ๒๔ (๑๒ เมษายน ๑๑๓) : ๒๘๔ - ๒๘๗.

จึงเรียกบ่าวให้เอาพรมมาปูให้แกนั่ง แกก็เลิกขึ้นเสียร่ำไป มิหน้ำซ้ำก้มปากลงเป่าผงละอองที่พื้นกระดาน พอจุกันนั่ง...นั่งพับเพียบเรียบร้อยดี แกตอบว่า "สบายดีแล้วขอรับ"

ก็เป็นอันจนใจ แต่ออกเกรงใจแกตงิด[๑] ๆ แล้วก็เลยคุยกับหลวงคลังต่อไป ประมาณสัก ๖ มินิต[๒] เหลียวหน้าไปดูตาทองอู โอ่ ! ลงหมอบราบอยู่แล้วประนมมือแต้ อดไม่ได้ต้องบอกให้แกลุกขึ้นนั่งตามสบาย แกก็ทำไก๋เสีย

หลวงคลังกระซิบห้ามเสียว่า "ช่างแกปะไร้ ยังงั้นแหละตามสบายของแกละ นิสัยแกเป็นคนสุภาพเรียบร้อยนัก อีเรื่องเย่อหยิ่งเห่อห้ามทะลึ่งทะลั่งซู่ซ่าหรูหราเหล่านี้สะก็แกรักษาตัวเคร่งนัก เป็นไม่มีทีเดียว แต่ผ้าม่วงใหม่ ๆ แกยังไม่นุ่ง นี่หากว่าแกมาจอดเรืออยู่ที่วัดพลับ[๓] ขโมยมันขึ้นกวาดเอาผ้าผ่อนไปหมดเหลือแต่ผ้าขี้ปะที่นุ่งติดตัวอยู่ผืนเดียว ผมเที่ยวมาพบเข้าสงสารเต็มทีจึงให้อ้ายบ่าวไปเอาผ้าที่บ้านผม มันก็ไปฉวยเอาผ้าม่วงมาให้ แกก็เลยนุ่งไม่ได้กลัวอัปรีย์[๔]จังไร[๕] ไปต่าง ๆ ตกลงผมจะพามาหาคุณยืมผ้าพื้นเปลี่ยนให้แกนุ่ง แกก็ผัดจนต้องมาค่ำ ๆ กลางวันแกนุ่งไม่ได้อายเขา

"อะพุทโธ่ ! บ้าดอกกระมังคุณ"

"อ้าย ! ไม่ใช่บ้า คนดีดีทีเดียว"

พูดกันเล่นอยู่พอนาฬิกาตี ๔ ทุ่มเหง่ง ๆ "โอ ! ดึกแล้วคุณหลวงนอนพูดกันเล่นเสียสักคืนเถอะนะ"

ตกลงอีบ่าวจัดที่นอนเสร็จแล้ว เชิญหลวงคลังกับตาทองอูมานอนสนทนากัน ตาทองอูทำหน้าตื่นยิ้มแหะ ๆ มองดูหน้าหลวงคลัง หลวงคลังรู้ทีไถลพูดแทน "แกไม่นอนด้อก อีเรื่องร่วมผู้ลากมากดีละก็ ขอให้คุณจัดให้แกนอนที่อื่นเถิด"

---

[๑]อ่านว่า ตะ - หงิด ต้นฉบับเขียนว่า "ตะหงิด" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ทีละน้อย

[๒]minute นาที

[๓]คือวัดราชสิทธารามราชวรวิหาร แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร วัดพลับเป็นวัดโบราณแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดขึ้นใหม่อยู่ติดกับวัดเดิม แล้วให้รวมเข้าไว้ในเขตวัดที่สร้างใหม่นั้น และยังคงเรียกกันว่า "วัดพลับ" วัดนี้เป็นวัดสำคัญทางฝ่ายอรัญวาสี

[๔]อ่านว่า อับ - ปรี หมายถึง เลวทราม ระยำ จัญไร

[๕]เขียนได้ทั้ง "จังไร" และ "จัญไร" หมายถึง เลวทราม เป็นเสนียด ไม่เป็นมงคล

"เอ๊ะ! อยู่จริงจะให้แกนอนที่ไหนดีล่ะ? อ้อ! ที่ห้องนอกนั่นแน่ะได้การละ แต่เป็นที่ห้องโถงไม่มีประตู มีเตียงใหญ่กว้างขวาง ที่หลับที่นอนมีพร้อม เป็นห้องอีแจ๋วมันเคยนอนเมียน้อยรุ่นสาวงามพริ้ง แต่คืนวันนี้มันไปที่บ้านคุณแม่ป่านนี้แล้วยังไม่เห็นกลับมา เห็นจะค้างโน่นหรือยังไรแหละ? แต่ช่างเถอะ! ถ้ามันกลับมาให้มันไปนอนเสียที่อื่นก็ได้"

เรียกบ่าว "เอ้ย! **อ้ายตี๋**มึงพาลุงทองอูแกไปนอนทีหวา"

อ้ายตี๋ยกตะเกียงลานส่องนำตาทองอูไปถึงห้องอีแจ๋ว แล้วถือตะเกียงกลับมา "อ้าว! ยังไรมึงเอาตะเกียงกลับมาเสียล่ะ?"

"รับประทาน แกว่าแกจะนอนประเดี๋ยวนี้แล้ว ไม่ต้องจุดตะกุ้งตะเกียงดอก"

"ก็แกขึ้นนอนบนเตียงหรือเปล่าล่ะ?"

"รับประทาน แต่แรกแกจะไม่ขึ้นนอน เกล้าผมบอกว่า 'ไม่ได้ใต้เท้าสั่งให้นอนบนเตียง' แกก็ยอมขึ้นนอนแล้วขอรับ"

แล้วก็นอนพูดเล่นอยู่กับหลวงคลังจนเวลาดึก ๔ ทุ่มเศษ หลวงคลังหลับแล้วนึกถึงตาทองอู "แกจะหลับจะนอนอย่างไร? ไปดูสักที" เดินไปถึงเข้าในห้อง

"โอ! มืดจริง ขีดฟืนขีดไฟมันเอาไปไว้ที่ไหนก็ไม่รู้" นึก เดินเข้าไปจะหาขีดไฟ สะดุดอัก "อ้าว! บ๊ะ นี่ใครมานอนขวางอยู่ข้างล่างนี่ล่ะ?" นึก

เอื้อมมือขึ้นไปคลำดูบนเตียง "เอ๊ะ! นี่ก็อีกคนหนึ่ง" คลำไปถูกเอวเล็ก ๆ กลม ๆ คลำถูกอกนุ่มนิ่ม ๆ "อ่า! อีแจ๋วล่ะมาเมื่อไหร่นี่? ยังไรไพล่ซุ่มซ่ามขึ้นมานอนอยู่บนเตียงคนเดียว เอ! คนที่นอนข้างล่างเห็นจะเป็นอีตาทองอูเสียแน่แล้ว นี่มันเป็นยังไรกันหือ? ชอบกล...ชอบกล" นึก

ถอยหลังกลับออกไปนอก อึงอ้ายตี๋ใหญ่ "ยังไรอ้ายตี๋? ไหนบอกว่า 'ตาทองอูนอนอยู่บนเตียง' ยังไรไพล่ลงมานอนข้างล่างล่ะ" ด่าเอ็ด

ช้าสัก ๓๐ มินิต อ้ายตี๋เถียง "ประหลาดจริง! เมื่อหัวค่ำแกนอนอยู่บนเตียงทีเดียวนี่ขอรับ"

อ้ายตี๋ปราดไปฉวยตะเกียงเข้าไปส่องดู เดินตามมันเข้าไปด้วย "นั่นยังไรล่ะขอรับ? แกนอนอยู่บนเตียงกับแม่แจ๋ว ห่างกันสักคืบเดียวเท่านั้นเอง"

หยุดชะงักตกตะลึง หน้าม่อยลงทันที นึกจะปลุกก็เกรงใจตาทองอู แล้วก็ถือว่า "แกเป็นผู้ใหญ่สุภาพราบเรียบ เห็นจะไม่เป็นไรดอก"

จึ่งพยักให้อ้ายตี่กลับออกมาเสีย แล้วก็เลยไปห้องที่หลวงคลังนอน ทอดตัวตึง "เออ! นี่มันยังไรกัน ?" เมื่อเข้าไปคลำพบตาทองอูนอนอยู่ข้างล่าง ข้าพลันอะไรนักชั่ว ๑๐ มินิตเท่านั้นเอง อ้ายตี่เอาไฟไปส่อง กลับเห็นไพล่ขึ้นไปนอนอยู่บนเตียงกับอีแจ่วด้วยกันอีกนึกออกหนักหลายตัน นอนไม่หลับกระสับกระส่ายอยู่นาน พอเวลาประมาณ ๑๐ ทุ่มเศษ ได้ยินเสียงอีแจ่วโดดผลุงผลังวิ่งโครมครามออกมาร้อง "ช่วยด้วย...ช่วยด้วย"

นึกตกใจ พรวดออกไป ร้องถามอีแจ่วว่า "อะไร..อะไรหวา ?"

อีแจ่วนั่งทรุดลงพูดเสียงสั่น ๆ บอกว่า "จะเป็นคนหรือผีก็ไม่ทราบเจ้าคะขึ้นไปนอนบนเตียงกับอิฉัน ขนอกขาวรุ่มร่ามทีเดียว"

ฟังอีแจ่วพูดนึกสะดุ้งใจออกเสียว ๆ ปลาบ ๆ "ทำไมมันถึงไปเจอขนอกแกเข้า จะมิวางกันทุลักทุลี[๕] ดอกกระมัง" นึก

"เออ! ก็เมื่อแรกเอ็งเข้าไปนอน เอ็งไม่เห็นใครอยู่บนเตียงดอกหรือ ?"

เมื่ออิฉันกลับมาก็ดึกแล้ว หาวนอนเต็มที ล้างเท้าแล้วก็เลยขึ้นเตียงนอนทีเดียว ไม่ทันจุดฟืนจุดไฟอะไรละ แต่อิฉันได้คลำหาผ้าห่มก็ไม่ปะใครสักคนเดียว" อีแจ่วพูดไม่ทันขาดคำ

ตาทองอูก็โผล่ออกมาทำหน้าซีด ท่าทางสะทกสะท้านเหลือทนออกเวทนาแท้ ๆ "ลุงออกมาทำไม ยังไรไม่นอนเสียล่ะ ?"

"เกล้าผมนอนแต่หัวค่ำเต็มตื่นแล้ว ได้ยินเสียงแม่คนนี้ร้องโวยวายก็พลอยตื่นออกมาด้วย"

หัวเราะคั่ก ๆ "ฉันขออภัยลุงเสียเถอะ เรื่องราวยังไรฉันขันเต็มทีทำไมเมื่อหัวค่ำลุงไม่ได้นอนบนเตียงดอกหรือ ?"

"นอนขอรับ แต่ยังไม่ทันหลับ อยากสูบบุหรี่ก็ขีดไฟขึ้น แล้วเลยส่องดูเห็นเตียงเป็นลายปิดทองส่องชาด[๖] เมื่อหัวค่ำก็ไม่ทันดู ก็นึกว่า 'จะเป็นเตียงเจ้านาย' เกรงจะเกินวาสนา เกล้าผมจึ่งได้ลงไปนอนเสียข้างล่าง ครั้นตอนดึกเจ้าคุณไปสะดุดเกล้าผม เกล้าผมก็ตื่น รู้สึกแต่ยังง่วงเต็มที ได้ยินเสียงดุด่าเจ้าคนที่พาเกล้าผมมานอน ก็นึกสงสารเขาจึ่งกลับขึ้นไปนอนบนเตียงยังเดิม ก็ไม่ทันสังเกตว่า 'จะมีคนนอนอยู่บนนั้น ด้วยไม่ได้ถูกเนื้อถูกตัวกันเลย' แล้วก็หลับเรื่อยไปอีก ครั้น

---

[๕] น่าจะเป็น "ทุลักทุเล"

[๖] ลงชาด ทาชาดลงระหว่างสิ่งที่ทาทองแล้ว

เมื่อตอน อะแฮม...อะแฮม!" ตาทองอูรู้สึกตัวว่าพูดเลยไปก็ชะงักหยุดนิ่งอยู่ ออกที่งใหญ่ทำเป็นหัวเราะพลาง "อะไรน่ะลุง อย่าเกรงอกเกรงใจเลยเล่าไปให้ตลอดเรื่องเถอะ"

ตาทองอูเหลียวดูหน้าอีแจ่ว เห็นกัมหน้าม้วนอายเสียเต็มประดาแล้ว "แต่จะไม่แสดงออกไปก็จะเป็นราคีอยู่กับตัว" แกนึก

แกจึ่งเล่าต่อไปว่า "ตอนเมื่อจวนจะใกล้ ๑๐ ทุ่มนั้นเกล้าผมรู้สึกตัวว่า 'มีแขนหนึ่งมาพาดอยู่ที่ไหล่' แล้วมีเสียงพูดถามว่า 'จวนสว่างแล้วหรือคุณ? จึ่งมาป่านนี้ นี่คุณนายคงหลับสนิทแล้วซี่น่ะ ไหนว่าคนมีลูกมีเต้าพะรุงพะรังแล้วไม่รักถึงรุ่นสาวก็เถอะถ้าไม่เหมือนอิฉันแล้วก็ไม่รักใครใครเลย' เกล้าผมก็นิ่งฟังอยู่ไม่กระดิกกระเดี้ย ไม่ได้ตอบเลยสักคำเดียว ยังไงเอามือมาคลำปากเกล้าผม มิหนำซ้ำเลื่อนลงไปคลำอกอีก ประเดี๋ยวก็ลุกขึ้นวิ่งร้องออกมา 'อี...อี...อี ! อีแจ่วทำความ... ทำความ ไส้พุงกี่ขด...กี่ขด ตาทองอูเห็นเสียสิ้นแล้วคราวนี้ ออกกระดากหน้าชา ๆ นี่หากว่า 'เป็นตาทองอู ถ้าเป็นคนอื่นแล้วที่ไหน ตายราบทีเดียว' อีแจ่วก็มัวละเมอว่า "คุณ...คุณ...คุณ อยู่จนขวดฉลูขาลเถาะนั้นเอง ฉะหุ้ยหุยเจียวอีแจ่ว เคราะห์ดีผีช่วยแท้ ๆ" นึก

"เฮ่อ...เฮ่อ...เฮ่อ" หัวเราะแก้เก้อ ประเดี๋ยวหลวงคลังเดินยิ้มออกมาผมแกลังทำหลับ นอนฟังเรื่องขันประหลาดไม่มีที่เปรียบ "แต่ผมนึกปรับโทษคุณคนเดียวทำให้คนตื่นทั้งบ้าน ฮ่า...ฮ่า...ฮ่า" เลยหัวเราะดังขึ้นพร้อมกันสักครู่เดียวก็สว่างโร่ ล้างหน้าล้างตาแล้ว อ้ายบ่าวยกเอาน้ำชากาแฟมาเลี้ยง กินอยู่กันเสร็จถามตาทองอู "นี่ลุงจะไปเมื่อไหร่?"

"ผมจะกราบลาราวสัก ๓ โมงเช้านี้ขอรับ"

"อ้อ ! ประเดี๋ยว" แล้วย่างเข้าไปในเรือนหยิบผ้าพื้นใหม่ยังไม่ได้นุ่งออกมา ๕ ผืน "นี่แน่ะ ! ลุงเลือกเอาตามชอบใจ จะชอบกี่ผืนก็เอาเถอะ"

ตาทองอูคลานเข้ามาดู "รับประทานผ้ายังงี้นุ่งไม่ได้ ที่บ้านเกล้าผมมีหลายผืนต้องให้เด็กนุ่งเสียหมด"

ออกพื้นไม่สู้ดีหน่อย "ตานี่พูดหยาบคายจริง ผ้าหรือเนื้อราวกะกระดาษเป็นมันราวกะผ้าม่วง แกล้งดูถูกว่าเป็นผ้าให้เด็กนุ่ง" นึก

กลับซ้ำถามแกอีกว่า "ลุงจะต้องการผ้ายังไรอีกล่ะ?"

"รับประทานแต่เพียงชนิดที่คุณนุ่งอยู่นี้ก็ได้"

ออกพื้นเสียจัดขึ้น "เอ ! ตานี่จะมาเล่นลอกคราบเอาแล้ว" นึก

หลวงคลังรู้กิริยาเห็นผิดท่าจึ่งชิงพูดขึ้นว่า "แกจะต้องการผ้าที่นุ่งแล้วเก่า ๆ เหมือนที่คุณนุ่ง ผ้าใหม่ถอดด้ามแกนุ่งไม่ได้ดอก อ้อ ! เออ ! ทำไมยังงั้น ผ้าใหม่ ๆ เขาอยากนุ่งกันทั่วทั้งบ้านทั้งเมือง"

ตาทองอู "รับประทานถ้านุ่งเข้าแล้ว มันนึกกระดากอกกระดากใจไปขอรับด้วยไม่เคยนุ่งมาแต่ไรแล้ว เพราะเกล้าผมเป็นชาวสวนชาวนาถึงจะนุ่งผ้าใหม่ก็ไม่พ้นเปื้อนขี้ดินขี้โคลน สำหรับแต่จะเป็นทางให้หมดสิ้นเปลืองเข้าไปอย่างเดียว พอที่จะมีเฟื้องมีสลึงขอดผ้ากะเขาบ้างก็จะมาหมดสิ้นเสียเพราะเรื่องแต่งเนื้อแต่งตัว ด้วยเกล้าผมทำไร่ไถนากว่าจะได้มาแต่ละอัฐแต่ละพดเหน็ดเหนื่อยเหงื่อ[๑]ไหลไคลย้อย แล้วชาวนาชาวสวนด้วยกันเข้ามักจะติเตียนว่า 'เย่อหยิ่งจองหองพองขนไปต่าง ๆ' จึ่งต้องหัดประพฤติเสงี่ยมเจียมตัว ขุดดินกินหญ้า นุ่งเจียมห่มเจียมไปตามกัน จึ่งได้พากันตั้งเนื้อตั้งตัวได้หลายบ้านหลายเรือน"

ฟังตาทองอูอธิบายกว้างขวาง นึกได้ดีใจแท้ ๆ เคราะห์ดีจริง ๆ "เจ้าเรื่องนุ่งเจียมห่มเจียมนี้ได้ตัวแล้ว ไม่ต้องหาเรื่องอะไรมาเทียบละ จับตัวอีตาทองอูไปอายัดไว้ต่อเจ้าพนักงานหอพระสมุดวชิรญาณทีเดียวเถิด แกเป็นตัวนุ่งเจียมห่มเจียมทนโท่อยู่แล้ว เป็นเหมาะดีทีเดียวพันทุกข์พันร้อนไปคราวหนึ่ง"

⊙ นุ่ง ผ้าพอห่อหุ้ม กายกัน อายเอย
เจียม จิตกลัวจนครัน ครั่นคร้าม
ห่ม เสื้อสไบพัน พอเหมาะ พักตร์แฮ
เจียม ห่มพรมแพรห้าม เห่อซื้อแพงเงิน ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ"

เนื้อคู่หนังคู่[๓]

กระผมนึกอะไรก็นึกแล้ว คิดอะไรก็คิดแล้ว พูดอะไรก็พูดแล้ว แต่มันเป็นเรื่องอื่น ๆ หาใช่เรื่องที่จะเล่าให้ใต้เท้าฟังนี้ไม่ ครั้นมานึกมาคิดมาพูดถึงที่จะเล่าต่อไปนี้ขึ้นมาแล้ว กระผมให้นึกขำขันในใจเสียที่สุด คิด ๆ ดูก็น่าหัวร่อใครไม่รู้ก็เหมือนจะว่ากระผมนี้เป็นบ้าดอกกระมัง ถึงใต้เท้าก็เอาเถอะ ได้ฟังเรื่องของกระผมเข้าแล้วก็จะต้องเว้นขันในใจอดหัวร่อไม่ได้เหมือนกัน

ใต้เท้าขอรับ โปรดวานเอียงหูฟังเสียงกระผมพูดสักหน่อยว่า "คนเราเป็นอันมากคงจะไม่รู้สึมเสียริมฝีปาก พูดอยู่ด้วยกันบ่อย ๆ ว่า 'อ้ายสุขกับทุกข์นี้มันเป็นของคู่กันเป็นธรรมดาของโลก' คนเราเกิดมาแล้วไม่สุขก็ทุกข์ ไม่ทุกข์ก็สุข หรือมีสุขแล้วก็ย่อมจะกลับได้ทุกข์ มีทุกข์แล้วก็ย่อมจะกลับได้สุขบ้างตามระยะคราวสมัยที่จะเป็นเหมือนกันทุกคน แลยังจะพูดกันต่อไปอีกว่า อ้ายสุขที่เราพากันปรารถนาอยากได้กันอยู่กลุ้ม ๆ นี้มันไม่ใช่อื่นไกล คือตัวของเราเองทำให้สบายกายสบายใจได้แล้วก็จัดว่า 'เป็นสุข'

ถึงอ้ายทุกข์ที่เราพากันเกลียดชังไม่อยากขอพบขอเห็นมันนั้น ก็ไม่ใช่อื่นไกล คือตัวของเราเองอีกนั่นแหละ ทำให้ไม่สบายกายสบายใจขึ้นมาแล้วก็จัดว่า 'เป็นทุกข์'

---

[๓]พระรัตนวราจารย์ *(รัตน กลัมพากร เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*. "อ่านเล่น : เรื่องเนื้อคู่หนังคู่," **วชิรญาณ** ๓, ๓๘ (มีนาคม ๑๓๔) : ๑๘๕๗ - ๑๘๗๙.

เมื่อพากันรู้ฉะนี้ต่างก็พากันมุ่งหมายหาแต่สุขหนีแต่ทุกข์ จะให้มีแต่สุขจะให้ห่างจากทุกข์ แต่มันก็เป็นไปไม่ได้ดังประสงค์ทุกคน เพราะหนทางที่จะหาสุขทำสุขให้เกิดนั้นผิดกันต่างกัน จึงได้กลายเป็นได้สุขบ้างทุกข์บ้าง แท้จริงถึงจะมีความรู้ รู้ทำให้สุขเกิดได้แล้วก็ดี ก็ยังมีเวลาเผลอพลั้งรู้ทำให้สุขนั้นเสื่อมไปจนถึงกลายเป็นทุกข์ได้บ้างบางขณะเหมือนกัน

เมื่อเป็นดังนี้ใครจะว่าใครเป็นผู้รู้ทำให้สุขเกิดได้แล้ว จะไม่รู้ทำให้สุขนั้นเสื่อมไป หรือจะให้คงสุขอยู่ดังนั้นร่ำไปได้อีกเล่า เพราะเหตุนี้จึงเห็นควรว่า "เรื่องสุขกับทุกข์นี้คนเราในปรัตยุบัน[๑]นี้ย่อมเหมือนกันหมด ถึงจะมีความรู้รู้สึกอย่างใดก็ตาม คงไม่มีใครตัดช่องน้อยลอยตนไปรับประคับประคองแต่สุขฝ่ายเดียวได้กระมัง"

กระผมพูดมาเพียงเท่านี้ ใต้เท้าเห็นจะยังไม่สู้รำคาญหูรำคาญใจในการที่จะฟังเรื่องของกระผมต่อไป ถ้าเช่นนั้นกระผมจะต้องขอพูดอีกหน่อยว่า "ที่กระผมจับเอาสุขทุกข์ขึ้นพรรณนาเป็นต้นเหตุดังนี้ ก็เพราะตัวกระผมเองเมื่อยังกำลังหนุ่มคะนองมีอายุราว ๑๙ ปีนั้น มีความเห็นแลตั้งใจมุ่งหมายอันใดไม่ยิ่งกว่าที่จะหาความสุขแต่ที่สุขจะเกิดมีแก่ตัวกระผมได้แล้ว จะมีความคิดป้องกันรักษาอย่างไร ? จึงจะไม่ให้สุขเสื่อมคลายกลายเป็นทุกข์ไปได้ หรือคงสุขอยู่ดังนั้นร่ำไป"

ความข้อนี้กระผมรู้สึกว่า "ในสันดานของกระผมเองไม่มีความรู้ที่จะคิดป้องกันให้เป็นไปได้อย่างนั้นเลย" ไม่มีจริง ๆ หนาขอรับ นั่งคิดนอนคิดอยู่แต่ว่า "เออ ! เรานี้หนาจะทำไฉนดีหนอจึงจะได้มีความสุข"

ตรองไป...ตรองไปก็เห็นว่า "อ้ายการที่จะทำให้มีความสุขนี้จะต้องทำพิธีพยายามหลายอย่าง แต่รวบยอดจะต้องทำให้เป็นคนมีทรัพย์สินเงินทอง แลเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดกระทั่งผู้คนข้าทาสแลพาหนะ ของเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องบำรุงให้เกิดความสุขได้ทั้งนั้น เพราะนึกอยากได้อะไรก็จะได้สมนึก ที่สุดนึกอยากกินอะไรก็จะได้กิน"

ตรองไปดูอีก "อำ ! ใช่แต่เท่านั้น จะต้องมีปัญญามีวิชารู้หารู้ทำให้ลาภเกิด ให้ยศมี ให้อำนาจมี ให้วาสนาบารมีมีด้วย จึงจะเต็มที่ได้ชื่อว่า "เป็น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปัตยุบัน" คำปรัตยุบันนี้อ่านว่า "ปรัด - ตะ - ยุ - บัน" หมายถึงปัจจุบัน นอกจากเขียนดังนี้แล้วยังเขียนได้อีกว่า "ปรัตยุตบัน"

ผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติแลบริวารยศ ฯลฯ ดูเอาเถอะขอรับ ความคิดมนุษย์นี้มันช่างสำคัญจริงหนา คนเป็นกองเขายังพากันเรียกว่า **"หมอเมก"** หรือ "ออเมก" หรือ "อ้ายเมก" อยู่แท้ๆ คิดปราดเดียวเป็นเศรษฐีคหบดีไปแล้ว ไม่ได้การ...ไม่ได้การ จะลงเค้าอย่างเขาว่า "มัวหลงละเมอสมบัติ" นึกบ่อย ๆ เข้าแล้วหน่อยก็จะกลายเป็นบ้าเบาเต็ง[๑]ไป ต้องมาคิดตัดเสียว่า "การที่จะทำให้มีดังสมบัตินึกเท่านั้น ที่จริงมันก็พอมีพอเป็นได้ดอกคนอย่างเช่นเรานะ แต่ที่เขาเลวกว่าเราถมไป เขายังมีเป็นเศรษฐีคหบดีแลอะไรต่ออะไรออกเกลื่อนไป แต่ที่มีได้ดังนั้นเพราะเขาไม่เป็นแต่นั่งคิดนอนคิดอย่างเดียว เขาลงมือทำตามช่องที่เขาคิดเห็นด้วย เขาจึงได้มีถึงเท่านั้น อ้ายนี่เราเป็นแต่คิดแล้วไม่ทำมันจะมีมาแต่ไหน?"

ครั้นจะลงมือทำตามความคิดเห็นหรือตามตัวอย่างที่เคยเห็นมา มันก็ยังติดขัดด้วยความในใจหลายอย่าง เอาเถอะตกลงจะว่า "กระผมเป็นคนรู้แต่คิด ไม่รู้ทำก็ตาม กระผมยอมรับไม่เถียง" แต่กระผมจะขอบอกใต้เท้าเสียหน่อยว่า "กระผมจนใจจริง ๆ ที่จะทำตามความคิดเห็นไม่ได้นั้น ก็เพราะกระผมมันจน ไม่ใช่จนแต่ทรัพย์สินเงินทอง จนทั้งปัญญา จนทั้งวิชา จนทั้งกำลัง จนทั้งความเพียร ดูมันขัดข้องไปทุกอย่าง" จึงเห็นว่า "จะทำตามความคิดเห็นไม่ได้ก็เพราะเหตุเท่านี้"

แต่ยังมามีความอุ่นใจอยู่นิดที่เห็นช่องจะหาความสุขได้อย่างง่ายดาย ไม่มีอะไรเปรียบ ไม่มีอะไรง่ายกว่าดีกว่าที่กระผมคิดเห็น ถ้าสมคิดแล้วได้ความสุขจริง ๆ ใต้เท้าลองทายดูทีหรือว่า "อะไรน่ะ?" ถ้ากระผมไม่บอกใต้เท้าคงทายไม่ถูก ถ้าบอกใต้เท้าคงเห็นจริงด้วยว่า "สุขจริง"

ความคิดที่กระผมคิดเห็นนั้นคือคิดหาเจ้าประคุณเนื้อคู่ให้ได้ แล้วก็อาจจะทำให้เป็นสุขได้ไม่มากก็น้อย ใต้เท้าเห็นด้วยไหมที่กระผมพูดนี้? ความคิดข้อนี้แลมันทำให้กระผมลืมตัวไม่คิดที่จะทำการงานอันใด มัวมุ่งหมายแต่จะเสาะแสวงหาแม่เจ้าประคุณเนื้อคู่ของกระผมเท่านั้นเอง

ดูเอาเถอะใต้เท้า ไม่ช้านานก็ได้ช่องเหมาะ แต่ใต้เท้าอย่าเพ่อทึกทักว่า "ได้เนื้อคู่แล้วละซี" ยังไม่ได้ก่อนขอรับ เป็นแต่พบเนื้อคู่ *(ไม่ใช่ของกระผมดอกหนา)* ตรงนี้แลขอรับ ใต้เท้าตั้งใจฟังของกระผมเล่าหน่อย ประหลาดที่สุดละ

---

[๑]คำวิเศษณ์ หมายถึง จวนบ้า ไม่เต็มเต็ง ไม่เต็มบาท

ใต้เท้าอย่าเพ่อสงสัยว่า "ทำไมกระผมถึงพูดอย่างนั้น" กระผมจะเล่าให้สิ้นสงสัยต่อไปว่า "ที่กระผมว่า 'พบเนื้อคู่นั้น' คือแม่สาวน้อยบุตรท่านผู้มีตระกูลคนหนึ่งซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับบ้านกระผมทีเดียว อายุเจ้าหล่อนก็ไล่เลี่ยกันกับกระผม"

กระผมนึกว่า "กระผมจะแก่กว่าเจ้าหล่อนก็สัก ๒ ปี หรืออย่างไร? เท่านั้น"

กระผมลองทาบทามไปตามชั้นเชิงกระบวนชายหญิงแรกรักกันเขาทำอย่าไร? กระผมก็ทำอย่างนั้น เจ้าหล่อนก็เปิดช่องให้กระผมเดิน กระผมจึงเขียนจดหมายอย่างสั้น ๆ ทำนองเพลงยาวลอบส่งให้เจ้าหล่อนในที่ลับไม่มีใครเห็น

ใต้เท้าอยากทราบไหม? จดหมายที่กระผมมีไปนั้นดังนี้

ขอนอบน้อมแสดงความนับถือมายังคุณ**นายสารภี**[๑]คุณนายสารภีเจ้าขา คุณนายนึกไหมว่า "คุณนายนั่นแหละคงจะมีกะใจเวทนาปรานีสงสารแก่อ้ายเมกผู้มีความขัดสนจนยากลำบากกว่าคุณนายหมดทุกอย่าง ทั้งบุญวาสนาบารมีอะไรอีกด้วย"

อ้ายเมกเห็นแล้วว่า "อ้ายเมกไม่มีอะไรสิ่งใดที่จะไปเทียบเคียงดีเสมอเหมือนด้วยคุณนายเลย อ้ายเมกจะขอเอาคุณนายนั่นแหละเป็นที่ร่มกายร่มใจของอ้ายเมก อ้ายเมกจะขอเอาใบบุญของคุณนายนั่นแหละเป็นที่พึ่งของอ้ายเมก ตลอดชาตินี้ทั้งชาติหน้าแลชาติโน้นด้วย อ้ายเมกจะไม่รู้ลืมคุณบุญคุณ[๒] ของคุณนายตลอดชีวิตของอ้ายเมกทีเดียว อ้ายเมกจะขอเอาคุณนายเป็นนายของอ้ายเมก นอกจากคุณนายแล้วอ้ายเมกจะไม่โจษไปสังกัดอยู่กับใครเลยเป็นอันขาด"

คุณนายสารภีเจ้าขา บ่าวเมกขอถามความในใจของคุณนายสักหน่อยเถอะ อย่าโกรธบ่าวนะคุณนาย บ่าวอยากรู้จริงๆ ว่า "ที่บ่าวมีกะใจสารภาพเคารพนับถือคุณนายเป็นนายโดยความเต็มใจยินดีของบ่าวดังนี้ คุณนายสารภีเจ้าขา ใจของคุณนายนึกขอบใจ นึกเวทนา นึกสงสารนึกกรุณาอ้ายเมกบ้างไหม? และนึกรักอ้ายเมกเหมือนบ่าวใน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สารพี"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ไม่รู้ลืมคุณเนรคุณ" ซึ่งไม่ถูกต้อง

เรือนบ้างไหม ?"

คุณนายสารภีเจ้าขาโปรดบอกป่าวไม่มากลักลองสามค้า ตามความจริงใจของคุณนายให้ป่าวชื่นใจ ให้ใจป่าวชื่นบานเหมือนดอกบัวบานแล้วได้ไหมคุณนาย ? ป่าวกินไม่ได้นอนไม่หลับไม่ใช่อะไรอื่นเลย เพราะป่าวยังไม่รู้จักน้ำใจของคุณนายว่า "จะตอบปัญหาของป่าวอย่างไรเท่านั้น" คุณนายทราบความแล้วโปรดอย่าเฉยเมิน ลืมความที่ป่าวถามมานี้เสียเลย ป่าวรักคุณนายเป็นนายจริง ๆ

(เซ็น) **เมก**

ใต้เท้าอ่านจดหมายของกระผมฉบับนี้แล้ว ใต้เท้าอย่าเพ่อเหมาว่า "กระผมเป็นบ้านะขอรับ" ใต้เท้าต้องนึกแลฟังกระผมอธิบายก่อน การที่กระผมยอมถ่อมตัวลงไปราบติดดินเช่นนั้นเพราะกระผมเห็นว่า "เจ้าหล่อนเป็นคนบ้านใกล้เรือนเคียงกัน แลเจ้าหล่อนรู้ไส้พุงของกระผมเสียหมดแล้ว จะไปพูดอย่างอื่นมากลัวจะเสียการหมด" สู้ยอมอ่อนน้อมเข้าหาให้เจ้าหล่อนเกิดความสงสารด้วยถ้อยคำอ่อนหวานดีกว่าวางแผนโก้หร่าน[๑] ถึงจะรับหรือมิรับไมตรีเพราะที่มีไปเช่นนั้น ก็ยังทำให้แลเห็นได้ว่า "ถ้อยคำของกระผมไม่ห้าวหาญก้าวร้าวสะกิดเกาให้เจ้าหล่อนโกรธเคืองสักนิดเลย ดูเอาเถอะใต้เท้าขอรับ กระผมนึกอะไรไม่ผิด นึกว่า 'ถ้าเจ้าหล่อนทราบความแล้ว ถึงอย่างไร ๆ เจ้าหล่อนคงตอบ' ก็ตอบมาจริง ๆ ดังนึก ถ้อยคำที่เจ้าหล่อนตอบมานั้นฟังดูก็ไพเราะ น่าฟัง น่าชม น่าสรรเสริญ"

เจ้าหล่อนว่า "ใช่มีแต่เงิน ใช่งามแต่รูป ใช่บริบูรณ์แต่ทรัพย์สมบัติ ใช่มีแต่ตระกูลเท่านั้น เจ้าหล่อนดีทั้งสติปัญญาพาที จะพูดจาก็เป็นท่วงทีมีมารยาทสมเป็นผู้ดีจริง ๆ"

ถ้าฟังแต่เผิน ๆ ไม่ตริตรองแล้วใครเลยจะไปกล้าเหมาเจ้าหล่อนว่า "เป็นคนอย่างไร...อย่างไร ? ได้"

ใต้เท้าอยากจะทราบหรือ ? จดหมายที่เจ้าหล่อนตอบกระผมมานั้นมีความดังนี้

ถึงพ่อเมก...ฉันได้ทราบความในจดหมายของพ่อเมกแล้วฉันรำคาญใจจริง ๆ ที่ได้ฟังน้ำคำของพ่อเมก ฉันแปลไม่ออกว่าพ่อเมกมี

---

[๑] Koran โอ่อ่า ภาคภูมิ

ความประสงค์อย่างไรจึงได้ใช้ด้วยคำอันไม่เป็นที่พึงฟัง หรือพึงกล่าวต่อไปในวันหน้าอีกเลย? ฉันออกนึกหมั่นไส้เต็มที พ่อเมกกะฉันก็เป็นคนเห็นกันมาแต่เล็กแต่น้อยไม่ต้องมีใครบอก จะดีชั่วเลวทรามอย่างไร? ก็รู้อยู่เต็มอกด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า 'ไม่ต้องถ่อมไม่ต้องยก มันเป็นอยู่ในตัวแล้ว ถึงพ่อเมกจะมีความจำนงใจใคร่พูดจาหาหนทางที่จะทำให้คุ้นเคยสนิทสนมกันยิ่งๆ ขึ้นไปอีกเพียงใดก็ดี ก็ยังไม่จำเป็นจะต้องใช้คำ "ว่าบ่าวว่าคุณนาย" นั้นเลย ควรจะลืมคำพูดอย่างนี้เสียในคราวหน้าถ้าขืนพูดอีกฉันจะไม่บอกความในใจของฉันให้พ่อเมกรู้เลยจนนิดเดียว ที่ฉันไม่บอกมาคราวนี้ก็เพราะทำโทษพ่อเมกค่าที่ใช้มารยาทไม่เป็นฐานกันเอง คิดก็น่าหัวร่อ เกี้ยวผู้หญิงอย่างนี้ใครเขาจะรัก เขาจะรักอย่างไร? ได้กะคนที่ตีเสมอบ่าวในเรือนของเขา"

(เซ็น) **สารภี**

ใต้เท้าขอรับ ใต้เท้าอ่านจบแล้วโปรดลองตีปริศนาดูทีหรือว่า "ที่เจ้าหล่อนตอบมานี้ ใต้เท้าเห็นแยบยลกลนัยของเจ้าหล่อนเป็นอย่างไรบ้าง?"

เจ้าหล่อนบอกแล้วหรือยังว่า "เจ้าหล่อนรักกระผมแล้ว กระผมอยากจะให้ใต้เท้าตรวจอีกหนเถอะขอรับ กระผมอยากจะต่อให้ใต้เท้าว่า "ให้ตรวจอีกสัก ๑๐ หน ถ้าจะฟังแต่สำนวนของเจ้าหล่อนที่พูดมาแต่เพียงเท่านี้ โดยจะเปรียบว่า 'เจ้าหล่อนเป็นผู้ร้าย' ใต้เท้าก็ดีหรือกระผมก็ดีเป็นผู้พิพากษา ได้ฟังแต่คำให้การเช่นนั้นเห็นจะยังผูกเจ้าหล่อนไม่ได้ละซีหนาขอรับ เพราะถ้อยคำของเจ้าหล่อนยังไม่มีพิรุธทรุดโทรมในข้อใดกระทงใด?"

กระผมจะต้องขอชมเชยเจ้าหล่อนเสียก่อนใต้เท้าว่า "สติปัญญาเจ้าหล่อนก็เป็นคนๆ หนึ่งนั่นแหละหนาขอรับ หรือใต้เท้าเห็นอย่างไร?"

กระผมเห็นว่า "พอดีพอร้ายแล้วเจ้าหล่อนเห็นจะไม่แย้มให้เห็นรอยของเจ้าหล่อนจริงๆ"

ถึงอย่างไรก็ดีที่เจ้าหล่อนตอบหนังสือมาเท่านี้ มันก็เป็นอันเปิดความลับลมคมในพออยู่แล้ว จะตีกินว่า "เจ้าหล่อนรักกระผมก็ได้"

ถ้าจะเปรียบโดยทางพิจารณาความจะถือเอาเหตุนี้เป็นข้อพิรุธบางทีก็ได้ แต่ยังไม่สนิทดอกหนาขอรับ ดูจะเป็นกดขี่กลายๆ อยู่สักหน่อย ถ้าจะให้ดีจับเอาเหตุนี้เป็นแต่เพียงประกอบพิจารณาหรือไต่สวนต่อไป ก็เห็นงามจะได้

ความจริงบ้างกระมัง ก็เหมือนกระผมดีกินว่า "เจ้าหล่อนรักแล้วจะต้องใคร่ครวญให้เห็นประจักษ์ต่อไปฉะนั้น" ถึงจะไม่รักก็ช่าง เจ้าหล่อนทอดสะพาน[๑] ให้นางหนูเดิน นางหนูก็จะเดินตามทางนั้นไป ใต้เท้าคงจะเข้าใจแล้วซีที่กระผมพูดนี้ไม่มีอะไรอื่น นอกจากจะตรองตอบเจ้าหล่อนไปให้ดีแล้ว ก็คงจะได้ฟังเรื่องต่อไปจนถึงที่สุด แล้วกระผมก็เขียนตอบไปมีความดังนี้

ถึงนายสารภี... ฉันยินดีที่สุดที่ได้ฟังน้ำคำของนาย แลซ้ำอนุญาตให้ฉันปฏิบัติตามสมควรนั้น ดูก็เป็นเกียรติยศน่าจะยินดีให้นักหนา เมื่อเป็นกระนี้ฉันก็จำเป็นจะต้องถอนคำที่แสลงหูแสลงใจนายออกให้หมด แต่มีความเสียใจที่ไม่รู้สึกเลยว่า 'จะมาต้องถูกทำโทษเพราะความผิดเล็กน้อยเท่านั้น'

ถึงกระนั้นก็ต้องยอมรับผิด ผิดแล้วนายจ๋า ฉันขอโทษเสียสักครั้งหนึ่งเถิด ต่อไปนี้จะไม่ก่อกวนใจนายให้เป็นที่ขุ่นหมองแค้นเคืองเลยจริง ๆ ว่าใดว่าตามกัน ได้เงินหม้อทองหม้อ ว่าดีดีด้วย ว่าชั่วชั่วด้วย จริงนะนาย นายจำหายโกรธเสียเถอะ โปรดตอบความฉบับก่อนหน่อยเถอะ ฉันตั้งใจคอยฟังอยู่เสมอ

(เซ็น) **เมก**

ไม่ช้านานกระผมได้รับตอบของเจ้าหล่อนอีกฉบับหนึ่ง มีความดังนี้

ถึงพ่อเมก... ฉันพอใจแล้วที่พ่อเมกรู้ตัวว่าผิดแลยอมรับผิดมา คิดดูก็น่าขัน จะมารบเร้าแต่จะให้ตอบอะไรไม่รู้จบ ถ้าหากว่า 'ฉันไม่ตอบ พ่อเมกจะมาทำไมฉัน ? ก็เปล่าทั้งนั้นแหละ แต่จริงนะฉันเห็นแก่หน้านิดเดียวที่เป็นคนเห็นกันมา แลพ่อเมกก็เป็นคนเรียบร้อยดีอยู่ น่าจะให้ฉันชม หาไม่แล้วจะโกรธไม่น้อยเลย

ที่พ่อเมกพูดมาในฉบับก่อนนั้น ฉันเข้าใจได้แล้วว่า 'พ่อเมกมีความประสงค์อย่างไร ?' ไม่ต้องพูดอ้อมค้อมดอกพ่อเมก ฉันไม่ใช่เด็กอมมือจะได้ไม่รู้ภาษาของพ่อเมก แต่ฉันไม่ถือทำดอกเพราะมิความปรานีอยู่บ้าง แต่ฉันไม่อยากตอบคำถามของพ่อเมก เพราะฉันยังกริ่งใจนัก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน" เป็นคำที่นิยมใช้กันในสมัยนั้น

ที่พ่อเมกพูดว่า "จะสมัครเอ่ย จะทอดกายเอ่ย จะหมายพึ่งเอ่ย จะฝากชีวิตเอ่ย แลอะไรต่ออะไรอีกนั้น' ฉันเกรงจะพูดแต่ปาก ใจจะไม่เหมือนปาก ปากจะไม่เหมือนใจ ถ้าเหมือนกันแล้วจะเป็นไรไป ฉันไม่อยากพูดมาก กลัวจะไม่จริง...ไม่จริง...ไม่จริง ผู้ชายเขามักว่า... เชื่อยากนะพ่อเมก พูดแต่เท่านั้นเถอะ

(เซ็น) สารภี

ใต้เท้าโปรดฟังแทนกระผมทีเถอะ เห็นไหมว่า "เมื่อไรจะได้พบอย่างนี้สักครั้งหนึ่งใต้เท้า ชวนให้ตอบไหมล่ะขอรับ? น้ำคำของเจ้าหล่อนพูดมาแต่ละคำ ฟังดูเถอะใต้เท้าทั้งเหน็บแนมแกมกันปิดสนิทเงาเค้าเงื่อนเห็นยากนะขอรับ แต่ช่างเถอะเป็นธรรมเนียมแล้วที่เจ้าหล่อนจะต้องประวิงความให้ยาวสาวความให้ยืด ไม่อย่างนั้นเขาจะเรียกว่า 'เพลงยาว' หรือขอรับ? เรื่องพรรณนี้กว่าจะตกลงลงข้อลงงอกันก็ต้องช้าหน่อยซีขอรับ ข้างฝ่ายเราจะไปถืออะไรมากไม่ได้ ต้องถืออย่างโบราณว่า 'ดักลอบให้หมั่นกู้ เกี่ยวชู้ต้องอาศัยความเพียรจึงจะสำเร็จ' ช่างเถอะ! ช้าเป็นการนานเห็นผลจะไปท้าใจเร็วด่วนได้มันจะได้หรือ?"

เป็นธรรมดาอยู่แล้วของดีถึงจะทำหรือหาก็ย่อมจะได้โดยยาก ถ้าจะให้ได้ง่ายมันก็มักไม่ใช่ของดี ถึงอย่างไรก็ช่าง เราทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเสียก็แล้วกัน มีมาก็มีไป

แล้วกระผมก็ตอบไปอีกฉบับหนึ่งมีความดังนี้

ถึงนายสารภี... ความที่ฉันมีมาในฉบับแรกนายก็ย่อมทราบแล้ว แต่ยังมีความกริ่งใจเกรงจะไม่จริงเท่านั้น ฉันจะขอพูดเพิ่มเติมอีกหน่อยว่า "คำที่ฉันพูดมาทั้งนั้นยังน่ากลัวไม่จริง ก็เพราะใจของนายสารภียังไม่เชื่อว่า 'จะจริง' ถ้าเชื่อเสียแล้วว่า 'จริง' มันก็หมดความวิตก เพราะถึงใครจะไม่กล้ารับประกันคำพูดของฉันได้ก็จริงอยู่ แต่ฉันก็ยังเป็นผู้รับรองคำของฉันอยู่ทั้งคนถ้านายสารภีไม่เชื่อฉันแล้วก็เป็นอันหมดสำนวนที่จะยกเหตุผลอันใดมากล่าวให้เป็นที่อ้างอิงต่อไป" แต่ถึงอย่างไรก็ดีฉันยังอาจจะท้าทายได้ว่า "คำนั้นเป็นคำจริงหรือยิ่งกว่าจริงเสียอีก จริงทั้งปากทั้งใจเหมือนกันไม่ผิดกันเลย" กับอนึ่งที่ว่า "ผู้ชายเขามักว่า... 'เชื่อยาก' ก็เหมือนกัน" ข้อนี้ก็เป็นที่ใจระแวงอยู่ว่า 'จะเชื่อยาก' ถ้าใจไม่ระแวงถือมั่นลงเสียว่า... 'เชื่องง่าย' ก็เป็นอันหมดวิตก

เหมือนกัน ฉันพูดอะไรก็พูดแล้ว แต่ยังอยากจะพูดซ้ำอีกหน่อยว่า "ฉันชี้แจงมาดังนี้แล้วจะยังไม่เชื่ออีกหรือ? จะยังไม่ตอบอีกหรือ? นายสารภีจำ"

ฉันคะเนใจนายดูทีประหนึ่งว่า "จะไม่เมตตาฉันเสียแล้วกระมัง" ถ้าไม่ตอบฉบับนี้เป็นเห็นใจว่า "ไม่รักฉันจริง...ไม่รักฉันจริง...ไม่รักฉันจริง!"

(เซ็น) เมก

ใต้เท้าขอรับ กระผมคิดว่า "คราวนี้แหละคงได้เห็นด้ำเห็นแดงกันละ" ก็มาจริงดังนึก เจ้าหล่อนตอบกระผมมีความดังนี้

ถึงพ่อเมก...ฉันได้รับคำอธิบายของพ่อเมกกว้างขวางดูเป็นทางที่น่าจะเห็นจริงแลเชื่อได้ง่าย แต่คิดไปให้ลึกก็ดูเหมือนพ่อเมกจะพูดแต่ให้สำเร็จประโยชน์ของพ่อเมกฝ่ายเดียว คิดดูก็น่าขันที่เขาว่า "ยกตนข่มท่านนั้นได้แก่พ่อเมกคนหนึ่งละ" แต่ช่างเถอะ ใจฉันคิดว่า "พ่อเมกเป็นคนควรคบได้ ฉันก็จะทำเป็นคนไม่รู้เท่าให้ได้" ทั้งฉันกลัวพ่อเมกจะโกรธจริง ๆ ไหน ๆ ตัดพ้อมาแล้วก็จะต้องบอกเสียหน่อย ประเดี๋ยวจะเกิดกินข้าวไม่ได้ นอนไม่หลับ จะกลายเป็นไข้ใจไป ฉันกลัวพ่อเมกจะเป็นบ้าเพราะรัก ฉันกลัวพ่อเมกจะตายเพราะรัก ชาวบ้านเขาจะขึ้นชื่อลือนามเหมาเอาได้ สงสาร!

ฉันได้ฟังน้ำคำของพ่อเมกแต่ต้นมาแล้วก็มีใจผูกพันอยู่เสมอ ฉันมีความรักพ่อเมกเสมอพ่อเมกรักฉัน หรือบางทีฉันจะว่า 'ยิ่งกว่า' ก็ได้ แต่ฉันจะพูดออกไปไม่ได้ แลจำเป็นต้องนิ่งไว้ในใจก็เพราะตัวเป็นผู้หญิงไม่เหมือนผู้ชาย ถ้าพลาดพลั้งลงไปอย่างใดก็สำหรับแต่จะอายชาวบ้าน เป็นผู้หญิงนี่มันยากนักยากหนา มีที่รักแล้วจะมีที่รักใหม่ประดังเป็นสองอีกไม่ได้ เป็นธรรมดาเหมือนกันทุกคน เว้นแต่คนใจชั่ว เวลานี้ฉันถึงจะมีความรักพ่อเมกเพียงใด แลพ่อเมกจะรักฉันเพียงใดฉันก็ยังไม่มีโอกาสที่จะแสดงความรักของฉันให้ปรากฏแก่ตาแก่ใจพ่อเมกอย่างใดได้เลยจะมีก็แต่คำพูดเท่านั้นจะเป็นที่แสดงให้พ่อเมกเห็นความในใจของฉันได้ แต่เท่านี้ก็เป็นเหนือโอวาทของท่านผู้ใหญ่ ผิดทางประพฤติดีอยู่แล้ว แต่ทำอย่างไรได้ใจมาเกิดรักพ่อเมกเสียแล้วเหลือที่จะหักจริง ๆ เหลือที่จะยั้งจริง ๆ เหลือที่จะเกรงจริง ๆ

พ่อเมกจำ...ฉันรักพ่อเมก ฉันจะไม่รู้ลืมพ่อเมกว่า "พ่อเมกเป็นคู่รักของฉัน" ใจพ่อเมกเห็นจะไม่เหมือนใจฉันกระมัง ใจฉันคิดอย่างไร? ฉันบอกพ่อเมกหมดไส้หมดพุงแล้วเพราะกลัวพ่อเมกจะโกรธ หายโกรธฉันเสียเถอะหนาพ่อเมก แล้วพ่อเมกคิดอย่างไร? ต่อไป หมั่นบอกไปให้ฉันทราบบ้าง

ฉันได้รับหนังสือตอบของพ่อเมกแต่ละฉบับแล้ว ฉันอ่านไม่รู้จืดเลย อ่านได้วันละยี่สิบสามสิบครั้ง นั่งอ่านนอนอ่านไปจนเกือบจะลืมตัวทำการงานอันใดเสียแล้ว นี่ก็เพราะรักพ่อเมก ไม่เห็นตัวพ่อเมกได้เห็นแต่คำพูดของพ่อเมกก็ต้องหมั่นดูไว้กลัวจะลืมเสีย พ่อเมกรักฉันแล้ว พ่อเมกอย่าได้ไปอวดแก่ใครเลยว่า "ฉันรักพ่อเมกหนา"

(เซ็น) **สารภี**

ใต้เท้าฟัง ๆ กระผมเล่ามาถึงเพียงนี้ ใต้เท้าเห็นจะเพลินใจ เกิดปีติยินดีด้วยกระผมละซีหนาขอรับ แลต่อนั้นใต้เท้าคงจะนึกว่า "ถ้าลงอย่างนี้มันก็ร่วมหยิบธง ถ้าลงอย่างนี้มันก็นึกค้ากำไรได้ ถ้าลงอย่างนี้มันก็เป็นต่อ" ชิ! เขาเก่งจริงมิเสียแรง "เออ! ให้มันได้อย่างนี้ซีมันถึงจะเป็นลูกผู้ชาย" ลงท้ายใต้เท้าคงจะนึกว่า "ทั้งนั้นทั้งนี้ก็เพราะเนื้อคู่ของเขา วาสนาเขาเคยสร้างมาด้วยกัน จึงได้เผอิญมาประสบพบกัน"

เขาคงจะได้กันเป็นคู่ผัวคู่เมียกันตามกุศลหนหลัง ที่จริงไม่แต่ใต้เท้า ถึงกระผมเองก็นึกขยิ่ม[๑]กริ่มใจลงรอยเดียวทำนองเดียวกับใต้เท้าเหมือนกัน ดูเอาเถอะใต้เท้า กระผมยังไม่ทันที่จะได้ตอบจดหมายของเจ้าหล่อนที่มีมาฉบับเมื่อเล่าตะกี้นี้เลย ไม่ช้านานกี่วันนักกระผมได้รับจดหมายของเจ้าหล่อนอีกฉบับหนึ่ง แต่กระผมไปเข้าใจเสียว่า "คงเป็นใบเตือนให้ตอบ เพราะเรายังไม่ได้ตอบไม่ทันใจเจ้าหล่อนก็เตือนมา" ที่ไหนใต้เท้า กระผมเปิดผนึกออกอ่อนดูความมันไปอย่างหนึ่งเสียแล้ว กลับหน้ามือเป็นหลังมือหมด

ดูเอาเถอะใครจะได้นึกได้ฝันเล่าว่า "ความต้นกับความปลายมันจะแปรปรวนเป็นคนละอย่าง"

กระผมไม่อยากจะเล่าต่อไปเสียแล้ว กระผมอยากจะหยุดแต่เพียง

---

[๑] ค้ากริยา หมายถึง ภูมิใจ ครื้มใจ อิ่มใจ อาจเขียนว่า "กระหยิ่ม" ก็ได้

เท่านี้ แต่เกรงใจใต้เท้าจริง ๆ เพราะใต้เท้าตั้งใจฟังอยากรู้เรื่องของกระผมต่อไปอีก กิจำเป็นจะต้องเล่าต่อให้ใต้เท้าฟังจนสุดเรื่อง ความในหนังสือของเจ้าหล่อนที่มีมานั้นดังนี้

ฉบับที่สุดจะไม่มีต่อไปอีกแล้ว

ขอลา...ขอเลิก...ขอตัดใจ...ขอตัดอาลัย...ขอตัดรัก...ขออโหสิกรรมแต่เพียงเท่านั้น เพราะการจำเป็นจะต้องแต่งงานเสียพรุ่งมะรืนนี้แล้วด้วย "จีนฮะ" เจ้าภาษีฝิ่นเขายังไม่มีภรรยา เขามาขอต่อคุณเตี่ย คุณเตี่ยตกลงยกให้เขา นัดแต่งงานกันตามธรรมเนียมจีน วันศุกร์จะส่งตัวฉันไปอยู่กินกับเขา อย่าเสียใจหาเอาใหม่เถอะพ่อเมก ฉันไม่ใช่เนื้อคู่ของพ่อเมกเสียแล้ว ฉันเป็นเนื้อคู่ของจีนฮะเจ้าภาษีฝิ่น

(เซ็น) **สารภี**

ใต้เท้าฟังแล้วเห็นอย่างไร ? จะโปรดอย่างไร ? ไหนลองเอาใจใต้เท้ามาใส่เป็นใจกระผมดูทีหรือ ? ถูกเข้าอย่างนี้จะตายหรือไม่ตาย จะเป็นบ้าหรือไม่เป็น จะแค้นใจหรือไม่แค้น จะเสียดายหรือไม่เสียดาย จะอาลัยหรือไม่อาลัย ดูเอาเถอะใต้เท้ามันน่าล้มลงทั้งยืนไหมล่ะ มันน่าอายเขาไหม่ล่ะ มันน่าอยู่เป็นคนต่อไปไหมล่ะ แต่เปล่าใต้เท้า ใจของกระผมก็ปล่อยให้มันเป็นบ้ากลุ้มอยู่พักหนึ่งในขณะนั้นเอง ต่อนั้นไปพอข้างฝ่ายแม่ยอดที่ไม่รักกระผมเขาตกแต่งกันไปแล้ว กระผมก็คิดตัดได้หมด สิ้นห่วงไย สิ้นอาลัย สิ้นรัก สิ้นเสียดายเขาเหมือนกันเพราะเขาคิดตัดเราได้ เราก็ต้องคิดตัดเขาได้ แต่ถึงกระนั้นกระผมจะอยู่บ้านของกระผมต่อไป ก็นึกกระดากใจแลดูหน้าใครไม่สนิทจำเป็นต้องเปิดไปตามปะเทสัง จะไปสู่ประเทศฐานะที่ใดก็ตาม แต่เมื่อกระผมจะไปก็ไปอย่างดีดี ไม่มีใครติเตียนกระผมได้ คือพออายุกระผมครบบวช กระผมก็อุปสมบทเป็นภิกษุถือเพศสมณพรหมจรรย์ ครองศีล รักษากิจตามพุทธบัญญัติวินัย สิกขาบทอยู่ในพระอารามแห่งหนึ่งแทบหมู่ละแวกบ้านกระผม จนสิ้นพรรษากาลวรรษาที่ห้าแล้วไป

กระผมได้ศึกษาในข้อวัตรปฏิบัติโดยธรรมวินัย พอรักษาตัวให้เป็นนิสัยมุต[๑]ได้แล้วก็ลาอุปัชฌาจารย์ออกถือธุดงค์เที่ยวเดินตามราวไพร อาศัยร่มไม้ในแดนดงเป็นที่พัก *(รุกขมูล)* โดยความหมายที่จะหลีกเลี่ยงออกไปให้พ้นห่างจากหมู่คณะ แสวงหาที่อันเป็นที่สงัด *(วิเวก)* เพื่อจะได้ตั้งอารมณ์ให้มั่นโดยสันโดษ

---

[๑] อ่านว่า มุด - ตะ หมายถึง รู้แล้ว คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "มุตร"

ทรมานใจให้เปลื้องปลดพยศอันร้าย กล่าวคือราคะ โทสะ โมหะอันหมกมุ่นอยู่ในสันดาน โดยความกำหนัดยินดีอยู่ด้วยรูป รส กลิ่น เสียง เป็นต้นเป็นนิตย์ให้หมดไป เปลื้องไป ห่างไกลไป ข่มใจให้เกิดความยินดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยทางเจริญวิปัสสนากรรมฐานพิจารณาให้เห็นลงไปว่า "สัตว์ทั้งหลายย่อมไม่เที่ยง สัตว์ทั้งหลายย่อมทนทุกข์ยาก สัตว์ทั้งหลายไม่มีอำนาจจะข่มขืนบังคับร่างกายของตนเองให้เป็นไปตามอำเภอใจได้" ที่เราจะมาถือไม่แก่ไม่ไข้ไม่ตายนั้นไม่ถูก สังขารของเราเกิดมาแล้วย่อมมีเวลาแตก เวลาดับไปเหมือนกันทุกรูปทุกนาม โดยลักษณะอันมีประเภทอย่างนี้ ๆ ฉะนี้แล้วก็ทอดใจมิได้อาลัยแก่ชีวิตและร่างกาย รักษากิจเป็นธรรมารมณ์ตามพุทธศาสโนวาท[๑] หมายเอาพระนฤพานเป็นเบื้องหน้า ตั้งจิตคิดแต่จะเชิดชูคำสอนของพระพุทธองค์ให้ดำรงผ่องใสตลอดไป ตามกำลังความอุตสาหะที่กระผมจะทำได้โดยอาการดังกล่าวแล้วฉะนั้นเป็นลำดับ ใต้เท้าฟังกระผมเล่ามาเพียงนี้ ข้างต้นคงจะว่ากระผมเป็นเพราะเสียใจไม่ได้เนื้อคู่สมนึกแล้วเลยทึกทักหนีบวช ข้างปลายคงจะว่ากระผมมาอ้างอวดยกตนว่า "เป็นคนรู้ธรรมโมธรรมะละกิเลส[๒] เป็นสมุจเฉทปหาน[๓] หมายนฤพานเป็นเบื้องหน้า" ลงท้ายคงจะว่า 'มันไม่สำเร็จมรรคผลไปได้จริงดอกหนา' ถ้าใต้เท้านึกหรือว่าดังนี้ ดูก็ค่อนจะจริงของใต้เท้าทุกอย่าง กระผมเถียงไม่ได้เลยเพราะเหตุผลที่เป็นมาอย่างไร? มันก็เข้าเค้าทำนองที่กระผมเล่ามานี้ทั้งนั้น ลงท้ายใจกระผมมันก็ตัดไปไม่ตลอด ต้องวกมาลงเค้าเดิมเป็นอ้ายมิสเตอร์เมกอยู่อย่างนี้เอง

แต่กระผมอยากจะขอพูดเสียสักหน่อยว่า "เรื่องที่จะปฏิบัติตนให้ต้องตามคลองธรรมจนได้สำเร็จมรรคผลเป็นไปอย่างใดนั้น กระผมเข้าใจว่า 'เห็นจะเป็นเพราะมีอุปนิสัย *(คือกุศลหนหลัง)* ประกอบด้วย จึงจะได้สำเร็จเป็นพระอรหัตหรืออะไรต่ออะไรไปได้ ถ้ามันไม่มีอุปนิสัยเป็นเชื้ออยู่บ้างแล้ว ถึงจะรู้หรือทำพยายามอย่างใดก็ค่อนข้างจะไม่สำเร็จได้ดังประสงค์' คงจะมีมาร *(คือกรรมหนหลังที่ทำไว้อย่างใด)* มาประจญให้เห็นผิดเป็นชอบไป เช่นกระผมเป็นตัวอย่างฉะนี้ ชั้นต้นดูเหมือนใจมุ่งหมายจะไปให้ลึบลับ ไม่หมายกลับมาเป็นอ้ายเมกอีกแล้ว แต่

---

[๑] หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เกลศ" *(อ่านว่า กะ - เหลด)* เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกันกับคำว่ากิเลส คือ สิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมอง

[๓] อ่านว่า สะ - หมุด - เฉด - ทะ - ปะ - หาน หมายถึง การละกิเลสได้ขาดเช่นพระอรหันต์

ไปได้หน่อยศรัทธาถอยลงหย่อนลง คงปฏิบัติตามศาสโนวาทไม่ได้ ก็ต้องละลาสิกขาบทออกเป็นฆราวาส เที่ยวประพาสเพลินไป...เพลินไปมิได้กลับหลัง ตั้งหน้าแต่จะไปอย่างเดียวขึ้นบกลงน้ำไม่ว่า จะค้าก็เอา จะจ้างก็เอารับทุกท่าพอได้เลี้ยงชีวิตรอดไปมื้อหนึ่ง แล้วก็ทนถูสู้ทุกอย่างโดยความมานะ อายเขานั่นแหละขอรับจึงได้เที่ยวเร่ร่อนไปตามหัวเมืองฝ่ายเหนือโน้นจนปรุทั่วพระราชอาณาเขต" นี่กีเพราะอะไร? ใต้เท้า เพราะเจ็บใจตัวเดียวเท่านั้นมันทำให้เลยเข็ดไม่คิดที่จะหาเนื้อคู่หนังคู่อะไรต่อไป

ในระหว่างที่กระผมท่องเที่ยวอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ นั้น ถ้าจะนับปีก็ร่วม ๓๐ ปีเศษ ถ้าจะนับอายุก็ล่วงห้าสิบไปหน้าแล้ว แก่มากแล้วขอรับ หมายแน่วแน่ว่า "ชีวิตคงแตกคงดับ คงไม่ได้กลับลงมากรุงเทพฯ อีกแล้ว" เพราะใจคิดอยู่เสมอว่า "ที่เจ็บช้ำระกำใจตรงไหน? เกิดมาเป็นคนนี่ขอรับมันก็ย่อมจะจำได้เจ็บแล้วไม่จำก็เสียไป อ้ายนี่แหละมันเป็นกำแพงกั้นไม่ให้กระผมลงมาเห็นหน้าแม่ยอดที่ไม่รักกระผมต่อไป"

ใต้เท้า...เมื่อกระผมอยู่ที่เมืองพิจิตรนั่นหนาขอรับ กระผมมีทุนรอนบ้างเล็กน้อยก็เที่ยวแลกข้าวแลกปลาไปตามประสาแกน ๆ

วันหนึ่งกระผมเที่ยวเร่ขายอ้ายกะปิ หัวหอม ส้มสูกลูกไม้ ได้น้ำตาล อะไรต่ออะไรล่องลงมาข้างท้ายเมือง วันนั้นเผอิญข้าวปลาก็แลกไม่ใคร่ได้ขายก็ไม่ใคร่ดี มีคนซื้อคนแลกน้อย พอพายมาถึงหน้าวัดจันทร์จวนเย็นอยู่แล้วเห็นเรือเปิด[๒] แจวจอดอยู่ข้างหน้าวัดลำหนึ่ง คนในลำเรือนั้นเขาเรียกให้กระผมแวะถามว่า "ขายอะไรคะ?"

กระผมก็แวะเข้าไปแล้วตอบเขาว่า "ดูเอาเถอะค่ะ มีอย่างนี้แหละ" ข้างแม่เจ้าของเรือก็ออกมาจากประทุน เลือกจะซื้อเครื่องต้มเครื่องแกงอะไรของหล่อนไม่ทราบ กระผมพิศดู...พิศดู ดูเหมือนจำได้ว่า "เป็นคนที่กระผมได้รู้จักชื่อรู้จักหน้าแล้ว แต่ดูคลับคล้ายคลับคลา เพราะไม่ได้พบกันนาน จะทักก็กลัวจะผิดตัวไม่ทักทำเฉยเสีย

เจ้าหล่อนเลือกของได้แล้วก็เงยหน้ามาถามกระผมว่า "เป็นราคาเท่าไรจ๊ะ?" เจ้าหล่อนถามกระผมแล้วเจ้าหล่อนก็นิ่งอึ้งจ้องมองดูหน้ากระผม

---

[๒] เรือขุดต่อกระดานเสริมกราบ หัวท้ายแบน เรียกอีกชื่อว่า "อีเปิด"

กระผมก็มองดูหน้าเจ้าหล่อน ต่างคนต่างมองดูกันเป็นนาน แล้วเจ้าหล่อนก็พูดขึ้นว่า "นี่ดู...ดู ดูเหมือนพ่อเมก อภัยโทษเถิดจ๊ะ พ่อชื่อพ่อเมกใช่หรือไม่จ๊ะ ?"

กระผมก็ตอบว่า "จ๊ะ ! ฉันชื่อเมก ก็แม่ละจ๊ะ อภัยโทษเถอะ ฉันดู ดู...ดูเหมือนรู้จัก แม่ชื่อแม่สารภีไม่ใช่หรือจ๊ะ ?"

เจ้าหล่อนก็รับว่า "จ๊ะ !"

ต่างคนต่างตกตะลึง ต่างคนต่างนิ่งอึ้งพูดไม่ออก ต่างคนต่างกลอกหน้าถลึงตาแลดูกันอยู่เป็นครู่ "ดูเอาเถอะใต้เท้า กระผมน่ะไม่อยากขอพบขอเห็น แต่มาพบมาเห็นเข้าอย่างนี้ ใต้เท้าจะโปรดอย่างไร ?"

เจ้าหล่อนมาถามถึงเรื่องราวทุกข์สุขของกระผมที่เป็นมาอย่างไร ๆ โดยเสียงที่อย่างยินดีของเจ้าหล่อน กระผมจะไม่บอกหรือก็ดูน่าเกลียด กระผมก็บอกไปอย่างที่เป็นมาข้างต้นตามที่กระผมเล่าให้ใต้เท้าฟัง ครั้นกระผมเล่าให้เจ้าหล่อนฟังแล้ว เจ้าหล่อนก็ร้องไห้เอาเป็นวักเป็นเวร แล้วพูดกับกระผมว่า "เจ้าหล่อนเสียใจนักที่ความอะไร ๆ ข้างต้นที่เป็นมาอย่างไร ? มันผิดคาดหมายกลับหน้ามือเป็นหลังมือไปหมด"

พูดพลางร้องไห้พลาง กระผมเหลือที่จะวางสติให้มันตรงดิ่งอยู่ที่เดียวได้ ได้ยินน้ำเสียงของเจ้าหล่อนที่ครวญครางอยู่ดังนั้น ก็ให้เกิดมีกะใจสงสาร จึงลั่นปากถามเจ้าหล่อนออกไปว่า "เรื่องราวมันเป็นมาอย่างไร ? ขอให้พูดเล่าไปให้ฉันฟังดีกว่า"

เจ้าหล่อนก็เล่าว่า "เจ้าหล่อนแต่งงานอยู่กินกับจีนฮะเจ้าภาษีฝิ่นได้หน่อย ไม่ช้านานบิดามารดาของเจ้าหล่อนก็มีอันเป็นตายไปหมด ภายหลังนั้นมาการที่ทำภาษี ภาห้าอะไรก็มีแต่ขาดทุนยุบยับ[๑] ฉิบหายลงทุกที จนหมดเนื้อบรรดาตัว มิหนำซ้ำผัวก็มาเกิดล้มตายลงด้วย โดยความเสียใจเห็นความพินาศมาครอบงำระยำยาก หากจะทำการต่อไปก็ไม่ได้เพราะสิ้นทรัพย์อับกำลังวังชา หมดท่าสิ้นประตูคิด ผัวของเจ้าหล่อนก็ทำลายชีวิตลงด้วยการกินยาตาย ส่วนตัวเจ้าหล่อนจะอยู่ต่อไปก็อับอายขายหน้าเพื่อนบ้าน จึงได้เซซานด้านหน้าขึ้นมาเที่ยวหาพ่อเมก ด้วยรู้ข่าวว่าอยู่เหนือ" พูดแล้วก็ร้องไห้

---

[๑] คำกริยา หมายถึง ย่อยยับ ต้นฉบับเขียนว่า "ยุบยิบ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ละเอียดเกินไป ถี่ถ้วนเกินไป

ใต้เท้าขอรับ ดูเอาเถอะ! อ้ายเมื่อยังอิ่มหมีพีมันเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ด้วยกัน มันไม่ได้พบกันพูดกัน มันไม่ได้เป็นเนื้อคู่กัน ครั้นเมื่ออายุล่วงเข้ามาจนแก่เกือบเป็นหนังคางคกแล้วสิได้มาพบกันพูดกัน ต่างคนต่างสิ้นกระบิดคิดอะไรไม่เหมาะท่า ต่างคนต่างก็หันหน้าเข้าหากัน ตกลงเลยได้อยู่กินเป็นผัวเมียกันโดยบุพเพสันนิวาสชาติก่อนเคยสร้างสมอบรมมาแต่เพียงตอนหนังคู่เท่านี้ ก็ต้องยินดีรับตามประสาแกน

"อ้ายเนื้อคู่เป็นของเขา หนังคู่เป็นของเรา" ก็เอาเถอะดีกว่าไม่ได้เสียทีเดียว พูดแล้วมันน่าหัวร่อ ไม่เคยพบมันก็ได้พบ ไม่เคยเห็นมันก็ได้เห็น ไม่เสียทีเกิด เออ! อ้ายเรานี่จะถืออะไรดีหนา อ้อ! ถือเอาอย่างนี้เถอะ จำได้ง่ายดี **"กุสะลาธัมมา อกุสะลาธัมมา"** อะไร ๆ ก็ไม่พ้น ๒ ตัว "กุศลอกุศลเท่านั้น" ถือเสียอย่างนี้ก็ไม่ร้อนใจ เย็นใจดี จำไว้...จำไว้ จะได้สั่งสอนลูกหลานต่อไป

บอกข่าว[๑]

พ่อค้าผู้หนึ่งอยู่ปากน้ำ ภรรยาจะลาไปกรุงเทพฯ จึ่งสั่งว่า "ไปถึงแล้วให้ตีโทรเลขมาสักคำ ๒ คำบอกข่าวที่ไปถึงเป็นสุขสบายแล้ว"

ภรรยาไปได้สักสี่ห้าชั่วโมง พ่อค้าได้รับโทรเลขดังต่อไปนี้

"ถึงจีน**ย่องเซ็ง**สามี**อำแดงมิ่ง** ฉันมาถึงกรุงเทพมหานครสบายดี เวลาย่ำเที่ยงแล้ว ๑๕ นาที กับราว ๑๒ วินาที ดูไม่แน่ ที่บอกเวลานี้เมื่อถึงท่าเรือเรือไฟเขากำหนดจะถึงเวลาย่ำเที่ยง แต่มาช้าอยู่ที่ปากลัด ๑๕ นาทีกว่า ฉันมากลางทางก็สบายดีทีเดียว อย่าวิตกเป็นห่วงเป็นใยถึงฉันเลย พอเสร็จธุระแล้วฉันคงจะกลับไปถึงโดยเรียบร้อย

ฉันมาตีโทรเลขฉบับนี้แล้วจะไปพักอยู่บ้าน**ป้าอึ่ง** ขอให้นายระวังตัวจงดีอย่าไปเที่ยวเตร่เกะกะ จะเกิดถ้อยเกิดความเสียเงินเสียทองเปล่าๆ กลางคืนระวังบ้านระวังช่อง อย่าเปิดประตูรูต่าง[๒] ไว้ ขโมยมันจะเก็บเกลี้ยงตัว อย่าลืมคำที่ฉันสั่งให้เอากะปิในอ่างเขียวข้างตุ่มในครัวออกตาก เวลานี้แดดนายอยู่ข้างจะดีแล้วอย่าเผลอ ประตูครัวสุนัขมันเคยเข้าไปค้นต่อยหม้อข้าวหม้อแกงเสียบ่อย ๆ

ถ้ามีเหตุอะไรที่บ้านจงบอกข่าวคราวมาให้ฉันรู้บ้าง ฉันเชื่อว่าฉันคงจะสบายดีทีเดียว ดีใจนักที่นายให้ฉันมา ฉันจะไปดูซื้อของที่สำเพ็งไปฝากด้วย

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "เบ็ดเตล็ด." **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๒๐ (๒๓ กุมภาพันธ์ ๑๓๑) : ๒๓๗ – ๒๓๘.

[๒] หมายถึง หน้าต่าง

นายอย่าหึงฉันเลย ฉันระวังตัวดีอยู่ ว่าแต่นายอยู่ข้างบ้านอย่าลืมฉันนะ ถ้าฉันกลับไปถึงบ้านแล้ว เมื่อนายอยากจะมาเที่ยวบ้างจึ่งค่อยมาก็ได้ *(โทรเลขนี้มาจากอำแดงมิ่งภรรยาย่องเซ็ง)*"

อีกสักชั่วโมงเศษอำแดงมิ่งตกใจที่ได้รับโทรเลขตอบจากผัวว่า "จีนย่องเซ็งจะล้มละลาย"

บั้งไฟ[๑]

ข้าพเจ้าผู้เคยได้รับผลอามิษ[๒] ของหอพระสมุดวชิรญาณมาแต่ก่อน บัดนี้ข้าพเจ้าขึ้นไปรับราชการอยู่ทางหัวเมืองลาว ได้ทราบแลเห็นการเล่นนักขัตฤกษ์ในการพิธีเล่นบั้งไฟของชนลาว มีความรู้สึกถึงอามิษที่เคยได้จึ่งอุตส่าห์สืบสวนเรียบเรียงส่งมาลงไว้ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษนี้ เพื่อจะได้ให้ท่านทั้งหลายผู้ยังไม่เคยได้ทราบได้เห็น จะได้อ่านเล่นในเวลาว่าง ๆ พอเป็นเครื่องเพลิดเพลินใจ คล้าย ๆ กับดูงิ้วดูละครเล่นฉะนั้น

การบั้งไฟนี้มีผู้เล่าให้ฟัง อ้างว่า "มีมูลเกี่ยวเนื่องมาแต่เรื่องชาดก" ฟัง ๆ ดูก็จริง แต่เป็นการดูค่อนข้างจะระคนปนเจือไปด้วยข้อความผิด ๆ ถูก ๆ ขาดเหลืออยู่บ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ดียังเป็นทางซึ่งมีเหตุมีผล สมด้วยการซึ่งคนลาวเขาได้นิยมประพฤติถือกันอยู่ จึ่งได้ขอนำมากล่าวไว้ในที่นี้ด้วย แต่เนื้อเรื่องนั้นพึงเข้าใจว่า "อยู่ข้างจะเป็นการค่อนข้างเหลือรับ เน้อ[๓] !"

ปฐมเหตุนั้นกล่าวว่า ในอดีตกาลสมัยครั้งหนึ่งล่วงมาได้ช้านานประมาณหลายพันปีมาแล้ว ยังมีหญิงผู้หนึ่งนามไม่ปรากฏ ตั้งทับ[๔] กระท่อมอยู่ ณ ริมเชิงเขาเขียว ซึ่งว่า "เป็นเขาตั้งอยู่ในเขตแขวงเมืองภูเขียวเดี่ยวนี้ หญิงผู้นั้น

---

[๑] หม่อมราชวงศ์ฐม, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๖ (๑๓ กันยายน ๑๑๓) : ๕๔๕ - ๕๔๙.

[๒] เขียนได้ทั้ง "อามิส" *(บาลี)* และ "อามิษ" *(สันสกฤต)* หมายถึง วัตถุที่เป็นสิ่งล่อใจ เช่น เงิน ทอง ฯลฯ

[๓] คำที่ทอดเสียงลงท้ายเพื่อบอกให้รู้

[๔] สิ่งปลูกสร้างที่ทำไว้อาศัยชั่วคราว หรือกระท่อม

ประกอบการเลี้ยงชีพด้วยการทำไร่ข้าวสาลี

ยังมีพระยาช้างตัวหนึ่ง *(ปรากฏนามอะไรจำไม่ได้ บางทีจะเป็น* ***ฉัททันต์)*** มากินข้าวสาลีในไร่ของหญิงนั้นเสียจนหมดสิ้น เมื่อหญิงผู้นั้นได้มาเห็นข้าวสาลีของตนหมดสิ้นไปเพราะอำนาจพระยาช้างมากินเสียดังนั้น จึงได้นำเอาพืชพันธุ์ข้าวสาลีมาหว่านเพาะลงใหม่

ครั้นถึงฤดูกาลต้นข้าวสาลีที่งอกงามแล้ว พระยาช้างนั้นก็มากินเสียจดหมดไปอีก แต่หญิงนั้นมีความพยายามหว่านเพาะข้าวสาลีขึ้นแล้ว พระยาช้างมากินเสียหมดสิ้นไปดังนี้เป็นหลายครั้ง หญิงนั้นก็บังเกิดโทสะขึ้นเป็นกำลังจึ่งออกจากทับกระท่อมไป โดยมีความมุ่งหมายว่า "จะไปตามฆ่าพระยาช้างเสียให้ได้" จึ่งได้เดินสะกดตามรอยเท้าพระยาช้างนั้นไปประมาณทางสักครึ่งวัน ก็หาพบพระยาช้างนั้นไม่

หญิงนั้นก็มีความเหน็ดเหนื่อยอ่อนกำลังลง ทั้งมีความกระหายน้ำบังเกิดขึ้นเป็นอย่างยิ่ง จึ่งได้เอามือทั้งสองลงช้อนน้ำซึ่งขังอยู่ในรอยเท้าพระยาช้างขึ้นดื่ม เมื่อน้ำตกถึงลำคอหญิงนั้นก็รู้สึกว่า "น้ำนั้นมีกลิ่นระคนปนไปด้วยมูตรช้าง" ครั้นแล้วหญิงนั้นก็กลับคืนมายังเคหสถานแห่งตนตามเดิม

ต่อมาไม่ช้านานหญิงนั้นก็มีครรภ์ พอถ้วนกำหนดทศมาส[๑] ก็คลอดบุตรออกมาเป็นชาย ซึ่งมีนามปรากฏว่า **"เจ้าหัศนาม"** อันคนทั้งหลายได้เพ่งเล็งว่า **"เป็นพระบรมโพธิสัตว์"**

ครั้นเจ้าหัศนามค่อยมีชนมายุจำเริญวัยขึ้นแล้ว ก็ไปเล่นอยู่กับด้วยทารกบุตรชาวบ้านทั้งหลายซึ่งอยู่บ้านที่ใกล้เคียง บรรดาทารกทั้งหลายเหล่านั้นก็พากันว่า "เจ้าหัศนามเป็นเด็กไม่มีบิดา"

เมื่อเจ้าหัศนามได้รับถ้อยคำซึ่งทารกทั้งหลายกล่าวปรามาส[๒] ตนดังนั้นก็มีความละอายแลบังเกิดความเดือดร้อนขึ้นในใจเป็นอย่างยิ่ง จึ่งกลับมาบ้านแล้วก็นำเอาถ้อยคำซึ่งเด็กทั้งหลายกล่าวปรามาสนั้นเล่าให้มารดาฟัง แล้วก็อ้อนวอนถามมารดาว่า "จะเห็นการเท็จจริงฉันใด"

ฝ่ายมารดาของเจ้าหัศนามจึ่งได้แจ้งประพฤติเหตุจำเดิมแต่เมื่อเจ้าหัศนามจะปฏิสนธิ ด้วยเหตุมารดาดื่มน้ำในรอยเท้าพระยาช้างอันมีกลิ่นระคนด้วย

---

[๑] ๑๐ เดือน

[๒] หมายถึง ดูถูก

มูตรช้างนั้น ให้เจ้าหัศนามฟังตั้งแต่ต้นจนมีครรภ์คลอดเป็นเจ้าหัศนาม

ฝายเจ้าหัศนามเมื่อได้แจ้งประพฤติเหตุตามที่มารดาเล่าให้ฟังดังนั้นก็บังเกิดความโทมนัสน้อยใจเป็นอย่างยิ่งในการที่เกิดมามิได้เห็นแลมิได้รู้จักบิดาของตนเหมือนกับทารกทั้งหลาย เมื่อคิดดังนั้นแล้วก็มีความระลึกถึงอยากจะใคร่พบรู้จักบิดาเป็นกำลัง จึ่งได้ขออนุญาตลามารดาว่า "จะไปตามให้พบกับพระยาช้างที่มีสัญญาว่าเป็นบิดานั้น" มารดาก็ยอมให้เจ้าหัศนามไปตามความประสงค์

ครั้นเจ้าหัศนามเดินไปถึงตำบลแห่งหนึ่งพบกับพระนักสิทธิ์[๓] ๕๐๐ ตน[๔] พระนักสิทธิ์เหล่านั้นก็พากันไต่ถามเจ้าหัศนาม เจ้าหัศนามก็แจ้งความตามประพฤติเหตุที่เป็นให้พระนักสิทธิ์ทั้ง ๕๐๐ ตนฟัง แล้วต่างคนก็เลยสนทนาแสดงถ้อยคำเป็นธรรมปุจฉาวิสัชนา โต้ตอบซึ่งกันแลกัน

ฝายพระฤาษีเหล่านั้นได้ฟังเจ้าหัศนามแสดงถ้อยคำเป็นผู้มีภูมิรู้กว้างขวางในทางธรรมาธิบายดังนั้น ต่างตน[๕]ก็มีความโสมนัสยินดีเลื่อมใสในถ้อยคำของเจ้าหัศนามเป็นอย่างยิ่ง จึ่งพร้อมใจกันจัดอาสนธรรมตกแต่งด้วยพรรณช่อไม้ต่าง ๆ แล้วอาราธนาให้เจ้าหัศนามขึ้นแสดงธรรมเทศนา เจ้าหัศนามก็รับอาราธนาขึ้นแสดงธรรมตามความประสงค์ของพระฤาษี

ขณะนั้นแต่บรรดาเทพดาครุฑา[๖]วาสุกี[๗]คนธรรพ์[๘] แลพวกเปรตอสุรกายทั้งหลาย ต่างก็มีความยินดีจัดหาเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ มาฟังเจ้าหัศนามแสดงธรรมเป็นอันมาก แต่เปรตจำพวกหนึ่งซึ่งอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏนั้นได้ขวนกันตกแต่งทำเครื่องบูชาด้วยดอกไม้เพลิงเป็นรูปกรวดใหญ่ แห่มาฟังเจ้าหัศนามแสดงธรรมอยู่ในที่นั้นด้วย

ครั้นเจ้าหัศนามแสดงธรรมจบแล้ว บรรดาผู้ที่ได้มาฟังธรรมอยู่ ณ ที่นั้นต่างก็มีความชื่นชมโสมนัสยินดี พากันเปล่งอุทานวาจาแซ่ซ้องสาธุการ[๙] เอิกเกริกขึ้นพร้อมกัน

---

[๓]หมายถึง ผู้สำเร็จ ฤษี

[๔]ต้นฉบับเขียนว่า "องค์" แต่ลักษณนามคำว่า "ฤษี" คือ "ตน"

[๕]คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "องค์" ถึงแม้ว่าตำแหน่งนี้จะมิใช่ลักษณนาม แต่เป็นสรรพนามแทนฤษีก็ควรใช้ "ตน" เช่นเดียวกัน

[๖]พญานก

[๗]พญานาค คำนี้เขียนได้ทั้ง "วาสุกรี" และ "วาสุกี" เป็นชื่อของพญานาคร้ายตนหนึ่ง

[๘]ชาวสวรรค์ซึ่งชำนาญเรื่องดนตรีและขับร้อง

[๙]คำนาม หมายถึง การเปล่งวาจาว่าชอบแล้วเมื่อเห็นควรหรือยกย่องสรรเสริญ

ฝ่ายเปรตพวกที่ทำกรวดใหญ่มาบูชานั้นก็พากันจุดกรวดใหญ่ขึ้น กรวดนั้นก็แล่นพุ่งขึ้นไปบนอากาศ โดยอำนาจแห่งแรงเพลิงส่งขึ้นไปจนถึงชั้นที่พวกแถน[๑]สถิต *(คือที่เทวดาอยู่)* แถนซึ่งอยู่ ณ ที่ทั้งหลายเหล่านั้น ต่างก็มีความชื่นชมโสมนัส

ด้วยการกุศลของเปรตนั้น แถนซึ่งเป็นพนักงานฝนก็บันดาลฝนบรรจุกระบอกกรวดให้ฝนตกลงมาในมนุษยโลก แถนซึ่งเป็นพนักงานธัญญาหารก็บันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารแลพฤกษาชาติต่าง ๆ มีดอกผลช่อใบงอกงามไพบูลย์ขึ้น

อาศัยเหตุที่มีเค้ามูลมาดังกล่าวแล้วนี้ เพราะฉะนั้นบรรดาชนชาติลาวซึ่งตั้งบ้านเมืองอยู่ในภูมิลำเนาทั้งหลาย จึ่งได้ใช้การจุดกรวดใหญ่ ตามภาษาที่เรียกว่า **"บั้งไฟ"** ในระหว่างวัสสานะ[๒] ฤดูกาลก่อนหน้าที่จะลงมือทำนา คือในระหว่างเดือนหกข้างแรมจนถึงเดือนเจ็ดข้างขึ้นเป็นธรรมเนียมนิยมต่อ ๆ มาจนบัดนี้ โดยมีความเชื่อถือว่า "เป็นพิธีทำให้ฝนตก พืชพันธุ์ธัญญาหารบริบูรณ์งอกงามแลทำให้บ้านเมืองมีความอยู่เย็นเป็นผาสุกด้วย

บัดนี้จะกล่าวถึงการรื่นเริงในงานบั้งไฟต่อไป

ธรรมเนียมในการมีบั้งไฟในเมืองลาวต่าง ๆ นั้นก็คงจะมีวิธีคล้าย ๆ กัน จะยักเยื้องผิดแปลกไปบ้างก็คงจะไม่สู้ห่างไกลกันนัก แต่ในที่นี้จะขอนำมากล่าวแต่เฉพาะธรรมเนียมที่ข้าพเจ้าได้ทราบแลได้เห็นมา มีข้างแขวงเมืองภูเขียวชัยภูมิ บำเหน็จณรงค์ แลที่เมืองอุบล[๓] เป็นต้น คือเมื่อจวนจะใกล้ถึงเทศกาลบั้งไฟนั้น บรรดาพวกที่จะทำบั้งไฟ เขาก็ได้ลงมือตำดินบรรจุปล้องไม้ตกแต่งเตรียมไว้ ส่วนผู้ใหญ่ในบ้านนั้นเมืองนั้นซึ่งเป็นผู้เคยกำหนดการ ก็ได้กำหนดวันที่จะมีบั้งไฟไป ให้คนในหมู่บ้านนั้นเมืองนั้นแลตามบรรดาตำบลบ้านซึ่งอยู่ใกล้เคียงรู้ทั่วกันแล้ว กะผู้ที่ตั้งบ้านอยู่ในเมือง หรือบ้านที่จะมีบั้งไฟนั้น แบ่งเป็นพวก ๆ แล้วกำหนดให้พวกนั้น ๆ เป็นผู้มีหน้าที่รับแขกซึ่งจะมาแต่ตำบลบ้านนั้น ๆ แลบอกไปยังพวกที่เขาจะเป็นแขกมาจากตำบลบ้านนั้น ๆ ให้รู้ ด้วยว่า "คือผู้นั้นจะได้เป็นผู้รับรองพวกแขกตำบลบ้านนั้น"

---

[๑] คำนาม หมายถึง เทวดา
[๒] คำนาม หมายถึง ฤดูฝน หน้าฝน
[๓] คือ จังหวัดอุบลราชธานี

แลในการบั้งไฟนี้เขาได้กำหนดงานแบ่งเป็น ๓ วัน คือวันสุกดิบเริ่มการวันหนึ่ง วันประชุมเล่นรื่นเริงวันหนึ่ง วันจุดบั้งไฟวันหนึ่ง

ครั้นถึง**วันสุกดิบ** บรรดาผู้ที่มีหน้าที่เป็นผู้ต้อนรับแขก ต่างคนก็ได้ลงมือปลูกผาม[๑] หรือตูบ[๒] *(คือโรงกระท่อมเล็กๆ)* เป็นโรงๆ รอบตามลานวัดซึ่งเป็นที่จุดบั้งไฟสำหรับรับผู้ซึ่งจะเป็นแขกมาประชุมนั้น แลต่างคนต่างกลั่นเหล้าเด็ด แลแช่น้ำสาโท[๓] คือน้ำสุราโรง แลน้ำขาวสำหรับเลี้ยงผู้ที่จะไปหามาสู่ไว้ทุก ๆ บ้าน เพราะเป็นธรรมเนียมถือกันว่า "ในงานบั้งไฟนี้ถ้าเรือนใดไม่มีสุราไว้สำหรับเลี้ยงแขกที่จะไปมาหาสู่แล้ว ผู้ซึ่งเป็นแขกไปหามีอำนาจที่จะเก็บริบเอาพัสดุสิ่งของของเจ้าเรือนนั้นไปจำนำหรือขายแลกซื้อสุราได้ หามีความผิดร้ายประการใดไม่ ในวันนี้มีการเสี่ยงดูกันเหราะแหระ[๔] ตามคนซึ่งอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกันบ้าง

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่สองเป็น**วันประชุม** บรรดาพวกที่ได้ทำบั้งไฟ ต่างคนก็นำบั้งไฟของตนไปพักเตรียมไว้พร้อมกันที่ศาลาการเปรียญ ฝ่ายพวกที่ถูกกะมีหน้าที่เป็นผู้รับแขก ก็พากันจัดเสื่อขันน้ำพานหมากบุหรี่ออกไปดัก คอยรับแขกอยู่ต้นทางที่จะเข้ามา

ฝ่ายผู้เป็นแขกนั้นก็นัดหมายเวลามารวมกัน พร้อมแล้วก็นำกันออกเดินเรียงๆ เป็นลำดับกันไปเหมือนอย่างเด็กเล่นงูกินหางฉะนั้น คือมีคนหามกลองตีไปข้างหน้าคู่หนึ่ง กับคนตีฆ้องอีกคนหนึ่ง แล้วก็ถึงพระแก่ๆ เป็นลำดับลงไปจนถึงเณร แล้วถึงผู้ชายแก่ ผู้หญิงแก่ๆ ผู้สาว แล้วจึ่งถึงพวกชายหนุ่มๆ แลเด็กๆ เดินตามกันเนื่องมา บางพวกที่มีแคนก็เป่าแคนร้องรำทำเพลง เล่นเอิกเกริกมาตามทาง

ครั้นถึงที่ซึ่งผู้รับแขกมาคอยอยู่ ฝ่ายผู้รับแขกต่างก็กระตือรือร้นพากันออกไปปูเสื่อสาด ตั้งขันน้ำพานหมากลงต้อนรับ แลบอกเชื้อเชิญกันเป็นอย่างคารวะ ฝ่ายพวกแขกก็รับเชิญพอเป็นคารวะแล้ว ผู้รับแขกก็ออกเดินนำหน้าพวกแขกไปยังผามของตน ซึ่งจัดรับรองไว้ที่วัดนั้น

---

[๑] หมายถึง ปะรำ

[๒] หมายถึง บ้าน หรือกระต๊อบ

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "สัดโท้" สาโท เป็นคำนาม หมายถึง น้ำขาว หรือน้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น

[๔] หมายถึง ย่อหย่อน ไม่เอาจริงเอาจัง หรือทำเป็นเศษ

ขณะเมื่อแขกไปถึงผามแล้ว พวกรับแขกผู้หนึ่งจึ่งตีกลองใหญ่ที่วัดขึ้นเป็นสัญญาณ[๑] เพื่อบอกให้คนทั้งหลายซึ่งอยู่ในที่ใกล้เคียงรู้ว่า "มีแขกมาถึงแล้ว"

ฝ่ายพวกแขกนั้นก็เข้าหยุดพักในผาม จัดนั่งกันเป็นลำดับไป คือ บนยกพื้นนั้นพระนั่งเรียง ๆ กันไปแถวหนึ่ง ชายแก่ ๆ แถวหนึ่ง ชั้นล่างผู้หญิงแก่ ๆ แล้วหญิงสาว ต่างหันหน้าออกมาทางหน้าผามทั้งสิ้น

แต่พวกหนุ่ม ๆ เด็ก ๆ นั้นพอมาถึงวัดแล้วก็เข้าเล่นคลุกคลีตีโมงร้องรำทำเพลงปัวเปีย[๒] ไปกับพวกที่ได้มาประชุมอยู่ ณ ที่นั้น แต่เปลี่ยนสลับพวกกันเล่น คือพวกบ้านนี้ไปเล่นเต้นรำอวดผู้หญิงบ้านโน้น พวกบ้านโน้นมาเล่นอวดพวกบ้านนี้ ไขว้กันไปดังนี้ทุก ๆ ผาม แลบรรดาคนซึ่งเข้าเล่นอยู่ในที่นี้ล้วนแล้วแต่ผู้ที่มีหน้าตึง ๆ ชา ๆ จนเดินเกือบจะทรงกายไว้ไม่อยู่โดยมาก เพราะมีเครื่องดื่มอันเป็นของสำคัญสำหรับเลี้ยงเตรียมคอยเพิ่มเติมไว้เสมอ

พอตกเวลาบ่ายสัก ๒ โมงเศษ คนมาประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว ผู้ซึ่งเป็นใหญ่อยู่ในที่นั้นจึ่งอาราธนาพระสงฆ์รูปหนึ่ง ซึ่งเป็นสมภารเจ้าวัดใหญ่อยู่ในบ้านนั้นเมืองนั้นขึ้นแคร่หามแห่ไปรอบ ๆ วัด ถ้ามีนาคที่จะบวชในวัดนั้นด้วยก็เอานาคขึ้นแห่ตามพระนั้นด้วย แห่เวียนไปจนครบ ๗ รอบแล้วจึ่งปลงลงพัก แล้วเอาบั้งไฟขึ้นแห่

ตัวบั้งไฟนั้นพาดอยู่บนง่ามไม้ทำเป็นขาทรายขึ้นตั้งบนแม่แคร่ขึ้นค้ำรับไว้ ๒ ขา ตรงบนแคร่หน้าขาทรายด้านหน้า ใต้หัวกระบอกบั้งไฟลงมานั้น มีเด็กหญิงเล็ก ๆ แต่งตัวสวย ๆ ขึ้นไปนั่งรำอยู่คนหนึ่ง มีร่มกางด้วยทุก ๆ กระบอก

ตัวบั้งไฟนั้นตกแต่งประดับประดาด้วยทองอังกฤษ แลกระดาษสีสลักปิดเป็นลวดลายต่าง ๆ ตรงกลางตัวบั้งไฟในระหว่างกลางที่ขาทรายรับอยู่นั้นมีผ้าไหมสีต่าง ๆ คลุมอยู่ด้วย แลดูไกล ๆ ผล้าย ๆ กับหลังคาเรือกัญญาฉะนั้น

เครื่องในกระบวนแห่นั้นหามีอะไรพิสดารไม่ มีแต่ฆ้องกลองฉิ่งฉาบม้าล่อ[๓] ตี แลร้องเต้นรำทำเพลงไปข้างหน้าบั้งไฟไปเป็นพวก ๆ ตามที่ภาษาเขาเรียกว่า **"เซิ้งบั้งไฟ"** นั้น

---

[๑] คำนาม หมายถึง เครื่องแสดงให้เห็นหรือให้ได้ยินเพื่อให้ทราบล่วงหน้า ต้นฉบับเขียนว่า "สัญญา"

[๒] คำกริยา หมายถึง นัวเนีย คลุกคลี ปะปน และเกี่ยวข้อง

[๓] คำนาม หมายถึง แผ่นโลหะเจือ รูปคล้ายถาดตีให้มีเสียงดัง เป็นของที่ชาวจีนใช้กัน

แลในขณะแห่บั้งไฟนี้มีการเสงปืนไปข้างหน้าบั้งไฟด้วย คือเอาปืนบรรจุดินกับหมอนยิงลองกัน ถ้าปืนของใครยิงไม่ออกหรือไม่สู้จะดังแล้ว ผู้ที่ยิงออกยิงดังก็เข้าแย่งเอาปืนของผู้นั้นมาเช็ดก้นแล้วก็โยนทิ้งเสีย แลคนที่เข้าเล่นอยู่ในกระบวนแห่นั้นมักจะเจือไปด้วยกิริยาอาการอันเป็นที่อุจาดหยาบคายต่าง ๆ โดยมาก มีกิริยาที่เปลือยกายแลทำท่าทางเล่นโสกโดก[๑] ต่าง ๆ เป็นต้น

การที่เขาได้ประพฤติกิริยาดังนี้ โดยเขานิยมถือกันว่า "เพื่อจะประพฤติให้เหมือนกับเปรตที่มีความประพฤติอันหยาบช้า ซึ่งเป็นผู้ได้เริ่มคิดทำบั้งไฟขึ้นเป็นเบื้องต้นมานั้น"

ครั้นแห่บั้งไฟเวียนไปจนครบ ๗ รอบแล้วจึ่งหยุดพัก เอาบั้งไฟไปเก็บรักษาไว้ยังศาลาการเปรียญตามเดิม แล้วต่างคนก็มาประชุมเลี้ยงสุราข้าวปลาอาหารกันตามผาม ดูเป็นที่รื่นเริงสนุกสนาน เสียง เฮ ๆ ฮา ๆ เอิกเกริกกึกก้องไปทั้งลานวัด แต่พวกผู้หญิงแลผู้ที่มีผิวหน้าบาง ๆ เขามักพากันไปเลี้ยงกันที่บ้านของผู้รับแขก

พอเวลาค่ำเลี้ยงดูกันเสร็จแล้ว ก็ต่างเล่นเต้นรำทำเพลงไปอีกเหมือนเมื่อตอนบ่าย แลมีการเสงกลองด้วย คือเอากลองมาพวกละคู่ตั้งลงใกล้ ๆ กัน แล้วผลัดเปลี่ยนคนตี ตีทีละคน ตีจนเต็ม ๆ แรงพร้อม ๆ กันทั้ง ๒ พวก ถ้ากลองของผู้ใดมีเสียงดังกว่าก็นับว่า "เป็นชนะ"

ฝ่ายพวกที่ชนะนั้นก็โห่ร้องแล้วเต้นรำทำเพลงไปต่าง ๆ เป็นการแสดงว่า "กลองของตัวมีเสียงดังชนะ" แล้วก็หามกลองนั้นไปเที่ยวขันตีแข่งเสียงกับพวกอื่นต่อไปอีก เล่นกันจนเวลารุ่งสว่างแล้ว ต่างก็นำบั้งไฟมาแห่ไปตามรอบ ๆ วัดอีก

พอถึงเวลาท่านผู้ใหญ่ในบ้านนั้นเมืองนั้นมาพร้อมกันแล้ว จึ่งเอาบั้งไฟขึ้นเกย พาดบนร้านสูงประมาณ ๑๕ วา ซึ่งปลูกไว้เป็นร้านสำหรับ**จุดบั้งไฟ** แล้วจุดทีละดอก ในขณะนั้นต่างคนต่างตีระดมฆ้องกลองเสียงดังสนั่นก็กึกก้องขึ้นพร้อมกัน

ถ้าบั้งไฟของผู้ใดจุดขึ้นสูงดีแลไม่แตกแล้วก็นับว่า "เป็นอย่างดี" ตามบรรดาพวกพ้องต่างคนก็ดีใจโห่ร้องเสียงเอิกเกริกขึ้น แล้วก็เชิญเอาผู้เป็นเจ้าของบั้งไฟขึ้นแคร่หามแห่เต้นรำทำเพลงไปต่าง ๆ

---

[๑] อ่านว่า โสก - กะ - โดก ต้นฉบับเขียนตามคำอ่าน หมายถึง สัปดน หยาบโลน

ถ้าแม้นบั้งไฟของใครจุดไม่ขึ้นหรือด้านหรือแตกแล้ว บรรดาพวกพ้องก็เข้าช่วยกันจับปล้ำเอาตัวเจ้าของบั้งไฟไปลงโคลน

บางทีเจ้าของบั้งไฟเมื่อเห็นบั้งไฟของตัวท่าจะเสียการแล้ว ก็รีบออกวิ่งหนีไปเที่ยวซุกซ่อนเสียก่อน ฝ่ายพวกพ้องก็ยังพากันไปเที่ยวค้นหาจับตัวเอามาลงโคลนจนได้ แล้วมิหนำซ้ำยังถูกพวกที่บั้งไฟเขาขึ้น เขายังพากันไปเก็บริบเอาเครื่องบริโภคต่าง ๆ ซึ่งของตัวมีอยู่ที่บ้านเสียทั้งสิ้นด้วย

ครั้นจุดบั้งไฟหมดแล้ว มีการเลี้ยงพระซึ่งอยู่ในวัดนั้นเป็นเสร็จการต่างคนต่างกลับไปบ้าน

บ้าคลั่ง[๑]

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๒[๒] เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ข้าพเจ้าเดินลงมาจากออฟฟิศ[๓] ที่ว่าการแห่งข้าพเจ้าอยู่ พบชายผู้หนึ่งที่ได้คุ้นเคยกับข้าพเจ้ามาแต่ก่อน ๆ นั่งอยู่ใต้ต้นพุทรา[๔] หน้าออฟฟิศ ข้าพเจ้าก็เดินเข้าไปพูดจาไต่ถามทุกข์สุขตามธรรมเนียม แต่ประหลาดใจอยู่ว่า "ชายผู้นี้เขาบอกว่าเป็นบ้ามาหลายเดือนแล้ว เขาส่งไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล เหตุใดจึ่งมาที่นี่? หรือหายแล้วจะตรงมาหาเราดอกกระมัง"

ข้าพเจ้าก็พิจารณากิริยาอาการแลถ้อยคำที่ตอบโต้ก็ปรกติเรียบร้อย หาแปลกประหลาดกว่าธรรมดาที่ได้เคยสังเกตแต่การนุ่งห่มไม่สู้เรียบร้อยอยู่หน่อยเพราะไม่ได้สวมเสื้อหมวกเช่นเคยมา เป็นแต่นุ่งผ้าลายห่มผ้าขาวม้าเท่านั้น แต่ชายผู้นี้เดิมก็หาใช่คนโง่เขลาเบาหย่อนไม่ เป็นคนฉลาดแลสอดส่องในการดีอยู่ ความประพฤติหรืออัธยาศัยก็เป็นคนหัวใหม่ไม่ใช่เก่า มีข้อที่ผิดธรรมดาผู้เรียบร้อยอยู่อย่างหนึ่ง คือพูดตรงโผงผางไม่เกรงใจผู้ใดอยู่หน่อยเท่านั้น

ข้าพเจ้าจึ่งได้กล่าวขึ้นว่า "แกเขาว่าเป็นบ้าไม่ใช่หรือ?"

---

[๑] พระเสถียรฐาปนะกิตย์ *(ชม)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๔, ๑๗ (๒๒ กุมภาพันธ์ ๑๑๒) : ๑๙๖ ถึง ๒๐๐.

[๒] ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๖

[๓] office ที่ทำงาน

[๔] ต้นฉบับเขียนตามการออกเสียงว่า "พุดซา" หมายถึง ชื่อผลไม้ชนิดหนึ่ง กิ่งมีหนาม ผลมีทั้งกลม และรี

ชายผู้นั้นก็รับว่า "เป็นจริง แต่เดี๋ยวนี้ทุเลาแล้วจึ่งมาหาคุณได้ ถ้าไม่ทุเลาเขาก็ไม่ปล่อยให้เที่ยว"

ข้าพเจ้าทึ่งขึ้นในเรื่องนี้ด้วยทราบอยู่ตงิด[๑] ๆ ว่า "เป็นบ้าเพราะลมอะไรกองหนึ่งทำให้ดวงจิตฟั่นเฟือน เพ้อพึม หวาดเสียวกลัวอะไร ๆ ต่าง ๆ" จำจะถามต้นเหตุแลอาการที่เป็นแก่ชายผู้นี้ให้ได้ความตลอด เพราะชายผู้นี้เป็นคนฉลาดแลภาษาพูดเข้าใจง่ายชัดเจนดี

ข้าพเจ้าจึ่งได้ถามว่า "เดิมที่จะเป็นขึ้นนั้นด้วยเหตุอันใด ?"

ชายผู้นั้นตอบว่า "เดิมที่จะทำให้จิตวิปริตนั้น ข้าพเจ้ามีความโทมนัสอยู่ในเรื่องอะไรอันหนึ่ง ทำให้จิตเศร้าหมองอยู่สัก ๒ วัน" แล้วก็เกิดกลุ้มกลัวใหญ่ขึ้น ออกจากออฟฟิศทำการจะไปบ้าน เดินมาแวะที่กุฏิพระวัดมหาธาตุ[๒] หมายจะให้สบายใจ ใจก็ไม่ทุเลาจากขุ่นหมอง สักประเดี๋ยวปวดอุจจาระหนัก ถอดเสื้อจะไปอุจจาระ เดินวิ่งไปใจลอยหวิว ๆ วิ่งวนเวียนอยู่ในลานโบสถ์วัดมหาธาตุอยู่หลายเที่ยว เด็กวัดวิ่งตามเกรียว ๆ อยู่หลายรอบ แล้วก็เลยลงไปท่าน้ำ ข้ามเรือจ้างขึ้นฟากข้างโน้น เดินเรื่อยผ่าตรังตรงไปบ้านพวกพ้องที่สวนบาง ฯลฯ"

ข้าพเจ้าจึ่งถามว่า "การที่ปวดอุจจาระนั้นเมื่อวิ่งเวียนวนอยู่ในลานโบสถ์ทุเลาปวดหรือไม่ แลเหตุใดจึ่งไม่ตรงไปที่โพลังกาเล่า ?"

ชายผู้นั้นตอบว่า "เดิมก็คิดว่าจะไปทางคุณว่า แต่ออกประตูไม่ถูกครั้นเห็นช่องประตูชัดก็เลยลิ่วลงไปท่าน้ำ ที่ปวดอุจจาระก็ละลายหายหมด"

ข้าพเจ้าถามว่า "พวกพี่น้องที่สวนเขาว่ากระไรบ้างล่ะ ? แล้วก็พูดบอกเล่าแก่เขาว่ากระไรบ้าง ?"

---

[๑] อ่านว่า ตะ - หฺงิด เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เล็กน้อย ทีละน้อย ๆ ซึ่งใช้กับความรู้สึก

[๒] วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ตั้ง ณ ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เดิมเป็นวัดโบราณตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เรียกนามว่า "วัดสลัก" ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสีหนาทโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดสลักเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ เปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดนิพพานาราม" พ.ศ. ๒๓๓๑ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระราชทานนามวัดว่า "วัดพระศรีสรรเพชญ์" พ.ศ. ๒๓๔๖ พระราชทานนามว่า "วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรมหาวิหาร" ต่อมา พ.ศ. ๒๔๓๙ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ๑,๐๐๐ ชั่ง อุทิศเป็นค่าใช้สอยในการบูรณะวัดมหาธาตุครั้งใหญ่ แล้วพระราชทานนามว่า "วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ

"เขาจะว่ากระไรบ้างก็จำไม่ได้ แลได้พูดอะไรแก่เขาก็ลืม นึกไม่ออก บอกไม่ถูก แล้วเขาก็จ้างเรือเอาตัวมาส่งที่แพข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็หารู้สึกสมฤดีตามธรรมดาไม่ เลยกลัวอะไรต่ออะไรใหญ่โตไปจมปรัง[๑] อยู่ในห้องประมาณสัก ๒ เดือน ขี้ฟันเปรอะเทียวขอรับ"

ข้าพเจ้าจึ่งพูดว่า "เหตุนี้มีเป็นเพราะความโทมนัสเศร้าหมองหรือ? หรือจะเป็นด้วยอะไร ?"

เขาตอบว่า "นี่แลขอรับจะว่าเป็นด้วยความโทมนัสเศร้าหมองเป็นต้นเหตุก็ว่าได้ จะว่าไม่เป็นด้วยเหตุนี้ก็ไม่แน่ แต่มาคิดดูว่า 'ความเสียใจเพียงเหตุเท่านี้ก็ได้มีได้เป็นอยู่แก่ตัวในกาลก่อน ๆ ก็หลายครั้ง แลที่เป็นมากกว่าคราวนี้ที่ยังจำได้อยู่ก็ยังมี มันก็ไม่ทำให้จิตฟั่นเฟือนเหมือนครั้งนี้เลย เพราะฉะนั้นจึ่งยังเอาแน่ทีเดียวไม่ได้ มันจะเป็นเวรอะไรของผมมาประจวบเหตุอีกเรื่องหนึ่งกระมัง"

"อ้อ...อ้อ ! แกก็ได้เคยเสียใจอย่างมากกว่าครั้งนี้ก็มีนี่นา มันก็ไม่เป็นแฮ ชอบกล...ชอบกล แกก็เป็นคนใจคอมั่นคงอยู่ เมื่อเวลามันจะเป็นขึ้นมาสะกดใจระงับความกระวนกระวายเสีย แลหยิบอะไรมาดูมาเล่นที่จะทำให้จิตดำรงอยู่แลเพลิดเพลินไปเสียจะไม่ได้หรือ ?"

"พุทโธ่...พุทโธ่[๒] ! คุณ ๆ ไม่เห็นอกนี่นา ผมได้ยักย้ายหลายท่าแล้วตามพูด มันช่างไม่เบาให้เลยสักนิดเดียว"

"อือ ! มันเรี่ยวแรงจริงหนอ เมื่อมันเป็นมันมีอาการยังไรบ้างหื่อขอให้เล่าหน่อย"

"โอ๊ย ! คุณ มันเหลือที่จะอดทนละ ประเดี๋ยวให้จุกเสียดอัดขึ้นมาประเดี๋ยวร้อน ๆ ขึ้นมาในทรวงอกเหมือนเอาไฟไปลน ประเดี๋ยวหัวหนักเหมือนหินขึ้นไปกองอยู่บนนั้นสักตันหนึ่ง ประเดี๋ยวตัวเบาเหวงทานไม่ใคร่จะอยู่ ลมพัดก็จะล้มคะมำไป ก็มันมีผู้บังคับลงโทษอยู่เช่นนี้ ร่างกายจะทนทานได้หรือ? อ้ายสิ่งที่จะสะกดใจระงับความกระวนกระวายได้นั้นมันไม่ใช่เหตุนี้ มันเป็นอย่างอื่นต่างหากเหมือนเป็นต้นว่า "มีผู้มาด่าทอแลว่ากล่าวอย่างเจ็บแสบหยาบคาย หรือเฆี่ยนตีต้องร่างกายแต่ผิวนอกเช่นนั้นก็พออดทนได้ ในครั้งหนึ่งแล้วก็ทุเลาไม่ช้านาน นี่มันเหลือเจ็บปวดที่จะประมาณได้แล้ว"

---

[๑] คือ อยู่เกินกำหนดเวลา

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พูโท่ ๆ"

"อือ! ก็เป็นอาการอันหนักอยู่ เออ ! ที่ว่ามีผู้บังคับลงโทษนั้นมันเป็นยังไร ?"

"อ้อ! ลืมเล่าให้คุณฟังไปเพื่อจะรู้ไว้ คือเมื่ออาการคลุ้มคลั่งนั้น ที่หนึ่งมีหน้ามืดมาก่อน ประเดี๋ยวแน่นติดมาทีเดียว ครั้งแรกข้าพเจ้านึกถึงคุณพระเพื่อจะให้ช่วย แหม้! มีอ้ายผู้บังคับออกมายืนให้เห็นตัวร้องว่า 'แน่ะ! มึงนึกถึงคุณพระแล้วละจะให้คุณพระช่วยหรือ? เอาปวดหัวเสียให้แย่เทียว' แหม้ ! มันเป็นดังคำสั่งทีเดียวปวดหัวราวกะจะแตกออกไป ๒ ซีก ต้องร้องขอตัวออกไปว่า 'โอย ! ไม่นึกแล้ว...ไม่นึกแล้ว' ดูค่อยทุเลาไปหน่อย"

ข้าพเจ้าจึ่งถามว่า "เป็นรูปคนออกมายืนสั่งลงโทษนั้น รูปร่างมันเป็นอย่างไร? คล้ายคลึงกับใครบ้างนึกหน้าได้ไหม?"

เขาตอบว่า "เป็นรูปร่างเช่นคน แต่จะเหมือนใครที่รู้จักหรือคนที่คุ้นเคยก็หาไม่ รูปมันเลือน ๆ ยังไงมิรู้เลยบอกไม่ถูก แต่กิริยาเป็นคนแท้ ๆ สักประเดี๋ยวก็หายไป"

"เมื่อเจ้าผู้สั่งลงโทษหายรูปไปแล้ว แกค่อยทุเลาหรือ?"

"ขอรับทุเลาหน่อย แล้วผมนึกไปในที่ต่าง ๆ ที่ผมเคยไปมา มีวัดมหาธาตุแลวัดแจ้ง[๑] เป็นต้น แหม้! มันเอาใหญ่อีกขอรับ มันลงโทษเสียแย่เทียวต้องขอตัวมันเกือบตาย พอนึกถึงพระปรางค์วัดแจ้งว่า 'เราเคยไปเที่ยวดูเล่นเพื่อจะให้เป็นการเพลิดเพลินไปบ้าง' มันกรากออกมายืนร้องว่า 'แน่ะ ! นับถือพระปรางค์วัดแจ้งแล้วจุกเสีย ปวดหัวเสีย ร้อนหัวอกเสีย' มาตามคำสั่งทุกอย่างเทียวขอรับ

"อือ ! อาการหนักอยู่ใช่เล่น แล้วแกทำใจยังไงต่อไปล่ะ ?"

"ไม่รู้ที่จะทำใจให้ดีอย่างไรได้ขอรับ ที่หนึ่งคิดถึงวัดมหาธาตุขึ้นมาเพราะที่เคยไปคุยกับพระเล่นบ่อย ๆ อ้าว ! มันสั่งลงโทษอีกแล้วละ อ้าว ! ต้องลุกแก้โทษขอตัวมันไปอีก พอทุเลาขึ้นผมคิดได้ว่า 'ถ้าเราจะไปนับถือทางพระ ๆ วัด ๆ เห็นจะไม่ได้การแน่ คงจะต้องตาย เห็นมันจะเป็นข้าศึกกับศาสนาเป็นแน่' เรานึก

---

[๑] วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ตั้งทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณ เดิมเรียกว่า "วัดมะกอก" แล้วเปลี่ยนเป็น "วัดมะกอกนอก" ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้อิสรภาพแล้ว ทรงพระราชดำริย้ายราชธานีมาตั้ง ณ กรุงธนบุรี จึงเสด็จกรีฑาพลล่วงลงมาทางชลมารคถึงวัดมะกอกนอกสว่างแจ้งพอดี จึงเรียกนามวัดนี้ว่า "วัดแจ้ง"

เข้ามันถึงเล่นเอาแย่ทุกที ผมจึ่งสะกดใจไม่ใคร่นึกเพ่งไป บางทีเผลอนึกไปถึงผับรีบกลับโดยเร็วทีเดียว มันไม่ทันจะมาสั่งก็พอรอดตัวไป"

"อะไรเป็นยังงั้นจริง ๆ หรือ ? ดูมันประหลาดนักเหลือที่จะเชื่อได้"

"พุทโธ่..พุทโธ่ ! เป็นยังงั้นจริง ๆ หนาให้ผมตายดิ้นไปซี จะมาปดอะไรคุณนี่หื่อ ให้ผมตายดิ้นไปเถอะเป็นยังงั้นแท้ ๆ เทียว"

"จุ...จุ...จุ...จุ ประหลาดจริงเป็นอะไรหนอ? แล้วแกทำใจยังไรล่ะจึ่งยังชั่วกว่าอย่างอื่น "

"จะทำยังไรขอรับ มันก็ต้องนึกอ้ายโน่นหน่อยอ้ายนี่นิด แพล้บไปทางโน้นบ้าง พลับมาทางนี้บ้าง อย่าให้มันนานได้ดูยังชั่วหน่อย ที่หนึ่งไปนึกเพ่งถึงศาลายุทธนาธิการเข้าเพื่อที่เคยไปมาเสมอ ๆ หมายว่า 'ไม่ใช่พระไม่ใช่วัดจะไม่เป็นไร?' แหม้ ! มันเอาใหญ่เหมือนกัน มันมายืนสั่งทั้งจุกทั้งแดดทั้งร้อนทั้งปวดหัวระดมเอาใหญ่ ต้องร้องขอตัวลุแก่โทษมันออกแย่อีก ไม่ใช่เฉพาะพระกับวัดเสียแล้วละ มันเอาทุกสิ่งเอาแน่ไม่ได้ ไม่ว่า 'นึกถึงใครมันว่านับถือคนนั้นสิ่งนั้นเอาหมดไม่เลือกไม่ลด' ผมก็ไม่รู้จะทำสติอย่างไรได้เหลือที่จะอดทน ทอดอาลัยตายก็ตายไป อย่าให้มันทนทุกข์เช่นนี้เลยลำบากนัก"

"อือ ! ลำบากจริงหนา มันมีเวลาผ่อนให้นาน ๆ อยู่หรือ ?"

"รับประทานมันก็ไม่นานนัก ประเดี๋ยวเป็นประเดี๋ยวทุเลา แต่อาการร้อนไม่ใคร่มีเวลาทุเลาต้องห่มผ้าเปียกอยู่เสมอ เมื่อเวลาเป็นผมมานึกในใจว่า 'ถ้าจะติดกองมหันตโทษ[๑] หรือกองลหุโทษ[๒] ไม่มีกำหนดออก' ในใจยังสมัครว่าดีกว่าอยู่ในอำนาจความข่มขี่มันเพราะแลเห็นว่า 'สบายกว่าหลาย ๑๐ เท่าเป็นแน่ ไม่มีใครบังคับใจเช่นนี้' นี่อย่าเลยจะนึกอะไรเข้ามันช่างสอดรู้เสียหมดทั้งนั้นแหละ เหลือที่จะพรรณนาความเจ็บแสบมาเล่าให้ถ้วนถี่ได้"

โอ ! ลืมเล่าไปเมื่ออาการยังหนัก ๆ อยู่มันบังคับขาดไม่ให้แลดูหน้าใครทีเดียว คนทั้งหลายเขาจึ่งได้เหมาว่า 'เป็นบ้า' เพราะเช่นนี้สมควรแท้ที่เขาจะต้องว่าได้ เวลาทุเลาบอกเล่าว่า 'มีผู้ทำโทษเช่นนั้น...เช่นนั้น จะมีผู้ใดเชื่อก็หาไม่' แลต่อมามันลดข้อบังคับให้ผมหน่อย มันให้ผมเลือกเอาอย่างหนึ่งว่า "เอ็งจะชอบดู

---

[๑] โทษหนัก
[๒] โทษเบา

ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ถือเอาข้างหนึ่ง ถ้าไม่ผิดสัญญาแล้ว ๒ ปี กูจะให้มึงหาย" แหม! ผมดีใจที่สุดนึกว่าเห็นจะหมดเวรครั้งนี้

ผมจึ่งตอบกับมันว่า "จะดูผู้ชายละจ๊ะ" มันก็ว่า "เอาตามใจ"

ตั้งแต่นั้นมาผมไม่แลดูหน้าผู้หญิงเลยประมาณสัก ๖ เดือน ๗ เดือน มาวันหนึ่งพวกที่บ้านเขามาเยี่ยมทั้งผู้หญิงผู้ชาย เผอิญลืมข้อสัญญาไป พูดกับเขาสองสามคำ มันก็ร้องทักออกมาว่า "แน่ะ! ผิดสัญญาแล้วละ" ต้องนับตั้งต้นใหม่กว่าจะครบ ๒ ปี ผมเสียทีมันต้องทนเอา มาบัดนี้ก็ ๒ ปีแล้วมันก็ไม่หายขาดได้ จึ่งรู้ได้ว่ามันโกหก

"ชิ...ชิ...ชิ ถ้ายังว่าละก็เหลือทนจริงแก ฉันไม่มีความรู้อะไรที่จะแก้ไขให้ทุเลาได้เหมือนกัน จะทำใจยังไร...ยังไรมันก็ไม่ไหวทั้งนั้น อาการที่ว่าฉันเห็นมันเหลือเกินจริงไม่เคยได้ยินเช่นนี้เลย หมดความคิดเหมือนกัน เห็นว่า 'ตายเสียแหละ' เป็นดีกว่าอย่างอื่น"

"มันไม่ตายนั่นซีขอรับ มันเป็นเวรให้อยู่ยังงั้นแหละ แลเมื่อเวลามันรู้สึกมันกลับกลัวความตายเสียอีก หมอหรือผู้พยาบาลเขารู้ว่า 'มีอาการคลั่ง' เขาคอยระวังรักษาอยู่ด้วย"

"ก็แล้วเขาให้กินหยูกยายังไรล่ะ?"

"ยารับประทานเสมอแหละ ยาต้มเป็นพื้นรับประทานต่างน้ำไปเทียว"

"หวานอย่าเพ่อเล่นเข้าไปนะไม่ได้หนาแสลงนัก"

"เปล่าขอรับไม่ได้รับประทานเลยผมก็ทราบ แลหมอเขาก็ห้ามด้วยขอรับ"

"ดีต้องรักตัวมาก ๆ หน่อยจึ่งจะได้"

"ขอรับต้องเป็นอย่างงั้น แต่เมื่อเวลามันเป็น ผมอยากตายเสียจริง ๆ มันก็ไม่ตาย จะกลับตรงกันข้ามกลัวตาย แลกลัวอะไรต่ออะไรวุ่นวายไปเสียอีก มันเป็นเวรอะไรของกระผมทำไว้แต่ปางก่อนก็ไม่ทราบละ มันจึ่งได้เป็นเช่นนี้"

"อือ! ถ้ายังงี้ก็เหลือรับจริง ก็ลูกเมียไปไหนหมดล่ะ?"

"เอ้ย! อย่าพูดถึงมันเลยเรื่องเมีย เมื่อเวลาเรามีอันเป็นขึ้น มันก็ไปตามอีโนโสอีเร่ มันจะเป็นธุระอะไรแก่เรานักหนา มันเห็นว่า 'เราจะปกครองไม่ได้แล้วมันก็เอาตัวหนีแลขอรับ' ผมคิดเสียมาก ๆ แล้วในเรื่องนี้ เห็นว่า 'เมียมันจะรักอะไรเรานักหนา เวลาเราบริบูรณ์ด้วยสมบัติมันก็รักใคร่เราดี เวลาเราตกต่ำลงมันจะเป็นธุระอะไรแก่เรา' นี่ค่ะที่มีบุตรด้วยกันเมื่อแรก ๆ เป็นมันก็เยี่ยมเยือนบ้าง แต่

เดี๋ยวนี้มันไม่อีนังแล้ว ช่างเถอะ...ช่างเถอะตามเวลามัน"

"อือ ! ใจชั่วจริงหนา ช่างไม่คิดที่เป็นคู่ทุกข์คู่ยากต่อกันบ้างเลย นี่ใจมันไม่ดีจริง แต่ที่เขาดีก็มี ถึงจะตกระก้ำล้ำบากเขาก็ไม่ทิ้งขว้างกัน มันก็มีถมไปถึงว่าเรื่องเมียที่จะหาให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันยากที่สุด มันมีแต่อ้ายเพื่อนศาลาอาศัยกันโดยมาก"

"ขอรับมันเป็นยังงี้แหละ ยากนักยากหนาที่จะหาให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้"

"เออ ! ก็เดี๋ยวนี้ทุเลาลงแล้ว อาการมันยังมียังเป็นอย่างไรบ้างละ ?"

"รับประทานมันก็ยังชั่วลงหน่อย อาการต่าง ๆ ที่ผมเรียนแต่ก่อนนั้นลดหย่อนลงทุกอย่าง พอได้เที่ยวเตร่ดูอะไรต่ออะไรพอเพลิน ๆ ได้บ้าง"

"เออ! ค่อยทุเลาลงดังนี้ อ้ายผู้บังคับสั่งสิทธิ์ขาดมันหายสูญไปหรือ ? หรือยังมาตอแยอยู่บ้าง"

"รับประทานห่างลงมาก หลาย ๆ วันจึงจะมาสักที แต่เป็นแต่เสียงแว่ว ๆ รูปไม่เห็นแล้วขอรับ"

"อือ! แกเห็นจะหมดเวรเข้าเห็นจะหายได้ แต่อย่าเพ่อไว้ใจตัว จงระมัดระวังจงหนัก อุตส่าห์สะกดอกสะกดใจ แลสืบเสาะหาหมอที่เขาดีดี รักษาให้หายขาดจงได้"

"ขอรับพระเดชพระคุณแล้วที่ได้ตักเตือนแลให้สติ ถึงจะเสียเงินเสียทองเป็นหนี้สินผมไม่ว่า ขอให้หายขาดเถอะ ไม่ตายคงจะท้ามาหาใช้เขาได้เป็นแน่ แต่การที่จะหาหมอรักษานั้นยากที่สุด ผมเป็นที่เข็ดหลาบเสียเหลือทนแล้ว ถ้ากินยาหมอเข้าครั้งใดมันขนาบใหญ่เข้าทุกครั้ง มันว่า 'นับถือหมอหรือ ๕ ปี กูก็ไม่ให้มึงหาย' ถ้ามึงนิ่ง ๆ อยู่อุตส่าห์ตั้งใจอย่าออดแอด ๓ ปีก็เห็นจะหายได้"

"อะไรมันจะเป็นยังงั้นได้นี่หื่อ ดูมันเหลือเกินนักพูดเป็นเล่นไป"

"ให้ผมตายจากคุณไปเถอะนะ ถ้าผมพูดไม่จริงแล้วละก็ทำบุญตั้งแต่เล็กจนใหญ่ให้ได้แก่คุณจงหมด เป็นอย่างงั้นแท้เทียว"

"อะไรดูมันช่างเป็นพระเจ้าอันหนึ่งเทียวหรือ ? เหลือทนจริง"

"พุทโธ่...พุทโธ่ ! มันเหลือทนละขอรับ แต่เรื่องยารับประทานยังชั่วหน่อยลงโทษแต่เบา ถ้าน้ำมนต์ละก็เล่นเอาเสียแย่ดารักเทียว ผมได้ถูก ๒ หนแล้วเล่นเอาเข็ดมาจนทุกวันนี้ ถ้าไม่ดีจริงๆ ไม่มั่นใจแท้ๆ ผมไม่รับแล้ว เรื่องน้ำมนต์เหลือที่จะทนทานได้ การที่ได้พูดกับคุณมาแต่ก่อน ๆ ว่าผีไม่มีนั้น บัดนี้เห็นมีเสีย

แล้วขอรับ มีแท้ ๆ เทียว"

"หื้อ..หือ! เอาอะไรมากล่าว มันจะมีแมอะไรกับมัน แกมันเพ้อไปน่ะหรือ ?"

"พุทโธ่ ! คุณไม่เชื่อผม ถ้าคุณเป็นเช่นผมคุณจะต้องเห็นจริงแท้ว่ามี"

"ช่างเถอะ...ช่างเถอะ"

"รับประทานผมกราบลาใต้ท้าว"

"อ้าว ! จะไปละหรือ ?"

"ขอรับต้องกราบลาที เย็นมากแล้ว"

"นี่แกจะเลยไปไหนด้วยล่ะ ?"

"รับประทานไปซื้ออะไรหน่อย แล้วจะข้ามฟากไปอยู่ยังเดิม"

"อ้อ ! เชิญเถอะ ถ้ามันค่อยสบายใจละก็มาเที่ยวเล่นบ้างหนา"

"ขอรับผมกราบลา"

"จ้ะ"

ความที่ข้าพเจ้าเรียงเรื่อง**บ้าคลั่ง**มาเล่าสู่ท่านฟังดังนี้ ท่านทั้งหลายจะเห็นความเป็นไปดังนี้ได้หรือประการใดก็วินิจฉัยเอาเถิด แต่ดังนี้แล้วเหลือที่ใครจะเดาถูกว่าเป็นได้ถึงเช่นนี้ ไต่สวนได้มาก็มาเล่าสู่กันฟังตามมีตามเกิด จะสมควรเป็นได้หรือช่างเถอะยังไร ? ก็แล้วแต่จะโปรด

บ่าวเข้าหานายแม่ม่าย[๑]

แม่ม่ายจอดเรือนอนยังไม่ทันหลับ
อ้ายบ่าวลูกเรือนึกกรุ้มกริ่มย่องกริบ[๒]...ย่องกริบจะเข้าไปหานายแม่ม่าย แม่ม่ายได้ยินฝีเท้าเดิน ร้องทัก "ใครนั่นหา ? ดึกแล้วมาทำไม ?" อ้ายบ่าวลูกเรือสะดุ้งถอยหลังตอบ "จะมาขอรับประทานเกลือขอรับ"

แม่ม่าย "จะเอาเกลือไปทำไม ?"
อ้ายบ่าวลูกเรือ "จะเอาไปกินกับอ้อยขอรับ"

---

[๑] "พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ *(หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์ เมื่อครั้งดำรงอิสริยศักดิ์ "หม่อมอุดมพงษเพ็ญสวัสดิ์")*, **วชิรญาณ** ๓, ๑๙ (กุมภาพันธ์ ๓๑๔) : ๑๗๔๔.

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง เงียบไม่มีเสียงดัง

บ่าวให้ทาน[๑]

บ่าว "แฮ้...แฮ้ ! ไปให้พ้น นายท่านเจ็บหนัก เอ้า ! ท่านให้อัฐมาให้ทานคนละไพ"

คนขอทาน "เอ้อ ! พ่อเจ้าประคุณ จำเริญ...จำเริญ แม่หนูขา ประเดี๋ยวก่อน ท่านใจบุญสุนทาน ขอขับเพลงให้ศีลให้พรท่านเสียอีกหน่อยก่อนแม่คุณ ! "

---

[๑] "ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "เบ็ดเตล็ด." **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๓๙ (๓๑ กุมภาพันธ์ ๑๑๑) : ๒๒๕.

บุรคัศคำกลอน[๑]

⊙ ขอแถลงแต่งการนิทานเล่า
แห่งชนชาติแอมยิเรียเยียระมัน[๒]
ในเมืองนั้นครั้นมีคดีกิจ
สอบสำนวนสวนเลา[๓]เงื่อนเค้างาม
ชาญฉลาดอาจรู้ดูชอบผิด
ชำนาญแบบแยบยลเป็นคนเคย
ที่ควรแล้ววันเดียวก็เคี่ยวขับ
ที่สึกลับคับขันคราวกันดาร
สุจริตจิตสันทัดทั้งตัดสิน
ชักทำเนียบเปรียบเปรยที่เคยใช้
ถ้าติดใจใครพิรุธทุจริต
คอยหาเหตุเขตสมัยในกลางคืน
จึ่งตัดสินในบทพอหมดเหมาะ
โสมนัสศรัทธาสาธุชน
ยังมีเจ้าเมืองประเทศในเขตขัณฑ์
ยุติธรรม์ถ่องถ้วนกระบวนความ
ท่านชี้ผิดถูกได้ด้วยไต่ถาม
ตัดสินตามตัวโทษโจทก์จำเลย
เพราะน้ำจิตแจ้งจริงไม่นิ่งเฉย
ควรเปิดเผยผ่อนให้พอได้งาน
มิได้นับนานวันสันนิษฐาน
ดำริการที่ฉกรรจ์ได้ทันใด
ได้ขาดวิ่นวางแปลงแถลงไข
ที่ควรไกล่เกลี่ยอ้างเป็นทางยืน
จับเอาผิดเพราะพิบัติที่ขัดขืน
คุมไว้ตื่นตัดปัญญาเข้าตาจน
มิได้เจาะจงจิตผิดนุสนธิ์
ทุกตำบลหญิงชายสบายบาน

---

[๑]ชุ่นฮวด, "โคลงฉันท์กาพย์กลอน : นิทานคำกลอน," **วชิรญาณ** ๒, ๑๐ (กรกฎาคม ๑๓๔) : ๑๐๘๓ - ๑๐๙๒.

[๒]German

[๓]คำนาม หมายถึง รูปความ ราวความแต่ย่อ ๆ พอเป็นเค้าเรื่อง

[๔]คือ กษัตรย์ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน ผู้ครองนคร

อนุภาพทราบไปในกระษัตริย์[๑]
สืบถามถึงแอมยิเรียเงี่ยมานาน
ดำริแล้วล่วงมาเวลาว่าง
เหมือนพ่อค้าหาอุบายหลายทำนอง
ประมาณหมายหลายเวลาถึงท่าถนน
ดูรถม้าลาต่างตามทางไป

⊙ ธรรมเนียมดีถี่ถ้วนควรพินิจ
สนุกแท้แน่ในพระทัยเพลิน
อยู่ริมทางข้างหน้ามาอเนก
ประจวบเจ้าคนหนึ่งซึ่งเกเร
ขอเงินให้ทานคนเพราะขัน[๓]ขัด
ขาเขยกยืดผ้าร้องช้าที
บัดนี้เราล้าบากยากหนักหนา
ส่งให้พ้นคนเห็นจะเป็นคุณ

⊙ บุรคัศตรัสตอบว่าชอบท่า
หนทางมีที่ข้างหน้าข้าจะวาง

⊙ ฝ่ายเขยกมารยาตอบสาธุ
จะเบาใจไม่คิดมาติดพัน
ออกถนนอลหม่านผ่านกับรถ
ประมาณได้โมงหนึ่งถึงนัดไว้
ส่วนเขยกเสกสู้ดู่มุสา
ไม่อดสูดูฉลาดทำอาจอง
บุรคัศตรัสว่าเอ็งอย่าตู่
กลับเถียงเราเจ้าของลำพองแรง
เจ้าขาเกเพทุบายแล้วย้ายท่า
เดิมอาศัยได้พามาด้วยกัน
บุรคัศครองประเทศเขตสถาน
นึกประมาณหมายใจจะไปลอง
เปลี่ยนเพศต่างแต่งตัวไม่มัวหมอง
ทรงฉลองพัสตราควบม้าไป
ล้วนฝูงชนหญิงชายมายมาก[๒]ได้
ประทุก[๒]ไว้ของอนันต์ขยันเดิน ฯ
เขาช่างคิดกวดขันควรสรรเสริญ
พอเผอิญพักม้าพบขาเก
คลานเขยกย่องมาดูขาเป๋
ร้องว่าเอ๋อนิจจาช่วยข้าที
บุรคัศควักให้ยังไม่หนี
เป็นความดีที่ให้ทานเป็นการบุญ
ขอขึ้นม้าพารุดช่วยอุดหนุน
ช่วยการุญรับส่งให้ตรงทาง ฯ
เราจะพาท่านไปพอได้บ้าง
อย่ากระด้างรีบลงจงเร็วพลัน ฯ
ถ้าส่งลุหายยากเหมือนบากบั่น
แล้วชวนกันขึ้นม้าพากันไป
ควบเลี้ยวคดหลีกคนปนไสว
บุรคัศตรัสไล่จะให้ลง
ช้าจะมาไล่เราเอามาส่ง
ใจทะนงหนักหนาอย่าแสดง
ตัวเราสู่ลงเสร็จไม่เท็จแถลง
หรือจองแปลงเป็นของตัวทำพัวพัน
ชะมีหน้าม้านี้ของดีฉัน
กลับมาดันดุดื้อทำถือดี ฯ

---

[๑] คือ มากมาย ผู้เรียบเรียงเขียนว่า "มายมาก" เพื่อให้สัมผัสภายในกับคำว่า "ชาย"
[๒] คือ บรรทุก เป็นคำกริยาความหมายเดียวกัน
[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ค่น" คำว่า "ขัน" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง มีน้อยลงไป งวด

⊙ บุรคัศตรัสว่าอย่าหน้าด้าน ยังมาพาลผิดเราอีกเจ้านี่
หมายนุ่งม้าหน้าม้านไม่นานมี ไม่พอที่ทารกรรมทำโกโร
ส่วนเขยกเกเรกลับเผลไพล่ ท้าไถลไขสือถือโมโห
อย่าสำทับจับจองของคนโซ ขัดสนโขของข้าม้าขอทาน
ไม่รู้หรือคือเจ้าเมืองกระเดื่องหล้า มีปัญญาสามารถแลอาจหาญ
แม้นยังเถียงเกี่ยงจิตพิสดาร ควรไปศาลสัตย์ธรรม์ฟังบัญชา ฯ
⊙ บุรคัศตรัสตอบว่าชอบอยู่ ดำริดูจริงจังไม่กังขา
การทดลองของเราที่เข้ามา หมายวิญญาณ์อยากจะลองดูของจริง
คงประจักษ์ทักแท้แน่ครั้งนี้ จำเพาะมีสาเหตุเสร็จทุกสิ่ง
สมทีท่าขาเขยกเสกประวิง จะลองจริงเจ้าเมืองเรืองเดชา
ดำริพลางทางดำรัสตรัสประภาษ เอ็งร้ายกาจโกงประจักษ์เป็นนักหนา
เราจะลองฟ้องความตามปัญญา ให้แจ้งสาเหตุท้าที่อำพราง
เขยกกล้าท้ารับจะกลับสู้ มิได้อยู่ย่อยนทนให้ถาง
ทะเลาะเถียงเกี่ยงมาศาลากลาง ต้องรอค้างความดองอยู่สองราย ฯ
⊙ เรื่องหนึ่งกล่าวชาวนาพาผู้หญิง เป็นเมียมิ่งชายเสมียนเปลี่ยนกระสาย
ต้องสู้ความชิงเมียยังเสียดาย ด้วยชู้ชายชาวนาชักพาไป
ชายเสมียนเรียนจริงว่าหญิงนี้ แต่เดิมทีเมียข้าเจ้าไม่เล่าไถล
แล้วจึ่งถามชาวนาว่าอย่างไร ชาวนาไม่ตอบคำนิ่งทำเนา
ส่วนผู้หญิงนิ่งอำแสร้งทำเฉย มิได้เอ่ยวาจาทำหน้าเหงา
ซ่อนเงื่อนงำทำกระด้างไม่บางเบา ต้องทุเลารอค้างไว้กลางคัน
เจ้าเมืองนัดผัดช้าเวลาเช้า หญิงนี้เรายึดไว้ให้กวดขัน
แล้วไต่สวนขายผ้าค้าน้ำมัน เจ้าผ้านั้นเบิกความตามคดี
เดิมได้ซื้อน้ำมันกันที่ร้าน สิบห้าทะนานตวงให้พอได้ที่
เจ้าน้ำมันเรียกราคาไม่ช้าที ข้าเจ้านี้ล้วงถุงอยู่รุงรัง
หมายจะเลือกเงินปลีกฉลีกให้ มิทันใดเจ้าน้ำมันมาดันหลัง
เข้าจับมือยื้อถุงมุ่งธนัง ข้าร้องดังยังดื้อยื้อไม่วาง ฯ
⊙ ท่านเจ้าเมืองเยื้องถามตามสงสัย เจ้าน้ำมันห้นไปให้การบ้าง
เดิมเจ้าผ้ามาปันน้ำมันยาง ขอตวงอย่างตามราคาสิบห้าทะนาน
ข้าเจ้าเรียกราคาไม่ช้านัก เจ้าผ้าซักถามอีกเงินปลีกท่าน
ถ้ามีพอขอแลกช่วยแจกจาน จะคิดอ่านเอาน้ำมันแล้วสัญจร

เจ้าน้ำมันนั้นตอบว่าชอบเค้า
แล้วล้วงเป้าเปล่าดายหมายจะทอน
จึ่งหยิบถุงเงินมากกรากมาถึง
แล้วฉวยทั้งขวดน้ำมันด้วยกันพา
ยังเถียงว่ามาฉ้อไม่ขอเชื่อ
ไม่อดสู้ผู้ใดให้ประนอม
เงินถุงนี้ที่แท้แต่จะเล่า
ขอเจ้าคุณคิดโทษแล้วโปรดปราน
ครั้นให้การจบจังทั้งสองสาม
ทั้งคำก่อนคำหลังยังต้องดี
ประมาณสักครู่หนึ่งจึ่งบอกว่า
ยังไม่ตกลงกันให้ทันการ
พรุ่งนี้เช้าเจ้าทั้งสองต้องมาใหม่
เจ้าผ้าวางถุงไว้ในโต๊ะบน
เจ้าเมืองเรียกคู่หลังมาทั้งสอง
แล้วเบิกความตามประเด็นเป็นสำคัญ
ขาดเสบียงเลี้ยงตัวกลัวจะอด
จะซื้อของสำคัญอันนานา
ถึงกลางทางอย่างว่าขาเขยก
ข้าหยิบเงินให้พลันมันไม่ไป
เพราะร้องว่าเดินยากลำบากอยู่
ครั้นถึงที่ควรจะลงไม่สงกา
กลับเถียงว่าม้าของเขาเอามาขี่
ซึ่งข้าเจ้าเล่าความแต่ตามตรง
ส่วนเขยกเสกคำร่ำแถลง
เดิมข้าเจ้าขี่ม้ามาข้านาน
เห็นคนนี้ที่จะหิวทำนิ่วหน้า
ยอมให้ขี่ม้าไปไม่ระแวง
พอเกือบถึงซึ่งตลาดดวาดใส่
เถียงเอาจังหวังจะอำไม่นำพา
แต่ว่าเราไม่รู้จะดูก่อน
หาจนอ่อนใจวนจนระอา
เจ้าผ้าดึงเอาไปได้ต่อหน้า
วิ่งไปข้าไล่จับกลับไม่ยอม
เป็นคนเจือเท็จถ้อยสักร้อยอ้อม
จึ่งคิดปลอมเป็นของตนเพราะคนพาล
ของข้าเจ้าจริงจังดังบรรหาร
ให้เป็นการคืนมาแก่ข้าที
จึ่งซ้ำถามสอบสำนวนจนถ้วนถี่
เจ้าเมืองมีจินตนาอยู่ช้านาน
ความนี้ถ้าให้แน่ต้องแปรศาล
เงินนี้ท่านมอบไว้ได้ผ่อนปรน
ข้าระให้เห็นว่าอย่าฉงน
แล้วต่างคนลากลับไปฉันพลัน
กระษัตริย์ต้องทำไหว้ไม่แปรผัน
คือตัวฉันนี้หนอเป็นพ่อคำ
จึ่งเลี้ยวลดลงตลาดเพราะปรารถนา
จึ่งขี่ม้าตัวนี้วิ่งรี่ไป
มันสรรเสกขอเงินแล้วเดินใกล้
ยึดผ้าไว้ร้องรอขอขี่ม้า
จึ่งเอ็นดูยอมให้ขี่มิได้ว่า
เขามารยาคิดปลอมไม่ยอมลง
ดูท่วงทีมิได้อายหมายประสงค์
ขอท่านจงใต่สวนให้ควรการ
ท้าพลิกแพลงเพี้ยนไปเพราะใจผลาญ
เวลาวานไปตลาดไม่พลาดแพลง
ข้าคิดปรานีเขาเหมือนเล่าแถลง
ยังมาแว้งเสียได้ไม่ระอา
เขาก็ไม่ลงดูตู่มุสา
ยังเกี่ยงม้าเป็นของตัวทำพัวพัน

ความจริงแท้แต่ม้าข้าเจ้าไซร้
ปะคนฉ้อต่อมาขัดตัดสำคัญ
แล้วเจ้าเมืองเยื้องความถามซ้ำอีก
เหมือนคำก่อนผ่อนผันด้วยปัญญา
จึ่งบัญชาม้านี่ไว้นี่ก่อน
วันพรุ่งนี้จึงค่อยมาพยายาม
⊙ ครั้นรุ่งเข้าเจ้าเมืองผู้เรืองยศ
เรียกเขยกบอกว่าอาชาไนย
ถ้าแม้นเป็นของใครจงไปชี้
ถ้าชี้ผิดคิดพลาดต้องขาดคำ
จึ่งผู้รั้งสั่งให้ไปเอาม้า
บุรคัศชี้ก่อนในตอนนี้
ทีประหนึ่งจะกระโดดโลดมารับ
บอกเหตุว่าเจ้าของมาลองเชิง
แล้วเขยกย่องไปชี้ที่ในหมู่
ถึงชี้แน่แต่ในที่กิริยา
เมื่อเวลาชี้จะทำกะเกะ
แม้นทำกล้าผาดันผันเข้าไป
หากรู้ท่าหาช่องต้องหลีกหลบ
ต้องสารภาพทราบผิดซึ่งคิดทะนง
แล้วคืนม้าพาให้บุรคัศ
ส่วนขายผ้าค้าน้ำมันนั้นคะดี
เอาอัฐใส่ในน้ำทำธุระ
จะได้ดูรู้ได้ในทำนอง
ยิ่งรู้แท้แน่เค้าของเจ้าผ้า
ถ้าน้ำมันมีอยู่คงรู้รอย
จึ่งรู้แน่แต่เนื่นเงินถุงนี้
เจ้าน้ำมันนั้นจะบิดคิดผ่อนปรน
ครั้นรู้เค้าเจ้าน้ำมันกระนั้นแน่
ต้องยอมแพ้แน่จิตคิดประณาม
สำหรับได้ขับขี่ไม่หนีถลัน
ทั้งนี้นั้นขอเจ้าคุณกรุณา
ไม่เลี่ยงหลีกสองข้างอย่างคำว่า
นิ่งตรึกตราสักครู่จึ่งรู้ความ
จะผันผ่อนสอบสวนไว้ทวนถาม
แล้วคู่ความสองราพากันไป ฯ
ถึงกำหนดตัดสินสิ้นสงสัย
เราจะให้ปนในหมู่จงดูจำ
ถ้าถูกดีแล้วก็ได้อย่าให้ถลำ
เป็นลำนำรู้ได้ในคดี
แล้วบัญชาให้ปนจนในที่
ส่วนพาชีชูหางพลางร่าเริง
ดูอากัปกิริยาทำตาเบิ่ง
ดูบันเทิงกลางคันเห็นทันตา
เพราะหมายรู้ทางฉ้อขออาสา
ข้างส่วนม้าแผดเสียงต้องเลี่ยงไกล
แบปะเตะเอาอีกหลีกมาได้
จนชิดใกล้คงกระเด็นเป็นมั่นคง
ไม่ประสบสมหวังดังประสงค์
เจ้าเมืองลงอาญาห้าสิบที
เพราะรู้ชัดคือเจ้าของให้ต้องที่
เจ้าเมืองมีบัญชาเอามาลอง
ด้วยหมายจะดูสำคัญที่มันย่อง
ครั้นไปมองดูน้ำมันนั้นไม่ลอย
เพราะเหตุว่าอัฐดีไม่มีด้อย
นี่จะคอยดูราคีไม่มีปน
แต่เดิมทีของเจ้าผ้าไม่น่าฉงน
จึ่งแกมกลแกล้งกล่าวให้ยาวความ
สุดแก้เหตุได้ที่ไต่ถาม
เจ้าเมืองปรามปราบลองเสร็จสองราย ฯ

⊙ ส่วนผู้หญิงคนกลางซึ่งอ้างไว้ เจ้าเมืองให้หาขวดอวดขยาย
ทั้งน้ำหมึกมาด้วยช่วยธิบาย บรรยายบอกให้ทำเป็นสำคัญ
คือเทหมึกนึกหมายอุบายนี้ จะรู้ดีชั่วได้ไม่แปรผัน
ให้ชำระเช็ดล้างอย่างรำพัน ผู้หญิงนั้นชำนาญในการนี้
เทหมึกใส่ในขวดรวดเร็วจัด เพราะสันทัดเทใส่ลงในที่
ไม่ไหลปนล้นเปรอะเลอะไม่มี ด้วยเดิมที่เมียเสมียนไม่เพี้ยนเลย
เจ้าเมืองถามชาวนาไม่กล้าปด เพราะถูกทดลองจริงจึ่งนิ่งเฉย
เห็นทันตาข้าจะเทียบถามเปรียบเปรย คงจะเอ่ยผิดสำคัญอันนึกไว้
เจ้าเมืองเห็นนิ่งอำจึ่งซ้ำถาม จะตอบความแก้อีกหลีกไม่ไหว
จึ่งยอมแพ้มิได้แก้ประการใด เจ้าเมืองให้เฆี่ยนตีสี่สิบที
ครั้นเสร็จแล้วสองรายข้างฝ่ายโจทก์ เป็นตัวโปรดของเจ้าเมืองอันเรืองศรี
ก็ลากลับรับของต้องคดี แต่ส่วนที่บุรคัศอายัดไว้
เจ้าเมืองถามตามภาษาว่าเช่นนี้ ไม่พอดีหรือเราผิดคิดสงสัย
อันเรื่องความสามข้อไม่พอใจ หรืออย่างไรจงบอกเราออกมา
บุรคัศตรัสความตามประเภท ไม่มีเหตุอย่างไรมิได้ว่า
แต่อยากทราบอย่างไรในปัญญา รู้ว่าม้าเป็นของเราเอามาคืน ฯ
⊙ เจ้าเมืองตอบตามคดีที่ตัดสิน ให้เห็นสิ้นสารพัดไม่ขัดขืน
คือเวลาม้าค้างในกลางคืน ดูยั่งยืนอย่างของท่านไม่มารยา
เมื่อเวลาถ้าท่านนั้นเข้าใกล้ ม้าดีใจแทบกระโดดโลดมาหา
ส่วนเขยก่องเข้าใกล้ก็ไพล่มา จะลองม้ามิได้ปองจะลองคน
ส่วนน้ำมันนั้นก็ลองไม่ข้องขัด คือเอาอัฐแช่ดูไม่สู้ฉงน
น้ำสะอาดมิได้มีราคีปน โดยยุบลของเจ้าผ้ามาแต่ใด
อีกเรื่องหนึ่งถึงผู้หญิงเขานิ่งเสีย เราไกล่เกลี่ยลองดูก็รู้ได้
ให้ชำระขวดหมึกเหมือนนึกไว้ ดูว่องไวสารพัดไม่ขัดตา
ต้องตกลงปลงใจให้เสมียน มิได้เพี้ยนผิดคู่เรารู้ท่า
จึ่งชำนาญการนี้ที่เคยมา อันชาวนานั้นมาตู่ไม่คู่ควร
บุรคัศตรัสความไปตามเรื่อง ท่านเจ้าเมืองนี่กระไรช่างใต่สวน
ได้สำเร็จเสร็จดีไม่มีขบวน ตัวเราส่วนครอบครองสิบสองเมือง
ได้รู้ข่าวเล่าขานจนลานเขต จึ่งเปลี่ยนเพศมาลองก็พ้องเรื่อง
ท่านนี้ล้ำปัญญาพาประเทือง ควรสืบเนื่องในกระษัตริย์เราจัดเป็น ฯ

⊙ เจ้าเมืองรู้บุรคัศกระษัตริย์แท้ ยิ่งหวั่นแดดาลจิตติดกระเหม่น
จึ่งล้าลังลงราบกราบระเนน แล้วว่าเห็นแต่เมื่อแรกแปลกนัยน์ตา
ครั้นจะซักทักถามก็คร้ามจิต จึ่งสู้คิดตัดสินให้สิ้นหน้า
ซึ่ง ธ[๑] โปรดเป็นกระษัตริย์ยังขัดตา ต้องขอลารับมิได้ในเรื่องนี้
ด้วยบุญน้อยค่อยอยู่โดยสุภาพ ไม่อยากทราบสืบสายต้องย้ายที่
อันกระษัตริย์อัดใจใหญ่ทวี แต่เพียงนี้ตามปัญญาพอสามัญ
ไม่สามารถอาจไปเป็นกระษัตริย์ ปฏิบัติไม่ถึงซึ่งคับขัน
ขอออกตัวเพียงนี้จะดีครัน พอเกียดกัน[๒]ศัตรูดูระวัง
บุรคัศตรัสว่าท่านอย่าถ่อม เราเห็นพร้อมเพรียงพอจะขอตั้ง
ท่านอย่าคิดปิดงำอยู่ลำพัง เราขอรั้งเมืองน้อยอยู่คอยแทน ฯ
⊙ ฝ่ายเจ้าเมืองเยื้องตัวกลัวลำบาก ทูลว่ายากที่ไม่สู้รู้แบบแผน
เพียงแต่เมืองเล็กน้อยค่อยเปลี่ยนแปลน ถ้ามาตรแม้นหมายเท่านี้จะดีพอ
ส่วนกระษัตริย์ชัดใจได้เจนจบ รู้ขนบแบบธรรมเนียมเตรียมไว้ต่อ
ถึงปัญญายังเยาว์เป็นเหล่ากอ ก็เห็นพอสืบสมบัติได้ถัดกัน
แม้นมิใช่เชื้อแถวแนวกระษัตริย์ ได้สมบัติดังกระแสคงแปรผัน
เพราะฝูงชนไม่นิยมจะชมกัน ต้องนับวันวุ่นวายออกรายไป
บุรคัศตัดใจเห็นไม่เชื่อ จะขืนเอื้อคงไม่เห็นเป็นนิสัย
เพราะคนซื่อถือสัตย์จึ่งตัดใจ เล็งเห็นได้ว่าเป็นดีไม่มีคาว
จึ่งตรัสตอบชอบคำท่านร่ำว่า ธรรมดาสิ่งใดได้ว่ากล่าว
ต้องรู้จบสบใจได้ยืดยาว จึ่งจะสาวสืบต่อได้พอการ
แม้นไม่รู้ดูอนาถถึงมาดหมาย คงก้าวก่ายเกิดขัดเหมือนหัดทหาร
ต้องรู้แยบแบบอย่างทางประมาณ เมื่อชำนาญได้ตลอดปลอดอารมณ์
ท่านไม่รับเป็นกระษัตริย์เพราะขัดข้อง เราตรึกตรองดูไปก็ไม่สม
เหล่าประชาสามัญอันอุดม ไม่นิยมที่จะเปลี่ยนเวียนกันเป็น
แม้นเชื้อสายสืบต่อพอตลอด คงโปร่งปลอดได้แน่ด้วยแลเห็น
เหล่าขุนนางต่างนับถือก็ชื่อเย็น ยิ่งจัดเจนแล้วก็ควรในส่วนนี้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ทรงโปรด" คำว่าโปรดเป็นราชาศัพท์อยู่แล้ว ห้ามนำหน้าด้วยคำว่า "ทรง" เพื่อความถูกต้องในที่นี้จึงปรับเปลี่ยนคำว่า "ทรง" เป็น "ธ" แทน

[๒] คำกริยา หมายถึง กันไม่ให้ทำโดยสะดวก

ซึ่งท่านว่าถ้าสมัครรักเลิกน้อย พอเห็นถ้อยความควรดูถ้วนถี่
เคยถนัดอย่างไหนต้องให้ดี พอเป็นที่ยึดหน่วงในปวงชน ฯ

⊙ บุรคัศตรัสแล้วจะแคล้วคลาด ธ ประภาษชมแบบแยบนุสนธิ์
เป็นสิ่งดีที่ได้มาในสากล รู้ยุบลบานใจไปสบาย
เจ้าเมืองนอบขอบคุณด้วยอุ่นเกล้า จะไปเฝ้าตอบแทนแสนกระหาย
หากมีช่องของลำเนาแม้นเปล่าดาย คงเลือกสายไปสักครั้งดังภิเปรย
บุรคัศตรัสตอบว่าชอบแท้ ถ้าแม้นแน่เหมือนว่าแล้วอย่าเฉย
งานไม่ชุกสุขใจไปเสบย อยากคุ้นเคยกับเจ้าจงเข้าไป
พลางอำลาท่านผู้รั้งแล้วนั่งม้า เหล่าประชาน้อมก้มบังคมไหว้
ส่วนเจ้าเมืองจึ่งมาส่งลงทางไป เป็นจบในเรื่องนิยายธิบายเอย ฯ๛

เบคอนบรรยาย ว่าด้วยความตาย[๑]

คนผู้ใหญ่กลัวตายก็เหมือนกับเด็กกลัวที่จะไปในที่มืด แลเมื่อความกลัวอันเป็นธรรมดาของเด็กนั้นย่อมยิ่งมากขึ้นด้วยนิยายทั้งหลาย ความกลัวตายก็ย่อมมากยิ่งขึ้นด้วยนิทานเหมือนกัน แท้จริงการที่คิดถึงความตายว่าเป็นการใช้บาปก็ดี ว่าเป็นหนทางที่ยังโลกอื่นก็ดี เป็นการประเสริฐแลสมกับพระศาสนาแล้ว แต่การที่กลัวตายไปตามธรรมดาของคนนั้นเป็นการอ่อนเขลา ในการที่คิดตามศาสนานั้นก็ยังมีความฟุ้งซ่าน แลถือลัทธิผิด ๆ อยู่บ้าง

ท่านจะได้อ่านในหนังสือของพระบางองค์ที่กล่าวด้วยทุกขกิริยานั้นว่า "คนเราจะต้องคิดดูเองบ้างว่าความเจ็บปวดจะเป็นอย่างไร? ถ้าได้เคยเจ็บแต่เพียงถูกบีบปลายนิ้วนิดหนึ่ง หรือติดไม้แล้ว แลโดยความเจ็บปวดนั้นนึกดูว่าเจ็บปวดของความตายเมื่อกายพิการแลจะทำลายนั้นจะเป็นสักเพียงใด ?"

เมื่อมีอยู่หลายครั้งที่ตายกันไปแล้วด้วยความเจ็บปวดน้อยกว่าติดไม้นิ้ว เพราะว่าส่วนกายที่เป็นชีวิตนั้นเป็นของที่ไม่ค่อยจะรู้สึก แลผู้ที่เป็นนักปราชญ์

---

[๑]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ *(พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ บรรณารักษ์ทรงแปล ต้นสกุล "เทวกุล")*. "เบคอนบรรยายข้อสอง ว่าด้วยความตาย," **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๘ (๙ กุมภาพันธ์ ๑๓๑) : ๒๐๕ - ๒๐๗.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ลอร์ดเบคอนบรรยายในข้อสองว่าด้วยความตาย

แลเป็นคนปรกติแท้จึงได้กล่าวไว้ดีแล้วว่า "กระบวนแห่แหนเครื่องหมายยศศักดิ์ของความตายนั้นเป็นที่น่ากลัวยิ่งกว่าความตายเองเป็นอันมาก"

เสียงร้องคราง แลชักท่าต่าง ๆ แลหน้าเขียวดำ แลเพื่อนฝูงร้องไห้แลเครื่องประดับความเศร้าโศกไว้ทุกข์ทั้งหลายเช่นนี้เป็นที่แสดงให้เห็นเป็นความตายน่ากลัวมาก

ควรเป็นที่สังเกตได้อยู่ว่า "ยังไม่มีธรรมในใจของคนที่จะอ่อนเขลาถึงเพียงนี้เลย แต่ก็ยังฝ่าฝืนแลเอาชนะความกลัวตายได้บ้าง แลเหตุฉะนี้ความตายนั้นไม่เป็นศัตรูอันน่ากลัวแก่คนผู้ที่มีบริวารอยู่รอบ ในเวลาที่จะสู้รบเอาชัยได้ **ความแค้น**แล้วก็เหยียบย่ำเต้นรำเอาความตาย ความรักแล้วก็ดูหมิ่นความตาย **เกียรติยศ**แล้วก็คิดเข้าไปถึงความตาย **ความทุกข์**แล้วก็บินเข้าหาความตาย ความ**กลัว**แล้วก็ตายเสียก่อนได้ ใช่แต่เท่านั้น เราก็ได้อ่านถึงเรื่อง **"โอโธ"**[๑] บรมราชาธิราชทรงทำลายพระองค์เองเสีย ความสงสาร *(ซึ่งเป็นธรรมอันดีอย่างยิ่ง)* นั้นก็ยั่วใจให้คนอื่นตายด้วยอีกเป็นอันมาก เพราะความรักเจ้านายของตน แลเพราะเป็นคนเช่นควรนับว่าเป็นข้าเจ้าจริงแท้ได้ด้วย หาไม่เท่านั้น**เสเนคะ** *(นักปราชญ์โรม)* ได้กล่าวไว้งามดีแลขัน ๆ ว่า 'ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นคนกล้าหาญ หรือคนทุกข์ยากก็ดี ผู้นั้นยังจะยอมตายได้ด้วยความเบื่อหน่ายที่ทำการอยู่อย่างนั้น ๆ อีกร่ำไป'

อนึ่งเป็นการสำคัญไม่น้อยที่พึงจะสังเกตไว้ว่าความตายเข้ามาใกล้จะถึงแล้ว ก็เปลี่ยนแปลงน้ำใจของคนดีได้น้อยนัก ด้วยผู้นั้นปรากฏว่าไม่ผิดตัวไปเป็นคนเดียวกันเช่นเคยเห็นมาแต่ก่อนจนถึงกาลที่สุด"

ออคัสตัส ซีซาร์[๒] สิ้นชีพกำลังเวลาอำนวยพร ตรัสแก่มเหสีว่า "**ลิเวีย**จงจำความที่ได้ครองเป็นคู่กันมาแล้วอยู่ให้เป็นสุขเถิด ลาไปก่อนละ"

ไตเบอเรียส[๓] สิ้นชีพในเวลามารยาแกล้งทำ ด้วย**แตกซิตัส**[๔] ได้กล่าวไว้ว่า "อำนาจแลกำลังกายได้ละเสียจากไตเบอเรียสแล้วก็ดี แต่ความแกล้งมารยาไม่ขาดไปได้"

---

[๑] กษัตริย์กรุงโรม
[๒] กษัตริย์กรุงโรม
[๓] กษัตริย์กรุงโรม
[๔] ผู้เขียนพงศาวดารกรุงโรม

เวสเปเซียน[๑] สิ้นชีพกำลังเล่นตลกอยู่บนเก้าอี้

คัลบา[๒] สิ้นชีพด้วยตัดสินคำหนึ่งว่า "ถ้าเป็นประโยชน์แก่ชนชาวโรม[๓] แล้วก็ฟันลงไปเถิด" แลยื่นศอ[๔]ให้ด้วย

เซปติมัส เซเวอรัส[๕] สิ้นชีพเป็นการส่งเสร็จโดยเร็ว ตรัสว่า "ถ้ามีสิ่งใดจะให้ข้าพเจ้าทำก็รีบส่งมาเร็ว ๆ" แลมีอย่างคล้าย ๆ กันเช่นนี้แล แท้จริงพวกนักปราชญ์ที่ถืออุเบกขากล่าวความทำให้ความตายเป็นการใหญ่โตมาก โดยการที่ตระเตรียมที่จะตายนั้นมากมาย ทำให้เห็นปรากฏเป็นที่น่ากลัวยิ่งขึ้น

เป็นการดีกว่าแก่ผู้ที่กล่าวว่า "ผู้ที่นับว่าที่สุดแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่โลกให้เป็นด้วยความกรุณาอันหนึ่ง"

การตายย่อมเป็นธรรมดาเสมอเหมือนกับการเกิด แลบางทีการที่เกิดก็เป็นทุกข์แก่เด็ก ๆ เท่ากับการที่ตายดอกกระมัง ผู้ที่ตายในเวลาตั้งใจทำการอันใดจริงก็เสมอเหมือนกับผู้ที่ต้องถูกบาดแผลกำลังโกรธ เป็นผู้ที่ขณะนั้นรู้สึกเจ็บได้โดยยาก แลเพราะฉะนี้ใจผู้ที่ได้ตั้งไว้แลจงใจหวังต่อสิ่งอันดีแล้วก็ย่อมปราศจากทุกข์แห่งความตายได้ แต่ยิ่งกว่าสิ่งอื่นหมดจงเชื่อเถิดว่า "เมื่อคนได้ทำการอันสมควรสำเร็จแลสมมุ่งหมายแล้ว คำแต่งว่า 'บัดนี้ขอให้ทาสท่านหลุดทีเถิด' นั้นเป็นคำไพเราะที่สุด"

ความตายนั้นเป็นดังนี้ด้วยเหมือนกัน คือว่าเป็นการเปิดประตูให้ไปยังชื่อเสียงดี แลระงับดับความริษยา

มีคำกล่าวไว้ว่า "คนผู้เดียวกันนั้นเมื่อตายแล้วก็เป็นที่รักขึ้นได้"

---

[๑] กษัตริย์กรุงโรม ตามประวัติกล่าวว่าสิ้นพระชนม์ขณะทรงเล่นตลก ในพงศาวดารกรุงโรมเล่าอีกนัยหนึ่งว่าเป็นคนดี เวลาจะถึงกาลมรณะได้ยืนขึ้นเปล่งอุทานว่า "เป็นกษัตริย์ต้องยืนตาย" คล้ายกับเรื่องที่ปรากฏในพงศาวดารกรุงเก่าเขียนว่า "ขุนหลวงบรมโกษฐ์เสด็จขึ้นจับหลักชัย"

[๒] กษัตริย์กรุงโรม

[๓] น่าจะเป็น "โรมัน"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "สอ" เป็นคำเขมร หมายถึง คอ เช่นเดียวกัน

[๕] กษัตริย์กรุงโรม

แบ่งสันปันส่วน[๑]

กอ "เขาลือกันว่าคุณชำนาญในการคิดโจทย์เลขนักไม่ใช่หรือ ?"

ขอ "ก็เป็นอยู่บ้าง แต่จะว่าชำนาญก็ได้ ไม่ชำนาญก็ได้"

กอ "พูดเป็นหมอความจริง เขาถามดีดีก็พูดอย่างโน้นอย่างนี้ไปได้"

ขอ "ใครพูดหมอความ? ถามเขาอย่างไรเขาก็ตอบไปอย่างนั้น ยังจะกลับมาว่าเป็นเจ้าถ้อยหมอความอีก"

กอ "ผมอยากจะถามโจทย์ที่เด็กมันทายกันเล่นสักโจทย์หนึ่งจะได้ไหมขอรับ ?"

ขอ "ได้ซี เชิญคุณถามเถอะไม่เป็นไร ผมจะตอบคุณได้ก็เท่าที่รู้"

กอ "มีเศรษฐีอยู่คนหนึ่ง เมื่อจวนจะตายมีเงินอยู่ ๓ ชั่ง มีบุตรหลายคน คือ มีพี่ ๒ คน น้อง ๒ คน เศรษฐีนั้นได้สั่งไว้ว่า 'ถ้าตัวแกตายแล้วให้เอาทรัพย์นั้นแบ่งให้แก่บุตรคนละเท่าๆ กัน อย่าเลือกที่รักมักที่ชัง[๒]' อยู่มาเศรษฐีนั้นตายลง ถ้าเราเป็นผู้แบ่งเงิน เราควรจะให้บุตรแกคนละเท่าไร? จึงจะถูกต้อง คุณตรึกตรองดูให้ดีนะ ผมไปเจ๊งเด็กมันมาทีหนึ่งแล้ว"

ขอ "อะพิโธ่! อ้ายโจทย์ต๊อก...ต๊อกพรรณยังงี้ก็เอามาให้คิดด้วย เสียเวลาเปล่าๆ ไม่เห็นมันยากอะไร เท่านี้ก็ไปเจ๊งเขามายังจะมากำชับอีก ผมน่ะหรือ? เห็นจะไม่เจ๊งละหลับตาคิดก็ถูก"

กอ "ลองดูหน่อยเถอะขอรับ ประเดี๋ยวถึงจะเห็นคุณ"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "เบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณ** ๙, ๔๙ (ตุลาคม ๑๓๗) : ๕๖ - ๕๙.

[๒] สำนวน หมายถึง ลำเอียง เลือกแต่ฝ่ายที่ตนชอบ

ขอหลับตาคิด "จริง ๆ นะ ผมจะทำตามวิธีให้ดูคือ เอาเงิน ๓ ชั่ง กระจายเป็นเงินบาทเข้าคงได้ ๒๔๐ บาท แล้วจึ่งเอา ๔ หาร คือพี่ ๒ คน น้อง ๒ คน รวม ๔ คน คงได้เลขลัพธ์หกสิบนี่แล คือบุตร ๔ คน ได้คนละ ๖๐ บาท ถูกไหมล่ะ ? บอกแล้วว่าหลับตาคิด"

กอ "ถูกซีจ๊ะ ถูกป่า ถูกเถื่อนอะไรก็ไม่รู้ไม่ผิดเลย"

ขอพึ้นเสีย "ไม่ถูกอย่างไร ? ตรงไหนว่าไปถี ดูถูกเปล่า ๆ นี่ ว่าไปซีไม่ถูกอย่างไร ? ว่าไป...ว่าไป...ว่าไปซี"

กอ "ที่ถูกเขาแบ่งกันเป็นจำนวนชั่ง เขาไม่เห็นแตกเป็นบาท แลเด็กก็ได้เป็นชั่ง ๆ ไป"

ขอ "อย่าว่าแต่มนุษย์ในโลกเลย ต่อให้พระอินทร์ลงมาเขียว ๆ ก็แบ่งไม่ได้ ก็เงินมันมี ๓ ชั่ง คน ๔ คนจะไม่ต้องแตกเป็นบาทอย่างไรได้ ?"

กอ "เขาแบ่งได้ซีน่ะ ถ้าเขาแบ่งไม่ได้เขาจะตั้งเป็นโจทย์ไว้หรือ ?"

ขอ "ถึงอย่างไรก็ว่าแบ่งไม่ได้ที่จะว่าไม่ต้องแตกเป็นบาท"

กอ "ผมจะแบ่งให้คุณดูนะ คือว่าพี่ ๒ คน น้อง ๒ คนนั้น คุณนึกว่าเป็นกี่คน ?"

ขอ "บ้าจริงเท่านี้ก็ต้องถามด้วย นับนิ้วมือไม่ถ้วนหรือ ? พี่สองน้องสองมันก็ ๔ คนนะซี"

กอ "นี่แหละเขาว่า 'ไม่รู้แล้วยังอวดรู้อีกได้' ผมจะว่าให้ฟัง มันไม่ถึง ๔ คนดอก ๓ คนเท่านั้น คือเหมือนหนึ่งคุณมีบุตรอยู่ ๓ คน คนที่หนึ่งอายุ ๑๖ ปี คนที่สองอายุ ๑๕ ปี คนที่สามอายุ ๑๔ ปีดังนี้ เจ้าคนที่หนึ่งอายุ ๑๖ ปี จะเรียกคนที่สองอายุ ๑๕ ปี แลคนที่สามอายุ ๑๔ ปีว่าอย่างไร ? ไม่เรียกว่าน้องหรือ ? เพราะตัวมีอายุแก่กว่า

ถ้าเรียกว่าน้องแล้วก็จะเห็นได้ว่า 'ในหมู่ ๓ คนนั้นเป็นน้องเสีย ๒ คนแล้ว คราวนี้ถึงเจ้าน้องคนที่สามอายุ ๑๔ ปีละ จะเรียกคนที่สองที่อายุ ๑๕ ปี แลคนที่หนึ่งที่อายุ ๑๖ ปีว่าอย่างไร ? ไม่ต้องเรียกว่าพี่หรือ ? เพราะเขามีอายุแก่กว่า'

เมื่อต้องเรียกว่าพี่แล้วก็จะเห็นได้ว่าพี่ ๒ คน น้อง ๒ คนนั้น ที่จริง ๓ คนเท่านั้นไม่ต้องสงสัยเลย แต่มันกำกวมกันอยู่จึ่งแลไม่เห็น อย่างไรจะแบ่งได้ไหมละ? ไหนว่าพระอินทร์ก็แบ่งไม่ได้ นี่ไม่ใช่พระอินทร์สักหน่อยทำไมจึ่งแบ่งได้ ดีไหมละ?"

ขอพูดเสียงอ่อย ๆ "ถ้าอย่างนั้นมันก็แบ่งได้น่ะซี ผมไม่รู้ นี่สำคัญว่า ๔ คน เมื่อมันกลายเป็น ๓ คนไปได้ มันก็กรรมของผมนะแหละ"

แบนเด้[๑]

ในป่าใหญ่แห่งหนึ่งมีชายผู้หนึ่งชื่อ **"แยค"** แยคนั้นเป็นคนจนทำไต้ขาย พอเลี้ยงตนแลบุตรภรรยา ภรรยาชื่อ**เยนเน้** แลบุตรสองคน พี่ชายชื่อ **"ยีน"** แลน้องสาวชื่อ **"ยีนเนตตี้"**

กับมีสุนัขอยู่ตัวหนึ่งชื่อ **"แบนเด้"** แบนเด้ตัวนี้เป็นสุนัขดีแลรักเจ้าของที่สุด ดีกว่าสุนัขทั้งปวงในเมืองนั้น

เมื่อฤดูหนาวเยื่อน้ำค้างตกหนาในป่านั้นแล้ว สุนัขใน[๒]ที่อยู่ในถ้ำหิวจัดก็ดุร้าย มักออกเที่ยวหาอาหารกิน แลราษฎรทั้งปวงจะเดินไปทำมาหากินก็ลำบากที่สุดด้วย

ขณะเมื่อแยคถือขวานอยู่เมื่อใด ถึงสุนัขในจะมากัดแยคก็หากลัวไม่ แยคอาจไปทำการของตนมาสู่กันกินทุก ๆ วัน

เวลาเช้าก่อนแยคจะไปทำการก็ตักเตือน **"เยนเน้"** ว่า "ภรรยาจำเจ้าจงระวังอย่าปล่อยให้ยีนแลยีนเนตตี้ออกไปเล่นนอกบ้านเลยเป็นอันขาดกว่าจะสิ้นเวลาสุนัขในออกเที่ยวหาอาหารกิน แลเจ้าอย่าเลินเล่อจงขังแบนเด้ไว้ด้วย"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "นิทานเบ็ดเสร็จว่าด้วยแบนเด้เป็นสุนัขของแยคที่เมืองฝรั่งเศส." **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๔๐ (วัน ๒ เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๓๑๔ - ๓๑๕.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สุนักข์ใน" ลักษณะของสุนัขในมีสีค่อนข้างแดง หางเป็นพวงยาว สีคล้ำ อาศัยอยู่ในป่าทึบ ออกหากินเป็นฝูงในเวลาเช้ามืดและพลบค่ำ กินเก้ง กวาง หมูป่า และสัตว์เล็กอื่น ๆ

แต่แยคตักเตือนเยนเน้เช่นนี้เสมอมาทุก ๆ วัน อยู่มาเวลาเย็นวันหนึ่ง แยคก็หาได้กลับมาบ้านตามเวลาที่เคยมาทุก ๆ วันไม่ เยนเน้ก็มีความวิตกเป็นอันมากไม่ทราบว่า "จะเป็นเหตุผลประการใด ?" มีความร้อนใจที่สุด ประเดี๋ยววิ่งออกไปดูเสียทีหนึ่งแล้วกลับเข้ามา ประเดี๋ยววิ่งออกไปดูอีก แล้วกลับเข้ามา

แล้วร้องเรียกสามีของตนว่า "แยคจ๋า... แยคจ๋า" ก็ไม่ได้ยินเสียงร้องตอบมาเลย

ฝ่ายแบนเด้เมื่อได้ยินเสียงเยนเน้ร้องเรียกแยคซึ่งเป็นเจ้าของของตนก็กระโดดมา ดูประหนึ่งจะถามว่า "ท่านจะให้ข้าพเจ้าออกไปเที่ยวตามหรือ ?"

เยนเน้จึ่งว่า "เจ้าอย่าไปเลย ! เราจะให้ยีนเนตตี้ออกไป"

แล้วใช้ให้ยีนเนตตี้วิ่งออกไปดูที่ประตูว่า "พ่อเจ้ามาแล้วหรือยัง ?"

ยีนเนตตี้กลับมาบอกว่า "ยัง"

แล้วเยนเน้ก็ใช้ให้พี่น้องทั้ง ๒ คนออกไปตามอีกพอเป็นเพื่อนกัน แล้วสั่งว่า "เจ้าจงไปตะโกนที่ปลายสวน"

ลูกทั้งสองก็ออกไปตะโกนร้องเรียกว่า "พ่อจ๋า...พ่อจ๋า" ก็ไม่ได้ยินเสียงตอบมา มอง ๆ หาก็ไม่พบ แล้วยีนจึ่งว่า "ถึงแม้ว่าสุนัขในจะกัดเอาฉันก็ช่างเถิด ฉันจะตามบิดาฉันให้พบ"

ยีนเนตตี้จึ่งตอบว่า "ฉันก็คิดเช่นนั้นเหมือนกัน" แล้ว ๒ คนพี่น้องก็เดินลัดเข้าไปในป่าเที่ยวหาบิดาของเขา

ในขณะนั้นแยคก็พอมาถึงบ้าน แต่หาได้กลับมาทางเดิมไม่ เพราะติดธุระเอาได้ไปส่งเขาทางโน้น

พอเดินเข้าไปถึงเรือน เยนเน้จึ่งถามว่า "ท่านพบบุตรหรือเปล่า ?"

แยคตอบว่า "บุตรเราหรือ ? ไม่พบเลย เหตุใดจึ่งออกไปเล่นนอกบ้านเล่า ?"

"ฉันใช้ให้ไปตามท่านที่ปลายสวนนี้เอง แต่ท่านกลับมาเสียทางอื่น"

แยคก็ถือขวานรีบวิ่งไปถึงปลายสวนนั้น

เยนเน้จึ่งร้องเรียกว่า "เอาแบนเด้ไปเป็นเพื่อนด้วยเถิด"

แบนเด้ก็วิ่งตามไปทันแล้ววิ่งเลยไปไกลแลไม่เห็นตัว แยคก็เที่ยวตะโกนไปว่า "ยีน ยีนเนตตี้เอ๋ย" ก็หาได้ยินเสียงตอบมาไม่

แยคร้องไห้ กลัวว่า "บุตรของตนจะเป็นอันตรายเสียแล้ว"

ครั้นวิ่งไปใกล้เข้า แยคได้ยินเสียงแบนเด้เห่า แยคก็รีบเดินมุ่งตรง

ไปตามทางเสียงนั้น แลเงื้อขวานขึ้นจ้องอยู่เสมอ

พอแบนเด้มาทันเด็กทั้งสอง ก็พอสุนัขในตัวใหญ่ตัวหนึ่งวิ่งตรงมาจะกัดเด็กทั้งสองนั้น แบนเด้ก็กระโจนเข้ากัดสุนัขใน แล้วก็เห่าด้วยเสียงอันดัง "ฮง...ฮง...ฮง...ฮง...ฮง... ฮง" เพื่อจะเรียกเจ้าของให้มาช่วย สุนัขในก็กัดแบนเด้ตาย

พอแยคมาทันก็ฟัด[๑]เอาสุนัขในตัวนั้นตายด้วยเหมือนกัน

แล้ว ๓ คนพ่อลูกก็พากันกลับบ้าน เยนแน้ก็มีความยินดีที่ได้พากันรอดมาได้ดังนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ยังกลั้นร้องไห้ไม่ได้ด้วยมีความอาลัยในความซื่อสัตย์แลความกล้าหาญของแบนเด้ แล้วก็เอาแบนเด้ไปฝังไว้ปลายสวนนั้น แลเอาศิลาทับไว้ก้อนหนึ่งซึ่งจารึกเป็นคำโคลงอักษรละติน[๒] บอกเรื่องความไว้เป็นสำคัญ

แต่บรรดาชาวเมืองนั้นก็นับถือความกล้าหาญแลความซื่อสัตย์ของแบนเด้ แลกล่าวว่า "ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดมีความกล้าหาญแลซื่อสัตย์จริงแล้ว คนทั้งปวงก็จะสรรเสริญ[๓] ว่ามีความกล้าหาญแลซื่อสัตย์ แท้จริงความซื่อสัตย์กตัญญูนี้ย่อมเป็นที่สรรเสริญด้วยกันทั่วไปทั้งโลก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ฟัน"

[๒] Latin ต้นฉบับเขียนว่า "แลดติน" ตามการออกเสียง

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "สรเสริญ" ซึ่งก็ใช้ได้เหมือนกัน

ใบ้คลั่ง[๑]

มีชายผู้หนึ่งชื่อ "**ตาสี**" เป็นคนผู้ใหญ่ แต่ยังมีกำลังแข็งแรง ประพฤติตัวค้าขายของต่าง ๆ หากำไรเลี้ยงชีวิตตามสมควร

วันหนึ่งตาสีจัดซื้อน้ำตาลหม้อบรรทุกเรือเต็มแจวขึ้นไปเพื่อจะไปจำหน่ายยังเมืองอ่างทอง ครั้นถึงด่านชาวด่านเห็นเป็นเรือค้าขายก็ตีฆ้องร้องเรียกให้แวะ ตาสีได้ยินก็แกล้งทำเฉยเสีย พวกชาวด่านขัดใจพากันลงเรือสำปั้นรีบพายตามไป

เรือตาสีบรรทุกหนักหนีไม่พ้น เรือชาวด่านทันถึงก็เข้าจับเรือตาสี แล้วขู่ถามว่า "เฮ้ย ! อ้ายตานี่ยังไงหว่าเรียกไม่แวะด่านนะ"

ตาสีถามว่า "จะต้องแวะทำไมพ่อ ?"

"จะตรวจเรือแกน่ะซี ถ้าซ่อนของต้องห้ามไปจะจับ"

"อ้อ ! ฉันไม่รู้ธรรมเนียม ขอโทษเถอะพ่อ จะค้นเดี๋ยวนี้หรือ ?"

"ไปจอดที่ด่านซี"

"เอาไปซีพ่อ" ตกลงกันแล้วก็แจวมาจอดที่หน้าด่าน

ตาสีว่า "ค้นก็ค้นเถอะ ไม่ได้ซ่อนอะไรมาหรอก ? มีแต่น้ำตาลเท่านั้นแหละ"

---

[๑] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ *(พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ต้นสกุล "จิตรพงศ์" ทรงเป็นสาราณียกร หนังสือพิมพ์วชิรญาณ)* . **วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่** (๑ เมษายน ๑๐๙) : ๒๖ - ๒๙.

พวกชาวด่านก็พากันค้นในประทุนและในท้องเรือจนทั่ว ไม่พบของต้องห้ามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ชาวด่านผู้หนึ่งหยิบเอาน้ำตาลมา ๒ หม้อ ร้องขอตาสีว่า "ให้เถอะ"

ตาสีว่า "อ๊ะ ! ค้นเรือด้วย แล้วจะเอาน้ำตาลด้วยหรือ ? "

"พุทโธ่ ! กะน้ำตาล ๒ หม้อก็หวงด้วยหรือเพื่อนเอ๋ย ? "

"มันต้องหวงบ้างซิ มันถึง ๑๐ หม้อบาทหนึ่งเทียวนา"

"ฮ่าย ! เป็นไรไปล่ะ ของนิดหน่อยไม่ให้ก็แล้วไปเถอะ ไม่อยากได้ของแกหรอก"

ขณะนั้นชาวด่านคนหนึ่งซึ่งอยู่บนกระโจมร้องมาว่า "เรือลำนั้นเอาไว้ก่อนหนา นายท่านไม่อยู่ เอาไว้รอนายท่านกลับมาค้นเอง เราจะปล่อยไปเสียจะเกิดผิดขึ้น" พวกชาวด่านที่ค้นเรือนั้นก็มาหยิบโซ่กุญแจ ช่วยกันอุตลุด[๑]ล่ามเรือตาสีไว้กับเสาสะพานด่าน แล้วพากันขึ้นไปนั่งนอนอยู่บนกระโจมตามสบายสิ้น

ตาสีได้ความเดือดร้อนเหลือทน รู้สึกว่า "ความลำบากทั้งนี้เพราะไม่ยอมให้น้ำตาล ๒ หม้อเท่านั้น" นั่งตริตรองอยู่ครู่หนึ่งจึงขึ้นไปหาชาวด่านบนกระโจม บอกว่า "น้ำตาล ๒ หม้อพ่อจะเอาก็เอา ขอให้ได้ไปเร็ว ๆ เถอะ"

ชาวด่านว่า "ไม่ได้ มิใช่จะเห็นแก่น้ำตาลเมื่อไหร่ ? จะต้องรอไว้ให้นายท่านกลับมาค้นก่อน หาไม่จะเกิดผิดขึ้นนะหนา"

"ได้โปรดเถอะพ่อ ขอให้ได้ไปเถอะ จะต้องมารอช้าป่วยการเวลานัก พ่อก็ค้นเรือเห็นอยู่ด้วยกันแล้วว่าไม่มีอะไรมา ฝ่ายเขามาพ่อบอกเขาเสียก็แล้วกัน เอาเถอะน้ำตงน้ำตาลพ่อจะต้องการอีกบ้างก็จะสมนาคุณให้ไม่ขัดพ่อหรอก"

"ยังงั้นเอามา ๔ หม้อจะช่วยลงเคราะห์ให้"

"ได้ซิพ่อจะไปเอามาให้"

ตาสีก็กลับลงเรือ ชาวด่านก็ตามลงไป ตาสีหยิบน้ำตาล ๔ หม้อส่งให้ ชาวด่านว่า "อีกหม้อเถอะ"

ตาสีก็รีบหยิบส่งให้ซื้อร่ำคาญ ชาวด่านรับเอาแล้ว ตาสีก็ออกเรือรีบแจวไป ครั้นถึงเมืองอ่างทองก็เอาน้ำตาลออกจำหน่าย ได้เงินแล้วก็จัดซื้อไข่เค็มบรรทุกเรือล่องลงมาเพื่อจะมาจำหน่ายยังกรุงเทพฯ เมื่อมาตามทางนั้นแกคิดว่า

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "อุดตลุด" คำว่า "อุตลุด" อ่านว่า อุด - ตะ - หลุด เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง พัลวัน สับสน วุ่นวาย

"ถ้าไปถึงด่านคงถูกเรียกค้นอีก เมื่อมามันเอาเราเจ็บนัก ต้องทำมันให้เข็ดเสียบ้าง" แกจึงจัดของกำนัลชาวด่านเตรียมมาด้วยพร้อม

ครั้นมาถึงด่าน ชาวด่านเรียกก็จอดเรือยังหน้าด่าน ตาสีหยิบน้ำตาลหม้อหนึ่งกับไข่ถาดหนึ่งส่งให้แก่ชาวด่าน บอกว่า "น้ำตาลนี่เหลือขายมาหม้อหนึ่ง นี่ไข่เค็มบรรทุก[๑]ลงมาจะไปขายบางกอก ฉันแบ่งให้พ่อจะได้ไว้เลี้ยงกัน ฉันก็เป็นคนจนมีของเล็กน้อยเท่านี้นี่แหละ"

ชาวด่านก็ยินดีรับเอาของไว้ แล้วตาสีว่า "จะค้นแค้นอะไรก็เชิญพ่อ จะได้รีบไป บ่ายลงน้ำขึ้นจะต้องแจวทวนน้ำแย่"

"ไปเถอะตาไม่ต้องค้นหรอก มีแต่ไข่เค็มเท่านั้นแหละเห็นอยู่แล้วไม่มีของต้องห้ามหรอก"

ตาสีก็ลาออกเรือจากด่านล่องลงมายังกรุงเทพฯ

ฝ่ายพวกชาวด่านได้ของกำนัลพากันดีใจเฮฮา ปรึกษากันว่าจะเลี้ยงกันให้สนุกในวันนี้ กะหน้าที่กัน คนนั้นจะหุงข้าวแลต้มไข่ คนนั้นจะแกงบวดฟักทอง พอเวลาเย็นลงต่างคนต่างทำของกินอยู่โกลาหล

ฝ่ายคนที่จะต้มไข่อาไข่ล้างขี้เถ้าที่พอกออก ผิดสังเกตร้องว่า "เอ๊ะ! นี่ไม่ใช่ไข่เฮ้ย!"

"อะไรโว้ย!"

ไข่อ้าย[๒]ตานั่นมันเป็นลูกอะไรก็ไม่รู้ ดูเหมือนลูกกุ่ม"

"ไหน ๆ อือ! จริงแลแฮะ อ้ายตานี่หลอกให้หรือนี่?

ฝ่ายคนที่จะแกงบวดก็ร้องมาว่า "น้ำตาลนี่ก็เหลวอีกแลโว้ย ดินทั้งนั้นแหละ เอาน้ำตาลละเลงหน้าไว้นิดเดียวเท่านั้นแหละ"

ชาวด่านทั้งหลายพากันดูของทั้งปวงต่างคนต่างโกรธตาสี บ่นว่าด่าทอเป็นอันมาก ผู้หนึ่งพูดว่า "อ้ายตานี่โกงนัก คิดอ่านขนาบเสียสักที คงจะมาอีกหรอก"

ผู้หนึ่งถามว่า "เอ็งจะทำอะไรมันนะ?"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ประทุก" ความหมายเดียวกับคำว่า "บรรทุก" เรื่องนี้ใช้ลักลั่นปนกันไป จึงปรับแก้ให้เหมือนกันทุกแห่ง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ไอ้" ลักลั่นหลายแห่ง จึงปรับแก้ให้เหมือนกันทุกแห่ง เพราะคำว่า "ไอ้" เป็นคำไม่สุภาพไม่ใช้กับคน อาจใช้กับสิ่งของ หรือสัตว์เดรัจฉานได้

"ข้าจะถองเสียน่ะซิ"

"อ๊ะ ! มันมีฟ้องเอาตายโหงเสียหรือ ?"

"ถองอย่าให้มันฟ้องได้ซีน่ะ"

"อื้อ ! เอ็งว่าชอบกลหื่อ จะถองยังไงถึงจะไม่ให้มันฟ้องได้ล่ะ ?"

"อ้าว! อ้ายใบ้ของเรามีนี่ ทีนี้อ้ายตานั่นมาละเราพากันหลบเสียให้หมด ปล่อยอ้ายใบ้ไว้คนเดียว ยุอ้ายใบ้ให้ถองเสียให้เจ็บเทียว มันจะไปฟ้องร้องที่ไหน? ถึงจะเอาอ้ายใบ้ไปขึ้นโรงขึ้นศาลให้ทารก็ไม่ได้ ซำระไม่ได้ความยังค่ำ จะทำโทษกะใคร?"

ชาวด่านทั้งหลายเห็นดีพร้อมกัน เรียกอ้ายใบ้มาดูไฟแลน้ำตาล แล้วชี้มือไปทิศใต้ทำท่าแจวเรือ แลชี้สิ่งของบอกแก่อ้ายใบ้

อ้ายใบ้เข้าใจดีทีเดียวว่า "ตาคนนั้นหลอก" โกรธตาสีลุกขึ้นเต้นผางๆ ชี้โว้ชี้เว้ ตั้งหมัดกัดฟัน จนพวกชาวด่านทั้งหลายเกือบจะอดหัวเราะไม่ได้ ชาวด่านทั้งหลายก็พากันยุส่ง ชี้มือไปทิศใต้แล้วกวักนิ้วมือมาชี้พื้น แล้วชี้ตำอ้ายใบ้แลเอาศอกถองมือ

อ้ายใบ้เข้าใจชัดว่า "ถ้าตาคนนั้นกลับมาอีกแล้วให้ถอง" อ้ายใบ้ใช้ใบ้รับรอง ชี้มือตบอกแลทำท่าถอง ให้คนทั้งหลายเข้าใจว่า "จะรับทำโดยแข็งแรง"

ฝ่ายตาสีมาหยุดอยู่บ้านประมาณ ๙ วัน ๑๐ วัน คิดจะค้าขายอีกสิ่งจัดซื้อปูเค็มบรรทุกเรือไปเหมือนคราวก่อน ครั้นมาใกล้จะถึงด่าน ชาวด่านเห็นเรือแต่ไกลก็จำได้ ร้องเรียกอ้ายใบ้มา ชี้มือให้ดูเรือ แล้วทำท่าถอง อ้ายใบ้ดีใจเต้นแร้งเต้นกา[๑] หัวเราะร่า พวกชาวด่านทั้งหลายพากันหลบแอบเสียสิ้น ส่วนอ้ายใบ้ออกมายืนจังงำอยู่ที่หน้าด่าน

พอเรือมาถึงอ้ายใบ้ตีฆ้องกวักมือร้องเรียก "เอ๊ะอ๊ะ !" ตามควรแก่ที่จะร้องได้ ตาสีเห็นก็นึกว่า "อ้ายพวกนี้โกรธ วันนี้ใช้อ้ายใบ้มาร้องเรียกเห็นจะเล่นเราใหญ่เป็นแน่ อ้ายใบ้คนนี้...พวกชาวเรือลือกันว่า 'สำคัญนัก' ต้องคิดอ่านขนาบเสียถึงจะได้" คิดแล้วก็แวะเรือเข้าจอดหน้าด่าน อ้ายใบ้กระโดดลงไปในเรือชี้มือลงไปตรงท้องเรือร้อง "อื้อ"

ตาสีเห็นอ้ายใบ้อยู่แต่คนเดียวไม่มีเพื่อน เห็นท่วงทีชอบกลก็เข้าไปในประทุนเรือ กวักมือเรียกอ้ายใบ้แล้วเปิดกระดานเรือ อ้ายใบ้เซ่อไม่รู้ที่ตามเข้าไป

---

[๑] สำนวน หมายถึง กิริยาท่าทางกระโดดโลดเต้น เอะอะ แสดงอาการโกรธเคือง พอใจหรือดีใจอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในประทุน

ตาสีชี้ลงไปในท้องเรือ อ้ายไข้ก็ก้มหัวมองลงไป ตาสีก็ปล้ำกดคออ้ายไข้ไว้ อ้ายไข้ดิ้นตึงตังร้อง "อ๊อกแอ๊ก" ตามภาษา ชาวด่านทั้งหลายหมายว่า "อ้ายไข้ปล้ำถองตาสี" ก็พากันแอบหัวเราะนิ่งอยู่ทั้งสิ้น ส่วนตาสีขึ้นขี่คออ้ายไข้แล้วถองหลังลงไป ๒ ตึง อ้ายไข้ดิ้นหลุดก็เลยถีบส่งออกมานอกประทุน อ้ายไข้โดดขึ้นไปเต้นอยู่บนตลิ่ง ร้อง "อืออา" ตามภาษาไข้ เพื่อจะร้องเรียกเพื่อนให้ออกมาช่วย ชาวด่านทั้งหลายก็ไม่ออกมา สำคัญว่า "อ้ายไข้เต้นโลดเพราะดีใจ"

ส่วนตาสีรีบผลักเรือออกจากท่า บ่นว่า "พุทโธ่ ! ไม่ควรเลยที่จะถองกัน คันกียอมให้คัน คุมเหงคนแก่เช่นนี้ดีนักฟ่อ" วาพลางรีบชักใบแล่นตามลมตามน้ำขึ้นไปโดยเร็ว

ส่วนชาวด่านทั้งหลายเห็นเรือตาสีลับไปแล้วก็ออกมา หัวเราะร่าทุกคน อ้ายไข้ก็ชี้มือไปทางเรือตาสีแล้วเอาศอกถองมือ เพื่อนก็พากันหัวเราะ ถามว่า "อ่อ ! ถองตานั่นแล้วหรือ ?"

อ้ายไข้สะบัดหน้าทำท่าถองแล้วตบหลังแปะ ๆ เพื่อนสนุกสนานฮาขึ้นพร้อมกันว่า "ถองที่กลางหลังเทียวหรือ ?"

อ้ายไข้โบกมือเต้นตุปัดตุป่องทำท่าถองแล้วตบอก เพื่อนว่า "อ้อ ! เอ็งถองเต็มแรงเทียวหรือ ?"

อ้ายไข้ตบขาผางทำท่าถองชี้มือที่หน้าอกตัว แล้วยกนิ้วขึ้น ๒ นิ้ว เพื่อนทุกคนฮาขึ้นพร้อมกันว่า "อ้อ ! เข้าใจละเอ็งถองอีตานั่นซ้ำเข้าที่หน้าอกอีก ๒ ที"

อ้ายไข้โกรธใหญ่เต้นโครมครามไม่หยุด กำลังโกรธไม่มีสติพอที่จะคิดท้าท่าให้คนทั้งหลายเข้าใจได้ คนทั้งหลายกลับเห็นเป็นอ้ายไข้เป็นบ้าดีใจ ยิ่งหัวเราะกันไปไม่หยุด

อ้ายไข้สิ้นคิดลงนั่งร้องไห้ เพื่อนทั้งหลายเห็นผิดสังเกต เหตุใดถองตานั่นได้แล้วกลับร้องไห้ผิดไปกระมัง ? ต่างพากันเข้าไปล้อมหน้าล้อมหลังก็เห็นรอยบวมช้ำ จึงกลับความเข้าใจได้ตามจริงว่า "อ้ายไข้ถูกตานั่นถอง" ใช้บทสอบถามว่า "ตานั่นถองหรือ ?"

อ้ายไขก็พยักหน้ารับ ชาวด่านทั้งหลายต่างโกรธแค้น เรียกกันลงเรือรีบไปตามตาสีก็หาทันไม่ ด้วยแกรีบไปเสียนานแล้ว ต่างกลับมานั่งนิ่งหน้าจนอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น

ใบ้หวยคำกลอน[๑]

⊙ ขอยกบทจดหมายนิยายสยาม
เรื่องผู้หมายรายหวยรวยเช้าเย็น
พิเคราะห์ความยามบ้าก็น่าหัว
ตั้งขวนขวายหมายทุนที่**ขุนบาล**
จนยากเย็นเข็ญใจไปก็หลาย
เสียหวานคาวข้าวขนมแลนมเนย
พวกโสพสสะระตะ[๒] พระคฤหัสถ์
ล้วนสำเร็จเสร็จฌานชำนาญดู
จะบอกตัวกลัวกรรมทำเป็นใบ้
วางตัวตั้งนั่งแท่นเป็นแผนกล
ที่ลางครูรู้เลศพิเศษมาก
รูปภาพวางต่างกันทุกวันมา
ถ้าพลาดท่าด่าทอด้วยข้อหยาบ
ข้างคนของ้องอนเสียอ่อนใจ
เป็นข้อความประจุบัน[๓]ได้ทันเห็น
ซึ่งหลงเล่นกลข้อขออาจารย์
ช่างเชื่อทั่วแทบสิ้นทุกถิ่นฐาน
หลงด้วยท่านผู้สำเร็จไม่เข็ดเลย
ยังมุ่งหมายหมั่นหานิจจาเอ๋ย
ส่งสังเวยเทเวศร์วิเศษครู
ก็แจงจัดใบ้แจกไว้แลกหมู
บ้างก็รู้ทางเมฆเอกทุกคน
เลี่ยงไถลหลีกท่าพอหาผล
ข้างล่างบนเลขประทับกำกับกา
มีใบ้ปากใบ้เกล็ดเด็ดนักหนา
ตั้งราคาใบ้มีถึงสี่ไพ
พูดจ้วงจาบจัดเจิ้นเกินวิสัย
โยนแต่ใบ้ให้มาคิดประดิษฐ์แทง

---

[๑]หลวงลิขิตปรีชา และนาน บางขุนพรหม. "นิทานคำกลอน." **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๙ (๒ กุมภาพันธ์ ๒๓๑) : ๓๙๙ - ๒๐๐, ๓๘ (๙ กุมภาพันธ์ ๑๓๑) : ๒๑๐ - ๒๑๓.

[๒]คือ ปัจจุบัน

[๓]ค้ากริยา เป็นคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ หมายถึง เก็บ หรือคาดหมายโดยยึดคำเดิมเป็นหลัก

เนื้อความใบ้ไม่น่าพรรณนาจด
เล่มสมุดก็ไม่หมดพจน์แสดง
ใบ้ว่าค่างวางตัวคนชัวตั้ง
เข้าเขาบอกออกเพราะโทษเคราะห์ช่วย
ยิ่งติดใจได้เวลาใบ้หาใหม่
วานท่านตั้งช่างเหมาะเพราะคนชัว
ขอท่านอดงดโทษโปรดอีกครั้ง
หนึ่งดีฉันอั้นอันจนฤทัย

⊙ ตาขรัวฟังทั้งภาพตะขาบ[๑]ใหญ่
ใบ้ว่าสัตว์มีพิษฤทธิ์คะนอง
ต่างรับใบ้ได้มาพากันนึก
เล่นหัวข้อ**ญอ**ใหญ่ไฟเก่าคัว
เข้าเขาบอกออก**ตอ**ตัว**นอ**ค่ำ
นอกับ**ลอ**เรียกว่าเทียนไม่เพี้ยนเลย
ของท่านใบ้ให้เห็นเข้าเย็นชัด
สุดแต่หวยออกเมื่อไรใบ้เป็นตรง
ที่เสียทรัพย์ยับทุกวันไม่หมั่นนึก
เสียเวลาหากินสิ้นเท่าไร
ไหนจะเสียค่าใบ้ใบละเฟื้อง
หวยก็กินสิ้นทรัพย์ยับทุกครา
ถึงโดยว่าค่าใบ้มิได้เสีย
มิฉะนั้นพลูหมากฝากอาจารย์
นานนานถูกเข้าสักทีต่างปีติ
ทุกภัณฑ์ภาชน์ขาดเหลือรับเจือจุน
ไม่รู้หมดสิ้นคำจะร่ำแผลง
ขอแถลงเรื่องผู้งงคิดหลงรวย
มาแทงทั้งห้าขอกอสามหวย
ของท่านสวยเล่นชาติพลาดออกตัว
เฝ้ากราบไหว้วอนว่ากับ**ตาขรัว**
ดีฉันชั่วคิดชาติจึ่งพลาดไป
จะได้ตั้งแก้ตัวเจ๊สัวใหม่
ท่านโปรดใบ้อย่าให้ลืกพอตรึกตรอง ฯ
ตัว**ฟอ**[๒]ไฟเทียนเหลืองไว้เคียงสอง
คิดไม่คล่องใจจริงอย่าทิ้งตัว
ตั้งตรองตรึกปริศนาของตาขรัว
เทียนเหลืองตัวมีตั้งเหมือนยังเคย
ร้องว่ากรรม**ตอ**ตัวมามัวเฉย
พุทโธ่เอ๋ยบังอยู่นิดช่างคิดงง
เพราะลาภขัดพากันคิดให้ผิดหลง
มักตกลงเห็นเช่นนั้นทุกวันไป
มุ่งแต่ตรึกตรองจิตจะคิดใบ้
ไม่หน่ายใจเลยหนอเราเหล่าชนา
ยังซ้ำเปลืองกายเหนื่อยเดินเมื่อยขา
ยังอุตส่าห์ตามติดนิจกาล
เปลืองแต่เบี้ยค่ากับข้าวหรือคาวหวาน
ก็ตกฐานทางเครื่องจะเปลืองทุน
พริกกะปิปลาเนื้อส่งเกื้อหนุน
ท่านเห็นคุณขอบใจคงให้จริง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "จขาบ" คำว่า "ตะขาบ" หรือ "จะขาบ" หรือ "จระขาบ" หมายถึงสัตว์ที่มีลำตัวและขาเป็นปล้อง หัวและลำตัวยาวแบน หรือค่อนข้างแบน มีจำนวนปล้อง ๑๕ - ๒๓ ปล้อง แต่ละปล้องมีขา ๑ คู่ จนถึงปล้องสุดท้าย หรือเกือบสุดท้าย ขามี ๕ - ๗ ปล้อง ทอดไปข้างลำตัวทั้ง ๒ ข้าง มีเขี้ยวที่ขาคู่แรก ซึ่งบางชนิดมีพิษทำให้ผู้ถูกกัดเจ็บปวด

[๒] คำว่า "ฟอ" ต้นฉบับเขียนว่า "ฟ" และคำอื่น ๆ อีกหลายคำ เช่น "ญอ" เขียนว่า "ญ" "ตอ" เขียนว่า "ต" "นอ" เขียนว่า "น" "ลอ" เขียนว่า "ล" เพื่อให้ถูกต้องตามลักษณะการอ่าน จึงปรับแก้ไข โดยเติมตัวอักษร อ *(สระออ)* ท้ายพยัญชนะ

รอตัวดีปีกว่าหาไม่ได้
เล่นก็กินสิ้นทุกครั้งยังป่วนจริง
หนึ่งว่าครูผู้ใดซึ่งให้หวย
แม้ประจักษ์เจนจัดชัดชำนาญ
นี่ดูดูผู้วิเศษเทศกอข้อ
ถึงก่อนมาก็ไม่ลือระบือดัง
มีแต่ครูอยู่ไหนไม่ใคร่ติด
จะมีเรือนแต่ละหลังล้วนรังมด
โดยจะว่าไม่นิยมแก่สมบัติ
บาทตำลึงถึงชั่งก็ยังพับ

⊙ ความข้อนี้ที่ผู้นับเขารับแก้

ถ้าแทงเองเก็งทีหลังมักพลั้งไป
ต่อใครเล่นเห็นคุณเจือจุนให้
สำเร็จหวยไม่เหมือนเสร็จสำเร็จฌาน
เป็นรับตามความผู้นับที่รับแก้
ก็พวกพ้องของอาจารย์ออกพล่านไป
ผู้แก้เกี่ยงกล่าวอ้างทางโสพส
เพราะให้ตัวกลัวผีจะตีตน
อย่าว่าแต่พวกพ้องหรือน้องพี่
ถึงบิดรมารดาให้ยังพะวง
ฟังผู้ซื้อถือบ้าก็น่าขัน
ในข้อคำสำนวนควรประวิง
ว่าแม่พ่อขอก็ให้ไปไม่ได้
คำเขาพร้องตรองก็จริงสิ่งภิปราย
จำพวกครูผู้ใบ้เข้าใจปด
ใครหลงถ้อยพลอยเขลาเมากมล

⊙ เหมือนเรื่องมอญเมียผัวเป็นตัวอย่าง

เดิมสามีภริยานั้นค้าทราย
ประสมทรัพย์นับเสร็จสักเจ็ดร้อย
ประสงค์ทรัพย์นับถังหรือตั้งพัน
รับแต่ใบ้คิดดีเหมือนผีสิง
ไม่คิดสิ่งเสียผลสู้ทนทาน
ย่อมอยากรวยทรัพย์สิ้นทุกถิ่นฐาน
คงตั้งบ้านรวยหิรัญอนันตัง
ไม่เห็นก่อตึกพักไว้สันหลัง
ว่าใครตั้งตึกโตเพราะโสพส
มักถูกอิฐปาขว้างเพราะทางปด
ไม่ปรากฏเลยว่าครูจะอู่ทรัพย์
ส่วนเงินอัจส่งเข้าไปมิได้กลับ
นี่จะนับว่าสำเร็จเด็ดยังไร ฯ
ว่ารู้แท้แล้วจะเล่นเป็นไม่ได้
เพราะเสื่อมในวิทยาของอาจารย์
ต้องรับไว้เยียวยาค่าข้าวสาร
ยังมีการเสี่ยงชีวิตเป็นนิตย์ไป
ว่ารู้แท้แทงเองเก็งไถล
ใยไม่ให้กันให้ลือชื่อสักคน
ซึ่งจะจดแจ้งให้ชัดเห็นชัดสน
ต้องผ่อนปรนแปลงเป็นใบ้พอให้ง
จะให้ชี้ตัวจริงสิ่งประสงค์
เป็นให้ตรงกันไม่ได้ท่านไขจริง
ช่างเชื่อชั้นเชิงภิปรายทั้งชายหญิง
ไม่เห็นสิ่งลวงเล่ห์เพทุบาย
เพราะให้ไปมันจึงกินสิ้นฉิบหาย
ใครงมงายแล้วต้องงงหลงทุกคน
ไม่รู้หมดเชิงกระบวนชวนฉงน
ไม่ถึงตนก็ต้องยับทรัพย์ละลาย ฯ
ขอยกอ้างออกนิทานขานขยาย
บรรทุกขายตามกิจนิจนิรันดร์
ไม่ท้อถอยทางเพียรเวียนขยัน
อุตส่าห์หมั่นมิได้หน่ายเพราะหมายรวย

คราวหนึ่งล่องเรือทรายมาขายค้า
เห็นเขาถูกหู้กันหิรัญรวย
ข้างผัวบอกภรรยาว่าออเจ้า
ไหนจะเหนื่อยไหนจะร้อนอ่อนฤทัย
ไม่ควรจะทรมานทำการหนัก
เราเสาะหาหวยอาจารย์ที่ท่านดี
เมียสดับวาทีสามีกล่าว
เราล่องทรายขายค้ามาข้าครัน
จะเวียนถ่อนาวาค้าเช่นนี้
อันความเห็นเช่นว่าข้าก็รัก
ดูแต่เขาขนหิรัญกับเมือกี้
ควรแล้วเจ้าเราจะราเลิกค้าทราย
ต่างตริตรึกนึกประนอมต่างพร้อมจิต
ตั้งแต่วันนั้นมาก็บ้าเมา
ใครว่าดีที่ไหนสู้ไปขอ
ถ้าได้มาพากันเล่นไม่เว้นวาร
เงินเจ็ดร้อยร่อยหรอบ้อหรอ°ล่อน
สืบผู้รู้สู้เจ๊สัวด้วยตัวดี
ทั้งหวยพระหวยผู้ครูคฤหัสถ์
ซ้ำหวยหม้อหวยครูดูทางใน
เหลือแต่ตัวผัวเมียเพลียมนัส
จนทรัพย์สิ้นผินหน้าปรึกษากัน
สู้เลิกขายทรายมาเข้าค้าหวย
แต่จับเล่นเว้นงานนานไม่เบา
นางเมียว่าข้ากับกาวคงคราวเคราะห์
รดน้ำมนต์กันเสียบ้างเป็นอย่างไร
ข้างผัวชอบตอบวาจิดีแล้วเจ้า
โธ่แต่ก่อนกรรมยังบังปัญญา

จอดอยู่หน้าแพเสมียนผู้เขียนหวย
ต่างงงงวยหลงโลภละโมบใจ
แต่สองเราถ่อเรือทนเหงื่อไหล
กว่าจะได้แต่ละชั่งก็ตั้งปี
เห็นช้านักจะได้เป็นเช่นเศรษฐี
แม้เหมาะทีถูกสักครั้งก็ตั้งพัน
จึ่งว่ากาวตริฉะนี้ดีขยัน
มีหิรัญเจ็ดร้อยเห็นน้อยนัก
กว่าจะมีตั้งพันก็ฟันหัก
ไม่ต้องพักเหนื่อยยากลำบากกาย
เพราะได้ดีทางหวยจึ่งรวยหลาย
คิดขวนขวายทางหวยคงรวยเรา
ละเมอคิดหมายความไปตามเขลา
เที่ยวสืบเค้าค้นหาแต่อาจารย์
มิได้ท้อทางใกล้ไกลสถาน
นับประมาณไม่ทันถึงสักกึ่งปี
ยังไม่ถอนตัวละสละหนี
ข้าวของมีขายจำนำกันร่ำไป
พวกตัวตัดเลขกำกับประทับใบ้
หวยอะไรก็ไม่อู่หู้สักวัน
หวยมันกัดกินเตียนขั้นเชียนขัน
จะคิดฉันใดดีฉะนี้เรา
หมายจะรวยหู้บ้างเหมือนอย่างเขา
ถูกแต่เข้ากินค่ำนั้นร่ำไป
จึ่งไม่เหมาะโดนหู้ดูไถล
เพื่อจะได้โดนคล่องสองเวลา
ครูของเรามนต์ชลัง°ขลังนักหนา
ไม่ตรึกตราถึงท่านอาจารย์เลย

°คำจีน หมายถึง ไม่เหลือ
°ชลัง หมายถึง น้ำ มนต์ชลัง หมายถึง น้ำมนต์

เป็นบุญครันวันนี้ที่เจ้าคิด
เทพดาดลใจให้ภิเปรย
ต่างจัดหมากพลูได้แล้วใส่ถาด
ถึงวัดครูสู่ที่กุฎีพลัน

⊙ ส่วนสงฆ์ครูดูมาเห็นหน้าศิษย์
จึ่งว่าเธิงหายหน้าไปช้านาน
นี่จะมาหาเราแต่เท่านี้
สีกานั้นภรรยาหรือว่าใคร

⊙ เจ้ามอญศิษย์กราบพร้องสนองไข
เมื่อแรกได้ภรรยานั้นค้าทราย
ได้เงินตราค่าทรายไว้หลายชั่ง
เห็นเขาถูกหู้หวยรวยมั่งมี
มาริเล่นหวยผู้รู้โสพส
ถูกแต่เข้ากินหู้ดูไม่วาย
หลวงพ่อโปรดรดให้รวยหวยสักครั้ง
แม้สมหวังดังนึกตรึกกระมล
อาจารย์ว่าฮ้าอ้ายทิดจริตเสีย
รดชลังหวังให้รวยหวยยังไร
น้ำมนต์นี้มีแต่ใช้ในคุณพระ
แต่เคราะห์โศกโรคภัยในกายา
เจ้าจะมุ่งหมายให้รวยหวยนี้นะ
เร่งกลับจิตคิดเสียใหม่อย่าได้ง
สองสดับพจมาลย์อาจารย์สอน
พระคุณล้ำคำเจรจาพระอาจารย์
แต่ความจนพ้นปัญญาข้าทั้งสอง
ด้วยทรัพย์สินสิ้นยับมากับมัน
ถึงน้ำมนต์จะไม่ช่วยให้รวยได้
ผมผัวเมียเสียหวยมันซวยนัก
สงฆ์อาจารย์จำรับแล้วหลับเนตร
ซ้ำคาถาสารพัดที่จัดเจน
คงสมจิตเราสักทีที่เฉลย
อีเต๊ะเอ๋ยช้าไยไปด้วยกัน
รีบลีลาศจากที่ขมีขมัน
ต่างก็วันทาราบกราบอาจารย์ ฯ
ดูผอมผิดผิวพรรณทรงสัณฐาน
ประกอบการเลี้ยงชีวิตด้วยกิจใด
หรือว่ามีข้อธุระจะไปไหน
เออสีกไปดูมันซูบผิดรูปกาย ฯ
ผมสีกไปทนยากลำบากหลาย
แต่ล่องขายส่งมาสี่ห้าปี
จิตนั้นหวังจะใคร่เป็นเช่นเศรษฐี
ผมยินดีจึ่งได้ชาเลิกค้าทราย
มันกินหมดทุนทรัพย์ไปนับหลาย
เห็นเคราะห์ร้ายจึ่งได้มาหาน้ำมนต์
ยี่สิบชั่งได้ดังหมายไม่ขวายขวน
พอแก้จนแล้วไม่ขอเล่นต่อไป
มึงกับเมียนี่จะพากันบ้าใหญ่
ข้าไม่ได้เคยประสบพบตำรา
ผู้ใดจะทำได้ดังใจหวา
ยังไม่ซาเสื่อมได้ดังใจจง
เห็นคุณพระจะไม่ตามความประสงค์
ถ้าขืนหลงแล้วก็เห็นมิเป็นการ
ประนมกรกราบไหว้แล้วไขขาน
พจมาลย์มาก็จริงทุกสิ่งอัน
จึ่งจำตรองหวยตรึกเหมือนนึกฝัน
อยากจะขันขอสู้ดูอีกพัก
ขอแต่ให้เคราะห์คลายพอหายหนัก
พูดแล้วตักธารามาประเคน
นั่งเป่าเวทมนตรามหาเถร
จนจวนเพลครบบทก็หยุดเทียน

เสร็จแล้วเรียกสองราเข้ามานั่ง
แล้วกล่าวคำร่ำว่าเจ้าอย่าเพียร
เมื่ออยากรวยแล้วจะช่วยให้รวยได้
การจะเก็งหวยหู้กูก็เคย
พูดแล้วรดเสร็จสรรพกลับเข้าห้อง
มอญสามีภริยาผลัดผ้าพลัน

⊙ ส่วนอาจารย์รามัญครั้นฉันแล้ว
มอญผัวเมียหมอบราบลงกราบเคียง
เมื่อตะกี้ที่ใต้เท้ากล่าวเรื่องหวย
จงโปรดไขวาจีช่วยชี้แจง
อาจารย์ฟังนั่งตรองแล้วพร้องล่อ
ต้องแรมปีนี่แลจึ่งถึงตำรา
อันตัวดีนี้ลำบากยากจะหา
ไม่แม่นแท้แน่ตระหนักยังหลักลอย
แม้นสะกดอดใจไม่ได้ทรัพย์
แต่อย่าเล่นหวยผู้ใดที่ไหนเลย
ผัวเมียนั่งฟังคำครูร่ำว่า
แล้วตอบว่าถ้าสัจจังดังวจี
ซึ่งห้ามหวยอาจารย์ท่านทั้งหลาย
จะตั้งหน้าหาทุนด้วยอุ่นใจ
แม้นไม่จริงเหมือนคำที่ร่ำพร้อง
อย่าให้แคล้วสารพัดสัตว์เขี้ยวงา
อาจารย์ฟังสองราสัญญาสัตย์
จึ่งว่าถ้าอดใจเป็นได้กัน
เจ้าจงกลับเคหาคิดค้าขาย
พอทุนมากเข้าเมื่อใดอย่าได้กลัว
ผัวเมียมอญฟังขานอาจารย์ไข
ต่างวันทาลาท่านอาจารย์พลัน
รินชลังรดลงที่ตรงเศียร
จะริเรียนเล่นเป็นบ้านี้อย่าเลย
จงอดใจคอยเอาเถิดเจ้าเอ๋ย
จริงจริงเหวยอยากเล่นคงเห็นกัน
ศิษย์ยกของเครื่องเพลประเคนฉัน
แล้วผายผันมานั่งยังระเบียง ฯ
ก็คลาดแคล้วเดินออกนอกเฉลียง
แล้วบ่ายเบี่ยงเตือนถามไปตามแคลง
จะให้รวยแต่ให้รอเป็นข้อแหนง
กระผมแจ้งแล้วจะตามความเจรจา
เอ็งจะรอได้หรือไรไฉนหนา
ข้ากลัวว่าเจ้าจะไม่อดใจคอย
มิใช่ว่ามันจะมีดีบ่อยบ่อย
จะพูดพล่อยเหมือนเขาเราไม่เคย
เอ็งอย่านับถือข้าพะ[๑]ผ่าเหวย
ยังไรเฮ้ยชั่งใจดูให้ดี
ไม่สงกากราบนบซบเกศี
ถึงห้าปีก็พองดอดฤทัย
เป็นไม่หมายม้วหลงอย่าสงสัย
ใต้เท้าได้โปรดเกศช่วยเมตตา
ข้าทั้งสองขอให้ขาดศาสนา
เป็นสัจจาใจจริงทุกสิ่งอัน
โสมนัสปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จงหมายมั่นเสียว่าทรัพย์อยู่กับตัว
หมั่นขวนขวายคุ้ยเขี่ยทั้งเมียผัว
เล่นแจ๊สัวเสียให้ยับลงนับพัน
มโนในนึกแต่ไม่แปรผัน
พลางจรัลสู่บ้านสถานตน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ผ้า" คำว่า "พะผ่า" เหมือนคำสบถ

ตั้งแต่วันนั้นมาก็ค้าขาย
อุตส่าห์ถ่อเรือล่องทั้งสองคน
เมื่อเคยล่องเรือทรายขายแต่ก่อน
แต่คราวนี้มิได้รักพักสบาย
ผ่อนภักษายาท้องแต่ของแห้ง
ทั้งคาวสดอดซามาช้านาน

⊙ ล่วงสามปีมีหิรัญสักพันกว่า
ตั้งแต่ผมรับสัญญาพากันไป
อยากจะฟังตัวดีที่ใต้เท้า
อาจารย์ว่าข้าก็ดูอยู่ทุกวัน
จงรวบรวมทุนรอนไปก่อนเถิด
ทั้งสองฟังต่างคำนับรีบกลับมา
สู้สละละเว้นไม่เล่นหวย
ถ้าล่วงปีเป็นไปฟังด้วยหวังใจ
ประมาณเสร็จเจ็ดปีที่ค้าขาย
จนมีเงินติดห้องกว่าสองพัน
ต่างกราบไหว้ไต่ถามโดยความหวัง
แต่กระผมรอท่ามาช้านาน
จนรวยทรัพย์นับหิรัญสองพันกว่า
สงฆ์อาจารย์ยิ้มชอบตอบวจี
แรกสิว่าถ้าได้รวยหวยสักครั้ง
จะขอแต่แก้จนพ้นร้อนใจ
นี่ก็ได้ทุนทรัพย์ไว้นับหลาย
เราจะแจ้งจริงจังดังสัญญา
แต่บรรดาอาจารย์การกอข้อ
อย่าสงกาว่าจะจริงสิ่งสัจจัง
แต่ตัวครูมันก็กินมาสิ้นหลาย
เพื่อจะล่อคนหลงที่งงงวย
ดูแต่เอ็งบ้ามาเมื่อคราก่อน
เพราะหลงเหล่าเจ้าเล่ห์เพทุบาย
ทั้งอิฐทรายขนส่งประสงค์ผล
สู้อดทนความยากลำบากกาย
ถ้าเหนื่อยอ่อนพักเมื่อยจนเหนื่อยหาย
เพราะมุ่งหมายหาทุนสู้ขุนบาล
ถ้าของแพงแล้วไม่เหลียวทั้งเปรี้ยวหวาน
มุ่งแต่การเก็บหิรัญด้วยมั่นใจ ฯ
ต่างไปหาครูเฒ่าแล้วเล่าไข
กระทำได้เงินตราไว้กว่าพัน
ไม่เข้าเค้าบ้างหรือไรไฉนนั่น
ยังไม่มั่นเหมาะรักสักเวลา
คงจะเปิดจริงให้ไม่มุสา
ประกอบค้าอิฐทรายขายร่ำไป
หมายจะรวยรับหุ้ของครูให้
คนก็ไพล่ผัดเวลาให้ข้าวัน
ไม่มุ่งหมายหวยผู้ใดด้วยใจมั่น
จึ่งชวนกันไปหาท่านอาจารย์
เหมาะหรือยังขออภัยโปรดไขขาน
ประกอบการค้าขายอยู่หลายปี
ไม่เหมาะท่าบ้างหรือไรไฉนนี่
ก็เดิมทีพูดกับข้าว่ายังไร
ยี่สิบชั่งสมประสงค์ไม่หลงใหล
กาลต่อไปเป็นไม่เล่นเจ้าเจรจา
จนเกินหมายมุ่งมาดปรารถนา
คอยฟังว่าเถิดจะเล่าให้เจ้าฟัง
เขาหลอกล่อดอกไม่เป็นเหมือนเช่นหวัง
เจ้าอย่าคลั่งคิดบ้าว่าจะรวย
จึ่งอุบายเบี่ยงใบ้ลงให้หวย
ใครเล่นด้วยก็ต้องยับทรัพย์ละลาย
มันกินล่อนหมดเสี้ยนเตียนฉิบหาย
จนเหลือกายกรอบมาหาน้ำมนต์

หากข้าลวงล้วงล่อขอสบถ
จึ่งได้ตั้งตัวคืนฟื้นสกนธ์
เงินถึงสองพันกว่าหาล้ำบาก
จงเก็บไว้ก่อรั้งได้ตั้งตัว
ซึ่งคราวก่อนยุบยับมากับเขา
จงขายค้าหาอย่างที่ทางเคย

⊙ ผัวเมียฟังครูเฒ่าเล่าขยาย

สังเกตเช่นเห็นจริงทุกสิ่งอัน
แต่นั้นมาชาจางในทางหวย
ตั้งขายค้าหาการสำราญใจ
มอญผัวเมียมีทรัพย์ขึ้นนับหลาย
ไม่บ้าหวยอาจารย์ท่านเหล่านั้น
เอ็งเชื่อพจน์มั่นใจไม่ฉงน
เป็นกุศลแล้วเจ้าอย่าเมามัว
สู้เหนื่อยยากเต็มเพลียทั้งเมียผัว
สู้เจ๊สัวนั้นอย่ารอเข้าต่อเลย
นึกว่าเอาเป็นตำราเถิดหนาเหวย
แกภิเปรยพร่ำว่าสารพัน ฯ
ค่อยสร่างคลายเสื่อมเขลาเมาโมหันธ์
ต่างลาผันผายกลับมาฉับไว
เห็นใครรวยก็ไม่งงคิดหลงใหล
เงินก็ได้มากทวีทุกวี่วัน
ก็เพราะคลายความโง่ที่โมหันธ์
จึ่งตั้งมั่นมีสมบัติพิพัฒน์เอย ฯ๚๑๒๓

ปลุกผีตานี[๑]

เมื่ออายุกระผมได้สิบสี่สิบห้าปีน่ะขอรับ กระผมอยากใคร่ได้วิชาเช่นขุนแผนหรือพลายบัวจริง ๆ พอใจศึกษาครูผู้วิเศษในทางนี้อยู่เสมอ ถ้าจะประมาณตำราที่ลอกมาจากครูผู้วิเศษนั้น แม้จะคิดเป็นหนังสือพิมพ์ก็ดูเหมือนว่าพงศาวดารจีนเรื่อง**เลียดก๊ก**จะน้อยกว่า หรือถ้าจะเทียบด้วยความเพลิดเพลินกันกับเรื่องไทยที่เป็นเรื่องประโลมโลกของจินตกวีแต่งไว้ เช่น **พระอภัยมณี** ที่สามัญชนนิยมกันว่าสนุกว่าเพราะนั้น แม้จะชั่งน้ำหนักในการเพลิดเพลินกันกับตำราของกระผมเมื่อยังกำลังศึกษาอยู่ ก็ดูเหมือนตำราของกระผมจะมีน้ำหนักกว่าหลายปอนด์

แต่วิชาของกระผมในตำราเช่นกล่าวมานี้ท่านครูผู้วิเศษท่านอธิบายให้ฟังว่า "วิชาเดี่ยวนี้จะใช้ให้รวดเร็วรุนแรงเหมือนท่านแต่ก่อน ๆ ทำมานั้นไม่ได้เพราะเป็นปลายวิชาเสียแล้ว ต้องอาศัยใช้อย่างไฟสุมขอน" หรือขึ้นต้นไม้ช่วยแรงคาถาตามวิธีของท่านที่ถือทางนี้ท่านพูดกัน คือเป็นต้นว่า "เวทมนต์ที่จะทำเสน่ห์ให้ผู้หญิงรักก็ดีต้องอาศัยด้วยความเพียร หมั่นพูดจาแทะโลม หมั่นเสก ๆ เป่า ๆ ค่อยเป็นค่อยไปวันละเล็กวันละน้อย แลต้องให้หญิงชายไปมาถึงกันเสมอ กว่าจะเชื่องกันเข้าเมื่อใด อำนาจวิชาก็อาจกระทำให้สำเร็จประโยชน์ได้เมื่อนั้น"

---

[๑]นาน บางขุนพรหม, "ปลุกผีตะนี," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๒๗ (๓ พฤษภาคม ๑๓๓) : ๓๓๖ ถึง ๓๓๘.

ถ้าจะว่า "ข้างเวทมนต์ทางอยู่คงฟันแทงไม่เข้า ปืนยิงไม่ออก หรือผูกหุ่นหายตัวเหล่านี้ ก็ต้องอาศัยใช้เมื่อสู้ศึกสงคราม หรือเมื่อเข้าที่อับจนจวนตัวเมื่อใด วิชาทั้งนี้จึ่งจะช่วยตัวได้" ถ้าจะเอามาพนันขันต่อเอาทรัพย์สิ่งของทองเงินทั้งปวง หรือจะเอามาทำทดลองอวดกันเล่นนั้นไม่ได้

เมื่อกระผมได้ฟังครูผู้วิเศษอธิบายชี้แจงดังนี้ ใจกระผมก็ยังมีความมั่นแลเลื่อมใสในตำราของกระผมอยู่เสมอ มิได้คิดที่จะท้อถอยในทางเล่าเรียนวิชานั้นเลย แต่ดวงจิตของกระผมมีความใคร่ในการทำเสน่ห์มากกว่าสิ่งอื่น กระผมได้ทดลองได้จริงถึง ๔ คน คือทาสของกระผม ๒ คน ได้โดยวิธีเสกหมากให้รับประทาน ทาสของน้ากระผมคนหนึ่งได้โดยวิธีเสกขี้ผึ้งติดชายผ้า ทาสของพี่สาวกระผมคนหนึ่งได้โดยวิธีลงยันต์ใส่ฝ่ามือจับ แต่หญิง ๔ คนที่กระผมทดลองได้จริงเช่นกล่าวมานี้ จะเป็นด้วยหญิงมีความใคร่ในกระผมอยู่แล้ว หรือจะเป็นไปโดยอำนาจคุณวิชานี้ กระผมก็หาได้สอบสวนซักไซ้ไล่เลียงหญิงนั้นดูให้ได้ความจริงไม่ เพราะเข้าใจเสียว่า "ขึ้นต้นไม้ช่วยแรงคาถาคงจะได้ด้วยอำนาจวิชานั้นเป็นแน่"

ครั้นอยู่มากระผมมีความใคร่หญิงลูกสาวจีนผู้หนึ่งรูปร่างโปร่งพอใช้หล่อนเป็นคนชอบกันกับทาสของกระผม ได้เคยไปมาหากันในบ้านกระผมเนือง ๆ กระผมค่อนข้างมีความใคร่หล่อนอย่างมาก ๆ จึ่งใช้ให้หญิงทาสของกระผมเป็นแม่สื่อช่วยชักนำให้หญิงแม่สื่อพูดจาแทะโลมเลียบเคียงอยู่หลายวัน หล่อนก็ไม่พูดโต้ตอบมาประการใด เป็นแต่ยิ้มแล้วก็ไถลพูดเรื่องอื่นเสีย กระผมยิ่งมีความรักหล่อนแรงขึ้นทุกวันเหลือที่จะงดเว้นใช้วิชาได้ จึ่งเสกหมากให้แม่สื่อไปให้หล่อน ๕ คำ หล่อนก็รับหมากเสกของกระผมไปเคี้ยวกินจนหมด กิริยาของหล่อนก็ยังปรกติเฉยอยู่ หาเห็นแปลกประหลาดประการใดไม่?

กระผมจึ่งซ้ำเสกขี้ผึ้งให้แม่สื่อไปติดชายผ้าห่มหล่อนอีก แม่ยอดรักรูปโปร่งหล่อนก็มิได้ว่าประการใด จะแสดงความโกรธก็ไม่เชิงโกรธ จะแสดงความใคร่ก็ไม่เชิงใคร่ ถ้าพบหน้ากระผมวันใดหล่อนก็ทำแต่ยิ้ม ๆ แล้วก็เมินหน้า พอกระผมขยับจะเล่นตา หล่อนก็ค้อนให้ ๒ วง ๓ วงดูทีเหมือนเกลียดชังกระผมอย่างที่สุด

ครั้นกระผมทักทายถามหล่อนในเรื่องราวอื่น ๆ หล่อนก็ผินหน้ามาพูดด้วยโดยปรกติ พอขยับจะพูดพาดพิงในเรื่องความใคร่หล่อนเข้าเมื่อใด หล่อนก็ทำเป็นไม่รู้สึก เมินหน้าหนีเสีย กระผมออกตันใจที่สุดไม่ทราบว่าจะออกความคิดประการใด วิชาที่เคยใช้ได้จริงเอามาทำใช้ก็เสื่อมเสียไปถึง ๒ อย่างแล้ว ยังแต่วิธีที่

เสกยันต์ใส่ฝ่ามือจับ คิดจะลองดูอีกก็ดูเป็นการโจ่งครึ่ม[๑]มาก แม้นวิชานั้นยังขลังก็จะตีอยู่ ถ้าวิชานั้นเสื่อมเสียไป เหมือนวิชา ๒ สิ่งที่ทำมาก็คงจะได้รับความอายอย่างยิ่ง ทั้งความเล่าลือก็จะโด่งดังแพร่หลายไปไม่รู้จักสิ้นสุด"

ครั้นจะหาโอกาสทางอื่นก็มองไม่เห็น ความอาลัยแม่ยอดรักรูปโปร่งหรือก็เหลือที่จะอาลัย เวลาวันหนึ่งหล่อนเข้ามานั่งพูดอยู่กับทาสกระผมที่ในบ้าน หล่อนแล ๆ ดูกระผมแล้วทำทีเหมือนจะยิ้มด้วย พอกระผมขยับจะยิ้มรับหล่อนก็ค้อนให้ขวับ ๆ กลับชักสีหน้าเผือดผิดปรกติ กระผมเหลือที่จะอดกลั้นในการที่จะใช้วิชาได้จึงขึ้นไปบนเรือนจัดแจงจุดธูปเทียนนั่งบริกรรมลงยันต์ใส่ฝ่ามือเสกเป่าเสร็จรีบกลับลงมายืนคอยอยู่ที่ประตูบ้าน พอแม่ยอดรักรูปโปร่งหล่อนเดินออกไปกระผมคว้าจับข้อมือหล่อนเข้าไว้เต็มกำ หล่อนร้องกรี๊ดใหญ่ขึ้นเต็มเสียง สติกระผมเสียก็เลยปล่อย หล่อนก็วิ่งหนีกระผมกลับไปบ้าน ตั้งแต่วันนั้นมาหล่อนก็ไม่เข้าในบ้านกระผมอีกเลย แต่ชั้นพบปะกันกลางถนน หน้ากระผมหล่อนก็ไม่แลดู กระผมออกมีความอายแลเสียดายหล่อนอย่างยิ่ง หมดปัญญาความคิดที่จะต้องหาอุบายต่อไป ลงหันกลับเข้าตรวจตำราดูอีก จึ่งแลเห็นหนังสือของครูเขียนไว้ที่สุดท้ายตำราว่า "ถ้าหญิงคนใดใจแข็งทำถึง ๓ หนไม่มา ให้ไปปลุกผีตานีขึ้น แล้วใช้ผีตานีไปพาหญิงนั้นมาจึ่งจะได้ดังความปรารถนา ถ้าปลุกผีตานีขึ้นไม่ได้ก็อย่าให้ใช้วิชาในตำรานี้เลย เพราะหญิงนั้นเป็นคนใจแข็ง ขืนทำไปก็คงเป็นบ้าบาปกรรมเปล่า ๆ"

ในวิธีที่จะปลุกผีตานีนั้นให้ปลุกวันเสาร์ วันอังคาร หาเครื่องพล่าปลายำไปเซ่นที่ต้นกล้วยตานีตายพราย *(คือต้นกล้วยตานีที่ตายกำลังออกปลีหรือเครืออยู่)* แล้วให้เอาเทียนหนักบาทหนึ่งไปจุดนั่งภาวนากว่าเทียนจะหมด ถ้าแลเห็นผีตานีออกมากินเครื่องเซ่นเมื่อใด ก็ให้พูดเกี้ยวผูกพันเป็นไมตรีกว่าผีจะยอมปลงใจด้วย แล้วจึ่งใช้ผีตานีไปพาหญิงนั้นมาให้ หยอดท้ายว่า "อุตส่าห์เพียรทำเถิดคงจะได้ดังความปรารถนาแล"

เมื่อกระผมได้เห็นหนังสือของครูที่เขียนไว้นั้นใจกระผมเบื่องขึ้นอีกถนัด นึกว่า "ได้แม่ยอดรักรูปโปร่งเป็นแน่" จึ่งไปเที่ยวเดินตรวจดูเห็นต้นกล้วยตานีตายพรายมีอยู่ข้างหลังเรือนต้นหนึ่ง มีต้นหญ้าคาขึ้นรกเป็นพงอยู่ กระผมเข้าไปถางหญ้าทำที่ไว้พอปูพรมยอม ๆ ได้ผืนหนึ่ง ครั้นถึงวันเสาร์กระผมก็จัดแจงเตรียมเทียนแลเครื่องเซ่นไว้พร้อมเสร็จ

---

[๑] เขียนได้ทั้ง "โจ่งครึ่ม" "โจ้งครึ่ม" และ "โจ่งครุ่ม" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อย่างเปิดเผย อย่างโจ่งแจ้ง ไม่เกรงกลัวใคร

พอเวลาดึกประมาณ ๒ ยามเศษเงียบเสียงคน กระผมก็เอาพรมไปปูลงในที่ที่ถางไว้ห่างต้นกล้วยประมาณ ๕ ศอกเศษ แล้วก็เอาม้าเล็กที่ใส่เครื่องเซ่นไปวางไว้ที่ใต้ต้นกล้วย กระผมก็กลับมาอยู่ที่พรมซึ่งปูไว้ จุดเทียนนั่งภาวนาตามคาถาของครูที่เขียนไว้ให้ ประมาณครู่หนึ่งพอลมพัดมาถูกใบกล้วยสะบัดใบดังขึ้น กระผมหวาดไปว่า "เสียงคนมาสลัดผ้าอยู่บนต้นกล้วย ขนกระผมพองซ่าซ่านไปทั้งตัวนึกว่า "ผีตานีแน่แล้ว" แข็งใจนั่งภาวนาไปอีก แต่ใจนั้นเต้นบึ้ก ๆ อยู่เสมอ ไม่ทราบว่า "ผีตานีจะสำแดงรูปมาอย่างไร ?" ครั้นจะเลิกการที่ทำนั้นเสียก็กลัวจะไม่ได้แม่ยอดรัก สู้อุตส่าห์ภาวนาไปจนเทียนหมดเล่ม ได้ยินเสียงเหมือนฝีเท้าคนเดินแกรก ๆ มาในรก

ตัวกระผมยิ่งสั่นมากขึ้นคาดว่า "ผีตานีมาแน่แล้ว แลไปที่ม้าเล็กซึ่งตั้งไว้ใต้ต้นกล้วยเห็นเป็นมือขาวเอื้อมมาหยิบเครื่องเซ่นในม้านั้น ศรีษะกระผมดูเหมือนพองโตเท่ากระบุง ไม่มีสติที่จะเกี้ยวนางผีตานีได้ ครั้นจะวิ่งหนีกลัวจะเป็นไข้เพราะได้ยินเขาพูดกันว่า "ถ้าผู้ใดพบผีวิ่งหนีแล้วมักจะตกใจเจ็บไข้" กระผมหมดสติลงหลับตาคลานถอยหลังทีละน้อย ๆ พอได้ยินเสียงเหมือนคนคราง อยู่ที่ใต้ต้นกล้วย กระผมตกใจโดดแหวกพงหญ้าออกมาประมาณเจ็ดแปดศอก ยังได้ยินเสียงครางอยู่

กระผมเห็นว่า "ออกมาพ้นต้นกล้วยตานีไกลแล้ว ถึงโดยว่าผีตานีจะสำแดงฤทธิ์มาอย่างไร ? ก็คงจะวิ่งหนีทัน"

กระผมก็หยุดยืนฟังอยู่ครู่หนึ่ง ได้ยินเสียงนั้นคล้ายกับเสียงแมว กระผมมีความสงสัยจึ่งเดินกลับเข้าไปยืนฟังที่พรมซึ่งปูไว้ เสียงนั้นได้ยินถนัดแน่เป็นเสียงแมวชัด ๆ กระผมหมดความหวาดเสียวรีบเดินเข้าไปดูที่ม้าตั้งเครื่องเซ่นแลเห็นแมวขาวตัวหนึ่งวิ่งหนีเข้ารกไป กระผมนั่งลงพิจารณาดูที่ม้าเครื่องเซ่นนั้นเห็นแต่ม้าเปล่าตั้งอยู่ก็เอามือลงคลำตามข้างม้านั้น พบแต่กระทงเปล่าตกเรี่ยรายอยู่

ผมจึ่งทราบว่า "ผีตานีแมวมากินเครื่องเซ่นนั้นหมด" ออกสิ้นอาลัยแม่ยอดรักรูปโปร่ง แลหมดศรัทธาที่จะพากเพียรทำต่อไปอีก ยิ่งคิดถึงคำของครูที่เขียนไว้ว่า "ถ้าปลุกผีตานีไม่ได้แล้วขืนทำไปจะเป็นบ้านั้น" ตรองไปก็เห็นตรงดังได้ว่า "ถ้าจะขืนทำต่อไปก็ตกลงอยู่ในกระผมเป็นบ้านั้นเอง ที่ผู้หญิงจะเป็นบ้านั้นไม่มีเป็นแน่"

ตั้งแต่นั้นมากระผมก็เลิกการเล่าเรียนวิชาทำเสน่ห์ มิได้คิดที่จะศึกษาอีกเลยจนทุกวันนี้

ปิดหน้าต่าง[๑]

นายม่วงพูดกับนายปรางที่นั่งอยู่ข้างหน้าต่างเปิดในรถไฟ "ฉันรับประทานโทษเถิดท่าน แต่หน้าต่างนั่นแดดส่องร้อนเปล่า ๆ"

นายปรางยิ้มย่อง "ฉันมีความเสียใจ แต่ฉันเกรงว่าแกคงจะต้องทนร้อนอยู่ดีกว่า"

นายม่วง "ฉันอยากจะให้นายโปรดปิดเสียสักหน่อยเห็นจะดี "

นายปราง "ฉันก็อยากจะทำคุณแก่แกดอก แต่ฉันไม่สามารถ"

นายม่วง "ท่านไม่ปิดหน้าต่างนั่นให้หรืออย่างไรกัน ? "

นายปราง "ก็อย่างนั้น"

นายม่วง "ถ้าท่านไม่ปิดฉันก็จะต้องปิดเอง"

นายปราง "ฉันพนันได้ว่าแกปิดไม่ได้"

นายม่วง "อ๊ะ ! ถ้าฉันไปตรงนั้นฉันคงต้องปิดได้แน่"

นายปราง "ฉันต่อสามสองว่าแกปิดไม่ได้"

นายม่วง "ฉันต้องขอให้ท่านช่วยอีกครั้งหนึ่ง โปรดเถิดนะท่าน ยังไงท่านโปรดปิดหน้าต่างนั่นเสียหน่อยเถิดน่ะ"

นายปราง "ม่าย[๒] ฉันปิดไม่ได้"

---

[๑]พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุลวรวรรณ).* "เรื่องปิดน่าต่าง." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๒ (๗ มิถุนายน ๑๓๑) : ๓๗๙.

[๒]คือ ไม่ ในที่นี้ผู้สนทนากล่าวด้วยการลากเสียงยาว

นายม่วงลุกขึ้นยืนแก้กัง "ถ้ายังงั้นฉันปิดเอง"

นายปราง "ฉันก็อยากจะดูแกปิดเหมือนกัน"

นายม่วงเอื้อมมือเข้าไปเหนี่ยวหน้าต่างที่เถียงกันอยู่นั้น อึกอัก... อึกอักอยู่ "เอาเถอะฉันจะให้ท่านเห็นเดี๋ยวนี้ว่าฉันจะปิดได้ไหม"

(กำลังนายม่วงเหนี่ยวหน้าต่างขลุกขลักอยู่)

นายปราง "ยังไงแกถึงไม่ปิดเสียล่ะ ?"

นายม่วงหน้าแดงเหงื่อหยด "หน้าต่างนี่...ดูเหมือน...ฝืดชักไม่ขึ้น"

นายปราง "อือ ! เห็นละหรือพ่อ ? ฉันได้พยายามจะปิดแต่ก่อนแก เข้ามาแล้ว"

ปิศาจ[๑]

ยังมีคน ๒ คนเป็นเพื่อนรักกัน วันหนึ่งคนทั้งสองเดินไปเที่ยวตั้งแต่เช้า พอเวลากลางคืนก็กลับมา เมื่อคนทั้งสองเดินตามทาง เขาเดินสนทนากันมา พอมาถึงที่แห่งหนึ่ง ที่นั้นมีคนหลายคนถูกปิศาจหลอนบ่อย ๆ

คนหนึ่งจึ่งพูดขึ้นว่า "ปิศาจจะมีจริงเจียว บางทีฉันได้ยินคนบางคนว่า 'ไม่มี' แต่บางคนว่า 'มี' ข้างไหนจะจริง ท่านช่วยอธิบายให้ฉันฟัง"

คนหนึ่งเป็นคนฉลาดจึ่งพูดว่า "จะว่ามีก็ได้ไม่มีก็ได้ แต่ฉันยังไม่เชื่อเพราะว่าฉันมิได้เห็นกับตาของฉันเอง แต่ได้ยินผู้ใหญ่เขาเล่าว่า 'มี' จะจริงหรือไม่จริง ? ก็ไม่รู้"

พอ**คนหนึ่ง**ที่เป็นคนขี้ขลาด ปิศาจได้ยินเสียงคนพูดมาข้างหลัง คนที่ขี้ขลาดจึ่งว่า "ขอฉันไปหน้าท่านเถิด"

เจ้าคนฉลาดจึ่งว่า "ปิศาจหลอกจริงแล้ว เรารีบหนีไปเถิด" พอว่าดั่งนั้นก็กระทืบเท้าให้ดังทำท่าเหมือนจะวิ่ง

เจ้าคนขี้ขลาดก็สำคัญว่า "เจ้าคนฉลาดจะวิ่งจริง" ก็วิ่งไปไกลตัวเจ้าคนฉลาดประมาณสักเส้นหนึ่ง แล้ววิ่งกลับมาหาเจ้าคนฉลาด ร้องว่า "ปิศาจไปดักข้างหน้าตัวใหญ่เท่าว่า"

เจ้าคนฉลาดจึ่งว่า "ไปดูที"

---

[๑] อิน. "เบ็ดเตล็ด *(๓)*," **วชิรญาณวิเศษ** ๖, ๕ (๔ ธันวาคม ๑๐๙) : ๕๔.

พอมาถึงที่นั้นก็เห็นวัวตัวหนึ่งกินหญ้าอยู่ พอเหลียวหลังมาดูก็เห็นคนเดินมา ๓ คน คนทั้งสามถามว่า "เมื่อตะกี้อะไรกัน?"

เจ้าคนฉลาดอดหัวเราะไม่ใคร่จะได้ จึ่งว่า "คนที่เขากลัวปีศาจเขาสำคัญว่าท่านเป็นปีศาจ"

คนทั้งสามก็หัวเราะด้วยเสียงอันดัง เจ้าขี้ขลาดก็ขยับท่าจะวิ่งอีก เจ้าฉลาดก็ฉุดมือไว้แล้วคนทั้งสองก็เดินต่อไป

เป็นชายอย่าหมิ่นชาย[๗]

ใต้เท้าขอรับ เรื่องอะไร...อะไรใต้เท้าก็ได้ยินได้ฟังมามากแล้วไม่ใช่หรือ? ขอรับ โปรดเอียงโสตฟังเรื่องของกระผมสักเรื่องหนึ่งเถิดขอรับ อะไรเสียอีกเล่า ? คือ

ตัวกระผมเองทีเดียวมีบุตรชายอยู่ ๒ คน กระผมก็อุตส่าห์เลี้ยงดูมาจนเจริญขึ้นทั้ง ๒ คน แลเมื่อเจ้าทั้งสองนี้ยังเล็กอยู่กระผมก็ได้ตรวจนิสัยมา เห็นว่า "เจ้าคนใหญ่ของกระผมที่ชื่อว่า **"เจ้า ฉ"** นั้นเป็นคนฉลาดเฉลียวจะพูดจาสิ่งใดก็คมคายเฉียบแหลม ไม่มีเสียเปรียบใคร" ก็นั่นแหละขอรับ ธรรมดาบิดากับบุตร ถ้าบุตรคนไหนฉลาดเฉลียวเฉียบแหลมก็เอียงไปข้างคนนั้นมากไม่ใช่หรือ ? ขอรับ

ส่วนเจ้าคนเล็กที่กระผมให้ชื่อว่า **"เจ้า ง"** นั้นเป็นคนโง่เต็มทีจะได้เค้าเงื่อนว่า "มีความฉลาดสักสิ่งเดียวก็หามิได้" ดูอยู่ข้างจะทึบมาก จะสั่งสอนอย่างไรก็ไม่มีไหว ? ซ้ำเจ้าตัวของมันเองตั้งแต่เล็กมา จะร้องจะเล่นอะไรก็เป็นที่ขัดหูตาของกระผมทุกอย่าง ผมก็เลยเรียกมันว่า **"อ้ายโง่"** สำหรับบ้านเสียทีเดียว เพราะลงเนื้อเห็นเป็นแน่ว่า "ในชาตินี้ถึงมันจะไปประกอบการหากินอย่างใดก็คงจะไม่ได้ดีเพราะมันโง่มากนัก จะเปรียบด้วยเด็กอื่น ๆ ที่อยู่แถบบ้านกระผมนั้นก็ไม่เห็นจะเสมอกับใครเขาได้ ดูมันโง่กว่าเขาเสียทั้งนั้น" ที่สุดจะไปรับจ้างแจวเรือจ้างก็คงจะไม่แคล้วเขาโกงเป็นแน่

---

[๗] เจือ, "อ่านเล่น : เรื่องเป็นชายอย่าหมิ่นชาย," **วชิรญาณ** ๗, ๓๗ (ตุลาคม ๑๓๖) : ๔๑-๕๓.

อยู่มาบุตรทั้งสองของกระผมที่กล่าวมาแล้วนี้ก็เจริญขึ้น มีอายุพอที่จะประกอบการหากินด้วยตนเองได้ กระผมจึงจัดแจงแบ่งทุนทรัพย์ให้ทั้ง ๒ คน เพื่อจะได้ไปทำทุนประกอบการหากินตามชาติตระกูลแลภูมิประเทศของตน

เจ้าบุตรคนใหญ่ของกระผมคือเจ้ายอดรักนั่นแหละขอรับ ก็รับทุนไปประกอบการหากินต่าง ๆ กล่าวคือซื้อของมาขาย ฯลฯ

แต่เจ้าคนเล็กนั้นเมื่อได้รับทุนไปแล้วก็มิได้นำพาในการที่จะประกอบการหากินอย่างใดอย่างหนึ่งเช่นดังพี่ชาย กลับเอาทุนที่กระผมให้ไปจับจ่ายใช้สอยเสียจนหมด

คราวนี้ก็ต้องหันมาหากระผมอีกละซิขอรับ ทำอย่างไรได้? มันเลือดเนื้อแท้ ๆ ทีเดียวนี่ขอรับ กระผมก็เสียมันไม่ได้สู้ตะเกียกตะกายหาให้มันไปอีก ๔๐ บาท

แต่คราวนี้ก่อนที่กระผมจะให้เงินไปนั้น กระผมได้พูดว่า "จะไม่ให้อะไร...อะไรอีกแล้วนอกจากเงิน ๔๐ บาทนี้"

มันก็รับรองว่า "จะไม่รบกวนต่อไป" แล้วก็ลาลงเรือนไป

ตั้งแต่นั้นมากระผมก็ไม่ได้พบปะแลไม่ได้ยินข่าวคราวเลย กระผมก็ออกคิดถึงมัน ทำอย่างไรได้ขอรับ มันเป็นลูกแท้ ๆ ถึงจะไม่สู้รักก็จริง อีกประการหนึ่งกระผมเห็นว่า "มันโง่มากนัก" ออกสงสารกลัวใครเขาจะหลอกไปขายเสียก็จะเป็นได้ กระผมก็สืบข่าวอยู่เสมอไม่ได้ความว่า "อยู่ที่ไหน?"

ต่อมาประมาณ ๑๐ ปีเศษ เวลาเช้ากระผมลงไปนั่งอยู่ที่สะพานน้ำหน้าบ้าน เห็นเรือ ๔ แจวแจวมาทางนั้นลำหนึ่ง พอถึงหน้าบ้านก็รอเรือจอดที่บันไดบ้านกระผมทีเดียว กระผมหรือก็เป็นคนบ้านนอกทั้งเป็นคนจนด้วย ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยเห็นใครขี่เรืออย่างนี้มาที่บ้านกระผมเลย

"แหม! ความกล้วนะขอรับ อกใจหรือราวกับจะแตกไปทีเดียว เพราะไม่รู้เรื่องรู้ราวว่าจะเกิดเหตุอะไรขึ้นเรืออย่างนี้จึงมาจอดที่หน้าบ้าน"

พอเรือจอดดีแล้วก็มีชายผู้หนึ่งเดินออกมาจากเก่งเรือ ก้าวขึ้นบนบันไดบ้านกระผม พูดไม่อายละขอรับ กระผมก็หมอบลงยกมือไหว้ ก้มหน้านิ่งอยู่ไม่ทันจะดูว่าใครต่อใครละ ความกลัวมันเหลือแสนละขอรับ?

เมื่อชายนั้นมาถึงเห็นกระผมหมอบอยู่ก็ตรงเข้ามากอดเท้ากระผมแล้วพูดว่า "คุณพ่อสบายดอกหรือขอรับ?"

ถึงอย่างนั้นกระผมก็ยังไม่นึกถึงว่า "จะเป็นเจ้าบุตรคนเล็กของ

เสกยันต์ใส่ฝ่ามือจับ คิดจะลองดูอีกก็ดูเป็นการโจ่งครึ่ม[๑]มาก แม้นวิชานั้นยังขลังก็จะตีอยู่ ถ้าวิชานั้นเสื่อมเสียไป เหมือนวิชา ๒ สิ่งที่ทำมาก็คงจะได้รับความอายอย่างยิ่ง ทั้งความเล่าลือก็จะโด่งดังแพร่หลายไปไม่รู้จักสิ้นสุด"

ครั้นจะหาโอกาสทางอื่นก็มองไม่เห็น ความอาลัยแม่ยอดรักรูปโปร่งหรือก็เหลือที่จะอาลัย เวลาวันหนึ่งหล่อนเข้ามานั่งพูดอยู่กับทาสกระผมที่ในบ้าน หล่อนแล ๆ ดูกระผมแล้วทำทีเหมือนจะยิ้มด้วย พอกระผมขยับจะยิ้มรับหล่อนก็ค้อนให้ขวับ ๆ กลับชักสีหน้าเผือดผิดปรกติ กระผมเหลือที่จะอดกลั้นในการที่จะใช้วิชาได้จึงขึ้นไปบนเรือนจัดแจงจุดธูปเทียนนั่งบริกรรมลงยันต์ใส่ฝ่ามือเสกเป่าเสร็จรีบกลับลงมายืนคอยอยู่ที่ประตูบ้าน พอแม่ยอดรักรูปโปร่งหล่อนเดินออกไปกระผมคว้าจับข้อมือหล่อนเข้าไว้เต็มกำ หล่อนร้องกรี๊ดใหญ่ขึ้นเต็มเสียง สติกระผมเสียก็เลยปล่อย หล่อนก็วิ่งหนีกระผมกลับไปบ้าน ตั้งแต่วันนั้นมาหล่อนก็ไม่เข้าในบ้านกระผมอีกเลย แต่ชั้นพบปะกันกลางถนน หน้ากระผมหล่อนก็ไม่แลดู กระผมออกมีความอายแลเสียดายหล่อนอย่างยิ่ง หมดปัญญาความคิดที่จะต้องหาอุบายต่อไป ลงหันกลับเข้าตรวจตำราดูอีก จึ่งแลเห็นหนังสือของครูเขียนไว้ที่สุดท้ายตำราว่า "ถ้าหญิงคนใดใจแข็งทำถึง ๓ หนไม่มา ให้ไปปลุกผีตานีขึ้น แล้วใช้ผีตานีไปพาหญิงนั้นมาจึ่งจะได้ดังความปรารถนา ถ้าปลุกผีตานีขึ้นไม่ได้ก็อย่าให้ใช้วิชาในตำรานี้เลย เพราะหญิงนั้นเป็นคนใจแข็ง ขืนทำไปก็คงเป็นบ้าบาปกรรมเปล่า ๆ"

ในวิธีที่จะปลุกผีตานีนั้นให้ปลุกวันเสาร์ วันอังคาร หาเครื่องพล่าปลายำไปเซ่นที่ต้นกล้วยตานีตายพราย *(คือต้นกล้วยตานีที่ตายกำลังออกปลีหรือเครืออยู่)* แล้วให้เอาเทียนหนักบาทหนึ่งไปจุดนั่งภาวนากว่าเทียนจะหมด ถ้าแลเห็นผีตานีออกมากินเครื่องเซ่นเมื่อใด ก็ให้พูดเกี้ยวผูกพันเป็นไมตรีกว่าผีจะยอมปลงใจด้วย แล้วจึ่งใช้ผีตานีไปพาหญิงนั้นมาให้ หยอดท้ายว่า "อุตส่าห์เพียรทำเถิดคงจะได้ดังความปรารถนาแล"

เมื่อกระผมได้เห็นหนังสือของครูที่เขียนไว้นั้นใจกระผมเบื่องขึ้นอีกถนัด นึกว่า "ได้แม่ยอดรักรูปโปร่งเป็นแน่" จึ่งไปเที่ยวเดินตรวจดูเห็นต้นกล้วยตานีตายพรายมีอยู่ข้างหลังเรือนต้นหนึ่ง มีต้นหญ้าคาขึ้นรกเป็นพงอยู่ กระผมเข้าไปถางหญ้าทำที่ไว้พอปูพรมยอม ๆ ได้ผืนหนึ่ง ครั้นถึงวันเสาร์กระผมก็จัดแจงเตรียมเทียนแลเครื่องเซ่นไว้พร้อมเสร็จ

---

[๑] เขียนได้ทั้ง "โจ่งครึ่ม" "โจ้งครึ่ม" และ "โจ่งครุ่ม" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อย่างเปิดเผย อย่างโจ่งแจ้ง ไม่เกรงกลัวใคร

กระผมจึงตอบว่า "เรามาหาเจ้าคุณเพื่อจะเอานกตัวที่เรานำมานี้เข้าไปกราบเท้าท่าน อย่างธรรมเนียมเป็นอย่างไร ? เราไม่เข้าใจ โปรดอนุเคราะห์แก่เราด้วย"

ชายเฝ้าประตูจึ่งบอกกับกระผมว่า "ได้สิ...ได้สิ เราพอจะช่วยธุระเจ้าได้ดอก แต่เราขอบอกความลับเจ้าสักอย่างหนึ่งเจ้าจะยอมหรือไม่? ถ้าเจ้ายอมตกลงเราก็พอจะช่วยอนุเคราะห์แก่เจ้าได้"

ว่าแล้วก็เดินมาใกล้กระผมกระซิบพูดว่า "เพื่อนเอ๋ย ! แต่ก่อนต่อมาถ้าใครๆ มีกิจจะนำอะไรไปให้เป็นกำนัลแก่เจ้าคุณเจ้าเมืองแล้ว เมื่อมาถึงประตูนี้ต้องให้สัญญาแก่เราทุกครั้งว่า 'ถ้าได้รับอะไรที่เจ้าคุณเจ้าเมืองตอบแทนมาแล้วจะยอมแบ่งให้เราครึ่งหนึ่ง' ก็นี่แหละเพื่อนถ้าเพื่อนยอมตามเราแล้ว เราจะมีความยินดีและขอบใจเพื่อนมากๆ ยังไงล่ะยอมหรือไม่ ?"

กระผมมาตรองๆ ดูเห็นว่า "ถ้าจะขัดขืนไปอ้ายนายประตูก็คงจะเกียดกัน[๑]เสียไม่ให้เข้าไปได้เป็นแน่ อีกประการหนึ่งมันโกรธเราว่า 'ไม่ยอมตาม' มันจะแกล้งทุบตีเราเหมาว่า 'เป็นบ้า' หลังเราก็จะเจ็บเปล่าๆ เพราะดูสันดานมันโกงมาก"

กระผมมาตรองๆ ดูดังนี้แล้วจึ่งตอบมันไปว่า "ได้ซิเพื่อน แต่เพียงนี้เราพอจะตามใจเจ้าได้ดอก"

บัะ! พอมันได้ยินกระผมพูดขึ้นดังนี้ดูหน้าตามันก็ชื่นบานขึ้นมาก ตรงเข้ามากอดเอวกระผมพูดว่า "เราเห็นใจเพื่อนแล้วใจดีจริงๆ แลเราเชื่อแน่ว่าเพื่อนคงจะไม่พลิกแพลงในคำที่เพื่อนได้พูดแล้วนั้น แต่จะทำอย่างไรได้เรากับเพื่อนก็พึ่ง[๒] รู้จักกันเดี๋ยวนี้เอง เพราะฉะนี้เราจะมีความยินดีมากถ้าเพื่อนจะยอมสาบานให้แก่เราไว้เพื่อได้เป็นที่เชื่อแน่อีกอย่างหนึ่ง"

"ทำอย่างไรได้ขอรับคุณพ่อ ? ต้องยอมตามมัน" กระผมจึ่งตอบไปว่า "ได้ซิเพื่อน"

มันก็พูดว่า "ถ้าอย่างนั้นดีทีเดียวเรามีความขอบใจมาก"

มันพูดแล้วมันก็เดินเข้าไปในบ้านเจ้าเมือง ร้องสั่งกระผมว่า "คอยอยู่ที่นั้นประเดี๋ยวเถิดเพื่อน"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เกียจกัน" คำว่า "เกียดกัน" เป็นคำกริยา หมายถึง กันไม่ให้ทำโดยสะดวก

[๒] เขียนได้ทั้ง "เพิ่ง" และ "พึ่ง"

มันหายไปประเดี๋ยวก็กลับออกมา ครานี้มีกระดาษดินสอออกมาด้วย มันเห็นจะเตรียมไว้สำรับหรืออย่างไร ? ไม่ทราบ พอมาถึงตัวกระผมเข้ามันก็พูดว่า "โอ ! แต่แรกก็เผลอลืมท่านไป เพื่อนชื่อไรน่ะ ?"

กระผมก็ตอบว่า "เราชื่อ**นาย ง**" มันก็จดชื่อกระผมลงในกระดาษคำสาบานที่มันเว้นไว้สำหรับลงชื่อ แล้วกระผมจึ่งย้อนถามมันอีกว่า "แกชื่อไรละ ?"

มันก็ตอบว่า "เราชื่อ**นาย ฮ** *(นกฮูก)*"

ถามชื่อเสียงกันเสร็จแล้วมันก็พากระผมไปที่อุโบสถวัดหนึ่งที่อยู่ใกล้จวนเจ้าเมืองนั้น เมื่อจะให้กระผมไปสาบานตัว พอถึงอุโบสถกราบพระเสร็จแล้วมันก็คลี่กระดาษคำสาบานที่มันถือไปด้วยนั้นออกอ่าน เพื่อจะให้กระผมว่าตามในครั้งหลัง คำในสาบานที่มันอ่านนั้นผมจำได้เป็นเลา ๆ ว่า ดังนี้

"ข้าพเจ้า นาย ง ขอทำคำปฏิญาณสาบานตนเฉพาะพักตร์พระพุทธรูปในอุโบสถนี้ คือข้าพเจ้าได้สัญญากับนาย ฮ *(นกฮูก)* ผู้เฝ้าประตูจวนเจ้าเมืองว่า 'ข้าพเจ้านำนกตัวนี้ไปให้เจ้าเมือง และถ้าเจ้าคุณเจ้าเมืองให้อะไรตอบแทนแก่ข้าพเจ้ามา ข้าพเจ้าจะยอมให้เป็นส่วนของนาย ฮ *(นกฮูก)* คนนี้ครึ่งหนึ่ง

ถ้าข้าพเจ้าบิดพลิ้วเสีย ไม่ยอมให้ส่วนแบ่งบันแก่นาย ฮ *(นกฮูก)* ตามคำปฏิญาณนี้ ขอพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง แลพระกาฬอันศักดิ์สิทธิ์ จงสังหารผลาญชีวิตข้าพเจ้าให้ตายใน ๓ วัน ๗ วัน

ก็ถ้าและข้าพเจ้ายอมให้ส่วนแบ่งปันในสิ่งที่ข้าพเจ้าจะได้รับจากเจ้าคุณเจ้าเมืองตามคำสาบานนี้แล้ว ขอให้ข้าพเจ้าได้รับความสุขปราศจากภัยอันตรายจนตลอดกาลอายุขัยเทอญ"

เมื่อมันอ่านคำสาบานที่กล่าวมานี้ให้กระผมฟังเสร็จแล้ว มันก็พูดว่า "อย่างนี้เอาหรือยังละ ?"

กระผมจึ่งตอบว่า "เอาละ"

มันก็อ่านอีกครั้งหนึ่ง ครานี้ให้กระผมว่าตามจนตลอดคำสาบานนั้น

พอจะออกจากอุโบสถมันจึงขอให้กระผมเซ็นชื่อด้วยลายมือลงในท้ายกระดาษคำสาบานนั้น กระผมจึ่งพูดว่า "แกต้องเซ็นด้วยซิ"

ตานายประตูก็เซ็นลงไปก่อน แล้วก็ส่งมาให้กระผมเซ็น เมื่อกระผมเซ็นแล้วกระผมจึ่งพูดขึ้นอีกว่า "กระดาษคำสาบานนี้ใครจะเก็บไว้?"

มันก็ตอบกระผมว่า "เราจะเก็บไว้เอง"

ผมจึ่งพูดขึ้นอีกว่า "ถ้าอย่างนั้นต้องคัดให้เราไว้ฉบับหนึ่ง"

ตกลงมันก็ทำให้กระผมแลลงชื่อกันใหม่อีกคนละครั้ง กระผมก็เอากระดาษคำสาบานนั้นมาเก็บรักษาไว้ฉบับหนึ่ง พอเสร็จแล้วก็พากันเดินออกจากวัดกลับเข้าไปที่จวนเจ้าเมือง มันก็เลยพากระผมเข้าไปหาท่านทนายผู้นำแขกทีเดียว

ท่านทนายผู้นำแขกจึ่งถามกระผมว่า "เจ้ามีธุระอะไรหรือ ? "

กระผมก็ตอบว่า "ข้าพเจ้านำนกมากราบเท้าเจ้าคุณเจ้าเมือง"

เมื่อท่านทนายนำแขกได้ยินกระผมพูดขึ้นดังนี้ ก็หันหน้าไปบอกกับตานายประตูที่นำกระผมไปนั้นให้กลับออกไปรักษาประตูตามเดิม กระผมก็นึกรู้ทีเดียวว่า "ท่านทนายผู้นั้นคงจะเล่นกระผมเหมือนอย่างตานายประตูเป็นแน่ ก็จริงแลขอรับ ถ้าเป็นหวยก็มั่งมีกันทีเดียวขอรับ"

พอตานายประตูออกไปแล้ว ท่านทนายคนนั้นก็พยักหน้า กระผมให้เข้าไปใกล้ ๆ แล้วพูดว่า "ข้าก็ไม่อยากจะรบกวนเจ้าดอก แต่จะทำอย่างไรได้ ? อย่างธรรมเนียมมันเป็นมาดังนี้ คือถ้าใครจะนำอะไรเข้าไปกราบเท้าเจ้าคุณแล้วต้องให้สัญญาแลสาบานกับข้าว่า "ถ้าเจ้าคุณท่านให้อะไรตอบแทนแล้วต้องให้เป็นส่วนของข้าครึ่งหนึ่ง" คิดดูเสียให้ดีเถิดอย่างไรจะยอมหรือไม่ ?"

กระผมก็มานึกว่า "พุทโธ่ ! เราพากเพียรเข้ามาหมายว่า 'จะได้รับอะไรตอบแทนเพิ่มทุนของตัว' ก็กลับมาเป็นดังนี้ไป ถึงโดยว่าท่านเจ้าเมืองจะให้ของที่มีราคาตอบแทนเราสักเท่าไร ? เราก็คงไม่ได้รับเป็นของเราได้เลย เพราะตานายประตูก็จะแบ่งเสียครึ่งหนึ่ง ซ้ำท่านทนายก็จะแบ่งอีกครึ่งหนึ่ง เราจะได้อะไรเล่าทีนี้ ? อย่าเลยไหน ๆ มันจะไม่ได้แล้วก็ช่างเถิดลองเล่นกับมันสักครั้งหนึ่ง"

กระผมตรึกตรองเสร็จแล้วจึ่งตอบไปว่า "การแต่เพียงนี้ข้าพเจ้าพอจะปฏิบัติตามได้ดอก แต่ขอให้ได้เข้าไปหาเจ้าคุณท่านก็แล้วกัน"

ท่านทนายนั้นก็เอาพระมาตั้ง อ่านคำสาบานให้กระผมว่าตามแลให้เซ็นชื่อลงในท้ายกระดาษคำสาบานคนละชื่อ เก็บไว้คนละฉบับดังเช่นกระผมได้ทำกับตา ฮ *(นกฮูก)* นายประตูนั้น

พอเสร็จแล้วก็นำกระผมเข้าไปหาท่านเจ้าเมือง ท่านเจ้าเมืองจึ่งถามกระผมว่า "เจ้ามีธุระอะไรจึ่งได้เข้ามาหาข้า ?"

กระผมก็เรียนตอบไปว่า "กระผมนำนกเข้ามากราบเท้าใต้เท้าให้ทราบ"

แล้วท่านจึ่งตอบว่า "ขอบใจละ เอ็งอยู่ที่ไหน ชื่อไร ?"

ผมก็เรียนตอบท่านตามที่ท่านถามนั้น ท่านจึ่งถามกระผมอีกว่า "เจ้าอยากจะได้อะไรบ้าง ? ถ้าพอจะให้เจ้าได้บ้างก็จะให้"

กระผมแค้นอีตานายประตูแลท่านทนายอยู่แล้ว พอท่านถามขึ้นได้ช่องก็เลยเรียนท่านว่า "การที่กระผมนำนกเข้ามากราบใต้เท้านี้ใช่ว่าจะมีความประสงค์แก้วแหวนเงินทองนั้นหามิได้ กระผมมีความประสงค์อยู่อย่างเดียวที่จะขอรับโทษให้แขวนคอกระผมแต่พอเท้าจดดินสัก ๔ ชั่วโมง"

เมื่อคำอันแปลกที่ไม่มีใครเขาเคยพูดเกิดขึ้นดังนี้ก็ทำให้เจ้าเมืองสงสัยจึ่งออกอุทานวาจาว่า "เจ้านี่เห็นจะเป็นบ้าดอกกระมัง ดูมันกระไรอยู่ อยู่ดี ๆ ก็จะให้ลงโทษ"

กระผมจึ่งเรียนตอบท่านว่า "กระผมจะได้เป็นบ้าเป็นบอนั้นหามิได้ การที่กระผมขอให้ใต้เท้าลงโทษแก่กระผมดังนี้เป็นการจริง ใช่ว่าจะกราบเรียนโดยความพลั้งเผลอนั้นหามิได้ ขอใต้เท้ากรุณาจงได้เมตตาลงโทษแก่กระผมตามว่าที่กระผมขอนี้"

เมื่อท่านเจ้าเมืองได้ฟังเป็นครั้งที่สอง เห็นกระผมพูดจาแข็งแรงก็อนุญาตให้ เรียกผู้คุมให้นำตัวกระผมไปลงโทษตามขอร้อง

เมื่อตาผู้คุมเข้ามาถึง กระผมจึ่งเรียนขึ้นว่า "ขอให้นำทนายนำแขกแลนายประตูของใต้เท้ากรุณาไปแขวนคอแทนกระผม"

เจ้าเมืองจึ่งถามกระผมว่า "เหตุใดจึ่งจะให้นำทนายแลนายประตูของข้าไปแขวนคอแทนเจ้า"

กระผมจึ่งหยิบสำเนาคำสาบาน ๒ ฉบับที่ได้ทำไว้แก่นายประตูแลทนายคลานเข้าไปส่งให้ท่าน แลเรียนความให้ท่านฟังตั้งแต่ต้นจนปลาย เมื่อท่านเจ้าเมืองได้ทราบความที่กระผมกราบเรียน แลทั้งได้ดูคำสาบานทั้ง ๒ ฉบับนั้นแล้วก็ขัดเคืองมาก สั่งให้ขำระทนายนำแขกแลนายประตูเป็นสัตย์ ก็ให้นำไปแขวนคอไว้ตามส่วนขอแบ่งจากกระผมคนละครึ่งนั้น แล้วเจ้าเมืองก็ชวนกระผมอยู่ด้วย กระผมก็อยู่กับท่านมา

ชั้นแรกได้รับหน้าที่เป็นทนายนำแขก ต่อมาได้เป็นกรมการจนได้มาเยี่ยมคุณพ่อแลญาติพี่น้องนี่แลขอรับ"

เมื่อกระผมได้ฟังบุตรเล็กของกระผมพูดจนตลอดเรื่องดังที่กล่าวมาแล้วนี้ กระผมจึงมารู้สึกได้ว่า "คำโบราณที่ท่านกล่าวไว้ว่า **"เป็นชายอย่าหมิ่นชาย"** นั้นเป็นการจริงแท้ ๆ เพราะโดนตัวกระผมเข้าเองทีเดียว"

ดูซิเมื่อแรกกระผมเรียกมันว่า "อ้ายโง่สำหรับบ้าน เดี๋ยวนี้มันกลับเป็นเจ้าฉลาดในหมู่ญาติไปเสียแล้วละขอรับ" จะทำอย่างไร? ความคาดคะแนแลคาดหมายมันไม่แน่นอนได้เลย ใครจะดูถูกว่าใครชั่ว จะอวดตัวว่าใครดีก็ยาก

"ตัวกระผมเองเมื่อแรกก็อวดดีเหมือนกัน จึงใช้สรรพนามเจ้าลูกคนเล็กที่กล่าวเรื่องมาแล้วนี้ว่า "อ้ายโง่สำหรับบ้าน" เพราะดูถูกมันว่า "โง่เต็มทนคงจะไม่ดีได้อย่างที่กล่าวมานี้เป็นแน่"

ดูเถอะ ! อะไร...อะไรมันก็ไม่เที่ยงทั้งนั้นแหละขอรับ

แปรธาตุ[๑]

กาลนมนานเป็นคำกล่าวต่อ ๆ กันมาจนถึงหาหนึ่งเป็นผู้ฉลาดรอบรู้วิธีอันหนึ่งโดยเที่ยงแท้ ผู้นั้นตั้งกระทำตามความรู้แห่งตนเนืองนิตย์มิได้ขาด จนถึงแก่ชาวชนทั้งหลายที่ได้รู้ตามความกระทำนั้นแพร่หลายไปหลายแห่ง

คนทั้งหลายที่ได้รู้นั้นก็เล่าบอกกันต่อ ๆ ไปว่า "พระองค์นั้นทำทองคำได้"

ขณะนั้นคนทั้งหลายที่ต้องการอยากรู้อยากรวยก็พากันมาหาสนทนากับภิกษุนั้น บางคนก็มาขอร่ำเรียน แลขอดูขอเห็นตามความมุ่งหมายแห่งความอยากนั้นเนือง ๆ ภิกษุนั้นก็ต้อนรับใบ้พรางตำราให้ตามวิธี แลเอาสิ่งของทองที่ว่าทำดีแล้วให้ดูด้วย คนทั้งหลายที่ได้เห็นนั้นก็มีความปีติมาก ต่างคนที่ได้รับใบ้พรางตำราไปก็อุตส่าห์กระทำกันโดยมาก

ขณะนั้นยังมีท่านผู้หนึ่งเป็นผู้บริบูรณ์ไปด้วยสมบัติตามสมควรในส่วนพลเรือน ผู้นั้นตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้อารามนั้น

เมื่อได้ทราบความตามถ้อยคำแห่งชนทั้งหลายเล่าต่อ ๆ กันมาว่า "ภิกษุองค์นั้นมีคุณวุฒิประเสริฐ" จึ่งปรารภในใจว่า "คำแห่งคนทั้งหลายกล่าวนี้จะจริงหรือ ?"

---

[๑] พระยาสโมสรสรรพการ *(ทัต)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๔, ๓ (๑๖ พฤศจิกายน ๑๓๒) : ๓๓ - ๓๕.

เมื่อปรารภดังนั้นแล้วก็อุตส่าห์กระทำความเพียร หมั่นไปมาหาสู่ภิกษุองค์นั้นเนืองนิตย์มา ถึงเพลาเข้าเพลก็ส่งกับปิย์[๑] จังหัน[๒] กระทำปฏิบัติแก่ภิกษุนั้นเนืองนิตย์ ถึงแก่ปวารณาเป็นผู้อุปถัมภกแต่กระทำดังนั้นมานาน

เวลาวันหนึ่งจึ่งถามภิกษุนั้นว่า "เขาเล่าลือกันว่าท่านมีความรู้ทำเงินเป็นทองได้หรือ ?"

พระนั้นตอบว่า "ทำได้บ้างถ้าโยมจะต้องการบ้างก็ได้จะทำให้"

ผู้อุปัฏฐาก[๓] ว่า "ถ้าคุณสงเคราะห์ได้เป็นการดี จะต้องการอันใดบ้างในการที่จะทำ"

พระนั้นตอบว่า "อะไรก็มีแล้วไม่ต้องหา แต่ยาสำหรับที่จะให้เงินเป็นทองนั้นยังมีอยู่น้อยนัก คงจะทำได้ก็สักทองบาทหนึ่ง[๔] แต่ครั้งนี้จะทำให้โยมดูแต่บาทหนึ่งก่อน ถ้าดังนั้นค่ำ ๆ วันนี้เชิญมาเถิดจะทำให้โยมดู"

เมื่อสัญญากันดังนั้นแล้วผู้อุปัฏฐากก็ลากลับมาบ้าน ครั้นเวลาค่ำก็หาโคมไฟกับบ่าวคนหนึ่งรีบเดินมาที่วัด เมื่อจะมานั้นบอกกับภรรยาว่า "วันนี้จะไปดูของวิเศษ พระที่วัดจะทำทองให้ดู ไหนเงินตาดที่หลอมไว้หยิบมาให้สักบาท"

เมียหยิบให้แล้วก็รีบขมีขมันมาถึงวัด ท่านพระองค์วิเศษเชิญเข้าไปในห้องให้บ่าวคอยอยู่นอก ผู้อุปัฏฐากเข้าไปในห้องเห็นเตาแลสูบตั้งพร้อมติดไฟไว้เสร็จก็นึกกริ่มใจ

ฝ่ายพระก็จัดแจงเอะอะหยิบเบ้าแลยามาตั้งไว้พร้อม แล้วเรียกเอาเงินบาทที่ผู้อุปัฏฐาก

ผู้อุปัฏฐากว่า "เงินที่เป็นบาทเห็นจะไม่ดี ฉันได้เงินตาดหลอมแล้วมาหนักบาทหนึ่ง ท่านชั่งดูเสียก่อนครบบาทหรือไม่ ?"

พระเอาเต็งชั่งท่วมบาทบอก "เงินนี้ดี" จึ่งเอาใส่เบ้าหลอมละลายแล้วเอายาซัดลง แล้วสูบไปประมาณครู่หนึ่งเอาออกมาเทน้ำ พอเย็นแล้วเอาขึ้นมาเป็นทองเนื้อแปด น้ำหนักชั่งดูก็เต็มบาทหนึ่งไม่ขาด แล้วส่งให้ผู้อุปัฏฐาก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กับบีย์" คำว่า "กับปีย์" เป็นภาษาปาก หมายถึง กับข้าว ใช้เฉพาะพระภิกษุสามเณร คำนี้มักใช้คู่กับ "จังหัน" คือ กับปีย์จังหัน

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "จันหัน" หมายถึง ข้าว

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "อุปถาก" คำว่า "อุปัฏฐาก" อ่านว่า อุบ - ปัด - ถาก หมายถึง ผู้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณร

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "...บาททองหนึ่ง"

ผู้อุปัฏฐากรับมาพิจารณาดูเห็นเป็นทองแท้ ออกปากชมว่า "ท่านวิเศษหาผู้เสมอมิได้แท้"

พระจึ่งกำชับว่า "นี่เป็นโยมถ้าผู้อื่นแล้วฉันไม่ทำให้ดูเลย โยมทราบแล้วอย่าอื้ออึงไปคนจะกวนฉัน ฉันรำคาญ"

โยมอุปัฏฐากครั้นได้เห็นอภินิหารชัดเจนดังนั้นก็มีปีติยินดีมาก มีหน้าอันก่ำไปด้วยโลหิต กล่าวปฏิสันถารชมเชยพระเป็นอันมาก พูดจากันอยู่จนเวลาสมควรแล้วก็ลามา ครั้นมาถึงบ้านก็เอาทองที่พระทำให้นั้นให้ภรรยาดู

ฝ่ายภรรยาก็มีความพิศวงมากกล่าวคำว่า "พระองค์นี้วิเศษมากทำฉันใดจึ่งจะผูกพันไว้ได้ให้เป็นของเรา"

ผัวตอบว่า "ก็คิดอยู่ แต่ยังไม่มีช่อง ค่อย ๆ คิดเถิดคงเป็นการดอก" พูดกันถึงเรื่องพระอยู่จนดึกแล้วก็หลับไป

ครั้นเวลาใกล้รุ่งเมียนั้นมีความปีติมากนอนไม่ใคร่หลับ ลุกขึ้นจัดแจงกับปีย์จังหันออกไปวัดแต่เช้า เอาไปถวายพระที่ทำทองให้แก่ผัวนั้น แต่ก่อนมาก็หาได้เคยไปเองไม่ วันนั้นมีปีติมากออกไปเอง ฝ่ายพระก็ต้อนรับพูดจากันอยู่จนเวลาสายก็ลามา

ครั้นอยู่มาเวลาวันหนึ่งจึ่งใช้ให้เด็กหญิงบ่าวคนหนึ่งมีอายุประมาณ ๑๕ ปี เอาของออกไปถวายพระที่วัด พระนั้นก็ยกเอาหีบทองที่ทำไว้นั้นมาตั้งลงแล้วเปิดหีบหยิบเอาทองออกตัดให้เด็กหญิงนั้นหนักประมาณ ๒ สลึง ส่งให้แก่หญิงนั้นบอกว่า "ให้เอาไปทำตุ้มหูใส่"

หญิงนั้นรับเอาทองมาแล้ว ถึงบ้านก็เล่าให้นายฟังว่า "พระองค์นี้ท่านมีทองมาก อิฉันได้เห็นของท่านมีมากเป็นหีบเต็มแน่ะเจ้าคะ ท่านหยิบออกมาก้อนหนึ่ง ท่านตัดให้อิฉันมานี่แน่ะเจ้าคะ"

นาย "อื้อ ! พระองค์นี้ท่านดีจริงนะ หายากนักผู้ทำดังนี้ได้ ท่านมีความเมตตาเจ้าก็ดีอยู่แล้ว ข้าทุกวันนี้ลูกเต้าก็ไม่มี ถ้ามีก็หมายว่าคงจะยึดหน่วงได้ ? นี้เป็นความจนใจเสียแล้ว เออ ! ท่านให้ทองเจ้านี้ ท่วงทีท่านกรุณาเจ้าหรือ ? "

เด็กหญิงพูดอิดเอื้อน "เห็นจะเป็นยังนั้นหรือยังไร ? ไม่ทราบ"

นาย "เออ ! " บอกไปตามจริง "ถ้าท่านรักใคร่เจ้าแน่ข้าจะให้เจ้าดี"

เด็กหญิง "อือ ! ท่านบอกกับอิฉันว่าท่านจะสึก"

นาย "เออ ! ดีแล้วเจ้า ข้าก็ชอบ ถ้าดังนั้นข้าก็ยอมเลี้ยงเจ้าเป็นหลานไม่เลี้ยงเจ้าเป็นเช่นบ่าวต่อไป"

ทันใดนั้นด้วยความยินดีก็หยิบเอาสารกรมธรรม์มาชุบเสีย ตั้งแต่นั้นมาก็เรียกเด็กหญิงนั้นว่าหลาน เลี้ยงรักษาตกแต่งการให้ฉันผู้ดีต่อไป

นี้แลเรื่อง**แปรธาตุ**ที่หล่อหลอมด้วยไฟมากลายเป็น**แปรทาส**ดังนี้

แปรธาตุคนโกง[๑]

เรื่องวิธีแปรธาตุของคนโกงนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องนิทานหรือตัดตอนต่อมาจากท่านผู้ใดเลย ได้ถูกกับตัวข้าพเจ้าเองโดยแท้ เพราะแต่ก่อนข้าพเจ้าอยู่ข้างจะที่งเรื่องแปรธาตุอยู่ด้วยจึ่งได้โดนเข้า จะขอเล่าให้ท่านทั้งหลายฟังพอเป็นสังเขปต่อไปเพื่อจะได้ทราบไว้ว่า "เป็นวิธีทางโกงเช่นนี้"

คือมีหญิง ๒ คนมารดากับบุตร หญิงมารดานั้นอายุประมาณ ๕๐ ปีเศษ หญิงบุตรอายุประมาณ ๓๐ ปีเศษพากันมาที่บ้าน**หลวง อ** ติดกับบ้านข้าพเจ้ามากล่าวว่าทำทองได้

หลวง อ จึ่งใช้ให้บุตรมาตามข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าก็ไปพูดจาปราศรัยไล่เลียงตามวิธีต่าง ๆ หญิงแม่ลูกก็อธิบายแก้ไขได้ตลอดตามวิธี ข้าพเจ้าก็แลดูหน้าหลวง อ หลวง อ ก็แลดูหน้าข้าพเจ้าเหมือนจะรู้กันได้ว่า "เขาเป็นจริงแน่"

ข้าพเจ้าจึ่งกล่าวขึ้นว่า "วิธีที่จะทำนี้เครื่องยาจะหายากหรือง่ายแลทอง ๑ บาทจะใช้ธาตุเท่าไร ?"

หญิงหมอฝ่ายบุตรตอบว่า "ทอง ๑ บาทเข้าธาตุ ๒ สลึง เครื่องยาที่จะใช้นั้นที่ร้านขายถมไป"

ข้าพเจ้าถามว่า "ทอง ๑ บาท ธาตุ ๒ สลึงรวม ๖ สลึงทำสำเร็จถึงเนื้อแปดแล้วจะสูญเพลิงบ้างหรือไม่ ?"

---

[๑]เกือบตาเหลือง *(นามแฝง)*, เรื่องแปรธาตุคนโกง, **วชิรญาณวิเศษ** ๖, ๒๔ (๑๖ เมษายน ๑๓๐) : ๒๘๑ - ๒๘๔, ๒๕ (๒๓ เมษายน ๑๓๐) : ๓๐๖ - ๓๐๘.

หญิงหมอตอบว่า "ถ้าเป็นสูญเพลิงได้บ้างก็เพียง ๑ หุนเท่านั้น"

ข้าพเจ้าจึ่งถามว่า "ธาตุทำยากหรือง่าย แลผสมธาตุกับทองเข้าแล้วหุงช้าหรือเร็วจึ่งจะสำเร็จเป็นเนื้อแปดได้ ?"

หญิงหมอตอบว่า "ธาตุทำอยู่ใน ๓ ชั่วโมง หรือ ๔ ชั่วโมงก็แล้ว ธาตุแลทองผสมเข้าแล้วหุงด้วยอิฐหนึ่ง เกลือ ๑ อย่าง ธรรมดานี้เอง แต่ต้องหุง ๓ ตอน ตอนต้นหุง ๒ ยุบถ่านแล้วเอาออกพักไว้วันหนึ่ง รุ่งขึ้นหุงอีก ๓ ยุบถ่านแล้วก็เอาออกพักไว้ รุ่งขึ้นหุงอีก ๓ ยุบถ่านแล้วก็เอาออกจากเตาหุงมาใส่เบ้าหลอมเลียงสักครู่หนึ่ง จึ่งเอาออกมาเทน้ำก็ถึงเนื้อแปดธรรมดาเท่านั้นเอง"

ครั้นข้าพเจ้าได้รับความชี้แจงของแม่หมอเช่นนั้นแล้ว ความนิยมเพ่งหมายก็ทวีขึ้นเป็นอันมากอยากจะได้วิชานี้ที่สุด จึ่งกล่าวแก่หญิงหมอไปว่า "วิชาสิ่งนี้ฉันพอใจเล่นอยู่ อยากจะเป็นศิษย์ต่อไปจะโปรดได้อย่างไรบ้าง ?"

หญิงหมอตอบว่า "ไม่เป็นไรดอกที่คุณจะต้องประสงค์นั้นดีฉัน[๑] จะให้ แต่ดีฉันมีความทุกข์ร้อนอยู่คือเป็นหนี้เขาอยู่ ๔๐๐ บาท แต่เดิมก็ได้ทำมาหากินด้วยสิ่งนี้ ครั้นมาเกิดมีกรรมเข้าก็ชักพาเป็นนักเลงเล่นเบี้ยหากินหาเล่นก็ไม่ทันทุนรอนก็หมดลงจึ่งเป็นหนี้เขาเป็นความจริง เล่าคุณไม่อาย ถ้าคุณเมตตาได้ ๔๐๐ บาท พอไปใช้หนี้เขาหมดแล้ว ดีฉันก็จะมาพึ่งทำมาหากินอยู่กับคุณกว่าชีวิตจะหาไม่ ไม่คิดเป็นนักเลงอีกแล้ว"

ข้าพเจ้ากับหลวง อ จึ่งว่า "ถ้าสำเร็จประโยชน์เช่นนั้นแล้วเป็นไรมี คงจะบูชาครูได้ตามความปรารถนา แต่ขอทำให้เห็นประจักษ์แก่ตาสักหน่อยในวันนี้ได้ไหม ?"

หญิงหมอตอบว่า "ต้องทำให้คุณทั้งสองเห็นแก่ตาซิถึงจะเป็นที่แม่นใจได้ ดีฉันไม่ใช่คนตอแหลจะมาล่อลวงคุณเมื่อไรเล่า ? แต่เวลานี้เย็นเสียแล้ว ยาที่ผสมแล้วอยู่ที่บ้านหาได้นำมาไม่ พรุ่งนี้ดีฉันจะมาทำให้เห็นต่อหน้าคุณทั้งสอง" ว่าเท่านั้นแล้วหญิงหมอแม่ลูกก็ลาไป

ข้าพเจ้าจึ่งพูดกับหลวง อ ว่า "ถ้าสมความปรารถนาเช่นนั้นแล้วจะวิตกอันใดเล่าแก่เงิน ๔๐๐ บาท"

หลวง อ ก็ตกลงเห็นด้วย แล้วจึ่งว่า "เราคอยดูไหวพริบที่เขาจะทำเถิด"

---

[๑] คือ ดิฉัน เรื่องนี้เขียนว่า "ดีฉัน" ทุกแห่ง

ข้าพเจ้าก็ลาหลวง อ กลับมาเรือนรับประทานอาหาร แล้วก็ตั้งตรึกตรองเรื่องนี้ไป เหตุยังไรหนอทำทองได้ถึงบาทละ ๒ สลึงแล้วช่วยตัวไม่ได้ยังต้องเป็นหนี้สินเขา วีธีก็ทำง่ายดายมิใช่ยากก็พอจะเลี้ยงชีวิตได้ ไม่ต้องขวนขวายอย่างอื่นแล้ว หรือมาเป็นนักเลงเข้าดังว่าจึ่งหมดทุนรอนถึงแก่ตัวตกเตี้ยเช่นนี้ ทางที่จะหลอกลวงบิดพลิ้วเราก็ยังแลไม่เห็นเลยหลวง อ พวกเราก็เป็นคนคร่ำชำนาญในการเล่นปรอทแร่แลแปรธาตุด้วยวิธีต่าง ๆ จะมาหลอกล่อฉ้อเราที่ไหนได้ตรอง ๆ ไปถึงการที่จะระวังก็มีความยินดีมาก "เออ! น่ะพรุ่งนี้คงจะได้เห็นกัน" แต่เช่นนี้ถึง ๓ ยามเศษจึ่งได้ม่อยหลับไป

ครั้นรุ่งขึ้นหญิงหมอผู้บุตรก็มาที่เรือนหลวง อ ตามนัดหมาย เอาตัวยามาด้วย ข้าพเจ้าแลหลวง อ ก็ขอดูตัวยา พิจารณาไปก็แลเห็นเป็นของทนไฟมีตะกั่ว ทองแดงเป็นต้น ชอบกลอยู่ "ลงมือเถิดสายแล้วจะต้องประสงค์อะไรบ้างก็โปรดบอก"

หญิงหมอว่า "รับประทานเงินทำธาตุ ๑ เฟื้องเท่านั้น น้ำประสานดินประสิวก็พร้อมอยู่ข้างเตาสูบหลวง อ แล้วนี้ ทำแต่ธาตุ ๑ เฟื้องเข้าทอง ๑ สลึงก็พอรู้ได้แล้วจะได้เห็นเร็ว ๆ ด้วย ข้าพเจ้าก็เอาเงิน ๑ เฟื้องส่งให้ แม่หมอก็เอาลงเบ้าหลอมต่อหน้าข้าพเจ้าแลหลวง อ

ข้าพเจ้าแลหลวง อ ก็คอยระวังไหวพริบแลจำวิธีที่หมอทำนั้นดูคล่องแคล่วมาก จะชักสูบแลตั้งเบ้ากลบถ่านดูชำนิชำนาญเรียบร้อย จะซัดยาหรือคนคุ้ยก็เข้าทีทุกสิ่ง แต่ในจิตคิดว่า "จริงเกือบไม่สงสัย" พอซัดยาแล้วประมาณสักชั่วโมงเศษก็ยกออกเทลงในรางน้ำมันปลา ครั้นแข็งแล้วก็เอาคีมหยิบออกมาดู ผิวนอกขาวลงหินแดงเรื่อ ๆ ทุบดูแข็งกว่าเงินธรรมดา

ข้าพเจ้าจึ่งถามแม่หมอว่า "เงินธาตุแต่เฟื้องเดียวเท่านั้นทำไมถึงโตแลหนักกว่าเฟื้องไปเล่า"

แม่หมอตอบว่า "ตัวยายังอยู่ในนั้นมาก จะไล่เลียงให้ออกมาหมดไม่ได้เวลาหุงจะขาดเนื้อมาก หุงไปก็พาสูญเพลิงออกไปทุกทีกว่าทองจะได้ที่ยาก็หมดเอง"

ข้าพเจ้าก็ส่งทองคำใบสลึงหนึ่งให้ แม่หมอก็เอาธาตุลงเบ้าหลอมละลายคว้างแล้วก็เอาทองคำใบใส่เบ้า แล้วก็ใส่น้ำประสานทองลงไปคน ๆ ตามแบบประมาณชั่วโมงหนึ่งก็เอาออกเทน้ำมันปลาตามเดิมเช่นกับธาตุ ข้าพเจ้าเอามาทุบดูแข็งเปรื่องลงหินดูสีเหลือง ๆ นิดหน่อย แล้วใส่หม้อหุง หุงด้วยอิฐหนึ่งเกลือหนึ่งต่อไป

ตกเวลาเย็นหมอจะไปก็พอได้ ๒ ยุบถ่าน ยกออกจากเตาหยิบมาลงหินดูตกเนื้อสี่เอาเต็งชั่งขาดไป ๖ หุนเศษ หมอก็ลากลับไป พรุ่งนี้จะมาอีก

หมอไปแล้วข้าพเจ้าจึ่งพูดกับหลวง อ ว่า "วิธีที่ทำนี้ผมเห็นว่าจะจริงได้ แต่มาสงสัยที่ธาตุขาวไม่เคยพบเห็นเลย ที่เคยพบเห็นมานั้นก็เป็นแต่ธาตุแดงแลธาตุเหลืองทั้งสิ้น รายนี้แปลกเต็มทีเป็นธาตุขาว"

หลวง อ ตอบว่า "อ้าว! โสพสมีนี่นา เออ! ไม่รู้หรือลักษณะธาตุตายมีอยู่ ๔ อย่าง คือ ขาวหนึ่ง เหลืองหนึ่ง แดงหนึ่ง ดำหนึ่ง ยังไรล่ะ ?"

"เปล่าผมไม่ทราบ ก็ขอให้ดูไปก่อนเถิดของเขาชอบกลอยู่เธอ" ข้าพเจ้าก็ลากลับมาเรือน ตรึกตรองต่อไปจนหลับก็ยังไม่แลเห็นช่องโกง

รุ่งขึ้นเป็นวันที่สอง ข้าพเจ้าก็ไปบ้านหลวง อ แม่หมอมาตามสัญญา แล้วก็เอาธาตุทองลงหม้อใส่เตาหุง หุงไปจนครบ ๓ ยุบถ่านก็พอดีแก่เวลาหมอจะกลับจึ่งยกออกจากเตาวางไว้ พออ่อน ๆ ก็เอาออกล้างน้ำ แล้วลงหินดูตกเนื้อปะทัง[๑] แล้วเอามาชั่งขาด ๔ หุนเศษ

แม่หมอจึ่งว่า "หุง ๒ ครั้งแล้วยังไม่ได้หลอมเลยยาก็เดินตลอดเนื้อทองแล้ว ขอให้คุณหลอมเสียจะได้แผ่หุงใหม่ พรุ่งนี้เป็นที่สำเร็จแล้ว" แม่หมอก็ลากลับไป

ข้าพเจ้ากับหลวง อ ก็จัดแจงหลอมตามแม่หมอสั่ง หลอมละลายคว้างดีแล้วก็เอาน้ำประสานทองชัดลง สูบเลียงไปพอใสแจ๋วก็เทลงในรางน้ำตามธรรมเนียม หยิบขึ้นวางบนทั่งเอาค้อนทิ้งลงไปดูสองสามเปาะ ดูก็ไม่น่าเห็นจะเปราะถึงแก่แตกร้าวจึ่งได้สงบไว้ก่อนพรุ่งนี้จึ่งค่อยแผ่ในเวลานี้ข้าพเจ้ากับหลวง อ เกิดปีติยินดีคิดมั่งมีต่าง ๆ พูดกันจนเพลิน เผลอเกือบจะไม่กินข้าวเย็น โดยความที่นิยมอย่างยิ่งจะหาสิ่งใดมาเทียบยากที่จะทันเท่าแล้ว ต่อที่เรือนข้าพเจ้าเขาไปตามกินข้าว ข้าพเจ้าจึ่งได้ลาหลวง อ มาเวลาย่ำค่ำเกิน

รุ่งขึ้นเป็นวันที่สาม ข้าพเจ้าก็ไปบ้านหลวง อ แม่หมอก็มาตามกำหนดนัดหมายจึ่งได้ลงมือแผ่ ๆ ยางพอสมควรแล้วก็เผาไฟชุบน้ำเกลือเสีย ๓ หน ตามแบบ ก็เอาลงหม้อใส่เตาหุงต่อไป ในใจพาเบิกบานกว้างขวางพูดจากันต่าง ๆ ถึงเรื่องทุกข์สุขแลเรื่องที่จะคิดทำทองให้สั้นกระชั้นเร็วเข้าด้วยวิธีลัดเอาเปรียบเวลาเป็นหลายอย่าง ก็ตกลงล่วงหน้าเห็นพร้อมกันว่า "ได้การเป็นสำเร็จแน่ตามนิยม"

---

[๑] คำกริยา หมายถึง พยุง ทาน *(ตั้นทาน)* ประคอง

แม่หมอจึ่งว่า "๓ ยุบถ่านกว่าแล้วเห็นจะได้ที่ละ"

แม่หมอก็ยกหม้อออกจากเตาหุงวางไว้ให้เย็น เย็นแล้วก็ล้างยาออกดูสุกปลั่ง เนื้อสนิท อ่อนนิ่ม ตัวยาหมดคงอยู่แต่เนื้อทองแลธาตุหนักสลึงเฟื้องเต็ม ลงหินถึงเนื้อแปดแท้ทองธรรมดา เวลานี้มีผู้อยู่ในที่นั้นหลายคน คนนั้นหยิบคนนี้ฉวยต่อ ๆ กันไป ไม่มีเวลาว่างถึงประมาณชั่วโมงเศษ เหตุที่ชมรูปโฉมไม่ใคร่จะวายคล้ายกับพ่อเงาะถอดรูปเทียวขอรับ

แม่หมอจึ่งว่า "พรุ่งนี้จึ่งค่อยหลอม หลอมแล้วเนื้อก็เห็นจะไม่ตก เพราะที่แผ่บางยาเดินตลอด" แม่หมอก็ลาไปว่า "พรุ่งนี้สาย ๆ จะมา"

ข้าพเจ้ากับหลวง อ พิจารณาพลางทางสรรเสริญคุณวิเศษเกือบไม่มีที่สุด ยิ่งดูยิ่งเพลินไม่จืดเลย เช่นกับความพระราชนิพนธ์กลบทพวงแก้วกุดั่นในรัชกาลที่สาม ความว่า "ยิ่งดูชู้ชู้ดูยิ่งชูชื่น ดูแทบกลืนกินได้สุดใจเอย ฯ" ก็เหมือนกัน

แล้วข้าพเจ้าก็ลาหลวง อ กลับมาเรือนเวลาทุ่มเศษ รีบกินข้าวแล้วกลับไปบ้านหลวง อ อีก หยิบทองพิจารณาแล้วก็พูดจากันเป็นที่รื่นเริงต่าง ๆ คิดแต่จะรวยประตูเดียว ในเวลานั้นดูเหมือนจะเป็นกุศลผลที่ข้าพเจ้าจะไม่เสียทรัพย์แก่คนทุจริตคิดมิชอบ เผอิญให้ข้าพเจ้ากับหลวง อ คิดเฉลียวใจขึ้นพร้อมกันว่า "ถ้าเขาเอาทองใส่เข้าในตัวยาที่ไหนเล่าเราจะรู้ได้? เพราะยาก็ทำมาจากบ้านเขา หาได้ทำต่อหน้าเราไม่ เอาทองใส่เข้ามาเฟื้องหนึ่งเราก็คงจะไม่รู้ เราเป็นแต่ดูด้วยตาหาได้ทดลองโดยละเอียดไม่ เพราะทองเฟื้องหนึ่งถ้าปนเข้ากับตะกั่ว ทองแดง สังกะสี และสิ่งอื่น ๆ อีกเช่นนี้ รวมหนักเข้าถึง ๒ สลึงเศษ เราก็คงรู้ด้วยตาไม่ได้ว่า "มีทอง" ถึงจะลงหินดูก็คงจะไม่มีสีทองเลยเป็นแน่ ที่แท้จะเป็นดังที่กล่าวนี้ดอกกระมัง"

เวลาพรุ่งนี้คงจะเรียกเอาเงิน ๔๐๐ บาทที่เราเป็นแท้ ควรเราจะต้องให้เขาทำให้เห็นต่อหน้าทุกสิ่งจึ่งจะได้ ครั้นปรึกษาตกลงเห็นพร้อมกันแล้ว ความนิยมก็ย่อหย่อนซักเหี่ยวลงในทันที เปรียบเหมือนมีผู้มาถองเอาสัก ๒ ทีหรือ ๓ ที เกือบไม่เท่า ดุจความสร้อยเศร้าเสียใจในเวลานี้ ข้าพเจ้าจึ่งลาหลวง อ กลับมาเรือน นอนคิดเสียใจไม่ใคร่หลับเกือบยังรุ่ง

รุ่งขึ้นเป็นวันที่สี่ พอสาย ๆ วันนี้แม่หมอมาทั้งแม่ทั้งลูกเพราะถึงวันกำหนดที่จะเอาเงิน ข้าพเจ้าก็ไปบ้านหลวง อ หมอสอง ศิษย์สองรวมเป็นสี่ ข้าพเจ้ากับหลวง อ จึ่งพูดขึ้นว่า "การที่ทำมาแล้วทั้งนี้ก็สมจริงทุกสิ่งแล้ว แต่ตัวยา

อันสำคัญนั้นแม่หมอก็ทำมาจากบ้านแม่หมอทั้งสิ้น ฉันหาได้รู้เห็นว่า 'วิธีทำประกอบด้วยสิ่งใด ๆ ด้วยไม่ มีความสงสัยอยู่' ขอให้แม่หมอทำให้ฉันเห็นทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่ต้นจนสำเร็จอีกสักครั้งหนึ่งเถิด จึ่งจะเป็นที่มั่นใจของฉัน ถ้ามีความสงสัยว่า 'ฉันจะหลอกลวงเอาวิชาแล้วจะไม่ให้เงิน' ฉันจะทำหนังสือสัญญาให้ฉบับหนึ่งเป็นสำคัญ"

ทันใดนั้นข้าพเจ้าแลดูเห็นสีหน้าหมอแม่ลูกวิปริตผิดปรกติ ก็เข้าใจแน่ว่า "ไม่จริงเลย หมอไปเสียแล้วเป็นแน่"

หมอแม่ลูกจึ่งตอบว่า "ทำไมคุณจึ่งเป็นเช่นนี้ไปเล่า ก็ทำให้คุณเห็นทุกอย่าง ๆ แล้ว ไม่ได้เห็นแต่ตัวยาหน่อยหนึ่งเท่านั้น เพราะดีฉันกลัวว่าจะช้าจึ่งได้เอายาที่ทำไว้แล้วมาใช้ ดีฉันไม่ใช่คนตอแหลตอหลดคนโกง คิดจะหลอกลวงเอาเงินคุณเมื่อไรล่ะ? คุณทั้งสองสงสัยเช่นนั้นแล้วเป็นไรมี ก็คงจะทำให้เห็นจริงตลอดได้ แต่ดีฉันต้องขอรับประทานเงินสัก ๑๐ สลึงจะได้ไปซื้อเครื่องยามาทำใหม่ เพราะยาแพงอยู่ ๒ สิ่ง คือ "เขี้ยวหินกับศิลายวน" ยา ๒ สิ่งนี้ซื้อเฟื้องหนึ่งหรือสลึงหนึ่งเขาไม่ขาย ต้องซื้อตั้งบาทจึ่งจะได้"

หลวง อ ว่า "ฉันจะค้นดูก่อนจะมีอยู่บ้างดอกกระมัง" แล้วก็ลุกเดินเข้าไปในเรือนจึ่งพยักหน้า[๑] ทำซิกแนล[๒] แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ลุกตามเข้าไปในเรือน

หลวง อ จึ่งว่า "มันเหลวแล้วละอย่าให้เงินมัน มันได้เงินมันคงไม่กลับ มันจะซื้อยาแยอะไรกับมัน มันจะคิดเอาทุนมันคืนน่ะ"

ข้าพเจ้าจึ่งว่า "ผมก็ทราบอยู่แล้วแต่มีความเวทนามัน มันก็เป็นคนยาก ถึงจะได้เงินไปแล้วจะไม่กลับมาก็ช่างมันเถอะขอรับ เราได้ทองไว้เฟื้องหนึ่งก็พอดีกัน ไม่ขาดทุนขาดรอนอะไร? เผื่อมันจะจริงบ้างดอกกระมัง"

ข้าพเจ้าก็กลับออกมาจากในเรือน หลวง อ จึ่งให้เงินแก่หมอแม่ลูก ๑๐ สลึง หมอแม่ลูกรับแล้วจึ่งว่า "มะรืนนี้ดีฉันจะมา" แล้วก็ลาไป

จนถึงวันนี้ ๓ ปีกว่าแล้วก็ไม่เห็นหน้าแม่หมอมาเลย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พยักให้หน้า"

[๒] Signal สัญญาณ ต้นฉบับเขียนว่า "ซีคแนล"

แปรธาตุแลฆ่าปรอท[๑]

คำที่เรียกว่า **"แปรธาตุ"** นี้ แปลความว่ากลับธาตุ คือกลับธาตุอย่างนี้ให้เป็นธาตุอย่างนั้น ที่ทำกันอยู่ตามที่ทราบมานั้นคือทำตะกั่วเป็นเงินอย่างหนึ่ง ทำทองแดงเป็นนาก[๒]อย่างหนึ่ง ทำเงินเป็นทองอย่างหนึ่ง ความประสงค์ของผู้แปรธาตุนั้นเกิดจากความโลภเป็นมูลเหตุ ประสงค์จะให้ได้ทรัพย์มากเพราะเหตุที่เอาของมีราคาน้อยมาทำให้เป็นของมีราคามาก แต่ผลที่ได้จากการที่ทำนั้นกลับกันกับความปรารถนาตรงกันข้าม คือต้องยากจนเสียทรัพย์สินเงินทองมาก เพราะการที่ทำนั้นต้องลงทุนลงรอน วิธีที่ทำนั้นมีตำรับตำรามากต้องศึกษาให้รู้ตัวยาเสียก่อน ตำรานั้นเล่าก็รู้ยากไม่ใคร่จะชัดเจนเป็นปัญหาเสียมาก ต้องคิดแก้ปัญหาจนรู้ว่า "สิ่งนั้นสิ่งนี้"

ถ้าผู้ใดคิดปัญหาออกแล้วก็ทำท่าทางทะเยอทะยานกระหยิ่มใจ ใครจะไปถามก็ไม่บอก หัวเราะหึ...หึ...เสีย แลคนที่เล่นแปรธาตุด้วยกันเองก็ไม่ใคร่

---

[๑]พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ *(พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ต้นสกุล "สวัสดิกุล" ทรงเป็นเหรัญญิกของหนังสือพิมพ์วชิรญาณ).* "เรื่องแปรธาตุ แลฆ่าปรอท," **วชิรญาณวิเศษ** ๔, ๑๓ (วัน ๕ เดือน ๒ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๑๔๐ - ๑๔๒, ๑๔ (วัน ๕ เดือน ๒ แรม ๑๕ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๑๕๐ - ๑๕๓.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "นาค" คำว่า "นาก" เป็นโลหะผสมด้วยการนำทองคำ เงิน และทองแดงผสมเข้าด้วยกัน ใช้ทำรูปพรรณ แต่คำว่า "นาค" มีความหมายหลายอย่าง หมายถึง งูใหญ่ มีหงอนเป็นสัตว์ในนิยาย หรืออาจหมายถึงช้าง หรือชื่อชนเผ่าหนึ่งอยู่ ณ บริเวณเทือกเขานาค ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย และทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศพม่า มีหลายสาขา หรือไม้กากะทิง ใบและผลคล้ายสารภี หรือผู้ประเสริฐ ผู้ไม่ทำบาป เป็นต้น

ถูกคอกัน คิดออกอย่างไรก็ปิดบังเสียไม่ให้เพื่อนกันรู้ แลซ้ำดูถูกคนที่เล่นด้วยกันนั้นว่า "คิดปัญหาไม่ถูก" แลเซอะซะอะไรต่าง ๆ ตามแต่จะว่ากันไป

เมื่อคิดปัญหาออกตกลงแน่แล้วก็ตั้งเตาตั้งสูบปั้นเบ้า ถ้าจะทำตะกั่วเป็นเงินก็เอาตะกั่วลงหลอมแล้วชัดยา แล้วเทในน้ำร้อน เพราะถ้าเทในน้ำเย็นแล้วมักประทุกระเด็นเสียไป แลบางทีถูกผู้ถูกคนเข้าก็มักเป็นอันตราย จึ่งต้องเทในน้ำร้อนเป็นธรรมดาของการแปรธาตุ แล้วกลับเอาลงเบ้าหลอมแลชัดยาต่อไปอีก แล้วกลับเทน้ำอีก ทำดั่งนี้ไปบ่อย ๆ เข้าใจกันว่า "เป็นเงิน" แต่ก็ไม่ปรากฏที่ไหนว่า "เป็นเงินแท้" เป็นแต่บริสุทธิ์ขึ้นด้วยอำนาจหลอมแลชัดยา แลบางทีก็แข็งขึ้นกว่าตะกั่วเล็กน้อย แต่ก็ไม่ล่วงพ้นวิสัยตะกั่วกลายเป็นเงินแท้ไปได้ คงเป็นตะกั่วอยู่ตามเดิมนั้นเอง

ตะกั่วที่ทำเป็นเงินนี้ข้าพเจ้าเคยเห็นด้วยตาเอง เป็นของท่านผู้มีอาคาริยศักดิ์ผู้หนึ่ง ท่านเป็นผู้ทำตะกั่วเป็นเงินที่ได้นามสมมุติกันตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า **"ซิลเวอเมเกอ"**[๑] นั้น แลถ้าจะทำทองแดงเป็นนาก ก็เอาทองแดงมาหลอมชัดยาเทน้ำเช่นว่ามาแล้ว ทองแดงนั้นค่อยบริสุทธิ์ขึ้นเพราะหลอมบ่อย ๆ สนิมเครื่องมลทินก็หมดไปเปลื้องไป ก็เห็นกันว่า "บริสุทธิ์" เอามาใช้เป็นนาก นานเข้าก็กลับดำไปอีก บางทีก็เจือทองบาทละเฟื้องบ้าง สลึงบ้าง เป็นบางอาจารย์ถ้าเติมทองเข้าก็ทนนานได้ แต่ก็คงดำนั่นเอง

นากแปรธาตุอย่างนี้เรียกว่า "นากกา" ที่จะแปลความว่านานเข้าแล้วกลับดำไม่ล่วงวิสัยทองแดงไปได้

ถ้าจะทำเงินเป็นทอง เอาเงินมาหลอมแล้วชัดยาแทน้ำเช่นว่าแล้วว่า "เป็นทอง" แต่ก็ไม่ปรากฏว่าเป็นทองไปได้ เป็นแต่พวกที่ทำอยู่นั้นไม่ใคร่รู้สึกสมฤดี อยากแต่จะให้เป็นทองอย่างเดียว พอหลอมเงินชัดยาไปได้หลาย ๆ หน ก็เห็นเงินนั้นออกเหลือง ๆ เป็นสีลาน แต่คนปรกติที่เขามาเห็น เขาก็เห็นเป็นเงินอยู่นั้นเอง บางทีเอาทองแทรกเข้าบ้างเล็กน้อย ชวนให้สีออกเหลือง ๆ บ้าง ถ้าเจือทองมากก็เป็นทองเนื้ออ่อน ๆ ไปได้ แต่ที่จะทำเงินแท้ ๆ ให้เป็นทองนั้นไม่ปรากฏเลย

ผู้ที่เล่นนั้นเล่นเพื่อความโลภที่จะทำของมีราคาน้อยให้กลับเป็นของมีราคามาก บางทีก็เพื่อสนุกบ้าง แต่ความฉิบหายนั้นมีมากเพราะเสียค่า

---

[๑] Silver maker หมายถึง ผู้ผลิตเงิน ผู้ทำเงิน

ใช้สอยไปเสียอันมาก ผู้ที่มั่งมีเพราะทำตะกั่วเป็นเงิน ฤๅทำทองแดงเป็นนาก ฤๅทำเงินเป็นทองนั้นไม่ได้ยินปรากฏเลย ปรากฏแต่ที่ต้องเสียทรัพย์สินเงินทองไปเสียโดยมาก ที่ว่านี้ตามความเห็น

แต่ผู้ที่เชื่อถือมั่นคงอยู่ก็คงยังจะมีอยู่มาก คงจะคิดติเตียนฤๅคัดค้านว่า "ข้าพเจ้าเป็นคนตื้นฤๅโฉดเขลาไม่รู้ตำราคิดปัญหาไม่ออก ทำไม่เป็นแล้วเลยโทษตำราว่า 'ไม่จริง' ถ้าจะมีผู้คิดดั่งนี้แล้วขอหาพยานมาอ้างว่า 'มิใช่ข้าพเจ้าจะคัดค้านโดยความเห็นของข้าพเจ้าผู้เดียว' แต่โบราณมาท่านก็ได้สังเกตไว้แล้วว่า 'ไม่เป็นการเจริญ' ท่านจึ่งได้กล่าวคำสุภาษิตเป็นคำโคลงไว้ ขอยกมาให้เป็นพยานดังนี

⊙ อย่าเรียนเพียรคิดเค้า ขุดของ
อย่าตริตรึกนึกปอง บ่อนเหล้น
อย่าเรียนเวทมนต์ลอง สาวสวาสดิ์
แปรธาตุหนึ่งพึงเว้น สิ่งนี้เบียนตัว ๚

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้จึ่งเห็นว่าการแปรธาตุนี้ถ้าหวังผลประโยชน์ในการที่จะกลับของราคาน้อยให้เป็นของมีราคามากแล้วไม่ควรจะทำเลย เพราะไม่เป็นทางจริงแน่แท้ มีแต่จะเสียทรัพย์ฝ่ายเดียว ถ้าจะเล่นเป็นการสนุกแล้วควรเล่นได้ เพราะการที่ต้องเสียเงินสำหรับการสนุกอย่างเดียวนั้นมีอีกหลายสิ่งหลายอย่างจะพรรณนาไปก็จะยาวนักขอยุติไว้ที

ยังมีการเล่นอีกอย่างหนึ่งคู่กับแปรธาตุ คือ "เล่นปรอท" ความประสงค์นั้นจะทำปรอทที่เหลวอยู่เป็นธรรมดานั้นให้แข็งเป็นก้อน แล้วเรียกว่า "ฆ่าปรอท" ตาย ผู้ทำนั้นสำเร็จปรอทเป็นพิทยาธร[๑] แลยังมีคุณวุฒิที่เดี๋ย ๆ ลงมากว่านี้อีกหลายอย่าง คือ หายตัวได้ กันผีป่ากันไข้ป่าแลอื่น ๆ คนที่มีความปรารถนาคุณวุฒิเช่นว่ามาแล้วนั้นก็มีความทะยานอยากจึ่งได้คิดทำ การที่ทำนั้นก็มีหยูกยาอะไรต่าง ๆ คล้ายกับแปรธาตุ เป็นปัญหาต้องคิดเหมือนกัน เมื่อคิดตัวยาออกแล้วมากวนกับปรอทในโกร่ง กวนไปกว่าปรอทจะข้นแข็งเข้า แลอมเข้าเหาะได้เป็น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เพ็ทยาธร"

พิทยาธรไปอยู่ป่าพระหิมพานต์เชยชมนารีผล แย่งชิงกันเช่นที่เขียนไว้ตามบานประตูวัด แลกล่าวว่าแย่งกันจนถึงฆ่าฟันกันตายแล้วมีฤาษีมาชุบขึ้น ไม่รู้จักตายรออยู่จนได้ถือธงนำหน้าพระศรีอาริยเมตไตรย

การที่กล่าวกันนี้ไม่มีหลักฐานอันใดที่ควรจะเชื่อได้สักอย่างเดียว เป็นแต่มีนิทานเล่ากันมาในเรื่องนี้ก็เป็นข้างเหลวไปเสียไม่ได้จริง นิทานเรื่องหนึ่งกล่าวว่า

มีเถร[๑] ฤาขรัวอะไรองค์หนึ่งเป็นคนเล่นปรอทหมายเหาะได้ ในตำราว่า "ถ้าทำได้ถึงที่แล้ว อมเข้าแลไม่เห็นตัวแล้วเหาะได้เป็นพิทยาธร" ท่านขรัวองค์นั้นพยายามจะเป็นพิทยาธรให้ได้จึ่งทำปรอทตามตำราแล้วสุมไฟไป แล้วเอามาอมลองดู แล้วถามลูกศิษย์ว่า "เห็นตัวข้าฤาไม่เห็น ?"

ลูกศิษย์ตอบว่า "เห็น"

ท่านขรัวออกเคือง ๆ ขยับจะพาลโกรธเอาด้วย แล้วก็ตั้งพิธีสุมปรอทต่อไปอีก สุมไปได้อีกสักสองสามวันแล้วก็อมเข้า แล้วถามลูกศิษย์อีกว่า "เห็นฤาไม่เห็น"

ลูกศิษย์ก็บอกว่า "เห็น"

ขรัวนั้นก็หงุดหงิดขยับจะโกรธอีก แล้วก็ตั้งพิธีสุมไปอีก แล้วก็ถามอีกบ่อย ๆ จนลูกศิษย์นั้นออกเบื่อเต็มที ครั้นภายหลังขรัวนั้นถามอีก ลูกศิษย์ก็แกล้งบอกว่า "ไม่เห็น"

ขรัวนั้นก็ดีใจเต็มทีคิดว่า "สำเร็จปรอทแล้ว" จึ่งคิดจะเหาะไปอยู่ป่าพระหิมพานต์ อมลูกปรอทเข้าแล้วโผออกไปทางหน้าต่างกุฎี กุฎินั้นอยู่ข้างจะสูงสักหน่อย เมื่อโผออกไปดั่งนั้นแล้วตัวก็ไม่ลอยไปได้ ตกลงไปคว่ำอยู่ข้างกุฎีกระดูกหักตาย

นี่แลการเล่นปรอทให้ผลดั่งนี้จะเหาะได้จริงฤาไม่จริงก็พึงพิจารณานิทานนี้ดูเถิด

ยังมีอีกเรื่องหนึ่งว่า มีบุรุษผู้หนึ่งเป็นคนเล่นปรอท วันหนึ่งไปพบอาจารย์ผู้เป็นนักเลงเล่นปรอทอย่างดีจึ่งได้สนทนากันถึงเรื่องทำปรอท อาจารย์คน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เถน" คำว่า "เถร" เป็นคำนาม หมายถึง นักบวชที่เป็นอลัชชี คือ ผู้ที่ไม่อาย ประพฤตินอกรีต

นั้นห้ามว่า "อย่าเล่นเลย" ถึงจะทำสำเร็จอ้ายมือขนมันก็มาแย่งเอาไปเสียหมด"

บุรุษผู้นั้นหาเชื่อไม่ยังพยายามทำปรอทต่อไปตามตำรา จนเห็นว่า "ได้ที่แล้วยังแต่จะปลุกเสกอีกเวลาหนึ่งเท่านั้นเป็นเหาะได้"

ครั้นได้ฤกษ์งามยามดีจึ่งสมาทานศีลแปด แล้วสั่งบุตรภรรยาไว้ว่า "ให้หาข้าวไว้กินเพล" แล้วก็เข้าไปในพระอุโบสถวัดแห่งหนึ่งที่ใกล้บ้าน ปิดประตูพระอุโบสถแล้วบูชาพระ แล้วเอาปรอทแช่ลงในน้ำผึ้งในขวดแก้ว แล้วเสกคาถาบริกรรมไป

ฝ่ายบุตรภรรยาอยู่ที่บ้านหากับข้าวไว้ตามบุรุษผู้นั้นสั่ง ครั้นถึงเวลาเพลก็หาเห็นบุรุษผู้นั้นกลับมาไม่ รออยู่นานเข้าสงสัยว่า "จะมีเหตุ" จึ่งพากันยกสำรับกับข้าวตามไปที่วัด เห็นประตูพระอุโบสถปิดอยู่จึ่งเปิดเข้าไป แลเห็นบุรุษนั้นนอนนิ่งสลบอยู่ เห็นขวดแตกกระจายน้ำผึ้งหกเปื้อนไปทั้งนั้น มือบุรุษผู้นั้นก็เป็นบาดแผลเลือดไหลทรามไปด้วยถูกขวดแตกนั้นบาด จึ่งช่วยกันนวดฟั้นแก้ไขบุรุษผู้นั้นฟื้นขึ้น ให้กินข้าวปลาอาหารบริบูรณ์แล้วถามถึงเหตุการณ์ที่เป็น

บุรุษผู้นั้นจึ่งเล่าให้บุตรภรรยาฟังว่า "เข้ามานั่งบริกรรมปลุกปรอทอยู่สักครู่หนึ่งก็เกิดมืดมนอนธการ เสียงสะเทือนสะท้านกึกก้อง แล้วเห็นเป็นมือใหญ่กว่ามือคนธรรมดา มีขนเต็มไปทั้งมือเอื้อมมาที่ปากขวดที่แช่ปรอทนั้นจะมาแย่งปรอท บุรุษนั้นก็ป้องกันไว้ มือนั้นก็ไม่ฟัง แย่งกันจนขวดแตกกระจายคว้าเอาปรอทไปได้ แล้วเลยตบเอาบุรุษผู้นั้นสิ้นสติ"

เมื่อเล่าความตลอดแล้วจึ่งสั่งสอนบุตรห้ามว่า "อย่าให้เล่นปรอทอีกต่อไปเพราะไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ? ถึงจะทำถึงที่แล้วก็มีผู้มาแย่งไปเสียดั่งนี้"

นิทานที่กล่าวไว้ทั้ง ๒ เรื่องนี้ พิจารณาดูเห็นความว่า "จะเป็นนิทานคนโบราณได้กล่าวเปรียบเทียบไว้หวังจะมิให้คนหลงใหลในการเล่นปรอทซึ่งเป็นเหตุให้เสียทรัพย์ เสียเวลา เสียประโยชน์ แต่จะกล่าวห้ามตรง ๆ ก็เกรงคนที่ยังเชื่อตำราอยู่มากนั้นจะไม่เชื่อถือจึ่งได้กล่าวเป็นนิทานเปรียบเทียบไว้"

ถึงแม้ว่า "นิทานนั้นจะเป็นของไม่จริง จะเหมาเอาว่าท่านผู้แต่งนิทานนั้นพูดมุสา ก็เป็นมุสาเพื่อประสงค์จะให้เป็นประโยชน์ ซึ่งคนบางพวกที่ไม่สู้เอื้อเฟื้อต่อความจริงนักนั้นมักประพฤติ ถือเสียว่าไม่มีโทษ ผู้ที่ถือกันดั่งนี้ก็มีอยู่ชุมมาก จนถึงแต่งเป็นตำรามุสา ๙ ประการไว้ ถือว่าเป็นสุภาษิต"

แต่ที่จริงข้าพเจ้าเห็นว่า "ไม่เป็นสุภาษิตเลย ด้วยเป็นคำสอนให้พูดปดตรง ๆ ทีเดียว แต่คนที่ถือกันว่าดียังมีอยู่ แลคำมุสาในเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ

ดั่งนี้มักถือกันเสียว่า 'ไม่มีโทษ ฤๅไม่สู้มีโทษมากนัก' เหมือนดั่งพูดเล่นเป็นการเย้าหยอก ถือกันว่า "คนฟังไม่เชื่อไม่เป็นมุสาไม่มีโทษ"

อีกอย่างหนึ่งจะให้เด็กนอน เด็กไม่นอนก็ขู่หลอกว่า "คนนอนไม่หลับตุ๊กแกจะมากินตับดั่งนี้ก็ถือว่าไม่มีโทษ ชา ๆ ไปเสียเหมือนหนึ่งจะไม่เป็นมุสา" แต่ความที่จริงนั้นวาจาที่กล่าวให้คน**เข้าใจ** *(ไม่ใช่ให้เชื่อ)* แล้วต้องเป็นมุสาทั้งนั้น เป็นแต่โทษมากโทษน้อยตามเหตุผลแลข้อความที่กล่าวมุสานั้น

การกล่าวคำมุสาถึงแม้ว่าจะเป็นประโยชน์แลเป็นการเล่นเล็กน้อยก็ดี พระอริยเจ้าผู้มีศีลเป็นที่รัก ท่านย่อมไม่กล่าวเลย ท่านกล่าวแต่วาจาที่จริงแท้เท่านั้น ถึงปุถุชนที่มั่นอยู่ในศีลแล้วก็ย่อมไม่ประพฤติเหมือนกัน

การที่กล่าวคำเท็จนี้ที่จะถือว่า "ความดี" ไม่ได้เลย ย่อมมีโทษมากแลน้อยตามเนื้อความที่กล่าว ถ้าคำมุสาไม่มีในโลกแล้ว โลกทั้งหลายจะมีความสุขขึ้นกว่านี้เป็นอันมาก กล่าวด้วยเรื่องคำมุสายืดยาวเป็นการนอกเรื่องไปจะขอระงับเสียที กลับกล่าวความเดิมต่อไปถึงเรื่องปรอท

การเล่นปรอทนี้ท่านแต่ก่อนท่านเห็นว่าไม่มีประโยชน์ แล้วจึ่งได้กล่าวนิทานเปรียบเทียบไว้หวังจะมิให้คนหลงเล่นปรอทเสียทรัพย์สินมาก จึ่งเห็นว่า "การที่เล่นปรอทประสงค์จะเหาะนั้นไม่ควรจะเล่นเลย ไม่มีประโยชน์อันใด" ถ้าจะเล่นเพื่อความสนุกเข้าธาตุทองแดงฤๅเงินฤๅอะไรต่าง ๆ ชมเล่นงามแวววาวข้าพเจ้าออกเห็นด้วย ดูก็น่ารักดีอยู่ ด้วยการเล่นสนุกต่าง ๆ ที่ควรเสียเงินย่อมมีต่าง ๆ มีดูเซอคัส° เป็นต้น ไม่มีการเสียหายอันใดนัก ท่านผู้ใดจะเล่นปรอทแปรธาตุขอให้ตริตรองดูตามที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้เทอญ

°Circus ละครสัตว์

โปรดสัตว์ได้บาป[๑]

จระเข้ค้างอยู่ในบึงแห้ง บุรุษเก็บฟืนขับเกวียนมาในที่ใกล้บึงนั้น เห็นจระเข้มีความเอ็นดู จึ่งว่า "ดูก่อนจระเข้ เราจะนำท่านไปปล่อยแม่น้ำใหญ่ ท่านจะชอบไหม ?"

จระเข้ก็ว่า "ชอบ"

"ท่านจะทนได้หรือ ? เราจะต้องมัดท่านใส่เกวียนไป"

"ข้าทนได้"

บุรุษนั้นก็ลงไปมัดผูกมั่นคงแล้วก็ยกขึ้นสู่เกวียน ขับมาถึงแม่น้ำใหญ่ก็แก้ปล่อย

จระเข้ลงน้ำได้แล้วกลับคิดประทุษร้ายว่า "เราจะกินท่านเสียบัดนี้"

ท่านจะมากินเราด้วยเหตุอะไรเล่า ? เรามีคุณแก่ท่านเป็นอันมาก"

จระเข้จึ่งว่า "เราจะกินท่านด้วยเหตุเพราะท่านมัดเรา" แล้วก็คาบหัวบุรุษนั้นไว้ จะลากลงไปในน้ำลึก

บุรุษนั้นก็เหนี่ยวต้นไม้ไว้จึ่งว่า "ดูก่อน ! จระเข้ ท่านจะมากินเราอันไม่มีโทษผิดนี้หาควรไม่ อย่ากระนั้นเลยเราจะพากันไปหานักปราชญ์คนใดคนหนึ่งให้พิพากษา ถ้าท่านบังคับว่า 'เรามีโทษผิดแล้ว' ท่านจงกินเราเถิด" จระเข้ก็ดีใจ

---

[๑] พระยาปริยัติธรรมธาดา *(แพ ตาละลักษมณ์ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนประเสริฐ-อักษรนิติ์)*, "เบ็ดเตล็ด : โปรดสัตว์ได้บาป ," **วชิรญาณ** ๓, ๑๕ (ธันวาคม ๑๑๔) : ๑๕๗๗ - ๑๕๘๑.

บุรุษแลจระเข้ทั้งสองก็พากันไปหางูตัวหนึ่งอันอยู่ในที่ใกล้น้ำ ๆ นั้น จึ่งเล่าซึ่งเหตุผลที่ตนได้มีคุณแก่จระเข้นั้นให้ฟัง

งูก็ตัดสินว่า "เพราะท่านไปผูกมัดเขาให้ได้ความลำบาก สมควรที่จะให้จระเข้กินแล้ว" งูตัดสินดังนี้เป็นฉันทาคติ[๑] มีความรักในจระเข้ บุรุษนั้นก็ไม่ยอมให้กิน

โคตัวหนึ่งอยากน้ำเดินลงมาจะกินน้ำที่ท่านั้น บุรุษก็ถามโคอีกเล่า โคคิดว่า "ชาติมนุษย์นี้ใช้สอยเรามากนักไม่มีความปรานี" โคมีความโกรธในมนุษย์จึ่งตัดสินว่า "ก็สมควรให้จระเข้กินเสียเถิดดีแล้ว" โคว่ากล่าวเป็นโทสาคติ บุรุษนั้นก็ไม่ยอม

แพะตัวหนึ่งเที่ยวกินหญ้าแลใบไม้มาถึงที่นั้น บุรุษนั้นก็วานแพะให้พิจารณา แพะก็ตัดสินว่า "เป็นบาปเคราะห์ของท่าน อนึ่งชาติของท่านก็เป็นอาหารของจระเข้อยู่เป็นธรรมดาแล้ว สมควรให้จระเข้เขากินเถิด" แพะกล่าวดังนี้ตกในโมหาคติ[๒] สำคัญผิดไปว่า "มนุษย์เป็นอาหารจระเข้" บุรุษนั้นก็ไม่ยอม

พรานเบ็ดคนหนึ่งเที่ยวตกเบ็ดมาในที่นั้น บุรุษแลจระเข้จึ่งเล่าเหตุผลให้พรานเบ็ดฟัง แล้วเชิญพรานเบ็ดให้พิจารณา พรานเบ็ดก็คิดว่า "ถ้าเราไม่เข้าด้วยจระเข้ จระเข้ก็จะโกรธ เรามาตกปลาในแม่น้ำนี้ทุกวัน...ทุกวัน จระเข้โกรธเราแล้วก็จะกินเราเสีย อนึ่งเราถ้าเว้นจากทางน้ำแล้วก็ไม่อาจจะเลี้ยงชีวิตได้"

ครั้นคิดดังนั้นแล้วก็ตัดสินว่า "ให้จระเข้เขากินเถิด" พรานเบ็ดตัดสินดังนี้เป็นภยาคติ[๓] เพราะมากไปด้วยความกลัว บุรุษนั้นก็ไม่ยอม

บุรุษรัตนะคนหนึ่งเดินมาในที่นั้นเห็นบุรุษแลสัตว์กลุ้มรุมกันอยู่จึ่งแวะเข้าไปถามว่า "นี่เป็นเหตุอย่างไร? จึ่งได้โต้แย้งทุ่มเถียงกัน"

บุรุษนั้นจึ่งวอนว่า "ขอท่านได้โปรด บัดนี้งูหนึ่ง โคหนึ่ง แพะหนึ่ง พรานเบ็ดหนึ่ง เขาตัดสินจะให้จระเข้กินข้าพเจ้าด้วยเหตุอันไม่มีโทษผิด"

"เออ! ก็เหตุเดิมนั้นเป็นอย่างไรเล่า?"

บุรุษนั้นก็เล่าเหตุเดิมที่ตนมีความกรุณาจับจระเข้มัดมาปล่อยในแม่น้ำตั้งแต่ต้นจนที่สุดความ

---

[๑] คำนาม หมายถึง ความลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบใจ
[๒] คำนาม หมายถึง ความลำเอียงเพราะความโกรธ
[๓] คำนาม หมายถึง ความลำเอียงเพราะความหลง ความเขลา ความโง่

บุรุษรัตนะจึ่งถามบุรุษนั้นว่า "เมื่อท่านจับจระเข้มานั้น ท่านได้ประทุษร้ายทุบตีให้เขาได้ความเจ็บปวดอย่างไรบ้าง ?"

"ข้าพเจ้าไม่ได้ประทุษร้ายเลย"

"ก็เมื่อท่านไม่ได้ประทุษร้ายแล้ว จระเข้จะกินท่านด้วยเหตุใดเล่า ?"

"ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบ ท่านถามจระเข้ดูเถิด"

จึ่งถามจระเข้ว่า "เหตุใดท่านจึ่งจะกินเขา ?"

"เดิมข้าพเจ้าอยู่ในบึงน้ำแห้งมีความสุขสำราญมากนัก แต่ชายผู้นี้บังอาจจับข้าพเจ้ามัดมา ทำให้ข้าพเจ้าได้ความลำบาก เพราะเหตุดังนั้นจึ่งควรจะกินชายนี้เป็นอาหาร"

จึ่งถามว่า "เมื่อชายผู้นี้ไปจับท่านมัดไปกี่คน ?"

จระเข้ว่า "ไปคนเดียว"

"ก็เมื่อชายนี้ไปคนเดียวไปจับท่าน เหตุใดท่านจึ่งไม่กัดกินชายผู้นี้เสียเล่า ?"

จระเข้ว่า "เวลานั้นข้าพเจ้าป่วยอยู่ไม่มีกำลังที่จะสู้ชายนี้"

"เหตุใดชายนี้จึ่งไม่ฆ่าท่านให้ตายเมื่อเวลาจับมัดนั้น"

"ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบในใจของคนร้าย ขอให้ท่านถามดูเถิด"

"ท่านเจ็บเป็นโรคอะไร ?"

"ข้าพเจ้าเจ็บเป็นโรคปวดมวนอยู่ในท้อง"

"ท่านเจ็บมาประมาณสักเท่าไร ?"

"ประมาณสัก ๓ เดือนเศษ"

"ก็จริงอยู่ธรรมเนียมคนป่วยเจ็บแล้วจะสู้คนดีที่ไหนได้ ก็เมื่อบุรุษนี้จับท่านมาประมาณได้สักกี่วันแล้ว ?"

"ประมาณได้สองสามวันนี้"

"เดี๋ยวนี้ท่านหายเจ็บแล้วหรือ ?"

"ข้าพเจ้าหายแล้ว"

"เออ ! ข้อนี้ก็ควรนับว่า 'ชายนี้มีคุณแก่ท่านชั้นหนึ่ง' ไม่ควรที่ท่านจะประทุษร้าย"

"เหตุใดชายนี้จึ่งไม่ฆ่าท่านเมื่อเวลาจับมัดนั้น ?"

"ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบ ขอให้ท่านถามชายนี้ดูเถิด"

"เขาทำท่านอย่างไรบ้างเมื่อจับท่านมัด ?"

จระเข้ว่า "ทั้งตีทั้งมัดฉุดลากต่าง ๆ"

บุรุษรัตนะจึ่งถามชายนั้นว่า "ท่านทำจระเข้ดังนี้จริงหรือ ?"

ชายนั้นจึ่งว่า "ข้าพเจ้าหาได้ฉุดลากไม่ ข้าพเจ้ากลับมีความกรุณาปรานีเสียอีก"

จระเข้ว่า "ถ้อยคำบุรุษผู้นี้หาจริงไม่ คำของข้าพเจ้านี้เป็นคำสัจคำจริง คำของท่านทั้งสองแก่งแย่งกัน เราก็ไม่ปลงใจที่จะเชื่อใครให้สนิทได้"

แต่บุรุษรัตนะรู้แน่แล้วว่า "จระเข้ประทุษร้ายต่อมิตรคิดจะกระทำอันตราย" จึ่งแกล้งกล่าวดูประหนึ่งว่า 'จะเข้าข้างจระเข้' ว่า "ดูก่อนจระเข้ เมื่อบุรุษชายผู้นี้มัดท่านมามั่นคงแข็งแรงอย่างไร ? อาจขันสูตรได้หรือไม่ได้ ?"

จระเข้จึ่งว่า "ได้"

บุรุษรัตนะจึ่งให้ชายนั้นเอาเชือกมามัดจระเข้เหมือนกับเมื่อมัดมาบนเกวียน จึ่งถามจระเข้ว่า "เขามัดท่านเหมือนอย่างนี้แลหรือ ?"

จระเข้ว่า "ที่ไหนขอรับยิ่งกว่านี้"

ชายนั้นก็รัดเชือกเข้าอีกให้แน่น ถามว่า "เขามัดท่านอย่างนี้แลหรือ ?"

"ไหนขอรับแน่นกว่านี้"

ชายนั้นเพื่อนก็รัดเข้าแน่นยิ่งขึ้นไปกว่านั้น จระเข้เต็มทนแล้วก็ว่า "แน่นอย่างนี้แหละ..อย่างนี้แหละ...อย่างนี้แหละ โอย...โอย...โอย...โอย หายใจจะไม่ออก จุ๊...จุ๊...จุ๊...จุ๊...เจ็บเต็มที เถอะ...เถอะ...เถอะ...เถอะ..."

บุรุษรัตนะมีความสังเวชนักว่า "จระเข้มีความอุตสาห์พยายามถึงเพียงนี้ มาทนให้เขาผูกมัดแทบบรรดาตายหมายจะให้ชำนะ จำเราจะเอาที่อยู่เดิมของจระเข้เป็นพยานแล้วจึ่งจะวินิจฉัย" จึ่งว่า "ดูก่อนจระเข้ เราทั้งหลายชวนกันไปสู่ที่อยู่ท่านจะได้รู้ความด้วยกัน ก็พร้อมใจกันไปสู่ที่บึงแห้งนั้น จึ่งถามชายผู้นั้นว่า "จระเข้นอนอยู่ในบึงนี้ตรงไหน ?"

"นอนอยู่ตรงนี้เจ้าค่ะ" จึ่งถามจระเข้ว่า "ท่านนอนอยู่ตรงนี้จริงหรือ ?"

จระเข้รับว่า "จริง"

จึ่งถามว่า "ที่บึงน้ำแห้งเป็นที่สุขสบายของท่านในที่นี้หรือ ?"

จระเข้ว่า "ที่นี้แหละ"

"ที่นี้เป็นที่สบายของท่าน ชายนี้ไม่ควรจะนำเอาท่านไปให้พ้นจาก

ที่สบาย โทษก็มีแก่ชายผู้นี้ แต่ว่ามีโทษผิดเล็กน้อยไม่ถึงจะล้างชีวิต เขาก็รู้ตัวว่า 'โทษตัวผิดกลับเอาท่านมาส่งเสียยังที่เดิม' ก็เลิกแล้วกันไป" ก็แก้เชือกปล่อยจระเข้ให้อยู่ในบึงน้ำแห้งนั้น

จระเข้ก็ตรอมใจได้ความเวทนาสาหัส ก็กระทำกาลกิริยา[๑] ตาย

---

[๑]ค้านาม หมายถึง ความตาย

ผมทอง[๑]

ในกาลก่อนโน้นมาณพบุตรคนเข็ญใจผู้หนึ่งซึ่งเขามีลักษณะในมือของเขา ด้วยลายมือปรากฏดั่งดอกพิกุลข้างละ ๓ ดอกนั้น เมื่ออายุได้ถึง ๑๙ ปี ได้มีวาสนา[๒] เป็นเศรษฐีใหญ่ เพราะได้วิวาหมงคลกับบุตรีเศรษฐีในประเทศราชธานีอันเป็นที่เกิดของตนนั้น

เดิมทีเศรษฐีใหญ่ผู้จะเป็นพ่อตาของเด็กคนนี้อยู่กินด้วยภริยาของตนมาช้านานยังหามีบุตรไม่ รำพึงตนว่า "ชีวิตสังขารก็ล่วงไป...ล่วงไป ไม่มีผู้ที่จะได้สืบตระกูล" เขาจึงมีความปรารถนาอันใดไม่ยิ่งกว่าที่จะได้บุตรนั้น

ต่อมาในราตรีหนึ่งภริยาเศรษฐีมีสุบินนิมิตว่า "เทพดานำแหวนศีรษะเพชรเป็นรูปดอกพิกุลมาให้วงหนึ่ง" เมื่อสุดสุบินตื่นขึ้นจึงเรียนแก่ท่านเศรษฐี เศรษฐีมีความยินดีด้วยได้ฟังตามเขาเล่าสืบมาว่า "ฝันว่าได้แหวนหรือเครื่องตกแต่งอันงดงามอย่างใดจะได้บุตร" แต่ไม่เป็นการแน่ใจเพราะความปรารถนาจะใคร่ได้บุตรนั้นเหลือล้น อยากประจักษ์ว่า "นิมิตนี้จะแน่หรือประการใด แลจะมีอธิบายประการใดบ้าง ?"

รุ่งขึ้นจึ่งเชิญหมอดูที่ราษฎรนับถือกันอยู่มากมา เล่าความฝันของภริยาให้ฟัง แลถามว่า "นิมิตนี้จะดีร้ายประการใด ?"

---

[๑] หม่อมอนุวัตรวรพงษ์ *(เลขาธิการ)*, **วชิรญาณสโมสร** (๑ ตุลาคม ๑๑๑) : ๙ - ๑๓.

[๒] คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "พาสนา"

หมอดูพิเคราะห์พิจารณ์ตามวิธี แล้วทำนายว่า "ข้อที่ว่าได้แหวนนั้นท่านจะมีบุตรีอันงาม ข้อที่ว่าศีรษะแหวนฝังเพชรเป็นรูปดอกพิกุลนั้นได้แก่คู่ของบุตรีท่านจะเป็นผู้ซึ่งมีลายมือเป็นดอกพิกุล ข้างละ ๓ ดอก"

ครั้นอยู่มาเศรษฐีได้มีบุตรีสมดังสุบินนิมิต แต่ไม่สู้พอใจนักเพราะอยากจะได้ผู้ให้ดำรงตระกูลตนต่อไป ก็พึงปรารถนาบุตรชายเป็นธรรมดา ครั้นบุตรคลอดได้หลายวันมา เศรษฐีก็ไปเที่ยวบ้านนอกพักอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง มีข่าวมาสู่หูเศรษฐีว่า "ที่บ้านนั้นเขามีบุตรชายลายมือเป็นดอกพิกุล"

เศรษฐีจึงขึ้นม้าไปแต่ผู้เดียวสืบหา พบบิดามารดาของเด็กนั้นเห็นเป็นไพร่เข็ญใจ ความไม่พอใจที่จะให้สมดังความฝันก็บังเกิดขึ้นแรงกล้า ได้ขอซื้อเด็กอ่อนนั้นมาเป็นราคามากแก่บิดามารดาของเด็กนั้น นำมาวางไว้ ณ ที่ลับแห่งหนึ่งจึงต่อหีบบรรจุเด็กนั้นลง พาขึ้นม้าควบไปถึงแม่น้ำใหญ่ ได้เหวี่ยงหีบนั้นให้ตกลงในน้ำทันที รีบมาที่พักแล้วกลับสู่บ้านแห่งตน อำความร้ายลับนั้นไว้มิได้ปรากฏแก่ผู้ใด

ฝ่ายหีบเด็กตกลงในแม่น้ำใหญ่ สายน้ำไหลแรงเชี่ยวพาหีบนั้นลอยไปติดสวะอยู่ที่สะพาน[๑] หน้าบ้านยายกะตาแห่งหนึ่ง ยายลงมาอาบน้ำพบหีบนั้นสำคัญว่า 'จะมีสิ่งของมีค่า' จึงยกหีบไปช่วยกันเปิดกับตา เห็นเด็กอ่อนนอนแซ่ว[๒] อยู่ก็มีความเวทนายิ่งนัก จึงอุตส่าห์บำรุงเลี้ยงไว้จนเติบใหญ่ อายุได้ ๑๙ ปี

ฝ่ายเศรษฐีมีบุตรหญิงคนเดียวแล้วก็หามีอีกไม่ ไม่ใคร่สบายใจมักไปเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลินเนืองๆ เดินเรือมาถึงบ้านยายกะตานั้น พอเวลาเช้าก็จอดเรือหาอาหารบริโภค ขึ้นไปพบยายกะตา มีความสงสัยไต่ถามว่า "แกทั้งสองก็ชราเป็นนักหนา ทำไมมีบุตรยังหนุ่มน้อยอยู่ฉะนี้ ? หรือเป็นหลาน"

ยายแจ้งความให้ฟังว่า "เป็นบุตรบุญธรรม เขาบรรจุหีบลอยน้ำมาเก็บได้"

เศรษฐีนึกขึ้นเสียใจเพราะความสับเพร่าตะลีตะลานของเราหาทันคิดที่จะถ่วงเด็กนี้ไม่ จึงให้เป็นที่รอดได้ แลเกิดโทสะแรงกล้าที่จะหักหาญมิให้เด็กคนนี้ได้ร่วมตระกูลตน จึงอ้อนวอนขอซื้อเด็กนั้นแก่ยายตา

---

[๑] คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน" เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกับคำ "สะพาน"

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่นอนนิ่งอยู่กับที่เคลื่อนไหวไปมาไม่ได้ เป็นลักษณะเจ็บป่วยหรือหมดกำลัง

เมื่อคนยากทั้งสองได้ทรัพย์สินเป็นอันมากแล้ว แลนึกว่า "เด็กจะไปดี" จึงสู้ยอมพรากบุตรบุญธรรมให้แก่เศรษฐี

เศรษฐีจึงมาคิดว่า "เราจะทำอันตรายชีวิตแก่ชายหนุ่มเอง บัดนี้ก็ต้องใช้ด้วยคมอาวุธหรือเช่นคั้นอย่างไร? เกรงกิตติศัพท์จะแพร่หลาย ด้วยไม่มีอาวุธอันแยบคายสุขุมมาด้วย"

จึงเขียนจดหมายถึงภริยาว่า "เด็กคนนี้มีลักษณะดังความฝันของเจ้า แต่เป็นชาติต่ำช้ายากจนไม่ควรจะร่วมตระกูลเรา เมื่อชายหนุ่มนี้มาถึงเมื่อใด? ให้คิดกลอุบายวางยาพิษให้ตายเสียจงได้" แล้วสอดซองผนึกสั่งให้ชายหนุ่มนั้นถือไปให้ภริยา แนะหนทางเดินให้เข้าใจแล้ว เศรษฐีออกเรือจากหน้าบ้านยายกะตาเที่ยวตามบ้านนอกต่อไป

ชายหนุ่มรับจดหมายเศรษฐีใส่กระเป๋าคาด ออกเดินมาเวลาจวนโพล้เพล้ ฉงนทาง เจอหญิงผู้หนึ่งนั่งอยู่หน้ากระท่อม ไต่ถามถึงทางที่จะไป หญิงบอกว่า "ค่ำแล้วทางนั้นโจรผู้ร้ายชุกชุม ถ้าเจ้าไปคงเป็นอันตราย นอนพักเสียที่นี่รุ่งขึ้นจึงค่อยไป" แลถามถึงธุระ

ชายหนุ่มบอกว่า "เศรษฐีให้ถือจดหมายไปถึงภริยาท่าน" ครั้นชายหนุ่มนั้นนอนอยู่ในกระท่อมของหญิงคนนั้นหลับไป เวลาดึกพวกโจรมาถึงที่กระท่อมนั้น หญิงตื่นขึ้นตกใจร้องขอชีวิต แลว่า "หามีทรัพย์อะไรไม่"

โจรถามว่า "ชายหนุ่มน้อยที่หลับอยู่นี้เป็นผัวแกหรือ?"

ก็เล่าความให้ฟังว่า "เป็นคนจรมาพักอาศัยนอนคืนหนึ่ง เขามีธุระที่จะนำจดหมายไปให้ท่านเศรษฐี"

เมื่อคำว่า "เศรษฐี คือผู้มีทรัพย์มาก" ปรากฏแก่หูโจรเช่นนี้ไหนเลยจะเว้นได้ ถูกที่ทิ้งใหญ่ด้วย จึงไปล้วงกระเป๋าชายหนุ่มเอาจดหมายมาฉีกผนึกออกดู เห็นความร้ายจะมีแก่เด็กคนนี้เช่นนั้นก็สงสาร

จึงปลอมหนังสือเศรษฐีนั้นเป็นความตรงกันข้ามว่า "ชายหนุ่มนี้คือผู้มีลักษณะอันดีสมความฝันของเจ้า เมื่อมาถึงเมื่อใดให้ทำการวิวาหมงคลเด็กคนนี้ให้อยู่กินกับบุตรีเสียทีเดียว"

ครั้นรุ่งเช้าชายหนุ่มน้อยตื่นขึ้นก็ลาหญิงนั้นไปถึงบ้านท่านเศรษฐี ภริยาเศรษฐีได้รับจดหมายนั้นแล้วมีความยินดีที่ได้เขยเพชรพิกุลสมทำนายฝัน ได้มีการวิวาหมงคลตามประเพณี

ฝ่ายเศรษฐีครั้นเที่ยวไปหลายเดือนแล้วกลับมาถามภริยาว่า "ได้

ทำการตามจดหมายเสร็จแล้วหรือประการใด ?"

ภริยาตอบว่า "ได้ทำการวิวาหมงคลแล้ว"

ภริยาเศรษฐีสั่งบ่าวว่า "**นาง จ** ไปบอกลูกเขาว่าพ่อมา ให้มาหาด้วยกันทั้งคู่"

เศรษฐี "เอ๊ะ ! " ผิดใจ "หล่อนทำอย่างไรเล่านี่ ? ปันเสียละกระมัง ผิดคำสั่งไปแน่แล้ว" บัดเดี๋ยวเห็นลูกเดินมากับชายหนุ่มคนนั้นนั่งลงไว้ ลูกสาวอายทำทีขวยเขินเศรษฐีปิงใหญ่

ภริยาตกใจ "นี่อย่างไรท่านมาโกรธฉะนี้ ? ในจดหมายของท่านให้แต่งงานบุตรี"

ไปหยิบจดหมายมาให้ดู ท่านเศรษฐีทั้งโกรธแค้นเสียใจ กลายเป็นจดหมายปลอมเอาได้ ดูเซ็นชื่อลายมือคล้าย จึงถามชายหนุ่มว่า "อย่างไรเจ้ามาทำเช่นนี้ ?"

ลูกเขยจึงเล่าความให้ฟัง "ตั้งแต่ถือจดหมายมาหลงทาง อาศัยนอนที่กระท่อมหญิงผู้หนึ่งแล้วหลับไป รุ่งเช้าตื่นขึ้นก็รีบมา ท่านมารดาก็แต่งงานให้ ไม่ทราบว่า "จะปลอมแปลงจดหมายกันประการใด ?"

เศรษฐีดาลโทสะใหญ่ "อ้ายนี่ต้องใช้ให้ไปตายจงได้" จึงสั่งแก่ชายหนุ่มนั้นว่า "เจ้าต้องไปเอาผมทองของยักษ์มาให้ข้า ๓ เส้นจงได้ แล้วกลับมาจึงจะยอมให้อยู่กินกับลูกสาวต่อไป ถ้ามิได้อย่ากลับมาเลย ให้ไปบัดนี้" ตกลงชายหนุ่มนั้นรับคำสั่งไป

เหตุแห่งความจากพรากกันนี้ทำให้เป็นที่ปริเทวะร่ำไรในระหว่างลูกสาวเศรษฐีที่ต้องพรากผัว แลภริยาเศรษฐีที่สงสารตัวลูกสาวนั้นเป็นอย่างยิ่ง ลูกสาวนั้นก็มีครรภ์แล้วด้วย ไม่ได้คิดเลยว่า "คลอดออกมาจะไม่ได้เห็นหน้าบิดา"[๑]

ขอตัดความร่ำไรโพนทะนา[๒] ในการพลัดพราก จับเรื่องต่อไป

ชายหนุ่มนั้นใจกล้าหมายมั่นว่า "จะเอาผมยักษ์มาให้ได้" เดินออกไปถึงประตูเมือง

---

[๑] ความในต้นฉบับว่า "คลอดออกมาจะเห็นหน้าบิดา" ซึ่งไม่น่าจะใช่ จึงปรับแก้ความให้ถูกต้อง

[๒] คำกริยา หมายถึง ติเตียน กล่าวโทษ พูดกล่าวโทษต่อหน้าผู้อื่น

นายประตูถามว่า "เจ้าจะไปไหน ? รู้อะไรแลทำอะไรได้บ้าง ?"

ชายหนุ่มตอบว่า "ข้ารู้อะไรทุกอย่าง ?"

นายประตูถามว่า "เจ้ารู้หรือไม่ ? ทำไมน้ำพุในเมืองซึ่งเคยพลุ่งขึ้นให้ราษฎรใช้สอยได้โดยสะดวกจึ่งไม่ขึ้นอีก"

ชายหนุ่มว่า "จะรีบไป กลับมาจะบอกให้"

ครั้นเดินทางรอนแรมต่อไปถึงประตูเมืองอีกเมืองหนึ่ง

นายประตูเมืองนั้นถามอีกว่า "เจ้าคนนี้มีความรู้อะไรบ้าง ?"

ชายหนุ่มตอบ "ข้ารู้ทุกอย่าง"

นายประตูถาม "ส้มที่ออกผลเป็นทองคำที่เมืองนี้อยู่เสมอแต่ก่อนบัดนี้ทำไมจึ่งขาดผลไป ?"

ชายหนุ่มว่า "ข้าจะรีบไป กลับมาจะบอก"

แล้วออกจากเมืองนี้ไปถึงริมแม่น้ำใหญ่ คนเรือจ้างถามว่า "จะไปไหน ท่านมีความรู้อะไรบ้าง ?"

ชายหนุ่มตอบ "ข้ารู้วิชาทั้งโลก"

คนเรือจ้างถาม "ทำอย่างไรข้าพเจ้าจะไปไหนได้บ้าง ? ไม่ต้องเฝ้าเรือ แจวเรืออยู่ดังนี้"

ชายหนุ่มว่า "ข้ามฟากส่งก่อนเถิด กลับมาจะบอกให้"

ครั้นชายหนุ่มได้ข้ามฟากไปแล้ว เดินเข้าป่าต่อไปถึงถ้ำใหญ่ของยักษ์ผมทองนั้น เห็นคนแก่นั่งอยู่ปากถ้ำจึ่งถามว่า "ยักษ์อยู่หรือไม่ ?"

คนใช้ยักษ์ตอบ "เขาไม่อยู่"

ชายหนุ่มถาม "เมื่อไรเขาจะกลับ ?"

คนใช้ยักษ์ตอบ "ประเดี๋ยวก็กลับ"

คนใช้ยักษ์ถามว่า "ท่านมาธุระอะไรเล่านี่ ?"

ชายหนุ่มเล่าความเดิมให้ฟัง แสดงความประสงค์จะต้องการผมทองของยักษ์ ๓ เส้น ถ้าไม่ได้จะยอมให้ยักษ์กินเพราะจะกลับไปเห็นหน้าภรรยาไม่ได้แล้ว แลสนทนากันต่อไป เลยถามถึงปัญหาที่นายประตูทั้ง ๒ แห่ง แลคนเรือจ้างถามนั้น

คนใช้ยักษ์รับจะสงเคราะห์ให้ได้ผมยักษ์ แลบอกว่า "ข้าจะจำแลงตัวเจ้าเป็นมดลงอยู่ในกระเป๋าข้าจึงจะสำเร็จความปรารถนา หาไม่ยักษ์มาเห็นเจ้าจะกินเป็นอาหารเสีย" แลบอกว่า "เมื่อยักษ์นอน ข้าเข้าไปปรนนิบัติ ข้าจะถาม

ปัญหานี้ เจ้าคอยฟัง จำไว้" ตกลงจำแลงกันเสร็จแล้ว

พอโพล้เพล้ยักษ์มา

ยักษ์พูด "เอ๊ะ ! เหม็นสาบมนุษย์อยู่ที่ไหนหวา ?" เที่ยวค้น เที่ยวคว้าทุกแห่งทุกหนไม่พบ

คนใช้ว่า "กินอาหารเสียเถิด ไม่มีอะไรมาดอก ?"

ครั้นยักษ์กินอาหารแล้วก็ลงนอนอ้าซ่าเหนือพื้น บอกคนใช้ให้เกาศีรษะไป

คนใช้นั่งเกาคลำไปคลำมา พอยักษ์งีบหลับกระตุกเส้นผมหนึก[๑] หลุดออกมาเส้นหนึ่ง

ยักษ์ลืมตาขึ้นถามว่า "อะไร ?"

คนใช้ตอบว่า "ม่อยหลับละเมอไป แลฝันว่าที่เมืองนั้นน้ำพุใหญ่เคยพลุ่งขึ้นให้ราษฎรได้ใช้น้ำสะดวกสบาย บัดนี้ทำไมน้ำจึงแห้งไปหาพุขึ้นไม่ ?"

ยักษ์ว่า "เพราะใต้ดินนั้นมีปลาใหญ่ตัวหนึ่งกินน้ำแลอมน้ำภายใต้ไว้เสีย จึ่งไม่พลุ่งขึ้นอย่างแต่ก่อน ถ้าฆ่าปลานั้นตายน้ำก็จะพลุ่งขึ้นอย่างเดิม"

แล้วยักษ์นอนหลับไป สักครู่หนึ่งคนใช้นั้นกระตุกผมถอนออกมาอีกเส้นหนึ่ง ยักษ์ตื่น "เจ้าละเมออะไรไปอีกเล่า ?"

คนใช้ตอบ "ฝันไปว่า 'ที่เมืองนั้นอีกเมืองหนึ่ง ต้นส้มใหญ่เคยออกผลเป็นทองคำเสมอ เดี๋ยวนี้ไม่มีผล นึกว่าเป็นเพราะเหตุใด ? ก็ผวาตื่น"

ยักษ์ว่า "เพราะใต้ดินนั้นมีหนูฝูงหนึ่งกัดรากต้นส้มนั้นเสียจึงไม่มีผล ถ้าฆ่าหนูเหล่านั้นตายส้มก็จะบริบูรณ์ด้วยผลอันเป็นทองคำดังแต่ก่อน" แล้วยักษ์หลับไปอีก

คนใช้ถอนเส้นผมอีกครั้งหนึ่งเล่า ยักษ์ตื่นขึ้นโกรธว่า "อุบ๊ะ ! นี่ทำอะไร ? ประเดี๋ยวกูจะกินเสียนี่"

คนใช้ "ขอรับประทานโทษโปรดกรุณา ผมชั่วแท้ ๆ ฝันอีกครั้งว่าคนเรือจ้างที่ข้ามส่งคน ณ แม่น้ำนั้นเขาถามผมว่า 'ทำอย่างไรเขาจึงจะไม่ต้องอยู่ในเรือเสมอ ๆ ?' แล้วสะดุ้งขึ้นขอรับ"

---

[๑] คำวิเศษณ์ หมายถึง ลักษณะของที่เหนียวติดแน่น ในที่นี้แสดงว่าเส้นผมของยักษ์ติดแน่นและมีความเหนียวแน่น เรียกว่า "เหนียวหนึก"

ยักษ์ "ฮึ ! เจ้าชั่วมาก ปัญหาเท่านี้เห็นเป็นยากแหละหรือ ? ถ้าคนเรือจ้างนั้นอยากไปที่ไหน ? เห็นใครมาก็ส่งแจวให้เขาเสีย ตัวจะไปไหนก็คงได้ทุด[๑] ! ทีนี้นอนระวังหนาเจ้า ถ้าละเมออีกจะตาย"

ครั้นรุ่งเช้ายักษ์ตื่นขึ้นก็เข้าป่าไปจับสัตว์กินเป็นของว่างตามปรกติ

คนใช้ยักษ์ก็จำแลงมดชายหนุ่มนั้นให้คงเป็นมนุษย์ตามเดิม ถามว่า "จำคำแก้ในปัญหา ๓ ข้อนั้นได้หรือไม่เล่า ?"

ชายหนุ่มตอบ "จำได้แล้ว"

คนใช้ยักษ์ส่งผมทองยักษ์ทั้ง ๓ เส้นให้ แล้วพูดจาแสดงความขอบบุญขอบคุณกันแลอำลาแล้ว

ชายหนุ่มเดินมาถึงริมฝั่งแม่น้ำ ข้ามเรือจ้างไป ตอบปัญหาที่คนเรือจ้างถามให้ทราบตามที่จำคำยักษ์มาได้นั้นแล้ว

ไปถึงประตูเมืองเมืองนั้นพบนายประตูที่ถามถึงส้มทอง จึ่งบอกว่า "มีหนูทำโพรงอยู่ใต้ดินฝูงหนึ่งกัดรากส้มอยู่เสมอ ๆ ถ้าฆ่าหนูนั้นตายส้มจะออกผลทองอย่างเก่า"

นายประตูมีความยินดีปูนบำเหน็จวิสัชนา[๒] ให้ทองคำทรายมาหลายหีบ

ชายหนุ่มมาถึงประตูเมือง นายประตูที่ถามถึงน้ำพุ ทักทายแลเตือนให้ตอบ ชายหนุ่มก็บอกว่า "ปลาใหญ่ใต้ดินอมน้ำไว้เสีย" ตามคำยักษ์นั้นแล้วมาถึงบ้านเศรษฐี

ท่านเศรษฐีผิดใจ "เอ๊ะ ! นี่ทำไมมันกลับมาแล่ะ ? ไม่ไปถ้ำยักษ์กระมัง จะต้องจับทุบถองแลไล่ไปอีก"

ชายหนุ่มเดินขึ้นหอนั่ง ยื่นผมทองยักษ์ให้เศรษฐี เศรษฐีคิดในใจ "อ้ายนี่มันมีฤทธิ์มากเราได้ลั่นวาจาว่า 'ได้ผมทองยักษ์มาจึงจะคงให้ลูกสาวแล้ว' ต้องยอมมัน"

แลถามว่า "นั้นหีบอะไร ?"

ชายหนุ่ม "หีบทองคำทราย"

เศรษฐี "ได้มาแต่ไหน ?"

---

[๑] คำนี้กล่าวออกเสียงแสดงความไม่พอใจ หรือติเตียน

[๒] คำนาม หมายถึง คำตอบ การตอบ การชี้แจง คำแก้ไข

ชายหนุ่ม "เมื่อข้ามฟากไปถ้ำยักษ์เห็นมันเกลื่อนอยู่ตามหาดฝั่งแม่น้ำนั้น ก็กอบ ๆ บรรจุหีบมา"

เศรษฐีทึ่ง "เงินหรือ !" จึงพูดว่า "ข้าไม่ได้ไปเที่ยวไหนนานแล้ว ต้องไปดูทีที่หาดนั้นจะมีทองมากมายปานใด ?" จึงสั่งคนม้าให้ผูกม้าตัวหนึ่งขี่ขับไปพักผ่อนตามบ้านเพื่อนฝูงโดยระยะทางมาไม่บอกผู้ใดว่า "จะไปเก็บทองทรายนั้น"

ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำเห็นคนเรือจ้าง ขอให้ข้ามส่ง

คนเรือจ้างก็บอกให้ลงในเรือ แล้วจับแจวใส่มือให้เศรษฐีนั้นว่า "แจวไปเองเถิด" แล้วขึ้นบกไป

เศรษฐีร้อง "ฝากม้าด้วย"

คนเรือจ้างก็จับม้าไว้ เพราะเศรษฐีปรารถนาทองคำเป็นอย่างยิ่ง จึงคิดว่า "เป็นโชคดีที่เราจะได้เรือไปตามลำพัง เก็บทองคำมาคนเดียวให้ถึงใจ"

ครั้นข้ามฟากไปแล้ว เที่ยวเดินตามหาดจนอ่อนใจ ไม่เห็นทองคำทรายที่ไหนสักนิด คิดว่า "ใครจะมาเก็บไปหมดแล้วกระมัง ?" แลปรารภถึงในป่าเขามักว่า 'มีทองลุก' "ไหน ๆ เรามาแล้วต้องให้ได้การบ้าง" ตกลงเดินเข้าสุมทุมพุ่มไม้ ดูไป ณ ที่ต่าง ๆ พอสบเวลาหาอาหารว่างของยักษ์ผมทอง ท่านเศรษฐีอยากได้ทองก็ต้องเข้าสู่ท้องยักษ์ผมทองทันใด

ฝ่ายชายหนุ่มได้อยู่กินกับภริยาครอบครองศฤงคารของเศรษฐีสืบมา

ดังพรรณนาฉะนี้เป็นพิสดารของความย่อที่ว่าไว้ข้างต้นว่า "เด็กคนจนได้เป็นเศรษฐีเมื่ออายุ ๓๙ ปีนั้น"

⊙ ความโลภตรึงแน่นแฟ้น	ในสัน- ดานเฮย
เป็นช่องความประมาทบรร-	ลุด้วย
พินิจพิเคราะห์อัน	ใดแต่ ตื้นฮา
ดังเศรษฐีโลภมะม้วย	เพราะพ้องพิจารณ์เผิน ฯ

ผักชีโรยหน้า[๑]

"เออ ! **นางเพิ้ง** นายเธออยากกินห่อหมก พรุ่งนี้เอ็งไปตลาดดูซื้อปลาช่อนเขื่อง ๆ มาสักตัวนะ เอาที่ตายนะอย่าเอาปลาเป็นมาล่ะ เออ ! นี่แน่ะ ถ้าซื้อปลาได้แล้วเอ็งไปวาน**ปุ้ย**ให้เขาช่วยทำทีได้ไหมล่ะ ?"

"ไปซื้อน่ะได้ดอกค่ะปลาหน้านี้ถมไป แต่นายจะทำเสียเองไม่ได้หรือคะ ? ต้องไปวาน**แม่ปุ้ย**เขาทำไม ไม่ชอบเขาจะวานเขาไงคะ ?

"ข้าไม่สบายน่ะ ได้กลิ่นคาว ๆ เข้าแลก็ชักมึดหน้าจะอาเจียนร่ำไปแหละเอ็ง สบายล่ะจะต้องวานเขาทำไม ? กะอีห่อหมกหลับตาทำเสียประเดี๋ยวเดียวเอ็งกลัวเขาจะเกี่ยงก็อย่าบอกว่าข้าวานซิ บอกแต่ว่านายเธออยากก็แล้วกันเขาทำหรอก"

นางเพิ้งไปซื้อปลามาได้ ไปหาแม่ปุ้ยบอกว่า "นายผู้ชายอยากรับประทานห่อหมกให้ฉันซื้อมา แม่ปุ้ยโปรดทำหน่อยเถอะจ๊ะ ฉันจะทำก็ไม่ได้นายผู้ชายแกรังเกียจมือ"

ปุ้ย "ก็**แม่นุ่น**ทำไมไม่ทำล่ะ ? เพิ้งมาวานฉันไม่กลัวนายเป็นไฟหรือ ? เดี๋ยวฉันก็จะกลายเป็นคนเสือกเจ่อ อยากได้หน้าได้ตาไปกระมัง ไปให้แม่นุ่นหล่อนทำเถอะไป๊"

---

[๑]เกิด *(กรมศึกษาธิการ)*, "ผักชีโรยน่า," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๓ (๑๔ มิถุนายน ๑๓๓) : ๓๙๒ ถึง ๓๙๔.

เพิ้ง "ไม่เป็นอย่างงั้นดอกจ๊ะ มิใช่แม่ปุ้ยไปแย่งหน้าที่หน้าทางอะไรของนุ่นมาทำเมื่อไหร่? ฉันมาวานอีกทีนี่นา แล้ววันนี้เธอไม่สบายอยู่ด้วย ฉันไม่อาจไปกวนเธอ แม่ปุ้ยโปรดทำหน่อยเถอะ นายผู้ชายเธอยากรับประทานจริง ๆ นะจ๊ะ"

ปุ้ย "เรื่องทำน่ะไม่ลำบากลำบนอะไรดอกเพิ้ง ถ้าไม่เสียแก่ฉันแล้วละก็ทำได้ดอก"

ตกลงแม่ปุ้ยรับทำ เมื่อคนปลากับพริกขิงเกือบได้ที่ นางเพิ้งสาระแนไปบอกแม่นุ่นว่า "นายคะนาย ตกลงแล้วค่ะมือปุ้ยเขารับทำแล้ว"

นุ่น "เขาทำแล้วหรือเอ็ง หรือพึ่งจะทำ?

"กำลังจะห่อแลค่ะ"

"เออ! ข้าจะไปช่วยเขาห่อด้วยจะได้เร็ว ๆ เข้า"

"ไหนนายว่านายไม่สบายไงล่ะคะ? ไปช่วยเขาห่อไม่กลัวเหม็นคาวมือหรือคะ?"

"ตกเย็นดูค่อยสบายแล้วเอ็ง แล้วก็เห็นจะไม่สู้คาวดอก ปลาเข้ากับพริกขิง"

"งั้นก็ไปซิคะนาย"

"ไปซิเอ็ง" มากับนางเพิ้งเห็นแม่ปุ้ยกำลังจะห่อ กรากเข้าไป

"แหม้! แม่ปุ้ยทำอะไรก็ไม่บอก นางเพิ้งมันไปพูดว่า 'หล่อนจะทำห่อหมกให้นายรับประทาน' ฉันจะมาช่วยห่อ"

ปุ้ย "เพิ้งเขามาวานฉันอีกที มิใช่ฉันทำเองเมื่อไหร่? หน่อยแม่นุ่นจะว่าฉันอยากได้หน้าได้ตา"

"อะไร? หล่อนระแวงไปเปล่า ๆ หล่อนทำฉันทำก็จะเป็นไรไปไหนนี่ห่อกันหรือยังล่ะหล่อน?"

"ห่อก็ได้ละค่ะ คนได้ที่แล้ว"

แม่นุ่นหล่อนคว้าใบตองมาตักเนื้อปลาใส่ พอจะห่อใบตองฉีกเปลี่ยนใหม่ ฉีกอีก ๓ หน ๔ หน ค่าที่หล่อนไม่เป็นจริง ๆ ดูท่าทางทุลักทุเลพิลึก นางเพิ้งเห็นนายเปิดท่าเสียแต้ม กลัวแม่ปุ้ยเขาจะดูถูกจึ่งออกแผนแก้ให้นาย

"ใบตองมันกรอบนี่นายเจ้าคะ เขาไม่ได้นึ่งเสียก่อนนี่ อย่าเพ่อห่อเลยค่ะ"

แม่ปุ้ยเห็นท่าของแม่นุ่นแลได้ฟังนางเพิ้งออกแผนเช่นนั้น เว้นยิ้มไม่ได้ แต่สู้ไก่เสียไม่พูดว่ากระไรเพราะอัธยาศัยไม่พอใจก้าวร้าว

แม่นุ่นหล่อนออกเรี่ยเต็มทีเลยแก้เก้อหยิบช้อนตักน้ำกะทิหยอดหยิบผักชีใบหอมโรยหน้า เพราะความประสงค์ของหล่อนจะไว้เปิดกับท่านผัวว่า "ได้ลงมือทำเหมือนกัน"

แม่ปุ้ยจัดแจงห่อห้อยเสร็จ นึ่งสุกแล้วมอบให้นางเพิ้งมา พอ**นายเวรน้อม**กลับมาจากออฟฟิศ[๑] นางเพิ้งยกสำรับไปตั้ง แม่นุ่นหล่อนมานั่งคอยฉอเลาะอยู่ข้างสำรับ พอท่านผัวมานั่งกึก หล่อนก็เจียระไนกับข้าวจ่อยไป นายเวรน้อมกินข้าวพลางฟังเมียพูดพลางไม่ใคร่รู้สึกอื่ม แล้วถามเมียว่า "ใครทำห่อหมก หล่อนหรือ?"

"นุ่นช่วยกันจ้ะนาย ปุ้ยเขาก็ทำ แล้วฉันบ้างนางเพิ้งบ้างช่วยกันทำ"

นายเวรน้อม "มีรสพอใช้เทียวหล่อน แหม้! วันนี้กินข้าวโข แต่อ้ายเรื่องของเหล่านี้มันดีมีรสมากเพราะเจ้าผักชีใบมะกรูดนี่เอง เข้าที่ไหนชูรสที่นั่น"

แม่นุ่นหล่อนได้รับคำนั้นปลื้มเสียที่สุดเพราะหล่อนเป็นผู้โรยผักชีใบหอมเอง พอตกคำของผัวลง หล่อนก็โรยซ้ำลงไปอีก "ผักชีใบหอมน่ะฉันเองเทียวนาย เขาเกือบจะไม่โรยกันแล้วนี่"

นายเวรน้อม "ขอบใจ...ขอบใจ หล่อนรู้ใจฉัน ทั้งฉลาดในรสกับข้าวของกินด้วย"

ตั้งแต่นั้นมาแม่นุ่นหล่อนถือคำนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ทีเดียว เวลาป่าวยกกับข้าวมาตั้ง ท่านผัวยังไม่กลับ หล่อนจัดแจงเปิดดูเสียก่อน ถ้าไม่เห็นผักชีใบมะกรูดโรยหน้า หล่อนก็โรยเสียหน่อยหนึ่ง...หน่อยหนึ่ง จำเพาะกับข้าวเหล่านั้นเป็นของที่ควรโรย

ท่านผัวกินซอบปากก็หยอดขลุก ๆ เสมอ ๆ จนหล่อนเชื่อว่า "ผักชีใบมะกรูดเป็นของที่ควรมีไว้เสมอ ๆ"

อยู่มาวันหนึ่งนายเวรน้อมจะไปออฟฟิศสั่งไว้ว่า "วันนี้ทำขนมอะไรหวาน ๆ ไว้กินสักสิ่งเถอะหล่อน อกแห้งนักเวลากินข้าวแล้วไม่มีหวาน ๆ ล้างปาก"

แม่นุ่นหล่อนมีขัดข้องด้วยไม่เคยทำขนมเป็นเลยสักอย่าง ครั้นจะไปวานแม่ปุ้ยอีกก็กระดาก ด้วยตัวสิผัวหยอดออกขลุก นั่นเขาไม่ได้รับความชมเชยอะไรแต่ผัวเลยสักนิด แล้วก็แยกเรือนกันอยู่ด้วย ตกลงต้องคิดทำจนได้ "เอ! จะทำ

---

[๑] office ที่ทำงาน

อะไรดีหนอต้มไข่หวานเถอะง่าย ๆ"

ตรองเหมาะซ่องเช่นนั้นแล้วจัดแจงตั้งกระทะขึ้น น้ำตาลทรายใส่ลง พอน้ำตาลละลายยังไม่ทันเดือดดี หล่อนก็ต่อยไข่ใส่ลงไป ฉวยทัพพีคนพอสุกยกลง "อือ ! ออกคาว ๆ" ตักใส่ชามฝาไว้ ตรองหาแผนแก้คาว

"อ้อ ! ผักชี...ผักชี แก้คาวดีที่สุด" ฉวยมีดได้หั่นกรอด ๆ โรยหน้าไข่หวานเข้าไว้เขียวปื้อ ยกชามใส่พานวางไว้ข้างสำรับ

ผัวกลับมากินข้าวอิ่มเปิดชามของหวานจะกิน "เอ๊ะ ! ของหวานอะไรกันนี่เขียวออกปี๊ดปื่อ[๑]"

แม่นุ่น "ไข่หวานจ้ะนาย"

"อุบ๊ะ ! ไข่หวานไงโรยผักชีด้วยล่ะ ?"

"ก็นายเคยว่าผักชีเป็นของชูรสเข้ากับสิ่งใดพาให้สิ่งนั้นมีรส ฉันเห็นไข่หวานมันออกคาว ๆ ก็เอาโรยจะให้รสดีขึ้นซิ ไม่เชื่อลองรับประทานซินาย พอรับประทานหรอก"

นายเวรน้อมพื้นเสีย โยนชามทิ้งเปรื่อง "ถุย...ถุย ! เอ็งเอ่ยเอ็งแค่นจะเป็นมนุษย์มะนากะเขาด้วย เห็นชมเรื่องผักชีโรยหน้าหน่อยกระไร โรยเสียไม่เป็นข้างขึ้นข้างแรมเทียวหนา แฮ้ ! นุ่น นี่เอ็งกินหญ้าหรือกินข้าวหื่อนุ่น พุทโธ่ ![๒] ก่อนนี้คิดว่าจะรู้จักภาษาคนทำกินกะเขาเป็นบ้าง เห็นปากออกจ่อย ๆ เรี่ยมตลอดที่ไหนเหลวทั้งสิ้น นอกจากผักชีโรยหน้าแล้วต้องแปลตัดบทว่าทำอื่นไม่เป็นทั้งนั้น เชิญแม่ไปอยู่บ้านแม่เถอะแม่ ฉันเอาแม่ไว้ไม่ได้ดอกขายหน้าวันละกี่งไพ...กี่งไพ"

นายเวรน้อมพื้นจัดเตียมที่เลยระเบิดแม่นุ่นกลับบ้านเดิมในเวลาวันนั้นเอง

ความที่แม่นุ่นได้รับความชมเชยของผัวแต่แรกนั้นก็เพราะผลของผักชีโรยหน้า ต่อมาเมื่อหล่อนต้องระเห็จกลับบ้านก็เพราะผลอันนั้นเอง เพราะเช่นนั้นในนิทานเรื่องนี้ก็มิสู้เป็นสาระอะไรนัก แต่ก็ไม่โปรยเสียซึ่งประโยชน์ทีเดียว ขอท่านจินตกวีที่ได้อ่านแล้วโปรดกรุณาดำริดูตามสมควร และโปรดอภัยแก่ผู้เรียบเรียงอันมีสติปัญญาน้อยนี้เทอญ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปิดปื้อ" คำว่า "ปิ๊ด" หมายถึง ดำ คำว่า "ปื่อ" หมายถึง มาก ความตรงนี้หมายถึง เขียวเกลื่อนไปหมด

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พู่โธ่"

⊙ ผัก ใดกลิ่นไปล้ำ เลยผัก-
ชี แหละใบมะกรูดสัก สิ่งได้
โรย ใส่สิ่งใดชัก ชูรส อร่อยเฮย
หน้า กับข้าวสรรพใช้ เชิดเพี้ยงผักชี ฯ
⊙ แต่มีที่เสื่อมบ้าง บางสมัย
คือเมื่อโรยเหลวไหล เรื่อยแก้ว
ห่อนรู้ว่าสิ่งใด ควรห่อน ควรนา
สุดแต่ผักชีแล้ว ก็คว้าโรยฉุย ฯ

ผีหลอก[๑]

วันหนึ่ง**นายทิม**ไปหา**นายเรื่อง**ถึงที่บนเรือน นั่งในที่สมควรตามธรรมดาของเขาที่เป็นเพื่อนรักกันมาแต่ก่อน นายเรื่องจึงถามพ่อทิมว่า "ไม่เห็นพ่อทิมมาที่บ้านฉันหลายเดือนแล้ว วันนี้ที่จะมีธุระอะไรแข็งแรงกระมังจึงอุตส่าห์มาได้ ?

นายทิมตอบ "ก็ไม่มีธุระอะไรเป็นการเข็งแรง ฉันไม่ค่อยสบายใจมาหลายวัน จึงมาหาหมายจะสนทนากับพ่อเรื่องเล่นให้สบายใจเท่านั้นเอง"

นายเรื่อง "ดีทีเดียว ฉันก็นึกรำคาญอยู่คิดจะหาเพื่อนคุยแก้รำคาญเหมือนกัน นี่ฉันก็ไปธุระมา พึ่งกลับถึงเมื่อสักครู่นี้แหละ"

ทิม "พ่อเรื่องไปไหนมาหรือ ?"

เรื่อง "ฉันว่าซื้อชุดลายครามของเพื่อนกันไว้ เดิมเขาก็พูดตกลงว่าจะให้ครั้นไปเอาเขาบอกว่า 'พระท่านยืมเอาไปเสีย' เขาจึงนัดให้ไปเอาวันนี้ ครั้นเมื่อสักครู่นี้ฉันไปเขากลับพูดต่อไปว่า 'พระท่านยังไม่เอามาส่ง' ดูทำเป็นที่อิดๆ เอื้อนๆ ให้เราต้องเสียเวลามาก ซ้ำเปลืองอัฐค่ารถทั้งไปทั้งมาเปล่าๆ ด้วย"

ทิม "พระท่านจะยังไม่ได้ส่งจริงๆ กระมัง ชะรอยจะเป็นพระที่อัชฌาสัยของเขาอยู่ เขาจึงไม่อาจเตือนให้ท่านส่ง เมื่อพระท่านส่งแล้วเขาก็คงให้พ่อเรื่องตามพูดนั่นแหละ"

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ *(ทิม เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ ต้นสกุล "โสภางค์")*. "อ่านเล่น : เรื่องผีหลอก." **วชิญาณ** ๕, ๒๖ (พฤศจิกายน ๓๑๕) : ๒๖๔๒ - ๒๖๔๙.

เรื่อง "อึ ! ฉันพิเคราะห์ดูเสียงเขาพูดนั้นมันจะกระไร ๆ อยู่ กลัวแต่ว่าจะต้องเสียเวลา แลค่ารถซ้ำเข้าอีกนั่นแหละ เห็นจะเหมือนกับคำโบราณท่านว่า "ผีมันหลอกทำไมกะผีตามทีมัน คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก" หากว่าผีมันหลอกแล้วที่ไหนจะต้องเสียเวลาแลเปลืองอัฐบ่อย ๆ ? นี่เพราะถูกคนเขาหลอกจึ่งต้องเป็นเช่นนี้"

ทิม "พ่อเรื่องนี่เข้าใจเอาเป็นแน่ว่า 'ผีมันหลอกไม่มีความชั่ว' กระนั้นหรือ ?"

เรื่อง "จ๊ะฉันก็เข้าใจเช่นนั้น ถ้าว่าผีมันหลอกมีโทษร้ายแรงแล้วที่ไหนคำโบราณที่กล่าวไว้นั้นจะยั่งยืนมาได้จนทุกวันนี้ ก็อาการที่ผีมันหลอกนั้นเคยได้ยินแต่ว่า 'มันทำให้เห็นเป็นรูปต่าง ๆ พอให้เกิดความตกใจกลัว แล้วก็หายไปเท่านั้น' ที่จะได้ยินว่า 'มันหลอกให้คนต้องเสียเงิน แลเจ็บ ตายนั้นก็ยังเลย"

ทิม "พ่อเรื่องว่านี้ก็เป็นการชอบอยู่อย่างหนึ่ง ตามคำโบราณที่ว่า "ผีมันหลอกทำไมกะผีตามทีมัน คนเหมือนกันหลอกกันเองเกรงกลัวนัก" เท่านั้นเอง ซึ่งจะคาดคั้นเอาเป็นจริงแท้นั้นก็ยังก่อน เพราะว่าในบางคราวผีมันหลอกก็มีโทษร้ายแรงแก่คนบางคนก็มี แต่ว่าคนหลอกนั้นมักเป็นโทษแก่คนผู้เชื่อทุกครั้งจริง ส่วนผีหลอกมีโทษเป็นครั้งเป็นคราวหาได้เป็นทุกครั้งเช่นคนหลอกไม่"

เพราะฉะนั้นคำโบราณข้อนั้นจึ่งได้มีผู้เชื่อมั่นคงอยู่นาน ถ้าจะให้ดีแล้วก็อย่าไว้ใจทั้งผี ทั้งคนนั้นแหละเป็นอย่างเอก

เรื่อง "พ่อทิมเห็นว่าผีหลอกมีโทษร้ายแรงเช่นใดหรือ ?"

ทิม "จ๊ะ ! ฉันเห็นว่าให้โทษร้ายมากทีเดียว คนผู้ใหญ่ในตระกูลของฉันได้โดนผีมันหลอกมาแล้ว มันเล่นเอาต้องเสียเงินเสียทองก็มาก ทั้งตัวก็เจียนตาย"

เรื่อง "มันทำอย่างไรเอาจ๊ะพ่อทิม ผีที่ไหน มันหลอกใครเข้าเล่า ?"

ทิม "ผีที่วัดช้างบ้านศาลาดิน แขวงเมืองอ่างทองโน่นจ๊ะ มันหลอก**ยายมิ**แกเจียนตาย วิธีที่มันหลอกนั้นเป็นหลายอย่าง เดิมแกฝันเห็นว่า 'มีคนเขาไปบอกให้แกไปเอาเงินที่วัดช้างบ้านศาลาดิน บอกว่ามีเงินมากอยู่หน้าวิหาร ไปเอาแล้วเป็นได้"

ยายมิแกก็วางอารมณ์เฉย ๆ เพราะแกเข้าใจว่า "ความฝันมักไม่ใคร่ได้จริง" ครั้นนานไปอีกหน่อยหนึ่งก็ไปเข้าฝันอีก เตือนให้ยายมิรีบไปเอาเงินแล้วกำชับว่า "เมื่อไปนั้นให้ไปแต่ยายมิคนเดียว อย่าให้มีเพื่อนเป็นสอง"

เมื่อยายมิตื่นแล้วก็เข้าใจว่า "ความฝันนี้เห็นจะจริงเพราะเป็นถึง ๒ ครั้งแล้ว ทั้งบอกกำหนดที่เงินให้ก็ถึง ๓ แห่งดูมั่นคงมาก"

ยายมิคิดอิ่มใจว่า "คราวนี้ต้องรวยเป็นแน่" แต่ที่ตำบลยายมิแกอยู่นั้นถึงบ้านไร่แขวงเมืองสุพรรณ[๑] ห่างกันกับวัดช้างหนทางวันหนึ่ง ครั้นแกจะไปคนเดียวก็ไม่ได้ แกจึ่งวานน้องชายของแกไปเป็นเพื่อนด้วยคนหนึ่ง พอเวลาค่ำแกก็เข้าไปที่วัดช้าง ให้น้องชายนั้นนั่งคอยอยู่นอกวัด

เมื่อยายมิเดินใกล้ถึงหน้าวิหาร ใจแกสะท้านเสียว ๆ ขนลุกซ่า ๆ แต่นึกข่มความกลัวไว้ได้หน่อยหนึ่งว่า "ผีเขายอมให้เราแล้ว เขาคงไม่ทำร้ายเราเป็นแน่"

ยายมิแกไปถึงตรงหน้าวิหาร ห่างแต่ชายคาหน่อยหนึ่ง จึงนั่งลงกวาดทรายลึกลงไปประมาณนิ้วหนึ่ง เห็นอิฐหน้าวัว เปิดอิฐหน้าวัวขึ้น เห็นตุ่มใหญ่ประมาณอ้อมกว่า ๆ มีเงินอยู่ค่อนตุ่ม เห็นเป็นเงินกลมทั้งสิ้น มีโอถมอย่างเก่าอยู่ในนั้นใบหนึ่ง สมจริงดามฝันทุกอย่าง ยายมิคว้าเอาเงินขึ้นมาใส่ผ้าเต็มห่อ ปิดตุ่มดีอย่างเดิมแล้วสะพาย[๒] เงินเดินยิ้มกลับมา พอไปถึงทางแคบข้างสระห่างจากที่หน้าวิหารนั้นประมาณเส้นเศษ เห็นคนยืนขวงหน้าอยู่ที่นั้นคนหนึ่ง ยายมิจึงร้องเรียกว่า "เร็วเข้าซิอ้ายทิดมาช่วยกันเอาไป"

แต่พอยายมิเดินเข้าไปใกล้ก็ตบฉาดเข้าที่หน้ายายมิ ยายมิขะมำล้มลงในที่นั้น ห่อเงินพลัดกระจาย ยายมินึก "เอ๊ะ ! ไม่ใช่น้องเราแน่ละ" ลุกขึ้นได้ก็วิ่งไปหาน้องชาย บอกให้ช่วยคลำดูหน้า แล้วก็พากันไปอาศัยคนที่ชอบกันอยู่บ้านศาลาดิน พอรุ่งเข้าก็เดินหน้าบวมกลับไปบ้าน

เรื่อง "เออ ! ฉันฟังดูก็ชอบกลอยู่ เมื่อเดิมชะรอยเขาจะคิดให้แกโดยจริง ครั้นยายมิแกไปผิดคำที่เขาสั่งเขาก็ตบเอาหรือกระไรนั่นแหละ ?"

ทิม "ช้าก่อน พ่อเรื่องอย่าเพ่อพูดวุ่นไป เนื้อความข้างหน้ายังสนุกมาก ฉันจะเล่าให้ฟัง"

---

[๑] จังหวัดสุพรรณบุรี ต้นฉบับเขียนว่า "สุพรรณ์"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาย" เป็นคำกริยาที่คนโบราณนิยมใช้ ความหมายเดียวกับคำว่า "สะพาย" หมายถึง แขวนบ่า หรือห้อยเฉียงบ่า

ครั้นแล้วผีตามไปเข้าฝันยายมิอีกว่า "เดิมได้สั่งให้ไปแต่คนเดียว ทำไมจึ่งไปเป็น ๒ คน? พวกที่อยู่เฝ้าทรัพย์ด้วยกันเขาโกรธ เขาจึงตบเอา ทีนี้ไปอีกเถอะเป็นได้"

ยายมิแกอิ่มใจมากหมายว่าได้ เพราะแกเข้าใจว่า "เขาเต็มใจให้ทั้งแกได้เห็นเงินมีจริงแล้วจึงเกิดความโลภพาให้แกไม่ค่อยจะกลัวผี แกจึงไปกับลูกของแกอายุ ๓ ขวบ โดยสารพวกเกวียนไปอาศัยคนที่ชอบพอกันอยู่ที่บ้านศาลาดิน พอเวลาโพล้เพล้แกจึงเข้าไปในวัดช้าง อุ้มลูกไปด้วย ครั้นถึงที่ตุ่มเงินจึงนั่งลงให้ลูกยืนกอดคออยู่ข้างหลัง เปิดปากตุ่มแล้วเอื้อมลงหยิบ แต่พอมือถึงเงิน ลูกเล็กที่กอดคออยู่นั้นร้องอี...อี...อี... ๒ มือเขย่าคอยายมิ ยายมิเงยหน้าดู เห็นสุนัขดำหางด้วนโตกว่าสุนัขตามธรรมดา แยกเขี้ยวขาวดูเหมือนจะโดดเข้ากัดเอาศีรษะ

ยายมินึกสะดุ้งขนลุกซ่า ๆ ทั่วตัว แต่ยังหวังใจว่า "เขาจะมาล้อเล่นกระมัง" แกอุตส่าห์แข็งใจเอามือล้วงลงในตุ่ม แต่ไม่วางใจทีเดียว ยังเงยหน้าตาเขม้นดูสุนัขพลาง พอยายมิกำเงินเข้า สุนัขย่อตัวขยับจะโดดกัด ครั้นยายมิละเงินสุนัขก็เฉยอยู่ พอแกกำเงินเข้าอีกมันก็ขยับจะกัดอีก

ยายมิคิดว่า "ชิ...ชิ...ชิ! เจ้านี่เอาจริง ไม่ใช่ล้อแน่ล่ะ" แกก็ปิดตุ่มไว้อย่างเดิมแล้วอุ้มลูกกลับบ้าน

แต่นั้นแกก็ปลงใจชัดว่า "เขาไม่ให้จริง" แต่ได้เห็นเงินอยู่เต็มตาแล้วจึงเกิดความอยากได้ ระงับใจไว้ไม่อยู่จึงบอกให้พวกของแกสืบหาหมอผี "ตั้งใจจะไปข่มเหงเอาเงินวัดช้างให้จงได้"

มีหมอผู้หนึ่งมารับว่า "ในการผีแล้วหมอเป็นอันทำให้มันต้องยอมทุกอย่าง เว้นแต่กลัวจะไม่มีเงินจริง" ในส่วนนั้นยายมิรับเป็นธุระ ตกลงกันแล้วก็พากันไป แต่คราวนี้พวกของยายมิไปด้วยอีกหลายคน พอถึงวัดก็เข้าทำการพิธีกันซึ่งหน้าในเวลากลางวันเพราะจะข่มเหงกันซึ่ง ๆ หน้า

คราวนั้นมีพวกชาวบ้านมาดูอยู่ห่าง ๆ หลาย ๑๐ คน หมอจึงปลูกศาลสูงเพียงตา ยกเครื่องเซ่นขึ้นวางบนศาล วงสายสิญจน์รอบวิหาร แต่วิหารนั้นไม่มีผนัง เขาทำแต่ร่มไว้เท่านั้น หมอจึงให้พวกที่มาด้วยกันนี้เข้านั่งในสายสิญจน์แล้วทำมงคลกันผีสวมคอยายมิไว้ แล้วหมอเสกข้าวสาร อ่านคาถาเดินซัดทั่ววิหาร ทั้งทำน้ำมนต์ประให้ทั่วทุกคน หมอจึงนั่งขัดสมาธิอยู่กลางวิหาร อ่านคาถาอยู่ประมาณสักชั่วโมงหนึ่ง เห็นงูตัวโตประมาณเท่าแขน มันชูศีรษะขึ้นที่ริมสายสิญจน์ข้างทิศใต้ คนที่อยู่ในนั้นเห็นทั่วกัน ต่างคนต่างเหลียวดูตากัน

ลอกแลก[๑] หมอจึงพูดเป็นทองอาจขึ้นว่า "เงินอยู่ที่ไหนเล่า? มานำไปซิ อย่าช้า" แล้วงูนั้นก็เลื้อยหายไปข้างทิศตะวันตก

หมอก็นั่งร่ายเวทต่อไปอีกสักครู่หนึ่ง เห็นคางคกโดดเข้าไปยืนอยู่กลางหมู่คน ดูตัวโตกว่าคางคกตามธรรมดา หมอจึงพูดขึ้นอีก "เงินอยู่ที่ไหนเล่า? นำไปซิ อย่าช้า"

คางคกก็โดดขึ้นไปยืนบนขายายมิ ดูเหมือนจะนำไปที่เงินแล้วก็โดดลอดสายสิญจน์เลยหายไปข้างทิศเหนือ

หมอก็ร่ายเวทต่อไปอีกจนพวกที่นั่งอยู่ด้วยเมื่อยหลัง ก็ไม่เห็นเป็นรูปอะไรมีมาอีก หมอจึงบอกให้ยายมิไปเอาเงิน ยายมิก็ไป พวกเหล่านั้นก็ตามไปด้วย เว้นแต่หมอยังนั่งร่ายเวทอยู่

พอยายมิไปถึงที่ตรงเงิน ยายมิร้อง "โอย ! " สุดเสียงคำเดียว ตัวก็ทรุดลงกับที่ พวกที่ไปด้วยช่วยกันพยุงยายมิ ดูมันหนักเหมือนอุ้มหินก้อนใหญ่ๆ อุ้มเอาไปวางไว้นอกวัด ยายมินอนนิ่งไม่ได้สติ ต้องนัดยารดน้ำมนต์แก้กันอยู่จนเย็นยายมิพอพูดได้ร่อแร่[๒] แต่ยังไม่รู้เรื่องกันถนัด ต้องเสียค่าจ้างเกวียนเขาไปส่งถึงบ้าน หาหมอรักษาอยู่สัก ๓ เดือนจึงหายดี ต้องเสียเงินค่าหมอหลายตำลึง หารวยสมความคิดไม่ "ก็เมื่อเป็นจริงอยู่อย่างนี้ พ่อเรื่องจะว่าผีมันหลอกไม่มีโทษร้ายแรงอย่างไร ?"

เรื่อง "ก็พ่อทิมอ้างว่า 'ยายมิ ยายพ่อทิมได้ถูกมาเองแล้ว ฉันก็เชื่อนั่นซิ' ถ้าพอดีพอร้ายไหนจะเชื่อว่าผีมีตัว"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ลือกแลก" คำว่า "ลอกแลก" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง แสดงอาการหลุกหลิก เหลียวซ้ายแลขวาตลอดเวลา

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ล่อแล่" คำว่า "ร่อแร่" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อาการหนักจวนตาย

ผู้แทงเสียเปรียบเจ้ามืออย่างไร[๑]

แต่ก่อนมีชายผู้หนึ่งชื่อ **"นายหลง"** มุ่งหมายแต่การที่จะรวยถั่วโปเป็นอย่างยิ่ง เที่ยวเสาะแสวงหาครูอาจารย์สะระตะ[๒]อยู่เนืองนิตย์ เที่ยวร่ำเรียนทดลองไปจนตำรามีหลายเล่มสมุด เงินทองทรัพย์สมบัติที่ได้ไว้แต่บิดามารดาเป็นสินเดิมก็หมดไป...หมดไป จนแทบจะไม่มีซื้อหารับประทาน วันหนึ่งไปพบ **"นายคลั่ง"** เป็นนักเลงสะระตะเหมือนกัน จึ่งสนทนาปรึกษาหารือด้วยเรื่องสะระตะ ในที่สุดต่างคนต่างปรับทุกข์กัน แล้วพากันไปหาอาจารย์ชื่อท่าน **"อาจารย์เทศ"** อาจารย์เทศถามว่า "พากันมาด้วยกิจธุรอะไร?"

สองคนบอกว่า "เกล้าผมมีความสงสัยอยู่ข้อหนึ่ง ท่านอาจารย์เป็นผู้ฉลาดรอบรู้มาก ผมอยากจะถามท่านสักหน่อยเพื่อได้สิ้นความวิมัติสงสัย"

พระอาจารย์เทศพูดว่า "ประสก[๓] มีความสงสัยอย่างไร? พูดไปเถิด ถ้าอาตมาพอจะวิสัชนาได้จะแก้ไขให้ประสกสิ้นความเคลือบแคลง"

นายหลงจึ่งว่า "เรื่องสะระตะนี้ได้จริงหรือไม่? ที่ท่านว่าไว้ว่า "สองสามสี่หนึ่ง ผู้ใดคิดถึงลุถึงโสดา" ดังนี้ บางคนก็ว่าเป็น 'ปริศนาธรรม' บางคนก็ว่า 'เป็นตำราที่จะให้เล่นถั่วโปได้ทรัพย์รวย' มีตัวอย่างเช่นผู้ที่สร้างวัดพรหม-

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๔๓ (๑๘ สิงหาคม ๑๑๑) : ๕๐๕ - ๕๐๖.

[๒]คำกริยา หมายถึง เก็ง หรือคาดหมายเอาโดยยึดเค้าเดิมเป็นหลัก อาจเขียนว่า "สรตะ" ก็ได้

[๓]คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "ปสก" ทุกแห่ง คำว่า "ประสก" เป็นคำนาม หมายถึง ชายผู้แสดงตนเป็นคนยึดถือพระพุทธศาสนา หรือคำที่บรรพชิต *(นักบวช)* เรียกคฤหัสถ์ผู้ชาย

สุรินทร์เป็นต้น เกล้าผมก็ได้เล่าเรียนมามากนัก หลายครูหลายอาจารย์แล้วยังไม่เห็นได้จริงเลย จึ่งนึกสงสัยขึ้นมาว่า 'หรือจะเป็นปริศนาธรรมจริง จึ่งมาเรียนถามพระอาจารย์หมายจะให้กระจ่างแจ่มแจ้ง จะได้ไม่หลงอีกต่อไป"

พระอาจารย์เทศว่า "นี่แหละประสกจะว่า 'ปริศนาธรรม' หรือว่า 'เป็นอุบายที่จะได้ทรัพย์' อาตมาก็ไม่ทราบแน่ด้วยมิได้ศึกษาไว้เลย จะวิสัชนาไปก็ไม่ได้ แต่อาตมาสังเกตได้ว่า 'การเล่นถั่วโปผู้แทงเสียเปรียบเจ้ามือ' หลายอย่าง"

นายหลงจึ่งถามว่า "เสียเปรียบอย่างไรขอรับ ?"

พระอาจารย์เทศว่า "**หนึ่ง** เมื่อถูก เจ๊ก[๑] ก็ต่งเอาไป เมื่อกินเราไม่ได้ต่งเจ๊กบ้าง

สอง ถึงสะระตะจะได้จริง เขาจะเปลี่ยนผู้กำเสียก็ได้ เมื่อเวลาเขาเฮงเขาไม่เลิก ถ้าเราเฮงเขาเลิกหรือเปลี่ยนเจ้ามือเสีย การเลิกหรือไม่เลิกเขาเป็นใหญ่กว่าเรา

สาม คราวเขาซวยเขาบอกเบี้ยอั้นประตูก็ได้ คราวเราซวยเราบอกได้เมื่อไร ?

สี่ วิสัยการละเล่นย่อมเป็นอนิจจัง ได้แล้วก็ต้องเสีย เสียแล้วก็ต้องได้ สายป่านเราสั้นกว่าเขาย่อมเสียเปรียบเขายังค่ำ

ห้า โดยเขาจะโกงเราบ้างก็โกงได้ง่ายกว่าเราจะโกงเขา

หก โดยที่สุดผีสางเจ้านายจะมีเรา จะบนบานก็คงเสียเปรียบเขา ด้วยเขาเซ่นสรวงมากกว่าเรา

อนึ่งขอให้สังเกตดู โสหุ้ยเขามากนะ ถ้าเขาไม่ดีเขาก็ไม่ตั้งอยู่ได้"

เมื่อพระอาจารย์เทศอธิบายดังนี้ นายหลงกับเพื่อนก็เห็นจริงมิได้มัวเมาในการคิดสะระตะอีกต่อไป

---

[๑] คำเรียกชาวจีน คำนี้ออกเสียงตามภาษาจีนแต้จิ๋วว่า "เจ๊ก" เป็นคำที่ชาวจีนเรียกชายทั่วไปด้วยความยกย่องนับถือตามลำดับญาติฝ่ายบิดาที่อ่อนวัยกว่า

ฝนทั่งเป็นเข็ม[๑]

ยังมีพระอาจารย์องค์หนึ่งประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ในเวลาโน้นนั้นมีคนนับถือมาก เศรษฐีราษฎรพาบุตรหลานไปฝากไว้ให้เล่าเรียนวิชาประมาณหลาย ๑๐ คน

พระอาจารย์ก็สั่งให้หาทั่งเหล็กคนละอันมาฝนไป ถ้าทั่งเหล็กเล็กเท่าเข็มได้เมื่อใดจึงจะบอกวิชาให้ เมื่อแรก ๆ ก็พากันฝนโดยแข็งแรง ครั้นสึกเข้าไปได้สักกึ่งครึ่งกลางก็หลีกเลี่ยงหลบเหลื่อมไป หามีใครฝนได้ไม่

ยังมีชายเข็ญใจคนหนึ่งบิดามารดาก็หาไม่ เที่ยวเก็บเครื่องยาสมุนไพรขายซื้อข้าวปลาเลี้ยงชีวิตเหลือเศษเลยก็เป็นลำไพ่เก็บไว้ ครั้นรู้ข่าวก็ซื้อทั่งอันหนึ่งเข้าไปหาพระอาจารย์ พระอาจารย์ว่า "ศิษย์หาของเราที่มาเพียรฝนอยู่ก็มากมายหลายคน ฝน ๆ แล้วก็หลีกเลี่ยงไป เจ้าจะมาเพียรฝนอยู่ได้หรือ ?"

ชายเข็ญใจว่า "ถ้าข้าพเจ้าไม่เจ็บป่วย มีแรงที่จะฝนอยู่แล้วก็จะฝนดูกว่าจะได้"

ชายนั้นก็เพียรฝนไปแลให้พระอาจารย์ใช้สอยบ้าง อยู่มาช้านานทั่งนั้นก็เล็กเท่าเข็มขนาดใหญ่

พระอาจารย์เห็นว่า "มีความเพียรจริง จึงสอนให้เล่าเรียนศิลปศาสตร์สำเร็จได้ดังความปรารถนา"

---

[๑]หลวงวินิจวิทยาการ, "นิทานสุภาษิตโบราณ บทที่ ๓ เรื่องฝนทั่งเป็นเข็ม," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๔๒ (๓ สิงหาคม ๑๐๙) : ๔๙๓ – ๔๙๔.

⊙ ป่วยมือเสียทั่งทั้ง ทุนแรง
เพราะจิตเป็นสองระแวง หวาดค้าน
เข็ญใจไม่หวิดแหนง นึกมั่น หมั่นนา
แรงมากหากเกียจคร้าน เครื่องแพ้แรงเดียว ฯ

พยานเรื่องผีหลอก[๑]

ด้วยหนังสือว่าด้วย "อำนาจผี" แล **"ผีหลอก"**[๒] ซึ่งพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ทรงเรียบเรียงไว้เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๗[๓] พิมพ์จำหน่ายเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๘[๔] นั้น ท่านทั้งหลายคงได้เห็นได้อ่านแทบทั่วกันแล้ว แต่หนังสือนั้นยังเป็นหนทางให้ช่วยกันวินิจฉัยต่อไปอยู่ จะนับว่าเป็นหนังสือจบบริบูรณ์แท้ไม่ได้ เพราะฉะนี้ถ้ามีเหตุอันใดที่ควรจะอ้างอิงถึงเรื่องผีหลอกให้เห็นจริงได้ก็ควรแสดงออกให้ช่วยกันวิจารณากว่าจะตกลงเป็นเท็จจริงอย่างไร ?

การสิ่งใดถ้าทำจริงแล้วคงสำเร็จ ถึงแม้ว่าผู้ต้นคิดจะล่วงลับไปแล้วก็ดี ผู้ที่ยังอยู่ควรจะคิดต่อ ๆ ไป ภายหลังก็คงเป็นการสำเร็จแน่ แลขอชี้แจงให้ท่านผู้ที่เข้าใจผิดในความประสงค์ของผู้แต่งหนังสือเรื่องผีไว้ในที่นี้บ้าง คือท่านผู้แต่งหนังสือเรื่องผีนั้นท่านไม่ได้มีทิฐิมานะแก่กล้าที่จะดึงดันว่า "ผีไม่มีโดยหลวมไม่มีเหตุที่อ้างอิงนั้นเมื่อไร ? " ที่ท่านกล่าวนั้นก็แสดงความเห็นของท่านแลของนักปราชญ์ยุโรปแลนักปราชญ์สยามของเราเดี๋ยวนี้ ล้วนแต่ที่เป็นข้อความมีพยานอ้างอิงควรฟังทั้งสิ้น มารวบรวมไว้ให้เป็นหมวดหมู่เพื่อเป็นหนทางให้ผู้ที่เกิดมาภายหลังท่านนั้นได้ตริตรองให้ต้องด้วยยุติธรรม

---

[๑] หม่อมราชวงศ์จิตร. **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๓๑ (๒๒ มิถุนายน ๑๐๙) : ๔๒๒ - ๔๒๔.

[๒] ดูเรื่องผีหลอกหน้า ๕๑๔ - ๕๑๘

[๓] ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๑

[๔] ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๒

ท่านผู้ที่เชื่อผีมีนั้น ถ้ามีพยานที่อ้างอิงเป็นหลักแหล่งอย่างไรแล้วก็ควรจะกล่าวให้เป็นทางตริตรองต่อไปเหมือนกัน ไม่ควรนิ่งไว้ เราอยู่ในบ้านเมืองเดียวกันต้องมีความพร้อมเพรียงกัน ที่จะคิดอ่านการสิ่งใดที่ยังเคลือบแคลงให้แจ่มแจ้งขึ้นได้ จึ่งจะเป็นทางที่ชอบที่ควร

การที่จะสืบสวนเรื่องผีนั้น ข้าพเจ้าคอยพิเคราะห์อยู่เป็นนิจ ครั้นเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๙[๑] ที่เรือนข้าพเจ้าอยู่มีเหตุที่ควรเล่าสู่กันฟังอย่างหนึ่ง คือเวลา ๕ ทุ่มเศษ[๒] ข้าพเจ้านอนอยู่เกือบจะหลับ ได้ยินเสียงอะไร? เคาะฝาเรือนดังแก๊ก ๆ หนแรกข้าพเจ้าเฉยอยู่ ครั้นได้ยินอีกหนหนึ่งก็นึกว่า "ใครเอาไม้ยาวขึ้นมาเคาะหลอกเล่นกระมัง?" *(เพราะเรือนเป็นเรือน ๒ ชั้น ชั้นบนก็ไม่มีคนที่จะทำให้ดัง ข้างฝาเรือนที่ได้ยินเสียงแก๊กก็เป็นฝาชั้นบน ไม่มีคนนอน จึ่งสงสัยว่าคนยื่นไม้ยาวขึ้นมาเคาะฝาข้างนอก)*

ข้าพเจ้าเปิดหน้าต่างเยี่ยมออกไปดูก็ไม่เห็นอะไร? จึงกลับมานอนใหม่ พอเผลอไปได้ยินเสียงแก๊กอีก ก็เงี่ยหูคอยฟัง "ไม่ได้ยินอะไร?" จะหลับไปได้ยินแก๊กอีก สำเนียงแก๊กนั้นความรู้สึกของข้าพเจ้าว่า "มีมือคนเคาะฝาเสียงยาวๆ"[๓] ได้ยินอยู่จะนี้ถึง ๒ ครั้ง

ข้าพเจ้าก็เยี่ยมหน้าต่างไปดูอีกแลมองดูตามฝาก็ไม่เห็นอะไร? สงสัยว่า "ลมจะพัดบานหน้าต่างจะหุบเข้าหุบออกจึ่งดัง" ก็ปิดหน้าต่างสนิทหมดนอนลงอีก

พอเคลิ้มได้ยินเสียงอีกก็นึก "เอ๊ะ!" ผิดใจคิดถึงผีขึ้นมาก็ออกกลัว *(ด้วยตั้งแต่เล็กมาก็ได้ยินแต่ว่าผีมีผีดุอะไรต่างๆ ขึ้นสันดาน แลหม่อมราชวงศ์จันทคาธไขก็ถึงแก่กรรมลงใหม่ๆ ที่เรือนใกล้กันกับเรือนข้าพเจ้าอยู่)*

ครั้นระลึกถึงหนังสือของพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์ขึ้นมาก็ให้มีความกล้าหาทางพิจารณาต่อไป ครั้นได้ยินเสียงอีกก็ดังแก๊กๆ อย่างเดิม พิเคราะห์ดูสำเนียงอันนั้นเป็นเสียงดังที่ข้างบนคือตามฝาหรือบนเพดาน จึ่งแอบดูตามช่องบันไดที่จะขึ้นไปบนเพดานก็มืดไม่เห็นอะไร? เสียงดังก็หยุดแล้วจึ่งเรียกคนให้เอาไฟมาส่องบนเพดานทั่วก็ไม่เห็นอะไร?

---

[๑] ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๓

[๒] เวลา ๒๓ นาฬิกาเศษ

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "คนมือมีเสียยาวๆเคาะฝา" อ่านความแล้วไม่เข้าใจจึงปรับแก้ไข

ข้าพเจ้าก็จนใจยืนนิ่งคอยฟังอยู่ข้างหน้าต่างได้ยินเสียงแก๊กอีก ก็เปิดหน้าต่างชูไฟส่องไปดูตามฝา แล้วแหงนขึ้นดูที่ฝาข้างบนก็ตกลงจับเหตุได้ จับผีมาแล้วไล่ผีไปเสีย นึกถึงหนังสือวชิรญาณจึ่งคิดว่า "จะนำมาลงไว้ฟังกันเล่น" แล้วนอนหลับไป เวลาที่ค้นจับผีอยู่นั้นประมาณชั่วทุ่มเศษ[๑]

ผีที่หลอกข้าพเจ้านั้นเป็นสัตว์ตีนเหนียวตัวลายน่าเกลียดคล้ายจิ้งจกแต่เขื่องกว่า เขาเรียกว่า "ตุ๊กแก" คาบสัตว์ที่มีปีกบินได้ อาศัยตามชายคาชื่อคล้ายนกกระจิบ เขาเรียกว่า "นกกระจอก"

นกกระจอกนี้ตัวเขื่องหน่อยไม่พอที่ตุ๊กแกจะกินโดยสะดวกได้ ตุ๊กแกก็คาบไว้ฟัดไปฟัดมาแรง ๆ ก็ทำให้ฝาเรือนดังเช่นมือเคาะ

ข้าพเจ้าให้คนแย่งนกกระจอกตัวนั้นมาดูเห็นตาถลนออกมายังไม่ตาย แล้วไล่ตุ๊กแกไปเสีย ก็ไม่มาหลอกข้าพเจ้าอีก ดูขันที่คอยฟังไม่ได้ยิน พอเผลอจึ่งได้ยินเป็นหลายครั้งฉะนี้

ขอท่านทั้งหลายโปรดให้อ้อภัยเสียเถิด อย่าว่าความเล็กน้อยก็นำมาลงเลย

---

[๑] คือ ประมาณ ๑๙ นาฬิกาเศษ

พยาบาท[๑]

กาลครั้งนั้นยังมีสตรีตระกูลแม่เรือนผู้หนึ่ง มีนามตามสามีแห่งตนว่า **"นางโพทิรา"** กระทำซึ่งการเรือนแห่งตนอยู่ ณ เวลาอันล่วงแล้วได้ ๓ นาฬิกา ก็ให้บังเกิดขึ้นซึ่งความกลัดกลุ้มในกมลหฤทัย จึ่งเปล่งสำเนียงเป็นคำขับเพื่อบรรเทาเสียซึ่งความรำคาญ เบื้องว่า **"นายโพทีระ"** ผู้สามีนั้นกระทำซึ่งการกสิกรรมอยู่ในสวนดอกไม้อันใกล้แต่เคหสถานที่สำนักแห่งตน ตามประเพณีซึ่งเคยทำมาแต่ก่อน แลนางโพทิรานั้น บ มิได้เพิกเฉยต่อกิจการอันสามีของตนจะพึงไปสู่กิจจาคารสถาน ณ ทิศใต้แต่นิวาสฐาน[๒] แห่งตนเลย

ในเมื่อนางกระทำการเรือนอยู่นั้นก็ได้สดับซึ่งสำเนียงขลิกะ[๓] ขลิกะประหนึ่งว่าเสียงแห่งลูกดาลอันสั่นลงแล้ว แลได้สดับซึ่งเสียงอันบุคคลกระทำสีหนาทคุกคาม นางก็ให้บังเกิดขึ้นซึ่งความสยดสยองแล้วจึ่งอุฐาการจากอาสน์มาสู่ช่องหน้าต่าง เผยบ่านขึ้นแล้วก็ทอดทัศนาการเหลือบแลไป

ขณะนั้นวัตถุอันใดจะได้มาปรากฏแก่จักษุแห่งนาง นอกแต่สำเนียงสั่นซึ่งลูกพิษแห่งปืนก็หามิได้ นางจึ่งไปสู่ช่องทวารฝ่ายมุขประเทศแห่งเรือนนั้นโดยพลัน

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระองค์เจ้าไชยันตมงคล ต้นสกุลไชยันต์)*. "อ่านเล่น : นิทานพยาบาท." **วชิรญาณ** ๑.๒ (พฤศจิกายน ๑๑๓) : ๑๘๕ - ๑๙๗.

[๒] นิวาสฐาน หรือนิวาสถาน หมายถึง ที่อยู่อาศัย ต้นฉบับเขียนว่า "นิวาศฐาน"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ขะลิกะ" คำนี้อ่านว่า ขะ - ลิก - กะ หมายถึง กุญแจ

ในเมื่อนางเผยออกซึ่งบานทวารนั้นก็ได้ประสบซึ่งสามีแห่งตน มีอาการอันล้มคว่ำอยู่แทบกอหญ้า มีแขนเบื้องขวาพับลงแล้ว อนึ่งโสดก็ได้เห็นซึ่งบุรุษผู้หนึ่งยืนอยู่ ณ ที่ใกล้มีธุมาการตลบ[๓] อยู่เหนือมือ แลบุรุษผู้นั้นก็สำแดงอาการอันกระสับกระส่าย มีครุวัณณาประหนึ่งว่าโปดก[๔] อันต้องปกคลุมลงแล้วด้วยข่ายแห่งนายวัฏกลุทกะ[๕] ก็ดิ้นรนเพื่อจะถอดเสียซึ่งลูกดาลนั้น

เหตุว่าชีวิตแห่งสัตว์ทั่วสากลโลกธาตุย่อมเป็นที่รักล้ำวัตถุทั้งหลายอื่นอยู่เป็นธรรมดา ก็แลความปรารถนาแห่งโจรนั้นจะได้ปรารถนาเพื่อกระทำให้อื้ออึงก็หา บ มิได้ เหตุฉะนี้จึงได้ปิดเสียแล้วซึ่งบานทวารแล้วแลขัดดาลไว้ด้วยมั่นคง แลกำแพงนั้นก็มีสภาวะอันสูงกว่าจาริกบุคคลอันสัญจรไปมาโดยมรรคาสะแวกบ้านนั้นจะแลข้าม หรือบุคคลอันอยู่ในสวนนั้นจะหนีข้ามก็ บ มิได้เลย ผิแลว่าโจร บ มิได้ขัดเสียซึ่งลูกดาลนั้นแล้วก็จะปลาสนาการหนีไปได้โดยพลัน มิพักจะรออยู่ให้ปรากฏแก่จักษุแห่งนางโพทิรานั้นเลย

เบื้องว่านางโพทิราได้ทัศนาการเห็นซึ่งมหาภัยพินาศอันบังเกิดขึ้นแก่สามีแห่งตนฉันนั้นแล้ว ก็บันลือซึ่งศัพทสำเนียงโฆษณาการกึกก้องไปโดยทิศานุทิศ จนชาวนิคมชนบททั้งหลายมีนายนครบาลเป็นอาทิ ได้สดับซึ่งประพฤติเหตุฉันนั้นแล้วได้กรูหนีกันมาแทบช่องทวารแห่งสวนนั้น

ครั้นเมื่อโจรเปิดออกซึ่งบานทวารนั้นได้แล้ว นายนครบาลแลชาวนิคมชนบททั้งปวงต่างก็กลุ้มรุมกุมเอาซึ่งตัวโจรนั้นไปยังวินิจฉัยอมาตย์ อมาตย์ก็ให้พันธนาการโจรนั้นไว้ยังกรุเพื่อจะพิพากษาอรรถคดีนั้นต่อไป

ฝ่ายนายโพทีระเมื่อต้องซึ่งภยันตรายแต่โจรอันประหารลงด้วยลูกพิษแห่งปีน มีครุวัณณาราวกะว่าพิษแห่งพระยานาคราชแล่นเข้าจับเอาซึ่งหทัยวัตถุอันมีพละเป็นอันน้อยดังนั้น ก็เสวยซึ่งทุกขเวทนาแสนสาหัส ปิ้มจะถึงซึ่งชีวิตันตรายด้วยกำลังพิษ ชนทั้งหลายบ้างก็ช่วยกันพยุงขึ้นซึ่งตัวนายโพทีระแล้วก็นำไปสู่เรือน บ้างก็เชิญแพทย์มากระทำซึ่งการพยาบาล แลพวกแพทย์ทั้งหลายเหล่านั้นก็ได้กระทำพยาบาลโดยเวชวิธี[๖] แล้ว จึงสำแดงออกซึ่งความดำริเห็นใน

---

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "ตระหลบ"

[๔]หมายถึง ลูกน้อย ลูกสัตว์ ต้นฉบับเขียนว่า "โปฏก"

[๕]ต้นฉบับเขียนว่า "วัฏกะลุทกะ" อ่านว่า วัด - ตะ - กะ - ลุด - ทะ - กะ คำว่า "วัฏ-กะ" หมายถึง นกกระจาบ "ลุทกะ" หมายถึง นายพราน รวมความแล้วหมายถึง นายพรานล่านกกระจาบ

[๖]หมายถึง วิธีที่หมอรักษาโรค

อาการแห่งนายโพทีระนั้นแก่นางผู้ภรรยา เพื่อรำงับเสียซึ่งความวิตกว่า "อาการไข้อันนี้ยังมิพึงจะกล่าวว่าเป็นอเตกิจฉา[๑] ได้เลย" แลด้วยวาทะอันนี้ย่อมกระทำให้นางโพทิราค่อยบรรเทาลงเสียซึ่งความโทมนัสเวทนาได้บ้าง นางก็ตั้งใจกระทำซึ่งการอุปัฐาก[๒]แก่สามีแห่งตนโดยภักดีต่อกันนั้น

อันว่าชีวิตของโจรอันต้องกักขังอยู่ในกรุนั้นย่อมอาศัยแก่ชีวิตของนายโพทีระเป็นเบื้องต้น ผิแลว่านายโพทีระกระทำกาลกิริยาลงโดยพลัน ดังฤๅโจรผู้กระทำร้ายนั้นจะพ้นจากราชทัณฑ์ได้? ถ้าแลนายโพทีระมิถึงซึ่งกาลมรณะก็ย่อมจะเป็นผลอันดีแก่โจรนั้น แม้แต่จะมิพ้นจากราชทัณฑ์แท้จริงก็ย่อมจะเบาบางลง

เหตุประการดังนี้ชนทั้งหลายนอกแต่นางโพทิรานั้นจะได้มีผู้อื่นปรารถนาต่อความดำรงชีพของนายโพทีระยิ่งขึ้นไปกว่าโจรผู้กระทำร้ายนั้นหามิได้เลย

ความพินาศอันเป็นไปถึงปานดังนี้ย่อมอาศัยซึ่งวิวาทาธิกรณ์[๓] เป็นมูล เพราะเหตุไฉน?

เหตุว่า "โจรอันมีนามว่า **"รัตโนรา"** ผู้นี้เป็นผู้จะบรรลุฐานันดรศักดิ์อันหนึ่ง แลมาพ่ายแพ้แก่นายโพทีระโดยเลสนัยอันลับลึก จึงมิได้บรรลุแก่ฐานันดรศักดิ์โดยมโนรถปรารถนา

อนึ่งเล่าเมื่อนายรัตโนราเข้าไปสู่สวนแห่งนายโพทีระนั้นจะได้ประกอบด้วยอกุศลเจตนาเป็นเดิมก็หา บ มิได้ การอันเป็นไปถึงปานดังนี้ ก็เพราะนายโพทีระสำแดงออกซึ่งวาจาอันเป็นผรุสวาท[๔]ก่อน อีกนัยหนึ่งเล่านายรัตโนราก็มีอยู่แล้วซึ่งปืนสั้นในมือของตน เบื้องว่า "นายรัตโนราได้สดับซึ่งวาจาอันผรุสวาทฉันนั้นแล้ว ดังฤๅจะเงื้อดงดเสียซึ่งโทสะได้อันหนึ่งโสด" ผิแลว่า "นายรัตโนรา บ มิได้ทำลายเสียซึ่งชีวิตของนายโพทีระนั้นแล้ว ก็ย่อมจะรักษาไว้ซึ่งชีวิตของตนเป็นอันยากนัก เหตุว่าชนทั้งสองย่อมประกอบด้วยเวรอาฆาตแก่กันแลกัน" ดังได้พรรณนาแล้วในหนหลัง ธรรมดาว่า "วิวาทแตกร้าวกันดังนี้จะได้มีความโสตถิภาพสวัสดีหามิได้เลย ย่อมจะมีแต่ความฉิบหายเป็นแท้"

---

[๑] หมายถึง แก้ไขไม่ได้

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อุปฐาก" คำว่า "อุปัฐาก" หมายถึง ผู้บำรุงพระภิกษุสามเณร ความตรงนี้น่าจะใช้ว่า "อุปัฐายิกา" เพราะผู้ปฏิบัติ คือ นางโพทิราซึ่งเป็นหญิงจึงควรใช้ว่า "อุปัฐายิกา"

[๓] หมายถึง เหตุแห่งการทะเลาะวิวาท

[๔] อ่านว่า ผะ - รุ - สะ - วาด หมายถึง คำหยาบ

เหตุการณ์ดังนั้นนายรัตโนราจึงมิได้ปกปิดไว้ซึ่งวิวาทาธิกรณ์อันเป็นมูลแห่งกลหเหตุ[๑] ชาวนิคมชนบททั้งหลายก็รู้ตระหนักอยู่ทั่วกัน แม้แต่สาเหตุแห่งความอาฆาตอันปรากฏอยู่แล้วฉันนั้นก็ดี การอันนายรัตโนราเข้าไปประหารเสียซึ่งบุคคลอันมิได้มีมือกุมไว้ซึ่งศาสตราวุธในเคหสถานแห่งท่านฉันนี้ ตามประเพณีในพระนครก็ย่อมนับว่า "เป็นผู้ประกอบด้วยความผิดเป็นมหันตโทษ" อนึ่งเล่ากิริยาอันนายรัตโนราเข้าไปก่อซึ่งกลหเหตุนั้นก็ บ มิได้ละให้นายโพทีระได้กระทำซึ่งยุทธชิงชัยแต่สักขณะหนึ่งเลย แลนางโพทิราผู้ภรรยาก็ได้เห็นเป็นพยานในสถานที่อันเดียว

ผิแลว่านายโพทีระจะมีอยู่แม้แต่ว่าปืนสั้นอันมิได้บรรจุซึ่งลูกพิษก็ดี ก็จะมิสู้เป็นคดีอันแรงร้ายแก่นายรัตโนรานัก อาศัยเหตุอันมิตรทั้งหลายจะพึงเข้าไปสู่ที่แก้ไขให้โทษนั้นเบาบางลงได้ จะป่วยกล่าวเป็นดังฤๅถึงอาการอันนายโพทีระจะได้กระทำซึ่งการสัประยุทธ์[๒] นั้นเล่า?

ฝ่ายว่านายรัตโนราเมื่อต้องพันธนาการอยู่ในกรุนั้น ก็มาร่ำพึงในใจว่า "วาทะอันสหายของตนได้กล่าวแล้วในข่าวสาสน์ทั้งปวงนั้นหากผิดไป แต่ความปรารถนาแห่งตนชนทั้งหลายย่อมวิตกอยู่ในการวินิจฉัยนั้นว่า "จะยุติลงเป็นนายรัตโนราประกอบแล้วด้วยความพยายามเพื่อจะปลงเสียซึ่งชนมชีพแห่งนายโพทีระนั้น"

ครั้นสืบมาวันอื่น อาการอันนายโพทีระป่วยอยู่นั้นก็ย่อมจะถึงซึ่งกาลมรณะด้วยความทุกขเวทนาในภายหลังแท้แล้ว แต่พระราชกำหนดกฎหมายในพระนครนั้นย่อมถือเอาซึ่งอายุกาลเป็นลำดับ ผิแลว่าผู้ต้องภัยแต่โจรนั้น บ มิได้กระทำกาลแต่ภายในกำหนดอายุกาลนั้นเล่าไซร้ วินิจฉัยอมาตย์จะพึงพิพากษาว่า "เป็นการกระทำปราณคือชีวิตให้ตกล่วงไป บ มิได้เลย"

เหตุประการฉะนี้นายรัตโนราแลบรรดามิตรทั้งหลายของตนก็ค่อยเสื่อมลงซึ่งความปริวิตกโดยลำดับนั้น อายุกาลกำหนดความก็ล่วงไป...ล่วงไป แลโอกาสอันมิตรทั้งหลายจะพึงช่วยแก้ไขก็เจริญขึ้นโดยลำดับดุจกัน

ฝ่ายนางโพทิราในเมื่อสามีแห่งตนป่วยอยู่นั้น นางก็ระไวระวังอุปัฐาก บ มิได้มีความประมาทเลย ชนทั้งสองนี้พึงจะกระทำการวิวาหมงคลด้วย

---

[๑] อ่านว่า กะ - ละ - หะ - เหด หมายถึง เหตุแห่งการทะเลาะ

[๒] หมายถึง การรบพุ่งชิงชัย

กันมิทันล่วงเข้าแต่กาลฝนหนึ่งก็ดี ต่างก็มีความผูกพันเสน่หาซึ่งกันและกันเป็นนักหนา จะป่วยกล่าวไปดังฤาถึงการจะร่วมสมัครสังวาสตลอดกาลนานนั้นเล่า แพทย์ผู้พยาบาลก็ บ มิได้สำแดงอาการของนายโพทีระอันจะเป็นไปในอนาคตประการใดแก่นางนั้นแต่สักคำหนึ่ง โดยวิตกว่า "ผิแลนางนั้นรู้แจ้งแล้วก็จะเสวยทุกขโทมนัสเพียงชีวิตพินาศ เหตุว่านางนั้นประกอบพร้อมด้วยเวรอาฆาตแก่นายรัตโนราอยู่เป็นเนืองนิตย์"

ครั้นสืบมาวันหนึ่งนางสำแดงออกซึ่งความปรารถนาแห่งตนแก่นายเนติบัณฑิตอันเป็นพี่ชาย เมื่อนายเนติบัณฑิตได้ทราบซึ่งความปรารถนาแห่งนางฉันนั้น ก็มาดำริว่า "นางนี้ชะรอยจะเป็นอุมมัตตกจริต[๑] โดยมีสายจักษุ บ มิได้ปรกติ" จึ่งมีวาจาโลมเล้าเพื่อจะให้นางออกไปจากสามี พอระงับเสียซึ่งทุกขเวทนาพร้อมด้วยวาจาอันแพทย์ทั้งหลายช่วยตักเตือนเหมือนดังนั้น นางโพทิราจะได้เชื่อฟังก็หา บ มิได้

ครั้นสืบมาวันหนึ่งเมื่อนางยืนอยู่ ณ อุทยานประเทศแทบเรือนแห่งตน ก็ได้สดับซึ่งศัพทสำเนียงแห่งบุคคลทั้งสองอันมิได้มีนามปรากฏ ดำเนินมาโดยมรรคาแทบกำแพงแห่งสวนนั้น กล่าวซึ่งถ้อยคำปุจฉาและวิสัชนาด้วยประการดังนี้

"ดูกรสหายแห่งเรา อันว่าเรือนนายโพทีระผู้ต้องแล้วซึ่งลูกพิษแห่งปืนเห็นปรากฏแก่จักษุแห่งเราทั้งสองตรงนี้นี่แล อันว่ากลหเหตุนั้นนายรัตโนราได้กระทำแล้วในกำแพงโพ้น"

บุรุษผู้หนึ่งจึ่งวิสัชนาว่า "จริงกระนั้นแลฤๅ ดังอาตมาจะทราบอยู่เป็นแน่ว่า 'ชีวิตของนายโพทีระนั้นย่อมเป็นมูลแห่งการพิพากษา ณ บัดนี้' เพราะเหตุไฉน?"

"เหตุว่านอกแต่นายโพทีระกระทำกาลมรณะในกำหนดรอบแห่งสัตวาร[๒]นี้แล้ว ดังฤๅนายรัตโนราจะพลันถึงซึ่งโทษอันพิฆาตให้ชีวิตตกล่วงไป? ผิแลว่านายโพทีระกระทำซึ่งกาลมรณะภายในรอบแห่งสัตวารนี้เล่าไซร้ก็ย่อมเป็นผลวิบากของนายรัตโนราอันจะถึงซึ่งกาลมรณะเที่ยงแท้"

---

[๑] อ่านว่า อุม - มัด - ตะ - กะ - จะ - หริด หมายถึง กิริยาอาการของคนบ้า ต้นฉบับเขียนว่า "อุมัตตะกะจริต"

[๒] อ่านว่า สัด - ตะ - วาน เป็นคำนาม หมายถึง ๗ วัน หรือ ๑ สัปดาห์ ต้นฉบับเขียนว่า "สัตตวาร"

"เหตุว่าสภาพแห่งสาขคดีอันนี้ก็ย่อมจะเข้าไปสู่ความวินิจฉัยแห่ง **"ปะเรนตะ"** อมาตย์ผู้มียุติธรรมคุณปรากฏแล้วแก่มหาชนเป็นอันมาก

ผิแลว่าสภาพแห่งคดีเข้ามาถึงซึ่งหน้าแล้วก็จะพิพากษาให้ประหารเสียซึ่งชีวิตแห่งนายรัตโนราโดยบทพระอัยการ ดังฤๅอมาตย์ทั้งหลายอื่นจะห้ามปรามได้"? ดังอาตมาจะพยากรณ์ไว้ให้ปรากฏว่า "เมื่อนายโพทีระ บ มิได้กระทำกาล ณ ภายในกำหนดไซร้ อันว่าโจรอันต้องพันธนาการอยู่ในกรุนั้นก็ย่อมจะเป็นผู้มีความสุขโสมนัสล้ำชาวนิคมชนบททั้งปวงในเมื่ออรุโณทัยสมัยแห่งรวิวาร ครั้นสืบไปถึงจันทรวารแล้วก็จะพ้นจากพันธนาการ อาศัยกำลังอันมิตรทั้งหลายหากเข้าไปช่วยแก้ไขแท้จริง"

ในเมื่อชนทั้งสองสนทนากันฉันนั้นแล้ว นางโพทิราก็ยืนมีตาอันทอดลงสู่เบื้องต่ำรำลึกถึงเวรอาฆาต มีมืออันสั่นอยู่แล้วก็รีบย่างเท้าขึ้นสู่เรือนแห่งตน แลใช้ทาสีให้ไปอัญเชิญเนติบัณฑิตผู้เป็นพี่ชายมาสู่เรือน

ในเมื่อเนติบัณฑิตมาถึงแล้ว แลเห็นนางโพทิรากระทำอาการย่างเท้าไปมาอยู่ จึ่งมีสุนทรวาจาปราศรัยว่า "ดูกรเจ้าผู้เป็นกนิษฐภคินี[๑] แห่งเรา อันว่าอาการแห่งสามีของเจ้านั้น ณ กาลบัดนี้ค่อยบรรเทาลงหรือ ?"

นางโพทิราจึ่งบอกว่า "หามิได้ดังอาตมาพิจารณาเห็นว่า 'อาการนั้นกำเริบกล้าขึ้นโดยลำดับ ณ กาลบัดนี้' จะได้มีจักษุประสาทอันจะรู้จักจำได้ว่าภรรยาแห่งตนก็ บ มิได้มีเลย"

นายเนติบัณฑิตจึ่งถามว่า "แพทย์ผู้พยาบาลนั้นกล่าวแก่เจ้าเป็นดังฤๅ ?"

นางจึ่งตอบว่า "ข้าแต่ท่านผู้เป็นพี่ ปัญหานั้นแพทย์จะได้บอกกล่าวแก่อาตมาเป็นประการใดนั้นหามิได้ จำอาตมาจะซักไซ้อีกก่อน แต่อาตมาจะขอกล่าวคำปุจฉาแก่ท่านเพื่อจะยังความกินแหนงให้เสื่อมไปก่อน" นางจึ่งกล่าวต่อไปว่า

"ข้าแต่ท่านผู้เป็นพี่ ผิแลว่าชีวิตของสามีแห่งอาตมายังดำรงอยู่ตลอดกาลแห่งรอบสัตวารนี้แล้ว ชีวิตแห่งโจรนั้นจะพึงพ้นจากราชทัณฑ์อันหนึ่งโสดคดีนั้นก็จะมิพึงพิพากษาว่าเป็นโทษฆ่าคนได้จริงกระนั้นแลฤๅ ?"

---

[๑] เขียนได้ทั้ง "ขนิษฐภคินี" และ "กนิษฐภคินี" หมายถึง น้องสาว

นายเนติบัณฑิตจึ่งตอบว่า "ดูกรแม่ นอกแต่สามีแห่งเจ้าจะกระทำกาล ณ บัดนี้ไซร้ การพิพากษาอรรถคดีนั้นจะมิพึงกล่าวว่าเป็นมหันตโทษเลย เหตุว่ามิตรสหายแห่งโจรย่อมจะเข้าไปสู่การแก้ไขโดยพลัน ผิแลว่าสามีแห่งเจ้าจะดับขันธ์ล่วงแต่โสรวาร[๑] ไปแล้ว แม้แต่**ปะเรนตะอมาตย์**ผู้ทรงไว้ซึ่งความสุจริตธรรมก็มิพึงจะพิพากษาว่าเป็นมหันตโทษได้เลย เมื่อเป็นฉันนี้แล้วนายรัตโนราก็จะต้องพันธนาการอยู่ ณ กรุเป็นอย่างช้าก็เพียงพรรษกาลหนึ่ง ฤๅมิฉะนั้นเมื่อมิตรสหายแห่งโจรจะบรรลุถึงซึ่งฐานันดรศักดิ์อันใหญ่ในพระนครแล้ว อันว่าโจรนั้นก็จะพึงพ้นซึ่งราชทัณฑ์ในทันใด"

เบื้องว่านางโพทิราได้สดับซึ่งวาจาแห่งนายเนติบัณฑิตดังนั้นจึ่งกล่าวว่า "จริงกระนั้นฤๅ? อันว่าสภาพแห่งสุจริตธรรมแตกต่างจากกันดังนี้จะพึงกล่าวสรรเสริญดังฤๅว่า 'พระนครประกอบด้วยความเจริญ' เมื่อประเพณีแห่งบ้านเมืองเป็นไปถึงปานดังนี้ก็เป็นที่น่าพิลึกพึงกลัวนักหนา"

นายเนติบัณฑิตจึ่งมีสุนทรวาจาว่า "ดูราแม่ผู้เป็นกนิษฐภคินีแห่งพี่ อันว่าประเพณีแห่งความประพฤติฉันนี้ย่อมมีอยู่เนืองนิตย์ แลชาวเราทั้งหลายจะได้ดำเนินเข้าสู่ความเจริญแท้จริงนั้นหา บ มิได้เลย มิควรเจ้าจะทรงไว้ซึ่งความอาฆาตจองเวรแก่กัน อันว่าการกระทำทดแทนสนองเวรแก่กันนั้นจะได้เป็นเหตุเพื่อรำงับเสียซึ่งเวรนั้นหา บ มิได้ ฤๅว่าโจรผู้ประทุษร้ายนั้นจะกระทำประทุษร้ายอันอื่นแก่สามีแห่งเจ้าให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกก็หา บ มิได้เลย?"

นายเนติบัณฑิตเมื่อได้มีสุนทรวาจาภาษิตเล้าโลมนางด้วยดีดังนั้นแล้วก็อำลาไปสู่สำนักแห่งตน แลนางโพทิราได้สดับโอวาทานุศาสน์แต่นายเนติบัณฑิตฉันนั้นแล้ว จึ่งเปล่งออกซึ่งอุทานวาจาว่า "ความแค้นของอาตมานี้สุดวิสัยแห่งอาตมาที่จะดับเสียซึ่งโทสะได้ ดังอาตมาจะปฏิญาณ[๒] ตนไว้ให้ปรากฏ ผิแลว่าบุรุษผู้ประทุษร้ายแก่สามีแห่งอาตมานี้ บ มิได้ต้องซึ่งราชทัณฑ์ด้วยประการใดก็ดี อาตมาก็จะกระทำทดแทนสนองเวรแก่บุรุษผู้นี้ด้วยฝีมือแห่งอาตมาให้จงได้"

แล้วนางจึ่งมีวาจาถามแก่แพทย์ว่า "ดูกรท่านผู้เป็นแพทย์ 'อันว่าอาการของสามีแห่งอาตมานั้นท่านได้กระทำซึ่งการพยาบาลเป็นดังฤๅ?' อาตมามีประสงค์จะใคร่ทราบซึ่งการอันจะเป็นไปในอนาคตกาลนั้นแท้จริง ผิแลว่าสามีแห่ง

---

[๑] อ่านว่า โส - ระ - วาน เป็นคำนาม หมายถึง วันเสาร์

[๒] คำกริยา หมายถึง ให้คำมั่นสัญญา ต้นฉบับเขียนว่า "ปฏิญญา" ซึ่งเป็นคำนาม

อาตมา บ มิได้มีโอกาสอันเสื่อมคลาย หากจะทรงอยู่ซึ่งความทุกขเวทนาอันสาหัสฉันนี้แล้วดังฤๅอาตมาจะมีชีวิตดำรงอยู่เป็นปรกติได้?"

เหตุว่า "ต้องกระทำซึ่งการอุปัฐาก บ มิได้เป็นอันจะบริโภคซึ่งโภชนาหารแล นิสัชชนาการ[๑]รำงับเสียซึ่งความกระวนกระวายแต่สักขณะหนึ่งเลย"

ในเมื่อแพทย์ได้สดับคำแต่นางโพทิราดังนั้นแล้ว จึ่งบอกว่า "ดูกรท่านผู้แม่เรือน อาตมารู้แจ้งแล้วว่า 'อาการของสามีแห่งท่านนั้น บ มิได้มีโอกาสอันจะเสื่อมคลายเลย หากมรณภัยอันจะมาถึงนั้นยัง บ มิได้มีกำหนด' อันว่าชีวิตของนายโพทีระนั้นจะดับไป ณ บัดนี้ ฤๅว่าจะดำรงอยู่อีกชั่วสัตวาระแลขวบมาสก็ได้ทุกประการ?"

นางจึ่งมีวาจาตอบว่า "อาตมาขอบใจแก่ท่านเป็นนักหนา เหตุว่ารู้แน่แก่ใจแล้วก็จะยังอาตมาให้มละเสียซึ่งกังวลได้"

ส่วนนายแพทย์เมื่อได้สดับวาจาแต่นางฉันนั้นแล้วก็มาคิดประหลาดแก่ใจ เหตุว่า "กาลก่อนนางประกอบไปด้วยความวิตกเป็นอันมาก มาบัดนี้ดังฤๅมีวาจา บ มิได้สะทกสะท้านแต่สักคำหนึ่งเลย"

เมื่อนางโพทิราได้รู้แจ้งซึ่งอาการแห่งสามีของตนแล้วก็เข้าไปกระทำซึ่งการอุปัฐากแทบที่ไสยาสน์แห่งสามีของตนเป็นอันดี แลพิจารณาเห็นสามีมีฉวีกายอันซูบซีดมัวหมอง แลมีกายาพยพเป็นอันอ่อนนัก เหตุว่ากาลมรณะเข้าครอบงำอยู่ช้านาน นางก็มิอาจกลั้นไว้ซึ่งน้ำตาอันนองขังขุ่นอยู่ในหน่วยตาทั้งสองนั้นได้"

ในขณะนั้นจะได้มีผู้พยาบาลอื่น ๆ อยู่ในสถานที่นั้นนอกแต่นางโพทิรานั้นก็หามิได้เลย นางจึ่งจุมพิตแทนมุขประเทศแห่งสามีของตนแล้วค่อยกระซิบกล่าววาจาว่า "ข้าแต่ท่านผู้เป็นภรรดา อันว่าความคับแค้นอันใดซึ่งบังเกิดขึ้นแก่เราทั้งสองนั้นท่านย่อมแจ้งอยู่แล้ว"

ในเมื่อนางกล่าววาจาแต่เท่าดังนั้นแล้วก็ประคองมือซ้อนขึ้นซึ่งศีรษะแห่งนายโพทีระ แลทับไว้แทบอุรประเทศแห่งตนแล้ว แลวางลงแล้ว นายโพทีระสุดสิ้นซึ่งอัสสาสะปัสสาสะกระทำกาลในขณะนั้น เบื้องว่า "นายโพทีระกระทำกาลแล้ว นางโพทิราก็มาบอกแก่แพทย์ตามเหตุผลอันมีมานั้น ประชาชนทั้งหลายก็

---

[๑]เป็นคำนาม หมายถึง อาการนั่ง ต้นฉบับเขียนว่า "นิปัชชนาการ"

บันลือซึ่งศัพทสำเนียงโจทนากันจนกิตติศัพท์นั้นทราบทั่วไปทั้งพระนคร เหตุว่า "การวินิจฉัยซึ่งสาขคดีนี้ก็รออยู่ด้วยกาลกำหนดแห่งอายุความ" ดังได้พรรณนามาแล้วในหนหลัง

ฝ่ายโจรอันต้องพันธนาการอยู่ในกรุนั้น เมื่อได้แจ้งซึ่งประพฤติเหตุอันเป็นไปฉันนั้น ก็บังเกิดขึ้นซึ่งความสยดสยอง ครั้นคร้ามต่อมรณภัยเป็นอันมาก อันว่า "อรรถคดีนั้นปะเรนตะอมาตย์ก็พิพากษาให้ประหารชีวิตโจรนั้นเสีย โดยควรแก่โทษเพื่อปรากฏเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนทั้งหลาย"

ในเมื่อการพิพากษาเป็นไปสำเร็จแล้ว อมาตย์ทั้งหลายก็กุมเอาซึ่งตัวนายรัตโนราไปกระทำทัณฑกรรมคือ ประหารเสียซึ่งชีวิตตามคำพิพากษานั้นทุกประการ แลการประหารชีวิตนายรัตโนรานั้นก็เอิกเกริกไพศาลทั่วไปในพระนครล้ำการอื่น ๆ อันมีมาแต่หลัง "เหตุเพื่อเป็นที่ยังโภคสมบัติแลชีวิตแห่งชาวชนบทให้ดำรงอยู่ในโสตถิภาพสวัสดีถาวรทุกประการ"

พรรณนามาในนิทาน **"พยาบาท"** อันจำลองระเบียบเรื่องราวมาแต่คัมภีร์อังกะลิลสะ อิลัสสะตะเร เตทะ มัคคาสินีครีสะมัทธะสังขยา ๑๘๙๓ ก็ยุติลงแต่เพียงนี้

⊙ ควรคิดนางนี้เปรียบ ภรรยา ตนนา
น่าจะเห็นดีฤๅ ชั่วแท้
เตือนชีพิตภรรดา ด่วนดับ
มล้างชีพโจรได้แก้ เผ็ดผัว ฯ

พราหมณ์ถามโจทย์เลขสามเณร[๑]

ยังมีสามเณรรูปหนึ่งนั่งทำโจทย์เลขอยู่ พราหมณ์คนหนึ่งไปเที่ยวขอทาน เห็นสามเณรจึ่งถามว่า "พ่อเณรทำอะไร ?"

สามเณรว่า "ทำโจทย์เลข"

พราหมณ์ถามว่า "เรียนไปถึงไหน ?"

สามเณรว่า "ถึงกรณฑ์"[๒]

พราหมณ์ว่า "ข้าพเจ้าขอโจทย์บ้าง"

สามเณรว่า "โจทย์อย่างไร ?"

พราหมณ์ว่า "มีชาย ๒ คนเป็นเพื่อนกันไป รับจ้างเข้าเดือน ชายคนหนึ่งเป็นคนเกียจคร้าน วานให้เพื่อนอยู่รับการแทน ครั้นเมื่อได้เงินค่าจ้างคนละ ๙ บาท ชายหมั่นจึ่งว่า 'เจ้าได้หลีกเลี่ยงไปบ้าน ข้าอยู่รับการงานเสมอ ขอเงินให้ข้ามากกว่าเจ้าบาทหนึ่งเถิด' ชายเกียจคร้านก็ส่งเงินให้บาทหนึ่ง"

พราหมณ์ถามสามเณรว่า "จะแบ่งอย่างไรจึ่งจะได้มากกว่ากันบาทหนึ่ง ?"

สามเณรว่า "แต่โจทย์เช่นนี้ก็เอามาโจทย์ด้วย จะให้มากกว่ากันบาทหนึ่งก็เอาเงินให้เขาไปบาทหนึ่งก็แล้วกัน"

---

[๑]หลวงวินิจวิทยาการ, "นิทานสุภาสิตโบราณ บทที่ ๔ เรื่องพราหมณ์ถามโจทเลขสามเณร," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๔๔ (๑๗ สิงหาคม ๑๐๙) : ๕๑๘.

[๒]ชื่อเรียกเครื่องหมายคณิตศาสตร์ (√‾) หรือวิธีหาค่าจำนวนจริงที่เขียนไว้ภายในเครื่องหมายกรณฑ์

พราหมณ์ว่า "แบ่งเช่นนั้นยังไม่ถูกดอกกระมัง"
สามเณรก็นิ่งเสีย พราหมณ์ก็ลาไป
อยู่มาช้าวันสามเณรจึ่งคิดได้ นึกแต่ในใจว่า "เราเขลา ผิดกลับโกรธ ติคนฉลาด ระลึกถึงพราหมณ์ พราหมณ์ก็ไม่มาอีกเลย

⊙ เส้นผมบังเหลื่อมเบื้อง ภูผา
ข้าวสุกติดหลังคา ห่อนแจ้ง
เรียนมากแต่หากหา ทันใคร่- ครวญเฮย
ได้สติสิใจแห้ง เหตุด้วยเสียดาย ฯ

พวกมากลากไป[๑]

กาลล่วงมาแล้วได้หลายร้อยปี ชาวปัจจันตประเทศ[๒] พวกหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ทิศตะวันออกของประเทศสยามนี้ เป็นชาวที่นับถือพุทธศาสนา มีท่านขรัวอาศัยอยู่ที่วัดร้างแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเหล่านั้น มีกิริยาที่นุ่งห่มคร่ำคร่าแลไม่ใคร่จะเห็นกินข้าวปลาอาหารอะไร แต่ไม่เผือดผอมเหมือนคนทั้งปวง แลขรัวนั้นเป็นผู้บวชมาแต่ไหน? แลมีถิ่นฐานบ้านเดิมอยู่ที่ไหนมิได้แจ้ง

แต่ความเข้าใจว่า "ขรัวนั้นทีจะเป็นคนอย่างเลอะเทอะคดโกง ที่ไม่เอื้อเฟื้อต่อบุญแลบาปสิ่งใดเลย แสดงตนว่าเป็นผู้วิเศษให้ชาวบ้านปัจจันตประเทศเหล่านั้นนับถือ"

วิสัยชาวปัจจันตประเทศเป็นผู้อยู่ข้างจะโง่เขลามาก เห็นผู้ใดมีเพศแลกิริยาแปลกประหลาดก็มักจะนับถือโดยเร็ว ปราศจากปัญญาที่จะทดลองไต่สวนหรือดำริเทียบเคียงให้เห็นคุณแลโทษโดยประจักษ์ เป็นแต่ได้ข่าวเล่าลือก็เชื่อถือตามๆ กันไป แม้นถึงมนุษย์ซึ่งอยู่ในถิ่นฐานที่ใกล้กับกรุงเทพฯ นี้ก็ดี ก็มักมีอาการตื่นข่าวคล้ายปัจจันตประเทศเหล่านั้น ดังเรื่องที่ปรากฏเป็นพยานอยู่ไม่สู้นานวันนักที่

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๕ (๖ กันยายน ๑๑๓) : ๕๓๖ - ๕๓๘.

[๒] ต่างนาม หมายถึง ประเทศปลายเขตแดน คือ อยู่นอกออกไปจากมัชฌิมประเทศ

เล่าลือนับถือขรัวอะไรที่มาอาศัยอยู่ ณ วัดทองธรรมชาติ[๑] ว่า "เป็นผู้วิเศษด้วยการรักษาโรคต่าง ๆ ให้หายได้ทุกอย่าง ทั้งเป็นผู้มีน้ำมนต์อันเข้มขลังแข็งแรง แม้นจะให้รดผู้ใดที่ต้องคุณไสยหรืออะไร ๆ ก็อาจจะขับโทษเหล่านั้นให้เสื่อมหายโดยเร็ว" คนเป็นอันมากมีความนิยมนับถือในข่าวเล่าลือนี้แทบจะนับหน้าไม่ถ้วน

เมื่อเป็นดังนี้ก็เพราะหมู่มนุษย์มีนิสัยที่โง่เขลาปราศจากปัญญาใคร่ครวญเหมือนชาวปัจจันตประเทศนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อชาวปัจจันตประเทศได้เห็นขรัวผู้นั้นมีเพศแปลกประหลาดก็เป็นที่ยินดีนับถือ แลขรัวผู้นั้นมีพวกเพื่อนที่มีสันดานอย่างเดียวกันเป็นศิษย์หาอยู่ด้วยสี่ห้าคน

อยู่มาวันหนึ่งขรัวนั้นอยากบริโภคอาหารในเวลาเย็น จึ่งให้สัญญาประกาศแก่ชาวบ้านว่า "ในเวลาวันนี้ตั้งแต่บ่ายไปจนค่ำจนสว่างอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดเดินไป วี่แววผ่าเข้าไปในวัดเป็นอันขาด เราจะทำพิธีปลุกเสกบริกรรมสรรพศิลปาคมจะวงสายสิญจน์ไว้รอบวัดเป็นที่สังเกต ในจังหวัดสายสิญจน์นั้นเป็นที่ห้ามอย่างกวดขันมากนัก แม้นผู้ใดพลัดเข้าไปในสายสิญจน์แล้วต้องเป็นบ้าเสียคนทีเดียว"

ชาวบ้านได้ยินก็เป็นที่เกรงกลัวต่อคำสั่งนั้นมาก ไม่มีผู้ใดอาจไปแผ้วพานแลล่วงเลยเข้าไปในวัดนั้น ครั้นได้เวลาท่านขรัวก็พาศิษย์สี่ห้าคนลงไปตั้งพิธีหุงข้าวต้มแกงอยู่กลางลานวัด เมื่อทำพิธีหุงต้มเสร็จแล้วก็พากันเข้านั่งล้อมเป็นวงเลี้ยงดูกันจนอิ่มหนำ

ถึงคราวจะเกิดเหตุชายผู้หนึ่งในบ้านนั้นไปเที่ยวค้าขายทางไกลไปได้หลายเดือน มิได้รู้คำประกาศห้ามของท่านขรัว หนทางที่ชายผู้นั้นจะเดินไปบ้านก็จำเพาะต้องเดินผ่าเข้าไปในวัด จะไปทางอื่นอีกไม่ได้ ครั้นชายผู้นั้นกลับมาจากที่ค้าขาย ถึงริมบ้านก็พอเป็นเวลาโพล้เพล้ก็รีบเดินผ่าวัดตรงไปบ้าน มิได้ทันสังเกตเห็นสายสิญจน์ที่ขึงไว้รอบวัด เวลาเดินผ่าวัดไปนั้นได้เห็นท่านขรัวแลศิษย์กำลังนั่งล้อมเสี้ยงอาหารกันอยู่

---

[๑] วัดทองธรรมชาติวรวิหาร ตั้ง ณ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี ถนนสมเด็จเจ้าพระยา เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร เดิมเป็นวัดโบราณไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อไรและผู้ใดสร้าง ทราบเพียงนามเรียกว่า "วัดทองบน" ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระองค์เจ้ากุ *(เจ้าครอกวัดโพธิ์)* ซึ่งเป็นพระขนิษฐภคินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช กับหม่อมบุกพระสวามี มีพระศรัทธาปฏิสังขรณ์วัดนี้สำเร็จเพียงพระวิหาร การก่อสร้างหยุดชะงักเนื่องจากหม่อมบุกสิ้นพระชนม์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรเป็นแม่กองสร้างวัดนี้ต่อจนสำเร็จ และทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง

ชายผู้นั้นพิจารณาดูรู้ประจักษ์ว่า "ท่านขรัวแลศิษย์ทำการทุจริต กินอาหารในเวลาเย็น มิได้ประพฤติตนตามเพศนักบวชแท้

เมื่อไปถึงเรือนพ่อตาแม่ยายได้เห็นก็ตกใจรีบถามความโดยทันทีว่า "เมื่อเข้ามานั้นได้เดินผ่าวัดมาหรือไม่ ?"

ชายนั้นมิได้รู้คำประกาศของท่านขรัวก็บอกว่า "เมื่อกี้นี้ฉันเดินผ่าวัดมา ได้เห็นท่านที่วัดกับศิษย์กำลังเสี้ยงอาหารกันอยู่กลางลานวัด"

พ่อตาแม่ยายได้ฟังก็ตกใจเป็นอย่างยิ่ง ร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า "ต๊ายตาย...ต๊ายตาย ! เจ้านี่คงเป็นบ้าเสียแน่แล้ว เจ้าไม่รู้หรือเวลาวันนี้ท่านที่วัดห้ามไว้ว่า 'แต่เวลาบ่ายไปจนค่ำจนสว่างห้ามมิให้ผู้ใดเดินผ่าสายสิญจ์เข้าไปในวัด ถ้าใครไม่ฟังขืนเดินเข้าไป คนนั้นจะเป็นบ้าเสียคน' นี่เจ้าเดินผ่าสายสิญจน์เข้ามาบ้าน เจ้าคงเป็นบ้าเสียคนเหมือนท่านห้ามแน่แล้ว ข้าดูกิริยาเจ้าพูดจาก็เห็นจริงไปด้วย ท่านที่วัดเป็นผู้วิเศษ ตั้งพิธีบริกรรมเสกเป่าสรรพศิลปาคมอยู่กลางลานวัด เจ้ากลับเห็นไปว่า 'ท่านเลี้ยงอาหารกัน' เป็นความพิกลของเจ้า ที่ไหนท่านจะทำการชั่วเช่นเจ้าว่านี้ ?"

ชายนั้นฟังพ่อตาแม่ยายว่าก็โกรธพ่อตาแม่ยายเป็นกำลัง พูดยืนยันด้วยเสียงอันดังว่า "จะทำพิธีพิแทที่ไหนพากันกินข้าวเย็นนะ ?"

โอ ! กรรม...กรรม เจ้านี่เป็นบ้าเสียคนแล้ว"

ลูกเขยได้ฟังก็ยิ่งโกรธมากขึ้นพูดว่า "ฉันไม่ได้เป็นบ้าเป็นหลังอะไร ? การที่ฉันเห็นนั้นจริงทุกอย่าง ด้วยได้เห็นแก่ตาจริง ๆ ท่านขรัวกับลูกศิษย์พากันกินข้าวค่ำแท้ทีเดียว หม้อข้าวหม้อแกงฟืนไฟก็ยังเห็นปรากฏเป็นพยานอยู่ทั้งสิ้น"

พ่อตาแม่ยายมีความเชื่อแลนับถือท่านขรัวซึมซาบก็เข้าใจชัดว่า "ลูกเขยของตนเป็นบ้าหลังไปตามคำประกาศห้ามจึ่งได้พูดจาผิดปรกติไปดังนี้" ก็มีความเสียใจจึ่งปรึกษากับชาวบ้านที่ใกล้เคียงกันว่า "จะทำอย่างไรดีลูกเขยมันไปเดินผ่าสายสิญจน์เข้ามาบ้านเมื่อตะกี้นี้ ? เลยพูดจาเลอะเทอะเอาศัพท์ไม่ได้"

ชาวบ้านเหล่านั้นล้วนแต่เป็นผู้เชื่อถือท่านขรัวทั้งสิ้น ก็พลอยเห็นว่า "ชายผู้นั้นเป็นบ้าหลังไปจริงตามคำประกาศห้ามของท่านขรัว"

ชายผู้นั้นได้ฟังชาวบ้านมาพูดอย่างนั้นซ้ำขึ้นอีกก็มีความเสียใจเป็นอย่างมาก ถึงกะร้องไห้ด้วยเสียงอันดัง ด้วยความน้อยใจที่ตัวบอกความจริงเขาไม่เชื่อ กลับซ้ำว่า "เป็นบ้าหลังไปด้วย"

พ่อตาแม่ยายแลชาวบ้านได้เห็นชายผู้นั้นร้องไห้ก็ยิ่งเข้าใจชัด

ว่า "นี่เห็นจะคลั่งใหญ่เสียแล้ว"

ครั้นรุ่งเช้าพันเวลาที่ห้ามแล้วก็รีบพาตัวชายผู้นั้นออกไปวัด แจ้งความแก่ท่านขรัวนั้นทุกประการ ท่านขรัวได้ทราบก็พลอยพูดเสริมอีกว่า "นั่นเป็นไร...นั่นเป็นไร...นั่นเป็นไร! ข้าได้ห้ามแล้วไม่เชื่อจึ่งได้เป็นบ้าไปดังนี้ ต้องรดน้ำมนต์แลขับเฆี่ยนด้วยไม้แส้บริกรรมเสียจึ่งจะหายบ้า"

ชายผู้นั้นได้ฟังท่านขรัวพูดดังนั้นก็ยิ่งแค้นใจใหญ่ขึ้นพูดออกไปว่า "ท่านโกหกชาวบ้าน แกลังใส่กลจะกินข้าวค่ำจึ่งได้ทำคำประกาศห้ามไว้ดังนี้ ข้าไม่ได้เป็นบ้าหลังอะไร? พูดหาความเอาเปล่า ๆ ข้าได้เห็นท่านกับศิษย์กำลังนั่งเสี้ยงอาหารกันอยู่ที่ลานวัดเมื่อเพลาโพล้เพล้คืนนี้"

ท่านขรัวได้ฟังถ้อยคำที่รู้เท่าถึงกินใจดังนั้นก็โกรธเป็นอย่างมาก ฉวยได้ไม้แส้บริกรรมตรงเข้ามาจะเฆี่ยนทั้งจะปัดเป่าขับบ้าให้หาย"

ชายผู้นั้นไม่ยอมพูดว่า "ท่านจะเฆี่ยนข้าพเจ้าทำไม? ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นบ้าหลังเหมือนท่านว่า"

ท่านขรัวไม่ฟังจะเฆี่ยนให้ได้ ชายผู้นั้นก็ไม่ยอมจนพ่อตาแลชาวบ้านต้องปล้ำกอดรัดยึดมือแลเท้าให้คว่ำลงให้ท่านขรัวเฆี่ยนจนได้ เมื่อชายผู้นั้นถูกท่านขรัวเฆี่ยนมีความเจ็บปวดเป็นอย่างมากก็นึกในใจว่า "ถ้าเราจะขืนพูดไปดังนี้เขาก็คงเฆี่ยนเราอีก คนทั้งหลายเขาเชื่อท่านขรัวมากนักที่ไหนเขาจะเชื่อเรา ด้วยคนทั้งบ้านล้วนแต่เชื่อถือเห็นจริงตามท่านขรัวไปสิ้น เราคนเดียวจะพูดขัดขืนชี้แจงไปเท่าใดก็คงไม่เชื่อตามความเป็นจริงดังถ้อยคำที่เราพูดเป็นแน่ เราคนเดียวสู้คนมากไม่ได้ แม้นจะขืนพูดไปก็จะตายเสียเปล่า ๆ อย่าเลยนิ่งทนทำสมยอมว่า 'เป็นบ้าจริง' เหมือนคำประกาศที่ท่านขรัวท้าไว้เสียดีกว่า"

ชายผู้นั้นก็ต้องนิ่งทนให้ท่านขรัวเอาไม้แส้บริกรรมเฆี่ยนได้สี่ห้าทีแล้วทำเป็นหายนิ่งเป็นปรกติดังเก่า

นิทานที่กล่าวสาธกมานี้ก็สมกับคำว่า **"พวกมากลากไป"** โดยบรรยายที่แสดงมานี้

พี่น้องสนทนากัน[๑]

เวลาวันหนึ่ง**นาย ก** ซึ่งเป็นนักเรียน ถึงเวลาเลิกโรงเรียนแล้วกลับมาบ้าน บอกแก่**นาย ข** พี่ชายว่า "วันนี้ครูแกตีฉันใหญ่ ฉันเห็นจะเรียนหนังสือไม่ได้ ครูแกดุนัก ต้องบอกคุณพ่อขอออกจากนักเรียนเสีย"

พี่ชายจึ่งตอบว่า "เจ้าอย่าโกรธครูเป็นอันขาด ครูท่านทำโทษแก่เรานั้นใช่อื่นไกลเลย เราผิดท่านจึ่งทำ พี่เคยเล่าเรียนมาแต่ก่อนพี่เข้าใจได้ดี เจ้าอย่ามีความวิตกหรือเบื่อหน่ายต่อความเล่าเรียนเลย การที่จะแก้ไม่ให้ครูดุนั้นไม่ยากอะไร ในข้อต้นนั้นเจ้าจงรู้เถิดว่า 'ธรรดาดาครูแล้ว ท่านคงดีกว่าเราเป็นอันมาก แลท่านเคยเป็นเช่นเรามาแต่ก่อนเหมือนกัน ท่านย่อมรู้น้ำใจเราว่าชอบอย่างไร? แลมีวิธีแก้ให้ดีขึ้นอย่างไรเป็นแน่?' ถ้าเจ้ายังไม่เข้าใจในความดีของครูอย่างที่กล่าวมาแล้ว เจ้าจงคิดดูเถิดว่า 'อธิบดีของโรงเรียนนั้นท่านเป็นอย่างไร?' ความคิดท่านดีกว่าเราหลายร้อยส่วน"

น้องชายตอบว่า "ท่านดีแน่ทีเดียว"

พี่ชาย "ท่านดีเจ้ารู้อยู่แล้ว เจ้าอย่าว่าครูดุ ครูนั้นท่านเป็นผู้เลือกสรรมาให้สอนพวกเรา ท่านคงเห็นแน่ว่า 'ครูนั้นมีคุณวุฒิสามารถจะดัดแปลงน้ำใจเราให้ประพฤติโดยทางที่ชอบธรรม แลสั่งสมความรู้ให้แก่เราเป็นมั่นคง"

น้องชายตอบว่า "เข้าใจแล้วครูท่านดีเหมือนกัน"

---

[๑]หม่อมราชวงศ์จิตร, "เบ็ดเตล็ด : พี่น้องสนทนากัน," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๔๐ (๒๐ กรกฎาคม ๑๐๙) : ๕๗๐ - ๕๗๑.

พี่ชาย "ครูท่านดีแล้ว เจ้าอย่าโกรธว่าท่านดุ ท่านดุนั้นท่านจะดัดแปลงน้ำใจเราเท่านั้น เจ้ารู้ว่าท่านดีแล้ว ท่านสั่งอะไรก็เป็นไปตามคำสั่งท่านก็แล้วกัน การที่ท่านดุก็จะเสื่อมทรามลงโดยลำดับ พี่ว่าตื้น ๆ ว่าท่านสั่งอย่างไร ? ขอให้เป็นไปตามคำสั่งท่านทุกสิ่งทุกข้อเท่านี้แล ทีหลังอย่าโกรธครูเป็นอันขาด จงมีความเกรงกลัวหมั่นสมาคมใกล้ชิดให้มาก **"น้องแดง"** ของเจ้า **"อ้าย ค"** มันชวนไปเที่ยว บอกกับอ้าย ค ว่า 'กลัวแม่ว่าฉันใด เจ้าจงกลัวครูฉันนั้น' แต่อย่าให้เหมือนสุภาษิตท่านว่า "รักเรียนรู้กลัวครูนี้เพื่อไร ?" สุภาษิตข้อนี้ท่านประสงค์ว่า "กลัวโดยไม่ใกล้ชิดทำหลีกเลี่ยงเสียไม่ใคร่เข้าหาครู มีความสงสัยสิ่งใดไม่ได้ถามกลัวไปโดยไม่ใช่เหตุที่ควรดังนี้ เจ้าจงกลัวโดยไม่หักหาญต่อครู อ่อนน้อมใกล้ชิดต่อครูให้จงมาก คำว่าดุก็จะกลายเป็นรักไปเอง" หนึ่ง

ครั้นต่อมานาย ก ก็ไปเล่าเรียนทุกวัน ครูสั่งอย่างไรก็ทำ แต่ใจหาอยู่กับการที่ครูสั่งให้ทำไม่ เป็นแต่สักว่า "ทำตามสั่งไปฉะนั้น" ครูให้ท่องหนังสือก็ท่องกระหน่ำไป ไม่มีสติที่จะใฝจดจำเลย ไปพะวงแต่ว่าเมื่อไรจะเลิกจะได้เล่นเท่านั้น ? ปากท่องไป ใจนึกถึงเพื่อนเล่นแลการเล่น ความกระหายดังนี้ตักเตือนอยู่ในใจไม่เสื่อมถอย แต่ตั้งแต่นั้นมาครูหาได้ติเหมือนแต่ก่อนไม่ เป็นแต่ว่าเล็ก ๆ น้อย ๆ"

เวลาวันหนึ่งนาย ก กลับมาบ้านจึ่งบอกแก่พี่ชายว่า "คำที่พี่สอนนั้นกันได้แต่ไม้เรียว กันปากครูดุหาได้ไม่ ครูให้ท่องหนังสือฉันก็ท่องไป จำไม่ได้ก็ดุ จะแก้อย่างไรดี ?"

พี่ชายตอบว่า "แต่หลังต่อไปเจ้าจงละความเกียจคร้านเสีย อย่ารักความเล่นอันเป็นที่เพลินใจเลย เจ้าจงรักความเรียนอันจะนำให้ได้ความดีที่นักปราชญ์ทั่วไปเขาสรรเสริญเถิด การเล่าเรียนนั้นเป็นอริกับเราแต่เมื่อแรก ต่อไปก็เป็นกัลยาณมิตรของเรา ไม่มีสิ่งใดที่จะเปรียบได้ ความคับแค้นจะบังเกิดแก่เราเมื่อไร ? เรามีวิชาความรู้แล้วพอที่จะแบ่งปัดไม่ให้ต้องได้บ้าง ดีกว่าไม่รู้อะไรเลยเป็นอันมาก ความเกียจคร้านนั้นเป็นอมิตรแท้ทีเดียว จะก่อแต่ให้เกิดความทุกข์ภัยต่อไปเท่านั้น เจ้าอย่าพะวงถึงการเล่นทุกเวลาเลยเป็นอันขาด เจ้าจงแบ่งเวลาเล่นของเจ้าให้น้อยลง ใฝจดจำความเล่าเรียนให้มากขึ้น ความเพียรเป็นมิตรฉันใด ความเล่าเรียนเป็นมิตรฉะนั้น ความเกียจคร้านเป็นมิตรฉันใด ความเล่นพร่ำเพรื่อเป็นมิตรฉันนั้น" สอง

โคลงขอเดิม

⊙ ครู หวังตั้งจิตรเกื้อ การุญ
ว่า สิ่งประโยชน์คุณ ค่ำเช้า
อย่า คึกนึกโหดหุน- หันฝ่า- ฝืนนา
โกรธ ผีโกรธตอบเค้า คู่แท้ภัยตน

พูดถูกใจให้เขาโกรธ[๑]

แม่จัน "**หนูอาย**มันเป็นอะไรไปหรือ ? ไม่เห็นออกจากห้องตั้งแต่วานซืนนี้มาแล้ว"

"เขาไม่สบาย"

"มันเป็นอะไรไป จับไข้หรือ ?"

"ไข้หรืออะไรก็ไม่รู้เขา ?"

"ตัวร้อนหรือเปล่า ?"

"ตัวเนื้อก็สำเลา[๒]ดี เป็นแต่นอนเซาซึมไปอย่างเดียว ฉันถามเขาเขาบอกว่าเสียดในอก"

"ข้าวปลามันกินหรือเปล่า ?"

"รับประทานแต่ลดมาก อาการอื่นก็ไม่เห็นแปลกอะไร ? เป็นแต่อาหารลดลงกับนอนซมถอนใจใหญ่ฮืด ๆ ฉันแปลโรคเขาไม่ออก"

"แกมันเซ่อเองแหละ ลูกเจ็บเป็นอะไรก็ไม่ประสา มัวแต่นั่งฉีกตองเสียวันยังค่ำ...วันยังค่ำ นี่หากถามขึ้นละ หาไม่กว่าจะรู้ก็พอไข้โทรมพอดี เหลวไหล...เหลวไหลไม่เป็นเรื่อง"

"ฉันไม่เห็นหนักหนาอะไรนี่นะ ? พุทโธ่ ! ว่ากระไรเลย ดูเป็นอีเฒ่าเมากะไพ่กะลีจนไม่ธุระกะลูกกะเต้าทีเดียวหรือพ่อ ?"

---

[๑] เพิ่ม *(กระทรวงท่า)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๓ (๒๓ สิงหาคม ๑๓๓) : ๕๓๓ - ๕๓๓.

[๒] คำกริยา หมายถึง ทุเลา อาการไข้ที่สร่างจากตัวร้อน มีอาการตัวร้อนน้อย ๆ

"มันก็เมาจริง ๆ น่ะแหละแกเหย ถ้าไม่เมามันจะมิรู้หรือ ?"

"อย่าพูดเลยเถียงกันเปล่า ๆ อายเด็ก ๆ มัน..."

"อ้าว ! พูดเข้าละก็โกรธ ก็มันจริงของเขาไหมล่ะ ?" พูดพลางพลางเดินไปห้องลูกสาว เข้าไปนั่งข้างที่นอน "เป็นไรไปลูกหือ ? มันให้เป็นอย่างไรแม่ ?"

"ฮื้อ ! ถอนใจใหญ่ "ไม่สบายจ๊ะพ่อ กลุ้มกล้ำใจนักไม่อยากได้ยินเสียงอะไรเลย ?"

"อุดส่าห์สะกดอกสะกดใจลูก อย่าเผลอสติ มันเป็นอย่างไรไป ? บอกพ่อ เฮ้า ! อย่า...อย่าก่ายหน้าผากบูราณ[๑] ท่านห้าม"

"พ่อออกไปเสียเถอะจ๊ะฉันกลุ้มนัก"

"กินยาหอมแก้กลุ้มหรือแม่ ? พ่อจะบดให้"

"ยังไม่รับประทานละจ๊ะ พ่อออกไปข้างนอกเสียเถอะฉันจะนอน เมื่อคืนฉันไม่สบายมากนอนไม่หลับยังรุ่ง"

"นอนเถอะลูกนอนเถอะ ออกมาข้างนอกบ่นเมียกลุ้ม

"ไหนล่ะไปข้างไหนล่ะนางแม่ ? พุทโธ่...พุทโธ่ ! ลูกเจ็บเป็นนักเป็นหนาช่างไม่อินังขังข้อสักนิด"

"ก็ฉันไม่เห็นหนักหนาอะไรนักนี่หนา ?"

"ยังจะดันทุลังไปอีก ลูกสาวเจ็บจนผอมผิดรูป หน้าออกเผือดคล้ำอย่างนี้ยังว่าไม่หนัก ไปตาม**เจ้าเริ่ม**ลูก**พี่เล็ก**มาหน่อยหรู"

"ตามเขามาทำไม ?"

"ไปเถอะน่ะเขาใช้ละ[๒] ก็ไปเถอะ"

เมียลงเรือนไปบ้านหลานชาย "**หนูเรียน**โว้ยหนูเรียน"

"ขาใครเรียก ?"

"ข้าเอง ทิดเขาอยู่ไหม ?"

"อาหรือ ?"

"เออ !"

"อยู่ค่ะ"

---

[๑] คือ โบราณ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ลา"

"ดูสุนัขให้อาด้วย"

"มาเถอะค่ะ" เข้าไปถึงเรือน

"อ้อ ! ทิดอยู่ดอกหรือ ? ไปบ้านเดี่ยวเถอะหลาน"

"ทำไมกันจ๊ะอา ?"

"ไปเถอะอาผู้ชายเขาสั่งให้ไป"

นายเริ่มตามมาถึงบ้านขึ้นไปบนเรือนยกมือไหว้อาผู้ชาย

"เริ่มหรือ ? เออ ! มาดีละหลานจะให้ดูน้องสักหน่อย"

"เขาเป็นไรไปหรือจ๊ะอา ?"

"มันเป็นอะไรแน่ก็ไม่รู้ละหลาน บอกอาการไม่ถูก แต่สังเกตดูน่ะเหมือนจะไปข้างกระทำหรือลมเพลมพัด[๑] น่ะแหละ"

"เรื่องนี้ฉันไม่ค่อยทำมานานแล้วอา เพราะความเชื่อมันน้อยลง... น้อยลงทุกที เห็นจะไม่ขลังเสียแล้ว"

"เอาเถอะหลานยังไง ๆ ก็ลองไปตรวจดูเสียสักหน่อย"

นายเริ่มเสียไม่ได้เข้าไปในห้องกับอาด้วยกัน ดูอาการของน้องสาว เห็นอาการอื่นไม่มี มีแต่ลมภายในกำเริบอย่างเดียว เลยไม่อาจพูดอย่างไรได้ ลุกออกมาข้างนอก "อาจ๊ะ อาเชิญออกมานี่แน่ะจ๊ะ"

อาตามออกมา "ยังไงหลานเจ้าไปดูเมื่อกี้ ท่าทางมันจะเป็นอะไรแน่ ?"

"ไม่เป็นอะไรหรอกจ๊ะลมมันกำเริบเท่านั้น"

"ลมอะไรหลาน ?"

"ลมภายในจ๊ะ"

"มันเป็นอย่างไรหลาน ? ลมภายใน อายังไม่เข้าใจเลย ไหนลองเล่ากำเนิดมันไปหน่อยดี"

นายเริ่มนึกจะไม่อธิบาย แล้วนึกอีกทีว่า "คนอื่นที่ไหนมา พี่น้องของเราแท้ ๆ เผื่อจะรู้สึกตัวจะกลับดีได้บ้างดอกกระมัง" จึ่งอธิบายว่า "ลมอย่างนี้มีสมุฏฐานสามคือ ตาหูใจ"

---

[๑] คำนาม หมายถึง อาการเจ็บป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ เข้าใจกันว่าถูกกระทำ

"เออ...เออ ! ชอบกล...ชอบกล หลาน ไหนลองเล่าไปให้ละเอียดถี"

"ลมที่เกิดแต่ตานั้นท่านเรียกว่า 'จักขุวาโย' *(คือลมเกิดแต่จักขุ)* เมื่อจะเกิดนั้นอาศัยจักขุได้เห็นสิ่งที่แสลงโรคแล้ว มาระลึกตามสิ่งที่เห็นนั้นจึ่งพาโรคให้กำเริบมีอาการผิดปรกติ มักถอนใจ อาการลดน้อยลง แต่พอรักษาได้ ถ้าจะรักษาต้องปลอบโยนชี้แจงในความดีความชั่ว มีถ้อยคำที่อ่อนหวานเป็นกระสายบางทีหายได้โดยมาก

ลมที่เกิดแต่หูนั้นเรียกว่า 'โสตวาโย' *(คือลมเกิดแต่โสต)* เมื่อจะเกิดนั้นเพราะอาศัยหูไปได้ยินสิ่งที่แสลงโรคแล้ว มาระลึกตามสิ่งที่ได้ฟังนั้นจึ่งพาให้โรคกำเริบ อาการที่ผิดปรกติ แลวิธีจะรักษาก็ไม่แปลกอะไรกันกะลมที่เกิดแต่ตา

ลมที่เกิดแต่ใจนั้นมีลมหูแลลมตาเป็นสมุฏฐานก่อนจึ่งกำเริบตาม

เมื่อลมทั้ง ๓ ทวารกำเริบแล้ว ยังมีลมจรอีกจำพวกหนึ่งมาประสมลมจำพวกนี้มักมีมาเมื่อคนไข้อยู่ที่สงัดคนเดียว ถ้าลมจรเข้าเจือด้วยแล้วอาการไข้จะวิปริตผิดปรกติมาก คือมักนั่งกอดเข่าไม่อยากนั่งในที่ประชุม นอนมักถอนใจใหญ่มือก่ายหน้าผาก สีหน้าซักเผือดคล้ำ อาการเช่นนี้ถ้ามีแล้วถึงตัดเหลือรักษา แม้นจะรักษาก็ต้องติดยันต์ตรวนสายสิญจน์โซ่ ถึงอย่างนี้ก็กลัวจะไม่อยู่ แต่ว่าพอประทังนานวันได้ อาการของอายฉันกลัวว่าจะเป็นแบบนี้แหละอา"

เมื่อนายเริ่มกำลังอธิบายอยู่นั้น แม่อายนอนฟังอยู่ โทสะออกปึก ๆ นึกจะปึงมากำลังนั้น ด้วยเป็นความจริงใจของหล่อนทั้งสิ้น แต่เกรงบิดาอยู่สู้สะกดใจไว้ พอได้ยินออกชื่อของตัวเมื่อลงท้าย หล่อนเหลือที่จะเว้นลุกขึ้นลงเท้าตึง ๆ ออกมาที่ประตูวางเสียงลั่น "เฮ้ย ! อ้ายนักปราชญ์น้อยหรือแน่ อวดรู้ยกศัพท์ยกแสงกร๊อก ๆ แกร๊ก ๆ ไว้ จองหองรู้ตำรับตำรามันหนักหัวหนักหูใครด้วยละวะ ? เห็นเขาดีอยู่ไม่ได้เห็นเขาร้ายอยู่ไม่รอด ชาติคางคกปากบ่อถ่อเรือหาความผู้ใหญ่อยู่สบายไม่ว่าดีอยากให้เขาเทศนา ถุย...ถุย !"

นายเริ่มฟังน้องสาวเอ็ดออกพื้น แต่แกรงอาจึงบอกอาเป็นที่เคารพ "ฟังชิจ๊ะอา มันร้อนตัวมันออกรับเสียงออกแปร้น"

"ก็ทีดเองก็เหลือเกินนักนี่เอ็ง น้องเป็นสาวเป็นแส้ว่าออกสาดเสียเทเสีย ดูเป็นลูกข้าชั่วร้ายเสียเต็มที่เทียวนี่ ข้าเลี้ยงของข้ามาเป็นยี่สิบสองยี่สิบสามปี ชั่วดีข้าไม่รู้หรือ ? นี่เอ็งดอกนะฮึ ถ้าไม่คิดนิด ๆ ละก็ได้ลงเรือนไม่ทันเป็นแน่"

นายเริ่มฟัง ๆ ดูเมื่อแรกพอจะเห็นมาข้างตัว "เอ ! ลงปลายเขากลับโกรธแทนลูกเขา กลับว่าเอาเจ็บ ๆ ด้วยซ้ำ" ออกฉิวแก ไม่ลาใคร ออกได้ลงเรือน

มา ยิ่งตรองคำนางน้องสาวแลคำอาผู้ชายดูยิ่งแสบสมองจัดขึ้น นึกจะไปบ้านก็กลัวพื้นจะไม่เรียบเลยเปิดไปวัดใหม่ที่ข้างบ้าน ขึ้นไปบนกุฏิท่าน**เจ้าอธิการแม้น**ที่เป็นอาจารย์มาแต่ก่อน

ท่านสมภารเห็นนายเริ่มหน้าผิดปรกติ ดูเป็นพกโทสะมาด้วยจึ่งไต่ถาม นายเริ่มแจ้งความตั้งแต่ต้นไปจนน้องสาวแลอาว่าให้ท่านอาจารย์ฟัง ท่านสมภารจึ่งว่า "ก็เอ็งมันไม่ควรนี่หวาไป**พูดถูกใจให้เขาโกรธ**เปล่าๆ ดีเสียอีกง่านะ เขาไม่เตะส่งมาน่ะ"

"ไม่ใช่ขอรับใต้เท้า ผมเห็นว่า 'มันเป็นน้องเป็นนุ่งคิดว่าพูดให้มันรู้ตัวมันจะได้มีสติบ้าง' เพราะผมทราบอยู่ว่า 'ความประสงค์ของมันเลวทรามนัก' เห็นว่ายังไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น"

"จะจะฉา เจ้าเป็นอะไรพ่อเหย! น้ำมะหน้าเอ็งมีอำนาจอาชญาอะไรจะไปคุ้มเกรง" เขาได้? แต่พ่อแม่เป็นที่รักที่นับถือยังไม่เป็นที่คุ้มเกรงได้ นี่เอ็งจะสะเออะเข้าไปสั่งสอนให้สติเขาป่วยการ เริ่มเอ๋ย ขวนขวายหาการทำ หาทรัพย์เลี้ยงตัว หาบุญหากุศลดีกว่า จะไปพูดถูกใจให้เขาโกรธน่ะมันไม่ได้สมบัติอะไรดอก"

นายเริ่มได้ฟังท่านอาจารย์อธิบายดังนั้นเห็นจริงด้วย เลยหายพื้นกราบลาไปบ้าน ตั้งแต่นั้นมาก็ประกอบแต่การทำมาหากิน ระวังปากของตนอยู่เสมอๆ กลัวว่า **"พูดออกไปถูกใจเขาจะโกรธ"** เอาเหมือนแต่ก่อน

---

[๑] หมายถึง ทำให้กลัวเกรง หรือขำเกรง

มรดกนา[๑]

ยังมีชายชาวนาคนหนึ่งมีบุตรชาย ๒ คน ครั้นอยู่มาฝ่ายบิดาเจ็บลงก็มีความตั้งใจที่จะให้บุตรทำนาของตน ซึ่งตนได้กระทำเลี้ยงกันมาแล้วนั้นต่อไป พอเจ็บหนักลงจึ่งเรียกบุตรทั้งสองเข้ามาใกล้ แล้วจึ่งว่า "ที่นานี้บิดาจะมอบให้เจ้าทั้งสองเป็นมรดกของเจ้า แต่บิดาจะขอเตือนเจ้าสักอย่างหนึ่ง ด้วยที่ที่บิดาจะมอบให้เจ้านี้ เจ้าอย่าได้ขายให้ใครเลยเป็นอันขาด เพราะทรัพย์สมบัติที่บิดามีอยู่บ้างเล็กน้อยนั้น บิดาได้ฝังไว้แห่งหนึ่งในที่นานี้ไม่สู้ลึกนัก"

บุตรทั้งสองครั้นได้ทราบว่า "บิดาของตนฝังทรัพย์สมบัติไว้ ณ ที่นานั้นก็มีความยินดีเป็นอันมาก"

ครั้นบิดาตาย บุตรทั้งสองจึ่งชวนกันไปเที่ยวขุดทรัพย์ซึ่งบิดาฝังไว้ตลอดทั่วไปก็หาพบไม่ แลถึงแม้ว่าไม่พบทรัพย์สมบัติเช่นตนหมายไว้นั้นก็ดี แต่ที่ดินที่ได้ขุดฟื้นขึ้นแล้วนั้นมีพืชพรรณต่าง ๆ ซึ่งบิดาได้ปลูกเพาะหว่านไว้แล้วนั้นก็งอกงามบริบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นที่แสดงให้เห็นว่า "เป็นทรัพย์" ซึ่งบิดากล่าวว่า "ฝังไว้นั้น" เหมือนกัน

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานเบ็ดเล็ด : ว่าด้วยบิดากับบุตร," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๔๗ (วัน ๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๓๗๐.

มั่งมีขึ้นได้ในวันเดียว[๑]

โอวาทของท่านผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดเคยคาดคะเนคาดการณ์ล่วงหน้าถูกชำนาญในเชิงค้าขายสั่งสอนนั้น บางทีมีราคาหาที่จะเปรียบมิได้ คนเราทุกวันนี้มักยึดมั่นเสียแต่ในความคิดติดสันดานอยู่ว่า "ถ้าผู้ใดท่านจะช่วยอนุเคราะห์เกื้อกูลให้มั่งมีศรีสุขก็มีวิธี แต่ท่านช่วยให้เงินเป็นทุนรอนตัวตั้งตัว แต่ถ้าจะตรองไปการช่วยแนะนำโดยทางปัญญาแยบคายถูกเหมาะสมเหมือนท่านสงเคราะห์ด้วยอุบายบอกให้ค้าขาย ไม่ต้องมีทุนตั้งตัวได้ดีกว่ายื่นทุนช่วยตรง ๆ ก็มีถมไป

มีข้อที่ควรจะชักมาอ้างให้เห็นได้ดังว่านี้ เหมือนเรื่อง "ตาคนจนเกี่ยวหญ้า" รับจ้างอยู่ในท่านเศรษฐีผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นพ่อค้าใหญ่ชำนิชำนาญในการพาณิชยกรรมมากนั้น

อยู่มากาลวันหนึ่งตาคนเกี่ยวหญ้ากรากกรำเหนื่อยยากตากแดดไปเกี่ยวหญ้าตามชายคลอง เอาแรงเข้าถูคอนเรือมาถึงท่า แบกหญ้าเข้าประตูเดินมาทั้งเหนื่อยทั้งหิวหน้านิ่วใจตึก ๆ ด้วยนึกถึงบ้านเพราะมานานนักหนา หายใจเหมือน ๆ เกือบ ๆ จะคลั่งเป็นบ้า บ่นเพื่อเอ้ออ้าผ่านมาข้างหน้าหอนั่งท่านเศรษฐี

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ปฏิคมกรรมสัมปาทิกสภา ต้นสกุลวรวรรณ)*, **วชิรญาณ** ๕, ๑๕ (๒๖ มกราคม ๑๐๘) : ๑๗๖ - ๑๗๗, ๑๖ (๒ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๑๘๖, ๑๗ (๙ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๑๙๗ - ๑๙๘ , ๑๘ (๑๖ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๒๐๙.

เผอิญขณะนั้นท่านเศรษฐีออกไปยืนอยู่ลานบ้าน ได้ยินเสียงตาคนเกี่ยวหญ้าถอนใจใหญ่เฮอฮ่า บ่นรำพันขันเต็มประดา ใจความที่ว่าก็คือ "แกอยากจะให้ตัวแกมั่งมี" จึ่งเดินตรงออกไปร้องเรียกตาเข็ญใจ "เฮ้ย! หยุดอยู่นั่นก่อนหวา" เห็นตาขัดสนเข้าตาจนลงหมอบทำหน้าเล่อล่า

ท่านจ้องดูหน้าทำนิ่งอึ้งขมึงตาร้องถามว่า "นั่นมึงบ่นอะไรพึมพำฮะ"

ตาคนจนหมอบกราบยกมือไหว้ปลก ๆ ตอบว่า "อี อี เฮ้อ! เกย้ากยะผม[๑] กลุ้มใจตัวเองดอกขอยับ[๒] ไม่ได้บ่นดูหมิ่นนินทาใต้เท้า นึกอีนึกอยากมันอยากไม่สมอยาก กยะผมก็ออกปากบ่นเพ้อว่าง่าอ้าง่าอยากนัก ง่าทำอย่างไร? เกย้ากยะผมถึงจะมั่งมี"

ท่านเศรษฐียืนมือไพล่หลังพยักหน้าหงึก ๆ ยิ้มหิ่ม ๆ อยู่ในหน้าตอบว่า "อ่าแฮ้! ใครไปขัดไปขวางมึงไว้ดีละสิน่ะอยากมั่งอยากมี ดี ๆ กูก็เห็นดีเออ! ก็แน่เฮ้ย! มึงอยากมั่งมีแล้วทำไมมึงถึงไม่มั่งมีละหวา หา นิ่งอยู่ทำไม?"

ตาเกี่ยวหญ้ากราบ ๆ แล้วว่า "ง่ายับปยะทานอยากมั่งมีก็เหลือจะอยากแล้วขอยับ แต่เฮ้อ! มันอึดมันอัดมันขัดปัญญา มันแสนอัตคัด มันสุดขัดสนมันจนทุกท่า รับจ้างเกี่ยวหญ้าไม่รู้ว่าจะหาทางรวยอย่างไรได้? นอกจากต้องมีเงินเป็นทุน"

"อ๋ะ! อ้ายนี้พูดชอบกล มึงไม่ต้องการเงินหนา แต่อยากจะหาทางให้มั่งมี ฮี...ฮี! ชอบกลเอ้เฮ้!"

"จริงนะขอยับอยากมั่งมีเสียนะที่สุด"

"เออ! มึงอยากจะหาทางทำให้มั่งมี ไม่ต้องพึ่งเงินทุนเลยเท่านั้นเอง ก็เมื่อมึงตรองไม่เห็นถ้าจะหาเงินทุนได้แล้วแต่อยากมั่งมี จะมางอมืองอตีนบ่นเพ้ออยู่เช่นนี้มันจะมั่งมีมาแต่ไหนเล่าหวา? ต้องคิดต้องตรองละมันก็ต้องมี ถ้ามีสติปัญญาตรองเงินทองถมไป ถึงหาเงินทุนไม่ได้ก็ใช้อุปเท่ห์[๓] ทุนสิหวา ขืนบ่นเพ้อเบ้อบ้าอยู่ละมึงต้องจนตาย เฮอะ...เฮอะ!"

---

[๑] คือ "เกล้ากระผม" ในเรื่องนี้ผู้เรียบเรียงให้ตาคนจนออกสำเนียงพูดเพี้ยนค้า คือ คำที่ออกเสียงพยัญชนะ "ร ล" ออกเสียงเป็น "ย" ทุกแห่ง

[๒] คือ "ขอรับ"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "อุประเทห์" คำว่า "อุปเท่ห์" หมายถึง วิธีดำเนินการ อุบายดำเนินการ

"ขอยับ...ขอยับ" ตาเกี่ยวหญ้ากราบพลางถอนใจใหญ่ พลาง "ขอยับ...ขอยับอยากก็สุดท่า หาก็ทุกทาง ไม่เห็นท่าสักอย่าง เพราะมันขัดกกมะงอเงินเป็นเกอมะท่อทุน"

ท่านเศรษฐียกมือป้องปากหัวเราะ "ฮะ...ฮะ...ฮะ...ฮะถ้าเห็นสุดท่าละอย่าคิด ต้องสละความอยากอย่าออกปากสักนิดหนึ่งถึงจะดี ถ้ายังอยากยังเพ่งต้องคิดเบ่งปัญญา อย่างนี้ไม่สมละ เฮ้ย! ยังถมไปอย่างน่าเหลือคาดเหลือประมาณความคิดคนนะล้าน ๆ อย่างก็ยังกว่า มึงเชื่อ กูว่าละไม่ตายเสียแล้ว คิดไปตะบันถึงวันนี้แคล้ว วันหน้าคงสมสักคราว"

ตาเกี่ยวหญ้ายิ้มออกยกมือไหว้ แหงนหน้าชะแง้ "เอ้อ! เฮอะรับปยะทานดีนักที่สุดที่แล้ว กยะผมชอบนักโปยดบ่าวละโปยดสัตว์ผู้ยากเถอะขอยับถ้าใต้เท้าโปยดสั่งสอนเกย้ากยะผมให้เห็นท่า อั้งง่าว่า 'ทำอย่างไงน่ะถึงจะได้มั่งมีศรีสุขไม่ต้องพึ่งเงินทุน' เฮอะ! เป็นเยิกกัน กยาบเยียนตามจริง พับผ่าเถอะ! อ้ายเฒ่าไม่ยักยับจ้างเกี่ยวหญ้าให้เหนื่อยแยง ตรงไปเที่ยวแลขอยับ จ้ำไปเอาให้มั่งมีต่าเที่ยวและเลี้ยงแม่อีหนู อ้ายแดงกินนอนอุตุสบาย เฮ้อ! นี่หรือมันเต้ม เฮอเต้ม"[๑]

"แน่แฮ้! กูจะว่าให้ฟัง ในวัน ๒ วันนี้กำลังเรือสำเภาเข้าเขาบรรทุกใบชามาขาย กำหนดเขาจะร้องขายเลหลังกันพรุ่งนี้แลหวาเป็นโชคของมึง ทำได้ละรวยจริง ไม่ยากไม่ง่ายไม่ไกลไม่ใกล้ดอกหวา ที่สะพานท่าวัดเกาะนี้เอง"

"อ้าว...อ้าว! ไม่ต้องทำอะไรนัก มึงเชื่อกูละไปนี่เขาขายแต่เช้ากว้านซื้อใบชาเอามาให้หมด แพงเท่าไรก็ไม่ต้องกลัว ซื้อได้แล้วกลับมาหากู เป็นมั่งมีจริงหนาหวา กูเวทนาจึ่งบอก"

ตาเกี่ยวหญ้าทรุดตัวหมอบซบ ยกมือไหว้ถึงกลางกระหม่อมหัวร่อเหี่ย ๆ "หะหา! สนุกจริง พระเดชพระคุณละขอยับ หะหา เกย้ากยะผมไม่มีทุนสักบาท น่าพิยักจะเอาเกยีออะไยไปยับซื้อใบชาเขาเป็นยำ ๒ ยำตะเภา[๒] เหอ! ตายขายเกย้ากยะผมสักย้อยคยัวก็ไม่พอ ตายเปย่า[๓] หมอบซบหน้าท่านเศรษฐี ยิ้มโยกตัวทำท่าแข็งแรงพูดจริงจัง

---

[๑] ...รับประทาน...กระผม...โปรดบ่าวละโปรดสัตว์...ขอรับ...โปรดสั่งสอนเกล้ากระผม...อ้าง...เป็นเลิกกัน กราบเรียน...รับจ้าง...เหนื่อยแรง...ขอรับ...เต็มเฮ่อเต็ม

[๒] น่าพิสึกจะเอาเกลืออะไรไปรับซื้อใบชาเขาเป็นล่ำ ๒ ล่ำตะเภา

[๓] ...ขายเกล้ากระผมสักร้อยครัวก็ไม่พอ ตายเปล่า

"ไม่ต้องการ ไม่ธุระ มึงไม่ต้องการเงินทองอะไรเป็นทุนรอน จริง ๆ นะหวากูจะบอกให้ ไม่เชื่อก็เคราะห์ของมึงแล้วไป...แล้วไป"

เห็นตาเกี่ยวหญ้าหมอบซบหน้า ก้มลงเอามือตบหลัง "เฮ้...เฮ้! ลุกขึ้นฟังกูพรุ่งนี้รีบไปแต่เช้าอย่าเข็ดขยาดใคร เขาให้หีบละเท่าไร? ขึ้นราคาไว้สักสลึง ๒ สลึงเสมอ อย่ายอมแพ้กว้านเอาใบชามาให้หมด ให้ได้แล้วกลับมาหากู"

ตาเกี่ยวหญ้าหมดปัญญา ตรองไม่เห็นท่าแต่อยากมั่งมีก็เหลือทน ครั้นรุ่งขึ้นเช้าแข็งใจเดินไปท่าวัดเกาะแต่ไก่โห่ นึกกระดากใจตัวก็แทบจะเต็มกลั้น แต่ทนอกสั่นอยู่จนสัก ๓ โมงเช้า พวกพ่อค้าเขามากันออกมากมาย ล้วนมีบ่าวไพร่ติดตามมากันหีบเงิน บ้างก็มีเรือเก่งเรือประทุนเรือสำปั้นล้วนแต่เจ๊สัวขุนนางวางน้ำออกแน่น โฮย! ตาเฒ่าอึดอัดใจเต็มแกน อุตส่าห์สะกดใจกลืนน้ำลายนั่งยอง ๆ แอบอยู่มุมตึก

นายห้างใหญ่เจ้าของใบชาสั่งให้เสมียนลงไปเอาใบชามาเป็นตัวอย่างอย่างละหีบ แต่จะว่าเหมาขายทั้งหมดลำสำเภา ส่วนออกราคาก็ว่ากันตามน้ำหนักชั่ง

ครั้นขุนนางเศรษฐีพ่อค้ามาประชุมพร้อมกันแล้ว นายห้างใหญ่ก็ร้องเลหลังขาย คนที่มาด้วยซื้อ ต่างคนก็ขึ้นราคากัน ตาเกี่ยวหญ้าแข็งใจปากคอสั่นขึ้นราคากะเขาบ้าง เขาขึ้นกันทีละสลึง ๒ สลึง นายสั่งให้ขึ้นสลึงกลัวเต็มทนแต่อั้นอั้นขึ้นแต่กึ่งทีละเฟื้อง แล้วยังไม่ไว้ใจต้องขึ้นทีละ ๒ ไพ คำต่อ ๆ ไปแกขึ้นทีละไพทีละอัฐเท่านั้นเอง

ขณะนั้นพอคนทั้งปวงประหลาดนักหนาพากันพิลึกจ้องดูตาสิ้นคิดพิศวงไม่น้อย แลดูตาตั้งร้ายรุมจ้องดูแกคนเดียว เหลียวข้างซ้ายก็พบตา แลข้างขวาก็เห็นแต่ลูกตาคนจ้องเขม็ง แกยิ่งละล้าละลังจนเหงื่อ[๑]หลังหยดเผาะ ๆ หน้าซีดปากสั่น ฟันกระทบกันหนาวราวกะจะจับไข้ สู้กันไปสู้กันมาตกราคาเขาร้อง "หนึ่ง...สอง...สาม" เคาะลงได้แก่ตาเกี่ยวหญ้าเป็นราคาชั่งละ ๖ สลึง ๒ ไพ รวมใบชา ๒,๕๖๐ หาบ เป็นเงินถึง ๕,๐๐๐ ชั่งกำหนดจะต้องให้ใช้เงินรับใบชาไปใน ๓ วัน ตาเกี่ยวหญ้าขนลุกซ่า ๆ ตัวสั่นเลยหน้ามืดทรุดนั่งลง แต่แข็งใจทำยิ้มแห้ง ๆ เก้อ ๆ อยู่ตามแกน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ" เป็นคำที่ใช้กันในอดีต

ข้างนายห้างเห็นตกราคาตาแก่ นึกเชื่อแน่ว่า "แกเห็นจะไม่เข้าใจว่า 'เขาจะขายทั้งหมด' ทีจะนึกว่าจะขายทีละหีบกระมัง" กำลังพูดอยู่กับเสมียน **ตาไพร่สิน**คิดเลยเพ้อฝันสมบัติบ้า โดยฤทธิ์ฟังกลับยุยุ่งให้กล้า ร้องเถียง ๕ สลึงขึ้นว่า "อำ...อำ! นายห้างอย่าโบ้เบ้ดูหมิ่นนะ ของฉันเหมากว้านหมดนะเออ...เออ! อย่าเล่น อย่าเห็นยังงี้นะหาหะ กะอีเงินร้อยหาบเท่านี้ พิโธ่! เหย[๑] ไม่มีให้เจียวหรือเพื่อน?"

นายห้างใหญ่สะทกใจพิศวงนัก แต่เสมียนใหญ่คนหนึ่งอยู่ข้างเป็นคนไหวพริบ เข้ามากระซิบกระซาบนายห้างว่า "อีลี่อั้วลิเหงมังเปงคงของเศรษฐีสงบุงมังขอดกงลากอง ๆ ลูให้ลี"[๒]

นายห้างกลับเห็นจริงคิดลึกซึ้งไปตาม "สื้อว่าก้อจริง เศรษฐีสงบุงอีมังเจี้ยวปัญญา กางขายกางค้าลือว่าขอดกง ถึงอีมังไม่เอาเงินมา ใบชาก้อยู่ที่ลาว อีก ๓ วังขายหม่ายก็ล่าย ถ้าเจียดขายเหลี่ยวนี้ลดเงินสองล้อยชั่งกว่า เอาเถอะเอามาซีวานั่งมาลงชื่อ อั้วลิขายห้ายลื้อ ๓ วังเอาเงินห้าพังชั่งมาหา เอาชาลื้อปาย ถ้าไม่ล่ายอั้วลิก็จะปับ"[๓]

ตาเกี่ยวหญ้าออกตีก[๔] ตรงเข้ามา "เอาเถอะน่ะนายห้างอย่ากลัวลงชื่อไม่เป็นเป็นแต่วง ๆ ไว้ที่สมุด" แล้วลานายห้างกลับมาบ้าน อกสั่นเข้าไปบอกความแก่เศรษฐีทุกประการ ท่านนายหัวร่อหือ ๆ ยิ้มนิ่งอยู่แกยิ่งไม่เป็นอารมณ์สมประดี กราบ ๆ แล้วก็กลับลงมานอนที่เพิงข้างโรงม้า นอนตริตรองไปมา "อุบ๊ะ! อ้ายเราตัวคนเดียวจะไปทุกข์อะไร เสียท่วงเสียทีผลุดหนีไปเสียก็ได้ กลับไปถึงบ้านใหม่รับแม่อีหนูกะอ้ายแดงไปอยู่เสียเมืองเหนือ มันจะตามไปเอาค่าปรับค่าปรุงอะไรกะเรา ถ้าถูกเหมาะเหมือนแกว่าละเฮ! อยู่ตึกเทียวเรา ขนมปลากริม[๕] เป็นได้ชิมทุกวัน ถ้าแม่อีหนูมันขืนดึงดันละมึง...ละมึง กูหาเมียสาวถมทิ้งมึงเสียด้วย จริงหาจะบอกให้"

---

[๑] คำโบราณความหมายเดียวกับคำว่า "เอ๋ย"

[๒] อีนี่อั้วสิเห็นมันเป็นคนของเศรษฐีสมบุญ มันคดโกงหนาตรอง ๆ ดูให้ดี

[๓] สื้อว่าก็จริง เศรษฐีสมบุญอีมันเจ้าปัญญา การขายการค้าลือว่าฉ้อโกง ถึงอีมันไม่เอาเงินมาใบชาก็อยู่ที่เรา อีก ๓ วันขายใหม่ก็ได้ ถ้าเจียดขายเดี่ยวนี้ลดเงิน ๒๐๐ ชั่งกว่า เอาเถอะเอามาสิหวา นั่นมาลงชื่อ อั้วสิขายให้สื้อ ๓ วัน เอาเงิน ๕,๐๐๐ ชั่งมาหา เอาชาสื้อไปถ้าไม่ได้อั้วสิก็จะปรับ

[๔] ความหมายตรงนี้น่าจะเขียนว่า "ออกจากตึก"

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "ปกริม"

ข่าวลือแล้วไปไม่ช้าเลย เสียงพ่อค้าโจษกันว่า "ท่านเศรษฐีสมบุญกว้านซื้อใบชาไว้จนหมดลำ ดูมากมายเห็นจะเกิดอุบายคิดค้าขายในเชิงใบชา เพราะท่านเศรษฐีคนนี้สิเจ้าสติปัญญาในเชิงขายเชิงค้ามักหากำไรได้สบาย ๆ ง่าย ๆ ทีเดียว"

โดยความเข้าใจแลเสียงที่โจษกันเช่นนี้ ในวันรุ่งขึ้นราคาใบชาชนิดนั้นขึ้นราคาอีกพันถ้วน มีคนเที่ยวหาซื้อกันวุ่นถึงชั่งละ ๗ สลึง ๘ สลึงก็มี

รุ่งขึ้นเช้าท่านเศรษฐีร้องเรียกตาเกี่ยวหญ้าเข้ามาสั่ง "ง่า! ถีกโวย ถีกเว้มานี่ ไป...ไปเดี๋ยวนี้ขายใบชาของมึงเสียเถอะหวา"

ตาไพร่ไม่ฟังอิร้าค่าอิรมเชื่อนายท่าเดียว ตรงไปหมายจะบอกขายใบชาที่วัดเกาะนั้นเอง กำลังขุนนางเศรษฐีพ่อค้าเที่ยวหาซื้อใบชาสับสนอยู่ แกไม่มีปัญญาเที่ยวจ้างนายหน้าเขาขาย ถึงจะลดราคาตลาดขณะนั้นบ้างก็เอา แย่งกันซื้อนักในวันเดียวขายหมด ๒,๕๐๐ หาบ ราคาเพียงชั่งละ ๖ สลึงเฟื้องกะไพหนึ่งได้เงินห้าพันหก ๓๐๐ ชั่ง แกเอากำไรแต่ชั่งละ ๒ ไพ นอกนั้นยกให้นาย ถ้าใช้ค่าใบชาเขาเสร็จ ๕,๐๐๐ ชั่งสบายๆ ไม่ทันถึงบ่ายได้กำไรกลับมาถึงหมื่นหกพันบาท[๑] ก็เพราะโอวาทท่านผู้มีปัญญารู้ทางเสียทางได้คาดแต้มขายเชิงค้า ดูกลับดีกว่าด้วยสงเคราะห์ให้เงินเป็นทุน

⊙ เป็นคนจนแต่ตั้ง ใจดี
อยากจะมั่งมีศรี สุขบ้าง
อัตคัดขัดทุนที คิดคิด ไฉนพ่อ
จงอุตส่าห์อย่าร้าง เลิกใช้เชิงเชาวน์ ฯ
⊙ คนเราจักคิดค้า หาทรัพย์
มากอย่างต่างต่างนับ ไม่ถ้วน
สำคัญแต่มั่นจับ เหมาะโชค แล้วพ่อ
สติคิดอย่าคิดห้วน เห่อทิ้งการเสีย ฯ

---

[๑] คือ ๑๖,๐๐๐ บาท

⊙ อย่าเพลี่ยงพลาดตริข้าง ทุจริต
ถึงจะมากมีฤทธิ์ ทรัพย์ล้น
ผลกายวจีจิต ชั่วส่อ ทุกข์พ่อ
คงเสื่อมหายกลายพ้น ถึงร้ายปลายมือ ฯ
⊙ อนึ่งคือสุดคิดด้วย อ่อนกำ- ลังนา
ควรพึ่งผู้อุปถัมภ์ เชิดชู้อน
พึ่งทรัพย์รับทุนทำ- การต่อ ก็ดี
หรือพึ่งปัญญาต้อน คติให้ไพบูลย์ ฯ
⊙ อย่าสุดสิ้นคิดท้อ ทลายหวัง
อย่าละเลิงเล่นกรัง เกียจคร้าน
อย่าประพฤติชั่วรัง ให้เกิด ภัยพ่อ
อย่านึกนามรูปต้าน สติขึ้นเป็นตน ฯ๓

มณฺฑนปสาธนำ[๑]

"เจ้าเอ๋ยเจ้า ! เจ้าก็เป็นสาวอายุ ๑๖ ปี ข้าก็มีอายุได้สิบเก้ากำลังหนุ่ม ถ้าจะว่าไปเรา ๒ คนซึ่งได้มารักใคร่อยู่กินด้วยกันฉะนี้ ตามคำผู้หลักผู้ใหญ่เขาก็ว่า 'ยังไม่สมควร' ด้วยธรรมดาผู้จะตั้งครอบครัวมีเหย้าเรือน เขาย่อมชอบให้ใจคอเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่าย จึ่งจะช่วยกันทำมาหากินแลปกครองบ้านเรือนให้พ้นจากอันตรายแก่สมบัติ"

เพราะฉะนั้นเขาจึ่งได้วางเขตไว้ว่า "ฝ่ายหญิงต้องมาอายุพ้น ๑๘ ปีขึ้นไป ฝ่ายชายต้องได้ ๒๑ ปีเลยจึ่งจะเรียกว่า 'เป็นฐานผู้ใหญ่' มีสติปัญญารู้จักความหนักเบาผิดแลชอบ ควรจะมีครอบครัวเหย้าเรือน"

ก็ที่เรามาปกครองอยู่กินด้วยกันเสียแต่ยังหนุ่มสาวเพียงนี้ เราจะประพฤติการสิ่งใดเขาจะมิพากันติเตียนเราว่า "ไม่รู้จักความผิดชอบชั่วดีหรือ ?" อย่าเลย

ทีนี้เราจะไปไหนจะทำอะไร ? ต้องเอาหูตาสอดส่องแสวงหาแต่คำสุภาษิตที่เขากล่าวไว้ว่า "เป็นความดี" มาประพฤติเถิดจึ่งจะพ้นความติเตียนของผู้ใหญ่ได้ ปรึกษากันดังนั้นแล้วก็ตกลง

ตั้งแต่นั้นมาทั้งฝ่ายชายแลฝ่ายหญิงจะไปข้างไหนจะทำอะไรก็เงี่ยโสตแสวงฟังถ้อยคำที่เป็นสุภาษิตเพื่อจะมาประพฤติอยู่เสมอ

---

[๑] "ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "เบ็ดเตล็ดขัน ๆ," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๗ (๓๐ มิถุนายน ๑๓๑) : ๔๓๘ - ๔๔๐.

วันหนึ่งชายหนุ่มผู้นั้นไปกิจธุระกลับมาถึงกึ่งทาง เห็นชายผู้หนึ่งถือกระดาษอ่านหนังสืออยู่ที่ร้านหน้าตึก *(แถวข้างถนน)* ไม่ทราบว่า "เรื่องอะไร?" เป็นแต่ได้ยินปลายคำว่า "มณฑนปสาธน์"[๑]

ชายหนุ่ม "เอ๊ะ! ชอบกลถ้อยคำที่ได้ยินเสียงเป็นภาษาบาล่ำบาลีอยู่ เห็นจะเป็นสุภาษิตอันลึกซึ้งของท่านผู้เป็นนักปราชญ์ร้อยกรองไว้กระมัง ? ชอบกล"

จึงแวะเข้าไปใกล้ร้านที่ชายผู้เจ้าของหนังสือนั้นนั่ง แล้วถามว่า "เรื่องอะไรท่าน ? ฉันได้ยินแต่ปลายคำ โปรดอ่านทวนต้นขึ้นไปสักหน่อยเถิด"

ชายผู้นั้นเหลียวมาเห็นก็ยิ้มโดยจิตอารี จึ่งอ่านทวนต้นขึ้นไปอีกนิดหนึ่งว่า

"การแต่งตัวของชาวเรา ถ้าเป็นบุรุษก็ควรนุ่งผ้าพื้นใหม่สวมเสื้อราชปะแตนขาวที่ฟอกแลรีดแล้วใหม่ พกนาฬิกาอย่างราคา ๑๖ บาท สวมหมวก กางร่มแพรสปริงค้าง หรือถือไม้เท้าอย่างไทยๆ เช่นไม้เกาะสีชัง ถ้าเป็นสตรีก็ควรนุ่งผ้าลายใหม่ขัดให้เป็นมัน สวมเสื้อขาว สำหรับสตรี กางร่มแพรมีระบายสำหรับสตรี สวมแหวนเพชรอย่างราคา ๓๐ บาทสักวงหนึ่ง

ที่ว่านี้ทั้งบุรุษแลสตรีที่เป็นฝ่ายพลเรือน เป็นพองามตามสมควร ถ้าจะตกแต่งให้แปลกไป อย่างผู้ชายหนุ่มเจ้าชู้ที่ใส่แว่นตาพกสายนาฬิการุงรัง เดินก่ำไปก่ำมาตามตรอกซอกถนนทุกหนแห่ง แต่งตัวเช่นนี้ไม่สมควรที่จะ ดูแลเป็นที่น่าชังที่สุด

เห็นว่า 'แต่งตัวอย่างพลเรือนซึ่งจะมีที่ไปควรใช้ดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นพองามแลเรียบร้อย ดูได้สมควรแก่คนผู้สุภาพทั้งปวงแล'

พอเขาอ่านจบแล้ว นึก... **"มณฑนปสาธน์"** อ้อ ! สุภาษิตท่านกล่าวไว้ฉะนี้หนอ เรายังไม่ได้พบเลย" พิศดูตัว "อื๋อ ! เรานี่แต่งตัวไม่ต้องกับคำสุภาษิตเสียแล้ว ขอบใจท่าน"

เขาว่า "ดี" แล้วก็ลาผู้เจ้าของหนังสือนั้นไป

พอมาถึงบ้านพิศดูเมีย "อือ ! เจ้านี่ก็แต่งตัวผิดเสียอีก"

"ผิดอย่างไร ?"

---

[๑] อ่านว่า มัน - ทะ - นะ - ปะ - สา - ทะ - นัง หมายถึง เครื่องประดับตกแต่ง

"อ๊ะ ! วันนี้ข้าไปได้พบคำสุภาษิตว่า "การแต่งตัว ฯลฯ แหวนสักวงหนึ่ง" ดังนี้ ท่านว่าเป็นผู้เรียบร้อย แลอีกข้อหนึ่งท่านว่า "ถ้าจะตกแต่ง ฯลฯ ทุกหนทุกแห่ง" นี้เป็นน่าชังที่สุด"

ไม่ได้การเราไม่คิดอ่านเปลี่ยนแปลงแต่งตัวให้ต้องคำสุภาษิตเห็นจะต้องถูกติเตียนของผู้ใหญ่สักครั้งหนึ่งเป็นแน่แล้ว" ฉวยมือเมีย "มาไปตรวจดูข้าวของด้วยกัน"

เปิดหีบผ้าดู พบผ้าพื้นใหม่ยังไม่ได้นุ่ง ๒ ผืน ที่นุ่งแล้วมีอยู่หลายผืน เปิดหีบเสื้อมีใหม่รีดแล้วอยู่ ๕ ตัว เปิดหีบผ้าลายหาใหม่ได้ ๓ ผืน แต่ยังไม่สู้มัน เหลียวหาบ่าว *(มีอยู่คนเดียว)*

"**เขียว**เว้ย ! เอาผ้าลาย ๓ ผืนไปขัดทีหวา"

ถามหาหีบเสื้อเมีย ยกลงมา ปะแต่ผ้าห่ม "นี่ใช้ไม่ได้นอกตำราจะต้องหาแขกมาเลหลัง"

ตรงไปเปิดหีบแหวน ปะแว่นตา "อ่า ! อ้ายนี่ชั่วที่สุด" จับฟาดผาง แตกเดี่ยวนั้น

"เอ้า! สายนาฬิกาคุณพ่อให้มา จะทำให้ข้าเป็นเจ้าชู้เสียอีก เอารวมไว้ทอดเต่า ไหนร่มเล่ามีกี่อย่าง ?"

หยิบมาดูไม่เข้าท่าสักอัน "ไม้เท้าอันนั้นซอบกล ฮึ! ไม่ใช่ไทย ไม้นี้ท้ามาแต่ครั้งไปเมืองเชียงขวาง เป็นไม้ได้มาแต่เมืองลาวพวน"

"อ้ายเขียว ! ขัดแต่ผืนเดียวก่อนเถอะเอ็งมานี่แน่ะ ! เอาเงินไปซื้อร่มแพร สปริงค้างแล้วตามช่างตัดเสื้อผู้หญิงกับเจ๊กรีดเสื้อมาเร็ว ๆ"

"ไม่ได้การต้องขายหน้า นาฬิการาคา ๑๖ บาทไม่มีสักเรือน" ลงนั่งทำหน้าเหี่ยว "ชะ ! อ้ายเขียวมาเร็วจริง ไหนกางดูหรือค้างหรือไม่ค้าง ? ฮา ! ได้การ"

เอาผ้าพื้นใหม่มา "ยังไม่มีนาฬิกา ทนขายหน้าเอาหน่อย เดชะบุญบางทีจะยังไม่มีใครทัก" เอาเสื้อขาวที่รีดใหม่มาใส่ สวมหมวก ฉวยร่มสปริงค้าง หันมาสั่งเมีย "เจ้า...อย่าเพ่อไปไหนหนา รอให้ตัดเสื้อแล้วเสียก่อน"

เอาเงินมา ๑๖ บาทใส่กระเป๋า "อ้ายเขียว เอาของที่ใช้ไม่ได้ไปเที่ยวขายเสียทีอย่าอยู่เปล่า...เจ้า"

ขนมาให้อ้ายเขียวมัน "ผ้าพื้นผ้าลายที่นุ่งแล้วมีเป็นหลายผืนต้องขายเสีย"

ออกจากบ้านไปจะขึ้นห้าง แลดูคนตามถนน "พุทโธ่ ! ช่างแต่งตัวผิดคำสุภาษิตเสียทั้งหมด อยากจะบอกให้ก็ดูจะเป็นสอนเขาไป"

ถึงห้าง "ไหนนาฬิกาพกราคา ๑๖ บาทมีหรือไม่ ?"

"มีถมไปดูเอาเถอะ ราคาต่าง ๆ"

"นี่เท่าไร ?"

"๓ ตำลึง"

"นี่ละ"

"๑๕ บาท"

"นั่น ๒๐ บาท ๑๐ บาทก็มี"

"ฮึ ! ไม่ชอบใจ"

ไปใหม่ขึ้นห้างอื่น เที่ยวดู "ไม่มีอีก เอ ! ช่างหายากจริงหนอ ?"

เดินแต่เช้ามาจนบ่ายเหงื่อไหลโคลย้อย จะกลับไปบ้านอาบน้ำอาบท่าเสียก่อน แล้วจึ่งกลับมาเที่ยวหาผ้าที่นุ่ง ผลัดออกแล้วก็จะเสียไปผืนหนึ่ง "เอาน่ะ" แวะดูโรงจำนำ "อำ ! นาฬิกาเรือนนี้เท่าไร ?"

"๑๕ บาท"

"ไปหยิบมาดูทีหรือ ?"

เอียงหูฟังเดินจิก ๆ ไม่เสีย "เอาเถอะน่ะ ข้าให้ ๑๖ บาท"

ควักเงินออกส่งให้ เจ๊กดีใจไม่พูดสักคำ ออกได้แวะร้านผ้า "เอาผ้าพื้นผ้าลายตามไปบ้านสักสองสามกุลี จะเลือกดู"

ถึงบ้านมืดหน้า ทรุดนั่งลง นาฬิกาตกผาง แดดเต็มพร่า นึกถึงแว่นตาที่แตก "ฮื้อ ! อ้ายเครื่องเจ้าชู้ใช้ไม่ได้ นี่แน่ะ ! เจ้า เอาขนไก่เขี่ยตาทีหรือ ? ฝุ่นเข้า"

"เออ ! หายแล้ว"

"เจ้า...ข้าเป็นผู้ชายต้องไปไหนทุกวัน เลือกซื้อผ้าพื้นไว้นุ่งสักคราวละเดือนเถอะ เอาสัก ๓๐ ผืน เจ้าไม่ค่อยจะได้ไปข้างไหน ซื้อผ้าลายไว้แต่คราวละกุลี คะเนนุ่งได้ครั้งละสัก ๒๐ หนก็พอ"

เจ้าของผ้าเอะใจ "จะไม่ได้เงินละกระมังหนอ ?"

พอหยิบเงินให้ค่อยสบายใจ ลาไป เดินกริ่มใจไม่น้อย นึกเรารวย "เออ ! อ้ายไม้เท้าเกาะสีชังนี่จะทำยาก เป็นของต้องใช้ไม่มีก็ไม่ได้ จะหาก็ไม่มีที่ซื้อขาย เห็นจะต้องเดินสารเรือเมล์ไปตัดไม้ โอ !" นึกได้

"เพื่อนเรามี เขาดีจริง เขารู้จักคำสุภาษิต สายนาฬิกายังอยู่หรือ?"

"อ้ายเขียว...เอ็งไปหานายซูเอาสายนาฬิกาไป บอกว่า 'กูขอแลกไม้เท้าที่ได้มาแต่เกาะสีชังเถอะหวา' ไม้ผิวไม้เกดจะไม่ให้เพียงไม้มันหมู ก็เอาเถอะ!"

"ถ้าได้พร้อมละเราแต่งดูทั้ง ๒ คนสักที จะเป็นคนสุภาพดีทีเดียวหนอ เราเอ๋ย! ควรที่เราจะได้เป็นเศรษฐีใน ๓ วัน ๗ วันนี้จริง ๆ!"

มาณพไปเรียนวิชา[๑]

ยังมีมาณพผู้หนึ่งนอนรำพึงว่า "วิชา ๆ นี้เขาสรรเสริญ[๒] กันนักว่าเป็นของดี ก็เรานี้อายุก็มากแล้วยังไม่มีวิชาสิ่งใดติดตัวเลย จำจะต้องไปแสวงหาวิชาเสียบ้าง ครั้นดำริแล้วจึ่งเข้าไปลามารดา

ฝ่ายมารดามีความยินดีอย่างยิ่งจึ่งให้โอวาทสั่งสอนว่า "ลูกเอ๋ย! เจ้าจะไปเรียนวิชานั้นไม่ต้องมากนักดอก ถึงสิ่งเดียวแต่ให้รู้จริง ๆ เป็นจริง ๆ ก็อาจสำเร็จประโยชน์ได้ เจ้าเรียนวิชาเป็นแล้วจงรีบกลับมา ด้วยมารดาอยู่คนเดียวไม่มีเพื่อน เจ้าอยู่ด้วยค่อยเป็นที่อุ่นใจ"

มาณพผู้เป็นบุตรเคารพมารดาแล้วก็รีบไป เที่ยวสืบเสาะหาครูอาจารย์ที่จะบอกวิชาให้ มาถึงวัดแห่งหนึ่งได้ยินเสียงเด็ก ๆ เล่าหนังสือกันอยู่มาก จึ่งเดินแวะเข้าไป แล้วขึ้นบนกุฏิท่านสมภาร สมภารจึ่งถามว่า "มาณพนี้มาเพื่อเหตุใด?"

มาณพจึ่งบอกว่า "ข้าพเจ้ามาแสวงหาวิชา ถ้าใต้เท้าเป็นผู้รู้วิชาจงสงเคราะห์แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด"

ท่านสมภารวิเคราะห์ดูหน้าตามาณพนั้นเห็นว่า "มีลักษณะคมสันจะเฉลียวฉลาด" จึ่งพูดว่า "เจ้าเอ๋ย! อันวิชาที่เด็กทั้งหลายท่องบ่นอยู่นี้เป็นวิชาในเบื้องต้นอาจจะให้สำเร็จวิชาทั้งปวง ถ้าไม่เรียนวิชาอย่างนี้เสียก่อนแล้ว จะเรียน

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานเรื่องมาณพไปเรียนวิชา," **วชิรญาณวิเศษ** ๖, ๒๑ (๒๖ มีนาคม ๑๐๙) : ๒๔๖- ๒๔๗, ๒๒ (๒ เมษายน ๑๑๐) : ๒๕๗ - ๒๕๘.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สรเสริญ" ซึ่งคำนี้เขียนได้ทั้ง "สรเสริญ" และ "สรรเสริญ"

วิชาอื่นคงเป็นที่ขัดสนเป็นแน่"

มาณพนั้นจึ่งขอเรียนวิชาอย่างนี้บ้างแล้วยอมเป็นศิษย์อยู่ในสำนักท่านสมภาร แต่วันนั้นมาอุตส่าห์ร่ำเรียนในอักขรวิธีจนสำเร็จรู้ได้ดีแล้ว จึ่งลาท่านสมภารกลับไป เมื่อเดินไปนั้นมารำพึงว่า "มารดาเราสั่งไว้ว่าวิชานั้นถ้ารู้จริงแล้วถึงอย่างเดียวก็อาจจะให้สำเร็จประโยชน์ได้ ให้เราเร่งรีบกลับไป แต่ครูเรานั้นท่านบอกว่าวิชาหนังสือนี้เป็นวิชาเบื้องต้น ถ้ารู้แล้วจะเรียนวิชาอื่น ๆ ต่อไปคงจะรู้ได้โดยเร็ว อย่าเลยจำเราจะต้องไปหาวิชาอื่นเรียนอีกสักอย่างหนึ่ง เมื่อมารดาจะคอยก็ช่างเถิด"

มาณพคิดแล้วก็มิได้กลับไปบ้าน รีบเดินมา สืบสวนว่า "ผู้วิเศษที่จะบอกวิชาได้นั้นอยู่ทิศไหนบ้าง ?" พอเดินมาถึงกลางทางพบท่านอาจารย์คนหนึ่งรูปร่างภูมิฐานสมเป็นผู้รู้ อาจารย์คนนั้นจึ่งถามมาณพว่า "มาณพนี้จะไปข้างไหน ?"

มาณพจึ่งตอบว่า "ข้าพเจ้าจะไปเรียนวิชา ท่านรู้วิชาสิ่งใดจงบอกให้ข้าพเจ้าบ้าง"

ท่านอาจารย์จึ่งว่า "อ่อ ! เจ้านี่จะมาเที่ยวหาวิชาเจียวหรือ ? มา มะมานั่งที่ใต้ต้นไม้นี้เถิด พูดกันเสียก่อนเถอะแล้วจึ่งค่อยไป"

มาณพก็หยุดลงนั่งใต้ต้นไม้กับอาจารย์นั้น ท่านอาจารย์จึ่งถามว่า "เจ้าจะเที่ยวเรียนวิชา ๆ นั้น วิชาเบื้องต้นเจ้ารู้แล้วหรือ ?"

มาณพจึ่งบอกว่า "วิชาเบื้องต้นคืออักขรวิธีนั้น ข้าพเจ้าได้เรียนทราบเสร็จสิ้นแล้ว"

ท่านอาจารย์จึ่งว่า "สาธุ...สาธุ ดีแล้ว...ดีแล้ว ก็ท่านจะให้ข้าพเจ้าบอกวิชาของข้าพเจ้าให้ท่านนั้นเป็นกลางหนทาง หาควรจะร่ำเรียนวิชากันไม่ แต่ถ้าว่าท่านขอแล้วต้องบอกให้บ้างเล็กน้อย เอาแต่วิชาที่เป็นเครื่องคิดสำหรับตัวไปสักบทหนึ่งเถิด ท่านคอยท่องไปตามปากเรานะจะบอกให้ "ใจร้อนจะนอนเย็น" นี่บทหนึ่ง "ใจเย็นจะเต้นรับ" นี่บทหนึ่ง เป็น ๒ บทด้วยกัน ถ้าจะควบว่าเป็นบทเดียวว่า "ใจร้อนจะนอนเย็น ใจเย็นจะเต้นรับ" นี่เป็นวิชาสำหรับคิด ท่านคิดให้ตกเถิดดีนะ

มาณพจึ่งนึ่งนึกแต่ในใจว่า "ตาครูนี่แกทำเราเสียแล้ว อะไรใจร้อนหรือจะนอนเย็นล่ะ เมื่อใจมันร้อนอยู่แล้วมันจะนอนเป็นสุขที่ไหน ใจเย็นหรือจะเต้นรับล่ะ เมื่อใจเย็นอยู่แล้วก็คงนั่งคงนอนเป็นสุขจะต้องเต้นต้องโลดทำไม ? นี่แกเอาวิชาอะไรมาบอกให้ ? ชอบกล" มาณพออกเคือง ๆ หน้าตึงหน่อย ๆ

ฝ่ายท่านอาจารย์รู้เท่าว่ามาณพโกรธจึ่งว่า "วิชาที่ข้าพเจ้าบอกให้

นั้นดีนะไม่สู้เลวนักดอก ท่านจำไว้เถิดคงให้ผลคราวหนึ่งเป็นแน่ ข้าพเจ้าจะลาไปก่อนละ" แล้วก็ลุกเดินไป

ส่วนมาณพนั้นยังนั่งนึกอยู่ที่ใต้ต้นไม้อีกนานก็ยังไม่เข้าใจในคำของท่านอาจารย์ที่บอกนั้น แล้วจึงคิดว่า "เราก็เรียนวิชาหนังสือได้ดีแล้วจะต้องวุ่นวายหาวิชาอื่นอีกทำไม? ด้วยมารดาหรือก็สั่งไว้ว่า 'ถ้าจะเรียนวิชาสิ่งหนึ่งสิ่งใด แม้ว่ารู้จริง ๆ แล้วถึงอย่างเดียวก็อาจจะให้สำเร็จประโยชน์ได้' จำเราจะรีบกลับไปหามารดา ป่านนี้ท่านคงจะตั้งตาคอย มาณพคิดแล้วก็รีบกลับไปบ้าน พอถึงบ้านก็เข้าหามารดากราบลงแทบฝ่าเท้า

มารดาได้เห็นบุตรกลับมาก็ดีใจแล้วปราศรัยว่า "ลูกเอ๋ย! เจ้าไปเรียนวิชาถึงไหนนานนักหนา แม่นี้ตั้งใจคอยเจ้าอยู่ทุกเช้าค่ำ การที่เจ้าไปหานั้นได้สำเร็จหรือไม่?"

มาณพจึ่งบอกมารดาว่า "ข้าพเจ้าลามารดาไปแสวงหาวิชานั้นก็ได้ร่ำเรียนมาสำเร็จแล้ว"

เจ้าได้เรียนวิชาสิ่งใดมาจงบอกให้มารดารู้บ้าง"

"ข้าพเจ้าได้เรียนวิชาหนังสือซึ่งนับเนื่องว่าเป็นวิชาในเบื้องต้นโดยชำนิชำนาญ"

"อ่อ! เจ้าได้เรียนวิชาหนังสือมาได้แล้วหรือ? แม่นี้มีความยินดีอย่างยิ่งเพราะหนังสือนี้แม้ใครได้ร่ำเรียนให้รู้ได้จริง ๆ แล้วก็นับว่า 'เป็นทรัพย์อย่างประเสริฐได้สิ่งหนึ่ง' ด้วยเป็นทรัพย์สำหรับติดตัวเราอยู่เสมอไม่ตกเรี่ยเสียหาย มาตรว่า 'เรือล่มน้ำพกหรือก็จะไม่จมน้ำสูญหายไป ไม่ต้องจ้างประดาน้ำเชางมเป็นแน่' เพราะเช่นนั้นแม่จึ่งได้ชื่นชมยินดีนักในการที่เจ้าไปได้วิชาสิ่งนี้มา ลูกเอ๋ย! แม่ขอถามเจ้าสักหน่อย เมื่อเจ้าได้เรียนวิชาหนังสือมาได้แล้ว เจ้าเรียนวิชาอย่างอื่นมาอีกบ้างหรือไม่?"

บุตรจึ่งบอกว่า "เมื่อข้าพเจ้าเรียนวิชาหนังสือได้แล้วก็หมายว่า 'จะเรียนวิชาอย่างอื่นอีกสักอย่างหนึ่ง' จึงได้เที่ยวสืบค้นไปว่า 'ผู้ซึ่งจะบอกวิชาให้นั้นอยู่ทิศใด'

พอเดินมาพบตาครูคร่ำเข้าคนหนึ่ง 'ถามหาวิชาที่แกหมายว่าจะรู้บ้าง แกบอกวิชาของแกฟังไม่เป็นศัพท์ว่ากระไร? แล้วยังสั่งซ้ำว่า 'เป็นของดีให้จำไว้' ข้าพเจ้าเห็นไม่เป็นเรื่องแล้วจึ่งรีบกลับมา กลัวว่ามารดาจะคอย

มารดาจึ่งถามว่า "วิชาที่เขาบอกให้นั้นว่ากระไร?"

บุตรจึ่งบอกว่า "วิชาที่แกบอกนั้นก็เป็นแต่คำพูดว่า 'ใจร้อนจะนอนเย็น ใจเย็นจะเต้นรับ' เท่านี้แหละแม่ แกว่าของแกดีเต็มที"

มารดาจึ่งตอบว่า "อ่อ ! วิชาที่เขาบอกให้เจ้านี้ดีจริงหนาลูก อย่าไปประมาทเขา เจ้าฟังไม่เข้าใจเอง แม่จะอธิบายให้ฟัง ที่เขาว่า 'ใจร้อนจะนอนเย็น ใจเย็นจะเต้นรับนั้น คือเขาเปรียบในทางที่จะประกอบการงานของเรา หรือการงานของเจ้าขุนมุลนาย[๑] ที่ท่านกะเกณฑ์หน้าที่ให้เราทำ'

ความว่า**ใจร้อนจะนอนเย็น**นั้น คือการงานทั้งปวงที่จะต้องทำเองก็ดี ที่เป็นหน้าที่จะต้องดูแลก็ดี ถ้าใจเราเร่งร้อนรีบขวนขวายทำเสียให้แล้วโดยเร็วแล้ว ภายหลังก็จะนอนเย็นหลับตาเป็นสุขไม่ต้องวุ่นวายอะไร เพราะการของเราสำเร็จแล้ว เขาจึ่งได้ว่า **"ใจร้อนจะนอนเย็น"**

ความว่า**ใจเย็นจะเต้นรับ**นั้นก็ตรงกันข้ามทีเดียว คือการงานทั้งปวงที่จะต้องทำเองก็ดี หรือเป็นหน้าที่จะต้องดูแลก็ดี ถ้าใจเราเย็นเสียไม่รีบเร่งให้แล้วโดยเร็ว ภายหลังถึงวันจวนกำหนดงานเข้าการยังไม่แล้วก็จะต้องเต้นรับ เต้นรับไปจนเหงื่อโชมหน้า บางทีต้องทำกลางคืนจนดื่นดึกหรือยังรุ่งก็มี เพราะทำใจเย็นเสียไม่รีบร้อนให้แล้วโดยเร็ว เขาจึ่งได้ว่า **"ใจเย็นจะเต้นรับ"**

ก็ใจร้อนจะนอนเย็น ใจเย็นจะเต้นรับนี้เป็นเครื่องที่เจ้าจะควรตรึกไว้เพื่อจะต้องทำการงานสิ่งใดบ้าง ของเขาก็เป็นวิชาอันหนึ่งดอกหนาลูก เจ้าจงจำเอาไว้เถิด"

ฝ่ายบุตรได้ยินคำมารดาอธิบายก็เข้าใจได้ตลอด จึ่งรำพึงว่า "การที่สั่งสนทนากับกันแลกันนี้ก็มีคุณอยู่นี่ดอกหรือ ?"

มาณพก็ดำรงไว้ซึ่งวิชาที่ท่านอาจารย์บอกมิได้ลืมหลง มารดากับมาณพผู้เป็นบุตรก็อยู่มาโดยผาสุกสวัสดิภาพ

จบในเรื่องนิทานแต่เท่านี้

---

[๑] เขียนได้ทั้ง "เจ้าขุนมุลนาย" และ "เจ้าขุนมูลนาย" หมายถึง ผู้บังคับบัญชาเจ้านาย

มารดาพูดกับบุตร

เด็กคนหนึ่งเดินมาตามถนน เห็นตาแก่คนหนึ่งแกตีบุตรของแกแล แกว่า "ทีนี้เจ้าอย่าปดอีกต่อไป ถ้าขืนปดข้าจะตีเจ้าให้มากขึ้นกว่านี้"

เด็กคนนั้นได้ยินกลับมาบ้านจึ่งเล่าความที่ตาแก่ตีบุตรแลว่าดังนั้น ให้มารดาฟัง แล้วถามมารดาว่า "แม่จำปดนั้นมันไม่ดียังไง ตาแก่แกถึงได้ตีแลว่า แก่ลูกแกยัง[๑]งี้"

มารดา "ลูกเอ๋ยแม่จะเล่าให้เจ้าฟัง เรื่องปดนะหนาเป็นของดีทีเดียวเป็นคำพูดยาก แต่ไม่รู้จักใช้มาใช้กันเสียออกเฝือจนใช้จะไม่ได้ จึ่งตกเป็นของชั่ว แต่ถึงกระนั้นถ้ารู้จักใช้ยังพอไปได้บ้าง เป็นครั้งเป็นคราวไม่เหมือนคำจริง คำจริงนั้นเป็นคำพูดง่ายใช้ได้ทุกเวลาไม่มีที่ยกเว้นเลย ถึงตัวของเจ้าก็จงจำไว้เหมือนคำตาแก่ที่แกสอนลูกแก

"แม่ว่าเป็นคำไม่ดีจำเพาะจะใช้ได้เป็นครั้งเป็นคราวแล้ว เหตุใด? แม่ยังพูดใช้อยู่เสมอเล่า น้องร้องไห้ทีไรแม่ก็ว่า "แมวหง่าวมาบ้าง ตุ๊กแกกินตับบ้าง แม่ว่าดังนี้มิไม่ดีหรือ ?"

มารดา "ไม่เป็นยังงั้นดอกลูก แม่รู้จักใช้แล้วจึ่งได้ใช้ แม่ปดน้องดังเจ้าว่านี้ก็เป็นการมีประโยชน์ น้องเจ้านิ่งหยุดร้องไห้ไม่ใช่หรือ? ถ้าโตขึ้นแล้วเหมือน

---

[๑]พระยาพจนปรีชา *(หม่อมราชวงศ์สำเริง อิศรศักดิ์ เมื่อครั้งดำรงศักดิ์หม่อมอนุวงศ์วรพัฒน์ ผู้ช่วยสาราณียกร)*, "เบ็ดเตล็ด : มารดาพูดกับบุตร," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๓๘ (๖ กรกฎาคม ๑๐๙) : ๔๕๓ - ๔๕๔.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "นัง" ทุกแห่งที่เป็นคำกล่าวของบุตร

ดังเจ้า หรือเล็กลงไปดังน้องเจ้าเมื่อยังนอนอยู่ในผ้าอ้อม เจ้าแลน้องเจ้าจะรู้จักกลัวหรือ? อย่างนี้แม่ก็ไม่ใช้ เพราะฉะนั้นแม่ถึงว่าแม่รู้จักใช้แล้ว แลใช้ได้เป็นครั้งเป็นคราวดังนี้ แต่ถึงแม่รู้จักใช้แล้วดังนี้มิใช่จะดีเมื่อไร? ไม่ดีเหมือนกัน แต่มันติดปากมาเสียแล้ว ผู้ใหญ่แต่ก่อนท่านเคยปดแม่มา ส่วนตัวเจ้านั้นก็ยังไม่มีปัญญาพอจะใช้ แลเจ้าก็ยังไม่เคยปด ถึงเจ้าจะประมาณปัญญาเจ้าว่า "เจ้าก็อย่าปดเสียเลยจะดีกว่าอีก คำที่พูดปดออกไป ดังแมวหง่าวมา ตุ๊กแกกินตับนั้นมีประโยชน์ให้แต่เพียงเด็กหายร้องไห้ ส่วนที่พูดปดออกไปทั้งคำนั้นไม่คิดกันเลย"

บุตร "มันเป็นคำชั่วยังงี้เทียวหนาแม่จ๋า ถ้าเลิกกันเสียได้จะดีเทียวนะจ๊ะ คำที่พูดกันด้วยธุระต่าง ๆ จะน้อยลงทีเดียว"

มารดา "ลูกเอ๋ย! เจ้าอย่าหมายเลยที่จะยกคำปดออกเสียให้คำที่พูดกันสั้นเข้า แม้ให้ยกคำที่เป็นพาลออกเสียด้วยก็จะยังมีคำอะไรอื่น ๆ อีก"

มารดาสอนบุตร[๑]

มีหญิงม่ายชราผู้หนึ่งเมื่อใกล้จะตายได้ถามบุตรว่า "ถ้ามารดาหาไม่แล้วเจ้าจะได้รับครอบครองทรัพย์สมบัติต่อไป เจ้าจะคิดทำมาหากินอย่างไร ? ถึงจะรักษาทรัพย์สมบัติไม่ให้เป็นอันตรายสูญหายหมดไปได้ แลเจ้าจะประพฤติกิริยาไว้นิสัยอย่างไร ? ถึงจะให้ญาติวงศ์แลผู้ที่อยู่ในความปกครองของเจ้ามีความรักใคร่เชื่อถือกลัวเกรง"

บุตรจึ่งตอบ ถามว่า "มารดาจะเห็นว่าข้าพเจ้าควรจะประพฤติไว้นิสัยอย่างไร ? ถึงจะเป็นการดีการเจริญ"

มารดาจึ่งตอบว่า "ในชั้นต้นเจ้าจะต้องเรียนหนังสือซึ่งเป็นภาษาของเจ้าเสียให้ชำนาญ ทั้งอ่านแลเขียนให้รู้คุณประโยชน์แห่งกฎหมายแลศาสนาสำหรับบ้านเมืองของตัวไว้บ้างพอสมควร จะได้เป็นที่ป้องกันใจให้พ้นจากกระทำความชั่ว แต่ถ้าเจ้าเรียนให้รู้ดีได้ก็ยิ่งเป็นความดีความเจริญแก่ตัว

หนึ่ง วิชาเลขก็เป็นวิชาที่เจ้าต้องเรียน ให้รู้ไว้บ้างจะได้ไม่ต้องไปวานผู้อื่นเขาให้เสียเกียรติยศ

---

[๑] นายรองบำรุงราชบทมาลย์, **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๔๔ (วัน ๔ เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๓๔๖ - ๓๔๙ , ๔๕ (วัน ๕ เดือน ๙ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๓๕๔ ถึง ๓๕๖ , ๔๖ (วัน ๕ เดือน ๙ แรม ๑๔ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๓๖๒ - ๓๖๔ , ๔๗ (วัน ๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๓๗๐ - ๓๗๒.

ชั้นสอง วิธีที่จะรักษาทรัพย์สมบัติให้ถาวรบริบูรณ์นั้นเจ้าต้องคิดทำมาหากินสิ่งหนึ่งสิ่งใดแต่โดยสุจริต คือทำเรือกสวนไร่นาแลสิ่งอื่นถมไปที่จะให้เป็นการสุจริตไม่ให้ชนทั้งหลายเสียประโยชน์หรือเดือดร้อนได้

บุตรจึ่งถามว่า "ธรรมเนียมค้าขายจะมิต้องกล่าววาจาที่เป็นเท็จบ้างหรือ ?"

มารดาจึ่งตอบว่า "ไม่ต้อง เพราะธรรมดาค้าขายนั้นชนทั้งหลายย่อมทราบทั่วกันว่า 'พ่อค้าที่ขายสิ่งของแล้วต้องหาประโยชน์กำไรให้คุ้มค่าเหนื่อยค่าป่วยการของเขา' อีกประการหนึ่ง 'พ่อค้าทั้งหลายหาต้องกล่าววาจาที่เป็นเท็จไม่' ด้วยว่าจะขายเท่าไร ? ก็บอกเท่านั้น ไม่ต้องบอกกับผู้ที่มาซื้อว่า 'เราขายสิ่งนี้ให้ท่านขาดทุนมากหรืออย่างไร...อย่างไร ? ที่เป็นเท็จนั้นเลย' แม้เจ้าไม่มีทุนพอที่จะซื้อเรือกสวนไร่นาแล้วเจ้าต้องขายแรงแลความรู้เขา คือรับจ้างเขาทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เจ้ามีอำนาจแลความรู้พอจะทำได้ แลเจ้าต้องกระทำธุระหน้าที่ของเจ้าให้สำเร็จโดยบริสุทธิ์ อย่าให้ผู้ที่เขาเสียเงินค่าจ้างว่าได้ว่า 'เสียเงินเปล่า' หรือติเตียนว่า 'เป็นคนเกียจคร้านทำการไม่คุ้มเงินค่าจ้าง' เจ้าต้องประพฤติให้ผู้ที่เขาจ้างเชื่อถือในวาจาของเจ้าที่กล่าวออกไป ทั้งให้เขามีความไว้ใจแลเย็นใจในการสิ่งใดๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้า ถ้าจะทำให้เขาเชื่อไว้ใจอย่างนี้เจ้าต้องประพฤติให้มั่นอยู่ในความซื่อความสัตย์ความหมั่นแลความเพียร อย่าท้อถอยต่อความเหนื่อยยาก

ที่เจ้าจะทำให้ญาติพี่น้องแลผู้ที่อยู่ในความปกครองของเจ้ามีความรัก กลัว เชื่อ นับถือนั้น เจ้าต้องประพฤติใจให้มั่นอยู่ในความยุติธรรมสิทธิ์ขาดมั่นคงในวาจาที่กล่าว ให้มีเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ให้มีความโอบอ้อมอารีสามัคคีกับญาติ ให้มีกิริยาแลวาจาอันเรียบร้อย แม้มีข้อความเล็กน้อยเกิดขึ้นในบ้านหรือกับชาวบ้าน ถ้าเจ้ามีโอกาสที่จะตัดสินให้เขาได้แล้ว จงทำแต่โดยตรงอย่ามีความลำเอียงเข้ากับบุตรภรรยาญาติพวกพ้องเป็นอันขาด จงอย่าได้ไว้ตัวไว้อำนาจให้เกินประมาณ จะใช้คนให้ถูกตามนิสัยแลกำลังสติปัญญาของเขากับลักษณาการ จงอย่ามีความรังเกียจถือทิฐิในถ้อยคำของผู้หนึ่งผู้ใด เด็กผู้ใหญ่ ไพร่ผู้ดี สุดแล้วแต่คำที่เขากล่าวเป็นประมาณ ถ้าเห็นว่า "พอจะเอาเป็นคติได้จะไม่เสียเวลาเปล่าที่จะจำไว้นั้น เจ้าก็ควรจำแลประพฤติตาม จงอย่าได้ทำสิ่งใดๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ตัวแต่เสียประโยชน์หรือเดือดร้อนแก่ผู้อื่นเป็นอันขาด

หนึ่ง จงอย่าได้กระทำโทษหรือตัดสินถ้อยความในเวลาโกรธ เพราะว่าถ้าทำสิ่งใดๆ ในเวลาโกรธแล้วมักจะทำให้เสียยุติธรรม เจ้าต้องละความ

อิสสา[๑]พยาบาทโลภหลงให้ขาดจากสันดาน จะทำอะไรแก่ผู้อื่นให้เอาตัวของตัวเข้าเทียบเสียก่อนว่า 'ถ้าเขาจะทำแก่ตัวบ้างอย่างนั้นจะรู้สึกอย่างไร? แม้ญาติพี่น้องแลผู้ที่อยู่ในความปกครองของเจ้าหรือผู้อื่น ถ้าเขาต้องการความเกื้อกูลอุดหนุนของเจ้าแล้วก็ควรจะช่วยสงเคราะห์เขาให้ถูกลักษณาการ แต่อย่าให้เป็นการที่สงเคราะห์เขาแลเกิดโทษแก่ตัว หรือเดือดร้อนแก่ผู้อื่นได้"

บุตรจึ่งถามว่า "แม้ข้าพเจ้าจะเข้าทำราชการฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดินแลจะทำคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองบ้าง ข้าพเจ้าควรจะประพฤติแลไว้นิสัยอย่างไรจึ่งจะเป็นการดี ไม่ให้เสียชื่อเสียงแลเกิดความผิดขึ้นได้"

มารดาจึ่งตอบว่า "ถ้าเจ้าจะเข้าทำราชการแล้วเจ้าต้องถือให้มั่นในธุระหน้าที่ของเจ้า ต้องมีความหมั่นความเพียร แลความอดทนอย่าได้มีความท้อถอยในข้อราชการที่เป็นหน้าที่ของตัว เจ้าต้องรู้เข้าใจว่า 'ขุนนางทั้งหลายที่พระมหากษัตริย์ได้ตั้งขึ้นไว้นั้น ท่านมิได้ตั้งขึ้นไว้สำหรับจะให้เต็มบ้านเต็มเมือง' เปล่าเลยที่ท่านตั้งขึ้นไว้แลสู้เสียเบี้ยหวัดเงินเดือนให้นั้นเพื่อประสงค์จะให้ช่วยดูแลตัดสินถ้อยความแลกิจราชการต่าง ๆ ต่างพระเนตรพระกรรณ หวังจะให้บ้านเมืองแลราษฎร ซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมาให้มีความสุขความเจริญ ท่านมิได้ตั้งไว้ให้เสียพระราชทรัพย์เปล่า

หนึ่ง แม้พระเจ้าแผ่นดินจะใช้เจ้าด้วยข้อราชการสิ่งใด ๆ ก็ดี จงอย่าได้สมมุติ[๒]เอาเองเป็นอันขาดว่า 'ท่านโปรดปรานเจ้า แลจะให้มีผลประโยชน์แก่เจ้าในราชการอันนั้น เพราะท่านมิได้มีพระราชประสงค์อย่างนั้นเลย' เจ้าต้องประพฤติให้มั่นอยู่ในความซื่อความสัตย์แลความกตัญญู ถ้าเจ้าได้รับที่ตั้งมียศศักดิ์ขึ้นแล้วจงอย่ามีความกำเริบไว้ยศให้เกินศักดิ์ เพราะพระเจ้าแผ่นดินท่านมิได้ตั้งเจ้าไว้สำหรับทำยศทำศักดิ์แก่ผู้น้อย

อีกประการหนึ่งที่เจ้าจะต้องจำไว้ในใจเสมอ คือถ้ามีราชการสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่คอเวอนเมนต์[๓] จะใช้ให้เจ้ากระทำแล้ว จงคิดตรึกตรองใคร่ครวญเสีย

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "อิร์ศยา" คำว่า "อิสสา" เป็นคำบาลี ส่วนคำว่า "อีรฺษฺยา" เป็นคำสันสกฤต ความหมายเดียวกัน หมายถึง ความหึงหวง ความขึงขัง

[๒]คำนี้เขียนได้ทั้ง "สมมต สมมติ สมมุติ" คำกริยา หมายถึง รู้สึกนึกเห็นอย่างต่างว่า คำวิเศษณ์ หมายถึง ที่ยอมรับ ตกลงกันเองโดยปริยาย โดยไม่คำนึงถึงสภาพที่แท้จริง คำสันธาน หมายถึง ต่างว่า

[๓]government รัฐบาล ต้นฉบับเขียนว่า "คอเวอนแมนต์"

ก่อนว่า 'สติปัญญาแลความรู้ของเจ้าจะรับราชการสิ่งนั้นตำแหน่งนั้นได้หรือไม่?' ถ้าเห็นว่าจะทำได้เป็นแท้แล้วจึ่งคอยรับฉลองพระเดชพระคุณ แม้ยังมีความสงสัยอยู่แล้วจงอย่าได้รับเป็นอันขาดด้วยว่า 'ถ้ารับเข้าไปแล้วแต่ตัวไม่มีกำลังแลสติปัญญาพอก็จะทำให้เสียราชการแลชื่อเสียงเกิดภัยอันตรายขึ้น' แลชนทั้งหลายเขาจะติเตียนได้ว่าไม่รู้จักประมาณกำลังของตัว"

บุตรจึ่งถามว่า "แม้ข้าพเจ้าจะต้องรับราชการไปเป็นข้าหลวงตามหัวเมืองต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักร ข้าพเจ้าควรจะประพฤติแลไว้นิสัยอย่างไร? ถึงจะเป็นการดีให้มีเกียรติยศแก่บ้านเมือง แลทั้งให้มีชื่อเสียงแก่ข้าพเจ้าด้วย"

มารดาจึงตอบว่า "ถ้าเจ้าจะต้องไปเป็นข้าหลวงแล้วเจ้าต้องเรียนธุระหน้าที่ของเจ้าที่จะต้องกระทำให้รู้เข้าใจเสียให้ถ่องแท้ก่อน ต้องกระทำการตามพระราชกำหนดกฎหมาย เจ้าต้องประพฤติไว้นิสัยให้ชนทั้งหลายในหัวเมืองนั้น ๆ เห็น เข้าใจว่า 'ที่เจ้าออกไปนั้นไปทำการแทนคอเวอนเมนต์ ตัดสินถ้อยความดูแลสรรพทุกข์ของราษฎรให้เป็นยุติธรรม ให้บ้านเมืองเรียบร้อยแลราษฎรมีความสุข หาได้ออกไปหาผลหาประโยชน์สิ่งหนึ่งสิ่งใดในส่วนตัวเองไม่ แม้มีข้อราชการเกี่ยวข้องกับชนชาวต่างประเทศ หรือชนที่เป็นสับเยกต์[๑]แล้ว เจ้าต้องระวังชำระตัดสินอย่าให้เสียเปรียบเขาได้แต่ให้เป็นยุติธรรมตามกำหนดกฎหมายของเรา แม้เจ้าไม่รู้กฎหมายในระหว่างนานาประเทศที่เรียกว่า "อินเตอร์แนชั่นแนลลอ"[๒] เจ้าต้องทำธุระหน้าที่ให้สำเร็จโดยบริสุทธิ์ ให้ได้สมอย่างที่คอเวอนเมนต์หวังมุ่งหมาย อย่าให้คอเวอนเมนต์ป่นได้ว่า 'ใช้คนผิด' แลเจ้าต้องระวังป้องกันข้าราชการที่ไปด้วยให้พ้นจากความชั่วต่าง ๆ ที่จะให้เสียมาถึงคอเวอนเมนต์แลตัวของเจ้าจนเต็มกำลังแลอำนาจ ถ้าเจ้าทำได้แต่เพียงเท่าที่ว่ามานี้ ก็เห็นพอจะคุ้มภัยอันตรายแก่ตัวแลไม่ให้เสียเกียรติยศของบ้านเมืองได้"

บุตรจึ่งพูดว่า "ข้าพเจ้าจะขอถามกลับไปถึงความสุขความทุกข์ด้วยข้าพเจ้าได้เห็นชนบางจำพวกที่ทำมาหากินได้ผลกำไรก็เล็กน้อย แต่ดูเขามีความสุขสบายมากเสียกว่าชนบางจำพวกที่มั่งมีหาเงินทองได้เร็ว ๆ คล่อง ๆ อีก"

มารดาจึ่งตอบว่า "ชนที่ทำมาหากินได้ผลประโยชน์ทีละเล็กละน้อย แต่มีความสบายนั้นเพราะเขาเป็นมนุษย์ที่บริสุทธิ์ประพฤติการพ้นจากความ

---

[๑] subject คนในบังคับ

[๒] International Law กฎหมายนานาประเทศ

ทุจริตต่าง ๆ ถึงเขาทำมาหากินได้ผลประโยชน์น้อยก็จริง แต่เขาได้มาโดยตรงโดยซื่อสัตย์ ทรัพย์ที่เขาได้มาจึ่งเป็นทรัพย์ที่บริสุทธิ์ แลความดีของความบริสุทธิ์นั้นเองทำให้เขามีใจอันเย็นสบาย หามีความหวั่นหวาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ จึ่งทำให้เกิดความสุขความเจริญ แลชนจำพวกที่มั่งมีหาเงินทองได้คล่อง ๆ แต่ไม่ใคร่จะมีความสุขมากนั้น เพราะว่าเขาคงจะมีความลับในวิธีที่หาทรัพย์สักอย่างหนึ่งหรือ ๒ อย่างเป็นแน่ จึ่งหามีความสุขไม่ เพราะมีใจกลัวสะดุ้งอยู่เสมอถึงความลับ ความที่เป็นทุจริตของตัวว่า 'จะมีผู้รู้ขึ้น' เหตุฉะนี้จึ่งหามีความสุขความเจริญไม่"

บุตรจึ่งถามว่า "ชนอีกจำพวกหนึ่งที่มั่งมีบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติแต่ไม่เห็นทำการอะไรนอกจากกิน ๆ นอน ๆ เล่น ๆ เท่านั้น ชนจำพวกนี้เห็นจะมีความสุขสบายมาก"

มารดาจึ่งตอบว่า "เขาก็มีความสุขอยู่ แต่นักปราชญ์ไม่สรรเสริญ เพราะเขาเห็นว่า 'มนุษย์ทั้งหลายย่อมมีธุระหน้าที่จะต้องกระทำด้วยกันทุก ๆ คน ถึงว่าจะไม่ทำสำหรับประโยชน์ตัวเองด้วยมั่งมีบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติ แลมีความสุขสบายพอแล้วก็ดีก็ควรจะต้องทำสิ่งใด ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองของตัวจึ่งจะเป็นการสมควร' ที่จะคิดว่าตัวมั่งมีพอแล้วถึงจะไม่ทำอะไร? เป็นแต่นั่งกินนอนกินก็หาความสุขได้ แต่ความสุขชนิดนี้เขาติเตียนว่าประพฤติตัวเหมือนสัตว์ดิรัจฉานหามีความละอายอดสูไม่ ทั้งเขาเห็นว่าเป็นมนุษย์ที่ไม่รู้จักธุระหน้าที่ของตัว"

บุตรจึ่งถามว่า "ถ้าข้าพเจ้าเข้าทำราชการหรือจะทำมาหากินในทางค้าขายก็ดี ข้าพเจ้าควรจะต้องระวังตัวในชนจำพวกใด"

มารดาจึ่งตอบว่า "เจ้าต้องระวังตัวในชนจำพวกที่ทุจริตด้วยกิริยาแลวาจา"

บุตรจึ่งถามว่า "ชนที่ทุจริตด้วยกิริยาแลวาจานั้นผิดกันอย่างไร ?"

มารดาจึ่งตอบว่า "ชนที่ทุจริตด้วยวาจานั้นจะกล่าวสิ่งใดก็ล้วนแล้วไปด้วยความเท็จทั้งสิ้น แลจำพวกที่ทุจริตด้วยกิริยานั้น คือไว้กิริยาประหนึ่งว่ามีความเมตตากรุณาต่อชนทั้งหลาย มีมารยาต่าง ๆ บางทีทำเป็นสั่งสอน บางทีทำเป็นติเตียน บางทีทำเป็นปรับทุกข์ แลถามสติปัญญาหรือนินทาผู้อื่นให้ฟัง แม้ผู้ใดเคราะห์ร้ายหลงกลถลำเข้าไปแล้วก็เสียทีไม่ทันรู้ตัว"

บุตรจึ่งพูดว่า "ทำไมชนจำพวกที่ล่อลวงให้ผู้อื่นได้ความเดือดร้อนอย่างนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นมีประโยชน์อันใดกับตัวเขาเลย"

มารดาจึ่งตอบว่า "ที่จริงนั้นเขาก็ไม่มีประโยชน์อันใดนัก แต่ที่เขาต้องประพฤติความทุจริตอย่างนี้อยู่เสมอนั้นเป็นเพราะความเคยอย่างเดียว เปรียบเหมือนสุกรที่ชอบอาหารอย่างหนึ่ง ถึงเจ้าจะเอามาเลี้ยงขัดสีให้สะอาดแลขุนให้อ้วนด้วยอาหารที่ดี แล้วเจ้าลองเอาปล่อยที่ใกล้ๆ อาหารเก่าของมันที่ได้เคยชอบบริโภคมาแต่เล็กนั้น มันคงจะเข้ากินอาหารสิ่งนั้นทันทีฉันใด ก็เหมือนกันกับคนที่ทุจริตเหมือนกัน

แลยังมีชนอาสัตย์อีกจำพวกหนึ่งที่เจ้าจะต้องระวังให้มาก คือชนจำพวกที่จะพูดหรือประพฤติสิ่งใด ๆ ที่เป็นเท็จ แต่เข้าพันพัวใกล้ชิดอยู่กับความจริงเสมอ จะกล่าวสิ่งใดก็อ้อมค้อมวนเวียนจริงกับเท็จปนกันไป แต่ลงปลายเป็นความเท็จทั้งสิ้น จึ่งเป็นการยากแก่ชนที่มีนิสัยซื่อสัตย์ที่จะรักษาตัวให้พ้นจากเป็นเหยื่อเขาได้ ด้วยเขาไม่มีความกล้าพอที่จะพูดแต่ความจริงแลสู้กับใครซึ่งๆหน้า หรือเมื่อเวลาที่รู้ตัว เพราะฉะนั้นชนที่พูดจริงครึ่งเท็จครึ่งจึ่งเป็นมนุษย์ที่ร้ายกาจนัก"

บุตรจึ่งถามว่า "ทำไมชนที่กล่าวความเท็จจะไม่รู้บ้างหรือว่าความเท็จเป็นวาจาที่ชั่ว?"

มารดาตอบ "ทำไมเขาจะไม่รู้ ถ้าไม่รู้แล้วชนที่พูดเท็จจะเถียงหรือว่าคำที่เขากล่าวนั้นเป็นความจริง ความสัตย์ ทั้งเขารู้อยู่เต็มใจว่า 'ความเท็จนั้นเป็นเกลียดชังของมนุษย์ทั้งหลาย' แลความสัตย์ความจริงนั้นเป็นที่ชอบที่นับถือ"

บุตรจึ่งถามว่า "ชนอีกจำพวกหนึ่งที่จะทำอะไรก็หมายแต่ผลประโยชน์ของตัวอย่างเดียว มิได้คิดถึงความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่นเลย ชนจำพวกนี้จะไม่รู้สึกตัวบ้างทีเดียวหรือว่าความที่ตัวทำนั้นเป็นความผิด?"

มารดาจึ่งตอบว่า "เขารู้ดีดีทีเดียว เพราะความรู้สึกในใจของเขานั้นมันร้องตะโกนเตือนอยู่เสมอว่า 'เป็นความผิดความทุจริตอยุติธรรม' แต่ชนจำพวกนั้นหามีสิ่งที่จะบังคับกดขี่ใจของเขาให้พ้นจากความชั่วได้ไม่ ความชั่วมันจึ่งได้มีอำนาจจูงจมูกให้ไปข้างมันได้"

บุตรจึ่งถามว่า "ความชั่วความทุจริตเห็นจะมีทั่วพิภพโลก"

มารดาตอบว่า "แผ่นดินที่ไหนมีมนุษย์อยู่แล้วความชั่วความทุจริตต่างๆ ต้องมีที่นั่น เว้นแต่มากกับน้อย มารดาจะเล่าให้เจ้าฟังถึงความเท็จอีกชนิดหนึ่งที่ชนชาวยุโรปเขาชอบพูดกัน เพราะเขาเห็นว่า 'เป็นการจำเป็นต้องกล่าวคำเท็จ ด้วยความเท็จทำให้เขาเข้าในที่ประชุมได้ แลเขามักจะใช้วาจาที่เป็นเท็จในเวลาที่ไปมาหาสู่พวกพ้องเพื่อนฝูง' คือเป็นต้น ถ้าผู้เจ้าของบ้านจะถามผู้ที่ไปหา

ว่า 'ของสิ่งนี้ของเราดีหรือไม่ ? ท่านชอบหรือไม่ ?' ผู้ที่ไปหาจำเป็นต้องตอบว่า 'ดีว่าชอบ ถึงตัวจะไม่ชอบไม่เห็นว่าดีก็ต้องว่าชอบว่าดี' ถ้าไม่ตอบอย่างนั้นเขาเห็นกันว่า 'เป็นคนหากิริยามิได้ ไม่มีใครนับถือคบค้าจึ่งต้องกล่าวคำเท็จอยู่เสมอ' เพราะฉะนั้นความเท็จนิดหน่อยอย่างนี้จึ่งเลยเป็นธรรมเนียมไปเสียในทวีปยุโรป แต่ชนบางจำพวกที่มีความรักชอบในความสัตย์ความจริงก็ได้ความเดือดร้อนที่ต้องกล่าวความเท็จด้วยกับเขา

แลยังมีความเท็จอีกอย่างหนึ่งที่พวกดิปโปลมแมติค[๑] คือพวกข้าราชการเห็นกันว่า 'เป็นวิชาของเขา คือจะกล่าวสิ่งใด ๆ ในข้อราชการที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองต่างประเทศ มักจะพูดเอารัดเอาเปรียบล่อลวงต่าง ๆ เท็จบ้างจริงบ้าง เพื่อประสงค์แต่จะหาผลประโยชน์แก่บ้านเมืองของตัวอย่างเดียวเท่านั้น"

บุตรจึ่งพูดว่า "ใจของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าในโลกนี้ไม่ต้องใช้คำเท็จเลย"

มารดาตอบว่า "ชนบางจำพวกเขาก็คิดว่าไม่ต้องเหมือนกับเจ้า แลบางจำพวกเขาเห็นว่าต้อง"

บุตรจึ่งถามว่า "ข้าพเจ้าอยากจะทราบว่ามารดาจะเห็นอย่างใดถึงเรื่องทาส มีธรรมเนียมทาสจะดีหรือ หรือไม่มีจะดี ?"

มารดาจึ่งตอบว่า "ในความคิดของมารดานั้นเห็นว่า 'ในโลกนี้ไม่ควรจะมีธรรมเนียมทาสใช้ทาส' เหตุฉะนี้มารดาจึ่งได้มีความปีติชื่นชมโสมนัสยินดีหาที่สุดมิได้ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงพระมหากรุณากับราษฎรซึ่งได้พึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในอาณาจักรสยาม โปรดเกล้า ฯ ให้เลิกล้างธรรมเนียมทาสอันเป็นธรรมเนียมที่ต่ำช้าบัดสีกับบ้านเมืองเสีย ด้วยทรงพระมหาปัญญาอันประเสริฐสอดส่องเห็นลักษณาการตลอดทั้งปัจจุบันแลอนาคต เพราะว่า 'มีมนุษยชาติต่ำช้าปราศจากความอาย ความกล้า ความอดทนแลความเพียรมากมายนับแทบจะไม่ถ้วนที่เตรียมตัวไว้พร้อมเสมอสำหรับที่จะขายร่างกายจิตใจของตัวกับผู้อื่น' เอาเงินมาเล่นการพนันหรือเสพน้ำเบื่อเมาสำหรับที่จะประกอบสิ่งชั่วต่าง ๆ อันเป็นความอัปยศบัดสีแก่บ้านเมืองของตัวเท่านั้น"

---

[๑] diplomatic หมายถึง ทูต ต้นฉบับเขียนว่า "ทิปโปลมแมนติสตส"

มารดาเห็นว่า "ชนที่มาเกิดเป็นชาติไทยแล้วควรจะมีความอายให้มากที่ไปเป็นทาสเขา ด้วยบ้านเมืองของตัวชาติของตัวมนุษย์ทั้งโลกเรียกว่าไทยคือเป็นประเทศแลชาติที่มีเอกระ[๑] ไม่อยู่ในอำนาจใคร เป็นประเทศแลชาติที่มีชื่ออันไพเราะยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ ซึ่งตั้งอยู่บนแผ่นพิภพโลก เหตุฉะนั้นชาวเราหาควรไม่ที่จะลืมชื่อแลชาติของตัวเสีย แลปราศจากความอาย ช่าง[๒]หิ้วเอากายไปขายแลกเอาเงินเขาได้ สู้ทนให้เขาใช้เฆี่ยนตีประหนึ่งว่าสัตว์เดียรฉาน ทั้งได้แต่อาหารบริโภคเป็นมื้อ ๆ เท่านั้น แม้จะคิดเอาความเหนื่อยยากที่ตัวต้องกระทำให้แก่นายเขามาเป็นของตัวเสียเองแล้ว ไหนเลยจะต้องเป็นทาสเขา แลพอจะหาเลี้ยงชีวิตของตัวให้เป็นสุขไปได้ชาติหนึ่ง ไม่ต้องให้ผู้ใดมาเรียกว่า 'อ้ายนั่น อีนี่ มันเป็นทาสผู้นั้นเป็นเงินเท่านี้ให้ได้ความอับอายเลย' อนึ่งเอกระก็จะมีกับตัวจะไปเที่ยวไหนก็ได้อย่างประสงค์หาผู้จะขัดขวางมิได้ เหตุไฉนชนจำพวกทาสจึ่งไม่คิดเสียก่อนว่า 'ถ้าเป็นทาสเขาแล้วเขาจะไม่ใช้ตัวให้ได้ความเดือดร้อนแลหรือ? แลแม้จะทำสิ่งใด ๆ ที่ไม่ชอบใจหรือไม่ถูกใจนาย เขาก็เฆี่ยนตีเอาตามชอบใจให้ได้ความเจ็บอายเหมือนหนึ่งไม่ใช่มนุษย์'

แต่ยังมีมนุษย์อีกจำพวกหนึ่งมีร่างกายคล้ายกับเรา แต่เป็นมนุษย์ที่ต่ำช้าสาธารณ์ที่สุด ไม่มีมนุษย์อะไรจะชั่วกว่า คือมนุษย์จำพวกที่หอบหิ้วเอากายาอันโสโครกของตัวไปขายเอาเงินเขามาแล้ว กลับเลี่ยงหลีกหนีเขาไปเสีย เพื่อประสงค์จะเอาเงินของเขาเปล่า ชนจำพวกนี้ประกอบไปด้วยความชั่วพร้อมทุกประการ คือไม่มีความซื่อ ความสัตย์ ความกล้า ความอดทน ความอาย ความหมั่นแลความเพียรแลอื่น ๆ ต่าง ๆ เหลือที่จะพรรณนา ครั้นเมื่อเวลาที่นายเขาจับตัวกลับมาได้ เขาทำโทษเฆี่ยนตีด่าว่าล่ามโซ่จำตรวนขังตะรางประหนึ่งว่าสัตว์ร้ายอยู่ในกรง แต่สัตว์ร้ายมันดีกว่า ด้วยมันมิได้กระทำความชั่วทุจริตสิ่งใด

เพราะฉะนี้มารดาจึ่งเห็นว่า 'ถ้าชนที่มีหลักฐานสติปัญญามั่งคงซื่อตรงรักแผ่นดินซึ่งเป็นบ้านเมืองของตัวแลของปู่ย่าตายายตัวอยู่บ้างแล้ว คงจะต้องเห็นว่าธรรมเนียมที่มีทาสใช้ทาสนั้นไม่ดี ทำให้เสียเกียรติยศกับบ้านเมืองของตัวกับประเทศอื่น ๆ เขา'

อีกประการหนึ่ง 'ทำให้บ้านเมืองของตัวจนลงไป เพราะช่วย

---

[๑] ภาษาปาก อ่านว่า "เอก - กะ - หระ" หมายถึง ถือตัวไม่กลัวใคร ไม่ขึ้นแก่ใคร
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ชั่ง"

อุดหนุนให้มนุษย์ที่เกียจคร้านหาความละอายพากเพียรมิได้มากขึ้นในประเทศของตัว แม้ประเทศหนึ่งประเทศใดที่มีประชาชนชาวเมืองมันเกียจคร้านหาความละอายพากเพียรมิได้มากแล้ว ประเทศนั้นต้องยากจนอยู่เอง เพราะมีผู้ทำมาหากินในทางค้าขายหรือทำเรือกสวนไร่นาซึ่งจะให้เกิดสินค้าต่าง ๆ นั้นน้อยลง ถ้าสินค้าต่าง ๆ น้อยลงแล้วความมั่งมีจะเกิดมาแต่ไหน ? ถึงบ้านเมืองจะบริบูรณ์สักเท่าใด ๆ ด้วยผลไม้ หรือที่แผ่นดินอันมั่งคั่งไปด้วยสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใต้แผ่นดินหรือบนดินอันเป็นสิ่งซึ่งเกิดขึ้นสำหรับโลกที่จะเป็นสินค้าได้อย่างดี แต่ถ้าไม่มีผู้จะคิดทำแลขวนขวายแล้วจะได้สรรพสิ่งเหล่านี้มาจากไหน มารดาจะเปรียบให้เจ้าเห็นแต่สั้น ๆ คือประเทศออสเตรีย[๑] ซึ่งเป็นประเทศที่มั่งมีบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติในเวลาปัจจุบันนี้ ประเทศนั้นในสมัยเมื่อยังเป็นของพวกแขกอยู่นั้นเป็นประเทศที่ยากจน[๒] เพราะพวกแขกหารู้ไม่ว่าบ้านเมืองของตัวบริบูรณ์ไปด้วยแร่ทองคำแลแร่ต่าง ๆ ที่มีค่าแลสิ่งของอื่น ๆ ด้วยหามีผู้ที่จะคิดทำมาค้าขายไม่ ถึงจะมีบ้างก็น้อยตัว มีแต่มนุษย์ที่เกียจคร้านเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง บ้านเมืองจึ่งได้จน

แลยังมีอีกประเทศหนึ่ง คือประเทศฮอลแลนด์[๓] แต่ประเทศฮอลแลนด์นี้มีที่แผ่นดินผิดกันกับประเทศออสเตรียมาก เพราะประเทศฮอลแลนด์เป็นประเทศเล็กน้อยทั้งที่แผ่นดินก็ไม่ดี มีแต่บึงแลหนองตื้น ๆ ทั่วไป ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากแผ่นดินก็ไม่ใคร่จะมีอะไรที่จะเอามาเป็นสินค้าได้ นอกจากถ่านศิลาเท่านั้น แลที่แผ่นดินก็ต่ำกว่าทะเลเป็นหลายคืบ

แต่ราษฎรชาวเมืองนั้นเป็นมนุษยชาติที่ประกอบไปด้วยความหมั่นความเพียร แลความอดทนทำมาหากินในทางค้าขายทั่วหน้ากันโดยเต็มกำลังจนบ้านเมืองของเขามั่งคั่งบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติ

เพราะฉะนั้นแม้บ้านเมืองเราที่บริบูรณ์สารพัดทุกอย่าง ถ้าชนทั้งหลายช่วยกันทำมาหากินในทางค้าขายให้เต็มกำลังพร้อมกันแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยเลย คงจะมั่งมีกว่าเขาหลายเท่าเป็นแน่"

---

[๑] Austria เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สาธารณรัฐออสเตรีย" *(Republic of Austria)* มีเมืองเวียนนา *(Vienna)* เป็นเมืองหลวง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อย่างจน"

[๓] Holland เรียกชื่อเป็นทางการว่า "ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์" *(Kingdom of the Netherlands)* มีเมืองอัมสเตอร์ดัม *(Amsterdam)* เป็นเมืองหลวง

มารดาจึ่งเห็นว่า "ถ้าชาวเราพร้อมกันอย่าช่วยทาสใช้ แม้ไม่มีผู้ที่ต้องการใช้ทาสแล้ว ชนจำพวกที่มีความเกียจคร้านก็ต้องทำมาหาเลี้ยงชีวิตด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่เอง ที่ไหนจะยอมอดตาย? ขันชั่วเข้ารับจ้างเขาแจวเรือพายเรือที่เป็นวิชาหากินชั้นต่ำ ถึงกระนั้นก็ยังดีกว่าเป็นทาสเขาหลายพันเท่าอยู่นั่นเอง อนึ่ง ที่ใช้ทาสทำงานการนั้นทำให้เสียประโยชน์ถึง ๓ ประการ

หนึ่ง ทาสไม่มีความตั้งใจทำ แต่นายใช้แล้วจำเป็นต้องทำด้วยขัดไม่ได้

สอง สิ่งของที่ให้ทาสทำก็ไม่ใคร่จะได้ดี เพราะทาสไม่ได้ทำการสิ่งเดียว ประเดี๋ยวทำโน่น ประเดี๋ยวทำนี่ตามแต่นายจะใช้

สาม ทำให้เสียเวลาช้าไป ควรที่จะทำให้แล้วสำเร็จได้สัก ๒ อย่าง ก็เหลือแต่อย่างเดียว เพราะว่า 'ในเวลาที่ทำการถ้าเขามีช่องโอกาสเมื่อไรก็แอบนอนเสีย หรือหยุดเสีย ด้วยไม่มีความมุ่งหมายที่จะได้บำเหน็จรางวัลอันใดในการที่เขาทำด้วยเหตุต่างๆ เหล่านี้' มารดาจึ่งเห็นว่าในโลกนี้ไม่ควรจะมีธรรมเนียมที่ใช้ทาส"

บุตรจึ่งถามว่า "แม้ข้าพเจ้าจะเข้ารับราชการเป็นทหารข้าพเจ้าควรจะประพฤติแลไว้กิริยาอย่างไร ? ถึงจะเป็นการดี"

มารดาจึ่งตอบว่า "ถ้าเจ้าจะเข้ารับราชการเป็นทหารแล้ว ในชั้นต้นเจ้าต้องเข้าใจว่า 'ชนที่เป็นทหารนั้นต้องไม่มีความย่นย่อท้อถอยแก่ความตาย' เจ้าต้องรู้จักธุระหน้าที่ให้ละเอียดแจ่มแจ้ง เจ้าต้องอยู่ในบังคับคำสั่งของนายออฟฟิเซอร์[๑] ทุกสิ่งทุกประการ ไม่ว่านายใหญ่หรือนายเล็ก สุดแล้วแต่ว่าเขามียศสูงกว่าตัว แล้วก็ต้องปรนนิบัติตาม แลเมื่อจะทำธุระหน้าที่ของเจ้าแล้วต้องให้เป็นการสิทธิ์ขาดมั่นคง แลอย่าได้มีความประมาทในข้อราชการต่างๆ ต้องระวังธุระหน้าที่ของตัวอยู่เสมอ ถ้ามีราชการสิ่งใดเกิดขึ้นแล้วก็ให้พร้อมทันที เมื่อมีบังคับของนายออฟฟิเซอร์จะให้ไปที่ไหนหรือกระทำสิ่งใดๆ? แล้วเจ้าต้องไปแลกระทำตามทันที ถึงว่าจะเป็นความลำบากยากแค้นหรือจะเป็นที่ใกล้อันตรายแก่ชีวิตของเจ้าก็ดี เจ้าไม่มีโอกาสเลยที่จะหันหน้ามาถามนายด้วยอย่างหนึ่งอย่างใดเว้นไว้แต่ไม่ได้ยินคำสั่งถนัด ถึงอย่างนั้นก็ไม่สู้สมควรเพราะเจ้าควรจะต้องระวังตั้งใจฟังว่านายจะพูดว่ากระไร? ด้วยหน้าที่ของเจ้ามีอยู่อย่างเดียวแต่ที่จะต้องฟังคำนายแลปรนนิบัติ

---

[๑] officer นายทหาร

ตามเท่านั้น แม้นายเขาชอบจะบังคับเจ้าให้เดินเข้าไปที่ปากกระบอกปืนของข้าศึก เจ้าก็ต้องเข้าไปตามคำบังคับ ทหารทั้งหลายมีธุระหน้าที่อยู่ ๓ ประการ

หนึ่ง ให้ยอมกระทำตามนาย

สอง ให้มีความมั่นคงสิทธิ์ขาด

สาม ให้มีความกล้าหาญ ถ้าถึงกาลที่ควรจะตายแล้วจงอย่าได้มีความท้อถอย คิดกลับหน้ากลับหลังเป็นอันขาด

ถ้าในชั้นต้นเจ้าประพฤติได้อย่างที่มารดากล่าวนี้ก็เห็นพอจะรักษาตัวไม่ให้มีความผิดได้ แต่ลักษณะหน้าที่ของทหารนั้นยังมีมาก แต่มารดาหาอาจที่จะอธิบายให้เจ้าฟังได้ไม่ เพราะกลัวว่าจะผิดพลั้งไป ด้วยมารดาหาได้ศึกษาไว้ไม่ เป็นแต่ได้ยินได้ฟังบ้างเล็กน้อยก็เล่าให้เจ้าฟังพอเป็นเค้า ๆ"

บุตรจึ่งถามว่า "ทหารแต่ครั้งโบราณที่ได้ประพฤติความดี แลมีชื่อเสียงติดแผ่นดินอยู่นั้น มารดาทราบบ้างหรือไม่ช่วยโปรดเล่าให้ข้าพเจ้าฟังบ้าง ถ้าควรจะประพฤติตามข้าพเจ้าจะได้ประพฤติ"

มารดาจึ่งตอบว่า "ทหารโบราณที่ดีมีนับด้วยร้อยแต่จะเล่าให้เจ้าฟังสักสองสามนาย ถ้าเจ้าประพฤติตามเขาได้ก็เห็นพอจะหาชื่อเสียงได้อยู่

หนึ่ง คือประมาณได้ ๑๒๘ ปีล่วงมาแล้ว ในเวลานั้นประเทศฝรั่งเศสกับประเทศปรัสเซีย[๑] คือประเทศเยอรมนีเดี๋ยวนี้เป็นข้าศึกแก่กัน ในเวลาคืนวันหนึ่งมีอากาศมืดคลุ้ม[๒]กว่าตามธรรมดา ท่านแม่ทัพเยอรมันเห็นได้ทีจึ่งยกทัพไปหมายจะปล้นค่ายฝรั่งเศส แลแม่ทัพฝรั่งเศสก็มิได้มีความสงสัยว่า 'กองทัพเยอรมันจะมาปล้นค่าย' แต่เป็นกุศลของพวกทหารฝรั่งเศสที่ยังไม่ถึงแก่ความพินาศฉิบหาย เผอิญให้ท่านแม่ทัพใช้ให้นายทหารหนุ่มน้อยผู้หนึ่งชื่อ **"แดสิส"** ออกไปเที่ยวตรวจดูตามชายป่าซึ่งอยู่ใกล้กับกองทัพตามธรรมเนียม พอนายทหารผู้นั้นเข้าไปในป่าได้สักครู่หนึ่งแต่ไม่ไกลกับค่ายของตัวนัก พอร้องตะโกนเรียกกันได้ยิน ในทันใดนั้นแดสิสหารู้ตัวไม่ว่าเข้าไปอยู่ในหมู่ปัจจามิตรโดยความที่มืด จนหอกปลายปืนของ

---

[๑] Prussia ต้นฉบับเขียนว่า "ปรูเซีย" ปรัสเซีย เรียกว่าชื่อเป็นทางการว่า "ราชอาณาจักรปรัสเซีย" *(Kingdom of Prussia)* ค.ศ.๑๗๐๑ - ๑๙๑๘ เป็นชื่อเดิมที่เรียกจักรวรรดิเยอรมันในอดีต ปัจจุบันประเทศเยอรมนี *(Germany)* เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี" *(Federal Republic of Germany)* มีเมืองเบอร์ลิน *(Berlin)* เป็นเมืองหลวง

[๒] ค้าวิเศษณ์ หมายถึง มืดมัว ไม่แจ่มใส

ข้าศึกมาถูกหน้าอกเข้าจึ่งได้รู้ตัว แลได้ยินเสียงคนกระซิบที่หูว่า 'อย่าอึงไปถ้าเจ้าขืนพูดขึ้นสักคำหนึ่งแล้วเจ้าต้องตาย'

แดสิสจึ่งได้ทราบชัดว่า "เขาจะมาปล้นค่ายพวกตัว" หามีความครั่นคร้ามแก่ความตายไม่ ด้วยความกล้าแลทั้งอยากจะช่วยพวกของตัวให้พ้นจากอันตราย จึ่งได้ร้องตะโกนบอกเพื่อนกันด้วยเสียงอันดังว่า "ศัตรูมาปล้นค่าย' ยังไม่ทันจะขาดคำก็ถูกอาวุธตาย แต่เขาได้ช่วยให้กองทัพพวกของเขารอดจากอันตรายเพราะพวกเยอรมันครั้นเห็นเขารู้ตัวแล้วก็ยกกลับไป

ความกล้าความดีของนายทหารหนุ่มน้อยผู้นั้นที่สู้เสียชีวิตของตัวแต่ผู้เดียวได้ช่วยชีวิตของพวกพ้องไว้ไม่รู้ว่าสักเท่าไร? จึ่งเป็นที่สรรเสริญของชนทั้งหลายอยู่เสมอจนทุกวันนี้

สอง คือยังมีนายทหารฝรั่งเศสอีกนายหนึ่งชื่อ **"เบยาด"** นายทหารเบยาดผู้นี้ที่เป็นที่สรรเสริญชมเชยของชนทั้งทวีปยุโรป ด้วยความดีต่าง ๆ ของเขาแลเขาได้รบมีชัยชนะ[๑]หลายครั้งหลายคราว ทั้งมิได้ประพฤติสิ่งใดให้ชนทั้งหลายมีช่องโอกาสติเตียนได้เลย เมื่อครั้งที่สุดที่เขาจะไม่ได้รบอีกต่อไปคือ ในสมัยนั้นประเทศฝรั่งเศสกับประเทศสเปน[๒]เป็นศึกกัน เบยาดนั้นอยู่ในกองทัพของแม่ทัพฝรั่งเศสผู้หนึ่งในคำที่โจษกันนั้นว่า 'ท่านแม่ทัพผู้นั้นมีความริษยาเบยาดเพราะมีแต่ผู้ที่รักใคร่สรรเสริญเบยาดมาก หามีผู้ใดสรรเสริญตัวไม่' จึ่งได้แกล้งใช้เบยาดให้ไปรบในที่อันไม่สมควรตำบลหนึ่ง แต่เบยาดมิได้มีความครั่นคร้ามแก่ความตาย เมื่อนายใช้แล้วก็รีบยกไปโดยเร็ว ด้วยเขาเป็นทหารที่รู้จักธุระหน้าที่ของเขาที่จะปรนนิบัติตามคำสั่งบังคับของนายอย่างเดียว

ในเวลาที่รบกับข้าศึกนั้น เบยาดถูกปืนล้มลงแต่ไม่ตายทันที พวกทหารของเขาที่อยู่ใกล้เคียงจึ่งได้เข้าอุ้มหมายจะพาหนี แต่เบยาดห้ามไว้แล้วพูดว่า "เราไม่เคยหันหลังให้ข้าศึกเลย เพราะฉะนั้นจึ่งไม่อยากจะหันหลังให้เขาในเวลาเมื่อจะตาย" พูดแล้วจึ่งให้ทหารช่วยพยุงเข้าไปใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ในเวลานั้นเบยาดยังมีกำลังพอที่จะร้องให้ทหารของตัวรุกรบเข้าไปอย่าถอยหลัง แต่กองทัพของตัวแตก

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ไชยชำนะ"

[๒]Spain เรียกชื่อเป็นทางการว่า "ราชอาณาจักรสเปน" *(Kingdom of Spain)* มีเมืองมาดริด *(Madrid)* เป็นเมืองหลวง

ยับเยินทั้งทหารก็ตายมากเพราะว่า 'มีพลทหารน้อยกว่าพวกสเปนหลายเท่านัก' พวกทหารที่เหลือตายมีความรักสงสารนายของตัวจึ่งช่วยกันอ้อนวอนจะให้หนี

เบยาดจึ่งตอบว่า "ถ้าท่านทั้งหลายมีความกรุณากับเราแล้วจงขอให้เราตายให้สบาย แลให้มีหน้าหันไปข้างศัตรูเถิด อย่าให้เราต้องหันหลังไปข้างเขาในเวลาเมื่อจะตายเลย พวกทหารทั้งหลายมีความรักแลเวทนาพากันร้องไห้อยู่รอบข้าง หาหนีไปเอาตัวรอดไม่

เบยาดเห็นจะไม่ได้การทั้งพวกสเปนก็ใกล้เข้ามาทุกที จึ่งได้อ้อนวอนทหารของตัว"ขอให้หนีไปเอาตัวรอดเถิด แม้ข้าไปจะต้องเป็นเชลยเขาแล้ว ทำให้เรามีความเสียใจทุกข์ร้อนมากขึ้น ตัวของเรานั้นจะตายเป็นแท้แล้ว อย่าได้เป็นห่วงใยถึงเราเลย ท่านทั้งหลายคงจะช่วยเราให้รอดจากความตายไม่ได้เป็นแน่แล้ว" ทหารทั้งหลายจึ่งได้หนีไป เอาตัวรอดตามคำนาย

เมื่อกองทัพสเปนยกมาถึงที่เบยาดนอนอยู่นั้น ท่านแม่ทัพสเปนจำเบยาดได้จึ่งรีบมาปรนนิบัติโดยดีด้วยความเวทนา แล้วพูดกับเบยาดว่า "ตั้งแต่เราถืออาวุธได้ก็เข้ารับราชการเป็นทหาร ยังไม่เคยเห็นทหารผู้ใดเหมือนท่านเลย"

เบยาดมิได้ตอบประการใด ในเวลานั้นมีนายทหารอีกนายหนึ่งเป็นเจ้าฝรั่งเศสแต่ว่าคิดทรยศหนีไปเข้ากับสเปน

นายทหารผู้นั้นพูดว่า "อ้อ ! เบยาดเรามีความสังเวชท่านมาก"

แต่พอเบยาดได้ยินก็จำเสียงได้ จึ่งอุตสาหะพยุงตัวลุกขึ้นแล้วตอบว่า "ท่านผู้เป็นเจ้าเราขอบใจท่าน แต่เราไม่มีความสังเวชตัวของเราเลย เพราะเราจะตายก็ตายอย่างคนที่สุจริต ซื่อสัตย์ต่อบ้านเมืองแลเจ้านายของเรา ตายด้วยทำธุระหน้าที่ของเรา ฉลองพระเดชพระคุณเจ้านายแลบ้านเมืองซึ่งมีพระคุณต่อเราจึ่งหาเป็นที่น่าสังเวชไม่ ถ้าจะว่าที่แท้แล้วท่านเสียอีกเป็นมนุษย์ที่ควรจะสมเพชเวทนา เพราะท่านเป็นมนุษย์ที่มีดวงใจไม่ผ่องใสบริสุทธิ์ ถืออาวุธเข้ารบเจ้านายบ้านเมืองของตัวที่ได้มีพระคุณไว้ ทั้งตัวได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แต่หามีความละอายอดสูซื่อตรงไม่ เราจึ่งเห็นว่าตัวของท่านซึ่งเป็นมนุษย์ที่ควรจะสังเวชของชนทั้งหลายที่มีใจบริสุทธิ์ผิดกับท่าน" พอพูดจบแล้วอยู่สักครู่หนึ่งเบยาดก็ขาดใจตาย แต่ชื่อของเขายังหอมอยู่เสมอ ด้วยเขาเป็นมนุษย์ที่บริสุทธิ์มีกิริยาอันเรียบร้อย มีใจสูงสะอาดขาวไม่มีราคีติด มีความยุติธรรมมั่นอยู่ในนิสัย มีใจกว้างขวางอารีรอบคอบ มีวาจาแน่นอน มีความกล้าไม่มีที่สุด แลมีความสัตย์ความซื่อ ความกตัญญูแก่บ้านเมืองเจ้านายหาผู้เปรียบได้โดยยาก

เบยาดผู้นี้ได้สงเคราะห์ชนที่เป็นกำพร้าหาที่พึ่งที่อุดหนุนมิได้ ให้มีความสุขสบายขึ้นหลาย ๑๐ คน

สาม คือประมาณได้ ๑,๖๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ในสมัยนั้นยังมีเมือง ๆ หนึ่งชื่อว่าเมือง "ปอมปีไอ"[๓] อยู่ใกล้กับเมืองเนเปิลส์[๒] ในประเทศอิตาลี แต่เมืองปอมปีไอนั้นได้ตั้งอยู่ที่เชิงเขาลูกหนึ่งชื่อ "วิสซูเวียส"[๓] แลเขาวิสซูเวียสนี้เป็นภูเขาไฟถึงในเวลาปัจจุบันนี้ก็ยังมีปรากฏอยู่ อนึ่งลักษณะภูเขาไฟนั้นปะทุหรือระเบิดอยู่เสมอ บางทีก็มาก บางทีก็น้อยที่ชาวเราได้รู้สึกว่าแผ่นดินไหวนั้นคือมาจากภูเขาไฟปะทุ ถ้าภูเขาไฟปะทุแล้วก็มีสรรพสิ่งต่าง ๆ อันร้อนไหล ซึ่งอยู่ใต้แผ่นดินนั้นพลุ่งขึ้นมา มีสัณฐานคล้ายกับเหล็กที่ละลายไหลทั่วไปรอบภูเขา มีสีแดงช่วงโชติดูเป็นที่น่ากลัวยิ่งนัก ในภาษาอังกฤษเรียกว่า "ลาวา"[๔]

เวลาค่ำวันหนึ่งในปีที่ว่ามาแล้วนั้น ภูเขาวิสซูเวียสนี้ปะทุขึ้นอย่างมากทีเดียวจนลาวานั้นไหลทั่วไป ทั้งก้อนศิลาก็ระเบิดปลิวไปทั้ง ๔ ทิศ แลเมืองปอมปีไอซึ่งตั้งอยู่ที่เชิงเขานั้นสรรพสิ่งอันร้อนต่าง ๆ จึ่งได้ตกลงไปไหลลงไปเป็นอันมากจนทับกลบเมืองเสียสิ้น

ในเวลาที่เกิดเหตุร้ายขึ้นนั้นประชาชนชาวเมืองตื่นตกใจพากันหนีเอาตัวรอด เสียงร้องครางระงมไปทั้งเมืองเป็นที่น่าสมเพชเวทนายิ่งนัก แลชนที่หนีรอดไปได้นั้นน้อยกว่าที่ตายมากหลายส่วน ด้วยชาวเมืองทั้งหลายไม่แลเห็นทาง เพราะในเวลานั้นมืดเป็นควันกลุ้มไปทั้งเมืองที่ถูกก้อนศิลาตายก็มาก"

ยังมีทหารผู้หนึ่งในเวลานั้นเป็นยามของตัว ครั้นจะหนีไปเอาตัวรอดก็กลัวจะเสียชื่อเสียงว่า "เป็นผู้ที่ไม่รู้จักหน้าที่ธุระแลไม่อยู่ในคำบังคับนาย" อีกประการหนึ่งกลัวชนทั้งหลายจะติเตียนได้ว่า "เป็นทหารขลาดกลัวแต่ความตายทิ้งละหน้าที่ของตัวเสีย จึ่งได้ยืนเฉยอยู่ตามธรรมเนียมเหมือนหนึ่งว่า "ไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น" แลในดวงใจของเขามิได้หวั่นหวาดด้วยความตายเลยจนลาวาแลก้อนศิลาทับกลบเมืองปอมปีไอเสียสิ้น ทหารผู้นั้นก็ตายอยู่ในนั้นด้วย ด้วย

---

[๓] Pompeii

[๒] Naples ต้นฉบับเขียนว่า "เนเป้อส์"

[๓] Vesuvius ต้นฉบับเขียนว่า "วิสูเวยิส"

[๔] Lava ต้นฉบับเขียนว่า "ลาบว่า"

ความสัตย์ซื่อมั่นคงต่อราชการซึ่งเป็นธุระหน้าที่ของเขาจึ่งได้เป็นที่สรรเสริญอยู่จนกาลบัดนี้

บุตรจึ่งถามว่า "วิธีที่นักปราชญ์โบราณสั่งสอนศิษย์แลที่เขาได้ประพฤติเองนั้น มารดาเห็นว่าของผู้ใดที่ควรจะประพฤติตาม"

มารดาจึ่งตอบว่า "นักปราชญ์โบราณที่มีสติปัญญามีมากมายหลาย ๑๐ หลายร้อย แลมีวิธีที่สอนที่ประพฤติผิด ๆ กัน แต่ว่าข้างทางโลกแล้วมารดาเห็นว่า 'ของท่านนักปราชญ์กรีก[๑] ผู้หนึ่งชื่อ "เปลโต"[๒] ถ้าเจ้าประพฤติตามได้ก็เห็นพอจะหาความสุขความเจริญได้ คือเปลโตได้แบ่งความดีที่มนุษย์ควรจะประพฤติไว้ ๑๑ สถาน

หนึ่ง อย่ามีความประมาท
สอง ให้มีความเฉลียวแลว่องไว
สาม ให้มีความกล้าแลความอาย
สี่ ให้มีใจหนักแน่นมั่นคง
ห้า ให้มีความสิทธิ์ขาด
หก จะทำสิ่งใดให้ควรกับการ
เจ็ด จะทำสิ่งใดอย่ารีบร้อน ให้คิดตรึกตรองเสียก่อนอย่าเอาแต่ใจของตัวเป็นประมาณ
แปด จะทำสิ่งใดให้เป็นการบริสุทธิ์
เก้า ให้มียุติธรรม
สิบ อย่ามีความโลภ
สิบเอ็ด อย่ามีความมัวเมาหลงในสิ่งต่าง ๆ"

บุตรจึ่งถามว่า "วิธีที่ท่าน**อาจารย์ขงจื้อ**[๓] สั่งสอนศิษย์นั้น ขอมารดาได้โปรดช่วยแสดงให้ข้าพเจ้าเข้าใจสักหน่อย"

พูดแล้วก็คอยคำตอบอยู่หารู้ไม่ว่า "มารดาขาดใจตายเสียแล้ว" จึ่งเป็นการยุติแต่เท่านี้

---

[๑] Greece เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สาธารณรัฐเฮลเลนิก" *(Hellenic Republic)* มีเมืองเอเธนส์ *(Athens)* เป็นเมืองหลวง

[๒] Plato

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "อาจารย์ของจู"

มีบุตรมาก[๑]

ค้าที่กล่าวเล่าบอกหรือเสื่องลือกันถึงหญิงที่ว่า **"มีบุตรมาก"** ย่อมเป็นการที่ได้ยินได้ฟังเนือง ๆ แต่เป็นแต่คำกล่าวเล่ากันไม่มีหลักฐานเป็นแน่นอนได้ บางคนก็เชื่อ บางคนก็ไม่เชื่อ ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงหนังสือนี้แต่เดิมมาก็ไม่เชื่อว่าจะมีได้จริง แต่ภายหลังมาได้พบหญิงที่มีบุตรมากเช่นกล่าวกันนี้ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๙[๒] ได้ไล่เลียงไต่ถามหญิงคนนั้นถึงการที่มีบุตรมากอย่างไร ? พร้อมทั้งสามีของหญิงนั้นด้วย ได้ความชัดเจนเป็นหลักฐานมั่นคง จึ่งได้เชื่อว่า "การที่หญิงมีบุตรมากตั้งยี่สิบสามสิบ" นั้นเป็นความจริง เรื่องราวที่สอบถามได้นั้นจะขอนำมาเล่าสู่กันฟังดังต่อไปนี้

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ *(พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ เมื่อครั้งทรงดำรงพระยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ต้นสกุลสวัสดิกุล).* **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๔ (๓ กุมภาพันธ์ ๑๑๒) : ๑๖๐ - ๑๖๒.

[๒] ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๓

[๓] คือ ๒๐ - ๓๐ คน

หญิงคนนั้นชื่อ**อำแดงพุก** เป็นสาวชาวเมืองเพชรบุรี เกิดเมื่อเดือนหก[๑] ปีมะเมีย[๒] ฉศก[๓] จุลศักราช ๑๑๙๖[๔] มีสามีเมื่อเดือนเก้า[๕] ปีวอก[๖] สัมฤทธิศก[๗] จุลศักราช ๑๒๑๐[๘] อยู่ด้วยกันกับสามีไม่ช้าก็มีครรภ์ คลอดบุตรเป็นลำดับไป รวมเป็นบุตรที่คลอด ๒๙ คน แท้ง ๓ คน รวมหมดเป็น ๓๒ คน มีกำหนดระยะปีเดือนที่เกิด ดังนี้

คนที่หนึ่ง เป็นผู้ชายเกิดเดือนเก้า ปีระกา[๙] เอกศก[๑๐] จุลศักราช ๑๒๑๑

คนที่สอง เป็นผู้หญิงเกิดเดือนแปด[๑๑] อุตราษาฒ[๑๒] ปีจอ[๑๓] โทศก[๑๔] จุลศักราช ๑๒๑๒

คนที่สาม เป็นผู้หญิงเกิดเดือนแปด ปีกุน[๑๕] ตรีศก[๑๖] จุลศักราช ๑๒๑๓

คนที่สี่ เป็นผู้หญิงเกิดเดือนแปด ปีชวด[๑๗] ฉศก จุลศักราช ๑๒๑๔

---

[๑]คือเดือนพฤษภาคม

[๒]ชื่อปีที่เจ็ดของรอบปีนักษัตร *(คือ ชื่อรอบเวลา กำหนดรอบละ ๑๒ ปี เรียกว่า ๑๒ นักษัตร กำหนดให้สัตว์เป็นเครื่องหมายของแต่ละปี)* มีม้าเป็นเครื่องหมาย

[๓]เลข ๖ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๔]ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๗๗

[๕]เดือนสิงหาคม

[๖]ชื่อปีที่เก้าของรอบปีนักษัตร มีลิงเป็นเครื่องหมาย

[๗]เลข ๐ ที่ลงท้ายจุลศักราช หรือหมายถึงปีแห่งความสำเร็จ *(ครบรอบปีที่สิบของรอบ ๑๐ ปี ของจุลศักราช)*

[๘]ตรงกับพุทธศักราช ๒๓๙๑

[๙]ชื่อปีที่สิบของรอบปีนักษัตร มีไก่เป็นเครื่องหมาย

[๑๐]เลข ๑ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๑๑]เดือนกรกฎาคม

[๑๒]อ่านว่า อุด - ตะ - รา - สาด หมายถึง ชื่อดาวฤกษ์ที่ยี่สิบเอ็ด มี ๕ ดวง หรือเรียกว่า "ดาวแตรวงอน"

[๑๓]ชื่อปีที่สิบเอ็ดของรอบปีนักษัตร มีสุนัขเป็นเครื่องหมาย

[๑๔]เลข ๒ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๑๕]ชื่อปีที่สิบสองของรอบปีนักษัตร มีสุกร *(หมู)* เป็นเครื่องหมาย

[๑๖]เลข ๓ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๑๗]ชื่อปีที่หนึ่งของรอบปีนักษัตร มีหนูเป็นเครื่องหมาย

คนที่ห้า เป็นผู้หญิงเกิดเดือนแปด บุรพาษาฒ[๙] ปีฉลู[๒] เบญจศก[๓] จุลศักราช ๑๒๑๕

คนที่หก เป็นผู้หญิงเกิดเดือนเจ็ด[๔] ปีขาล[๕] ฉศก จุลศักราช ๑๒๑๖

คนที่เจ็ด เป็นผู้ชายเกิดเดือนเจ็ด ปีเถาะ[๖] สัปตศก[๗] จุลศักราช ๑๒๑๗

คนที่แปด เป็นผู้ชายเกิดเดือนเจ็ด ปีมะโรง[๘] อัฐศก[๙] จุลศักราช ๑๒๑๘

คนที่เก้า เป็นผู้ชายเกิดเดือนแปด ปีมะเส็ง[๑๐] นพศก[๑๑] จุลศักราช ๑๒๑๙

คนที่สิบ เป็นผู้ชายเกิดเดือนแปด อุตราษาฒ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๒๐

คนที่สิบเอ็ด เป็นผู้ชายเกิดเดือนเก้า ปีมะแม[๑๒] เอกศก จุลศักราช ๑๒๒๑

คนที่สิบสอง เป็นผู้หญิงเกิดเดือนสิบ[๑๓] ปีวอก โทศก จุลศักราช ๑๒๒๒

คนที่สิบสาม เป็นผู้หญิงเกิดเดือนสิบสอง[๑๔] ปีระกา ตรีศก จุลศักราช ๑๒๒๓

---

[๑]อ่านว่า บุ - ระ -พา - สาด หมายถึง ชื่อดาวฤกษ์ที่ยี่สิบ มี ๓ ดวง หรือเรียกว่า "ดาวสัปคับช้าง"

[๒]ชื่อปีที่สองของรอบปีนักษัตร มีวัวเป็นเครื่องหมาย

[๓]เลข ๕ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๔]เดือนมิถุนายน

[๕]ชื่อปีที่สามของรอบปีนักษัตร มีเสือเป็นเครื่องหมาย

[๖]ชื่อปีที่สี่ของรอบปีนักษัตร มีกระต่ายเป็นเครื่องหมาย

[๗]เลข ๗ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๘]ชื่อปีที่ห้าของรอบปีนักษัตร มีงูใหญ่เป็นเครื่องหมาย

[๙]เลข ๘ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๑๐]ชื่อปีที่หกของรอบปีนักษัตร มีงูเล็กเป็นเครื่องหมาย

[๑๑]เลข ๙ ที่ลงท้ายจุลศักราช

[๑๒]ชื่อปีที่แปดของรอบปีนักษัตร มีแพะเป็นเครื่องหมาย

[๑๓]เดือนกันยายน

[๑๔]เดือนพฤศจิกายน

คนที่สิบสี่ เป็นผู้หญิงเกิดเดือนสาม[๓] ปีจอ จัตวาศก[๔] จุลศักราช ๑๒๒๔

คนที่สิบห้า เป็นผู้หญิงเกิดเดือนห้า[๓] ปีชวด ฉศก จุลศักราช ๑๒๒๖

คนที่สิบหก เป็นผู้หญิงเกิดเดือนแปด ปีฉลู สัปตศก จุลศักราช ๑๒๒๗

คนที่สิบเจ็ด เป็นผู้ชายเกิดเดือนสิบเอ็ด[๑] ปีขาล อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘

คนที่สิบแปด เป็นผู้ชายเกิดเดือนสี่[๒] ปีเถาะ นพศก จุลศักราช ๑๒๒๙

คนที่สิบเก้า เป็นผู้ชายเกิดเดือนแปด อุตราษาฒ ปีมะเส็ง เอกศก จุลศักราช ๑๒๓๑

คนที่ยี่สิบ เป็นผู้ชายเกิดเดือนหนึ่ง[๑] ปีมะเมีย โทศก จุลศักราช ๑๒๓๒

คนที่ยี่สิบเอ็ด เป็นผู้ชายเกิดเดือนหก ปีวอก จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๓๔

คนที่ยี่สิบสอง เป็นผู้หญิง คนที่ยี่สิบสาม เป็นผู้หญิง คนที่ยี่สิบสี่ เป็นผู้ชาย ๓ คนท้องพร้อมกัน เกิดเดือนสี่ ปีระกา เบญจศก จุลศักราช ๑๒๓๕

คนที่ยี่สิบห้า เป็นผู้หญิง คนที่ยี่สิบหก เป็นผู้ชาย ๒ คนแฝด เกิดเดือนสี่ ปีกุน สัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๗

คนที่ยี่สิบเจ็ด เป็นผู้ชาย เกิดเดือนหก ปีขาล สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐

คนที่ยี่สิบแปด เป็นผู้หญิง เกิดเดือนสิบ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒

---

[๑] เดือนกุมภาพันธ์
[๒] เลข ๔ ที่ลงท้ายจุลศักราช
[๓] เดือนเมษายน
[๔] เดือนตุลาคม
[๕] เดือนมีนาคม
[๖] เดือนธันวาคม

คนที่ยี่สิบเก้า เป็นผู้หญิงเกิดเดือนสาม ปีมะเส็ง ตรีศก จุลศักราช ๑๒๔๓

คนที่สามสิบ ท้อง ๔ เดือน แท้งเดือนสิบเอ็ด ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช ๑๒๔๕

คนที่สามสิบเอ็ด ท้อง ๓ เดือน แท้งเดือนเก้า ปีระกา สัปตศก จุลศักราช ๑๒๔๗

คนที่สามสิบสอง ท้อง ๒ เดือน แท้งเดือนเจ็ด ปีกุน นพศก จุลศักราช ๑๒๔๙

บุตรทั้งปวงบรรดาที่คลอดนั้นตั้งแต่บุตรคนที่หนึ่งจนคนที่ยี่สิบเอ็ด เมื่อถึงกำหนดแล้วก็คลอดโดยง่าย ไม่มีความลำบากอันใด เป็นแต่บุตรที่ยี่สิบสอง ที่ยี่สิบสาม ที่ยี่สิบสี่ ซึ่งท้อง ๓ คนนั้นอยู่ข้างคลอดยาก ต่อนั้นไปอีกก็คลอดง่ายอย่างแต่ก่อน

แต่บุตรที่ยี่สิบเจ็ด ที่ยี่สิบแปด ที่ยี่สิบเก้านี้พอคลอดออกมาก็ตายทั้ง ๓ คน ในเวลาที่คลอดบุตรแล้วได้อยู่ไฟทุกครั้ง บุตรคนแรกอยู่ ๙ วัน ต่อนั้นมาก็อยู่ ๗ วันบ้าง ๖ วันบ้าง

วงศ์ญาติของอำแดงพุกจะมีใครที่มีบุตรมากเช่นนี้บ้างไม่ทราบทั่วไป คงจำได้แต่ว่ามารดาของอำแดงพุกมีบุตรหลายคน แต่หาทราบว่าเท่าไรไม่ แลว่า "ไม่มากเท่าตัวอำแดงพุกเอง" ญาติฝ่ายสามีอำแดงพุกนั้นได้ทราบว่า "พี่สาวของสามีมีบุตรเป็นแฝด ๒ คู่"

สามีของอำแดงพุกชื่อ**นายหนู** เป็นไทยอยู่เมืองราชบุรี อยู่ด้วยกันกับอำแดงพุกมาแต่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาว อำแดงพุกไม่ได้มีสามีคนอื่นอีก

ตั้งแต่อำแดงพุกแท้งบุตร ๓ คนแล้วก็ไม่มีบุตรอีก อำแดงพุกเป็นคนมีร่างกายอันบริบูรณ์เสมอมา ไม่มีโรคภัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดเบียดเบียน เป็นแต่ไม่ใคร่มีกำลัง ระดู[๑] ก็มีเสมอไม่ขัดไม่ร้าง จนเวลาหมดระดูก็พอขาดบุตร

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ฤดู" หมายถึง ส่วนของปีที่แบ่งออกเป็น ๓ คราว *(แบบ หรือประการ)* คือ ร้อน ฝน หนาว ซึ่งความหมายคนละอย่างกับเนื้อเรื่อง คำว่า "ระดู" หมายถึง เลือดประจำเดือนที่ขับถ่ายออกมาทางช่องคลอด

จำนวนบุตรของอ้าแดงพุกอันกล่าวมาแล้วนี้ตายเสียแต่เด็กบ้าง ตายเมื่อโตแล้วบ้าง คงมีชีวิตอยู่บัดนี้ ๗ คน แต่จะเป็นบุตรที่เท่าไร? อยู่ในลำดับไหน? ก็เคลิบเคลิ้มไปเสียแล้ว จำไม่ได้ถนัดทั้งผัวทั้งเมีย

บุตรที่ยังเหลืออยู่บัดนี้ ๗ คนเท่านั้น ผู้ชายห้า ผู้หญิงสอง

ผู้ชายชื่อ**ขุน**คนหนึ่งมีบุตร ๓ คน

ผู้ชายชื่อ**ลอย**มีบุตร ๓ คน

ผู้ชายชื่อ**อ่วม**มีบุตรคนหนึ่ง

ผู้ชายชื่อ**เหลือ**เป็นบุตรที่ยี่สิบสี่ ในหมู่ท้อง ๓ คนนั้นเป็นหนุ่มยังไม่มีภรรยา

ผู้ชายชื่อ**เต่า**เป็นบุตรที่ยี่สิบหก ในหมู่แฝดบวชเป็นสามเณร

ผู้หญิงชื่อ**อ่อน**มีบุตร ๙ คน

ผู้หญิงชื่อ**แจ่ง**มีบุตร ๗ คน

เรื่องราวของหญิงมีบุตรมากตามที่ถามได้ความดังนี้

เมียเอาเงินไปเล่นถั่วหมด[๑]

ผัว "เงินเดือน ๓๐ บาทที่ได้มาเมื่อเย็นวานนี้หล่อนเก็บแล้วหรือยัง ?"

เมีย "เก็บแล้วจ้ะแต่คืนนี้"

ผัว "เก็บหมดดิบดีแล้วทั้ง ๓๐ บาทหรือจ๊ะ เพราะเวลานี้เรายิ่งขัดสนอยู่ อย่าให้เงินทองตกหล่นนัก"

เมีย "ฉันเก็บไว้ดิบดีแล้วทั้งนั้นจ้ะ ไม่ตกหล่นเลยสักบาทเดียว"

เสมียนห้างมาทวงเงิน "นายขอรับ นายห้างให้มาขอรับประทานเงินค้าง" ส่งบิลให้ตรวจ

ผัวรับบิลมาตรวจ "คงเป็นหนี้อยู่ ๑๘ บาท ๘ อัฐ" จึงบอกกับเมียว่า "เคราะห์ดีจริงหล่อน"

เมีย "เคราะห์ดีอย่างไรจ๊ะ ?"

ผัว "อ้าว ! ห้างเขามาทวงเงินน่ะซิ หากว่าเราได้มาเมื่อวานนี้ ๓๐ บาท หาไม่แทบจะไม่มีให้เขา นี่เคราะห์ดีหนา"

เมียนิ่ง

ผัว "หล่อนหยิบเงินนั่นใช้เขาทีซี"

เมีย "เดี๋ยวนี้ยังหยิบใช้ไม่ได้เสียแล้วละจ้ะ"

ผัว "ทำไมจึงหยิบไม่ได้ อย่าพูดเป็นเล่นนะ เสมียนเขามาไม่ได้ ๒ ครั้ง

---

[๑]พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ *(หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์ เมื่อครั้งดำรงศักดิ์เป็นหม่อมอุดมพงษเพ็ญสวัสดิ์)*, "เบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณ** ๓, ๑๖ (มกราคม ๓๑๔) : ๑๖๙๗ – ๑๖๙๘.

แล้ว ครั้งนี้เป็นครั้งที่สาม ซึ่งผัดเขาไว้จะเสียหน้าไป"

เมีย "จริง ๆ นะ เดี๋ยวนี้ยังหยิบให้ไม่ได้ ไม่พูดเล่นดอก"

ผัว "ลูกกุญแจหีบใส่เงินหายหรือ ? จึงยังหยิบไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นงัดกุญแจออกหยิบให้เขาเถอะ"

เมีย "เปล่าจ้ะ ลูกกุญแจก็ไม่หาย ไม่ต้องงัดลูกกุญแจดอก แต่ขัดข้องเสียแล้วยังหยิบให้ไม่ได้ ผัดเขาไปวันอื่นเถอะ"

ผัวออกพื้นเสีย "มันขัดข้องอย่างไร ? ว่าไป จะผัดเขาอีกไม่ได้ละ"

เมียตอบอ่อย ๆ "เงินมันไม่ได้อยู่ที่เราเสียแล้วนี่นาย จะหยิบให้เขาอย่างไรได้ ?"

ผัว "ก็เงินมันอยู่ที่ไหนล่ะ ? ไหนว่าเก็บไว้ดีบดีหมดแล้ว"

เมีย "ก็เก็บไว้ดีบดีหมดแล้ว แต่จะไปหยิบให้เดี๋ยวนี้ยังไม่ได้เพราะไม่มีเงินต่อ"

ผัว "อ๊ะ ! ทำไมถึงจะต้องเอาเงินไปต่อจึงจะหยิบมาได้"

เมีย "เพราะเงินนั้น**ขุนพัฒน์**บ่อนสะพาน" เหล็กเขาเก็บไว้ให้ดีบดีแล้ว ถ้าไม่ได้เงินใหม่ไปต่อค้ากำไรอีก แลถ้าต่อไม่ถูกทางที่ห้องกำไรแล้วเขาก็ไม่ยอมให้หยิบเอามาได้ แลเดี๋ยวนี้เงินที่เรือนเราก็ไม่มีเลยที่จะไปลองต่อ จึงจะไปหยิบมาใช้ที่ห้างเดี๋ยวนี้ไม่ได้"

"ต้นฉบับเขียนว่า "ตพาน"

แม่สืบ[๑]

"ไหนว่าอย่างไรนะยะ[๒] ? ฉันยังฟังความไม่ศัพท์ เมื่อตะกี้นี้ว่า 'ว่าชั่วเวลาที่หายไปสองสามเดือนนี้น่ะ แอบไปสืบเรื่องผู้ร้ายรายปล้นบ้านจีน**กิมเต่ง**ริมวัดเกาะ และได้ตัวผู้ร้ายแล้วกลับปล่อยไปเสียอย่างนั้นหรือยะ ?' อย่างนั้นหรืออย่างไรแน่ ? มีเยี่ยงอย่างที่ไหนบ้างจับผู้ร้ายได้แล้วก็โพล่ไปปล่อยเสีย ? "

"ท่านอย่าเพิ่งติโทษดิฉันนักเจ้าค่ะ ขอให้ฟังเรื่องฟังราวเสียให้ละเอียดลออก่อน ไม่ทันใด[๓]มาติเสียยับเสียเยินเทียว"

ในกระทรวงนครบาลนั้นมีโปลิศลับเป็นอันมากสำหรับคอยปลอมแปลงเข้าไปสืบในบริเวณที่โปลิศแต่งฟอร์ม[๔] เข้าตรวจยาก และโปลิศลับเหล่านี้ไม่เฉพาะเป็นผู้ชายรูปร่างล่ำสันใหญ่โตหามิได้ บางทีก็เลือกเอารูปร่างที่มีผิวเป็นผู้ดีรูปทรงอ้อนแอ้นเอวเล็กเอวบาง สุดแล้วแต่คราวแต่สมัย บางทีเป็นคนยาคนโปก็มีสำหรับจะได้ปนเปอยู่กับเจ้าพวกสารเลวตามโรงโปและโรงยาโรงเหล้า แต่เดี๋ยวนี้พระเดชพระคุณเสนาบดีท่านจัดหาพวกผู้หญิงที่ไหวพริบดีเข้ามาเป็นโปลิศลับหลายคน เพราะว่า "ผู้หญิงอาจซอกแซกไปไหน ๆ ได้ไม่มีใครเขาสงสัย ไม่มีใครคิดคาดหน้าว่าจะมีโปลิศลับเป็นผู้หญิง"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "อ่านเล่น : เรื่องแม่สืบ," **วชิรญาณ** ๑๒, ๖๙ (มิถุนายน ๑๑๙) : ๖๓๙ – ๖๓๕.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "นิยะ"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ทันไร"

[๔] form เครื่องแบบ คนไทยนิยมเรียกทับศัพท์ว่า "แบบฟอร์ม"

อนึ่งผู้หญิงมีกลมารยามากล่อลวงเอาความจริงได้ง่ายกว่าผู้ชาย โดยประการดังนี้จึ่งมีโปลิศลับหรือแม่สืบ *(โปลิศลับผู้ชายเขาเคยขนานนามว่า "ท่านสืบ")* อยู่ในกรมพลตระเวนหลายคน **แม่สวาดิ**ภรรยา**นายสารวัตรแย้ม**คนนี้เป็นเยี่ยมกว่าคน ปัญญาเฉลียวฉลาดและใจคอกล้าหาญอดทนมาก ไม่มีใครทราบว่า "เจ้าหล่อนรับหน้าที่เป็นโปลิศลับ" นอกจากเจ้ากรมกับสามีของเจ้าหล่อน เมื่อสองสามวันนี้เจ้าหล่อนมาที่บ้านข้าพเจ้า *(ข้าพเจ้าเกี่ยวดองกันอย่างสนิทกับแม่สวาดิ กล่าวคือพี่สาวคนที่รักของหล่อนมาเป็นภรรยาข้าพเจ้า และเจ้าหล่อนรักและนับถือข้าพเจ้าราวกับเป็นพี่ตัวร่วมบิดามารดาเดียวกัน ทุกข์สุขอะไรนอกจากสามีเจ้าหล่อนแล้วข้าพเจ้าก็ได้ทราบด้วยอีกคนหนึ่ง เพราะเหตุฉะนั้นคนที่ทราบว่า 'แม่สวาดิเป็นแม่สืบนั้นเลยเป็น ๓ คน นับทั้งตัวข้าพเจ้าด้วย' หรือจะนับตัวเจ้าหล่อนด้วยให้เป็น ๔ คนก็ตาม)* ข้าพเจ้าเห็นหายหน้าไปไหนนานก็ถาม แม่สวาดิก็บอกว่า "ไปสืบผู้ร้าย" ความที่บอกว่า "ไปสืบผู้ร้ายได้ตัวและปล่อยไปนั้นห้วนสั้นนัก ข้าพเจ้าจึ่งได้พูดถามขึ้นดังข้างต้น"

นิ่งอยู่สักสองสามนาทีได้ แม่สวาดิจึงพูดต่อไปว่า "ราวสัก ๓ เดือนมาแล้วได้ ดิฉันได้รับคำสั่ง ท่านเจ้ากรมท่านบอกดิฉันว่าจะมีผู้หญิงมาหาดิฉันที่บ้าน ท่านจะให้ช่วยเป็นธุระสืบสวนความจริงให้สักหน่อย

รุ่งขึ้นมีหญิงราวกลาง ๆ คนมาหาดิฉัน บอกดิฉันว่า "หล่อนมีน้องชายอยู่คนหนึ่งต้องจำคุกอยู่ไม่ช้าก็เกิดเหตุวิบัติตายทันทีทันใด"

สาเหตุที่ต้องติดคุกเล่าอย่างสังเขปคือ...

สัก ๑๕ ปีมาแล้วน้องชายของหล่อนคนนั้นชื่อพ่อ**ทองดี**เป็นคนที่วางเนื้อเชื่อใจของนายห้างกิมเต๋ง นายห้างกิมเต๋งจึงให้เป็นคนรักษาบัญชี[๑] และเก็บเงินสิทธิ์ขาด ห้างกิมเต๋งนั้นเป็นห้างใหญ่ไม่ใช่เล่น เงินเข้าออกวันหนึ่ง...วันหนึ่งหลายๆ ๑๐ ชั่ง แลในร้านนั้นยังมีเจ้าเสมียนหนุ่มคนหนึ่งชื่อ**แม้น**

นายแม้นกับพ่อทองดีทั้ง ๒ คนนี้รักใคร่ชอบพอกันถึงกับนับว่าเป็นเกลอแก้วกันได้ ลงปลายยังไรมาเกิดรักผู้หญิงร่วมกันเข้า ข้างผู้หญิงและบิดามารดาสมัครมาข้างพ่อทองดี น้องชายของหญิงคนที่มาหาดิฉันนั้นมากกว่า ก็ไม่สมัครมาอย่างใดได้เล่า? จะว่าโดยรูปร่างผู้ชายหรือก็ไม่เลว หรือจะว่าโดยตำแหน่งการงาน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "บาญชี"

ก็ดีพอใช้ เกิดมาเป็นหญิงหาสามีได้เพียงนั้นก็นับว่าดีแล้ว ยศถาบรรดาศักดิ์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่พักต้องขวนขวาย รักษาชื่อให้ดีไว้แล้ว บางทีพิชัย[๑] รถอาจมาเกยเอาได้ *(ต้องอาศัยบุญชาติหน้าช่วยด้วย)* ข้างพ่อทองดีก็ได้จัดให้เถ้าแก่ไปขอสู่ต่อมารดาหญิงตามประเพณี และบิดามารดาหญิงก็ยินยอมยกบุตรสาวให้ และนัดจะแต่งการวิวาห์กันในเวลาไม่ช้านัก เสมียนแม้นเมื่อได้ทราบความดังนั้นก็มีความโกรธ คิดพยาบาทจะแก้แค้นเพื่อนตัวให้จนได้

ก่อนวันกำหนดการวิวาห์สักอาทิตย์หนึ่งได้ ทั้งกรุงเทพฯ ลือกันกระฉ่อนว่า "ห้างกิมเต่งถูกขโมยเงินหายไปหลายร้อยชั่ง" ตัวผู้ร้ายนั้นเขาก็เที่ยวสืบเสาะกันนักก็ไม่ได้ข่าวคราวว่า "คือผู้ใดและทางเข้าขโมยทางไหน ? "

ภายหลังนายห้างและคนอื่นมีความเห็นตรงกันว่า "คงจะไม่มีใครลักเงินรายนี้ นอกจากพ่อทองดี"

พลตระเวนจึงมาจับตัวไปชำระยังศาล ภายหลังเขาว่า 'ได้พิรุธ' เขาก็วางบทให้จำคุก ๑๕ ปี"

พี่สาวพ่อทองดีได้ว่า "เหตุที่ฉันมาหาท่านคราวนี้นั้นเพราะฉันรับหนังสือก่อนเขาตายสักสองสามวันได้ อ้อนวอนให้ฉันช่วยเป็นธุระอย่างแข็งแรงให้ชื่อเสียงของเขาพ้นซึ่งมลทิน ในท้ายหนังสือนั้นเขาได้เขียนต่อว่า "คนขโมยนั้นไม่ใช่คนอื่นคนไกลที่ไหน ? นายแม้นเสมียนเป็นแน่แท้"

ดิฉันจึงว่า "ข้อนั้นเป็นของยากที่จะวินิจฉัยเอาเป็นแน่ได้ในเวลานี้ ส่วนสาเหตุของน้องชายของท่านกับนายแม้นนั้นก็มีกันอยู่นัย ๆ น้องชายท่านก็ซัดเอาว่า 'นายแม้นเป็นผู้ร้าย' แต่ตามความเห็นของฉันแล้วเห็นว่า 'อ้ายเจ้า**มะหะหมัด**คนยามนั่นแหละมีหุ้นส่วนมาก' ที่จะปรักปรำเอาคนว่าเป็นผู้ร้ายก่อนไต่สวนก็อยู่ข้างบาป ๆ ทำอย่างไรได้ ? ความเห็นมันไปทางนั้นก็ต้องพูดตามเห็น มะหะหมัดยืนยันสบถสาบานว่า 'มันเห็นน้องชายของหล่อนมาในบริเวณร้านนั้นในเวลาก่อนหน้าที่รู้ว่าของหายไม่สู้ช้านัก' และน้องชายของท่านก็รับว่า 'ได้มาจริง แต่ว่านายแม้นนัดให้มาพบกันที่นั่นแล้วจะพากันไปเที่ยว' ข้อที่ให้การพาดพิงข้อนี้นายแม้นปฏิเสธว่า 'หาได้นัดแนะหรือมากับนายทองดีไม่'

นี่ก็รู้แล้วว่า 'เขาให้การเท็จ' มันคงนัดแนะล่อเอาน้องชายท่านมาตกหลุม ข้อนั้นยกไว้ให้ฉันเป็นธุระแก้ไขเอง แต่ก็ทราบไหมล่ะว่าเดี๋ยวนี้นายแม้น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พิไชย"

เสมียนกับอ้ายแขกยามมะหะหมัดมันอยู่แห่งหนตำบลใด ?"

ยายพี่สาวนักโทษที่ตายตอบว่า "ฉันไม่ทราบ ทราบแต่ว่า 'พอชำระความเรื่องนั้นเสร็จแล้วเขาก็หายไปทั้ง ๒ คน' ดูทำให้เป็นข้อสงสัยขึ้นหน่อยหนึ่งในชั่วคราวนั้น บัดนี้มันก็ชาเฉื่อยไปไม่มีใครเอามาเป็นนิยมนิยาย"

ดิฉันจึงว่า "เอาเถอะฉันจะช่วยสืบเสาะตัวจริงให้ตามสติกำลังที่จะทำได้ เมื่อฉันได้เค้าเงื่อนร่องรอยอย่างไร ? ฉันจะให้ทราบต่อภายหลัง"

ตั้งแต่นั้นมาดิฉันก็ออกเที่ยวสืบความเรื่องนี้ชอก ๆ เย็นวันหนึ่งไถลเข้าไปในโรงยาที่บางรักแห่งหนึ่ง ทำเป็นทีประหนึ่งจะไปตามหาพวกที่เคยมาสูบยาเข้าไปยืนเก้ ๆ กังอยู่สักประเดี๋ยวหนึ่ง เห็นแขกคนหนึ่งเดินเข้ามาร้องพูดกับแขกคนที่นอนสูบยาอยู่นั้น ในภาษามลายูว่า "ยายสวาดิข้าจะบอกให้เจ้ารู้เก่งพิลึก ถ้าอ้าย**นายข่ำ**เล่นพลิกแพลงตีไม้หลังเอาข้าอีกล่ะก็ คอยดูนะไม่ไปขยายแก่แกให้มันต้องตึ้งขาเสี้ยวดูสมน้ำหน้าเล่นก็ไม่ดี ก็แกจะมาเอาอะไรกับเราผู้เป็นคนไปพามาให้ไม่จริงอย่างนั้นละก็อย่านับถือว่าอ้ายมะหะหมัดชี เคยมีที่ไหนบ้าง ? ว่าจะทำแล้วไม่ทำ คอยดู...คอยดู ถ้ามันทำเถลไถล[๑]คราวนี้ละก็ฮี ! เป็นได้ปนปี่ปี้ละ"

ดิฉันรู้จักภาษาแขกมลายูดีเพราะว่าเมื่อเล็ก ๆ อยู่ข้างบ้านแขก แต่ที่แปลมานี้หาได้แปลคำแขกเป็นไทยตรงทุกคำมิได้เนื้อความมันเป็นอย่างนั้น แปลความแล้วกลับมาพูดเป็นสำนวนไทยอีกทีดอกเจ้าค่ะ

แหม ! คุณคะ[๒] ใจดิฉันหรือพอได้ยินอ้ายแขกคนนั้นมันเรียกตัวมันว่ามะหะหมัดละเต้นตึ้ก เพราะ[๓]ตัวมุ่งมองหน้าตามันไว้ดูเหมือนไม่ได้หายใจสัก ๓ สกันด์[๔]ได้ ดิฉันจึ่งกระซิบแก่ตัวเองว่า "มะหะหมัด ! " ชื่อเดียวกับคนยามร้านกำแตงคราวของหายแน่ะ

ดิฉันคอยเงี่ยหูฟังว่าจะพูดอะไรต่อไป อ้ายแขกคนนั้นก็หาต่อความที่พูดข้างต้นไม่ มันไพล่ไปพูด **"เซ็น"** เต็มทีแฮะเหมือนกับผีมันแช่ง แทงหน่วยมันออกสาม แทงสองมันออกครบ อีทีสุดท้ายนึกว่าจะได้ถูกอ่อ ๓ บาทแล้ว ทีแรกมัน

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "เถลเถไหล" คำว่า "เถลไถล" หมายถึง ไม่ตรงไปตรงมา เที่ยวแวะโน่นแวะนี่

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "แม้ ! คุณเค้อะ ! "

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "พงะ"

[๔]Second วินาที

แจงออกมา ๓ เบี้ยทนโท่ มันตรวจไปตรวจมายังไงนี่โว้ยมันมาจากไหนได้อีกเบี้ยหนึ่งไม่ทราบ เลยออกครบกินหมดกระเป๋า มีเงินบ้างไหม ? ขอยืมสัก ๘ บาทเถอะ[๑] โว้ย อีกสองสามวัน[๒] จะไปเอาที่อ้ายเจ้าประคุณมาใช้ให้"

แขกที่ซื่อเซ็นก็ควักเงินให้ ๘ บาท แล้วมะหะหมัดออกไปข้างนอกหายไป

เมื่อจับร่องรอยมันไม่เป็นเบาะเป็นแสแล้วดิฉันก็กลับมาบ้าน อยู่มาได้สองสามวันอ่านหนังสือ "บางกอกไตมส์"[๓] เจอะที่แอดเวอร์ติสเมนต์[๔] เข้าแห่งหนึ่งมีความว่า...

"ต้องการเสมียนผู้หญิงที่รู้จักหนังสือดี ทำบัญชีได้ พิมพ์ดีด[๕]ได้เงินเดือนพอสมควร ถ้าใครสมัครก็ให้รีบมาถามที่ร้าน**นายขำ** ถนนเจริญกรุง"

ดิฉันจึงมารำพึงพูดในใจว่า "ขำนี้จะเป็นขำคนที่อ้ายแขกมะหะหมัดมันออกชื่อคืนวันนั้นหรือมิใช่ ? แต่นายขำคนนี้มีคนรู้จักชื่อมากว่าเป็นคนมีอันจะกิน เข้าเจ้าเข้านายเก่ง ไปไหนเป็นไม่มีมือเปล่า ชั้นชั่วก็มีสัมสูกลูกไม้ติดไปเป็นของก้านัลเสมอ เดินแต้มสูงจัด จะขำเดียวกัน หรือมิใช่เหอ ? "

คืนวันนั้นทำเอาดิฉันนอนไม่สะดวกตรึกแล้วตรองอีก จนพ่อแย้มเขาถามว่า "เป็นอะไรจึงนอนไม่หลับ" ดิฉันก็เล่าให้เขาฟังแล้วว่าอยากจะลองเข้าไปเป็นลูกจ้างอยู่ในบ้านนายขำดูสักหน่อย เผื่อจะสืบดูว่าจะมีอะไรเกี่ยวข้องกับมะหะหมัดได้บ้าง

พ่อแย้มเขาก็ขัดคอว่า "เออน่ะ ! ไปให้เขาใช้เหนื่อยเปล่า อ้ายการมันมานมนานครั้งพระเจ้าเหา จะมาสืบกันเดี๋ยวนี้มันคงได้ดกละ เมื่อไม่เชื่อก็ตามใจชี หน่อยจึ่งจะรู้สึก"

ดิฉันก็ไม่เชื่อ เขียนหนังสือทิ้งไปรษณีย์ไปถึงนายขำว่า "สมัครจะรับหน้าที่ให้ใช้การงานตามสติกำลังที่จะทำได้"

รุ่งขึ้นได้รับจดหมายตอบจากนายขำว่า "เขายินดีที่จะรับดิฉันไว้ให้ทำงาน ๓ โมงเช้า รุ่งขึ้นให้ดิฉันไปหาเขาที่ร้าน"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เทอ"
[๒] คือ ๒ - ๓ วัน
[๓] Bangkok Times
[๔] advertisement โฆษณา
[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "ดีดพิมพ์"

รุ่งขึ้นดิฉันก็ไปร้านนายขำตามกำหนดเวลาที่นัดไว้ ในที่นี้ดิฉันต้องกล่าวว่าในชั่วเวลาที่ดิฉันรับการอยู่นั้น เห็นว่า "นายขำเป็นคนดี ใจคอโอบอ้อมอารีมาก" เงินเดือนแกให้เดือนละ ๔๐ บาท...ไม่เลว แต่อย่างนั้นแกยังว่า "นี่สำหรับคนเข้าใหม่ ทำการดีนานไปจะขึ้นให้อีก"

ตั้งแต่ดิฉันไปรับการอยู่ที่ร้านนายขำเกือบ ๒ เดือน เช้าไปเย็นมาถึงดิฉันจะหมั่นพยายามคอยดูอากัปกิริยาของนายขำประกอบกับการทั้งปวงที่ทำทั้งส่วนร้านและส่วนตัว ก็ไม่ได้เห็นมีวี่แววอันใดที่จะเกี่ยวข้องกับอ้ายแขกมะหะหมัด "แหม ! ท่านเจ้าขา ดิฉันเกือบจะหมดความพยายามแล้ว ออกนึกว่าถ้าเชื่อพ่อแย้มมิดีกว่าหรือ ? พอดิฉันรื้อหนังสือคอเรศปอนเดนต์[๑]เก่า ๆ มาเข้าลำดับ เห็นจดหมายฉบับหนึ่งเขียนด้วยเส้นดินสอดำ ความในจดหมายนั้นขู่นายขำว่า "ถ้านายข้าไม่เฉลี่ยให้ดีจะได้เห็นกัน" เซ็นชื่อมะหะหมัด

ดิฉันดีใจราวกับถูกหวยหู่ ต่อนี้ไปอีกสักอาทิตย์หนึ่งได้ นายขำกำลัง[๒]บอกให้ดิฉันเขียนตาม เป็นจดหมายไปถึงกระทรวงเกษตราธิการ[๓]ว่า เดี๋ยวนี้ที่ร้านได้รับกระดาษอย่างดี ๆ มาจากนอก ถ้ากระทรวงต้องการจะขายให้ราคาถูก ๆ เขียนยังไม่ทันจบพอ คนใช้ที่หน้าร้านเข้ามาบอกนายขำว่า "มะหะหมัดมาหา"

ดิฉันยังไม่เคยเห็นหน้า คนมันเปลี่ยนผลับลงทันทีทันใดเหมือนวันนั้นเลย เขาลุกขึ้นจากเก้าอี้ และบ่นพึมพำว่า...

"อ้ายระยำนี่มันมาทำอะไรที่นี่" แล้วเขารู้สึกตัวขึ้นมาว่า "ดิฉันก็นั่งอยู่นั้นด้วย" เขาจึงหันหน้าไปบอกคนใช้หน้าร้านว่า...

"บอกมะหะหมัดเถอะว่าเวลานี้ข้ายุ่งนัก วันอื่นถึงค่อยมาใหม่"

ประเดี๋ยวได้ยินเสียงทางหน้าร้าน

"วันอื่นเหรอ ? หนือยแน่[๔]หลบหน้า ชะ ! ชะ ! หลบหน้าเอาเถอะน่า[๕]ได้เห็นกัน ถุย ! " แล้วเสียงก็เงียบไป

นายขำค่อยมีสีหน้าขึ้น กลับมานั่งที่โต๊ะเขียนหนังสือแล้วว่า

---

[๑] correspondence หมายถึง จดหมาย หรือการโต้ตอบกันทางจดหมาย

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กำลังนายข้า"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "กระเษตราธิการ"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "หนอยแน่ะ"

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "เอาเทอน่า"

"อ้ายคนนั้นมันเต็มที มันช่างรบกวนไม่หยุดไม่หย่อน เขียนต่อหรือแม่สาย ?...เมื่อจะเข้าทำการนั้นดิฉันเปลี่ยนชื่อว่าสาย...เมื่อตะกี้ค้างตรงไหน ?"

ถ้าดิฉันได้ดูหน้าคนที่ชื่อมะหะหมัดได้ว่า "จะเป็นมะหะหมัดที่เจอะที่โรงยาหรือไม่ใช่ได้แล้ว ? ถึงจะเสียเงินสัก ๑๐ บาท ๓ ตำลึงก็จะยอมให้ แต่ดิฉันต้องระวังตัวสะกดอกสะกดใจทำเฉยไว้มิฉะนั้นจะเสียพิธี

ภายหลังสักชั่วโมงครึ่งได้ นายข่าแกบอกดิฉันว่าแกจะต้องไปธุระกว่าจะกลับก็เย็น ถ้ามีธุระอะไรส่วนร้านเล็ก ๆ น้อยละก็ให้จัดไปตามเคย แกออกไปไม่ทันถึงครึ่งชั่วโมง คนหน้าร้านรับเอาจดหมายฉบับหนึ่งมาวางบนโต๊ะเขียนหนังสือของนายร้าน ดิฉันจำลายมือได้ทันทีว่าเป็นลายมือมะหะหมัด ความประสงค์อย่างใหญ่นั้นอยากจะดูว่าความในหนังสือนั้นมีว่าอย่างไร? แต่ทำอย่างไรจึงจะดูได้? จับพลิกไปพลิกมาเห็นซองผนึกไม่สนิทที่จะเป็นเพราะความตะลีตะลานหรือสับเพร่าอย่างใดอย่างหนึ่ง ดิฉันไม่นึกถึงบาปถึงกรรมแล้ว เอามีดค่อย ๆ แซะกาวหลุดออกสมประสงค์ ในจดหมายนั้นดังนี้[๑]

"ทารคิดว่าทารจะลบพ่นเมื่อเซานี้ แต่ทารลบไม้พนท่าไม่ยากพบฉันที่ร้านแลวก๊อต้องมาให้เจะกั่นที่วัดบองแฆศีรวัรนี้ เวลาเก่าโมงเยน ทาแลไม่น่าเปนได้เกิดความไย่ มหามัด"[๒]

อ่านแล้วดิฉันค่อยบรรจงพับจดหมายนั้นสอดซองผนึกอย่างเรียบร้อยขึ้นวางไว้บนโต๊ะอย่างเดิม ไม่มีใครจะสามารถทราบได้ว่า 'หนังสือฉบับนั้นถูกเปิดออกอ่าน' เว้นแต่จะมีท่านสืบเช่นท่านเชอร์ล็อกโฮล์มขึ้นในเมืองไทยสักคนหนึ่ง นั้นแหละเจ้าค่ะจึงจะทราบความตลอดไปได้ ค่าที่ดิฉันรู้จักผนึกซองเรียบร้อยกว่าอ้ายแขกสถุลเช่นมะหะหมัด

พอนายข่ากลับมาเห็นจดหมายซึ่งวางอยู่ก็ฉีกผนึกออกอ่านแล้วก็ฉีกบี้ฉีกปั่นทิ้งลงกระจาด

ครั้นจวนเวลากำหนดนัด ดิฉันก็พาพลตระเวนไปซุ่มอยู่หลังกองฟืนข้างหลังโบสถ์วัดม่วงแค ๒ คน ส่วนตัวดิฉันเองนั้นแอบไปอยู่ข้างหลังพุ่มไม้แห่ง

---

[๑] ความตรงนี้น่าจะเขียนว่า "**ความ**ในจดหมายนั้นดังนี้"

[๒] "ท่านคิดว่าท่านจะหลบพ้นเมื่อเช้านี้ แต่ท่านหลบไม่พ้น ถ้าไม่อยากพบฉันที่ร้านแล้วก็ต้องมาให้เจอะกันที่วัดบางแคคืนวันนี้ เวลา ๙ โมงเย็น ถ้าแลไม่น่าเป็นได้เกิดความไย มะหะหมัด"

หนึ่ง เข้าใจว่าเป็นเพิงพุ่มสายหยุด ด้วยคาดว่า 'ถ้าเขามาตามนัดแล้วคงมาพูดจากันริมนี้เพราะเป็นที่ทางคับขัน ชอบกล และพ้นทางคนเดิน'

สักครู่หนึ่งเห็นมะหะหมัดมาถึงก่อน มาถึงที่นั้นแล้วก็หยุดมอง "แหม้! ท่านเจ้าขา ดิฉันนึกว่ามันเห็นดิฉันเข้าแล้ว เล่นเอาใจคอหาย ยอบตัวลงจนเกือบแบนติดดิน ยังนั้นยังนึกว่าไม่ต่ำพอ ยิ่งจะทำให้เงียบ ประเดี๋ยวใบไม้แกรก กิ่งไม้เปราะ แต่ชั้นลมหายใจของตัวเองก็รู้สึกว่า "มันดังราวกับสูบ"

ถ้าอ้ายแขกมันสังเกตมันเกือบจับได้เพราะว่ามันมายืนอยู่ห่างไม่ถึง ๔ วา ประเดี๋ยวหนึ่งมันก็ถอยห่างออกไปแล้วก็เดินทวนไปทวนมา อย่างที่เขาว่า "ชีพจรลงเท้า" สักครู่หนึ่งนายขำก็มาถึง นุ่งกางเกงเจ๊กใส่เสื้อกุยเฮง[๑] ใส่หมวกแก๊ป ถือไม้ตะพดใหญ่ และว่ากับมะหะหมัดว่า...

"เอ้า! ข้ามาแล้ว เอ็งจะต้องการอะไร? ก็ให้พูดออกมาเร็วๆ ต้องการเงินอีกละซีน่ะอ้ายผี จะเอาเท่าไรล่ะคราวนี้? เร็วพูดมา ข้าไม่อยากเกี่ยวข้องเป็นพวกพ้องกับเจ้าอีกต่อไป"

"ไม่จ้อบ เอ่... เอ่! ไม่จ้อบ แน่ละซิ ตี้ไหนจะจ้อบ เวลานี้คงไม่จ้อบอยู่เอง" มะหะหมัดพูด "เวลายังมีต่มไป อ่า! จั่นจ้วยท่านจริงหรูไม่จริง? มาหมัดจ้วยต้านจนเสร็จดูระ เดี๋ยวนี้ต้านเป็นนายห้างนายฮ่าง มีชู่มีเสียงเป็นกนมั่งมีไกโลยจะนุกว่าต้าน"[๒] แล้วแผ่วเสียงลงพูดอย่างเบาว่า "แต่ก่อนเป็นนายแม้นเสมียนฮ่างกิมเต่ง"[๓]

นิ่ง "เฮ้ย! ผ่าเถอะวะ กูจะยิงมึงให้ตายเหมือนหมา"

"เอ็งยิงจั่นไม่ได้ ๒ คน ยิงไม่ได้" พอว่าดังนั้นแล้วมะหะหมัดก็ชักปืนโก้[๔] ออกจ้องตรงอกนายขำ

"จะต้องการเท่าไร ?" นายขำพูดเสียงอ่อนลงหน่อย "เอ้า! ใบละร้อย ๒ ใบ"

---

[๑] เสื้อแบบจีน คอกลมผ่าอกตลอด ติดกระดุม

[๒] ไม่ชอบ...ที่ไหนจะชอบ... ยังมีถมไป... ฉันช่วยท่านจริงหรือไม่จริง มะหะหมัดช่วยท่านจนเสร็จธุระ เดี๋ยวนี้ท่านเป็นนายฮากนายห้าง มีชื่อมีเสียง เป็นคนมั่งมี ใครเลยจะนึกว่าท่าน

[๓] ...เสมียนห้างกิมเต่ง

[๔] Colt *(โคลท)* ปืนพกสั้นชนิดหนึ่ง ประเภทปืนรีวอลเวอร์ *(Colt revolver)* เป็นปืนพกชนิดลูกโม่ คำว่า Colt เป็นนามของชาวอเมริกัน คือ Samuel Colt *(ค.ศ.๑๘๑๔ - ๑๘๖๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๕๗ - ๒๔๐๕)* ซึ่งประดิษฐ์ปืนดังกล่าวจึงเรียกชื่อปืนตามนามเพื่อเป็นเกียรติ

"ไม่ปอ[๑] มะหะหมัดเกี่ยง "จั่นจ้วยต้าน จั่นต๋าระย๋าแตน เท่านี้ไม่ปอ ต้านก็รู้อยู่กับใจว่าตองดีไม่รู้ ไม่จี่ ต้านก็ดการคนเดียวต้านเป็นหัว จั่นเป็นมูเต้านั้นไม่ปอ"[๒]

นายข๋าจึ่งว่า "นี่แน่ะ ! มะหะหมัด ถ้าข้าให้เองอีกสองร้อยละก็เอ็งไปเมืองนอกขอกนา[๓] ไหน ๆ ทีเดียวนะ อย่ากลับมากวนอีกร่ำรี้ร่ำไรนะ ? "

มะหะหมัดตอบว่า "อา ! จั่นเฮ็นแล้ว...เฮ็นแล้วละ อะฮา ! โดนแต้มลุกมาก อยากจะใฮ้ไปเสียให้ปัน อา ! ไดขงแบงก์มาซี จั่นจะได้ไปดีเดียว ไปซิงกาโปร์"[๔]

ครันได้เงินกระดาษใบละร้อย ๔ ใบใส่กระเป๋าแล้ว เขาได้ว่า "ลาก่อน นายหว๋ำ อยู่ซาบาย"[๕]

นายข๋ามิได้ตอบประการใด หันหลังกลับเดินออกไปถนนใหญ่

มะหะหมัดบ่นคนเดียว "ดีมาก ดีใหญ่จะตอบสักคำก็ไม่มี"

ในทันใดนั้นพลตระเวนคนหนึ่งค่อย ๆ คลานเข้ามาจะให้ใกล้ เผอิญไปสะดุดกิ่งไม้ล้มคว่ำลงไปฮวบใหญ่ เสียงดังนั้นได้ยินถึงหูมะหะหมัด ดิฉันได้ยินมันว่า "นั่นอะไร ? ไม่อยู่แล้ว"

ดิฉันเห็นจะเสียท่าจึงเอานกหวีดที่เอาไป เป่าวี้ด..วี้ด ๆ...วี้ด เป็นสัญญาณให้พลตระเวนออกกวดจับตัวอ้ายคนร้าย พลตระเวนทั้งสองก็ออกไล่ตาม แต่มันยุ่มย่ามซุ่มซ่ามขี้เท่อ[๖] อะไม่รู้เลยเจ้าค่ะปล่อยให้หนีรอดไปได้ ตั้งแต่วันนั้นก็ไม่ได้ข่าวคราวมะหะหมัดอีกเลย เห็นจะเปิดไปสิงค์โปร์จริง

รุ่งขึ้นดิฉันก็ไปบ้านนายข๋า บ้านนั้นมิใช่เลวเลยเป็นเรือน ๒ ชั้น มีสวนดอกไม้หน้าบ้าน โรงรถอยู่ริมทางเข้าบ้าน ท่าทางโก้หร่าน[๗] มิใช่เล่น พอถึง

---

[๑]ไม่พอ

[๒]ฉันช่วยท่าน ฉันท๋าระย๋าแทนเท่านี้ไม่พอ ท่านก็รู้...ทองดีไม่รู้ไม่ชี้ ท่านคิดการคนเดียวท่านเป็นหัวฉันเป็นมูลเท่านั้นไม่พอ

[๓]น่าจะเป็น "บ้านนอกขอกนา" หรือ "บ้านนอกคอกนา" หมายถึง คนอยู่ห่างไกลเมืองหลวง แต่ถ้าหมายถึง ชาวต่างประเทศแล้วจะต้องเขียนว่า "เมืองนอกเมืองนา"

[๔]...ฉันเห็นแล้ว...รุกมาก อยากจะใช้ไป...ได้ขนแบงก์...ฉันจะได้ไปทีเดียว ไปสิงคโปร์

[๕]ลาก่อนนายข๋า อยู่สบาย

[๖]ต้นฉบับเขียนว่า "ขี้เถ่อ" คำว่า "เถ่อ" เป็นคำวิเศษณ์ใช้ในความหมายว่า "ค้างอยู่" แต่คำว่า "เท่อ" หมายถึง ไม่คม ไม่ฉลาด เซ่อโง่

[๗]ความหมายเดียวกับคำว่า "โก้แก่" หมายถึง หรูหรา ภูมิฐาน

ประตูบ้านเห็นบ่อยแจ๊ก[๑] ยืนอยู่คนหนึ่ง ดิฉันจึ่งบอกว่า "ดิฉันอยากจะเจอะนายข้า ให้บอกนายข้าเถอะว่า...แม่สายที่ร้านอยากจะเจอะท่าน"

เจ๊กบ่อยคนนั้นก็นำดิฉันไป ณ ห้อง ๆ หนึ่ง ประดับประดาหรูหรามาก เห็นจะเป็นห้องรับแขกของเขา บ่อยเจ๊กนั้นหายออกไปสักครู่นายข้าก็เข้ามา ดูกิริยาท่าทางง่วงเหงาเศร้าซึมอ่อนอกอ่อนใจมาก

"ธุระอะไรหรือยะ ? " เจ้าของบ้านพูด "ธุระร้อนอะไรหรือจึงรีบมาหาแต่เช้าป่านนี้ ? เกิดอะไรวุ่นขึ้นที่ร้านหรือ ? " ดิฉันจึงตอบอย่างเรื่อย ๆ ว่า "ไม่มีธุระอะไรส่วนการร้านการรวงดอกค่ะ ที่ฉันมานี้เกี่ยวแก่ส่วนตัวไปรเวต[๒] ฉันเข้าใจว่าเมื่อคืนนี้นายได้ไปพูดอะไรกับแขกคนหนึ่งชื่อมะหะหมัด ณ วัดม่วงแค[๓] จริงไหม ?"

เขานิ่งทำปากงับ ๆ อยู่สักประเดี๋ยว สำรวมใจได้สติขึ้นมาแล้วว่า...

"ก็ถ้า...ถ้าไปพูดจริง แม่สาย มันธุระกงการอะไรด้วยเล่ายะ ?"

ดิฉันว่า "เปล่าค่ะ ไม่ใช่กงใช่การอะไรของฉันดอกค่ะ แต่มันเป็นการของพี่สาวนายทองดี เจ้าหล่อนอยากจะไม่ให้ชื่อเสียงของน้องชายหล่อนมีมลทินติด ถึงโดยตัวทองดีจะตายในเรือนจำ ตายอย่างคนคุกตายก็จริง เมื่อมีโอกาสอย่าให้ชื่อเสียติดตัวไปได้ก็จัดว่าเป็นการดี"

นายข้า "เอ๊ะ ! นี่อะไรกัน เล่นกันไม้ไหนนี่นายทองดีทองร้ายอะไรกันที่ไหน ยังไม่เข้าใจ แม่น่ะเป็นอะไรธุระปะปังเกี่ยวข้องอะไรด้วยหรือจึงมาเพ้อเจ้อถึงเรื่องอะไรที่ไม่เป็นกี้เป็นการ วุ่นแต่การร้านของเราดีกว่า นี่แน่ะ ! ไปร้านละก็บอกให้คนมันกวาดพื้นแทกระโถนเช็ดปากกาให้ดี สักครู่จะตามไป อ้อ ! ยังมีหนัง..."

ดิฉัน "สั่งใคร ? ใครบอกกับนายว่า 'ฉันจะไปร้าน' ไม่ไปหรอก ฉันคือโปลิศลับของกระทรวงนครบาลชื่อสวาดิ ไม่เคยได้ยินชื่อสวาดิ...สวาดิบ้างเทียวหรือ ? "

"สวาดิ ! โปลิศลับ ! "

"จ้ะ สวาดิโปลิศลับ นึกจะจับตัวนายขังเสียแต่คืนนี้แล้ว แต่ก็ยังไม่อยากจะจับ เมื่อเร็ว ๆ นี้พี่สาวของชายคนที่ต้องติดเรือนจำของนายทองดีน่ะยังไงเล่า ได้มาพูดให้ฉันช่วยสืบเสาะค้นหาเจ้าตัวการเรื่องลักเงินนาย[๔] ห้างกิมเต่งให้ได้

---

[๑] Chinese boy หมายถึง เด็กรับใช้ชาวจีน

[๒] Privet ส่วนตัว

[๓] สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๓ ณ ถนนเจริญกรุง ๓๔ แขวงบางรัก เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๖ พระประธานประจำอุโบสถเป็นพระพุทธรูปบางมารวิชัยขนาดหน้าตักกว้าง ๗๑ นิ้ว สูง ๗๕ นิ้ว

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ราย"

ขโมยคราวนั้นมิได้ลักแต่เงินของนายห้างอย่างเดียว ลักชีวิต ลักความรัก แลลักออนเนอร์* ของนายทองดีด้วย เพราะเหตุนี้แหละขอให้นายพึงเข้าใจเถิดว่า 'ทำไมฉันจึงได้อาสาเข้ามารับจ้างเป็นเสมียนคนใช้ในห้างนาย?' มิช้ามินานก็สะกดรอยได้เค้าเงื่อนสมความเป็นจริง เพราะมะหะหมัดคู่คิดของนาย แต่ยังไม่มีโอกาสพอจนถึงเมื่อคืนนี้ ขอบใจนายที่ช่วยสงเคราะห์ให้ไม่ต้องสืบอีกนาน นี่แน่ะ! นายแม้นเสมียนห้างกิมเต่งเก่า ในนามของกรมกองตระเวน เราจับเจ้าค่าที่เป็นผู้ร้ายลักของห้างกิมเต่ง"

ดิฉันพูดยังไม่ทันขาดคำดี พอได้ยินเสียงแกรักจึงเหลียวตามทางที่เสียงมา เห็นม่านที่สุดห้องซึ่งใช้เป็นฝาประจันห้องนั้นรูดไปซีกหนึ่ง ในทันใดนั้นมีหญิงรุ่นสาวขาวสวยคนหนึ่งค่อย ๆ เดินคล้าเก้าอี้มาตรงที่ดิฉันยืนอยู่ ในคราวแรกเล่นเอาดิฉันใจคอไม่สบายด้วยไม่ทราบว่า 'เขาจะซ้อนกลอย่างไร?" คาดว่านายขำรู้ตัวเสียก่อนแล้ว และคิดกลอุบายแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่ง แข็งใจสะกดนิ่งไว้ ดูซิว่าจะเป็นอย่างไรกัน สักประเดี๋ยวหญิงสาวคนนั้นก็แก้กังเข้ามาใกล้ นั่นแหละดิฉันจึ่งทราบว่าจักษุหล่อนพิการทั้ง ๒ ข้าง พอมาถึงกลางห้องก็หยุดยืน และร้องเรียกเสียงกระเส่า ๆ ว่า...

"พ่อ! พ่อจ๋า! พ่อ!" ไม่มีใครจ๋า

หญิงนั้นก็ร้องตะโกนพูดอีกว่า...

"พ่อ! บอกเขาซีว่ามันเป็นการเท็จ ไม่จริง...ไม่จริง! บอกเขาซีพ่อ! ว่า 'พ่อซื่อขำต่างหาก ไม่ได้เกี่ยวได้ข้องกับขโมยขเมยที่ไหน?' ไม่รู้ไม่เห็นด้วยอยู่หาถึงไหน ๆ มาทอดชัดเปะปะเอาอย่างงี้จะได้ที่ไหน? บ้านเมืองมีขื่อมีแป ยังไงล่ะพ่อ บอกเขาซี พุทโธ่! พ่อพูดซี...พูดอะไร ๆ บ้างซี! แม่มหาจำเริญมันไม่จริงหรอกจ้ะ"

ไม่มีใครตอบ พอหยุดเสียงแม่สาวน้อยนั่นแล้วก็เงียบ ได้ยินแต่เสียงคราง

แล้วหล่อนได้พูดกับดิฉันว่า "แม่เจ้าประคุณ อิฉันขอเสียทีเถอะเจ้าค่ะ นึกว่าเอ็นดูกับสัตว์ผู้ยาก อีฉันไม่มีใครจะเป็นที่พึ่งพาอาศัยได้อีกแล้ว มีอยู่คนเดียวเท่านี้เอง จงเมตตาเถิดแม่มหาจำเริญ เมตตาลูกกำพร้าแม่เถอะเจ้าขา

---

*honour หรือ honor ความซื่อสัตย์

ขออย่าให้ต้องกำพร้าพ่อด้วยอีกเลยเจ้าประคุณ ถ้าแม้นว่าผิดจริงก็เถอะแม่เจ้าขา นึกว่าให้ทานกับอีฉัน อย่าลากตัวไปจำคุกจำเล้าเลี้ยไม่เห็นใครอีกแล้ว จงกรุณา... จงกรุณา" ว่าแล้วก็เป็นลมล้มนิ่งแน่วอยู่กับพื้นริมเท้าดิฉัน

ดิฉันจึงค่อยประคองหญิงสาวบุตรนายขำขึ้นวางบนเก้าอี้ที่ในห้องนั้น ฝ่ายเจ้าบิดาตัวร้ายนั้นในคราวนี้ดูเป็นแก่ลงไปกว่าเมื่อคราวดิฉันย่างเท้าเข้ามาในห้องราวสัก ๑๐ ปี หน้าตาซีดเนื้อหนังดูมันเหี่ยวแห้งไปทันที แต่นัยน์ตาวาวจ้องขมึงทึงคล้ายกับสุนัขจนตรอก ดิฉันขยับตัวไปข้างไหนแกก็คอยมองจ้องตามไปข้างนั้นแหละ

"ก็ดิฉันจะทำอย่างไรล่ะเจ้าคะ ? " ดิฉันจึงมองดูหน้าหญิงสาวซึ่งมีจักษุอันพิการอีกครั้งหนึ่ง และตกลงตัดสินในใจเสร็จ ดิฉันก็เป็นผู้หญิงทำใจคอเหี้ยมหาญหฤโหดไปก็จะผิดธรรมชาติของอิตถีลิงค์[๑]ไป ถึงโดยจะไม่เป็นการฝืนธรรมชาติก็ดี ดิฉันก็ทำไม่ได้เพราะเป็นคนใจอ่อน ท่านก็ย่อมทราบอยู่เองแล้วนี่เจ้าขาท่าน ดิฉันลองคิดเอาตัวของดิฉันไปเป็นหญิงบุตรสาวบ้าง ก็เห็นอาการใช่เล่น ประการที่หนึ่งตาบอด ประการที่สองกำพร้ามารดา ประการที่สามถ้าบิดาเป็นโทษเพราะต้องหาเป็นผู้ร้ายลักเงินร้านกิมเต่งแล้ว ทรัพย์สมบัติก็เป็นอันถูกริบราชบาตร[๒]หมด ที่พึ่งของหญิงน่าสงสารนั้นซึ่งเปรียบด้วยป่าน ๓ เกลียว ซึ่งขาดไปแล้วสองยังเหลือหนึ่ง และบัดนี้เกลียวที่เหลือนั้นจะมาซ้ำขาดด้วยเล่า ถ้าแม้ขาดพร้อมทั้งสามเมื่อใด ปัญหาที่ว่า "เมื่อไรหนอหญิงสาวนั้นจะถึงซึ่งที่สุด ? " ก็เป็นข้อที่จะตอบได้ง่ายเมื่อนั้น

ป่านเกลียวที่สุดนี้จะขาดหรือจะคงอยู่ได้ก็เพราะดิฉันผู้เดียว จะเด็ดเกลียวนี้ก็เท่ากับเด็ดชีวิตคนทั้งชีวิต อนึ่งนายทองดีก็ตายแล้ว ความที่ติดเป็นมนานจนไม่มีใครจะนึกถึงนอกจากพี่สาวของนายทองดีคนเดียว ถ้าฆ่าชีวิตนี้ลงไปแล้วนายทองดีจะกลับเป็นขึ้นมาได้หรือ ? ก็เปล่า เป็นไรกับชื่อเสียงที่เขาไม่นึกไม่ฝันถึงกันแล้ว อย่าเด็ดเกลียวป่านของชีวิตมนุษย์ดีกว่า

เมื่อดิฉันคิดได้อย่างนั้นแล้ว ดิฉันก็ฉีกใบคำสั่งซึ่งเจ้าคุณอนุญาตให้จับนั้นเป็นชิ้นเล็กน้อยทิ้งลงกลางพื้น

---

[๑] เพศหญิง ต้นฉบับเขียนว่า "อิถีลิงค์"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ราชบาทว์" คำ "ราชบาตร" เป็นคำนาม หมายถึง คำสั่งหลวง

เหตุมันเป็นอย่างนี้แหละท่านเจ้าขา จะให้ดิฉันจับตัวผู้ร้ายมาอย่างไรได้? คิดถึงอกเขาอกเรา ถ้าท่านเป็นดังดิฉันเข้าแล้ว ท่านจะไม่ได้พูดเหมือนเมื่อสักครู่นี้ว่า "มีเยี่ยงอย่างที่ไหนบ้าง จับผู้ร้ายได้แล้วก็ไพล่ไปปล่อยเสีย ? "

แม่สวาดิไม่ใจร้ายประดุจเจ๊กฆ่าหมูขายดอกเจ้าค่ะ

แม่สื่อกระดาษ[๑]

ท่านทั้งหลายที่มีความคิด ขอแรงช่วยวานเอาฝ่าเท้าตรองดูหน่อยเถอะเจ้าค่ะ แล้วก็คงจะเห็นความจริงดังอิฉันว่าหรอกว่า "อ้อ ! มันเหลือวิสัยที่จะให้อิฉันคิดแลทำให้ดีกว่านี้จริง ๆ "

อิฉันก็ไม่ใช่สาวใช่แส้หรอกเจ้าค่ะ อายุก็ล่วงเข้าเรือน ๔๐ ปีแล้วจะมานั่งอายนั่งอดสูทำไม ? ความจริงมีอย่างไร ? อิฉันก็จะแจงสี่ให้ฟังจนสิ้นไส้สิ้นพุงทีเดียว โปรดลองวินิจฉัยดูทีหรือเจ้าคะว่า "ควรทำอย่างไรจึ่งจะดี ? "

แต่นี่แหละเจ้าค่ะถึงจะมีความเห็นความคิดได้อย่างไร ? ในเวลาภายหลังนี้มาก็ดี อิฉันก็เห็นว่า "หมดเวลาที่จะพูดเสียแล้วเพราะการณ์ก็แล้วมาแล้วปล่อยเลยตามเลยเถิดนะเจ้าคะดีกว่า"

ที่อิฉันรื้อขึ้นพูดอีกนี้ก็ประสงค์แต่จะเล่าสู่กันฟัง ฟังแล้วโปรดช่วยเป็นองค์พยานแห่งอิฉันด้วย หน่อยที่ใครยังไม่รู้เรื่องราวตลอดก็จะมาทึกทักเอาว่า "อิฉันเป็นคนชั่วช้าสามานย์[๒]"

ก็อะไรเล่า ? อิฉันจะต้องเล่าแต่ต้นเหตุเดิมที่จะเกิดความเรื่องนี้มาทีเดียว จะพูดแต่สั้น ๆ พอได้ใจความ ครั้นจะเล่าให้ละเอียดเนื้อความก็จะยืดยาวเกินต้องการไปอิฉันก็รำคาญ นึก ๆ ขึ้นมาละก็ออกแค้นใจตัวเอง แต่มากลับนึกไป

---

[๑] พระรัตนวราจารย์ *(รัตน กลัมพากร เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*. "อ่านเล่น : เรื่องแม่สื่อกระดาด." **วชิรญาณ** ๒, ๔ (มิถุนายน ๓๑๔) : ๔๕๒ - ๔๗๒.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สามาญ" คำว่า "สามานย์" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เลวทราม ต่ำช้า

อีกทีก็ช่างเถอะ คนเราเกิดมาไม่ว่าใครทุกรูปทุกนาม การที่จะดีจะชั่วหรืออะไรต่ออะไรอีกนั้น สุดแล้วแต่บุญแต่วาสนาแต่ปางก่อนที่ตนได้สร้างสมอบรมมาเท่านั้นเอง ถ้าคิดตัดลงได้เสียเช่นนี้ก็ค่อยว่างหัวอก หมดความวิตกไปหน่อย

คนเรานี้นะเจ้าคะเกิดมาแล้วก็ย่อมมีความวิตกแลกังวลในกิจที่ตนจะพึงทำมีความสุขทุกข์เป็นต้น จะต่างกันก็แต่ยิ่งแลหย่อนกว่ากันบ้างเป็นธรรมดา ตรงยิ่งแลหย่อนนี่แหละเจ้าค่ะสำคัญอยู่ อาจจะทำให้เสียการได้ทั้งขาขึ้นขาล่อง "คืออะไร ? " คือวิตกมากไปจนล้นเหลิงถึงกับไม่เป็นอันประกอบการงานของตนให้ดีได้ ดูก็งามจะต้องถูกนัดยาสักวันหนึ่งเพราะคนทั้งหลายก็จะเล็งเห็นว่าฟุ้งซ่านไป นี่ว่าโดยส่วนยิ่ง

ส่วนข้างหย่อนก็เหมือนกัน ไม่ดำริตริตรองให้ดี ปล่อยจนเสียการเสียงาน ดูก็จะกลายเป็นคนสะเพร่าไป ยากอยู่นะเจ้าคะที่จะทำให้พอดี...พอดีน่ะต้องมีธรรมะ*อยู่ในสันดานจึงจะดีได้ ที่เรียกว่าธรรมะๆ นั้นหน่อยจะเข้าใจว่า "เป็นคาถาบาลีหรือเนื้อความแปลร้อยไว้จนถึงกับต้องกำหนดจดจำอันใดก็หาไม่"

ถ้าเข้าใจเช่นนั้นเป็นผิด "ธรรมะของอิฉันน่ะใช่อื่นไกลคือสติความรู้สึกนี่เอง จะทำอะไร ? ให้หมั่นมีสติตริตรองไว้เสมอเถิดก็พอจะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากคำติเตียนได้บ้างกระมัง"

อิฉันได้ธรรมะดวงนี้คอยข่มใจไว้เสมอจึงได้รู้สึกว่า "ตัวของตัวรักษาตัวรอดมาได้ก็เพราะความอดใจไม่ตามใจ"

แต่คราวนี้จะเป็นด้วยอะไรไม่ทราบ จะว่าเป็นด้วยผลกรรมของอิฉัน หรือจะว่าเป็นด้วยอิฉันไม่มีสติก็ตาม อิฉันยอมรับทุกท่าไม่เถียง บังเอิญดลจิตดลใจให้อิฉันคิดเห็นว่า "ดีทางนี้ทางเดียว" จะว่าอิฉันไม่มีสติหรือก็อย่างไรอยู่มิรู้ ? เมื่อแรกจะมีเหตุมาถึงตัวเข้าน่ะ อิฉันก็คิดหนาเจ้าคะ คิดเสียร้อยสีร้อยอย่างตรองเสียน่ะต่างๆ จนไม่มีระหว่างที่จะลืมคิดลืมตรองได้จนชั่วอึดใจเดียว กว่าจะตกลงเห็นไปทางนี้น่ะมิใช่เห็นวันเห็นพรุ่งนานอยู่ สู้อุตส่าห์สะกดอกสะกดใจหวังจะรอให้มีสติเห็นไปทางอื่นบ้าง คิดไปคิดมาเท่าไรๆ ? ลงท้ายก็หันเข้าหารอยเดิมอยู่นั่นเอง อิฉันไม่รู้จะปรับโทษตัวเองอย่างไรได้แล้ว โปรดตั้งใจฟังหน่อยเถอะ อิฉันจะเล่าลำดับต้นปลายให้ฟัง

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "ธัมมะ" ซึ่งใช้เฉพาะในหนังสือเท่านั้น

เมื่อปลายปี ๑๑๒[๑] นี้เอง ผัวของอิฉันท่านมีราชการที่จะต้องไปต่างเมือง เมื่อแรกจะไปท่านก็ชักชวนอิฉันนะเจ้าคะ แต่อิฉันมาตรองเห็นเสียว่า "ทางบ้านถ้าอิฉันไม่อยู่แล้วไม่มีใครดูแล เป็นห่วงท่านก็เป็นห่วงกลัวว่า 'ไปทางกันดารจะกินจะนอนจะไม่มีใครปรนนิบัติ' ถึงจะใช้บ่าวใช้ไพร่ให้มันทำให้มันก็จะสักแต่ว่าทำ จะได้ดังอกดังใจเหมือนกับลูกกับเมียหรือเจ้าคะ ? ตรองดูเถอะเกรงจะได้ความลำบาก อิฉันไม่รู้ที่จะทำอย่างไร ? ครั้นปรับทุกข์กับท่านหรือ ? ท่านก็กลับให้อิฉันอยู่หน่อย ใครไม่รู้ก็จะว่า "อิฉันไม่รักผัว"

พุทโธ่![๒] ผัวแล้วใครจะไม่รัก อย่าพูดเลยอิฉันขี้คร้าน นี่แหละเจ้าค่ะ ครั้นท่านไปได้หน่อย อิฉันอยู่ทางนี้ดูช่างวิปริตพิสดารเป็นลางบอกเหตุร้ายน่ะหรือต่าง ๆ แต่ชั้นนอนกลางวันหลับตาลงไม่ได้ ให้ฝันเห็นแต่ท่านร่ำไปประเดี๋ยวเป็นอย่างนั้น ประเดี๋ยวเป็นอย่างนี้ ไม่มีวันเว้นวันว่าง อิฉันเป็นคนไม่เชื่อโชคเชื่อลางแต่ไรมา ถือเสียว่า "ที่เป็นทั้งนั้นทั้งนี้ก็เพราะใจอิฉันเองคิดถึงท่านอยู่ ถ้าจะพูดตามโลกนิยมก็เรียกว่าจิตนิวรณ์[๓] ไม่ใช่หรือเจ้าคะ ? เพราะฉะนี้อิฉันจึ่งไม่ถือไม่แถอะไรหมด ? "

ครั้นอยู่มาประมาณเดือนเศษสิได้ข่าวว่า "ท่านกลับมาถึงแล้วยังพักอยู่เรือไฟ"

มีผู้มาบอกให้อิฉันเอาเรือไปรับ อิฉันเอะใจ "เอ๊ะ ! นี่มิมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นอย่างหนึ่งละซิท่านถึงได้กลับก่อนกำหนด"

แต่พออิฉันรู้ข่าวเข้าเท่านั้น หัวอกน่ะร้อนผ่าว ๆ ราวกับใครเอาไฟมาสุมไว้สัก ๑๐ กอง ไม่ทันที่จะได้แต่งตัวละเจ้าค่ะ ฉวยได้ผ้าคล้องคอแล้วลงเรือให้บ่าวจ้ำใหญ่พักเดียวถึง พอขึ้นเรือไฟไปเห็นท่านเข้าแล้วแทบจะล้มลงทั้งยืน ความที่รักผัวสงสารผัว เล่นเอาอิฉันหมดกลัวหมดอายคนอื่น จะกลั้นจะกลืนจะขืนใจไว้อย่างไร ? ก็ไม่ฟัง น้ำตาน่ะหรือช่างหลั่งไหลออกมานะพลั่ก[๔] ๆ อ้าปากขึ้นจะถามว่า "ท่านเจ้าขา ท่านเจ็บเป็นไรหรือเจ้าคะ ? " เท่านี้แหละพูดไม่ออกเสียแล้ว ดู

---

[๑] คือรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๖

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ปู้โท่" ทุกแห่ง

[๓] ใจที่ห้ามความรู้สึกนึกคิดไม่ให้บรรลุความดี ๕ ประการ ประกอบด้วย ความพอใจ ความพยาบาท ความง่วงเหงาหาวนอน ความฟุ้งซ่านรำคาญ และความลังเลใจ

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "พราก" คำว่า "พลั่ก" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่ไหลทะลักออกมาด้วยกำลังดัน

เหมือนอะไรมาติดอยู่ที่ลูกกระเดือกเกลือกไปเกลือกมาจนคอนั้นแห้งออกผาก จะหาน้ำลายสักหยาดหรือสักหยดหนึ่งก็ทั้งยาก ไม่รู้ว่าไปข้างไหนหมด ลำคอนั้นก็ดูเหมือนหดตีบลีบเล็กลงถนัด มีจำเพาะพอลมที่จะหายใจเข้าออกเท่านั้นเอง เวลานั้นท่านก็มีอาการที่เจ็บถึงปานนั้นยังมีสติอุตส่าห์พูดออกมาเสียงกระเส่า ๆ เบาลงถนัดผิดปรกติ ท่านว่า "อย่าวุ่นวายไป รีบจัดแจงพาข้าไปบ้านเถอะ"

อิฉันมานึกว่า "พุทโธ่! ท่านเอ๋ยท่าน ท่านเห็นจะรู้ตัวว่า 'มีอาการมากจึ่งได้ร้อนใจ'

ท่านเจ้าขาเมียได้มาเห็นท่านเข้าแล้วหมดสติไม่รู้ว่าจะแปลสถานใด? ด้วยอาการหนักกว่าทุกครั้งทุกคราวหมด หมอที่จะมารักษาก็คงเหลือกำลังเยียวยาถึงใคร ๆ ก็เห็นว่า 'น่ากลัว...น่ากลัว' กลัวจะไม่ตลอดวันนี้ไปเสียอีก"

ครั้นอิฉันพาท่านมาถึงบ้าน ไม่ทันที่จะได้วางยาวิเศษเลยเจ้าประคุณ อาการกลับหนักร่อแร่จวนได้จวนเสียทีเดียว ดูประหนึ่งว่า "หมอก็เกือบจะมาไม่ถึงบ้านเสียอีก"

อิฉันน่ะเวลานั้นไปไหนไม่รอดทำอะไรไม่ได้ทั้งนั้น ได้แต่นั่งอยู่ปลายเท้าเสมอ คอยดูใจท่านเท่านั้นเอง อาการไข้ของท่านที่เป็นนั้นเวลาจับแล้วให้แน่วแน่ไปทีเดียว ลืมหูลืมตาไม่ขึ้น พูดจาไม่ได้ทั้งนั้น ตัวก็ร้อนเป็นกำลัง ช์โลมยากันไม่รู้หยุด ตั้งแต่ขึ้นมาจากเรือจะหามีสติพูดจาบ้างสักคำเดียวก็ไม่ได้ อิฉันสุดปัญญาจริง ๆ โรคภัยช่างกระไร? ร้ายแรงเหลือเกิน มาตัดปิดประตูค้าหยูกยาไม่ให้ตกลงไปได้บ้างเลย นี่กรรมเวรอะไรของท่านอย่างนี้นี่เจ้าประคุณ? ถึงอย่างไรจะมีเวลารู้สึกพูดสั่งเสียกับเมียบ้างไม่มากสักคำเดียว พอให้เมียมีกะใจเห็นว่าท่านค่อยทุเลาแล้วก็ไม่มีเลย กรรมเอ๋ยกรรม กรรมของอิฉันจริง ๆ อืด...อืด...อืด! ฮือ...ฮือ...ฮือ

พอนาฬิกาตีสิบสอง[๑] เที่ยงตรง ท่านไหวตัวพลิกตะแคงลืมตาขึ้นมาได้ แหม! อิฉันดีใจราวกะใครเอาทองมาให้สักเท่าตัวก็ไม่ยินดีปาน แต่พอท่านเหลือบมาเจอะหน้าอิฉันเข้า ท่านพยักหน้าเรียกให้อิฉันเขยิบเข้าไปให้ใกล้ อิฉันดีใจดูเหมือนจะรู้ว่าท่านจะบอกอาการของท่านนั้นค่อยทุเลาแล้ว ที่แท้ที่ไหน?

---

[๑] คือ เวลา ๑๒.๐๐ นาฬิกา

พออิฉันเอียงตัวก้มหัวตะแคงหูลงไปฟัง ก็ได้ยินคำสั่งที่ท่านพูดออกมาจากปากของท่านคำเดียวว่า "**ทองอยู่**เอ่ย ! เวลามาถึงเข้าแล้ว ข้าขอลาก่อนละ"

เท่านั้นเองอิฉันเงี่ยหูจะฟังต่อไปอีกก็ไม่เห็นพูดว่ากระไร เป็นสุดกำลังวังชาจริง ๆ เวลานั้นนึกถึงท่านขึ้นมาแล้วใจน่ะหรือเสียว ๆ พรั่น ๆ หวั่น ๆ เสียจริง ๆ คิดวิตกกลัวท่านจะไม่รอดอย่างเดียว ประเดี๋ยวหยุดคิดจิตใจออกประหม่ามึนชาไปทั้งตัว หูตามัวแลอะไรไม่ใคร่เห็น เป็นประหนึ่งว่า "อยู่ในที่มืด" คนพยาบาลของท่านเขาสะกิดให้อิฉันรู้สึก พอเลื่อนลงมาถึงปลายเท้าเหลือบไปดูท่านอีกที ก็เห็นมีสะอึกซักดังครอก ๆ หายใจออกถ่ายเดียว ประเดี๋ยวหยุดชะงักพักแน่นิ่งไม่กระดุกกระดิก สักครู่ก็ซักสว้าน[๑] เสียงงึ้ดเดียว เงียบสงัดถึงปัสสาสวาต[๒] ขาดผ่อย นัยน์ตากลับ ปากอ้าหงับ ๆ ได้ ๒ ครั้งก็หมดลมหายใจถึงอนิจกรรม[๓]

อ้ายการต่อนี้ไปน่ะอย่าให้อิฉันเล่าเลยเจ้าค่ะ ลำดับต้นปลายไม่ถูกหรอก สติไม่เป็นสตังเสียแล้ว จะเอาจิตใจที่ไหนมากำหนดจดจำ อิฉันพูดแต่เท่านี้ท่านผู้ใดที่ได้เคยถูกมาบ้างดังหัวอกอิฉันครั้งนี้แล้วนั่นแหละจึงจะรู้สึกว่า "อ่อ! ธรรมดาผัวเมียนี่รักกันอยู่หลัด ๆ มาตายพลัดจากกันไปเช่นนี้มันก็ย่อมมีรสชาติเปรี้ยวเค็มหวานมันอยู่ในตัวเองเป็นธรรมดา ก็รู้อยู่กระนี้แล้วจะป่วยกล่าวไปไยอีกเล่า นี่แหละเจ้าค่ะท่านที่ยังไม่เคยถูกท่านก็คงไม่เชื่ออิฉันหรอก เอาเถอะ ! อิฉันจะชี้ให้เห็นแต่ที่ง่าย ๆ เสมือนเวลากินอย่างหนึ่ง เวลานอนอย่างหนึ่ง เวลามีสารทุกข์สุขดิบ[๔] อย่างหนึ่ง ในเวลาเหล่านี้น่ะแต่ก่อนมาเคยร่วมกันกิน ร่วมกันนอน ร่วมกันสุข ร่วมกันทุกข์ เห็นหน้ากัน พูดกัน ถึงอย่างไรก็ไม่ทิ้งกัน ไม่ห่างกัน ที่สุดโดยจะมีธุระไปไหนเสียคนหนึ่ง ไปแล้วก็กลับมา แต่นี้ต่อไปจะโปรดอย่างไรเจ้าคะ? มาหายสูญไปเสียคนหนึ่งเช่นนี้ เมื่อถึงเวลานั้น ๆ เข้าอีกจะมิต้องกินคนเดียว นอนคนเดียว ทุกข์คนเดียว สุขคนเดียวหรือเจ้าขา แต่ก่อนกับต่อไปจะผิดกันแปลกกันตรงกันข้ามเป็นคนละอย่างเช่นนี้ ลองเอาจิตใจตรองดูทีหรือว่า "จะได้รับผลแปลกกันอย่างไร ? ก็จะรู้ได้ง่ายหรอกเจ้าค่ะ"

---

[๑] คำกริยา หมายถึง สมแดกขึ้น เป็นอาการของไข้หนักจวนจะสิ้นใจ

[๒] คำนาม หมายถึง ลมหายใจออก

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "อนิตยกรรม" เป็นคำสันสกฤต ความหมายเดียวกับคำบาลี "อนิจกรรม" เป็นคำนาม หมายถึง ความตาย

[๔] คำนาม หมายถึง ความทุกข์ความสุขของชีวิต

อย่าว่าถึงเพียงนั้นเลย เห็นแต่ของเครื่องใช้ที่ท่านเคยชอบใช้เข้าเท่านั้น ยังทำเอาใจหายวาบ ๆ คิดถึงเจ้าของติดขึ้นมาทีเดียว"

"อุ๊ย ! แน่ซิ ไหน ๆ ก็พูดแล้วละ ถ้าอิฉันมีอำนาจวาสนาผัดต่อพระกาฬได้แล้ว อิฉันยังไม่ยอมให้ตายหรอกเจ้าค่ะ จะให้อยู่ด้วยกันจนคุ้มแก่คุ้มเฒ่าเจียวละจริง ๆ นะ"

พุทโธ่เอ๋ย ! ผัวตายทั้งคนเสมอเด็ดเอาหัวของอิฉันไปเสียดีกว่า "โอย ! ประเดี๋ยวนึกก่อน อ้ายหัวหลุดออกไปจากตัวนี่ตายไหมเจ้าคะ ? "

"อ้อ ! ตาย"

"ไม่เอา อย่าเพ่อทึกทัก เอาใหม่ เสมอตัดตีนฉันมือไปเถอะเจ้าค่ะ ทีนี้เห็นจะไม่ตายละนะ"

"อ้อ ! ไม่ตาย เอาละเจ้าค่ะยอมแลกให้ตัดละ พุทโธ่ ! อิฉันพูดไม่อายหรอก อิฉันรักผัวมากกว่ารักตัวของอิฉันอีก นี่ว่าโดยประสาที่รักกันจริง ๆ ทิ้งกันไม่ได้ ตั้งใจหมายพึ่งกันเป็นฝั่งเป็นฝา ถ้าถือเสมอว่าเป็นเพื่อนศาลาอาศัยกันมันก็ไปอย่างหนึ่ง ผัวตายจะรักจะเสียดายก็เสมอปลาดกน้ำตัวหนึ่งเท่านั้น เพราะจะรักจะเสียดายก็แต่เมื่อแรกตก ต่อไปก็สิ้นอาลัยเพราะถือเสียว่า "ตายแล้วก็หาใหม่ได้ จะทุกข์ร้อนไปทำไม ?"

แต่ใจอิฉันไม่เป็นเช่นนั้นหรอก นี่แหละหนาพูดไป...พูดไปใครไม่รู้ก็จะว่าอิฉันช่างระล่ำระลักรักผัวเกินไปไม่รู้จักจบจักสิ้น ถ้าว่าเช่นนี้อิฉันจะขอเถียงละเจ้าค่ะ ใครคนไหนน่ะที่ไม่รักผัว มีหรือเจ้าคะ ชี้มาดูทีหรือ ?" ก็เปล่าอีกทั้งนั้นแหละ วิสัยผู้หญิงที่จริงก็ย่อมจะรักผัวหมดด้วยกันทุกคน บุราณท่านยิ่งย่อมว่า "ผัวดีให้รักเหมือนพ่อเหมือนแม่" คำนี้เอาไปทิ้งเสียไหน ? ก็เมื่อรักกันแล้วมาตายจากกันไปเช่นนี้แล้ว ก็จะไม่ให้มีกะใจอาลัยถึงกันบ้างเทียวหรือ อิฉันก็เป็นคนเหมือนกัน จิตใจท่านทั้งหลายอย่างไร ? ก็เห็นจะเป็นอย่างนั้นละเจ้าค่ะ ถ้อยคำที่อิฉันพูดมาทั้งนี้หนาเจ้าค่ะ ท่านที่เป็นนักปราชญ์อันมีหทัยหนาแน่นไปด้วยธรรมทั้งปวงเป็นอารมณ์ ได้ฟังเข้าแล้วบางคนท่านก็คงหัวเราะเยาะในใจ แลท่านคงนึกว่าอิฉันว่า "เป็นธรรมดาผู้หญิงเรื่องสำออยอ้อยอิ่งทิ้งไม่ได้ เว้นไม่ได้ ช่างเถอะอย่าถือเลย ลงท้ายก็เหมาว่า "กิเลสหนา" เท่านั้นเอง"

อิฉันจะขอถักปลอกไว้เผื่อค้านตรงข้อนี้สักหน่อย ถ้าไม่นึกก็แล้วไป ถ้านึกว่าเช่นนั้นอิฉันจะต้องตอบละ "อุ๊ย ! แน่ซี ผู้หญิงละก็ไม่มีดีทั้งนั้นแหละ เอ่ย ขึ้นละก็สำออยเอ่ย กิเลสหนาเอ่ย คำหนึ่งก็ว่า ๒ คำก็ว่า ไม่มีเสียแหละ นึกจะว่า

อย่างไรก็ว่าเล่นตามชอบใจราวกับผู้หญิงไม่มีปากกระนั้นแหละ ฮึ ! ประเดี๋ยวก็จะว่าให้บ้างนี่ ก็ที่ผู้หญิงเขาไม่รักแล้วใครเล่าไปออดๆ เหมือนกะมอดกัดไม้ พิรี้พิไร ไม่รู้แล้วรู้รอด ยิ่งเกลียดก็ยิ่งตาม เขาทำโกรธละก็วอนง้อตามแต่จะพูดฟังเอาเถอะต่าง ๆ จนขี้เกียจจะฟัง"

"นั่นใครละเจ้าคะเป็นผู้สำออย ? เห็นจะเป็นผู้หญิงอีกนั่นแหละ เขาอยู่ถึงไหนสู้อุตส่าห์ชานไป ข้ามน้ำข้ามทะเลไม่ว่า เสือช้างไม่กลัวหมด เที่ยงคืนดึกดื่นไม่รู้ ขอแต่ให้ได้ไปพบไปเห็นไปพูดละก็เป็นกลับมานอนหลับ ไม่เห็นตัวขอให้เห็นแต่หลังคาเรือนก็ใช้ได้

"นั่นใครเป็นผู้กิเลสหนา ? เห็นจะเป็นผู้หญิงอีก ช่างเถอะอย่าถือเลยนึก ๆ ก็น่าหัวเราะ พุทโธ่ ! ช่างดูถูกผู้หญิงเสียจริง ๆ ใช่ว่าผู้หญิงจะไม่รู้เมื่อไร ? ธรรมะธรรมโมน่ะก็รู้อยู่บ้างหรอกว่า 'ธรรมดาสังขารย่อมแตกดับ ชาติชราพยาธิมรณะย่อมมีเป็นสำหรับประจำทุกคน อนิจจังเป็นของไม่เที่ยง ไม่ควรจะถือเราถือเขา ใช่เราใช่เขาทั้งนั้นแหละเป็นของสูญเปล่า เกิดมาแล้วก็มีแต่จะตาย ใครจะล่วงความตายไปได้ก็หามิได้ ? เขาตายแล้วก็ยังแต่เรา เขาฉันใดเราก็ฉันนั้น แลอะไรต่ออะไรอีกมาก"

อย่าให้อิฉันว่าเลยเจ้าค่ะ ถึงรู้ก็รู้เสียเปล่า ๆ รู้แล้วถือไม่ได้ตัดไม่ได้จะวิเศษวิโสอะไร ? พูดไปก็สำหรับแต่จะเข้าตัว ไม่เอาละเจ้าค่ะ ยุติไว้ทีเถอะ จะได้จับเรื่องจับราวต่อไป

แล้วต่อมาอิฉันก็จับการปลงศพพนมเมรุท่านตามจารีตประเพณีตัดบทเป็นสำเร็จไปเรื่องหนึ่ง คือเรื่องทุกข์ถึงท่าน ทีนี้ต่อมาก็มีแต่จะทุกข์ถึงตัว นั่งเป็นทุกข์นอนเป็นทุกข์ไปทีเดียว ด้วยว่าหมดที่พึ่งเสียแล้วนี่เจ้าขา พ่อแม่แลผัวก็ล่วงลับไปหมด จะหันหน้าไปพึ่งญาติหรือใคร ๆ ก็เห็นไม่สำเร็จ จะพึ่งได้ก็แต่ตัวของตัวเท่านั้น ตรงข้อนี้แหละทำให้อิฉันหนักใจจริง ๆ เป็นผู้หญิงไม่มีผัวดูก็ยากนักหนา เขายิ่งพากันว่า "เป็นแม่ม่ายแล้วชื่อมักหอม พวกผู้ชายก็มักหมายตอมอยากติดพันเป็นชู้สาว" ความเรื่องนี้ก็มีฉาว ๆ อยู่เนือง ๆ ได้ยินกับหูรู้กับใจก็เป็นแต่เรื่องคนอื่น ทีนี้มาโดนตัวเข้าเองช่างแสนจะวิตกละเจ้าค่ะ ในการรักษาตัวของตัวต่อไปจำจะต้องทำให้ดี ถ้าทำไม่ดีไหนตัวก็จะมัวหมอง ไหนข้าวของมรดกของท่านที่ล่วงไปซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือก็จะพลอยมอดม้วยไปด้วย

"อุ๊ย ! แน่ซี อิฉันเกลียดใจของอิฉันเองค่ะ ช่างไม่ยอมแก่เสียเลยแหละ" แต่ไม่ได้นึกหรอกว่า "ตัวเป็นสาวแส้อะไร ? เข้าใจอยู่หรอกว่า "เป็นม่าย"

คนเราที่ตกเป็นพุ่มม่ายนี่ก็ยากนะเจ้าคะ ครั้นจะตกแต่งนักเขาก็ค่อนว่า "ทำสาว" จะทำยาว ๆ หย่อน ๆ ผ่อนไม่ตกไม่แต่งอะไร ? เขาก็แกล้งว่า "ทำแก่" มีแต่สำหรับจะถูกว่า

ตรองถึงเรื่องนี้ขึ้นมาแล้วเห็นเป็นวิบากจริง ๆ ทีนี้จะนั่งนิ่งนอนนิ่งไม่ไปไหนไม่ทำอะไรหมดกลัวความครหา[๑] ก้มหน้าหากินอยู่แต่ในบ้านพอเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ไม่ต้องชักทุนเรือนแล้วเป็นแล้วกัน กาลภายหน้าสุดแต่บุญแต่กรรม ถืออย่างนี้ดูทีจะสบายไม่ร้อนใจ คนเรานี่เจ้าคะถึงจะได้เป็นอะไร ? หรือมิได้เป็นอะไรอย่างไร ? ก็ตาม มีความสบายเป็นสุขแก่ใจอยู่แล้วก็จัดว่า "เป็นอย่างดี" อิฉันตรองเห็นดังนี้แล้วเลยเกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่กล้ายึดเอาเป็นหนทางปฏิบัติตัวต่อมา ที่อิฉันเล่ากราบเท้ามาจนแค่นี้ เมื่อจะสรุปเป็นเค้าความก็ต้องเข้าใจว่า "เป็นแต่ต้นเหตุของเรื่อง**แม่สื่อกระดาษ**เท่านั้น"

ส่วนปลายเหตุนั้นอิฉันจะต้องเล่าต่อไปอีก คอยฟังเถอะเจ้าคะ

เวลานั้นอิฉันกำลังพระเคราะห์ พระเสาร์จวนจะออกอยู่ด้วย จึ่งได้วิบัติมีอันเป็นถึงปานนั้น พอย่างเข้าเดือนตุลาคมปี ๑๑๓[๒] ก็นับว่า "พ้นพระเคราะห์" *(พระเสาร์ออก)* หมอทายว่า "จะมีลาภ" ดูก็ค่อยผ่องใสโปร่งอกโปร่งใจขึ้นหน่อย

เวลาวันหนึ่งอิฉันบังเอิญตื่นนอนแต่เช้า นึกสบายขึ้นมาก็ออกมานั่งเล่นเรือนเล็กกลางสนามหญ้าลานบ้าน คะเนพอโมงเช้านาน ๆ ตาไปรษณียบุรุษเดินเล่อล่าเข้ามาในบ้านส่งหนังสือให้ อิฉันอ่านดูหลังซองเห็นมีชื่อก็ฉีกออกอ่านมีใจความดังนี้

ฉบับที่ ๑

วังในกรม

วันที่ ๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๓

กราบเท้ามายังคุณนายทองอยู่ ซึ่งอิฉันลักชอบลักติดใจลักนับถือรักใคร่ *(คุณนาย)* แต่ไรมาแล้วได้ทราบ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คะระหา"

[๒] คือรัตนโกสินทรศก ๑๑๓ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๗

ด้วยคุณนายได้ไปมาที่วังเสมอเป็นที่คุ้นเคยกับเจ้าขุนมุลนาย[๑] ของอิฉันมาก อิฉันรักนายของอิฉันเท่าไร ? ก็ต้องนึกนับถือรักใคร่คุณนายเท่านั้น เพราะฉะนั้นอิฉันจึงอยากจะบอกความลับให้คุณนายรู้ตัวว่า "เดี๋ยวนี้มีคนปองร้ายหมายขวัญคุณนาย" แต่คุณนายทราบความแล้วอย่าเพ่อแพร่งพรายให้ใครรู้ก่อน เพราะจะจับถือเป็นจริงเป็นจังยังไม่ได้ แลขอให้ถือว่า "เป็นไปรเวต[๒] เกี่ยวในส่วนตัวคุณนายกลาย ๆ"

คืออะไร ? คุณหลวงยกกระบัตร[๓] ข้าเก่าแก่ของในกรมยังไงล่ะเจ้าคะ เมื่อวานซืนนี้มาที่วังในกรม อิฉันเห็นเข้าก็นึกว่า "เป็นข้าเก่ามาด้วยกัน" จึงทำคารวะนั่งลงยกมือไหว้ ถามว่า "คุณหลวงสบายดีหรือคะ ? พออิฉันให้ช่องเท่านั้น บ๊ะ! เรียกติดขึ้นมาทีเดียว "มานี่...มานี่ แม่!"

อิฉันก็ลุกไปนั่งลงด้วย อภัยโทษเถิดเจ้าประคุณก้นยังไม่ทันหย่อนถึงกระดานเลย ท่านเอ่ยจะพูดเสียแล้ว อิฉันออกนึกโกรธแต่สงบไว้ที

ท่านพูดกับอิฉันว่า "แม่บางเอ่ย ฉันไว้ใจหล่อนจริง ๆ ฉันจะให้หล่อนเป็นธุระความสำคัญของฉันสักเรื่องหนึ่ง หล่อนจะรับได้ไหม ? ยังไงหา ? แม่มหาจำเริญ"

อิฉันเห็นท่านพูดมาดังนั้นก็ต้องตอบไปตามธรรมเนียมว่า "ควรรับได้ก็ได้ซีคะ"

ท่านจึงพูดต่อ "อ้าว! ถ้าเช่นนั้นดีละ ฉันจะเล่าเรื่องให้ฟัง"

ท่านว่า "ท่านมาที่วังนี้ท่านเห็นคุณนาย ท่านชอบใจคุณนาย แลท่านไปรู้เรื่องมาแต่ไหนไม่ทราบว่า 'คุณนายเป็นม่าย' แลความดีของคุณนายมีอย่างไร ? ท่านก็เก็บมารู้เสียละเอียดลออทีเดียว"

ท่านว่า 'ท่านก็ตัวคนเดียวสมบัติพัสดุ[๔] ของท่านมีมาก ไร่

---

[๑] เขียนได้ทั้ง "มุลนาย" และ "มูลนาย" คำว่า "เจ้าขุนมุลนาย" หรือ "เจ้าขุนมูลนาย" หมายถึง เจ้านาย ผู้บังคับบัญชา

[๒] Private หมายถึง ส่วนตัว

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ยกรบัตร" ยกกระบัตร หมายถึง ตำแหน่งข้าราชการสมัยโบราณสังกัดกระทรวงวัง มีหน้าที่ออกไปประจำตามหัวเมืองเพื่อสอดส่องอรรถคดี

[๔] คำนี้น่าจะเป็นคำว่า "สมบัติพัสถาน" หมายถึง ทรัพย์สมบัติอันเป็นเครื่องแสดงถึงความมีหลักฐานมั่นคง

นาสาโทผู้คนล้นเหลือ ผลประโยชน์ที่จะได้ทางอะไรต่ออะไร ? ก็แยะ ไม่มีแม่เรือนแล้วมักตกเรี่ยเสียหายมาก ไม่ค่อยเป็นชิ้นเป็นอัน เพราะตัวท่านก็มีราชการมาก ไม่ใคร่จะได้ดูแล"

แม่บางเอ๋ย แถวเมืองอ่างทองเขาก็ขึ้นชื่อลือนามแล้วว่า 'ฉันน่ะเป็นเศรษฐีใหญ่' ลงท้ายก็พูดว่ายังไงจะรับพูดได้ไหมว่าฉันจะขอแต่งงานด้วย

พอจบลงอิฉันออกเดือดนึกแค้นเต็มที ตอบได้คำเดียวว่า "อีฉันรับแรบไม่ได้หรอกค่ะ อย่าพูดเลย" ว่าแล้วก็ลุกมาเสีย

ความที่อิฉันแค้นน่ะ คุณนายเข้าใจได้ไหมว่า "เพราะอะไร ?" เพราะอิฉันเห็นเป็นแกดูหมิ่นคุณนายเหลือเกิน มานึกว่า "พุทโธ่ ! อีตาหลวงคนนี้แกช่างไม่รู้สำนึกตัวบ้างเลยว่า 'ตัวก็เป็นแต่เพียงเสมอยกกระบัตร' โดยที่สุดจะได้ดิบได้ดีขึ้นไปอีกก็เสมอเป็นผู้ว่าราชการเมือง ใช่ว่าจะได้เจียดเงินพานทองเมื่อไร ? ถึงสมบัติพัสดุมีจริงเป็นเศรษฐีจริง เขาก็ยังขึ้นชื่อว่า 'ขุนนางบ้านนอก' ใครเขาจะไปเห็นอะไรกับแก ? มียศเสมอนี้อิฉันไม่ชอบหรอกค่ะ อิฉันชอบอยากได้อย่างคุณพระผัวเก่าของคุณนาย อิฉันเห็นสมกันจริงๆ ท่านมาหนีบุญไปได้ ถ้าไม่ตายเสียทีพระยาแลเจ้าพระยาจะไปไหนพ้น บอกจริงๆ คุณพระอิฉันรัก อีตาหลวงคนนี้อิฉันเกลียด ใจอิฉันเห็นอย่างไร ? ก็หวังใจว่า 'ใจคุณนายก็คงเป็นเช่นนั้น' เพราะฉะนี้อิฉันจึงปฏิเสธไม่รับเป็นธุระแกทีเดียว"

ที่อิฉันบอกมาดังนี้คุณนายต้องเข้าใจว่า "อิฉันมีความประสงค์อย่างเดียว แต่ที่จะให้คุณนายรู้ตัวไว้ว่า 'มีผู้ปองร้ายหมายขวัญคุณนาย' คืออีตาหลวงยกกระบัตร" ถ้ากาลต่อไปคุณนายยังยินดีใคร่จะรู้เรื่องของแกต่อไป หรือจะไม่ปรารถนาฟังเลยขอตอบให้อิฉันทราบจะได้ปฏิบัติตาม หน่อยอย่าเหมาว่าปากบอนนะ"

อิฉันผู้จงรักภักดีต่อคุณนาย

ทองบาง

พออ่านจบลงอิฉันก็ต้องเข้าใจละซีนะเจ้าคะว่า "หนังสือนี้แม่

ทองบางข้าในกรม หล่อนทิ้งมาบอกโดยมีจิตเอ็นดูแก่อีฉัน เห็นเป็นลูกผู้หญิงด้วยกันก็เจ็บร้อนแทนกัน" คำที่เจ้าหล่อนพูดมาทั้งนั้นพิเคราะห์ดูก็เห็นได้ว่า "เจ้าหล่อนไม่ได้เข้าหุ้นส่วนในการที่จะเป็นสื่อสายในระหว่างแห่งอิฉันกับข้างโน้นเลย" เช่นนี้ก็น่าจะขอบใจให้นักหนา แต่อิฉันเห็นว่า "จะทำอย่างไร? ไม่ดียิ่งกว่าที่จะเขียนหนังสือสองสามตัวตอบไปให้ไปเจ้าหล่อนทราบความปรกติแห่งอิฉันบ้าง" ตกลงดังนี้แล้วอิฉันก็เข้าห้องเขียนหนังสือ ปิดประตูเงียบ ตรองความเขียนส่งไปมีสำเนาดังนี้

บ้านถนนตัดใหม่ สนามควาย

วันที่ ๖ ตุลาคม ๑๑๓

ถึงทองบางเพื่อนที่รักทราบ

หนังสือหล่อนฉันได้รับทราบความแล้ว เราทั้งสองย่อมจะรู้จักใจกันอยู่แล้วในเรื่องอะไรต่ออะไร? อย่าให้ต้องป่วยกล่าวมากไปเลย จะขอพูดแต่สองสามคำว่า "ฉันชอบใจหล่อนที่จงรักต่อฉัน" การที่หล่อนโต้ตอบกับเขานั้นต้องกับอารมณ์ฉันจริง ๆ ใจฉันก็เห็นเช่นนั้นเหมือนกัน แลหลวงยกกระบัตรคนนี้พงศาวดารของแกอย่างไร? ฉันก็ย่อมจะรู้ได้ดี ๆ เหมือนกัน ไม่ต้องพูดมากกว่านี้ก็ได้ ขอแต่ว่า "ถ้าแกจะมานินทาถึงฉันกับหล่อนอีก ให้บอกมาจะเก็บไว้หัวเราะเล่นเมื่อเวลาไม่สบาย แต่อย่าเข้าใจว่าฉันรักแกนะ"

ฉันผู้ถือเป็นมิตรอันสนิทของหล่อน

ทองอยู่

ต่อมาอีก ๒ วันได้รับอีกฉบับหนึ่ง มีความดังนี้

วังในกรม

วันที่ ๘ ตุลาคม ๑๑๓

กราบเท้ามายังคุณนายทองอยู่ที่นับถือทราบ

หนังสือของคุณนายอิฉันได้รับแล้ว วันรับหนังสือนั้นเองอีตาหลวงเจ้ากรรมแกมาหาอิฉันอีก ทีนี้ประหลาดมาก ดูราวกับแกได้รู้เรื่องมาแล้วว่า "คุณนายตอบความมาให้ดีฉัน" พอมาถึงก็ไม่ได้พูดอะไรก่อนละ เอ่ยขึ้นก็ว่า "ของทั้งนี้ฉันเต็มใจให้แม่บางเอาไว้ใช้สอย หน่อยอย่านึกว่าฉันบนบานวานเป็นสื่อสายเรื่องนั้นนะแม่บาง จงรับไว้เถิดเรายังจะ

คบกันต่อไป"

อิฉันประมาณของที่แกมาให้ แต่ทองคำแท่งหนึ่งก็หนักชั่งหนึ่ง กับเครื่องแต่งตัวกระจุ๋มกระจิ๋มแลขอใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ อีก รวมเสร็จราว ๕๐ ชั่งได้ แล้วอิฉันก็ว่า "ไม่มีเหตุที่ควรจะรับ ให้เอาคืนไป" แกก็ยัดเยียดให้ แล้วก็กลับไป

รุ่งขึ้นมาอีก ทีนี้เอาเรือมาจอดที่ข้างวังทีเดียว เรียกอิฉันลงไปในเรือ นั่งพูดกันถึงเรื่องอะไรต่ออะไรแล้ว ลงท้ายก็หันเลี้ยวมาอ้อนวอนด้วยถ้อยคำอันอ่อนหวานรำพันไปน่ะต่าง ๆ จนที่สุดถึงกับว่า "แกไม่ได้คุณนายแล้ว แกจะไม่มีแม่เรือนอื่นเลยเป็นอันขาด" ที่สุดแห่งคำก็พูดว่า "ขอให้อิฉันช่วยพูดให้คุณนายมีความเอ็นดูแก่แก"

อิฉันก็ตอบว่า "จะให้พูดบางทีก็จะได้ แต่ใจคุณนายจะเป็นอย่างไร ? รู้ไม่ได้" พูดกันอยู่จนเย็นจนค่ำจึงได้กลับมา

อิฉันมานอนนึกถึงเรื่องอีตาหลวงคนนี้แล้ว ออกนึกรำคาญนึกสงสารก็นึก เห็นว่า "มีกะใจรักคุณนายจริง ๆ" คุณนายเจ้าขาอย่าว่ากระไรเลย อิฉันขอของสักสิ่งหนึ่งเถอะพอให้พ้นรำคาญหน่อยได้ไหม นึกว่า "สงเคราะห์เห็นแก่อิฉันเถิด ของที่อีฉันขอใช่อื่น คือขอให้คุณนายพูดให้แต่อิฉันฟังก็ได้ว่า "คุณนายก็นึกเวทนาแกเหมือนกัน" คำเดียวเท่านั้นต่อไปไม่รบกวน อย่างไงคุณนายจะรับได้ไหมเจ้าคะ ? อิฉันอยากทราบ

อิฉันผู้จงรักภักดีต่อคุณนาย
ทองบาง

อิฉันอ่านจบออกนึกขัน "พุทโธ่ ! แม่บาง ขออะไรไม่ขอ มาขอให้นึกกับพูดเท่านั้น" จะยากบากอันใด "ได้ซิ" แล้วอิฉันก็เขียนตอบไป มีสำเนาดังนี้

บ้านถนนตัดใหม่สนามควาย
วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๑๓

ถึงทองบางเพื่อนที่รักทราบ

หล่อนมีความปรารถนาแต่เพียงเท่านั้น ไม่สู้กระไรพอจะผ่อนผันได้ แต่ต้องเข้าใจว่า "ฉันเห็นแก่หล่อนคนเดียว ไม่ได้เห็นแก่ใครหนา" ประเดี๋ยวฉันพูดให้ฟังแล้วจะมาตีกินว่า "ฉันรักแกล่ะ" หล่อนรู้

แล้วเหยียบเสีย ฉันจะว่า "ฉันก็ออกนึกเวทนาแกอยู่ ที่แกมีกะใจมารักฉัน" เท่านั้นพอไหม ? แล้วหล่อนอย่าบอกแกหนา ขืนบอกเป็นสิ้นรักกัน

ฉันผู้ถือเป็นมิตรอันสนิทของหล่อน

ทองอยู่

ในระหว่างต่อไปนี้นะเจ้าคะ อิฉันได้รับแลตอบอยู่บ่อย ๆ แต่รวมใจความที่พูดมีไปมาถึงกันนั้น ความดูก็กลับหน้ามือเป็นหลังมือ หรือจะว่ากลับตรงกันข้ามทั้ง ๒ ฝ่ายก็ว่าได้ ข้างฝ่ายแม่ทองบางหล่อนก็กลับกลายเป็นสื่อชักโยงอิฉันจะให้ได้กับคุณหลวงยกกระบัตร

ข้างฝ่ายอิฉันแต่แรกก็ไม่ได้ฝืน ภายหลังมาหันเกิดมีความสงสารแลกรุณาขึ้นทีละเล็กละน้อย จนกระทั่งถึงอิฉันต้องตกลงเป็นเจ้าสาวยอมแต่งงานกับคุณหลวงยกกระบัตรเมื่อแก่อีกในเดือนตุลาคมนั้นเองโดยเร็วที่สุด

อย่างนี้จะโทษเอาใคร ก็ต้องเหมาแม่ทองบางนะซีชักใบให้เรือเสียเหตุผลอะไรต่ออะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำจะให้อิฉันคิดแลทำในระหว่างนี้ก็เป็นธรรมดาไม่จำเป็นจะต้องกราบเท้าเล่าต่อไป ออกนึกกระดากใจเจ้าค่ะ

นี่แลเป็นตัวปลายเหตุของเรื่องแม่สื่อกระดาษ ส่วนผลของแม่สื่อกระดาษจะได้แก่ใคร ? ก็คือคุณนายทองอยู่กับคุณหลวงยกกระบัตรได้แต่งงานกันนะซี

ก็ส่วนตัวแม่สื่อกระดาษอยู่ที่ไหนเล่า ? ก็คือความคิดของคุณหลวงยกกระบัตรอย่างไรเล่า ?

อย่างไรถึงว่าดังนั้น ? ตรงนี้จะรู้แลเข้าใจได้ตามถ้อยคำที่ผัวเมียคู่นี้เขาสนทนากันเมื่อเวลาดึกแห่งราตรีวันหนึ่ง ดังนี้คือ

เมีย "คุณคะ แม่บางน่ะคุณรู้จักมักจี่กับเขามาแต่เมื่อไร ? "

ผัว "รู้จักรู้แจกที่ไหน ? "

เมีย "แม่บางที่วังในกรม...อย่างไงล่ะ ? "

ผัว "แม่บางแม่แบงที่ไหน ? "

เมีย "ก็แม่บางเขาว่าคุณไปพูดกับเขาอย่างไงล่ะ ? "

ผัว "พูดแพดที่ไหน ? "

เมีย "ก็คุณวานเขาหรือเปล่าล่ะ ? "

ผัว "วานแวนที่ไหน ? "

เมีย "ที่วังในกรม...อย่างไงล่ะ ? "

ผัว "ในกรมในแกรมที่ไหน ? "

เมีย "เมื่อก่อนหน้าต้นเดือนนี้คุณไปที่วังหรือเปล่าล่ะ ? "

ผัว "ไปเปยที่ไหน ? "

เมีย "ก็อย่างนั้นแม่บางเขาจะเอาความที่ไหนมาพูดล่ะ ? "

ผัว "พูดแพดที่ไหน ? "

เมีย "แม่บางเขาก็รับแล้วว่า 'เขาเป็นสื่อ' ให้คุณนี่นา"

ผัว "รับแรบที่ไหน ? "

เมีย "ก็เขามีหนังสือมาถึงฉันอย่างไงล่ะ ? "

ผัว "หนังสือหนังหาที่ไหน ? "

เมีย "หนังสือที่เขาทิ้งไปรษณีย์บ้าง ให้เด็กมาบ้างอย่างไงล่ะ ? "

ผัว "ไปรษณีย์สแนย์ที่ไหน เด็กแด็กที่ไหน ? "

เมีย "เรื่องนี้แม่บางเขาเป็นคนจัดแจง ทำไมคุณไม่รู้หรอกหรือ ? "

ผัว "รู้แร้ที่ไหน ? "

เมีย "แม่บางเขาไม่ได้บอกกับคุณหรอกหรือว่าเขาจัดแจง ? "

ผัว "จัดแจงจัดจางที่ไหน ? "

เมีย "เอ๊ะ ! นี่คุณโกรธฉันหรือ ? "

ผัว "โกรธแกรธที่ไหน ? "

เมีย "ก็อย่างนั้นคุณล้อฉันหรือ ? "

ผัว "ล้อแล้ที่ไหน ? "

เมีย "ทำไมคุณถึงพุดอย่างนั้น"

ผัว "ง่วงนอนอย่ากวน"

เมียเอะใจ "เอ๊ะ ! นี่เรามิแพ้รู้เสียรู้เส้นให้แก่ความคิดของคุณเสียแล้วซี ความเรื่องนี้ชะรอยคุณจะคิดเองทั้งนั้น พุทโธ่เอ๋ย ! เราช่างเบาความจริง ๆ นี่แลไหมล่ะเขายิ่งย่อมว่า 'ทำอะไรเบาความแล้วก็มักเป็นช่องให้เกิดโทษได้หลายประการ เราควรจะรู้สึกจำใส่ใจว่า "ทำอะไรเบาความไม่ดีเลย" ถึงอย่างไรก็ดีจำจะถามดูให้รู้เรื่องให้ได้"

นึกดังนั้นแล้วก็ถามผัวว่า "หนังสือที่แม่บางทิ้งมา...ทิ้งมา จนตลอดเรื่องน่ะเป็นความคิดของคุณเองหรอกหรือ ? "

ผัว "จ้ะ ฉันคิดเอง"

เมีย "หนังสือที่ฉันทิ้งไป...ทิ้งไปถึงแม่บางน่ะคุณรับไว้เองหรือ ? "

ผัว "จ้ะ ฉันรับไว้เอง"

เมีย "ถ้าเช่นนั้นคุณก็ให้กระดาษเป็นสื่อให้คุณน่ะซิ"

ผัว "จ้ะ"

เมียนึกขำในใจ หัวเราะแล้วพูดว่า "กระดาษแท้ๆ พูดได้เหมือนคน เป็นสื่อให้คนก็ได้" แล้วต่างคนก็หลับไป

แมวน้ำเมืองไทย[๑]

ในแม่น้ำหรือปากอ่าวสยามยังไม่เห็นผู้ใดเคยพบแมวน้ำ แต่เรื่อง **แมวน้ำ**ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้มีผู้รู้เห็นแลบอกเล่าต่อมาเป็นสำคัญ ข้าพเจ้าจำได้จึ่งนำเรื่องแมวน้ำเมืองไทยมาเล่าสู่กันฟัง เพราะเป็นเรื่องประหลาดอย่างหนึ่งที่เป็นเรื่องยังไม่ปรากฏในประเทศสยาม

คำที่เรียกสัตว์ชนิดหนึ่งว่า "แมวน้ำ" นี้เป็นสัตว์มีจริง เคยอาศัยอยู่ในทะเลใหญ่ชื่อว่าเบริง[๒] อยู่ระหว่างเมืองอาลัสสุกะแลอาณาเขตรัสเซีย[๓] ก็แลแมวน้ำที่กล่าวมานี้เป็นชนิดแมวน้ำเคยอาศัยอยู่ในทะเลใหญ่ ก็แม่น้ำเจ้าพระยากรุงเทพฯ นี้เป็นแม่น้ำน้อย แต่เหตุใดจึ่งได้มีแมวน้ำเข้ามาอาศัยอยู่เล่า ?

เรื่องนี้มีผู้ได้เห็นแลได้เล่าสู่กันฟังสืบ ๆ มา เป็นเรื่องมีจริง ก็เมื่อจะกล่าวถึงเรื่องแมวน้ำจำจะต้องอธิบายชี้แจงลักษณะสัณฐานของแมวน้ำได้จะแจ้งตามที่เคยเข้าใจในรูปทรงของสัตว์ชนิดนั้น แลที่เขาบอกเล่านั้นว่า "แมวน้ำเป็นสัตว์ ๒ เท้ามีหางเหมือนปลา รูปร่างใหญ่เท่าสุนัขชนิดใหญ่ที่มีอยู่ในเมืองไทยทุกวันนี้ สีกายแมวน้ำนั้นเป็นสีดำแลสีเทา ๆ โดยมาก กินเนื้อปลาเป็นอาหาร อาศัยอยู่ในน้ำเป็นนิตย์ เมื่อเวลาเที่ยวอยู่ในทะเลนั้นมีคราวที่จะผุดโผล่เป็นธรรมดาเหมือนหมู่ปลาทั้งปวงด้วย บางคราวแมวน้ำไล่จับปลาที่ในทะเลได้แล้วก็โผล่ขึ้นมาให้คนได้เห็นแก่

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๔๐ (๒๑ กรกฎาคม ๑๓๑) : ๔๗๓ - ๔๗๕.

[๒] Bering Sea ต้นฉบับเขียนว่า "เบอริง" อยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก *(Pacific Ocean)*

[๓] Russia ต้นฉบับเขียนว่า "รุสเซีย" เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สหพันธรัฐรัสเซีย" *(Russian Federation)* มีเมืองมอสโก *(Moscow)* เป็นเมืองหลวง

ตา แลเวลาที่จับปลาได้นั้นก็คาบเอาตัวปลาขึ้นมาด้วย หน้าตาเหมือนแมวบ้านอย่างที่เราเคยเห็นอยู่ในเมืองไทยนี้ มีมากอยู่ในมหาสมุทรเบริง[๑] นับประมาณพันหรือหมื่นตัวในกาลทุกวันนี้ จนประเทศอเมริกาแลประเทศอังกฤษยอมแล่นกำปั่นใหญ่ ๆ ออกเที่ยวก้าวสกัดไล่จับแมวน้ำทุกฤดู ด้วยแมวน้ำนั้นมีประโยชน์อยู่อย่างหนึ่ง คือเมื่อจับตัวแมวน้ำได้แล้วเขาก็ฆ่าลอกเอาหนังแมวน้ำพร้อมทั้งขนมาทำเสื้อขายมีราคามาก ชนผู้ดีหรือเศรษฐีผู้มีทรัพย์ชอบใช้เสื้อขนแมวน้ำด้วยมีสัมผัสอันอ่อนละเอียดดี แลอาจจะกันความหนาวให้อุ่นดีกว่าที่ใช้เสื้อผ้าธรรมดา เพราะฉะนั้นหนังแมวน้ำจึ่งเป็นสินค้าอย่างดีได้อย่างหนึ่งเพราะเศรษฐีแลผู้มีบรรดาศักดิ์ชอบใช้

แมวน้ำที่มีอยู่ในมหาสมุทรเบริงนั้นมีลักษณะแลประเภทดังกล่าวมานี้

ท่านผู้ใดที่เคยไปในทะเลเบริงหรือทะเลใหญ่ตำบลอื่นเช่นทะเลแปซิฟิก[๒] ก็คงได้เคยพบเห็น เมื่อเวลาแล่นกำปั่นไปในทะเล ถึงคราวที่แมวน้ำผุดโผล่ขึ้นให้ปรากฏตัวแก่ตาได้ มีอาการกิริยาเหมือนดังหมู่ปลาทั้งปวงที่เที่ยวอยู่ในทะเล แลมีคราวที่จะผุดโผล่ขึ้นแผ่นว่ายเล่นตามคราวรื่นเริง แลคราวที่ตื่นตกใจแต่อย่างใด ดังเราได้เคยเห็นหมู่ปลาที่แตกตื่นเมื่อกำปั่นแล่นไป หรือเมื่อคราวที่จะเกิดพายุ[๓]ใหญ่ แลคราวที่คลุ้มฝนมืดมัวทั่วท้องฟ้า หมู่มัจฉาชาติต่าง ๆ ก็ผุดว่ายโลดโผนไปมาให้เราแลเห็นตัวได้ตามทะเลที่เป็นอ่าวเล็ก ดังทะเลน้ำเขียวถิ่นเกาะสีชังเราก็ได้เคยเห็นเนือง ๆ เมื่อท่านผู้ใดได้เคยไปเที่ยวที่เกาะสีชังก็คงได้เคยเห็นดังที่กล่าวมานี้ หมู่แมวน้ำที่อยู่ในมหาสมุทรเบริงนั้นย่อมมีอาการกิริยาเหมือนดังปลาที่กล่าวมาให้เห็นเป็นตัวอย่างนี้

จะกล่าวถึงเรื่องแมวน้ำเมืองไทยต่อไปเป็นลำดับ แลจะต้องเล่าเป็นเรื่องนิทาน คือเรื่องนี้มีมานานหลาย ๑๐ ปีที่ล่วงมาแล้ว มีผู้จำได้แลเล่าสืบสู่กันฟังมา เป็นเรื่องราวพอที่จะเชื่อฟังได้ ต้นเดิมผู้ที่ได้เห็นแมวน้ำเมืองไทยนั้นดังจะเล่าต่อไปนี้

มีพ่อค้าเรือข้าวเปลือกคนหนึ่ง พ่อค้าคนนั้นเป็นชาวเมืองเหนือเคยล่องข้าวเปลือกลงมาขายที่กรุงเทพฯ นี้อยู่เป็นนิตย์ทุกฤดู พอล่องเรือลงมาถึง

---

[๑] ความตรงนี้น่าจะเป็น "มีมากอยู่ในทะเลเบริง มหาสมุทรแปซิฟิก"

[๒] Pacific ที่ถูกต้องคือ มหาสมุทรแปซิฟิก *(Pacific Ocean)*

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "พยุห์" คำนี้เขียนได้ทั้ง "พายุ" และ "พยุ" หมายถึง ลมแรง

กรุงเทพฯ แล้ว ก็ไปจอดท่าที่มีโรงสีแลขายข้าวเปลือกส่งขึ้นโรงสีตามพิกัดราคาที่เคยใช้ซื้อขายกันในสมัยโน้น

ครั้นขายข้าวเปลือกหมดแล้วก็กลับขึ้นไปรับซื้อข้าวเปลือกบรรทุกเรือล่องลงมาอีก แต่ทำการเช่นนี้อยู่ได้หลาย ๑๐ ปีจนมั่งมีเงินทองปรากฏชื่อว่า "เป็นพ่อค้าใหญ่" เพราะผลประโยชน์กำไรที่ขายข้าวเปลือกได้ แลมีผู้รู้จักนับถือโดยมาก บรรดาพวกเจ๊กโรงสีข้าวก็ชอบพอรักใคร่กันมาก แม้นถึงจะซื้อเชื่อข้าวบ้าง ขนล่องลงมา เมื่อขายได้กำไรแล้วจึ่งนำเงินขึ้นไปใช้ให้ในเที่ยวหลังก็ได้ โดยความคุ้นเคยแลนับถือกันตามธรรมดา แลในส่วนผู้รับซื้อคือพวกเจ๊กโรงสีก็อาจจะซื้อเชื่อข้าวเปลือกกันได้ เพราะความที่เคยซื้อหากันมานานหลายปีเป็นสำคัญ

แลพ่อค้าผู้นั้นเมื่อล่องเรือข้าวลงมาจอดพักที่ใดย่อมเคยตกเบ็ดทุกคืน แลเคยได้ปลาติดเบ็ดทุกวัน เป็นคนชอบใช้การตกเบ็ดเป็นนิตย์

เมื่อมีเหตุที่พ่อค้าเรือข้าวผู้นั้นจะรู้ว่าแมวน้ำเมืองไทยมีนั้น คือคราวที่ล่องเรือลงมาวันหนึ่ง พอเวลาเย็นวันนั้นก็ถอยเรือไปจอดที่หน้าโรงสีข้าวแห่งหนึ่ง ตำบลบางรักกรุงเทพฯ นี้ แลที่หน้าโรงสีข้าวนั้นมีเรือลูกค้าข้าวเปลือกแลเรือบรรทุกสินค้าอื่น ๆ อีกด้วย

วันนั้นพ่อค้าผู้นั้นถอยเรือไปจอดอยู่ใกล้เรือบรรทุกปลาย่างลำหนึ่ง หัวเรือ[๑] ชิดกัน เรือปลาย่างลำนั้นเข้าจอดอยู่ชิดตลิ่ง มีแมวตัวหนึ่งซึ่งเป็นแมวชาวบ้านริมนั้นเคยมาขโมยปลาย่างในลำเรือนั้นทุกคืน ในเวลาคืนวันนั้นเป็นสมัยเดือนแปด แรม ๕ ค่ำ เดือนอยู่ข้างจะขึ้นดึกหน่อย แลพ่อค้าผู้นั้นนอนอยู่ที่หัวเรือถึงเวลาที่ตนเคยตกเบ็ดจึ่งเรียกลูกจ้างให้หยิบชิ้นปลาย่างมาให้ชิ้นหนึ่งเพื่อจะเกี่ยวเบ็ดตกปลาตามเคย

ในคืนวันนั้นค่อนอยู่ข้างจะออกร้อนอยู่หน่อย พอลมพัดมาพ่อค้าผู้นั้นหยิบเอาปลาย่างมาเสียบติดกับเบ็ดแล้วก็วางไว้ข้างตัว แล้วม่อยหลับไป ยังหาทันที่จะได้หย่อนเบ็ดลงน้ำตกปลาไปตามเคยไม่ พอแมวตัวที่เคยขโมยปลาย่างเขาที่เรือลำใกล้เคียงกัน เจ้าของเรือปลาย่างรู้ว่าแมวมาขโมยปลาย่างก็ร้องตวาดไป แมวนั้นกลัวก็กระโดดหนีมาที่ลำเรือพ่อค้าข้าวผู้นั้น ครั้นจมูกถูกกลิ่นปลาย่างก็เที่ยวค้นไป จึ่งพบปลาย่างที่ติดอยู่กับเบ็ดที่พ่อค้าข้าวผู้นั้นเสียบทิ้งไว้ แมวตัวนั้นก็รีบเข้าไปคาบเอาปลาย่างที่ติดอยู่กับเบ็ดนั้น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ศีร์ษะเรือ" ทุกแห่ง คำว่า "ศีรษะ" หมายถึง หัวใช้สำหรับคนเท่านั้น

ขณะนั้นเป็นคราวที่ยุงกัดเข้าที่แขนของพ่อค้าข้าวผู้นั้น เผอิญให้พลิกตัวไปมีเสียงดังปรากฏ แมวนั้นกลัว คาบปลาย่างที่ติดอยู่กับเบ็ดนั้นได้ก็กระโดดหนีไปโดยความกลัว พลัดตกลงไปในน้ำ ปลาย่างก็ยังคาปากอยู่ เวลานั้นเป็นคราวน้ำไหลลงเชี่ยวจัด น้ำก็พัดเอาแมวนั้นไหลไป แมวจะว่ายเสือกกายไปก็ไม่ไหว เบ็ดที่ติดอยู่กับปลาย่างนั้นก็เกี่ยวเข้าที่ปากแมวนั้น แมวก็ดิ้นเสือกกายไปเต็มแรง สายเบ็ดที่อยู่ใกล้ตัวพ่อค้านั้นก็กระตุกตวัดมาถูกตัวพ่อค้าผู้นั้น พ่อค้าผู้นั้นรู้สึกตัวตื่นขึ้น ยังไม่ทันที่จะนึกหน้าหลังอะไร? สำคัญว่าปลาใหญ่ติดที่เบ็ดของตัวก็รีบรั้งสายเบ็ดสาวเข้ามา แมวนั้นก็ดิ้น พ่อค้าก็รั้งไว้ กระตุกกันไปมาประมาณ ๒ มินิต[๑] จึ่งสาวสายเบ็ดเข้ามาใกล้ได้ แมวนั้นกำลังน้ำพัดจัดแลความกลัวอันตรายแลปากมันติดเบ็ดอยู่ก็ดิ้นตวัดเหนี่ยวรั้งเต็มแรง พอพ่อค้านั้นสาวเบ็ดเข้ามาใกล้เกือบถึงเรือจึ่งแลเห็นหัวแมว" ก็รู้ได้ว่าเป็นแมว แต่ไม่รู้ว่าเป็นแมวชนิดใด ไม่คิดว่า "เป็นปลาใหญ่" แต่นึกประหลาดขึ้นมาทันทีว่า "เราตกเบ็ดหย่อนลงในน้ำแมวนี้อยู่บนบก เหตุใดจึ่งลงไปติดเบ็ดเราอยู่ในน้ำเล่า ? "

จึ่งนึกเฉลียวขึ้นอีกว่า "เห็นจะเป็นแมวน้ำดอกกระมัง"

พอนึกขึ้นมาดังนั้นก็มีความกลัวแลสำคัญเป็นผีสางไปต่าง ๆ หลายอย่างหลายสถาน ก็สาวสายเบ็ดรั้งเต็มเหนี่ยวเข้ามาจนสายเบ็ดนั้นขาด

แมวก็ตกหายไปในน้ำ น้ำก็พัดเอาตัวแมวไป เป็นหรือตายอย่างไร ? ไม่ทราบความ เป็นอันสืบเค้าเงื่อนไม่ได้

พ่อค้าผู้นั้นก็สำคัญใจของตนว่า "แมวน้ำจริงจังออกไป หาได้ตริตรองถึงเหตุผลต้นเดิมที่ตนจะตกเบ็ดไม่" แลได้บอกเล่าให้พวกเพื่อนชาวเรือที่ใกล้เคียงกันให้รู้ความในเรื่องว่า "แมวน้ำในแม่น้ำเมืองไทยนี้มี"

ชาวเรือเหล่านั้นได้ยินแลได้ทราบก็สำคัญว่า "แมวน้ำจริงจังไปตามที่บอกเล่า หาได้สืบสวนค้นหาเหตุเดิมที่จะเป็นได้ไม่"

เหตุเดิมที่จะกล่าวว่า "แมวน้ำเมืองไทยมีนั้น คือมีสาเหตุดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้นนั้น"

ความจริงแมวน้ำมิได้มีในเมืองไทยเลย ด้วยแมวน้ำย่อมอาศัยอยู่ในท้องมหาสมุทรอันใหญ่ซึ่งกล่าวมาแล้วในข้างต้นนั้น เรื่องแมวน้ำเมืองไทยขอให้

---

[๑] minute นาที

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ศีร์ษะแมว" ซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะคำว่า "ศีรษะ" ใช้เฉพาะคนเท่านั้น

ท่านผู้อ่านผู้ฟังทั้งปวงพึงเข้าใจว่า "ใช่แมวน้ำที่เกิดประจำอยู่ในน้ำเป็นนิตย์" คือเป็นแมวบกที่พลัดตกลงไปในน้ำจึ่งสำคัญว่า "เป็นแมวน้ำ" ตามเหตุผลที่ผู้ได้เห็นนั้นกล่าวมา แลการที่รู้นั้นหาได้ใต่สวนหาเหตุผลที่จะเป็นอย่างใดไม่ เมื่อแลเห็นหัวเป็นแมวก็สำคัญว่า "เป็นแมวน้ำ" เสียทีเดียว

ในเหตุที่กล่าวถึงผู้ได้เห็นแมวตกน้ำสำคัญว่าเป็นแมวน้ำนี้เป็นคติได้อย่างหนึ่ง คือสิ่งใดที่เราได้รู้ได้เห็นได้ยินได้ฟัง แม้นเราปราศจากสติความดำริตริตรองแล้ว เราก็ไม่อาจรู้จริงในสิ่งที่เราได้รู้เป็นต้นนั้นได้เป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นความพิจารณ์ไตร่ตรองนี้เป็นสิ่งมีคุณเป็นประโยชน์หลายอย่างหลายสถาน ในเบื้องต้นก็เป็นเหตุให้เรารู้จริงในสิ่งที่เราได้รู้ได้เห็นนั้นเป็นสำคัญ ถ้าเราปราศจากสติดำริแล้วก็คงจะสำคัญผิดไปต่าง ๆ ตามแต่จะเป็นไปดังเรื่อง**แมวน้ำเมืองไทย**ที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้

แมวพึ่งพระ[๑]

เรื่อง**แมวพึ่งพระ**นี้ดูท่าจะแต่งง่าย ๆ เหตุใดจึ่งไม่มีใครรับไปแต่งหนอ เรื่องอื่น ๆ ที่อยู่ในป้ายแผ่นเดียวกันก็มีชื่อผู้รับแต่งเต็มไปหมดทั้งนั้น แต่แมวพึ่งพระนี้ทำไมถึงโหว่ช่องไว้ก็ไม่รู้ เราจะเซ็น[๒] ลงไปดีหรือไม่ดีหนอ ? หือ ! ลองดูนะทิ้งให้โหว่ไว้ทำไมละ ? เผื่อไปคิดถูกเหมาะเข้าจะได้การบ้าง เลือกดูเรื่องอื่น ๆ ก็มีชื่อผู้รับเสียหมดแล้วนี่ เอ ! ครั้นเซ็นลงไปแล้วเดินนึกมาตลอดทาง ไม่รู้ว่าจะแต่งเอาความอย่างไรดี ? จึ่งจะถูกต้องกับเรื่อง ยิ่งคิดดูยิ่งยากเข้าทุก ๆ ที ไม่ได้เรื่องละอุตริไปเซ็นเข้าเปล่าเปล่า ฮือ ! ที่เขาพูด ๆ กันอยู่กลุ้ม ๆ ว่า "แมวพึ่งพระ...แมวพึ่งพระ เขาคงจะรู้ได้ดีดอกกระมัง" เอ ! ใครหนอพอใจพูดนัก ? ได้ยินบ่อย ๆ จะต้องไปถามดูเห็นจะได้การ อ้าว ! ลืมเสียอีกละ อ้อ ! **ตาอู่** ที่อาศัยอยู่กุฏี[๓] **ขรัวตาดี**วัดสุทัศน์[๔]นี่เอง เราอย่าเพ่อกลับบ้านเลยไปถามแกดูเห็นจะได้ความ แล้วก็เดินตรงไปถึงกุฏีขรัวตาดีพบตาอู่กำลังชงน้ำร้อนขลุกขลุ่ยอยู่ "เหมาะทีเดียวพ่อเจ้าประคุณ ! พ่อพอใจพูดนัก

---

[๑] ขุนวิจารณ์ราชหัตถ์ *(ม.ว.)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๐ (๔ สิงหาคม ๑๓๓) : ๔๗๕ - ๔๗๗.

[๒] Sign ลงชื่อ

[๓] เขียนได้ทั้ง "กุฏี" และ "กุฏิ" หมายถึง กระท่อมหรือที่พักอาศัยของพระ

[๔] วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ตั้ง ณ หน้าบริเวณเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๐ พระราชทานนามว่า "วัดมหาสุทธาวาส" ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้มีงานฉลองสมโภชพระอาราม และพระราชทานนามวัดว่า "วัดสุทัศน์เทพวราราม" หรือเรียกอีกนามหนึ่งว่า "วัดสุทัศน์เทพธาราม"

ตาอู๋ "พูดอะไร ?

"อ้ายเรื่องแมวพึ่งพระน่ะมันเป็นอย่างไรแก ? ขอให้ชี้แจงให้ฟังหน่อยหรือ ? "

อู๋ "เอ ! ชอบกลอยู่ ต้นสายปลายเหตุจะมาอย่างไรกันก็ไม่ทราบ ? เห็นเขาพูดกันอึง ๆ ก็พูดตามเขาไปอย่างนั้นเอง"

"ก็เมื่อเวลาแกพูดนั้น แกหมายความว่าอย่างไรเล่า ? "

อู๋ "ก็เป็นความเปรียบเทียบนั่นแหละ"

"เปรียบด้วยเรื่องอะไรแก ?"

อู๋ "อ้าว ! คือบุคคลที่เป็นผู้น้อยแต่มีผู้อุปถัมภ์อยู่ แลมีผู้คิดจะทำอันตรายแก่ผู้นั้นก็ทำไม่ได้ ด้วยเกรงผู้ใหญ่ที่คุ้มครองผู้นั้นอยู่ ผู้ที่จะทำอันตรายนั้นจนใจเข้าจึ่งได้กล่าวคำหยาบหยามเปรียบบุคคลผู้นั้นว่าเป็นแมวพึ่งพระ"

"อ้อ ! ถ้าเช่นนั้นจะกล่าวเป็นสัตว์อื่นที่นอกจากแมวไม่ได้หรือ ? "

อู๋ "ไม่ใช่เพราะคำนี้เป็นกิริยา อันที่จริงนั้นเขาตั้งใจจะว่า 'สุนัขพึ่งพระดอก' แต่ยังมีความกระดากในใจอยู่หน่อยด้วยเป็นคำหยาบเกินไป จึ่งเลี่ยงให้เป็นแมวเสียเพราะแมวกับสุนัขนั้นคู่กัน แต่แมวนั้นสมมุติว่า 'เป็นตระกูลสูงหน่อย' เพราะฉะนั้นผู้ที่จะกล่าวตรงว่าสุนัขพึ่งพระทีเดียวก็กลัวจะแรงเกินไป เพราะออกชื่อสุนัขแล้วจะไปออกชื่อพระเป็นคู่กับสุนัขดูไม่ควร จึ่งผ่อนไปให้เป็นแมวลงเสียเช่นนี้"

"อ้อ ! ชอบกลอยู่เค้าเงื่อนดูพอจะได้ความบ้าง แต่เมื่อแรกฉันถามแกอย่างไร ? จึ่งปฏิเสธว่าไม่รู้เสียทีเดียวเล่า"

อู๋ "ไม่เป็นดังนั้นดอกเพราะเค้าเดิมเขาจะมายังไร ? ไม่ทราบจริง ๆ มาตริตรองเอาเองว่าเห็นจะเป็นเช่นนั้น"

"ฮือ ! ถ้าแกจะเดาเอาให้เป็นที่เชื่อได้ก็ดีเหมือนกัน ฉันจะเป็นผู้ใส่แกละในเรื่องที่เอาคนเปรียบกับแมว โดยความโกรธของผู้กล่าวนั้นพอจะได้ความแล้วก็คหัสถ์ต่อคหัสถ์ด้วยกันไม่เกี่ยวข้องกับพระกับเจ้าอะไรเลย ? เหตุใดจึ่งเอาไปเปรียบกับพระเล่า ? "

อู๋ "อ้าว ! คือเปรียบกับพระนั้นก็หมายความว่า 'จะทำผู้นั้นจริง ๆ' ก็ได้แต่กลัวบาป เพราะทำให้พระโกรธเคืองเป็นที่เศร้าหมองละก็บาป"

"หึ...หึ ! ในข้อนี้ยังสงสัยอยู่ จะว่ากลัวอำนาจตรง ๆ ไม่ได้หรือ ? เพราะไม่ใช่พระจริง ๆ เป็นแต่คำเปรียบต่างหาก"

อู๋ "ก็อำนาจนั้นมีเครื่องหมายอย่างไร ? ที่จะพึงรู้ได้ว่าอำนาจเล่า"

"เอ ! นี่ฉันมาถามแก แกกลับจะมาไล่กันเข้าอีกละ"

อู๋ "ถ้าเป็นแต่เพียงถามก็จะบอกให้ฉันเช่นถาม นี่มาเป็นทีขับก็ต้องขนาบกันเสียบ้างซี นี่ก็แมวพึ่งพระอยู่ตัวหนึ่งเหมือนกัน"

"พุทโธ่ ! แก ฉันไม่ได้ประสงค์จะมาขับแกเลย จะบอกแกโดยความจริง ที่มาถามแกนี้เพราะได้รับเรื่องมาจากหอพระสมุดเรื่องหนึ่งว่า **"แมวพึ่งพระ"** เราเป็นผู้แต่งจะต้องตีความให้แตกฉานว่า "จะได้กับอะไร ? จึ่งจะตรงคำที่เปรียบไว้เช่นนั้น" ฉันเดินตรึกตรองมาตั้งแต่ในวังจนเกือบถึงบ้าน ก็แลไม่เห็นว่าความเดิมจะเป็นอย่างไรมาจึ่งได้กล่าวกันเช่นนี้ ? นึกขึ้นได้ว่า 'แกเคยพูดอยู่เสมอ ๆ คงจะรู้เรื่อง' จึงได้เลยมาหาแกทีเดียว แกก็ช่วยเดาไปได้บ้างแล้ว ขอให้อธิบายให้จบเรื่องหน่อยเถิดพ่อคุณ ไหน ๆ ได้ลงชื่อรับมาแล้วจะเอามาล้มละลายเสียอย่างไรได้ ? "

อู๋ "ที่ฉันกล่าวอยู่เสมอ ๆ นั้นก็ว่าตัวเองดอกเพราะได้พึ่งพระอยู่ทุกวัน ไม่ต้องลงทุนลงรอนอะไรสักอย่างเดียว พระท่านหาเลี้ยงทั้งนั้น ที่ฉันกลับไล่บ้างนั้นมิใช่จะเป็นการเสียไปเมื่อไร ? ย่อมมีประโยชน์เหมือนกัน เผื่อคนอื่นเขาถามจะได้ตอบเขาไม่ขัดขวาง"

"อือ ! ดีละ สิ่งที่จะทำให้เป็นอำนาจนั้นก็คือมีเครื่องบังคับที่จะให้มีผู้ยำเกรงน่ะแหละ"

อู๋ "คือเครื่องอะไรขอให้พูดมาให้ชัด ๆ ? "

"ทั้งนั้นแลแก จะทุบจะถองหรือทรมานอย่างไร...อย่างไร ? ที่จะพึงให้บุคคลยำเกรงได้แล้วย่อมเป็นอำนาจทั้งสิ้น ที่สุดทำอะไรแก่ผู้นั้นไม่ได้ ให้โปลิศจับไปส่งตามกระทรวง เจ้าพนักงานเขาก็ต้องทำอำนาจให้แก่เราตามโทษของผู้นั้น"

อู๋ "นั่นแลคือบาปละ แต่เป็นในปัจจุบัน[๑] เพราะสิ่งที่เป็นบาปแท้นั้นก็ประสงค์อำนาจที่กระทำให้กลัวอย่างเดียวไม่ใช่หรือ ? "

"อ้อ ! ได้ความแล้ว แกเข้าใจอธิบายจริงหนา"

อู๋ "ก็เข้าใจบ้างซีเพราะได้พึ่งพระแล้วนี่"

"พุทโธ่[๒] ! แกขืนจะว่าฉันแกล้งมาขับแกร่ำไปเจียว ก็ทีแกว่าได้พึ่งพระจนถึงกับพูดไม่จนเช่นนี้ยังสงสัยอยู่ เพราะที่จะพูดจาโต้ตอบเช่นนี้เป็นด้วย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ประจุบัน"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พิโท่"

เชาวน์ของตัวเองต่างหาก ไม่มีแบบแผนที่พระจะสั่งสอนอะไรได้ไม่ใช่หรือ ? "

อู่ "อ้าว ! เอาอีกละ ดูไม่น่าจะโง่ถึงเพียงนี้เลย จะชี้แจงให้ฟัง ผู้ที่มีความกล้าหาญฉลาดเฉลียวขึ้นนั้นเพราะได้อาศัยความคุ้นเคยที่ได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ ๆ ไม่ใช่หรือ ? ผู้ที่อยู่ในสำนักอันดีก็ยิ่งดีจริง จะว่าให้เห็นแต่เพียงฉันอยู่วัด เมื่อเวลาพระฉันแล้วก็ต้มน้ำร้อนขึ้นยกมาตั้งลง พวกแมวทั้งหลายที่มากินข้าววัดบ้าง ที่มากินแต่น้ำร้อนบ้าง ประชุมกันคุยถึงเรื่องต่าง ๆ สู่กันฟังทุกวัน...ทุกวัน จะไม่เกิดความรู้เบ็ดเตล็ดมากเข้าหรือ ? เครื่องที่จะเลี้ยงดูกันก็ของพระทั้งนั้น ไม่ต้องเดือดร้อนอะไรเช่นนี้จะไม่เป็นพึ่งพระหรือ ?

"ฮือ ! ไล่แกไม่จนจริง ถ้าเช่นนั้นตัวฉันหรือใคร ๆ ที่มีมุลนายชุบเลี้ยงอยู่ก็เป็นแมวพึ่งพระเหมือนกันจริงไหมละ ? "

อู่ "ก็เช่นนั้นนะซิ"

"แฮ ! ประสมสิบเอาชนะแกได้คำหนึ่งแล้ว อย่าเลยจัดแจงกลับเสียดีกว่า ขืนพูดกับแกไปประเดี๋ยวจะเอากลับคืนไปเสียอีก"

ตกลงเป็นเรื่องที่พูดกับตาอู่นี่เองเป็น**แมวพึ่งพระ**ทั้งเรื่อง จะถูกหรือผิดก็ยังไม่ทราบเพราะตาอู่แกพูดมาเช่นนี้

โมโลโมเก[๑]

อ้อ ! นี่คุณมีลูกเป็นเจ็ดแปดคนแล้วเจียวหรือ ? แหม้ ! ช่างปกปิดมิดความดีแท้ ๆ ไม่รู้สึกเลยทีเดียว พึ่งรู้สำนึกต่อเมื่อวานนี้เท่านั้นเองว่า "จะต้องเลี้ยงลูกเลี้ยงเอ้ยงดูถึงเจ็ดแปดคน"

ท่านหลวง "ใครบอกล่ะ ?"

แม่สาด "พุทโธ่ ! คุณ อย่างนี้เจียวนี่ ไหนที่สัญญากันไว่ว่าพูดอะไร ? จะพูดตามจริงต่อกันทั้งนั้น จะไม่พูดปดต่อกันเลย นี่อะไรจับได้สด ๆ ร้อน ๆ คาหลังคาเขาเทียวนี่ อะไรจนป่านนี้แล้วยังจะมานั่งปดปกปิดอำพรางกันไปอีกถึงไหนทีเดียว ? ก็ใครบอกล่ะ ? เมื่อวานนี้**ป้าสาย**แกพาพ่อ**สุดใจ**มาหา หน้าตาราวกับพิมพ์พ่อไม่ต้องมีใครบอกดอก อย่าว่าแต่ฉันจะไม่รู้จักเลย ให้ไปเอาเด็ก ๆ พึ่งรู้จักความมาถามดู มันก็คงจะบอกถูกว่า 'พ่อสุดใจนั่นเป็นลูกใคร ?' ยังจะมีหน้ามาถามอีกว่า 'ใครบอกล่ะ ?' นี่แน่ะ ! คุณไหน ๆ มันก็เลยมาแล้วละ ฉันจะขอพูดกับคุณสักคำหนึ่ง เรื่องลูกของคุณน่ะคุณจะคิดอย่างไร ? คุณมาอยู่เสียกับฉันที่นี่ลูกเต้าของคุณทิ้งอยู่ที่บ้านโน้นน่ะไม่มีใครจะดูจะแลหนา เมื่อวานนี้ป้าสายแกมานั่งบ่นรำพันออดแอดออก แกว่า 'ลูกของคุณหรือก็มากหลายคน คุณมาอยู่เสียที่นี่ข้างโน้นก็ไม่มีใครเอาเป็นธุระปะปัง คุณย่าท่านหรือ ? ก็ติดธุระมากท่านก็ไม่ค่อยจะได้ดูได้แล' ก็นี่แหละคุณเวลานี้ฉันก็ไม่ค่อยมีธุระปะปังอะไร ? คุณไปเอามาเถอะ

---

[๑] เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ *(เพ่ง บุนนาค)*. "เรื่องปลาด : โมโล โมเก" **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๒ (๑๘ มกราคม ๑๑๒) : ๑๔๐ - ๑๔๒.

ฉันจะช่วยเป็นธุระเลี้ยงดูให้ เพราะแม่เชื้อมันไม่มี แต่ที่มีแม่นั้นไม่เอาหนา จะทำอย่างไรได้? ไหน ๆ มันก็จมปะรังเข้ามาจนถึงป่านนี้แล้วแหละก็ได้เป็นเมียคุณ รักคุณแล้วก็ต้องรักลูกด้วย เอาเถอะฉันจะยอมเป็นแม่กาเอง"

ท่านหลวง "อย่าว่าแต่ฉันจะปกปิดดีเลย หล่อนเองก็เถอะฉันก็พึ่งรู้สึกเหมือนกันว่าเป็นสาว ๓ ไฟแล้ว แต่เดิมทีน่ะฉันก็นึกว่า 'หล่อนเป็นแต่เพียงสาวทึนทึกดอก' ไม่รู้เลยว่า 'เป็นแม่ม่ายไร้ทาง' จะทำอย่างไรได้มันมารู้เข้าภายหลังอ้ายความรักสิมันดื่มเข้าไปเสียมากแล้ว ก็ได้แต่ถือใจได้อย่างเดียวว่า 'มันก็เป็นดังเช่นแหนดอกไม่มีสีกมีหรออะไร? ก็นี่แหละหล่อนหรือก็เป็นแม่ม่าย ฉันหรือก็เป็นพ่อม่าย ที่ได้อยู่กินด้วยกันทั้งนี้ก็เห็นจะเป็นบุพเพวาสนาเคยสร้างสมมาด้วยกันแต่ชาติปางก่อน เทวดาท่านจึ่งได้อุ้มสมยกให้มาร่วมคู่อยู่กินด้วยกันอย่างนี้"

แม่สาด "คุณละก็ พูดอะไรละก็เหนียบแนมเจ็บปวดลึกซึ้งเข้าไปทุกขุมขนตลอดกระดูกดำทีเดียว ก็นี่แหละอย่าต้องพูดกันให้มากไปอีกเลยถึงอ้ายเรื่องนั้นไหน ๆ มันก็ย่อมเป็นมาด้วยกันแล้ว ก็เดี๋ยวนี้ฉันมีธุระที่จะต้องพึ่งคุณสักอย่างหนึ่งจะได้หรือไม่ ? ด้วยเดี๋ยวนี้แม่แกเก็บเอาของเครื่องแต่งตัวของฉันไปจำนำเขาไว้เป็นเงินสักสองพันเศษ คิดทั้งดอกเบี้ยดอกเข้าด้วยก็เห็นจะสัก ๓๐ ชั่งเลย อีกสักเดือนหนึ่งก็เห็นจะหลุดหมด เดี๋ยวนี้ฉันมีความร้อนใจด้วยเรื่องของอย่างยิ่งราวกับกองไฟเข้ามาสุมอยู่ในอก ของราคากว่าเจ็ดพันอีก ถ้าหลุดเขาแล้วก็เห็นจะเต็มทีละ เกือบจะสิ้นเนื้อประดาตัวทีเดียว เพราะฉะนั้นคุณสงเคราะห์[๑] กันทีเถอะ โปรดไปเอาเงินที่คุณแม่ให้แม่ฉันยืมสัก ๓๐ ชั่งเถอะ ที่เศษเล็ก ๆ น้อย ๆ ของอิฉันมีก็จะได้เพิ่มเอาไปถ่ายเอาของมาไว้เสีย มันจะฉิบหายเสียเปล่า ๆ ไปถ่ายมาแล้วฉันไม่เอาไปข้างไหนดอก ก็คงจะเอามาตกแต่ง[๒]ให้แก่ลูกของคุณทั้งสิ้น"

ท่านหลวง "พุทโธ่! แม่สาดนี่หล่อนจะมาหาเลือดกับปูหรือนี่? เงินทองมันมีที่ไหน จนออกจะดับจิตไป คุณแม่ท่านหรือก็กรอบแกรบเต็มทีเมื่อปีนี้เองลูกหนี้ล้มละลายเสียกว่า ๕๐,๐๐๐ บาทอีก เรือกำปั่นที่คุณพ่อหาไว้ให้ ๒ ลำก็แตกเสียเมื่อปีกลายนี้ลำหนึ่ง ปีนี้ยังมิหนำกลับซ้ำมาแตกเสียอีกลำหนึ่ง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สมเคราะห์"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตบแต่ง" คำว่า "ตกแต่ง" หมายถึง ประดับ จัดให้ดี จัดให้งาม

ในเวลานี้หมดท่าทางทีเดียวหล่อน ที่บ้านทุกวันนี้ที่ได้เสียเลี้ยงดูกันอยู่ก็ชั่วแต่ค่าเช่าตึกแถวและค่าเช่าโลงที่สำเพ็งเท่านั้น ที่หล่อนจะต้องการยืมเงิน ๓๐ ชั่งน่ะเห็นจะเต็มทีจนใจแท้ ๆ ไม่รู้จะไปเอาที่ไหนให้ แต่ฉันเองจะทำเรือเมล์เดินกรุงเก่าสักลำหนึ่งยังต้องค้างอยู่เลยหล่อน ได้ไปว่าเขาทำเครื่องจักรที่โรงเหล็กสันไลน์ ได้ให้เงินทองเขาไปจนเกือบหมดแล้ว เรือก็ยังไม่ได้ต่อไม่รู้จะไปเอาเงินที่ไหน ?

เดิมก็ตั้งใจไว้ว่า "จะยืมเงินที่คุณแม่หล่อนมาทำเรือสัก ๒,๐๐๐ บาท จะได้ทำให้มันแล้วเสียหน่อย พอจะได้เป็นท่าทางทำมาหากินบ้าง" ก็บังเอิญมาหวังใจผิดกลับมาเป็นเหตุเช่นนี้แล้ว ฉันก็ต้องละลายความคิดเหมือนกัน การเรื่องเรือเมล์ก็คงไม่ตลอดสมความประสงค์"

ก็นี่แลตามกรณีเหตุของเรื่องนี้ ก็คือท่านหลวงที่มาขอทำการวิวาหะกับแม่สาดก็เพราะเชื่อว่า "แม่สาดเป็นสาวยังไม่มีลูกผัว และเป็นคนพอมีอันจะกิน ถ้าได้อยู่กินด้วยกันแล้วก็พอจะได้พึ่งทำทุนรอนของแม่สาดทำมาหากินต่อไป"

ก็แหละข้างมารดาของแม่สาดและตัวแม่สาดที่ยอมยกให้เป็นภรรยาก็เพราะเห็นว่า "ลูกสาวของตัวเป็นแม่ม่ายไร้ท่าน" แล้วถ้าได้อยู่กินกับท่านหลวงก็พอจะพึ่งพาอาศัยได้ และท่านหลวงเองก็ยังไม่เป็นคนมีลูกเมียอะไร และข้างมารดาของแม่สาดเป็นคนนักเลงเล่นหวย มีทรัพย์สมบัติเท่าไร ? ก็เก็บขายและจำนำเล่นหวยหมด เพราะฉะนั้นจึ่งได้หวังต่อทุนรอนของลูกเขยเพื่อที่จะได้เป็นการเกื้อกูลต่อไป"

ก็ครั้นมาภายหลังเมื่อได้อยู่กินด้วยกันแล้ว ข้างผู้หญิงจึ่งได้รู้สึกว่า "ข้างผู้ชายเป็นพ่อม่ายและมีลูกถึงเจ็ดแปดคน เมียที่อยู่กับบ้านก็ยังมี ทั้งทุนรอนที่หวังใจไว้แต่เดิมก็ไม่ได้สมนึก"

ส่วนข้างผู้ชายสิก็มารู้สึกว่า "ภรรยาของตัวนั้นมิใช่สาวบริสุทธิ์เป็นแม่ม่ายมีลูกถึง ๓ คนแล้ว ทั้งทุนรอนทรัพย์สมบัติที่หมายไว้ก็ไม่มี และไม่ได้สมประสงค์เพราะแม่ยายเก็บเล่นหวยหมด"

ก็มาในที่สุดนี้ที่ได้รู้ประจวบกันเข้าด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายเช่นนี้แล้วจะทำอย่างไร ? ความรักหรือก็ยังดื่มจิตจ่อต่อกันด้วยกันอยู่ เพราะพึ่งได้อยู่กินเป็นสามีภรรยากันใหม่ ๆ

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะทำอย่างไรได้เล่า ? เขาก็ต้องจำเป็น**โมโลโมเก**อยู่ไปด้วยกันตามแกนเท่านั้น

ไม่ฉงน[๑]

มีผู้ได้ฟังความสนทนาแม่กับลูกที่มีต่อไปนี้ในรถไฟหนึ่ง[๒]

ลูก "อะไรทำให้เสียงดังนี้ ? "

แม่ "รถ ลูกรัก"

ลูก "ทำไม ? "

แม่ "เพราะกำลังเดินอยู่"

ลูก "อย่างไร ? "

แม่ "เป็นด้วยเครื่องจักรลากไป"

ลูก "เครื่องจักรอะไร ? "

แม่ "เครื่องจักรอยู่หน้ารถนั่นซิ"

ลูก "ทำไมเครื่องจักรนั้นจึ่งอยู่หน้ารถ ? "

แม่ "สำหรับลากรถ"

ลูก "รถอะไร ? "

แม่ "รถที่เราอยู่นี้"

ลูก "ทำไมเครื่องจักรจึ่งลากรถ ? "

แม่ "เพราะผู้ใช้จักรทำให้ลาก"

ลูก "ผู้ใช้จักรที่ไหน ? "

---

[๑] ย.ย.ล. *(นามแฝง)*. "เบ็ดเตล็ด : ๒." **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๙ (๓๗ ธันวาคม ๓๑๐) : ๓๐๓.

[๒] น่าจะเขียนว่า "รถไฟขบวนหนึ่ง"

แม่ "ผู้ที่อยู่บนรถเครื่องจักร"
ลูก "รถเครื่องจักรที่ไหน ? "
แม่ "บอกแล้วว่าอันที่อยู่หน้ารถ"
ลูก "ได้บอกอะไรฉัน ? "
แม่ "นิ่งเสียเถอะเอ็งกวนข้านัก"
ลูก "ฉันกวนแม่ทำไม ? "
แม่ "เพราะเอ็งถามข้ามากนัก"
ลูก "ฉันถามอะไร ? "

แม่ "โอ! แม่เจ้าเอ๋ย ! มิน่าประหลาดเล่า ? ชายเป็นอันมากจึ่งไม่ยอมแต่งงานมีภรรยาก็เพราะฉะนี้แหละ"

ไม่น่าจะโกรธเขาเลย[๑]

นิทานเรื่องหนึ่งข้าพเจ้าได้ยินเขาเล่าให้ฟัง ฟังดูชอบกลเป็นคติคล้ายกับเรื่อง "ชอบใจไม่รู้จบ"[๒] ที่ได้ลงพิมพ์มาแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอนำมาลงไว้ด้วยพอเป็นเครื่องประดับโสตท่านสมาชิกอย่างหยาบ ๆ แก้ร้าคาญ

บัดนี้จักได้ชี้แจงตามความที่มีอยู่ในนิทานเรื่องนั้นว่า

ยังมีชายคนหนึ่งชื่อ **"นายเอี่ยม"** เป็นคนค่อนข้างบริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ ผู้คนข้าทาสชายหญิงมีใช้สอย แต่ว่าเป็นนักเลงเหล้า การงานสิ่งใดไม่ธุระทำ ปล่อยให้บุตรภริยาเป็นผู้ดูแลทั้งสิ้น ขอแต่ให้ได้กินเหล้าเข้าเย็นเป็นแล้วกัน ถ้าถึงเวลาไม่ได้กินแล้ว เป็นต้องเรออ้วก "เอ่อ เหอ !" ทำท่าจะอาเจียน เสียงดังย้วก "เอ๊ก...เอ๊ก" เฮอ ! ไม่เป็นสุข ถ้าได้กินเสียสักเถ้วยสองเถ้วยค่อยออกสบาย พูดออกจ้อล่ะ ทีนี้ใครเพื่อนฝูงมาพบปะในเวลานั้นเป็นต้องอิ่มเมาใหญ่ ใครไม่ต้องซื้อท่านเอี่ยมเลี้ยงทั้งสิ้น หมดเท่าไร ? หมดไปไม่ว่า ถึงไม่รู้จักก็คงรู้จักชอบพอสนิทสนมกันขึ้นเอง "เอ้า ! กินนะเพื่อน" บางทีเลยสบถสาบานเป็นเพื่อนเป็นเกลอกันเดี่ยวนั้นทีเดียวก็ได้ เมาแล้วก็ไม่ไปทำไม่ใคร แต่กลับมาถึงบ้านไม่ได้ล่ะเป็นต้องแผลงฤทธิ์เสียหน่อย เอ่ยขึ้นก็ **"อ่ำ**โว้ย ! อ่ำ อ่ำโหว่ย อ่ำอยู่ไหม ? มาหาหน่อยหรือวะ ? วันนี้มีนักเลงดีมันมาแขวะเอาได้ อ่ำไปช่วยเตะมันทีเถอะโว้ย น้อยหรือ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๔ (๓ พฤศจิกายน ๑๑๑) : ๔๒ - ๔๓, ๕ (๑๐ พฤศจิกายน ๑๑๑) : ๕๔ - ๕๕, ๖ (๑๗ พฤศจิกายน ๑๑๑) : ๖๖ - ๗๐.

[๒] เรื่อง "ความชอบใจไม่รู้จบ" ใน **นิทานวชิรญาณ เล่ม ๑ - ๒** (กรุงเทพฯ : บริษัทยูเนี่ยน-อุลตร้าไวโอเรต จำกัด, ๒๕๕๕) : ๓๓๗ - ๓๔๐.

แน่ะ ! อ้ายนี่มันมาดูถูกได้ อวดดีก็มานี่เฮ้ย ! มาแน่ะเฮ้ย ! ไม่เก่งจริงดอกวะ กูแน่ะแฮะ ! มาถึงถิ่นเป็นต้องสู้มึงละ อ่ำเอากับมันหน่อยเถอะวะ เฮ้ย ! กล้าดีก็มาซิเว้ย" กลอกหน้าแบะไปแบะมา "เอ่อเหย! ชาตินี้ละก็เป็นไม่หย่อนแต้มมึงละ ในบางระมาดใครล่ะวะเป็นนักเลงโต กูไม่ใช่หรือ? อ้ายนี่ไม่รู้จักเสือเสียแล้ว"

อ่ำ "ใคร ? คุณพ่อ ใครหา ? ใครมันมาโตที่นี่ก็เตะมันเสียซี กลัวมันด้วยหรือ? ไหนมันอยู่ไหนล่ะ ? ผมเอง คุณพ่อไม่ต้องไปก็ได้"

เอี่ยม "แฮะ ! อ่ำ ข้าก่อน...ข้าก่อนน่ะ ข้าเอง อ้ายนี่เขายิ่งว่าเป็นนักเลงโตอยู่ลัดนะไม่ได้ ข้าลงมือเอง"

ลูกเมียตกใจหมายว่าใครมาข่มเหงท่านเอี่ยมจริงก็พากันออกมาดูไม่เห็นมีใครสักคน ก็รู้ได้ว่า "ท่านเอี่ยมแกเมาจัดขึ้นมาแล้วเป็นต้องเอ็ดอึกทึกไปตามประสาเมาของแกเท่านั้น" ตกลงเป็นรู้กันได้ว่า "วันใดแกเมาจัด พอย่างมาถึงประตูบ้าน แกเป็นต้องแผดเสียงเช่นนั้นทุกวัน" ทีหลังก็เป็นเข้าใจกันได้ทั้งบ้าน

เวลาวันหนึ่งท่านเอี่ยมแกเมาแก่ เดินตุปัดตุเป๋เซไปเซมาทรงตัวไม่ใคร่อยู่ มือถือหนังสือมาใบหนึ่ง พอขึ้นถึงชานเรือนก็ล้มผ็อย[๑]หลับอยู่ที่นั่นเอง จนบ่ายตื่นขึ้นสร่างเมา ได้สตินึกถึงหนังสือ มือคลำหาไม่พบ เอ็ดใหญ่เสียงแหว "ใครมาลักเอาหนังสือไปนี่หว่า ? ใคร...ใครหา ? ใครเป็นคนเก็บหนังสือไว้"

อ่ำ "ผมเองเก็บไว้" ส่งให้

เอี่ยมโกรธ "เยาะหรือ ? พุทโธ่[๒] ! เอ็งก็รู้อยู่แล้วหนังสือหนังหาข้าไม่ได้ร่ำเรียน เมื่อเล็ก ๆ ขี้เกียจไม่เหมือนเจ้าจึ่งได้โง่ เจ้าอ่านออกส่งให้ข้าทำไม ? อ่านไปซี อ่านดัง ๆ จะขอฟัง"

อ่ำฉีกซองออกอ่าน ใจความในหนังสือมีดังนี้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ผลอย" คำว่า "ผ็อย" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่หลับไปโดยเร็ว อาจเขียนว่า "ผล็อย" ก็ได้ ซึ่งมีความหมายว่า "โดยเร็ว โดยพลัน"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโท่"

เมืองชัยนาท

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ร. ศก์ ๑๑๐

ถึง "ท่านเอี่ยม" ผู้เป็นน้องที่รักอันสนิททราบ

ขอเปิดความสว่างมาถึงท่านน้องจงเลือกเอา จะขึ้นไปอยู่กับพี่ด้วยกันได้ จะยินดีรับเป็นธุระเลี้ยงทั้งสิ้น นัยหนึ่งถ้าไม่ชอบไปอยู่โน่นจะให้เงิน ๑๐๐ ชั่งมาใช้สอยพอไหม? เลือกเอาอย่างหนึ่งตามความเต็มใจของท่านน้อง ไม่บังคับ ถ้าจะเอาเงินให้แต่เพียงหลานชายไปหาพี่ก็ได้ ไปเมื่อไรเป็นได้?

ในที่สุดขอแสดงความระลึกถึงเป็นอย่างยิ่งมาถึงท่านน้องด้วย

(เซ็น[๑]) **ท่านทรัพย์**

เศรษฐีใหญ่ค้าซุง

พอนายอ่ำบุตรชายอ่านจดหมายจบลง ท่านเอี่ยมปล่อยก๊าก[๒]ใหญ่ "เหอ...เหอ...เหอ...เหอ...เหอ! หะหา...หะหา...หะหา...หะหา! อ่อ! หมายว่าหนังสือของใครอีกเล่า? ไปรษณียบุรุษเขามาให้เมื่อเช้านี้เอง อือ! ลุงเอ็งเขาก็ยังดีมีกะใจคิดถึง กลัวจะไม่มีเงินซื้อเหล้ากิน อือน่ะ! ดีใจเลี้ยงโต๊ะบาร์[๓]กันพ่อลูกเสียหน่อยเถอะน่ะ"

เรียกบ่าว "**อ้ายป้อม**...ป้อมโหว่ย! ป้อม!"

ป้อม "ขอรับผม มาแล้ว"

เอี่ยม "มึงไปบอกแก่**เจ๊ก**[๔]**เหมึง**ให้มันตวงเหล้ามาให้ขวดเถิดวะ จะกินที่นี่ไม่ไปหามันล่ะ เร็ว ๆ เดี๋ยวนี้รีบมา"

---

[๑] Sing ลงลายมือชื่อ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เก๊ก" เป็นภาษาปาก และเป็นคำกริยา หมายถึง วางท่าขับไล่ ซึ่งไม่น่าจะใช่

[๓] bar เคาน์เตอร์ หรือร้านที่ขายหรือให้บริการเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

[๔] คำเรียกชาวจีน คำนี้ออกเสียงตามจีนแต้จิ๋วว่า "เจ๊ก" หมายถึง อา เป็นคำใช้เรียกชาวจีนผู้ชายทั่ว ๆ ไป *(อ่อนอาวุโสกว่าบิดา)* โดยให้ความสำคัญผู้ที่กล่าวถึง หรือผู้สนทนาเทียบเคียงลำดับญาติฝ่ายชาย ซึ่งตรงข้ามกับคนไทยทั่วไปที่ทักทายหรือกล่าวถึงผู้ร่วมสนทนาอย่างสนิทชิดเชื้อเทียบเคียงลำดับญาติฝ่ายหญิง คือ น้า ลุง หรือป้า

ป้อมไปส่งขวดให้ เจ๊กไม่ถาม ตวงส่งให้ รีบมา ถึงคลานเข้าไปส่งให้ "ได้มาแล้วขอรับ"

"อือ ! ดีว่ะ **สง่า**จ๋า ! วันนี้มีอะไรแกล้มบ้าง ?"

สง่าเป็นบุตร "แกงมัสมั่น"เป็ด ถวายพระเมื่อเพลยังเหลืออยู่หน่อย"

เอี่ยมตักมาให้ชาม "เอ้า ! อ่ำรินส่งมาให้ถ้วยซี เซ่อนี่"

อ่ำรินส่ง ท่านเอี่ยมดื่มจ๊วบ ๆ พักเดียวตก อ่ำส่งซ้ำ ท่านเอี่ยมรับดื่มหมด ซ้อน ๆ กันสามสี่ถ้วยออกสบาย ทีนี้ชักพูดละกินพลาง พูดพลาง ทำท่าทางหยักรั้งไม่เป็นส่ำพูดออกพล่อย "เอ้า ! อ่ำกินซีลูก เอาน่ะอย่าร่ำไร"

นายอ่ำขัดไม่ได้ดื่มเข้าไป ท่านเอี่ยมเผลอบ้วนเงียบ เมาหนักเข้าทีนี้ลูกถ้วย พ่อถ้วย แต่นายอ่ำแอบบ้วนเสียทุกที กำลังกินเหล้าอยู่นั้นมีเพื่อนรักของท่านเอี่ยมมาหาชื่อ **"นายดิด"** ท่านเอี่ยมเห็นดีใจ กระโดดผางออกมารับถึงเชิงบันได มีกิริยาปราศรัยแลรับรองกันในเวลาเมื่อเมาจัด ก็ผิดกว่าปรกติหน่อย พอถึงตัวกระโดดตวัดคอหัวร่อพลางพูดพลาง "เพื่อนรักหายไปไหนนาน ไม่ใคร่เห็นหน้า"

ดิดดิ้น เอี่ยมไม่ปล่อย กอดแจ

ดิดร้อง "อย่าน่ะ...อย่าน่ะ ท่านเอี่ยมปล่อย...ปล่อย"

เอี่ยมกอดแน่น ดิดโกรธ "ฮึ ! ท่านเอี่ยมเล่นอะไรอย่างนี้ ? ไม่ดีปล่อย"

เอี่ยมยิ่งกอดแน่น "พุทโธ่ ! เพื่อน นาน ๆ พบกัน ชื่นใจหน่อยเถอะน่ะ"

ดิดโกรธ "อูบ๊ะ ! เล่นกันท่าไรนี่พ่อเหย ?"

เอี่ยม "เปล่าน่ะ รักกันกอดกันหน่อยโกรธด้วยหรือ ?"

ดิด "ก็คอมันจะแตกไหมล่ะ ?"

นายดิดดิ้นสะบัดไปสะบัดมา ร้องว่า "นี่แกล้งกันหรืออย่างไรนี่พ่อเหย !" หน้าแดง "ปล่อยน่ะ"

ท่านเอี่ยมไม่ปล่อย ปล้ำกันไปปล้ำกันมา พอหมดกระดานชานเรือนก็พลัดตกลงไปด้วยกันทั้ง ๒ คน เอี่ยมร้อง "โอ๊ย ! หัวแตกเลือดไหล"

"ต้นฉบับเขียนว่า "สระหมั่น" คำว่า "มัสมั่น" อ่านว่า มัด - สะ - หมั่น หมายถึง แกงเผ็ดปรุงด้วยเครื่องเทศอย่างมุสลิม

นายอ่ำแลลงไปดู "ไหนล่ะ ?"

ท่านเอี่ยมลงไปอยู่ข้างล่าง นายดีดอยู่ข้างบนตกใจกระโดดลงไปช่วยประคองทั้ง ๒ คน อ่ำคัดเลือดให้

ดิดเห็นหัวท่านเอี่ยมแตกเลือดไหล "พุทโธ่[๑] ! ไม่ควรเลย"

เอี่ยมใจดี ลุกขึ้นเซ "ไม่เป็นไรน่ะเพื่อน ขอกันกินมากกว่านี้น่ะ อย่าเป็นทุกข์ขึ้นเรือนเถอะ"

ถึงนั่งปุบ เอี่ยมรินส่ง "วันนี้บาร์หน่อยนะเพื่อน"

ดิดรับมาดื่มหมด เอี่ยมส่งอีก กินพลาง พูดพลาง "แน่ะแฮะ ! เพื่อน หนทางแห่งความสุขมาถึงแล้วเพื่อน" โยนหนังสือหมับ

ดิดรับอ่าน ดูจบดีใจ "ลาภใหญ่ของท่านมาถึงแล้ว ข้าเจ้าพลอยยินดีด้วย"

เอี่ยม "พรุ่งนี้แหละจะให้เจ้าอ่ำลูกเขาขึ้นไปหา แต่แน่ะแฮะ ! เจ้าขึ้นไปถึงลุงเขาละก็พูดให้มันดีนะ เขาเป็นเศรษฐีมียศมาก อย่าไปทำกระดกกระดนโด่[๒] เท่อมะเร่ออยู่ล่ะเขาจะเกลียดน้ำหน้าเสีย แกยิ่งมีหลานคนเดียวโดดก็แต่เจ้าเท่านั้น แล้วอย่าไปอวดเขาว่า 'พ่อกินเหล้าล่ะ' เขารักแล้วทำไมมี ยิ่งกว่านี้ก็ต้องได้ อือ ! ได้เงิน ๑๐๐ ชั่งมาพ่อจะดีใจไม่น้อย หนี้สินปีนตอคราวนี้มันต้องเสร็จ ถึงเงินค่าร่าอาการที่ค้างอยู่ ๓๐ ชั่งก็จะใช้เสียด้วยเหมือนกัน พ่อตายแล้วเจ้าจะได้ไม่ต้องไปติดตรวน พูดถึงเรื่องเงินค่าร่าอาการขึ้นมาแล้วนึกโกรธเจ้าคุณพระยาไม่หายเลยลูก ท่านเหมาว่าพ่อบ่อย ๆ ว่า 'เก็บเงินมาแล้วเอาไปเล่นโปเสียหมด' ความจริงมันไม่อย่างงั้น เก็บมาได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ไว้ธุระให้แก่เจ้าปั้นน้ำเจ้าน่ะซี เขาดูแลจะได้บ้างเสียบ้างอย่างไรไม่รู้ ? ที่จริงก็ใช่ธุระเลยเพราะไม่ได้เป็นสมุหบัญชีบันแซอะไร ? เจ้าคุณท่านมามอบให้อย่างงั้นเอง เวลาไปเก็บเงินหรือ ? ได้มามีเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่เป็นกอบเป็นโกย[๓] ได้มาแม่เจ้าก็ใช้ไปกินไปก็หมดไป ครั้นถึงคราวเกณฑ์เจ้าคุณท่านก็มาเร่ง ไม่ได้เงินไปชำระ ท่านก็มาเหมาว่า 'พ่อเมา' แล้วก็เล่น ๆ แล้วก็เมา ที่จริงก็จริงของท่าน เอาเถอะ ! คราวนี้เป็นเสร็จ ชำระไม่ให้เกี่ยวข้องต่อไป"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโท่"

[๒] ภาษาปาก เป็นคำกริยา หมายถึง ทำท่าทางเก้กังไม่เรียบร้อย

[๓] น่าจะเขียนว่า "เป็นกอบเป็นกำ" ซึ่งเป็นสำนวน หมายถึง เป็นชิ้นเป็นอัน เป็นก้อนใหญ่หรือเป็นผลดี

อ่ำเตือน "คุณพ่อสบายแล้วก็ไปนอนไปหลับเสียทีเถอะ อย่าพูดพล่ามไปนักเลย เขายิ่งว่า 'เหล้าใช่น้ำ กัญชาใช่ดอกหญ้า' กินแต่พองามมากนักเขาจะติได้ คุณพ่อไม่จำคำสุภาษิตท่านว่าไว้ดอกหรือ ?"

"หนือยแน่[๑] ไม่ทันใดมาสอนพ่อเสียแล้วล่ะ เจ้านี่มันจะดีกว่าพ่อนะ รู้จักสุภาษิตสุภาสร้อยกับเขาด้วย เจ้าไปจำที่ไหนมาได้"

อ่ำ "ผมอ่าน ๆ หนังสือนี่แหละ ไปพบเข้าก็จำไว้"

เอี่ยม "อือ! อ่านหนังสือนี่มันดีอย่างนี้เจียวหว่า พ่อมันโง่อ่านหนังสือไม่ออกจึ่งไม่ใคร่รู้อะไร? อย่าพูดมากไปเลย ที่พ่อสั่งเมื่อตะกี้อย่าลืมนะไปแต่เช้าเทียว ป้อมโหว่ย! เอ็งเตรียมเรือสี่ไว้นะวะ"

อ่ำ "มะรืนนี้จึ่งค่อยไปไม่ได้หรือคุณพ่อ ?"

เอี่ยม "จะผัดทำไม?"

อ่ำ "ผมมีธุระนัดไว้กับเพื่อนฝูงด้วยกันหลายคน หมายว่าจะไปซื้อของอะไรเล่นที่ห้างแบดแมนสักหน่อย"

เอี่ยมดุ "เพื่อนฝูงเอ็งอยู่ที่ไหน ?"

อ่ำ "ถมไปคุณพ่อ ในกรมทหารพวกสับ ๆ เป็นหลายคน ยังโยธา[๒]ฯ กลาโหม มหาดไทย หอรัษฎา[๓]ฯ กรมท่า โอ๊ย! แยะละ หลวง ๆ ขุน ๆ คุณ ๆ เจ้า ๆ เพื่อนผมแทบทั้งนั้นแหละ ท่านเห็นผม ผมยกมือขึ้นไหว้ท่านละก็เป็นต้องเปิดหมวกทุกคน"

เอี่ยม "เออ! นั่นเพื่อนอะไรน่ะเจ้า ?"

อ่ำ "เพื่อนร่วมฟ้ากันอย่างไรล่ะขอรับ ?"

เอี่ยม "อือ! ดีแล้ว เจ้าจะพากันไปห้างแบดแมนนั้นจะซื้ออะไรบ้าง ?"

อ่ำ "ตัวผมเองน่ะจะซื้อหมวก ๒ ลอน ตัดเสื้อดำสักตัวหนึ่ง เสื้อขาวสักครึ่งโหล ยังอีกหลายสิ่ง ชอบใจอะไรก็ซื้อมาแหละขอรับ ส่วนเพื่อนเขาก็คงต้องการคนละหลาย ๆ สิ่งเหมือนกัน"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "น้อยแน่ะ" คำว่า "หนือยแน่" หมายถึง เสียงที่เปล่งออกมาเมื่อไม่พอใจหรือผิดหวัง

[๒] คือโยธาธิการ

[๓] หอรัษฎากรพิพัฒน์

เอี่ยม "อือ! น่าขนลุกขนพองจริงเจ้า พ่อออกเสียวไส้แทนทีเดียว พากันเอาเงินไปถมให้ฝรั่งมังค่า ดูทีหรือไม่น้อย ถ้าจะไม่ใช้ของห้าง เที่ยวเลือกซื้อเอาตามร้าน ๆ จะค่อยเปลืองเงินน้อยลงหน่อยไม่ดีหรือ ?"

อ่ำ "ก็ดีแต่ของตามร้านมันเลวนี่ขอรับ แล้วใช้ไม่ทนด้วย ของห้างถึงแพงหน่อยก็ได้ของดีใช้"

เอี่ยม "นี่แน่ะ! เจ้าอยากจะใช้ของห้างแล้วเจ้าจำอุบายของพ่อไว้เถิดเป็นต้องได้ถูกเงินลงหน่อย ถ้าไม่อย่างงั้นมันเล่นเต็มเม็ดเต็มหน่วยเทียวเจ้า"

อ่ำ "อุบายอย่างไร ?"

เอี่ยม "ถ้าเจ้าโหวตตามบรรดาเพื่อนฝูงของเจ้าว่า 'พวกเราอดใจอย่าเข้าห้างเลยสัก ๓ เดือน พ้นกำหนดนี้แล้วจึ่งค่อยซื้อ' ทำดังนี้ได้ไหม ?"

อ่ำ "ถ้าทำได้จะมีประโยชน์อย่างไร ?"

เอี่ยม "พวกห้างขายของไม่ได้ในระหว่างนั้นขาดทุนโสหุ้ยพอ ทีหลังมีใครไปซื้อต้องลดราคาลงเองเพราะกลัวจะไม่มีคนซื้อ แลเขาก็หวังจะล่อให้คนติดตอนนี้เจ้าจะซื้ออะไรก็ซื้อเถอะเป็นได้ราคาถูก เห็นด้วยหรือไม่ ?"

อ่ำ "แยบคายขอรับ"

เอี่ยม "ถึงอย่างไรก็ดีเรื่องใช้ของห้างมันยังเป็นอันไม่ดีวันยังค่ำ เพราะเหตุใด ? ของห้างเป็นของดีที่จริงก็ควรแต่ผู้ลากมากดีท่านจะใช้ ด้วยท่านเป็นคนมั่งมีศรีสุข คนเช่นยังเจ้าก็ควรใช้เขยิบลงมา แต่เพียงของตามร้านก็ได้เพราะเจ้าเป็นคนจนต้องเจียมตัว จะไปถือตามอย่างท่านที่มีเงินไม่ได้ ใครเขาเห็นเข้าก็จะติเตียนได้ว่า 'เฟ้อฟุ้งหรือเย่อหยิ่ง[๑]ไป' ดูแต่พอควรเรื่องพรรณนี้เสียลงแล้วขาดทุนหลายอย่าง อย่างต่ำ ๆ ความฉิบหายก็จะมาครอบงำเป็นเจ้าเรือน อีกอย่างหนึ่งท่านผู้ใดที่เห็นว่า 'เจ้ายังไม่สมควรจะใช้ของพรรณนั้น' ก็คงจะไม่ชอบตาชอบใจท่าน อนึ่งเจ้าก็เป็นคนชาวสวนชาวเรือก พูดไปแล้วก็อยู่ในระหว่างความไม่ดีทั้งนั้นแหละลูกเอ๋ย! เชื่อเถอะหนา กลับใจเสียใหม่ได้ไหม ?"

อ่ำ "ได้ขอรับ แต่ก่อนผมไม่ซึมทราบเหตุผลถึงเช่นนี้จึ่งได้พลอยเห่อไปตามเพื่อนฝูงเขาอย่างนั้นเอง ทีนี้ผมเข็ดไม่ซื้อของห้างใช้อีกแล้ว"

เอี่ยม "ดีแล้วประพฤติกลับตัวได้เป็นดี จำเริญ...จำเริญเถิดนะเจ้า ฮือ! ดึกแล้วนอนที ท่านคิดนอนเสียด้วยกันที่นี่เถิดพรุ่งนี้จึ่งค่อยไป"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หยิ่งเย่อ"

ดิด "ได้"

ครั้นถึงวันกำหนดนัดนายอ่ำออกเรือแต่เช้า เปิดใหญ่ไม่หยุด ๒ วัน ๒ คืนเท่านั้นถึงเมืองชัยนาท ถามชื่อแลบ้าน**ท่านทรัพย์**ระตลอดไป กว่าจะถึงบ้านท่านทรัพย์เศรษฐีพอนาฬิกาตี ๘ ทุ่มพอดี จอดเรือหมับนายอ่ำดีใจโดดผางขึ้นไป เห็นไฟหน้าหอยังจุดสว่าง ร้องเรียกเอ็ด "เปิดประตูรับด้วย" ดังนี้ดัง ๆ

ฝ่ายอ้ายพวกบ่าวในบ้านมันกำลังเตรียมการเตรียมเครื่องมือไว้คอยต่อสู้กับอ้ายพวกปล้น โดยท่านเศรษฐีเกรงว่า "มันจะมาปล้นสะดม" ไม่ไว้ใจจึ่งสั่งให้บ่าวไพร่ระวังรักษาบ้านโดยกวดขัน ถึงกับนั่งยามตามไฟผลัดเปลี่ยนกันเป็นทุ่มโมง เมื่อได้ยินเสียงนายอ่ำร้องเรียกร้องหาในเวลาเมื่อดึกสงัด สำคัญชัดว่า "อ้ายพวกปล้นมันมาแน่" ต่างวิ่งแต้กรูออกมาพร้อมกัน เปิดประตูอาดไม่ทันที่จะถามแลพูดจากัน ตรงแร่เข้าเล่นนายอ่ำเป็นชุลมุน บ้างก็ดี บ้างก็ทุบ บ้างก็ถอง บ้างร้องเสียงดัง "จ๊าบ... จ๊าบ... จ๊าบ... จ๊าบ" จับให้ได้ ประเดี๋ยวเดียวนายอ่ำอกแอ่นเป็นครุฑไปแล้ว ชีวิตแทบจะปลิดออกไปจากร่างด้วยความเจ็บไปทั่วสรรพางค์กาย จะพูดจะบอกสักเท่าไร ๆ เมินเสียเถอะไม่อยากฟัง มีแต่ใครมาถึงก็ถองลงไป เสียงดัง "อั๊ก ๆ ! อึก ๆ ! โอ๊ย ! ตายแล้ว เจ้าประคุณ ! ช่วยด้วย โอ๊ย ! โอย...พ่อโอย โอ๊ย ! ฮือ ๆ !"

ท่านเศรษฐีทรัพย์นอนหลับตกใจตื่น ได้ยินเสียงอึกทึกเข้าใจชัดว่า "ผู้ร้ายปล้น" ฟังไป...ฟังไปเห็นผิดเป็นทีดูเหมือนกับตีจับ น่ากลัวจะเป็นอ้ายพวกย่องเบาละกระมัง ลุกตึงตังออกมาหน้าหอถามว่า "อะไรกัน...อะไรกัน ?"

บ่าว "ผู้ร้ายขอรับ"

ทรัพย์ "จับได้ไหม ?"

บ่าว "ได้ขอรับ"

ทรัพย์เก่าเฒี่ยน ถาม "จับได้กี่คนละเหย ?"

บ่าว "พวกเพื่อนหนีหมด จับได้คนเดียวเท่านั้นขอรับ"

ทรัพย์ "แน่แฮะ ! นายเพิ่มจัดแจงไล่เลียงดูให้ได้ความ แล้วนำตัวไปส่งเจ้าเมืองกรมการเสีย" สั่งแล้วเข้าเรือนนอนเงียบ

ในเวลาที่ท่านทรัพย์เศรษฐีออกมาไต่ถามพูดจากับอ้ายพวกบ่าวไพร่นั้น นายอ่ำถูกบ้อมแบบเสียแล้ว ไม่ได้สติเป็นแต่หายใจแขม่ว ๆ ลืมตาปลก ๆ พูดไม่ออก ได้ยินแต่เสียงแว่ว ๆ ไม่รู้ว่าว่าอะไรกัน แต่ค่อยสงบความเจ็บลงหน่อย เพราะอ้ายพวกบ่าวมันหยุดลงมือไม่ทุบตี ประมาณสักครู่ใหญ่ได้สติพูดออก ก็พอ

นายเพิ่มทนายเรียกให้อ้ายพวกบ่าวไพร่จูงพาไปหน้าห้อง นายเพิ่มเห็นไม่ทันถาม "เขี่ยน ๆ ลงไปซีวะ**อ้ายเต่อ**"

เต่อแก้มัดออกจับมือจับเท้าแน่น นายอ่ำนอนคว่ำว่าเหยียด อ้ายเต่อเขี่ยนไม่ยั้งพักเดียวห้าสิบ นายอ่ำเกือบตาย ลมจับแน่วไปแน่วมา แล้วกลับฟื้นได้สติอีกเล่า ห้อแห้จวนเป็นจวนตายทีเดียวละ แต่พอนายเพิ่มทนายตะคอกขู่ถามว่า "เฮ้ย! อย่างไรหว่า? มึงเป็นผู้ร้ายหรือไม่?"

นายอ่ำตรีตรองไปเห็นว่า "ถ้าจะพูดจากับมันตามความจริงที่ไหนมันจะเชื่อ?" คงเขี่ยนอีก เราหรือก็ไข้หนักเพียบอยู่แล้ว ถ้าพลาดพลั้งก็เอาตัวไม่รอดทีเดียว อย่าเลยเราเยียวยาชีวิตไว้ก่อนดีกว่า ถึงไม่เป็นผู้ร้ายจริงก็รับมันเสียเถอะ รับแล้วคงไม่เขี่ยนต่อไป แล้วเราจึ่งค่อยติดต่อภายหลัง"

เมื่อคิดได้ฉะนี้แล้วจึ่งร้องบอก "ผมเป็นผู้ร้ายขอรับ แล้วแต่จะโปรด"

เพิ่มเห็นนายอ่ำรับเป็นสัตย์แล้วก็สั่งให้หยุดเขี่ยน แล้วจัดแจงนำตัวนายอ่ำไปส่งให้ท่านผู้ช่วยแต่ในเวลาเมื่อใกล้ส่ำว่างนั้นทีเดียว

ส่วนอ้ายพวกเรือสี่ที่ไปกับนายอ่ำนั้น เมื่อได้ยินเสียงโวยวายผิดสังเกตดังนั้นก็ตกใจกลัว รีบหนีลงมาหานายเอี่ยม เรียนความตามเหตุที่เป็นมาทุกประการ

ท่านเอี่ยมปึงใหญ่ "หน็อยรึ[๑]! อ้ายทรัพย์ทำได้ บวชลูกกูเสียแล้วพุทโธ่! ดีแล้วคงได้เห็นกัน" โกรธง่านใหญ่เรียกบ่าวไพร่วุ่นวายอีกทึกไปทั้งบ้าน

เรื่องนี้ถ้าจะว่าไปก็ไม่น่าจะโกรธท่านทรัพย์เขาเลย เพราะความจริงท่านทรัพย์เขาก็ไม่รู้ว่า "นายอ่ำหลานรักมาหา" อนึ่งธรรมดาผู้ที่จะไปหามาสู่กันนี้ว่าโดยประเพณีบ้านเมืองต้องไปในเวลาที่สมควร แม้ถึงว่าจะถือว่า "เป็นคนชอบพอคุ้นเคยกันก็ดี หรือจะถือว่าเป็นญาติพี่น้องกันก็ดี ถ้าอยู่ต่างบ้านกัน" ไปหาผิดเวลาเช่นนี้ก็อยู่ในฐานไม่ดีทั้งนั้น

นายอ่ำนี้ถ้าจะปรับโทษให้ตรงแล้วต้องเรียกว่า "เป็นคนไม่รู้จัก**กาลเทศะ**" *(ตามคำสุภาษิตท่านว่าไว้ไม่ควรที่ใครจะจำไว้เป็นแบบอย่างเลย)*

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "น้อยหรือ"

⊙ ไปประมาณกาละทั้ง เทศะ อีกเฮย
โทษก็คงมีละ เช่นนี้
ความจริงไม่ควรประ- มาทหมิ่น เลยพ่อ
ของง่ายเฉกกระพี้ ใช่ซึ้งถึงใน ฯ
⊙ ธรรมดาคนโง่ตื้น ปัญญา ต่ำเฮย
ถึงง่ายเหมือนยากหา รอบรู้
โดยเราหากกรุณา สอนสั่ง ก็ดี
คงที่อมะรื่อตู้ อย่างนั้นพลันเห็น ฯ
⊙ ผิโง่ยอมโง่แล้ว ควรติ ไฉนนา
แต่โง่จะอวดริ ฉลาดบ้าง
ท่าทางก็คงพิ- ปรีดหลาก แลพอ
มักจักกลายไปข้าง โง่แล้วจองหอง ฯ
⊙ โง่แกมกับหยิ่งนี้ ใครเห็น ดีฤๅ
พงศ์ปราชญ์อาจห่อนเป็น ดุจนั้น
เบื่อหน่ายทุกเช้าเย็น ไป่อยาก ยลนอ
ปวงทาสปัญญาสั้น อยากรู้ดูเทียม ฯ
⊙ ชาติฉลาดมีน้ำฉลาด ในหัว เองพ่อ
เรียนไปเรียนห่อนกลัว เรื่องรู้
ไหวพริบรอบกายตัว คล่องแคล่ว
ถึงแก่ก็เต็มสู้ อ่อนได้ฤๅไฉน ฯ
⊙ แต่ผมเข้ารีต[๑]ข้าง ความเขลา แลนา
เรื่องฉลาดอยากทำเนา ทุกมื้อ
หากเหลือนิสัยเรา จำโง่
รู้สึกก็เต็มรื้อ หลีกร้างห่างหาย ฯ

---

[๑]คำนาม หมายถึง เยี่ยงอย่าง แบบแผน

ไม่น่าจะวิวาทกันเลย[๑]

เรื่อง**ไม่น่าจะวิวาทกันเลย**นี้ไม่แปลกประหลาดพิสดารอะไรแลก็ไม่เป็นคติแลสาระอะไรนัก เป็นแต่พออ่านฟังเล่นเมื่อเวลาว่าง ๆ เพื่อให้ความรำคาญเสื่อมทรามลงเท่านั้น เรื่องราวดังที่จะมีต่อไปนี้

อาจสามี "เออ ! ต้นกระทุ่ม" ต้นนี้ช่างใหญ่จริง ๆ นะ แล้วก็สูงด้วย เห็นจะอยู่มาตั้งแต่บุรมบุราณจึ่งได้ใหญ่โตถึงเพียงนี้"

วินภริยา "โอย ! ต้นกระทุ่มต้นนี้น่ะอยู่มาตั้งแต่ปู่แลทวดของบิดามารดาฉันเทียวแหละ"

อาจ "แหม้ ! อยู่มาตั้งแต่ครั้งโน้นเทียวนี่เล่า มิน่าโตใหญ่ถึงเพียงนี้เสมอตึกหลังใหญ่ ๆ หลังหนึ่งเทียว สังเกตดูวันยังค่ำไม่เห็นแดดส่องลงไปถึงใต้ต้นได้เลยสักเวลาหนึ่ง"

วิน "ฮ้าย ! อย่าว่าแต่แสงแดดจะส่องลงไปถึงเลย ฉันต่อให้แกไปนั่งอยู่ใต้ต้น ๓ คืน ๓ วันคอยดูว่าไอแดดหรือน้ำค้างจะถูกต้องตัวบ้าง มองดูหน่อยหรือ ? กิ่งก้านออกสาขา ใบก็แน่นเบียดเสียดซับซ้อนกัน มองขึ้นไปก็ไม่แลเห็นท้องฟ้าเสียอีก"

---

[๑]พระรัตนวราจารย์, *(รัตน กลัมพากร เมื่อครั้งมียรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*, **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๓๔ (๓ มิถุนายน ๑๑๒) : ๓๙๗ - ๔๐๐, ๓๕ (๘ มิถุนายน ๑๑๒) : ๔๑๕ - ๔๑๗.

[๒]เป็นต้นไม้ขนาดกลางและใหญ่ ใบออกเป็นคู่ตรงข้ามกัน ลำกิ่งและระหว่างใบมีหู ใบรูปปากเป็ดติดกับกิ่งทั้ง ๒ ด้าน ลักษณะดอกเป็นช่อกลม สีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม เนื้อไม้สีเหลือง หรือขาว ใช้ทำเสา กระดาน และเยื่อกระดาษชนิดเลว

อาจ "อ้อ ! จริง ๆ แหละ ฉันหาได้สังเกตไม่ แต่ฉันคิด ๆ มาหลายเวลาแล้วอยากจะตัดเสีย แล้วก็คิดเสียดายไม่ตกลงใจได้เลย"

วิน "อุ้ย ! จะได้หรือ ? ลองไปตัดเสียซี บิดาแกไม่มาขนาบเอาละก็ว่าฉันซีเพราะต้นกระทุ่มต้นนี้เป็นของเก่าแก่ เทพยดาท่านได้รักษาอยู่ แล้วก็เป็นของของปู่แลทวดของบิดาได้ปลูกฝังบำรุงรักษามาจนดับสูญไป ต้นไม้นี้ก็ได้เป็นที่ระลึกถึงปู่แลทวดของบิดานั้นด้วย จะตัดเสียเช่นนี้มิเป็นคุมเหงแกไปหรือ ? "

อาจ "โอ่ ! การที่ฉันคิดจะตัดนี้มิใช่ว่าฉันจะคิดตัดแต่ลำพังตนเช่นนั้นเมื่อไร ? ฉันจะบอกให้แกรู้เสียก่อน เมื่อแกยอมอนุญาตให้ฉันตัดฉันจึ่งจะตัด เมื่อแกไม่ยอมก็ไม่ตัด จะว่าฉันคุมเหงน้ำใจยังไง ? แล้วอีกอย่างหนึ่งถ้าฉันไปบอกแก แกก็คงจะอนุญาตให้ตามความปรารถนา เพราะเหตุว่า 'ฉันไม่ได้ตัดลงมาทิ้งขว้างเสียเปล่า ๆ' ฉันจะตัดมาทำเป็นประโยชน์ได้ใช้สอยทั่วไปด้วยกันนี่นะ"

วิน "ประโยชน์ที่จะนำมาผ่าเป็นฟืนนะหรือ ? บิดาแกหายอมให้ตัดไม่หรอก ฟืนของแกมีถมไปกองเป็นภูเขาเลากา"

อาจ "แหม้ ! ราวกะเป็นผู้วิเศษเที่ยวล่วงรู้ในใจคนได้ว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่ฟังฉันพูดให้ละเอียดเสียก่อนนี่ ยังงี้จึ่งได้ขัดใจกันบ่อย ๆ ถ้าตัดลงมาทำเป็นฟืนอย่างที่พูดนี้ ที่ไหนแกจะให้ตัดของแก ฉันจะตัดลงมาทำเป็นเรือต่างหาก บิดาแกจะว่ากล่าวอะไร ? เพราะจะทำให้เป็นผลเป็นประโยชน์ยืดยาวต่อไปอย่างนี้ กลัวจะกลับสรรเสริญ[๑] ความคิดของฉันเสียอีกน่าหนา"

วิน "โอ๊ย ! แกจะทำเป็นรูปเรืออย่างไร ? แลเมื่อทำเสร็จแล้วแกจะลงไปอยู่ในเรือหรือ ? หรือว่าจะลงเรือลำนี้ไปเที่ยวเล่นถั่วเล่นโปจะได้ไม่มีใครบ่นว่าอะไรเช่นนั้น ? "

อาจ "ฮ้าย ! พูดเป็นทางแขวะกันเสียร่ำไปเที่ยวนี่ นิ่ง ๆ มาเสียหลายหนแล้ว ถึงหากว่าฉันจะทำอะไร ๆ ก็ดี ? หรือว่าฉันจะไปไหน ๆ ก็ดี ? ใครจะมาเป็นเจ้าเป็นนายฉันน่ะ ก็เปล่าทั้งนั้นแหละ

การที่จะพูดว่ากล่าวกันเช่นนี้ก็ต้องดูต้องว่าแต่สิ่งที่ควรซีน่าจึ่งค่อยพูดค่อยว่ากัน เขาพูดให้ฟังโดยความเห็นของเขาเท่านั้นแหละ พูดว่ากันเสียเปื่อยไปเทียวนี่ นับประสาแต่จะพูดจะคิดอะไรใหญ่โต ? แต่พูดการเท่านี้ยังแขวะกันได้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สรเสริญ" ซึ่งนิยมใช้ในคำประพันธ์ *(ร้อยกรอง)*

วิน "อ้าว...อ้าว ! แล้วกันพูดซักถามกันหน่อยก็ไม่ได้ เถอะเรื่องเก่าอย่าพูดกันมากไปเลยตั้งต้นพูดกันใหม่เถอะ ไหนว่าน่าจะตัดต้นกระทุ่มต้นนี้ลงมาขุดเป็นเรือ เมื่อทำเสร็จเกลี้ยงเกลาดีแล้วจะใช้เรือลำนี้ไปเป็นประโยชน์อย่างไร ? ช่วยโปรดอธิบายให้ฉันทราบสักหน่อยหรือ ? "

อาจ "โอ ! การที่ฉันคิดจะทำนะหรือ ? ฉันคิดว่า 'เรือเป็ด[๑] เรือปุและเรือสำปั้น[๒] ของเราก็มีแล้ว ยังไม่มีอยู่แต่เรือพายม้า[๓] ที่จะตัดต้นกระทุ่มลงมานี้ คือจะขุดเป็นรูปเรือพายม้าไว้ให้รูปมันต่าง ๆ กัน เมื่อขุดทำสำเร็จแล้วจะลองไปบรรทุกข้าวฟ่อนที่ในนาดูสักหน่อย เพราะว่าในทุ่งนานั้นต้นข้าวและต้นหญ้าต่าง ๆ ขึ้นลอยอยู่บนน้ำเป็นแพไปทั้งนั้น จะแจวถ่อได้คล่องแคล่วไม่ฝืดเคืองทันอกทันใจดีกว่าเรือของเราเหล่านี้บ้างละกระมัง เรือมีอยู่หลาย ๆ ลำด้วยกันก็เห็นจะเป็นประโยชน์มากขึ้น ลำนั้นไม่อยู่ลำนี้อยู่ เพราะเหตุเช่นนี้จึ่งได้คิดจะตัดต้นกระทุ่มมาทำเรือ"

วิน "พุทโธ่[๔] ! แต่แรกฉันถามถ้าชี้แจงให้ฉันฟังละเอียดได้เช่นนี้แล้วก็ไหนเลยจะได้เถียงกัน การที่พ่ออาจคิดนี้ดีมาก แม้นทำสำเร็จตลอดไปได้อย่างที่พูดกันนี้แล้วที่ไหนบิดาแกจะขัดขืนก็คงจะยอมให้ตัดตามความประสงค์ของพ่ออาจเป็นแน่ละ แต่นี่แน่ะ ! ฉันจะพูดไว้เสียแต่เดี๋ยวนี้เทียวแหละ ถ้าแม้นทำสำเร็จได้ดีแล้วเมื่อจะลองไปบรรทุกข้าวที่ในนามานั้นฉันจะไปด้วยคนหนึ่งนะ ฉันอยากจะดูว่า 'เรือใหม่จะถ่อแล่นดีกว่าเรือเก่า หรือว่าจะเหมือนกัน ? ' เท่านั้นแหละ"

อาจ "ฮ่าย ! จะไปด้วยกันได้หรือ ? เขาไปเที่ยวเล่นเปล่า ๆ แล้วกลับมาเปล่า ๆ เช่นนั้นเมื่อไร ? นี่จะไปบรรทุกข้าวบรรทุกปลานี่นะจะไปให้เกะกะหนักเรือหนักแพทำไม ? อย่าไปเลย"

วิน "ไม่น่ะ ! ฉันจะไปด้วย ตั้งแต่เกิดมาฉันยังไม่ได้ลงเรือที่ใหม่เรี่ยม[๕] สักหนหนึ่งเลย พ่อคุณเถอะให้ฉันไปด้วยคนเถอะนะ"

---

[๑] ชื่อเรือขุดต่อกระดานเสริมกราบชนิดหนึ่ง หัวท้ายแบน ๆ อาจเรียกว่า "อีเป็ด"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สัมปั้น" สำปั้นเป็นเรือต่อขนาดเล็กทำด้วยไม้กระดาน ๓ แผ่น หัวท้ายเชิด

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "พาม้า" พายม้าเป็นชื่อเรือขุดเสริมกราบขนาดใหญ่ ข้างกราบมีราโท คือ ไม้สำหรับประกอบข้างเรือ ท้ายเรือมีขยาบสำหรับพักอาศัย มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก มีแจวเดียวและ ๒ แจว หัวท้ายงอน ใช้บรรทุกสินค้าและใช้งาน อาจเขียนว่า "ไพม้า" หรือ "พลายม้า" ก็ได้

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโท่" ทุกแห่ง

[๕] หมดจด อ่อง

อาจ "พุทโธ่! แม่วินนี่แกเป็นคนบ้าหรือคนดีนี่ฮื่อ ? อยากอะไรไม่อยาก อยากลงเรือที่ใหม่ ๆ ละแม่เหย[๑] อย่าไปเลยเชื่อฉันเถอะมันก็ลอยน้ำเหมือนกัน แจวถ่อมันก็แล่นไปเหมือนกัน มันไม่แปลกประหลาดอะไรกันหรอกเชื่อฉันเถอะ ถ้าแม้นว่าอยากจะลงขี่เล่นจริง ๆ แล้วก็คอยเมื่อเวลาไปบรรทุกข้าวมาแล้วจึ่งค่อยลงขี่เล่นซี ใครเขาจะห้ามปรามเมื่อไร ?"

วิน "ม่ายน่ะ! ฉันจะไปด้วยคราวแรกนี่แหละ อยากจะลงเรือใหม่ที่ยังไม่มีใครใช้สอยน่ะ ใช้เสียแล้วจะมาให้ลง จะว่าลงเรือใหม่อย่างไรได้? ถ้าแกจะไม่ให้ฉันไปด้วยกับแกจริง ๆ แล้วละแกก็เป็นไม่ได้ทำเรือเป็นอันขาดเทียว ฉันจะไปห้ามบิดาเสียไม่ให้ยอมให้แกตัดต้นกระทุ่มต้นนี้ได้ จะเป็นไรก็เป็นกัน? นับประสาแต่จะออกปากพึ่งเมื่อเวลามีทุกข์ร้อน แต่อย่างนี้ซิเป็นถึงเช่นนี้แล้วนี่"

อาจ "ฮือ...ฮือ! เวรละ...เวรละ พูดดีจะเป็นร้ายเดี๋ยวนี้แหละ ลองไปห้ามบิดาไม่ให้แกยอมให้ตัดเดี๋ยวนี้ดูหน่อยหรือ ?"

วิน "หน๊อยแน่[๒] หน้าอย่างแกจะมาท้าอะไรฉันได้น่ะ ก็เปล่า...เปล่าทั้งนั้นแหละ ทำได้ก็แต่เด็กหรอกกระมัง ทำผู้ใหญ่เขาได้หรือ ? เขาจะได้ขนาบเอาบ้างเป็นไรล่ะ ? อย่ามาเขียนเสือให้วัวกลัวเลย หน้าไม่อาย"

อาจหน้าแดงออกโกรธจัด "เอ้า! ทำไม่ได้ให้เห็นจริงไปดูหน่อยหรือ ?"

ผัวะ...ผัวะ "โอย..โอย! โอ้ย! เจ้าข้า! ช่วยด้วย ศีรษะแตกไป ๒ แผลแล้ว ฮือ...ฮือ!" โดดลงจากเรือนปุบวิ่งจี๋ไปหาบิดา "ฮือ...ฮือ โฮ...โฮ ปวดเหลือทนแล้ว ฮือ...ฮือ!"

สินบิดา "นี่มันเกิดอะไรกันหวาหะ! เลือดฝาดถึงกระจายมาเช่นนี้ฮะ! อย่างไรหวา ? ถามไม่พูด ฮือ...ฮือ! อยู่นั่นแหละ"

วินบุตรสาว "ทิดอาจเขาตีฉันศีรษะแตกจ้ะ"

สิน "ชะ...ชะ! ปวดสมองหัวแทบจะแตกออกไปเทียว พุทโธ่...พุทโธ่! เขารู้ละน่ะว่าตีกันน่ะ ไม่ตีกันละเลือดจะกระจายมาเช่นนี้หรือ ?"

---

[๑] คำโบราณนิยมใช้กัน ความหมายเดียวกับคำว่า "เอ๋ย"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "น้อยแน่ะ" หนอยแน่เป็นคำที่เปล่งออกมาแสดงความไม่พอใจ หรือผิดหวัง

เขาถามว่า "เดิมเทียวนั้นมันเป็นอย่างไร ? จึ่งได้เกิดทุบตีกันขึ้นเท่านี้แหละบอกไม่ได้นี่"

วิน "บิดาอย่าพึ่งโกรธฉันก่อนเลย ฉันจะเล่าเรื่องให้ฟัง เมื่อเดิมนายทิดเขาพูดขึ้นว่า 'เขาจะตัดต้นกระทุ่มที่หน้าเรือนนั้นลงมาทำเป็นเรือ ถ้าทำเสร็จแล้วเขาจะนำเรือนั้นไปบรรทุกข้าวฟ่อนที่ในนา' แล้วฉันก็พูดขึ้นว่า 'ฉันจะไปด้วย' เขาก็ไม่ให้ฉันไป แล้วฉันก็ว่า 'จะไปด้วยให้ได้' ต่างคนก็ต่างพูดกันคนละคำ ๒ คำเท่านี้แหละจ้ะ เขาก็ฉวยไม้มาตีฉันเทียว เรื่องมันนิดหนึ่งเท่านี้แหละไม่ควรจะตีฉันถึงเช่นนี้เลย ฮือ...ฮือ ! "

สิน "พุทโธ่...พุทโธ่ ! อ้ายทิดทำได้" ยืนขึ้นเต้นผาง ๆ หน้อยแน่เจ้าทิด" ดี ๆ ละช่างไม่มีความเกรงใจกันบ้างเลย เอาเถอะน่ะคงจะได้เห็นฝีมือกันเดี๋ยวนี้แหละ เราเป็นผู้ใหญ่อยู่ที่นี่พ่อเหย เมื่อผิดถูกฉันใดก็มาบอกกล่าวเล่าสิบให้เรารู้ก่อนซิน่ะจะได้ว่ากล่าวขำระให้ตามที่ใครผิดแลถูก ทำโดยอำนาจของตนเช่นนี้จะใช้ได้ที่ไหน ? นิ่ง ๆ เถอะ บิดาจะแก้แค้นให้ในทันใดนี้แหละ แน่ะแฮะ !ใครอยู่นั่นบ้าง ? อ่อ ! ผินหรือ ? เออ ! เอ็งไปเรียกเจ้าอาจมันมาหาข้าหน่อยหวะ ให้มาให้ได้ในเดี๋ยวนี้แหละ ถ้าแม้นเขาถามว่า 'ข้าโกรธเขาหรือไม่โกรธละก็ ? ' เอ็งก็บอกว่า 'แกไม่โกรธนายทิดหรอก แกซ้ำโกรธบุตรสาวแกใหญ่เสียอีก' ตามแต่เอ็งจะพูดหลอกลวงให้มาหาข้าให้ได้ก็แล้วกัน"

ผินหลาน "จ้ะ ! ฉันจะพูดให้มาหาตาให้จงได้"

ว่าแล้วก็ลงบันไดปับ ๆ เดินฉับ ๆ เห็นทิตอาจนั่งอยู่ ถึงนั่งปุบพูดว่า "นายทิดนี่แกมีของดีอย่างไร ? นี่หึ ทำผิดกลับเป็นชอบไปได้ พ่อคุณเถอะช่วยสงเคราะห์[๑] ขอให้ฉันบ้างเถอะน่ะ เต็มทีถูกเฆี่ยนถูกตีไม่เว้นแต่ละวันเลยเทียว"

อาจยิ้ม ! นึกขยิ่มในใจว่า "บิดาแกไม่โกรธ" จึ่งพูดว่า "ของดีของแดที่ไหนมี นี่แน่ะ ! บิดาแกไม่โกรธฉันหรอกหรือ ? "

ผิน "แกไม่โกรธหรอก บอกว่า 'น่าขันจริงจริ๊งน่าจะโกรธแกเบาหรือน่ะ ? นี่ไม่เช่นนั้นกลับไปโกรธบุตรสาวเสียอีก' แลมิใช่จะโกรธเท่านั้นเมื่อไรนะ ? ซ้ำเฆี่ยนตีเสียอีกพับผ่าเถอะ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ทิต" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง รุ่งเรือง สว่าง ในที่นี้น่าจะเขียนว่า "ทิต" ซึ่งเป็นคำเรียก ผู้ที่สึกจากพระ *(หรือเรียกนำหน้าชื่อผู้ที่สึกจากพระ)* เรื่องนี้เขียนลักลั่นมีทั้ง "ทิต" ในช่วงต้น ๆ หลายแห่ง แต่ในช่วงหลังจะเขียนเป็น "ทิต" จึงปรับให้เหมือนกันทั้งเรื่อง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สบเคราะห์"

อาจ "อะพิโธ่ ! พิลึกแท้ ๆ เห่อ ๆ ! กลับเป็นเช่นนั้นอีกเทียวหรือ ? สมน้ำหน้ามันปากจัดนักเถียงให้ฉอด...ฉอด...ฉอด คำไม่ตกฟาก นี่แน่ะ ! แกน่ะไปไหนมาล่ะ ? จึ่งได้แวะมาที่นี่"

ผิน "อ้าว ! ตาแกกลัวว่า 'นายทิดจะไม่รู้ว่าแกโกรธบุตรสาวของแก แกจึ่งได้ใช้ให้ฉันมาเรียกนายทิดไปให้ได้ยินแก่หูรู้แก่ตา' แกจะพูดว่ากล่าวเอาสัญญิงสัญญาบุตรสาวของแกให้กลัวเกรงนายทิดต่อไปภายหน้า"

อาจ "ไปเถอะจะช้าไป"

ลงจากเรือนเดินฉับ ๆ ถึงนั่งปุบยกมือไหว้ พูดว่า "ดิฉันมีความผิดเป็นข้อใหญ่ด้วยไม่ได้มาบอกกล่าวให้บิดาทราบ ทำโดยอำนาจของตนเองเช่นนี้ ขอบิดาอย่าได้ถือโทษโกรธดีฉันเลย"

สินพอเห็นหน้าอาจบุตรเขยออกเก่า จึ่งพูดว่า "เฮ้ย ! แน่ะ ! พ่อทิดจัดแจงออกตัวเสียก่อนแล้วหรือ ? อย่าได้กลัวเลย ฉันไม่ใช่คนบ้าก็เหมือนคนบ้าเหมือนกัน มันทำผิดละก็ต้องป้อม[๑] มันให้แย่เหมือนกัน จริง ๆ หนาพ่อทิดให้ฉันตกนรกไปซี ไม่ได้หรอก ! ไม่ได้ ฮือ...ฮือ ! "

อาจตกใจนึก "เอ๊ะ ! นี่แกพูดฉันใดของแกเช่นนี้นี่หือ แกจะบ้อมเราหรือจะบ้อมบุตรสาวของแกก็ไม่รู้" ตัวสั่นหน้าซีดเหงื่อออกเป็นเม็ดทั่วไปทั้งตัว นั่งก้มหน้าไม่พูดว่ากระไร ?

สินเห็นกิริยาบุตรเขยมีความกลัวเช่นนั้นก็มีความสงสาร การที่คิดจะทุบตีนั้นก็สงบเงียบไป แล้วก็เหลียวไปจะบอกบุตรสาวให้ดูกิริยาสามี ก็แลเห็นแผล ๒ แผลที่ศีรษะก็บังเกิดโทสะพลุ่งขึ้น ความกรุณานั้นก็สิ้นสูญไป แต่ระงับความโกรธไว้เหลียวหน้ากลับมาพูดว่า "นี่แน่ะ ! พ่อทิดอ้ายเรื่องที่เกิดวิวาททุบตีกันนั้น ฉันไม่มีความโกรธพ่อทิดเลยสักนิดหนึ่ง เพราะคิดเห็นเสียว่า 'ธรรมดาสามีภริยาหรือผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งได้อยู่ร่วมเรือนเดียวกันแล้วก็ย่อมมีเวลาที่จะเกิดความผิดใจกันบ้างทั่วไปด้วยกันทุกรูปทุกนาม' แต่ถึงกระนั้นฉันก็ยังมีความโกรธบุตรของฉันมากนัก เพราะว่าตั้งแต่ได้อยู่กินเป็นสามีภริยากันกับพ่อทิดมา ฉันก็ได้ว่ากล่าวสั่งสอนอยู่เสมอเนือง ๆ ให้รักกันเหมือนกับพี่น้องร่วมอุทรเดียวกัน เมื่อผิดถูกหนักเบาฉันใดก็ดีควรที่จะละเว้นได้ก็ให้ละเว้นเสีย อย่าให้ถึงกับเกิดวิวาททุบตีกัน ก็ไม่จำคำของฉัน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "บ่อม" บ้อม หมายถึง ทุบตี

การที่วิวาทกันนี้นางบุตรสาวของฉันเขามาฟ้องกล่าวโทษพ่อทิดต่าง ๆ ฉันก็ไม่เชื่อ ยังมีความสงสัยอยู่จึ่งได้ให้เขาไปเรียกมาประสงค์จะถามเอาความจริงเท่านั้นแหละ ต้นเหตุที่เกิดขึ้นจนวิวาทกันนั้นเป็นอย่างไรหะ ! เล่าให้ฟังแต่ตามจริงหน่อยหรือ ? "

อาจเมื่อได้ฟังดังนั้นค่อยดีใจความกลัวก็เบาบางลง จึ่งเล่าให้ฟังว่า "เดิมนั้นดิฉันจะตัดต้นกระทุ่มลงมาขุดเป็นเรือ เมื่อขุดได้ดีแล้วจะไปบรรทุกข้าวที่ในนามาไว้ที่บ้าน แม่วินก็พูดว่า 'จะไปด้วย' ดีฉันก็ห้ามไม่ให้ไป แม่วินก็ไม่ฟังจะไปด้วยให้ได้ แล้วพูดหยาบช้าต่อดิฉันต่าง ๆ ดีฉันก็บังเกิดโทสะขึ้นมา กลั้นโทสะไว้ไม่ได้ก็เกิดทุบตีกันขึ้น แล้วแต่บิดาจะโปรด"

สินทำใจดีต่อ หัวเราะเหอะ ๆ ! "พุทโธ่ ! เรื่องมันเท่านี้เองแหละไม่น่าจะถึงกับวิวาทกันเลย เถอะงดไว้ก่อนแล้วจึ่งค่อยว่ากล่าวกันอีก นี่แน่ะ ! พูดกันถึงเรื่องที่จะขุดเรือนั้นใหม่เถอะ ฉันก็เห็นมีประโยชน์ด้วยแล้ว ควรจะปรึกษากันเสียให้ตกลง ฉันตรองหาหนทางที่เรือจะไปขนนั้นไม่ได้เลย เพราะว่าข้าวในนายังกำลังแฟะแฟนอยู่ทั่วไปด้วยกันทั้งนั้น ปัญญาของเจ้าจะเอาเรือไปทางไหน พูดให้ฟังหน่อยหรือ ? "

อาจ "จะหาทางที่ว่างไม่มีต้นข้าวเลยนั้นไม่ได้ ดีฉันคิดว่า 'จะต้องแหวกไปในนาของบิดานั้นแหละจึ่งจะได้เพราะหนทางก็ใกล้ น้ำก็ลึกดีกว่าทางไหน ๆ หมด' ความเห็นของดิฉันอย่างนี้บิดาจะเห็นประการใด"

สินเมื่อได้ฟังดังนั้นก็สมความปรารถนาที่คิดไว้ พาลโกรธใหญ่ร้อง "โวย ! พวกเราอย่าไรละหวา ? " พวกในบ้านนั้นก็พากันกรูมรุมตีเจ้าทิดอาจเสียง "อึกอัก...อึกอัก ! ! ! "

อาจ "โอย ! โอ้ย ! เจ้าประคุณตายแล้ว เท่านั้นเถอะ พุทโธ่ ! ข้าเจ้าไม่ได้ทำผิดคิดร้ายสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อบิดาเลยเทียวนี่ ทำไมถึงพากับทุบตีข้าเจ้าจนถึงเช่นนี้ จะผิดถูกฉันใดก็บอกกล่าวให้รู้ก่อนซีน่ะ แล้วข้าเจ้าก็มิใช่ผู้อื่นไม่ควรจะมาทุบตีกันถึงเช่นนี้เลย โฮย...โฮย ! ฮือ...ฮือ...ฮือ ! "

สินพ่อตา "เอ็งไม่มาเป็นแต่บุตรเขยนี่ มาเป็นบุตรขายด้วย ถ้าเอ็งเป็นบุตรเขยที่ไหนเอ็งจะถ่อเรือลัดข้าวของพ่อล่ะ นี่หากว่าพูดหลอกลวงถามจึ่งได้รู้เสียก่อน ถ้าไม่ฉะนั้นข้าวเสียปนปี้หมดจะรู้ว่าใครทำ ? เอ้า ! มันว่ามันไม่ผิดดีให้อาน"

อาจ "โอย ! โอ้ย ! ตายแล้ว เท่านั้นเถอะ ลูกไม่ลัดข้าวของพ่ออีกแล้ว โอ้ย ! เจ้าประคุณ ขอโทษเสียครั้งหนึ่งเถิด ฮือ...ฮือ...ฮือ ! "

สิน "เฮย ! พวกเราเท่านั้นเถอะมันจะตายลงดอก"

พวกเหล่านั้นหยุด

อาจนอนลืมตาปริบ ๆ จะลุกขึ้นก็ลุกไม่ไหว

สิน "นี่แน่ะ ! ตั้งแต่นี้ต่อไปเอ็งจงไปเสียให้พ้นจากบ้านข้า ข้าไม่ให้อยู่กับลูกกับเต้าของข้าล่ะ ยังไม่ลุกไปเสียอีกล่ะ จะนอนอยู่คอยพลองอีกหรือ ? "

อาจแข็งใจค่อย ๆ ลุกขึ้นลงบันไดเรือนไปหาบิดามารดาของตน ฝ่ายบิดามารดาพวกพ้องพี่น้องนายอาจ เมื่อได้เห็นนายอาจได้ความเจ็บปวดฟกบวมมาเช่นนั้นก็พากันซักไซ้ไต่ถาม นายอาจก็เล่าความให้ฟังจนสุดสิ้นเรื่อง บิดามารดาพวกพ้องพี่น้องก็มีความเดือดแค้นมากจึ่งพานายอาจไปทำคำกฎหมายไว้ต่ออำเภอ พอหายป่วยก็เป็นความกันต่อไป

เมื่อตุลาการ[๑]ไต่สวนสิ้นสำนวนแล้ว ผู้พิพากษาจึ่งกล่าวเป็นสุภาษิตคำหนึ่งว่า **"ไม่น่าจะวิวาทกันเลย"** แล้วก็ตัดสินคดีตามพระราชกำหนดกฎหมายสืบไป

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ตระลาการ" เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกันกับคำว่า "ตุลาการ"

ไม่รู้จบ[๑]

เมื่อหัวข้อดังนี้ได้มาปะตาท่านผู้อ่านเข้าคงจะกระทำให้นึกขึ้นมาในทันทีนั้นว่า "เรื่องอะไรหนอมันจึงไม่รู้จักจบ แต่พออ่านตลอดเรื่องแล้วเชื่อแน่คำว่าอุทานของท่านคงจะปรากฏออกมาว่าพุทโธ่! เท่านั้นเองแลหรือ ? เป็นแน่ทีเดียว" คือ

เขาว่า "ครั้งหนึ่งยังมีเศรษฐีคนหนึ่งเป็นผู้มีทรัพย์มากกว่าเศรษฐีอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในประเทศเดียวกันนั้น แลประชาชนซึ่งอยู่ในประเทศนั้นก็พากันเรียกว่า "ท่านมหาเศรษฐี" ท่านมหาเศรษฐีผู้นี้มีบุตรสาวอยู่คนหนึ่งแต่หวงแหนนัก ใคร ๆ จะมาขอร้องก็ไม่ให้เลย ถึงฉะนั้นก็ยังมีคนมาขออยู่เนือง ๆ ท่านก็ไม่ยอมรับยกให้แก่ใครยังคงดื้อถือตัวอยู่เสมอว่า 'ผู้ที่มาขอนั้นไม่สมควรกับบุตรสาวของท่าน ถึงที่สุดร้าคาญใจเข้าเต็มทนลงเขียนหนังสือปิดไว้หน้าบ้าน' ใจความดังนี้ เชิญดู

---

[๑] เจือ, "อ่านแล่น : เรื่องนิทานไม่รู้จบ," **วชิรญาณ** ๗, ๓๘ (พฤศจิกายน ๓๓๖) : ๓๗๔ – ๓๘๓.

"ข้าพเจ้าได้สาบานตัวไว้แล้วว่า 'ถ้ามีผู้มาทำสัญญาเล่านิทานให้ข้าพเจ้าฟังในเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็ดี *(เรื่องเดียว)* ที่กระทำให้ข้าพเจ้าออกวาจาว่า **"ไม่จบจริง"** แล้วจะยอมยกบุตรสาวให้เป็นภรรยา แลจะแบ่งสมบัติให้กึ่งหนึ่ง แต่ถ้าผู้มารับสัญญาเล่านิทาน เล่าจบลงเวลาใดโดยข้าพเจ้ามิได้ออกวาจาดังกล่าวมาแล้วนี้ ผู้ที่มารับเล่านิทานนั้นต้องยอมตัวเป็นทาสข้าพเจ้า หรือมิฉะนั้นจะหล่อเงินให้เท่าตัวแทนตัวก็ได้ ถ้าจะมาขอสู่ต่อข้าพเจ้าอย่างหนึ่งอย่างใดนอกจากคำสาบานนี้จะไม่ยอมยกบุตรสาวให้ใครเป็นอันขาด"

แม้ถึงท่านเศรษฐีปิดคำสาบานเอาเปรียบแก่ผู้ที่จะมาขอบุตรสาวของท่านถึงปานดังนี้ ก็ยังมีผู้มาขอทำสัญญาเล่านิทานให้ฟังอยู่ แต่ไม่มีใครชนะคำสาบานของท่านมหาเศรษฐีเลย ที่เป็นคนจนก็ต้องยอมเป็นทาส ที่เป็นเศรษฐีก็หล่อเงินเท่าตัวไถ่ตัว แต่เป็นมาดังนี้ช้านานจนท่านมหาเศรษฐีได้รับเงินแลทาสที่แพ้สัญญาท่านเป็นอันมาก แต่กระนั้นคนก็ยังไม่เข็ดหลาบยังคงทำสัญญากับท่านอยู่เนือง ๆ

ในเวลานั้นยังมีชายผู้หนึ่ง เป็นบุตรคนขอทานแต่นิสัยเป็นคนดี ตั้งแต่เล็กมาก็ไปศึกษาอยู่กับพระในวัดแห่งหนึ่ง อุตส่าห์ร่ำเรียนหนังสือแลชอบอ่านเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในระหว่างประชุมชนที่มาก แลเมื่อเวลาที่ท่านมหาเศรษฐีปิดหนังสือคำสาบานไว้ที่หน้าบ้านของท่านนั้น ชายผู้เจริญนี้วัยขึ้นแล้ว แต่ยังอาศัยอยู่ในวัดนั้น แลไม่ค่อยได้ไปเที่ยวไหน ๆ ชอบแต่อ่านหนังสือแลไปปรึกษาสนทนากับท่านที่ประชาชนในเวลานั้นโดยมาก เรียกว่า **"นักปราชญ์"** จึงหาได้ทราบเรื่องที่ท่านมหาเศรษฐีปิดหนังสือสาบานนั้นไม่

อยู่มาวันหนึ่งชายผู้ที่กล่าวมาแล้วนี้ลงไปนั่งเล่นอยู่ที่ศาลาหน้าวัด ในขณะนั้นมีคนจำพวกหนึ่งเดินมาทางนั้น พูดเอะอะกันมาว่า "ข้าว่าแล้วไหมล่ะ ? อยู่ดี ๆ ไม่ว่าดีไปหาตรวนมาใส่ขา"

เมื่อคำอันน่าพิศวงเช่นนี้ได้มาปะหูชายหนุ่มผู้ต้องการความรู้นั้นเข้าก็อดถามไม่ได้จึ่งออกวาจาไปว่า "เรื่องอะไรนะคะเสียงว่าติดโซ่ติดตรวนกัน ? "

ชายผู้ที่พูดนั้นก็เดินเข้ามาหาชายหนุ่มพูดว่า "นี่ยังไม่รู้อีกหรือ ? มัวงมเซอะอยู่ที่ไหนเล่า ? "

ชายนั้นจึงตอบว่า "ไม่รู้เลยแหละค่ะ"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "จริงหรือ? ถ้าฉะนั้นเราจะเล่าให้ฟัง แต่การที่จะเล่าเรื่องนี้นั้นกว่าจะจบเรื่องไม่ใช่เล่นทีเดียว ดูเหมือนจะต้องใช้เวลากว่า ๓๕ นาทีอีก แต่ถ้าเจ้าอยากจะฟังก็พอจะยอมเสียเวลาเล่าให้ฟังได้"

ชายจึงตอบว่า "ดีทีเดียว ถ้าอย่างนั้นฉันจะมีความขอบใจเป็นอันมากในการที่ท่านจะกรุณาเพื่อให้ฉันได้สดับในเรื่องที่ดิฉันมีความสงสัยอยู่นี่"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "ได้ซิ...ได้ซิเรื่องมันขันละพ่อเฮ้ย...พ่อเฮ้ย! คือ ท่านมหาเศรษฐีในเมืองเรานี้รู้จักท่านไหมเล่า?"

ชายหนุ่มจึงตอบว่า "ได้ยินชื่อท่านอยู่ เขาว่าท่านมีเงินมากกว่าเศรษฐีอื่น ๆ ในเมืองเราไม่ใช่หรือ?

"เออ! ขโมยขึ้นเรือนท่าน ท่านจับได้จำตรวนไว้หรือ? สมละมันจะได้เข็ด"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "ไม่ใช่...ไม่ใช่ ดูซิยังไม่ทันใดเลยรู้ไปก่อนเสียแล้วละ"

ชายหนุ่มจึงตอบว่า "ไม่ใช่อย่างนั้นดอกท่าน ฉันได้ยินว่าโซ่ๆ ตรวน ๆ ก็คะเนเอาอย่างนั้นเองนึกว่าจะถูกเข้าบ้าง"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "เรื่องมันเป็นดังนี้คือ ท่านมหาเศรษฐีผู้นี้มีบุตรสาวอยู่คนหนึ่ง เดิมมีคนมารบกวนขอท่าน ท่านไม่เต็มใจให้แก่ใครเลย"

ชายหนุ่มจึงสอดขึ้นว่า "แล้วดอดเข้าไปจะลักบุตรสาวท่าน ท่านจับได้ละซิจึงต้องติดตรวนถูกไหมละคะ?"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "รู้ไปก่อนอีกแล้ว...อีกแล้ว...อีกแล้ว ประเดี๋ยวจะพื้นขึ้นมานี่"

ชายหนุ่มนั้นจึงตอบว่า "ขอโทษเสียครั้งหนึ่งเถิดฉันเผลอไป ใช่จะแกล้งขัดคอหรือล้อเลียนท่านอย่างนั้นหามิได้ เป็นด้วยเข้าใจว่าอย่างนั้นก็พูดออกมาเท่านั้นเอง"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "อย่าพูดอีกนะกว่าเราจะเล่าให้ฟังจนจบเรื่องทำให้เราเสียเวลานั่งพูดกับเจ้ามากทีเดียว แต่ไหน ๆ ได้เล่าแล้วคงจะเล่าให้ตลอดต่อเมื่อกี้นี้นะ คราวนี้ท่านเศรษฐีร่ำคาญใจเข้าเต็มทนก็เขียนคำสาบานปิดไว้หน้าบ้านใจความว่า...

ชายหนุ่มนั้นก็สอดขึ้นอีกว่า "ใครเข้าบ้านจับล่ามโซ่ละซิ แน่ละ...แน่ละ...แน่ละ"

คราวนี้ชายเดินทางออกพื้นมาก ลุกขึ้นพูดว่า "บัะ! รู้ไปก่อนเสียหมดทีเดียวนี่ ก็อย่าฟังก็แล้วกัน"

ชายหนุ่มนั้นจึงตอบว่า "ท่านโปรดเล่าให้ข้าพเจ้าฟังสักหน่อยเถิด ถ้าท่านไม่กรุณาข้าพเจ้าก็คงจะไม่ได้ฟังเท่านั้นเอง ไหน ๆ ได้เล่าแล้วโปรดสงเคราะห์ให้ตลอดด้วย ข้าพเจ้าขออภัยเสียอีกครั้งหนึ่งเถิด ถ้าคราวหลังข้าพเจ้าพูดดังนี้อีก ยอมให้ท่านลงโทษให้พอกับความโกรธแค้นของท่าน"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "นี่หากว่าเราได้พูดไว้แล้วว่าไหน ๆ ได้เล่าแล้วจำเป็นต้องเล่าให้ตลอดเรื่อง แหละถ้าเราไม่ได้พูดไว้ดังนี้ เชื่อได้ว่าเจ้าคงจะไม่ได้ทราบเรื่องนี้จากเราตลอดเลยเป็นแน่ คราวนี้อย่าทำเหมือนดังเช่นที่ทำมาแล้วอีกนะ"

ชายหนุ่มก็รับคำ ชายเดินทางจึงพูดต่อไปว่า "ใจความในคำสาบานของท่านมหาเศรษฐีนั้นดังนี้ คือว่า 'ถ้าใครรับเล่านิทานที่ไม่รู้จักจบ *(ในเรื่องเดียว)* ที่กระทำให้ท่านมหาเศรษฐีออกวาจาว่า "ไม่จบเรื่อง" แล้ว ท่านจะยอมยกบุตรสาวแลแบ่งสมบัติให้กึ่งหนึ่ง แลต่อไปในภายหน้าเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วจะให้เป็นผู้รับมรดกในสมบัติของท่านที่มีอยู่ทั่วไป แต่ถ้าผู้เล่านิทานเล่าจบลงเวลาใดโดยท่านไม่ได้ออกวาจาดังกล่าวมาแล้วนี้ ชายผู้ที่มารับเล่านิทานนั้นจะต้องยอมทำสารกรมธรรม์เป็นทาส คิดค่าตัวไปในการที่แพ้สัญญาเท่ากับเอาเงินมาหล่อเป็นรูปให้เท่าตัวผู้เล่านิทาน ถ้าใครจะไปขอสู่กับท่านนอกจากคำสาบานของท่านนี้ จะไม่ยอมยกบุตรสาวให้ใครเป็นอันขาด"

ชายหนุ่มจึงถามว่า "ก็ที่ท่านว่าโซ่ ๆ ตรวน ๆ นั้นอะไรเล่า ? "

ชายเดินทางจึงตอบว่า "อะไรเสียอีกละ ? คือ หลานของเราเองเข้าไปรับทำสัญญาเล่านิทานให้ท่านฟัง เราว่ามันแต่แรกแล้วมันไม่เชื่อ มันหนีไปทำสัญญากับท่าน บัดนี้แพ้สัญญาท่านลงต้องทำสารกรมธรรม์เป็นทาสท่าน คราวนี้ท่านกลัวมันจะหนีท่าน ท่านก็เอาตรวนผ่าเข้าให้"

ชายหนุ่มนั้นจึงถามขึ้นว่า "ท่านจะโปรดให้ข้าพเจ้าทราบได้หรือไม่ว่าบุตรสาวของท่านมหาเศรษฐีนั้นสักคราวใคร ? "

ชายเดินทางก็หัวเราะตอบว่า "อ้อ! เจ้าอยากจะไปติดตรวนบ้างหรือ ? ได้ซีเป็นไรไป ? บุตรสาวของท่านเศรษฐีคนนี้ประมาณอายุสักคราวเจ้าเห็นจะได้ เขาว่าคนในเมืองเรานี้ไม่มีใครสวยเท่าละเจ้าเอ๋ย"

เมื่อชายหนุ่มได้ทราบความตลอดเรื่องแหละทั้งได้ทราบว่า "บุตรสาวของท่านเศรษฐีนั้นอยู่ในรุ่นเดียวกับตัวด้วย ก็นึกตรึกตรองว่า 'ทำไมหนอ

จึงไม่มีใครชนะค้าสาบานของท่านเศรษฐีเลย อย่าเลยเราจะลองเข้าไปทำสัญญาดูสักครั้งหนึ่ง ถ้าสมประสงค์ก็คงจะได้รับความสรรเสริญจากประชุมชนในเมืองนี้เป็นแน่"

เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงพูดออกมาว่า "ไหน ๆ ท่านได้สงเคราะห์แก่ข้าพเจ้าแล้วโปรดสงเคราะห์ให้ตลอดด้วย ท่านเป็นคนรู้จักบ้านท่านมหาเศรษฐีช่วยพาข้าพเจ้าไปสักหน่อยจะได้หรือไม่ ? ข้าพเจ้ามีความพอใจที่จะไปทำสัญญารับท่านมหาเศรษฐี"

ชายเดินทางจึงพูดว่า "พุทโธ่...พุทโธ่...พุทโธ่ ! นี่หมายว่า 'เจ้าพูดเล่นอีก' นี่จะยอมรับเป็นผู้เล่านิทานจริง ๆ แหละหรือ ? "

ชายหนุ่มตอบว่า "จริง ๆ ซิท่าน"

ชายเดินทางจึ่งพูดตักเตือนต่าง ๆ เพื่อจะไม่ให้ชายหนุ่มนั้นทำสัญญาเล่านิทานเพราะได้เคยเห็นมามากแล้ว แลไม่เชื่อเลยว่า "ชายหนุ่มจะชนะค้าสาบานของท่านมหาเศรษฐี"

แต่ถึงอย่างไรก็ดีชายหนุ่มยังไม่ยอมทิ้งความที่ได้คิดไว้ในเวลาที่ยังมิได้ทดลองก่อน แลคงต้องการให้ชายเดินทางพาไปหาท่านมหาเศรษฐีอยู่เสมอ ถึงที่สุดตกลงชายเดินทางต้องพาชายหนุ่มไปหาท่านมหาเศรษฐี ท่านมหาเศรษฐีก็ให้คนไปตามอำเภอมาทำสัญญากัน ใจความในหนังสือสัญญานั้นมีว่าดังนี้

ข้าพเจ้านาย ฯลฯ ขอกระทำสัญญาต่อท่านมหาเศรษฐีตามคำสาบานที่ท่านได้ปิดไว้หน้าบ้านท่านนั้น คือ

หนึ่ง ข้าพเจ้าจะยอมรับเล่านิทานให้ท่านฟังวันละ ๖ ชั่วทุ่ม คือ ตั้งแต่เวลา ๑ ทุ่ม ถึง ๗ ทุ่ม[๑] เลิกทุก ๆ วัน

สอง ถ้านิทานที่ข้าพเจ้าเล่าให้ท่านฟังนั้นจบลงเวลาหนึ่งเวลาใดโดยท่านไม่ได้ออกวาจา "ไม่จบจริง" แล้ว ข้าพเจ้าจะยอมตัวเป็นทาสให้ท่านคิดค่าตัวเท่ากับเอาเงินมาหล่อให้เท่าตัวของข้าพเจ้า

สาม นิทานที่ข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังนี้เล่าจบลงโดยท่านออกวาจาว่า **"ไม่จบจริง"** แล้ว ท่านมหาเศรษฐีต้องยอมยกบุตรสาวของท่านให้แก่ข้าพเจ้า แลแบ่งสมบัติให้ข้าพเจ้าครึ่งหนึ่ง เมื่อท่านมหาเศรษฐีล่วงลับไปแล้วจะยอมให้ข้าพเจ้าเป็นผู้รับมรดกทั้งสิ้นต่อไป"

---

[๑] คือเวลา ๑๙.๐๐ นาฬิกา ถึง ๐๓.๐๐ นาฬิกา

เมื่อทำสัญญากันเสร็จแล้ว พอเวลาค่ำลงได้เวลาชายหนุ่มนั้นก็เข้าไปในห้องที่ท่านเศรษฐีจัดไว้สำหรับฟังนิทาน พอท่านมหาเศรษฐีเข้าไปนั่งลงในที่ฟังนิทานนั้น ชายหนุ่มเริ่มลงมือเล่านิทานว่า

"ครั้งหนึ่งยังมีท่านเศรษฐีผู้หนึ่งเป็นผู้ประกอบไปด้วยบุญบารมีแลทรัพย์สินมากกว่าเศรษฐีอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในประเทศอันเดียวกันนั้น ท่านเศรษฐีผู้นี้เป็นผู้เกรงแก่ความอดอยากเป็นอันมาก เพราะเหตุนี้ท่านจึ่งได้สร้างยุ้งไว้หลายยุ้ง แลยุ้งหนึ่งนั้นใหญ่กว่ายุ้งอื่น ๆ ทั้งหมดที่มีในประเทศเดียวกัน ยุ้งใหญ่ที่สุดนี้ท่านใช้สำหรับเก็บข้าวเท่านั้น แลมิได้เอาข้าวในยุ้งใหญ่นี้ออกใช้เลย แลเดือนหนึ่งท่านอุตส่าห์ไปเปิดยุ้งนี้ตรวจอยู่เสมอ ถ้าเห็นข้าวพร่องลงไปก็หามาเติมอีกไม่ให้พร่องลงได้ การที่ท่านเศรษฐีกระทำดังนี้เพื่อประโยชน์อย่างใดหาทราบไม่?

ครั้งนั้นยังมีนกคู่หนึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นไม้ใกล้ยุ้งนั้น แลนกทั้งสองนี้ผลัดกันเข้าไปกินข้าวในยุ้งทางช่องริมจั่วยุ้งนั้นทุกวัน ตัวผู้ไป - ตัวเมียมา ตัวเมียมา - ตัวผู้ไป ตัวผู้ไป - ตัวเมียมา ตัวเมียมา- ตัวผู้ไป ตัวผู้ไป - ตัวเมียมา" พอสิ้นเวลาเล่านิทานชายหนุ่มก็หยุด"

รุ่งขึ้นถึงเวลาเล่านิทานก็เล่าไปอีก "ตัวผู้ไป - ตัวเมียมา ตัวเมียมา -ตัวผู้ไป" แต่เล่ามาดังนี้กว่าเดือน"

วันหนึ่งท่านเศรษฐีร้าคาญใจเข้าเต็มทนจึ่งพูดว่า "อะไรมีแต่ตัวผู้ไป - ตัวเมียมา ตัวเมียมา - ตัวผู้ไป เท่านั้นเองแหละหรือ ? ไม่เห็นมีอะไรอีกเลย"

ชายหนุ่มจึ่งตอบว่า "รับประทานข้าวมันยังไม่หมดยุ้ง นกมันยังไม่ตายนี่ขอรับ จะทำอย่างไรเล่า ?" ว่าแล้วก็เล่าต่อไป "ตัวผู้มา - ตัวเมียไป ตัวเมียมา - ตัวผู้ไป"

ท่านเศรษฐีพื้นเสียร้องพูดว่า "กูไม่อยากฟังของมึงแล้ว ไป...ไปให้พ้น"

ชายหนุ่มจึ่งพูดว่า "รับประทาน ไม่จบจริงหรือไม่จริงละขอรับ ?"

ท่านเศรษฐีกำลังโทโสจึ่งตอบว่า "มันจะจบอย่างไรละหวา ? เสียงแต่...ตัวผู้ไป - ตัวเมียมา - ตัวเมียไป - ตัวผู้มาเท่านั้น เถอะ...เถอะ ! กูยอมแพ้เอ็งแล้ว อย่าเล่าอีกเลยร้าคาญหูนัก"

ชายหนุ่มจึ่งลุกขึ้นร้องบอกกล่าวให้ชาวบ้านทั้งหลายเป็นพยานในการที่ท่านมหาเศรษฐีแพ้สัญญา ตกลงได้แต่งงานการวิวาหมงคลแก่บุตรสาวท่านมหาเศรษฐีนั้น แลเมื่อท่านมหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อตาล่วงลับไปแล้วก็ได้รับมรดกเป็นมหาเศรษฐีใหญ่ในเมืองนั้น

ไม่ให้เขาพูด แต่ตนอดพูดไม่ได้[๑]

ยังมีชายผู้หนึ่งชื่อ **"นาย ผ"** ภรรยาชื่อ **"อำแดง ง"** ได้อยู่กินเป็นสามีภริยากันมาตั้งแต่เป็นหนุ่มเป็นสาว แต่อำแดง ง นั้นเป็นคนชอบข้างการค้าขาย ครั้นมาได้อยู่กินเป็นสามีภริยากับนาย ผ ก็ประกอบการค้าขายมาเลี้ยงนาย ผ แต่นาย ผ นั้นเป็นคนไร้วิชา เพราะว่า "เมื่อยังเป็นเด็ก ๆ อยู่นั้นมิได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิชาทั้งปวงไว้ เพื่อว่าเมื่อโตใหญ่ไปภายหน้าจะได้เป็นที่พึ่งของตน แลจะได้ไปรับจ้างเขาเอาเงินมาซื้อหาสรรพสิ่งของบำรุงชีวิตให้ถาวร ชอบแต่เล่นกับเที่ยวเป็นพื้นไป บิดามารดาจะว่ากล่าวตักเตือนประการใดก็ไม่เชื่อ ครั้นมีอายุมากขึ้นก็ประพฤติตนเป็นนักเลงเล่นการพนันต่าง ๆ ต่อไปสุดแล้วแต่เขาจะเล่นอะไรกันก็เล่นไปกับเขาบ้าง"

ครั้นมาได้อยู่กินเป็นสามีภริยากันกับอำแดง ง ก็ไม่ช่วยอำแดง ง ทำมาหากินอะไร? มีแต่อำแดง ง หาได้มาก็ลักขโมยไปเช่นนี้เสมอ คำเล็กคำน้อยอำแดง ง ก็ไม่ว่าให้นาย ผ เคืองใจ เพราะความรักนาย ผ ขอเสียอย่างเดียวแต่อย่ามีภริยาน้อยเท่านั้น ตั้งแต่อำแดง ง อนุญาตให้เช่นนั้นแล้ว นาย ผ ก็มีใจกำเริบมากขึ้น แต่นาย ผ ประพฤติการเช่นนี้มาจนมีอายุมาก นาย ผ จึ่งค่อยละความชั่วลงทีละเล็กทีละน้อย คงเล่นเป็นครั้งหนึ่งคราวหนึ่งเท่านั้น

---

๑ "ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง." **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๔ (๑๒ มกราคม ๑๑๑) : ๑๕๙ - ๑๖๐.

ตั้งแต่นาย ผ กับอำแดง ง อยู่กินเป็นสามีภริยามาก็ไม่เกิดบุตรด้วยกัน อำแดง ง จึ่งไปขอบุตรชายเขามาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมคนหนึ่ง ชื่อ **"นาย ฉ"** แต่นาย ฉ คนนี้เดิมเป็นบ่าวของ**คุณ ฐ** คุณ ฐ ท่านโปรดบวชปล่อยให้ ครั้นอำแดง ง ได้นาย ฉ มาเป็นบุตรก็ไปสั่งชาวบ้านที่เขารู้จักนาย ฉ ว่า "อย่าพูดให้คนทั้งหลายรู้ว่านาย ฉ เป็นบ่าวเขา ถ้าคนทั้งหลายรู้เข้าฉันอายนัก เขาจะว่า 'ฉันเอาบ่าวเขามาเลี้ยงเป็นบุตร' จงเอ็นดูกับฉันเถิด ถ้าจะต้องการเงินทองฉันจะให้ ขออย่าพูดให้คนทั้งหลายรู้เลย"

ที่อำแดง ง ไปสั่งเขาเช่นนี้ประสงค์ว่า "จะหาภรรยาให้นาย ฉ ถ้าเขารู้ว่า 'นาย ฉ เดิมเป็นบ่าวเขาก็จะไม่มีใครให้บุตรสาว' จึ่งไปสั่งเขาไม่ให้พูด" ความเรื่องนาย ฉ เป็นบ่าวเขานั้นก็เป็นการสงบเงียบอยู่

ครั้นกาลล่วงมาประมาณได้ ๒ เดือนเศษ อำแดง ง ว่ากล่าวตักเตือนนาย ฉ ให้ประพฤติที่ดี อุตส่าห์ศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ ให้คล่องแคล่วชำนิชำนาญไว้ เมื่อมีภรรยาจะได้หาเลี้ยงกัน อย่าเอาอย่างนาย ผ ผู้บิดาของเจ้าเลยไม่เป็นเรื่องหรอก นาย ฉ ก็เชื่อถือฟังคำอำแดง ง มารดาเลี้ยงทุกสิ่งทุกอย่าง

อำแดง ง เห็นว่า "นาย ฉ เป็นคนดีมีความนับถือจริง ๆ จะว่ากล่าวตักเตือนสิ่งใดก็อยู่ในถ้อยคำทั้งสิ้น อำแดง ง ก็ยิ่งมีความกรุณามากขึ้นกว่าเก่าอีกหลายส่วน แล้วจึ่งไปขอบุตรสาวเขาได้คนหนึ่งจะให้เป็นภรรยานาย ฉ

ฝ่ายมารดาข้างผู้หญิงก็ยินยอมยกให้ แต่จะต้องการเงินแลทองคำสินสอดเป็นเงิน ๕ ชั่งถ้วน อำแดง ง ก็ตกลงนัดแต่งงานกันเดือนสิบสองข้างขึ้น

ครั้นอยู่มาเวลาวันหนึ่ง นาย ฉ ไปดูละครริมบ้านผู้หญิงที่ขอเขาไว้นั้นกับเพื่อน ๓ คน ๔ คนด้วยกัน เพื่อนที่ไปด้วยกันนั้นก็ชวนนาย ฉ เข้าไปรับประทานสุราที่โรงเจ๊ก[๑] ครั้นรับประทานสุราแล้วก็พากันไปดูละคร ละครนั้นเล่นเรื่องสังข์ทอง[๒] ขณะนั้นกำลังเล่นเมื่อจะพาสังข์ทองไปถ่วง[๓] คนที่ดูไม่ค่อยจะเห็นก็เบียดเข้าไปจะดูให้เห็นก็เกิดรวนกันใหญ่ขึ้น ต่างคนก็ต่างจะดูให้เห็นด้วยกัน

ในทันใดนั้นนาย ฉ กับเพื่อนกำลังพิษสุราก็เริบไม่กลัวใคร มีความโกรธชกเอาเขาเข้าก่อน ก็เกิดตีกันใหญ่ขึ้น โปลิศเขาก็จับเอาไปด้วยกันทั้ง

---

[๑] ร้านขายสุรา *(เหล้า)* ที่ผู้ขายเป็นชาวจีน

[๒] เรื่องสังข์ทอง เป็นบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

[๓] น่าจะเขียนว่า "ถ่วงน้ำ"

๒ ข้าง แต่เพื่อนนาย ฉ หนีไปได้คนหนึ่งจึ่งไปบอกกับอำแดง ง ว่า "นาย ฉ ไปดูละครเกิดวิวาทกันขึ้น โปลิศจับไปแล้ว"

อำแดง ง ก็ตกใจจึ่งนำเงินไป ๒๐ บาท ครั้นไปถึงก็พูดกับ**นายใหญ่** ขอเสียเงินท้าขวัญให้ ๒๐ บาท ค่าที่นาย ฉ บังอาจชกตีเขาก่อน นายใหญ่ก็ยอมปล่อยตัวนาย ฉ ไป แล้วสั่งให้อำแดง ง ว่ากล่าวเสีย ทีหลังอย่าให้ประพฤติการเช่นนี้อีกต่อไป

ขณะนั้นอำแดง ง มีความโกรธนาย ฉ มาก หาทันได้ตริตรองถึงการที่ไปสั่งชาวบ้านไม่ให้พูดว่า "นาย ฉ เป็นบ่าวเขานั้นไม่" ก็เล่าความให้นายใหญ่ฟังจนหมดแล้วจึงพาตัวนาย ฉ กลับมาบ้าน

ครั้นแล้วเรื่องความที่นาย ฉ เป็นบ่าวเขานั้นก็มีคนรู้กันมากคนเข้าความนั้นก็รู้ไปถึงบิดามารดาของผู้หญิงที่ไปขอไว้นั้นถี่ถ้วนทุกประการ เขาก็มีความรังเกียจ คิดอุบายจะไม่ให้บุตรสาวแก่นาย ฉ

ครั้นอีก ๑๕ วันจะถึงกำหนดการวิวาหมงคลก็ให้คนใช้ไปบอกกับนาย ผ อำแดง ง ว่า "เมื่อเวลาคืนนี้ดึกประมาณ ๓ ยาม[๑] เศษมีผู้มาลอบลักพาบุตรสาวไปเสียแล้ว ขออย่าให้นาย ผ แลอำแดง ง มีความเสียใจเลย"

นาย ผ กับอำแดง ง ก็นิ่งไม่โต้ตอบประการใด แต่อำแดง ง นั้นนึกรู้สึกตนได้ว่า "ชะรอยเนื้อความที่เล่าให้เขาฟังเมื่อไปรับตัวนาย ฉ นั้นเองจะเป็นเหตุทำให้เสียการไป"

ครั้นจะคิดแก้ไขประการใดก็ยากเพราะไม่ได้หมั้นเขาไว้เสียก่อน ครั้นนึกเช่นนั้นแล้วก็ไม่พูดให้นาย ผ รู้ กลัวนาย ผ จะโกรธ ตกลงการนั้นก็เหลวไป

---

[๑] คือ เวลา ๐๓.๐๐ นาฬิกาเศษ

ไม้อ่อนดัดง่าย ไม่แก่ดัดยาก[๑]

เดิมมีชายชาวนาคนหนึ่งชื่อ **"เพชร"**[๒] ภรรยาชื่อ **"จันทร์"** มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ **"ยอด"** อายุได้ ๙ ขวบ แต่บิดามารดาตามใจบุตรนั้นเป็นอย่างยิ่งด้วยว่า "มีบุตรชายคนเดียว" ครั้นจะให้ไปร่ำเรียนหนังสือก็กลัวว่า "อาจารย์ผู้สอนหนังสือนั้นจะเฆี่ยนตีบุตร บุตรจะได้รับความเจ็บป่วยมากมายเหลือเกิน" โดยความที่รักบุตรกลัวบุตรจะถูกเฆี่ยนถูกตี จึงมิได้ให้บุตรไปร่ำเรียนหนังสือแลวิชาสิ่งใดด้วยคิดว่า "บุตรยังเล็กอยู่ ต่อเมื่อเติบโตไปภายหน้าจึงค่อยร่ำเรียนวิชาความรู้ต่อไป"

อยู่มาวันหนึ่งนายเพชรออกไปนากลับมา แต่อุ้มบุตรแบกมาบนบ่าด้วย ครั้นมาถึงกลางทางมีหญิงชาวนาคนหนึ่งแบกกระบุงแตงกวาเดินหลีกกันที่กลางทาง เมื่อขณะเดินหลีกกันนั้นนายยอดก็คว้าแตงกวาของหญิงที่เดินหลีกไปนั้นได้เต็มกำมือ นายเพชรแลหญิงเจ้าของแตงกวานั้นก็ไม่เห็นว่า "นายยอดหยิบเอาแตงกวาไว้" ต่างคนต่างก็เดินหลีกกันเลยไป

ครั้นนายเพชรมาถึงบ้านเห็นบุตรถือแตงกวาจึงถามว่า "นี่เอ็งได้แตงกวามาจากไหน ? "

บุตรนั้นตอบว่า "คนที่เขาแบกกระบุงแตงกวาเดินหลีกกันที่กลางทางนั่นไง ฉันอยู่บนบ่าพ่อ เห็นใกล้ ๆ มือก็หยิบเอามางั้นแหละ"

เพชร "อือ ! ดี..ดี เข้าใจหากินแต่เล็ก ๆ เทียว"

---

[๑] เกิด *(กรมศึกษาธิการ)* . **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๙ (๒๖ กรกฎาคม ๑๑๓) : ๔๖๓ - ๔๖๕.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เพ็ชร์"

ยอด "ฉันจะหยิบมาให้มากอีก แต่มันเต็มกำมือถึงได้แต่ ๓ ผลเท่านั้น แน่ะ ! ผลนี้ใหญ่ถนัด[๑] พ่อดูซิ"

เพชร "เออ ! ดีละเก็บของเอ็งไว้กินเถอะลูก"

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งนายยอดเห็นบ่าวขนข้าวกล้าออกไปดำนา ก็ตามออกไปดู เห็นบ่าวดำนาหมดข้าวกล้าแล้วยังไม่เต็มที่ไร่หนึ่ง ก็ไปเที่ยวหยิบฉวยข้าวกล้าของเพื่อนนาที่ริม ๆ กันนั้นมาให้บ่าวดำเพิ่มเติมจนเต็มไร่ แล้วก็พากันกับมาบ้าน

ครั้นรุ่งขึ้นนายเพชรออกไปนาเห็นบ่าวดำนาไว้เต็มเนื้อที่ไร่หนึ่งจึงถามว่า "ข้าวกล้าห้าหกสิบกำเท่านั้น นี่เอ็งได้กล้าที่ไหนมาดำอีกเล่าถึงเต็มไร่ ? "

บ่าวตอบว่า "นายยอดเอามาจากไหนอีกก็ไม่ทราบ ? "

เพชร "เจ้าหนูละมันเท่านั้นแหละอุตส่าห์ไปเที่ยวหาข้าวกล้าที่ไหนมาให้พวกเอ็งดำเพิ่มเติมจนเต็มไร่ได้ นักเฉลียวฉลาดรอบรู้การงานทุกอย่าง ปัญญาพอใช้ลูกคนนี้"

เมื่อนายยอดได้รับคำ[๒] ชมเชยของบิดาดังนั้นก็คิดว่า "การที่เราประพฤติเช่นนี้เห็นจะดีเป็นแน่ พ่อเขาถึงไม่ว่าเรา"

ตั้งแต่นั้นมานายยอดก็ถือเอาวิชาเช่นนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ทีเดียว นายยอดก็เที่ยวคบเพื่อนเป็นนักเลงเสพสุรายาเมา ประพฤติหากินแต่ทางพาลต่อไป

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งนายเพชรเห็นว่า "บุตรมีอายุมากจวนจะครบปีบวชแล้ว จึงว่ากับบุตรว่า "เจ้าหนูปีหน้าอายุเจ้าครบปีบวชแล้วหนา เจ้าอย่าเที่ยวเตร่นักเลย จงร่ำเรียนเขียนอ่านบ้างเถิดโตแล้ว"

นายยอดได้ยินบิดาว่าดังนั้นก็มีความอึดอัดใจไม่อยากจะเล่าเรียนสิ่งใด เพราะว่าได้ประพฤติในทางพาลมาแต่เล็ก ๆ ครั้นบิดามารดาบ่นว่าจะให้ร่ำเรียนเขียนอ่านก็เลยหนีบิดามารดา ออกชวนเพื่อนเที่ยวหากินตามหมู่เพื่อนที่เป็นพาลด้วยกันต่อไป

ครั้นนายยอดเที่ยวไป...เที่ยวไปก็ได้ความลำบากอดอยากต่าง ๆ หามีอาหารสิ่งใดที่จะเลี้ยงเพื่อนฝูงที่ไปด้วยกันนั้นไม่ นายยอดจึงว่ากับเพื่อนที่ไป

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สนัด" ความหมายเดียวกับคำว่า "ถนัด" หมายถึง ชัด

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ความชมเชย"

ด้วยกันนั้นว่า "เราหาที่ไหนไม่ได้ วันนี้เราพากันไปปล้นบ้านบิดาของเราเถิด ถึงจะได้ทรัพย์มาซื้ออาหารเลี้ยงกันต่อไป"

เมื่อขณะนายยอดพูดดังนั้น มีเพื่อนของนายยอดคนหนึ่งชื่อ "**ตรอง**" พูดขึ้นว่า "ทำไมเพื่อนถึงจะไปปล้นบ้านบิดามารดาของเราเล่า? ก็บิดามารดาเป็นที่นับถือของเราเหมือนอย่างว่าพระองค์หนึ่งไม่ใช่หรือ ?"

ยอด "อ๊ะ! ทำไมเราก็หากินมาด้วยกันในทางนี้นานมาแล้ว วันนี้ทำไมเพื่อนถึงมาพูดอย่างนี้เล่า หรือทุกวันนี้เพื่อนตั้งตัวเป็นคนดีเสียแล้ว?"

ตรอง "ไม่ใช่อย่างนั้นจะพูดให้ฟัง เหมือนอย่างว่า 'แก้วอย่างดีอันวิเศษผูกคอสุนัข สุนัขเดินไปในกลางป่า ถ้าเพื่อนเห็นแล้วจะไล่ตีสุนัขนั้นเพื่อความประสงค์จะมุ่งเอาแต่แก้วหรือ?' หรือจะมุ่งเอาสุนัขนั้นด้วย ?"

ยอด "หือ! สุนัขจะเอามันไปทำไม ? เรามุ่งเอาแต่แก้วสิ่งเดียวเท่านั้น"

ตรอง "อ้าว! นี่ก็เอาแต่คำของเราที่พูดซิ ตัวเราได้ประพฤติชั่วผิดไปแล้วเพื่อนก็อย่าเอาอย่างตัวเราซิ เอาแต่ถ้อยคำของเราที่พูดก็แล้วกัน"

ยอด "ชิชิ...ชิชิ ลึกจริงหนาพอใช้...พอใช้ ตกลงเห็นจริงด้วย"

แล้วนายยอดบอกอุบายของนายยอดอย่างหนึ่งให้นายตรองฟัง นายตรองฟังรู้ความชัดแล้ว พอเวลาค่ำก็จัดแจงเอามีนหม้อทาหน้า พร้อมกันจุดคบโห่ร้องเข้าไปในบ้านนายเพชรบิดาของนายยอดนั้น ทำกิริยาเหมือนอย่างจะไปปล้นครั้นเข้าไปถึงในบ้าน คนที่บ้านนั้นก็พากันตกใจ สำคัญว่า "ผู้ร้ายมาปล้นบ้านจริง ๆ" ต่างคนต่างก็หนีทิ้งบ้านไปหมด เหลืออยู่แต่นายเพชร บิดานายยอดคนเดียวหนีไปไม่ทัน นายยอดจับตัวนายเพชรบิดาได้ก็พามาที่ต้นมะขามใหญ่หน้าบ้าน แล้วจึงบอกให้นายเพชรบิดาขึ้นไปบนต้นมะขามใหญ่ ถ้าไม่ขึ้นไปจะฆ่าเสียเดี๋ยวนี้

นายเพชรได้ฟังบุตรว่าดังนั้นก็ไม่รู้จักว่าบุตรหรือใคร? จำไม่ได้ โดยความกลัวตกตะลึงก็ปีนขึ้นไปบนต้นมะขาม ครั้นขึ้นไปบนต้นมะขามแล้ว นายยอดก็ร้องบอกให้บิดาเหนี่ยวกิ่งมะขามเล็ก ๆ ที่คด ๆ มาดัดเสียให้ตรง นายเพชรก็เหนี่ยวกิ่งมะขามเล็ก ๆ เข้ามาดัดจนตรงตามคำนายยอดว่า ครั้นดัดกิ่งเล็ก ๆ แล้ว นายยอดก็บอกให้เหนี่ยวกิ่งใหญ่ ๆ ที่คด ๆ นั้นเข้ามาดัดเสียให้ตรงบ้าง

นายเพชรเห็นกิ่งมะขามที่จะให้ดัดนั้นใหญ่เหลือเกินกว่ากำลังที่จะดัด จึงร้องบอกว่า "ท่านจะฆ่าข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ต้องยอมตายเห็นจะดัดไม่ได้ เพราะกิ่งมะขามที่ให้ดัดนั้นใหญ่เกินขนาดที่จะดัดเสียแล้ว ถ้าจะดัดก็ต้องดัดเสียแต่เล็ก ๆ กิ่งกำลังอ่อน ๆ จึ่งจะดัดได้ ถ้ากิ่งแก่โตใหญ่ชนิดนี้ก็ไม่เห็นมีผู้ใดที่จะ

อาจสามารถดัดได้เลย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าดัดไม่ได้จึงต้องยอมให้ท่านฆ่า"

นายยอดได้ยินบิดาว่าดังนั้นก็เรียกให้ลงมาจากต้นมะขามแล้วถามว่า "พ่อจำฉันไม่ได้หรือ ? ฉันนี่แหละคือเป็นบุตรที่ชื่อยอดนั้น เมื่อพ่อมาข่มขืนให้ฉันเล่าเรียนหนังสือเมื่ออายุเกินกำหนดที่จะเล่าเรียนเสียแล้ว ความประสงค์ของพ่อจะสำเร็จที่ไหนได้ เพราะการที่จะร่ำเรียนสิ่งใดก็ต้องอาศัยความที่พากเพียร และมีผู้แนะนำสั่งสอนหรือได้ยินได้ฟังชำนิชำนาญมาแต่เล็ก ๆ จึงจะรู้ซึมทราบได้โดยละเอียด เช่นกับกิ่งไม้เล็ก ๆ ถ้าจะดัดให้ไปทางไหนหรือจะให้เป็นอย่างไร ? ก็คงจะเป็นไปตามใจผู้ดัดผู้ทำนั้นได้โดยง่าย ถ้ากิ่งแก่ใหญ่เสียแล้วก็ไม่มีใครอาจสามารถที่จะดัดได้โดยง่ายเลย เช่นกับพ่อดัดกิ่งมะขามเมื่อตะกี้นั้นพ่อก็ดัดได้แต่กิ่งเล็ก ๆ เท่านั้น ถ้ากิ่งใหญ่พ่อก็สิ้นกำลังดัดไม่ได้ไม่ใช่หรือ ? ถึงแม้ว่ามีผู้มาบังคับให้ดัดกิ่งไม้ใหญ่ ๆ ให้อ่อนได้ตามใจผู้ดัด ถ้าดัดไม่ได้เขาจะฆ่าเสีย ก็คงไม่มีใครอาจสามารถที่จะรับดัดกิ่งไม้ใหญ่นั้นได้ ตกลงก็ต้องยอมตายเป็นแน่ แต่เมื่อตะกี้นี้พ่อก็ยังต้องยอมตายไม่ใช่หรือ ? นี่แหละที่พ่อข่มขืนให้ฉันเล่าเรียนเมื่อฉันมีอายุมากจัดว่าเป็นคนโตใหญ่เสียแล้วไม่อาจสำเร็จได้ฉันใด ก็เหมือนกันกับพ่อดัดกิ่งไม้ใหญ่ไม่อ่อนโน้มตามใจได้ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะฉันเป็นคนไม่เคยรับอาชญาที่เผ็ดเค็ม ซึ่งเป็นเครื่องฝึกหัดดัดสันดานมาเสียแต่ต้นแล้ว พ่อจะมาฝึกหัดดัดสันดานในสมัยที่ฉันแก่เหลือเกินเช่นนี้จะฝึกหัดดัดได้ที่ไหน ? เพราะฉันได้ประพฤติในทางนี้ชำนิชำนาญมาเสียแต่เล็ก ๆ แล้ว ฉันต้องขอลาพ่อไปเที่ยวหากินในทางนี้ตามความประพฤติของฉันต่อไป"

ว่าแล้วก็ยกมือไหว้ลาพ่อ เรียกพวกเพื่อนกลับไปยังที่อยู่ของนายยอด นายเพชรได้ฟังดังนั้นก็จำได้แน่ว่าบุตร แต่ไม่อาจจะพูดโต้ทานประการใด พอบุตรไปแล้วก็กลับคืนมาอยู่เรือนตนตามเดิม

ยังไงอิฉันถึงได้เป็นอีสาวทึนทึก[๑]

นี่ก็เพราะว่า "อิฉันช่วยเหลือป้องไม่ไหวเป็นความสัจความจริงเทียวนะปุค่ะ ! "

ท่านคาดหรือปุค่ะ[๒]ว่า "อิฉันอยากจะเป็นอีสาวทึนทึก ? "

ท่านคาดหรือปุค่ะว่า "อิฉันอยากจะขึ้นคานแขวนเติ่ง ! เป็นหม้อข้าวไม่มีฝาละมี เป็นกุฎีไม่มีเถรอยู่ คอยหาคู่อยู่จนฟันหัก ? อิฉันอยากรู้นักว่าท่านจะคาดว่าอิฉันคิดยังไง ! "

อิฉันออกทอดธุระเสียแล้วเดี๋ยวนี้ สิ้นธุระปะปังกันเสียชาติที่สุดเทียวนะปุค่ะ เกิดมาเป็นลูกผู้หญิงลูกพ่อลูกแม่เหมือนกัน เขากล้าทอดธุระกันได้ยังไง? อิฉันก็ได้ยังงั้นมั่งเหมือนกัน แต่อิฉันไม่ได้คิดยังงี้มาแต่ไร...แต่ไรดอก พับผี่เถอะเอ้า อิฉันจักแหล่น[๓] จะได้สู่ขอมาครั้งหนึ่งแล้ว ยังอีกคราวหนึ่งก็ แหม้ ! อิฉันฉวดเฉียดตกล่องปล่องชันกันเสร็จแล้วชั่วแต่ยังจะรดน้ำเท่านั้นเอง อิฉันจะเล่าเรื่องพิสึกของอิฉันให้ท่านฟัง นี่เพราะไว้เนื้อเชื่อใจท่านดอกหนาปุค่ะ เออ ! พูดแล้วละเหยียบเสียเถอะ ! หน่อยใครเขาได้ยินเขาจะค่อนว่าให้อิฉันเจ็บใจ

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุล "วรวรรณ")*. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑ (๒ พฤศจิกายน ๑๓๒) : ๙ - ๑๐ . ๒ (๙ พฤศจิกายน ๑๓๒) : ๑๙ - ๒๑, ๓ (๑๐ พฤศจิกายน ๑๓๒) : ๓๑ - ๓๓.

[๒] คือ หรือเปล่าคะ

[๓] อ่านว่า จัก - กะ - แหล่น ต้นฉบับเขียนว่า "จักกระแหล่น" หมายถึง จวนเจียน เกือบหวุดหวิด

เขาเป็นคนอ้วนท้วนปุค่ะ อ้วนจ้ำม่ำทีเดียว ล่ำสันแข็งแรงศีรษะเฉิก ๆ หน่อย เป็นพ่อม่ายกลางคนนะปุค่ะอายุราวสี่ห้าสิบได้กระมัง มีลูกสาวติดพ่อด้วย ๒ คน หนวดริมพรายปากเขาละปั้นเป็นเขี้ยวโง้ง แหม้! เท่านั้นเสียเอง งามนักปุค่ะ อิฉันพึ่งเคยเห็นนะแหละ เขาช่างพูดปากละหวานยิ่งกว่า[๑] น้ำตาลปี่[๒] เพชรพรีขึ้นไปเสียอีก เขาช่างวางท่าวางทางเข้าทีนัก แหม้...แหม้! นั่งขัดสมาธิ[๓] ซัดเพลาะ ๒ บ่า กระดิกขาฉับ ๆ เท้าตาศอกเอียงศีรษะเข้ามาใกล้ตัวอิฉันละท่านี้ อิฉันติดตาไม่รู้ลืมเลย ทำพูดอ้อมแอ้มลิ้นคาปากกระซิบกระซาบ "เป็นยังไงสบายหรือออเจ้า ? สบายหรือ**แม่หง**! " เหลืออาลัยเสียแล้วคำนี้ คิดขึ้นมาเมื่อไรละยังเจ็บใจไม่หาย ?

เขาไม่ใคร่จะเวียนไปมาหาสู่อิฉันบ่อย ๆ นักดอก อิฉันนึกว่า "เขาจะคร้ามพ่อแกหรือกระไรนะแหละ ? " เป็นแต่เขามาละมักชอบนัก ยืนเมียงทำกรุ้มกริ่มอยู่ข้างประตูบ้าน *(ร้านของเขานะอยู่ติดกันกะบ้านอิฉันนี่นะปุค่ะ)* พอพบพอปะอิฉันเสียหน่อยหนึ่งแล้วละกลับละ เดินอุ้ยอ้ายขับเพลงมหาชาติ[๔] อ้อแอ้ครื้มหัวใจไปบ้านเขา เขาเทศน์เพราะนะปุค่ะเมื่อเขาบวช เขาเป็นนักเทศน์ขึ้นชื่อว่ากัณฑ์มหาราช[๕] ละหาตัวจับยาก อิฉันยืนฟังเพลินอยู่จนเงียบเสียงเขาเสมอ

อยู่มาเย็นวันหนึ่งกำลังฝนตำพริก ๆ อยู่ด้วย เขาอุตส่าห์บุกโคลนงุ่มง่ามย่องเข้ามาในบ้านเกือบโพล้เพล้เข้าได้เข้าไฟ[๖] แล้วละ อิฉันได้ยินเขาตักน้ำล้างเท้าจ๊อก ๆ อยู่ที่หัวบันได[๗]เรือน ด้วยอิฉันกำลังนั่งเย็บกางเกง[๘] รับจ้างอยู่ที่ริมหน้าต่างเฉลียงข้างใน เสียงใครมาละเป็นได้ยินถนัด

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ท่า"

[๒]คือ น้ำตาลที่ได้จากตาลนำไปหยอดใส่ใบตาลทำเป็นรูปปี่

[๓]อ่านว่า ขัด - สะ - หฺมาด ต้นฉบับเขียนว่า "ขัดตมาด"

[๔]คือเทศน์มหาชาติ หรือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ภาษาบาลีเรียกว่า "เวสฺสนฺตรชาตก" เป็นเรื่องราวว่าด้วยพระบุพจริยาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรบรมโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญพระบารมีเป็นชาติสุดท้าย ชาดกดังกล่าวเป็นพระพุทธพจน์อยู่ในขุททกนิกายฝ่ายพระสุตตันตปิฎก พระพุทธองค์ทรงแสดงเป็นคาถา มีความยาว ๑,๐๐๐ คาถา หรือคำไทยนิยมเรียกว่า "คาถาพัน"

[๕]เป็นชื่อกัณฑ์ที่สิบเอ็ดของเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือเทศน์มหาชาติซึ่งมีจำนวน ๑๓ กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนประเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์

[๖]คำว่า "เข้าได้เข้าไฟ" หมายถึง เวลาพลบ หรือเริ่มมืดต้องใช้แสงไฟช่วย

[๗]ต้นฉบับเขียนว่า "หัวกะได" คำ "กะได" เป็นคำที่นิยมใช้ในอดีต

[๘]ต้นฉบับเขียนว่า "กุงเกง"

"เข้ามาในนี้ซี**ทิดตุ้ย** มากินหมากสูบบุหรี่" เสียงพ่ออิฉันพูดทักทายต้อนรับโดยดี

"ไม่เป็นไรดอกพ่อ ขอบใจละ" เขาว่า

"ดิฉันมาหมายจะมาหาแม่หงเขาหน่อย ! "

"โอ๊" พ่ออิฉันแกว่า ออกพื้นเพเสียหน่อย ๆ 'อุบ๊ะ ! งั้นดอกหรือ ? นั่นแน่ะ ! เขาเย็บกางเกงอยู่ที่ข้างเฉลียงนั่นนะแน่ะ ไปหาเขาซี"

อิฉันเย็บกางเกงเฉย ทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเป็นทีไม่ได้ยินฝีเท้าเขาย่องตุบตับเข้ามา จนเขาเข้ามาใกล้ตัวอิฉันแน่ะเออ ! พองั้นอิฉันทำตกใจทะลึ่งลุกขึ้นร้อง "ว้ายคุณพระช่วย ! " สะบัดกางเกง กางเกงปลิว ตามธรรมดานิสัยจริตผู้หญิงนะซิปุค่ะ

"ตกใจไปทำไมนินี่ แม่หง" นายตุ้ยเขาว่า

"พุทโธ่ ! พุทถัง ! ขวัญหนีดีฝ่อ นึกว่าใครเสียอีกล่ะ ? งั้นจะไปตกอกตกใจทำไมนินี่" อิฉันตอบ

"เออ ! นี่แน่ะ เดี๋ยวนี้ออเจ้านึกว่ากันมาจะพูดอะไรกะออเจ้านะหื่อแม่หงของข้า ? " เขาพูดพลางยิ้มพลาง เล่นเอาอิฉันหัวอกเต้นตึก ๆ ใจหายแน่ะหื่อ

"ฉันรู้หรอกว่าฉันไม่ไม่รู้แล้ว อย่ามาตอแยเลยเบื่อนัก ผี่ซี" อิฉันพูดไม่พูดเฉย ๆ ค้อนด้วยนะปุค่ะ แหม้ ! อิฉันสะบัดหน้า ก้มหน้านิ่งเฉย อีเฉย

"อนิตมอนิเลนเท่านั้นนิก็โกรธด้วยหนา ขอสมา[๒]เสียเถิดออเจ้าเอ่ยง่า! กันนี่นอนนึกตรอง ๆ ตรองการข้อนี้มานมเนปะกาเรแล้ว แม่หงขาผินหน้ามาทางนี้เถอะ ตรองเห็นออเจ้านะช่างสมควรน่าจะเชิดชูให้มีราศีในที่อื่น ให้จำเริญยิ่งกว่าที่ออเจ้าทำการทำงานน่าสรรเสริญอยู่เดี๋ยวนี้ขึ้นไปอีก ยังไงที่เพื่อนว่านี่ออเจ้าเห็นยังไง ? "

อิฉันไม่ยักหาตอบ จริงนะปุค่ะด่วนตอบเขาทำไม ? เป็นแต่อิฉันนั่งนึกอยู่ในใจว่า "ถ้าเมื่ออีเฒ่า[๑] มีเหย้ามีเรือนแล้วละก็อีเฒ่าจะต่อพะไล[๓] เรือนบ้าน**ทิดตุ้ย**ด้านใต้ออกไปเสียอีกสักหน่อยสินะ อ้ายห้องเก่านะเห็นอยู่แล้วนี่ว่าแคบออก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อิเฒ่า" ทุกแห่ง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ษมา" เขียนได้ทั้ง "สมา" *(บาลี)* และ "ษมา" *(สันสกฤต)*

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ผะไล่" คำว่า "พะไล" หรือ "พาไล" เป็นคำนาม หมายถึง เรือนหรือเพิงโถงต่อจากเรือนเดิม หรืออยู่ในบริเวณของเรือนเดิม เป็นบริเวณที่นั่งเล่นหรือใช้ประโยชน์อื่น แต่ไม่ใช่ห้องนอน

จำมะหรูจู่ จะเย็บจะเชี่ยวทำอะไรบ้างก็คับแคบอึดอัดแล้วอีเฒ่าจะหามูลี่ที่งาม ๆ มาแขวนเสียใหม่ แทนอ้ายแผงรุงรังอะไรก็ไม่รู้ละเขาปิดบังแดดไว้ข้างเฉลียงทางโน้น อ้ายต้นแคนั่นก็เหมือนกัน เกลียดฮีเกลียดจะให้ฟันเสียเทียวแหละเออ ! แต่พอลับขวานแล้วเถอะ

ความคิดฟุ้งเหล่านี้แลมันลั่นเข้าไปในสมองอิฉันประเดี๋ยวเดียวน้อยกว่านาทีหนึ่งเสียอีก อิฉันนั่งฟังเขาพูดเดี๋ยวก็ทอดตาไปแลดูเขา ชะม้อยละห้อยเขิน ๆ อยู่

"ยังไงหยาออเจ้าเห็นยังไง ?" เขาพูดต่อไป "ออเจ้าจะจากเรือนที่ออเจ้าเคยอยู่ อู่ที่ออเจ้าเคยนอนหลังนี้ ทั้งจากบิดาที่รักของออเจ้าไปจะได้ไหมจ่า ? กันรู้สึกตัวหรอกว่าที่พูดนี้อยู่ข้างเป็นการล้วงเข้าไปถามเหลือเกิน แต่ทำยังไงได้ ก็เพราะบุญนะแหละบันดาลให้กันมาเซ้าซี้ซักถาม จ๊ะ ยังไงแม่หงจะว่ากระไร ?"

"เป็นไรจะไม่ได้" ฉันแข็งใจอั้นอายตอบไปทั้งเต็มใจ "แต่ง่า..."

"แต่นกน้อย ๆ ยังต้องจากรวงรังบ้างบางคราวเลยออเจ้าเอ่ย" เขาพูดพลางหัวเราะพลางทำหูทำตาอุ้ยหุ่ยพิกลนักปุค่ะ "แม้นถ้าออเจ้าจะปรานีปรองดองตามน้ำคำที่กันว่าแล้ว..."

อิฉันฉันไม่ค่อยประสีประสาในการพรรณนี้นัก อิฉันนึกว่า "นี่เห็นจะถึงเวลาที่ควรอีเฒ่าจะพูดมั่งได้ละสิหนา"

"นี่นายมิสงสัยหรือว่ายังไง้ ?" อิฉันถาม "แหม่ ! ยิ่งอัดใจจะให้หน้ามันก่ำมั่งละก็ กลุ้มใจนักไม่ค่อยจะเปล่งจะปลั่งกะเขามั่งเลยนี่ ถึงทียังงี้ละก็ไม่เห็นเป็นเรื่องเป็นราว รู้สึกแดงดะอ้ายที่ปลายจมูก[๑] อยู่เหมือนเคยเท่านั้นเอง"

"พูดงั้นละก็ 'ตกลงกันนะซี้ ?"

"ก็ใครเถียงว่าไงล่ะ ? บอกแล้วว่าตกลง...ตกลง ก็กวนไม่รู้แล้วรู้รอด" อิฉันก็พูดทำกะฟุดกะฟิดมั่งซีเขอ ถึงบทแล้วนี่จะซึมงึมอยู่ว่าไรอีกล่ะ ?"

"ออเจ้ารักเด็กไม่ใช่หรือยะ ? นังลูกสาวฉัน ๒ คนนั่นแลเป็นตัวจะกินเวลาแลความรักของออเจ้าละ"

"นี่ก็เป็นลูกฉันเท่านั้นเอง" อิฉันตอบทำกระตุ้งกระติ้งเป็นเจ้ากี้เจ้าการทีเดียว

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ตมูก"

"ก็เมื่อไรละออเจ้าจึ่งจะ.."

"เวลาไหน ๆ ก็ได้หมด แล้วแต่นายจะนัดมาเถอะ"

"งั้น อะแฮ้ม ! ง่า ! วันขึ้นค่ำเดือนสิบนี่แหละเห็นจะดี เป็นวันพฤหัสบดี[๑] ด้วย ปีนี้หรือก็เป็นธงชัย[๒] ฤกษ์ก็งามยามก็เหมาะ กันนึกว่าเห็นจะดีกว่าวันอื่น ออเจ้าจะว่ากระไรล่ะ ? "

"งั้นฉันจะได้ตระเตรียมให้พร้อมทันวันนั้นนะ ?" อิฉันพูดปากสั่นคอสั่น อายก็อาย ปลื้มก็ปลื้ม หน้าเก้อ ๆ ท่าใดอยู่มิรู้ ?

"แล้วกันถึงจะเขียนข้อสัญญามาให้ออเจ้าดูให้ชัดเจน ออเจ้าจะได้ทราบข้อความแจ่มแจ้ง กันบอกกะแหม่มเขาแล้วละ กันคิดว่าออเจ้าคงจะเต็มใจรับได้ดีทีเดียว"

"แหม่มที่ไหน ? แหม่มหมั่มทำไมกันนี่ ? "

"อ้าว ! แหม่มครูที่โรงเรียนวังหลัง เป็นไรล่ะออเจ้า ? ที่กันมาอ้อนวอนเชื้อเชิญ ออเจ้านี่นะจะให้ไปเป็นพี่เลี้ยง เลี้ยงลูกแล้วช่วยสอนหนังสือหนังหาด้วยน่ะนะ"

อิฉันกระแทกกล่องหมากโผง ตลับกำมะลอเครื่องในเครื่องเนย[๓] อะไรกลิ้งกระจาย ! พี่เลี้ยงเอ้ยงดูสอนหนังสือหนังแสอะไรก็ไม่รู้ละ อีเฒ่านี่หรือมัวงมงายหมายว่ามาว่ากล่าวสู่ขอจะแต่งการแต่งงานอยู่กินด้วยกันหรือ ? พุทโธ่ ! คนเราเอ๋ยคนเรา นี่มันเหลวไหลไซซอน เพ้ออะไรกันออกปนปี้ปี้เช่นนี้นี่ พิลึกนัก ! ดูเถอะเอ้า ! อ้ายตาตุ้ยขี้ทึ้ง ก็ยังเลือกแค่นนั่งโม่โท่อยู่ที่นั่น มันยังแค่นจะเบะหน้ากระยิ้มกระย่องอยู่ได้ยังงั้นเอง ถุย ! มนุษย์เดนหมาเบื่อ

"เห็นอกกันเถอะออเจ้าเอ๋ย" เขายังจ้ำจี้จ้ำไชพูดอ้ายเรื่องที่อิฉันแสนหมั่นไส้ ร่ำไรอยู่อีกได้... "กันจำเพาะมีเหตุสำคัญ จำใจแท้ ๆ ที่ต้องหาว่าจ้างวานใคร ๆ เขาไปช่วยดูแลเลี้ยงลูกสอนลูก เพราะจะฝากไว้ที่วังหลังแต่ลำพังหรือก็ไกลหูไกลตา หนังสือฝรั่งมังค่ารู้มาก็ไม่เห็นมีประโยชน์โภชน์ผล เพราะนังลูกเราหรือมันก็เป็นผู้หญิงยิงเรือ[๔] อยากจะให้รู้แต่หนังสือไทยกับมีคนปกปักรักษาสั่งสอน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "วันประหัศ"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ธงไชย"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "เครื่องแน็ย"

[๔] สำนวนเขียนได้ทั้ง "ผู้หญิงริงเรือ" และ "ผู้หญิงยิงเรือ" หมายถึง ผู้หญิงทั่ว ๆ ไป

ให้รู้จักการเหย้าการเรือน จึ่งได้บากหน้ามาว่าหมายจะพึ่งพาออเจ้าสักครั้ง กันไม่ปิดบังที่จะบอกความลับกะออเจ้าดอก ไหน ๆ ก็สมัครมักคุ้นจะฝากลูกฝากเต้าให้เลี้ยงให้ดูให้สั่งให้สอน เหมือนพี่ป้าน้าอาแล้ว แม่หงเพื่อนยากเอ๋ย กันนะไม่ข้าดอกหนา ว่ากล่าวตกลงสู่ขอกะบิดามารดานัดจะทำการมงคลกันกับ**หนูจีด**ลูก**ตาถึก**แกแล้วนั่นน่ะซีนะ ถึงอยากจะฝากลูกฝากเต้ากะออเจ้าเสียให้สิ้นห่วงบ่วงใย"

ใครละอีนังจีด พิโถ ! อีเด็กเมื่อวานซืนแกแน่แท้ ๆ เทียวนะ ! อีหน้าเจี่ยมเจี้ยมอายุสัก ๑๘ ปี ลูกตาถึกข้างโบสถ์พราหมณ์นะเป็นไร หะ...หะ มันยังไม่รู้จักหม้อข้าวหม้อแกงอะไรเลย การเหย้าการเรือนละสู้ขี้ตีนอีเฒ่าก็ไม่ได้ น่าหัวเราะอีจีดหะอีจีด !

"ง่า ! แล้ว" ตาเฒ่าพ่อม่ายยังซ้ำพูดกวนโมโหอยู่อีก หน๊อยทำกรุ้มกริ่มราวกะหนุ่มอายุสักยี่สิบ เจ้าชู้จริงนะ รักผู้หญิงยิงเรือจะเข้าโลงอยู่แล้ว แกทำปากดูดไปดูดมา พูดเช้าซี้ว่า

"กันอยากเห็นนัก เวลาออเจ้าสั่งสอน**หนูสิน**ให้รู้จักการงานดีขึ้นคงจะน่าเอ็นดูนักละ เด็กคนนี้มีแววฉลาดอยู่ด้วย หนังสือก็อ่านออกมั่งแล้ว ยัง**หนูแดง**คนเล็กละเจ้าแม่นะ..."

"เออน่ะ...เออน่ะ ! เขารู้แล้ว" อิฉันพลุ่งสอดขึ้นกลางคัน เพราะมันเคืองเสียเหลืออดเหลือทนแล้วราวกะจะรากเลือด "แต่ฉันไม่ชอบหรอกการสอนหนังสือหนังหา ไม่ใช่แม่ครูแม่บา ไม่ใช่พี่เลี้ยงเอี้ยงดูลูกใครหมด ลูกพระอินทร์พระพรหมก็ไม่ปรารถนาเลี้ยง ! "

"อ้าว ! ยังไงไม่ชอบสอน ! นี่ยังไงกันอีกละนี่ กันนึกนะว่า..."

"คิดยังไงก็ช่าง นึกฝันยังไงก็ช่าง ไม่ปรารถนาฟังแฟง ! " อิฉันเดือดเสียเต็มประดาแล้วละเจ้าประคุณ รับประทานโทษเถอะปุค่ะ ปากหรือคันดิบ ๆๆๆ "ข้าไม่อยากรับอยากแรบ ! "

ตาตุ้ยหน้าตื่น ทำตาโปนโตเท่าไข่ห่านนะแน่ะ "พุทโธ่ ! แม่หงเพื่อนยากของข้า"

"ข้าไม่ใช่เพื่อนใช่พ้องอะไรของเจ้าเสียแล้ว ! " อิฉันดาลโทโสเลยระเบิดขึ้น หน้าตึงเส้นขึ้นเนื้อเต้นไปทั้งตัวแล้วพ่อแม่เอ๋ย "ข้าไม่เห็นเป็นประโยชน์อะไรเลยสักนิดที่มาเสียเวลาขืนพูดขืนจาให้ข้าฟังอีกต่อไป ข้าไม่รับเลี้ยงรับดูลูกเต้าของแก ไม่รับสั่งรับสอนหนังสือหนังแส ! ข้าอยากพูดนักอดปากไม่ได้ละ นังหนูจีดมันคงบ่นถึงผัวแก่ของมันหรอกป่านนี้ว่า นี่ยังไงนะป่านนี้แล้วยังไปเที่ยวมุด อุ๊ย !

เดี๋ยวจะว่าให้นี่กี๋...ฮื่อ...ฮื่อ"

"นี่จะให้กันเข้าใจว่ากะ..."

"จะเข้าใจยังไงก็ช่างใคร? จะเข้าใจยังไงก็ตามใจ ไม่ใช้กงใช่การอะไรของอีเฒ่า!" อิฉันพูดพลางลุกสะบัดก้นกระทืบเท้าเข้าไปในห้อง "เชิญเถิดเชิญไปเถิดตาตุ้ย"

นี่แหละปุคะสู่ขอครั้งแรกของอิฉันละ หรือว่าเสียอย่างที่สุด ครั้งแรกที่อิฉันจักแหล่นจะได้สู่ขอ นังจีดเดี่ยวนี้เขาก็แต่งงานอยู่กินด้วยกันกับอ้ายเฒ่าหัวล้าน พ่อม่ายคนนั้นแล้ว อิฉันหวังใจว่า "จะเป็นเนื้อคู่ของเขาดอกกระมัง"

ตั้งแต่นั้นมาอีก ๒ ปี เมื่ออิฉันไปอยู่กับคุณ**แม่อึ่ง**ที่ท่านมวนบุหรี่ขายอยู่ที่ตึกเสาชิงช้านะเป็นไรล่ะปุคะ ด้วยอิฉันออกเบื่อเสียแล้วไม่อยากอยู่เรือกอยู่สวนละ มาอยู่ในก๋าแพงจะได้รู้ธรรมนุ่งธรรมเนียมที่เข้าทีกะเขามั่ง เป็นชาวสวนก็นับวันแต่จะเซ่อซ่าหนักไป อิฉันเลยรู้จักชอบพอกันกับอากร**บุ้นเซ่ง**เขาเข้า รูปร่างเขาสะสวยนะปุค่ะ ถึงเป็นเจ๊กเป็นจีนก็เอาเถอะ ตาหรือด๊ำดำคมปลาบพูดไทยก็ได้แต่งตัวภูมิเห็นแต่นุ่งกางเกงแพรเสมอ ปากละช่างพูดนักไทยสู้ไม่ใครได้เสียอีก หางเปียละถักโตชะโลมน้ำมันกุหลาบหอมฟุ้ง

วันหนึ่งเดือนหงายอิฉันออกมานั่งเล่นหน้าตึก เขาเดินไปเที่ยวไหนมา? แวะเข้ามานั่งพูดกับอิฉันเล่นอยู่สักครู่ พอไม่มีใครละเขาเอ่ยว่า "อั๊วลีก้อนึกว่าลื้อยังเปี่ยวใจ ม่ายมีเพื่องคู่ชีวิกหลอกหนาแม่หนูเอ่ย อั๊วลีก้อคิกจะฝากชีวิกบุงพอหลือม่ายพอ อั๊วลีก้อจะต้องปายทอกติ้ว"[๒]

อิฉันไม่รู้ว่าจะตอบเขาว่ายังไงได้ ก็นั่งยิ้มเฉยอยู่ ข้างอากรบุ้นเซ่งเขาจับมืออิฉันรวบเข้าไว้ ๒ แขนเทียวแหละปุคะ

"ชี่งใจเอ่ย ลื้อจะว่ากาลาย ? "[๓] นายอากรอ้อยอิ่งว่า: "อั๊วลีก้อเปงทากของลื้อเปงหมาจูน่าลักของลื้อเปงผุ่งใต้เท้านุ่งนิ่งคู่นี้ของลื้อ! ลื้อจะห้ายสมองอั๊วละเบิกเสียส่วยลุกปึง ม่ายเวกทะนาเลี้ยวหลือ ? ถ้าหมีล่ายอยู่กักแม่หงเลี้ยว ถึง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หนีก้อ"

[๒] อั๊วละก็นึกว่าลื้อยังเปลี่ยวใจ ไม่มีเพื่อนคู่ชีวิตหรอกหนา แม่หนูเอ่ย อั๊วละก็คิดจะฝากชีวิต บุญพอหรือไม่พอ อั๊วละก็จะต้องไปทอดติ้ว"

[๓] ชี่นใจเอ่ย ! ลื้อจะว่ากระไร ?

อั๊วลีจะอยู่ปายก้อม่ายเปงสุข !"[๑]

"ไฮ้ ! นายอากร พูดอะไรละน่ากลัวออก" อิฉันพูด นั่งพูดกันดี ๆ ไม่ดิ้นไม่รนละทีนี้

"ลื้อต้อง ถ้างั้งเปงของอั๊วล่ายไหม ?"[๒]

"ตามใจนายอากรซิ" อิฉันพูดประสาซื่อ ๆ ก็ถ้าไม่งั้นแล้วจะให้อิฉันพูดว่าไงละเออ

คราวนี้อิฉันมีคู่หมั้นสู่ขอกันตกลงกะเขาแน่ละ นึก ๆ ก็อยากรู้นักว่า **คุณแม่อึ่ง**ท่าจะออกอิจฉาอิฉันยังไงมั่งนะ แน่เทียวแหละ เมียเจ้าสัวเทียวนี่ !... ด้วยนายอากรนี่หรือเขาก็ทำภาษีอากร ? ไม่ช้าคงได้เป็นขุนนางอ่างน้ำกะเขามั่งวันหนึ่ง

มันช่างสมใจกระไรเลยนะ เราจะดีใจยังไงมั่งน่ะหื่อ จะได้ส่งขนมเดนสำรับเลี้ยงวันแต่งงานไปให้อ้ายเฒ่าตุ้ยกับอีแกแนจีดมันมั่ง !

วันที่จะแต่งงานกันก็กำหนดแน่ว่าเดือนหน้าติดด้วยจะต้องตระเตรียมการงานกันเอะอะ เสร็จเร็วกว่านี้ไม่ได้ ด้วยนายอากรหรือเขาก็ใจร้อนใจรนมาหาละบ่นบอกกะอิฉันว่า 'เขามีชีวิตอยู่ไม่ได้ละ ถ้าขืนพรากอิฉันไว้อย่างนี้' ข้างอิฉันก็เหมือนกันแลปุค่ะ ไม่เห็นจำเป็นที่จะต้องช้าอยู่อีกทำไมเปล่า ๆ อิฉันจัดหาเครื่องเหย้าเม้าเรือน ซื้อผ้าลายมาเล็มแล้วจ้างเขาขัดเป็นมันขลับ พับลงหีบอบหอมอวดอาแป๊ะแกเสียหน่อยเถอะ ซื้อผ้าเขามาย้อมสีแดง ๆ จีบกลีบนิด ๆ...นิด ๆ ตัดเสื้อทั้งอบน้ำอบน้ำรม หาซื้อแป้งร่ำน้ำมันตานีไม่มีว่าง คุณแม่อึ่งก็พระเดชพระคุณของท่านมี หาไม่ก็ช่วยวุ่นไปด้วย ท่านเย็บมุ้งเย็บที่นอนพินิจสถินดีนักปุค่ะ

วันที่ก่อนจะเกิดวุ่นวายกันขึ้นนะ วันพฤหัสฯ อิฉันกำลังวุ่น จัดของลงหีบลงปัดกลุ้มอยู่ในห้อง พอนายอากรเขาเดินเกรียบ ๆ เข้ามาถึงข้างใน ดูหน้าเศร้าเป็นมันแปลกกว่าเคย

"พ่อคุณเอ่ย ! นี่นายอากรเป็นอะไรไป เกิดอะไรกันขึ้นหรือขา ?"

"บุ้งเข่งของลื้อมังปังปี้เสียเลี้ยว เขาเสือกมาชั่วแต่จะมาขอลาแม่หงซึ่งใจของเขา เลี้ยวตัวของเขาก็จะก้งหน้าปาย อย่าเลยอย่าล้องให้เลยซึ่งใจดวงชีวิก

---

[๑] อั๊วละก็เป็นทาสของลื้อ เป็นหมาจูน่ารักของลื้อ... เป็นฝุ่นใต้เท้านุ่มนิ่มคู่นี้ของลื้อ ! ลื้อจะให้สมองอั๊วระเบิดเสียด้วยลูกปืน ไม่เวทนาแล้วหรือ...? ถ้ามิได้อยู่กับแม่หงแล้วถึงอั๊วละจะอยู่ไปก็ไม่เป็นสุข !

[๒] ลื้อต้อง ถ้างั้นเป็นของอั๊วได้ไหม

อ๊ัว ! ขอแต่ห้ายลืม อย่านึกเลยทีเลียวว่าอากองบุ้งเข่งล่ายเคยมีชีวิกเห็งหน้ากังมา ! "[๑]

เขาพูดพลางน้ำตาคลอตาน่าสงสารนัก ครั้นอิฉันเคี่ยวเข็ญซักหนักเข้า เขาอิดเอื้อนอยู่เป็นนมเป็นนานจึ่งสารภาพบอกว่าเขาได้ว่ายืมเงินเพื่อนฝูงไว้ คิดพอแล้วจึ่งได้รับทำภาษี เพราะเห็นว่าอย่างน้อยปีนี้ก็คงหากำไรได้ ๒ หาบกว่า แต่เป็นยามเคราะห์เฉพาะถึงงวดจะต้องส่งเงินหลวงเข้า ภาษีก็ยังเก็บไม่ขึ้น เพื่อนฝูงที่รับจะทดรองเงินให้ก็เหลวไหลเสีย ข้าวของเงินทองที่มีติดตัวก็เที่ยวจำนำถมเข้าไป ส่งเงินหลวงหมดสิ้นเนื้อประดาตัวแล้วก็ยังไม่พอ วันนี้ไม่ได้เงินส่งภาษีก็จะต้องขายทอดตลาดตามพระราชบัญญัติ อายเขาตายละ จะหากินต่อไปอย่างไรได้อีก ตายเสียดีกว่า

"ยังขาดเงินอยู่อีกสักเท่าไร ? " อิฉันถาม

"ลาวสักพังก่าบากก็พอ ถึงมลึงนี้เลี้ยวที่ไหนเงิงมังจะไหลมาเทมาทีเลียว อ๊ัวจักกางสำเหร็กเลี้ยว มลึงนี้แต่เช้าอ๊ัวจะล่ายลับเงิงส่งมาจากลุงเขาอยู่ปากเพียว แต่วังนี้และมังแสงเข็ง ปุโธ่...ปุโธ่ ! แม่หงของอ๊ัวเอ๋ย ! ทำมายเจ้าถึงม่ายหักคออ๊ัวปายเสียเฉย ๆ อย่าห้ายต้องลำบากลำบงเช่งนี้ล่าว ? อ๊ัวลีจะอยู่เปนคงกะเขายังล้าย ? "[๒]

"ฉันมีเงินพอให้นายอากรยืมได้สัก ๑๕ ชั่งวันนี้ จริงนะนายอากร ! "

"แม่เทวะลาช่วยชีวิกของอ๊ัวเอ๋ย ! แม่มเหลียอกลักของอ๊ัว ! ขักเงิงเฉพาะวังนี้วังเลียวแม่ก็ช่วยล่าย ต่อปายละบุ้งเข่งของแม่ยอมยกทรัพย์สมบักห้ายแม่โหมกโหมกทีเลียว ! "[๓]

เผอิญวันนั้นอิฉันก็มีเงินติดตัวอยู่พอครบ ๑๕ ชั่งพอดิบพอดี หาอีกสักเฟื้องหนึ่งเป็นไม่ได้อีกละ เพราะใช้จ่ายเตรียมการแต่งงานคราวนี้เสียมากมายเกินอิฉันคาดอิฉันหมายนะ ปุค่ะ อิฉันก็ยกถุงเงินมาให้เขาไปหมดเกลี้ยงตัว เขายิ้มออกอุตส่าห์ยังมีใจจูบมืออิฉัน อ้ายตาตุ้ย ถึงมันจะรักใคร่อย่างไร ? มันก็คงไว้โตปึ่ง ไม่ยักจูบฝ่ามืออีจีดแกแน่ะสักฟอด !

---

[๑] ...มันป่นปี้เสียแล้ว...ชื่นใจของเขาแล้วตัวของเขาก็จะกัมหน้าไป อย่าร้องไห้เลยชื่นใจดวงชีวิตอ๊ัว ขอแต่ให้สืม อย่านึกเลยทีเดียวว่าอากรบุ้งเข่งได้เคยมีชีวิตเห็นหน้ากันมา

[๒] ราวสักพันกว่าบาทก็พอ ถึงมะรืนนี้แล้วที่ไหนเงินมันจะไหลมาเทมาทีเดียว อ๊ัวจัดการสำเร็จแล้ว มะรืนนี้แต่เช้าอ๊ัวจะได้รับเงินส่งมาจากลุงเขาอยู่ปากเพรียว แต่วันนี้แหละมันแสนเข็ญ พุทโธ่...พุทโธ่ ! ... ทำไมเจ้าถึงไม่หักคออ๊ัวไปเสียเฉย ๆ อย่าให้ต้องลำบากลำบนเช่นนี้เล่า อ๊ัวละจะเป็นคนกะเขายังไร ?

[๓] แม่เทวดาช่วยชีวิต ...ยอดรักของอ๊ัว ขาดเงินเฉพาะวันนี้วันเดียว แม่ก็ช่วยได้ ต่อไป ...ทรัพย์สมบัติให้แม่หมดหมดทีเดียว

"พลุ่งนี้เข้า" เขายิ้มย่องว่าพลางถอนใจพลาง "พลุ่งนี้เข้า ! อำ...อำ แม่หงของอ๊ัวเอ่ย ! จงถึงเวลานั้งและถึงจะนับนาทีล่าย... หาม่ายอ๊ัวนับวินาที ! "[๑]

เขาดีเนื้อดีใจล่ำลากลับไป

เช้าวันที่จะแต่งงานก็มาถึงเข้าแล้วหนอ แต่ไม่ยักเห็นเจ้าป่าวเขามา ! พระก็มาคอยอยู่แล้ว ของใส่บาตรก็ตั้งอยู่พร้อมแล้ว พวกปี่พาทย์ราดตะโพน[๒] หรือเขาก็มานั่งคอยอยู่จนสายแล้ว เฮอ ! ก็แต่ยังไงหนอ นายอากรบุ๊นเช่งไม่ยักหามา !

อิฉันเสียใจลมแทบจับนะแน่ะปุค่ะ เมื่อแลไปเห็นคุณแม่อึ่งท่านเดินร้อนรี้ร้อนรน ถือหนังสือของอาแป๊ะคู่หมั้นของอิฉันแร่เข้ามา

"เจ้าสาวเข็ญใจของแม่เอ๋ย ! อ่านดูเถิด" คุณแม่ร้องฮ้าย ! ทิ้งหนังสือขว้างไว้ตรงหน้าอิฉัน ท่านบ่นปอดแปดว่าขายหน้าขายตา กลับขึ้นไปข้างบนตึกเสียฉิบ

เป็นหนังสือของอากรบุ๊นเช่งเขียนฝากมาให้คุณแม่อึ่ง บอกข่าวว่าเขาหนีเจ่าโหล่ว[๓] ไปเมืองจีนเสียเมื่อเที่ยวเรือขงเบ้งออกแต่วานนี้แล้ว...เขาเป็นหนี้เป็นสินรุงรังเหลือตัว ทั้งทำภาษีก็ขาดทุนออกเบื่อเมืองไทยแลชาวสยามเสียที่สุดแล้ว ไปอยู่เมืองจีนเป็นสุขกว่า เพราะบ้านช่องไร่นาก็ผ่อนเงินไปซื้อไปสร้างไว้บริบูรณ์แล้ว อย่าหลงคอยเขาอยู่เลยให้ป่วยการ

"ข้างอีแม่เจ้าสาวนะ อีแม่เจ้าโวยแก่แรดด้วย โสโครกน่าเหียนรากด้วย อ๊ัวไม่ขอพบขอเห็น จ้างให้ก็ไม่ปรารถนา" เขาเขียนว่ามาได้ถึงยังงี้แน่ะเจ้าคะ ง่าแล้วว่า "กูทำมันสมน้ำหน้า เอาเงิน ๑,๒๐๐[๔] บาทของมันไปเสียค่าโดยสารเรือแลใช้สอยกลางทางเล่นสบายใจ นี่อีต้มปลาร้ามันมีนึกมีฝันสักขณะหนึ่งหรือ ? ว่า

---

[๑] พรุ่งนี้เช้า ...จนถึงเวลานั้นแหละ ถึงจะนับนาทีได้...

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ปี่พาทย์ราดโพน" ในที่นี้คำว่า "ราด" เป็นเสียงคล้องจองเพื่อสัมผัสเสียงกับคำว่า "พาทย์" โดยไม่มีความหมาย คำว่า "ปี่พาทย์" เป็นเครื่องประโคมมีปี่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่วน "ตะโพน" เป็นกลองสองหน้า ลักษณะหัวและท้ายสอบ ตอนกลางป่อง ขึงด้วยหนังทั้ง ๒ หน้า มีขารอง ตีด้วยฝ่ามือ

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "เจ้าโส่" คำนี้ออกเสียงตามคำจีนแต้จิ๋วว่า "เจ่าโหล่ว" หมายถึง หนีหนี้

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "พันสองร้อย" ที่ถูกควรเขียนว่า "หนึ่งพันสองร้อย"

"อั๊วจีนบุ้นเข่งจะแค่นไปรักใคร่อะไรกะอีแร้ง? มันอยากเสือกกะโหลกสาระแนตี แฮ...แฮ...แฮ ควรแล้วที่จะลงโทษให้มันอายเขาให้สะใจที่ไม่รู้จักเจียมตัว ลาก่อนแล้วคุณแมใจดีขอรับ อั๊วลาแล้ว"

จีนบุ้นเข่ง

พุทโธ่ [๑]...พุทโธ่! ให้อายเขาแล้วมิหนำซ้ำปอกลอกเอาเงินทองไปก็ส่อนตัวแล้ว พิโธ่...พิโธ่! ยังด่ายังค่อนให้อีกไม่เป็นชิ้น นี่แหละเจ้าประคุณท่านปุ่ะ เป็นจบเรื่องที่อิฉันจะได้มีเรือนเท่านี้แหละเจ้าประคุณ มันเจ็บแสบแสนละพุทโธ่...พุทโธ่!

อิฉันไม่เคยมีโอกาสอีกสักครั้งหนึ่งเลย ตั้งแต่อ้ายแป๊ะมันทำเสียคราวนั้น อิฉันมันค่อนข้างเป็นสาวทึนทึกเสียแล้วเดี๋ยวนี้ มันก็อาการน่ะเห็นจะต้องขึ้นคานแขวนเตงอยู่เช่นนี้ทั้งชาตินะหรือ? ยังไงแหละปุคะ แต่ง่า! ถึงยังไง...ยังไงก็ช่างเถอะอิฉันนึก ๆ ขึ้นมาละเจ็บใจนักที่ถูกเข้าตะละทีละแทบจะคิดผูกคอตายเสียให้ได้ทีเดียว คนที่รุ่นราวคราวเดียวกันกับอิฉันหรือ? เขาก็พากันแต่งการแต่งงานมีเหย้ามีเรือนไปด้วยกันหมดแล้ว แต่ตัวอิฉันนะแหละปุค่ะ ยังเป็นดอกกุหลาบไม่มีใครเด็ด ยังเป็นแหวนเพชรไม่มีใครสวมอยู่ตาปี! ผู้ชายคนอื่นที่เขาเสียเมียดี ๆ ก็มีนะหื่อ อิฉันภาวนาอยู่ในใจเท่านี้แหละเจ้าประคุณ ถึงพอลืมตาอ้าปากเล่าให้ท่านฟังได้ ฟังแล้วละเหยียบเสียนะปุค่ะ เดี๋ยวใครเขารู้ไปละเขาจะหยามน้ำหน้าส้ออิฉันตาย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโธ่ปุโธ่"

ยังไม่ควรกลัว[๑]

มีนกอีลุ้มตัวหนึ่งทำรังอาศัยอยู่ในนาข้าวสาลีตำบลหนึ่ง ฟักฟองเกิดลูก ๔ ตัวแต่ฟองนั้น ครั้นถึงเวลาข้าวสาลีจวนจะสุก เจ้าของนามารดากับบุตรก็พากันมาตรวจดูข้าวของเขาจึ่งเดินไปตามคันนาโดยรอบ พอถึงที่นกอีลุ้มทำรังอยู่นั้นก็หยุดยืนพูดกับบุตรว่า "เออ! ดีละพรุ่งนี้เจ้าจงไปที่บ้านหญิงพวกเพื่อนที่ชอบพอของเจ้า แล้วบอกเขาให้มาลงแรงเกี่ยวข้าวกับเรา ข้าเชื่อได้เป็นแน่ว่าเขาเหล่านั้นคงจะดีใจมา เพราะข้าวสาลีของเขาในนาก็จะต้องเกี่ยวในเร็ว ๆ นี้เหมือนกัน"

เมื่อชาวนาพูดกันอยู่ดังนี้ ลูกนกในรังนั้นได้ยินก็พากันสะดุ้งตกใจวุ่นวายเต็มที เพราะขนปีกและขนหางยังงอกไม่เต็ม จะบินไปก็ยังไม่ถนัด เพราะฉะนั้นเมื่อแม่ของตนกลับมาก็บอกความเรื่องนี้โดยทันที

แม่นกจึ่งว่า "เจ้าทั้งหลายอย่าเพ่อทุกข์ร้อนตกใจไปก่อนเลย ธรรมเนียมข้าวสาลีนั้นจะเกี่ยวโดยทันทีรวดเร็วนั้นไม่ได้ เพราะจะต้องหาแขกด้วยให้พร้อมกัน และต้องจัดเตรียมเครื่องเลี้ยงแขกไว้ให้พร้อมด้วย เพราะเหตุนี้ข้าอาจรู้ได้ว่าเขาคงจะยังไม่เกี่ยวในเร็ว ๆ เป็นแน่"

ครั้งอยู่มาอีก ๑๐ วัน เจ้าของนา ๒ คนแม่ลูกก็มาที่นานั้นอีกเพื่อจะเกี่ยวข้าว เพราะได้กำหนดนัดกับแขกเขาไว้แล้ว แต่แขกนั้นไม่มีใครมาตามนัดสัก

---

[๑] พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนประเสริฐ-อักษรนิติ์"). **วชิรญาณวิเศษ** ๘. ๔๓ (๓ สิงหาคม ๑๑๒) : ๕๐๖ - ๕๐๗.

คนเดียวเพราะมีธุระที่ควรจะไม่มา จึ่งใช้บุตรว่า "เจ้าจงรีบเข้าไปบ้านเตือนแขกให้เขามาช่วยเราเกี่ยวในวันนี้"

ทีนั้นลูกนกได้ยินเข้าก็ยิ่งกลัวจนตัวสั่นร้องอื้ออึงวุ่นวาย ครั้นจะบินหนีไปก็บินไม่ได้ จึ่งบอกแก่แม่นกอีกว่า "คราวนี้มันเกี่ยวแน่แล้ว"

แม่นกก็ยังพูดยืนคำอยู่ว่า "เจ้าทั้งหลายจงอดใจกลั้นความกลัวไว้ก่อน ซึ่งเราทั้งหลายจำจะต้องอพยพกันไปในเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่สมควรเพราะเขายังเที่ยวตามตักเตือนซึ่งกันแลกันอยู่"

รุ่งขึ้นแม่ลูกเจ้าของนามาอีกในที่นั้น แต่เขาไม่ได้แขก โกรธงุ่นง่านพูดอึงมาทีเดียว บอกกับบุตรว่า "ช่างเถอะใครไม่มาก็แล้วไป ข้าวของเราก็สุกกรอบอยู่แล้ว เราจะคอยแขกก็จะเสียเวลาเปล่า ข้าวก็จะร่วงเสียเปล่า เราจำจะเกี่ยวด้วยมือของเราก็อาจให้แล้วได้ ไม่ต้องอาศัยกำลังมือคนอื่น มาเจ้ากับข้าลงมือเกี่ยวกันบัดนี้เถิด"

ทันใดนั้นแม่นกจึ่งบอกแก่ลูกของตนว่า "ทีนี้แหละเป็นการจำเป็นสมควรที่เราจะต้องทิ้งรังพากันหนีไปแน่แล้ว เพราะว่าเมื่อไรคนทั้งหลายเขาปรารภทำการงานของตนด้วยมือเขาเองแล้ว กิจการนั้นเป็นอันเราจำจะต้องเชื่อได้แน่ว่าเขาคงลงมือทำเร็วได้ตามเวลาที่เขาต้องการโดยแท้ เพราะไม่ต้องคอยกาลแลบุคคลแต่กิจการใดที่เขายังต้องอาศัยกำลัง ฤๅความอุดหนุนแต่คนอื่นอยู่ ยังเชื่อแน่ว่า "เขาจะทำเร็วตามต้องการของเขาไม่ได้"

ยังไม่แน่[๑]

ยังมีนิทานโบราณเรื่องหนึ่งว่า

ยังมีชาวนา ๒ คนผัวเมียตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ตำบลกรุงศรีอยุธยาพระนคร[๒] แต่แกมีบุตรชายคนหนึ่งให้ชื่อว่า **"ทองอิน"** อายุทองอินนั้นได้ ๑๕ ปีเศษ ครั้นอยู่มาถึงฤดูเดือนหก เป็นฤดูที่ชาวนาเขาลงมือไถนาแลหว่านนากันทุกบ้านทุกช่อง แกก็ชวนบุตรชายของแกให้จัดแจงเตรียมไถแลควายออกไปยังนาเองจะได้ทำนากับเขาบ้าง ลูกชายรับคำพ่อสั่งแล้วก็มาจัดหาควายและไถที่จะไปทำนานั้น แต่ทองอินมีความสงสัยอยู่ว่า "พ่อแกจะเอาควายตัวไหนไปก็ยังไม่รู้เพราะควายของแกนั้นมีอยู่หลายตัว" ว่าเท่านั้นแล้วก็ไปตามพ่อว่า "พ่อจะเอาอ้ายเลิกหรืออ้ายเขียวไปเล่า ?"

พ่อตอบว่า "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

เจ้าลูกชายก็โกรธตอบว่า "ก็ท้าไมถึงไม่แน่เล่า ? เมื่อจะเอาตัวไหนไปก็บอกมาเท่านั้น ฉันจะได้รีบออกไปทำเสียให้แล้วโดยเร็ว เพราะเวลาจะสายแดดจะร้อนไม่ใช่หรือ ?"

พ่อตอบว่า "ร้อนหรือไม่ร้อนนั้น ? มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกก็ถามแกเท่าไร ๆ แกก็ไม่ตอบว่าประการใด แกก็พูดยืนคำอยู่ว่า "มันยังไม่แน่เท่านั้น"

---

[๑] ผ่อง. "อ่านเล่น : เรื่องยังไม่แน่." **วชิรญาณ** ๗, ๔๐ (มกราคม ๓๑๖) : ๓๕๓ - ๓๕๙.

[๒] คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แต่ทองอินเมื่อได้ยินพ่อพูดเช่นนั้นก็เป็นที่จนปัญญา ไม่รู้ว่าจะตอบอย่างไรกับแกจึ่งจะพอใจของพ่อแกนั้นได้? ฉะนั้นเราจะรอฟังคำสั่งของแกก็เห็นจะช้าเสียเวลาเปล่า ว่าเท่านั้นแล้วก็รีบจูงควายและเครื่องที่จะไถนานั้นไปยังทุ่งนานั้น ครั้นเมื่อถึงนาแล้วก็ปลดควายออกนั่งพักคอยพ่อแกอยู่ที่ใต้ต้นไม้แห่งหนึ่งนั้น แล้วจึ่งเดินตรวจในบริเวณนาว่า "นาของพ่อแกก็มีหลายร้อยไร่ไม่รู้ว่าจะตัดตอนเอาเพียงไหน? ที่ตรงไหนถึงจะพอใจของพ่อแก" ดำริฉะนั้นแล้วก็กลับมานั่งเสียที่ยังที่เก่า

พอสักประเดี๋ยวพ่อก็เดินออกจากบ้านมาถึงที่ลูกพักอยู่นั้นจึ่งถามลูกว่า "ทำไมเจ้าถึงไม่ลงมือทำเล่า? เจ้าคอยใครอยู่เล่า?"

ลูกตอบว่า "ครั้นฉันจะทำไปก็ยังไม่มีคำสั่งของบิดา กลัวจะเป็นล่วงละเมิดคำสั่งของบิดาไป แล้วก็ไม่รู้ว่าบิดาจะพอใจที่ตรงไหน? จะทำสักเท่าไรไร่นั้นก็หาทราบไม่ เพราะนานั้นมีหลายร้อยไร่ พ่อจะลงมือทำไร่ไหนก่อนละพ่อ?"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

เจ้าลูกชายได้ยินดั่งนั้นก็ว่า "ทีนี้เราไม่ปรึกษากับแกต่อไปละ" ว่าเท่านั้นแล้วทองอินก็จัดแจงลงมือไถเอาตามชอบใจ ครั้นเมื่อไถเสร็จแล้วก็เอาข้าวเปลือกที่จะปลูกนั้นมาหว่านลงในนาจนทั่วทุกไร่ แล้วก็จูงควายกลับเข้ามายังบ้านพักอยู่พอสบาย ได้ประมาณ ๙ วัน ๑๐ วันเจ้าลูกชายก็ออกไปยังทุ่งนาอีก

เมื่อไปถึงแล้วยืนพิจารณาดูต้นข้าวขึ้นออกเขียวไสวทั่วทุกไร่...ทุกไร่ ถ้าจะประมาณต้นข้าวนั้นสูงได้เพียงฝ่ามือหนึ่งของต้นข้าวเท่านั้น เมื่อทองอินได้เห็นข้าวขึ้นเช่นนั้นก็มีความยินดีรีบกลับเข้ามายังบ้าน บอกกับพ่อว่า "ข้าวของเราที่หว่านไว้นั้นได้ฝนเข้า ๔ เวลา ๕ เวลา งอกงามขึ้นทุกไร่...ทุกไร่ สูงได้ประมาณสักฝ่ามือหนึ่งแล้วพ่อ ปีนี้แน่ะ! พ่อข้าวของเราเห็นจะได้กินเป็นแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

เจ้าลูกชายเมื่อได้ยินพ่อพูดเช่นนั้นก็มีความโกรธเป็นอันมาก ไม่ตอบว่าประการใดก็กลับมายังที่อยู่ของตน แล้วก็นอนนิ่งเอามือก่ายหน้าผาก นึกตรองไปว่า "คำที่พ่อแกพูดว่า 'มันยังไม่แน่นั้น' แกจะประสงค์เอาความอย่างไรของแกหนอ? ทำอย่างไร? เราถึงจะรู้เรื่องของแกได้"

ครั้นคิดฉะนั้นแล้วทองอินก็เลยหลับไป ครั้นตื่นขึ้นเวลาเช้าก็นึกถึงคำที่พ่อแกพูดเมื่อเวลาวานนี้ขึ้นมาได้ ก็มีความโกรธพ่อเป็นอันมาก ครั้นอยู่มา

ประมาณได้สักเดือนหนึ่ง ทองอินก็ออกไปยังที่นานั้นเพื่อประสงค์ที่จะไปตรวจ[๑]ดูต้นข้าวว่า "จะงามขึ้นสักเพียงใด ?"

ครั้นเมื่อไปเห็นต้นข้าวงามขึ้นก็มีความยินดีเป็นอันมาก แต่เราจะคาดคะเนเอาว่า "ต้นข้าวนั้นสูงสักเท่าไร ? ก็หารู้แน่ได้ไม่" ว่าแล้วก็เดินไปเที่ยวหาเชือกหรือไม้เพื่อจะมาวัดตรวจสอบดูต้นข้าวว่า "จะสูงสักเพียงใด ต้นโตสักเท่าไร"

เมื่อทองอินไปเที่ยวหานั้นได้เถาวัลย์มาเส้น[๒] หนึ่ง ก็เอามาวัดกะดูต้นข้าวก็รู้ได้ว่า "ข้าวของเรากอหนึ่ง ต้นอย่างสูงที่สุดของต้นข้าวกอนั้นสูงได้ศอกคืบของต้นข้าว โตตามลำต้นของข้าวนั้นประมาณสักเท่านิ้วก้อยหนึ่ง"

ทองอินก็มีความยินดีหัวเราะหึ ๆ แต่ในใจของตัวว่า "ทีนี้นะพ่อแกต้องแพ้เราเป็นแน่ละ"

ว่าเท่านั้นแล้วแกก็รีบกลับเข้ามายังบ้านวิ่งกระหืดกระหอบเข้ามาถึงพ่อโดยเร็ว พ่อแลเห็นเจ้าทองอินวิ่งกระหืดกระหอบเข้ามาก็นึกว่า "อะไรมันไล่ ?"

แกจึ่งร้องถามออกไปว่า "อ้ายหนูอะไรมันไล่เอ็งหรือ ? ถึงได้วิ่งกระหืดกระหอบเช่นนี้"

เจ้าลูกชายตอบ "เปล่าคะ เออ ! เมื่อตะกี้นี้แน่พ่อ ฉันออกไปยังนาของเรานั้น เมื่อไปถึงนาแล้วฉันได้แลเห็นต้นข้าวของเรางามดีนักพ่อ แล้วฉันได้เอาเถาวัลย์วัดสอบต้นข้าวสูงได้ศอกคืบของต้นข้าวแน่พ่อ เพราะฉะนั้นฉันจึ่งมีความยินดีรีบวิ่งเข้ามาหมายจะบอกกับพ่อว่า 'ข้าวของเรางามนัก' ปีนี้แน่พ่อข้าวของเราเป็นได้กินแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

เจ้าลูกชายร้อง "เอ๊ะ ! นี่พ่อแกเล่นท่าใดกับเรานี่หรือ ? แกก็พูดยืนอยู่คำเดียวว่า 'มันยังไม่แน่' เท่านั้น"

เมื่อทองอินได้ยินพ่อพูดดังนั้นก็มีความแค้นพ่อเป็นอันมาก ไม่รู้ที่จะตอบว่าอย่างไรกับแก ? ก็เดินกลับมายังที่อยู่ของตน

ครั้นอยู่มาประมาณได้ ๒ เดือนเศษ **"ตาซังกับยายศรี"** ๒ คนผัวเมียแกก็ออกไปยังที่นาของแกเพื่อไปดูแลต้นข้าวของแก ครั้นเวลากลางวันแดดร้อน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนกลับคำว่า "ที่ตรวจจะไป"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อัน" ลักษณนามของเถาวัลย์คือ เส้น หรือเถา

แกก็มานั่งพักร่มไม้อยู่บนคันนาที่ใกล้กับนาของแก พอสักประเดี๋ยวเจ้าลูกชายของแกรู้ว่าพ่อออกไปยังนา ลูกชายก็มีความดีใจรีบตามพ่อออกยังที่นาบ้าง เมื่อออกไปถึงนาแลเห็นพ่อกับแม่นั่งพักอยู่ที่บนคันนาริมนานั้น ลูกชายก็ตรงเข้าไปนั่งใกล้กับพ่อ จึ่งสนทนากับพ่อว่า "พ่อข้าวของเราต้นสูงได้สักเท่าไรแล้วพ่อ ? "

พ่อตอบ "สูงเท่าไรนั้นมันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายเมื่อได้ยินพ่อตอบดังนั้นก็นิ่งเสียหาตอบว่าประการใดไม่ ก็ลุกไปพ้นจากที่นั่น ฉวยได้กิ่งไม้อันหนึ่งก็ท่องน้ำลงไปวัดต้นข้าวตั้งแต่พื้นดินเสมอยอดของต้นข้าวนั้นสูงได้ ๒ ศอก ๓ นิ้วเศษ แล้วก็ท่องน้ำกลับขึ้นมายังที่พ่ออยู่ จึ่งพูดกับพ่อว่า "เมื่อกี้นี้ฉันลงไปวัดดูต้นข้าวในนานั้นสูงได้ ๒ ศอก ๓ นิ้วเศษแล้วพ่อ ปีนี้แน่พ่อข้าวของเราเห็นจะได้กินแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายก็โกรธว่า "เรานึกแล้วนี่ว่าจะไม่พูดกับแกต่อไปละ ครั้นพูดกับแกเข้าทีไรแกก็พูดแต่มันยังไม่แน่เท่านั้น ครั้นจะพูดกับแกต่อไปก็จะเกิดโทโสขึ้น" ว่าเท่านั้นแล้วทองอินก็กลับเข้ามายังบ้าน ก็ตรึกตรองแต่การที่จะเอาชนะกับพ่อให้จงได้

ครั้นอยู่มาประมาณสักเดือนเศษเป็นคำรบ* ที่สาม ทองอินก็ออกไปนั่งดูพ่อที่นานั้นอยู่เสมอ ๆ เมื่อแลเห็นข้าวที่ปลูกนั้นงามดี ทองอินก็อดพูดหาได้ไม่ จึ่งเข้าไปนั่งใกล้กับพ่อแล้วจึ่งพูดขึ้นว่า "พ่อข้าวของเรากอใหญ่ ๆ ลำต้นอวบดีนี่พ่อ ปีนี้แน่พ่อข้าวของเราเห็นจะได้กินเป็นแน่ละซี"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ทองอินเมื่อได้ยินพ่อพูดเช่นนั้นก็มีความโกรธพ่อเพราะตัวเป็นเด็กหามีความคิดอย่างไรไม่ เมื่อพ่อพูดเท่านั้นก็โกรธเสียหาได้ถามประการใดไม่ ?

ครั้นอยู่มาถึงฤดูเดือนสิบ ทองอินก็ออกไปยังที่นาอีกเป็นคำรบสี่ เมื่อออกไปยังนานั้น เห็นพ่อกำลังนั่งพูดอยู่ที่นา ทองอินก็ไปนั่งฟังพ่อพูดเรื่องอะไร...อะไรเล่น พอทองอินแลไปเห็นข้าวกลัดหางปลาทู *(คือคำที่ว่า "ข้าวกลัดหางปลาทู" นั้นเป็นคำของพวกชาวนาร้องเรียกกัน)* ถ้าจะแปลความออกตามสำนวนที่เรียกกันทุกวันนี้ คือคำที่ว่า "ข้าวกลัดหางปลาทู" นั้นได้ความว่า **ข้าวท้อง** นั่นเอง ไม่ใช่จะเป็นความพิสดารอะไรด้วยเป็นของตรงกัน แต่ความที่เรียกนั้นต่าง

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "เคารพ" ซึ่งไม่น่าจะใช่ คำว่า "คำรบ" หมายถึง ครั้งที่

กันไปตามชาติแลเพศของชาวนานั้น

เมื่อทองอินเห็นข้าวตั้งท้องแก่แล้วก็ดีใจหัวเราะอยู่งอ ๆ

พ่อถามว่า "อ้ายหนูเอ็งหัวเราะอะไร ? งอ ๆ นั้น"

ลูกชายตอบว่า "ฉันหัวเราะถึงเรื่องต้นข้าวที่พ่อพูดกับฉันว่า 'มันยังไม่แน่นั้น' ก็ทีนี้แน่ละซีพ่อเพราะข้าวของเราท้องแก่แล้วนี่พ่อ ปีนี้แน่พ่อ ข้าวของเราเห็นจะได้กินเป็นแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายก็หัวเราะ "เอ๊ะ ! นี่พ่อแกเห็นจะเป็นบ้าเสียละกระมังนี่หรือ ? "

ทองอินจึ่งคิดแต่ในใจว่า "เราจะตอบว่ากะแกประการใด แกก็เป็นพ่อเรา" ว่าเท่านั้นแล้วก็นิ่งเสียหาตอบไม่ จึ่งเดินกลับเข้ามาเสียในบ้าน

ฝ่ายตาชังกับยายศรีครั้นเมื่อสิ้นเวลาแล้ว แกก็กลับมายังที่อยู่ของแก ครั้นรุ่งเช้าขึ้นแกก็ออกไปยังที่นาของแกเสมอ ๆ ทุกวันมิได้ขาด ครั้นอยู่มาได้สัก ๒๔ วัน ๒๕ วัน ทองอินเห็นพ่อกับแม่ออกไปที่นา ทองอินก็ตามพ่อกับแม่ออกไปบ้าง ครั้นเมื่อไปถึงแล้วแกก็หยุดพักตามเคยของแกฉะนั้น

ฝ่ายทองอินเมื่อไปถึงแล้วก็แลดูต้นข้าว เห็นข้าวออกรวงเป็นเมล็ดเขียวอ่อน ๆ เสมอที่เขาเรียกว่า "ข้าวทำกระยาคู" นั้น แล้วทองอินก็มีความดีใจร้องอึกทึกตามประสาเด็กว่า "พ่อข้าวของเราออกเมล็ดเสมอกับข้าวที่ทำข้าวกระยาคูได้แล้วละพ่อ ปีนี้แน่พ่อ ข้าวของเราได้กินเป็นแน่ละพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายเมื่อได้ยินพ่อพูดฉะนั้นก็มีความสงสัยว่า "นี่พ่อแกจะปรารถนาสิ่งใดของแกหนอ จนข้าวออกรวงเป็นเมล็ดแล้วแกก็ยังพูดว่า 'มันยังไม่แน่' อยู่นั้นแหละ"

ครั้นอยู่มาประมาณได้ ๑๔ วัน ๑๕ วัน ทองอินก็ออกไปยังนาอีก เมื่อถึงนาแล้วก็นั่งลงสนทนากับพ่อว่า "ทีนี้แน่ละ...แน่ละพ่อ ข้าวของเราเป็นเมล็ดแก่พอทำข้าวเม่าได้ละพ่อ ปีนี้น่พ่อข้าวของเราได้กินแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ทองอินเมื่อได้ยินพ่อพูดเช่นนั้นก็หาตอบว่าประการใดกับพ่อไม่ ก็เดินกลับมายังบ้านเสีย

ครั้นรุ่งเช้าทองอินก็ออกไปยังโรงนาที่พักของพ่อ คอยระวังไล่นกและสัตว์อื่น ๆ ที่จะมาทำอันตรายกับข้าวนั้น ทองอินก็คอยระวังรักษาอยู่เสมอ ๆ

มิได้ขาด ครั้นได้ประมาณ ๑๑ วัน ๑๒ วัน พ่อกับแม่ก็ออกไปช่วยทองอินปั้นลูกโยนไว้สำหรับขับนกและไล่นกยังที่นานั้น ทองอินเมื่อเห็นพ่อกับแม่มาช่วยดังนั้นก็มีความดีใจจึ่งพูดกับพ่อขึ้นในเวลานั้นว่า "พ่อข้าวของเราแก่แล้วเห็นจะเกี่ยวได้ละพ่อปีนี่แน่ละ...แน่ละ ข้าวของเราเป็นได้กินแน่ละซิพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายก็เคืองว่า "นี่พ่อแกพูดอะไรเช่นนี้นี่ ?"

แกก็พูดแต่ว่า "ยังไม่แน่" เท่านั้น

อยู่มาได้ ๙ วัน ๑๐ วันทองอินนึกขึ้นได้ว่า "ทีนี้แน่ละ...แน่ละ พ่อแกต้องแพ้เราเป็นแน่ละ...แน่ละ" ว่าเท่านั้นแล้วก็ฉวยได้เคียวออกจากบ้านไปยังที่นานั้น แล้วก็จับเอารวงข้าวมัดให้เป็นฟ่อน ๆ พอสมควรฟ่อนหนึ่งของข้าว ครั้นมัดเป็นฟ่อนเสร็จแล้วก็เอาเคียวเกี่ยวข้าวนั้นออกจากต้นทุก ๆ ต้น เพื่อความประสงค์จะเอาชนะกับพ่อจึ่งได้รีบเกี่ยวเสียโดยเร็ว

ครั้นเมื่อเกี่ยวเสร็จแล้วก็บอกกับพ่อว่า "ทีนี้แน่ละ...แน่ละ พ่อข้าวของเราเกี่ยวเสร็จแล้ว ปีนี้แน่พ่อข้าวของเราเห็นจะได้กินเป็นแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายก็ขัดใจว่า "พ่อนี่แกพูดอย่างไรของแกนี่ ? ข้าวเกี่ยวเสร็จแล้วแกยังว่า 'ไม่ได้กินอยู่นั้นแหละ' อย่าเลยเราต้องคิดเอาชนะกับพ่อให้จงได้" ว่าแล้วก็รีบออกไปบอกแขกให้มาช่วยนวดข้าว

ครั้นเมื่อนวดข้าวเสร็จแล้วจึ่งเอาเมล็ดข้าวเปลือกมาให้พ่อดูว่า "ทีนี้เป็นแน่ละซีพ่อ ข้าวของเราเป็นเมล็ดข้าวเปลือกอย่างนี้แล้วปีนี้เป็นได้กินแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

เมื่อพ่อแกพูดดังนั้นทองอินก็หาตอบว่าประการใดไม่ ก็รีบลุกออกมาจากที่พ่อ ครั้นเมื่อมาพ้นที่พ่ออยู่แล้ว ทองอินก็มีความมานะหมายว่าจะให้รู้เรื่องของพ่อให้จงได้ ว่าแล้วทองอินก็กลิ้งเอาครกออกมาวางที่กลางบ้าน จึ่งเอาข้าวเปลือกใส่ครกลงพอสมควรแล้วจึ่งตำไปตามวิธี เมื่อตำเสร็จแล้วก็ร่อนหรือฝัด[๑] เอารำนั้นออกเสียให้หมด แล้วเลือกเอาต้นข้าวไว้ รำนั้นก็เก็บเอาไว้เพื่อประโยชน์ได้อย่างหนึ่ง

---

[๑] คำกริยา หมายถึง กระพือข้าว *(หรือสิ่งอื่น ๆ)* เพื่อให้แกลบ รำ หรือผงออก

ครั้นเมื่อเสร็จแล้วทองอินก็เอาข้าวสารใส่กระบุง แบกมายังที่พ่ออยู่ เมื่อถึงพ่อแล้วก็หัวเราะ แล้วจึ่งวางกระบุงลงตรงหน้าพ่อ จึ่งบอกกับพ่อว่า "ข้าวของเราเป็นข้าวสารแล้ว ทีนี้เห็นจะแน่ละซีพ่อ ข้าวของเราเป็นได้กินแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ทองอินเมื่อได้ยินพ่อพูดดังนั้นเสมอ ๆ ก็โกรธเป็นอันมากว่า "ถ้าทีนี้ไม่แน่ละก็จะไม่พูดกับแกต่อไปอีก"

ว่าเท่านั้นแล้วก็เอาข้าวสารไปใส่หม้อซาวน้ำตั้งไฟไว้ พอข้าวเดือดแล้วก็บอกกับพ่อว่า "พ่อข้าวของเราเดือดแล้ว ทีนี้เห็นจะได้กินแน่ละซี"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายถามว่า "ทำไมถึงยังไม่แน่เล่าพ่อ? ข้าวของเราก็เดือดแล้วนี่พ่อ"

เมื่อลูกชายถามแกดังนั้น แกก็หาตอบว่าประการใดไม่ แกก็นิ่งเสีย ครั้นเมื่อเวลาข้าวสุกดีแล้ว ทองอินก็ยกหม้อข้าวลงตั้งไว้ที่ข้างเตาไฟ จึ่งหันหน้ามาปรึกษากับพ่อว่า "อย่างไรล่ะ? ทีนี้นะแน่ละซี ข้าวของเราสุกดีแล้วนี่พ่อ ทีนี้เห็นจะได้กินเป็นแน่ละซี"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายเมื่อได้ยินพ่อพูดดังนั้นก็หมดปัญญา ไม่รู้ที่จะแก้อย่างไรกับแกได้? ว่าเท่านั้นแล้วทองอินก็คดเอาข้าวที่สุกนั้นใส่ชามไปตั้งไว้ตรงหน้าพ่อ แล้วก็หัวเราะว่า "ทีนี้มันต้องแน่ละพ่อ"

เมื่อพ่อได้ยินลูกชายพูดว่า "แน่ละ...แน่ละ"

แกจึ่งถามว่า "นั่นเจ้าพูดอะไร? เสียงแต่แน่ละ...แน่ละ"

ทองอินตอบ "เปล่าคะ ฉันพูดกับพ่อนะซีว่าทีนี้นะพ่อเป็นต้องแน่ละซีพ่อ เพราะข้าวของเราคดใส่ชามแล้วนี่พ่อ ทีนี้นะพ่อเห็นจะได้กินเป็นแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "มันยังไม่แน่นี่ลูก"

ลูกชายร้อง "เอ๊ะ! เห็นจะปดไปละซีพ่อ ข้าวสุกคดมาเกือบจะเข้าปากแล้วนี่พ่อ เหตุใดนะพ่อถึงว่า 'มันยังไม่แน่' ก็นี่พ่อจะเอาแน่อย่างไรนี่? ถ้าทีนี้ไม่แน่ละข้าก็ไม่ถามแกต่อไปตั้งแต่วันนี้"

ว่าเท่านั้นแล้วก็ชวนพ่อให้กินข้าว ครั้นเมื่อพ่อมานั่งกินข้าวกับทองอิน ทองอินก็สนทนากับพ่อถึงเรื่องอะไร ๆ ครั้นเมื่อพ่อลงมือเปิบข้าวใส่ปากแล้ว ทองอินก็หัวเราะถามพ่อว่า "ทีนี้แน่ละซีพ่อ ข้าวของเราได้กินแน่ละซีพ่อ"

พ่อตอบ "ลูกว่าทีนี้เป็นแน่ละ...แน่ละ ไม่ต้องสงสัยอะไร ? เพราะความที่พูดว่า 'ไม่แน่นั้น' ถ้าจะอธิบายออกแล้วก็ไปได้หลายอย่างหลายเรื่อง ไม่ว่าสิ่งอะไร ๆ ? ก็ต้องตกลงอยู่ในความไม่แน่ก่อนไม่ใช่หรือขอรับ ? ครั้นเมื่อทำสำเร็จแล้ว หรือเป็นขึ้นแล้วก็ต้องจัดเอาว่า 'เป็นความแน่' ได้อย่างนี้ไม่ใช่หรือขอรับ ? ท่านก็คงจะทราบอยู่บ้างไม่ใช่หรือขอรับ ?"

กระผมขอกล่าวแต่ย่อ ๆ พอเป็นสังเขปเท่านี้ ก็พอหมดเรื่องเท่านี้

ยั่วทหารให้มีความกล้า[๑]

ความดีของทหารก็อาศัยความกล้าหาญเป็นใหญ่เป็นประธานที่จะบำรุงจิตของตนให้บริบูรณ์ เป็นหลักของวิชาการทั้งปวง จึ่งจะหาความชอบความดีใส่ตนตามหน้าที่ของตนได้ ไม่ว่าภาษาใดชาติใดทั่วทั้งโลกนี้ เมื่อจะว่าถึงชนชาวไทยนับผู้ใหญ่ผู้ต้นเป็นยอดยิ่งก็ควรนับแลสรรเสริญว่า "สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามมาแต่ปางก่อนตามในพระราชพงศาวดารที่กล่าวไว้" เมื่อผู้ใดได้ตรวจให้ละเอียดตลอดคงจะชั่งจิตได้ว่า "พระองค์ท่านนั้นเป็นผู้ซึ่งกล้าหาญอย่างประเสริฐ ไม่มีผู้ใดจะเปรียบได้ในชั้นที่สุดแห่งมนุษย์ชาวสยามที่เป็นไปแลเป็นอยู่" ก็เมื่อได้กล่าวนามถึงพระนเรศวรนั้นแล้วผู้ที่ตั้งใจจะกล้าหาญก็ดี หรือผู้ที่ไม่มีใจกล้าหาญแต่เปล่งวาจาว่าจะกล้าหาญก็ดี ที่จะมีใจติค้านว่า "เพราะท่านมีโอกาสที่จะใช้ความกล้าหาญของท่านอย่างหนึ่ง แลท่านเป็นใหญ่เป็นประธานที่ทำความกล้าหาญของท่านได้ ท่านจึ่งได้กล้าอย่างหนึ่งในกาลก่อนไม่เหมือนปัจจุบัน[๒]นี้" อย่างหนึ่งในความกล้าหาญของพระนเรศวรที่คนจะคัดค้านนั้นขอยกเสียก่อน จะขอยกแต่ความกล้าหาญที่คนสามัญแลปัจจุบันนี้ได้ประพฤติแลเป็นอยู่

---

[๑]จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช *(สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ต้นสกุล "ภาณุพันธุ์")*. "นิทานยั่วให้ทหารมีความกล้า." **วชิรญาณวิเศษ** ๓. ๑๗ (วัน ๑ เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๓๑ - ๑๓๕.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ประจุบัน" ทุกแห่ง

ความกล้าหาญมี ๒ ประการ คือความกล้าในทางพลเรือนประการหนึ่ง ความกล้าในทหารประการหนึ่ง

ความกล้าพลเรือนใช่ที่จะกล่าวในเวลานี้ ส่วนความกล้าของทหารนั้นเล่าก็ไม่ได้กล่าวถึงความกล้าอันเป็นทางที่ผิด ขอกล่าวแต่การกล้าหาญที่จะบำรุงใจของตน ให้ทำตามหน้าที่ซึ่งตนจะต้องทำตามหน้าที่อย่างเดียว พอบำรุงจิตให้ความกล้าเกิดขึ้นมิให้ย่อท้อเพราะความขลาด อันใช่ที่จะกลัวเกรงมีข้าศึกเป็นต้นเท่านั้น

ความขลาดความกลัวของคนไทยผู้ที่เป็นทหาร ผู้ซึ่งจะต้องเข้าสงครามนั้นยังมีอยู่หลายอย่างนัก ขอยกขึ้นกล่าวแต่ ๒ อย่าง ที่ติดใจคนทั้งปวงอยู่โดยมาก คือไม่อาจต่อสู้รบข้าศึกเพราะกลัวว่า "ข้าศึกจะประหารตัวให้สิ้นชีวิตเสียอย่างหนึ่ง กลัวทางเวทมนตร์ปีศาจอย่างหนึ่ง"

การกลัวข้าศึกนั้นเล่าควรคิดว่า "เกิดมาความกล้าหาญเป็นของสำหรับทหารจะหาความชอบความดีได้แต่ที่ตนได้ทำ ความกล้าหาญให้ปรากฏอย่างเดียว หน้าที่ที่ตนจะต้องทำการอย่างไร? ทำไปตามคำสั่ง ความตายไม่เป็นของอัศจรรย์ย่อมตายทุกตัวคน ถ้าตายโดยความสรรเสริญแล้วไม่ควรเป็นที่เสียใจนัก ถ้าจะว่าโดยทางที่กลัวเวทมนตร์ปีศาจนั้นเล่า ตอบได้แต่คำเดียวว่า "ปีศาจไม่มีเวทมนตร์ ทำให้เกิดผลไม่ได้ทั้งสิ้น"

นักปราชญ์ทั้งหลายตลอดทั่วโลกได้ตรวจแล้วว่า "เป็นของที่ไม่มีจริงแต่สักสิ่งสักอย่างหนึ่ง ไม่ควรที่คนทั้งหลายผู้ตั้งใจจะเป็นทหารจะนึกฝันถึงการทั้งปวง จงตั้งหน้าหาความกล้าหาญใส่น้ำใจตัว อย่าได้กลัวข้าศึกที่จะต่อสู้ หรือข้อความใดๆ ที่จะเจือไปในการปีศาจนั้นได้เลย จะเป็นคุณแก่ตัวที่จะบำรุงความกล้าหาญให้เจริญขึ้นตามหน้าที่ของตน ดังเป็นพยานในนิทานยุโรปเรื่องหนึ่งดังนี้ว่า

ในกาลครั้งก่อน ณ ประเทศยุโรป ยังมีชายผู้หนึ่งใจองอาจกล้าหาญสมัครเข้ารับราชการเป็นทหาร เมื่อมีศึกสงครามครั้งใดทหารคนนั้นก็รับอาสาเข้ากระบวนทัพไปทุกครั้ง ไปครั้งใดก็หาช่องหาโอกาสที่จะได้สำแดงความ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เวทมนตร์" ทุกแห่ง

ชอบ ความกล้าหาญของตนให้ปรากฏทุกคราว จนมีความชอบความดีได้เลื่อนยศขึ้นเป็นนายทหารผู้น้อยเป็นลำดับตลอดถึงตำแหน่งสูงเสมอยศเยเนราล[๑] ผู้หนึ่งในประเทศนั้น อกเสื้อยศของท่านเยเนราลผู้นั้นเต็มไปด้วยตราเครื่องราช-อิสริยยศ แลเหรียญความชอบประกอบทั้งทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ตามที่ได้รับผลเงินเดือนเบี้ยเลี้ยงแลบำเหน็จรางวัลต่าง ๆ จนถึงอายุเยเนราลผู้นั้นล่วงเข้าใกล้ปัจฉิมวัย แล้วก็ได้รับลาออกจากราชการทหาร มีตำแหน่งยศเยเนราลติดตัวอยู่แลได้รับผลเบี้ยเลี้ยงพอสมควร บริบูรณ์ไปกว่าจะสิ้นชีวิต ตลอดบุตรภรรยาก็ยังได้รับบำเหน็จเบี้ยเลี้ยงสืบตระกูลต่อไปสิ้นกาลนาน

ในกาลก่อนเวลานั้นชนเป็นอันมากยังเชื่อถือว่า "คนตายแล้วกลับเป็นปิศาจมาหลอกหลอนคนเป็น แลอำนาจปิศาจทั้งหลายอาจทำให้คนดีคนชั่วแลสังหารผลาญมนุษย์ได้ต่าง ๆ "

แต่เยเนราลผู้นั้นหาได้มีใจเชื่อถือตามชนเป็นอันมากได้คิดเห็นไม่อาศัยความกล้าหาญติดอยู่ในสันดานแต่เดิมมา ครั้นมีเวลว่างได้หยุด[๒] พักจากราชการอย่างนั้น ก็ตั้งใจที่จะคิดทดลองด้วยเรื่อง**ผีหลอก** เพื่อจะจับเหตุผลที่บังเกิดขึ้นให้ทราบชัดปรากฏแก่คนทั้งหลายว่า "ผีหลอกแลผีทำผลให้คนทั้งหลายไม่ได้ไม่จริงเป็นต้น"

ลำดับนั้นเยเนราลผู้นั้นจึ่งไปเที่ยวแสวงหาข่าวคราวในเรื่องปิศาจทั้งปวง ครั้งหนึ่งเยเนราลผู้นั้นออกไปยังประเทศบ้านนอก ได้ความจากชาวบ้านเหล่านั้นว่า "มีวังร้างเก่าอยู่วังหนึ่งในป่าใกล้บ้านนั้นมีปิศาจดุร้ายนัก มีคนไปในที่นั้นได้พบปะปิศาจหลอกหลอนต่าง ๆ ก็มีเป็นอันมาก บางคนไปทดลองแล้วก็หายไปไม่ได้กลับมาก็มาก ชาวบ้านมีความเกรงกลัวปิศาจในวังนั้น ต้องจัดสิ่งของไปบวงสรวงเซ่นอยู่เสมอจึ่งอยู่ได้เป็นสุขต่อมา"

เยเนราลผู้นั้นจึ่งคิดว่า "เกิดมาเป็นชายชาติทหารจะกลัวภัยอันจะมาแต่หมู่ปิศาจ แลผู้ที่จะประทุษร้ายนั้นก็มิบังควร"

ธรรมดาความกำเนิดที่กล่าวว่า "ปิศาจนั้นจะมีขึ้นก็เพราะคนตายแล้วตัวเราก็จะต้องตายระยะ ๆ แล้วก็อาจจะต้องเป็นปิศาจเหมือนกัน จึ่งได้สอบถาม

---

[๑] General ยศนายทหารระดับนายพล

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อยุด" ใช้อักษร อ เป็นพยัญชนะนำ

หมู่ชาวบ้านถึงอาการที่ปีศาจหลอกหลอนทำร้ายต่าง ๆ รวมความดูก็เป็นการพิลึกพึงกลัวยิ่งนัก แต่โดยความกล้าหาญของท่านเยเนราลผู้นั้นจึ่งเฉลี่ยวใจขึ้นมาว่า "แต่เราสู้ศึกสงครามมาหลาย ๑๐ ยกแล้วย่อมเหยียบย่ำเกลือกกลิ้งไปกับซากศพคนตายเป็นอันมาก เหตุใดจึ่งมิได้มีปีศาจหลอกหลอนให้ปรากฏแต่สักครั้งหนึ่ง ? สงสัยว่าจะเป็นคนทำอุบายล่อลวงต่าง ๆ อย่างเดียว อยากจะไปทดลองให้เห็นประจักษ์แก่ตาให้จงได้ แต่การที่จะไปทดลองอย่างนี้ต้องนับว่าเราต้องไปสู้ทั้งผีทั้งคน ถ้าฉวยว่าเป็นผีจริง เราก็ต้องรบผีแต่ผู้เดียว ถ้าเป็นคนปลอมรู้ว่าเราไม่กลัวผีจริงพวกคนเหล่านั้นก็คงจะประหารเรา เหมือนคนเป็นอันมากที่หายไปไม่ได้กลับมานั้น แม้นว่าเราจะหาคนไปด้วยให้มากไหนเลยจะเห็นวิชาของปีศาจปรากฏตามความประสงค์ จำเป็นต้องไปตามธรรมดาชาวบ้านคนเดียว ๒ คนเท่านั้น ถ้าเป็นคนปลอมสมที่คิดก็เสมอกับเราเข้าต่อสู้สงครามอีกครั้งหนึ่งเท่านั้น"

อย่างไร...อย่างไรก็ดีถือว่า "เป็นชายชาติทหารมีเคราะห์ดีเคราะห์ร้ายเป็นประมาณ" ว่าอย่างนั้นแล้วเยเนราลก็เรียกคนใช้แต่ ๒ คนจัดเตียงนอนไปด้วยเตียงหนึ่ง ตรงไปยังตึกใหญ่ที่เรียกว่า "วังร้าง" นั้น ก็ขึ้นไปบนตึกเห็นเป็นห้องเปล่าเก่า ๆ แต่มีบานประตูหน้าต่างมั่นคงแข็งแรงดี พอจะเป็นที่ป้องกันผู้คนอันสงสัยว่าจะปลอมเป็นผีมาทำร้ายได้ พอเวลาพลบค่ำก็ได้ยินเสียงปีศาจสำแดงเสียงคำรนร้องต่าง ๆ

เยเนราลก็พูดว่า "ได้ยินแต่เสียงจะกลัวอันใด ?"

แต่คนใช้ ๒ คนไม่อาจทนความกลัวอยู่ได้ วิ่งหนีไปเสียจากตึกนั้น เยเนราลจะร้องเรียกเท่าใดก็ไม่ฟัง แต่เยเนราลเห็นว่า "ถ้าไปตามคนทั้งสองเวลานี้เล่า ปีศาจก็จะเห็นว่าหนี ถึงตัวเราคนเดียวก็อาจสู้คนได้หลายสิบ" ว่าแล้วก็ตรวจผนังแลบานประตูหน้าต่างเพดานพื้นตลอด เห็นเป็นปรกติตามธรรมดาอยู่ เยเนราลจึ่งปิดประตูลั่นกลอนหน้าต่างตลอดหมดทั่วทุกแห่ง ตั้งใจว่า "จะรอดูปีศาจมาหลอนหลอก" จนดึกประมาณ ๗ ทุ่มเศษก็ไม่เห็นปีศาจมาหลอก เยเนราลจึ่งนึกว่า "ชนเป็นอันมากมากลัวเกรงปีศาจด้วยเหตุใด" เห็นว่า "ไม่มีปีศาจแน่แล้ว" เยเนราลก็คิดจะนอน แต่มีความหวาดหวั่นมั่นใจอยู่แต่ว่า "จะเป็นคนปลอมอย่างเดียว"

เยเนราลไม่ไว้ใจจึ่งได้หยิบปืนโก๊ะ ๖ นัดมาบรรจุปัศต้น๒ครบบริบูรณ์วางไว้ที่ข้างที่นอน แล้วก็นอนหลับไป

ประมาณครู่หนึ่งมีเสียงโด่งดังคำรามสะเทือนทั่วไปในห้อง ท่านเยเนราลตกใจตื่นผุดลุกขึ้นจับปืนโก๊ะ ก็แลเห็นปีศาจยืนอยู่ปลายตีนเตียง มีรูปร่างพิลึกพึงกลัวยิ่งนัก เยเนราลมีสติอันดีไม่ครั่นคร้าม ถามว่า "นี่หรือปีศาจ?"

ในเวลานั้นปีศาจก็สำแดงอาการกิริยาต่าง ๆ มีทำเป็นตัวสูงแลเตี้ยหัวหก ห้อยก้นต่าง ๆ เป็นต้น เยเนราลไม่มีความครั่นคร้ามคอยดูเชิงปีศาจอยู่ ปีศาจเห็นเยเนราลไม่กลัวก็ตรงเข้ามาจับข้อเท้าเยเนราลลากไปจากเตียง เยเนราลเห็นมือปีศาจเย็นเหมือนน้ำแข็งผิดปรกติมนุษย์ก็หนักใจ แต่อาศัยความกล้าหาญของเยเนราลนั้นจึ่งทะลึ่งยืนขึ้นพูดว่า "กูไม่กลัวปีศาจ เอ็งเป็นคนแกล้งทำหรือ ? ไม่รับเสียดี ๆ จะยิงด้วยปืนนี้"

ปีศาจก็ทำสิงหนาทต่าง ๆ เหมือนว่า "จะประหารเยเนราลเสียให้ถึงแก่ชีวิต"

เยเนราลเห็นว่า "ไม่เป็นการแน่แล้วจึ่งยิงปืนโก๊ไปที่ปีศาจ ปีศาจก็จับลูกปืนที่เยเนราลยิงไปนั้นโยนทิ้งมาให้เยเนราล เยเนราลโกรธยิ่งนักยิงปืนไปอีกจนครบ ๖ นัด ปีศาจก็ขว้างลูกกระสุนที่ยิงไปนั้นกลับมาที่เยเนราลอีกทุกที เยเนราลตรวจดูเห็นลูกปืนกลับมาได้อย่างนั้นก็เห็นว่า "ถ้าคนคงต้องตาย แลที่ไหนจะจับลูกปืนขว้างมาได้?"

เมื่อเยเนราลรู้ว่า "เป็นผีอย่างนี้แล้วยังไม่มีความครั่นคร้ามอย่างใดเลย?" จึ่งพูดกับปีศาจว่า "ถ้าเรารู้ว่าตัวเป็นผีแน่อย่างนี้แล้วเราก็คลายความวิตกเราไม่ต้องสู้รบรักษาตัวอันใดต่อไป ตัวเราก็ต้องตายเหมือนกันกับตัวเจ้า" ว่าแล้วเยเนราลก็ทำเป็นลงนอนเสียบนเตียงตามเดิม

๑Colt เป็นปืนพกชนิดหนึ่ง ประเภทปืนรีวอลเวอร์ (Colt revolver) คือ ปืนพกชนิดลูกโม่ Colt เป็นนามของชาวอเมริกัน คือ Samuel Colt *(พ.ศ. ๑๘๑๔ - ๑๘๖๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๗๕ - ๓๔๐๕)* ซึ่งประดิษฐ์ปืนดังกล่าว จึงเรียกปืนตามนามเพื่อเป็นเกียรติ

๒ต้นฉบับเขียนว่า "ประจุปัสตัน" คำว่า "ปัศตัน" เป็นคำนาม หมายถึง ลูกปืนที่บรรจุดินและแก๊ปในตัว ปืนที่บรรจุลูกดังกล่าว เรียกว่า "ปืนปัศตัน"

ฝ่ายปีศาจเห็นว่า "เยเนราลไม่กลัวเกรงอำนาจตัวแน่แล้วจึ่งอยากจะลองใจเยเนราลให้หมดวิชาของตัว" ก็ตรงเข้าจูงหูเยเนราลลุกขึ้นจากที่นอน เยเนราลก็ยอมลุกขึ้นโดยดี ปีศาจก็เอาผ้าผูกตาเยเนราลแล้วจูงวกเวียนไปต่าง ๆ มีเสียงคำรนคำรามก้องไปในเวลานั้น เยเนราลเดินไปโดยปรกติ พอปีศาจแก้ผ้าผูกตาเยเนราลออก เยเนราลเหลือบไปเห็นฝูงปีศาจเป็นอันมาก มีอธิบดีนั่งอยู่เหนือที่สูงสำแดงเดชอิทธิฤทธิต่าง ๆ เพื่อจะให้เยเนราลมีความเกรงกลัว เยเนราลก็ไม่ครั่นคร้าม หมู่ปีศาจหมดวิชาอาคมแล้ว คิดจะฆ่าเสียก็มีความกรุณารักน้ำใจความกล้าหาญของเยเนราลนั้น จึ่งซักถามชื่อเสียงแลบ้านที่อยู่ท่านเยเนราลผู้นั้น แล้วก็ผูกตาเยเนราลจูงเดินวกเวียนกลับออกไปส่งเสียนอกตึกแล้วปีศาจก็หายไป

เวลานั้นพอเป็นเวลาสว่างเยเนราลกลับขึ้นไปตรวจดูบนตึกอีก ก็เห็นประตูหน้าต่างลั่นกลอนอยู่ เยเนราลก็พังประตูเข้าไปในห้องเดิมนั้นก็ไม่เห็นมีอะไร มีเตียงนอนของเยเนราลที่ยกเข้าไปไว้ หน้าต่างประตูที่เยเนราลปิดไว้ก็ยังเป็นปรกติอยู่ เยเนราลมีความสงสัย แต่ความเห็นยังคงอยู่ว่า "จะเป็นคนอย่างเดียวคิดจะจับความจริงให้จงได้"

ภายหลังเยเนราลไปแจ้งความแก่เจ้าพนักงาน แลขอรับอาสาทำอันตรายปีศาจในตึกนั้นให้พินาศไปจนได้ กิตติศัพท์ทราบไปถึงพวกปีศาจทั้งหลาย รู้สึกตัวกลัวความผิด แลเห็นฤทธิ์ความกล้าหาญของท่านเยเนราลผู้นั้นจึ่งได้แต่งให้นายพวกปีศาจไปหาท่านเยเนราลผู้นั้นรับผิดรับชอบ แลแจ้งความด้วยดีว่า "พวกผีทั้งหลายนั้นเป็นคนทั้งสิ้น"

ท่านเยเนราลจึ่งได้ซักถามถึงข้อความที่แปลกประหลาดต่าง ๆ ที่น่าเชื่อสมควรจะเป็นวิชาปีศาจนั้นต่อไป ได้ความว่า "ที่ตึกนั้นได้ทำหน้าต่างพรางไว้ให้เลื่อนให้คนเข้าออกได้ มิให้คนทั้งปวงสงสัยว่ามีช่องเข้าออก รูปร่างปีศาจมีวิปริตต่าง ๆ ก็ได้ทำกลไกใช้ลวดเป็นสปริงให้สูงต่ำได้เป็นต้น อาการกิริยาที่ห้อยหัวหกหางอันใดเหล่านั้นก็อาศัยความฝึกฝนโดยธรรมดา เสียงคำรนคำรามก็ได้ใช้เสียงพวกตนทั้งหลายแลเครื่องดีเครื่องทำต่าง ๆ แลมือปีศาจที่เย็นเหมือนน้ำแข็งนั้นก็ได้ใช้ถุงมือหนังมีน้ำแข็งข้างใน มียนต์ใยที่จะให้จับต้องได้ ส่วนปืนที่ท่านเยเนราลยิงไม่ตายนั้นเป็นข้อสำคัญ เมื่อท่านเยเนราลหลับแล้วคนผู้ปลอมเป็นผีนั้นได้แอบมาถอดเอาลูกกระสุนไปเก็บไว้เสียหมด ครั้นท่านเยเนราลยิงปืนไปก็เหลือแต่ดินดังตูม ๆ ไปเปล่า ๆ ไม่มีลูกจึ่งไม่เป็นอันตรายแก่คนผู้ปลอมเป็นผี ยิงไปทีไรก็ขว้างลูกกระสุนที่ถอดเอาไว้นั้นไปทุกคราว แล้วก็ขอโทษแลสรรเสริญความกล้า

หาญของท่านเยเนราลผู้นั้นเป็นอันมาก"

เพราะฉะนั้นความกล้าหาญของทหารต้องบำรุงใจไว้ให้มั่นคงแน่นอน ใช่แต่การต่อสู้ศึกสงครามอย่างเดียว ถึงแม้ว่าจะเป็นการเล็กน้อยอย่างอื่นก็ดี ดังดุจว่า "กลัวผี" เป็นต้นฉะนี้ ถ้าอย่าให้มีความขลาดมาพ้องพานได้แล้วจะทำราชการตามหน้าที่ของตนที่พึงควรกระทำ ก็จะหาความชอบในตำแหน่งของตนได้โดยสมควรแก่ความชอบ จะได้เป็นที่รักแลสรรเสริญของผู้ที่ใจเป็นทหารต้องรักทหารที่กล้า แลเกลียดคนที่ขลาดเป็นธรรมดา สมดั่งในโคลงบทหนึ่งที่พระเจ้าอัยกาเธอกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส[๑] ได้ทรงรจนาไว้ในเรื่อง "ตะเลงพ่าย" ว่า

๏ จบแจ้งแห่งเหตุเบื้อง โบราณ
เป็นประโยชน์ยุทธการ กล่าวไว้
เอาใจทหารหาญ เริงรื่น
อย่าระคนปนใกล้ เกลือกกลั้วขลาดเขลา ฯ

---

[๑] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นพระโอรสองค์ที่ ๒๘ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระมารดาคือเจ้าจอมมารดาจุ้ย *(หรือท้าวทรงกันดาลในรัชกาลที่ ๓)* มีพระนามเดิมว่า "พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าวาสุกรี" ประสูติเมื่อวันเสาร์ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือนอ้าย ปีจอ จุลศักราช ๑๑๕๒ *(วันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๓๓)* ผนวชเป็นสามเณรเมื่อพุทธศักราช ๒๓๔๕ และพระภิกษุเมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเป็นอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พุทธศักราช ๒๓๕๗ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สิ้นพระชนม์เมื่อวันศุกร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือนอ้าย ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๑๕ *(วันที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๓๙๖)* ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๔ และองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ *(UNESCO)* ประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญทางวัฒนธรรมระดับโลก ในวาระครบรอบ ๒๐๐ ปีวันประสูติ พุทธศักราช ๒๕๓๓

ยายกะตาคำกลอน[๑]

⊙ ขอเรียงพจน์บทนิทานบุราณเล่า
ปลูกปอฝ้ายขายค้าประสาโช
สถิตยังหลังสถานบ้านเศรษฐี
ด้วยเคยรับส่งฝ้ายแลขายปอ

⊙ อยู่วันหนึ่งสองเฒ่าเข้าในไร่
เป็นคราวบุญหนุนสนองทั้งสองรา
เกิดละโมบโลภแซะแคะขึ้นได้
เปลื้องผ้าวางกางกับพื้นปัถพี
ประมวลทรัพย์นับอนันต์สักพันชั่ง
ลากเข้าไว้ใต้เคหาไม่ช้านาน
ข้างยายว่าตาจะเห็นเป็นไฉน
มาบัดนี้มีทรัพย์นับอนันต์
จะไว้เรือนเรือนก็โทรมคงโครมหัก
กลัวไม่พ้นโจรีจะบีฑา
ยังมีเฒ่ายายกะตาอนาโถ
ไม่โลโภหาเลี้ยงกันเพียงพอ
พอเป็นที่ขาดอะไรก็ไปขอ
ไม่ต้องต่อตามกันฉันเมตตา ฯ
เอาพร้าใหญ่เยื้องย่างเที่ยวถางหญ้า
ก็พบฝาตุ่มหิรัญเข้าทันที
ด้วยดีใจยิ้มย่องผุดผ่องศรี
ด่างกุลีรีบขนขึ้นลนลาน
เสร็จสมหวังปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
แล้วคิดอ่านพูดจาปรึกษากัน
เรือนเราไซร้โซเซอยู่เหหัน
จะคิดฉันใดดีฉะนี้ตา
ครั้นว่าจักซ่อนไว้ใต้เคหา
ยังไรขาคิดเห็นเป็นอย่างไร ฯ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานคำกลอน," **วชิรญาณวิเศษ** ๑, ๒๗ (๗ พฤษภาคม ๑๑๐) : ๓๒๔ - ๓๒๑, ๒๘ (๑๔ พฤษภาคม ๑๑๐) : ๓๓๘ - ๓๔๐, ๒๙ (๒๑ พฤษภาคม ๑๑๐) : ๓๕๔ - ๓๕๕.

⊙ ตาผัวว่าข้าก็ตรองมองไม่เห็น
จะฝากเขาเล่าก็ยากจะฝากใคร
ครั้นจะปลูกเรือนใหม่ให้ใหญ่กว้าง
ตัวก็เหนื่อยแล้วมิหนำซ้ำเสียทรัพย์
เอ๊อพุทโธ่[๑] โอเราหนอเราเอ๋ย
เหลือจากนั่นฝังดินให้สิ้นรอย
พุทโธ่ยายไยจึ่งพร้องทำนองนี้
แต่เอาเหงื่อต่างน้ำทำกันมา
เมื่อเงินได้โดยง่ายเป็นหลายชั่ง
ยายตอบว่าถ้าไม่ฝังยังอีกที
เราเอาเงินปลอมใส่ไหปลาร้า
ด้วยปลาร้ากลิ่นเหม็นเป็นสำคัญ

⊙ เฒ่าผู้ผัวฟังไขได้สติ
พลางขึ้นเหย้าหยิบไหใส่ปลาร้า
แล้วควักปลาร้าออกไว้นอกไห
ปลาร้าเกลี่ยปากไหพอให้มิด
ประคองไหใส่สาแหรกแบกขึ้นบ่า
ทั้งหอบเหนื่อยเมื่อยตนสู้ทนทาน
ช่วยกันหิ้วจรดลขึ้นบนเหย้า
เต็มทีแล้วท่านเจ้าขาชราไป
สองเศรษฐีซักถามตามกังขา
ยังไรไม่มาขายซึ่งฝ้ายปอ

⊙ โอ๊ยเต็มทีท่านเจ้าขาเป็นหน้าฝน
ทั้งเรือนเหย้าเล่าก็รั่วเสียทั่วไป
ฉันเอามาหมายว่าจะฝากไว้
เอ็นดูด้วยเถิดเจ้าคะไม่ปะปน
จะซ่อนเร้นก็ไม่มีที่ตรงไหน
หลงไว้ใจเขานักก็จักยับ
จะวิ่งจ้างเขาออกนุ่งมาปรุงปรับ
ถูกแต่รับค่ากินก็สิ้นพอ
อย่าโลภเลยเราเอาไว้พอใช้สอย
จะเศร้าสร้อยเสียใจทำไมตา
เราเคยมีเคยได้ที่ไหนหนา
จะเก็บหาไว้สักชั่งยังไม่มี
จะกลับฝังเสียอย่างไรไฉนนี่
ฝากเศรษฐีไว้ก็ได้ด้วยใกล้กัน
แล้วเอาผ้าผูกปิดให้มิดมั่น
คงไม่ทันรู้เท่าเราดอกตา ฯ
เออยายตริตรองเช่นนี้ดีนักหนา
แบกใส่บ่าลงบันไดดังใจคิด
กอบเงินใส่อัดแทนแน่นสนิท
เอาผ้าปิดเสร็จสรรพจับไม้คาน
เฒ่ายายตาหามออกนอกสถาน
จนถึงบ้านท่านเศรษฐีค่อยดีใจ
แล้วนั่งเล่าบอกแจ้งแถลงไข
จะไปไหนหน่อยก็เมื่อยช่างเหนื่อยพอ
เอาปลาร้ามาทำไมหรือใครขอ
ฉันรอรอตากับยายเห็นหายไป ฯ
หนาวเต็มทนปอฝ้ายขายไม่ไหว
ปลาร้าไหหาที่ว่างวางก็จน
อยากเมื่อไรจึ่งจะขอไปพอหลน
ขอหลบฝนไว้แต่เพียงเฉลียงชาน ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พูโท่" ในเรื่องนี้ผู้เรียบเรียงจะใช้ว่า "พูโท่" และ "พุโท่"

⊙ เศรษฐีฟังสองเฒ่าเล่าแถลง
สุดแต่ยายตาจะจัดไม่ทัดทาน
โน่นแน่ะห้องตรงนั้นนั่นก็เปล่า
ช่องฝนไหลก็ไม่มีดีแล้วนะ

⊙ ทั้งสองเฒ่าฟังพร้องสองเศรษฐี
คาดสำคัญมั่นจิตคงมิดความ
แล้วลากลับยับยั้งยังเคหา
ด้วยอิ่มใจในทรัพย์นับอนันต์
เงินหมดเข้าทำไปเอาปลาร้าหลน
แต่ทำเช่นนี้มาไม่ช้านาน

⊙ สองเศรษฐีมีจิตคิดฉงน
เวียนมาบ่อยคอยแต่เฝ้าเอาปลาร้า
อยู่วันหนึ่งจึ่งพากันคลาคลาด
เลิกผ้าผูกปากพลันในทันใด

⊙ เมียว่าอ๊ออ้อมีน่ามาไม่ขาด
เราเอาไว้เสียเถิดคุณบุญเรามี
ข้างผัวว่าอย่าเลยยายหมายของเขา
กะเงินนิดหนึ่งเท่านี้กี่โสพส
โธ่ทำไมพาทีเช่นนี้ขา
เราเอาไว้ไม่ต้องพักชักทุนเรือน

⊙ นายเห็นงามตามใจมิได้ห้าม
คุณอย่าพักพูดตัดขัดเลยคะ
กะออเฒ่ายายกะตาอนาโถ
ถึงจะฟ้องก็ไม่อยากเกรงปากคำ
แล้วล้วงเงินออกมาวางไว้ข้างไห
ข้างสามิศพิศหิรัญกลับพันพัว
ช่วยปกปิดปากไหไว้ดังเก่า
แล้วชำระมลทินให้กลิ่นจาง

⊙ ฝ่ายว่าเฒ่าทั้งสองเจ้าของทรัพย์
ของในไร่ฝ่ายปอไม่ขอแล
จึ่งตอบแจ้งตามจิตคิดสงสาร
เมื่อควรการเก็บที่ไหนไว้เถิดคะ
ของของเราไม่ระคนเข้าปนปะ
ดูเถิดจ๊ะชอบใจไหนก็ตาม ฯ
แกเปรมปรีดิ์ปลื้มใจมิได้ขาม
ช่วยกันหามหิ้วไหเก็บไว้พลัน
ยายกะตาปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
จ่ายทุกวันเช้าค่ำคิดสำราญ
หยิบเงินปนออกมาใช้ในสถาน
นับประมาณหกหนแต่ขนมา ฯ
เฒ่าสองคนนี่ไฉนยังไรหนา
ต่างสงกากินแหนงด้วยแคลงใจ
ยุรยาตรเยื้องย่องเข้าห้องไห
ล้วงลงไปพบหิรัญเข้าทันที ฯ
ปลาร้าบาทดอกนี่นะชะฉีฉี
มาถึงที่แล้วนี่หนาไม่น่างด
แต่ของเราใช้เท่าไรก็ไม่หมด
หน่อยก็หมดจะมาใช้ได้กี่เดือน
มาตรึกตราผิดกันไปช่างไม่เหมือน
คุ้มไปเดือนหนึ่งก็เอาได้เปล่านะ ฯ
ฉันกลัวความกลัวกรรมไม่ทำละ
ไม่ต้องจะกลัวความแลคร้ามกรรม
เป็นคนโซใครชุบอุปถัมภ์
ไม่มีสำคัญอะไรใครจะกลัว
หวังจะได้ดูทีเศรษฐีผัว
พลอยลืมตัวเต็มใจไปกับนาง
ขนเงินเข้าเรือนใส่ในกระถาง
ใส่ถุงวางลงกำปั่นลั่นกุญแจ ฯ
มิได้จับการอะไรไม่แยแส
เฝ้าคอยแต่ซื้อกินสิ้นทุกวัน

พอขาดเงินที่จะใช้จ่ายกับข้าว
ตรงเข้าสู่ห้องใส่ไหหิรัญ
ตาเฒ่าเปิดล้วงลงไปเห็นไหเปล่า
โธ่เศรษฐีแล้วมีใช่ผู้ใดเลย

⊙ ยายว่าอย่าเพ่อร้อนไปก่อนขา
เผื่อเศรษฐีเปิดปะจะเอาไว้
พุทโธ่ยายยังมะเมอ[๑] พูดเพ้อบ้า
เป็นพ่อแม่เขาเมื่อไรได้ระแวง
คะกระนั้นก็ต้องตรองเพราะของฝาก
ไหนก็คิดผิดไปเพราะใจเบา
แล้วพากันเยื้องย่องจากห้องไห
ข้างตาเฒ่าเศร้าอุราไม่พาที
ยายภรรยาว่าอ้อนวอนเศรษฐี
ได้โปรดเถิดเจ้าประคุณผู้บุญยืน
เงินฉันใส่ไหปลาร้ามาทั้งไห
ได้เห็นบ้างไหมเจ้าขาจงปรานี

⊙ เศรษฐีนั่งดูตาภรรยานิ่ง
ยายได้ฝากไหหิรัญฉันเมื่อไร
ดูสิคะคุณขามันน่าขัน
แรกออกปากฝากว่าไหใส่ปลาร้า
ปลาร้าตนขนไปกินจนสิ้นไห
ไม่กระดากปากคำพูดหงำเงอะ

⊙ ตาเฒ่านั่งฟังเมียเศรษฐีว่า
ข้าว่าแล้วไหมยายเฒ่าขืนเมามัว
แกพูดพลางย่างตรงลงเคหา
ยายเมียลุกตามจรัลมาทันที
ตาผัวว่าข้าไม่ยอมแล้วยายเอ่ย
เราก็เคยทนลำบากแลยากจน
ก็มาเหย้าท่านเศรษฐีขมีขมัน
ทำเชิงชั้นท่าทางเหมือนอย่างเคย
ร้องว่าเราเงินหายแล้วยายเอ๋ย
แล้วแหงนเงยพักตราโศกาลัย ฯ
ความคิดข้ายังพะวงนึกสงสัย
ช่วยเก็บให้ละกระมังข้ายังแคลง
เงินนี่หนาใครไม่รักอย่าพักแหนง
ช่วยจัดแจงเก็บไว้ให้กับเรา
ควรออกปากไต่ถามเนื้อความเขา
เอามิเอาถามดูให้รู้ดี
ตรงเข้าไปกราบกรานท่านเศรษฐี
มุ่งแต่ที่ทางจะฟ้องเอาของคืน
ร่ำพาทีถอนใจให้สะอื้น
ลูกเหลือตื้นตันอุรังแล้วครั้งนี้
ซึ่งฝากไว้ในบ้านของท่านนี่
ด้วยเกิดมีอันตรายมาหายไป ฯ
ข้างเมียซิงตอบแจ้งแถลงไข
ทำไมไม่บอกเล่าเมื่อเอามา
พูดดังฝันเลื่อนเปื้อนดูเหมือนบ้า
เดี๋ยวนี้ว่าเงินทั้งไหช่างไหลเลอะ
ยังกลับไพล่ว่าร้ายเที่ยวป้ายเปรอะ
เลิกกันเถอะคบกับแกแพ้ภัยตัว ฯ
แค้นภรรยาเสียงสั่นคันหูหัว
เห็นเต็มตัวแล้วหรือยังเล่าครั้งนี้
ด้วยมืดหน้าเคืองข้องสองเศรษฐี
จรลีบ่นพร้อมมาสองคน
จะรีบเลยเข้าไปฟ้องลองสักหน
จะปี้ปนลงเพราะความก็ตามกาล

---

[๑]คำกริยา หมายถึง ละเมอ

พูดกันมาคลาไคลไม่พักผ่อน
ตรงเข้าหาท่านผู้รั้งไม่นั่งนาน
ได้โปรดเถิดเจ้าประคุณการุญด้วย
ลูกแสนทุกข์เหลือทนพ้นทวี
แต่เดิมทีดีฉันนั้นได้ทรัพย์
รวมกันหมดเต็มไหใส่ปลาร้า
จึ่งหามไปไว้บ้านท่านเศรษฐี
ท่านยินยอมพร้อมจิตคิดปรองดอง
แต่ฝากไว้ได้ไปเอามาหกหน
ยังเหลือเงินค่อนไหอยู่ไม่นาน
ครั้นไปอ้อนวอนขอก็ไม่ให้
ขอฝ่าเท้ากรุณาเมตตาชน

⊙ ท่านผู้รั้งฟังเฒ่าเล่าแถลง
เร่งผู้คุมจรจรัลในทันที
เสมียนอ่านฟ้องให้ฟังแล้วนั่งถาม
เศรษฐีฟังนั่งอั้นตันอุรา
ว่าเดิมเฒ่าเอาไหใส่ปลาร้า
บอกว่าเรือนรั่วฝนพ้นประมาณ
จึ่งมอบห้องริมระเบียงเฉลียงให้
เว้นสองวันตากับยายผันผายมา
ซึ่งสองเฒ่าเอาร้ายมาป้ายปัก
เป็นความสัตย์ฉันทุกสิ่งจริงสัจจัง
เมื่อเจ้าของเวียนขนไปจนสิ้น
ฉันมิได้ย้ายยักลักเงินตรา

⊙ ท่านผู้รั้งฟังสำนวนใคร่ครวญคิด
จึ่งซักถามเฒ่าชราไม่ช้าที
ตาครูเฒ่ากราบกรานให้การว่า
ได้อยู่แต่ทาสีเศรษฐีใช้
อนึ่งไหใส่หิรัญเมื่อฉันฝาก
เพราะความหวังตั้งใจกันภัยพาล
ด้วยใจร้อนรีบตะบึงมาถึงศาล
แล้วกราบกรานแจ้งความตามคดี
แม้นไม่ช่วยคนจนคงป่นปี้
เพราะเศรษฐีทำแค้นแน่นอุรา
ประมาณนับมากมายหลายนักหนา
ฉันตรึกตรากลัวผู้ร้ายจะหมายปอง
ได้พาทีฝากฝังเขาทั้งสอง
ให้ไว้ห้องตรงระเบียงเฉลียงชาน
พอเลี้ยงตนซื้อหาปลาข้าวสาร
เศรษฐีพาลลักครองเป็นของตน
ฉันคนไพร่สารพัดจะขัดสน
ได้ผ่อนปรนวินิจฉัยในคดี ฯ
พอรู้แจ้งสั่งเสมียนเขียนถ้วนถี่
เกาะเศรษฐีเมียผัวได้ตัวมา
ยังไรความจริงไหมเล่าดังเขาหา
ข้างภรรยาขัดใจชิงให้การ
ไปพูดจาฝากไว้ในสถาน
ฉันสงสารเห็นว่าแกแก่ชรา
แกเก็บไว้สมมาดปรารถนา
ควักปลาร้าไปกินสิ้นทุกครั้ง
ว่าฉันลักเงินหายเมื่อภายหลัง
แกฝากฝังฉันแต่ไหใส่ปลาร้า
กลับมาหมิ่นหมายมาดประมาทหน้า
ความสัจจาจริงจังฉันดังนี้ ฯ
เห็นความติดจะเป็นรองสองเศรษฐี
พยานมีรู้หรือเปล่าเมื่อเอาไป
พยานข้าหายากเมื่อฝากไห
จะอ้างใครใครเขาจะเป็นพยาน
ได้ออกปากว่าปลาร้าเหมือนว่าขาน
จึ่งคิดอ่านปลอมใส่ไหปลาร้า

ที่จริงใจไหหิรัญของฉันแท้
ขอใต้เท้าเจ้าประคุณกรุณา
ท่านผู้รั้งนั่งตรึกนึกวิตก
ดูรูปความตามสำนวนใคร่ครวญไป
เพราะคำหาหลักลอยดูด้อยเอี้ย
แม้นไม่จริงไหนจะกล้าเข้ามาฟ้อง
คะนึงพลางทางว่าแน่ะตาเฒ่า
ข้างเศรษฐีก็จงพาภรรยาจร
เช้าพรุ่งนี้สี่โมงจงมาศาล
เมื่อควรการฐานใดจะได้เป็น
โจทก์จำเลยฟังว่าให้คลาคลาด
ต่างวันทาลาจรัลมาทันใด

⊙ ท่านผู้รั้งนครากลับมาบ้าน
จัดเสมียนร่วมใจได้หนึ่งนาย
ครั้นรุ่งเช้าเจ้าเมืองผู้เรืองยศ
เรียกเสมียนร่วมรู้คู่ฤาทัย
พอเกือบใกล้ได้เวลาก็คลาคลาด
เตือนอาชาพาล้อจรจรัล
ประมาณสามโมงกึ่งก็ถึงที่
เจ้าเมืองลงจากรถจรดมา
โจทก์จำเลยได้เวลาก็มาพร้อม
เจ้าเมืองเห็นพร้อมหน้าจึ่งพาที
เราจะให้เจ้าทรัพย์กับเศรษฐี
กำหนดได้ห้าเส้นเป็นชนะ

⊙ ข้างยายฟังนั่งไหว้พิไรว่า
ไม่ทันถึงครึ่งพักก็จักงอม
ถ้าแม้นแพ้แล้วจงฟันบั่นเกศา
ลูกชราแล้วไม่หมายร้ายผู้ใด
ให้อั้นอกที่จะคิดวินิจฉัย
ก็ตกในเฒ่าชราท่าเป็นรอง
ครั้นยกเสียก็ไม่สิ้นมลทินหมอง
ต้องตรึกตรองผันแปรให้แน่นอน
จงกลับเหย้าเคหาของตาก่อน
ตะวันรอนแล้วช้าระก็จะเย็น
ไม่เนิ่นนานแพ้ชนะก็จะเห็น
วันนี้เย็นแล้วจงพากันคลาไคล
มิได้อาจโต้แย้งแถลงไข
รีบกลับไปที่พักสำนักกาย ฯ
คิดตรองการเสร็จสมอารมณ์หมาย
บอกอุบายชี้แจงให้แจ้งใจ
ให้ผูกรถอาชาหาช้าไม่
เข้าซ่อนในห้องหญ้ารถาพลัน
ขึ้นรถก๊าด[๑]เร่งทนายขับผายผัน
เสียงครืนครั่นขับเลื่อนสะเทือนมา
สารถีแก้กัณฐัศว์[๒] จากรัถา
ขึ้นศาลาว่าการงานบูรี
คำนับน้อมท่านผู้รั้งแล้วนั่งที่
ว่าความนี้ยากนักจักชำระ
เอารถนี้ลากไปที่ไม้กะ
ยังไรจะยอมได้หรือไม่ยอม ฯ
ท่านเจ้าขาเต็มทนฉันคนผอม
เมื่อแก่หง่อมเหลือทนเป็นจนใจ

---

[๑]รถดอกก๊าด *(dogcart)* เป็นประเภทรถม้าที่เทียมม้า ๓ ตัว สำหรับผู้นั่งหลังชนกัน ๒ คน
[๒]เขียนได้ทั้ง "กัณฐัศ" และ "กัณฐัศว์" หมายถึง ม้าทั่วไป

ตาผัวว่าอย่าภิปราย[๑]เลยยายเอ๋ย
จะมานั่งทัดทานท่านทำไม
⊙ เมียเศรษฐียิ้มเย้ยภิเปรยว่า
ถึงฝ่ายฉันก็ไม่ขัดไม่ทัดทาน
⊙ เจ้าเมืองเห็นยินยอมพร้อมสองฝ่าย
สั่งให้โจทก์ผันผายทั้งยายตา
ทั้งสองเฒ่าอุตลุดเข้าฉุดรถ
ยิ่งใกล้ถึงหลักปักยิ่งหนักครัน
ข้างยายเมียเต็มทนจึ่งบ่นว่า
แม้นไม่ฟ้องตรองขายแต่ฝ่ายปอ
นี่เพราะโลภจึ่งลำบากต้องลากรถ
ไม่คิดถึงอาตมาชรากาย
ตาว่ายายไยภิปรายดังนี้เล่า
ที่เหน็ดเหนื่อยเมื่อยเพลียอย่าเสียใจ
⊙ ฝ่ายเสมียนเจ้านครซ่อนในรถ
ก็รีบจดคำภิปรายยายกะตา
ทั้งสองเฒ่าลากตะบึงจนถึงหลัก
แล้วเพียรลากกลับมาอยู่ช้านาน
⊙ ท่านผู้รั้งจึ่งสั่งสองเศรษฐี
ท่านสามีภริยาจงคลาไคล
⊙ เศรษฐีผัวฟังคำต้องจำจิต
หากจนใจจำจรัลเพราะภรรยา
เหตุมิได้เคยงานที่การหนัก
จะลากกลับศาลาให้อาวรณ์
เห็นห่างคนบ่นตะบอยค่อยค่อยว่า
ฉันห้ามแล้วหล่อนไม่ฟังยังภิปราย
ไหนไหนเลยทนลำบากลากให้ไหว
เทพไทคงจะเห็นเป็นพยาน ฯ
จริงแล้วขาเทพคงจะสงสาร
สุดแต่ท่านผู้ชำระจะบัญชา ฯ
นึกสมหมายมีจิตคิดหรรษา
ลากรถาคลาไคลไปด้วยกัน
จนเหงื่อหยดโซม[๒]กายสู้ผายผัน
อกใจสั่นหอบฮักต้องพักรอ
นี่เพราะตาจึ่งต้องยากลำบากหนอ
เงินก็พอเลี้ยงตนไปจนตาย
แรงก็หมดความเมื่อยก็เหนื่อยหลาย
เมื่อมันหายแล้วจะฟ้องร้องทำไม
ของของเราแล้วต้องทนเอาจนไหว
อุตส่าห์ไปหน่อยหนออย่ารอรา ฯ
ได้ฟังพจน์เฒ่าทั้งสองซึ่งพร้องว่า
เรียงเลขาสรรพเสร็จสำเร็จการ
ถึงเหนื่อยหนักฝืนจิตด้วยคิดหาญ
จนถึงศาลสิ้นกำลังนั่งถอนใจ ฯ
ว่าบัดนี้ยายกะตาลากมาได้
ลากรถไปเหมือนกับเขาเฒ่าชรา ฯ
ให้คิดคิดแสนอายด้วยขายหน้า
ต่างลีลาลากรถบทจร
พอถึงหลักผัวเมียก็เพลียอ่อน
เศรษฐีถอนใจใหญ่อยู่ไม่วาย
เพราะนายหนาทำให้ยากลำบากหลาย
ต้องอับอายแล้วยังเหนื่อยเมื่อยไม่เบา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พิปราย" ความตรงนี้มาจากคำ "อภิปราย"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "โทรม" เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้เสื่อมลง แต่คำว่า "โซม" เป็นคำกริยา หมายถึง เปียกทั่ว

เห็นกับเงินค่อนไหจึ่งได้ยาก
ลำพังฉันจริงนะนายไม่หมายเอา
เศรษฐีเมียแค้นขัดสะบัดหน้า
จริงแล้วคะคุณช่างคอยนั่งเตือน
แต่เพียงนี้สิยังชัดปัดเสียได้
ถูกแต่เหนื่อยเมื่อยตนไม่ทนทาน
พูดกันพลางต่างยุดฉุดรถา
ลากมาถึงศาลนั้นเข้าทันใด

⊙ ฝ่ายเสมียนเจ้าบูรินทร์ได้ยินหมด
ครั้นสิ้นถ้อยพาทีก็ลีลา
สองเศรษฐียังกำลังนั่งเจี๋ยมเจี้ยม
คิดถึงความพูดไว้ใจระทด
เสมียนเจ้าธานีก็ลีลาศ
เรียกเศรษฐียายกะตาเข้ามาตาม
เจ้ากรุงไกรได้สดับฉบับพจน์
จึ่งพร้องความถามเศรษฐีว่านี่นาย
สองเศรษฐีฟังถามให้คร้ามจิต
เพราะคำจดหมดทุกสิ่งล้วนจริงใจ

⊙ ท่านเจ้าเมืองเคืองข้องจึ่งร้องว่า
เดิมได้หามาถามความโดยดี
นี่หากเราล้วงไส้ได้เป็นหลัก
หาไม่เจ้าก็จะมีทีกระบวน
ทีนี้แน่แพ้เขาเราจะปรับ
เพราะโทษลักมักโลภละโมบใจ
สองเศรษฐีฟังว่าน้ำตาตก
จัดเงินให้ไพร่ขนมาลนลาน
ผู้รั้งรับเงินกองให้สองเฒ่า
แล้วต่างคนคืนบ้านไม่นานช้า

นี่แลอยากหมายปองซึ่งของเขา
ทรัพย์ของเราเหลือกินไม่สิ้นเรือน
อนิจจาเจ็บใจใครจะเหมือน
ขนเข้าเรือนใครขนอยู่ลนลาน
ถ้าโทษใหญ่แล้วก็คงไม่สงสาร
กลับมาพาลพาโลพุทโธ๋ใจ
ที่หนักหนาทานทนเอาจนไหว
อ่อนฤาทัยทรุดนั่งทั้งสองรา ฯ
ก็รีบจดคำพร้องทั้งสองว่า
เปิดห้องหญ้าย่างตรงลงจากรถ
เห็นคนเยี่ยมจากรถาหน้าสลด
สติหมดหมายแน่คงแพ้ความ
เข้าน้อมบาทเจ้าเมืองเรืองสนาม
แล้วเอ่ยนามอ่านสนองทั้งสองราย
พอแจ้งหมดชื่นชมด้วยสมหมาย
ความภิปรายพาทีนี้ของใคร
ด้วยสุดคิดผันแปรพูดแก้ไข
ต่างหมอบไหว้ก้มหน้าไม่พาที ฯ
ความนี้ข้าต้องบังคับปรับเศรษฐี
อวดวาจีแจ้งคำไว้สำนวน
ไม่ต้องพักสืบพยานทานสอบสวน
ทำทบทวนถ่วงเวลาให้ช้าไป
ต้องคืนทรัพย์ให้เจ้าของเป็นสองไห
จงกลับไปเตรียมมาอย่าช้านาน
รีบจันงกกลับหลังยังสถาน
พอถึงศาลส่งหิรัญดังบัญชา
แกก้มเกล้ารับหิรัญด้วยหรรษา
เรื่องยายตาสองเศรษฐีเท่านี้เอย ฯ๚ ๑๙

ยายกับตา[๑]

(เรื่องที่หนึ่ง ต้องอ่านให้หมด เว้นแลข้ามน้อยหนึ่งก็เสียความหนัก)

ยังมียายกับตาปลูกถั่วงา ใช้ให้หลานเฝ้า หลานไม่เฝ้า กากินถั่วกินงา ๗ เล็ด ๗ ทะนาน ยายมายายด่า ตามาตาตี

ไปหาพี่พราน "พี่พรานขาพี่พราน พี่พรานช่วยยิงกา กากินถั่วกินงา ๗ เล็ด ๗ ทะนาน ยายมายายด่า ตามาตาตี

"กงการอะไรของกู ! "

ไป...ไปหาพี่หนู "พี่หนูขาพี่หนูช่วยกัดสายธนูพี่พราน พี่พรานไม่ยิงกา กากินถั่วกินงา ๗ เล็ด ๗ ทะนาน ยายมายายด่า ตามาตาตี"

"กงการอะไรของกู !! "

ไป...ไปหาพี่แมว "พี่แมวขา พี่แมวช่วยกัดหนู หนูไม่กัดสายธนูพี่พราน ฯลฯ ยายมายายด่า ตามาตาตี"

"กงการอะไรของกู !!! "

ไป...ไปหาพี่หมา "พี่หมาขา พี่หมาช่วยกัดแมว ฯลฯ"

"กงการอะไรของกู !!!! "

---

[๑] วิลเลียม *(นามแฝง พระองค์เจ้าคัณางคยุคล - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร)*. "นิทานไท." **วชิรญาณวิเศษ** ๓. ๓๑ (วัน ๖ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๒๔๓.

ไป...ไปหาพี่ไม้ค้อน ฯลฯ "ช่วยยอนหูหมา หมาไม่กัดแมว ฯลฯ"

"กงการอะไรของกู !!!!! "

ไป...ไปหาพี่ไฟ "ช่วยไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนไม่ยอนหูหมา ฯลฯ"

"กงการอะไรของกู !!!!! "

ไป...ไปหาพี่น้ำช่วยดับไฟ ฯลฯ"

"กงการอะไรของกู !!!!! "

ไป...ไปหาตลิ่ง "ช่วยทับน้ำ ฯลฯ"

"กงการอะไรของกู !!!!!! "

ไป...ไปหาพี่ช้างช่วยแทงตลิ่ง ฯลฯ"

"กงการอะไรของกู !!!!!! "

ไป...ไปหาพี่แมลงหวี่[๑] "พี่แมลงหวี่ขาพี่แมลงหวี่ช่วยตอมตาช้าง ช้างไม่แทงตลิ่ง ตลิ่งไม่ทับน้ำ น้ำไม่ดับไฟ ไฟไม่ไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนไม่ยอนหูหมา หมาไม่กัดแมว แมวไม่กัดหนู หนูไม่กัดสายธนูพี่พราน พี่พรานไม่ยิงกา กากินถั่วกินงา ๗ เล็ด ๗ ทะนาน ยายมายายด่า ตามาตาตี"

"อือ...อือ"

"ไปก็ไปซิ" แมลงหวี่ก็ไปจะตอมตาช้าง

พี่ช้างก็ว่า "อย่าตอมฉันเลยคะ ฉันจะรับไปแทงตลิ่ง"

ตลิ่งก็ว่า "อย่าแทงฉันเลยคะ ฉันจะทับน้ำให้"

น้ำก็รับดับไฟ ไฟก็รับไหม้ไม้ค้อน ไม้ค้อนรับยอนหูหมา หมากัดแมว แมวกัดหนู

หนูก็รับกัดสายธนูพราน พรานรับยิงกา กาก็ว่า "อย่ายิงฉันเลยคะ" กาก็รับใช้ถั่ว คืนงาให้แสนเท่าพันทวี

หลานน้อยก็ค่อยได้ดีจบกันเท่านี้

นิยายเรื่องนี้ใครก็ทราบแล้วว่า "ผู้อ่านทุกคนจะหลับตาเล่านิทานยายกับตานี้ ว่าปากเปล่าได้ดีเสียกว่าที่เล่ามานี้"

แต่ของที่อยู่ใกล้ **"เห็นจนเกินไปไม่เห็น"**

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "แมงหวี่" แมลงหวี่ หรือหวี่เป็นแมลงขนาดเล็กมีสีน้ำตาลปนแดง ตาสีแดง มีปีกใสคู่เดียว ชอบตอมผลไม้หรือผักหรือผักเน่าเปื่อยนิยมใช้เป็นสัตว์ทดลองในการศึกษาทางพันธุศาสตร์ของสัตว์

ยาวบั่นสั้นต่อ[๑]

แม่ตรอง "เออ! นายจ๊ะ ดีละวันนี้นายไม่ต้องไปออฟฟิศ[๒] ฉันอยากจะถามอะไรสักหน่อย"

พ่อตริ "ถามอะไรน่ะหล่อน ? "

แม่ตรอง "ฉันเคยได้ยินคุณพ่อฉันเมื่อท่านยังอยู่ ท่านเคยพูดบ่อย ๆ ว่า **'ยาวให้บั่นสั้นให้ต่อ'** ฉันอธิบายของท่านไม่ออกเลย ได้ฟังของท่านมาร้อยครั้งกว่า ๆ มันจะตรงกันกับเช่นไรจ๊ะนาย"

พ่อตริ "แม่ตรองหล่อนกับฉันก็คราว ๆ กัน ที่ไหนหล่อนกลับแก่เดือนกว่าฉันเกือบ ๔ เดือน แล้วก็การอะไร ๆ ดูเหมือนหล่อนยังจะซึมมากกว่าฉันเสียอีก"

แม่ตรอง "อะไร้นาย ไม่เห็นจริง ? "

พ่อตริ "อ้าว ! บอกละก็ไม่เชื่อ"

แม่ตรอง "ทำไมน่ะนายฉันถึงจะรู้อะไรมากกว่านาย ? "

ตริ "รู้มากกว่าจริง ๆ นะ เพราะหล่อนเคยได้รับคำสั่งสอนแนะนำจากคุณพ่อหล่อนมาก ฉันอยู่วัดมาแต่เล็ก ๆ พึ่งเข้าใจภาษาชาวบ้านกะเขาบ้างก็ตั้งแต่มาอยู่กับหล่อนนี่แหละ แต่ยังงั้นยังไม่หายขรัวชายกระเบนหย่อนเท้มบอกอารามอยู่เสมอ ๆ ถ้าพูดกันโดยจริงเรื่องธรรมเนียมอะไร ๆ ของชาวบ้านละก็ จะว่าหล่อนเป็นครูฉันก็ว่าได้"

---

[๑] นาน บางขุนพรหม. **วชิรญาณวิเศษ** ๙. ๒๗ (๓ พฤษภาคม ๑๓๓) : ๓๑๙ - ๓๒๓.

[๒] office ที่ทำงาน ต้นฉบับเขียนว่า "ออฟฟีซ"

ตรอง "ไฮ้ ! นายละก็ เขาจะถามเอาเรื่องเอาราวไปเอาความอะไรต่ออะไรมาพูดออกเปื่อย"

ตริ "จริง ๆ นะหล่อนฉันไม่ซึมจริง ๆ โถ ! กะคนวัด...คนวัดยังฉันเช่นนี้หล่อนจะให้เอาสมอง[๑] ที่ไหนมาอธิบายนี่นะ"

ตรอง "เออ...เออ ! นายนี่เห็นจะต้องเลิกกันเสียจริง โธ่ ! นี่ไม่หวังให้ฉันทราบ ไม่เต็มใจอธิบายแลหรือนาย ? "

ตริ "เต็มใจแท้ ๆ เทียวเหล่อน ถ้าฉันซึมทราบความอธิบายคำถามของหล่อนแล้วฉันจะอธิบายให้หล่อนฟังสัก ๓ เดือน ไม่ต้องให้หล่อนผัดฉันอย่างนี้เลย แม้นหล่อนถามฉันถึงเรื่องสวดมนต์ไหว้พระ หรือวิธีบูชาอะไร ๆ ของวัดละก็ ฉันอาจยอมรับรองว่า 'จะอธิบายให้ได้ในชั่วมินิต[๒]เดียว' ไม่ต้องผัดหล่อนให้ถึง ๒ มินิตเลย"

ตรอง "เถอะ ๆ ...เถอะ ๆ นาย ไม่ถามละ...ไม่ถามละ"

ลุกสะบัดหน้าเข้าเรือนทอดตัวลงบนที่นอน ชักผ้าห่มปิดหน้านอนถอนใจใหญ่ "ฮื้อ...ฮื้อ ! "

นายตริตามเข้าไปในเรือนนั่งลงเคียงภรรยา ค่อย ๆ เอามือพาดลงที่ตัว ปลอบถามว่า "แม่ตรอง โธ่ ! นี่หล่อนฟื้นฉันจริงหรือหล่อน ? "

ตรอง "พื้นละนายใครจะไม่พื้น ? เสียแรงฉันรักนาย ส่วนนายจะกรุณาตอบสักนิดหนึ่งไม่มี สงสัยอะไรถามหวังจะรู้ความกะเขาบ้าง ทำไถลโน่นไถลนี่มิหนำซ้ำล้อให้เสียอีก"

ความตรึกของนายตริ "อือ ! นี่ แม่ตรองหล่อนพื้นเราจริง ๆ นี่นะ เอไม่ได้การ เก้าไม่ยอมให้ผูกใจหล่อนหรือไม่อธิบายเรื่องนี้บางทีจะป่วงใหญ่ เดี๋ยวจะกลายเป็นคนอื่นเสียก็ว่าไม่ถูก ชอบกล...ชอบกลอะไรหนอ ? ยาวบั่นสั้นต่อ มันจะได้กะอะไรนี่หื่อ ? ดู ๆ เหมือนเราก็เคยได้รับคำอธิบายเรื่องนี้มาบ้าง แต่ไม่ได้ตื่มไว้ อะไรหนอ ? อ่อ ! พุทโธ่ ! นึกเป็นนมเป็นนานท่านอาจารย์อุปทาริกคู่สวดของเรา ท่านเคยอธิบายให้เราฟังเมื่อเรายังบวชอยู่เท่านั้นเองได้การ...ได้การ แต่เราจะต้องอธิบายกะแม่ตรองให้หลายแผนทีเดียว"

ขยับเข้าไปเคียงตัว "ผินหน้ามานี่แน่ะหล่อน นึกได้แล้วละจริง ๆ นะ ยังไงเล่าโธ่บอกไม่เชื่อ ดูเอาซี้ นี่จะต้องให้ฉันเข้าไปกระซิบถึงหูเจียวหรือนี่"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขมอง" ความหมายเดียวกับ "สมอง"

[๒] minute นาที

ตรอง "อย่าเย้าน่ะนายน่ะพูดด้วยเกิดโทโส"

ตริ ทำไมนี่หล่อนไม่อยากฟังอธิบายแลหรือ ? "

แม่ตรองหล่อนกำลังใคร่จะฟังในเรื่องนั้น แต่ยังไม่ไว้ใจผัว ทำจริต "ฮุ้ย ! แผ่ชี้กวนนัก จะอธิบายก็อธิบาย ไม่อธิบายก็ตามใจ"

ตริ "อ๊ะ ! จริงหรือหล่อน ? วานฟังหน่อยเถอะแม่คุ้ณ แม่ชื่นใจของตริ"

ตรอง "โอ ! นายนี่เดี๋ยวเอาเลือดทำขวัญเล็บเสียเดี๋ยวนี้เองแหละ ฮือ ! กรรมแล้ว" ผินหน้ากลับ

ตริ "เอ ! ดูเอาซี้ อย่างอนนักเลยหล่อน นี่แน่ะ ! อ้ายยาวบั่นน่ะหนา ท่านเปรียบไว้หลายอย่างคือเปรียบด้วยความพยาบาทปองร้ายกันอย่างหนึ่ง แล้วก็..."

ตรอง "เดี๋ยวนายจ่าอะไรหนา ? "

ตริ "อ้อ ! ฟังแลหรือหล่อน ? "

ตรอง "อีกละ...อีกละ โธ่ ! ต่อไปก็ต่อไปเถะอย่าประดักประเดิดเลย"

ตริ "อ้าว ! ยังงั้นก็อธิบายกันเสียทีแล้วก็เปรียบด้วยความเกียจคร้านอย่างหนึ่ง เปรียบด้วยความปรารถนาอย่างหนึ่ง"

ตรอง "เปรียบด้วยความพยาบาทปองร้ายน่ะยังไงจ๊ะนาย"

ตริ "ท่านเปรียบว่า 'ความพยาบาทปองร้ายของผู้ใดที่แรงกล้า ทำในใจแต่จะให้ผู้ที่ตนไม่ชอบถึงซึ่งความฉิบหายอย่างเดียว ถ้าความทำในใจอย่างนี้มีอยู่เสมอ ๆ ไม่มีเวลาระงับ ก็เรียกว่า 'ทำเวรให้ติดเนื่องยืดยาวไม่ใช่หรือ ?' จริงไหมหล่อน ? "

ตรอง "จ๊ะถูกละ"

ตริ "เมื่อผู้นั้นรู้ตัวว่า 'ความพยาบาทปองร้ายมีอยู่แก่ตนแล้วก็ควรจะหักเสียด้วยเมตตาคือตัดรอนให้ความพยาบาทน้อยลง จนถึงไม่มีอยู่ในสันดาน' จึ่งจะดีไม่ใช่หรือ ? "

ตรอง "ยังงั้นซีจ๊ะนาย เรื่องความพยาบาทจองเวรกัน ถ้ายังมีอยู่ตราบใดแล้วใจก็ไม่รู้จักบริสุทธิ์ได้ ถ้าคิดร่างับดับเสียได้แล้วฉันเห็นว่าเป็นการดีที่สุด"

ตริ "นั่นซี้หล่อน ท่านถึงว่าไว้ว่า 'ยาวให้บั่น ๆ คือบั่นความอาฆาตจองเวรให้น้อยลงเท่านี้แหละ"

ตรอง "อ้อ ! ของท่านเป็นคติดีนี่จ๊ะ แล้วก็ความคร้านล่ะนายท่านเปรียบไว้อย่างไร ? "

ตริ "ก็ความที่เกียจคร้านไม่ทำงานน่ะ ดีหรือไม่ดีล่ะหล่อน"

ตรอง "ชื่อว่าเกียจคร้านแล้วนายจ๋า เรื่องดีเป็นไม่มีเป็นแน่ ถ้ามีเกียจคร้านอยู่แล้วจะเอาอะไรรับประทาน ?"

ตริ "นั่นแหละท่านถึงได้อธิบายว่า 'ความเกียจคร้านไม่หมั่นทำประโยชน์แก่ตน ถ้ามีอยู่แล้วให้ตัดสันดานฝานบั่นเสีย' อย่าให้ติดต่อสันดานยืดยาวไปได้"

ตรอง "อ้อ ! ความก็ตรงกันกับเมื่อกี้แหละนะนาย"

ตริ "ก็ยังงั้นนะสิหล่อน"

ตรอง "แล้วอะไรอีกอันล่ะจ๋านาย ?"

ตริ "อีกอันหนึ่งน่ะอ้างว่า ความปรารถนายังไงล่ะหล่อน ?"

ตรอง "อ้อ ! เป็นยังไงจ๊ะ ?"

ตริ "อ้าว! ก็ธรรมดาความปรารถนาของคน ไม่ว่าปรารถนาสิ่งอะไร ๆ ทั้งสิ้น ถ้าไม่รู้จักมีเวลาพอเวลาอิ่มมาบ้าง ตะเกียกตะกายทะเยอทะยานอยู่เสมอ ๆ แล้วใจก็เป็นทุกข์ไม่ใช่หรือจ๊ะ ?"

ตรอง "แน่ละนาย ได้กับฉันเองเทียว"

"เมื่อไรล่ะ"

ชี้ให้เห็น "ใกล้ ๆ นี่แหละเมื่อนายออกไปเมืองสงขลากับเจ้าคุณนี่เอง เวลาวันหนึ่งอีตาหมอดูได้มาที่นี่ฉันเลยให้**ไก**ดู ไกทายฉันว่า 'ใน ๔๐ วันจะได้ลาภใหญ่' ในระหว่างนั้นฉันตั้งแต่ปรารถนาลาภใหญ่อย่างเดียว ที่จริงตั้งแต่ไกทายแหละนาย ฉันได้เงินเรื่อยมาทีเดียว แต่ไม่มากอยู่ในครั้งละ ๓ บาท ๔ บาท ๕ บาท บางครั้งจึ่งจะถึง ๖ บาท ๗ บาท ค่าที่ได้ก็ไม่มีเรื่องอื่นปักหมวกขายบ้างกับบางทีเขามาจ้างเย็บที่นอนเท่านั้น แต่ฉันไม่รู้สึกว่า 'เป็นลาภเป็นผลอะไร?' ใจน่ะคอยแต่ลาภใหญ่ที่หมอทักเท่านั้น เออ ! ยิ่งหวังยิ่งปรารถนาจัดเข้า ครั้นถึงกำหนดเลยกำหนดไป แหม ! มันช่างรู้สึกว่า 'เศร้าใจเสียใจแท้ ๆ' ยังมิหนำเนื้อตัวผอมไปด้วยถนัด เมื่อนายมานายยังทักฉันไม่ใช่หรือ ? เอ้อ ! จริงเทียวเรื่องนี้"

ตริ "เดี๋ยวหล่อน ฉันขออธิบายต่อไปก่อนเวลาจะไม่พอ แล้วหล่อนถึงค่อยพูด"

ตรอง "ก็เชิญซีจ๊ะ นี่ฉันยอมรับรองว่าจริงดอก"

ตริ "หมดละนะหล่อนเรื่อง**ยาวบั่น** ทีนี้สั้นต่อละ อะไรเล่าที่จะควรต่อกิริยาอาการที่เป็นเครื่องแสวงหาประโยชน์ความสุขใส่ตนนี่แหละ แม้นยังมีน้อยอยู่สั้นอยู่ก็ควรต่อให้ยาว ถ้าเวลาทำธุระที่เป็นประโยชน์ค่อนจะสั้นกว่าเวลาที่เสียประโยชน์แล้วก็ต้องชักเอาเวลาที่เสียประโยชน์มาต่อเวลาที่เป็นประโยชน์ให้ยาวออก

ไป นี่แหละเรียกว่า**สั้นต่อ**"

ตรอง "แหม้ ! นาย อธิบายกว้างขวางพอใช้ ถ้าจะเปรียบด้วยสิ่งอื่นอีกจะได้ไหมจ๊ะ หรือได้เท่านี้เอง ? "

ตริ "ได้ถมไปหล่อน แต่เวลาไม่พอกะคำพูด ถ้าจะเปรียบให้เห็นใกล้ ๆ อีกสักอย่างก็เกือบได้"

ตรอง "เปรียบหน่อยเถิดจ้ะนาย"

ตริ "เหมือนเช่นเมื่อกี้นี้ หล่อนพื้นจัดเพราะฉันยังไม่รับอธิบาย ถ้าฉันเลยนิ่งเสียไม่อธิบายให้ฟังความฟั้นของหล่อนก็จะติดต่อยืดยาวไป ฝ่ายไมตรีที่ดูดดื่มซึมทราบอยู่ในหล่อนกับฉันก็จะลดน้อยถอยสั้นลงทุกที คงจะเป็นอย่างนี้จริงไหมจ๊ะ ?"

ตรอง "ว่าไม่ได้ บางทีก็จะเป็นบ้าง"

ตริ "เพราะอย่างนั้นฉันจึ่งได้อธิบายตามประสงค์ของหล่อนเพื่อจะบั่นความฟั้นหล่อนเสียให้สั้น ต่อไมตรีของหล่อนกับฉันให้เจริญยืดยาวยิ่งขึ้นไป นี่แหละอย่างตรงทีเดียวหล่อน ได้ทั้งยาวบั่นสั้นต่อ"

ตรอง "อะไร้นาย พูด ๆ ละก็มาเลี้ยวพันหลักเอาฉันงั้นแหละ ว่ากันจริง ๆ คำอธิบายของนายถูกทุกอย่างแต่ไม่ทั่วไป ความเห็นของฉันเห็นว่า 'สรรพความชั่วทั้งสิ้นนั้นแหละควรจะบั่นเสียอย่าให้เกิดยืดยาวได้ สรรพความดีทั้งปวงควรจะต่อให้ติดเนื่องยืดยาวไปทุกที' ยังงี้นายจะเห็นยังไง[๑] จ๊ะ ? "

ตริ "ถูกของหล่อนเป็นแน่ ความเห็นของหล่อนวิตถารกว่าฉัน ก็ฉันได้ออกตัวแล้วไม่ใช่หรือ ? ว่าฉันยอม...ยอม...ยอมเป็นศิษย์หล่อน สำนวนอาราม... อารามแล้ว ยังไง ๆ ต้องแพ้สำนวนบ้านยังค่ำ"

ตรอง "เอาอีกละนาย เลิกกันทีเถอะเย็นแล้วรับประทานข้าวดีกว่า แฮ้ ! **นางผัน นางผิน**ยกสำรับมากิน"

บ่าวยกสำรับมาตั้ง ผัวเมียชวนกันรับประทานแล้วก็ยุติคำถามคำตอบเพียงนี้

⊙ สภาพใดไปถูกต้อง ตามธรรม
ยาวจุ่งบั่นทอนกำ- จัดล้าง
สถานใดเลิศโดยสัม- พุทธยก ยอแฮ
สั้นจุ่งต่อก่อสร้าง กอบซ้ำโกยเสริม ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "นังงี้...นังไง"

รักพี่เสียดายน้อง[๑]

เรื่องประหลาดจะนิยมกันว่า "ประหลาดแท้แล้วก็ต้องกล่าวให้เห็นจริงเห็นจังดังเรื่องที่ได้ลงพิมพ์ในวชิรญาณวิเศษบางเรื่อง เช่นเรื่องฤๅยฤๅย[๒] เป็นต้นจึงจะนับว่าประหลาด" แต่มาคิดดูจะลองแต่งเล่นบ้างก็เห็นเป็นยากใช่เล่น เมื่อแรกเห็นเหมือนจะง่ายคล้ายกับเขาว่า "ปอกกล้วยกิน" แต่ตรองไปตรองมาคว้าน้ำเหลวอึดใจเต็มที ไม่ได้การ...ไม่ได้การ ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก[๓] ใช้ไม่แดง งดไว้ทีขืนทำไปเดี๋ยวนี้คงถูกติ ผู้ฟังมากด้วยกัน ลางเนื้อชอบลางยา[๔] ชอบใจเราไม่ชอบใจท่าน

บุราณว่า "ปรนนิบัติใจยากแท้ ๆ" แต่นึกดูอีกทีจะมามัวคอยให้ชอบไปหมดละก็คงไม่เป็นเรื่องประหลาดขึ้นได้ ต้องยอมให้ติบ้างว่าบ้างอย่างนั้นละจึงจะดี ถึงโดยจะประดิษฐ์คิดขึ้นใหม่เดี๋ยวนั้นไม่ได้ เป็นแต่จำเรื่องเก่า ๆ มาเรียบเรียงขึ้นให้เป็นเรื่องพอความสมก็ใช้ได้ จึ่งบรรยายขยายเรื่อง**รักพี่เสียดายน้อง** ซึ่งได้ตอนเขามาในเร็ว ๆ นี้เอง คอยฟังเถอะขอรับ ประหลาดจริง ๆ ขันแท้ ๆ น่าฟัง ! น่าฟัง ! เออ ! เอ่ยถึงความหลังขึ้นมาทีไรละก็ทำให้ผมใจคอหายวาบ ๆ หัวอกเต้นปึก ๆ

---

[๑] พระรัตนวราจารย์ *(รัตน กลัมพากร เมื่อครั้งมียรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*. "อ่านเล่น : เรื่องรักพี่เสียดายน้อง." **วชิรญาณ** ๓ (กุมภาพันธ์ ๑๑๓) : ๔๙๔ - ๕๑๐.

[๒] ดูหน้า ๓๖๐ - ๓๖๗

[๓] คำว่า "ขนมเบื้อง" ต้นฉบับเขียนว่า "หนมเบื้อง" ซึ่งเขียนแบบภาษาปาก ความนี้เป็นสำนวน หมายถึง ดีแต่พูด หรือพูดได้แต่ทำไม่ได้

[๔] สำนวน หมายถึง ต่างคนต่างชอบ ความชอบและความพอใจไม่ตรงกัน

ราวกะจิตใจไม่ได้อยู่กับเนื้อกับตัวเทียวขอรับ พุทโธ่![1] เอ๋ย ใครเขาได้เห็นผมมาแต่เล็กแล้ว เกือบจะไม่คาดหน้าพยากรณ์ว่า "ผมจะตกทุกข์ได้ยากถึงเพียงนี้เลย" ดูเอาเถอะขอรับ ครั้นตา**หมอเอี่ยม**ซึ่งเป็นผู้ชำนาญในทางทำนายความเป็นความตายความฉิบหายความสุขทุกข์ได้ทุกอย่าง ทายใครแล้วราวกะตาเห็นไม่ใคร่ผิด คนนับถือแทบทั้งบาง แกยังทายผมว่า "พ่อหนูคนนี้นานไปเบื้องหน้าจะได้ดิบได้ดีมั่งคั่งบริบูรณ์ ฯลฯ บิดามารดาจะได้พึ่งเช่นนี้ทีเดียวหนาขอรับ" ผมจำได้เป็นมั่นเป็นเหมาะจนเดี๋ยวนี้ยังไม่ลืมเลย

ในเวลานั้นผมมีความกำเริบทะนงใจปีติยินดี ถือเสียว่าคงไม่ยากไม่จนไม่ทุกข์ไม่ร้อนละเรา เพราะบิดามารดาหรือก็เป็นหลักฐานมั่นคงทรัพย์สินอุดม สมบูรณ์ด้วยข้าทาสชายหญิงแลสิ่งอื่น ๆ อนันตังเหลือที่จะเจียระไน[2] ถึงจะไม่ได้เป็นเศรษฐีคฤหบดีอะไรก็ตาม แต่ก็ยังมีคนนับหน้าถือตาอยู่ทุกหนทุกแห่ง จะไปไหนมาไหนหน่อยใครพบปะก็มีแต่**ท่านท้วม**...ท่านท้วมทุกคำ อย่างคนเกรงอกเกรงใจละก็ถึงกับต้องเติมคำเจ้าคะเจ้าขาทั่วไปจนสุดเสียงสังข์เทียวหนาขอรับ

นี่แหละเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งความเห็นผิดของผมในชั้นแรก เมื่อมีอายุยังน้อยอยู่นั้นคิดดังนี้ ส่วนปลายเหตุก็คือจับเอาความเชื่อใจวางใจอยู่แต่ในถ้อยคำของตาหมอเอี่ยมที่แกทายไว้นั่นแหละขอรับ สิริรวมกันเข้าเป็นความเห็นผิดจำนวนหนึ่ง รำพึงอยู่แต่ในใจดังนี้ร่ำไปเป็นอารมณ์ จนกระทั่งทีหลังก็ต้องประกาศอากัปกิริยาออกมาภายนอกให้คนเห็นเป็นส่วน ๆ ควรที่จะพิศวงอย่างยิ่งคือ

หนึ่ง สำแดงกิริยาอาการของตัวว่า "เป็นผู้ไม่มีกิจธุระอันใดนอกจากการไปเที่ยวเล่นตามสบายใจแล้วกลับมารับประทานแลนอน"

สอง ทะนงจิตคิดประมาทคาดว่า "ทรัพย์สมบัติของบิดามารดาหาไว้เก่าใหม่มิใช่น้อย จะจับจ่ายใช้สอย บำเรอตนให้เพลิดเพลินในทางใดก็ไม่สู้ขัดขวาง หยิบได้ฉวยได้ดังประสงค์" เพราะตกลงได้รับความตามอกตามใจของบิดามารดาไว้เต็มเปาเลยไม่รู้สึกความหมดเปลืองในการจับจ่าย

สาม การณ์ภายหน้าหาได้ดำริตริตรอง ปิดช่องปิดประตูแห่งความทุกข์ความลำบากที่จะเดินมาถึง กล่าวคือไม่ได้ตั้งตนเป็นผู้มีปัญญาแสวงหาวิชาความรู้อันใดมาไว้เป็นอู่น้ำอู่ข้าว สำหรับทดรองในระหว่างถึงความคับแค้น

---

[1] ต้นฉบับเขียนว่า "ปู่โท่"
[2] ต้นฉบับเขียนว่า "จรไน"

หรือเมื่อหมดทรัพย์ซึ่งเป็นของเก่าเสียแล้ว จะได้สำแดงวิชานั้นออกแลกเปลี่ยนให้ได้ทรัพย์ใหญ่มาเป็นเสบียงกรังต่อไป

สี่ แลไม่ได้นึกถึงธรรมดาของมนุษยชนว่า "ความแปรผันเปลี่ยนกลับไม่คงที่ในระหว่างความเป็นอยู่นี้ย่อมมีประจำทุกคนได้ประเดี๋ยวจนประเดี๋ยวมี ประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวชั่ว ประเดี๋ยวสุขประเดี๋ยวทุกข์ หมุนไปเปลี่ยนไปไม่ปรกติดังเดิมได้ทั้งนั้น" ตามคำพระท่านเทศน์ท่านสอน แต่ก่อนมันไม่ได้นึกอย่างนี้จนอึดใจเดียวก็ไม่มีเลย มีแต่ความเผลอเพลินไปทางเดียวราวกะนอนหลับฝันเห็นว่า "ได้ขึ้นไปบนสวรรค์ชมสมบัติทิพย์แลนางฟ้าแสนที่จะยินดี แลงดงามเป็นอเนกบรรยาย"

ก็ฉันใดเล่าจะไม่ให้ผมไว้ใจทางวางใจคนมาเกิดความจนใจเองเมื่อปลายมือ คือมีอายุก็ได้หกสิบเศษ ๆ เจ็ดสิบหย่อน ๆ จำไม่ถนัด แก่มากตาเกือบเป็นน้ำข้าวอยู่แล้วขอรับ ผมพูดไม่ปด คนไหนนะได้รู้จักมักคุ้นมากับผมแต่แรก แลถ้าได้เห็นผมเข้าเวลานี้แล้วเป็นต้องตบอกผลุงทุกคนเทียวขอรับ คงจะซ้ำแถมพลั้งปากออกมาอีกหน่อยว่า "พูดไม่ถูก คิดไม่ถึง คาดไม่เห็น" ว่า**นายเสริม**[1]บุตรท่านท้วมบ้านบางขุนนนท์จะมาตกทุกข์ได้ยาก จนถึงกับใครเห็นใครก็ทักก็เรียกว่า "เฒ่าเสริมหรืออ้ายเฒ่าเสริมอันจวนเจียนจักแหล่น[2] จะต้องถือกระลาขอทานเขากินอยู่รำมะร่อ[3] นี้เลย"

เมื่อว่าโดยย่อก็คือความสุขทุกข์ของผมในตอนนี้เป็นเต็มกำลังที่ผมจะทำได้เป็นได้ให้ยิ่งกว่านี้ไปจนคับจนเกรียกเดียวอีกไม่ได้เป็นอันขาด จะมีอยู่อย่างเดียวก็เพียงแต่จะนับวันหลับตาตายไปจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้าเท่านั้น แต่ถึงกระนั้นยังมานึกอิ่มใจอีกนิดหนึ่งว่า "คนที่รุ่นราวคราวเดียวหรือทัดเทียมเป็นสามัญชนอย่างเช่นอ้ายเฒ่าเสริมแล้ว ความสุขความสบายความเพลิดเพลินในเบื้องต้น แลส่วนความทุกข์ ความยาก ความลำบากในเบื้องปลายเหล่านี้เห็นจะไม่มีใครเท่าถึงอ้ายเฒ่าเสริม เพราะเวลาสุข สุขจนเผลอจนเพลินเกินไปจนไกลจากสุขมาต้องทุกข์ ส่วนทุกข์ก็ทุกข์จนรู้สึกนึกได้ว่าต่อไปจะไม่ได้กลับสุข จะมีแต่ทุกข์ขนาบไปจนชีวิตออกจากร่างเป็นประมาณ"

---

[1] ต้นฉบับเขียนว่า "เสิม" คำว่า "เสริม" หมายถึง เพิ่มเติม หนุน กระตุ้น

[2] ต้นฉบับเขียนว่า "จักระแหล่น" จักแหล่น อ่านว่า จัก -กะ -แหล่น หมายถึง จวนเจียน

[3] คำวิเศษณ์ หมายถึง เกือบจะ จวนเจียนจะ หวุดหวิด

หากว่าเป็นบุญหนักหนาที่ได้พึ่งใบบุญ**เจ้าคุณพระยาปราบ** ท่านเมตตาให้กินให้อยู่เสร็จทุกอย่างหาไม่จะประดัก ๆ ไม่รู้หัวนอนปลายเท้าว่าจะไปแมะลงที่ไหนแน่ได้ "เออ! เจ้าประคุณให้ท่านจำเริญ ๆ เถิด ท่านช่างเกิดมาสำหรับปรานีสัตว์ผู้ยากแท้ ๆ" ลางคนละก็ที่ไหนเขาจะมาเอื้อเฟื้ออะไรแก่อ้ายคนหัวเดียวกระเทียมลีบเช่นผมฉะนี้ เพราะใช่ว่าเป็นญาติโกโหสิอะไรกับท่านเมื่อไร? ชาติท่านเป็นคนใจบุญสุนธรรมเอง อือ! หายากคนพรรณนี้ ถ้าใครประพฤติได้แล้วมักเจริญ คนเราจะเป็นใหญ่เป็นโตไปข้างหน้าก็ย่อมประพฤติตนตั้งอยู่ในสุจริตพร้อมด้วยองค์สามเป็นนิรันดร์ ผลอันนั้นจึ่งจะส่อส่งเสริมให้ได้รับความดี ความงามดังประสงค์ "โอ! ขอโทษทีขอรับ มัวเผลอเพลินพล่ามลำเลิกคุณของท่านผู้มีคุณมากไป" ต้องกลับย้อนพูดต่ออีกหน่อยว่า

เมื่อผมบวชเรียนแล้ว ท่านบิดามารดามีความมุ่งหมายอันใดไม่ยิ่งกว่าการแสวงหาความสุขอันเป็นคราวที่สุดที่ผมจะมีให้มีเสียโดยเร็วพลัน ตัดบทพูดสั้น ๆ คือท่านไปสู่ขอบุตรสาวท่าน**หลวงเมือง**กรมการเมืองนนทบุรี ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในคลองบางกรวย เป็นการตกลงนัดวันประกันพร้อมกันมาเสร็จแล้ว ท่านจึงเรียกผมไปชี้แจงว่า "ลูกเอ๋ยลูก! พ่อเรียกเจ้ามาก็หมายจะสั่งสอนให้เจ้ารู้สึกสำนึกตัวว่า 'พ่อได้ดำริตริตรึกถึงเรื่องตัวของเจ้าขึ้นมาแล้วพ่อไม่วายวิตก ด้วยเวลานี้พ่อหรือก็มีอายุล่วงเข้าอยู่ในเรือนชราแลพยาธิมาเบียดเบียนอยู่เนือง ๆ จะมีอายุยืนยาวไปได้อีกสักกี่วันกี่พรุ่งก็รู้ไม่ได้ พ่อเห็นสังขารของพ่อเป็นอยู่อย่างนี้ก็ต้องถือเอาว่าเสมือนไม้ใกล้ฝั่ง ใกล้ต่อเวลาที่จะล้มจะโค่นเข้าทุกที ทรัพย์สมบัติทั้งหลายของพ่อที่มีอยู่เท่าไร? เมื่อพ่อหาบุญไม่แล้วก็ต้องตกอยู่แก่เจ้าทั้งนั้น เวลานี้หรือเจ้าก็ยังไม่เป็นหลักฐาน เพราะฉะนั้นพ่อจึงอยากจะจัดให้เป็นฝั่งเป็นฝาเสียทันตาเห็น' พ่อได้ปรึกษากับแม่เจ้า เขาก็เห็นด้วย

บัดนี้พ่อก็ได้ไปสู่ขอลูกสาวท่านหลวงเมือง เขาตกลงให้แล้ว นี่แลลูกเอ๋ย! พ่อเห็นว่าลูกบุญธรรมของท่านหลวงเมืองคนนี้สมควรอย่างยิ่งที่เจ้าจะได้เขามาเป็นแม่เรือนดี ทั้งรูปก็งาม ทรัพย์สินก็บริบูรณ์จะหาไหนให้ถูกใจพ่ออย่างนี้เห็นจะไม่มี"

ความเรื่องนี้พ่อได้คิดประมาณดูแล้วว่า "ถ้าเจ้าได้เขาแล้วถึงชีวิตพ่อจะตายไปยังวันยังพรุ่ง พ่อก็สิ้นวิตกนอนตาหลับ' ด้วยทรัพย์สมบัติของพ่อที่จะตกอยู่แก่เจ้านั้นเขาคงรู้จักรักษาเก็บงำให้เจริญขึ้นได้เพราะอำนาจความรอบรู้ของเขา เชื่อพ่อเถิดลูกเอ๋ย! ธรรมดาการในบ้านในเรือนมันจะดีจะได้หรือมันจะเสียจะชั่ว

อย่างไร ? พ่อก็เห็นทางเดียวแต่เพียงแม่เรือนเท่านั้น ถ้าแม่เรือนดีแล้วถึงจะหาผลประโยชน์ได้น้อยก็สามารถจะเก็บหอมรอมริบไว้ให้อยู่ให้เจริญขึ้นได้ เพราะอำนาจความรอบรู้ของแม่เรือนที่เขาจะผ่อนปรนให้เป็นไปดังนั้น

ถ้าแม่เรือนไม่ดีแล้วถึงจะหาผลประโยชน์ได้มากก็คงจะหมดจะเปลืองไปโดยเร็วพลัน เพราะความที่จะผ่อนผันในทางได้ทางเสียนั้น แม่เรือนไม่สู้สันทัดก็อาจพาให้ยากจนค่นแค้นได้อยู่ ทำไมกับเจ้าถึงจะมีปัญญารู้หารู้ทำได้ก็จริง ถ้าแม่เรือนของเจ้าไม่รู้จักเก็บจักงำแล้วเจ้าก็อาจจะล่มจมหรือยากจนได้เหมือนกัน อย่าดูอื่นไกลเลยลูก ดูแต่แม่เจ้ากับพ่อเถิด เมื่อแต่แรกจะได้กันกียากก็จนด้วยกัน แต่แม่เจ้าเขาเป็นคนฉลาดรู้จักเก็บจักเขี่ย ควรเสียมากก็ผ่อนเสียแต่น้อย ไม่ควรเสียเขาก็ไม่ให้เสีย พ่อเป็นแต่ผู้หาหามาได้ก็ให้แก่เขา เขาเก็บงำไว้ได้แล้วเขาก็ทำเพิ่มเติมต่อไป ภายหลังต่างก็ช่วยกันหาช่วยกันทำไป ได้มาก็มีแต่จะงอกขึ้นทุกที จนบัดนี้ก็ได้พอมีพอใช้สอย เจ้าไม่เห็นหรือตัวอย่างมีเป็นแบบบรรทัดอยู่อย่างนี้ ควรจะจดจำใส่ใจไว้จะได้เป็นหนทางประพฤติตนต่อไป

การที่พ่อพูดกับเจ้านี้พ่อไม่ได้หวังใจเลยว่า "เจ้าจะมีคำโต้แย้งต่อคำที่พ่อพูดนี้จนคำเดียว นอกจากรับว่า "ตกลง" ตามแต่พ่อจะเห็นสมควร อย่างไรหา ! ว่าไป..ว่าไป พ่อจะขอฟัง"

นี่แลขอรับ แต่พอผมได้ฟังคำกล่าวของบิดาเรื่องนำข่าวขุมทรัพย์มาให้ แลชี้ขาดบังคับติดท้ายมาด้วยดังนั้นแล้ว สะดุ้งใจวาบเกือบแปลไม่ออกว่า "จิตใจของผมมันตกไปอยู่ในระหว่างความดีใจหรือเสียใจก็ว่าไม่ถูก" เพราะอะไร ? เพราะผมก็รับยินดีอยู่ที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของบิดานั้นทุกประการโดยประเภทเคารพ แต่ความลับในใจที่จะชักใบให้เรือเสียซึ่งเป็นเศษจากความนบนอบก็มีอยู่ต่างหากส่วนหนึ่ง แต่ถึงอย่างไรก็ดีที่ผมจะเว้นตอบปัญหาของบิดาเสียทีเดียวในขณะนั้นไม่ได้เลย

ผมจึงว่า "ผมเป็นบุตรที่รักของบิดา มีความรู้สึกสำนึกตัวได้ทุกสิ่งทุกอย่างว่า 'บิดาจะรักใคร่เอ็นดูใครในโลกอันนี้คงไม่เท่าถึงลูกจริง'

ลูกคิดอยู่ทุกชั่วขณะลมหายใจว่า 'โอวาทหรือคำสั่งอันใดที่บิดาได้ประกาศสอนหรือสั่งแก่ลูกแล้วจะขอรับประพฤติตามจนเต็มกำลังที่จะทำได้ทุกประการ' ถึงการเรื่องนี้ลูกก็ไม่ได้คิดบิดพลิ้วคลาดเคลื่อนไปจากความปรารถนาของบิดาเลยจนนิดเดียว ยินดียอมรับว่า "ตกลง" ตามแต่บิดาจะจัดให้เป็นไป แต่ลูกจะขอกราบเท้าแสดงความลับในใจเพิ่มเติมต่อท้ายอีกเรื่องหนึ่ง บิดาจะยินดีให้โอกาส

แก่ลูกหรืออย่างไร ? แล้วแต่จะโปรด" ผมพูดขึ้นแลสุดคำลงเท่านั้น

สังเกตกิริยาอาการของบิดาดูเหมือนจะมีความยินดี ทำทีกระปรี้กระเปร่าขยับเข้ามานั่งใกล้ แล้วถามผมว่า "ความลับอันใดของเจ้ามีอยู่อย่างไร? เล่าไป...เล่าไป พ่อจะขอฟังลูกรักของพ่อ เหอ...เหอ...เหอ ! มันเป็นอย่างไรกันหา ? ว่าไป...ว่าไปเรื่องอะไรนะลูก ?"

เออ...เหอ ! เจ้าประคุณเจ้าขา ผมจะเล่าเรื่องต่อไปให้บิดาฟังเท่านั้น มันช่างนึกกระดี้กระเดียมกระดากใจเต็มที กล้วก็แสนกลัว รักก็เหลือรัก เสียดายก็แสนเสียดาย จำขยายก็ต้องเล่าต่อไปว่า

แม่อ่ำอายุ ๒๐ ปีถ้วน บุตรสาว**นายมา อำแดงคง** บ้านปลายคลองนี้เอง เป็นคนกำพร้าบิดามารดาแลไร้ญาติขาดวงศ์ จะมีก็พี่ต่างท้องน้องต่างไส้ห่าง ๆ เจ้าหล่อนเลี้ยงตัวเองปกป้องครองตัวมาไม่มีราคีจนคุ้มวันนี้ ถึงบิดาก็คงรู้เรื่องราวของเจ้าหล่อนดอกกระมัง จะว่าข้างรูปก็งาม ความประพฤติก็เรียบร้อยไม่น้อยไม่มาก หายากคนพรรณนี้ ถึงจะไม่มั่งไม่มีก็ดี ควรชมสมเป็นผู้หญิงจริง ๆ ผสมกันเข้าสิ่งละเล็กละน้อยก็พลอยให้ผมเกิดความสมเพชเวทนา เห็นหน้าหรือนึกถึงขึ้นมาแล้วก็ออกสงสาร ๆ สังเกตการณ์ปานประหนึ่งว่า "เจ้าหล่อนรู้สึกตัวว่า 'ผมจะเป็นนายประกันกายของเจ้าหล่อนให้พ้นจากความทุกข์' แลถึงซึ่งความสุขโดยอำนาจแห่งความสามารถที่ผมจะบำรุงบำเรอได้โดยแท้"

เจ้าหล่อนจึงได้ตั้งความมุ่งหมายทอดกายมาประจบประแจงประจี๋ประจ๋อขอให้ผมรักผมเลี้ยงเขาไว้เป็นต่างทาสช่วงใช้อยู่ในเรือนสักคนหนึ่งเถิด ถึงเขาจะตายไปในขณะใดขณะหนึ่งที่ได้มาเป็นข้าร่วมเรือนแล้วก็สิ้นวิตก

ดูเอาเถอะขอรับ หัวอกใครบ้างใครก็ตรองดูเถอะ เขามีความดีก็ถึงปานนั้น เขาหมายมั่นผูกจิตผูกใจรักก็ถึงเพียงนี้ เป็นใครมั่งจะไม่ยินดีรับเอออวยตามเขาหรือ ? ใจคนอื่นผมพูดไม่ถูก แต่ผมเองแล้วต้องยอมรับยินดีว่า "จ๊ะฉันจะรักจะเลี้ยงหล่อนได้อยู่ แต่ต้องให้ได้อนุญาตแต่บิดามารดาของฉันก่อนจึงจะเป็นการตกลงแน่ได้ เพราะหล่อนก็ย่อมรู้อยู่ว่าฉันเป็นคนยอดรักของบิดา แลยังอยู่ในโอวาทบิดาทุกอย่าง ถ้าบิดายังไม่ให้อนุญาตก่อนแล้วจะทำการล่วงไปไม่ได้เป็นอันขาด"

เจ้าหล่อนก็ยอมตกลงรับว่า "ชอบแล้ว"

ความเรื่องนี้ได้เกี่ยวข้องกันมานาน แต่เห็นไม่เป็นโอกาสที่จะกราบเท้าแก่บิดาได้ก็จำต้องนิ่งอยู่จนบัดนี้ ในเวลานี้เป็นโอกาสที่บิดาพูดขึ้นก่อนผมก็จำ

พูดตามบ้าง แต่ส่วนคุณประโยชน์ที่จะมีในเรื่องโน้น บิดาแลผมก็เห็นขัดอยู่ด้วยกันแล้วว่า "สมควรอย่างยิ่งที่จะจัดการให้สำเร็จไป" แต่ความเรื่องนี้บิดาจะควรให้ผมถอนคำสัตย์สลัดความรัก หักความสงสารแลความเวทนาแก่นัยน์ตาดำ ๆ ยอดที่รักของผมเสียหรืออย่างไร? ก็แล้วแต่บิดาจะเห็นควร

ผมพูดแล้วว่า "ไม่ขัดขืน อยู่ในต้องยอมตาม อึด...อึด! อือ...อือ!"

บิดาฟังผมพูดเสียงกระเส่า ๆ เครือ ๆ จนสุดคำแล้วดูเหมือนท่านจะมีความกรุณาแก่ผมแลยอดที่รักเสียเกินประมาณ ท่านพูดว่า "ลูกเอ๋ยลูก! ในการเรื่องนี้พ่อไม่มีทางวินิจฉัยให้เด็ดขาดเดี่ยวนี้ได้เลย เห็นอย่างเดียวก็แต่เพียงจะให้เจ้านำความที่เกิดขึ้นเหล่านี้แหละไปเล่าให้นางอ่ำเขาฟังจนตลอดเรื่อง ฟังดูคารมเขาทีหรือ? เขาจะว่าอย่างไร?"

นี่แหละทำให้ผมเกิดมีความเห็นแทรกขึ้นมาทีหลังอีกว่า "บิดาพูดเช่นนี้ดูเหมือนท่านจะมีความกรุณาแต่ผมผู้เดียว ส่วนยอดที่รักนั้นท่านหมดความเมตตาเสียแล้ว หรือบางทีผมเองท่านก็จะไม่ปรานีเหมือนกัน" เพราะอะไร? "เพราะผมนำความไปเล่าให้ฟังแล้วไหนเลยจะไม่โกรธ ไหนเลยจะไม่เสียใจ ไหนเลยจะไม่แค้นใจตัวเอง เห็นว่าไม่ช้านานเจ้าหล่อนก็คงจะตายด้วยรายตรอมใจนั้นเอง"

อย่างข้าจะรออยู่ก็เพียงเห็นผมตกลงข้างโน้นแน่แล้ว ข้างนี้มิวันใดก็วันหนึ่งคงได้รู้ข่าวมรณภัยมาถึงเจ้าหล่อนเป็นแท้ เพราะผมเข้าใจแลเชื่อได้แน่ว่า "เจ้าหล่อนเป็นคนใจเดียวรักผมคนเดียว คนอื่นไม่ปรารถนา"

ส่วนผมเล่าถ้าไปพูดขึ้นเห็นว่ากิริยาอาการของเจ้าหล่อนเอนเอียงมาทางความคาดความคะเนแล้วก็จำเป็นต้องถอนคำปฏิญาณเดิม' ซึ่งตั้งใจไว้ว่า "จะปฏิบัติตามโอวาทบิดา เสียในคราวนี้เอง" เพราะหวังจะประกันชีวิตของยอดที่รักให้เนิ่นวันไปอีกสักหน่อย กล่าวคือผมคงไม่ทิ้งให้ยอดที่รักนอนกินน้ำตาต่างข้าวทุกเช้าเย็นได้เลย ถึงบิดาจะโกรธจะเคืองจะตัดจะค่อนอย่างไรก็ต้องทนห้ันข้างเข้าถูดูทีหนึ่ง ยอมรับยอมแลกเอาชีวิตของยอดที่รักไว้ชมเล่นให้เป็นกำไรก่อน เมื่อกาลภายหน้าจะเป็นอย่างไรต่อไปก็สุดแต่บุญแลกรรม

ครั้นตกลงในใจแล้วต่อมาผมก็มาพูดกับแม่เจ้าประคุณเจ้ากรรมนายเวรของผมตามคำสั่งบิดา นี่แลมันเป็นทางที่ควรพิศวงอยู่หน่อยในถ้อยคำของเจ้าหล่อนที่ตอบมาว่า "อ๋อ! พุทโธ่! หมายว่าใครที่ไหนอีกเล่า **แม่บุญ**มีบุตรท่านหลวงเมืองคนนี้เองดอกหรือ? กันเอง ๆ ไม่ใช่คนอื่นดอกจ๊ะนาย เรื่องราวมีจะเล่าให้

นายฟังเสียสักหน่อย เดิมอิฉัน[๑] เมื่อยังเล็กอยู่อายุประมาณ ๑๐ ปี เกิดมีมรณภัยโจรภัยมาเบียดเบียนร่ำไป จนตกอยู่ในระหว่างกำพร้าบิดามารดาแลความขัดสนเป็นกำลัง ได้เห็นหน้ากันเป็นเพื่อนไร้ก็แต่น้องหญิงคนหนึ่งอายุสัก ๔ ปี เวลานั้นเผอิญท่านหลวงเมืองมาเยี่ยมเยียน[๒] อิฉันโดยฉันชอบพอรักใคร่กันมากับบิดา ท่านมาเห็นความทุกข์ความยากเข้าก็เกิดความสงสารจึงตกลงขอรับเอาน้องสาวอิฉันไปเลี้ยงดูโดยฉันบุตรที่เกิดแต่ท่านเอง แม่บุญมีก็ได้ชื่อว่า 'เป็นบุตรบุญธรรมของท่านหลวงเมืองแต่นั้นมา' ส่วนตัวอิฉันก็อาศัยป้าบ้าง น้าบ้าง อาบ้าง อยู่อย่างนี้แต่เดิมมา แม่บุญมีคนนี้หรือคือน้องสาวอิฉันเองละจ้ะนายจ๋า"

แล้วเจ้าหล่อนพูดต่ออีกหน่อยว่า "นายจ๋านาย ! รู้เรื่องราวดังนี้แล้วใจนายจะเห็นอย่างไร ? นายจะรักพี่หรือรักน้องก็ขอเชิญบอกมา อุ้ย ! แน่ซี ทีอย่างนี้ละก็นิ่งเสียหรอกใครเขาอุดปากไว้นะ ทำไมถึงไม่พูดไปละคะ ประเดี๋ยวก็ ฮึ..."

รับประทานผมบอกตรง ๆ เวลานั้นมันยังกำลังแตกเนื้อหนุ่มอยู่ด้วย เมื่อได้เห็นยอดที่รักเข้ามากระซิกกระซี้พิรี้พิไรอยู่ข้าง ๆ พูดพลางร้องไห้พลาง ผมเหลือที่จะวางสติให้มันตรงประดุจเสาศิลาอันปักอยู่เหนือพื้นปถพีนั้นได้เลย จำต้องอ่อนเอนไปตามลมที่เจ้าหล่อนพัดอยู่พับ ๆ นี้เอง กล่าวคือต้องปลูกศาลเตี้ยขึ้นในใจข้าระความเห็นของตนเองที่ยังรวนเรอยู่ เปรียบเทียบให้เห็นแพ้แลชนะกันในกาลบัดนี้ ต่างว่าให้ความพิจารณาเป็นตุลาการ[๓] ให้ปัญญาอันสุขุมเป็นผู้พิพากษาความที่รักแม่อ่ำเป็นโจทก์ การที่จะทำตามบิดาเป็นจำเลย ในคำฟ้องของโจทก์หาว่า "ผมทิ้งความสัตย์ตัดความรักหักความอาลัยได้ล่อน ๆ ไม่มีความละอาย ผิดด้วยบทกฎหมายเป็นข้อละเมิด ขอให้ศาลพิจารณา"

กรมรับฟ้องตรวจฟ้องของความที่รักแม่อ่ำโจทก์ เห็นถูกต้องด้วยกฎหมายเป็นลักษณะฟ้องได้จึงเซ็นสั่งส่งฟ้องไปยังศาลแพ่งเกษมให้ความพิจารณาเป็นตุลาการด้วยเป็นความฟ้องหากันเอง ตุลาการมีหมายให้ความด้าริเป็นนักการเดินเกาะการที่จะทำตามบิดาจำเลยผู้ต้องหามายังศาล ตุลาการอ่านฟ้องแล้วบังคับ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อีฉัน" หลายแห่ง บางแห่งก็เขียนว่า "อิฉัน" จึงปรับแก้ให้เหมือนกันทุกแห่งว่า "อิฉัน"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เยี่ยมเยือน"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ตระลาการ" ทุกแห่ง

ถาม จำเลยให้การว่า "ธรรมดาบุตรที่ยังไม่มีเหย้าเรือนต้องอยู่ในโอวาทบิดามารดาจึ่งจะสมควร ที่จะทำการใดพละตนเองก่อนได้อนุญาตนั้นไม่ได้ ด้วยผิดประเพณีโลกไป"

ฝ่ายโจทก์อ้างพยานความรักของแม่อ่ำหนึ่ง ความสนิทชิดชมไปหามาสู่เนือง ๆ หนึ่ง

ฝ่ายจำเลยอ้างความประพฤติเคยอ่อนน้อมต่อบิดามาแต่เดิมหนึ่ง ประเพณีโลกต้องถืออย่างนั้นว่าเป็นดีหนึ่ง

ตุลาการให้นำเบิกพยานมาให้การ พยานฝ่ายโจทก์ให้การร่วมแลสมฟ้องของโจทก์ทุกข้อว่า "ทั้ง ๒ ฝ่ายได้รักกันจริง ไปมาหาสู่จริง"

ฝ่ายจำเลยให้การไม่ร่วม ไม่ต้องกันแตกทางกันไป ข้างหนึ่งให้การว่า "เดิมเคยประพฤติอ่อนน้อมจริงอยู่ แต่ต่อไปรับประกันใจไม่ได้" ข้างหนึ่งว่า "ที่จะถือเอาประเพณีโลกเป็นประมาณนั้นไม่ได้ ด้วยว่าประเพณีโลกจะล่วงเข้าไปบังคับหัวใจคนได้หรือ ? ต้องสุดแต่ใจเขารักเขาชอบจึงจะควร"

ตุลาการตรวจคำหาคำให้การ คำพยานทั้ง ๒ ฝ่ายเสร็จแล้วจึงเรียงคำตัดสินขึ้นหาฤๅผู้พิพากษาว่า "จำเลยมีความพิรุธด้วยคำให้การของพยานแตกไม่ร่วมแลไม่ต้องกับคำของตนเอง ต้องด้วยบทกฎหมาย ควรปรับให้จำเลยเป็นแพ้แก่คำหาของโจทก์ แลให้ไหมตามบรรดาศักดิ์โจทก์เป็นทวีคูณโดยข้อละเมิด ค่าปรับตกเป็นสินไหมพินัยกึ่ง แล้วคัดคำหาคำให้การคำพยานขึ้นเสนอพร้อมกัน"

ฝ่ายผู้พิพากษาได้รับบรรดาคำทั้งปวงมาตรวจเสร็จแล้วจึงเชิญบทออกมาตรวจดูเพื่อจะเป็นประธานในการตัดสินชี้ขาด ข้อหนึ่งมีความว่า "เมื่อชายใดเห็นหญิงใดดีมีความรักเขา แลเขาก็รักตนโดยความซื่อสัตย์แลเต็มใจ จนถึงกับได้พูดจาวิสาสะกันแลกันแล้ว ภายหลังชายนั้นจะมาคิดทิ้งเขาเสียโดยหญิงหาความผิดมิได้เพื่อจะไปรักคนอื่นนั้นไม่ได้ ด้วยเหตุว่า 'หญิงนั้นจะเสียใจไม่เป็นอันกอบกิจการซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ตนแลบ้านเมือง'

แม้ถ้าหญิงนั้นเป็นอันตรายแก่ชีวิตลงเพราะเหตุนี้ ท่านว่า 'ชายนั้นเหมือนลบล้างทำลายประโยชน์ของบ้านเมืองซึ่งจะเกิดมีแต่หญิงนั้นเป็นอเนกประการ เพราะฉะนั้นถ้าชายใดประพฤติฝ่าฝืนขืนกฎข้อนี้ไปก็ต้องถือเอาว่าชายนั้นละเมิดอาชญาบ้านเมือง ท่านให้ปรับเป็นทวีคูณยกเป็นสินไหมพินัยกึ่ง' ด้วยว่ามันเกิดมาในบ้านเมืองของท่านแล้วยังกลับทำลายประโยชน์ของท่านให้สูญไปด้วยอีกเล่า"

ผู้พิพากษาตรวจตลอดข้อความแล้วจึงวางบทชี้ขาดลงมาว่า "ให้โจทก์จำเลยความเรื่องนี้ทำตามคำตัดสินนี้จงทุกประการ"

คำตัดสินวางบทชี้ขาดลงมาอย่างนี้แล้ว ฝ่ายใดจะไม่ยอมได้หรือ? ตรวจดูเถอะขอรับ ถึงจะมีคำทุเลาอุทธรณ์หรือฎีกาอย่างไร ? ผมก็เห็นดิ้นไปไม่ไหว ด้วยว่า "คำตัดสินทั้งนี้ก็ล้วนอาศัยกฎหมายดังกล่าวมาแล้วเป็นหลัก ความยุติธรรมเป็นประธาน"

ยุติธรรมอย่างไร? จำเพาะในที่นี้ก็ต้องกล่าวว่า "ธรรมดาเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วความสัตย์ต้องรักษาให้มั่นรักให้มาก ถึงโดยจะเสียชีวิตแลทรัพย์ไปกำนัลแลกความสัตย์มาในการที่สมควรแล้วก็ไม่ควรรักอาลัยในชีวิตแลทรัพย์นั้นเลย เพราะทรัพย์หมดแล้วหาใหม่ได้ ชีวิตเราไหน ๆ ก็ต้องตายไปตายเสียเปล่า ๆ ใครจะชมว่าดี ตายอย่างนี้ชื่อหอมอยู่ได้ตั้งหมื่นปีไม่รู้หาย พูดกันง่าย ๆ ถ้าเป็นของไม่ดีแล้วพระศาสดาจารย์เจ้าท่านจะบัญญัติขึ้นไว้เป็นองคศีลทำไม? ที่ห้ามไม่ให้มุสาก็คือว่า "ให้รักสัตย์นั่นเอง" ความสัตย์นี้เป็นของดีโลกก็ถือ ธรรมก็รักษา ได้ทั้งโลกทั้งธรรม"

อีกอย่างหนึ่ง "ความปรานีสัตว์ เป็นต้นว่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกันคนหนึ่งมีความโง่เขลาหรือลุ่มหลงอยู่จนไม่รู้สึกว่าภัยอันตรายเหล่าใดจะมาถึงตัวอย่างไร? คนหนึ่งมีความรู้เฒ่าป้องกันแนะนำให้ผู้นั้นพ้นภัยได้ก็ได้ชื่อว่า 'สงเคราะห์หรือปรานีเพื่อนมนุษย์' ด้วยกัน ได้ทั้งบุญทั้งคุณจะไม่นับว่าดีหรือ ?"

อนึ่งความประพฤติที่เคยตั้งอยู่ในโอวาทผู้ปกครองนั้นเมื่อว่าไปก็ดีอยู่ แต่เมื่อไม่มีเหตุอันใดมาเกี่ยวข้องเป็นการสะดวกดายแล้ว ก็สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องประพฤติให้เป็นไปตามโอวาทของผู้ปกครองนั้น เพราะธรรมดาผู้ใหญ่จะสอนสั่งอันใดก็ย่อมจะแลเห็นได้ว่าให้คุณมากกว่าโทษ แต่ถ้าเมื่อมีเหตุอื่นเกี่ยวข้องอยู่ด้วยดังเรื่องนี้ ก็เห็นจำรักสัตย์ปรานีสัตว์ได้ดีกว่าถือตามโอวาท เพราะคุณแลโทษมากกว่ากันอยู่โดยธรรมดา ความยุติธรรมของผู้พิพากษาเห็นจะเป็นดังนี้ดอกกระมัง

แต่ถึงอย่างไรก็ดีความเรื่องนี้ผมอยู่ในทำตามคำตัดสิน กล่าวคือต้องบิดตะกูดเกเรไม่ทำตามโอวาทบิดาแล้ว

---

[๑] คำนาม หมายถึง หางเสือเรือ อาจเรียกว่า "จังกูด" หรือ "จะกูด" ก็ได้

ผมตกลงในใจดังนี้จึงเผยพจนสุนทรตอบยอดที่รักของผมว่า "จ้ะ! ฉันก็รักพี่คือหล่อนนะซี จะไปรักใครเล่า ถึงน้องสาวหล่อนฉันก็ไม่รัก จริงนะไม่รักหรอก จะมีอยู่นิดก็เพียง เสีย...เสีย... เสียดาย"

ความที่ได้เพ้อเจ้อมาจนปลายนี้จะจับเคล็ดว่า "รักพี่เสียดายน้อง" ได้หรือไม่? แต่เรื่องของตาเฒ่าเสริมต่อนี้ยังมียืดยาวมากไม่จำเป็นต้องกล่าวต่อไป จึงตัดตอนมาจำเพาะเท่านี้เพื่อจะให้สมกับที่เรียกกันว่า **"รักพี่เสียดายน้อง"** นั้นเดินทำนองนี้เอง เอวังก็มี

ราชสีห์[๑]

ได้สังเกตดูตามความเข้าใจของชาวเราแต่ก่อนซึ่งยังเป็นผู้เชื่อถือว่า "สัตว์ที่เรียกชื่อว่า **"ราชสีห์"** เป็นสัตว์พิเศษชนิดหนึ่งซึ่งเข้าใจกันว่าไม่มีอยู่ในโลกแล้ว เว้นแต่ยังมีอยู่ในป่าหิมพานต์ซึ่งเป็นขอบเขตแห่งจักรวาล แลเป็นสัตว์มีอำนาจใหญ่ เป็นจอมอยู่ในพวกสัตว์ ๔ เท้า แลเป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์คู่กันกับพระยาครุฑหรือราชหงส์ อันเป็นจอมอยู่ในจำพวกสัตว์ ๒ เท้าอีกฝ่ายหนึ่ง แลพระยานาคซึ่งเป็นจอมอยู่ในพวกสัตว์น้ำอีกฝ่ายหนึ่ง

สัตว์พวกนี้แม้ถึงไม่มีตัวที่ใครจะเห็นได้แล้วก็ดี ก็ยังมีรูปวาดเขียนถ่ายแบบแผนกันต่อ ๆ มาจนทุกวันนี้ บรรดานายช่างก็ได้ทำรูปสัตว์เหล่านี้ใช้เป็นตราแลเครื่องประดับต่าง ๆ รูปราชสีห์นั้นได้ทำเป็นแบบเดียวกัน คือมีหงอนเป็นกระหนกที่หัว แลขา หาง เท้า ล้วนแล้วไปด้วยลวดลายงดงามมากไม่ต้องพรรณนายืดยาว ท่านทั้งปวงย่อมเข้าใจอยู่ทั่วกันแล้ว

สัตว์จำพวกนี้เป็นที่นับถือกันเกือบทั่วโลก เว้นแต่เขาทำรูปสัตว์เหล่านี้ผิดเพี้ยนต่างกันไปบ้าง เช่นที่ประเทศจีนได้นับถือมังกรแลสิงโต มังกรนั้นก็เป็นเหมือนพระยานาค แต่สิงโตคงจะเป็นเช่นราชสีห์ซึ่งเป็นสัตว์มีอำนาจใหญ่อยู่ข้างละฝ่าย แต่รูปสิงโตแลมังกรของจีนที่ผิดกันกับรูปราชสีห์แลพระยานาคของเรานั้น การนี้คงเป็นเพราะช่างเขียนใช้กระหนกลวดลายยักเยื้องผิดกันกับฝีมือช่างข้างเราเท่านั้น แต่คุณวิเศษต่าง ๆ ที่เขาได้พรรณนาถึงจำพวกสัตว์เหล่านี้ก็คล้ายคลึงกัน

---

[๑] หลวงจันทรามาตย์ *(ปาล)*. "กิจการ : เรื่องราชสีห์." **วชิรญาณ** ๖. ๓๒ (พฤษภาคม ๑๓๖) : ๓๓๖๙ - ๓๓๗๗.

สัตว์ทั้ง ๒ อย่างนี้จีนได้นับถือมากจนได้เอารูปสัตว์นั้นมาทำเป็นเครื่องหมายสำหรับยศอย่างสูง เช่นกับธงมังกรสีเหลืองแลเสื้อยศต่าง ๆ มังกรนั้นจีนเรียกว่า "เล้ง[๑]" สิงโต เรียกว่า "ไช" ส่วนหงส์ของจีนก็มีเหมือนกันแต่รูปไม่เหมือนหงส์ของเรา รูปคล้าย ๆ กับไก่ฟ้า แลได้ใช้ทำเป็นเครื่องหมายยศที่เสื้อแลเครื่องใช้สอยอีกเหมือนกัน แต่มักจะใช้เป็นเครื่องยศสำหรับผู้หญิงชั้นสูง

เมื่อได้ทราบการนี้จึ่งรู้ว่า "จีนนั้นได้นับถือมังกรเป็นสัตว์สูงกว่าสัตว์วิเศษทั้งปวง เหมือนเราได้นับถือราชสีห์ซึ่งเป็นของได้นับถือต่อกันมาแต่โบราณ" ความนึกคะเนของผู้เขียนเรื่องนี้เห็นว่า 'ราชสีห์ที่นับถือกันนั้นเข้าใจว่าเป็นของที่นับถือสืบมาจากอินเดีย" เพราะภาษาที่เรียกชื่อสัตว์นี้ก็เป็นคำที่ได้เปลี่ยนแปลงมาจากภาษามคธ แลสันสกฤต[๒] ภาษามคธแท้เรียกว่า**สีโห** เป็นชนิดราชสีห์ตัวผู้ สีหีเป็นชนิดราชสีห์ตัวเมีย แต่คงเป็นชนิดสัตว์ที่ชาวอังกฤษได้เรียกว่า **ไลออน**[๓] แล**ฟิเมลไลออน**[๔] คือสิงโตตัวผู้แลสิงโตตัวเมียนั้นเอง แลได้เรียกตามภาษาสันสกฤตว่า**สิงห์** ตามความที่นักปราชญ์แต่ก่อนได้กล่าวว่า "สัตว์ที่เรียกว่า "สีหะ[๕]" มี ๔ อย่าง คือ เกสรสีห์[๖]หนึ่ง ติณสีห์[๗]หนึ่ง บัณฑุสีห์[๘]หนึ่ง กาฬสีห์หนึ่ง" แลได้แปลว่า 'สิงโตมีผม สิงโตกินหญ้า สิงโตสีเหลืองแก่หรือสีเทา สิงโตสีดำ" แลได้กล่าวว่า "ติณสีห์ แลกาฬสีห์ ๒ อย่างนี้กินหญ้า"

แต่ที่ฝ่ายเราได้นำมาใช้มีเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า "คชสีห์" แลใช้เป็นสัตว์คู่กันกับราชสีห์ รูปร่างของคชสีห์นั้นก็คล้ายคลึงกับราชสีห์เหมือนกันเว้นแต่มีงวงเหมือนช้าง ลองนึกเดาดูว่า "บางทีคชสีห์นี้น่าที่จะกลายมาจากคชสารซึ่งนักปราชญ์แต่ก่อนได้กล่าวว่าเป็นสัตว์มีกำลังมากที่สุด"

คชสารนั้นก็เป็นช้างวิเศษชนิดหนึ่งซึ่งได้นับถืออยู่เหมือนกัน ได้ตรวจดูตามวิธีของช่างเขียนช่างปั้นฝ่ายเรา ดูเว้นในการที่จะเขียนให้วิจิตรงดงาม

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เลง"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สังสกฤต"
[๓] lion สิงโตตัวผู้
[๔] fimale lion สิงโตตัวเมีย
[๕] สีหะ สีห สีห์ หมายถึง สิงโต ราชสีห์
[๖] ต้นฉบับเขียนว่า "เกสรสีห"
[๗] ต้นฉบับเขียนว่า "ติณ์สีห"
[๘] ต้นฉบับเขียนว่า "บุณฑุสีห"

มากกว่าความเป็นจริงไม่ได้ ไม่ว่ารูปอะไรต้องการเขียนเป็นกระหนกมากกว่าทุกอย่าง จนได้ปรากฏมีตำราของท่านนักปราชญ์ช่างเขียนแต่ก่อน ๆ ได้วางแบบสำหรับฝึกหัดนักเรียนช่างเขียนที่แรกหัดเขียน ให้เขียนกระหนก[๑] ก่อนกว่าการหัดเขียนอย่างอื่น จนได้ตั้งเป็นหลักสูตรสำหรับฝึกหัดไว้ ๔ อย่างดังนี้ "กระหนก นารี กระบี่ คชะ[๒]" คือแรกหัดเขียนให้เขียนกระหนกก่อน เมื่อเขียนกระหนกได้แล้วให้เขียนท่าทางอื่นต่อไป แล้วเขียนหน้ากระบี่คือหนุมาน[๓] แลรูปช้าง

ในลักษณะวิธีหัดเขียนทั้ง ๔ อย่างนี้ นับว่าเป็นของที่จะเขียนให้งามยากกว่าสิ่งอื่น เมื่อเขียนใน ๔ สิ่งนี้ได้งดงามเรียบร้อยแล้ว ต่อไปก็ยังต้องหัดเขียนรูปอื่น ๆ อีก คือกระหนกเทศใบเทศ หน้ายักษ์ ราชสีห์ ครุฑ พระยานาค แลอะไร ๆ อื่น ๆ อีก แล้วจึ่งหัดเขียนท่าต่าง ๆ คือท่าทศกรรฐ์โศก ท่าตกใจ ท่าหนี ท่าโกรธ ท่ารบ ท่าจับ แลท่าอื่น ๆ อีก

การที่ได้นำเรื่องวิธีหัดเขียนของเราในเวลาโบราณมากล่าวในที่นี้ก็เพื่อจะแสดงให้ท่านผู้อ่านเห็นว่า "รูปราชสีห์ก็ดี หรือคชสีห์ก็ดี ที่ช่างเขียนได้เขียนเป็นกระหนกลวดลายงดงามต่าง ๆ นั้นไม่เป็นจริงดังนั้นเลย" เช่นราชสีห์ซึ่งเป็นสัตว์มีขนปุกปุยที่คอแลที่ขา ขนปุกปุยเหล่านั้นพวกช่างเขียนเขาได้เขียนเป็นรูปกระหนกลงไว้แทนเพื่อจะให้งามมาก เพราะฉะนั้นรูปราชสีห์ของเราจึ่งได้มีกระหนกที่หัว แลคอ แลที่ขา แลตามตัวก็ประกอบด้วยลวดลายงดงามมากจนรู้ไม่ได้ว่า "สัตว์นี้เป็นชนิดอย่างไร ? แลจะมีรูปร่างเป็นได้ถึงเช่นนั้นจริงหรือ ? "

คงไม่มีใครสามารถที่จะยื่นมือรับรองว่า "จริงดังนั้นได้เป็นแน่" เมื่อได้คิดถึงเหตุนี้ขึ้นแล้วบางทีก็จะรู้สึกดีขึ้นได้อีกอย่างหนึ่ง คือรูปยักษ์รูปมารต่าง ๆ ที่เขาได้เขียนทำเป็นกระหนกไว้ที่ปาก คาง คิ้วนั้น น่าจะเห็นจริงว่า "เป็นของที่เขาทำเป็นกระหนกแทนหนวดเครา แลขนคิ้วเท่านั้น"

ในเวลานั้นเขาคงคิดว่า "ถ้าจะเขียนเป็นหนวดเคราตรง ๆ รูปร่างก็จะไม่ประหลาดอัศจรรย์อันใด เพราะฉะนั้นจึ่งทำให้เป็นกระหนก แลเขี้ยวชักลวดลายอื่นประกอบเข้าบ้างให้ดูเป็นที่น่ากลัวแปลกกว่าหน้าของสัตว์แลมนุษย์ตามธรรมดา"

---

[๑] ชื่อแบบลายไทยประเภทหนึ่ง เขียนเป็นลวดลาย มีหลายชนิด เช่น กระหนกเปลว กระหนกก้านขด กระหนกเครือ

[๒] อ่านว่า คด - ชะ หมายถึง ช้าง ช้างพลาย

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "หณุมาน"

แต่หน้าพระหน้านางนั้นไม่ต้องการให้เป็นหน้าพิลึกคึกคักเหมือนหน้ายักษ์ มีธุระที่เขาคิดจะทำให้งามส่วนเดียว การหัดเขียนหน้าพระหน้านางเป็นของหัดยากกว่าหน้ายักษ์หน้ามาร ส่วนชฎา หรือมกุฎนั้นถ้าเป็นมนุษย์ก็ทำเป็นหน้ามนุษย์ ถ้าหน้าเป็นยักษ์ก็ทำหน้าเป็นยักษ์ไว้ข้างบนมกุฎนั้นเพื่อจะให้งามสมกับหน้าเท่านั้น แต่อันที่จริงชฎาหรือมกุฎนั้นคงจะเป็นเครื่องประดับที่นับถือว่า "งามที่สุดในเวลาโบราณ" นั้นอย่างหนึ่งต่างหาก

ได้พูดถึงการหัดเขียนยาวไปหน่อยหนึ่ง เพราะจะแสดงในเรื่องกระหนกของราชสีห์ให้เห็นความว่า "เป็นของที่เขาเขียนลงไว้แทนผมแห่งสัตว์นั้นเท่านั้น" บรรดาสัตว์วิเศษทั้งปวงก็ดี หรือมนุษย์วิเศษมียักษ์มารเป็นต้นก็ดี ซึ่งเขาได้ทำรูปเป็นหน้าประหลาดต่าง ๆ นั้นเพื่อจะให้สมกันกับเรื่องราวแลท่าทางของพวกที่มีฤทธิ์มากเหล่านั้น ซึ่งเขาได้กล่าวไว้ในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ยกย่องแลพรรณนาอิทธิฤทธิ์จนเกือบไม่น่าจะคิดเห็นว่า "เป็นได้ดังนั้นเลยในเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นมักจะเป็นเรื่องสืบ ๆ มาแต่ฝีปากของชาวฮินดูโดยมาก"

ในที่นี้ขอกล่าวทวนขึ้นไปถึงเรื่อง "การนับถือราชสีห์" เป็นความนับถือที่ได้สืบเนื่องมาแต่ประเทศอินเดียในเวลาโบราณที่แสดงให้เห็นเป็นพยาน ดังคำใช้ต่าง ๆ อันมีปรากฏในภาษาบาลี ซึ่งได้ใช้ชื่อแห่งสัตว์นั้นประกอบในคำที่สูงหรือคำที่เป็นมงคลเช่นกับคำที่ใช้เรียกแทนพระนามของพระพุทธเจ้า เป็นต้นว่า "สักยสีโห"[๑]

หรือคำซึ่งใช้เป็นพระนามในพระอิริยาบถของพระพุทธเจ้าเมื่อเวลาบรรทมว่า "สีหเสยยา" นอนโดยเรียบร้อย คือ นอนตะแคงข้างเบื้องขวาอย่างสัตว์สิงโต

แลใช้ในคำประกาศเทศนาของพระพุทธเจ้าว่า "สีหนาโท" ซึ่งแปลว่าเสียงบันลือราวกะราชสีห์ร้อง

แลเสียงโห่หรือเสียงร้องพร้อม ๆ กัน แลเสียงที่ประกาศรบบางทีก็ใช้ว่า "สีหนาทำ นทติ"[๒] หรือ "สีหนาทำ นทิ" สีหนาที" แล "สีหนาทนทนำ"

คำที่ประกอบกับศัพท์แม่ทัพแลนายทหารที่ได้ชนะในการสงครามว่า "นรสีโห" แลนักปราชญ์บางท่านก็แปลว่า "สิงโตมีหน้าเหมือนคน" ซึ่งเป็นคำแผลงมาจากภาษาสันสกฤตเรียกว่า "นรสิงห์"

---

[๑] อ่านว่า สัก - กะ - ยะ - สี - โห

[๒] อ่านว่า สี - หะ - นา - ทัง นะ - ทะ - ติ

แลคำอื่น ๆ ที่ประกอบเข้ากับศัพท์ "สีหะ" ยังมีอีกหลายคำเช่นกับคำว่า "สีหาสน์ สีหอาสน"[๑] ใช้เป็นชื่อพระแท่นที่ประทับของพระพุทธเจ้า หรือพระแท่นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน

แล "สีหปญฺชรํ"[๒] หน้าต่างเรือนแห่งผู้มีบรรดาศักดิ์ หรือหน้าต่างที่มีลูกกรง

"สีหปฺปปาโต" เป็นชื่อแห่งสระใหญ่หรือทะเลสาบอันหนึ่ง

เมื่อสังเกตความตามนี้ก็รู้ได้ว่า "ในเวลาก่อนโน้นความนับถือราชสีห์จะเป็นอย่างไร?" ความที่เขานิยมกันในเวลานั้นเห็นว่า "ราชสีห์เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งปวงซึ่งมีอยู่ในป่า" แลอันที่จริงก็เป็นดังนั้น ราชสีห์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งนักปราชญ์เขาได้แบ่งไว้ในจำพวกสัตว์ที่กล้าแข็งที่สุด มีแมวแลเสือเป็นต้น แต่มีฤทธิ์แลอำนาจมากกว่าสัตว์อื่น เขาจึ่งเรียกกันว่า "เจ้าแห่งสัตว์ ๔ เท้า" แต่ในป่าข้างเมืองเรายังไม่มีปรากฏเลย มีชุมอยู่แต่ในทวีปแอฟริกา[๓] แลทางทิศใต้แห่งทวีปเอเชีย[๔] แลตามป่าหิมาลัย ซึ่งเป็นป่าตั้งอยู่ในทิศตะวันออกส่วนข้างเหนือแห่งประเทศอินเดีย[๕] ขนาดใหญ่ ตัวยาวอยู่ใน ๖ หรือ ๗ ศอก สูงอยู่ใน ๒ ศอกหรือ ๒ ศอกกว่า

สัตว์นี้ไม่เหมือนกับสัตว์อื่นด้วยหัวมันใหญ่เกินขนาด ที่บ่าแลคอนั้นปกคลุมไปด้วยผมอันยาว เมื่อมันโกรธขึ้นมาแล้วหน้ามันย่นมากกว่าปรกติ แลฟาดหางไปมาตามข้าง ๆ ตัวเพราะหางมันยาว อาการเหมือนแมวเรานี้เอง แต่สัตว์พวกนี้เท้ามันแข็งแรงมากแลประกอบไปด้วยเล็บอันคมที่สุด

เมื่อมันร้องขึ้นเสียงดังน่ากลัวนักในเวลากลางคืน เราได้ยินไกล ๆ คล้ายกับเสียงฟ้าร้อง ในทวีปแอฟริกาข้างใต้ผิดกับทวีปเอเชียข้างเหนือ แลแอฟริกาข้างตะวันตก คือในแอฟริกาข้างใต้เป็นชนิดสิงโตดำมีขนปุกปุย แต่ในเอเชียข้างเหนือแลแอฟริกาข้างตะวันตกเป็นชนิดสีเหลืองอ่อน ๆ

---

[๑] อ่านว่า สี- หา - สะ - นัง สี - หะ - อา- สะ - นะ

[๒] อ่านว่า สี - หะ - ปัน - ชะ - รัง

[๓] Africa

[๔] Asia ต้นฉบับเขียนว่า "เอเซีย" คำนี้เขียนได้ ๒ แบบ คือ สะกดด้วย "ซ" เป็น "อาเซีย" สะกดด้วย "ช" เป็น "เอเชีย"

[๕] เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สาธารณรัฐอินเดีย" *(Republic of India)*

สิงโตตัวเมียนั้นเล็กกว่าแลงามกว่าสิงโตตัวผู้ ไม่ค่อยจะมีผมมาก ไม่สู้จะแข็งแรงเหมือนตัวผู้ เว้นแต่เมื่อมีลูกอ่อนดุมาก มันกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร คล้ายกับเสือ กิริยาที่มันจับสัตว์กินเหมือนแมวตะครุบหนู มันไม่ได้กัดคนเหมือนสัตว์อื่น แต่มันจับได้แล้วมันกินทีเดียว ถ้าได้เอาลูกมันมาเลี้ยงแต่ยังเล็กๆ อยู่มันก็เชื่องได้เหมือนสัตว์เลี้ยง ถ้าเมื่อใดมันได้รู้รสกินเลือดเข้าสักครั้งหนึ่งแล้วมันก็ดุร้ายขึ้นทันทีทีเดียว

มีนายทหารคนหนึ่งในประเทศอินเดีย เขาได้เลี้ยงลูกสิงโตไว้จนเชื่อง วันหนึ่งเขานอนหลับอยู่บนเตียงมือซ้ายห้อยลงมาจากเตียง ลูกสิงโตเข้าไปเลียมือจนเขาตื่นขึ้น เขาก็นิ่งให้มันเลียอยู่ สักประเดี๋ยวมีเลือดออกมาเพราะสัตว์พวกนี้ลิ้นมันคายมาก พอนายทหารผู้นั้นชักมือมา มันก็กลับกระโดดเข้ากัดคาบข้อมือไว้แล้วคำรามไม่ปล่อย นายทหารผู้นั้นเขารู้แล้วว่า "ถ้าจะยอมให้มันมีชีวิตอยู่ต่อไปเขาก็ถึงแก่ความตาย" เขาจึ่งหยิบปืนโก๊[๑] ที่ทับไว้ใต้หมอนยิงลูกสิงโตนั้นตาย

เมื่อได้กล่าวมาเท่านี้ท่านผู้อ่านคงเข้าใจได้แล้วว่า "ราชสีห์นั้นก็คือสิงโตซึ่งเป็นสัตว์คงมีปรากฏอยู่ในทุกวันนี้ตามประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น" เว้นแต่ประเทศเราไม่มี แต่ถ้าใครอยากจะเห็นก็คงดูได้ คือสถานพิพิธภัณฑ์ *(มิวเซียม[๒])* เขามีไว้ให้ดูเสมอ

---

[๑] colt ปืนพกชนิดหนึ่ง ประเภทปืนรีวอลเวอร์ *(Colt revolver)* คือปืนพกชนิดลูกโม่ Colt เป็นนามชาวอเมริกัน คือ Samuel Colt *(ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๑๘๖๒ หรือพ.ศ. ๒๓๕๗ - ๒๔๐๕)* ซึ่งประดิษฐ์ปืนดังกล่าว จึงเรียกชื่อปืนตามนามเพื่อเป็นเกียรติ

[๒] museum

รู้ได้โดยละเอียด[๑]

บัดนี้จะกล่าวคดีตามความที่ได้เห็นด้วยความดำริแห่งข้าพเจ้า แม้เป็นการสบช่องชอบกลด้วยความคิดถ้อยคำอันใดอันหนึ่งตามเนื้อเรื่อง หรือถ้อยคำที่เรียบเรียง ท่านผู้อ่านผู้ฟังไม่เป็นที่ยินดี จงโปรดปรานีแก่ข้าพเจ้าผู้เรียบเรียง

อธิบายความตามที่ได้สดับมาจะเป็นกาลช้าเร็วยังไรไม่ทราบ? แต่ได้ฟังมาเห็นชอบกลก็นำมาเล่าสู่ท่านทั้งปวงฟัง ที่ท่านรู้แล้วก็แล้วไป ที่ยัง ชอบอ่านชอบฟังก็เชิญฟัง

ความว่ายังมีบุรุษผู้หนึ่งเป็นผู้มั่งคั่งไปด้วยศฤงคารบริวารยศปรากฏอยู่ในคามเขตประเทศของเขาที่อาศัยมีบ้านช่องโตโหญ่ ถ้าจะเทียบว่าเพียงใดเทียบว่าใกล้ ๆ กับเศรษฐี แต่ที่ว่ามีนั้นจะ ๘๐ โกฏิ หรือไม่ ๘๐ โกฏิไม่แน่

ชายผู้นั้นมีเมียคนหนึ่ง บุตรหญิงคนหนึ่ง สตรีผู้บุตรนั้นมีอายุประมาณ ๑๕ ปี มีลักษณะฉวีวรรณวิลาสเป็นอันงามดีกว่าชาวนิคมคามเขตนั้นย่อมเป็นที่สรรเสริญ[๒]แห่งชนทั้งปวงที่ได้เห็นบิดามารดาแห่งหญิงนั้นรักใคร่เป็นอันมาก

อยู่มาวันหนึ่งชายนั้นลงจากเคหสถานเที่ยวเดินไปกับบริวารประมาณ ๓ คน ๔ คน จึงมาพบชายผู้หนึ่งในท่ามกลางแห่งหนทง ชายที่จรมานั้น

---

[๑]แหวนตะกั่ว *(นามแฝง)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๒๗ (๒๑ เมษายน ๑๑๑) : ๓๑๕ - ๓๑๗, ๒๘ (๒๘ เมษายน ๑๑๑) : ๓๒๘ - ๓๓๓.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "สรเสริญ" ซึ่งนิยมใช้ในคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง

ได้เห็นชายผู้ดีนั้นก็จำได้ จึ่งเดินตรงเข้ามากล่าววาจาว่า "ดูก่อนสหาย ! เราเที่ยวติดตามท่านมาช้านานไม่พบปะเลย วันนี้เรามาพบท่านเป็นลาภใหญ่ของเรา"

ชายผู้ดีเมื่อได้เห็นชายจรแลฟังวาจาที่กล่าวนั้นอุปมาดังหนึ่งว่า "ตนได้พบพระยามัจจุราชก็เหมือนกัน มีความสะทกสะท้านปานประหนึ่งว่าจะล้มลงแลทำลายเสียซึ่งชีวิตแห่งตนด้วยความกลัว"

ชายจรนั้นก็ยิ่งคุกคามตะคอกขู่ กระทำสิงหนาทประหนึ่งว่า "จะเข้าฉุดคร่าเอาตัวไป" ฝ่ายบริวารแห่งชายผู้ดีเมื่อได้เห็นดังนั้น ต่างคนต่างก็มีความโกรธพากันวิ่งหมุนเข้ามาจะกระทำอันตรายแก่ชายจรนั้น

ชายผู้ดีนั้นจึ่งร้องห้ามว่า "อย่า...อย่า ท่านทั้งปวงอย่าทำแก่สหายเรา จงถอยไปให้ห่าง"

เมื่อชายผู้ดีได้สติกล่าวห้ามบริวารให้ถอยไปแล้ว จึงกล่าววาจาว่า "ดูก่อนสหาย ! ท่านอย่ามีความโกรธเราเลย ตั้งแต่วันท่านกับเราจากกันมา เราตั้งหน้าสืบข่าวคอยหาท่านมิได้ขาด วันนี้เราได้พบท่านเรามีความยินดีนัก ท่านจงพาครอบครัวของท่านมาอยู่ด้วยเรา เราจะให้ความสุขแก่ท่านตลอดบุตรแลหลาน"

ชายจรเมื่อได้ฟังดังนั้นจึงตอบว่า "ท่านจงให้ความสัตย์แก่เราก่อนเราจึ่งจะเชื่อท่าน"

ชายผู้ดีนั้นก็กระทำสัตย์สาบานให้ แล้วก็พาชายจรนั้นมายังเคหสถานแห่งตน จึ่งให้บริวารทั้งหลายจัดเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ทั้งตึกเรือนทาสชายหญิงสิ่งทั้งปวงให้พร้อม จึ่งให้ชายผู้นั้นอยู่บ้านแห่งตนพิทักษ์รักษามิให้อนาทรร้อนรน หมั่นไปมาดูแลอยู่เนืองนิตย์

ชายจรนั้นเมื่อได้ที่ฐานบ้านเรือนสรรพสิ่งทั้งปวงพร้อมแล้วก็ไปพาบุตรชายแห่งตนมาอยู่ด้วย ตั้งแต่นั้นมาชายจรนั้นจะต้องการข้าวของเงินทองหรือสิ่งใด ๆ ก็ไปเรียกเอามาจากชายผู้ดีนั้นมากน้อยเท่าใด ๆ ก็มิได้ขัด แต่ดังนั้นมาเนือง ๆ

ชายผู้ดีนั้นจึ่งกล่าวว่า "ดูก่อนสหาย! ท่านจะประสงค์สิ่งใดเราก็มิได้ขัด หากท่านจะคิดทำการค้าขายบ้างก็ได้ เรือแพของเราก็มี ทุนรอนก็มาก ท่านจะทำสิ่งใดขายสิ่งใดก็ตาม"

ชายจรจึงตอบว่า "เราไม่ต้องการจะทำ ไม่ใช่ธุระเราท่านทำไปเถิด เรามีธุระเมื่อใดเราก็มาขอท่าน ท่านจะไม่ให้เราหรือ ? "

ชายผู้ดีตอบว่า "ถูก ท่านไม่ควรทำ ของเรากับของท่านไม่ไปไหนกัน เราทำอยู่แล้วท่านไม่ทำก็ได้ เชิญท่านอยู่ให้ผาสุกเถิด"

ตั้งแต่นั้นมาชายจรนั้นจะต้องการเท่าใดก็มาเรียกเอาไป ชายผู้ดีก็ยอมให้ทุกครั้งมิได้ขัด

อยู่มาวันหนึ่งบุตรของชายจรนั้นได้เห็นบุตรหญิงของชายผู้ดีก็มีความรักใคร่ จึ่งอ้อนวอนให้บิดาไปขอ บิดาจึ่งตอบว่า "เจ้าต้องการแล้วเป็นได้พ่อจะไปขอให้ เขาต้องไม่ขัดเราทั้งสิ้นเจ้าอย่าวิตกเลย"

ว่าเท่านั้นแล้วก็มายังเรือนชายผู้ดี ชายผู้ดีก็ต้อนรับกันตามเคย ชายจรจึ่งบอกว่า "เรามาหาท่านวันนี้ด้วยธุระของบุตรเรา บุตรเรามีความรักใคร่ธิดาแห่งท่าน ท่านจงอนุญาตให้แก่บุตรของเราเถิด"

ชายผู้ดีเมื่อได้ฟังดังนั้น ประดุจมีผู้มาประหารลงไปด้วยอาวุธอันคมให้คอขาดจากบ่าก็เหมือนกัน จึ่งกล่าวคำเอาใจว่า "ดูก่อนสหาย ! ความประสงค์ของบุตรท่านนั้นตกพนักงานเรา"

ชายจรจึ่งตอบว่า "ถ้าดังนั้นเป็นการดีแต่อย่าให้ช้านัก"

ชายผู้ดีจึ่งตอบว่า "ไม่ช้าแต่จะต้องรอคอยหาวันดีคืนดี ถ้าได้เมื่อใดจึ่งจะบอกให้ทราบ"

ชายจรเมื่อได้ฟังความตกลงดังนั้นก็ลามาบอกแก่บุตรตนตามที่ได้สมความคิดนั้น บุตรก็มีความยินดีนับวันคอยอยู่ว่า "เมื่อใดถึงวันดีคงสำเร็จ" แต่คอยมาก็หลายเวลา ไม่ทราบข่าวก็ยิ่งมีความเดือดร้อนกระวนกระวายนัก เมื่อบิดาเห็นบุตรมีความเดือดร้อนดังนั้นจึ่งชวนบุตรไปเที่ยวเล่นตามป่า หวังว่า "จะให้คลายทุกข์กว่าจะถึงการวิวาหะ"

เมื่อจะพาบุตรไปป่าจึงเขียนหนังสือให้คนใช้ไปให้แก่ชายผู้ดีนั้นว่า "จะลาพาบุตรไปเที่ยวป่าสักสองสามวัน แต่ไปแล้วเวลาเย็นจะกลับมา"

เมื่อเขียนหนังสือไปแล้วก็พาบุตรออกจากบ้านเที่ยวไป มิได้พาผู้หนึ่งผู้ใดไปด้วย เที่ยวชมป่าชมเขาพอสบาย จวนตะวันบ่ายก็กลับมาบ้าน ครั้นรุ่งขึ้นวันที่สองก็พาบุตรไปดังก่อนนั้น ครั้นเมื่อเข้าไปในป่าชายบิดานั้นเดินไปหน้า บุตรเดินไปหลังตามกันไปดูไป ชายบุตรนั้นหมวกตกลงจึ่งก้มลงเก็บหมวก หยุดตีเหล็กไฟสูบบุหรี่ข้าอยู่ ฝ่ายบิดาเดินไปหน้ามิได้รอคอยบุตร เมื่อหยุดอยู่นั้นชายบิดาเดินลับตัวกันไป พอบุตรจุดบุหรี่แล้วจะออกเดินจึ่งได้ยินเสียงร้องขึ้นว่า "บ่อทอง"

เมื่อบุตรได้ยินดังนั้นก็วิ่งมาจึงแลเห็นสิ่งหนึ่งจะเป็นสัตว์หรืออะไรไม่เห็นถนัด สีเทา ๆ โดดเข้ารกหายไป เมื่อมาถึงจึงเห็นบิดาล้มนิ่งขาดใจตายอยู่ ทันใดนั้นก็เที่ยวค้นหาดูก็หาเห็นว่าสิ่งใดที่ทำอันตรายแก่บิดาไม่ ดูที่บิดาเห็นแผลช้ำ

สมองแตก เหนือขมับข้างซ้ายค่อนทั้งหน้าเป็นรอยตี จึงคิดว่า "เห็นจะเป็นคนทำ" จึ่งละศพบิดาเสียวิ่งมายังบ้านอำเภอ บอกเหตุแก่อำเภอ อำเภอก็เรียกพวกลูกบ่างคนใช้รีบไป ต่างคนก็ต่างช่วยกันค้นคว้าดู ก็มิได้เห็นปรากฏว่า "สัตว์สิงห์แลผู้คนมีในที่นั้น" ครั้นหาไม่เห็นแล้วก็ทำขันสูตร[๑]บาดแผลวันเวลาไว้ ช่วยกันหามศพชายผู้นั้นมาส่งยังบ้าน

ชายบุตรของผู้ตายนั้นก็ร้องไห้เศร้าโศกเสียใจเป็นอันมากจึงเขียนหนังสือบนให้คนใช้ไปเที่ยวปิดทั่วไป ใจความว่า "ใครสืบคนร้ายที่ทำบิดามาให้ได้จะให้รางวัลผู้นั้น ๔๐๐ บาท" คนใช้ก็เที่ยวปิดทั่วไป

ในค่ำลงวันนั้นมีชายสูงอายุผู้หนึ่งเป็นคนผู้ดี มาหาชายบุตรผู้ตายนั้นถึงบ้าน ชายหนุ่มเห็นเป็นคนแปลกหน้ามาจึ่งเข้าใจว่า "คงจะมารับสินบน" จึ่งต้อนรับเชิญให้นั่ง แล้วไต่ถามว่า "ท่านมาแต่ที่ใด มาหาข้าพเจ้าด้วยธุระฉันใด"

ชายสูงอายุจึ่งบอกว่า "ข้าพเจ้าทราบว่า 'ท่านมีความทุกข์' จะมาช่วยท่าน"

ชายบุตรผู้ตายก็มีความยินดีจึ่งตอบว่า "ถ้าท่านช่วยได้จะแทนคุณท่านให้มากกว่าที่กะไว้"

ชายสูงอายุจึ่งว่า "เรื่องนั้นไม่ต้องกังวล เราไม่สู้ต้องการนักต้องการแต่ความตรง คนคดเราไม่ชอบ มีคนคดต้องปราบมันเสีย ความเรื่องบิดาท่านตายนี้เราจะรับเป็นธุระให้สำเร็จจงได้ เราจะขอของสำคัญไปขันสูตรดู ที่เรารีบมานี้กลัวว่าสิ่งสำคัญจะสูญจึ่งรีบมา"

ชายบุตรผู้ตายจึ่งว่าท่านต้องการสิ่งใดบอกเราจะจัดให้"

"ไม่ต้องจัดดอก เราขอถามว่าศพบิดาท่านอยู่ที่ใด ?"

"ศพยังอยู่ที่เรือนนี้เชิญท่านมาดูเถิด" จึ่งพาชายสูงอายุเข้าไปยังที่วางศพให้ตรวจดู

ชายสูงอายุนั้นก็มิได้ดูสิ่งใดขอวัดเอาแต่เท้าของศพ แลวัดเอาเท้าของบุตรผู้ตาย ได้แล้วก็ถามข้อความเมื่อเกิดเหตุขึ้น บุตรผู้ตายเล่าให้ฟังแล้วก็ลาไป ครั้นถ้วน ๓ วันก็จดจำนวนความที่ตรวจได้นั้น มาชี้แจงให้แก่ชายบุตรผู้ตายฟัง ความที่สืบได้นั้นมีพิสดารดังนี้ คือ

---

[๑] คำกริยา หมายถึง สอบสวนโดยเหตุผล ตรวจตราหาหลักฐานข้อเท็จจริง

สืบได้ว่า "ผู้ร้ายนั้นสูงตั้งแต่ปากถึงเท้า ๓ ศอกกับ ๔ นิ้ว อ้ายผู้ร้ายนั้นใส่เสื้อสีเทา มันมีมีดพับไม่สู้คมในประเป๋าเล่มหนึ่ง ขาข้างซ้ายมันเดินเขยกมันถนัดมือซ้าย อ้ายคนนี้มันเป็นอริกับบิดาเจ้ามาแต่บ่อทอง มันทำบิดาเจ้าด้วยก้อนศิลาด้วยมือข้างซ้าย แล้วมันเดินมาตามทางที่เจ้ากลับมา เมื่อมันไปก็ไปตามทางที่เจ้าไป"

ชายบุตรผู้ตายเมื่อได้ฟังดังนั้นก็มีความสงสัยจึ่งย้อนถามว่า "ที่รู้ว่าสูง ๓ ศอก ๔ นิ้วถึงปากนั้น ฉันใดท่านจึ่งรู้ ? "

ตอบว่า "มันยืนแอบต้นไม้สูบกล้องอยู่ ควันกล้องที่มันพ่นออกเป็นยางยาติดต้นไม้อยู่ เราจึ่งรู้ว่าสูงเท่านั้น ที่ใส่เสื้อสีเทานั้นคือ ที่ท่านเห็นกับเราได้เห็นขนสักกลาดสีเทาที่มันพิงต้นไม้ติดอยู่ กับที่ท่านได้เห็นสีเทานั้นต้องกัน จึ่งรู้แน่ว่า "ผู้ร้ายใส่เสื้อสีเทา" ที่รู้ว่า 'มีมีดพับไม่คมอยู่ในกระเป๋านั้น เราได้เห็นมันตัดบุหรี่รอยที่ตัดทิ้งอยู่ จึ่งรู้ว่า 'มีมีดในกระเป๋า' ที่ว่า 'มีดไม่คมนั้นคือรอยตัดไม่เกลี้ยงจึ่งรู้ว่าไม่คม' ที่รู้ว่า 'ขาของมันข้างซ้ายเขยกนั้นเพราะเราได้เห็นรอยเท้าของมันถนัดเมื่อเดินออกจากที่นั้น' ที่รู้ว่า 'ถนัดมือซ้ายเพราะต้นไม้ที่มันแอบอยู่คอยทำร้ายอยู่ข้างซ้ายทางที่บิดาเจ้าเดินไป' ก้อนหินที่มันทำนั้นมาตกอยู่ข้างขวาของต้นไม้ แผลที่ศพบิดาเจ้านั้นมีที่เหนือขมับค่อนข้างหน้า เห็นชัดดังนี้จึงรู้ว่าถนัดซ้าย' ที่รู้ว่า 'มีสาเหตุมาจากบ่อทองนั้นคือคำที่บิดาเจ้าร้อง' ที่รู้ว่า 'ทำด้วยก้อนศิลานั้นเราได้เห็นก้อนศิลาหนักประมาณ ๓ ชั่ง มีรอยเปื้อนเลือดตกอยู่ที่ใกล้ต้นไม้นั้น' แลเราได้เห็นรอยเขยกนั้น เดินไปมาร่วมทางกับเจ้าแลบิดาเจ้าตลอดทาง ศัตรูที่ทำบิดาเจ้าคงอยู่ในบ้านเจ้า เจ้าต้องตรวจดูให้ดีคงได้"

ผู้สืบนั้นเมื่อบอกสิ้นความแล้ว จึงเอาจดหมายบันทึกที่สืบนั้นส่งให้แล้วลาไป

ในเวลาที่ชายผู้สืบกับบุตรผู้ตายพูดกันอยู่นั้น คนร้ายที่เป็นผู้กระทำนั่งอยู่ที่นั้นด้วย ได้ฟังความจนสุดสิ้น เขาได้มีอาการอันร้อนรนเป็นอย่างยิ่ง เมื่อผู้สืบลาไป เขาไม่สามารถจะอยู่ได้ เขาก็ลุกลาไป

ทันใดนั้นชายบุตรผู้ตายเห็นอาการผิดปรกติ แลเห็นผู้นั้นเดินขาเขยกด้วยยิ่งสงสัยนัก เมื่อชายนั้นลาไป เขาจึ่งด้อมตามไปดู เห็นชายผู้นั้นเดิน รีบตามชายผู้สืบไปโดยเร็ว ชายบุตรผู้ตายซึ่งมีความสงสัยหนักขึ้น จึ่งวิ่งเร็วไปยังบ้านอำเภอ เชิญอำเภอรีบตามชายนั้นมา

พอชายผู้ร้ายนั้นลับตัวเข้าไปในบ้าน ขึ้นไปบนเรือนเข้าไปในห้องผู้

สืบ อำเภอกับชายบุตรผู้ตายจึ่งนั่งแอบฟังอยู่

ชายผู้ร้ายนั้นเมื่อเข้าไปถึงเรือนท่านผู้สืบ กระทำคารวะแล้วจึ่งกล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้มีความรู้อันละเอียดกว่ามนุษย์ทั่วโลก ข้าพเจ้าเห็นความคิดแลความดีของท่านแล้ว ข้าพเจ้าได้ยินถ้อยคำของท่านที่กล่าว ไม่สามารถที่จะปิดความชั่วไว้ได้ จำเป็นจะต้องสารภาพท่านแต่โดยจริงตามความชั่วของข้าพเจ้า ซึ่งสมควรอยู่แล้วที่จะรับโทษ ข้าพเจ้าจะแสดงให้ท่านทราบความเดิม เดิมข้าพเจ้าเป็นผู้ประพฤติชั่ว คือตั้งเป็นโจรอยู่ที่ทางไปบ่อทอง ผู้ที่ไปบ่อทองในตำบลนั้นถ้ากลับมาจากบ่อทองย่อมตายด้วยฝีมือของข้าพเจ้าเป็นอันมาก ที่ข้าพเจ้ามั่งมีนี้ไม่ได้ประกอบการค้าขาย มั่งมีด้วยการทุจริตดังนี้อย่างเดียว ที่ข้าพเจ้าต้องฆ่าชายผู้นี้เสียก็เพราะความเรื่องนี้

เดิมชายผู้ตายนี้เป็นคนขับเกวียนมาจากบ่อทอง ข้าพเจ้าฆ่าเจ้าของเกวียนแลเจ้าของทองตายหมด เก็บเอาของหมดแล้ว เห็นคนผู้ขับเกวียนก็นึกกรุณาไม่ฆ่า ปล่อยเสีย ครั้นข้าพเจ้าเลิกความทุจริตมาเป็นดี มั่งมี พบชายผู้นั้นเข้ากลัวจะร้องฟ้องขึ้น จึ่งได้เอามาเกื้อกูลไว้ จะเอาสิ่งใดก็ให้ทุกอย่าง ครั้นต่อมาที่สุดนี้เขาต้องการบุตรหญิงของข้าพเจ้าจะให้แก่ลูกชายของเขา ข้าพเจ้าไม่อยากให้จึ่งต้องฆ่าเขาเสีย โทษของข้าพเจ้านี้จำเป็นต้องรับแล้ว"

เมื่อชายผู้ร้ายเล่าหมดความลง อำเภอแลชายบุตรผู้ตายก็จับเอาชายผู้ร้ายนั้นไป

รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ[๑]

พ่อปราบ "เผอิญ...เผอิญ[๒]ไปลงชื่อรับแต่งหนังสือกะเขาเข้าเรื่องหนึ่ง เห็นเขาไปลงชื่อกันกลุ้ม ๆ ก็พลอยมีแช[๓] เข้าไปกับเขาบ้าง ด้วยคนโน้นคนนี้เขาพากันยุว่า 'ยังไงล่ะเคยเป็นนักเลงแต่งหนังสือหนังหาอยู่บ้างนี่นา ประเดี๋ยวก็เขาจะพากันว่าอยู่ "ใกล้เกลือกินด่าง"[๔] น่ะนะ' ฉันก็เสียยอเสียยุเขาไม่ได้ เวลานั้นก็หมุนมุกะเขาขึ้นมา นึกว่าเขายังไงเรายังไง ก็วางชื่อลงไปไว้ในท้ายป้ายที่เขากะหมายชื่อผู้แต่ง พอจดชื่อลงไปแล้วที่ไหนล่ะดูซี มีวันกำหนดส่งเร็วด้วย ครั้นจะเปลี่ยนเสียใหม่รึก็นึกกระดากเพราะเขารู้ทั่วกันหมดแล้ว เลย "กลืนไม่เข้าคายไม่ออก"[๕] คิดดูเรื่องหรือก็มองไม่เห็นท่าที่จะพูด ดูมันช่างพะอืดพะอมเสียจริงจริ๊ง เมื่อคืนนี้ฉันนอนตรอง ๆ อยู่จนเกือบสว่างเลยนอนไม่หลับ นึกจะเอ่ยขึ้นอย่างไร? ก็ดูมันไม่เข้าเงื่อนเข้าเค้า เมื่อแรกดู ๆ ก็เหมือนจะพูดได้ง่าย ๆ แหม! ที่ไหนลองตรอง ๆ ไปมันแสนที่จะยาก ทั้งนี้ก็เพราะเรารู้ไม่ตลอด ข้อความของเขาก็ดูเป็นสำนวนสุภาษิตโบราณไม่ใช่ของใหม่ จะต้องส่งให้ทันวันพรุ่งนี้ด้วย" เกาหูแกรก ๆ !!

---

[๑]หลวงภักดีอดิศัย *(ปาล วิมุตตกุล เปรียญ)*, "เรื่องปลาด : รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาน," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๕ (๘ กุมภาพันธ์ ๑๑๒) ; ๑๘๗- ๑๘๙.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "พเอิ้น พเอิน"

[๓]Share คำนาม หมายถึง ส่วนร่วม

[๔]สำนวน หมายถึง สิ่งที่ดีกว่าและอยู่ใกล้กลับไม่เอา ไปเอาแต่สิ่งที่ไม่ดีหรือเลวกว่า

[๕]สำนวน หมายถึง การกระทำหรือสิ่งใดใดที่เกิดขึ้นกับตนเอง หรือเกี่ยวข้องกันตน แล้วจะกระทำลงไปก็ไม่ดี จะไม่กระทำก็ไม่ดี เป็นการตัดสินใจอย่างยากลำบาก

"เออ ! เอาอะไรมายกขึ้นว่าดีนี่ ? หึ...ฮีลองคิดดูอีกพักหนึ่งนะ" ลุกขึ้นนั่งบนเก้าอี้ จับดินสอรอ ๆ จด ๆ ก็เลยหมดปัญญา นั่งหน้านิ่วคิ้วขมวด ประเดี๋ยวหัวเราะออกมาได้ ฮี...ฮี หึ...หึ

"อ้ออ้าย[๑] รู้มากยากนาน เห็นจะได้แก่**มหาอุปราชขงเบ้ง**[๒] แหละแฮ"

แม่เปลื้อง "คุณคะ...คุณคะ เรื่องมันอย่างไงน่ะชี้แจงให้อิฉันทราบบ้างซิคะ เผื่ออิฉันจะคิดได้บ้างกระมัง"

พ่อปราบปึงขึ้นมา "ย่ะย่ะ...ย่ะย่ะ เผอิญมาถามขึ้นเวลานี้ด้วยนะแล้วกัน...แล้วกัน กำลังนึกขึ้นมาได้บทหนึ่งแล้วกลับลืมไปเสียอีก กรรมกรรม... กรรมกรรม ไม่ควรหล่อนจะมาถามในเวลานี้เลย ทำให้สติฉันเลื่อนเปื้อนเหลวไหลไปเสียอีกแล้ว"

วางดินสอกัน "ต้องหยุดเสียที ไหนหยิบเสื้อไปรเวท[๓] ให้ฉันหน่อยเอาไม้มาด้วย"

แม่เปลื้อง "คุณจะไปไหนคะ ? "

พ่อปราบ "ต้องเที่ยวเดินตากอากาศหาหัวใหม่นะซี้ คิดคัดอะไรไม่ออกมันวุ่นไปเสียหมดแล้ว"

เดินกัก...กัก บ่นไปพลาง "รู้มากยากนานนะเออ อะไรเอ่ย ? รู้น้อยพลอยรำคาญ น่ะรึ เฮย! เห็นจะเป็นอ้ายที่รู้น้อยพลอยรำคาญไปกับอ้ายที่รู้มากยากนานนั่นเองนะแหละ อ๊ะ...อ๊ะ ! ชะ...ชะ[๔] หรือจะเป็นอ้ายเรื่องที่เรามันรู้น้อยพลอยไปลงชื่อกับท่านผู้ที่รู้มากรับเรื่องมาแต่งจนได้ความรำคาญอกรำคาญใจอยู่เดี๋ยวนี้แหละ เอ...เอ ! ได้การ"

กลับเดินกุก ๆ ขึ้นนั่งเก้าอี้ผับ

แม่เปลื้อง "คุณไปถึงไหนคะ ? ประเดี๋ยวกลับ"

นายปราบ "ช้า ๆ อย่าเพ่อ...อย่าเพ่อ" โบกมือ "ได้การละ...ได้การละหล่อน" คว้าดินสอขลุกขลัก "โอ...โอ ! อ้ายรู้มากยากนาน ได้แก่ขงเบ้ง ฮั่นสิน อ้ายรู้น้อยพลอยรำคาญได้แก่ตัวเราเอง อ้าว...อ้าว ! ไม่เข้าที่เข้าท่าอีกน่ะแหละ มัน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ไอ้" ทุกแห่ง

[๒] นามเดิม คือ จูกัดเหลียง แห่งเขาโงลังกั๋ง เป็นผู้หยั่งรู้ฟ้าดิน รู้เรื่องเล่าปี่ได้เชิญมาช่วยสู้ศึกในยุคสามก๊ก

[๓] private เฉพาะส่วนตัว

[๔] ต้นฉบับเขียนความตรงนี้ว่า "อ๊ะ ๆ ช้า ๆ"

ต้องอธิบายให้เห็นจริงว่า 'รู้มากยากนานน่ะมันเป็นอย่างนั้น รู้น้อยพลอยรำคาญน่ะมันเป็นอย่างนี้' จึ่งจะแยบ"

แม่เปลื้อง "ข้า...ข้าคุณคะ อิฉันคิดได้แล้วละ มันได้กะตัวของอิฉันน่ะเอง"

พ่อปราบ "เออ ! มันเป็นอย่างไรน่ะหึ ? หล่อนเล่นให้ฉันฟังสักหน่อยที"

แม่เปลื้อง "เมื่ออิฉันยังเล็ก ๆ บิดาของอิฉันท่านพาไปฝากไว้กับแหม่มให้เป็นนักเรียน อิฉันอยู่กับแหม่มมาถึง ๗ ปี คือตั้งแต่อายุย่างขึ้น ๘ ปีถึง ๑๔ ปี อิฉันได้เรียนทั้งหนังสือไทยแลอังกฤษ แลหัดเย็บปักต่างๆ ได้ดีเป็นที่หนึ่งในเวลานั้น แล้วอิฉันก็ลาออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้าน คุณพ่อของอิฉันท่านก็ช่วยนางพวกสาว ๆ เล็ก ๆ มาให้อิฉันฝึกหัดการเย็บปัก แล้วท่านมอบการนี้ทั้งการบ้านการเรือนให้อิฉันเป็นผู้สิทธิ์ขาด แล้วท่านให้อิฉันหัดทำรูปภัณฑ์เครื่องประดับต่าง ๆ ด้วยนะคะ ท่านว่าเป็นงานในร่ม เมื่ออิฉันอยู่โรงเรียนเคยได้หัดเขียนลวดลายต่าง ๆ อยู่บ้าง แล้วมาหัดทำเครื่องประดับพอรู้วิธีท่าทางเสียแล้วก็ง่าย อิฉันหัดอยู่ปีเดียวเท่านั้นก็ทำได้สารพัด แล้วคุณพ่อของอิฉันท่านก็เลยหาลูกมือให้อีก ๓ คน

แล้วท่านก็เหมาให้อิฉันดูแลทั้งการเย็บปักแลการทำรูปภัณฑ์ต่าง ๆ เวลานั้นรืออิฉันต้องอดหลับอดนอนคอยชี้แจงไปทุกสิ่งทุกอย่าง ไหนจะปรนนิบัติบิดามารดาล่ะ ? ไหนจะต้องดูการบ้านการเรือน ? แม่นางคนนั้นไปตักน้ำ นางคนนั้นไปหุงข้าว นางคนนั้นไปจ่ายตลาด ไหนจะต้องคอยระวังคอยดูเจ้าพวกเย็บปักทำรูปภัณฑ์อีกล่ะ เออ ! ทำอย่างนั้นแล้วต้องทำอย่างนี้นะ อ้าว ! ทำอย่างนี้ไม่ถูก ทำใหม่

การเย็บปักน่ะคุณพ่อท่านยกให้เป็นลำไพ่ของอิฉัน แต่การทำรูปภัณฑ์น่ะท่านแบ่งให้เป็นค่ากับข้าวหมากพลู แลท่านหาคนทำรูปภัณฑ์เติมให้อีก ๒ คนเป็น ๕ คน ถึงกระนั้นมันก็ไม่เบาแรง มันยิ่งกลับหนักลงไปอีกจนตัวของอิฉันผ๊อมผอมนี่แหละค่ะ ขอคุณตรองดูเถอะ

ธรรมดาคนใช้เช่นนี้จะไว้จะวางใจแก่เขารีก็ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ประโยชน์อะไรของเขา ต้องรู้ได้รู้เสียแลรู้จักวางการวางงาน แหม่! มันไม่เบาหรอก วิสัยคนใช้เช่นนี้มันคอยเอารัดเอาเปรียบเอาเศษเอาเลยสำคัญทีเดียว ต้องคอยระแวดระวัง[๑] มันทุกย่างฝีเท้า มันแสนที่จะยากแสนที่จะลำบากละคะ ทั้งมันไม่ค่อยจะเคยทำการ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ระเวียดระวัง" คำ "ระแวดระวัง" หมายถึง คอยดูแลอย่างรอบคอบ

เช่นนี้ด้วยนะค่ะ ต้องเอามาปั้นเอาเองแทบทั้งนั้น เผลอไปสักชั่วโมงหนึ่งก็ไม่ได้การเสียหมดละค่ะ

อิฉันเองก็ต้องลงมือด้วย อยู่หลังละมันพากันบ่นกะออดกะแอดว่าอิฉันจู้จี้ถึงกะให้พ่อแม่มารับมาวางไปหลายคน อิฉันก็สู้มานะหามาใหม่อีก แต่ต้องเลือกที่ลักษณะมันคล่องแคล่วพอหัดได้ด้วย อ้ายที่ขี้เห่อ "กำปั้นตีดิน" ละก็ไม่เอา แล้วต้องให้มันทำสัญญาว่าจะอยู่เท่านั้นปีตามกำหนดของเราด้วยนะ นี่แหละค่ะดูเอาเถอะ"

พ่อปราบออกนั่งง่วงฟังเพลิดเพลินยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ไม่ได้หยุด พอขาดคำลงก็ถาม "เออ! อ้ายรู้มากยากนานนั้นได้แก่ตัวของหล่อนละ ก็อ้ายรู้น้อยพลอยรำคาญมันจะได้แก่ใครละจ๊ะ ? "

แม่เปลื้อง "ไฮ้ ! คุณก็ รู้น้อยพลอยรำคาญมันก็ได้แก่แหล่าคนใช้ของอิฉันยังไงละคะ"

พ่อปราบ "ทำไมละจ๊ะ มันจะรำคาญอย่างไร ? "

แม่เปลื้อง "คุณละก็เบื่อเสียแล้วนี่ ซักเอาละกระไรเลย วิสัยคนที่มันไม่รู้เรากะเกณฑ์สั่งสอนให้มันทำในสิ่งที่มันไม่รู้ไม่เคยทำ มันรำคาญอกรำคาญใจมิใช่น้อย ได้แก่ตัวอิฉันเมื่อแรกหัดก็เหมือนกัน"

พ่อปราบ "เออ ! อย่าเลยดีละ...ดีละ เวลามันจวนเสียแล้ว ฉันจะเขียนเอาเรื่องที่หล่อนเล่านี่แหละ ลองพุ่งไปดูทีตามบุญตามกรรมพออย่าให้เสียชื่อเสียเสียงที่เขายอว่า "เราเคยแต่งหนังสือหนังหา"

เริ่มจะเป็นท่านสืบ[๑]

เวลาบ่ายวันหนึ่งข้าพเจ้านั่งอยู่ที่เฉลียงเรือนดูหนังสือพิมพ์วชิรญาณอยู่ พอมาถึงตอนที่จ่าหน้าว่า "อ่านเล่น" ข้าพเจ้าก็ดูต่อไปถึงเรื่อง **"สืบรู้ด้วยความดี"**[๒]แต่พออ่านจบลงก็นั่งนึกอยู่ในใจว่า "ทำไฉนหนอจึ่งจะหาเรื่องสืบ ๆ ต่าง ๆ มาช่วยอุดหนุนหนังสือพิมพ์วชิรญาณได้บ้าง"

เมื่อได้คิดเช่นนั้นแล้วก็ตกลงในใจว่า "จะต้องอุตสาหะสักครั้งหนึ่ง แต่ยังไม่ได้เรื่อง" กำลังคิดอยู่เช่นนั้น พอได้ยินฝีเท้าคนเดินขึ้นบันไดเรือนมา ข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นไปดู **พบนาย น** เพื่อนรักของข้าพเจ้าที่จากกันไปนานเวลาเต็มที ก็บังเกิดความปีติยิ่งนัก เลยวางเรื่องคิดหาเรื่องสืบเสียทีหนึ่ง รีบไปที่บันไดรับเพื่อนพาเข้าไปในห้อง ต่างคนก็ต่างสนทนาถึงสุขแลทุกข์แห่งกันแลกัน พอสมควรแก่เวลาแล้วเลยเล่าสู่กันฟังถึงเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ก็พอถูกความคิดที่ข้าพเจ้าคิดไว้ว่า "จะหาเรื่องสืบ ๆ อะไรมาลงพิมพ์" ข้าพเจ้าก็เลยชักให้พูดถึงเรื่องราวที่พอจะเก็บมารวบรวมเป็นเรื่องสืบได้ ก็บังเอิญพอดีเขาก็มีเรื่องมาเล่าให้ฟังเช่นนั้นด้วย

เขาเล่าว่า "เมื่อฉันไปคราวนี้ไปได้เพื่อนคนหนึ่ง แกเป็นคนสูงอายุ เวลาวันหนึ่งฉันไปที่บ้านแกกำลังนั่งพูดกันอยู่ ก็พอมีคนใช้นำเอาไปรษณีย์ขึ้นมาให้ฉบับหนึ่ง แกฉีกออกอ่านแล้วก็ยิ้ม แลผินหน้ามาพูดแก่ฉันว่า "อ้ายเรื่องเช่นนี้ดูไม่ใคร่หมดไปเลย ปีนี้ได้จดไว้แต่ที่รับทำ...รับทำมากว่า ๒๐ เรื่องอีก"

---

[๑]เพื่อน *(มหาดเล็ก)*, "อ่านเล่น : เริ่มจะเปนท่านสืบ," **วชิรญาณ** ๗,๓๙ (ธันวาคม ๑๑๖) : ๒๔๔ - ๒๗๒, ๔๐ (มกราคม ๑๑๖) : ๓๒๘ - ๓๔๘.

[๒]น่าจะคือเรื่อง "สืบรู้ความดี" ดูรายละเอียดหน้า ๑๐๘๗ - ๑๐๙๓

ว่าแล้วแกก็ส่งหนังสือมาให้ดู ใจความในหนังสือนั้นมีว่า "หลานชายนอนอยู่ในเรือนในเวลาค่ำ พอรุ่งเช้าขึ้นคนใช้เข้าไปในห้องจะไปจัดแจงปัดกวาดห้องให้ตามเคย เห็นมุ้งที่คน ๆ นั้นนอนขาดฉีกเป็นท่อน ๆ แล้วเห็นหญิงนอนตายอยู่บนเตียงนั้น ๒ คน แต่ตัวเจ้าของที่นอนหายไป แลผู้ที่เป็นเจ้าของหนังสือนั้นอยากจะให้แกช่วยสืบด้วย" ขอเวลาพบที่บ้านดังนี้

แต่พอฉันอ่านจบแล้วก็เลยถามแกว่า "อ้ายเรื่องวิชาสืบสวนอะไร? อย่างนี้แกไปเรียนมาแต่ไหน เพราะตัวของฉันเองก็ไม่เคยทราบว่า 'มีโรงเรียนวิชาสืบนี้ที่แห่งใดเลย' เพราะฉะนั้นขอให้แกบอกเล่าให้ฟังสักหน่อยว่ามีลัทธิอย่างไรที่จะเรียน ?" แกก็เล่าให้ฉันฟังว่า

หะแรกที่แกจะให้นามว่า **"ท่านสืบ"** นี้คือ แต่เมื่อแกยังมีอายุราว ๒๗ - ๒๘ ปี แกมีเพื่อนคนหนึ่งเป็นที่รักใคร่กันมาก จะเปรียบอย่างพี่น้องกันก็เปรียบได้ เคยกินนอนด้วยกันมาแต่ครั้งยังอยู่โรงเรียนมาด้วยกัน ก็ครั้นออกจากโรงเรียนมาแล้วอ้ายความปฏิพัทธ์ผูกพันก็ยังเนื่องมา จนถึงคราวหนึ่งเพื่อนของแกคนนั้นไปขอลูกสาวท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ผู้หนึ่งได้ ตกลงนัดกันกระทำการวิวาหมงคลกัน แต่พอตกแต่งกันแล้วอยู่ด้วยกันคืนเดียวก็ต้องจากกันไปด้วยเหตุอันร้ายแรง แลก็ไม่มีใครทราบว่า "เหตุอันนั้นเกิดขึ้นด้วยอย่างไร?" แม้แต่เพื่อนของแกคนนั้นก็ไม่ขอเล่าบอกแก่ใครเป็นอันขาด ก็เมื่อแกได้รับเหตุเช่นนี้แล้ว แลโดยความต้องการรู้ของแกเป็นอย่างยิ่งจึ่งกระทำให้แกขวนขวายสืบสวนดูจนได้เหตุชัดเจนไม่ต้องมีผู้มาบอกเล่า จึ่งทำให้แกได้ใจขึ้น

คราวนี้ก็คอยรับเหตุต่าง ๆ ว่า "จะเกิดขึ้นที่ไหนบ้าง ? ที่คล้ายกับเรื่องที่แกสืบได้แล้วฉะนี้" แกก็กระทำการสืบไปจนมีความชำนิชำนาญขึ้นโดยลำดับจนถึงครั้งที่สุดบรรดาชนทั่วไปในเมืองนั้น ถ้ามีเหตุขัดข้องอย่างใดขึ้นก็พากันมาหาแกขอให้ช่วยสืบให้ แลต่อ ๆ มาถึงแม้แต่เป็นชาวเมืองอื่นที่ไปมาหาแกได้คล่อง ๆ ก็มาขอให้ช่วยกระทำการเช่นนั้นด้วยประการดังนี้

ที่แกจะได้ร่ำเรียนวิชาสืบที่ไหน ? นอกจากความเพียรพยายามของแกนั้นไม่มี เมื่อฉันได้ฟังแกเล่าดังนี้แล้วจึ่งเห็นเป็นโอกาสดีอย่างยิ่ง จึงขอแกอีกทีว่า "ให้แกโปรดเล่าเรื่องเริ่มจะเป็นท่านสืบของแกให้ละเอียดด้วยถ้าไม่มีความรังเกียจ"

แกตอบว่า "ถ้าเช่นนั้นต้องเล่าให้ฟังถึงเรื่องเดิมที่สุด แลต้องกล่าวพงศาวดารของผู้ที่เกี่ยวในเรื่องนี้ให้ฉันฟังด้วยถึงจะเข้าใจความดี"

เรื่องที่แกเล่านั้นดังนี้

เดิมมีท่านผู้บรรดาศักดิ์ตระกูลหนึ่งเป็นพวกที่ประกอบไปด้วยทรัพย์สินมั่งคั่งตั้งตระกูลมากว่า ๑๐๐ ปีแล้ว แลมาในสมัยนั้นบุตรหรือหลานท่านผู้เป็นเจ้าของเดิมแห่งตระกูลนั้น ได้รับตระกูลต่อมา ท่านผู้นั้นก็ประกอบไปด้วยปรีชาสามารถชำนิชำนาญทั้งกิจฝ่ายทหารแลการพลเรือน ท่านผู้นั้นได้บุตรสาวตระกูลอื่นมาเป็นภรรยา แลหญิงผู้นั้นก็เป็นหญิงสำคัญคนหนึ่งเหมือนกัน กล่าวคือมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดแลประกอบไปด้วยความรู้ ไม่ผิดแผกกันกับท่านผู้เป็นสามีเลย ก็เมื่อท่านทั้งสองนั้นได้อยู่กินด้วยกันโดยปรกติแล้วก็เกิดบุตรหญิงด้วยกัน ๓ คน แต่บุตรหญิงทั้ง ๓ คนนี้ต่างก็มีพรรณสัณฐานอันเป็นที่พึงพอใจแก่ตาโลกเป็นอันมาก

ครั้นอยู่ต่อมาบุตรที่หนึ่งแลที่สองของท่านผู้นั้นก็มีเหย้าเรือนไปหมดแล้ว ยังเหลืออยู่แต่คนเล็กที่เป็นบุตรสามเท่านั้น บุตรคนเล็กของท่านนี้คือที่เพื่อนของแกได้แต่งงานด้วยแลได้เกิดเหตุขึ้น

บุตรคนเล็กคนนี้ชื่อ**แม่ ช** แม่ ช เป็นคนรูปงามมากกว่าพี่สาวทั้งสองที่แต่งไปแล้ว จนถึงชาวเมืองเรียกว่า "แม่ศรีเมือง" ก็ก่อนที่เพื่อนของแกจะไปสู่ขอนั้น แม่ ช ลอบลักรักกันกับลูกเศรษฐีผู้หนึ่ง จนถึงตกลงกันแล้วว่า "ถึงวันดีคืนดีจะให้ผู้เถ้าแก่[๑] ผู้ใหญ่มาว่ากล่าวสู่ขอกันตามประเพณี"

แลฝ่ายชายก็ได้ให้สัตย์สัญญาแก่แม่ ช ว่า "ถ้าไม่ได้แม่ ช ก็ไม่ขอมีภรรยาที่ไหนอีก" แลฝ่ายแม่ ช ก็ได้กระทำสัตย์ไว้ให้ดุจกันนั้น

ยังไม่ทันได้ให้มาสู่ขอตามสัญญา จะเป็นเพราะยังไม่คล่องใจหรืออย่างไร? ก็ไม่ทราบ ก็พอเพื่อนของแกจะให้ไปขอเสียก่อน ท่านบิดามารดาแม่ ช ตกลงอนุญาตให้ แต่ยังไม่ได้นัดวันแต่งการกันเพราะยังไม่ได้ปรึกษาแม่ ช บุตร

ครั้นเมื่อท่านบิดาแม่ ช เล่าความให้แม่ ช ฟังว่า "มีผู้มาสู่ขอเจ้าหล่อน แลท่านได้ยอมจะยกให้เขาแล้วดังนั้น"

ฝ่ายแม่ ช ผู้ที่มีหวังเสียแล้วก็จำเป็นบังเกิดความรำคาญเป็นอย่างยิ่ง ให้พะวักพะวนในใจไม่รู้จะทำท่าใดถูก ตกลงในเบื้องสุดท้ายก็ต้องเล่าความจริงใจให้บิดาฟัง แลยอมสารภาพผิดว่า "ที่ตนกระทำเหนือวาทะบิดาฉะนี้ก็เป็นการที่ตน

---

[๑] ค้านาม หมายถึง ผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในการสู่ขอและการหมั้น หรือชายชาวจีนที่เป็นผู้ใหญ่และมีฐานะดี

รู้สึกแล้วว่า 'ผิดแท้' แต่จะทำกระไรเวลานี้ก็ไม่ได้ เพราะเวลาล่วงไปเสียแล้วกับทั้งตัวเจ้าหล่อนก็ได้ให้สัตย์สัญญาไว้ต่อชายอย่างแข็งแรงที่สุดด้วย ใช่แต่เท่านั้นยังได้รับของหมั้นของเขาไว้แล้วด้วย"

การณ์เป็นดังนี้ เจ้าหล่อนมีอยู่อย่างเดียวที่จะต้องขอความกรุณาให้บิดาเจ้าหล่อนในเหตุนี้ให้มากด้วย แต่พออย่าให้ได้ต้องเป็นคนเสียสัตย์สัญญาได้ เมื่อท่านบิดาแม่ ช ได้ฟังคำบุตรสาวดังนั้นแล้วก็มีความโทมนัสยิ่งนักด้วยบุตรไม่อยู่ในโอวาทของตน เที่ยวกระทำการใหญ่ถึงเพียงนี้ด้วยพลการ[๑] ตนเอง ซึ่งจะเป็นเหตุครั้งแรกที่จะพึงมีขึ้นในตระกูล

แต่ครั้นได้ฟังคำวิงวอนของลูกสาวเข้าก็มีจิตเวทนา ตกลงไม่รู้ที่จะตอบอย่างไร ? จึ่งไปหาภรรยาตนเล่าความให้ฟังดังเป็นมาแล้วอย่างไร[๒] ?

ส่วนมารดาแม่ ช *(เป็นคนมุทะลุไม่รู้จักเกรงขามผู้ใดแต่ไหนมาแล้ว ถ้าจะทำการสิ่งใดถึงแม้จะผิดก็ไม่ต้องการฟังคำทัดทานของผู้ใดที่สุดจนสามี)* แต่พอได้ทราบข่าวเช่นนั้นก็บันดาลโทสจริตขึ้นมา เรียกเอาบุตรสาวของตนมาในห้องแลไต่ถามดูได้ชื่อเสียงของชายนั้นแล้ว ก็บอกกับบุตรสาวว่า "ข้าจะต้องกระทำให้เจ้าวางความรักในชายนั้นเป็นแท้ ข้าจะไม่ยอมเป็นอันขาด แลไม่ขอฟังคำวิงวอนของเจ้าด้วย"

ว่าแล้วก็หยิบเอากระดาษมาเขียนเป็นอักษร ๒ - ๓ บรรทัดถึงชายที่ลอบรักกับแม่ ช นั้น เป็นใจความว่า "ที่ท่านกระทำการลอบลักรักใคร่กันกับบุตรสาวของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะต้องถือเอาเป็นว่า "ท่านได้กระทำการผิดล่วงละเมิดต่อประเพณี เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าผู้เป็นมารดาของหญิงจะไม่ยอมให้ท่านได้จัดการต่อไป คือข้าพเจ้าจะยกบุตรสาวของข้าพเจ้าให้แก่ชายมีชื่อ *(ออกนาม)* ผู้ได้กระทำการถูกต้องตามแบบอย่างแลประเพณีบ้านเมือง"

พอเขียนแล้วก็สอดผนึกส่งไปยังชายหนุ่มผู้นั้น แต่พอชายหนุ่มนั้นได้จดหมายของมารดาแม่ ช แล้ว ก็เขียนตอบมาว่า "ที่ท่านแจ้งความไปยังข้าพเจ้านั้นเป็นการจนใจที่ข้าพเจ้าจะยอมตามไม่ได้ เพราะเห็นท่านยังอาจกล่าวหาข้าพเจ้า

---

[๑] อ่านว่า พะ – ละ – กาน คำนี้เป็นคำนาม หมายถึง การกระทำที่เอาแต่ใจตนเอง ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อย่างใด"

เหลือเกินกว่าการที่เป็นจริง *(อย่างไรที่ข้าพเจ้ากล่าวขัดขืนเช่นนี้)* คือธรรมดาหญิงกับชายโดยมาก เมื่อแรกจะได้ตกแต่งให้ได้อยู่กินด้วยกันนั้น จะไม่ต้องอาศัยความผูกพันในกันและกันเสียก่อนหรือ? ข้าพเจ้าไม่ได้ทำการผิดล่วงประเพณีดุจท่านกล่าว

ข้าพเจ้าตั้งใจไว้ว่า "จะจัดการให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมเหมือนกัน" แต่หากเป็นคราวเคราะห์ของข้าพเจ้าร้ายจึ่งมามีเหตุขัดขวางขึ้นเสียก่อน ใช่แต่เท่านั้นเล่า ข้าพเจ้าก็ยังได้ให้ของ คือทองคำก้อนหนึ่งไว้เป็นเครื่องหมั้นกับบุตรสาวของท่านโดยความรักอันแท้จริงของข้าพเจ้าเหมือนกัน เพราะเหตุดั่งกล่าวมาแล้วนี้

ที่ข้าพเจ้าผู้ได้นามว่าชาย จะกลับสลัดความสัตย์สัญญาของข้าพเจ้า ที่ได้มีไว้ต่อบุตรสาวของท่านนั้นเป็นการขัดสนยิ่งนัก"

แต่พอหนังสือนั้นมาถึงมารดาแม่ ช แล้ว มารดาแม่ ช ก็กลับตอบไปอีกเป็นใจความว่า "ที่ท่านตอบไปนั้นก็ชอบแล้ว แต่บัดนี้บุตรสาวของข้าพเจ้าเขาจะยอมคืนของหมั้นของท่านให้ท่านไป แลจะขอแต่งการกับชายมีชื่อใหม่นี้ ท่านจะว่ากระไร ?"

ชายผู้นั้นจึ่งตอบมาว่า "ที่ท่านจะพูดแทนลูกสาวของท่านนั้นใช้ไม่ได้ ข้าพเจ้าขอฟังคำของลูกสาวท่านเองจึ่งเป็นที่พอใจ"

"แล้วก็ตกลง"

ข้างฝ่ายมารดาแม่ ช ก็ยอมให้ชายหนุ่มนั้นได้มีเวลามาพบกับลูกสาวของตนที่บ้านตน ครั้นถึงเวลากำหนดนัดชายผู้นั้นก็มาที่บ้านแม่ ช เพื่อจะพบพูดกันในห้องอันหนึ่งซึ่งเตรียมไว้สำหรับการนั้น แต่ฝ่ายมารดาแม่ ช ไม่ยอมเป็นอันขาดที่จะให้คนทั้งสองพบพูดกันเองแต่ลำพัง เพราะตั้งใจไว้ว่าจะชี้แจงข้อบัญญัติที่ว่าด้วยการเช่นนี้ ให้ชายนั้นฟังแต่พอได้เป็นข้ออธิบายแก่ชายนั้นได้ว่า

"ส่วนหญิงนั้นแม้แต่ได้กระทำความปฏิญาณไว้ต่อชายด้วยประการใด ๆ ก็ดี ถ้าพ่อแม่ไม่เห็นด้วยแล้วหญิงสามารถจะคืนคำได้ โดยบัญญัติดังนี้ว่า

หนึ่ง ชายใดเมื่อได้ปฏิญาณตนด้วยถ้อยคำปฏิญาณเฉพาะพระพักตร์พระผู้เป็นเจ้าอยู่เหนือหัว แลได้สาบานตนด้วยคำสาบานตามกฎหมายแล้วว่าจะปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามข้อบัญญัติที่ตนได้กระทำไว้ต่อหญิงนั้น แลต่อไปภายหลังชายจะได้กลับถ้อยคืนคำเสีย กล่าวคือละทิ้งข้อบัญญัตินั้นก็ไม่ควรยิ่งนัก

สอง แลหญิงใดที่ได้กระทำคำปฏิญาณเฉพาะพระพักตร์พระผู้เป็นเจ้าอยู่เหนือหัวแล้ว แลได้กระทำสัตย์สัญญาไว้ด้วยเส้นดำน้ำหมึกก็ดี ถ้าหญิง

นั้นยังอยู่ในบ้านเรือนบิดาแห่งตน

สาม แลบิดาของหญิงนั้นก็ได้ยินได้ฟัง แลได้เห็นคำปฏิญาณคำสาบาน แลข้อสัญญาของหญิง ถ้าบิดาหญิงยอมเห็นด้วยโดยไม่ได้กระทำอาการขัดขวางอย่างใดแล้ว ถ้อยคำของหญิงแลข้อสัญญาสาบานทั้งสองเหล่านั้นก็เป็นอันใช้ได้

สี่ แต่ถ้าบิดาหญิงแสดงอาการที่ไม่เต็มใจในข้อความทั้งหมดนั้นในเวลาวันนั้นแล้ว แลไม่ยอมให้ข้อสัญญาสาบานทั้งสิ้นนั้นเป็นอันว่าใช้ได้ แล้วพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของโลกจะโปรดประทานโทษแก่หญิงเพราะที่บิดาของเขาไม่ยอม" ฉะนี้

แต่พอมารดาแม่ ช ชี้ข้อกฎหมายจบลงแล้ว ฝ่ายชายหนุ่มคู่รักของแม่ ช ก็ตั้งความเพียรที่จะให้แม่ ช ลั่นวาจาออกมาว่า "จะคงสัตย์หรือจะคืนสัตย์เป็นที่สุด" แต่หาสำเร็จประโยชน์ไม่ เพราะแต่พอแม่ ช ได้ฟังคำมารดาของหล่อนอ้างข้อบัญญัติดังนั้นแล้วก็เป็นอันเข้าใจได้ว่า "เจ้าหล่อนต้องเป็นอันตกลงที่จะไม่อยู่กินกับคู่รักที่ตั้งใจไว้" ก็บันดาลโทมนัสขึ้นมาเป็นที่สุด จนเจ้าหล่อนล้มลงแลหาสติมิได้ แลแต่พอฟื้นตัวขึ้นก็ได้ฟังเสียงมารดาของตนบังคับว่า "ให้เจ้าคืนของที่เขาให้เจ้าไว้นั้นเสีย"

เมื่อเจ้าหนุ่มได้ฟังดังนั้นก็บังเกิดความแค้นขึ้นมาเป็นอันมาก ลุกขึ้นจากที่นั่งแล้วร้องประกาศว่า "ดูกรแม่หญิงผู้มีศักดิ์อันเจริญ แต่นี้ต่อไปตัวของท่านจะต้องได้นามว่า "หญิงประมาทโลก"

ว่าแล้วก็เดินออกจากห้องลงเรือนไป แต่นั้นมาไม่มีผู้ใดพบเห็นชายนั้นต่อไปเลย *(ตามข้อบัญญัติที่ข้าพเจ้าผู้เล่าเรื่องได้อ้างมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าต้องขอประทานโทษแก่ท่านผู้อ่านของข้าพเจ้าเสียก่อนเผื่อบางท่านจะถามว่า "เป็นข้อบัญญัติของชาติใด ภาษาใดหรือศาสนาใด เพราะข้าพเจ้าเขลาไปหน่อยหนึ่งที่ไม่ได้ซักผู้ที่เล่าเรื่องให้ข้าพเจ้าฟังให้ละเอียดว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นที่ไหนเมืองใด ถ้าได้ซักถามเขาดูให้ละเอียดแล้วก็คงจะสามารถตอบท่านผู้จะซักได้)*

กาลต่อมาเมื่อมารดาแม่ ช จัดการให้สมดังประสงค์แล้วไม่ช้านานนักก็นัดการวิวาหมงคลกับชายเพื่อนของแก แลเมื่อถึงวันกำหนดนัดแล้วพวกญาติมิตรทั้งหลายทั้งผู้ใหญ่แลผู้น้อยก็มาประชุมพร้อมกันที่บ้านหญิง แลในหมู่ชนที่ไปประชุมพร้อมกันนั้น แก *(คือท่านสืบ)* ก็ได้ไปด้วย พอได้เวลาก็ได้จัดการไปตามลัทธิของเขาที่ใช้สำหรับงานบ่าวสาวนั้น ก็ครั้นเวลาล่วงไปแล้วประมาณยามเศษ

สมมุติ[๓]เอาว่า 'เป็นเวลาส่งตัวเจ้าสาว' บรรดาญาติผู้ใหญ่ก็ไปประชุมพร้อมกันในห้องหนึ่งเพื่อได้อำนวยพรให้แก่คนทั้งสองนั้น

ประเภทของชนชาวเมืองนั้นถ้าส่งตัวเจ้าสาวให้แก่เจ้าหนุ่มแล้ว ก็ลั่นกุญแจห้องหอนั้นเสีย ลูกกุญแจนั้นบิดาหรือมารดาของเจ้าสาวเป็นผู้รักษาไว้ แล้วท่านบิดาแลมารดาของเจ้าสาวก็ออกมารับรองแขกอยู่ในห้องหนึ่ง แขกที่ไปก็ต่างคนต่างแสดงความยินดีรื่นเริงทุกทั่วหน้า แลในระหว่างเวลาที่แขกทั้งหลายสั่งสนทนากันอยู่หรือเล่นหัวอะไร ๆ ? กันอยู่นั้น ได้ยินเสียงเหมือนหญิงร้องออกมาจากห้องหอนั้นว่า "ให้เปิดประตูด้วย" ประมาณ ๓ หรือ ๔ คำ คนที่นั่งอยู่ในห้องรับแขกนั้นก็ได้ยินทั่วกันหมด แต่ก็ไม่มีใครเอาหูใส่เพราะเข้าใจว่า "เป็นมารยาของหญิงที่ทำกระบวนไปเช่นนั้น แลโดยมากในเมืองนั้นมักมีชุม ๆ" เมื่อส่งตัวแล้วเจ้าสาวเคยใช้อุบายอย่างหนึ่งอย่างใดให้คนข้างนอกตกใจแล้วจะได้เปิดประตูห้องออกแล้วเจ้าสาวก็หลบหน้าเจ้าหนุ่มออกมาเสียนอกห้อง กว่าจะได้ตัวคืนไปเกือบประดุจดังเอาช้างน้ำมันเข้าโรงทีหนึ่ง เพราะหญิงชาวเมืองนั้นเป็นคนที่ประกอบไปด้วยความอายผิดธรรมดามากกว่าหญิงโลกนี้"

แลอีกไม่ช้านักก็ได้ยินเสียงเหมือนเรียกให้เปิดประตูอีก คราวนี้เสียงเหมือนผู้ชายกับหญิงประสานกัน เป็นที่ประหลาดหูของผู้ที่ได้ฟังมาจนถึงมารดาแลบิดาของเจ้าสาวไม่สามารถจะเว้นได้รีบไปเปิดประตูห้องหอนั้นตามเสียงที่ร้องขอ แลบรรดาแขกที่นั่งประชุมกันอยู่นั้นก็พากันตามเจ้าของบ้านไปดูด้วย เมื่อประตูนั้นเปิดออกแล้วท่านทั้งหลายอย่าเข้าใจว่า "คนที่พากันกรูเกรียวไปดูนั่นจะเห็นสิ่งใด"

พอเปิดแล้วพวกเหล่านั้นก็ได้เห็นเจ้าหนุ่มนอนเหยียดยาวอยู่ที่หน้าประตูชั้นใน มีกายโซมไปด้วยโลหิต แลมีแผลแทงที่สีข้าง แต่เดชะบุญแผลแทงนั้นไม่ตรงเข้าไปข้างใน เป็นแต่เฉียดชายโครงไป แต่ยาวแลโตมาก เจ้าหนุ่มนอนลืมตาปริบ ๆ อยู่ไม่ได้พูดจาอย่างไร ? เมื่อคนทั้งหลายเห็นดังนั้นแล้วก็บังเกิดความพิศวงยิ่งนัก จำเป็นเขาต้องค้นหาเจ้าสาวที่ในห้องนั้นเพราะมองไม่เห็นตัวเจ้าหล่อนในเวลาที่เขาพากันเข้าไปในห้อง ครั้นค้น ๆ ไปก็พบเจ้าสาวเข้าที่ซอกประตูแห่งหนึ่งใน

---

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "สมมุต" คำนี้เขียนได้ทั้ง "สมมุติ" "สมมติ" และ "สมมต" เป็นคำกริยา หมายถึง รู้สึกสำนึกอย่างต่างว่า คำวิเศษณ์ หมายถึง ที่ยอมรับ ตกลงกันเองโดยปริยายโดยไม่คำนึงถึงสภาพที่แท้จริง

ห้องหอนั้นเอง แต่ดูเป็นการประหลาดมากที่เจ้าหล่อนมีกิริยาผิดปรกติ คือเสื้อผ้าที่นุ่งห่มอยู่นั้นวางอยู่ตรงหน้าเจ้าหล่อนแลมีรอยฉีกขาดย่อยยับ ตัวเจ้าหล่อนนั้นนั่งกอดเข่ามองดูผ้านุ่งแลเสื้อ[๑] แล้วหัวเราะคิก ๆ ใครจะพูดจะถามอย่างใดก็ไม่ตอบ นั่งเฝ้าแต่หัวเราะอยู่ที่ตรงผ้าขาดอย่างนั้น แลหูตาก็อย่างกับคนบ้าเรานี่เอง ก็ตกลงไม่ได้ความว่า "เหตุเกิดขึ้นอย่างไร ?"

ครั้นแล้วมารดาของเจ้าหล่อนก็พาเอาเจ้าหล่อนออกมาจากห้องนั้นเสีย แลอยู่ต่อมาอีกประมาณ ๑๔ - ๑๕ วันก็ตายด้วยอาการที่เป็นบ้านั้นเอง ข้างฝ่ายเจ้าหนุ่มนั้นเมื่อเกิดเหตุขึ้นถึงเพียงนี้ก็จำเป็นต้องลาจากบ้านนั้นไปรักษาตัวที่บ้านตน

พอแผลหายเป็นปรกติแล้ว พี่แกก็เที่ยวประกาศว่า "ในเหตุร้ายที่ได้รับในวันแต่งงานนั้น ถ้าจะมีหญิงมาถามก็จะต้องขอโทษอย่างแรงที่จะไม่พูดด้วยสักคำเดียว ถ้าเป็นชายมาถามก็จะต้องเข้าใจว่า 'ชายนั้นดูถูกถึงสาหัส' บางทีจะเป็นถึงกับต้องขอความพอใจที่เดียว เพราะฉะนั้นคนทั้งหลายแม้ที่สุดแต่บิดามารดาของเขาก็ไม่อาจไต่ถามเขาได้ ตกลงไม่มีใครรู้ว่าเหตุนั้นเกิดขึ้นด้วยอย่างใด"

ตามเหตุผลที่ได้เล่ามาแล้วนี้ ตัวแก *(คือท่านสืบผู้เป็นเพื่อนรักของชายเจ้าหนุ่มนั้น)* จึ่งกระหายที่สุดที่จะรู้เรื่องให้ตลอด จะไปไต่ถามใครก็ไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะเป็นการในมุ้งใครจะล่วงรู้ของเขาได้ ถ้าเจ้าของเขาไม่เล่าเรื่องแล้วจึ่งบังเกิดความมานะขึ้นเป็นปฐม คิดว่า "สืบเอาด้วยปัญญาจะดีกว่าผู้บอกเล่า" ก็ไปนอนคิด ๆ ดูว่า "เราจะสืบอย่างไรหนอ ?" ประมาณ ๔ - ๕ วันก็มีความคิดผุดขึ้นในสมอง พอคิดได้แล้วก็แต่งตัวลงเรือนไปบ้านเจ้าสาว ถามคนใช้ว่า "มารดาเจ้าสาวนั้นอยู่หรือไม่ ?"

คนใช้ตอบว่า "อยู่"

แล้วก็ขอให้รออยู่ข้างนอกประเดี๋ยว แลขอชื่อของท่านสืบไปเพื่อจะได้บอกกับมารดาเจ้าสาวให้ออกมารับท่านสืบ ท่านสืบก็บอกชื่อแลที่อยู่ให้คนใช้ แลสักประเดี๋ยวหนึ่งคนใช้นั้นก็กลับมาบอกว่า "เชิญท่านเข้าไปเถิดคุณหญิงออกมาแล้ว"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เสื่อ"

ท่านสืบก็เข้าไปถึงห้องกลาง เห็นท่านมารดาแม่ ช นั่งอยู่ก็กระทำความเคารพเป็นอันดีแล้ว มารดาแม่ ช ถามว่า "ท่านมีธุระเกี่ยวข้องกับฉันอย่างไรหรือ ? หรือเป็นแต่มาเยี่ยมเยียนกันเท่านั้น"

ท่านสืบตอบว่า "มานี่มีธุระ ๒ ข้อ

ข้อหนึ่ง มาเยี่ยมเยียนคุณหญิงในการที่ต้องเสียบุตรไปโดยน่าเสียใจที่สุด

แลข้อสอง หวังจะมาสืบถามอะไรบ้างเล็กน้อยที่เกี่ยวกับเหตุร้ายในวันแต่งงานนั้น"

มารดาแม่ ช จึ่งตอบ "ขอบใจ" ในการเยี่ยมเยียนนั้นแล้ว แลว่า "ท่านสืบอะไร ! " ก็มันไม่รู้อิโหน่อิเหน่อะไรได้ เขารู้กันเพียง ๒ คนเท่านั้น อ้ายคนหนึ่งก็ตายไปเสียแล้ว ยังอีกคนหนึ่งหรือเขาก็เที่ยวประกาศออกทั่วว่า "ความข้อนี้ไม่ขอบอกเล่าให้ใครฟังเป็นอันขาด"

ท่านคงจะทราบคำของเขาแล้ว เพราะฉะนั้นฉันจนใจแลเสียใจที่สุดที่ไม่รู้จะเอาเรื่องอะไร ? มาเล่าให้ฟังได้ แต่นี่แลมันมีอยู่นิดหนึ่ง แต่ก็จะไปหมายมั่นปั้นมือเอาก็กระไร ๆ อยู่ มันเป็นคล้ายกับเขาว่า "จับงูข้างหาง" คือเมื่อวันเกิดเหตุแล้วนั้นพอแขกพากันกลับไปหมด ฉันกลับเข้าไปในห้องหอบอกให้บ่าวมันเอาน้ำมาเช็ดล้างเลือดที่ในห้องเพราะกลัวว่าจะแห้งเสียแล้วล้างยาก

ฉันเที่ยวเดิน ๆ ดูไปเห็นมีดเล่มหนึ่งวางอยู่ที่หน้าต่างหัวนอนเตียง มีรอยเลือดติดมีดอยู่ แล้วมีเศษกระดาษนิดหนึ่งวางอยู่ด้วย เป็นรอยอักษรเขียน แต่ว่าฉันเอามาดู ๆ ก็อ่านไม่ออก จนรุ่งเช้าขึ้นอำน้ำอำเภอเขามาถามปากคำ ฉันก็ได้พาเขาเข้าไปดู แลก็ได้เพียรอ่านนักแล้ว อ่านก็ไม่ออก เดี๋ยวนี้เขาก็เอาไปด้วยด้วยกันกับมีดเล่มนั้น แลที่ตรงหน้าต่างออกไปนั้นมีเชือกมะลิลาเส้นหนึ่งผูกกับกิ่งมะขามที่ยื่นเข้ามาทางหน้าต่าง เชือกนั้นย้อยลงไปเกือบถึงดิน นี่แลตามที่เห็นมีรอยอยู่เท่านี้ แต่ฉันคิด ๆ ไปก็ลังเลใจอยู่ไม่อาจจะตกลงในใจได้ เชือกนั้นอำเภอเขาก็แก้เอาไปแล้ว เขายังได้เอามีดบากกิ่งมะขามตรงเชือกผูกอยู่นั้นไว้เป็นที่หมายอีก แต่ฉันเวลานี้มันคิดอะไรไม่ออกหมดแล้ว ยังกีแต่จะเป็นบ้าเท่านั้น

ท่านสืบแกจึ่งว่า "ถ้าเช่นนั้นคุณหญิงโปรดให้ไปดูในห้องนั้นได้สักหน่อยจะดี" มารดาแม่ ช ก็อนุญาต

ท่านสืบแกก็เข้าไปดู ๆ ทั่วแล้ว กีขอลงไปตรวจข้างล่างที่พื้นดินครั้นเดินตรวจ ๆ ไปพอถึงที่ตรงหน้าต่างหัวนอนนั้นลงไป พบขวดแตกนั้นใบหนึ่ง

สังเกตดูเห็นว่าเป็นขวดแตกใหม่ ๆ ก็หยิบเอาขึ้นดมดูแล้วก็ใส่เป๋า[๑]เสื้อ มา แล้วมอง ๆ ไปอีกแห่งหนึ่งเห็นมีรอยที่โคนมะขามเหมือนกับรอยเข่าคนล้มถลำลงจมดิน...จมดินเป็นบ่อไถล ๆ ไป แต่เพราะนานวันมาแล้วดินแห้งแข็ง แลเป็นรอยแตกระแหงบ้าง ตรวจ ๆ ไปอีกประเดี๋ยวหนึ่งพบที่ค่าคบ[๒] มะขามมีลูกปืนโก๊[๓] ตกค้างอยู่ลูกหนึ่งก็หยิบใส่กระเป๋า แลดูต่อไปไม่เห็นมีร่องรอยอะไร ? แล้วก็กลับขึ้นเรือนไปจะลาท่านมารดาแม่ ช กลับ

มารดาแม่ ช จึ่งถามว่า "ท่านไปเที่ยวดูอะไรอยู่เป็นนาน เห็นอะไรบ้าง ?"

ท่านสืบแกก็ตอบว่า "เที่ยวดู ๆ ไปอย่างนั้นเผื่อจะเห็นท่าเห็นทางอะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ ครั้นจะบอกว่าตรวจดูไปเพื่อจะได้สืบสวน ก็เกรงว่าเผื่อตนทำไปไม่ตลอดจะอายเขา" พูดเท่านั้นแล้วก็ลากลับมา

ครั้นกลับมาถึงบ้านก็มาตรอง ๆ ดูว่า "สืบอย่างไรดีหนอ ? ได้ของกลางแลร่องรอยมากเกือบจะได้การอยู่แล้ว" แต่ก็ยังไม่แน่ใจหยิบเอาขวดแตกแลลูกปืนที่เก็บได้ออกมาวางดู ดูแล้วหยิบเอาขวดขึ้นดม ๆ ได้กลิ่นแปลก ๆ อยู่หน่อยหนึ่ง ครานี้ความคิดค่อยกว้างออกไปอีกนิด จึ่งไปเอาน้ำมาเทลงใส่จานหน่อยหนึ่ง แล้วเอาชิ้นขวดแตกนั้นแช่ลงไปในน้ำนั้น สักครู่หนึ่งก็เอาขนมมาอันหนึ่งแช่ลงในน้ำนั้นแล้วเอาไปให้สุนัขกิน แลสั่งคนใช้ให้เอาสุนัขตัวนั้นไปเลี้ยงไว้ให้ดีอย่าให้อดอยากได้ ถ้าสุนัขเป็นอันตรายไปจะทำโทษคนใช้ให้ถึงขนาด แล้วก็คิดต่อไป พอคิดได้ก็แต่งตัวลงเรือนไปบ้านอำเภอ ขอดูของกลางที่ได้มาจากบ้านที่เกิดเหตุนี้

อำเภอเขาบอกว่า "ได้ส่งไปยังกระทรวงแล้ว ถ้าท่านต้องการอยากดู ก็ไปขอดูที่กระทรวงเขาคงให้ดูดอก"

แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าป่วยการ มันก็อ้ายมีดเหน็บเราธรรมดานี้เอง แต่มีชื่อมีด้ำ[๔] หน่อยหนึ่ง ชื่อนั้นก็เป็นรอยขูดเสียออกยับจนไม่เห็นอะไรแล้ว ท่านสืบรู้

---

[๑] คือ กระเป๋า

[๒] ง่ามต้นไม้ที่กิ่งใหญ่กับต้นแยกกัน

[๓] colt คือ ปืนพกประเภทรีวอลเวอร์ *(colt revolver)* เป็นเป็นพกชนิดลูกโม่ คำว่า "colt" เป็นนามของชาวอเมริกัน คือ Samuel Colt ผู้ประดิษฐ์ปืนประเภทนี้ จึงเรียกชื่อปืนตามนามเพื่อเป็นเกียรติ

[๔] คำโบราณ คือ ดำ

ความแล้วก็รีบลาไปกระทรวงเมือง ไปตีคอเจ้าพนักงาน ได้ดูของกลางเสร็จแล้วก็กลับบ้าน ทีนี้ค่อยยังชั่วใจที่คิดขึ้นอีกหน่อยหนึ่ง แต่ก็ยังไม่ทราบว่า "จะทำอย่างไร ? จึ่งจะได้ให้ความนั้นสว่างออกจริงๆ ได้" นอนตรองๆ อยู่อีกหลายเวลาไม่ได้ทำการอื่นเลย

พอวันหนึ่งคนใช้ที่ให้เลี้ยงสุนัขนั้นขึ้นมาบอกว่า "สุนัขตัวที่ให้เลี้ยงนั้นตายเสียแล้ว ไม่ได้อดอยากอะไรเลย ข้าวให้กินวันละ ๓ เวลา แต่มันไม่กิน นอนวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ถ้าจะลุกขึ้นก็วิ่งวนหมุนไปอย่างนั้น หนักขึ้น...หนักขึ้นก็ตายไปเอง"

พอคนใช้บอกเท่านั้นแล้วท่านสืบก็ค่อยมีใจขึ้นอีกหน่อยหนึ่ง เพราะได้สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ครั้นแล้วก็แต่งตัวลงเรือนไป หยิบเอาขันขวดแตกนั้นใส่เป้าเสื้อไปด้วย ตรงไปร้านขายเครื่องยาในตลาดที่เป็นร้านใหญ่กว่า[๑] ร้านอื่นทั้งหมด แล้วจึงล้วงเอาขันขวดนั้นส่งให้ผู้ขายเครื่องยาว่า

"ท่านทดลองดูได้ไหม ? ว่าขวดนี้เป็นขวดใส่ยาอะไร ? ข้าพเจ้าเห็นวางๆ ไว้ก็หยิบเอามาเอาน้ำใส่แช่ลงไว้ หมายจะใช้ใส่ยาทิ้งไว้กับบ้านสำหรับบ่าวไพร่ บังเอิญเผลอไปเอามือไปปัดเข้า ขวดล้มลงแตก สุนัขของข้าพเจ้าเลี้ยงไว้เห็นน้ำเข้าจะอยากกินน้ำมาแต่เมื่อไรก็ไม่ทราบ ตรงเข้าเลียกิน แต่นั้นมาก็หย่า[๒] ข้าว หย่าน้ำ มีอาการวิปริตเหมือนจะเป็นบ้าแล้วก็ตายเสียเมื่อเช้านี้เอง ข้าพเจ้าสงสัยว่า 'จะเป็นด้วยน้ำในขวดที่เอามานี้หรืออย่างไร ? หรือเป็นเวลาประจวบเข้ามันตายเอง' ท่านโปรดตรวจดูให้สักหน่อย"

เจ้าของร้านก็รับคำแล้วก็เอาขันขวดไปตรวจดูตามวิธีของเขาเสร็จแล้ว กลับออกมาบอกว่า "ขวดนี้เป็นขวดใส่ยาพิษ ยาพิษอย่างนี้ร้ายแรงนักถ้าคนหรือสัตว์กินเข้า ถ้าพอถูกส่วนแล้วก็ตายทันที ถ้าพลาดส่วนไปจะน้อยไปก็ดี หรือมากไปก็ดี ก็มักทำให้เป็นบ้าเสียสติไปนาน ๆ กว่าจะตาย"

ท่านสืบจึงถามว่า "คนที่กินไม่ถูกส่วนนั้นโดยจะตายสักกี่วัน หรือสัตว์ก็เอาเถอะกินเข้าไปกี่วันตาย"

คนขายยาบอกว่า "ถ้าคนกำลังมากก็อยู่ในราว ๑๕ - ๑๖ วันจึงตาย แต่สัตว์นั้นกำหนดไม่ถูก"

ท่านสืบทำเป็นถามว่า "ท่านรู้ไหมว่าข้าพเจ้าจะหาซื้อยาที่ไหนได้ให้เหมือนอย่างนี้ ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ใหญ่อยู่กว่า" ความประโยคนี้คำเกินคำว่า "อยู่"

[๒] หมายถึง เลิก ต้นฉบับเขียนว่า "อย่า"

คนขายยาตอบว่า "ที่อื่นในเมืองนี้ไม่มีขาย มีขายแต่ที่ร้านข้าพเจ้าแห่งเดียวเท่านั้น แต่เสียใจที่หมดเสียแล้วจะขายท่านไม่ได้ แลยานี้ก็พึ่งหมดด้วย ข้าพเจ้าไม่ค่อยได้ผสมขายเพราะไม่มีผู้ใดซื้อ ปีนี้ทั้งปีมีคนซื้อคนเดียวเท่านั้น เขามาซื้อไปเสียประมาณสักเดือนเศษนี้เองแล้ว เต็มทีจะขายก็ยาก[๑] ต้องขอเอาชื่อเสียงผู้ซื้อไว้ด้วย แล้วต้องให้ผู้ซื้อจดชื่อตัวเองด้วย แล้วยังต้องให้สาบานอีกว่า 'จะไม่เอาไปประทุษ[๒] ร้ายต่อร่างกายแลชีวิตมนุษย์' จึ่งจะขายให้ แบบนี้กรมเมืองเขาสั่งมาให้ทำ ข้าพเจ้าเห็นโอกโขยกนักนึกจะไม่ผสมขายอีกต่อไปแล้วได้ ถ้าท่านจะต้องการท่านต้องกระทำตามวิธีที่ข้าพเจ้าเล่าให้ฟังนี้ แล้วข้าพเจ้าจะผสมให้ วันพรุ่งนี้จึ่งมาเอา"

ท่านสืบจึงว่า "อย่าลำบากใจท่านเลย ข้าพเจ้าไม่สู้ต้องการมากนักดอก หมายว่ามีขายอยู่แล้วก็จะได้ปันเอาไปไว้สำหรับบ้านสักเล็กน้อย ประสงค์จะทำโทษสุนัขกลางบ้านที่เข้าไปทำอุลามก[๓] ในบ้านข้าพเจ้าดอก แต่เดี๋ยวนี้อยากจะทราบว่า 'ท่านจะรังเกียจไหมถ้าข้าพเจ้าจะขอดูชื่อแลลายมือของผู้ซื้อยานี้ไป' ที่เขาได้เขียนชื่อของเขาให้ไว้แก่ท่าน"

คนขายยาตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่รังเกียจเลยท่านต้องการดูก็ได้ แต่อยากทราบว่า 'เพื่อประโยชน์อย่างใด' ท่านโปรดให้ทราบสักหน่อย"

ท่านสืบตอบว่า "ท่านไม่รังเกียจก็โปรดเถิดประโยชน์ของการดูนี้ถ้าสำเร็จก็รู้ใน ๒๐ วันข้างหน้าโน้น ท่านคอยฟังเถิด ถ้าไม่สำเร็จก็จนใจอยู่ ครั้นจะบอกท่านเดี๋ยวนี้ก็จะเป็นปดไป"

คนขายยาก็เอาสมุดบัญชีชื่อคนที่ซื้อยานี้มาให้ดู ท่านสืบพลิกดูแล้วพอถึงใบที่ท่านสืบต้องการรู้ เจ้าของยาก็ชี้บอกให้ว่า "ใบนี้แลที่เขามาซื้อไปเมื่อเดือนก่อน เหล่าโน้นไม่ใช่เป็นรายชื่อคนที่ซื้อ ซื้อมาหลายปีแล้ว"

ท่านสืบมองดูเห็นเป็นลายมือของคนแกลังเขียนจะให้อ่านยาก พิศดูอยู่เป็นนานไม่ใคร่ออกเพราะเขียนยุ่งเต็มที ต่อพิศไป...พิศไปจึ่งเห็นเป็นชื่อว่า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อยาก"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ประทุษฐ" คำว่า "ประทุษ" เป็นคำกริยา หมายถึง ทำร้าย ทำชั่ว ทำเลว ทราม ทำผิด เบียดเบียน "ประทุษร้าย" หมายถึง ทำให้บาดเจ็บ แต่คำว่า "ประทุฐ" "ประทุษฎ์" และ "ประทุษฐ์" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ชั่วร้าย

[๓] คำวิเศษณ์ หมายถึง เลวมาก ต่ำช้า

"นาย จ" นาย จ คนนี้คือชายที่ลอบรักกับแม่ ช ที่ตายไปแล้ว พอเห็นเท่านั้นแล้วก็บังเกิดความยินดีที่สุด ทีนี้นึกว่าคงสำเร็จเป็นแน่เลยขออนุญาตเจ้าของร้านลอกเอาลายมือนั้นใส่เป่าไปด้วย ครั้นแล้วก็ลากลับมาที่อยู่ เมื่อเดินพ้นร้านนั้นมาได้ประมาณกึ่งทางจึ่งนึกขึ้นได้อีกอย่างหนึ่งก็ย้อนกลับไปที่ร้านนั้นอีก

ถึงจึ่งถามเจ้าของร้านว่า "ท่านจะโปรดให้ข้าพเจ้ากวนอีกสักครั้งได้ไหม? ข้าพเจ้าอยากทราบว่า 'รูปร่างหน้าตาของผู้ที่มาซื้อยานั้นอย่างไร?' สูงต่ำดำขาวเพียงไร? แต่งตัวอย่างไร? ถ้าท่านจำได้ถนัดโปรดบอกด้วย"

เจ้าของร้านจึ่งตอบว่า "สัณฐานรูปร่างของชายผู้นั้น ข้าพเจ้าจำได้ว่าไม่สู้จะสูงหรือต่ำนัก เป็นคนสันทัดแต่ค่อนอยู่ข้างอ้วนโตสักหน่อย หน้านั้นข้าพเจ้าจำไม่ได้ เพราะเมื่อเวลาที่เขามาซื้อนั้นเป็นเวลาจวนค่ำ จำได้แต่ว่าเขาเป็นคนหนวดดกมีเคราบ้างเล็กน้อย แลศีรษะของเขา เขาใช้ผ้าดำมีริ้วขาว ๆ โพกพันปิดลงมาจนหูเขาไม่ใช้หมวก สังเกตดูคนที่มาซื้อยาไปนี้ ดูเหมือนจะแกล้งพรางรูปพรรณของตนซึ่งหวังจะไม่ให้ใครจำได้ คือ

หนึ่ง เมื่อเขามาซื้อยาเขาไม่ใคร่จะให้เห็นหน้าเขาเลย พูดอะไรก็มักบัง ๆ หน้าแลเมิน ๆ หน้าพูดโดยมาก

แลสอง เสียงของเขานั้นแหบ ๆ แลแปร่ง ๆ เหมือนชาวบ้านนอก

แต่ทั้งนี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่า "เขาแกล้งทำหรือแกล้งแปลงมาทั้งสิ้น เพราะที่จริตกิริยาของเขาดูเป็นชาวเมืองนี้แท้ ๆ แลเสียงที่แหบนั้นก็จับได้ว่าแกล้งทำด้วยข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าเสียงของเขาไม่คงที่ ถ้าเป็นเสียงของเขาแท้ ๆ แล้วก็คงจะไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอื่นได้ นี่ไม่อย่างนั้นคำนี้พูดทำนองนี้แล ไปคำโน้นพูดทำนองโน้น อันที่จริงเวลานั้นข้าพเจ้าก็สงสัยเหมือนกัน แต่คิดเห็นไปเสียใช่ธุระของข้าพเจ้า ธุระของข้าพเจ้าก็คือจะหาเงินเท่านั้น ได้เงินแล้วก็แล้วกัน เพราะดังนั้นข้าพเจ้าจึ่งทำเป็นไม่รู้เท่าเสีย" แลข้าพเจ้าเองก็คอยฟังอยู่เหมือนกันว่า "จะมีเหตุอะไรเกิดขึ้นที่ไหนบ้าง? แต่ก็ยังเงียบอยู่ไม่ได้ข่าว" นี่มีเหตุอย่างไรเกิดขึ้นในท่านหรือครอบครัวของท่านหรือ? ท่านจึ่งได้ค้นหาเรื่องราวถึงเพียงนี้"

ท่านสืบก็ยิ้มแล้วตอบว่า "ท่านคอยฟังฟังไปเถิดคงไม่ช้านักก็จะได้รู้เรื่องดังประสงค์ แต่เวลานี้ข้าพเจ้ายังบอกไม่ได้ แต่หวังใจว่า 'ท่านจะต้องเกี่ยวในธุระของข้าพเจ้าในเวลาข้างหน้าโน้นสักวันหนึ่งเป็นแน่' แต่อย่าตกใจเลยคงเป็นความดีสำหรับตัวท่าน ไม่ใช่ความร้าย" ว่าแล้วก็ลาเจ้าของร้านกลับไปที่อยู่

ครั้นมาถึงบ้านแล้วก็หยิบเศษกระดาษที่ได้ทาบลอกลายมือของคน

ที่ซื้อยาพิษนั้นออกมาตรวจๆ ดู แล้วคิดได้ว่า "ชะรอยลายมือนี้กับลายมือในเศษกระดาษที่กระทรวงเมืองจะอย่างเดียวกัน อย่าเลยเราคิดไปประจบเจ้าพนักงานคนนั้นขอสอบดูอีกทีหนึ่งคงได้ความ"

คิดดังนั้นแล้วก็แต่งตัวลงเรือนไปที่กระทรวงเมืองอีก ถึงจึ่งไปหาเจ้าพนักงานคนนั้น ขอโอกาสตรวจดูลายมือในกระดาษที่ได้มาแต่บ้านแม่ ช นั้นอีก

เจ้าพนักงานคนนั้นก็ยอมให้ดู แลถามว่า "ข้าพเจ้าเห็นท่านวุ่นเป็นธุระด้วยความเรื่องนี้จริง ๆ ขอถามสักหน่อยเถิด ท่านเกี่ยวข้องอย่างใดในความเรื่องนี้หรือ ? หรือท่านอยากจะรับสินบนค้นหาตัวผู้ร้ายให้ได้ ข้าพเจ้าได้ทราบว่า 'เจ้าคุณเสนาบดีท่านบนถึง *(ราว ๑,๐๐๐ บาท)* ถ้าผู้ใดสืบจับตัวผู้ร้ายได้' แลถ้าเป็นแต่มาบอกเล่าที่กระทรวงว่าคือผู้นั้น ๆ แล้ว ถ้าสืบสมจะให้รางวัล *(ราว ๕๐๐ บาท)*"

ท่านสืบตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจจะรับสินบนสินบานอะไรดอก ข้าพเจ้าเกี่ยวเป็นสาขาญาติของชายผู้ต้องบาดเจ็บอยู่ ข้าพเจ้าอยากรู้เรื่องเพราะถามเขาไม่บอก จึ่งได้อุตส่าห์พยายามไปตามความเห็นของข้าพเจ้าเท่านั้น แต่ก็ยังไม่รู้ชัดว่า 'จะสำเร็จได้หรือไม่?' ถ้าเป็นการสำเร็จได้ก็คงเป็นชื่อเสียงแก่ข้าพเจ้าคราวหนึ่ง แต่นั่นแหละถ้าให้ดีท่านอย่าได้พูดไปเลยว่า 'ข้าพเจ้าเป็นผู้เที่ยวค้นคว้าหาความจริงอยู่ เพราะฉวยถ้าพลาดความมุ่งหมายไปก็จะอายเขา' ที่ข้าพเจ้าเล่าให้ท่านฟังนี้เพราะรักท่าน เห็นท่านดีมีอัธยาศัยอันสุภาพ ท่านกับข้าพเจ้าก็ยังไม่ได้รู้จักมักคุ้นกันสักครั้งหนึ่งเลย พอมาออกปากก็ช่วยเป็นธุระยอมให้ได้สมประสงค์ทุกครั้ง เวลานี้เย็นมากแล้วข้าพเจ้าต้องลาท่านไปก่อน ถ้าวันว่างการงานท่านไม่มีกิจที่อื่น เชิญไปที่บ้านข้าพเจ้าบ้าง จะได้สั่งสนทนากันเล่นตามสบาย"

แล้วท่านสืบก็บอกที่อยู่ให้เจ้าพนักงานผู้นั้น แล้ว[๑] ก็ลากลับบ้าน เมื่อมาถึงแล้วก็นอนตรองๆ ต่อไปอีกว่าจะทำอย่างไรดี ? จับเค้าเงื่อนก็ได้หลายอย่างแล้ว หนังสือลายมือที่ในเศษกระดาษซึ่งเจ้าพนักงานกระทรวงเมืองได้มาแต่บ้านแม่ ช กับลายมือที่ได้ลอกมาแต่ร้านขายยานั้นก็เห็นได้ว่า "เป็นลายมือคนคนเดียวกันเขียน ผิดอยู่บ้างก็แต่ที่เส้นหนาแลบางเพราะในที่หนึ่งเขียนหนัก แลในที่หนึ่งเขียนเบาเท่านั้น แลใช่แต่เท่านั้นยังได้ต่อไป ชื่อที่เขียนลงในที่ทั้ง ๒ แห่งนั้นผู้เขียนไม่ได้ชื่อนั้นเป็นแน่" เพราะธรรมดาคนเราถึงจะมีลายมือไม่คงที่คงรอยอย่างไรก็ดี ? แต่ถ้าเขียนชื่อตัวเองแล้วคงจะไม่เปลี่ยนแปลงตัวอักษรให้ผิดกันไกลได้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "แล้วแล้ว" *(คำเกิน ๑ คำ)*

นัก นี่ไม่เช่นนั้นยิ่งสังเกตไปก็ยิ่งมองเห็นสว่างขึ้นทุกขั้น ๆ ตกลงคงเชื่อได้แน่ว่า "ผู้เขียนไม่ได้ชื่อนาย จ ดุจเขียนไว้ หากแสร้งจะใส่ร้ายเอานาย จ ด้วยอุบายอันสุขุม จึ่งแกล้งเขียนเป็นชื่อนาย จ ลงไว้ในที่ทั้ง ๒ แห่ง"

เมื่อคิดได้เช่นนั้นแน่แล้วก็ยิ่งชักจูงใจให้รีบคิดค้นคว้าหาเรื่องที่เป็นจริงอย่างไร? มากขึ้น ท่านสืบนี้เป็นผู้ที่ชอบเล่นรวบรวมลายมือของชนทั่วไป ไม่ว่าเจ้านาย ขุนนาง เศรษฐี พ่อค้าอะไร? หาได้เก็บได้ก็มารวบรวมลงไว้ในที่อันเดียวกัน ลายมือที่ท่านสืบเล่นนี้ไม่ว่าจะเป็นลายมือที่เขียนชื่อตนเองหรือเป็นหนังสือที่เขียนถึงกันแลกันอย่างใด สุดแต่ว่า "เป็นลายมือของผู้นั้น ๆ" แล้วท่านสืบก็เก็บเอามารวบรวมไว้ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นเมื่อท่านสืบคิดขึ้นมาได้ถึงลายมือที่ตนได้รวบรวมไว้เป็นอันมากนั้น ท่านสืบจึ่งไปหยิบเอาสมุดที่ท่านสืบรวบรวมลายมือเหล่านั้นออกมา แล้วเอาสอบกับลายมือที่ท่านสืบได้มาแต่ร้านขายยา ก็ไม่เห็นมีลายมือผู้ใดที่คล้ายคลึงกันกับลายมือที่ได้มานั้นเลย คราวนี้เล่นเอาท่านสืบลังเลใจไปอีกพักหนึ่ง กลับไปนึกว่า "คนผู้เขียนหนังสือนี้ชะรอยจะไม่ใช่ชาวเมืองนี้เป็นแน่" แต่ครั้นว่ามานึกถึงถ้อยคำของคนขายยาบอกเล่าก็เปลี่ยนใจไปใหม่ ตกลงมีความรำคาญใจที่สุดที่ไม่รู้จะหาความจริงมาประกอบอย่างไรถูก? แต่เฝ้านั่งตรองนอนตรองอยู่อย่างนั้นถึง ๒ วันแล้วก็ยังไม่แลเห็นหนทางที่จะสืบได้

พอเวลาหนึ่งท่านสืบกำลังนอนตรอง ๆ อยู่ คนใช้เข้าไปบอกว่า "นาย ก เป็นเจ้าพนักงานผู้หนึ่งในกระทรวงเมืองมาหา" ท่านสืบดีใจลุกไปต้อนรับนาย ก เจ้าพนักงานในกระทรวงเมือง คนที่นายสืบนัดให้มาหานั้นเข้าไปในห้องแล้ว ท่านสืบก็พูดว่า "ที่ข้าพเจ้าชักชวนท่านให้มาบ้านครั้งนี้เพราะหวังประโยชน์อย่างหนึ่ง คือข้าพเจ้าใคร่จะขอให้ท่านช่วยข้าพเจ้าคิดอ่านหาความจริงในเรื่องที่ข้าพเจ้าเอาเป็นธุระอยู่นี้ เพราะข้าพเจ้าได้ฟังเสียงของท่านแลได้เห็นอัธยาศัยของท่านก็ทราบชัดได้ว่าท่านเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วยปรีชาสามารถผู้หนึ่งเป็นแท้"

นาย ก ตอบว่า "ข้าพเจ้าเกรงว่าท่านจะยกข้าพเจ้าเกินไปนักกระมัง แต่ข้อที่จะให้ข้าพเจ้าช่วยนั้นเป็นการดีที่สุด ข้าพเจ้าจะรับช่วยท่านทุกอย่างที่ข้าพเจ้าพึงจะทำได้[๑]"

ท่านสืบจึงว่า "ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าต้องเล่าเรื่องต้นให้ท่านฟังจน

---

[๑]ความตรงนี้ต้นฉบับเขียนว่า "...ที่**พึง**ข้าพเจ้าจะทำได้"

ตลอด" แล้วท่านสืบก็เล่าเรื่องแต่เดิมมาจนถึงวันเกิดเหตุ แลต่อมาจนเมื่อท่านสืบเอาเป็นธุระสืบสวนจนได้ความมาทีละชั้น ๆ จนถึงมาติดที่ลายมือนี้ไม่รู้ว่าจะสืบต่อไปได้อย่างไร[๑] ?" แล้วท่านสืบจึงว่า "ความข้อนี้แหละข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านช่วยด้วยพอเป็น ๒ ปัญญาขึ้น"

นาย ก นิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วจึงถามว่า "ลายมือที่ท่านรวบรวมเล่นอยู่นั้นท่านเข้าใจว่า 'ท่านได้ไว้ทั่วทุกคนในเมืองนี้แล้ว' แลหรือ ? "

ท่านสืบตอบว่า "ข้าพเจ้าเข้าใจดังนั้น ถ้าจะขาดอยู่บ้างก็เป็นคนเล็กน้อยไม่ใช่คนที่มีชื่อนัก ข้าพเจ้าจะให้ท่านดูเดี๋ยวนี้"

ว่าแล้วท่านสืบก็ลุกไปหยิบสมุดลายมือนั้นมาส่งให้นาย ก แลบอกว่า "แม้แต่ตัวท่านที่ข้าพเจ้าไม่ได้คุ้นเคยกับท่านมาแต่ก่อนเลย แต่กระนั้นข้าพเจ้ายังได้ลายมือของท่านไว้ พลิกดูไปเถิดประเดี๋ยวท่านคงเห็นลายมือของท่านเองดอก"

นาย ก รับสมุดมาแล้วก็พลิกดูไปจนทั่ว ทั้งเอาลายมือที่ท่านสืบได้มาแต่ร้านยานั้นเข้าเทียบด้วยจนตลอด ก็ไม่เห็นมีลายมือที่คล้ายคลึงกันเลย แล้วนาย ก ก็นิ่งอยู่ประมาณครู่หนึ่งจึ่งถามว่า "ส่วนตัวท่านนั้นท่านเห็นความอย่างไรบ้าง ?"

ท่านสืบตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่แน่ใจเสียแล้ว ลางทีให้เห็นไปว่า 'คน ๆ นี้เป็นชาวเมืองอื่นแต่ก็ไม่แน่ใจเหมือนกัน' ฉะนี้แลจึ่งต้องหาปัญญาอื่นเข้าช่วยด้วย"

นาย ก จึ่งว่า "ส่วนตัวข้าพเจ้านั้นให้คิดเห็นไปว่า 'ไม่เป็นเช่นท่านสงสัย' ข้าพเจ้าเชื่อว่า 'คน ๆ นี้เป็นชาวเมืองนี้แท้' แต่นี่แลข้าพเจ้าเห็นช่องอยู่อย่างหนึ่ง แล้วไม่ทราบว่าท่านจะเห็นด้วยหรือไม่ ? คือลายมือที่ท่านเล่นนี้เป็นแต่ลายมือของคนดี ๆ มีชื่อเสียงทั้งนั้น แต่คนที่เลวลงมาท่านหาได้เก็บรวบรวมไว้ไม่ ลางทีลายมือที่ได้มานี้จะเป็นลายมือคนเลว ๆ บ้างกระมัง ท่านคิดดูให้ดีเถิด กับอีกอย่างหนึ่งท่านจะคิดไม่ได้เทียวหรือว่า 'คนที่มีรูปร่างดังคนขายยาบอกกับท่านนั้นจะมีที่ไหนบ้างในเมืองนี้' ตัวของข้าพเจ้าเองนั้นข้าพเจ้าคิดไปไม่ถึงไหน เห็นได้แต่ทางหยาบ ๆ เท่านี้ ถ้าท่านตรึกตรองต่อไปแล้วท่านเห็นอย่างไร ? จะต้องทำอย่างไร[๒]บ้าง ? ที่ข้าพเจ้าจะช่วยได้ก็โปรดใช้เถิด ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามทุกอย่าง"

ท่านสืบเมื่อได้ฟังดังนั้นก็กลับเห็นดีด้วย จึ่งตอบว่า "จริงแล้วข้อนี้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อย่างใด"

[๒] ตรงนี้ต้นฉบับเขียนว่า "...ท่านเห็นอย่าง**ใด**...ทำอย่าง**ใด**"

ข้าพเจ้าลืมคิดไปจริง ๆ ไปหมายเอาคนคนหนึ่งเสียจึ่งพาให้เสียความคิดไป ท่านว่านี้ดีนักแต่จะทำอย่างไร? เราจึ่งจะได้ลายมือของคนจำพวกนี้มาประกอบกับลายมือที่เราได้มาแต่ร้านขายยา ถ้าอย่างนั้นอย่าเลยท่านรีบกลับไปบ้านเถิดช่วยกันสืบสวนอะไรบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่พอได้มาติดต่อกันเข้า พอเป็นหนทางดำเนินต่อไปได้"

นาย ก ก็ลากลับไป ท่านสืบจึ่งซ้ำสั่งว่า "อีก ๓๐ วันท่านจงมาหาข้าพเจ้าใหม่ แต่ต้องได้เรื่องอะไรบ้างเล็กน้อยถึงจะได้ ในระหว่าง ๓๐ วันนี้ท่านอย่ามาเลยเป็นอันขาด"

พอนาย ก กลับไปแล้ว ท่านสืบก็สั่งคนใช้ให้ไปหาเช่าเรือลำหนึ่งให้ได้ในวันนั้น เพราะตั้งใจว่าจะไปหา**นาย ล** *(คือเพื่อนของแกที่ถูกแทงเมื่อวันแต่งงาน)* ด้วยความมุ่งหมายว่า "ถ้ามีช่องโอกาสดีแล้วก็จะลองทาบทามดู เอาเรื่องให้ได้สักไม่มากก็นิดหน่อยแต่พอได้มาประกอบกันต่อ ๆ ไป"

นาย ล ผู้นี้ตั้งแต่วันเกิดเหตุแล้วก็ไม่อยู่ในเมืองนั้น ออกไปอยู่เสียเมืองหนึ่งซึ่งเป็นบ้านนอกไกลจากเมืองนั้นทาง ๒ วัน พอคนใช้ท่านสืบไปหาเช่าเรือมาได้แล้ว ในค่ำวันนั้นเองท่านสืบก็ลงเรือไป ครั้นไปถึงเมืองที่นาย ล อยู่แล้ว ท่านสืบแกก็เที่ยวถามหาบ้านนาย ล ตามชาวเมืองนั้น

ครั้นได้ความแล้วก็ตรงไปถึงจอดเรือที่หน้าบ้านแล้วขึ้นไปหานาย ล ต่างคนก็ต่างปราศรัยกันแลกัน โดยฉันที่รักชอบกันมา

นาย ล จึ่งพูดขึ้นว่า "เออ! นี่แน่ะแต่นั้นมาแล้วความเรื่องนี้ได้ข่าวเล่าลือกันอย่างไรบ้าง? เขาทำอย่างไรกันบ้างข้างในโน้น?"

ท่านสืบตอบว่า "เขาจะทำอย่างไรได้? ก็เค้าเงื่อนมันอยู่ที่ไหนเล่า ตัวท่านเป็นคนได้รับผลของการนั้น ท่านไม่พูดไม่จัดการแล้วใครจะไปล่วงรู้ได้ มันก็คล้าย ๆ กันกับเขาว่า 'ความในมุ้งคนที่อยู่นอกมุ้งจะสอดรู้อย่างไร?' แต่นั่นแลชนทั้งหลายเขาก็พากันสงสัยว่า 'คือหญิงนั้นเองเป็นผู้ได้กระทำการร้ายอันนี้' เพราะแต่เดิมหญิงไม่เต็มใจอยู่กับท่าน หากขัดบิดามารดาไม่ได้ก็ต้องจำแต่งการกันกับท่านไปอย่างนั้น แลครั้นถึงเนื้อถึงตัวกันเข้าจริงแล้ว หญิงก็ตั้งใจจะทำลายท่านเสีย หากเป็นคราวท่านเคราะห์ดีท่านจึ่งไม่ตาย ก็ธรรมดาเมื่อตัวเป็นหญิงได้ล่วงไปถึงเพียงนั้นแล้วก็จำต้องทำลายตัวของตัวด้วยเท่านั้นเอง แลตัวเป็นคนเคราะห์ร้ายก็ต้องตายไปจริง ๆ แต่นี่แลตามคนทั้งหลายเขาพูดเขาโจษกันเช่นนี้ ข้าพเจ้าเองก็ยังไม่ลงเนื้อเห็นด้วย ดังมาตรอง ๆ ไป ดูมันกระไร ๆ อยู่?"

ท่านสืบพูดพลางทางแลดูกิริยานาย ล เห็นเฉยอยู่ก็อ้าปากพูดต่อ

ไปว่า "พ่อคุณเถอะ" พูดได้เท่านั้น

นาย ล ก็ยกมือขึ้นร้องว่า "อ้าว ! อย่าซีได้สัญญากันไว้แล้วแต่แรก ไม่ใช่หรือ ? รักกันอย่าขัดใจกันซี"

ท่านสืบก็ต้องนิ่ง แล้วก็เลยสนทนากันเล่นถึงอะไรต่ออะไรไปจนได้เวลานอน ต่างคนก็ต่างลากันไปนอน

ท่านสืบอาศัยนอนอยู่ในห้องหนึ่งบนเรือนนาย ล ห้องนั้นนาย ล จัดไว้ให้ท่านสืบพัก ติดกันกับห้องนาย ล นอนเอง ท่านสืบนอนไม่หลับด้วยคิดหาทางที่จะสืบเอาความในเรื่องนี้ แต่ก็ยังคิดไม่ออก ตกลงรำคาญใจเต็มทีก็หยิบเอาหนังสือมาดู แลจุดเทียนขึ้นอ่านหนังสือก็ไม่สบาย ตกลงลุกขึ้นนั่งอยู่บนเตียงวางหนังสือนั้นเสีย แลไปแลมาทั่วห้องเห็นเศษกระดาษรอยฉีกทิ้งอยู่ที่มุมห้อง ๓ - ๔ ชิ้น สงสัยก็หยิบเอามาดูเห็นอักษรในนั้นแล้วก็เอามาต่อเข้าก็ไม่ติด ด้วยบางชิ้นหายไปไหนเสียแล้ว

ในชิ้นหนึ่งมีอักษรในนั้นว่า "กราบเรียน" บรรทัดหนึ่งก็ถึงพอที่ตรงฉีกทิ้ง แลต่อลงมาอีกว่า "พระเดชพระคุณที่สุดที่แล้ว" ขาดอีก แลต่อลงมาว่า "ได้รับแล้ว" แล้วก็หมดความในชิ้นนั้น

แลอีกชิ้นหนึ่งมีว่า "ต่อไปถ้ามี" ถัดลงมาอีกบรรทัดหนึ่งมีว่า "ขอได้โปรด" แลบรรทัดหนึ่งว่า "แลจะไม่เปิดเผย"

อีกชิ้นหนึ่งว่า "อีก ๔ วันจะเลี้ยงเพื่อนด้วย" แล้วก็หมดความในชิ้นนั้น มีอักษรอีกก็ไม่อ่านเข้าใจได้เพราะคำต่อกันไม่ได้ด้วยรอยฉีก

แล้วอีกชิ้นหนึ่งเห็นแต่ชื่อว่า "**นาย ม** ตัวเดียวเท่านั้น" สังเกตดูเข้าใจได้ว่า "เป็นชิ้นที่สุดแห่งหนังสือฉบับนั้นเพราะถึงที่ลงชื่อข้างท้ายแล้ว"

ท่านสืบเห็นความในหนังสือนั้นขบขันอยู่จึงเก็บเอาใส่เป้าเสื้อไว้แล้วก็ตรอง ๆ ต่อไป เหนื่อยเข้าก็ลงนอน ครั้นดึกหนักเข้าก็หลับไป รุ่งขึ้นเวลาเช้าตื่นนอนแล้วก็ไปนอกห้อง เห็นนาย ล ยืนอยู่ที่หน้าต่างก็ตรงเข้าไปบอกว่า "ข้าพเจ้าไม่เคยมาเที่ยวเมืองนี้เลย ข้าพเจ้าอยากไปเที่ยวเล่น ท่านโปรดให้ข้าพเจ้ายืมม้าขี่ไปเที่ยวเล่นเช้าหรือเย็น ๆ วันนี้ก็เอาเถิด"

นาย ล ตอบว่า "เช้าเที่ยวไม่สนุกดอก เย็น ๆ จึงค่อยไปดีกว่า"

แล้วต่างคนต่างสนทนากันเล่นเรื่อยไป นั่งบ้าง นอนบ้าง จนได้เวลาเย็นประมาณ ๕ โมง นาย ล ก็สั่งให้คนใช้ไปผูกม้ามาให้ท่านสืบ แล้วบอกว่า "เชิญท่านไปเถิด ถ้าข้าพเจ้าไม่มีธุระแล้วก็จะไปด้วยท่าน แต่นี่หากมีธุระร้อนจริง ๆ

จึงไปด้วยไม่ได้ ข้าพเจ้าจะสั่งคนใช้ข้าพเจ้าให้ไปเป็นเพื่อนท่าน" ว่าแล้วก็สั่งคนใช้คนหนึ่งให้ไปด้วยท่านสืบ แล้วนาย ล ก็แต่งตัวไปทางหนึ่ง ท่านสืบกับคนใช้นาย ล ก็ไปทางหนึ่ง เมื่อเที่ยวไปพ้นบ้านนาย ล ทางประมาณพักม้าหนึ่ง ท่านสืบแลไปที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งเห็นเรือนหลังหนึ่งตกแต่งไว้ครึกครื้นมีผู้คนเดินอยู่สับสน แลตามหน้าเรือนนั้นแขวนโคมไว้ตลอด

ท่านสืบจึงเหลียวมาถามคนที่ไปด้วยว่า "นั่นเขาแต่งงานกันหรือทำอะไรกัน ? "

คน ๆ นั้นบอกว่า "ได้ยินว่าเขาจะเลี้ยงเพื่อนฝูงของเขา ไม่ได้มีการอื่นอย่างใดดอก ? "

แล้วก็เลยเล่าให้ท่านสืบฟังต่อไปว่า "เจ้าของบ้านนี้เมื่อแรกจนที่สุด ท่านดูแต่เรือนเขาเถิด แล้วมาเมื่อเร็ว ๆ นี้เองดูรวยใหญ่ ใครถามเขาว่า 'รวยด้วยเหตุใดก็ไม่บอก' บอกแต่ว่า 'บุตรทำการจ้างที่ในกรุง ได้เงินรางวัลจากท่านผู้ดีผู้หนึ่ง *(ราว ๕๐๐ บาท)* บุตรเขาฝากเงินมาให้' แต่ก็ไม่มีใครเชื่อ เพราะบุตรของเขาพึ่งเข้าไปได้ประมาณ ๒ ปีเศษเท่านั้น ทำการจ้างอย่างไรถึงจะมีเงินฝากพ่อได้ถึงราว ๕๐๐ บาทฉะนี้ ? เขาพากันสงสัยว่า 'แกคงจะไปฉ้อหรือทำอะไร ๆ ที่ไหนมา ? ' ได้สักอย่างหนึ่งเป็นแน่' พูดกันพลางก็เดินม้าเรื่อยมา

ท่านสืบจึงว่า "เราขี่ม้ามากแล้วลงเดินเล่นบ้างเถิดทางน่าเดินเล่น" ว่าแล้วก็ลงเดินไปเดินมาแล้วก็มาหยุดอยู่ที่หน้าบ้านที่เขาว่าจะเลี้ยงกันนั้น ท่านสืบแลไปพบซองหนังสืออันหนึ่งตกอยู่ที่ตรงประตูบ้านนั้น ท่านสืบค่าที่กังวลอยู่ด้วยเรื่องสืบ ๆ นี้ก็ให้คิดไปว่า "คงจะได้เรื่องอะไรบ้าง ? " เพราะฟังคำของคนที่มาด้วยเล่าให้ฟังถึงเจ้าของบ้านนี้นั้นความขบขันอยู่ จึงเสียบ ๆ เคียง ๆ เข้าไปหยิบเอาหนังสือนั้นมาได้ แต่ไม่กล้าอ่านในเวลานั้นด้วยกลัวผู้ที่มาด้วยจะเห็น เป็นแต่มองดูชื่อที่สลักหลังซองเห็นมีว่า "ถึงนาย ม" เท่านั้น แล้วก็ใส่กระเป๋าเสื้อเก็บไว้เดินเล่นอยู่ครู่หนึ่งก็ขึ้นม้ากลับมาบ้านนาย ล ถึงจึงตรงเข้าไปในห้องที่อยู่ ด้วยนาย ล ไปธุระยังไม่กลับบ้าน คลี่หนังสือนั้นออกอ่านดูได้ความตลอดแล้ว บังเกิดความยินดีเป็นที่สุดที่เห็นว่า "เรื่องที่คิดคงจะสำเร็จคราวนี้เป็นแน่" แต่ความเสียใจก็มีด้วยเหมือนกัน

ในเวลานั้นตกลงท่านสืบได้ประโยชน์อย่างหนึ่ง เสียประโยชน์อย่างหนึ่ง คืนวันนั้นเลยนอนไม่หลับยังรุ่ง พอสว่างขึ้นก็สั่งคนเรือให้เตรียมเรือกลับบ้าน รับประทานอาหารเช้าแล้วก็ลานาย ล กลับไป ครั้นมาถึงบ้านก็ขึ้นไปบนเรือน

หยิบเอาเศษกระดาษที่ลอกมาจากร้านยา เข้าสอบกันกับลายมือในจดหมายนั้น เห็นเป็นแน่นอนแล้วก็เอาใส่ไว้ในซองเดียวกัน แล้วก็เดินไปหยิบกระดาษมาเขียนจดหมายถึงนาย ก ที่กระทรวงเมืองบอกว่า "ถ้าเลิกการแล้วเวลาเย็นวันนี้ให้ไปหาที่บ้านให้ได้ ถ้ามาก่อนเลิกการได้จะดีมาก" แล้วก็ผนึกสั่งให้คนใช้เอาไปให้นาย ก ยังกระทรวงเมือง

นาย ก ได้รับจดหมายทราบความแล้ว เวลาวันนั้นเป็นเวลาที่มีการทำน้อย นาย ก ก็เลยลาเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ในกระทรวงมาหาท่านสืบตามนัด แต่พอขึ้นบนบันไดเห็นท่านสืบนั่งอยู่ในห้องกับชายผู้หนึ่งรูปร่างล่ำสันใหญ่โต แต่สีหน้าชายผู้นั้นเวลานั้นดูไม่ปรกติเลย นาย ก ก็ทำเป็นไม่รู้อะไรตรงเข้าไปหาท่านสืบถามว่า "ท่านมีกิจอะไรในข้าพเจ้าหรือ ? จึ่งให้ไปตามมา"

ท่านสืบเหลือบไปเห็นนาย ก จึ่งตอบว่า "ธุระของเราคงสำเร็จในวันนี้หรือพรุ่งนี้เป็นแน่ เพราะข้าพเจ้าได้ตัวสำคัญมาแล้ว ส่วนท่านเล่าข้าพเจ้าได้กำชับไว้เมื่อวันก่อนว่า 'ใน ๑๐ วันนี้ท่านต้องสืบความอะไรสักอย่าง ? มาให้ข้าพเจ้า' ท่านได้กระทำตามหรือเปล่า ? "

นาย ก ก็ตอบว่า "ข้าพเจ้ามีข่าวอันดีแล้ว แต่น่ากลัวท่านจะไม่เป็นที่พอใจ แต่ก่อนข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังว่า 'ข่าวที่ได้มาเป็นอย่างไรนั้น ?' ท่านต้องบอกข้าพเจ้าก่อนว่าคน ๆ นี้คือใคร ? "

ท่านสืบตอบว่า "คนนี้หรือคือ**นาย ว** คนใช้ของคุณหญิง มารดาแม่ ช ที่ต้องตายไปนั้น ท่านมีข่าวอย่างใดก็เล่าไปเถิดไม่ต้องปิดบังคน ๆ นี้ดอก"

นาย ก ยิ้มแล้วก็พูดขึ้นว่า "ข้าพเจ้าคิดว่า 'ท่านเป็นสหายที่รักของนาย ล จริงเล่า' มิรู้ก็เป็นแต่ท่านรักเขาข้างเดียว เขาหาสู้รักท่านไม่ดอกหรือ ? "

ท่านสืบถามว่า "อย่างไรท่านจึ่งพูดดังนี้ ? "

นาย ก จึ่งว่า "ที่ข้าพเจ้าพูดนี้เพราะที่ได้สืบได้ความว่าเดิมนาย ล กับแม่ ช ที่ตายไปนั้นได้ลอบรักกันอยู่ช้านานมาแล้ว ข้อนี้ท่านทราบหรือเปล่า ? "

ท่านสืบ "เปล่าเลยข้าพเจ้าไม่ทราบแท้ แล้วยังไรต่อไปเล่า? ข้าพเจ้าทราบแต่ว่ารักกันกับ**นาย จ** เท่านั้น"

นาย ก "ข้าพเจ้าจะเล่าให้ฟัง เดิมแม่ ช รักนาย ล อยู่ก่อน แต่นาย ล นั้นดูเหมือนจะไม่ได้คิดจริงจังกับแม่ ช จึ่งเริดร้างกันมา แต่ก็ไม่เป็นเลิกกันทีเดียว พบปะกันก็ยังทำกิริยาที่คุ้นเคยกันอยู่ฉะนั้น แต่กาลก็นาน ๆ มาจนแม่ ช รู้สึกตัวจึ่งคิดผละนาย ล เสีย แต่การที่จะผละกันเสียโดยไม่มีเหตุหมองหมางกันนั้น แม่ ช ก็จะทำได้

โดยยาก เพราะฉะนั้นจึ่งเป็นการขัดข้องอยู่ ต่อมานาย จ จะรู้เรื่องหรืออย่างไรไม่ทราบ? นาย จ จึ่งแอบเข้าไปปะเหลาะปะแหละ[๑] แม่ ช ก็ได้สมดังหมายเพราะเจ้าหล่อนหาทางออกอยู่แล้ว

นาย จ เป็นคนไม่สู้บริบูรณ์นักด้วยทรัพย์สมบัติและอะไรต่าง ๆ ฝ่ายแม่ ช นั้นคนทั้งปวงย่อมทราบอยู่สิ้นว่า "ตระกูลแม่ ช เป็นตระกูลที่มั่งคั่ง" เพราะฉะนั้นนาย จ จึ่งตกลงรักแม่ ช มากกว่าที่นาย ล รัก ตกลงในที่สุดถึงกะได้ให้สัตย์สัญญาในกันและกัน ตามที่เรารู้กันอยู่แล้วก็ธรรมดาของหญิงเมื่อมีที่หวังเสียอื่นอีกแล้ว ที่หวังชั้นเดิมก็เป็นอันระงับ กล่าวคือแต่นั้นมาก็ห่างเหินไปจากนาย ล นาย ล ทราบความเรื่องนี้เข้า แลจิตใจของนาย ล ก็ห่างจากความยุติธรรมไป นาย ล ก็คิดจะแก้แค้นหรือแก้เผ็ดแม่ ช แลนาย จ ค่าที่นาย จ บังอาจมาแย่งชู้รักของนาย ล ไป แลแม่ ช เล่าเป็นหญิงที่ไม่มีใจแน่วแน่ แต่นาย ล คิดจะกระทำการดังกล่าวแล้วนี้มานานหนักหนาก็ไม่สมประโยชน์ เพราะฉะนั้นนาย ล คงจะคิดเห็นทางได้อย่างหนึ่งเป็นแน่ที่ว่า "ตัวของตัวมีความบริบูรณ์มากกว่านาย จ ถ้าตัวจะไปขอสู่ต่อบิดามารดาแม่ ช เสียก่อนแล้ว บิดามารดาแม่ ช คงจะยอมยกให้เป็นแน่"

นาย ล คิดการดังนี้ แต่ที่แต่งตกกันแล้วดังประสงค์นั้น นาย ล หรือจะคิดทำลายแม่ ช เสียได้ ? ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็นตามสิ่งที่ข้าพเจ้าได้มาเพียงเท่านี้ แล้วแต่ท่านจะวินิจฉัยเถิด ก็ส่วนท่าน ท่านได้ความยังไรบ้าง ? "

ท่านสืบจึ่งตอบว่า "น่าเสียใจนักที่ตัวข้าพเจ้าคิดทำการครั้งนี้ไม่เป็นที่พอใจแก่เพื่อนฝูง แต่จะทำอย่างไรได้? ต้องรักความยุติธรรมเป็นใหญ่จึ่งจะถูก ท่านนั่งคอยประเดี๋ยวเถิด"

แล้วท่านสืบก็เข้าไปในห้องใน หยิบกระดาษเขียนหนังสือมา ๒ แผ่น แผ่นหนึ่งถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาล แผ่นหนึ่งถึงคุณหญิงมารดาแม่ ช"

เขียนเสร็จแล้วท่านสืบกลับออกมาบอกกับนาย ก ว่า "ท่านโปรดเอาจดหมายของข้าพเจ้าขึ้นเสนอต่อเสนาบดีด้วย แล้วท่านเดินทางไปนี้คงจะผ่านหน้าบ้านคุณหญิง ท่านโปรดแวะเอาหนังสือฉบับนี้ให้คุณหญิงด้วย แล้วบอกว่า 'เป็นหนังสือของข้าพเจ้าฝากมากราบเท้า' แลที่ท่านจะเอาหนังสือนี้ขึ้นเสนอต่อท่านเสนาบดีนั้น ท่านต้องเสนอด้วยมือท่านเองอย่าให้ใครเสนอเป็นอันขาด แล้วเอาตัว

---

[๑] คำกริยา หมายถึง พูดหรือทำสนิทชิดชอบให้เราพึงใจเพื่อหวังประโยชน์ตรง

นาย ว ผู้นี้ไปด้วยอย่าให้หลบหลีกได้เพราะตกในพนักงานท่านแล้ว"

นาย ว ได้ฟังดังนั้นก็ตกใจร้องบอกว่า "ท่านเป็นเจ้าพนักงานกระทรวงเมืองก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าไม่ได้มีข้อผิดอะไร? ท่านจะควบคุมข้าพเจ้าด้วยเหตุใด? ข้าพเจ้าไม่ยอม อีกประการหนึ่งนายข้าพเจ้าก็มีอยู่ ถ้าข้าพเจ้าทำผิดสิ่งใดนายข้าพเจ้าก็เป็นเจ้าหน้าที่ที่จะส่งตัวข้าพเจ้าไปยังกระทรวงเอง ไม่เกี่ยวข้องกับท่าน"

ท่านสืบแกจึ่งตอบว่า "เจ้ามีเหตุสมควรที่จะต้องตามคนนี้ไปโดยดีแล้ว ถ้ายังจะขัดขืนอยู่ตัวเจ้าบางทีจะมีโทษหนักขึ้นอีกก็เป็นได้ แต่ถ้าไปโดยดีแล้วลางทีเจ้าจะไม่ต้องรับโทษทัณฑ์อย่างใดให้หนักนัก เพราะฉะนั้นเจ้าไปโดยดีเถิดนายของเจ้านั้นคงไม่มีความรังเกียจเป็นแน่"

นาย ว ก็เดินตามนาย ก ไปโดยดีจนถึงกระทรวงเมือง

ในเวลาที่ท่านสืบเล่าให้ฟังถึงเรื่อง**เริ่มจะเป็นท่านสืบ**นี้นั้น แล้วท่านจึ่งลุกไปหยิบเอาสำเนาหนังสือที่มีถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาลออกมาให้ดูมีความในนั้นดังนี้

กราบเรียนเจ้าคุณเสนาบดีกระทรวงนครบาล

ด้วยเรื่องความอัศจรรย์ที่ได้บังเกิดขึ้นเมื่อคืนวันแต่งงานแม่ ช กับนาย ล นั้นเกล้าฯ[๑] ได้ทราบความจากนาย ก เจ้าพนักงานผู้หนึ่งในกระทรวงนี้ว่า "ใต้เท้าจะให้สินบนแก่ผู้ที่จับหรือสืบตัวผู้ร้ายได้ บัดนี้เกล้าฯ ได้สืบรู้ได้โดยแน่นอนแล้วว่าคือใครเป็นผู้ร้ายในความเรื่องนี้? เพราะฉะนั้นถ้าใต้เท้าใคร่ทราบเรื่องตลอดแล้วโปรดอ่านหนังสือของเกล้าฯ นี้ให้จบด้วย คนที่สมรู้ร่วมคิดกันกับคนร้ายนั้นเกล้าฯ ก็ได้ส่งตัวมากับนาย ก แล้ว แต่ตัวผู้ร้ายนั้นยังอยู่เมืองไกล ถ้าใต้เท้าเห็นด้วยตามความคิดของเกล้า ฯ แล้ว ขอใต้เท้าได้ให้นักการถือหมายไปเกาะตัวมาเสียโดยเร็ว ถ้าไม่ฉะนั้นจะหลบหนีไปเสียจะตามยาก คน ๆ นี้หาใช่ผู้อื่นไม่ คือนาย ล ที่เป็นเจ้าบ่าวในคืนวันนั้นเอง การที่เกล้าฯ มาหมายมั่นปั้นมือเอานาย ล นี้ใช่เกล้าฯ จะได้เห็นด้วยตา หรือมีผู้บอกเล่าให้ฟังก็หามิได้ เกล้าฯ ทราบทั้งนี้ด้วยความสืบสวนของเกล้าฯ บ้าง แลของนาย ก สหายของเกล้าฯ บ้าง แต่พอความประกอบกันถูกก็ตกลงคงเห็นได้ชัดว่า "นาย ล เป็นผู้ร้ายฆ่าแม่ ช ผู้ภรรยาตาย แลได้ให้ความคิดให้เขา

---

[๑] เกล้ากระหม่อม

ทำร้ายต่อร่างกายตนเอง" ด้วยเกล้าฯ มีหลักฐานสำคัญที่จะพิสูจน์ให้เห็นความจริงของความเรื่องนี้ด้วยอเนกประการคือ

หนึ่ง เดิมนาย ล ลอบรักกับแม่ ช อยู่ก่อน แต่นาย ล ไปทำการเหลวไหลกับแม่ ช เสีย ส่วนแม่ ช เป็นหญิงมีตระกูลอันสูงก็จำเป็นจำคิดละทิ้งนาย ล เสียด้วยความรู้สึกตัวว่า "นาย ล เป็นคนไม่จริงต่อแม่ ช" แล้วถ้าชักยืดยาวไปก็จะมีแต่เสียตัวเปลืองตัวไปทุกวันๆ ความก็จะโด่งดังไปทุกวัน ถ้าละนาย ล เสียแต่ต้นมือฉะนี้แล้ว นาย ล คงจะไม่สมประสงค์สักอย่างหนึ่งเป็นแน่ แล้วตัวแม่ ช เล่าก็จะไม่ต้องเสียชื่อเปลืองเสียงอย่างใด"

แม่ ช คิดได้เช่นนี้ก็เผอิญมาประจวบเหมาะเข้า คือ นาย จ ได้เข้ามาแสดงความรักใคร่ในแม่ ช แม่ ช ก็เลยยินยอมด้วยจนถึงได้กระทำสัตย์สัญญาต่อกันไว้โดยแข็งแรงว่าจะไม่ละทิ้งสัตย์แห่งกันและกัน *(โดยความรักที่เชื่อได้ว่าคงจะรุนแรงมาก)*

สอง นาย ล คงรู้เรื่องรักของแม่ ช กันนาย จ เป็นแน่ นาย ล จึงบันดาลอิจฉาจิตขึ้นมาที่จะทดแทนความแค้นของนาย ล ให้ได้ หากแต่นาย ล ไม่มีช่องอย่างอื่น นาย ล จึ่งได้ให้ผู้เฒ่าผู้ใหญ่ของนาย ล ไปสู่ขอแม่ ช ต่อบิดามารดาแม่ ช ที่นาย ล ทำแลได้คิดทั้งนี้เพราะนาย ล เชื่อใจแล้วว่า "บิดามารดาแม่ ช คงยินยอมยกให้ เพราะค่าที่นาย ล เป็นคนมีชื่อเสียงดีมาช้านาน แลทั้งประกอบไปด้วยโภคสมบัติแลบริวารสมบัติมั่งคั่งบริบูรณ์พร้อม"

สาม เมื่อได้สู่ขอกันตามประเพณีแล้ว ข้างฝ่ายบิดามารดาแม่ ช ก็ยอมยกให้สมดังความคาดหมายของนาย ล นาย ล เป็นคนประกอบไปด้วยอิจฉาแลพยาบาทจิตอันเรี่ยวแรง จึ่งเห็นว่า "การที่แย่งแม่ ช มาจากนาย จ ได้แล้วฉะนี้ก็ยังไม่เป็นที่เพียงพอใจได้"

สี่ นาย ล จึ่งได้ลอบไปติดสินบนนาย ว คนใช้ในบ้านแม่ ช ให้ช่วยจัดการดังจะกล่าวต่อไปนี้ด้วยเงิน *(ราว ๕๐๐ บาท)* คือ

ก นาย ว ต้องเป็นธุระไปซื้อยาพิษที่ร้านขายยามาให้ ๓ ขวด

ข การที่ไปซื้อนี้ต้องไปซื้ออย่าให้ใครจำหน้าได้ คือให้ปลอมเป็นคนอื่นไป

ค ลักษณะที่ซื้อยาพิษที่ร้านขายยานั้น เจ้าของร้านต้องเอา

ชื่อผู้ซื้อไว้ด้วย เพราะฉะนั้น การที่ลงชื่อให้เขา *(คือเจ้าของยา)* นั้นให้ใช้ชื่อตัวว่า "นาย จ"

ง ในวันงานนั้นนาย ว ต้องเตรียมการไว้คือ ให้เอาเชือกมะลิลาเส้นหนึ่งผูกเข้าที่ตรงกึ่งมะขามที่ยื่นเข้าไปที่หน้าต่างหัวนอน เชือกนั้นจะได้ไว้สำหรับให้นาย ว สาวขึ้นไปในห้องเพื่อได้กระทำการอย่างหนึ่งตามคำสั่งสอนของนาย ล

ห้า ครั้นถึงวันแต่งงาน นาย ล จึงได้ไปที่บ้านแม่ ช มียาพิษที่นาย ว ไปซื้อนั้นติดไปด้วย แลเมื่อได้ส่งตัวเจ้าสาว คือแม่ ช แล้ว แลเมื่อนาย ล เห็นโอกาสอันดีจึงไปปล้ำเอายาพิษกรอกแม่ ช เข้าไป แต่ค่านาย ล ตะลีตะลาน นาย ล จึ่งได้กรอกยาเข้าไปเกินส่วน แม่ ช จึงไม่ตายทันที แลจึ่งกลายเป็นคนเสียจริตไป แลยาพิษที่เหลืออยู่ในขวดอีกนั้น นาย ล จึ่งได้ทิ้งลงมาทางหน้าต่างเสีย เพื่อมิให้ใครเห็นขวดยาที่ในห้องนั้น แลขณะที่ผู้ที่อยู่ข้างนอกได้ยินเสียงหญิงร้องในครั้งแรกนั้นคงเป็นเสียงแม่ ช ร้องในเวลาที่นาย ล ปล้ำกรอกยาพิษแทนที่จะเล้าโลมกันตามประเพณี

หก ฝ่ายนาย ว ผู้เตรียมตัวอยู่ข้างล่าง คงจะได้สำคัญของนาย ล ผู้อยู่ข้างบนสักอย่างหนึ่ง นาย ว จึ่งได้สาวเชือกขึ้นไปที่ในห้องหอนั้น แลเอามีดเหน็บแทงนาย ล เข้าที่สีข้างตามคำนาย ล สั่ง แล้วแลทิ้งมีดไว้ที่หน้าต่าง แลเอาเศษกระดาษมาเขียนเป็นอักษรชื่อของนาย จ ด้วย แล้วก็รีบลงไปจากห้องนั้นตามสายเชือกที่ร้อยไว้ แลเมื่อการสำเร็จไปได้ตามความคิดของนาย ล แล้ว นาย ล จึ่งแสร้งร้องขึ้นให้คนข้างนอกได้ยินเพื่อแก้สงสัย แลเมื่อผู้คนเข้าไปพร้อมกันในห้องนั้นแล้วนาย ล คงจะแกล้งทำเป็นเจ็บปวดถึงสาหัส จึ่งไม่พูดจาอะไรในเวลานั้น? *(แต่อันที่จริงก็อยู่ข้างจะเจ็บมากเพราะแผลไม่น้อยเลย)* แลต่อไปจึงได้เปล่งวาจาว่า "ไม่ขอบอกเล่าความเรื่องนี้แก่ผู้ใดเป็นอันขาด เพราะเข้าใจว่าถ้าตัวไม่พูดแล้วน่าที่ความจะสูญไปได้"

อนึ่ง[๑] ตามข้อความทั้ง ๖ ข้อที่ได้กราบเรียนบรรยายมาแล้วนี้ ใต้เท้าคงจะเข้าใจได้ว่า "ไม่เป็นการปรุงแต่งขึ้นโดยโวหารของเกล้าฯ ที่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หนึ่ง"

จะทำให้ความเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงขึ้น ทุก ๆ ข้อที่ได้เรียนมาล้วนเป็นการจริง มีหลักฐานมั่นคงทั้งสิ้น" ถ้าเกล้าฯ จะเรียนขึ้นสักคำหนึ่งแล้วใต้เท้าคงจะเห็นได้ว่า "น้อยคำของเกล้าฯ ที่ได้ชี้แจงมานี้ควรฟังได้อย่างไร? คือเกล้าฯ กับนาย ล นั้นเป็นสหายที่รักกันอย่างเอกมาตั้งแต่เล็ก ๆ มาด้วยกันจนตราบเท่าถึงปานนี้ แลสาเหตุอริขุ่นเคืองในกันแลกันก็ไม่มีสักอย่างเดียว" แต่นั่นแหละกราบเรียนไปใต้เท้าจึงจะคิดเห็นไปได้ว่า "เหตุไฉนรักกัน ถึงเช่นนั้นจึ่งมาฆ่ากันลงได้" ถ้าเป็นดังนี้เกล้าฯ ต้องขอประทานกราบเรียนอีกครั้งหนึ่งว่า "การที่จะต้องถึงเชือดคอกันนี้เป็นเพราะความเข้าใจผิดของเกล้าฯ คือขั้นแรกที่เกล้าฯ จะตั้งกองสืบสวนเอาความเรื่องนี้ให้เห็นจริงนั้นเกล้าฯ มิได้หมายเลยว่า 'นาย ล จะเป็นผู้ร้ายฆ่าภรรยาตายเอง' เพราะไม่เคยเห็นนิสัยนาย ล นี้ว่า 'เป็นคนใจเหี้ยมเกรียมแต่ไหน ๆ มา' ก็มาขั้นหลัง ๆ นี้สืบไปก็ยิ่งได้ความยาวขึ้นทุกทีจนถึงที่สุดก็ตกลงเป็นนาย ล ได้กระทำความชั่วร้ายอันนี้ ครั้นเกล้าฯ จะนิ่งเสียก็เห็นว่า 'การณ์ไม่ใช่น้อยเลย' เกล้าฯ ควรรักความยุติธรรม แลรักเกียรติยศของบ้านเมืองที่เกล้าฯ ได้อาศัยอยู่นี้มากกว่าเพราะนาย ล ปราศจากความยุติธรรมที่ปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญเสียแล้ว ต่อไปนี้เกล้าฯ ขอประทานชี้แจงให้สว่างอีกครั้งหนึ่งว่า "ตามที่ได้สืบรู้มานี้เกล้าฯ ควรถือเอาเป็นได้ด้วยเหตุใด? คือ

ในข้อหนึ่ง ที่ปรากฏว่า "นาย ล ได้ลอบรักกันอยู่กับแม่ ช แต่เดิมทีครั้งหนึ่งแล้ว แลภายหลังแม่ ช มากลับใจไปรักกับนาย จ เสียนั้น ความข้อนี้แต่นานมาแล้วครั้งหนึ่ง เกล้าฯ จำได้ว่า "นาย ล ได้ถามเกล้าฯ ว่า 'คนเรานี้ถ้าได้รับความเจ็บแค้นจากผู้หนึ่งที่ไม่ได้คิดได้หมายว่าจะเป็นไปฉะนี้' เราควรจะทดแทนความที่เขาทำกะเรานั้นอย่างไร? จึ่งจะพอ"

เกล้าฯ จึ่งได้ถามไปว่า "อะไรนั้นความเป็นอย่างไร?" นาย ล เล่าให้ฟังว่า "เขารักผู้หญิงอยู่คนหนึ่งยังไม่ตกลงกัน พอมีชายอื่นลอบมาแย่งเอาไปเสียจากเขา *(แต่เขาก็หาได้บอกว่าเขารักใครชื่อไรไม่?)*" เกล้าฯ ก็นิ่งเสียไม่ตอบว่ากระไร? เพราะเห็นเป็นเวลาที่นาย ล กำลังแค้น พูดไปก็เปล่า ๆ ไหนนาย ล จะเชื่อฟังแลคิดว่า 'ทิ้งไว้นาน ๆ ก็คงลืมไปเอง' แล้วฟัง ๆ ไปก็เงียบอยู่ จนถึงเขาให้มาขอแม่ ช นี้เกล้าฯ ก็ยัง

ได้ยินดีในใจด้วยเพราะเห็นว่าแต่พอมีฝั่งฝาเสียแล้วความเก่าก็คงระงับ ต่อได้มาลงมือสืบความเรื่องนี้จึ่งได้ทราบจากนาย ก ว่า "นาย ล เดิมได้รักกับแม่ ช อยู่ก่อน แล้วภายหลังนาย จ จึ่งได้มาเกี้ยวได้"

ความที่ได้ในชั้นหลังนี้เอาสอบเข้ากับความที่นาย ล เองเล่าให้เกล้าฯ ฟัง ก็เห็นสมกันจึ่งคาดได้ว่า "คนที่นาย ล รักอยู่ก่อนนั้นคือแม่ ช นี้เอง" แต่อย่างไรที่เกล้าฯ จะเชื่อได้ดีว่านาย ล ได้กระทำร้ายต่อแม่ ช แลได้ให้สินบนนาย ว ให้ช่วยจัดการนั้น คือเกล้าฯ ได้หนังสือของนาย ว ฉบับหนึ่งมีถึงนาย ม บิดาฝากเงิน *(ราว ๕๐๐ บาท)* ที่ได้รับจากนาย ล ไปให้ทั้งหมด

ในหนังสือนั้นมีดังนี้

คำนับมายังบิดา

ด้วยลูกได้เข้าไปทำการอยู่กับท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ผู้หนึ่งได้ความสุขมาก เวลาวันหนึ่งมีท่านผู้ดีคนหนึ่งซึ่งลูกไม่ควรออกนามในที่นี้ได้ว่าจ้างลูกให้ทำการลับอย่างหนึ่งได้เงิน *(ราว ๕๐๐ บาท)* ตามที่ได้ส่งมาให้บิดานี้ ลูกไม่ได้เอาเก็บไว้เลย เพราะเห็นว่า "บิดาอยู่บ้านอยู่ข้างจะอัตคัดจึ่งได้ส่งมาทั้งหมด ส่วนตัวลูกใช้เงินค่าจ้างที่ได้รับทุกๆ เดือนนั้นก็พอแล้ว การที่ลูกได้รับจ้างทำครั้งนี้จะว่าแปลกก็แปลกที่สุด เพราะยังไม่เคยได้ยินใครจ้างให้ทำกันอย่างนี้เลย ลูกมีเวลาลานายท่านมาได้เมื่อไร ? จึ่งจะเล่าให้ฟัง ครั้งนี้ยังเล่าไม่ได้

อนึ่งถ้าบิดาอยากรู้จักท่านผู้ให้ค่าจ้างลูกแล้วก็จงดูเถิด ท่านผู้ดีคนใดที่ออกมาอยู่เมืองนี้ใหม่ก็คือคนนั้นแล ถ้าจะให้ดีให้บิดาไปแสดงความขอบใจท่านเสียสักครั้งได้จะดี หรือจะคิดอย่างไร ? ก็แล้วแต่บิดาจะเห็นควร

(ลงนาม) **นาย ว** *(ผู้บุตร)*

อันนี้เป็นพยานที่หนึ่งของเกล้าฯ ที่ควรอ้างได้ แลอย่างไรที่เกล้าฯ จะเชื่อได้แน่ว่า "หนังสือฉบับนี้เป็นของนาย ว จริง" นั้น คือเมื่อเกล้าฯ ได้หนังสือนี้แล้ว เกล้าฯ ได้ให้ไปหาตัวนาย ว มาถึงบ้านเกล่าฯ แลปลอบถามนาย ว โดยชื่นตา

นาย ว ก็รับสารภาพว่า "เป็นหนังสือของนาย ว จริง แต่เกล้าฯ ไม่ได้ชักนาย ว เกินไปกว่านี้ เพราะเกล้าฯ เชื่อว่าเป็นการพออยู่แล้วการที่จะชักไช้กันนั้น ต่อเมื่อถึงเวลาชำระสะสางกันก็คงจะได้ความละเอียดอยู่เอง"

ข้อที่เกล้าฯ อ้างว่า "นาย ว ได้เป็นผู้ที่ไปซื้อยาพิษมาให้นาย ล แล แปลงปลอมไม่ให้คนจำตัวได้นั้น คือเมื่อเกล้าฯ ได้ไปสืบที่ร้านขายยาแล้วได้ความว่า "คนที่ซื้อนั้นรูปร่างล่ำสันโตใหญ่ แลดูเหมือนผู้ที่ซื้อนั้นไม่อยากให้ใครจำหน้าได้ แลชื่อที่เขียนให้แก่เจ้าของร้านนั้นก็เขียนอย่างยุ่งที่สุด เพราะไม่อยากจะให้ใครจำลายมือได้ กับมีข้อความพิสดารถ้าใต้เท้าใคร่ทราบละเอียดโปรดหาตัวเจ้าของร้านขายยามาซักก็คงได้ความดี เกล้าฯ ได้ขอลอกเอาลายมือที่ร้านขายยามาสอบดูกับลายมือที่เขียนไว้ในเศษกระดาษที่เก็บได้ในห้องแม่ ช ก็เห็นเป็นอันเดียวกัน คน ๆ เดียวกันที่เขียนหนังสือนี้ เกล้าฯ ได้สอดส่งลายมือที่ลอกมาจากร้านขายยานั้น กราบเท้ามาด้วยแล้ว ขอใต้เท้าได้โปรดเรียก[๑]สอบดูด้วยก็คงจะเห็นจริงเป็นแท้ แลรูปพรรณของคนที่ไปซื้อยานั้นตามเจ้าของยาบอกเล่าก็เห็นไม่ผิดแผกกันกับรูปร่างของนาย ว เลย

แลที่ว่า "นาย ว เป็นผู้แทงนาย ล นั้นก็เห็นได้ว่า 'ความข้อนี้คงเป็นได้จริง' เพราะนาย ล รู้สึกตัวว่า 'การที่จะกระทำตนเองให้มีบาดเจ็บนั้นเป็นการลำบากใจอยู่' เพราะตัวเองทำตัวเองโดยไม่มีความคับแค้นใจแล้วไหนเลยจะทำลงไปได้"

นาย ล คงจะจ้างให้นาย ว ทำเป็นแน่ แลสิ่งซึ่งจะเป็นพยานในการนี้ก็มีอยู่คือเชือกที่ผูกไว้กับกิ่งมะขาม เชือกอันนี้เชื่อได้ว่า "คงไม่ผูกไว้เปล่าๆ เพื่อทำให้คนอื่นสงสัยเท่านั้นเลย คงเป็นเชือกที่นาย ว จะสาวขึ้นไปในห้องหอนั้นด้วยเป็นแน่ เพราะเกล้าฯ ได้ตรวจดูแล้วที่พื้นดินใต้ต้นมะขามนั้นเห็นรอยดินบุ๋มเป็นบ่อสันนิษฐานได้ว่า "เมื่อนาย ว ได้กระทำการสำเร็จแล้วขากลับลงมานาย ว อาราม ตะลีตะลานรูดสายเชือกลงมาพลาดลงถึงพื้นดิน แลคงหกล้มลงเข่าของนาย ว จึ่งถลำดินลงไป ดินจึ่งเป็นรอยเข่าอยู่

อนึ่งเมื่อเกล้าฯ ได้ไปตรวจดูร่องรอยที่บ้านผู้ตายนั้น เกล้าฯ เห็นมีขวดแตกใบหนึ่งทิ้งอยู่ที่ดินตรงหน้าต่างลงมา เกล้าฯ ได้เก็บเอามาแลได้ทดลองแล้วเห็นได้ว่า "เป็นขวดใส่ยาพิษแท้" เพราะฉะนั้นจึ่งเป็นอันเชื่อใจได้ว่า "ขวดนั้นเป็นขวดยาที่นาย ล กรอกแม่ ช เข้าไปแล้วทิ้งลงมาข้างล่างขวดนั้นจึงแตก อนึ่งเมื่อเกล้าฯ กำลังเที่ยวสืบความเรื่องนี้อยู่เกล้าฯได้ไปถึงบ้านนาย ล ได้เก็บได้หนังสือ

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ได้**เรียกโปรด**สอบ"

ฉีก ๆ ทิ้งไว้สองสามชิ้นเห็นความชอบกลดีก็เก็บเอาไว้ ได้ส่งมายังใต้เท้าด้วยแล้ว เมื่อใต้เท้าตรวจดูแล้วก็คงจะเข้าใจได้ แหม ! แต่ความในชิ้นกระดาษนั้นจะขาดตกบกพร่องอย่างไรก็ดี เกล้าฯ ก็ยังมั่นใจได้ว่า "ไม่ใช่เรื่องอื่นนอกจากที่จะเกี่ยวเป็นพยานของความเรื่องนี้"

สิ่งที่จะเชื่อได้นั้นคือ

หนึ่ง ชื่อของผู้เขียนที่มีว่า "นาย ม" นาย ม คนนี้เป็นบิดาของนาย ว

แลสอง ที่ว่า "อีก ๔ วันจะเลี้ยงเพื่อน" การที่ว่าจะเลี้ยงเพื่อนนี้ นาย ม ก็ได้เลี้ยงจริงด้วย เกล้าฯ ได้เห็นแก่ตาเองแต่ไม่ทราบว่าจะทีหลังที่นาย ม มีจดหมายของคนนาย ล มาอีก ๔ วันจริงหรือไม่ ? เท่านั้น เพราะเกล้าฯ ทราบไม่ได้ด้วยไม่เห็นวันที่ลงในหนังสือ แต่กระนั้นคงนับเอาว่า "เป็นการควรเชื่อได้"

ตามที่กราบเรียนชี้แจงมาทั้งนี้ เห็นว่า "เป็นหลักฐานสำคัญมั่นคงดีหมดทุกอย่าง ผู้ร้ายที่ได้กระทำความร้ายในความเรื่องนี้ ไม่ใช่นาย จ ดุจคนทั้งหลายสงสัยเลย เป็นตัวนาย ล เองแท้ นาย ล เป็นคนทุจริตประกอบไปด้วยความอิจฉาพยาบาทรุนแรงเกินนัก คือ

หนึ่ง ที่นาย ล อุตส่าห์บากบั่นมาสู่ขอแม่ ช นั้นก็เพราะความประสงค์จะแก้แค้นที่แม่ ช เป็นคนใจโลเลไม่อยู่ในร่องรอย แต่ถ้าที่จริงนั้นนาย ล คิดมิดีมิร้ายเอาแม่ ช ก่อน แม่ ช รู้ตัวจึ่งได้หาอุบายเพื่อหลบหลีกเสียให้พ้นความนินทา แลความที่ตนจะต้องเสียชื่อเสียง

สอง ที่นาย ล แกล้งให้นาย ว เขียนชื่อนาย จ ทิ้งไว้ที่ในห้องนั้นเพราะนาย ล หวังความจะให้ข้อผิดตกอยู่กับนาย จ ด้วยความพยาบาท เพราะค่าที่นาย ล รู้ได้แน่ว่า "เมื่อความเกิดขึ้นแล้วคนทั้งหลายคงจะพากันมุ่งเอานาย จ คนเดียว" ด้วยนาย จ มีสาเหตุอยู่

แต่แท้ที่จริงเกล้าฯ ไม่ควรจะชี้พยานอื่นให้มากมายนักเลย เพราะพยานสำคัญมีอยู่ดีแล้วคือ ถ้าใต้เท้าจะโปรดตรวจดูในจดหมายที่นาย ว มีถึงบิดา บิดาใต้เท้าคงจะเห็นในบรรทัดหนึ่งที่มีว่า "การที่ลูกได้รับจ้างทำครั้งนี้จะว่าแปลกก็แปลกที่สุดเพราะยังไม่เคยได้ยินใครจ้างให้ทำการอย่างนี้เลย" กับอีกบรรทัดหนึ่งที่มีว่า "ถ้าบิดาอยากรู้จักท่านผู้ให้ค่าจ้างลูกแล้วก็จงดูเถิดท่านผู้ดีคนใดที่ออกมาอยู่เมืองนี้ใหม่ก็คือคนนั้นแหละ"

ซึ่งนาย ว กล่าวว่า "การที่ตนรับจ้างเป็นการแปลกนั้นก็เห็นชัดได้ว่ารับจ้างอย่างอื่น หรือจะแปลกยิ่งกว่ารับจ้างให้ทำร้ายต่อผู้ให้ค่าจ้าง" กับที่

ว่า "คนที่ให้ค่าจ้างนั้นคือคนที่ออกมาอยู่เมืองนี้ใหม่" นั้นก็เห็นแท้ว่า "นาย ล เมื่อเกิดเหตุแล้วก็ละทิ้งบ้านตนในเมืองนี้เสีย ออกไปอยู่ยังเมืองโน้นเป็นคนใหม่ออกไปอยู่คนเดียวเท่านั้น"

กราบเรียนแนะชี้ตัวผู้ร้ายมาทั้งนี้เห็นด้วยเกล้า ฯ ด้วยผมว่า "เพียงพอกับที่ใต้เท้าจะวินิจฉัยต่อไปแล้ว เพราะฉะนั้นขอกราบเรียนในครั้งที่สุดว่า 'ผลประโยชน์ที่เกล้าฯ ควรได้รับในการสืบสวนนี้' เกล้า ฯ ต้องขอบารมีใต้เท้าเป็นที่พึ่ง โปรดรับคืนไว้ใช้จ่ายเป็นเงินบำรุงการกลางสำหรับกระทรวงนี้ หรือใต้เท้าจะโปรดอย่างไร ? ก็แล้วแต่จะโปรด แต่ผู้ช่วยของเกล้า ฯ ๒ คนที่มีอยู่ในการสืบสวนนี้ใต้เท้าโปรดอนุกูลเขาด้วย เขาทั้งสองนั้นคือเจ้าของร้านขายยาคนหนึ่ง กับนาย ก คนในกระทรวงนี้คนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนสำคัญที่ได้ช่วยเกล้า ฯ ในการที่จะจับตัวจริงในครั้งนี้ได้ เพราะฉะนั้นขอให้คนทั้งสองได้รับผลอันดีสักหน่อย จะเป็นที่ยินดีแก่เกล้า ฯ มาก

ควรมิควร ฯ

เมื่อฉันอ่านจบแล้วจึ่งได้ขออนุญาตแก้ คัดเอาสำเนานี้มาด้วย เพราะหวังใจว่า "จะได้เก็บไว้เป็นที่ระลึกถึงแกสักอย่างหนึ่ง" ในการที่ฉันต้องจากแกมาฉันเชื่อว่า "จะได้อะไรของแกมาก็คงไม่ดีสู้หนังสือฉบับนี้ได้" คำที่เป็นความคิดชั้นแรกของแกที่จะได้เป็นคนมีชื่อเสียงโด่งดัง เพราะฉะนั้นถ้าท่านจะคัดไว้อีกทีแล้วขออย่าให้ต้นสำเนาหายสูญไปเสียเลย" เมื่อแล้วโปรดส่งคืนไปให้ฉันด้วย

เรื่อง **"เริ่มจะเป็นท่านสืบ"** ตามที่เพื่อนของข้าพเจ้าเล่าให้ฟังได้เนื้อความดังนี้ ข้าพเจ้าเห็นเป็นเรื่องขบขันดีอยู่ จึ่งได้อุตส่าห์ร้อยกรองเรียบเรียงขึ้นส่งมาลงหนังสือพิมพ์วชิรญาณเพื่อเพื่อนสมาชิกด้วยกันจะได้อ่านเล่นพอเป็นเครื่องแก้รำคาญอย่างหนึ่ง ตามความประสงค์เดิมของข้าพเจ้าที่กล่าวแล้วในต้นเรื่อง

เรื่องของเนติบัณฑิต[๑]

เมื่อเกิดเหตุเรื่องนี้ขึ้นอายุข้าพเจ้าได้ราว ๒๕ ปี พอได้เป็นเนติบัณฑิตสำนักอเมริกันสักหน่อย ข้าพเจ้าได้อุตสาหะมานะเพียรศึกษาวิชากฎหมายมิได้คิดแก่เหนื่อยยาก จนถึงท่านอาจารย์ของข้าพเจ้าได้ออกปากชมข้าพเจ้าว่า "เป็นคนมีความรู้แลความสามารถในทางกฎหมายดีทีเดียว ไม่เสียแรงทั้งผู้สอนแลผู้เรียนคงจะเป็นคนมีชื่อเสียงเกียรติยศต่อไปในภายภาคหน้าเป็นแท้"

แต่ข้าพเจ้าได้ลัทธยาเทศน์[๒] ที่ท่านอาจารย์ทำนายมา จะอย่างไรก็ไม่รู้ให้นึกแน่วในใจว่า "ข้าพเจ้าคงได้ดีเป็นแน่ไม่เร็วก็ช้า"

การที่มีสำนึกเช่นนี้มิได้เป็นด้วยโอหังเย่อหยิ่งทะนงตัวอย่างใดอย่างหนึ่งเลย เป็นด้วยรู้สึกเชื่อคุณวิชาของตัวเกิดขึ้นในน้ำใจของตัวเอง แต่ถึงกระไรข้าพเจ้าต้องยอมสารภาพว่า "ข้าพเจ้าได้พยายามทำการหนัก ลำบากกายลำบากใจมาหลายปีก็ยังหามีชื่อเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งเลื่องลือขึ้นเหมือนเขาทั้งหลายบ้างไม่" ที่สุดจนจะได้รับว่า "ความอย่างยากอย่างสำคัญสักเรื่องใดเรื่องหนึ่งบรรดาซึ่งจะได้เห็นกำลังสามารถของข้าพเจ้าก็หาไม่เลย"

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุลวรวรรณ)*. "อ่านเล่น : เรื่องของเนติบัณฑิตย์." **วชิรญาณ** ๓. (๑ ตุลาคม ๑๑๓) : ๘๔ – ๑๐๓.

[๒] หมายถึง ได้รับการพยากรณ์

อยู่มาวันหนึ่งข้าพเจ้าฉวยหนังสือพิมพ์ที่ข้าพเจ้ารับมาอ่านตามธรรมเนียมเคยของข้าพเจ้า พบข่าวผู้ร้ายปล้นแบงก์[๑] ฆ่าพวกเจ้าทรัพย์ตายเรื่องหนึ่ง พิลึกมาก ออกเอาใจจิตใจจ่อพินิจดูโดยละเอียด แบงก์ที่ถูกปล้นนั้นเป็นแบงก์สำคัญสำหรับชาติที่ห้า นับเป็นแบงก์อย่างมั่งมีในเมืองนั้น อ้ายผู้ร้ายปล้นเอาเงินไปได้ถึงแสนเหรียญ นายประตูก็ถูกยิงตาย ครั้นรุ่งขึ้นเช้าค้นพบนายคลังต้องขังสลบอยู่ภายในกำปั่นเหล็กใบย่อมตั้งอยู่ในห้องข้างนอก อาการหนักร่อแร่อยู่ในฐานตาย

ข้อที่น่าพิลึกอย่างยิ่งนั้น "ทำไมอ้ายผู้ร้ายมันถึงสัปดนขังนายคลังไว้ในกำปั่นเหล็ก ไม่ฆ่าเสียด้วย"

เป็นธรรมดาเหมือนเนติบัณฑิตผู้อื่นทั้งหลาย ข้าพเจ้าเอาเป็นธุระปะปังในความที่น่าประหลาดเช่นนี้ พอได้รับหนังสือพิมพ์เป็นขะมักเขม้นอ่านตรวจอยากฟังความต่อไปเสมอ ๆ แต่ก็ยังไม่ได้วี่แววผู้ร้ายต่อไปอย่างไร? นอกจากหน้ากากดำกับปืนโก๊ต[๒] ๖ นัดของมันตกอยู่ในห้องแบงก์ ที่อาศัยนายประตูที่ตายนั้นอยู่ห้องชั้นล่าง แต่ศพขึ้นไปนอนกลิ้งอยู่ในห้องชั้นบนต่อห้องทำการซึ่งตั้งกำปั่นเหล็กแลพบนายคลังในนั้น

แพทย์ทั้งปวงปรึกษาพร้อมกันสันนิษฐานว่า "นายประตูถูกยิงแล้วคงจะยังมีชีวิตอยู่อีก อย่างน้อยก็สัก ๑๐ นาที แลคงจะได้ต่อสู้กับอ้ายผู้ร้ายแข็งแรงด้วยมีรอยอยู่ที่ศีรษะปรากฏอยู่ว่าถูกตีด้วยสันปืนโก๊ซ้ำอีก"

การที่ต่อสู้กันนี้คงจะเป็นในห้องที่ล้มลงขาดใจตาย ฝ่ายข้างนายคลังมิได้ออกมาดู ก็น่าชะรอยจะเป็นเพราะไม่ได้ยิน บางคนก็ลงเนื้อเห็นว่า "นายคลังคงจะสมรู้เป็นใจด้วยอ้ายผู้ร้ายจึ่งแกล้งทำอุบายเปิดกำปั่นขึ้นแล้วลงไปอยู่ในนั้นปิดฝาขังเสีย ด้วยมิได้คิดถึงว่า 'จะมีลมเอากาศพอหายใจหรือไม่?' จึ่งได้สลบอยู่ในนั้น"

แต่นายคลังนั้นตรงกันข้ามกับความคิดที่พากันคาดหมายหมดสิ้นหายคืนหายวัน ครั้นพูดจาได้เป็นปรกติแล้วเล่าเรื่องราวได้จ้อทีเดียว เขาให้การว่า "เขานั่งทำงานอยู่ในห้องแบงก์ชั้นบนจนเวลายามเศษ มิได้ยินสุ้ม[๓] เสียงอย่างใด

---

[๑] Bank ธนาคาร

[๒] colt ปืนพกชนิดหนึ่ง คือ ปืนรีวอลเวอร์ (colt revolver) หรือปืนพกชนิดลูกโม่ เรียกชื่อปืนว่า "colt" เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ประดิษฐ์คือ Samuel Colt เป็นชาวอเมริกัน (ค.ศ. ๑๘๑๔ - ๑๘๖๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๕๗ - ๒๔๐๕)

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "สุ้ง"

อย่างหนึ่งเลย มัวนั่งเขียนหนังสือเรื่อยอยู่ที่โต๊ะไม่สีสา ทันใดนั้น เขาได้ยินเสียงอ้ายผู้ร้ายมาขู่กรรโชกอยู่ข้างหลังว่า "มึงขืนเหลียวหน้ามาดู หรือขืนร้องอึกทึกไป มึงเป็นต้องตาย ! "

เขาวาบใจสิ้นสติตกตะลึงไม่มีขวัญ นิ่งคอแข็งอยู่ไม่กระดิกกระเดื้ย นัยน์ตาแลตรงไปดูในกระจกเงา ซึ่งติดอยู่ข้างหลังโต๊ะที่ตัวเขานั่งเขียนหนังสือ เห็นอ้ายผู้ร้ายคนหนึ่งสรวมแต่เสื้อเชิร์ต[๑] ชั้นใน มือถือปืนโก๊จ้องตรงร่อใกล้ศีรษะเขาอยู่ อ้ายผู้ร้ายคนนั้นรูปร่างเตี้ยโตอ้วนกำยำล่ำสันสูงประมาณ ๖ ฟิต[๒] สวมหน้ากากดำปิดหน้าปกเพียงปาก แต่คางเปลือย ถือปืนโก๊มือข้างขวา มือข้างซ้ายนั้นด้วนเพียงข้อศอก อาการเหล่านี้นายคลังได้จ้องสังเกตดูสักครู่หนึ่งจึ่งเห็นถนัดแน่นอน จนอ้ายผู้ร้ายมันกรรโชกสั่งให้เขาลุกขึ้น แลซ้ำขู่ไม่ให้เหลียวแลดูหรือส่งเสียงอึกทึกด้วยฆาตโทษจะฆ่าเสียด้วยปืน

ขณะนั้นอ้ายผู้ร้ายบังคับว่า "กูมาก็เพราะปรารถนาจะเอาเงินในห้องโน้น กูได้ฆ่าอ้ายนายประตูเสียคนหนึ่งแล้ว แลกูจะฆ่ามึงเสียด้วยอีกคนหนึ่ง เว้นไว้แต่มึงเปิดประตูห้องเก็บเงินให้กูดี ๆ กูไม่อยากให้มึงอิดออดโยเยสงสัยต่อไป กูได้ลากเอาศพอ้ายนายประตูของมึงขึ้นมาทิ้งไว้ให้มึงดูอยู่ข้างบนด้วยแล้ว อยู่ห้องนอกนั่นแน่ะเว้ย ! ไปมึงเดินตรงไปที่ประตูดูเพื่อนของมึงเสียให้เห็นปรากฏแก่ตา มึงอย่าคิดที่จะหนีเลย กูลั่นกุญแจประตูนอกเสียรอบแล้ว ถ้ามึงขืนพยายามจะหนีกูก็จะยิงมึงเสียทันที ! "

นายคลังก็ตั้งหน้าตรงเดินไปที่ประตูห้องนอก แลเห็นศพนายประตูนอนตายอยู่ก็ใจหาย อ้ายผู้ร้ายก็สำทับกรรโชกว่า "เอาละ ! จงเปิดห้องเก็บเงินให้กูเดี๋ยวนี้มิฉะนั้นเป็นตาย"

นายคลังตกใจกลัวตาย ถ้าขืนขัดขืนก็คงสิ้นชีวิตอยู่กับที่ จึ่งคิดตกลงยอมเปิดประตูห้องมั่น[๓] ที่เก็บเงินให้ ด้วยหวังใจว่า "พอจะได้มีโอกาสคิดปิดประตูขัง หรือเรียกคนมาช่วยกันจับกุม" แต่พอเปิดประตูห้องมั่นที่เก็บเงินออกให้แล้ว อ้ายผู้ร้ายกลับร้องสั่งให้นายคลังลงไปในกำปั่นเหล็ก เขาขัดมิได้ด้วยกลัวปืนก็ต้องจำใจจำทำตาม

---

[๑] Shirt เสื้อเชิร์ต ต้นฉบับเขียนว่า เชิด

[๒] feet ต้นฉบับเขียนว่า "ฟีศ" คำนี้เป็นพหูพจน์ของคำว่า "ฟุต"

[๓] คำวิเศษณ์ หมายถึง แน่น ในที่นี้มีความหมายว่า "มั่นคง"

กำปั่นเหล็กใบนั้นย่อมพอจุตัวคนลงไปหมอบคุดคู้อยู่ กลับตัวกระดิกกระเดี้ยก็มิได้ ถ้ามิฉะนั้นเขาคงจะดันฝาเปิดออกมาต่อสู้กับอ้ายผู้ร้าย" เมื่อเขาได้ยินเสียงมันทำปืนตกลงดังกึง หรือมิฉะนั้นเขาคงจะได้ทะลึ่งออกไปปิดประตูห้องมั่นขังมันไว้ เมื่อเขาได้ยินเสียงอ้ายผู้ร้ายเข้าไปในห้องมั่นเก็บเงิน แต่อีกไม่[๑] กี่นาทีเขาไม่รู้สึกสมปฤาดี[๒] ด้วยอึดอัดหายใจไม่ออก ไม่รู้เรื่องราวอะไรอีกต่อไปเลย จนแก้ไขให้กลับฟื้นขึ้นได้ในวันรุ่งขึ้น

คำให้การนายคลังนี้ทำให้เกิดฮือฮือฮัดกันมาก ด้วยว่า "รูปพรรณสัณฐานอ้ายผู้ร้ายเกือบจะเป็นคนเดียวกันกับ**โคโลเนล โคเวนตรี** ผู้อำนวยการแบงก์นั้นคนหนึ่ง"

โคโลเนลผู้นี้เป็นนายทหารคราวสงครามกลางเมือง แลเสียแขนข้างซ้ายในเวลารบศึกครั้งนั้น เรื่องราวที่นายคลังให้การก็มีพยานเป็นหลักฐานควรเชื่อว่า "เป็นจริงได้สิ้น" ด้วยเมื่อพากันไปชันสูตร[๓]ตรวจสอบเห็นมีโลหิตตกอยู่ที่พรมในห้องนายประตูที่ตายอยู่ แลลองยิงปืนโก้ของกลางที่ในห้องนั้นดูอีกนัดหนึ่งก็ไม่ได้ยินไปถึงห้องที่นายคลังนั่งทำการอยู่ข้างบน

ยังมีผู้มีชื่ออีก ๒ คนมาให้ถ้อยคำแม่นยำว่า "เขาได้เห็น**โคโลเนล โคเวนตรี**เดินอยู่ข้างแบงก์เมื่อเวลา ๒ ทุ่มครึ่งในคืนที่ผู้ร้ายปล้นแบงก์นั้น พยานเท่านี้พอที่จะทำเป็นเหตุให้ต้องเกาะตัวโคโลเนลผู้นั้นได้ถนัด ตัวโคโลเนลแขนด้วนก็ต้องจับมาขังอยู่ในคุกแล้ว

แต่พอข้าพเจ้าได้อ่านคำให้การนายคลัง แลขึ้นชื่อโคโลเนล โคเวนตรีเป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเคยเห็นท่านอยู่บ่อยๆ ข้าพเจ้าตริตรองไปนึกตั้งใจคิดอยากจะอาสาสู้ความแทนท่าน โคโลเนลผู้นี้ให้ได้ ด้วยข้าพเจ้าเห็นโอกาสพอจะพิสูจน์ให้เห็นชัดได้ว่า "ท่านไม่รู้ไม่ชี้ด้วยจริงๆ" ทั้งเป็นช่องที่จะหาชื่อเสียงใส่ตัวข้าพเจ้าเองได้ด้วยคราวนี้เอง ข้าพเจ้าจึ่งเช่ารถเขาขี่ตรงไปที่คุก พบท่านโคโลเนลกำลังปรึกษาด้วยพวกเนติบัณฑิตของท่านกลุ้มอยู่

ข้าพเจ้าก็รอคอยอยู่จนพวกเนติบัณฑิตเขากลับไปกันหมดแล้ว จึ่งเข้าไปบอกเหตุประสงค์ที่ข้าพเจ้ามาหา ท่านโคโลเนลจ้องดูหน้าข้าพเจ้าอย่างพิศวง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "แต่ไม่อีก..."

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สมประฤาดี" คำนี้มีความหมายว่า "ความรู้สึกตัว" เขียนได้ ๓ แบบ คือ สมประดี สมปฤดี และสมปฤาดี

[๓] หมายถึง สอบสวนด้วยเหตุผล ตรวจตราเพื่อหาหลักฐานข้อเท็จจริง

งงงวย สักครู่หนึ่งยิ้มแห้ง ๆ ในหน้า พลางตอบว่า "ข้ามีเนติบัณฑิตที่แก่กว่า แลมีความรู้มากกว่า ชำนาญมากกว่าดีกว่าเจ้าพอแล้ว ไม่ต้องประสงค์ ไปหากินข้างหน้าเถิด"

ข้าพเจ้าก็เอาใจดีต่อ ถามว่า "รับประทานโทษ เนติบัณฑิตของใต้เท้าเขามีความเห็นอย่างไรบ้างที่จะรับแก้คดีของใต้เท้า ?"

สีหน้าท่านแดงก่ำ สะบัดอึดอัดพูดเสียงสั่นกำลังกลุ้มโทโส ตอบว่า "เขาว่าพยานรุมเอาข้าแข็งแรงนัก เขาทำอาการดูเหมือนจะเชื่อว่า 'ข้าเป็นผู้ร้ายเสียจริงเหมือนเขาหา' แต่อ้ายผู้ร้ายรายนี้มันเฉียบแหลมลึกนัก"

ข้าพเจ้าจึ่งว่า "ใต้เท้าขอรับอย่าว่าแต่พวกเนติบัณฑิตเลย ถึงใคร ๆ หมดบรรดาที่ได้อ่านคำให้การนายคลังที่เขาลงหนังสือพิมพ์แล้วคงต้องเชื่อว่า 'ใต้เท้าเป็นผู้ร้ายทั้งนั้น' เว้นแต่ตัวกระผมรู้แน่ว่า 'ใต้เท้าไม่รู้ไม่เห็นเลย' การที่กระผมว่านี้กระผมสามารถจะพิสูจน์ให้คนทั้งปวงเห็นด้วยได้ง่าย ๆ"

ท่านโคโลเนลหน้าดึงตอบว่า "พิสูจน์น่ะหรือพ่อ! เฮ้อ! จะทำอย่างไร? พ่อเหย! ข้าไม่รู้ไม่ชี้แท้ ๆ แต่จนใจมิรู้ที่จะทำให้คนอื่นที่เขาสงสัย เขาเห็นใจว่าสุจริตอย่างไรได้? มีแต่วาจาปฏิญาณเขาก็ไม่เชื่อเสียแล้ว กรรม...กรรมทีเดียว อยู่ดี ๆ ก็เป็นผู้ร้ายไปได้"

"ถ้าใต้เท้าให้คำมั่นสัญญาว่า 'ถ้าใต้เท้าพอใจในทางที่กระผมจะพิสูจน์คดีของใต้เท้าให้สว่างได้จริง ใต้เท้าจะให้กระผมว่าความต่าง' แล้ว กระผมจะชี้แจงทางของกระผมให้ใต้เท้าฟัง"

"แน่ทีเดียวพ่อเอ๋ย! ถ้าพ่อสามารถจะพิสูจน์ให้เห็นชัดได้ว่า 'ข้าไม่รู้ไม่ชี้ด้วยแล้ว ข้าก็คงจะต้องให้พ่อว่าความต่างอยู่เอง"

ทีนั้นข้าพเจ้าก็เล่าแผนความคิดที่ข้าพเจ้าเตรียมจะต่อสู้คดีให้ท่านโคโลเนลฟัง แต่พอข้าพเจ้าพูดจบลงหน้าท่านโคโลเนลที่บึ้งที่บูดที่เบ้ก็ยิ้มแฉ่งออกได้ทันใด จับมือข้าพเจ้าสั่นอย่างดีเนื้อดีใจว่า "ขอให้พระเจ้าประทานพรพ่อเถิดพ่อหนุ่มน้อยมหาจำเริญของลุง! ลุงเห็นแต่ตัวพ่อคนเดียวที่จะมาช่วยลุงให้พ้นจากตะแล็งแก็งได้!"

ท่านโคโลเนลท่านไล่พวกเนติบัณฑิตคนอื่น ๆ ของท่านเสียสิ้น เขาก็พากันดีใจ แลบอกแก่ท่านว่า "ถึงจะทำอย่างไร...อย่างไร? ท่านโคโลเนลก็เป็นไม่พ้น ต้องประหารชีวิตเสียคราวนี้แน่แล้ว เป็นไม่มีโชคอย่างไรอย่างหนึ่งเลยในการที่จะแส่คบเนติบัณฑิตหนุ่มพึ่งหัดสอนว่าความมาให้ช่วยว่าความสำคัญเช่นนี้ แล

สมควรแล้วที่จะต้องถูกแขวนคอเพราะค่าที่เชื่อหมอความกระเป๋ยก...กระเป๋ยก"

ข้าพเจ้ารีบกลับมาตระเตรียมการที่คิดจะแก้คดีสำเร็จแล้ว จึงร้องขอต่อศาลให้รีบพิจารณาความพระราชอาญาเรื่องนี้โดยเร็วให้ทันท่วงที ฝ่ายข้างราชาธิปไตยท่านก็รับแลสั่งให้ลงมือชำระทีเดียว

ธรรมดาคดีเรื่องที่กำลังมหาชนตื่นโจษกันไปทุกหนทุกแห่งเป็นปัญหาสำหรับวันอยู่เช่นนั้น ทั้งพากันคิดเห็นว่า "โคโลเนล โคเวนตรีคลั่งเสียแล้ว" มีพยานอย่างเข้มขัน[๑]เห็นได้ชัด ๆ คือการที่คบที่เชื่อมอบให้ข้าพเจ้าเข้ามาแก้คดีแทน ก็ยิ่งพากันเลื่องลือหนักขึ้น หนังสือพิมพ์ไม่ว่าฉบับไหนเป็นลงชื่อข้าพเจ้าฉบับนั้น ถึงมาตรว่า "ชื่อเสียงข้าพเจ้าโด่งดังขึ้นทั้งบ้านทั้งเมืองถึงปานดังนั้นก็ยังไม่มีใครเขาชม ยังไม่มีใครเขาอิจฉา แลยังไม่มีใครเขาอยากเชื่อหน้าถือตาวิสาสะด้วยเลย" แต่ถึงจะอย่างไรก็ช่าง? ข้าพเจ้าปลื้มใจถือว่า "เป็นความดีแก่ข้าพเจ้าทั้งนั้น" หนังสือพิมพ์ว่ากล่าวเสียดสีดูถูกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยิ่งอยากให้ว่า ซ้ำยินดีเหมือนเขายอ เขานินทาเท่าไร? ต่อไปเขาจะต้องสรรเสริญเท่านั้น ด้วยข้าพเจ้าเชื่อใจมั่นในข้อสำคัญแต่ง่ายที่สุดเหมือนยากลางบ้านขนานที่ข้าพเจ้าจะวางต่อสู้คดีเอาชนะนั้น มิได้นึกระแวงหวาดว่า "จะเพลี่ยงพล้ำเลย"

ข้าพเจ้ารู้แน่ว่า "ทางที่ข้าพเจ้าจะแก้คดีนั้นคงจะมีอำนาจพอจะให้พากันเห็นด้วยข้าพเจ้าได้ คนที่ดูหมิ่นคนที่ติเตียนข้าพเจ้าอยู่เดี๋ยวนี้ไม่ช้าไม่นานก็จะกลับต้องดูหมิ่น ต้องติเตียนตัวของตัวเอง กลับจะมานับถือแลชมข้าพเจ้าเสียอีก ข้าพเจ้าลำ[๒]ๆ อยากจะใคร่ขอบใจคนที่ว่าข้าพเจ้าต่อหน้าว่าห่าม ว่าอวดดีทะลึ่ง ว่าโง่แกมหยิ่งเป็นหลายครั้งหลายครา แต่ถือสุภาษิตว่า "ช้า ๆ ได้พร้า ๒ เล่ม"[๓] แล "พูดไปราคา ๒ ไพเบี้ย นิ่งเสียราคาตำลึงทอง"[๔] จึ่งยั้งใจไว้เสียก่อน ไม่ "ชิงสุกก่อนห่าม"[๕]

---

[๑]ในที่นี้น่าจะหมายถึง "เข้มงวดกวดขัน" หรือ "สำคัญอย่างยิ่ง" หรือ "มั่นคง"

[๒]คำนี้เป็นคำโบราณ ประเภทคำวิเศษณ์ หมายถึง ล้ำ ยิ่ง ล้น

[๓]สำนวน หมายถึง การทำงานสิ่งใดใดให้ปฏิบัติอย่างรอบคอบ ไม่ทำอย่างลนลานเพื่องานจักได้ลุล่วงผลสำเร็จอย่างงดงาม เหมือนกับได้พร้า ๒ เล่ม

[๔]สำนวนที่ถูกต้องคือ "พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง" หมายถึง การพูดการสิ่งใดไปก็ไม่มีประโยชน์นิ่งเสียย่อมดีกว่า

[๕]สำนวน หมายถึง การประพฤติปฏิบัติสิ่งใดใดด้วยความเร่งร้อน หรือดื้นรนปฏิบัติก่อนถึงเวลาที่สมควร เปรียบเช่นผลไม้แทนที่จะห่ามกลับสุกก่อนเวลา

เมื่อข้าพเจ้าเหลียวดูความคิดคนทั้งปวงในเวลานั้น ข้าพเจ้ายิ่งคิดพิศวงนักที่ไม่มีใครสักคนเดียวเฉลียวรู้เท่า คิดต่อสู้คดีอย่างทางที่ข้าพเจ้าคิดเห็นเลย แต่จริงอยู่สุภาษิตท่านว่า "เส้นผมบังภูเขา"[๑] เป็นธรรมดาถึงทางจริงทางตรงอย่างง่ายดายไม่มีใครเล็งเห็น ในเวลากำลังพากันตื่นเต้นเห็นเพ้อไปในทางเท็จทางอ้อมเฮไปตามกันนั้นเสีย เข้าตำรา "เข้าเมืองตาหลิ่วก็หลิ่วไปตามกัน"[๒] จะหันกลับได้อย่างเดียวก็แต่ขณะเมื่อมีใครมาเอ่ยมาชี้ให้เห็น บางทีจึ่งจะกลับใจได้คิด ร้องว่า "อ้อ! อ้ออ้อ!" ได้

ครั้นถึงวันพิจารณาราชาธิปไตยท่านบังคับให้นำพยาน ๒ คนมาสาบานเบิกความว่า "พยานได้เห็นโคโลเนล โคเวนตรีเดินอยู่ข้างแบงก์เวลา ๒ ทุ่มครึ่งในคืนที่เกิดเหตุผู้ร้ายปล้นแบงก์นั้น

ครั้นแล้วก็นำพยานมาสาบานเบิกความให้เห็นชัดว่า "ถึงมาตรว่าโคโลเนล โคเวนตรีเป็นคนมั่งมีศรีสุขก็จริงอยู่แล แต่ถ้าว่าในเวลาผู้ร้ายปล้นแบงก์นั้นก็เป็นเวลาที่โคโลเนลต้องการเงินจ่ายใช้ในการค้าขาย ซึ่งได้เก็งดักซื้อไว้ให้สำเร็จความคิด"

พยานคนท้ายแลเป็นพยานแข็งแรงตัวสำคัญนั้น คือ**มิสเตอร์ชาลส์แบรนด์** นายคลังสาบานตัวแล้วให้การยืนยันมั่นคงว่า "ผู้ร้ายซึ่งปล้นแบงก์ที่เข้ามากรรโชกจะทำร้ายพยานนั้นรูปร่างสูงต่ำแลกิริยาอาการไม่มีผิดกับโคโลเนล โคเวนตรี แลสาบานได้โดยแม่นยำในใจที่สุดก็ที่ตรงข้อผู้ร้ายแขนซ้ายด้วนเพียงข้อศอกเหมือนกับโคโลเนล โคเวนตรีผู้นี้มิได้ผิดผัน"

เท่านี้เป็นจบหลักฐานพยานสำคัญในข้อให้หาส่วนข้างราชาธิปไตย[๓] จริงอยู่เมื่อดูแต่เผิน ๆ เพียงนี้ก็ชักให้เห็นถนัดได้ว่า "ได้ความกระจ่างมีพยานเป็นหลักฐานมั่นคง ควรจะปักหน้าฆ่าซื่อเอาโคโลเนล โคเวนตรีว่าเป็นผู้ร้ายแท้ทีเดียว"

---

[๑] ล้านวน หมายถึง เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มาทำให้หลงงมงายจนไม่เห็นเรื่องที่ใหญ่หรือสำคัญกว่า

[๒] ล้านวนที่ถูกต้อง คือ "เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม" หมายถึง ให้ปฏิบัติการใดตามกาลเทศะของสถานที่หรือชุมชนแห่งนั้น ไม่ควรฝืนหรือขัดขืนการปฏิบัติตามลำพังคนเดียว

[๓] หมายถึง พระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุดในการปกครองดูแลราษฎรในประเทศ

เจ้าพนักงานกรมอัยการผู้เป็นทนายว่าความของราชาธิปไตยเรื่องนี้นั้น ท่านเป็นนักเลงเต็มตัว ขึ้นชื่อว่าการพนันละเป็นถูกอารมณ์นัก ด้วยข้าพเจ้ายืนอยู่ข้าง ๆ ชะม้อยหน้าดูท่าน สบเหมาะพอท่านเหลียวหน้ามาเจอข้าพเจ้าจึ่งเรียนว่า "รับประทาน! ใต้เท้าจะพนันสักเท่าไร? ว่ากระผมจะไม่พิสูจน์ลูกความของกระผมให้ปรากฏกลางศาลว่าเป็นผู้ไม่รู้ไม่เห็นไม่ใช่ผู้ร้ายได้"

ท่านเจ้าพนักงานกรมอัยการหัวเราะเยาะพลางว่า "เจ้าพิสูจน์ไม่ได้เป็นแน่ นอกจากเจ้าจับเอาตัวผู้ร้ายที่แท้ยิ่งกว่าลูกความของเจ้าคนนี้มาส่งได้ที่ไหนเจ้าจะเอาตัวมาได้เช่นว่า หรือเจ้าจะเอาตัวมาได้เล่า?" พูดแล้วท่านก็หัวเราะเยาะอีก

ข้าพเจ้าตอบว่า "กระผมเป็นแต่เนติบัณฑิตมิใช่คนสอดแนมหรือพลตระเวน จะไปเอาตัวผู้ร้ายป้ายเหม็นที่ไหนมาส่งได้ กระผมจะพิสูจน์ให้เห็นได้ด้วยเชิงพยานเท่านั้นเอง ว่าลูกความของกระผมเป็นคนสุจริต"

"บอกไปถีว่าใครเป็นพยานของเจ้าก่อน ถ้ากระไรข้าจึ่งจะพนันได้"

"องคพยานสำคัญของกระผมก็มีอยู่แต่เฉพาะคนเดียวคือพยานร่วมของใต้เท้า **มิสเตอร์แบรนด์** นายคลังเท่านั้นแหละขอรับ"

"นายคลังนะหรือหะ! อุบ๊ะ! เจ้านี่อะไร? นี่หื่อ! หมอนี่คลั่งเบาเต็งดอกกระมังนี่หว่า!" พูดแล้วก็หัวเราะเยาะคาก...คาก

ข้าพเจ้าก็หัวเราะบ้าง เรียนท้าขะยิก[๑]ใหญ่ "ขอรับนั่นแหละบ้าหลังอะไร? ก็ตามที ใต้เท้าจะโปรดพนันไหมล่ะขอรับ"

ท่านเจ้าพนักงานกรมอัยการตอบว่า "โฮ่! ถ้าเจ้าร่านอยากจะพนันนักก็เอา ข้าจะตั้งเดิมพัน ๕๐๐ เหรียญละเอ้า! ถึงข้าไม่อยากจะพนันในการที่แน่เกินชนะ เหมือนหลอกคนบ้าก็เถอะ เจ้าท้าข้านักเอาให้รู้สำนึกเสียบ้าง"

ข้าพเจ้าจึ่งว่า "กระผมรับ ๕๐๐ เหรียญเท่ากันเหมือนกันขอรับ ข้างใต้เท้าก็คิดว่า 'ใต้เท้าพนันในสิ่งที่ใต้เท้ารู้ว่าจะชนะเป็นแน่' ข้างกระผมก็นึกฉะนั้นเหมือนกันอีก เราเห็นจะไม่มีใครแพ้ด้วยกันทั้ง ๒ ข้างละกระมังขอรับ"

ครั้นเสร็จขบวนพิจารณาข้างราชาธิปไตยแล้ว ข้าพเจ้าก็เขยิบออกมายืนอยู่ท่ามกลางศาล กล่าวต่อศาลว่า "ข้าพเจ้ามีองคพยานที่จะขอสืบแต่ปาก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คยิก" คำว่า "ขะยิก" เป็นคำกริยา หมายถึง ขยับเข้าไปทีละน้อย ๆ

เดียวเท่านั้น ข้าพเจ้าสามารถที่จะนำพยานอื่น ๆ อีกเป็นอันมากมาพิสูจน์ในข้อที่โคโลเนล โคเวนตรีได้เคยเที่ยวเดินเล่นเมื่อเวลารับประทานอาหารเย็นแล้วเป็นธรรมเนียมเป็นนิตย์แทบทุกวัน แลท่านเคยเดินกลับมาบ้านทางถนนข้างแบงก์นั้นเนือง ๆ กับยังมีพยานอีกเป็นอันมากสามารถจะนำมาพิสูจน์ในข้อที่ว่า 'ท่านโคโลเนลสามารถที่จะหยิบยืมเงินแก่ผู้ที่เชื่อถือท่านได้ แลได้หยิบยืมเงินที่ท่านต้องประสงค์จำหน่ายใช้ในการเก็งค้าขายมาได้จนพอปรารถนาแล้วด้วย'

แต่องคพยานสำคัญที่ข้าพเจ้าจะขอสืบอยู่ปากเดียวเท่านั้นก็น่าที่จะสามารถพิสูจน์ให้กระจ่างล่วงเงาความสงสัยให้เห็นชัดได้ว่า 'โคโลเนล โคเวนตรีมิได้เป็นผู้ร้ายกระทำโจรกรรมปล้นฆ่าพวกเจ้าทรัพย์ตายเกินพอแล้ว' จึงไม่ขอสืบพยานอื่นให้ป่วยการเวลาของศาล"

บรรดาคนทั้งปวงที่มาประชุมดูอยู่ในศาลเป็นอันมากแน่นเนืองไปทั้งนั้น พากันกระเหย่งชะเง้อตั้งตาคอยดูพยานของข้าพเจ้า แต่พอข้าพเจ้าร้องเชิญมิสเตอร์ ชาลส์ แบรนด์นายคลัง เสียงพูดกันซอกแซก[๑]ด้วยฤทธิ์พิลึกพิศวงแซ่ไปตลอดห้องศาล ออกจ้อกแจ้ก[๒]จะเอาสำเนียงว่ากระไรมิได้ แต่บรรดาคนที่ประหลาดใจทั้งปวงไม่มีใครมากเหมือนตัวนายคลังเอง ไม่รู้ไม่คิดมาโดนเชิญเป็นพยานโดยมิได้นึกได้ฝัน ซ้ำเอามาเป็นตัวพยานสำคัญเฉพาะขออ้างแต่ปากเดียวเพื่อจะให้ช่วยพิสูจน์นักโทษคนที่เขาได้ปรักปรำเอาตรง ๆ มาหยก ๆ ไม่กี่นาทีเลยเช่นนั้น ดูน่าขันพิลึกเหลือเหตุ เขาจำใจเดินออกมากลางศาล ทำหน้าเมื่อยอย่างไม่เต็มใจเสียเลยทีเดียว ยืนเก้อ ๆ เบือน ๆ

ส่วนข้าพเจ้าก็ตั้งกระทู้ถามว่า "ท่านจำได้แน่ใจมั่นคงหรือว่าผู้ร้ายถือปืนทางมือข้างขวา ?"

นายคลังตอบว่า "จ้ะ ข้าพเจ้าจำได้แน่ใจแม่นยำทีเดียว"

"จะเป็นผู้ร้ายถือปืนมือซ้าย แต่อารามท่านตกใจเห็นไปว่า 'ถือมือขวาโดยมิทันพิจารณาสังเกตบ้างได้หรือไม่ ?' จงตริตรองเสียให้ดี"

"ไม่ได้ มือซ้ายของผู้ร้ายด้วนเพียงข้อศอกเหมือนมือโคโลเนล โค-เวนตรี"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ซ็อกแซ็ก" คำว่า "ซอกแซก" เป็นคำกริยา หมายถึง ค้นคั้นไปทุกซอกทุกมุม

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "จ็อกแจ็ก" คำว่า "จ้อกแจ้ก" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เสียงดังของคนจำนวนมากที่ต่างคนต่างพูดกันจนฟังไม่ได้ศัพท์

"ไม่มีข้อเคลือบแคลงสงสัยอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาซึ่งท่านจะเผลอหรือเข้าใจผิดกลับมือซ้ายเป็นขวา กลับมือขวาเป็นซ้ายบ้างเลยหรือ ?"

"ไม่มีเป็นแน่แท้ ข้าพเจ้าสังเกตจำได้แน่นอนว่า 'มือขวาของผู้ร้ายถือปืน' ชี้จ้องเข้ามาตรงศีรษะข้าพเจ้า"

ขณะนั้นบรรดาคนที่ดูอยู่ในศาลทั้งปวงพากันคิดว่า "การที่ข้าพเจ้าเข้ามาซักมาถาม ชั่วแต่ประสงค์จะพยายามให้พยานให้การยุ่ง จะได้ทึกทักค้านพยานสำคัญผู้นั้นเสียเท่านั้นเอง ด้วยความจะเป็นจะตายก็เพราะพยานผู้นี้ผู้เดียวเป็นองคพยานแลอยู่ในฐานที่ด้วย บางคนก็กระซิบนินทาข้าพเจ้าต่าง ๆ นานาว่าเป็นบ้าบ้าง ว่าห่ามเห่อฟุ้งซ่านบ้าง ข้าพเจ้าก็เฉยไว้เรียกเสมียนมาสั่งสองสามคำแล้วเสมียนของข้าพเจ้าก็เดินออกไปจากศาล สักครู่หนึ่งก็ช่วยกันแบกกรอบอะไรแผ่นใหญ่คลุมผ้าดำปิดเสียมิดหมด ยกเอะอะเข้ามาในศาล ข้าพเจ้าก็สั่งให้พิงไว้ข้างฝา ข้างตัวนายคลังยืนแล้วจึ่งว่า "เอาละ นี่แน่ะ ! มิสเตอร์แบรนด์พยาน ข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านหันหน้าเข้าไปแลดูที่แผ่นนั้นเพ่งอยู่ อย่าได้หันศีรษะไปทางโน้นทางนี้เลยเป็นอันขาด จนกว่าจะถึงเวลาที่ข้าพเจ้าจะบอกให้ท่านผินทางไหน"

นายคลังเต็มใจสมัครทำ เกินปรารถนาที่ข้าพเจ้าขอขึ้นไปเสียอีก ขอเก้าอี้มานั่งลง จ้องหน้าแลตรงดูแผ่นซึ่งคลุมผ้าดำพิงอยู่ตรงหน้าแน่แน่วไม่กระดิกกระเดี้ยดีนัก ข้าพเจ้าใช่เพ้อด้วยความเขลากระไรเลย! รูปเงาที่ข้าพเจ้าแลเห็นในกระจกนั้นมันกลับซ้ายเป็นขวา ขวาเป็นซ้าย ตรงกันข้ามกับรูปจริง ๆ" หยุดหัวเราะแล้วพูดต่อไปว่า "แต่เอาหนังสือเราดี ๆ ไปส่องกระจก มันยังกลายเป็นหนังสือแขกไปได้ ครั้นเอากระดาษซับมาส่องกระจกนี่กลับอ่านได้จ้อ เส้นผมบังภูเขาเท่านี้เอง ที่แท้อ้ายผู้ร้ายคนที่ข้าพเจ้าเห็นในแบงก์นั้นมันถือปืนมือข้างซ้าย มือข้างขวามันด้วนแค่ข้อศอกต่างหาก"

เห็นฝีมือหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่อยากพยายามที่จะพรรณนาถึงความตื่นเต้นโจษกันอึงไปทั้งศาล ขณะนั้นบรรดาคนทั้งปวงก็พากันรู้สำนึกเห็นพร้อมกันได้ถนัดว่า "พากันหลงฉงนเพ้อไปตามนายคลังหมดทั้งเพ" เสียงตบมือสรรเสริญข้าพเจ้า แลอวยพรท่านโคโลเนล โคเวนตรีอึกทึกกาหลเอาศัพท์มิได้ ลูกความของข้าพเจ้าจับมือข้าพเจ้าแล้วก็กลับจากศาล พ้นโทษที่ต้องหาเป็นอิสระดังเดิม ไม่มีผู้ใดที่จะแสดงอาการชอบใจแท้ ๆ ในการที่การทั้งปวงกลับหน้ามือเป็นหลังมือยิ่งขึ้นไปกว่าตัวมิสเตอร์แบรนด์นายคลังเองแล้ว ไม่ต้องเล่าถึงข้อคู่ขันของข้าพเจ้าท่านได้ให้สินพนัน ๕๐๐ เหรียญค่าแพ้พนันอย่างน่าอาย แลไม่ข้าพลันท่านโคโลเนล

โคเวนตรีก็ส่งใบสั่งจ่ายเงินหมื่นเหรียญมาให้ข้าพเจ้าแก้จนเป็นบำเหน็จ

คำพูดกันในเมืองนั้นในหมู่นั้นเป็นไม่มีเรื่องอื่น นอกจากขึ้นชื่อข้าพเจ้าลือสนั่นไปทั้งบ้านทั้งเมืองทุกหนทุกแห่ง ข้าพเจ้าก็ได้มีชื่อเสียงเกียรติยศปรากฏโด่งดังตั้งแต่ครั้งนั้นมาจนถึงกาลทุกวันนี้

นี่แหละเชิญสหายของข้าพเจ้าดำริเห็นเถิดว่า "คนเราทุกวันนี้ตั้งตัวได้สำคัญด้วยสิ่งอันใดบ้าง บางทีถูกเวลาเส้นผมบังภูเขาเอาตัวรอดได้อย่างง่าย ๆ ก็มี"

แต่ธรรมดาคนชั่วร้ายแล้วอย่าหมายเลยที่จะหนีราชทัณฑ์พ้น ถึงจะหนีรอดไปวันนี้ก็ไม่หนีรอดพ้นไปถึงวันหน้า ได้เหมือนอ้ายผู้ร้ายปล้นแบงก์รายนี้ไม่นานไม่ช้าความชั่วก็มาปรากฏขึ้น ตัวอ้ายผู้ร้ายแขนด้วนก็ต้องจับมาพิจารณาเป็นสัตย์ ต้องพิพากษาโทษแขวนคอประหารชีวิตให้ตายตกไปตามยถาทุจริต ถ้าไม่มีข้าพเจ้ามาเขี่ยไกฉงนให้ทันการณ์ทันเวลาแล้ว บางทีน่าที่จะไพล่ไปแขวนคอเอาคนสุจริตเป็นยานำเสียก่อนผู้ร้ายแท้อีกชีวิตหนึ่งก็อาจจะเป็นได้ เมื่อเป็นถึงฉะนั้นเสียแล้ว ถึงโดยจะมีคนอย่างข้าพเจ้าอีกสักแสนคนมาแก้ไข ก็เหลือจะแก้ได้ เหลือจะแก้ไหว ได้แต่เสียใจ หรือมิฉะนั้นก็ได้แต่เลยตามเลย

แร่แปรธาตุ[๑]

ในเรื่องอะไร ๆ ท่านผู้อ่านก็ได้ยินได้ฟังมามากกว่ามากนักแล้ว บัดนี้มีนิทานอยู่เรื่องหนึ่งเห็นเป็นเรื่องประหลาดจึงได้นำมากล่าวในที่นี้ให้ท่านอ่านเล่นพอเป็นเครื่องแก้รำคาญในเมื่อเวลาที่อยู่ว่าง ๆ ตามเรื่องราวที่ข้าพเจ้าได้รับตอบมาจากท่านผู้ใหญ่แต่ส่วนที่จำได้ เล่าต่อไปนี้

ยังมีกระทาชาย ๒ คนผัวเมียไม่ใคร่จะพอใจในการที่จะทำไร่นาหาเครื่องเลี้ยงชีพแต่อย่างหนึ่งอย่างใดเลย มักพอใจแต่การเรื่องทำแร่แปรธาตุอย่างเดียว รับประทานอาหารเช้าแล้วก็ไม่มีกิจอะไร? มีแต่จะออกความคิดตรึกตรองเรื่อง**แร่แปรธาตุ**เท่านั้น จึ่งหยิบตำรามาพลิกดูว่า "วิธีที่จะทำธาตุทั้งสามให้สำเร็จนั้นจะทำประการใด ?"

ตำรานั้นมีอยู่สาม แบกมาเลือก ๆ ค้น ๆ ดูก็ไม่ชอบบทไหนเลย ตรวจตำราอยู่ ๓ วันก็ยังไม่เป็นเรื่องอะไร? ลงนอนเอามือก่ายหน้าผากทอดทิ้งตัวถอนหายใจใหญ่ ตรองไปตรองมานึกขึ้นมาได้ว่า "ตำรายังซ้อนอยู่ที่ใต้หิ้งพระอีกเล่มหนึ่ง จึ่งลุกผลุนผลันขึ้นโดยฉับพลัน ไปหยิบเอาตำรามาดู เห็นในตำรานั้นว่า "ถ้าผู้ใดทำธาตุทองแดงสำเร็จเป็นนาก[๒] เนื้อกษัตริย์[๓] แท้ได้ ผู้นั้นก็จะไม่ต้องเดินบน

---

[๑] ชุ่ม, "อ่านเล่น : นิทานเรื่องแร่แปรธาตุ," **วชิรญาณ** ๘, ๔๔ (พฤษภาคม ๓๑๗) : ๗๑๘ ถึง ๗๒๕.

[๒] คำนาม หมายถึง โลหะผสมระหว่างทองคำ เงิน และทองแดง ใช้ทำรูปพรรณต่าง ๆ ต้นฉบับเขียนว่า "นาค" ซึ่งหมายถึง งูใหญ่ สัตว์ในเทพนิยาย

[๓] คำนาม หมายถึง เนื้อโลหะ เช่น ทองคำ เงิน นากที่บริสุทธิ์ หรือโดยนัยคือเนื้อแท้ของสิ่งนั้น ๆ ต้นฉบับเขียนว่า "เนื้อกระษัตร"

พื้นแผ่นดิน เอานากสำเร็จนั้นใส่ในปากอมไว้แล้วก็อาจจะเหาะไปได้บนอากาศโดยความปรารถนาทุกอย่าง"

ชายผู้นั้นได้ทราบดังนี้แล้วก็มีใจยินดีปลื้มปลาบเป็นที่สุด ก็นึกว่าตั้งแต่นี้ต่อไปเราคงจะเหาะได้เป็นแท้ จึ่งได้รีบขมีขมัน[๓]ไปเก็บเครื่องยาค้นดูในป่าก็ได้ครบหมดทุกอย่าง จึ่งได้ลงทุนออกทุนทรัพย์ซื้อสูบแลถ่านมาไว้ลำเรือฉลอม[๓]หนึ่ง จึ่งได้เอาทองแดงมาหนัก ๑ ตำลึงมาใส่เบ้าสูบซัดไปให้เหลือเนื้อทอง ๑ บาท เต็มบริบูรณ์ตามตำราที่ได้กล่าวไว้ เอาเข้าเตาสูบไปแลซัดยาไป ไม่ช้านานประมาณ ๑๕ วันเศษทองนั้นก็ยุบลงไปมาก จึ่งได้เททองลงในน้ำแล้วมาชั่งดูเหลือเนื้อทองหนัก ๕ สลึง จึ่งพิจารณาดูเห็นทองนั้นสุกปลั่งงามดีเป็นเหมือนสีนากแท้ แต่ยังไม่สำเร็จตามตำรากล่าว มีความยินดีในทองนั้นเป็นอันมาก จึ่งได้ตะโกนร้องเรียกภรรยาด้วยเสียงอันดัง "เจ้าเอ๋ยเจ้า ! เจ้าจงรีบมาดูทองเถิดเกือบจะสำเร็จแล้ว"

ฝ่ายภรรยานั้นก็ยังไม่รู้เรื่องอิโหน่อิเหน่ท่าใด จึ่งได้ลุกวิ่งผลุนผลันมาหาสามีโดยฉับพลัน ภรรยานั้นก็จับทองนั้นขึ้นพิจารณาดู จึ่งพูดว่า "พี่...พี่ นี่ทองสำเร็จแล้วหรือ ?"

ฝ่ายสามีจึ่งตอบว่า "อ้าว! ยังไม่สำเร็จนะสิ ถ้าสำเร็จแล้วจะมาเรียกเจ้าอยู่บนเรือนทำไม ? พี่ก็จะเหาะไปเรียกเจ้าอยู่บนฟ้ามิดีกว่าหรือ ? เพราะตำรากล่าวไว้ว่าถ้าเหลือ ๑ บาทบริบูรณ์ก็เป็นอันสำเร็จ"

"อ๊ะ ! ดังนั้นจริงหรือ ?"

สามีตอบว่า "ทำไมเจ้าจึ่งพูดอย่างนั้นเล่า ? ถ้าเจ้าไม่เชื่อคอยดูเถิดอีก ๔ - ๕ ไฟก็จะสำเร็จ" ก็เป็นการยุติกัน ตั้งหน้าสูบไปฝ่ายเดียว แลเททองลงน้ำมาชั่งดู ได้ทองหนัก ๑ บาทกับ ๕ หุน สูบอีกแดงเดียวก็จะสำเร็จ แล้วเอาทองใส่เบ้าเข้าเตาสูบแลซัดยาไปอีก ทองนั้นก็จวนจะถึงกำหนดได้ที่

ทองนั้นก็มีอาการเดือดเป็นเสียงคล้ายกับลูกไก่พึงจะออกจากฟองใหม่ๆ ชายผู้นั้นจึ่งสูบหนักเข้า ทองนั้นก็ยิ่งร้องหนักขึ้นแลผัด[๓]ในใจไว้ว่า "อีกบัด

---

[๓]อ่านว่า ขะ - หมี - ขะ -หมัน เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง รีบเร่งในทันทีทันใด

[๓]อ่านว่า ฉะ - หลอม เป็นคำนาม หมายถึง ชื่อเรือต่อชนิดหนึ่ง หัวท้ายงอนเรียว ตอนกลางป่อง

[๓]คำกริยา หมายถึง เลื่อน ย้ายไปย้ายมา หมุนไปมา ตรงข้ามกับคำว่า "ผลัด" ซึ่งมีความหมายว่า "เปลี่ยนแทนที่กัน"

เดี๋ยวก็จะเทลงน้ำ" พอนึกขาดคำทองนั้นจึงสั่นตูมขึ้นด้วยเสียงอันกึกก้องคล้ายกับเสียงปืน จนถ่านไฟกระจุยกระจาย

ชายผู้นั้นกำลังชักสูบอยู่ ตกตะลึงทำตัวแข็ง นั่งแหงนหน้าขึ้นไปบนอากาศทำตาปอหลอ[๑]ค้างอยู่

ฝ่ายภรรยาก็ไม่รู้ว่าเรื่องอะไรกัน? จึ่งวิ่งแล่นมาหาสามีโดยความตกใจ ครั้นวิ่งงัง ๆ[๒] มาถึงสามีเข้าแล้วก็ยืนตะลึง แลเห็นแต่สามีนั่งแหงนหน้าทำตาค้างอยู่ดังนั้น ครั้นภายหลังจึงได้ทราบเรื่อง จนชาวบ้านทั้งหลายที่บ้านใกล้เรือนเคียงตกใจไม่รู้ว่าเสียงอะไรกัน? จึ่งพากันกรูเกรียวมาดูที่บ้านท้าแร่แปรธาตุ ก็ยังเห็นชายผู้นั้นนั่งทำตัวแข็งอยู่ฉะนั้น

หญิงชายชาวบ้านจึ่งได้ร้องถามขึ้นว่า "นั่นทำอะไรกัน?"

นายผู้นั้นจึ่งได้สติขึ้นมาก้มหน้าแลดูเตาสูบ เบ้าก็ไม่รู้ว่าไปทางไหน? ถ่านไฟก็กระจายเกลื่อนกลาดอยู่ จึ่งได้นึกในใจว่า "ชะ...ชะ...ชะ เราเสียทีที่ยังมือไม่ทัน ช่างเถอะ! แล้วทำใหม่" แล้วจึ่งตอบกับชาวบ้านว่า "ทำทองหน่อย"

ชาวบ้านก็พากันกลับไป แล้วชายผู้นั้นก็กวาดก้อนถ่านเก็บรวบรวมใส่ไว้ในเตาสูบก็เลิก อาบน้ำแลรับประทานอาหารเสร็จแล้วก็เข้าเรือนนอน นอนเอามือก่ายหน้าผากตรึกตรองไปด้วยเรื่องที่จะทำแร่แปรธาตุต่อไป จนเวลา ๓ ยามเศษจึ่งได้หลับ

ครั้นรุ่งขึ้นรับประทานอาหารแล้วก็ไม่ดำริเรื่องอะไรต่อไป แล้วหยิบทองมาใส่เบ้าแลสูบซัดยาไปใหม่ ทำแต่การดั่งนี้หลายหนหลายครั้ง ทองนั้นก็สั่นตูมเป็นควันกลุ้มหายไปบนอากาศทุกคราว ชายผู้นั้นก็พยายามไปจนจนกรอบไม่มีเงินที่จะใช้ในการทำแร่แปรธาตุอีกต่อไป คิดอิดหนาระอาใจเต็มที จะคิดกลับตัวใหม่ก็ไม่ได้ลงจนปัญญาจันอยู่

ครั้นอยู่มาในเวลาวันหนึ่ง นอนหงายก่ายหน้าผาก ดำริการที่จะทำแร่แปรธาตุต่อไปอีก คิด ๆ ไปก็กลัวจะเหมือนดังเช่นที่ได้ทำมาแล้ว ลงถอนหายใจฮืดใหญ่ ตรองไปจึ่งนึกเฉลียวขึ้นได้ว่า "พระอาจารย์ผู้เฒ่ายังมีอยู่ที่วัด ไปปรึกษากับท่านเห็นจะชอบกลอยู่ เผื่อท่านจะมียาวิเศษสำหรับซัดธาตุบ้าง" จึ่งลุก

---

[๑] ค้ากริยา หมายถึง อาการที่แสดงออกมาทางแววตาและยังคงหลงเหลืออยู่ด้วยความจงใจหรือไม่จงใจให้เห็นอย่างเด่นชัด ผึ่งผาย องอาจ หรือคล้ายคลึงกันนั้น

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่เดินโดยรีบเร่ง

ขมีขมันรีบรับประทานอาหารแลอาบน้ำ แล้วไปหาพระอาจารย์โดยทันที จึ่งหมอบคลานเข้าไปหาอาจารย์ด้วยกิริยาอันดี จึ่งพูดว่า "จนเต็มทีแล้วขอใต้เท้าได้โปรดด้วย"

พระอาจารย์จึ่งตอบว่า "โปรดอะไรกัน? ยังไม่เข้าใจเรื่องจะไปทางไหนเลย มาถึงก็บอกว่า 'จน...จน' ดังนี้ เจ้าจงเล่าไป"

ชายผู้นั้นจึ่งชี้แจงว่า "ได้ทำแร่แปรธาตุมานมนานหลายปีก็ไม่สำเร็จสมประสงค์จนสิ้นเนื้อสิ้นตัวหมดทุนทีเดียว ต้องซานมาหาใต้เท้าเผื่อจะมียาซัดวิเศษบ้าง"

พระอาจารย์จึ่งว่า "แต่แรกไม่บอก จะได้บอกยาให้ซัดทีเดียวก็สำเร็จ"

ชายผู้นั้นจึ่งถามต่อไปว่า "จะทำยังไรบ้างขอรับ? กระผมจะปฏิบัติตามทุกอย่าง ขอใต้เท้าได้โปรดกระผมด้วย"

"ถ้าอย่างนั้น แต่ต้องช้าสักหน่อยจึ่งจะสำเร็จตามสมประสงค์ ต้องใช้ถ่านกล้วยสัก ๑ เกวียน ซัดทีเดียวจึ่งจะสำเร็จ" แลพระอาจารย์บอกให้ที่ปลูกกล้วยที่ข้างวัดมีอยู่ ชายผู้นั้นจึ่งได้รีบขมีขมัน ยืมจอบแลเสียมของพระท่านที่วัดนั้นช่วยกัน ๒ คนผัวเมีย ฟันดินเป็นไร่ใหญ่ยาวแลดูจนสุดลูกหูตา มีความอุตสาหะทำนี้เพราะปรารถนามุ่งที่จะทำแร่แปรธาตุให้สำเร็จเท่านั้น ยังไม่เข้าใจในอุบายของพระอาจารย์ จึ่งได้เสาะแสวงหาพันธุ์กล้วยต่างๆ มาปลูกลงในไร่ที่ทำไว้นั้นเต็มล้วนไปด้วยกล้วยทั้งสิ้น

กล้วยนั้นก็เติบโตงามขึ้นโดยเร็ววัน ตกเครือจนเครือแก่ จึ่ง ๒ คนผัวเมียช่วยกันตัดต้นแลเครือกล้วยที่แก่เก็บไว้ เอาต้นเผาไฟ เอาถ่านกล้วยใส่ไว้ในเกวียน แล้วหาพันธุ์กล้วยเพิ่มเติมอยู่เสมอ จึ่งได้ไปหาอาจารย์พูดว่า "ได้เผากล้วยไว้ได้บ้างแล้ว เก็บเอาเครือกล้วยไว้มากต่อมากนัก"

พระอาจารย์ตอบว่า "ให้เอาผลกล้วยนั้นขายเอาเงินเก็บไว้ซื้อถ่านต้นกล้วยเผาเป็นถ่านไว้จะได้เป็นยาซัด"

ชายผู้นั้นจึ่งได้เอากล้วยขายทอดตลาดเสีย เอาต้นเผาเป็นถ่านไว้แลหากล้วยเพิ่มเติมอยู่เสมอ ขายไปเผาไปจนได้เงินมากกว่าที่เสียไปเป็นค่าถ่านเมื่อคราวก่อนนั้นหลายเท่า ถ่านกล้วยนั้นก็ยังไม่เต็มเกวียน จึ่งได้ไปชี้แจงกับอาจารย์ว่า "ได้เผาถ่านกล้วยมาหลายปีแล้ว ถ่านกล้วยก็ไม่เต็มเกวียน"

แลพระอาจารย์จึ่งถามขึ้นว่า "ก็ผลกล้วยนั้นขายได้เงินเท่าไร?"

ชายผู้นั้นตอบว่า "ขายได้เงินมากแล้ว"

พระอาจารย์ถามว่า "ประมาณดูที่เสียเงินเป็นค่าถ่านเมื่อคราวก่อนกับที่ได้ใหม่บัดนี้ ข้างไหนจะมากน้อยกว่ากัน"

ชายผู้นั้นจึ่งตอบว่า "ขายกล้วยได้เงินมากกว่าที่เสียไปเป็นค่าถ่านหลายเท่า"

พระอาจารย์จึ่งว่า "นั้นแหละ! ธาตุของเอ็งสำเร็จแล้ว ถ้าไม่บอกอุบายให้เจ้าทำเช่นนี้ ธาตุเงินก็ไม่สำเร็จ" จึ่งได้สั่งสอนศิษย์ต่อไปว่า "ตั้งแต่นี้ต่อไปอย่าได้ดำริการที่จะทำแร่แปรธาตุอีกต่อไปเลย กัมหน้าทำมาหากินให้เกิดผลประโยชน์ต่อไปดีกว่า"

ชายผู้เป็นศิษย์นั้นก็ประพฤติตามโอวาทของพระอาจารย์ ไปค้าขายสินค้าต่าง ๆ จนมั่งมี มีข้าทาสศฤงคารบริวารเป็นอันมาก

การเล่น**แร่แปรธาตุ**นี้เกิดขึ้นโดยอุบายของอาจารย์ จนชาวบ้านเหล่านั้นสรรรเสริญกระทาชาย ๒ คนผัวเมียว่า "มั่งมีเงินทองมากควรนับว่าเป็นเศรษฐีได้ผู้หนึ่ง" ก็เป็นสิ้นข้อความของนิทานแต่เท่านี้

นิทานเรื่องนี้พิเคราะห์ดูเห็นว่า "เป็นคติดี" เพราะได้ทราบจากท่านผู้ใหญ่ได้เล่าสืบเนื่องมา จึ่งได้นำมากล่าวในที่นี้ ให้ท่านอ่านเล่นพอเป็นเครื่องแก้รำคาญในเมื่อเวลาที่อยู่ว่าง ๆ ที่ไม่มีกิจอะไร

โรบินซัน ครูโซ[๑]

มีชาวอังกฤษคนหนึ่งชื่อ **"โรบินซัน ครูโซ"** เมื่อเขามีอายุได้ ๑๙ ปี มีความเหนื่อยหน่ายใจด้วยที่บ้านมีความเงียบเหงานัก แลเขาคิดว่า "ถ้าได้ไปเที่ยวเล่นรอบโลกจะมีความสนุกมาก" ครั้นอยู่มามีลูกชายของนายกัปตันเรือลำหนึ่ง ซึ่งเป็นเพื่อนฝูงเขา ได้ชักชวนครูโซให้ไปเที่ยวดูโลกด้วยกัน เป็นคราวเหมาะแก่ความใคร่ที่เขาได้รำพึงอยู่แล้ว ก็เป็นอันตกลงไปกันในเวลานั้นหาทันจะสั่งลาไปถึงบิดามารดาไม่

ภายหลังเรือได้แล่นไปในกลางทะเลหลายเวลา เผอิญมาถูกลมพายุ[๒]ใหญ่พัดเอาเรือนั้นไปโดนโสโครก *(กองหินใต้น้ำ)* แตก พวกลูกเรือเขาจึงช่วยกันเอาเรือกรรเชียงที่พ่วงไปข้างเรือใหญ่สำหรับรับคนขึ้นฝั่ง ลงรับคนเมื่อเวลาเรือแตกนี้ ครูโซก็ได้กระโดดลงในเรือกรรเชียงลำหนึ่ง พวกลูกเรือได้ช่วยกันตีกรรเชียงไปจนเกือบจะถึงเกาะแห่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในที่ใกล้ ๆ ตามนั้น แต่เรือกรรเชียงทนคลื่นใหญ่ไม่ได้ก็ล่มลง พวกลูกเรือเหล่านั้นพากันสำลักน้ำตายหมด เว้นแต่ครูโซคนเดียวเท่านั้น คลื่นใหญ่ได้ซัดเอาตัวเขาไปติดเกาะอยู่จนขึ้นฝั่งได้

ภายหลังเมื่อลมพายุสงบลงแล้ว พื้นทะเลเรียบไม่มีคลื่น ครูโซได้อุตส่าห์ว่ายน้ำออกไปที่เรือแตกซึ่งเกยอยู่บนโสโครก เขาได้พบข้าวของอะไรในเรือ

---

[๑] หลวงจันทรามาตย์ *(ปาล)*. "อ่านเล่น : นิทานโรบินซันครูโซโดยย่อ." **วชิรญาณ** ๖ (มิถุนายน ๓๐๖) : ๓๒๙๒ - ๓๒๙๘.

[๒] เขียนได้ทั้ง "พยุ" และ"พายุ" หมายถึง ลมแรง คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "พะยุห์" ทุกแห่ง

หลายอย่าง ได้เก็บมารวบรวมกองไว้ แล้วได้เอาไม้กระดานแลกงเรือมามัดเข้าด้วยเชือกใหญ่ในเรือนั้นจนเป็นแพลูกบวบได้แพหนึ่ง แล้วเขาได้ขนเอาของกินต่าง ๆ มีกลักเนื้อโคแลเนื้อหมูเป็นต้น เป็นอันมากลงบรรทุกแพ แล้วเขาค้นพบหีบเสื้อผ้าเขาใบหนึ่งกับผ้าใบเรือใหญ่อีกผืนหนึ่ง แลเครื่องมือต่างๆ แลอาวุธต่างๆ คือดาบปืนแลดินปืนลูกปืนด้วยพร้อม ทั้งได้พบสุนัขตัวหนึ่งกับแมวยังมีชีวิตอยู่ ของเหล่านี้เขาได้ขนลงบรรทุกแพเอาไปบนบก เขาดีใจมากที่ได้ของเหล่านี้ไว้สำหรับตัว แล้วได้สร้างเรือนขึ้นในถ้ำหลังหนึ่ง มีฝาทำด้วยไม้จริง[๑] แลทำบันไดพาดที่ข้างฝานั้นอันหนึ่งสำหรับขึ้นลงเข้าออกได้ เมื่อเวลาค่ำก็ชักบันไดนั้นเก็บเสีย แต่ยังไม่ไว้ใจ

เขามีความรู้สึกอยู่ว่า "ถ้าได้ทำรั้วแลประตูบ้านแล้วคงจะพ้นจากภัยในป่า อันประกอบไปด้วยสัตว์ดุร้ายต่าง ๆ เป็นอันมาก"

ท่านคงคิดเห็นว่า "โรบินซัน ครูโซเป็นผู้จำเป็นจะต้องอยู่บนเกาะนี้คนเดียว แลเขาได้เปล่าเปลี่ยวใจนัก ด้วยไม่เห็นใครที่จะเป็นเพื่อนพูดจาปรึกษาหรือทำอะไร ๆ ? ต่อไปเลย"

อยู่มาวันหนึ่งครูโซจับลูกแพะได้ตัวหนึ่ง เอาไปเลี้ยงไว้จนเชื่อง ที่เกาะนั้นมีแพะมาก ไม่ช้านานเขาก็จับแพะได้หมดทั้งฝูง แล้วทำคอกเลี้ยงไว้จนเชื่องทุก ๆ ตัว ครานี้เขาก็มีเนื้อแพะแลนมแพะกินตามชอบใจ จนเขาได้ทำเป็นน้ำมันเนยแลเนยแข็งด้วยนมแพะนั้น แลได้ทำเทียนไขใช้ด้วยไขเนื้อแพะนั้นด้วยเหมือนกัน

ครูโซเขาได้ไปเที่ยวทุก ๆ วัน ได้พบเต่าใหญ่ ๆ มีอยู่ตามริมฝั่งเกาะหลายตัว เขาค่อย ๆ เข้าไปจับมันพลิกหงายท้องไว้ตามริมฝั่ง ด้วยธรรมดาเต่าเมื่อพลิกมันหงายเสียแล้วมันจะกลับพลิกคว่ำลงอีกไม่ได้ แล้วเขาก็เอาเนื้อเต่านั้นมาลองกินดูมีรสอร่อยดีมาก แล้วเขาก็จับมันมากินเสมอ ๆ ไป

ต่อมาอีกวันหนึ่งเขาจับนกแก้วได้ตัวหนึ่ง เขาดีใจเป็นที่สุด ได้เอามาเลี้ยงไว้ที่ริมสระน้ำในบ้าน แล้วสอนให้มันหัดพูดวันละเล็กละน้อยจนพูดได้มากหลายคำ เขาเป็นคนอยู่ที่เกาะนั้นหลายปีมาแล้ว ไม่ได้ยินเสียงใครเลยนอกจากนกแก้วที่สระน้ำเท่านั้น เมื่อเวลาไปเก็บของที่เรือแตก ครูโซได้เอากระสอบใหญ่มาด้วยใบหนึ่ง แต่ได้โยนทิ้งลืมไว้ที่ข้างประตูบ้านนานแล้ว มีข้าวเปลือกติดอยู่ในกระสอบนั้นสองสามเมล็ด เมื่อถึงฤดูฝนมีฝนตกลงมาข้าวเปลือกนั้นก็งอกขึ้น เขา

---

[๑] คำนาม หมายถึง ไม้ต่างๆ ที่มีเนื้อแข็ง ยกเว้นไม้ไผ่ ต้นฉบับเขียนว่า "ไม้จิง"

ได้เอาต้นข้าวนั้นไปปลูกทำพันธุ์ไว้ ต่อไปอีกสองสามปีเขาได้เพาะข้าวขึ้นที่เกาะนั้นจนเป็นนาใหญ่เต็มไป เมื่อเมล็ดข้าวสุกแล้วเขาก็ไม่รู้ที่จะเกี่ยวข้าวอย่างไรได้ ?

ท่านทั้งปวงคิดเห็นหรือว่า "เขาจะทำการนี้ได้ตลอดไปได้ ?" แต่เขาได้ตั้งใจเอาดาบของลูกเรือที่เขาเก็บมาจากเรือแตกทำขึ้นเป็นเคียว แล้วเกี่ยวข้าวนั้นจนหมดได้ แม้ถึงครูโซไม่มีสีแลครกสากสำหรับที่จะตำข้าวก็จริง แต่เขาก็ได้อุตส่าห์ตำข้าวด้วยสากไม้ใหญ่ กับซามหนาใบหนึ่งจนเป็นข้าวสารหุงต้มกินได้ แลทำเตาทำหม้อขึ้นด้วยดินเหนียว เขาได้ทำการนี้นานจนเกือบจะเป็นที่น่าเบื่อใจ แต่เขามีความเพียรได้การดีเป็นที่สุด

โรบินซัน ครูโซเขาคิดอยากจะมีเรือไว้ใช้สักลำหนึ่งสำหรับแล่นไปเที่ยวดูตามเกาะโดยรอบ ๆ จึ่งได้เอาขวานที่เขาเก็บได้จากเรือแตกมาสับขึ้นจนคมแล้วโค่นต้นสนใหญ่ต้นหนึ่ง ตัดเป็นท่อนถากฟันจนเป็นเรือขึ้นลำหนึ่งด้วยขวานนั้นตามอย่างประสาคนขัดสน แต่เรือนั้นยังใช้ไม่ได้เพราะโตไป เขาจึงตัดทำขึ้นใหม่อีกลำหนึ่งให้เล็กลงไปกว่าลำเก่า แล้วค่อย ๆ ทำไปจนสำเร็จ คราวนี้เขาได้รื้อเอาเสื้อผ้าที่ได้ใช้แล้วออกจากหีบทั้งหมด เป็นของที่เขาไปเก็บมาจากเรือแตกแล้วเย็บติดกันเข้าเป็นใบเรือ ส่วนเสื้อผ้าที่เป็นเครื่องแต่งตัวของเขานั้นก็ทำขึ้นใหม่ด้วยหนังแพะสำรับหนึ่ง มีทั้งเสื้อหมวกแลร่มด้วยพร้อม ล้วนแล้วไปด้วยหนังแพะทั้งสิ้น โรบินซัน ครูโซเขารู้สึกมานานแล้วว่า "เขาเป็นคนตัวคนเดียวอยู่ที่เกาะนั้น"

ต่อมาอีกวันหนึ่งเขาได้พบกองถ่านไฟตามฝั่งเกาะ แลในถ่านนั้นมีกระดูกคนปนอยู่ด้วย เขาคิดเห็นว่า "คงจะเป็นชาวเมืองที่เป็นเชลยในการสงคราม แลเขาได้เอามาปล่อยไว้ที่เกาะนี้ เมื่ออดข้าวก็คงฆ่ากันกินเอง"

ภายหลังเขาได้เห็นควันไฟมีในป่า เขาจึงได้ซ่อนตัวเข้าไปดูที่ควันไฟจนใกล้ แล้วเขาได้แอบต้นไม้ใหญ่มองเข้าไปดู ได้เห็นพวกยักษ์ *(หรือพวกเงาะ)* กำลังนั่งล้อมกองไฟจับคนมากินอยู่คนหนึ่ง แลอีกคนหนึ่งเขาได้เอามานอนคอยอยู่ข้างกองไฟ เมื่อเขากินคนนั้นหมดแล้วจะได้จับเอาคนนี้มาฆ่ากินอีกเหมือนกัน

คนที่มันเอานอนไว้ข้าง ๆ นั้นเขาได้รู้สึกอยู่เสมอว่า "มันคงจะฆ่าเขากินอีกในเวลานี้"

ในขณะนั้นคนผู้นี้ได้อุตส่าห์กระโดดวิ่งหนีไปได้ แลได้วิ่งไปจนถึงป่าไม้ที่โรบินซัน ครูโซได้แอบซ่อนตัวอยู่ เวลานั้นมีพวกยักษ์วิ่งไล่ตามจับไปด้วย

๒ ตน[๑] ครูโซตั้งใจจะช่วยเอาชาวป่าคนนั้นไว้เป็นเพื่อน แล้วเขาก็วิ่งออกมาจากต้นไม้ที่ซ่อนตัวอยู่ แล้วได้ยิงยักษ์ ๒ ตนที่ไล่ตามมานั้นตาย ชาวป่าที่เขาได้ช่วยชีวิตไว้นี้ภายหลังได้เป็นคนใช้แลเป็นเพื่อนสนิทของเขา

ครูโซมีความสบายใจมากด้วยมีเพื่อนดีซื่อตรงคนหนึ่ง เขาได้ตั้งชื่อว่า **"เจ้าไฟรเด[๒]"** *(เจ้าวันศุกร์)* เพราะว่า "เมื่อวันที่เขาได้ช่วยชีวิตเจ้าคนนี้ไว้ได้นั้นเป็นวันศุกร์" ไม่ช้านานเขาทั้งสองนี้ก็ได้มีความรักใคร่กันมาก แล้วครูโซได้ทำเสื้อผ้าขึ้นด้วยหนังแพะอีกสำรับหนึ่งสำหรับเจ้าไฟรเด แลได้เลือกปืนที่เขาเก็บมาจากเรือแตกให้ไว้สำหรับตัวเจ้าไฟรเดกระบอกหนึ่ง เจ้าไฟรเดได้หัดเรียนหนังสืออังกฤษกับครูโซเสมอวันละเล็กละน้อยทุก ๆ วัน ทีแรกเขาก็พูดได้แต่ "เยส" แล "โน" แล "แมสเตอร์"[๓] เท่านั้น ไม่ช้านานเขาก็พูดภาษาอังกฤษได้ดีทีเดียว

เดี๋ยวนี้ครูโซได้ขยันทำเรือทอดโกลน จะเอาเรือลำใหญ่อีกลำหนึ่งซึ่งเขาทำด้วยต้นสนค้างอยู่นั้นลงน้ำให้สำเร็จ เพราะมีเจ้าไฟรเดได้ช่วยทำขึ้นอีกคนหนึ่ง ไม่ช้าเขาก็ช่วยกันทำจนแล้ว แลได้เอาลงน้ำพากันไปแล่นเรือเล่นรอบ ๆ เกาะหลายเที่ยว

ต่อมาอีกปีหนึ่งพวกยักษ์นั้นได้เอาคนมากินที่เกาะนี้อีก ๒ คน เมื่อครูโซได้เห็นเขามีความปรารถนาจะช่วยให้รอดไว้เหมือนกัน เขาจึ่งได้จอดเรือเข้าแล้วเรียกเจ้าไฟรเดให้ถือปืนตามเขาขึ้นไป เขาได้วิ่งตรงเข้าไปข้างหน้ามันโดยความกล้าหาญ แลได้ยิงพวกยักษ์นั้นพร้อมกันทั้ง ๒ บอก[๔] ถูกพวกยักษ์นั้นตาย แลพากันกลัวหนีไปหมด แล้วครูโซได้วิ่งเข้าไปตัดเชือกหนังที่พวกยักษ์มัดคนนักโทษไว้นั้นออกโดยเร็ว

คนทั้ง ๒ คนนี้เป็นชาวเมืองสเปนคนหนึ่ง แลอีกคนหนึ่งก็เป็นพ่อของเจ้าไฟรเดนั้นเอง เจ้าไฟรเดได้วิ่งเข้าไปจูบกอดแล้วแลร้องไห้ ประเดี๋ยวกลับหัวเราะ แลเต้นรำ ร้องเพลงต่าง ๆ โดยความดีใจ

ต่อมาโรบินซัน ครูโซอยู่ที่เกาะนี้ไม่ได้เปลี่ยวใจเหมือนแต่ก่อน เพราะมีเพื่อนขึ้นหลายคน คือเจ้าไฟรเดเป็นคนใช้ใกล้ชิดคนหนึ่ง แล้วมีพ่อของเจ้า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คน" ทุกแห่ง ลักษณนามคำว่า "ยักษ์" คือ ตน

[๒] Friday วันศุกร์

[๓] น่าจะเป็นคำว่า "mister" *(มิสเตอร์)* เป็นคำที่เรียกผู้ชายที่ยังไม่ทราบชื่อ หรือคำนำหน้าชื่อทั่ว ๆ ไป หรือหมายถึงคุณผู้ชาย

[๔] ลักษณนามของปืน คือ กระบอก ในที่นี้ผู้เรียบเรียงใช้ข่อคำลงเป็น "บอก" ก็ได้

ไฟรเดกับคนชาติสเปน รวมเป็น ๔ คนด้วยกัน คนทั้ง ๔ นี้แม้ถึงเขาจะอยู่กับที่ด้วยกันก็ดี หรือไปเที่ยวยิงเนื้อแลจับปลาก็ดี เขาก็มีความสนุกสบายด้วยกัน แลเขายำเกรงครูโซซึ่งเป็นหัวหน้าของเขามาก

ถึงอย่างไรก็ดีครูโซเขาก็ยังมีความปรารถนาอยู่เนือง ๆ ในการที่จะได้กลับไปเห็นบ้านเมืองของเขาสักครั้งหนึ่ง ในเวลาที่ก่อนเขาจะตาย เมื่อเป็นฉะนี้ท่านคงจะรู้ได้เป็นแน่ว่า "เขาได้ดีใจมากเมื่อเวลามีเรือใบใหญ่ลำหนึ่งได้มาถึงเกาะนี้ เขาก็สามารถที่จะโดยสารกลับไปบ้านเมืองของเขาได้"

ในเวลาที่สุดโรบินซัน ครูโซกับเจ้าไฟรเดได้พากันกลับมาถึงเมืองอังกฤษได้โดยสะดวก แล้วครูโซก็ได้มีลูกมีเมียเป็นบ้านเรือน ภายหลังเมื่อเขาเป็นคนแก่ลง เขาได้เล่าถึงเรื่องนี้บ่อย ๆ ให้ลูกหลานฟัง

โรโมยุเลียด[๑]

ยังมีเศรษฐีใหญ่ในเมืองวโรนาอยู่ ๒ คน ต่างเป็นต้นตระกูลสะสมทรัพย์สมบัติสืบมาหลายชั่วจนมั่งมีมาก ข้างหนึ่งชื่อเศรษฐี**แกปุเลต** อีกข้างหนึ่งชื่อเศรษฐี**มอนเตคู**

เศรษฐี ๒ ตระกูลนี้มีสาเหตุเกิดวิวาทเป็นศัตรูคู่อริกันมาช้านาน ตั้งหน้าคิดจ้องปองเวรพยาบาทมาดหมายจะล้างผลาญกันสมอไม่รู้สุดหยุดหย่อนผ่อนลงได้ ความอาฆาตร้ายแรงแสนสาหัสนี้พาให้ลุกลามก่อแค้นเคืองไปถึงญาติพี่น้องทั้ง ๒ ตระกูล แล้วยังมิหนำซ้ำสืบต่อลงไปจนถึงข้าคนบ่าวไพร่ก็พลอยเกลียดชังตั้งวิวาทกันด้วยทั้ง ๒ พวก

ที่สุดจนคนในบ้านเศรษฐีมอนเตคูไม่สามารถจะรอประจันหน้ากับคนในบ้านเศรษฐีแกปุเลตได้ ถ้าเผอิญพวกบ้านเศรษฐีแกปุเลตไปเจอพวกบ้านเศรษฐีมอนเตคูเข้าคราวใด ต่างคนมักเกิดโทโสด่าว่าท้าทายก่อวิวาทกันขึ้น จนเกิด

---

[๑]พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ และทรงดำรงตำแหน่งปฏิคม ทรงแปล).* "นิทานเชกสเปียย่อ ของชาลส์ แลมป์ เรื่องโรโมยุเลียด." **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒ (๒๗ ตุลาคม ๑๐๘) : ๑๙ , ๓ (๓ พฤศจิกายน ๑๐๘) : ๓๐ - ๓๑, ๕ (๑๐ พฤศจิกายน ๑๐๘) : ๔๓, ๕ (๑๗ พฤศจิกายน ๑๐๘) : ๕๕ - ๕๖, ๖ (๒๔ พฤศจิกายน ๑๐๘) : ๖๔ - ๖๕ , ๗ (๑ ธันวาคม ๑๐๘) : ๗๗ , ๘ (๘ ธันวาคม ๑๐๘) : ๙๑ - ๙๒ , ๙ (๑๕ ธันวาคม ๑๐๘) : ๑๐๒ , ๑๐ (๒๒ ธันวาคม ๑๐๘) : ๑๑๓ - ๑๑๕ , ๑๑ (๒๙ ธันวาคม ๑๐๘) : ๑๒๕ , ๑๒ (๕ มกราคม ๑๐๘) : ๑๓๗ - ๑๓๘ , ๑๓ (๑๒ มกราคม ๑๐๘) : ๑๔๙ - ๑๕๐ , ๑๔ (๑๙ มกราคม ๑๐๘) :๑๖๐ - ๑๖๑ , ๑๕ (๒๖ มกราคม ๑๐๘) : ๑๗๕ , ๑๖ (๒ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๑๘๓ - ๑๘๔ , ๑๗ (๙ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๑๙๕ -๑๙๖ , ๑๘ (๑๖ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๒๐๗ - ๒๐๙ , ๑๙ (๒๓ กุมภาพันธ์ ๑๐๘) : ๒๑๘ - ๒๒๑.

เอะอะใหญ่โตถึงล้มตาย ป่วยเจ็บกันทั้ง ๒ ฝ่ายเนือง ๆ ทำให้เกิดวุ่นวายทำลายความสุขสงบปรกติเพราะอริแตกร้าวเป็นข้อรำคาญแก่เจ้าเมืองกรมการปราบปรามมิใคร่เรียบร้อย แลเป็นข้อเดือดร้อนแก่ราษฎรในเมืองวโรนาอยู่มิใคร่ขาด

อยู่มาคืนวันหนึ่งท่านเศรษฐีแกปุเลตเฒ่าทำงานมงคลมีเลี้ยงใหญ่ที่บ้าน เชิญกรรมการผู้ใหญ่ผู้น้อยแลเศรษฐีพ่อค้าพร้อมด้วยบุตรภรรยาเป็นแขกมาประชุมสมัครสโมสรเป็นอันมาก บรรดาคนผู้ดีในเมืองวโรนาทั้งปวงดูแทบจะมาพร้อมหน้ากันทั้งสิ้น เพราะท่านเศรษฐีแกปุเลตให้บอกกล่าวทั่วไป เชิญไม่จำเพาะเจาะตัว นอกจากพวกบ้านเศรษฐีมอนเตคูแล้ว คนใดเป็นผู้[๑]มีอัธยาศัยเรียบร้อยภูมิผู้ดี ปรารถนาจะมาประชุมก็เชิญมาได้ตามประสงค์ พร้อมทั้งบุตรภรรยาญาติพี่น้อง

ในเวลามีงานเลี้ยงใหญ่ที่บ้านเศรษฐีแกปุเลตคืนวันนั้น แม่**โรสไลน์**ซึ่งเป็นที่รักของนาย**โรโม**บุตรชายของท่านเศรษฐีมอนเตคูเฒ่ามาประชุมอยู่ด้วย ถึงมาตรว่าเป็นอันตรายร้ายแรงน่ากลัวแก่พวกเศรษฐีมอนเตคูในการที่จะแอบเข้ามาให้ใครพบเห็นในที่ประชุมนี้ที่สุดสถานใดก็ดี

ท่าน**เบนโอเลียว**ผู้เป็นสหายของนายโรโม ยังกล้าชักชวนเศรษฐีหนุ่มให้ลอบเข้าไปในที่ประชุมนี้โดยการที่ปลอมแต่งตัวเล่นขัน ๆ สวมหน้ากากได้ก็เพราะประสงค์ที่จะให้นายโรโมได้มีโอกาสที่จะได้พบปะกับแม่โรสไลน์ซึ่งเป็นที่รักของนายโรโม ทั้งจะได้เห็นหล่อนแลเลือกเทียบรูปร่างหล่อนกับลูกสาวชาวเมืองวโรนาคนอื่นที่สวย ๆ เพราะท่านเบนโวเลียวมาดหมายจะบิดหัวยั่วใจเพื่อนหนุ่มน้อยนี้ ให้กลับคิดเห็นนกยูงทองสุดที่รักของสหายกลายเป็นกาดำไป

ฝ่ายข้างนายโรโมนั้นเชื่อฟังถ้อยคำท่านเบนโรเลียวก็นิดหน่อย แต่ถึงจะวิ่งเข้าไปหาที่น่ากลัวสาหัสถึงบรรดาตายก็ดี ความรักแม่โรสไลน์ทำให้น้ำใจกล้าหาญทะยานขยับรับจะปลอมเข้าไปได้ ด้วยว่า "นายโรโมคลั่งหลงรักเสียที่สุดแล้วจนไม่เป็นอันกินอันนอนก็เพราะเพ้อรัก ทำให้ทิ้งเพื่อนฝูงหนีไปซุ่มนอนโศกเศร้าเหงาอึมครึมซึบซื่อละห้อยอยู่แต่ผู้เดียว คิดถึงแต่แม่โรสไลน์อยู่ไม่ว่างเว้น"

แต่ฝ่ายข้างผู้หญิงมิได้เห็นแก่นายโรโมจะรักตอบฤๅไว้เยื่อใยทอดอาลัยสักนิดก็ไม่มี ท่านเบนโวเลียวจึ่งคิดจะใคร่แก้ไขเพื่อนรักของตนให้พ้นจากคลั่งหลงรักเขาข้างเดียวเสียด้วยอุบาย คิดจะพาให้นายโรโมได้เห็นลูกสาวสวย ๆ คน

---

[๑]ต้นฉบับวางคำว่า "มี" ผิดที่ คือเขียนว่า "คนใดมีเป็นผู้ภูมผู้ดี"

อื่นมาฝังใจถ่ายที่เพ้อรักเดิมเสีย ทั้งอยากจะใคร่ให้ได้เข้าสู่ที่ประชุมชุ่มชื่นเพลิดเพลินคึกหัวใจ เพราะเหตุนี้ในเวลาสักยามเศษท่านเบนโวเลียวพานายโรโมกับนาย**เมอคูเตียว**[๑] แต่งตัวอย่างนักเลงสวมหน้ากากปลอมปนเข้าไปในที่ประชุมเลี้ยงใหญ่ในบ้านเศรษฐีแกปุเลตด้วย

ฝ่ายท่านเศรษฐีแกปุเลตก็ต้อนรับทักทายแขกโดยอัธยาศัยเรียบร้อยอ่อนหวาน เชิญให้พวกชายหนุ่มหญิงสาวซึ่งมาประชุมเล่นรำเท้าเป็นเครื่องบำเทิง[๒]สำราญ

ฝ่ายชายเฒ่าหญิงแก่ก็จะได้นั่งสนทนากันพลาง ดูเล่นพลางเป็นเครื่องชื่นบานหัวใจสนุกสนาน บ้างทั้งเลยคุยพรรณนาถึงกาลเมื่อกระนั้นว่า "เมื่อท่านเศรษฐีแกปุเลตยังหนุ่มแน่นอยู่ ชอบแต่งตัวข้างนักเลง สวมหน้ากากมาเต้นรำนัก เพราะมีโอกาสที่จะเขยิบเข้าไปกระซิบพูดจาจู๋จี๋ที่หูแม่สาว ๆ รูปสวยได้ พวกหนุ่มสาวที่มาประชุมต่างคนก็จับคู่เต้นรำเท้ากัน เป็นการสนุกสนานครึกครื้น

ขณะนั้นตานายโรโมเผอิญทอดไปกระทบรูปสาวยอดสวยที่สุดคนหนึ่งซึ่งกำลังรำเท้าอยู่ที่นั้นทำให้ช่าเสียวหยุดชะงักตะลึงตะไลไปทีเดียว ยิ่งพิศยิ่งงาม งามวิเศษกว่าผู้หญิงสาวที่นับว่าสวยซึ่งมาประชุมอยู่ที่นั้นทั้งสิ้น งามจนลบงามของแม่โรสไลน์ที่รัก หวนใจผลักลืมเสียทีเดียว หัวใจเสียว ๆ แทบสิ้นสมปฤๅดี[๓] ความรักทวีขึ้นทุกทีจนเผลอละเมอร้องชมขึ้นดัง ๆ ว่า "นี่หล่อนงามเสียยอดงาม งามจนดูเพื่อนสาวทรามเสียสิ้นแล้ว"

เมื่อนายโรโมกำลังหลงเพ้อชมโฉมอยู่นี้ เผอิญได้ยินไปถึงนาย**ไตบัลต์** หลานชายของท่านเศรษฐีแกปุเลต ผู้ผูกใจอาฆาตโกรธแค้นเกลียดพวกบ้านเศรษฐีมอนเตคูเป็นที่สุด พอฟังสำเนียงเสียงก็จำได้ถนัดว่า "คงเป็นนายโรโมปลอมเข้ามาแน่" นายไตบัลต์ผู้นี้เป็นคนมุทะลุโทโสร้าย พิษไฟโกรธพลุ่งขึ้นราวกะถูกยาพิษเหลือที่จะระงับใจสะกดอดทน ยอมให้พวกบ้านเศรษฐีมอนเตคูกล้าบังอาจสวมหน้ากากปลอมปนเข้ามาดูถูกถึงในบ้านได้ ยิ่งคิดก็ยิ่งแค้น ยิ่งแค้นก็ยิ่งแสนหมกมุ่นใจ ขยับจะโดดถลันเข้าไปแทงนายโรโมหนุ่มน้อยเสียให้ถึงแก่ความตายในทันที

---

[๑] คำนี้เขียนลักลั่น เขียนทั้ง "เมอคุเตียว" "เมอคุเตียว" และ "เมอคูเตียว" ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับแก้ไขให้เหมือนกันทุกแห่ง

[๒] เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง บันเทิง เบิกบาน ยินดี

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "สมประฤๅดี" คำนี้เขียนได้ทั้ง "สมประดี" "สมปฤดี" และ "สมปฤๅดี" เป็นคำนาม หมายถึง ความรู้สึกตัว

ทันที แต่ท่านเศรษฐีแกปุเลตเฒ่าเข้าขวางไว้ ไม่ยอมให้หลานชายก่อการดุร้ายทำอันตรายในเวลาทำการมงคลสมัครสโมสรนั้น เพราะมีข้อเสียทั้ง ๒ ทาง คือเป็นการหมิ่นประมาทไม่เคารพแก่พวกแขกของท่าน อีกประการหนึ่งนายโรโมก็ประพฤติตัวเรียบร้อยเป็นภูมิผู้ดี บรรดากิตติศัพท์แซ่[1]อยู่ในเมืองวโรนาทั้งสิ้น ก็ล้วนสรรเสริญเขาว่า "เป็นคนดีมีวิชาความรู้ รู้จักรักษาสงวนตัวเรียบร้อย" นายไตบัลต์ขัดมิได้ก็จำใจต้องอดโทโสไม่สามารถจะทำตามปรารถนาได้ ครั้นจะขืนอยู่ที่นั่นไปก็ทั้งเจ็บทั้งอาย กัดฟันกระโดดผึงหลีกไปเสียแต่ตั้งใจสบถไว้ว่า "อ้ายพวกเศรษฐีมอนเตคูผู้เย่อหยิ่งใหญ่ผู้นี้ ในเวลาอื่นสบเหมาะเมื่อไร ? คงต้องเอาให้ตายไปด้วยฝีมือจงได้"

ในขณะนั้นพวกที่ประชุมอยู่ไม่มีใครรู้สึกว่าเกิดความเอะอะกันขึ้น ต่างคนก็เล่นรำเท้าเพลิดเพลินต่อไป แต่หัวใจนายโรโมผูกอยู่แต่แม่สาวยอดสวยคนนั้น ค่อยเลียบเคียงย่องเข้าไปใกล้แม่สาวคนนั้นเสมอ จะเยื้องไปทางไหนไม่ว่าใกล้ว่าไกลแข็งใจสะกดรอยย่างตาม นึกเชื่อใจว่า "หน้าอยู่ในหน้ากากผู้คนมากเห็นจะไม่มีใครรู้ว่า 'ใครจะไปไหนก็ไปได้' ถึงจะน่ากลัวอย่างไร? ภัยเห็นจะไม่มี" ตั้งใจเลียบเคียงมานานไม่ใคร่เหมาะท่าเลย ประเดี๋ยวแลเห็นแม่ยอดสวยคนนั้นเดินไปยืนหันหน้าเยื้องอยู่ข้างประตู ค่อย ๆ เดินตรงเข้าไปอย่างเรียบร้อย พอถึงที่หล่อนยืนมานะขึนใจน้อมคำนับยื่นมือจะขอจับมือจูงหล่อนไป กลัวก็กลัวกล้าก็กล้าเพราะความอาลัย นึกว่า "ถ้าหล่อนแค้นเคืองเยื้องมาอย่างไร ? ก็จะทำไถลเป็นทีว่าเป็นพวกสัปปุรุษ[2] มายุดมือถือจูบจะอวยพรแม่สาวน้อยคนนั้น ผันหน้ามาว่า 'โอ้! พ่อสัปปุรุษจำ ถือศีลสวดมนต์อุตส่าห์ทนปฏิบัติ ช่างเคร่งช่างครัดน่าสุดศรัทธา จะถูกจะถือมือฉัน ให้พรรำพันฉันไม่ว่า แต่อย่านะอย่า...อย่ามาจูบ"

นายโรโมยิ้มพลางตอบว่า "เออ! ทำไมนี่ ? มิใช่ปูแทงดาไม่มีวาสนาที่จะเป็นสัปปุรุษฤาหล่อน ?"

แม่สาวสวยหัวเราะพลางว่า 'อุ๊ย ! ปากพระปากสัปปุรุษก็ไม่ควรจะหยุดสวดมนต์ภาวนา อย่ามาวุ่นมาวายอ้อนวอนถวายนมัสการพระดีกว่า"

นายโรโมตอบว่า "โอ! เทพยดาคู่หัวใจยอดอาลัยเหลือหวัง ถ้าอยากฟังอ้อนวอนอย่าโกรธอย่าค้อนเลยหล่อน เชิญฟัง แล้วอนุญาตให้

---

[1] เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เล่าลือกันแพร่หลาย

[2] ต้นฉบับเขียนว่า "สัปรุษ" คำว่า "สัปปุรุษ" อ่านว่า สับ - ปุ - หรุด เป็นคำนาม หมายถึง ชราวาสผู้ศรัทธาในศาสนา

สมปรารถนาเวทนาฉันบ้าง ถ้าขืนขัดให้เขินขืนเมิลให้หมาง ใจฉันก็คงร้างคลั่งเพราะหล่อนจริงจัง" พูดเกี้ยวกันไปมาต่างใจต่างซ่าเสียวรู้สึกผูกรักกัน แต่จะแสดงหัวใจจะนัดอะไรกันยังไม่ทัน เผอิญมารดาแม่สาวคนนั้นเรียกหล่อนไปเสีย ใจนายโรโมเมารักคลั่งเสียแล้ว อกร้อนแผ่ว ๆ เหลืองดสะกดใจ แอบไปชิดเพื่อนสนิทสะกิดถามถึงมารดาสาวงามนั้นคือใคร?

ได้ความว่า "สาวน้อยคนที่สวยที่สุด หัวใจตัวยุดสุดจะหยุดอาลัยรักยิ่งกว่าชีวิตติดยิ่งกว่าดวงใจนั้นคือแม่**ยุเลียด** เป็นลูกสาวหัวปีของท่านเศรษฐีแกปุเลต ผู้เป็นศัตรูร้ายกาจของท่านเศรษฐีมอนเตคู" รู้สึกตัวสิมาหลงเพ้อพะวงในลูกสาวข้าศึก ยิ่งคิดไป...คิดไปหัวใจตึก ๆ ไม่เป็นสติอารมณ์ ร้อนใจคับใจไม่มีใครเสมอด้วยหลงละเมอเพ้อรัก ครั้นหวนจะตัดจะสลัดจะผลักความรักก็ไม่ไหว

ฝ่ายข้างแม่ยุเลียดไปนั่งพูดอยู่สักประเดี๋ยว พอชายตาเหลียวมาเห็นก็เสียว ๆ หัวใจ กระซิบถาม**ยายนม**ว่า "คนที่สวมเสื้อดำคนนั้นคือผู้ใด?"

ได้ความว่า "ชายหนุ่มน้อยที่มาอ้อยสร้อยพูดด้วยเมื่อตะกี้นี้มิใช่ใคร? คือนายโรโมบุตรชายใหญ่ของท่านเศรษฐีมอนเตคู เกลียดพวกก็แสนจะเกลียด รักตัวก็เหลือจะหลง นิ่งพิศวงอยู่เป็นครู่ จะตัดก็เหลือสลัดรัก จำเป็นต้องยอมผูกใจสมัครยอมรักศัตรู เกลียดที่ไหนเผอิญแกล้งให้รักที่นั่น ยิ่งคิดยิ่งขันอัศจรรย์นัก ดูดู๋ แท้เล็งเห็นจะเป็นเนื้อคู่กันเสียแน่แล้วกระมัง"

พอเวลาเที่ยงคืนนายโรโมกับสหายรักก็กลับออกจากที่ประชุม แต่พอออกมานอกบ้านหัวใจนายโรโมสะท้านกลัดกลุ้ม แกล้งแอบเดินซุ่ม ๆ พอลับเพื่อนยืนตะลึงนิ่งนึกก็ยิ่งตึก ๆ หัวใจเพื่อนเหลือจะละจะทิ้งเหลือจะวิ่งลาจาก เหลือจะพรากไปจากเรือน รักที่ไหนก็ไม่เหมือนหัวใจสิเสื่อนฝังไว้เสียแล้ว ยิ่งคิดยิ่งหาญฮึกสิ้นรู้สึกความกลัว ปีนขึ้นบนกำแพงรั้วสวนหลังเรือนแม่ยุเลียด กระโดดลงไปข้างใน ดูเดือนหรุบรู่ยืนซุ่มอยู่ใต้พุ่มไม้ นึกถึงสุดที่รักที่ตัวรักใหม่ ๆ อยู่ไม่ทันใดก็แลเห็นแม่ยุเลียดเยื่ยมหน้าต่างโผล่ออกมา รัศมีงามของหล่อนหาที่เสมอไม่มีสว่างเหมือนรัศมีอาทิตย์อุทัย แสงจันทรส่องสว่างในสวนดูจวน ๆ จะสู้งามหล่อนไม่ได้ ยิ่งพิศยิ่งเพ่งยิ่งเล็งแล ดูดูยิ่งหรุบรู่ลงร่ำไป

พอนายโรโมแลเห็นหน้าทะเล้นชะงักยืน สุดจะชื่นหัวใจเหมือนอาการคนไข้ที่ใครเอายาทิพย์มาแก้ หัวใจเสียว ๆ นิ่งไม่เหลียวเฝ้าชะแง้ เฝ้าแต่ตะลึงแลอยู่ไม่รู้จืดรู้จาง

ฝ่ายแม่ยุเลียดยืนเท้าหน้าต่างมือเท้าคางบังแก้มหน้ายิ้มแฉล้ม แต่

ไม่ยิ้มไม่แย้มเหมือนจะมีข้อหมองใจหมาง นายโรโมแสนรักอยากจะยิ้มพยักร้องทักไปพลาง ออกสะทกสะเทินกลัวจะเขินจะค้าง คิดพลางดูพลางยิ่งคว้างๆ หัวใจอยากให้เปิดมือที่บังแก้มจะได้ชมเมื่อแย้มหน้าแฉล้มชวนอาลัย ดูสิยิ่งขืนบังเกลียดซังอะไร ? คิดไป...คิดไปแค้นเห็นเถอะควรฤๅมือรังแก ?

ฝ่ายแม่ยุเลียดกระวนกระวายใจด้วยผูกอาลัยรักนายโรโม จึ่งเยื่ยมหน้าต่างมาชมแสงพระจันทร์ส่องในสวนแก้ว้ำคาญ นึกเชื่อว่า "ตัวอยู่คนเดียว" ถอนใจใหญ่พลางบ่นเพ้อตามประสาว่า "อ้า ! กรรมอะไรของเราหนอ ?"

นายโรโมอยากฟังเสียงหล่อนพูด เสียงที่สุดค่อยๆ บ่นพึมพำตามลำพังมิให้ได้ยินถึงหล่อนว่า "โอ ! พูดอีกคำเถิดชื่นใจพอให้ดับทุกข์ลืมเพราะหลงปลื้มอาลัย พอเห็นหน้าจิ้มลิ้ม เห็นหล่อนยิ้มละไมหัวอกขื่นเหมือนใครเอายาทิพย์มาวาง"

แม่ยุเลียดยังยืนเยื่ยมหน้าต่างเพลินอยู่ มิได้นึกว่าใครจะได้ยินหัวใจระบมระทมอยู่ด้วยความรักพึ่งแรกเคยรัก พึ่งแรกหัดรัก แต่รักสลัดเสียเต็มหัวใจ ยิ่งเห็นเดือนหงายยิ่งทุรนทุรายภายใน ร้องเรียกชื่อที่รักไปโดยมิได้นึกว่าใครจะแอบเข้ามา "โอโห ! โรโมเอ่ยโรโม ! นี่ทำไมนายถึงมาเป็นโรโม ? ถ้าเห็นแก่ฉันแล้วทิ้งบิดาของนายเสียเถิด เปลี่ยนชื่อของนายเสียเถิด ถ้านายทิ้งไม่ได้เสียจริงแล้วก็รักกันอยู่แต่ในใจ ทอดอาลัยกันแต่ตา อย่าหมายประจบว่าจะคบจะหาเป็นสิ้นวาสนากันเสียแล้วนะโรโมเอ่ยโรโม รักกันแล้วต้องเชื่อกัน ส่วนตัวฉันจะไม่เป็นพวกแกปุเลตอีกต่อไปแล้ว"

นายโรโมได้ฟังน้ำคำค่อยออกมีอกมีใจกล้าหาญขึ้นลำๆ จะใคร่ตอบ แต่ระงับคับใจเพราะอยากจะใคร่ฟังเสียหล่อนพูดอีก แม่สาวน้อยก็บ่นรำพันเพ้อโดยความรักหลง พูดอยู่คนเดียวเรื่องไม่อยากจะให้นายโรโมเป็นโรโม แลไม่อยากให้เป็นพรรคพวกมอนเตคู อยากจะให้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่ ชื่อจะได้ไม่น่าเกลียดน่าชัง เพราะชื่อโรโมนั้นมิได้เกี่ยวข้องเป็นส่วนตัวที่รักกันเลย จะถอนเสียเมื่อใดก็เปลี่ยนได้ตามใจสมัคร แม่สาวน้อยพรรณนาน้ำคำอาลัยรักมาดั่งนี้

นายโรโมเหลือกำลังที่จะรออุดปากนิ่งอยู่ได้ ถือใจเอาเสียเหมือนว่า "หล่อนพูดกับตัวเอง" เผยอยื่นๆ หน้าส่งสำเนียงตอบ "ขอให้หล่อนเรียกชื่อตัวฉันเสียว่า 'นายสุดที่รักฤๅหล่อนชอบจะเรียกชื่ออย่างไรก็เชิญตามใจไม่ขัดเลย' เพราะตัวนายโรโมมิได้เป็นโรโมเสียแล้ว เพราะชื่อนั้นไม่เป็นที่ชอบใจของหล่อน"

แม่ยุเลียดสะดุ้งตกใจด้วยแว่วได้ยินเสียงผู้ชายมาพูดอยู่ในสวน

เพราะแต่แรกไม่ทันรู้ว่า "ใครแน่" เพราะเป็นเวลากลางคืนทั้งเดือนก็หรุบรู่ ออกวาบหวาดสะท้านใจอดสูด้วยมีผีสอดมาสอบรู้ความลับลึกของหล่อน แต่ครั้นฟังเสียงพูดไป...พูดไปอีกสองสามคำก็จำน้ำคำไพเราะของคู่ที่รักได้ทันที "โอ้ ! ชายนั่นนะฤๅคือพ่อโรโมหนุ่มน้อยนั้นเอง" หล่อนยิ่งหวาดเสียวสะดุ้งใจด้วยกลัวภัยอันตรายน่ากลัวนัก ในการที่นายโรโมกล้าหาญทะยานใจปีนกำแพงสวนเข้ามาถึงข้างใน ถ้าพวกพี่น้องบ่าวไพร่คนใดมาพบปะเข้าที่นี่คงจะพาลฆ่าเสียเป็นแน่ เพราะนายโรโมเป็นพวกเศรษฐีมอนเตคู"

นายโรโมยิ้มพลางว่า "แม่ชื่นใจเอ๋ย! เป็นวาสนาเคยได้ร่วมรักกัน ลองคิด ๆ ดูในหัวใจของฉันเห็นว่า 'ว่าตาหล่อนแลเป็นอันตรายยิ่งกว่าดาบคนอื่นสัก ๒๐ เล่ม' ขอแต่ให้หล่อนเหลียวดูหน้าโดยความเมตตาให้สมอาลัย นอกจากนั้นฉันไม่กลัวอะไร ? ตายไหนตายไปขอแต่ให้หล่อนเห็นใจเวทนา"

แม่ชื่นใจเอ๋ยถึงเขาเห็นฉันชัดว่า "เป็นศัตรู" ฉันก็ยอมสู้เสียชีวิตให้เขาฆ่า ให้สะใจโกรธจะได้สิ้นโทษที่พยาบาทดีกว่า มีชีวิตอาจว่าอยู่ให้บ้าหัวใจแม้นหล่อนไม่รักตอบ หล่อนไม่ชอบพบเห็น จะขืนคงเป็นอยู่อีกทำไม ? ขอตายดีกว่าไม่ขอลาไปไกล ยอมตายใกล้ ๆ จะได้ชื่นใจติดตา"

แม่ยุเลียดยิ้มพลางถามว่า นี่ยังไงนายถึงเข้ามาในนี้ได้จ๊ะ ? ใครชักใครพาให้เข้ามาพบปะ ? "

นายโรโมตอบว่า "ฉันไม่มีนำร่อง ฉันไม่ต้องหาผู้นำ ความรักแลหล่อนจำพาฉันคลำเข้ามา เมื่อหล่อนพรากจากฉัน หัวใจฉันหวั่นซ่า ๆ เหมือนเรือลำน้อยลอยอยู่กลางทะเล รอจะทอดสมอ รอเวลา ต้องแล่นลัดตัดหาฝั่งแล้วจึ่งจะพาให้ชื่นหัวใจ"

แม่ยุเลียดฟังน้ำคำ หวานหัวใจซ่าซ่านหน้าแดงเรื่อ แต่โรโมไม่เห็นด้วยเป็นเวลากลางคืน ถึงหล่อนจะมีความรักอาลัยเป็นที่สุดแล้ว แลรู้สึกว่า "นายโรโมได้ยินเสียงหล่อนบ่นเพ้อก็ยังไม่เป็นอันตกลงแท้ว่า 'หล่อนปลงใจรัก' ถึงหล่อนอยากจะพบปะฤๅจะใคร่เชื้อเชิญขึ้นมาหาก็เหลือวิสัยจะกล่าววาจาออกไปได้ ถึงจะรักแสนรัก รักสักปานใดก็จำต้องสะกดรักหักไว้แต่ในใจ เพราะเป็นวิสัยความอายกิริยาของสตรี ควรจะพูดจะจาว่า 'ให้เห็นรักให้แจ้งประจักษ์ใจให้ถ้วนถี่' แต่ครั้นจะไถลเลยว่า 'ไม่เกี่ยวข้อง' กลัวจะต้องเป็นปดจับไถลสด ๆ ก็ไม่สู้ดี จำเป็นจำใจต้องแสดงในทีว่า 'ตัวหล่อนมีความรักด้วยเหมือนกัน' แต่ส่วนโรโมว่ารักจะรักแต่ปาก ฤๅใจรักมากยังแปรยังผัน รัก ๆ ร้าง ๆ กลัวจะจางพลัน...จางพลัน ขอให้

สัญญาให้มั่นแล้ว ๒ ใจจะได้รักสนิท"

นายโรโมก็ตั้งสัตย์สาบานเฉพาะพักตร์พระเป็นใหญ่ในสวรรค์ว่า "ตัวรักแม่ยุเลียดที่สุดมิได้คิดจะทิ้งร้างห่างกันจนหาชีวิตไม่"

แม่ยุเลียดห้ามเสียมิยอมให้สบถ เพราะถึงหล่อนรักนายโรโมหล่อนยังไม่รักจะให้ตกลงกันแต่ในกลางคืนวันเดียวนั้น ดูหยาบช้าเลวนัก เหมือนเป็นคนไม่มีความคิด ใจเร็วด่วนได้รวดเร็วจนเกินเหตุ ในคืนวันนี้หล่อนยอมแต่ชั่วต่างคนต่างแลกความรัก สลัดใจมั่นฝากไว้ต่อกันแลกันเท่านั้นพอดี แต่ส่วนความรักของหล่อน หล่อนได้แสดงน้ำใจให้เสียก่อนคำขอ คือคำที่เผลอละเมอบ่นพึไรโรโมควรที่จะเห็นใจว่า "ผูกอาลัยได้พอ" แต่หล่อนยอมแสดงรักให้ประจักษ์อีกครั้งรักหล่อนเหลือหยั่งให้สมใจคอ เพราะลึกเหลือคะเนยิ่งกว่าทะเลฤาบ่อ ไม่ลวงไม่ล่อรักกันจริง ๆ

กำลังแม่ยุเลียดพูดอยู่กับนายโรโมถึงเรื่องอาลัยรักค้างอยู่นั้น ยายนมของหล่อนเรียกหล่อนกลับเข้าไปเสีย เพราะยายนมคนนี้เคยนอนอยู่กับหล่อนเสมอ แกเห็นว่า "ควรหล่อนจะเข้านอนเสียทีเพราะเวลาจวนจะสว่างแล้ว" แต่หล่อนหายเข้าไปประเดี๋ยวเดียวหวนกลับเยี่ยมออกมาพูดกับนายโรโมอีกสามสี่คำ คือนัดแนะว่าถ้าความรักของนายโรโมเป็นการสุจริตมั่นคง คิดจะแต่งงานอยู่กินด้วยกันโดยปรกติจริงใจแล้ว หล่อนจะใช้ให้คนออกไปฟังข่าวที่นายโรโมเวลาพรุ่งนี้เช้า ให้นายโรโมกำหนดนัดเวลาแลสถานที่ซึ่งจะลอบแอบไปทำการวิวาหมงคลสับมาให้ชัดเจน เมื่อได้ทำการมงคลกันตามธรรมเนียมแล้วหล่อนจะยอมมอบชีวิตของหล่อนไว้แทบเท้านายโรโม จะประพฤติตามใจทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนดังเป็นในชีวิตของหล่อน กำลังนัดแนะกันอยู่พอจะตกลง ก็พอยายนมร้องตะโกนเรียกให้เข้าไปข้างในห้องอีก

หล่อนฟุดฟิดกลับเข้าไปประเดี๋ยวด่วนออกมาอีก ออกมาไม่ทันใดเสียงตะโกนใหญ่ ต้องเข้าไปแล้วหวนออกมาอีกเพราะหล่อนเป็นห่วงมิใคร่จะอยากให้นายโรโมพรากจากหล่อนไปเลย เหมือนหญิงแรกรุ่นเป็นห่วงใจหลงพะวงรักนกอยากจะให้จับคลออยู่แต่ที่มือร่ำไป ไม่อยากจะยอมให้กระโดดโลดออกไปไกล พอนกโผไปไหนก็ต้องจำใจเรียกให้นกกลับมา

ฝ่ายข้างนายโรโมเล่าก็หนักเหลือหนักที่จำจะต้องพรากรักทนหักอาลัย เพราะเสนาะเพลงสวาทมิได้ขาด น้ำคำที่ร่ำเรื่องรักสุดจะหักหัวใจ ต่างห่วงเหลือห่วงต่างหน่วงกันไว้ เฝ้าแต่ร่ำพิไรชื่นใจกันในกลางคืน ในที่สุดซึ่งสองคู่รักจะจากเพราะจำใจพรากไม่มีชุ่มมีชื่น สั่งแล้วสั่งเล่าโศกเศร้าสะอื้นแต่จะสว่างสอง

ข้างจำฝืนใจจากกันไป

เมื่อนายโรโมปีนกลับออกไปนอกกำแพงสวนแล้ว หัวใจยังผูกอยู่ที่แม่ยุเลียดสุดที่รักไม่เป็นอันที่จะคิดพักหลับนอนทั้งบ้านช่องก็ไม่กลับ รีบตรงไปยังวัดข้างบ้านเพื่อจะได้พบกับพระบาทหลวง**ลอเรนศ์**

ฝ่ายท่านพระบาทหลวงตื่นแต่ตรู่ ๆ เดินลงมาเก็บดอกไม้เพื่อจะไปตั้งบูชาพระเจ้า เหลียวมาเห็นนายโรโมเดินรีบร้อนมาแต่เช้ามืด หน้าตาเร่อร่าทำอาการประหลาดนัก พระบาทหลวงเดาเข้าใจชัดว่า "เขาคงจะมีกังวลสำคัญ ไม่ได้หลับนอนมาคืนยังรุ่งเป็นแน่ การที่กระสับกระส่ายอดตาหลับขับตานอนอยู่นี้ก็คงเป็นด้วยมีธุระพะวงหลงใหลวิสัยชายหนุ่มรุ่มรัก

ข้อที่พระบาทหลวงทายเหตุนี้ นายโรโมอดนอนคงจะเป็นเพราะหลงรักนั้นเป็นการถูกแท้ แต่ตัวคนที่รักของเขาเดาผิดทีเดียวเพราะพระบาทหลวงนี้ก็แน่เสียว่า "นายโรโมอดนอนเมื่อคนนี้คงเป็นเพราะไปวุ่นรักแม่**โรสไลน์**อยู่ แต่เมื่อนายโรโมอ้อนวอนร่ำไรเล่าถึงสุดที่รักใหม่ซึ่งผูกใจอยู่ในแม่ยุเลียดเสียแล้ว ขอให้พระบาทหลวงโปรดเมตตาช่วยทำการมงคลแต่งงานคู่รักทั้งสองให้ในวันนี้

พระบาทหลวงเหลือกตาขึ้นดูอาการ ฟาดมือถอนใจใหญ่ประหลาดใจพิศวงในเรื่องที่ความรักของนายโรโมกลับหน้ามือเป็นหลังมือเสียนั้นด้วยเพราะความลับเรื่องที่นายโรโมรักกับแม่โรสไลน์นั้น พระบาทหลวงรู้อยู่เต็มใจตลอด ดูยังไม่ทันสิ้นสะเทือนเสียงซึ่งนายโรโมมาคร่างออดแอดเรื่องหล่อนไม่สมัครรักตอบ พระบาทหลวงจึงเปล่งอุทานวาจาว่า "ความรักของชายหนุ่มไม่มีจริงในน้ำใจชายเลย มีก็เป็นแต่มีในลูกตา"

ฝ่ายนายโรโมลุแก่โทษแก้ตัวว่า "พระบาทหลวงเองก็เคยได้ห้ามปรามติเตียนเขาอยู่เสมอในการที่ไปหลงรักแม่โรสไลน์ เพราะหล่อนไม่รู้จักรักตอบเขาบ้างสักนิด ส่วนแม่ยุเลียดคนนี้ต่างคนต่างรักกัน ตัวหล่อนก็แสนรักเขาทั้งใจ เขาก็แสนรักหล่อน สองใจต้องใจรักกันเสมอชีวิต"

พระบาทหลวงฟังคำอ้อนวอนจะตัดรอนไม่รับธุระเสียเลยก็สงสารถอนใจใหญ่พลางนึกอึ้งตะลึงคิด ตริตรองอยู่ไปมาเกิดความดำริเห็นว่า "การที่จะช่วยปรองดองให้แม่ยุเลียดกับนายโรโมได้อยู่กินด้วยกันเป็นปรกตินี้คงจะเป็นเหตุให้เกิดความสุขสำคัญ เป็นอุบายที่จะล้างข้อวิวาทอาฆาตแค้นเก่าแก่ในระหว่างสองเศรษฐีคือ ท่านแกปุเลตแลท่านมอนเตคูให้ดับสูญสิ้น ทั้งเกิดสามัคคีเรียบร้อยดีต่อไป ไม่มีผู้ใดที่จะวิตกด้วยเรื่องสองเศรษฐีวิวาทกันนี้เสมอเหมือนพระบาทหลวงนี้

เลย อยากแต่คิดจะระงับดับให้หาย ปลูกสามัคคีรสให้เกิดขึ้นอยู่เสมอแต่ยังไม่สำเร็จได้ ด้วยพระบาทหลวงผู้นี้เป็นอาจารย์ที่นับถือชอบพอกันทั้ง ๒ ตระกูล ได้ทดลองหาอุบายที่จะสั่งสอนว่ากล่าวเปรียบเทียบให้เรียบร้อย เลิกวิวาทมาหลายครั้งแล้วก็ไม่สำเร็จได้ คราวนี้สิเป็นช่องอุบายสำคัญนัก ทั้งจะได้ช่วยให้สมประสงค์นายโรโมผู้ที่พระบาทหลวงสุดสงสารเหลือจะขัดขืนได้ด้วย อาศัยเหตุนี้พระบาทหลวงเฒ่าจึ่งตกลงรับที่จะทำการมงคล แต่งงานคู่รักทั้งสองนี้ให้สมปรารถนา

นายโรโมดีใจหาที่จะเปรียบมิได้ น้อมคำนับลาพระบาทหลวงมาบอกข่าวนัดไปถึงสุดที่รักของตนแต่ในเวลาเช้า

ฝ่ายแม่ยุเลียดได้ทราบความคิดของนายโรโมจากยายนมที่ใช้ให้ไปฟังความตามสำคัญไว้แล้ว มิได้ละเลยที่จะหาเหตุออกไปที่วัดพระบาทหลวงลอเรนส์ตามกำหนด พระบาทหลวงก็จับมือคู่รักทั้งสองให้ประคองกัน กระทำการมงคลแต่งงานให้ตามธรรมเนียม แล้ววิงวอนนมัสการเชิญพระผู้เป็นเจ้าบนสวรรค์ให้ทรงพระกรุณาอภิบาลให้การมงคลนี้สำเร็จได้โดยดี บังเกิดความเจริญสุขสวัสดิ์สถาพร จงประสิทธิ์แก่คู่รักทั้งสองนี้ ขอให้ผูกรสสามัคคีสัมพันธไมตรี บันดาลในการที่ได้ผูกรักเจ้าหนุ่มน้อยมอนเตคูกับเจ้าสาวน้อยแกปุเลตนี้ ให้เป็นเหตุบังโทษอาฆาตเก่าแก่ของ ๒ ตระกูลให้สูญหาย กลับร้ายกลายเป็นดีตั้งแต่นี้ต่อไปเทอญ

ครั้นทำการมงคลพิธีแล้ว แม่ยุเลียดก็เรียนนมัสการลาพระบาทหลวงกลับไปบ้าน เข้าในห้องนอนนั่งตะลึงคะนึงคอยหา เร่งเวลาอยากจะให้ค่ำ เพราะในเวลากลางคืนวันนี้นายโรโมสัญญาไว้ว่า "จะปีนเข้ามาพบกับหล่อนถึงในห้องนอน ให้หล่อนคอยรับอยู่ที่ช่องหน้าต่างข้างสวนทางที่พบกันเมื่อคืนก่อน ดูเวลาระหว่างสาวน้อยละห้อยหาคู่รักช่างชักช้าน่าสงสารเสียที่สุดในเวลาบ่ายวันนั้น ท่านเบนโอเลียวกับนายเมอคูเตียวเพื่อนของนายโรโมเดินมาในถนนเมืองวโรนาด้วยกัน เผอิญมาเจอพวกเศรษฐีแกปุเลตเดินสวนทางมา ในคนพวกนั้นมีนายไตบัลต์เป็นหัวหน้ามาด้วย

นายไตบัลต์ผู้นี้เองเป็นคนเจ้าโทโสผูกพยาบาทคิดคอยจะทำร้ายนายโรโม แต่เมื่อเวลามีการเลี้ยงใหญ่ในบ้านท่านเศรษฐีแกปุเลตเฒ่า พอเหลือบเห็นนายเมอคูเตียวโทโสก็พลุ่งขึ้นมา เพราะจำหน้ารู้จักได้แน่ว่า "นายนี่เป็นพรรคพวกเพื่อน"ของนายโรโมสมคบกันลอบปลอมเข้าไปด้วย ทั้งเป็นพวกเศรษฐีมอนเตคู

"ความประโยคนี้ต้นฉบับเขียนสลับคำกันว่า "นายนี่เป็นพรรค**เพื่อนพวก**ของนายโรโม..." คำว่า "พรรคพวก" เป็นคำนาม หมายถึง พวกเดียวกัน

ก็พาลรี ๆ ขวาง ๆ ชวนท้าวิวาท

ฝ่ายนายเมอคูเตียวก็มุทะลุไฟแค้นฟุ้งพลุ่งกลุ้มด้วยฤทธิ์เลือดโทโสคนหนุ่มเท่ากับนายไตบัลต์ ฟังคำแหลมมาก็ตอบเลียบแหลมหยาบคายไป เถียงไปท้ามา ท่านเบนโอเลียวจะทักท้วงก็ไม่ไหว ทั้งพลอยฉุนไปก็เลยจุดไฟโทโสฮือขึ้นอีกด้วย กำลังเถียงท้ากันอยู่เอะอะจะวิวาทดีกัน ก็พอนายโรโมเดินผ่านสวนมาทางนั้น นายไตบัลต์เหลือบเห็นแต่ไกล โทโสใหญ่ถูกที่แค้นก็หันละจากวิวาท นายเมอคูเตียวแลท่านเบนโอเลียวร้องด่าดุร้ายหยาบคายไปแต่ไกล

ฝ่ายนายโรโมคิดจะระงับไม่ให้เกิดข้อวิวาทกับนายไตบัลต์เป็นที่สุด เพราะรู้ว่า "นายไตบัลต์นี้เป็นพี่น้องของแม่ยุเลียดหล่อนรักใคร่มาก"

อีกประการหนึ่ง พ่อพวกเศรษฐีมอนเตคูหนุ่มน้อยคนนี้เคยเข้าสู้รบตีรันช่วยกันกับตระกูลของตัวก่อวิวาทเลย วิสัยเป็นคนเฉลียวฉลาดอัธยาศัยเรียบร้อย ไม่รักการเกะกะ แลขึ้นชื่อว่าเศรษฐีแกปุเลตซึ่งเป็นพวกสาวน้อยสุดที่รักของตัวด้วย ในเวลานี้ออกรักใคร่ชื่นใจมากกว่าที่จะยั่วให้ฉุนถึงเกิดโทโสได้ เพราะเหตุฉะนี้นายโรโมตั้งใจไกล่เกลี่ยพูดจาอ่อนน้อมต่อนายไตบัลต์ ยอมคำนับพวกเศรษฐีแกปุเลต มิได้ทิฐิมานะถือพวกมอนเตคูโอหังเลย

ฝ่ายข้างนายไตบัลต์เกลียดชังพวกเศรษฐีมอนเตคูอย่างที่เสมอเหมือนเกลียดขุมนรก ไม่ฟังถ้อยคำเลย ฟังดีเป็นร้ายมีโทโสตะบึงไป ชักดาบออกแกว่งท้าจะฆ่านายโรโมเสียให้จงได้

นายเมอคูเตียวเห็นดังนั้นไม่รู้เรื่องลับของนายโรโมว่า "จะคิดระงับวิวาทกับนายไตบัลต์จริง เห็นนายไตบัลต์ด่าว่าหยาบช้า นายโรโมพูดจาเอาดีต่อเข้าใจไปว่า "ประชด" ก็แค้นเหลืออดโทโสพลั่ง ๆ กรากเข้าต่อสู้อยู่กับนายไตบัลต์กลุ้ม นายไตบัลต์สู้กันกับนายเมอคูเตียวจนนายเมอคูเตียวถูกแทงนับลงเกือบจะขาดใจตาย

ขณะนั้นนายโรโมกับท่านเบนโอเลียวกำลังวุ่นที่คิดจะห้ามให้เลิกกันอยู่ ครั้นแลเห็นนายเมอคูเตียวสิ้นใจโลหิตไหลพลั่ง ๆ นายโรโมเหลือจะงดอดโทสะเอาดีต่อได้ บันดาลโกรธจนไม่มีสติเสียแล้วก็เต้นกำเข้าไปท้าทายด่าว่านายไตบัลต์

พอนายไตบัลต์ตรงเข้ามา นายโรโมก็ชักดาบกรากเข้าต่อสู้ นายไตบัลต์เสียท่า นายโรโมแทงถูกนายไตบัลต์ล้มลงขาดใจตาย การที่วิวาทถึงฆ่าฟันกันตายครั้งนี้สู้กันอยู่กลางท้องถนนหลวง เมืองวโรนาในเวลาบ่าย ประเดี๋ยวเดียวข่าวก็ลือแซ่ พวกคนพลเมืองพากันแตกตื่นเดินกรูมาล้อมมุงดูอยู่เป็นอันมาก สักครู่

ท่านเศรษฐีแกปุเลตเฒ่าแลท่าเศรษฐีมอนเตคูก็พากันมาพร้อมด้วยภรรยา เสียงโจษกันอยู่ไม่ทันใด ท่านเจ้าเมืองก็มาถึง ด้วยท่านได้ทราบข่าวว่าเกิดวิวาทกันถึงแก่นายเมอคูเตียวกับนายไตบัลต์ถูกแทงตาย ทั้งท่านออกหวั่นหวาดด้วยเหตุที่เกิดวิวาทรายนี้มาก เพราะพวกเศรษฐีแกปุเลตกับพวกเศรษฐีมอนเตคูเคยก่อการวุ่นวายให้เกิดอันตราย ทำลายความเรียบร้อยราชการบ้านเมืองอยู่เนือง ๆ เสมอมา เหตุนี้ท่านเจ้าเมืองจึ่งต้องออกมาเอง หมายจะทำโทษแก่ผู้ผิดคิดประทุษร้าย ไม่กลัวเกรงอาญาให้เต็มตามกฎหมายเพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างจะได้เข็ดหลาบกันสืบไป

ท่านเจ้าเมืองบังคับให้นายเบนโอเลียวผู้เป็นคนได้เห็นแก่ตารู้เรื่องวิวาทนี้ตลอดแต่ต้นจนปลายให้การไปตามสัตย์จริง นายเบนโอเลียวก็กราบเรียนท่านเจ้าเมืองตามการซึ่งใกล้จริง ได้เพียงใดสุดแต่อย่าให้โทษผิดตกอยู่แก่นายโรโมเพื่อนรักของตัวได้ ข้อใดควรยกก็ยกเสียแต่ระวังมิให้เป็นปด

ท่านภรรยาเศรษฐีแกปุเลตได้ฟังน้ำคำนายเบนโอเลียวให้การพลางขัดค้นแลแสนเศร้าโศกสะอื้นอยู่พลาง ความเสียสติเสียใจด้วยเสียชีวิตนายไตบัลต์หลานชายทำให้แกสิ้นกลัวบาปกรรมหมด คิดจะแก้แค้นเสนสาหัสอย่างเดียว กราบเรียนโต้แย้งต่อท่านเจ้าเมืองขอให้วินิจฉัยโดยยุติธรรม ลงโทษโดยฉันคนร้ายฆ่าคนตาย ค้านขออย่าให้ฟังคำให้การของนายเบนโอเลียวเอาเป็นประมาณในการที่จะตัดสินเลย เพราะนายเบนโอเลียวเป็นเพื่อนรักของนายโรโมคนร้าย ทั้งเป็นพวกเศรษฐีมอนเตคูด้วย จะพูดจาสิ่งใดแต่ล้วนเป็นคำเท็จหาจริงมิได้ การที่ภรรยาเศรษฐีแกปุเลตปรักปรำบุตรเขยของตัวนี้ก็เพราะไม่รู้เท่าว่า "นายโรโมเป็นผัวแม่ยุเลียดเป็นบุตรเขยของตัวเอง"

ฝ่ายท่านภรรยาเศรษฐีมอนเตคูก็ได้โต้เถียงกัน โทษชีวิตบุตรของตัวกลัวจะต้องรับอาญาแผ่นดิน ยกเหตุซึ่งชอบแก่ยุติธรรมว่า "นายโรโมได้ทำความผิดสิ่งใดซึ่งสมควรจะลงโทษถึงสิ้นชีวิต ในการที่ฆ่านายไตบัลต์ตายเพราะเป็นการต่อสู้ห้ามปราบบำราบคนร้ายผู้ล่วงอาญาบ้านเมืองฆ่านายเมอคูเตียวตาย ท่านเจ้าเมืองมิได้มีจิตคิดสงสารเห็นแก่ถ้อยคำโต้แย้งภรรยาเศรษฐีทั้ง ๒ ตระกูล ตั้งใจเที่ยงตรงแต่ที่จะพิพากษาให้สมโทษานุโทษโดยยุติธรรม เมื่อได้ทราบเรื่องที่สมควรแล้วจึงได้ประกาศคำตัดสิน ให้ขับไล่นายโรโมออกไปเสียให้พ้นเขตเมืองวโรนาอย่าให้กลับคืนมาได้อีกเป็นอันขาด ถ้าขืนบังอาจไม่ทำตามคำพิพากษาก็ให้ประหารชีวิตเสีย

ข่าวสำคัญร้ายแรงน่าสยดแสยงนี้ทราบถึงหูแม่ยุเลียดสาวน้อยดูน่า

สงสารที่สุด หล่อนพึ่งเป็นเจ้าสาวงานแต่งงานใหม่ได้ไม่กี่ชั่วโมงเลย กำลังนั่งละห้อยคอยหมายจะได้ชื่นชมด้วยชู้ชาย กลับได้รับข่าวร้ายน่ากลัวเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อหล่อนได้ทราบข่าวแต่แรกดูออกฉุนมุ่นโมโหโกรธนายโรโมในการที่บังอาจฆ่าพี่น้องที่รักของหล่อนตาย หล่อนเรียกนายโรโมว่า "เจ้าใจงูพิษเอาดอกไม้หอมปิดบังหน้า" แล้วร่ำร้องไห้โหยหวนพรรณนาอีกมากมายทั้งรักทั้งแค้น แต่ในที่สุดความรักแรงหนักกว่าความเศร้าโศก สะอื้นร้องไห้น้ำตาไหลบ่นพิไรเรื่องนายโรโมฆ่าพี่น้องของหล่อนตาย กลายเป็นความชื่นชมเหตุที่ผัวของหล่อนยังคงชีวิตรอดพ้นมือนายไตบัลต์ฆ่าเสียสมความพยาบาทมาดหมาย สักประเดี๋ยวกลับหวนร้องไห้โศกเศร้าอีก แต่กลายเป็นเรื่องที่นายโรโมจะต้องขับไล่ หล่อนเห็นเป็นข่าวน่ากลัวน่าทุกข์ร้อนเศร้าโศกยิ่งกว่าข่าวนายไตบัลต์ตายสักร้อยคน

ฝ่ายข้างนายโรโมเมื่อแทงนายไตบัลต์ล้มลงขาดใจตายแล้วกลับรู้สำนึกโทษตัวกลัวความผิดรีบแล่นหนี วิ่งเข้าไปในวัดตรงไปหาพระบาทหลวงลอเรนส์พอพระบาทหลวงเล่าความตามคำตัดสินของท่านเจ้าเมืองให้ฟัง

นายโรโมกลับสะทกสะท้านหวั่นใจกลัวยิ่งกว่าความตายขึ้นไปอีก สตินายโรโมเผลอเสียแล้วเล็งเห็นเสียว่า "ไม่มีที่แผ่นดินตำบลใดนอกจากเขตกำแพงเมืองวโรนา ถ้าต้องลับสายตามิได้แลเห็นหน้าแม่ยุเลียดแล้วก็เหมือนปล่อยไว้มิให้เห็นหน้ามนุษย์ผู้ใดเหมือนกัน มีเมืองสวรรค์อยู่แต่ที่ซึ่งแม่ยุเลียดอยู่เท่านั้น นอกนั้นล้วนแต่เป็นที่ทนทรมานให้เกิดความทุกข์ยากลำบาก เห็นเป็นขุมนรกไปเสียทั้งสิ้น"

พระบาทหลวงว่ากล่าวสั่งสอนโดยเหตุซึ่งสมควรตามส่วนวิทยประเภท[๑] เพื่อจะให้คลายความทุกข์อย่างไร? นายโรโมหนุ่มน้อยก็มิได้เอียงหูฟังเลย ทำอาการเหมือนคนบ้าสยายผม ลงกลิ้งเกลือกเสือกร้องไห้ไม่เป็นสมปฤาดี โหยหวนครวญพรรณนาจะขอลาพระบาทหลวงฆ่าตัวตายเสียไม่ขอรับอาญา ขับไล่แล้วมีชีวิตก็ฝากรักไว้กับแม่สุดที่รักเสียแล้ว เมื่อท่านจะแกล้งพรากชีวิตก็เหมือนท่านคิดจะฆ่า ไหน ๆ จะตาย ตายสบาย ๆ ดีกว่าทนทุกขเวทนาอยู่ก่อนแล้วถึงจะตาย ทำไปป่วยการ

พระบาทหลวงก็หาอุบายว่ากล่าวหน่วงเหนี่ยวหัวใจนายโรโมด้วย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "วิทยาประเภท" คำนี้เป็นคำสมาส ระหว่างคำว่า "วิทยา" และ "ประเภท" จึงเป็น "วิทยประเภท" หมายถึง จำพวกความรู้ ชนิดความรู้

อุปเท่ห์[๑] ต่าง ๆ ในที่สุดกล่าวคำเย้ยหยันติเตียนความคิดนายโรโมท้อแท้ใจเร็วด่วนได้ ทำใจอ่อนอย่างนี้เหมือนไม่ใช่ผู้ชายเหมือนกัน ตัวฆ่านายไตบัลต์ถึงแก่สิ้นชีวิตเป็นร้ายชั้นหนึ่งแล้ว ยังมิหนำซ้ำจะมาฆ่าตัวเองให้สิ้นชีวิตอีกศพหนึ่ง ทั้งฆ่าสาวสุดที่รักของตัวผู้มีชีวิตอยู่ได้เพราะความหวังจะได้เห็นหน้านายโรโมเท่านั้น ให้ตายตกไปตามกันด้วยหรือ ?

ธรรมดาเกิดมาเป็นลูกผู้ชายกะเขาชาติหนึ่งควรกล้าควรอดทนก็จำต้องกล้าต้องอดทนจึ่งจะชอบ ใจมนุษย์เป็นของกลับกลอก เมื่อหัวใจตนชัดไปทางที่ผิดก็ควรจะเพียรคิดดัดให้กลับมาที่ชอบ การที่ท่านเจ้าเมืองลงโทษนายโรโมในการที่ทำผิดต่ออาญาแผ่นดินนั้น โทษถึงที่ตายตามกฎหมายก็ไม่ต้องตายตกไปตามโทษ

ท่านเจ้าเมืองเมตตาโปรดลดหย่อนผ่อนลงคงเป็นแต่ขับไล่

อนึ่งตัวแทงนายไตบัลต์ตายรอดจากภัยที่นายไตบัลต์จะแทงตัวตายมาได้ นี่ก็เป็นเคราะห์ดีน่าที่จะเป็นสุขใจชั้นหนึ่งแล้ว อีกประการหนึ่งแม่ยุเลียดก็ยังมีชีวิตอยู่ แม่สาวน้อยคนนั้นก็เป็นภรรยาของตัวแล้ว น่าที่จะดีใจสุขสำราญที่สุด บรรดาโอวาทแลคำพ้อพรรณนาว่ากล่าวสั่งสอนซึ่งพระบาทหลวงสู้พร่ำว่ากล่าวควรที่จะถือเอาโดยเคารพสถานใดก็ดี นายโรโมทอดทิ้งเสียมิได้นำพาสักสิ่งสักอย่าง ทำอาการเหมือนบ้าใบ้มุทะลุเอาแต่ใจไปฝาย[๒]เดียว

พระบาทหลวงจึ่งยักทางขู่จะให้คร้ามพรรณนาถึงความตายเป็นที่สยดสยองน่าพิลึกพึงกลัวอย่างยิ่งมิว่าไปไย นายโรโมไม่หยุดดิ้นรนร้องไห้ พระบาทหลวงย้ายอาการปลอบโยน แลขู่บ้าง เอาใจดีต่อบ้าง โกรธบ้าง พอนายโรโมค่อยคลายสะอื้นนั่งปรกติได้สักหน่อย พระบาทหลวงกลับแนะนำเป็นคู่คิดปรึกษาด้าริการซึ่งจะให้สมประสงค์ เวลาค่ำวันนี้จะคิดอ่านให้แอบลอบเข้าไปหาลาแม่ยุเลียดแล้ว พอจวนรุ่งให้รีบตรงไปยังเมืองแมนตัว ให้ระงับใจพักอยู่ที่นั้นก่อน จนกว่าพระบาทหลวงจะประสบโอกาสอันสมควร คงจะคิดรับกลับมาให้ได้อยู่กินด้วยกันกับสาวสุดที่รักโดยปรกติสมหวังอีกให้จงได้ คงจะกลับเป็นที่ชื่นชมยินดีประสานสามัคคีรสพวกวงศาคณาญาติทั้ง ๒ ฝายในตอนปลายเป็นแน่ ส่วนท่านเจ้าเมืองนั้นพระบาทหลวงมิได้มีความกินแหนงเลย เมื่อได้เห็นความสงบเรียบร้อยใน

---

[๑] เป็นคำนาม หมายถึง อุบายดำเนินการ วิธีดำเนินการ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ภาย" ซึ่งไม่น่าจะใช่

ระหว่าง ๒ ตระกูลเกิดมีขึ้นแล้ว ก็คงจะเกิดความเวทนาสงสารยกโทษนุโทษให้นายโรโมเป็นแท้ ทั้งตัวนายโรโมเองก็คงจะกลับทวีความโสมนัสเป็นสุขสำราญยิ่งกว่าที่จะดื้อทรมาทรกรรม* กายด้วยความทุกข์อีกหลายร้อยเท่า

นายโรโมค่อยอุ่นใจมีความหวังด้วยได้ฟังน้ำคำปรึกษาอย่างฉลาดของพระบาทหลวง ก็นมัสการลาพระบาทหลวงด้วยคิดจะลอบเข้าไปหาสาวสุดที่รักของตน หมายใจจะอยู่กับหล่อนในคืนวันนั้นจนจวนรุ่งสางจึ่งจะลาจากไปเมืองแมนตัวแต่ลำพังตัวคนเดียว แล้วจะอาศัยอยู่ในที่นั้นโดยหวังจะรอฟังความตามข้อสัญญา ซึ่งพระบาทหลวงนัดไว้ว่า "จะมีหนังสือไปถึงตัวให้รู้ข่าวดีร้ายทั้งบ้านเสมอ ๆ"

ในราตรีนั้นนายโรโมแอบเข้าไปหาแม่ยุเลียดเมียรักคู่ชีวิตของตัวโดยความกล้าบากบั่นขึ้นกำแพงสวนเข้าไป แล้วไต่สายเชือกขึ้นไปทางหน้าต่างทางเฉลียงช่องซึ่งตัวได้ยินสำเนียงหล่อนเพ้อสารภาพรักเมื่อราตรีก่อนนั้น

คืนวันนี้เป็นเวลาน่าพิลึก นึกน่าจะคิดสุดพิศวงมิได้เคล้าความชื่นชมผสมกับความเศร้าโศกเลย ความปลื้มใจของคืนวันนี้ก็คือสมัยที่ทำให้เกิดความเบิกบานสุขสำราญหัวใจ ซึ่งคู่รักทั้งสองต่างคนได้พบปะกันสมหวัง

ส่วนความเศร้าโทมนัสก็ด้วยเรื่องที่จะพลัดจะพรากจำเป็นจะต้องจากร้างรักทิ้งกันไป หวั่นวาบหัวใจแต่กลัวจะรุ่งสว่าง ข่าวร้ายคืออรุณเรื่อ ๆ ราง ๆ จะสาง...จะสาง สว่างฟ้าดูเหมือนจะรุกเร็วเข้ากว่าทุกคืนยิ่งนัก

พอแม่ยุเลียดแว่วสำเนียงเสียงนกลากร้อง แลแซ่ซ้องเสียงไก่ขันจะเจื้อยแจ้วจวนจะสว่างเสียแล้ว หล่อนราวกะจะสลบ หล่อนอยากจะให้เผลอละเมอหวังเป็นได้ฟังเสียงนกไนติงเกลซึ่งร้องเพราะเสนาะเพลงบรรเลงเสียงในเวลากลางคืน แต่จะนึกหวนครวญหวังอย่างไร? ก็มิใช่อื่นไกล เสียงนกลากร้องเสียจริงแล้ว ยิ่งฟังก็ยิ่งฉุนหัวใจหล่อนขุ่น ๆ ไม่ชอบจะได้ฟังเลย ประเดี๋ยวแสงเงินแสงทองก็ส่องสาง ๆ เห็นเป็นลางสว่างมาข้างทิศบูรพา เป็นเหตุระกำที่จะทำให้ถึงสมัยเวลาคู่รักทั้งสองจำจะต้องลาจากกันไปเสียแล้ว

นายโรโมหัวใจราวกะจะขาด กอดสาวน้อยคู่สวาทประเล้าประโลมลาละห้อยสั่ง สัญญาจะเขียนหนังสือมาจากเมืองแมนตัวทุกชั่วโมงตามหวังมาถึงหล่อนตลอดทุก ๆ วัน จะจากแล้วรอเล่ายิ่งโศกยิ่งเศร้าเปลี่ยวเปล่าหัวใจหวั่น ๆ โอ๊ย! แสงอาทิตย์แผลงฤทธิ์มาไล่ หวนสะดุ้งหวาดไหวกลัวจะไปไม่ทัน จะก้าวขึ้นช่องหน้าต่าง

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "ทรมาทารกรรม"

พอย่างก็ขาสั่น เดี๋ยวกลับมาร่ำพรรณนาสั่งแล้วสั่งเล่า จำใจจำลาทั้งเวลาโศกเศร้าด้วยเวลาจะเช้าเสียแล้ว จำลาค่อยปีนออกนอกช่องหน้าต่าง ชะเง้อดูพลางถอนใจใหญ่น้ำตาไหล หัวอกเสียวซ่าๆ อกเต้นตุบๆ ร้อนผ่าวๆ เหมือนดังจะจับหนาวมือเท้าชีดชา ทั้ง ๒ คู่รักสุดสมัคร ความหวังดังจะคลั่งเป็นบ้า น่าเวทนาไม่เป็นหน้าเป็นตา สีตาต่างชะแง้ต่างชะงักแลดูตา เหมือนลางจะลา ต่างแลเห็นหน้ากันเหมือนมิใช่คนเป็น แสนสุดจะสงสารนายโรโมเศร้าสะท้านน้ำตากระเด็น ไม่อยากจะจากแต่จำพรากเพราะจำเป็น ถึงอยากจะเห็นกันก็จำลับจำลาเพราะกลัวโทษร้ายความตายมาถึง เห็นแน่เป็นหนึ่งด้วยราชอาญา ด้วยเจ้าเมืองท่านประกาศพิฆาตโทษไว้ว่า "แม้นใครพบตัวในเมืองวโรนาในเวลาสว่างแล้วเป็นต้องประหารชีวิต"

เผอิญอาเพศเหตุเคราะห์เกิดเฉพาะเป็นกรรมสังหารเจ้าแสงดาวดวงน้อยสุดที่รักคู่นี้เสียจริงแล้ว นายโรโมจากไปได้ไม่สักกี่วันก็บันดาลให้ท่านเศรษฐีแกปุเลตคิดจะแต่งการอาวาหวิวาหมงคลแม่ยุเลียดกับเจ้าบ่าวที่ท่านเลือกเห็นสมควรแก่หล่อนเป็นที่สุด มิได้นึกมิได้ฝันบ้างเลยว่า "หล่อนลอบไปแต่งงานเสียเสร็จโดยลำพังแล้ว ผู้ที่มาเป็นเขยสู่นั้นคือท่าน**เดนต์ ปารีส** รูปร่างสะสวยกำลังหนุ่มน้อยกิริยาเรียบร้อยงามสง่า อยู่ข้างสำรวยเป็นนักเลงเจ้าชู้ สมเป็นผู้ดีแท้ แม่ยุเลียดหล่อนยังมิได้พบเห็นนายโรโมแล้ว ไม่มีราคีสิ่งอันใดที่จะไม่สมควรเป็นคู่แม่ยุเลียดสาวน้อยนี้เลย น่าสงสารแม่ยุเลียดเป็นที่สุดเฝ้าแต่ซบสะอื้นโศกเศร้า พอได้ทราบความจากบิดาว่าจะแต่งงาน หัวใจสะท้านร้องไห้ดิ้นเร่าๆ อ้อนวอนแก่ตัวว่า "ตัวหล่อนยังเยาว์ไม่สมควรที่จะมีเหย้ามีเรือนทั้งกำลังทุกข์กำลังร้อนด้วยนายไตบัลต์ต้องถูกเขาฆ่าตายใหม่ หัวใจยังไม่อยู่กับตัว หน้าหมองมอมมัวสงสารตัว แสนอายที่จะให้อยู่กับชายผู้มาสู่ขอเวลาระกำทุกข์ เห็นใครมีสุขมานั่งหัวเราะว่าก็จะยิ่งกลุ้มหัวใจเคือง ทั้งดูเป็นการน่าเกลียดแก่พวกวงศ์ญาติพี่น้องของท่านบิดาที่จะต้องเชิญมาในการมงคลแต่งงาน ศพสิพึ่งแห่ไปฝังไม่ทันใดเขาจะติฉันได้ว่า "บิดาใจจัณฑาล"

หล่อนหาเหตุสารพัดว่า "จะขัดมาคัดมาค้านอ้อนวอนแก้ตัว ขออย่าเพ่อให้แต่งงานหล่อนเลย"

การที่จริงใจนั้นก็เป็นเหตุติดด้วยหล่อนได้แต่งงานแล้วเท่านั้นเอง แต่ไม่กล้าเอ่ย ถึงจะพิไรวิงวอนอย่างไร? ท่านเศรษฐีแกปุเลตก็มิได้เชื่อถ้อยฟังคำยิ่งขัดยิ่งยุเหมือนจะยั่วให้ดุโกรธ ลูกสาวไม่ตามใจ ขืนอกขืนใจสั่งให้หล่อนยอมแต่งงานให้จงได้ กำหนดวันพฤหัสบดีหน้า คงจะยกให้หล่อนแต่งงานอยู่กินกับท่านปารีสเป็นแน่ ด้วยการที่เป็นบุญมาพบผัวเช่นนี้จะหาที่ไหนได้ มั่งมีหรือก็มั่งมี

ทั้งเป็นผู้ดีกำลังหนุ่มทั้งสวยทั้งงาม แต่บรรดาลูกสาวใครๆ ในเมืองวโรนานี้ที่ดีเท่าดี ทั้งเย่อหยิ่งไว้ตัว ถ้าได้ท่านปารีสคนนี้มาเป็นผัวเขาก็ยอมเต็มใจสมัครโดยความยินดีทั้งนั้น ท่านมีบุญวาสนา มีทั้งยศทั้งทรัพย์ คนนับหน้าถือตา ได้มาอยู่ฉะนี้จะได้มีสง่าราศี กิจธุระอะไรมีก็จะได้พึ่งท่าน นี่หล่อนไม่นับไม่ถือทำดื้อดึงดันเหมือนเคราะห์ดีบุญของตัวมาถึงทำดื้อดึงบากบั่นทิ้งแก้วเสียเหมือนกัน เห็นไม่สมควร

แม่ยุเลียดตกใจสิ้นความคิดจึ่งหาอุบายบ่ายเบี่ยงออกไปหาพระบาทหลวงคู่ชีวิต เคยเป็นศิษย์สานุศิษย์ที่ปรึกษา มีทุกข์มีร้อนแต่ก่อนๆ ก็เคยมากราบเรียนปรึกษาท่านทุกครั้งทุกคราว ร้องไห้พลางเล่าพลาง พรรณนาเรื่องที่บิดาข่มขืนจะให้แต่งงานให้พระบาทหลวงฟังทุกประการ

พระบาทหลวงถามว่า "ถ้าหล่อนไม่อยากจะแต่งงานจริงแล้วจะรับไปกินยาทำลายสติได้หรือไม่ ?"

หล่อนเรียนตอบว่า "หล่อนยอมลงไปในขุมเพลิงร้อน หรือที่สุดแสนกันดารดีกว่ายอมแต่งงานกับปารีสหลายส่วน ผัวสุดที่รักของหล่อนก็ยังมีชีวิตอยู่ หล่อนจะแลดูหน้าชู้อีกยังไรได้ ?"

พระบาทหลวงจึ่งสอนให้หล่อนกลับไปบ้าน ทำเป็นสุขสำราญเต็มอกเต็มใจยินดี ตกลงปลงใจยอมแต่งกับปารีสตามปรารถนาของท่านเศรษฐีบิดาเถิด"

เมื่อถึงคืนพรุ่งนี้เป็นคืนรุ่งขึ้นเช้าจะทำการวิวาหมงคล พระบาทหลวงส่งขวดยาให้พลางสอนว่า "จงกินยาพิษนี้เข้าไป ผลฤทธิ์พิษยานี้แต่ดื่มล่วงลำคอเข้าไปแล้ว ๔๒ ชั่วโมง ตัวหล่อนจะเย็นชืดไม่หายใจ ชีพจรหยุดเหมือนคนสิ้นชีวิตเสียแล้ว เมื่อเจ้าบ่าวเขามาจะหาหล่อนไปกล่าวในเวลาเช้ารุ่งขึ้น เขาคงจะเห็นหล่อนเหมือนผีที่ตายแล้ว เขาคงจะพากันเอาหล่อนไปฝัง แต่ธรรมเนียมบ้านเมืองนี้ไม่ห่อศพผูกมัด คงจะเป็นแต่เอามาฝังในกระโจมเขตป่าช้าที่ฝังศพตามวงศ์ตระกูล ถ้าหล่อนจะหักความขลาดสัญชาติผู้หญิงขาดได้เด็ดจริง ยอมรับทนฤทธิ์พิษยาภัยตามอุบายอย่างน่ากลัวนี้แล้ว กำหนดแต่ดื่มยาไปครบ ๔๒ ชั่วโมงแล้ว ยาก็สิ้นฤทธิ์หล่อนคงจะกลับฟื้นอีกเป็นแน่ อาการเหมือนอย่างนอนหลับฝันเท่านั้นเอง เมื่อก่อนเวลาที่หล่อนจะฟื้นนั้นพระบาทหลวงจะสื่อสารให้ผัวหล่อนรู้กลอุบายที่เราคิดกันนี้ เขาคงจะรีบลอบมาในเวลาค่ำมืดแล้วจะได้พาหล่อนไปเมืองแมนตัวด้วยกัน

โดยอำนาจฤทธิ์รักแล้วความสะดุ้งกลัวที่ตัวจะต้องแต่งงานกับปารีสทำให้แม่ยุเลียดสาวน้อยเกิดความมานะกล้าหาญ รับทำตามกลอุบายร้ายแรงน่า

กลัวแสนสาหัสนี้ได้ หล่อนรับขวดยาพิษจากมือพระบาทหลวง แล้วรับปฏิญาณ* มั่นคงตามคำสั่งสอนทุกประการ

เมื่อขณะหล่อนจะนมัสการลาพระบาทหลวงมาจากวัด เผอิญเจอกันกับท่านเดนซ์ ปารีส หล่อนฝืนใจทำยิ้มแย้มชื่นชมผสมเอาใจดีต่อ รับสัญญาว่า "จะยอมเป็นเจ้าสาวไปกล่าวกันตามประเพณี" การข้อนี้เป็นข่าวโสมนัสยินดีของท่านเศรษฐีแกปุเลตกับภรรยาเป็นที่สุด ราวกะกลับหน้ามือเป็นหลังมือ ลุกขึ้นเต้นจัดการแข็งแรงพอกะหนุ่มสาวทั้งคู่

การที่แม่ยุเลียดทำให้บิดามารดาเดือดเนื้อร้อนใจด้วยไม่ยอมแต่งงานกับท่านเดนต์นั้น กลายเป็นเงียบหายกลับเป็นลูกสาวยอดรักของบิดามารดาอย่างยิ่งเหมือนดังเดิม เพราะเดี๋ยวนี้หล่อนรับสัญญาว่า "จะอยู่ในน้ำถ้อยน้ำคำแล้ว การทั้งปวงในบ้านสำหรับงานวิวาหมงคลก็จัดเตรียมพร้อมเสร็จ การแต่งงานครั้งนี้เป็นการใหญ่ตระเตรียมกันครึกครื้นมาก ดูเหมือนในเมืองวโรนาจะยังไม่เคยมีงานใดใหญ่เหมือนเลย

ในเวลากลางคืนวันพุธแม่ยุเลียดลอบเข้าไปอยู่ในห้องนอนแต่คนเดียว หัวใจเสียว ๆ คิดถึงนายโรโมสุดที่รักกำลังจะดื่มยาพิษ แต่หล่อนคิดไปร้อยสีร้อยอย่าง ถ้ายาพิษไม่มีฤทธิ์เหมือนคำบาทหลวง ความคิดทั้งปวงก็จะเขินจะค้าง จะต้องจำใจแต่งงานแสนรำคาญอ้างว้าง หรือบาทหลวงจะกันนินทาในการที่เข้ามารับเป็นธุระแต่งงานหล่อนกับนายโรโม จึ่งแกล้งให้ยาพิษกำลังฤทธิ์จะทำให้หล่อนตายเสียจริง แม้นไม่ฟื้นไหนเลยจะได้ชื่น หล่อนสะอื้นครวญเสียงหงิง ๆ แต่การข้อนี้เห็นจะไม่เป็น ด้วยหล่อนเคยเห็นพระบาทหลวงท่านเป็นคนสุจริต อุบายปดโป้เฉโกเห็นจะไม่คิด ยาพิษนี้คงให้คุณแน่ เออ! ถ้าหล่อนฟื้นขึ้นคอยเวลานายโรโมมาหาแล้วจะทำอย่างไร? ไหนจะกลัวผีที่ฝังไว้ในป่าช้า แสนจะเวทนาแลดูหน้ากลวงโบ๋ ข้างในที่ฝังศพนั้นตามตระกูลพงศ์พวกกระดูกเศรษฐีแกปุเลต ศพนายไตบัลต์มีกำลังขึ้นพอง น้ำเลือดน้ำหนองจะทะลักทะเล การที่คิดรักศัตรูคู่ชีวิตก็เป็นความผิดนะ คิดคะเนประเดี๋ยวคิดเรื่องนั้น ประเดี๋ยวฝันมานึกเรื่องนี้ เดี๋ยวระลึกถึงเรื่องผีเคยได้ยินเขาเล่ามา วิธีหลอกหลายอย่างต่าง ๆ นานามันจะมิเข้ามา

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "ปฏิญญาณ" คำว่า "ปฏิญาณ" เป็นคำกริยา หมายถึง ให้คำมั่นสัญญา และคำว่า "ปฏิญญา" เป็นคำนาม หมายถึง การให้คำมั่นสัญญา หรือยืนยันโดยยึดสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความสุจริตเป็นที่ตั้ง

รุมหลอกเอายับหรืออย่างไร ? แต่หวนใจหักด้วยฤทธิ์ความรักนายโรโมยอดอาลัย ทั้งเกลียดปารีสเป็นข้อกีดหัวใจ ฮึกมานะด้วยรักหักความหวาดไหว เหลียวมาฉวยได้ยาพิษ ร้องเรียกนายโรโมสุดที่รัก ฉันดื่มยาพิษให้พี่เชิญมานี่เถิดมาเห็นประจักษ์พลางดื่มอัก ๆ ล้มซบสลบลงตัวสั่นหรุบ ๆ ครู่เดียวสิ้นสติสมปฤาดี ชีพจรก็หยุดลมหายใจก็ขาด ตัวเย็นชืด...ชืด สลบเหมือนซากศพคนตาย

พอเช้าตรู่ท่านปารีสหนุ่มน้อยก็แห่มาพร้อมด้วยขบวนมโหรีพิณพาทย์ประโคมมี่สนั่น เพราะปลุกเจ้าสาวให้ตื่นนอนแต่เมื่อเข้าไป แต่เมื่อเข้าไปเห็นมิได้เป็นแม่ยุเลียดเสียแล้ว เห็นแต่ซากศพนอนสลบซบแซ่วอยู่ในห้องนอนของหล่อน โอ้ ! ความหวังใจอะไร ? มากลายเป็นทำลายชีวิต ! โอ ! โอ้นี่เกิดด้วยอันเป็นอะไร ? ส่ออันตรายกลับตรงกันข้ามยุ่งยิ่งกันไปทั้งบาง นี่น่าสงสารท่านปารีสเข็ญใจเอ่ย เฝ้าแต่ร้องไห้กระไรเลยด้วยเสียดายเจ้าสาวยอดสวย หมายว่าจะได้ชมเชยรักแสนรักรักสุดใจกระไรเลย โอ้ ! ความตายเอ๋ยมาแย่งไปเสียแล้วให้ชวดชมชวดเชย ความตายเอ๋ยจะได้ชื่นอยู่แล้ว แกล้งมาให้แคล้วชวดชมชวดเชย สิ้นปลื้มสิ้นสุขสิ้นสนุกสิ้นสเบย ความตายเอ๋ยได้แต่ร้องไห้โฮ...โฮ

ฝ่ายข้างท่านเศรษฐีแกปุเลตเม่า กับภรรยายิ่งเศร้าโศกเป็นที่สุด พุทโธ่ ! เอ่ยมีลูกกับเขาคนนี้คนเดียว ลูกสาวสุดรักก็คนนี้คนเดียว จะได้ชื่นได้ชมก็คนนี้คนเดียว จะได้พึ่งพาหยอดน้ำหยอดข้าวก็คนนี้คนเดียว จะได้ฝากผีก็คนนี้คนเดียว ความตายดูร้ายแสนสาหัส แกล้งมาตัดเอาลูกรักดวงชีวิตของบิดามารดาไปเสียแล้ว เสียแรงถนอมเลี้ยงรักษามาจนรุ่น หมายว่าจะได้อุดหนุนช่วยบิดามารดาเห็นหน้ากันไปจนลาโลก ดูสิกรรมเอ๋ย ! กระไรเลยหล่อนมาทิ้งโศกหนีไปเสียแล้ว โอ้อนิจจาเอ๋ย ! สิ่งของตระเตรียมไว้หมายว่า "จะมีการใหญ่เพื่อจะให้เป็นสวัสดิ-มงคลของเลี้ยงก็ไว้เกิน เป็นการแปลกประหลาดมากลายจนปี้ปันของสำหรับยินดีคราวนี้ จะขนเอาไปเป็นของอวมงคลแห่ศพไปฝังสุดหวังเสียแล้ว

ความรื่นเริงเบิกบานในการแต่งงานอาวาหวิวาหมงคลกลายเป็นความโศกเศร้า วิโยคกาหลร้องไห้ไปฝังศพเสียแล้ว เพลงดนตรีขับร้องเพราะพร้องเตรียมครบ กลายเป็นร้องอ้อนวอนเศร้าสะท้อนบูชาเวลาฝังศพไปเสียแล้ว เครื่องมโหรีปี่กลองแซ่ซ้องพิณพาทย์ กลายเป็นประโคมแห่ผีไปที่หลุมฝัง ยิ่งฟังวังเวงสังเวชไปเสียแล้ว ช่อบุหงามาลัยล้วนดอกไม้หอม ๆ สาวรุ่นถือกระเช้าหมายจะเอามาโรยโปรยทางเจ้าสาวเดิน กลายเป็นดอกไม้โรยโปรยศพหล่อนไปเสียแล้ว พระซึ่งมาในเวลานี้หมายว่าจะได้ทำพิธีวิวาหมงคลหล่อน กลายเป็นนิมนต์พระมาฝัง

ผิดหวังแต่ก่อนไปเสียหมดทั้งสิ้นแล้ว

ศพหล่อนก็ต้องแห่ไปฝัง ณ ป่าช้าในวัด เขตบริเวณที่ฝังศพตระกูลเศรษฐีแกปุเลต แต่มิได้ผูกรัดมัดคลุมห่อหุ้มตรึงตราเป็นที่ยินดีหวังสมดังหล่อนคิดมายังมีชีวิตเป็นแต่ต้องฤทธิ์พิษยา เสียแต่ต้องทิ้งอยู่กลางระหว่างคนตายดุร้ายนักหนา หล่อนเป็นผู้หญิงแม้นฟื้นขึ้นจริง ใจผู้หญิงกลัวจะวิ่งราวกะบ้าคงร้องกรีด ๆ หวีด ๆ หลับตา ถึงไม่มีผี ไม่มีผีหลอกหล่อน คนกลัวแหกหูแหกตา ตามธรรมดาเคยอบรมมาถึงไม่จริงก็กลัว

ธรรมดาข่าวร้ายย่อมเล่าลือกันแล่นไปไกลเร็วกว่าข่าวดี เหมือนข่าวเจ้าสาวคนนี้สิไม่ทันใดก็โจษกันเร็วรี่ไปถึงหูนายโรโมที่เมืองแมนตัว เสียงคนตามถนนพูดกันถึงข่าวตายแม่ยุเลียดของนายโรโมนี้หนาหู นายโรโมได้รู้เสียก่อนทูตถือหนังสือจะไปถึงเสียอีก ทูตคนนี้พระบาทหลวงลอเรนศ์ใช้ให้ถือหนังสือรีบไปเพื่อจะแจ้งความให้นายโรโมทราบว่า "การเรื่องนี้เป็นแต่แห่ศพหลอกออกกลอุบายเท่านั้นเอง การที่ตายก็เป็นแต่เง่าแลยักเล่ห์เพทุบาย กล่าวให้เหมือนคนตาย สาวสุดที่รักของนายโรโมจะต้องอยู่ในตอมป์[๑]ฝังศพไม่นานนัก พอรอพักให้ถึงเวลานายโรโมจะมารับหล่อนพาไปจากป่าช้าพันเท่านั้นเอง

เมื่อก่อนเวลาข่าวร้ายลือมาถึงนายโรโมยังชื่นบานสำราญใจผูกหวังปรกติดีอยู่ คืนวันรุ่งขึ้นจะรู้ข่าวนายโรโมหัวใจผ่าว ๆ นอนหลับฝันว่า "ตัวของตัวถึงแก่ความตาย เออ ! ฝันนี้พิลึกนักทำให้คนตายแล้วรู้จักคิดรู้สึกได้คือเห็นแม่สาวสุดที่รักของตัวมาหาเห็นตัวตาย เออ ! ก็แต่คนตายหายใจได้เหมือนคนเป็น ซ้ำจูบแม่ยุเลียดได้ด้วยนายโรโมปลื้มใจเป็นที่สุด หาสิ่งเสมอเหมือนมิได้ฝันถึงก็พอรุ่งสว่าง ตกใจตื่นขึ้นก็พอบ่าวสนิทอยู่ที่บ้านมาจากเมืองวโรนา ตรงเข้ามาหานายโรโมนึกแน่ว่า "คงจะพาข่าวดีอะไร ? สมใจเหมือนความฝันส่อมาบอกสักอย่างหนึ่ง"

กำลังนายโรโมดีอกดีใจทะนงตัวว่า "จะได้ข่าวชื่นใจอยู่นั้น" พอบ่าวเล่าเรื่องให้ฟังกลายเป็นข่าวร้าย บอกว่า "แม่ยุเลียดยอดรักตายเสียจริงแล้ว" พุทโธ่เอ๋ย ! ที่ไหนเลยนายโรโมจะได้หวังที่จะได้จูบสั่งเหมือนความฝันเล่า หัวใจไม่อยู่กับตัว ตัวสั่นรัว ๆ ละล้าละลังรีบสั่งให้ไปเช่าม้ามาไว ๆ เพราะนายโรโมตั้งใจว่า "ในค่ำวันนั้นจะลอบไปเยี่ยมเมืองวโรนาให้จงได้ ทั้งจะได้เห็นศพแม่สาวสุดที่รักของตัว ทั้งตอมป์ที่ฝังศพของหล่อน" ความคิดประทุษร้ายมักจะสอดเข้ามากล้ำกราย[๒]

---

[๑] tomb หมายถึง ที่ฝังศพ หลุมศพ สุสาน

[๒] คำกริยา หมายถึง ล่วงเข้าไป เข้าไปปะปน

ในสมองคนที่ทุกข์แสนสาหัสจนสติพลัดจากตัวไม่เป็นอารมณ์เสียแล้ว

นายโรโมหวนนึกตาเฒ่าขายยาเข็ญใจคนหนึ่งซึ่งตั้งร้านอยู่ในเมืองแมนตัว แต่ก่อนนายโรโมได้เคยเดินผ่านไปทางนั้นจำได้มั่นอยู่ ดูเหมือนแกเป็นคนขัดสนยากจนค่นแค้น เป็นที่สุดแต่ชั่วจะหากินเข้าปากลงท้องก็ไม่ใคร่จะสะดวก ทั้งอาการอยู่ข้างจะคนโลภ ละโมบจัดสารพัดจะอยากได้ความชั่วหมายกายของแกแล แต่ไกล ๆ เมื่อตรองในใจก็เห็นได้ตรง ๆ ในร้านของแกเต็มไปด้วยสมุกเปลือกหอย กระดองอะไร แขวนเปรอะเลอะสกปรกไปทั้งนั้น แลยังมีอาการอย่างอื่น อีกทีก็จะเข้าใจได้ว่า "สันดานเก่าเป็นคนโลภชั่วร้ายหมายจะเอาแต่ท่าเดียว"

นายโรโมจึ่งเดินเข้าไปหาตาเฒ่าขายยา พูดจาไกล่เกลี่ยตีคออยู่สักครู่ ก็ว่า "ขอซื้อยาพิษที่ฤทธิ์อย่างแรงที่สุดดื่มอักเดียวให้ตายทันที"

ตาเฒ่าขายยากลัวอาญาแผ่นดินโต้แย้งไม่อยากขาย ด้วยกฎหมายเมืองมีอยู่ว่า "ใครยอมขายยาพิษ ตัวผู้ขายยานั้นต้องประหารชีวิต"

นายโรโมตีสนิทขอให้ทองคำ ความจนแสนขัดสนของตาเฒ่าอยากแต่จะเอาไม่กลัวบาปกลัวกรรม เหลือจะทนความโลภละโมบกว่า ก็ขายยาพิษให้แก่นายโรโม ยาขนานนี้พอดื่มเข้าไปถึงมีกำลัง ๒๐ เท่าชายฉกรรจ์ ก็คงจะขาดใจในทันควันจริงทีเดียว

พอนายโรโมได้ยาพิษสมใจคิด แล้วก็รีบขึ้นม้ามากับบ่าวที่สนิทตรงไปยังเมืองวโรนา หมายใจจะขอเห็นหน้าสาวสุดที่รักในตอมป์ที่ฝังหล่อน หวังใจว่า "เมื่อได้ชมหล่อนเต็มตาสมปรารถนาแล้วจะดื่มยาพิษ จะได้สิ้นชีวิตฝังอยู่กับหล่อนที่นั่นด้วยกัน"

นายโรโมมาถึงเมืองวโรนาในเวลาเที่ยงคืน ตรงเข้าไปในป่าช้าวัดในกลางป่าช้านั้นมีตอมป์ปีเก่าแก่เป็นที่ฝังศพพวกตระกูลเศรษฐีแกปุเลต นายโรโมก็ฉวยได้เตรียมเสียมไปด้วยอันหนึ่ง เดินรี่เข้าไปงัดชี่รั้วเหล็กหมายจะพังประตูตอมป์เข้าไปข้างใน กำลังงัดวุ่นอยู่ต้องหยุดชะงัก ด้วยได้ยินเสียงร้องทักห้ามวิ่งมา ซ้ำมีเสียงด่าว่า "ออกชื่ออ้ายพวกเศรษฐีมอนเตคู" นายโรโมผินหน้าหันกลับมาดูไม่ทันจะทำลายประตูสำเร็จได้

ผู้ที่ร้องเอะอะมานี้คือท่านเดนต์ ปารีสหนุ่มน้อย เฝ้าแต่โศกเศร้าเปล่าใจผูกอาลัยเสียด้วยแม่ยุเลียด โดยความคิดถึงจึ่งพาให้ท่านเดนต์ ปารีสสู้อุตส่าห์มายังตอมป์แม่ยุเลียด ในเวลาค่ำมืดดึกดื่นไม่ใช่เวลาสมควรเลยการที่มุ่งหมายมานี้ หมายจะโปรยดอกไม้แล้วจะร่ำร้องให้ที่หลุมของหล่อนผู้ซึ่งเป็นเจ้าสาว

สุดที่รัก ยังมิทันจะสมรักมาหนีตายไปเสียแล้ว

ท่านเดนต์ ปารีสไม่รู้กระแสแง่เงื่อนว่า "นายโรโมมีธุระประสงค์อะไรในศพคนที่ตาย" เป็นแต่รู้ระแคะระคายว่า "นายโรโมเป็นพวกเศรษฐีมอนเตคู" จึ่งคิดว่า "เขาจะผูกพยาบาททำร้ายพวกเศรษฐีแกปุเลต" ทำให้ท่านนึกว่า 'การที่นายโรโมมาในเวลาดึกคงคิดจะมาทำข้ออุจาดให้ได้อายอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ซากศพเจ้าสาวที่ตาย' เพราะฉะนั้นท่านเดนต์ ปารีสร้องขับไล่ด้วยกำลังโทโสให้รีบไปเสียให้พ้นด้วยตัวเป็นคนต้องอาญามหันตโทษ ท่านเจ้าเมืองโปรดประกาศคำตัดสินไว้ว่า "ถ้าขืนทะลึ่งทะลั่งเข้ามาในกำแพงเมืองวโรนาแล้วต้องให้จับประหารชีวิตเสีย ถ้าขืนไม่ไปจะต้องตายเปล่า ๆ "

นายโรโมเอาใจดีต่อ พูดจางอนง้อขออย่าให้ท่านปารีสเข้ามาวุ่นวายกับตัว นึกว่า "เวทนาปล่อยแต่ให้บาปให้เป็นคนหยาบชั่วช้า แต่ชั่วฆ่านายไตบัลต์ตายคนเดียวเท่านั้นเถิด อย่ามายั่วโทโสให้โกรธขึ้นมาอีกเลย ถ้าขืนกวนจุกจิกกลัวจะต้องรับบาปอีกในเวลาจะตายเหมือนท่านปารีสมาข่มขี่ขืนให้ทำอันตราย[๑]ฆ่าท่านปารีสตายเอง"

ท่านเดนต์ได้ฟังว่ากลับเห็นเป็นเย้ยเยาะ ยิ่งโทโสจัดขึ้นมิได้เห็นแก่น้ำคำวิงวอน กรากตรงเข้าไปยื่นมือผลักไสไล่นายโรโม ครั้นนายโรโมขืนขัด ท่านเดนต์ฮึดฮัดชักดาบออกจะแทงนายโรโมกำลังคลั่งไม่หยุดยั้ง เหวี่ยงแว้งสู้บ้างฟันแทงรบสู้กันอยู่สักครู่ นายโรโมแทงถูกท่านเดนต์ ปารีสสัมลงขาดใจตาย นายโรโมถือไต้เดินมาดูเพราะอยากจะรู้ว่าใครนะเป็นผู้ซึ่งตัวแทงตาย เห็นเป็นท่านเดนต์ปารีส

นายโรโมทราบข่าวเมื่อมาจากเมืองแมนตัวว่า "ท่านผู้นี้จะแต่งงานกับแม่ยุเลียด" จึ่งยื่นมือประคองจับศพเจ้าหนุ่มน้อยรูปงามเหมือนอย่างเป็นสหายเคยรักใคร่กันมา ร้องว่า "ฉันจะช่วยยังเพื่อนไว้ในหลุมสวรรค์ คือที่ฝังแม่ยุเลียด" ว่าแล้วท่านั้นก็งัดประตูหักออกไป ค่อยประคองศพยกเข้าไปวางไว้ในตอมป์ใกล้ศพแม่ยุเลียด แล้วถือไต้เข้าไปยืนชะแง้ส่องเพ่งจ้องเป็นศพแม่สาวสุดที่รักของตัวนอนอยู่นั้น ดูผิวพรรณยังเปล่งปลั่ง ดูเหมือนยังมัจจุราชไม่มีอำนาจที่จะเปลี่ยนความสวยให้สลด ทั้งผิวเนื้อยังเต่งยังครัดเคร่ง ขาวสดสวยสุดใจจริง ๆ ดูเถอะตายคล้าย ๆ กะคนนอนหลับ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขืนให้ทำ**ตราย**"

นายโรโมเพ้อรำพันโฉมแม่ยุเลียดอยู่เป็นนาน เหลียวมาเห็นศพนายไตบัลต์วางอยู่บนแท่นข้างศพหล่อน เลือดฝาดยังเปื้อนเคลอะคละอยู่

นายโรโมวิงวอนรำพันขอสมา"โทษที่ล่วงเกินเพราะเสียสติ ที่จริงมิได้คิดจะทำร้ายเลย เพราะนายโรโมเห็นแม่ยุเลียดเลยร้องเรียกนายไตบัลต์ว่า "พี่ด้วย" ลงท้ายนายโรโมประกาศว่า "เดี๋ยวนี้จะขอสนองคุณพี่ด้วย จะขอช่วยรับฆ่าศัตรูของพี่ให้ตายตกไปตามโทษ" พูดเท่านั้นแล้วตรงเข้าสวมกอดแม่ยุเลียดประโลมลาแม่สาวสุดสวาท เฝ้าจูบแล้วจูบเล่าทั้งเศร้าทั้งซูบพิไรรำพันถึงความรักความอาลัย จะขอตายตามไปด้วยแม่ยอดรักของตัว โอดครวญกอดจูบอยู่อีกสักครู่ หวนคิดอยากจะทำลายชีวิตของตัวตายเสียเดี๋ยวนี้ ก็หยิบขวดยาพิษซึ่งตาเฒ่าขายยาขายให้นั้นดื่มเข้าไปทันที อำนาจฤทธิ์พิษยาร้ายตัวนายโรโมสั่นริก ๆ ขาดใจตายในบัดใจ ยานี้เป็นยาพิษแรงร้ายทำให้ตายจริง ๆ ไม่เหมือนกับยาพิษผสมซึ่งแม่ยุเลียดกินเลย เดี๋ยวนี้สิฤทธิ์ยานั้นเกือบจะสิ้น แม่ยุเลียดจวนจะฟื้นลุกขึ้นเพ้อพรรณนาถึงนายโรโม ทำไมไม่มาหาตามเวลานัด หรือนายโรโมด่วนลัดมาเสียเร็ว ? เดินไปนั้นอยู่แล้ว

ในขณะนั้นระยะชั่วโมงก็มาถึงกำหนดเวลาซึ่งพระบาทหลวงได้สัญญาไว้ว่า "แม่ยุเลียดจะฟื้น"

ข้างพระบาทหลวงได้ทราบความ "หนังสือของท่านที่ใช้ให้คนรีบถือไปเมืองแมนตัวนั้น เผอิญเป็นยามเคราะห์ร้ายกลับกลายคลาดกันไป" ทั้งคนที่ถือเหลวไหลไม่ถึงมือนายโรโม

พระบาทหลวงวิตกนักฉวยได้โคมใบหนึ่งกับเสียมอันหนึ่ง รีบเดินหย่อง ๆ มาหมายจะช่วยรับพาแม่ยุเลียดมาจากป่าช้า พักซ่อนไว้คอยนายโรโม แต่พระบาทหลวงพิลึกมหัศจรรย์ใจนักเมื่อแลเห็นแสงไฟสว่างอยู่ในเขตบริเวณที่ฝังศพพวกเศรษฐีแกปุเลต ครั้นเดินเข้าไปใกล้แลเห็นดาบทิ้งไว้ ทั้งเลือดฝาดเปื้อนเลอะไปทั้งนั้น ตรงเข้าไปในตอมป์เหลียวเจอะศพนายโรโมกับท่านเดนต์ ปารีสนอนกลิ้งอยู่ไม่หายใจตายเสียแล้ว

พระบาทหลวงตกตะลึงสิ้นสติ ยังไม่ทันจะตริตรองว่า "นี่เหตุอย่างไร ? จึ่งเผอิญถูกยามเคราะห์ เฉพาะให้เกิดความร้ายใหญ่ถึงปานดั่งนี้ แลควรจะแก้ไข

---

[๗] คำนี้เขียนได้ทั้ง "สบา" และ "ษมา" หมายถึง กล่าวคำขอโทษ

อย่างไรดี ?" เออ! แม่ยุเลียดก็ฟื้นผวาลุกขึ้น แลเห็นพระบาทหลวงเข้ามายืนอยู่ใกล้หล่อน หล่อนจำที่ป่าช้าที่ฝังหล่อนได้แม่นยำ ทั้งหล่อนจำเรื่องราวที่คิดกลอุบายนัดหมายกับพระบาทหลวงไว้ได้ทั้งสิ้น หล่อนนึกดีใจรอดพ้นภัยมา ด่วนร้องถามหานายโรโมทันที

ขณะนั้นพระบาทหลวงได้ยินเสียงผู้คนเอะอะกันมาข้างนอกไม่ทันจะบอก ตกประหม่าละล่ำละลัก[๑] เป็นแต่พยักกวักมือเร่งแม่ยุเลียดให้รีบออกมาเสียจากป่าช้าที่ตายเร็ว ๆ ถึงนอนสลบมานานนักหนาแล้ว เผอิญมามีอำนาจที่ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์ใหญ่กว่าความปรารถนาที่ได้คิดอ่านความคิดกลอุบายทั้งหลาย อันตรธานฉิบหายเสียหมดแล้ว พูดเสียงสั่นงกงันอยู่พลาง พอได้ยินเสียงอึกทึกคนมาใกล้พระบาทหลวงตกใจเลยวิ่งไพล่หนีออกไปเสียนอกตอมป์

ฝ่ายแม่ยุเลียดไม่รู้เหตุผล เหลียวไปเห็นขวดกลิ้งอยู่ข้างมือพ่อสุดที่รักของหล่อน หล่อนเดาแน่ใจว่า "ยาพิษนั่นเองเป็นสาเหตุให้เจ้าสุดสวาทของหล่อนถึงที่สุดเสียแล้ว" ถ้ายังเหลืออยู่สักหน่อยหล่อนก็อยากจะดื่มบ้าง หล่อนโถมเข้ากอดศพนายโรโมจูบริมฝีปากยังอุ่นตะลุ่น ๆ อยู่ หมายจะได้รสยาพิษที่ยังติดอยู่บ้างก็ไม่มีเสียแล้ว หวิว ๆ หวาดใจ ฟังเสียงคนมาใกล้จะเข้าในตอมป์อยู่แล้ว หล่อนจะหาอะไร? ก็สุดหา รีบคว้าได้ดาบเล่มน้อยของนายโรโม แทงคอของหล่อนเข้าฉับเดียวก็ล้มพับขาดใจตาย ทับอยู่กับศพนายโรโมสุดที่รักของหล่อน

ขณะนั้นพอพวกนายอำเภอกรู[๒] กันเข้ามา กับทนายของท่านเดนต์ปารีสคนหนึ่งเป็นผู้ได้เห็น เวลานายของตัวกำลังต่อสู้อยู่กับนายโรโม พอมาเห็นประหลาดใหญ่ดั่งนั้น ต่างคนตกใจตัวสั่นสิ้นสติ

ในเวลาไม่ช้าข่าวนั้นก็เล่าลือไปถึงพวกพลเมือง เสียงคนเดินไปมาในถนนเมืองวโรนา โจษกันแซ่ได้ยินออกชื่อแต่ท่านปารีส นายโรโม แม่ยุเลียดแซด[๓] ๆ ไปทุกทาง ด้วยต่างคนได้ฟังแต่คำลือโจษต่อๆ กันมา

ข่าวที่แท้จริงยังไม่ถึงหูมหาชนเหล่านั้น เป็นแต่มามุงล้อมป่าช้ากันอยู่ออกกลุ้ม สักครู่ท่านเศรษฐีแกปุเลต ท่านเศรษฐีมอนเตคูพากันตกใจ มาไม่ช้า

---

[๑] ค้ากริยา หมายถึง อาการพูดอย่างกระหึดกระหอบ หรือกระอึดกระอาด

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตรู" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง งาม คนละความหมายกับความตรงนี้ ซึ่งควรจะเป็นคำว่า "กรู" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง พร้อมกันเข้าไป

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "แซ็ด" คำว่า "แซด" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง มีเสียงเซ็งแซ่เล่าลือกันไป

ท่านเจ้าเมืองก็มาถึง โปรดให้ไต่สวนจะให้ทราบสาเหตุที่แท้ว่า "การณ์แต่ต้นเป็นอย่างไรกัน? จึ่งมาเกิดการใหญ่ขึ้นเช่นนี้ พวกอำเภอเขาไปตามจับพระบาทหลวงได้ กำลังเที่ยวเดินหนีงุ่มง่ามอยู่ตามขอบป่าข้า พอจูงเข้ามาถึงตัวท่านสั่นสะท้านซบลงร้องไห้สะอื้นไม่เป็นสมปฤดี เวลานั้นผู้มหาชนชายหญิงเป็นอันมากพากันมาแวดล้อมอยู่ในบริเวณเขตป่าข้าที่ฝังศพพวกตระกูลเศรษฐีแกปุเลต ท่านเจ้าเมืองซักถาม พระบาทหลวงให้ให้การถึงเหตุใหญ่นี้ไปตามรู้ตามเห็นชัดเจนตามสัตย์จริง

พระบาทหลวงให้การรับสารภาพต่อหน้าท่านเศรษฐีมอนเตคูแลท่านเศรษฐีแกปุเลต เล่าความไปตามสัตย์จริงถึงเรื่องราวหนุ่มสาว ๒ คนรักกันเป็นที่สุดที่แล้ว ส่วนที่พระบาทหลวงเข้าช่วยเป็นธุระนั้นคือได้รับแต่งงานให้เพราะหวังใจว่า "ในการที่ให้เด็กอยู่กินรักใคร่กันนี้ จะได้ชักให้เป็นที่สุดของการวิวาทอาฆาตกันมาช้านานในระหว่างตระกูลทั้งสองนี้สงบกันเสียได้โดยเรียบร้อย แล้วพระบาทหลวงพรรณนาถึงการที่นายโรโมคนที่นอนตายอยู่นั่นได้เป็นสามีแม่ยุเลียดด้วยเหตุอย่างไร? แลการที่แม่ยุเลียดคนที่นอนตายอยู่นั่นได้เป็นภรรยาสุดที่รักของนายโรโมด้วยเหตุอย่างไร? และเหตุการณ์สมควรอย่างไง ได้โอกาสอย่างไรจึ่งได้ทำการแต่งงาน? เมื่อจะต้องทำการวิวาหมงคลอีก แม่ยุเลียดจึ่งได้ความเดือดร้อน หล่อนคิดจะกันบาปกรรมในการที่จะต้องแต่งงานซ้ำอีกครั้งหนึ่ง จึ่งดื่มยาให้สลบหลับไหลเหมือนคนตายตามคำแนะนำของพระบาทหลวง คนทั้งปวงคิดว่า "หล่อนตายเสียแล้ว" แลเล่าต่อถึงข้ออุบายความคิดอย่างไร? ที่ได้เขียนหนังสือไปถึงนายโรโมให้มารับหล่อนพาไปให้พ้นเมืองวโรนาจนกว่าโทษภัยจะสงบระงับลง แลอธิบายเหตุที่เผอิญเป็นยามเคราะห์ร้าย คนถือหนังสือเหลวไหลหนังสือไม่ถึงมือนายโรโมอย่างไรนั้นโดยชัดเจนทุกประการ? เหตุการณ์นอกนี้พระบาทหลวงไม่ทราบเหลือที่จะเล่าต่อเรื่องได้ เป็นแต่เมื่อมาหมายจะพาแม่ยุเลียดออกไปจากที่ป่าข้า เห็นท่านเดนต์ ปารีสกับนายโรโมถูกแทงนอนกลิ้งตายอยู่ทั้งคู่ เหตุการณ์นอกนั้นท่านเจ้าเมืองซักถามทนายผู้ที่รู้ได้แลเห็นเวลาท่านปารีสกับนายโรโมกำลังต่อสู้กันอยู่

ฝ่ายบ่าวคนสนิทของนายโรโมผู้มาเมืองวโรนาด้วยกัน ก็ให้การสารภาพเรื่องที่รู้เห็นตามสัตย์จริงทุกประการ แล้วส่งหนังสือของนายโรโมซึ่งสั่งให้ให้แก่ท่านบิดาบอกข่าวที่จำจะลาตาย ทำให้เป็นพยานวาจาพระบาทหลวงให้ควรเชื่อเข้าอีกชั้นหนึ่ง

ในหนังสือนั้นสารภาพการที่ได้แต่งงานกับแม่ยุเลียดอ้อนวอนขอให้บิดามารดายกโทษผิดให้ บอกความตามที่ได้ซื้อยาพิษจากตาเฒ่าขายยาคนเข็ญใจ

บอกทั้งความคิดที่มายังที่ฝังศพนี้เพื่อจะมาตายเคียงกับศพแม่ยุเลียด

บรรดาเหตุการณ์ที่ได้ความทั้งนี้ตกลงรวมความกันได้ชัดสมคำพระบาทหลวง แลเป็นเครื่องแสดงความบริสุทธิ์ของพระบาทหลวงซึ่งมิได้เกี่ยวข้องในการให้เกิดความถึงฆ่าฟัน ความคิดประสงค์อย่างเดียวแต่จะผูกสนิทสามัคคีรสล้วนแต่การฝ่ายข้างดีทั้งสิ้น แต่การที่คิดพลาดประมาทหมิ่นจึ่งกลายเป็นการเสียถึงฆ่าฟันกันล้มตาย แลสอความฉิบหายถึง ๓ ศพ

ท่านเจ้าเมืองผันหน้ามาว่าแก่เศรษฐีเฒ่าทั้งสอง คือ มอนเตคูแลแกปุเลต ติโทษที่ชั่วชาติผูกเวรอาฆาตตั้งวิวาทต่อสู้เป็นเสี้ยนศัตรูซึ่งกันแลกัน แลแสดงให้เห็นปรากฏชัดว่า "ผลบาปความชั่วช้าพระผู้เป็นเจ้าบนสวรรค์ได้ทรงบันดาลลงโทษค่าที่ตั้งแค้นโกรธสู้รบกันฉันใดบ้าง คือบัดนี้เล็งเห็นโทษานุโทษที่วิวาทในการลูกต่อลูกรักกันอย่างซื่อตรงต้องมาตายเช่นนี้ เป็นการทำโทษโทสะชั่วร้ายผิดธรรมดาของบิดามารดาให้ทุกข์แสนสาหัสถึงปานดังนี้"

ท่านศัตรูใหญ่พยาบาทลึกมาแต่ดึกดำบรรพ์ ครั้นเดี๋ยวนี้เล็งเห็นปลดเวร ไม่เป็นศัตรูกันต่อไปแล้ว ต่างคนตกลงปลงใจพร้อมจะยินยอมฝังเวรอาฆาตมานมนานลงเสียในหลุมลูกของตัวแล้ว

ท่านเศรษฐีแกปุเลตขอให้ท่านเศรษฐีมอนเตคูยื่นมือของท่านมาให้จับ ร้องเรียกท่านว่า "พี่ชายยอมรับสนิทเนื่องในเชื้อวงศ์ในการที่ได้แต่งงาน วงศ์แกปุเลตสาวกับวงศ์มอนเตคูหนุ่ม" แล้วว่า "การที่ขอจับมือท่านเศรษฐีมอนเตคูนี้เป็นการรับมั่นสัญญายอมให้บุตรสาวเป็นสิทธิ์สนิทในเชื้อวงศ์"

แต่ฝ่ายข้างท่านเศรษฐีมอนเตคูตอบว่า "ท่านยังจะขอให้เศรษฐีแกปุเลตยิ่งขึ้นไปอีก คือท่านจะทำสเตชู[๑] จารึกด้วยทองคำแท้สำหรับจะได้เก็บชื่อไว้ในเมืองเวโรนาให้ปรากฏช้านานสืบไป เพราะไม่มีอักษรใดที่ควรจะเขียนให้สมควรที่มีราคามาก แลช่างทำอย่างประณีตเหมือนน้ำใจสุจริต แลซื่อสัตย์ของแม่ยุเลียด"

ท่านเศรษฐีแกปุเลตกลับตอบว่า "ท่านก็จะขอทำสเตชูไว้สำหรับนายโรโมอีกฐานหนึ่ง"

---

[๑] statue หมายถึง อนุสาวรีย์

นี่แหละท่านเศรษฐีเฒ่าเข็ญใจทั้งสอง เมื่อแก่ชรากลับตกลงปรองดองผูกสามัคคีรักใคร่กันโดยดีอย่างเรียบร้อย แต่ก่อนนั้นเกลียดชังตั้งโกรธแค้นผูกอาฆาตก่อวิวาทเป็นศัตรูต่อสู้กันมิใคร่ขาด

การที่ระงับไปทั้งนี้ก็เพราะชีวิตของลูกมาล้าง จึ่งได้ปรกติทั้งสองข้างเป็นสุขสวัสดีต่อไปสิ้นกาลนาน

โรโมยุเลียดคำกลอน[๑]

⊙ จะเริ่มริตริเกลาสำเนาเรื่อง
ของชาลส์แลมป์แต้มต่อไว้พอการ
กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์[๒]
ให้เราท่านอ่านจำเป็นคำไทย

⊙ ยังมีกรุงวโรนา[๓]พาราใหญ่
ทั่วทั้งสิ้นถิ่นฐานสำราญรมณ์
มีสองท่านเศรษฐีบุรี[๔]นั้น
มีบ่าวไพร่หลายพันอนันตัง
ท่านเศรษฐีมีนามแกปุเลต[๕]
คนหนึ่งชื่อมอนเตคู[๖]อยู่สำราญ
แต่สองท่านเศรษฐีมีสาเหตุ
คิดตั้งปองร้ายกันแต่นั้นมา
ตามแบบเบื้องโรมันมีบรรหาร
เพราะนิทานเรื่องนี้ดีสุดใจ
พระองค์ทรงแปลนิยายธิบายไข
นิพนธ์ไว้แต่ยังไม่ตั้งกรม ฯ
ชาวเวียงไชยแสนสนุกไม่ทุกข์ถม
เจ้านิคมสืบวงศ์ดำรงวัง
เกษมสันต์สุขสมอารมณ์หวัง
กับอีกทั้งเงินทองของศฤงคาร
อยู่ในเขตพารามหาสถาน
ชนชาวบ้านนับถือเลื่องลือชา
ต้องปันเขตแดนบ้านนานนักหนา
หมายเข่นฆ่าชีวันให้บรรลัย

---

[๑] พลอย, **วชิรญาณ** ๖, ๓๓ (มิถุนายน ๑๑๖) : ๓๓๐๕ - ๓๓๒๓, ๓๔ (กรกฎาคม ๑๑๖) : ๓๔๑๐ - ๓๔๒๖.

[๒] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พระนามเดิมว่า "พระองค์เจ้าวรวรรณากร" ต้นสกุล "วรวรรณ"

[๓] หรือ "นครเวโรนา"

[๔] ต้นฉบับเขียนคำนี้ว่า "บูรี" ทุกแห่ง การพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับแก้เป็น "บุรี"

[๕] หรือ "คาปุเลต"

[๖] หรือ "มอนตะคิว"

ทั้งบ่าวไพร่พี่น้องสองเศรษฐี
คิดแต่จองเวรกรรมกันร่ำไป
บ่าวท่านมอนเตคูผู้เศรษฐี
ข้างนั้นเห็นเข้าก็เป็นวิวาทกัน
ทั้งสองข้างต่างมิได้เป็นผาสุก
เป็นเช่นนั้นเนืองเนืองตามเรื่องราว

⊙ มาวันหนึ่งแกปุเลตเฒ่าเศรษฐี
ร้องเรียกบุตรภรรยามาทันใด
ว่าพรุ่งนี้จะมีการละเล่น
จัดเครื่องโต๊ะต่างต่างที่อย่างดี
ปรึกษากันเสร็จพลันไม่ทันช้า
พร้อมสำเร็จเสร็จสรรพเตรียมรับคน
เชิญเศรษฐีขุนนางต่างภาษา
ขึ้นค่ำหนึ่งเดือนห้าวันอาทิตย์

⊙ ฝ่ายเสนาชาวบุรีธานีนั้น
ทั้งเศรษฐีพวกพ้องที่ต้องใจ
มายังบ้านท่านนายแกปุเลต
ชนทั้งนั้นพากันเจริญพร
กล่าวถึง**นางโรสไลน์**ประไพโฉม
แม้นชายใดได้ยลลักษณา
นางมาบ้านแกปุเลตท่านเศรษฐี
เข้าประชุมปนอยู่ในหมู่ชาย
แต่นางนี้บุตรเศรษฐีมอนเตคู
นางโฉมตรูไม่รู้ความสำคัญ

⊙ ยังมีชายชื่อ**นายเบนโวเลียว**[๑]
เขาเชื้อวงศ์เศรษฐีมีเงินตรา
ไม่เป็นที่พูดจาอัชฌาสัย
จนเลยไม่เป็นสุขทุกข์นิรันดร์
จะไปที่ทางไหนให้ไหวหวั่น
เกิดฆ่าฟันล้มตายมาหลายคราว
ความลามลุกขึ้นชื่อออกอื้อฉาว
ไม่มีคราวดับเข็ญให้เย็นใจ ฯ
ในเดือนนั้นวันดีขึ้นปีใหม่
แล้วปราศรัยกันตามความอารี
จะให้เป็นสง่าชูราศี
เชิญเศรษฐีทุกบ้านย่านตำบล
ให้บ่าวข้าตกแต่งทุกแห่งหน
แล้วแต่งตนบ่าวไพร่หลายชนิด
บอกกันว่าพรุ่งนี้จะมีกิจ
ตามลิขิตหนังสือที่ถือไป ฯ
พรั่งพร้อมกันอัดแอแลไสว
ครั้นเช้าได้เวลาพากันจร
ประชุมเสร็จสุโขสโมสร
ให้ถาวรสุขสวัสดิ์เป็นอัตรา
งามประโลมน่ารักเป็นนักหนา
เสนหาถึงนางแทบวางวาย
กับนารีรูปร่างสำอางหลาย
นางแต่งกายตามเพศวิเศษครัน
อยากมีคู่เชยชมภิรมย์ขวัญ
พบปะกันก็ไม่แจ้งแห่งกิจจา ฯ
เคยท่องเที่ยวรู้จักมากนักหนา
ชอบคบค้าเป็นสหาย**นายโรโม**[๒]

---

[๑] หรือ "เบ็นโวลีโอ"
[๒] หรือ "โรเมโอ" *(Romeo)*

ว่าดูก่อนเพื่อนชิดมิตรสหาย
แกปุเลตเศรษฐีเฒ่าชรา
เราจะพากันไปในวันนี้
จะเกิดเป็นเสี้ยนหนามสงครามกัน
อันโฉมนางโรสไลน์ประไพพักตร์
คิดถึงนางไม่สร่างฤาทัยใน
จนน้ำใจไปไม่ได้แล้วเพื่อนยาก
ถ้าแมันเป็นบ้านอื่นชื่นอุรา

⊙ ท่านนายเบนโวเลียวว่าเดี๋ยวนี้
แล้วบอกให้ท่านนายโรโมพลาง
โรโมฟังแยบคายว่ารายนี้
ซึ่งจะแปลงแฝงกายานั้นน่ากลัว
เรายังไม่ไว้ใจจะไปด้วย
ครั้นไม่ไปไหนจะปะรูปงาม

⊙ เบนโวเลียวว่าประเดี๋ยวจะเย็นค่ำ
เป็นอย่างไรหรือไม่เต็มน้ำใจ
โรโมคิดจิตหุนวุ่นด้วยรัก
ร้องตอบว่าข้าจะไปในเดี๋ยวนี้
เบนโวเลียวดีใจมิใคร่หาย
เรียกนาย**เมอดุเตียว**[๑]มาไม่ช้านาน
เสร็จแล้วสวมหน้ากากจากสถาน
ใครไม่ทันจะสังเกตว่าเหตุมี

⊙ แกปุเลตเศรษฐีผู้มีทรัพย์
ประชุมชนแล้วสนทนาการ
บ้างพูดจาว่าท่านเศรษฐีเฒ่า
แต่ทางเล่นเต้นรำธรรมดา
ชอบเข้าใกล้สตรีทำทีรัก
เดี๋ยวนี้หน่ายเพราะกายชราครัน
ที่มุ่งหมายจะไม่สมปรารถนา
กับบิดาเราอาฆาตวิวาทกัน
คงเป็นที่รังเกียจคิดเดียดฉันท์
แน่กระนั้นจริงจริงเรากริ่งใจ
หล่อนงามนักเล็งแลดังแขไข
อยากจะใคร่ชมขวัญกัลยา
สาเหตุมากมาประมาณนานนักหนา
จะไปหาให้พบประสบนาง ฯ

อุบายมีชอบกลอย่าหม่นหมาง
ตามท่าทางที่จะแกล้งแปลงปลอมตัว
ท่านพาทีเป็นไฉนน่าใคร่หัว
เขาเห็นตัวเข้าเถิดคงเกิดความ
เพราะเขินขวยตานักเลงคิดเกรงขาม
เลยตรองความอิดออดนั่งทอดใจ ฯ

ยังระกำโศกจิตคิดไฉน
เมื่ออยากไปก็มาอย่าช้าที
เลยให้หักใจจิตไม่คิดหนี
อย่าจู้จี้พูดจาน่ารำคาญ
ว่าสมหมายเรื่องรักสมัครสมาน
แล้วเตรียมการจัดแจงแต่งอินทรีย์
มายังบ้านแกปุเลตท่านเศรษฐี
จนถึงที่รำเต้นเขาเล่นงาน ฯ

น้อมคำนับเชิญคนบนสถาน
ตามสำราญสรวลเสกันเฮฮา
แต่ก่อนเก่านั้นมาดปรารถนา
แล้วสวมหน้ากากใส่วิไลครัน
เหมือนจุมพักตร์เชยชมภิรมย์ขวัญ
ถึงเช่นนั้นยังชะแง้แลตะลึง

---

[๑]หรือ "เมอร์คิวชิโอ"

ขณะนั้นท่านพวกที่หนุ่มสาว
แลสล้าง[๑]พรั่งพร้อมล้อมกันอึง
ออกจับคู่ดูเล่นเต้นรำเท้า
ไม่เกะกะจังหวะกลองก็คล้องกัน
⊙ สงสารนายโรโมพุทโธ่เอ๋ย
เห็นแต่หญิงอื่นอื่นไม่ชื่นบาน
สอดตาดูไม่รู้ว่าอยู่ไหน
เดินเมียงมาตาลอดแล้วสอดมอง
มีนางหนึ่งพึ่งรุ่นขึ้นสิบห้า
หมายว่านางโรสไลน์ประไพพักตร์
แม่ยอดสวยงามขำที่รำเท้า
แลเห็นชายรูปร่างสำอางทรง
นายโรโมต้องกายใจหายวับ
ช่างงามพริ้งยิ่งหญิงในธานี
เลยคลายรักโรสไลน์อำไพโฉม
ยิ่งเพ่งพิศติดใจในอุรา
แม่งามจริงยิ่งหญิงในเมืองนี้
จะได้แก้วแววตายอดยาใจ
นายไตบัลต์[๒]หลานเศรษฐีที่อาฆาต
ได้บินเสียงโรโมก็โกรธา
เหม่อ้ายนี่มีจิตคิดอาจหาญ
ดูถูกกันเล่นง่ายง่ายสบายใจ
⊙ ขณะนั้นท่านเศรษฐีแกปุเลต
ไม่ห้ามปรามก็จะลามทั้งพารา
แล้วลุกจากเก้าอี้รี่เข้าขวาง
แม้เกิดภัยใหญ่กลุ้มตะลุมบอน
เสียงเกรียวกราวเฮฮากันมาถึง
ชายก็ดึงมือหญิงบ้างชิงกัน
เข้าคลอเคล้าเคลียชมดูคมสัน
ชนทั้งนั้นนั่งดูอยู่สำราญ ฯ
อยากจะเชยคู่รักสมัครสมาน
เหมือนนงคราญโรสโลน์ที่ใจปอง
อยากจะใคร่เข้าไปอยู่เป็นคู่สอง
ไม่เห็นน้องโรสไลน์เสียใจนัก
โรโมมายืนอยู่ไม่รู้จัก
กระทบอักต้องนางในกลางวง
เลยย่างก้าวเกะกะจังหวะหลง
เลยงวยงงเสียท่าเป็นราคี
นัยน์ตาจับดูตามารศรี
น่าเป็นที่เชยโฉมประโลมตา
กลับทุกข์โทม[๓]หวนเหเสนหา
ร้องชมว่าดังดังช่างกระไร
ตัวของพี่พึ่งมาปะทำไฉน
เอาไปไว้เชยชิดแนบนิทรา
ใจองอาจเป็นนักเลงเก่งหนักหนา
กระโดดมาว่าจะฟันให้บรรลัย
เข้าในบ้านปลอมตัวหากลัวไม่
ไว้มันไยอายเขาไม่เข้ายา ฯ
ว่าเกิดเหตุใหญ่เดี๋ยวนี้แล้วชิหวา
เสียทั้งหน้าทั้งชื่อลือขจร
ว่าเสียทางภิญโญสโมสร
ก็เดือดร้อนด้วยกันทั้งนั้นไป

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "สะลั่ง" คำว่า "สล้าง" เป็นคำวิเศษณ์ อ่านว่า สะ - ล่าง หมายถึง ที่ตั้งอยู่สูงเด่นเป็นหมู่เป็นพวก

[๒]คือ ทม หรือระทม ในที่นี้ผู้ประพันธ์เขียนว่า "โทม" เพื่อให้สัมผัสกับคำว่า "โฉม"

[๓]หรือ "ติบอลต์"

ถึงข้างฝ่ายตัวนายโรโมนี้ ก็เป็นที่พูดจาอัชฌาสัย
ไม่ประมาทอาจข่มเหงเพราะเกรงใจ ควรงดไว้อย่าโกรธคุมโทษทัณฑ์ ฯ

⊙ นายไตบัลต์ฟังท่านเศรษฐีว่า ยังโกรธาหมกมุ่นคิดหุนหัน
ท่านเศรษฐีห้ามไว้จนใจครัน แล้วถลันโดดตรงลงบันได
สบถว่าฟ้าผ่าหัวเถิดนะ แม้นพบปะอีกจะฟันมันให้ได้
ถึงจะเกิดถ้อยความก็ตามใจ เราไม่ไว้มันแน่ต้องแก้อาย
คนมั่วสุมประชุมในที่นั้น ใครไม่ทันรู้สึกคิดนึกหมาย
ว่าเกิดเหตุเภทภัยทั้งไพร่นาย ต่างแยบคายร่ำเต้นเล่นสำราญ ฯ

⊙ ฝ่ายท่านนายโรโมบุตรเศรษฐี หมายเป็นที่สมรักสมัครสมาน
กับแม่สาวยอดวิไลใครจะปาน เยาวมาลย์งามตาในท่าที
นางจะเต้นไปทางไหนตามไปด้วย ให้งงงวยเสนหามารศรี
ใครไม่เห็นเช่นว่ารักภคินี[๑] เพราะหน้ามีสวมนอกไว้หลอกลวง
แล้วเดินตามยวดสอยสำรวยรื่น ยิ่งแช่มชื่นไปด้วยรักให้หนักหน่วง
เข้าเดินแนบแอบสนิทชิดพุ่มพวง แต่ในทรวงร้อนรักหนักอุรา
แกล้งฝ่าฝืนยื่นมือเข้าคำนับ แล้วขยับเข้าชิดขนิษฐา
แต่ความกลัวตัวสั่นตันปัญญา แกล้งทำกล้าเพราะว่ารักนี้หนักจริง
แม้นหล่อนไม่เต็มใจจะไต่ถาม เราแจ้งความกับสุดายอดยาหญิง
ว่าสัปปุรุษฉุดไว้ใจประวิง เลยอวยสิ่งสวัสดิ์ก่าจัดภัย
พอคิดแล้วจับมือถือสมร กล่าวสุนทรวอนว่าทางปราษศรัย
อันตัวฉันที่มาถือข้อมือไว้ หวังจะให้พรเจ้าเยาวมาลย์ ฯ

⊙ นางตอบว่าอนิจจาน้องไม่ถือ จับไม้มือตามตรงเพราะสงสาร
แต่อย่าจูบลูบคลำฉันร่ำคาญ ชนชาวบ้านจะนินทาเป็นราคี
โรโมว่าอนิจจาแม่ยอดสร้อย มากล่าวถ้อยห้ามรักเป็นศักดิ์ศรี
ถ้าแม้นไม่เมตตาโปรดปรานี ตัวของพี่ชีวันต้องอันตราย
เพราะรักน้องสิจึงต้องเข้าใกล้ชิด อย่าปลดปลิดความรักให้หักหาย
อยากฝากรักไว้กับน้องจึงต้องกาย ไม่นึกหน่ายแหนงรักภคินี ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ภัคคีนี" คำว่า "ภคินี" หมายถึง พี่หญิง น้องหญิง ความตรงนี้ต้องอ่านว่า พัก - คิ - นี เพื่อให้สัมผัสเสียงสระกับคำว่า "รัก"

นางโฉมฉายฟังนายโรโมว่า
แต่ในจิตคิดจะใคร่ผูกไมตรี
⊙ นายโรโมรู้ทีศรีสมร
กำเริบโรคโศกรักขึ้นหนักใจ
ขณะนั้นมารดาแม่ยอดสวย
เรียกลูกสาวคืนไปดังใจปอง
นายโรโมว่าพุทโธ่[๑] ครั้งนี้ยับ
ครั้นจะตามทรามวัยเจ้าไคลคลา
แล้วหมางเมินเดินมาสะกิดเพื่อน
ว่าหญิงสวยเมื่อแต่กี้นี้คือใคร
เขาบอกว่าบุตรมหาเศรษฐีเฒ่า
นาม**ยุเลียด**[๒]โสภายอดนารี
⊙ นายโรโมว่าพุทโธ่ช่างไม่รู้
นิจจาใจเราไม่ควรจะลวนลาม
ยืนคิดไปสักประเดี๋ยวเสียวสวาท
ถึงศัตรูกันบ้างช่างเป็นไร
ทันใดนั้นขวัญใจแม่รูปสวย
แล้วนางชายเนตรแลทำแง่งอน
แล้วไต่ถามข้อความยายนมว่า
แต่งตัวเป็นสัปปุรุษบุตรผู้ใด
ยายนมบอกออกว่าคนนั้นหรือ
บุตรท่านเศรษฐีเฒ่าเจ้าปัญญา
⊙ ฝ่ายโฉมงามสำอางนางยุเลียด
แล้วตริตรึกในอุราว่าเป็นกรรม
ที่ไหนชังแล้วให้ตั้งเสนหา
มาอาลัยในจิตคิดผูกพัน
แกล้งเบือนหน้าหมางเมินสะเทินหนี
แต่นารีอายมากกระดากใจ ฯ
ว่าโอนอ่อนรับรักไม่ผลักไส
เข้าชิดใกล้หวังจะสอดกอดประคอง
เห็นนางงวยงงอยู่เป็นคู่สอง
ว่ารำร้องเหนื่อยแล้วแม่แก้วตา
ลมแทบจับเสียเพราะรักเป็นนักหนา
ก็กลัวว่าเรื่องราวจะฉาวไป
ทำยิ้มเยื้อนพูดจาอัชฌาสัย
หล่อนชื่อไรอยากแจ้งแห่งคดี
โฉมเฉลาแรกรุ่นเจริญศรี
หมั่นเข้าซี้หล่อนเถิดคงเกิดความ ฯ
นี่ศัตรูเจียวจิตไม่คิดขาม
ไม่ไต่ถามข้อความให้งามใจ
ด้วยมุ่งมาดหมายชิดพิสมัย
เรารักใคร่ผู้หญิงต้องวิงวอน
ก็งงงวยในอุราสุดาสมร
เพราะเร่าร้อนเรื่องรักหน่วงหนักใจ
คนที่มาเมื่อแต่กี้อยู่ที่ไหน
แลวิไลรูปร่างสำอางตา
นั่นแหละชื่อโรโมโตหนักหนา
ปลอมตัวมาเที่ยวเล่นดูเต้นรำ ฯ
หล่อนไม่เกลียดกลับชมว่าคมขำ
มาแนะนำเข้าให้พบประสบกัน
คิดก็น่าแค้นในใจกระสัน
เนื้อคู่กันหรืออย่างไรไฉนนา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พุโท่"
[๒] หรือ "จูเลียต" *(Juliet)*

ครั้นดึกดื่นฝ่ายนายสหายรัก
ขอเชิญไปหลับนอนผ่อนอุรา
แล้วพากันจากบ้านแกปุเลต
สงสารแต่โรโมเศร้าโศกี
เดินประเดี๋ยวเหลียวหลังยืนยั้งหยุด
กำเริบโรคโศกกลุ้มเข้ารุมใจ
ความหาญจิตคิดจะชมให้สมหมาย
ปีนกำแพงขึ้นหลังคาทอดตาแล
แล้วโดดตรงลงไปที่ในสวน
เสียงเรไรร้องหริ่งบนกิ่งไทร
แล้วแลลอดสอดมองช่องหน้าต่าง
ทำไฉนงามพักตร์ลักษณา
โฉมยุเลียดนารีศรีสมร
ถึงหนุ่มน้อยเมื่อหัวค่ำระกำใจ
นางกลัดกลุ้มรุ่มร้อนนอนไม่หลับ
เปิดหน้าต่างนางดูแสงหิรัญ

⊙ นายโรโมเต็มโศกด้วยโรครัก
ได้ยลพักตร์ลักษณายอดนารี
นายโรโมว่าโอ้มารศรี
น้องเยี่ยมหน้ามาให้ใจรัญจวน
ทำไฉนจะได้นุชน้อง
จะออกปากก็กระดากเต็มประดา

⊙ โฉมยุเลียดนารีศรีสมร
นางบ่นว่าอนิจจาน่าเสียดาย
อีกเมื่อไรจะได้มาพบปะ
มาหลอกเล่นลูบคลำช้ำอินทรีย์
แม้นรักน้องต้องเปลี่ยนชื่อเสียใหม่
จะรักพี่มิได้มีความจืดจาง
ส่วนตัวน้องจะไม่ต้องเป็นพวกนี้
เป็นจริงแท้แน่นักประจักษ์ใจ

ร้องชวนชักท่านนายโรโมว่า
พรุ่งนี้มาใหม่ก็ได้เป็นไรมี
มาในเขตแถวทางหว่างวิถี
ทุกข์ทวีด้วยรักหน่วงหนักใจ
คิดถึงนุชอยากชิดพิสมัย
เลยไม่ไปกับเพื่อนเดินเชือนแช
ต้องยอมตายเสียเพราะรักประจักษ์แน่
ได้เห็นแต่เรือนนางไม่สร่างใจ
เห็นเดือนด่วนจวนดับลับไศล
ช่างจับใจฟังเพราะเหมาะอุรา
ไม่เห็นนางเนื้อเย็นแทบเป็นบ้า
จะเยี่ยมหน้าออกมาแฝงกับแสงไฟ
นางอาวรณ์เศร้าหมองไม่ผ่องใส
ช่างกระไรถ้อยคำที่รำพัน
จนเดือนลับเหลี่ยมไศลเสียงไก่ขัน
หอมแก้วกรรณิกาสารภี ฯ
เข้าแอบพักใต้ชุ้มพุ่มพฤกษี
แสงอัคคีสอดส่องมาต้องนวล
ตัวของพี่หวังภิรมย์ชมสงวน
พี่ปั่นป่วนเรื่องรักหนักอุรา
มาร่วมห้องเชยชิดขนิษฐา
ต้องแฝงหน้าชมนางแต่ห่างกาย ฯ
อุระร้อนอยู่ด้วยรักหักไม่หาย
มาผันผายหนีหน้าเมื่อราตรี
หรือเลยละน้องไปเอาใจหนี
ให้ราคีติดกายจนวายวาง
จะได้ไม่เป็นที่ราคีหมาง
คงสมอย่างน้ำจิตที่คิดไว้
ให้ราคีติดตนอยู่หม่นไหม้
แล้วทรามวัยบ่นเพ้อละเมอมอง ฯ

⊙ นายโรโมหยุดยั้งยืนฟังถ้อย
จะได้แนบแอบชมให้สมปอง
กลัวจะรู้ถึงหูคนบนบ้าน
เพราะตัวเรามาเข้าที่บังคับ

⊙ โฉมยุเลียดบุตรีเศรษฐีเฒ่า
ว่านิจจาโรโมพุทโธ่ใจ
ทำให้น้องงวยงงหลงด้วยรัก
ปลอมมาลอบปลอบเล่นเป็นราคี
พี่ก็มาพบปะน้องประเดี๋ยว
ช่างทิ้งรักไว้ให้หนักฤๅทัยใน

⊙ นายโรโมฟังถ้อยว่าน้อยหรือ
เฝ้าละเมอเผลอตนบ่นรำพัน
เลยไม่เกรงความตายวายชีวิต
ถึงศัตรูผู้ใดใครจะมา
พอคิดแล้วร้องตอบว่าขอบจิต
พี่รักน้องจึงต้องมาเวลานี้
น้องเกลียดพี่ที่ชื่อโรโมนั้น
จะเปลี่ยนชื่อพี่ให้กระไรเลย
ตัวพี่หรืออยากชื่อสุดที่รัก
หรือว่าแม่เนื้อเย็นเห็นอย่างไร
เชิญแม่งามเถิดอย่าขามไมตรีรัก
ขอเชิญแม่เนื้อเย็นเจ้าเจรจา

⊙ ฝ่ายยุเลียดนารีศรีสมร
สะดุ้งหวาดว่าปีศาจมาเลียบเคียง
ครั้นฟังดูรู้ว่าคู่เสนหา
เดือนก็มืดหรุบรู่นางดูไป
กรรมจริงจริงไยจึงวิ่งมาในสวน
แม้นพบปะบ่าวไพร่ใครไปมา
จะแก้ไขฉันใดไฉนหนอ
เวลาก็มืดค่ำทำอย่างไร
ช่างเพราะน้อยหรือวาทีไม่มีสอง
หมายจะลองตอบความเจ้างามสรรพ
จะพลุกพล่านกันตรงลงมาจับ
ต้องยืนรับรักนางอยู่ห่างไกล ฯ
นางมัวเมางวยงงให้หลงใหล
ช่างกระไรมาสลัดตัดไมตรี
แล้วก็ผลักใจผละสละหนี
แล้วตัวพี่ทิ้งรักให้หนักใจ
พูดก่อเกี้ยวให้น้องรักแล้วผลักไส
สักเมื่อไรจะได้พบประสบกัน ฯ
มาออกชื่อทำให้ใจกระสัน
แม่รักฉันแน่แล้วหรือแก้วตา
กำเริบจิตขึ้นด้วยรักเป็นนักหนา
จะเข่นฆ่าเสียให้ตายวายชีวี
น้องช่างคิดรักใคร่ไม่หน่ายหนี
ฟังคดีชื่นอารมณ์อยากชมเชย
เจ้าช่างสรรต่อว่านิจจาเอ๋ย
เชิญทรามเชยตั้งนามอย่าขามใจ
ให้สมศักดิ์ที่คิดพิสมัย
ตามแต่ใจเถิดไม่ขัดอัธยา
อกแทบหักเสียแล้วน้องเพราะมองหา
เถิดพี่มาคอยนั่งฟังสำเนียง ฯ
ยินสุนทรหวานฉ่ำด้วยน้ำเสียง
เฝ้าเมินเมียงมองดูอยู่แต่ไกล
อนิจจาช่างมาแฝงอยู่แห่งไหน
ก็ยังไม่เห็นแน่แก่นัยน์ตา
ใจช่างด่วนร้อนรักเป็นนักหนา
มันคงฆ่าชีวันถึงบรรลัย
ครั้งนี้ก่อเกิดเหตุอาเพศใหญ่
จะพ้นภัยรอดตนจากคนพาล ฯ

⊙ โรโมว่าอนิจจาแม่รูปสวย
มาทิ้งพี่ไว้แต่ตนทนรำคาญ
เพราะความรักชักให้กล้าเข้ามาถึง
ถ้าแม้นไม่เมตตามีอาลัย
ถึงผู้ใดใครปะเขาจะฆ่า
ชนทั้งหลายจะได้ลือว่าชื่อชาย
ให้สาสมที่อารมณ์เสน่ห์น้อง
มาพบแก้วแล้วไม่สมเจตนา
แม้นไม่ได้ชิดเชื้อแม่เนื้อหอม
ความวิตกหมกมุ่นเหมือนฝุ่นคลุก

⊙ นางโฉมงามฟังความโรโมว่า
นางเอื้อนรสพจนาด้วยวาจัง
ใครชักพามาได้ถึงในสวน
เป็นเวรกรรมจะทำอย่างไรดี

⊙ นายโรโมว่าพุทโธ่แม่บุญหนัก
ไม่มีใครบอกเล่าให้เข้ามา
เพราะความหวังตั้งใจจะใคร่ปะ
ไม่สมคิดแล้วชีวิตต้องวางวาย
ทุกวันนี้เหมือนพี่ว่ายสายสมุทร
มาพบปะนึกว่าจะสมคะเน

⊙ นางฟังคำร่ำพันก็ตันจิต
ครั้นจะรับรักตามความยุบล
จำจะต้องผ่อนตามโดยความชอบ
แล้วหยุดยั้งฟังดูกระทู้ชาย

⊙ โรโมว่าอนิจจาแม่ยอดสร้อย
หรือชื่นจิตคิดการสถานใด
พี่รักจริงดอกไม่ทิ้งแม่ยอดสร้อย
แม้นไม่จริงเหมือนว่าตามวาที
ไยไม่ช่วยรับรักสมัครสมาน
ไม่สงสารพี่ชายหรือสายใจ
หมายจะพึ่งบุญหนักพักอาศัย
ตัวพี่ไม่ขออยู่จะสู้ตาย
ให้สมสาแก่จิตที่คิดหมาย
มายอมตายเสียเพราะรักหนักอุรา
จึงได้ต้องชีวาตม์ขาดสังขาร์
ตายดีกว่าอยู่เป็นคนให้ทนทุกข์
คงผ่ายผอมกายีไม่มีสุข
ให้เจ็บจุกอุระเพียงจะพัง ฯ
ให้เสียวซ่าไปด้วยรักไม่หักหลัง
ว่ามานั่งอยู่เดียวเปลี่ยวอินทรีย์
เวลาจวนจะสว่างกระจ่างศรี
เป็นสุดที่ผ่อนผันในปัญญา ฯ
รักมันชักมาให้ตายวายสังขาร์
แม่คุณอย่าถามไต๋ให้ได้อาย
พี่อยากจะเชยชมให้สมหมาย
ขอลาตายจากนวลเพราะรวนเร
หมายจะหยุดพักฝั่งยังห่างเห
ไม่เป็นเก่[๑]แล้วต้องตายเพราะอายคน ฯ
สุดจะคิดแก้ไขให้ฉงน
ด้วยว่าตนเป็นสตรีย่อมมีอาย
ว่ารักตอบเข้าเป็นญาติเหมือนมาดหมาย
จะภิปรายพูดจาว่ากระไร ฯ
มากล่าวถ้อยห้ามรักเหมือนผลักใส
เชิญบอกให้ทราบความตามคดี
ใช่กล่าวถ้อยแล้วจะอางขนางหนี
ขอให้พี่ชีวันถึงบรรลัย

---

[๑]ภาษาปาก หมายถึง เข้าที

นางห้ามว่าพี่อย่าสบถเล่น น้องก็เห็นใจนักว่ารักใคร่
เวลานี้นี่จะแจ้งแสงอุทัย เชิญพี่ไปผ่อนพักสักเวลา ฯ
⊙ จะกล่าวฝ่ายยายนมเคยชมชิด ว่าชื่นจิตทรามวัยไปไหนจำ
ป่านนี้แล้วเป็นไฉนไม่นิทรา คุณพ่อมาเถิดจะฟ้องให้ต้องตี
จนดึกดื่นเดือนด่วนจวนสว่าง เยี่ยมหน้าต่างดูอะไรไฉนนี่
ยังไม่มาหลับนอนผ่อนอินทรีย์ เป็นเช่นนี้ฉันน่าระอาใจ ฯ
⊙ นางโฉมงามฟังความยายนมว่า เหมือนทีท่าจะพะวงคิดสงสัย
นางคืนหลังยังห้องหมองฤๅทัย แล้วทรามวัยนิทราในราตรี
ยายนมหลับงามสรรพเจ้าเยื้องย่อง ออกจากห้องเร็วพลันขมันขมี
เยี่ยมหน้าต่างแล้วนางเอื้อนวาที ว่าตัวพี่รักน้องจะครองกัน
อย่าใจเร็วด่วนได้หมายสมาน ชนชาวบ้านจะนินทาดูน่าขัน
เอ็นดูน้องต้องตามความจำนรรจ์ จะผ่อนผันให้พี่ทราบไม่หยาบคาย
ต้องตรึกตราหาผู้มาสู่ขอ เป็นห้องหอตามมาดสวาทหมาย
วันพรุ่งนี้อยากรู้ดูแยบคาย อย่าอุบายลวงเล่ห์ประเวณี
ฉันจะใช้ให้บ่าวที่สาวสาว ไปฟังข่าวสอบสวนให้ถ้วนถี่
เวลาควรจวนแจ้งแสงสุรีย์ ขอเชิญพี่ไคลคลาอย่าช้าการ
แม้นสว่างสร่างแสงสุริเยศ จะมีเหตุเกิดภัยในสถาน
จะรับรักดอกไม่พักให้รำคาญ แม้นช้านานไพรีจะบีฑา ฯ
⊙ โรโมฟังดังได้วิเชียรช่วง ที่เศร้าทรวงคลายทุกข์เป็นสุขา
กล่าวสุนทรวอนขวัญกัลยา อนิจจาจะต้องไปเสียไกลพักตร์
เหมือนสลัดตัดรักเสียพักนี้ ในทรวงพี่แสนวัตกเพียงอกหัก
จะแก้ไขให้สมอารมณ์รัก ไม่ช้านักคงได้น้องประคองนอน
แล้วโรโมแข็งใจครรไลร้าง จากสวนนางนารีศรีสมร
โดดกำแพงหลังสวนรีบด่วนจร ศศิธรจวนแจ้งแสงหิรัญ ฯ
⊙ ฝ่ายยุเลียดนวลนางสำอางโฉม ให้ทุกข์โทรมเรื่องรักหนักกระสัน
เห็นโรโมจากไปเสียไกลครัน นางผายผันเข้าที่ศรีไสยา
จะกล่าวถึงลอเรนส์เป็นบาทหลวง ชนทั้งปวงนับถือลือนักหนา
พอแสงทองส่องสว่างกระจ่างตา สกุณาแซ่ซ้องก้องสำเนียง
ตื่นนิทราออกมาทางหลังวัด พระพายพัดไก่ขันสนั่นเสียง
ยืนหยุดยั้งฟังเพลินแล้วเดินเมียง ไถลเลี่ยงมาที่ท่าสาครินทร์

เก็บบุหงามาลีจำปีเทศ
แล้วบาทหลวงเดินมาฝั่งวาริน
⊙ ฝ่ายข้างนายโรโมเดินโซซูบ
ออกเดินแฝงกายามาทางลัด
แลไปเห็นสังฆราชท่านบาทหลวง
ตรงเข้าหมอบน้อมนอบแล้วยอบกาย
⊙ ฝ่ายเจ้าคุณสังฆราชท่านบาทหลวง
เห็นจริตผิดวิสัยแต่ในที
เมื่อคืนนี้ที่บ้านแกปุเลต
นายโรโมคนโตเต็มประดา
เพราะรักนางโรสไลน์ประไพพักตร์
คงจะผัดนัดการเมื่อวานนี้
ครั้นคิดแล้วท่านอาจารย์ชาญฉลาด
เจ้าธุระสิ่งใดไปไหนมา
⊙ โรโมว่าตัวข้าพเจ้านี้
เมื่อคืนนี้มีงานการมงคล
พบบุตรสาวนายเฒ่าแกปุเลต
แล้วเล่าความตามผัดแนะนัดมา
⊙ บาทหลวงฟังนั่งยิ้มอิ่มอุระ
ข้าคาดหน้ามาก็ตรงด้วยจงใจ
เมื่อแรกว่าโรสไลน์กลับไผล้เผล
นี่บุญนักหากกุศลเป็นต้นทุน
⊙ โรโมว่าอาจารย์ช่วยหลานบ้าง
แม้นได้คู่สู่สมภิรมยา
บาทหลวงฟังเลยนั่งถอนใจใหญ่
เขาศัตรูกันมาไม่การุญ
แม้นมิช่วยดับเข็ญให้เป็นสุข
เฝ้าปองร้ายหมายมั่นไม่บรรเทา
เราห้ามปรามตามอุบายก็หลายครั้ง
กลับโกรธขึ้งดึงดื้อถือน้ำใจ
การะเกดสาวหยุดพุดกระถิน
ทางแถวถิ่นสาคเรศเป็นเขตวัด ฯ
ผอมผิดรูปเหลือใจไปสนัด
เข้าในวัดเหนื่อยอ่อนจะผ่อนกาย
ที่ร้อนทรวงค่อยเบาบรรเทาหาย
ไม่หยาบคายพูดจาให้ราคี ฯ
ไม่ทักท้วงตรองความไปตามที่
เหตุคงมีมั่นคงไม่สงกา
หญิงวิเศษเต้นรำตามภาษา
แฝงกายาเข้าไปอยู่ดูท่าที
ที่งามนักรูปร่างสำอางศรี
จึ่งจากที่สถานชมชานมา
ขึ้นนั่งอาสน์แจ้งกิจกับศิษย์ว่า
แต่เวลาเช้าตรู่ดูชอบกล ฯ
ยังเป็นที่สารพัดจะขัดสน
อยู่ที่บนบ้านเศรษฐีผู้ปรีชา
ได้แจ้งเหตุเรื่องรักเป็นนักหนา
ให้ขรัวตาฟังแจ้งที่แคลงใจ ฯ
ว่าชิชะยอดปัญญาจะหาไหน
แต่ผิดไปนิดเดียวเจียวพ่อคุณ
เอ็งโลเลไม่ได้การพาลจะวุ่น
เจียนเป็นจุณเสียแล้วพ่อแก้วตา ฯ
ให้สมอย่างมุ่งมาดปรารถนา
จนชีวาบรรลัยไม่ลืมคุณ
ว่าคิดไปก็น่าจะว้าวุ่น
ขืนทำคุณจะบูชาโทษาเรา
จะลามลุกปานไฟบรรลัยเผา
คิดจะเอาชีวันกันบรรลัย
ไม่เชื่อฟังกิจจาที่ปราศรัย
คิดแก้ไขไม่หยุดสุดปัญญา

แต่ครั้งนี้คงเป็นที่จะดับเข็ญ
แม้นสำเร็จเสร็จงานการวิวาห์
จะผ่อนผันบุตรท่านสองเศรษฐี
ถึงตัวเราก็คงเบาทุกข์สบาย
พอคิดแล้วสังฆราชท่านบาทหลวง
ว่าตัวเจ้าเข้ามาวอนพาที
ครั้นจะนิ่งเฉยไว้ก็ไม่ได้
แล้วบาทหลวงนัดงานการวิวาห์

⊙ ฝ่ายสตรีที่นางยุเลียดใช้
ครั้นทราบความตามจริงทุกสิ่งอัน
บอกโฉมงามตามความบาทหลวงว่า
ให้ยุเลียดทราบสารเป็นการนัย
แม่ยุเลียดโฉมงามฟังความว่า
นางอาบน้ำทาแป้งแต่งแช่มช้อย
ออกจากบ้านตัดตรงลงหลังสวน
ไม่บอกใครให้ทราบความสำคัญ
ถึงวัดวาเข้าหาบาทหลวงใหญ่
นางมิได้ไต่ถามตามวาที

⊙ นายโรโมเห็นโฉมประโลมพักตร์
ยิ่งแลเล็งเพ่งพิศยิ่งติดใจ
บาทหลวงเห็นโฉมงามทรามสวาท
เข้าต้อนรับจับกรวอนอนงค์
แล้วจูงมือบุตรชายฝ่ายเศรษฐี
ให้คำนับรับรองกันต้องใจ
แล้วเชิญพระเยซูผู้เป็นเจ้า
ให้อยู่ดีมีสุขทุกข์อย่ามี
จะได้ผูกความดีไมตรีรัก
ครั้นเสร็จสิ้นแต่งงานการสำคัญ

⊙ นางยุเลียดนารีศรีสมร
พอบ่ายแสงสุริยนสนธยา
จะได้เป็นวงศ์ญาติในศาสนา
คงสิ้นอาฆาตกันจนวันตาย
ให้เป็นที่สมสวาทตามมาดหมาย
ได้ห่างหายความร้อนผ่อนทวี
ไม่ล่อลวงไต่สวนโดยถ้วนถี่
เราเป็นที่สมเพชเวทนา
ต้องช่วยให้สมมาดปรารถนา
ว่าเวลาบ่ายวันนี้ฤกษ์ดีครัน ฯ
ทั้งบ่าวไพร่แยกย้ายกันผายผัน
ก็พากันกลับบ้านสำราญใจ
ตามฤกษ์พาที่จะชิดพิสมัย
แม้นช้าไปเจ้าบ่าวจะเฝ้าคอย
สร่างโศกาเศร้าทรวงที่ง่วงหงอย
แล้วยอดสร้อยเยื้องย่องจากห้องพลัน
นางรีบด่วนครรไลออกผายผัน
ชนทั้งนั้นก็ไม่แจ้งแห่งคดี
นางกราบไหว้แล้วนั่งอยู่ยังที่
ว่าจะมีเหตุการณ์สถานใด ฯ
ว่างามนักเล็งแลดังแขไข
ที่โศกในทรวงเศร้าค่อยเบาลง
สวยสะอาดน่าคิดพิศวง
ว่าแม่จงเป็นสุขอย่าทุกข์ภัย
เคียงนารีคู่ชิดพิสมัย
แกอวยชัยให้ตามความอารี
มาปกเกล้าคุ้มครองทั้งสองศรี
ทั้งเศรษฐีที่วิวาทอาฆาตกัน
ที่เบาหนักหยุดหย่อนคิดผ่อนผัน
บาทหลวงนั้นสุขใจในอุรา ฯ
พวางอนคลายทุกข์เป็นสุขา
นางกราบลาพระอาจารย์มาบ้านเรือน

ให้หวนจิตคิดถึงคู่ที่ชูชื่น
ผูกสมัครรักกันไม่ฟั่นเฟือน
คืนวันนี้ว่าจะมาหาให้ถึง
เมียมานั่งคอยท่าช้าอยู่ไย

⊙ จะกล่าวฝ่ายนายเบนโวเลียวนั้น
กับท่านนายเมอดุเตียวเที่ยวสำราญ
พบพวกพ้องของท่านแกปุเลต
ชื่อไตบัลต์หลานเศรษฐีเฒ่าชรา
เมอดุเตียวแลเห็นพูดเข่นเขี้ยว
เมื่อคืนนี้ทำท่าร่าเอาใคร
แล้วมิหนำซ้ำท้าร้องด่าให้
เราอดใจเสียไม่คิดโกรธา
นายไตบัลต์หันหน้าร้องว่าเฮ้ย
เมื่อคืนนี้เศรษฐีห้ามไว้ทัน
แล้วชักมีดจากพกยืนถกกัน
เราไม่หวั่นพรั่นตัวกลัวความตาย

⊙ เมอดุเตียวเหลียวมาฟังว่าขาน
นายไตบัลต์หันมาตุ่วาอุวะ
เบนโวเลียวว่าประเดี๋ยวมาเกิดเหตุ
มาขึ้นเสียงเถียงกันอึงว่ามึงมัน
แล้วกล่าวความห้ามปรามไปตามชื่อ
จะพิฆาตมาดหมายกันวายปราณ
เรารักกันดีกว่าซังท่านทั้งสอง
ขืนปองร้ายหมายมั่นกันร่ำไป

⊙ จะกล่าวฝ่ายท่านนายโรโมนั้น
ได้ผ่อนผัดนัดเจ้าเยาวมาลย์
เวลาบ่ายชายแสงสุริย์ฉาย
ออกจากวัดลัดมาไม่ช้าที
หาที่อื่นหมื่นแสนไม่แม้นเหมือน
โอ้พ่อเพื่อนสุดสวาทเพียงขาดใจ
ไม่อื้ออึงพูดจาอัชฌาสัย
หรือเที่ยวไปเชือนแชแก้รำคาญ ฯ
ออกผายผันเดินก่ำมาจากบ้าน
ทุกถิ่นฐานกลัวฝีมือเลื่องลือชา
ที่สาเหตุมีไว้ใหญ่นักหนา
เผอิญมาพบกันเข้าทันใด
อ้ายนี่เจียวอาจหาญคิดการใหญ่
เขาห้ามไว้ไม่ฟังอหังการ์
ลงบันไดหุนหันจะฟันฆ่า
กลับหยาบช้าเสียงอึงขึ้นมึงมัน
กูไม่เคยพรั่นตัวกลัวอาสัญ
ไม่ชีวันมึงไม่รอดคงวอดวาย
ใครอวดตนว่าดีอย่าหนีหาย
ใครแพ้อายกันวันนี้มึงดีละ ฯ
แล้วชักขวานโดดเผ่นเต้นเกะกะ
ใครมันจะกลัวใครอย่างไรกัน
ไม่วิเศษเลยฟ้าผ่าดูน่าขัน
จะฆ่าฟันกันเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
ว่าเราถือเอาที่แน่นเป็นแก่นสาร
มาเที่ยวพานหาความไม่งามใจ
เชิญไตร่ตรองข้อความตามนิสัย
เกิดเหตุภัยไม่เป็นเรื่องเครื่องรำคาญ ฯ
ไม่ผ่อนผันคลายรักสมัครสมาน
จะไปบ้านแก้วตายอดนารี
รีบแต่งกายเร็วพลันขมันขมี
จะไปที่สวนนางสำอางตา

พอแลเห็นเบนโวเลียวเพื่อนสหาย เข้าห้ามนายเมอดุเตียวไว้ด้วยใจกล้า
นายไตบัลต์นั้นช่าง[๑]อหังการ์ ชักมีดพร้าออกจะฟันให้บรรลัย
นึกว่านี่เป็นพี่แม่ยุเลียด ไม่หมายเกลียดชังนักคิดรักใคร่
ครั้นจะเข้าต่อสู้ดูกระไร แม่ทรามวัยหล่อนจะว่าไม่ปรานี
คิดเงื่อดงดอดใจจะไต่ถาม ไม่หยาบหยามแค้นขัดให้บัดสี
รักกันไว้ดีกว่าชังในครั้งนี้ อย่าให้มีอาฆาตเหมือนญาติกัน ฯ

⊙ นายไตบัลต์ครั้นเห็นโรโมเข้า ดังไฟเผาอกใจให้กระสัน
เข้าชี้หน้าด่าอึงขึ้นมึงมัน กูจะฟันเสียให้ยับเช่นสับปลา
โรโมว่าตัวข้าไม่ถือโทษ อย่าเพ่อโกรธเลยไตบัลต์ฟังฉันว่า
เรารักกันดีกว่าชังอหังการ์ จะฟันฆ่ากันทำไมพ่อไตบัลต์
เมอดุเตียวคนเก่งนักเลงเก่า นึกว่าเขาพูดประชดไม่อดกลั้น
อารามใจเกรี้ยวโกรธโดดเข้าฟัน นายไตบัลต์รับรองด้วยว่องไว
ทั้งสองข้างต่างจิตไม่คิดหนี ฝีมือดีตรงเข้าฟันกันหวั่นไหว
เมอดุเตียวเลี้ยวริ่งเข้าชิงชัย ไตบัลต์ไล่รุกรันประจัญบาน
เมอดุเตียวไม่พรั่นกระชั้นชิด มิได้คิดกลัวตายวายสังขาร
นายไตบัลต์หันโลดโดดทะยาน หมายประหาญชีวันให้บรรลัย
เมอดุเตียวเสียท่าจะล่าหนี ครั้นได้ดีไตบัลต์ฟันตักษัย
โรโมเห็นเป็นที่สังเวชใจ ก็เลยไม่อดโทโสกลับโกรธา
ชักมีดปราดฟันฉาดเสียงดังฉับ ไตบัลต์รับไม่ทันประจันหน้า
โรโมฟันไตบัลต์มรณา ชาวประชายืนดูเป็นหมู่ไป ฯ

⊙ จะกล่าวฝ่ายสองนายเฒ่าเศรษฐี ทราบคดีทุกข์ร้อนถอนใจใหญ่
ต่างออกจากเคหารีบคลาไคล ไม่แจ้งใจว่าใครตายวายชีวี
พอเจ้าเมืองวโรนานั้นมาถึง เสียงอื้ออึงโกรธใจเป็นไฟจี้
ว่ามาเกิดฆ่าฟันกันวันนี้ สาเหตุมีอาฆาตวิวาทกัน
ไม่เกรงกลัวอาญาช่างสามารถ ทำบังอาจเข่นฆ่ากันอาสัญ
ต้องให้เห็นเท็จจริงทุกสิ่งอัน เอาโทษธรรม์เฆี่ยนปรับให้อับอาย
แล้วกล่าวความถามเบนโวเลียวว่า เขาเข่นฆ่าชีวาตม์มุ่งมาดหมาย
อย่าเสแสร้งแกล้งสรรบรรยาย ใครดีร้ายบอกความตามสัจจา

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ชั่ง"

เจ้ารู้เห็นเป็นผู้อยู่ที่นี่ จงพาทีอย่าคิดริษยา
แม้นให้การไม่ชัดสัตยา ต้องเข่นฆ่าชีวันถึงบรรลัย
เบนโวเลียวเสียวใจฟังไต่ถาม โดยข้อความจริงแจ้งแถลงไข
นั่งนิ่งนึกตรึกตรองทำนองใน ครั้นบอกไปตามจริงทุกสิ่งอัน
นายโรโมเพื่อนสหายคงได้ยาก ต้องลำบากใหญ่ยิ่งทุกสิ่งสรรพ์
ต้องพูดจาบิดเบือนเชือนจำนรรจ์ คิดผ่อนผันพอให้เบาบรรเทาลง ฯ
⊙ แล้วตอบว่าตัวข้าพเจ้านี้ ทราบคดีแน่ใจไม่ให้หลง
เมอดุเตียวเดินเที่ยวมาทางตรง หมายจะลงไปบ้านท่านโรโม
มาพบกันริมทางหว่างวิถี ต่างอารีอยู่ด้วยรักกันอักโข
จะคืนหลังยังถิ่นให้ภิญโญ แล้วโรโมก็พาผมคลาไคล
นายไตบัลต์นั้นวิ่งมาขวางหน้า มุทะลุดุด่าไม่ปราศรัย
ผมห้ามปรามก็ไม่ฟังช่างกระไร กลับว่าให้หยาบช้าสารพัน
ชักมีดแทงเมอดุเตียวเพื่อนสหาย เลยวางวายชีวาถึงอาสัญ
โรโมโดดโกรธใจดังไฟกัลป์ เข้าโรมรันสามารถแย่งศาสตรา
เลยแทงนายไตบัลต์นั้นลงม้วย ความเป็นด้วยโมโหฉุนโทสา
เป็นแม่นแท้แน่นักประจักษ์ตา จะเฆี่ยนฆ่าปรับไหมอย่างไรกัน ฯ
⊙ ฝ่ายช้างเมียแกปุเลตเป็นเศรษฐี ฟังคดีโกรธแค้นแสนกระสัน
นั่งโศกีชี้หน้าแล้วว่าพลัน ว่าตัวนั้นลำเอียงไม่เที่ยงตรง
แกล้งกล่าวโทษหลานข้าว่าบังอาจ ช่างสามารถใส่ความตามประสงค์
จนศาสตราต้องกายวายชีวง จะให้ลงโทษภัยอย่างไรกัน
ขอท่านที่เป็นผู้ตราชูชั่ง อย่าเชื่อฟังเกกมะเหรกพูดเสกสรรค์
เชิญตัดสินตามตรงลงโทษทัณฑ์ หลานดิฉันล้มตายวายชีวา
ท่านเจ้าเมืองเป็นผู้รู้กฎหมาย ครั้งฟังฝ่ายนายเบนโวเลียวว่า
ตัดสินความตามตรงไม่สงกา ว่าตนฆ่าชีวันเขาบรรลัย
เพราะผู้นั้นโอหังคิดบังอาจ จะพิฆาตแทนให้นั้นไม่ได้
ต้องปรับโทษตามการที่หาญใจ ให้ขับไล่จากนิเวศน์เขตบุรี
แม้นโรโมคืนมาเวลาไหน ประหารให้ชีวงลงเป็นผี
อย่าช้าไยรีบไปเสียเดี๋ยวนี้ จากธานีให้ทันเราบัญชา
สงสารนายโรโมพุทโธ่เอ๋ย กระไรเลยกรรมแท้แน่นักหนา
ต้องก้มหน้าแข็งใจครรไลลา รีบตรงมายังมหาพระอาราม

เข้าหาท่านสังฆราชพระบาทหลวง
ว่าพระครูดูเอาเถิดมาเกิดความ
บาทหลวงฟังนั่งอึ้งตะลึงคิด
จึ่งปราศรัยไต่ถามตามแยบคาย
ไฉนมาอาวรณ์ข้อนอุระ
เอ็งเล่าความตามตรงข้าสงกา

⊙ นายโรโมก้มกราบไม่หยาบหยาม
ตามโทษาฆ่าฟันกันบรรลัย
บาทหลวงฟังดังขวานผ่าอุระ
แล้ววอนปลอบตอบความไปตามแกน
พึ่งรักใคร่ได้กันเข้าใหม่ใหม่
จะผ่อนผันฉันใดไฉนนา
แล้วตอบว่าอนิจจาโรโมเอ๋ย
ต้องพลัดพรากจากรักภคินี*
โรโมฟังบาทหลวงข้อนทรวงนาง
โศกีร่ำแล้วซ้ำตอบวาจา
ต้องไล่ขับอับอายชาวประเทศ
คงโศกใจในสุดาให้อาวรณ์
จะเอามีดกรีดศอให้คอขาด
อยู่ไปไยอายเขาชาวเวียงไชย
บาทหลวงว่าอย่าวุ่นท้าฉุนจิต
ประหารกายตายเปล่าไม่เข้าที
โรโมนั่งฟังสารรำคาญหู
กลับตีอกฟกซ้ำระกำใจ

⊙ บาทหลวงดูรู้ว่ายังไม่ฟังถ้อย
ไม่ตรองใจไต่สวนใคร่ครวญความ
ช่างไม่เห็นบุญบาปทำหยาบช้า
จะต้องตรงลงสู่อยู่อบาย
กรตีทรวงอึงเอ็ดไม่เข็ดขาม
ครั้งนี้งามแล้วขอรับต้องอับอาย
ไม่ทราบกิจว่าอย่างไรก็ใจหาย
ว่าเฮ้ยนายโรโมอย่าโกรธา
ช่างโทสะโกรธใครใหญ่นักหนา
ใครด่าว่าให้ช้ำระกำใจ ฯ
แล้วเล่าความจริงแจ้งแถลงไข
จนต้องให้เนรเทศจากเขตแดน
ว่าชิชะน่าเบื่อเสียเหลือแสน
เรานี้แสนสมเพชเวทนา
มาทำให้เกิดทุกข์ไม่สุขา
ต้องตรึกตราตรองความตามคดี
กระไรเล่าใจด่วนไม่ควรที่
คงเอกีอยู่เดียวเปลี่ยวอุรา
แทบจะวางวายชีวาตม์ขาดสังขาร์
ว่าเสียหน้าเสียชื่อลือขจร
แม้นทราบเหตุเรื่องร้ายถึงสายสมร
เราม้วยมรณ์เสียดีกว่าก้มหน้าไป
ให้ชีวาตม์ลงวิบัติถึงตักษัย
เราตายไปแล้วคงเกิดประเสริฐดี
ไม่ควรคิดให้ชีวังลงเป็นผี
ปัญญามีอยู่กับตัวกลัวอะไร
นึกว่าครูเกเรพูดเผลไผล
ร่ำร้องไห้ทุกข์ถึงคะนึงนาง ฯ
ดุว่าถ่อยไม่สุภาพพูดหยาบหยาม
ทำลวนลามคิดจะฆ่าชีวาวาย
สิ้นชีวาไม่เป็นสุขทนทุกข์หลาย
เกิดเป็นชายเสียเช่นมีเวรกรรม

---

*ความตรงนี้อ่านให้สัมผัสเสียงสระกับคำว่า "รัก" เป็น "พัก - คี - นี"

นายโรโมหยุดยั้งนั่งฟังสาร
ชี้ช่องให้ใสสว่างเป็นทางธรรม
แล้ววอนตอบอาจารย์ว่าท่านขา
จะชี้แจงให้อย่างไรในอาการ
บาทหลวงฟังถ้อยคำที่ร่ำว่า
ไม่ลวงหลอกบอกตามความอารี
ดึกสงัดจากวัดที่อาศัย
ลอบเข้าหาโฉมตรูเคียงคู่ชิด
ชวนยุเลียดทรามวัยเจ้าไปด้วย
ถ้าแม้นนางปลงใจรับไมตรี
ไปอยู่เมืองแมนตัวอย่ากลัวเขา
ต่อเมื่อไรได้การนานนานไป
แล้วพงศ์เผ่าพวกพ้องทั้งสองฝ่าย
คงรักใคร่กันตามความอารี
แม้นคิดถึงญาติวงศ์เผ่าพงศา
ให้ทราบความตามกิจลิขิตไป
โรโมฟังสังฆราชพระบาทหลวง
ไม่โศกาอาดูรพูนทวี

⊙ จะกล่าวถึงนงนุชบุตรเศรษฐี
พอทราบว่าพี่ชายนั้นวายปราณ
รำพันว่าโรโมพุทโธ่เอ๋ย
ต้องขับไล่ให้ไปจากพารา
ป่านฉะนี้สามีของข้าเจ้า
อยู่ด้วยกันหลัดหลัดมาพลัดไป
เมื่อขับไล่ได้ใครเขาไปด้วย
เมียตรอมจิตคิดวิตกหนักอกครัน
เป็นเวรกรรมจำเพาะคราวเคราะห์ขัด
เมียอาวรณ์ร้อนใจดังไฟลน
ตั้งแต่นี้ไหนจะมีซึ่งสิ่งสุข
จะใช้ใครให้ไปฟังอาการ
พระอาจารย์ท่านจะอุปถัมภ์
ว่าเวรกรรมติดกายเมื่อวายปราณ
แม้นเมตตาจริงใจช่วยไขขาน
แม้นเนิ่นนานช้าไปภัยจะมี
เราตรึกตราสอบสวนไว้ถ้วนถี่
ว่าวันนี้คงสมอารมณ์คิด
แล้วอย่าได้อาจองทะนงจิต
แล้วสะกิดบอกความตามคดี
เป็นเพื่อนม้วยในทางกลางวิถี
คืนวันนี้รีบพากันคลาไคล
พวกพ้องเรามีรู้จักพักอาศัย
จะแก้ไขให้เจ้ามาคืนธานี
ที่ระคายเคืองข้องมัวหมองศรี
เจ้าอย่ามีทุกข์ร้อนจงผ่อนใจ
จะตรึกตราบอกเจ้าแถลงไข
เจ้าอย่าได้โศกศัลย์พันทวี
ค่อยสร่างทรวงปรีดิ์เปรมเกษมศรี
เลยพักที่ศาลาของอาจารย์ ฯ
นางทวีโรครักสมัครสมาน
เยาวมาลย์เจ้าสะอื้นกลืนน้ำตา
ไม่ควรเลยจะบังอาจพิฆาตฆ่า
ชาวประชานายไพร่คงไยไพ
จะโศกเศร้าทุกข์เข็ญเป็นไฉน
ทำอย่างไรจะแจ้งแห่งสำคัญ
เป็นเพื่อนม้วยในป่าพนาสัณฑ์
ทางผายผันแสนยากมากดำบล
ต้องวิบัติเดินไปในไพรสณฑ์
จะต้องทนเวทนาอยู่ข้านาน
คงจะทุกข์ด้วยรักสมัครสมาน
ถามอาจารย์ให้แจ้งแห่งคดี

นางโศกีตีทรวงอยู่ผางผาง แทบวายวางชีวาตม์ขาดเป็นผี
คนในบ้านวิ่งมาดูไม่รู้ที ว่านางนี้ร่ำไห้ถึงไตบัลต์ ฯ
⊙ จะกล่าวฝ่ายท่านนายโรโมหนุ่ม ให้กลัดกลุ้มในจิตคิดกระสัน
พอเวลาสุริยงลงสายัณห์ จะผายผันรีบรัดจากวัดวา
ไปแอบอยู่คอยดูพอพลบค่ำ เราต้องจำปีนกำแพงแฝงเข้าหา
แม้นประสบพบขวัญกัลยา จะพูดจาวิงวอนให้อ่อนใจ
แล้วเล่าความตามที่ได้มีเหตุ ต้องจากเขตบุรีที่อาศัย
ให้โฉมงามทราบความแต่จริงใจ แล้วจะได้เชยชิดเมื่อนิทรา
แล้วกราบลาสังฆราชพระบาทหลวง ว่าร้อนทรวงอยู่ด้วยรักเป็นนักหนา
กระผมต้องจำใจครรไลลา ไปคอยหานุชน้องที่หมองใจ ฯ
⊙ บาทหลวงว่าเวลาก็จวนแล้ว จะคลาดแคล้วเชยชิดพิสมัย
ระวังภัยในกลางทางครรไล อย่าให้ใครพบพานนะหลานยา
โรโมซ้ำคำนับรับคำสอน แล้วรีบจรจากุฏิที่สุขา
พระสุริโยโพล้เพล้ได้เวลา พอเห็นหน้ากันไม่รู้ว่าผู้ใด
ชักผ้าคลุมศีรษะเดินถนน พบผู้คนที่รู้จักเคยรักใคร่
ไม่ทักทายพูดจากั้มหน้าไป ถึงบ้านใหญ่เศรษฐีที่สำราญ
เข้าแฝงตนกลัวคนจะพบปะ มุ่งหมายจะปีนตรงลงในบ้าน
แลเห็นคนมาไปใจรำคาญ รีบลนลานวิ่งตรงเข้าดงคา
พอเวลาทุ่มเศษสังเกตไว้ เห็นบ่าวไพร่เศรษฐีที่เคหา
พากันเข้าห้องปิดจะนิทรา ไม่เห็นหน้าว่าผู้ใดที่ไหนมี ฯ
⊙ นายโรโมเดินโซออกจากรก เลยอ้อมวกเข้าย่านบ้านเศรษฐี
ปีนกำแพงแฝงพฤกษาไม่ช้าที โดดลงที่สวนขวัญกัลยา
ขึ้นหน้าต่างเห็นนางยุเลียดน้อย นั่งเศร้าสร้อยโศกศัลย์รำพันหา
เข้านั่งเตียงเคียงนางสำอางตา แล้ววอนว่านุชนางอย่าหมางใจ
พี่คิดถึงสายสวาทแทบขาดจิต ปานชีวิตจะวิบัติถึงตักษัย
อนงค์น้องแม่อย่าหมองฤๅทัยใน พี่ก็ได้มาพบประสบพักตร์ ฯ
⊙ ฝ่ายยุเลียดนารีศรีสมร นางทุกข์ร้อนเหลือวิตกเพียงอกหัก
พอผันแปรแลประสบพบผัวรัก ที่โศกนักเลยเบาบรรเทาลง
นางโฉมยงสงสัยจึงไต่ถาม อยากฟังความจริงจังดังประสงค์
เรื่องไตบัลต์พี่ชายวายชีวง ขอท่านจงชี้แจงให้แจ้งการ

โรโมว่าอนิจจาแม่ยอดรัก
ใช่จะแกล้งฆ่าฟันประจัญบาน
เมื่อเดิมทีพี่ลาพระบาทหลวง
มุ่งมาดมาจะหาแม่เนื้อเย็น
นายไตบัลต์กั้นกางขวางวิถี
เข้าห้ามปรามโดยความกรุณา
นายไตบัลต์หันหน้ามาด่าพี่
พี่ก็ไม่ถือโกรธเอาโทษภัย
กลับชักมีดใหญ่กรากออกจากผ้า
ฉันชักขวานราญรอออกต่อตี
ประเดี๋ยวนี้ตัวพี่ก็ต้องโทษ
ต้องขับจากพาราเอกากาย
หมายจะมาลาเจ้าลำเภาพักตร์
แล้วกางกรข้อนกอดยอดนารี

⊙ ยุเลียดฟังนั่งโศกสะอื้นไห้
ว่าครั้งนี้สุดที่จะอาวรณ์
เหมือนพี่แกล้งแหนงน้องให้หมองศรี
อยู่ไปไยให้ตนทนรำคาญ
โรโมปลอบว่าพี่ขอบใจสมร
พี่จำใจต้องไปตามอาญา
น้องอยู่ก่อนเถิดสมรแม่อย่าหมาง
ไม่ช้านักจักกลับมาเร็วไป
นางฟังคำยิ่งร่ำพิไรรัก
โรโมกอดอุ้มยอดเยาวมาลย์
ทั้งสองราอาวรณ์นอนไม่หลับ
นายโรโมว่าโอ้กรรมเรามี
เราลืมไปไม่ทันได้ชวนน้อง
จวนสว่างสางแสงอโณทัย
เข้ากุมกรข้อนกอดแม่ยอดรัก
กล่าวสุนทรวอนลายุพาพาล
มาถามซักพูดจาน่าสงสาร
มาเกิดการที่จะทำเพราะจำเป็น
เร่าร้อนทรวงไม่มีสุขด้วยทุกข์เข็ญ
แลไปเห็นเมอดุเตียวเดินเที่ยวมา
อันตัวพี่นี้ไม่คิดริษยา
แล้วพูดจาง้องอนให้อ่อนใจ
แล้วพาทีเติมต่อเป็นข้อใหญ่
เข้าปราศรัยพูดจาไม่ราคี
กระโดดก่ำหุนหันเข้าฟันพี่
ต้องอินทรีย์ไตบัลต์ชีวันวาย
เจ้าเมืองโกรธวางบทตามกฎหมาย
เหมือนแหนงหน่ายจากรักเสียพักนี้
แม่ยอดรักทราบเรื่องอย่าเคืองพี่
ว่าครั้งนี้เป็นกรรมต้องจำจร ฯ
แล้วทรามวัยตีทรวงดวงสมร
น้องทุกข์ร้อนเหลือล้นพ้นประมาณ
ต้องทวีโรครักสมัครสมาน
จะวายปราณตามกรรมที่ทำมา
เชิญงามงอนคลายทุกข์ให้สุขา
ขัดบัญชาโทษทัณฑ์ถึงบรรลัย
ขคลาร้างห่างชิดพิสมัย
ขอฝากใจไว้กับเจ้าเยาวมาลย์
ลงซบพักตร์โศกาน่าสงสาร
ขึ้นสถานนิทราในราตรี
จนเดือนลับพุ่มไม้ชายวิถี
มาวันนี้หมายจะพายอดยาใจ
มัวปรองดองเชยชิดพิสมัย
ต้องครรไลลาเจ้าเยาวมาลย์
จุมพิตพักตร์เชยชมสมสมาน
ในทรวงปานไฟรุมสุมอัคคี

ว่ายอดสร้อยแม่อย่าน้อยใจสมร
ขอลาจากฝากรักภคินี
ยุเลียดนั่งฟังสารปานจะคลั่ง
ครั้นจะขัดทัดทานให้นานไป
แล้วทรามวัยแข็งใจตอบผัวรัก
แสนลำบากยากใจทางไปมา
สักกี่ปีพี่จะกลับมาเห็นหน้า
จะชูบผอมตรอมใจที่ในกาย

⊙ โรโมฟังดังศรเสียบอุระ
อันตัวพี่นี้จะมาไม่ช้านัก
พี่อยู่เมืองแมนตัวอย่ามัวหมอง
จะส่งข่าวดอกเจ้าอย่ารัญจวน
ครั้งเสร็จสั่งกัลยาสุดาสมร
ต้องจำลาช้าไม่ได้ภัยจะมี
สงสารชายตัวนายโรโมหนุ่ม
ต้องแข็งจิตจำคิดครรไลลา
นางยุเลียดโฉมเฉลาโศกเศร้านัก
นางเสียใจให้อาลัยถึงสามี
ครั้นอยู่มาไม่ช้าได้เดือนครึ่ง
เขาเชื้อวงศ์พงศ์เศรษฐีที่แยบคาย
ศิดขอบใจในนางยุเสียดสมร
เข้าพูดจางอนง้อขอบุตรี
แกปุเลตยกให้ดังใจคิด
กำหนดนัดจัดแจงจะแต่งงาน

⊙ ฝ่ายว่าท่านมหาเฒ่าเศรษฐี
เรียกยุเลียดธิดาออกมาพลัน
นางฟังคำซ้ำแค้นแสนอดสู
นึกว่าพ่อก็ไม่รู้ในเรื่องราว
แล้วนางคิดตัดรอนพูดผ่อนผัน
เพราะอาวรณ์ร้อนใจไม่สบาย
พี่จำจรไกลสุดามารศรี
อยู่จงดีเถิดนะน้องอย่าหมองใจ
เจ้าร้อยชั่งพูนเทวศน้ำเนตรไหล
กลัวโทษภัยจะมีมาบีฑา
ว่าห่วงนักพี่จะไปไกลเคหา
จะเอกาเปล่าใจไม่สบาย
น้องแลหาเช้าเย็นไม่เห็นหาย
คงวางวายเสียเพราะโศกด้วยโรครัก ฯ
ว่าพี่จะบอกไขให้ประจักษ์
คงพบพักตร์กันดอกน้องอย่าหมองนวล
นุชน้องแม่คุณอย่าหุนหวน
อย่าคร่ำครวญโศกศัลย์พันทวี
พระทินกรจวนแจ้งส่องแสงสี
พระสุรีย์จวนจะสางกระจ่างตา
ให้ร้อนรุ่มด้วยรักเป็นนักหนา
จากเคหารีบออกนอกบุรี
เมื่อผัวรักจากสุดามารศรี
ดังชีวีจากร่างลงวางวาย
มีชายหนึ่งรูปร่างสำอางฉาย
ชื่อว่า**นายเดนต์ปารีส**น้ำจิตดี
มาวิงวอนแกปุเลตเฒ่าเศรษฐี
ตามมั่งมีเงินทองของศฤงคาร
เดนต์ปารีสสมรักสมัครสมาน
กลับไปบ้านเตรียมของเงินทองพลัน ฯ
แจ้งคดีปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
บอกสำคัญให้ลูกสาวทราบข่าวคราว
แต่นิ่งอยู่ตามชื่อไม่อื้อฉาว
ไม่ว่ากล่าวยกให้เขาง่ายดาย
ว่าตัวฉันยังไม่มาดสวาทหมาย
ด้วยพี่ชายมรณังลงครั้งนี้

ยังโศกเศร้าเร่าร้อนนอนไม่หลับ
ซึ่งจะแต่งลูกให้ได้สามี
⊙ ฝ่ายข้างท่านแกปุเลตผู้เศรษฐี
ไม่รับตามความมั่นจำนรรจา
ว่าดูก่อนยอดสุดายุพาพักตร์
จะปลูกฝังร้อยชั่งให้มั่งมี
ตัวบิดาก็ชราลงมากหลาย
เหมือนเข้าป่าสุริยาลงรอนรอน
จึงได้คิดปลูกฝังเป็นฝั่งฝา
แม้สิ้นบุญสูญชีพชีวาลัย
ยุเลียดฟังแทบจะคลั่งไปเป็นบ้า
ลุกเข้าห้องร้องไห้แทบวายปราณ
จนพลบค่ำย่ำแสนสนธเยศ
ทุกข์ถึงตนหม่นหมองเป็นสองชาย
จำจะไปไต่ถามสังฆราช
ให้ท่านครูดูเหตุสังเกตยล
นางนิทราอาวรณ์นอนไม่หลับ
เสียงดุเหว่าเร้าเร่งพระสุรีย์
จากเคหาสุริยาก็สว่าง
เฝ้าเดินครวญหวนไห้ไม่สบาย
เข้าหาท่านบาทหลวงด้วยทรวงร้อน
ให้กลุ้มจิตดังพิษอัคคีลาม
⊙ บาทหลวงเห็นเป็นทีผิดประหลาด
แล้วปราศรัยไต่ถามความในใจ
ช่างทุกข์โศกโรครักเป็นนักหนา
เป็นอย่างไรไขความตามคดี
เจ้าร้อยชั่งได้ฟังอาจารย์ถาม
ตั้งแต่ต้นจนมาหาพระอาจารย์
จนเดือนดับรุ่งสว่างกระจ่างสี
เหมือนพ่อนี้ไม่สมเพชเวทนา ฯ
ฟังบุตรีวิงวอนสุนทรว่า
แล้วตรึกตราตอบความตามคดี
พ่อนี้รักแก้วตามารศรี
ให้เป็นที่ผาสุกไม่ทุกข์ร้อน
โรคในกายใหญ่ยิ่งกว่าสิงขร
คงม้วยมรณ์แน่นักประจักษ์ใจ
ในทันตาแม่พ่อขออาศัย
ไม่ห่วงใยถึงเจ้าเยาวมาลย์
ไม่พูดจาออกให้แจ้งแสดงสาร
อุระปานจะแยกแตกทำลาย
นางเทวศ[๑]อยู่ในใจมิใคร่หาย
ครั้งนี้ตายดีกว่าอยู่เป็นผู้คน
บอกให้บาทหลวงแจ้งทุกแห่งหน
จะคิดกลแก้ไขฉันใดดี
จนดาวเดือนเลื่อนลับยอดพฤกษี
นางเทวีจัดแจงตกแต่งกาย
นุชนางเร็วพลันรีบผันผาย
แต่พอสายแดดกล้าถึงอาราม
พงางอนนั่งชัดไม่คัดขาม
จะแจ้งความสำคัญก็ตันใจ ฯ
ว่านางนาฏโศกนักด้วยรักใคร่
เจ้าไปไหนจึงได้มาเวลานี้
ดูหน้าตาเคยผ่องก็หมองศรี
หรือโรคีทุกข์ภัยสิ่งใดพาน
นางเล่าความจริงแจ้งแสดงสาร
ให้ทราบการตามเรื่องที่เคืองใจ

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ทเวศ" คำ "เทวศ" อ่านว่า ทะ - เวด

ดีฉันไม่รับรักดอกพักนี้
แม้นไม่ช่วยลาม้วยชีวาลัย
บาทหลวงฟังดังศรเสียบอุระ
ทำลำบากยากยับให้อับอาย
บาทหลวงคิดด้วยกิจจะลวงหลอก
อย่าทุกข์ใจในกระมล[๑]กลเรามี
จงหาญกายทำลายซึ่งสติ
แม้นวันไหนได้โฉลกมีโชคชัย[๒]
จงเข้าห้องนิทราดื่มยาพิษ
แกปุเลตเศรษฐีผู้บิดา
เขาคงแห่กัลยาเจ้ามาฝัง
แม้นสิ้นฤทธิ์ยาพิษที่รุมใจ
จะแก้ไขบอกให้สามีแจ้ง
เขาทราบความตามตรงคงจะมา
แม้นคิดถึงพ่อแม่ที่แก่เฒ่า
ต่อเมื่อไรได้ช่องที่คล่องดี
คงจะได้กลับมาพารานี้
สองเผ่าพงศ์วงศ์เศรษฐีปรีชาชาญ

⊙ นางยุเลียดครั้นฟังดังได้แก้ว
ช่วยฉันไว้อย่าให้ตายวายชีวัน
พระบาทหลวงตอบว่าถ้ากระนั้น
กลับไปบ้านแล้วอย่าหาญด้วยวาที
แล้วหยิบขวดยาพิษที่ปิดไว้
นางรับยากราบลาบาทหลวงพลัน
พบกับนายเดนปารีสต์ที่คิดหมาย
พอให้ชายตายใจแล้วไคลคลา
ขอเป็นที่ผันแปรช่วยแก้ไข
ไม่ขอให้ใครต้องเป็นสองชาย
ว่าชิชะนี่อย่างไรน่าใจหาย
จะอุบายอย่างไรไฉนดี
แล้วจึงบอกกับสุดามารศรี
แม้นเจ้านี้ทำได้ไม่เป็นไร
ด้วยลัทธิทางยาภาษาไสย
เขาจะให้แต่งงานการวิวาห์
เหมือนชีวิตลงพินาศขาดสังขาร์
คงหมายว่าชีวันเจ้าบรรลัย
ไว้ที่หลังวัดวาเราอาศัย
คงจะได้คืนดังแต่หลังมา
ไม่กลั่นแกล้งลวงเล่ห์เสนหา
รับแก้วตาพาไปไกลบุรี
จะบอกเล่าแจ้งการในสารศรี
จะพาทีขอโทษให้โปรดปราน
ให้เป็นที่สมศักดิ์สมัครสมาน
คงเป็นการอารีไมตรีกัน ฯ
ว่ากรรมแล้วนะเจ้าขาต้องอาสัญ
ได้พบกันพูดจากับสามี
ที่โศกศัลย์เศร้าหมองจงผ่องศรี
จงอารีผ่อนตามความจำนรรจ์
มาส่งให้นางยุเลียดไม่เดียดฉันท์
ออกผายผันรีบด่วนจวนเวลา
นางทำอายหวนเหเสนหา
รีบกลับมายังสถานสำราญใจ

---

[๑]คือ กมล หมายถึง ใจ คำว่า "กระมล" เป็นคำที่กวีนิยมเขียนในคำประพันธ์ร้อยกรอง
[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "โชคไชย"

บอกกับท่านบิดาว่าข้าเจ้า
จะจัดแจงแต่งงานสถานใด
สองเศรษฐีฟังบุตรสุดสงสาร
กำหนดนัดจัดงานการวิวาห์

⊙ จะกล่าวฝ่ายท่านนายเดนปารีสต์
ถึงกำหนดนัดหมายแต่งกายพลัน
เรียกบ่าวไพร่หลายคนช่วยขนของ
ออกจากบ้านแห่กันมาทันที

⊙ ครั้นถึงบ้านแกปุเลตท่านเศรษฐี
สองเศรษฐีผู้ที่เฒ่าชรา
นางยุเลียดหวั่นใจอยู่ในห้อง
ปิดห้องในนางใส่สลักพลัน
อนิจจานายโรโมพุทโธ่เอ่ย
ขอลาร้างห่างกันเสียวันนี้
น่าแค้นจิตบิดานิจจาเอ๋ย
แกล้งให้ลูกมีผัวทำชั่วช้า
จะอยู่ไปอายเขาไม่เข้าเรื่อง
ยิ่งร่ำไห้ใจสุดายิ่งอาวรณ์
แล้วร้อยชั่งตั้งสัตย์อธิษฐาน[๑]
ให้เหมือนบาทหลวงท่านจำนรรจา
แล้วทรามวัยแข็งใจดื่มยาพิษ
ให้เคลิ้มจิตเหมือนชีวิตจากร่างกาย
ขณะนั้นท่านนายเศรษฐีใหญ่
ร้องเรียกเจ้าเท่าไรไม่ไหวตัว
กำลังโกรธโดดผลักประตูเปิด
เห็นงามสรรพหลับตาอยู่ช้านาน
ความโศกเศร้ามัวหมองค่อยผ่องใส
ตามแต่ใจเถิดไม่ขัดอัธยา
หายเดือดดาลโมโหที่โทสา
สั่งบ่าวข้าเตรียมเสร็จสำเร็จพลัน ฯ
หมายจะชิดเชยชมภิรมย์ขวัญ
ชนทั้งนั้นพร้อมหน้าบรรดามี
ทั้งเงินทองแพรดวงผ้าม่วงสี
เสียงอึงมี่ขานโห่เป็นโกลา ฯ
จรลีขึ้นนั่งยังเคหา
ก็ออกมาต้อนรับคำนับกัน
คิดว่าต้องตามเวลาถึงอาสัญ
แล้วร้ำพันพูดจาถึงสามี
กระไรเลยทิ้งน้องให้หมองศรี
วายชีวีตามกรรมที่ทำมา
กระไรเลยไม่อายคิดขายหน้า
ชาวประชาคงจะลือชื่อขจร
ล้วนแต่เครื่องทุกข์ยิ่งกว่าสิงขร
เพียงไฟฟอนเข้ารุมสุมอุรา
เดชะกาลชีวังถึงสังขาร์
ผัวเรามาแล้วคงรอดไม่วอดวาย
วิปริตเกิดเป็นทุกเส้นสาย
จนโฉมฉายแน่นิ่งไม่ติงตัว
เรียกทรามวัยจะให้มาไหว้ผัว
เศรษฐีผัวบ่นว่าน่ารำคาญ
ว่ามาเถิดบิดาไม่วาขาน
วิ่งลนลานเข้าไปมองแล้วต้องกาย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อัฏธิฐาน" คำตรงนี้ต้องอ่านให้สัมผัสกับคำว่า "สัตย์" คือ อัด - ทิด - ถาน คำว่า "อธิษฐาน" เป็นคำกริยา หมายถึง ตั้งใจมุ่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือตั้งจิตปรารถนา

เห็นสลบตบอกหมายว่าม้วย ร้องช่วยด้วยเร็วเถิดเกิดฉิบหาย
ตะโกนก้องร้องฉาวลูกสาวตาย ออกวุ่นวายกันทั้งตึกเสียงศึกคัก ฯ

⊙ ฝ่ายญาติพงศ์วงศวานท่านเศรษฐี บ้างโศกีแสนวิตกตบอกอัก
ข้างบิดาอาลัยร้องไห้รัก จะเยื้องยักแก้ไขฉันใดดี
เดนปารีสต์ทราบกิจแทบสลบ มาดูศพกัลยามารศรี
เห็นไม่ฟื้นคืนอารมณ์สมประดี เลยโศกีค่อนอุระเพียงจะพัง
รำพันว่าอนิจจายุเลียดเอ่ย กระไรเลยงามชื่นไม่คืนหลัง
เป็นเคราะห์กรรมจำเป็นเห็นจริงจัง พี่นี้ยังไม่ได้ต้องประคองกาย
พระเป็นเจ้าอยู่ดาวดึงสา ไม่ให้ข้ามุ่งมาดสวาทหมาย
อยู่ไปไยให้รับความอับอาย จำต้องตายตามขวัญกัลยา
ฉุนอุราคว้ามีดจะกรีดศอ เศรษฐีพ่อห้ามปรามบอกความว่า
เกิดเป็นคนไม่พ้นวายชีวา บุญทำมาไม่ได้อยู่เคยคู่กัน
เจ้าหยุดหย่อนผ่อนใจลงไว้ก่อน อย่าเดือดร้อนเรื่องรักนักกระสัน
หญิงเมืองนี้มีดื่นหลายหมื่นพัน อย่าหุนหันเข่นฆ่าชีวาวาย
นึกว่าเขากับเราไม่ควรคู่ ที่จะอยู่สมมาดสวาทหมาย
จึงบันดาลเกิดการอันตราย ชีวิตวายจากกันเสียทันตา
เดนปารีสต์จิตใจให้ไหลหลง ยังงวยงงด้วยรักอยู่นักหนา
ใครห้ามปรามก็ไม่ฟังนั่งโศกา หมายจะฆ่าตนตามเจ้างามไป
ข้างท่านนายแกปุเลตผู้เศรษฐี นั่งโศกีเศร้าหมองไม่ผ่องใส
ว่าไอ้ไอ่อนิจจายอดยาใจ มาบรรลัยทั้งบิดาให้อาดูร
ทุกวันพ่อหมายว่าจะอาศัย เมื่อบรรลัยสิ้นชาติลงขาดสูญ
จึงปลูกฝังตั้งจิตคิดนุกูล ให้เพิ่มพูนศฤงคารสำราญใจ ฯ

⊙ ท่านมารดาว่าแม่ยุเลียดเอ่ย นี่กรรมเคยก่อสร้างแต่ปางไหน
อยู่ดีดีชีวีมาบรรลัย แม่มิได้รักษาพยาบาล
สองเศรษฐีตีอกชกอุระ เพียงปิ้มจะตักษัยในสถาน
อีกบ่าวไพร่คนใช้เยาวมาลย์ หมดทั้งบ้านร้องไห้ฝ่ายน้ำตา
ครั้นสองข้างค่อยสร่างความโศกศัลย์ เศรษฐีนั้นสั่งไพร่ทั้งซ้ายขวา
ให้จัดแจงแต่งการศพธิดา ไปป่าช้าฝังไว้กับไตบัลต์
พวกบ่าวไพร่จัดแจงแต่งหีบศพ ประดับครบงามยิ่งทุกสิ่งสรรพ์
เสร็จแล้วรีบยกมาไม่ช้าพลัน เศรษฐีนั้นชิดต้องประคองนาง

ใส่หีบมิดแล้วปิดผนึกไว้
บ้างยกหีบบ้างรีบออกเดินตาม

⊙ จะกล่าวฝ่ายท่านนายโรโมผัว
พอบาทหลวงใช้ให้คนไปพลัน
ความทุกข์ร้อนเลยผ่อนบรรเทาหาย
ว่าได้ชมสมหวังแล้วครั้งนี้
ท่านรู้จักยักย้ายอุบายแก้
แม้นไปรับงามสรรพเจ้ากลับมา
พอคิดแล้วจากบ้านสถานที่
จนพลบค่ำน้ำค้างลงพร่างพราย
ถึงวัดวาป่ารังที่ฝังศพ
นายโรโมแข็งใจครรไลลา

⊙ ขณะนั้นข้างท่านเดนปารีสต์
มาอาวรณ์นอนเฝ้าเยาวมาลย์
เมื่อโรโมวิ่งโร่เข้าขุดศพ
เดนปารีสต์เข้าชิดเอาอิฐทราย
ครั้นเห็นหน้ารู้ว่าโรโมผัว
ตวาดว่าฮะเฮ้ยเหวยอย่างไร
ท่านเจ้าเมืองขับไล่ไปให้พ้น
แม้นรักตัวกลัวตายวายชีวี
โรโมฟังดังศรเสียบอุระ
มาดึงดื้อถือตัวมัวพูดจา
เดนปารีสต์ชักมีดน่าแสยง
โรโมเคืองเรื่องอะไรก็ไม่มี
เดนปารีสต์อ่อนเพลียลงเสียท่า
โลหิตไหลจากกายตายบัดซบ
พร้อมบ่าวไพร่ผู้คนออกล้นหลาม
ช่วยแห่หามร้อยซั่งไปฝังพลัน ฯ
อยู่แมนตัวร้อนโรคเฝ้าโศกศัลย์
บอกสำคัญจะแจ้งแห่งคดี
รีบแต่งกายเร็วพลันขมันขมี
บาทหลวงมีพระคุณกรุณา
ดีแท้แท้สมมาดปรารถนา
คงจะผาสุกใจที่ในกาย
แฝงวิถีมาเดียวเปลี่ยวใจหาย
แสงเดือนฉายส่องสว่างหนทางมา
เหม็นตลบกลิ่นซากมากนักหนา
เข้าค้นคว้าหาเจ้าเยาวมาลย์ ฯ
กำลังคิดหมายรักสมัครสมาน
ที่สถานป่าช้าเอกากาย
แลมาพบว่าปีศาจเหมือนมาดหมาย
เข้าโปรยปรายด่าว่าเสียสาใจ
โกรธจนตัวเท้าสั่นอยู่หวั่นไหว
ใครเขาให้เจ้าเข้ามาในธานี
ยังกังวลสิ่งใดไม่ไพล่หนี
อย่าจู้จี้รีบไปเสียไกลตา
ร้องชิชะว่ากระไรนั่นใครหวา
ประเดี๋ยวฆ่าชีวงเป็นผงคลี
กระโดดแทงสวนควันไม่หันหนี
เลยหมุนจี่รุกรอเข้าต่อรบ
โรโมคว้ามีดแย้งแทงเป็นศพ
ใครมาพบน่าสมเพชเวทนา[๑] ฯ

---

[๑]ความเรื่องโรโมยุเสียดค้ากลอนนี้ยังไม่จบสมบูรณ์ แต่ที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์วชิรญาณความมีเพียงเท่านี้ ความสมบูรณ์ของเรื่องดังกล่าวอ่านต่อได้ในเรื่อง "โรโมยุเสียด" หน้า ๗๘๕ - ๘๑๓

ลอยกระทง[๑]

ชาวเราทุกวันนี้มีความนิยมต่าง ๆ กันเหมือนอย่างลอยกระทงเป็นต้น ก็เรื่องลอยกระทงนี้เป็นของสืบเนื่องมาแต่โบราณ[๒]ตราบเท่าจนวันนี้ แลได้เคยใช้ลอยกันในวันข้างขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แรมค่ำ เดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสองเสมอทุกปีมิได้ขาด

ก็เหตุเดิมของเรื่องลอยกระทงนี้บางท่านบางนายจะทราบก็มีบ้างที่ยังไม่ทราบก็คงจะมีบ้างเป็นแน่ เพราะเป็นของยังไม่สู้จะแพร่หลายทราบทั่วทุกตัวคนนัก เพราะฉะนั้นเมื่อผู้ที่ยังไม่ทราบแล้ว ถ้าได้พบปะอ่านหนังสือเรื่องนี้ก็เป็นเหตุที่จะให้ทราบความเดิมของเรื่องลอยกระทง ถ้ามีใครไถ่ถามแล้วก็จะได้ชี้แจงแก้ไขไปตามที่ได้ยินได้ฟังมา เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าจะนำเรื่องเดิมมากล่าวไว้เพื่อจะได้เป็นเครื่องประดับปัญญาของท่านผู้อ่านผู้ฟังดังจะเรียบเรียงต่อไปนี้

แต่ครั้งก่อนมีกาเผือก ๒ ตัวผัวเมีย ทำรังอยู่บนต้นไม้ใหญ่ในป่าหิมพานต์ใกล้ฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง แม่กาได้ตกฟองไว้ในรัง ๕ ฟอง ๒ กาผัวเมียนั้นก็มีความรักใคร่ฟองของตนเป็นที่สุด หมั่นช่วยกันพิทักษ์รักษาไว้มิให้เป็นอันตราย ถ้ากาผู้บินเที่ยวไปหาอาหารแล้ว แม่กาก็อยู่เฝ้ารังคอยระวังฟองไว้แต่อย่างนี้เสมอทุกวันไปมิได้ขาด

---

[๑] ทิม. "อ่านเล่น : ลอยกะทง," **วชิรญาณ** ๗. ๔๓ (กุมภาพันธ์ ๑๓๖) : ๔๒๙ - ๔๓๔.
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "บูราณ"

วันหนึ่งกาผู้บินเที่ยวไปในป่าเพื่อจะแสวงหาอาหารมาสู่กันกิน บินเที่ยวไปหาที่เคยได้ก็ไม่ได้ ในวันก่อน ๆ นั้นเคยเที่ยวหาแต่ที่ใกล้ ๆ ถิ่นของตนก็ได้พอกิน เผอิญวันนั้นบินไปจนหนทางไกลเหลือประมาณแต่อย่างนั้นก็ยังหาอาหารไม่ได้ ก็สู้อุตส่าห์บินไป...บินไปทั้งกำลังก็อ่อนเพลียลงบินไปจนหลงถิ่น ครั้นจะบินกลับมาก็จำไม่ได้ ก็ยิ่งบินกระเจิดกระเจิงสูญหายไปในป่านั้นเอง จะเป็นจะตายก็ไม่ทราบ

ฝ่ายแม่กาอยู่ข้างหลัง ตั้งแต่ผัวไปหากินแล้วก็ตั้งตาคอยไม่เห็นกลับมา หายไปวันยังค่ำก็ยิ่งให้มีความคิดถึงผัวเป็นที่สุด ครั้นจะเที่ยวตามก็ไปไม่ได้ด้วยเป็นห่วงฟองของตัว ครั้นผัวหายไปแล้วก็สู้อุตส่าห์ระวังรักษาฟองอยู่แต่ตัวเดียว

อยู่มาวันหนึ่งเกิดพายุ[๑]ใหญ่พัดรังกานั้นกระจัดกระจาย ฟองก็ตกลงในแม่น้ำ ส่วนแม่กานั้นครั้นต้องลมแล้วก็เอาปีกต้านทานลมไว้ไม่ไหว เพราะลมนั้นพัดจัดเหลือประมาณก็ปลิวไปตามลม ครั้นลมสงัดแล้วแม่กาก็บินมารัง ไม่เห็นฟองก็เสียใจร้องไห้คิดถึงเป็นที่สุด ก็บินเที่ยวไปตามหาก็ไม่พบ ก็ยิ่งมีความอาลัยหนักขึ้น ร้องไห้รักฟองจนขาดใจตายในที่นั้นเอง ได้ไปเกิดบนพรหมโลกชื่อ **ท้าวพกาพรหม** แลฟองทั้งห้านั้นใช่อื่นไกลเลย ฟองที่หนึ่ง คือ**พระกุกกุสันโธ**[๒] ฟองที่สอง คือ**พระโกนาคมโน**[๓] ฟองที่สาม คือ**พระกัสสโป**[๔] ฟองที่สี่ คือ**พระโคตโม**[๕] ฟองที่ห้า คือ**พระเมตฺเตยโย**[๖]

ทีนี้จะกล่าวถึงเรื่องฟองทั้งห้านั้นต่อไป เมื่อฟองทั้งห้านั้นครั้นลมพัดตกลงในแม่น้ำแล้วก็ไม่จม เพราะบุญญาบารมีของท่านบันดาลให้ลอยไปตามกระแสน้ำได้ แล้วทีหลังลมแลคลื่นก็ซัดขว้างไปบนตลิ่งหาได้แตกทำลายไม่ แต่ว่าไม่ได้อยู่ในที่แห่งเดียวกัน ต่างฟองต่างอยู่

ฟองที่หนึ่งนั้นแม่ไก่ได้เอาไปพิทักษ์รักษาไว้

ฟองที่สองนั้นแม่นาคได้เอาไปพิทักษ์รักษาไว้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พยุ" คำนี้เขียนได้ทั้ง ๒ คำ คือ พายุ และพยุ

[๒] อ่านว่า กุก - กุ - สัน - โท

[๓] อ่านว่า โก - นา - คะ - มะ - โน

[๔] อ่านว่า กัด - สะ - โป

[๕] อ่านว่า โค - ตะ - โม

[๖] อ่านว่า เมด - เตย - โย

ฟองที่สามนั้นแม่เต่าได้เอาไปพิทักษ์รักษาไว้
ฟองที่สี่นั้นแม่โคได้เอาไปพิทักษ์รักษาไว้
ฟองที่ห้านั้นแม่ราชสีห์ได้เอาไปพิทักษ์รักษาไว้

ฝ่ายสัตว์ทั้งห้านั้นครั้นได้ฟองไปแล้ว ต่างสัตว์ต่างก็มีความรักใคร่เหมือนกับบุตรที่เกิดในอุทรของตน...ของตน

ฝ่ายฟองทั้งห้านั้นครั้นถึงกำหนดแล้วก็ทำลายกลายเป็นมนุษย์ทั้ง ๕ พระองค์ ครั้นทรงพระเจริญวัยขึ้นแล้วก็ให้เห็นโทษในความเป็นฆราวาส แลเห็นอานิสงส์แห่งบรรพชา จึ่งได้ลามารดาเลี้ยงของตน...ของตนไปบวชเป็นฤาษีเจริญฌานสมาบัติอยู่ในป่าหิมพานต์

วันหนึ่งต่างองค์ต่างก็เดินไปในกลางป่า แลเห็นภูเขาลูกหนึ่งมีพฤกษาชาติรื่นรมย์เป็นที่สบายใจ ก็แวะเข้าไปนั่งพักอยู่ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่งซึ่งมีอยู่ที่เชิงเขานั้น เผอิญก็ได้พบปะกันทั้ง ๕ พระองค์ในที่นั้น ก็ไถ่ถามถึงนามแลวงศ์แลมารดาของกันแลกัน ต่างองค์ต่างบอกว่า "ข้าพเจ้าชื่อกุกกุสันโธ วงศ์ไก่ ข้าพเจ้าชื่อโกนาคมโน วงศ์นาค ข้าพเจ้าชื่อกัสสโป วงศ์เต่า ข้าพเจ้าชื่อ โคตโม วงศ์โค ข้าพเจ้าชื่อเมตเตยโย วงศ์ราชสีห์ มารดาตัวนั้นไม่มี มีแต่มารดาเลี้ยงเป็นไก่ เป็นนาค เป็นเต่า เป็นโค เป็นราชสีห์"

ครั้นไถ่ถามกันแล้วต่างองค์ต่างก็มีความรักใคร่กันแลกัน แล้วจึ่งปรึกษากันว่า "ตั้งแต่เราเกิดมาก็ยังไม่เห็นมารดาเลย ก็มารดาของเรานั้นจะเป็นคนหรือสัตว์ก็หาทราบความชัดไม่ อย่ากระนั้นเลยเราทั้ง ๕ คนนี้ก็ล้วนปรารถนาเพื่อจะตรัสเป็นองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าในอนาคตกาลเบื้องหน้าด้วยกันทั้งสิ้น จงพากันตั้งสัตย์อธิษฐาน[๑]ดังนี้ว่า "ถ้ามารดาของเราอยู่ในที่ใด...ที่ใดก็ดี เมื่อบุญญาบารมีของเราที่จะได้ตรัสเป็นพระนั้นมีอยู่ ขอเดชะความสัตย์นี้ให้ร้อนไปถึงมารดาให้จงได้" ครั้นปรึกษาเห็นพร้อมกันแล้ว พระกุกกุสันโธจึ่งตั้งสัตย์อธิษฐานก่อน แลจึ่งโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม พระเมตเตยโยตั้งสัตย์อธิษฐานทีหลัง ครั้นจบคำอธิษฐานทั้ง ๕ พระองค์แล้ว เดชะความสัตย์นั้นก็ร้อนไปถึงท้าวพกาพรหม

---

[๑] คำว่า "สัตย์" และ "อธิษฐาน" ถ้าสนธิกันแล้วจะเขียนว่า "สัตยาธิษฐาน" อ่านว่า สัด - ตะ - ยา - ทิด - สะ - ถาน

ฝ่ายท้าวพกาพรหมนั้นครั้นแจ้งเหตุแล้วก็เหาะลงมาจากพรหมโลก จำแลงแปลงกายเป็นกาเผือก บินมาจับอยู่บนกิ่งไม้ตรงหน้าฤาษีทั้งห้านั้น ครั้นถึงจึ่งถามว่า "ท่านทั้งห้านี้เรียกให้ข้าพเจ้ามามีธุระสิ่งใดหรือ ?"

ฤาษีทั้งห้าบอกว่า "ข้าพเจ้าอยากพบปะมารดาจึ่งได้พากันตั้งสัตย์อธิษฐาน"

ท้าวพกาพรหมบอกว่า "ตัวข้าพเจ้านี่แหละเป็นมารดาของท่านทั้งห้านี้เอง" แล้วก็เล่าความให้ฟังตั้งแต่เกิดเป็นกาจนถึงเกิดลมพายุใหญ่พัดรังกระจัดกระจายตายไปเกิดบนพรหมโลก แล้วจึ่งสั่งต่อไปว่า "ถ้าท่านทั้งห้านี้มีความคิดถึงข้าพเจ้าแล้ว ครั้นถึงวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสองให้เอาด้ายดิบผูกไม้เป็นตีนกา ปักธูปเทียนบูชา ลอยกระทงในแม่น้ำเถิด ทำอย่างนี้เรียกว่าเป็นการคิดถึงมารดา"

ครั้นสั่งเสร็จแล้วท้าวพกาพรหมก็ลากลับขึ้นไปยังวิมานของตน

ตั้งแต่นั้นมาชาวเราก็พากันลอยกระทงเพื่อจะบูชาท้าวมหาพรหมด้วย แลเพื่อจะบูชาฝาพระบาทของพระซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำยมนานั้นด้วย สืบเนื่องกันมาจนถึงทุกวันนี้

⊙ เรื่อง ลอยกระทงสิ่งนี้ มีมา นานเฮย

ลอย เลื่อนตามคงคา ฝั่งน้ำ

กระ ทงที่ท้าวพกา- พรหมสั่ง ไว้นา

ทง ปักจุดประทีปค้ำ เสร็จแล้วบูชา

ลอยเรือไฟ[๑]

ข้าพเจ้าจะขอบรรยายถึงนักขัตฤกษ์หรือพิธีอันหนึ่งซึ่งเคยมีในประเทศหัวเมืองลาวในดิถีเพ็ญแห่งเดือนสิบเอ็ด พิธีนี้เรียกว่า **"ลอยเรือไฟ"**

คำที่เรียกว่า**เรือไฟ**ในที่นี้ท่านทั้งหลายก็เข้าใจอยู่แล้วว่า "ประเทศลาวคือเมืองอุบลฯ[๒] เป็นต้นเป็นเมืองที่หาเรือกลไฟมิได้ แลอย่าไปเข้าใจว่า "เรือกลไฟ ๒ ลำ คือสยามบูรพทิศหนึ่ง พานิชวัฒนาหนึ่ง ซึ่งเป็นเรือที่พระยาศรีสิงหเทพ แลพระยาภักดีณรงค์ได้ทำขึ้นนั้น ซึ่งมีอยู่ที่เมืองอุบลฯ ในเวลานี้เลย พึงเข้าใจว่า "เป็นเรือไฟชนิดหนึ่งซึ่งไม่มีคำว่า "กล" เข้าในเบื้องต้น เป็นเรือไฟที่เขาทำด้วยหยวกกล้วยต่างหาก"

เรือไฟนี้ถ้าเขาลอยด้วยไปแล้ว เขาก็ไม่ต้องไปนำกลับคืนมาอีก เขาเลยปล่อยให้ไหลสาบสูญไปตามแม่น้ำมูลทีเดียว แล้วแต่เรือนั้นจะไปค้างอยู่ที่ใดหรือไปเป็นอันตรายลง ณ ที่ใด ตกลงตามแต่การที่จะเป็นไป[๓] ไม่ต้องห่วงใย เก็บหวงแหนไว้ใช้ในเวลาอื่นหรือปีหน้าอีกต่อไป

เมื่อจะต้องการใช้ในวันอื่นหรือปีหน้าอีกเล่าก็ต้องทำขึ้นใหม่ต่างหากเพราะหยวกกล้วยหาง่ายที่สุด ถึงแม้จะเก็บหวงแหนไว้ใช้นานไปก็ไม่ได้ เราทั้ง

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, "อ่านเล่น : เรื่องลอยเรือไฟ," **วชิรญาณ** ๘, ๔๓ (เมษายน ๑๓๗) : ๑๓๐ - ๑๓๗.

[๒] คือจังหวัดอุบลราชธานี

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ที่จะไปเป็น"

หลายย่อมทราบอยู่แล้วว่า "ลำกล้วยเป็นของไม่มีสาระอันใดที่อาจจะทนทานอยู่นานได้" เพราะฉะนั้นเมื่อเขาลอยเรือไฟที่กล่าวมานี้แล้ว เขาจึ่งปล่อยให้ไหลไปเลยเสียทีเดียวไม่ต้องเก็บรักษาไว้

ก็ที่เรียกว่าเรือไฟที่ทำด้วยหยวกกล้วยนั้นเขาทำอย่างไร? เขาตัดเอาต้นกล้วยมาตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ ๒ ศอกบ้าง ๓ ศอกบ้างเท่า ๆ กัน แล้วเหลาไม้ไผ่เสียบร้อยเป็นอันเดียวกันให้เป็นเรือเหมือนเขาร้อยแพขอนสัก เรือหยวกกล้วยนั้นลำหนึ่ง...ลำหนึ่งยาวประมาณ ๔๐ วา ๕๐ วา กว้างประมาณ ๔ วาเศษ ทำให้มีรูปหัวแลท้ายเรียวเหมือนเรือธรรมดา แล้วเอาไม้ไผ่ที่ผ่าแล้วเป็นซีก ๆ โตประมาณเท่า ๒ นิ้ว แหลมเสี้ยมหัวท้ายไปปักลงกับท่อนกล้วยที่ตัวเรือไฟข้างหนึ่งสำหรับได้เสียบดวงไต้เมื่อเวลาจะจุดลอยไปข้างหนึ่งในเรือหยวกกล้วยลำหนึ่ง เขาได้ปักไม้สำหรับเสียบได้เป็น ๔ แถวบ้าง ๖ แถวบ้าง ประมาณดวงไต้ในเรือไฟลำหนึ่งถึงพันดวงแลพันเศษก็มี

อนึ่งเวลาปักเสาไต้เรือนไฟที่หัวแลท้าย เขาทำให้สูงงอนขึ้นเหมือนศีรษะแลท้ายเรือ ธรรมดาเรือไฟที่ลอยนี้ตามที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นเมื่อวันเดือนสิบเอ็ด เพ็ญเดือนนี้ ๘ ลำ คือเขาจัดเอาตามนายแขวง เพราะว่าเมืองอุบลฯ มีนายแขวง ๘ คน พวก ๘ คนนี้ถูกคนละ ๑ เล่ม โสหุ้ยที่ออกทำเรือไฟนี้เขาคิดแต่ค่าไต้อย่างเดียวเป็นเงิน[๑]ลำละ ๔ บาท พวกนั้นเป็นต้นว่ากล้วยแลไม้ไผ่หรือค่าจ้างคนทำไม่ต้องคิด เพราะเขาเรี่ยรายขอแรงกันได้ด้วยถือว่า "เป็นการบุญ"

เงินค่าไต้สำหรับจุดลอยเรือไฟนี้นายแขวงต้องออกทุนของตนบ้างเรี่ยรายราษฎรที่มีใจศรัทธาทำบุญในส่วนนี้บ้างจนพอแก่ความต้องการในชั่วปีหนึ่ง ๆ การลอยเรือไฟนี้ปีหนึ่งครั้งเดียว แลจำเพาะทำในวันเดือนสิบเอ็ดเพ็ญ คือวันออกพรรษาเท่านั้น ถ้าจะว่าตามที่ถูกก็คือลอยประทีปนี้เอง แต่เมืองอุบลฯ ไม่มีลอยกระทงแลจุดดอกไม้น้ำในการลอยประทีปเหมือนกรุงเทพฯ นี้

การที่ลอยเรือไฟนี้เขาลอยในลำน้ำมูลตั้งแต่เหนือเมืองอุบลฯ คือบ้านบุ่งกระแทวลงไปจนสุดเมือง แลลอยในเวลากลางคืนเหมือนลอยกระทงในกรุงเทพฯ นี้ด้วย

เมื่อเขาลอยเรือไฟไปนั้นย่อมมีคนขี่เรือเล็ก ๆ แซงข้างไปตลอดลำสำหรับได้เขี่ยไต้ทุก ๆ ลำ ประมาณเรือเล็กที่แซงไปคอยเขี่ยไต้นั้น ๓๐ หรือ ๔๐ ลำ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เป็นลำละ ๔ **บาทเงิน**"

ประมาณคนลำหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๕๐ หรือ ๖๐ คน คนที่ขี่เรือเล็กแซงไปสำหรับคอยเขี่ยไต้นี้ พอพ้นเขตเมืองแล้วเขาก็ทิ้งเรือไฟนั้นเสียแล้วพายเรือกลับมา ส่วนเรือไฟก็ตามแต่มันจะลอยไป ไม่เกี่ยวข้องแก่การเก็บกู้จอดพักรักษาประการใด ดังอธิบายมาแล้วในเบื้องต้นนั้น เมื่อเรือไฟกำลังไหลลอยมาลำแม่น้ำมูลนั้น แลดูแต่ไกลดูสว่างไสวงามดีมาก

ในเวลาลอยเรือไฟนี้มีเรือพวกหนุ่ม ๆ ที่ดื่มเหล้าเมาแล้วพายไปร้องลำไปทวนขึ้นแล้วล่องลงตามแม่น้ำ กลับไปกลับมาจนดึกดื่นจึ่งจะหยุด ส่วนบนบกก็มีหนุ่มแลสาวอีกพวกหนึ่งพักคอยดูอยู่ตามท่าทุกท่าแน่นเยียดยัดกันไปหมด บางพวกก็แอ่ว บางพวกก็พูดจาเฮฮาเกี้ยวพานสาว ๆ ตามภาษาของเขา จนลอยเรือไฟแล้วจึ่งกลับไปบ้านเรือน

นักขัตฤกษ์คือลอยเรือไฟนี้บนบกก็มีจุดไฟเหมือนกัน ที่บนบกนั้นเขาเอาดวงไต้เสียบไม้ติดกับราวหยวกกล้วยหลาย ๆ ดวงทุกหน้าบ้าน แลการลอยเรือไฟนี้โดยความหมายว่า "เป็นการบุญการกุศลส่วนหนึ่งตามความนิยมของพวกที่นับถือพุทธศาสนา" แม้นถึงการลอยกระทงในกรุงเทพฯ ที่ได้มีมาทุกปีนั้นก็หมายความว่า "เป็นบุญเป็นกุศลเหมือนกัน"

ถ้าจะมีผู้ถามถึงมูลเหตุว่า "เหตุใดมนุษย์ที่นับถือพุทธศาสนาจึ่งใช้การลอยเรือไฟแลลอยกระทงตามลำแม่น้ำลำคลองทุกฤดูเดือนสิบเอ็ดทุกปีนั้นเล่า"

ข้าพเจ้าอาจจะอธิบายได้ว่า "ความเดิมคือเป็นการแสดงความรื่นเริงยินดีของหมู่มนุษย์ที่นับถือพุทธศาสนาต่ออภินิหารของพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จลงจากดาวดึงส์เมื่อวันออกพรรษา ด้วยเวลานั้นพระพุทธเจ้าได้ขึ้นไปจำพรรษาอยู่ที่ชั้นเทวโลกชื่อว่า 'ดาวดึงส์' ถึง ๓ เดือนแล้วจึ่งกลับลงมาปวารณา[๑] พร้อมด้วยหมู่พระอริยสาวกในเมืองมนุษย์นี้ ในระหว่าง ๓ เดือนที่พระพุทธเจ้าจากไปนั้นเป็นความคำนึงถึงพระเดชพระคุณของพระพุทธเจ้าของหมู่ศาสนิกชนเป็นอันมาก เมื่อพระพุทธเจ้ากลับมาแล้วก็เป็นความโสมนัส พวกศาสนิกชนจึ่งได้จุดธูปเทียนบูชาแสดงความยินดี ตลอดไปตามถนนหนทาง แลทั้งในแม่น้ำแลลำคลองในเวลาคืนวันนั้น จึ่งตกลงเป็น**พิธีลอยกระทง** แล**ลอยเรือไฟ**สืบมาจนบัดนี้" เรื่องนี้มีปรากฏอยู่ในนิทานคัมภีร์ธรรมบทตอนปลายที่กล่าวถึงเรื่องพระพุทธเจ้าทำปาฏิหาริย์ที่ต้น

---

[๑] คำกริยา หมายถึง ยอมให้พระภิกษุสามเณรขอหรือเรียกร้องได้ ในพิธีกรรมทางศาสนายอมให้สงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนได้ ซึ่งทำในวันออกพรรษา คือ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด

คันธามพฤกษ์ แสดงอิทธิฤทธิ์ให้ปรากฏแก่พวกเดียรถีย์[๑] แลมหาชนทั่วไปในเวลานั้น

มูลเหตุเรื่องลอยกระทงแลลอยเรือไฟดังกล่าวมานี้ดูเหมือนจะเป็นการจริง ในส่วนนี้เป็นความเห็นของข้าพเจ้าผู้เรียบเรียงเรื่องนี้ แม้นคลาดเคลื่อนประการใดก็สุดแล้วแต่ความดำริของท่านผู้อ่านทั้งหลาย เพราะไม่มีหลักฐานอันใดที่พอจะอ้างเป็นพยานได้ ในการเรื่องนี้นักปราชญ์พวกหนึ่งเห็นว่า "การลอยกระทงแลลอยเรือไฟในวันออกพรรษาอันหมู่มนุษย์ที่นับถือพุทธศาสนาทั้งหลายได้ทำสืบมาแต่กาลก่อนจนบัดนี้นั้น เป็นเพื่อจะ**บูชาพระเขี้ยวแก้ว**ของพระพุทธเจ้าซึ่งตกไปอยู่ในนาคภพ การที่หมู่ศาสนมกชน[๒] ได้จุดธูปเทียนให้ลอยไปตามแม่น้ำแลลำคลองนั้น เพื่อความประสงค์จะบูชาแก่พระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้าที่ตกไปอยู่ในนาคภพดังกล่าวแล้ว

ถ้าคำกล่าวนี้จะเป็นจริงได้ก็ใช่เหตุแห่งความนิยมของผู้ที่คิดอยากจะได้บุญจะพึ่งทำบุญบูชาแต่ในจำเพาะแต่ในเดือนสิบเอ็ดเพ็ญ แม้นจะจุดธูปเทียนบูชาให้ลอยไปในลำแม่น้ำแลลำคลองในเดือนใด ๆ ก็จะนับว่า "เป็นอันได้บูชาเหมือนกัน แลทั้งจะเป็นบุญเป็นกุศลเหมือนกันด้วยกับที่ทำในเดือนสิบเอ็ดเพ็ญนั้น"

ก็เหตุใดพวกที่นับถือพุทธศาสนาทั้งหลายจึ่งจำเพาะทำการนี้แต่ในเดือนสิบเอ็ดเพ็ญ แลเดือนสิบสองเพ็ญเท่านั้นเล่า "จะทำในเดือนอื่นไม่ได้บุญหรือ?" ข้อนี้ก็ย่อมปฏิเสธไม่ได้เลยว่าจะไม่ได้บุญ การบุญการกุศลผู้ใดทำเมื่อใดย่อมได้บุญเมื่อนั้น ไม่จำเป็นที่จะเลือกการเลือกเวลาเลย เพราะฉะนั้นคงเห็นว่า "คงอาศัยมูลเหตุดังได้อธิบายมาแล้วในเบื้องต้นนี้จึ่งจะเป็นการสมแก่เหตุผลของความนิยมที่ได้เป็นสืบมาแล้ว" หรือจะกล่าวว่า "ในเดือนอื่น ๆ น้ำในแม่น้ำแลลำคลองไม่มีมากเหมือนเดือนสิบเอ็ดแลเดือนสิบสองเพ็ญจึ่งเป็นอันลอยกระทงแลลอยเรือไฟไม่ได้ไม่" ถ้าจะกล่าวดังนี้ก็มีผู้คัดค้านได้อีกว่า "การบูชาที่เรามุ่งหมายว่าจะให้เป็นอันได้บูชาแก่พระเขี้ยวแก้วที่อยู่ในนาคภพนั้น แม้นเราจะทำอยู่บนบกหรือที่ใด ๆ นอกจากลอยไปตามน้ำด้วยความเลื่อมใสอันตรงต่อพระเขี้ยวแก้วนั้นจะไม่ได้บุญเทียวหรือ?" ก็เห็นว่า "จะไม่มีนักปราชญ์ผู้ใดที่จะปฏิเสธได้เลย"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เตรถี" คำว่า "เดียรถีย์" หมายถึง นักบวชที่อยู่นอกพระพุทธศาสนาในอินเดียสมัยพุทธกาล

[๒] อ่านว่า สาด - สะ - นะ - มะ - กะ - ชน หมายถึง บุคคลผู้มีศาสนาเป็นของตน

การบุญกุศลสิ่งใดที่ชนทั้งหลายผู้ถือตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแลทำลงด้วยความสุจริตที่เป็นส่วนกาย วาจา ใจแล้ว สิ่งนั้นย่อมให้ผลแก่ผู้ทำไม่เลือกการณ์ ไม่เลือกเวลา ไม่สำเร็จเพราะที่ทางคือบนบกแลในน้ำ ในป่าแลบ้าน ในถ้ำแลเหวเป็นต้น ย่อมอาศัยน้ำใจที่เป็นส่วนสุจริตเป็นที่ตั้งก็อาจเป็นบุญเป็นกุศลได้หมดทุกเวลา ทุกที่ทางไม่เลือกเว้น เพราะฉะนั้นมูลเหตุของการลอยกระทงแลเรือไฟที่กล่าวว่าเพื่อบูชาพระเขี้ยวแก้วนั้นจึ่งเห็นว่า "ไม่สมแก่เหตุผลเหมือนที่กล่าวว่า "เพื่อแสดงความยินดีรื่นเริงต่ออภินิหารของพระพุทธเจ้าที่จากไปจำพรรษาอยู่บนดาวดึงส์ตลอดกาลนานถึง ๓ เดือน แล้วจึ่งกลับลงมาสู่มนุษยโลกในออกพรรษาวันประชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาได้ทำสืบมาแล้วจนบัดนี้นั้นเลย" อธิบายเรื่อง**ลอยเรือไฟ**สิ้นความเพียงนี้

ลายตามหน้า[๑]

ที่เจ้าถามลุงว่า "ทำไมหน้าลุงจึ่งเป็นลายเหมือนรอยแผลหลายแห่งนี้? เจ้าจะฝันไม่ได้ทีเดียวว่า 'ลายหรือรอยแผลที่หน้าลุงนี้มีเรื่องราวหลายหน้ากระดาษทีเดียว' เป็นเรื่องประหลาดที่สุดในระหว่างอายุของลุงที่ได้เคยพบเห็นมาด้วย เจ้าก็คงจะเห็นได้แล้วว่า "แผลเช่นนี้คงเกิดจากการตีรันกันเป็นแท้' แต่การที่ลุงถูกลงโทษกลาย ๆ ครั้งนั้นเกิดจากวิชาหมอความที่ลุงไปเล่าเรียนเข้า แลเข้าสอบซ้อมได้ในเร็ว ๆ นั้น"

เวลานี้อายุลุงก็ย่างเข้าเจ็ดสิบมาแล้ว เรื่องนี้ลุงได้เล่ามานับด้วย ๑๐ ครั้ง แต่ถ้าเจ้ายังไม่ได้ฟังลุงก็มีความยินดีจะเล่าให้ฟัง ด้วยลุงไม่มีความเบื่อหน่ายเลยที่จะเล่าถึงเรื่องลายสองสามแห่งซึ่งมาติดหน้าลุงอยู่ โดยเหตุที่ลุงช่วยคู่หนุ่มสาวคู่หนึ่งในเวลานั้นที่ลุงยังมิได้รู้จักหน้าตาแต่ก่อนเวลาที่เกิดเหตุเลย

เมื่อประมาณ ๔๐ ปีเศษมาแล้วนี้ ลุงได้เข้าไล่[๒] รับประกาศนียบัตรเป็นเนติบัณฑิต มีกรรมสิทธิ์แลโอกาสจะหากินทางความได้เหมือนหมอความทั้งปวง ลุงจึ่งเช่าตึกแห่งหนึ่งเป็นที่ทำการสำหรับปรึกษาการความ แนะนำร่างแต่งหนังสือสำคัญต่าง ๆ แลทำการทางกฎหมายทั้งปวง ที่จะนำ ช.บ.อ. มาสู่กระเป๋าลุงได้

---

[๑]พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส)*, "อ่านเล่น : เรื่องลายตามหน้า." **วชิรญาณ** ๕, ๒๘ (มกราคม ๑๑๕) : ๒๗๙๘ ถึง ๒๘๑๓.

[๒]คือสอบไล่ได้รับประกาศนียบัตร

นี่แหละหมอความหรือหมอยา หรือหมออะไรก็ดีที่จะทำให้มหาชนเชื่อถือได้โดยเร็วนั้นเป็นการยากนักหนา ยิ่งหมอความหนุ่มไม่มีญาติหรือคนมีชื่อเสียงช่วยอุดหนุนเช่นลุงด้วยแล้ว ทำอย่างไร? จึ่งจะให้เขาเชื่อได้ว่า "เราพอจะทำการความโดยไม่ให้เหลวไหลได้ การเป็นความถ้าแพ้ก็ต้องเสีย ถ้าชนะก็ต้องได้เป็นธรรมดา ใครเลยจะอยากแพ้หรือไม่อยากชนะบ้าง"

เมื่อดังนี้ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องหาผู้ช่วยในการความ คือเนติบัณฑิตที่เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจพอทำให้ความหนักเป็นเบา เบาเป็นหนักได้ หมอความเช่นลุงในเวลานั้นตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยว่าความสักครั้งเดียว เป็นแต่มีชื่อว่า "เป็นเนติบัณฑิต" ด้วยมีประกาศนียบัตรที่ไล่ได้เช่นนั้น จะทำอย่างไร? จึ่งจะให้เขาเชื่อถือ ยอมให้ว่าความซึ่งเป็นการไม่เสียก็ได้อย่างนั้นได้ ด้วยเหตุทั้งน้อยแลใหญ่นี้เอง ลุงจึ่งต้องนั่งออฟฟิศ[๑] เปล่า ๆ อยู่ประมาณ ๓ เดือนเศษ จะหางานทำสักนิดเดียวก็ไม่ได้ มีแต่อ่านหนังสือกฎหมายทั้งปวงที่มีอยู่เท่านั้น

เจ้าจะเห็นได้อยู่ว่า "คนเช่นลุงซึ่งไม่มีญาติแลที่พึ่งพาในเวลานั้น เมื่อไม่ได้ทำการ ๓ เดือนเศษ แปลว่าต้องนั่งนอนใช้เงินที่มีอยู่แต่แรกมาดังนั้น คงถึงซึ่งความสุขอันพิเศษคือ ไม่มีเงินจะใช้ต่อไปอีกกี่มากน้อยแล้ว"

เวลามานั่งออฟฟิศกลางวัน ลุงไม่ใคร่มีเวลาเว้นนึกน้อยใจวิชาที่ได้เรียนรู้มาไม่เป็นประโยชน์นี้ยิ่งนัก สุภาษิตที่ว่า "มีวิชาอยู่กับตัวอย่ากลัวจน" นั้นใครเป็นผู้กล่าวหนอ? ถ้ารู้จักตัวไปต่อว่าได้จะต้องไปต่อว่าทันทีเป็นแท้ว่า "วิชาก็มีแล้วความชั่วร้ายอะไร? ก็ไม่ได้ทำสักอย่างหนึ่ง นี่ทำไมจึ่งจนจนถึงมีเงินติดตัวไม่ถึง ๔ บาทดังนี้ เป็นด้วยเหตุไร?"

ลุงไม่เล่ายืดยาวละว่า "ความรู้สึกของลุงในเวลานั้นเป็นอย่างไร? เพราะถึงลุงจะจำได้ก็ดูไม่มีสนุกอะไรนัก เพราะฉะนี้ลุงจะไปจับเอาวันที่เกิดเหตุทีเดียว

วันนั้น *(จะว่าเป็นวันเคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้ายก็ตามแต่เจ้าจะตัดสินทีหลัง)* เทวดาดลใจอย่างไร? ก็ไม่ทราบทำให้ลุงนั่งฝันอยู่กับโต๊ะที่ออฟฟิศทำงานคนเดียว ถึงเรื่องที่เขาจะมาเตือนค่าเช่าตึกพรุ่งนี้ นัดให้เจ้าหนี้อีกแห่งหนึ่งเขามาเก็บเงินมะรืนนี้ แลข้อความที่ทำให้ไม่สบายใจเหล่านี้ทั้งปวง จนเวลาประมาณ

---

[๑] office สำนักงาน บริษัท ที่ทำงาน

๒ ทุ่มเศษหมอความทั้งหลายเขาก็คงเลิกทำการเสร็จ พอได้ยินเสียงฝีเท้าคนเดินกระหึดกระหอบเข้ามา

ลุงลุกขึ้นออกไปเชิญแขก คือผู้หญิงแก่คนหนึ่งเข้ามาข้างในแลยกเก้าอี้ให้นั่ง

"ไม่มีเวลานั่งละ" ยายคนนั้พูด "นี่แน่ะหมอความหนุ่มเจ้าทำอะไร ๆ ได้บ้างหรือ ? "

ลุงออกพึ้นเสียแก่ นึกว่า "ยายคนนี้รูปร่างก็ไม่เป็นคนเลว ทำไมจึ่งหยาบคายหนักหนา ? " ลุงเวลานั้นเป็นเหตุที่จวนจะสิ้นคิดเข้าแล้วนั่นเองที่ทำให้ไม่กล้าโกรธฉุนเฉียวขึ้นมา เป็นแต่ตอบว่า "การที่เกี่ยวข้องด้วยการความแลกฎหมายทั้งปวงแล้วเชื่อว่าทำได้ทุกอย่าง"

ที่ลุงตอบดังนั้นดูเหมือนไม่พอใจยายคนนั้น แต่จะไม่พอใจด้วยเหตุใด[๑]ลุงก็นึกไม่ได้ จะเป็นด้วยแกกำลังธุระร้อนไม่ชอบพูดยืดยาวเลื้อยเจื้อย[๒] กระมัง

"ร่างหนังสือได้ไหมล่ะ ? "

ลุง "ได้มากกว่าไม่ได้ บางอย่างก็ไม่ได้บ้างกระมัง"

ยายคนนั้น "อย่าพูดมากไปน่ะ นี่แน่ะอยากจะให้ร่างหนังสือพินัยกรรมฉบับหนึ่งให้แล้วเร็วที่สุด แลให้ชัดเจนแน่นหนาจนไม่ให้ใครกลับแก้ใจความภายหลังได้ ยังไงจะได้หรือไม่ได้ ? "

ลุงก็รับรองยายคนนั้นว่า "จะทำให้ได้ดี แลจะพยายามทำอย่างเร็ว แลไม่ให้มีใครมาลบล้างภายหลังได้ดังใจแก[๑]ทุกประการ"

"ได้ละ มาไปด้วยกันเร็ว ๆ เถอะ" ยายคนนั้นว่า "จะให้รางวัล ๕๐๐ บาทให้สมใจ"

แหม้ ! ๕๐๐ บาท !...๕๐๐ บาท" !! ลุงแทบจะตัวสั่นด้วยความปลื้มใจแลความประหลาดที่รวมกันเป็นความรู้สึกของลุงในเวลานั้น ลุงก็รีบลุกขึ้นหยิบหมวกไม้ ปิดออฟฟิศขึ้นรถไปกับยายคนนั้นใน ๒ นาทีนั้นเอง

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "เหตุไร"

[๒]หรือ "เรื่อยเจื้อย" ก็ได้ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่พูดยืดยาวแต่ได้สาระน้อย

เมื่อเวลาขับรถไปตามทางนั้น คำว่า "๕๐๐ บาท" ดังก้องอยู่ในหู ลุงไม่สงบลงไปได้ ลุงเลยนั่งฝันถึงเรื่องเงิน ๕๐๐ บาทนั้นเรื่อย ไม่พูดจาถามไถ่ยายคนนั้นว่า "อะไรกันจึ่งได้เร่งรัดเสียหนักหนาทีเดียว ?"

ยายคนนั้นก็พาลุงไปยังโฮเต็ล[๖]แห่งหนึ่ง *(เอาเถอะไม่ต้องออกชื่อก็ได้)* แล้วก็นำลุงขึ้นบันได[๗]ไปถึงห้อง ๆ ใหญ่มีเตียง ๆ เดียวตั้งอยู่ บนเตียงนั้นมีคนแก่นอนหายใจรวน ๆ จะตายมิตายร่อแร่อยู่ แต่ยังพูดจามีสติดี

มีคนใช้อยู่กับคนไข้คนหนึ่ง แต่ยายที่พาลุงเข้าไปโบกมือให้ออกไปเสีย แลเข้าไปข้างที่นอนบอกกับคนเจ็บว่า

"อีฉัน[๘]ได้หมอความมาแล้วเจ้าคะ ท่านจะให้ลงมือหรือยัง"

ท่านคนไข้ลืมตาขึ้นมองดูลุงสักอึดใจหนึ่ง แล้วบอกว่า "ถ้าเจ้าร่างพินัยกรรมได้ก็ร่างเดี๋ยวนี้ทีเดียวเถอะ ต้องเร็ว ๆ เข้าไม่อย่างนั้นจะไม่ทัน"

ลุงจะไม่เล่ารายละเอียดถึงหนังสือพินัยกรรมฉบับนั้นแล้ว ด้วยรวมความทั้งปวงก็มีแต่ว่า

"ข้าพเจ้า...ยกทรัพย์สมบัติของข้าพเจ้าทั้งหลาย ทั้งสวิญญาณกทรัพย์[๙] อวิญญาณกทรัพย์[๑๐] แลทรัพย์ที่ฝากได้ดอกเบี้ยหรือที่รับเป็นประกันไว้ทั้งปวงให้แก่**สนิท**คนใช้ของข้าพเจ้าให้เป็นที่ระลึกแลความขอบใจของข้าพเจ้าที่คนใช้คนนี้ได้รับใช้ข้าพเจ้ามาโดยซื่อสัตย์มั่นคง ฯลฯ "

แต่คำที่ลงท้ายพินัยกรรมนี้ ลุงลืมไม่ได้เป็นแท้ด้วยเป็นคำร้ายแรงที่สุดที่ลุงได้เคยเขียนมาในชีวิตลุงทีเดียว คำเหล่านั้นเป็นคำที่คนไข้บอกให้ลุงเขียนด้วยปากเอง ดังนี้

"ส่วน**สงบ**บุตรสาวข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าให้ไว้อย่างเดียวแต่คำแช่งของข้าพเจ้าเท่านั้น เมื่อความฉิบหาย ฯลฯ ...ฯลฯ มาสู่ตัวเขาดังคำแช่งของข้าพเจ้าผู้เป็นบิดานี้เมื่อไร ? เขาจึ่งจะรู้สึกเสียใจว่า 'การที่ไม่อยู่ในถ้อยคำข้าพเจ้านั้น ไม่ใช่

---

[๖] hotel โรงแรมที่พักระหว่างเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ

[๗] ต้นฉบับเขียนว่า "กะได"

[๘] คือ "ดีฉัน" หรือ "ดิฉัน"

[๙] อ่านว่า สะ - วิน - ยา - นะ - กะ - ซับ เป็นคำนาม หมายถึง สมบัติที่มีจิตวิญญาณ ได้แก่ ข้าง ม้า วัว ควายเป็นต้น

[๑๐] อ่านว่า อะ - วิน - ยา - นะ - กะ - ซับ เป็นคำนาม หมายถึง สมบัติที่ไม่มีจิตวิญญาณ ได้แก่ แก้ว แหวน เงิน ทอง ที่ดิน เป็นต้น

แต่ถูกริบจากทรัพย์สมบัติของข้าพเจ้าอย่างเดียว' ต้องรับคำแช่งให้เป็น...ฯลฯ...ฯลฯ ซึ่งขอเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ได้บันดาลให้เป็นไปตามคำข้าพเจ้าผู้เป็นบิดานี้ด้วย"

เมื่อลุงเขียนคำแช่งเหล่านี้เช่นนั้น ลุงรู้สึกขนลุกครั่นตัวราวกับจะจับไข้ ตั้งแต่ลุงเกิดมายังไม่เคยได้ยินคำแช่งถึงเท่านั้น นึกจะกลับฉีกพินัยกรรมนั้นเสียก็ใช่เชิง เงิน ๕๐๐ บาทจะว่าเล็กน้อยก็ไม่ได้ ลุงเขียนพลางนึกพลางเป็นอันจนปัญญาไม่รู้จะทำอย่างไรได้ ? ถ้าเราจะปล่อยไปตามที่เขียนนั้นก็ไม่มีอื่นนอกจากจะต้องการเงิน ๕๐๐ บาทเท่านั้น ไปภายหน้าสงบลูกสาวคนไข้คนนั้นจะเป็นอย่างไรก็ไม่รู้ ? เขาจะปันปี้ด้วยเราต้องการเงิน ๕๐๐ บาทก็เป็นได้ ใช่แต่เท่านั้นคนที่ชื่อสงบนั้นจะรูปร่างสะสวยฉันใดก็ไม่รู้ ถ้าเราทำคุณไว้ครั้งนี้จะเป็นช่องกับตัวลุงให้ได้เป็นเศรษฐี กล่าวคือกลับได้ทรัพย์สมบัติของคนไข้นี้ก็เป็นได้ คือถ้าลุงฉีกพินัยกรรมนั้นเสีย ที่ไหนยายคนนั้นจะไปหาคนอื่นมาทำใหม่ให้ทันเวลาก่อนคนไข้ตายได้ ด้วยเวลานั้นเป็นเวลากลางคืนแล้วออฟฟิศหมอความทั้งปวงก็ย่อมปิดหมด ตาคนไข้นั้นโกรธลุงที่ฉีกหนังสือเสีย จะช้ำตายเร็วหนักเข้าอีกด้วย เมื่อดังนี้สมบัติคนตายก็จะหาตกเป็นมรดกยายคนนั้นไม่ จะกลับเป็นของบุตรสาวที่ชื่อสงบไป

ครานี้ถ้าสงบเป็นแต่เพียง "บุตรสาว" กล่าวคือยังหามีคู่อยู่ด้วยแล้ว ลุงไปพยายามเกี้ยวพาราสีสำเร็จได้ดังนี้จะไม่ได้พลอยครอบครองทรัพย์สมบัติผู้ตายด้วยหรือ ? อีกข้างหนึ่งถ้าลุงปล่อยพินัยกรรมนั้นไป เป็นต้องเชื่อได้ว่า '๕๐๐บาทอย่างไรก็ต้องได้' ถ้าความคิดสร้างป้อมบนอากาศดังที่ว่ามาเมื่อตะกี้ไม่สำเร็จได้ กล่าวคือสงบนั้นเป็นคนแต่งงานเสียแล้วดังนี้ลุงจะได้อะไรเล่า ? ถ้าเขารู้เรื่องดีว่า 'ลุงได้ช่วยสงเคราะห์ดังนั้น ๆ แล้วเขาก็จะสมนาคุณบ้างดอกกระมัง'

แต่นี่แหละ! สงบคนนั้นจะอยู่ไหนก็ไม่รู้ เราจะทำอย่างไร ? จึ่งจะให้เขารู้ได้เล่าว่า 'เราได้ฉีกพินัยกรรมฉบับนั้นเสีย แลได้ช่วยให้เขาได้รับสมบัติอันนั้น' นี่แหละ! จะเอาข้างแน่ คือ ๕๐๐ บาทดี หรือจะเอาข้างไม่แน่ซึ่งไม่มีกำหนดว่าจะได้เท่าไร ? เช่นกับอดเปรี้ยวไปคอยกินหวานที่ไม่รู้ว่าอยู่แห่งหนตำบลไหนดังนี้จะตัดสินให้เอนใจไปข้างไหนก็ยาก ด้วยว่า 'การรอดเปรี้ยวนั้นถึงจะไม่ได้หวานจริงดังต้องการ ก็พอได้ช่วยให้การมรดกอันนี้เป็นไปตามทางที่ควรจะเป็นได้' แต่จะทำดังนั้นโดยทิ้งเงินซึ่งเป็นของที่ลุงต้องการแท้ ๆ ในเวลานั้นเสียถึง ๕๐๐ บาทดังนี้ ก็ดูยังไรอยู่ ? แต่ลุงนั่งนึกว่า 'จะทำอย่างไรดีหนออยู่ดังนี้ ?' จนคนไข้เตือนว่า "นั่งนิ่งอยู่ทำไมล่ะ ? อ่านไปซี"

ลุงก็ลงมืออ่านพินัยกรรมฉบับนั้นให้คนไข้ฟังใหม่จนจวนจะจบ

ถึงคำแช่งอันร้ายแรงตามที่ลุงเล่ามาเมื่อตะกี้นี้จึ่งเกิดเรื่องที่ทำให้ลุงตกลงในใจทันทีแลถูกกระทำโทษจนเกิดแผลเป็นลายอยู่จนเดี๋ยวนี้ คือ

กำลังลุงอ่านคำแช่งอยู่ยังไม่ทันจบ เสียงประตูเปิด มีเสียงผู้หญิงร้องบอกลุงโดยความตกใจเสียงสั่นว่า

"ฉีกเสีย...ฉีกเสีย ตายแล้ว ฉีกเร็ว ๆ พินัยกรรมอะไรเช่นนี้?"

ลุงได้ยินเสียงดังนั้นก็เหลียวไปดู เห็นผู้หญิงสาว *(ตามความเห็นของลุง)* สวยที่สุดในโลกนี้

ตายจริง! นี่ลุงจะยกเอาทรัพย์สมบัติเป็นกอง ๒ กองจากคนงามเช่นนี้ให้ยายแก่อะไรมิรู้อย่างไรได้? เจ้าหล่อนเป็นผู้ที่ควรจะรับแท้ด้วย คราวนี้ลุงไม่กลับนึกถึงเงิน ๕๐๐ บาทจนนิดเดียว ฉีกหนังสือพินัยกรรมนั้นละเอียดไปทีเดียว

ส่วนท่านคนไข้นั้นเมื่อเห็นบุตรสาวเข้ามาดังนั้นก็โมโหจัดขึ้น ร้องว่า "เอาปืนโก๊[๑] มา...เอาปืนโก๊มา" แล้วก็ทะลึ่งลุกขึ้นจากที่นอนกระโดดลงมาจะฆ่าลูกสาวด้วยกำลังโมโห แล้วกลับล้มฟาดลงขาดใจตาย

เวลาที่ท่านเศรษฐีคนไข้ล้มลงนั้น ลุงก็ล้มลงด้วยเพราะยายคนที่เกือบจะได้รับมรดกอยู่แล้วนั้นโกรธลุงว่า "ฉีกพินัยกรรมของแกเสีย" ฉวยเอาอะไรไม่ทราบตีถูกต้นคอลุงล้มลง แล้วแกซ้ำหลายทีจนลุงสลบแน่ไป **ลายตามหน้า**ลุงเหล่านี้ก็คือรอยที่ถูกยายคนนั้นตีนั่นเอง

ในระหว่างที่ลุงสลบอยู่นั้น มีผู้หามพาลุงกลับไปบ้านแลจัดแจงเรียกหมอมดเสร็จ ลุงไม่รู้สึกว่าอะไรกันเลยจนรุ่งสว่างจึ่งฟื้นมีสติขึ้น

เมื่อลุงตื่นขึ้นนั้นเห็นมีผู้ปฏิบัติหยูกยาใหม่พร้อม ลุงไต่สวนดูจึ่งได้ทราบทีหลังว่า "ชายสามีของสงบ *(ด้วยสงบเป็นคนมีสามีแล้ว)* มาจัดแจงเรียกมดหมอชำระเงินทองที่ลุงเป็นหนี้สิ้นเสร็จ แล้วยังซ้ำให้แบงก์โน้ต[๒]ใบใหญ่ ๆ ไว้สองสามใบด้วย

ลุงป่วยอยู่ก็ไม่กี่เวลานัก พอหายขึ้นก็ไปนั่งออฟฟิศต่อไป การที่ได้ทำคืนวันนั้น ๆ นับว่าเป็นอันได้ประโยชน์ ด้วยแบงก์โน้ตที่ผัวสงบให้ไว้นั้นเป็นอันพอใช้ไปได้นานทีเดียว

---

[๑] colt ปืนพกอย่างสั้น ผู้ประดิษฐ์ปืนประเภทนี้เป็นชาวอเมริกันชื่อ "Samuel Colt"

[๒] banknote ธนบัตร

ตั้งแต่นั้นมาลุงก็สิ้นเวลาเคราะห์ร้ายด้วยการงานก็พอมีทำเรื่อย ๆ มาตั้งแต่น้อยจนมากขึ้น จนถึงเวลานี้ลุงมีหมอความหนุ่ม ๆ ช่วยอยู่เป็นหลายคนแล้ว งานยังเหลือมือไม่รู้หยุดหย่อน

ส่วนสงบกับสามีนั้นตั้งแต่คืนวันนั้นมาลุงก็ไม่ได้เห็นหน้าค่าตาหรือได้ยินข่าวคราวอีก นอกจากจดหมายส่งมาทางไปรษณีย์ฉบับหนึ่งเมื่อประมาณสัก ๗ วันภายหลังคืนที่เกิดความนั้น ดังนี้

> "เรามีความขอบใจท่านเป็นอันมากที่ได้ฉีกหนังสือพินัยกรรม เสียทรัพย์สมบัติของบิดาก็ตกเป็นของเราแล้ว ได้ยินว่า 'อียายเจ้ากรรม คนนั้นก็ผูกคอตายเหมือนกัน เราจะไปเที่ยวตามเมืองอื่นในเร็ว ๆ นี้ เพราะฉะนั้นบางทีจะไม่ได้พบท่านอีก ขอสอดแบงก์โน้ตมาสมนาคุณ ท่านในซองนี้อีกใบหนึ่งด้วย
>
> *(เซ็น)* **สงบแลสามี**

ตั้งแต่นั้นมาอีกประมาณปีหนึ่ง ลุงทำการมีชื่อเสียงว่า "เป็นหมอความดีขึ้นแล้ว" เงินทองก็ไม่ขัดสนดังแต่ก่อน มีใช้ฟุ่มเฟือยดีทีเดียว ในเวลานั้นถ้ายายเจ้ากรรมคนนั้นจะมาจ้างไปทำพินัยกรรมอีก แลพูดจาใช้คำหยาบดังที่เล่ามาแล้ว ดูเหมือนลุงจะไม่ใช่แต่ไม่รับไปทำอย่างเดียว ดูเหมือนแทบจะใช้เท้าไล่ส่งออกจากออฟฟิศไปเสียด้วย

วันหนึ่งลุงไปนั่งออฟฟิศตามธรรมดา พอมีคนเข้ามาหาเรื่องความเรื่องหนึ่งว่า "จะต้องไปเมืองอื่น ด้วยคู่ความออกจากเมืองนี้ไปเสีย" เป็นความสำคัญหากันเป็นเงินทองมากจะต้องตามออกไปฟ้อง เพราะฉะนั้นจึ่งจะขอว่าจ้างลุงเป็นหมอความแลเป็นผู้เข้าใจภาษาอื่นที่ใช้กันในเมืองนั้นออกไปเป็นเพื่อนด้วย

ลุงซักไซ้ไล่เลียงถึงเรื่องความแลพูดจาถึงเรื่องค่าบำเหน็จในการที่จะต้องทิ้งการในเมืองนี้ไปเสียนั้นเสร็จแล้วก็เป็นอันตกลงที่จะไปด้วย

เจ้าของความกับลุงก็ออกจากกรุงไปในสองสามวันนั้นเอง ครั้นไปถึงเมืองโน้นก็จัดแจงว่าความที่ไม่ได้เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ แลที่ลุงก็จำไม่ได้ถนัด[๑] เป็น

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สนัด" ความหมายเดียวกัน คือ ถนัด

อันไม่ต้องนำมาเล่าด้วย

เวลาบ่ายวันหนึ่งลุงนั่งอยู่ที่โฮเต็ลที่พักอยู่นั้น เห็นพวกกุลีแบกหีบเร่อร่ามาหลายคนหลายหีบ ถามเขาว่า "คนมาใหม่พึ่งมาถึงเมืองนั้น" ลุงก็ไม่ได้เอาใจใส่ต่อไป จนถึงเวลาลุงไปกินอาหารเย็นจึ่งพบชายผู้หนึ่งซึ่งลุงคิดว่า "ดูเหมือนเกือบจะเคยเห็นหน้าอยู่แต่ก่อน แต่เมื่อใดก็จำไม่ได้"

ชายคนนั้นยืนจ้องดูลุงอยู่สักครู่หนึ่งแล้วตรงเข้ามาหาพูดว่า

"เอ ! นี่ทำไมมาอยู่นี่ล่ะสงบ สงบ นี่แน่ะ ! เพื่อนเก่าของเราคนนี้มาอยู่นี่แน่ะ"

พอได้ยินชื่อว่าสงบ ลุงก็รำลึกได้ทันทีถึงคืนวันนั้น เลยเป็นเพื่อนสนิทกับสงบแลสามีผู้นั้น เรื่องราวที่ทำให้ท่านเศรษฐีคนใช้โกรธบุตรสาวถึงทำพินัยกรรมร้ายแรงนั้นเป็นด้วยเหตุดังนี้

แรกเริ่มเดิมทีท่านเศรษฐีคนนั้นก็เป็นคนธรรมดา ไม่สู้จะมีทุนรอนมากนัก แต่พยายามหากินมาจนค่อยมีเงินทองเป็นหน้าตาขึ้น จึ่งแต่งงานกับมารดาสงบคนนี้ ความสมบูรณ์ก็ยิ่งจำเริญขึ้นทุกทีจนมีบุตรหญิงคนหนึ่งก็พอเป็นเศรษฐีมั่งคั่งพอกับความต้องการทุกอย่าง จนถึงไม่ต้องหากินอะไรก็ได้แล้ว

อยู่มาไม่ช้าไม่นานนักมารดาสงบถึงแก่กรรมลง สงบก็เป็นลูกบิดาคนเดียวมาจนเติบใหญ่สมควรจะมีเหย้าเรือนแล้ว ท่านเศรษฐีบิดาจึ่งแสดงความต้องการให้ฟังว่า "เงินทองทรัพย์สมบัติเหย้าเรือนบ้านช่องอะไร ๆ ก็มีพอเพียงไม่ต้องของ้อใครแล้ว เพราะฉะนั้นที่ยังต้องการอยู่อย่างเดียวก็แต่ยศเท่านั้น เมื่อทรัพย์สมบัติกับยศมีประกอบกันพอเพียงแล้วก็เป็นอันใช้ได้ ไม่มีอะไรต้องการอีกในโลกนี้เหตุฉะนั้นที่ท่านเศรษฐีต้องการจะให้สงบทำก็แต่แต่งงานกับผู้มีบรรดาศักดิ์เท่านั้นที่จะว่ารักใครก็จะอยู่กับคนนั้น ๆ ไม่ได้ ท่านเศรษฐีจะไม่ยอมเป็นแท้ทีเดียว

เวลาที่ท่านเศรษฐีเพ้อแสดงความต้องการกับบุตรสาวอยู่นั้นท่านเศรษฐีหาได้ทราบไม่ว่า "บุตรสาวตัวได้รักใคร่กันอยู่กับชายหนุ่มบุตรชาวบ้านคนหนึ่ง" ซึ่งถ้าตามความคิดท่านเศรษฐีแล้วก็ไม่เป็นการพอเพียงเลย

นี่แหละธรรมดาหญิงสาวชายหนุ่มเมื่อได้ลงมือรักใคร่กันลงไปจริง ๆ แล้ว ที่ใครจะมาเทศนาให้กลับเลิกกันไปได้โดยว่า "ไม่สมกันแลอะไร ๆ เหล่านี้นั้นเป็นการยากนักหนา ที่ท่านเศรษฐีว่ากล่าวจะเอาตามใจว่าให้เป็นดังนั้นนั้นก็ไม่กลับใจสงบได้เหมือนกัน"

ในเวลานั้นไม่รู้จะขัดขืนอย่างไรได้ ? สงบก็ต้องนิ่งฟังไปก่อน

ครั้นภายหลังสงบกับชายผู้นั้นจึ่งคิดอ่านแต่งคนมาสู่ขอต่อเศรษฐีบิดาแลทำอาการให้ทราบว่า "ได้รักกันแล้วแลสงบไม่ตั้งใจจะทำตามคำบิดาแล้ว"

ท่านเศรษฐีทราบดังนั้นก็พื้นเป็นไฟขึ้นมา ยื่นคำขาดต่อบุตรสาวว่า "ถ้าขืนยังเอาใจใส่กับชายไม่มียศศักดิ์คนนี้อยู่แล้วจะต้องไม่เป็นพ่อเป็นลูกกันอีกต่อไป"

สงบไม่ฟังคำขาดที่ท่านบิดายื่นนั้น ไพล่วิ่งตามชายหนุ่มคนนั้นไป เมื่อบุตรไม่อยู่ในโอวาทเช่นนั้น ท่านเศรษฐีบิดาพื้นไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน? ตกลงว่าลูกคนนี้ใช้ไม่ได้ เป็นอันต้องร้อยดอกไม้สดเสีย ถ้ากลับมาให้เห็นหน้าก็มีอย่างเดียวแต่ปืนโก๊เท่านั้น

อยู่มาไม่ช้าไม่นานท่านเศรษฐีก็ป่วยลง เห็นจะเป็นด้วยความเสียใจเรื่องบุตรก็เป็นได้ เมื่อสงบกับสามีได้ทราบดังนั้นก็มาเยี่ยมเพื่อจะขอโทษด้วย ท่านเศรษฐีเห็นยิ่งโกรธหนักเข้าดูเหมือนทำให้อาการป่วยมากไป หมอที่รักษานั้นแนะนำให้คนไข้ไปเที่ยวเปลี่ยนอากาศเสีย แลอย่าให้ทำใจร้อนใจรนไปเป็นอันขาด

ท่านเศรษฐีก็เปลี่ยนที่ไปอยู่โฮเต็ลที่ลุงไปพบนั้น ส่วนสงบแลสามีทราบอาการป่วยของบิดาก็ตามไปแต่ห่าง ๆ ไม่ให้ท่านเศรษฐีรู้เข้าได้

ท่านเศรษฐีผู้นั้นมีคนใช้ที่ชื่อสนิท *(ที่ออกชื่อในพินัยกรรมข้างต้นเรื่องนี้)* อยู่ผู้หนึ่ง เป็นคนใช้มาตั้งแต่แรกแต่งงานกับมารดาสงบ เมื่อภรรยาถึงแก่กรรมแล้วท่านเศรษฐีก็มอบการบ้านฝ่ายผู้หญิงทั้งปวงโดยมากให้สนิทเป็นผู้ว่ากล่าวเลยเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจขึ้น เวลาที่ท่านเศรษฐีป่วยแลไปเที่ยวดังนั้นสนิทก็เป็นผู้พยาบาลไปด้วย ย่อมเป็นที่ไว้ใจมากเข้า

ท่านเศรษฐีเมื่อกำลังโกรธดังนั้นก็เป็นอันตั้งใจแล้วว่า "ถึงอย่างไรก็คงไม่ยกมรดกให้บุตรสาวเป็นอันขาด" เมื่อดังนั้นถ้าไม่ทำพินัยกรรมเสีย เมื่อท่านเศรษฐีตายลงไปบุตรสาวก็คงได้รับสมบัติเป็นธรรมดา เรื่องจะทำพินัยกรรมนั้นไม่เป็นปัญหาแล้วอย่างไร ๆ ก็ต้องทำเป็นแน่ แต่ถ้าทำขึ้นแล้วจะทำให้ใครเล่า?

นี่แหละท่านเศรษฐีคนนี้แต่เดิมไม่มีหลักฐานอันใด หาใช่เต็มไปด้วยพี่น้องอย่างคนอื่นไม่ เวลาป่วยดังนั้นเพื่อนฝูงที่สนิทหรือคนที่เคยทำการมาด้วย[๑]ทั้งปวงก็หาได้มาเยี่ยมเยียนพบปะไม่ เพราะฉะนั้นท่านเศรษฐีจึ่งตกลงให้สนิทคนใช้เป็นผู้รับมรดกเสียรู้แล้วรู้รอดไปดังนี้ เมื่อท่านเศรษฐีป่วยมากร่อแร่ลงจึ่งให้ไป

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "...เคยทำการ**ด้วยมา**ทั้งปวง"

เที่ยวตามหมอความมาทำพินัยกรรมดังที่เล่ามาแล้ว

ส่วนสงบกับสามีนั้น ทราบอยู่ดีแล้วว่า "ท่านบิดาฟื้นเสียเพียงใด แลป่วยมากอาการอยู่ข้างจะหนัก" เรื่องพินัยกรรมนั้นรู้นิสัยบิดาดีทีเดียวว่า "คงไม่ให้ตัวเป็นแท้ แลถ้าตัวจะกลับเข้าไปวิงวอนอีกก็ไม่ผิดกับเอายาพิษถ้วยหนึ่งเข้าไปให้ท่านบิดากิน คงจะได้การกันเวลานั้นเอง เป็นแปลว่า "ลูกฆ่าพ่อ" เมื่อดังนั้นก็เป็นอันไม่มีอื่นจะทำได้นอกจากตามไปแต่ห่าง ๆ ดูว่าจะเป็นอย่าไร ? จะได้ทันท่วงทีกัน เวลาที่ท่านเศรษฐีมาอยู่ในโฮเต็ลนั้น บุตรสาวกับบุตรเขยก็มาอยู่ด้วยแต่ท่านเศรษฐีหาได้ทราบไม่ เมื่อถึงเวลาขบขันคือเวลาทำพินัยกรรมนั้นสงบรู้ความจึ่งรีบมาทำให้ลุงฉีกหนังสือสำคัญฉบับนั้นเสียได้ดังที่เล่ามาแล้ว

นี่แหละ ! หลาน **ลายตามหน้า**ลุงนี้เกิดจาการที่สงบไม่อยู่ในโอวาทบิดาแท้ ดูก็ขัน ลุงไพล่ไปถูกตีจนหน้าตาเป็นรอยเป็นหลายแห่ง ด้วยเหตุที่พ่อลูกเขาโกรธกันมาแต่ไหนไม่รู้ดังนี้ เจ้าเห็นว่า "จะเป็นไปได้บ่อย ๆ หรือ ? " ถึงอย่างไรก็ดีการที่เกิดเมื่อคืนวันนั้นทำให้เป็นอย่าดีกับคนมั่งคั่งทั้งคู่นั้นมาจนบัดนี้

ลิ้นชักของเก่า[๑]

เมื่อสักสองสามอาทิตย์มาแล้วนี้เรากับเพื่อนสองสามคนได้รับเชิญให้ไปกินโต๊ะที่บ้านช่างเขียนผู้หนึ่งเป็นคนพึ่งเขียนได้ดีขึ้นใหม่ ๆ ครั้นเวลากินข้าวเสร็จแล้ว ผู้หญิงที่นั่งโต๊ะลุกไปจากโต๊ะแล้ว ช่างเขียนผู้นั้นจึ่งพาพวกที่เขาเชิญไปนั้นให้ไปดูในห้องเครื่องเขียนของเขาที่มีรูปเก่า ๆ ฝีมือโบราณหลายแผ่น

ครั้นเราได้ชมรูปเหล่านั้นตามสมควรแล้วจึ่งได้ดูในห้องนั้นไปพลาง ๆ ในเวลาว่างอยู่นั้นเราได้เห็นลิ้นชักขนาดใหญ่เป็นของอย่างเก่าตั้งทิ้ง ๆ อยู่ที่มุมแห่งหนึ่งในห้องนั้น ก็แลเครื่องเรือนชนิดนี้เป็นของที่ไม่ใคร่จะควรมีในห้องช่างเขียนอย่างนี้ จึ่งทำให้พวกเราทึ่ง ๆ ตามกันทุกคน ครั้นช่างเขียนผู้นั้นเห็นพวกเราพูดถึงลิ้นชักนั้นจึ่งถามพวกเราว่า "อยากจะรู้เรื่องของลิ้นชักที่ตั้งอยู่นี้หรือไม่ ?"

พวกเราเห็นว่า "คงจะมีนิทานสนุก" จึ่งพร้อมกันขอจะฟังแล้วก็ยืนล้อมลิ้นชักนั้น

เวลาเมื่อช่างเขียนนั้นเล่าเรื่อง *(ต่อไปนี้...เป็นคำช่างเขียนเล่า)* หลายปีมาแล้วเมื่อเวลาข้าพเจ้าพึ่งจะเริ่มหัดเขียน กำลังขวนขวายด้วยความลำบากทุกวันเพื่อจะหาสิ่งที่โลกนิยมว่าเป็นของดีงามนั้น ข้าพเจ้าได้กระทำความผิดให้เป็นที่โกรธเคืองแก่เพื่อนฝูงแลญาติพี่น้องของข้าพเจ้าเป็นอันมาก ในการที่ข้าพเจ้า

---

[๑]พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยศักดิ์พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ต้นสกุล "โสณกุล")*, **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๔๑ (วัน ๓ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ ปีขวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐): ๓๒๔ – ๓๒๖.

ได้แต่งงานกับเมียคนหนึ่ง เขาพากันเห็นว่า "การที่ข้าพเจ้ามีเมียนั้นจะทำให้เป็นการเสียประโยชน์ในการหัดเขียน แลจะทำให้ทุนรอนที่ข้าพเจ้ามีอยู่เล็กน้อยนั้นยิ่งน้อยถอยลง"

แต่ข้าพเจ้าเองเห็นว่า "การที่มีเมียนั้นเป็นการฉลาดที่สุดที่ข้าพเจ้ายังไม่เคยทำอะไร? ฉลาดกว่าเลยในชีวิตข้าพเจ้า" เพราะเห็นแน่ว่า "การจับจ่ายใช้สอยในเรือนคงจะลดน้อยลงได้โดยเมียข้าพเจ้าเป็นผู้ดูแลการงานดีกว่า" ในเวลาเมื่อข้าพเจ้ายังเป็นโสดไม่มีลูกเมียต้องมอบการงานเหล่านี้ให้แก่ยายแม่เรือนนั้น แลซ้ำทำให้ข้าพเจ้ามีเพื่อนที่เป็นที่สำราญสบายใจด้วย เพราะเขาได้เป็นธุระช่วยดูติเตียนการที่ข้าพเจ้าทำ แลช่วยทุกข์ร้อนในเวลาเมื่อข้าพเจ้าทำอะไรไม่สำเร็จด้วยทุกอย่าง ผู้ที่โกรธเคืองข้าพเจ้าเพราะเหตุที่ข้าพเจ้าแต่งงาน ด้วยความที่เขาเห็นว่า "ป้านี้ คือป้าของข้าพเจ้าผู้หนึ่งเป็นผู้หญิงแก่อย่างจู้จี้อย่างเอก" ป้าข้าพเจ้าผู้นี้โดยตามที่แลเห็นว่า "เป็นคนจนเสมอก็ดี" แต่มีคำกล่าวบ่อย ๆ ว่า "เป็นคนมั่งมีมากหรือมิฉะนั้นก็เป็นคนพอมีอันจะกินอย่างสบาย ๆ ทีเดียว" ป้าแก่ผู้นี้แต่เดิมก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับข้าพเจ้า ตั้งแต่เกิดเหตุตามที่ว่ามาข้างบนแล้วนั้นมาก็ไม่ได้ไปมาอีกต่อไป

เมื่อประมาณสักปีครึ่งมาแล้วนี้ข้าพเจ้าได้ยินจากเพื่อนว่า "ป้าคนนี้เจ็บหนัก" ข้าพเจ้าได้ตั้งความเพียรไปเยี่ยมหลายครั้งเพื่อจะถามอาการเจ็บ แต่เขาไม่ยอมให้ข้าพเจ้าเข้าเรือนเลย บ่าวที่เฝ้าประตูบอกข้าพเจ้าว่า "นายเขาสั่งขาดไม่ยอมให้ข้าพเจ้าเข้า เพราะข้าพเจ้าไม่ยอมยกโทษในการที่ข้าพเจ้าแต่งงานนี้เลย" การที่ข้าพเจ้าหมั่นไปเยี่ยมบ่อย ๆ นั้นไม่ทำให้เขามีกรุณาขึ้นได้อีกเลย ข้าพเจ้าก็สิ้นอุตสาห์ที่จะเวียนไปได้บ่อย ๆ เพราะเวลานั้นฝีมือข้าพเจ้าก็เขียนดีขึ้นมาก แลชื่อเสียงข้าพเจ้าก็ดังมากขึ้น จนได้เป็นช่างในรอแยลอาคาดามี[๑] แลโดยความอุดหนุนของท่านผู้ที่ชอบวิชาช่างเขียนที่ได้จ้างข้าพเจ้าเขียนบ่อย ๆ ข้าพเจ้าจึ่งได้มีเงินทองพอที่จะมีห้องเขียนงาม ๆ ได้ ครั้นป้าข้าพเจ้าป่วยได้สักสองสามอาทิตย์ข้าพเจ้าได้รับข่าวว่าป้าตายเสียแล้ว แลข้าพเจ้าประหลาดใจที่ได้รับการ์ด[๒]เชิญให้ไปในการฝังศพด้วย

---

[๑] Royal Academy ราชสำนัก ในที่นี้หมายถึง ช่างหลวง

[๒] card บัตรเชิญ ต้นฉบับเขียนว่า "ก๊าด"

ครั้นการฝังศพเสร็จแล้วจึ่งได้ไปประชุมที่เรือนของป้าเพื่อจะพร้อมกันฟังหนังสือพินัยกรรมที่ป้าได้ทำไว้ ในพินัยกรรมนั้นป้าข้าพเจ้าได้มอบทรัพย์สมบัติทั้งปวงบรรดาที่มี *(ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าที่คาดคะเนว่าจะมี)* ให้แก่หลานชายหลานหญิงทั้งปวง แต่ข้าพเจ้านั้นป้ายกแต่ลิ้นชักเก่าอันนี้ให้เท่านั้น ข้าพเจ้าออกรู้สึกกระดาก แลอายเป็นธรรมดาที่ได้รับมรดกประหลาดเช่นนี้ ถึงโดยข้าพเจ้ามิได้หมายที่จะได้รับผลประโยชน์อะไรในการที่ป้าตายก็ดี ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้ซื่อข้าพเจ้าขาดไม่มีเสียเลย

ในหนังสือนั้นยิ่งกว่าที่จะให้เป็นเจ้าของสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์อะไรเลยแก่ข้าพเจ้าอันนี้ ก็แต่มันเป็นของของข้าพเจ้าแล้วก็ต้องกระทำให้ดีโดยเต็มกำลัง ข้าพเจ้าจึ่งได้ว่าจ้างให้เขาขนมายังเรือนข้าพเจ้า

ครั้นล่วงมาได้อีก ๒ วัน ๓ วัน ข้าพเจ้าได้เล่าถึงมรดกประหลาดนี้ให้แก่เพื่อนข้าพเจ้าฟัง แลข้าพเจ้าได้พูดว่า "ข้าพเจ้าไม่รู้ที่จะใช้ทำอะไรได้เลย ? "

เพื่อนข้าพเจ้าจึ่งพูดให้เป็นที่สะดุ้งใจข้าพเจ้าดั่งนี้

คือถามข้าพเจ้าว่า "ท่านได้ตรวจในลิ้นชักนั้นทั่วแล้วหรือ ? "

ข้าพเจ้าถามว่า "จะค้นประโยชน์อะไร? ข้าพเจ้าหาได้ค้นไม่"

เขาจึ่งตอบว่า "ว่าไม่ได้บางทีป้าแก่ของเจ้าจะกลับใจหายโกรธเจ้าในเวลาเมื่อจวนจะตายนั้น แล้วจะเขียนตั๋วเงินสักสองร้อยสามร้อยซ่อนไว้ให้เจ้าในนั้นบ้างกระมัง"

ข้าพเจ้ากับเพื่อนต่างคนก็ต่างหัวเราะกันเล่นแล้วก็จับมือลากันไป

คำที่เพื่อนข้าพเจ้าพูดนี้แม้เป็นคำที่พูดเล่นโดยไม่ตั้งใจเลยก็ดี แต่ติดแน่นลึกซึ้งในใจข้าพเจ้าแลทำให้ข้าพเจ้านึกถึงท่อย ๆ

ข้าพเจ้าจำได้ในเวลาเมื่ออ่านหนังสือพินัยกรรมนั้น บรรดาคนที่อยู่ในที่นั้นพิศวงทุกคนที่เห็นป้าข้าพเจ้ามีเงินทองทรัพย์สมบัติมาแบ่งในพินัยกรรมนั้นน้อยนัก ทำไมจึ่งเล่าลือกันว่า "เป็นคนมั่งมี"

แลข้าพเจ้าคิดตามคำสุภาษิตของเก่าว่า "คำที่จริงแท้แต่พูดโดยตลกคะนองมีอยู่บ้าง" ดั่งนี้ข้าพเจ้าจึ่งตั้งใจที่จะแอบค้นในลิ้นชักนี้ให้ทั่วทุกลิ้นแต่โดยเงียบ ๆ ไม่บอกให้ภรรยาข้าพเจ้าทราบ

เพราะรู้แน่ว่า "ถ้าบอกก็คงจะหัวเราะเยาะติเตียนเท่านั้น"

เมื่อข้าพเจ้าได้ตั้งใจดั่งนี้แลพอได้ช่องเวลาวันหนึ่งภรรยาข้าพเจ้ามีธุระไปในหัวเมืองคราวหนึ่ง เวลาค่ำข้าพเจ้าอยู่ผู้เดียว จึ่งได้จุดไฟลงมาในห้อง

เขียนนี้ แลก็ค้นในลิ้นชักนี้ ข้าพเจ้าชักลิ้นชักออกดูทุกลิ้น พอเห็นเป็นลิ้นเปล่าก็เสือกเข้าไปเสียอย่างเดิม ข้าพเจ้าลองบีบดูในที่ต่าง ๆ ก็ไม่เห็นมีสปริงลับอะไร? ค้นไปก็ไม่พบอะไรประหลาดสักอย่างหนึ่ง

จนเวลาดึกนักข้าพเจ้าเห็นไม่มีผลอะไรแล้วก็ต้องเลิกกันทีหนึ่ง ข้าพเจ้ากลับมาห้องนอนลงนอนแล้วแต่ไม่หลับเพราะแต่เพียงเคลิ้มไปสักสองสามมินิต[๑] ก็คงจะฝันว่า "ได้พบลิ้นลับแลของลับในลิ้นชักนั้นเป็นอันมาก" ในที่เหล่านี้มีกระดาษเต็มไปทั้งนั้น

กระดาษเหล่านี้เมื่อคลี่ออกดูก็เป็นโน้ตแบงก์ออฟอิงแลนด์เป็นจำนวนเงินเป็นอันมากเป็นแน่ แต่ความคิดอันหนึ่งทำให้ข้าพเจ้าลุกขึ้นจากที่นอนหายหาวนอนหมด ข้าพเจ้านึกได้โดยทันทีเหมือนกับการเมื่อวานนี้เหมือนกันว่าในวันหนึ่งฝนตกเปรอะเปื้อนวันยังค่ำ ไม่มีเวลาที่จะหยุดสักครู่หนึ่งเลย เวลานั้นข้าพเจ้าหยุดการเล่าเรียน พักอยู่ที่บ้านป้าเจ้าของลิ้นชักอันนี้ ครั้นป้าข้าพเจ้าพูดจาเล่นหัวกับข้าพเจ้าจนหมดทุนแล้ว ข้าพเจ้าก็ร้องอะไรเล่นอึกทึกดังจนเป็นที่รำคาญหนวกหู

ป้าข้าพเจ้าคิดจนเต็มกำลังที่จะทำให้ข้าพเจ้าเงียบแต่ไม่สำเร็จ

ในที่สุดป้าข้าพเจ้าคิดได้จึ่งชวนให้ข้าพเจ้าค้นลิ้นชักของป้าเล่น ครั้นป้าอวดของประหลาดต่าง ๆ ที่มีในลิ้นชักนั้นให้ข้าพเจ้าดูทุกอย่าง แล้วป้าจึ่งบอกข้าพเจ้าว่า "มีลิ้นลับอยู่ในลิ้นชักนี้" ให้ข้าพเจ้าลองค้นเปิดดู ก็สิ่งใดที่เป็นของที่ต้องค้นเป็นกลไกเช่นนี้ย่อมเป็นที่เด็ก ๆ พิศวงชอบค้นที่สุด ท่านคงจะนึกได้ว่า "ข้าพเจ้าก็หยุดอึกทึกลงมือคลำหาลิ้นลับนั้นทันที"

ครั้นข้าพเจ้าค้นอยู่ประมาณสักครึ่งชั่วโมงไม่พบได้จริง ๆ แล้ว

ป้าข้าพเจ้าสงสารข้าพเจ้าเพราะเห็นหน้าเสียอยู่แล้วจึ่งบอกวิธีเปิดลิ้นลับให้ เมื่อป้าเอามือกดที่สปริงเข้า มีกระดานเล็กแผ่นหนึ่งหลุดออกมาที่หน้าลิ้นชักนั้น ทำให้เห็นมีช่องแคบ ๆ ช่องหนึ่งพอจุแต่กระดาษเล็ก ๆ หรือของบาง ๆ เท่านั้น ก็แต่เป็นธรรมดาของเด็กอยู่เองที่จะเว้นไม่ได้ต้องให้ป้าปิดเข้าเสียใหม่

ข้าพเจ้าลองเปิดเองสำเร็จแล้วจึ่งจะยอมหยุดเลิกการทั้งปวงเหล่านี้ ข้าพเจ้านึกขึ้นได้แล้วในเวลานี้ แลจำได้ราวกับการณ์เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพเจ้าคิด

---

[๑] minute นาที

จะไปจากห้องนอนไปค้นเดี๋ยวนั้น แต่เมื่อดูนาฬิกาเห็นดึกมากแล้ว แลเห็นว่าพรุ่งนี้จึ่งค้นก็ได้ ข้าพเจ้าจึ่งกลับมานอนเสียอีก หมายว่า "ถ้าพอจะหลับได้จะได้หลับพักสักสองสามชั่วโมง"

ครั้นรุ่งขึ้นถึงเวลาที่ข้าพเจ้าเคยตื่นก็ลุกขึ้นแต่งตัวลงมาชั้นล่างเข้ามาในห้องเขียนนี้ เอานิ้วมือกดดูตามหน้าลิ้นชักนี้ ข้าพเจ้านึกถึงวันที่ข้าพเจ้าได้เคยเปิดลิ้นลับนี้โดยป้าได้ช่วยแนะให้นั้น

ข้าพเจ้าจึ่งกดที่แห่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าเป็นที่ถูก ข้าพเจ้ายินดีอย่างยิ่งที่เห็นแผ่นกระดานเล็กแผ่นหนึ่งเลื่อนหลุดออกมา แล้วพลัดตกลงทันทีที่หน้าลิ้นนั้น เหมือนกับเมื่อป้าข้าพเจ้าเปิดให้ข้าพเจ้าดูนั้น ข้าพเจ้าจึ่งเพ่งเล็งใจเต้นมองเข้าไปในช่องแคบนั้น

ในช่องนั้นมีกระดาษสีน้ำเงินแผ่นเล็ก ๆ พับเรียบร้อยวางอยู่แผ่นหนึ่ง ท่านคงจะคิดเห็นได้ว่า "ข้าพเจ้าเวลาที่เห็นกระดาษนี้จะมีใจเป็นประการใด ?" เป็นความจริงข้าพเจ้ามือสั่นจนเกือบจะไม่สามารถที่จะหยิบกระดาษนั้นออกมาดูได้ แต่ค่อย ๆ ผ่อนหายใจหยิบเอาออกมาไว้ในมือได้ ข้าพเจ้าคิดในเวลานั้นที่จะได้สมบัติมีรถเทียมม้าคู่ มีเงินทองใช้สอยต่าง ๆ ในภายหน้า ความคิดเหล่านี้มีขึ้นในใจโดยทันทีเหมือนฟ้าแลบทีเดียว ข้าพเจ้าตกตะลึงถือกระดาษสำคัญนั้นนิ่งอยู่เป็นช้านาน ภายหลังจึ่งคลี่กระดาษนั้นออกดู

โดยที่มือสั่นใจเต้นรัวอยู่จึ่งเห็นกระดาษนั้นเป็น...เมื่อช่างเขียนนั้นเล่าไปถึงที่นี้เขาหยุดนิ่งเสีย พวกเราที่ฟังอยู่ก็แขม่วท้องหยุดหายใจ คอยฟังอยู่ทุกคนว่า "ประหลาดจะเป็นอย่างไร ?"

บางคนทนไม่ไหวถามไปว่า "อะไร ?"

เขาก็ไม่ตอบ พวกเราก็พากันเดาต่าง ๆ ถามไปว่า "พินัยกรรมใหม่หรือ ?" บ้าง คำแก้ไขพินัยกรรมเดิมหรือ ?" "ตั๋วเงินหรือ ?" บ้าง ก็แต่บรรดาสิ่งทั้งปวงที่เดากันนี้

ช่างเขียนนั้นก็สั่นศีรษะทั้งนั้น จนในที่สุดเขาหันมาทางเราบอกว่า "บิลค่าถ่านที่ป้ายังไม่ได้ใช้เงิน"

ลุงกับหลานสนทนากัน[๑]

เรื่องที่หนึ่ง[๒]

ลุงกับหลานนั่งสนทนากันอยู่ "เอ้อเฮ้อ ! ลมขี้สูงเต็มที ตกเวลาค่ำแลเท้าเย็น อือ ! สังขารร่างกายไม่รู้ว่าจะไปได้เพียงใด ? อายุมากเข้าละก็เป็นไปต่างๆ นานา อือ ! เจ็ดสิบเก้าเข้าปีนี้แล้ว จะซ่องแซ่งไปถึงแปดสิบหรือไม่ถึงก็ไม่รู้เออ ! เดชะ**สัน**ลาเจ้าคุณขอให้อยู่ไปพอเห็นชายผ้าเหลืองพ่อหลานชายหน่อยเถิด ถ้าเห็นแล้วถึงจะตายในวันนั้นก็ไม่ว่า พ่อก็อายุยี่สิบแล้วหนอ"

หลาน "ขอรับยี่สิบแล้ว"

"เออ ! มันก็หลง ๆ ลืม ๆ จำอะไรไม่ได้ จำได้แต่เมื่อปีพ่อเกิดว่าน้ำมากหรือน้อยจำอะไรไม่ได้สะ แต่แน่ใจอยู่ว่า หน้าใบมะขามอ่อนกำลังเต็มต้น จะเป็นเดือนอะไร ? ก็จำไม่ได้ เออ ! นี่แต่ยังจำได้อีกอย่างหนึ่ง เมื่อมารดาพ่อเจ็บท้องเวลา ๒ ยาม[๓] วิ่งหาหมอตำแยกันมาไม่ทัน พอมาถึงคลอดเสียแล้ว เออ ! เห็นคลอดลูกกันมามากกว่ามาก ไม่เห็นใครคลอดง่ายออกง่ายดังนี้ ท่านป้าดีใจราวกะจะโลดไป ยิ่งรู้ว่าเป็นชายละพ่อจัดแจงพร้อม นอนกอดกระโจมจนมารดาพ่อออกไฟ

---

[๑] ชื่อเรื่องนี้มี ๒ สำนวน

[๒] หลวงสโมสรพลการ *(ผู้ช่วยสาราณียกร)*. **วชิรญาณสโมสร** (๑ ตุลาคม ๑๓๑) : ๓๔ - ๓๗.

[๓] เวลา ๒๔.๐๐ นาฬิกา

พอออกไฟแล้วจัดแจงยกมาเรือน เมื่อพ่อเล็ก ๆ อยู่นั้นไม่ได้อยู่เรือนพ่อดอกหนา ป้าเขาเอามาไว้จนโต เมื่อเล็ก ๆ อ้วนจ้ำม่ำ ไม่น่าจะเป็นคนเอวบางร่างเล็กยังนี้เลย เดี๋ยวนี้รูปร่างกล้องแกลัง ลุงวิตกนักพ่อเฮ้ย ! อุตส่าห์รักษาตัวให้ลุงได้บุญมาก ๆ สักหน่อยเถิด อย่ากระตือรือร้นที่จะอยากมีลูกมีเมีย บวชเรียนแล้วลุงจะหาให้ การหาเมียนี้ยากอยู่พ่อ เห็นเขามีก็จะมีบ้างสักแต่ว่าเมียนั้นใช้ไม่ได้ดอก ลักษณะเมียต้องหาที่เขาเป็นแม่เหย้าเข้าเรือน เป็นคนเรียบร้อยใจบุญสุนทาน ไม่เป็นนักล่านักเลง รู้จักปฏิบัติลูกผัวพ่อแม่ เออ ! เดี๋ยวนี้น่ะพ่อเฮย ! เห็นแต่ว่าผัวเข้าวังเมียเข้าบ่อน กลับมาทะเลาะกันตีกันด่ากันฉาว ๆ หนวกหูหนวกตา อือ ! ที่ข้างบ้านเรานี้ก็มีอยู่คู่หนึ่งไม่เห็นว่ามันทำมาหากินอะไร ? เย็นลงเจ้าผัวเมาเหล้าเป่าปี่ตีเกราะเคาะไม้ เออ ! อ้ายเจ้าคนนี้มันก็ดีนะ ถ้ามันไม่เมาละก็ดูเรียบร้อย ถ้าเมาเข้าละก็เท่านั้นแหละ เป็นอย่างหนึ่งอย่างสองไปเทียว อือ ! พระเทศนาว่า "สุราเป็นสิ่งต้องห้าม" ก็ยังขืนบริโภคกัน ตายไปต้องดื่มน้ำทองแดง เมื่อก่อน ๆ มีพระมาลัยมาโปรด เออ ! ครั้งนี้หมดพระสาวกพระอรหันต์แล้ว เจ้าพวกนี้ตกไปในนรกต้องรับโทษเต็มที่ ไม่มีเวลาแบ่งเบาเลย หือ ! พ่อหนู เจ้าได้อ่านหรือไม่ ? พระมาลัยนั้น"

"ขอรับเกล้าผมได้อ่าน"

เออ ! ได้อ่านดีละอุตส่าห์จำไว้นะ ข้อวัตรปฏิบัติของท่านดีมาก ยังเจ้าโทษกาเมนั้นก็ลึกเป็นโทษทั้งปัจจุบันแลอนาคต ต้องไปขึ้นงิ้วหนามยาว ๑๖ องคุลี[๑] เออ ! ได้เห็นเขาเขียนไว้ที่โบสถ์ดูน่ากลัวมาก คนเราก็สำคัญ แต่ทำไว้ให้เห็นยังไม่งด เออ ! ข้าเจ้าเองเมื่อหนุ่ม ๆ ยังไม่รู้อะไรก็เกือบไป คุณปู่ของเจ้าแลท่านเตือนจึ่งรอดตัวไป หาไม่ก็ต้นงิ้วเป็นแท้ เออ ! พ้นทุกข์ไปได้ เดี๋ยวนี้นึกขึ้นมาแล้วใจหาย เออ ! เกิดไปชาติใดฉันใด ความชั่วอย่าได้เห็น เข็ญใจอย่าได้พบ ให้สำเร็จแก่พระนิพพาน ทันศาสนาพระศรีอาริย์ พระท่านเทศน์ว่า "สบายนักน้ำขึ้นฝั่งหนึ่งลงฝั่งหนึ่ง แผ่นดินราบเป็นหน้ากลอง น้ำไม่น้อยไม่มากพอกาก้มลงดื่มได้ คนในโลกมีรูปเหมือนกันหมด ลงจากเรือนแล้วผัวเมียไม่รู้จักกัน การกินอยู่นุ่งห่มไม่ต้องหา นึกเอาเป็นได้ คนที่เกิดในศาสนานั้นได้สุขมากแลไปนิพพานหมด"

หลาน "เออ ! ได้ยินเขาพูดกันว่า "ศาสนาพระยามารจะได้ตรัสก่อนไม่ใช่หรือ ? ขอรับ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "องคุลิ" คำว่า "องคุลี" เป็นคำนาม หมายถึง นิ้วมือ เป็นชื่อมาตราวัดแต่โบราณยาวเท่ากับข้อปลายของนิ้วกลาง

ลุง "อือ ! เต็มทีศาสนาพระยามาร เขาว่า "เหลือทน เมื่อได้ตรัสปากเหม็น ๕๐๐ โยชน์" ลุงทนไม่ได้ดอก เขาว่าถ้าทนไม่ได้ไม่สำเร็จพระนิพพาน ข้าเจ้านี้ไม่ต้องการละศาสนานี้ไม่สำเร็จก็ตาม"

หลาน "ว่าการที่เหม็นหรือหอมนั้นผมไม่ว่า ถ้ารู้ว่าได้รับความสุขแล้วต้องยอม เกิดมาเป็นคนจะเลือกไม่ได้สุดแล้วแต่การที่เป็นไป"

ลุง "เออ ! ดีพ่อทนได้ตามใจ ลุงนี้ทนไม่ได้ละ ต้องไปศาสนาพระศรีอาริย์ค่อยเป็นที่ดีบ้างไม่ต้องลำบาก"

เมื่อขณะพูดกันอยู่นั้น มีคนไปรษณียบุรุษเอาหนังสือมาส่งให้แก่หลานของท่านผู้นั้น ผู้หลานจึ่งเปิดผนึกออกอ่านดู แล้วก็พับสอดซองเข้าไว้ ท่านลุงสงสัยถามว่า "หนังสืออะไร ? "

หลานบอกว่า "หนังสือมาแต่หอพระสมุด ว่าด้วยการประชุมขอรับ"

"อ๋ะ ! หนังสือราชการอะไร ? ทิ้งมาลอย ๆ ไม่ใช่ละกระมัง ไหนขอดูที"

หลาน "ไม่ต้องดูขอรับ ผมจะอ่านให้ฟัง อย่าเลย...อย่าเลยฉันอ่านเอง คุณลุงอ่านไม่เห็นดอกขอรับ"

"เห็นซิ แว่นตาข้ามีนี่ เฮ้ย ! ใครอยู่นั่น ? หยิบแว่นตาที"

บ่าวได้ยินหยิบมาส่งให้ "แว่นอันนี้นมนานนัก ใส่มาแต่คุณปู่ต่อมาจนถึงท่านบิดา จนถึงตัวข้าเจ้า" หลายชั่วคนดีแท้ นี่เป็นแว่นจีนไม่ใช่แว่นฝรั่ง แว่นฝรั่งเดี๋ยวนี้เขาสรรเสริญกันว่าดีนัก ดียังไรพ่อรู้หรือไม่ ? "

"ขอรับดีกว่าแว่นจีน แว่นจีนสู้ไม่ได้"

"อ๊ะ ! ยังนั้นเจียวหรือ ? "

"อือ ! เรายังไม่เคยใส่เลย เมื่อคราวตั้งกรม ในกรมท่านประทาน[๒] ข้าเจ้ารับมาแต่ไม่ใส่ เห็นว่า "เป็นแว่นฝรั่ง กลัวจะขาดจากพระไตรสรณคมน์[๓] เลยให้เจ้าพุกเขาเสีย เขาบอกว่าใส่ดี เจ้าพุกกับข้าเจ้าคนคราว ๆ เดียวกันเล่นกันมาแต่เล็ก ๆ เขาเป็นคนเก่าแก่ ทุกวันนี้ออกไปอยู่นา หายไป จะอยู่ดีหรือยังไรไม่รู้ ? เออ !

---

[๑]ข้าพเจ้า ผม ฉัน เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "พระทาน"

[๓]อ่านว่า ไตร - สะ - ระ - นะ - คม หมายถึง การเข้าถึงพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

คนเก่า ๆ ล้มตายหายจากไปหมด เหลือแต่เจ้าพุกกับเรา ใครจะไปก่อนใครก็ยังไม่เที่ยง เออ ! ข้าเจ้านี้มุ่งอยู่แต่ว่าบวชหลาน แล้ว ๆ ก็ตามที...ตามทีเถิด เออ ! ตาหูเหลือทน แว่นดี ๆ จะใส่ไม่เห็นเสียแล้ว อ้อ ! เห็นแต่ต้องไกลมาก อือ ! นี่อะไร ? เลขนี่อ่านอย่างไร ? ๔๓๔๒ - ๒๔๓ อ้อ ! ตรางาม อือ ! เป็นรูปมงกุฎมีพานใส่อะไรกลม ๆ เหลี่ยม ๆ อ๊ะ ! หนังสือฝรั่งมีเอาคืน ไม่เอาไม่ชอบ"

หลาน "ไม่ใช่ เป็นหนังสืออริยกะดอก อ้อ ! สาธุ หนังสือของพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ในรัชกาลที่ ๔ เออ ! ล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระสติปัญญาแล้วหายาก เมื่อกระนั้นข้าไปละก็พอทอดพระเนตรเห็นละเป็นทัก อ้อ ! นี่มีหนังสือเหลืองบอกว่า 'หอพระสมุดวชิรญาณ' อ้อ ! ตัวเล็กบอก 'พระบรมมหาราชวัง' หนังสือเดี่ยวนี้ชอบกลหนอ ใส่ถ้วนถี่หนอ แต่ก่อนมาเราทำกันด้วยกระดาษไทยดินสอดำ จ้ำกันได้ราชการเหมือนกัน บัะ ! คราวหนึ่ง หมายเกณฑ์แห่ไล่น้ำ พวกข้าราชการกาหลกัน จัดแจงเรือทำกันยากันกลางวันกลางคืน ข้าเจ้าต้องอดข้าวอดปลาหามรุ่งหามค่ำ อ้อ ! นี่เขาประชุมหรือ ? เออ ! ประชุมอะไรกันหื่อ"

หลาน "ประชุมการของหอพระสมุดขอรับ เป็นการปีของผู้ที่เป็นสมาชิกได้เข้าเฝ้าถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั่วหน้ากันปีละครั้ง"

"เออ ! สมาชิกนั้นเป็นพวกไหน ? พวกยังไรที่เรียกว่าสมาชิก ตำแหน่งว่าการยังไร เป็นยศชั้นไหน ชื่ออย่างฝรั่งหรือไทย ๆ ? "

"ขอรับเป็นชื่อบาลี พวกสมาชิกนี้ไม่มีหน้าที่ราชการอะไร ? ต่อเมื่อปีใดผู้ใดต้องถูกเลือกขึ้นเป็นกรรมสัมปาทิกจึงจะมีหน้าที่ทำการ การในหน้าที่ก็รับจัดการหอพระสมุดนั้นเองแหละ"

"อ้อ ! ยังนั้นหรือ ? เข้าใจละ เออ ! พ่ออุตส่าห์นะให้ได้เลือกกับเขาบ้างจึ่งจะดี เออ ! เขาว่าต้องเสียเงินด้วยหรือเป็นสมาชิก ? "

"ขอรับ ต้องเสียปีละ ๕ ตำลึง"

"เออ ! ไม่สู้มาก พ่ออุตส่าห์นะ ถึงกำหนดละก็รีบส่งเสีย...ส่งเสียหลานอย่าให้ต้องทวงขายหน้า การบำรุงช่วยเจ้านายของเราเป็นที่ระลึก เออ ! การประชุมนี้ก็เป็นการดี แลได้ถวายบังคมพระเจ้าอยู่หัวปีละครั้งเป็นสวัสดิมงคลพ่อ คนแต่ก่อน ๆ มาไม่ใคร่จะได้เห็นพระเจ้าอยู่หัว แต่เพียงว่า 'ถึงไม่เห็นได้ยินแต่เสียงสังข์แตรประโคมเสด็จออก นี่ก็ยังนิยมกันว่าคุ้มภัยทั้งปวงได้ ก็การที่เจ้าได้เห็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนี้เป็นการดียิ่งนัก พ่อจะทำราชการต่อไปอุตส่าห์ให้จงหนัก แต่ก่อน ๆ มาคนชั้นเช่นหลานนี้ไม่ใคร่จะได้เห็น เมื่อข้าเจ้ายังเด็ก ๆ อยากเห็น

พระเจ้าอยู่หัว ถ้าหน้ากฐินสินย่าอุตส่าห์คอยมองตามรูตามช่อง อยากเห็นไม่ใคร่เห็น ท่านเสด็จมาในเรือพระที่นั่งมีกระสุนหน้าเรือ ถ้าใครชะโงกชะง่อยออกไปมักง่ายเป๊กเข้าหูเข้าตาแตก มือกระสุนเจ้าหล่อนชะงัดนัก เจ้าที่อยู่หน้าเรือพระที่นั่งเขาว่า 'คนมองตามช่องยิงตรงเข้ามา เป๊กเข้าตาแตกจริงหรือขอรับ ? "

"เขาว่ากันจริงไม่จริงเอาไว้กับผู้เล่าผู้กล่าว"

"พุทโธ่ ! ผมหมายว่าคุณลุงเห็นเอง"

"เปล่าไม่ได้เห็นดอก เขาเล่ากันต่อ ๆ มา อ้อ ! แน่ะพ่อจะทำราชการไปข้างหน้าละก็รักษาตัวให้ดี คนเราทุกวันนี้ยากนัก เป็นคนต้องรอบรู้ราชการต่าง ๆ เจ้านายจะใช้สอยต้องมีความกตัญญูเป็นหัวหน้า ข้าเจ้าฟัง ๆ ดูสังเกตคนดู ชื่อเสียงเหมือนจะดีไป...ดีไปละเงียบไปดูไม่แน่ เออ ! เป็นอนิจจังหนอ เจ้าต้องรักษาชื่อเสียงให้จงหนัก คนเราที่มีความเสียมักไม่ใคร่เสียในทางอื่น มักเสียในเรื่องโลภแลโดยมาก อ้ายกบมะลอตัวนี้มันแก่งแท้ มันทำให้คนปันปี้เสียมาก การโลภนี้มีใช่แต่ในราชการ ถึงการธรรมดาก็เป็นได้ ถ้าใครเกิดโลภเกินไปแล้วคงไม่ฟัง ไม่พ้นการฉิบหายเช่นกับเจ้าหวยสามสิบสี่นั้นก็เป็นไรล่ะ ? ถูกเฟื้องใช้ ๓๐ เฟื้อง พวกโลภอยากได้มาแทงมัน มันกินปันถึงกับผูกคอล้มก้มคอตายก็มี ข้าเจ้าเมื่อกระนั้นก็แทงอยู่บ้าง เขาว่าดี ๆ กันมาก็เว้นไม่ได้ แทงแรก ๆ ก็ถูก นานก็เหลว มันกลับกินเอาขาดทุน แต่นั้นมาถึงใคร ๆ ว่าดีก็ไม่ต้องการ เข็ดไม่สู้อีกเลย เขาเล่าลือกันต่าง ๆ ว่า "ขรัวสา ขรัวคลุมโป ขรัวหน้าปาน ขรัวสัพพัญญู ท่านเหล่านี้ครูคร่ำในทางหวย แต่ญาติโยมจนกรอบ ไม่มีใครรอดตัว เจ้าพวกไปขอถูกด่าถูแช่ง เอาทนไม่โกรธ ได้มากิน...ได้มากินร่ำไป เจ้าพวกโปก็พิลึก เที่ยวหาเหล็กไหล ไพลดำ ขมิ้นขาว ว่านเต่า ไม้แยงแย้ น้ำมันทาตาให้เห็นโป เอาได้มาทากัน มันก็ไม่เห็น พุทโธ่[๑]...พุทโธ่ ! คนหนอ ความโลภกระไรเลยทองเหลืองทั้งดุ้น...ทั้งดุ้นจะให้แลตลอดทีเดียวหนอ เออ ! หลานหนา เจ้าก็เกิดในชาติในตระกูลสิ่งใดที่เป็นสิ่งชั่วเจ้าอย่าได้สมาคมเลย อุตส่าห์ทำราชการ ได้น้อยกินแต่น้อยได้มากกินให้มาก อุตส่าห์รักษาตนสงวนตน อย่าทำยศเกินเงิน อ้อ ! พุทโธ่ ! ฟังจนลืมชักลูกประคำอยู่ที่ไหน ? อ้อ ! อยู่นี่เอง พุทโธ่ ! ทุกขัง...ทุกขัง" ชักลูกประคำไปสิ้นพูด

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโท่"

เรื่องที่สอง[๑]

ลุงเรียกหลาน "เออแน่ะ ! **พ่อฉิม**เฮย มานี่พ่อ หลายวันแล้วไม่เห็นมาพูดกับลุงเลย เห็นแต่อยู่ในห้องเงียบทำอะไรหรือพ่อหรือ ? เออ ! ทุกวันนี้ลุงก็แก่ลง...แก่ลงทุกวัน หูก็ไม่ใคร่ได้ยินตาก็งม ๆ งาย ๆ พ่อไม่มาหาลุงบ้าง เวลาที่นึกอะไรได้จะได้สอนได้บอกให้ตามรู้ตามเห็น โอ ! พุทโธ่เอ๋ย ! คนแก่นี้ลำบากนะ แก่ลงแล้วไม่มีดีขั้นแต่หลานเขาก็ไม่อยากจะพุดด้วย เอ ! นี่ข้ากินข้าวเช้าแล้วหรือยังนี่ ? เออ ! แม่หนูเฮย ทำไมไม่ให้ข้าวข้ากินหื่อ ? พุทโธ่ ! นี่จะแกล้งให้ข้าตายเร็วหรือ ? คนแกให้อดข้าวเที่ยง ๆ สาย ๆ ดังนี้ลมก็จะใส่เอาตายนี่ นี่มันจะเร่งมรดกข้าหรือยังไร ? เมินเสียเถิดเฮย ถ้าแกล้งกูยังนี้แล้ว กูไม่ให้ใครละ เก็บทำบุญเสียให้หมด ให้มันแหงนหน้าค้างไปด้วยกันแหละ"

หลานชายอยู่ในห้อง เสียงท่านลุงเอ็ดใหญ่พื้นเสียก็รีบออกมา นั่งลงเคารพแล้วบอกว่า "ก็เมื่อเช้าท่านรับประทานแล้วนี่ขอรับ ผมยังนั่งรับประทานด้วย เกิดทำขันน้ำหกผ้านุ่งผมยังเปียกด้วยนี่ขอรับ"

ลุง "ออ ! แน่ละพ่อฉิม เออ ! ลืมไป เอ็งว่าขึ้นข้าจึงนึกได้ เออ ! ใครอย่าถือเลยเวย แก่เข้าละก็มันทุกรูปทุกนามด้วยกันแหละ เออ ! ไม่เที่ยงนะคนเรางม ๆ งาย ๆ หลง ๆ ใหล ๆ เออ ! ชาติชราพยาธิมรณะเบียดเบียน เกิดมาแล้วก็ตาย ตายแล้วก็เกิดวน[๒] ๆ เวียน ๆ ไม่สิ้นไม่สุด เออ ! พ่อฉิมพ่อทำอะไรหรือ ? หมู่นี้เห็นขลุกอยู่แต่ในห้องไม่ใคร่ออกมา ดูประหลาดหรือไม่สบาย ถ้าไม่สบายก็หาหยูกหายากินเสียหนา"

หลาน "ผมไม่ได้เป็นไรขอรับ ? วานซืนนี้ครั่น ๆ ตัว รับประทานยาครั้งหนึ่งก็หายแล้ว ที่ผมไม่ได้ออกจากห้องนั้นผมเรียงหนังสือขอรับ"

ลุง "อ้อ ! เรียงหนังสืออะไรพ่อ ? เออ ! ดีละหลาน เขียนเป็นเรื่องราวอะไรหรือ ? ไหนเอามาอ่านให้ลุงฟังบ้าง"

---

[๑]พระยาสโมสรสรรพการ *(ทัด)*. "อ่านเล่น : ลุงกับหลานสนทนากัน," **วชิรญาณ** ๒, ๙ (เมษายน ๑๓๔) : ๗๒๕ – ๗๓๔.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "วง ๆ เวียน ๆ"

หลาน "ยังไม่แล้วขอรับ เรื่องที่ผมเรียงนี้แลผมถูกเกณฑ์ตั้งแต่เป็นผู้ช่วยสาราณียกร[๑] ปี ๑๑๑[๒] ปีนั้นที่หอพระสมุดเกณฑ์ให้แต่งไปลงคนละเรื่อง...ละเรื่อง"

ลุง "อ้อ ! ไหนว่าพ่อไปทำราชการฝ่ายทหารแล้ว ฉันใดยังต้องเกณฑ์ทำหนังสือหอพระสมุดอยู่อีกเล่า"

หลาน "มิได้ขอรับ การที่หอพระสมุดนี้เป็นการพิเศษ ถึงใครๆ เจ้าแลขุนนางก็ดี หากว่าเป็นกรรมสัมปาทิกในปีนั้นแล้วต้องเกณฑ์ได้ทั้งนั้น ไม่ว่าอยู่หมู่ใดกรมไหน ? "

ลุง "อ้อ ! เกณฑ์ทุกปีหรือ ? "

หลาน "เป็นบางปี แต่เรื่องนี้ผมแต่งไว้ตั้งแต่ปี ๑๑๑ หวังจะส่งลงวชิรญาณสโมสรก็หาสำเร็จไม่ มาปีนี้จึงคิดแก้ไขคัดส่งลงวชิรญาณรายเดือน เป็นเรื่องอ่านเล่น เอาเงินหอเสียหน้าละกึ่งตำลึง ไหน ๆ ได้เรียงไว้แล้วนี่ขอรับ"

ลุง "เออ ! ดีละหลาน กลางวันทำการทหาร กลับมาเรียงหนังสือส่งหอ ความหมั่นของพ่อนี่แหละจะเป็นที่พึ่งแก่พ่อ พ่อเอ๋ย ! พูดถึงทหารนึกได้ พ่อได้ไปอยู่ทหารเหมาะนัก วงศ์วานของเราเดิมก็ทำการทหารมาหนา แหม้ ! เสด็จปู่แน่ะ ! ตำรับตำราของท่านแยะมีสารพัดต่าง ๆ อุปเท่ห์[๓] ท่วมหลังช้างทีเดียวละพ่อได้ดูบ้างหรือไม่ในสมุดขาวใหญ่ตัวชุบหมึก ? เออ ! พูดถึงชุบหมึก มือที่เขาชุบนี่แลดีจริง เส้นหรือเรียบ ตัวได้เหลี่ยมได้คดีแท้ ๆ เขาลงชื่อเขาไว้ว่า **"ขุนนิมิตรอักษร"** เอาดูเดี๋ยวนี้ก็ได้ พ่อไปเองเถิด ให้คนอื่นไปหยิบไม่ได้ เป็นผู้หญิง ๆ ถูกต้องเข้ามักเสื่อม เอาลูกกุญแจนี่แน่ะไปไขตู้หยิบเอาหีบในตู้ใบหนึ่งออกมา ในหีบมีสมุด ๓ เล่มเท่านั้น ไม่หนักดอกไปเถิด"

หลานรับลูกกุญแจไปไขตู้ ยกเอาหีบเข้ามาวางตรงหน้าแล้วไขกุญแจหีบออกอีกครั้งหนึ่ง

หลานหญิงอีกคนหนึ่งเห็นเขาไขกุญแจหีบกันกึกกัก นึกเข้าใจว่า "ท่านลุงจะแจกมรดก" ตรงเข้าไปนั่งหมายจะรับบ้าง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สาราณิยกร" คำว่า "สาราณียกร" หมายถึง ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ของสมาคม หรือสถาบันที่เกี่ยวกับการศึกษา หรือเกี่ยวกับหนังสือ ทำหน้าที่เช่นบรรณาธิการ หรือนายทะเบียน

[๒] คือ พุทธศักราช ๒๔๓๕

[๓] คำนาม หมายถึง อุบายหรือวิธีดำเนินการ

ลุงถามว่า "นี่มานั่งทำไม? ไม่ใช่กงการของผู้หญิง เข้ามาใกล้เคียงของเขาจะเสื่อม ไม่ได้...ไม่ได้ อยากดูก็นั่งห่าง ๆ ไปข้างใต้ลม นั่งเหนือลมไม่ได้"

หลานหญิง "อุ๊ย! ท่านลุงละก็ดิฉันเป็นผู้หญิงก็คนนี่คะ ทำไมดูไม่ได้? ท่านห้ามเสียจริง ๆ ละ นึกก็ไม่อยากดูอยากแล[๑]" พอเห็นเปิดหีบหยิบสมุดออกมา พุทโธ่พุทถัง[๒]! นึกว่าอะไร? มิรู้ว่าสมุด อื้อ! ยังนี้หรือท่านห้าม ไม่อยากดูดอก" ลุกไป

ท่านลุงเปิดสมุดออก "นี่น่ะต้นละ ออ! ขึ้นนมัสการ พ่อเห็นไหมล่ะพ่อ**ฉิม**? แม่**น้อย**โกรธไปแล้ว ผู้หญิงไม่รู้จักอะไร? เรื่องดังนี้ไม่ต้องการ หือ! ดูซิเขาซุบตัวดีนะ ขึ้นต้นมีพุทโธ ปวโรเสฏโจนี้เป็นคำนมัสการ ออ! นี่อิติปิโส ๘ ด้าน อือ! ด้านนี้กระทู้ ๗ แบก นี่นารายณ์กลืนหลัก ต่อ ๆ ไปทั้ง ๘ ด้านมีชื่อทั้งนั้น แต่เพียงเท่านี้ก็พอในการสงคราม อิติปิโสนี้ดีนัก

อ้าว! เจ้าคนหนึ่งเขาเล่ากันมาว่า 'อ่อนจะต้องไปทัพ แต่อ่อนเป็นคนโงไม่รู้อะไร? ก็ไปหาพระขอวิชาท่าน ท่านก็บอกให้หลายอย่าง แต่ผู้นั้นจำไม่ได้ จะเขียนให้ท่องก็อ่านหนังสือไม่ออก' ท่านผู้สอนก็สอนให้ว่า "อิติปิโส" ๔ คำ เจ้านั่นจำได้ลาไป"

ครั้นถึงวันรบก็ออกรบแล้วก็ภาวนา แต่หาว่า "อิ" ไม่ ว่าเป็นอิติปิโสไป เอ! เขาว่า "ปรากฏพอปืนยิงไม่ถูก วันนั้นออกหน้าคนเก่งใหญ่ รบเอาทัพหน้าพวกนั้นแตก" พอเป็นเวลาค่ำหยุด คนทั้งปวงเห็นว่า "เจ้าคนนั้นเก่ง" ต่างคนต่างเข้าหายอมตัวเป็นศิษย์ เจ้านั่นเห็นคนนับถือมากก็ดีใจ แต่หาได้บอกคาถาให้ผู้ใดไม่ แต่นึกในใจว่า "ของนี้ดีหาควรจะเรียกอีไม่ ควรเรียกแม่" แต่นั้นมาก็บริกรรมว่า "แม่ติปิโส" ครั้นออกรบวันหลังเจ้านั่นต้องปืนล้มลำบากเจียนจะตาย คนที่นับถือถามว่า "ครูประมาทฉันใดจึงเป็นดังนี้?"

เจ้าจวนตายก็เล่าให้เขาฟังแต่ต้นเดิมที่ได้คาถามา ที่เป็นเหตุนี้ฉันไม่ดี เปลี่ยนอีเป็นแม่จึงต้องปืน เออ! แน่ะ พ่อฉิมความนับถือเป็นได้นะ เอาพลิกไปดูอีก เออ! แน่ะสัมพุทเธ หงสาแน่ะ ฝอยท่านว่าสำคัญนัก ถึงกับเรียกผีเรียกเทวดามาใช้ได้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อยากแด" ซึ่งไม่น่าจะใช้เพราะว่า "แด" หมายถึงใจ ส่วนคำว่า "แล" หมายถึง ดู มอง ข้าเสือง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ปิโท่ปิถัง" คำว่า "พุทถัง" เป็นคำสร้อยอุทานเสริมบทต่อท้ายคำว่า "พุทโธ่"

หลาน "ดูยังไรอยู่? ขอรับ เรื่องผีเรื่องเทวดานี้มีแน่หรือ? ผมสงสัยนัก ยังไม่เห็นปรากฏว่าสิ่งใดจะเป็นเครื่องแนะนำทำให้เชื่อเลย"

ลุง "อ้าว! แน่ะ! พูดเป็นคนนอกศาสนาเสียแล้ว ไม่เชื่อว่าผีแลเทพารักษ์มีไม่ได้หนา เป็นคนตู่พุทธวจนะไปไม่ได้ นรกเป็นเรือนนะ ก็ในธรรมจักรว่า ๆ "ภุมฺมานำ เทวานำ สทฺทำสุตฺวา สทฺทมนุสฺสาเวสุ เอาไปทิ้งเสียไหนเล่า? บาลีมีเป็นเท็จหรือ? เออ! อย่าว่าถึงไกลเลย ดูกันใกล้ ๆ เถิด เช่นเทพารักษ์ตามศาล คนทั้งปวงนับถือไหว้กราบนิยมกันทุกวันนี้ก็เพราะเหตุเห็นอิทธิฤทธิ์จึงนับถือ ถ้าไม่มีแล้วใครจะมาบันดาลให้เป็นเล่า กับเรื่องผีก็มีปรากฏอยู่ว่า "ผีนากพระโขนงนั่น แม่เฮย! ดุดันไม่น้อยนะ แน่ะ! กลางคืนมาช่วยผัวว[๑]ิดน้ำนาทุกวัน" เออ! ยังอีกนะ เสด็จปู่ท่านว่า "ว่านายพรานคนหนึ่งไปเที่ยวยิงช้างพบผีกองกอย" ท่านว่า "วิธีของผีกองกอยนั้นมันร้องกองกอย...กองกอย คนเราจึงได้เรียกว่าผีกองกอย แต่ผีเช่นนี้ท่านว่า "ว่ามันเทือกถูกสาป มันมีอาณาเขตของมัน ถ้าใครเดินเข้าเขตมันเวลาตั้งแต่บ่าย ๕ โมง[๑]ไปจนสว่าง ใครเข้าไปมันจับกินเสียดังเช่นยักษ์กินคนนั้น"

เมื่อนายพรานคนนั้นไปก็รู้ว่า "ตนจะต้องเดินผ่านเขตผีกองกอย" แต่กะทางตามกำหนดเดินว่าคงจะพ้น นายพรานนั้นจึงกล้าเดินไป เผอิญเวลานั้นทางฝนตก น้ำท่วมเดินยากทำให้เดินช้าลงกว่าธรรมดา จวนเวลาบ่าย ๕ โมงยังเดินอยู่ในระหว่างกลางทางนั้น แต่นายพรานผู้นั้นเพื่อนรอบรู้วิธีของผีกองกอย เพื่อนหาสู้จะครั่นคร้ามไม่ พอเห็นเวลาเย็นเพื่อนก็ตัดเอาไม้ไผ่เป็นกระบอกสวมมือไว้ทั้ง ๒ ข้างแล้วก็สะพายปืนรีบเดินไป

ครั้นเวลาบ่ายผีกองกอยได้กลิ่นมนุษย์ดีใจนึกว่า "อิ่มละวันนี้" ก็เดินตามกลิ่นมา พอทันนายพราน ผีก็ตรงเข้าจับมือนายพรานกำแน่น ยืนหลับตายิ้มอยู่ เออ! วิธีของผีกองกอยมันชอบกล ถ้ามันจับคนได้ต้องยืนหลับตายิ้มอยู่ชั่วโมงหนึ่งจึงจะกิน

เมื่อผีกองกอยทำอาการดังนั้น นายพรานก็ชักมือออกจากกระบอกเร่งเดินไป จวนจะออกจากเขตผี ยังทางประมาณ ๒ เส้น

ฝ่ายเจ้าผีกองกอยเมื่อถึงกำหนดเวลาจะกินก็ลืมตาออก หาเห็นนายพรานไม่ เห็นแต่กระบอกไม้ติดมือที่ถืออยู่ รู้ตัวว่าเสียทีมีความโกรธมากออกเร่งเดินตามไปพอทันก็จับพรานนั้นได้

---

[๑]คือ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา

พรานสิ้นความคิดที่จะแก้ตัว ก็อ้อนวอนว่า "แน่ะ ! ท่านผี ขอได้กรุณาปล่อยข้าพเจ้าไปเถิด ข้าพเจ้าจะให้ช้างแทนตัวข้าพเจ้าเชือก[๑]หนึ่ง"

ผีว่า "กูไม่เอา ช้างเนื้อแข็งมนุษย์เนื้ออ่อน ถ้ามึงพูดกับกูดี ๆ ชั้นแรกกูพอจะยอมได้ นี่มึงหลอกกูก่อนกูยอมไม่ได้ ถึงกรรมมึงต้องยอมดี ๆ กูเว้นไม่ได้ แต่จะยอมให้มึงเลือกเอาอย่างหนึ่งว่า 'จะให้กูกัดกินทีละน้อยทั้งเป็นหรือ ? หรือจะให้กูทุบก่อนให้ตายแล้วจึงกิน' มึงจงเลือกเอา เร่งบอกมาอย่าช้า"

นายพรานหมดความคิดไม่รู้ที่จะตอบ นั่งร้องไห้พลางทางนึกอุบายได้อย่างหนึ่ง ก็ร้องว่า "ถึงจะตายก็ดี ตายแล้วมันหมดความลำบากไม่ต้องทำอะไรต่อไป แต่คิดเสียดายของอย่างหนึ่ง ถ้าตายแล้วหาผู้ปกครองมิได้จะสูญเสีย"

ผีจึงถามว่า "เอ็งเสียดายอันใด ? "

พรานบอกว่า "เสียดายกล้องสูบยากล้อง[๒]หนึ่งที่สะพายอยู่นี่"

ผีหัวเราะว่า "อ้ายคนนี้มันขัน กูจับคนได้มามากนักแล้วไม่เห็นเหมือนมึงเลย ทุกคนต้องร้องไห้ถึงพ่อแม่ลูกเมียเป็นต้น มึงนี้ลูกเมียพ่อแม่ไม่มีหรือ? จึ่งไม่คิดร้องไห้ถึง"

นายพรานบอกว่า "วงศ์วานว่านเครือบุตรภรรยามีถม แต่ไม่รักเท่ากล้องกล้อง[๓]นี้เลย เพราะมันฉุนดีนัก สูบแล้วสบายหายโรคหมดไม่เมื่อยไม่ขบ"

เจ้าผีได้ฟังอธิบายดังนั้นนึกประหลาด จึงว่ากับนายพรานว่า "กูจะขอสูบลองดูสักกล้องได้หรือไม่ ? "

พรานว่า "ถ้านายผีอยากลองก็ได้ แต่สูบแล้วปล่อยผมนะ อย่ากินผมเลยหนา"

ผีว่า "ถ้าฉุนดีเราจะเอากล้องไว้แล้วจะปล่อยเจ้าไป"

พรานก็ปลดกล้องออกจากบ่า ให้ผีอ้าปากอมไว้ก็ลั่นนกปืนดึงเข้าในปากผี ผีนอนหงายแล้วลุกขึ้นวิ่งหายตัวไป พรานวิ่งหนีออกนอกเขตได้

ส่วนเจ้าผีวิ่งไปแล้วกลับมาที่นั้นไม่เห็นพราน จึงร้องเรียกว่า "เฮ้ย ! หนีไปไหนละโว้ย ฉุนจริงขออีกกล้องเถิด"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ตัว" แต่ตามปรกติลักษณนามของช้าง คือ เชือก ใช้ในกรณีของช้างที่ได้รับการฝึกแล้ว ถ้าเป็นช้างป่าไม่ได้รับการฝึก ลักษณนามจะเป็น "ตัว"

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "อัน" ลักษณนามของกล้อง คือ กล้อง

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "คัน"

พรานได้ยินแต่ไม่โต้ตอบเร่งหนีมา แต่ยังนั้นสักครู่สักยามยังได้ยินผีร้องบ่อย ๆ ว่า "เออ ! ฉุนจริง...ฉุนจริง"

"ก็นี่แหละจะว่าไม่มีผีไม่มีเทพารักษ์ได้หรือ ? ของเล่าต่อ ๆ กันมาดังนี้ไม่เชื่อไม่ได้ ต้องตามคำบุราณ ถ้าไม่มีแล้วตำรับตำราท่านจะตั้งไว้ทำไม ? เดี๋ยวนี้ที่ทำไม่เป็นก็เพราะไม่เชื่อจึงทำไม่เป็น ก็เหมือนเช่น**พระยาสีหราชเดโช**ครั้งกรุงแน่ะ ! พ่อ เออ ! หายตัวได้ยังไรล่ะ ? พม่าจับมัดสะเดาะเชือกหลุดมาได้ยังไรละ ? เออ ! นั่นจะว่ายังไรล่ะ ? "

หลานตอบว่า "การที่เป็นมาก็เล่ากันต่อมาดังนี้ ถ้าจะฟังก็พอฟังได้ แต่ในปัจจุบัน[๑]นี้ผมเห็นว่า 'ไม่มีใครทำเช่นนั้นได้' ถ้ามีก็คงได้พบเห็นบ้าง"

ลุง "จะว่ายังนั้นไม่ถูก ที่เขาดีดีก็คงมี แต่เขาไม่ออกตัวนะซี หาไม่ตำรับตำราจะมีมาแต่ไหน ? ท่านแต่ก่อนท่านต้องทำได้แน่จึงมีตำราไว้ แน่ะ ! ดูบทนี้แน่ะเสกใบมะขามเป็นต่อบินไปต่อยข้าศึกแน่ะ แหม ! เรื่องเสกใบมะขามนี้ดีมากนัก แม้ถึงจะมีข้าศึกมามากเท่าไร ๆ ? ก็ไม่กลัว ใบมะขามกำเดียวก็ชนะได้ เสกให้เป็นต่อไปละก็ต่อยเจ้าป่นเทียวละ"

หลานว่า "ในปัจจุบันนี้ถึงเสกได้ก็เห็นจะเต็มที เสื้อของข้าศึกมันหนามาก เห็นจะทำไมมันไม่ได้ ? มือก็ใส่ถุง หนังเท้าก็ใส่ถุงหนังจะทำไมมันได้ขอรับ เดี๋ยวนี้กับแต่ก่อนผิดกัน ของป้องกันมันมี"

ลุง "อ๊ะ ! ก็ทำดังนั้นได้แต่ส่วนตัวมือเท้า ก็หน้าตามันมิต่อต่อยไม่ได้หรือ ? "

หลาน "ถ้ามันรู้ทำกันตัวมันแล้ว มันคงรู้ทำกันหน้าของมันได้"

ลุง "อ๊ะ ! ยากนะอ้ายเรื่องกันนี้ แม้จะใส่ถุงหัวก็ต้องเจาะรูตา เอ้า ! ต่อยตาเจ้าละดีกว่าที่อื่น"

หลาน "ตามันใส่กระจกเจาะถุงหัวเสียทำไมมันได้ ? ถ้าสิ้นกำลังต่อทำมันไม่ได้แล้ว ผมเห็นว่าครูทำต่อต้องเปิดเป็นแท้"

ลุง "อ๊ะ ! เปิดยังไร ? เออ ! แม้ว่าทำดังเจ้าว่าละต่อก็จะไม่กลับ คอยอยู่เอ้า ! เจ้าพวกแต่งตัวกันต่อใช้ผ้าหนา ๆ จะได้ร้อนระอุตาย เอาออกไม่ได้มันคอยต่อยเจ้า เออ ! จะทำยังไร ? ต่อไปล่ะ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ประจุบัน"

หลาน "เมื่อต่อทำมันไม่ได้แล้ว มันจะนิ่งอยู่ทำไม ? มันก็เอาปืนยิงคนเข้าละ คนจะทนปืนมันได้หรือ ? หรือจะฆ่าเจ้าต่อเสกนั้นก็ไม่ยาก ทำเหมือนเจ๊กมันเล่นงิ้วก็ได้ ทำไม้แบน ๆ รูปคล้าย ๆ ทัพพีเอาเทียนจุดไปติดไว้ตรงกลาง เอาชันผงโรยรอบ เมื่อต่อมาเอาชันซัดไป ชันติดไฟคลอกตายหมด"

สุง "อ๊ะ ! ของเขาเสกทำมันยังไรก็ไม่ตาย ? ดูแต่เจ้าเถรขวาดซีไหมล่ะ ? ทำให้ตายยากนะ ถ้าไม่ได้ฟ้าฟื้นขุนแผนละก็ไม่ตายซี เออ ! ก็ขุนแผนนั่นยังไรล่ะไม่ใช่วิชาหรือ ? คน ๓๕ คนตีเชียงใหม่ได้นี่ เอ้า ! เขาใช้วิชาไม่ใช่หรือ ? ไม่ได้นะพ่อฉิม อย่าพูดเกะกะไป ของปู่ย่าตายายท่านนับถือร่ำเรียนมา ต้องเรียนต้องนับถือหลาน"

หลานหญิงได้ยินร้องบอกว่า "เออ ! คุณพี่เรียนเถิด ดีนักจะได้ไปเป็นฤาษี ถ้าใครเรียนตำรานี้ละก็อยู่บ้านไม่ได้ละ ต้องอยู่ป่าละพ่อเฮ้ย ! ผู้หญิงเข้าใกล้ก็ไม่ได้ นั่งเหนือลมก็ไม่ได้ กลัวตำราเสื่อม ท่านแต่ก่อนท่านเรียนกันแล้วท่านมีลูกมีเมียไม่ได้ดอกวิชาเสื่อมหมด ขุนแผนนั่นเขาไม่มีเมียดอก พลายชุมพลมันเกิดมาแต่กระบอกไม้"

สุง "เออ ! แม่น้อยเอาละ เออ ! ลูกหลานว่ายากสอนยาก อย่าเลยเก็บละตำรานี่ แม้เมื่อตายจะเผาเสีย ไป ๆ ข้าไม่พูดกับเจ้าทั้งพี่ทั้งน้อง"

ลุกขึ้นงุ่มง่ามเอาตำราไปเก็บเอง แล้วเข้าห้องนอนเงียบ

ลูกเขยแกล้งพ่อตาให้ได้ความอาย[๑]

⊙ บทหนึ่งได้ทราบแจ้ง สดับมา
จึ่งเรียบเรียงให้ปรา- กฎไว้
ลูกเขยเกลียดพ่อตา มากนัก เจียวนา
อยากจะแกล้งพ่อให้ เสื่อมสิ้นหายคุย ฯ
⊙ พ่อตานั้นอวดอ้าง ตนครัน
ว่าซึ่งการทำขวัญ รอบรู้
ขวัญจุกนาคเสาอัน ยอดยาก
อวดว่าใครห่อนสู้ สุดสิ้นเสมอสอง ฯ
⊙ บ้านหนึ่งจะปลูกเหย้า ของเขา
อยากจะทำขวัญเสา สักน้อย
ลูกเขยว่าพ่อเรา ว่าเพราะ จริงนา
เสียงแจ่มใสหยดย้อย ยิ่งล้ำกว่าใคร ฯ
⊙ เขามาเชิญให้พ่อ ตาไป
ส่วนลูกเขยดีใจ มากแท้
จึ่งตามพ่อคลาไคล หวังจะ แกล้งเอย
ให้อับอายเขาแส้[๒] เพราะด้วยเกลียดชัง ฯ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "โคลงนิทานเบ็ดเสร็จ : เรื่องลูกเขยแกล้งพ่อตาให้ได้ความอาย," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๑๗ (วันที่ ๑ เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๓๐.

[๒] แซ่ ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ ครั้นค่ำไปที่บ้าน
เขาก็จัดแต่งสำ-
ลูกเขยห่อนได้ยำ-
เอาสลอดโรยลงไว้
⊙ แล้วยกมาให้พ่อ-
ส่วนพ่อตาไม่ทัน
ก็กินทุกสิ่งอัน
ครั้นดึกปวดทองอู้
⊙ ลูกเขยก็หยิบได้
มาส่งให้ลนลาน
ก็ส่งทุกข์ บ มินาน
ส่วนลูกเขยยื่นผ้า-
⊙ จงไปทิ้งนอกบ้าน
ไปอย่าให้ใครทัน
พ่อตาก็ขมีขมัน
เอาหม้อหนีบรักแร้
⊙ ลูกเขยจึ่งบอกเจ้า
พ่อโกรธใครจึ่งเบือน
รีบไปติดตามเตือน
เช้ามืดทำขวัญนี้
⊙ บอกให้ไปฉุดข้อ-
เขาก็รีบไคลคลา
ว่าเชิญพ่อเร็วรา
แกก็ว่าต่อเช้า
⊙ ว่าเท่านั้นแล้วก็
เขาว่าจะไปไหน
เขาก็ฉุดทันใด
เพราะลูกเขยนั้นแกล้ง

จะทำ ขวัญเอย
รับให้
เกรงพ่อ- ตาแฮ
กับข้าวของกิน ฯ
ตาพลัน
ทราบรู้
อิ่มเสร็จ แล้วนา
กระซิบแจ้งลูกเขย ฯ
หม้อตาล
ไม่ช้า
จึ่งลุก ขึ้นแฮ
ห่มให้คลุมไป ฯ
เร็วพลัน
ทราบแส้
ลงจาก เรือนเอย
ห่มผ้ากรอมไป ฯ
ของเรือน
บิดสี้
ให้กลับ มาแฮ
จะได้ใครแทน
มือมา
พบเข้า
จวนฤกษ์ แล้วเอย
จึ่งได้ทำขวัญ ฯ
เดินไป
บอกแจ้ง
หม้อพลัด ตกแฮ
ก็ได้อับอาย ฯ๑ะ

ลูกไม้นัท[๑]

ยังมีเด็ก ๒ คนเล่นอยู่ด้วยกันใต้ต้นไม้นัท[๒] ต้นหนึ่ง พอลูกนัทหล่นลงมาผล[๓]หนึ่งใกล้เด็กทั้งสองนั้น คนหนึ่งก็วิ่งไปเก็บได้ลูกนัทนั้นมา อีกคนหนึ่งจึ่งว่า "ลูกนัทผล[๔]นี้เป็นลูกนัทของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้เห็นเมื่อหล่น"

คนหนึ่งนั้นก็เถียงว่า "ลูกนัทผลนี้ไม่ใช่ของท่านดอก เป็นของข้าพเจ้าเพราะข้าพเจ้าเป็นผู้เก็บได้"

ขณะเมื่อกำลังเถียงกันอยู่นั้น พอมีชายคนหนึ่งเดินมาพบเข้า ชายนั้นจึ่งถามเด็กทั้งสองว่า "เจ้าทั้งสองทุ่มเถียงกันด้วยเรื่องอะไร ?"

เด็กทั้งสองก็บอกตามเหตุผลซึ่งได้ทุ่มเถียงแก่งแย่งด้วยเรื่องลูกนัทที่ตนทั้งสองได้เห็นเมื่อหล่นแลเก็บได้นั้นทุกประการ

ชายนั้นจึ่งว่า "เอาลูกนัทมาให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะตัดสินแบ่งให้เอง" เด็กนั้นก็ส่งลูกนัทให้แก่ชายผู้จะตัดสินนั้น

ชายผู้นั้นจึ่งแกะเปลือกลูกนัทออกเป็น ๒ ซีกเท่ากัน เอาซีกหนึ่งส่งให้แก่เด็กคนหนึ่ง แล้วว่า "นี่แนะเป็นส่วนของเจ้า เพราะเจ้าเป็นผู้เห็นเมื่อหล่น"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "นิทานแบ็ดเล็ดว่าด้วยลูกไม้นัด," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๓๗ (วัน ๑ เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ๑๒๕๐) : ๒๙๓.

[๒] nut ผลไม้เปลือกแข็ง

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ลูก"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ใบ"

อีกซีกหนึ่งก็ส่งให้เด็กอีกคนหนึ่งแล้วบอกว่า "นี่แน่ะเป็นส่วนของเจ้าด้วยเจ้าเป็นคนเก็บได้"

ส่วนเนื้อลูกนัทก็ชูขึ้นแล้วบอกว่า "นี่แลเป็นส่วนของเรา ที่เราเป็นผู้แกะออกแบ่งตัดสินให้เท่ากันสมควรแก่การ" ว่าแล้วชายผู้นั้นก็กินเนื้อลูกนัทนั้นเสียหมด

ลูกสะใภ้ประทุษร้ายแม่ผัว[๑]

ในกาลก่อนยังมีชายผู้หนึ่ง บิดาตายเสียแต่ยังเด็ก ๆ ชายผู้นั้นอาศัยอยู่ ณ กาสิคาม ๒ คนกับมารดา ขวนขวายหาเลี้ยงมารดาโดยความเหนื่อยยาก หมั่นหนักภักดีไม่เกียจคร้านในการหาเลี้ยงมารดาเลย แลไม่ปรารถนาจะมีภรรยาเหมือนกับชายหนุ่ม ๆ อื่น ๆ เพราะเขามีความกตัญญูรู้คุณมารดายิ่งนัก

ฝ่ายมารดานั้นมีความเอ็นดูในบุตรคิดว่า "ถ้าเราหาหญิงคนหนึ่งมาให้เป็นภรรยาบุตรเราแล้ว การบ้านเรือนหญิงสะใภ้เรานั้นก็จะได้ดูแล บุตรเราก็จะได้เป็นธุระแต่การนาการสวนอื่น ๆ นอกจากการบ้านเรือน ก็จะค่อยมีความสุขขึ้น ทั้งเวลาที่เราเจ็บไข้ได้ทุกข์ก็จะได้อาศัยหญิงสะใภ้นั้น หญิงสะใภ้นั้นจะได้รักษาพยาบาลเรา"

มารดาชายผู้นั้นคิดเห็นดั่งนี้ก็พูดปรึกษาหารือกับบุตร บุตรก็ไม่ยินยอม มารดาก็ไม่ฟังไปขอหญิงคนหนึ่งซึ่งแกชอบใจ เห็นว่า "เป็นหญิงดีมีมารยาทเรียบร้อย" ควรจะเป็นสะใภ้แกได้มาให้แก่บุตร

หญิงสะใภ้นั้นก็พามารดาของตนมาอยู่กับมารดาของสามี เมื่อแรกมาก็ทำดีปรนนิบัติมารดาของสามีเรียบร้อยนัก มารดาของสามีก็รักใคร่มาก สามีภรรยาก็อยู่ด้วยกันไปเป็นปรกติจนมีบุตรแลธิดาหลายคน

---

[๑] หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล, "นิทานเรื่องลูกสใพ้ประทุษร้ายแม่ผัว," **นิทานวชิรญาณ** ๓, ๒๔ (วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีชวด นพศก ๑๒๔๙) : ๑๘๖ - ๑๘๙.

ครั้นกาลต่อมาหญิงภรรยานั้นคิดจะฆ่ามารดาของสามีเสีย ก็หาอุบายยุยงสามีไปต่าง ๆ หวังจะให้สามีฆ่ามารดาของสามีเสีย สามีก็เออออวยตามลงความว่า "จะฆ่ามารดาของตัวเสีย"

แล้วจึ่งปรึกษาว่า "การที่จะฆ่ามนุษย์นี้เป็นการยากยิ่งนักเราจะฆ่าด้วยอุบายอย่างไรดี ? "

ภรรยานั้นจึ่งตอบว่า "ที่หลังบ้านเราจระเข้ดุร้ายนัก ในเวลาที่แกนอนหลับอยู่บนเตียงเราช่วยกันยกเตียงไปทิ้งลงที่แม่น้ำหลังบ้าน จระเข้มันก็จะกินแกเสีย ถ้าเราฆ่าแกด้วยอุบายดังนี้ก็เห็นจะเป็นการดี จะไม่มีถ้อยความเรียบร้อยไปได้ดอกกระมัง"

สามีจึ่งพูดว่า "ถ้ากระนั้นเจ้าจงเอาเชือกไปผูกเท้าเตียงที่มารดาของข้านอนนั้นไว้ ค่ำวันนี้เราจะได้ช่วยกันยกเตียงไปทิ้งให้แกจมน้ำตายเสีย

ภรรยาก็เอาเชือกไปผูกไว้ตามสั่ง ครั้นค่ำลงสามีก็พูดกับภรรยาว่า "รอให้ผู้คนหลับเสียก่อนเถิดเราจึ่งค่อยเอาแกไปทิ้ง"

พูดดังนี้แล้วก็ทำเป็นนอนหลับไป ครั้นภรรยาหลับแล้วก็ย่องไปที่ห้องมารดานอน แก้เชือกออกจากเท้าเตียงที่นอนของมารดาของตนไปผูกที่เท้าเตียงซึ่งเป็นที่นอนของมารดาภรรยา แล้วก็มาห้องนอนของตนปลุกภรรยาขึ้นแล้วก็ชวนกันไปห้องที่มารดานอนไปถึงจึ่งคลำดูเชือกที่ผูก

ครั้นตกลงกันตามสำคัญที่ผูกเชือกไว้ แล้วก็ช่วยกันยกเตียงไปถึงหลังบ้านริมฝั่งแม่น้ำแล้ววางเตียงลง หยุดรออยู่ครู่หนึ่งพอหายเหนื่อยแล้วก็ชวนกันยกเตียงขึ้นทิ้งลงในแม่น้ำ แล้วก็พากันกลับมาบ้าน นางภรรยานั้นก็มีความชื่นชมชวนสามีเข้าสู่ห้องนอน

ครั้นเช้าขึ้นนางภรรยาลุกขึ้นไปหาอาหาร เห็นมารดาของสามีนั่งอยู่ก็มีความประหลาดใจ จึ่งเข้าไปดูในห้องที่มารดานอนก็ไม่เห็นมารดาของตนอยู่ในห้องนั้น ครั้นพิจารณาดูก็ทราบว่า "ผิดเตียงไป" มารดาของตนถึงมรณกรรมเสียแล้ว ก็อัดอั้น[๑] ตันใจนึ่งนึกไปว่า "อย่างไรหนอ ? จึ่งเป็นไปได้ดังนี้" เมื่อเรามาผูกก็รู้อยู่ว่า "เตียงนอนของมารดาสามีทำไมจึ่งเป็นเตียงนอนมารดาของเราไป ? เราไม่ได้ผูกผิดเลย มารดาของสามีแกรู้ถึงไปแก้ออกผูกเสียใหม่ดอกกระมัง จะว่าอย่างนั้นก็ผิดไป ทำไมแกจะรู้ ? ชะรอยสามีเราไปแก้ออกผูกเสียใหม่เป็นแน่"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "อันอั้น"

ครั้นนึกเห็นดังนั้นเป็นแน่แล้วก็ไปปลุกสามีขึ้นแล้วก็เล่าความให้ฟังว่า "มารดาของแกยังอยู่ เตียงที่แกยกไปทิ้งนั้นเป็นเตียงที่นอนของมารดาข้า สามีก็ทำเป็นตกตะลึงพูดว่า "โอ ! ทำไมจึ่งเป็นอย่างนั้น ? เจ้าทำไม่ดี ไม่พิจารณาเสียให้แน่ก่อน ทำอะไรไม่พิจารณาแล้วมันเป็นอย่างนี้ เสียดายจริง ๆ ไม่พิจารณาเลย"

ภรรยาจึ่งว่า "แกไปแก้ออกผูกเสียใหม่ละ ยังมาทำเป็นตกตะลึงอยู่อีกเล่า มารดาข้าไม่มีผิดแกช่างทำได้ ดีละ...ดีละ ทำหน้าตานะเจ้าความคิดดี"

สามีกับภรรยาก็ทุ่มเถียงกันไปต่าง ๆ สามีเห็นว่า "ภรรยาจะไม่หายความสงสัย" จึ่งพูดว่า "ถ้าเจ้าไม่เชื่อเจ้าจะทำอย่างไร ? ให้มารดาข้าตายได้ก็ตามใจเถิด ข้าไม่อาลัยเลยเกลียดชังแกนัก อยากจะให้แกตายเสียจริง ๆ เจ้ามีอุบายอย่างไรอีกบ้าง ? ไหน ๆ มารดาเจ้าก็ตายแล้ว ใช่ว่าจะกลับเป็นมาได้ อย่าเสียใจเลย คิดการของเราต่อไปอีกดีกว่า"

ภรรยาก็เห็นจริงกลับเชื่อคำสามีจึ่งคิดอ่านใหม่ ครั้นคิดได้ก็บอกสามีว่า "ถ้ากระนั้นค่ำวันนี้เมื่อแกนอนหลับอยู่บนเตียง ท่านจงช่วยกันยกเตียงนอนไปที่ป่าช้าแล้วเผาแกเสียทั้งเป็นก็เห็นจะสำเร็จ ถ้าท่านทำได้ดังนั้นฉันจึ่งจะหายความเสียใจ"

สามีตรองเห็นว่า "ความคิดนี้คงจะไม่สำเร็จ" จึ่งแกล้งตอบว่า "ความคิดเจ้าดีนัก ค่ำวันนี้เราช่วยกันทำให้สำเร็จจงได้"

ครั้นค่ำลงสามีภรรยาก็เข้าห้องนอนปรึกษากันในการที่จะทำนั้น ครั้นดึกสงัดคนเห็นว่า "มารดาคงนอนหลับเป็นแน่" ก็ช่วยกันค่อยย่องเข้าไปห้องนอนมารดาเห็นมารดาหลับสนิท ก็ช่วยกันยกเตียงนอนลงจากเรือนไปตั้งลงที่ป่าช้า สามีจึ่งพูดกับภรรยาว่า "เจ้าเอาไฟมาหรือไม่ ? "

ภรรยาตอบว่า "โอ ! ไม่ได้เอาเสียแล้ว"

สามีจึ่งว่า "ถ้าอย่างนั้นเจ้ารีบไปเอาไฟมาสิ"

"ฉันไปคนเดียวไม่ได้"

"ถ้ากระนั้นเจ้าอยู่นี่เถิดข้าจะไปเอาไฟมา"

"ฉันอยู่คนเดียวอย่างไรได้ผีมันจะหลอกฉัน"

"ถ้าอย่างนั้นเจ้ามาไปด้วยกันเร็ว ๆ ช้าไปจะเสียการ"

สามีภรรยาก็พากันไปบ้าน ส่วนมารดานอนอยู่ในป่าช้า น้ำค้างตกต้องกายเย็นชุ่มแกเป็นคนแก่ต้องความหนาวก็ตื่นขึ้น จึ่งนึกแต่ในใจว่า "โอ ! มันจะเผากูเสียแล้ว มันคิดว่ากูจะขี้เซาตายอยู่ในป่าช้านี้หรือ ? "

แกนึกอย่างนั้นแล้วแกก็ลงจากเตียงไปยกเอาซากศพมาวางไว้บนเตียง แล้วเอาผ้านุ่งผ้าห่มนุ่งห่มไว้ให้เหมือนกับตัวแก ส่วนตัวแกก็เอาผ้าอื่น ๆ ที่พอจะนุ่งห่มได้มาปกปิดกาย แล้วแกก็ไปซ่อนอยู่ในถ้ำ ด้วยที่ป่าข้านั้นใกล้ภูเขาใหญ่มีภูเขาใหญ่อยู่ภูเขาหนึ่ง

ส่วนสามีภรรยาหาไฟได้แล้วก็รีบลงเรือนมา ครั้นถึงป่าข้าสามีก็พูดกับภรรยาว่า "เจ้าถือไฟหยุดอยู่ที่นี้ ข้าจะย่องเข้าไปดูเสียก่อน แกจะหลับหรือตื่น" ว่าแล้วก็ย่องเข้าไปดู

ครั้นเห็นผิวหน้าผิดไปไม่ใช่มารดาของตนก็ดีใจจึ่งกลับมาบอกแก่ภรรยาว่า "แกกำลังหลับสนิทเรารีบเผาแกเสียเถิด ช้าไปจะเสียการ"

สามีภรรยาก็ชวนกันเข้าไป สามีก็เอาฟืนสอดเข้าใต้เตียงแล้วบอกภรรยาว่า "ครั้นเราจะพลิกแกคว่ำแกก็จะตื่นขึ้น ช่วยกันเอาฟืนวางลงบนเตียงโดยรอบตัวแก แล้วก่ายทับลงบ้างจึ่งค่อยจุดไฟ พูดดั่งนั้นแล้วก็เอาฟืนวางลงริมศีรษะให้สามีเป็นธุระในส่วนเบื้องล่างปลายเท้า ภรรยาก็เข้าไปมองดูซากศพนั้นเห็นผิวหน้าคล้ายคลึงกับมารดา ภรรยาสังเกตดูสำคัญว่า "เป็นมารดาแน่" ก็ช่วยสามีขนฟืนมากองทับลง สามีก็รีบจุดไฟขึ้น พอไฟลุกโพลงขึ้น สามีก็ชวนภรรยาออกมายืนอยู่ห่าง ๆ แล้วก็พากันกลับไปบ้าน

ส่วนหญิงมารดาที่เข้าไปซ่อนตัวอยู่ในถ้ำนั้นได้พบกับโจรผู้หนึ่ง โจรนั้นสำคัญว่า "หญิงแก่นั้นเป็นปิศาจ" ก็ไปหาหมอฦๅตมาด้วยในราตรีที่ล่วงไปแล้วนั้น โจรผู้นั้นได้ไปลักของเขามา เจ้าของเขาตามมาเกือบจะทัน โจรนั้นก็เอาของที่ลักเขามานั้นทิ้งไว้ในถ้ำนั้นแล้วก็หนีไป ครั้นรุ่งขึ้นเป็นวันที่สามีภรรยานำมารดาไปเผา โจรนั้นคิดจะมาเอาของที่ตนทิ้งไว้นั้น ก็เดินมาถึงถ้ำนั้นแล้วก็จุดคบเดินเข้าไปก่อนแต่โจรมาถึงนั้น หญิงแก่นั้นได้ถูกต้องห่อผ้า แกก็คลำดูรู้ว่า "เป็นห่อสิ่งของที่มีราคาเป็นเครื่องประดับกาย แกก็นั่งทับไว้ ส่วนโจรเดินถือคบเข้าไปได้เห็นหญิงแก่ก็ตกใจ หญิงแก่เป็นคนปัญญาไว ก็แลบลิ้นปลิ้นตาหลอกขู่ตะคอกไปต่าง ๆ

โจรนั้นก็สำคัญว่า "เป็นปิศาจแท้" ด้วยเป็นที่ใกล้ป่าข้าก็วิ่งหนีไป แต่มีความอาลัยในสิ่งของที่ลักเขามานั้นยิ่งนัก ก็ไปหาหมอฦๅตผู้เฒ่าคนหนึ่งบอกว่า "ไปพบห่อเครื่องประดับห่อหนึ่งอยู่ในถ้ำตำบลหนึ่ง มีปิศาจดุร้ายนักรักษาอยู่ทำอย่างไร ? จึ่งจะได้"

หมอฦๅตจึ่งว่า "ไม่เป็นไรจะรับเป็นธุระ"

โจรว่า "ถ้าพ่อหมอสงเคราะห์[๑] ได้ฉันจะแบ่งให้กึ่งหนึ่ง"

หมอเฒ่าก็ดีใจไปตักเอาข้าวสารมาเสกแล้วก็ไปหยิบมีดหมอแลสายสิญจน์เป็นต้นมาพร้อม แล้วก็ชวนโจรผู้นั้นเดินมา โจรก็นำหน้าหมอมา ครั้นถึงปากถ้ำก็หยุดชี้ให้หมอเฒ่ารู้จัก หมอเฒ่าก็ยืนเสกบ่นพึมพำ ๆ อยู่แล้วก็วงสายสิญจน์ โปรยข้าวสารทำวิธีต่าง ๆ แล้วก็จุดคบเดินเข้าไป ให้นายโจรอยู่ข้างนอก

ครั้นเข้าไปถึงก็ร่ายมนต์ผูกภูตต่าง ๆ หญิงแก่นั้นจึ่งบอกว่า "เราไม่ใช่ผีดอก เราเป็นคน ไหน ๆ ท่านก็ได้มาพบกับเราแล้วจงแบ่งกันคนละครึ่งเถิด"

หมอเฒ่าจึ่งว่า "ไฉนเราจะพึงเชื่อท่านได้?"

หญิงแก่จึ่งบอกว่า "ท่านจงแลบลิ้นมาวางลงบนลิ้นเราเถิดเราจะทำสัตย์ให้" *(จะเป็นวิธีทำสัตย์กันแต่ปางก่อนหรืออย่างไร ?)*

หมอเฒ่าก็ทำตาม หญิงแก่ก็กัดลิ้นหมอขาดออกไป หมอเฒ่าก็สะดุ้งตกใจเห็นไปว่า "ภูตดุนักไม่กลัวมนต์เราจะสู้มันเห็นจะไม่ได้" ก็วิ่งร้องออกจากถ้ำ สำเนียงคนลิ้นขาดก็ไม่เหมือนสำเนียงคนดี ๆ โจรก็ตกใจเห็นไปว่า "หมอเฒ่าแพ้ฤทธิ์ปิศาจเสียแล้ว" ก็วิ่งหนีไป หญิงแก่ก็นอนอยู่ในถ้ำนั้น

ครั้นรุ่งเช้าก็ถือห่อเครื่องประดับมาบ้าน หญิงสะใภ้ได้เห็นจึ่งถามว่า "แม่ได้ของเหล่านี้มาแต่ไหน?"

หญิงแก่บอกว่า "อ้าว ! เอ็งไม่รู้ดอกหรือ ? ข้าชมปัญญาอยู่ทีเดียว คำโบราณท่านกล่าวไว้ว่า 'ถ้าเอาคนเป็น ๆ ไปเผาที่ป่าช้าดังนี้แล้วก็ย่อมได้ทรัพย์สมบัติดังนี้' ข้านึกจะบอกเอ็งนานแล้วก็กลัวจะไม่จริง ข้าก็จะตายไป เอ็งมาทำแก่ข้าดังนี้ เอ็งจะให้ข้าได้ลาภหรือเอ็งจะให้ข้าตาย"

หญิงสะใภ้ก็ตกใจ ครั้นจะปฏิเสธก็เห็นว่า "มารดาแกรู้เท่าเสียแล้ว" จึ่งรับไปว่า "เรื่องนี้ฉันคิดขึ้นเอง ฉันจะให้มารดาได้ลาภใหญ่จึ่งได้ทำดั่งนี้ ฉันถามมารดาดูด้วยหวังจะทดลองว่ามารดาจะขอบคุณฉันหรือไม่ ? "

หญิงแก่ว่า "โอ ! แม่ขอบใจเจ้านัก เจ้าจะเอาอะไร ? แม่จะให้ไม่ขัดเลย"

หญิงสะใภ้จึ่งว่า "ทำอย่างนี้มันจะไม่ได้เหมือนแม่ทุกคนดอก กระมังแม่"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สมเคราะห์"

"โอ! ถ้าได้เสียหนหนึ่งแล้ว ถ้าจะทำอีกก็ไม่ได้ ถ้ายังไม่เคยทำแล้วต้องได้หมดทุกคน"

หญิงสะใภ้จึ่งว่า "ฉันได้คิดให้มารดาได้ลาภใหญ่แล้ว มารดาต้องให้ฉันได้ลาภใหญ่บ้าง หญิงแก่ก็รับคำ ครั้นค่ำลงก็ชวนบุตรจัดการที่จะเอาหญิงสะใภ้ไปเผา หญิงสะใภ้ก็เข้าไปสู่เตียงนอนในห้องของตน แล้วก็นอนหลับไป พอหญิงนั้นนอนหลับสนิทแล้ว บุตรกับมารดาก็ชวนกันยกเตียงนั้นไปสู่ป่าช้า แล้วก็จัดการทั้งปวงที่จะเผาให้มั่นคง ไม่ให้หญิงนั้นรอดได้ แล้วก็เอาไฟจุดขึ้น หญิงสะใภ้นั้นก็ตายอยู่ในไฟนั้น มารดากับบุตรก็มาสู่บ้านของตน

การที่คิดประทุษร้ายแก่ผู้หาโทษมิได้ มักจะทำให้ความร้ายนั้นกลับมาถึงตัวเองดังนิทานนี้ แลมีขึ้นในที่อื่นอีกมาก เพราะฉะนั้นชนทั้งปวงเกิดมาเป็นมนุษย์ควรจะมีเมตตาจิตต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จะเป็นเหตุนำความเจริญมาให้โดยไม่มีสงสัยเลย

เล่ห์กำนันคำโคลง[๑]

⊙ เชิญ	สมาชิกผู้	ชาญอัก-	ษรแฮ
ท่าน	ที่มีใจรัก	เรื่องรู้	
อ่าน	ดีเล่นสักพัก	บ เหนื่อย	แรงเอย
โคลง	ประหลาดตูสู้	เสาะค้นมาลง	

โคลงเรื่องนี้หลวงลิขิตปรีชา *(คุ้ม)* เจ้ากรมอาลักษณ์ฝ่ายพระราชวังบวรเป็นผู้แต่งนำมาให้ข้าพเจ้าอ่าน ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องราวสนุกดีอยู่จึ่งนำมาลงพิมพ์ไว้

ในการที่นำโคลงมาลงพิมพ์ในวชิรญาณนี้ใช่ข้าพเจ้าจะไม่มีความครั่นคร้ามในความเบื่อหน่ายโคลงของท่านสมาชิกบางคนฤๅโดยมากก็หามิได้ เพราะได้ยินได้ทราบอยู่เนืองๆ ว่า "ท่านที่บ่นเบื่อโคลงทวาทศมาสแลโคลงทายมีโดยมาก แลยังซ้ำลงโคลงถวายไชยมงคลตามโรงเรียนซึ่งเป็นความซ้ำๆ กันมาหลายคราวแล้ว แปลกกันแต่โวหารโคลงถวายไชยมงคลนี้คงจะเป็นที่เบื่อหน่ายยิ่งกว่าโคลงทวาทศมาส" ข้าพเจ้าย่อมทราบอยู่เต็มใจแล้ว แต่ที่ยังขืนดื้อลงอยู่ไม่เลิกเสียนั้น เพราะเห็นว่า "ท่านสมาชิกที่เป็นนักเลงโคลงก็มีอยู่ด้วยกันหลายท่านหลายนาย คงจะไม่เบื่อหน่ายไปหมดทีเดียว ยังจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ที่ชอบ

---

[๑] หลวงลิขิตปรีชา *(คุ้ม)*, "โคลงนิทานเบ็ดเล็ด," **วชิรญาณวิเสศ** ๓, ๑๒ (วัน ๕ เดือน ๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๙๑ - ๙๒, ๑๓ (วัน ๖ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๙๘ - ๙๙.

อ่านโคลงอยู่บ้างจึ่งได้คงลงเสมอมาไม่ได้เลิกถอน ใช่แต่โคลงอย่างเดียวก็หามิได้ถึงความอื่น ๆ ข้าพเจ้าก็ทราบอยู่ว่าเป็นการกร่อยลงโดยมาก เพราะหนังสือวชิรญาณที่ลงมาเดี๋ยวนี้เป็นความเก่าแทบทั้งหมด ไม่ใคร่จะมีความที่แต่งใหม่ลงเลย จึ่งเป็นความแห้งแล้งไม่ใคร่น่าอ่านน่าฟังเหมือนความสด ๆ ที่เป็นของแต่งใหม่ วิสัยของแห้งกับของสดย่อมจะสู้กันไม่ได้อยู่เองเป็นธรรมดา เปรียบเหมือนผลพลับฤๅผลองุ่นสดแลแห้ง ผลพลับผลองุ่นสดเป็นของดีชวนเคี้ยวชวนกลืน ผลพลับผลองุ่นที่แห้งเป็นของไม่น่าบริโภค"

เหตุฉะนี้แลหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษนี้จึ่งเป็นหนังสือที่แห้งแล้งไม่น่าอ่านเหมือนหนังสืออื่นที่แต่งใหม่ ๆ ครั้นจะแต่งเรื่องราวใหม่ ๆ ลงก็หาใครจะมีเวลาที่ว่างไม่ ท่านสมาชิกทั้งหลายผู้ประกอบไปด้วยสติปัญญาแลวิชาการ แลเป็นผู้โอบอ้อมอารีที่จะแบ่งปันแจกความรู้ซึ่งกันแลกัน ขอเชิญแต่งข้อความส่งมาลงหนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษบ้างจะได้เป็นการเกื้อกูลบำรุงให้หนังสือพิมพ์วชิรญาณวิเศษเจริญยิ่งขึ้นปราศจากความจืดความกร่อย กลับเป็นของเปรี้ยวเค็มหวานมันน่าอ่านน่าฟังสืบไปภายหน้า

⊙ แถลงลักษณ์เลือกล้วน หลายนิทาน
เล่าสืบแต่โบราณ ท่านพร้อง
ใช่ปราชญ์ฉลาดโวหาร หากเรียบ- เรียงเฮย
โทเอกห่อนถูกต้อง ช่วยแต้มตัดเติม ฯ

⊙ ฝีโอษฐ์ยังอ่อนเอื้อน พจนา
ไปเทียบเทียมเมธา ท่านได้
ใดสดับอยาระอา ออกโอษฐ์ เย้ยแฮ
ฟังแต่เรื่องราวให้ จะแจ้งเห็นจริง ฯ

⊙ ขอประดิษฐ์คิดแต่งแต้ม ตามนิยม
เตือนสติคนเขลางม โง่นั้น
คนฉลาดย่อมหลายลม เหลือเล่ห์
ใครโง่เสียเชิงชั้น เช่นนี้มีหลาย

⊙ ยังมีพรานหอกเหี้ยม ฮึกหาญ
สวมซึ่งเศียรล่อปาน มฤคแท้
ปลอมฝูงเพื่อชำนาญ ชำนิหอก แม่นเฮย
ได้มฤคหาบเต็มแล้ ล่วงเข้ายังสถาน ฯ

⊙ วันหนึ่งไปพบพ้อง
ยลเพื่อนยิงมฤคยืน
ฉวยหอกวิ่งฝ่าฝืน
มุ่งที่แผลปืนซ้ำ
⊙ พรานปืนเถียงว่าข้า
เจ้าคิดคดทำอุบาย
ใช่เราจะยอมนาย
คงเล่นกันปันปี้
⊙ พรานหอกก็ตอบโต้
แผลหอกฤๅแผลปืน
ยังจะแค่นมาขืน
คนเช่นนี้มีบ้าง
⊙ พรานผืนจึ่งว่าเจ้า
หมายว่าเราไม่อาจ
ฤๅจะเล่นทางวิวาท
เจ้าอย่าทำจัดจ้าน
⊙ พรานหอกตอบว่าเจ้า
ใครเล่าพยานชายหญิง
ความก็ย่อมยังประวิง
จำจะไปหาผู้-
⊙ ปรึกษาเห็นชอบแล้ว
หามมฤครีบไปพลัน
ถึงสถานที่กำนัน
แจ้งซึ่งคดีสองข้า
⊙ กำนันกำหนดรู้
สมคิดจะคุกคาม
บังคับเร่งทำตาม
ใครเพลี่ยงปรับเอานั้น
พรานปืน
ยุบขว้ำ°
พลอยทิ่ม แทงเฮย
ชาติเชื้อคนโกง ฯ
ยิงตาย ก่อนนา
เช่นนี้
อย่านึก เลยพ่อ
เพราะด้วยมฤคา ฯ
ยั่งยืน
จึ่งกว้าง
ชวนฉอเลาะ
แบกหน้ามาเถียง ฯ
ทำฉลาด
ต่อต้าน
เอาซิ
จะให้ใครกลัว ฯ
จะยิง ก่อนนา
หยั่งรู้
หวังแน่ ไหนพ่อ
ใหญ่บ้านตัดสิน ฯ
ชวนกัน
ไม่ช้า
นายใหญ่
ขัดข้องเถียงกัน ฯ
ราวความ
ขู่คั้น
แบบอย่าง
แน่แล้วฉิบหาย ฯ

°คือ คว่ำ ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ กำนันบังคับให้ สองพราน
พิสูจน์ดำชลธาร เที่ยงแท้
ใครผุดก่อนเป็นการ โกหก
จะปรับเอาเป็นแพ้ ผิดทั้งลูกเมีย ฯ
⊙ ตัวเราจะนั่งถ้า[๑] คอยดู
เปรียบประหนึ่งตราชู ชอบใช้
ห่อนเห็นกับสองสู เป็นสัตย์ ธรรม์นา
ใครผิดใครชอบให้ ประจักษ์แจ้งความจริง
⊙ สองพรานได้สดับถ้อย กำนัน
หมายว่าเป็นยุติธรรม์ เช่นพร้อง
ลงดำซึ่งชลพลัน โดยด่วน
พรานหอกคนโกงต้อง ผุดขึ้นเร็วไว ฯ
⊙ กำนันร้องว่าเจ้า คนคด
ดำจึ่งไม่ทนอด อยู่ได้
แต่ราจะเงียบงด ยกโทษ เสียนา
ดำอีกจะช่วยให้ ไม่แพ้อย่ากลัว ฯ
⊙ พรานหอกสดับพจน์ถ้อย ดีใจ
หมายว่าเขาปราศรัย ซื่อแท้
รีบดำอีกเร็วไว หวังว่า ชนะเฮย
คิดอิ่มใจไม่แพ้ เพื่อรู้ไม่ถึง ฯ
⊙ พรานปืนเต็มอัดอั้น เหลือทน
ก็รีบผุดบัดดล เดือดแค้น
กำนันว่าเอ็งคน คิดคด เขาแฮ
ต้องปรับไหมเอาแม้น โทษนั้นเสมอโจร ฯ
⊙ แต่เราจะช่วยไว้ เอาบุญ
เพราะว่าคิดการุญ แก่เจ้า
ถ้าเราไม่อุดหนุน ก็จะ แพ้เฮย
จงรีบดำเร็วเข้า อย่าช้าเชือนแช ฯ

---

[๑]คือ ท่า ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ สองพรานเขลาเชื่อถ้อย พาที
คิดว่าเขาปรานี เช่นนั้น
พรานปืนย่อมยินดี รีบด่วน ดำเฮย
สองต่างอดทนกลั้น แทบสิ้นขาดใจ ฯ
⊙ พรานหอกเหลืออัดอั้น อึดใจ
ก็รีบผุดทันใด อีกครั้ง
กำนันจึ่งว่าไป เหลือชวย ได้แฮ
จงรีบหนีอย่ายั้ง อยู่ช้าเสียที ฯ
⊙ พรานหอกขึ้นจากน้ำ ฉวยหอก ไปแฮ
หมายจะรีบหนีออก วิ่งแต้
กำนันจึ่งขู่ตะคอก โดยด่วน
หอกจะเอาไปแพ้ ไม้พ้นปรับไหม ฯ
⊙ อันหอกเป็นที่อ้าง คือพยาน
เอาหอกไปเป็นการ ปดโป้
พรานปืนผุดชลธาร เห็นหอก อยู่นา
เราจะได้ตอบโต้ ว่าเจ้ายังดำ ฯ
⊙ พรานก็เห็นชอบด้วย โดยเขลา
วางหอกเสียไม่เอา กลับบ้าน
จึ่งคิดว่าตัวเรา รอดจาก ปรับเฮย
เพราะว่าโง่แปดด้าน ไม่รู้เขาลวง ฯ
⊙ พรานปืนขึนอดกลั้น เต็มประดา
ก็รีบผุดขึ้นมา จากน้ำ
ห่อนเห็นคู่ความระอา ดำอด จริงแฮ
เห็นหอกยังปักง้ำ ยิ่งเสร้าเสียใจ ฯ
⊙ กำนันร้องว่าเฮ้ย พรานปืน
ดำไม่อดยั่งยืน ย่อมแพ้
เราก็ช่วยเต็มขืน จะช่วย แล้วแฮ
อย่างหนึ่งพอจะแก้ รอดพ้นปรับไหม ฯ

⊙ จงรีบขึ้นจากน้ำ ไวไว
เร่งรีบหนีเร็วไป อย่าช้า
พรานปืนค่อยดีใจ จะวิ่ง หนีเฮย
ฉวยซึ่งปืนทำถ้า" แบกขึ้นพาไป ฯ
⊙ นายกำนันจึ่งร้อง ไปพลัน
ปืนย่อมของสำคัญ คู่อ้าง
เอาไปจะยืนยัน กับสิ่ง ใดนา
ปืนอยู่พอคัดง้าง ว่าเจ้ายังดำ ฯ
⊙ พรานปืนเห็นชอบแล้ว ควรการ
วางซึ่งปืนลนลาน หลีกลี้
รีบไปไม่อยู่นาน กลัวปรับ ไหมแฮ
ไปแต่ตัววิ่งชี้ ชาติเชื้อคนเขลา ฯ
⊙ กำนันได้หอกเนื้อ- ปืนยา
สมคิดดังเจตนา นึกไว้
สองพรานย่อมปัญญา เขลาโฉด เจียวแฮ
โง่กับฉลาดนี้ให้ รอบรู้เชิงลวง ฯ๐๐

"คือ ท่า ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

เล่าเรื่องสู่กันฟัง[๑]

เวลากลางคืนวันหนึ่งข้าพเจ้าได้เข้าไปในที่ประชุมหมู่ข้าราชการ มีท่านที่เป็นหัวหน้าผู้หนึ่งเป็นประธาน ท่านผู้เป็นหัวหน้าจึงเล่าถึงเรื่องเสือแมลงวัน

"คำที่เรียกว่าเสือแมลงวันนี้ คือสัตว์ชนิดหนึ่งมีเท้ามากนับเข้าในพวกแมงมุม[๒] แม้นจะเรียกว่าแมงมุมเล็กก็จะได้"

ทำไมจึ่งเรียกว่าเสือแมลงวัน "คือมันจับเอาตัวแมลงวันเป็น ๆ กินเป็นอาหาร แลกิริยาอาการที่มันคอยจับเอาแมลงวันกินเป็นอาหารนั้นว่องไวนักหนา ปานประหนึ่งว่า "เสือคอยตะครุบเอาเนื้อแลโคกระบือเป็นอาหารฉะนั้น" เพราะฉะนั้นจึ่งสมมุตเรียกตัวแมงมุมชนิดเล็กนี้ว่าเสือแมลงวัน"

ใจความว่า "วันหนึ่งท่านได้ไปพบเสือแมลงวันในที่กระท่อมแห่งหนึ่ง มันกำลังจะจับแมลงวันเป็นอาหารอยู่ แมลงวันนั้นเป็นชนิดแมลงวันหัว[๓]เขียว เมื่อมันได้เห็นแมลงวันเขียวกินมาจับใกล้ตัวมันแล้ว มันก็ทำอาการประหนึ่งว่า 'กลัวหรือไม่มีความประสงค์สิ่งใดในตัวแมลงวันนั้น' คือมันคอยเต้นขยับหนีแมลงวันเขียวร่ำไป ครั้นเห็นแมลงวันเผลอไปหน่อยก็กระถดเข้าไปใกล้ทำทีประหนึ่งว่า 'จะกระโดดเข้ากัดเอาทีเดียว' แต่ยังไม่ทันถึงแก่ตะครุบ เป็นแต่เวียนทำท่าทางอยู่อย่าง

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, "เรื่องเล่าเรื่องสู่กันฟัง," **วชิรญาณ** ๖, ๓๖ (กันยายน ๑๓๖) : ๓๕๗๘ ถึง ๓๕๙๐.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "แมลงมุม" ซึ่งไม่น่าจะใช่ เพราะแมงมุมเป็นสัตว์มีขา ๘ ขา ส่วนสัตว์ที่เรียกว่า "แมลง" จะมีขา ๖ ขา

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ศีรษะ" ซึ่งไม่น่าจะใช่ เพราะคำว่า "ศีรษะ" ใช้เฉพาะกับคนเท่านั้น

นั้นหลายครั้งหลายหน พอได้ท่วงทีก็ตะครุบคาบคั้นเอาตัวแมลงวันโดยทันทีจนแมลงวันนั้นตาย แล้วก็ดูดดื่มกินเป็นอาหารเสียตามความพอใจของมัน"

ท่านจึงได้กล่าวสรรเสริญความฉลาดแลความว่องไวของเสือแมลงวันว่า "เป็นที่น่าอัศจรรย์นักหนา ถ้ามนุษย์เรามีความฉลาดไหวพริบว่องไวเมื่อทำกิจทั้งปวงเหมือนเสือแมลงวันแล้วก็ควรนับแลชมสรรเสริญว่าเป็นผู้ฉลาดได้สถานหนึ่ง"

ท่านผู้หนึ่งจึงเล่าถึงเรื่องเสือมอดต่อไป ใจความว่า "ท่านได้เห็นเสือมอดที่มันจับมอดกินเป็นอาหาร อาการก็คล้ายเสือแมลงวัน"

ที่เรียกว่าเสือมอดคือตัวแมลงชนิดหนึ่งมีปีกบินได้เหมือนแมลงต่าง ๆ มีแมลงปอเป็นต้น ตัวลายปีกก็ลายเอวคอดก้นป่องมีเท้าสี่ เหมือนตัวแมลงหมาร่า ใจความว่า "เวลาวันหนึ่งท่านได้พบเสือมอดเที่ยวหาตัวมอดกินตามฝาเรือนซึ่งเขากั้นด้วยแผงที่สานด้วยไม้ไผ่สีสุก แลใช้ลูกกรงก็ล้วนแต่ไม้ไผ่สีสุกผ่าเป็นซีก ๆ ซึ่งสำหรับจะเป็นอาหารของมอด เพราะฉะนั้นมอดจึ่งชอบเจาะฝาจนถ่ายมูลออกมาเป็นขุย ๆ กระจุยกระจายลงตามริมฝาเป็นอันมาก

เวลานั้นท่านนั่งอยู่ในห้องริมฝา ได้เห็นเสือมอดบินมาเที่ยวไต่คุ้ยหาตัวมอดตามช่องที่มอดเจาะนั้นกิริยาที่มันเที่ยวคุ้ยหานั้น คือเอาเท้าข้างหน้าคุ้ยมูลมอดออกพอเป็นรอยแล้วก็มุดเข้าไปตามช่องนั้น ถ้าช่องใดไม่มีตัวมอดอยู่ก็รีบถอยหลังออกมาเสียโดยเร็ว ถ้าช่องใดมีตัวมอดอยู่ก็คุ้ยตามเข้าไปจนถึงตัว ถ้าเช่นนั้นกว่าจะกลับออกมาต้องนานหน่อย แต่มันทำอยู่อย่างนี้หลายแห่ง แลท่านได้เห็นอย่างนี้ก็หลายครั้งหลายหน แต่ไม่ทราบว่า "มันทำเพื่อประโยชน์อะไร ? "

วันหนึ่งท่านได้เห็นมันคุ้ยปากช่องที่มอดเจาะ แล้วเข้าไปหายอยู่ในช่องนั้นนานประมาณสัก ๓ นาทีแล้วก็ถอยหลังออกมา พอพ้นปากช่องที่มอดเจาะก็รีบบินหนีไป ท่านมีความประหลาดใจจึงเอาเล็บมือแคะตามช่องที่มอดเจาะนั้นลงไปดูจนถึงตัวมอด ได้เห็นตัวมอดตายอยู่ในช่องนั้นท่านก็เข้าใจว่า "เหตุที่มอดตายเห็นจะเป็นเพราะตัวแมลงนี้ได้ทำอันตรายแก่มัน"

แลท่านยังมีความสงสัยว่า "บางทีจะเป็นเพราะมันตายเองดอกกระมัง" ท่านจึงไปคุ้ยแคะดูเป็นหลายแห่ง ตามที่ท่านจำได้ว่า "ตัวแมลงเสือมอดได้เข้าไปในช่องนั้น"

บางแห่งก็ได้เห็นตัวมอดตายอยู่ในนั้น บางแห่งก็ไม่มีตัวมอดตายอยู่ในนั้น" ตกลงเข้าใจแน่ชัดว่า "ตัวมอดที่ได้ตายไปนี้เพราะแมลงนั้นได้ทำร้ายแก่มัน"

ท่านได้กล่าวสรรเสริญว่า "เสือมอดก็มีความฉลาดเหมือนเสือแมลงวันเพราะแลเห็นแต่มูลมอดซึ่งเป็นขุยกระจายอยู่ตามพื้นกระดาน หรือตามลูกกรงฝาก็รู้ว่าตัวมอดมี แลเที่ยวได้เอาเท้าคุ้ยเขี่ยดูไปทุกแห่งทุกหนกว่าจะพบตัวมอดจนได้กินเป็นอาหาร"

อนึ่งที่เรียกว่า "เสือมอดนี้ดูเหมือนจะเป็นคำหมายเรียกในเวลานี้เพราะคำที่เรียกว่าเสือมอด ข้าพเจ้ายังไม่เคยได้ยินมาแต่ก่อนที่ได้ฟังคำเล่านี้เลย" เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่าเป็นคำสมมต[๑]เรียกใหม่ ๆนี้เอง แล้วท่านที่เล่าเรื่องเสือมอดนั้นจึ่งเล่าถึงเรื่องแมลงหมาร่า[๒] ต่อไปใจความว่า "ครั้งนั้นท่านได้ไปราชการตรวจด่านทางฝั่งโขงตะวันออก "คือฝั่งซ้ายซึ่งแต่ก่อนอยู่ในปกครองของประเทศสยาม"

เมื่อท่านไปถึงตำบลหนึ่งซึ่งใกล้กับเมืองเขมราฐ ท่านได้หยุดพักร้อนที่ตำบลหนึ่ง ตำบลที่ท่านพักร้อนนั้นมีกอไผ่ป่าอยู่ข้างทิศอุดร คือทิศเหนือกอหนึ่ง แลในใกล้บริเวณกอไผ่นั้นล้วนแต่มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่นดี เป็นที่สำหรับคนเดินทางไปมาได้หยุดพักอาศัย

ในระหว่างกอไผ่กับต้นไม้ใหญ่ต่อกันนั้น แมงมุมได้ขึงตาข่ายไว้คอยดักสัตว์กิน "เป็นธรรมดาของแมงมุมชนิดหนึ่งซึ่งใช้เลี้ยงชีพด้วยตาข่ายอย่างนั้น"

เวลานั้นมีแมลงหมาร่าตัวหนึ่งบินมาถูกแลติดอยู่ที่ตาข่ายแมงมุม แมงมุมก็รีบสาวใยมาที่ตัวสัตว์ คือแมลงหมาร่า "ย่อมเป็นธรรมเนียมที่มันดักข่าย ถ้าแลว่าสัตว์ใดบินหรือไต่มาถูกข่ายเข้าแล้ว มันย่อมรู้สึกแลวิ่งมาโดยทันทีเพื่อจะได้จับกินเป็นอาหาร"

ครั้นแมงมุมวิ่งมาถึงตัวแมลงหมาร่า มันก็ตะกายจะกัดเอาแมลงหมาร่าตามที่มันเห็นว่า "เป็นหน้าที่ของมันที่จะได้กิน"

ครั้นแมลงหมาร่าตั้งท่าต่อสู้โดยแข็งแรง เมื่อแรกที่แมลงหมาร่าจะต่อสู้กับแมงมุมนั้น มันลดปีกทั้ง ๒ ข้างเข้าแล้วก้มศีรษะลงวิ่งโดยเร็วเข้าไปหาแมงมุม พอถึงก็กระโดดกัดเอาทีเดียว

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "สมมุต" คำที่มีความหมายว่า "ความรู้สึกนึกเห็นอย่างที่ว่า เป็นที่ยอมรับตกลงกันโดยปริยายโดยไม่คำนึงถึงสภาพแท้จริง" เขียนได้ทั้ง "สมมติ" "สมมต" และ "สมมุติ"

[๒]ชื่อแมลงประเภทต่อ ทำรังด้วยดินเหนียวขนาดเท่ากำปั้นหรือเล็กกว่าติดตามฝ้า คาน เสา บ้าน และบริเวณที่ร่มรื่น ในรังมีหนอนหรือเหยื่อที่ต่อยสลบเพื่อเก็บเป็นอาหารของตัวอ่อน *(สูก)*

ส่วนแมงมุมก็ถือใจว่า "ตัวเป็นเจ้าของตาข่ายแลมีอำนาจอยู่ในถิ่นของตนด้วย" ก็หันหน้ามาต่อสู้กับแมลงหมาร่าโดยเต็มกำลัง

ส่วนแมลงหมาร่าก็ถือใจว่า "ตัวมีพิษเพราะปลายเหล็กในซึ่งอยู่ที่ก้นของตน สัตว์เล็ก ๆ ชนิดใดไม่อาจต่อสู้ได้" ด้วยความถืออำนาจเช่นนี้ก็รีบเข้าต่อสู้กับแมงมุมมิได้ท้อถอย แมงมุมมีอาวุธคือเขี้ยว แมลงหมาร่ามีอาวุธคือเหล็กในที่ก้น ต่างตัวต่างต่อสู้กันกัดกันไปกัดกันมาเป็นหลายมินิต[๑] แมงมุมอยู่ข้างจะเสียเปรียบแก่แมลงหมาร่ามากเพราะความว่องไวผิดกัน

แมงมุมต้องลาดถอยร่นเข้าไปอาศัยอยู่ที่วงขาวซึ่งสมมติมิว่าเป็นใจของตาข่าย แมลงหมาร่ากระโดดขึ้นไปข้างบนใจตาข่าย แมงมุมก็หลบลงไปอยู่ข้างล่างเสีย แมลงหมาร่าสิ้นความคิดไม่ทราบว่าจะทำประการใดได้จึ่งวิ่งลงไปตามสายใยแมงมุมจนถึงข้างล่าง "ดูเหมือนหนึ่งว่าจะถอยออกไปตรวจหาท่าทางที่จะต่อสู้กับแมงมุมต่อไปอีก"

พอลงไปถึงข้างล่างจึ่งแลเห็นช่องทางอันหนึ่งชอบกล ซึ่งมันแลเห็นตัวแมงมุมเข้าไปหลบอยู่นั้น รีบวิ่งขึ้นไปตามสูงช่องนั้นโดยทันที "ท่านผู้ฟังจะเข้าใจอย่างไรแล้วนึกว่ามันจะทำอย่างไร ? "

พอมันวิ่งขึ้นไปจวนจะถึงตัวแมงมุม แมงมุมก็กระโดดขึ้นไปซ่อนอยู่ข้างบนใจตาขาย แมลงหมาร่า[๒] จะบุกบันผ่าใจตาข่ายขึ้นไปก็ไม่ได้ ด้วยที่ตรงนั้นเป็นที่มีใยอันแน่นหนาแลเหนียวเหมือนดังตัง[๓] ทั้งเป็นสายใยอันละเอียดด้วย สัตว์ใดเข้าไปถูกคงจะติดปีกแลขนจนจะดิ้นไม่ไหว เพราะฉะนั้นจึ่งเหลือกำลังที่มันจะวิ่งตามไปได้ จำเป็นต้องถอยกลับ

ส่วนแมงมุมวิ่งขึ้นลงได้ตามสบาย เพราะใยของมันไม่ทำอันตรายแก่มันได้ เพราะฉะนั้นจำเป็นแมลงหมาร่าจึ่งต้องวิ่งกลับลงไปตามสายใยเดิม แล้วจึ่งเลี้ยวขึ้นไปตามช่องทางที่มันลงไปนั้น พอขึ้นไปจวนจะถึงตัวแมงมุม คราวนี้มันสำแดงความฉลาดของมันน่าดูนัก คือค่อยไต่ไปตามสายใยแล้วบินออกไปเสียให้ห่าง แมงมุมจะต้องเข้าใจว่า "มันบินไปเสียแล้วจึ่งเผลอไป หาได้คิดระวังตัวไม่"

พอมันเห็นแมงมุมเผลอก็บินกลับคืนทันทีต่อยเอากลางหลังแมงมุมถูกที่สำคัญจนแมงมุมกระโดดลงไปซ่อนอยู่ใต้ใจตาข่ายอีก

---

[๑] minute นาที

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สุนัขร่า" ศัพท์คำนี้คือ หมาร่า จึงปรับแก้ไขให้เหมือนกันทั้งเรื่อง

[๓] คำนาม หมายถึง ยางไม้ที่ประสมกับวัสดุอื่นทำให้เหนียวสำหรับดักนก

แมลงหมาร่าก็จนใจอีกครั้งหนึ่งจึ่งวิ่งหวนกลับลงไปตามสายใยอีกครั้งหนึ่ง "คราวนี้แมงมุมดูเหมือนจะเจ็บปวดเต็มทีจนถึงแก่ลงไปเกาะแซ่วอยู่ที่กลางใจตาข่ายไม่กระดิกตัว"

แมลงหมาร่าได้ทีก็กลับหวนขึ้นไปตามช่องข้างล่างที่มันเคยขึ้นไปครั้งหนึ่งแล้วนั้นอีก พอได้ทีก็วิ่งฉูดขึ้นไปโดยเร็วเข้าแทงเอาตัวแมงมุมตายกับที่แล้วก็เข้าคาบเอาตัวบินไปตามความสามารถของมัน เมื่อท่านได้เห็นสัตว์แมลงทั้งสองได้แสดงความกล้าหาญแลความฉลาดของมันแลต่อสู้กันอย่างนี้ ท่านได้นึกถึงตัวของท่านว่า "เราหรือผู้อื่นควรต่อสู้แก่ศัตรูหมู่ปัจจามิตรด้วยความสามารถว่องไวเหมือนดังแมลงทั้งสองซึ่งเราได้เห็นเวลานี้ ถ้าแม้นเราแลผู้อื่นได้แสดงความกล้าหาญแลความฉลาดว่องไวดังนี้แล้วอาจทำลายอำนาจปรปักษ์ปัจจามิตรได้ทั้งศัตรูหมู่ปัจจามิตร ก็จะคิดครั่นคร้ามแท้ทีเดียว"

แล้วมีท่านผู้หนึ่งเล่าถึงเรื่องตัวต่อ คำว่าต่อนี้หมายเรียกแมลงชนิดหนึ่งซึ่งมีตัวคล้ายกับตัวแมลงผึ้ง แต่ตัวใหญ่กว่าตัวแมลงผึ้งหน่อยหนึ่ง แลตัวต่อนี้มีอำนาจอาจตอดต่อยคนแลสัตว์ได้เหมือนตัวผึ้งแต่อยู่ข้างเจ็บปวดกว่าตัวผึ้งมาก เพราะตัวมันโตกว่า

ก็คำที่เรียกว่าต่อนี้มี ๒ ชนิด ชนิดหนึ่งทำรังแขวนอยู่กับต้นไม้เหมือนรังผึ้ง ชนิดหนึ่งทำรังอยู่ใต้ดิน ต่อทั้ง ๒ ชนิดนี้มีรูปสัณฐานตัวแลกิริยาอาการทั้งความดุร้ายกล้าหาญของมันเป็นอย่างเดียวกัน ต่างแต่ทำรังอยู่บนต้นไม้แลใต้ดินเท่านั้น ที่เรียกว่า "รังต่อซึ่งอยู่บนต้นไม้นั้นเป็นอย่างไร ? "

ที่เรียกว่ารังต่อบนต้นไม้นั้นมันก็ทำอย่างเดียวกันกับรังผึ้ง คือมันหาที่ที่จะทำรังจำเพาะกิ่งไม้หรือลำต้นไม้ที่คดเอน แล้วก็ทำรังลงในที่นั้นแขวนอยู่มีอาการคล้ายเราผูกเปลนอน เมื่อแรกมันทำรังก็ทำขึ้นไปทีละน้อย ๆ จนโตประมาณเท่าลำตาลที่ใหญ่ แลยาวประมาณ ๓ ศอกเศษบ้าง ถึงวาหนึ่งก็มี แล้วทำเป็นช่อง ๆ เหมือนช่องรางผึ้งสำหรับจะได้ถ่ายฟองลงไว้ในที่นั้น

เมื่อการทำรังแลรางสำหรับถ่ายฟองเสร็จ แล้วมันก็ถ่ายฟองลงไว้ตามช่องจนครบทุกช่อง แล้วก็ปล่อยไว้จนถึง ๓ หรือ ๔ เดือน ให้ฟองนั้นเกิดเองเป็นตัวใหญ่มีปีกบินได้เหมือนตัวต่อใหญ่ที่แก่แล้วทั้งหลาย แล้วก็เริด[๑]ร้างจากรังนั้นไป จนถึงคราวที่จะถ่ายฟองปีใหม่อีกจึ่งทำรังใหม่อีก

---

[๑]คำกริยา หมายถึง ค้างอยู่

ฟองตัวต่อเป็นอย่างไร? ต่อทั้งหลายเมื่อจะถ่ายฟองก็ถ่ายหยอดลงไว้ในช่องรางดังกล่าวแล้ว ฟองของมันในชั้นแรกเล็กที่สุด ปรากฏเป็นรูปขาวกลมเท่าฟองเหาติดอยู่ที่สุดช่องรางนั้น ครั้นต่อมาก็ค่อยเจริญขึ้นทีละน้อย ๆ จนถึงเป็นตัว แลมีปีกออกแล้วบินได้หมือนตัวแก่ทั้งหลาย กำหนดเวลากาลที่นานดังกล่าวแล้ว

อนึ่งรังต่อนี้มันย่อมทำที่สำหรับอาศัยของตัวแก่ทั้งหลายในรังเดียวกันนั้น ไม่เหมือนดังตัวผึ้งที่ต้องอาศัยจับอยู่ตามรอบรัง คือตัวต่อทั้งหลายเมื่อทำรังไว้ฟองก็ย่อมทำที่อยู่ของมันในที่นั้นด้วย แต่แบ่งกันคนละตอนมิได้อยู่ร่วมกันในช่องบางที่ไว้ฟอง แลเจาะช่องทำทางสำหรับบินเข้าออกไว้แห่งเดียวกัน ช่องนั้นกลมโตประมาณเท่าผลส้มซ่า เพราะฉะนั้นเมื่อคนทั้งหลายเขาจะทำลายรังมันแลเอาตัวอ่อนไปใช้รับประทานเป็นอาหาร เขาจึ่งเอาคบเพลิงไปสุมปิดไว้ที่ปากช่องทางเข้าออกของมันนั้น จนตัวต่อตายแล้วก็ทำลายรังออก เอาตัวอ่อนไปรับประทานเป็นอาหาร

ตัวอ่อนที่เรียก[๑]ว่า "ลูกต่อมีรสชาติเป็นอย่างไร?" ตัวต่ออ่อนทั้งหลายมีรสมันเจือหวานหน่อยอร่อยยิ่งกว่าด้วงโสน คนทั้งหลายเป็นอันมากชอบรับประทาน คนทั้งหลายที่ทำลายรังต่อก็เพื่อประสงค์อยากได้ตัวอ่อนมันรับประทานเท่านั้น

รังของตัวต่อทำด้วยอะไร? รังตัวต่อนั้นมันทำด้วยขุยไม้ผุแลดินเหนียวกับมูลโคปนกันคล้ายกับรังมดรี่ที่เราทั้งหลายทราบอยู่โดยมากนี้ มีเยื่อในเป็นเหมือนกระดาษอย่างบางที่สุดคล้ายกับรังมดแดงที่มันรัดห่อใบไม้เข้าด้วยเยื่อใยของมันฉะนั้น

ความกล้าหาญของตัวต่อเป็นอย่างไรบ้าง? ตัวต่อทั้งหลายย่อมมีความความกล้าหาญแลดุร้ายที่สุด คือเมื่อคราวมันทำรังแลมีลูกอ่อนจวนจะแก่เต็มที่ในเวลานั้นแม้นคนหรือสัตว์ไปใกล้ที่รังมันเข้าแล้วมันย่อมบินไปเป็นกลุ่ม ๆ ไล่ต่อยคนหรือสัตว์ คนแลสัตว์ถ้ารู้สึกว่า "ที่นั้นมีรังต่ออยู่แล้ว ไม่อยากจะไปใกล้ด้วยความกลัวอำนาจของมันอย่างยิ่ง" เพราะว่าคนเราถ้าถูกตัวต่อต่อยมากหลายตัวตั้งแต่ ๑๐ ตัวขึ้นไปแล้วก็อาจทำพิษให้เกิดตัวร้อนจับไข้ไปได้หลาย ๆ วัน แม้นโค

---

[๑]ความตรงนี้ต้นฉบับเขียนสลับว่า "เรียกที่ว่า" ซึ่งไม่น่าจะใช่

หรือกระบือไปโดนรังมันเข้า มันก็รุมกันต่อยจนถึงวิ่งเตลิดเปิดเปิงไปทีเดียว ถึงนกแลเหยี่ยวก็ไม่อาจบินไปจับที่ใกล้หรือกล้ำกราย[๑] รังมันเลย

ต่อที่ข้าพเจ้าเล่ามานี้เป็นต่อที่ทำรังอยู่บนต้นไม้ ต่อที่ทำรังอยู่ใต้ดินก็มีรูปพรรณสัณฐานของตัวต่อที่อยู่ใต้ดิน ก็อย่างเดียวกันกับต่อที่ทำรังอยู่บนต้นไม้ ความดุร้ายกล้าหาญก็อย่างเดียวกัน

ต่อใต้ดินนี้เขาเรียกว่า "ต่อหลุม" กิริยาที่มันทำหลุมจะทำรังเป็นที่อยู่นั้น มันย่อมขุดคุ้ยดินลงไปให้ลึกประมาณ ๓ ศอกเศษ แล้วทำหลุมให้กว้างภายใต้ดินประมาณ ๔ ศอก แล้วก็ทำรังห่อหุ้มด้วยมูลโคแลดินเหนียวปนกับไม้ผุเพื่อจะกันฝนแลน้ำไม่ให้รั่วลงไปถูกตัวแลลูกของมัน การที่ทำรังให้เป็นช่องสำหรับถ่ายฟองแลที่อยู่ของลูกมันนั้นก็ทำเป็นอย่างเดียวกันกับต่อรังที่เล่ามาแล้วนั้น แล้วเจาะช่องสำหรับเดินเข้าออกเป็นช่อง ๆ เหมือนช่องฝักบัว แลส่วนดินที่เจาะทำรังเหลืออยู่ข้างบนนั้นบางที่สุด เมื่อคนหรือโคกระบือไปเหยียบเข้าก็อาจพังลงไปทันที เมื่อเป็นเช่นนี้ตัวต่อทั้งหลายมีความโกรธที่สุด มันกลุ้มรุมกันไล่ต่อยเอาคนแลโคกระบือในขาแข้งหนังกำพร้าถลอกออกไปทีเดียว

ถ้าเป็นเช่นนี้คนแลสัตว์ที่ถูกมัน บางทีจะถึงแก่ความตายก็ได้ เพราะฤทธิ์ความปวดเจ็บเป็นอย่างสาหัส เมื่อเขาจะทำลายรังของมันซึ่งอยู่ใต้ดินนั้นย่อมเอาไฟไปสุมเข้าที่ปากหลุมมันให้ตัวต่อตายหมดแล้วก็ขุดทลายลงไป แล้วก็ขนเอาตัวอ่อนขึ้นมาได้ตามประสงค์ ไม่เป็นสิ่งน่ากลัวอะไรเลย

ต่อทั้ง ๒ ชนิดนี้เมื่อคราวมันจะทำรังถ่ายฟองให้เกิดตัวอ่อน ก็คือฤดูเดือนสาม แลเดือนสี่ ต่อไปจนถึงเดือนเก้าแลเดือนสิบ จึงเกิดเป็นตัวอ่อนได้

เมื่อมันทำรังถ่ายฟองแลไม่มีคนไปทำอันตรายแก่รังของมันแล้วมันก็รักษาตัวอ่อนจนถึงกับเป็นตัวต่อแก่มีปีกบินไปได้เหมือนตัวแก่ทั้งหลาย แล้วก็ละรังนั้นเสียจนถึงฤดูที่จะทำรังใหม่ จึงตั้งก่อทำรังต่อไปอีกในชั่วปีหนึ่งก็ทำรังครั้งหนึ่ง คือปีละ ๑ ครั้งเท่านั้นเหมือนตัวผึ้งทั้งหลายที่ทำรวงรังปีละหนฉะนั้น

ตัวต่อทั้งหลายเมื่อมันตกฟองจวนเวลาตัวอ่อนจะมีปีกแข็งบินได้นั้นย่อมหวงแหนนัก เมื่อสัตว์แลคนไปใกล้รังของมัน มันย่อมไล่ต่อยเอาจนไปใกล้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กล้ำกลาย" คำว่า "กล้ำกราย" เป็นคำกริยา หมายถึง เข้าไปปะปนล่วงเข้าไป

ไม่ได้ แม้นที่สุดชั้นนกแลเหยี่ยวที่มีปีกบินได้มันก็ไล่ต่อยเอา ที่คนเราจะทำลายรังของมันก็ทำได้เมื่อมันเข้าอยู่ในรังหมดทั้งตัว คือเวลากลางคืนที่มันนอนนั้น เวลากลางวันทำไม่ได้เลยเป็นอันขาด เพราะฉะนั้นคนทั้งหลายที่เขาจะไปทำอันตรายแก่มัน เขาจึ่งไปในเวลากลางคืน เหมือนหมอผึ้งเขาย่อมตีผึ้งในเวลากลางคืนฉะนั้น เพื่อประสงค์จะให้มันเข้าไปอยู่ในรังเสียให้หมดแล้วจึ่งเอาไฟไปสุมเอา ไม่เช่นนั้นก็ทำอะไรแก่มันไม่ได้ด้วยความกลัวอำนาจของมันดังกล่าวแล้ว

อนึ่งเมื่อตัวต่อทั้งหลายจะต่อ*สู้แก่ศัตรู มันย่อมมีความพร้อมเพรียงกันหมดทั้งรัง มิได้มีความรังเกียจแก่กันแลกัน ซึ่งเป็นทั้งนี้ก็อาศัยแก่สามัคคีธรรมมีอยู่ในหมู่ตัวต่อทั้งหลายประการหนึ่ง อาศัยความรักแลความหวงแหนในตัวอ่อนของมันทั้งหลายประการหนึ่ง เพื่อจะไว้อำนาจว่า "มันเป็นสัตว์กล้าหาญ" ประการหนึ่ง รวมเหตุมีประมาณเท่านี้ก็เป็นที่ทำให้สัตว์อื่นเกรงกลัวอำนาจของมันหมด

เมื่อเราท่านทั้งหลายผู้มีปัญญาอันยิ่งกว่าสัตว์ทั้งหลาย ก็ควรจะตั้งสามัคคีธรรมในหมู่มนุษย์อันมีชาติเสมอกัน แลเกิดในประเทศเดียวกันให้มั่นคง แล้วคิดต่อสู้แก่ศัตรูหมู่ปัจจามิตร เพราะความรักในภูมิประเทศ แลสัมภาระคือครอบครัวอันเป็นที่หวงแหน ดังตัวต่อทั้งหลายอันได้แสดงความสามัคคีแลความรักในรังของมันดังข้าพเจ้าเล่ามานี้ ก็จะเป็นความดีความชอบสำหรับโลกได้ส่วนหนึ่ง ศัตรูหมู่ปัจจามิตรก็คงจะไม่อาจมากล้ำกรายเบียดเบียนต่ออำนาจแลชาติตระกูลทั้งภูมิประเทศของตนเลย

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "ความต่อจะสู้"

เลินเล่อ[๑]

กระผมเป็นเขมรขอรับ ชื่อกระผม **"นะเคล้า"** มีวิชาติดตัวบ้าง กระผมเป็นปี่พาทย์ตีฆ้องขอรับ เป็นฆ้องใหญ่ กระผมมาอยู่ที่บ้านบาตร บางกอก[๒]หากินเข้าวงปี่พาทย์เล่นละครบ่อนมาหลายปีแล้ว แต่กระผมก็ยังไม่หมดหวังที่จะคิดกลับไปตายในบ้านเกิดของกระผมพนมเปญ[๓] ขอรับ

พงศาวดารของกระผมไม่มี แต่กระผมมีนิยายเล็กน้อยที่จะเล่าได้ กระผมเล่นปี่พาทย์ สวดมนต์เย็น ฉันเช้าบ้าง มีมหาชาติบ้าง แต่ละครบ่อนแหละเป็นพื้นละขอรับ แต่ก่อนกระผมผสมโรง **"นายเนตร"** ครั้นเขาถึงแก่กรรมเสียแล้วก็ไม่มีทางหากิน ต้องเที่ยวตุปัดตุเป๋รับงานร่อน ๆ อยู่ ร้อนใจอยากจะหาที่ทำกินให้เป็นหลักเป็นฐาน

วันหนึ่งกระผมไปรับงานโกนจุกที่หัวลำโพง เพื่อนเขาบอกว่า "ที่โรงพยาบาลบ้าท่านต้องการคนใช้เป็นคนพยาบาลบ้า ถ้าอยากจะรับทำการก็ให้ไปหา**นายชุ่ม**ผู้จัดการที่บ้าน**พระยาภักดี**เก่านั่นเถิด"

กระผมก็เข้าใจการรักษาไข้อยู่บ้าง เต็มใจอยากรับอยากทำตัวให้เป็นประโยชน์ แลมีทีท่ากินเป็นหลักแหล่ง รุ่งขึ้นอีก ๒ วันกระผมก็กรากไปหานายโรงบ้า นายชุ่มเขากำหนดให้เงินเดือน ๆ ละ ๘ บาทก่อน ต่อเห็นว่า "ทำการ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๙ (๒๘ ธันวาคม ๑๐๒) : ๙๗ - ๑๐๗.

[๒] Bangkok คือกรุงเทพมหานครเป็นชื่อที่ชาวต่างชาติเรียกเมืองหลวงของประเทศไทย

[๓] Phnom Penh ชื่อเมืองหลวงของประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย

ดีจึ่งจะขึ้นให้เป็น ๑๐ บาทถึง ๑๒ บาท" กระผมก็รับตกลง หน้าที่ของกระผมชั้นแรก ๆ ดูมันแปลกเสียเหลือเกิน งานก็อยู่ข้างหนักกว่ากระผมคาดว่าจะต้องทำ แต่มันมีเรื่องขัน ๆ พิลึก ๆ เหมือนเข้าไปดูละครตลกประหลาดตาอยู่เสมอ ๆ ทำให้แก้เหนื่อยชวนสนุกไปได้ กระผมออกสนุกชอบดูมาก ท่าทางคนบ้าน่าสมเพชออกท่าแปลก ๆ เล่นตามใจ

มีเจ้าบ้าหนุ่มคนหนึ่งเขาบอกว่า "อายุเขากว่าร้อยปีแล้ว แต่ก่อนเคยเป็นข้าราชการเมืองพฤกษา" เมื่อแรกกระผมเข้าไปเจอะ วันหนึ่งเขาเดินตรงรี่เข้ามาหากระผม กระซิบที่หูกระผมเพลา[๑] ๆ ว่า "เขาดีใจนักที่กระผมมาด้วย เขาตั้งใจคอยกระผมมากว่า ๕๐ ปีแล้ว กระผมไม่สู้ประหลาดใจกระไรนักเลย ด้วยตัวเขาเองอายุก็ยังไม่เกินยี่สิบห้าไปเสียอีก เพราะยังงั้นกระผมจึ่งว่า "ข้ายังไม่เข้าใจว่า 'ทำไมแกถึงจะคอยข้าได้' เพราะข้าเองยังไม่เคยได้เห็นหน้าแกมาแต่ก่อนสักครั้งหนึ่งเลย"

"อ้า ! ความจำของขรัวมันสั้นจำมะหรี่จี่" เจ้าบ้าหนุ่มห่อคิ้วตาเขม็งพลางพูดพลาง "แต่ลองตรองดูเถิดขรัวนึกออกดอก ขรัวได้งอกอยู่ในสวนเดียวกับที่ข้างอกมาหลายปีลืมเสียแล้วหรือ ? เมื่อคราวข้าเป็นผักกาด ขรัวเป็นถั่วเขมรน่ะเป็นไรล่ะ ? เขาฟันต้นแกเสียข้ายังร้องไห้เลย"

พวกผู้คุมด้วยกันเขาบอกกระผมว่า "เป็นธรรมเนียมอ้ายบ้ามันว่าอย่างไรละ ? ต้องคล้อยตามเสมอ ๆ เพราะถ้าใครไปอวดดีขัดคอมันละ ต่อไปมักรอหน้าไม่ติด อ้ายข้อนี้ขยับจริง ถึงคนไม่บ้าบางคนก็ลองดูเถอะ กระผมเข็ดมานักกะนักแล้ว กระผมก็เลยไถลตอบว่า "อ้อ...อ้อ ข้าจำได้ดีทีเดียวแต่พอแกเอ่ยขึ้น"

พุทโธ่ ! เจ้าบ้าเข็ญใจเอ๋ย ! ฤทธิ์ที่เชื่อยายแก่แกปั้นอีโปงเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในตะกร้า ฝังในหัวอกหัวใจเสียแล้วนะจึ่งเก็บเอามาคลั่ง

ยังมีตาบ้าอีกคนหนึ่งกระผมช่างไม่ชอบเสียจริง ๆ ตามันขวางน่ากลัว จะคอยเอาชีวิตมนุษย์อย่างไรอยู่มิรู้ ? เห็นกระผมเข้าละทำหน้าเจื่อน ๆ ไม่สนิทกันได้เลย เขาบอกกระผมว่า "มันเป็นกะลาสี[๒] เรือมาก่อน" เขาพากันเรียกชื่อมันว่า **"กัปตัน[๓] ลำโพง"**

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พาว" คำว่า "เพลา ๆ " เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เบาลง

[๒] หมายถึง ลูกเรือ

[๓] captain นายเรือ ต้นฉบับเขียนว่า "กับปิตัน"

มันเป็นคนรูปร่างสะสวยล่ำสันแข็งแรงแต่ไม่สูงนัก อ้วนท้วนอกผายไหล่ผึ่ง แขนละเนื้อเป็นกล้าม[๑]ๆ แรงเรี่ยวมันเหลือเหตุเหมือนวัว[๒] แต่กิริยามันเหมือนแมว

กระผมออกพิศวง "ยังไงถึงเป็นบ้าได้นะเพราะท่าทางองอาจผิดกับบ้าทั้งหลาย"

เขาเล่าให้กระผมฟังว่า "มันตกเสากระโดงเรือลงมาศีรษะฟาดแตกร่อแร่เกือบจะไม่รอด แต่พอหายได้ก็เลยเอาสมประดี[๓]ไม่ได้"

วันหนึ่งกระผมเจอมันเข้ากำลังกระผมเดินผ่านไปข้างสนามในโรง

"ฮัลโหล[๔]" อ้ายบ้าว่า "ข้าอยากพบเอ็งนัก มึงน่ะอ้ายเขมรไม่ใช่หรือหวา หา...หา ? "

"เออ ! น่ะข้าเป็นเขมร" กระผมตอบ "แกถามข้าทำไม ? "

" โอโห ! เปล่า...เปล่า เป็นแต่ข้าพิลึกใจว่า 'ยังไงนะเอ็งถึงดันมานี่ได้อีก' ข้าเคยเห็นหน้าเอ็งมาครั้งหนึ่งแล้ว คราวนี้ข้ากลับระลึกได้ถนัดละเฮ้ ! ข้าได้พบเอ็งวันเข้ากระบวนทัพหลวง พระนเรศร[๕]ตีเมืองเขมรน่ะเป็นไรละหว่า"

"งั้นเทียวหรือ ? " กระผมว่า "ยังงั้นแน่ะละหรือ ? "

"เออ ! น่ะ แน่ยังงั้นทีเดียว" มันฮึดฮัดตอบ "แต่มันมีเรื่องซอบกลยังไรอยู่ ? ข้าจำไม่ได้ถนัด ข้าคิดว่า 'ดูเหมือนข้าแทงเอ็งตายเสียด้วยหอกแล้วไม่ใช่หรือนี่' แต่เปล่า...เปล่าดอกเผลอไป ข้านึกออกละเอ็งวิ่งหนีไปทันอ้ายชาติขี้ขลาด ดีแต่ปลิ้นโกงไม่รู้จบ และลูกศิษย์อ้ายชาติกินกบ...ข้ายังได้ถือหอกไล่ตามไปเลย...ไหนตรองก่อน...อ้อ ! จริงละ แต่พอข้าจะตามทันเอ็งกระโดดลงไปในคูน้ำเน่า ข้าเอาหอกสัก ๆ เอ็งดำน้ำหายไป ข้านึกว่าจมน้ำตายเสียแล้ว แต่เอ็งเห็นจะมุดรกอยู่ดอกหนาถึงรอดมาได้ ฮื่อ...ฮื่อ ! "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กล้ำ" คำว่า "กล้าม" หมายถึง มัดเนื้อที่รวมกันเป็นก้อน ๆ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "งัว" เป็นคำที่คนโบราณออกเสียงอย่างไม่ถูกต้อง

[๓] คำนี้เขียนได้ทั้ง "สมประดี" "สมปฤดี" และ "สมปฤๅดี" หมายถึง ความรู้สึกตัว

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "โฮลโหล" คำที่ใช้ทักทายเมื่อรับโทรศัพท์ หรือเรียกความสนใจ หรือแสดงความประหลาดใจ ภาษาอังกฤษเขียนได้ทั้ง Hello Hallo หรือ Hullo

[๕] คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระมหากษัตริย์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงประกาศอิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาไม่เป็นเมืองขึ้นของพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗

"อำ ! ถูกละ ข้ามุดรกไป" กระผมรับรองท้องแข็งอดหัวเราะไม่ได้ "แต่ข้าเกือบจะลืมเสียหมดแล้ว มันนมนานมาตั้งสองสามร้อยปีนะนี่"

"นั่นนะซีข้าเองก็ลืมเสียบ้างเหมือนกัน" กัปตันมันว่า "ข้านึกเค้า ๆ ได้ว่า 'เคยพบแกที่ไหนหนหนึ่งนี่นะ' แต่แต่แรกนึกไม่ออกว่า 'ที่ไหน ?' อ้อ...อ้อ ! ถูกละ...ถูกละ" มันพูดเท่านั้นแล้วก็เดินก้าวถับ ๆ ช้า ๆ หลีกไป เอามือไพล่หลังยิ้ม ๆ ทำทีกรุ้มกริ่มชอบกล

กัปตันคนนี้ชอบถือแตรที่เด็ก ๆ ชักเล่น อ๊อดแอ๊ด...อ๊อดแอ๊ดติดมือไปไหนไปด้วยเสมอ ๆ ชอบยืนจ้งโง่อยู่ที่หน้าห้อง มันว่า "ดาดฟ้าเรือกำปั่นของมันบ่นปุบปับบังคับผู้คนเอ็ดตะไรไปยังค่ำ"

วันหนึ่งอ้ายกัปตันคนนี้ทำวุ่นวายใหญ่กำลังบ้า คนอื่นเดินผ่านไปหน้าห้องของมัน มันว่า "เป็นกะลาสีเป่าแตรออกคำสั่งกลุ้มอยู่" บ้าเหล่านั้นมันก็ยิ้มแหะ ๆ บ้างเมินเหม่ออยู่บ้างไม่ประสีประสา

กัปตันเข้าทุบเข้าผลักเอา บ้าเหล่านั้นร้องโวยวาย[๑] สัมลุกคลุกคลีอึกทึกเสียงเกรียวกันขึ้น กระผมก็เดินเข้าไปแย่งเอาแตรมาเสียจากมืออ้ายกัปตัน ขู่คาดโทษมันว่า "ถ้าต่อไปมันขืนทำเอะอะตึงตังเกกมะเหรกเช่นนี้อีกละจะเอาเข้าห้องขังเสีย ไม่ให้เห็นอะไรทีเดียว ? "

ดูท่ามันขยับออกกลัวบ้างแลเสียใจเต็มทนที่เสียแตรคู่ชีวิต กัมหน้ากัดฟันกรอด ๆ ออกแค้นกระผมเสียเต็มประดาด้วย ออกได้เดินกึก ๆ กลับเข้าไปในห้องของมัน ไม่โต้แย้งว่ากระไร ? สักคำเดียว

อยู่มาอีกสองสามวัน นายโรงบ้าเขากะหน้าที่ให้กระผมเข้าไปเช็ดล้างในโรงหลังที่กัปตันลำโพงอยู่ การข้อนี้หน้าที่แท้ก็ให้เป็นผู้กำกับบังคับให้พวกบ้าทำเอง แต่บางทีบ้าก็พากันขัดขืนเสียไม่ยอมทำ ถ้าใครถูกเช่นนี้เข้าละผู้คุมต้องลงมือทำเอง

เมื่อเวลากระผมต้องปันการให้ทำเช่นนั้น กระผมออกหวาด ๆ เหลียวหน้าแลกวาดตรวจดูไปรอบห้องเห็นกัปตันลำโพง แหม! เข้ามายืนจ้องตาทำท่าขมึงทึงอยู่ข้าง ๆ กระผม ดูหน้ามันนิ่ว คิ้วมันขอด ตามันพองโร่ กัดฟันกรอด ๆ อยู่แล้วพ่อเหย อาการมันคลั่งใหญ่เสียเต็มยศ กระผมรู้ตัวถอยหลังกรูด ๆ ออกไป

---

[๑] หมายถึง เสียงร้องเอะอะ ต้นฉบับเขียนว่า "เวยวาย"

ห่างตั้งท่ารับมือมันบ้าง แต่พอมันเห็นท่ากระผมเหลียวลอกแลกถอยกรูดกราดออกไปไม่ชอบกล มันก็เปลี่ยนอาการทันควัน มันย่อตัวห่มย่อน ๆ ยิ้มแย้มต่อกระผมอย่างเรียบร้อย เคารพคารวะอย่างคน คนเราดี ๆ นี่เอง ยิ้มแหะ ๆ พูดว่า "น่ะง่านะ ฉันลืมเรื่องแตรเสียแล้วนะครูขา"

การทั้งปวงเป็นไปโดยเรียบร้อยอย่างนี้มาสักสองสามวัน เวลากลางวันกระผมก็ไปเช็ดล้างโรงตามหน้าที่ทุกวัน ครั้นกลางคืนก็ผลัดเขานั่งยามระวังระไว บางคืนนายซุ่มเขาก็ให้เอาปี่พาทย์มาตีเล่นกันบ้าง กระผมเกือบจะลืมเรื่องราวอะไรต่ออะไรที่ได้เป็นมาในโรงบ้าเสียหมดแล้ว เมื่อมันกลับฟื้นขึ้นให้กระผมนึกได้สิเกือบเสร็จเสียแล้ว

บรรดาผู้คุมหรือคนพยาบาลในโรงบ้าทุก ๆ คน นายโรงเขาให้ลูกกุญแจไว้สำหรับตัวคนละลูก ไขประตูโรงบ้าได้ทุก ๆ ประตู เป็นหน้าที่ของผู้คุมทุก ๆ คน ถ้าเดินผ่านประตูไหนไปแล้วต้องให้ล่ันกุญแจประตูข้างหลังเสีย ข้อบังคับอันนี้ต้องทำเสมอไม่เลือกหน้าว่า "ใครเวลาไหน ?"

ใต้เท้าคงจะเห็นว่า "เป็นการจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้นแท้ ๆ ทีเดียว"

เวลาย่ำค่ำวันศุกร์กระผมอยากเรียกว่า "วันไม่สุข หรือวันทุกข์เสียทีเดียวดีกว่า หรือไม่ฉะนั้นก็เรียกวันประหัต[๑]เถิดจะได้ต่อสร้อยประหารได้"

วันนั้นเผอิญเจ้าช่างไม้ที่เข้ามาซ่อมแซมในโรงบ้า เลิกงานเสียแต่วันกลับไปบ้าน กระผมก็เดินจะไปจากโรงหลังที่ขังกับตันลำโพงไปมุขตึกด้านข้างตะวันตก เป็นที่พวกผู้คุมกินข้าว ด้วยถึงเวลารับประทานข้าวเย็นแล้วนี่

ประตูโรงเปิดไปทางซอกทางเดินปลายทางนั้น เป็นห้องเล็ก ๆ สำหรับเก็บของ แลห้องนี้เลยออกไปทางเฉลียงยาว ปลายทางสุดอีกข้างหนึ่งเป็นประตูสำหรับไปห้องกินข้าวผู้คุม ซอกทางเดินนั้นมีหน้าต่างเป็นช่องอยู่สูงสำหรับส่องแสงสว่างได้ตลอดห้อง แล ๒ ข้างซอกทางเดินนั้นเป็นประตูสำหรับเข้าไปในห้องต่าง ๆ คือเป็นที่ขังพวกบ้า แต่ประตูเหล่านั้นล่ันกุญแจหมด กระผมสังเกตเห็นเมื่อขณะเดินผ่านไปทางห้องเล็กสำหรับเก็บของ "เอ! พวกช่างไม้เขาทิ้งถุงใหญ่ใส่เครื่องมือไว้ที่นั่น เห็นจะขี้เกียจแบกจึ่งเลยทิ้งไว้เผื่อต้องการใช้ทำงานพรุ่งนี้อีกหรือกระไร ? "

---

[๑] คำกริยา หมายถึง ประหาร ต้นฉบับเขียนว่า "ประหัศ"

เมื่อกระผมเดินก้าวกุก ๆ เข้าไปทางเฉลียงมืดขมุกขมัว กระผมได้ยินเสียงใครหายใจฮืด ๆ เดินฝีเท้าดังตุบตับตามกระผมมาข้างหลัง แต่ทอดธุระนึกเสียว่า "ออ ! เห็นจะเป็นพวกผู้คุมคนอื่นดอก"

กระผมก็เดินเรื่อยไปไม่เฉลียวใจเลย แต่เอาเถิดเมื่อกระผมเดินไปได้สักครึ่งทาง นึกระแวงฉิวอย่างไรขึ้นมาหันหน้ามาดู หัวใจกระผมเต้นบึก...บึก...บึก หมดสติทีเดียว

เดินสาวเท้าคลำมืดไต่ฝาผนังรี่เข้ามา หน้าตาขมึงทึงกัดฟันกร้วม ๆ อย่างน่ากลัวเหมือนเมื่อวันแรกอ้ายกัปตันลำโพงคนนั้นนั่นเอง มือถือขวานของช่างไม้เงื้อร่ารางกับรามสูร ตาขวางคลั่งใหญ่ทีเดียวพ่อเจ้าประคุณ

กระผมเข้าที่อับจนตกใจราวกะถูกฟ้าผ่า คางสั่นงัก ๆ ๆ กระผมเลินเล่อลืมลั่นกุญแจประตูที่ผ่านมา แล้วมิหนำซ้ำลืมทิ้งกุญแจคาประตูนั้นไว้เสียอีกด้วย เพราะอย่างนี้แหละกระผมจึ่งไม่สามารถที่จะเปิดประตูหนักสุดเฉลียงทางนั้นได้ ตกเป็นลูกหนูนักโทษสุดแท้แต่แมวบ้าตัวนี้จะทำเล่นเถิด

กระผมเจียนจะสลบไปเสียด้วยความตกใจ มือเท้าเพลียไปหมด วิ่งถลาไปมุมเฉลียงจนสุดกำลัง อ้ายบ้าก็ค่อย ๆ ไต่ผนังมุ่งตรงเข้ามาจะเอาชีวิตกระผมให้ได้ท่าเดียว เสียงมันคำรามบ่นอู้อี้ "เฮ้ย ! อ้ายเขมรกลับกลอกกูจะแก้โกงมึงเสียวันนี้ให้ได้"

กระผมไม่รู้ที่จะทำอย่างไร ? ทั้งมือทั้งเท้าประเดนดันประตูเข้าโครมใหญ่แต่ไม่ยักเขยื้อนสักนิด ด้วยลั่นกุญแจแน่นหนา ข้างอ้ายบ้าก็รุกเข้ามาจวนจะถึงตัวแล้ว แหงนขึ้นไปดูข้างบนเห็นมีช่องลมเป็นหน้าต่างที่ชำรุด ช่างไม้เขามาซ่อม ลูกกรงเหล็กที่สำหรับกัน ช่างไม้เขาเอาลงมาวางไว้ข้างล่างแลเขาเอาบันได[๑] ไม้ไผ่พาดขึ้นไปทำงาน ยังวางแอบอยู่ กระผมไม่ฟังอีร้าค่าอีรมฉวยบันไดได้พาดปับปีนตะกุยตะกายขึ้นไปสุดแรงเกิด ๕ ขั้นเท่านั้นถึงช่องหน้าต่างยึดไว้แน่น ๒ มือ ปากก็ร้องตะโกนเรียกคนช่วย

อ้ายบ้ามันโลดเต้นชูขวานร่าเข้ามาลอยหน้าลอยตาสักครู่ สะใจแกว่งขวาน มือพลาดขวานตกผึงลงกับพื้น เห็นมันเอามือลูบอกตะคุ่ม ๆ เห็นจะเบ้อ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนคำนี้ทุกแห่งว่า "กระได" ความหมายเดียวกับ "บันได" คนสมัยโบราณนิยมเรียกบันไดว่า "กระได"

เข้าไปบ้างหรือกระไร ? ประเดี๋ยวสิเออ ! มันคว้าขวานรี่ตรงเข้ามาจะปีนบันไดตามขึ้นมาบ้างแล้วละดูเอาเถิด กระผมได้สติง้างหัวบันไดผลักล้มตึงทับตัวมันฟาดลงไปโครมใหญ่ กระผมเห็นมันไม่หวาดไม่ไหว ทะลึ่งลุกขึ้นยืนจั้ง"ง่า" งุ่มง่ามตามเข้ามาอีกแล้วละ กำลังมันปล้ำยกบันไดอยู่กระผมก็ตะเบ็งเสียงร้องเรียกคนช่วยแทบคอแตก มองไม่เห็นมีใครมา ที่ไหนล่ะทีนี้มันพาดบันไดต่ำ ๆ กระผมจะเอื้อมมือลงไปก็ไม่ถึง ปีนเผ่นขึ้นมาแล้ว คราวนี้มันจับขวานมือขวาไม่แกว่งไม่ไกวละ กระผมใจหายวาบ หมดปัญญาจนตรอก" แท้แล้ว เยี่ยมหน้ามองออกไปข้างนอก กระผมเห็นนอกหน้าต่างมีลายบัวปูนไปตลอดหลังตึก กว้างสักเจ็ดแปดนิ้วได้อยู่ ตรองเออ ! ถ้าเราไต่บัวออกนอกหน้าต่างไปได้ ที่ไหนอ้ายบ้าจะกล้าตามออกไป ถึงออกไปก็คงตก แลถ้าเราไต่ไปถึงมุมตึกด้านโน้นได้ก็เป็นห้องพวกผู้คุมเห็นจะรอดตาย

กระผมรู้แน่ว่า "ผู้คุมเขาผลัดเปลี่ยนกันรักษาห้องไม่เคยขาด คงจะช่วยรับกระผมเข้าไปในห้องได้"

อ้ายเรานี่ก็จะไม่ตาย มีช่องอยู่ก็อย่างเดียวเท่านั้นแต้มอื่นไม่มีแล้วเป็นตายไปตายเอาดาบหน้าเถิดหนาเรา

กระผมเหลียวมาดูข้างหลัง กำลังค่อย ๆ งุ่มง่าม แข้งขาสั่นปีนหน้าต่างไต่บัวออกไปเอาเถิดซี เห็นหัวเห็นมืออ้ายกัปตันบ้ามันปีนขึ้นมาได้ถึงบนหน้าต่างแล้วมิใช่ล่ะ อุตริไต่ตามกระผมออกมาอีก เสียงมันคร่างกระโชกน่ากลัวแท้ ๆ กระผมตัวสั่น กลัวตกก็กลัวกลัวบ้าก็กลัว ๒ กลัว ๓ กลัว นึกเสกว่า "นี่เป็นฝันไปเสียก็จะดีนี่หนา ฮือ ! เห็นจะไม่รอดเสียแล้วเรา" ทางที่กระผมยังจะต้องไต่ไปก็ไกลมิใช่เล่นเสียวกันกริ๊ว ๆ อ้ายบ้าปูนหรือก็แคบ ที่ปูนแตกบ้างก็มี เหยียบเข้าปูนร่วงละใจหายวูบ ๆ ข้างอ้ายบ้าก็ใกล้เข้ามาทุกที กระผมรู้สำนึกตัวว่า "นี่ถ้ากูขืนแลลงไปข้างล่างละใจหวิว ๆ มืออ่อนตีนอ่อนคงตกตายเพราะมันสูงไม่หยอก ๔ วาได้ดอกกระมัง อ้ายข้างล่างหรือก็ปูศิลาคอพอหักกันพอดี กระผมเหลียวหน้ากลับไปดูอ้ายบ้าที่ตามมาอีก จริงมันเด็ดจริงไต่ออกเรียะ ๆ ไม่ขยดขยั้น คล่องแคล่วกว่าอ้ายเรามาก

กระผมออกใจเสียนึกว่า "จบเราคราวนี้จบ" ร้องเอ็ดตะโร "ตายแล้ว ! ตายแล้วโวย ! "

---

[๑] คำโบราณ หมายถึง ตั้ง
[๒] คำกริยา หมายถึง อ้า กางออก
[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "จวนตรอก"

ขณะนั้นพอมีแสงไฟสองวาบออกมาทางช่องหน้าต่างห้องมุมตึก เห็นแสงไฟกลอกไปกลอกมา ชะรอยคนจะรู้กันแล้ว กระผมค่อยมีน้ำใจอกใจขวัญมาอยู่กะตัวบ้าง

ทันใดนั้นกระผมได้ยินเสียงร้องเอะอะกันข้างล่าง รู้สึกแน่ว่า "มีคนเขาเห็นเขามาช่วยแล้ว" เออ ! ก็เขาจะทำอย่างไร ? อ้ายเรามันร่อแร่อยู่อย่างนี้ จะเอาเป็นรอดปากเหยี่ยวปากกาแท้ก็ยังไม่ได้ ขณะนั้นกลุ้มกันอึกทึกใหญ่ หน้าต่างห้องมุมก็เปิดผางออกไป เห็นคนโผล่ออกมายืนจั้งง่าคอยเตรียม พอเอื้อมมือถึงละจะช่วยฉุดกระผมเข้าไปข้างใน แต่กระผมเสียใจซ่า ๆ ไปทั้งตัว นึกแน่เสียว่า "มันคงเอาขวานผ่าสมองกระผมเสียก่อนถึงมุมหน้าต่างเป็นแน่แล้ว" ด้วยว่าอ้ายกัปตันบ้ามันใกล้กระผมเข้ามาเสียจำมะหร่อจ่ออยู่แล้ว กระผมได้ยินอ้ายบ้ามันกัดฟันกรอด ๆ บ่นในคอฮือ ๆ "อ้ายเขมรกูจะอาเลือดมึงล้างตีนมั่งให้ได้ อ้ายทรยศ ฮื่อ...ฮื่อ" บ่นพลางทำปากกับ ๆ ตีนก็ไต่ตุบตับตามกระชั้นเข้ามาทุกที

กระผมไม่กล้าเหลียวหน้ามองไปดูได้ ใจวับ ๆ หวำ ๆ[๑] ไหน ๆ เป็นตายก็ไต่ไปดีกว่า ดูก็ไม่มีประโยชน์ กระผมเขม้นขะมัก[๒] เนื้อตัวสั่นริก ๆ รีบตะกายจะให้ถึงมุมหน้าต่างเร็ว ๆ อย่างเดียว ด้วยยังจวนเจียนอยู่อีกสัก ๒ ศอกเท่านั้นอง

ทันใดนั้นได้ยินเสียงร้องตะโกนบอกกระผมมาแต่ข้างล่างว่า "แล้ว...แล้ว" ที่จะทำอะไรเครื่องช่วยชีวิตกระผมสำเร็จแล้ว แต่กระผมก็ยังตาพราวไม่แลเห็นอะไร? กระผมได้ยินเสียงอีก คราวนี้ร้องเอ็ดอยู่ข้างบนศีรษะกระผม ตรงกับที่กระผมยืนอยู่ทีเดียว เสียงตึกตักผลัวะผละ[๓] อะไรโยนลงมาจากหลังคาตึกฟาดต่องแต่งอยู่ตรงหน้ากระผม

"เร็ว ! ...เร็ว ! เชือก...เชือก ! เสียงอึกทึกเอะอะทั้งข้างล่างข้างบน "มีช่องรอดตายได้ทางเดียวเท่านั้น...เร็ว ๆ ...เชือก ๆ "

กระผมฟังสำเหนียกเสียงที่มาจากบนหลังคาได้ถนัด แต่ไม่แลเห็นตัวคนพูด กระผมก็คลายมือข้างหนึ่งผละท่อน้ำที่ยึด ไต่ฝาผนังเอื้อมไปจับเชือก ลังเลใจไม่แน่ว่า "จะทำอย่างไรดี ?" มือหนึ่งคล่ำฝาไต่ อีกมือหนึ่งเหนี่ยวเชือก

---

[๑] คำวิเศษณ์ หมายถึง รู้สึกวาบ ๆ ในใจด้วยความหวาดหวั่น

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "คเม่นคมัก" คำว่า "ขะมักเขม้น" หรือเขม้นขะมัก" เป็นคำกริยา หมายถึง ตั้งใจทำอย่างรีบเร่งเพื่อให้งานแล้วเสร็จ

[๓] เสียงดังด้วยเอาวัตถุ เช่น ดินปาพุ่มไม้จนแยก หรือทิ้งลงอย่างกะทันหัน

ติดตัวไปด้วย เข้าใจว่า "เขาให้ยืด"

"ตายแล้ว! เสร็จเดี๋ยวนี้เอง!" อีกสักศอกเดียวก็จะถึงหน้าต่างอะไรเอะอะกันขึ้นใหญ่

กระผมได้ยินพวกข้างล่าง ร้อง "ฮุ้ยฮ่าย ! เวยวาย[๑] พิลึก"

"กระโดด !...กระโดด ! เผ่น ! ...เผ่น ! จับเชือกรูดลงมา...เอาชีวิตรอดเร็ว ๆ ! "

กระผมเห็นแต่ชั่วเชือกที่เหนี่ยวไว้แกว่งโตงเตงอยู่ข้างตัว มืดมนไปรอบด้าน กระผมงันตกใจสิ้นสมปฤๅดีไปสักครู่ พอได้สติก็ผวาโถมไปรวบกอดเอาเส้นเชือกไว้แน่น ทุ่มตัวกระผมโหนออกไป "ยังไม่ถึงที่ตายแท้ ๆ เทียวกระผม ! "

หากว่าเชือกอยู่กะมือ กระผมได้ยินกัปตันฟันฝาผึงผังหวิด ๆ หัวกระผมหมดคิดก็รูดกรูด ๆ ลงมาไม่คิดชีวิต กระชากเอาเนื้อหนังที่มือหลุดติดเชือกเลือดโซมไปไม่ยักรู้สึก ขาก็กอดเชือกมั่งข่วนเอาถลอกปอกเปิกไปก็ไม่อินังกะแข้งกะขา ข้างอ้ายบ้าฟั่นผิด เห็นกระผมไต่เชือกรูดลงมาก็โกรธเลยฟั่นเชือกส่ง ฟั่นกระจกหน้าต่างแตกฉ่างโฉ่งโครมครามอึกทึกร่วงกราวพรู่พร่าราวกะดาวตก เชือกแซกก็ขาดพัลวันพัลเกลงมา แต่เดชะบุญกระผมตกผลุงลงมาห่างดินไม่ถึงศอก กระผมรู้สึกว่า "ตกผลุงลงมาซบอยู่เท่านั้น" ต่อไปไม่มีสมปฤๅดีเป็นนานจึ่งรู้สึกว่า "ตนรอดตาย" พวกที่เขาเวทนาเขาก็พากันช่วยหามกระผมมาช่วยพยาบาลรักษาประคบประหงม กระผมเลยเป็นไข้นอนเจ็บแบบอยู่ ๗ วันกว่า หวาดสะดุ้งขวัญหนีดีฝ่อเพราะถูกตกใจเสียถึงขนาด เมื่อกระผมค่อยฟื้นเป็นมนุษย์ได้มือเท้าก็ยังสั่นริก ๆ รัว ๆ ไปอีก อีกเป็นหลายเดือนจึ่งหายสนิทเป็นปรกติคนได้

เดี๋ยวนี้กระผมต้องทิ้งทำการในโรงพยาบาลบ้าเที่ยวผสมเข้าวงปี่พาทย์ เที่ยวรับงานหากินเขาตามมีตามได้ ให้เงินเดือนสักเดือนสะ ๕ ชั่งก็ไม่รับประทานละพ่อเจ้าประคุณ เข็ดจนตายแล้วเกิดใหม่ ที่แท้นะก็เพราะความประมาทของกระผม**เลินเล่อ**เลย ๆ ไปจนเป็นเหตุใหญ่โตได้แทบจะถึงชีวิตไปเสียอีกฟังละ "จำไว้นะขอรับใต้เท้าอย่าประมาทเลยพ่อเจ้าประคุณ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เวยวาย"

[๒] ต้นฉบับเขียนตามลักษณะการอ่านออกเสียงว่า "พัน - ละ - วัน --พัน - ละ - เก" หมายถึง เกี่ยวพันกันจนยุ่งเหยิง

[๓] ต้นฉบับเขียน "ปคบผงม" คำว่า "ประคบประหงม" เป็นคำกริยา หมายถึง ทะนุถนอม

เลี้ยงเด็ก[๑]

นี่พนักงานหอพระสมุดเขานึกอย่างไรหนอ ? จึ่งมาอาราธนาให้ข้าพเจ้าแต่งเรื่อง **"เลี้ยงเด็ก"** ว่าที่จริงเรื่องชนิดนี้ถ้าจะแต่งให้เป็นคติจำจะต้องมีความคุ้นเคยรู้เห็นเป็นหลักอยู่ในตัวผู้แต่ง แต่ส่วนตัวข้าพเจ้านี้ได้เคยเป็นเด็กมาครั้งหนึ่งเหมือนกับคนทั้งหลายก็จริง แต่กาลมันก็ล่วงมาช้านานกว่ายี่สิบสามสิบปีแล้ว จะจำอะไรได้ ? ถึงเมื่อเป็นผู้ใหญ่มีลูกเต้าเป็นเด็กก็มอบธุระให้พี่เลี้ยงแม่นมเขาดูแล หาได้เลี้ยงเองไม่ ที่จะแต่งเรื่องนี้จึ่งเป็นความขัดข้องอยู่นักหนา แต่ไปรับอาราธนาเข้าไว้เสียแล้วจะทำอย่างไร ? จะให้แต่งให้ได้ก็เห็นอยู่อย่างเดียว แต่จะต้องเล่านิทานให้ฟังเล่นตามอัตโนมัติ[๒] ใครจะว่า "เอานิทานเก่าแก่มาเล่าให้ฟังซ้ำซากก็จะต้องทนเอา"

เดิมยังมียายกับตาทำไร่ปลูกถั่วงาให้หลานเฝ้า แต่หลานชายนั้นเป็นเด็กกำลังมัวแต่ที่จะเล่น ทิ้งถั่วงาในไร่ให้กาลักเอาไปกินเสียหลายเล็ดหลายทะนาน ยายออกไปเห็นเข้าก็ตั้งหน้าด่าหลานเพ้อเจ้อใหญ่

ฝ่ายตาออกไปก็พลอยโกรธเฆี่ยนตีเด็กนั้นเป็นริ้วรอยไปทั้งตัว แล้วซ้ำขู่รู่[๓] ขับไล่ให้หลานไปเที่ยวหางาถั่วมาให้ครบ ๗ เล็ด ๗ ทะนานให้จงได้

---

[๑] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ *(พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ต้นสกุล "ดิศกุล")*. เรื่องเลี้ยงเด็ก. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๙ (๘ มีนาคม ๑๑๒) : ๒๑๗ - ๒๒๖.

[๒] อ่านว่า อัด - ตะ - โน - มัด เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง เป็นไปได้ในตัวเอง มีกลไกทำได้ในตัวเอง ถ้าเป็นคำนามจะหมายถึง ความเห็นโดยลำพังตนเอง

[๓] หมายถึง ครูด

อ้ายเด็กหลานอารามกลัวไม่รู้ที่จะทำอย่างไร ? ก็เดินร้องไห้เที่ยวหาพรานวานให้ยิงกาตามประสาเด็ก เข้าใจว่า "กากินก็จะเอาแก่กาให้จงได้"

ฝ่ายยายกับตารออยู่ที่ไร่ ครั้นเวลาบ่ายตาค่อยคลายโทโสลงได้สติจึงหันมาพูดกับยายว่า "ยายเอ๋ยยาย ข้ามาคิดดู ดูเหมือนเรานี้จะหลงไปเสียแล้ว ไปมัวด่ามัวตีหลานเป็นนักหนา หาคิดว่า 'กามันมีปีก' แลหลานเรามันเป็นเด็กไม่"

ขณะนั้นยายแกกำลังบ่นปอดแปดอยู่ ได้ฟังตาว่าก็นึกโกรธจึ่งหันมาว่า "พุทโธ่ ! ตาเอ๋ยตา ถั่วงาฉิบหายวายวอดไปแล้ว แกยังเห็นสนุกกลับมาเล่นตลกว่า 'กามีปีกแลหลานเป็นเด็ก' ราวกับใครเขาไม่รู้"

ตา "ฮ้าย[๑] ! ยายข้าว่าจริง ๆ นะ กามีปีกมันบินไปได้บนฟ้า มันมิใช่แมวใช่หมาวิ่งอยู่กับแผ่นดิน หลานเราจะได้วิ่งไล่จับกุมกันมันไม่ให้ลักถั่วงาได้"

ยาย "ก็มันรู้เช่นนั้น ทำไมมันจึ่งไม่ผูกธนู หรือหาปีกกามาแขวนไว้ให้กากลัวเล่า"

ตา "ก็นั่นนะซิยาย ข้าจึ่งว่าอ้ายหลานของเรามันยังเป็นเด็กนัก สติปัญญามันจึ่งยังอ่อนอยู่"

ยาย "ทำไม ? อ้ายธนูแลปีกกานี้เขาก็แขวนไว้ทุกไร่ทุกกง ถึงมันคิดเองไม่ได้ ทำไมมันจึ่งไม่ไปจำอย่างเขามาทำบ้างเล่า ?"

ตา "เออ! ยายว่าก็ชอบกล แต่เมื่อคิดดูก็อีกนั่นแหละ อ้ายหลานเราอายุมันเพิ่ง[๒]ย่างเข้า ๙ ขวบปีนี้ มันยังไม่ใคร่รู้ประสีประสาไปไหนก็ไม่ใคร่ได้ไป จะให้มันไปจำมาอย่างไร ?"

ยาย "ฮ้าย ! เด็กมันไม่ดีเอง ทำไมเมื่อวานซืนนี้ข้าไปเห็นเขาทอดทอดมันขายที่กลางตลาดหนเดียว ข้ายังจำเอามาทำให้แกกินได้"

ตา "ยายนี่ขันจริง ๆ อ้ายเรานี่อายุมันกว่าหกสิบเสมอได้เคยดูอะไร ๆ มากกว่า ๖๐ ปีแล้ว อ้ายหลานเรามันเพิ่งเคยดูมาเพียง ๘ ปี ๙ ปีเท่านี้ จะให้มันสังเกตสังกาอะไรได้ดีเท่าเราอย่างไร ?"

ยาย "ตานี่ช่างเข้ากับหลานจริงหนอ แกว่าเช่นนี้เมื่อแต่กี้ทำไมแกจึ่งเฆี่ยนมันจนร้องคับป่าไปเล่า"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ห้าย"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พึ่ง"

ตา "เพราะอย่างนั้นนะซียาย ข้าจึ่งว่า 'เราหลงทำบาปกรรมนักหนา' ถ้าใครเขามีกำลังมากมาจับข้าเฆี่ยนเช่นนั้น ข้าก็คงร้องคับป่าไปเหมือนกับมัน' อ้าย หนูเจ็บเปล่า ๆ ไม่มีประโยชน์อันใดเลย"

ยาย "จะว่าไม่มีประโยชน์ก็ไม่ได้ เราเฆี่ยนเพราะจะให้มันดีไม่ใช่หรือ ? "

ตา "ใจเราคิดอย่างนั้นก็จริงดอกยาย แต่ที่เราทำนั้นผิด เหมือนกับคำโบราณท่านว่า 'ชิงสุกก่อนห่าม' อันประเพณีผู้ใหญ่เลี้ยงเด็กเปรียบเหมือนเช่นคนจะฝึกหัดม้าให้เรียบ ธรรมดาม้าที่ยังไม่ได้ฝึกหัด เคยแต่เล่นเผ่นโผนตามอำเภอใจ แรกถูกบังเหียนเครื่องอานใหม่ ๆ ไม่เคยเห็นไม่เคยรู้ว่าอะไรก็ย่อมเกะกะด้วยไม่รู้หรือ ? ด้วยตื่นตกใจกลัวเป็นกำลัง ถ้าผู้ฝึกหัดใจร้อนเร็วดุร้ายเฆี่ยนตีตะบันไป ม้านั้นก็จะยิ่งตื่นเต้นกลัวลานไม่เชื่องราบ มิฉะนั้นเคยแส้หนักเข้าก็จะเลยดื้อด้านเสียม้าเมื่อปลายมือทุก ๆ ตัว แต่ม้าที่ฝึกหัดดีแล้วแรก ๆ ใช้ไปพบอะไร ๆ ที่ยังไม่เคยพบเคยเห็นก็ยังรู้หวาดเสียวหลบเล่นด้วยความกลัว เหมือนคำพระท่านเทศน์ว่า 'เป็นประเพณีของสัตว์ย่อมมีนิสัยที่หลีกหนีภัยอันตรายอยู่เป็นธรรมดาทั่วไป' อย่าว่าแต่ม้าลาอะไรเลย แต่ยายเองแกจำได้หรือไม่ ? เมื่อข้าพาไปดูพระยาช้างด่าง แกร้องแป๊ดเดียวยายยังหกล้มก้นกระแทก นั่นไม่ใช่เพราะกลัวเกินไปหรือ ? "

ยาย "ฮ้าย ! ตานี่อะไร ? จะพูดกันเรื่องเด็กเล็กก็พูดไป ทำไมถึงจะต้องเอาเรื่องโบรมโบราณเหลวไหลอะไรมาพูดด้วยเล่า นี่หากว่าไม่มีใครอยู่ที่นี่ หาไม่ก็จะขายหน้าเขาถนัด"

ยายกับตาพูดกันได้เท่านี้ก็พอเห็นนายพรานพาหลานขี่คอเดินกลับมาส่ง ได้ถั่วงามาให้ตายายครบ ๗ เล็ด ๗ ทะนาน แลเล่าความตามที่ได้ไปหาพราน หาหนู แลอื่น ๆ ตลอดจนถึงช้าง ? ไม่มีใครรับธุระ ต่อไปได้แมลงหวี่จึ่งเอาถั่วงาคืนมาจากกาได้นั้น ให้ยายกับตาฟังทุกประการ

ยายกับตาก็ดีใจยิ่งนักจึ่งชวนนายพรานพาหลานกลับเข้าไปบ้านหุงข้าวต้มแกงสู่กันกินอิ่มหนำสำราญ แล้วก็เลยชวนให้นายพรานค้างอยู่ที่บ้านยายกับตาคืนหนึ่ง

ในคืนวันนั้นฝ่ายตานอนตรองแต่เรื่องหลานชาย ให้นึกสงสารแลเสียดายที่ได้ด่าตีขู่เข็ญเป็นอันมากในวันนั้น แลออกชอบใจความเพียรของหลานที่เที่ยวไหว้วานหนูแมวหมาแลอื่น ๆ ด้วยน้ำฉลาดรู้ว่า "สัตว์นั้นสิ่งนั้นอาจจะปราบปรามสิ่งนั้น ๆ ได้ ทั้งมีความซื่อตรงมั่นคงต่อคำสั่งของผู้ใหญ่ สู้เหนื่อยยากติดตามเอาถั่งงา ๗ เล็ด ๗ ทะนานคืนมาได้"

ยิ่งคิดไปก็ยิ่งรักหลานขึ้นทุกที จึ่งมานึกว่า "หลานของเราคนนี้ใจคอมั่นคงแลฉลาดเฉลียวดีอยู่ แต่อายุยังเด็ก วันหน้ามีมากกว่าวันหลัง ความฉลาดเฉลียวนี้ถ้าจะว่า 'ก็เหมือนกับฤทธิ์เดชที่เขาพรรณนาในเรื่องโขนเรื่องละคร ถ้ามีแก่เทพดาอินทร์พรหมแลฤาษีวิชาธร[๑] ที่น้ำใจสุจริต ก็อาจจะใช้ปราบปรามเหล่าร้าย หรือซุบโน่นสร้างนี่ให้เป็นคุณแก่โลกได้ ถ้าหากตกอยู่แก่ยักษ์มารใจพาลทุจริตก็เอาไปใช้ฆ่าผู้ฟันคน ฉกลักรังแกเขาทั่วไป ไม่มีเสียเลยจะดีกว่า'

อ้ายหลานของเรานี้มันมีฤทธิ์ แต่ใจมันจะเป็นใจเทวดาหรือใจยักษ์นี่ยากที่จะเล็งเห็นได้แต่เด็ก จะเห็นดีเห็นร้ายก็ต่อเมื่อโต แต่ธรรมดาน้ำใจคนอาจจะเปลี่ยนแปลงฝึกหัดให้ดีให้ชั่วได้ โบราณท่านจึ่งว่า 'คบพาลเป็นพาล คบปราชญ์เป็นปราชญ์' ถ้าหากว่า 'ฝึกหัดให้รู้เห็นในทางข้างดีไปแต่เล็กแล้วก็คงจะไม่ใคร่กลายไปเป็นชั่ว' อ้ายตัวเรานี่ก็มีแต่หลานคนเดียว เหย้าเรือนไร่กง[๒] เมื่อเราตายไปแล้วก็คงจะตกอยู่กับมัน ถ้ามันไปดีหรือไปชั่วก็ขึ้นชื่อว่า 'อ้ายนั่นหลานยายกับตาที่แกปลูกถั่วปลูกงา' จะรักจะชังจะเฉยก็เห็นไม่พ้นธุระ อย่าเลยจะต้องคิดอ่านฝึกสอนมันดูสักที บางทีมันจะเป็นคนดีกับเขาได้บ้างดอกระมัง"

ครั้นรุ่งเช้ายายกับตาแลนายพรานมานั่งพร้อมกันอยู่ที่ระเบียง ตาจึ่งปรารภถึงเรื่องจะฝึกสอนหลานให้เป็นคนดี ยายกับนายพรานก็เห็นชอบด้วย แต่เมื่อปรึกษากันต่อไปว่าจะควรฝึกสอนอย่างไร? ข้างยายเห็นว่า "ควรจะเอาไปฝากให้เรียนกอข้อนอโมที่วัดจะได้รู้หนังสือเป็นทางที่จะได้เป็นขุนน้ำขุนนาง มั่งมีทรัพย์สมบัติ"

แต่นายพรานไม่เห็นด้วย แกเถียงว่า "บรรดาคนซึ่งเกิดมานี้มีทรัพย์อย่างเดียวแต่ชีวิตเป็นของสำหรับตน ถ้าชีวิตยังมีอยู่ตราบใดถึงจะไม่รู้หนังสือหรืออะไร? ผงจะยังหาทรัพย์อื่น ๆ ได้อยู่ตราบนั้น ถ้าหากว่าไม่รักษาชีวิตไว้ได้ถึงจะหาเงินทองกองแก้วสะสมไว้ได้เท่าไร ๆ ก็จำเป็นตกไปเป็นของผู้อื่น เพราะฉะนั้นการรักษาชีวิตจึ่งเป็นการสำคัญจำต้องคิดก่อนให้เป็นใหญ่กว่าอย่างอื่น"

ยายได้ฟังนายพรานว่าดังนี้ แกจึ่งโต้ว่า "อ้ายการรักษาชีวิตนั้นมันเป็นธรรมดา ใคร ๆ ก็ย่อมต้องรักษา ไม่เห็นจะต้องฝึกสอนร่ำเรียนอันใด ถ้าการ

---

[๑] วิทยาธร พิทยาธร วิชาธร หมายถึง ผู้มีความรู้วิชากายสิทธิ์ เทพบุตรมีฐานะต่ำกว่าเทวดา มีหน้าที่เล่นดนตรีบนสวรรค์

[๒] อาจเขียนว่า "ข่ายกง" คำว่า "ไร่กง" คือ บริเวณไร่ที่ล้อมเป็นขอบเขตไว้

รักษาชีวิตต้องฝึกสอนกันจึ่งรักษาได้แล้ว พวกชาวป่าชาวดงมิพากันเอาหัวเที่ยวโดนภูเขาเลากาตายเสียนักหนาแล้วหรือ ? "

นายพรานจึ่งตอบว่า "ที่ฉันว่านี้ยายยังไม่เข้าใจ เพราะยายยังไม่รู้ว่า 'ธรรมดาของชีวิตเรานี้เป็นอย่างไร ?' ฉันเคยได้ฟังเขาชี้แจงมา ธรรมดาชีวิตของเราท่านทั้งปวงนี้ อาศัยเป็นอันเดียวกับร่างกายเหมือนหนึ่งเข้าหุ้นกันทำการบริษัท ถ้าร่างกายเป็นอันตรายเช่นคนถูกเขาตัดหัวให้ขาดออกไปจากตัว ชีวิตก็ดับไปด้วย ถ้าชีวิตดับไปก่อนเช่นคนเป็นไข้เจ็บอันใดตาย ร่างกายก็เปื่อยเน่าทำลายตามไป เพราะฉะนั้นนี่เป็นธรรมดาอันหนึ่งพึงต้องเข้าใจไว้ว่า 'จะรักษาชีวิตต้องรักษาร่างกายด้วย' ก็แลร่างกายนั้นธรรมดาของมันแบ่ง ๒ คราวคือ ตั้งแต่เกิดมาเป็นทารกมีธรรมดาที่จะเติบโตแลเจริญกำลังวังชาขึ้นทุกที ๆ โดยลำดับจนถึงกึ่งกลางอายุแล้วก็หยุดความเจริญอยู่เพียงนั้นนี่เป็นคราวหนึ่ง แต่นี้แก่ตัวลงธรรมดาร่างกายก็เหี่ยวแห้งถอยกำลังวังชาลงทุกที ๆ จนสิ้นกำลังสังขาร เหมือนตะเกียงหมดไส้ก็ถึงแก่ความตายเป็นที่สุด ว่าโดยกำหนดราว ๗๐ ปีตั้งแต่เกิดมาที่นับว่าเป็นปรกตินิยมของชีวิตมนุษย์ คือเราท่านควรจะต้องมุ่งหมายแลอยู่ไปได้ถึงอายุเท่านั้น แต่คนทั้งหลายที่เกิดมา มาสิ้นชีวิตเสียแต่ยังเด็กบ้าง ยังหนุ่มบ้าง ยังพอกลางคนบ้างนี้เป็นอันมาก ต่อบางคนจึ่งจะอยู่ไปได้เต็มกำลังสังขาร เพราะเหตุใด ?"

ยาย "อ้าว ! ก็เพราะเจ็บแล้วไม่รีบหายากินเสียให้ถูกเท่านั้น เมื่อเดือนก่อนตาแกตัวร้อนซึมไปทั้งวัน ข้าเอาบอระเพ็ดโขลกให้กินซามเดียวยังหาย"

นายพราน "ยายฟังฉันว่าให้มันสิ้นข้อสิ้นความก่อนซิ ถ้ามัวเถียงกันคนละคำ ๒ คำ เช่นนี้เมื่อไรมันจะจบ ? ยายว่าของยายก็ถูกดอกแต่มันยังไม่ตรงแท้ ที่คนเราตายเสียแต่ยังไม่สิ้นกำลังสังขารนั้น เพราะเหตุ ๒ อย่าง คือเพราะอันตรายที่เหลือห้าม เช่น เป็นลมตายหรือเป็นอหิวาตกโรคตายเป็นต้นอย่างหนึ่ง แต่ที่จริงอันตรายเหล่านี้จะว่าเหลือห้ามทีเดียวก็ว่าไม่ได้ เพราะย้ายไปอยู่ในที่พ้นโรคอหิวาต์นั้นก็พ้นได้ แลเป็นลมนั้นถ้าร่างกายสบายอยู่ก็ไม่ใคร่เป็น แต่เอาเถิดยอมว่าเป็นอันตรายที่เหลือห้าม ด้วยเรายังไม่ใคร่รู้ทางที่จะป้องกัน นับอันตรายเหล่านี้ว่า "เป็นกรรมแก้ไขไม่ได้" ถึงใครเข้าจะเอาตายก็ต้องตาย แต่เหตุความตายของคนทั้งหลายอีกอย่างหนึ่งนั้นเป็นโรคภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งพอจะป้องกันได้ แต่เพราะไม่ระวังป้องกัน คนทั้งหลายจึ่งพากันตายไปเสีย ด้วยความประมาทมีอยู่เป็นอันมาก จะชี้แต่พอเป็นตัวอย่างเหมือนกับโรคที่เรียกว่า "โรคกระสาย" นี้ ตามบ้านนอกแลป่าดงทำไมจึ่งไม่ใคร่มีใครเป็น ? ไปเป็นชุมอยู่แต่ในบ้านเมือง แท้จริงโรคชนิดนี้เป็น

ด้วยประพฤติอิริยาบถไม่เสมอคือนอนมากไป หรือนั่งมากไปหรือยืนเดินมากไป เป็นต้น ชาวป่าดงเหมือนอย่างตัวฉันตื่นแต่เช้าหุงข้าวกินแล้วก็เที่ยวยิงกายิงไก่ เดินเหนื่อยก็นั่ง นั่งเมื่อยก็ยืน ค่ำลงก็นอน เช้ามืดก็ตื่นเสมอทุกวี่ทุกวันไปอย่างนี้ มันก็ไม่เป็นโรคกระสาย แต่ชาวเมืองซึ่งมีธุระการงานทำอยู่กับที่ต้องจำนั่งเขียนหนังสือจ้ำอยู่กับโต๊ะบ้าง ต้องหมอบคลานคอยรับใช้สอยบ้าง คนพวกนั้นต้องหันอิริยาบถไปตามธุระแลบรรดาศักดิ์ของตนจึ่งเป็นโรคกระสาย นี่เป็นตัวอย่างอย่างต่ำ ๆ ที่เห็นได้ว่า 'ประมาทไม่รักษาชีวิตของตนตามควร' ถ้าโรคกระสายมันกลายเป็นฝีในท้องเมื่อใดจะไปโทษใคร ฉันจึ่งว่าชีวิตนี้ต้องเข้าใจรักษา"

ยาย "พ่อพราน ขอฉันถามสักคำเถิดพ่อคุณ ที่พ่อว่าคนที่เขาต้องนั่งเขียนหนังสือ แลหมอบคลานตรากตรำ เขาไม่รักษาชีวิตนั้น พ่อจะแปลว่า 'ใครเป็นเสมียนแล้วต้องอายุสั้นทุกคน ต่อเป็นพรานอย่างพ่อได้เที่ยวเดินเหินยิงไก่ยิงกาเสมออายุจึ่งจะยืน' อย่างนั้นหรือ ? "

นายพราน "ฉันว่าถ้านั่งกรึง[๑] เกินไปดอกนะยายจึ่งเป็นความประมาท ฉันจะเปรียบความให้ยายฟังให้เข้าใจง่าย ๆ เปรียบเหมือนอย่างวัวควายที่ใช้เทียมเกวียน ถ้าเดินทางวันละน้อย ๆ ร้อย ๒๐๐ เส้น มันก็ไม่ได้หลายวันไม่บอบช้ำ ถ้าเดินทางวันละไกล ๆ ตั้งห้าร้อย ๖๐๐ เส้น ๒ วัน ๓ วันก็จำต้องหยุดพักวัวควายให้หายเมื่อยล้าแล้วจึ่งเดินทางต่อไปได้ ฉันใดก็ดีเหมือนอย่างตัวฉันเป็นพรานไปมาหากินตามป่าดงตามชอบใจ ทำไปชั่วนาตาปีก็ไม่เหน็ดเหนื่อยเหมือนวัวควายที่ลากเกวียนวันละใกล้ ๆ ผู้ที่เขาต้องทำการฝืนอิริยาบถเช่นพวกเสมียนเป็นต้นนั้นเหมือนวัวควายที่ต้องเดินทางไกลจึ่งต้องมีเวลาพักผ่อนหยุดทำการมาบำรุงร่างกายเนือง ๆ ต่อไม่เช่นนั้นจึ่งจะเป็นความประมาทต่อชีวิต"

ตาได้ฟังก็หัวเราะชอบใจว่า "นายพรานว่านี้ชอบกลนักหนา เห็นควรจะฟังเอาเป็นคติได้ว่า 'คนเราควรต้องเข้าใจรักษาชีวิตของตนทุกคน' แต่ที่แกว่านั้นข้าดูมันยังกว้างนักจะเอาอันใดเป็นที่สังเกตของการรักษาชีวิตใคร่จะรักษาชีวิตให้ดีจะมิต้องตั้งต้นเรียนคัมภีร์แพทย์ตั้งแต่ปฐมจินดาไปจนจบทีเดียวหรือ ? จะได้รู้โรคภัยไข้เจ็บทั้งปวงได้"

---

[๑] เป็นคำโบราณ หมายถึง ตรึง ปักแน่น ต้นฉบับเขียนว่า "กริ้ง"

นายพราน "ไม่จำเป็นถึงเช่นนั้นดอกตา ที่สังเกตมีอยู่ใกล้ ๆ กล่าวคือตัวเรานี้เองมันย่อมมีทุกข์สำหรับเป็นล่ามประจำกันมา เป็นต้นว่าเราไม่กินข้าวท้องก็ใช้ความแสบมาเตือนนั่งนานไปบั้นเอวก็ใช้ความเมื่อยมาบอก แต่คนไม่ใคร่เอาใจใส่สังเกตหรือไม่เชื่อถือมันเสียเอง"

ตา "ว่านี้ถูกทีเดียว เมื่อเดือนก่อนข้าออกไปพรวนดินที่ไร่ถั่ว ออกครั่นตัวขึนทำกลับมาจับไข้ ต่อได้บอระเพ็ด* ที่ยายแกว่ากินเข้าไปจึ่งหาย แต่กระนั้นมันก็เล่นเอาเพลียไปอีกหลายวัน"

นายพราน "นั่นแลตา เขาว่า 'ความไข้เจ็บถ้าได้ลงเป็นแล้ว ถึงเราจะเข้าใจว่าหาย แต่ร่างกายคงบอบช้ำอ่อนเพลียลงกว่าแต่ก่อน เปรียบที่แลเห็นเหมือนกับเป็นบาดแผลถึงจะหายแล้วก็คงเป็นแผลเป็นปรากฏ ไม่เป็นเนื้อสนิทดีเหมือนแต่ก่อน เพราะฉะนั้นที่จะถือว่ามียาดีแล้วไม่กลัวโรคอย่างที่ยายว่าเมื่อแต่กี้ ข้าจึ่งว่าไม่ตรงแท้ สู้ป้องกันไว้อย่าให้เป็นไม่ได้' เหมือนดังชาวป่าดงที่ยายแกกลัวเขาจะเอาหัวไปโดนภูเขาเลากาตายนั้น นั่นมดหมอแลโรงพยาบาลอันใดมีอยู่ตามป่าจร เขาจึ่งอยู่ได้ไม่ล้มตายเสียหมดก็เพราะเขาประพฤติอิริยาบถของเขาเสมอ เหมือนเขาป้องกันอยู่ในตัวจึ่งไม่ใคร่เจ็บไข้"

ตา "ยายยอมแพ้เขาเถิด นายพรานเขาว่าถูก แต่นี่อย่างไร ? ดูเราพูดกันมันไถลออกนอกเรื่องไปเสียแล้ว เดิมเราว่ากันถึงจะฝึกสอนเด็ก ทำไมมันจึ่งกลายไปเป็นรักษาความไข้เจ็บไปเล่า ? "

นายพราน "ไม่ออกนอกเรื่องดอกตา เพราะยายแกไม่ใคร่เข้าใจพูดกันจึ่งอยู่ข้างยืดยาว เรื่องมันเกี่ยวกับการฝึกสอนเด็กอย่างนี้ คือคนเกิดมาถ้าจะว่าด้วยส่วนความรู้แล้วต้องจัดเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นเด็กยังไม่รู้อะไรต้องอาศัยผู้ใหญ่ถือท้ายฝึกสอนแนะนำไปจนโตใหญ่ได้ความรู้ความเข้าใจดีแล้ว ชั้นนี้จึ่งจะใช้ความรู้ของตัวถือท้ายตัวเองต่อไปได้ ที่ว่านี้ไม่เลือกว่าความรู้อย่างใด ๆ ถึงความรู้ที่จะรักษาชีวิตก็เหมือนกัน เด็กหลานของตาเวลานี้มันยังถือท้ายตัวเองไม่ได้ต้องเป็นธุระผู้ใหญ่ที่จะฝึกสอนแนะนำให้"

ตา "ถูกละ แต่อ้ายที่จะสอนให้มันรักษาชีวิตอย่างแกว่า ข้าก็ไม่เคยฝึกสอนใคร ? จะให้ข้าสอนอย่างไรเล่า ? "

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "บรเพ็ด" บอระเพ็ด เป็นชื่อไม้เถาลักษณะเป็นตุ่ม รสขม ใช้ทำยา

นายพราน "ตามความที่เราพูดกันมาถ้าจะว่าโดยย่อเราว่า 'ชีวิตอาศัยสังขาร' แลส่วนสังขารนั้น ธรรมดาของมันควรจำแนกออกเป็นส่วนร่างกายแลส่วนใจจะต้องว่าเป็นส่วนกัน ส่วนร่างกายนั้นเด็กหลานของตา ในเวลานี้ธรรมดาของมันกำลังจะเติบโตขึ้น ในส่วนนี้ก็ต้องฝึกสอนในทางทำนุบำรุงให้เจริญกำลังร่างกายเป็นประมาณ ว่าอย่างหยาบ ๆ ก็คือถึงเวลากินให้กินให้อิ่ม ถึงเวลาวิ่งก็ให้วิ่งถึงเวลาเล่นก็ให้เล่น ถึงเวลานอนก็ให้นอน อย่าทรมานร่างกายให้บอบช้ำอย่างใด เด็กนั้นจึ่งจะเติบโตแลมีกำลังวังชาแข็งแรงขึ้นตามสมควรแก่ธรรมดาของสังขาร ถ้าเช่นนั้นก็ย่อมเป็นทางที่จะให้ชีวิตยืดยืนไปตามธรรมดาด้วยกัน

ผู้ใหญ่เลี้ยงเด็กทุกวันนี้ บางคนกลัวเด็กจะซุกซน ปราบปรามกวดขันให้นั่งพับเพียบอยู่แต่กับที่ หรือกักขังให้อยู่แต่ในเหย้าเรือนบ้าง เด็กคนใดฝึกหัดได้เช่นนี้ก็มักชมกันว่า 'ลูกเขาดีรู้อยู่เหมือนกับผ้าพับไว้'

ผู้ใหญ่บางคนอยากจะให้เด็กสวยงาม เฝ้าแต่หักแขนให้อ่อน หักมือให้งอนนับถือกันว่างามเป็นผู้ดีบ้าง บางคนอยากจะให้เด็กสบายเฝ้าแต่อุ้มชูหอบหิ้วไม่ใคร่ให้ถูกแผ่นดินบ้าง ทำอย่างนี้ถึงทำด้วยน้ำใจรักก็จริงแต่เหมือนทำโทษลงอาญาแก่เด็กโดยมิได้คิดถึงธรรมดาว่า 'การที่เก็บเด็กกักขังไว้กับที่เหมือนกับเลี้ยงช้างตกปลอกไว้กับโรง เห็นงดงามแก่ตาก็จริง แต่ช้างนั้นกำลังย่อมอ่อนเพลียโดยจะอยู่ไปได้จนแก่เฒ่าก็ง่องแง่งไม่สมประกอบดังช้างป่า การที่หักแขนหักมือเด็กจะให้งดงามนั้นเล่าก็ไม่ผิดกับอย่างจะดัดรอดเรือนให้อ่อนเหมือนงวงครุ รอดมันเป็นของสำหรับจะแบกหามของหนัก ดัดเสียให้อ่อนก็คือทอนกำลังมันให้น้อยลง แลการที่อุ้มชูนั้นก็คือตัดกำลังมือตีนแขนขาซึ่งเกิดมาสำหรับตัวเด็กอย่างเดียวกัน' ด้วยเหตุนี้ฉันจึ่งว่า 'คนเราถึงรักเด็ก แต่พากันหลงเลี้ยงในทางที่จะเป็นอันตราย ตัดทอนกำลังแลอายุของเด็กอยู่โดยมาก เพราะเหตุที่มิได้พิจารณาดูธรรมดาของชีวิตแลร่างกายของคนเรา'

ในส่วนธรรมดาของใจนั้นเล่า ใจคนธรรมดาของมันเป็นสิ่งสำหรับรู้เหมือนหูเป็นธรรมดาสำหรับฟังฉะนั้น แต่ความรู้นี้ต้องอาศัยความคุ้นเคยแลความเชื่อเป็นใหญ่ ยามเด็กความคุ้นเคยยังน้อยก็ยังไม่ใคร่รู้อะไร ? โตขึ้นเคยขึ้นก็รู้มากขึ้นเป็นลำดับไป เปรียบความอย่างต่ำ ๆ เด็กแรกยังไม่รู้จักว่า 'ไฟเป็นอย่างไร ?' เอามือไปถูกเข้ารู้ว่า 'ร้อนแล้ว' ทีหลังก็ไม่จับอีกต่อไปเพราะได้ความคุ้นเคยเป็นหลัก ว่าโดยส่วนความเชื่อนั้นก็คือเชื่อความคุ้นเคยของผู้อื่นเขาบอกเล่าเป็นต้น เหมือนหนึ่งเด็กที่พอเข้าใจคำพูด ผู้ใหญ่บอกว่า 'ถ้าจับมดมันจะกัดเจ็บ' แต่แรกเด็กไม่ฟัง

ไปจับเข้าถูกมดกัดเจ็บ ก็ได้ทั้งความคุ้นเคยที่มดกัด แลที่จะเชื่อว่า 'ผู้ใหญ่เขารู้ดีกว่าด้วยเขาเคยมาแล้ว' เมื่อผู้ใหญ่ห้ามปรามอันใดต่อไปเด็กก็ฟังคำโดยเชื่อถือ

ที่ว่าในส่วนความคุ้นเคยเชื่อถือว่าเป็นหลักของความรู้ของเด็กนี้ ถ้าคิดพิจารณาดูในตัวผู้ใหญ่เราก็เหมือนกัน ผิดกันแต่ด้วยความยิ่งแลหย่อนมากแลน้อยกว่ากันตามอายุแก่แลอ่อนเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ควรเห็นได้ว่า 'ธรรมดาที่ผู้ใหญ่จะฝึกสอนใจเด็กควรฝึกสอนโดยชี้แจงความจริงซึ่งตัวได้รู้แลได้คุ้นเคยมาก่อน ทั้งฝ่ายคุณแลฝ่ายโทษ ให้เด็กได้ความรู้ยิ่งขึ้นโดยลำดับเป็นทางที่จะรักษาตัวให้เป็นไปในทางข้างชอบดังนี้จึ่งจะเรียกว่า 'เป็นการฝึกสอนที่ถูกแท้'

ทุกวันนี้ผู้ใหญ่เราบางคนอยากจะให้เด็กนอน หลอกเด็กว่า 'ไม่นอนเสียตุ๊กแกจะกินตับ' ดังนี้เป็นต้น เด็กมันซื่อเชื่อถือก็ยอมนอน กลับเห็นเป็นวิธีดีโดยหมิ่นเด็กว่า 'ปัญญายังอ่อน' หลอกลวงให้ทำอะไรได้ง่าย ๆ ตามใจ หาคิดไม่ว่า 'เป็นโทษแก่ตัวเด็ก' ด้วยเรากล่าวเท็จเป็นตัวอย่างให้มันจำแลเคยใจว่า 'ความเท็จย่อมจะดีผู้ใหญ่เขาจึ่งกล่าว' หรือมิฉะนั้นมันจับว่า 'หลอกมันได้เมื่อไร ? จะบอกกล่าวสั่งสอนอันใดมันก็ย่อมจะคลางแคลงไม่ว่าจริงหรือเท็จ' เมื่อว่าโดยย่อนิสัยเด็กกับผู้ใหญ่มันก็นิสัยคนเหมือนกัน ผิดกันแต่ที่อ่อนกับแก่ ทำสิ่งใดเป็นความชั่วแก่ผู้ใหญ่ มันก็ชั่วแก่เด็กเหมือนกัน

ข้อความที่ฉันว่ามานี้ หน่อยตายายจะนึกว่า "ฉันรู้หลักนักปราชญ์อันใดเป็นข้อความฉันได้ยินมาจากท่านสมภารใหม่วัดแค ท่านชี้แจงให้ฟังเมื่อเร็ว ๆ นี้ จำได้บ้างจึ่งมาเล่าสู่กันฟัง ถ้าตาอยากจะรู้ให้ละเอียดลออละไปถามท่านดูเองเถิด เวลานี้ก็สายนักหนาฉันจะต้องลาตากับยายไปเที่ยวหากินเสียสักที"

"หนู ! ถ้ากากินถั่วงาของเอ็งอีกละก็ไปบอกข้านะ คราวนี้ข้าจะมายิงให้ทันทีทีเดียว อ้ายเรื่องไปวานหนูมากัดสายธนูของข้านี่มันร้ายนัก ต้องขอเสียที" นายพรานว่าเท่านี้แล้วก็ลาไป

ตากับยายตริตรองดูถ้อยคำของนายพรานชอบใจเห็นจริงด้วยโดยมาก พอเพลแล้วตาจึ่งหาหมากพลูใส่พานไปหาท่านสมภารวัดแค ไปเห็นท่านสมภารเป็นหนุ่มก็นึกสงสัยนักว่า "หนุ่ม ๆ เท่านี้หรือจะมีความรู้หลักอย่างนายพรานว่า"

ครั้นไต่ถามได้ความว่า "ท่านสมภารเป็นมหาออกมาแต่กรุงเทพฯ" ก็ยินดี จึ่งเล่าความที่ได้พูดกับนายพรานให้ท่านสมภารฟังทุกประการ

ท่านสมภารได้ฟังก็สรรเสริญนายพรานว่า "ช่างอุตส่าห์จดจำ

ข้อความได้ดีนักหนา"

แล้วท่านจึ่งอธิบายแก่ตาว่า "ที่นายพรานเขาว่านั้นก็ถูกของเขาแล้ว การฝึกสอนเด็กควรจำแนกเป็น ๓ อย่าง คือทำนุบำรุงแลฝึกสอนให้เจริญกำลังร่างกายให้สมกับธรรมดานิยมให้เป็นมาอย่างหนึ่ง ฝึกสอนสติปัญญาความคิดให้รู้จักประกอบการต่าง ๆ อย่างหนึ่ง นี้เป็นหัวใจของการฝึกสอน"

ตา "พระคุณเจ้าข้า อ้ายการฝึกสอนให้เจริญกำลังร่างกายที่นายพรานเขาเรียกฝึกสอนรักษาชีวิตนั้น ดิฉันก็เข้าใจอยู่แล้ว แต่อีก ๒ อย่างที่พระคุณว่าดิฉันยังแลไม่เห็น คือจะฝึกสอนอย่างไรเจ้าข้า ? "

สมภาร "อันการฝึกสอนสติปัญญาความคิดนั้น ว่าอย่างง่าย ๆ ก็คือให้รู้นั้นเองแหละตา แต่การที่ควรจะรู้มันมีมาก รู้ได้ง่ายบ้างรู้ได้ยากบ้าง จะต้องฝึกสอนผ่อนผันแต่ชั้นง่าย แลชั้นควรจะรู้ก่อนขึ้นไปเป็นลำดับ เป็นต้นว่า 'อย่างต่ำ ๆ ว่าด้วยอาหารที่เรากินนี้เองก็เป็นความที่จะต้องรู้เป็นอเนกปริยาย'

ธรรมดาคนแรกเกิดมามีความรู้ติดตัวมา ก็แต่ว่าหิวแล้วก็จะต้องกินอะไร ๆ จึงจะอิ่ม จะต้องมาเรียนให้รู้ว่า 'สิ่งนั้นเป็นอาหารควรกิน แลสิ่งนั้นใช่อาหารควรกิน' จะต้องเรียนจึงจะรู้ว่า 'อาหารสิ่งนั้นต้องหุงต้มก่อนจึงกินได้ แลอาหารสิ่งนั้นไม่ต้องหุงต้มก่อนก็กินได้ จะต้องเรียนจึงจะรู้ว่าอาหารสิ่งนั้นจะต้องเพาะปลูกจึงจะมีขึ้น แลอาหารอย่างนั้นจะต้องเที่ยวหาแลจับมาจึงจะได้บริโภค' จะต้องเรียนจึงจะรู้ว่า 'อาหารอย่างนั้น ๆ ต้องเพาะปลูกอย่างนั้น ๆ จึงจะมีผล แลอาหารอย่างนั้น ๆ จะต้องจับด้วยเครื่องมือ แลอุปเท่ห์อย่างนั้น ๆ' จะต้องเรียนจึงจะรู้ว่า 'อาหารอย่างใดถึงมีแต่อย่างเดียว ถ้ามากเกินต้องการก็อาจจะเอาไปแลกหาอาหารอย่างอื่นมาแต่คนอื่นได้'

ว่าแต่ด้วยอาหารอย่างย่อ ๆ อย่างเดียวยืดยาวถึงเพียงนี้ก็ยังไม่เป็นที่สุด พอเห็นได้ว่า 'ความจริงในโลกที่คนเราจะต้องรู้นี้มีมากมายนัก ความรู้เหล่านี้จำต้องเล่าเรียนด้วยสติปัญญาทุกอย่าง' ว่าโดยย่อเกิดมาเป็นคนก็จะต้องเล่าเรียนให้พอสามารถจะเลี้ยงชีวิตตนด้วยกำลังแลสติปัญญาที่มีมากับร่างกายให้จงได้ เป็นธรรมดาด้วยกันทุกคน

ก็แหละการฝึกสอนข้อที่สาม กล่าวคือสอนใจให้รู้จักผิดแลชอบนั้น ว่าโดยทางโลกก็คือให้รู้จักความจริงว่า 'เพื่อนมนุษย์ที่เกิดมาในโลกควรจักประพฤติต่อกันอย่างนั้น ๆ จึ่งจะเป็นความสุขสำราญด้วยกันทั้งโลก' กล่าวคือที่ไม่กดขี่ข่มเหงเบียดเบียนให้เป็นภัยอันตรายต่อกัน

ในข้อนี้ว่าโดยย่อก็คือฝึกหัดสั่งสอนเด็กด้วยชี้แจงคุณแลโทษให้แลเห็นเชื่อลงเป็นหลักแก่ใจว่า 'อกเราก็เหมือนกับอกเขา' เท่านี้เป็นที่สุด"

ตา "พระคุณเจ้าข้า พระคุณว่านี้ดิฉันก็เห็นถูกนักหนา แต่ยังมีความสงสัยอยู่นิดเหนึ่งด้วยดิฉันได้ยินเขาพูดกันอยู่โดยชุกชุมว่า 'หนังสือเป็นยอดวิชาที่จะต้องเล่าเรียน แต่การที่จะฝึกสอนทั้ง ๓ อย่างที่พระคุณว่านี้ไม่เห็นมีชื่อว่าหนังสืออยู่ในนั้นเลยแต่สักคำเดียว' พระคุณเห็นว่าหนังสือไม่จำเป็นจะต้องเล่าเรียนดอกหรือเจ้าข้า ?"

สมภาร "ความที่ตาถามข้อนี้ฉันจะอธิบายให้ฟัง แต่มันเป็นเรื่องที่เข้าใจยากอยู่สักหน่อย ตาต้องตั้งใจฟังแลดำริตริตรองดูจึ่งจะเข้าใจได้ดี อันสิ่งที่เราเรียกว่า 'หนังสือ ๆ นี้เป็นแต่เครื่องหมายสำหรับเขียนคำพูดของคนเราลงไว้' ไม่ว่าหนังสือเรื่องใด ๆ เป็นต้นว่า จดหมายที่มีไปมา ก็คือคำที่เจ้าของจดหมายนั้นพูด แลตำรับตำราเรียนทั้งปวงก็คือคำของครูบาอาจารย์ผู้แต่งท่านสั่งสอน ที่สุดจนคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นก็คือคำของพระพุทธเจ้าตรัสไว้ บรรดาหนังสือทั้งปวงที่เราอ่านกัน ว่าที่แท้ก็คือคำพูดทั้งนั้น"

ตา "ข้าก่อนพระคุณ ดิฉันยังไม่เข้าใจ ขอให้อธิบายให้แจ่มแจ้งกว่านี้สักหน่อย"

สมภาร "เอาเถิด ! ฉันจะทำตัวอย่างให้แลเห็นแก่ตาทีเดียว"

ท่านสมภารว่าแล้วจึ่งหยิบกระดานชนวนมาเขียนหนังสือลงสอง ๓ ตัวแล้วถามตาว่า "ที่เขียนไว้ในกระดานชนวนนี้อะไร ? "

ตา "ก็หนังสือสิพระคุณ"

สมภาร "ถูกละ ตาลองอ่านทีหรือหนังสือนั้นว่ากระไร ? "

ตา "ว่าตามาวันนี้กินข้าวมาแล้วหรือยัง ? "

สมภาร "หนังสือนั้นใครเขียน ? "

ตา "ก็พระคุณเขียนนะซิ"

สมภาร "เขียนว่ากระไร ? "

ตา "เขียนถามดิฉันว่ากินข้าวแล้วหรือยัง ? "

สมภาร "ใครถาม ? "

ตา "ก็พระคุณถามนะซี ? "

สมภาร "คำที่ถามในหนังสือนั้นคำของใครเล่า ? "

ตา "ก็คำของพระคุณน่ะซิ อ้อ ! เห็นละพระคุณ เข้าใจละ หนังสือนี้

ย่อมเป็นแต่คำของผู้แต่งจริงเหมือนอย่างหนังสือเรื่องพระอภัย[๑] ก็คือคำของท่านสุนทรภู่ ท่านเล่านิทานให้ฟังนั่นเอง แต่ดิฉันยังสงสัยอยู่อีกนิดหนึ่ง ถ้าหนังสือเป็นสักแต่ว่าเครื่องหมายแทนคำพูด เขียนมันให้เมื่อยมือทำไมพระคุณ ? พูดกันเสียด้วยปากจะมิดีกว่าหรือ ? "

สมภาร "ฉันจะถามตาสักหน่อย เวลานี้ถ้าตาหิวข้าว ตาอยู่ที่นี่ตาจะพูดบอกยายให้หาข้าวทางบ้านของตาได้หรือไม่ ? "

ตา "จะบอกไปอย่างไรเล่าพระคุณ ? ก็มันอยู่ไกลกันอย่างนี้จะตะโกนไป ที่ไหนจะได้ยิน"

สมภาร "ถ้าเขียนคำของตาเป็นหนังสือส่งไปให้ยายจะเป็นอย่างไร ? "

ตา "ยายแกก็คงจะหาข้าวไว้ซิพระคุณ"

สมภาร "นั่นแลตา ที่ตาว่า 'จะพูดไปด้วยปากไม่ได้เพราะอยู่ไกลกันไม่ได้ยินเสียง' แต่ถ้าเขียนหนังสือไปยายจะเข้าใจได้เหมือนกับได้ยินตาพูดอย่างนี้ การที่เขียนคำของเราลงเป็นหนังสือ เหมือนเราต่อเสียงของเราให้ยาวได้จริงหรือไม่ตา ? "

ตา "อ้อ ! อ้อ ! จริงอย่างพระคุณว่าแล้ว เห็นได้อย่างหนึ่งสละพระคุณหนังสือนี้เหมือนอาจจะต่อเสียงคนให้พูดไปได้ไกล ๆ ใครรู้หนังสือก็เหมือนมีเสียงดังอาจจะพูดกับคนอื่นได้ถึงร้อยโยชน์พันโยชน์ ชอบกลจริง ๆ"

สมภาร "ใช่แต่เท่านั้น ฉันจะต้องถามตาอีกข้อหนึ่ง ตาได้เคยพบปะกับท่านสุนทรภู่บ้างหรือไม่ ? "

ตา "เปล่าพระคุณ เขาว่าแกตายเสียนมนานแล้ว"

สมภาร "ทำไมตาจึงได้รู้นิทานพระอภัยของท่านสุนทรภู่เล่า ? "

ตา "เพราะดิฉันได้อ่านหนังสือเรื่องพระอภัย"

สมภาร "หนังสือนั้นสิเป็นคำของท่านสุนทรภู่ ถ้าเช่นนั้นตาว่าตาได้อ่านถ้อยคำของท่านเมื่อท่านตายเสียนมนานแล้ว ที่ตัวท่านตายแต่ถ้อยคำของท่านยังอยู่มาจนบัดนี้ด้วยอะไร ? "

ตา "ด้วยหนังสือซิพระคุณ อ้อ ! เห็นอีกอย่างหนึ่งละ"

---

[๑] พระอภัยมณีเป็นนิทานคำกลอน ซึ่งพระศรีสุนทรโวหาร *(ภู่ หรือที่รู้จักกันดีนามว่าสุนทรภู่)* ประพันธ์

สมภาร "นั่นแลจึงนับว่า 'หนังสือเป็นประโยชน์อีกอย่างหนึ่ง' เมื่อว่าโดยย่อหนังสือเป็นเครื่องหมายสำหรับเขียนแทนคำพูด เพื่อจะให้พูดไปได้ไกลเกินกว่าเสียงของเราประการหนึ่ง เพื่อจะพูดไว้ให้ถ้อยคำคงอยู่ช้านาน นับด้วยร้อยด้วยพันปีอย่างหนึ่ง ธรรมดาของหนังสือว่าที่แท้แล้วก็เท่านี้"

ตา "พระคุณเจ้าข้า การที่ให้เด็ก ๆ เรียนหนังสือนี้ดิฉันก็ไม่เห็นว่า 'มันจะมีอะไรพูดเป็นแก่นสารนัก' อีกประการหนึ่งผู้ใหญ่เขาก็เลี้ยงดูมันทุกคน วิชาหนังสือสิว่าเป็นวิชาสำหรับพูดไว้ให้ได้นานแลพูดไปให้ได้ไกล' ถ้ามีความรู้พอพูดให้มันเป็นเรื่องเป็นราวได้อย่างท่านสุนทรภู่ หรือเวลาทำมาหากินทุนรอนกำลังวังชาน้อยจะจดหมายบอกไปแทนตัว เช่นว่าดิฉันจดหมายไปให้ยายหาข้าวไว้นี้ก็ควรอยู่ที่จะสอนไปแต่เด็ก ๆ จะมีประโยชน์อะไร ? เจ้าข้า"

สมภาร "ฉันดูเหมือนนายพรานเขาได้ชี้แจงให้ตาเข้าใจแล้วมิใช่หรือ ? ว่าบรรดาวิชาที่เด็กจะต้องร่ำเรียนนั้นจะรู้ได้ด้วยความคุ้ยเคยของตัวเองอย่างหนึ่ง ด้วยความคุ้นเคยของผู้อื่นเขาบอกเล่าให้เข้าใจอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างเด็กหลานของตาตารู้อะไรก็สั่งสอนมันตามรู้ตามเห็น ถ้าเด็กนั้นไม่เรียนหนังสือก็จะได้แต่ความรู้ที่ตาฝึกสอนให้ ถ้าหากว่า 'มันอ่านหนังสือออก มันก็อาจจะอ่านหนังสือคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์นักปราชญ์ซึ่งอยู่ห่างไกล หรือที่ล่วงลับไปแล้วนับด้วยร้อยด้วยพันปีเสมอได้ท่านเหล่านั้นมาช่วยตาเป็นครูด้วย ว่าอย่างง่าย ๆ ได้ความรู้ของคนมากดีกว่าได้ความรู้ของคน ๆ เดียวมิใช่หรือ ? '

นี่แลเป็นตัวประโยชน์สำคัญที่ต้องให้เด็กเรียนหนังสือ แต่มิใช่จะเรียนเพื่อจะให้รู้แต่วิชาหนังสือดอกนะตา เรียนเพื่อจะรู้ความคิดแลคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์เป็นอันมากนั้นเป็นสำคัญ ข้อนี้แหละที่คนเราไม่ใคร่เข้าใจมักไปหลงว่า 'หนังสือเป็นตัววิชา' เหมือนกับเห็นขวดอัดใส่ขนม ไปหลงชี้เอาทั้งขวดอัดแลขนมซึ่งอยู่ในนั้นว่าเป็นอาหาร"

ตา "พระคุณเจ้าข้า พระคุณชี้แจงแจ่มกระจ่างดีนักหนา ดิฉันเห็นแล้วว่า 'วิชาหนังสือนั้นเด็กต้องจำเรียนเพราะถ้าอ่านออกแล้วก็เหมือนได้ลูกกุญแจ อาจจะไขประตูโรงเรียนเข้าไปหาครูบาอาจารย์ได้เป็นอันมาก' แลถ้าเขียนหนังสือได้ก็เหมือนได้ฤทธิ์เดชขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะพูดให้กระแสเสียงของตนได้ยินไปได้ไกล นับด้วยร้อยโยชน์พันโยชน์ แลอาจจะพูดไว้ให้ลูกหลานเหลนได้ยินคำพูดตลอดไปนับด้วยร้อยปีพันปี"

"สาธุ ! สาธุ ! ความที่พระคุณว่านี้ถ้าไม่คิดแล้วก็แลไม่เห็น พระคุณ

เจ้าข้า เดี๋ยวนี้ดิฉันเข้าใจว่า 'เด็กควรจะร่ำเรียนความรู้ประการใด' แต่วิธีที่จะฝึกสอนดิฉันนี้ก็ยังไม่เคย อยากจะให้พระคุณช่วยแนะนำ แต่...

⊙ เอะเวลาแต่งมาเหมือนเพียงครู่ พินิจดูหน้ากระดาษสิคาดหมาย
ตัวก็เมื่อยมือล้าตาก็พราย จบนิยายเสียสักทีเพียงนี้เอย ๚ "

เลือกนักมักได้แร่[๑]

กาลนานล่วงมาได้ประมาณ ๓๐๐ ปีเศษแล้วตามคำเล่าสืบกันมา นายคนหนึ่งชื่อ**บุญมี**เป็นบุตรตระกูลหนึ่ง ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บางเสาธง ซึ่งไม่สู้ไกลนักแต่กรุงเทพฯ นี้ ตระกูลนั้นเป็นคนมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ ควรจะกล่าวได้ว่าไม่มีผู้ใดบรรดาที่อยู่ในบางเดียวกันนั้นมีมากเท่า

ตระกูลนั้นมีบุตรชายคนเดียว คือที่ชื่อนายบุญมีนี้เอง นายบุญมีเป็นคนมีรูปร่างแบบบางน่ารักใคร่ เสียแต่หัวล้านมาแต่กำเนิดซึ่งเป็นที่ทำให้เกิดความน่าเกลียดน่าชังแก่คนทั้งหลาย นายบุญมีมีเพื่อนรักคนหนึ่งชื่อ**บุญศรี** ซึ่งเป็นคนบ้านใกล้เรือนเคียงกัน คนทั้งสองนี้มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน แลมีรูปร่างคล้ายคลึงกันเป็นที่รักใคร่กันนัก จะไปเที่ยวเล่น ณ ที่ใด ๆ ก็มักไปด้วยกันเสมอ

นายบุญศรีเป็นคนมีรูปร่างลักษณะทรวดทรงงดงามน่ารักใคร่แก่คนทั้งหลาย ทั้งเป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดด้วย จะพูดจาสิ่งใดก็เป็นที่ควรเชื่อฟังแก่คนทั้งหลาย นายบุญศรีมีภรรยาแล้ว ยังอยู่แต่นายบุญมีซึ่งเป็นเพื่อนรักของนายบุญศรี

นายบุญมีนั้นจะให้ใครไปขอลูกสาวชาวบ้านที่อยู่ข้างเคียงกัน ฤๅคนละบางซึ่งอยู่ในเขตแขวงที่ใกล้กันก็ไม่มีผู้หญิงคนใดจะยินยอมเป็นภรรยาได้ ด้วยหญิงทั้งหลายติเตียนว่าเป็นคนหัวล้าน เป็นเหตุทำให้นายบุญมีเกิดความน้อยใจในร่างกายของตัวเป็นอันมาก แต่ความมุ่งหมายในการจะมีภรรยานั้น นาย

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๘ (๑๙ กรกฎาคม ๑๑๓) : ๔๕๑ - ๔๕๔.

บุญมีมิได้ท้อถอยเลย เพียรพยายามหาอุบายที่จะมีภรรยาให้จงได้ แต่เพียรติดสอยจ้องจดมาหลายแห่งก็ไม่เป็นการเลยสักแห่งเดียว เป็นที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่นายบุญมียิ่งนัก

วันหนึ่งจึ่งไปหานายบุญศรีซึ่งเป็นเพื่อนรัก แล้วแจ้งความว่า "ฉันมีความมุ่งหมายอยากได้ภรรยานัก แม้นที่สุดจะช่วยไถ่ถอนมาด้วยทรัพย์ จะเป็นราคาเงินมากน้อยเท่าไรก็ไม่ว่า แลไม่ถือว่าชาติทาสีด้วย ขอแต่ให้เขายอมเป็นภรรยาเป็นใช้ได้ทั้งสิ้น ความคิดอันนี้ยังไม่สำเร็จลงได้เลย "พ่อบุญศรีช่วยคิดให้แก่ฉันบ้าง"

นายบุญศรีแจ้งเหตุความเดือดนร้อนในใจของเพื่อนฝูงก็เป็นที่ทำให้มีความกรุณาแก่เพื่อนมากขึ้น สู้เสาะแสวงหาสตรี ณ ตระกูลต่าง ๆ บรรดาที่อยู่บ้านใกล้เคียงกัน แลอยู่ห่างต่างตำบลกันก็หลายแห่ง มีแต่ติเตียนด้วยเรื่องหัวล้านเสียทั้งสิ้น

นายบุญศรีเป็นอันจนใจ แต่คิดเห็นอุบายอยู่อย่างหนึ่งว่า "จำจะไปเที่ยวสืบเสาะหาผู้หญิงบางอื่นซึ่งอยู่ไกลไปจากนี้ให้เป็นท่วงทีแล้วก็จะให้ผู้ใดผู้หนึ่งไปสู่ขอให้แก่เพื่อนเรา" จึ่งแจ้งความคิดนั้นแก่นายบุญมีผู้เพื่อนรัก

นายบุญมีก็เห็นตามความประสงค์นี้ ตกลงพากันออกจากบ้านเที่ยวแสวงไปหลายบาง จนไปถึงบางน้ำผึ้งซึ่งเป็นตำบลบางไกลจากบ้านเดิมของนายบุญมี ในบางนั้นมีลูกสาวตระกูลหนึ่งเป็นคนมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ อายุประมาณ ๓๒ ปียังไม่มีผัว ด้วยเป็นคนเลือกคู่ มีผู้มาสู่ขอต่อพ่อแม่หลายแห่งแล้วแม่คนนั้นมิได้ชอบใจแต่สักคนเดียว

ฝ่ายบิดามารดาก็ต้องยอมตามความประสงค์ของลูกสาว ด้วยมีแต่ลูกสาวคนเดียวย่อมเป็นที่รักใคร่มาก นายบุญศรีแลนายบุญมีสืบเสาะมาได้ทราบความเรื่องนี้โดยละเอียดก็เป็นที่ยินดีด้วยนึกว่า "ความประสงค์ของมิตรเราคงสำเร็จในคราวนี้เป็นแน่" ก็พากันกลับมาบ้าน ไปว่า"วานผู้ใหญ่ซึ่งเป็นผู้ชอบพออัธยาศัยให้ไปขอแม่คนนั้นต่อบิดามารดา

ส่วนบิดามารดาของหญิงก็พูดปฏิญาณว่า "การเรื่องนี้สุดแล้วแต่แม่หนูเขา ถ้าเขาชอบใจแล้วก็ต้องยอมตามทั้งสิ้น แม้นว้าผู้ชายจะยากจนแข็ญใจอย่างใดก็ไม่ว่า ขอแต่ให้เป็นที่ชอบใจของแม่หนูเขาแล้วก็เป็นอันตกลงกัน"

"คำตรงนี้น่าจะเป็น "ไหว้วาน"

ฝ่ายผู้ใหญ่ที่ไปขอก็ตอบว่า "ถ้าเช่นนั้นจะให้เขาพาตัวผู้ชายมาที่บ้านนี้ กำหนดใน ๔ วันข้างหน้าไป เพื่อจะให้แม่หนูของท่านได้เห็นตัวผู้ชาย แล้วก็ลาพากันกลับไป จึ่งไปแจ้งแก่นายบุญศรีตามที่ท่านผู้ใหญ่ข้างผู้หญิงบอกเล่า

ท่านเถ้าแก่จึ่งพูดว่า "นายบุญมีเจ้าบ่าวของเรานี้จับจด[๑]เข้าที่ไหนไม่ติดเลย เพราะเขาติว่า 'หัวล้าน' ลูกสาวบางน้ำผึ้งยิ่งเป็นคนเลือกคู่มาแต่เดิมจะทำอย่างไรดี ? "

นายบุญศรีจึ่งตอบว่า "ถ้าเช่นนั้นไม่สู้ยากนักต้องคิดอุบายใช้กลอย่างที่เรียกว่า 'ย้อมแมวขาย'[๒] จึ่งจะได้ จะทำให้สมกับคำที่กล่าวไว้ว่า **"เลือกนักมักได้แร่"**[๓] ปรึกษากับเถ้าแก่ตกลงจะให้นายบุญศรีเป็นตัวเจ้าบ่าว แล้วก็ให้คนพาไปบ้านของแม่คนนั้นที่บางน้ำผึ้ง

นางลูกสาวชาวบางน้ำผึ้งได้เห็นนายบุญศรีก็เป็นที่ชอบใจตกลงยอมแต่งงานด้วย นายบุญศรีก็แจ้งความประสงค์นั้นให้แก่บิดามารดาของตนทราบ ผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายก็ตกลงนัดแต่งงานให้คนทั้งสองได้อยู่กินเป็นสามีภรรยากัน

เมื่อถึงวันงานนายบุญศรีก็แจ้งความคิดของตนให้แก่นายบุญมีผู้เพื่อนได้ทราบทุกประการ จึ่งพานายบุญมีปลอมลงไปในเรือเก๋งลำหนึ่งซึ่งเป็นเรือไปในการนั้น

ครั้นถึงบ้านข้างเจ้าสาว เจ้าบ่าวแลบ่าวนำก็พากันขึ้นไปบนบ้านฟังสวดมนต์แล้วก็รดน้ำมนต์ แลเลี้ยงดูกันเสร็จตามธรรมเนียมแล้ว บรรดาผู้ไปช่วยในการนั้นต่างก็ลงเรือกลับไปบ้าน คงเหลืออยู่แต่เรือเก๋งลำของนายบุญศรีนั้น

ครั้นเวลากลางคืนถึงกำหนดที่จะส่งตัวเจ้าสาว ท่านผู้ใหญ่ก็นำเจ้าสาวมาส่งที่เรือน ซึ่งยกให้เป็นเรือนหอนั้น ครั้นได้เวลานายบุญศรีก็บอกลาแก่เจ้าสาวว่า "ฉันจะไปถ่ายอุจจาระที่ข้างล่างสักประเดี๋ยว" แล้วก็รีบลงมาที่เรือ พานายบุญมีรีบขึ้นไปบนเรือนพักอยู่ที่นอกชาน ทำเป็นล้างเท้าแลเช็ดถูอยู่นานเพื่อประสงค์

---

[๑] ค้าวิเศษณ์ หมายถึง ลักษณะที่ทำไม่จริงจัง

[๒] สำนวน หมายถึง หลอกลวง ให้หรือจำหน่ายของไม่ดีที่ตบแต่งใหม่ให้หลงเชื่อว่าดีแล้วให้ไป

[๓] สำนวน หมายถึง เลือกมากเกินไปจนได้ของที่ไม่ดี เป็นสำนวนที่ใช้กับการเลือกคู่ครองของชายและหญิง คือ เลือกคู่ครองที่มากเกินควร ผลกลับได้ผู้ที่ไม่พึงประสงค์ หรือได้คู่ครองที่ไม่เหมาะสม คือ ได้คู่ที่แก่แร็ด จากสำนวนว่า "เลือกนักมักได้แร็ด" เพี้ยนเป็น "เลือกนักมักได้แร่"

จะให้นายบุญมีสังเกตที่เข้าออกแลที่เตียงนอน เมื่อคะเนเห็นว่าจำได้ถนัดแล้วก็รีบมาลงเรือ สั่งให้รีบแจวหนีแกแต่ในเวลานั้น

ฝ่ายนายบุญมีฉวยได้ผ้าห่มของนายบุญศรีซึ่งห่มออกมารับตนนั้นได้แล้วก็คลุมศีรษะเดินเข้าไปในเรือน เจ้าสาวมิได้สังเกตโดยถือซื่อ ครั้นถึงที่นอนก็มิได้นั่งพูดจากันเล่น ลงนอนคลุมศีรษะอยู่บนที่นอน เจ้าสาวจะพูดจาสิ่งใดก็ไม่พูดด้วย ถ้าซักถามนักก็ทำเป็นตัวสั่นแลเสียงฮือ...ฮือ ประหนึ่งโกรธเคืองกันมานมนาน เจ้าสาวมิรู้ที่จะทำอย่างไร ? ก็ไปแจ้งความแก่บิดามารดาของตน

ฝ่ายท่านทั้งสองไม่ทราบเหตุผลของลูกเขยว่า "จะเป็นอะไร ?" มีความตกใจเป็นอย่างมาก รีบมาเรือนหอของลูกสาวพร้อมกันทั้งลูกสาว ครั้นถึงก็ไต่ถามลูกเขยเพื่อจะได้รู้ว่า "อาการป่วยเจ็บหนักเบาประการใด" ลูกเขยก็นิ่งเสียมิได้พูดด้วย ครั้นซักถามหนักเข้าจึ่งพูดออกมาว่า "เราเป็นพระภูมิเจ้าที่ ตัวจะแต่งงานลูกสาวเหตุใดจึ่งไม่แจ้งแก่เราแลหาเครื่องบวงสรวงไปคำนับเราก่อนเล่า ตัวมีความผิดเราจะเอาชีวิตลูกเขยตัวไปในเวลาคืนวันนี้แหละ"

พ่อตาแลแม่ยายได้ยินดังนั้นก็มีความกลัว แลเสียใจเป็นอันมากจึ่งอ้อนวอนขอแก่พระภูมิเจ้าที่ด้วยจะให้เครื่องบนบานต่าง ๆ ให้พอแก่ความประสงค์ขอแต่อย่าต้องให้เอาชีวิตไปเท่านั้น

พระภูมิเจ้าที่ก็ไม่รับสินบนต่าง ๆ ทุกอย่างไป จึ่งพูดบรรยายออกไปว่า "ให้ตัวพูดอ่อนน้อมยอมรับผิดแล้วดังนี้เราก็จะยอมยกโทษให้ในส่วนจะเอาชีวิตไป แต่เราต้องขอถอนเอาผมไปให้หมดทั้งศีรษะ"

พ่อตาแม่ยายทั้งสองได้ฟังก็ดีใจด้วยลูกเขยจะไม่ตาย ก็นำเครื่องสักการะมาสัมมาคารวะต่าง ๆ ตีกประมาณ ๘ ทุ่ม[๑] เศษต่างคนก็หลับไป

ครั้นตื่นเช้านางภรรยาแลพ่อตาแม่ยายได้เห็นนายบุญมีซึ่งตนสำคัญว่า "หัวไม่ล้านแต่เดิมกลายเป็นคนหัวล้านไปดังนั้น ก็ไม่เป็นที่สงสัยแต่อย่างใด ?" ด้วยเชื่อว่า "เป็นด้วยฤทธิ์อำนาจเทวดาพระภูมิเจ้าที่ซึ่งโกรธเคืองลงโทษบันดาลให้ผมดก ๆ กลายเป็นคนหัวล้านไปก็ได้"

เรื่องที่กล่าวมานี้ก็สมกับคำว่า "เคราะห์ดีผีคุ้ม" แลอีกคำว่า "เลือกนักมักได้แร่" นิทานเรื่องนี้เป็นคำเล่าสืบมาแต่โบราณ จะจริงเท็จประการใดก็แล้วแต่ผู้กล่าวมาแต่เดิมเป็นสำคัญ ซึ่งข้าพเจ้านำมาเรียงร้อยกรองลงไว้ในที่นี้ เพื่อ

---

[๑] เวลาประมาณ ๐๒.๐๐ นาฬิกา *(กลางคืน)*

ประสงค์จะแสดงความเทียบในคำกล่าวว่า **"เลือกนักมักได้แร่"** กับอีกคำว่า "เคราะห์ดีผีคุ้ม" เท่านั้นแล

⊙ บุญสองเคยส่งให้ สองสม คู่ฤๅ
บ ห่อนผิดในนิยม เยี่ยงนี้
อยู่ห่างต่างนิคม คงร่วม ชิดนา
บุพพสันนิวาสชี้ ชัดแท้ทางแถลง ฯ

⊙ เลือกนักมักได้แร่ ราวความ มีนา
เลือกส่วนปราศพยายาม เลือกฟั้น
ผิเลือกไต่สวนตาม ความฉลาด
ไหนจะผิดคาดคั้น ส่วนได้ดีเฉลิม ฯ

เลื่องนิทางสุภาษิกจีน[๑]

ใครเคยใช้พัดด้ามจิ้ว พัดหางปลามาจากเมืองจีน *(ดูเหมือนพัดด้ามจิ้วมากกว่า)* เคยเห็นรูปเป็นผู้ชายถือจอบขุดดิน มีผู้หญิงอุ้มเด็กยืนอยู่ใต้ต้นไม้บ้างหรือไม่ ? ถ้ายังไม่เคยเห็นสังเกตดูก็คงเห็นเป็นแน่ ด้วยรูปพรรณนี้มีในพัดมากทีเดียว แต่ถ้าใครเห็นแล้วเคยทราบหรือไม่ว่า "มันเป็นอย่างไรกัน ? เขาจึงทำรูปไว้อย่างนั้น"

ถ้าใครยังไม่ทราบเคยคิดบ้างหรือไม่ว่า "นี่มีเรื่องราวเป็นอย่างไรหนอ ? เขาจึงเขียนเป็นรูปผู้ชายยืนขุดดินผู้หญิงยืนอุ้มเด็กอยู่ใต้ต้นไม้ดังนี้"

ตัวข้าพเจ้าเองได้เคยนึกแล้ว แลเมื่อตรองดู...ตรองดูก็ไม่เห็นมีทางที่จะเข้าใจได้ก็เป็นอันสงบไว้ครั้งหนึ่ง

ครั้นไปหยิบพัดเข้าอีก เห็นรูปอีกก็นึกดังนั้นอีก แต่คราวนี้มาเห็นท่าทางเข้าอย่างหนึ่งที่ถึงจะไม่ทำให้เราเข้าใจได้เอง ก็คงเป็นช่องให้บ้างเป็นแท้ คือมีหนังสือจีนอยู่ในพัดนั้นหลายแถว ดีร้ายจะเป็นเรื่องราวของรูป ๆ นี้ ข้าพเจ้าคิดเห็นทางดังนี้แล้วก็สงบไว้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยไม่มีใครจะอ่านหนังสือจีนได้ตามข้าง ๆ บ้านข้าพเจ้าเลย

---

[๑] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส ต้นสกุล "รัชนี")*, 'เบ็ดเตล็ด : เลื่องนิทางสุภาษิก' จีน," **วชิรญาณ** ๓, ๓๘ (มีนาคม ๑๓๔) : ๑๘๘๐ - ๑๘๘๘.

อยู่มาวันหนึ่งข้าพเจ้าไปพบตาเจ๊ก[๑] คนหนึ่งชอบพอกับคนที่ไปด้วยกันกับข้าพเจ้า ตาเจ๊กคนนั้นนั่งถือพัดด้ามจิ้วพัดตัวเองอยู่ ข้าพเจ้านึกถึงเรื่องรูปผู้ชายยืนขุดดิน ผู้หญิงยืนอุ้มเด็กอยู่ใต้ต้นไม้ขึ้นมาได้ ก็ขอพัดที่ตาเจ๊กพัดอยู่มาดูรูป "ที่ไหนล่ะ ! จำเพาะเจออีรูปนั้นเข้าเอง ได้การละซีคราวนี้เราะได้ความเป็นแน่ละ"

ข้าพเจ้าจึ่งถามตาเจ๊กคนนั้นว่า "นี่แน่ะ ! เถ้าแก่ อ้ายรูปในพัดนี้มันมีเรื่องราวยังไงน่ะ ? ทำไมถึงมีผู้ชายยืนถือจอบขุดดินแล้วมีผู้หญิงยืนอุ้มเด็กอยู่ใต้ต้นไม้ดังนี้ ? "

ตาเจ๊กคนนั้นก็รับพัดไปดู *(ด้วยถึงเป็นพัดที่แกกำลังพัดอยู่เองแกก็หาได้สังเกตดูรูปไม่)* หัวเราะแล้วตอบว่า "รับปะทางเป็งเลื่องนิทางขอลับ"[๒]

ข้าพเจ้ากลับย้อนถามว่า "เรื่องนิทานอะไรน่ะแก"

ตาเจ๊กตอบว่า "เสื่องนิทางสุภาสิกขอลับ"[๓]

ข้าพเจ้านึกหมั่นไส้ เกลียดน้ำหน้าว่า "อีตานี่อยู่เมืองเรามาก็เป็นนาน ๒ นาน ดูเหมือนก่อนเราเกิดเสียอีก เข้าใจภาษาไทยได้ออกดีทีเดียว ยังพูดไม่ชัดไม่ใคร่เป็นภาษาเข้าได้ ถ้าเราจะซักไซ้ถามต่อไปให้แกเล่าให้ฟังเดี๋ยวนี้ ก็จะไม่เป็นการง่ายที่เราจะเข้าใจโดยชัดเจนได้ว่า 'แกว่ากระไร ?' แลถึงจะเข้าใจได้ก็คงจะต้องการเวลามากที่จะต้องย้อนถามแกด้วยความจำเป็นว่า 'ว่ากระไรน่ะ ?' ดังนี้บ่อย ๆ"

เมื่อแกจะต้องพูดซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งดังนี้แล้ว แกก็คงจะอิดใจ ที่ไหนจะเล่าให้เราฟังโดยบริบูรณ์ เวลานั้นจำเพาะประจวบเวลาข้าพเจ้ามีธุระจะต้องไปอื่นต่อไปด้วย ข้าพเจ้าจึ่งสั่งคนที่ไปด้วยกันว่า 'ขอให้ตอนเอา "เลื่องนิทางสุภาสิก" ซึ่งเป็นเรื่องราวของรูปในพัดนี้ไปให้ตลอดเล่าสู่กันฟังด้วย ดูท่าทางชอบกล ตาเจ๊กคนนี้คงเข้าใจอะไรต่ออะไรมาก ทั้งข้าพเจ้าก็ใคร่จะทราบอยู่หลายเวลามาแล้วด้วย

เรื่องนิทานสุภาสิตจีนเขาว่ามีดี ๆ มากเหมือนกัน คนที่ไปด้วยกันก็รับคำข้าพเจ้าว่า "จะตอนเอามาให้ให้เต็มที่ทีเดียว ด้วยตัวเขากับตาเจ๊กคนนั้นเคยพูดกันอยู่เสมอ "แกจะว่ากระไร ? เขาก็เข้าใจทั้งนั้น"

---

[๑] คำที่คนไทยเรียกชาวจีน แต่คำจีนแต้จิ๋วเรียกผู้อ่อนอาวุโสกว่าบิดาว่า "เจ๊ก" หมายถึงอา

[๒] รับประทานเป็นเรื่องนิทานขอรับ

[๓] เรื่องนิทานสุภาษิตขอรับ

เมื่อข้าพเจ้าได้คำมั่นสัญญาดังนี้แล้วก็ออกจากที่ที่พบตาเจ๊กคนนั้นไป คนที่ไปด้วยกันเขายังอยู่ที่นั้นด้วยเขาไม่มีธุระที่จะไปกับข้าพเจ้า แลที่เขาอยู่นั้นจะเป็นด้วยเขามีธุระอื่นด้วย ? หรือต้องการแต่จะตอนเอา "เลื่องนิทางสุภาสิก" ของตาเจ๊กคนนั้นอย่างเดียวก็หาทราบไม่ ?

ภายหลังมาอีกสักสองสามเวลา คนที่ไปด้วยกันวันนั้นมาหาข้าพเจ้าที่บ้าน เลยเล่า "เลื่องนิทางสุภาสิก" ที่เขาได้มาแต่วันนั้นให้ข้าพเจ้าฟังด้วยดังต่อไปนี้

นิทานซึ่งมีรูปปรากฏอยู่ในพัดซึ่งมีมาจากเมืองจีนเป็นอันมากนี้เป็นเรื่องแพร่หลายรู้กันมากในเมืองจีน คล้ายเรื่องนิทานของเราเช่นยายกะตาทำนาให้หลานเฝ้า กามากินถั่วกินงา หลานไปเที่ยวอ้อนวอนใครต่อใครมาช่วยจนสำเร็จเอาถั่วเอางาคืนได้ ที่รู้จักมากจนแม้แต่ข้าพเจ้าผู้ไม่สู้รู้เรื่องนิทานมากนักก็ยังรู้ได้ฉะนั้น

นิทานเรื่องนี้ถึงว่าจะเป็นเรื่องที่ไม่ใคร่จะเห็นว่าเป็นไปได้อยู่หน่อยก็จริง แต่เป็นเรื่องสุภาษิตอันดีทีเดียว เพราะฉะนั้นควรนับว่า "เป็นของดีแลของใช้ได้ ไม่เป็นของเหลวแหลกอันไม่มีราคานั้น" ดำเนินความตามนิทานนี้ว่า

ในกาลครั้งก่อนยังมีสามีภริยาคนจนคู่หนึ่ง ทำมาหากินไม่ใคร่พอเลี้ยงชีวิตอย่างเดียวกับคนจนในเมืองจีนทั้งปวง ด้วยว่า "การขอทานในเมืองจีนหาใคร่สะดวกได้ดังเมืองเราไม่ แลเมืองจีนเป็นเมืองมีคนมากมายก่ายกองประมาณได้ถึงสามร้อยแปดสิบหกล้านแปดแสนห้าหมื่นสามพันเศษ[๑] ย่อมจะต่างคนต่างแย่งกันทำมาหากินเป็นธรรมดา สามีภริยาคู่ที่เล่าอยู่นี้ไม่ใช่แต่ตัว ๒ คนเท่านั้นที่ต้องเลี้ยงอยู่ ยังมีมารดาของสามีอีกคนหนึ่งด้วย หญิงมารดาของสามีคนนี้มีอายุล่วงเข้าจนไม่มีความสามารถจะช่วยบุตรแลบุตรสะใภ้ตนทำมาหากินได้แล้ว

อยู่มาสามีภริยาคู่นั้นก็มีบุตรหญิงคนหนึ่งอันไม่มีประโยชนอันใดกับหมู่ครอบครัวนัก ที่ว่าไม่มีประโยชน์นั้นเป็นด้วยเหตุใด ? เป็นด้วยเป็นหญิงหาใช่เป็นชายไม่

---

[๑] สถิติการสำรวจประชากรในประเทศจีน เมื่อวันที่ ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ ปรากฏมีจำนวน ๑.๓๔๑ ล้านคน

ท่านทั้งปวงบางท่านจะยังไม่ทราบว่า "บุตรชายกับบุตรหญิงนั้นเมืองจีนนั้นเขานับผิดกันอย่างไร ? " จะต้องเล่าเสียเล็กน้อยก่อน คือบุตรชายนั้นเขาประคับประคองเลี้ยงดูอย่างดีอย่างไรที่เขาจะสามารถทำได้นั้น แต่บุตรหญิงเขาเห็นคล้ายกับไม่ใช่ลูกใช่เต้า เป็นอะไร ๆ กลิ้งอยู่ในเรือนก้อนหนึ่งเท่านั้น เหตุที่เขาไม่นำพาแก่บุตรหญิงดังนี้ก็เพราะเขาคิดแลรู้แน่ในใจว่าลูกผู้หญิงนี้โตขึ้นก็จะต้องไปอยู่กับเขาคนอื่น คือไปมีผัวแล้วไปอยู่กับผัว จะขาดจากเราไปทีเดียว ไปมีลูกมีเต้าก็กลายเป็นแซ่อื่นไปหาใช่เป็นพวกเราไม่ ส่วนลูกผู้ชายนั้นมันจะอยู่ตลอดไป แลเมื่อโตขึ้นยังมีคนอื่นคือเมียมาอยู่ เพิ่มคนในครอบครัวเราขึ้นด้วย นี่แหละเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่จีนเขารักลูกผู้ชายไม่รักลูกผู้หญิง แต่ท่านผู้อ่านอย่าเข้าใจว่า "มีเหตุเท่านี้ที่เขารู้สึกรักลูกผิดกันดังนั้น" ยังมีอีกที่ข้าพเจ้าได้อ่านพบในหนังสือเป็นหลายข้อ แต่ข้าพเจ้าจำไม่ได้แลไม่จำเป็นจะนำมากล่าวในที่นี้ ด้วยเหตุที่เขารู้สึกรักบุตรชายแลหญิงผิดกันดังนี้ ถ้าจีนคนหนึ่งมีบุตรชาย ๒ คน มีบุตรหญิงคนหนึ่ง รวม ๓ คน แล้วเราไปถามเขาว่า "มีบุตรกี่คน ? " เขาจะตอบว่า "มี ๒ คนเท่านั้น"

อีกคนหนึ่งคือบุตรผู้หญิงอันจะไม่มีประโยชน์ต่อไปข้างหน้านั้นหานับเข้าในหมู่บุตรซึ่งตอบคำถามของเราด้วยไม่ ที่ข้าพเจ้าพูดมานี้เป็นธรรมเนียมในเมืองจีนที่ข้าพเจ้าได้ทราบจากหนังสือที่คนเขาเคยไปเที่ยวหรือเคยไปอยู่เมืองจีนแต่งไว้ จะเป็นธรรมเนียมจีนในเมืองนี้ด้วยหรือไม่นั้นข้าพเจ้ายังหาได้สืบสวนดูไม่ ? ถ้าท่านผู้ไหนอยากจะทราบแน่ก็ลองถามจีนที่ไม่พูดปดดูก็คงรู้ได้เป็นแท้

นี่ข้าพเจ้าก็พูดถึงธรรมเนียมเมืองจีนมากไปหน่อยหนึ่งแล้วต้องขออภัยท่านผู้อ่าน แลกลับเล่า "เลื่องนิทางสุภาสิก" ต่อไป

เมื่อสามีภริยาคู่นี้มีบุตรหญิงคนหนึ่งดังนั้นแล้ว จะเป็นด้วยเหตุอย่างไรไม่ทราบ ? ยายแม่ผัวกลับต้องกินนมใหม่ เห็นจะเป็นด้วยแก่มาก กลืนข้าวไม่ได้หรืออย่างไร ? ก็ไม่ปรากฏในนิทานที่เขาเล่านั้น เมื่อดังนี้นางจีนแม่ลูกอ่อนคนนั้นก็ต้องให้นมกินทั้งหญิงแก่แลบุตรหญิงของตัวด้วย ใคร ๆ ก็เห็นได้ว่า "ความลำบากของหญิงนั้นมีเท่าไร ? ที่ต้องให้นมกินทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่แลยังซ้ำต้องทำงานบางอย่าง มีการบ้านเรือนเป็นต้นด้วยเล่า"

เมื่อชายสามีได้เห็นภริยาตนได้ความลำบากเป็นอันยิ่งดังนี้ก็ให้นึกสงสารยิ่งนัก แต่ตรึกตรองจะแก้ไขมาหลายเวลาก็หาสำเร็จไม่

อยู่มาวันหนึ่งไปเห็นช่องสว่างเป็นทางที่จะเปิดความลำบากของภริยาตนให้ลดน้อยถอยลงไปได้ จึ่งบอกกับภริยาว่า

"เจ้าเอ๋ย ! อันความลำบากที่เจ้าต้องเลี้ยงแม่ข้าแลลูกด้วยนี้จะไม่มีทางขจัดเสียให้เบาบางไปบ้างแล้วหรือ ? ข้ามาตรึกตรองเห็นว่า 'ถ้าเจ้าจะทำบุญคุณอันใหญ่ยิ่งแก่ข้า คือให้นมแต่แม่ข้าคนเดียวเท่านี้ ข้าก็รู้สึกขอบคุณเจ้าหาที่สุดมิได้แล้ว' เพราะฉะนั้นจำเราจะฝังเสียซึ่งลูกเราอันทวีความลำบากให้แก่เจ้าขึ้นอีกเป็นอันมากนั้น"

เมื่อความคิดจะฆ่าลูกมาเกิดขึ้นดังนี้ก็เป็นธรรมดาที่แม่จะต้องกำสรดอาลัยไม่มีที่สุดได้ ความรักความเสียดายของมารดาในบุตรซึ่งเป็นอาการของมนุษย์ทั้งปวงนั้น มีอยู่ในมารดาอื่นเท่าใดก็มีอยู่ในนางจีนคนนี้เท่านั้นเหมือนกัน เมื่อไม่อาจทิ้งบุตรเสียได้ดังนั้นแล้ว นางมารดาจีนก็อ้อนวอนสามีตน "รับจะทนความลำบากทั้งปวงซึ่งมีอยู่แล้ว แลที่จะมีมาทั้งสิ้น" แต่ชายสามีผู้มีความกตัญญูต่อมารดายิ่งนักทราบได้ดีว่า "ถ้าเด็กบุตรแลมารดาตนกินนมอยู่ด้วยกันดังนี้แล้ว ไม่ช้าไม่นานนมของนางภริยาก็จะหาพอเลี้ยงไม่ เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องรักษามารดาไว้ ฝังแต่เด็กบุตรเสียให้จนได้ ชายสามีมีสมอง[๑] เต็มไปด้วยความคิดแลความกตัญญูนี้ จึ่งปลอบโยนภรรยากล่าวทั้งคำอ่อนหวานแลคำขู่ จนลงท้ายภรรยาตกลงยอมด้วยในการที่จะฝังบุตรเสียนั้น

เมื่อตกลงดังนี้แล้วชายสามีก็ฉวยจอบ นางภริยาก็อุ้มบุตรเดินพิลาปร่ำไรตามกันไปถึงที่ใต้ต้นไม้ซึ่งมีรูปปรากฏอยู่ในพัดนั้น ชายสามีก็ขุดลงไปได้นิดเดียว เดชะความกตัญญูของคนทั้งสองนั้น ก็พอไปพบขุมทองเข้ามากมายก่ายกองสักเท่าไรก็ไม่ทราบ แต่คงพอให้ชายหญิง ๒ คนนั้นใช้ต่อไปโดยไม่ต้องฝังบุตรตามความคิดเดิมของชายสามีนั้น

นี่แหละเป็นนิทานเขาเล่าให้ฟัง เป็นพยานว่า "ความกตัญญูนั้นมีผลเห็นได้ทันตาอย่างไร ? " ที่เล่ามาแล้วนี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่า "จะยังสั้นไปมากเสียอีก" ตามเรื่องราวแต่เดิมมาเขาคงมีต่อไปอีกว่า

เมื่อชายหญิงคู่นี้ได้ลาภสักการใหญ่โตโดยมิได้นึกฝันก่อนเลยดังนี้แล้วก็สร้างตึกรามตั้งตัวเป็นเศรษฐีใหญ่มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่ในที่นั้น ความสุขความเพลิดเพลินอันใดที่เงินทองจะนำมาให้ได้แล้ว คงมีอยู่กับชายหญิงสามีภริยาผู้มีความกตัญญูใหญ่ยิ่งคู่นั้นทั้งสิ้น ตามนิสัยอันดีของคนทั้งสองที่เห็นได้อยู่แต่เมื่อเขา

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขมอง"

ยังอยู่ในความทุกข์ยากแล้วนี้ ชายหญิงสามีภริยาคู่นั้นก็ประกอบการทำบุญทั้งปวงที่เขาทั้งสองจะสามารถทำได้ทั้งสิ้น เมื่อได้หว่านพืชโปรยผลอันเชื่อได้ว่าจะให้ประโยชน์ดีในภายหน้าดังนี้แล้ว เมื่อสามีภริยาคู่นั้นละโลกนี้แล้วก็ถึงซึ่งความเป็นไปในโลกหน้า อันมีความสุขยิ่งกว่าที่กล่าวมาแล้วขึ้นไปอีกหลายเท่า

นี่เองเป็นเรื่องของรูปในพัดนั้น แต่ที่ข้าพเจ้ากล่าวต่อที่ได้ทองมานี้ข้าพเจ้าหาได้รับเขาเล่าให้ฟังมาไม่ เป็นคำที่ข้าพเจ้าสันนิษฐานเอาเองว่า "เขาคงเป็นอย่างนั้นแต่เดิมมา แต่ผู้เล่าจะหลง ๆ ลืม ๆ เสียหรืออย่างไรแหละ ? จึ่งไม่มีต่อมาดังข้าพเจ้าว่านั้น"

การที่ข้าพเจ้าสามารถนึกเพิ่มเติมนิทานของเก่าอันมิได้เกิดขึ้นแต่ภาษาเราเองนี้ ถ้าจะผิดพลั้งประการใดข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านสมาชิกผู้อ่านถึงจะติเตียนก็คงยกโทษให้แก่ข้าพเจ้าผู้มีสติปัญญาอันน้อย

โลภมากลาภหาย[๑]

ถูกแผลเจ็บของอิฉันเข้าทีเดียวสมใจนัก แค้นใจนักมาว่าอิฉันได้ว่า "แฮ้ ! **โลภมากลาภหาย**" อิฉันอยากจะรู้นักว่า "คิดยังไงนะถึงได้ว่าคนได้คล่อง ๆ " พุทโธ่...พุทโธ่เอ๋ย ! มีปากละว่าได้คล่อง ๆ เจ้าประคุณโปรดหน่อยเถิดเจ้าประคุณท่านสมาชิกเจ้าขาท่านอ่านแล้วละโปรดเอาฝ่าเท้าตรองสักนิดเถิดว่า "ควรละหรือน่ะที่จะว่าอิฉัน "โลภมากลาภหาย หือ ? ไหน ๆ ท่านกรรมสัมปาทิกให้อิฉันรับเรื่องประหลาดมาแต่งเรื่องโลภมากลาภหาย อิฉันจะเอาเรื่องนี้แหละเออ"

เชิญท่านฟังเรื่องราวของอิฉันดูเถิดว่า "อิฉันโลภมากลาภหายหรือมิใช่ ? ให้ท่านตัดสินให้เห็นเท็จเห็นจริงไปดูถี" เจ็บใจจริง ๆ เคยว่าคนหนึ่งได้ละจะเที่ยวเหมาเสียหมดยังงั้นแหละ

เมื่อเดือนก่อนนี้เอง**นางพุด**เขาพานางคนผอม ๆ ดำ ๆ ตาลึก ๆ แก้มตอบ นุ่งผ้าลายเก่า ๆ ห่มผ้าขาวม้าเก่า ๆ มาแต่ไหนก็ไม่รู้? อิฉันไม่เคยเห็นหน้าค่าตามาเลยมาหาป้าจี่ ป้าจี่ถามว่า "นั่นใครหะ ? "

เขาบอกว่า "**แม่ใย**ยังยังไงล่ะเจ้าค่ะ คุณแม่จำไม่ได้หรือ ? "

ป้าจี่ว่า "อ่า ! ข้าจำไม่ได้ ใย[๒] ไหน ? "

---

[๑]พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุลวรวรรณ)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๓ (พฤษภาคม ๑๓๓) : ๓๖๗ – ๓๗๐.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ไย"

นางพุดว่า "อ้าว! ใยที่**น้องจีนแก้ว**ที่เขาออกร้านอยู่สำเพ็งนั่นเป็นไร ? อะไรคุณแม่จำไม่ได้ พี่น้องอิฉันเองแหละ แต่เมื่อแรกเห็นหน้าเขาอิฉันเองก็จำไม่ได้เหมือนคุณแม่เหมือนกัน ต่อแม่ใยเล่าเรื่องราวให้ฟังจึ่งนึกได้ พุทโธ่![๑] นึกว่าใครเสียอีกพี่น้องกันก็จำกันไม่ได้ เพราะตั้งแต่จีนแก้วตายแล้ว ต่างคนก็พลัดพรากจากกันไป แม่ใยเขาก็หายหน้าไป ๑๐ ปีกว่า ตั้งแต่**อีจิบ**มันยังไม่ได้โกนจุกเลย แหม้! เดี๋ยวนี้มันมีลูกสี่ห้าคนแน่ะ"

ป้าจี่ถามนางใยนั้นว่า "มาธุระอะไร ? "

เขายิ้มย่องกระปรี้กระเปร่าเสียก่อนถาม เอ่ยขึ้นก็ว่า "แหม้! อะไร ? คุณแม่จำอิฉันไม่ได้ นะง่า**แม่ลำเจียก**เขาฝากของอิฉันมากราบใต้เท้า เดี๋ยวนี้ยังติดอยู่ที่โรงภาษี"

ป้าจี่หน้าตื่นถาม "ลำเจียกไหน ? "

เขายิ้ม กราบแล้วว่า "พุทโถ! แม่ลำเจียกหลานคุณแม่นั่นนะเป็นไรล่ะเจ้าคะ ? "

ป้าจี่นิ่วหน้า "อ่า! นั่นเมื่อเล็ก ๆ ข้าเลี้ยงมันไว้ ดีว่าไม่ดีมันอยากชุกชนข้าก็ตัดรอนมันนมเนปะกาเรมาแล้ว เขาว่า 'มันหนีไปเมืองเขมรเถ่นเท่ที่ไหนก็ไม่รู้หัวมัน' สาบสูญไปแล้วนี่หนา"

นางใยนั่งยิ้ม "ง่านั่นแลเจ้าค่ะ เขาออกไปเมืองพนมเปญได้เป็นหม่อมเป็นหมัด เจ้าเขมรโปรดปรานมาก คิดถึงพระเดชพระคุณคุณแม่ว่า 'ได้เลี้ยงดูมา' อิฉันจะเข้ามาในกรุงก็ฝากแพร ๖ ม้วน นะง่าเงิน ๑๐๘ เหรียญ คิดเป็นเงินไทยก็ ๒ ชั่งห้า[๒]มากราบเท้าคุณแม่ เดี๋ยวนี้ของติดอยู่ที่โรงภาษี จะต้องเสียค่าตาชั่งให้เขาสัก ๗ สลึง[๓] แล้วก็เอามาได้ อิฉันจึ่งมากราบเรียน" เห็นป้าจี่นั่งยิ้ม ๆ อยู่สักครู่ก็ว่า "เจ้านะชื่อใยไม่ใช่หรือ ? "

นางนั่นว่า "เจ้าคะ"

ป้าจี่ว่า "รูปร่างก็ดูผอมไปดำไป หน้ามีเค้าบ้าง แต่อย่างไร ? ดูตาลึกแก้มตอบจนจำไม่ได้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปุดโธ้"
[๒] คือ ๒ ชั่ง ๕ ตำลึง
[๓] คือ ๑ บาท ๗๕ สตางค์

นางใยยิ้มว่า "อิฉันไปตกน้ำที่เมืองเขมร ตายอยู่เป็นคืนกะวันหนึ่ง เขาแก้ฟื้นขึ้นตั้งแต่นั้นก็เป็นยังงี้มา"

ได้ยินป้าจี่ว่า "เออ ! นั่นแหละไม่ได้เห็นกันมานมนานแล้ว"

แล้วนางใยนั่นก็นั่งเล่าเรื่องเมืองเขมร ป้าจี่ก็นั่งซักฟังกันออกสนุก คนนั้นออกไปเป็นนั่น คนนี้ออกไปเป็นนี่ เล่ากันอยู่สักกว่าชั่วโมง ตัวนางใยนั้นเขาว่า "ตั้งแต่สิ้นบุญจีนแก้วแล้วก็พัดที่นาคาที่อยู่ไปได้ผัวแขก ผัวพาไปเมืองเขมรจึ่งได้ไปรู้จักคนที่ชื่อลำเจียก ครั้นผัวเขาจะเข้ามากรุงเทพฯ เขาก็เลยมาเยี่ยมพี่น้องด้วยจึ่งได้ฝากของเขามา ตกลงนางใยนั่นจะขอเงินสัก ๓ บาทรวมทั้งค่าอะไร ๆ ด้วยเสร็จก็จะไปเอาของที่โรงภาษีมาให้ป้าจี่"

ป้าจี่แกว่า "แกไม่เอาละข้าวของ ไม่อยากเอาของฝากของแฝกของใคร ? "

แต่ข้าง**ป้าหว้า**พี่ป้าจี่แกว่า "ถ้าป้าจี่ไม่ออกเงินแกจะออกเอง ถ้าแกออกเงินละของเป็นของแกหนา"

พูดกันไปกันมา ตกลงเป็นป้าจี่จะยอมออกเงินลองดู แต่จะต้องหาใครคุมไป ไม่ให้กะอีนังใย กลัวมันจะหลอกเอาไปกินเสีย

นางพุดรับอาสาเข้ามาว่า "เขาจะไปกะนางใยด้วยอยู่แล้ว ด้วยนางใยจะให้ผ้าพื้นเขา ๓๓ ผืน ทับทิมเม็ดหนึ่งตามประสาพี่น้องนาน ๆ ได้พบปะกันเป็นของฝาก กับเขาจะฝากทองใบไว้ขายหนักสัก ๓๐ บาท ขายบาทละยี่สิบเท่านั้น เงินที่ขายได้ก็ฝากนางพุดไว้ปีหน้าเขาจะมาอีกจึ่งจะมารับ"

ป้าจี่ก็เลยตกลงมอบเงินให้นางพุดกำชับกำชาเป็นหลายครั้งว่า "เอ็งอย่าให้ไปกะตัวนางใยหนา เงินของข้าสูญเอาใช้กะเอ็งด้วย" นางพุดก็รับถ้อยคำแม่นยำ

ในเวลาที่นั่งคอยฟังข่าวจ้องตาคอยหานางพุดว่า "เมื่อไรจะกลับหนอ...เมื่อไรจะกลับหนอ ตั้งแต่ ๕ โมง[1] เช้าจนเกือบย่ำค่ำ[2] นั้น ไม่ใคร่จะมีพูดกันอย่างอื่น นอกจากเรื่องของฝากรายนี้

ข้างป้าจี่ก็ว่า "ดีละเงิน ๒ ชั่ง ห้า[3] นั้น จะไปเข้าเรี่ยรายขุดสระสักชั่งหนึ่งเป็นส่วนกุศล อีกชั่ง ๕ ตำลึงจะซื้อสิ่งนั้นสิ่งนี้ แพร ๑ ม้วนก็มากนักเหลือใช้

---

[1] คือ เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา
[2] คือ เวลา ๑๙.๐๐ นาฬิกา
[3] คือ ๕ ตำลึง

เหลือสอย ไม่รู้ว่าเป็นแพรสีใด ? ถ้าแพรขาวจะเอาไว้พอห่มบ้าง เหลือนั้นจะขายเสีย หรือถ้าเป็นแพรสีก็จะขายเสียให้หมด ข้างป้าหว้าก็ขอม้วนหนึ่ง เสียงหัวร่อต่อกระซิกกันสนุกสนาน

ข้างนางจิบลูกสาวนางพุดก็ว่า "นางใยจะเอาเด็กผู้หญิงมาฝากแม่ตัวไว้ ๒ คน อายุสิบห้าคนหนึ่ง สิบสามคนหนึ่ง เด็ก ๒ คนนี้นางใยพามาด้วย หึงแขกผู้ผัวจึ่งจะเอามาฝากพี่น้อง *(หมายความว่านางพุด)* ไว้เสีย ดีอกดีใจจะได้ช่วยเลี้ยงลูกเลี้ยงเต้า ทั้งจะได้ช่วยเย็บเสื้อ[๑] หากินเป็นลำไพ่ไปด้วยกัน"

ข้างป้าหว้าบ่นว่า "ไม่มีใครใช้ ขอสักคนไว้เถิด"

นางจิบว่า "ให้ได้แต่คนเล็ก"

ป้าจี่ก็ดีใจว่า "ดีละข้าจะได้ใช้จิบได้คล่อง ๆ ไม่ต้องเป็นห่วงลูกห่วงเต้า"

แต่ยิ่งบ่ายเข้าที่รื่นรมย์โลภเจตนาดูคลายกลายเป็นสงสัยกินใจไปต่าง ๆ ยังไงถึงช้าจนป่านนี้เลยโจษกันถึงเรื่องราวนางใย

นางจิบเล่าว่า

เมื่อมาถึงเรือนนางพุดดูเหงื่อ[๒] แตกเหนื่อยหอบมานั่งปุกยกมือไหว้นางพุด นางพุดถามว่าใคร ? "

พูดกันไปพอได้ความว่า "นางใยจะเอาผ้าพื้นมาฝาก ๓๓ ผืน นางพุดก็เลยรู้จักมักคุ้นเป็นญาติโนโหติ[๓] กันสนิทสนม ทับทิมที่นางใยจะให้ก็กำชับนางพุดว่า 'ไปเอาด้วยกันแต่อย่าเลือกหนา' เหลือนั่นจะได้ขาย"

นางพุดเลยให้ลูบเนื้อลูบตัว นางใยหิวก็ให้ไปซื้อข้าว ซื้อหมี่มาเลี้ยง ซ้ำนางใยขออัฐ ๒ สลึงค่ารถราง แลว่าค่ากระบุงเช่าเขาใส่พริกไทยล่อนไปถวายพระองค์เจ้าด้วย ยิ่งคอยก็ดูยิ่งร้อนใจขึ้นทุกที

โพล้เพล้แล้วยายพุดเดินต๊อกแต๊ก[๔] โคลงศีรษะหอบฮือกแฮ็กเข้าประตูบ้านมา "อุแม่เจ้าโว้ย ! ข้างบนเรือนชูคอดูออกไสว ไม่เห็นมีใครตามมา ไม่เห็นขนอะไรมา ? " พอทรุดนั่งลงก็ด่าอีใยออกเอ็ดตะโรทั้งหอบ ๆ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เซี่ยว"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ"
[๓] คำว่า "ญาติโนโหติ" หมายถึง เป็นญาติกัน
[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "ท็อกแท็ก"

ป้าจี่ถามว่า "มันโกงเอาเงินไปได้แล้วหรือ ? "

แกก็ไม่บอก ด่าเพ้อเจ้อน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งท่วมนาไปออกเป็นคุ้งเป็นแคว ที่สุดจึ่งเล่าว่า

ขึ้นรถรางไปด้วยกันจนถึงปากตรอกโรงภาษี นางพุดก็ลงเดินตามเข้าไปในตรอก พอนางใยจะเลี้ยวเข้าประตูโรงภาษีไป บอกให้นางพุดให้นั่งคอยอยู่ที่นี่ประเดี๋ยวแขกเขาจะว่าเอา นางพุดไม่ไว้ใจเขาก็ตัดพ้อว่า "อะไรเงิน ๓ บาทก็ไม่ไว้ใจกันหรือ ? ประเดี๋ยวจะออกมา" แต่นางพุดปล่อยให้เงินเดินไปสักสองสามก้าวเรียกกลับมาอีกเป็นหลายเที่ยว เขาก็มานั่ง โกรธบ้าง น้อยอกน้อยใจบ้าง ดูเถิดของที่เขาจะให้เป็นก่ายเป็นกองสิจะให้ได้ กะอีเงินเท่านี้ไม่ไว้ใจกัน

ครั้นนางพุดจะขอไปด้วยก็ว่า "แขกเขาจะว่าเอา" นางพุดเห็นใกล้แค่นั้นก็ยอม นั่งคอยจนเกือบค่ำก็ไม่เห็นกลับ จึ่งเดินเข้าไปถามใครในโรงภาษีก็ไม่มีใครเขารู้จักต้องกลับมา เสียทั้งค่ารถค่าอะไรเบ็ดเสร็จบาทกว่า

พอเล่าจบที่หัวร่อกันก็มี ที่เล่าเรื่องอาการโกงของมันกันก็มี ที่โกรธก็มี แต่ป้าจี่แกด่านางพุดเอ็ด มอบหมายเงินไปทำได้เช่นนี้

ข้าง**อีจีด**น้องนางจิบมันโกรธแม่มันว่า "ไม่ควรจะให้มันไหว้อีขี้ฉ้อกลางเมืองพุดทะรุนคนนี้เลย ว่าเป็นน้า...เป็นน้าไหว้เสียมือ"

คราวนี้แหละเจ้าคะเขาว่าป้าจี่ว่า "สะใจโลภมากลาภหาย" อาการมันก็ค่อนอยู่ข้างจะจริงเหมือนเขาว่าแหละนะเจ้าค่ะ อิฉันก็เห็นอย่างนั้นเหมือนกัน แต่เขาไม่ควรจะว่า อิฉันด้วยเลยนี่ พูดขึ้นมาละน้อยใจไม่หาย

โปรดเอาฝ่าเท้าตรองดูเถิด เมื่อสัก ๒ วันนี่เอง มีแขกหนวดรุ่มร่าม ๓ คนมาหาอิฉันบอกว่า "เอาของมาจำนำ เข็มขัดเพชรใหญ่ตัวหนึ่ง ตุ้มหูเพชรทั้งเม็ดกรอบกะโตเท่าผลบัวแน่ะเจ้าคะคู่หนึ่ง ตุ้มหูระย้าเพชรคู่หนึ่ง แหวนชุดเพชรทั้งเม็ด ๔ วง แหวนเพชรเนื่องชุดละวง ๒ ชุด แหวนเพชร แหวนทับทิม มรกต พลอยต่าง ๆ อีก ๑๐ วง จี้มรกตใหญ่ ๑ จี้ จี้เพชร ๓ จี้ เข็มกลัดเพชร ๒ ตัว ราคาเป็นก่ายเป็นกองของจำนำ ๑๐ ชั่งเท่านั้นเอง

อิฉันโก่งเอาดอกเบี้ยชั่งละ ๘ สลึง[๑] ก็ให้ ว่าเป็นเวลาร้อนจะจำนำไว้ไม่ถึงเดือน อิฉันว่า "ไม่ถึงเดือนก็ต้องให้ดอกเบี้ยเต็มเดือน" แขกมันก็ยอม อิฉันขอหักเอาดอกเบี้ยไว้เสียก่อนทีเดียว ๒๐ บาทมันก็ยอม ดูน่ารับจำนำที่สุด ที่จะเป็น

---

[๑] คือ ๒ บาท

ของขโมยขโจรก็เห็นจะไม่ใช่ ด้วยแขกพวกนี้มันขายเครื่องเพชรนิลจินดาคงจะขัดจริง ๆ ถ้าหลุดเราก็รวย เป็นตกลงอิฉันก็รับไว้

แขกมันห้ามว่า "ไม่ให้ใช้สอยของของมัน"

อิฉันก็ว่า "ไม่ใช้ละ"

มันว่า "ถ้ากระนั้นให้อิฉันดูเสีย"

อิฉันตรวจครบแล้ว มันเอาหีบเหล็กวิลาต[๑] ของมันส่งให้อิฉันบรรจุของเอง อิฉันก็บรรจุแล้วมันรับไปห่อผ้าเอาเข็มเย็บแล้วมันตีตราของมัน อิฉันนี่หรือ ? ก็นึกว่า "ดีหรอกมันเป็นแขกเป็นฝรั่ง ประเดี๋ยวน้อยจะเป็นมาก ขี้เกียจเป็นปากเป็นเสียงต่อยามความไถ" แต่เวลามันตีตรามันห่อผ้าอิฉันก็คอยกำกับดู ครั้นแล้วมันส่งมาให้อิฉัน อิฉันยกขึ้นเอามือชั่ง ๆ ดูก็หนักเท่ากันกับเมื่อใส่ เงิน ๓๐ ชั่ง อิฉันหักเอาดอกเบี้ยไว้แล้วเหลือ ๙ ชั่ง สิบห้า[๒] มันก็ไม่ดู มันว่า "อิฉันไม่เอาเงินแดงมาให้มันหรอก" มันซ้ำว่า "วันนี้เย็นแล้วจะเอาไปก็ลำบากขอฝากอิฉันไว้ด้วยพรุ่งนี้เช้ามันถึงจะมาเอาไป"

อิฉันให้มันตีตรามันก็ไม่ดีแล้วก็ลาไป ครั้นรุ่งขึ้นเช้าแขก ๓ คนก็มารับเงิน อิฉันให้นับให้ตรวจก็ไม่ตรวจรับเงินลากลับไป

มาเมื่อบ่ายวันนี้เองเขาหน้าตื่นตาตื่นกลับมาบ้าน กระหืดกระหอบถามอิฉันว่า "ออนี่จำหน้าอ้ายแขกที่จำนำของวานซืนนี้ได้ไหม ? มันอยู่ที่ไหนรู้จักมันหรือ ? "

"แขกฝรั่งหนวดออกรุ่มร่ามอิฉันจะไปจด[๓] ไปจำที่ไหนได้ มันอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้หนรู้แห่ง ไม่รู้จักรู้จี่"

เขาตบอกร้องว่า "ตาย...ตาย ! โลภมากลาภหาย ! "

ขันแท้ ๆ ฟังเอาเถิดเจ้าประคุณว่าอิฉันเอายังงั้น อิฉันก็เถียงว่า "ทำไมถึงมันจะคดโกงอย่างไร? ของอยู่ในมือเราเราจะไปกลัวอะไร หรือมันขโมยของน้ำของหลวงมา ? "

---

[๑] คำนี้เขียนได้ทั้ง "วิลาด" และ "วิลาศ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึงของยุโรป ความตรงนี้คือหีบเหล็กจากยุโรป

[๒] คือ ๙๕ ตำลึง

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "จิด"

เขากลับดุอิฉันใหญ่ย้ำแต่ว่า "โลภมากลาภหาย...โลภมากลาภหาย"

อิฉันเคืองนัก "อะไรกันนะนี่ ? "

เขาเล่าว่า "อ้ายแขกมันเอาของไปเที่ยวจำนำเขาหลายแห่ง เรื่องราวเหมือนอิฉันรับจำนำ ครั้นพ้นกำหนดหลุดเปิดหีบออกกลายเป็นก้อนกรวดก้อนหินไปหมด บางคนเขาก็ว่า 'มันบัง' ที่บางคนเขาก็ว่า 'มันมีหีบ ๒ ใบ เล่นกลกลอกแกลก' สับเสียเมื่อชุลมุนตีตรานั่นเอง โยนแต่หีบก้อนหินไว้ให้ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหน ? "

เขาโจษกันออกกลุ้มว่า "ไม่รู้จะไปฟ้องร้องมันอย่างไรได้ ? ด้วยจำหน้าไม่ได้บ้าง ไม่รู้ว่ามันไปไหนบ้าง ? บางคนเขาก็กลัวเผื่อว่า 'มันจะกลับมาฟ้องเอาของของมันให้ครบอีกละเราตาย' เอาอีกลงท้ายก็ว่าอิฉัน "โลภมากลาภหาย"

อิฉันใจหายวาบ ๆ มือสั่นมือเสียเข้าไปหยิบหีบมาแกะตราเลาะผ้าห่อออก สั่นดูเสียงเหมือนก้อนกรวด เขาเอาใหญ่โกรธแหวชี้หน้าว่าอิฉันเอาจัง ๆ ว่า "เฮ ! โลภมากลาภหายโปรดเอาฝ่าท้าตรองดูเถิดควรหรือเจ้าคะ ? " เปิดหีบออก

"พุทโธ่...พุทโธ่ ! เจ้าประคุณของที่รับจำนำก็อยู่ครบทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้เป็นหินเป็นผาไปเลย"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กล็อกแกล็ก" คำว่า "กลอกแกลก" เป็นภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ไม่แน่นอน เหลวไหล

วากยวลีนิทาน[๑]

เรื่องที่หนึ่ง ผ้าปูม

(หนึ่ง) ยังมีชายผู้หนึ่งชื่อ **"นายโง่โลภ"** วันหนึ่งเขาไปอาบน้ำที่แม่น้ำ ตรงสะพานหน้าวัดดำบลหนึ่ง

ในขณะนั้น *(สอง)* มีชายผู้หนึ่งนุ่งผ้าปูม[๒] เดินมาถึงสะพานนั้นแล้วจึ่งเอาผ้าขาวม้าที่คาดพุงออกผลัดนุ่ง เอาผ้าปูมออกจีบวางไว้ที่สะพาน ริมผ้าลายเก่า ๆ ผืนหนึ่งซึ่งวางอยู่ที่สะพานนั้น แล้วลงอาบน้ำอยู่ที่สะพานนั้น

ในครู่หนึ่งนั้น *(สาม)* มีชายผู้หนึ่งวิ่งมาถึงสะพานนั้นแล้วจึงร้องว่า "แฮ...แฮ ! **อ้ายพ่วง** เจ้าคุณท่านให้หา ไปเร็ว ๆ เถิด"

(สอง) ชายที่ผลัดผ้าปูมออกนั้นถามว่า "ทำไมวะ ? ประเดี๋ยวไม่ได้หรือ ? กู ยังอาบน้ำอยู่"

(สาม) "เฮ้ย ! เจ้าคุณท่านมีธุระร้อนที่จะใช้มึง"

ขณะนั้น *(สี่)* มีชายผู้หนึ่งวิ่งมาอีกร้องว่า "อ้ายพ่วงไปเร็ว ๆ เถิด เจ้าคุณท่านดุแหว ๆ อยู่แน่ ? "

---

[๑]หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล, *(เลขาธิการ)*, "นิทานวากยวลี," **วชิรญาณวิเศษฉบับปีใหม่** (๑ เมษายน ๑๐๙) : ๓๒ - ๒๖.

หัวเรื่องนิทานนี้มี ๔ เรื่อง ผู้เรียบเรียงเขียนไว้ในต้นฉบับตามลำดับว่า "อย่างที่ ๑ อย่างที่ ๒ อย่างที่ ๓ และอย่างที่ ๔"

[๒]ผ้าไหมชนิดหนึ่งมีดอกเป็นตา ๆ

(สอง) ผู้ชายนั้นร้อง "ฮา ! อาบน้ำประเดี๋ยวก็ไม่ได้" จึงตะลีตะลานขึ้นไปบนสะพาน หยิบผ้าลายเก่าผืนนั้นเข้านุ่ง เอาผ้าขาวม้าออกบิดแล้วพาดบ่าทำเลือกลาน ๆ วิ่งไป

(สี่) ส่วนชายซึ่งมาเรียก ๒ คนนั้นก็วิ่งตามไป

(หนึ่ง) ฝ่ายชายที่อาบน้ำอยู่ *(คือนายโง่โลภนั้น)* ก็นึกกระหยิ่มในใจด้วยผ้าลายเก่าผืนนั้นเป็นผ้าของเขา

ครั้นเขาอาบน้ำแล้วก็ขึ้นไปบนสะพาน หยิบผ้าปูมออกคลี่ดูด้วยความดีใจ ยิ้มแล้วยิ้มเล่า

ครั้นคลี่ผ้าปูมออกแล้วจึงทำหน้าบึ้งร้องว่า "ทุด...ทุด ! อ้ายเปรตมึงโกงกูได้ ดีแล้ว...ดีแล้ว ฮี ฮี่...ฮี ฮี่...ฮี ฮี่ มันฉลาดจริง" แกร๊ก...แกร๊ก...แกร๊ก...แกร๊ก

เขาเกาหัวเขา ม้วนผ้าปูมนั้นเข้าแล้วหนีบรักแร้ นุ่งผ้าเปียกผืนนั้นเดินกลับไปบ้าน

ครั้นถึงบ้านแล้วเอาผ้าลายนุ่งผลัดผ้าเปียกออกแล้วจึงพับผ้าปูมเข้าถือผ้าปูมไปวัดนั้น ถึงวัดแล้วจึงถวายพระสงฆ์ไปแขวนไว้ในที่อันควร ด้วยผ้าปูมนั้นเขาเขียนรูปพระทรงเครื่องไว้

เรื่องที่สอง[๑] ภรรยาเปรียบงูเห่า

พ. "เฮ้ย ! กูให้เงินมึงไปวันละสลึงเฟื้อง...สลึงเฟื้อง มึงเอาไปทำไมหวา ? เจ้าเสมียนคนดำทำไมเขาถึงแต่งตัวสะอาดหมดจดดี ? "

ส. "เกล้าผมได้รับประทานไปวันละสลึงเฟื้อง...สลึงเฟื้องนั้น ได้ฝังไว้เฟื้องหนึ่ง ทิ้งน้ำเสียเฟื้องหนึ่ง ใส่ปากงูเห่าเฟื้องหนึ่ง"

พ. "ฮะ ! มึงเอาไปใส่ปากงูทำไมวะ ? "

ส. "ใต้เท้ากรุณา เจ้าได้โปรดตริตรองดูโดยรอบคอบเถิด อะไรเล่าที่กล่าวว่างูเห่า ? "

---

[๑] ผู้เรียบเรียงได้กำหนดนามของบุคคลในเรื่องเป็นตัวอักษรย่อดังนี้ พ. คือ พระยาผู้ใหญ่ ภ. คือ ภรรยานายผู้ใหญ่ ส. คือ เสมียน ท. คือ ทนายผู้ใหญ่ ป. คือ ทนายทั้งปวง ม. คือ เมียเสมียน บ. คือ บ่าวเสมียน

พ. "อ้อ ! อย่างนั้นหรือ ? น้อยหรือแน่ะ มึงจะมาเล่นทายกะกู คนที่ไม่ชอบกับมึงนั่นสิวะ"

ส. "ไม่ใช่มิได้"

พ. "คนที่โกงมึงหรือวะ ? "

ส. "ไม่ใช่มิได้"

พ. "คนที่เป็นทางนั่นซิ ถูกหรือไม่ถูก

ส. "ไม่ถูกมิได้"

พ. "อะไรวะมึงบอกกูเถิด"

ส. "ภริยาแหละขอรับเกล้าผมกล่าวว่างูเห่า"

พ. "อี๋ ! ทำไมมึงจึงว่าเมียมึงเป็นงูเห่าล่ะวะ ? "

ส. "ธรรมดาภริยาแล้วซึ่งจะไว้ใจได้นั้นหามิได้ บุรุษที่ไว้ใจแก่ภริยาบอกความลับให้ภริยาทราบคงจะถึงทุกข์ภัยต่าง ๆ เพราะภริยานั้นเมื่ออยู่ด้วยกันก็เหมือนอยู่กับอสรพิษ ธรรมดาสตรีที่จะซื่อตรงต่อสามีนั้นน้อย เมื่อไม่มีความซื่อตรงแล้วก็ต้องระวังความผิด เมื่อความผิดจะปรากฏขึ้นแล้วก็ต้องคิดประทุษร้าย ด้วยเหตุนี้เกล้าผมจึ่งกล่าวว่า 'เป็นงูเห่า' เงินที่ใต้เท้าให้เกล้าผม เกล้าผมได้แบ่งให้ภริยาวันละเฟื้อง จึ่งกราบเรียนว่า 'ใส่ปากงูเห่าเฟื้องหนึ่ง' ดังนั้น"

พ. "ก็ที่มึงว่าฝังไว้เฟื้องหนึ่งละวะ มึงฝังไว้จริง ๆ หรือ ? "

ส. "เกล้าผมทำบุญ"

พ. "อ้อ...อ้อ ! กูเข้าใจละ ที่มึงว่าทิ้งน้ำละวะ"

ส. "เกล้าผมซื้ออะไรรับประทาน ? "

พ. "อ้า...อ้า ! เออ ! กูไม่เคยได้ยินเลย กูจะลองดูได้หรือไม่ ? กูจะเอาปริศนานี้ไปถามพวกทนายดู ถ้าใครแก้ไม่ถูกใน ๓ วันจะเฆี่ยนสามสิบ ใส่ตรวน[๑] ๓ ปี ถ้ามึงแพร่งพรายไป เอาเนื้อความนี้ไปบอกให้ใครรู้ กูจะลงโทษมึงผู้เสี้ยมสอน ๒ เท่านั้น เนื้อความที่มึงว่านี้มึงบอกให้ใครรู้บ้างหรือไม่ ? "

ส. "เกล้าผมยังไม่ได้บอกให้ใครทราบเลย"

พ. "กูจะลองดูได้ไหมวะ ? "

ส. "ถ้าจะลองแล้วเกล้าผมก็คงต้องถูกเฆี่ยนแลติดตะรางเป็นแน่"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กรวน"

พ. "เออน่ะ ! กูจะลองดูให้ได้ มึงอย่าแพร่งพรายไปนะ"

ส. "ถ้าดังนั้นเกล้าผมต้องถูกเฆี่ยนแน่"

พ. "ลองดูทีเถอะหวา ไปข้างนอกเถอะ ทนายทั้งปวงใครจะแปลออกได้บ้าง **อ้ายสอ**เสมียน มันว่า 'มันได้เงินจากกูวันละสลึงเฟื้องนั้นมันฝังไว้เฟื้องหนึ่ง ทิ้งน้ำเฟื้องหนึ่ง ใส่ปากงูเฟื้องหนึ่ง' มันใส่ปากงูจริง ๆ หรือมันทำอย่างไรวะ ใครทายถูกบ้าง ? "

ท. "เห็นมันจะไปเที่ยวรับพร่าทานสุรากับอ้ายพวกขี้เมา นายสอเขาอยู่ข้างชอบรักพร่าทานสุราอยู่ด้วย"

ส. "หีหีหีหี...หีหีหีหี"

ป. "มันกลัวคนเก่งตามทางที่จะไปบ้าน มันก็แบ่งให้เขาเสียบ้าง ออ ! มันกลัวอ้ายกังที่เขาเตะมันคราวก่อน มันก็เสียค่าเหล้าให้เขากินเสียบ้าง"

พ. "ถูกไหมวะ ? "

ส. "ไม่ถูกมิได้ขอรับ"

ป. "ออ ! อย่างนี้น่ะ ไม่ใช่นะ อย่างนี้ต่างหาก ไม่ใช่**พ่อโต พ่อแดง**ว่าก็ไม่ถูก อย่างนี้ถึงจะถูก ถูกอย่างไร ? ถูกอย่างนี้ละ พ่อสิละก็ดันไปข้าง ๆ คู ๆ อย่างที่มันว่าถูกแล้วแหละ มันไม่ถูกก็เพ้อไปด้วย ฉันเห็นอย่างนี้แน่"

พ. "อย่างไร ? เฮ้ย ! อ้ายสอ ถูกหรือยังหวา ? "

ส. "หีหีหีหี"

พ. "พวกทนายทั้งปวงถ้าคิดไม่ออกใน ๓ วันนี้ กูจะเฆี่ยน ๓๐ ที ใส่ตะรางเสีย ๓ ปี โง่เง่าเต่าตุ่นดังนี้เป็นทนายได้หรือ ? เจ้าสอมานี่เถอะ"

ป. "เออ ! จะทำอย่างไรเล่า ? พวกเรามิพากันตายเสียหมดหรือ ? ทำยังไรได้ล่ะนะต้องเดา "ถูก...ถูก" คิดไปดูที"

ท. "ฉันไปบ้านวันนี้ ถ้าคิดไม่ได้ก็ไม่นอน ถ้าฉันคิดได้ฉันจะช่วยทุกข์ท่านทั้งปวง"

ป. "ขอรับ...ขอรับ ผมก็หมายจะพึ่งคุณเหมือนกัน...เหมือนกัน"

ท. "เราพากันกลับไปบ้านดีกว่า"

ป. "ไปสิขอรับ ใครคิดได้บอกกันนะ อย่าเป็นทุกข์เลย อ้ายเรื่องนั้นน่ะเราต้องช่วยกันอยู่เอง ฉันล่ะไม่ยักบอกใคร ตัวใคร...ตัวใคร เออ ! เราไปหานายสอไม่ได้หรือ ? แกว่าอะไรอย่างนั้น ? มันบอกเรามันจะได้ถูกเฆี่ยน "ถูก...ถูก" คิดไปดูตามบุญตามกรรม"

ท. "**อ้ายสี**ไปบ้านเถอะ เปิดประตูเถิดหวา"

ภ. "**นางเข็ม**ยังไงไม่เก็บเสื้อผ้าของนายเล่าวะ ทำไมยังไม่รับประทานเล่า ? "

ท. "กินอะไรลงคอจะต้องถูกเฆี่ยนติดตรวนในสองสามวัน[๑] นี่แหละ"

ภ. "พูดอะไรอย่างงี้ ? "

ท. "จริง ๆ นะฉันจะไม่ได้อยู่กับหล่อนหลายเดือนแล้ว"

ภ. "มีเหตุอะไรขึ้นเล่า ? เล่าให้ฉันรู้บ้าง"

ท. "เจ้าคุณท่านถามนายสอว่า 'เงินที่ท่านให้ไปวันละสลึงเฟื้อง...สลึงเฟื้องนั้นเอาไปทำไม ? ' นายสอเรียนว่า 'เอาไปฝังไว้เฟื้องหนึ่ง ทิ้งน้ำเฟื้องหนึ่ง' ใส่ปากงูเห่าเฟื้องหนึ่ง เจ้าคุณถามฉันแลทนายทั้งปวงว่า 'ที่นายสอพูดว่าใส่ปากงูเห่านั้นมีเนื้อความอย่างไร ? นายสอเอาไปทำอะไร ? ' ฉันกับทนายทั้งปวงกราบเรียนอย่างไร ๆ ? เป็นหลายอย่าง ท่านก็ว่าไม่ถูกทั้งนั้น แล้วท่านคาดโทษว่า 'ถ้าใครทายถูกแก้ได้ก็แล้วไป ถ้าใครคิดไม่ออกจะเฆี่ยนสามสิบจำตรวน ๓ ปี' ฉันคิดหนักแล้วคิดไม่เห็นเลย ด้วยเหตุดังนี้ฉันจึ่งไม่สบาย จะต้องสาหล่อนไปอยู่ตะรางแล้ว"

ภ. "เชิญรับประทานเสียก่อนเถิด ฉันจะคิดอ่านแก้ไขให้ท่านพ้นถูกเฆี่ยนจงได้"

ท. "หล่อนจะทำอย่างไร ? พูดให้ฉันดีใจฉันหน่อยเถิด"

ภ. "ฉันคิดจะไปหาเมียนายสอ ถ่ายเทให้ดีคงจะได้ความเป็นแน่ อย่าเป็นทุกข์เลย"

ท. "แม่พูดให้ดี ๆ ให้ได้ความนะแม่นะ"

ภ. "อย่าเป็นทุกข์เลย รับประทานข้าวเสียก่อนเถิด ไม่เป็นไร...ไม่เป็นไร"

ท. "กินไม่ค่อยจะลงคอเลยหล่อน อิมละ ไปเถิดแม่อย่าช้าเลย"

ภ. "จ้ะ ฉันไปเดี๋ยวนี้ละ นางสี นางมีมาไปกะข้า **หนูบอ แม่มอ**เขาอยู่หรือไม่ ? "

บ. "อยู่เจ้าค่ะ"

ม. "เชิญ**แม่ภอ** แม่ภอมาธุระอะไรจ๊ะ ? "

ภ. "แม่มอ นายสอเขาไปบ้านเจ้าคุณทุกวันหรือหล่อน ? "

ม. "จ๊ะ เขาไปทุกวัน"

---

[๑] คือ ๒ - ๓ วัน

ภ. "เขากลับมาบ้านเวลาใด ?"

ม. "พอเช้าขึ้นรับประทานข้าวแล้วก็ไป ต่อ ๒ ยาม ๗ ทุ่ม* จึ่งได้กลับมาบ้าน"

ภ. "เขาได้เงินเดือนหรือเปล่า ? "

ม. "เวลาเขากลับออกมาได้เงินมาวันละสลึงเฟื้องทุกวัน"

ภ. "ได้มาแต่ไหนจ๊ะ ? "

ม. "จ๊ะ เจ้าคุณท่านให้"

ภ. "ได้ทุกวันหรือจ๊ะ"

ม. "ได้ทุกวันแหละจ๊ะ"

ภ. "เขาให้หล่อนบ้างไหม ?"

ม. "เขาให้ฉันเฟื้องหนึ่ง ซื้อของใส่บาตรเฟื้องหนึ่ง ให้จ่ายกับข้าวให้เขารับประทานเฟื้องหนึ่งทุกวัน...ทุกวัน"

ภ. "เฟื้องหนึ่ง พอรับประทานหรือจ๊ะ ? "

ม. "พอจ๊ะ เขาไม่รับประทานอะไรมากมิได้"

ภ. "ก็หล่อนส่ะรับประทานในส่วนนั้นหรือ ? "

ม. "ฉันรับประทานในส่วนเฟื้องที่เขาให้"

ภ. "เจ้าคุณรักเขามากอยู่นะจ๊ะ ฉันคิดจะเอาหลานไปให้เจ้าคุณท่านใช้ อยากจะให้เขาพาไปจะได้หรือมิได้ ? "

ม. "เป็นไรไปจ๊ะ แต่ให้**พ่อทอ**พาไปจะมิดีกว่าหรือจ๊ะ ? "

ภ. "โอ ! พ่อทอเขาพาก็ไปอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นหลานของเขาแล้วก็ดีจริง นี่หลานของฉันต่างหาก"

ม. "ถ้าแม่ภอไม่รังเกียจแล้วก็ได้สิจ๊ะ"

ภ. "ถ้าเขามาหล่อนช่วยพูดกะเขาทีนะ ถ้ากระไรพรุ่งนี้ฉันจะให้นางมีเขามาฟังดู"

ม. "จ๊ะ"

ภ. "ฉันลาไปก่อนนะ"

ม. "จ๊ะ ไม่เป็นไรมิได้ พรุ่งนี้ฉันจะไปหาแม่ภอที่บ้าน แม่ภอมีธุระอะไรก็ใช้

---

*คือ เวลา ๒๔.๐๐ นาฬิกา และ ๐.๑ นาฬิกา *(ตีหนึ่ง)*

เถิดอย่านึกว่าคนอื่นเลย นึกเสียว่าบ่าว[๑]เถิดจ๊ะ"

ภ. "ขอบใจแล้วแม่ มิเสียแรงที่เป็นคนรักกันมาแต่ก่อน นางสี แม่มอกับข้าชอบกันมานานแล้วนะ ธุระอะไรก็มาหาหล่อนมั่งสิ ธุระมีฉันไปก่อนละ"

ม. "เชิญเถิดจ๊ะ"

ท. "อะไรยิ้มขึ้นมาเทียวแม่"

ภ. "ได้ความแล้วจ๊ะ ที่ว่าใส่ปากงูเห่าเฟื้องหนึ่งนั้น มันให้เมียมันน่ะ"

ท. "อ๊ะ ! เมียทำไมถึงว่างูเห่า แม่ไปถามว่าอย่างไร ? เขาบอกว่าอย่างไร ? "

ภ. "ฉันไปมิใช่ไปถามตรง ๆ นะ พูดอ้อมค้อมอยู่นานจึ่งได้ความ"

ท. "พูดอย่างไรน่ะ ? เล่าให้ฟังหน่อยเถอะ"

ภ. "ฉันไปถึงฉันพูดขึ้นก่อนว่า 'นายสอเขาไปบ้านเจ้าคุณทุกวันหรือ ?'

นางมอเขาว่า "จ๊ะเขาไปทุกวัน"

ฉันว่า "เขากลับมาบ้านเวลาใด ? "

นางมอว่า "พอเช้าขึ้นรับประทานข้าวแล้วก็ไปบ้านเจ้าคุณต่อ ๒ ยาม ๗ ทุ่มจึ่งได้กลับมาบ้าน"

ฉันถามว่า "เขาได้เงินเดือนหรือเปล่า ? "

นางมอว่า "เวลาเขากลับมา ได้เงนมาวันละสลึงเฟื้องทุกวัน"

ฉันถามว่า "ได้มาแต่ไหนจ๊ะ"

นางมอว่า "เจ้าคุณท่านให้เขาสิจ๊ะ"

ฉันถามว่า "ได้ทุกวันหรือจ๊ะ ? "

นางมอว่า "ได้ทุกวันแหละจ๊ะ"

ฉันถามว่า "เขาให้หล่อนบ้างไหมล่ะ ? "

นางมอว่า "เขาให้ฉันเฟื้องหนึ่ง ซื้อของใสบาตรเฟื้องหนึ่ง ให้จ่ายกับข้าวให้เขารับประทานเฟื้องหนึ่งทุกวัน ๆ "

ฉันถามว่า "เฟื้องหนึ่งพอรับประทานหรือจ๊ะ ? "

นางมอว่า "พอจ๊ะเขาไม่รับประทานอะไรมากมิได้"

ฉันถามว่า "ก็หล่อนล่ะรับประทานในส่วนนั้นหรือ ? "

นางมอว่า "ฉันรับประทานในส่วนเฟื้องที่เขาให้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เบ่า"

ฉันว่า "เจ้าคุณท่านรักเขามากอยู่นะจ๊ะ ฉันคิดจะเอาหลานไปให้ท่านใช้อยากจะให้เขาเป็นผู้นำเห็นจะดีนะจ๊ะ ได้หรือมิได้"

นางมอว่า "เป็นไรไปจ๊ะ ? แต่พ่อทอพาไปจะมิดีกว่าหรือจ๊ะ ? "

ฉันว่า "โอ ! พ่อทอพาก็ไปอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นหลานของพ่อทอแล้วก็ดีจริง นี่หลานของฉันต่างหาก"

นางมอว่า "ถ้าหล่อนไม่รังเกียจแล้วก็ได้สิจ๊ะ"

ฉันว่า "ถ้าเขามาหล่อนช่วยพูดกะเขาทีนะ ถ้ากระไรพรุ่งนี้ฉันจะให้นางมีเขามาฟังดู" นางมอรับคำฉันเร็วทีเดียว มันหลงกลฉันแล้ว ฉันคิดดีไหมล่ะ ? "

ท. "ดีจริงแม่...ดีจริงแม่ เออ ! เท่านี้ก็จะสิ้นทุกข์ไปนี่นะแต่ฉันยังไม่เห็นตลอดที่ว่าไปฝังไว้นั้นคือไปทำอะไร ? "

ภ. "ทำบุญนั่นสิ เขาพูดกันถมไปไม่เคยได้ยินดอกหรือ ? "

ท. "อ้อ ! จริง ๆ ฉันมันเสียสติเสียแล้ว ก็ที่ว่าทิ้งน้ำละจ๊ะ"

ภ. "ฉันเห็นได้แก่การที่ซื้อกิน"

ท. "ถ้าถามถึงเหตุว่าทำไมจึ่งเรียกเมียว่างูเห่าจะว่าอย่างไรดีแม่ ? "

ภ. "ต้องพรรณนาโทษของเมียที่ประทุษร้ายผัวนั้นสิจ๊ะ"

ท. "แม่คุ้ณ ดีจริง...ดีจริง...ถูกแท้...ถูกแท้"

ส. "อือ ! **ไอ้ผล**รีบไปบ้านเถอะวะดึกแล้ว แม่มอเปิดประตูเถิด นอนหลับหรือ ? ลุกขึ้นเถิด...ลุกขึ้นเถิด"

ม. "ทำไมวันนี้จึงกลับดึกนัก"

ส. "มีราชการมากจึงไม่ได้กลับมา"

ม. "ทำไมดูหน้าตาไม่สู้จะสบายมาก"

ส. "อ้า ! ไม่สบายใจเลย เป็นเคราะห์ของเราจะทำกระไรเล่า"

ม. "เป็นอย่างไรบอกให้ฉันทราบบ้าง ? "

ส. "เฮอ...เฮอ ! พูดยาก...พูดยาก"

ม. "มันเป็นอย่างไรนะจ๊ะ ? พ่อทุกข์ฉันก็ทุกข์ด้วย เป็นอย่างไร ? บอกให้ฉันทราบบ้าง พอที่จะช่วยได้จะได้ช่วยให้พ้นทุกข์"

ส. "จะบอกเจ้าก็ยาก จะไม่บอกก็ยาก"

ม. "ฮึ ! มันอย่างไรอยู่ ? ฉันอยากรู้จริง ๆ "

ส. "มันจะเป็นอย่างไร ? ก็ตามทีเถิด การที่ฉันได้เงินที่เจ้าคุณมาวันละสลึงเฟื้องแล้วแลใช้ไปอย่างไร ? เจ้าได้บอกให้ใครรู้ไปบ้างหรือไม่ ? "

ม. "จ๊ะ วันนี้แม่ภอมาหาฉันว่า 'จะให้พูดกับพ่อว่าให้พ่อช่วยพาหลานไปให้เจ้าคุณสักคนหนึ่ง' แล้วพูดไต่ถามต่อไปว่า 'เจ้าคุณรักพ่อมากอยู่ได้ให้สิ่งใดบ้าง?' ฉันจึ่งเล่าให้ฟังว่า 'พ่อได้รับประทานมาวันละสลึงเฟื้อง' เงินที่พ่อได้มานั้นพ่อทำบุญเฟื้องหนึ่ง ซื้อกินเฟื้องหนึ่ง ให้ฉันเฟื้องหนึ่ง"

ส. "ตาย ๆ ทรัพย์สมบัติทั้งปวงที่มีอยู่นี้เจ้าอุตส่าห์รักษาให้ดีนะ ฉันจะต้องไปอยู่ตะรางสัก ๖ ปี"

ม. "ไม่น่าจะเป็นเลย อยู่ดีดีทำไมจึ่งจะติดตะราง ? "

ส. "นี่แน่ะ ! ฉันจะเล่าให้ฟังเจ้าคุณถามฉันว่า 'เงินที่ท่านให้มาวันละสลึงเฟื้องนั้นฉันเอามาทำไม?' ฉันกราบเรียนท่านว่า 'เอามาทิ้งน้ำเฟื้องหนึ่ง ฝังไว้เฟื้องหนึ่ง ใส่ปากงูเห่าเฟื้องหนึ่ง'

ท่านถามว่า 'ฉันเอาไปใส่ปากงูเห่าทำไม ? '

ที่จริงฉันกราบเรียนท่านโดยความเปรียบเทียบตอก ท่านก็ถามฉันว่า 'ที่เรียกว่างูเห่านั้นคืออะไร ? '

ฉันก็กราบเรียนไปว่า 'คำที่ว่างูเห่าคือหล่อน'

ท่านก็ให้ฉันอธิบายไปว่า 'เพราะเหตุใดจึ่งได้เรียกหล่อนว่างูเห่า ? ' ฉันก็อธิบายว่า 'ธรรมดาภริยาแล้วซึ่งจะไว้ใจได้นั้นหามิได้ บุรุษที่ไว้ใจแก่ภริยาบอกความลับให้ภริยารู้คงจะถึงทุกข์ภัยต่าง ๆ เพราะภริยานั้น ธรรมดาสตรีที่จะซื่อตรงต่อสามีนั้นน้อย เมื่อไม่มีความซื่อตรงแล้วก็ต้องระวังความผิด เมื่อความผิดจะปรากฏขึ้นแล้วก็ต้องคิดประทุษร้าย ด้วยเหตุนี้ฉันจึ่งว่า 'เป็นงูเห่า' เงินที่ท่านให้มาได้แบ่งให้แก่เจ้าวันละเฟื้อง จึ่งกราบเรียนว่า 'ใส่ปากงูเห่าเฟื้องหนึ่งดังนั้น'

ท่านก็ชอบใจจึ่งถามว่า 'ความที่ฉันว่านี้ฉันได้พูดให้ใครรู้บ้างหรือไม่ ? '

ฉันกราบเรียนว่า 'ไม่ได้พูดให้ใครรู้เลย'

ท่านว่า 'จะลองดูสักหน่อย อย่าให้ฉันพูดให้ใครรู้ ถ้าพูดไปแล้วจะเฆี่ยนฉัน ๑๐ ที จำตะราง ๖ ปี'

แล้วท่านก็ออกที่ประชุมทนาย แล้วถามทนายทั้งปวง ไม่มีใครทายออก จึ่งสั่งคาดโทษว่า 'ถ้าใครทายไม่ออกจะเฆี่ยนสามสิบ จำตรวน ๓ ปีเหมือนกัน'

แม่ภอมาหาหล่อนวันนี้คงจะเป็นอุบายของนายทอเป็นแน่ หล่อนเสียทีเขาเสียแล้ว เขามีวาสนาถึงเพียงนั้นจะมาพึ่งเราทำไม ? "

ม. "กรรม...กรรม จะลักเขียนหนังสือให้ใครเอามาให้ฉันเสียก่อนก็ไม่ได้

แต่มันน่าแค้นใจนักเอาฉันถนัดใจ อยากว่าฉันเป็นคนชั่วดี ที่นี้สมจริงละ แค้นก็แค้น สงสารก็สงสาร จะไม่เป็นไรบ้างกระมัง? แกยืนคำไว้ว่าไม่ได้บอกฉันก็แล้ว อีกประการหนึ่งเมียพ่อทอเขาดีอยู่นี่นะจะเป็นไรไป? เพราะเขาดีฉันจึ่งเสียทีเขา จะไม่ช่วยได้บ้างหรือ ? "

ส. "ช่วยอย่างไร ?"

ม. "พ่อต้องว่า 'ผู้หญิงที่ไม่เหมือนกับงูเห่าก็มีอยู่' จะพอแก้ได้กระมัง"

ส. "นั่นแหละมันยิ่งร้ายใหญ่ มันจะได้เป็นเราพูดไม่จริงไป"

ม. "ยังงั้นจะทำอย่างไรล่ะ ? "

ส. "ตามแต่มันจะเป็นไปเถิด นอนละ"

ท. "ไอ้สีจัดแจงไปบ้านเจ้าคุณเถอะ"

ป. "ได้การหรือขอรับ ? ยิ้มมาทีเดียว"

ท. "ได้การแล้ว ที่มันว่า 'ใส่ปากงูเห่านั้น มันให้เมียมัน' เมียฉันไปหลอกถามเมียมันได้ความมาแล้ว"

ป. "เออ ! สิ้นทุกข์ไป ถึงจะอวดฉลาดไปอย่างไร ? ก็สู้คุณไม่ได้"

ม. "อะไรวันนี้พ่อจะรีบไปแต่เช้าทีเดียวหรือ ? "

ส. "ร้อนอกร้อนใจนัก มันจะเป็นอย่างไรก็ตามที รีบไปจะได้รู้แน่ ฉันสั่งไว้อย่างไร ? อย่าลืมคำนะ ถ้าฉันติดตะรางแล้วหมั่นไปส่งเสียฉันนะ"

ม. "พุทโธ่...พุทโธ่ ! ฮือ...ฮือ ! อยู่ดี ๆ ก็จะมาจากกันไป แต่ก็ไม่น่าสงสารนะ ทำใส่ตัวเองนี่ ใครทำให้ ? "

ส. "จะว่าอย่างไรก็ว่าเถอะ ? ฉันไปละ"

ม. "หรือฉันไปด้วยเถอะ"

ส. "ไปก็ไปซีจ๊ะ หล่อนนั่งคอยอยู่นอกนี่ก่อน ฉันจะเข้าไปข้างใน"

พ. "อ้อ ! วันนี้มาแต่เช้าทีเดียวนะ ออกไปนอกเถอะ แฮ้ ! ยังไร ? ที่เราทายคิดได้แล้วหรือ ? "

ท. "รับประทานคิดได้แล้วขอรับ"

พ. "อะไรล่ะ พูดไปดูทีหรือ ? "

ท. "รับประทานข้อซึ่งว่า 'งูเห่านั้นได้แก่ภริยา' แน่ละขอรับ"

พ. "ก็เจ้าเหล่านั้นล่ะ"

ป. "ได้แก่ภริยาขอรับ"

พ. "ฮ้า ! รู้มาจากไหนกัน ? "

ป. "รับประทานทราบมาจากนายทอขอรับ"

พ. "อ้อ ! ก็เจ้าทอล่ะ รู้มาแต่ไหน ? "

ท. "กระผมทราบมาแต่ภรรยาของกระผมขอรับ"

พ. "เมียเจ้าคิดได้เองหรือ ? หรือไปเที่ยวถามใครมา ? "

ท. "รับประทานภรรยากระผมทราบความมาแต่ภรรยานายสอขอรับ"

พ. "เอ้า ! ยังไรละเจ้าสอ ? ข้าสั่งไม่ให้แพร่งพรายให้ใครรู้ ทำไมเมียเจ้าถึงรู้ ? แล้วก็เจ้าว่าเมียน่ะไม่ดี ก็นี้ทำไมเมียเขาถึงดีล่ะ ? "

ส. "รับประทานผมว่าแต่ภรรยาของกระผม ผมไม่ได้ว่าภรรยาของผู้อื่นด้วยนี่ขอรับ ประการหนึ่งในคำอธิบายของกระผมก็ได้แบ่งไว้แล้ว แลเกล้าผมก็ไม่ได้บอกให้ใครทราบ ปัญญาเมียพ่อทอเขาดีเอง"

พ. "ยังงั้นเลิกกัน...เลิกกัน ข้างเจ้าสอก็ว่าไม่ได้บอกเล่าแก่ใคร ? เว้นแต่เมียเจ้าไม่ดีเอง เจ้าทอก็ทายถูกแล้วก็แล้วกัน แต่ต่อไปให้เมียเจ้ามารับการในบ้านข้าสำหรับว่ากล่าวบ่าวผู้หญิงของข้าต่อไป ยังไรล่ะได้ยินไหม ? "

ท. "ได้ยินขอรับ"

พ. "ได้ยินว่าอะไร ? "

ท. "ให้ภริยากระผมมารับการในบ้านใต้เท้า"

พ. "เออ ! อย่าลืมหนา"

ท. "ขอรับ"

เรื่องที่สาม[๑] เศรษฐีดูหมอเรื่องของหาย

หนึ่ง "เจ้าที่อยู่ในเรือนหลังนี้ แหวนของข้าหายไป ช่วยกันค้นหาดูทีหรือ ? โอ ! หรือใครเอาของข้าไป"

สอง "ฉันไม่ได้เห็นของท่านเลย"

หนึ่ง "มึงล่ะไอ้**บัว** ? "

สาม "ผมก็เหมือนกัน"

หนึ่ง "ใครเอาไป ? ท้าไมจะรู้ได้นะ ? "

สี่ "โอ ! พ่อ**หมอทอง**แกดูแม่นยำดีนัก ถ้าหาแกมาดูเห็นจะได้ของเป็นแน่"

หนึ่ง "แกอยู่ที่ไหน ? "

สี่ "แกอยู่ใกล้ทุ่งนา**ตาสังข์**"

หนึ่ง "แกดีอย่างไร ? "

สี่ "พวกชาวนาเหล่านั้นที่อยู่บ้านใกล้เคียงบ้านแกถ้าถูกขโมยลักควายไถแลของอื่น ๆ ไป เขาก็ไปวานแกดู แกก็ชี้ทิศแลที่สำคัญให้ไปหาก็ได้ของคืน"

หนึ่ง "โอ ! ไปหาแกมาดูทีหรือ ? "

สี่ "แกแก่แล้วใครมารับแกไปต้องหามแกไปทั้งนั้น"

หนึ่ง "ถ้าอย่างนั้นอ้ายทองกับ**อ้ายมี**ไปรับแกมาทีสิ"

ห้า "ไปสิวะอ้ายทอง กูนี้ไม่สบายใจเลย หมอทองแกดูแม่นนัก เขาเล่าลือชื่อเสียงแกมานานแล้ว ได้ตัวผู้ร้ายเสียจะได้สิ้นทุกข์ไป"

---

[๑] อย่างที่สาม "เรื่องของหาย เศรษฐีไปหาหมอมาดู" เรื่องนี้ผู้เรียบเรียงได้กำหนดนามบุคคลเป็นลำดับเลขดังนี้

หนึ่ง คือ เศรษฐีจ้อย สอง คือ นายสิงห์คนรับจ้างทำการ สามคือ อ้ายบัวทาสเศรษฐีจ้อย
สี่ คือ นายมาคนชอบกับเศรษฐีจ้อย ห้า คือ นายอยู่ทาสเศรษฐีจ้อย หก คือ อ้ายมี
เจ็ด คือ ตาหมอทอง แปด คือ อ้ายทองทาสเศรษฐีจ้อย เก้า คือ นายจันน้องภรรยาเศรษฐีจ้อย
สิบ คือ หนูภรรยาเศรษฐีจ้อย สิบเอ็ด คือ พระครูคง
สิบสอง คือ นายสังข์เพื่อนเศรษฐีจ้อย สิบสาม คือ นายแดงเพื่อนเศรษฐีจ้อย สิบสี่ คือ นายโตเพื่อนเศรษฐีจ้อย
สิบห้า คือนายทิพย์เพื่อนเศรษฐีจ้อย สิบหก คือ ขุนศรีเพื่อนเศรษฐีจ้อย
สิบเจ็ด คือ หลวงสกุลเพื่อนเศรษฐีจ้อย สิบแปด คือ นายแก้วเพื่อนเศรษฐีจ้อย
สิบเก้า คือนายคำหลานตาหมอทอง ยี่สิบ คือ ทาสหลวงสกล

หนึ่ง "เจ้าอยู่เจ้าคุ้นเคยกับแกหรือ ? จึ่งรู้ว่าแกดีอย่างนั้น"
ห้า "ผมเคยไปวานแกดูหลายครั้งแล้วก็ได้ของคืนมาทุกที"
หนึ่ง "ถ้าอย่างนั้นเอ็งพาอ้ายทอง อ้ายมีมันไปทีสิ"
ห้า "อ้ายทอง อ้ายมีรีบไปเร็ว ๆ หน่อยวะ"
หก "ไปสิวะ อ้ายทองไปเถอะ"
ห้า "พ่อทองวันนี้มีธุระอะไรหรือไม่ ?"
เจ็ด "ไม่มีดอกจ้ะ"
ห้า "นายฉันให้มาเชิญพ่อทองไปที่บ้านด้วยธุระสำคัญเกิดขึ้น"
เจ็ด "จะให้ไปทำไมจ้ะ ?"
ห้า "แหวนท่านหาย ท่านให้มาเชิญพ่อทองไปช่วยดูสักหน่อย"
เจ็ด "โอ ! วันนี้ไม่สู้สบายจริง ๆ พรุ่งนี้เถอะถึงค่อยมารับฉัน"
ห้า "ท่านทุกข์ร้อนนักขอเชิญไปให้ได้"
เจ็ด "ยังไม่สบายจริง ๆ"
หก "ไม่ไปเอาไฟเผาเรือนเสียเถอะ"
ห้า "อย่า...อย่า"
หก "ฉันเผาจริง ๆ นะ**นายอยู่**เล่นตัวนักนี่"
ห้า "อ้ายมีอย่า ค่อยพูดค่อยจาดี ๆ เถอะวะ"
หก "ไม่แหละน่ะ ไม่ไปก็เผาเสียแหละ"
เจ็ด "โอ ! ไปละ...ไปละ อย่าทำเลยพ่อ"
ห้า "อ้ายมีท่านยอมไปแล้วหยุดเถอะ"
เจ็ด "อ้ายทองตายแล้ว แล้วคราวนี้มึงถูกเฆี่ยนยับละ...ยับละ "
ห้า "หยุดพักอยู่ข้างนอกนี้ก่อน อ้ายทองอยู่กับท่านนะ อ้ายมีเข้าไปกับกู ต้องเข้าไปแจ้งความแก่ท่านเสียก่อน"
แปด "รับประทานผมผิดแล้วช่วยสงเคราะห์[๑] ผมบ้างเถิด"
เจ็ด "โอ ! มึงเอาของท่านไปไว้ไหนเล่า บอกกูเสียดี ๆ กูจะช่วยแก้ไขไม่ให้มึงถูกเฆี่ยน"
แปด "ผมไปฝังไว้ที่ใต้ต้นมะเดื่อข้างทิศเหนือ"
เจ็ด "ออ ! ไม่เป็นไรดอก ถ้ามึงบอกตามจริงดังนี้แล้วกูก็ต้องช่วยมึง"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สมเคราะห์"

ห้า "พ่อหมอทองมาแล้วขอรับ"

หนึ่ง "ให้เขาเข้ามาสิ"

ห้า "เชิญพ่อหมอทองเข้าไปในโน้นเถิดท่านให้เข้าไปแล้ว"

เจ็ด "เออ ! การดูแลนี่นะจะเชื่อเอาเป็นแน่ด้วยหรือ ? วันนี้ก็ไม่สู้จะสบายด้วยจะดูแม่นหรือไม่แม่นก็ไม่รู้"

ห้า "ไปเถอจ้ะ ฉันนับถือพ่อหมอจริง ๆ คงแม่นเป็นแน่"

หนึ่ง "อ้อ ! พ่อหมอรึ เชิญนั่งนี่เถอะ"

เจ็ด "วันนี้ดิฉันว่าจะไม่มาแล้วก็เสียอ้อนวอนไม่ได้ต้องมา"

หนึ่ง "ทำไมพ่อหมอจะไม่มาเล่า"

เจ็ด "วันนี้ฉันไม่สบายจริง ๆ"

หนึ่ง "ขอบใจพ่อหมอนัก เชิญก็มาโดยดี แฮะ ! หาหมากพลูน้ำร้อนน้ำชามาซิ"

เจ็ด "จะให้ดิฉันดูอะไร ?"

หนึ่ง "อ้อ ! แหวนของฉันหายไป พ่อหมอช่วยดูสักหน่อยได้หรือไม่ ?"

เจ็ด "จะดูก็ได้แต่ตัวผู้ร้ายนั้นดิฉันจะบอกเห็นจะไม่ได้กลัวจะเป็นบาปกรรมไป"

หนึ่ง "จ้ะ ขอแต่ได้ของคืนก็แล้วกัน"

เจ็ด "วันนี้วันอะไร ?"

หนึ่ง "อ้อ ! วันอาทิตย์"

เจ็ด "ในยามนี้ท่านว่าคนที่ลักไปนั้นไม่ใช่คนอื่นไกล คนอยู่ในบ้านนี้เอง อย่าเอาตัวเลยนะ"

หนึ่ง "จ้ะ ได้แต่ของก็เอาเถิด"

เจ็ด "มันไปไว้ที่ใต้ต้นมะเดื่อข้างทิศเหนือ ไปหาดูเถิด"

หนึ่ง "จะได้หรือ ?"

เจ็ด "ในยามว่า 'ได้' ต้องไปหาเสียเดี๋ยวนี้ ถ้าช้าไปจะไม่ได้"

หนึ่ง "ไป**เจ้าจัน**ไปหาดูทีหรือจะได้บ้างกระมัง"

เก้า "เฮ้ย ! ใครอย่าวุ่น กูจะคุ้ยดูเอง อ้า ! อยู่นี่แน่ะ ! แหม้ ! ดูแม่นจริง"

หนึ่ง "ได้ไหม ?"

เก้า "ได้แล้วขอรับ ดูแม่นราวกะตาเห็น"

หนึ่ง "อ้อ ! ดีจริง ๆ แม่นแท้ ๆ ใครอยู่ในนั้นบอกแม่หนูให้เขาหยิบเงินมา

๘๐ บาท"

เจ็ด "ยามดีฉันดูไม่ค่อยจะผิดเลย"

หนึ่ง "จ้ะดีจริง พ่อเรียนมาแต่ไหน ?"

เจ็ด "ดีฉันเรียนมากว่า ๑๐ อาจารย์แล้ว"

สิบ "นี่เจ้าคะ"

หนึ่ง "เอ้า ! ท่านหมอเอาไปใช้พลาง ถ้ามีธุระอะไรแล้วมาหาฉันเถิด ฉันจะช่วยสงเคราะห์"

เจ็ด "ขอบใจจริง ๆ ฉันลาไปก่อนละ"

หนึ่ง "แน่ะ ! ให้คนไปส่งพ่อหมอสิ"

ห้า "ไปสิพ่อหมอ"

หก "ไปสิพ่อหมอ"

แปด "ไปสิพ่อหมอ"

สี่ "อ้ายมีอ้ายทองเอาเปลมารับท่านสิ"

เจ็ด "เออ ! เจ้าเหล่านี้เหนื่อยมาก เอาไปคนละกึ่งตำลึง แต่เจ้าทองเหนื่อยมากกว่าคน เอาไป ๒ ตำลึง"

หนึ่ง "เออ ! เราจะทำบุญเสียที ข้าวของหายบ่อย ๆ ทำบุญเสียสักทีจะชอบกล เอ็งไปนิมนต์พระนะ**คุณเขียว คุณอ่อน คุณวัน พระครูคง สมุห์ตาด** ๕ องค์ พรุ่งนี้ให้มาสวดมนต์ มะรืนนี้ฉัน แม่หนูจัดแจงสำรับเลี้ยงพระนะ เออ ! มะรืน[๑]นี้เวลาค่ำต้องเชิญเพื่อนฝูงมากินเลี้ยงด้วยจะได้เป็นที่เพลิดเพลินไปเชิญพ่อหมอมาด้วยต่อไปจะได้พึ่งแก ทีนี้ไม่มีใครขโมยของเราอีกเป็นแน่"

สิบ "เลี้ยงสักกี่คนละเจ้าคะ ?"

หนึ่ง "๑๕ คน"

สิบ "มิต้องมี..."

หนึ่ง "จ้ะมี..."

สิบ "...อะไรให้เขาดูหรือ ?"

หนึ่ง "...เสภา"

เก้า "เกล้ากระผมว่าสู้มีละครไม่ได้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปรืน"

หนึ่ง "อย่าเลย ไม่ใช่การใหญ่โตอะไรนี่นะ เห็นว่าเราได้พบหมอดูอัศจรรย์ก็ทำบุญเสียที พอให้คนเรารู้ทั่ว ๆ กันจะได้ไม่คิดลักคิดขโมยเราอีก..."

สิบ "เจ้าคะดีแล้ว..."

หนึ่ง "...ต่อไป"

สิบ "...ดีแล้ว"

หนึ่ง "เจ้าจันไปเชิญพ่อหมอแลเชิญเพื่อนที่รักของเราด้วย"

เก้า "ท่านเศรษฐีให้มาเชิญพ่อหมอไปที่บ้านเวลาพรุ่งนี้"

หนึ่ง "ไปทำไม ?"

เก้า "ท่านจะทำบุญเรือน ให้เชิญพ่อหมอไปดูเสภา แลเวลากลางคืนวันนั้นมีการเลี้ยงพวกพ้อง เชิญพ่อหมอไปรับประทานด้วย"

เจ็ด "อ่อ ! อย่างนั้นรึ ? ไปสิ"

เก้า "ฉันลาไปก่อนนะ ไปให้ได้หนาพ่อหมอ"

เจ็ด "จ้ะ"

ห้า "ท่านเศรษฐีให้มานิมนต์คุณพระครูกับคุณสมุห์ คุณเขียว คุณอ่อน คุณวัน ไปสวดมนต์ที่บ้านเวลาเย็นพรุ่งนี้ มะรืนนี้รับบิณฑบาต"

สิบเอ็ด "เออ ! ทำอะไรกัน ?"

ห้า "ท่านจะทำบุญเรือน"

สิบเอ็ด "ไปสิ ท่านนับถือจึ่งให้มานิมนต์ ต้องไป"

ห้า "ผมได้ไปนิมนต์พระเสร็จแล้ว"

หนึ่ง "เออ ! ดีละ"

เก้า "ผมได้ไปเชิญพ่อหมอแลผู้ที่จะมากินเลี้ยงทั้งปวงเสร็จแล้ว"

หนึ่ง "เออ ! ดีแล้ว นางหนูจัดทำสำรับให้ดี ๆ นะ "

สิบ "เจ้าคะ ดิฉันให้เขาไปซื้อของมามากแล้ว ได้ลงมือทำกันบ้างแล้ว"

สอง "นิมนต์ขอรับ"

สิบเอ็ด "สวดหลังไหน ?"

สอง "หลังสูงโน้นขอรับ"

สาม "ตักน้ำล้างเท้าท่านเสียก่อนสิวะ"

หนึ่ง "อ้อ ! คุณพระครูมาแต่วันทีเดียว เกล้าผมเคราะห์ร้ายมากถูกขโมยลักของเนือง ๆ จับกุมก็ไม่ได้ มาเมื่อวานซืนนี้ แหวนหาย เกล้าผมเชิญหมอคนหนึ่งมาดู ดีแท้ ๆ ทายราวกะตาเห็น ว่าอยู่ที่ใต้ต้นมะเดื่อข้างทิศเหนือให้ไปขุด ได้มาจึ่ง

ได้ทำบุญเรือนเสียทีหนึ่ง ด้วยหวังใจว่าคงจะไม่มีผู้ร้ายรบกวนอีกต่อไป"

สิบเอ็ด "อ้อ ! หมอที่ไหน ?"

หนึ่ง "เขาชื่อทองอยู่ที่บางพรม พรุ่งนี้เกล้าผมให้เชิญมาด้วย"

สิบเอ็ด "อ้อ ! ดีแล้ว ฉันอยากจะรู้จักไว้บ้าง"

หนึ่ง "เขาดูแม่นขอรับ อาราธนาศีล[๑]ซิ"

สิบเอ็ด "นะโม ฯลฯ"

เก้า "วิมัตติ ฯลฯ"

สิบเอ็ด "นะโม ฯลฯ"

หนึ่ง "เฮ้ย ! น้ำร้อนน้ำชาถวายพระซิ"

สิบเอ็ด "เจริญพร อาตมาไปก่อน"

หนึ่ง "ขอรับ"

สิบเอ็ด "พรุ่งนี้เช้าหรือสาย"

หนึ่ง "เช้า ๆ หน่อยขอรับ"

ห้า "เฮ้ย ! พวกเรา พระไปแล้วเก็บข้าวของสิวะ"

หนึ่ง "นิมนต์เจ้าคุณ"

สิบเอ็ด "เห็นจะไม่สาย"

หนึ่ง "ขอรับ อาราธนาศีลซิ"

สิบเอ็ด "ยถาวารีวหาปุรา ฯลฯ"

หนึ่ง "จวนแขกจะมาแล้วเฮ้ย ! จุดไฟฟืนเถิด อ้อ ! พ่อสังข์มาละหรือ ?

พ่อแดงฉันนึกว่าจะไม่มาล่ะ อ้าว ! คุณหลวงท่านขุนมาแล้ว"

สิบสอง "ทำบุญอะไร ?"

หนึ่ง "อ่อ ! ฉันเคราะห์ร้ายนักถูกขโมยลักร่ำไป มาเมื่อวานซืนนี้แหวนหาย ได้หมอดูมาคนหนึ่ง ดูแม่นราวกะตาเห็น ชี้ที่เผงทีเดียวไปขุดได้ดังทาย ฉันนึกว่า 'ต่อไปนี้คงจะไม่มีขโมยอีก' จึ่งทำบุญเรือนให้เป็นการสนุกเสียคราวหนึ่ง"

สิบสาม "หมออะไร ?"

หนึ่ง "ตาหมอทอง"

สิบสาม "ที่อยู่ที่บางพรมนั่นรึ"

หนึ่ง "นั่นแหละ"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ราธนาสีล"

สิบสาม "ดี แกดี"
สิบสอง "รู้จักรึ"
สิบสาม "ฉันก็รู้จักอยู่ ได้ไปวอนแกดูสองสามครั้ง[๑] อื้อดูแม่นอยู่"
สิบสอง "ฉันอยากรู้จักแกนัก"
หนึ่ง "พ่อสังข์ ฉันให้เชิญแกมาเหมือนกัน ประเดี๋ยวก็จะมา"
สิบสอง "อ้อ ! ดีทีเดียว ฉันจะให้แกดูบ้าง"
หนึ่ง "อ้าว ! พ่อหมอมาถึงแล้ว เชิญ...เชิญ"
สิบสอง "ฉันอยากจะรู้จักพ่อหมอเหมือนกัน พ่อหมออยู่ที่ไหน ? "
เจ็ด "ฉันอยู่ที่บ้านบางพรม"
หนึ่ง "พวกเสภามาแล้ว เชิญรับประทานเสียก่อนจึ่งค่อยเล่น"
สิบสาม "ไหน ๆ ก็พรักพร้อมกันแล้ว ให้เล่นเสภาเถิด"
สิบสอง "โอ ! ฝนตกลงมาแล้ว"
สิบสาม "ดีนะ จะได้เย็น ๆ"
สิบสอง "ฉันหมายว่าจะให้พ่อหมอดูฉันสักหน่อย"
เจ็ด "จะให้ดูอะไร"
สิบสอง "จะให้ดูเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย"
สิบสี่ "เวลานี้ไม่เป็นเวลาที่ดู ดูเวลาอื่นจึ่งจะชอบ"
สิบสาม "ถูก...ถูกพ่อโตว่าถูกต้อง"
สิบสอง "เชิญจับบทเสภาเถิด"
สิบสาม "ท่าทางขุนช้างแยบคายนัก"
หนึ่ง "เชิญรับประทานเสียก่อนเถิด"
สิบสาม "อีกประเดี๋ยวก็จะได้"
หนึ่ง รับประทานเสียก่อนก็จะดี"
สิบสาม "เชิญเถอะ"
สิบสอง "ไป...ไป"
สิบสี่ "ไป...ไป"
หนึ่ง "เชิญพ่อหมอรับประทานเถิด"
สิบห้า "ฝนตกมากนัก"

---

[๑] คือ ๒ - ๓ ครั้ง

สิบหก "พ่อหมอเมื่อไรฝนจะหยุด?"

เจ็ด "อยู่ในจวน ๒ ยาม[๑] จึ่งจะหยุด"

หนึ่ง "พ่อหมอพยักหน้าเรียกฉันทำไม?"

สิบเจ็ด "โอ! บุญแท้ ๆ พอลุกไปพ้นที่ ฟ้าก็ผ่าลงมา"

เจ็ด "ฉันพิจารณาดูว่าฝนจะหยุดเมื่อไร? ก็ได้ความว่าจะหยุดจวน ๒ ยาม ครั้นได้ยินฟ้าคำรามนัก ฉันจึ่งพิจารณาดูว่าฟ้าจะลงที่ไหนบ้าง? จึ่งเห็นว่า 'ฟ้าจะลงที่ตรงท่านนั่ง' ครั้นจะออกปากเรียกก็ข้าวกำลังเต็มปากอยู่ เห็นกาลจวนอยู่แล้ว จึ่งพยักหน้าเรียกท่าน ท่านก็เป็นผู้ใหญ่ ฉันขออภัยเสียเถิดอย่าว่าดูถูกดูหมิ่นเลย"

หนึ่ง "ไม่เป็นไรมิได้ ช่วยชีวิตไว้ดังนี้จะไม่นับถือแลจะโกรธขึ้งอย่างไรได้? ตั้งแต่นี้ต่อไปฉันต้องนับถือท่านหมอเหมือนกับบิดาทีเดียว"

สิบเจ็ด "อ่า! พ่อหมอรู้การลึกซึ้งจริง ๆ"

สิบหก "รู้ดีมากทีเดียว"

สิบแปด "พวกเสภา ๆ กันหยุดหมด"

หนึ่ง "ไม่เป็นไรละ เล่นต่อไปเถิด"

"ฮา...ฮา...ฮา"

สิบเอ็ด "คนดูครึกครื้นขึ้นแล้ว"

สิบเจ็ด "ถ้าไม่ได้ท่านหมอก็คงไม่ครึกครื้นอีกดังนี้"

หนึ่ง "ฉันขอบใจพ่อหมอนัก เชิญรับแหวนวงนี้ไว้เป็นที่ระลึกเถิด"

เจ็ด "ฉันเห็นภัยจะมีถึงท่าน ท่านก็ได้มีคุณแก่ฉัน ฉันจึ่งได้บอก แหวนนั้นไม่รับประทานแล้ว"

หนึ่ง "เชิญเถอะพ่อหมอ ถ้าพ่อหมอไม่รับก็เห็นจะไม่คบกับฉันอีกต่อไป"

สิบสาม "ของท่านให้ด้วยความยินดี รับเสียเห็นจะชอบกล"

เจ็ด "เมื่อท่านจะให้รับให้ได้ก็ต้องรับ"

สิบสอง "ฝนตกหยุดแล้วฉันลาไปก่อนละ"

หนึ่ง "ยังไม่ทันดึกกี่มากน้อย อย่าเพ่อไปเลย"

สิบหก "ฉันนอนดึกไม่สบาย ลาไปก่อนเถิด"

สิบเจ็ด "ฉันนอนดึกไม่สบาย ลาไปก่อนเถิด"

สิบสอง "ฉันก็ลาไปก่อนละ"

---

[๑] คือ เวลา ๒๔.๐๐ นาฬิกา

เจ็ด "ฉันก็ลาไปก่อนละ"

สิบเจ็ด "ว่าง ๆ ฉันจะไปให้พ่อหมอดูบ้าง"

เจ็ด "เชิญขอรับ ไม่เป็นไรมิได้ ดูไปตามรู้ตามเห็น"

สิบเจ็ด "ฉันลาไปก่อนนะ"

หนึ่ง "เชิญขอรับ"

สิบเจ็ด "หมออยู่ไหม ? "

สิบเก้า "อยู่จ้ะ"

สิบเจ็ด "ดูหมอด้วย"

เจ็ด "แหม ! คุณหลวงมาถึงนี่ทีเดียว"

สิบเจ็ด "ฉันเห็นหมอรู้การลึกซึ้งนักก็มาหา หมายว่าจะให้ดูเล่นบ้าง"

เจ็ด "ผมก็ดูให้ตามรู้ตามเห็นนิดหน่อยเท่านั้น"

สิบเจ็ด "ในมือนี่อะไร ? "

เจ็ด "เหลือสติกำลังที่ผมจะดูไปได้"

สิบเจ็ด "แต่ฟ้าผ่ายังดูถูก เท่านี้จะดูไม่ถูกด้วยเหตุใด ? "

เจ็ด "เกล้าผมจะกราบเรียนโดยความจริง ใต้เท้าต้องโปรดผมบ้าง"

สิบเจ็ด "จะให้ฉันสงเคราะห์อย่างไรพ่อหมอ"

เจ็ด "สงเคราะห์แต่เพียงไม่พูดให้ใครทราบ"

สิบเจ็ด "ได้สิจ้ะ เป็นอย่างไร ๆ"

เจ็ด "รับประทานวันที่เกล้าผมไปรับประทานนั้นใช่ว่าเกล้าผมจะทราบว่าฟ้าจะผ่านั้นหามิได้ กระดูกเป็ดติดคอเกล้าผม เกล้าผมเกือบถึงที่ตาย ก็พยักเพยิด[๑]ไปอย่าง[๒]นั้น พอฟ้าผ่าลงมากระดูกเป็ดก็หลุดลงไปในท้อง เป็นความสัตย์ของเกล้าผมดังนี้ เกล้าผมเห็นได้ทีก็พลอยประสมไปอย่างนั้นเอง"

สิบเจ็ด "อ้า ! ยังงั้นดอกรึ ก็ทีดูควายดูวัว[๓] ให้เขาเล่า"

เจ็ด "รับประทานนั่นเกล้าผมให้พวกศิษย์เกล้าผมไปลักมันมาซ่อนไว้จึ่งได้ทายถูกดังนั้น"

สิบเจ็ด "ก็ไอ้เรื่องแหวนของเศรษฐีจ้อยหายนั้นเล่า"

---

[๑] คำกริยา หมายถึง แสดงกริยาหน้าตาพลอยรับรู้เห็นกับเขาด้วย ทำบุ้ยใบ้ไม่มือเพื่อให้รู้

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "หยั่ง"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "จัว" ซึ่งเป็นคำที่นิยมพูดกันในสมัยโบราณ

เจ็ด "เกล้าผมจะไม่ไปแล้ว อ้าย[๑]มีบ่าวท่านมันจะเอาไฟเผาเรือนเกล้าผม เกล้าผมก็ต้องไป เมื่อเวลาไปเกล้าผมคิดเห็นไปว่า 'ดูไม่ถูกท่านเศรษฐีคงตีตาย' จึงบ่นไปว่า 'อ้ายทองตายแล้ว...อ้ายทองตายแล้ว บ่าวเศรษฐีที่ขโมยนั้นชื่ออ้ายทองเป็นผู้หามเกล้าผมไป นึกว่าเกล้าผมทายถูก รับสารภาพแก่เกล้าผม ชี้ที่ฝังไว้แก่เกล้าผม เกล้าผมจึ่งได้ทายถูก การณ์เป็นเช่นนี้"

สิบเจ็ด "อ่า ! พ่อหมอมีบุญใหญ่ทีเดียว เผอิญเป็นไปได้ บุญ...บุญ ขันนะ...ขันนะ ฮ่ะ...ฮ่ะ... ฮ่ะ... ฮ่ะ... ยังงั้นฉันลาไปก่อนละ"

เจ็ด "รับประทานใต้เท้าได้โปรดเกล้าผมอย่าให้แพร่งพรายไป"

สิบเจ็ด "จ้ะ อย่าเป็นทุกข์...อย่าเป็นทุกข์ ฉันรู้คนเดียวไม่เป็นไร ถึงอ้ายบ่าวฉัน ๒ คนนี้ก็ไว้ใจได้ พ่อหมอจะให้มันเป็นลูกศิษย์บ้างก็ได้"

เจ็ด "ดีทีเดียวขอรับ ว่าง ๆ มาหาฉันบ้างนะพ่อ"

ยี่สิบ "จ้ะ ว่าง ๆ ฉันจึ่งจะมาหาพ่อหมอ"

เรื่องที่สี่[๒] โทษแห่งโทสะ

ยังมีเศรษฐีคนหนึ่งเป็นคนเจ้าโทโส แลอยู่ข้างจะหลงลืมง่าย ๆ ด้วย เศรษฐีนั้นปลูกเรือนไว้ในสวนดอกไม้หลังหนึ่ง มีเครื่องประดับตกแต่งบริบูรณ์ มีชายผู้หนึ่งชื่อนายขาว เป็นคนเก่าอยู่มากับเศรษฐีนานแล้ว เศรษฐีให้ไปอยู่ที่เรือนนั้นเป็นผู้ดูแลบังคับบัญชาผู้คนซึ่งเป็นผู้รักษาสวนนั้นทั้งสิ้น แลเป็นผู้ดูแลข้าวของในเรือนนั้นด้วย เมื่อเวลาเศรษฐีไม่สบายใจแล้วเคยไปนอนเล่นที่สวนนั้นเนือง ๆ

เศรษฐีนั้นมีหลานอยู่คนหนึ่งชื่อนายมา เศรษฐีรักใคร่มาก เคยไปนอนกับเศรษฐีอยู่เนือง ๆ วันหนึ่งเศรษฐีไม่สบายใจจึ่งพายายมาไปเที่ยวสวน แล้วเลยนอนอยู่ในสวนนั้น เมื่อเศรษฐีหลับแล้วเพื่อนของนายมาซึ่งเป็นบ่าวเศรษฐีนั้นก็ชวนนายมาไปเที่ยวเล่นเลยไปจนสว่าง

เมื่อเศรษฐีจะนอนนั้นถอดแหวนวางไว้ที่หมอนข้าง ครั้นหลับไปมือไปปัดแหวนเข้าแหวนก็ตกไปจากที่เดิมลงไปซุกอยู่ซอกที่นอน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ไอ้"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อย่างที่ ๔"

ครั้นเศรษฐีตื่นขึ้นหาแหวนไม่ได้ก็สำคัญว่ามีผู้มาลักไป ด้วยแต่ก่อนเมื่อเศรษฐีจะนอนนั้นเคยสวมนิ้วไว้บ้าง บางทีก็ถอดวางไว้ที่โต๊ะล้างหน้า จึ่งลุกออกมาถามนายขาว นายขาวก็ว่าไม่เห็นมีใครเข้ามา เห็นแต่นายมาคนเดียว เศรษฐีก็เรียกหานายมา

บ่าวเศรษฐีบอกว่า "นายมาไปเที่ยวแต่เวลาคืนนี้ หายไปจนเวลาป่านนี้ยังไม่กลับมา" พอบ่าวคนหนึ่งมาบอกว่า "นายมามาแล้ว"

เศรษฐีก็เรียกมาถามว่า "ไปไหนมา?"

นายมาบอกว่า "ไปเที่ยวกับ**อ้ายชุ่ม**"

เศรษฐีว่า "ไปเที่ยวที่ไหน?"

นายมาว่า "ไปเที่ยวซื้อของกินแล้วเลยไปที่นั่นที่โน่นต่อ ๆ ไปจนสว่าง" แลที่ที่นายมาระบุว่าได้ไปนั้นล้วนแต่เป็นที่ที่นายมาต้องเสียเงินทั้งนั้น

เศรษฐีจึงถามว่า "ได้เงินที่ไหนไปซื้อของ"

นายมาว่า "อ้ายชุ่มมันให้"

เศรษฐีถามว่า "ทำไมมันจะให้มึง?"

นายมาก็จนนั่งนิ่งไป เศรษฐีจึ่งเรียกนายชุ่มมาถามว่า "คืนนี้มึงไปข้างไหนมา?"

นายชุ่มว่า "ไปเที่ยวกับนายมาแล้วก็เล่าความไปเหมือนกับที่นายมาเล่าให้เศรษฐีฟังฉะนั้น"

เศรษฐีก็ถามว่า "มึงได้เงินที่ไหนมา?"

นายชุ่มว่า "ผมเล่นไพ่ได้เมื่อวานซืนนี้ แล้วไปแทงถั่วได้อีก"

เศรษฐีว่า "มึงให้อ้ายมาด้วยเหตุใด?"

นายชุ่มว่า "ผมนึกว่าแกเป็นหลานนาย เมื่อให้แกแล้วต่อไปมีธุระอะไรจะได้กวนแกได้บ้าง แลถ้าแกมีแกก็คงสงเคราะห์บ้าง"

เศรษฐีสะดุ้งใจเห็นไปว่า "นายมากับนายชุ่มคงเป็นเพื่อนเที่ยวด้วยกันพากันทำการชั่วต่าง ๆ แหวนที่หายคราวนี้คงเป็นนายมาลักไปเป็นแน่ จึ่งถามต่อไปอีกว่า "มึงเล่นได้มีใครรู้เห็นบ้าง แลเล่นที่ไหน?"

นายชุ่มว่า "เล่นไพ่นั้นเล่นที่บ้าน**นายหวา** เล่นถั่วนั้นเล่นที่บ่อนนายโป๋ พยานไม่มี"

เศรษฐีให้ไปสืบนายหวา นายหวาว่า "มาเล่นจริงแต่เงินที่ได้ไปเห็นน้อยไม่พอที่จะจับจ่ายเช่นนั้น"

สืบที่บ่อนนายโป่ก็ไม่มีใครรู้จักตัวนายซุ่ม ให้พาตัวนายซุ่มไปให้นายโป่ นายโป่ก็ว่า "คนมาเล่นมากต่อมากที่ไหนจะจำกันได้"

เศรษฐีนึกว่า "นายมาลักไปจริง" ยั้งสติไม่ได้กำลังโกรธ ลุกขึ้นตีนายมาเป็นอันมาก นายมาพูดจาจะเห็นความจริงอย่าง ๆ เศรษฐีก็ไม่เชื่อ ลงเนื้อเห็นว่า "นายมาลักเอาไปจริง ๆ" ตีนายมามากแล้วก็ให้เอาตัวนายมาไปล่ามโซ่ไว้ แล้วเศรษฐีไปอาบน้ำ ครั้นอาบน้ำแล้วก็เข้าไปที่ห้องนอน หยิบผ้าห่มที่บนเตียง แล้วหยิบหมอนไปวางไว้ที่แห่งหนึ่งจึ่งเห็นแหวนที่ซอกนั้นเข้า เศรษฐีก็เสียใจจึ่งหยิบแวนวงนั้นเดินออกมาข้างนอก ให้ไปถอดนายมาออกมา ขอโทษนายมาต่าง ๆ แล้วว่า "ลุงนี้ไม่ดีจริง ๆ หาทันตรึกตรองไม่ ที่จริงแหวนก็ตกอยู่ที่ซอกที่นอนนั่นเอง ลุงทำผิดไปแล้วขอให้แหวนนี้แก่เจ้าเป็นของทำขวัญ ตั้งแต่นี้ต่อไปจะไม่ลงโทษใครในเวลาที่โกรธเลย"

เศรษฐีพาโล[๑]

"กลุ้มอกกลุ้มใจนักมีแต่มารมาคอยจองล้างจองผลาญ แต่ฉิบหายวายปวงมาเพราะคนจำพวกนี้หนักกะหนักแล้ว **อ้ายจีนเชียะ**นั่นก็เพราะเห็นแก่**พระยาวิเศษ** ด้วยเขารู้จักมักคุ้นเคยไว้วางใจกันมาก่อน

ครั้นถามว่า "ไว้ใจได้ไหมเจ้าคุณ เจ๊ก[๒] คนนี้ ? "

ก็บอกว่า "ไว้ใจได้ดีเทียวขอรับ มิใช่อ้ายเราจะละโมบเห็นแก่ดอกเบี้ยชั่งละ ๓ บาทเมื่อไร ? มิใช่ว่าไม่เคยได้เคยดี ทั้งนั้นทั้งนี้ก็เพราะพระยาหัวล้านเราถึงได้ให้เงินมันกู้ไปถึง ๓๐๐ ชั่ง เอาที่บ้านตึกโตใหญ่จำนำเป็นประกันได้แต่ดอกเบี้ยต้นเท่านั้นเองหนีเจ่าโหล่ว[๓] ไปเมืองจีนฉิบ ครั้นไปต่อว่าตาพระยานั่นก็บ่นอุบอิบว่า "นึกว่ามันจะไม่หนี" ผมเองก็โดนเข้าถนัดเหมือนกันแหละท่าน เราจะไปเอาอะไรกะเขาก็ไม่ได้ เขาไม่ได้เป็นประกิจประกัน"

เฮ้อ ! ฉิบหายเพราะพระยาไม่วิเศษแท้ ๆ"

"**อ้ายปลอด**ของเราก็ชั่วชาติ รู้ว่านายรับจำนำที่บ้านเขาแล้วจะไปสืบไปสวนให้รู้ถีว่า 'เป็นที่น้ำที่หลวงหรือไม่ใช่ก็ไม่ยักหาสืบ จะห้ามมั่งเป็นไร นี่หรือก็ไม่ห้าม ? ถึงข้าไม่ได้ปรึกษาหารือก็เอาเถอะข้าจะเมี่ยนเอาเทียวหรือ ? พอมันหนี

---

[๑] "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุลวรวรรณ)*, "เรื่องปลาดเศรษฐีขี้พาโล," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๕ (๓๐ พฤศจิกายน ๑๑๒) : ๕๗ - ๕๘.

[๒] คำเรียกชาวจีนชายทั่วไป

[๓] คำจีนแต้จิ๋ว หมายถึง หนีหนี้ ต้นฉบับเขียนว่า "เจ้าโล่"

แล้วให้ไปสืบนี่แค่นมีหน้ากลับมาบอกได้ว่า ที่บ้านก็เป็นหลวงขอรับกระผม มันน่าตักหลังเสียนัก คิด ๆ ขึ้นมาละข้าน้อยใจไม่หายเลย"

"หา ! อ้ายปลอดมึงจะว่ากระไรกูฉิบหายเงิน ๓๐๐ กว่าชั่งเพราะมึงหรือไม่ใช่ ? " พูดเท่าไรก็นิ่ง

"อ้ายชามลายครามแต้เซี้ยลายมังกร ๕ เล็บไต้เหมิงนั่นก็อีกใบหนึ่ง เมื่อขณะฤดูเล่นลายครามกันเขามาขอให้ ๕ ชั่ง อ้ายข้าไม่ขายจะเอา ๘ ชั่ง" มันรู้อยู่แล้วว่า 'ควรขาย'มันถึงกระซิบว่า "ขายเสียเถอะขอรับ"

ครั้นข้าไม่ขายจะให้สติอีกสักคำหนึ่งก็ไม่ได้ "เลี้ยงไว้เสียข้าวสุกเปล่า ๆ

"ที่สุดมันจะแนะนำให้เอาไปถวายเจ้านายขุนนางเสียก็ยังจะดีกว่า"

"ใจคอมึงคิดยังไงหะ ? อ้ายปลอด"

พูดเท่าไรก็หมอบเบือนหน้านิ่งอึ้ง ทำราวกะหัวหลักหัวตอ ที่สุดเมื่อง่าเมื่อทำบุญปีเมื่อสองสามวันนี้เอง มันแค่นไปซื้อของอื่นมาถวายพระให้เปลืองเงินที่ไม่พอที่จะต้องออกเข้าไปอีกเปล้าเปล่า จะบอกเป็นไรว่า "เอาชามลายครามนี่ถวายพระเสียเถิดขอรับ มีอยู่แล้วไม่ควรจะต้องซื้อทิ้งไว้ก็สำหรับแตกก็หาบอกไม่มันจะแกล้งผลาญนายตรง ๆ นะแหละ"

"ตาไม่มีหรือหะอ้ายปลอด ? เมื่อเย็นนี้น่ะจะบอกจะกล่าวบ้างเป็นไร ? อ้ายข้านะหรือก็สูงอายุแล้ว มันก็ต้องหลง ๆ ลืมบ้างเป็นธรรมดา ใครจะไปจำทรงไว้ได้ว่าเอาชามลายครามไปตั้งไว้บนโต๊ะนั่น"

"นี่หรือนิ่งเฉย ดูทีกลับจะออกสนุกไปด้วยเสียอีก ว่าละยังเบือนหน้ายิ้ม หัวร่อเยาะข้าหรือยังไงนั่น ? ดูดู่แต่พอข้าเอามือไปปัดพลัดตกโจ่งจ่างลงมาแตกกระจายแล้วถึงได้ค่อย ๆ คลานมาหยิบ ถ้าจะวิ่งมารับไว้แล้วก็แทบเกือบจะทันนี่เอาไปไว้ที่ไหนหะ ? กากที่แตกน่ะ หะหะ เอาไปไว้ที่ไหน ? อ้าว ! นั่นมิใช่ละ นึกแล้วว่าคงเอาไปทิ้งเสียแล้ว ชิชิมึง...ชิชิมึง ถึงโดยจะแตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยติดต่อไม่ได้ เอาไปวานเขาติดเสียให้ดีก็ยังตั้งไว้ดูเล่นได้ นี่ก็ไม่ยักหาวาน ทิ้งเสียฉิบจะคอยบอกข้าก่อนก็ไม่ได้ มันไม่เป็นเรื่องแท้ๆ พุทโธ่ ! พุทโธ่ ! ทิ้งน้ำเสียยังจะดังโพล่งบ้าง นี่ ๕ ชั่ง อ๋ะ ! ๘ ชั่งกว่าลอยเป็นน้ำ พุทโธ่ ! พุทโธ่ ! ธัมโมสังโฆ

พูดด้วยร้อยคำพันคำก็นิ่งเฉย ทำเป็นทองไม่รู้ร้อน กลัวดอกพิกุลทองจะร่วงจากปากหรือยังไงวะ ? ตั้งแต่มานั่งนี่หลุดออกมาคำเดียวว่า "ทิ้งเสีย" แล้วเท่านั้น มึงคิดยังไงใจคอยังไงนะ อยากรู้นัก"

ข้าเห็นจะเต็มทนขืนยังงี้บ่อย ๆ ยังอ้ายเรื่องเรือตะเภาเลากานั่นก็เหมือนกันแตกฉิบหายเข้าไปเรือน ๑๐ หาบ **อ้ายทือจ๋าย**จุ้นจู้ก็ตะเภาเดียวกันกะอ้ายปลอด พาเรือไปถูกพายุบุแคมแตกฉิบหาย สินค้าก็จมน้ำไม่ได้สักสิ่ง จะทัดจะทานมั่งเป็นไร ? มิใช่ข้ากะข้าเกณฑ์ให้ออกเรือวันนั้นวันนี้ นี่หรือก็เลือกออกตามใจรู้ว่าจะถูกพายุใหญ่แล้วจะรอเสียก่อนก็ไม่ยักหารอ ถ้าไม่รู้แล้วทำไมจะเป็นจุ้นจุ้ได้บอกบ้างสิว่าเรือจะแตกจะได้ไม่ให้ไป

คิด ๆ ขึ้นมาละแค้นใจประดาเสีย ที่สุดจนจะไปซื้อที่ร้าน"ที่สำเพ็งกะเขาบ้าง แต่ก่อนแต่ไรไม่มีใครต้องการ พออ้ายเราจองเข้าละพากันแย่งจนราคาขึ้นเป็นก่ายเป็นกอง ยาย**เจ๊สัวปุก**ละตัวเอกทีเดียว หนุนว่า "**พ่อสน**ซื้อเถิด...พ่อสนซื้อเถิด ถูกหนา ดีหนา" ครั้นซื้อแล้วที่ไหนได้ไม่ถึงชั่งละบาท เฮ้อ ! พากันรุมมะตุ้มคุมเหงมารทั้งนั้น อ้ายค่าเช่าหรือ ? เดิมก็เคยได้ดีไม่ติดไม่ค้าง นายห้าง ๔ ตาก็อุตริสั่งผ้าพื้นนอกเข้ามาขายลดราคา จนอ้ายเจ๊กที่เช่าร้านขายได้ไม่ดีต้องลดค่าเช่ายังค่าเช่าก็อีกน่ะแหละเพราะอ้ายปลอดทีเดียว อ้ายจีนที่เช่าเอาของกำนัลมาให้ขอผัดค่าเช่า มันก็เป็นคนเก็บเองจะบอกมั่งเป็นไร ? ว่าไม่ควรให้ผัดขอรับ นี่หรือก็เฉยเสียอีก จนมันหนีเสียฉิบ ๑๗ ตำลึงกึ่งลอยคว้าง

เหลือแสนละมึงจองล้างจองผลาญกูจริง ๆ นี่หากว่า "มีทุนรอนทำมาหาได้มาแต่ดั้งแต่เดิมยังมีอยู่มาก หาไม่ละข้าคงต้องถือกะลาขอทานเขา เพราะอ้ายปลอดเป็นแน่"

"หะ ว่ากระไร ? อ้ายปลอด ว่าละยังก้มหน้าเบือนนิ่งเฉย มึงเห็นกูเป็นยังไงหรือ ? หะหะ"

การที่นายปลอดไม่ตอบนี้ข้าพเจ้าตรองดูเห็นว่า "ถึงปากไม่เอ่ยก็ที่ไหนใจจะเว้นคิดว่ากระไรบ้างได้ ? เชิญท่านผู้อ่านตรองดูเถิด เขาคิดเขาก็คงคิดเรื่องนายของเขาที่นั่งบ่นโขกสับอยู่เป็นแน่ แต่จะคิดว่าอย่างไร ? ข้าพเจ้าก็ล่วงรู้ในใจเขาไม่ได้ นอกจากเดาเท่ากันกับท่านผู้อ่านอื่น ๆ "

นายมิ่งน้องชายของนายปลอดเอง เขาบอกแก่ข้าพเจ้าว่า "วันนั้นเขาแอบอยู่ที่ข้างเฉลียงไม่กล้าให้นายท่านเห็นหน้า ด้วยท่านกำลังงุ่นง่านเรื่องชามลายครามแตกอยู่"

"ต้นฉบับเขียนว่า "ล้ง" ทุกแห่ง

แต่พอนายปลอดลุกออกมา เขาถามว่า "ทำไมถึงไม่ตอบท่านเล่า ? " นายปลอดถอนใจใหญ่พลางบอกว่า

"ตอบได้หรือน้องเอ๋ย ? ขืนตอบก็เหมือนหาเหาใส่หัว นายของเราละท่านเข้าตำราเขาว่า..."

ครั้นนายมิ่งคะยั้นคะยอซักว่า "เขาว่ากระไร ? "

นายปลอดก็ยิ้มหีหี "อย่าพูดเลยน้องเอ๋ย อ้ายเรามันปากขี้ตบ"

แต่ที่แท้เขาจะคิดว่ากระไร ? ก็ไม่ปรากฏ ข้าพเจ้าได้ความมาแต่เพียงเท่านี้เองก็เก็บมาเล่าสู่กันฟังเท่าที่ทราบ

เศรษฐีโคม[๑]

เดิมยังมีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ**โคม** อายุประมาณ ๖๐ ปี มีภรรยาชื่อ**ลอย** มีบุตรสาว ๓ คน คนใหญ่ชื่อ**ผ่อง** คนกลางชื่อ**ผิว** คนเล็กชื่อ**ผาด**

แต่บุตรสาวคนใหญ่ซึ่งชื่อผ่องนั้นบิดามารดาได้ยกให้ท่านที่เป็นที่นับถือของตน ครั้นไปอยู่ได้หน่อยหนึ่ง แม่ผ่องทำผิด ซึ่งไม่เป็นที่ชอบใจของท่านสามีเป็นอย่างยิ่ง ท่านสามีมีความโกรธเป็นอันมากถึงกับไม่พูดด้วย

แม่ผ่องเห็นท่านสามีโกรธไม่พูดด้วยก็มีความเดือดร้อนอัดอกอัดใจจึ่งได้กลับมาอยู่เสียที่บ้านบิดามารดาตามเดิม

ส่วนบุตรสาวคนที่สองนั้นได้อยู่กินด้วยกันกับชายผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นบุตรท่านผู้มีบรรดาศักดิ์โดยปรกติ ยังอยู่แต่บุตรสาวคนเล็กซึ่งชื่อผาดนั้นมีอายุประมาณได้ ๒๐ ปีเศษ ๆ รูปร่างสะสวยกว่าพี่สาวทั้ง ๒ คน ท่านบิดามารดามีความรักมากเพราะเป็นคนเรียบร้อย แลเฉลียวฉลาดในการเย็บปักถักทอร้อยกรองต่าง ๆ สุดแต่ว่าเห็นอย่างแล้วก็เป็นทำได้ มีผู้ชอบใจอยากได้มาขอเป็นหลายรายแล้วท่านเศรษฐีผู้บิดามิได้ให้

ส่วนท่านลอยผู้มารดานั้นเห็นผู้ที่มาขอล้วนเป็นคนดีมีวิทยาความรู้แลทรัพย์สินพอสมควรเป็นหลายราย ก็อยากจะยกให้เสียให้สิ้นห่วง ครั้นเห็นท่านเศรษฐีผู้สามีไม่สัพพีด้วยเหมือนใจตัว ก็มีความขัดใจ แต่ครั้นจะว่ากล่าวขึ้นก็กลัวผัวจะเคืองขัดใจกัน จึ่งนิ่งเฉยเสีย

---

[๑] เกิด *(กรมศึกษาธิการ)*, เรื่องเศรษฐีโคม," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๓ (๑๔ มิถุนายน ๑๓๓) : ๓๘๙ - ๓๙๒.

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งท่านลอยมีกิจไปธุระกลับมา เห็นท่านเศรษฐีผู้สามีนั่งพูดอยู่กับหญิงคนหนึ่งอายุประมาณ ๕๐ ปีเศษ ๆ พอเห็นเข้าก็ออกเก่าขึ้นมาด้วยคิดว่า "ผัวจะนอกใจตัว หาเศษเลยกินเป็นแน่" จึ่งค่อย ๆ เดินเข้าไปแอบฟังดูอยู่ใกล้ ๆ ได้ยินเสียงผัวพูดว่า "ฉันจะบอกโดยตรง ธรรมดาเกิดมาเป็นหญิงแล้วก็คงจะต้องมีสามีเป็นแน่ ฉันก็รู้อยู่ แต่ถ้าว่าลูกคนนี้ฉันยังไม่อยากจะให้มีก่อน เพราะฉันยังไม่เต็มใจอย่างยิ่ง เชิญไปหาที่อื่นก่อนเถิด"

หญิงนั้นจึ่งตอบว่า "เจ้าค่ะ พูดกันตรง ๆ อย่างนี้อิฉันชอบ" ครั้นพูดเท่านั้นแล้วก็ลาลงเรือนไป

ท่านลอยได้ยินดังนั้นก็รู้แน่ว่า "เขามาขอลูกสาว" จึ่งเดินเข้าไปในเรือน ผลัดผ้าเสร็จแล้วกลับออกมา เห็นผัวยังนั่งอยู่จึ่งแกล้งเดินเข้าไปทำไถลถามว่า "คนที่มาเมื่อกี้เขามาทำไม ? "

โคม "เขามาขอลูกสาวน่ะซี"

ลอย "เขามาขอใครล่ะ ? "

โคม "ขอให้ลูกชายเขา"

ลอย "เขาเป็นคนชนิดใด ลูกชายของเขาอายุสักเท่าไร ? มีวิทยาความรู้อะไรบ้างหรือเปล่า ? "

โคม "เขาเป็นคนพลเรือน ค่อนอยู่ข้างจะจนสักหน่อย แต่ลูกชายของเขาดี มีความรู้แต่พอเอาตัวรอดได้ อายุแก่กว่านางหนูสักสามสี่ปีได้อยู่"

ลอย "ก็ให้เขาหรือเปล่า ? "

โคม "เปล่า"

ลอย "จะหวงไว้ทำไมอีกเล่า ? นางหนูอายุมันก็สมควรจะมีเหย้ามีเรือนได้แล้วนี่คะ"

โคม "อะไร ? ทำใจง่ายมันเกินไป ธรรมเนียมจะหาลูกข่ำลูกเขยเขาต้องหาที่มียศมีทรัพย์มีวิทยาความรู้บริบูรณ์ทั้ง ๓ อย่างก่อน ถ้าเห็นไม่ได้ครบทั้ง ๓ อย่างแล้วจึ่งค่อยลดลงมาทีละอย่าง...ละอย่าง นี่ยังไม่ทันไรก็จะให้เขาเสียง่าย ๆ ทีเดียว เลวเต็มที ใช้ไม่ได้"

ลอยพื้นเสียเต็มทีพูดว่า "แค่นจะเป็นคนกับเขาด้วย เจ็บหนหนึ่งแล้วไม่จำ"

โคม "ยังไรข้าไม่เข้าใจ ขอให้แปล...ขอให้แปล พูดให้จะแจ้งสักหน่อย"

ลอย "อ้าว! ลูกสาวคนใหญ่ซึ่งต้องกลับมาอยู่บ้านเดี๋ยวนี้นั่นยังไง ไม่

เพราะหาลูกเขยที่มีทรัพย์มียศหรือ ? อันคนที่มีทรัพย์มียศนั้น เขามักจะถือเสียว่า 'ทำไมกับเมียหาที่ไหนก็หาได้ เมียคนไหนเราไม่ชอบใจก็ไล่มันเสีย หาเอาใหม่เช่นนี้' ก็ถ้าเราให้แก่คนเช่นนั้นแล้วที่ไหนเขาจะเอื้อเฟื้อต่อลูกเรา เมื่อเขาไม่เอื้อเฟื้อต่อลูกเราแล้ว ลูกเราก็จะได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ ครั้นจะให้หย่าเสียหาผัวใหม่ก็ใช่เหตุ เพราะธรรมดาผู้หญิงจะมีผัวชั่วดีก็คนเดียว

ถ้าซ้ำถึงสองสามแล้วใคร ๆ เขาจะเห็นว่า 'มิทำไม่ดีหรือ ? ผัวจึ่งอยู่ด้วยนานไม่ได้' เพราะฉะนั้นแหละเราควรจะให้แก่คนที่มีวิชาความรู้พอเลี้ยงกันไปได้ ส่วนทรัพย์สินนั้นมันจะมีหรือมิมีก็ตามเถิด ถ้ามันรู้จักทำมันก็รู้จักได้อยู่เอง ถ้ามันไม่รู้จักทำมาหากินแล้ว แม้ถึงทรัพย์จะมีอยู่มากน้อยเท่าใดก็คงจะฉิบหายไปทุกที ส่วนตระกูลนั้นเอาไปต้มไปแกงกินไม่ได้ดอก"

โคม "อ้อ ! เท่านั้นเองดอกหรือ ? นึกว่าคิดอย่างไรอีกจึ่งพูดอย่างนี้ ใจของแกเดี๋ยวนี้นะไม่อยากจะยกลูกสาวให้แก่คนที่มียศมีทรัพย์เพราะกลัวจะทิ้งเสียง่าย ๆ อยากจะให้แก่คนที่น้อยวาสนา[๑] เป็นตระกูลพลเรือนแต่มีวิทยาความรู้เช่นที่เขามาขอวันนี้ละซิน่ะ ความคิดเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ไพร่นัก ตื้นนัก อย่าพูดต่อไป ใคร ๆ เขาได้ยินเข้าเขาจะว่า 'ตัวเองไม่มีตระกูลแล้วกลับพูดติเตียนท่านผู้ที่มีตระกูลอีก' นี่แน่ะ ! ข้าจะขอพูดให้ฟังสักหน่อย ถ้าว่าเราเอาลูกสาวไปยกให้แก่คนที่เขามีวิทยาความรู้แล้ว เผื่อเขาจะไม่เอื้อเฟื้อต่อลูกเรา ด้วยเขาคิดว่า 'ทำไมกับเมีย เรามีวิชาความรู้อยู่กับตัวแล้วหาที่ไหนก็หาได้ ? มีคนอยากให้ถมไป เมียคนไหนเราไม่ชอบใจก็ไล่มันเสียหาเอาใหม่ดังนี้' แกจะทำอย่างไร ? ขอถามสักหน่อย มันก็มีทางพูดได้เหมือนกัน"

สอย "อ้าว ! ถ้าอย่างนั้นฉันจะพูดให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่นที่ข้างบ้านเรานี้ก็มี นั่นเขาก็ยกลูกสาวของเขาให้แก่คนใช้ในบ้านนั่นยังไงเล่า ? ครั้นตัวเขาตายแล้วลูกเขยของเขาก็อุตส่าห์ทำราชการจนได้เป็นขุนนางมีบ่าวไพร่ใช้ เดี๋ยวนี้เขาก็ยังอยู่กับเมียคนนั้นของเขา นั่นทำไมเขาจึ่งไม่เป็นเช่นแกว่าเล่า ?"

โคม "เออ ! ข้าจะถามแกบ้าง ถ้ากระนั้นละก็ผู้ที่ท่านมีทรัพย์มียศ ท่านมิมีเมียไม่ได้นานหรือ ? คงจะไล่เมียเสียหมดละซิ นี่ก็ไม่อย่างนั้น ท่านก็มีเมียอยู่ด้วยกันจนแก่จนเฒ่าถมไป บางทีไปได้ที่เลวทรามกว่า กลับกลัวเมียก็มี ถ้าจะเทียบกันเช่นแกว่าแล้วมากกว่าเกือบหมื่นเท่า แกลองนึกดูถี คนเช่นที่แกว่านั้นจะมีอยู่สัก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พาสนา" ซึ่งความหมายเดียวกัน

ที่ราย เท่านี้ก็เห็นแพ้เสียแล้ว แต่ถึงกระนั้นข้าก็นึกว่า 'ผู้ที่มีลูกสาวแลยกให้แก่คนใช้ในบ้านของตัวนั้น ผู้นั้นไม่มีใครมาขอลูกสาวของตัวเป็นแน่ แม้จะมีบ้างก็แต่คนที่ยาก ๆ จน ๆ ไม่ใคร่มีวิชาความรู้อะไร สู้คนใช้ในบ้านของตัวไม่ได้เป็นต้น จึงจำเป็นต้องยกให้เสีย เพราะกลัวว่าถ้าทิ้งไว้บางทีลูกสาวจะทำชั่วต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องให้ขายหน้าเป็นต้น'

ส่วนที่ว่า 'ตระกูลเอาไปต้มไปแกงกินไม่ได้นั้น' ข้าจะขอแก้สักหน่อย ผู้ที่มีตระกูลนั้นถ้าอยากทำราชการมีเป็นมหาดเล็กเป็นต้น จะถวายตัวทีเดียวก็ได้ ถ้าไม่อยากจะทำราชการจะอยู่เปล่า ๆ ก็ไม่ต้องสักข้อมือ ถ้ามีบุตรซ้ำคุ้มมาถึงบุตรได้ด้วยก็มี ยิ่งมีวิชาความรู้อยู่บ้างก็ยิ่งดีหนักขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่มีตระกูลนั้นถ้าอยากจะทำราชการแม้ถึงมีวิชาความรู้ก็ตาม จะถวายตัวทีเดียวก็ยังไม่ได้ เพราะศักดิ์ไพร่ยังติดอยู่ ยกไว้แต่ที่ได้เป็นบาร่ำบาเรียนตั้งแต่ ๓ ประโยค หรือ ๔ ประโยคขึ้นไปเท่านั้น ผู้ที่ไม่มีตระกูลนั้นถ้าไม่ทำราชการจะอยู่เปล่า ๆ ก็ต้องสักข้อมือ หรือรับตั๋วแล้วก็ยังต้องเสียเงินค่าราชการให้แก่นายทุกปีไปไม่ใช่หรือ ? ถ้าจะหนีสักข้อมือก็ได้อีกอย่างหนึ่ง คือไว้หางเปียแปลงเป็นเจ๊กน้ำจืดเสีย ทนเสียเงินค่าผูกปี้ ๓ ปี ๔ บาท ๒ สลึง ตกลงก็ยังต้องเสียเงินปีอยู่นั่นเองแต่เบาหน่อย

อนึ่งผู้ที่ไม่มีตระกูลนั้นชั้นที่สุดจะเข้ารับราชการในกรมใด กระทรวงใด เช่นเป็นเสมียนเป็นต้น ก็ยังต้องอาศัยท่านผู้ที่มีตระกูลชักนำเข้าไปจึ่งจะทำได้ไม่ใช่หรือ ?

ถ้าว่ามีวิชาความรู้หรือฐานันดรอยู่บ้างสักเล็กน้อยก็มักจะเห็นแปลกประหลาดขึ้นไป อย่างเช่นที่ท่านกล่าวว่า 'ขี้ข้าตื่นมีเหมือนสังกะสีปนนาก' เช่นนี้แหละมาก ส่วนที่ท่านดีก็มีดอก แต่ดู ๆ เหมือนจะน้อยกว่า แต่เรื่องสักข้อมือหรือรับตั๋วนั้นไม่ต้องพูดถึงลูกดอก ถ้าไม่เป็นขุนนางแล้วแต่ตัวเองก็ไม่พ้น นี่พูดให้เห็นตามที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ แต่ก่อนเล่าท่านก็จัดตระกูลไว้เป็น ๖ ตระกูลเหมือนกัน คือกษัตริย์หนึ่ง พราหมณ์หนึ่ง เวสสะ[๑] หนึ่ง สูท[๒] หนึ่ง จัณฑาลหนึ่ง ปุกกุสหนึ่ง แล้วนับถือตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลเวสส์ ตระกูลสูท ไม่นับถือ

---

[๑]เขียนได้ทั้ง "เวศย์" "เวสสะ" และ "แพศย์" หมายถึง พ่อค้า

[๒]เขียนได้ทั้ง "ศูทร" และ "สูท" หมายถึง คนครัว เป็นชนชั้นวรรณะที่สี่ของสังคมฮินดู ต้นฉบับเขียนว่า "สุทท" บางแห่งเขียนว่า "สุทท์"

ตระกูลจัณฑาล แลปุกกุส นี่พูดแต่ย่อ ๆ ถ้าแกอยากจะรู้ให้พิสดารแล้วจงไปดูเอาในฉฬาภิชาติพิสัย* เถิด ท่านกล่าวไว้ละเอียดลออทีเดียว"

ขณะเมื่อเศรษฐีผัวเมียพูดกันอยู่นั้นได้ยินเสียงร้องเข้ามาแต่นอกบ้านว่า "ตาครูนี่ไม่ดี ไม่มีกตัญญูต่อแผ่นดิน มีลูกสาวอายุถึง ๒๐ ปีเศษแล้ว ตัวเป็นข้าแผ่นดินควรจะจัดแจงให้มีเหย้ามีเรือนเสียจะได้มีลูกมีเต้าสืบต่อไป คนในแผ่นดินจะได้มากขึ้น นี่เขามาขอก็ไม่ให้ทำเหลวไหลเสียประโยชน์มากเช่นนี้ ไม่เป็นเรื่องละตาครูเฮย ! ตาครู...ตาครู"

ท่านเศรษฐีโคมได้ยินดังนั้นก็เห็นจริงด้วยจึงนึกว่า "ใครหนอมาพูดเช่นนี้ ? "

แล้วให้บ่าวไปเรียกตัวขึ้นมาบนเรือน เห็นชายนั้นอายุประมาณสัก ๒๓ ปี เศษ ๆ จึงถามว่า "เจ้าชื่อไร ? อายุได้สักเท่าไร ? "

ชายนั้นตอบว่า "รับประทานกระผมชื่อ**วิชช์** อายุได้ ๒๓ ปีเศษ ๆ ขอรับ ที่กระผมได้พูดล่วงเกินไปเมื่อตะกี้นั้นผมขอรับประทานอภัยโทษเสียเถิดขอรับ เพราะผมเผลอสติไป"

โคม "อ้อ ! อายุก็ไม่สู้มากนัก แต่มีปัญญาเฉลียวฉลาดดีกว่าข้าเสียอีก" แล้วถามต่อไปว่า "ก็เจ้าเป็นลูกเต้าใครล่ะ ? "

วิชช์ "รับประทานกระผมเป็นหลานท่านเจ้าคุณเปลี่ยนที่ถึงแก่กรรมขอรับ"

โคม "อ้าว ! เพราะยังงั้นนี่เล่าจึ่งได้เฉลียวฉลาดเช่นนี้"

แล้วจึงหันหน้ามาพูดกับเมียว่า "ดูถีเห็นไหมล่ะคนที่มีตระกูลพันธ์เผ่าเหล่ากอนั้นจะพูดจาคิดอ่านอะไรก็จะมักถูกต้องไม่ใคร่เสียเหมือนเช่นพ่อคนนี้ แต่อ้ายที่แกพูดว่า 'มักจะไล่เมียเสีย เพราะถือดีนั้นไม่จริง'

เมื่อเมียทำไม่ดีแล้วเขาก็ไล่เสีย จะโทษเขาอย่างไรได้ ? ถ้าเมียอยากจะไม่ให้เขาไล่แล้วก็อย่าทำสิ่งที่ชั่วช้า ธรรมดาผัวเมียกันนี่หนาก็ย่อมรู้อยู่ด้วยกันทุกคน เมื่อเมียทำดีแล้วผัวก็ย่อมรักเสมอแก้วตาเหมือนกันจะไล่เสียยังไรได้ ?

แต่ชั้นที่สุดบอกว่า 'มีธุระจะไปโน่นไปนี่สักครู่หนึ่ง ยามหนึ่งจะกลับมา ถ้าเมียไปช้าสักหน่อยผัวก็ยังนั่งบ่นจนปากเปียกปากแฉะเพราะความเป็นห่วงคิดถึงกัน ไม่รู้ว่าจะไปดีไปร้ายประการใด ? ดูแต่แกไปไหน ๆ ช้าไปข้ายังนั่งบ่น

---

*คัมภีร์โบราณ หมายถึง ชาติที่ยิ่ง ๖ ประการ

เป็นทุกข์ บางทีต้องให้อ้ายเด็ก ๆ ไปตามฟังข่าวดีข่าวร้ายก็เพราะความคิดถึงกัน ไม่ใช่หรือ ? "

ส่วนท่านลอยนิ่งฟังเห็นจริงด้วยก็เป็นการตกลงกัน ว่าแล้วก็ใช้ให้บ่าวไปนิมนต์พระมาสวดมนต์ ยกลูกสาวให้แก่นายวิชช์ในเวลาเย็นวันนั้น

เศรษฐีบุตร[๑]

ยังมีเศรษฐีบุตร ๓ คนพี่น้องด้วยกัน ก็เศรษฐีผู้เป็นบิดานั้นเป็นคนฉลาดในกลอุบายที่จะสั่งสอนแลทรมานบุตรของตน ด้วยคำขู่แลอ้างเหตุให้เห็นได้ด้วยดวงตาของเขา

เมื่อบุตรยังเล็ก ๆ อยู่ก็ได้ยกเอาตุ๊กแกแลงูเขียวเข้าขู่ให้กลัวว่า "ตุ๊กแกจะกินตับ หรืองูเขียวจะล้วงตับ" เป็นต้น ในเมื่อเวลาบุตรของตนไม่นอนไม่หลับ หรือซุกซนอะไร ๆ เมื่อจะให้บุตรนอนก็ผูกเป็นเพลงไว้สำหรับกล่อมให้นอนว่า "ตุ๊กแกเอ๋ยตัวลายพร้อย ๆ งูเขียวตัวน้อยห้อยหัวลงมา คนนอนไม่หลับกินตับเถิดวา"

ฝ่ายบุตรนั้นเมื่อได้ยินคำว่า "ตุ๊กแกหรืองูเขียว" เช่นนั้นก็กลัวเป็นที่สุดไม่อาจซุกซนได้ หรือถ้าไม่นอนก็ต้องนอนหลับตานิ่ง ๆ อยู่ไม่อาจร้องไห้ได้ ภายหลังบุตรเหล่านั้นมีอายุเจริญขึ้นโดยลำดับแล้วก็เป็นเด็กรู้คิดเปรียบเทียบเหตุต่าง ๆ

มาวันหนึ่งเศรษฐีบุตรนั้นนั่งเล่นอยู่ด้วยกันทั้ง ๓ คน บุตรคนใหญ่พูดขึ้นว่า "น้องเอ๋ยเมื่อพี่ยังเล็ก ๆ อยู่ พ่อเขาบอกพี่ว่า 'ตุ๊กแกจะกินตับ งูเขียวจะ

---

[๑] ขุนประสิทธิอักษรสาร *(กรมศึกษาธิการ)*, "นิทานเรื่องเศรษฐีบุตร," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒๗ (๒๐ เมษายน ๑๐๙) : ๓๑๘ - ๓๑๙ , ๒๘ (๒๗ เมษายน ๑๐๙) : ๓๓๑ , ๒๙ (๔ พฤษภาคม ๑๐๙) : ๓๔๔, ๓๐ (๑๑ พฤษภาคม ๑๐๙) : ๓๕๔ - ๓๕๕. เรื่องนี้สภานายกประทานเพื่อพิมพ์เผยแพร่

ล้วงตับ' พี่ก็กลัวเป็นที่สุด

แต่เดี๋ยวนี้พี่ไม่นึกกลัวเลยทีเดียว เพราะตั้งแต่จำความได้มาก็หลายปีแล้วยังไม่ปรากฏแก่ดวงตาว่า "ตุ๊กแกกินตับใคร หรืองูเขียวล้วงตับใครเลย?" แม้ถึงจะกินตับล้วงตับจริง ๆ ก็ช่าง ตับพี่ก็อยู่หาในท้อง พี่คงไม่ยอมให้ล้วงเป็นแน่ แต่หมอเขาจะล้วงคอกวาดยาให้ซียังไม่ใคร่จะยอมให้ล้วงเลย การที่หมอจะล้วงคอนั้นก็รู้ได้ว่า "เขาหวังประโยชน์ความสุขให้แท้" ก็ตุ๊กแกแลงูเขียวนี้จะมาล้วงเอาตับไปกินเฉย ๆ เล่นเอาชีวิตกันเสียใครจะยอมให้เล่า ถ้าหากว่าจะล้วงเข้าไปได้จริง ๆ แล้วพี่คงไม่ให้โอกาสที่จะชักศีรษะ[๑]ออกจากปากเลย จะกัดเสียด้วยฟันอันคมนี้ให้ถึงแก่ความตายเป็นแน่ทีเดียว

อนึ่งตัวตุ๊กแกแลงูเขียวก็โตเท่า ๆ นั้น ถ้ามีไม้เรียวสักอันเดียวก็จะตีตายไม่ทันให้เข้ามาใกล้ตัวได้เลย

ฝ่ายน้องชายทั้งสองเมื่อได้ฟังคำพี่พูดอย่างนั้นก็พลอยเห็นจริงไปด้วย ต่างคนต่างพูดว่า "ฉันก็ไม่ยอมให้ล้วงเหมือนกัน แต่ไม้เรียวเห็นจะสู้ไม่ได้ ฉันขอเอาไม้ตะบองหรือมีดดาบเล่มหนึ่งถึงจะสู้ได้"

เมื่อเศรษฐีบุตรทั้งสามคิดกันตามภาษาเด็ก ๆ ก็ตกลงเป็นอันไม่ต้องกลัวด้วยกันทั้งหมด แม้อย่างนั้นก็มิได้สงสัยว่า "บิดาเขาปดตัวเลย" พอเวลาเย็นบุตรทั้งสามนั้นมานั่งอยู่ในที่พร้อมหน้าบิดาแล้ว

บุตรคนเล็กจึ่งพูดขึ้นว่า "พ่อขาพ่อ พี่เขาว่า "เขาไม่กลัวตุ๊กแกกินตับงูเขียวล้วงตับเขา เขาว่า 'ตับเขาอยู่ในท้องเขาไม่ยอมให้เข้าไปล้วง ถ้าจะมาล้วงเขาจะตีให้ตาย' ฉันก็ไม่กลัวเหมือนกัน เอาไม้ตะบองอันเดียวก็สู้ได้"

ฝ่ายบิดาเมื่อได้ยินบุตรพูดขึ้นเช่นนั้นก็สำคัญใจเป็นแน่ว่า "บุตรของเราฉลาดคิดนัก" จึ่งซังตายพูดขึ้นว่า "เจ้าทั้งหลายไม่กลัวก็แล้วไปเถิด แต่พ่อนี้กลัวมันนัก" แล้วก็นิ่งอยู่

ครั้งนั้นเศรษฐีบิดามาคำนึงถึงบุตรว่า "เมื่อบุตรของเรามีวัตถุที่กลัวอยู่ก็ไม่อาจเที่ยวซุกซนแลประพฤติความชั่วได้ ถ้าไม่มีที่กลัวแล้วก็จะเป็นพาลไปอย่าเลยเราจะหาอุบายเครื่องหลอกมาขู่ให้กลัวให้ได้ ถ้าเราจะอ้างของมีรูปที่เห็นด้วยดวงตามาหลอกหลอนให้กลัวเห็นจะไม่ได้ ต้องหาอุบายอื่นต่อไป"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "สีละ" แต่ความตรงนี้น่าจะใช้คำว่า "หัว" แทน "ศีรษะ" เพราะเป็นคำที่ใช้กับสัตว์เดรัจฉาน คือ ตุ๊กแก

เมื่อตรึกตรองหาอุบายอยู่นั้นได้ยินคนเขาถามกันว่า "ไปไหนกันมา?"

ผู้นั้นบอกว่า "ไปเผาผีมาหน่อย"

เศรษฐีนั้นก็จับเอาคำว่าผีนั้นเป็นต้นเหตุ จึ่งตรองต่อไปว่า "ผี...ผีนั้นก็เลิงเอาซากศพที่ตายนั้นเอง ถ้าเราจะเอาผีคือซากศพที่ตายนั้นมาขู่ให้บุตรของเรากลัว เห็นจะไม่กลัวเพราะเป็นรูปนิ่ง ๆ อยู่ไม่กระดิกกระเดี้ยเลย" บุตรของเราก็จะเห็นว่า "มันจะทำอะไรกะใครได้? ก็จะเกลียดเพราะเหม็นแน่เท่านั้น ถ้าจะปิดจมูกเสียก็จะหายเหม็นได้ ไม่เป็นที่น่ากลัวอะไรเลย อย่าเลยเราจะเอาคำว่าผีเป็นคำต้น เอาหลอกเติมท้ายเข้าประสมกันเข้าเป็นผีหลอก คือผีหลอก ๆ ปด ๆ ไปขู่เห็นจะกลัวได้เป็นแน่"

หากบุตรจะถามเราว่า "รูปร่างผีหลอกมันอย่างไร ? "

เราจะปดว่า "รูปร่างมันไม่มี มันเป็นเงา ๆ อยู่ ฆ่ามันก็ไม่ตาย ตีมันก็ไม่ถูก"

ถ้าบุตรของเราได้ยินคำว่า "ฆ่ามันก็ไม่ตาย ตีก็ไม่ถูกคงจะกลัวเป็นแน่เพราะไม่มีท่าทีจะสู้ได้ด้วยอุบายอะไร ๆ เลย" อนึ่งถ้าเราขู่ให้กลัวผีหลอกได้เสียแต่ยังกำลังนี้แล้ว แม้ถึงจะใหญ่โตขึ้นก็คงไม่อาจเที่ยวเล่นกลางคืน หรือเดินหนทางเปลี่ยวคนเดียวได้ ก็การเที่ยวกลางคืนแลเดินหนทางเปลี่ยวนั้นย่อมมีโทษหลายอย่าง สัตว์ร้ายจะกัดเอาบ้าง จะเป็นนักเลงเที่ยวคบเพื่อนคบฝูงเลย เป็นคนพาลไปบ้าง เขาจะสำคัญว่า "เป็นโจรผู้ร้ายบ้าง เที่ยวด้อมมองอยู่ไม่ระวังระไวบ้านเรือนบ้าง"

เมื่อเศรษฐีบิดาเห็นอุบายอย่างนี้จึ่งนำเอาคำว่า "ผีหลอก...ผีหลอกนี้มาขู่บุตรให้กลัว"

บุตรก็มิได้รู้ว่า "บิดาปดตนให้อีก" ยิ่งคิดไปตามคำบิดากล่าวก็ดูเป็นที่น่ากลัวใหญ่โตนัก แต่นั้นมาก็มิได้เที่ยวคบเพื่อนคบฝูง เป็นคนดีอยู่กะเหย้าเฝ้ากะเรือนไม่เที่ยวเตร่[๑] ต่อไปอีกเลย

ก็แต่ว่าเขาทั้งสามนั้นมักวิวาทซึ่งกันแลกันมิใคร่จะขาด เศรษฐีผู้เป็นบิดานั้นตักเตือนสั่งสอนเท่าใดบุตรก็หาฟังไม่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เที่ยวเกร่"

บิดาจึ่งคิดอุบายที่จะให้บุตรทั้งหลายเห็นความชั่วในความที่แตกร้าวกันเสียก่อนจึ่งสั่งให้บุตรทั้ง ๓ คนเหลาไม้เรียวมาเป็นอันมาก แล้วเอาไม้นั้นมัดเป็นกำเข้าด้วยกัน แล้วจึ่งเรียกให้มาหักไม้ทั้งกำนั้นทีละคน...ทีละคน บุตรนั้นก็ไม่สามารถที่จะหักออกได้สักคนหนึ่ง

ครั้นเมื่อหักไม่ได้แล้วบิดาก็ให้บุตรแก้กำไม้เรียวนั้นออก แล้วให้บุตรทุกคนช่วยกันหักทีละอัน...ทีละอัน ก็หักได้เป็นท่อน ๆ ได้โดยง่าย

บิดาจึ่งว่ากะบุตรว่า "ลูกเอ๋ย ! เจ้าจงดูเยี่ยงไม้นี้เถิดเมื่อกลมเกลียวเป็นอันเดียวกัน เมื่อเจ้ากลมเกลียวเป็นอันเดียวกันศัตรูจะปองร้ายก็จะหาอันตรายมิได้ เมื่อเจ้าแตกร้าวกันอยู่อย่างนี้ก็จะพลันถึงความพินาศอันตรายด้วยศัตรูทั้งหลายเหมือนไม้ที่เจ้าแก้กำออกหักนี้"

เมื่อบุตรทั้งหลายได้เห็นความชั่วในความแตกร้าวกันโดยข้ออุปมานี้แล้ว แต่นั้นมาก็มิได้วิวาทซึ่งกันแลกันต่อไป เป็นคนมีความพร้อมเพรียงกันดีเป็นปรกติ

ครั้งนั้นเศรษฐีผู้เป็นบิดาเมื่อได้เห็นบุตรของตนมีความพร้อมเพรียงกันโดยปรกติดีแล้ว จึ่งคิดว่า "เวลานี้ก็สมควรแล้วที่เราจะส่งไปยังสำนักอาจารย์ผู้สั่งสอนให้ร่ำเรียนวิชา หรือศิลปศาสตร์อันใดอันหนึ่งซึ่งเป็นที่นำทรัพย์มายังตระกูลได้ แล้วก็จะได้อยู่ครอบครองบ้านเรือนสืบตระกูลต่อไป"

เมื่อคิดอย่างนี้แล้วจึ่งเรียกบุตรทั้งหลายเข้ามาว่า "ลูกเอ๋ย ! ธรรมดาที่เกิดมาเป็นชายแล้วควรจะมีวิชาแลอาวุธกับทั้งกตัญญูเป็นที่รักที่พึงใจ ส่วนเจ้าทั้งหลายยังหาได้เล่าเรียนศึกษาวิชาสิ่งใดไม่ พ่อคิดว่า จะพาเจ้าไปยังสำนักท่านผู้รู้ ฝากให้เล่าเรียนวิชาเสียก่อน ก็การเล่าเรียนนั้นถ้าไม่พร้อมด้วยการฟัง การคิด การถาม การเขียน ๔ ข้อนี้ก็ไม่อาจจะทำตนให้เป็นคนรู้ดีได้ เจ้าจงจำคำพ่อไว้เถิด เมื่อเจ้าได้ร่ำเรียนศึกษาดีแล้ว พ่อจะได้มอบให้เจ้าครอบครองสมบัติแทนพ่อต่อไป ตัวพ่อนี้ก็เหมือนไม้ใกล้ฝั่งแล้วหารู้ว่าจะแตกจะดับวันใดไม่"

บุตรทั้งหลายเมื่อได้ยินคำบิดากล่าวมอบหมายเช่นนั้นก็มีความสลดใจลงเป็นอันมาก จึ่งรับว่า "จะขอปฏิบัติตามความประสงค์ของพ่อทั้งสิ้น"

ครั้งนั้นเศรษฐีผู้บิดาจึงพาบุตรทั้งสามนั้นไปยังสำนักอาจารย์ผู้เป็นประธานในทิศ *(ทิศาปาโมกข์[๑])* ขอฝากให้เล่าเรียนศึกษาอยู่ แล้วก็ลามายังที่อยู่

---

[๑]คำนาม หมายถึง อาจารย์ผู้มีความรู้และชื่อเสียงโด่งดัง

ของตน

ฝ่ายเศรษฐีบุตรทั้งสามนั้น เมื่อบิดากลับไปแล้วก็อุตส่าห์เล่าเรียนมิได้ท้อถอย ด้วยยึดเอาคำที่บิดากล่าวนั้นเป็นที่เตือนใจ แลประกอบตนไว้ให้พร้อมด้วยข้อทั้งสี่ เมื่อถึงเวลาเรียนก็ไม่พักให้อาจารย์ตักเตือน แลตั้งใจปฏิบัติอาจารย์โดยเคารพเสมอมิได้ขาด ก็ในประชุมศิษย์ทั้งหลายนั้น ศิษย์คนหนึ่งมีนิสัยสันดานอันเป็นพาล มีกิริยาแลวาจาก็หยาบคายเป็นธรรมดา

ส่วนเศรษฐีบุตรทั้ง ๓ คนนั้น เมื่อได้เห็นกิริยาแลฟังวาจาของคนพาลเช่นนั้นก็มิได้ชอบใจเลย ครั้นนานมานิสัยพาลนั้นอบรมเข้าทุกวัน ๆ ก็ให้เกิดชอบใจขึ้นทีละน้อย ๆ จนถึงคบหาสมาคมกันเข้า

มาวันหนึ่งเศรษฐีผู้เป็นบิดามีความคิดถึงบุตรขึ้นมาจึ่งไปยังสำนักอาจารย์นั้น ก็ได้เห็นบุตรของตนนั่งสนทนากันอยู่กับเด็กพาลนั้น เมื่อเศรษฐีได้เห็นกิริยาแลฟังวาจาของเด็กนั้นแล้วก็มีความเสียใจเป็นอันมาก ด้วยนึกว่า "บุตรของเราจะเป็นพาลไปเสียแน่แล้วเพราะสมาคมคบหาด้วยคนเช่นนี้" จึงกล่าวกะบุตรว่า "ลูกเอ่ยพ่อคิดถึงเจ้าเป็นอันมาก เวลาพรุ่งนี้เจ้าจงลาอาจารย์ไปนอนค้างบ้านสักคืนหนึ่งเถิด" ครั้นพูดเท่านั้นแล้วก็กลับไปยังบ้านตน จึงมารำพึงในใจว่า 'ทำไฉนหนอ? เราจะห้ามมิให้บุตรของเราคบคนเช่นนั้นได้ จำต้องแสวงหาอุบายที่จะชี้ให้เห็นได้ ด้วยดวงตาของเขาอีกเป็นแน่ เขาจะได้เว้นจากการคบหาคนพาลเช่นนั้นเสีย เมื่อตรึกตรองไปก็ได้อุบายอันหนึ่ง แล้วก็นิ่งอยู่

ครั้นเวลารุ่งเช้าเศรษฐีบุตรทั้งสามนั้นก็พากันเข้าไปลาอาจารย์ตามคำที่บิดาสั่งไว้นั้น อาจารย์ก็ยอมอนุญาตให้ไป ก็ออกจากที่นั้นตั้งหน้าไปยังบ้านของตน ครั้งถึงบ้านแล้วจึ่งเข้าไปหาบิดา พอบิดาเหลือบเห็นเข้าแล้วก็ทักทายปราศรัยด้วยถ้อยคำอันดีก่อนว่า "เออ ! เมื่อเวลาวานนี้พ่อไปเยี่ยมเจ้า ได้สั่งให้เจ้ามาบ้านเพราะคิดถึง อนึ่งฤดูนี้ก็เป็นฤดูมะม่วงสุก เมื่อเจ้ายังอยู่บ้านก็ได้เคยกินด้วยกันกับพ่อทุก ๆ ปี ปีนี้เจ้าก็ไปร่ำเรียนศึกษาอยู่ ณ สำนักอาจารย์ ครั้นถึงฤดูเช่นนี้เข้าแล้ว พ่อก็คิดถึงจึ่งสั่งให้เจ้ามาเพื่อจะได้กินมะม่วงด้วยกัน"

จึ่งใช้ให้คนเข้าไปในเรือนให้ยกเอาถาดมะม่วงที่สุก ๆ มา แล้วก็ให้ฝานผลมะม่วงนั้นออกเป็นชิ้น ๆ วางในจาน แล้วก็เรียกบุตรเข้ามากินพร้อมกัน ครั้นอิ่มหนำสำราญแล้วก็พาบุตรไปยังท่าน้ำ ให้อาบน้ำชำระกายให้สะอาดดีแล้วก็พูดขึ้นว่า "เออ! อันธรรมดาร่างกายนี้เป็นของมีเหงื่อไคลเป็นมลทิน ต้องหมั่นชำระอยู่เสมอจึ่งจะสะอาดได้ เหมือนด้วยวิชาที่เจ้าได้เล่าเรียนแล้วก็ต้องหมั่นท่องหมั่น

บ่นไว้อย่าให้ขาดได้ ถ้าทอดทิ้งไว้ไม่ท่องบ่นก็จะมีความลืมเป็นมลทินเช่นด้วยร่างกายที่ไม่ได้หมั่นชำระขัดสีฉะนั้น"

เมื่อเศรษฐีกับทั้งบุตรอาบน้ำชำระกายเสร็จแล้วก็กลับมายังบ้านเรือนของตน ครั้นเวลารุ่งขึ้นบุตรเศรษฐีทั้งสามบริโภคอาหารแล้วจึ่งมาคำนึงถึงคำบิดากล่าว เมื่อเวลาอาบน้ำก็ให้นึกถึงการเล่าเรียนเป็นกำลัง จึ่งพากันเข้าไปลาบิดาว่า 'จะไปยังสำนักอาจารย์' บิดาก็ยอมให้ไป จึ่งเรียกให้คนหยิบผลมะม่วงที่ห่าม ๆ มาให้ ๙ ผลด้วยกัน แล้วจึ่งสั่งว่า 'มะม่วงนี้เอาไปแบ่งกัน[๑]เถิด แต่อย่ากินเสียกำลังนี้ จงเอาไปบ่มไว้ให้สุกเสียให้ดีก่อน รสมะม่วงนี้ก็จะหวานดีขึ้นอีกมาก'

บุตรทั้งสามนั้นก็รับเอาผลมะม่วง ๙ ผลที่บิดาให้ แล้วก็ออกจากประตูบ้านไป ครั้นเดินไปได้หน่อยหนึ่งบิดาจึ่งเรียกให้กลับมาอีก เมื่อบุตรกลับมาแล้ว เศรษฐีผู้เป็นบิดาจึ่งกล่าวว่า "ลูกเอ๋ย ! พ่อขอฝากมะม่วงเน่าครึ่งผลนี้ไปบ่มไว้ด้วยเถิด"

บุตรจึ่งถามว่า "มะม่วงเน่านี้จะมิพามะม่วงดีของฉันเน่าไปเสียด้วยหรือ ? "

บิดาจึ่งตอบว่า "มะม่วงดีของเจ้าถึง ๙ ผล มะม่วงเน่าของพ่อผลเดียว ถ้ากระไรจะพาให้ของพ่อหายเน่าได้บ้างดอกกระมัง"

เมื่อบุตรได้ยินบิดาพูดอย่างนั้นก็ไม่อาจขัดขืนได้ จึ่งรับเอามะม่วงเน่านั้นไป ครั้นถึงที่อยู่แล้วก็เอามะม่วงนั้นไปบ่มไว้ที่เดียวกัน เสร็จแล้วก็เข้าไปหาอาจารย์เล่าความตามที่บิดาสั่งให้ไปนั้นให้ฟังทุกประการ ทีนั้นอาจารย์ก็บังคับให้เล่าเรียนเขียนอ่านไปตามเคย

อยู่มาประมาณ ๓ วัน เศรษฐีผู้เป็นบิดาจึ่งใช้ให้คนมาบอกกะบุตรว่า "พ่อจะขอมะม่วงที่ฝากให้บ่มไว้นั้นคืนไป"

ฝ่ายบุตรเมื่อได้รู้ว่าบิดาจะต้องการมะม่วงที่ฝากบ่มไว้นั้นจึ่งเข้าไปในห้องเปิดดูก็เห็นมะม่วงนั้นเน่าไปทั้งสิ้น แม้จะหาดีสักครึ่งแลก็ไม่มี ก็มีความตกใจกลัวบิดาจะโกรธเป็นอย่างยิ่ง จึ่งพากันเข้าไปแจ้งความแก่อาจารย์ตามเหตุที่เป็นไปนั้น แล้วก็ลาไปยังบ้านทั้ง ๓ คน

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "มะม่วงนี้เอาไปแบ่งกันแบ่งเถิด" *(ความประโยคนี้คำว่า "แบ่ง" ตัวหลังเป็นส่วนเกินของประโยค)*

ครั้นถึงบ้านแล้วจึ่งเข้าไปหาบิดา พอบิดาเห็นหน้าบุตรเข้าแล้วก็ทำเป็นพูดว่า "ลูกเอ๋ย ! เจ้าต้องมาเองด้วยหรือ ?" จะมอบให้เขาเอามาก็จะแล้วกัน จะเสียเวลาเล่าเรียนของเจ้าไป"

เมื่อบุตรได้ยินบิดาพูดอย่างนั้นจึ่งบอกว่า "หาเช่นนั้นไม่ ก็มะม่วงที่พ่อฝากให้ฉันไปช่วยบ่มให้นั้นเน่าเสียหมดแล้ว กลับพามะม่วงทั้ง ๙ ผลของฉันเน่าไปเสียด้วยอีก จะหาดีแต่สักครึ่งผลก็ไม่มี การเรื่องนี้ฉันได้บอกแล้วแต่แรกพ่อก็หาเชื่อฉันไม่ ขืนให้เอาไปบ่มจึ่งเป็นเช่นนี้"

ครั้งนั้นเศรษฐีผู้เป็นบิดาเมื่อได้ยินบุตรกล่าวเช่นนั้นจึ่งคิดในใจว่า "คราวนี้เป็นช่องที่เราจะตักเตือนให้เขาเห็นโทษในการคบคนชั่วแล้ว" จึ่งพูดขึ้นว่า "นี้แหละลูกเอ๋ย! เจ้าจงเห็นด้วยดวงตาของเจ้าเถิด อันวิสัยของดีเมื่อเข้าระคนปนปะด้วยของเน่าแล้วก็ไม่อาจให้คงเป็นของดีอยู่ตามเดิมได้ฉันใด เหมือนหนึ่งพ่อเห็นเจ้าไปนั่งพูดอยู่กับเด็กชั่ววันนั้น เด็กชั่วนั้นแหละจะทำเจ้าให้ปนคนชั่วไปด้วยเป็นแน่ อย่าว่าแต่เจ้า ๓ คนเท่านั้นระคนกับคนชั่วคนหนึ่งเลย แต่ผลมะม่วงที่ดีมากกว่าเจ้า ๓ เท่า มาระคนด้วยมะม่วงเน่าผลหนึ่งยังทำผลดี ๆ ถึง ๙ ผลให้เน่าไปได้ทั้งหมด นี้แลเจ้าจงดูเป็นตัวอย่างเถิด"

เมื่อบุตรทั้ง ๓ คนพี่น้องได้ยินบิดากล่าวข้อเปรียบเทียบให้ฟังเช่นนั้น ก็มีความอายเพราะถ้อยคำของบิดาเป็นอันมาก ด้วยตนพาซื่อมาพูดหารู้ว่า "เป็นอุบายของบิดาไม่" แต่นั้นมาก็มิได้คบหาสมาคมด้วยเด็กพาลนั้นต่อไปเลย

เศรษฐีสอนบุตรให้มีความพิจารณา[๑]

เศรษฐีคนหนึ่งมีบุตรชายอยู่ ๒ คน ครั้นอยู่มาป่วยหนักลงจึ่งเรียกบุตรทั้งสองเข้ามาสั่งสอน แต่หาได้พูดตามตรงไม่เพราะกลัวคนทั้งหลายที่อยู่ใกล้เคียงได้ยินจะจำเอาไป จึ่งกล่าวเป็นปัญหาไว้ ๔ ข้อ

ข้อหนึ่งว่า "เวลาจะกินข้าวให้กินให้ทันเทียนดวงใหญ่จงเสมอไป"

ข้อสองว่า "เมื่อบิดาตายแล้วให้เอาเขี้ยวงาเป็นรั้วบ้าน"

ข้อสามว่า "ทาสที่มีอยู่ในตัวจงใช้อย่าหยุดหย่อน"

ข้อสี่ว่า "แขกมาหาจงขับเสีย"

"ความ ๔ ข้อที่บิดาสั่งสอนนี้เจ้าจงพิจารณาตริตรองอุตส่าห์ทำตามคำสั่งคงจะวัฒนาเจริญต่อไป"

เศรษฐีจึ่งแบ่งทรัพย์ให้บุตรคนใหญ่ ๒ หลัก บุตรคนเล็กหลักหนึ่ง ครั้นอยู่มาเศรษฐีก็ถึงแก่กรรม บุตรทั้งสองต่างคนก็แยกกันไป บุตรคนใหญ่นั้นเป็นโฉดเขลามิได้พิจารณาตรึกตรอง ถือเอาตามคำบิดาสั่ง ถึงเวลากินข้าวก็ให้ภรรยาฟั่นเทียนดอกใหญ่มาจุดเมื่อเวลากินอาหารเสมอไป รั้วบ้านนั้นก็ซื้อเขี้ยวงามาทำเป็นรั้วบ้าน ทาสที่มีอยู่ก็เกรี้ยวกราดด่าว่าใช้ไม่หยุดหย่อน เพื่อนบ้านทั้งหลายที่อยู่ใกล้เคียงมาหาก็ขับไล่ไปเสียมิได้รับรอง ประพฤติการเช่นนั้นเสมอมา มิได้

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "เรื่องเศรษฐีสอนบุตรให้มีความพิจารณา," **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๒๓ (๑ เมษายน ๑๔๒) : ๓๐๖ – ๓๐๗.

ทำมาหากินอะไร ทรัพย์สมบัติร่อยหรอหมดไปทุกที บ่าวที่มีอยู่ก็หนีไปบ้าง วางเงินไปบ้างจนไม่มีบ่าวจะใช้ รั้วบ้านที่ทำด้วยเขี้ยวงานั้นขโมยก็มาลักเอาไปจนหมดสิ้น เพื่อนบ้านทั้งหลายก็ไม่มีใครชอบพอ จะเดินไปไหนก็มีแต่เขาเกลียดชังทั้งนั้น ขัดสนเข้าจะออกปากพึ่งใครก็ไม่ได้

ส่วนน้องชายที่แยกกันไปอยู่ต่างหัวเมืองนั้นเป็นคนมีชวนะ[๑] ตั้งแต่ได้ฟังบิดาสั่งสอนวันนั้นก็เก็บมาตริตรองดูในปัญหา ๔ ข้อที่บิดาสอน ก็เข้าใจทั้ง ๔ ข้อ อุตส่าห์ทำมาหากินประพฤติตัวตามคำบิดสั่งเสมอมา ทรัพย์สมบัติก็บริบูรณ์มั่งคั่งมากขึ้นทุกที

คนพี่นั้นมีความขัดสนจนถึงไม่มีจะกิน ครั้นทราบว่า "น้องชายที่จากกันไปนั้นมั่งมีขึ้นก็ไปหา" น้องชายครั้นเห็นพี่มาก็รับรองเลี้ยงดูเป็นอันดี ครั้นเลี้ยงกันเสร็จแล้วจึ่งถามพี่ชายว่า "ตั้งแต่บิดาสั่งสอนวันนั้นแล้วต่างคนก็จากกันมา พี่ยังได้ประกอบการทำมาหากินอะไรบ้าง? ได้ประพฤติตัวทำตามคำบิดาสั่งหรือเปล่า?"

พี่ชายจึ่งตอบว่า "ตั้งแต่บิดาสั่งสอนวันนั้น พี่ก็ประพฤติตัวตามคำบิดาสั่งทุก ๆ ข้อมิได้ลืมเลย ทรัพย์สมบัติมีแต่หมดไปทุกที มีความขัดสนเป็นอันมาก พี่จึ่งได้อุตส่าห์มาหาเจ้าอยากจะถามดูว่า 'ตั้งแต่บิดาสั่งสอนวันนั้นเจ้าประพฤติตัวอย่างไร? จึ่งได้เจริญยิ่งขึ้น หรือบิดาสั่งสอนอะไรไว้กับเจ้าอีกบ้าง? นอกจากที่สั่งสอนเราวันนั้น' จงบอกให้พี่ทราบด้วย"

น้องชายได้ฟังพี่ชายบอกแลถามมีความสงสารยิ่งนัก จึ่งตอบว่า "บิดาจะได้สั่งสอนอะไร? นอกจากวันนั้นอีกก็หาไม่ ที่บิดาสั่งสอนวันนั้นมิได้พูดตามตรงเพราะกลัวว่า 'คนทั้งหลายได้ยินจะจำเอาไป' จึ่งได้กล่าวเป็นปัญหาไว้เพื่อให้เราทั้งสองพิจารณาตริตรองดู

ข้อหนึ่งที่ว่า "กินข้าวให้กินให้ทันเทียนดวงใหญ่นั้นคือ เวลากินข้าวให้รีบกินเสียแต่วันให้ทัน[๒] พระอาทิตย์ตก**จะได้ไม่ต้องเปลืองฟืนไฟ**"

ข้อสองที่ว่า "**ให้เอาเขี้ยวงาเป็นรั้วบ้าน**นั้นคือ ให้ผูกไมตรีแก่เพื่อนบ้านทั้งหลายที่อยู่ใกล้เคียงไว้เป็นรั้วบ้าน **จะได้ป้องกันโจรผู้ร้าย**ที่จะมีมา จะได้ช่วยกันเป็นหลายแรงหลายปัญญาขึ้น"

---

[๑] คำนาม หมายถึง ความคิด ปัญญา

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ไม่ให้ทัน" ซึ่งไม่น่าจะใช่

ข้อสามที่ว่า "บ่าวมีอยู่ในตัวจงใช้อย่าหยุดหย่อนนั้น คือว่ามือของเราอย่าอยู่**เปล่าให้**อุตส่าห์**ทำการงาน**ตามแต่จะมีอะไรทำ ไม่ให้นั่งอยู่เปล่า"

ข้อสี่ที่ว่า "แขกมาหาให้ขับเสียนั้นคือ ถ้าเวลาที่ทำการงานสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ เกิดความ**เกียจคร้าน**ขึ้นมาก็**ให้ขับไล่**ไปเสีย **ให้**อุตส่าห์**ทำมาหากิน**" หาได้ให้ทำตามที่บิดาพูดไม่ ที่พี่ประพฤติมานั้นเป็นการเข้าใจผิดเสียแล้ว

ครั้นพี่ชายได้ฟังน้องชายชี้แจงให้ฟังดังนั้นก็ได้คิดขึ้นมา มีความเสียใจยิ่งนัก อยู่กับน้องชายได้หน่อยก็ตรอมใจตาย

การที่บุตรเศรษฐีผู้พี่ต้องตรอมใจตายนี้เป็นเพราะทำการมิได้พิจารณาตริตรองโดยตลอด ประกอบไปด้วยความโฉดเขลา ทรัพย์สมบัติที่บิดาแบ่งให้ก็ได้มากกว่าน้องชาย ถึงกระนั้นรักษาไว้ไม่ได้ คนน้องชายนั้นถึงได้ทรัพย์สมบัติน้อยกว่าก็จริง แต่เป็นคนมีความคิดตริตรองจึ่งได้ตั้งตัวได้

"จะทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดคนที่มีความพิจารณาตริตรองโดยละเอียดกับคนที่ทำการไม่ตริตรองนั้น สู้ผู้ที่ทำการตริตรองไม่ได้" เช่นกับบุตรเศรษฐี ๒ คนที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น

สติปัญญาแก้ไขดี[๑]

ด้วยมีชายผู้หนึ่งนุ่งห่มเรียบร้อยได้ลอบลักเข้าไปในห้องโฮเต็ล[๒] ของท่านผู้มีชื่อที่ตำบลหนึ่ง แลกำลังขนเอาเสื้อผ้าในตู้ออกจะลักเอาไป **มิสเตอร์ ก.** ผู้เจ้าของห้องนั้นเข้ามาพบเข้า

ผู้ร้ายนั้นหันหน้ามาบอกด้วยความเย็นใจที่สุดว่า "ข้าพเจ้าคอยท่านอยู่ ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้จับตัวท่าน แลจะเอาเสื้อผ้าเหล่านี้ไปด้วย"

ครั้นพูดว่าดังนั้นแล้วก็จัดแจงห่อเสื้อโอเวอร์โค้ด[๓] ตัว[๔] หนึ่ง กางเกง ๒ ตัว[๕] แลเสื้อฤดูร้อน ๓ ตัว[๖] กับสิ่งของต่าง ๆ อีกหลายอย่าง แล้วพูดว่า "บัดนี้ไปเถิด ข้าพเจ้าจะถือห่อนี้ไป แลท่านจะเดินไปก่อนหน้าข้าพเจ้าสักสองสามก้าวก็ได้ เพื่อที่จะไม่ให้คนตามถนนรู้ว่า "ข้าพเจ้าคุมตัวท่านไป"

มิสเตอร์ ก. มีความตกใจเป็นอันมากที่ต้องถูกเกาะโดยไม่ทันรู้ตัวดังนี้ ก็ได้ทำตามความที่ผู้ร้ายว่ากล่าวนั้นทุกประการ หาได้โต้เถียงสักคำเดียวไม่

ครั้นเดินทางมาได้หน่อยหนึ่งมิสเตอร์ ก. มีความสงสัยจึ่งเหลียวหลังมาดูผู้คุมของตน ผู้ร้ายกับห่อเสื้อผ้านั้นก็สูญหายไปเสียแล้ว

---

[๑] ย.ย.ล. *(นามแฝง)*. "เรื่องเบ็ดเตล็ด : สติปัญญาแก้ไขดี," **วชิรญาณวิเศษ** ๗,๖ (๒๖ พฤศจิกายน ๑๑๐) : ๖๘.

[๒] hotel โรงแรม ที่พักระหว่างทาง

[๓] overcoat เสื้อคลุมกันหนาวตัวยาว ต้นฉบับเขียนว่า "โอเวอร์โก๊ด"

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "เสื้อ" แต่ลักษณนามของเสื้อคือตัว

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "กางเกง" แต่ลักษณนามของกางเกงคือ ตัว

[๖] ต้นฉบับเขียนว่า "เสื้อ"

สนทนากับคนขอทาน[๑]

ถาม "เอ็งชื่ออะไร ? "

ตอบ "ชื่อ**อิน**ขอรับ"

ถาม "อยู่ที่ไหน ? "

ตอบ "เป็นลาวอยู่อุบล[๒] เข้ามาเที่ยวที่ปราจีน[๓] มาเป็นโทษ เขาหาว่า 'เป็นสมัครพรรคพวกผู้ร้าย' จำส่งเข้ามาติดตะรางกองลหุโทษ[๔] แล้วเจ็บเป็นตาแดงต้อขึ้นตาบอด เขาก็ปล่อยออกจากตะราง จึ่งขอทานเขากินแต่นั้นมา"

ถาม "ขอทานมาแต่เมื่อไร ? "

ตอบ "ขอมาแต่เดือนสามปีกลายนี้"

ถาม "ขอทานที่ไหน ? "

ตอบ "ประตูสามยอดบ้าง สะพานหัน[๕] บ้าง"

ถาม "ขอทานที่ประตูสามยอดกับสะพานหัน หาอัฐได้ที่ไหนดีกว่ากัน ? "

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "เบ็ดเตล็ด : เรื่องสนทนากับคนขอทาน," **วชิรญาณ** ๓ (ธันวาคม ๑๑๓) : ๒๙๖ - ๒๙๙.

[๒] คือจังหวัดอุบลราชธานี

[๓] คือจังหวัดปราจีนบุรี

[๔] โทษสถานเบา

[๕] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพานหัน"

ตอบ "ที่สะพานหันหาได้มากกว่าเพราะคนเดินมาก ได้อยู่ในราวถึงวันละเฟื้อง จนวันละสลึงเฟื้อง ที่ประตูสามยอดได้เสมอวันละไพบ้าง ๖ อัฐบ้าง เฟื้องหนึ่งเป็นอย่างมาก"

ถาม "ทำไมจึ่งไม่ขอทานอยู่ที่สะพานหันให้เสมอ ๆ ?"

ตอบ "เดินไปเองไม่ถูก ต้องจ้างเด็กจูงไปเที่ยวละอัฐ หาจ้างเด็กไม่ได้ก็ไม่ได้ไป"

ถาม "แกขอทานอย่างไร ?"

ตอบ "ผมได้แต่อ้อนวอนขอเขาไปอย่างนั้น เพราะร้องเพลงไม่เป็น"

ถาม "ถ้าไปเจอคนร้องเพลงเขาขออยู่ในที่เดียวกัน แกมิไม่ใคร่ได้หรือ ?"

ตอบ "ได้ขอรับ ผมเข้าไปนั่งแอบอยู่ในพวกเดียวกับคนร้องเพลง เขาให้ทานเขาก็มักให้รายตัวไปด้วยกันหมด"

ถาม "ขอทานวันใดเวลาใดเป็นได้มาก ?"

ตอบ "วันพระเป็นมากกว่าวันอื่น เวลานั้นคือเวลาเช้า ดักขอเวลาที่เขาไปตลาดมักได้มาก กับเวลาเย็นขอเวลาเขากลับจากบ่อนก็มักได้มากกว่าเวลาอื่น ๆ"

ถาม "ผู้หญิงกับผู้ชายใครจะให้ทานดีกว่ากัน ?"

ตอบ "สู้ผู้ชายไม่ได้ บางทีรวย ๆ เขาให้ถึงทีละเฟื้องก็มี"

ถาม "ทานที่เขาให้นั้นมีแต่เงินกับอัฐเท่านั้นแลหรือ ?"

ตอบ "ของอื่น ๆ เขาก็ให้ขอรับ บางทีผ้าขาวม้าเก่า ๆ ขาด ๆ เขาก็ให้ เสื้อบ้าง ผ้านุ่งบ้าง แต่นาน ๆ จะได้ทีหนึ่ง"

ถาม "เอ็งขอทานถูกใครเขารังแก เช่นเอาก้อนอิฐหลอกให้ทานเป็นต้นบ้างหรือไม่ ?"

ตอบ "ยังไม่เคยถูกใครรังแกเลย"

ถาม "เอ็งอยู่ที่ไหน ?"

ตอบ "อาศัยบ้านเขาอยู่ที่ข้างคุก เขารับมาแต่เมื่อออกจากตะรางเลยให้อยู่ในบ้านเขา วันไหนหาได้ก็กินของผมเอง หาไม่ได้นายท่านก็ให้ทานกิน"

ถาม "เวลากินอยู่ของเอ็งอย่างไร ลองเล่าให้ฟังสักที ?"

ตอบ "เวลาเช้าตื่นนอนผมก็เดินออกจากบ้านด้วยจำทางได้ ตรงมาประตูสามยอด ซื้อข้าวเช้ากินที่โรงข้าวแกงหน้าโรงหวย บางทีไม่สบายต้องซื้อข้าวสารวานคนในบ้านเขาหุงให้กิน กินข้าวแล้วก็นั่งขอทาน"

ถาม "ก็ตาเอ็งไม่เห็น เอ็งจะรู้ว่าใครผ่านไปมาอย่างไร ?"

ตอบ "ผมได้ยินเขาเดิน ไม่ได้ยินก็นั่งนิ่งอยู่ ถ้าได้ยินเสียงคนเดินเมื่อใดก็ขอ นั่งขอประจำอยู่เช่นนี้วันยังค่ำ ถ้าฝนตกแดดร้อนคนตาดีเขามักช่วยจูงให้อาศัยแอบบังอยู่ตามข้างประตู จนเวลาย่ำค่ำตามที่ได้ยินคนเขาว่า แลสังเกตเสียงกา ก็เดินกลับไปบ้าน

ถาม "เงินที่ขอทานได้รักษาไว้อย่างไร ? "

ตอบ "เศษอัฐพสเก็บไว้ในกระเป๋า ซื้อกินอยู่ไปในตัว จนเศษเหลือได้เป็นเฟื้องสลึงจึงนำไปฝากนาย เดี๋ยวนี้มีอยู่สัก ๒ บาท"

ถาม "การขอทานหาเลี้ยงชีวิตอย่างนี้ เอ็งรู้สึกเป็นความเดือดร้อนอย่างใดหรือไม่ ? "

ตอบ "ดูก็สบายดี ไม่เห็นเดือดร้อนอย่างใด แต่อาศัยที่นายเขาช่วยเลี้ยงดู ถ้าไม่ได้นายก็เห็นจะอยู่ไม่ได้"

สนทนาเรื่องนิทาน[๑]

หนังสือที่เป็นเรื่องนิทาน นอกจากคำสั่งสอนแลกฎหมาย เช่น เรื่อง "อิเหนา" "รามเกียรติ์" เป็นต้น จะควรมีในหอสมุดทั้งปวงหรือไม่ ?

ก็เรื่องนิทานเหล่านั้นท่านเห็นว่าเป็นฉันใด ?

ข้าพเจ้าจะรับคำที่ตอบจากท่านก่อน ก็ท่านเห็นควรมีหรือไม่ควร เล่า ?

ข้าพเจ้าตอบไปว่า "เป็นความเห็นที่ท่านควรคิด คำว่าควรไม่ควร นี้หวังใจว่าท่านจะทราบได้ดีทีเดียว"

ท่านตอบเช่นนี้จะต้องเข้าใจตามใจของข้าพเจ้าว่า "ควร" ไม่ใช่ หรือ ? แต่ควรเพราะเหตุใดท่านจะอธิบายได้หรือไม่ ?

ข้าพเจ้าไม่สงสัยเลยว่า "ข้าพเจ้าจะต้องอธิบายให้ท่านฟัง ข้าพเจ้า หวังใจว่าจะฟังคำอธิบายของท่าน เพราะรู้อยู่แล้วว่าท่านจะอธิบายได้โดยชัดเจน"

การที่จะให้ข้าพเจ้าอธิบายนี้เป็นการเชื่อแน่และพอใจของท่านแล้ว หรือ ?"

ข้าพเจ้าพอใจแล้วในการที่จะให้ท่านอธิบาย ท่านเห็นควรจะตั้งข้อ ใดขึ้นอธิบายก่อน

---

[๑]หม่อมอนุวงษ์วรพัฒน์ *(ม.ว.สำเริง)*. "อ่านเล่น : สนทนาเรื่องนิทาน." **วชิรญาณ** ๓, ๖ (มีนาคม ๑๓๓) : ๖๐๔ - ๖๑๒.

ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ได้คิดเลยว่า "ข้าพเจ้าจะต้องแนะนำท่าน"

ข้าพเจ้าคิดว่า "จะขี้คุณและโทษ ท่านจะเห็นอย่างไร ?"

"ข้าพเจ้าเห็นด้วย"

"ถ้ากระนั้นข้าพเจ้าจะอธิบาย"

"ดีแล้ว"

ข้าพเจ้าเห็นว่า "ธรรมดาหนังสือที่มีผู้แต่งขึ้นเป็นเรื่องแล้วเห็นควรจะต้องมีสำหรับหอสมุดทั้งปวงทุกอย่าง ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ?"

"ข้าพเจ้ายังไม่มีคำใดที่จะคัดค้าน เพราะธรรมดาสรรพหนังสือเรื่องทั้งปวงย่อมมีคุณมากกว่ามีโทษ อันใดเล่าที่เป็นโทษท่านจะตอบหรือไม่ ?

ข้าพเจ้าตอบได้ว่า "ท่านจะไม่ได้หมายทั้งคำชี้แจงของข้าพเจ้าเลย"

ข้าพเจ้าจะฟังคำท่านจึ่งได้ถาม

ข้าพเจ้าหวังใจว่า "คำอธิบายของท่านจะเป็นที่พอใจของท่านอยู่แล้ว"

"ถ้ากระนั้นท่านจะฟังคำอธิบายของข้าพเจ้าหรือไม่ ?"

"ท่านอธิบายแล้วต้องฟัง"

"เรื่องนิทานต่าง ๆ นั้นข้าพเจ้าเห็นจำเป็นต้องมีเป็นแท้ *(คำว่า "นิทาน" นี้ ตามที่เข้าใจกันต้องเป็นเรื่องที่แต่ง ไม่ใช่เรื่องจริงหรือที่แอบอ้างว่าเป็นเรื่องจริง แต่เห็นว่าจะเป็นจริงไปไม่ได้นั้น เรื่องเหล่านี้นับว่าเป็นนิทาน)* ถึงโดยเรื่องนั้นจะไม่เป็นคำสั่งสอนก็ดี แต่ไม่ได้ให้โทษแก่ผู้ใดก็ต้องนับว่าเรื่องนั้นมีคุณ เพราะปราศจากโทษ

คุณคืออันใดเล่า คือเป็นเรื่องสนุกสำหรับบำรุงใจให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเบิกบาน เพราะธรรมดาคนคงต้องมีเวลาสนุกแทบทุกคน ถ้าจะตั้งหน้าแต่เล่าเรียนหรือประกอบการอย่างไรอย่างหนึ่ง ไม่มีเวลาเว้นว่างแล้ว ข้าพเจ้าไม่เห็นเลยว่า "ผู้นั้นจะประพฤติได้ตลอดถึงพระสงฆ์ที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมก็มิได้เรียนแต่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเดียว ในการเล่าเรียนก็มีนิทานต่าง ๆ เช่นคัมภีร์พระธรรมบทเป็นต้น ข้อความในนิทานนั้นเป็นเครื่องชักนำให้เพลิดเพลินอยู่ในตัวเอง เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึ่งหาผู้ต้องการเรื่องนิทานดังเช่นคฤหัสถ์ไม่"

นิทานย่อมเป็นประโยชน์แก่การเล่าเรียนด้วยส่วนหนึ่งเหมือนกัน แลเป็นเครื่องล่อใจให้เพลิดเพลิน ประโยชน์อย่างต่ำก็เพียงอ่านเล่นแก้รำคาญใน

เวลาว่าง จำต้องหาเครื่องบำรุงใจให้สบายไม่ใช่หรือ? ก็เมื่อมีประสงค์จะหาความสบายเช่นนี้แล้วทำฉันใดเล่าต้องมีของเล่นหรือเที่ยวเพื่อจะได้พบปะเพื่อนฝูง ถ้าไม่เที่ยวแลไม่มีของเล่นอย่างใด จำเป็นต้องอ่านหนังสือเท่านั้นเอง ผู้ที่ว่างการแล้วทอดตัวนอนคอยตากว่าจะหลับนั้นต้องขอยกไม่กล่าวถึง ก็ในเวลานั้นจะควรอ่านเรื่องใดเล่า ถ้าง้างเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกมาก็ไม่เห็นมีข้อใดที่เป็นเครื่องสนุก ซึ่งจะชักนำให้ใจสบาย มีแต่ทำให้ใจเหี่ยวลง ด้วยคำที่กล่าวนั้นมักกล่าวแต่ "ชรา พยาธิ มรณะ" เป็นต้น ไม่มีคำที่จะจูงใจให้ชื่นบานเลย ด้วยคนพวกเราๆ ทุกวันนี้ยังไม่ต้องการจะคิดถึง เอาไว้ให้ท่านพวกหนึ่งคิดต่างหากใช่จะไม่เชื่อและไม่นับถือ ในถ้อยคำของพระพุทธเจ้านั้นหามิได้เชื่อดอก แต่ทำไปไม่ตลอดจึ่งไม่ทำ พอเริ่มต้นจับอ่านเข้าได้สักหน่อยหนึ่ง นัยน์ตาก็ไม่ยอมให้อ่านต่อไป เท่านี้เห็นไม่ได้การ คว้าคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ออกมาว่าไปได้สักหน่อยหนึ่ง กำลังยกศัพท์ "มโนสาเร่ อันว่ามโนสารฤาษี" เพียงนี้ก็พอหลับกัน เรื่องที่เป็นประโยชน์มากเช่นนี้จะใช้ได้ก็แต่ในเวลาที่ต้องการ ซึ่งจะเอามาอ่านแก้รำคาญไม่ให้มีเวลาอยู่เปล่านั้น ข้าพเจ้าได้ลองดูนักแล้วไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นจึ่งเห็นว่า "เรื่องนิทานจำเป็นต้องมีแท้ไว้ให้ประโยชน์แก่เวลาว่างแลในเวลาที่ควร แต่ถ้าผู้ใดลงใฝ่ฝันอยู่กับนิทานนักนิทานก็กลับให้โทษได้เหมือนกัน"

"โทษของนิทานฉันใด ท่านอธิบายได้หรือไม่ ? "

"อ้อ ! ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้าพเจ้ามีความพอใจที่จะฟังคำท่านมากกว่าคำของข้าพเจ้าที่จะอธิบายแก่ตัวเอง"

"ถ้ากระนั้นท่านจะให้ข้าพเจ้าอธิบายหรือ ? "

"ข้าพเจ้าพอใจอย่างยิ่ง อธิบายไปเถิด"

"การที่จะอธิบายด้วยโทษของนิทานนั้นจะต้องยกเรื่องนิทานขึ้นว่าด้วย คือเรื่องจีนต่างๆ มีสามก๊กเป็นต้น ซึ่งมีคนมีปัญญาและฝีมือพ้นวิสัยมนุษย์ เรื่องเช่นนี้ข้าพเจ้านับเป็นนิทานด้วยท่านจะเห็นด้วยหรือไม่ ? "

"ข้าพเจ้าเห็นด้วยในการที่ท่านจะอธิบายต่อไป"

"ถ้าท่านไม่เห็นด้วยข้าพเจ้าก็จะต้องเหยียดท่านเข้าในพวกที่ข้าพเจ้าจะได้ยกตัวอย่างกล่าวต่อไปนี้"

"เชิญท่านกล่าวต่อไปเถิด"

"โทษของนิทานนั้นถึงมีก็จริงแต่ไม่ร้ายแรงอันใดตามที่ข้าพเจ้าได้ยินได้เห็นมา เป็นแต่หาให้ผู้ที่ใฝ่ฝันถึงนั้นมีปัญญาและฝีมือขึ้นในพวกที่มีความ

เห็นอย่างเดียวกันเท่านั้น มีเรื่องหนึ่งข้าพเจ้าได้เคยรับมาแล้วเมื่อเวลาข้าพเจ้ายังย่อมอยู่ ในพวกที่มีความเห็นพร้อมกันเช่นนั้น ผ่านประชุมกัน ข้าพเจ้าได้เข้าในที่ประชุมด้วย ผู้ที่รักในการทหารก็ตั้งตัวว่ามีฝีมือ' และตั้งคนนั้นคนนี้เป็น "จูหลงบ้าง" "กวนอูบ้าง" ต่าง ๆ กันไปในชื่อพวกที่มีฝีมือ พวกที่รักการพลเรือนและนักปราชญ์ก็ตั้งในพวกผู้มีปัญญาดี มีอาจารย์ "ฮกหลง ฮองซู" เป็นต้น ต่างคนก็อีออออไปด้วยกัน ยิ่งพูดกันไปก็ฟุ้งไปทุกที นึกรำคาญใจขี้เกียจได้ยิน แลใจมันก็ฟุ้งขึ้นมาบ้าง

พอท่านกล่าวถึงชื่ออาจารย์ "ฮกหลง" ข้าพเจ้าก็ทะลุกลางปล้องขึ้นมาบ้างว่า "ฮกหลง" หรือ "หลงเขาหก" ท่านเหล่านั้นกลับพากันปราบเอาข้าพเจ้าเหี่ยวไป เพราะท่านเป็นผู้ใหญ่ล้วนแต่ "หัวเห็ด" ทั้งนั้น ซ้ำข้าพเจ้าเป็นเด็กด้วย มีเสียงก็ไม่พอจะโต้ตอบได้ กลับตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นตัวอะไรอีก ข้าพเจ้าไม่สนใจจะจำชื่อไว้

อีกเรื่องหนึ่งมีผู้ที่ข้าพเจ้าควรเชื่อถือได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า "เป็นเรื่องจริงแต่เล่ากันต่อ ๆ มา กว่าก็จะถึงข้าพเจ้ากล่าวในครั้งนี้เห็นจะคูณมาหลายส่วนแล้ว ถ้าจะถือเอาเป็นจริงจะต้องหารเสียบ้าง"

ว่ามีผู้หนึ่งชอบอ่านหนังสือเรื่องจีนเสมอ ไม่ทำการงานอย่างไรเลย อยู่มาวันหนึ่งมีเพื่อนผู้หนึ่งมาหาที่เรือน เป็นเวลาที่ผู้เจ้าของเรือนรับประทานอาหารอยู่ แขกผู้มาทราบดังนั้นก็หาได้เข้าไปหาในเรือนดังเช่นเคยไม่ รออยู่นอกชานจะให้เจ้าของเรือนรับประทานอาหารให้อิ่มเสียก่อน นั่งคอยอยู่นานแล้วผู้นั้นยังไม่อิ่ม จึ่งลุกขึ้นเดินไปเดินมาตามนอกชาน ไม่ได้สำรวมอิริยาบถ เพราะเข้าใจเสียว่าเป็นคนคุ้นเคยกัน เดินไปเดินมาเล่นตามสบาย เมื่อเวลาแขกมาหานั้นเจ้าของเรือนก็ทราบแล้วแต่นิ่งเสียเพราะกำลังตริตรองการอยู่ เมื่อแขกผู้มาหาเดินไปเดินมา เจ้าของเรือนแลมาเห็นดังนั้นก็นิ่งเสียหาได้ร้องทักทายออกมาไม่ เป็นแต่คอยแลตามแลหลบตาไม่ให้ปะหน้าแขก ในเวลานี้ดูเหมือนจะคิดมากขึ้น แขกคอยอยู่นานนักหนาแล้วจึ่งนั่งลงกอดเข่า เจ้าของเรือนเห็นเช่นนั้นยิ่งมีความคิดมากขึ้น มีสีหน้าแปลกกว่าธรรดา

พอคนที่ในเรือนเดินออกมาแขกจึ่งถามว่า "รับประทานแล้วหรือยัง ?"

ผู้นั้นตอบว่า "แล้ว"

แขกก็เข้ามาหาในเรือนดังเช่นเคย ตั้งแต่แขกเข้าประตูเรือนจนนั่ง

ลง เจ้าของเรือนมิได้พูดทักทายอย่างใดเลย แขกร้องพูดขึ้นก่อนทั้งนั้น แขกเห็นกิริยาเจ้าของเรือนผิดปรกติก็เข้าใจเสียว่า "จะเป็นเวลาไม่สบาย" ธุระที่ตั้งใจมาจะพูดนั้นก็งดเสีย คิดไว้หาเวลาอื่น แขกก็ลากลับไป

เมื่อแขกกลับไปแล้วเจ้าของเรือนจึ่งเรียกคนสนิทมากระซิบบอกว่า "วันนี้น่ากลัวจะมีเหตุ ! " ผู้นั้นหน้าตื่นแลดูตาลอกแลกไป จึ่งบอกต่อไปว่า "ผู้ที่มาหาเราวันนี้เป็นคนคุ้นเคยกัน แต่มาครั้งนี้เห็นผิดกว่าทุกที ชะรอยจะมีอุบายมาอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่สังเกตได้คือ

ข้อหนึ่ง มาถึงแล้วหาได้ตรงเข้ามาหาดังแต่ก่อนไม่ นั่งแอบอยู่เงียบ ๆ

ข้อสอง ลุกขึ้นเดินไปเดินมาเอามือไพล่หลัง

ข้อสาม กลับนั่งลงกอดเข่าอยู่เป็นนานจึ่งได้เข้ามาหา

ข้อสี่ เมื่อเข้ามาถึงแล้วเราไม่ทันจะทักทายก็เอ่ยขึ้นก่อน แล้วไม่มีเรื่องอันใดที่จะเป็นสาระ ก็รวมใจความจะเอาเป็นเรื่องว่ามาด้วยธุระอะไรก็ไม่ได้พูด พูดอยู่ประเดี๋ยวก็ไป

ข้อความทั้งสี่นี้คงจะเป็นอุบายมาเล่นเราอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ ดูในพงศาวดารจีนเถิด อุบายมันซับซ้อนลึกซึ้งนัก ถ้าเราไม่ได้ศึกษาเรื่องเหล่านี้อยู่บ้างก็เสียที จำเป็นต้องหาอุบายซ้อนกลเอาให้เจ็บจึ่งจะได้"

"ผู้ที่หลงนิทานจนสติเคลิ้มเช่นนี้ ท่านเห็นว่านิทานจะคงมีประโยชน์หรือไม่ ? "

"ก็ท่านเห็นอย่างใดเล่า ? "

"ข้าพเจ้าเห็นว่า 'นิทานคงมีประโยชน์อยู่ตามคำที่กล่าวมาแล้วนั้นเอง แต่ต้องรู้จักใช้แต่ที่ควร ถ้าใจเป็นแต่นิทาน *(เรื่องจีน)* จัดนักก็อาจจะเป็นเช่นกล่าวมาแล้วนี้ได้โดยมาก' ท่านเห็นอย่างไร ? "

ข้าพเจ้าพอใจฟังในคำของท่านแล้ว

ข้าพเจ้าเห็นว่า 'บรรดาหนังสืออย่านิยมเสียว่าพวกนี้ดี จะอ่านแต่พวกนี้พวกเดียว พวกนั้นไม่ดีไม่อ่านจะเช่นนี้ อย่าให้ความหลงเข้าครอบงำอยู่ในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้จะเป็นการดีกว่าอย่างอื่น' ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ? "

"ข้าพเจ้าขอตอบโดยความยินดีที่ได้ฟังถ้อยคำของท่านกล่าวมานี้"

"ถ้อยคำที่เราพูดกันนี้จะเรียบเรียงลงวชิรญาณจะไม่ได้หรือ ? "

"จะเป็นไร ? "

"อ้อ ! เป็นอยู่หน่อยหนึ่ง ด้วยเรื่องที่ลงในวชิรญาณย่อมมีประโยชน์เป็นพื้น ก็ถ้อยคำที่เราพูดกันนี้ไม่เห็นเป็นประโยชน์อันใด ? หรือเอาเถอะนะเราลงเรื่องอ่านเล่นนี่จะมาเอาประโยชน์อันใดแก่เรา จะหาประโยชน์ในเรื่องของเราก็เป็นเข้าใจผิดละ อยากอ่านให้เป็นประโยชน์ก็เลือกเอาเรื่องที่เห็นควรเถิด ท่านผู้ใดไม่ชอบก็ขอรับประทานโทษท่านคำเดียวก็แล้วกัน เอาเป็นตกลงกัน"

สนทนาสุภาษิต[๑]

เรื่องสนทนาสุภาษิตนี้ คือเมื่อคนทั้งหลายสั่งสนทนาซึ่งกันและกันแล้ว เมื่อสบช่องข้อความใดที่ตนพูดตรงกะคำสุภาษิตที่ชนโบราณ[๒] ได้ประพันธ์ผูกไว้ก็ชักเอาคำสุภาษิตนั้นๆ ขึ้นเปรียบเทียบในข้อความซึ่งกำลังพูดกันนั้นโดยทันที

ก็ถ้อยคำสุภาษิตที่โบราณได้กล่าวไว้นั้นถึงโดยคำจะสั้นหรือเล็กน้อยก็ดี ข้าพเจ้าวิเคราะห์ดูก็เห็นว่า "เป็นสาระและควรจำเป็นคติทั้งสิ้น" แต่ถ้อยคำเหล่านี้เที่ยวกะเรี่ยกะราดอยู่ไม่ใคร่ได้นึกได้ฝันถึง ต่อพูดกันไปข้อความตรงกะถ้อยคำสุภาษิตคำใดเข้าจึ่งจะได้ยกขึ้นพูดครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง เพราะเช่นนั้นข้าพเจ้าจึ่งคิดรวบรวมเรียบเรียงขึ้นไว้เป็นเรื่องนิทานสนทนา ประสงค์จะรวบรวมถ้อยคำเหล่านี้ไว้ให้เป็นหมวดหมู่โดยแผนกหนึ่งเพื่อเป็นเครื่องดำริต่อไป

แต่ถ้อยคำเหล่านี้ท่านทั้งหลายก็ย่อมจะทราบและได้ยินได้ฟัง หรือเคยพูดเคยกล่าวอยู่ด้วยกันทุกท่านทุกนาย แล้วจะว่า **"หญ้าปากคอก""** ก็ว่าได้ หรือจะว่าเป็นของจืดและหาง่ายเช่นกล้วยน้ำว่า ม้าแดง ต้นโมกดัดก็ตาม แต่ข้าพเจ้า

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "สนทนาสุภาสิต," **วชิรญาณวิเศษ** ๑, ๔๔ (๓ กันยายน ๑๑๐) : ๕๒๗ - ๕๒๙, ๔๕ (๗ กันยายน ๑๑๐) : ๕๔๑ – ๕๔๓, ๔๖ (๑๐ กันยายน ๑๑๐) : ๕๕๔ - ๕๕๕, ๔๗ (๒๔ กันยายน ๑๑๐) : ๕๖๗ - ๕๖๘, ๔๘ (๑ ตุลาคม ๑๑๐) : ๕๘๐ - ๕๘๑, ๔๙ (๘ ตุลาคม ๑๑๐) : ๕๙๓ ถึง ๕๙๔, ๕๐ (๑๕ ตุลาคม ๑๑๐) : ๖๐๓ - ๖๐๔, **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๒ (๒๙ ตุลาคม ๑๑๐) : ๑๗ - ๑๘.

[๒] คำนี้ต้นฉบับจะเขียนว่า "บูราณ"

[๓] สำนวน หมายถึง ไม่ยุ่งยาก สะดวก ง่าย ๆ

ผู้เรียบเรียงนี้ก็จะถือเอาเยี่ยงช่างทำขนม ธรรมดาช่างทำขนมนั้นที่จะคิดยักเยื้องพลิกแพลงเอาสิ่งของอย่างหนึ่งอย่างใดที่จนคนเขาไม่รู้จัก มาผสมทำเป็นขนมขึ้นนั้นไม่ได้ คงต้องใช้แป้ง น้ำตาล มะพร้าว ฟองเป็ดหรือฟองไก่เป็นพื้นก่อน แต่ยักเยื้องโดยวิธีประสมให้ต่าง ๆ ไป ก็อาจทำรส รูป สี กลิ่นของขนมนั้นให้ต่าง ๆ กันไปได้ และเรียกชื่อขนมนั้นก็ต่าง ๆ กันด้วยโดยวิธี

การซึ่งเรียบเรียงหนังสือนี้ก็เยี่ยงกันกะทำขนมนั้น ที่จะเก็บเอาถ้อยคำอย่างใด เรื่องใด เหตุใดที่ท่านทั้งหลายไม่ทราบไม่รู้มาเรียบเรียงนั้นไม่ได้ ถึงท่านผู้นี้ไม่ทราบ ท่านผู้นั้นก็ทราบ ท่านผู้นั้นไม่ทราบ ท่านผู้โน้นก็ทราบอีกเล่า การที่เรียบเรียงนี้ต้องอาศัยยักเยื้องโดยวิธีเช่นช่างซึ่งทำขนมนั้นไม่ผิดกันเลย

ก็เรื่องนิทานสนทนาสุภาษิตที่จะได้กล่าวต่อไปนี้ ถ้าคำสนทนาในท้องเรื่องคำใดเป็นสุภาษิตของโบราณกล่าวไว้ ข้าพเจ้าจะใช้เครื่องหมายไว้เช่นนี้...“ คือ บอกว่า “คำที่ตรงนั้นเป็นคำสุภาษิตของโบราณที่กล่าวไว้” ดังจะมีแจ้งต่อไปในนิทานดังนี้

ในนิทานนั้นว่า มีบุรุษ ๒ คน คนหนึ่งชื่อ**นายเพื่อน** คนหนึ่งชื่อ**นายมิตร** บุรุษ ๒ คนนั้นเป็นคนเกิดบ้านเดียวกัน ได้รักใคร่ชอบพอกันสนิทสนมมาแต่เด็ก ๆ จนเป็นหนุ่ม ก็มิได้ผิดพ้องหมองปากกันเลย คนทั้งสองนั้นรักกันเสมอด้วยเป็นพี่น้องที่ได้เกิดร่วมอุทรเดียว เมื่อมีทุกข์สุขสิ่งใดก็ไปปรึกษาหารือกันมิขาด

ส่วนนายเพื่อนนั้นชอบในวิชาหนังสือจึ่งอุตส่าห์พากเพียรร่ำเรียนในอักขรวิธี ก็เป็นคนรู้ได้ดีโดยชำนิชำนาญผู้หนึ่ง ฝ่ายนายมิตรชอบในวิชาการช่างต่าง ๆ จึ่งได้ศึกษาในการช่าง ก็เป็นโดยคล่องแคล่วในการช่างหัตถกรรมจิตรกรรมเหมือนกัน

แต่นายเพื่อนนั้นเป็นญาติอยู่กับท่านเศรษฐีคนหนึ่ง ท่านเศรษฐีจึ่งให้นายเพื่อนไปอยู่บ้านของเศรษฐี แล้วมอบการในบ้านให้นายเพื่อนว่ากล่าวโดยสิทธิ์ขาด เพราะเห็นว่าวิชาคุณของนายเพื่อนนั้นมีเป็นอันมาก แล้วตั้งเงินเดือนให้นายเพื่อน เดือนหนึ่งเป็นเงิน ๘๐ บาท นายเพื่อนตั้งแต่มาอยู่บ้านเศรษฐีก็มีความสุขโดยอย่างยิ่ง

๑คือเครื่องหมาย “...” ตามด้วยข้อความที่เน้น

ส่วนนายมิตรนั้นเมื่อมีวิชาช่างอยู่ในตัวแล้วก็ได้ทำการรับจ้างด้วยวิชาของตนเลี้ยงชีพไป คนทั้งสองนั้นตั้งแต่จากกันไปประมาณปีเศษ ต่างคนต่างคิดถึงกันที่สุด มาวันหนึ่งนายเพื่อนจึ่งคิดว่า "แต่เรามาอยู่บ้านเศรษฐีนี้ก็มิได้พบได้ปะกับสหายที่รักของเราเลย ด้วยเรานี้คิดถึงเป็นอันมาก ครั้นจะไปหรือก็ไม่มีเวลาพอที่จะไป การของเศรษฐีนี้มอบให้เราเป็นธุระทั้งสิ้น อย่าเลยวันพรุ่งนี้เป็นวันพระว่างไม่มีการสิ่งใดเราะจะดอดไปหาเพื่อนเราสักครู่หนึ่ง"

ฝ่ายนายมิตรก็มาระลึกถึงสหายเหมือนกันจึ่งร่ำพึงว่า "พุทโธ่เอ๋ย ! นายเพื่อน...นายเพื่อนของเรานะ ตั้งแต่ไปอยู่บ้านเศรษฐีเป็นคนมั่งมีบริบูรณ์แล้วช่างลืมเพื่อนกันเสียได้ ไม่ไปมาหาสู่กันบ้างเลย ครั้นเราจะไปหาหรือ ? ก็ไปไม่ได้ด้วยรับงานเดือนเขาอยู่ อ้อ! พรุ่งนี้เป็นวันพระ เจ้าของงานเขาจะทำบุญอะไรกันที่บ้านเขา เขาบอกเลิกเรามาเป็นวันได้หยุด เราต้องไป...เราต้องไป"

เมื่อคนทั้งสองคิดร่วมวันกันเข้าดังนี้ พอรุ่งขึ้นต่างคนต่างก็ลงเรือเดินไปประสงค์จะรีบไปหาเพื่อน เพราะความคิดถึงนั้นแรงกล้า พอเดินมาถึงศาลาแห่งหนึ่งซึ่งเขาปลูกไว้เป็นที่พักอาศัยแห่งคนเดินไปมา ก็พอมาประเจอะกันเข้าที่นั่น

นายเพื่อน "นี่พ่อมิตรหรือนี่ ?"

นายมิตร "จ๊ะฉัน แหม! หมายจะไปหาเดี๋ยวนี้เทียว นี่จะไปข้างไหนล่ะ ?"

นายเพื่อน "พุทโธ่ ! คิดถึงออกแย่เสียแล้ว นี่จะไปหาพ่อมิตรนั่นซิ"

นายมิตร "อ้าว ! ใจโดนกัน...ใจโดนกัน นี่แหละนะเขาว่า...**มิตรจิตก็มิตรใจ**[๑] ยังไรพ่อเฮ้ยได้สุขแล้วลืมกันเสียเจียวนี่พ่อคุณ ปีเศษแล้วนี่ไม่มาเหยียบบ้านบ้างเลย"

นายเพื่อน "อะไร้มันมาไม่ได้นั่นซิพ่อมิตร มาได้ใครจะไม่อยากมา มานี่เข้าไปนั่งพูดกันในศาลาเสียก่อนเถอะจะเล่าให้ฟัง" ต่างคนต่างก็จูงมือกันเข้าไปนั่งในศาลา

นายมิตร "เล่าไป มันเป็นยังไรถึงมาไม่ได้ อ้าย[๒]ฉันเป็นคนจนเสียอีกยังจะสู้บุกไปหา"

---

[๑] สำนวน คือ มิตรจิตมิตรใจ หมายถึง มีจิตคิดเป็นเพื่อน มีจิตคิดถึงกันทั้ง ๒ ฝ่าย หรือต่างมีมิตรจิตมิตรใจต่อกัน

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ไอ้" หลายแห่ง การพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับแก้คำว่า "ไอ้" เป็น "อ้าย"

นายเพื่อน "จะเล่าให้ฟัง ตั้งแต่ท่านเศรษฐีเอาฉันไปไว้ที่บ้านท่านนั้น ท่านมอบกิจการในบ้านของท่านให้ฉันเป็นธุระดูแลเสร็จสิ้น จนการบันน้ำบัญชี[๑] ที่จะรับจะจ่ายก็ตกเป็นพนักงานของเรา ที่สุดจนบ่าวไพร่ในบ้านก็ให้เราเป็นผู้บังคับบัญชาสิทธิ์ขาด ยังซ้ำต้องเป็นคุณครูสอนหนังสือบุตรของท่านอีกด้วย มันหนักหลายตันยังนี้แหละนะพ่อมิตรจึ่งมาไม่ได้ พุทโธ่! ...**บ้านเกิดเมืองนอน**ของเราเจียวนี่ใครจะไม่อยากมา? แล้วคิดถึงพ่อมิตรนี่สุดที่จะคิดทุกหายใจเข้าออก ด้วยเราตั้งแต่เล็กจนโตยังไม่เคยจากกันเลย ถ้าจะว่าแล้วพ่อมิตรกับฉันน่ะรักกันยิ่งกว่า...**พี่ร่วมท้องน้องร่วมไส้**[๒] เสียอีกนี่นะ"

นายมิตร "เออ! ก็รับการออกเต็มหน้ายังนั้น เศรษฐีแกให้ผลประโยชน์ยังไงมั่งล่ะ ?"

นายเพื่อน "อ่อ! ท่านก็ให้ดอก ท่านตั้งเงินเดือนให้ ๘๐ บาท ยกเรือน ๓ ห้องให้อยู่หลังหนึ่ง ให้บ่าวสาว...บ่าวสาว สำหรับใช้ในเรือน ๓ คน"

นายมิตร "แหม! ยังงี้เจียวนี่ มิน่าล่ะแต่เงินเดือนดูเหมือนจะยังได้น้อยอยู่นี่พ่อเพื่อน จะไม่สมกะความเหนื่อยดอกกระมัง เป็นฉันละไม่เอาละ"

นายเพื่อน "อ้าว! พ่อมิตร...**กินข้าวต้มจะไปกระโจมกลาง**[๓] ยังไรเล่า ? อ้ายยังนั้นเราพึ่งไปอยู่นี่ จะเอาให้มากมายก่ายกองยังไร ? แต่ท่านก็ว่าดอกว่าจะเพิ่มให้อีก"

นายมิตร "ฉันนึกว่าพ่อเพื่อนน่ะ ถ้าจะไปทำการที่ไหนเงินเดือนอย่างน้อยร้อยบาทคงต้องได้เป็นแท้"

นายเพื่อน "ถูกละ อ้ายวิชาของเราจะทำอะไรก็พอทำกะเขาได้ แต่ฉันนึกว่า...**สิบเบี้ยใกล้มือ ยี่สิบไกลมือ**[๔] อีกประการหนึ่ง...**สิบคนอื่นเกื้อไม่เท่าเนื้อของตัว** ท่านเศรษฐีเล่าก็เป็นญาติกะเราอยู่ด้วย เพราะเช่นนั้นฉันจึ่งอยู่ให้ใช้หนา"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "บาญน้ำบาญชี"

[๒] สำนวน หมายถึง พี่น้องร่วมสายเลือดเดียวกัน

[๓] สำนวนว่า "กินข้าวต้มกระโจมกลาง" หมายถึง ทำโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบ คือ ข้าวต้มร้อนตักใส่ชามย่อมเย็นตามรอบ ๆ ก่อนตรงกลางชาม หากผู้ใดรับประทานโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบตักตรงกลางรับประทานอาจทำให้ปากและลิ้นพองได้

[๔] สำนวน หมายถึง ของอะไรที่อยู่ใกล้ให้ถือเอาก่อน ถ้าอยู่ห่างออกไปย่อมไกลมือที่จะไขว่คว้าได้

นายมิตร "อำ! อยู่ด้วยเพราะเขาเอาผู้หญิงเข้าล่อดอกกระมังพ่อจำ จะโดน...**ขุดบ่อล่อน้ำให้ปลาหลง**[๑] เข้าหนาพ่อหนา ลูกหมู่ออกมาจะเป็นของใครพ่อ"

นายเพื่อน "ฉันไม่ได้เอาเป็นลูกเป็นเมียนี่นะพ่อมิตร"

นายมิตร "ไฮ้! ใครเขาจะเชื่อ...**มีดอยู่ในเรือนก็ว่าพร้า ข้าอยู่ในเรือนก็ว่าเมีย**[๒] รับเสียเถิดน่ะ"

นายเพื่อน "อ้ายยังนั้นมันก็เป็นบ้างตามธรรมเนียมโลก แต่ฉันไม่...**หลงใหลไฟดับ**อะไรนี่นะที่มาหาพ่อมิตรไม่ได้เพราะติดการจริง ๆ แต่ถึงกระนั้นก็บ่นถึงพ่อมิตร และสรรเสริญ[๓] ความดีของพ่อมิตรแก่ท่านเศรษฐีแทบทุกวัน ไม่ได้เป็นคน...**ต่อหน้าว่าพลับ ลับหลังว่าตะโก**[๔] เลยเป็นความจริง"

นายมิตร "ฉันขอพูดอะไรสักหน่อยแต่...**ไม่ใช่การของตนเอามาสนทนา**ดอกนะ แต่อยากพูดเล่นแน่ะพ่อเพื่อน ถ้าท่านเศรษฐีคิดรักใคร่พ่อเพื่อนจริง ๆ แล้วเหตุไฉนจึ่งไม่ขอลูกขอเมียให้เป็นฝั่งเป็นฝาให้เล่า? แต่งงานแต่งการกองทุนกองสินให้มันจริงมันจังเข้าเป็นไรนี่เอาผู้หญิงบ่าว ๆ ยกให้เป็น ๒ คน ๓ คน เขาจะล่อไว้ใช้น่ะ"

นายเพื่อน "โอ ! การเรื่องนี้เป็นความจริง ท่านก็ว่าจะขอลูกสาวเขาที่เป็นพักเป็นผลให้ดอก ถึงจะเอาทุนสัก ๑๐ ชั่ง สินสอด ๕ ชั่ง ทองหมั้นตำลึงหนึ่งท่านก็จะแต่งให้ แต่ให้ฉันเที่ยวดูเอาเองให้ชอบใจ ถ้าชอบใจที่ไหน ? ท่านก็จะสู่จะขอให้ ฉันก็เที่ยวค้นดูยังไม่ค่อยเหมาะเข้าที่ไหนเลยพ่อมิตร บางทีรูปสวยจะเป็นการ เอ้าพื้นเพไม่ดีเป็นคนจนไป อ้ายที่ข้าง ๆ บ้านเขามั่งมีศรีสุขพอมีอันจะกิน จะขอจริงก็ต้องให้ แต่เต็มทีรูปร่างไม่ได้การ อ้วนออกตลบตบศีรษะออกหลิม ซ้ำดำออกมะลืดตื้ดเต็มกลืน ไปเห็นเข้าอีก ๒ รายก็ชอบใจทั้ง ๒ ราย แต่ยังไม่ตกลงใจว่าจะแน่ข้างไหน ? มันยังเป็น...**จับปลาสองมือ**[๕] อยู่นี่พ่อมิตร ถึง...**คว้าน้ำเหลว**[๖] อย่างนี้จะเล่าให้ฟังนะ

---

[๑] สำนวน หมายถึง ทำกลอุบายอย่างหนึ่งอย่างใดให้อีกฝ่ายหลงเชื่อ

[๒] สำนวนที่กล่าวกัน คือ "มีดอยู่ในเรือนเหมือนพร้า ข้าอยู่ในเรือนเหมือนเมีย" เป็นสำนวนเปรียบเทียบ ความหมายคือ ถึงมีดอยู่ในเรือนจะเล็กแต่ก็สามารถใช้ต่างพร้าได้เช่นกัน ส่วนข้าทาสที่อยู่ในเรือนก็กล่าวได้ว่าเป็นเมีย

[๓] ต้นฉบับเขียนแบบคำโบราณว่า "สรเสริญ" ซึ่งใช้ในคำประพันธ์

[๔] สำนวน หมายถึง พูดจากลับกลอก หลอกลวง พูดแล้วไม่ทำตามที่พูด

[๕] สำนวน หมายถึง ชายหญิงที่คบหาเพศตรงข้ามขณะเดียวกัน ๒ คน โดยไม่สามารถเลือกคนใดคนหนึ่ง เปรียบเหมือนการจับปลาพร้อมกันทั้ง ๒ มือ

[๖] สำนวน หมายถึง ไม่ได้อะไรเลย

รายหนึ่งกำลังสาวอายุสัก ๑๖ ปี แต่ใบหน้าไม่สู้ดีรูปร่างก็พอไปได้ดอก รายหนึ่งสวยสวย รูปพรรณหน้าตาใช้ได้ทั้งสิ้น เก่งเต็มที แต่อายุเขาแก่กว่าเราไปเสีย ๒ ปีนี่ จะทำอย่างไร ? ...**รักพี่เสียดายน้อง**[๑] อยู่อย่างนี้ ถ้าจะว่าข้างหลักฐานละก็เขาพอมีอันจะกินทั้ง ๒ รายน่ะแหละ ใจลังเลอยู่ไม่ตกลงข้างไหนแน่ "

นายมิตร "เป็นฉันละก็สมัครข้างสาวละ เพราะเขาว่ากันว่า...**เมียไม่สวยให้สาวสักหน่อย แกงไม่อร่อยให้กินร้อน ๆ** สาว ๆ ไว้หน่อยแหละถึงจะดี"

นายเพื่อน "หน็อยแน่ะ ! ชอบสาว ๆ ก็พ่อมิตรน่ะมีเหย้ามีเรือนกะเขาบ้างแล้วหรือยังล่ะ ? "

นายมิตร "ฮื้อ ! จะว่ามีมันก็มีนั่นแหละ ฉันแต่งกันเมื่อเดือนหกยังไรล่ะ ? แม่แกจัดแจง"

นายเพื่อน "อือ... อือ ! ได้ใครหื่อ ? "

นายมิตร "อ้ายรายนั้นนั่นแหละ ที่ข้างบ้านยังไงล่ะ"

นายเพื่อน "พุทถัง ! จะมีเมียทั้งที ดูอ้ายที่ลั่ง ๆ หน่อยก็ไม่ได้ คนออกจ้อมะหร่อ ยังนั้นยังไปเอาได้...**เตี้ยแล้วยังจะอุ้มค่อม**[๒] อีก พุทโธ่...พุทโธ่...! "

นายมิตร "นายว่าอะไรยังงั้นหื่อ เราหรือก็กนมะจอจนออกแย่ จะไปหาที่เขามั่งมีกว่าตัวมันจะได้หรือ ? ...**จะไปใฝสูงให้เกินศักดิ์**ที่ไหนได้ เอาเยี่ยงพ่อล่ะ...**มีเงินมีทองเจรจาได้ มีไม้มีไล่ปลูกเรือนงาม**[๓] อ้ายฉันน่ะมันต้อง...**หวีผมแต่พอเกล้า กินเหล้าแต่พอเมา** อีกอย่างหนึ่ง...**นกน้อยก็ต้องทำรังแต่พอตัว**[๔] ยังงั้นไหมล่ะจริงไหม ? "

นายเพื่อน "อ้ายอย่างนั้นมันก็จริงอยู่แล แต่ทว่าได้เมียดีก็พาให้เราดีด้วย ถ้าได้เมียเก้ ๆ แล้วพาเอาเราเหลวไหลไปด้วยเทียวหนา ท่านย่อมว่า...**คบคนดีมีศรีแก่ตัว คบคนชั่วอัปราชัย** แต่ทว่ารายนี้เขาก็เรียบร้อยอยู่ดอกนี่"

---

[๑] สำนวน หมายถึง ลังเลใจ ไม่สามารถตัดสินใจว่าจะเลือกอย่างไหนดี

[๒] สำนวน "เตี้ยอุ้มค่อม" หมายถึง การทำงานที่เป็นภาระหนักหรือใหญ่โตเกินกำลังความสามารถของคนจะปฏิบัติได้ตลอดไป

[๓] สำนวน หมายถึง คนมั่งมีเงินทองเมื่อพูดอะไรคนย่อมเชื่อฟัง เช่นเดียวกับการมีไม้ย่อมปลูกเรือนได้สวยงาม

[๔] สำนวน หมายถึง เป็นผู้น้อยจะทำอะไรต้องให้พอสมควรกับฐานะของตน

นายมิตร "จ๊ะ เขาก็ดีอยู่ดอก แต่อ้ายมั่นน้องชายเขาเต็มที กลางคืนคบเพื่อนเที่ยวไปทุกตรอกออกทุกถนน อะไรเจ๊ก[๑] ทำเกี้ยวจีดไปหน่อยก็ตีหัวเจ๊ก เจ๊กทำเฉาก๊วยให้น้ำตาลน้อยก็เตะเจ๊ก โปลิศจับส่งศาลโปรีสภา[๒]ไม่ใคร่เว้นเดือน"

นายเพื่อน "อ้าว! ก็พ่อมิตรไม่ว่ากล่าวเสียบ้างนี่ ทำไมปล่อยให้ทำวุ่นวายยังนั้นหื่อ ? "

นายมิตร "โฮ้ย ! ว่าเขาปากจะหักไป เขาไม่เอียงหูฟังเสียเลย ช่างเป็นไร ? ...**วัวของใครเข้าคอกคนนั้น**[๓] คนเรานี้...**เมื่อรักดีก็หามจั่ว เมื่อรักชั่วก็หามเสา**[๔] อ้ายฉันหรือเป็นคนทำงาน เช้าขึ้นก็รีบไปทำงานจ้างของเรา ใครจะนั่งคอยเป็นพี่เลี้ยงสั่งสอนเจ้าประคุณอยู่ล่ะ"

นายเพื่อน "ทำไมเขาไม่เกรงพ่อมิตรดอกหรือ ? มันก็เด็กกว่าเราหลายปีนี่นะ"

นายมิตร "มันก็เกรงอยู่ดอก แต่มันก็อ้าย...**หน้าไหว้หลังหลอก**[๕] น่ะแหละ ลับหลังเข้ามันเป็นอื่นไป"

นายเพื่อน "เขาเที่ยวกลางคืนไปทุกวัน ๆ เขาไปทำไม ? "

นายมิตร "โฮ้ย! มันก็...**เที่ยวแกว่งตีนหาเสี้ยน**[๖] นะซีพ่อเพื่อนจำ อ้ายเฒ่าคนนี้เมื่อเด็ก ๆ ดูเหมือนจะเรียบร้อย ครั้นโตขึ้นผิดตัวราวกะคนละคน มันเท่านั้นเสียเอง...**มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก**[๗] จริง ๆ พูดอะไรก็เหลว...**ไม้หักปักขี้ควาย**[๘]ทั้งนั้น เขาพูดอะไรดูเป็นต้อยเป็นติ่ง...**ปั้นน้ำเป็นตัว**[๙]แท้ ๆ ชาวบ้านละเข็ด

---

[๑]เป็นคำที่ใช้เรียกชาวจีนทั่วไป เป็นสรรพนามบุรุษที่สาม คำจีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า "เจ๊ก" หมายถึง "อา" เป็นคำที่เรียกโดยให้ความสำคัญอย่างสนิทสนมนับญาติฝ่ายบิดา

[๒]คำโบราณ เป็นคำเรียกศาลชั้นต่ำในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบัน คือ ศาลแขวง

[๓]สำนวนเดียวกับ "วัวใครเข้าคอกใคร" หมายถึง ส่วนของใครก็ของใคร ไม่ก้าวก่ายกัน ไม่ก้ำเกินผลประโยชน์ที่ต่างคนต่างได้ หรือผู้ใดทำอะไรไว้ดีชั่วอย่างไรย่อมได้กับตนเอง

[๔]สำนวนว่า "รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา" หมายถึง ผู้ที่ทำดีประพฤติดี มีวิชาความรู้ย่อมได้ทำงานเบา งานดี แต่ถ้าประพฤติไม่ดี ไม่มีวิชาความรู้ ย่อมทำงานหนัก ได้งานไม่ดี

[๕]สำนวน หมายถึง ต่อหน้าทำอย่างหนึ่ง ลับหลังทำอีกอย่างหนึ่ง

[๖]สำนวนว่า "แกว่งเท้าหาเสี้ยน" คือหาเรื่องใส่ตัว พูดหรือประพฤติก้าวก่ายผู้อื่นซึ่งไม่ถูกต้อง เมื่อประพฤติแล้วย่อมเกิดเรื่องกับตนได้

[๗]สำนวน หมายถึง คนที่พูดกลับกลอก ตลบแตลง พลิกแพลง เลี่ยงหลบไปมาเสมอ คนจับคำพูดไม่ทัน กล่าวได้ว่าเป็นคนปลิ้นปล้อน

[๘]สำนวน ความหมายเช่นเดียวกับสำนวนว่า "ไม้หลักปักเลน" หมายถึง เป็นคนโลเล ไม่แน่ไม่นอน ไม่เที่ยงตรง

[๙]สำนวน หมายถึง โกหก สร้างเรื่องที่ไม่มีมูลให้เป็นเรื่องขึ้น

ฝีมือ[๑]ปดเจ้าหล่อนเสียทั้งบ้านแล้วนี่ พ่อเพื่อนว่าทุกวันนี้...**ช้างตายจะเอางา คนเจรจาจะเอาถ้อยคำ**ไม่ใช่หรือ ? เกิดเป็นคน...**เขาเหยียบตัวให้เขาเหยียบเถิด อย่าให้เขาเหยียบลิ้น**ไม่ใช่หรือ ? นี่มันไม่กลัวละที่ตรงข้อนั้น ทุกวันนี้เขากับฉันน่ะนะ...**หวานสู้อม ขมสู้กลืน**[๒] เอาแท้ ๆ ถือว่า ...**ถ่มน้ำลายรดฟ้า ก็ถูกหน้าเขาเอง**[๓] จะเล่าให้ฟังฉันน่ะหรือความอยากให้เขาได้ดีน่ะ รู้ว่าไม่เป็นหนังสือสู้พาไปฝากครูท่านที่โรงเรียน เห็นว่าอายุเพียงสิบหกสิบเจ็ดยังไม่สู้จะโตนักพอจะเรียนได้ ไปเรียนหนังสืออยู่ไม่ถึงเดือน**บิดตะกูด**[๔]เสียเงียบไม่ยักไปโรงเรียนอีกต่อไป อ้าว! ไม่ชอบในการหนังสือสู้หัดในวิชาช่างให้ หัดเขียนไปได้หน่อยหนึ่งดูก็พอจะเป็นเส้นเป็นสายอยู่แล้ว ไม่เอาอีกน่ะแหละไถลไปไถลมาเที่ยวคบแต่เพื่อนนักเลง เที่ยวเตร่ไปวันยังค่ำยังรุ่ง นี่แหละ...**ยื่นแก้วให้แก่กา**[๕]แท้ ๆ มันเป็นยังงี้แหละพ่อเพื่อน ฉันก็สิ้นศรัทธา จะเอาข้างการข้างงานหรือก็ไม่เป็นเรื่อง...**โวแต่ปาก**[๖] ให้ช่วยทำอะไรเข้าหน่อยนั่งชี้แต่นิ้วกลับกีดที่เราไปเสียอีก เขาว่า...**มือไม่พายเอาเท้าราน้ำ**[๗] จริง ๆ หนา"

นายเพื่อน "เฮ้ย! พ่อมิตร อย่าพูดถึงเขาเลยคนอย่างนี้ฉันไม่อยากฟัง อ้ายความดีความชั่วนั้นมันเงาตามตัวของเขาเอง เมื่อรักดีต้องได้ดี รักชั่วต้องได้ชั่ว ว่าแต่ตัวเราเถิด เป็นสุขกายสุขใจอยู่หรืออย่างไรพ่อ ? "

นายมิตร "อ่อ ! อ้ายตัวของฉันนั่นหรือ? เดี๋ยวนี้มันเกิดยุ่งยิ่งในใจขึ้นหน่อยหนึ่ง นี่พ่อเพื่อนดอกนะ เป็นคนชอบพอรักใคร่กันมาแต่เดิมถึงจะบอก พวกชาวบ้านเขาบอกว่า 'เมียเรามีชู้' อ้ายฉันสังเกตดูร่องรอยก็ยังไม่เห็นพิรุธทรุดโทรมอะไร?"

นายเพื่อน "ถือแน่ะ ! ก็พ่อมิตรเชื่อเขาไหมเล่า ?"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "สีมือ"

[๒]คือสำนวน "หวานอมขมกลืน" หมายถึง ดีหรือไม่ดี พอใจหรือไม่พอใจ ต้องนิ่งสู้ทนเอา หรือจำยอมต้องรับเอา

[๓]สำนวน "ถ่มน้ำลายรดฟ้า" หมายถึง ประทุษร้ายต่อสิ่งที่สูงกว่าตน ตัวเองย่อมได้รับผลร้าย

[๔]หรือ "บิดจะกูด" หมายถึง อาการที่บิดไปบิดมาไม่ยอมทำอะไร หรือไม่ยอมทำตามสั่ง

[๕]สำนวนเดียวกับ "ยื่นแก้วให้วานร" หมายถึง เอาของดีให้กับผู้ที่ไม่รู้จักค่าของสิ่งนั้นซึ่งเป็นสิ่งไม่มีประโยชน์

[๖]สำนวน หมายถึง เป็นคนดีแต่พูดโอ้อวด แต่ไม่ทำ

[๗]สำนวน หมายถึง ไม่ช่วยทำงานแล้วยังเกะกะขัดขวางทำให้งานดำเนินไปไม่สะดวก

นายมิตร "อ๊ะ ! ฉันจะไปเชื่อเขาลงเป็นแน่ยังไรได้ต้อง...**เชื่อไว้หู ฟังไว้หู**[๑] ซิ...**สิบปากว่า ไม่เท่าตาเห็น**[๒] นี่มันต้องให้...**ได้ยินแก่หูรู้แก่ตา**เราเสียก่อนซิถึงจะเชื่อเป็นแน่"

นายเพื่อน "บ๊ะ ! ถึงเขาเป็นจริงใครเขาจะให้พ่อเห็น อีกอย่างหนึ่งก็...**ไม่ได้ดังเหมือนปืน**นี่พ่อเฮ้ย ! ก็แม่ของเราแกว่าอย่างไรล่ะ ? "

นายมิตร "แม่นั่นหรือ ? แกก็...**ลูกขุนพลอยพยัก**[๓] ไปทั้งนั้นแหละ ใครบอกก็พยักหงัก ๆ ไปด้วย เชื่อเขาไปทั้งสิ้น อ้ายฉันนั่นหรือ ? บอกว่า 'แม่ขา ! อย่าเพ่อเชื่อเขาก่อน' **...สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ**[๔] ค่อย ๆ คลำ ๆ ดู ๆ ไปก่อน มันจริงมันจังแล้วถึงค่อยพูด เรามันยัง...**จับปลาข้างหางอยู่** มันจะดิ้นได้ แล้วก็...**ปากกาว่ายาว ปากคนยาวกว่า**[๕] อย่าเพ่อเชื่อเขาเลย บ๊ะ ! พอฉันพูดเท่านั้นแหละ แกโกรธฉันเป็น...**ไฟไหม้ป่า**เทียว กลับว่าฉันถูกเสน่ห์ ฉันจึ่งว่า 'แม่จ๋า ! ฉันไม่ได้...**รักจนงงหลงจนงม** อะไรนี่แม่ ทำไมกะผู้หญิง ?...**แผ่นดินไม่ไร้เท่าใบพุทรา**[๖] ถ้ามันเป็นจริงดังนั้น ขายหัวมันส่งเสีย หาเอาใหม่ก็ได้...**หนามยอกเอาหนามบ่ง** มันแหละแม่...**เรือล่มในหนองทองจะไปไหน**[๗] ทุนเดิมของเราคงต้องได้ยังค่ำ ฉันว่ายังนี้ถูกไหมพ่อเพื่อน ? "

นายเพื่อน "ถูกซิ...ถูกซิ พ่อมิตรว่าถูก...**เกวียนหักกะที่ ของจะหนีไปไหน**[๘]"

---

[๑]สำนวนว่า "ฟังหูไว้หู" หมายถึง รับฟังเรื่องราวที่ผู้เล่าเล่าให้ฟังได้ แต่ไม่ให้เชื่อทั้งหมด

[๒]สำนวน ความหมาย สิบคนมาเล่ามาพูดให้ฟัง ยังไม่เท่าได้เห็นด้วยตาตนเอง

[๓]สำนวน หมายถึง พลอยพูดหรือทำตาม หรือพลอยประสมเห็นคล้อยตามผู้มีอำนาจวาสนาอย่างไร้เหตุผล

[๔]สำนวน เป็นสำนวนที่เพิ่มเติมจากสำนวนที่สอง หมายถึง สิบตาที่ได้เห็นยังไม่เท่ามือที่คลำหรือจับต้อง

[๕]สำนวนว่า "ปากคนยาวกว่าปากกา" หมายถึง ปากคนพูดเล่าลือสิ่งต่าง ๆ ไปได้ไกลมาก แม้ว่าปากคนจะไม่ยาวเท่าปากกา

[๖]สำนวน หมายถึง ไม่ง้อ

[๗]สำนวน หมายถึง เมื่อต้องสูญเสียอะไรไปอย่างไม่มีทางจะสูญเปล่า ก็ไม่ควรต้องวิตกทุกข์ร้อน

[๘]สำนวนคือ เกวียนหักลงกับที่ของจะหนีไปไหน ความหมายเดียวกับ "เรือล่มในหนองทองจะไปไหน"

นายมิตร "นี่แหละพ่อเพื่อน ครอบครัวของฉัน ๔ คน คือตัวฉัน แม่ เมีย น้องเมียเท่านี้ ยังได้รับความ...**ร้อนในอก รกในใจ** ออกยุ่งเหยิงดังนี้ ก็พ่อเพื่อนไปอยู่บ้านท่านเศรษฐี ท่านเศรษฐีมอบการทั้งปวงในบ้านให้พ่อเพื่อนดูแลสิทธิ์ขาดจนกระทั่งได้บังคับบัญชาผู้คนบ่าวไพร่เสร็จสิ้น ก็มิต้อง...**ปากปวนกวนใจ**แย่ไปหรือ ? ผู้คนเหล่านั้นเขาจะชอบพ่อเพื่อนหรือ ? "

นายเพื่อน "โอ่ย ! พ่อมิตร การที่ว่ากล่าวผู้คนนั้นหรือ ? เมื่อ...**ชอบสิ่วก็ไม่ชอบขวาน ชอบราชการก็ไม่ชอบน้ำใจคน** นั่นแหละ แต่ใจของฉันก็โอบอ้อมอารีกะเจ้าหล่อนไปทั่ว ๆ เพราะเรา...**รักหมากต้องรักทั้งทะลาย รักนายก็ต้องรักบ่าว** เรารักท่านเศรษฐีแล้วก็ต้องรักบ่าวของท่านด้วย ฉันไม่ได้คิดอย่างหนึ่งอย่างใดเลย คิดว่า 'เป็นเพื่อนบ่าวด้วยกัน' เมื่อขัดขวางสิ่งใดก็...**จานเจือเผื่อแผ่**ไปทั้งสิ้น การสิ่งใดที่นอกจากการของท่านเศรษฐีแล้ว ฉันก็ไม่ว่ากล่าวเขาให้เขาโกรธ...**เอาหูไปนาเอาตาไปไร่**เสีย เว้นแต่อย่าไปลักขโมยของของท่านเศรษฐีเข้านะ ถ้าทำยังนั้นเข้าฉันรู้ฉันเห็นฉันต้องบอกท่านเพราะจะไป...**เห็นขี้ดีกว่าไส้**[๑]ยังไรได้ ? ยังไม่...**เห็นแก่หูรู้แก่ตา**แล้ว ฉันก็งดความนิ่งไว้ก่อน เพราะ...**ฟังไม่ศัพท์ จับไปกระเดียด**[๒] ได้หรือ ?

อนึ่งต้อง...**จับให้มั่น คั้นให้ตาย**ก่อนซิ อนึ่งฉันประพฤติตัวฉันมิได้...**เลือกที่รักมักที่ชัง**[๓] หนา สุดแต่เป็นบ่าวของท่านแล้ว ฉันรักทั่วหน้ากันทั้งสิ้น เพราะเช่นนั้นบ่าว ๆ มันถึงเข้าหลุมฉันไม่ได้ ถึงตัวท่านเศรษฐีก็เห็นความดีของฉันมากจึ่งได้มีความเอ็นดูฉัน"

นายมิตร "เออ ! ก็ท่านผู้หญิงของท่านเศรษฐีนะ กะพ่อเพื่อนถูกอารมณ์กันอยู่รึ น้ำใจน้ำคอแกดีอยู่รึ หรือเป็นอย่างไร ? "

นายเพื่อน "แหม้ ! พ่อมิตร ล้วงคอเข้ามาถามเทียวหนา หมายจะไม่พูดถึงแกเทียว...**พูดไปราคาสองไพเบี้ย นิ่งไว้เสียราคาตำลึงทอง**[๔] "

---

[๑]สำนวน หมายถึง เห็นคนอื่นดีกว่าญาติพี่น้องของตนเอง กล่าวคือ คิดผิดไปเอื้อเฟื้อช่วยเหลือคนอื่นที่มิใช่ญาติ

[๒]สำนวนว่า "ฟังไม่ได้ศัพท์จับมากระเดียด" หมายถึง ฟังไม่ชัดแจ้งว่าเรื่องราวเป็นอย่างไรแล้วนำมากล่าว หรือทำ หรือใช้ผิด ๆ พลาด ๆ

[๓]สำนวน หมายถึง ลำเอียง เอื้อแต่ฝ่ายที่ตนรักตนชอบ ไม่เอื้อต่อฝ่ายที่ตนเกลียด ไม่ปฏิบัติตนให้ไม่เป็นกลางอย่างตรงไปตรงมา

[๔]สำนวน หมายถึง พูดไปไม่มีประโยชน์ สู้นิ่งเสียดีกว่า

นายมิตร "เอ ! นี่ ไม่ถูกกันละซินี่ เล่าไปน่ะ"

นายเพื่อน "จะให้เล่ายังไร ? เล่าไปก็เป็นเก็บ...**ความในออก ความนอกเข้านั่นซิ**"

นายมิตร "ห้าย ! ขยายนิดหน่อยเถิดน่ะ"

นายเพื่อน "จะให้ฉันเล่าละก็ต้อง...**ขวานผ่าซาก**[๗]เจียวนะ"

นายมิตร "ผ่าก็ผ่าออกไปเถิดน่ะ คนอื่นเมื่อไหร่หื่อ กันเองนี่นะ ฉันรู้แล้วฉันจะไปพูดที่ไหน ? "

นายเพื่อน "คุณหญิงนั่นหรือ ? แก่เท่านั้นเสียเอง กะฉันน่ะ...**หวานนอกขมใน**[๘] แท้ ๆ แต่ปากแหละทำดีดี...**ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ**[๙] ยังไรเล่า ? แกเห็นว่า 'ท่านเศรษฐีรักฉันนั่นซิ แกหึงราวกะเมียน้อยกับเมียหลวงก็ไม่ปาน' อ้ายพวกบ่าว ๆ นั่นนะทำผิดอะไรนิดหน่อย เสียแต่เอาหวายมา...เอาหวายมา อ้ายฉันน่ะรีเห็นว่าไม่สู้ผิดชอบอะไรนัก เข้าคัดง้างแกโกรธ พุทโธ่เอ๋ย !...**สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง**[๑๐] นี่นะพ่อมิตรจริงไหม ? "

นายมิตร "จริงซี้ บ่าวนี่เกรี้ยวกราดมันนักมันจะอยู่ได้หรือ ? ท่านจึ่งย่อมว่า...**ผูกจระเข้ด้วยโองการ ผูกช้างสารด้วยปลอกใหญ่ ผูกคนด้วยน้ำใจ** ไม่ใช่รึ ? "

นายเพื่อน "ยังนั้นซี ฉันเห็นว่า 'บ่าวก็เป็นกำลังของนาย นายก็เป็นกำลังของบ่าว' คำสุภาษิตมีอยู่ว่า...**เรือพึ่งพาย นายพึ่งบ่าว เจ้าพึ่งข้า ป่าพึ่งเสือ**"

นายมิตร "อ๊ะ...อ๊ะ ! อะไรป่าพึ่งเสือ เขาว่า 'เสือพึ่งป่า' ต่างหาก"

นายเพื่อน "อ้าว! อ้ายนั้นปากตลาดดอกฉันจะว่าให้ฟัง ป่าพึ่งเสือน่ะคือป่าใดถ้าเสือไม่มีแล้ว คนตัดต้นไม้ป่านั้นหมดจะเป็นป่าไปได้หรือ ? มิเตียนโล่งเป็นทุ่งนาไปรึ เข้าเสือมี ๆ อยู่แล้ว ไม่มีคนอาจไปตัดต้นไม้ ป่านั้นก็งามเขียวไปด้วยต้นไม้ เขาจึ่งได้ว่าป่าพึ่งเสือ"

นายมิตร "จริง...จริง...จริง ถูก ๆ ยอม ๆ ก็อ้ายการเกรี้ยวกราดของแกแข็งแรงยังงี้ ก็การเหย้าการเรือนเป็นยังไงบ้างล่ะ ? "

---

[๗] สำนวน หมายถึง พูดจาโผงผางไม่เกรงใจผู้ใด

[๘] สำนวน หมายถึง พูดหรือทำหรือแสดงกิริยาว่าดีแต่ภายนอก ส่วนน้ำใจไม่ดี

[๙] สำนวนเดียวกับ "ปากปราศรัยใจเชือดคอ" หมายถึง พูดดีแต่ปาก แต่ใจคิดร้าย

[๑๐] สำนวน หมายถึง การทำการใดใดย่อมมีผิดพลาด

นายเพื่อน "การเรือนก็อีกนั่นแหละพ่อมิตร เหลวอีกนั่นแหละ เผอเรอ... **กระเชอก้นรั่ว**[๑] แท้ ๆ อ้ายบดเหนียวก็เหนียวปี๊ด บดได้โพล่งก็โพล่งจนไม่รู้จักทางไป เขาว่า...**ถี่ลอดตัวช้าง ห่างลอดตัวเล็น**[๒] ยังไรล่ะ ? จะเล่าถึงเรื่องแกให้ฟังสนุกเต็มที เมื่อวานซืนนี้ที่ข้างบ้านเขาจะบวชนาคกัน เขามาลาท่านเศรษฐีแล้วเขาก็ขอยืมผ้ายกนุ่งบวชนาค ท่านผัวรับให้ ท่านเมียบอกว่า 'ไม่มีผ้ายก มีออกเต็มหีบ แกช่างไม่ให้เขาได้ แกช่าง...**ไม่เอาเพื่อนรั้วหัวบ้าน**ไว้บ้างเลย...**วันหน้ายังมากกว่าวันหลัง**ไม่ใช่หรือพ่อมิตร...**ฤาษียังรู้ขาดไฟ**ไม่ใช่หรือ ? นี่แกไม่จานเจือเผื่อแผ่เพื่อนบ้านจริง ๆ ทีหลังพอพวกที่เขาจะบวชนาคลากลับไป ข้างนี้เกิดวิวาทกันใหญ่แทบจะเกิดเตะกันด้วยเรื่องที่ไม่ให้ยืมผ้านุ่ง ที่นี้ท่านเศรษฐีสั่งว่า 'วันอาทิตย์ที่ ๒๘ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๐[๓] นี้นะ เป็นวันเขาจะบวชกันให้จำไว้ ช่วยหาจีวรเนื้อดี ๆ ให้ข้าผืนหนึ่ง หมาก พลู ธูป เทียน ข้าจะไปช่วยเขา' ท่านผู้หญิงแกทำเฉยเป็น...**ทองไม่รู้ร้อน**[๔] พอถึงวันที่เขาจะบวชกันอะไรก็ไม่มี บัะ ! โวยวายกันใหญ่เกือบจะเตะกันขึ้นอีกนั่นแหละ อ้ายฉันน่ะซี้...**สู้ขายผ้าเอาหน้ารอด** วิ่งไปยืมจีวรหลวงพี่แกมาให้ จึ่งได้ทันไปช่วยเขานะ หาไม่อายเขาตาย

เล่าถึงความโพล่งของแกอีกเรื่องหนึ่ง เจ๊กเจ้าก๋วยเตี๋ยวมาขาย ขายอยู่ในบ้านหน่อยหนึ่ง พูดประจ๋อประแจ๋ยังไรไม่รู้ ? วันหลังเอาผลสาลี่ใส่พานมาเป็นของกำนัล ๔ ผล แล้วขอยืมเงิน ๕ ชั่ง บัะ ! หยิบให้ตาลีตาลานเทียว เพราะเห็นแก่ผลสาลี่ ๔ ผลของมันนั่นแหละ อ้ายเจ๊กได้เงินแล้วเจ่าโหลว่ไปเมืองจีนเงียบ มันขันไหมล่ะพ่อมิตร นี่แหละ...**ไว้ใจทางวางใจคน จนใจเอง** ได้ถี่ก็ถี่จนทึบ ได้ห่างก็ห่างจนโหรงไม่เป็นเรื่อง เรื่องเหลว ๆ"

นายมิตร "ท่านเศรษฐีนั่นมีเมียคนเดียวหรือมีเมียน้อยอ้อยอ่อนด้วย"

นายเพื่อน "บัะ ! เมียน้อยท่านแยะ พวกละครรุ่น ๆ สาวออกเป็นโรงนั่นแน่ะ"

นายมิตร "อื่อ ! มีละครด้วยนี่นะแกมิหึงแย่หรือ ? "

นายเพื่อน "อ้ายเรื่องนั้นอย่าถามเลย เห็นเมียน้อย...เมียน้อยทาแป้งหน้านวล ๆ เข้าไม่ได้ แกค่อนแกว่า 'ส่วนตัวแกแหละยิ่งกว่าหกล้มจมกระด้งแป้งอีก

---

[๑] สำนวน หมายถึง สุรุ่ยสุร่าย ไม่ประหยัด

[๒] สำนวน หมายถึง การทำงานสิ่งใดที่ดูเหมือนละเอียดลออ แต่ความจริงแล้วไม่รอบคอบ

[๓] ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๔

[๔] สำนวน หมายถึง เฉยเมย ไม่กระตือรือร้น

...**ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง**[๑] แท้ ๆ"

นายมิตร "ก็เมียน้อย...เมียน้อยเขาทำอย่างไรมั่งล่ะ ? "

นายเพื่อน "เขาก็ขนาบเอาบ้างน่ะซี ใครเขาจะอดได้...**ขนมก็พอสมกับน้ำยา**[๒] นั่นแหละพ่อมิตร วางกันออกวุ่นเทียว"

นายมิตร "ก็พ่อเพื่อนอยู่ที่นั่นทำยังไรบ้างล่ะ ? "

นายเพื่อน "ไม่ใช่ธุระของฉันนี่นะ ฉันจะวุ่นวายอะไร ? ...**ไม่ใช่กงจะเอาเป็นการ** ทำไม...**ชั่วช่างซี ดีช่างพราหมณ์**[๓] เป็นไร ? เราทำ...**นอนหลับไม่รู้ นอนคู้ไม่เห็น**[๔] เสียก็แล้วกันพ่อมิตร การข้างน้ำข้างในฝ่ายผู้หญิงน่ะฉันไม่เอาเป็นธุระหนา ฉันจะต้องดูแต่การข้างนอกที่ท่านเศรษฐีมอบให้เท่านั้นแหละ ส่วนข้างในนั้นเดือนก็ทั้งเดือน ปีก็ทั้งปี ฉันไม่ย่างเหยียบเข้าไปเลย **ไม่เรียกก็ไม่ขาน ไม่วานก็ไม่ไป** ต่อคุณหญิงเรียกเข้าไปนั้นแหละจึ่งได้เข้าไป"

นายมิตร "ก็เศรษฐีแกมีละครยังนั้น พ่อเพื่อนต้องเป็นธุระในการเรื่องละครอะไร ๆ มั่งล่ะ ? "

นายเพื่อน "อ่อ ! เรื่องละเม็งละครนี่หรือ ? ฉันไม่ได้เป็นธุระอะไรเลย ตั๋วโผเขามีต่างหากนี่นะ แต่หมู่นี้ต้องเป็นกังวลเข้าไปติดอยู่หน่อยหนึ่งนั่นแหละ คือท่านเศรษฐีท่านซื้อหนังสือเรื่องอาหรับราตรีมาให้แก้ขึ้นเป็นบทละครอย่างไรล่ะ ? แล้วจะซ้อมกันเล่นเป็นเรื่องละครขึ้น อ้ายฉันนี่...**ปลาหมอตายเพราะปาก**[๕] แท้ ๆ ไป...**อวดขี่ข้างไปอ้างยิงปืน** เข้าคุยว่าตัวแต่งหนังสือบทกลอนได้ ท่านก็ใช้ให้แต่งเสียแย่นั่นซิ ฉันก็ถือว่า...**ใจร้อนจะนอนเย็น ใจเย็นจะเต้นรับ** รีบเอาสมุดดินสอมาฉะหวัดฟันปลาตะพืด ตั้งแต่หัวค่ำไปพอถึง ๒ ยามได้เล่มสมุดไทยหนึ่งทุกวัน เร็วไหมล่ะ ? ใครจะทำได้เหมือนฉันน่ะพ่อมิตร ? "

นายมิตร "อ้าว ! ...**บุญมาปัญญาก็ช่วยน่ะซิ น้ำใจสุขาปัญญาก็โปร่งน่ะซิ** ใครจะเอาเยี่ยงพ่อได้ ? "

---

[๑] สำนวน หมายถึง พูดว่าคนอื่นอย่างไร ตนกลับเป็นอย่างนั้น หรือเป็นเสียเองอย่างที่ว่าคนอื่น

[๒] สำนวน คือ ขนมพอสมน้ำยา หมายถึง พอดีกัน หรือทั้งสองฝ่ายถูกผิดเท่ากัน ไม่มีใครดีกว่าใคร

[๓] หรือสำนวน "ชั่วช่างซี ดีช่างสงฆ์" หมายถึง ใครจะเป็นอย่างไรก็ช่าง ไม่เอาเป็นธุระ

[๔] สำนวน หมายถึง ไม่รู้ไม่เห็นอะไร ไม่ทราบเรื่องที่เกิดขึ้น

[๕] สำนวน หมายถึง พูดจาพล่อย ๆ จนตัวต้องเป็นอันตราย

นายเพื่อน "ไม่ใช่บุญใช่บ้อยอะไรดอกพ่อมิตร ? ฉันถือว่า... **อยู่บ้านท่านอย่าดูดาย**[๑] เมื่อการของท่านมีเรามีวิชาอะไรอยู่ก็ต้องช่วยไปอย่างนั้นแหละ กลางคืนอยู่เปล่า ๆ อีกประการหนึ่งก็เจ้า...**ข้าวแดงแกงร้อน**[๒] ท่านมีพระเดชพระคุณแก่ฉันมาก ต้องฉลองพระเดชพระคุณท่าน"

นายมิตร "พ่อเพื่อนน่ะสรรเสริญ แต่ท่านเศรษฐีแหละ...**ยกมือขึ้นบนเกล้า ยกเท้าขึ้นบนหัว**เจียวนะ"

นายเพื่อน "พุทโธ่! พ่อมิตรพูดอะไรอย่างนั้น คนเราไม่มีความกตัญญูกตเวทีแล้ว ก็เต็มทนแหละใช้ไม่ได้"

นายมิตร "จริงซิ ฉันว่าอะไรเล่า เอ๊ะ ! นี่เราคุยกันออกเปื่อยไปแล้วนี่ จะไปข้างไหนก็ไปกันน่ะ"

นายเพื่อน "ไปบ้านท่านเศรษฐีเถิดนะ ไปคุยกันบนเรือนฉัน นอนค้างสักคืนหนึ่งจึ่งค่อยกลับ นาน ๆ ได้พบกัน"

นายมิตร "ไม่[๓] น่ะ ไปบ้านฉันน่ะ อะไร้เป็นปีหนึ่งแล้วนี่ ไม่มาเยี่ยมบ้านบ้างเลย ยังชวนเขากลับไปบ้านตัวอีก"

นายเพื่อน "ไม่ใช่ ที่ฉันจะพาพ่อมิตรไปบ้านโน้นน่ะ หมายว่าจะพาไปให้รู้จักมักจี่กะท่านเศรษฐีสักหนหนึ่ง แล้วท่านเศรษฐีก็บ่นอยู่ว่า 'อยากจะรู้จักกะพ่อมิตร' ด้วยฉันกล่าวสรรเสริญถึงพ่อมิตรอยู่เสมอ และชมฝีมือช่างของพ่อมิตรอยู่เสมอ ไม่ได้เป็น...**ลับหน้าต่อหลังเลย**"

นายมิตร "ท่านเศรษฐีแกอยากรู้จักกะฉันทำไมหือ[๔] ? "

นายเพื่อน "อ้าว ! เป็นอยู่ว่าคนที่บ้านเป็นร้อยเป็นพันจะหาใครเป็นช่างสักคนเดียวไม่มี ถ้ามีธุระอะไรต้องเที่ยวจ้างเที่ยววานเขาก็ไม่ค่อยจะได้ ฉันบอกว่า 'พ่อมิตรเป็นช่างจะทำอะไรก็ทำได้สารพัด' อยากจะได้พ่อมิตรไปไว้ด้วยจะตั้งเงินเดือนให้ ๔๐ บาท ให้ฉันช่วยมาเกลี้ยกล่อมให้ทียังไรล่ะ ? ที่ข้อนี้ฉันก็ยินดีมากเพราะเราจะได้ไปอยู่ด้วยกัน ด้วยเราไม่เคยจากกันเลย ไปไหนก็เคยไปด้วยกัน แต่คราวนี้แหละต้องจากกัน เพราะเช่นนั้นฉันเห็นว่า 'ควรพ่อมิตรจะต้องไปอยู่ด้วยกัน' ไปไหม

---

[๑] สำนวน "อยู่บ้านท่านอย่าดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" หมายถึง อาศัยอยู่บ้านผู้ใดให้ช่วยทำการทำงานด้วย

[๒] สำนวน หมายถึง ให้คิดถึงบุญคุณของผู้มีบุญคุณต่อตน

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ม่าย" เป็นการเขียนตามเสียงพูด

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "หื่อ" คำว่า "หือ" เป็นคำที่แปลงออกมาเพื่อถามเมื่อสงสัยหรือไม่ได้ยิน

ส่ะ ? ไปเถอะ...ไปเถอะ"

นายมิตร "ขอบใจละพ่อคุ้ณ ที่ตรงจะชวนไปให้ได้เงินให้ทองน่ะ แต่ฉันเห็นว่า... **วิ่งนักมักล้ม ก้มนักก็มักชวน** เราอยู่บ้านเราเรารับจ้างเขากินได้เดือนละ ๒๐ บาท ก็พอเลี้ยงอาตมาอยู่แล้ว จะต้องวิ่งต้องเต้นไปข้างไหนอีกเล่า ? "

นายเพื่อน "ห้าย ! พูดอะไรยังนั้น ทำงานของเราเองน่ะ เช้าต้องไป...เช้าต้องไป แล้วก็ต้องเหงื่อโซมหน้าไม่ใช่รึ เงินเดือนหรือก็ได้น้อย นี่นั่งได้นอนได้มีงานก็ทำ ไม่มีงานก็ไม่ได้ทำ เงินเดือนคงได้สี่สิบเต็มยังค่ำ เขาย่อมว่า...**หาบดีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง** ไม่ใช่หรือ ? "

นายมิตร "พ่อเพื่อนจะทำฉันละ...**ห่วงไม่มี หาห่วงใส่คอ** ยังไรส่ะ ? นี่จะหานายให้ฉันรึ"

นายเพื่อน "ก็เมื่อยังนี้เสียนี่ คิดความซั้นเดียว คนเราไม่มีสังกัดมูลนายที่พึ่งที่พำนัก มันจะดีที่ไหน เป็น...**วัวไม่มีหลัก ฟักไม่มีร้าน**[๑] อยู่นี่ที่สุดไปเป็นความใครจะประกันส่ะ ติดตะรางตาย"

นายมิตร "จริงๆ ฉันไม่เถียง แต่กลัวไปอยู่เข้าจะเกิดความคับใจขึ้นจะอยู่ไม่ได้นั่นซิ...**คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก**[๒] หนาพ่อนะ"

นายเพื่อน "อ้ายอย่างนั้นคนเรามันก็...**ยากเจ็ดที ดีเจ็ดหน** ต้องลองดูเสียก่อนซิน่ะ"

นายมิตร "จะลองดูก็ได้ดอก แต่อ้ายฉันน่ะ...**หัวเดียวกระเทียมลีบ**[๓] เทียวหนาพ่อคุณ จะมีเจ้าขุนมูลนายขึ้นน่ะ ถ้าไม่มีสนับสนุนแล้วเต็มที...**ไต่ไม้ลำเดียว**[๔] เจียว ถ้าพลาดแล้วตกตูม เอาเยี่ยงพ่อส่ะพ่อเป็น 'ญาตโย โหติ[๕]กะท่านอยู่นี่ จะเป็นไรส่ะ ? "

นายเพื่อน "พุทโธ่ ! ฉันอยู่ทั้งคนเทียวนี่พ่อมิตรจะกลัวอะไร ? ฉัน...**ไม่ชักใบให้เรือเสีย**[๖]ดอกหนา"

---

[๑]สำนวน หมายถึง ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่เป็นหลักฐาน

[๒]สำนวน หมายถึง สถานที่พักอาศัยแม้จะคับแคบไม่กว้างขวาง ก็อยู่ได้ถ้าสบายใจ แต่ถ้าลำบากใจถึงสถานที่อาศัยจะกว้างขวางใหญ่โตก็อยู่ไม่ได้

[๓]สำนวน หมายถึง โดดเดี่ยว ไม่มีญาติพี่น้อง ใช้ในความหมายว่า "อยู่ลำพังตน"

[๔]สำนวน หมายถึง ตัวคนเดียวต้องทำอะไรตามลำพัง ไม่มีที่พึ่งพาอาศัย

[๕]ต้นฉบับเขียนว่า "ญาตีโย โหติ" คำว่า "ญาตโย โหติ" หมายถึง ขอญาติจงมีความสุข

[๖]สำนวน "ชักใบให้เรือเสีย" หมายถึง พูดหรือทำสิ่งที่ขวางๆ ทำให้การสนทนหรืองานการเขวออกนอกเรื่อง

นายมิตร "ทราบแล้วว่าพ่อเพื่อนไม่...**พาเข้ารก**[๑]นั่น เพราะเคยเห็นใจกันมา แต่ฉันคิดว่าจะอยู่บ้านคนอื่นสบายสักร้อยเท่า ก็จะไม่เหมือน...**บ้านเคยอยู่ อู่เคยนอน**ของเราเป็นแท้ ใจฉันนึกว่าตัวเพียงนี้ก็พอสบายอยู่แล้ว"

นายเพื่อน "พ่อมิตรละเอาจริง...**ตัดช่องน้อยแต่พอตัว**[๒]แท้ ๆ ไม่...**มักใหญ่ใฝ่สูง** เลยหนาพ่อนะ"

นายมิตร "ยังนั้นซิ เราเป็นแต่เพียงนี้ก็ต้อง...**นุ่งเจียมห่มเจียม**[๓] ไว้ก่อน"

นายเพื่อน "อย่าพูดมากไปเลยน่ะ ฉันเป็นไม่ยอมแท้ ๆ ต้องเอาตัวไปอยู่ด้วยกันให้จงได้ การที่ฉันชักชวนนี้พ่อมิตรต้องตรึกตรองให้หลาย ๆ ชั้นก่อน วิชาช่างของพ่อมิตรนั้นใช่จะเป็นแต่อย่างเดียวเมื่อไร? ช่างหัตถกรรมอย่างฝีมือหนักคือช่างไม้ อย่างฝีมือเบาคือ ช่างเขียน ในระหว่างหนักกับเบาซึ่งนับว่าเป็นกลางนั้นคือช่างสลัก กลึง แกะ ปั้นเหล่านี้พ่อมิตรก็ย่อมจะทำได้ทำเป็นทุกอย่าง ก็พ่อมิตรจะอยู่แต่ที่บ้านแล้วรับจ้างเขากินอยู่อย่างนี้ มิได้เงินเดือนอยู่แต่เพียง ๒๐ บาทจนแก่จนตายรึ วิชาคุณที่ได้อบรมไว้เป็นอันมากจะเฟื่องฟุ้งขึ้นที่ไหน เพราะไม่มีผู้เชิดชูแหละอุดหนุน ดังเช่นเขาว่า...**ตัวหนังงามดีไม่มีคนเชิด**ไม่ใช่หรือ? นี่ไปอยู่บ้านเศรษฐี เศรษฐีแหละจะเป็นผู้เชิด ถึงมาตรแม้นว่าจะมีผู้มาจ้างเราไปทำงานที่ใดก็ดี ก็คงต้องให้เงินเดือนเราตั้งแต่ ๔๐ บาทขึ้นไป เพราะเราได้รับเงินเดือนของท่านเศรษฐีเป็นอัตราอยู่แล้ว

อนึ่งผู้ซึ่งมีผู้ใหญ่ปกครองอยู่หรือจะว่าสังกัดมูลนายก็ตามนั้น คงได้รับความดีกว่าที่จะอยู่เป็นอิสรภาพโดยแท้จริงไหมเล่า? ที่ฉันว่านี้พอเข้าใจหรือยังหรือจะต้องให้อธิบายอีก"

นายมิตร "เข้าใจละ...เข้าใจละ ไต่..**สะพานมีราวถือไม้เท้าเวลาเดิน**"

นายเพื่อน "ก็เข้าใจแล้วจะตกลงไหมล่ะ หรือจะโยกเยกโย้เย้ไปยังไรอีก การที่ฉันชักชวนเพราะเรารักกันมาดอกจึ่งได้พูด"

นายมิตร "ก็ถ้าพ่อเพื่อนเห็นดีจริง ๆ แล้วก็ต้องตกลงน่ะซิ เพราะเราเคยเชื่อถือกันมาแต่ก่อนตั้งแต่เล็กจนโต ไม่เคยขัดใจกันเลย แต่ถ้าเป็นอย่างไร ๆ ไปแล้ว

---

[๑] สำนวน หมายถึง นำพาไปสู่ความลำบาก หรือเดือดร้อน

[๒] สำนวน หมายถึง ทำเพื่อเอาตัวรอดคนเดียว หรือทำให้พ้นจากความยุ่งยากลำบาก หรือภาระผูกพันต่าง ๆ

[๓] สำนวน หมายถึง เจียมตัว

ฉันต้องโทษพ่อเพื่อน ยังค่ำ โอ ! ตะวันตกดินไปโน่นแล้ว บ๊ะ ! นี่เรามิคุยกันออกเหลิงเจิ้งเป็น...**น้ำท่วมทุ่ง** ไปละรึนี่"

นายเพื่อน "โอ้ย ! อยู่จริง ป่านนี้เศรษฐีบ่นถึงฉันแย่ นี่เพราะฉันเทียว ...**ชักความยาวสาวความยืด**[๑] สนทนากันเรื่อยแก้วไปได้ มิเบื่อหูท่านผู้ฟังบ้างละหรือ? โอ้ย ! ลืมไปไม่มีใครอยู่นี่ดอกนะ อยู่แต่เรา ๒ คน เท่านี้ดอกน่ะ ถ้ามีใครได้ยินจะเบื่อหูพอดูอยู่ เลิกกันที...เลิกกันที ๆ ยังนั้นก็ไปกันเถิด ไปหาท่านเศรษฐีเดี๋ยวนี้เถิดพ่อมิตร"

นายมิตร "ไม่ได้วันนี้ยังไปไม่ได้ ไม่ได้บอกแม่ให้แกรู้ก่อนประเดี๋ยวบ่นตาย ฉันต้องลาก่อน วันอื่นจึ่งค่อยปะกันใหม่"

นายเพื่อน "วันนี้ฉันสนทนากับพ่อมิตรออกรสสนุกจริง ๆ ได้ไปซ้ำอีกสักคืนก็จะดีเทียว"

นายมิตร "อ๊ะ ! เราพูดกันวันนี้ชักเอาคำสุภาษิตของโบราณมาใส่กันออกย้ำเย้อเจียวนะเออ ! ก็คำเช่นนี้จะหมดหรือยังหื่อ ? หรือยังจะมีอยู่อีก"

นายเพื่อน "โฮ้ย! พ่อมิตร คำเหล่านี้ถ้าจะค้นขึ้นพูดกันแล้วก็ยังอยู่อีกอเนกประการ ถ้าจะจดจะเขียนเข้าไว้สัก ๓ เล่มสมุดไทยก็เห็นจะไม่หมด"

นายมิตร "ท้าไมพ่อเพื่อนก็เป็นนักเลงหนังสือ ไม่เรียบเรียงขึ้นไว้ดูเล่นบ้างดอกรึ หรือเห็นว่าเรื่องนี้ไม่มีสาระอันใด ฉันเห็นว่าเป็นถ้อยคำซึ่งควรจะด้ำริอยู่บ้างดอก"

นายเพื่อน "โอ ! เรื่องนี้ฉันคิดว่าจะเรียบเรียงขึ้นไว้นมนานแล้วแต่ยังไม่มีเวลาพอ แต่ถึงกระนั้นก็ได้จดรวบรวมเข้าไว้ เรื่องนี้นั่นหรือพ่อมิตรจะว่าไม่เป็นประโยชน์ไม่ได้ ต้องนับเนื่องว่าเป็น "วจนสุภาษิต" โดยแท้ เพราะถ้อยคำเหล่านี้เป็นเครื่องเตือนสติ หรือสั่งสอนให้ประพฤติการที่ควร เว้นการที่ควร ดังคำว่า...**จะอยู่ให้มีไฟ จะไปให้มีเพื่อน**[๒] หรือ...**ไปลามาไหว้**[๓] หรือ...**คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ**[๔] ดังนี้ ก็เห็นได้ว่าเป็นถ้อยคำที่เตือนให้ประพฤติ

---

[๑] สำนวน หมายถึง พูดสนทนาจนออกนอกเรื่อง หรือทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่

[๒] สำนวน หมายถึง การจะทำอะไรต้องมีผู้ช่วยเหลือ

[๓] สำนวน หมายถึง ให้เป็นผู้มีสัมมาคารวะ

[๔] สำนวน หมายถึง ให้เป็นคนรู้จักสังเกตรอบคอบไม่ว่าจะเป็นการคบหาคน หรือการซื้อสิ่งของ

คำที่ว่า...**อย่าคบคนจร อย่านอนหมอนหมิ่น** หรือ...**อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน** หรือ...**อย่าไขว่หน้าช้าง อย่าขวางหน้าฉาน** คำเหล่านี้ก็เห็นได้ว่า 'เป็นถ้อยคำที่เตือนให้เว้น' เพราะเช่นนั้นถ้อยคำทั้งปวงที่เราได้สนทนากันมาตั้งแต่เช้าจนพลบนี้จึ่งจัดว่าเป็นสุภาษิตทั้งสิ้น"

นายมิตร "อ๊ะ...อ๊ะ...อ๊ะ ! ยังสงสัยอยู่ คำที่ว่า...**โวแต่ปาก**[๑] หรือ...**ทะลุกลางปล้อง**[๒] หรือ...**หน้าไหว้หลังหลอก**[๓] หรือ...**ต่อหน้าว่าพลับ ลับหลังว่าตะโก**[๔] หรือคำอะไร ๆ ที่คล้ายกะคำเหล่านี้ มิเป็นถ้อยคำที่เตือนให้ประพฤติหรือประพฤติเข้าแล้วมันจะดีรึ ? จะเป็นสุภาษิตไปได้รึสงสัยอยู่น่ะ ? "

นายเพื่อน "อ้าว ! ก็ไม่รู้จักปรุงแลผสมนี่นะมันก็เขวไปนั่นซิ ลองเอา**อย่า**เติมหน้าเข้าดูรึจะเป็นอย่างไรบ้าง ? ...**อย่าโวแต่ปาก อย่าทะลุกลางปล้อง** เอ้า ! เป็นสุภาษิตได้หรือไม่ได้ล่ะ ? ถึงคำอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ถ้าสงสัยจะเป็นเชิงอยู่คำไหนก็เอา **อย่า**เติมหน้าเข้าทุกคำไปนั่นแหละคงเป็นสุภาษิตของท่านได้ทั้งสิ้น จริงไหนล่ะที่ฉันว่านี้ เข้าใจไหม ? "

นายมิตร "ทราบแล้ว จริง...จริง...จริง เป็นได้จริง บ่า ! พระจันทร์โผล่โร่ขึ้นมาโน่นแล้วแหละ ไม่ได้การ...ไม่ได้การ ฉันลาก่อนละ"

นายเพื่อน "รีไหน ? อือ ! แน่ะ วางกันจนค่ำเจียวหรือนี่ ? พุทโธ่ ! พึ่งพระอาทิตย์หมดลงไปเดี๋ยวนี้เองแหละ ค่ำเอาได้ ยังนั้นวันอื่นจึ่งมาสนทนากันใหม่เถิดนะ เอ้า ! ไปกันทีหนึ่ง นั่นซิ"

ต่างคนต่างลุกออกจากศาลาเดินกลับไปบ้านทั้ง ๒ ฝ่าย

---

[๑] สำนวน หมายถึง ดีแต่พูด
[๒] สำนวน หมายถึง พูดสอดขึ้นมาในขณะที่คนกำลังสนทนากันอยู่ *(คนละเรื่อง)*
[๓] สำนวน หมายถึง ต่อหน้าทำอย่าง หรือลับหลังทำอีกอย่างหนึ่ง
[๔] สำนวน หมายถึง พูดกลับกลอก หลอกลวง ไม่ทำตามที่พูด

สองพรานเบาปัญญาคำกลอน[๑]

จริงหรือเท็จอยู่กับคนต้นแสดง
เป็นคติจะช่วยเตือนอย่าเฟือนหลง
อันกลลวงหลายอย่างทางพูดจา

⊙ ยังมีพรานสองนายเป็นชายเฉา
จะให้ถูกที่ไหนได้จำเพาะ
คนหนึ่งชำนาญหอกหลอกลวงเนื้อ
ปลอมฝูงเนื้อไปได้สำคัญ
มาวันหนึ่งไปพบพรานปืนนั้น
เจ้าพรานหอกอวดฉลาดว่าตัวดี
หมายแน่เอาที่แผลปืนฉับ
เนื้อนี้ข้าแทงตายเลือดไหลย้อย
พรานปืนร้องว่าอย่าเผยอ
เนื้อของข้าจริงจริงยิงตายเอง

⊙ นิทานนี้ท่านผู้เฒ่าเล่าแถลง
หวังชี้แจงแต่ผู้เขลาเยาว์ปัญญา
เร่งดำรงยั้งใจให้นักหนา
ใครเสียทีเสียท่าน่าหัวเราะ ฯ
คนหนึ่งเล่าชำนาญปืนยิงแม่นเหมาะ
เที่ยวสืบเสาะมฤคีทุกวี่วัน
สวมเศียรล่อใส่เสื้อดูขบขัน
แทงเอาพลันล้มดิ้นสิ้นชีวี
ยิงเนื้อล้มดิ้นยันอยู่กับที่
ก็วิ่งรี่โดยด่วนแทงสวนรอย
ร้องสำทับอึงมี่มิได้ค่อย
พูดแม่นถ้อยแม่นคำไม่ขำเกรง
พูดเก้อเก้อไม่อายหน้ามาข่มเหง
อย่าอวดเก่งว่าฉลาดชาติคนโกง ฯ

---

[๑] หลวงลิขิตปรีชา - นาน บางขุนพรหม, "นิทานคำกลอน," **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๒๐ (๒๓ กุมภาพันธ์ ๑๑๑) : ๒๓๕ - ๒๓๗.

⊙ พรานหอกออกวาจาว่ายั่งยืน นี่แผลปืนหรือหอกออกเห็นโต้ง
เราไม่ยอมแพ้เจ้าจนเข้าโลง พูดโขมงอึงดังไม่ฟังกัน
พรานปืนโกรธใจดังไฟเผา ตัวของเจ้าพูดจาไม่น่าขัน
คิดโกงหมายใจไม่รู้ทัน ทำเช่นนั้นได้แท้แต่ลูกเล็ก
อันความคิดของเจ้าเรารู้ถึง ทำดื้อดึงไปได้มิใช่เด็ก
พูดจาจองหองจะต้องเก๊ก หรือตัวเอ็งกินเหล็กลองกันดู ฯ
⊙ พรานหอกจึ่งว่าฮ้าเฮ้ยเจ้า อันสองเราเถียงกันก็หนวกหู
เนื้อนี้เอ็งยิงตายคือใครรู้ หรือมีผู้มาเห็นเป็นพยาน
อันความนี้เหลวไหลมันไม่แน่ ก็สุดแต่กำนันท่านนายบ้าน
ให้ตัดสินข้อความตามโบราณ หรือตัวเจ้าคิดอ่านประการใด ฯ
⊙ พรานปืนได้ฟังว่าดังนั้น ก็ยินยอมพร้อมกันหาช้าไม่
จึ่งหามเนื้อรีบพากันคลาไคล ตรงเข้าไปในบ้านท่านกำนัน
แล้วแจ้งความตามเรื่องที่เคืองขุ่น ขอพึ่งบุญตัดสินให้เหมาะมั่น
อย่าได้ลำเอียงจงเที่ยงธรรม์ ซึ่งเนื้อนั้นจะตกต้องเป็นของใคร ฯ
⊙ นายกำนันฟังความตามกระแส ก็ยิ้มแต้ยินดีจะมีไหน
จำจะลวงสองพรานให้หนีไป อันปืนหอกเนื้อไซร้เป็นของเรา
คิดพลางพูดอ้างทางกฎหมาย ความนี้ร้ายแท้แท้แก่สองเจ้า
ไม่มีผู้รู้เห็นเป็นลาดเลา ข้าไม่เข้าข้างใครจนใจนัก
ต้องว่าไปตามบทกฎหมายนั้น ดำน้ำกันสิ้นฉงนคนละหลัก
หวังมิให้บิดตะกูด*พูดเยื้องยัก คงประจักษ์เห็นจริงทุกสิ่งอัน
ใครผุดก่อนต้องปรับบังคับแพ้ ถึงพูดแก้ตัวไปไม่ไหวหวั่น
จะว่าไปตามบทมีโทษทัณฑ์ ก็เท่ากันกับผู้ร้ายมิได้ลวง
จะยอมทำหรือไม่ทำตามบทเล่า อันสองเจ้ามีผิดติดโทษหลวง
ต้องคุมตัวส่งไปตามกระทรวง อย่านั่งง่วงตรองใจเสียให้ดี ฯ
⊙ สองพรานได้ฟังบังคับถาม ใจวับหวามแทบว่าจะล่าหนี
อันพรานหอกด้วยตัวมัวราคี เพราะโกงเขาเช่นนี้นึกกลัวภัย

---

*คำวิเศษณ์ หมายถึง อาการที่บิดไปบิดมาไม่ยอมทำอะไร หรือไม่ยอมทำตามสั่งเขียนว่า "บิดจะกูด" ก็ได้

ข้างพรานปืนใจขึ้นไม่สะดุ้ง
ก็เพราะว่าความจริงไม่กริ่งใจ
นายกำนันเอาหลักปักในน้ำ
อันปืนหอกปักไว้ใกล้วาริน
พรานหอกดำอยู่สักครู่หนึ่ง
เห็นปืนปักอยู่ยังฝั่งคงคา
เอ็งคนโกงชั่วช้าประดาเสีย
เราไม่ช่วยที่ไหนจะชนะ
เพราะตัวเราเวทนาเห็นว่าแพ้
จงรีบดำลงไปเร็วไวพลัน
เจ้าพรานหอกคนเขลาเบาความคิด
จึ่งรีบดำลงไปมิได้ช้า
ฝ่ายพรานปืนเต็มขืนจะอดกลั้น
เรากลับแพ้เขาด้วยแทบม้วยมรณ์

⊙ นายกำนันร้องว่าฮ้าเฮ้ยเจ้า
จึ่งดำน้ำไม่ทนคนพาลา
แต่เราคิดมีจิตเมตตาเจ้า
ถึงความแพ้คงชนะไม่ละวาง
จงรีบดำอีกหนทนเอาชิ
คงจะชนะเขาเจ้าอย่ากลัว
เจ้าพรานปืนชื่นกระมลเพราะตนเขลา
ก็รีบเร่งดำน้ำเหมือนตามเคย
เจ้าพรานหอกออกระอาจะอดกลั้น
เห็นปืนยังปักอยู่แลดูไป

⊙ นายกำนันร้องว่าเจ้าแพ้เขาแน่
เหลือที่จะช่วยได้หนีให้พ้น
ก็ขึ้นจากน้ำไวฉวยได้หอก
ส่วนกำนันร้องไปมิได้ช้า
ถ้าเขาผุดขึ้นมาไม่เห็นหอก
อันหอกนี้คือพยานไม่ผันแปร

คิดหมายมุ่งเอาชนะให้จงได้
จึงว่าไปตัวฉันนั้นยอมยิน
ให้สองพรานลงดำคอยตัดสิน
ใครเห็นจะได้สิ้นซึ่งสงกา
ผุดทะลึ่งขึ้นไว้ให้ประหม่า
กำนันว่าตัวเจ้าแพ้เขาละ
ต้องร้อนถึงลูกเมียจริงจริงนะ
ต้องเอาเป็นธุระโทษสำคัญ
จะช่วยแก้เจ้าไว้อย่าได้พรั่น
อย่าให้ทันพรานปืนผุดขึ้นมา
ค่อยชื่นจิตว่าเขาช่วยด้วยแล้วหนา
ก็เห็นว่าชนะแท้เป็นแน่นอน
ผุดขึ้นพลันเห็นหอกก็ใจอ่อน
สะท้อนถอนหฤทัยอยู่ไปมา ฯ

เอ็งโกงเขาแท้แท้แน่นักหนา
เจ้าจะว่าอย่างไรต้องใส่ตะราง
จะทุเลาช่วยแก้พอได้บ้าง
เห็นอยู่อย่างนี้แน่ได้แก้ตัว
เราช่วยริบอกให้มิใช่ชั่ว
ไม่พันพัวความผิดสักนิดเลย
เห็นว่าเขาช่วยจริงไม่นิ่งเฉย
ค่อยเสบยคลายวิตกในอกใจ
ก็ผุดขึ้นมาพลันให้หวั่นไหว
เราสู้เขาไม่ได้ไม่เป็นคน ฯ
เราช่วยแก้ให้ดำถึงสองหน
จึ่งจะรอดตัวตนพ้นอาญา
หมายจะออกวิ่งรี่ไปหนีหน้า
นั่นจะพาหอกไปให้ความแพ้
เราจะบอกอย่างไรไม่ได้แน่
จะได้แก้ตัวไปให้เห็นจริง ฯ

⊙ เจ้าพรานหอกโง่เง่าเขาพูดหลอก ก็วางหอกทันทีรีบหนีวิ่ง
ความกลัวผิดตกใจไม่ประวิง สู้ทอดทิ้งหอกไว้ไปแต่ตัว
ส่วนพรานปืนดำทนจนหูลั่น เต็มอดกลั้นอยู่ได้ให้ปวดหัว
ก็ผุดขึ้นเร็วพลันกายสั่นรัว ให้มืดมัวพักตราจนตาแดง
แลเห็นหอกยังปักอยู่ที่นั่น น้อยหรือมันดำน้ำช่างอดแข็ง
อันตัวเรานี้หนอก็สิ้นแรง มิได้แจ้งว่ามันนั้นหนีไป
นายกำนันว่าแพ้เขาแม่นยำ เราให้ดำสองหนไม่ทนได้
เร่งขึ้นจากน้ำอย่าร่ำไร คิดแก้ไขให้พ้นที่โทษทัณฑ์ ฯ
⊙ พรานปืนขึ้นจากน้ำเข้าไปหา โปรดเมตตาช่วยทีแก่ดีฉัน
ความจริงแท้แท้กลับแพ้มัน จะบิดผันแก้ตัวกลัวอาญา
นายกำนันชาญฉลาดเฉลยไข จะช่วยได้อย่างนี้ต้องหนีหน้า
เร่งไปเสียให้ลับอย่ากลับมา เวทนาตัวเจ้าช่วยเอาบุญ
พรานปืนดีใจค่อยแช่มชื่น ฉวยได้ปืนไม่นิ่งออกวิ่งผลุน
กำนันว่าช้าทีเรามีคุณ ทำวายวุ่นพาปืนไปไม่ได้เลย
ต้องเอาไว้ให้เขาเห็นประจักษ์ คือเป็นหลักองค์พยานนะพรานเหวย
ตัวเจ้าไม่เข้าใจยังงมเงย ด้วยไม่เคยข้ออ้างในทางความ
ถ้าเขาผุดขึ้นมาจากวารี ไม่เห็นปืนนั้นมีมันไต่ถาม
จะพูดแก้อย่างไรก็ไม่งาม เราคิดคร้ามจะหม่นหมองต้องอุทธรณ์
ส่วนพรานปืนเห็นจริงทิ้งปืนไว้ วิ่งหนีไปเร็วรุดไม่หยุดหย่อน
ดีใจด้วยตนพ้นโทษกรณ์ เขาหลอกหลอนไม่รู้สึกสำนึกตน ฯ
⊙ นายกำนันยิ้มแย้มก็แช่มชื่น ได้หอกปืนเนื้อไว้เป็นภักษ์ผล
เพราะฉลาดล่อลวงด้วยเล่ห์กล ก็นับว่าเป็นคนดีมีปัญญา
อันคนโง่เป็นเหยื่อคนฉลาด ต้องพลั้งพลาดเช่นทำนองสองพรานป่า
ผู้ใดฟังจำใส่ในอุรา เร่งตรึกตราอย่าหลงงงงวยเอย ฯ

สองม่วง[๑]

เห็นผู้หญิงคนหนึ่งกำลังสาวพริ้งสวยจริง ๆ เปิดประตูโผล่ออกมา **นายม่วง**สังเกตเห็นหล่อนประหลาดใจแต่พอแลเจอเขาเข้า กำลังยิ้มจะออกปากพูด ข้างนายม่วงก็ถลันถาม "รับประทาน ภรรยานายม่วงอยู่ไหมจ๊ะ ? "

แม่ยอดสวยจิ้มลิ้มยิ้มอยู่ในหน้าจนสองแก้มแต่งราวกะจะปริ ห่อผ้ากะมิดกะเมี้ยน[๒] มือหล่อนยังไม่ผละจากบ่า แย้มฝีปากแดงเรื่อ ตอบ "ดูเหมือนเขาจะอยู่ไม่ใช่หรือจ๊ะ ? "

พูดเท่านั้นหล่อนก็หัวร่อก๊าก[๓] ๆ ขำเลืองตาค้อน วิ่งออกมาฉุดเสื้อนายม่วงลากเข้าไปในตึก พอถึงห้องในหล่อนโถมมากอดคอนายม่วง ทอดตัวอยู่บนตักหอมฟุ้งชื่นใจ เนื้อนุ่มแนบเสียว ๆ ใจนายม่วง ๒ แก้มแดงเปล่งปลั่งกำลังปลื้ม พูดอย่างน่าพิศวง "คิดถึงเสียที่สุด ขอชื่นใจเสียให้สมใจรักสักหน่อย ! " พูดฉอด ๆ พลางก็จูบนายม่วง มือกอดไม่วางเลย เอียงแก้มมาซบที่หน้า "จูบที่รักของนายให้ชื่นใจมั่งซิ ! "

นายม่วงหมดความคิด น่าจะนึกว่า "ตัวเห็นจะหลงเข้าในโรงรักษาบ้าเสียดอกกระมัง" แต่การที่จริงมือน้อยนุ่มนิ่มของหล่อนโอบอยู่รอบคอตัวงามเสีย

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๔๙ (๑๙ กันยายน ๑๓๒) : ๕๗๗ - ๕๘๑.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กะมุดกะเมี้ยน"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "กิ๊ก"

ที่สุด เหลียวไปเจอะตาดำคมปลาบถากหัวใจวาบ ๆ หอมกลิ่นผมดำประเบาฉิวชวนดม ดูไม่น่าจะเป็นอาการบ้าสักนิดหนึ่งเลย ยังหน้าจิ้มลิ้มของหล่อนก็ซบอยู่ที่หน้าตัว ชะแง้คอยจะให้จูบจนนายม่วงหัวใจริ้ว ๆ ไม่ทันมีเวลาจะคิดอ่านอย่างไรได้เสียแล้ว

เขาก็จูบหล่อนตามคำขอเท่านั้น แต่ยิ่งสูดก็ยิ่งซ่า ยิ่งยั้งก็ยิ่งเสียว สุดจะรอจะรั้งเหลือยั้งเสียแล้ว ก็เลยซ้ำเสียอีกหลายฟอด จนสะท้านสิ้นสตินึกเหมือนฝัน มือหล่อนกอดบ่าอิงอกนายม่วง พลางฉอเลาะต่อไปว่า "ฉันขอถามอีกข้อ บอกฉันหน่อยนะมีอะไรพาให้นายมานี่ในเวลานี้ ? "

พูดเท่านั้นก็ชะเง้อขึ้นจูบเอาเขาอีก เหนี่ยวมือมากอดไว้ที่อกอุยหน่ามือฉิว ๆ หัวใจหล่อนเต้นมาสะท้อนถึงมือตุบ ๆ เห็นจะไม่มีชายใดเคยถูกเข้าไปในเมืองลับแลอย่างนี้อีกแล้ว ดูอาการหนักเสียเต็มประดา

ขณะนั้นนายม่วงรู้สึกคิดเห็นได้ว่า "ตัวของเขาคงจะถูกหลงเป็นตัวจำลองแทนใครบ้างแน่ แต่รู้ไม่ได้ว่าจะเป็นชู้หรือเมียที่มาเคล้าคลึงตัวอยู่ แลที่จริงตัวก็กำลังสติฟั่นเฟือนกำหนัด ไม่เอื้อที่จะหาช่องวินิจฉัย" อุตส่าห์หน่วงหัวใจออกปากว่า

"ฉันนึกว่าหล่อนเห็นจะหลงเข้าใจผิดเสียแล้ว ฉันกำลังเที่ยวหาห้องตึกเช่าอยู่ หล่อนเห็นจะฉวยฉันผิดตัว แทนใคร ๆ ที่หล่อนเคยรู้จักมักคุ้นมาแต่ก่อนเสียแน่ละ"

เขาพูดคำนี้อย่างเป็นการจริง ๆ จัง ๆ สุดแต่จะทำได้ แต่ฤทธิ์ที่เรื่องมันน่าขันทั้งกำลังสะทกสะเทิ้นปลื้มปากคอสั่นหนับ ๆ ทำให้ดูเหมือนเขาจะพูดยิ้ม ๆ การที่เขาพูดเช่นนี้ทำให้แม่สาวน้อยน่ารัก หล่อนหัวร่องอ ๆ อยู่ที่ตักไม่ยักฟังที่จะพูดต่อไป มือบีบขาซบหน้าอยู่ที่หัวอก เป็นที่เย้าหยอกหนุงหนิงกันนิดหน่อยแล้วหล่อนก็พูดต่อไป "อย่าล้อนักเลย ท้องฉันจะแข็งเสียแล้ว รำคาญนัก"

สะบัดหน้าค้อนพลางชำเลืองยิ้ม "เลิกกันที บอกฉันอีกคำนายรักฉันเพียงใดคะ ?... คะ ? มากหรือน้อยคะ ? หรือเสมอเหมือนเคย" หล่อนโถมกอดคอจูบนายม่วงอีก

นายม่วงเห็นตัวอาการหนักตกน้ำลึกเสียแล้ว ขืนอึ้งอยู่ก็เห็นจะไม่พ้นลงใต้สะดือทะเล ควรจะคิดว่ายออกหาฝั่งเสียดีกว่า เขาจึ่งเขยิบ[๑]ตัวถอยหลัง

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ขเยิด"

จับมือหมายจะเปลื้องมือน่ารักนั้นออกเสียจากรอบคอของตัว จะได้นั่งเคารพคารวะให้เรียบร้อย แต่ยิ่งถอยหล่อนยิ่งรุก ยิ่งแกะยิ่งกระหวัด ทำกระตุ้งกระติ้งยั่วยวนชวนจะให้เฟือนคลั่งไปเสียอีก ตกลงเป็นสำเร็จคิดไม่ได้

"ฉันไม่ได้ล้อไม่ได้หลอกหล่อนเล้ย เป็นความสัตย์ความจริง" นายม่วงพูดเสียงเหิ้มๆ "ฉันไม่เคยพบปะหน้าหล่อนมาแต่ก่อนเลย หล่อนนึกว่าใครน่ะ ฉัน ? "

แขนสาวน้อยน่าชื่นใจทั้ง ๒ ข้างค่อยคลายลง เป็นแต่มือน่ารักทั้ง ๒ ฝ่ายังจับบ่านายม่วงไว้

"ขันนัก พ่อม่วงนี้ ! " แม่สาวน้อยค้อนพลางพูดพลาง "นี่แปลว่ากระไรกันนะที่หัดมาล้อฉันเล่นเช่นนี้ ? นายไม่รู้ใจกันมั่งหรือยังไง ? ฉันไม่ชอบนะเออ ! เคืองนักเวลาล้อละก็"

"พ่อม่วงนะชื่อของฉันเอง" นายม่วงตอบ "แต่ฉันไม่ใช่พ่อม่วงของหล่อนหรือของใครดอก ? ฉันตัวคนเดียว ฉันมานี่หวังว่าจะหาตึกเช่าอยู่" พลางก็กระถดจะนั่งยอบตัว

แม่สาวน้อยแสนสวยชะงัก นั่งจ้องดูหน้าเขาอยู่สักครู่ ดูท่าเห็นจะออกสงสัยว่า "เอะ ! จะถูกพลาดตัวหรือล้อหยอกหล่อนเล่น" แต่หล่อนเชื่อใจเสียว่า 'ล้อหล่อนแน่' ก็สวมกอดคอนายม่วงขึ้นนั่งไถลบนตักอีก ชะแง้หน้าขึ้นไปซบหน้าชาย จูบซ้ำอีกฟอด

"อื้อ ! อย่าเล่นสัปดนอีกเลยน่ะ ไหว้ละนะคะ" หล่อนพูด

"หมดขบหมดขันแล้วละ เล่นตลกอะไรไม่รู้แล้วรู้รอด รักสนุกจะเย้าเมื่อแรกมาถึงก็ตามใจเถอะ แต่เบื่อเสียแล้ว ขออย่าร่ำไรต่อไปอีกเลย พิลึกเสียแล้วละ ล้อจนเหลิงไม่รู้สึกตัวว่าจะจบลงเมื่อไร ? เลิกกันทีนะคะ นะ ? " จูบอีกฟอด

"ฉันเห็นว่าหล่อนคงฉวยเอาฉันว่าเป็นผัวของหล่อนเสียแล้ว" นายม่วงถอนใจใหญ่เหยียดมือเท้าข้างหลัง

"จริงซี..จริงซี ยิ่งกว่านั้นเสียอีก ! " แม่สาวน้อยประชด[๑]กำลังหล่อนเคล้า เอียงแก้มไปซบแก้มนายม่วง จมูกหล่อนระอยู่กับหนวดริมฝีปากของเขา

"แต่ฉันไม่ใช่ดอกนะหล่อน" นายม่วงพูด

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ผชด" ประชด เป็นคำกริยา หมายถึง แกล้ง ทำให้เกินควรหรือพูดแดกดันเพราะความไม่พอใจ

แม่สาวน้อยชะงักกลับถอยนั่งขึ้นอีก นายม่วงก็ถือเป็นโอกาส ถอยไปนั่งให้ห่างออกไปอีกหน่อยด้วยเหมือนกัน

"พ่อม่วง" หล่อนเสียงเขียว ออกโกรธฉิว ๆ

"ฉันอยากให้นายหยุดมารยาอย่างเคอะ ๆ เก้อ ๆ ข้อนี้เสียสักที ฉันไม่ขอพูดกะนายละทีนี้ ถ้าขืนพูดเพ้อ ๆ อีกต่อไปละก็ เออ ! พูดจริงนะ ฉันบอกแล้วนะ ไม่เห็นขบเห็นขันอะไรเลย"

นายม่วงถอนใจใหญ่พลางว่า "ไม่ได้มารยิงสิงมารยาเล้ย แม่เจ้าประคุณ เชิญออกไปทางริมหน้าต่างสว่าง ๆ สักหน่อย" ตัวนายม่วงเองก็คลานไปนั่งอยู่ริมหน้าต่างก่อน แม่คนนั้นก็ตามไปนั่งอยู่ข่าง ๆ นายม่วงก็แง้มหน้าต่างออกให้สว่าง ๆ แล้วพูดว่า "ฉันไม่ได้ล้อได้หลอกเล่นเลย ฉันบอกหล่อนตามสัตย์ตามจริงแท้ ๆ ฉันไม่ใช่ผัวของหล่อน ฉันยังไม่เคยพบหน้าหล่อนมาเลย จนเมื่อหล่อนเปิดประตูออกมาฉุดฉันเข้ามาในตึก ฉันลงหนังสือพิมพ์ประกาศหาตึกแถบนี้จะเช่าอยู่ หล่อนตอบไปถึงฉันหมายตัวอักษร "ม. ที่ ๑๗' หนังสือตอบของหล่อนฉันก็เอามา"

พูดพลางก็ล้วงกระเป๋าควักหนังสือออกมา "เชิญดูฉันให้ทั่วตัว ให้ถนัดเถิดแม่คุณ ดูเถอะหล่อนจะจับความพลั้งพลาดของหล่อนได้หรือไม่ ? เป็นการสุดวิสัยแท้ ๆ ที่ฉันจะแต่งตัวเหมือนกันกับผ้าของหล่อนแท้ ๆ ถึงกระนั้นก็เอาเถอะ รูปร่างฉันมันจะเหมือนกับเขาทุกสิ่งทุกอย่างไปทั้งนั้นเจียวหรือ ? "

แม่สาวน้อยออกหน้าซีดตกใจ หล่อนรับหนังสือมาดู หน้าเศร้าแลจ้องดูหน้านายม่วงตาเขม็ง ถอนใจใหญ่ดูอึด ๆ หน้ากลับแดงเก้อ เหงื่อ* แตกซิก ๆ ขึ้นทุกที ตาหล่อนดูเฝื่อน ๆ ท้อใจไม่สู้สนิทสนมเหมือนเมื่อสักครู่นี้เสียแล้ว

หล่อนจ้องหน้าเพ่งพิจารณาดูหน้านายม่วง เห็นที่ริมฝีปากซ้ายเป็นแผลแปลกกว่าผัว แก้มทั้งสองก็มีเค้าหว่ำเป็นรอยลักยิ้ม เอะ ! เห็นจะพลาดเสียแล้วดอกกระมัง แต่ถึงกระนั้นหล่อนก็ยังอดปากพูด "โอ๊ ! พ่อม่วงอย่าตกอกตกใจไปเลย ! " ไม่ได้ เมื่อตาหล่อนชำเลืองเห็นสายนาฬิกาทองที่นายม่วงห้อย ตลับห้อยมีเพชรฝังเหมือนกับของผัวของหล่อน แต่โตไปหน่อย

หน้าแม่แฉล้มยอดสวยออกแดง เหงื่อซิก ๆ เก้อหนักขึ้นทุกที หล่อนถอยหลังกรูดไปแง้มมุมหน้าต่างอีกข้างหนึ่ง หยิบกระดาษออกจากซอง หล่อนคลี่

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ" ตามที่คนโบราณพูดกัน

ออกอ่าน คำตอบประกาศเช่าตึกของหล่อนเอง อยู่สักครู่ แล้วก็กลับหันหน้ามาจ้องดูหน้าคู่ผัวหล่อนอีกสักครู่ ประเดี๋ยวใจหล่อนวิ่งไปนั่งฟุบอยู่มุมห้องตึก ชักชายผ้าห่มปิดหน้า เหมือนอย่างเห็นนายม่วงเข็ญใจเป็นคนบ้าหลังไปเสียแล้ว

ประเดี๋ยวหล่อนชะเง้อขึ้นโบกมือ หน้าเซียวเขิน ๆ "ไป๊ ไปให้พ้น ! ไป๊...ไป๊ ! ไปให้พ้น ! " เห็นหล่อนจะคลั่งด้วยคิดถึงเอื้อเฟื้อที่หล่อนต้อนรับนายม่วงเสียดีเหลือเกินเมื่อตะกี้ จารึกติดใจ อายเสียเต็มประดาแล้ว หล่อนหันหน้าเข้าไปทางมุมตึกฟุบหน้าลงสะอื้น ร้องไห้กระซิก...กระซิก อกนายม่วงราวกะจะแตก อิหลักอิเหลื่อแทบจะแทรกแผ่นดินไป สงสารเสียที่สุด ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรได้ ? ก็ค่อยกระเถิบ[๑] มานั่งใกล้หล่อน ถอนใจใหญ่พลางว่า

"ฉันมีความเสียใจเสียที่สุดในเรื่องพลั้งพลาดที่เป็นมาแล้ว ฉันจะลาหล่อนไปในครู่นี้เอง แต่อย่าว่ากระไรเลยฉันอยากจะรู้เรื่องตัวของหล่อนกับผัวของหล่อนเป็นอย่างไรกันมาจึ่งได้เป็นเหตุฉะนี้ขึ้น ฉันเดาว่า 'ชื่อเขากับชื่อของฉันเห็นจะพ้องกัน' หล่อนถึงเข้าใจผิดว่าฉันเป็นเขาไป"

แม่สาวน้อยสะท้านใจกระดากปาก แต่ทำยังไงได้ ไหน ๆ ได้ล่วงมาเช่นนี้แล้ว ก็ไม่อยากขัดใจ ต้องจำใจเล่าให้เขาฟังว่า "หล่อนพึ่งแต่งงานได้ ๓ เดือนมาแล้วนี่เอง ผัวของหล่อนไปทำการอยู่ที่ห้างปล่องเหลี่ยม จึ่งคิดจะให้เช่าตึกที่อยู่เสียจะได้พากันลงไปอยู่แถบบ้านทวายใกล้ๆ ที่หากิน นั่นแหละหล่อนถึงได้ตอบประกาศเช่าตึกไป

เมื่อนายม่วงจะกลับไปหล่อนฝืนใจออกไปส่งถึงประตูตึก พอเขาจะลาหล่อนยังยิ้มทั้งน้ำตาคลอตา บอกแก่เขาว่า "หล่อนรู้ไม่ได้ว่า "คนไหนแน่ผัวของหล่อน นอกจากหล่อนคิดหาเครื่องหมายอย่างไรไว้เป็นที่สังเกต" นายม่วงยิ้มแห้งๆ เดินเลยไป

นายม่วงออกปากว่า "เขาเชื่อว่าถึงในขณะท้าย หล่อนก็เป็นแต่เชื่อว่าเขาไม่ใช่ผัวของหล่อนเพียงครึ่งใจเท่านั้นเอง ถ้าเขาจะกล้าสวนคำไปว่า 'เหตุทั้งนี้เป็นการล้อเล่นเท่านั้น' หล่อนก็คงจะทอดตัวของหล่อนยินยอมสุดแท้แต่เขาจะทำ แต่ไม่หยาบช้าพอที่จะทำเช่นนั้นได้ กลับออกสงสารเห็นใจหล่อนพะว้าพะวัง[๒]

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กระเถิด" กระเถิบ เป็นคำกริยา หมายถึง เขยิบกันไปจากที่

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พว้าพวัง" คำ "พะว้าพะวัง" เป็นคำกริยา หมายถึง ห่วงหน้าห่วงหลัง

เป็น ๒ อก ๒ ใจอยู่อย่างนี้"

นายม่วงเขามาเล่าเรื่องนี้ให้ฉันฟัง เราจึ่งนัดกันว่าจะขึ้นรถรางลงไปห้างปล่องเหลี่ยมที่ผัวของแม่คนนั้นไปทำการ จะได้ดูตัวให้เห็นสักที ฉันจะได้เข้าไปถามหาเขาแลทำเข้าไปพูดกับเขา ส่วนนายม่วงเขาจะได้แอบยืนอยู่ แล้วจะได้เอามาเทียบกันดู

เมื่อวันที่ห้าเดือนนี้เองเราก็พากันลงไป ฉันไปเที่ยวถามหานายม่วง เมื่อฉันไปเจอะเขาเข้า ฉันตกใจตื่นชะงักจนฉันแทบจะลืมตัว แต่สะกดใจทำเป็นพูดกับเขาว่า "ฉันมาหาเขาคือนายม่วงคนที่ฉันรู้จักหรือมิใช่" คนทั้งสองนี้หน้าตาท่าทางเหมือนกันแท้ ๆ ยิ่งกว่าลูกฝาแฝด

เมื่อเรากลับมานายม่วงออกเดือดร้อน ฉันรู้ใจได้ว่า "เขาเป็นทุกข์เป็นร้อนหนักใจแทนแม่แฉล้มสาวน้อยคนสวยจะได้ความคับใจ"

เขาว่า "จริงนะคุณตา ใครมาจ้างสัก ๕๐ ชั่งให้ฉันไปที่ตึกแม่คนนั้นอีกเที่ยว เป็นไม่ไปแท้ๆ ไม่ว่าเมื่อไร? ถ้าผัวของหล่อนเดินออกจากบ้านพอลับตาหล่อนสักนาทีเดียว ขาจะกลับเข้าไปอีกเที่ยวสิจะต้องตรวจตรากันร่ำไป หล่อนคงจะวุ่นรำคาญใจ รู้แน่ไม่ได้ว่า "นั่นไม่ใช่ตัวฉัน"

การสงสัยชายผู้ที่หล่อนเอาเป็นผัว ไม่รู้ว่าจะเป็นคนไหนแน่ ? ข้อนี้คงจะเป็นเครื่องลำบากใจติดตัวหล่อนอยู่จนสิ้นชีวิต ด้วยจะต้องตรวจตรากันทุกเที่ยวที่ลับตา ดูน่าสังเวชมาก น่ากลัวจะทำให้ผมหล่อนหงอกเสียก่อนถึงกำหนดอายุเป็นแน่ ถ้าการข้อนี้ไม่ทำให้หล่อนเบาใจได้ ฉันนึกเห็นอุบายสิ่งเดียวที่จะกันได้ก็คือ ตัวฉันต้องไปอยู่เสียหัวเมืองอื่น แลให้หล่อนรู้ว่าฉันไม่ได้อยู่เมืองเดียวกันกับผัวของหล่อนแล้ว

อีกสองสามวันนายม่วงก็ไปเมืองกรุง เดี๋ยวนี้เขาอยู่ที่แพหัวรอริมวังจันท์เกษม แลมีหนังสือทิ้งไปรษณีย์มาถึง**แม่แฉล้ม** ถนนเจริญกรุง กรุงเทพฯ ทุก ๆ วันพระ จะได้เป็นพยานให้หล่อนรู้ได้ว่า "เขายังอยู่ที่กรุงเก่า[๑] ดอก"

เรื่องนี้แปลเค้าจากนิทานฝรั่งในหนังสือพิมพ์ติดบิตดอกเน้อ อย่าเข้าใจว่า "เป็นเรื่องจริง" หน่อยจะเหมาว่าข้าพเจ้าปด

---

[๑] คือ พระนครศรีอยุธยา

สอบความ[๑]

ตระลาการ[๒] "เอ็งวิ่งราวหมวกใบนี้เขามาจริงหรือไม่ ? "
ลูกความ "จริงขอรับ"
ตระลาการ "การที่วิ่งราวน่ะเป็นการผิดรู้หรือไม่ ? "
ลูกความ "ผิดจริงรู้แล้วขอรับ"
ตระลาการ "ก็ทำไมเอ็งถึงวิ่งราวล่ะ ? "
ลูกความ "เพราะอยากได้น่ะซิขอรับ"
ตระลาการ "ทำไมถึงไม่เอาเงินซื้อเขาเล่า ? "
ลูกความ "ไม่มีนี่หนาขอรับ"

---

[๑] พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ *(หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์ เมื่อครั้งดำรงอิสริยศักดิ์หม่อมอุดมพงษเพ็ญสวัสดิ์)*, "เบ็ดเตล็ด *(ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง)*," **วชิรญาณ** ๓, ๑๗ (กุมภาพันธ์ ๑๓๔) : ๑๗๔๔.

[๒] คือ ตุลาการ

สังเขปวิทยาสโมธาน[๑]

ศิษย์ ๒ คนเป็นผู้ได้ฝึกหัดวิชาต่าง ๆ ในลักษณะของทั้งปวงที่เป็นอยู่โดยธรรมดาบางสิ่ง มีความเป็นอยู่ของต้นไม้เป็นต้น คนทั้งสองนั้น คนหนึ่งเรียกโดยภาษาไทยว่า **"รู้ไม่จบ"** คนหนึ่งชื่อว่า **"พบไม่สิ้น"** โดยกิริยาที่คนทั้งสองมีความรู้ที่ตนได้ฝึกหัดแต่บางสิ่ง แลความรู้ในของทั้งปวงที่ตนได้พบเห็นแต่บางสิ่ง เพราะฉะนั้นจึ่งมีนามว่า 'รู้ไม่จบ' ว่า 'พบไม่สิ้น'

คนทั้งสองนั้น คนหนึ่งบ้านอยู่บางนกแขวก แขวงเมืองราชบุรี คนหนึ่งบ้านอยู่เมืองลพบุรี คนทั้งสองมีอายุคราวกัน เมื่ออายุได้ ๑๔ ปีได้มาเรียนวิชาความรู้ในสำนักอาจารย์เดียวกันในกรุงเทพฯนี้ เรียนอยู่ประมาณได้ ๑๔ ปี พอมีความรู้ในวิชาต่าง ๆ มีหนังสือไทยสมควรจะใช้ในประเทศบ้านเมืองของตนตามทางพุทธศาสตร์บ้าง ไสยศาสตร์บ้าง สิ่งละน้อยแล้วก็พากันลาอาจารย์ไปเที่ยวเล่นตามหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนในพระราชอาณาเขตสยาม[๒] เพื่อจะได้เห็นกิริยาต่าง ๆ ของชนในประเทศนั้น ๆ หรือของประหลาดต่าง ๆ บางสิ่งซึ่งมีอยู่ในตำบลเหล่านั้นได้พากันไปโดยลำดับระยะบ้านแลหัวเมืองจนเข้าไปถึงดงใหญ่ตำบลหนึ่งซึ่งราษฎรเรียกว่า "ดงพระยาไฟ" มุ่งหมายที่จะขึ้นไปให้ถึงเมืองนครราชสีมา วันแรกที่เข้าไปในปากดงได้เห็นรวงผึ้งจับอยู่ที่ต้นงิ้วใหญ่ต้นหนึ่ง ซึ่งอยู่ริมข้างทาง แลมี

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๔๓ (๓ สิงหาคม ๑๓๒) : ๕๐๕ - ๖๐๖, ๔๔ (๑๐ สิงหาคม ๑๓๒) : ๕๒๑ - ๕๒๔.

[๒] ชื่อเรียกประเทศไทยในอดีต ก่อนพุทธศักราช ๒๔๘๔

เหยี่ยวใหญ่ตัวหนึ่งกำลังบินโฉบเฉี่ยวจะแย่งกินน้ำผึ้งแลตัวผึ้งอ่อนอยู่ แมลงผึ้งที่เป็นตัวแก่ทั้งหลายบินไล่กลุ้มรุมตอมต่อยเหยี่ยว เหยี่ยวตัวนั้นไม่อาจสู้รบหรือทำอันตรายแก่รวงผึ้งได้ก็บินหนีไปโดยเร็ว

ชายทั้งสองเมื่อได้เห็นกิริยาของผึ้งแลเหยี่ยวสู้รบกันดังนั้นก็พากันหยุดพักนั่งดูอยู่

นายรู้ไม่จบจึ่งพูดขึ้นว่า "เหยี่ยวเป็นชนิดปักษาชาติอย่างใหญ่ มีขนปีกแข็งบินได้ในอากาศโดยว่องไว เหตุใดจึ่งสู้รบตัวแมลงผึ้งที่เล็ก ๆ ไม่ได้? น่าอัศจรรย์นักหนา"

นายพบไม่สิ้นจึ่งตอบว่า "แมลงผึ้งแม้นถึงตัวเล็กก็จริง แต่มันหลายตัวพร้อมใจกันไล่ตามต่อยหูตาเหยี่ยวถึงเป็นสัตว์ใหญ่กว่าก็จริง แต่ตัวเดียวจึ่งไม่อาจสู้รบตัวผึ้งเล็กที่หลายตัวได้ ต้องบินหนีไปเอาตัวรอด หากจะขืนอยู่สู้รบกับแมลงผึ้งต่อไป เหยี่ยวก็คงตายเพราะอำนาจแมลงผึ้งเหล่านี้แท้ทีเดียว เพราะฉะนั้นท่านพึงนึกถึงคำที่นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ว่า 'ผู้มีกำลังน้อยแต่หากหลายคน แม้นมีพร้อมเพรียงพร้องต้องกันแล้ว ศัตรูพวกอื่นถึงจะมีอำนาจแลฤทธิ์เดชมากประการใดแต่น้อยคนก็คงจะพ่ายแพ้แก่ผู้พวกมากที่พร้อมเพรียงกัน พึงเห็นตัวผึ้งที่สู้รบกันกับเหยี่ยว เหยี่ยวต้องแพ้มันนี้เป็นตัวอย่าง ถ้าหากตัวแมลงผึ้งมีความเกี่ยงงอนมิได้พร้อมใจกันไล่รบเหยี่ยวแล้ว เหยี่ยวก็คงจะทำอันตรายแก่รวงผึ้งได้ ตัวอ่อนหรือน้ำผึ้งก็คงเป็นอาหารของเหยี่ยวแท้"

ท่านพึงเข้าใจว่าความพร้อมเพรียงที่เรียกว่าสามัคคีนี้ย่อมเป็นสิ่งมีประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แต่สัตว์เดียรัจฉานที่ไม่มีความคิดแต่อย่างใด สักว่าพร้อมใจกันสู้รบตอมต่อยเท่านั้น ยังมีคุณได้ถึงเพียงนี้ ถ้าแม้นหมู่มนุษย์เราหากมีความพร้อมเพรียงกันดังนี้แล้ว ศัตรูพวกอื่น ๆ ก็ไม่อาจมากระทำย่ำยีได้"

อนึ่งผู้ใดคิดแตกร้าวจากสามัคคีด้วยถือตัวว่า "เป็นคนมีอำนาจมากหรือสำคัญว่าใหญ่กว่า ทั้งกำลังวังชาก็มากกว่าดังนี้แล้ว แลไม่เอื้อเฟื้อต่อสามัคคีแก่เพื่อนฝูง ประพฤติกิริยาเป็นไปโดยโทสะเป็นเบื้องหน้ามักจะถึงความพินาศเป็นธรรมดา" ดังเรื่องราว**พระเจ้าไชฌ้อปาอ๋อง**ที่ถือตัวว่ามีอำนาจกำลังมาก ดูหมิ่นแก่**ฮั่นสิน**ว่าจะสู้ตัวมิได้จึ่งมิได้ทำตามคำท่าน[๑] แจ้งสั่ง ภายหลังฮั่นสินต่อสู้ก็พ่ายแพ้แก่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คำฟ้า"

ฮั่นสินจนถึงแก่พินาศแห่งชีวิตในท่ามกลางศึก เพราะฉะนี้นักปราชญ์ทั้งหลายจึ่งได้สรรเสริญความสามัคคี แลติเตียนซึ่งความแตกร้าวจากสามัคคี ความที่สัตว์หรือมนุษย์มาถือลัทธิที่ต่อความสามัคคีนี้เป็นความดีความชอบอย่างประเสริฐ"

คนทั้งสองออกจากที่นั้นแล้วเดินต่อไปประมาณได้ ๓ ชั่วโมง ถึงภูเขาตำบลหนึ่งอยู่ใกล้ข้างทาง ภูเขานั้นสูงใหญ่มีทิวไม้ล้อมรอบล้วนแต่ไม้ที่มีดอกแลใบอันงดงาม ทั้งทรงผลอันสุกห่ามแลดิบคละระคนปนกัน ประกอบด้วยสรรพนิกรวิหคอันตอมไต่ เพื่อและเล็มผลไม้เป็นอาหารตามชำนาญของปักษาชาติ สองคนพากันเดินเลียบลัดชอกเขาโดยข้างทางไป พบน้ำพุที่พลุ่งขึ้นมาแต่ใต้ดินไหลออกมาไม่รู้แห้งเหือดดูน่าพิศวง จึ่งพากันนั่งลงที่ข้างน้ำพุนั้น

นายรู้ไม่จบจึ่งถามนายพบไม่สิ้นว่า "ที่นี้เป็นที่สูงอยู่ข้างภูเขามิได้อยู่ใกล้แม่น้ำแลลำธาร เหตุใดจึ่งมีน้ำพุพลุ่งขึ้นมา น้ำที่ไหลขึ้นมานี้มาแต่ไหน ขอให้ชี้แจงให้ข้าพเจ้าเข้าใจบ้าง"

นายพบไม่สิ้นจึ่งตอบว่า "เราได้ยินนักปราชญ์ท่านแสดงไว้ว่าภูเขาทั้งปวงบรรดาอยู่ในพิภพโลกนี้มีรากหยั่งลงไปถึงน้ำที่อยู่ใต้ดิน แลบรรดาภูเขานั้นย่อมมีช่องหลืบเป็นร่องรอยทะลุตลอดไป เป็นทางที่จะให้น้ำซึ่งเบ่งอยู่ใต้ดินนั้นไหลพลุ่งขึ้นมาตามช่องหลืบที่ทะลุนั้น ปรากฏเป็นน้ำพุดังนี้ น้ำที่ขังอยู่ใต้ดินนั้นมิใช่มาแต่ที่อื่น คือน้ำฝนที่ตกอยู่ตามฤดูฝนทุกปี น้ำฝนที่ตกอยู่ทุกปีนั้นก็คือน้ำที่ขังอยู่ใต้ดิน หรือน้ำในทะเลที่อายอากาศร้อนหอบขึ้นไปแข็งเป็นก้อนอยู่แล้ว แลละลายตกลงมาเป็นฝนอีก แลซึมซาบเข้าไปในใต้ดินอีกบ้าง ไหลลงไปรวมอยู่ที่ทะเลใหญ่บ้าง กลับไปกลับมาวนเวียนเปลี่ยนกันอยู่เป็นธรรมดา มิได้แห้งหายละลายไปเป็นอื่น เพราะฉะนั้นนักปราชญ์ท่านจึ่งกล่าวว่า "น้ำในพิภพโลกย่อมมีส่วนเท่าเดิมอยู่เสมอมิได้พร่องเลย" แลที่ปรากฏไหลพลุ่งขึ้นมาเป็นน้ำพุดังที่เราเห็นอยู่เดี๋ยวนี้นั้นก็คือน้ำที่ขังเบ่งอยู่ใต้ดิน อาศัยช่องหลืบแห่งภูเขามีอยู่จึ่งไหลเบ่งขึ้นมาได้ เพราะน้ำในใต้ดินนั้นย่อมมีอยู่ทั่วพิภพโลกไม่เลือกว่าที่ใด แต่ที่ต่าง ๆ ที่ไม่มีช่องหลืบหยั่งลงไปถึงภายใต้ที่น้ำอยู่จึ่งมิได้เกิดเป็นน้ำพุทั่วไป ถ้าที่ทั้งปวงในพิภพโลกเกิดเป็นช่องหลืบตลอดลงไปถึงน้ำที่อยู่ใต้ดินแล้ว ข้าพเจ้าเข้าใจว่า "จะมีน้ำพุทั่วไปไม่เป็นแต่แห่งเดียวเลย" นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ดังนี้

ท่านพึงรู้ว่า "น้ำพุที่ไหลขึ้นมาแต่ดินก็เพราะน้ำใต้ดินมีอยู่ ถ้าน้ำในใต้พิภพโลกไม่มีแล้ว น้ำในทะเลทั้งปวงก็เป็นอันแห้งเหือดไป ด้วยว่า 'ทะเลเป็นพื้นพิภพอันลุ่มลาดใหญ่แลต่ำกว่าพิภพโลกหลายส่วน รูปพิภพเราทุกวันนี้ปาน

ดังเกาะที่ตั้งอยู่กลางทะเล เช่น เกาะลังกา เกาะชวา เกาะสีชัง เป็นต้น

ความที่น้ำซึ่งเป็นห้วงใหญ่อยู่ในท้องทะเลซึ่งซึมซาบอยู่ใต้พื้นพิภพโลกนั้นปานดังน้ำที่อยู่รอบเกาะทั้งปวงฉะนั้น เพราะฉะนั้นจึ่งได้ซึมซาบทั่วไปจนไหลพลุ่งขึ้นมาเป็นน้ำพุ ท่านพึงรู้โดยนัยที่นักปราชญ์ท่านกล่าวไว้ แลเราได้นำมาแสดงให้ฟังพอเป็นทางแห่งความดำริเท่านี้"

คนทั้งสองเมื่อพูดกันถึงเรื่องน้ำพุแล้วก็พากันออกเดินต่อไป ไม่นานนักก็ถึงที่พัก แลเป็นเวลาจวนจะค่ำจะเดินต่อไปอีกไม่ได้ ด้วยหนทางในดงนั้นล้วนเป็นทางเดินลำบากเพราะกันดารด้วยสัตว์ร้าย มีเสือแลช้างป่าเป็นต้น ซึ่งเป็นภัยน่าพึงกลัว แลในระหว่างดงนี้จะเดินไปในวันเดียวไม่ตลอด ต้องพักนอนค้างในกลางดงคืนหนึ่ง รุ่งขึ้นต้องเดินอีกเต็มวันจึ่งจะพ้นถึงปากดงข้างโน้น

ในระหว่างทางชั่วเดินเต็มวันหนึ่งนั้น มีบ้านตำบลหนึ่งชื่อ "บ้านมุกเหล็ก" ตั้งอยู่กลางดงริมลำธารแห่งหนึ่ง บ้านนั้นมีคนอาศัยอยู่ประมาณ ๑๐ หลังเรือนเศษ คนที่อาศัยอยู่ในบ้านตำบลนั้นเป็นชนิดใช้ธรรมเนียมแลเสียงพูดภาษาชาวนครราชสีมา ได้อาศัยอยู่ตามป่า ทำไร่นาหาเลี้ยงชีวิตตามประสาชาวป่า ชนทั้งสองนั้นเมื่อไปถึงบ้านแล้วก็เข้าไปพักอาศัยอยู่ที่กระท่อมเล็กหลังหนึ่งซึ่งได้อนุญาตแต่ท่านผู้ใหญ่ในบ้านนั้นแล้ว รุ่งขึ้นก็ลาชาวบ้านเดินตามทางต่อไป

แลทางสายนี้เป็นทางตรงที่จะขึ้นไปนครราชสีมา ได้ยินว่า "พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔[๑] โปรดเกล้าฯให้ตัดทางสายนี้ครั้งเสด็จประพาสนครราชสีมา" ชนทั้งสองเมื่อออกจากบ้านมุกเหล็กไปแต่เช้าตามทางสายนี้พอเวลาบ่าย ๓ โมงเศษ[๒] จึ่งพากันหยุดพักอยู่ที่ข้างลำธารเล็ก ๆ ซึ่งไหลมาแต่ภูเขาแห่งหนึ่ง ดื่มน้ำแลชำระกายแล้วพากันนั่งอยู่ใต้ร่มไม้ใหญ่ต้นหนึ่งข้างทางเดิน แลไปเห็นรังนกเปล้า[๓] รังหนึ่งบนต้นตะเคียนใหญ่ มีลูกอ่อนอยู่ในรังคู่หนึ่ง เวลานั้นเป็นคราวที่แม่นกได้ผลไม้ที่เป็นอาหารแล้วคาบกลับมารังเพื่อจะป้อนลูกของมัน ลูกนกทั้งคู่อ้าปากร้องคอยรับเหยื่อจากปากแม่นก ทำอาการประหนึ่งว่าจะร้องขอหรือวิงวอนรับเหยื่อแต่แม่นก"

---

[๑] พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

[๒] เวลา ๑๕ นาฬิกาเศษ *(ไม่ถึง ๓๐ นาที)*

[๓] นกชนิดหนึ่งอยู่ในวง Columbidae เช่นเดียวกับนกเขาและนกพิราบ ลักษณะลำตัวสีเขียวเห็นชัดเจน แต่ต่างกันตรงสีหน้าอกและไหล่ซึ่งอาจมีสีม่วงหรือน้ำตาล กินผลไม้ หากินเป็นฝูง ๆ

นายรู้ไม่จบได้เห็นอาการของลูกนกเช่นนั้นจึ่งถามนายพบไม่สิ้นว่า "ปักษาชาติทำไมจึ่งรู้สึกกิริยาที่ประพฤติเหมือนหมู่มนุษย์ เป็นต้นว่า 'รู้จักทำรังไว้ฟองแลเลี้ยงลูก เที่ยวหาอาหารมาเพื่อเกื้อกูลแก่ลูกอ่อนของตนเหมือนนกเปล้าที่เราเห็นนี้เป็นตัวอย่าง ด้วยเหตุอะไร ?"

นายพบไม่สิ้นจึ่งอธิบายตามความเข้าใจว่า "ติรัจฉานชาติย่อมรู้จักทำรังสำหรับอาศัย แลไว้ฟองแลให้ลูกอยู่จนเติบใหญ่ หากเป็นความรู้สำหรับติรัจฉานชาติอย่างหนึ่ง แต่ความรู้นั้นไม่พิสดารกว้างขวางเฉียบแหลมเหมือนความรู้ของหมู่มนุษย์ ดังที่รู้เคยทำรังมาแต่ก่อนอย่างไร ? ปีต่อ ๆ ไปก็ทำได้อย่างที่เคยทำนั้น หรือเคยทำในฤดูใด เคยใช้เถาวัลย์แลกิ่งไม้หรือหญ้าอะไรทำก็ย่อมใช้แต่สิ่งนั้นทำเหมือนที่เคยใช้ ไม่คิดพลิกแพลงต่อไปเลย หรือเคยใช้สิ่งใดเป็นอาหารก็ใช้แต่สิ่งนั้นร่ำไป กิริยาที่ประพฤติเช่นนี้เป็นความรู้สำหรับติรัจฉานชาติอย่างหนึ่ง ความรู้สำหรับการรักษาตัวที่หมู่ติรัจฉานชาติได้ให้เป็นไปแล้วนั้น คือเมื่อสัตว์ที่เป็นศัตรู หรือมนุษย์จะมาทำอันตราย ถ้าได้เห็นรูปได้ยินเสียงได้สูบดมกลิ่นเข้าแล้วก็ตื่นเต้นวิ่งหนีไปโดยเร็วโดยมาก ความรู้ของสัตว์ติรัจฉานชาติที่แปลกประหลาดควรสรรเสริญก็มีอยู่บ้าง เช่นแพะ ๒ ตัวที่เดินไปในทางช่องแคบ ต่างตัวก็เดินมาแต่ที่สุดต้นทางตัวละข้าง ครั้นมาประจวบกันเข้าในกลางทางซึ่งเป็นที่คับแคบที่สุดซึ่งไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงเบี่ยงบ่ายไปได้ ด้วยข้างทางข้างหนึ่งเป็นเหวลึก ข้างทางข้างหนึ่งเป็นภูเขาสูง ทางนั้นถ้าสัตว์ตัวใหญ่เท่าแพะจำเพาะเดินได้ทีละตัวเท่านั้น ตัวหนึ่งนอนลงที่ทางแล้วให้ตัวหนึ่งเดินข้ามไป เมื่อตัวหนึ่งข้ามไปพ้นแล้วก็ลุกขึ้นแล้วต่างตัวก็เดินไปตามความประสงค์

เมื่อชายทั้งสองพูดกันดังนี้แล้วก็ออกเดินต่อไป ในระหว่างที่เดินออกไปแต่ที่พักเช้าวันนั้น ได้ขึ้นเนินเขาสูงไปโดยลำดับกันเป็น ๒ ตำบล ตำบลแรกราษฎรเรียกว่า**ขั้นยาว** ตำบลที่สองเรียกว่า**เขื่อนหลั่น**

ซึ่งเรียกว่าขั้นยาวนั้นคือต้องขึ้นไปเป็นขั้น ๆ กว่าจะถึงที่สุดข้างบน หรือเมื่อลงมาแต่ข้างบนเล่าก็จะต้องลงมาเป็นขั้น ๆ กว่าจะถึงที่สุดข้างล่างแลมีระยะห่าง ๆ กันกว่าจะได้ขึ้นแลลง คือต้องเดินขึ้นไปหมดขั้นหนึ่งแล้วก็เป็นที่ราบเสมอไป ประมาณชั่วเดินครู่หนึ่งจึ่งต้องขึ้นไปอีก แต่เป็นเนินขึ้นไปยืดยาวหลายชั้นนักกว่าจะหมด เพราะฉะนั้นเขาจึ่งเรียกว่าขั้นยาว

ที่เรียกว่าเขื่อนหลั่นนั้น คือเนินสูงที่เป็นช่องชัน ต้องเดินขึ้นไปหลายพักเหนื่อยจึ่งจะถึงที่สุดข้างบนนั้น เมื่อลงมาแต่ข้างบนนั้นเล่าก็ต้องลงมาโดย

ลำดับ หลายเหนื่อยจึ่งจะถึงที่สุดข้างต่ำนี้

ที่เรียกว่าเขื่อนหล่นนั้นเพราะว่า "เนินสูงนั้นมีศิลาสูงเป็นหลั่น ๆ ขึ้นไป แต่ช่องชันมากขึ้นยากเหนื่อยนัก แลมีศิลาที่ตั้งอยู่เป็นประหนึ่งว่า**เขื่อน** เมื่อขึ้นไปถึงที่สุดข้างบนแล้วก็เป็นพื้นแผ่นดินราบเรียบตลอด ดูเป็นน่าอัศจรรย์นักหนา

เมื่อชายทั้งสองเดินไปโดยลำดับมรรคา แลระยะบ้านประมาณได้ ๓ เวลาก็ถึงเมืองนครราชสีมา เข้าไปพักอาศัยอยู่ในเมืองนั้นหลายวัน ได้ไปเที่ยวดูตามตลาด มีจีนตั้งร้านค้าขายของต่าง ๆ มีผ้าขาวแลผ้าลาย แลภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

นครราชสีมานี้ตามคำกล่าวในเรื่องราวพระราชพงศาวดารสยามว่า "เดิมเป็นเมืองเคยมีกษัตริย์ครอบครอง" คำที่กล่าวนั้นควรเห็นจริงตามได้ เพราะพินิจดูภูมิฐานกว้างใหญ่เกือบจะเท่ากรุงเทพฯนี้ แลมีกำแพงที่ก่อด้วยอิฐสูงประมาณ ๕ ศอกเศษ หนาประมาณ ๘ ศอก ๙ ศอก มีประตูหอรบเชิงเทินแน่นหนา มีคูรอบกำแพงตลอดไปข้างทิศตะวันตกสมควรเป็นที่ตั้งสู้รบกับศัตรูหมู่ปัจจามิตร[๑]ได้ แลที่หน้าเมืองทิศตะวันออกนั้นมีบึงใหญ่แห่งหนึ่งกว้างยาวเป็นปริมณฑลประมาณหลายเส้น มีน้ำขังอยู่ทุกฤดู แต่น้ำนั้นไม่สู้ลึกนัก ราษฎรเรียกบึงใหญ่นี้ว่า **"ทะเลหญ้า"**

ในทิศตะวันตกมีหนองใหญ่ตำบลหนึ่งกว้างใหญ่ประมาณ ๒๕ วา มีน้ำขังอยู่ทุกฤดู น้ำที่หนองนี้เป็นที่บริโภคใช้สอยของชนชาวเมืองนั้น ประกอบด้วยสวนหมากแลมะพร้าวพลูซึ่งเป็นสิ่งมีประโยชน์แก่ชาวเมือง สวนนั้นเขามิได้รดน้ำเหมือนสวนในกรุงเทพฯนี้ ด้วยเขาทดน้ำที่ลำธารเล็กซึ่งไหลมาแต่เขาในดงพระยาไฟ ให้ไหลเข้าไปขังอยู่ตามร่อง ความชุ่มก็ตลอดถึงกันเพราะพื้นที่เป็นทรายตลอดไป มิได้เป็นดินเหนียวเหมือนอย่างที่ที่กรุงเทพฯนี้

นครราชสีมาเป็นเมืองใหญ่ตำบลหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นเมืองเอก เมืองนี้แม้ถึงตั้งอยู่ประเทศดอนก็จริง แต่มิได้กันดารด้วยน้ำที่จะบริโภค นครนี้มีอารามหลาย ๑๐ ตำบล มีพ่อค้าประกอบการค้าขายอยู่เป็นอันมาก สินค้านั้นรับไปแต่กรุงเทพฯนี้บ้าง รับมาแต่ประเทศลาวตะวันออกบ้าง ขายส่งไปหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกบ้าง ขายส่งลงมาที่กรุงเทพฯ นี้บ้าง สินค้าที่ขายส่งไปประเทศลาว

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ประจามิตร" คำว่า "ปัจจามิตร" หมายถึง ข้าศึก ศัตรู

ตอนตะวันออกนั้น คือผ้าขาว ผ้าลายต่าง ๆ แลเครื่องทองเหลืองทองขาวเป็นต้น ที่ขายส่งลงมากรุงเทพฯนี้ คือ นอ ระมาด งาช้าง หนังสัตว์ต่าง ๆ เขาต่าง ๆ กระวาน ขี้ผึ้ง ไหม ผ้าต่าง ๆ เป็นต้น

การหาเลี้ยงชีพของราษฎรในเมืองนั้นทำนาแลไร่เป็นพื้น พาหนะใช้เกวียนโค แลโคต่าง เกวียนนั้นใช้บรรทุกไปหัวเมืองลาวตอนนอก โคต่างนั้นสำหรับบรรทุกสินค้าซึ่งรับไปจากปากเพรียวดงพระยาไฟขึ้นไป

การรื่นเริงในนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ของราษฎรชาวเมืองนั้นใช้เพลงขับคู่โต้ตอบกัน เช่น เพลงปรบไก่ แลใช้แอ่วลาวตามภาษาลาวชาวสระบุรี

ชาย ๒ คนพักอยู่ที่เมืองนครราชสีมานานแล้วก็กลับมากรุงเทพฯ ต่างคนต่างไปบ้านของตน

สามเกลอ[๑]

ขอกล่าวว่ายังมีชายสามเกลอพวกหนึ่ง คนที่หนึ่งชื่อ**นายกลอ** คนที่สองชื่อ**นายคอ** คนที่สามชื่อ**นายขอ** คนทั้งสามนี้เป็นคนพิการ แต่อาการป่วยนั้นต่าง ๆ กัน เมื่อคนทั้งสามนี้ได้มาพบปะกันจึ่งได้สนทนากันถึงเรื่องที่จากกันไปช้านานแล้ว แต่นายขอเมื่อสนทนากับนายกลอ นายคอนั้น เมื่อพูดถึงเรื่องอะไร ๆ แล้วก็พูดพลางบีบขาพลาง แต่นายคอนั้นมื่อนั่งฟังเพื่อนพูดอยู่นั้นก็ตบแต่แมลงวันมิได้ขาด ฝ่ายนายกลอนั้นก็เกาตัวดังแกรก ๆ อยู่เสมอ ๆ

แล้วนายกลอ นายขอว่า "นั่นเพื่อนเป็นโรคอะไรถึงได้บีบแต่ขาไม่หยุดเลย ? "

นายขอตอบว่า "เป็นโรคอะไรก็ไม่ทราบ แต่มีอาการให้ปวดตามกระดูกแลข้อกระดูกนั้น"

ฝ่ายนายขอถามนายกลอบ้างว่า "เพื่อนทำไมถึงเกาตัวบ่อย ๆ นั้นเป็นอะไร ? "

นายกลอตอบ "โอ ! เราเป็นอะไรไม่รู้ได้ มันให้คันไปทั้งตัว ถ้าเกาเสียแล้วก็มีความสบาย เพราะฉะนั้นเราจึ่งต้องเกา"

แล้วนายกลอก็หันหน้ามาถามนายขอคนที่สามว่า "เพื่อนนั่งตบแมลงวันทำไม ? "

---

[๑] ผ่อง, "นิทานเรื่องสามเกลอ," **วชิรญาณ** ๗, ๔๐ (มกราคม ๑๑๖) : ๓๖๑ - ๓๖๖.

นายคอตอบ "เปล่า แมลงวันมันตอมตาเรานักเราจึ่งต้องตบมันฉะนั้น"

เมื่อสหายทั้งสามสนทนากันถึงอาการป่วยนั้น แต่นายขอจึ่งเอ่ยขึ้นว่า "นี่แน่ะเพื่อน ! เราจะปรึกษาอะไรสักเรื่องหนึ่ง เพื่อนจะลงเนื้อเห็นด้วยเราหรือไม่ ? "

เพื่อนทั้งสองจึ่งถามว่า "เรื่องอะไรละ ? บอกมาซี ถ้าดีแล้วเราทั้งสองจะได้ปรนนิบัติตาม"

นายขอตอบว่า "เรื่องอะไรเสียอีกล่ะ เดี๋ยวนี้เรามีความเห็นว่า 'เราทั้งสามนี้ก็เป็นคนพิการด้วยกัน แต่เราจะขอทำสัญญาต่อกัน ๓ ฉบับ' ฉบับหนึ่งในข้อสัญญานั้นว่า 'เราทั้งสามพร้อมใจกันทำสัญญาว่าใน ๓ ชั่วโมงที่สัญญานั้นข้อหนึ่งนายกลอเป็นโรคกลากนั้นห้ามไม่ให้เกา นายขอเป็นโรคเข้าข้อนั้นห้ามไม่ให้บีบขา แต่นายคอนั้นห้ามไม่ให้ตบแมลงวัน หรือแกะลูกตาในเวลาที่สัญญานั้น ถ้าใครขืนประพฤติผิดต่อสัญญาแล้วให้ลงโทษปรับผู้ผิดด้วยข้อสัญญานั้น ต้องริบทรัพย์สมบัติที่บ้านเรือนของผู้นั้น' นี่แหละเพื่อนจะตกลงประการใด"

เพื่อนทั้งสองจึ่งตอบว่า "เอาซี...เอาซีเราก็ชอบเหมือนกันน่ะแหละ"

แต่นายคอก็เอ่ยขึ้นว่า "เป็นอะไรกับห้ามไม่ให้ตบแมลงเท่านั้น ? เราไม่ตบก็ได้"

นายกลอก็ตอบบ้างว่า "เราไม่เกาก็ได้เหมือนกัน จะต้องกลัวอะไรกันนี่เพื่อน มาซีมาทำสัญญากัน"

ครั้นปรึกษาตกลงพร้อมใจกันแล้วก็ไปหาอำเภอมาทำสัญญาต่อกัน ในสัญญานั้นว่า "ข้าพเจ้านายกลอขอทำสัญญาให้ไว้กับนายขอ นายคอว่า

ในสัญญาข้อหนึ่งว่า 'ในเวลา ๓ ชั่วโมงนั้นข้าพเจ้านายกลอไม่ขอเกาต่อไป' ถ้าข้าพเจ้าขืนเกาผิดต่อข้อสัญญาแล้ว ก็ให้เพื่อนทั้งสองนั้นปรับไหมกับเราตามหนังสือสัญญานั้น

ฝ่ายนายกลอคนที่สองนั้นก็ทำสัญญาให้กับนายคอ นายกลอบ้างในสัญญาข้อของนายขอนั้นว่า 'ตั้งแต่ใน ๓ ชั่วโมงที่สัญญานั้นข้าพเจ้าจะไม่ขอบีบขาหรือจับขาต่อไป' ถ้าข้าพเจ้าขืนกระทำผิดต่อสัญญาแล้วก็ให้ปรับไหมเอาตามสัญญานั้น

ฝ่ายนายคอคนที่สามนั้นก็ทำสัญญาให้กับนายขอ นายกลอบ้างในสัญญาข้อหนึ่งของนายคอว่า 'ในเวลา ๓ ชั่วโมงที่สัญญานั้นข้าพเจ้าไม่ตบแมลงวัน แลไม่ขอแกะตาต่อไป' ถ้าข้าพเจ้าขืนทำผิดต่อข้อสัญญาแล้วก็ให้ปรับไหม

กับข้าพเจ้าตามข้อสัญญาเถิด"

เมื่อเขาทั้งสามตกลงทำสัญญากันเสร็จแล้วก็นั่งสนทนากันอยู่ในที่นั้น แต่คอยดูทีกันว่า "ผู้ใดจะผิดต่อสัญญา ก็หามีผู้ใดผิดต่อสัญญาไม่" ในเวลานั้นบังเอิญมีฝนตกใหญ่ นายขอก็มีอาการให้ปวดและเมื่อยตามข้อเป็นกำลัง ครั้นจะบีบนวดก็ไม่ได้กลัวจะผิดต่อข้อสัญญา ครั้นจะไม่บีบก็ปวดเมื่อยเหลือกำลัง จึ่งคิดแต่ในใจว่า "เราจะทำอย่างไรดี ? จึ่งจะไม่ให้แพ้ต่อสัญญานั้นได้"

คิดฉะนั้นแล้วนายขอจึ่งพูดกับเพื่อนทั้งสองว่า "นี่แน่ะเพื่อน ! เมื่อคืนนี้เราฝันไป เราจะเล่าให้เพื่อนทั้งสองฟัง เพราะมีเรื่องสนุก ๆ มากน่าฟัง"

ฝ่ายเพื่อนทั้งสองเมื่อได้ยินนายขอกล่าวดังนั้นก็อยากฟัง ด้วยสำคัญว่า "เรื่องของเขานั้นจะพิสดารอะไรอย่างไร ? อย่างความคิดของเขาไม่เห็น" จึ่งตอบไปว่า "เราอยากฟังเรื่องอะไรล่ะจงเล่าไปซี ?"

นายขอเมื่อได้อนุญาตต่อเพื่อนทั้งสองแล้วจึ่งเล่าว่า "เมื่อคืนนี้เราฝันว่า 'มีชายคนหนึ่งเป็นชาวนา เขาก็ออกไปทำนาของเขาทุกวัน ๆ ครั้นทำแล้วก็เดินกลับเข้ามายังบ้าน เมื่อเดินมาถึงริมทางแลเห็นหนองแห่งหนึ่งก็แวะเข้าไปดู แลเห็นน้ำในหนองนั้นแห้ง มีปลาขึ้นมาดิ้นอยู่หลายตัว ชายผู้นั้นก็ลงไปจับเอาปลาในหนองนั้นได้มาตัวหนึ่งโตเท่าโคนขาเราแน่ะ' ก็เอามือบีบขาทำอย่างจับปลานั้นให้เพื่อนดู 'เท่านี้ ๆ ๆ ๆ' ว่า 'เมื่อลงไปจับมันในหนองนั้นมันดิ้นเสียนี่กระไร จับไม่ค่อยจะอยู่เลย' เราก็เอามือของเราเค้นคอมันเข้าให้แน่นจนดิ้นไม่ไหว ๒ มือดังนี้ ๆ ๆ ๆ เหมือนอย่างเราทำบีบขาของเราให้ดูนี่แล"

เมื่อนายขอบีบขาทำท่าอย่างปลานั้นใช่จะบีบโดยเบาเมื่อไร ? บีบโดยแรงทีเดียวเพราะประสงค์จะให้ขาหายปวดหรือหายเมื่อย เมื่อได้บีบแล้วอาการก็ทุเลาลง พอจบฝันของนายขอแล้ว

นายกลอก็ตอบว่า "เออ! เพื่อนฝันดีนี่เพื่อน คงจะได้ลาภเป็นแน่ละเพื่อน"

นายขอรับว่า "สมพรปากเถอะ"

นายกลอก็เอ่ยขึ้นบ้างว่า "เมื่อคืนนี้เราก็ฝันเหมือนกันแหละเพื่อน แต่เรื่องของเรานั้นสนุกสนานมากกว่าเรื่องที่เล่าเมื่อกี้นี้ เราไม่เคยฝันเช่นนี้เลยตั้งแต่เกิดมาจนโตนี้ ก็พึ่งมาฝันเมื่อคืนนี้ เราจะเล่าให้เพื่อนทั้งสองฟังบ้าง"

นายขอ นายคอตอบว่า "เล่าไปซี...เล่าไปซี เราจะฟัง"

นายกลอก็เล่าต่อไปว่า "เมื่อเวลาคืนนี้ดึกประมาณ ๖ ทุ่มเศษ เรา

นอนพอม่อยดูเหมือนจะเคลิ้ม ๆ ไป ก็แลเห็นเด็กชายคนหนึ่งอายุประมาณสัก ๑๑ ปี ๆ ๑๒ ปี ขี่ควายออกจากบ้านหมายว่า 'จะไปยังที่นาของเขา' พอออกพ้นจากบ้านได้สัก ๒ วาเศษก็เกิดเอ็กสิเดนท์[๒] ขึ้น ควายนั้นก็ตื่นวิ่งเข้าป่าไปโดยกำลังของควายมิได้หยุดเลย เจ้าของนั้นฉุดถึงสักเท่าไร ? ควายนั้นก็หาหยุดไม่ กลับวิ่งไปหนักทุกที ครั้นจะลงเสียจากหลังก็มีความเสียดาย กลัวควายนั้นจะเจิ่นไปเสีย ก็อุตส่าห์ติดไปบนหลังควายด้วย จนมันหมดกำลังของมันที่วิ่งไปนั้น มันก็หยุดแต่ในฝันที่มันวิ่งนั้นประมาณได้ ๔๓๐,๐๘๐ เมล็ดข้าว แต่จะเป็นเท่าไรเส้น เท่าไรวา เท่าไรศอก เท่าไรนิ้ว เท่าไรกระเบียดนั้นหาทราบไม่ ? รวบรวมทั้งทางไปและมาเป็น ๘๖๐,๑๖๐ เมล็ดข้าว เมื่อไปนั้นมันวิ่งโดยเร็ว เมื่อกลับนั้นมาตามสบายมิได้วิ่ง รวมทั้งทางไปแลมาจะเป็นไปเท่าไรก้าว มาเท่าไรก้าวนั้นหาทราบได้ไม่ ? เมื่อกลับมานั้นเจ้าของก็เอาควายผูกไว้กับต้นไม้ แล้วควายนั้นก็เอาหลังถูไปถูมากับต้นไม้ที่ผูกไว้นั้นมิได้หยุดเลย

นายกลอก็เอาหลังถูเข้ากับเสาเรือนทำอย่างที่ควายถูนั้นให้เพื่อนดูว่า "มันถูอย่างนี้...อย่างนี้...อย่างนี้แหละเพื่อนประมาณสัก ๑๕ มินิต[๓] ได้"

นายกลอทำเช่นนั้นก็พอค่อยสบายไปได้ฉะนั้น แต่นายคอเมื่อนั่งฟังนายกลอเล่าก็นึกแต่ในใจของตัวว่า "เจ้า ๒ คนนี้ฉลาดดีเอาตัวรอดได้ ยังแต่เราละ แมลงวันตอมตาคันเต็มทีแล้วไม่มีช่องที่จะตบได้เลย" เกรงจะผิดต่อข้อสัญญาเมื่อได้ช่องฝันของนายกลอจบลง

นายคอก็ตบมือขึ้นที่ตรงหน้าของตัวว่า "ฝันของเพื่อนสนุกดีนี่"

เมื่อนายคอตบมือขึ้นเช่นนั้น อีก ๒ คนนั้นก็หัวร่องอไปมาด้วยรู้เท่าเข้าใจกันว่า "นายคอจะต้องการตบแมลงวันเท่านั้น ทำอุบายพูดต่าง ๆ แล้วตบมือหัวร่อนั้น"

นายคอก็ขัดใจว่า "นายกลอทำควายถูหลังก็ที่แท้นั้นก็คันขี้กลากเท่านั้น"

นายกลอก็ขัดใจว่า "นายขอก็เหมือนกันทำท่าจับปลาแลเอามือกำขานั้นฉันก็รู้เหมือนกัน แลแกปวดโรคเข้าข้อทำไถลจับปลาบีบขาเล่นเท่านั้น"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "๑ ปี" ความตรงนี้น่าจะเป็น ๑๑ - ๑๒ ปี

[๒] exident อุบัติเหตุ

[๓] minute นาที

สามีเป็นโจร[๑]

ท่านทั้งหลายเจ้าขา ท่านอยากจะทราบเรื่องของอิฉันฤๅไม่เจ้าคะ ? เดิมอิฉันอยู่บ้านสัมปะทวน[๒] แขวงเมืองนครไชยศรี[๓] แต่พอรุ่นสาวอายุราวสิบสี่เศษ ๆ ก็รู้สึกว่า "ตัวของตัวเองเป็นคนขยันขันแข็ง ตั้งหน้าหาแต่เงินแต่ทองไม่ใคร่หยุดสุด แต่งานที่ทำฤๅสารพัดวิชาที่หัดไว้หมดทุกท่าว่าโดยฝีมือผู้หญิง เช่น ทอผ้า ค้นหูก ปั่นฝ้าย เหล่านี้ดูเป็นที่ถนัดมืออยู่ นอกจากการบ้านถึงหน้าไร่นาก็อุตส่าห์ไปทำกับพวกพ้องพี่น้องเขา หน้าข้าวใหม่ฤๅก็หาของไปแลกเอาข้าวมาใส่ยุ้งไว้ขายเวลาแพง เวลางานหนักก็พักเหนื่อยเสียหน่อยแล้วลงเรือไปเที่ยวซื้อหาปลาผักกล้วยอ้อยน้อยหน่ามาขายรายมาตามลำแม่น้ำใหญ่ ถ้าหน้าน้ำมากก็หาเรือใหญ่จ้างคนลงมาท่าหิน ซื้อพลูหมากขึ้นไปขายปากคลองบางแก้ว แล้วเลยล่องขึ้นไปขายปากคลองพระปฐม รับของลงมาขายที่ท้องน้ำนครไชยศรีอีกต่อหนึ่ง ถึงจะเหนื่อยยากสักเท่าไร ? อิฉันก็ไม่ออมแรงเลย คนเราที่นิ่งอยู่เปล่าเจ่าอยู่กับบ้าน การฝืดเคืองก็บังเกิด ก็การที่ทำนั้นนอกจากทางทุจริตถ้าได้เงินแล้วจะต้องทนเอา เอ ! แต่พออายุย่างเข้าสิบสี่สิบห้า[๔] จะไปไหนก็ไม่ใคร่ได้ ผู้ใหญ่คอยห้ามอยู่เสมอ ไม่ทราบว่า 'เป็น

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "อ่านเล่น : เรื่องสามีเป็นโจร," **วชิรญาณ** ๘, ๔๖ (กรกฎาคม ๑๑๗) : ๙๐๘ - ๙๓๙.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สำปทวน"

[๓] อำเภอนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม

[๔] คือ ๑๔ - ๑๕ ปี

ด้วยเหตุใด ? · อิฉันมาตรองดูอยู่ในใจ ไปเห็นทางอยู่อย่างหนึ่งว่า "คงจะเป็นด้วยเรามีอายุมากขึ้น ท่านเกรงความครหานินทาจะบังเกิด" คนเราทุกวันนี้ก็ยากนึกอะไรได้ก็ค่อนว่ากันง่าย ๆ จริงไม่จริงไม่รู้ ไม่ชอบแล้วละฟังเอาเถอะค่อนว่ากันต่าง ๆ ถูกที่ชอบแล้วถึงจะชั่วอย่างไรก็ว่าดีทั้งสิ้น จนอิฉันคิดอยากจะเป็นเด็กเสียอีกแล้ว ดูมันทำอะไรได้คล่องใจไปทุกทาง จะนั่งนอนกินอยู่ยืนย่างที่ไหน ๆ ได้ทั้งนั้น ครั้นเติบโตขึ้นแหละอย่างนี้เจียวหนอ ดูมันยุ่งไปเสียทุกอย่าง

เมื่อเราเป็นเด็กยังไม่รู้สึกผิดชอบ ก็เห็นเป็นผู้ใหญ่สบายคอยว่าแต่เด็ก ๆ ไม่ได้หยุด ปากเปียกปากแฉะเพราะเรื่องอะไรไม่มีอื่น นอกจากต้องการความระเบียบเรียบร้อย[๑] แล้วก็ไม่พักว่า "คนเราถ้าคิดอะไรขึ้นแล้วต้องคิดให้ตลอด ถ้าไม่รู้มีผู้ช่วยตักเตือนก็ต้องหมั่นจดจำไว้ประดับสติปัญญา คิดขึ้นมาเกิดเป็นคนนี่ยากนักยากหนา"

พระว่า "เปรียบเหมือนต่อมน้ำผุดขึ้นครั้งหนึ่ง จะแตกได้ไม่สู้ช้า" เกิดมาแล้วยังมัวเพลิดเพลินไม่ได้ทำดีทำชอบประกอบไปสำหรับตัว เราจะอยู่ไปได้สักกี่วัน แต่นั่นแหละถ้าคิดไปถึงความตายแล้วใจหาย ต้องทำอารมณ์เป็นอย่างกลาง ๆ เกิดแก่เจ็บตายหมุนเป็นกงจักรชักใจให้วนเวียนวุ่น คุณโทษอย่างไรก็ย่อมรู้อยู่แล้ว แต่ว่าโลกเป็นอย่างไรก็จะต้องหันไปตามจึงจะชอบ หาไม่ก็จะกลายเป็นคนเบาเต็งไป

เมื่ออิฉันคิดเช่นนี้ถึงคราวมีงานการอะไรก็ปนกันไปกับพวกสาว ๆ ชาวบ้านที่ใกล้เคียง แต่อย่างนั้นแล้วคุณแม่ของอิฉันท่านยังไม่ไว้ใจ จะไปไหนคราวหนึ่งถึงจะไปกับเพื่อนบ้านท่านก็ยังให้ผู้ใหญ่ควบคุมไปด้วยเสมอ ๆ พวกหนุ่ม ๆ ฤๅรุมกันออกเกรียวอิฉันไม่ใคร่อาจเหลียวแล ถ้าเดินไปที่ใดมีของแปลกประหลาดก็ใช้แต่หางตาชำเลืองเยื้องกรายเท่านั้น เวลาเดินก็ต้องระวังซ้ายขวา แต่เช่นนั้นแล้วออกจากบ้านแต่ละครั้งฤๅแทบคับอกคับใจตาย พวกผู้ชายฤๅออกสอ ๆ คอยมากรอกันอยู่เสมอ ถ้ายิ่งงานการละก็คอยดูเถอะเดินหลีกไม่ใคร่ไหว ถึงทางที่เตียน ๆ บางทีเขาก็ทำไถลเข้ามาพูดประจ่อประแจ่ แส่หาเรื่องเกี้ยวพานให้อิฉันรำคาญเป็นที่สุด เมื่อก่อนผู้ใหญ่ว่า "จะไปไหนก็กำชับสั่งให้ระวังตัวยังไม่ใคร่นึกเชื่อ มาเมื่อรุ่นสาวสิไม่มีใครพักตักเตือนกลับรู้สึกได้เอง" เมื่อผู้ชายมาตามเกี้ยวพาราสีครั้งใดให้มีใจ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ต้องการความระเบียบเรียบ"

ขัดเคืองนักคันปากเสียจริง ๆ นึกจะตอบแล้วก็ยั้งได้ ครั้นตอบไปเกรงความจะเกิดลุกลามขึ้น เขาย่อมกล่าวว่า "พูดไปราคา ๒ ไพเบี้ย รู้แล้วนิ่งเสียราคาตำลึงทอง" ตรอง ๆ ดูก็เห็นจริง ขืนพูดไปดูก็ไม่สู้ดีจริง แต่เราทำนิ่ง ๆ เขาก็ยิ่งต่อล้อใหญ่ ก็นี่ยังไรกันจะห้ามปากเป็นใบ้ มิเป็นช่องให้เขาล้อร่ำไปหรือ ? นึกไปฮึดฮัดขึ้นมาหมายจะตอบ เพื่อนสาวเขาคอยสะกิดไว้ ได้สติขึ้นมาก็ไม่กล้าพูด ออกจากบ้านคราวใดก็ได้รับแต่ความรำคาญยังงี้เสมอ ๆ เออ ! แต่พออายุย่างเข้าสิบเจ็ด คราวเหตุจะเกิด มีแม่ค้าใหญ่ขายทองคำชื่อ**แม่ทองจีน**เขาเป็นคนมั่งมีศรีสุขมาก เรือนชานใหญ่โตรโหฐาน ข้าทาสผู้คนหรือออกกล่นเกลื่อน น้องสาวเขาก็เป็นภรรยานายอากรโรงสุรา เมื่อทำอะไรแต่ละคราวละก็ชาวบ้านพากันเข็ดมือ ปีกลายโกนจุกลูกสาวคราวหนึ่งเครื่องทองของแต่งตัวออกเพียบ เวลาเดินต้องมีคนช่วยประคองเพราะทองหนักตัวมาก พอถึงเดือนสิบเอ็ดเสร็จธุระออกพรรษา[๑] แล้วเจ้าหล่อนก็ไปปิดหนังสือไว้ที่วัดงิ้วรายว่า "เขาจะเป็นผู้จะทอดกฐินที่วัดนี้"

พอข้างขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือนหงายดีเขาก็รีบรัดจัดเครื่องกฐิน มีพิณพาทย์ตะโพน ละครมอญ รำแอ่วเพลง เสียงออกระเบ็งเซ็งแซ่ตลอดลำน้ำ คราวนั้นพวกพ้องเพื่อนสาวเขาก็มาชวนอิฉันไปช่วย

พอรุ่งเช้าขึ้น ๑๑ ค่ำเขาก็มาพาอิฉันไปถึงวัด เจ้างานได้จัดข้าวห่อแจกทั่วกันทุกคน พอกลางวันทอดกฐินแล้ว เขาก็แข่งเรือชิงธงกันสนุกสนาน จะเป็นวาสนาบันดาลฤาอย่างไรไม่ทราบ ? เผอิญอิฉันพายเรือออกไปดูกับเขาบ้าง พอประจวบพบเรือพ่อหนุ่มน้อยรุ่นราวคราวเดียวกับอิฉัน หันเรือเข้ามาใกล้ทำให้อิฉันนึกขวยใจเป็นที่สุด โดยเหตุว่า "ตัวอิฉันเองก็ยังไม่รู้สีสาอะไรต่ออะไรในเรื่องพรรณนี้เลยทีเดียวนะเจ้าคะ แต่สังเกตดูเจ้าชายหนุ่มคนนั้น เขาก็มีกิริยาเรียบร้อยยิ่งกว่าชายอื่น ๆ ซึ่งอิฉันเคยเห็นมามากเทียวเจ้าคะ พอสิ้นเวลาแข่งเรือกรานกฐินรินย่าแล้ว ต่างคนก็แจวพายเรือร้องรำทำเพลงกันมาตามลำแม่น้ำ

รุ่งขึ้นอีกสักสองสามเวลา พ่อหนุ่มน้อยคนนั้นเขาก็ให้คนมาสู่ขอต่อบิดามารดาอิฉัน พอเขาไปแล้วคุณแม่มาถามอิฉันว่า "เดี๋ยวนี้มีผู้มาสู่ขอแม่หนูบ้านเขาอยู่ที่บ้านใหม่ สืบถามดูรู้ว่า 'เขาเป็นลูก**อำเภอเขียว**' แต่พ่อเขาตายเสียเมื่อปลายปีก่อน เขาเป็นคนดีมีวิชาเป็นช่างทอง" ให้อิฉันตรึกตรองดู"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "วรรษา" ความหมายเหมือนคำว่า "พรรษา"

พอคุณแม่พูดเท่านั้นอิฉันก็นึกเฉลียวใจ ดูท่าเห็นจะเป็นรายที่อิฉันไปดูแข่งกฐินเป็นแท้จึงบอกกับคุณแม่ว่า "ทุกวันนี้อิฉันก็ไม่รู้สีสาอะไรในเรื่องเหล่านี้ เมื่อคุณแม่เห็นควรอย่างใดก็ตามแต่ใจคุณแม่ แล้วแต่คุณแม่จะเห็นสมควร"

คุณแม่ท่านก็ว่า "ดีแล้วทุกวันนี้แม่แลพ่อก็เหมือนไม้ใกล้ฝั่งนับวันจะไม่เป็นการไปทำเดียว ถ้าได้แต่งลูกแต่งเต้าเสียให้ทันตาเห็นจะเป็นที่เบาใจมาก"

ตั้งแต่นั้นมาอิฉันก็นึกออกหนักใจอยู่เสมอ คนเรานี่แหละเกิดมาแล้วอยู่ผู้เดียวหรือก็ยาก หากเมื่อมีคู่แล้วถ้าเรียบร้อยกันไปก็ดีอยู่ ถ้าขัดเขิงกันแล้วจะหาความสุขที่ไหน แต่ก็นั่นแหละเราเป็นผู้น้อยต้องคล้อยตามผู้ใหญ่ แต่อย่างไรก็ดีอิฉันก็ได้รับคำของท่านผู้ใหญ่แล้ว กาลข้างหน้าเกิดขึ้นจึงค่อยแก้ไขต่อไป เมื่ออิฉันคิดตกลงใจดังนี้จึงสงบความไว้

พอถึงเทศกาลไหว้พระปฐม[๑] คุณแม่ท่านได้รับฎีกาสลากภัตรไว้แล้วเผอิญท่านไม่สบายจึงสั่งให้อิฉันไปแทนตัว พอถึงกำหนดอิฉันก็รีบรัดจัดขนของลงเรือพายไปตามคลอง พอถึงหน้าวัดเข้าก็พอไปเจอพ่อหนุ่มน้อยคนนั้นอีก ใช่แต่เท่านั้นเขากลับมาเป็นธุระกุลีกุจอช่วยอิฉันขนของขึ้นไปใส่บาตรเลี้ยงพระ แล้วจะพาอิฉันขึ้นไปไหว้พระปฐม อิฉันออกนึกกระดากเสียจริง ๆ ด้วยยังไม่เคยพูดจากันกับเขาสักครั้งเดียว แต่ส่วนเขาช่างทำราวกับคนคุ้นเคยกันมาสักหมื่นปีก็ไม่ปาน เมื่อเขาเห็นอิฉันมีความละอายอยู่ไม่อาจตอบคำต่อเขา เขาจึงพูดซ้ำขึ้นว่า "เขามีความพอใจที่จะแจ้งเหตุให้ทราบว่า 'การที่เขาคิดอ่านมาพบอิฉันคราวนี้เพื่อจะบอกให้รู้ว่าตัวเขาจะต้องลาบวชสักพรรษาหนึ่งก่อน' แล้วจึงจะสึกมาแต่งงานต่อไป"

อิฉันฟังดูรู้เรื่องออกนึกเฉลียวใจ แต่ไม่อาจตอบคำว่ากระไร ? รีบไปนมัสการพระแล้วมาสดับธรรมเทศนา แล้วมาดูละครครู่หนึ่งจึ่งลงเรือจะไปบ้าน เขาก็ตามมาส่งจนถึงบันได ในเวลาต่อมานี้ก็ยังเป็นการเรียบร้อยกันอยู่ จนถึงเดือนแปดเขาจะบวช อิฉันก็ไปช่วยจัดไตรอัฐบริกขาร เสื่ออ่อนหมอนมุ้งตามกำลังกระทั่งบวชเป็นสงฆ์ อิฉันก็ตรงจะกลับบ้านมีการวิกลเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง ซึ่งพบศัตรูผู้ชายคือ **เจ้าลูกพันปาน**พ่อเขาเป็นอำเภออยู่บ้านนั้น เจ้าคนนี้นี่แหละเป็นคนแปดเหลี่ยมแปดคม[๒] นักเลงฤๅก็เกรงออกราบ ทางไหน ๆ ถ้าเขาลงได้เดินไปแล้ว ดาบ

---

[๑]พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

[๒]สำนวน หมายถึง มีเล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบรอบตัวมาก หรือมีเล่ห์กลมารยามาก

มีดปืนผาหน้าไม้ดูเขาไม่ครั่นคร้ามสักอย่าง นักเลงโตที่เก่งกาจอย่างใดได้ยินชื่อเขาแล้วขยาดหมด เมื่อเวลาเขาจะต้องการอะไรดูแทบไม่ต้องออกเงิน มีคนคอยประเคนให้ทีเดียว ถึงลูกสาวชาวแซ่ใครๆ ก็ไม่เลือกหน้า ถ้าเขาลงได้ชอบแล้วเร่งระวังเถอะไม่เร็วก็ช้า พูดแล้วละก็วันนี้เป็นเคราะห์กรรมของอีฉันจริง ๆ จำเพาะมาเจอตัวกลั่นใส่หมวกไหมสับปะรส ห่มขาวม้ากลันตันนุ่งม่วงหางกระรอกแต่งตัวเก๋กำลังกำ เล่นเอาอิฉันหวั่นใจเป็นที่สุดเดินสะดุดไม่รู้ตัว หัวใจหรือเต้นตึก ๆ เหมือนเขาตำข้าวมองดูเพื่อนสาวสิพากันตัวลีบไปหมดทั้งนั้น ต่อได้สตินึกภาวนาตามความรู้ ดูหัวใจค่อยซาเกรงไปหน่อย กลับได้ยินเสียงเขาเกี้ยวพาราสีต่าง ๆ อิฉันต้องทำเป็นทองไม่รู้ร้อนรีบเดินมา พวกเขาก็พากันตามมา หามีใครจะอาจกีดหน้าขวางตาไม่ เพราะถืออำนาจพ่อเขาเป็นอำเภอจึ่งทำเป้อเย้อนัก อิฉันหรือหมั่นไส้แต่สู้สะกดอกสะกดใจมาจนถึงบ้าน ออกรำคาญเต็มทีแต่ไม่รู้ที่จะทำอย่างไร? นึกว่า "เกิดมาเป็นลูกผู้หญิงแหละเช่นนี้ทีเดียวหนอ มีคนก่อเหตุให้เคืองหัวใจไม่ใคร่จบ" มัวแต่คิดเช่นนี้จนไม่เป็นอันกินอันนอน

รุ่งขึ้นอีก ๓ วัน ๔ วัน เจ้าลูกพันปานนักเลงเก่งคนนั้นเขาก็แต่งให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาขออิฉันต่อผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ได้บอกว่า "ได้รับของหมั้นของพ่อหนุ่มน้อยคนนั้นไว้เสียก่อนแล้ว" จึ่งเป็นอันระงับกันไปคราวหนึ่ง แต่ใจอิฉันนึกว่า "คนเช่นนี้ถึงแม้ว่าโดยจะได้อยู่กินด้วยกันไปก็ไม่ยืด[๑] มีลูกเต้าก็คงจะเป็นตามเหล่าตามกอ ถ้าเป็นข้อเคืองใจกันขึ้นแล้วก็คงไม่มีสุข"

ในขณะนี้อิฉันตกอยู่ในฐานคับใจ ตั้งใจคอยนึกแต่จะให้พระสึกร่ำไปจนออกพรรษาแล้วก็ยังไม่เห็นลาสึก ยิ่งนึกหนักใจขึ้นทุกที นี่จะเป็นกรรมของอิฉันฤๅอย่างไร? จึ่งเผอิญให้เป็นไปเช่นนี้ จนเกือบสิ้นเดือนอ้ายแล้ว รอฟังก็ยังเงียบอยู่ นึกจะจู่ออกไปที่วัดก็ไม่ควรแก่ใจ ใครเขาจะว่าด่วนได้ด่วนดี ในหมู่นี้ดูเหมือนหัวใจอิฉันนั้นขุ่นอยู่เสมอ แต่พอขึ้นเดือนยี่ได้ยินข่าวว่า "สึกในเดือนนั้น"

ครั้นถึงกลางเดือนก็กลับเลื่อนไปเดือนสามเมื่อจวนถึงกำหนดอิฉันก็ไปถามเขาดู จึ่งรู้เรื่องว่า "พระให้หมอดูว่ายังหาฤกษ์ดีไม่ได้" *(สึกไปก็คงไม่เสร็จประสงค์)* จึ่งต้องเลื่อนไปถึงเดือนสี่อีก ทีนี้แหละอิฉันคอยแต่เร่งวันเร่งคืนร่ำไปจนเกือบสิ้นเดือนสาม ก็ได้ข่าวว่า "พระไม่เชื่อหมอดูจะรีบสึกออกมาให้ทันเดือนสี่นี่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ไม่ก็ยืด"

แหละ"

คราวนี้อิฉันเห็นคุณพ่อแม่ค่อยสบายใจอิฉันก็ค่อยหายใจคล่องขึ้น แต่ถ้าจะกำหนดวันแล้ว ดูเวลามันช้ากว่าก่อน ๆ มาก นอนกลางคืนละตื่นร่ำไป เพราะหัวใจผูกอยู่พอเดือนสี่ขึ้นค่ำพระก็สึกออกมา จัดหาไม้ไล่เครื่องเรือนพร้อมยอมเหมาให้ช่างเขามาปลูกหอ พอขึ้น ๑๕ ค่ำจวนจะแล้ว ข้างอิฉันก็คอยจัดแต่ของเลี้ยงแขกอยู่แล้ว ยังต้องตระเตรียมของเลี้ยงพระกลางเดือนอีก แต่เผอิญข้าวสารขาดมือลง ต้องวานพี่ชายเขาไปที่นาตำข้าวส่งมาบ้างก็ยังไม่พอเพียงเลี้ยงกัน อิฉันอดรนทนไม่ได้มอบการเรือนไว้ให้เขาช่วย แล้วก็ออกไปนาทุ่งนาแลขอแรงชาวนามาช่วยกันตำข้าวเสร็จแล้ว จะมาก็ยังไม่พร้อมเพราะพี่ชายอิฉันนั่นแหละเลี้ยงดูเหล้ายาชาวนาอยู่ ดูเหมือนยกก่อนก็มัวโอ้เอ้เสียเช่นนี้เป็นแน่ ข้าวจึ่งได้ไม่พอเพียงเลี้ยงกัน อิฉันจะรอพี่ชายอยู่คิดดูก็ช้าการ เพราะข้างบ้านไม่มีข้าวสารจะหุงเลย อิฉันก็เป็นเจ้างานบ้านช่องไม่อยู่ดูไม่ชอบกล ถ้าหาข้าวไปไม่ทันแล้วความก็จะกลายกลับนับดูวันก็กระชั้นเต็มที จะขืนรีรออยู่ก็ดูกระไร? ผลุนผลันไพล่ทิ้งพี่ชายมาเสีย เอ ! แต่พอเดินมาพ้นแถบนาพบหญิงคนหนึ่งซึ่งลูกพันปานวานไปช่วยงานที่เรือนอิฉัน มันตามสะกดรอยมาทักทายโดยหมายจะเล่นงานอิฉัน อิฉันไม่ใคร่กล้าตอบคำ ต้องกลับทวนไปทางอื่นกับเพื่อนสาวอีกสี่ห้าคน พอออกจากทุ่งนาตรงมากลางทาง ที่ไหนล่ะ? พวกเพื่อนสาวเขาแลเห็นคนมาคอยซุ่มอยู่ที่พุ่มไม้พออีเสือนั่นมันตามมาให้สัญญากันกับพวกเจ้าลูกพันปาน อิฉันเห็นจะเสียท่วงทีขยับจะวิ่ง เจ้าลูกพันปานมันก็ราก[๑] เข้ามาจับข้อมือมีพวกถือไม้หลาวยาวแลออกแหลม

อิฉันถามว่า "นี่ทำไมมาทำฉันเช่นนี้ ดูเหมือนลูกไม่มีพ่อไม่มีแม่แกเห็นควรแล้วหรือ ? "

ทันใดนั้นเขามีคำตอบว่า "เราก็ไปขอกับพ่อแม่หล่อนแล้ว เขาไม่ให้จึ่งได้ทำเช่นนี้"

อิฉันจึ่งว่า "นายพูดเช่นนั้นไม่ถูก มีคนเขามาขออิฉันไว้ก่อนแล้วนายจะให้ผู้ใหญ่กลับคำเสียยังไงจะมิเสียคนไปหรือ? ถ้าขืนดื้อยื้อมืออยู่ไม่ปล่อยก็จะร้องให้ก้องไปเดี๋ยวนี้แหละ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ตราก"

พออิฉันเอ่ยขึ้นเช่นนี้มันก็เงื้อหลาวขึ้นจะแทง อิฉันร้องจนเสียงเขียว เหลียวดูหาใครช่วยสักคนหนึ่งก็ไม่มี ความที่กลัวหรือแสนกลัวจนตัวออกลีบพอเขายั้งมือไว้ ดูเหมือนหัวใจบานสักเท่ากระบุง แต่เช่นนั้นแล้วยังขยาดอย่างที่สุด แต่พอเขาหยุดยั้งมือความที่กลัวก็ค่อยซา อ้าปากจะร้องให้ใคร ๆ ช่วย พวกของมันก็มีออุดปากไว้ แล้วพาไปเกือบถึงเขตบ้านของเขา เขาจึ่งพูดว่า "มิใช่ใครเขาจะจับมาฆ่าแกงกินเมื่อไร ? ตั้งใจรับมาทั้งนี้ก็คิดจะให้ดีมิใช่หรือ ?"

อิฉันก็ไม่อาจต่อเถียงสักครู่หนึ่งก็ถึงบ้าน ท่านผู้ใหญ่ของเขาก็ออกมาต้อนรับขับสู้อย่างแข็งแรง แต่งคำมาปลอบโยน ให้อิฉันโอนอ่อนด้วยลูกชาย อิฉันก็อั้นตู้อยู่ไม่รู้จะตอบคำได้เลย

พอเย็นลงเกือบค่ำพี่ชายอิฉันรู้เรื่อง ไปบอกพวกพ้องที่บ้านเขา เขาก็พากันแห่มา ถือไฟแดงมาเกือบรอบบ้าน เป็นการเซ็งแซ่แสนบัดสีเสียอย่างที่สุด ข้างส่วนบ้านพันปานนี้ก็มีพวกพ้องคอยจ้องเตรียมอาวุธปืนผาไว้หลายบอก[๑] อิฉันเห็นการวุ่นวายใหญ่ เกรงว่า "ไม่ใครก็ใครถ้าได้ประจันบาญกันเข้าแล้วคงจะวินาศไปข้างหนึ่ง จึ่งออกไปห้ามตามภาษาผู้หญิงว่า "อย่าวุ่นวายกันเลย ฉันขอเสียเถิดทั้ง ๒ ข้างด้วยกัน แม้นขืนวิวาทพลาดท่าจะพากันเสียรังวัด เมื่ออยากจะให้ความแตกหักก็ไปร้องฟ้องยังโรงศาลเถิด"

พวกที่บ้านอิฉันได้สติจึ่งกลับไปร้องฟ้องยังโรงศาล ในท้ายฟ้องขอคืนตัวอิฉันกับเบี้ยปรับละเมิด ข้างเจ้าลูกพันปานเขาก็พากันไปฟ้องแย้งว่า "อิฉันอายุเกิน ๒๐ ปีพ้นอำนาจบิดามารดาแล้ว ไปขอสู่ก็ไม่แบ่งปันสันให้จะยอมได้เงินทองเพียงตามควร ตุลาการ[๒]ก็รับสำนวน[๓]ไว้ตรวจ เสร็จแล้วสั่งให้สืบพยานประมาณสัก ๒ เดือนล่วงมาก็ยังสืบสวนทวนพยานไม่ได้ความชัด ในระหว่างนี้อิฉันตั้งแต่ตรอมใจไม่เป็นอันกินอันนอน นึกถึงตัวแล้วใจหาย ไม่หมายจะเป็นเช่นนี้ขอรับประทานโทษเถิด เขาว่า "เกลียดขี้ขี้ตาม เกลียดความความถึง รู้เช่นนี้แล้วที่ไหนจะต้องไปนา ถ้าวานใครๆ เขาไปแล้วก็คงไม่เป็นเช่นนี้ แต่นั่นแหละเวลาเคราะห์แล้วจะทำอย่างไรก็หนีไม่พ้น ต้องทนทุกข์ไปตามเรื่อง อันความฝืดเคือง

---

[๑]คือ กระบอก
[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ตระลาการ"
[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "ก็รับสำ"

ของอิฉันครั้งนี้หรือก็เป็นที่สุดคิดสิ่งใดไม่สมปรารถนา แต่เขาย่อมว่า "ยาก ๗ ที มี ๗ หน" คนเราถ้าชะตาตกแล้วคงจะมีชะตาดีขึ้นบ้าง แต่พอย่างเข้าเดือนใหม่ ในเดือนที่สามนับตามเวลาที่มาอยู่นี้เผอิญแพไม้ไผ่ของพันปานซึ่งเป็นส่วยหลวงแตก ตัวลูกชายพันปานจะต้องไปช่วยบิดาเขาผูก จึ่งสั่งมารดาเขาไว้ให้ระวังอิฉันไว้ให้ดี พอเขาไปแล้วอิฉันเห็นมารดาเขาคอยระวังกวดขันอยู่ ดูท่าจะเลี่ยงหลีกยากก็หันเข้าไปในห้องมองดูฝาครัวไฟชำรุดพอจะพังออกได้ จึ่งเอามีดเลาะฝาพอจุตัวแล้วโดดลงไปถึงดินผินหน้าดูไม่เห็นใคร ออกได้ก็วิ่งพักใหญ่กระทั่งถึงบ้าน หอบอานทีเดียว พอเวลาเย็นเจ้าลูกพันปานก็ตามอิฉันมาที่บ้าน วิงวอนงอนง้อต่อคุณแม่โดยอ่อนหวานว่า "เป็นการจะเลี้ยงดูกันจริงแล้วจะวิ่งหนีมาทำไม?"

อิฉันรู้เรื่องก็ย่องเข้าไปแอบดูอยู่ที่เรือนริมครัวไฟ ได้ยินเสียงพูดว่า "คุณแม่จะต้องการสิ่งใดกระผมไม่ขัดเลยขอแต่ส่งตัวอิฉันไปอยู่บ้านอย่างเดิมเท่านั้น"

ในวันนี้ยังไม่เป็นการตกลง ต้องรอปรึกษาพวกพ้องพี่น้องอยู่เป็นหลายเวลา เขาก็เวียนวนมาพูดอยู่เช่นนี้เสมอจนคุณแม่แกออกรำคาญมาปรึกษาอิฉันว่าจะทำอย่างไร? เขาก็มาอ้อนง้อขอร้องหนักนักแล้ว จะนิ่งเฉยเลยข้าอยู่ก็ดูไม่ดี ไหน ๆ ได้ตกไปอยู่ในเงื้อมมือเขาแล้ว ถึงเราจะรักษาตัวดีก็คงมีความครหาเวลาเกิดเหตุเช่นนี้ก็เป็นที่อับอายอยู่แล้ว เลยก็ตามเลยเถิด ตัวเขาก็อุตส่าห์มาวิงวอนโดยดี เวลานี้เราก็ขัด ถ้ากระไรจะได้เงินมาซื้อเรือกสวนไร่นาบ้าง อิฉันก็พลอยเห็นจริงด้วย นึกว่า "เสียงแรงเกิดมาเป็นลูกผู้หญิงก็ตั้งใจจะให้ดี มามีเรื่องร้ายขึ้นดังนี้ก็เป็นที่จนใจจำเป็นจะต้องแทนคุณบิดามารดาท่านสักครั้ง ถ้าขืนรักษาความสัตย์ไว้ก็จะพาให้ผู้ใหญ่ลำบากไม่ใคร่จบ"

เขาย่อมว่า "คุณบิดามารดาเป็นที่ยิ่ง จะทำนิ่งเสียก็จะเป็นอกตัญญูหลู่คุณผู้ใหญ่เปล่า ๆ เอาเถิดจำเป็นจำไป"

เมื่อคิดตกลงใจแล้วเช่นนี้จึ่งรับคำว่า "จะไปกับรายใหม่นี้"

ท่านผู้ใหญ่ก็คืนของหมั้นของพ่อหนุ่มน้อยนั้นไป แล้วจึ่งส่งตัวอิฉันไปอยู่กินด้วยกันกับเจ้าลูกพันปาน แต่แรก ๆ ดูก็รักแรงแข็งขอบ จะต้องการสิ่งใดแล้วเกือบได้ทั้งสิ้น แต่อยู่กินด้วยกันมาจนมีลูกคนหัวปีแล้วการก็ยังเรียบร้อยอยู่ อิฉันอุตส่าห์ปฏิบัติเจ้าผัวมิให้เขามีความอิดหนาระอาใจได้ มาเมื่ออิฉันท้องบุตรคนรองหัวปีนี่เอง มีเรื่องเกิดขึ้นราย ๆ เพราะอิฉันไม่ใคร่ได้ปฏิบัติการงานเต็มที่เหมือนแต่ก่อน การกินอยู่ฟูวายฝืดเคือง เป็นเรื่องที่จะให้ออกเที่ยวริคบเพื่อนฝูงเสพสุราญาเมาเข้าบ่อนเล่นเบี้ย แล้วมิหนำซ้ำยังเที่ยวหาหญิงชะเลยมาเย้ยอิฉันอีก ในที่นี้

แหละความที่เกรงอยู่แต่ก่อนก็ค่อยเสื่อมคลาย ต่อหลายครั้งเข้าพาเอาอีเมียน้อยมาลอยหน้าเจ๋อวันยังค่ำซ้ำรบกวนใจ ให้ทำนี่ทำนั่นไม่ใคร่หยุด เหล้ายาหรือสารพัดเลี้ยงเพื่อนฝูง มิหนำซ้ำเมาเข้าไปแล้วยังให้อีเมียน้อยพูดเฉียบหูไม่รู้หาย ใครเลยจะนิ่งได้ กวนใครหรือไม่กวน กวนอิฉันทุกวันทุกเมื่อ โดยฤทธิ์โมโหของอิฉันนี่แหละร้ายนัก กำลังท้องอยู่ก็ไม่รู้สึกระวังจึ่งตั้งหน้าแต่คอยตบตีอีเมียน้อยจนเข้ารอยไม่ได้

เมื่อความผิดพ้องหมองใจเกิดขึ้นเช่นนี้ มีอยู่อย่างหนึ่งแต่จะเริดกันไปด้วยความผิดใจเกิดขึ้นกว่าทุกคราว กล่าวคือถึงกับกินบ่อนนอนวัดออกเลอะเทอะทั้งเหล้าหรือหยำเปรอะ ทั้งปากก็จัดเก่งกล้าไม่กลัวใคร ไปคบเพื่อนแต่ละคนหรือที่ไม่ใช่ตัวกลั่นก็ไม่ใคร่คบ มันประจบดีแต่เมื่อเวลามีใช้สอย สักหน่อยหมดแล้วก็เลี่ยงหนี แต่เช่นนั้นแล้วยังไม่เข็ดกลับคบหาพากันไปเที่ยวปล้นสะดมอีก เป็นสุดปัญญาของฉันที่จะคิดอยู่ต่อไปได้ แล้วอาศัยแต่แม่ผัวนั่นแหละคอยเอาใจอิฉันอยู่เสมอ ไม่ยังงั้นอิฉันมาเสียนานแล้ว คิด ๆ ก็ยิ่งแค้นใจของตัวอง เกิดมามีกรรมมากหากถ้าไปอยู่กับพ่อหนุ่มน้อยคนนั้นแล้วที่ไหนคงจะไม่เช่นนี้ ความมั่งมีศรีสุขทุกสิ่งคงจะบังเกิด ไม่ต้องทุกข์ร้อนลำบากเหมือนอย่างนี้ แต่นั่นแหละจะมุ่งหมายเหมือนอย่างว่าก็หาตรงกับความต้องการไม่ ทั้งนี้แล้วแต่เทพยดาท่านจะบันดาลคุณแลโทษ ถ้าวาสนามีมาอย่างไรแล้วไม่พ้นจะขวนขวายอย่างใดก็ป่วยแรงเปล่า เหมือนอย่างเรื่องของอิฉันนี้ เมื่อแรกเจ้าลูกพันปานมันมาคอยปะเหลาะไม่ใคร่หยุด ความเกลียดหรือไม่มีสิ่งใดเท่า เพราะเห็นพ่อเขาก็เป็นอำเภอ ๘ เหลี่ยม ๘ คม ตัวลูกหรือก็เหลือกลั่น อิฉันเกรงว่าจะอยู่ด้วยกันไม่ยืด ก็จริงเหมือนอิฉันนึก ถ้าแทงหวยละก็ถูกหู้เทียว เมื่อแรกอยู่กินด้วยกันก็พอเข้าระเบียบเรียบร้อย ตั้งหน้าทำมาหากิน สักหน่อยสิริคบเพื่อนมาเลี้ยงดูกันที่บ้านออกเกร่อไปไม่ใคร่หยุด หมากมะพร้าวเปิดไก่มีอยู่เท่าไร ? อิฉันก็เอาออกสู่เพื่อนฝูงหมายจะจูงใจผัวไว้

เขาย่อมว่า "เป็นแม่เรือนต้องให้อารีอารอบ" อิฉันจึ่งอุตส่าห์ปฏิบัติไม่ท้อถอยนึกว่า "ดีชั่วอย่างไรก็ผัวเดียวเมียเดียวเกี่ยวก้อยกันตายไปชาติหนึ่ง"

การซึ่งผัวอิฉันไปคบเพื่อนคราวนั้นไม่ทันใดก็ต้องล่องกลับ โดยรู้สึกตัวกลัวความผิดร้ายจะติดกายไปภายหน้า มาแจ้งแก่อิฉันว่า "จะไปกรุงเทพฯ บอกพวกกรมเมืองเขามาจับตัวอ้ายหัวโจกโจรใหญ่ ตนจะได้เอาตัวขึ้นเหนือลมไม่ข้องเกี่ยว เป็นการลุแก่โทษตัวอย่างหนึ่ง"

อิฉันได้ยินผัวบอกเล่าดังนี้ ความที่กลัวตะลึงนิ่งอยู่สักครู่หนึ่งจึ่งตอบว่า "ถ้านายจะไปแล้วต้องระวังให้ดี ทีก่อนสัก ๔ เดือนล่วงมาแล้ว อิฉันได้ยิน

เขาเล่ารายหนึ่งว่าที่เหนือกรุงก็มีพวกผู้ร้ายไปนำเขาจับเช่นนี้เหมือนกัน ครั้นจับตัวไม่ได้ ภายหลังอ้ายหัวโจรมันก็จ้ำเสียด้วยปืนโก[๑] ตัดศีรษะเสียบประจานไว้มิให้ใครเอาเยี่ยงอย่าง ก็นี่พี่คิดอย่างไรไปเข้ากับเขาแล้วยังนำเขามาจับตัว นายพวกนายพ้องกลัวว่าพลาดท่าจะพาตัวตายเสียดอกกระมัง"

อิฉันพูดเช่นนี้แล้วก็น้ำตาร่วง ถึงโดยจะเคืองแค้นแสนเข็ญกันอย่างไร? นิสัยผัวกันเมียกันมันก็ไม่กี่วัน เกิดทุกข์ขึ้นก็ต้องหันหน้าเข้าหากันอยู่นั่นเอง การที่ตักเตือนนี้เพราะอิฉันเห็นท่าเป็นอันตรายแก่ผัวมาก ผัวอิฉันจึ่งว่า "อย่าให้อิฉันวิตกเลย เขาเคยได้รู้จักกับนายโปลิศที่กรุงเทพฯ คนหนึ่ง พอจะพึ่งพาให้เขามาจับตัวอ้ายหัวโจกได้"

ว่าแล้วก็สั่งให้อิฉันจัดสิ่งของให้เขาลงเรือไปได้เวลาหนึ่ง ถึงกรุงเทพฯแล้วผัวอิฉันก็ตรงไปบอกนายโปลิศที่ถนนบำรุงเมืองว่า "จะนำเขาไปจับตัวอ้ายหัวโจกนายโจรใหญ่ที่เมืองนครไชยศรี เขาก็มีความยินดี จัดได้คนที่เข้มแข็งคู่มือได้ ๒ คนกับพวกโปลิศ ๒ โหล ลงเรือแจวไปจอดอยู่ห่างบ้านอิฉันสัก ๑๕ เส้น เลี้ยงดูปูเสื่อกันแล้วผัวอิฉันมาจุงควายที่บ้านไป ๒ ตัว นายโปลิศเห็นเป็นท่าดีก็ชอบใจจึ่งจัดให้คนสนิทของเขา ๒ คนขึ้นขี่ควายไปกับผัวอิฉัน แล้วนายโปลิศก็พาพวกสะกดรอยตามไปซุ่มอยู่ชายป่า ห่างบ้านอ้ายหัวโจกสัก ๑๐ เส้นสัญญากันว่า "ถ้าได้ยินเสียงปืนแล้วก็ให้รีบเข้าไปช่วยกันให้ทันท่วงที"

แล้วผัวอิฉันก็ขึ้นขี่ควายไปพร้อมด้วยนายโปลิศแลคนสนิทอีก ๒ คน เวลาค่ำเกือบทุ่มถึงเขตบ้านอ้ายผู้ร้ายหัวโจกสำคัญ ผัวอิฉันก็บอกให้คนของนายโปลิศคอยอยู่ในเขตบ้านนั้นก่อน แล้วผัวอิฉันก็กรากเข้าไปหานาย

พออ้ายหัวโจกเห็นผัวอิฉันมันก็ทักแต่ไกลว่า "เจ้านี่หายหน้าไปไหนพ่อเหย ไม่ใคร่เห็นย่างกรายเข้ามาหาข้าเลย"

ผัวอิฉันตอบว่า "ไม่ได้หายไปไหนดอกขอรับ กระผมคิดถึงนายอยู่เสมอ ๆ แต่หมู่นี้มีธุระเรื่องลูกเมียวิวาทกันวุ่นวายอยู่ที่บ้านจึ่งไม่ใคร่ว่าง พอห่างมาวันนี้เพราะมีเรื่องที่ควรจะนำความมาแจ้งแก่นายเรื่องหนึ่ง คือเดี๋ยวนี้มีผู้นำควายมาจากเมืองนครไชยศรีคู่หนึ่ง วานผมช่วยนำมาส่งที่แหล่งเรานี้ แต่ยังรออยู่ข้างนอก นายจะต้องการหรือไม่ ? "

---

[๑] colt ปืนพกอย่างสั้น ประเภทปืนรีวอลเวอร์ *(colt revolver)* คือ ปืนชนิดลูกโม่ ตั้งชื่อปืนว่า "colt" เพื่อเป็นเกียรติแก่ Samuel Colt ชาวอเมริกัน ซึ่งเป็นผู้ประดิษฐ์ปืนดังกล่าว

อ้ายหัวโจกจึ่งถามซ้ำว่า "เขามาแต่ไหนแน่ ทำไมเจ้าถึงไปรู้จักเล่าไปเอาใครมากระมังนะ ? "

ผัวอิฉันจึ่งตอบว่า "นี่แหละขอรับผมยังไม่ได้ซักไซ้ไล่เลียงเขาให้ละเอียด ถ้านายอยากจะรู้ชัดเชิญเขาเข้ามาถามดูก็เป็นไรไป แต่ผมก็นึกว่าเขาเป็นคนพอจะคบได้จึ่งได้กล้าพามา"

อ้ายหัวโจกจึงว่า "เออ ! เจ้าว่าดีก็เชิญเขาเข้ามาซิ"

ผัวอิฉันก็กลับออกไปพาเอานายโปลิศแลพวกพ้อง ๒ คนจูงควายเข้ามา ทำท่วงทีคล้ายกับคนบ้านนอก คนหนึ่งถือไม้ตะพดผูกเชือก สนับเพลากระเป๋าใหญ่ใส่กลักยาใบจาก มีชุดกระบอกเหล็กไฟพกปืนโก๊ ๖ นัด สวมหมวกสานอย่างคร่ำคร่าอะไรกับอะไร ? ต่างคนก็ต่างมีสำหรับตัวตามเพศพวกขโมยควายเข้าไปคอยอ้ายหัวโจกอยู่ที่เชิงบันได[๑] มองขึ้นไปแลเห็นไฟสว่าง เครื่องมือวางไว้ออกระกะ พอสักครู่ก็เห็นตัวอ้ายหัวโจก ผ้าโพกศีรษะใหญ่ มือซ้ายถือดาบ มือขวาถือปืน ๖ นัด ลงบันไดมาถึงก็ถามผัวอิฉันว่า "นี่เขานำควายมาจากไหน ? "

ผัวอิฉันจึ่งถามนายโปลิศได้ความว่า "เขานำมาจากเมืองนครไชยศรี โดยความหมายใจจะมาพึ่งสามิภักดิ์อยู่เป็นพวกของนายด้วย"

อ้ายหัวโจกมันก็ยังไม่ใคร่วางใจดีจึ่งถามว่า "พวกเหล่านี้พวกเดียวกันทั้งหมดหรือนั่น อีก ๒ คนเขามาแต่ไหนละ ? "

ผัวอิฉันจึ่งแจ้งว่า "เขามาแต่บางกอก[๒] เที่ยวปล้นเขาระทางมาจนถึงเมืองนี้ เข้าไปหาผมพร้อมกันกับนายคนนี้ว่า 'จะมาขอพึ่งบุญนายอยู่ด้วย' ให้ผมช่วยนำมาโดยรีบร้อนเพราะเหตุว่าที่กรุงเทพฯ พวกกองจับผู้ร้ายแข็งแรง ขืนอยู่ไปคงจะไปพ้นมือจึ่งชวนกันเข้ามาพักอยู่ที่ศาลาเมืองนครไชยศรีได้สี่ห้าคืนไปคว้าได้ควายที่นาหลังวัดคู่หนึ่ง ไม่รู้แห่งจะไปขายซื้อที่ไหน? จูงเข้าไปขายที่บ้านผม ผมไม่มีเงินจะซื้อจึ่งแนะนำมาหานาย หมายจะสามิภักดิ์อยู่ในสำนักนายให้พ้นอันตรายด้วย"

เมื่อเล่าเรื่องมาเพียงนี้ท่านทั้งหลายอย่างพึงหมายความว่า "อ้ายหัวโจกจะยอมฮุบเอาง่าย ๆ ชาติผู้ร้ายตัวเอก ความไหวพริบมีพอตัวทีเดียว" เมื่ออ้ายหัวโจกฟังเรื่องตลอดแล้วก็ยังไม่สู้ไว้ใจแท้ แลดูคนของนายโปลิศอยู่สักครู่หนึ่งจึ่งเอ่ยขึ้นว่า "ถ้าเช่นนั้นก็ดีแล้ว แต่เวลานี้พวกพ้องยังอยู่กันไม่พร้อมหน้า อย่าคิด

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กระได"

[๒] Bangkok คือ "กรุงเทพมหานคร"

นั่นนี่เลยขอรอไว้ปรึกษาพวกพ้องก่อน เวลานี้เขายังพากันไปเที่ยวอยู่ ให้ผัวอิฉันรับตัวไว้ที่บ้านพลาง ๆ "

เมื่ออ้ายหัวโจกกล่าวขึ้นเช่นนี้ ตามบรรดาที่มาด้วยกันใครเลยจะนึกเป็นอื่นไปได้อีก ความตะลึงย่อมถึงตัวกันอยู่ทั่วหน้า แต่เป็นคราวที่ผัวอิฉันยังไม่ที่อับจนด้วยผลกตัญญูที่คิดสู่เสี้ยนหนามแผ่นดิน ได้ยินคนของนายโปลิศที่ถือไม้ตะพดพูดขึ้นว่า "นายอย่ากินแหนงแคลงใจอย่างใดเลย เสียแรงได้บากหน้ามาทั้งคราว ถ้าพึ่งบุญอยู่ที่นี่ไม่ได้แล้วที่ไหนจะหนีเอาตัวรอด ตั้งแต่เที่ยวท่องมายังไม่เคยขัดสนเหมือนครั้งนี้ คิด ๆ ดูก็น่าโทมนัสนัก มิใช่จะไม่เคยรู้รสหวายตรวนมาเมื่อไร? จะชี้ให้เห็นเป็นพยานในตัวก็ได้ ไม่เชื่อก็เชิญนายดูลายที่หลังผมเถิดคงจะรู้ความจริงดอก"

ว่าแล้วก็เลิกเสื้อให้อ้ายหัวโจกดูลายที่รอยหลัง จึ่งค่อยประทังใจอ้ายหัวโจกลงในทันที อ้ายหัวโจกจึ่งมีคำตอบว่า "หาใช่จะแกล้งหน่วงเวลาไว้ให้ช้าก็หาไม่ เพราะจะรอไว้ปรึกษาพวกพ้องตามเคย ไหน ๆ ได้บากหน้ามาเวลาร้อนแล้วก็ต้องรับอยู่เอง จะรอไปเหมือนดังว่าก็น่าเป็นที่เสียใจแห่งผู้ชงจะมาพึ่งพาอาศัยต่อไปภายหน้า เมื่อพวกพ้องกลับมาจะว่ากระไร? เขาจะเป็นผู้ชี้ผิดชี้ชอบเอง แต่ธรรมเนียมผู้ที่ไปมาอาศัยเป็นพวกพ้องกันเช่นนี้จะต้องลงน้ำสาบานกันตามธรรมเนียม"

พวกนายโปลิศจึ่งรีบตอบว่า "ถ้านายกรุณาแล้วอย่าว่าแต่สาบานเลย ถึงจะทำอย่างใดก็ไม่ขัด"

อ้ายหัวโจกได้ฟังคำตอบก็ชอบใจจึ่งสั่งให้ผัวอิฉันไปจัดหาเครื่องสาบานมาลงน้ำกันแล้ว จึงสั่งให้ลูกสมุนไปยกเหล้าซึ่งกลั่นไว้ในไหกระเทียมมาตั้งแล้วสั่งให้ขึ้นส้มโอมาแกล้มกินเป็นที่สำราญบานอารมณ์ แต่พอตึงหน้าอ้ายหัวโจกพูดกับผัวอิฉันว่า "ตั้งแต่เจ้าหายหน้าไปสี่ห้าเดือนเพื่อนฝูงร่วงโรยลง จะไปทำการปล้นใหญ่ ๆ ก็ไม่ใคร่พร้อมเพรียงกัน นึกว่าเจ้าจะทิ้งข้าเสียไปหาความชอบ ข้าก็หาได้ครั่นคร้ามไม่ ว่ากันทำไมมีละ? โดยเจ้าไปพาพวกพ้องเหล่านี้มาจับตัวข้า ในเวลาที่น้อยพวกพ้องน้อย[๑] ข้าก็ไม่ต้องเกรง คงจะต่อสู้จนเย็บตา[๒]"

เวลานั้นน่าหวั่นใจเป็นที่สุดซึ่งอ้ายหัวโจกกล่าวคำสำทับขู่ ทั้งหมู่ลูกสมุนของมันซึ่งยังมีก็เหมือนคอยจ้องดูตาตามบรรดาพวกนายโปลิศด้วยใครเลย

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พวกน้อยพ้อง"

[๒] สำนวน หมายถึง สู้จนถึงที่สุด สู้ไม่ถอย

เมื่อตกไปในแหล่งเสือจะล้วงโพรงให้ได้ลูก แต่ก็เป็นด้วยความสามารถของนายโปลิศซึ่งคิดอ่านแก้ไขให้การกลับกลายลงรอยดีเป็นที่พอใจแห่งตัวอ้ายหัวโจกได้ ด้วยเหตุว่า "อ้ายหัวโจกพูดนั้นกันตัวก็จริง แต่เป็นด้วยฤทธิ์เมา เหล่าพวกโปลิศถึงจะเสพสุราก็พอประมาณ โดยการยับยั้งตั้งหน้าแต่คอยหาโอกาสกระทำการอย่างหนึ่งตามซึ่งมุ่งหมายนั้น"

เมื่ออ้ายหัวโจกกล่าวคำขึ้นในท่ามกลางประชุมเลี้ยงโดยเสียงเหมือนรู้สึกอันเป็นที่ประหลาด แลตรงกับความจริงนั้น ในทันใดนายโปลิศจึ่งมีคำตอบว่า "นายอย่าคิดเช่นนั้นเช่นนี้เลย โดยผมจะกลายเป็นพวกจับก็ดีที่จะสามารถเข้ามาได้ดังนี้นั้นน้อยตัวนัก คิดดูความชอบที่เอาชีวิตเข้ามาแลกลูกตะกั่วเช่นนี้ โดยจะได้รางวัลอันใดใหญ่โตก็ดีอย่างที่ทั่วถึงกันไม่ทันใดก็ต้องใช้สอยสิ้นไปหมด ใช่ว่าการจับผู้ร้ายจะง่ายอยู่เมื่อไร ? ก็เลือกคนดอกที่จะเป็นผู้จับได้บางราย แต่เช่นนั้นแล้วชีวิตยังร่อแร่เหมือนหนึ่งพวกผมที่มาอยู่กับนายโดยความไว้เนื้อเชื่อใจอยู่กินด้วยกันถึงเช่นนี้แล้วจะนับว่า 'ตกอยู่ในระหว่างกลางกองเพลิงก็ยังดีกว่าที่พวกอื่นลอยเรืออยู่ตามลำน้ำ' ด้วยเหตุมันเป็นธรรมชาติที่เราเคยประพฤติมาแต่เดิมเริ่มแรก ถึงความแตกหักจักเป็นฉันใดก็ไม่พรั่นพรึง"

อีกอย่างหนึ่งดูเหมือนไม่รู้สึกว่า "ความยากจนข้นแค้นของเราเป็นฉันใด นึกอยากได้สิ่งใด ไม่สู้ช้าสักหน่อยก็มีมาเอง บางทีมีเกินกว่าความต้องการเสียอีก ก็สมบัติสิ่งใดนอกจากสวรรค์ เราจะสรรเลือกเอาในมนุษย์ได้ดีกว่านี้ก็ไม่มีอีกแล้ว จะจัดเป็นเครื่องทิพย์อย่างหนึ่งก็แทบว่าได้ เมื่อดังนี้แล้วใครจะไม่ต้องการสุข มีเท่าใดใช้เท่านั้น ไม่ทันใดสักหน่อยก็เกิดขึ้นได้อีก ก็เมื่อเช่นนี้แล้วจะไปมุ่งหมายเอาสมบัติวิมานอะไรที่ไหนอีก หรือตามประดาที่นั่งอยู่นี่จะเห็นที่ไหนดีกว่านี้ก็เชิญท่านกล่าว เวลานั้นดูเหมือนตัวอ้ายหัวโจกรู้สึกตนว่าพูดพลั้งจึ่งหวนคำตอบว่า "จะหาที่ไหนได้ยิ่งกว่าคำกล่าวของท่านไปไม่มีแล้ว พูดแล้วก็จะว่าข่มคนของตัว ตามประดาพวกพ้องที่มีอยู่แต่เก่าก่อนร่อนไรจะหาให้เหมือนท่านผู้นี้ไม่มีเลย"

แล้วร้องสั่งภรรยาว่า "ให้หุงข้าวเอาไก่เป็ดในเล้าฆ่าแกงมาสู่กันกินให้พอเพียง" แล้วกลับพูดต่อไปว่า "ข้าก็คิดเหมือนท่านกล่าว เกิดมาชาติหนึ่งจะพรั่นพรึงอะไรกับหวายตรวน มันอยู่คนละส่วนต่างหาก หรือแกเห็นอย่างไร ? "

อยากฟังดูสำนวนชาวกรุงนัก นายโปลิศจึ่งเอ่ยขึ้นว่า "ซึ่งนายว่านั้นถูกแล้ว ตั้งแต่ผมริเป็นนักเลงเพลงนี้มายังไม่มีที่พรั่นพรึงเลย ที่ไหนที่นั่นถ้าลงได้

เอาแล้วคงต้องจ้องเอาให้ได้ ถ้าไปนึกเกรงหวายตรวนอยู่แล้วจะตั้งตัวมาตลอดวันนี้หรือ ? "

อ้ายหัวโจกจึ่งถามว่า "จริงหรือ ? เราหมายว่าเป็นแต่ผสมโขลงเขาไปเท่านั้น"

นายโปลิศจึ่งตอบว่า "ที่ไหนจะเป็นเช่นนั้นได้ ขออภัยนายเสียเถิด พูดกันแล้วละก็อดคุยไม่ได้ ทุกวันนี้ผมจะเกรงอยู่ก็แต่นายคนเดียว นอกนั้นที่จะยอมลดมือให้ใครละไม่มีเสียเลย ขัดอยู่อย่างเดียวเท่านั้นถ้ามีแล้วถึงนายจะตั้งก๊กใหญ่ในย่านเมืองนี้ผมก็ไม่พรั่น"

อ้ายหัวโจกก็กลับหัวเราะจึ่งถามว่า "แกว่ายังขัดอยู่อย่างหนึ่งนั้นคืออะไร ? ถ้ามีแล้วไม่กลัวเรา"

นายโปลิศจึ่งตอบว่า "เครื่องมืออะไรไม่มียิ่งกว่าปืน ถ้ามีติดกายอยู่แล้วคำที่ว่าเกรงว่ากลัวว่าขยาดหยองก่อยนั้นเป็นไม่มีเสียเลย"

อ้ายหัวโจกจึ่งว่า "ขัดอยู่เท่านั้นดอกหรือ ? นึกว่าอะไรไปนึกเสียแย่ทีเดียว ทำไมแกประพฤติการดังนี้ไม่มีอะไรไว้สำหรับตัวบ้างหรือ ? "

นายโปลิศจึ่งตอบว่า "แต่ก่อนก็พอมีอยู่ แต่ให้พวกพ้องเขาไปเสียที่ราชพลีจึ่งไม่มีติดกาย ถ้าหนักแน่นเข้าก็ยืมของอ้ายพวกลูกแล่งมันมาใช้ ไหนควักออกมาดูถี ของเราก็ดีอยู่"

นายโปลิศพูดกับลูกแล่ง ลูกแล่งก็ขยายปืนโก๊ ๖ นัดออกมาจากเป๋า[๑] เก่าเคร่าคร่า แล้วนายโปลิศคุยว่า "แต่มีเครื่องมือไม่สู้สำคัญยังผจญมาเสียหลายตำบลแล้ว หาวิเศษกว่าพวกนี้เป็นไม่มีเสียละ"

อ้ายหัวโจกจึ่งขดูแล้วว่า "พุทโธ่ ! ของพรรณนี้ก็ชมกันว่าดีได้ แต่ลำพังเราให้อ้ายลูกแล่งมันติดตัวไปเที่ยวก็ยังดีกว่านี้หลายเท่า ไม่เชื่อจะดูก็ได้ อะไรแกจะคาดว่าพวกข้าไม่มีเครื่องมือสำคัญ ๆ หรือ ? "

นายโปลิศจึ่งตอบว่า "เปล่าดอกขอรับการพูดเช่นนี้ นายต้องเป็นที่อภัยแก่ผมบ้าง เพราะการพูดกันเช่นนี้บางทีมันก็เกินส่วนนะ กระผมเปรียบเหมือนกบที่อยู่ในสระไม่ทราบว่าลำน้ำใหญ่เพียงใด ถือใจเสียว่าที่อยู่ของตนกว้างพอแล้วครั้นผุดขึ้นจากสระ ลำน้ำไหลไปที่อื่นสิไม่รู้จักทางจะไปเที่ยวที่ใดเสียอีก อ้ายหัวโจก

---

[๑] คือ กระเป๋า

จึ่งว่า "เราไม่ถือแกดอก ลงได้เชื่อใจแล้วใครจะเอาแก้วมาให้ให้เรากลับคำเสียอย่างอื่น นอกจากจะให้คลายจากความชอบพอกันแล้วเราไม่ยอมเป็นอันขาด" หรือพวกเหล่านี้จะคิดว่าเราพูดเล่น ๆ เป็นด้วยฤทธิ์เมา ไม่เชื่อก็ถามคนนำทางของพวกเจ้าดูซิ เราเป็นคนอย่างใดแจ้งอยู่ในใจมันสิ้น

นายโปลิศแกล้งย่อตัวลงพูด กระผมได้แจ้งอยู่แต่ก่อนแล้วละขอรับ จึ่งบากหน้ามาพึ่งบุญนายขอรับ ประทานโทษเถิดเมื่อกี้นายว่า "เครื่องมือวิเศษมีอยู่โปรดหยิบให้กระผมชมชื่นอารมณ์สักหน่อยเถิดขอรับ"

อ้ายหัวโจก "อ้าว ! ข้าก็พูดเลยเรื่อยเจื้อยมาเสียหลายคุ้งน้ำ ใครอยู่นั่น เฮ้ย ! ใครอยู่บนเรือนหวา ? หยิบปืนมาให้อ้ายพวกเกลอมันชมหน่อย"

พอพูดขาดคำ สำรับก็ยกมากลางประชุม เมียอ้ายหัวโจกตรงหมอบเข้ามาพูดว่า "นายละก็เท่านั้นทีเถอะข้าวก็สุกแล้ว เชิญรับประทานเสียร้อน ๆ พึ่งนอนตื่นเมื่อบ่ายนี้เอง เมื่อคืนก็ไม่รู้ว่าไปทำอะไรที่ไหนมายังรุ่ง กลับมายังเสี้ยงดูกันอีกหลายขวดเหลี่ยม แล้วยังไม่พออีก"

อ้ายหัวโจก "ไม่ใช่การของเอ็งจะมาพูด แขกใครไปมาละเป็นเว้นพูดไม่ได้ เป็นเช่นนี้อยู่เสมอ ๆ อ้ายเกลออย่าถือเลย"

พวกนายโปลิศ "เปล่าขอรับ เห็นจะเป็นคนช่างพูดเช่นนั้นเองละจะถือสาอะไรนี่ขอรับ เมียนายก็เหมือนเมียผมเหมือนกันละขอรับ"

เมียอ้ายหัวโจกแค้นใจลุกไป บ่นว่า "อ้ายชาตินี้ละก็ต้องโดนเป็นแน่ เราเตือนทีไรหรือไม่รู้จักเชื่อ"

พอเมียลับตัวไปแล้ว อ้ายหัวโจกเอ่ยขึ้นว่า "เออ ! อ้ายเกลอพูดเมื่อกี้ว่ากระไรหวา มึงจะมาเอาเมียกูหรือวะ ? " เขาบ่นอีตุบอีตับอยู่นั่นแน่ะ นายโปลิศชิงพูด "เปล่าขอรับอ้ายพวกนี้มันว่ามันไม่ถือสาอะไรกับผู้หญิง"

อ้ายหัวโจกทำไมผู้หญิงไม่ใช่คนหรือวะ ? พุทโธ่ ! ยังไม่ทันใดดูหมิ่นกันง่าย ๆ เกิดเป็นลูกผู้ชายแล้วยกเสียแต่แม่พ่อก็ลูกเมียนั่นแหละเป็นที่ยิ่ง จะพักว่าไปทำไมกับเพื่อนฝูงเวลาดีก็พึ่ง ชั่วก็เอาตัวรอด กูว่าอย่างนี้จริงไหมวะ ? "

นายโปลิศแก้คำ "เปล่าขอรับ นายฟังความไม่ตลอด มันว่า 'เป็นเมียนายไม่เหมือนเมียมัน มันจะจ้วงจาบเช่นนั้นได้หรือ ? ' ถึงผมก็เหมือนกันนับถือนายอย่างใดก็ต้องตลอดไปถึงภรรยาฝ่าเท้าของนาย"

อ้ายหัวโจกพูด "อ่อ ! อย่างนั้นดอกหรือ ? ข้าคิดว่าพวกเจ้ามากล่าวขวัญเมียข้าละ ก็ได้เล่นงานกันละ อ้อ ! เมื่อกี้พวกเอ็งจะดูปืนหรือ ? เฮ้ย !

ยังไงหวา ? ใครอยู่บนเรือนหยิบปืนส่งมาให้พวกนี้เขาดูทีวะ"

เสียงคนบนเรือนร้องตอบ "คุณนายผู้หญิงท่านสั่งไม่ให้หยิบขอรับ"

"อ้าว ! อ้ายพวกเหล่านี้ดีกว่านายขึ้นมาอีกละ มึงจะไปเชื่อคนอื่นดีกว่ากูหรือวะ เชื่ออะไรกับผู้หญิง ? ไม่เป็นเรื่องทั้งนั้นละ มีแต่ซักใบให้เรือเสียอยู่ท่าเดียว ว่าละยังร่ำไรอยู่อีก ไม่หยิบก็อย่าหยิบเลย มึงลงเรือนกูไปอยู่ก็ใช้ไม่ได้"

แล้วอ้ายหัวโจกร้องบอกผัวอิฉันว่า "เจ้าก็เคยเป็นพวกเรานำเขามาอย่าว่าข้าใช้สอยเลย วานเจ้าหน่อยเถิดช่วยขึ้นไปหยิบปืนมา อย่าฟังเสียงใครเลย"

ผัวอิฉันก็ขึ้นไปหยิบเอาบอก ๙ นัดลงมาดู ครู่หนึ่งคนที่ถือไม้ตะพดพูดขึ้นว่า "นี่ก็ดีอยู่ แต่ดูเหมือนยังมีดีกว่านี้ไม่ใช่หรือ ? "

อ้ายหัวโจกก็บอกว่า "มีซิ" ว่าแล้วก็ใช้ให้ผัวอิฉันขึ้นไปหยิบเอามาอีกบอกหนึ่ง

นายโปลิศจึ่งว่า "บอกนี้มีกี่นัด ? "

ผัวอิฉันบอกว่า "๑๒ นัด"

นายโปลิศจึ่งว่า "ไหนนายบอก ๑๘ นัดมี ขอชมดูอีก"

อ้ายหัวโจกกำลังเมาไม่ทันยับยั้ง สั่งให้ให้ผัวอิฉันขึ้นไปหยิบเอาลงมาอีก บอกนี้ละ ๑๘ นัด"

นายโปลิศก็ชมอยู่ไม่วายแล้วว่า "ถ้าเครื่องมือมีอยู่อย่างนี้แล้ว แล้วจะกลัวไย ? ในชาตินี้ไม่นึกจนเสียเลย"

แล้วบอกแก่อ้ายหัวโจกว่า "ผมชมพอแล้ว เอาไปเก็บเสียทีเถิดจะได้กินอยู่กันต่อไป" ว่าแล้วชายตาให้ผัวอิฉันรู้ที

ผัวอิฉันจึ่งหยิบเอาปืนขึ้นไปไว้ในที่เดิม ๒ เที่ยว แล้วกลับลงมาว่า "สำรับเขาตั้งอยู่นานแล้วละขอรับ เชิญนายรับประทานเถิด ผมจะไปเก็บพริกชี้ฟ้ามาแกล้มกับปลาร้าให้มีรสขึ้น" ว่าแล้วก็รีบเดินออกไป

อ้ายหัวโจกจึ่งเอ่ยขึ้นว่า "ปืนเหล่านี้ดูพอใจกันแล้วหรือยัง ? เครื่องรางของดี ๆ ของเรามีอยู่จะดูอีกก็ได้ ข้าจะไปหยิบมาดูเสียให้สิ้นเชิง"

นายโปลิศตอบว่า "นายอย่าวุ่นวายเลยขอรับ เท่านี้ก็ดีพออยู่แล้ว เชิญนายรับประทานเถิด" ว่าแล้วรินสุราประเคนเข้าไป พูดว่า "ขอคำนับใต้เท้าอีกครั้งเป็นอย่างพึงใจของกระผมทีเดียว"

อ้ายหัวโจกตอบว่า "นี่ข้าก็พอมานานแล้วละนะ นี่เจ้าจะมามอมข้าหรือ ? "

นายโปลิศ "นายละก็พูดอะไรเช่นนั้น"

อ้ายหัวโจก "เปล่าดอกน่ะ ข้าแกล้งพูดดอก ข้ารู้อยู่แล้วว่าเจ้ามาสามิภักดิ์ข้าโดยสุจริต แต่ข้าวเม็ดหนึ่งก็ยังไม่ตกถึงท้อง ความรักพวกพ้องมากจะขัดอะไรกัน" ว่าแล้วรับเอาถ้วยสุราเข้าดื่มแทบลืมตัว ถือถ้วยไม่ถนัดถ้วยหลุดลงมาแตก พอเปลี่ยนถ้วยประเคนเข้าไปใหม่อีก ทีนี้ต้องมีคนคอยประคอง แต่พอถ้วยถึงปากกำลังดื่ม ลืมตาไม่ขึ้น เอื้อกใหญ่ไม่ทันหมด พวกนายโปลิสคนที่ไม้ตะพดกดเข้าที่หน้าแง ลงไปแผ่อยู่คาที่ ได้ยินเสียงพวกผู้หญิงในครัวร้อง "ว้าย ! พ่อแม่ช่วยด้วย" อย่างเต็มเสียง

คนที่คอยประคองขวดก็ตั้งท่าจะมัด พอพวกของมันที่เหลืออยู่ ๓ คน ก็ฉวยได้ปืนที่วางไว้ตามฝายิงลงมา แต่ไม่มีลูก คนหนึ่งมีปืน ๖ นัดสำหรับตัวยิงส่งลงมาหาถูกใครไม่ ไขว้เขวกันด้วยความตะลึงนั่นเอง ข้างนี้ก็ยิงขึ้นไปก็ไม่ถูกคนบนเรือนเหมือนกัน เป็นด้วยกำลังซุลมุนวุ่นวาย ข้างพวกอ้ายหัวโจกก็ไม่กล้ายิงด้วยเกรงจะไพล่ไปถูกนายใหญ่ของตัวเข้า พอลูกปืน ๖ นัดของพวกอ้ายหัวโจกหมดก็พอพวกที่ซุ่มอยู่ชายป่ามาพร้อม กรูกันขึ้นไปบนเรือน พวกอ้ายหัวโจกโดดหนีไปได้คนหนึ่ง เหลือพวกอยู่ ๒ คนไม่อาจสู้ ทิ้งอาวุธเสีย ยอมให้จับโดยดี สักครู่ใหญ่ได้ยินเสียงปืนเหมือนประทัด

พอผัวอิฉันวิ่งมาบอกว่า "บัดนี้มีคนในบ้านไปบอกพวกมันมาสักห้าสิบ"

นายโปลิศได้ยินดังนั้นก็ไม่หวั่นไหว จึ่งสั่งให้มัดตัวอ้ายหัวโจกไปผูกไว้บนบันไดเรือนเหมือนอย่างโล่ แล้วขึ้นไปค้นบนเรือนได้ลูกปืนมายัดปืนของอ้ายหัวโจกไว้เต็มทุกบอก พอครบมือกันตามที่สั่งไว้ "ที่ใครไม่มีอาวุธปืนก็หลบเลี่ยงไปคุมครอบครัวอยู่ท้ายบ้าน" ประมาณครู่ใหญ่อ้ายพวกเสือก็กรูกันเข้ามา หาได้เห็นพวกนายโปลิศไม่ คนหนึ่งไพล่ขึ้นมาจะแก้มัดคืนตัวอ้ายหัวโจก ก็พวกนายโปลิศคนหนึ่งซุ่มอยู่ที่เชิงบันได ยิงไปถูกซอกรักแร้แผ่อยู่คาที่

พวกอ้ายหัวโจกเห็นเสียฤกษ์ร้องว่า "อ้ายเสือกลับ"

พวกนายโปลิศก็สับนก ลูกปืนก็ลั่นไล่หลังกวดกระทั่งชายป่าแล้วกลับมารวบรวมทรัพย์สมบัติเป็นอติเรก[๑] พร้อมทั้งภรรยาข้าทาสลูกเล็กเด็กน้อยสักร้อยกว่าคุมลงเรือล่องลงมากรุงเทพฯ พอพบเจ้าพนักงานใหญ่ในที่นั้น ท่านไต่สวน

---

[๑] อติเรก อติเรก เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง พิเศษ

ไล่เลียง[๑] ได้ความเที่ยงแท้แล้ว ไม่ช้าเวลาก็นำความขึ้นเสนอท่านเสนาบดี ท่านเสนาบดีก็มีบัญชาให้นำตัวไปส่งกองมหันตโทษ แล้วรางวัลให้นายโปลิศ ๕ ชั่ง คนจับกับผัวอิฉันผู้นำคนละชั่ง ทรัพย์สมบัติกับภรรยาข้าทาสชายหญิงที่อ้ายหัวโจกจับมาไว้ก็ปล่อยไป ที่เป็นเนื้อไขของอ้ายหัวโจกก็เอาไปส่งโรงวิเศษ

เมื่อเล่าความมาเพียงนี้ ท่านผู้ฟังที่ยังไม่ทราบชัดว่าอย่างใดในคราวนี้จึ่งได้มีผู้จับตัวอ้ายผู้ร้ายสำคัญนี้ได้โดยง่าย"

ความจริงก็มิใช่อื่นเป็นคราวเคราะห์ของอ้ายผู้ร้ายจะถึง จึ่งดลใจให้ผัวอิฉันกลับไปรับนายโปลิศมาจากกรุงเทพฯ แลเป็นลาภของนายโปลิศจะมีชื่อเสียงดีในเรื่องนี้ด้วย ไม่ฉะนั้นอยู่ดี ๆ นายโปลิศที่อื่นผัวอิฉันก็ไม่รู้จักไปเล่าบอก จึ่งเป็นคราวเหมาะอย่างยิ่งที่ผัวอิฉันรอดตัวไม่มัวมนในเรื่องร้าย ขณะเมื่อผัวอิฉันไปนำนายโปลิศเขามานั้นเป็นเวลาอิฉันยากจนข้นแค้น[๒]เต็มที มีควายอยู่คู่หนึ่งให้เขาเช่าไปช้านานแล้ว พอครบสัญญาเขานำควายมาส่ง ก็พอประจวบกับผัวอิฉันไปรับตัวพวกนายโปลิศเขามา ถ้าเวลาควายคู่นี้อยู่แต่เมื่อครั้งยังเที่ยวเป็นเปรตอยู่แล้วก็คงไม่เหลือ เดชะบุญเมื่อเวลาผัวอิฉันเที่ยวเตร่ผลาญล้างนั้นหาได้คิดถึงควายไม่ จึ่งได้ควายในบ้านเป็นของกำนัลปากคราวหนึ่ง ถึงเช่นนั้นก็ดีถ้าไม่มีผู้แก้ไขถ้อยคำสำนวนของอ้ายหัวโจกตกแล้ว ก็คงไม่เป็นที่ปรองดองกันได้ แม้เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็ดีถ้าพวกมันอยู่พร้อมเพรียงกัน กว่าจะได้ตัวก็เต็มปล้ำ ส่วนการซึ่งพูดกันไม่เป็นระเบียบเรียบราบนั้นก็เป็นด้วยโวหารคนเมา ประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวร้าย

ประการหนึ่งเมื่อผัวอิฉันไปหยิบปืนบอกแรกลงมานั้น ครั้งที่หนึ่งนั้นเป็นเวลาอ้ายหัวโจกตึงหน้า หาได้สังเกตเหตุผลไม่ เมื่อไปหยิบบอกที่สอง เวลาอ้ายหัวโจกหันไปชี้ปืนบนเรือนมันนั้น คนที่ถือไม้ตะพดเขาปลดลูกปืนนัดที่หนึ่งออกครั้งถึงบอกที่สองเมื่อมันหันไปร้องบอกให้หยิบมาดูอีกนั้น นายโปลิศเขาปลิดลูกปืนออกเสียอีก โดยความว่องไวอย่างยิ่งยวดทั้ง ๒ คน มาเมื่อบอกที่สาม ๑๘ นัดขัดเขิงอยู่ ไม่รู้ที่จะแก้ไขอย่างไร ? นายโปลิศจึ่งได้ชายตาให้ผัวอิฉันหยิบปืนไปเก็บคราวละบอก จึ่งเป็นช่องให้ผัวอิฉันควักลูกปืน ๑๘ นัดออกได้โดยสะดวก เป็นการถอดเขี้ยวเล็บเสือทั้งเป็นก็ว่าได้ กับเมื่อเมียอ้ายหัวโจกรู้จักตัวกลัวความร้ายไม่ยอมให้

---

[๑] หมายถึง ซักไซ้ไต่ถาม

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ค่นแค้น" คำว่า "ข้นแค้น" หมายถึง อัตคัด ขัดสน

พวกพ้องหยิบปืน จนอ้ายหัวโจกไล่พวกพ้องลงเรือนไปนั้น ก็เป็นช่องดีมากซึ่งผัวอิฉันสามารถควักลูกปืนออกได้ทั้ง ๑๘ นัดมิได้ขัดข้อง กับอีกอย่างหนึ่งเมื่อผัวอิฉันทำอุบายออกไปเก็บพริกชี้ฟ้าจะมาแกล้มกับอาหารนั้น ก็รอดตัวไปท่าหนึ่งด้วยอาวุธสิ่งใดไม่มีติดกายไป ครั้นมีก็ไม่ได้ด้วยเป็นผู้นำทาง มีอย่างเดียวแต่ตนจะต้องทำความบริสุทธิ์ได้เพียงใดต้องทำเพียงนั้น

เมื่อหลบเลี่ยงออกไปนั้นใช่จะเสียประโยชน์ก็มิได้ ยังได้กลับนำความแจ้งแห่งเหตุว่า "พวกร้ายจะกลับมาเอาชีวิต" ได้คิดถ่ายเทจนการตลอดก็เพราะนายโปลิศแลผัวอิฉัน อันตั้งหน้าหาความจริงการจึ่งตลอดได้ถึงเพียงนี้ นี่ก็บุญหนุนช่วยผัวอิฉัน เมีย ๆ ผัว ๆ ชั่วร้าย...ชั่วร้ายอย่างไร ? ไปแล้วก็ยังได้กลับมาเห็นหน้ากัน อ้ายคนเรานี่หนาเวลาจะชั่วแล้วทำอย่างไรดูไม่ใคร่พ้น แต่นั่นแหละมันก็มีคราวที่สุด เมื่อหมดการชั่วแล้วตัวดีก็ย่อมบังเกิด เป็นด้วยสิ่งใดไม่พักกล่าวนอกจากความรู้สึกตัวของตัวเอง แล้วก็ไม่มีใครเตือนตักซักความดีให้มีขึ้น ถึงความดีก็เหมือนกัน ถ้าเวลาความชั่วจะมาแล้วมองไม่เห็น ประเดี๋ยวก็อย่างนั้นประเดี๋ยวก็อย่างนี้ ว่าที่จริงดีแลชั่วเป็นของมิให้คุณแลโทษสำหรับสามัญสัตว์ จะตัดให้ขาดคาดหมายลงเป็นหนึ่งแน่นั้นไม่ได้ ไปลงปลายก็ตายราบอยู่ในมือผู้ที่รู้ความจริงนั่นเอง เรื่องที่กล่าวยาวยืดคล้าย ๆ รายงานกรมเมืองนี้ มีผู้เล่าให้ฟังเป็นเครื่องเปลื้องอารมณ์อย่างหนึ่ง จึ่งอุตส่าห์เรียบเรียงส่งมาสู่ท่านทั้งหลายฟัง แต่ท่านทั้งหลายอย่าพึงเข้าใจว่าจะไม่มีถ้อยคำวิปลาสคลาดเคลื่อนเลย

สารพันฮา...ฮา[๑]

เรื่องที่หนึ่ง[๒] รับอย่างเดียวกัน

"เออ ! จะเรียกชื่อมันว่ากระไรนะ ? "

"อ้ายที่ได้กะคนทำงาน เรียกว่า 'ค่าแรง' ได้แก่พวกช่าง 'ค้าจ้าง' ได้แก่เสมียน 'เงินเดือน' ได้แก่พ่อค้า 'กำไร' ได้แก่ ตระลาการ 'ค่าธรรมเนียม' ได้แก่แผ่นดิน 'ภาษีอากร' ได้แก่เจ้าของที่ 'ค่าเช่า' ได้แก่เจ้านาย 'เงินขึ้น'

แต่อ้ายสิ่งเหล่านี้มันก็ได้รับอย่างเดียวกัน สุดแต่กำหนดเดือน ปี หรือรายวัน"

เรื่องที่สอง หงอกขาว - ดำปื้อ

เราเคยได้ยินอยู่แต่ว่า "คนบางคนผมกลับหงอกขาวสลัวได้แต่ในชั่วคืนเดียวเพราะเกิดความตกใจกลัวหรือเสียใจเกินเหตุ แต่ที่คนผมหงอกขาวแล้วแอบเข้าไปในห้องสักครู่เดียวกลับดำปื้อออกมานี้พิกลอยู่"

---

[๑]รวมเรื่องบทขำขันจากเรื่องเบ็ดเตล็ด และเบ็ดเตล็ดขัน ๆ ในวชิรญาณและวชิรญาณวิเศษ ฉบับต่าง ๆ เฉพาะเพียงส่วนที่คัดสรรมาตรวจสอบชำระและนำมาพิมพ์เผยแพร่ในครั้งนี้

[๒]เรื่องที่หนึ่ง - เรื่องที่ยี่สิบสี่, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*, "เรื่องเบ็ดเตล็ดขัน ๆ," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒๐ (๒ มีนาคม ๑๐๘) : ๒๓๐ - ๒๓๓.

เรื่องที่สาม สู้เหนื่อยไม่ใช้จ่าย

บิดา "ทำอย่างไรหา ? คิดอย่างไร ? เจ้าหนูถึงเอาเงินของข้าไปใช้สุรุ่ยสุร่ายนัก"

บุตร "เพราะฉันเห็นว่า 'เสียแรงพ่อทำการหนักสู้ทนเหนื่อยยากแสนสาหัสหามันมาได้แล้ว' พ่อไม่อยากจะจ่ายใช้มันบ้างเลย ! "

เรื่องที่สี่ พระอาทิตย์ขึ้นราศีเมษ[๑]

ตาโหร "เออ ! จวนละหนา วันนี้พระอาทิตย์จะยกขึ้นสู่ราศีเมษเวลาเที่ยงแล้ว ๔ บาท"

ผู้หญิง "จริงหรือคะ ? คอยดูมานานแล้ว ดีทีเดียว แฮ้ ! นางอ่องเร็ววิ่งไปเอากล้องส่องของข้าลนควันได้ส่งมาเดี๋ยวนี้ ข้าอยากจะดูพระอาทิตย์ขึ้นราศีเมษให้เห็นถนัดสักทีหรือ[๒] ? "

เรื่องที่ห้า อวดดีกัน

ช่างเขียนอย่างวิเศษต่างอวดดีกัน

ช่างเขียนคนที่หนึ่ง "เมื่อก่อนนี้ข้าคว้าเอาแผ่นไม้ฉำฉามาลองเขียนเป็นศิลาลายเล่นแผ่นหนึ่ง แหม้ ! เหมือนแท้ ๆ ลองเอาลงไปลอยที่คลอง เออ ! สำคัญนักจมน้ำตุ่มเหมือนแผ่นหินจริงๆ "

ช่างเขียนคนที่สอง "พุทโธ่ ! เมื่อวานนี้เองแลเกลอเอ๋ย ! ข้าลองเอาปรอทเข้าไปแขวนที่ผนังข้างที่ข้าเขียนรูปฉากนอกโปลไว้ เออเฮอะ ! ปรอทลงต่ำกว่าฟริซิงปอยนต์ลงมา ๒๐ ดีกรี[๓]นะแน่ะ"

ช่างเขียนคนที่สาม "ยังไม่ดีแท้ รูปที่สุดของข้า ข้าเขียนรูปขุนนางคนหนึ่งเหมือนกะมีชีวิตแท้ ๆ เทียวเพื่อน อะไรเสียอีกละต้องโกนหนวดรูปนั่นเป็นวีค[๔] ละ

---

[๑] คำว่า "เมษ" หมายถึง แกะ ราศีเมษคือชื่อกลุ่มดาวราศีที่หนึ่ง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "หรู"

[๓] degree องศา คำว่า "ดีกรี" ยังมีความหมายว่า ขั้น ชั้น ระดับ ปริญญา วุฒิการศึกษา

[๔] week สัปดาห์

๒ หนแน่ะเออ"

เรื่องที่หก น้ำมันศักดิ์สิทธิ์

หมอคร่ำ "นี่แน่ะ! แม่มหาจำเริญ เอาขวดน้ำมันผสมนี่ไปเถอะของฉันศักดิ์สิทธิ์นัก ให้ผัวเขาลองทาสีข้างดูเถอะ ถ้าทาแล้วอาการเป็นอย่างไรละ ? กลับมาบอกฉันให้ได้นะ เออ ! ฉันกำลังนี้ก็เต็มทนยอกสีข้างแย่อยู่เหมือนกัน"

เรื่องที่เจ็ด วาจาถูกใจ

ช่างถ่ายรูปกำลังจะเปิดกล้องชักรูป พูดกันแม่สาวสวย "ป่วยการแท้ ๆ ที่จะบอกแม่ให้วางหน้าให้งามดี ๆ ไม่น่าบอกเพราะหน้าตาแม่จะดูอย่างอื่นไม่ได้อีกเสียแล้วนอกจากงามดีที่สุดอยู่แล้ว" วาจาที่ว่าถูกใจหล่อน หล่อนเลยยิ้มหน้าจิ้มลิ้มไม่รู้หยุด รูปที่ถ่ายได้งามเหมาะสำเร็จดีทีเดียว"

เรื่องที่แปด เห็นประหลาด

เพื่อนถามนายยิ้มเมื่อไปเมืองนอกกลับมาใหม่ ๆ

"เออ ! นี่แน่ะ 'เมื่อนายไปเมืองปารีสได้เห็นสิ่งอะไรบ้างที่เป็นของประหลาด ๆ น่าพิศวงหลงใหลอย่างที่สุด' เล่าสู่กันฟังบ้างสิน่ะ"

นายยิ้มตอบขมีขมัน "เห็นบิลเขาเก็บเงินฉันค่าโฮเต็ล"

เรื่องที่เก้า เสียปัญญา

นายฉาย "ฉันได้ยินว่า 'การที่นายจะแต่งงานกับแม่ริ้ว เลิกกันไปจริงหรือพ่อเมก ใครชักเลิกข้างนายหรือแม่ริ้ว ? "

นายเมก "ทั้งนั้นทั้งนี้ก็เพราะพ่อเขาน่ะแหละทำให้เสียสัญญา"

นายฉาย "อ้าว ! ก็เกิดเรื่องอะไรกันขึ้นล่ะ ? "

นายเมก "เรื่องคนมีเงินกว่าฉันเขามาแย่งขอ"

เรื่องที่สิบ ล่อให้คนไว้ใจ

คนแปลกหน้า "รับประทานโทษเถอะขอรับโปรดสักหน่อย ใต้เท้ามีอำนาจพอที่จะช่วยสงเคราะห์ผมได้แท้ ๆ ถ้าโปรดเมตตาแล้วผมจะคิดถึงพระเดชพระคุณไม่ลืมเลย"

นายแบงก์ล้มกำลังนั่งเป็นทุกข์หน้าเศร้าอยู่ "ฉันหรือพ่อเหย ? เห็นพ่อจะเข้าใจผิดแน่ละ ตัวฉันเดี๋ยวนี้มันช่วยเหลือใครไม่ได้เสียแล้วพ่อคุณ ฉันทำแบงก์ล้มลงใหม่ ๆ พาให้เงินทองเขาฉิบหายไปกว่า ๕,๐๐๐ ชั่งสิ้นตัวแล้ว จะช่วยอะไรพ่อได้อีก"

"ผมทราบแล้วขอรับ"

"เออ ! ก็พ่อรู้เรื่องแล้วยังมาขอให้ฉันช่วยอะไรพ่ออีกหรือ ? "

"ขอรับ ขอใต้เท้าได้โปรดช่วยผมนึกว่า 'เมตตาเถิด' เสียแรงบากหน้ามาพึ่งอย่าปัดผมเสียเลย"

"อ๊ะ ! ก็อ้ายคนสิ้นคิดทำแบงก์ล้มเช่นตัวฉันจะช่วยหลืออะไรใครได้หรือพ่อเอ๋ย ? "

"รับประทานผมอยากจะให้ใต้เท้าสอนผมสักหน่อย โปรดเถอะขอรับ ใต้เท้าทำอย่างไรนะ ? จึ่งล่อให้คนไว้ใจใต้เท้ามากมายถึงเพียงนี้ได้"

เรื่องที่สิบเอ็ด ท้าพนัน

นายเดี "เจ้าแย้บเขามาท้าพนันข้า ๒ ชั่งแกเห็นยังไร ? "

"ง่า ! เขาว่าอีก ๕๐ ปีข้างหน้าน่ะคนในกรุงเทพฯ จะมากขึ้นกว่าเดี๋ยวนี้อีกกว่า ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ คน

นายรักพยักพเยิด "เอากะเขาเถอะทิดดี พนันกะเขาข้าจะช่วยรับถือเงินกลางไว้ให้เอง ใครชนะเอาไป ? "

เรื่องที่สิบสอง หวังพึ่ง

ท่านเศรษฐีเฒ่า "ว่ากระไรหา ? จะมาขอแต่งงานกะลูกสาวข้านะหรือ ? อะแฮ้ม ! เจ้าเป็นคนมีพ่อแม่เกื้อหนุนอยู่หรือ ? "

นายเสด "ขอรับได้โปรดผมด้วย แต่ง่า ! บิดามารดาผมเกื้อหนุนมานักแล้ว จนออกเบื่อ ผมถึงคิดว่าผมควรจะไปเป็นเขยพึ่งพ่อตาแม่ยายเกื้อหนุนใหม่"

เรื่องที่สิบสาม หน่อ

อาจารย์โรงเรียนกำลังสอนศิษย์ให้ผูกถ้อยคำ เรียกนักเรียนเข้ามา "เออะเฮ้อ ! ถ้าข้าถามเจ้าว่า 'ครูถืออะไรไว้ในมือ ? ' พวกเจ้าอย่าตอบห้วน ๆ แต่ว่า 'ดินสอน่ะผูกถ้อยคำให้บริบูรณ์ถึงจะชอบ' ตอบว่า 'ครูมีดินสออยู่ในมือ' เข้าใจทุกคนละหนาจำไว้ เออ ! ดีละข้าจะลองถาม ง่า ! ครูมีอะไรอยู่ที่เท้า ? "

นักเรียนคนหนึ่งผลีผลามตอบว่า "รองเท้า"

"ไม่ถูก สอนไว้ก็ไม่จำ ลูกหัวดื้อไม่ตอบตามสอน"

เด็กอีกคนหนึ่งเสียงอ่อย ๆ ตอบว่า "ถุงเท้าย่ะ"

"ดูเถอะ ผิดอีก เฮอ ! ไม่รู้จักจำเลย" เหลียวเห็นนักเรียนคนรัก "เจ้านี่แววฉลาดว่ากระไรหา ? "

เด็กน้อย "หน่อ"

เรื่องที่สิบสี่ ลองอ่าน

ครูสอนหนังสือเด็กให้ท่อง ก ข จน ฮ ได้ปากเปล่าคล่องแต่จำตัวไม่ไคร่ได้ เคี่ยวเข็ญให้จำ

เด็กบอก "จำได้แล้ว"

ครูลองเขียน ตัว ก ทายตัวลองดู "นี่ตัวอะไร ? เอ็งว่าจำได้แล้ว อ่านไปตัวอะไร ? "

เด็กนักเรียน "แขก"

เรื่องที่สิบห้า พับปิดผนึก

นายเสน "อยากจะรู้นักเพื่อนเอ๋ยว่า 'จะทำอย่างดี ? ถึงจะให้โคลงบทนี้แพร่หลายได้' ข้าได้ส่งไปให้เจ้าของหนังสือพิมพ์กว่าโหลแห่งแล้ว เขาก็ไม่เอาลงพิมพ์"

นายอึ่ง "ง่ายนิดเดียว แกควรจะพับกระดาษโคลงบทนั้นสอดซองปิดผนึกทิ้งไว้ข้างที่นอนของแก แล้วแกคิดอ่านกินยาตายฆ่าตัวเสียเถิด คงจะโจษกันแซ่พรุ่งนี้เองโคลงของแกจะอ่านกันอึงทั้งเมือง"

เรื่องที่สิบหก หลบหนวดเครา

หายหน้าไปไหนมา ๓ เดือนกว่าไม่มาทำการงาน เจ็บไข้ไม่สบายไปเที่ยวเอาอากาศหรือ ? "

"โอ่! หามิได้ กระผมเป็นสุขสบายดีอยู่เป็นปรกติ การที่หายไปเพราะอยากจะหลบ ไม่ให้ใครเห็นหน้าเวลาหนวดเครากระผมรุงรัง"

เรื่องที่สิบเจ็ด อดตาย

ผู้คุม "อ้ายนักโทษคนนี้ยังไงหนา? ปีนี้ปีเดียวต้องจับมาเข้าตะรางถึง ๓ ครั้งเข้านี่แล้ว ติดตะรางปีละ ๓ ครั้งมันอยู่ข้างถี่นักนะ"

"รับประทานได้โปรด เรื่องของกระผมมันอยู่ข่างยาก ไม่ได้ทำเพราะเผลอเลย หมดปัญญา ครั้นกระผมทำการตามวิชาถนัดของตัวหรือ ? ก็ถูกเขาจับมาว่า 'วิ่งราว' ขณะผมหยุดไม่ทำหรือ ? เออ! ต้องติดตรวน ออกจากตรวนแล้วไม่ทำหรือ ? อดตาย"

เรื่องที่สิบแปด โปกินจนหมดตัว

ผัว "แม่อีหนูเอ๋ย! วันนี้เคราะห์ข้าดีแท้ ๆ เดินไปเจอเงินทิ้งอยู่กลางถนนบาทหนึ่ง"

เมีย "โอ! ดีจริง เอามานี่ให้ข้าเถอะ อ้ายแดงลูกเรามันรบจะเอากางกางสักตัวหนึ่ง"

ผัว "ให้เอ็งนะหรือโอะโฮ! ให้ยังไงได้เจ้าเอ๋ย! ข้าแทงโปมันกินเกลี้ยงพกเสียแล้ว ซ้ำแถมอัฐในกระเป๋าฉลองเคราะห์ดีเข้าไปอีกด้วยจนหมดตัว"

เรื่องที่สิบเก้า เสียงอึกทึก

ชายผู้หนึ่งเข้าไปนั่งฟังมโหรี หนวกหูเจ้าหนุ่มคนเก่งคุยกับผู้หญิงเอ็ดโอ้อยู่ข้าง ๆ

"เฮ้อ ! เสียงอะไรมันอึกทึกแท้ ๆ ? "

เจ้าคนเก่งกระโชกถามว่า "ข้าหรือพ่อเหย ? "

"พิโธ่ ! เปล่าดอก ฉันจะว่า 'ง่า ! อ้ายมโหรีมันตีอยู่นั่นอึกทึกแท้ ๆ' เสียงโหน่งเหน่งหนวกหูเปล่า ๆ จนข้าเจ้าจะฟังพ่อพูดกันบ้างก็ไม่ได้ยิน"

เรื่องที่ยี่สิบ ไม่มีใครเชื่อ

ลูกเล็กพูดแก่บิดา "พ่อ! ฉันเคยอ่านหนังสือพบบ่อย ๆ เขาว่า 'คนจนแต่ซื่อ' ทำไมเขาไม่กล่าวว่า 'คนมั่งมีแต่ซื่อ' บ้างละขา ? "

บิดาตอบว่า "หะ...หะลูกเอ๋ยไม่มีใครเขาเชื่อนะซี"

เรื่องที่ยี่สิบเอ็ด หัวร่อเยาะ

เพื่อน "ยังไงหมู่นี้เมียของเจ้ายิ้มย่องดีหรือพ่อเหย ? "

เหว่าหัวเราะ "อำ ! หาดีนักเกลอ" ยิ่งกะยิ้มย่องขึ้นไปอีกถึงกะก๊าก...ก๊ากตัวงอทีเดียว "อ้า ! เมื่อคืนนี้ยังไงล่ะเกลอ ? ข้ากำลังดินลงบันได[๑] เลยล้มพาบหกคะเมน[๒] ลงไป เมียเขาหัวร่อเยาะข้าจนท้องคัดท้องแข็ง"

เรื่องที่ยี่สิบสอง ลบทิ้ง

ผู้แต่งคำโทรเลขเข้าหาผู้จัดการโรงพิมพ์ "เกิดน้ำท่วมใหญ่ คนจมน้ำตายถึงสองพันนะแน่ะ ! "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กระได"

[๒] กิริยาที่หัวปักลงที่พื้น เท้าชี้ขึ้นเบื้องบนแล้วเลยไปข้างหลัง

ผู้จัดการโรงพิมพ์ "เออ ! ดี รีบแต่งลงข้างต้นหนังสือทีเดียว เออ ! น้ำท่วมที่เมืองไหนล่ะ

ผู้แต่งคำโทรเลข "ที่เมืองจีน"

ผู้จัดการโรงพิมพ์พยักหน้าหงึก ๆ "ง่า ! ท่านว่าคนจมน้ำตายเท่าไรล่ะ ? "

ผู้แต่งคำโทรเลข "สองพัน"

ผู้จัดการโรงพิมพ์ถอนใจใหญ่ยิ้ม ๆ "เฮ้อ ! อ้ายจำนวนนี้นะมันเป็นจำนวนเปล่า เอาสองพันลบมันทิ้งเสียเถอะ"

เรื่องที่ยี่สิบสาม ลูกช้าง

เด็กเอมเล็ก "ลุงขาลุง ลุงรู้ไหมลูกเขาโน่นแน่ะเขาให้กินน้ำนมช้างเป็นวันละ ๒ ไหนะแน่ะ ? กินจุแท้ ๆ "

ลุงสั่นศีรษะ "เหลวไหล เป็นไปไม่ได้ ! อย่าหัดพูดขี้ปดหลอกคนหัวหงอก" แล้วย้อนถาม "เคยตัวต้องปราบเสียบ้าง ที่เอ็งว่าน่ะลูกใครหาเป็นเช่นนั้น ? เอาเถอะข้าจะไปดูให้เห็นกะตาเอง ไม่จริงละเป็นต้องตี"

เด็กเอมเล็ก "จริงนะลุง โน่นแน่ะ ! ลูกช้างยังไงล่ะลุง ไปก็ไปสิฉันจะพาลุงไปดู"

เรื่องที่ยี่สิบสี่ ไม่หมายปฏิบัติ

ป้าส่งหลานไปอยู่กับหลวงพ่อที่วัดเพื่อจะได้เล่าเรียน "หลานไปอยู่วัดเป็นอย่าไรบ้างสบายหรือ ? "

หลาน "สบายนักป้าขา"

ป้า "ป้าดีใจที่ได้ข่าวว่า 'หลานสบาย' อุตส่าห์เล่าเรียนนะ หลวงพ่อองค์นี้ท่านดีนัก หลานไม่ต้องลำบากให้ท่านใช้สอยมาก"

หลานตอบว่า "จริงนะป้าฉันก็ไม่ได้หมายจะปฏิบัติท่านเลย"

เรื่องที่ยี่สิบห้า[๓] เมื่อไรจะยิง

เด็กไปวิ่งเล่นตามถนนได้ยินผู้ดีเขาขับรถ[๒]มาหยุดพูดกันกับเพื่อนว่า "เขามีเหตุจำใจต้องยิงม้าของเขาเสียแล้ว เพราะมันเป็นม้าแก่ไม่มีกำลัง ใช้การอะไรก็ไม่ได้ เสี้ยงไว้เปลืองหญ้าเปล่า ๆ "

เพื่อนเขาก็เอออออห่อหมกกันว่า "ดี"

พอได้ฟังเรื่องเขายิงม้าจับใจ เจ้าเด็กคนนั้นรีบวิ่งเล่อล่ามาหาแม่หืดหอบถามว่า "แม่ขาเมื่อไรแม่ถึงจะยิงพ่อเสียบ้างล่ะ ? "

เรื่องที่ยี่สิบหก ปล่อยวาง

นายห้างพูดกับเสมียน "ข้าเสียใจจริง ๆ ที่ข้าจะให้เงินเดือนก่อนของเจ้าแก่เจ้าวันนี้ยังไม่ได้ แต่ไหน ๆ เจ้าก็เป็นคนรู้หลักนักปราชญ์รู้ดีอยู่แล้ว สุภาษิตท่านว่า 'เวลาก็เงิน เงินก็เวลา' ข้าจะยอมปล่อยเจ้าว่างไม่ต้องทำงานสักเดือนหนึ่งแทน"

เรื่องที่ยี่สิบเจ็ด วิชาโหร

ฉันประหลาดแท้ ๆ นะ ทำยังไงพวกโหรใหม่ ๆ เป็นอันมากเขาถึงรู้ว่าจะมีสูริย์ จันทร์ อังคาธได้นาน ๆ ก่อนเวลาจับ"

"พุทโธ่[๓] ! เกลอเหย มันง่ายที่สุดเทียวหนา วิชาของพวกโหรก็มักขอยืมปฏิทินฝรั่งของคนอื่นเขามาแอบมอง ทายด้วยวิชาเลขบวก ๔๑ มินิต[๔] ๔๒ สกันด์[๕]"

---

[๑]เรื่องที่ ๒๕ - เรื่องที่ ๕๙, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*, "เรื่องเบ็ดเตล็ดขัน ๆ." **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒๑ (๙ มีนาคม ๑๐๘) : ๒๔๓ - ๒๔๖.

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ขี่รถ"

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโท่" ในเรื่องสารพันฮา...ฮา" นี้ได้ปรับแก้เป็น "พุทโธ่" ทุกแห่ง

[๔]minute นาที

[๕]second วินาที

เรื่องที่ยี่สิบแปด ไม่เปลือง

ผู้รับเหมาทำโรงครัวเลี้ยงคนในโรงงาน "ฉันอยากจะได้ลูกไม้แซ่อิ่มที่เสีย ๆ เหมือนเช่นนายส่งไปให้ฉันครั้งก่อนอีกมาก ๆ "

คนขาย "ทำไม ? ของเสียแล้วพ่อจะเอาไปทำไมอีก ? "

ผู้รับเหมา "อ้าว ! มันไม่ใคร่จะเปลือง"

เรื่องที่ยี่สิบเก้า ขยอกไม่ลง

ทหาร "นายมากผู้เหมาทำโรงครัวอยู่ข้างได้กำไรมาก"

เพื่อน "ทำไม ? ขนมจีดราวกะดุ้นสปันละสิ"

ทหาร "ไม่ใช่ หวานมันจัดทีเดียว"

เพื่อน "ถ้าอย่างนั้นจะเอากำไรมาแต่ไหนมิเปลืองมากไปหรือ ? "

ทหาร "เกือบไม่เปลืองเลย เพราะมันหวานจนแสบคอขยอกไม่ลง"

เรื่องที่สามสิบ กากีหรือ

พวกเจ้าชู้ยืนอยู่สี่ห้าคนด้วยกัน เห็นผู้หญิงสาวห่มขาวม้า[๑]สีถือสมุดเดินมา นายคนหนึ่งจึ่งร้องถาม "นั่นหนังสือกากีหรือจ๊ะ ? "

ผู้หญิง "ไม่ใช่ย่ะ นี่เรื่องสมุทรโฆษ"

เรื่องที่สามสิบเอ็ด แอบเขียนชื่อ

หมอความคนหนึ่งแอบไปเขียนคำว่า "อ้ายโกง" ลงไว้ในหมวกของหมอความคนที่ตนเกลียด แลอิจฉา

หมอความเจ้าของหมวกมาเห็น จับหมวกขึ้นดู "อพิโธ่ ! เขาแอบมาเขียนชื่อของเขาไว้ให้เปรอะหมวกของเราได้"

---

[๑]คือ ห่มผ้าขาวม้า

เรื่องที่สามสิบสอง ไม่เอาพิมเสนแลกเกลือ

อ้ายขี้เมาไปท้าต่อยกับนักปราชญ์ นักปราชญ์ตอบว่า "กูไม่เอาพิมเสนไปแลกกะเกลือได้"

เรื่องที่สามสิบสาม รอจนครบ

บิดา "หนูจีนเอ๋ย ! อายุเจ้าครบ ๖ ขวบเข้าวันนี้แล้ว ตั้งแต่นี้เจ้าคงจะเป็นคนดีเรียบร้อยสืบไป

หนูจีน "เอ๋ ! พ่อฉันจะรอจนครบ ๗ ขวบไม่ได้หรือคะ ? "

เรื่องที่สามสิบสี่ ไปดูว่าวพนัน

วันนัดชักว่าวพนันกันที่วัดโคกเวลาบ่าย เสมียนเข้าไปเรียนท่านเจ้าพนักงานกรมที่ตัวทำการอยู่ "รับประทาน[๑] เวลาบ่ายวันนี้เกล้าผมจะกราบลาไปสักหน่อยได้ไหมขอรับ ! เฉพาะกำหนดจะเผาลุงของเกล้ากระผมวันนี้"

ท่านพนักงาน "ดีทีเดียว ถูกใจข้า ไปเถิดเพื่อนเอ๋ย แต่รอคอยท่าข้าสักหน่อย เราไปด้วยก็ได้ เพราะข้าก็จะไปดูว่าวพนันเหมือนกัน"

เรื่องที่สามสิบห้า เคราไม่มีแน่

นายอำเภอ "แฮ้ ! เจ้าสังเกตจำรูปอ้ายคนร้ายได้ที่ไหนบ้างไหม ? "

พยานรางวัด "รับพระร่าอาการ[๒] จำได้ ที่เครามันแน่ขอรับ"

นายอำเภอ "เออ ! ดี...ดี เอ็งสังเกตจำเครามันเป็นอย่างไร ? ผิดกับคนธรรมดาอย่างไร ? "

พยานรางวัด "รับพระร่าอาการสังเกตตรงเคราเขาไม่มีแน่ขอรับ"

---

[๑] คำตรงนี้ไม่ใช่ความหมายว่า "กิน" แต่เป็นคำขานรับของผู้อ่อนอาวุโสกว่า

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "พระร่าอาทาน"

เรื่องที่สามสิบหก ได้ที่ไหนกิน

บ่าววิ่งมาบอก "อยู่แล้วเจ้าคะนาย อ้ายพ่อครัวมันพาลูกนายหนีไปเสียแล้ว"

ท่านเศรษฐีเฒ่า "เฮ่อ ! ตายจริง อยู่...อยู่นี่เราจะได้ข้าวมื้อเย็นที่ไหนกินล่ะ ! แล้วกัน"

เรื่องที่สามสิบเจ็ด ขอแต่งงานกับเมียพี่

เด็กกระจิริดคนหนึ่งเคยได้รับเสื้อผ้าแลตุ๊กตาเดนพี่ชายเขาเล่น นึกเห็นชอบในใจวิ่งตรงไปถามมารดา "แม่ถ้าพี่เขาตายแล้วละ ฉันขอแต่งงานกับเมียเขาได้ไหม ? "

เรื่องที่สามสิบแปด บิลทวงเงิน

"เป้ใบนั้นงามที่สุดของแกเอ็งหรือพ่อแห ? "
"ของฉันเองแหละ เมียฉันเขาให้ฉันในวันเกิดของฉัน"
"ดีจริงนะ ! มีอะไรอยู่ในนั้นอีกไหม ? "
"มีสิน่ะ"
"ขอชมหน่อยได้ไหม ? "
"ไม่ต้องดูดอก บิลทวงเงินค่ากระเป๋านั่นเท่านั้นเอง"

เรื่องที่สามสิบเก้า ไม่ได้กลับบ้าน

อาจารย์ว่าแก่นักเรียน "ง่า ! วันพระวันเจ้ามาโรงเรียนด้วยนะ"

นักเรียน "ต้องมาสิยะ เพราะพ่อแกซื้อเสื้อผ้าพื้นไปจากครู ๒ ผืน ครูคงจะฝากจดหมายให้ฉันเอาไปบ้าน ง่า ! พ่อแกถึงสั่งฉันไว้ว่า 'หนูอย่าไปบ้านนะ ต่อพ่อใช้เงินครูแกแล้วถึงค่อยไป ?' นี่แลย่ะฉันเห็นจะไม่ได้กลับไปเห็นบ้านฉันอีกแล้ว" ร้องไห้

เรื่องที่สี่สิบ ไหว้พระสงกรานต์

หญิงสาว ๓ คนไปไหว้พระวัดโพธิ์ด้วยกันเมื่อเดือนห้าปีก่อน ต่างคนต่างแสดงน้ำใจไว้ต่อกันว่า "เขาไม่คิดจะมีผัวเลย"

ตกลงกันว่า "สงกรานต์ปีหน้าจะมาไหว้พระด้วยกันอีก"

ครั้นถึงนักขัตฤกษ์ปีหน้าเกิดมีสัปปุรุษ[๑] เข้าวัดเพิ่มขึ้นอีก ๓ คน คือผัวของแม่สาวทั้งสาม รวมเป็น ๖ คนด้วยกันมาไหว้พระวัดโพธิ์ในวันสงกรานต์ปีนี้

เรื่องที่สี่สิบเอ็ด จดบัญชีจูบ

มีฝรั่งผู้หนึ่งได้จดบัญชีจำนวนจูบในระหว่างภรรยาของเขากับตัวเขา จำเดิมแต่รักใคร่จนได้อยู่ด้วยกัน มีจำนวนดังต่อไปนี้

ปีแรก ๓๖, ๕๐๐ ฟอด ปีที่สอง ๑๖,๐๐๐ ฟอด

ปีที่สาม ๓,๖๕๐ ฟอด ปีที่สี่ ๑๒๐ ฟอด

ปีที่ห้า ๒ ฟอด

ตั้งแต่นั้นเขาก็เลิกการเก็บบัญชี ไม่ได้จดจำอีกต่อไป

เรื่องที่สี่สิบสอง ถามต่อไป

มีขุนนางบ้านนอกผู้หนึ่งตรงเข้าไปในห้าง เห็นนายห้างกำลังคิดบัญชีวุ่นอยู่ ถามว่า "เออแน่ะ ! แก ข้าจะไปบ้านเจ้าคุณผู้ใหญ่ ไปทางไหนถึงจะใกล้ดีหา ยังไง ? "

นายห้างยกมือไหว้ "รับประทาน เชิญใต้เท้าตรงออกไปทางประตูนี้ก่อนสิขอรับ แล้วใต้เท้าพบใคร ? ถึงค่อยถามเขาต่อไปอีก"

---

[๑]ขราวาส ผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา

เรื่องที่สี่สิบสาม อธิบายให้ฟัง

เด็กนักเรียนกลับมาจากโรงเรียน กำลังรักวิชาที่ศึกษา ติดใจนัก ตรงไปบอกแก่บิดาว่า "เขาเชื่อแน่ว่าคนทั้งปวงคงจะสืบพันธุ์กลายลงมาจากลิงแน่"

อธิบายออกพล่ามจนทำให้ท่านผู้เฒ่าออกฉุนสะบัดหน้าตอบกำลังโทโสว่า "แน่ะ ! ก็เห็นจะแน่แต่ตัวเอง แต่ไม่ใช่ข้าแน่ละ ข้าจะอธิบายให้เอ็งฟังก็ได้"

เรื่องที่สี่สิบสี่ ยังแดง...แดงอยู่

ตาหมออวดรู้ผู้หนึ่งลงเรือเมล์ขึ้นไปกรุงเก่าหันมาถามเพื่อนโดยสารเรือซึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ ว่า "ครูนี่นะยังไง มีลูกมีเต้าอะไรกะเขาบ้างหรือยัง ? "

คนโดยสารตอบ "นี่แลพ่ะเจ้าค่ะมีบุตรชายคนหนึ่ง"

ตาหมอ "อ่า ! ดีจริงหนา นี่แน่ะ ! ลูกครูชอบสูบกล้องไหม ? "

"น่ะไม่เคยถูกต้องกล้องชนิดใดสักอย่างพ่ะ

"เอ้อ ! ดีนัก ข้าชอบใจนัก ลูกดีเช่นนี้ การสูบกล้องสูบบุหรี่ไม่ดีเป็นโรค ทั้งเป็นของมึนเมาบาปกรรมนะ ก็ลูกของครูกินสุราเมรัยอย่างใดอีกไหม ? "

"ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยชิมสักหยดหนึ่งเลยพ่ะ ? "

"อ๊ะ ! ดีนักลูกครูดีจริงน่ารัก ไม่เที่ยวเตร่กลางค่ำกลางคืนบ้างหรือครู ? "

"ไม่มีเลยพ่ะ ค่ำลงกินแล้วก็นอน แต่จะเคยคิดที่จะออกนอกบ้านก็ไม่มี"

"ชิชิ ! ข้าชอบใจยิ่งยวดที่ได้ฟังเช่นนี้ บุญของครูนัก ลูกชายของครูควรเป็นผู้หลักผู้ใหญ่อย่างดีน่านับถือคนหนึ่งได้"

"โอโห ! ท่าน บุตรข้าเจ้ายังไม่เป็นผู้หลักใหญ่ได้ดอก เขายังแดง ๆ อยู่อายุพึ่งได้ ๒ เดือนเท่านั้นเองหนาพ่ะ"

เรื่องที่สี่สิบห้า ขอโทษเถอะหนา

คนโอ่โถงขี่ม้าไปเที่ยวเล่นชายป่าไกลบ้าน กำลังคิดอะไรเพลินปล่อยให้ม้าเดินเถาะ ๆ ได้ยินเสียงปืนดูมข้าง ๆ ตัว ม้าตกใจจะเผ่น ชักบางเหียน

ชะงัก ตกลูกปืนควิ้วใกล้ตัวควันฉิว ๆ รู้สึกหมวกเขยื้อน

ครั้งเหลียวหน้ามาดูแลเห็นคนล่ำใหญ่ถือปืนยืนจังง่า พอขยับจับหมวกเปิด เห็นลูกปืนตกลงมา หมวกทะลุน่ากลัว

คนโอ่โถงประหลาดใจปากสั่นร้องถามวา "นั่นลุงยิงฉันหรือคะ ? "

คนล่ำชี้หน้าพลางว่า "เออ ! กูเองแหละยิงมึง นั่นม้าของกู ผู้ร้ายลักของกูไป กูก็มาตามจับ ใช่อื่นไกลอ้ายนี่เอง"

คนโอ่โถง "พุทโธ่ ! ลุงเข้าใจผิดแน่ละ นี่ม้าของฉันแท้ ๆ เลี้ยงมันมา ๓ ปีแล้วนะคะ"

คนล่ำเดินเข้ามามอง "จริงของพี่ทิด กำลังข้าวุ่นเที่ยวตามม้า แลผาด ๆ นึกว่าแน่ ครั้นพิจารณาไปข้าจึ่งรู้ ข้าเข้าใจผิดจริง ขอโทษเถอะหนาพ่อหนา"

เรื่องที่สี่สิบหก ไม่ประหลาด

ถ้าใครจะเลือกจับคน ๒ คนขังให้อยู่ในห้องนอนเดียวกัน คือคนหนึ่งกำลังปวดฟัน อีกคนกำลังคลั่งรัก คนปวดฟันคงจะนอนหลับก่อนเป็นแน่ "เออ ! ก็ไม่น่าประหลาดหรือ ? "

เรื่องที่สี่สิบเจ็ด ให้ถูกใจ

แม่ม่าย "หลิน ดูเหมือนใครมาเคาะประตูนะ ? "

หลิน "ฉันเคาะเองแหละค่ะ

"เคาะทำไมนะ ? "

"อยากจะให้น้าถูกใจนึกว่า 'ใครมาเคาะประตู ? ' ร้องเรียก"

เรื่องที่สี่สิบแปด ตามใจใช่แต่ฉัน

"เดี๋ยวนี้ดู ๆ หล่อนอยู่ข้างทำแก่พ่อสินเกรี้ยวกราดเหลือเกินนักหนาแม่แป้น"

"ฉันมีสาเหตุสิเออ"

"อ้าว ! อะไรกันขึ้นละ เมื่อสักสองสามวันมานี่เองนี่นะ หล่อนบอกแก่ฉันว่าพ่อสินเขาเป็นคนตามใจหล่อนที่สุด"

"จริงเมื่อเวลานั้นฉันคิดอย่างนั้นจริง แต่เดี๋ยวนี้ฉันเห็นเสียแล้ว เขาไม่ตามใจแต่ชั่วฉันคนเดียว ซ้ำไปตามใจน้องสาวของฉันเข้าอีกด้วยคนหนึ่ง"

เรื่องที่สี่สิบเก้า ไม่ควรทอดธุระ

ชายผู้หนึ่งกำลังแต่งงานกับผู้หญิงที่สือว่า "สวยนักใหม่ๆ" ออกปากว่า "ขึ้นชื่อว่าของงามแล้วมันชื่นใจไม่มีที่สุด ถ้าคนฉลาดพอแล้วถึงลูกเขยทิ้งลูกสาวตัวเสียก็ไม่ควรทอดธุระไม่คิดแต่งงานใหม่"

เรื่องที่ห้าสิบ ติดในดวงตา

มีคนผู้หนึ่งเขียนหนังสือไปถึงนักปราชญ์ "เขามีสาลี่อยู่ผลหนึ่งเป็นของเขารักษาอยู่ได้ ๕๐ ปีแล้ว"

ครั้นนักปราชญ์ขอให้ส่งมาอวด เขาตอบว่า "อวดไม่ได้ เพราะสาลี่ผลนั้นติดอยู่ในดวงตาของเขาเอง"

เรื่องที่ห้าสิบเอ็ด ความคิดมาทางไหน

เพื่อน "เมื่อแกแต่งหนังสือเรื่องยาว ๆ ไม่ออกลำบากยากใจบ้างหรือ ? "

คนแต่งหนังสือ "โอ ! ไม่มีเลย เพราะความคิดอันหนึ่งก็แนะโยงชักให้เกิดเรื่องอื่นต่อไปเอง เห็นไหมล่ะ ? "

"เออน่ะ ! ข้าเข้าใจละ แต่อ้ายข้อที่ข้าสงสัยน่ะอ้ายความคิดเอ่ยแรกนะมันมาแต่ทางไหนได้ ? "

เรื่องที่ห้าสิบสอง เป็นคู่ตรากตรำ

คนขับรถรับจ้าง "ฉันกับม้าตัวนี้แลเป็นคู่ตรากตรำ[๑] ทำงานของนายเขามา ๑๒ ปีเข้านี้แล้ว"

คนขี่รถ "ยังงั้นหรือ ? นายของแกคงจะต้องคิดเลี้ยงดูดีทั้งแกทั้งม้าละนะ"

"ถูกซี แต่อย่างไรฉันไม่รู้ เมื่อเดือนก่อนอ้ายม้ากับฉันเผอิญถูกเจ็บ[๒] นายเขาหาหมอมารักษาม้า ส่วนอ้ายฉันนี่กลับลดเงินเดือน"

เรื่องที่ห้าสิบสาม รอจนโต

เด็ก "แม่ ! บรรดาคนโต...โตท่านสูบบุหรี่ทุกคนนะแม่นะ"

มารดา "อ้า ! ถ้าเอ็งจะรอ อย่าเพ่อสูบบุหรี่จนเอ็งโตแล้ว แม่เห็นด้วยทีเดียว"

เรื่องที่ห้าสิบสี่ ต้องอยู่นี่เอง

บัณฑิตสึกใหม่ตรงเข้าไปที่ออฟฟิศแห่งหนึ่ง เรียนต่อท่านเจ้าพนักงาน "รับประทานผมอยากจะมารับการที่ใต้เท้า แต่จะฉลองพระเดชพระคุณอยู่ได้ชั่วแต่ในชั้นแรก ถ้าเกล้ากระผมหาการอื่นทำดีขึ้นไปได้แล้วต้องกราบลา"

เจ้าพนักงาน "เออ ! ยังงั้นหรือ ? มานี่ฉันจะให้ดูอะไรน่ะ ดู[๓]"

พาเข้าไปในห้อง เสมียนกำลังคัดกอปปี้[๓]อยู่สัก ๕๐ คน

"เห็นพวกเสมียนเหล่านั้นไหม ? ดีละเอ้า ! บางคนทำงานอยู่ที่นี่ ๓๐ ปีมาแล้ว บางคน ๒ ปี ๓ ปีมาแล้ว แต่พวกเสมียนเหล่านี้เมื่อแรกมาคิดเหมือนแกแทบจะทุกคน คิดอะไรเสียอีกล่ะ ? คิดว่าจะมาพักคัดกอปปี้อยู่จนกว่าจะหาช่องให้เพื่อนฝูงหาการอื่นที่ดีกว่าให้ทำได้ ดูเถอะ ! เจ้าพวกเหล่านี้ก็ต้องอยู่นี่เอง"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กรากกรำ"

[๒] ความตรงนี้น่าจะเขียนว่า "เผอิญได้รับบาดเจ็บ"

[๓] Copy สำเนา ต้นฉบับเขียนว่า "กอปี้"

เรื่องที่ห้าสิบห้า ให้เงินซ้อปปิ้ง

หมอ "อาการภรรยาของนายควรจะให้เที่ยวเดินกลางแจ้งเอาอากาศสดดีกว่ารักษาอย่างอื่นหมด"

ผัว "แต่หล่อนไม่ใคร่ชอบออกนอกบ้านนี่หมอ จะทำอย่างไรกะฉัน"

"ให้เงินหล่อนสำหรับไปเที่ยวซื้อของตามห้างให้มาก ๆ เข้าก็แล้วกัน"

เรื่องที่ห้าสิบหก หมอรักษาบ้า

เจ้าชู้ "พิโธ่ ! ชื่นใจเอ๋ย นี่ไม่คิดเวทนาฉันบ้างเลยแล้วหรือหล่อน ? ขอบอกจริง ๆ สักคำหนึ่งเถอะจะเชื่อมิเชื่อ จะช่วยรักษา หรือจะปล่อยให้คลั่งก็สุดแท้แต่ใจ แน่ะหล่อนจ๋า ! เห็นใจฉันบ้างเถิด ฉันรักหล่อนจนเป็นบ้าแล้วละหนา"

"เชิญนายโปรดไปบอกแก่พ่อฉันเถิด จริงนะเขาเป็นหมอรักษาบ้าดีนัก เขาเป็นนายโรงบ้าด้วย"

เรื่องที่ห้าสิบเจ็ด ปีก่อนไม่ได้เลี้ยง

"จริงนะนายเมื่อปีกลายนี้ฉันได้กำไรร้อยบาทกว่าแต่ขั่วเลี้ยงไก่อย่างเดียว ดีกว่าฉันได้ปีก่อน ๆ มาหมด"

"ทำไมอย่างนั้น ? "

"อ้าว ! ปีก่อน ๆ ฉันไม่ได้เลี้ยงนี่เล่า"

เรื่องที่ห้าสิบแปด อย่าหมายเลย

เจ้าของบ้าน "นั่นทิดตีหมาของข้าทำไมหะ ? ขั่วแต่มันเห่าเข้าไปดมเท่านั้นนิก็ตีมันได้นี่ ? "

แขกมาหา "ดีละพ่อมหาจำเริญ พ่ออย่าหมายเลยที่ฉันจะรอคอยจนมันลิ้มชิมแข้งฉันได้ นึกอย่างนั้นหรือพ่อขา ! "

เรื่องที่ห้าสิบเก้า ไม่วิตก

เด็กคนหนึ่งถูกห้ามปรามในการกินห่านในเวลากินข้าวเย็น ด้วยว่า "ถ้าใครกินเข้าไปแล้วมักทำให้เกิดฝันร้ายต่าง ๆ " แต่เด็กคนนั้นยังเว้นที่จะกินไม่ได้

รุ่งเช้าขึ้นเจ้าเด็กน้อยมาเล่าความฝันเวลากินข้าวเช้าว่า "หมีเข้ามาล้อมเขาออกกลุ้ม งูเข้ามาเลื้อยตามหลังเขาเพ่นพ่าน อูฐเข้ามายืนคร่อมเขาเก้งก้างแลเห็นช้างใหญ่วิ่งไล่เขาหนีไม่ใคร่ทัน"

ลุงของเด็กจึ่งว่า "นั่นมิใช่ ? ข้าได้บอกเจ้าแล้วถ้าแม้นเจ้าขืนกินห่านมื้อข้าวเย็นแล้วคงจะไปนอนฝันร้าย"

เด็กหัวเราะพลางตอบ "ฉันไม่วิตกเลยลุง ฉันอยากจะดูละครม้าบ้างสักปีละครั้ง"

เรื่องที่หกสิบ[๓] อยากได้ค่าปรับไหม

หมอความกำลังนั่งที่โต๊ะเขียนหนังสือ คอยท่าเตรียมจะตรองแนะนำลูกความ

"เออ ! เป็นอย่างไรวันนี้ว่างไป ไม่เห็นใครมา ? พอมะลึกตึกประหลาด เอ๊ะ ! เหตุไฉนไม่มีใครมาเคาะประตูเข้ามาหาขอปรึกษาหารือบ้างเลย ? "

ขณะนั้นได้ยินเสียงใครเคาะประตูกึก ๆ ค่อย ๆ เหลียวหน้าไปดูแลเห็นเด็กมือเช็ดน้ำตาร่อย ๆ เดินเข้ามาหยุดยืนอยู่

หมอความรู้แน่ว่าเด็กคนนี้มาเคาะประตูนั่นเอง จึ่งถามวา "เออ ! เจ้าหนูน้อย เจ้าอยากจะมาหาข้าบ้างหรือ...หา ? "

"แกเป็นหมอความหรือคะ ? "

"เออ ! เจ้าธุระอะไร ? "

เด็กน้อยสะอื้นพลาง "ฉันอยาก ง่า ! ฉันอยากจะได้ค่าปรับไหมจากพ่อแลแม่"

---

[๓] "เรื่องที่หกสิบ - เรื่องที่เจ็ดสิบเอ็ด. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์)*. "เรื่องเบ็ดเตล็ดขัน ๆ ." **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒๒ (๓๐ มีนาคม ๑๐๘) : ๒๕๖ - ๒๕๘.

เรื่องที่หกสิบเอ็ด ผู้ร้ายมหันตโทษ

พะทำมะรง[๑] "ข้าจับผู้ร้าย ๒ คน อ้ายพวกที่ฆ่ากันตายรายนั้นได้แล้ว มันชื่ออ้ายเจ่งกับอ้ายกิ่ง"

อำเภอ "แกอย่าเพ่อพูดอย่างน้อยก่อนหนา ! แกจับเขาได้อย่างไรนะ ? ต้องให้มั่นนะจะบอกให้"

พะทำมะรง "บ่ายวันหนึ่งข้าวิ่งตรงเข้าไปที่อ้ายเจ่งทำเป็นขู่ลักเค้าเอาอย่างนั้นแหละ ว่าอ้ายนี่เองผู้ร้ายฆ่าคนตายวัดหงษ์"

อำเภอ "เออ ! นั่นแหละ เขาพิรุธอย่างไรถึงจับเขาเหมาว่าเป็นผู้ร้ายล่ะ ?"

"อ้าว ! หน้ามันซีดสลดลงทันทีเทียวเพื่อน มันพิรุธไหมล่ะ ? บอกตรงเทียวว่ามันเป็นผู้ร้าย"

"พิรุธอยู่จริงละ ก็เจ้าอีกคนหนึ่งละ ?"

"อ๋ะ ! สักครู่หนึ่งข้าเดินไปเจออ้ายกิ่งเข้าอีกข้ากรากเข้าไปกระทบขู่ลองดูว่าอ้ายนี่เองผู้ร้ายฆ่าคนตาย"

"เออดี ! แล้วเขาทำท่าอย่างไรบ้าง ?

"อ้าว ! หน้ามันไม่ยักซีดสักนิดหนึ่ง นั่นไหมล่ะมันพิรุธตรง ๆ อ้ายมารยาหน้าไม่ซีด แกมันบ่งพิรุธว่าเป็นผู้ร้ายมหันตโทษแท้"

เรื่องที่หกสิบสอง ช่วยค้นหาเงิน

อ้ายขโมยคนหนึ่งย่องเบาเข้าไปในห้องนอนเวลาประมาณเที่ยงคืน กรากเข้าจับเจ้าของบ้านกำลังหลับไว้มือหนึ่ง อีกมือหนึ่งเงื้อมีดขู่ตะคอกว่า "ถ้ามึงขืนดิ้นรนละมึง พ่อเสือเอาชีวิตเสียด้วย กูจะมาหาเงิน มึงอย่าวุ่นวายกู"

"พ่อเจ้าประคุณ ! โปรดให้ฉันลุกขึ้นไขไฟให้สว่างเถอะจะได้ช่วยพ่อค้นหาเงิน ! "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ธำมรง" คำว่า "ธำมรงค์" หมายถึง แหวน ส่วนคำ "พะทำมะรง" หมายถึง ผู้ควบคุมนักโทษ

เรื่องที่หกสิบสาม ทำตามเคย

"ทำไมฝรั่งถึงชอบหวีผมเป้ไปทางซ้าย ? "

ช่างตัดผมผู้เคยสังเกต เหตุผลตรองมานาน แกว่า "มารดามักเป็นคนหวีผมให้เด็กก่อน มารดาถือหวีมือขวาจึ่งแสกผมปัดเป้ไปทางซ้ายของเด็กง่าย ครั้นต่อมาเด็กรู้หวีผมได้เองแล้ว ก็มักทำตามเคยซึ่งมารดาได้หวีให้"

เรื่องที่หกสิบสี่ เป็นมั่งไหม

หนูเล็กเดินไปเที่ยวเล่นกับบิดา เพลินไปพลัดกัน หนูเล็กตกใจเที่ยวถามเขาว่า "ช่วยด้วยเถอะค่ะ เห็นผู้ชายไม่มีเด็กหญิงมั่งไหมคะ ? "

เรื่องที่หกสิบห้า รู้จนว่า

ครู "จำให้ถูก คิดเอาวันนี้ เออ ! นักเรียนเหล่านี้จะบอกข้าได้ไหมว่าพลเมืองนครไชยศรีนี่ทำสำมะโนครัวมีสักเท่าไร ? "

นักเรียนที่หนึ่ง "สามหมื่นแปดพันแปดร้อยสิบห้าค่ะ"

ครู "ดีละแต่ยังไม่ถูกดี เออ ! คนอื่นใครรู้มั่งไหม ? "

นักเรียนอีกคน "สามหมื่นแปดพันแปดร้อยสิบสี่ค่ะ"

ครู "เออ ! นั่นแลถูกละ"

นักเรียนที่หนึ่ง "ทำไมคะครู ? ฉันรู้นี่นะ แต่เมื่อวานนี้แม่ฉันเขาออกลูกอีกคนหนึ่ง ฉันถึงบวกเข้าอีกคน 'รู้จนว่า' ยังไม่ถูกอย่างไรได้ ! "

เรื่องที่หกสิบหก ให้รางวัล

ผู้ร้ายแอบเข้ามาได้กำปั่นเหล็ก เก็บเงินวุ่นอยู่ พอเงยหน้าขึ้นตกใจสิ้นสติ ด้วยเห็นเจ้าของบ้านเขาถือพลองเดินโผล่เข้ามาในห้อง ออกเผ่นจะโดดหนี

เจ้าของบ้านร้องห้ามว่า "งัดไปอีกเถอะเพื่อนเอ๋ย ! ข้าถูกอารมณ์ในการที่เกลอช่วยงัดนัก"

ผู้ร้ายเก้อพูดแกน ๆ ปากสั่น "ก็ยังไงยังงั้นขอรับ ? "

"อ้าว ! จริงนะแก ลูกกุญแจกำปั่นเหล็กของข้าหาย ถ้าแกช่วยคิดให้เปิดขึ้นได้แล้วข้าจะให้รางวัลค่าเหนื่อยเกลอบ้าง"

เรื่องที่หกสิบเจ็ด มิให้เสียวาจา

เมื่อวันเสาร์ก่อนนายแย้มได้รับจดหมายของเพื่อนว่า "เชิญมารับประทานข้าวกับฉันพรุ่งนี้ กับเพื่อนอีกสักสองสามคน"

นายแย้มเป็นคนรับแล้วมิให้เสียวาจา ไปบ้านที่เชิญตามเวลานัดกับเพื่อนของตัวเองอีก ๓ คน

เรื่องที่หกสิบแปด กลับมาเร็ว...เร็ว

คู่รักจะจากกัน...

ผัว "หล่อนจะสงวนความรักไม่ลืมฉัน รักษาตัวไว้ได้ไหมแม่คู่ชีวิต จนกว่าฉันจะกลับ"

ภรรยาสะอื้นทำตาแดง ๆ "...ได้... ซี แต่นายกลับมาเร็ว ๆ นะ"

เรื่องที่หกสิบเก้า เอาไปทิ้งให้เขา

ผู้ขายรูปภาพ "นี่ฉันมีรูปทุพพลาลมหอบงามนัก เออ! สวยที่สุดจริงหนา ฝีมืออย่างเอก ฉันปันให้นายแต่เพียงราคา ๓,๐๐๐ บาทเท่านั้นเอง"

คนซื้อ "เพียงราคาเท่านั้นดอกหรือ ? เออเหอ ! มันก็เกินขนาดที่ฉันคาดจะให้อยู่แล้ว"

ผู้ขายรูป "ไม่ซื้อก็แล้วไป...แล้วไป ช่างเถิดข้าจะเอาไปทิ้งให้เขาเสียที่นั่นเดี๋ยวนี้ ? "

เรื่องที่เจ็ดสิบ ยอมตามฉันมา

หัดวิชาหมอ...

ครูแพทย์ "อะไรเป็นเหตุให้หัวใจคนเต้นตุบ...ตุบ ไปได้ ! "

ศิษย์หมอเผลอตัวไป "ตกลงกันเสร็จแล้วครู หล่อนยอมจะตามฉันมาแล้ว"

เรื่องที่เจ็ดสิบเอ็ด ค้าขายเล่นเบี้ย

"ลูกรักของแม่เอ๋ย ! ธุระในโลกนี้เขาแบ่งเป็น ๒ อย่าง คือการเล่นเบี้ย กับการค้าขายนะลูกนะ "

"ฉันยังตรองไม่เห็นผิดกันแท้อย่างไรเลยแม่ ? "

"เข้าใจได้ง่ายเทียวลูก การค้าขายน่ะก็คือทำไร่ หาผลประโยชน์ได้มาก ถ้าทำอะไรฉิบหายละก็ เขาว่าเป็นการเล่นเบี้ย"

เรื่องที่เจ็ดสิบสอง[๗] จะถ่อจะแจว

บ้านนอก ๒ คนพ่อลูกพายเรือมาถึงบางกอกเห็นกำปั่น

ลูก "อื้อฮือแน่ะพ่อ ! ฮ่อกะโป้งเหล่งท้ายกะโป้งหล่างมีหลักปักกลางจะถ่อจะแจวยังไร ฮื่อ ? "

พ่อ "เรื่องแจวเรื่องถ่อไม่ผ่อเป็นไร ? มันยากใจที่ค่ำลงย่ะ"

เรื่องที่เจ็ดสิบสาม คนเดียวไม่เปลือง

สมภารถามศิษย์ "เฮ้ย ! กินหลายคนดีหรือกินคนเดียวดีวะ ? "

ศิษย์ "ประทาน[๗]คนเดียวดีขอรับไม่เปลือง"

"เออ ! ชอบ"

---

[๗]เรื่องที่เจ็ดสิบสอง - เรื่องที่เจ็ดสิบเจ็ด, โยธา : โร๊ดโรเลอร์ *(นามแฝง)*, "เบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓ (๕ พฤศจิกายน ๑๑๐) : ๓๒ - ๓๓.

[๗]คือ รับประทาน แต่ความตรงนี้เป็นการขานรับ

เรื่องที่เจ็ดสิบสี่ อย่าพูด

คนแก่สัปปุรุษ "เออ ! ต้องไปช่วยทำบุญซ่อมแซมภูเขาทองสักหน่อย"

หนุ่ม "ซ่อมทำไม ? รื้อทำถนนได้บุญมากกว่าหลายเท่า คนแก่คนเฒ่าได้เดินสบาย เอาไว้สูงคนแก่ขึ้นไม่ได้ ถ้าดื้อขึ้นไปตกลงมาตายเป็นบาป ลุงอย่าขึ้นไปนะ ฉันน่ะกลัวหัก"

"ฮือเจ้า ! ชอบกล อย่าพูด"

เรื่องที่เจ็ดสิบห้า เรียกไม่ถูก

แม่เตือนลูกสาว "นางหนูแน่ะ ! ดูให้บ่าวกวาดเหย้ากวาดเรือนเสีย แล้วหาหมากหาพลูจัดกระโถนขันน้ำไว้ให้พร้อม กระลันตันเขาจะมาหมั้นเจ้า"

ลูกสาวร้องไห้โฮ ! แม่สงสัยซัก "ร้องไห้ทำไม ? "

ลูกสาวไม่บอกกลับร้องหนักขึ้นอีก น้องชายได้ยินวิ่งมาถาม "พี่ร้องไห้ทำไม ? เป็นไร...เป็นไรบอกฉัน ฉันช่วย"

พี่ "อือ...อือ ฮือ...ฮือ อือ...ฮือ ฮือ...ฮือ...ฮือ ก็...ก็...ก็...ก็ คุณ...คุณ...คุณ...คุณแม่...แม่...แม่...แม่ ท่านจะยกพี่ให้แขกนี่ ฮือ ! พี่ก็ร้องนะซี"

น้อง "คุณแม่นี่ยังไรก็คุณกัปตันท่านจะมาหมั้นวันนี้ ทำไมจะไปยกพี่ให้แขกเล่า ? "

แม่ "ก็นั่นน่ะแหละใครพูดว่าแขกขากที่ไหนล่ะ ? "

ลูกสาว "ก็คุณแม่วากระลันต้นนี่เมื่อกี้นะ"

แม่ "อ้อ ! ก็เรียกไม่ถูกนี่กะตังกะแตงอะไรเรียกยากออก"

เรื่องที่เจ็ดสิบหก กระดิกนิ้วไปตามทาง

เด็กชายพี่น้องจะไปเรียนหนังสือเมืองนอกไปเที่ยวลา "คุณป้าขอรับผมจะกราบลาไปเมืองนอกพรุ่งนี้"

ป้า "อือ ! ไปดีมาดีเถิดพ่อ แน่ะ ! จะบอกให้นะหลาน ถ้าเจ้าไปนั่ง[๑]รถไฟละก็อย่าหันหน้าทวนลมนะ ถ้าหันหน้าทวนลมละหายใจไม่ออกตายทีเดียว"

เด็กน้อง "จริงหรือขอรับคุณป้า ? "

ป้า "จริงนะหลาน ก็เจ้าคุณท่านไปท่านมาเล่านี่ ถ้าไม่จริงท่านจะว่าหรือ ? "

เด็กน้อง "ถ้ายังนั้นสนุกผมละ จะเอาขลุ่ยไปอันหนึ่งหันทางเป่าทวนลมไว้ ผมจะคอยนั่งกระดิกนิ้วให้เรื่อยไปตามทาง"

เรื่องที่เจ็ดสิบเจ็ด บุญของเจ้า

ตาขำตัวยังอยู่ ปัจจุบันนี้ได้ออกไปลอนดอนกับด้วยหม่อมราโชทัย กลับมามีผู้ไต่ถามในการที่ไปว่า "บ้านเมืองที่ไปสนุกสนานยังไร ? "

ก็เล่าไปตามจริงโดยที่ได้เห็นมา เมื่อขณะหยุดเล่าเกือบจะต้องนัดยา ผู้ฟังทั้งปวงตกลงพร้อมกันว่า "ตาขำถูกเสน่ห์" พากันร้องว่า "แล้วเจ้าขำถูกเสน่ห์คลั่ง นี่แหละสุนทรภู่แกว่าไว้จริง ฝรั่งเสน่ห์ดีใครไปต้องหลงทุกคน ถ้าไม่ถูกเสน่ห์ก็ไม่พูดเลยเถิดไปเช่นนี้"

จึ่งพากันว่า "แน่ะ ! เจ้าขำ ข้าจะเตือนเจ้า เจ้าออกไปวัดหาน้ำมูกน้ำมนต์[๒] รดเสียบ้างเถิด ข้าดูเจ้าพูดไหลเล่ออยู่"

ขำ "จริง ๆ นะขอรับ ผมไม่หลง"

"แน่ะ ! ไม่ได้การ ถ้าทิ้งไว้นานจะหนักขึ้น ต้องให้คนพาไปเดี๋ยวนี้ไปเจ้าขำอย่าช้า จริงของสุนทรภู่แหละ"

ขำ "พุทโธ่ ! จริงนะขอรับผมไม่เหลวดอกขอรับ"

"อย่าเจ้าขำ อย่าพูดเลยข้าไม่ฟังเจ้าละ"

"พุทโธ่ ! เล่าถวายจริงกลับว่าบ้า มิใช่ผมไปคนเดียวเมื่อไร ? เจ้านายท่านก็ไป ไม่เชื่อก็ถามท่านดูเถิดขอรับ"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขี่รถไฟ"

[๒] เขียนได้ทั้ง "น้ำมนต์" และ "น้ำมนตร์"

ผู้ถาม "อ้ายข้าถามแล้วละเหลวด้วยกันหมดนั่นแหละ พุทโธ่ ! มันทำด้วยอะไรหนอ ? ขลังจริงจนข้ามน้ำข้ามทะเลมาแล้วยังไม่เสื่อม"

คนหนึ่ง "ออ ! ก็พระอภัยนั้นเป็นไร ? เมื่อคลั่งอยู่เมืองผลึก นั่นไม่ข้ามทะเลหรือ ? แต่รูปเท่านั้นมิใช่ตัวเสียอีก เจ้าฟันเสี้ยม[๑]นั้นก็ถึงจำใส่กรงเหล็กไว้แล้วยังหลงชมรูปจนตาย"

ขำ "เออ ! เรื่องรูปจริงขอรับ เขียนเหมือนแท้ ๆ เขียนรูปใดแล้วไม่ผิดเลยงามไหมละเจ้าขำ ? "

"ขอรับงาม เขาทำดีถูกต้องมาก"

ผู้ถาม "เออ ! เอาชีนะถ้าทิ้งไว้นานละก็เหมือนเจ้าฟันเสี้ยมแน่"

"แน่ะ ! เจ้าขำรูปเจ้าได้มาบ้างหรือเปล่า ? "

"ได้มาขอรับท่าน จะดูก็ได้"

"โอย ! อย่าเลยข้าไม่ดูละจะพลอยมาปัวเปีย[๒]ข้าด้วย แน่ะ ! รูปน่ะ เจ้าอย่าเอาไว้นะเอาทิ้งน้ำเสียเถิด ถ้าเจ้าขืนเอาไว้เจ้าเป็นขัดสั่งข้า ไปเถิดเจ้า ไปรดน้ำมนต์เสียเดี๋ยวนี้"

ขำ "ไม่ต้องรดดอกขอรับผมไม่ได้เป็นอะไร ? "

"แน่ะ ! ไม่ชอบน้ำมนต์แล้วละนี่แหละ คงเข้าศาสนาฝรั่งแล้ว เสียคนละเจ้าขำ ต้องไปเดี๋ยวนี้ ไป...ไป ไม่ไปข้าไม่ยอมต้องให้คนคุมไปด้วย ถ้าไม่คุมคงไม่รด"

ขำเห็นหนักแน่น ครั้นจะดื้อดึงก็กลัวจะโรมใหญ่ ต้องยอมไปรด ครั้นรดกลับมาเรียกถามสอบอีก

ขำบอก "ลืมหมดไม่ทราบว่าอะไร ? "

"นั่นแน่ะ ! มิใช่หรือ ? เสื่อมแล้วเดี๋ยวนี้ พระอภัยน่ะก็ได้ฤาษี ถ้าไม่มีฤาษีก็ปน ที่ไหนจะได้กลับเมืองผลึกต้องขาดศาสนาจริง เจ้าสุดสาครนั้นก็ศิษย์ฤาษีมันก็เอาอยู่เหมือนกัน สุนทรภู่แกว่า 'มันทำด้วยแก้วตาคนนะ' ถ้าคนตายละก็บาทหลวงมันควักเอาลูกตาไว้"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เซี่ยม" คำวา "เสี้ยม" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง แหลม

[๒] คำกริยา หมายถึง ปะปน คลุกคลี นัวเนีย เกี่ยวข้อง

"พุทโธ่! พวกนี้มันไม่กลัวบาปกลัวกรรมหนอ เจ้าขำเจ้าตั้งแต่นี้อย่านึกถึงมันนะ อุตส่าห์สวดมนต์ภาวนา

ขำ "ขอรับ" อ่อย ๆ "หม่อมฉันทูลลาละขอรับ ตั้งแต่รดน้ำมนต์แล้วออกเกลียดฝรั่ง"

"เออ! ดีละ เป็นบุญของเจ้าละ"

สารพาเฮโล[๑]

นายมีกับ**นายสี**เป็นคนชอบพอกันมาก อยู่มาวันหนึ่ง ๒ คนไปพบกันที่ถนนใหญ่ จึ่งชวนกันนั่งลงพูดจาสนทนา ถามถึงทุกข์สุขแห่งกันแลกันที่ใต้ต้นมะขามใหญ่ข้างถนน เวลานั้นมีชายพวกหนึ่งลากซุงมา ณ ที่ใกล้ต้นมะขามนั้น เพื่อจะลากไปโดยถนนผ่านต้นมะขามไป

นายมีจึ่งพูดขึ้นว่า "เอ ! เพื่อนที่เขาร้องว่า 'สารพาเฮโล' นี้ เพื่อประโยชน์อะไร ? "

นายสีว่า "พุทโธ่ ![๒] เขาลากซุงไปไม่แลเห็นหรือ ? "

มี "ลากซุงไปนั้นเห็นแล้ว แต่ทำไมจึ่งต้องร้องว่า 'สารพาเฮโล' ด้วยเล่า จะลากไปเฉย ๆ ไม่ได้หรือ ? "

สี "อ่อ ! สงสัยยังงั้นหรือ ? ได้สิได้ฉันจะชี้แจงถึงประโยชน์แห่งการที่กล่าวว่า 'สารพาเฮโล' นั้นให้ฟัง ทีเขาพากันทำเพลงร้องว่า 'สารพาเฮโล' ไปนี้เพราะเขาจะให้ลากพร้อม ๆ กัน แลจะให้เกิดความสนุกเพลิดเพลินไป พอคลายความรู้สึกนึกถึงความเหน็ดเหนื่อยไปบ้างด้วย"

มี "ถ้าไม่ร้องจะไม่ลากพร้อมกันได้หรือ ? "

---

[๑] หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล *(เลขาธิการ)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๔ (๓ พฤศจิกายน ๑๑๑) : ๓๗ - ๔๑.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ฟุโท่"

สี "ได้ ทำไมจะไม่ได้? แต่ไม่พร้อมกันด้วยดี เหมือนกับประกอบเพลงร้องขึ้นเป็นที่สังเกต ดังนี้ เอ้า! ดูสิ พอต้นบทร้องขึ้นว่า 'สารพา' ลูกคู่ก็ร้อง 'เฮโล' ลากไปพร้อม ๆ กัน ต้นบทร้องขึ้นคำหนึ่ง ลูกคู่ก็ร้องรับคำหนึ่ง ลากไปพร้อม ๆ กันทุกที ถ้าไม่ร้องจะได้อันใดเป็นที่สังเกตที่จะลากไปพร้อม ๆ กันเล่า"

มี "การที่ลากไปพร้อม ๆ กันนั้นมีประโยชน์อย่างไร?"

สี "อ้าว! การที่ทำอะไรทำพร้อม ๆ กันนี้ดีนัก จะว่าให้เห็นง่าย ๆ เฉพาะแต่ในการลากซุงนี้ให้ฟัง เมื่อทำพร้อม ๆ ถึงแรงน้อยก็เหมือนแรงมาก เพราะทุก ๆ แรงที่น้อยนั้นพร้อมกันรวมเข้าเป็นแรงใหญ่อันหนึ่งได้ ถ้าไม่พร้อมกันขาดไปกี่คนก็น้อยแรงลงเท่านั้น ถ้ายิ่งคนหนึ่งลากไปทางนี้ คนนี้ผลักไปทางโน้นแล้วก็พาให้การนั้นไม่สำเร็จเป็นอย่างยิ่งหรือสำเร็จได้หนึ่ง"

มี "เออ! มันแย่งกันไปนะ"

สี "หนึ่งโดยยากนั้นซี แรงที่ผลักไปทางโน้นกับลากมาทางนี้หักกันลงก็คงเป็นอันที่ซุงเลื่อนไปได้ ด้วยกำลังของคนที่มากกว่าลากไปเท่านั้น คือเหมือนกะว่าข้างหนึ่ง ๕ แรง ข้างหนึ่ง ๓ แรง ซุงย่อมเลื่อนไปได้ด้วยกำลังแห่งคนมาก แต่ไปได้เท่ากำลังคน ๒ คนเท่านั้น"

มี "ที่ว่านี้ต้องเข้าใจว่า 'แรงเท่ากันทุกคน' อย่างนี้หรือ?"

สี "อย่างนั้นสิ ถ้าไม่เท่ากันก็ต้องหักกันตามควร"

มี "ความพร้อมเพรียงย่อมชำนะความไม่พร้อมเพรียงหรือ?"

สี "ยังงั้นเหมือนกะซุงต้นหนึ่งหนัก ๕๐๐ ชั่ง อีกต้นหนึ่งหนัก ๓๐๐ ชั่ง ต้นที่หนัก ๕๐๐ ชั่งอยู่ห่างที่ประสงค์จะลากไปให้ถึงถึง ๑๐ สัน คนลาก ๓๐ คน ส่วนซุงต้นที่หนัก ๓๐๐ ชั่งนั้นอยู่ห่างที่ประสงค์จะให้ถึงเพียง ๕ เส้น คนลากถึง ๕๐ คน ลงมือลากเวลาเดียวกัน แต่อาศัยความที่คน ๕๐ คนนั้นทำการไม่พร้อมเพรียง ย่อมถึงทีหลังซุงต้นที่คน ๓๐ คนลากไปนั้นได้"

มี "ความพร้อมเพรียงนี้ยังมีคุณอย่างไรบ้าง?"

สี "อ่อ! คุณมีมากนัก ถึงพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสรรเสริญไว้เป็นหลายประการ จำก็ไม่ค่อยจะได้ ถ้าจะให้ฉันแก้ไปให้กว้างขวางแล้วก็ติดต้องถามพระท่านจึงจะได้ นึกได้แต่ว่าถ้าพร้อมเพรียงกันละก็ย่อมเจริญดังนี้ข้อหนึ่ง โอ! ถึงพระสงฆ์ก็ต้องพร้อมเพรียงกันเหมือนกัน ถ้าแตกร้าวกันอยู่แล้วก็ลงโบสถ์ด้วยกันไม่ได้ ต้องระงับเสียก่อน ว่าง่าย ๆ คน ๆ เดียวความคิดเดียวจะสู้คนมาก ๆ หลายความคิดได้หรือ?"

มี "เอ ! มากผิดไปไม่มีบ้างหรือ ? "

สี "ก็คงจะมีได้ แต่เห็นว่า 'คนเรานี้ใช่ว่ามีความคิดเหมือนกันไปทั้งหมดเมื่อไร ? ' เหมือนกะหมู่หนึ่ง ๕๐ คน คงคิดได้ดีกว่าหมู่ที่ ๒๐ คน ว่าโดยความคิดที่อยู่ในชั้นเดียวกันนะ เมื่อมาก ๆ คนด้วยกันประชุมปรึกษาหารือกันเพ่งแต่ความดีความเจริญด้วยกัน ไม่ยึดมั่นในวาทะของตน ไม่เกรงที่เขาจะดีกว่าตน คงมีผู้หนึ่งซึ่งคิดเห็นพิเศษขึ้นดีกว่าความคิดที่น้อยคนเป็นแน่"

มี "ยังกระไรอยู่อีกแหละ คิดเห็นวิเศษไปคนเดียว ใคร ๆ เขาไม่เห็นด้วยจะดีไปอย่างได้ ? "

สี "คนเรานี้ไม่เขลากว่ากันมากนักไปทั้งนั้นหรอกนะ เมื่อปรึกษาหารือกันโดยตั้งใจที่จะให้เป็นการตกลงตามความเห็นที่พร้อมกัน จึ่งชักไช้ไต่ถามโต้ทานโดยไม่ต้องเกรงโกรธกัน ผู้ที่มีความคิดพิเศษก็ตั้งใจที่จะชี้แจงให้เป็นการเห็นด้วยกันจงได้ ไม่มุ่งหมายต่อความชำนะแลแพ้ คงจะเห็นตาม ๆ กันไปได้บ้างไม่มากก็น้อย ไม่เร็วก็ช้า แต่ธรรมที่สุขุมที่ละเอียดท่านยังอาศัยความประชุมกันสากัจฉา[๑]พากันเข้าใจไปเป็นอันมากได้ แต่ใช่ว่าฉันจะกล่าวว่า 'หมู่ที่พร้อมเพรียงกันคงชำนะผู้ที่ไม่พร้อมเพรียงทุกคราว เมื่อมีผู้รู้ดีคิดดีขึ้นคนหนึ่งแล้วคงแนะนำให้เห็นตามกันไปได้ทุกอย่างทุกคนนั้นหามิได้' คงว่าได้แต่เพียงว่า 'การพร้อมเพรียงคงได้เปรียบความไม่พร้อมเพรียงเป็นแน่' เท่านั้น"

มี "ข้อที่ว่า 'เพลงร้องของคนลากซุงพาให้คนลากซุงคลายความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยนั้น' อย่างไร ? "

สี "ธรรมดาของใจเมื่อไปนึกไปยึดอยู่ที่แห่งหนึ่งแล้วก็คลายความนึกถึงอารมณ์อื่น ฉันจะสาธกความที่เพลิดเพลินพาให้ไม่รู้สึกความเหน็ดเหนื่อยให้ฟัง เมื่อเรา ๒ คนยังหนุ่มคะนองอยู่เรียนหนังสืออยู่ที่วัดด้วยกัน เวลาหยุดเรียนเราเล่นปล้ำกันเหนื่อยแทบตาย อารามที่สนุกหารู้สึกเหนื่อยไม่ พอหยุดปล้ำก็หอบหายใจฮ่อแฮ่ไม่ใช่หรือ ? "

มี "ถูก...ถูก นึกได้ละ...นึกได้ละ เหมือนกะเมื่อดูละครเพลินไป กำลังฮา ๆ มือไปโดนอะไรเข้าก็ไม่รู้สึก พอสิ้นฮาก็รู้สึกเจ็บอย่างนั้นสิ"

สี "ยังงั้น"

---

[๑] สากัจฉา หมายถึง พูดคุยกัน

มี "แต่ฉันเห็นว่า 'ถึงจะให้เพลงร้องพิเศษอย่างไร ? คนเหล่านี้ก็คงไม่เพลิน' ด้วยจำใจทำก็มีนี่"

สี "สังเกตให้ดีเถิด ถ้าไม่มีเพลงร้องคงจะลากโดยไม่เต็มใจยิ่งกว่านี้"

มี "ก็เห็นจะเป็นได้ ฟังเสียงเขาบางคนที่ร้องโดยเห็นเป็นการสนุกอยู่บ้างก็มี แต่ถ้าจะไม่ให้ร้องล่ะ ไม่ลากไปก็ทำโทษ ไม่ได้หรือ ? "

สี "ทำไมจะไม่ได้ เมื่อประกอบอุบายให้ทำโดยดี ไม่ได้การแล้วก็ต้องทำโทษตามสมควรที่จะทำได้ แต่จะทำโทษอย่างเดียวก็ฝือใจเสียหมดนั่นซี ถ้ามันไม่มารับจ้างทำไมการของตนจะสำเร็จต้องประกอบอุบายให้ใจชอบ เห็นคุณด้วยหวังต่อค่าจ้าง แลให้คลายความเห็นโทษด้วยเพลงร้องด้วยย่อมเป็นความดียิ่งขึ้นไม่ใช่หรือ? ไม่ว่าหมู่ใดพวกใด ถ้าพร้อมไปด้วยความรักแลความกลัวแล้ว เจ้าหมู่นายพวกก็ย่อมเห็นความเจริญได้โดยเร็วหรือมิใช่ ? "

มี "เอ๊ะ ๆ ! ว่าก็ชอบกล"

สี "ฉันได้ยินคำโบราณ[๑] พูดต่อกันมาว่า 'ผู้ที่เป็นเจ้าหมู่นายหมวดย่อมประกอบด้วยการลงโทษแลการให้รางวัลทั้ง ๒ อย่าง' จึ่งได้พูดต่อ ๆ กันมาว่า 'เป็นผู้มีพระเดชพระคุณ' ท่านไม่เคยได้ยินบ้างหรอกหรือ ? "

มี "คำที่ว่าพระเดชพระคุณนั้นทำไมจะไม่เคยได้ยินเล่า? เหมือนกะจะพูดถึงผู้ใดที่มีบุญคุณแก่เราในสำนักผู้ใด เราก็เคยพูดว่า 'ท่านมีพระเดชพระคุณแก่ฉันมาก' ดังนี้ไม่ใช่หรือ ? หรือเมื่อจะพูดกะเจ้านายก็เคยพูดว่า 'พระเดชพระคุณ' ดังนี้อยู่เนือง ๆ แต่คำที่ท่านว่า 'เพราะท่านผู้นั้น...ผู้นั้นได้ประกอบด้วยการลงโทษแลการให้รางวัลทั้ง ๒ อย่าง จึ่งกล่าวว่าท่านผู้นั้น...ผู้นั้นเป็นผู้มีพระเดชพระคุณ' ดังนี้ฉันยังไม่เข้าใจว่าทำไมจึ่งได้เป็นดังนั้น ? "

สี "อ้าว...อ้าว ! ฮึ...ฮึ ! อะไรเป็นพระเดช อะไรเป็นพระคุณ ท่านไม่ทราบหรอกหรือ ? "

มี "พระเดชก็คือการที่ท่านมีอำนาจ ใครไม่อาจใกล้กราย[๒]ท่านได้นั้นหรือมิใช่?"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "บูราณ"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ใกล้กลาย"

สี "ที่ท่านว่านี้ก็ถูก แต่ยังไม่แจ่มแจ้งในคำว่าพระเดชพระคุณนี้ พระเดชคือการที่ท่านบำบัดทุกข์ที่จะพึงมีแต่ข้าศึกศัตรูโจรผู้ร้ายก็ว่าได้ การที่ท่านลงโทษแก่เราก็เรียกว่ามีพระเดชแก่เราด้วย"

มี "ยังกระไรอยู่ การที่ท่านลงโทษเราจะยกเป็นคำสรรเสริญว่า 'มีพระเดชแก่เรานี้อย่างไรได้' ด้วยเราย่อมได้ความทุกข์เพราะท่านลงโทษนั้นไม่ใช่หรือ ? "

สี "การที่ท่านลงโทษนั้นนับว่าท่านทำความดีแก่เราเหมือนกัน เพราะว่าเมื่อท่านลงโทษแล้วเราไม่อาจจะทำความชั่วซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความถึงทุกข์เช่นนั้นอีก แลการลงโทษนั้นย่อมเป็นตัวอย่างที่จะไม่ให้ผู้อื่นทำความชั่วให้เราถึงความทุกข์อย่างนั้น ๆ ได้ด้วย จึ่งควรยกย่องท่านว่า 'มีพระเดชแก่เรา' คือยกย่องว่าท่านมีความดีแก่เราด้วยพระเดชแม้อย่างนี้...อย่างนี้ด้วยถูกหรือไม่ ? "

มี "หลายชั้นจริง ก็พระคุณนั้นอย่างไรเล่า ? "

สี "พระคุณนั้นได้แก่การที่ท่านให้ความสุขหรือเหตุแห่งความสุข เพื่อให้เราทำความดียิ่งขึ้น หรือเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นที่จะให้ผู้อื่นทำความดี"

มี "เมื่อพรรณนาความดังนี้ 'การลงโทษก็จัดว่าเป็นพระเดช การให้รางวัลก็นับว่าเป็นพระคุณได้จริง' แหม ! บ่ายถนัดแล้วพูดกันเหลวไหลไม่เป็นเรื่องละกระมัง พบท่านละก็อดสนทนากันไม่ได้เลย ด้วยเคยชอบกันมาแต่เล็ก จำเป็นถามข่าวคราวทุกข์สุข แลสนทนากันตามควร"

สี "ทำอย่างไร ? มิตรจิตก็ย่อมมิตรใจ แต่ที่ท่านว่าพูดกันวันนี้จะเหลวไหลกระมังนั้น ไม่เหลวไหลย่อมได้ประโยชน์อยู่บ้าง"

มี "ถึงสารพาเฮโลก็มีประโยชน์อยู่นะ ถ้าดังนั้นขอถามอีกหน่อย คำว่า 'สารพาเฮโล' นั้นแปลว่ากระไร ? "

สี "พิเคราะห์ดูในคำเหล่านั้น ถ้าจะพูดถึงการแปลเห็นเป็นสำคัญอยู่ ๒ บทคือ สารพาเฮโลนี้บทหนึ่ง เฮโลเฮล่านี้บทหนึ่ง ลองคิดดูเล่นนะ คำนอกนั้นเป็นต้นว่า 'หนักเข้าเหวย หนักเข้าวา' ก็เป็นคำไทย ๆ อยู่แล้ว เฮล่า เหลาเป็นต้นก็เป็นแต่เม็ดพรายทำนองลำนำที่จะให้เพราะเจาะ สนุกสนานขึ้นเท่านั้น"

มี "ถ้าดังนั้น 'สารพา' จะแปลว่ากระไร ? "

สี "ตามใจฉัน ตรองเห็นเดี๋ยวนี้ 'เฮโล' ต้องแปลว่าลากไปนะ 'เฮล่า' เป็นคำรับ แปลว่า ลากไปละ เช่นเหยอว พายไปนะ เย่อว พายไปละดังนั้น สารพา แปลว่า ทั้งปวง คือว่าพร้อมกันทั้งหมดนะ เฮโลคำรับ ต้องแปลว่า อือลากไป นี้พูดเดาเล่นฟุ้ง ๆ ไปตามขอบใจ"

มี "สารพา ท่านสงสัยว่าจะเป็นมคธหรือ ? "

สี "ยังงั้น นึกเดา ๆ ตามคำว่า 'วัดสารเพด สารพัด สารพาที' ซึ่งเห็นได้ว่า 'มาแต่วัดพระศรีสรรเพ็ชญ' เป็นต้นนั้น"

มี "ดูเหมือนผู้รู้ท่านแปลกันอย่างไร ? มีอยู่ไม่ใช่หรือ ? "

สี "อ้อ...อ้อ ! นึกได้ละ ท่านแปลว่า 'สารพาดูกร[๑] นางไม้มีแก่นผู้เจริญเหโล ท่านจงมาเบา ๆ ' ดังนี้ ถูกไหมล่ะ ? "

มี "ถูก...ถูก แต่เฮโล เฮล่าแล้วฉันเห็นข้างท่านละ ด้วยเทียบกับ 'เหยอว เย่อว จ๊ะ จ๊ะ' ได้ชอบกลดี"

สี "ตอนที่พูดกันทีหลังนี้อยู่ข้างเหลวไหลละ เย็นแล้วเลิกกันทีเถิด"

มี "แหม้ ! เย็นทีเดียว เลิกกันทีก็ดีแล้ว อีก ๗๗ วันถึงค่อยมาพูดกันใหม่นะ"

สี "ได้ ถ้ายังไงฉันจะมา"

ต่างคนต่างแยกทางกันไป

---

[๑] ต้นฉบับเขียนตามคำอ่านว่า "ดูกะระ"

สิบคนสิบรู้[๑]

วันหนึ่งนายทานั่งอยู่ที่เรือน เห็นนายไฝมาหา จึ่งเชิญให้นั่งในที่ห้องรับแขก แล้วถามว่า "นี่พ่อไฝมาด้วยมีกิจอะไรแข็งแรงอยู่หรือ ? "

นายไฝตอบว่า "เปล่าไม่มีกิจอะไร? วันนี้โรงเรียนเขาหยุด เป็นวันว่างจึ่งได้มาหาหวังจะสนทนาเล่นกับพ่อทาบ้างเล็กน้อยเท่านั้นแหละจ้ะ"

นายทาว่า "ดีทีเดียว เป็นความสัตย์ฉันได้ระลึกถึงอยู่เสมอ ตั้งแต่พ่อไฝไปเข้าโรงเรียนหนังสือฝรั่งก็คิดจะใคร่ไปให้พบพูดกันเล่นบ้าง แต่ไม่มีเวลาแล้วเมื่อก่อน ๆ ฉันก็เข้าใจอยู่ว่า 'ธรรมเนียมฝรั่งเขาไม่พูดกันเล่นเปล่า ๆ ในเวลาที่นอกจากมีธุระต่อกัน' ครั้นจะไปพูดกับพ่อไฝเล่น เผื่อว่าครูฝรั่งเขาจะเห็นเข้าก็จะพาให้พ่อไฝเสียไปด้วยดูไม่สู้ดี"

นายไฝ "พ่อทาเข้าใจเช่นนั้นก็เป็นการจริงได้อยู่ เพราะคนชาวฝรั่งเขามีแบบแผนในส่วนคดีโลกมาก แลเขามักจะถือตามแบบแผนกันโดยชุม

แหม ! ใครโล้เล้[๒]ไปจากธุระที่เป็นประโยชน์เหมือนเช่นเที่ยวคุยกันเล่น เขาก็พากันติเตียน มักไม่มีใครเขาค่อยจะนับถือ ก็การที่เขาไม่พอใจจะไปพูดกันเล่นเปล่า ๆ นอกจากที่มีธุระต่อกันนี้ก็เห็นได้ว่าเป็นธรรมเนียมอันดีได้อย่างหนึ่ง โดยที่จริงเขาไปพูดกันเล่นในเวลานอกจากที่มีธุระต่อกันก็มีบ้าง แต่เป็นครั้งเป็น

---

[๑] ทีม. **วชิรญาณ** ๘, ๔๓ (เมษายน ๑๓๗) : ๖๒๑ - ๖๒๔.

[๒] ภาษาปาก หมายถึง ส่งเสียงเอะอะจนฟังไม่ได้ศัพท์

คราว ไม่มีพร่ำเพรื่อไปให้ต้องเปลืองเวลาเปล่า เพราะเขาประสงค์เอากิจการที่ทำอยู่นั้นเป็นใหญ่ แต่ถึงอย่างไร ๆ ก็ดี เขามักให้มีการประชุมพูดกันบ่อย ๆ เพราะถือว่า '๑๐ คน ๑๐ สมอง' คงเป็น ๑๐ ความรู้

ถ้าได้ประชุมพูดกันเข้าแล้วก็พาให้หนุนความคิดในการที่ทำอยู่นั้นให้เจริญขึ้นได้"

นายทา "ฉันจะต้องขอขัดคอพ่อไฝสักนิดหน่อย"

นายไฝ "ได้ซิจ๊ะ ธรรมดาที่พูดกันแล้วก็ต้องขัดคอกันอยู่เอง ถ้าไม่เช่นนั้นเนื้อความที่พูดกันก็จะมีอธิบายให้กว้างขวางต่อไปอย่างไรได้ ? "

นายทา "พ่อไฝเข้าใจเช่นนั้นเป็นการดี ฉันนึกหวั่นไปว่าพ่อไฝจะเกณฑ์ว่าฉันแกล้งขัดคอ นี่แน่ะ ! ในข้อที่ว่า 'ถ้าได้ประชุมพูดกันแล้วก็พาให้หนุนความคิดในการที่ทำอยู่ให้เจริญขึ้นได้นั้น' ฉันเข้าใจว่า 'ค่อนข้างจะพาให้เจริญได้จริง ๆ เหมือนเช่นคิดการข้างหาญข้างกล้า คือ คิดจะชกจะตีด้วยเขาคนอื่น หรือจะคิดไปค้าขายในประเทศอื่นเป็นทางกันดารต้องข้ามทะเล หรือข้ามป่าเป็นต้น ถ้ามีเสียงขลาดอยู่ในที่ประชุมด้วยก็จะชี้แจงอันตรายในทะเลแลในป่าให้เกิดความกลัวจนไปไม่ได้ หรือคิดการข้างเป็นคนใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ถ้ามีเสียงตระหนี่อยู่ในที่ประชุมด้วยก็คงจะชี้แจงไปข้างทางไม่เอื้อเฟื้อ หรือคิดทำการงานที่ต้องเหนื่อยแรงตน เสียงที่เกียจคร้านก็จะพูดขัดขวางชี้แจงไปจนไม่สามารถจะทำการนั้นได้' เช่นนี้พ่อไฝจะสรรเสริญว่าการประชุมพูดกันนั้นเป็นของดีได้หรือ ? "

นายไฝ "พ่อทายังไม่ซึมในเรื่องนี้ได้ตลอดจึ่งไม่แลเห็นควมดี ขอให้เข้าใจว่า 'เมื่อเขาพูดชี้แจงอันตรายขึ้นตามประสาเสียงที่ขลาด ๆ เช่นนั้นก็เป็นความดีอย่างหนึ่ง' เพราะคนกล้าจะได้แลเห็นว่า 'จะทำการโหมหักเอาโดยกล้าส่วนเดียวนั้นไม่ได้ก่อน จำต้องค้นหาอุบายสำหรับจะได้ป้องกันอันตรายนั้นจงละเอียด' เหมือนในทะเลเขาว่า 'เป็นของกว้างขวาง ทั้งคลื่นก็ใหญ่ ปลาร้าย มีศิลาแลโสโครกใต้น้ำมาก ควรเชื่อ'

ถ้าจะไปก็ต้องดูเรือที่แน่นหนาใหญ่โต ทั้งกัปตันต้นหนก็ให้รู้ทางชำนาญชัดเจน อีกคนงานที่ประจำเรือล้วนให้ว่องไวแข็งแรง เมื่อไม่พร้อมเช่นนี้ก็ควรเอาความขลาดมาใส่ใจไว้บ้าง

หรือความกันดารในป่าที่คิดจะไป เมื่อได้ฟังเสียงชี้แจงเหมือนเช่นว่า 'สัตว์ร้ายชุกชุมนักก็เป็นทางจะให้เกิดสติคิดเตรียมต่อสู้ หรือคิดหาช่องหาโอกาสที่จะหลบหลีกเล็ดลอดไป ถ้าหาไม่ก็ต้องฟังเสียงขลาดไว้ก่อน'

แม้ได้เสียงขัดขวางที่จะไม่ให้เอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ก็เป็นเหตุจะให้เห็นว่า 'การเอื้อเฟื้อนั้นควรมีประโยชน์ในวันนี้ หรือวันหน้า หรือจะไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเลย' ถึงเสียงพูดขัดว่า 'ไม่ให้เหนื่อยแรงตนก็เป็นช่องที่จะให้หยั่งรู้ว่าการนั้นควรทำสำเร็จได้ด้วยแรงตนเอง หรือเลยกำลังไม่ควรทำเหมือนกัน'

การที่มีเสียงขัดขึ้นนี้ก็ล้วนเป็นช่องจะให้มีสติตรึกตรองในการที่ทำนั้นให้กว้างขวางละเอียดมากขึ้นทั้งสิ้น เช่นนี้พ่อทาจะปลงใจว่าการประชุมพูดกันในธุระต่าง ๆ ของเขานั้นเป็นของดีไม่ได้หรือ ? "

นายทา "พอฟังได้ แต่ฉันยังเข้าใจว่า 'ถ้าประชุมกันเหมือนเช่นคิดในการกล้าหาญก็ให้แต่ล้วนเสียงที่กล้าหาญด้วยกัน หรือคิดข้างใจกว้างขวางเอื้อเฟื้อหรือคิดทำการด้วยกำลังตนไม่เสียดายแรง ก็เลือกแต่ล้วนเสียงที่มีอัชฌาสัยอย่างเดียวกันเพื่อจะไม่ให้เกิดขัดข้องกันเห็นจะดีกว่า ทั้งการที่คิดก็สำเร็จโดยเร็ว' เหมือนแจวเรือผินหน้าไปทางเดียวกัน แล้วจ้วงแจวให้พร้อม ๆ กันก็คงไปถึงได้ทันใจมิใช่หรือ ? "

นายไฝ "เอ๊ะ ! พ่อทานี่คิดแผลง ๆ ไปเสียแล้ว ทำไมจึ่งหยิบเอาความปลายเหตุขึ้นเปรียบเทียบกับความต้นเหตุเล่า ? พ่อทาจะให้ตกลงเป็นแบบเดียวกันนั้นไม่ได้ เหมือนพวกเขาที่พร้อมกันแจวเรือไปถึงได้ตามใจนั้น เดิมเขามีเสียงตกลงกันแล้วว่า "ธุระต้องทวนน้ำ หรือล่องน้ำ หรือข้ามฟาก ทั้งเขาก็ได้คิดเตรียมของใช้สำหรับเรือพร้อม ยอมให้คนนั้นเป็นท้าย คนนี้เป็นหัว' ส่วนนี้เรียกว่า 'เป็นความต้นเหตุ' เมื่อเขาลงมือแจวพร้อม ๆ กันไปถึงได้ตามใจนั้น ส่วนนี้เรียกว่า 'เป็นความปลายเหตุ'

ก็ในที่นี้เราพูดกันด้วยเรื่องประชุมพูด ที่แรกจะคิดทำการจึ่งเรียกว่า 'ยังเป็นส่วนต้นเหตุอยู่' ก็เมื่อเอาปลายเหตุมาเปรียบกับต้นเหตุเช่นนี้จะให้พลอยเห็นด้วยว่า 'เหมือนกันเป็นแบบเดียวอย่างไรได้ ? '

นี่แน่ะ ! พ่อทา เราพูดกันแต่ส่วนเสียงกล้ากับเสียงขลาดอย่างเดียวก็พอจะเห็นความตลอดไปในเรื่องอื่น ๆ ได้หลอกนะ

เออ ! ลักษณะกล้าหาญกับความขลาดนี้เป็นของคู่กันอยู่ อาการที่กล้าหาญนั้นเป็นส่วนข้างคิดได้ ความขลาดเป็นส่วนข้างคิดเสีย เมื่อคิดข้างจะได้แล้วก็ต้องคิดข้างจะเสียกำกับไว้บ้าง เช่นดังความแข็งกับความอ่อนก็ต้องมีเป็นคู่กัน

ถ้าแข็งไม่อ่อนเจือก็จะกร้าว หรือหักร่วนไป ส่วนข้างอ่อนถ้าไม่มีแข็งเข้าเจือก็จะเหลว ไหลเป็นน้ำไปเสีย ที่ไหนจะเหมาะพอกับความประสงค์ได้ ?

จะเปรียบความให้เห็นง่าย ๆ เหมือนอาการที่ต้องประสงค์ข้าวสุก ข้าวสารซิเป็นของแข็งอยู่ ต้องเอาน้ำประสมใส่หม้อขึ้นตั้งไฟให้เดือดพอดี แล้วรินน้ำออกเสีย เช่นนี้ข้าวสารจึ่งจะเป็นข้าวสุกพอกับความประสงค์ได้

ถ้าไม่เจือน้ำ หรือเมื่อเดือดแล้วไม่รินออกเสียก็คงแข็งอยู่เป็นข้าวสาร หรือเหลวเป็นข้าวต้มไปเป็นแน่

เพราะเช่นนี้พ่อทาคิดจะไม่ให้มีเสียงขลาด ๆ ขึ้นขัดข้องในที่คิดการกล้าหาญนั้นจะดีมาแต่ไหน ? อาการของความขลาดนี่ซิสำหรับจะเตือนให้คนกล้าหาญกลับได้สติคิดระวังการให้ละเอียดขึ้นอีกหลายเท่า"

นายทา "เอ๊ะ ! พ่อไฝพูดนี้ฟังดูแปลก ชอบกลเป็นทีว่าเมื่อจะคิดข้างกล้าหาญแล้วก็ต้องให้ฟังเสียงขลาดไว้ ถ้าเช่นนั้นหูเราเห็นจะรับไม่ไหวหรอก กระมังเพราะเสียงที่ขลาด ๆ มีมากกว่าเสียงกล้า ถึงเสียงตระหนี่แลเสียงเกียจคร้านเสียดายแรงก็ดื่นดาดกว่าเสียงเอื้อเฟื้อ แลเสียงที่หมั่นไม่เสียดายแรงเหมือนกัน เออ ! เห็นจะต้องเหลือรับเป็นแน่ละพ่อไฝ"

นายไฝ "พ่อทาเข้าใจผิดไปเสียละ ความที่พูดนี้มิใช่ประสงค์จะให้ฟังไปหมดทุกเสียงเมื่อไร ? "

แม้เสียงที่ขลาดจนถึงเป็นเขลา หรือเสียงตระหนี่จนเลยเป็นแน่น เสียงที่เกียจคร้านจนถึงเป็นสนิมคร่ำเช่นนี้ ก็ต้องเลือกเสียซิ เอาแต่พอพิกัด ๑๐ คน ๑๐ สมองตามโบราณ[๑] ถ้าให้เลยไปจนถึงร้อยสมองพันสมองก็ต้องเหลือรับอยู่เอง ต้องควรฟังแต่เสียงที่จะจูงให้เกิดสติได้ตรองการละเอียดดีขึ้นเท่านั้นเป็นพอ

นี่แน่ะ ! พ่อทา เปรียบเหมือนช่างดัดไม้ดัด เมื่อมีคนเขาเอาต้นไม้มาให้ก็ต้องดูว่า 'ควรจะเป็นไม้ตอหรือต้น หรือควรเป็นได้ทั้งตอทั้งต้น'

ถ้าเห็นหมดท่าที่จะดัดแปลงไม่ได้แล้ว ก็เหวี่ยงลงคลองไป นี่แหละพ่อทา ! มันต้องอาศัยใช้สมองเช่นนี้"

นายทา "เถอะพ่อไฝ ฉันยอมรับว่า 'ฟังเสียงที่ขัด ๆ ไว้บ้างเป็นดีละจ๊ะ' แต่ยังเป็นที่น่าอัศจรรย์อยู่อีกหน่อยหนึ่ง บางคนเขาไม่ได้ประชุมฟังเสียงอื่น คิดแต่ลำพังสมองตนเองผู้เดียวสามารถทำการสำเร็จได้ก็มี นี่จะเป็นด้วยเหตุใดหรือจ๊ะ ? "

นายไฝ "คนสมองเช่นนั้นแหละพ่อทา ถึงคนเดียวก็เหมือนหลายคนเพราะ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เบาราณ"

มีเสียงประชุมพร้อมอยู่ในตนเองแล้ว"

นายทา "เออ ! เขามีเสียงประชุมพร้อมอย่างไร ? ยังเข้าใจไม่ได้"

นายไฝ "เขามีเสียงประชุมพร้อมเช่นนี้ชิ พ่อทา คือเขาแบ่งสมองให้เป็นผู้หมายได้ส่วนหนึ่ง หมายเสียส่วนหนึ่ง ให้เป็นผู้ตรวจตราชั่งชูส่วนหนึ่ง ให้เป็นผู้สำหรับค้นหาอุบายส่วนหนึ่ง ให้เป็นผู้ตัดสินเด็ดขาดส่วนหนึ่ง แยกออกเป็นห้าเช่นนี้ เรียกว่ามีเสียงประชุมพร้อม"

นายทา "ฉันยังไม่ซึมได้ตลอดเลยพ่อไฝ ในข้อที่แบ่งสมองเป็น ๕ ส่วนนั้นจะอธิบายอย่างไร ? "

นายไฝ "อย่างนี้พ่อทา เหมือนส่วนหมายได้คิดขึ้นว่า 'พลูสดของเรามีมากจีบไปขายเขาเถอะ'

ส่วนข้างเสียก็ขัดขึ้นว่า 'ไม่มีใครซื้อจ๊ะ เพราะใบพลูกรอบ จีบไม่งาม'

ส่วนข้างผู้ตรวจตราชั่งชูก็ทดลอง 'อ้อ ! กรอบจีบไม่ได้จริง'

ส่วนข้างสำหรับค้นหาอุบายก็คิดให้ 'เออ...เออ ! กระจายใบพลูออกผึ่งลม ให้แห้งน้ำอ่อนตัวเสียก่อนชิจึ่งจะจีบได้ไม่กรอบ'

ส่วนข้างตัดสินเด็ดขาดก็ว่า 'อย่างนี้แหละใช้ได้ทีเดียว ให้ลงมือทำไปเถอะ'

นี่แหละจ๊ะพ่อทา! เมื่อใครๆ แบ่งความคิดเป็นส่วนๆ ได้เช่นนี้ก็สามารถจะทำการสำเร็จได้ด้วยลำพังตนเอง ก็ความอธิบายเท่านี้พ่อทาจะซึมตลอดได้หรือไม่ ?"

นายทา "ชอบกลอยู่ เห็นจะเป็นจริงได้ตามที่พูด แต่ฉันขอผัดตรึกตรองดูสักสองสามเวลาก่อน"

นายไฝก็ลุกขึ้นจับมือนายทาคำนับลากลับไปโรงเรียน

สืบรู้ความดี[๑]

วันนั้น**นายเกิด**อยู่ที่บ้านปากไห่แขวงเมืองอ่างทอง ลงมาจอดเรืออยู่ที่บันไดน้ำหน้าบ้านข้าพเจ้า เขามาหา**นายวัด** ในเวลานั้นเป็นเวลาหัวค่ำประมาณทุ่มเศษ ข้าพเจ้ารับประทานอาหารแล้วก็ลงไปเที่ยวเดินเล่นตามหน้าบ้าน ได้ยินเสียงนายเกิดกับนายวัดคุยกันโอ้อยู่ในเรือ แล้วได้ยินเสียงหัวเราะกันคิกคัก ๆ อยู่เป็นนมเป็นนาน ข้าพเจ้าเห็นผิดสังเกตก็เลยเดินไถลลงไปนั่งฟังอยู่บนสะพาน[๒] น้ำ ได้ยินเสียงแต่ว่า "ดี...ดี" แล้วนายวัดหัวเราะงอ ๆ สุดแต่นายเกิดว่า "ดีขึ้นทีใด" เสียงแต่นายวัดหัวเราะทุกทีก็ว่าได้

ข้าพเจ้าเห็นผิดสังเกตมากก็เดินกรายลงไปดู เพื่ออยากจะทราบเรื่องของเขา สู้ตั้งความอุตสาหะเขยิบเลื่อนลงไปนั่งที่ขั้นบันได พอได้ยินเขาทั้งสองคนคุยกัน แต่ในเวลานั้นบังเอิญที่จะไม่ใช่บุญหูข้าพเจ้า เสียงที่เขากล่าวกันว่า "ดี...ดี" นั้นเงียบหายกันไปหมด ออกนึกเสียดายเต็มที มานึกอยู่แต่ในใจว่า "จะทำอย่างไรดีหนอ ? จึงจะได้ฟังเรื่องดีของเขาอีก"

ก็เขยิบเดินขึ้นไปจากบันไดถึงปลายสะพาน บังเอิญมาพบคน ๆ หนึ่งชื่อว่า**นายโต**เดินมาแล้วมานึกในใจว่า "เห็นจะได้การ คงได้ฟังอ้ายเรื่องดีของเขาเป็นแน่" เพราะทราบอยู่ว่านายโตกับนายวัดเป็นคนชอบพอกันมาก แลเขาเป็นคนเคยล้อเลียนกันเสมอ ๆ

---

[๑] หลวงนวกรณ์บรรณกิตย์ *(ชม)*, "อ่านเล่น : เรื่องสืบรู้ความดี," **วชิรญาณ** ๖, ๓๔ (กรกฎาคม ๓๓๖) : ๓๓๙๕ - ๓๔๐๔.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน"

ข้าพเจ้าจึ่งได้กวักมือนายโตเข้าไปกระซิบบอกว่า "นี่แน่ะ ! นายโตมานี่แน่ะ ! ฉันจะบอกอะไรให้"

นายโตก็เขยิบเข้าไปใกล้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงกระซิบบอกว่า "นายโตแกไถลลงไปคุยกับนายวัดในเรือทีเถอะน่ะ ฉันมานั่งพยายามอยู่นมนานแล้วความที่อยากจะทราบเรื่องของเขา"

นายโตถาม "เขาคุยกันด้วยเรื่องอะไร ? "

ตอบ "ฉันก็ยังไม่ทราบเรื่องของเขาดีเหมือนกันแหละ เป็นแต่ได้ยินแต่ท้ายคำของเขาว่า 'ดี...ดี' แล้วเสียงแต่นายวัดหัวเราะงอ ๆ ฉันมานั่งอยู่นานแล้วเพราะฉะนั้นฉันถึงอยากจะให้แกไถลลงไปคุยถามเรื่องราวดูสักที"

นายโต "ได้ซิผมจะลงไปเดี๋ยวนี้ก็คงได้ทราบเรื่อง"

ตอบ "เออ ! ดีละขอบใจ แต่นี่แน่ะ ! ถ้าแกจะลงไปละก็ต้องดูท่าทางเขาเสียให้ดีก่อน ถ้าเขากำลังคุยกันเรื่องอะไรต่ออะไร ? แกนิ่งฟังเขาเสียให้จบเรื่องก่อนจึงค่อยถามขึ้น"

นายโต "ขอรับ เออ ! ดีละแล้วฉันจะค่อย ๆ ดอดตามลงไปแอบฟังทีหลัง"

ว่าเท่านั้นแล้วนายโตก็เดินตรงลงไป "อ๊ะ ! นั่นพ่อวัดนั่งคุยกับใครหื่อ ?"

นายวัด "เปล่าย่ะ พ่อเกิดแกลงมาจากบ้าน แกเป็นคนคุ้นเคยกันมาแต่เดิมนาน ๆ ได้มาพบกันเข้าทีหนึ่งก็คุยกันเล่นนิดหน่อย"

นายวัด "มานั่งคุยกันเล่นก่อนซี" นายโตก็ก้าวลงไปในเรือ

นายเกิด "เชิญกินหมากซิยะ"

นายโต "จ้ะขอบใจ ฉันรับประทานมาแล้ว นายวัดนี่แน่ะ ! บ้านพ่อโตเขาอยู่ที่ตรงนี้ถัดบ้านนี้ไป"

นายโต "ไปมาเชิญแวะ"

นายเกิด "ดีแล้ว ทีหลังฉันลงมาฉันจะไปหา แต่ถ้านายไปทางแถบโน้นเชิญนายแวะบ้านฉันให้ได้ บ้านฉันอยู่ที่เหนือวัดปากไห่ขึ้นไปหน่อย ถามเขาดูเถิดย่ะว่า 'นายบุญเกิดอยู่ที่ไหน ? ' เขารู้จักฉันแทบทุกบ้านในแถบนั้น"

นายโต "ย่ะขอบใจ ถ้าฉันขึ้นไปฉันจะไปแวะ"

นายวัด "พ่อโตเหวย[๑] พ่อเกิดแกเล่าให้ฉันฟังถึงเรื่องโจรผู้ร้ายแต่ก่อนมาน่า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เหงย"

เสียวไส้จริง ๆ แก"

นายโต "ทำไมเสียวไส้ยังไง ? "

วุ้ย! ให้แกเล่าให้ฟังเถอะ น่ากลัวเต็มที ยังเราก็เห็นจะอยู่ไม่ได้ เห็นจะต้องเปิดเป็นแน่"

นายโต "เปล่าพ่อวัด เป็นที่เคยกับไม่เคยเท่านั้นเอง บ้านเคยอยู่ อู่เคยนอนจะเป็นไรไป เหมือนเราอยู่บ้านเราทุกวันนี้ เราก็เห็นว่า 'บ้านเราเป็นที่สบายกว่าที่อื่นไม่ใช่หรือ ? ' เหมือนเช่นพ่อเกิด ก็ลองดูซิให้แกมาอยู่ยังบ้านเรา แกก็คงว่าสู้บ้านแกไม่ได้เหมือนกัน"

นายเกิด "ย่ะ จริง ๆ "

นายโต ไหนที่ว่าโจรผู้ร้ายแต่ก่อนกับเดี๋ยวนี้ไม่เหมือนกัน เป็นยังไง ? "

นายเกิด "วุ้ย ! เดี๋ยวนี้น่ะหรือ ๙ สบาย ๑๐ สบายเสียแล้ว"

นายโต "เออ ! เป็นยังไง ? เล่าให้ฉันฟังมั่งซิ"

นายเกิด "แต่ก่อนนะหรือ ? คนเดินทางไปมาในแถบนั้นลำบากเป็นที่สุด ถ้าจะมีเงินทองติดตัวไปบ้างสักสี่ซ้า ๕ บาท หรือไม่ยังงั้นจะเป็นข้าวของอะไรติดไปบ้างเล็กน้อย ถ้าเจ้าพวกเขาสืบรู้ระแคะระคายเข้าแล้ว คน ๆ นั้นต้องจัดแจงระวังตัวให้ดีเถอะ เดี๋ยวเขาก็ตรงร่าเข้าเล่นเอาซึ่ง ๆ หน้าดอก ถ้าไม่ยังงั้นเดี๋ยวเขาก็ดอดเอาลูกตะกั่วไปให้กินเสียง่าย ๆ "

นายโต "อ๊ะ ! เอายังงั้นเทียวหรือ ? "

นายเกิด "นายยังไม่เห็นฤทธิ์เขา ที่ฉันเล่าให้ฟังนี่ยังดีเสียอีกน่ะหนา นี่แน่ะ ! ฉันจะเล่าให้ฟัง วันนั้นใครไม่ทราบเดินนุ่งผ้าลายกลางเก่ากลางใหม่ไปเป็นคนดีแท้ ๆ เขายังกรากเข้าแก้ผ้าเอาเสียเลย เขาไม่ใช่เล่นดอกหนา"

นายโต "อ๊ะ ! งั้นเขาก็สำคัญมาก ก็ทุกวันนี้ล่ะยะ"

นายเกิด "วุ้ย ! ทุกวันนี้สบายดีขึ้นกว่าแต่ก่อนหลาย ๑๐ เท่า"

นายวัด "สบายยังไง ? "

นายเกิด "ตั้งแต่ท่านข้าหลวงท่านขึ้นไปจัดราชการ เปลี่ยนแปลงขึ้นใหม่เรียบร้อยสบายดีขึ้นมาก"

ถาม "เออ ! ท่านขึ้นไปจัดการอย่างไรถึงว่าสบายดีขึ้นมาก ? เล่าให้ฟังบ้างซิ"

ตอบ "ท่านขึ้นไปจัดตั้งอำเภอกำนันผู้ใหญ่บ้านขึ้น แหม ! ในหมู่หนึ่งประมาณ ๑๐ หลังเรือน ท่านจัดให้มีผู้ใหญ่บ้านขึ้นคนหนึ่งสำหรับว่ากล่าวในหมู่นั้น

แล้วการตรวจตราของผู้ใหญ่บ้านนั้นทำแข็งแรงมาก เวลากลางคืนประมาณ ๒ ทุ่ม ออกตรวจครั้งหนึ่งเสมอทุกคืน ถ้าไปถึงบ้านใครต้องเรียกตัวเจ้าของบ้านออกมา ไต่ถามว่า "คนนั้นชื่อนั้นอยู่หรือไปไหน? ถ้าอยู่ก็ต้องเรียกเอาตัวออกมาให้เห็น เขาถึงจะยอม ถ้าไม่อยู่เจ้าของบ้านก็ต้องจำหน่ายไป"

ว่า "คนนั้นชื่อนั้นไม่อยู่ ไปหาคนนั้นที่บ้านนั้น ไปค้างเท่านั้นคืน ต้องจำหน่ายกันเสียแย่ทีเดียว"

อีกอย่างหนึ่ง "ถ้าพวกพ้องจะไปหามาสู่ซึ่งกันแลกันถึงกะจะต้องนอนค้างอ้างแรมแล้ว ตัวเจ้าของบ้านจะต้องรีบนำความไปบอกกับผู้ใหญ่บ้านเสียก่อน ถึงจะรับเอาตัวคน ๆ นั้นไว้ได้"

ต้องไปบอกกับผู้ใหญ่บ้านว่า "คนนั้นชื่อนั้นอยู่บ้านนั้นตำบลนั้นมาหาคนนั้นจะต้องมาค้างอยู่เท่านั้นคืน" บอกกันเสร็จแล้วเจ้าของบ้านจึงจะรับเอาตัวผู้นั้นไว้ได้"

ถาม "อ๊ะ ! งั้นท่านก็จัดราชการเรียบร้อยดีขึ้นมากนะซี พวกราษฎรในแขวงเมืองนั้นจะมิค่อยพากันมีความสบายขึ้นมากหรือ ? "

ตอบ "ย่ะ ! เดี๋ยวนี้ค่อยพากันมีความสุขขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก"

ถาม "งั้นโจรผู้ร้ายล่ะเป็นยังไงมั่ง ? "

ตอบ "อ๊ะ ! ค่อยเรียบร้อยสบายดีขึ้นกว่าเก่ามาก วัว[๑]ควายเดี๋ยวนี้ปล่อยไว้ก็ไม่ค่อยหาย แล้วกลางค่ำกลางคืนจำไปมาหาสู่กันก็ค่อยสบายไม่เหมือนแต่ก่อน แต่ต้องมีไต้ไฟจุดเดิน ถ้าผู้ใดเดินไปมืด ๆ ไม่มีไต้ให้ไฟไปแล้ว ถึงจะเป็นคนดีก็ต้องถูกจับทุกคน เขาไม่ต้องเห็นแก่หน้าผู้ใดเลย เดชะบุญเถิด ! เจ้าประคุณ ขอให้ท่านผู้จัดการให้ราษฎรได้รับความสุขเช่นนี้ ขอให้ท่านมีความเจริญสุข...เจริญสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด"

นายโต "นี่แน่ะ ! พ่อเกิดฉันจะว่าให้ฟัง ขออย่าได้มีความสงสัยอะไรเลย ทุกวันนี้น่ะหรือ ? ท่านผู้ใหญ่ท่านกำลังคิดจัดการที่จะให้บ้านเมืองมีความเจริญยิ่งขึ้นไปทุกที ถ้าบ้านเมืองมีความเจริญดีขึ้นไปแล้ว เราทั้งหลายที่เป็นข้าแผ่นดินไปไหนจะไม่ได้รับความสุขเล่า ? อย่าได้สงสัยเลย นี่แน่ะ ! ฉันจะว่าให้ฟังตามที่ตาได้เห็นมาแล้วของความเจริญ ตั้งแต่อายุพ่อเกิดมาจนบัดนี้เห็นบ้างหรือเปล่าว่าบ้านเมือง

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "งัว"

เดี๋ยวนี้กับแต่ก่อนเป็นอย่างไรกัน สิ่งที่เราไม่เคยได้พบก็ได้พบ ที่ไม่เคยได้เห็นก็ได้เห็นไม่ใช่หรือ? เหมือนเช่นรถไฟหรือรถรางงี้ ปู่ย่าตายายเราได้เคยพบมาแต่เดิมหรือเล่า? ก็เปล่าไม่ใช่หรือ? ตัวเราที่ได้เกิดมาทุกวันนี้จัดเอาเป็นบุญมาก ๆ ทีเทียวหนา"

นายเกิด "ย่ะ! พ่อโตว่าก็ถูก"

ข้าพเจ้านั่งฟังเขาทั้ง ๓ คนคุยกันเป็นนมเป็นนานแล้ว เขาก็ไม่ปรารถนาเอ่ยถึงเรื่องดีอีกเลย กลับคุยอะไรต่ออะไรกันไปออกยุ่ง มาคิดแค้นใจนายโตเสียนักหนาว่า "อ้ายเพื่อนกันสู้อุตส่าห์นั่งคอย หมายจะให้ลงไปถามเรื่องความดีให้ทราบสักหน่อยกลับไพล่ลงไปนั่งฉันข้าวแซ่เสียเงียบ เหมือนกับบุราณท่านย่อมว่า "ใช้แมวให้ไปขอไฟ ไปพบปลาย่างเข้าไพล่ไปนั่งกินเสียเงียบ "นี่ได้กับนายโตทีเดียวน่าเคืองแท้ ๆ"

แล้วมานึกฉุนในใจขึ้นมา อย่าเลยกลับขึ้นไปบนเรือนคิดอ่านให้ใครเรียกเอาตัวอีตาคนนี้ขึ้นไปถามเอาเองดีกว่าที่จะคอยนายโต

ถามคนบนเรือนว่า "พวกนี้ใครรู้จักอีตาเกิดที่มาจอดเรืออยู่ที่หน้าท่าบ้างหรือเปล่า?"

ถามใคร ๆ ก็บอกว่า "ไม่รู้จักสักคนเดียว"

มาอีตาอิ่มลุกเดินมาจากหลังเรือนบอกว่า "ผมรู้จัก"

ตอบ "เออ! รู้จักก็ดีละ นี่แน่ะ! ตาอิ่ม ทำยังไงจะเรียกเอาตัวอีตาเกิดขึ้นมาคุยเล่นบนเรือนได้"

ตาอิ่ม "ขอรับเห็นจะได้ ผมจะเรียกให้ขึ้นมาเดี๋ยวนี้"

ตอบ "เออ! ดีละ"

แล้วตาอิ่มก็เรียกเอาตัวตาเกิดขึ้นไปบนเรือน ข้าพเจ้าเห็นตาเกิดขึ้นไปบนเรือนก็เรียกเอาตัวขึ้นไปนั่งบนระเบียง หาหมากบุหรี่ให้กินให้สูบ

ถาม "เออ! เมื่อกี้นี้เสียงคุยอะไรกันในเรือออกโอ้?"

ตอบ "รับประทานพูดเล่นกันกับพ่อวัดแกหน่อย"

ถาม "เมื่อตอนหัวค่ำเสียงนายวัดหัวเราะอะไรออกงอ ๆ เรื่องอะไรกัน?"

ตอบ "อ๋อ! ผมเล่าถึงเรื่องสุงผมแกเป็นคนพิลึกมาก"

ถาม "พิลึกยังไง?"

ตอบ "แกเป็นคนชอบกลเต็ม แกถืออะไรของแกยังงั้น? ก็ไม่ทราบไม่มีใครแปลของแกออก"

ถาม "แกถือยังไง ? "

ตอบ "แกถือดีตัวเดียว ใครจะพูดยังไง ๆ ? หันไปถามแก แกคงตอบว่าดีทั้งนั้น หาคำว่าชั่วจนคำเดียวก็ไม่ได้"

ถาม "ทำไมเป็นยังงั้น ? "

ตอบ "ขอรับเป็นยังงั้นเสมอ ๆ ผมจะเล่าให้ฟัง เมื่อวันหนึ่งผมไปหาแกที่บ้านบังเอิญเจ้าลูกชายของแกมันไปพูดกับแกว่า "พ่อเราจะคิดยังไงดี เดี๋ยวนี้อ้ายเผือกควายตัวดีของฉัน ขโมยมันลักเอาไปเสียเมื่อคืนนี้แล้ว"

พ่อ "อือ ! มันลักเอาไปเสียก็ดีปีนี้จะได้ไม่ต้องทำนา"

ลูก "ข้าว่าข้าจะไม่ปรึกษากับแกแล้ว แต่จนใจจริง ๆ ว่าเป็นพ่อ"

ตอบ "มึงไม่ปรึกษากับกูก็ดี กูจะได้ไม่ต้องเหนื่อย"

ลูก "เอ๊ะ ! นี่พ่อแกยังไงพูดยังงี้ ? นี่แน่ะ ! พ่อเดี๋ยวนี้พี่ตุ้มกับพวกชาวบ้านหลายคนด้วยกัน เขาพากันบอกว่า 'อ้ายถึกแน่มันขโมยเอาควายไป' แล้วพี่ตุ้มเขาบอกให้ฉันไปฟ้อง ตัวเขากับชาวบ้านหลายคนจะรับเป็นพยานให้ เราจะฟ้องมันดีหรือไม่ดี ? "

พ่อ "ฟ้องให้ท่านเอาตัวมันไปทำโทษเสียให้เข็ดมั่งก็ดีมันจะได้ไม่คิดขโมยเขาอีกต่อไป หรือถ้ามึงเวทนามันจะไม่ฟ้องก็ดีเหมือนกัน จะได้ไม่เปลืองการทำมาหากินแล้วเงินก็จะไม่ต้องเสีย แล้วมันก็จะได้ไม่เกลียดมึงด้วย"

อ้ายลูกชายโกรธไม่ตอบ หันมาพูดกันผมว่า "พี่ฟังพ่อแกพูดเอาซิจะไม่ให้ฉันเคืองยังไง้ อะไร ๆ ก็ดีไปหมดทั้งนั้น ฉันว่าฉันจะไม่ปรึกษากับแกแล้ว เรื่องอะไรต่ออะไรปรึกษาแกเข้าทีไร ? แหละเป็นยังงี้ทุกทีก็ว่าได้"

แล้วผมถามอ้ายลูกชายแกว่า "นี่แกเป็นยังงี้มานานแล้วหรือ แต่ก่อนนี้กูก็เห็นแกดี ๆ ไม่เห็นแกเป็นยังงี้"

เจ้าลูกชายตอบผมว่า "พี่แกเป็นมาหลายปีแล้ว ไม่รู้ที่จะทำยังไรกับแก ? "

แล้วผมห้ามมันไปว่า "เอ็งอย่าถือโกรธแกเลยวะ นึกเสียว่าพระของเราองค์เดียว"

ตอบ "โธ่ ! พี่ถ้าฉันไม่คิดว่า 'แกเป็นพระของฉันแล้ว ป่านนี้ได้วิวาทกันเสียนานแน่' พี่ฉันจะเล่าให้ฟัง 'เมื่อปีกลายนี้แกจักแหล่นตายไปทีหนึ่งแล้ว ฉันไม่อยู่ ใช้ให้แกเฝ้าเรือน ขโมยมันงัดหน้าต่างขึ้นไป' นี่ก็เจ้าตัวแกเล่าให้ฟังเองทีเดียว"

แล้วฉันถามแกว่า "มันงัดขึ้นแล้วเจอพ่อไหมละ ? "

แกตอบ "ไม่เจอะก็ดี"

ฉันถาม "แล้วพ่อทำไมมันมั่งหรือเปล่า ? "

แกตอบ "ทำไมมันได้ก็ดี ! "

ฉันถาม "มันเจอะพ่อเข้าแล้วมันทำยังไงกับพ่อมั่ง ? "

แกตอบ "มันถามว่า 'แกเอาเงินแลสิ่งของไว้ที่ไหน ? ' ถ้าไม่บอกจะตัดคอเสียเดี๋ยวนี้"

ถาม "แล้วพ่อตอบกับมันว่ายังไง ? "

ตอบ "ถูว่ากับมันว่าพ่อคุณฆ่าเสียก็ดี แก่แล้วทำงานทำการอะไรกับเขาก็ไม่ไหว"

ถาม "แล้วมันว่ากับพ่อว่ายังไง ? "

ตอบ "มันว่าบอกเสียโดยดีเถอะจะได้ไม่ทำไม ? "

ถาม "แล้วพ่อว่ากับมันว่ายังไง ? "

ตอบ "ถูบอกกับมันว่าไม่ฆ่าก็ดี อยู่จะได้ทำบุญให้ทานอีกต่อไป"

นายเกิด "วุ้ย ! เรื่องของแกยังอยู่มากมาย ถ้าจะกราบเท้าให้จบไปจนสว่างก็ไม่จบ ผมต้องกราบลาไปทีดึกมากแล้ว แล้วพรุ่งนี้เช้ามืดผมจะต้องกราบลาใต้เท้าไปบ้านด้วย"

แล้วข้าพเจ้าก็เข้าไปนอนนึกมะลึ่งทึ่งขึ้นมาว่า "คนเราที่พูดจาเช่นนี้ดูเหมือนจะหายาก...หายาก" เพราะฉะนั้นจึงได้ขอนำมาลงในที่นี้เพื่อท่านสมาชิกทั้งหลายฟังเล่นเมื่อเวลาว่าง ๆ แต่ถ้อยคำสำนวนที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงมานี้หาสู้จะเรียบร้อยไม่ ขอท่านผู้อ่านทั้งหลายจงอภัยให้แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด

สืบรู้ได้โดยละเอียด [๑]

เรื่องที่หนึ่ง[๒]

ในเรื่องต่อไปท่านทั้งหลายคงจะรู้จักทั่วกันแล้วว่า "**ท่านสืบ**แกเป็นคนอย่างไร ? " เพราะในวชิรญาณปีที่ ๓ เล่ม ๗ กล่าวไว้เรื่องแกสืบรายที่อ้ายคนร้ายขาเกแลเรื่องนายมงคลเป็นต้น แต่ในเวลาที่แกสืบความเรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้นั้นเป็นเวลาที่แกไม่สบายป่วยเป็นโรคเจ็บตามเส้นประสาท แกจึ่งขึ้นไปกรุงเก่าเพื่อตากอากาศแลพักร่างกาย ครั้นขึ้นไปอยู่ได้ ๗ วัน ๘ วัน อาการที่ป่วยนั้นค่อยทุเลาขึ้นมากเกือบจะนับว่าเป็นปรกติ แต่บังเอิญในเวลาที่แกไปพักที่กรุงเก่าเกิดมีเหตุที่แกต้องใช้ความคิดในการสืบสวนอีก ตามเรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้

คือเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายนเพื่อนนักเรียนอันสนิทของแกชื่อ**นายแปลก**ได้รับข่าวทางโทรเลขว่า "ท่านสืบไปเจ็บอยู่ที่บ้าน**นายทองคำ**ตำบลหัวรอแขวงกรุงเก่า" จึ่งรีบจัดแจงการที่จะขึ้นไปเยี่ยม พอเสร็จแล้วก็ลงเรือเมล์ขึ้นไปจนถึงนั้น

เมื่อเวลาที่เขาพบท่านสืบเข้า เขามีความยินดีมากที่เห็นท่านสืบมิได้มีอาการเจ็บอย่างใดเลย เป็นแต่หน้าตาโรยลงโดยใช้ความคิดเกินเหตุนัก เพราะก่อนหน้าที่ท่านสืบขึ้นมากรุงเก่านี้ แสดงความในการที่ได้สืบสวนให้เป็นที่ปรากฏ

---

[๑] ชื่อเรื่องนี้มี ๒ สำนวน

[๒] พลอยหุง *(นามแฝง : หลวงอินทรมนตรี - เขจร)*, "อ่านเล่น : สืบรู้ได้โดยละเอียด," **วชิรญาณ**, ๒๕ (ตุลาคม ๓๑๕) : ๒๕๕๑ - ๒๕๗๘.

แก่ชนเป็นอันมาก จึ่งทำให้ชื่อเสียงของท่านสืบนี้เลื่องลือไปตลอดสยามอาณาจักร แลที่ที่แกพักอยู่นั้นเต็มไปด้วยกระดาษหนังสือที่เป็นคำสรรเสริญเยินยอแลอวยพรทั้งห้อง เพราะคนทั้งหลายเห็นว่าสรรพการอันใดที่คนอื่นจะสืบจับไม่ได้แล้ว ท่านสืบอาจสืบสวนให้ได้ความทุกอย่าง

ครั้นพักที่หัวรอได้ ๓ วันแล้วก็พากันย้ายมาอยู่ที่ถนนใหม่ริมทางรถไฟ เมื่อมาพักอยู่ที่นี่ก็ทำให้ท่านสืบมีอาการสบายมากกว่าแต่ก่อน

ในหมู่บ้านที่ท่านสืบไปพักอยู่นั้น มีบ้านของ**นายทัด**ที่เป็นเพื่อนชอบอัธยาศัยกับนายแปลก ซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ด้วยกันในกรุงเทพฯ นั้นบ้านหนึ่ง เมื่อเวลาพบกันที่กรุงเทพฯ ก็เคยชวนนายแปลกบ่อย ๆ ให้มาเที่ยวเล่นที่บ้านของเขาบ้าง แลครั้งที่สุดก็บอกว่า "จะไปเที่ยวเล่นที่บ้านเขาเมื่อไรให้ชวนท่านสืบไปด้วยจะเป็นความยินดีของเขามาก เพื่อเขาจะได้เวลาที่แสดงกิริยาแลอัธยาศัยอันดีของเขา แลอยากจะผูกไมตรีกับท่านสืบด้วย"

เมื่อไปอยู่ใกล้กันถึงปานนั้นแล้วก็เป็นการจำเป็นที่นายแปลกจะต้องชวนท่านสืบไปหานายทัด แลการที่จะทำให้เป็นการกว้างขวางดังนั้นท่านสืบก็พอใจอยู่ด้วย แลรู้อยู่ด้วยว่า "นายทัดคนนั้นยังไม่มีภรรยา" ถ้าไปถึงบ้านแล้วอาจจะทำการตามอำเภอใจได้ทุกอย่างไม่มีที่กีดขวาง ๒ คนก็ชวนกันเดินไปบ้านนั้น

ในวันที่ไปถึงบ้านนายทัดนั้น พอเวลารับประทานอาหารเย็นแล้วก็พากันไปนั่งเล่นในห้องไว้ปืนของนายทัด ตัวท่านสืบนอนอยู่บนเก้าอี้นอน นายแปลกกับนายทัดพากันไปเที่ยวดูเครื่องอาวุธต่าง ๆ

นายทัดก็เอ่ยขึ้นว่า "อยากจะเอาปืนขึ้นไปห้องนอนด้วยสักกระบอกหนึ่งเผื่อมีเหตุเอะอะกันขึ้น"

นายแปลก "ในแถบนี้ก็มีการเอะอะกันบ่อย ๆ ด้วยหรือ ? "

นายทัด "จ๊ะ ! เมื่อเร็ว ๆ นี้เองพวกชาวบ้านมีความงงงวยกันใหญ่ คือในหมู่บ้านนี้มีคน ๆ หนึ่งชื่อ**นายตัน**อยู่มาในบ้านนี้หลายปีมาแล้ว เมื่อวันจันทร์ในบ้านนั้นเกิดวุ่นวายกันใหญ่ แต่เหตุนั้นก็เป็นการเล็กน้อยดอก แต่ถ้าว่าจนเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่เป็นการสงบ"

ท่านสืบจ้องดูนายทัดโดยความพิศวงแล้วถามว่า "ไม่ได้พิรุธอะไรเลยหรือ ? "

นายทัด "ยังไม่ได้เลย แต่เป็นการเล็กน้อยเกิดขึ้นในประเทศบ้านนอกเท่านั้น ท่านจะมาเกี่ยวข้องทำไม ? เสียดายความคิดเพราะคนยังท่านควรจะคิดแต่

การใหญ่ ๆ โต ๆ"

ท่านสืบ "ในเรื่องนี้มีอะไรที่แปลกน่าฟังบ้างหรือเปล่า ? "

นายทัด "ไม่มี เป็นแต่พวกขโมยเข้าไปในบ้าน ค้นของในห้องหนังสือใหญ่ ของในลิ้นชักทั้งสิ้นกียุ่งไปหมดโดยอำนาจที่ค้น แต่มันเอาไปแต่เล็กน้อย คือหนังสืออิเหนาเล่มหนึ่ง เชิงเทียนกะไหล่เงินคู่หนึ่ง เครื่องชั่งหนังสือฝากทำด้วยงาเครื่อง[๑]หนึ่ง กับเชือกกลุ่มหนึ่งเท่านั้นแหละ"

นายแปลก "เอ่ !!!! อ้ายขโมยรายนี้มันชอบกลจริง ๆ "

นายทัด "มันจะแปลกอะไร ? มันฉวยได้อะไรมันก็เอาไปเท่านั้นน่ะซิ"

ท่านสืบลุกขึ้นจากที่นอนแล้วพูดว่า "พลตระเวนในแขวงนี้ควรจะจับพิรุธได้ทีเดียว เพราะฉันรู้แน่ว่า"

นายแปลกยกมือขึ้นแล้วห้ามว่า "เพื่อนเอ๋ย ! แกมาอยู่ที่นี่ก็เพื่อจะหยุดพักให้หายเจ็บเท่านั้นอย่าคิดอะไรอีกเลย เมื่อเส้นประสาทของแกมันยังไม่หายดีจะตายเสียเร็วละ" แต่คำที่ห้ามนี้ภายหลังกลับต้องถอน เพราะเวลาเช้ากำลังทั้ง ๓ คนนั่งรับประทานอาหารอยู่ด้วยกัน คนใช้ของนายทัดที่ถือของรับประทานเข้ามาหน้าตาเลิกลั่กอย่างตกใจแล้วบอกว่า "นาย..นาย...นายขอรับผม นายได้ยินข่าวอะไรที่บ้าน...ที่บ้าน**นายกัน**บ้างหรือเปล่า ขอ...ขอ...ขอรับ"

นายทัด "พวกปล้นละซิ"

คนใช้ "ไม่ใช่ ฆ่า...ฆ่า...ฆ่ากันตายขอรับ"

นายทัด "ใครตาย ? นายกันหรือลูก"

คนใช้ "ไม่...ไม่ใช่ทั้ง ๒ คน คน...คน...คน คนที่ตายนั้นคือนายเลี่ยมคนแจวเรือของ...ของ**นายกัน** ถูก...ถูก...ถูก... ถูกยิงทะลุตลอดหัวใจ ไม่ได้...ไม่ได้ ไม่...ไม่...ไม่ได้พูดเลยสักคำเดียว"

นายทัด "ใครยิงล่ะ ? "

คนใช้ "อ้าย...อ้าย...อ้ายขโมย ขอรับ เมื่อมันยิง...ยิง...ยิงแล้ววิ่ง วิ่งหนีไปราวกะลูก...ลูกปืนทีเดียว เมื่อเวลามันเข้าไป มัน...มัน...มันเข้าไปทางหน้าต่างห้อง...ห้องไว้...ไว้ของกิน นายเลี่ยมกำ...กำ...กำ...กำ...กำลังออกมาตรวจดูของ ก็...ก็...ก็...ก็...ก็...ก็พอเจอะกันเข้า"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "อัน" ลักษณนามของเครื่องชั่ง คือ "เครื่อง"

นายทัด "เมื่อไร เวลาใด ? "

คนใช้ "เมื่อ...เมื่อ...เมื่อ...เมื่อคืนนี้ เวลาประ...ประ...ประมาณ ๒ ยาม ขอ...ขอ...ขอรับ"

นายทัด "ประเดี๋ยวเราจะเดินไปดูสักหน่อย" แล้วก็พากันนั่งรับประทานต่อไป

พอคนใช้เดินออกไปแล้ว นายทัดก็กล่าวว่า "นายกันคนนี้ก็เป็นผู้ใหญ่บ้านในหมู่นี้ แล้วก็เป็นคนดีด้วย เขาคงจะเสียใจมากที่นายเลี่ยมตายเสีย เพราะคน ๆ นี้อยู่กับเขามาหลายปีแล้ว แลเป็นคนขยันด้วย เห็นจะเป็นอ้ายคนร้ายที่ปล้นบ้านนายตันมายิงเป็นแน่"

ท่านสืบตรึกตรองแล้วว่า "คนที่ขโมยของแปลกนั้นหรือ ? "

นายทัด "นั่นแหละ"

ท่านสืบ "ก็ไม่สู้ยากนักที่จะจับ แต่มันเป็นการชอบกลอยู่อะไรในหมู่บ้านเดียวสองสามวันเท่านี้เข้าปล้นเป็น ๒ หน ที่ท่านพูดว่า 'จะเอาปืนขึ้นไปไว้ในห้องนอนด้วยนั้น' ฉันนึกอยู่ในใจเสมอว่า 'บ้านนอกคงจะไม่มีเหตุอย่างนี้' ที่ได้ทราบข่าวดังนี้ก็เป็นการดีเหมือนเรียนความรู้ใหม่ ๆ "

นายทัด "เห็นจะเป็นพวกชาวบ้านเหล่านี้เอง เพราะใน ๒ บ้านนี้ คือบ้านนายตันกับนายกันเป็นบ้านใหญ่ในหมู่นี้"

ท่านสืบ "แลเป็นคนมั่งมีด้วยหรือ ? "

นายทัด "แน่ทีเดียวเขาควรจะเป็นคนมั่งมี แลเขา ๒ คนนี้เป็นความกันอยู่หลายปี ตุลาการ[๑] กินเงินเสียเป็นกอง แลความที่เป็นนี้นายตันหาว่านายกันกินที่ของนายตันเข้าไปครึ่งหนึ่ง"

ท่านสืบ "ถ้าเป็นขโมยในพวกบ้านนี้แล้วก็เป็นการไม่สู้ยากนักที่จะจับดีแล้วนายแปลกฉันไม่อยากจะคิดอะไรต่อไปอีก"

คนใช้ "นาย...นาย...นายขอรับ **นายรอด**สารวัตรแขวงเข้า...เข้า...เข้า...เข้า...เข้ามาในบ้านขอรับ"

ในทันใดนั้นคนทั้งสามเห็นชายหนุ่มคนหนึ่งหน้าตาเฉลียวฉลาดเดินตามหลังคนใช้เข้ามาแล้วพูดว่า "ท่านนายทัดสบายอยู่หรือ? ฉันไม่คิดว่าจะทะลึ่งซุ่มซ่ามเข้ามาดังนี้เลย แต่ฉันได้ยินข่าวว่าท่านสืบมาพักอยู่ที่นี่หรือ ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนแบบโบราณว่า "ตระลาการ" ความหมายดียวกัน หมายถึง ผู้ตัดสินคดี

นายทัดจึ่งชี้มือไปยังท่านสืบ นายรอดคำนับแล้วว่า "ท่านคงไม่รังเกียจที่จะเดินไปด้วยกันที่โน่นสักหน่อยดอกกระมัง"

ท่านสืบ "เป็นกรรมของท่านแล้วนายแปลก" แล้วหันหน้ามาพูดกับนายรอดว่า "ท่านสารวัตรแขวง เราบัดนี้กำลังนั่งพูดกันถึงเรื่องนั้นเมื่อก่อนหน้าที่ท่านจะเข้ามา ท่านจะเล่าเรื่องนี้ให้เราฟังโดยละเอียดได้ดอกกระมัง ถ้าได้โปรดเล่าพอให้เป็นทางดำริก่อนจะไปจะเป็นการดีมาก"

นายรอด "การที่เกิดขโมยขึ้นในบ้านนายตันนั้น เราจับพิรุธอะไรไม่ได้เลย แต่ที่บ้านนายกันนี้มีหลายอย่างพอจะไปได้แลไม่มีที่สงสัยอะไรเพราะมีคนเห็นตัวคนยิงทีเดียว"

ท่านสืบ "อย่างนั้นหรือ ? "

นายรอด "จ๊ะ ! แต่อ้ายคนยิงมันวิ่งไปเร็วราวกับกวาง พอมันยิงนายเลี่ยมตายแล้ว นายกันได้ยินเสียงปืนก็ลุกขึ้นมอง เห็นมันทางหน้าต่างห้องนอนของเขาแล**นายแอบ**ลูกนายกันนั้นวิ่งมายืนทางหลังบ้านก็แลเห็นมันวิ่งไปเหมือนกัน เมื่อเวลาที่เกิดเหตุขึ้นนั้นอีก ๑๕ นาทีจะ ๒ ยาม นายกันนอนแล้ว แต่ยังไม่หลับ แต่นายแอบนั้นกำลังสูบกล้องอยู่ แต่ใส่เสื้อนอนแล้ว พอได้ยินเสียงนายเลี่ยมร้องให้ช่วย นายแอบก็วิ่งไปดู พอถึงบันได[๑] ก็เห็นประตูหลังบ้านเปิด แล ๒ คนกำลังปล้ำกันอยู่ข้างนอก พอได้ยินเสียงปืนนายเลี่ยมก็ล้มลง คนที่ยิงก็วิ่งผ่านไปทางสวนข้ามรั้วไป

นายกันกำลังลุกขึ้นจากที่นอนก็เห็นคนนั้นวิ่งไปถนนแล้วก็หายไปข้างพุ่มไม้ แต่นายแอบนั้นลงไปอยู่ที่คนถูกยิงเพื่อจะช่วยประคับประคองมิให้เป็นอันตรายแก่ชีวิต แต่ก็ไม่เป็นการสมหวัง เพราะฉะนั้นอ้ายคนร้ายจึ่งลอยชายไปโดยสะดวก"

ท่านสืบ "นายเลี่ยมกำลังทำอะไรอยู่ แลเขาพูดอะไรบ้างหรือเปล่าก่อนเขาตาย ? "

นายรอด "ไม่ได้พูดสักคำเดียว เขาอยู่กับแม่ของเขาที่เรือนเล็ก แต่เวลานั้นเห็นเขาจะออกมาตรวจที่บ้านหรืออย่างไร ? น่ะแหละจึ่งมาพบอ้ายขโมยเข้า"

ท่านสืบ "นายเลี่ยมเมื่อก่อนเขาจะออกไปเขาพูดอะไรกับแม่เขาบ้างหรือเปล่า ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กระได" ทุกแห่ง

นายรอด "แม่เขาหูหนวกเอาเรื่องอะไรจากเขาไม่ได้เลยสักนิดหนึ่ง แต่พอแกได้ยินว่า 'ลูกแกตาย' แกก็กลายเป็นคนบ้าไป แต่ดูนี่แน่ะ ! มีเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง"

เมื่อกำลังพูดอยู่นั้นเขาก็เอื้อมมือลงไปในกระเป๋า ล้วงสมุดขึ้นมาเปิดออกหยิบเศษกระดาษรอยฉีกแล้วคลี่ออกบนหัวเข่าพูดต่อไปว่า "กระดาษใบนี้ฉันได้มาจากมือคนตายดูเหมือนเป็นเศษที่ฉีกมาจากแผ่นใหญ่ จะเป็นอ้ายผู้ร้ายแย่งฉีกไปจากมือนายเลี่ยม หรือนายเลี่ยมแย่งฉีกมาจากมืออ้ายคนร้ายก็รู้ไม่ได้ แต่ความในกระดาษนั้นดูเหมือนนัดกันไว้ แลเวลาที่นายเลี่ยมตายนั้นก็เป็นเวลาที่กำหนดในกระดาษนี้"

ท่านสืบหยิบกระดาษมาดูหนังสือที่มีในกระดาษนั้นเหมือนกับที่พิมพ์ต่อไปนี้ :

เมื่อท่านสืบดูตลอดแล้วจึ่งกล่าวว่า "หนังสือนี้ประหลาดไม่เคยเห็นเลย" แล้วก็ซบหน้าลงตรึกตรองสักครู่หนึ่งจึ่งเงยหน้าขึ้นพูดว่า "อยากจะดูให้รู้เรื่องนี้สักหน่อยมีสิ่งที่ทำให้ฉันนึกขึ้นได้บ้างแล้ว นายทัดฉันจะไปกับท่านสารวัตรประเดี๋ยวจะกลับมา ท่านกับนายแปลกคอยอยู่ที่นี่ก่อน ฉันไปไม่ช้านักสักครึ่งชั่วโมงก็จะกลับมา" พูดแล้วก็ออกจากบ้านไปกับนายรอด

ท่านนายทัดกับนายแปลกก็นั่งพูดกันไปประมาณสักชั่วโมงครึ่ง

นายรอดโผล่เข้ามาคนเดียวบอกแก่คนทั้งสองว่า "ท่านสืบเขาคอยอยู่ที่ทุ่งหลังบ้าน เขาให้ข้าพเจ้ามาบอกท่านทั้งสองว่าอยากจะชวนไปทั้ง ๔ คนด้วยกัน"

สองคนถามว่า "ไปบ้านนายกันหรือ ? "

นายรอด "จ๊ะ ! "

สองคน "ไปทำไม ? "

นายรอด "ไม่ทราบ แต่คิดว่าท่านสืบแกยังไม่หายเจ็บดี แกทำกิริยาขัน ๆ ทำให้ฉันตกใจไปด้วย"

นายแปลก "อย่าตกใจเลยกิริยาของเขาเป็นดังนั้นเสมอ"

แล้วก็ชวนกันออกจากบ้านไป พอออกไปนอกบ้านก็เห็นท่านสืบเดินไปเดินมาโดยกิริยาอย่างที่ตรึกตรอง พอแกเห็นทั้ง ๓ คนเดินมาแกก็พูดกับนายแปลกว่า "เรื่องนี้เป็นของน่าคิดที่สุดแลสนุกดีด้วย"

นายทัด "ฉันคิดว่าท่านจะได้เงา ๆ บ้างแล้ว"

ท่านสืบ "จ๊ะ ! ! ฉันกับนายรอดได้ไปเที่ยวดูตลอดแล้ว"

นายทัด "ได้อะไรสมความคิดบ้าง ? "

ท่านสืบ "ฉันจะเล่าให้ฟังตั้งแต่เดินมาได้พบสิ่งหนึ่งคือศพผู้ตายบาดแผลเป็นรอยถูกปืนโก๊ตายจริงเหมือนกับที่รู้มาแล้ว"

นายแปลก "พิโธ่ ! ยังสงสัยอยู่อีกก็เป็นได้"

ท่านสืบ "ยังไงถึงว่าอย่างนั้น การที่ตรวจตราดูให้ละเอียดนั้นไม่เป็นการเสียเปล่าเลย แลฉันได้พบกับนายกันแลลูกเขา ชี้ให้ดูในทางสวนที่ผู้ร้ายวิ่งหนีไปนั้น นั่นแหละมันทำให้ฉันประหลาดใจใหญ่"

นายทัด "ก็อย่างนั้นในการที่ท่านสืบละเอียดถึงปานนั้น พบอะไรที่เป็นพิรุธควรจะรู้ตัวอ้ายคนร้ายได้บ้าง"

ท่านสืบ "ฉันเห็นว่า 'อ้ายคนร้ายนั้นมันเป็นคนชอบกลจริง ๆ' เพราะฉะนั้นการที่เราจะขึ้นไปในบ้านนายกันเดี๋ยวนี้จะทำให้ความนั้นกระจ่างขึ้นอีกบ้าง ดอกกระมัง ที่นายรอดให้เศษกระดาษว่าได้จากมือคนตายนั้น คำที่มีในกระดาษก็เป็นชั่วโมงนั้นทีเดียวที่เกิดเหตุขึ้น นั่นแลเป็นข้อสำคัญที่สุด"

นายทัด "หนังสือนั้นเองคงจะชี้พิรุธได้บ้าง"

ท่านสืบ "อ๋อ !! แน่ทีเดียวใครที่เป็นผู้เขียนหนังสือนั้น ก็คนนั้นแหละที่

๑colt ปืนพกอย่างสั้น

เป็นคนฆ่านายเลี่ยม ก็แต่เดี๋ยวนี้ทำไมจะรู้ได้ว่าเศษกระดาษแผ่นใหญ่ที่ฉีกออกจากใบนั้นไปอยู่เสียไหน ? "

นายรอด "เมื่อเวลาที่ฉันได้กระดาษใบเล็กนี้ ฉันก็ได้ตั้งใจตรวจตราจนทั่วตามพื้นดินเหล่านั้นก็ไม่พบเลย"

ท่านสืบ "กระดาษที่เราต้องการกันนี้ใครเขาจะเอาไปทำยาอะไร ? จะต้องการก็แต่คนเขียนเท่านั้น เมื่อเวลาที่เขาฉุดเอาไปเขาก็ไม่ได้สังเกตว่า 'ขาดติดมือคนตายอยู่' รีบยัดลงไปในกระเป๋า ถ้าเราได้กระดาษนั้นก็เป็นทางที่จะได้สวนได้มากทีเดียว"

นายแปลก "พิถัง !! เท่านั้นก็พูดได้ ใครจะไปเถียงล่ะว่า 'ถ้าได้กระดาษแล้วจะไม่รู้เรื่อง' ก็เมื่อยังจับตัวอ้ายคนร้ายไม่ได้จะไปล้วงกระเป๋าเอาเศษกระดาษนั้นมาแต่ไหน"

ท่านสืบ "ก็เป็นอยู่ นี่แน่ะ ! เราพากันไปที่นั่นเถิดแล้วถึงค่อยตรึกตรองต่อไป" ก็พากันเดินไปถึงบ้านนายกัน นายรอดก็เข้าไปยืนริมประตูครัว

ท่านสืบ "เปิดเข้าไปซิ" พอเปิดประตูเข้าไปได้แล้ว ท่านสืบก็พูดว่า "ที่บันไดนั่นแน่ะซึ่งนายแอบลงมายืนดูเมื่อ ๒ คนกำลังปล้ำกันที่ตรงเรายืนอยู่นี้ แลนายกันดูอยู่บนหน้าต่างห้องนอนของเขา ทั้งพ่อแลลูกเห็นอ้ายผู้ร้ายวิ่งหนีไปข้างพุ่มไม้นั้น แล้วนายแอบจึ่งวิ่งลงไปนั่งอยู่ข้างตัวผู้ตาย ดินที่นี่มันแข็งจึ่งเห็นรอยที่ ๒ คนมันปล้ำกันไม่ได้"

พอกำลังพูดกันอยู่ ๒ คนพ่อลูกก็เดินลงมาแต่งตัวอย่างโอ่โถง แล้วพูดกับท่านสืบว่า "ท่านจะทำอย่างไรก็เชิญทำตามชอบใจเถิด ท่านเป็นคนมีชื่อเสียงในกรุงเทพฯ เคยได้สืบการต่าง ๆ มามาก การเรื่องนี้ได้ความอย่างไรบ้างล่ะ ? "

ท่านสืบ "ท่านควรจะให้ฉันดูการอีกสักเล็กน้อยก่อนซิ"

นายแอบ "ท่านอยากจะหาพิรุธหรือ ? ฉันดูมานักกะนักแล้วไม่เห็นมีร่องรอยอะไรเลย ? "

นายรอด "อ๋อ !! มีอยู่อย่างหนึ่ง ถ้าเราค้นพบ โอ๋ย ! ตายจริงท่านสืบเป็นอะไรไปเล่า ? "

ขณะนั้นท่านสืบมีหน้าตาน่ากลัวอย่างที่สุด ตาเหลือกขึ้นไปซ้อนไปซ้อนมาแล้วก็ล้มลงกับแผ่นดิน พวกเหล่านั้นก็ตกใจพยุงท่านสืบขึ้นแล้วช่วยกันหามเข้าไปในครัว ชวนกันแก้ไขก็ค่อยฟื้นขึ้น แกจึงพูดว่า "นายแปลกในเวลานี้ฉันพึ่งจะหายเจ็บใหม่ ๆ จึ่งเป็นเช่นนี้ขึ้นโดยไม่รู้ตัว"

นายกัน "จะให้พวกฉันช่วยพาไปส่งบ้านหรือ ? "

ท่านสืบ "ไม่ต้อง ‖ เมื่อก่อนฉันจะเป็นลมนี้ฉันคิดไว้ข้อหนึ่งแล้วที่อยากจะสอบให้ทราบแน่ ถ้าได้ทราบแล้วการที่จะรู้ตัวว่าใครเป็นคนฆ่านายเลี่ยมนั้นก็ไม่เป็นการยากนัก"

นายกัน "อะไรน่ะ ? "

ท่านสืบ ฉันเห็นดูเหมือนว่านายเลี่ยมเข้าไปในเรือนทีหลังขโมยเข้าไป แต่ดูเหมือนท่านทั้งสองคิดว่าถึงว่าประแจหักแล้วขโมยก็ยังไม่ได้เข้าไป"

นายกัน "แน่ทีเดียวฉันคิดดังนั้น เพราะฉันแลลูกตื่นอยู่ทั้ง ๒ คน ถ้าขโมยเข้าไปแล้วคงได้ยินฝีเท้าเป็นแน่"

ท่านสืบ "นายแอบนั่งอยู่ที่ไหน ? "

นายแอบ "ฉันนั่งสูบบุหรี่อยู่ที่ห้องกลาง"

ท่านสืบ "หน้าต่างไหน ? "

นายแอบ "หน้าต่างที่สุดข้างซ้าย"

ท่านสืบ "ตะเกียงทั้ง ๒ ห้องยังจุดอยู่หรือ ? "

นายแอบ "ยังจุดสว่างอยู่"

ท่านสืบยิ้ม ๆ แล้วพูดว่า "นี้ก็เป็นการประหลาดที่สุดที่ขโมยยังเห็นสว่างอยู่ทั้งเห็นคนทั้ง ๒ คนยังไม่นอน มันอาจสามารถจะเข้าขโมยในเวลานั้น"

นายกัน "มันจะชำนาญในการขโมยมามากแล้ว นี่แหละถ้าไม่เป็นเรื่องที่จะจับพิรุธยากแล้วคงจะไม่ร้อนถึงท่านในการเรื่องนี้ แต่ฉันเห็นว่า 'คำที่ท่านกล่าวว่าขโมยเข้าไปในเรือนก่อนนั้นเป็นการผิดแท้ ถ้าเป็นดังนั้นแล้วข้าวของมิหายไปบ้างหรือ ? "

ท่านสืบ "อ้อ ! ไม่ใช่ดังนั้น ขโมยพวกนี้มักจะทำการประหลาดมากเหมือนอย่างที่บ้านนายตัน มันก็ขโมยของที่ชอบกล ๆ คือเชือกกลุ่มหนึ่ง เครื่องชั่ง หนังสือ แลอะไร ๆ อีกฉันจำไม่ได้"

นายกัน "การเรื่องนี้ก็สุดแล้วแต่ท่านกับนายรอดจะสั่งให้ทำอย่างไร ? เราก็จะปฏิบัติตามทุกอย่าง"

ท่านสืบ "อย่างที่หนึ่งฉันอยากจะให้ท่านออกหนังสือบนตามที่ฉันคิดว่า 'สินบนนั้นสัก ๑๐ ชั่งก็พอ' ฉันได้ร่างหนังสือบนมาตามนี้แล้ว"

นายกัน "ฉันให้ ๕๐ ชั่ง" พูดแล้วก็หยิบกระดาษร่างจากมือท่านสืบไปอ่านแล้วว่า "นี่ยังไม่ถูกคือที่ท่านเขียนนี้ว่า 'การเรื่องยิงกันตายเกิดขึ้นเมื่อวันอังคาร

อีก ๑๕ นาทีจะ ๗ ทุ่มแลต่อไป แต่ที่จริงมันเกิดขึ้นเมื่ออีก ๑๕ นาทีจะ ๒ ยามต่างหาก" พูดแล้วก็เขียนที่ผิดนั้นใหม่ส่งให้ท่านสืบแล้วพูดว่า "ความคิดของท่านดีแท้ ๆ ขอให้รีบไปลงพิมพ์โดยเร็ว"

ท่านสืบรับเอาหนังสือนั้นเก็บไว้ในสมุดกระเป๋าอย่างประคับประคองที่สุดแล้วพูดว่า "จะเป็นการดีที่สุดถ้าเราจะขึ้นไปตรวจของให้ทั่วว่ามันไม่ได้เอาอะไรไป" พูดแล้วก็ชวนกันเดินขึ้นไปบนเรือน ท่านสืบจึ่งถามนายกันว่า "ท่านเห็นจะไม่ได้ใส่กลอน"

นายกัน "ไม่เห็นจำเป็นอะไรที่จะใส่"

ท่านสืบ "ท่านไม่ได้เลี้ยงสุนัขหรือ ? "

นายกัน "เลี้ยง แต่ล่ามมันไว้ข้างโน้น"

ท่านสืบ "นายเสี่ยมเคยนอนเวลาใด"

นายกัน "ประมาณ ๔ ทุ่ม"

ท่านสืบ "เวลาที่เกิดความขึ้นนั้นเข้าใจว่านายเสี่ยมนอนหลับแล้ว"

นายกัน "จ้ะ ! "

ท่านสืบ "ขอท่านได้โปรดพาไปดูให้ทั่วหน่อย"

นายกัน "ฉันคิดว่าพอแล้ว เพราะห้องของฉันอยู่ตรงนี้ ถัดไปนั่นก็ห้องเจ้าแอบ ขอให้ท่านคิดดูถีว่า 'ถ้าขโมยมันขึ้นมาแล้ว ฉันทั้ง ๒ คนจะไม่ได้ยินอะไรบ้างหรือ ? ' เพราะยังตื่นอยู่"

ท่านสืบ "ให้ดูอีกนิดหนึ่งเถอะน่ะ" แล้วก็พากันเดินขึ้นไปถึงห้องริมนั้น ท่านสืบก็เปิดประตูเข้าไปแล้วว่า "ที่นี่ไม่ใช่หรือ ? ห้องแต่งตัวของนายแอบที่กำลังนั่งสูบกล้องอยู่ในเวลาที่เกิดความขึ้น ที่หน้าต่างนั้นมองไปถึงไหนได้" แล้วก็เดินเลยเข้าไปเปิดประตูห้องนอนดูอีกห้องหนึ่ง

นายกัน "ฉันคิดว่าห้องนี้ท่านตรวจดูโดยละเอียดคงจะพอแล้ว ไปห้องฉันเถอะ"

แล้วก็พากันไปในห้องของนายกัน ในห้องนั้นปัดกวาดโดยเรียบร้อย เมื่อกำลังเดินเข้าไปนั้นนายแปลกล้าหลังอยู่กับท่านสืบ แลข้างเตียงนอนของนายกันมีโต๊ะสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ตั้งอยู่โต๊ะหนึ่ง บนโต๊ะนั้นมีคนโทแก้วใส่น้ำเต็มกับส้มจานหนึ่งตั้งอยู่ พอ ๒ คนเดินเข้าไปถึงที่นั่น ท่านสืบเอื้อมมือไปผลักให้โต๊ะนั้นล้มลง คนโทแก้วละเอียดป่นเป็นแป้งไป ผลส้มนั้นเที่ยววิ่งไปเกือบทั่วห้อง แล้วท่านสืบทำหน้าตาเฉยร้องขึ้นว่า "อ้าว !... อ้าว !! นายแปลกทำโต๊ะหกหมด หน็อยแน่เลี้ยงโต๊ะ

พรมใหญ่เทียวหนา ทำดูราวกับส้มนั้นเป็นของตัวไม่เกรงใจเจ้าของบ้านเลย"

นายแปลกเรี่ยเต็งที แทบหมดสติโดยความอายไม่พูดจาโต้ตอบว่ากระไรหมดนั่งลงเก็บส้ม พวกเหล่านั้นก็ชวนกันลงช่วยเก็บด้วย เมื่อเก็บส้มหมดแล้วก็พากันลุกขึ้น ตั้งโต๊ะขึ้นใหม่วางจานส้มลงเรียบร้อยแล้ว

นายรอดร้องขึ้นว่า "อ้าว !! ท่านสืบหายไปข้างไหนเล่า?" ในเวลานั้นท่านสืบก็หายไป

นายแอบ "โปรดคอยที่นี่ประเดี๋ยว ฉันคิดว่า 'เขาเป็นบ้าไปแล้ว' พ่อมาไปกับฉันประเดี๋ยวดูถีว่าเขาหายไปข้างไหน ? " พูดแล้วทั้ง ๒ คนก็ออกจากห้องวิ่งไป

นายรอดกับพวกนั้นก็พากันยืนตกตะลึงอยู่ในห้องนั้นเอง ประเดี๋ยวได้ยินเสียงท่านสืบร้องขึ้นว่า "ช่วยด้วย ! ...ช่วยด้วย !! ฆ่าตายแล้ว"

ทั้ง ๓ คนได้ยินถนัดแน่ว่า 'เป็นเสียงท่านสืบ' ก็พากันวิ่งตามเสียงนั้น พอไปถึงประตูห้องนายแอบก็ได้ยินเสียงว่า 'อยู่ในห้อง' ทั้ง ๓ คนชวนกันผลักประตูเข้าไปเห็นพ่อลูกทั้ง ๒ คนกำลังคร่อมตัวท่านสืบอยู่ นายแอบกำลังบีบคอท่านสืบทั้ง ๒ มือ แลนายกันนั้นกำลังหักแขนอยู่ เมื่อเห็นดังนั้นก็พากันเข้าไปช่วยกันผลักคนทั้งสองออกเสียจากท่านสืบ ท่านสืบลุกขึ้นได้เดินโซเซ...โซเซแล้วร้องโดยเสียงสั่นว่า "สารวัตรแขวงจับ ๒ คนพ่อลูกนี้"

นายรอด "จับเขาเรื่องอะไร ? "

ท่านสืบ "เรื่องเขาฆ่าคนแจวเรือของเขาคือ**นายเลี่ยม**ตาย"

นายรอดจ้องดูหน้าท่านสืบด้วยความประหลาดใจใหญ่แล้วพูดว่า "ท่านสืบจ๋า ฉันคิดว่า 'คำที่ท่านพูดนี้โดยไม่ได้ตั้งใจอย่างนั้น' ไม่ใช่หรือ ? "

ท่านสืบ "อ่ายไม่ยังนั้น !! ฉันพูดเมื่อตะกี้นี้นั้นเป็นความจริงแท้ มิเชื่อก็ดูหน้าเขาซิ เขาบอกชัดอยู่ในหน้าของเขาแล้ว"

ในเวลานั้นหน้าของนายกันก็ดำลงทันที แลนายแอบนั้นหน้าตาน่ากลัวอย่างที่สุดเหมือนกับเสือเมื่อเวลาจะกินคน นายรอดก็ไม่ว่ากล่าวประการใดออกไปนอกบ้านแล้วเป่านกหวีดขึ้น มีนายอำเภอ ๒ คนวิ่งมาหาพากันขึ้นไปบนเรือน

นายรอด "นายกันฉันไม่เห็นมีทางอย่างอื่นเลย นอกจากที่จะเชิญท่านไปซันสูตรก่อน แต่ท่านคงเห็นว่า..."

นายรอดพูดยังไม่ทันขาดคำ นายแอบก็ชักปืนโก้ออกประจุ นายรอดจึ่งว่า "จะสู้หรือ ? " พอพูดดังนั้นเขาก็ยื่นมือของเขาออกไปปัดมือนายแอบ ใน

ทันใดปืนโก๊ก็ตกลงที่พื้น

ท่านสืบเสียงสั่น "เก็บไว้...เก็บไว้" แล้วก็โดดไปเอาเท้าเหยียบปืนนั้นไว้แลพูดต่อไปว่า "นี่แน่ะ ! ของที่เราต้องการ" พูดแล้วก็ชูเศษกระดาษแผ่นใหญ่ขึ้น

นายรอด "นี่หรือที่เหลือจากเศษที่ติดมือคนตายอยู่ ? "

ท่านสืบ "นี่แหละ"

นายรอด "ได้ที่ไหน ? "

ท่านสืบ "ได้ที่ฉันนึกไว้ว่าคงอยู่ แต่คอยประเดี๋ยวฉันจะชี้แจงให้ฟังโดยละเอียด"

แล้วหันหน้ามาพูดกับนายแปลกว่า "แกกับนายทัดคงต้องกลับไปบ้านก่อน ฉันจะต้องไปกับนายรอดยังศาลเพื่อจะว่าความอ้ายผู้ร้ายนี้ แลคงจะกลับไปบ้านให้ทันรับประทานอาหารกลางวัน" นายทัดกับนายแปลกก็กลับไปบ้าน

พอเวลาบ่ายโมงหนึ่งท่านสืบก็ไปยังบ้านนายทัดพร้อมกับนายตันตรงมาถึงนั่งลงแล้วพูดว่า "ในเวลาที่ฉันจะอธิบายในการสืบสวนเรื่องฆ่าคนตายรายนี้ ฉันอยากจะให้นายตันอยู่ด้วยเพราะมีความที่เกี่ยวข้องกับเขา แต่ฉันกลัวว่าท่านนายทัดจะมีความรำคาญใจที่สุดเพราะฉันมาอาศัยอยู่แลทำให้วุ่นวาย"

นายทัด "เปล่าเลย !...เปล่าเลย ! ที่ท่านทำการอย่างนี้ฉันมีความยินดีที่เห็นว่าเป็นความสามารถที่สุดที่ผู้อื่นจะทำได้น้อยคนเพราะตัวฉันเองในความเรื่องนี้เห็นว่า 'ไม่มีอะไรสักนิดเดียวที่ทำให้เป็นที่สงสัยพอจะให้เห็นทางพิรุธได้"

ท่านสืบ "เต็มทีการเรื่องนี้กว่าจะสำเร็จก็เกือบจะถึงแก่ชีวิต เพราะอ้าย ๒ คนมันจะฆ่าเสีย จนเดี๋ยวนี้ยังทำให้อ่อนใจมาก ขอบรั่นดีแก้สักถ้วยหนึ่งเถิด"

นายทัด "แลอย่าทำเป็นลมเหมือนเมื่อตะกี้อีกล่ะ"

ท่านสืบหัวเราะใหญ่แล้วว่า "เรื่องเป็นลมนั้นประเดี๋ยวฉันจะเล่าให้ฟังโดยละเอียดเพราะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังมาก คือชักให้เห็นว่า 'ถ้าเห็นอะไรเล็กน้อยแต่พิจารณาให้ละเอียดแล้วอาจจะทำให้ค้นหาเรื่องสำคัญเช่นที่เล่าแล้วนี้ได้' ข้อพิรุธที่ฉันจะได้ในเรื่องความรายนี้ ก็ได้จากเศษกระดาษที่อยู่ในมือคนตายนั้นเอง ก่อนที่ฉันจะชี้แจงเรื่องพิรุธที่กล่าวมาแล้วนี้ ฉันอยากจะให้ท่านทั้งหลายคิดไปโดยตนเองว่า 'ตามที่นายแอบพูดนั้นจะจริงหรือไม่ ? คือเขาว่าเขาเห็นอ้ายผู้ร้ายพอมันยิงนายเลี่ยมแล้วมันก็วิ่งหนีไปทีเดียว ก็อย่างนั้นมันจะฉีกกระดาษที่มือคนตายไม่ได้เลยไม่ใช่หรือ ? แต่กระดาษมันขาดไป ก็เมื่อกระดาษมันขาดไปเช่นนี้ถ้าอ้ายผู้ร้ายไม่ฉีกแล้วก็ต้องนายฉีกเอง เพราะลงไปนั่งข้าง ๆ คนตายก่อนคน' เมื่อ

นายกันไปถึงก็มีลูกจ้างมาอยู่ที่ศพคนตายหลายคนแล้ว แต่การเรื่องนี้นายรอดหาได้คิดว่า 'จะเกี่ยวกับเจ้าของบ้านไม่ เขาจึ่งจับพิรุธไม่ได้' เมื่อนายรอดส่งกระดาษมาให้พวกเราดูนั้น ฉันพิจารณาอย่างละเอียดที่สุด ดูนี่ซิ ท่านสังเกตไม่ได้หรือว่าที่กระดาษนี้มีอะไรชี้ให้เห็นพิรุธบ้าง ? "

นายทัต "ดูตัวหนังสือไม่เสมอกัน"

ท่านสืบ "นี่แหละไม่มีที่สงสัยสักนิดเลย หนังสือฉบับนี้เขียนแล้วโดยคน ๒ คนผลัดกันคนละคำ ขอให้ท่านพิจารณาดูตัว 'ส' ที่ 'สิบสอง' แลตัว 'ส' ที่คำว่า 'สองยาม' มันผิดกันอย่างไร ? ถ้าท่านพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ท่านจะรู้สึกได้ในทันใดทีเดียว แลขอให้ดูคำว่า 'ความ' นั้น คนมือเบาเขียน แต่คำว่า 'ศึก' นั้นคนมือหนักเขียน"

นายทัต "โอ๋ ! ดูกระจ่างจริงเหมือนท่านว่า เมื่อเวลาที่ได้รับคำอธิบายแล้วทำไมนะคน ๒ คนด้วยกันจึ่งมาผลัดกันเขียนคนละคำลงในกระดาษแผ่นเดียวกันเช่นนี้"

ท่านสืบ "อ่อ ! การนี้ก็เป็นการชั่วร้ายอีก คือคนหนึ่งจะเขียนไปแต่คนเดียวจนตลอดแล้วก็ไม่ไว้ใจอีกคนหนึ่งจึ่งให้เขียนด้วยกันทีเดียว ถ้าเขาจับได้จะได้มีโทษเท่ากัน แลในคน ๒ คนนี้เห็นได้ชัดทีเดียวโดยลายมือว่า 'คนที่เขียนคำว่า 'อีก' กับคำว่า 'นาที' เป็นคนต้นเหตุที่คิดการเรื่องนี้ขึ้น"

นายทัต "ทำไมท่านถึงรู้ได้ ? "

ท่านสืบ "ที่ทราบก็เพราะเอากระดาษที่ได้มาทั้ง ๒ แผ่นนั้นเทียบกัน แต่เรารู้แน่กว่านั้นอีก ดูซิดูกระดาษนี้ท่านก็จะเห็นเองว่า 'คนมือเบาเขียนคำของเขาลงก่อนแล้ว เว้นไว้ให้อีกคนหนึ่งเขียนแลที่ที่ เว้น ๆ ไว้นี้บางคำก็ไม่พอ คนที่เขียนทีหลังต้องเขียนคำว่า 'สิบสอง' ทับลงในตัว 'นาที' เพราะฉะนั้นคนที่เขียนก่อนจึ่งไม่มีที่สงสัยเลยว่าจะไม่เป็นผู้คิดการเรื่องนี้ก่อน"

นายตัน "แหม้ ! ท่านฉลาดพอใช้"

ท่านสืบ "ในกระดาษแผ่นเล็กนั้นเองทำให้เห็นพิรุธอีกคือ ถ้าคนที่เขาชำนาญในการหนังสือแลเคยได้สังเกตมาในกระบวนหนังสือแล้ว เขาบอกได้ทีเดียวว่า 'คนที่เขียนหนังสือนั้นคนหนึ่งแก่ คนหนึ่งหนุ่ม แต่คนแก่ก็ไม่สู้แก่นัก แลคนทั้งสองนี้เป็นญาติกันด้วย' เมื่อฉันเห็นหนังสือนี้แล้วก็คะเนได้เพียงเท่านั้น จึ่งอยากจะเห็นคนตายแลที่บ้านช่องให้ทั่วเพื่อเป็นทางประกอบกับความสืบสวนของฉัน เมื่อฉันไปกับนายรอดที่บ้านก็เห็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยากเห็น คือศพคนตายอย่างหนึ่ง

ฉันได้ตรวจดูโดยละเอียด รู้แน่ทีเดียวว่า 'คนนั้นถูกปืน แลลูกปืนมาระยะทางไม่ต่ำกว่า ๗ ศอก'

ทำไมถึงว่าห่างกันเท่านี้ ? เพราะเหตุว่า 'ถ้าระยะทางที่ยิงนั้นสั้นเข้ากว่านี้แล้วต้องมีรอยดินปืนเปื้อนที่เสื้อ' เพราะเช่นนี้แหละจึงทำให้ฉันทราบโดยไม่มีที่สงสัยว่า 'นายแอบพูดเท็จต่อฉันแลนายรอดในคำที่ว่าตัวเขาลงมาเห็น ๒ คนกำลังปล้ำกันอยู่แลกำลังปล้ำกันนั้น คนหนึ่งยิงปืนคนหนึ่งก็ล้มลงดังนี้' แลอีกอย่างหนึ่งที่ ๒ คนพ่อลูกบอกว่า 'เห็นอ้ายผู้ร้ายวิ่งไปทางหลังบ้านข้างพุ่มไม้นั้น ฉันไปตรวจดูถึงที่นั่นเหมือนกัน เห็นมีที่หล่มอยู่แห่งหนึ่งตามทางที่ไปนั้น ดินยังเปียก ๆ อยู่ แต่ไม่เห็นมีรอยเท้าเลย'

ฉันก็รู้แน่ว่า 'ข้อนี้ ๒ คนพ่อลูกก็ปดฉันอีก แต่เรื่องนี้ที่ฉันจะได้ความโดยละเอียดนั้นก็เพราะฉันทราบความจากท่านนายทัดว่า 'มีขโมยขึ้นที่บ้านนายตัน แลการที่ขโมยนั้นก็เป็นการชอบกล เพราะขโมยแต่ของขัน ๆ แต่แรกฉันก็ยังไม่รู้แน่ว่า 'ผู้ใด' พอเกิดเรื่องฆ่านายเลี่ยมขึ้นก็ทำให้ฉันรู้สึกแน่ทีเดียวว่า 'คนที่เป็นขโมยนั้นมิใช่อื่นไกลคือตัวนายกันกับลูกนั่นเอง' เพราะได้ทราบว่า 'นายตันกับนายกันเป็นความกันอยู่' ถ้าเป็นขโมยอื่นแล้วจะเข้าไปในห้องหนังสือทำไม ? เพราะรู้อยู่ด้วยกันแล้วว่า 'ห้องหนังสือไม่มีของที่มีราคาอะไรเลย เข้าห้องอื่นไม่ดีกว่าหรือ ?'

ที่เข้าไปในห้องหนังสือดังนี้จะมีใครเล่า ? ก็มีแต่นายกันเท่านั้นแหละ เพื่อจะได้ไปลักหนังสือตราสารสำหรับที่รายนั้นเพื่อความของตนจะได้ชนะ เมื่อไม่พบหนังสือตามที่ตนต้องการแล้วก็เอาอะไรต่ออะไรติดมือไปบ้าง พอให้นึกว่าขโมยจริง ๆ เท่านั้น"

นายตัน "โอ !! ตายจริง แน่ทีเดียวไม่ต้องสงสัยเลย เรื่องที่ของฉันครึ่งหนึ่งที่เขาว่าเป็นของเขานั้น ฉันมีหนังสือตราสารที่สำหรับเป็นพยานด้วย แหม้ !! ถ้าเขาลักเอาไปได้จะทำให้ความของฉันแพ้เขาทีเดียวโดยไม่ต้องสงสัย แต่เคราะห์ฉันดีแท้ ๆ ที่เอาหนังสือนั้นไปฝากหมอความเสีย ถ้าไม่ดังนั้นเป็นยับเป็นแน่"

ท่านสืบ "เมื่อฉันได้ไต่สวนตามที่กล่าวมาแล้วนี้ก็รู้ได้แน่ว่า 'นายเลี่ยมตายนั้นเพราะคนทั้งสองฆ่า แต่ยังเป็นการจับไม่มั่นที่จะทำให้คนทั้งหลายเห็นว่า ๒ คนนั้นฆ่าจริง จึ่งได้ไปที่บ้านเขาเพื่อจะหาสลักสำคัญ คือใบกระดาษที่ขาดจากมือคนตายนั้น แลฉันรู้แน่ทีเดียวไม่ต้องสงสัยเลยว่า 'กระดาษนั้นนายแอบเป็นคนฉีก แลคะเนว่าคงจะยัดในกระเป๋าเสื้อนอนนั่นเอง' จึ่งอยากจะค้นให้พบ

เมื่อเราไปถึงบ้านเขา นายกันออกมารับที่ประตูครัว นี่เป็นการ

เคราะห์ดีที่สุดที่เขาไม่ทันคิดว่า 'กระดาษที่เขาฉีกนั้นอยู่ที่ไหน ? ถ้าไม่อย่างนั้นเขาจะเผาไฟเสียแล้ว' ในเวลานั้นนายรอดเกือบจะขยายอะไรที่เป็นการสำคัญให้เขาฟัง ฉันจึ่งได้ทำเป็นลมล้มลง เพื่อจะให้เขามาวุ่นวายทางฉันจะได้เปลี่ยนความที่พูดกันนั้นเสีย"

ในเวลานั้นในห้องนั้นก็ดังกึกก้องไปด้วยเสียงหัวเราะ เพราะพากันขันในการที่ท่านสืบฉลาดอาจจะล่วงรู้ใจคนถึงปานนั้น แล้วนายทัดพูดขึ้นว่า "เหลือเกินนักทำให้พวกเราเสลือกสลนแลหวาดใจเกือบแย่ ที่แท้ที่จริงท่านก็ปดเล่นเท่านั้น"

นายแปลก "เหลือกำลังไม่มีผู้ใดอีกแล้วที่จะทำให้ได้อย่างแก แกมันปลิ้นปล้อนนัก"

ท่านสืบ "อ่อ ! การทำกลอุบายก็มักจะให้ประโยชน์บ่อย ๆ ตามที่เคยใช้มาแล้ว แลเรื่องนี้ที่ฉันทำเป็นเขียนหนังสือบนที่จะให้นายกันลงชื่อส่งไปลงพิมพ์ให้ผิดนั้น ก็เพราะจะให้นายกันแก้แลเขียนคำ '๒ ยาม' ลง เพื่อฉันจะได้เอามาเปรียบกับคำว่า '๒ ยาม' ที่อยู่ในเศษกระดาษที่ติดมือคนตายอยู่นั้น"

นายแปลก "โอ !! ฉันโง่จริง ๆ คิดไม่เห็นเลย เมื่อเวลาที่นายกันเขาทักว่า 'แกเขียนผิดนั้น' ฉันมีความอายที่สุดที่เห็นว่า 'แกไม่เคยทำผิดดังนั้นเลย'

แต่มานึกว่า 'ความเจ็บที่แกเป็นนั้นยังไม่หายดีจึงทำให้เคลิ้บเคลิ้มไปได้ ที่จริงแกก็หลอกเล่นเท่านั้น อะพุทโธ่ ! พุทถัง !! "

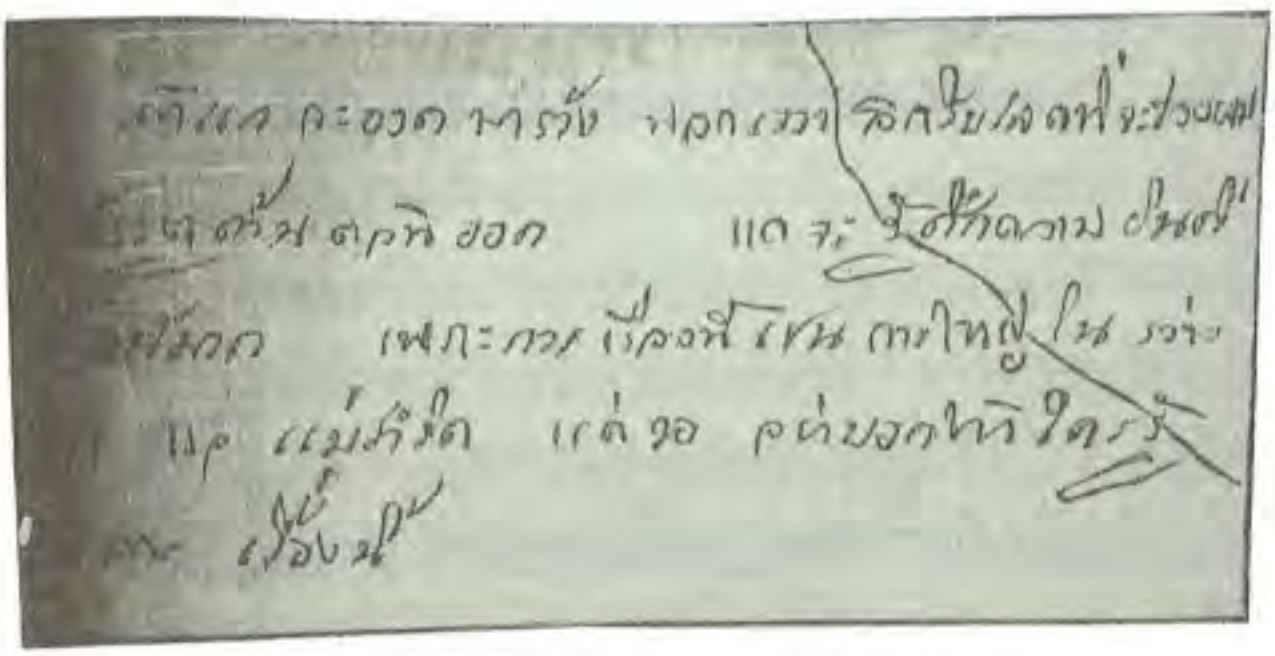
ท่านสืบ "แกก็มัวแต่ปรานีฉันในการที่เจ็บเท่านั้น ฉันมีความเสียใจเหมือนกันที่ได้ทำให้ท่านทั้งหลายมีความทุกข์ร้อนด้วย แต่จะทำอย่างไรได้ ? มันต้องทำอย่างนั้นจึ่งจะได้เรื่อง พอเมื่อเราพากันขึ้นไปในห้องนอนของนายแดง ฉันเห็นเสื้อนอนตัวนั้นแขวนอยู่ข้างหลังประตู พอฉันเลยไปห้องนายกันจึงได้ทำให้โต๊ะล้มคว่ำเสีย เพื่อจะให้ท่านทั้งหลายชุลมุนกันในการเก็บส้ม ฉันจะได้มีเวลาหนีมาค้นในกระเป๋าเสื้อนั้น แต่กว่าจะได้กระดาษมาเป็นการยากจริง ๆ ด้วยไม่รู้ว่ามันอยู่ในกระเป๋าไหนแน่ ? จึ่งทำให้ช้าเวลาเกือบจะเอาชีวิตไปทิ้งเสียเพราะการเรื่องนี้ด้วยอ้าย ๒ คนพ่อลูกมันรู้ทันเข้า โอ ! ฉันหมายว่า "ฉันคงจะตายในคราวนี้ แต่มีความขอบใจที่สุดที่ท่านทั้งหลายมีความรักแลกรุณาฉันไปช่วยโดยทันที ฉันจึงรอดมาได้ แลในเดี๋ยวนี้ฉันยังหวาด ๆ อยู่ว่า "อ้ายพ่อมันยังบิดแขนเพื่อจะแย่งกระดาษแลลูกยังบีบคอฉันอยู่ การที่เกิดยิงกันขึ้นนี้เพราะเวลาที่พ่อลูก ๒ คนไปขโมยที่บ้านนายตันนั้น นายเลี่ยมคงแอบตามไปด้วย เพราะเหตุนี้ทั้ง ๒ คนพ่อลูกนั้นต้องตกอยู่

ในอำนาจนายเลี่ยม แลนายเลี่ยมบางทีจะทำอำนาจให้คนทั้งสองตกใจก็จะเป็นได้ แต่เป็นการเคราะห์ร้ายที่สุดที่นายเลี่ยมไม่ได้พิจารณาดูก่อนไปเล่นกับคนอย่างเช่นนายแอบนั้น แลการเรื่องขโมยขึ้นบ้านนายตันนี้ก็โจษกันไปทั่วบ้านในแขวงนี้

นายแอบจึ่งเห็นว่า 'เป็นการจำเป็นแท้ที่จะต้องฆ่านายเลี่ยมเสีย เพราะกลัวจะพูดไป เขาจึงชวนนายเลี่ยมให้ไปที่ใดที่หนึ่งเพื่อจะหลอกให้ออกมาแล้วก็ยิงเสีย เมื่อเวลาที่เขาไปเอากระดาษที่มือคนตายมานั้น ถ้าเขาพิจารณาดูโดยละเอียดแล้วคือ เขาเอาไปให้หมดทั้งแผ่นแล้วการสงสัยก็จะไม่เกิดขึ้นเลย เพราะใคร ๆ จะไปนึกว่า 'คนทั้งสองนี้จะทำเล่า' ด้วยรู้อยู่ทั่วกันแล้วว่า 'คน ๆ นี้เป็นคนดีแลกตัญญูต่อนายนัก' ดังที่ท่านนายทัดเล่าอยู่เมื่อตะกี้นี้"

นายแปลก "ไหนหนังสืออีกแผ่นหนึ่งที่ได้มาจากกระเป๋าเสื้อนอน เอามาดูถี"

ท่านสืบหยิบกระดาษทั้ง ๒ แผ่นออกเทียบกันเข้าเหมือนอย่างที่มีอยู่ในนี้

แล้วพูดว่า "เราเองก็ยังไม่รู้ว่าเป็นเรื่องอะไรกันในระหว่างนายแอบนายเลี่ยมแล**แม่สำริด** แต่การนี้ก็รู้สึกได้ว่า 'คนที่คิดการนี้หาเหยื่อดักโดยอุบายอย่างฉลาดทีเดียว' ฉันคิดว่าตามที่ฉันอธิบายมาแล้วนี้ ท่านทั้งหลายคงเข้าใจในทางที่ฉันสืบสวนตลอดแล้วขอลาไปก่อน"

"ออไรด์ กู๊ดไบ"[๑]

---

[๑] All right good bye เอาละลาก่อน

เรื่องที่สอง[๑]

วันหนึ่งท่านผู้ชำนาญในการสืบสวนนั่งพูดเล่นอยู่กับสหายที่รัก พอมีชายผมล้านเข้ามาหาท่าน ท่านจึ่งถามว่า "มาด้วยกิจฉันใด ? "

ผู้ที่มาจึ่งทำเคารพแล้วบอกว่า "ข้าพเจ้าผู้มีความทุกข์ร้อนไม่มีผู้ใดเป็นที่พึ่ง จึ่งตั้งหน้ามาหาท่านด้วยความหวังใจจะใคร่ขอสติปัญญาท่านช่วยแนะนำ"

ทันใดนั้นชายสหายของท่านสืบเห็นว่าชายผู้ที่มานั้นจะมากล่าวความลับ จึงลุกขึ้นจะออกมาให้พ้น ท่านสืบจึ่งว่า "อย่าเพ่อไปก่อน นั่งอยู่คอยฟังความเรื่องนี้ด้วยกันเถิดชอบกลนัก"

ท่านสืบจึงบอกแก่ผู้ที่มาหานั้นว่า "กิจของท่านมีฉันใดก็เล่าไปเถิด ท่านผู้ที่นั่งอยู่นี้ถึงจะทราบก็ไม่เป็นไรดอก เพราะท่านเป็นที่ปรึกษาหารือของเรา ถ้าแต่เราผู้เดียวก็ทำไปไม่ตลอด ต้องอาศัยท่านผู้นี้ด้วย ท่านจงเล่าความทุกข์ร้อนของท่านไปเถิดอย่ามีความวิตกแลรังเกียจเลย"

ชายผู้มาจึ่งชักหนังสือออกจากกระเป๋า แล้วจึงว่า "ข้าพเจ้าจะเล่าความเดิมก่อน ให้เสร็จสิ้นทุกประการจึงจะอ่านหนังสือนี้ให้ท่านฟัง" ว่าดังนั้นแล้วเล่าว่า

เดิมตัวข้าพเจ้านี้เป็นคนยากจน แต่ตั้งใจ[๒]ทำมาหากินเล็ก ๆ น้อย ๆ มาช้านาน ครั้นต่อมาข้าพเจ้าทำสมุดต่าง ๆ ขายบ้าง ดำบ้างขาย จึ่งค่อยมีทรัพย์สินเจริญขึ้น ต่อมาการที่บ้านข้าพเจ้านั้นมากขึ้น ข้าพเจ้าทำผู้เดียวไม่ไหวจึงจ้างคนผู้หนึ่งมาช่วยจัดการค้าขาย ให้เงินเดือนเขาเดือนละ ๑๕ บาท เขาก็ยอมรับทำการอยู่กับข้าพเจ้าได้ประมาณปีเศษ เขาทำการให้โดยเรียบร้อย ไม่มีความผิดพลั้งบิดพลิ้วหรือฉ้อโกงเลย ข้าพเจ้าเพิ่มเงินให้ เขาก็ไม่ยอมรับ

เขาว่า "ทุกวันก็กินอยู่กับ[๓]ท่าน เงินที่ท่านให้ก็พออยู่แล้ว ขอท่านงดไว้เถิด"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๔๒ (๔ สิงหาคม ๑๑๑) : ๔๙๓ - ๔๙๖, ๔๓ (๑๑ สิงหาคม ๑๑๑) : ๕๐๖ - ๕๑๐, ๔๔ (๑๘ สิงหาคม ๑๑๑) : ๕๑๘ - ๕๒๐.

[๒] ต้นฉบับปรากฏแต่คำว่า "ตั้ง" เท่านั้น ทำให้ประโยคยังไม่สมบูรณ์ ความตรงนี้น่าจะเป็น "ตั้งใจ" ซึ่งหมายถึง เอาใจจดจ่อ แต่ถ้าเป็นภาษาพูดอาจกล่าวว่า "ตั้งหน้า"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ใน" ซึ่งยังไม่ชัดเจน ความในประโยคนี้อาจเขียนว่า "กินอยู่ในบ้านท่าน" ก็ได้

ตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้าก็มีความรักใคร่เขามาก เขาก็มีความรักใคร่ข้าพเจ้า ทำมาหากินอยู่ด้วยกันมาจนบัดนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้อยู่ที่บ้าน ๔ เดือน เขาก็ยังทำเรียบร้อยอยู่ ขณะเมื่อข้าพเจ้ายังอยู่ที่บ้านนั้น วันหนึ่งเขาไปได้หนังสือมาฉบับหนึ่งมานั่งอ่านอยู่ คือหนังสือฉบับนี้ เขาอ่าน อ่านแล้วเขาบ่นว่า "เสียใจนักด้วยตัวเขาผมไม่ล้าน ถ้าผมล้านแล้วคงมีความสุขใหญ่"

ข้าพเจ้ามีความสงสัยจึงถามว่า "เหตุฉันใดจึ่งว่าดังนั้น"

เขาตอบว่า "ไม่ต้องถามถ้าอยากรู้ก็อ่านดู"

เขาจึ่งส่งหนังสือนี้มาให้ข้าพเจ้า ความในหนังสือนี้ชอบกลมาก ข้าพเจ้าจะอ่านให้ท่านฟัง จึงคลี่หนังสือออกอ่าน ความในหนังสือนั้นว่า

"บัดนี้ยังมีท่านผู้มั่งคั่งบริบูรณ์ไปด้วยโภคสมบัติ แต่ท่านนั้นหาบุตรแลธิดามิได้ ท่านจึงหวังใจที่จะเกื้อกูลแก่ผู้ที่มีลักษณะเหมือนเช่นท่าน ลักษณะของท่านนั้นมีผมล้าน ถ้าใครเหมือนท่านแล้วท่านจะเกื้อกูลผู้ที่เหมือนให้ได้รับความสุข ขอเชิญท่านผู้ที่เหมือนนั้นมาให้เจ้าพนักงานของท่านดู"

ที่โรงใหญ่อันตั้งไว้มีกระดานเขียนหนังสือแผ่นใหญ่ติดอยู่ที่หน้าโรง ความในหนังสือที่กระดานนั้นว่า **จะบำรุงคนผมล้านให้เจริญ** ถ้าท่านผู้ใดเป็นดังที่ว่านี้ แม้ต้องการจะรับความเกื้อกูลของท่านเศรษฐี ขอเชิญท่านมายังตำแหน่งที่บอกมาในหนังสือนี้ ให้พนักงานผู้ตรวจเลือกดู ถ้าท่านผู้ใดมีลักษณะถูกต้องตามความประสงค์ของท่านเศรษฐีแล้ว ท่านจะชุบเลี้ยงให้รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท แต่ต้องรับการของท่านบ้างอย่างเบา ๆ เช่นลูกหลานของท่าน ถ้าท่านผู้ใดที่มีเพศดังว่า แลต้องการจะรับความสุข ขอเชิญมายังโรงใหญ่ที่ว่ามานี้เทอญ"

ท่านสืบเมื่อได้ฟังหนังสือนั้นจบลงจึ่งถามว่า "ท่านนี้เมื่อเดือนก่อนท่านเห็นจะเขียนหนังสือมาก"

ผู้มาหาจึงตอบว่า "เจ้าประคุณนี้มิใช่มนุษย์ ท่านรู้ราวกับเทวดา"

ท่านสืบตอบว่า "ไม่ใช่ดอก ท่านอย่ายกยอเกินไป ที่ว่านี้ลองดู ถ้าถูกก็เป็นอันได้การ"

ผู้มาหาจึ่งเล่าต่อไปว่า "เมื่อข้าพเจ้าทราบหนังสือนี้แล้วมีความยินดีมากหาที่เปรียบมิได้ จึงรีบไปยังที่นั้นในวันนั้น เมื่อไปถึงจึ่งได้เห็นคนเช่นข้าพเจ้าไปอยู่ที่นั้นประมาณสามสิบสี่สิบคน แต่พนักงานผู้เลือกเรียกเข้าไปนั่งทีละคน เมื่อเข้าไปนั่งนั้นผู้ตรวจเปิดดูตำราแล้วพิจารณาดูคนที่เข้าไปทุก ๆ คน แต่ข้าพเจ้าไปนั่งดูอยู่ เข้าไปแล้วเลือกเสีย จนแทบจะหมดคนยังไม่เห็นใครได้เลย

ข้าพเจ้านึกว่า 'เราก็คงถูกเลือก' แต่ไหน ๆ ได้มาแล้วลองดูทีเผื่อจะได้บ้าง ถ้าไม่ได้ก็ป่วยการวันหนึ่งตามที แต่นั่งคอยอยู่จนเหลือข้างหลังอีก ๕ คน ผู้ตรวจก็เรียกข้าพเจ้าไปเปิดตำราพิจารณาดูประมาณ ๑๐ มินิต จึงบอกว่า "ชอบกล คนนี้เห็นจะได้การให้นั่งอยู่ก่อน"

เขาจึงเรียกคนเหล่านั้นมาดูอีกต่อไป พวก ๕ คนที่มาทีหลังนั้นเขาก็ว่า "ไม่เหมือนท่านเศรษฐี" เขาก็ไล่ให้กลับไป ข้าพเจ้านั่งคอยอยู่จนเขาเลือกกันหมด

ข้าพเจ้าจึงนึกว่า "เขาเห็นจะต้องการเช่นเรา เราคงได้แต่ยังไม่ไว้ใจแน่" อกใจตึกตักถึงกับบนบานว่า "เดชะผีปู่ย่าตายายช่วย เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อหอกลองช่วยดลจิตดลใจ หรือกุศลผลทานที่ทำมาจงช่วย เจ้าประคุณขอให้ได้"

ขณะนั้นผู้เลือกจึ่งเรียกข้าพเจ้าเข้าไปในห้อง แล้วเขาบอกกับพวกเขาว่า "คนนี้เห็นจะได้การ เหมือนท่านเศรษฐีมาก"

ผู้ที่อยู่ในที่นั้นหลายคนก็รับว่า "เหมือนมาก"

ขณะนั้นข้าพเจ้ามีความยินดีปีติบังเกิด นึกว่า "ครั้งนี้กุศลให้ผลจะได้รับความสุขด้วยหัวเป็นทรัพย์" นั่งสนทนากับเขาอยู่ เขาก็เรียกคนใช้ เอาหมากพลูน้ำชามาให้รับประทาน แล้วเขาถามถึงบ้านช่องบุตรภรรยามีแล้วหรือยัง ? ข้าพเจ้าบอกเขาว่า "บุตรภรรยาหาไม่ แต่บ้านช่องเหย้าเรือนมี"

เขาจึ่งว่า "เสียทีจริงที่ไม่มีภรรยา ท่านเศรษฐีท่านหวังใจจะต่อพืชพันธุ์ เป็นการลำบากเสียอีกอย่างหนึ่งแล้ว"

ทันใดนั้นคนหนึ่งจึงว่า "ไม่มีแลดี ท่านเศรษฐีคงชอบมาก ด้วยท่านมีหลานคนหนึ่งกำลังสาวเรี่ยม ข้าพเจ้าคิดว่านานไปรู้ว่าท่านผู้นี้ไม่มีภรรยาคงยกให้"

คนหนึ่งจึงตอบว่า "อือ ! จริง ข้าพเจ้าลืมไป ปะท่านั้นก็เรี่ยมซิงามพอใช้ คนมาขอหลายแห่งแล้วไม่ให้ หลานท่านดีจริงด้วยหนา การที่จะริก ๆ แร่ ๆ ไม่มีละ การฝ่ายผู้หญิงจะเอาข้างร้อยปัก หรือกับข้าวของกิน การเหย้าการเรือนละก็ที่หนึ่ง รูปหรือจะหาเทียบยาก เดี๋ยวนี้อายุสิบเก้า วันซืนนี้ลูกเจ้าสัวอะไรลืมไปละ ที่ล่างให้คนมาถามจะขอให้ลูกชายบอกว่า 'กองทุนเท่าใดก็ตาม พอจะทำตึกให้ ๓ ชั้น' ท่านที่บ้านเราท่านว่า "หลานคนเดียว ท่านอยากจะให้คนที่ต้องใจ ถึงจะไม่มีเงินทองก็ไม่ว่า ขอแต่ให้ต้องใจท่าน"

ท่านเรานี้แกชอบกลนัก ทำอะไรใช้ตำรามาก เช่นครั้งนี้ก็ส่งตำรามาเหมือนกัน หาออกงอม พึ่งได้คนเดียวนี้แหละ"

เมื่อข้าพเจ้านั่งฟังเขาชี้แจงอยู่นั้น หอบฮัก ๆ โครงบาน ๆ ไม่มีที่สุดของความยินดี นึกว่า "ถ้าดังนั้นเราก็วิเศษไม่ต้องกลัวจนละ"

ข้าพเจ้าจึ่งถามเขาว่า "หลานท่านนั้นขาวหรือดำ ? "

เขาบอกว่า "เนื้อ ๒ สีค่อนข้างขาว" จึ่งนึกในใจว่า "ชะหมอดูเป๊ะราวกับตาเห็น" จึงถามเขาอีกว่า "เป็นกำพร้าหรือไม่ ? "

เขาบอกว่า "พ่อแม่ตายหมด"

"บ๊ะ ! ยิ่งตรงนัก ถูกเป็นจับปักเทียว" จึงลองถามอีกว่า "รับประทานโทษของไม่ควรถาม แต่จำเป็นด้วยหมอเขาทายมาว่า 'เป็นลักยิ้มข้างเดียวแก้มซ้าย' เป็นหรือไม่ ? "

ผู้ตรวจบอกว่า "เป็นข้างซ้าย"

ข้าพเจ้าสอบได้ชัดดังนั้นยิ่งปีตินักนึกว่า "หมอที่ดูนี้แม่นนัก ถ้าเราได้แล้วต้องพาไปหาให้เขาทราบอีกจงได้"

ข้าพเจ้าจึงถามเขาต่อไปว่า "ท่านผู้เกื้อกูลนั้นท่านอยู่ที่ใด ขอท่านพาข้าพเจ้าไปกราบฝ่าเท้าท่าน"

ผู้ตรวจบอกว่า "อย่าเพ่อไปเลยท่านอยู่ดอก ท่านไม่ต้องไป ไม่ช้าท่านคงให้คนมาเรียก ท่านผู้นี้สำคัญนัก ถ้าไม่เรียกไม่หา ไปเองหาเอาเป็นเสือก ท่านผู้นี้เล่นกับท่านยากตรวจละเอียดทุกสิ่ง ทำสิ่งใดต้องเป็นยกเป็นเกณฑ์ ถ้าจะไปไหนเดินไปสะดุดกึก กลับเสียละไม่ไป ถึงที่อยู่ตรวจดวงชะตาดูว่า 'ฉันใดจึงสะดุดอะไรมาถึง อะไรจึงมีเหตุ ตำราละก็เท่านั้นเสียเอง' ที่ให้มาเสียเท่านี้ก็ให้ตำรามาจำเพาะให้ดูให้ถูกแบบ จึ่งได้หาลำบากนัก ท่านดูซิคนเป็นหลายคนเลือกได้คนเดียว ตำราของท่านพิสดารละ อยากจะดูหรือ ? "

ข้าพเจ้าก็รับว่า "อยากดู"

เขาก็ยื่นส่งมาให้ดู ข้าพเจ้าอ่านจำมาได้บ้างแต่ต้น ๆ จะว่าให้ท่านฟัง

ท่านสืบจึ่งว่า "ว่าไปจะฟัง"

ผู้เล่าจึ่งว่า "ตำรานี้เป็นคำร่ายแลโคลง"

⊙ ข้าขอโยงเยี่ยงตำรับ ฉบับลักษณะ ทายศิรษะนรชน ที่ คำคนเรียกล้าน ขอคัดค้านคดี ให้ถูกที่คำขาน เรียกหัวล้านจึ่งต้อง จึ่งบ่ ข้องขัดคำ เช่นเขาทำท่าลาน[๑] นวดอาหารที่นา ถางถากหญ้าเตียนกลาง ส่วนข้างข้างมีหญ้า นามสมญาลานชัด จึ่งแจ้งจัดคำเตือน หัวคนเหมือน เช่นลาน กล่าวคำขานให้ตรง คงต้องเรียกเช่นกัน จึ่งเป็นอันว่าถูก ข้าขอ ผูกตำรับ เป็นฉบับแบบทาย ความบรรยายชี้แจง ลานแถลงชื่อหลาย อธิบายจงยิน โดยระบิลแบบบท ไปโป้ปดความจริง ลานหลายสิ่งคัดมา เป็นตำราเรียบไว้ แม้พอแล้วตรวจให้ แม่นแท้จึ่งทาย แลนา ฯ

⊙ ลานเอกออกชื่ออ้าง กลางเลี่ยนเคราโยงถึง ผิวขาวพิศเงากึง นรลักษณ์นี่ใครพ้อง

อือ ! ตรงนี้ลืม

⊙ ไม่ได้การนึกไม่ออก นึกได้ท้ายบาทว่า แม้พงศ์แห่งพาณิช หากเผ่าขุน บ พ้น

⊙ อีกลานกระหม่อมเกลี้ยง ผิวพักตร์ขาวเหลืองสะอาง ขนเคราที่คอคาง สมเญศจอมประสาทล้วน

⊙ โฉลกนี้หมอเถ้า[๒]ท่าน หายศฆราวาสหมาย ชนิดชอบสังวัธยาย[๓] บวชอยู่มีผู้ให้ ราชคะรึง คะรังนอ อกท้อง เกือบเพชร เทียวพ่อ พลแล้วฝากกาย ฯ

ฉิหมด นึกไม่ได้ บ ผิด คงเลิศล้น เป็นเศรษ- ฐีนา ที่ตั้งจตุสดมภ์ ฯ กลมกลาง สะอาดอ้วน นัตถิ[๔] แลพ่อ เลศต้องตำรา ฯ ทักทาย ยากได้ ปริยัติ- ธรรมแฮ ที่ตั้งราชา ฯ

---

[๑] หมายถึง บริเวณที่ว่าง

[๒] คือคำว่า "นัตถุ์" หมายถึง จมูก

[๓] คือ เฒ่า ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

[๔] อ่านว่า สัง - วัด - ทะ - ยาย หมายถึง ท่องบ่นเพื่อให้จำได้ ต้นฉบับเขียนว่า "สังวัทธ-ยาย"

⊙ อีกลานหน้าเลี่ยนโล้น ถึงสมอง
เคราต่อผมหูสอง สอดสร้อย
ผิวขาวติดแดงละออง ลออเอี่ยม สะอาดแฮ
นามบอกมงคลห้อย ชื่อท้ายจักรวาล ฯ
⊙ แบบนี้ครูว่ารู้ ศิลป์[๑]คุณ
ราชกิจแลการบุญ กอบพร้อม
หากมีตระกูลหนุน นับเนื่อง มานา
จอมดิลกจะยกย้อม ยศให้พานทอง ฯ

เมื่อข้าพเจ้าอ่านโคลงมาถึงบทที่หกนั้น ผู้ตรวจเขาบอกว่า "ข้าพเจ้าเหมือนดังนี้ ท่านเศรษฐีท่านต้องการเพราะเหมือนท่าน" ว่าเท่านั้นแล้วเขาก็เรียกคนใช้มา ๒ คน พอคนใช้มาถึงตรงเข้าจับแขนข้างละคน ผู้ตรวจตรงเข้าจับหนังหัวข้าพเจ้าถกกระชาก ข้าพเจ้าตกใจร้องขอโทษอื้ออึง ด้วยไม่ทราบว่ามีความผิดฉันใด ข้าพเจ้าร้องจนสุดเสียง เขาจึ่งปล่อย เมื่อหยุดลงแล้วเขาจึ่งขอโทษว่า "ที่เขาทำทั้งนี้ไม่ใช่การแกล้งหรือเป็นการดูถูก ทำตามคำสั่งของเศรษฐี เพราะแต่เดิมเคยมีคนสวมลองผมมาหลอก จึ่งต้องทำดังนี้"

เขาจึ่งให้คนใช้ตักน้ำมาให้ล้างหน้า ด้วยเขาเห็นน้ำตาข้าพเจ้าไหลเมื่อเขาถกหนังหัว ครั้นข้าพเจ้าล้างหน้าแล้ว เขาจึ่งบอกว่า "ท่านเศรษฐีสั่งไว้ว่า 'ถ้าตรวจได้แล้วให้อยู่ที่นี่ก่อน แลรับทำการบ้างเล็กน้อย ถ้าเป็นผู้เรียบร้อยดีจึ่งจะรับไปอยู่ที่บ้านท่าน' แต่ต้องให้กินอยู่หลับนอนเสร็จในที่นี้"

ข้าพเจ้าจึ่งถามเขาว่า "การที่จะให้ทำนั้นเป็นการสถานใด ? "

เขาตอบว่า "ท่านสั่งให้คัดหนังสือเรื่องต่าง ๆ ให้แก่หลานท่าน"

พอเขาบอกดังนั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีรับว่า "ได้" ผู้ดูแลอยู่ที่นั้นเขาก็พาข้าพเจ้าไปอยู่ที่ห้องแห่งหนึ่ง ห้องนั้นเป็นที่สะอาด มีที่นอนเครื่องใช้สอยพร้อมตามสมควร แล้วเขาพาไปที่ห้องอีกแห่งหนึ่ง เป็นห้องสำหรับทำการหนังสือที่นั้นมีต้นฉบับหนังสือเรื่องคำกลอนต่าง ๆ มาก

เขาจึ่งบอกว่า "หนังสือเหล่านี้ท่านจะคัดเรื่องใดก่อนก็ตาม"

ข้าพเจ้าจึ่งตอบว่า "หนังสือนี้ก็เห็นดีอยู่ ท่านจะให้คัดทำอะไร ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ศิลป"

ผู้เป็นธุระในที่นั้นจึ่งว่า "เป็นสมุดไทยท่านไม่ชอบ ท่านอยากจะให้เป็นกระดาษฝรั่ง"

เมื่อสนทนากันแลมอบห้องให้แล้ว ผู้เป็นธุระนั้นกระทำเคารพข้าพเจ้าเหมือนบ่าวกับนาย แล้วเขาบอกว่า "ถ้านานไปขอข้าพเจ้าอย่าลืมเขา เขายอมตัวจะพึ่งบุญต่อไป"

ข้าพเจ้าตอบเขาว่า "ไม่ลืม" แล้วเขาก็ลาว่า "จะไปที่ห้องของเขา ถ้ามีธุระฉันใดก็ให้เรียกเขาเถิดจะมาทำให้ทุกอย่าง"

แต่วันนั้นมาข้าพเจ้าก็ไม่ได้ไปข้างไหนเลย ที่บ้านข้าพเจ้านั้นก็ไม่ได้ไปเลย เพราะหวังใจให้ผู้อื่นทำแทนทั้งสิ้น แต่ตั้งหน้าคัดหนังสือไม่หยุดหย่อน เมื่อทำอยู่นั้นมีผู้มาตรวจวันละ ๒ ครั้งทุกวัน ทำอยู่เดือนหนึ่งผู้ตรวจมาตรวจตลอดเดือน ถึงวันขึ้นค่ำหนึ่งเอาเงินมาส่งให้ ๕๐๐ บาท ข้าพเจ้าเห็นเขาเอื้อเฟื้อดังนั้นก็ต้องทำการเต็มที่ มิหนำซ้ำกลางคืนนอนอยู่นึกขึ้นมาถึงแม่ลักยิ้ม ปลื้มขึ้นมา ลุกขึ้นทำอีกถึงเมื่อยขัดฉันใด ถ้านึกขึ้นมาแล้วดูมันหายไป เมื่อข้าพเจ้าทำการอยู่นั้นการกินอยู่ไม่อนาทร ชั้นอาบน้ำก็มีผู้ตักมาให้อาบบนเรือน การทุกอย่างในส่วนบำรุงพรักพร้อม ครั้นข้าพเจ้าทำมาในเดือนที่สอง ผู้ตรวจมาตรวจวันละหน ถึงสิ้นเดือนก็เอาเงินมาให้อีก ก็ไม่เห็นว่ากล่าวอะไร ? มาดูแล้วก็ไป ข้าพเจ้าก็ทำต่อมา ในเดือนที่สามเมื่อต้นเดือนผู้ตรวจ ๒ วันมาทีหนึ่ง หนที่สอง ๓ วันมา หนที่สาม ๔ วันมา หนที่สี่ ๕ วันมา หนที่ห้า ๔วันมา หนที่หก ๕ วันมา แต่เลื่อนวันตรวจออกไปทุกที ครั้นจวนสิ้นเดือนก็ไม่เห็นมา วันถึงกำหนดเงินเดือนออกก็ไม่เห็นเอาเงินมาให้ ในวันนั้นการกินก็ไม่มี ข้าพเจ้าดูคนที่อยู่ให้ใช้ก็ไม่เห็นใคร หมดความคิดต้องเล่นข้าวแกงตามโรงเจ๊ก เมื่อไปรับประทานข้าวแกงนั้น นั่งนึกว่า "นี่เป็นฉันใดหนอ ดีร้ายเจ้าคนส่งข้าวจะไปเมาเหล้าเสียเป็นแน่จึ่งไม่เห็นมา ถ้าเรากลับไปจะต้องมีหนังสือไปต่อว่าผู้ตรวจให้ทำโทษ"

ครั้นรับประทานเสร็จก็กลับมาถึงที่อยู่แห่งนั้น เห็นประตูปิดใส่กุญแจ เอ ! ชอบกลนึกประหลาดหาคนก็ไม่เห็น แหงนหน้าขึ้นดูที่ประตูเห็นป้ายเดิมที่เขียนไว้ว่า "จะบำรุงคนผมล้านนั้น" มีความเขียนต่อลงไว้ว่า "เรื่องที่ว่านี้เลิกกัน"

ขณะนั้นข้าพเจ้าไม่มีความสุขร้อนรนเป็นอย่างยิ่ง เที่ยวถามคนที่ใกล้เคียงเหล่านั้นก็ไม่ได้ความ ข้าพเจ้าร้อนใจที่สุดไม่รู้ที่จะหาใครมาให้แก้ความสงสัยได้ จำเป็นต้องมาหาท่านในวันนี้ ขอท่านผู้รุ่งเรืองความคิดจงกรุณาช่วยข้าพเจ้าให้สิ้นความสงสัย แลได้แม่ลักยิ้มสมความปรารถนาด้วย

ขณะนั้นท่านผู้สืบเมื่อฟังความจบลงเห็นความพิลึกก็กลั้นหัวเราะไม่ได้ปล่อยก๊ากออกมา พร้อมกันกับท่านสหายที่รักซึ่งนั่งอยู่ด้วยกัน

ผู้ที่มาหาเห็นดังนั้นก็บอกว่า "ที่เล่าให้ท่านฟังนี้เป็นความจริง มิใช่ความฝันหรือความโกหก นี้ท่านคิดว่าข้าพเจ้าเป็นบ้าดอกกระมัง" ท่านสืบยิ่งหัวเราะหนักขึ้น ผู้เล่าก็ร้องไห้ว่า "พุทโธ่ ! มาหาท่านจะให้ช่วยทุกข์ ท่านกลับหัวเราะเล่น ทำดังนี้ท่านสมควรเป็นผู้มีสติปัญญาจริง สำหรับหลอกคนว่า 'ข้าเป็นผู้รอบรู้' ถ้าใครมีทุกข์ร้อนมาเล่าให้ฟังแล้วหัวเราะเล่น"

ท่านสืบเห็นว่า 'ตาครูคร่ำแกเก่านัก' ก็อุตส่าห์กลั้นหัวเราะให้สงบลง แล้วขอโทษว่า "ท่านอย่าโกรธเลยที่หัวเราะนี้มิใช่ดูถูกท่าน เพราะเรื่องของท่านขันมากกลั้นหัวเราะไม่ได้ ขอท่านอย่ามีความน้อยใจเลย การเรื่องนี้คงจะช่วยท่านให้สำเร็จ"

ผู้เล่าได้ฟังดังนั้นหายโกรธนึกกระหยิ่มใจ ย้อนถามว่า "แม่ลักยิ้มได้ด้วยละก็เป็นเก่ง"

ท่านผู้สืบได้ฟังนั่งกลั้นยิ้มอยู่ จึ่งตอบผู้นั้นว่า "การใดใดต้องสงบก่อนภายหลังคงรู้ แต่การเรื่องของท่านที่บอกนี้ ท่านยังไม่ได้บอกตำบลบ้าน ขอจงบอกตำบลบ้านของท่านให้ข้าพเจ้าทราบก่อน"

ผู้ที่มาหาก็บอกตำบลบ้านแห่งตนให้ ท่านผู้สืบได้ฟังทราบชัดเจนแล้วจึ่งบอกกับผู้นั้นว่า "วันนี้ท่านจงกลับไปอยู่ในที่ที่ท่านทำการนั้นก่อน พรุ่งนี้เวลาเย็นจึ่งมาที่บ้านข้าพเจ้า"

ผู้นั้นตอบว่า "จะไปอยู่ยังไร ? เขาปิดประตูหมดข้าวก็ไม่มีกิน ข้าพเจ้าจะต้องกลับไปบ้าน"

ท่านสืบว่า "ถ้ากลับไปบ้านการไม่สำเร็จ ต้องทนนอนดินกินข้าวแกงสักคืนหนึ่งจึ่งจะสำเร็จ"

ผู้นั้นได้ฟังจึ่งตอบว่า "เอาท่านว่ายังไร ? ต้องตามทิ้งสิ้น"

เมื่อตกลงดังนั้นท่านสืบจึ่งบอกว่า "จงรีบไป อยู่ช้าคนเห็นว่ามาที่นี่จะเสียการ"

ผู้นั้นก็ตามคำรีบลนลานซ่อนตัวเล็ดลอดมาอยู่ที่นั้น แต่ขึ้นบนเรือนไม่ได้ เข้านั่งอยู่ใต้ถุนเรือน ถึงเวลารับประทานก็ไปซื้อข้าวแกงรับประทาน แล้วก็มานอนอยู่ใต้ถุนนั้น ค่ำวันนั้นนอนไม่หลับยุงกัดยังรุ่งแต่อุตส่าห์ทนด้วยครูสั่ง จะทำนอกครูไปจะเสียการ นอนนึกกริ่มถึงลักยิ้มอยู่จนสว่าง

ฝ่ายท่านสืบเมื่อผู้นั้นไปแล้ว จึ่งตริตรองความตามเรื่องเสร็จแล้ว บอกกับสหายว่า "การเรื่องนี้ใหญ่โตมาก ต้องเอาให้ได้ พรุ่งนี้เช้าจะไป ท่านต้องอยู่ที่นี่อย่าไปไหน" พูดสั่งเสียเสร็จแล้วก็เข้านอน

ครั้นรุ่งเช้าตื่นนอนไปส่งทุกข์ นั่งนิ่งตรองอยู่รู้แน่เสร็จแล้ว กลับมาอาบน้ำแล้วกินอาหารตามเคย แล้วมาจัดแจงแต่งตัวกึกกักลงจากเรือน เดินดุ่ม ๆ มาถึงบ้านชายผู้ที่ขอให้สืบ เห็นชายลูกจ้างของเจ้าของบ้านนั้นยืนถือพลองเกะกะอยู่ในบ้าน ท่านสืบเดินตรงเข้าไปในบ้าน แล้วท้าเดินเที่ยวหาสรรพยา[๑] เดินรอบบ้านได้ ๒ รอบ ชายนั้นเห็นจึ่งร้องไปว่า "เฮ้ย ! ตาครูนั้นเขามาเดินเซ่อซ่าทำไม ? "

ท่านสืบตอบว่า "เปล่าจ้ะหารากยา"

ชายนั้นว่า "รากยาในบ้านข้าไม่มีดอก ออกไปเร็ว ถ้าดื้อจะถูกพลอง"

ท่านสืบได้ฟังดังนั้นจึ่งเดินตรงเข้าไปหาถามซื้อสมุด ชายนั้นโกรธบอกว่า "ข้าไม่ขายสมุดสมิดไม่มี"

ท่านสืบได้ฟังดังนั้นก็เดินออกมาจากบ้าน แล้วเดินเที่ยวไปตามที่ใกล้เคียงนั้นอีก เห็นไร่ข้าวโพดไร่หนึ่งอยู่ใกล้บ้านนั้น ยาวประมาณ ๒ เส้น กว้าง ๑ เส้น ข้าวโพดกำลังเป็นดอก[๒]โตแก่ เห็นคนหักใส่กระจาดอยู่ จึ่งถามว่า "ไร่นี้เป็นของผู้ใด ? "

เขาบอกว่า "ของเขาที่บ้านนี้"

ท่านสืบทราบดังนั้นจึงว่ากับผู้เก็บนั้นว่า "ฉันขอซื้อสัก ๒ ไพ จะขายให้หรือไม่ ? "

ผู้เก็บบอกว่า "ได้ แต่ท่านอย่าให้นายเขาเห็น ท่านจะซื้อเอาไป ๒ ดอก"

ท่านสืบตอบว่า "แพงจริง แต่อยากกินต้องซื้อ"

ผู้ขายว่า "ถึงซื้อก็ไม่เสียอัฐ ด้วยไม่มีที่ใดข้าวโพดเช่นนี้หรือ ? ท่านเกิดมาได้เคยเห็นบ้างว่าข้าวโพดยาวศอกโตวัดโดยรอบ ๑๒ นิ้วเช่นนี้มีที่ไหน ? "

ท่านสืบก็บอกว่า "ไม่เคยเห็นพึ่งเห็นที่นี้ เขามีตำรับตำราปลูกฉันใดงามจริงโตจริง"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สัพพยา"

[๒] น่าจะเป็นคำว่า "ฝัก" เพราะลักษณนามของข้าวโพด คือ ฝัก

ท่านสืบนั่งสนทนาอยู่กับผู้นั้นครู่หนึ่งแล้วก็ลามา

ครั้นมาถึงบ้าน สหายของท่านจึงถามว่า "ได้การหรือไม่ ? "

ท่านสืบบอกว่า "ได้ข้าวโพด ๒ ดอก"

ผู้สหายจึงตอบว่า "ถ้าดังนั้นต้องเตรียมปืนโก๊"

ท่านสืบตอบว่า "ชอบแล้วค่ำวันนี้สำเร็จไปด้วยกัน" ว่าดังนั้นแล้วไปอาบน้ำชำระตัวหมดเหงื่อไคลแล้วมานั่งรับประทานอาหารอยู่กับสหาย สหายจึงบอกว่า "เครื่องมือเตรียมเสร็จเห็นจะต้องรีบไป ถ้าช้าตาขรัวใหญ่นั้นไพล่ไปเสียไหนละก็เสียที"

ท่านสืบว่า "จริงต้องรีบ ว่าแต่เจ้า**มงคล**เขาไม่มาทันทำลำบากป่านนี้ไปนอนนึกถึงแม่ลักยิ้มอยู่ว่าไม่ถูก" ว่าดังนั้นแล้วก็หัวเราะกัน

ทันใดนั้นพอนายมงคลมาถึง ท่านสืบกับสหายก็หยุดพูดด้วยกลัวจะเก่า จึ่งบอกว่า "การสำเร็จ"

นายมงคลยิ้มยินดีมาก ยกมือไหว้ว่า "พ่อเจ้าประคุณลูกนึกว่า 'พ่อเป็นเทพดา' ไม่นึกว่าคนเลย"

ท่านสืบกับสหายรับประทานอิ่มแล้วก็มาตกแต่งกายมั่นคงเสียดซ่อนเครื่องมือมิดชิดกับกาย แล้วก็ชวนนายมงคลออกเดินรีบมาถึงวัด ตรงเข้าไปหาท่านสมภาร

สมภารเห็นนายมงคลทักว่า "หายไปนาน"

ท่านสืบชิงบอกว่า "เขาทำการจ้าง เขาไม่อยู่บ้าน ๓ เดือนมาแล้วอย่าถามวุ่นวายไปเลยวันนี้มีธุระมาก นี่ท่านครองผ้าครองผ่อนจะไปไหน ? "

สมภารว่า "จะไปเทศน์ วันนี้เป็นวันยกต้องไป อยู่ช้าไม่ได้ ธุระฉันใดก็ว่าไปเถิด ? "

ท่านสืบบอกว่า "ไปไม่ได้ต้องอยู่"

สมภารว่า "อยู่ไม่ได้ต้องไป"

ท่านสืบว่า "ขืนไปเกิดความใหญ่"

สมภารร้อนใจถาม ท่านสืบไม่บอก บอกว่า "แล้วรู้เอง"

ท่านสมภารสุดคิดไม่รู้จะทำอย่างไร ? จึงบอกว่า "ไปไม่ช้าสัก ๒ ทุ่มจะมา"

ท่านสืบไม่ยอม อ้อยอิ่งกันใหญ่ สมภารเห็นดื้อไม่ไหว เรียกพระให้ไปเทศน์แทน

พระตอบว่า "เห็นจะเต็มที ไม่ได้ดูหนังสือ เทศน์ยังไร ? "

ท่านสมภารบอกว่า "เทศน์ง่ายดอก วันนี้ว่าด้วยอานิสงส์ฟังธรรม ยกนิทานอะไรเล็กน้อยแล้วก็ว่าอะไรเพ้อไปเถิด ถ้าไม่สนัด[๑]เทศน์หนังสือธรรมก็เอาหนังสือแปลร้อยก็ได้ เฮ้ย ! เณรหยิบหนังสืออานิสงส์แปลร้อยสำนวน**ครูฉ่ำ**นั่นแน่ะ"

เณรกรากไปหยิบส่งให้ เปิดออกดู "เออ ! ถูกละ เอ็งนี้ฉลาดหยิบหมับได้ รู้ดีมากเณรนี่"

เณรว่า "ผูกนี้ผมชอบดูเสมอขอรับ ผมว่าปากเปล่าไม่ดูหนังสือก็ได้"

สมภารว่า "ดีละ" ส่งให้พระ "เอ้า ! ได้หรือไม่ ? เณรเจ้ากูยังว่าได้คุณว่าคงดีกว่าเณร"

พระว่า "ก็ได้ขอรับ"

"เออ ! ได้ก็ไปทีเถิด" พระว่า "วันนี้ที่บ้านเขามาบอกว่า 'โยมไม่สบาย' ผมหมายจะลาไปเยี่ยมโยม"

"อ้าว ! กลับมาไปก็ได้"

"กลับก็ดีกแลขอรับ วันนี้ให้เณรไปเถิด"

"อ๊ะ ! เณรไปยังไรล่ะ ? วันยกเขานี่"

พระว่า "เณรไปเขาชอบ เขาขอแหล่นั้นแหล่นี่ดีกว่าผมไป"

เณรว่า "จริงขอรับ ผมไปละ ก็แหม ! ขอกันแซ่ทีเดียว"

"เออ ! ยังนั้นเณรไปก็เอา"

เณร "เห็นจะเต็มทีขอรีบ วันนี้ผมไม่สบายท้อง หมายว่าจะลาสึก"

"อ้าว ! เห็นพูดแข็งแรงหมายว่าจะไป กลับบอกป่วย"

"ไปก็ได้ขอรับ แต่กลับมาละก็สิ้นแรง ถูกของโน่นขอนี่หลาย ๆ แหล่ลมออกหมด ตื่นเช้า ๆ เดินไปบิณฑบาตแทบเซ"

"บ๊ะ ! เป็นต่าง ๆ เทียวพ่อ เอ้า ! เอาเถิดถ้าถูกเขาขอละก็จะทำขวัญสบงแหล่ละตัว...ละตัว"

เณรหัวเราะ "ไปได้ขอรับ" กราบลามาห่มผ้า เด็กแบกคัมภีร์ลงจากกุฏิรีบไป

ท่านสมภารว่า "อย่าให้เขาหลายแหล่นัก ไม่รู้เท่าใด...เท่าใดก็

---

[๑] คือ ถนัด

เหมากัน ๒ แหล่ ไม่ได้ถ้าไม่กำชับ ปล่อยใหญ่ กลับดีกไม่มีใครดูกุฏิ ข้าพเจ้านี้ไม่ได้จำวัดกุฏิมา ๓ เดือนกว่าแล้ว"

ท่านสืบถามว่า "ท่านจำวัดในโบสถ์หรือ ? "

สมภารว่า "หน้าโบสถ์"

ท่านสืบว่า "ยังนั้นดีจะนิมนต์ไปในโบสถ์ด้วยกัน ตักน้ำไปด้วยสักขันกับเทียนสัก ๒ เล่ม"

ท่านสมภารเอะใจจะทำอะไรกัน ? ท่านสืบว่า "อย่าถามช้าเลยท่านจวนเวลา"

สมภารขัดไม่ได้ เกรงใจต้องทำตาม จัดแจงเสร็จเด็กถือโคมนำหน้า ถึงโบสถ์ไขกุญแจเข้าไป ให้เด็กออกมาอยู่นอก เข้าไปในแต่ท่านสืบกับสหายแลสมภาร นายมงคล

ท่านสืบให้ปิดประตูโบสถ์เอากุญแจใส่นอก ให้ท่านสมภารกับนายมงคลนั่งอยู่ที่หน้าพระประธาน ท่านสืบกับสหายเที่ยวเดินจุดไฟส่องทั่วแล้ว จึงกลับมาเรียกสมภารกับนายมงคลไปนั่งที่มุมโบสถ์หลังพระทั้ง ๔ คนนั่งเรียงกัน ทแยงมุมโบสถ์ห่าง ๕ ศอก

เมื่อนั่งเรียบร้อยพร้อมกันอยู่ในโบสถ์นั้นแล้ว ท่านสืบถือขันน้ำมนต์ไว้ สมภารเว้นไม่ได้ ที่ง ถามว่า "ทำอะไรกันแน่ะ ? บอกบ้าง"

ท่านสืบว่า "จะปลุกภูต"

สมภารว่า "ปลุกทำอะไร ? "

ท่านสืบว่า "จะใช้สืบความ"

สมภารว่า "ก่อน ๆ มาไม่เห็นทำดังนี้ ครั้งนี้การสำคัญยังไรถึงต้องใช้ผี ? "

ท่านสืบว่า "สำคัญ" ว่าเท่านั้นแล้วก็ให้ดับไฟ สั่งให้เงียบปากเสียง แลสั่งสหายคู่ใจให้เตรียม นั่งเงียบอยู่ประมาณ ๔ ทุ่ม ได้ยินเสียงใต้ดินดังกัก ๆ อยู่ประมาณครึ่งทุ่ม สมภารขาสั่นเหงื่อแตก นายมงคลสะกิดสมภาร สมภารเบียดนายมงคลจี่ประเดี๋ยวเสียงครืด ๆ ขลุกขลัก...ขลุกขลัก ซ่า ๆ พื้นโบสถ์ตรงนั้นกลวงเห็นแสงไฟสว่างรัว ๆ ประเดี๋ยวโผล่กีกขึ้นมา ท่านสืบเอาน้ำมนต์สาดปราดเข้าตาสหายท่านสืบเอาป่วงหวายทั้งเส้นที่ผูกปลายพลองเตรียมไป คล้องหมับกระชากติดเพียงเอว ท่านสืบจุดไฟสว่าง เอะอะกาหลได้การ สมภารตกใจวิ่งมาเรียกเด็กไขกุญแจ เด็กไขเปิดอาด

สมภารตะโกน "พระเร็วมาให้หมด"

พระจุดไฟมาแยะ ตรงเข้ามาในโบสถ์ เห็นเอะตกใจไม่รู้ว่าอะไร ? สมภารบอกว่า "ภูต"

ท่านสืบกับสหายช่วยกันมัดแน่นดีแล้วพาออกมานอกโบสถ์ จึ่งบอกนายมงคลว่า "ไปดูซิ แม่ลักยิ้มหรือไม่ใช่ ? "

นายมงคลจุดไฟไปส่องหน้าเห็นร้อง "โอ ! ไม่ใช่"

ท่านสืบถามว่า "ใคร ? "

นายมงคลบอกว่า "ลูกจ้างข้าพเจ้าเขามา"

สมภารว่า "ไม่ใช่ผีหรือ ? "

ท่านสืบว่า "ขโมย"

สมภารตกใจ "โอ ! บุญจริง หาไม่เงินเรี่ยรายทำวัด ๑,๕๐๐ ชั่งหมด ชะ ! เก่งจริงเจ้านี่ด้าดินมาเทียวพ่อเหย[๑] ทำไมลอดรู้ว่าอยู่ในโบสถ์ แฮ ! ใครบอกเอ็งหรือ ? ว่าข้าเอาเงินไว้ในโบสถ์ อ้าว ! นึ่งเสียได้นี่ พุทโธ่ ! บอกหน่อยเถิดน่ะ"

"ฮ้าย ! ท่านขรัวนี่ถามจู้จี้ ใครบอกใครไม่บอก ธุระอะไรล่ะ ? โอย ! ร้อนหน้าจริงแสบตาด้วย"

สมภารว่า "อ้อ ! ร้อนหน้าแสบตาหรือ ? แหม้ ! น้ำมนต์ท่านสืบเก่งจริง เสกบทไหนหนอ ? ถูกเข้าร้อนหน้าแสบตาเทียว"

ท่านสืบบอกว่า "บทมูลหนู"

"เอ ! คาถามูลหนูนี่ยังไร ? เรียนมามากยังไม่พบเลย"

ท่านสืบหัวเราะ "พุทโธ่ ! ไม่รู้ได้ ขันจริง บทนี้แลสำคัญละ กระเด็นเข้าตาใครละก็ต้องวางครก"

สมภารว่า "อ่อ ! พุทโธ่ ! เหอ...เหอ รู้ละ ชิฉลาดจริง เฮ้ย ! เด็กเอ็นดูมันหวา ไปเอาดินสอพองที่ทำเลขมาละลายทาให้ที"

เด็กว่า "พุทโธ่ ! ท่านทำให้มันทำไม ? มันเป็นขโมยของวัดนี่ขอรับ"

"ออ ! จริงวะศัตรูศาสนาถูกละ เอ ! แขนกิ่วเจียวนี่ มัดแน่นจริง"

---

[๑] ความหมายเดียวกับ "เอ่ย" เป็นคำที่นิยมพูดในอดีต ซึ่งพูดกับผู้อ่อนอาวุโสกว่า

"ประสก[๑] ขโมยเจ็บแขนหรือ ?"

"อุบ๊ะ ! ถามด้วยล่ะแขนออกกิ่วยังนี้ขรัวไม่เจ็บบ้าง[๒] หรือ ? "

"เออ ! จริง ประสกว่าถูก เออ ! ประสกเมื่อมากินข้าวมาแล้วหรือ ? หิวละกระมัง เฮ้ย ! เด็กเอาขนมกงมาหักป้อนให้ทีหวา"

เด็กว่า "พุทโธ่ ! กรรมจริงปรานีอ้ายขโมย"

ท่านสืบรำคาญว่า "ท่านนี้ไปวุ่นกับอ้ายบ้าก็ได้"

"เออ ! อ้อ ! อ้ายนี่เป็นบ้าหรือ ? ยังนั้นไม่เข้าใกล้ละ เฮ้ย ! เด็กลองจุดบุหรี่ไปให้สูบทีหวา อ๊ะ ! อย่าเลยเข้าใกล้ไม่ได้"

ท่านสืบนึกรำคาญเห็นสมภารแกวุ่น จึงให้คนไปตามอำเภอมาแล้วส่งให้อำเภอไป

สมภารว่า "เออ ! นั่นจะเอาไปละหรือ ? พุทโธ่ ! เวทนาประสกขโมย เอาเงินสักบาทก็เอาจะได้ไปซื้ออะไรกิน"

ท่านสืบว่า "นั่นอะไร ? จะเอาเงินไปให้ขโมย"

สมภารว่า " ไม่ใช่ เอาใจมันไว้ กลัวมันพยาบาท"

พอเขาเอาตัวขโมยไปแล้ว สมภารนึกถึงช่องที่ในโบสถ์ "เออ ! ตายจริงมัววุ่น ช่องเปิดโร่ เพื่อนมันมาขนไปหมดละกรรม...กรรม พระไปช่วยกันอุดทีเอาโอ่งน้ำใหญ่ไปคว่ำอุดไว้ไป"

ท่านสืบว่า "พวกมันไม่มีดอก มี ๓ คนด้วยกัน อยู่ที่เรือ ๒ คน สั่งโปลิศน้ำให้จับเสียเมื่อ ๔ ทุ่มพร้อมกันนี้"

"เอ ! รู้จริงต้องชำระ ทำไมรู้ดีจริง ? "

ท่านสืบว่า "ยังไม่เล่า ไปเล่าที่บ้านนายมงคล นิมนต์ท่านไปฟังที่โน่น"

สมภารเว้นไม่ได้ ไปด้วยกึกกักจัดแจงห่มผ้า นายมงคลออกนำหน้าตรงจะออกนอกวัด

ท่านสืบว่า "ไปทำไมนอกวัด ? ไปทางในโบสถ์ดีกว่า ไปถึงเข้าเรือนทีเดียว"

นายมงคลนึกสงสัย "เอะ ! ไปยังไร ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ปะสก"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "บ้างไม่เจ็บ" ซึ่งคำสลับที่ทำให้ความในประโยคไม่ถูกต้อง

ท่านสืบว่า "ไปได้" พากันเข้าโบสถ์ลงทางช่องจุดไฟแดงสว่างไป

สมภารว่า "น้อยหรือทำทางไว้รื่นคิดขนใหญ่" เดินมาประเดี๋ยวโผล่ขึ้นในเรือน

นายมงคลที่งใหญ่ปูผ้าลงกราบท่านสืบ แล้วว่า "ถ้าไม่ไปหาท่านละก็ผมติดคุกแน่ บ้านของผม ที่ไหนเขาจะว่าอ้ายนี่ทำ"

สมภารที่งนักถามท่านสืบว่า "ต้นเดิมเป็นยังไร ? "

ท่านสืบเล่าต้นเดิมตั้งแต่นายมงคลไปหาให้สมภารฟังตลอด

สมภารว่า "ชะเก่งจริง ทำยังไรรู้ได้ ? "

ท่านสืบบอกว่า "เรื่องนายมงคลแกชอบกล จะไม่ได้รู้ยังไรได้ ที่จริงก่อนก็ไม่รู้แน่ดอก พอพบไร่ข้าวโพดก็มั่นใจเอาทีเดียว ด้วยคนหักข้าวโพดบอกว่า 'ข้าวโพดนี้เขาจะหักไปขายท่าจีน คนขนไปใส่เรือที่ท่า'

ผมเห็นจึ่งขอซื้อข้าวโพด ๒ ไพ คนขนข้าวโพดขายให้ดอกละไพ ผมว่าแพง

เขาว่า 'นี้ไม่แพง ข้าวโพดใหญ่ดังนี้ไม่มีที่ไหน'

ผมจึ่งถามว่า 'เขาได้พันธุ์ที่ใดมาจึ่งโตดังนี้'

ผู้ขนว่า 'ไม่ได้เป็นเพราะพันธุ์ดอก ที่ใหญ่นี้เป็นเพราะดิน เขาเอาดินป่าข้ามาทำปุ๋ยจึ่งโต'

ผมทราบดังนั้นจึ่งว่า 'ไปขุดดินป่าข้า สมภารท่านไม่ว่าหรือ ? '

เขาว่า 'ท่านไม่รู้ เขาขโมยขุดรุ้งเข้าไปแต่เรือนเข้าถึงป่าข้า'

ผมทราบดังนั้นจึ่งเห็นว่า 'การเพียงปุ๋ย ข้าวโพดไม่ถึงขุดอุโมงค์ขุดเข้าโบสถ์เป็นแน่' ด้วยเดิมได้ทราบว่าเงินในโบสถ์นี้เมื่อ ๓ เดือนเศษมาแล้วท่านเอามาไว้มาก"

สมภารว่า "เออ ! สาธุ ถ้าท่านไม่ทำดังนี้ เงินหมดไม่ได้ทำวัด"

ท่านสืบเล่าความเสร็จพอใกล้รุ่งลากลับ สมภารก็กลับวัด นายมงคลกราบท่านสืบ ท่านสืบไปแล้ว นายมงคลก็กลับมาอยู่บ้านค้าขายไปตามเดิม

สืบรู้ได้โดยละเอียดต่อไป[๑]

วันหนึ่งท่านผู้ชำนาญยืนอยู่ในเคหสถาน ในเวลาเย็นได้ยินเสียงคนถามบ่าวในบ้านบอกว่า 'ท่านอยู่' ทันใดนั้นเห็นคนไปรษณียบุรุษเอาหนังสือส่งให้ มีใบเรยิศเตอร์[๒]มาให้เซ็นรับด้วย จึ่งเซ็นรับให้ตามธรรมเนียม ครั้นไปรษณีย-บุรุษไปแล้วก็เปิดอ่านดู

ความในหนังสือนั้นว่า "ข้าพเจ้าผู้มิได้เซ็นชื่อในที่สุดความแห่งหนังสือนี้ ขอคำนับมายังท่านผู้ประกอบไปด้วยความรู้ราวกะว่ามีทิพโสตทิพจักษุ ด้วยข้าพเจ้ามีความทุกข์ร้อนขัดข้องอยู่ในใจ คิดไม่เห็นว่าผู้ใดที่จะบำบัดความทุกข์ของข้าพเจ้าได้ ข้าพเจ้ามีความหวังใจแน่ว่าท่านผู้เดียวคงเป็นผู้ช่วยข้าพเจ้าได้ ด้วยข้าพเจ้าได้ทราบกิตติศัพท์ กิตติคุณของท่านมาช้านานแล้วว่า 'ท่านเป็นผู้ชำนิชำนาญในการสืบสวนต่าง ๆ' เช่นความผู้ร้ายขาเกที่ฆ่าคนตายในป่าครั้งนั้น ท่านยังสามารถสืบทราบได้โดยชัดเจน ข้าพเจ้าทราบความที่ท่านทำครั้งนั้น จึ่งเห็นว่า 'ความของข้าพเจ้านี้คงสำเร็จเพราะท่าน' ที่ข้าพเจ้าหวังใจจะมาคำนับท่านนี้ต้องขอโอกาสต่อท่านด้วยว่า 'ข้าพเจ้าผู้จะไปหาท่านนี้ออกหน้าไม่ได้ จำเป็นต้องขอ

---

[๑]แหวนตะกั่ว *(นามแฝง)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๓๕ (๑๖ มิถุนายน ๑๑๑) : ๔๐๙ - ๔๑๐, ๓๖ (๒๓ มิถุนายน ๑๑๑) : ๔๒๓ - ๔๒๔, ๓๗ (๓๐ มิถุนายน ๑๑๑) : ๔๓๕ - ๔๓๖, ๓๘ (๗ กรกฎาคม ๑๑๑) : ๔๔๙ - ๔๕๐, ๓๙ (๑๔ กรกฎาคม ๑๑๑) : ๔๖๑.

[๒]register ลงทะเบียน

ปิดหน้าพูดกับท่าน ขอท่านอย่าได้ถือโทษเลยจงให้อภัยแก่ข้าพเจ้านี้ ในเวลาค่ำทุ่มหนึ่งจะไปถึงบ้านท่าน ขอท่านได้กรุณาคอยให้ข้าพเจ้าพบจงได้ ในที่สุดหนังสือนี้ขอท่านได้รับความนับถืออย่างสูงแห่งข้าพเจ้านี้เทอญ"

(ไม่มีเซ็นชื่อ)

ขณะนั้นท่านผู้สืบเมื่ออ่านจบเรื่องความลงก็นั่งนึกอยู่ว่าใครหนอผู้ที่จะมานี้ประหลาดจริง นั่งทึ่งอยู่ประมาณครู่หนึ่ง จึ่งพูดว่า "อือ ! ทำยังไรมาก็ตาม ถ้ามาถึงก็คงได้เล่นกัน ถ้าเราไม่ดีก็สู้เขาไม่ได้ เราก็เชื่อว่าเราเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ถึงจะเป็นฉันใดก็ไม่กลัวคงจะเอาให้เห็นจริงจงได้"

ครั้นเพลาจวนค่ำก็จัดแจงเตรียมตัว อาบน้ำอาบท่าแต่งตัวอ่าโถง[๑] ดูเป็นสง่านั่งคอยท่าอยู่ที่หอนั่งใกล้ฝั่งน้ำ วันนั้นเป็นวันขึ้น ๘ ค่ำเดือนแจ่มดี พอนาฬิกาตีทุ่มหนึ่งเห็นเรือไฟเล็กแล่นตุ๊กกะชิก...ตุ๊กกะชิกมา พอถึงหน้าท่าหยุดจักรจอดหมับเข้าที่สะพาน[๒] "เอ ! เรือใครเรี่ยมเทียว เรือคนนั้นดอกกระมัง" เว้นไม่ได้เดินกัก ๆ ออกมารับ พอมีคนขึ้นจากเรือมาคำนับ มองดูหน้าจะใคร่รู้ว่าใคร รู้ไม่ได้มีถุงใส่หัวเจาะแต่ที่ลูกตากับจมูก ปาก หูออกไว้ อ้อ ! คนที่มีหนังสือมาเชิญ ก็กักมานั่งในห้องรับแขก จึ่งถามว่า "ท่านมาธุระอะไร ? "

ผู้ที่มาจึ่งตอบว่า "ท่านผู้มีวาสนานายของข้าพเจ้าท่านใช้มาด้วยความร้อนใจของท่าน ท่านผู้ที่ใช้มานี้ท่านเป็นผู้สูงศักดิ์ ท่านมีธุระจำเป็นที่จะขอให้ท่านผู้ประกอบไปด้วยปรีชาช่วยในความทุกข์ของท่าน ผู้สืบได้ฟังกล่าวดังนั้นจึ่งกระทำเคารพ แล้วจึ่งตอบว่า "ขอรับแล้วแต่จะโปรด ธุระของใต้เท้ามีฉันใดนั้นเกล้าผม[๓]คงจะช่วยตามสติกำลัง"

ทันใดนั้นผู้ที่มาได้ฟังคำพูดดังนั้นจึ่งตอบว่า "ถุงที่ข้าพเจ้าสวมศีรษะมานี้ไม่มีประโยชน์เสียแล้ว ไม่ควรใส่ อำนาจถุงไม่สามารถจะปิดบังท่านตาทิพได้" ว่าดังนั้นแล้วก็ถอดถุงทิ้งลง ทันใดนั้นจึ่งกล่าวความที่ทุกข์ร้อนให้ท่านผู้สืบฟังว่า "เมื่อข้าพเจ้ายังหนุ่มคะนองอยู่นั้น ข้าพเจ้าได้ไปรักใคร่กับหญิงผู้หนึ่ง

---

[๑] ความตรงนี้น่าจะเขียนว่า "โอ่โถง" หมายถึง ภาคภูมิ มีสง่า ภูมิฐาน ส่วนคำว่า "อ่า" หมายถึง ประดับตกแต่ง

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน"

[๓] คือ เกล้ากระผม หมายถึง ผม

ความที่รักกันจนติดต่อยืดยาวมาหลายปี บัดนี้เจ้าคุณกับคุณแม่ท่านไปขอภรรยาให้ข้าพเจ้า หญิงผู้รักกับข้าพเจ้านั้นทราบความ มีใจโกรธข้าพเจ้ายิ่งนัก ข้าพเจ้ามีความเดือดร้อนหาความสุขมิได้"

ทันใดนั้นผู้สืบจึ่งตอบว่า "เพราะฉะนั้นท่านมีหนังสือถึงเกล้าผมจึ่งไม่เห็นเช็นชื่อ ด้วยใต้เท้าเข็ดเรื่องเช็นชื่อจึ่งเลยเป็นมา"

ท่านผู้นั้นได้ฟังจึ่งตอบว่า "ท่านนี้สามารถรู้ความรวดเร็วแท้ ข้าพเจ้าแจ้งความไม่ทันจบยังรู้ความล่วงหน้าไปได้ดังนี้ ความจริงเป็นเช่นท่านกล่าวถูกแท้ หญิงคนนี้เมื่อแรกได้รักใคร่กันนั้น มันได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนสัญญาให้ฉบับหนึ่ง ใจความว่า 'มิให้ข้าพเจ้าแต่งงานอาวาหวิวาหมงคลด้วยหญิงอื่น ถ้าไปทำดังที่ว่านี้ด้วยผู้อื่น ให้มันเอาหนังสือนี้ไปร้องฟ้องเอาตามสัญญา' ข้าพเจ้าได้เช็นชื่อไว้ในหนังสือนั้น บัดนี้มันรู้ว่า 'ข้าพเจ้าจะไปทำวิวาหะมันมุ่งหมายว่าจะนำหนังสือไปร้องแลบอกกับผู้เป็นบิดามารดาหญิงผู้จะแต่งการมงคลกับข้าพเจ้า' ข้าพเจ้ามีความร้อนรนจัดแจงทำอุบายต่าง ๆ ที่จะคืนเอาหนังสือนั้นหลายอย่างไม่สำเร็จ ค้นคว้าในบ้านเรือนดูก็ไม่เห็นมี จนถึงสงสัยว่าไปไหนคงเอาไปด้วย

ข้าพเจ้าเอาใจดีต่อแอบอิงตรวจดูก็ไม่เห็นจนถึงวางคนไว้ให้คอยวิ่งราว ถ้าเห็นหญิงนั้นไปไหนถือหีบห่ออะไรไป คนก็วิ่งราวเอามาให้ก็ไม่มีหนังสือในของนั้น แต่หญิงผู้นั้นถูกวิ่งราวนับได้ถึง ๕๓ หนก็ไม่ได้หนังสือ ถึงบัดนี้ก็ยังถืออะไรไปข้างไหนไม่ได้ ? ถูกวิ่งราวร่ำไป การเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้คิดหลายอย่างไม่สำเร็จ บัดนี้ก็จวนวันกำหนดวันนี้เป็นวัน ๘ ค่ำ อีก ๓ วันถึง ๑๑ ค่ำ วันศุกร์เป็นวันแต่งงาน ถ้าไม่สำเร็จคงเกิดความใหญ่เป็นแน่ ครั้งนี้ไม่เห็นใครแล้วเห็นแต่ท่าน ถ้าท่านไม่ช่วยคงต้องปัน

ผู้สืบได้ฟังจึ่งตอบว่า "จวนจริง ถ้าเนิ่นแล้วไม่กลัวคงได้ แต่ไหน ๆ ใต้เท้าได้มาแล้วต้องฉลองพระเดชพระคุณตามสติกำลัง"

ท่านผู้มีศักดิ์ที่มานั้นได้ยินท่านผู้สืบกล่าวดังนั้นก็มีความยินดี จึ่งหยิบกระดาษแบงก์โน้ต[๑]ในกระเป๋า ๘,๐๐๐ บาทส่งให้แก่ผู้สืบบอกว่า "นี้ท่านเอาไปจัดเดินทางก่อน ถ้าสำเร็จจะให้อีก ๘๐,๐๐๐ บาท"

ผู้สืบตอบว่า "ไม่เป็นไร ? ขอรับ เกล้าผมคิดเหมือนเป็นข้าใต้เท้าถึงให้มิให้คงสนองคุณ แต่กรุณาเพียงนี้ก็ดีแล้ว"

---

[๑]banknote ธนบัตร

ผู้มีบรรดาศักดิ์บอกว่า "ท่านอย่าวิตกถ้าการนี้สำเร็จจะให้ความสุขท่านถึงที่สุด แต่ขอให้ได้เร็วเถิด อย่านอนใจจะลาไปก่อนแล้ว" จึ่งลงเรือกลับมาบ้าน

ฝ่ายท่านผู้สืบนั้นเมื่อผู้มีบรรดาศักดิ์กลับไปแล้วก็คิดตรึกตรองหาช่อง คิดไม่เห็นเลยวุ่นวายใจนักจนนอนไม่ใคร่หลับ จึ่งนึกว่าเวลาพรุ่งนี้ต้องไปเห็นบ้านผู้หญิงนั้นจงได้ คิดดังนั้นแล้วก็นอนหลับไป ครั้นเวลาเช้าก็รับประทานข้าวแต่เช้าจึ่งรีบไปเที่ยวเดินดูชั้นเชิงอยู่ แล้วเที่ยวสอดส่ายหาช่องดูตามความคิด ไม่เห็นช่องก็กลับมาบ้านตรึกตรองต่อไป ครั้นเวลาเย็นก็ไปอีกหาเห็นหญิงผู้นั้นไม่ เห็นแต่ชายผู้หนึ่งอยู่ในบ้านหญิงนั้น จึ่งถามชาวบ้านที่ใกล้เคียงนั้นว่า "หญิงที่บ้านนี้อยู่หรือไปไหน ? "

คนชาวบ้านบอกว่า "เขาไม่ใคร่อยู่ดอกเขาไปเที่ยวทุกวันเย็น ๆ แลเขากลับมาละ"

ผู้สืบจึ่งย้อนถามว่า "เห็นมีชายอยู่คนหนึ่งนั่นเป็นอะไรกับหญิง ? " ชาวบ้านบอกว่า "ไม่ทราบว่าเป็นอะไรกัน ? พึ่งเห็นมาอยู่เร็ว ๆ นี้ แต่ทราบอยู่ว่าชายนั้นเป็นหมอความ"

ผู้สืบได้ฟังดังนั้นก็กลับมาบ้าน มีจิตกังวลงุ่นง่านนักด้วยการจวนวัน ครั้นรุ่งขึ้นวัน ๑๐ ค่ำก็ไปอีกเที่ยวเดินเกะกะอยู่ตามหน้าบ้านนั้น ยังไม่เห็นช่องคูจะทำ จะทำยังไร ? หยุดนั่งตรึกตรองอยู่ ทันใดนั้นเห็นคนผู้ชายหมอความเดินออกมาจากบ้าน ตรงเข้าไปโรงรถจ้าง จ้างรถคนหนึ่งบอกว่า "เร็วเอาม้าดี ๆ จะไปวัดสระปทุมเร็ว ๆ ให้ ๔ บาท

เจ้าของรถได้ราคาดีผูกเร็วเสร็จ หมอความขึ้นรถขับใหญ่ไป ท่านสืบเห็นดังนั้นสงสัย ทึ่งอยู่จับเหตุไม่ได้ นั่งตรองอยู่อีกประเดี๋ยวเห็นผู้หญิงคนนั้นเดินออกมาจากบ้าน ไปที่โรงรถบอกผูกรถเร็วไปวัดสระปทุมวันให้ ๔ บาท คนรับจ้างผูกกึกกักเสร็จ ผู้หญิงขึ้นรถเร่งคนขับเปิดใหญ่ไป ท่านสืบเห็นดังนั้นเว้นไม่ได้เข้าไปโรงรถบอก "เร็วข้าไปวัดสระปทุมบ้าง เอ้า ! ให้ ๔ บาทเหมือนกัน"

คนเจ้าของรถผูกมาให้ขึ้นกัก "เอ้า ! ขับไปฉิวดังกร่าง ๆ " ไปถึงกักเห็นรถจอดใต้ต้นไม้ ถามคนรถว่า "พวกข้าไปทางไหน ? "

คนรถว่า "ไปในโบสถ์นั้น" ได้ความรีบมาถึงโบสถ์ เอ ! ประตูปิด มองตามช่องลูกดาลเห็นจุดเทียนนั่งพนมมือ อึ ! ทำอะไรกันชอบกล ? แอบฟังเอาหูใส่ที่ช่องดาล ได้ยินสาบานกันยกใหญ่ เสียงหอกเท่าใบโพโตเท่าใบพายแทงหูซ้าย

ตลอดหูขวาฟังจนจบ เอ ! เงียบ มองดู อ้อ ! เขียนหนังสือกัน ทานเสียงพึมพำ... พึมพำ ผู้ชายเซ็นชื่อแล้วส่งให้ผู้หญิงเซ็น หญิงไม่เซ็นว่า "ไม่มีพยาน"

ชายว่า "พยานที่ไหน ? มี ๒ คนเท่านี้"

หญิงว่า "ออกไปดูถ้าเห็นใคร เอามาเป็นพยาน"

ท่านสืบได้ยินเข้าใจเสร็จ พอเจ้าผู้ชายลุกก็กกักออกมา ท่านสืบออกเดินกร่ายทำเที่ยวดูอะไรเล่น พอเจ้าผู้ชายออกมาเห็น เดินเข้าไปใกล้ขอเชิญเป็นพยาน เชิญเข้าไปในโบสถ์ ท่านสืบถามว่า "ทำอันใด ? อื้อ ! พยานอะไร ทำสารกรมหรือ ? "

"มิได้ เชิญไปเถิดคงทราบ เอ้า ! ไป เข้าไปในโบสถ์

หญิงส่งหนังสือให้ดูรับมาอ่าน "อ้อ ! สัญญาเป็นผัวเมียกันหรือ ? ดีเอ้า ! ช่วยสงเคราะห์" จับปากกาลงชื่อให้เสร็จ ลากลับ รีบมาขึ้นรถไปก่อนไม่ให้เห็นหน้า กลัวจำได้ บอกคนขับรถให้ไปส่งถึงบ้าน ผู้ขับรถมาส่งแล้วก็กลับไป ท่านสืบขึ้นบนเรือนอาบน้ำรับประทานแล้วนั่งตริตรองอยู่ จึ่งคิดว่า "การเรื่องนี้เห็นจะสงบด้วยหญิงผู้นั้นมีผัวเสียแล้วคงจะไม่เกิดความ แต่ถึงแม้ว่าจะเกิดหรือไม่เกิดนั้นเราจะหยุดไม่ได้ เพราะแต่เดิมท่านว่าไว้กับเราอย่างหนึ่ง รับของรางวัลของท่านไว้แล้วจำเป็นต้องเอาหนังสือสัญญาให้แก่ท่านจนได้" จึ่งนั่งตรึกรองต่อไป ไม่มีความเห็นตลอด อึดอัดเต็มทีไม่เป็นอันดี

ทันใดนั้นพอคนมีฝีมือคู่ใจขึ้นมาหา พอแลเห็นก็นึกได้ทันทีจึ่งว่า เจ้ามาดีละ เวลาพรุ่งนี้ค่ำ ๆ ประมาณตั้งแต่ค่ำไป เจ้าต้องไปคอยอยู่ที่บ้าน ตรงนั้น...ตรงนั้นแอบอยู่ให้มิดชิด ถ้าเห็นเรือนนั้นหน้าต่างเปิดออกเมื่อใด ? เจ้าเอากรวดจุดพุ่งเข้าไปในหน้าต่าง แล้วจุดไฟพะเนียงโยนเข้าไปใต้ถุนร้องให้อื้ออึงว่า 'ไฟไหม้' จึ่งหนีมาบ้านเสียโดยเร็ว" สั่งเสร็จแล้วก็หลับนอนตามธรรมดาเคย ผู้รับสั่งก็ไปจัดการพร้อม

ครั้นวันพรุ่งรุ่งขึ้นเวลาบ่ายท่านสืบตรองหาอุบายที่จะไปนึกได้เสร็จ จึ่งแต่งตัวเป็นหมอดูมีกระดานชนวนสมุดพร้อม เวลาบ่ายก็เดินมาเกะกะอยู่ที่หน้าบ้านหญิงนั้น ครั้นเวลาจวนค่ำหญิงนั้นกลับมา ถึงประตูบ้านมีคนเมาคนหนึ่งเมาเต็มทียืนขวางหน้าหญิงนั้นอยู่ บอกว่า "ถ้าไม่ให้เงินบาทหนึ่งไม่ให้ไป" หญิงนั้นกลัวไม่อาจเข้าไป

ท่านหมอเห็นดังนั้นจึ่งมาห้ามคนเมานั้นว่า "จงไปเสีย เจ้าจะมาเมาอยู่ที่หน้าบ้านทำเกะกะ ถ้าว่าไม่ฟังขืนอยู่จะให้โปลิศจับ"

ทันใดนั้นคนเมาโกรธตรงเข้าชกเอาหมอดูล้มลงนอนนิ่งอยู่ แล้วมันก็วิ่งหนีไป ผู้หญิงนั้นจึ่งเข้าไปช่วยพยุงหมอดู เชิญหมอขึ้นไปบนเรือน ให้นัดยากินยาตามธรรมเนียมที่เกื้อกูลต่อกัน หมอดูนั้นค่อยบรรเทาขึ้น พูดจากับหญิงนั้นตามปรกติ หญิงนั้นเห็นหมอหายเป็นปรกติแล้ว จึ่งถามว่า "ท่านอยู่แห่งใด ? จึ่งมาถึงที่นี้ ไม่พอที่ท่านจะต้องเจ็บป่วยเพราะข้าพเจ้า"

หมอดูตอบว่า "ฉันเป็นหมอเที่ยวไปทุกแห่ง ถ้าใครต้องการดูเคราะห์โศกแล้วก็ดูให้ ผู้ที่ให้ดูนั้นเขาให้ปันบ้างพอเลี้ยงชีวิต

หญิง "อ้อ ! ท่านเป็นหมอดู ดีจริงเป็นบุญของดิฉันแท้ ท่านดูให้คนทั้งหลายมามาก ขอเชิญท่านดูดิฉันบ้าง"

หมอดูว่า "ได้" ก็เปิดตำราจับดินสอกระดานชนวน ถามปีเดือนวันเวลาเกิดเสร็จ ทำคูณหารแล้วทาย เมื่อจะทายนั้นจึ่งกล่าวขออนุญาตว่า "การหมอดูที่จะทักทายนี้ ผู้ให้ดูต้องคอยทักท้วงบ้าง ที่ผิดแลถูกต้องบอก ถ้าผิดจะได้ตรวจดูว่าผิดด้วยฉันใด ที่ถูกต้องรับว่าถูก"

หญิงรับว่า "ข้อนั้นเป็นได้"

ทันใดนั้นหมอทายว่า "แม่นี้บิดามารดาเสียแต่นานมาแล้ว แต่นั้นมามีความลำบากมาก เมื่อ ๒ ปีกึ่งมาแล้วนี้ได้ที่พึ่งแห่งหนึ่งดีมาก แต่บัดนี้ดูเลื่อนลอยอยู่ ด้วยกาลกรรณี[๑]จรให้โทษมิตรจรมาถึงลักษณ์ปีนี้แต่ไม่เป็นสมพระเคราะห์ ทายว่า 'มีลาภได้ของมีชีวิต' บัดนี้ตัวเวรมาถึง พระเสาร์มาถึงศุกร์ แต่ไม่เป็นไรดอก ถ้าจะเป็นก็เล็กน้อย ที่ทายนี้จงคิดดู ถูกบ้างหรือไม่ ? "

หญิงรับว่า "ถูกจ้ะ"

ทันใดนั้นท่านหมอดูจึ่งบอกว่า "ร้อนนัก แม่ขอเปิดหน้าต่างให้สักนิดพอได้ลม ฉันจะดูต่อไป"

หญิงจึ่งไปเปิดหน้าต่างออก กลับจะมานั่ง มีกรวดจุดพุ่งเข้ามาทางหน้าต่าง แลที่ใต้ถุนเรือนก็สว่างเสียงดังซ่า ๆ หญิงนั้นก็ร้องวีดขึ้นทันที ทันใดนั้นเสียงคนร้องว่า "ไฟไหม้"

หญิงนั้นตกใจลุกขึ้นวิ่งเข้าไปที่เสาตั้งเรือน เอามือทุบเสา สิ้นชักในเสาก็เลื่อนออกมา หญิงนั้นมือหยิบซองหนังสือใส่ในผ้าห่ม

---

[๑]อ่านว่า กา *(กาน)* - ละ - กัน - นี เป็นคำนาม หมายถึง เสนียดจัญไรลักษณะที่เป็นอัปมงคล

หมอดูเห็นดังนั้นจึ่งบอกว่า "เห็นจะไม่ใช่ไฟไหม้ดอกอย่าตกใจเลย"

หญิงนั้นได้สติมีความอายเป็นอันมาก กลับเก็บซองไว้อย่างเดิมแล้วเดินออมาดูที่นอกเรือน ไม่เห็นแสงไฟมี

ฝ่ายหมอดูเห็นดังนั้นเสร็จสิ้น จึ่งนึกในใจว่า "ของสำคัญเราเห็นแล้ว จะนำไปบัดนี้ก็ได้แต่ไม่ควร เมื่อเรารู้ที่แล้วดังนี้ควรที่เราจะไปบอกเจ้าของท่านให้ท่านมาเอาเองดีกว่า"

ทันใดนั้นจึ่งร้องบอกลาหญิงนั้นว่า "ฉันจะลาแล้ว เวลาอื่นฉันมาทางนี้จึ่งจะแวะมาดูให้อีก"

หญิงนั้นเดินมาทำเคารพเปิดประตูนอกชานส่งหมอ หมอก็ไปสู่บ้านแห่งตน ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้าท่านผู้สืบมีความยินดีที่เห็นของสำคัญไว้ รีบอาบน้ำแต่งตัวเสร็จแล้วเรียกบ่าวลงเรือแจวไป ครู่หนึ่งถึงบ้านท่านผู้มีบรรดาศักดิ์

ท่านสืบจึ่งขึ้นไปนั่งพักอยู่ที่หอนั่ง ถาม "เขาว่าท่านยังไม่ตื่น" นั่งคอยอยู่ประมาณโมงหนึ่ง เห็นคนเดินออกมาเชิญว่า "ท่านให้เชิญไปข้างใน"

ท่านสืบเข้าไปตามผู้ที่มาเชิญนั้น ครั้นเข้าไปถึงก็ทำความเคารพท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ ผู้มีบรรดาศักดิ์ก็เชื้อเชิญให้นั่งตามสมควร ท่านถามขึ้นว่า "ท่านครูมาถึงบ้านการเห็นจะสำเร็จ"

บอกว่า "เสร็จแต่ยังไม่เอามา ขอให้ใต้เท้าไปเอาเองเถิด เกล้าผมจะเอามาก็ไม่ชอบกล แต่ที่ทางที่เก็บนั้นทราบทุกประการแล้ว ถ้าไปถึงเป็นได้"

ท่านสืบก็เรียนชี้แจงการทั้งปวงที่ได้เห็นนั้น ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ได้รับคำชี้แจงมีความยินดีมาก ร้องสั่งบ่าว "เฮ้ย ! ใคร ? บอกคนเรือติดไฟสตีมลอน"เร็วสั่งแล้วก็จัดแจงอาบน้ำแต่งตัวบริโภคอาหารเสร็จ มานุ่งผ้าใส่เสื้อ ชวนท่านสืบออกมา ถึงท่าน้ำพอดีเรือมีสตีม ลงมาเรือเอาท่านสืบมาด้วย ออกเรือจากท่าแล่นเปิดใหญ่ จอดหมับขึ้นบก พอรถมาถึงคอยรับ เป็นรถสี่ล้อใหญ่เทียมม้าเทศคู่ ขึ้นรถกัก ท่านสืบนั่งมาเคียงกับทนาย มีคนยืนท้ายสอง สารถีสอง ขับกัง ๆ ม้าเลี้ยว

"steam launch เรือที่แล่นได้ด้วยแรงดันไอน้ำ

ไรท์แองเกอแสควร์[๒] มาหน้าวัดพระเชตุพน[๓] เลี้ยวลงถนนเจริญกรุง เลี้ยวสังเวียนพระยาศรี ไปทางหน้าวัดราชบพิธ[๔] ออกวัดบวรนิเวศ[๕]เลี้ยวขึ้นบางลำพูนิดหน่อย ถึงหยุดรถ ลงเดินกัก ๆ มาถึงประตูบ้าน เอ ! เงียบไม่มีใคร เอาตัวท่านสืบขึ้นไปบนเรือนด้วย ขึ้นไปมีคนแก่เฝ้าเรือนอยู่คนหนึ่ง ถามว่า "นี่ไปไหนกันไม่มีใครอยู่หรือ ? "

คนแก่บอกว่า "เขาไปสุพรรณหมดไม่มีใคร ? "

ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์หันมาแลดูท่านสืบบุ้ยปากว่า "เสานั้น" ตรงเข้าไปเปิดกักออก เห็นซองหนังสือไม่มีสักหลัง หยิบออกมาได้อุ่นใจ พากันมาขึ้นรถกลับมาทางเก่า คุยกันเรื่อยมาตามทาง

ฝ่ายท่านผู้มีบรรดาศักดิ์จึ่งพูดว่า "การเรื่องนี้ถ้าเป็นผู้อื่นแล้วไม่สำเร็จ ที่ไหนจะรู้ได้ดังนี้ ? เพราะมิดเม้นนัก ท่านมีปัญญาสามารถดังเทวดาดังนี้หาผู้เสมอท่านยาก ตั้งแต่วันนี้ไปข้าพเจ้าจะนับถือท่านเป็นญาติอันสนิท

ท่านสืบว่า "เกล้ากระผมทำการครั้งนี้ เสี่ยงเอาบารมีใต้เท้า การสำเร็จครั้งนี้ก็เพราะบุญบารมีของใต้เท้าที่จะเป็นไปด้วยความคิดผมผู้เดียวนั้นหามิได้"

พูดกันมาพลางพอรถถึงท่า ลงจากรถมาลงเรือไฟ ออกจากท่าแล่นมา ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์จึ่งชักซองหนังสือออกมาดู เห็นผนึกแน่นจึ่งกล่าวว่า "ขอบ[๖]ความคิดท่าน ข้อที่ทำให้คนจุดกรวดจุดไฟพะเนียง แลให้ร้องว่าไฟไหม้นั้นเป็นความลับซอบกล ข้าพเจ้าคิดไม่ถึงความคิดท่าน"

ท่านผู้สืบเรียนว่า "ธรรมดาคนถ้ามีสิ่งสำคัญกังวลในใจด้วยข้าวของสิ่งใดแล้ว ใจมักผูกอยู่ในสิ่งนั้น ถ้าตกใจไฟแล้วมักตรงไปหยิบสิ่งนั้นก่อน เกล้ากระผมเห็นดังนี้จึ่งได้จัดทำให้หญิงนั้นตกใจ"

---

[๒] right angle square

[๓] วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร *(วัดโพธิ์)* ตั้ง ณ เลขที่ ๒ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เดิมเป็นวัดโบราณสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า "วัดโพธาราม" พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดนี้ใหม่ พุทธศักราช ๒๓๓๑ พระราชทานนามวัดว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส แล้วพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้แก้สร้อยนามพระอารามเป็น "วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม"

[๔] วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ตั้ง ณ แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นวัดประจำรัชกาล

[๕] วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ตั้ง ณ ริมถนนบวรนิเวศและถนนพระสุเมรุ

[๖] คำกริยา หมายถึง ทดแทน ตอบรับ

ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์จึ่งว่า "ท่านนี้รู้ตลอดจนหัวใจมนุษย์" พูดดังนั้นแล้วก็หยิบซองหนังสือมาดู เห็นสักหลังซองจำได้ว่า 'ได้เขียนไว้เอง' จึ่งเปิดออกเห็นมีซองเล็กสอดอยู่ในนั้น ๒ ซอง ซองหนึ่งสักหลังถึงท่านสืบ ซองหนึ่งสักหลังถึงท่านผู้มีพระคุณ แต่ลายมือที่สักหลังนั้นจำได้เป็นลายมือของหญิงนั้น ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์แลท่านสืบเห็นดังนั้น เป็นการอัศจรรย์นัก ท่านสืบเว้นไม่ได้ หยิบเอาซองหนังสือที่สักหลังถึงตนนั้นมาเปิดออกอ่าน

ความว่า "ข้าพเจ้าขอคำนับไว้ให้ท่านทราบ การที่ท่านรับอาสามานั้นข้าพเจ้ารู้เสียแล้วขอกราบลา ท่านจงเป็นสุขเถิด ข้าพเจ้าขอคำนับ"

ผู้มีบรรดาศักดิ์เมื่อได้ยินข้อความมีหน้าอันสลดลงทันที ประดุจดังว่า "ดอกไม้อันบานเต็มที่ แลมีผู้เด็ดทิ้งลงในที่ร้อนก็เหมือนกัน มีสติอันหวาดหวั่นวุ่นวายหายใจไม่เป็นปรกติ ตกตะลึงอยู่" ท่านสืบเห็นดังนั้นก็ไม่รู้จะพูดอย่างไร ?

ทันใดนั้นท่านผู้มีบรรดาศักดิ์จึ่งเปิดหนังสือออกอ่านดู ความในหนังสือนั้นว่า "ขอคำนับท่านผู้มีพระคุณทราบ ด้วยทุกวันนี้ดีฉันเป็นผู้มีวาสนา[๑] น้อย ไม่สมควรที่จะอยู่สนองคุณแห่งท่าน ดิฉันขอกราบลาไปตามกรรมตามเวรที่ได้ทำไว้ การสิ่งใดที่ได้กราบเท้าท่านไว้ แลท่านได้พูดไว้นั้น ขอเป็นการอโหสิอย่าได้มีกรรมเวรต่อกันเลย

อนึ่งที่ท่านจะทำการมงคลครั้งนี้ ขอให้ภิญโญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ปราศจากภัยแลทุกข์ คงรับแต่ความสุขสิ้นกาลนานเถิดเจ้าค่ะ "ดิฉันกราบลาแล้ว"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "พาสนา" ความหมายเดียวกับ "วาสนา" หมายถึง บุญบารมี กุศลที่ทำมาทำให้ได้รับลาภยศ

สืบรู้โดยละเอียด[๑]

วันที่ ๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖[๒] เวลา ๖ โมงเย็นรถไฟเมืองนครราชสีมามาถึงกรุงเทพฯ **นายชุ่ม**[๓] หัวหน้าโปลิศลับลงจากรถไฟ ทันใดนั้นนายชุ่มเห็นชายมีชื่อผู้หนึ่งรูปร่างสูงใหญ่รีบเดินขึ้นไปบนรถไฟ แล้วลุกเดินเข้าไปในห้องสูบบุหรี่ นายชุ่มมีความสงสัยจึงแลตามชายผู้นั้นแต่หาเห็นหน้าไม่ เพราะชายผู้นั้นหลุบใบหมวกลงมาปิดหน้าแล้วทั้งคอเสื้อขึ้นไปติดกับใบหมวก นายชุ่มนึกในใจว่า "ที่เราต้องลงมากรุงเทพฯ ก็เห็นจะเป็นเจ้าพวกเหล่านี้ทำร้ายที่ไหนขึ้นสักแห่งหนึ่งเป็นแน่แล้วเลยยืนคอยอยู่จนรถไฟออกจากสะเตชั่น"[๔]

นายชุ่มจึงจ้างรถกูบคันหนึ่งแล้วบอกกับเจ๊ก[๕]ขับรถว่า "จะไปที่บ้านท่าน**พระยา อ** "บางลำพูบน" ข้างถนนระหว่างทางที่ไปนั้นมีตึกใหญ่หลังหนึ่งกับมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่ข้างตึก พอพ้นตึกนั้นไปอีกครู่หนึ่งถึงบ้านพระยา อ นายชุ่มเดินไปที่ประตูบ้านจึงส่งการ์ด[๖] ให้กับผู้ที่เฝ้าประตู ผู้นั้นนำนายชุ่มขึ้นที่ห้องรับแขก

---

[๑]ขุนภัณฑลักษณวิจารณ์, "อ่านเล่น : สืบรู้โดยละเอียด." **วชิรญาณ** ๖, ๓๖ (กันยายน ๑๑๖) : ๓๕๙๑ - ๓๖๒๕.

[๒]รัตนโกสินทรศก ๑๑๖ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๔๐

[๓]คำนี้ต้นฉบับเขียนว่า "นาย ช" เกือบทุกแห่ง แต่ปรากฏอยู่ในเรื่องหน้า ๓๖๑๐ ว่า "นายชุ่ม" ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้จึงปรับแก้คำ "นาย ช" เป็น "นายชุ่ม" ทั้งเรื่อง

[๔]Station สถานีรถไฟ

[๕]คำเรียกชาวจีนในเมืองไทย

[๖]card บัตร

ทันใดนั้นประตูข้างห้องรับแขกเปิด นายชุ่มเห็นผู้ชายสูงอายุนุ่งผ้าลอยชายผ้ายี่โป้แปะบ่าเดินออกมาจากห้องนั้น แต่สีหน้าดูไม่ค่อยจะสบาย

นายชุ่ม "รับประทานโทษ ใต้เท้าคือเจ้าคุณ อ หรือ ? "

พระยา อ "จ้ะ นายชื่อชุ่ม หัวหน้าโปลิศลับที่เมืองนครราชสีมาหรือ ? "

นายชุ่ม "ขอรับเกล้ากระผมชื่อ ช เมื่อเวลาเที่ยงนี้เกล้ากระผมได้รับโทรเลขของเจ้าคุณ ก็พอประจวบรถไฟกลับลงมากรุงเทพฯ เกล้ากระผมจึงได้รับลงมา

พระยา อ "แกคงจะไม่รู้ว่าทำไมฉันจึงได้มีโทรเลขไปถึง ? "

นายชุ่ม "จริงแล้วที่เกล้ากระผมจะล่วงรู้นอกจากคำโทรเลขของเจ้าคุณนั้นไม่ได้ แลเกล้ากระผมอยากจะใคร่ทราบว่าเจ้าคุณจะต้องการให้เกล้ากระผมทำอะไรบ้าง ? "

พระยา อ "อยากจะให้สืบข่าวลูกสาวชื่อ**พยอม**[๑] สักหน่อยหายไปเมื่อคืนนี้"

นายชุ่ม "คืนวันที่หายนั้นเมื่อเวลาหัวค่ำเจ้าคุณได้เห็นว่านอนอยู่ที่ไหนหรือ ? "

พระยา อ "เมื่อตอนหัวค่ำเห็นนอนอยู่ในห้องตึกชั้นบน"

นายชุ่ม "เวลาได้เท่าไร ? เมื่อเจ้าคุณเห็นว่านอนอยู่ที่ในห้องตึกชั้นบนนั้น"

พระยา อ "เวลา ๔ ทุ่มเศษเมื่อจะเข้าไปนอนได้ยินบ่นปวดศีรษะ"

นายชุ่ม "ไม่มีใครเห็นอีกหรือ ? "

พระยา อ "**แม่แสง**พี่สาวได้เข้าไปถามว่าจะต้องการอะไรบ้าง ? "

นายชุ่ม "รับประทานโทษเจ้าคุณได้นึกว่าจะหนีลงทางไหนบ้างหรือขอรับ ? "

พระยา อ "ที่จะหนีลงไปนั้นมีหลายแห่งแต่ทางที่หนึ่งนั้นคงจะลงทางช่องหน้าต่างในห้องนอนนั้นเอง แลเพชรก็หายไปด้วยห่อหนึ่ง"

นายชุ่ม "เพชรห่อนั้นราคาสักเท่าไร ? "

พระยา อ "ราคาสัก ๕๐๐ ชั่ง พึ่งซื้อจากแขกเมื่ออาทิตย์ก่อนนี้เอง"

นายชุ่ม "รับประทานโทษเจ้าคุณซื้อเพชรไว้ทำหัวเข็มขัดหรือทำอะไร ? "

คำที่นายชุ่มถามนี้เล่นเอาพระยา อ นิ่งอึ้งไปไม่กล้าตอบโดยทันที

พระยา อ "เป็นการจำเป็นที่ฉันจะต้องตอบว่าเพชรที่ฉันซื้อนั้นมาทำอะไร

---

[๑]คือ พะยอม หมายถึง ไม้ต้นขนาดใหญ่ ดอกสีขาว มีกลิ่นหอม เนื้อใช้ในการก่อสร้าง ในเรื่องนี้ไม่ปรับแก้เนื่องจากเป็นชื่อคนจึงคงเขียนตามต้นฉบับ

ด้วยหรือ ? "

นายชุ่ม "แล้วแต่เจ้าคุณจะเห็นควรจะต้องการให้เกล้ากระผมช่วยให้การเรื่องนี้ เจ้าคุณต้องแสดงความจริงให้ผมฟังทุกสิ่งทุกอย่าง เปรียบเหมือนอย่างหมอถ้าได้รู้อาการไข้จึงจะประกอบยาถูกกับโรค"

พระยา อ นิ่งไป ๓ - ๔ สกันด์[๑] แล้วพูดขึ้นว่า "เพชรเหล่านี้ฉันซื้อไว้ตั้งใจว่าจะเก็บไว้ทำขวัญเมื่อเวลาแต่งงาน"

นายชุ่ม "รับประทานโทษ คือใครจะแต่งงาน ? "

พระยา อ "ตัวฉันเอง"

นายชุ่ม "แหม ! เจ้าคุณจะแต่งงานอีก...แต่งงานอีกหรือ ? "

พระยา อ "เดิมก็ตั้งใจอย่างนั้นจริง แต่เดี๋ยวนี้กลับความคิดเสียแล้ว เพราะเกิดเหตุเรื่องนี้ขึ้นการนั้นเห็นจะต้องงด"

นายชุ่ม "รับประทานโทษ คุณพยอมหายไปนั้นจำเป็นเจ้าคุณจะต้องงดการวิวาห์ด้วยหรือ ? "

พระยา อ "จำเป็นฉันต้องงดอยู่เอง ถึงแม้ว่าไม่มีการเกี่ยวข้องกับพยอมก็จริง แต่หัวใจมันไม่เบิกบานเลย"

นายชุ่ม "เรื่องที่เจ้าคุณโปรดเล่ามาแล้วนี้ก็เอาเป็นใช้ได้ แต่เกล้ากระผมอยากจะทราบว่าเจ้าคุณจะต้องการให้เกล้ากระผมเที่ยวสืบจับคนร้ายที่ลักบุตรสาวหรือ ? "

พระยา อ "ก็ยังไรเสียอีกละ ? "

นายชุ่ม "ถ้าเจ้าคุณต้องการให้เกล้ากระผมสืบจับคนร้ายจริงเกล้ากระผมจำเป็นต้องเรียนถามเจ้าคุณอีก คือแต่ก่อนนั้นเจ้าคุณได้รู้ว่าคุณพยอมนั้นมีเหตุเกี่ยวข้องกับใครบ้างหรือ ? "

พระยา อ หยุดนิ่งไปสัก ๓ - ๔ มินิต[๒]

นายชุ่มชำเลืองตาดูก็รู้ว่าในการที่คุณพยอมหายไปนี้ พระยา อ คงจะมีเรื่องอะไรหนักใจอยู่สักอย่างหนึ่งจึงเลยนั่งนิ่งคอยให้พระยา อ พูดขึ้น

พระยา อ "เออ ! ฉันจะเล่าให้ฟังอีกเรื่องหนึ่ง เพราะว่าพึงระลึกขึ้นได้คือแต่

---

[๑] second วินาที

[๒] minute นาที

ก่อนนั้นฉันรู้สึกตัวว่าเป็นโสด ถ้าจะต้องการแต่งงานกับหญิงคนหนึ่งคนใดที่เขาสมัคร ก็เป็นการตกลงกัน ครั้นภายหลังเมื่อ ๒ คืนมานี้ฉันกลับรู้สึกว่าตัวฉันไม่เป็นโสดเสียแล้ว"

นายซุ่ม "ขอเจ้าคุณได้โปรดชี้แจงให้เกล้ากระผมฟังเรื่องที่ว่าไม่เป็นโสดนั้นอีกสักหน่อย ? "

พระยา อ "คือเมื่อ ๒ คืนก่อนนั้น ฉันพึ่งทราบว่าภรรยาฉันชื่อ**เอี่ยม**ที่ตายเสีย ๑๔ - ๑๕ ปีแล้วนั้น เดี๋ยวนี้กลับมีชีวิตขึ้นมาอีก"

นายซุ่ม "เจ้าคุณได้ทราบความจากผู้ใดว่าหม่อมเอี่ยมยังมีชีวิตอยู่ ? "

พระยา อ "จากตัวของเขาเอง" แล้วค่อยพูดว่า "เขาเป็นมารดาของพยอม"

นายซุ่ม "เมื่อตะกี้เจ้าคุณว่าบัดนี้หม่อมเอี่ยมมาคอยกวนเจ้าคุณอีกหรือ ? "

พระยา อ "คอยฟังเพราะนายควรจะรู้ว่าความแต่ก่อนนั้นของฉันเป็นมาอย่างไร ? "

คือทีแรกฉันมีภรรยาที่เมืองนครไชยศรีคนหนึ่ง อยู่ด้วยกันมาจนเกิดบุตรหญิงคนหนึ่งชื่อ**แสง** แล้วภรรยาคนนั้นตายฉันจึ่งฝากแม่แสงไว้กับมารดาแล้วก็ไปเที่ยวตามหัวเมืองอื่น ๆ ปรารถนาจะให้สบายใจประมาณ ๒ ปีเศษ แล้วไปพักอยู่ที่เมืองปทุมธานี ที่เมืองนั้นได้พบหญิงม่ายคนหนึ่งชื่อ**เอี่ยม** รูปร่างสวยสีเนื้อดำแดงจะพูดจาท่าทางเป็นคนสุภาพนิ้วมือกลมดังเทียน แลมีบุตรหญิงคนหนึ่งชื่อพยอม ฉันจึงตกลงอยู่กินกับเอี่ยม ครั้นอยู่มาสัก ๒ - ๓ เดือน ฉันสังเกตดูกิริยาท่าทางจะพูดหรือก็ผิดไปทุกอย่างเหมือนกับคนละคน แต่พยอมนั้นช่างประจบฉันเสียจริง ๆ จนฉันออกมีความเวทนาเหมือนกับบุตรของฉัน แต่นางแม่นั้นถึงจะทำผิดอะไรบ้างเล็กน้อยฉันก็สู้อดเสีย เพราะมีความสงสารกับบุตร

คืนวันหนึ่งเกิดทะเลาะกันขึ้น ฉันจึงบอกจะไปไหนข้างไหนก็ไปเถิดเป็นเลิกกัน แล้วต่างคนเดินไป แต่เอี่ยมหยิบเอามีดพับจากเป๋าเสื้อของฉัน แทงเข้าที่หน้าอกของเขาล้มลงอยู่กลางห้อง ฉันวิ่งไปช่วยก็ไม่ทัน นึกว่า "คงจะตายเป็นแน่" ทำอย่างไรดีถ้าคนเขารู้เข้าเขาคงจะหาว่าฉันแทงเมียตาย เพราะเหตุฉะนั้นจึงพาพยอมลงเรือหนีกลับไปนครไชยศรี ครั้นอยู่ที่นั่นได้ ๔ - ๕ เดือน ฉันได้อ่านสยามออบเซอร์เวอร์ว่า "ผู้หญิงคนที่ถูกแทงนั้นให้การว่าแทงตนเอง" ครั้นอยู่มา ๓ - ๔ เดือนได้ทราบข่าวว่าเอี่ยมคนนั้นตายด้วยพิษแผลที่ถูกแทงนั้นกำเริบขึ้น

ครั้นภายหลังล่วงมา ๒ ปีเศษ ฉันจึงได้พาแสงกับพยอมมาอยู่ในกรุงเทพฯ แล้วได้นำบุตรทั้งสองไปฝากไว้ที่โรงเรียนเมืองสระบุรี ครั้นกลับลงมาได้

รับเงินมรดกจึงได้สร้างบ้านขึ้นที่นี่ แล้วหมายว่าจะมีเมียอีกสักคนหนึ่ง บัดนี้เอี่ยมยังไม่ตายกลับมากวนฉันอีก

นายชุ่ม "เมื่อสักครู่เจ้าคุณว่าคืนวันซืนนั้น 'หม่อมเอี่ยมมาเยี่ยมเจ้าคุณ' ไม่ใช่หรือ ?"

พระยา อ "จ้ะ"

นายชุ่ม "ที่ไหน ? "

พระยา อ "ในห้องรับแขกข้างล่าง"

นายชุ่ม "รับประทานโทษเดี๋ยวนี้เจ้าคุณได้รู้ว่าหม่อมเอี่ยมอยู่ที่ไหน ? "

พระยา อ "ฉันไม่ได้ถามแลไม่อยากจะรู้ว่าอยู่ที่ไหนเลย ?"

นายชุ่ม "เมื่อหม่อมเอี่ยมมานั้นเจ้าคุณได้พูดอะไรไปกับหม่อมบ้าง ? "

พระยา อ "จะให้ฉันไปรับเขากลับมาเลี้ยงเป็นเมียอีก ไม่ฉะนั้นฉันจะต้องส่งพยอมกลับคืนให้ เป็นเหตุเพราะเขารู้ว่าฉันรักพยอมดังกับบุตรเกิดมาจากอก อีกประการหนึ่งถ้าพยอมรู้เรื่องนี้เข้า คงจะไม่มีจิตใจเรียนหนังสือแลจะช้ำใจตาย เพราะอยู่กับฉันนั้นมีแต่ความสบายทั้งสิ้น เงินทองที่จะใช้จ่ายหรือก็บริบูรณ์"

นายชุ่ม "เวลาที่เจ้าคุณพูดกับหม่อมเอี่ยมนั้นใครได้ยินบ้าง ? "

พระยา อ "ไม่มีใครได้ยิน"

นายชุ่ม "เวลานั้นคุณทั้งสองอยู่ที่ไหนหรือ ? "

พระยา อ "แม่แสงไปอยู่โรงเรียน พยอมไปบ้านเพื่อนของเขา"

นายชุ่ม "รับประทานเพื่อนคุณพยอมชื่ออะไรหรือ ? "

พระยา อ "ฉันก็ไม่ทราบ"

นายชุ่ม "หม่อมกลับไปก่อนคุณพยอมกลับถึงบ้านหรือ ? "

พระยา อ "ประมาณสัก ๑ ชั่วโมง"

นายชุ่ม "คุณพยอมกลับมาคนเดียวหรือ ? "

พระยา อ "กลับมาคนเดียวจ้ะ เพราะเด็กคนนี้ไม่รู้จักกลัวอะไรเลย ถ้าว่าจะไปไหนถึงค่ำมืดก็ไปได้คนเดียวกับสุนัขเท่านั้น ไม่ต้องหาเพื่อนมนุษย์"

นายชุ่ม "เดี๋ยวนี้สุนัขอยู่ที่ไหนหรือ ? "

พระยา อ "เห็นจะอยู่ที่ข้างล่าง"

นายชุ่ม "คืนเมื่อคุณพยอมหายไปนั้นสุนัขอยู่หรือ ? "

พระยา อ "เมื่อวันนั้นไม่เห็น ต่อรุ่งเช้าขึ้นจึงได้ไปพบที่ในห้องสูบน้ำข้างโรงม้า"

นายซุ่ม "คืนวันหม่อมเอี่ยมมานั้น เจ้าคุณได้พูดอะไรไปกับหม่อมบ้างหรือ ? "

พระยา อ "ฉันผัดว่าฉันจะตรึกตรองดูก่อน แล้วเขาบอกว่าคืนวันนี้จะกลับมาฟัง"

นายซุ่ม "หม่อมว่าจะมาเวลาใด ? "

พระยา อ "สัก ๒ ยาม"

นายซุ่ม "นี่ก็เกือบถึง ๒ ยามแล้ว ทำไมจึงยังไม่มา ? "

ทันใดนั้นนายซุ่มได้ยินเสียงเคาะที่ประตู เห็นบอยเดินเข้ามาในห้อง แล้วเรียนพระยา อ ว่า "รับประทานกลับมาแล้ว" แล้วหลีกไปยืนอยู่ที่ข้างหลัง

พอหญิงสาวรูปร่างสวยแต่เสื้อขาดหลายแห่ง วิ่งเข้าไปล้มลงที่ตัก พระยา อ พระยา อ กับนายซุ่มช่วยยกขึ้นไปวางไว้บนเก้าอี้นอน"

นายซุ่ม "รับประทานนี่ใครขอรับ ? "

พระยา อ "นี่แหละจ๊ะคือ "พยอม" คนที่หายไปคืนวานซืนนี้"

นายซุ่ม "ถ้าอย่างนั้นเกล้ากระผมเห็นว่าควรจะตรียมน้ำชุบไว้ให้รับประทานเมื่อเวลาตื่นขึ้น พอจะได้เป็นกำลังระงับลม" แล้วก็นั่งดูไปทั่วทั้งตัวเห็นเสื้อขาดหลายแห่ง เช่นรองเท้าหลุดข้างหนึ่ง เลือบนิ้วชี้ขวาเปื้อนโลหิต แต่นายซุ่มนั่งพิจารณาอยู่สัก ๒ ชั่วโมงจนคุณพยอมตื่นขึ้น

พระยา อ กอดไว้จูบลงที่หน้าผาก แล้วเหลียวหน้าไป ค่อยพูดกับนายซุ่มว่า "บุตรฉันคงจะได้รับความชั่วร้ายสักอย่างหนึ่ง แต่นายซุ่ม หาได้ตอบประการใดไม่ นั่งนิ่งอยู่จนคุณพยอมเหลียวหน้าไปถามพระยา อ ว่า "เจ้าคุณเจ้าขานั่นใครชื่ออะไร ? "

เมื่อนายซุ่มมาถึงกรุงเทพฯ นั้นไม่ได้แสดงกับผู้หนึ่งผู้ใดว่าตัวเป็นโปลิศลับ กับเกี่ยวข้องกับเรื่องพระยา อ บัดนี้จำเป็นจะต้องตอบโดยทันทีเพื่อพระยา อ จะได้ไม่ขัดขวาง "ข้าพเจ้า ชื่อซุ่ม เป็นหัวหน้าโปลิศลับเมืองนครราชสีมา"

พยอม "ท่านมีธุระอะไร ? "

นายซุ่ม "รับประทานเจ้าคุณมีบัญชาสั่งให้ผมมา"

พยอม "เจ้าคุณให้เชิญนายมาด้วยธุระอะไร ? "

นายซุ่ม "ให้เที่ยวสืบข่าวคุณ"

พยอม "นายจะกลับไปบ้านก็ได้เพราะฉันกลับมาแล้ว"

นายซุ่ม "ประทานไม่เป็นไรมิได้ แต่ผมอยากจะฟังเรื่องที่คุณหายไปนั้นโปรดเล่าให้ผมฟังสักหน่อย"

พยอมหันหน้าไปสั่นศีรษะพูดกับพระยา อ ว่า "เรื่องนี้ดิฉันจำไม่ค่อยได้"

นายชุ่ม "คุณคงจะจำได้บ้าง เมื่อเวลาไปจากบ้านแล้วคุณไปอยู่ที่ไหน ? "

พยอม "ไม่รู้...ไม่รู้บอกแล้วว่าจำไม่ได้"

นายชุ่ม "คุณคงจะจำได้บ้างเล็กน้อยเมื่อเวลาคุณตื่นขึ้น"

พยอม "ฉันบอกแล้วว่าจำไม่ได้ทั้งสิ้น"

พระยา อ "ถามอะไรก็ตอบว่าไม่รู้จำไมได้ รู้อะไรจำอะไรได้ก็ต้องบอกไปตามรู้ตามเห็น"

พยอมนอนนิ่งไปประเดี๋ยวหนึ่งจึงค่อย ๆ พูด ดิฉันจำได้บ้างแต่เล็กน้อย เมื่อเวลาจะเข้านอนนั้นหอมกลิ่นดอกไม้ที่ในมุ้ง พอเอนตัวก็หลับไปเลย[๑]

พระยา อ "เห็นจะเป็นยาสลบดอกกระมัง ? "

พยอม "ดิฉันยังจำได้อีกอย่างหนึ่ง เมื่อรู้สึกตัวขึ้นเห็นห้องตึกทาสีใหม่ รูปคล้ายกับคุกมีหน้าต่างแห่งเดียวสูงพ้นศีรษะดิฉัน ประตูก็ใส่กุญแจ ดิฉันลองผลักก็ไม่ออก

พระยา อ "นั่นน่ะเมื่อคืนวานหรือ ? "

พยอม "ไม่ใช่กลางคืนเจ้าค่ะ กลางวัน ตื่นขึ้นสายแล้วดิฉันต้องทนอดข้าวอยู่ในห้องตึกนั้นจนตลอดวัน ครั้นค่ำลงก็หลับไปอีก สักประเดี๋ยวตกใจตื่นขึ้นเห็นผู้ชายคนหนึ่งยืนอยู่ข้างตัวอิฉัน"

พระยา อ "ผู้ชายหรือ ? "

พยอม "ผู้ชายคนนั้นดิฉันจำหน้าได้หนวดแดงลุบห่าง ตาข้างซ้ายมีรอยแผลเป็นยาวถึงหู"

นายชุ่ม "ผู้ชายคนนั้นแต่ก่อนคุณได้เคยเห็นบ้างหรือ ? "

พยอม "ไม่เคยเห็นเลย แลไม่อยากเห็นหน้าคนนั้นอีก"

นายชุ่มนึกแต่ในใจเห็นจะเป็นคนที่ขึ้นรถไปเมืองนครราชสีมาเมื่อวันนี้เอง

นายชุ่ม "แล้วชายผู้นั้นทำอย่างไรบ้างเมื่อเขาปลุกคุณตื่นขึ้น ?"

พยอม "เขากลับทำให้ฉันหลับไปอีก"

นายชุ่ม "เขาให้คุณดมยาสลบหรือ ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หลับเลยไป"

พยอม "เห็นจะเป็นยาสลบ เพราะว่าเขาเอาผ้าเช็ดหน้ามารอที่จมูกฉันจึงหลับไป"

นายชุ่ม "คุณจำที่ที่คุณตื่นขึ้นครั้งที่สุดได้หรือ ? "

พยอม "ที่ห้องสูบน้ำข้างโรงเลี้ยงม้า"

นายชุ่มจำเรื่องบ่อน้ำได้เพราะพระยา อ เล่าให้ฟังว่า "เมื่อคุณพยอมหายไปนั้นได้ไปพบสุนัขที่ในห้องสูบน้ำนั้น"

พระยา อ "ประหลาดจริง ๆ" แล้วดูตานายชุ่ม แต่นายชุ่มหาได้ตอบไม่เลยถามคุณพยอมว่า "คุณจำได้หรือไม่ตึกนั้นอยู่ที่ไหน ? "

พยอม "จำไม่ได้ แม้จะแลดูไปช่องหน้าต่างตึกก็เห็นไกลไปไม่ได้สักกี่ฟิต ? เพราะหน้าต่างสูงพ้นศีรษะฉัน"

นายชุ่ม "ถึงแม้นจะเห็นไกลไม่ได้ แต่ใกล้นั้นคุณเห็นอะไรบ้าง ? "

พยอม "เห็นแต่กิ่งไม้ยื่นเข้ามาทางช่องหน้าต่าง ๑ กิ่ง"

นายชุ่ม "เจ้าคุณควรจะพาคุณไปนอนเสียเพราะดูเหมือนจะเหนื่อยมาก"

ทันใดนั้นพยอมลุกขึ้นกอดพระยา อ ร้องว่า "ดิฉันไม่ขึ้นไปนอนบนห้อง จะนอนด้วยเจ้าคุณ"

พระยา อ "ตามใจเถิดพ่อไม่ให้ขึ้นไปนอนดอกอย่ากลัวเลย"

นายชุ่ม "เกล้ากระผมจะต้องกราบลาเจ้าคุณที แต่จะต้องถามอีก ๒ - ๓ ข้อ เจ้าคุณสงสัยว่าคุณพยอมไปทางช่องหน้าต่างหรือ ? "

พระยา อ "ทางช่องหน้าต่างนะซี"

นายชุ่ม "รับประทานเจ้าคุณทราบด้วยเหตุใด ?"

พระยา อ "เพราะว่ารุ่งเช้าวันนั้นได้พบบันไดพาดอยู่กับหน้าต่างห้องนั้น"

นายชุ่ม "รับประทานเกล้ากระผมเห็นจะต้องกราบลาใต้เท้าแล้วก็ลุกเดินออกไปนอกประตู จึงพูดกับบอยว่า "เออ! ฉันลืมถามเจ้าคุณไปอีกข้อหนึ่ง แต่แกคงจะตอบได้ "คุณพยอมท่านไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนในเมืองใด"

บอย "ที่เมืองสระบุรี โรงเรียนกุมารีขอรับ"

นายชุ่ม "ขอบใจ แล้วก็เลยเดินออกไปจากประตูบ้าน นึกในใจว่า "เรื่องที่คุณพยอมเล่าให้ฟังนั้นเห็นจะไม่จริงบ้าง แต่ถึงอย่างไรก็ดีจำเป็นจะต้องสืบเอาความจริงให้จงได้ ในชั้นต้นนั้นจำเป็นจะต้องเที่ยวหาหม่อมเอี่ยมกับผู้ชายคนที่ขึ้นรถไฟนั้นให้พบเสียก่อน เวลานี้ก็ดึกแล้วทำอย่างไรจึงจะตีโทรเลขได้ อย่าเลยจะเที่ยวถามตามสะเตชั่นรถไฟ เผื่อจะมีออฟฟิศโทรเลขบ้าง"

ครั้นเดินมาถึงหัวลำโพงนายชุ่มเข้าไปในสะเตชั่น เห็นมีออฟฟิศโทรเลข จึงเดินเข้าไปที่เจ้าพนักงานกำลังเขียนหนังสืออยู่

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าขอโทษเถิดในคืนวันนี้จะมีรถไฟไปเมืองนครราชสีมาหรือไม่ ?"

เจ้าพนักงาน "คืนวันนี้ไม่มี พรุ่งนี้โมงเช้าจึงจะมีรถไป"

นายชุ่ม "ตายจริง คืนวันนี้ไม่มีรถไฟไปเมืองนครราชสีมา"

เจ้าพนักงาน " ๓ ยามจะมีรถไฟไปเมืองกบินทร์อีกคันหนึ่ง

นายชุ่ม "แหละรถคันนี้จะไปทันรถที่ไปทางเหนือหรือ ? "

เจ้าพนักงาน "คงจะไปทันกัน"

นายชุ่ม ถ้าฉะนั้นข้าพเจ้าจะไปกับรถคันที่จะออก ๓ ยามเผื่อที่เมืองกบินทร์จะมีรถไฟเมืองนครราชสีมาบ้าง ราคาติเกท[๑]ไปเมืองกบินทร์เท่าไร ? "

เจ้าพนักงาน "ติเกทไปเมืองกบินทร์หมดแล้ว ยังมีเหลืออยู่แต่ติเกทไปเองพระตะบองอีกใบหนึ่ง ก็ขายเสียเมื่อพลบนี้แล้ว"

นายชุ่ม "คนที่ซื้อติเกทไปเมืองพระตะบองนั้นรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร ? "

เจ้าพนักงาน "ไม่ทันสังเกต เห็นแต่ใบหมวกงำมาข้างหน้าดูกิริยาเหมือนจะไม่อยากให้ใครเห็นหน้าด้วย"

นายชุ่ม "มีเคราหรือเปล่า ? "

เจ้าพนักงาน "ดูเหมือนอย่างไม่มีเครา มีแต่หนวด"

นายชุ่ม "หนวดสีอะไร ? "

เจ้าพนักงาน "สีเหมือนดินแดง"

นายชุ่ม "สายโทรเลขนี้ต่อกับสายเมืองนครราชสีมาหรือ ?

เจ้าพนักงาน "ต่อกับสายเมืองนครราชสีมา"

นายชุ่ม "รถคันที่ไปพระตะบองจะถึงเมืองนครราชสีมาเวลาใด?

เจ้าพนักงาน "ย่ำรุ่งกับ ๑๐ มินิต"

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าอยากจะตีโทรเลขไปเมืองนครราชสีมา"

เจ้าพนักงานส่งฟอร์ม[๒]โทรเลขให้นายชุ่ม แล้วหันหน้าไปจัดแจง

---

[๑] ticket ตั๋ว

[๒] form แบบ ต้นฉบับเขียนว่า "ฟอม"

เครื่องโทรเลข

นายชุ่มเขียนลงในฟอร์มโทรเลข ดังนี้

แม่ชื่นเมืองนครราชสีมาบอกกับ**มาแก้ว**ให้ไปคอยพบรถที่มาจากพระตะบอง จะถึงเวลาย่ำรุ่งกับ ๑๐ มินิต ตามคนโดยสารรูปสูง หนวดแดง แผลเป็นหางตาข้างซ้าย แล้วให้**ทองหล่อ**ไปที่โรงเรียนกุมารีเมืองสระบุรี สืบเรื่องหญิงพยอมตามแต่จะได้ความ ส่งริพอร์ท[๑] ทั้งสองมาให้ทราบด้วย

(ลงชื่อ) **นายชุ่ม**

ครั้นเขียนแล้วส่งฟอร์มกลับเข้าไปให้เจ้าพนักงาน แล้วหันหน้าไปพูดกับชายคนหนุ่มคนหนึ่ง ผู้ทำกิริยาเหมือนอย่างหมอ แต่นาย ชุ่มรู้ว่าชายผู้นั้นแกล้งทำกิริยา

ชายหนุ่ม "ท่านชื่อชุ่ม เป็นหัวหน้าโปลิศลับเมืองนครราชสีมาหรือ ? "

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าชื่อชุ่ม"

ชายหนุ่ม "ท่านลงมากรุงเทพฯ ด้วยธุระอะไร? แลทำไมท่านถึงรู้ว่าผู้ชายคนนั้นมีแผลเป็นที่หางตาข้างซ้าย ข้าพเจ้าไม่ได้ยินเขาบอกท่านเลย"

นายชุ่ม "ข้าพเจ้ารู้มาจากที่อื่น"

ชายหนุ่ม "ท่านเที่ยวตามผู้ชายคนนั้นหรือ ? "

นายชุ่ม "ตามชายผู้นั้นกับคนอื่นด้วย"

ชายหนุ่ม " ท่านจะทำเป็นการเปิดเผยหรือ ? "

นายชุ่ม "เห็นจะต้องทำตามความคิดของข้าพเจ้า"

ชายหนุ่ม "ทำไมท่านจึงมาบอกกับข้าพเจ้าเล่า ? "

นายชุ่ม "การที่ข้าพเจ้าได้บอกกับท่านนั้นก็จริงอยู่ แต่ท่านคงจะไม่รู้ว่าทำอะไร ? ข้าพเจ้าจึงกล้าบอกความลับแก่ท่าน"

ชายหนุ่ม "ข้าพเจ้าคะเนไม่ถูก"

นายชุ่ม "เพราะข้าพเจ้าอยากจะหาคนที่ไว้ใจได้สักคนหนึ่งที่ในกรุงเทพฯ เพื่อจะช่วยกันสืบจับคนร้ายเรื่องความรายนี้แล้ว"

---

[๑] report รายงาน ต้นฉบับเขียนว่า "ริโปด"

นายซุ่มสังเกตดูเห็นหน้าชายหนุ่มคนนั้นเต็มไปด้วยความยินดี

ชายหนุ่ม "คนที่ท่านจะต้องการให้ช่วยท่านนั้นเห็นมีอยู่แต่ข้าพเจ้าคนเดียว"

นายซุ่ม "ฮา...ฮา ! นั่นไม่ใช่หรือ ? ตั้งแต่แรกมาถึงที่นี้แล้วข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านคงจะเป็นที่ปรึกษาของข้าพเจ้าได้คนหนึ่ง" ชายหนุ่มเหยียดมือออกไปจับมือนายซุ่ม คำนับแล้วว่า "ความคาดคะเนของท่านเก่งเต็มที ถ้าท่านไม่ไว้ใจแก่ข้าพเจ้าแล้วท่านอย่าไปเที่ยวหาคนอื่นที่ในเมืองนี้อีกเลย"

นายซุ่ม "ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ท่านเป็นเพื่อนแลอยากจะทราบว่าท่านชื่อไร ? ทำงานอยู่ที่ไหน ? "

ชายหนุ่ม "ชื่อ**จุ้ย**ผู้จัดการรถไฟสะเตชั่นนี้ ? "

นายซุ่ม "ข้าพเจ้าอยากจะทราบการอีกอย่างหนึ่ง แลหวังใจว่าท่านคงจะชี้แจงให้ข้าพเจ้าทราบความตลอดได้"

นายจุ้ยเปิดประตูห้องไปรเวต[๑]แล้วเชิญนายซุ่มเข้าไปนั่งในห้องนั้น

นายซุ่ม "ท่านได้มาอยู่ในกรุงเทพฯ นานแล้วหรือ ? "

นายจุ้ย "เกิดในเมืองนี้แลตั้งใจว่าจะอยู่ในเมืองนี้จนตลอดชีวิต"

นายซุ่ม "ถ้าอย่างนั้นท่านคงจะรู้จักพวกชาวเมืองนี้มาก"

นายจุ้ย "นึกว่าเกือบรู้จักทั้งหมด"

นายซุม "ท่านคงจะรู้จักบ้านพระยา อ แลพวกวงศ์ญาติของท่านด้วย"

นายจุ้ย "ทำไมจะไม่รู้จัก รู้จักตัวพระยา อ แลพวกญาติอีกหลายคน แลได้ยินคุณพยอมพูดว่าคุณแสงพี่สาวนั้นจะแต่งงานกับบุตร**ท่านผู้หญิงเมือง**"

นายซุ่ม "อ้อ ! ท่านคุ้นเคยกับคุณพยอมมากหรือ ? "

นายจุ้ย "เป็นเกลอกันทีเดียว เพราะว่าเขาเป็นคนชอบเที่ยวเดินเล่นตามสวนแลถนนในเมืองนี้ แลเป็นคนประหลาดเต็มที"

นายซุ่ม "ซึ่งท่านว่าคุณพยอมเป็นประหลาดนั้น" ท่านหมายความอย่างไร ?"

นายจุ้ย "คือเป็นคนมีกำลังมาก แรงเกือบเท่ากับม้าหนุ่ม ๆ ว่าข้างวิ่งเต้น หรือจะขึ้นต้นไม่คล่องแคล่วเหมือนกับแมวหรือกะลาสีเรือ"

นายซุ่ม "ท่านเห็นเขาขึ้นต้นไม้บ้างหรือ ? "

---

[๑] private ส่วนตัว

นายจุ้ย "เมื่อเดือนก่อนนี้บ่ายวันหนึ่ง ข้าพเจ้าเดินไปเที่ยวกับคุณพยอมที่ภูเขาทอง[๑]ไปจากสะเตชั่นนี้ ๑๐๐ เส้น พบตึกใหญ่ร้างของท่านผู้หญิงเมืองหลังหนึ่ง ประตูหน้าต่างปิดใส่กุญแจ คุณพยอมกับข้าพเจ้าจึ่งไปนั่งพักเหนื่อยใต้ต้นไม้ใหญ่ข้างตึกนั้น คุณพยอมแลขึ้นไปเห็นหน้าต่างตึกเปิดอยู่บานหนึ่งกับมีกิ่งไม้ยื่นเข้าไปในหน้าต่างบานนั้น คุณพยอมเห็นว่า 'ควรขึ้นไปดูในตึกนั้นจะมีอะไรบ้าง ?' ข้าพเจ้าห้ามก็ไม่ฟัง ครั้นกลับลงมาบอกว่าในตึกนั้นไม่มีอะไร ? แล้วก็พากันกลับมา บัดนี้ดูเหมือนจะมีคนมาอยู่ที่ตึกนั้น เพราะเมื่อวันเสาร์ก่อนข้าพเจ้าเดินผ่านไปทางข้างตึกนั้นเห็นประตูหน้าต่างเปิด"

นายชุ่ม "ตั้งแต่นั้นมาท่านได้ไปตึกนั้นอีกหรือไม่ ? "

นายจุ้ย "ไม่ได้ไปอีกเลย"

นายชุ่ม "บุตรท่านผู้หญิงเมืองชื่อไร ? บ้านอยู่ที่ไหน ? "

นายจุ้ย "**ชื่อนายเขียน** บ้านอยู่ที่ข้างวัดเลียบ[๒]"

นายชุ่ม "ขอบใจ ข้าพเจ้าจะต้องลาท่านไปตรวจดูตึกหลังนั้นเสียในคืนนี้ให้ได้ รุ่งพรุ่งนี้เวลา ๕ โมงเช้าข้าพเจ้าจะมาหาท่านที่นี่ ความที่พูดกันไว้นั้นขออย่าได้พูดให้ผู้หนึ่งผู้ใดรู้เลย"

ครั้นสั่งนายจุ้ยแล้ว นายชุ่มเดินไปจากสะเตชั่นประมาณสักครึ่งหนึ่งชั่วโมง[๓] ถึงตึกใหญ่หลังนั้นแต่ยังมืดอยู่ นายชุ่มจึงหยิบตะเกียงออกจากกระเป๋าเสื้อแล้วขีดไม้ขีดไฟจุดตะเกียงนั้น เที่ยวส่องไปรอบ ๆ ตึกหมายจะหาทางขึ้นบนตึกนั้น เห็นประตูตึกลั่นกุญแจแลหน้าต่างปิดทุกช่อง นายชุ่มจึงเที่ยวหาต้นไม้ใหญ่ตามที่คุณพยอมเล่าให้ฟัง

ครั้นพบต้นไม้เข้า นายชุ่มเอาตะเกียงเที่ยวส่องตามโคนต้นไม้ เห็นรอยเท้าคนเหยียบหญ้ายับอยู่จึ่งบังเกิดมีความสงสัยมากขึ้น นายชุ่มเอาตะเกียง

---

[๑]เรียกเป็นทางการว่า "พระบรมบรรพต" ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณสร้างแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อ "วัดสะแก" พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนาวัดใหม่แล้วพระราชทานนามว่า "วัดสระเกศ"

[๒]นามเดิมของวัดราชบุรณะราชวรวิหาร ตั้ง ณ เชิงสะพานพระปฐมบรมราชานุสรณ์ *(พระพุทธยอดฟ้า)* ฝั่งพระนคร ระหว่างถนนจักรเพชรและถนนตรีเพชร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

[๓]คือ ครึ่งชั่วโมง

เที่ยวส่องอยู่สักครู่หนึ่ง พบเศษเสื้อขาดติดอยู่กับเปลือกต้นไม้จึงหยิบเอาเศษเสื้อขาดนั้นใส่ลงในเป้าเสื้อแล้วเที่ยวส่องอีกต่อไป เห็นสัน[๑]รองเท้าผู้หญิงหลุดตกอยู่กับแผ่นดิน จึงหยิบเอาใส่ในเป้าเสื้อ แล้วนายชุ่มขึ้นไปบนต้นไม้ไต่ไปตามกิ่ง จนถึงช่องหน้าต่างมองเข้าไปดูในห้องตึกนั้น เห็นมีแสงไฟอยู่ที่ห้องใน จึงหยิบปืนโก๊จากเป้าเสื้อมาถือไว้แล้วโดดลงไปในห้องตึก เอาตะเกียงเที่ยวส่องตามในห้องนั้นเห็นโต๊ะกลม ๑ ตัวกับเก้าอี้เก่า ๆ ๖ ตัว ครั้นเข้าไปห้องในเห็นมีเตียงนอนหนึ่ง ม้ากลม[๒] มีเครื่องล้างหน้าพร้อม ๑ ตัว[๓] ตู้ใส่หนังสือ ๑ ตู้ กับผู้หญิงนอนตายอยู่ที่ข้างตู้ มีแผลถูกแทงที่หัวใจ ๑ แผล ที่บานประตูตู้มีตัวอักษรรอยเอานิ้วชี้เขียนด้วยโลหิตดังนี้ *(นายเขียนแทงฉัน)* ข้างตัวคนตายนั้นมีมีดพับด้าม[๔]เขากวาง สลักเป็นตัวอักษรฝังด้วยทองคำเป็นชื่อนายเขียน

นายชุ่มจึงตรวจดูตามตัวคนตายเห็นมีแผลเป็นที่ชายสะบักกลมโตเท่าผลหมากดิบ กับที่นิ้วชี้มือขวาเปื้อนโลหิต ครั้นตรวจดูทั่วตัวแล้ว นายชุ่ม จึงหยิบมีดใส่ในเป้าเสื้อแล้วเดินเข้าไปในห้องกินข้าว เห็นโต๊ะกลม ๑ ตัว[๕] กับเก้าอี้หวาย ๒ ตัว บนโต๊ะมีกาแฟ[๖] ๑ กระป๋อง นม ๑ หม้อ น้ำตาล ๑ ถ้วยหู จานรองหนึ่ง ขนมปัง ๑ หีบ

นายชุ่มตรวจดูตามกาแฟ กระป๋องนม หีบขนมปังก็หาเห็นมีอะไร ? แต่ในถ้วยมีผงขาวละเอียดเหมือนกับแป้งหินนวน[๗]อยู่ในก้นถ้วยนั้น นายชุ่มจึงเทเอาแป้งใส่ลงในกระดาษแล้วใส่ไว้ในเป้าเสื้อ ครั้นเดินมาอีกห้องหนึ่ง เห็นหม้อกรองน้ำแลถ้วยแก้วแตกเกลื่อนอยู่หลายใบ ครั้นตรวจทั่วทุกห้องแล้ว นายชุ่มขึ้นบนหน้าต่างไต่กลับไปตามกิ่งไม้แลเห็นผ้าเช็ดหน้าผู้ชายติดกับกิ่งไม้ มีตัวอักษรปักเป็นชื่ออยู่ที่ผ้า **(แหวน)**

นายชุ่มหยิบใส่ในเป้าเสื้อแล้วรีบลงจากต้นไม้ เพราะตะวันขึ้นสูงสัก ๓ - ๔ โมงเช้าแล้ว จึงเดินกลับไปที่สะเตชั่นรถไฟหัวลำโพงพบนายจุ้ย

นายจุ้ย "เชิญเข้าไปในห้องเถิดเมื่อคืนนี้ไปตรวจได้ความอย่างไร[๘]บ้าง ? "

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ซ่น"
[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ม้า" ลักษณนามของคำว่า "ม้ากลม" คือ "ตัว"
[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "ตั้ม"
[๔]ต้นฉบับไม่ได้เขียนลักษณนาม
[๕]ต้นฉบับเขียนว่า "กาเข้าแฟ" ทุกแห่ง
[๖]คือ หินชนวน
[๗]ต้นฉบับเขียนว่า "ไม่"

นายชุ่ม "ก็ได้ความสำคัญบ้าง แต่หาข้าวกินก่อนเถิด"

นายจุ้ย "อ้ายดำโวย ! บอกให้เขาจัดแจงยกข้าวมากินนะ"

นายชุ่มกำลังกินข้าว "วันนี้จะไปบ้านท่านผู้หญิงเมืองสักหน่อย"

นายจุ้ย "ทำไมเรื่องคุณพยอมนั้นเกี่ยวข้องกันท่านผู้หญิงเมืองด้วยหรือ ? "

นายชุ่ม "ทำไมจะไม่เกี่ยว เพราะผู้หญิงที่เช่าตึกท่านผู้หญิงนั้น บัดนี้มีผู้ร้ายแทงตายนอนกลิ้งอยู่ที่ในตึก"

นายจุ้ย "ถ้าอย่างนั้นก็ต้องรีบไปบอกที่โรงโปลิศให้เขาพลิกผีแลขันสูตรบาดแผลไว้"

นายชุ่ม "อย่าเพ่อบอกโปลิศ คอยข้าพเจ้ากลับมาจากบ้านท่านผู้หญิงเมืองก่อน"

พอกินข้าวแล้ว นายชุ่มหยิบหมวกกับไม้เท้าพูดกับนายจุ้ยว่า "ข้าพเจ้าจะต้องรีบไปบ้านท่านผู้หญิงเมือง" แล้วเดินออกไปจากสะเตชั่นไม่นานก็ถึงบ้านท่านผู้หญิงเมือง

นายชุ่มจึ่งเดินเข้าไปในบ้านถามคนเฝ้าประตูว่า "นายเขียนอยู่หรือเปล่า ? ถ้าอยู่โปรดบอกกับท่านทีว่าเพื่อนของท่านลงมาจากเมืองนครราชสีมาอยากจะพบท่านสักหน่อย

แล้วนายชุ่มก็เดินตามคนเฝ้าประตูเข้าไปนั่งคอยอยู่ที่ห้องรับแขกสัก ๕ มินิต เห็นชายหนุ่มผิวเนื้อดำแดงนุ่งโสร่งไหม ใส่เสื้อกุยเฮงแพรดอก ใส่รองเท้าฟาง เดินออกมาจากประตู นายชุ่มจึงลุกขึ้นคำนับถามวา "ท่านชื่อเขียนหรือ ? "

นายเขียน "ข้าพเจ้าชื่อเขียน นายมาจากไหน ทำไมจึ่งสั่งบ่าวให้เข้าไปบอกว่าเป็นเพื่อน ? ข้าพเจ้ายังไม่เคยรู้จักท่านเลย"

นายชุ่ม "ไม่เป็นไรการที่รู้จักหรือไม่รู้นักกันนั้น ? ต่อนานไปข้างหน้าท่านจึงจะเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นเพื่อสำคัญของท่านได้คนหนึ่ง"

เมื่อนายชุ่มได้กล่าวคำนี้ขึ้น สังเกตดูกริยานายเขียนเห็นค่อยอ่อนลงหน่อยหนึ่ง

นายเขียน "นายอยู่ที่ไหนมีธุระอะไรที่ในบ้านข้าพเจ้า ? "

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าเที่ยวอยู่ทุกหนทุกแห่ง บัดนี้จะมาจับผู้ร้ายแทงผู้หญิงตายที่ในบ้านท่าน"

นายเขียน "ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้ผู้หนึ่งผู้ใดจับคนในบ้านข้าพเจ้านอกจากได้รับหมายมาจากกระทรวงเมือง"

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องคอยรับหมายกระทรวงเมือง เพราะกลัวผู้ร้ายจะหนีจึงได้รีบมา"

นายเขียน "ข้าพเจ้าขอเตือนท่านโดยความกรุณาว่า "ขอให้ออกไปจากรั้วบ้านข้าพเจ้าในสกันด์นี้ ถ้าไม่ฉะนั้นข้าพเจ้าจะให้คนช่วยลากท่านออกไปส่ง"

นายชุ่มปลดดุมเสื้อหยิบตราออกให้นายเขียนดู แล้วจึงพูดว่า "ท่านคงจะไม่มีความรังเกียจในการที่ข้าพเจ้าจะจับคนร้ายในบ้านท่าน"

นายเขียนกระแทกก้นลงบนเก้าอี้ แล้วบ่นว่า "ถ้าไม่มีอ้ายเศษทองเหลืองติดมาด้วยก็อย่าหมายเลยว่าจะได้เดินเป็นปรกติกลับไปบ้าน"

นายชุ่ม "อย่ามีโมโหโทโสเลย ซึ่งข้าพเจ้าอุตส่าห์มาหาท่านที่บ้านนี้ ก็ปรารถนาเพราะจะช่วยท่านให้พ้นภัย"

นายเขียน "ข้าพเจ้ามีความขอบใจที่ท่านจะช่วยให้ข้าพเจ้าพ้นภัยนั้น แต่ข้าพเจ้าเชื่อได้ว่าพวกญาติหรือพวก ๆ บ่าวในบ้านข้าพเจ้า คงจะไม่มีใครประพฤติดังเช่นท่านกล่าว"

นายชุ่ม "คนที่อยู่ในบ้านนี้ก็คงจะไม่ประพฤติเว้นไว้แต่ท่านผู้เดียว"

นายเขียน "ท่านว่าข้าพเจ้าแทงคนตายหรือ ? "

นายชุ่มหยิบมีดพับออกจากเป้าเสื้อให้นายเขียนดู "นี่มีดพับของท่านไม่ใช่หรือ ? "

นายเขียน "มีดเล่มนี้ของข้าพเจ้าสั่งมาแต่อรัญญิก แลหายไปเมื่อ ๓ - ๔ วันนี้ ท่านได้มาจากไหน ? "

นายชุ่มหยิบเศษกระดาษจากเป้าเสื้อส่งให้นายเขียนแล้วพูดว่า "ท่านต้องอ่านหนังสือในกระดาษนี้ก่อน แล้วข้าพเจ้าจึงจะบอกที่ที่ข้าพเจ้าไปพบมีดของท่านนั้น"

นายเขียนอ่านหนังสือในเศษกระดาษ *(นายเขียนแทงฉัน)* พออ่านหนังสือจบ สีหน้าสลดลงทันที แล้วพูดว่า "มีดเล่มนี้เป็นมีดของข้าพเจ้าจริง แต่เรื่องที่ว่าข้าพเจ้าแทงคนนั้นไม่จริง เพราะตั้งแต่เกิดมาอายุได้ ๒๒ ปีเศษ ชั้นแต่สัตว์ข้าพเจ้าก็ยังไม่เคยฆ่าเลย"

นายชุ่ม "ท่านจำได้หรือว่ามีดของท่านหายไปเมื่อไร แลเอาไว้ที่ไหนหรือ ? "

นายเขียน "ข้าพเจ้าจำได้เมื่อวันที่ ๑ เดือนนี้ ข้าพเจ้าไปบ้านพระยา อ พบแม่แสงแม่พยอมนั่งเล่นอยู่ที่สนามหญ้า ข้าพเจ้าจึงไปนั่งพูดเล่นกับแม่ ๒ คน แล้วแม่พยอมหยิบมีดจากเป้าเสื้อข้าพเจ้าเอาไปตัดหญ้าเล่น พอเย็นลงข้าพเจ้าก็

ลากลับมาบ้าน รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งข้าพเจ้าจะต้องการตัดเล็บ เที่ยวหามีดเล่มนี้จนอ่อนใจก็ไม่เห็น จึงนึกว่าหายก็ช่างเถิดแล้วถึงจะสั่งเอาใหม่

นายชุ่ม "โอ ! ข้าพเจ้าอยากจะถามท่านอีกข้อหนึ่ง แลนึกว่าท่านคงจะรู้จักคนมากกว่าข้าพเจ้าเป็นแน่ คือผู้ชายรูปร่างสูงใหญ่หนวดลูบ มีแผลเป็นหางตาข้างซ้าย ท่านเคยเห็นหน้าบ้างหรือ ? "

นายเขียน "ข้าพเจ้าเคยเห็นหน้าอยู่คนหนึ่งชื่อแหวนเป็นนักเลงวิ่งราวตามสะพานเหล็กประตูสามยอด แต่จะใช่คนที่ท่านว่าหรือไม่นั้น ? ข้าพเจ้าไม่รับรอง"

นายชุ่ม "ดีแล้ว มีดของท่านนั้นข้าพเจ้าพบอยู่ที่ข้างตัวผู้หญิงที่นอนตายอยู่ในตึกหลังใหญ่นั้น"

นายเขียน "พิโธ่ ! ใครช่างไปฆ่า**แม่ลำดวน**ได้ แกพึ่งมาเช่าตึกอยู่ได้สัก ๒ อาทิตย์นี้เอง แลข้าพเจ้าขอความกรุณาของท่านด้วย"

นายชุ่ม "ท่านต้องไปบอกให้พวกกระทรวงเมืองเขาไปพลิกศพเสียก่อน แล้วข้าพเจ้าจะตามไปกับท่านที่ตึกนั้น แต่จะต้องลาท่านไปก่อน

พอกลับมาถึงสะเตชั่นเห็น**ม้าว่อง**กับนายจุ้ยยืนพูดกันอยู่ "เออ ! ได้ความอย่างไรบ้าง ? "

ม้าว่องส่งริพอร์ทของ**ทองหล่อ**ให้นายชุ่ม แล้วว่า "ข้าพเจ้าได้ตามไปพบคนนั้น คนนั้นชื่อแหวนเป็นคนเที่ยว แต่กิริยาดูจะเป็นคนวิ่งราวหรือย่องเบาคงจะจัดอยู่สักอย่างหนึ่งเป็นแน่"

นายชุ่มอ่านริพอร์ทของทองหล่อดังนี้

วันที่ ๙ กันยายน ร.ศ. ๑๑๖ ข้าพเจ้าได้ไปสืบที่โรงเรียนกุมารีแล้ว คุณพยอมนั้นเป็นเด็กฉลาดที่หนึ่งในโรงเรียน แลเป็นคนใจดุร้ายจะเล่นหัวอะไรก็แข็งแรงว่องไวเหมือนเด็กผู้ชาย บัดนี้ได้ลากลับไปอยู่บ้านตั้งแต่วันที่ ๔ เดือนนี้แล้ว

(เซ็น) **ทองหล่อ**

แล้วหันหน้าไปถามนายจุ้ย "แถบเหล่านี้มีโรงหมอที่ไหนบ้าง ? "

นายจุ้ย "มีอยู่ที่ ๔ กั๊กบ้านพระยาศรีโรงหนึ่ง แต่สู้หมอที่อยู่เยื้องหน้าโรงพักพลตระเวนบางรักไม่ได้"

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าจะต้องไปหาหมอเสียก่อนแลอยากจะให้ท่านกับม้าว่องไปคอยอยู่ที่ตึกใหญ่นั้น เพราะข้าพเจ้าสั่งให้นายเขียนนำพวกกระทรวงเมืองเข้าไปพลิกศพ" ว่าแล้วก็เดินเข้าไปแต่งยูนิฟอร์ม[๑]หัวหน้าโปลิศลับที่ในห้อง แล้วกลับออกมาจากห้องนั้น

นายจุ้ย "นี่ท่านเอาเครื่องแต่งตัวมาจากไหน เอามาไว้เมื่อไรทำไมข้าพเจ้าจึงไม่เห็น ? "

นายชุ่ม "เป็นธรรมดาของผู้ซึ่งจะทำการสิ่งซึ่งรู้สึกว่าเป็นความลับแล้ว ต้องหมั่นระวังรักษาสิ่งซึ่งทำนั้นให้เป็นการลับ จึงจะเป็นการอันสมควร"

แล้วก็เดินออกจากสะเตชั่นไปถึงโรงหมอจึงส่งการ์ด[๒]ให้กับบอย "ช่วยให้หมอเฮซที" แล้วนั่งคอยอยู่ประเดี๋ยวเห็นฝรั่งคนหนึ่งเดินออกมาจากห้องเล็ก ท่านชื่อหมอเฮซหรือ ? "

หมอ "ข้าพเจ้าชื่อหมอเฮซ ท่านจะต้องการอะไร ? "

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านตรวจดูผงนี้สักหน่อยว่าจะเป็นผงอะไร ? "

หมอรับเอาผงนั้นกลับเข้าไปในห้องเล็กสักครึ่งชั่วโมงแล้วกลับออกมา "ผงนี้คือยาตาย เท่านี้อาจฆ่าคนได้ถึง ๑๐ คน"

นายชุ่ม "ขอบใจท่าน ข้าพเจ้าจะต้องลาท่านก่อน วันอื่นข้าพเจ้าจะกลับมาเยี่ยมท่าน"

หมอ "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะรับท่านไม่ว่าเวลาใด ? "

นายชุ่ม "พอถึงตึกใหญ่เห็นพวกกำนันอำเภอกำลังตรวจพลิกศพอยู่ จึงเดินเข้าไปพูดกับหัวหน้าพวกกระทรวงเมือง ประเดี๋ยวหนึ่งพอตรวจเสร็จแล้ว พวกกำนันอำเภอก็พากันกลับไป

นายเขียน "ข้าพเจ้ามีความขอบใจท่านอย่างที่สุด แลหวังใจว่าท่านคงจะไม่มีความรังเกียจที่จะรับหนังสือไว้สำหรับไปเที่ยวเล่นตามหัวเมือง"

นายชุ่ม "ข้าพเจ้าไม่มีความเจตนาที่จะรับสิ่งของของท่านซึ่งเป็นสินบนนั้น เพราะท่านไม่ใช่ผู้ร้าย แม้ถ้าท่านเป็นผู้ร้ายฆ่าผู้หญิงคนนี้ตาย ถึงจะสินบนกับข้าพเจ้าสักเท่าใด ๆ ก็ดี ข้าพเจ้าไม่อาจสามารถที่จะปิดบังความชั่วร้ายของท่านได้

---

[๑] uniform เครื่องแบบ

[๒] card ต้นฉบับเขียนว่า "ก๊าต"

การที่ข้าพเจ้าได้ทำไปทั้งนี้เป็นการในหน้าที่ของข้าพเจ้าจำเป็นจะต้องทำ"

นายเขียน "ถึงอย่างไรก็ดี ขอท่านจงมีความกรุณารับหนังสือขอบใจฉบับนี้ไว้ด้วย

นายชุ่มรับหนังสือจากนายเขียนแล้วเดินกลับไปที่สะเตชั่นกับนายจุ้ยแลม้าว่อง

นายจุ้ย "ข้าพเจ้านึกว่าอ้ายแหวนเป็นคนฆ่า แล้วแกล้งใส่ความเอานายเขียน"

นายชุ่ม "ท่านนึกว่าอ้ายแหวนเป็นคนฆ่านั้นก็จริงอยู่ แต่ถ้าไม่ตายเพราะมือผู้หญิงแล้ว อีกสัก ๒ - ๓ วัน อ้ายแหวนคงจะฆ่าเสียเป็นแน่"

นายจ้ย "ซึ่งท่านว่าผู้หญิงเป็นคนร้ายนั้นคือใคร ?"

นายชุ่ม "คุณพยอมเป็นผู้ฆ่า ข้าพเจ้าได้สิ่งของของคุณพยอมที่ตกตามทางนั้นทุกสิ่งทุกอย่าง" แล้วฉีกหนังสือของนายเขียนออกเห็นใบเสร็จรับเงินของแบงก์ "ได้รับจากนายเขียนเงิน ๒,๐๐๐ บาทลงในบัญชีของนายชุ่ม"

นายชุ่มกับม้าว่องได้หยุดพักอยู่ที่สะเตชั่นรถไฟอีกคืนหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าขึ้น นายชุ่มจึงเขียนหนังสือไปถึงพระยา อ ใบหนึ่ง ถึงคุณพยอมใบหนึ่ง

วันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖

กราบเรียนเจ้าคุณ อ

เรื่องคุณพยอมนั้นเกล้ากระผมสืบได้ความชัดเจนแล้ว ครั้นเกล้ากระผมจะไปกราบเท้าก็ไปไม่ได้ ขอรับประทานโทษเชิญใต้เท้ามาที่สะเตชั่นรถไฟหัวลำโพงสักหน่อย ในเวลาเช้าวันนี้ให้ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

(เซ็น) **นายชุ่ม**

วันที่ ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖

ถึงคุณพยอม

ด้วยเจ้าคุณ อ มีบัญชาให้ผมเที่ยวสืบจับคนร้ายที่ลักคุณไปคืนวันที่ ๕ เดือนนี้นั้น บัดนี้ผมสืบได้ตัวคนร้ายแล้ว ครั้นผมจะจับตัวคนร้ายส่งไปตามโทษานุโทษของเขา ก็เกรงว่าเจ้าคุณแลคุณจะมีความร้อนใจด้วย ผมเห็นว่าคนร้ายนั้นเขายังจะประพฤติกลับตัวเป็นคนดีได้

เพราะเหตุฉะนี้ผมจึงได้อุตส่าห์เขียนหนังสือมาเล่าเรื่องของคนร้ายให้คุณฟัง คือเมื่อวันที่ ๔ เดือนนี้คุณได้ลาครูโรงเรียนกุมารีเมืองสระบุรีว่า "จะกลับมาบ้าน" ครั้นคุณมาถึงบ้านเป็นเวลากลางคืนสัก ๒ ทุ่ม คุณได้ยินเสียงคนพูดกับเจ้าคุณในห้องรับแขก คุณจึงไปยืนแอบประตูคอยฟังอยู่ เมื่อคุณได้ยิน**อำแดงลำดวน**มากล่าวคำหลอกลวงเจ้าคุณว่า "ตัวของเขาชื่อเอี่ยม แลได้เคยเป็นหม่อมเจ้าคุณครั้งหนึ่ง บัดนี้ถ้าเจ้าคุณไม่รับเขากลับมาเลี้ยงเป็นหม่อมอีก เขาจะรับเอาคุณคืนไป" พออำแดงลำดวนที่เปลี่ยนชื่อเอี่ยมกลับไปแล้ว คุณจึงได้เข้าไปหาเจ้าคุณ

ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๕ ตึก ยามเศษ คุณลอบลงมาทางหน้าต่างตึก แล้วไปตึกใหญ่ของท่านผู้หญิงเมือง คุณขึ้นบนต้นไม้แล้วไต่ไปตามกิ่งไม้นั้น เข้าไปทางช่องหน้าต่างตึก เพราะคุณนึกแน่ว่าอำแดงลำดวนเป็นมารดาของคุณ แลคุณกลัวว่า "อำแดงลำดวนจะพาคุณไปจากเจ้าคุณ" เพราะเหตุฉะนั้นคุณจึงได้ลอบเอายาพิษใส่ลงในถ้วยน้ำชาของอำแดงลำดวน เมื่อเวลาอำแดงลำดวนลุกขึ้นไปดับตะเกียง ครั้นอำแดงลำดวนกลับมารับประทานน้ำชาเจือยาพิษเข้าไป อำแดงลำดวนทนยาพิษไม่ได้ก็ล้มลงที่หน้าตู้ห้องนอน คุณจึงเอามีดของนายเขียนบุตรท่านผู้หญิงเมือง ที่คุณเก็บไว้ตั้งแต่เวลาเย็นวันที่ ๓ เดือนนี้ ทีเมื่อนายเขียนได้มานั่งพูดเล่นกับคุณนายแสง แลคุณที่สนามหญ้านั้นแทงอำแดงลำดวนที่หน้าอกเหนือหัวใจ ๒ นิ้ว แล้วคุณเอานิ้วมือของลำดวนจิ้มโลหิตเขียนติดไว้กับบานประตูตู้ แลทิ้งมีดพับของนายเขียนไว้ข้างตัวผู้ตาย ปรารถนาจะให้ความชั่วร้ายไปตกอยู่กับนายเขียน อนึ่งคุณกล่าวว่าเมื่อเวลาคุณตื่นขึ้น คุณเห็นผู้ชายหนวดแดงนั้น ผมสืบได้ความว่า "ชายหนวดแดงผู้นั้นชื่อนายแหวน คือเมื่อคุณฆ่าอำแดงลำดวนแล้ว คุณคงได้ยินเสียงอะไรกุกกักที่ข้างหลัง คุณจึงเข้าแอบอยู่ที่ข้างประตูห้อง ซึ่งนายแหวนย่องเข้าไปในห้องนั้นก็ประสงค์จะเข้าไปขโมยทรัพย์สมบัติของอำแดงลำดวน ครั้นเห็นอำแดงลำดวนนอนตายอยู่ นายแหวนมีความตกใจรีบกลับออกจากห้องนั้น ไปทางช่องหน้าต่าง แล้วรีบไต่ไปตามกิ่งไม้ที่ยื่นมาที่ช่องหน้าต่าง ผมเก็บได้ผ้าเช็ดหน้าของนายแหวนติดแขวนอยู่กับกิ่งไม้นั้น

การที่คุณกล่าวถึงชายหนวดแดงนั้น เพราะคุณกลัวนาย

แหวนจะเอาความเรื่องอำแดงลำดวนที่ตายนั้นไปเที่ยวพูด คุณจึงแกล้งใส่ความเอานายแหวนว่าเป็นผู้ร้ายลักเอาคุณไป

กับอีกประการ ซึ่งคุณเอามีดพับของนายเขียนแทงอำแดงลำดวน แลทิ้งมีดไว้ข้างตัวนั้น ด้วยคุณรู้อยู่แล้วว่า "คุณแสงนั้นเป็นบุตรคนใหญ่ของเจ้าคุณ ควรจะได้รับทรัพย์มรดกของเจ้าคุณ แลบัดนี้ก็รักอยู่กับนายเขียน ถ้าได้แต่งงานอยู่กินเป็นภรรยานายเขียนก็จะมีกำลังมากเป็นเศรษฐีใหญ่ขึ้นในเมืองนี้ ด้วยนายเขียนก็เป็นเศรษฐีอยู่แล้ว เพราะเหตุฉะนี้คุณจึงแกล้งเอามีดพับของนายเขียนแทงอำแดงลำดวนแลทิ้งไว้ข้างตัวผู้ตาย เพื่อจะให้ความร้ายตกอยู่กับนายเขียน และจะได้ไม่แต่งงานกับคุณนายแสง แต่ส่วนตัวคุณนายแสงก็จะต้องตรอม[๑]ใจตายอยู่เอง ซึ่งคุณคิดการขึ้นทั้งนี้ผมเห็นว่าเป็นความร้ายแรงอย่างที่สุด คือ

หนึ่ง ที่คุณคิดฆ่าอำแดงลำดวนนั้นเป็นมาตุฆาตเสียแล้ว เพราะคุณเชื่อแน่ว่าเป็นมารดาของคุณ

สอง ในดวงจิตของคุณนั้นเต็มไปด้วยความลามกปราศจากความกรุณา มีแต่จะคิดทำลายล้างท่านผู้อื่นให้ถึงพินาศฉิบหาย เช่นกับคุณใส่ความเอานายเขียนแลนายแหวนนั้น

สาม คำใดคำหนึ่งที่คุณกล่าวนั้นล้วนแต่เป็นมุสาวาททั้งสิ้น

สี่ คุณเป็นคนอกตัญญูต่อผู้มีคุณ คือเจ้าคุณท่านเป็นผู้มีพระเดชพระคุณอุตส่าห์พยายามเลี้ยงคุณมาตั้งแต่เล็ก บัดนี้คุณยังกลับประทุษร้ายต่อท่าน ที่คุณใส่ความเอานายเขียนนั้นเอง คือคุณก็รู้อยู่แล้วว่า "คุณนายแสงรักอยู่กับนายเขียน ถ้านายเขียนเป็นอันตรายลงคุณนายแสงคงจะเป็นอันตรายด้วย แลเจ้าคุณก็คงจะเป็นอันตรายลงเหมือนกันเพราะท่านมีบุตรคนเดียว" ตั้งแต่ผมรับราชการเป็นหัวหน้าโปลิศลับมาได้ ๒๑ ปีแล้ว ยังไม่เคยพบเคยเห็นคนประพฤติความชั่วร้ายเช่นคุณเลย ครั้นผมจะจับคุณส่งไปตามโทษานุโทษของคุณ ก็นึกสังเวชกับเจ้าคุณ อนึ่งเห็นว่าคุณยังอยู่ในประถมวัยพอจะประพฤติกลับเป็นคน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กรอม" เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกับคำว่า "ตรอม"

ดีได้ผมจึงได้งดเว้นไว้ครั้งหนึ่ง กับผมขอเตือนว่า "การสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คุณหวังใจว่าเป็นความลับ ถึงแม้ว่ามนุษย์จะไม่ล่วงรู้ก็ดีแต่เทวดาผีสางคงจะรู้ แลคงจะไม่เข้าด้วยคนผิดก็จะบันดาลให้เป็นไป เช่นดังนิทานเรื่องสิงโตหินนั้น ขอคุณจงจำคำสั่งสอนนี้ไว้ แลหมั่นฟังพระธรรมเทศนาอุตส่าห์ตั้งใจรักษาศีลห้าศีลแปด[๑] ให้มั่นไว้ในสันดาน อย่าคิดอิจฉาท่านผู้หนึ่งผู้ใด แลอย่าฉ้อเอาทรัพย์ของท่านผู้หนึ่งผู้ใด สิ่งซึ่งไม่ใช่ของคุณ ถ้าคุณไม่จำคำสั่งสอนที่กล่าวมาแล้วนี้ ชีวิตคุณคงจะไม่พ้นพระราชอาชญาเป็นแน่

ในที่สุดผมเห็นว่าคุณควรจะรีบออกจากบ้านไปรักษาศีลอยู่ที่วัดจะเป็นการดี กับผมขอสอดเศษเสื้อขาดกับส้นรองเท้าของคุณที่หลุดตกเมื่อเวลาคุณปีนขึ้นบนต้นไม้และเศษเสื้อขาดที่ติดอยู่กับกิ่งไม้มาด้วย

(เซ็น) **นายซุ่ม**

ครั้นนายซุ่มเขียนหนังสือ ๒ ฉบับแล้ว ส่งให้กับม้าว่องแล้วสั่งว่า "ต้องเอาหนังสือฉบับนี้ให้พระยา อ ก่อนแล้วออกมาคอยเสียที่นอกบ้าน ถ้าเห็นพระยา อ ออกมาจากบ้านเมื่อใดจึงค่อยนำหนังสืออีกฉบับหนึ่งเข้าไปส่งให้คุณพยอม แล้วรีบกลับออกมาเสียจากบ้านนั้นโดยทันที พอม้าว่องไปถึงบ้านพระยา อ จึ่งส่งหนังสือให้กับคนเฝ้าประตู แล้วไปคอยอยู่ตามนายซุ่มสั่ง ประมาณ ๒๐ มินิต ม้าว่องเห็นชายสูงอายุรูปร่างเป็นผู้ดีเดินออกจากบ้านนั้น จึงถามคนเฝ้าประตูว่า "คนนั้นชื่อไร ? "

คนเฝ้าประตู "นี่แหละเจ้าคุณ อ ที่ท่านให้ข้าพเจ้าเอาหนังสือขึ้นไปให้เมื่อตะกี้นี้"

พอพระยา อ เดินพ้นบ้านไปสักหน่อยหนึ่ง ม้าว่องจึงเอาหนังสืออีกฉบับหนึ่งเข้าไปให้คุณพยอม

พยอม "นี่หนังสือของใคร ท่านมาจากไหน ? "

ม้าว่อง "ข้าพเจ้ามาจากสะเตชั่นรถไฟหัวลำโพง หนังสือของนายซุ่มหัวหน้าโปลิศลับ"

พยอมฉีกซองแล้วหยิบเอาหนังสือออกมาอ่านพอจบลงจึงพูดว่า "ข้าพเจ้าเป็นแต่ได้ยินชื่อนายซุ่มว่าเป็นผู้เฉลียวฉลาดในการสืบจับคนร้ายแลมีจิต

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ศีล ๕ - ๘"

เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ข้าพเจ้าพึ่งมาพบเข้าวันนี้ก็สมดังคำเขากล่าว แล้วเดินกลับเข้าไปในห้องเขียนเช็ค "ใช้ให้นายชุ่ม ๕,๐๐๐ บาท" แล้วกลับออกมาส่งให้ม้าว่อง "ท่านช่วยบอกกับนายชุ่มด้วยว่าข้าพเจ้าจะทำตามคำสั่งสอนนั้น ขอให้นายชุ่มได้ความสุขสบายเถิด ข้าพเจ้าจะขอลาไปก่อนแล้ว"

ครั้นพระยา อ มาถึงสะเตชั่นรถไฟ นายชุ่มจึงออกมาเชิญให้เข้าไปในห้องไปรเวต

พระยา อ "นายอยู่ที่นี่สบายหรือ เป็นอย่างไรบ้าง ? "

นายชุ่ม "รับประทานก็สบายดีอยู่ แต่ครั้นเกล้ากระผมจะไปกราบเท้าเจ้าคุณที่บ้านก็กลัวว่าความนั้นจะโด่งดังไป แล้วก็เล่าความตามที่สืบมาได้นั้นให้พระยา อ ฟัง"

พระยา อ "อีลูกคนนี้เห็นจะเลี้ยงไว้ไม่ได้"

นายชุ่ม "เกล้ากระผมเห็นว่าตั้งแต่นี้ต่อไปเจ้าคุณคงจะมีความสุขสบาย เพราะคุณพยอมรู้ว่าตัวผิดก็คงจะออกไปจากบ้านแล้ว" ซึ่งนายชุ่มพูดขึ้นทั้งนี้ก็เพราะรู้ว่า "คุณพยอมเป็นคนใจร้าย ถ้าทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่สำเร็จก็คงจะฆ่าตัวตายเท่านั้น

พระยา อ จึงลานายชุ่มกลับไปบ้าน นายชุ่มก็เดินตามไปด้วยจนถึงบ้าน จึงเข้าไปในห้องเขียนหนังสือแลเห็นพยอมนอนตายอยู่บนเก้าอี้

พระยา อ "นายชุ่มช่วยไปตามหมอที พยอมเป็นอะไรไปแล้ว"

นายชุ่มเดินเข้าไปในห้องหยิบเอาเครื่องตรวจออกจากเป๋าเสื้อตรวจดูตามตัวคุณพยอมก็รู้ว่ากินยาตาย "รับประทานคุณพยอมเห็นจะรับประทานยาตายเข้าไป"

พระยา อ "ช่วยสืบทีใครเป็นผู้ให้กิน ? ฉันจะให้รางวัลสัก ๑,๐๐๐ บาท"

นายชุ่ม "รับประทานเห็นจะไม่มีใครให้รับประทาน นอกจากที่ท่านพยายามจะรับประทานเอง เท่านี้ขอให้เที่ยวค้นดูตามตัวก็คงจะรู้ได้"

พระยา อ "เชิญนายช่วยค้นที"

นายชุ่มเที่ยวคันตามตัวก็ไม่พบจึงชักลิ้นชักออกดูเห็นมีผงขาวอย่างที่ได้ในกันถ้วยของอำแดงลำดวน "รับประทาน ยาตายอยู่นี่แน่ะขอรับ"

ตั้งแต่นั้นมาพระยา อ ค่อยมีความสุขสบายขึ้น จึงได้แต่งงานกับท่านผู้หญิงเมือง แลคุณนายแสงก็แต่งงานกับนายเขียน ได้อยู่กินด้วยกันมาจนตลอดชีวิต

สืบสรรพการ[๑]

เรื่องที่หนึ่ง[๒]

เมื่อพลิกหนังสือพิมพ์วชิรญาณรายเดือนมาถึงตอนอ่านเล่น พบเรื่องจ่าหน้าว่า **"เรื่องสืบสรรพการ"** ดังนี้ ท่านผู้อ่านบางท่านจะคิดว่า "อ้าย! เรื่องนี้เราเคยอ่านแล้ว" ดังนั้นไม่ถูก ด้วยเรื่องสืบสรรพาการมีต่าง ๆ มากมายหลายเรื่องนัก มิใช่แต่เท่านั้น **ท่านสืบ**ก็มีหลายคนต่อหลายคนด้วย ไทยก็มีฝรั่งก็มี ไม่หายากหาเย็นเลย ตามที่ข้าพเจ้าได้รับมา เรื่องราวของเขาล้วนแต่พอฟังได้ทั้งนั้น ว่าที่จริงเรื่องราวของใคร ๆ ก็เถอะ ถ้าไม่สนุกหรือประหลาดดีชั่วให้เป็นเหตุพอเพียงแล้ว จะมีผู้จดจำเล่าสู่กันไปโด่งดังที่ไหน ? เป็นต้นว่า**นายสี**ขี่ม้าไปตามถนนใหม่อ้อมรอบถนนสระปทุมแล้วกลับไปบ้านโดยปรกติดังนี้ รุ่งขึ้นเช้าเราลองไปดูหนังสือพิมพ์ข่าวดูหรือว่าจะมีเรื่องนายสีขี่ม้าหรือไม่ ? ข้าพเจ้าตอบก่อนดูก็ได้ว่า "ไม่มี ไม่มีเป็นแน่ อย่าว่าแต่ขี่ไปเปล่า ๆ เลย ต่อให้ไปพบเอดิเตอร์เข้าตามทางสัก ๑๐ คนก็ไม่มีอยู่นั่นเอง"

รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งต่างว่านายสีขี่ม้าไปทางถนนเหล่านั้นอีก แต่คราวนี้เคราะห์ร้าย เผอิญไปโดนกับรถผู้มีชื่อนายสีตกม้าขาหักไป เอาละซี รุ่งพรุ่งนี้ใครอ่านหนังสือพิมพ์ข่าวคงจะพบเรื่องนายสีว่า

---

[๑] ชื่อเรื่องนี้มี ๕ เรื่อง *(สำนวน)*

[๒] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงตำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส ต้นสกุลรัชนี)*, "อ่านเล่น : เรื่องสืบสรรพการ," วชิรญาณ ๔.๒๔ (กันยายน ๑๑๕) : ๒๔๐๙ - ๓๕๓๔.

"เมื่อวานนี้เวลาบ่ายประมาณ ๕ โมงเศษ นายสีบ้านตลาดใหม่ขี่ม้าเที่ยวเล่นมาทางถนนใหม่ พอถึงประตูสามยอด นายแสงขับรถดอกก๊าต[๑]ลงสะพานเหล็กสวนมากำลังแรง โดยนายสีตกม้าลง แล้วเลยทับขานายสีหักไป พลตระเวนได้จับ...จับ...จับ...จับ[๒] แลพานายสีไปส่งที่โรงบูรพาพยาบาล...พยาบาล...พยาบาล...พยาบาล[๓]"

ส่วนชาวบ้านร้านตลาดก็ยังจะโจษต่อกันไป อย่างที่เขาเรียกว่า "ปากคนยาวกว่าปากกา[๔] จนถึงว่านายสีตายก็มี ดังนี้เป็นด้วยอะไร ? เป็นด้วยนายสีตกม้าลงมาขาหักนั้นเองเป็นเหตุหรือไม่ใช่ ?"

ส่วนเรื่องราวต่าง ๆ เช่นเรื่องสืบสรรพการเป็นต้นนี้ ถ้าท่านสืบไปสืบสวนเรื่องราวใด ๆ ที่ถึงแม้จะสำเร็จเด็ดขาดได้ตามปรารถนา ก็เป็นการไม่สู้สึกลับ ท่านสืบไม่ต้องออกสติปัญญาความไหวพริบแลกระทำการเป็นกลไกโดยขบขัน ให้เป็นเหตุที่ควรจะเล่าสู่กันฟังต่อ ๆ ไปแล้ว ก็หามีใครจำมาไว้เล่าให้ป่วยการเวลาไม่ เพราะฉะนี้เองข้าพเจ้าจึ่งได้กล่าวมาแล้วว่า "เรื่องราวของท่านสืบทั้งหลายเขาแต่ละเรื่อง...ละเรื่องที่ข้าพเจ้าได้เคยฟังมานั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ควรจะจำมาเล่าสู่กันฟังได้ทั้งนั้น"

เรื่องสืบสรรพการที่เคยมีมาแล้วนั้น ดูเหมือนจะเป็นเรื่องอันสนุกสนานเพลิดเพลินของท่านสืบฝรั่ง ที่มีนามปรากฏว่า**เชอล็อกโฮมซ์**นั้นโดยมาก ท่านสืบเชอล็อกโฮมซ์ ผู้นี้เป็นคนไหวพริบแคล่วคล่องปรีชาสามารถในทางสืบสรรพการ อันเป็นวิถีอันดีทั้งกับตัวเขาเอง แลกับมหาชนทั่วไปเป็นอันมาก เรื่องราวของท่านสืบเชอล็อกโฮมซ์ที่ได้ทำการสำเร็จเด็ดขาดเป็นชื่อเสียงปรากฏมานั้น มีมากมายหลายเรื่องหลายราวนัก ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่จะกล่าวว่า "ถึงแม้แต่เรื่องราวของท่านสืบผู้นั้นเป็นเรื่องสนุกเพลิดเพลินจนทำให้ผู้อ่านติดใจถึงไม่ใคร่วางสมุดลงได้แล้วก็ดี เรื่องที่มีปรากฏมาสำหรับเราอ่านในภาษาเรายังมิได้มีมากถึงครึ่งค่อน

---

[๑] dogcart รถม้าเทียมม้า ๑ ตัว แต่ในเรื่องนี้หมายถึง รถยนต์ประมาทรถ dodge ของประเทศเยอรมนี

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "จับ ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ"

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "พยาบาล ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ"

[๔] ส้านวน หมายถึง ปากของคนแม้ไม่ยาว แต่เล่าเรื่องอะไร ๆ ลือไปได้ไกลมากกว่ากาซึ่งปากยาวกว่า

ที่มีในภาษาอื่นเลย เราต้องหวังใจว่าเรื่องเหล่านี้คงจะมีเพิ่มเติมมาในไม่สู้ช้านัก"

ส่วนเรื่องที่ข้าพเจ้ากำลังจะจับเล่าอยู่นี้ หาใช่เรื่องของท่านสืบคนเก่งที่กล่าวมานั้นไม่ เป็นเรื่องของท่านสืบคนอื่นซึ่งดูเหมือนข้าพเจ้าจะจำชื่อไม่ชัดเสียแล้ว เรื่องนี้ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นเรื่องของท่านสืบคน"เก่งคนนั้นก็ดี ข้าพเจ้าก็ยังมีความหวังใจอยู่ว่าถ้าท่านสมาชิกลองจับอ่านดูแล้ว บางทีท่านจะเห็นสนุกแลเห็นว่า "ท่านสืบคนใหม่นี้ก็มีท่าทางกลไกเกือบเท่ากับเรื่องที่ท่านเคยอ่านมาแล้วนั้นเหมือนกัน"

ท่านสืบที่ข้าพเจ้ากำลังจะเล่าเรื่องราวของเขาสู่ท่านผู้อ่านฟังอยู่นี้ถึงเป็นผู้มีชื่อเสียงในการสืบสรรพการอยู่บ้างแล้วก็จริง แต่ดูเหมือนจะยังไม่สู้มีผู้เชื่อถือสนิท ให้สืบสวนการใหญ่โตมากนัก ด้วยยังไม่ได้ทำการสลักสำคัญอะไร? นอกจากช่วยพลตระเวนสืบจับคนร้าย แลทำการเล็ก ๆ น้อย ๆ เกะกะไปดังนั้น ต่อเมื่อได้ทำการสำเร็จตามเรื่องที่ข้าพเจ้ากำลังจะเล่าอยู่นี้แล้ว จึ่งค่อยมีชื่อเสียงโด่งดังมีคนนับหน้าถือตามากเข้า

ข้าพเจ้าไม่เล่าละว่า บ้านช่องของท่านสืบผู้นี้เขาอยู่ถนนใหม่ถนนเสาชิงช้า หรือบนบกในน้ำ นอกกรุงในกรุงอะไร? ด้วยเราไม่พูดถึงตัวเขาแลถิ่นฐานบ้านเรือนของเขา เราจะต้องการแต่เรื่องของเขามาเล่าสู่กันฟังต่างหาก

ข้าพเจ้าขอเล่าตามคำของท่านสืบที่เขาขึ้นต้อนเล่าเองทีเดียวว่า

"เมื่อต้นปี ร.ศ. ๑๑๔ ข้าพเจ้าไม่สู้ได้มีการงานทำมากนัก จะเป็นด้วยไม่ใคร่มีการอะไรเกิดขึ้นที่ต้องการการสืบสวน หรือเป็นด้วยไม่สู้มีคนเชื่อถือไว้เนื้อเชื่อใจข้าพเจ้าให้สืบสวนการงานของเขาอย่างหนึ่งอย่างใด ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบแน่ ข้าพเจ้ายอมสารภาพ แต่ว่าในเวลานั้นกระเป๋าข้าพเจ้าอยู่ข้างเบาเกินกว่าที่จะให้ความฟุ่มเฟือยกับตัวข้าพเจ้าให้เสมอหน้าเพื่อนเย็นเติลแมน"ด้วยกันได้อยู่สักหน่อย แต่ถึงอย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าก็ได้ขวนขวายอยู่มาได้ กล่าวคือหาได้อดอาหารตายเสียโดยไม่มีการงานทำดังนั้นไม่

การสืบสรรพการนี้มีรสชาติถูกกับนิสัยแลความชอบใจของข้าพเจ้ามาแต่ข้าพเจ้ายังเด็กอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเมื่อข้าพเจ้ามีอายุพอ แลเปิดโอกาสตั้งตัวเป็นท่านสืบได้ดังนั้นแล้ว ถึงการสืบสรรพการในเวลานั้นมิได้นำผลประโยชน์มาให้

"ต้นฉบับเขียนว่า "ตัว"

"gentleman สุภาพบุรุษ

ข้าพเจ้าพอเพียงกับความต้องการ ซึ่งควรเป็นที่ให้ข้าพเจ้าเบื่อหน่ายละทางหาเลี้ยงชีพในทางนั้นเสียดังนั้นก็ดี ข้าพเจ้าก็หาได้คลายความรักในการสืบสรรพการนั้นไม่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึ่งตั้งใจแน่ว่าจะไม่ทิ้งทางที่ได้ลงมือเดินมาแล้วอันนี้เสีย จนที่สุดจะถือไว้ไม่ได้จริง ๆ"

ตามที่ข้าพเจ้า *(ผู้เรียบเรียง)* ได้ฟังท่านสืบเขาพรรณนาคำนำของเรื่องนี้มานั้น ข้าพเจ้าจำได้ว่าถึงจะไม่เหมือนทีเดียวก็ดูเหมือนจะคล้าย ๆ กับข้างบนนี้ ต่อไปข้าพเจ้าจะกลับเล่าเป็นคำของข้าพเจ้าเองเสีย เพราะถ้าจะเล่าตามคำท่านสืบทีเดียวก็จะผิดพลั้งกับคำที่เขากล่าวไป สำนวนก็ไม่เหมือนกันด้วย ถ้าข้าพเจ้าแต่งเลียนคำท่านสืบไป ประเดี๋ยวท่านที่ได้อ่านเรื่องนี้แล้ว ไปได้ฟังที่ท่านสืบเขาเล่าเองเข้า สำบัดสำนวนห่างกันไปหลายโยชน์ แลไม่ได้การละซีเรา !

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะลงมือเล่าตามคำข้าพเจ้าเองทีเดียวว่า

วันหนึ่งท่านสืบกินอาหารเช้าเสร็จแล้ว เข้านั่งอยู่ในห้องสำหรับรับแขกที่จะมาสนทนาด้วยเรื่องสืบสรรพการ ตรึกตรองถึงเรื่องเล็กน้อยเรื่องหนึ่งที่ได้ลงมือสืบจะสำเร็จอยู่แล้วพอคนใช้นำการ์ด

พระยา ก

เข้ามาส่งให้

ท่านสืบ "ท่านอยู่ที่ไหนล่ะ ? "

คนใช้ "ท่านนั่งคอยอยู่ในรถนอกประตูครับ"

ท่านสืบ "จัดแจงน้ำร้อนน้ำชาซี"

ว่าเท่านั้นแล้ว ท่านสืบก็รีบออกไปรับรองท่านพระยา ก เชิญท่านเข้ามาในห้องสนทนา เตือนคนใช้ยกน้ำชา...ยกน้ำชา...ยกน้ำชา[๑]มา" เสร็จแล้วท่านสืบก็เรียนถามท่านพระยาว่า "รับประทานกระผมจะได้รับเกียรติยศทำการอย่างหนึ่งอย่างใดสำหรับใต้เท้าหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "ที่บ้านฉันเกิดยุ่งเหยิงกันใหญ่ขึ้น ฉันมานี่จะขอให้ท่านช่วยสืบสวนบ้าง"

---

[๑]คำว่า "น้ำชา" คำที่สองถึงสามนั้นต้นฉบับเขียนว่า "ฯลฯ ฯลฯ"

ท่านสืบ "กระผมมีความยินดีที่จะช่วยใต้เท้าจนเต็มกำลังทีเดียวขอรับ แต่ใต้เท้าต้องโปรดเล่าเรื่องให้กระผมทราบแจ่มแจ้งก่อน"

ท่านพระยา "แน่ทีเดียว ท่านต้องทราบเรื่องราวให้ชัดเจนก่อน ที่จริงก็ไม่มีอะไรยืดยาวพอที่ควรจะเรียกว่า 'เรื่อง' ได้ ฉันจะเล่าให้ฟังแต่สั้น ๆ ก่อน ถ้าท่านสงสัยตรงไหนก็ซักถามเถิด ฉันจะได้แจ้งความให้ฟังให้ชัดแจ้ง เรื่องนั้นก็คือเมื่อคืนนี้ที่จริงก็ยังไม่ควรเรียกกลางคืน เวลาประมาณทุ่มหนึ่ง มีผู้ร้ายขึ้นไปบนห้องนอนฉัน ลักตั๋วธนาณัติกับของอื่น ๆ ไปได้ เป็นราคาประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาทเศษ"

ท่านสืบ "ใต้เท้าจะให้กระผมช่วยสืบจับผู้ร้ายหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "อย่างนั้น ท่านช่วยฉันได้เป็นแน่ละซี เอาเถอะฉันจะรางวัลให้เต็มที่ทีเดียว"

ท่านสืบ "ที่ตรงรางวัลนั้นไม่เป็นไรดอกขอรับ ใต้เท้าจะโปรดอย่างไรก็แล้วแต่จะเห็นควร ? แต่ที่ว่าสำเร็จได้หรือไม่นั้นผมยังเรียนใต้เท้าไม่ได้ ผมต้องทราบเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการนี้ทั้งปวง แลสืบสวนดูให้เพียงพอก่อน"

ท่านพระยา "ถูกแล้ว...ถูกแล้ว เอาเถอะฉันจะลงมือเล่าตามที่ฉันเห็นว่าพอเป็นทางให้ท่านเห็นเหตุได้บ้างทีเดียว แล้วท่านมาไปดูร่องรอยที่บ้านกับฉัน จะได้เห็นแจ่มแจ้งขึ้นได้อีก"

"เมื่อเวลาทุ่มเศษวานนี้เอง มีผู้ร้ายขึ้นไปบนห้องนอนฉันจำเพาะเวลาเราลงมากินข้าวเย็นอยู่พร้อมกัน"

ท่านสืบ "รับประทานใครบ้างขอรับ ? ที่รับประทานอยู่กับใต้เท้า"

ท่านพระยา "อ่อ ! ที่กินอยู่ด้วยกันวันนั้นก็คือตัวฉันคนหนึ่ง ภรรยาฉันคนหนึ่ง บุตรชายฉันพึ่งกลับมาจากโรงเรียนคนหนึ่ง **กัปตันเสน**ลงมาพักอยู่ที่บ้านฉันจากหัวเมืองลาวคนหนึ่ง

เราอิ่มกันเสร็จสรรพ จะออกจากห้องกินอาหารอยู่แล้ว พอคนใช้ของภรรยาฉันวิ่งลงมาบอกว่า "มีผู้ร้ายขึ้นไปในห้องนอนฉัน ลักของไปได้หลายอย่าง" ฉันตกใจวิ่งขึ้นไปดูเห็นลิ้นชักที่ใส่ตั๋วเงินไว้ กับตู้ต่างอื่น ๆ เปิดอยู่ มีของทิ้งกระจัดกระจายอยู่หลายอย่าง ห่อตั๋วธนาณัติกับของมีราคาอีกสองสามอย่างหายไป ! "

ท่านสืบ "รับประทานลิ้นชักกับตู้ต่างเหล่านั้นไม่มีรอยงัดหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "ไม่มี เปิดออกเฉย ๆ อย่างนั้นเอง ชะรอยอ้ายผู้ร้ายมันจะมีกุญแจมาไขกันได้ แลเมื่อมันได้ของแล้วมันจะตกใจอย่างหนึ่งอย่างใด จึ่งหาทันใส่

กุญแจเข้าเสียให้ช้าความต่อไปอีกไม่"

ท่านสืบ "รับประทานเมื่อทราบดังนั้นแล้ว ใต้เท้าทำอะไรต่อไปอีกเล่าขอรับ ? "

ท่านพระยา "ฉันก็รีบลงมาข้างล่าง บอกพวกที่กินอาหารอยู่ด้วยกัน **กัปตันเสน**เป็นคนมีสติดีพูดว่า 'เราต้องรีบตามรอยทีเดียว มันคงไปยังไม่ถึงไหน ?' ดีร้ายอ้ายผู้ร้ายจะยังซุ่มอยู่ในตรอกนี้เอง" ว่าเท่านั้นแล้ว กัปตันเสนก็ออกนำหน้าเรียกคนในบ้านให้รีบตามไป

พอกัปตันเสนเดินสาวเท้าไปเกือบถึงประตูบ้าน ก็ล้มพวบลงริมสนามหญ้า แล้วร้องว่า "ระวัง...ระวัง อ้ายผู้ร้ายมันขึงเชือกไว้"

ฉันเรียกไฟตามไปดู เห็นมีเชือกขึงขวางหน้าประตูไว้สูงประมาณคืบเศษปลายเชือกข้างโน้นข้างนี้ผูกกับหลักที่ตอกลงไปในดินทั้ง ๒ ข้าง เชือกกับหลักนั้นฉันให้บ่าวเก็บไว้ด้วย"

ท่านสืบ "ใต้เท้าไม่ได้เรียกพลตระเวนให้ช่วยค้นตามแถวนั้นหรือขอรับ?"

ท่านพระยา "เรียก ฉันใช้บ่าวไปที่โรงพักพลตระเวนเดี่ยวนั้นเอง ช่วยกันทั้งพวกเรา ทั้งพลตระเวนค้นแถบข้างบ้านจนทั่วก็หามีผู้หนึ่งผู้ใดแปลกปลอมไม่ พบแต่กำไลมือข้างหนึ่งที่อ้ายผู้ร้ายทำตกไว้ กับมีรอยเท้าคนคนเดียวไปทางหลังบ้านสองสามก้าวก็ไปถึงถนนอิฐเสีย เป็นอันไม่ได้ร่องรอยอะไร ?

ครั้นรุ่งขึ้นเช้าฉันไปที่โรงพักพลตระเวน ถามดูก็ไม่ได้ความเป็นทางที่จะสืบจับผู้ร้ายได้ เขารับแต่ว่าจะสืบต่อไป"

ท่านสืบ "รับประทานเงินทองราคาถึงอย่างนั้น ใต้เท้าไม่ได้เก็บแน่นหนาหรือขอรับอ้ายผู้ร้ายจึงได้ลักได้ง่ายดายนัก ถ้าใส่เก็บกำปั่นเหล็ก ที่ไหนใครจะมีลูกกุญแจมาไขได้ ? "

ท่านพระยา "นี่แหละ ! ฉันเก็บเสียเล่ออยู่หน่อยหนึ่ง คือใส่ไว้แต่ในลิ้นชักโต๊ะล้างหน้าเท่านั้นเอง"

ท่านสืบ "ถ้าใต้เท้าเก็บเงินทองในที่ดังนั้นแล้ว ในห้องนอนใต้เท้าคงไม่มีคนเข้าออกได้สิขอรับ"

ท่านพระยา "มี คนเข้าออกได้มีหลายคน คือคนใช้ของภรรยาฉันที่วิ่งลงมาบอกว่า 'ผู้ร้ายขึ้นนั้นคนหนึ่ง กับคนอื่นอีกหลายคน' ที่จริงฉันไม่ได้เคยเก็บเงินไว้เสียเล่อดังนั้นเลย เงินรายนี้ฉันไปเรียกมาจากแบงก์ในวันนั้นเอง จะซื้อที่ดินที่สวน นัดจะวางเงินกันในวันรุ่งขึ้น คือวันนี้ ฉันเห็นว่า 'กับคืนเดียวเท่านั้นดอก' จึง

ได้ทิ้งไว้ในลิ้นชักโต๊ะล้างหน้าใส่กุญแจเข้าไว้ รุ่งขึ้นก็จะหยิบไปนี่ท่าน จะต้องไขกำปั่นเก็บเงินคืนเดียวเท่านั้นก็ดูเป็นการใหญ่เกินกว่าเวลาอยู่สักหน่อยน่ะซี ฉันต้องสารภาพทีเดียวว่าที่เกิดเหตุทั้งนี้เป็นเพราะฉันเลินเล่อแท้ ๆ ไม่ใช่อื่นใช่ไกลเลย"

ตรงนี้ท่านสืบจดอะไรลงในสมุดเล็กน้อย แล้วถามว่า "รับประทานคนใช้ที่วิ่งลงมาบอกว่า 'ผู้ร้ายขึ้นนั้น' ใต้เท้าไว้ใจหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "นี่แหละ ! ฉันก็รู้สึกไม่แน่ใจอยู่สักหน่อยที่จะตอบว่า 'ไว้ใจทีเดียว' เพราะถึงแม้แต่คนใช้ของภรรยาฉันคนนี้ได้อยู่มากับเรา แลเป็นคนไว้เนื้อเชื่อใจมาหลายปีต่อหลายปีแล้วก็ดี เมื่อเงินทองหายไปมากมายดังนี้ ฉันก็ออกสงสัยบ้าง ด้วยถ้าเขาจะประพฤติเช่นนี้แต่ครั้งเดียวแล้วไม่ทำอีก ก็พอไปชั่วอายุเสียแล้ว"

ท่านสืบคิดว่า "ท่าทางก็ชอบกล แต่เราจะฟังเป็นแท้ก็ยังไม่ได้จะต้องดูให้แน่ก่อน" แล้วพูดกับท่านพระยาว่า "รับประทานใต้เท้าต้องโปรดให้กระผมเรียนถามอะไรต่ออะไรสักสองสามอย่าง"

ท่านพระยา "ถามเถิด...ถามเถิด เชิญถามตามชอบใจ ฉันจะได้เล่าให้ฟังให้เต็มที่ทีเดียว"

ท่านสืบ "บุตรใต้เท้าที่ใต้เท้าพูดถึงเมื่อตะกี้นั้น โตหรือยังเล็กอยู่ขอรับ ? "

ท่านพระยา "อายุ ๑๖ ปี"

ท่านสืบ "รับประทานอยู่โรงเรียนหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "ยังอยู่โรงเรียน แต่เดี๋ยวนี้อยู่บ้าน ด้วยเวลานี้หยุดเรียนเดือนหนึ่ง"

ตรงนี้ท่านสืบนึกว่า "เด็กอายุ ๑๖ ปีคนนี้เราจะสงสัยก็ควรด้วยกำลังคะนอง ถ้าไปซุกซนอะไรเป็นหนี้สินเขาลง หรือไปติดพันกับสาวน้อยที่ไหนเข้า ? ก็ย่อมต้องการเงินทองเป็นธรรมดา เมื่อมาบ้านเห็นพ่อเอาเงินมาทิ้งเลินเล่อไว้ก็ฉวยเอาไปเสียดังนี้ เป็นได้...เป็นได้...เป็นได้แต่ต้องดูท่าทางก่อน ถ้าเด็กซนต้องบอกอยู่ในตัวเอง"

ท่านสืบ "รับประทานบุตรใต้เท้าคนนี้ไม่เป็นคนซุกซนอะไรดอกหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "อ้ายเรื่องจะซุกซนเหลือเกินไปไม่มีเลย บุตรฉันคนนี้ว่าที่จริงก็เป็นคนเจ้าหน้าอยู่สักหน่อย แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่ถึงกับที่เราจะควรสงสัยว่าจะ

ซุกซนถึงลักเงินลักทองดังนั้น"

ท่านสืบคิดว่า "ดีแล้ว...ดีแล้ว จะควรสงสัยหรือไม่ควรสงสัยก็คอยดูเถิด หน่อยก็รู้กัน"

ท่านสืบ "กัปตันเสนที่ใต้เท้าออกชื่อเมื่อตะกี้นั้น ใครเล่าขอรับ ? "

ท่านพระยา "กัปตันเสนก็ไม่ควรสงสัย"

ท่านสืบ "รับประทานกระผมไม่ได้ไปเที่ยวสงสัยมนุษย์รอบโลกมิได้ดอกขอรับ แต่ถ้าใต้เท้าต้องการให้กระผมทำการสืบสวนในการเรื่องนี้แล้ว ใต้เท้าต้องให้ผมทราบละเอียด การที่กระผมเรียนถามใต้เท้าดังนี้ก็เพราะจะต้องดูท่าทางแลร่องรอยของรูปเรื่องเสียก่อน ไม่ใช่เท่านั้นจะพอ กระผมยังจะต้องตรวจดูที่ทางด้วยเสียอีก ถ้าใต้เท้าจะไม่โปรดให้กระผมทราบโดยตลอดดังนี้แล้ว กระผมก็มีความเสียใจที่จะ..."

ท่านพระยา "ไม่ใช่...ไม่ใช่...ไม่ใช่ดังนั้น ฉันคิดว่าสงสัยกัปตันเสนด้วยจึ่งบอกเสียให้ทราบ กัปตันเสนคนนี้เป็นบุตรของหลวงศรี เพื่อนสนิทดั้งเดิมของฉัน กัปตันเสนเป็นนายทหารแต่บิดายังอยู่ ครั้นบิดาตายก็ขึ้นไปรับราชการอยู่ในกองข้าหลวงมณฑลลาวประมาณ ๑๒ ปีเศษ จึงกลับลงมากรุงเทพฯ เมื่อต้นเดือนนี้เอง ฉันไปพบเข้าเมื่อวีค[๑]ก่อนนี้ มีคนแนะนำให้จึงได้นึกหน้าได้ ฉันทราบว่า 'เขายังไม่มีที่บ้านต้องเช่าตึกแถวอยู่' จึงได้ชวนมาอยู่ด้วยกันที่บ้าน เขาจะกลับไปเมืองลาวในเร็ว ๆ นี้ ด้วยได้รับตำแหน่งใหม่ "

ท่านสืบ "รับประทานใต้เท้า หาเชอล็อกโฮมซ์ท่านสืบฝรั่งช่วยในการสืบจับผู้ร้ายเรื่องนี้ด้วยหรือขอรับ ? "

ท่านพระยา "เปล่า ฉันไม่หาดอกฝรั่งมังค่า ที่จริงเขาว่าเชอล็อกโฮมซ์คนนี้ฉลาดนักหนาทีเดียวนะ"

ท่านสืบ "ขอรับ ใต้เท้าก็คงทราบเรื่องของเขาอยู่บ้างแล้ว เชอ-ล็อกโฮมซ์ผู้นี้เขาจะได้ทำประโยชน์ให้แต่กับ**มิสเตอร์โคแนน โดยล**ผู้แต่ง แลห้างย้อซนิวเน้ซผู้พิมพ์ประกาศเท่านั้นหามิได้ ถึงพวกเรา...พวกเรา เขาก็ทำให้หลายคนเหมือนกัน"

---

[๑]week สัปดาห์

ท่านพระยา "ท่านไปกับฉันวันนี้จะดีกระมัง"

ท่านสืบ "วันนี้เย็นเสียแล้ว ถึงไปก็ทำอะไรไม่ทัน พรุ่งนี้ประมาณ ๕ โมงเช้าผมจึงจะไปเห็นจะดีกว่า"

ท่านพระยา "ดีแล้ว พรุ่งนี้ ๔ โมงครึ่งฉันจะให้รถมาคอยรับที่นี่ทีเดียว"

ท่านสืบ "ขอรับ ถ้าโปรดอย่างนั้นดีมาก เพราะผมก็ยังไม่รู้จักบ้านใต้เท้าถนัด[๑]ด้วย"

ท่านพระยา "ถ้าอย่างนั้นฉันลาก่อน"

ท่านสืบ "อ๊อ ! ยังอีกอย่างหนึ่ง ใต้เท้าต้องโปรดสัญญาผมอย่างหนึ่งว่า...ว่า..."

ท่านพระยา "ว่ากระไรก็ว่า ฉันรับสัญญา"

ท่านสืบ "ว่าใต้เท้าจะไม่ให้ใครทราบเลยว่าผมนั่นใคร? ไปบ้านใต้เท้าทำไม?"

"ได้ ฉันรับสัญญา" ว่าเท่านั้นแล้วท่านพระยาก็ยื่นมือมาให้ท่านสืบจับ แล้วออกประตูขึ้นรถขับปัง ๆ ไป

ท่านสืบตามออกไปส่งท่านพระยานอกบ้านแล้ว ก็กลับเข้ามาในห้องสนทนา นั่งตรึกตรองถึงเรื่องจะจับผู้ร้ายให้ท่านพระยาอยู่สักครู่หนึ่ง พอมีแขกคนอื่นมาขอให้ช่วยสืบเรื่องการเล็ก ๆ น้อย ๆ ท่านสืบก็เลิก ไม่ได้คิดถึงเรื่องของท่านพระยาต่อไปอีกในวันนั้น

รุ่งขึ้นพรุ่งนี้เช้า เวลากินอาหารเช้าแล้วสักครู่หนึ่ง เสียงรถขับมาจอดหน้าบ้านท่านสืบ คนใช้ขึ้นมาแจ้งความว่า "รถเมื่อวานมารับแล้ว" ท่านสืบก็แต่งตัว หยิบเครื่องมือบางอย่างที่ต้องใช้เช่นท่านสืบทั้งปวง มีกล้องสำหรับส่องตรวจของเล็ก ๆ ที่จะเห็นด้วยตาเปล่า ๆ ไม่ได้ เป็นต้นใส่กระเป๋า เสร็จแล้วก็ฉวยร่มไม้เท้าลงบันได[๒]เรือน ออกประตูบ้าน ขึ้นรถขับไป

ประมาณ ๒๐ นาทีเศษถึงบ้าน**ท่านพระยา ก** ท่านสืบก็ลงจากรถส่งการ์ดแล้วเข้าไปรออยู่ในห้องรับแขกสักครู่หนึ่ง ท่านพระยากับท่านผู้หญิง ก ก็ออกมารับรอง นั่งพูดจากันอยู่สักครู่หนึ่ง ท่านสืบก็ขออนุญาตท่านเจ้าของบ้านทั้งสอง ชักไซ้ไล่เลียงคนใช้แลคนอื่นที่เข้าออกในห้องนอนนั้นได้ทุก ๆ คน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สนัด" เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกัน

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กระได"

เมื่อได้ไล่เลียงเสร็จแล้ว ท่านสืบก็ทราบแน่ทีเดียวว่า "คนทั้งหลายเหล่านั้นหาได้เป็นเอง หรือรู้เห็นเป็นใจกับผู้ร้ายไม่ เว้นแต่สาวใช้ของคุณหญิง ก ที่วิ่งลงมาบอกข้างล่างว่าขโมยขึ้นนั้น" คนใช้คนนี้ท่านสืบทราบอยู่ว่า 'ถึงโดยจะเกี่ยวข้องกับการที่ผู้ร้ายขึ้นนั้นบ้างก็ไม่ได้เป็นตัวเอง จะเป็นก็แต่รู้เห็น' ที่จริงจะว่าดังนั้นก็ยังไม่ควร ด้วยท่านสืบไม่ได้มีพยานอะไรสักอย่างเดียว นอกจากที่สาวใช้คนนั้นให้การตะกุกตะกักโดยความประหม่าแลความกลัว ซึ่งเป็นไปโดยความเข้าใจว่า 'เขาจะปรักปรำเอาตัวก็เป็นได้'

ส่วนคนอื่น ๆ ที่ท่านสืบพลอยลงสัยไปด้วยแต่แรกนั้นไม่มีราคีมัวหมองเลย บาปเปล่า ๆ ทีเดียว ! ถึงสาวใช้คนที่ให้การไม่ชัดนั้นจะบาปเปล่า ๆ ด้วย หรือบาปไม่เปล่าก็ยังรู้ไม่ได้ หาพยานอื่นเสียให้พอเถิด ท่านสืบเอ๋ย ! "

ท่านสืบ "รับประทานผมอยากจะตรวจดูที่ทางสักหน่อย ใต้เท้าโปรดให้คนนำผมลงไปดูข้างล่างหน่อยจะดี"

ท่านพระยา "ได้ซี ฉันจะพาไปเอง"

ท่านสืบ "บุตรใต้เท้ากับกัปตันเสนเห็นจะไม่อยู่กระมังขอรับ ? ผมยังไม่เห็นตั้งแต่ผมมา"

ท่านพระยา "เขานัดเพื่อนฝูงไปยิงนกกันแต่เช้ามืด จะกลับมากินอาหารเย็นที่บ้าน"

ท่านสืบ "อ้อ ! จะกลับวันนี้ดีทีเดียว ผมอยากจะถามอะไรต่ออะไรบ้างเล็กน้อย ใต้เท้าโปรดให้คนปักหลักขึงเชือกอย่างที่ผู้ร้ายมันขึงไว้ แล้วผมจะตรวจดูให้ละเอียด"

ท่านพระยาก็เรียกอาบังคนทำสวนที่เก็บหลักกับเชือกไว้มาปักขึงให้

ท่านสืบ "ปักถูกตามที่ละหรือ อาบัง ? "

อาบัง "ผมปักตามที่ที่ขโมยมันปักทีเดียวขอรับ"

ท่านสืบหันหน้าไปทางท่านพระยาพูดว่า "ใต้เท้าโปรดขึ้นไปคอยอยู่บนตึกเถิดขอรับ กระผมอยากจะอยู่คนเดียวในเวลาที่จะตรวจท่าทางข้างล่างนี้"

ท่านพระยาก็กลับขึ้นไปบนตึก อาบังก็ไป คนอื่น ๆ ก็ไปหมดแล้ว ท่านสืบก็ลงคลานกลางดิน ตรวจรอยแลวัดดูอะไร ๆ เล็กน้อยอยู่สัก ๕ นาทีแล้วก็ลุกขึ้น เลิกการตรวจในที่นั้น ด้วยถึงแม้ว่าท่านสืบได้ตรวจดูแต่ ๕ นาทีเท่านั้นเอง ก็ได้เรื่องที่นั้นพอแล้ว

ท่านสืบก็เรียกอาบังมา จะบอกให้ถอนหลักแก้เชือก พอมีคนหนึ่ง

หอบอะไรรุงรังเข้าประตูบ้านมา เชือกที่ขึงอยู่นั้นยังไม่ทันแก้ คนนั้นเดินไม่ดูทางไพล่มาดูท่านสืบเสีย สะดุดเชือกล้มลง

ท่านสืบแล "ถึงเราก็ลองดู" อดหัวเราะไม่ได้ ด้วยทางสว่าง ๆ ก็หกล้มได้ เวลาเดินควรจะดูทาง 'ไม่ดู ไพล่ไปดูคนเสียได้ ! '

ท่านสืบ "นั่นใครมาแต่ไหนน่ะแก ? "

อาบัง "บ่าวกัปตันเสนขอรับ"

ท่านสืบ "อ้อ ! เห็นจะกลับจากยิงนกกันกระมัง"

อาบัง "ไม่ใช่ดอกขอรับ คนนี้กัปตันเสนใช้ไปกรุงเก่า[๑]แต่อาทิตย์ก่อน พึ่งกลับมา"

"อ้อ ! อย่างนั้นดอกหรือ ? " ท่านสืบคิดในใจเท่านั้นแล้วก็ขึ้นไปบนตึก ขออนุญาตท่านพระยาขึ้นไปตรวจดูบนห้องนอนข้างบน ท่านพระยาก็ให้สาวใช้ที่ลงมาบอกว่า 'ผู้ร้ายขึ้นนั้น' พาท่านสืบขึ้นไปตรวจอยู่สักครู่หนึ่ง เห็นมีรอยที่ผู้ร้ายพาดบันไดกับหน้าต่างมีรอยสีที่ทาไว้ใหม่ ๆ หลุดไปสองสามแห่ง

ท่านสืบถามสาวใช้ "หน้าต่างนี้เปิดเสมอหรือปิดบ้าง ? "

สาวใช้ตอบว่า "หน้าต่างนั้นเปิดเสมอไม่ว่ากลางวันกลางคืน ไม่มีเวลาปิดเลย"

ตรวจบนห้องนอนเสร็จแล้ว ท่านสืบก็ลงไปตรวจข้างล่างเห็นมีรอยเท้าตรงหน้าต่างห้องนอนลงไปสองสามรอย ท่านสืบวัดดูรอยเท้าสองสามแห่งแล้วก็เป็นอันพอใจไม่ต้องตรวจอีก

เวลานั้นเป็นเวลาบ่ายประมาณ ๒ โมงเศษ ยังวันมาก ท่านสืบก็ออกจากบ้านท่านพระยา ก ไปที่ออฟฟิศโทรเลข ส่งโทรเลขไปไหนฉบับหนึ่ง แล้วคอยรับตอบอยู่สักครู่หนึ่งก็กลับมาหาท่านพระยา ก สนทนากันถึงเรื่องอื่น ๆ ต่อไป บอกท่านพระยาแต่ว่า "ได้ตัวคนร้ายแล้ว"

พอเกือบถึงเวลากินอาหารเย็น กัปตันเสนกับบุตรท่านพระยา ก ก็กลับมาถึงจากยิงนก ท่านพระยาแนะนำให้ท่านสืบรู้จักกับคนเหล่านั้นแล้ว สักครู่หนึ่งก็ชวนกันเข้าไปกินอาหาร

เวลากำลังเลี้ยงกันอยู่นั้น ท่านสืบรู้สึกจำเป็นต้องขอโทษ ท่านที่

---

[๑]คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กินอยู่ด้วยกันทั้งหลายลุกจากโต๊ะไปสักครู่หนึ่ง สัก ๑๕ นาทีก็กลับมา ไปสืบอะไรมาอีกแล้วกระมัง !

ครั้นเสร็จการกินอาหารแล้ว ท่านสืบก็ชักพูดไปถึงเรื่องผู้ร้ายแล้วถามกัปตันเสนว่า "ผู้ร้ายขึ้นเรือนเวลาพลบดังนั้น ท่านกัปตันเห็นว่าอย่างไร ? "

กัปตันเสน "เมื่อสาวใช้ของคุณหญิงลงมาบอกว่าผู้ร้ายขึ้นนั้นฉันคิดว่า 'อ้ายผู้ร้ายคงยังหากล้าออกปากตรอกผ่านโรงพักพลตระเวนไปได้ไม่ มันคงซุ่มอยู่ในตรอกเหล่านี้จนค่อยเงียบเข้า' ท่านก็ทราบอยู่ว่า 'ตรอกนี้เป็นทางมาบ้านนี้บ้านเดียว พลตระเวนกับคนบ้านนี้ก็คงรู้จักกันหมด อ้ายคนร้ายที่ไหนจะกล้าออกปากตรอกไปซึ่ง ๆ หน้าให้เขาสงสัยว่าเจ้าเป็นคนแปลกปลอมได้' แต่ครั้นเราค้นดูจนทั่วตรอกหน้าบ้านหลังบ้านก็หาพบใครแปลกปลอมไม่ พบแต่บันไดที่อ้ายผู้ร้ายพาดปีนหน้าต่างขึ้นไป"

ท่านสืบ "คนในบ้านนี้ก็มีหลายคน ทำไมอ้ายผู้ร้ายจึ่งพาดบันไดปีนขึ้นไปบนตึกได้ ไม่มีใครมาพบเข้าเลย ? "

กัปตันเสน "เวลานั้นบ้านฟากข้างโน้นเขาทำการ มีงิ้วกับละครประชันกัน คนข้างล่างดูเหมือนไม่มีใครอยู่ ไพล่ไปดูงิ้วกับละครเสียหมด"

ท่านสืบ "นี่แน่ะ ! กัปตันเสน ฉันขอถามท่านสักอย่างหนึ่งว่าการที่ท่านวิ่งไปสะดุดเชือกส้มที่ประตูบ้าน แต่ยังไม่ถึงที่ขึงเชือกนั้นเป็นการประหลาดหรือไม่ ? "

กัปตันเสน "ฉันไม่เข้าใจว่าท่านพูดอะไร ? "

ท่านสืบ "ฉันถามท่านว่า 'ตามที่ว่าท่านสะดุดเชือกส้มลงนั้นท่านสะดุดอย่างไร ? แต่เมื่อท่านยังไม่ไปถึงที่ขึงเชือก หรือท่านสะดุดใบหญ้าล้มลงก็ว่าไป แลอีกอย่างหนึ่งบ่าวของท่านที่ว่าอยู่กรุงเก่านั้น ทำไมไพล่มายืนอยู่ตรงหน้าห้องนอนเจ้าคุณในเวลาที่ผู้ร้ายขึ้นนั้นด้วย"

ท่านพระยา ก ฟื้นเสีย ถามท่านสืบว่า "อ๊ะ ! นั่นว่าอะไรอย่างนั้นนั่น ? "

ท่านสืบ "กระผมว่าผู้ร้ายที่ลักเงินกับของของใต้เท้าไปนั้นนั่งอยู่นี่เอง"

ท่านพระยา "อ๊ะ ! ท่านสืบ...ท่านสืบอย่าลืมตัวเองซีน่ะ กัปตันเสนเป็นบุตรของหลวงศรีเพื่อนฉัน ท่านเป็นอะไรด้วยที่มาทำดังนี้ ? "

ท่านสืบ "นี่ไม่ใช่กัปตันเสน บุตรหลวงศรีเพื่อนเก่าของใต้เท้านี่

ขอรับ" กัปตันเสนเวลานี้อยู่เมืองลาวไหน ๆ มิรู้ ผมตีโทรเลขถามไป ได้รับตอบนี่แน่ะขอรับ

'กัปตันเสนอยู่นี่ อะไรที่ไหนกัน ? '

คราวนี้กัปตันเสนปลอมลุกขึ้นยืนเหลียวซ้ายแลขวาทำท่าเหมือนจะวิ่งหนี แต่วิ่งไม่ได้ ด้วยไม่มีทางจะออกไปพ้น

ท่านพระยา "อ้าว ! นั่งลงซี จะไปไหนล่ะพ่อกัปตันตัวดี เอาเงินของเขาไว้ที่ไหน ? ก็คืนมาเถอะ หาไม่จะต้องไปอยู่คุก"

กัปตันปลอมก็กลับนั่งลง ปากคอสั่น เล่าเรื่องว่า "ตัวชื่อ**แสน**เคยทำการอยู่กับกัปตันเสน ตัวไปทำไม่ดีอะไรอย่างหนึ่งเขาไล่เสีย บ่าวที่ว่าใช้ไปกรุงเก่านั้นก็ไปหลบอยู่ที่อื่น หาได้ไปกรุงเก่าไป เมื่อเวลาตัวลักของได้ บ่าวคนนั้นก็มารับเอาไป ที่จริงที่ว่าบ่าวนั้นก็เพื่อนกัน ปลอมเป็นบ่าวมา หาใช่บ่าวแท้ ๆ ไม่"

ตั๋วธนาณัติกับของของท่านพระยา ก ก็กลับคืนมาในวันรุ่งขึ้นนั่นเอง ขาดแต่สิ่งของทองรูปพรรณบ้างสองสามอย่าง"

เมื่อข้าพเจ้า *(ผู้เรียบเรียง)* ได้ฟังท่านสืบเขาเล่าดังนี้ก็ไม่อาจระงับความพิศวงได้ ถึงท่านผู้อ่านก็เถอะคงอยากฟังเหมือนกันแหละว่า "ทำไมเขาจึงจับร่องรอยได้ดังนั้นหนอ ? "

เอาเถอะข้าพเจ้าจะเล่าให้ฟัง แลเมื่อท่านทราบตลอดแล้วคงคิดว่า "พุทโธ่ ! ง่าย ๆ นิดเดียวเท่านั้น เราก็เกือบทำได้"

"นี่แน่ะ ! ท่านสืบ" ข้าพเจ้าถาม "ก็ทำไมท่านถึงจับเค้าได้เล่า ? "

ท่านสืบตอบว่า "มีพิธี[๑]สิพ่อคุณเอ๋ย ! การสืบสรรพการมิใช่จะดูเอาลวก ๆ ได้เมื่อไร ? ก็ต้องเหมือนกับวิชาชนิดอื่น ๆ เหมือนกัน รอยเท้าเป็นต้นดังนี้จะต้องตรวจสอบกันด้วยกล้องแลทำพิธีอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ต้องใช้ขันติเป็นใหญ่ ใครไม่มีขันติเป็นท่านสืบไม่ได้เลย ถ้าเห็นไม้เท้าทิ้งอยู่อันหนึ่งดังนี้ ท่านสืบตรวจดูแล้วควรจะรู้ได้ว่าเจ้าของหรือคนที่เคยถือไม้เท้านั้นเป็นคน *(ต่างว่า)* มีมือข้างซ้ายข้างเดียว แลมักคอนห่อหรือมัดอะไร ๆ ไปด้วยไม้เท้า ถ้าท่านถามเขาว่า 'ทำไมถึงว่าอย่างนั้น ? '

เขาจะบอกว่า 'เขาสังเกตว่าไม้อันนั้นเป็นไม้ขอ แลสกปรกเปื้อนขึ้น

---

[๑] คำตรงนี้น่าจะเขียนว่า "วิธี"

ไปจนถึงที่มือถือ ตรงรอยมือถือนั้นเป็นรอยจับเป็นมัน แลรอยนิ้วที่ไม้นั้นบอกอยู่ในตัวว่าคนที่ถือนั้นถือด้วยมือซ้าย' คนมีมือ ๒ มือทำไมถึงจะไปถือไม้เท้าด้วยมือซ้ายเล่า ? นั่นบอกแล้วว่า 'มีมือข้างเดียว' ส่วนที่ว่า 'มักคอนห่อหรือมัดอะไรไปด้วยนั้นเพราะมีรอยเป็นมันอยู่กลางไม้ ซึ่งบอกว่าเป็นที่ถูกับบ่าเวลาแบก แลมีรอยเชือกอยู่ที่ตรงขอด้วยดังนี้ ท่านผู้อ่านก็คงเห็นว่าไม่เป็นท่าอะไร ? ' แต่ที่ท่านสืบทั้งปวงทำการสำเร็จได้นั้นก็เพราะพิจารณาของเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ โดยละเอียดชัดเจนเท่านั้นเอง จึ่งเป็นทางให้จับข้อสำคัญที่ใหญ่ ๆ ได้"

ข้าพเจ้า "ก็ท่านทำสู่ทางอย่างไรถึงจับกัปตันแสนปลอมได้เล่า ? "

ท่านสืบ "ก็โดยวิธีพิจารณาให้ละเอียดดังกล่าวมาแล้วน่ะซี"

ข้าพเจ้า "พิจารณาอย่างไร ? "

ท่านสืบ "ก็จะซักเอาไปทำไมเล่า ?"

ข้าพเจ้า "ก็ทีเล่าเรื่องเล่าให้ฟังมาจนตลอดได้ กับอีเล่าว่า 'ทำอย่างไรเท่านี้ไม่ได้ ? มาทำให้กันอยากรู้เรื่องเล่นครึ่ง ๆ ค่อน ๆ เช่นนี้ไม่ได้การ ไม่เล่าเสียทีเดียวก็รู้แล้วไป "

ท่านสืบ "เอ๊ะ ! นี่อยากจะรู้เอาจริง ๆ เจียวหรือนี่ เอาเถอะจะเล่าให้ฟัง เมื่อเล่าแล้วก็คงคิดว่า 'พุทโธ่[๑] ! เท่านั้นเองแหละ' แต่ถ้าจะลองคิดดูแล้ว เท่านั้นหรือไม่เท่านั้นก็จับผู้ร้ายได้ ได้ของคืนให้ท่านพระยา ก แลได้รับรางวัลของท่านหลายร้อยบาทด้วย"

ตั้งต้นทีเดียวเมื่อได้ทราบข่าวผู้ร้ายขึ้นลักของกับตั๋วธนาณัติในวันที่พึ่งรับตั๋วธนาณัติมาจากแบงก์ใหม่ ๆ นั้น ก็ทำให้ฉันเห็นได้แล้วว่า "ผู้ร้ายนั้นเป็นคนอยู่ในบ้านนั้นเอง แลเป็นคนที่ไว้ใจด้วย คนอื่นถึงคนในบ้านที่ไม่เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจลงมาที่ไหนจะทราบได้ว่าท่านพระยาไปรับตั๋วธนาณัติมาแต่งแบงก์ด้วยกับห่อกระดาษนิดเดียวเท่านั้น"

เมื่อฉันให้ปักหลักขึงเชือกลงสอบดู ฉันตรวจดูรอยปลายเท้ากัปตันเสนปลอมกับรอยหัวเข่าที่คุกลงกับดิน ทราบได้ว่า "กัปตันเสนสะดุดเชือกล้มเสียแต่ยังไม่ถึงเชือกแล้ว"

ฉันได้สืบถามพวกคนใช้ที่ปฏิบัติในห้องกินข้าวทราบว่า "กัปตันเสน

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "พู่โท่"

ปลอมลงมากินข้าวทีหลังใคร ๆ หมด" ข้อนี้ทำให้ความสงสัยกระจ่างขึ้น

เมื่อฉันขึ้นไปตรวจบนห้องนอน ฉันตรวจดูบนฝาเห็นรอยปืนเข้าทางในเรือน เผอิญฝาเจ้ากรรมทาสียังไม่แห้งสนิทดีด้วย คนที่ปืนเข้าไปนั้นปืนเข้าไปอย่างระวังตัวดีที่สุด มีรอยสีเลอะไปแห่งหนึ่งก็นิดเดียวเท่านั้น ฉันตรวจดูเห็นเป็นรอยผ้าเช็ดไปจึ่งเข้าใจว่า "คนที่ปืนเข้าไปนั้นคงพาเอาสีติดผ้าไปด้วย" เมื่อเวลากินอาหารอยู่ ฉันขอโทษท่านที่กินอยู่ด้วยกัน ลุกออกจากห้องไปครู่หนึ่ง ไปค้นดูตามผ้านุ่งกัปตันเสนที่มีรอยนุ่งอยู่ เจ้าสีที่หลุดไปจากฝานั้นไปติดอยู่กับผ้านุ่งผืนหนึ่งในหมู่ผ้านั้นเอง

เมื่อฉันลงไปดูรอยเท้าข้างล่าง ตรงหน้าต่างห้องนอนลงไปแล้ววัดเทียบกับรอยเท้าของคนที่เดินเข้ามาสะดุดเชือก เมื่อขึงดูทีหลังที่หน้าประตูล้มลงก็ทราบแน่ว่า "คนที่ว่าไปกรุงเก่านั้นมายืนอยู่ตรงหน้าต่างในเวลาผู้ร้ายขึ้นนั้นด้วย"

ฉันจึ่งส่งโทรเลขไปยังเมืองที่กัปตันเสนไปทำการอยู่ ถามว่า "กัปตันเสนอยู่ที่ไหน ? " ก็ได้ตอบตามคำโทรเลขที่เล่าให้ท่านฟังเมื่อตะกี้นี้แล้ว

เมื่อมีพยานแน่นหนาดังนี้แล้ว ฉันจึ่งได้ปักหน้าเอากัปตันเสนปลอมทีเดียว ดังที่เล่ามาแล้ว"

ข้าพเจ้า "พุทโธ่ ! เท่านั้นเองแหละ"

ท่านสืบ "เท่านั้นเอง ไม่เท่านั้นเอง ก็ได้เงินแลของคืนหรือเปล่าล่ะ ? "

ข้าพเจ้า "ได้ก็เถอะ ดูไม่เห็นอะไรนี่"

ท่านสืบ "อย่างนี้แหละไหมล่ะ ? เขาจึ่งไม่ใคร่เล่าวิธีของเขาให้ฟัง"

ข้าพเจ้า "เปล่า ฉันก็ไม่ได้ติเตียนว่ากระไร ? ว่าแต่ว่าวิธีที่จับเค้าเงื่อนนั้นนิด ๆ เท่านั้น มิใช่จะไม่เห็นดีด้วยเมื่อไร ? ของเล็กที่นำให้เป็นทางถึงของใหญ่ได้นั้นเป็นการดีมาก"

ท่านสืบ "มันก็ดูข้อเล็ก ๆ น้อย ๆ แลมาอาศัยตรึกตรองเอานั่นแหละมากกว่าอื่น จะเล่าถึงเชอล็อกโฮมซ์ให้ฟังเรื่องหนึ่ง ฟังแล้วก็คงอดหัวเราะไม่ได้ คือมีคนหนึ่งเก็บหมวกกลางถนนได้ใบหนึ่งว่า 'เป็นหมวกที่อ้ายผู้ร้ายวิ่งราวจากคนเดินตามถนน' พลตระเวนไล่ตามจับจวนตัว อ้ายผู้ร้ายจึ่งทิ้งหมวกเสีย หมวกใบนี้มีคนนำมาให้เชอล็อกโฮมซ์ดู เชอล็อกโฮมซ์พิจารณาดูสักครู่หนึ่งก็ส่งหมวกให้หมอวัตซันเพื่อนของเขาดู แล้วถามว่า

'ท่านเห็นไหมว่าเจ้าของหมวกใบนี้เป็นคนอย่างไรบ้าง ? '

หมอวัตซันตอบว่า 'ไม่เห็นอะไรเลย นอกจากว่าเจ้าของหมวกนี้เป็น

คนหัวโต จึ่งได้ใส่หมวกใหญ่ถึงเท่านี้'

เซอล็อกโฮมซ์ 'พิจารณาดูอีกเถิด คงจะเห็นอีก'

หมอวัตซัน 'ไม่เห็นอีกแล้ว ก็ท่านเห็นว่ากระไรบ้างเล่า ?'

เซอล็อกโฮมซ์ 'เห็นหลายอย่าง แต่อยากให้ท่านคิดดูก่อนว่าจะเหมือนกันเข้าบ้างหรือไม่ ?'

หมอวัตซัน 'คิดไม่เห็นจะให้คิดว่ากระไร ท่านว่ากระไรเล่า ?'

เซอล็อกโฮมซ์ 'เจ้าของหมวกใบนี้เป็นคนมีความคิดดี แต่เดิมเป็นคนพอมีอันจะกิน เดี๋ยวนี้จนลงไปเสียแล้ว แต่ถึงอย่างนั้นเขาก็ยังมีความถือตัวเขาอยู่'

หมอวัตซัน 'ท่านมีเหตุอะไรที่ว่าดังนั้น ?'

เซอล็อกโฮมซ์ 'ก็ท่านพิจารณาดูให้ละเอียดก่อนซี จะเข้าใจได้ตามที่ว่านี้บ้างกระมัง'

หมอวัตซันหยิบหมวกนั้นขึ้นดูจนทั่วแล้ว ตอบว่า 'พิจารณาอย่างไรก็เห็นจะไม่ได้ ไม่เห็นมีทางไปทางไหนเลย'

เซอล็อกโฮมซ์ 'จะว่าให้ฟัง ที่ว่าเป็นคนมีความคิดนั้นคือนี่เอง ท่านหรือฉันลองใส่หมวกนี้ดูหรือ จะหลวมลงไปปิดหูหรือไม่ ? ก็เมื่อคนหัวโตมีมันสมองมากกว่าเราเป็นกองดังนี้จะไม่มีความคิดดีหรือ ? มนุษย์เรารู้ดีกว่าสัตว์เดรัจฉานด้วยเหตุอะไร ? เป็นด้วยเรามีมันสมองมากกว่าหรือมิใช่เล่า ?'

หมอวัตซัน 'ก็ที่ว่าแต่แรกเป็นคนพอมีอันจะกิน แต่เดี๋ยวนี้จนลงไปเสียแล้ว นั่นเอามาแต่ไหนเล่า ?'

เซอล็อกโฮมซ์ 'ก็ดูหมวกนี่ลองดูทีหรือ ? เป็นหมวกอย่างดีมีราคาหรือไม่ใช่เล่า ? คนไม่มีเงินเขาจะซื้อใส่เรื่องอะไร ราคาหมวกอย่างนี้ใบหนึ่งซื้อหมวกธรรมดาสามสี่ใบก็ได้'

หมอวัตซัน 'ก็ทำไมจึ่งว่าเดี๋ยวนี้เขาจนลงไปเล่า ?'

เซอล็อกโฮมซ์ 'ก็เขาใส่จนออกคร่ำอย่างนี้เห็นหรือไม่เล่า ? ถ้าเขายังมีเงินอย่างแต่ก่อน เขาจะไม่โยนเสียนานแล้วหรือ ? จะยังใส่อยู่ธุระอะไร ? เขาก็มีความถือตัวเขาอยู่'

หมอวัตซัน 'ท้าไมถึงว่าเขายังมีความถือตัวอยู่เล่า ?'

เซอล็อกโฮมซ์ 'ดูนี่ซี เห็นหรือไม่ว่าหมวกนี้เป็นหมวกสีดำก็จริง แต่เก่ามีรอยจุด ๆ หลายแห่ง เจ้าของเขาเอาหมึกทาลบรอยจุดจนทั่ว นั่นบอกว่าเขายังมีความถือตัว แลความละอายอยู่ ถึงไม่มีเงินดังแต่ก่อนก็ยังระวังไม่ปล่อยตัวให้ลอม

ปอมลงไป"

ตามเรื่องที่เขาเล่า ต่อไปภายหลังสืบได้ตัวเจ้าของหมวกก็ได้ความว่า "คนนั้นเป็นตามเชอล็อกโฮมซ์ว่าทุกประการ"

ข้าพเจ้า "ก็เผื่อตาเจ้าของหมวกนั้นแกซื้อหมวกจากโรงจำนำ หรือมีใครเขาให้ แกจะว่ากระไรเล่า ?"

ท่านสืบ "ไม่ทราบ เขาจะมีวิธีอะไรอีกกระมัง ?"

หมอวัตซันไม่ได้ซักเชอล็อกโฮมซ์ดังที่ท่านถามฉันดังนี้ จึ่งหาได้มีอธิบายไว้ไม่"

ข้าพเจ้า "ถ้าอย่างนั้น ทำไม... ?"

ท่านสืบ "ไม่ได้...ไม่ได้ ฉันไม่ใช่เชอล็อกโฮมซ์ ท่านจะมาให้ฉันตอบปัญหาของท่านแทนเชอล็อกโฮมซ์ไม่ได้"

ข้าพเจ้า "อย่างนั้นก็แล้วไป"

ท่านสืบ "เลิกกันที ลาก่อนแหละ อ้อ ! นี่แน่ะ วิธีที่ฉันทำการหาร่องรอยจับผู้ร้ายรายที่เล่าให้ฟังนี้ อย่าไปเล่าให้ใครฟังให้ออกจากปากไปอีกนะ"

ข้าพเจ้า "เอาเถอะ ไม่เล่าให้ใครฟังให้ออกจากปากไปอีกดอก"

การที่ข้าพเจ้าได้รับคำท่านสืบไว้นั้น ข้าพเจ้าก็ได้รักษามาจนบัดนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้พบปะท่านสืบคนนั้นมานานแล้ว ไม่ทราบว่าหายหน้าไปไหน ? แลถึงที่ข้าพเจ้าเรียงเป็นเรื่องส่งมาลงพิมพ์ในวชิรญาณนี้ ข้าพเจ้าก็ได้เล่าออกจากปากไปเมื่อไร ?

เรื่องที่สอง[๓]

เรื่องสืบ ๆ นี้ได้ลงพิมพ์มาหลายคราวแล้ว เนื้อความแต่ละเรื่องฟังดูสนุกเพลิดเพลินมาก เพราะในภาษาของเราไม่ใคร่จะมีผู้เรียบเรียงขึ้นให้เพียงพอกับความสนุกยิ่งกว่าภาษาอื่น ดังเรื่องท่านสืบซึ่งเขาแต่งไว้นี้ มีนามปรากฏในการสืบความต่าง ๆ ดีมาก เริ่มต้นของเรื่องที่เกิดขึ้นดูเหมือไม่มีทางที่จะสืบความชัดได้ ต่อเมื่อลงปลายสิดูความกลับกันคนละข้างทีเดียว อีกทีนี้จึงรู้ได้ว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นสืบความได้ดังนั้น...ดังนั้นทุกเรื่อง นี่ก็เป็นความพิเศษของผู้ร้อยกรองต่อเติมขึ้นอีกส่วน

---

[๓] ชุ่นฮวด, "อ่านเล่น : สืบสรรพการ," **วชิรญาณ** ๖, ๓๕ (สิหาคม ๓๑๖) : ๓๕๐๐ - ๓๕๓๔.

หนึ่งก็เรื่องซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้เป็นเรื่องสืบความไม่สู้สนุกนัก สักแต่ว่าสืบความ เรื่องหนึ่งตามซึ่งจะกล่าวต่อไปว่า

เวลาเย็นวันหนึ่งท่านสืบนั่งอยู่ในห้องเขียนหนังสือ พอสหายที่รักของท่านสืบมาหา ท่านสืบก็ยินดี ยืนขึ้นต้อนรับจับมือแล้วพูดว่า "เราคิดจะให้เขาไปเชิญ พอท่านมาก็ดีทีเดียว"

สหายท่านสืบตอบ "ข้าพเจ้าได้ข่าวว่า 'ท่านได้เพชรบำเหน็จเรื่องสืบความที่ศาลโปลิสภา' จึงตามมาขอชมบ้าง"

ท่านสืบ "โอ ! พอประจวบกับความคิดข้าพเจ้าซึ่งจะเชิญสหายมาดูทีเดียว"

พูดพลางท่านสืบก็หยิบเพชรที่ได้นั้นมาให้สหายดู แล้วชวนสหายขนไปบนตึกชั้นบนสนทนากันอยู่จนเย็น สหายท่านสืบก็จะลาไป ท่านสืบจึงพูดว่า "เย็นแล้วค่ำวันนี้นอนคุยกับเราสักคืนหนึ่งเถิด"

ว่าแล้วสั่งคนใช้ยกเครื่องอาหารขึ้นมา ชวนสหายรับประทานอยู่จนพลบค่ำ พอได้ยินเสียงเคาะประตูชั้นล่างคนใช้ก็ลงไปดู แล้วขึ้นมาแจ้งว่า "มีหญิงสาวคนหนึ่งอยากจะพบท่าน เดี๋ยวนี้พักอยู่ที่ห้องรับแขกชั้นล่าง"

ท่านสืบนึกประหลาดอยู่ในใจ "เอ๊ะ ! ใครมาหาเราเวลาเย็นค่ำป่านนี้"

จึงถามคนใช้ว่า "เจ้ารู้จักหญิงนั้นหรือไม่ ? "

คนใช้ตอบ "กระผมไม่รู้จักแลไม่เคยเห็นเดินทางนี้เลย เป็นคนแปลกหน้า"

ท่านสืบยิ่งนึกหลากใจ ใคร่ครวญดูคงมีเรื่องอะไรสักอย่างหนึ่ง ? จึงวางซ่อมช้อนไว้แล้ว ลงมาที่ห้องรับแขก เห็นสาวน้อยนั่งเก้าอี้อยู่ดูกิริยาอย่างเรียบร้อย แต่พิเคราะห์ดูเหมือนสีหน้าเศร้าโศก

ท่านสืบจึงถามว่า "นี่เจ้ามีธุระอะไรหรือ ? จึงมาหาเราเวลามืดค่ำป่านนี้"

สาวน้อยตอบ "ขอบารมีใต้เท้าเป็นที่พึ่ง ธุระของอิฉันครั้งนี้สำคัญนัก ที่อื่นนอกจากใต้เท้าแล้วไม่แลเห็นใครที่จะช่วยได้ ถ้าใต้เท้าไม่เป็นที่พึ่งแก่อิฉันครั้งนี้ อิฉันเห็นจะไม่ได้อยู่ดูหน้าท่านผู้ใดต่อไป" ว่าแล้วก็ก้มหน้าลงร้องไห้

ท่านสืบจึงถามว่า "ธุระของเจ้านั้นเป็นฉันใด ? เล่าไปให้เราฟังก่อน ถ้าเราพอจะช่วยได้ก็จะได้ช่วยไปตามกำลัง มัวร้องไห้เสียเช่นนี้ทำไมจะได้

ความเล่า ? "

สาวน้อยได้ฟังท่านสืบแจ้งดังนั้นก็ค่อยคลายใจ จึงเอาผ้าเช็ดน้ำตาแล้วพูดต่อไปว่า "อิฉันมาหาใต้เท้าครั้งนี้หวังจะให้ใต้เท้าสืบความเรื่องหนึ่ง เพราะอิฉันได้ยินชื่อเสียงของใต้เท้าปรากฏมาช้านานว่า 'เป็นผู้ชำนิชำนาญในการสืบสวนต่าง ๆ เช่น ความผู้ร้ายฆ่าคนตายที่ในเรือน ใต้เท้ายังสืบได้ความ จนกุลีที่ต้องผู้ร้ายชัดออกจากที่ขังได้' เพราะฉะนั้นอิฉันจึงเชื่อใจว่า 'ธุระของอิฉันครั้งนี้คงสำเร็จเพราะใต้เท้าเป็นแน่'

เมื่อสามสี่เดือนมานี้อิฉันไปดูละครที่มงคลบริษัทหลายวัน อิฉันได้รักใคร่กับชายหนุ่มผู้หนึ่งที่โรงละครนั้น จนถึงกับได้ไปหาสู่ซึ่งกันและกัน ต่อมาไม่ช้านานเขาก็ให้เถ้าแก่ไปขออิฉันต่อท่านมารดา ท่านมารดาก็ยอมยกให้ เพราะท่านได้สืบดูแล้วว่าเขาเป็นคนดี ต่อมาอีกประมาณ ๓ เดือน เขาก็ให้คนมานัดวันที่จะแต่งงานกับอิฉันเป็นการตกลงกันแล้ว ครั้นถึงกำหนดนัดเขาก็มาตระเตรียมการวิวาหมงคลตามประเพณีที่บ้านอิฉัน แต่ยังหาทันอยู่กินด้วยกันไม่"

ท่านสืบ "อ้าว ! เป็นอย่างไงละ ? "

สาวน้อย "ประเดี๋ยวอิฉันจะเล่าให้ใต้เท้าฟังต่อไป"

ท่านสืบ "เออ ! เล่าไปซี"

สาวน้อยจึงเล่าต่อไปว่า "คราวเมื่อจะเกิดเหตุในวันรุ่งขึ้นจะแต่งงานนี้ ข้างชายหนุ่มคนนั้นเขาได้ใช้คนถือหนังสือมาถึงอิฉันว่า 'เขาอยากพบอิฉันแจ้งข้อความสำคัญสักข้อหนึ่ง ขอให้ไปหาเขาที่ริมวัดเลียบในเพลากลางวัน' ครั้นเขาจะมาที่บ้านก็ติดธุระประชุมรับทำไฟฟ้าจากประชาธิปไตย ถ้าไปเสียจากที่ประชุมจะเสียการ"

เมื่ออิฉันได้ทราบเหตุก็รีรออยู่ไม่รู้ว่า "จะแปรไปสถานใด ? จะอยู่ก็ใช่จะไปก็เชิง" อีกสักครู่ท่านมารดารู้เรื่องมาแต่ไหนเร็วจริง ๆ วิ่งกระหืดกระหอบมาบอกอิฉันว่า "พ่อชายหนุ่มเขาสั่งให้ไปหาเขา ยังไงมาทำอ้อยสร้อยอยู่เล่า ? " เล่นเอาอิฉันหมดคำตอบทีเดียว คิดว่า 'ถ้าจะขืนขัดก็จะเป็นเครื่องรำคาญมากขึ้น" จึงคิดแต่ในใจของอิฉันเองว่า 'ไหน ๆ ได้เชื่อว่าจะแต่งงานกับเขาแล้ว ถึงอย่างไงก็ต้องไปทั้งสิ้น'

เมื่ออิฉันคิดตกลงใจอย่างนี้จึงได้รับรัดแต่งกาย ขึ้นรถที่เขามารับไปถึงโรงบริษัทไฟฟ้า แล้วให้คนขับรถไปสั่งเขาต่อ ๆ ไปให้ชายหนุ่มคนนั้นลงมาอิฉันรออยู่ที่ในรถ ประเดี๋ยวคนขับรถมาแจ้งว่า "เขายังติดประชุมอยู่ อีกครู่หนึ่งจึง

จะลงมา" อิฉันก็รออยู่

สักครู่ใหญ่เห็นชายหนุ่มนั้นเขาลงมา แล้วพูดว่า "หมายจะเรียกอิฉันมาสั่งความตามที่คาดไว้ ก็จำเพาะไม่มีเวลาพอบอกเล่าเสียแล้ว เพราะเขายังประชุมค้างอยู่ ครั้นจะให้อิฉันคอยจนเวลาเลิกประชุมก็ช้าเกินไป เวลานี้ฝนก็ตั้งมาเคยตกอยู่ขอให้อิฉันกลับไปก่อน' อีกสักครู่หนึ่งเขาจึงจะขึ้นรถ ๔ ล้อ *(กันฝน)* ตามไป ให้อิฉันเตรียมอาหารแลแต่งบ้านเรือนไว้คอยรับแขกที่เขาจะไปในเย็นวันนี้ อิฉันก็ขึ้นรถมาถึงบ้าน บอกมารดาแลเตรียมการไว้พร้อมแล้วก็ยังไม่เห็นเขามา จนเวลาเกือบย่ำค่ำอิฉันเยี่ยมหน้าต่างดูสักครู่ใหญ่ ก็เห็นรถ ๔ ล้อคันที่กันฝนวิ่งกรัง ๆ มาในเขตบ้าน กำลังอิฉันฉิวอยู่ด้วยได้จัดที่จัดทางไว้ท่าแลข้าวปลาก็หารอไว้คอยรับแขกเกินกำหนดนึกจะลงไปต่อว่าเสียให้สาสม พออิฉันลงไป อ้ายคนขับรถมันก็รู้จึงรอรถจอดในทันที แล้วลงไปเปิดประตูรถออก 'ที่ไหนล่ะไม่มีใครมาในรถนั้น ? อัศจรรย์จริง ๆ ' เล่นเอาหัวใจอิฉันวาบ ดูเหมือนเกือบหมดสติยืนตะลึงอยู่สักครู่หนึ่ง

คนขับรถพูดว่า 'ประหลาดแท้ เมื่อจะขับรถมาก็มองเห็นชายหนุ่มนั้นลงมาพร้อมกับพวกโรงไฟฟ้า ยังได้ยินเสียงเขาชวนพวกนั้นให้ไปที่บ้าน'

พวกนั้นตอบว่า 'จะตามมาต่อเวลาค่ำ'

เมื่อชายหนุ่มขึ้นรถคันนี้ คนขับรถยังได้ปิดประตูรถให้ ยังไงมาถึงนี่จึงไม่มีคนดูเป็นการน่าขันมาก ความจริงเป็นเช่นนี้ นี่แหละขอใต้เท้าได้เป็นที่พึ่งช่วยสืบสวนดูให้รู้ด้วย"

ท่านสืบได้ฟังดังนั้นก็ตกตะลึงอยู่เป็นครู่ใหญ่ นึกเอะใจ "ไม่ได้การ...ไม่ได้การมันเป็นอย่างไรกันอยู่ จะว่า 'คนปลอมมาทำเล่นก็ใช่เชิง ท่วงทีมันก็มีเยื่อใยอยู่เป็นนักหนา เหตุใดอยู่ดีดีหรือมาทิ้งกันไปเสียได้ยังกระไรอยู่ ดูน่าจะมีความสำคัญสักอย่างหนึ่งเป็นแน่' การที่ชายหนุ่มผู้นั้นทำเช่นนี้เป็นที่น่าอายแก่เจ้าเต็มที ก็เมื่อชายหนุ่มหายไปแล้วเจ้าได้คิดอ่านอย่างใดบ้าง ? "

สาวน้อย "อิฉันก็สู้คิดติดตามค้นคว้าจนสุดกำลังแล้ว ไม่ได้ร่องรอยเลย จนอิฉันได้ไปลงข่าวในหนังสือพิมพ์ บอกรูปพรรณสัณฐานชายหนุ่มนั้น แล้วฟัง ๆ ดูก็ยังเงียบอยู่ ไม่รู้ว่าไปทางเหนือทางใต้ จึงเป็นการสุดปัญญาของอิฉันจะมั่นหมายให้พบปะชายหนุ่มนั้น นอกจากใต้เท้าสืบได้"

ท่านสืบ "เอาเถอะเรื่องนี้ระงับไว้ที ขอให้เจ้าเล่าเค้าเงื่อนตั้งแต่เดิม แลลำดับตระกูลของเจ้าให้เราฟังอีกเที่ยวหนึ่งจะได้คิดไต่สวนดูให้รู้เรื่อง"

สาวน้อยจึงเล่าต่อไปว่า "ตัวอิฉันนั้นเป็นบุตรท่านผู้ดีมั่งมีทรัพย์

สมบัติมาก จะหาใครเปรียบในเวลานั้นได้โดยยาก ที่อิฉันเล่ามานี้ หน่อยใต้เท้าจะเข้าใจเสียว่าอิฉันมาอวดให้ใต้เท้าฟังเล่นข้างเดียว ไม่ใช่เช่นนั้นเป็นความจริงของอิฉันจะเล่าให้ใต้เท้าฟังได้ตลอด"

ท่านสืบ "เขาไม่ว่ากระไรดอกน่ะ ? ว่าไปเถิด จะต้องการฟังให้เข้าใจอย่างเดียว ยิ่งเล่าไปได้ละเอียดเท่าใดยิ่งดี"

หญิงนั้นจึงเล่าต่อไปว่า "เมื่อสัก ๓ ปีมานี้เองแหละเจ้าค่ะ บิดาของอิฉันท่านสิ้นบุญไป ในครั้งนั้นอิฉันอายุได้ ๑๖ ปี เดี๋ยวนี้อิฉันก็ได้ ๑๙ ปีแล้ว เมื่อท่านสิ้นบุญมาได้สักสองสามเดือน อิฉันกับมารดาก็ช่วยกันจัดการปลงศพท่านเสร็จแล้ว อิฉันกับมารดาก็เลี้ยงกันตามภาษาผู้หญิง แต่เมื่อก่อนเวลาบิดาท่านสิ้นบุญนั้น ท่านได้ทำพินัยกรรมให้อิฉันเป็นเงิน ๕,๐๐๐ ชั่ง แต่ตัวเงินนั้นท่านฝากไว้ที่แบงก์ อิฉันก็ได้เก็บดอกเบี้ยใช้สอยต่อมา แต่ลำพังดอกเบี้ยอย่างเดียวก็พอใช้เพราะอยู่ด้วยกันไม่สู้มาก มีแต่มารดาอิฉันกับคนใช้สองสามคนเท่านั้น ยังการลำไพ่ที่ได้จากการเย็บเสื้อโดยฝีมือของอิฉันเดือนหนึ่งก็หลายตำลึง

อยู่มาไม่ช้าไม่นานมารดาอิฉันได้สามีใหม่ สามีใหม่นั้นเป็นคนพลเรือนตามธรรมดา อิฉันก็ต้องบำรุงท่านบิดาเลี้ยงด้วยอีกคนหนึ่ง เพราะท่านไม่มีสมบัติสิ่งใดมา เวลาท่านจะต้องการใช้สอยเงินทองมากน้อยเท่าใด ท่านก็เอาเงินทองของอิฉันใช้ทั้งสิ้น อิฉันก็ไม่มีความรังเกียจอันใด เพราะถือใจเสียว่าท่านเป็นบิดาเลี้ยง แลเงินทองของอิฉันก็พอมีใช้อยู่ด้วย'

เมื่อในปีที่ล่วงแล้วมานี้ ท่านได้ถอนตัวเงินของอิฉันไปจากแบงก์ ๓๐๐ ชั่งสำหรับเข้าบริษัทกอมปานี[๑] ป่าไม้ อิฉันก็ต้องยอมให้ท่านไปโดยดี เพราะเห็นว่าท่านเป็นคนอารีมีจิตเมตตาอิฉันเสมอดังบุตรตัวของท่าน แต่มารดาของอิฉันนั้นตั้งแต่ได้สามีใหม่มา ก็ตั้งหน้าห้ามอิฉันเสียอย่างกวดขัน ไม่ให้เที่ยวไปข้างไหน ไม่ให้คบค้าสมาคมกับใครๆ ? แต่อิฉันก็เป็นคนใจชอบกลเหมือนกัน เมื่อครั้งบิดาเดิมท่านอยู่ ดูความนับถือในส่วนมารดายังมีอยู่เสมอหน้า มาเดี๋ยวนี้อิฉันฟังดูท่านจะพูดจาว่ากล่าวสิ่งใดไม่ใคร่ถูกทางเหมือนอย่างก่อน เพราะฉะนั้นเมื่อเวลาท่านจะว่ากล่าวสั่งสอนสิ่งใดใจอิฉันก็ชา ๆ อยู่ ดูความกลัวเกรงน้อยไปเพราะคิดว่า 'เกิดมาจนโตปานนี้ย่อมมีความรู้สึกผิดแลชอบอยู่บ้าง' ด้วยเหตุนี้อิฉันจึงสัญญาใจของ

---

[๑] company บริษัท

ตนเองว่า 'ถ้าลงทำสิ่งใดแล้วใคร ๆ จะห้ามก็ไม่ฟัง ถ้าเห็นสิ่งใดไม่ชอบอิฉันก็ทำเอง ไม่ต้องมีใครห้ามปราม' ส่วนท่านบิดาเลี้ยงนั้นท่านเป็นคนปานกลางไม่ใคร่เข้าข้างโน้นออกข้างนี้ แต่ที่จริงท่านก็รู้ใจอิฉันเหมือนกันว่า 'ใคร ๆ ห้าม ? อิฉันไม่ฟัง' เมื่อเวลาอิฉันจะไปข้างไหน ? ถ้ามารดาขัดขวางท่านก็พูดจาผ่อนผันให้อิฉันได้ไปทุกครั้ง ต่อเมื่อใดถึงที่คับขันบางคราวโดยเหตุไม่ไว้ใจในทางที่จะไปนั้น ท่านก็ช่วยตักเตือนแลห้ามปรามบ้าง แต่อย่างนั้นแหละเจ้าค่ะ ถ้าอิฉันจะไปเข้าจริงแล้วท่านก็ไม่อาจว่ากระไร ? "

ท่านสืบ "ก็เวลาที่เจ้าไปดูละครคราวนั้นได้แจ้งแก่ท่านบิดาเลี้ยงให้รู้หรือเปล่า ? "

สาวน้อย "ท่านก็รู้เหมือนกัน"

ท่านสืบ "รู้เมื่อจะไปหรือ ? หรือรู้ล่วงหน้าก่อน"

สาวน้อย "มิได้ พออิฉันเห็นหนังสือพิมพ์ที่เขากำหนดวันเล่นละคร อิฉันก็แจ้งแก่ท่านว่า 'วันนั้น ๆ จะไปดูละคร' ท่านก็ไม่ใคร่ยอมให้อิฉันไป แต่ท่านก็รู้อยู่แล้วว่าใคร ๆ ห้ามอิฉันไม่ฟัง แต่ท่านก็ทำห้ามไปอย่างนั้นเอง แล้วท่านกลับบอกอิฉันว่า 'หมู่นี้ท่านก็มีธุระจะต้องไปบ้านนอกเหมือนกัน ถ้าอิฉันจะใคร่ไปเที่ยวให้ได้แล้ว ต้องระวังตัวจงดีอย่าให้เกิดเหตุร้อนใจมาถึงผู้ใหญ่ในบ้านเรือนได้'

เมื่ออิฉันได้โอวาทท่านบิดาเลี้ยงแล้วก็ดีใจมิได้เกรงมารดาจะว่าสิ่งใดเลย แต่พอค่ำทำธุระบ้านเรือนเรียบร้อยแล้ว อาบน้ำชำระกายแต่งตัวเสร็จ เรียกสาวใช้ตามไปจากบ้านคนหนึ่ง พอออกจากบ้านนาฬิกาตีทุ่มหนึ่งถึงโรงละครก็เห็นชายหนุ่มคนนั้นนั่งบ๊อกซ์ที่เคียงกับอิฉันนั่ง เวลานั้นอิฉันยังไม่ตั้งใจที่จะรักกับชายหนุ่มนั้นเลย จึงวางอารมณ์เฉยอยู่"

ท่านสืบ "ชายหนุ่มคนนั้นเจ้าได้เคยเห็นก่อนไปดูละครบ้างหรือไม่ ? "

สาวน้อย "เปล่าเลยเจ้าค่ะ อิฉันพึ่งเห็นเขาเมื่อไปดูละครครั้งแรก"

ท่านสืบ "เมื่อแรกทำอย่างไรจึงได้รักกัน มีแม่สื่อหรือ ? "

สาวน้อย "มิได้ ไม่มี แรกที่จะรักกัน เพราะชายหนุ่มคนนั้นเขาไปดูละครประจวบกับอิฉันทุก ๆ วัน ได้เห็นกันอยู่เสมอ เมื่อเวลาละครเลิก เขาก็ทำเลียบเคียงเข้ามารู้จักชักชวนให้พูดต่าง ๆ อิฉันก็อดใจอยู่ แต่ทำเช่นนั้นต่อมานาน ๆ เข้า อีสาวใช้คนที่ไปด้วยอิฉันมันพูดขึ้นว่า 'ขอให้อิฉันทำรู้จักกับเขาไว้บ้าง จะได้เป็นทางมาเที่ยวได้สะดวก ไม่ฉะนั้นเวลาที่มาเที่ยวอย่างนี้ ถ้าเกิดเหตุฉุกละหุกขึ้นจะหาใครช่วยด้วยเล่า ?' อิฉันก็พลอยเห็นจริงด้วย ภายหลังเมื่อชายหนุ่มนั้นเข้ามา

เสียบเคียงพูดจาด้วย อิฉันคิดจะพูดด้วยก็ยังละอายใจอยู่ เป็นแต่ใช้กิริยาว่า 'ไม่รังเกียจอันใดในการที่เขามาพูด' แต่ยังไม่อาจออกวาจาตอบเขาเลย เมื่อเขาเห็นอิฉันทำท่าเปิดทางให้ เขาก็ได้ทีรี่เข้ามาฉอเลาะ[๑]ไม่ใคร่หยุด สุดแต่ว่าถ้าพบกันเข้าคราวใดไม่มากก็น้อย เขาอุตส่าห์เล็ดลอดเข้ามาทักทายไต่ถามอยู่เสมอ แต่เขาทำเช่นนั้นต่อมาอีกหลายคราว วันหนึ่งละครสนุกใหญ่มีผู้คนมาดูมาก อ้ายรถที่อิฉันเช่ามามันไปรับจ้างส่งคนเขากลับบ้านเสีย อิฉันไม่ทันรู้ มัวดูละครจนเลิก ลงไปจากโรงละครจะขึ้นรถสิหายไปไหนแล้ว เที่ยวหาไม่พบ พอชายหนุ่มคนนั้นเขาลงมาพบทำประจบพูดจาด้วยอีก อิฉันก็ยังไม่อาจพูดด้วย ยืนรออยู่ครู่หนึ่ง

เขาพูดว่า 'ให้อิฉันไปรถกับเขาเถิด ดึกป่านนี้แล้วเดินไปไม่กลัวหรือ ?' นี่แหละทำอิฉันหมดปัญญา แต่ยังมานะอยู่ในใจว่า 'ถ้าจะไปจริง ๆ ก็จะได้แต่อีสาวใช้มันไม่เต็มใจไปกับอิฉัน ใช้ให้มันไปเช่ารถก็หมดทุกโรงไม่มี ทีนี้สุดปัญญาจะคิดอย่างใดต่อไปได้อีก ต้องจำใจจำเป็นโดยสารรถชายหนุ่มนั้นเขาไป จึงได้พูดจาปราศรัยรักใคร่กันตั้งแต่วันนั้นมา แลได้ทำสัตย์สาบานไว้ต่อกันแข็งแรงว่าถึงจะอย่างไรก็ดี ต่อไปคงจะไม่ทิ้งขว้างห่างกันจนตลอดสิ้นชีวิต เมื่อทำสัตย์สัญญากันแล้ว ต่อมาเขาก็ไปบ้านอิฉันถามข่าวตามคราวที่กลับมาจากการเที่ยวเสมอ ถ้าเขาไม่ได้มาบ้านอิฉันวันใด เขาก็มีหนังสือไปมาเสมอมิได้ขาด เพราะเขาได้พูดว่า 'การที่มีหนังสือมานั้นทำให้เห็นความรักเดินอยู่เสมอ' เป็นการให้รู้สึกว่าแม้เป็นสิ่งเล็กน้อยก็เหมือนมากได้"

ท่านสืบ "นี่ก็เป็นการยากเทียวหนอ ความรักก็มีต่อกันนักหนา มาจนจะแต่งงานแล้วสูญหายไปเสียได้เช่นนี้ ฟังดูน่าประหลาดนัก ก็เจ้าเคยสังเกตอาการอย่างใดในชายหนุ่มนั้นได้อีกบ้าง ? "

สาวน้อย "อิฉันจำได้ว่าดูเหมือนเขาเป็นคนมักอาย แต่เขามักชอบเที่ยวเล่นเย็น ๆ ว่าดีกว่ากลางวัน เพราะเป็นการเงียบ ไม่ใคร่เห็นสิ่งใด ๆ รำคาญตา แลเขาชอบแต่งตัวสวยสะอาดดีอยู่เสมอ"

ท่านสืบ "หนังสือนั้นเขามีมากี่ฉบับ เจ้ายังเก็บไว้ดีหรือ ? "

สาวน้อย "อ่อ ! อิฉันยังเก็บไว้ดีทีเดียว หนังสือราวสัก ๔ ฉบับได้ แต่หนังสือนั้นใช้เครื่องพิมพ์ดีดเส้นเขียว ๆ ดูเหมือนเขาเรียกกันว่าเครื่องพิมพ์ไทไรเตอร์[๒]

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "เฉาะเสาะ"

[๒]Typewriter เครื่องพิมพ์ดีด ต้นฉบับเขียนว่า "ไตไปรเตอร์"

หรืออย่างไรละเจ้าคะ ? "

ท่านสืบ "เซ็นชื่อตัวยุ่งไหม ? "

สาวน้อย "ไม่ยุ่งเลยเจ้าค่ะ เซ็นด้วยตัวพิมพ์ดีดนั่นเอง"

ท่านสืบ "ก็เจ้ามีตอบเขาไปสลักหลังซองส่งที่ไหนล่ะ ? "

สาวน้อย "อิฉันสลักหลังซองส่งไปที่หัวลำโพงตามที่เขาบอกไว้ให้มีไปนั้น เพราะเขาได้สั่งไว้ว่าอย่าให้มีไปที่เขาทำการเลย ถ้าเพื่อนฝูงเขารู้จะล้อเล่นเป็นเครื่องรำคาญขึ้น"

ท่านสืบ "ทำไมชายหนุ่มคนนั้นเขาเคยรู้จักกับที่บ้านเจ้าหรือ ? "

สาวน้อย "นี่แหละเจ้าค่ะ เขาว่าได้เคยรู้จักกับบิดาเมื่อครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ แลเมื่อเวลาเขามาบ้านท่าน มารดาอิฉันก็ต้อนรับเขาแข็งแรงด้วย"

ท่านสืบ ก็เมื่อชายหนุ่มผู้นั้นมา บิดาเลี้ยงเจ้าอยู่หรือไม่ ? "

สาวน้อย "ไม่ได้มาเลยเจ้าค่ะ เขาว่า 'ถ้าบิดาเลี้ยงอิฉันอยู่แล้วเขามาไม่ได้ เพราะไม่เคยรู้จักมักจี่อะไรกับท่าน ?' เป็นการยากที่จะทำอัชฌาสัยให้ชอบพอกันได้"

ท่านสืบ "ชายหนุ่มผู้นั้นรูปร่างอย่างไร สูงต่ำดำขาวปานใคร ? "

สาวน้อย "รูปร่างเล็กๆ พอสันทัดคนเราธรรมดา ผิวเนื้อขาวเหลือง ใส่แว่นตาดำ ๆ เสมอ แลพูดเสียงแหบ ๆ อิฉันได้ถามว่า 'เป็นอย่างไรจึงต้องใส่แว่นตาแลพูดเสียงแหบ'

เขาบอกว่าตาเขาเสียมาหลายปีแล้ว แลเมื่อเล็กๆ ที่คอหอยเขาเจ็บรักษาไม่หายจึงพูดเสียงแหบ"

ท่านสืบถามว่า "เวลาที่เจ้าแต่งงานนั้น บิดาเลี้ยงเจ้าไม่อยู่หรือ ? "

สาวน้อย "ไม่ได้ อยู่มิได้ แกไป..." กำลังพูดกันอยู่นั้นสหายของท่านสืบลงมาจากตึกชั้นบน สาวน้อยจึงได้หยุดพูดเสีย

ท่านสืบจึงว่า "อย่าตกใจไปเลย เล่าไปให้ตลอดเถิด ท่านผู้นี้เป็นสหายของเรา นี่แหละเขาเป็นผู้ช่วยเราสืบการต่าง ๆ การของเจ้าที่จะทำสำเร็จได้ในครั้งนี้ก็จะต้องอาศัยให้เขาช่วยสืบด้วย"

สาวน้อยได้ฟังดังนั้นจึงพูดต่อไปว่า "เมื่อบิดาเลี้ยงแกไปบ้านนอกแล้ว เขาก็เริ่มจะแต่งงาน อิฉันจึงพูดว่า 'ต้องขอรอท่านบิดาก่อน ถึงท่านเป็นบิดาเลี้ยงก็จริง แต่ใจอิฉันนับถือเสมอบิดาเดิม' แต่ก็ไม่เป็นการตกลงตามคำอิฉันพูด เพราะชายหนุ่มผู้นั้นเขามาหามารดาที่บ้าน ว่าไม่สู้จำเป็นจะต้องรอท่านบิดาเลี้ยง

เลย มารดาของอิฉันก็อยู่ดูการได้อยู่แล้ว ท่านมารดาของอิฉันก็พลอยเห็นชอบไปตามคำของเขาด้วย โดยอ้างเหตุว่า 'เรื่องบิดาเลี้ยงนั้นเมื่อกลับมาจะว่ากล่าวประการใด ท่านรับจะแก้ไขมิให้โกรธเคืองมีเรื่องร้อนมาถึงตัวอิฉันได้' จึงเป็นอันตกลงจะแต่งงานกันในข้างขึ้นเดือนนี้ ถึงกระนั้นอิฉันยังไม่วางอารมณ์ ด้วยความนับถือแห่งบิดาเลี้ยงยังฝังอยู่ในใจอิฉันมาก

อิฉันจึงได้ถามมารดาถึงบิดาเลี้ยงทราบว่าท่านไปแปดริ้ว[๑] จึงได้มีโทรเลขไปแจ้งแก่ท่าน แต่ก็ไม่เป็นการสำเร็จ ตามที่ได้ทราบเมื่อท่านกลับมาภายหลังว่า 'ท่านเลยไปปราจีน[๒] เสียจึงคลาดกัน' ครั้นอิฉันจะรีรออยู่อีกก็เป็นการขัดขืนผู้ใหญ่ จึงต้องจำใจจำทำไปตามการ แต่ฟังดูท่านมารดาอิฉันก็ชอบกลเมื่อก่อนอิฉันยังไม่รู้จักกับชายหนุ่มผู้นี้ ท่านคอยว่ากล่าวห้ามปรามว่า 'เป็นผู้หญิงไม่ควรไปเที่ยวเตร่แลคบค้ากับใคร ๆ' ให้อิฉันอยู่กับบ้าน ครั้นต่อมาอิฉันได้รู้จักกับชายหนุ่มผู้นี้แล้ว ดูการแต่ก่อนตรงกันข้ามทีเดียว อิฉันมานึก ๆ ดูท่านมารดาก็ขันแต่ก่อนร่อนไรยังไม่รู้จักกับใครสิห้ามปราม

ครั้นได้ชอบกับชายมีตัวตนเช่นนี้แล้ว ถ้าว่ากันตามธรรมดาก็น่าจะกักขังหนักขึ้น นี่ไม่เช่นนั้น ตั้งแต่อิฉันรักกับชายหนุ่มคนนั้นแล้วการที่ห้ามก็ห่างไป

นี่แหละ! อิฉันถึงว่า 'การสิ่งใดถ้าผู้น้อยประพฤติพอใจผู้ใหญ่แล้วไม่เลือกว่าการดีชั่วเป็นถูกใจทั้งสิ้น' แต่ส่วนบิดาเลี้ยงอิฉันนั้น ว่าที่จริงท่านยังเสมอต้นเสมอปลายอยู่อย่างเดิม ถ้าเห็นมารดาขู่เข็ญอิฉันหนักเข้า ท่านก็คอยทัดทานอยู่เสมอ เสียดายเมื่อแต่งงานเป็นเวลาท่านไม่อยู่ ดูเหมือนว่าถ้าท่านเป็นประธานอยู่แล้ว การเรื่องนี้คงจะไม่เกิดเครื่องเดือดร้อนขึ้นได้"

ท่านสืบ "ชายหนุ่มคนนั้นบ้านอยู่ไหน เขาได้ทำการที่ใดบ้าง ? "

สาวน้อย "เขาบอกว่าเขาอยู่ในสวนหัวลำโพง แต่เขาทำการเก็บเงินค่าเช่าตึกอยู่ที่ถนนพาหุรัตแลที่บางรัก"

ท่านสืบ "เจ้าได้เคยไปบ้านเขา แลรู้จักที่ทำการเขาหรือไม่ ? "

สาวน้อย "อิฉันได้พยายามนักแล้ว เรื่องที่จะไปให้รู้ตำแหน่งบ้านแลที่ทำการของเขา แต่เขาไม่ยอมให้อิฉันไป ด้วยอ้างเหตุว่า 'เป็นการลำบากในการที่

---

[๑] คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา

[๒] คือ ปราจีนบุรี ต้นฉบับเขียนว่า "ปราจิณ"

จะไปบ้านต้องบุกสวนไม่ควรแก่สตรีผู้ดี· แต่การซึ่งจะไปดูเขาเก็บเงินค่าเช่าตึกนั้น เขาได้ตามใจให้อิฉันไปกับเขาด้วย"

ท่านสืบ "ก็เมื่อชายหนุ่มหายไป เจ้าได้ไปถามเจ้าของตึกหรือเปล่า ? "

สาวน้อย "อิฉันก็ได้ไปสืบถามเขาแล้ว ได้ความว่า 'เก็บเงินค่าเช่าตึกได้แล้วหนีไปในเวลาเดียวกันกับเขาไปดูที่บ้าน ก็ไม่มีข้าวของสิ่งใดเหลืออยู่' แล้วอิฉันได้ไปต่อว่าเถ้าแก่ผู้ที่มาขอเขาก็ปฏิเสธเสียด้วย การเป็นดังนี้จึงเจ็บช้ำในใจนัก"

ท่านสืบ "การของเจ้าที่เริดกันไป มารดาของเจ้าเขาว่ากระไรเล่า ? "

สาวน้อย "มารดาของอิฉันท่านเลยพาลโกรธใหญ่ ว่าจะไม่พูดถึงการเรื่องนี้อีกต่อไป"

ท่านสืบ "ฮึ...ฮึ ! ชอบกลอยู่ ก็เดี๋ยวนี้บิดาเลี้ยงของเจ้าเขากลับมาจากบ้านนอกหรือยัง ? "

สาวน้อย "ท่านพึ่งกลับมาถึงบ้านเมื่อวานนี้เอง"

ท่านสืบ "เมื่อบิดาเลี้ยงเจ้ากลับมาเขาว่ากระไรบ้าง ? "

สาวน้อย "แต่พอท่านกลับมาทราบเหตุแล้ว ดูเหมือนท่านพลอยวิตกด้วยอิฉันมาก เพราะท่านได้พูดกับอิฉันว่า 'ไม่น่าจะเป็นเหตุถึงเช่นนี้เลย' เพราะท่านมารดาอิฉันเบาความรีบจัดการก่อนท่านมา แม้นท่านอยู่คงจะรู้รอยบ้าง แต่คิดดูก็เป็นการอย่างประหลาด ด้วยชายนั้นก็เป็นคนดีมีอันจะกินแลได้ทำสัตย์ไว้ต่อกันแข็งแรงแล้ว เหตุใดจึ่งละทิ้งไปเสียได้ ? แล้วท่านกลับติโทษอิฉันกับมารดาว่า 'ทำการอะไรไม่ให้ท่านรู้แต่แรกแล้ว เวลาเกิดเหตุขึ้นจึงแก้ตัวยาก' เพราะเมื่อเวลาอิฉันไปรักกับชายหนุ่มนั้นท่านไม่รู้เลย ข้อนี้อิฉันก็ได้รับผิดแลอ้อนวอนให้ท่านช่วยคิดอ่านสืบการเรื่องนี้ เดิมทีดูเหมือนท่านจะเป็นธุระอย่างแข็งแรง แต่ลงท้ายถูกมารดาอิฉันโกรธ ท่านก็เป็นธุระอ่อนลง อิฉันก็เป็นอันหมดปัญญาที่จะสืบสวนได้โดยลำพังตนเองหากไปปรึกษาคนใช้ให้ช่วยสืบสวน จึ่งได้ทราบว่า 'มาที่ใต้เท้าแล้วคงจะสืบดูรู้เรื่องได้' ตั้งแต่วันเกิดเหตุมาแล้วอิฉันนอนตาไม่ใคร่หลับ" ว่าแล้วชักชายผ้าเช็ดน้ำตา

ท่านสืบเห็นดังนั้นก็สงสารจึ่งพูดเอาใจว่า "เจ้าอย่าวิตก เรื่องนี้ไว้เป็นพนักงานเราจะช่วยสืบสวนให้เอง เจ้าจงทอดธุระวางอารมณ์เสียเถิด อย่าเป็นห่วงเรื่องนี้อีกต่อไปเลย"

สาวน้อย "อิฉันก็เห็นแล้วว่า 'ใต้เท้าเป็นธุระแก่อิฉันโดยแท้ นับเป็นพระเดชพระคุณอย่างที่สุด' แต่อิฉันนึกว่าแม้การที่เป็นเหตุแล้วนี้ ต่อไปจะเป็น

ฉันใด ? ใจอิฉันยังตั้งมั่นอยู่เสมอว่า 'จะซื่อตรงต่อชายหนุ่มที่อิฉันทำสัตย์ไว้ต่อเขาทุกอย่าง' โดยว่าเมื่อเพลาเขากลับมาเขาคงจะเห็นความซื่อตรงของอิฉันเสมอ"

ท่านสืบ "เออ ! นี่แหละการที่เจ้าคิดซื่อตรงต่อเขานั้นดีแล้ว ความซื่อตรงนี้ย่อมเป็นเครื่องประดับสำหรับกายของเจ้าต่อไป เวลานี้ก็ดึกอยู่แล้วเจ้ากลับไปบ้านก่อนเถิด เราจะให้คนไปส่งพรุ่งนี้บ่าย ๆ จึงค่อยมา แล้วเอาหนังสือที่ชายหนุ่มมีโต้ตอบกับเจ้านั้นมาให้เราดูด้วย คืนวันนี้เราจะตรึกตรองดู" ว่าแล้วก็ให้คนใช้ถือโคมส่งสาวน้อยนั้นกลับไป

แล้วท่านสืบจึงชวนสหายขึ้นไปบนตึกปรึกษาถึงเรื่องหญิงนี้ว่า "สหายเห็นเหตุอย่างไรในเรื่องหญิงนี้บ้าง ? "

สหาย "นี่แหละ ! ดูดูเหมือนจะรู้สึกได้ว่า 'เรื่องนี้เป็นเรื่องแปลกประหลาดอยู่' ด้วยธรรมเนียมหญิงกับชายหมายรักกันแท้แล้ว การก็คงไม่เป็นไปเช่นนั้น เรื่องนี้ดูเหมือนทำให้ท่านต้องคิดอยู่มากไม่ใช่หรือ ? "

ท่านสืบ "นั่นเป็นธรรมดาของเราอยู่เองที่จะต้องคิด แต่เราคาดหน้าว่าหญิงนี้น่าจะมีที่หมายอย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่าภาษิตซึ่งควรเชื่อถือได้"

สหายท่านสืบ "ถ้าฉะนั้นก็น่าเป็นการเหลือวิสัยของท่านเต็มที ในการที่จะคิดสืบสวนเรื่องนี้ได้"

ท่านสืบ "ดูก็ไม่สู้เป็นการเหลือวิสัยนัก เป็นด้วยสหายไม่รู้จักตรวจตามส่วนแลสังเกตที่สำคัญให้มั่นเหมาะ จึงเห็นเป็นการยาก สหายเห็นอย่างไรในเรื่องหญิงนี้ ? ลองพูดไปให้เราฟังหน่อย"

สหายท่านสืบ "ดีแล้วที่ท่านให้โอกาสแก่ข้าให้พูดก่อน เปรียบเหมือนเป็นการฝึกหัดความรู้ให้ฟูเฟื่องขึ้น การเรื่องหญิงนี้ในชั้นต้นจะต้องกล่าวถึงรูปหญิงก่อน หญิงนี้รูปร่างสีดำแดง แต่งกายพอสมรูป แต่ดูเหมือนความเศร้าโศกของเขายังไม่เสื่อมถอย นอกนั้นเป็นอันยากที่จะตรวจต่อไปได้อีก"

ท่านสืบ "ซึ่งสหายสังเกตความเศร้าโศกของหญิงนั้นเป็นความจริง แลดูสีสันวรรณะนั้นพอใกล้เคียงข้างถูก การที่สหายสังเกตครั้งนี้ดีขึ้นมาก แต่ดูเหมือนยังไม่เชื่อใจตนเองว่า 'การเรื่องนี้จะสืบถูกตามส่วนความจริง สหายทิ้งสิ่งสำคัญเสียอย่างหนึ่ง ชั้นแรกนิสัยของเราซึ่งจะตรวจ ถ้าหญิงสังเกตดูที่แขนเสื้อ ถ้าชายพิเคราะห์ดูที่ผ้านุ่งเป็นสำคัญ สหายเห็นหรือไม่ ? หญิงนี้สำคัญที่แขนซ้ายข้างศีรษะ มือเล็บลูเป็นรอยเข็มที่เขาเล็มผ้า กับรองเท้าที่เขาสอดมาก็ต่างคู่กัน เพราะเมื่อเพลาเขามานั้นโดยรีบร้อนจึงเป็นเช่นนั้น

แลยังมีที่สังเกตอีกอย่างหนึ่ง เมื่อเพลาหญิงหลีกสหายไปนั้นจึงรู้ว่า 'เมื่อหญิงนี้มาจากบ้านได้เขียนหนังสือฉบับหนึ่งโดยรีบรัด แต่ถือปากกาจุ้มหมึกลึกนักจึงเปื้อนนิ้วมือข้างขวา แลเขียนเมื่อเวลาเช้านี้เอง เพราะสีหมึกที่ติดมือยังใหม่อยู่ แต่จะจับเหตุดูต่อไปก็เป็นเครื่องเปลืองปัญญา ต้องเริ่มต้นตั้งเค้าสืบเอาความอย่างอื่นดีกว่า'

การที่สหายมาวันนี้ก็ดีแล้วจะได้ช่วยกันคิดอ่านค้นคว้าหาเหตุให้เร็วขึ้น ไหนช่วยสงเคราะห์อ่านตรวจหนังสือพิมพ์ที่ออกเมื่อเดือนก่อนนี้ มีเนื้อความอย่างไรบ้าง ? "

สหายท่านสืบก็ไปหยิบหนังสือมาเลือกอ่านที่แสงไฟพบจ่าหน้าเรื่องว่า "จะให้รางวัล ๔๐๐ บาท ด้วยเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๖[๑] ชายมีชื่อผู้หนึ่งรูปพรรณพอสันทัดเราธรรมดา แต่ผมค่อนข้างล้าน ที่อื่น ๆ ผมดำเป็นพุ่มดีมีดังเคราแลคางแพะ ใส่แว่นตาสีดำพูดเสียงแหบ ๆ เมื่อก่อนจะหายไปจากรถนั้นแต่งกายสวมเสื้อดำ สายแลตัวนาฬิกาทอง ผ้านุ่งสีเทา ๆ เขาเคยทำการเก็บเงินอยู่ที่ถนนพาหุรัดแลบางรัก ถ้าผู้ใดพบปะมาแจ้งให้พบตัวแล้วจะให้รางวัล ๔๐๐ บาท" พอสหายอ่านจบลง

ท่านสืบว่า "ดีแล้ว เอารอไว้สอบกับหนังสือสาวน้อยพรุ่งนี้"

ครั้นรุ่งขึ้นเช้าท่านสืบตื่นขึ้นพอคนใช้ขึ้นมาแจ้งว่า "หญิงสาวนั้นมาคอยอยู่ข้างล่าง" ท่านสืบก็รีบลงไป สาวน้อยเห็นท่านสืบลงมาก็กระทำเคารพ แล้วยื่นหนังสือ ๔ ฉบับนั้นให้ท่านสืบ ท่านสืบก็มีความยินดีจึ่งถามว่า "บ้านเจ้าอยู่ถึงไหน ? อุตสาหะมาได้ทันใจเราแท้ ๆ"

สาวน้อย "อิฉันอยู่แถบสะพาน[๒]เหล็กล่างนี้เอง กลับไปเมื่อคืนนี้นอนไม่ใคร่หลับสนิท เพราะใจเพ่งอยู่ถึงเรื่องนี้เป็นที่ตั้ง แต่พอได้ยินเสียงย่ำระฆังที่วัดตะเคียนปลุกพระสวดมนต์ อิฉันก็รีบมา ถึงที่บ้านใต้เท้าเดี๋ยวนี้แหละ ขอรับประทานโทษในการที่มาหาใต้เท้าแต่เช้าเช่นนี้ด้วย"

ท่านสืบ "ไม่เป็นไร...ไม่เป็นไร ถ้าเจ้ามาทันใจเราเช่นนี้แล้ว ดูเหมือนจะรู้เรื่องเร็วขึ้น ก็บิดาเลี้ยงเจ้าเขาทำการอยู่ที่ไหนล่ะ ? "

---

[๑] คือพุทธศักราช ๒๔๔๐

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน"

สาวน้อย "ดูเหมือนได้ยินเขาบอกอิฉันว่าเขาทำการอยู่ที่แถบล่างแถวถนนบางรักนี้เองแหละเจ้าค่ะ"

ท่านสืบ "เขาทำการอะไร ? "

สาวน้อย "เขาทำการอยู่ที่ห้างจำหน่ายเหล้าแดง"

ท่านสืบ "เออ ! ดีแล้วเจ้ากลับไปบ้านก่อน เวลาธุระจะให้คนไปเรียก"

สาวน้อยก็กราบลาท่านสืบกลับไป เมื่อสาวน้อยเดินออกจากบ้านท่านสืบแล้ว ท่านสืบนั่งนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง จึงขึ้นไปบนตึกชั้นบน หยิบกล้องยัดยามาที่เก้าอี้เอนหลังสูบ เหยียดเท้าพาดพนักเก้าอี้ มองดูควันสูบลอยขึ้นไปตามลมเป็นชั้น ๆ ตั้งกองคิดถึงการเรื่องนี้ พอสหายท่านสืบเดินออกมานอกห้อง ท่านสืบจึงว่า "โน่นแน่ะ ! หนังสือของหญิงวางไว้ที่โต๊ะ สหายช่วยหยิบอ่านสอบความดูด้วย"

สหายท่านสืบก็ไปหยิบหนังสือมาอ่านดู ไม่รู้ว่ามาจากตำบลใด ? จึงส่งหนังสือให้ท่านสืบ ท่านสืบดูแล้วพูดว่า "เราคิดเห็นหนังสือเช่นนี้ประสงค์จะปฏิเสธในการที่จะแต่งงานแล้วหลบหนีเสีย โดยเมื่อต่อไปหญิงนั้นได้พบปะชายหนุ่มเข้า จะฟ้องร้องก็ได้โดยยาก เรื่องนี้ดูดูเหมือนจะรู้อยู่ในใจสหายว่าควรจะคิดอย่างใดมิใช่หรือ ? "

สหาย "นี่ก็เป็นการยากที่จะต้องคิด เพราะชายหนุ่มที่หายไปนั้นคงมีที่นึกหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำเหตุให้เกิดขึ้น นั่นแหละความพิเคราะห์ของข้าจะว่าต่อไปอีกก็ยังแลไม่เห็นชัดกว่านี้ เชิญท่านชี้ให้ข้าฟังบ้าง"

ท่านสืบ "สหายว่าก็ควรอยู่อย่าว่าแต่สหายจะคิดเห็นเป็นการยากเลย แม้ตัวเราในชั้นต้นก็หมายจะตรวจเห็นเป็นความง่าย ลงปลายได้เห็นหนังสือสิดูเสียบยากยิ่งไปกว่าเดิมเสียอีก แต่ถึงอย่างไรก็ดี การเรื่องนี้เราจะต้องไตร่ตราอย่างอุกฤษฎ์[๑] แลคิดถึงการก่อนซึ่งได้เคยสืบสวนมามากแล้ว เทียบเคียงกับเรื่องนี้ให้เห็นทางได้"

สหาย "ตั้งแต่ข้าได้รู้จักกับท่านในการเรื่องสืบนี้ดูเหมือนใครไม่มีเกินท่าน หากว่าการเรื่องนี้ยังไม่มีรอยจะแลเห็นได้ก็ดี ข้ายังมั่นใจว่าท่านคงจะมีเวลาหาเล่ห์เหลี่ยม สืบสวนสำเร็จได้วันหนึ่งในไม่สู้ช้าวันนัก"

ท่านสืบ "สหายอย่าเพ่อประมาทคาดการณ์เรื่องนี้ว่าจะสืบสวนสำเร็จง่าย

---

[๑] คำวิเศษณ์ หมายถึง สูงสุด ต้นฉบับเขียนว่า "อุตกฤษฐ์"

ขอให้สหายระลึกถึงการวานนี้ เมื่อเราพูดว่า 'ไม่เป็นการเหลือวิสัยนั้น ยังกลับเป็นคำโต้เถียงกับความที่ติดขัดอยู่บัดนี้' การที่จะสืบสวนให้สำเร็จเร็วนั้น ขอให้สหายกลับไปหาทางช่วยเราสืบด้วย"

สหาย "โอ ! ท่านจะมาหวังว่าข้าจะช่วยสืบการได้นั้นเห็นการหนักหน้าอยู่"

ท่านสืบ "เอาเถอะเราเชื่อใจว่า 'การเรื่องนี้คงสำเร็จเพราะสหายเป็นแท้' ขอแต่สหายคิดหาทางแล้วรับมาแจ้งแก่เราโดยทันที เผื่อความคิดจะตรงกันบ้าง"

สหายท่านสืบรับคำแล้วก็ลาท่านสืบไป ในลำดับนั้นต่างคนต่างคิดถึงการเรื่องนี้ ก็ยังไม่แลเห็นเหตุผล จนสหายท่านสืบเกือบสิ้นศรัทธาจึ่งหยุดผ่อนอารมณ์ให้เบิกบาน แล้วลองคิดดูอีกก็เห็นทางว่า 'ถ้าจะขืนคิดเช่นนี้คงจะเป็นเครื่องเปลืองเวลา อย่าเลยเราขึ้นรถไปเที่ยวดีกว่า' คิดดังนั้นแล้ว เช้าวันนั้นก็อาบน้ำแต่งกายเรียบร้อย แล้วเช่ารถนั่งตรงไปตึกท่านสืบ เห็นท่านสืบนั่งเล่นเครื่องธาตุอยู่ ดูอารมณ์จับเพ่งมาก จึงร้องถามไปว่า "นั่นท่านเอาเครื่องแก้วอะไรมาลูบคลำอยู่ ?"

ท่านสืบค่อยรู้สึกจึงตอบ "เราคิดเห็นว่า 'เครื่องธาตุอันนี้พิเคราะห์ดูตามธรรมชาติก็เป็นเครื่องแก้วเรานี่เอง คิดดูก็เสียเวลามาจับต้องอยู่' แต่ว่าอารมณ์เราตั้งไปอย่างหนึ่ง ตามซึ่งรู้อยู่แล้วยังไงสหายหลายวันแล้วหยุดไปไม่เห็นมาหาบ้าง"

สหาย "ข้าคิดเห็นยังสืบการไม่ได้แล้ว จะมัวไปมาหากันเปล่า ๆ เช่นนี้ก็เป็นการปราศจากประโยชน์ แต่ข้าก็ได้คิดนักแล้วจึงเห็นว่า 'ควรขึ้นรถไปเที่ยวเผื่อจะค้นคว้าหารอยได้บ้าง' เป็นอย่างไรล่ะท่านคิดเห็นความออกหรือยัง หรือท่านทอดอารมณ์เสียแล้ว ?"

ท่านสืบ "โอ ! อารมณ์เราเวลานี้ไม่มีว่าง ดูเหมือนจะย่างไปไหนทุกฝีเท้า ? คิดถึงการเรื่องนี้อยู่เสมอ การที่สหายคิดไปเที่ยวทางรถนั้นชอบแล้ว บางทีจะเป็นผลสำเร็จประโยชน์ได้"

ว่าแล้วท่านสืบก็ลูบคลำเครื่องธาตุนั้นอีก สหายท่านสืบเห็นดังนั้นก็ลาท่านสืบขึ้นรถขับเรื่อยไป จนถึงหน้าบ้านสาวน้อย พอประจวบเวลาสาวน้อยกำลังจะขึ้นรถไปฟังข่าวท่านสืบดูโดยอารมณ์รีบร้อนพอเห็นสหายท่านสืบนั่งรถมาสาวน้อยก็มีความยินดีนั่งลงไหว้ สหายท่านสืบก็หยุดรถ สาวน้อยจึงเชิญสหายท่านสืบเข้าไปในบ้านเพื่อจะถามข่าวเรื่องท่านสืบ พอบิดาเลี้ยงสาวน้อยมาถึงสหายท่านสืบจึงถามสาวน้อย ทราบว่าเป็นบิดาเลี้ยง สหายท่านสืบก็นั่งสนทนากับ

สาวน้อยอยู่ครู่หนึ่ง จึงลาจะมาขึ้นรถ

สาวน้อยก็พูดว่า "อิฉันก็จะไปเหมือนกัน"

สหายท่านสืบถามว่า "เจ้าจะไปที่ไหน ? "

สาวน้อยตอบ "อิฉันจะไปฟังข่าวท่านผู้สืบความเรื่องของอิฉัน" เวลาพูดอยู่ได้ยินเสียงหญิงผู้ใหญ่ร้องออกมาจากห้องในว่ามึงจะไปไหนก็ไป อย่าขืนพูดอยู่กูรำคาญนัก"

สหายท่านสืบคิดสงสัยใคร่ครวญดูก็รู้ว่ามารดาของหญิงนั้น จึงรีบขึ้นรถมาก่อน สาวน้อยนั้นตรงไปบ้านท่านสืบ เหยียบบันไดปังๆ ขึ้นไป กำลังท่านสืบตรึกตรองหาร่องรอยเรื่องนี้เรื่อยอยู่

เมื่อสหายท่านสืบขึ้นบันไดนั้น ท่านสืบสังเกตดูก็รู้ได้ว่า "คนนี้สหายเราคงได้ร่องรอยอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นแน่ ฟังฝีเท้าผิดปรกติ" พอเห็นสหายเข้ามา สหายยังไม่ทันเล่าบอก ท่านสืบจึงชิงพูดขึ้นว่า "เราคิดเห็นว่าวันนี้การที่เรามุ่งหมายคงจะได้รับข่าวที่ใกล้เคียงมาเป็นแน่"

สหายท่านสืบจึงตอบว่า "ถูกแล้ว ท่านนั่งอยู่กับที่ก็เสมอกับข้าไปเที่ยวค้นคว้าหารอยได้เหมือนกัน" ว่าแล้วก็เล่าความตามที่ได้ไปเห็นภูมิฐานบ้านเรือนของหญิง แลเห็นบิดาเลี้ยงได้ยินเสียงมารดาหญิงขับไล่บุตรตลอดข้อความ

ท่านสืบได้ฟังดังนั้นก็ตบมือหัวเราะ แล้วพูดว่า "ไม่เสียทีที่ท่านได้ไปเที่ยวทางรถ โดยกำหนดของเราว่า 'คงเป็นประโยชน์' ก็เป็นความจริง เรื่องนี้เราคิดเห็นแล้วว่า 'จะต้องเชิญมารดาของหญิงนั้นมาไต่ถาม แต่มีความขัดเคืองกันเสีย เดิมทีเราหมายจะไปเอง ก็เกรงจะถูกขนาบใส่หน้าดังท่าน มาบัดนี้รู้ความแล้ว ท่านคอยฟังเถิดไม่เกินกว่า ๓ วันนี้คงจะรู้เรื่องได้"

สหายท่านสืบได้ฟังดังนั้นก็นึกฉงนอยู่ จึงถามว่า "การที่จะเชิญมารดาหญิงนั้นมามิไม่สมหมายหรือ ? "

ท่านสืบ "นั่นแหละเรายังคิดเห็นเป็นการยากอยู่เหมือนกัน ที่ตรงนี้หนามยอกจะต้องเอาหนามบ่ง ถึงไม่ได้มารดาของหญิงมา เรายังคิดเห็นทางอีกอย่างหนึ่งว่า 'จะต้องเชิญบิดาเลี้ยงของหญิงนั้นมาช่วยสอบสวน' ก็ดูเหมือนจะดีเหมือนกัน" พูดยังไม่ทันสิ้นข้อความ พอคนใช้ขึ้นมาแจ้งว่าสาวน้อยมานั่งคอยอยู่

ท่านสืบกับสหายก็รีบลงไปไต่ถามได้ความตามสาวน้อยเล่าว่า "มารดาของอิฉันท่านล่ะชอบกลนัก คอยแต่พาลหาเหตุให้อิฉันร่ำไป เมื่อสักครู่ท่านสหายของใต้เท้าไปหาอิฉันแกก็ปึงเอา หากว่าวันนี้บิดาเลี้ยงท่านอยู่ หาไม่จะ

ใหญ่โตอย่างไรอีกไม่ทราบ"

ท่านสืบพูดว่า "เจ้าอย่าวิตกเราได้รับธุระแล้ว ถึงอย่างไรคงจะให้ได้เรื่องตลอด แต่ว่าเรื่องนี้จะต้องเชิญบิดาเลี้ยงเจ้าเขามา ช่วยปรึกษาความกับเราจึงจะสำเร็จได้ ก็บิดาเลี้ยงเจ้าเขาไปทำการตั้งแต่เวลาใด เลิกเวลาใด ? "

สาวน้อย "เขาไปเที่ยง กลับย่ำค่ำ บางวันก็เลยค้างอยู่ที่ห้างนั้น"

ท่านสืบ "ดีแล้ว ถ้ากระนั้นเรื่องนี้เราจะต้องเชิญนายห้างเขามาหาเราในเวลาพรุ่งนี้ ขอให้เจ้าคอยฟังข่าวเถิดในวิคนี้คงรู้ความ" สาวน้อยก็มีความยินดีลาท่านสืบกลับไป

ท่านสืบก็ทำจดหมาย ๒ ฉบับ ปิดแสตมป์เรยิสเตอร์* สักหลังซองถึงนายห้างแลบิดาเลี้ยงของหญิงตามที่ได้แจ้งอยู่แล้ว ให้คนใช้นำไปทิ้งตู้"

สหายจึงถามท่านสืบว่า "ที่ท่านเชิญนายห้างแลบิดาเลี้ยงของหญิงมานี้ประสงค์สิ่งใด ? "

ท่านสืบตอบว่า "เงื่อนเค้าของเราท่านยังรู้ยาก การที่ตรงเชิญนายห้างเพื่อจะให้เป็นพยานในความที่เราจะสืบสวนเพราะเขาอาจถามคนได้มากกว่า ชายหนุ่มซึ่งที่หายไปนั่นด้วยเหตุใด? แต่ซึ่งเราต้องเชิญบิดาเลี้ยงของหญิงมาด้วยนั้นก็เพื่อจะให้ช่วยสืบความในเรือนให้เห็นร่องรอย รู้ง่ายขึ้นอีกทางหนึ่ง ถึงแม้ว่า 'หญิงนั้นจะให้การมากอยู่แล้วก็ดี ก็ยังมีระแวงอยู่ว่าหญิงนั้นจะรู้ไม่ถึงความตามเหตุที่จะเป็นจริงด้วยเหตุนี้' เราจึงต้องเชิญนายห้างแลบิดาเลี้ยงของหญิงมาช่วยสอบสวนอีก"

สหายได้ฟังดังนั้นก็ลาท่านสืบไป ในวันรุ่งขึ้นเพลาบ่าย ๕ โมงท่านสืบก็ได้รับจดหมายตอบ ๒ ฉบับ อ่านดูรู้ความแล้วเก็บไว้ พอสหายท่านสืบมาถึงจึงพูดว่า "ข้าคิดเห็นการยากของท่านแต่ก่อนจะค่อยลดถอยน้อยลงมามากเป็นอย่างใดมีจดหมายนัดเขาไปได้รับตอบแล้วหรือ ? "

ท่านสืบ "ได้รับแล้ว การเรื่องนี้จะว่ามืดหรือสว่างก็ก้ำกึ่งกัน นี่แหละเป็นการยากของเราที่จะเปิดปากให้ท่านเห็นได้" กำลังพูดกันอยู่ พอได้ยินเสียงรองเท้าเดินขึ้นบันไดมา ท่านสืบจึงว่า "นี่ไม่มีใครแล้ว? ไม่นายห้างก็คงเป็นบิดาเลี้ยงสาวน้อยนั้นเอง" พอเห็นชายผู้นั้นเดินขึ้นมา ดูรูปพรรณสันทัด อายุราว ๓๐ ปี ตาเพ่งดูท่านสืบ แลหันไปแขวนหมวก

---

*register ลงทะเบียน

สหายท่านสืบจึงสะกิดบอกท่านสืบว่า "ผู้นี้เป็นบิดาเลี้ยงสาวน้อย" พอผู้นั้นเข้ามาคำนับท่านสืบ

ท่านสืบรับคำนับแล้วพูดว่า "ฉันคิดว่าใคร? ดูเหมือนท่านเป็นบิดาเลี้ยงแม่สาวน้อยคนที่มาหาฉันหรือมิใช่ ? "

บิดาเลี้ยงหญิง "จ้ะ แต่ดูเหมือนฉันจะมาช้ากว่ากำหนดของท่านสักหน่อย ขอรับประทานอภัยแก่ฉันด้วย"

ท่านสืบ "ไม่เป็นไร นี่ยังไรนายห้างไม่มาด้วยดอกหรือ ? "

บิดาเลี้ยงหญิง "ไม่ได้มามิได้ เขายังติดธุระมากอยู่ แลได้สั่งให้ฉันมาแจ้งแก่ท่าน ขอถอนคำที่ได้มีหนังสือตอบว่า 'จะมาหาท่านนั้นด้วย' ถึงฉันเองก็มีธุระที่ห้างมากเหมือนกัน จนฉันไม่ใคร่ได้เป็นธุระในบ้าน ความเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นคือบุตรเลี้ยงมารบกวนให้ช่วยสืบความเรื่องแต่งงานแล้วผู้ชายหายไป เดิมฉันก็ได้เป็นธุระสืบสวนดูก็ยังไม่ได้ร่องรอย พอประจวบงานที่ห้างมากจึงได้ละเลยเสียด้วยเห็นว่า 'เป็นเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่สู้สำคัญนัก' การก็เป็นไปแล้วควรนิ่งเสียดีกว่า แต่บุตรเลี้ยงของฉันคนนี้เป็นคนใจร้อนไม่ค่อยจะเชื่อถ้อยฟังคำใคร ๆ ? บังคับว่ากล่าวถ้าความเรื่องนี้เอิกเกริกขึ้นก็เป็นการไม่สู้ดีด้วยมีชื่อเสียงดังขึ้น จึงเป็นการตรงกันข้ามกับความคิดของฉัน ซึ่งเห็นเป็นการเสียประโยชน์เปล่า เพราะเป็นการยากยิ่งนักที่จะสืบเอาความให้ชัดได้"

ท่านสืบ "ท่านอย่าเพ่อเห็นเป็นการเสียประโยชน์ก่อน ความเรื่องนี้ถึงจะเป็นการยากอย่างไรก็ดี ? ฉันเชื่อว่าคงจะสำเร็จเพราะท่าน"

บิดาเลี้ยงหญิง "จะสำเร็จเพราะฉันอย่างไร ? ขอให้ท่านกล่าวให้ฉันฟัง"

ท่านสืบ "ทำไมท่านไม่รู้เรื่องบุตรเลี้ยงบ้างเลยหรือว่าเรื่องราวเกิดขึ้นอย่างไร ? "

บิดาเลี้ยงหญิง "การนี้ก็ได้สืบบ้างแล้ว แต่ยังไม่พบร่องรอยอย่างไรเลย เพราะในจดหมายที่ชายหนุ่มมีมาถึงบุตรเลี้ยงฉันก็เซ็นชื่อด้วยเครื่องพิมพ์นั้นเอง เป็นสุดปัญญาของฉันที่จะช่วยให้ฉีกขาดในเรื่องนี้ได้ ก็ท่านผู้สืบเยี่ยมยอดในโลก สืบยังไม่เห็นความหรือ ? "

ท่านสืบ "แต่แรกก็ยังไม่เห็นรอย ต่อท่านชี้เหตุให้เห็นว่า 'เซ็นชื่อด้วยเครื่องพิมพ์ไทไรเตอร์' นั้นก็ดูน่าพิศวง แต่มาคิดตรึกตรองดูก็คงเป็นความเข้าใจว่า 'น่าจะค้นพบเงื่อนเค้าได้อย่างง่ายเพราะมีผู้ช่างเล่นเรื่องคล้ายหนังสือ ด้วยเครื่องพิมพ์ดีดตัวอักษรชนิดนี้เป็นของใหม่ใช้กันมาก แต่ก็ไม่มีเหมือนกันทุกเครื่อง

เพราะบางเครื่องมีอักษรที่แปลกอยู่' ถ้าพิเคราะห์ดูโดยความที่ใกล้เคียงแล้ว ขอให้ท่านตรวจจดหมายของท่านซึ่งมีตอบมาถึงฉันทุกบรรทัด ตัวอักษรและเครื่องหมายก็แปลกเปลี่ยนกัน นี่แน่ะ ! ตัว ต นั้นพร่า ตัว บ นั้นเบา และเครื่องหมายกับตัวอักษรอีกสิบสี่นั้นก็ผิดกันเล็กน้อย"

บิดาเลี้ยงหญิงจึงว่า "นั่นแหละฉันมีหนังสือโต้ตอบไปถึงใคร ๆ ใช้ด้วยเครื่องพิมพ์นี้ทั้งสิ้น" เมื่อเวลาพูดอยู่นั้นบิดาเลี้ยงหญิงคอยสังเกตดูอาการท่านสืบอยู่เสมอ ท่านสืบจึงว่า "ฉันคิด ๆ ดูก็เป็นการน่าเรียนถึงเรื่องหญิงนี้ว่า 'รูปความจะตรงกับเรื่องจริงอย่างใด' แต่ในการที่มีผู้ใช้หนังสือด้วยเครื่องพิมพ์ไทไรเตอร์นี้ประสงค์จะเกี่ยวด้วยเรื่องปิดความสักหน่อย ตามที่ฉันคิดอยู่ว่าจดหมายมีอยู่ ๔ ฉบับของชายหนุ่มซึ่งหายไปจากแต่งงานนั้นใช้ด้วยเครื่องพิมพ์ไทไรเตอร์อย่างนี้เหมือนกันใช่แต่เท่านั้น ขอให้ท่านพิเคราะห์ดูถ้อยความและอักษรทั้งสิ้น นี่แน่ะ! ตัว ต และตัว บ ก็เป็นดังเช่นอักษรของท่าน มิหนำเครื่องหมายกับตัวอักษรอีกสิบสี่นั้นทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นแบบพิมพ์เดียวกับของท่านทั้งนั้น' การเป็นเช่นนี้ท่านจะเห็นเหตุใกล้เคียงข้างผู้ใด"

บิดาเลี้ยงหญิงได้ฟังดังนั้นจึ่งพูดว่า "ถึงเครื่องพิมพ์และตัวอักษรเครื่องหมายเหมือนกันก็จริง ท่านจะหมายความเอาว่าเราเจียวหรือ ? "

ท่านสืบ "นั่นแหละ ! ตามแต่ท่านจะคิดเห็นเถิด การนี้ถึงท่านจะทำจริงก็ไม่มีใครบังคับปรับไหมท่านได้ เพราะเป็นใหญ่อยู่ในท่านที่พอจะรู้ผิดและชอบอยู่เอง แต่ฉันยังสงสัยอยู่ว่า เมื่อแต่งงานบุตรเลี้ยงท่านคราวนี้ตัวท่านไม่อยู่ ภรรยาท่านก็ได้เป็นธุระจนตลอดแล้ว คราวเกิดเหตุเมื่อชายนั้นหายไปจากรถ ทำไมภรรยาท่านจึ่งไม่คิดอ่านสืบสวนดูให้รู้เรื่อง ? "

บิดาเลี้ยงหญิง "อ้อ ! นี่ท่านจะปรับโทษฉันแทนภรรยาหรือ ? "

ท่านสืบ "เปล่าดอกนะ ว่าแต่ทำไมเมื่อก่อนหญิงบุตรเลี้ยงท่านยังไม่รู้จักรักกับใครนั้น ภรรยาท่านกักขังเขาไม่ให้ไปเที่ยวเตร่คบค้ากับใคร ๆ ครั้นเขาได้รักกับชายมีตัวตนแล้ว ทำไมจึงพลอยเห็นชอบไปด้วย ? และเมื่อชายหนุ่มนั้นหายไปแล้วกลับพาลโกรธบุตรไม่พูดถึงเรื่องนี้อีกนั้น เป็นด้วยอะไร ? "

ท่านสืบ "ฉันเข้าใจว่าเรื่องที่ภรรยาท่านทำการเช่นนี้ท่านคงรู้เห็นเป็นใจด้วย"

บิดาเลี้ยงหญิงได้ยินดังนั้นก็เคือง ยืนขึ้นสะบัดหน้าแล้วพูดว่า "ฉันเห็นเป็นการเสียเวลา ที่มาหาท่านเอาแต่การชั่วใส่กันดังนี้จะจับผิดอย่างไรก็จับเอา

ซี" ว่าแล้วก็ฉวยหมวกจะออกไปจากห้อง

ท่านสืบจึงพยักหน้าให้สหายไปปิดประตูเสีย แล้วเดินตามไปกระซิบพูดกับสหายว่า "แน่แล้วไม่ต้องสงสัยใคร ๆ ให้มาก คงได้รู้ความในเดี๋ยวนี้" เวลานั้นบิดาเลี้ยงสาวน้อยรู้สึกเสียท่าดุจหนูติดอยู่ในที่ขัง

ท่านสืบจึงพูดว่า "ท่านอย่าเพ่อผลุนผลันไป จะว่ากล่าวกันอย่างไร? ก็ต้องว่ากันให้แตกหักก่อน นั่งลงเถิดเราจะพูดให้ฟัง"

บิดาเลี้ยงหญิงเห็นว่าจะหาทางหนีออกทางไหนไม่ได้ก็นั่งลงอีก แต่สีหน้านั้นสลดลง แข็งใจพูดว่า "ไม่ใช่กิจใช่การของท่าน ไม่ควรจะมาเป็นภาระธุระอะไรในเรื่องเขาเหล่านี้เลย"

ท่านสืบจึงตอบว่า "ท่านพูดอย่างนั้นไม่ถูก เพราะในระหว่างนี้เรามีความวิตกด้วยความร้ายได้เกิดขึ้นในหน้าที่ของเรา ซึ่งจะสืบสวนให้ได้ความชัดโดยความกรุณาแก่หญิงนั้นให้บรรเทาจากความทุกข์ เพราะเขาได้ถูกล่อลวงหลงลมลิ้นชายต่าง ๆ ตามที่เราจะเล่าให้ฟัง ถ้าคำใดวิปลาสคลาดเคลื่อนแล้วขอเชิญท่านคัดค้านขึ้น"

เวลานั้นบิดาเลี้ยงหญิงอารมณ์ไม่ใคร่ตั้งอยู่เป็นปรกติ ความทุกข์เสมอผู้ต้องคดี ที่จะเข้ากองครุโทษ แต่แข็งใจนั่งฟังศีรษะอ่อนเอียงลง ท่านสืบก็นั่งลงที่เก้าอี้เหยียดขาเอนหลัง ๒ มือยัดเป๋าเสื้อ แล้วตั้งกองพูด "คนเราคิดจะแต่งงานกับเขาแต่ตัวแก่กว่าเขาหลายปี แลเมื่อมาอยู่สู่สมด้วยมารดาของเขาก็ไม่ได้เอาสมบัติสิ่งใดมา คิดว่าจะทำมาหาให้ลูกเขาก็เปล่า มิหนำซ้ำกลับใช้เงินของเขาเป็นนักหนา ก็เอาเถอะถึงจะทำอย่างไรก็เสียกันไม่ได้อยู่เอง นึกว่าเป็นการฟุ่มเฟือยเรื่อยไปคราวหนึ่ง แต่เช่นนั้นแล้วยังไม่พอใจ กลับกระทำให้เขาลำบากใจไม่สิ้นสุด เพราะถ้าเขาไม่มีที่ติดขัดแล้วเขาก็คงไม่อยู่เป็นโสดช้านานปานใด เมื่อเป็นเหตุเสียเช่นนี้แล้วเขาก็จะต้องรอค้างต่อไปไม่มีคู่ได้อีก เข้าใจว่าถ้าเขาไม่มีที่กีดขวางแล้วเขาคงจะเลือกหาคู่ที่สมควรได้ การนี้ใครทำเล่า ? เพราะท่านเชื่อฟังภรรยาท่านเขาสั่งให้คอยหวงห้ามมิให้เขาไปเที่ยวโดยลำพัง ต่อเมื่อเขาเติบใหญ่มีความคิดบ้างแล้วจึงประพฤติตามใจชอบของเขาไม่เชื่อฟังผู้ใดห้าม แต่นั่นแหละเรื่องนี้ว่าโดยลำพังท่านก็ไม่สู้รุนแรง เป็นด้วยท่านได้ความอุดหนุนแลเชื่อฟังภรรยาของท่านประสงค์จะรวบรวมทรัพย์สมบัติของบุตรเลี้ยงไว้มิให้ไกลมือ จึงทำกลล่อลวงใส่หนวดทำพูดเสียงแหบ ๆ ให้เขาเห็นเป็นคนอื่น เพราะเหตุว่า 'หญิงนั้นถึงจะฉลาดอยู่ก็ยังไม่เฉลียว ระแวงด้วยเหตุที่จะเป็นขึ้น' แต่ก็เป็นด้วยความหลงรักจึงชักให้ตา

มัวไปไม่ได้สังเกตตามความที่เป็นจริง นี่ก็เป็นความผิดของหญิงบุตรเลี้ยงท่านที่เป็นคนใจเบา ได้ยอมสาบานว่า 'จะไม่ทิ้งขว้างห่างชายนั้น' เหตุอันนี้สำคัญยิ่งนัก เพราะท่านทำอุบายให้ความรักของหญิงสิงอยู่ในใจไม่อาจคิดการหาคู่ต่อไปได้อีก

เมื่อเหตุเกิดขึ้นแล้วเช่นนี้ก็เป็นที่อุ่นใจในภรรยาแลตัวท่าน ที่จะได้ใช้สอยทรัพย์สินของเขาได้ตามสบาย แต่ว่าที่จริงความเรื่องนี้แต่เดิม ๆ ก็ดูเหมือนท่านจะทำหยอกเล่น ไม่คิดการถึงเพียงนี้ แต่ภายหลังท่านเห็นเขารู้ไม่เท่าถึง จึงเลยคิดทำเป็นจริง ตามอุบายที่คิดไว้ในเบื้องต้น เมื่อนัดแต่งงานแล้วหนีไป ประสงค์จะให้หญิงนั้นผูกพันในข้อสัญญา ไม่คิดมีคู่อีกเช่นนี้ ช่างไม่มีความกรุณาแก่เขาเลย"

เมื่อกำลังท่านสืบพรรณนาอยู่นั้น อีตาบิดาเลี้ยงของหญิงแกมองหาช่องหนีออกไม่ได้แล้ว แกก็ยิ่งร้าคาญใจมาก นึกมานะขึ้นว่า "จะมามัวให้เขาพูดสับโขกอยู่ทำไม ?" จึงเถียงขึ้นว่า "เกิดเป็นคนเขาก็รู้จักความดีแลชั่วอยู่แล้ว ทำเช่นนั้นจะได้หรือ ? "

ท่านสืบ "ท่านก็เป็นคนเฉียบแหลมรอบรู้ดีแลชั่ว เสมอคมมีอยู่ในฝัก แต่เหตุใดจึงทำการไม่ให้มิดชิด เห็นชอบอย่างใดจึงทำการเช่นนี้ ควรหรือ ?"

บิดาเลี้ยงหญิง "ตามแต่ท่านจะว่าเถิดว่าควรหรือไม่ควรฉันใด ? แต่ฉันก็เห็นท่านทำผิดกฎหมายข้อหนึ่ง ซึ่งเชิญเรามาว่ากล่าวกันตามกิจประสงค์ เหตุใดจึงปิดประตูขังกันเสียเช่นนี้ มีประสงค์อย่างใดนอกจากจะทำร้ายฉัน ? "

ท่านสืบได้ยินดังนั้นจึงไปถอดกลอนประตูออกแล้วจึงพูดกับบิดาเลี้ยงหญิงต่อไปว่า "การที่ท่านว่าเราทำเช่นนั้นความจริงก็ไม่มีในกฎหมาย แต่เสียดายถ้าหญิงนั้นมีพวกพ้องพี่น้องอยู่ ได้รู้ความที่ท่านทำแก่พวกพ้องพี่น้องเขาเช่นนี้แล้วคงจะเกิดความร้ายร้อนถึงท่าน"

บิดาเลี้ยงของหญิงได้ฟังท่านสืบว่าดังนั้นก็บันดาลโทสะใหญ่ขึ้น แต่ไม่รู้ที่จะโต้ทานประการใด เห็นกลอนประตูถอดพอจะหนีได้จึงรีบสาวเท้าออกไปตามประตูนั้น ท่านสืบแกกำลังฉิวจัดอยู่ด้วย ฉวยได้แส้ขับรถไล่หวดบิดาเลี้ยงหญิงวิ่งเปิดประตูผาง หัวถลาลงบันได ถึงถนนลนลานรีบเดินไป ท่านสืบยังไม่หายแค้นแกจึงบ่นว่า "นี่แหละผู้ร้ายล่อลวงด้วยลมปากโดยเยือกเย็น ถ้าใครไม่เห็นแลรู้สึกก็คงเป็นเหน็บตาย" แล้วหัวเราะทิ้งตัวลงที่เก้าอี้พูดว่า "อ้ายคนเช่นนี้มีแต่ต้องทนทุกข์ในการชั่วร่ำไป ไม่อาจได้ความดีแลมีคนชมได้ น่าเวทนาแต่หญิงนั้นยังมัวงมงายอยู่ไม่รู้ความจริงว่าเป็นด้วยสิ่งใด ? "

หญิงนั้นไม่รู้เหตุเสียก็อย่างหนึ่ง แต่ถ้าได้รู้ความจริงเข้าแล้ว เขาคงจะมีเครื่องลำบากใจที่สุดในการที่จะทำลายความรักของมารดาเขาให้เสื่อมคลายหายชอบบิดาเลี้ยง ผิดจากธรรมเนียมโลก เพราะฉะนั้นในการที่เราจะแจ้งแก่หญิงนั้นให้รู้ โดยเขาไม่ลงใจเชื่อด้วยก็ดี หรือบอกเขาให้มีความเชื่อถือถ้อยคำของเราก็ดี ย่อมเป็นการที่จะเสียประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อเราเห็นความอยู่เช่นนี้แล้วจึ่งไม่คิดที่จะพูดให้หญิงนั้นรู้ แลเราคาดว่าบางทีต่อไปบิดาเลี้ยงแลมารดาของหญิงคงจะรู้สักโทษของตนได้เอง ไม่อาจประพฤติพาลเช่นนั้นอีก แลความเรื่องนี้ก็เป็นใหญ่ในตัวเราที่ได้ช่วยหญิงนั้นสืบสวนจนสำเร็จ แลทำโทษบิดาเลี้ยงของหญิงแล้ว โดยถ้าหญิงนั้นจะมาตักเตือนไต่ถามเราอย่างไร ? เราคิดว่าจะหาอุบายถ่ายเทให้เขาเสื่อมคลายความรักที่ลุ่มหลงแลสงสัยไปจงได้"

สหาย "ข้าฟัง ๆ ดูท่านช่างเป็นผู้สามารถยิ่งนักในการเรื่องนี้ ว่าที่จริงนอกจากท่านแล้วใครจะสืบสวนให้ขจัดขัดข้อได้โดยยาก ในเรื่องสืบ ๆ นั้นชาตินี้ข้าเป็นยอมกลัวท่านจริง" ว่าแล้วก็ลาลงบันไดไป

เรื่องที่สาม[๓]

เมื่อเวลาบ่ายวันหนึ่ง ข้าพเจ้าออกมานั่งเล่นนอนเล่นที่หอนั่ง ลมพัดเย็นสบายดีจริงฟ่อเหย[๒] !

ประเดี๋ยวมีหญิงคนหนึ่งค่อนข้างสาวเดินเข้ามาในบ้าน หน้าตาเล่อล่ามีน้ำตาอาบหน้าทำทีกระหืดกระหอบ ยอบตัวตรงรี่เข้ามาถึงข้าพเจ้า นั่งลงกราบปลก ๆ ยกมือขึ้นท่วมหัว แล้วพูดว่า "ใต้เท้าได้โปรดเอ็นดูอิฉันด้วยเถอะค่ะ คราวนี้ถ้าใต้เท้าไม่ช่วยแล้วอิฉันเป็นต้องตายทีเดียว"

ท่านสืบได้ฟังเอะใจนึกคาดหน้าว่า "หญิงคนนี้มาหาเราชะรอยจะให้สืบความที่ลับสิ้ ซึ่งเป็นความทุกข์ของหล่อนเองละซีน่ะ อย่าเลยจำจะถามดูประเดี๋ยวก็จะได้รู้ดีชั่วกันเดี๋ยวนี้เอง"

แล้วข้าพเจ้าจึงพูดว่า "แม่มหาจำเริญ มาถึงไม่ทันพักหายเหนื่อย

---

[๓] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "อ่านเล่น : เรื่องสืบสรรพการ." **วชิรญาณ** ๒, ๓๑ (สิงหาคม ๒๓๔) : ๒๒๕๕ - ๒๒๗๔.

[๒] คำโบราณ ความหมายเดียวกับคำ "เอ๋ย" ในปัจจุบัน

ก็ร้อนรี้ร้อนรนร้องแต่ว่า 'ใต้เท้าได้โปรด...ใต้เท้าได้โปรด' ถี่ทีเดียว หายใจแทบไม่ทัน เรื่องราวที่แม่จะให้ฉันโปรดน่ะ จะให้โปรดอย่างไร ไหนลองเล่าไปดูถี มันเป็นอย่างไรกัน ? "

"รับประทาน ผัวอิฉันเองค่ะเป็นกุลีรับจ้างแบกขนหาบคอนไม่ว่าเอาทุกท่า หากินทางนี้มานาน ได้มาก็พอได้เลี้ยงกันตามประสายากผัว ๆ เมีย ๆ ๒ คนแท้ ๆ เมื่อวานนี้เองพลตระเวนเขาจับเอาผัวอิฉันไปส่งยังศาล อิฉันรู้ข่าวก็ตามไปเยี่ยมยังที่ขัง ผัวอิฉันเล่าว่า

ความเรื่องนี้เราไม่รู้ไม่ชี้แท้ ๆ แต่โจทก์เขาหาสาเหตุเป็นหลักฐานแลมีองคพยานยืนยันปรักปรำเอาว่า "เราเป็นผู้ร้ายฆ่าคนตาย" ศาลพระราชอาญาจึงอ่านฟ้องของโจทก์ให้เราฟัง เพื่อจะบังคับให้เราให้การตามความสัตย์จริง ในฟ้องของโจทก์หาว่า "ผู้ตายคนนี้เมื่อได้มาเช่าที่รายนี้อยู่แล้ว ได้ทะเลาะเป็นปากเสียงกันกับเราครั้งหนึ่ง ข้างฝ่ายผู้ตายโกรธเราจึงฉวยเต่าของเราขว้างเราเอง แต่เผอิญไม่ถูกเรา ไพล่ไปถูกฝาตึกที่ผู้ตายเช่าอยู่ ประเดี๋ยวเดียวเต่าตัวนั้นก็ตาย ว่าเรามีความพยาบาทผูกใจเจ็บแค้นเพราะเต่าตัวนั้นตาย แล้วมาวานนี้เวลาบ่าย ๒ โมงเย็นว่า 'เราลอบขึ้นไปฆ่าผู้ตายคนนี้บนเตียงนอนของเขาแล้วเขียนหนังสือ *(ตัวเล็ก)* ด้วยเศษกระดาษเล็กมีความว่า 'ความโกรธเพราะเต่า' วางทิ้งไว้บนเตียงนอนนั้นด้วย แล้วในทันใดนั้นกลับมาลักเอาศพไปเสียด้วย เพื่อจะให้เนื้อความนั้นเงียบสูญไป มีผู้รู้เห็น ขอให้ศาลพิจารณา"

เมื่อศาลอ่านคำฟ้องจบลงแล้ว จึงบังคับถามให้เราให้การตอบตามคำถามดังนี้ คือ

ศาล "เอ็งได้รู้จักมักจี่กับผู้ตายนี้จริงหรือไม่ ? "

เรา "ข้อนี้จริง ผมรู้จักกันจริงขอรับ"

ศาล "เอ็งรู้จักกันมาแต่เมื่อครั้งไร ? "

เรา "ผมรู้จักกันมาได้ ๓ เดือนเศษตั้งแต่ผู้ตายได้มาเช่าที่อาศัยอยู่ที่ตึกรายนี้แต่แรกมา"

ศาล "อาศัยเหตุผลอย่างไร ? จึงได้รู้จักกัน"

เรา "ผมเป็นกุลีจรเที่ยวเร่หากินตามถนน แล้วแต่ใครจะเรียกจ้างให้ขนแบกของส่งที่ไหนก็ไปที่นั่น วันเมื่อผู้ตายจะมาเช่าที่รายนี้ผมก็ได้รับจ้างขนของมาส่งถึงที่ ครั้นเสร็จแล้วผู้ตายก็ให้เงินค่าจ้างมากกว่าราคาที่ผมเคยได้มา ผมจึงมีใจรักท่านมาแต่นั้นทีเดียว อนึ่งที่พะไลหน้าตึกที่ผู้ตายเช่าอยู่นั้น เป็นที่ที่ผมเคยได้มา

อาศัยพักผ่อนกำลังนั่งเล่นนอนเล่นเมื่อเวลาเหน็ดเหนื่อยเสมอแต่ไหน ๆ มาแล้ว เมื่อท่านผู้ตายมาอยู่ได้เห็นหน้าผมเป็นนิตย์ทุกวัน ท่านคงนึกเมตตาผมจึงได้เรียกผมใช้สอยขึ้นลงไปมาอยู่เสมอ แล้วท่านก็ได้ให้รางวัลคราวละมาก ๆ เกินกว่าดีกว่าที่ผมจะไปรับจ้างคนอื่น เมื่อท่านยิ่งมีความเมตตาผม ผมก็ยิ่งมีความรักท่านมากขึ้นทุกที ผมดูเหมือนตั้งใจเสมอดังว่า 'เป็นลูกจ้างสำหรับเดือนของท่านทีเดียวก็ว่าได้' เพราะตั้งแต่ท่านเรียกใช้สอยผมแล้ว ผมไม่ใคร่ไปหากินที่อื่นเลย ค่าที่ได้รางวัลของท่านก็พอถุนอยู่แล้ว ไม่ร้อนใจเสือกแสไปหาที่อื่นอีกก็พออาศัยเหตุนี้จึงได้รู้จักกัน"

ศาล "เอ็งได้ทะเลาะเป็นปากเสียงกันครั้งหนึ่งจริงหรือ ? "

เรา ข้อนี้ไม่จริง ผมไม่ได้ทะเลาะกับท่านเลย เป็นแต่ท่านโกรธผมข้างเดียว ผมก็ไม่ได้โกรธตอบท่าน"

ศาล "ผู้ตายโกรธเอ็งเพราะเหตุใด ? "

เรา "เวลาวันหนึ่งท่านผู้ตายไปไหนมาไม่ทราบ ? เมื่อกลับมาถึงดูเหมือนเมาสุราจัดมากด้วย พอมาถึงหน้าตึกพบผมนั่งอยู่ ท่านโกรธตาเขียวหน้าบึ้งแล้วพูดว่า "เอ็งไม่ดี ไปด้วยกันทิ้งกันเสียได้ ปล่อยให้กันอยู่คนเดียว"

ผมตอบว่า "ผมเดินตามไปได้ค่อนทางแล้ว ท่านสั่งให้ผมกลับ ผมก็กลับมา" ท่านกลับโกรธว่าผมเถียง ท่านด่าว่าผมใหญ่ ท่านโกรธผมเพราะเหตุนี้"

ศาล "ผู้ตายได้เอาเต่าขว้างเอ็งจริงหรือไม่ ? "

เรา "ขว้างผมจริง"

ศาล "แต่ไม่ถูกเอ็งจริงหรือไม่ ? "

เรา "ไม่ถูกผมจริง เพราะผมหลบทันจึงเลยไปถูกฝา"

ศาล "เต่าถูกฝาตายจริงหรือไม่ ? "

เรา "ตายจริง พอถูกฝาประเดี๋ยวก็ตาย"

ศาล "เอ็งมีความโกรธนึกพยาบาทผู้ตายจริงหรือไม่ ? "

เรา "ผมจะไปโกรธนึกพยาบาทท่านทำไมกับเต่าตัวหนึ่งเท่านั้น ? ผมจะเสียดายตายอยากอะไร ? ท่านให้เงินผมมากเสียกว่าราคาเต่าตัวนั้นอีก"

ศาล "เมื่อเวลาบ่าย ๒ โมงวานนี้ เอ็งได้ลอบขึ้นไปฆ่าผู้ตายบนเตียงนอนจริงหรือไม่ ? "

เรา "ไม่จริง ผมไม่ได้ลอบขึ้นไปฆ่าผู้ตายบนเตียงนอนนั้นเลย เวลาวานนี้ผมก็ไม่อยู่ ไม่รู้เนื้อรู้ตัวแท้ ๆ "

ศาล "เมื่อเวลาเกิดความเอ็งไปอยู่ที่ไหน ? "

เรา "ผมไปรับงานจ้าง ทำการกุลีบนห้างแห่งหนึ่ง ด้วยนายเสมียนในห้างนั้นให้คนมาเรียกผมไปทำการ ผมไปตั้งแต่ ๒ โมงเช้าตลอดจนบ่าย ๔ โมงเย็นจึงได้เลิกกลับมา เวลาเมื่อเกิดความนั้นเป็นเวลาที่ผมกำลังทำการอยู่ทีเดียว"

ศาล "เอ็งทำการอยู่กับใคร ? "

เรา "ผมทำการอยู่ด้วยกันกับเพื่อนกุลีหลายคน"

ศาล "เอ็งมีพยานที่สามารถจะเบิกความว่า 'ได้รู้ได้เห็นจริงว่าในเวลาเมื่อเกิดความนั้น เอ็งได้กำลังทำการอยู่ในห้างนั้นจริง' มีหรือไม่ ? "

เรา "มี พยานของผมสามารถจะเบิกความได้ว่า 'ได้รู้เห็นยิ่งขึ้นไปกว่านั้นเสียอีกว่าตลอดเวลาวานนี้ตั้งแต่ ๒ โมงเช้าแล้วจนบ่าย ๔ โมงเย็น ผมได้กำลังทำการอยู่ในห้างนั้น' มีหลายคน"

ศาล "เอ็งได้เขียนหนังสือ *(ตัวเล็ก ๆ)* ด้วยเศษกระดาษเล็กเป็นลายมือของเอ็ง มีความว่า "ความโกรธเพราะเต่า" วางทิ้งไว้บนเตียงนอนนั้นด้วยจริงหรือไม่ ? "

เรา "ไม่จริง ผมไม่ได้เขียนด้วยลายมือผมเอง หรือวานผู้อื่นเขียนแทนเลย"

ศาล "เอ็งเขียนหนังสือเป็นไหม ? "

เรา "เขียนเป็น"

ศาล "ไหนเอ็งเขียนมาให้ดูถี ด้วยอักษรตัวเล็ก"

เรา "จะให้ผมเขียนเป็นความอย่างไร ? ก็บอกผมมา"

ศาล "เอ็งจงเขียนว่า "ความโกรธเพราะเต่า"

เรา "อ้าว ! ผมเขียนแล้ว "ความโกรธเพราะเต่า"

ศาล "ในทันใดนั้นเอ็งได้กลับมาลักเอาศพผู้ตายไปเสีย เพื่อจะให้ความสูญหายไปจริงหรือไม่ ? "

เรา "ไม่จริง ผมไม่ได้มาลักแล็กเอาศพไปเลย"

ศาล "เอ็งมีพยานที่สามารถจะเบิกความได้ว่า 'เมื่อเวลาศพหายไปนั้นเองได้อยู่เป็นหลักแหล่งแห่งที่' มีหรือไม่ ? "

เรา "ผมก็เบิกพยานร่วมก่อนนั่นแหละ เพราะเวลาร่วมกันเป็นเวลาเดียวกัน ไม่ต้องการสืบพยานอื่นอีกก็ได้"

ครั้นเราให้การจบลงแล้ว ศาลจึงเบิกพยานมาทั้งฝ่ายโจทก์แลฝ่ายจำเลยพร้อมกัน แลบังคับให้สาบานตัวเสร็จทั้ง ๒ ฝ่ายแล้วศาลจึงถามพยานฝ่าย

โจทก์ก่อนดังนี้ คือ

ศาล "เอ็งเป็นคนมาแต่ไหน ? เอ็งจึงได้รู้ความในฐานที่ฆ่ากันตาย"

เพื่อน "อิฉันเป็นลูกจ้างของเจ้าของตึก รายที่ท่านผู้ตายเช่าอยู่ เจ้าของตึกท่านจ้างให้อิฉันเป็นคนรับใช้สอยอยู่บนตึกเสมอ เป็นบอยของท่านผู้ตายคนนี้ เพราะฉะนั้นจึงได้รู้เห็นเรื่องความฆ่ากันตายรายนี้"

ศาล "เอ็งรู้เห็นอย่างไร ? ว่าไปตามรู้ตามเห็น"

พยาน "เมื่อเวลาบ่าย ๒ โมงวานนี้ อิฉันเดินขึ้นมาบนตึกทางหน้าประตูห้องผู้ตาย เพื่อจะไปทำการตามหน้าที่ที่ห้องรับแขกมีการเช็ดปัดกวาดเป็นต้น พอเดินมาถึงหน้าประตูห้องผู้ตายก็เห็นกุลีคนนี้เดินออกมาจากห้องผู้ตาย แต่เวลานั้นอิฉันไม่ได้นึกสงสัยอย่างใด เข้าใจว่า 'ผู้ตายจะเรียกขึ้นมาเพื่อธุระปะปังอย่างไรดอกกระมัง ?' เพราะแต่ก่อนเคยเห็นผู้ตายชอบพอใช้สอยอยู่ อิฉันจึงไม่ได้ถามแลไม่ได้เข้าไปตรวจดูในห้องผู้ตาย มีความเข้าใจเสียเช่นนั้นแล้ว ก็รีบมาทำธุระตามหน้าที่ตามประสีประสาของตัว เพราะเห็นว่าตะวันบ่ายเกินเวลามามากแล้ว ยังไม่ได้เช็ดปัดกวาดเลย ครั้นทำการห้องรับแขกเสร็จแล้วจึงเดินเข้าไปในห้องผู้ตายเพื่อจะเช็ดปัดกวาดตามเคยมา พอย่างเข้าไปในห้องเห็นผู้ตายนอนตายอยู่บนเตียงหัวห้อยลงมาหน้าเตียง เห็นมีบาดแผลหลายแห่ง เลือดไหลนองท่วมตัวผู้ตาย อิฉันตกใจจึงร้องโวยวายขึ้น อารามที่อิฉันตกใจด้วยเห็นเลือดฝาดมากเข้า ก็เลยเป็นลมหมดสติล้มนอนม่อยพับจับแน่แน่วอยู่คาที่นั้นเอง

ครั้นเจ้าของที่ได้ยินดังนั้นก็ออกมา เห็นอิฉันเป็นลมแน่วอยู่จึงได้แก้ไขให้ฟื้นขึ้นแล้ว อิฉันจึงชวนเจ้าของที่เข้าไปในห้องผู้ตาย เจ้าของที่เห็นแล้วจึ่งว่าความเรื่องนี้เป็นการใหญ่จะต้องไปบอกพลตระเวนมา จะได้ช่วยสืบสวนเอาตัวผู้ร้ายให้ได้ต่อไป' ครั้นเจ้าของที่ว่าดังนั้นแล้วก็ชวนอิฉันไปยังโรงพักพลตระเวนเชิญตัวนายสารวัตรพลตระเวนมา พอพากันมาถึงห้องผู้ตาย ทีนี้กลับไม่เห็นศพผู้ตายเสียแล้ว ได้เห็นแต่หนังสือที่เขียนด้วยกระดาษเล็กวางอยู่ที่บนเตียงนอนนั้น

นายสารวัตรพิจารณาตรวจดูการในท้องที่ที่เกิดความเสร็จแล้ว จึงเก็บเอากระดาษของกลางกับพาอิฉันแลเจ้าของที่กลับมายังโรงพักพลตระเวน แลได้เรียกตัวอิฉันกับเจ้าของที่ไปถามซักไซ้ไล่เลียงได้ความตลอดเรื่องที่เป็นมาแล้ว นายสารวัตรจึงทำรายงานส่งพร้อมทั้งกระดาษของกลางแลตัวอิฉันกับเจ้าของที่ไปยังศาล กรมอัยการได้ตรวจดูรายงานแลถามปากคำอิฉันกับเจ้าของที่เสร็จแล้ว จึงอนุญาตยอมให้มีผู้รับตัวอิฉันกับเจ้าของที่กลับคืนมา

ศาล "เอ็งจำได้แม่นยำไม่ผิดตัวแล้วหรือว่า 'เมื่อเวลาบ่าย ๒ โมงนั้นเอ็งได้เห็นกุลีคนนี้ออกมาจากห้องผู้ตายเดินสวนเอ็งลงไปข้างล่างแน่ทีเดียว' หรือจะยังเคลือบแคลงอย่างไรอยู่บ้าง ? "

พยาน "แน่ทีเดียว ไม่ผิดตัวจริง ๆ จำได้แม่นยำจริง ๆ ว่ากุลีคนนี้แลเดินออกมาจากห้องผู้ตาย ไม่มีความเคลือบแคลงอย่างไรแล้ว"

ศาล "เอ็งสังเกตสังกาอย่างไร ? "

พยาน "รูปร่างก็คนนี้ หน้าตาก็คนนี้ อิฉันจำได้ทั้งรูปร่างหน้าตา แลชื่อเสียงตลอดทุกอย่าง ไม่ผิดละ กุลีคนนี้จริง ๆ ทีเดียว"

ศาล "เอ็งได้พิศดูแน่นอนดีแล้วหรือ ? "

พยาน "อิฉันไม่ได้พิศหรอกเพราะรู้เห็นหน้ากันเสมอ เห็นแวบเดียวก็จำได้แล้ว จะต้องไปพิศทำไมอีกเล่า ? "

ศาล "เมื่อเอ็งเห็นกุลีคนนี้เดินออกมาจากห้องผู้ตาย เอ็งได้เห็นหรือเปล่าว่าเขาได้ถืออะไรติดมือออกมาด้วย ? "

พยาน "อิฉันได้เห็นดีทีเดียวว่ากุลีคนนี้ได้ถือขวานติดมือออกมาด้วย"

ศาล "เอ็งเห็นดังนั้นแล้วทำไมจึงนิ่งเสีย ไม่ถามดูเล่า ? "

พยาน "อิฉันเข้าใจว่า 'ผู้ตายจะใช้ไปตัดผ่าไม้ไล่อะไรดอกกระมัง ?' จึงไม่ได้ถามดู"

ศาล "ทำไมเอ็งรู้เห็นหรือว่ากุลีคนนี้ไปแล้วย้อนกลับมาลักเอาศพผู้ตายไปอีก"

พยาน "อิฉันไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นว่า 'กุลีคนนี้กลับมาลักศพไปอีก' แต่อิฉันเข้าใจตามความเข้าใจของนายสารวัตรพลตระเวนที่เขามาตรวจการในท้องที่เมื่อเกิดความแล้ว เขาพูดกับอิฉันแลเจ้าของที่ว่า 'การที่ศพมาหายไปเช่นนี้ คาดคะเนว่าคงจะเป็นกุลีคนนี้มาลักไป เพราะตัวทำการไม่ตลอด มีผู้รู้เห็นเข้าแล้ว เกรงความที่จะเกิดขึ้นจะไม่พ้นตัวจึงลอบมาลักเอาศพไปเสีย เพื่อจะตัดชั้นเชิงการไต่สวนแลพิจารณาของตุลาการ ซึ่งจะได้ถือเอาเป็นหลักฐานในการตรวจที่ซากศพก็จะมีบ้าง' อิฉันเห็นจริงด้วยจึ่งเข้าใจตามนายสารวัตรเหมือนกัน"

ครั้นพยานฝ่ายโจทก์ให้การสิ้นข้อความตามคำถามเสร็จแล้ว ศาลจึงเรียกพยานฝ่ายเรามาบังคับถาม รวมใจความที่ตอบเหมือนกันทุกคน ดังนี้คือ..."

ศาล "เอ็งเป็นกุลีทำงานในห้างนั้น เป็นการอะไร ? "

พยาน "ผมทำการแบกขนสินค้าลงบรรจุเรือไฟบรรทุกไปเมืองนอก ถ้าเรือ

เมล์นอกมาถึงก็ขนสินค้าขึ้นไว้ในห้างสำหรับจำหน่าย ถ้าว่างจากงานนี้ก็ไปทำงานอื่นสุดแต่นายห้างจะใช้"

ศาล "เอ็งได้รู้จักมักคุ้นกับกุลีจำเลยนี้มาแต่เมื่อครั้งใด ? "

พยาน "ผมพึ่งรู้จักเมื่อเขาไปทำงานร่วมกันเมื่อวานนี้เอง"

ศาล "เมื่อเวลาวานนี้เขาไปทำงานตั้งแต่เวลาใด ?"

พยาน "ธรรมเนียมในห้างนั้นลงมือทำการตั้งแต่ ๒ โมงเช้า ๔ โมงเย็นเลิก กลางวันหยุดพักเวลาเที่ยงชั่วโมงหนึ่ง แล้วทำการต่อไปจนเลิก กุลีคนนี้เขาก็ไปทำการตามเวลากำหนดนี้ บ่าย ๔ โมงเย็นจึงเลิกกลับมา"

ศาล "เวลาที่ทำการตอนเช้า เอ็งรู้เห็นว่าเขาไม่ได้ไปไหนบ้างเลยหรือ ? "

พยาน "ตอนเช้าเขาไม่ได้ไปไหน ผมรู้เห็นเพราะเป็นเวลาทำการอยู่พร้อมหน้ากันหมด"

ศาล "เวลานั้นกุลีคนนี้ก็อยู่ในที่นั้นด้วยหรือ ? "

พยาน "อยู่ขอรับ ใครขาดไม่ได้ผู้ตรวจมี คอยกำกับอยู่เสมอ"

ศาล "เวลาพักกลางวันกุลีคนนี้ได้ไปไหนบ้างหรือเปล่า ? "

พยาน "ไม่ได้ไป หยุดพักกินอาหารเสร็จแล้วก็นอนเล่น โรงพักมีนายห้างทำไว้สำหรับให้คนงานได้อาศัย"

ศาล "เวลานั้นเอ็งได้รู้เห็นหรือว่ากุลีคนนี้อยู่ในที่นั้น ไม่ได้ไปไหนเลย ? "

พยาน "รู้เห็นว่าไม่ได้ไปไหนเลย เพราะเวลากินอาหารก็กินด้วยกัน เวลานอนเล่นที่ห้องพักก็นอนด้วยกัน อนึ่งธรรมเนียมกุลีในห้างนั้นถ้าใครจะออกไปนอกห้างนอกจากมีตั๋วที่ผู้ตรวจการให้แล้ว เป็นออกไม่ได้เพราะมีนายประตูคอยตรวจดูตั๋วเหมือนกัน อนึ่งตั๋วนั้นผู้ตรวจการจะให้ก็ต่อเมื่อเวลาเลิก ๔ โมงเย็นเวลาเดียว เวลาอื่นไม่แจกให้เลยเป็นอันขาด ถ้าเมื่อได้รับคำสั่งนายห้างจึงจะยอมให้เป็นส่วนพิเศษ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ได้ตั๋ว เป็นแต่ผู้ตรวจออกมารับส่งเท่านั้น เพราะตั๋วนั้นเมื่อแจกให้เวลาเลิกแล้ว ผู้ที่ได้ตั๋วก็จะได้มาขึ้นเอาเงินค่าจ้าง ที่นายคลังคอยจ่ายให้ที่ประตูเข้าออก การที่ทำเช่นนี้ก็เพราะคนทำงานมากด้วยกัน จะได้เป็นการง่ายสะดวกทั้ง ๒ ฝ่าย เพราะฉะนั้นจึงว่าถ้าผิดเวลาแล้วใคร ๆ ออกจากที่ทำการไม่ได้หมด เมื่อสิ้นเวลาพักแล้วก็ต้องจับการทำตอนบ่ายต่อไป"

ศาล "เวลาตอนบ่ายวานนี้เอ็งรู้เห็นหรือว่ากุลีคนนี้ไม่ไปข้างไหนบ้างเลย? แลทำการอยู่ที่นั่นตลอดจนเวลาเลิก"

พยาน "เวลาตอนบ่ายวานนี้กุลีคนนี้เขาไม่ได้ไปไหน ? แลทำการอยู่

ตลอดเวลาเลิกเหมือนตอนเช้า"

ครั้นพยานฝ่ายเราให้การเสร็จลงแล้ว ศาลก็จดคำหาคำให้การคำพยานไว้จนเสร็จสิ้นทุกประการเพื่อจะพิจารณาต่อไป แล้วสั่งให้ขังเราไว้ตามเดิม "นี่แลเจ้าค่ะ ถ้อยคำที่ผัวอิฉันเล่าให้ฟัง ขอใต้เท้าได้โปรดตรองดูเถิดว่า 'ความมันจะตกหนักใคร?' มันก็ตกหนักผัวอิฉันนั่นแหละเจ้าค่ะ เพราะถึงความจะไม่จริงไม่จังอย่างไร? พยานข้างฝ่ายเขาก็ปักหน้าค่าตาอยู่ทนโท่ว่า 'ผัวอิฉันเป็นผู้ร้าย' ถึงพยานฝ่ายเราสืบสมเหมือนกัน ก็ยังเป็นทางพูดทีหลังเขา แลจะยังต้องอยู่ในระหว่างพิจารณา ด้วยเป็นความคอขาดบาดตายเกี่ยวเป็นเสี้ยนหนามแผ่นดินอยู่ ศาลก็จำจะต้องไต่สวนแลพิจารณาไปจนกว่าจะได้ความจริงด้วยกัน ถึงอย่างไรก็ดี ผัวอิฉันก็จะต้องติดขังอยู่ก่อน เป็นการเสียเปรียบเสียแล้ว จะจริงหรือมิจริงนั้นเอาไว้รู้ต่อทีหลัง? พุทโธ่เอ๋ย! อิฉันคู่ผัวตัวเมียแท้ ๆ ผัวไปติดเสียแล้ว อิฉันจะพึ่งใครเล่า? ผัวเคยหาเลี้ยง ทีนี้จะมิอดตายหรือเจ้าขา? ถ้าผัวต้องความลำบากในที่ขังมากเข้า ทนอยู่มิได้ถึงกับล้มตายลงแล้ว อิฉันมิขาดทุนชีวิตผัวไปเปล่า ๆ หรือ? ดีมิดีจะซ้ำแถมชีวิตอิฉันเข้าด้วย เป็นเศษกำไรของคราวเคราะห์เพราะค่าที่น่ากลัวจะต้องอดตายบ้างเช่นนี้ อิฉันจะไปร้องเอาใครมิต้องตายเปล่าหรือ? เพราะฉะนี้แล เจ้าค่ะ อิฉันจึงสู้อุตส่าห์ซานมากราบเท้าใต้เท้า ขอบารมีใต้เท้าโปรดเป็นที่พึ่งแก่อิฉันด้วย ช่วยโปรดสืบให้ความขาวออกไปที ผัวอิฉันจะได้พ้นทุกข์ทรมาน ทั้งตัวอิฉันเองก็จะได้สุขสบายหมดวิตกกังวล อย่างไรเจ้าขา!"

"เออแม่มหาจำเริญ! ความเรื่องนี้สำคัญอยู่จะต้องสืบสวนเป็นการใหญ่ เอาเถอะไม่เป็นไร? ฉันจะช่วยเป็นธุระให้พ้นทุกข์ แต่ฉันจะขอถามอีกหน่อยว่าความเรื่องนี้ใครเป็นโจทก์ฟ้องหาล่ะจ๊ะ"

"กรมอัยการอย่างไรล่ะเจ้าขา? ท่านเป็นโจทก์ฟ้องหากล่าวโทษผัวอิฉันเป็นความแผ่นดิน เพราะอิฉันได้ทราบว่า 'ท่านผู้ตายคนนี้เป็นคนต่างเมืองมาคนเดียว มาเช่าที่อยู่อาศัยรายนี้ก็คนเดียว ตกลงเหมือนกับคนไม่มีญาติ ถึงมีก็ยังคงจะไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นความเรื่องนี้จึงต้องเป็นหน้าที่ของกรมอัยการจะต้องฟ้องแทนได้"

"เออแม่! ความเรื่องนี้กว่าจะแล้วกันมันก็จะนานอยู่นะ อะไรมิอะไร? อ้ายผัวของแม่มันจะต้องติดอยู่ก่อน ช่างเถอะ! ถือเสียว่าคราวเคราะห์จะเป็นแล้วอย่าว่าแต่เราเลย ถึงใคร ๆ ก็ต้องเป็นเหมือนกัน เมื่อมันเป็นแล้วจะไปมัววิตกถึงมันนัก มันก็จะก่อทุกข์ให้มากขึ้น คิดแก้ไขว่าควรจะทำอย่างไร? จึงจะพ้นทุกข์ได้เช่น

นี้ดีกว่า

แต่ฉันฟัง...ฟังคำที่แม่เล่ามาจนตลอดเรื่องแล้ว ฉันเห็นว่า 'ความเรื่องนี้ถึงศาลเองก็ยังยากที่จะพิจารณาแลไต่สวนให้ความชัดเจนได้ในเวลานี้ทีเดียว เพราะชั้นพยานก็สมโจทก์สมจำเลย ถึงชั้นถ้อยคำสำนวนของจำเลยตามที่เล่าให้ฉันฟังก็ยังไม่มีพิรุธทรุดโทรมลงในข้อใดกระทงใดเลย ทีนี้จะมีอะไร ? ก็มีแต่จะต้องสืบพยานรางวัดแลไต่สวนในท้องที่ที่เกิดความ กับจะต้องใคร่ครวญ? เหตุผลอะไรต่ออะไร? ประกอบกันเป็นทางพิจารณาต่อไป เมื่อว่าโดยย่อ ศาลชำระดีก็คงจะได้ตัวผู้ร้าย ถ้าชำระไม่ดีก็เป็นอันไม่ได้ผู้ร้ายเป็นแท้ แม้ถึงอย่างไร ๆ ก็ดี ผัวของแม่นั้นศาลจะต้องยึดเป็นตัวเจ้าจำนำของอ้ายผู้ร้ายฆ่ากันตายรายนี้ไว้ฟอกซักต่อไป นี่บุญนักหนาที่แม่รีบมาหาฉันเสียโดยเร็ว หาไม่ผัวของแม่ก็จะต้องตรากตรำ[๑]เพราะความสุจริตอยู่นานเปล่า ๆ '

วันนี้ก็จวนเย็นค่ำแล้ว ฉันขอผัดต่อพรุ่งนี้เถิดจึ่งค่อยมาหาฉันใหม่" แล้วหญิงนั้นลากลับไป

ข้าพเจ้ามานอนตรองดูเห็นว่า "ยังมีทางที่จะสืบสวนได้อีก ๒ ทาง นอกจากคำที่หญิงคนตะกี้นี้เล่าให้ฟัง ก็คือจะไปพิจารณาในท้องที่อันนั้น ให้รู้ตระหนัก[๒]เสียก่อนทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งจะต้องให้ได้ดูหนังสือของกลางให้เห็นประจักษ์เสียก่อน" รวมความกล่าวก็คือความจริงคงจะอยู่ตรงนี้เอง ตกลงดังนี้จึงเห็นต่อไปอีกหน่อยว่า "การที่จะไปสืบสวนในท้องที่นั้น ควรจะไปเสียในวันนี้ดีกว่าที่จะช้าไป แต่ของกลางนั้นไปดูพรุ่งนี้ก็ได้"

แล้วข้าพเจ้าก็แอบดอดไปยังที่ตึกรายเกิดความ พอไปถึงก็ได้เห็นผู้คนล้นเหลือ กำลังดู กำลังโจทก์กันออกแซ่เอาศัพท์ไม่ได้ ค่าที่แตกตื่นกันมาดูความแปลกประหลาด นาน ๆ มีทีหนึ่งเท่านั้นเอง ข้าพเจ้าจะไปตรวจเวลานั้นก็ยังกำลังกาหลชุลมุนชุลเก เข้า ๆ ออก ๆ มากหน้าหลายตากันอยู่ ต้องรอ พอเงียบคนแล้วจึงขออนุญาตเจ้าของที่ทำทีเป็นว่า "มาตรวจโดยทางราชการ"

เจ้าของที่ไม่รู้อะไรก็ยอมอนุญาตให้ตรวจตลอด ทั้งให้หญิงคนใช้ที่เป็นพยานของทนายแผ่นดินกำกับขึ้นไปด้วย สำหรับจะได้อธิบายอะไรต่ออะไร? บ๊ะ! ยิ่งดีใหญ่ สมใจนึกของข้าพเจ้าทีเดียวว่า "คงจะได้เห็นความจริงในคราวนี้เอง"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "กรากกรำ"
[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "กระหนัก"

ข้าพเจ้าก็ชวนหญิงคนใช้ตรงขึ้นไปที่ห้องนอนของผู้ตายทีเดียว ตรวจดูเห็นเลือดฝาดเปื้อนเปรอะอยู่จำเพาะบนเตียงนอนกับที่หน้าต่างเท่านั้น ตามทางประตูเข้าออกหรือที่อื่นไม่มี ข้าพเจ้าจึงถามหญิงคนใช้ว่า "เลือดที่เปื้อนบนเตียงนอนนั้น เข้าใจละว่าผู้ตายคนนี้คงจะถูกฟันตามตัวเมื่อเวลานอนหลับ เลือดจึงไหลอยู่ที่เตียงแห่งเดียว แต่ที่หน้าเตียงตรงมือชี้นี้ เอ็งรู้ไหมว่าเลือดทำไมจึงตกอยู่ที่นี่ ?"

หญิงคนใช้บอกว่า "เมื่ออิฉันเข้ามาเห็น เห็นหัวผู้ตายห้อยอยู่หน้าเตียง"

อ้อ ! เช่นนั้นเห็นจะถูกฟันที่ศีรษะด้วย ข้าพเจ้ามานึกว่าซอบกลจะว่าผู้ร้ายกลับมาลักเอาศพไปสด ๆ ก็ทำไมจึงไม่มีรอยเลือดหยดตามทางเข้าออกเล่า ? คงไม่ไปทางประตู จะว่าไปทางหน้าต่างหรือทางอื่นก็ไม่มีรอยเลือด นี่ชะรอยจะไม่ใช่ผู้ร้ายลักไป ซอบกล...ซอบกล ! "

ข้าพเจ้าหวนคิดขึ้นมาได้จึงถามหญิงคนใช้ว่า "บรรดาสมบัติของผู้ตายยังอยู่นี่ หรือว่ามีใครมารับเอาไปแล้ว ? "

"ยังอยู่ที่นี่ แต่ศาลให้เจ้าพนักงานทำบัญชีรายสิ่งของแล้วก็ผนึกประทับตรามอบเจ้าของที่ให้รักษาไว้ กว่าจะมีญาติหรือใครที่ศาลเห็นสมควรจะให้รับไปจึงจะเอาไปได้"

"เอ็งได้รู้หรือเปล่าว่าเมื่อผู้ตายยังไม่ตายจนมากระทั่งวันตายนั้นของอะไรของเขาได้ตกเรี่ยเสียหายบ้าง หรืออยู่ครบบริบูรณ์ ? "

"ของของผู้ตายอิฉันตรวจทุกวัน แต่ก่อนครบบริบูรณ์ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เมื่อเย็นวันตายนั้นเอง เจ้าพนักงานพร้อมทั้งอิฉันและเจ้าของที่มาตรวจดูอีก เห็นของในตู้ผ้าคือเสื้อหนาวตัวยาวใหญ่หายไปตัวหนึ่ง กับผ้าแพรคาดพุงผืนหนึ่ง ผ้านุ่งผืนหนึ่ง กับของนอกตู้คือผ้าขนหนูสำหรับเช็ดตัวหายไปผืนหนึ่ง นอกนั้นอยู่ครบ"

"เออ ! ซอบกล ไหนเอ็งพาข้าไปที่ห้องอาบน้ำทีหรือ ? " หญิงคนใช้ก็พามา *(ต่อห้องนอนมีบันไดลงไปชั้นล่าง)* ถึงห้องอาบน้ำ ในห้องอาบน้ำนี้มีประตูที่ชั้นล่างสำหรับขึ้นลงได้ประตูหนึ่ง แต่ทางเดินรวมถึงกันกับประตูหน้าบ้านทางเดียว ทางอื่นไม่มีทาง กับมีหน้าต่างเปิดเห็นหลังบ้านหน้าต่างหนึ่ง

อนึ่งหลังบ้านนั้นถ้าแลดูทางหน้าต่างเห็นทางเดินมีทะลุออกหน้าบ้านได้ ข้าพเจ้าจึงเปิดประตูหน้าต่างออก มีแสงสว่างเข้ามาในห้องพอแลเห็นถนัด ข้าพเจ้ามองตรวจในห้องอาบน้ำ เห็นมีผ้าเปียก ๒ ผืนจึงหยิบขึ้นดู เป็นผ้านุ่งผืน

หนึ่ง ผ้าเช็ดตัวผืนหนึ่งชุ่มไปด้วยเลือดฝาดเปียกน้ำกองอยู่ จึงถามหญิงคนใช้ว่า "ผ้า ๒ ผืนนี้ของใคร ? "

หญิงคนใช้บอกว่า "ผ้าของผู้ตาย ผ้านุ่งผืนนี้เป็นผ้าที่นุ่งนอนเมื่อวันตาย แต่ผ้าเช็ดตัวนั้นคือผ้าที่ว่าหาย แต่ไฉนมารวมกองทิ้งอยู่ที่นี่ ? ชอบกลเออ ! ถังในห้องนี้ก็หายไปด้วย"

ข้าพเจ้าเฉลียวใจจึงชะโงกดูทางหน้าต่าง เห็นถังไปนอนกลิ้งอยู่ที่ดินตรงหน้าต่าง ข้าพเจ้าก็พิเคราะห์ต่อไปตามเหตุที่ได้เห็นแก่ตาแล้วนั้น จึงตกลงสันนิษฐานเห็นว่า "ผู้ตายคนนี้ชะรอยจะไม่ตาย ที่พากันเข้าใจว่าตายนั้นคงจะเป็นแต่สลบ ครั้นฟื้นได้สติขึ้นมาก็คงจะเอาผ้าเช็ดตัวเช็ดเลือด เสร็จแล้วคงจะมาชำระตัวในห้องอาบน้ำ ผ้า ๒ ผืนจึงได้ทิ้งไว้ ผ้านุ่งกับเสื้อที่ว่าหายคงจะนุ่งแลสวมไป แต่ผ้าแพรนั้นคงจะคาดพันแผลไป แลคงจะลงไปทางหน้าต่างนี้เป็นแน่ เพราะเอาถังใบนั้นเองหนุนให้สูงขึ้นมา พอเท้าเหยียบถึงก็ลงไป แต่การที่ไปนี้จะเป็นด้วยอะไรหนอ ? อ้อ ! เห็นทีจะอายอดสูกลัวคนจะรู้โด่งดังไป จะวางหน้าไม่สนิท ท่านผู้นี้น่าที่จะติดเป็นผู้ดีอยู่ด้วยดอกกระมัง การที่หลบไปนี้ก็คงจะเป็นเพราะรักชื่อรักยี่ห้อกลัวคนทั้งหลายจะหมิ่นปรามาส[๑]เท่านั้นเอง"

มีความเห็นดังนี้แล้วก็เข้าใจชัดว่า "อ้ายผู้ร้ายไม่ได้กลับมาลักศพไปเลย ผู้ตายก็ไม่ตายแอบหนีไปเสียแล้ว" ได้ความแต่เพียงเท่านี้ก็กลับมา

ครั้นรุ่งขึ้นหญิงคนนั้นมาหา ข้าพเจ้าก็สั่งให้คอยอยู่ก่อน พอได้เวลาข้าพเจ้าก็ไปยังศาล ท่านพวกตุลาการเห็นเข้าก็ทักถามออกเกรียวว่า "ท่านสืบจะมาสืบความให้ใครอีกหรือ ? "

ข้าพเจ้าได้ช่องก็ตอบไปว่า "ไหน ๆ ข้าพเจ้าก็ได้เคยสงเคราะห์ให้คนพ้นทุกข์ร้อน หรือจะว่าเคยช่วยศาลก็ว่าได้หลายเรื่องมาแล้ว มานี่ก็เพื่อจะสืบความเรื่องฆ่ากันวานซืนนี้แลท่าน แต่จะขอความอนุเคราะห์แต่เพียงขอดูของกลางอย่างเดียว"

ท่านพวกตุลาการหยิบให้ดูตะลีตะลานทีเดียว ค่าที่เคยเห็นฝีมือมามากแล้ว ข้าพเจ้ามาพิเคราะห์ดูอักษร ๔ ตัวคือ "ความ โกรธ เพราะ เต่า" เห็นว่าตัว**เพราะ**นั้นเป็นทีลบ ๆ เลือน ๆ เหมือนกับหนังสือผิดจะเขียนใหม่ แต่ใจเร็วจะขูด

---

[๑] ค้ำกริยา หมายถึง ดูถูก

ลบให้หมดจดก็จะช้าไป ครั้นลบไม่ทันหมดก็เขียนซ้ำลงไปใหม่อักษรจึงได้เลือน ๆ เหมือนกับเราจะอ่านว่า "เพราะ" ก็งาม ว่า "เกาะ" ก็ดี ได้ความทั้ง ๒ อย่าง อี๋! เห็นจะงามข้างตัว "เกาะ" เสียแล้ว เพราะตัว "เพราะ" เป็นรอยเขียนเก่าต้องขูด ตัว "เกาะ" เป็นรอยเขียนใหม่เส้นซ้ำ ๆ อ้าย! แน่ละ อ่านว่า "ความโกรธเกาะเต่า" เป็นถูกกว่าอย่างอื่นหมด ได้ความงามด้วยชะรอยอ้ายผู้ร้ายรายนี้คงจะอยู่ที่เกาะเต่า แต่จะมีความโกรธพยาบาทผู้ที่ว่าตายนี้มาแต่ก่อนแล้ว จึงได้ลอบติดตามมาทำร้าย ทั้งผู้ที่ว่าตายก็น่าจะมีที่อยู่ที่เกาะเต่า หรือคงเคยได้ไปอยู่บ้างเป็นแน่"

อนึ่งอ้ายผู้ร้ายคนนี้คงจะเป็นคนห้าวหาญ ลอบทำร้ายเขาแล้วจึงได้กล้าแผงฤทธิ์โง่ออกอวดว่า "กูเป็นคนเก่งทำมึงแล้วบอกให้มึงรู้ตัวด้วยว่า 'กูอยู่ที่เกาะเต่า' มีความโกรธมึงจึงมาฟันมึงฆ่ามึงเสียให้สมใจกู ถึงมึงจะรู้ว่ากูทำ กูก็ไม่กลัวมึงเช่นนี้เป็นแน่"

อะไร ๆ ก็พอจะเห็นความได้แล้วว่า "กุลีที่ต้องฟ้องไม่ใช่ผู้ร้ายเสียแล้ว แต่ยังอยู่อีกแก่งเดียว ตรงที่พยานของโจทก์ปรักปรำเอาว่า "รูปร่างหน้าตาไม่ใช่คนอื่นละ คือกุลีคนนี้ทีเดียว" ตรงนี้ยากอยู่ อ้า! ไม่ยาก...ไม่ยาก ธรรมดาคนเราที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายกันแม้นกันมีถมไป บ๊ะ! อ้ายผู้ร้ายคนนี้คงมีรูปร่างหน้าตาคล้ายคลึงกับกุลีคนนี้เป็นแน่ สิ้นเคราะห์ไปเถอะ! พ่อมหาจำเริญ! พ่อกุลีเจ้ากรรมเอ๋ย! เอ็งช่างกระไร! "รูปก็เหมือน ความก็แม้น" เช่นนี้ คนทั้งโลกที่เขาได้ฟังความเรื่องของเอ็งเข้าแล้ว ใคร ๆ ก็ต้องเหมาว่า 'เจ้านี่คนเดียวไม่มีคนอื่นละ' ทุด! เคราะห์ร้ายจริง ๆ!"

ในทันใดนั้นเองข้าพเจ้าก็ส่งของกลางคืนให้แก่ศาล แลเล่าแผนความที่สืบสวนเห็นทางตลอดให้แก่ท่านพวกตุลาการฟัง แล้วก็พูดซ้ำว่า "ขอให้ศาลรีบพิจารณาตามทางนี้เถิด คงจะได้ตัวอ้ายผู้ร้ายรายนี้เป็นแท้ เมื่อท่านได้ตัวอ้ายผู้ร้ายมาชำระรับเป็นสัตย์เสร็จแล้ว ขอได้โปรดปล่อยตัวจำนำของอ้ายผู้ร้ายออกจากเวร จำแลที่กักขังด้วยเถิด สงสารเพื่อนยากจริง ๆ!"

แล้วข้าพเจ้าก็กลับมาบ้าน เห็น**นางสาวน้อย**นั่งตั้งตาคอยข้าเจ้าจริง ๆ พอเห็นข้าพเจ้าราวกะจะโลดออกมาฟังข่าวผัว "ชิ! ช่างรักกันจริง"

ข้าพเจ้ารำคาญใจ จึงบอกว่า "ไปเถอะแม่มหาจำเริญ อีกหกเจ็ดวันผัวของแม่ก็คงจะออกได้หรอก ฉันจัดการให้ เสร็จแล้วไปเถอะ ไปเตรียมเครื่องตักมิ่งสิ่งขวัญไว้เถิด จะได้รับขวัญกัน"

สาวน้อยดีใจกราบแล้วกราบเล่า แล้วก็ลาไป

ไม่ช้านานข้าพเจ้าก็ได้ทราบข่าวว่า "ศาลได้ตัวอ้ายผู้ร้ายที่อยู่เกาะเต่า หน้าตาแม้นเหมือนอ้ายกุลีคนจำเลยนั้นมาชำระรับเป็นสัตย์" สมจริงดังข้าพเจ้าว่าไว้ทุกอย่างไม่ผิดเลย ส่วนเจ้าผู้ดีที่ถูกฟันก็ได้ข่าวว่า "ไม่ตายเหมือนกัน" เดี๋ยวนี้ได้ยินว่าขึ้นไปอยู่แขวงอรัญญิก อาศัยบ้านพี่น้องสบายใจเฉิบ

เรื่องที่สี่[๑]

มีชายผู้หนึ่งอายุประมาณ ๕๐ ปี เป็นผู้ชำนิชำนาญในการสืบสวนเหตุที่เป็นการลึกลับอันเกิดขึ้น เป็นสิ่งสำคัญยากที่มนุษย์ทั้งปวงจะสามารถรู้ได้นั้น ชายผู้นี้สามารถจะสืบสาวเอาความชัดได้ ดังที่ได้ฟังมาแล้วแต่ก่อนหลายเรื่อง วันหนึ่งท่านผู้นั้นนั่งเล่นอยู่ในบ้านเรือน ดูหนังสือพลางตริตรองการสืบสวนพลางอยู่ในที่สบายนั้นแต่ผู้เดียว ทันใดนั้นมีหญิงสาวผู้หนึ่งรูปร่างงดงามเป็นที่พึงใจคลานเข้ามาทำเคารพหมอบอยู่ตรงหน้า ท่านสืบเหลือบเห็นก็ตะลึงอยู่เพราะนึกประหลาดว่า "เหตุไฉนหนอหญิงนี้จึ่งมีควากล้าหาญสามารถล่วงเลยเข้ามาหาเราในที่กำบังเช่นนี้ ? หรือจะเป็นลูกเต้าบุตรหลานในวงศ์ญาติแห่งเรากระมัง"

เมื่อดำริฉะนี้แล้วจึ่งถามหญิงนั้นว่า "เจ้าเป็นลูกเต้าเผ่าพันธุ์ผู้ใดเจ้ามาหาเราด้วยความทุกข์ร้อน หรือต้องการสิ่งใดจงบอกเราไป"

หญิงนั้นเมื่อได้รับคำถามแลเห็นมีโอกาสดังนั้นจึงกระทำเคารพแล้วตอบว่า "ข้าพเจ้ามาหาท่านด้วยหวังว่าจะขอความป้องกันอันตรายอันจะเกิดมีแก่ข้าพเจ้าครั้งนี้ ข้าพเจ้าไม่เห็นแล้วว่าผู้หนึ่งผู้ใดที่จะยิ่งกว่าท่าน เห็นแท้แล้วว่าท่านแลเป็นผู้จะบรรเทาอันตรายแห่งชีวิตข้าพเจ้าได้"

เมื่อท่านสืบได้สดับดังนั้นก็เข้าใจแน่ว่า 'หญิงผู้นี้จะมาด้วยการที่จะให้สืบสวน' จึ่งตอบหญิงนั้นว่า "เจ้ามีความทุกข์ฉันใดเจ้าจงว่าต่อไปเถิด แม้เราเห็นช่องทางที่จะช่วยได้ เราคงไม่นิ่งได้ แต่ในสมัยนี้เรามีความวิตกอยู่ เพราะสหายรักของเราเขาไม่อยู่ แต่กำหนดจะมาถึงในเร็วๆ นี้ แต่เราผู้เดียวกลัวการจะ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๔๘ (๗ กันยายน ๑๑๒) : ๕๖๕ - ๕๖๘, ๔๙ (๑๔ กันยายน ๑๑๒) : ๕๘๑ - ๕๘๓, ๕๐ (๒๑ กันยายน ๑๑๒) : ๕๙๔ - ๕๙๘, ๕๑ (๒๘ กันยายน ๑๑๒) : ๖๐๖ - ๖๐๘.

ไม่ตลอดถ้าสหายเราอยู่แล้วเราไม่กลัว แต่เราคิดว่าเขาคงมาทันการเรื่องนี้ เจ้ามีความทุกข์สิ่งใดจงบอกไปเถิด"

หญิงผู้นั้นเมื่อได้รับโอกาสครั้งที่สองแล้วก็กล่าวขึ้นว่า "การครั้งนี้เป็นการที่สุดของข้าพเจ้า แม้ท่านกรุณาได้ก็เหมือนกับท่านให้ทานชีวิตแก่ข้าพเจ้าให้ดำรงอยู่นานต่อไป ถ้าท่านกรุณาได้แล้ว คุณของท่านเป็นที่ล้นพ้นหาที่สุดมิได้ ตัวข้าพเจ้านี้เดิมเป็นบุตร**นายสีหมื่นรักษ์**บ้านอยู่เมืองเพชรบุรี มารดาข้าพเจ้าชื่อ **รอด**อยู่กินกับบิดาข้าพเจ้ามีบุตรหญิงสองคน คือพี่ข้าพเจ้าแลตัวข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ ๕ ปี บิดาข้าพเจ้าถึงแก่กรรม มารดาข้าพเจ้ายากจนลงจึ่งได้มีสามีใหม่คนหนึ่ง ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีทรัพย์รับเลี้ยงดูตลอดไม่เป็นที่ลำบาก ครั้นข้าพเจ้าอายุ ๑๖ ปี พี่ข้าพเจ้าอายุ ๑๙ ปีมารดาถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าก็อยู่ด้วยบิดาเลี้ยงต่อมา เมื่อปีก่อนนี้มีผู้มากล่าว[๑] พี่ข้าพเจ้า บิดาก็อวยให้ แต่ยังไม่ได้ทำการมงคล ขณะนั้นบิดาเลี้ยงจึ่งจัดแจงการบ้านเรือน เดิมข้าพเจ้ากับพี่อยู่ห้องเดียวกัน เรือนที่อยู่นั้นเป็นเรือน ๓ ห้อง ห้องที่หนึ่งบิดาอยู่ ห้องที่สองเดิมมารดาข้าพเจ้าอยู่ ห้องที่สามนั้นพี่ข้าพเจ้าแลข้าพเจ้าอยู่ ครั้นมารดาข้าพเจ้าหาชีวิตไม่แล้ว ห้องนั้นก็เปล่าอยู่หามีผู้ใดอยู่ไม่ เมื่อมีผู้มาขอพี่ข้าพเจ้านั้น พี่ข้าพเจ้าเขาไปอยู่ได้ประมาณห้าหกวัน เวลากลางคืนได้ยินคนเป่าปากเสียงวี้ด ๆ ทุกคืน แต่ได้ยินดังนั้นมา ๒ คืนหรือ ๓ คืน เวลาคืนหนึ่งดึกประมาณ ๓ ยามเศษ ได้ยินเสียงตึงตังโครมครามในห้องที่ข้าพเจ้าอยู่นั้น ข้าพเจ้าจุดไฟออกมาดูเห็นพี่ข้าพเจ้านอนตายอยู่ที่นอกประตูหน้าห้อง ไม่ทราบเหตุว่าเป็นประการใด บิดาเลี้ยงแลข้าพเจ้ามีความเศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก การเรื่องนี้น่าอัศจรรย์ใจ ขอท่านผู้ปรีชาตรองดูว่า "พี่ข้าพเจ้าตายด้วยฉันใด ?"

ท่านสืบ "หึ...หึ ! สำคัญจริงหนอ คนเช่นนี้ชั่วมากไม่น่าจะให้อยู่เป็นคนต่อไป ธรรมดาเด็กอยู่ด้วยโดยเรียบร้อย ถึงฉันใดก็เป็นบุตรเลี้ยง คนทุกวันชั่วมากทำการไม่คิดหน้าหลัง ครั้งนี้น่าที่จะไม่เป็นคนต่อไป เออ ! เจ้าเล่าต่อไปเถิดเดี๋ยวนี้การเป็นอย่างไรต่อไป"

หญิงนั้นเล่าต่อไปว่า "เมื่อ ๔ วันแล้วมานี้มีผู้มาขอข้าพเจ้าอีก บิดาก็ยอมให้ แต่บิดาจัดแจงให้ข้าพเจ้าไปอยู่ห้องนั้นอีก ข้าพเจ้าก็เข้าไปอยู่ตามคำบิดา แต่ข้าพเจ้าเข้าไปอยู่ได้ยินเสียงวี้ด ๆ เช่นก่อนมา ๒ คืนแล้ว การที่เป็นดังนี้ข้าพเจ้า

---

[๑] หมายถึง มาสู่ขอ

คิดเกรงว่าข้าพเจ้าจะเป็นเช่นพี่อีก ถ้าท่านไม่สงเคราะห์ชีวิตคงไม่รอด"

ท่านสืบถามว่า "เวลาวันนี้พ่อเลี้ยงเจ้าอยู่หรือไม่ ? เราอยากจะไปดูที่บ้านเรือนเจ้าก่อนแต่อยากไปเวลาพ่อเจ้าไม่อยู่"

หญิงนั้นตอบว่า "วันนี้บิดาไม่อยู่ มีที่ไปจะกลับมาก็ค่ำ เพราะที่แกไปนั้นระยะทางทั้งไปแลมาวันหนึ่งเต็ม ๆ "

ท่านสืบ "เออ ! ยังนั้นดีละต้องไปเดี๋ยวนี้" จัดแจงแต่งตัวนุ่งผ้าสวมเสื้อถือไม้เท้าลงเรือนรีบเดินไปกับหญิงนั้น

ครั้นถึงบ้านก็เที่ยวดูทั่วไปจึ่งเห็นรอยทางเล็ก ๆ กว้างประมาณคืบหนึ่งออกจากกอไผ่ ตรงมาที่หน้าต่างห้องนอนบิดาหญิง ทางนั้นทุบปราบแน่นดีแต่เป็นดิน ๆ ถามหญิงนั้นว่า "ทางนี้สำหรับอะไร ? "

หญิงนั้นบอกว่า "ไม่ทราบ พ่อแกทำไว้นานแล้วสังเกตดูก็ไม่รู้ว่าทำ ๆ อะไร ? ตั้งแต่ข้าพเจ้าเด็ก ๆ มาก็เห็นมีดังนี้ ที่สุดทางนั้นถึงหน้าต่าง กลางคืนแกเอาเชือกห้อยไว้ กลางวันแกเก็บทุกวัน ประการหนึ่งที่บ้านนี้แกห้ามกวดขันไม่ให้เป่านกหวีดเล่นเพราะหนวกหูแก บิดาเลี้ยงข้าพเจ้านี้แกเป็นคนไม่ชอบอึงเลย"

ท่านสืบ "อ้อ! มาไปบนเรือนเถิด" ก็เดินตรงขึ้นเรือน เปิดเข้าไปในห้องนอนบิดาหญิง เห็นมีเชือกสาวมากองไว้เส้นหนึ่ง ปลายเชือกนั้นตวัดขึ้นไปบนขื่อพาดเลยเข้าไปในห้องกลาง กับได้เห็นจานใส่น้ำนมใบหนึ่งวางอยู่ที่ใกล้หน้าต่างนั้น ยังมีน้ำนมติดอยู่บ้าง จึ่งออกมาจากห้องนั้น มาดูที่ห้องกลางเห็นสายเชือกนั้นห้อยลงมาผูกกับเสาเตียงนอน จึ่งถามหญิงนั้นว่า "เจ้าได้ถามพ่อเจ้าหรือไม่ ? ว่าเชือกนี้ผูกไว้ทำไม ? "

หญิงตอบว่า "ได้ถาม แกตอบว่าผูกไว้สำหรับเมื่อมีเหตุจะเรียกไม่ตื่น จะได้ชักเชือกให้กระเทือนรู้สึกได้ เชือกนี้ผูกไว้นมนานมาแล้วตั้งแต่มารดาข้าพเจ้ายังไม่ตาย"

ท่านสืบถามว่า "แม่เจ้าเจ็บเป็นไรจึ่งตาย เจ้าจำได้หรือไม่ เมื่อตายนั้นมีอาการอย่างไร ? "

หญิงตอบว่า "มารดาข้าพเจ้าเมื่อตายไม่ได้เจ็บป่วย เวลากลางวันสบายดีอยู่ นอนหลับกลางคืนเลยตายไป อาการเจ็บป่วยไม่มีเลย"

ท่านสืบ "อ้อ ! ยังนั้นเป็นแน่ ข้าจะกลับไปก่อนละ ค่ำวันนี้เจ้าอย่านอนในห้องนี้เลย ทำกิกกักเข้านอนแล้วหนีไปนอนเสียที่อื่น แต่เจ้าชักกลอนหน้าต่างไว้เวลาค่ำข้าจะมาอยู่ในห้องนี้ การเป็นฉันใดคงได้ความจริงในค่ำวันนี้" บอกเท่านั้น

แล้วก็กลับมา ถึงบ้านเรียกสหายคู่คิดมาบอกว่าค่ำวันนี้ไปดูของประหลาดเล่น"

สหายตอบว่า "จะให้เตรียมเครื่องมืออะไรไปบ้าง ต้องมีปืนด้วยหรือไม่ ? "

ท่านสืบว่า "ไม่ถึงดังนั้นดอก หาหวายตะค้า[๑]เช่นเขาเฆี่ยนคนไป ๒ เส้นก็พอ" พูดกันดังนั้นแล้วก็นั่งสนทนากันด้วยการอื่น ๆ ต่อไป พอเวลา ๒ ทุ่ม ท่านทั้งสองแต่งตัวมั่นคง ลงจากเรือนมือถือหวายตะค้าคนละเส้น เลียบเดินมาถึงบ้านนั้นจึ่งค่อยย่องแอบเข้าไป สุนัขเห็นเห่า สหายท่านสืบโยนปลาสลิดทอดให้ตัวหนึ่ง แล้วทั้ง ๒ คนก็เดินเลยไป ประเดี๋ยวหนึ่งก็เดินตรงเข้าไปในบ้าน สุนัขไม่เห่าอีกก็ปีนขึ้นบนหน้าต่างเรือนห้องที่สั่งให้หญิงนั้นเปิดไว้ท่า ทั้ง ๒ คนเข้าไปอยู่ในห้อง ขึ้นนอนอยู่บนเตียงในห้องนั้น พอเวลา ๒ ยามได้ยินเสียงเป่าปากวี้ด ๆ สามสี่ครั้งแล้วเงียบไป

ครั้นเวลา ๗ ทุ่มเศษได้ยินเสียงแกรก ๆ มาบนขื่อ แกรกลงมาจนใกล้เตียง ท่านทั้งสองก็เอาหวายตะค้าหวดเคว้ยว ๆ ขึ้น เสียงแกรกนั้นก็กลับสูงขึ้นหายไป ครั้นเวลา ๘ ทุ่มได้ยินเสียงมาอีก ท่านทั้งสองก็หวดหวายไปถูกเข้าดังปุ เสียงแกรกนั้นเร็วรีบไปทางห้องบิดาเลี้ยงหญิง ทันใดนั้นเสียงในห้องนั้นตึงตังโครมครามขึ้น ท่านทั้งสองรู้ว่าการนั้นสมคิดแล้ว ก็เลยนอนนิ่งอยู่ ทันใดนั้นเสียงกราก ๆ ก็มีมาอีก ท่านทั้งสองก็กะหวายหวดไปโดยแรง ถูกถนัดดังขวับเสียงสิ่งที่ถูกนั้นตกลงที่พื้นเรือน จึ่งขีดไฟจุดเทียนขึ้นดู เห็นงูเห่าใหญ่นอนชักดิ้นอยู่ก็หวดซ้ำลงงูนั้นตาย จึ่งเรียกหญิงนั้นให้มาดูงู หญิงนั้นจุดไฟมาแลเรียกบ่าวไพร่มาดูพร้อมกัน ทันใดนั้นมีบ่าวเก่าคนหนึ่งพูดว่า "อ้ายงูตัวนี้ผมจำได้ ท่านเอามาแต่กาญจนบุรีแต่ยังหนุ่มอยู่ หางมันขาวเข้าไปเป็นคืบ นี่ท่านแกว่ายังไรล่ะงูของแกตาย ? "

ท่านสืบบอกว่า "เอ็งไปเรียกแกมาดูซิ แกยังไม่ตื่น นอนเรื่อยอยู่ในห้องนั้น พูดกันเอะอะอยู่พอสว่างขึ้น"

บ่าวเก่าผู้นั้นนึกประหลาด ก็ไปตบประตูเรียกนายก็ไม่ขาน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หวายสะค้า" หวายตะค้าเป็นชื่อเรียกปาล์มหลายชนิดในวงศ์ palmae ขึ้นเป็นกอ ลำต้นยาวทอดเลื้อย ผิวเกลี้ยงเหนียว กาบและก้านใบมีหนาม

ท่านสืบจึ่งให้งัด[๑]ประตูเข้าไป เห็นตาครูคร่ำนอนตายอยู่ มีแผลรอยงูกัดที่มือที่คอ ๒ แห่ง

บ่าวเก่าร้องไห้ "พุทโธ่[๒] ! " ท่านทำ ๆ แก่เขาหนักเข้าคราวนี้ถึงตัวหรือ ? อ้ายสัตว์เช่นนี้มันไม่รู้จักเจ้าของ ผมว่าแล้วท่านไม่ฟัง กลับโกรธจะเฆี่ยนครั้งนี้ดีละพ่อ เชิญพ่อไปที่ชอบเถิด"

ท่านสืบได้ฟังเค้าเงื่อนดังนั้นจึ่งบอกแก่หญิงว่า "มารดาแลพี่ของตัวที่ตายนั้นไม่ใช่อื่น อ้ายเฒ่าหัวงูนี้เองมันทำทั้งนั้น เจ้าจงฝังศพเสียตามธรรมเนียมแล้วทำการมงคลของเจ้าเสียให้แล้วไป เราจะลาไปก่อนละ"

หญิงนั้นกราบลงแล้วกล่าวคำว่า "ข้าแต่ท่านแต่นี้ต่อไปข้าพเจ้าขอท่านเป็นบิดาข้าพเจ้า"

ท่านสืบเดินมาจากบ้านหญิงนั้นประมาณกึ่งทางนึกขึ้นได้ "โอย! พุทโธ่ ! ลืม"

สหายท่านสืบถามว่า "ลืมอันใดหรือ ? "

ท่านสืบบอกว่า "ลืมหาได้ชี้แจงความให้หญิงนั้นทราบโดยชัดเจนไม่จำเป็นต้องกลับไปชี้แจงเสียก่อนจึ่งจะไปบ้านได้" ว่าดังนั้นแล้วก็เดินย้อนทางมาครั้นถึงบ้านหญิงนั้นท่านสืบตรงขึ้นไปบนเรือน

หญิงนั้นครั้นเห็นท่านสืบกลับมาก็กระทำเคารพแล้ว กล่าวถามว่า "เหตุไฉนท่านจึ่งกลับมา มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือ ? หรือลืมสรรพสิ่งใดไว้ในที่บ้านเรือนข้าพเจ้า"

ท่านสืบตอบว่า "มิได้ลืมสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้ แต่ลืมความชี้แจงเสีย หาได้บอกความละเอียดให้เจ้าทราบความตลอดไม่ จึ่งจำเป็นต้องมาชี้แจงให้ทราบ"

หญิงนั้นจึ่งตอบว่า "ข้าพเจ้าก็นึกสงสัยอยู่แต่หวังใจว่าถ้าเสร็จธุระแล้วจึ่งจะกลับไปกราบเท้าไต่ถามความละเอียดต่อไปให้สิ้นสงสัย ที่ท่านระลึกได้อุตส่าห์กลับมานี้เป็นพระคุณที่สุดที่ต้องทรมานกายเพราะข้าพเจ้าดังนี้ ท่านมีอุปการะแก่ข้าพเจ้าโดยแท้" กล่าวเช่นนี้แล้วก็กราบลง

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "คัด"
[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "ปุโท"

ท่านสืบจึ่งว่า "แน่ะเจ้า ! เจ้าฟังรู้ไว้เถิดว่า 'บิดาเลี้ยงของเจ้านั้นเป็นคนชั่วตระหนี่ รักแต่ทรัพย์หารักคนที่มีอุปการะแก่ตนไม่ มารดาของเจ้าที่ตายนั้นก็เพราะงูตัวนี้แล อ้ายเฒ่ามันเลี้ยงไว้ให้ทำอันตราย' เหตุเดิมที่เจ้าไปบอกเล่าตามเรื่องนั้นเราก็ยังไม่เข้าใจว่าเป็นฉันใด ? ต่อมาเรามาถึงได้ตรวจดู เห็นทางแลเชือกเราจึ่งคิดว่าคงจับเหตุได้แน่

ครั้นเราขึ้นมาบนเรือนเห็นจานน้ำนมแลเชือกห้อยอยู่ เราจึ่งนึกประสมเข้าว่างู กับระลึกได้ตามเจ้าบอกอีกประการหนึ่งว่า "บิดาเลี้ยงของเจ้าเกลียดเป่าปากผิวปาก แต่เมื่อเวลาพี่เจ้าตายมีผู้มาเป่าปากทุก ๆ ครา เราจึ่งคิดประสมเข้าว่า 'แต่ก่อนท่านเก่า ๆ ท่านห้ามกันว่าอย่าทำปากวี้ด ๆ ในเวลาค่ำคืนงูจะมา' เพราะฉะนั้นเรารู้แน่ว่าตาครูคร่ำนี้เลี้ยงงู จานน้ำนมนั้นแกให้งูกิน เชือกนั้นสำหรับงูขึ้น เป่าปากนั้นสำหรับเรียก เมื่อเรียกมาตามธรรมดาก็ให้อาหารทุกครั้ง

ครั้งใดจะให้งูมีความโกรธก็เรียกมาไม่ให้อาหาร ธรรมดาสัตว์เดรัจฉานแม้มีความโกรธก็ขบกัดเอาไม่ว่าผู้ใด วันใดที่จะให้งูโกรธเป่าปากเรียกมาแล้วก็ซ่อนอาหารเสียไม่ให้งูหาพบ งูหาไม่พบก็เลยไปห้องกลาง เพราะที่ห้องกลางแกเคยยักเอาจานน้ำนมไปไว้ เมื่องูไปไม่เห็นจากน้ำนม ถ้าพบใครอยู่ในนั้นก็กัดเอา แม่แลพี่ของเจ้าก็ตายด้วยอุบายอันนี้"

หญิงนั้นจึ่งย้อนถามว่า "ก็เมียยอมเป็นที่รักไฉนจึ่งทำเช่นนั้น ? แม้มีความผิดฉันใดก็ควรทำพอเข็ดหลาบ ไม่เห็นเลยว่าจะทำถึงชีวิตเช่นนั้น"

ท่านสืบตอบว่า "ไม่ทำ จำทำ อ้ายตาคนนี้แกตระหนี่มานานแล้ว ที่แกทำแม่ก็เพราะแกเห็นว่า 'พี่เจ้าแลตัวเจ้าเติบโหญ่ขึ้นมาแล้ว ถ้ามีผู้มาสู่ขอแม่เจ้าก็จะตกแต่งไป เมื่อแต่งก็จะต้องเอาสมบัติของแกไปแต่ง แกจึ่งชิงตัดต้นความเสียครั้งหนึ่ง ความข้อที่เราชี้แจงนี้เรามีข้อเทียบได้ เจ้าคิดดูเถิด เมื่อพี่เจ้าตายนั้นก็เพราะมีผู้มาสู่ขอจึ่งมีเหตุดังเจ้าเล่าให้เราฟัง ครั้นต่อมาถึงตัวเจ้า เจ้าก็ทราบเหตุเช่นพี่เจ้าตายครั้งก่อน เจ้าจึ่งได้ไปหาเราให้มานี้ ตาพ่อเลี้ยงเจ้านี้แกรู้คิดนักในการตระหนี่ เจ้าสังเกตดูเถิด แต่เจ้าเล็กมาจนโตแกได้ให้สิ่งใดเจ้าบ้าง"

หญิงนั้นตอบว่า "การให้ปันนั้นข้าพเจ้าไม่เห็นมีเลย ชั้นแต่คนแก่มาขอทานแกก็ไม่ให้ ถ้าแกมีสิ่งใดเป็นต้นว่ามะม่วง แกรับประทานแต่ที่เน่า ๆ ที่ดีเก็บไว้ก่อน ครั้งหนึ่งแกเจ็บหลานของแกมาเยี่ยม ฤดูนั้นชมพู่แสรกหายาก แต่ของแกมีอยู่กระทงหนึ่ง ๕ ผล แกเก็บซ่อนไว้แล้วแกทำปนว่า 'อยาก'

หลานแกผู้นั้นใจคอเขาดีเป็นผู้มีทรัพย์ เขาเห็นปนดังนั้นเขาก็

กระวีกระวาดจะไปเที่ยวหาซื้อ พอเขาไปแล้ว แกเรียกบ่าวให้เอาชมพู่ไปสกัดขายไว้ตามทางที่เขาจะไป แกสั่งว่า 'ถ้าเขาจะซื้อเรียกเอา ๘ สลึง'

เมื่อแกทำเช่นนั้นเขาไปพบเขาก็ซื้อมาให้ เจ้าชมพู่กระทงนี้แลถ้าใครมาเยี่ยมแก แม้เป็นผู้มีทรัพย์ใจอาริไม่ตระหนี่แล้วถูกเข้าแทบทุกคน กว่าชมพู่จะเน่าได้เงินประมาณ ๒๐ บาท แหม! นี่อีกอย่างค่ะท่าน บ้านดิฉันนี้ไม่ใช่หมอดอก แต่มียามากกว่าหมอ เรื่องยาละก็แกปะหมอไม่ได้ละ แกขอเสียจนระอา แกไม่ได้ทำไม่ได้อะไร แกเล่นขอตะพัด คนที่ในบ้านเรือนป่วยไข้ละก็ไม่หาหมอเลย แกรักษาเองทั้งนั้น เรื่องรู้คิดแลตระหนี่ของแกละก็หมดประเทศหาสู้ไม่ได้แท้ เออ! ก็ฉันเห็นประหลาดอีกข้อหนึ่ง เหตุใดงูของแกเลี้ยงจึงกัดแกเองด้วย ส่วนท่านไปอยู่ในห้องนั้นงูทำไมไม่กัด หรืองูไม่ได้มาที่ห้องกลาง"

ท่านสืบบอกว่า "งูมาที่ห้องกลางก่อน แต่เมื่อมาตรวจในตอนวันนั้นได้รู้แน่ว่างูแล้ว จึ่งได้เอาหวายเส้นนี้มาด้วย เพราะรู้อยู่ว่าธรรมดางูย่อมกลัวเสียงไม้เรียวหวดดังเคว้ียว ๆ เมื่อเราอยู่ในห้องนี้ได้ยินเสียงเป่าปาก สักครู่หนัก ๆ ก็เสียงกราก ๆ มาเราก็นึกมั่นว่า 'งูมาแน่' เราก็หวดหวายดังเคว้ียว ๆ เสียงกรากนั้นก็กลับไป พออีกสักประเดี๋ยวหนึ่งก็เสียงกราก ๆ มาอีก เราก็หวดด้วยหวายถูกดังปุ เสียงกรากนั้นก็เลยไป

ทันใดนั้นในห้องที่พ่อเลี้ยงเจ้าอยู่ก็ดังตึงตังขึ้น เราก็นึกรู้แน่ว่า 'งูไปกัดเจ้าของแล้ว เพราะงูโกรธว่าไม่ให้อาหารตามเคย กลับซ้ำงูถูกเจ็บโกรธไปด้วย' เมื่องูกัดเจ้าของแล้วงูกลับมาห้องกลางจะกัดเรา เราก็ตีหนักไปตามที่ดังแกรกนั้น จำเพาะถูกเหมาะงูก็ตาย การครั้งนี้เป็นบุญของเจ้านักหนาที่เจ้าไวปัญญาไปหาเรา หาไม่เจ้าคงตาย เจ้าอยู่เป็นสุขเถิดเราจะลาเจ้าไปก่อนแล้ว"

ท่านสืบกลับมายังบ้านอยู่เป็นสุขตามเดิม

เวลาวันหนึ่งท่านสืบนั่งอยู่ที่บ้าน มีอาการวิปริต เผอิญให้เดือดร้อนไม่สบาย จึ่งลงมาเดินเล่นอยู่ที่สวนบ้านพอได้ลมเย็นดี แล้วก็นั่งพักอยู่ที่ร้านเล็ก ในขณะนั้นมีชายหนุ่มคนหนึ่งวิ่งกระหืดกระหอบเข้ามาหา กระทำคำรบแล้วกล่าวว่า "ข้าแต่ท่านผู้มีจักษุญาณ ข้าพเจ้ามาคำนับท่านนี้ด้วยหวังใจว่า 'ท่านคงช่วยปกครองชีวิตข้าพเจ้าได้' สมัยนี้เป็นกาลที่สุดของข้าพเจ้าแล้ว ถ้าท่านไม่กรุณาแล้วข้าพเจ้าคงเป็นอันตรายชีวิตเป็นแน่ ขอท่านได้กรุณาแก่ข้าพเจ้าคิดว่าให้ทานชีวิตไว้ให้นานวันเถิด"

เมื่อท่านสืบได้ฟังกล่าวดังนั้นจึ่งถามว่า "เหตุการณ์ฉันใดเจ้าที่เจ้า

จะถึงแก่อันตรายชีวิต เจ้าเกี่ยวข้องต้องคดีมีผู้ใส่โทษเจ้าด้วยความไม่จริงฉันใดหรือ ? หรือคนร้ายกระทำอันตรายเจ้าวิ่งหนีมันมา คนร้ายที่ใกล้บ้านข้านี้ไม่มีเลย เจ้าทุกข์ร้อนฉันใดจงบอกไปให้แจ้งก่อน ถ้าเราเห็นการควรช่วยได้จะได้ช่วยเจ้า"

ชายหนุ่มกราบลงแล้วบอกว่า "ภัยอันเกิดขึ้นนี้เป็นภัยอันพิกลนัก ไม่ใช่ภัยอันเกิดในระหว่างหนทาง หรือราชภัยโจรภัยอันเกิดแก่สามัญชนโดยธรรมดานั้นมิได้ ภัยของข้าพเจ้านี้เป็นภัยลึกลับ ข้าพเจ้าได้รู้เหตุมาแต่ข้าพเจ้ายังเยาว์อยู่ ขณะเมื่อภัยอันนี้มาถึงปู่แลลุงข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้ายังจำได้อยู่ บัดนี้การเช่นปู่แลลุงข้าพเจ้าถึงทำลายชีวิตนั้นมาถึงข้าพเจ้าอีกเหมือนกันเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึ่งได้เดือดร้อนนักเห็นว่าตัวข้าพเจ้าคงตายเช่นปู่แลลุง" พูดเท่านั้นแล้วก็ร้องไห้ยกใหญ่มิได้เล่าความต่อไป

ท่านสืบ "เอ ! การเรื่องนี้ชอบกล จะมีการประหลาดเป็นแน่ ชายหนุ่มนี้ดูอาการเดือดร้อนนัก น่าจะมีเหตุอันพิสึกพึงกลัวเรื่องภัยนี้จึ่งได้ตกใจนักหนาจนหน้าไม่มีโลหิต จึ่งพูดเอาใจชายนั้นว่า 'เจ้าอย่าทุกข์ร้อนไปเลย และข้อความต้นนั้นเป็นฉันใดเล่าไปเถิด เราทุกวันนี้มีเจ้าก็คงจะรู้อยู่แล้วว่าความสามารถแห่งเราอาจสอดส่องรู้การได้ทั่วไป' เจ้าได้ตั้งใจมาหาแล้วเราคงจะช่วยเจ้าไม่ให้เป็นอันตรายได้ เจ้าจงเบาความทุกข์เสียในบัดนี้เถิด" ว่าดังนั้นแล้วก็เรียกคนใช้ยกเอาคนโทน้ำแลถ้วยแก้วมาส่งให้ชายนั้นล้างหน้าแลรับประทาน

ชายหนุ่มนั้นเมื่อได้ฟังถ้อยคำรับรองแข็งแรงก็บรรเทาความทุกข์ลง จึ่งรับน้ำมาล้างหน้า รับประทานแล้วก็เล่าความต่อไปว่า "เดิมปู่ข้าพเจ้ามีบุตร ๒ คนคือลุงข้าพเจ้าคนหนึ่ง บิดาข้าพเจ้าคนหนึ่ง นอกนั้นไม่มีอีก ส่วนบิดาข้าพเจ้านั้นไปได้ภรรยาอยู่ต่างเมืองไป คือท่านมารดาของข้าพเจ้าอยู่กินด้วยกัน มีบุตรชายสองหญิงสอง ข้าพเจ้าเป็นบุตรที่หนึ่ง ส่วนลุงของข้าพเจ้านั้นอยู่ด้วยปู่ในบ้านเดิม เพราะแกไม่ชอบมีเมีย แลแกตั้งใจจะอยู่ปฏิบัติปู่ด้วยเพราะปู่ไม่มีใคร ย่าก็ตายเสียแล้ว

เมื่อข้าพเจ้าอายุได้ ๑๖ ปี ปู่แลลุงข้าพเจ้ามีหนังสือไปถึงบิดาข้าพเจ้าว่า 'สมบัติบ้านเรือนอันเป็นของเดิมจะไม่มีใครรักษา ลุงข้าพเจ้าก็ไม่มีลูกเมีย ถ้าปู่แลลุงเป็นอันตราย ยายตายลงหาผู้ปกครองมิได้ ขอให้บิดาข้าพเจ้าส่งข้าพเจ้ามาอยู่ด้วยปู่แลลุง' เมื่อบิดาข้าพเจ้าทราบตามหนังสือนั้น ความรักบุตรก็มีเป็นธรรมดา แต่ไม่สามารถจะขัดขวางได้เพราะเป็นทางจริงดังกล่าวแล้ว อีกประการหนึ่งท่านเป็นที่สักการะนับถือ ถ้าขัดขวางไปก็มิชอบจำเป็นต้องยอม บิดา

ข้าพเจ้าจึ่งส่งข้าพเจ้าให้มาอยู่กับปู่แลลุงแต่นั้นมา

เมื่อข้าพเจ้ามาอยู่นั้นปู่แลลุงก็เป็นที่รักใคร่ ใช้สอยไม่มีความรังเกียจสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ตั้งแต่มาอยู่ปู่ข้าพเจ้าสั่งความไว้อย่างหนึ่งว่า 'ที่ห้องเล็กติดกับห้องนอนของท่านนั้นท่านห้ามไม่ให้ใครเข้าไป ท่านห้ามกวดขันเป็นอันขาดไม่ให้เข้าไปเลย ข้าพเจ้าก็รับตามถ้อยคำของท่าน

ครั้นอยู่มาไม่ช้านานตั้งแต่ข้าพเจ้าไปอยู่ประมาณปีเศษเดือนหกหน้าลงนา เวลาเช้าประมาณ ๒ โมงเศษ ปู่แลลุงกับตัวข้าพเจ้านั่งรับประทานอาหารอยู่พร้อมกัน ทันใดนั้นมีผู้นำหนังสือไปรษณีย์มาให้ ๑ ซอง สลักหลังซองถึงปู่ข้าพเจ้า ปู่ข้าพเจ้ารับไว้แล้วก็วางไว้ พอเวลารับประทานอาหารอิ่มแล้ว ก็เปิดผนึกหนังสือนั้นออกดู ในหนังสือนั้นไม่เห็นมีข้อความอันใด มี ป ป ป ๓ ตัวกับแปะสังกะสี ๓ อัน ปู่ข้าพเจ้าเห็นแล้วบ่นอุบอับว่า 'เกิดมาชาตินี้จะรักษาความดี ถึงฉันใด ๆ ก็ดีคงไม่ให้เสียชื่อ' ว่าเท่านั้นแล้วก็ฉีกหนังสือนั้นทิ้งเสีย ไม่มีใครทราบความของแกว่าเป็นประการใด แต่แกนั้นดูอาการโกรธมากหน้าตาผิดปรกติ แต่นั้นมานานดูแกไม่สู้สบาย ไม่ใคร่พูดเล่นเจรจาเหมือนแต่ก่อน

แต่นั้นมาประมาณเดือนเศษมีคนนำหนังสือไปรษณีย์มาให้อีกฉบับหนึ่ง เมื่อได้รับหนังสือฉบับนี้ลุงข้าพเจ้าหาอยู่ไม่ ข้าพเจ้านั่งอยู่กับปู่ ปู่ก็เปิดออกดูก็เป็นเช่นหนังสือก่อน ไม่มีข้อความอันใด มี ป ป ป แลมีแปะ ๒ อันผิดกับฉบับก่อนที่มีแปะมากขึ้นเป็นสอง มากกว่าเก่าอันหนึ่ง

เมื่อปู่ข้าพเจ้าได้รับหนังสือฉบับนี้ มีอาการวิตกนั่งเซาซึมอยู่หลายเวลา ข้าพเจ้าเห็นอาการดังนั้นจึ่งถามว่า 'หนังสือเช่นนี้ปู่เข้าใจความฉันใด เห็นปู่ดูแล้วไม่สบาย ขอได้กรุณาบอกข้าพเจ้าให้ทราบเพื่อข้าพเจ้ารู้ไว้บ้างพอแก้โง่เขลา'

ท่านปู่ตอบข้าพเจ้าว่า 'เจ้ายังไม่ควรจะรู้ เมื่อต่อไปเป็นผู้ใหญ่แล้วจึ่งจะรู้ได้ เรื่องความของหนังสือนี้เป็นการยืดยาวนัก ยังจะมีต่อ ๆ ไปอีกหลายอย่าง'

เมื่อปู่ว่าดังนั้นข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะไต่ถามท่านต่อไปต้องสงบอยู่ แต่นั้นต่อมาปู่ข้าพเจ้าอาการไม่สบายมาก จะกินจะนอนไม่ปรกติ มีอาการตรึกมากกว่าอื่น ๆ ตั้งแต่วันรับหนังสือฉบับที่สองแล้วนั้น เวลาล่วงมาสัก ๖ เดือนมีผู้นำหนังสือมาให้อีกฉบับหนึ่ง เวลานั้นเป็นฤดูหนาว ปู่แลลุงกับตัวข้าพเจ้านั่งผิงไฟอยู่ ท่านปู่รับแล้วเปิดออกดู ในนั้นมี ป ป ป ๓ ตัวแปะ ๓ อัน ท่านปู่ดูแล้วทิ้งลงในไฟกล่าวคำว่า 'แม้ถึงฉันใดก็ดีเป็นไม่ยอมเป็นอันขาด มาตรว่าตัวจะคิดไม่สำเร็จก็

ต้องจำเป็นจากโลก ที่จะจากความจริงความดีนั้นไม่ยอมแล้ว ขึ้นชื่อว่าทำการใดที่ปราศจากคำสรรเสริญแล้ว ตัวเราต้องไม่ประพฤติตลอดในการอันนั้น'

ทันใดนั้นท่านจึ่งกล่าวขึ้นว่า "สจฺจ์ เว อมตา วาจา"[๑] ความสัจเป็นความดี แน่ะ! เจ้าผู้ลุงแลหลาน กาลต่อไปข้างหน้าเจ้าต้องถือต่อไป นี้แลเป็นมรดกวิเศษที่ข้าให้แก่เจ้า เจ้าอย่าละอย่าลืมเสีย จงยึดไว้ให้มั่นในอารมณ์ ความจริงนี้เป็นของวิเศษมากหาที่เปรียบมิได้แล้ว เราจะยกความจริงให้เจ้าเห็นเป็นสังเขปดังนี้ คือแม้มหาชนทั้งหลายทุกคนถือความจริงทั่วกัน ศาลแลตุลาการ[๒]คงไม่ต้องลำบากในการวินิจฉัยข้อความเลย เพราะเหตุว่ามนุษย์ทั้งหลายมีความจริงมาตรว่าถ้าจะมีผู้ทำอันตรายกันล้มตายอยู่ไม่มีผู้รู้เห็น หากตุลาการเรียกถามพิจารณาก็คงไม่ง่าย เพราะมูลของความจริงนั้นโดยแท้

ขณะนั้นข้าพเจ้าจึ่งพูดขึ้นคำหนึ่งว่า 'ในเวลานี้คนทั่วไปก็ยังต้องการความจริงอยู่ ถ้าพุดกันด้วยเรื่องหนึ่งเรื่องใดแล้วมักจะย้อนถามกันว่าจริงหรือ? ฉันใดการจริงจึงเสื่อมอยู่ ไม่รุ่งเรืองเช่นท่านปู่กล่าวเล่า'

ท่านปู่ตอบว่า 'การเรื่องนี้เจ้ายังไม่เข้าใจตลอด ที่เจ้าว่าการจริงยังต้องการอยู่ทั่วไป เหตุใดจึ่งไม่รุ่งเรืองนั้น เจ้ายังเห็นการชั้นเดียวอยู่ อันความต้องการจริงเช่นว่านั้น เขาย่อมต้องการแต่ของผู้อื่น ส่วนในตนเองนั้นหาได้ตั้งจริงไว้ไม่ เพราะฉะนั้นความจริงจึ่งยังทั่วกันไปไม่ได้ ส่วนตัวไม่จริงส่วนผู้อื่นจะให้จริง ความเท็จความจริงปนคละกันจึ่งเป็นไปไม่ได้ดังเช่นเรากล่าว'

ข้าพเจ้าจึ่งตอบท่านอีกคำหนึ่งว่า 'ถ้าฝ่ายเราถือจริงมั่น ฝ่ายเขาไม่ถือ มันมิพากันมาหลอกเราบ้นหรือ? อ้ายพวกหลอกมันคงทำยับ'

ท่านตอบว่า 'เจ้าว่าดังนั้นไม่ถูก ความจริงนั้นเป็นของดีเราให้ถือไว้ส่วนหนึ่ง ถ้าความจริงของเรามีมั่นคงแล้ว ความเท็จเข้ามาปะปนไม่ได้ แม้ถึงจะหลอกหลอนเราฉันใดเราก็รู้ เพราะคำเท็จนั้นเป็นคำโคลง ๆ ไม่เป็นคำมั่นคงเหมือนคำจริง หากจะทดลองให้รู้ได้ก็ง่าย ๆ ไม่สู้ยากนัก แม้บัดนี้ข้าจะให้เจ้าเล่าเรื่องราวอันใดอันหนึ่งสักเรื่อง แต่ให้ปะติดปะต่อเอาในบัดนี้ อย่าเอาเรื่องที่มิจริงหรือเรื่องที่ได้ฟังเขาเล่ามาแล้วนั้นมาว่า แม้หากเจ้าเล่าแล้วแลจะให้เจ้าเล่าทวนอีกครั้งหนึ่ง

---

[๑] อ่านว่า สัด - จัง - เว - อะ - มะ - ตา - วา - จา หมายถึง ความสัจเป็นคำพูดที่ไม่ตาย

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตระลาการ" การพิมพ์ครั้งนี้ได้ปรับแก้เป็น "ตุลาการ" ทุกแห่ง

เจ้าคงเล่าไม่เหมือนกันกับที่เล่าแล้ว คงมีคำส่อออกให้เห็นว่าเรื่องที่เล่านี้เป็นเท็จใช่แต่เท่านี้เมื่อใด ? คำเท็จก็มีเครื่องส่อหลายประการ เช่นกับผู้ประพฤติชั่วมักจักคิดแก้ตัวให้พ้น แต่หากว่าผู้ถามซักไซ้เข้า ก็มักกล่าวพลาดพลั้งส่อออกมาให้เห็นชัดว่าผู้นั้นชั่วจริง คำที่กล่าวเท็จแม้ต้องถูกซักไซ้แล้วปิดไม่อยู่ แก้ไม่หาย ยิ่งแก้ยิ่งหนักเข้าทุกที เพราะฉะนั้นข้าเห็นเสียแล้วข้าจึ่งว่าไม่ดี เห็นว่าคำจริงเป็นคำไพเราะกว่าคำเท็จ คำเท็จเป็นคำทำให้เขาเชื่อ ในระหว่างที่เขาไม่สงสัยเท่านั้น หากว่าเขามีความสงสัยสอบสวนเข้าเวลาใด ผลแห่งความเท็จก็จะให้ผลแก่ผู้เท็จนั้นเจ็บที่สุด อุปมาดังบุคคลอันมีอาฆาตแลคอยจ้องจะทำอันตรายแก่แมวอันทำอันตรายแก่ของของตน แม้เวลาใดแมวนั้นมาก็หวังจะกระทำให้หนัก หากแต่ว่าแมวนั้นได้มาแลเห็นผู้มุ่งนั้นก็กระทำอาการแล่นหนีไปโดยเร็ว ทันทีนั้นผู้มุ่งกระทำคงแล่นไล่ประหารด้วยกำลังอันแรง แม้ถูกก็แทบถึงแก่อันตรายชีวิต แม้ผิดก็ไม้หักในทันใดนั้น แม้หากว่าแมวนั้นจะหนีพ้นได้ ความอาฆาตของผู้มุ่งนั้นก็มิได้เสื่อมไป แม้ว่าแมวมิได้วิ่งหนียอมให้ผู้อาฆาตนั้นจับกุมโดยดี แม้ถึงผู้อาฆาตจะกระทำก็ไม่หนักนัก บางทีก็จะเป็นการยกเว้นไปได้ แมวนั้นคงรอดตัวไปครั้งหนึ่ง ความอาฆาตอันเป็นอยู่นั้นก็หมดไปด้วย เห็นอาการดังนี้จึ่งว่าความจริงดีกว่าเท็จ หากเราทำผิดแล้วแลรับรองตามความผิด แม้ถึงจะมีโทษเบาหนักฉันใดก็เป็นอันแล้วไปไม่ต้องระวังลำบากแลยากแก่ผู้อื่น หากเรามีความผิดแล้วแลแก้ตัวรอดได้ก็ยังต้องระวังอยู่เสมอ หากเขารู้เข้าก็ต้องรับผลหนักกว่าโทษอันมีอยู่แล้วนั้นด้วย เพราะเขาต้องคิดเอาค่าเท็จเพิ่มเติมเข้าอีก ฉันจึ่งเห็นความจริงเป็นการดีมากเป็นของคนนิยมทั่วโลก แม้ถึงท่านผู้เป็นศาสดาต่างๆ ในการศาสนาก็มิได้สอนให้เว้นคำจริงนี้เลย ไม่ว่าชาติใดภาษาใดที่มีศาสนาแล้วต้องสอนให้มนุษย์ถือความจริงทุกๆศาสนา เจ้าทั้งสองลุงแลหลานต้องมั่นไว้ในสันดานจึ่งจะมีความสุขเจริญต่อไป'

เมื่อปู่ข้าพเจ้าสั่งสอนดังนี้ ข้าพเจ้ามีความซึมทราบอาบอิ่มในใจมิได้กล่าวคำไต่ถามท่านอีกต่อไป แต่นั้นต่อมาไม่ช้านานปู่ข้าพเจ้าได้รับหนังสืออีกฉบับหนึ่ง ในหนังสือนั้นมีกระดาษขาวตัดย่อยเล็ก ๓ ชิ้น ถ่านไฟอันหนึ่ง เมื่อปู่ข้าพเจ้าได้รับหนังสือฉบับนี้มีอาการทุกข์โศกนักไม่สบายเลย เรียกลุงข้าพเจ้าเข้าไปในห้องเล็กที่ห้ามกวดขัน แต่ห้ามมิให้ข้าพเจ้าเข้าไปด้วย ข้าพเจ้าอยู่ภายนอกได้ฟังแต่เสียงพูดพึมพำหาเข้าใจว่าว่ากระไรไม่ พูดกันอยู่ประมาณครู่หนึ่งก็ออกมา ตั้งแต่นั้นมาปู่ข้าพเจ้าไม่ไปข้างไหนเลย

อยู่มาได้สามสี่วันเวลาเย็นประมาณ ๕ โมงเศษ ปู่ข้าพเจ้าลงเรือน

ไปเดินอยู่ที่ในบ้าน ได้ยินเสียงปู่ร้อง 'โอย ! ช่วยด้วย' ข้าพเจ้ากับลุงก็วิ่งเร็วไปดู เห็นปู่ข้าพเจ้าล้มลงขาดใจตายอยู่ หาทราบว่ามีอันเป็นอย่างไรไม่ จึ่งไปหาหมอมาตรวจ หมอก็ไม่ทราบว่า 'เป็นฉันใด'

ข้าพเจ้ากับลุงก็ช่วยกันทำการศพตามธรรมเนียมแล้ว ลุงข้าพเจ้าก็ปกครองบ้านเรือนต่อมา ข้าพเจ้าก็อยู่กับลุงในบ้านเรือนนั้นประมาณ ๒ ปีเศษ

เวลาวันหนึ่งลุงข้าพเจ้าได้รับหนังสือฉบับหนึ่ง เปิดออกดูในนั้นไม่มีหนังสือ มีกระดาษย่อย ๓ ชิ้นกับถ่านไฟอันหนึ่ง เหมือนหนังสือใบที่สุดเมื่อปู่ข้าพเจ้าได้รับแล้วถึงแก่กรรม เมื่อลุงข้าพเจ้าได้รับหนังสือนี้ พูดว่า 'การเรื่องนี้ต้องถือคำสั่งบิดา ถึงอย่างไรก็ดีไม่ยอมละ' ว่าแล้วก็ลุกเข้าไปในห้องเล็กที่ว่าห้ามไม่ให้ใครเข้านั้น หายเงียบอยู่สักประเดี๋ยวหนึ่งก็ออกมา เมื่อลุงมาข้าพเจ้าเข้าไปในห้องนั้น เห็นมีควันกรุ่น ๆ ออกมาจากห้อง ได้กลิ่นเหมือนกลิ่นกระดาษไหม้ไฟ

เมื่อลุงข้าพเจ้าออกมานั้นเรียกข้าพเจ้าไปนั่งใกล้แล้วกล่าวคำสั่งสอน พิไรไปตามความที่จะให้ข้าพเจ้าประพฤติ ข้าพเจ้าก็กล่าวคำรับรองว่า 'ตัวข้าพเจ้านี้มาเกิดในตระกูลของท่านแล้ว ข้าพเจ้ามีความหวังใจว่าจะไม่ทำให้สมบัติและตระกูลของท่านเสียไปด้วยข้าพเจ้า'

ลุงข้าพเจ้าเมื่อได้ฟังคำรับดังนั้นก็ตอบว่า 'การที่เจ้าคิดดังกล่าวนี้เป็นการดีแล้ว ข้ามีความยินดีตามถ้อยคำของเจ้า แต่นั้นต่อมาลุงข้าพเจ้าก็อยู่แต่ในบ้านเรือนหามีที่ไปแห่งใดไม่ แต่วันนั้นมาในกำหนดประมาณ ๗ วัน รุ่งขึ้นเป็นวันที่ ๘ นั้นเวลาเช้า ข้าพเจ้าตื่นนอนออกมาจัดแจงน้ำร้อนน้ำชาตามเวลาที่เคยจัดให้แก่ลุงนั้น จัดแล้วก็นั่งคอยอยู่นาน ก็ไม่ได้เห็นลุงข้าพเจ้าตื่นนอนมาตามเวลาที่เคย ข้าพเจ้ามีความสงสัยจึ่งไปมองดูตามช่องฝาห้องนอน มองเข้าไปในนั้นเห็นหน้าต่างเปิด ๒ บาน ในห้องนั้นสว่างไม่เห็นลุงข้าพเจ้าอยู่ในห้องนั้น ข้าพเจ้ามีความสงสัยจึ่งมาผลักประตูดู เห็นดาลขัดแน่นอยู่ ข้าพเจ้าจึ่งปีนขึ้นทางหน้าต่าง เข้าไปในห้องนั้นก็หาเห็นลุงข้าพเจ้าไม่ ข้าพเจ้าก็เปิดประตูออกมาเรียกบ่าวไพร่ในบ้านมาถามดู ก็ไม่มีใครรู้เห็นว่า 'ลุงไปแห่งใด' ครั้งนั้นข้าพเจ้าก็ให้คนออกติดตามดูหลายพวกก็หาพบไม่

ครั้นหลายวันมามีผู้มาบอกว่า 'เห็นลุงข้าพเจ้าตกอยู่ในแปลงควายตาย' ข้าพเจ้าออกไปดู เห็นศพลุงอยู่ในแปลงควายที่ริมบ้านนั้นเอง ข้าพเจ้ากับบ่าวก็ช่วยกันยกศพขึ้นจากแปลงควาย หมดโคลนเลนที่เปื้อนแล้วหาหมอแลอำเภอมาตรวจ

หมอบอกว่า 'ไม่เห็นมีอาการอันใดประหลาด ไม่ทราบว่าตายด้วยโรคอันใด จะเป็นบาดแผลหรือถูกอาวุธก็ไม่มี' หมอแลอำเภอก็เป็นที่อัศจรรย์ใจ ไม่รู้ว่าตายด้วยเหตุฉันใด ครั้นตรวจกันแล้วข้าพเจ้าก็ยกศพมาบ้านกระทำการศพตามประเพณีแล้ว ข้าพเจ้าก็ปกครองบ้านเรือนต่อมานานประมาณ ๕ ปี ครั้นเมื่อวันวานนี้ ข้าพเจ้าได้รับหนังสือที่มีกระดาษตัดย่อยกับถ่านไฟนั้นอีก ข้าพเจ้ามีความเดือดร้อนกลัวจะเป็นเช่นลุงกับปู่ คิดวุ่นวายในใจไม่รู้ที่จะทำฉันใด ข้าพเจ้าจึ่งเข้าไปในห้องเล็กที่ลุงแลปู่เคยห้ามนั้น เข้าไปดูก็ไม่เห็นมีอันใด เห็นมีแต่หีบเหล็กเล็กใบหนึ่ง มีกุญแจไขคาอยู่ ข้าพเจ้าก็เปิดออกดู ในหีบนั้นเห็นมีสมุดเล่มหนึ่ง แต่ไหม้ไฟเสียหมดแล้ว ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า 'วันเมื่อปู่สั่งลุงนั้นเห็นจะเป็นเรื่องสมุดเล่มนี้กับอีกประการหนึ่งเมื่อลุงได้รับหนังสือแล้วเข้ามาในห้องนี้ ได้เห็นควันแลได้กลิ่นกระดาษไหม้เห็นจะเป็นลุงเผาสมุดนี้เอง'

เมื่อข้าพเจ้าคิดได้ดังนี้จึ่งนึกว่า 'หนังสือในสมุดคงเป็นข้อสำคัญจึ่งได้เผาเสีย' ข้าพเจ้าจึ่งค้นดูในสมุดที่ไหม้นั้นเห็นมีเศษกระดาษที่เหลืออยู่ไม่ไหม้ชิ้นหนึ่ง โตประมาณ ๓ นิ้ว ยาว ๔ นิ้ว มีอักษรในกระดาษนั้น ๔ อักษร แต่อ่านไม่ออกว่าว่ากระไร? ข้าพเจ้าก็เอาหนังสือที่ได้รับกับหนังสือที่เหลือไหม้ไฟนั้นไปบ้านอำเภอ แลเล่าความตามเหตุตลอดมาดังเล่าให้ท่านฟังนี้ อำเภอกำนันกลับว่า 'ข้าพเจ้าเป็นบ้าหาช่วยพิจารณาให้ไม่'

ข้าพเจ้าอ้อนวอนให้ช่วยกราบเรียนท่านว่า 'ชีวิตของข้าพเจ้าจะดับขอได้กรุณา' ร้องไห้วิงวอนอยู่ ท่านก็ไล่ขับเสียจากบ้าน

ข้าพเจ้าก็ต้องกลับมา เดินพลางร้องไห้พลาง คนทั้งปวงถามข้าพเจ้าก็เล่าให้ฟัง เขาก็พากันว่า 'เรื่องเหมือนนอนฝันจะไปเอาถ้อยความกับผู้ใดได้'

ข้าพเจ้ามาถึงบ้านนอนตริตรองถึงความตายอยู่ พอระลึกขึ้นได้ถึงคำปู่บอกว่า 'บรรดาคนในบ้านเมืองนี้มีผู้เมตตาจิตอยู่คนหนึ่ง ตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงนั้น...ตรงนั้น' ข้าพเจ้านึกได้จึ่งได้มาหาท่าน เศษหนังสือแลหนังสือที่ข้าพเจ้าได้รับก็เอามาด้วย" ชายนั้นหยิบจากกระเป๋าส่งให้ท่านสืบ

ท่านสืบฟังข้อความแลรับหนังสือมาดู อ่านไม่ออก ค้นตำราใหญ่ออกมาดู เห็นเข้าในแบบอันหนึ่งรู้พอจับเหตุได้ จึ่งพูดขึ้นว่า "อ้ายพวกชาติชั่วนี้ร้ายแรงนัก จำเป็นต้องล้างผลาญเสียจึ่งจะได้ แต่เวลานี้จะค่ำแล้วเจ้าต้องกลับไปก่อน พรุ่งนี้มาหาเราจะได้คิดป้องกันกันต่อไป แต่วันนี้เราจะเขียนหนังสือให้เจ้าฉบับหนึ่ง เจ้าจงเอาไปปิดไว้ที่ประตูบ้านเจ้า"

ท่านสืบเปิดตำราหาอยู่นาน จึ่งเขียนลงตามตำรานั้น หนังสือที่ท่านสืบเขียนนั้นไม่เป็นหนังสือเช่นใช้กันอยู่นี้ ชายนั้นอ่านไม่ออกไม่เข้าใจว่าว่ากระไร ? จึ่งย้อนถามว่า "นี้อ่านว่ากระไร ? "

ท่านว่า "เจ้าเข้าใจไม่ได้ดอก จงเอาไปปิดไว้เถิด นี้แลเป็นเครื่องป้องกันชีวิตของเจ้า เจ้าเร่งไปปิดไว้ให้ได้ในวันนี้"

ชายนั้นมีความยินดี รับหนังสือแล้วก็กราบลง กระทำอำลารีบมาโดยด่วน เร่งเดินมาตามทางนั้น มิได้ผ่อนพักแชเชือน

ฝ่ายท่านสืบเมื่อชายนั้นไปแล้วก็เขียนหนังสือหลายฉบับ บอกตามด่านทางทุกตำบลว่า "ถ้าเห็นคนไปในเรือรูปพรรณดังนั้นแล้ว ให้จับไว้ทั้งเรือทั้งคนให้จงได้" ท่านสืบจัดการเสร็จแล้วก็พักผ่อนนอนกินตามอิริยาบถ

ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้าก็ตั้งหน้าคอยชายนั้นตามกำหนดที่ได้นัดกัน จนเวลาเที่ยงสายก็ไม่เห็นชายนั้นมา ท่านสืบวิตกอยู่ พอคนใช้ของท่านสืบนำความมาบอกว่า "ชายผู้ที่มาหาท่านเมื่อเวลาวานนี้ ตายอยู่ที่กลางทางไม่ทราบว่าเป็นฉันใด ? "

ท่านสืบรู้ดังนั้นสะดุ้งขึ้นทั้งตัว ร้องว่า "แล้วกัน การของเราเสียแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะเราเขลาชายนี้จึ่งตาย" ก็รีบเร็วจากเรือนให้เรียกอำเภอกำนันตามไปด้วย

ครั้นไปถึงก็ให้ตรวจศพดูก็ไม่เห็นมีบาดแผลสิ่งใด จึ่งเอาศพใส่โลงไปตั้งไว้ที่บ้านชายนั้น ท่านสืบก็มีหนังสือไปยังบิดาของชายนั้น ให้มาทำการศพบุตรตามธรรมเนียม ครั้นต่อนั้นมาท่านสืบได้รับหนังสือฉบับหนึ่ง ไม่มีข้อความอันใด มี ล ล ช ช กับยอดจากใบจาก ๑ ยอด ขี้ผึ้ง ๑ ก้อน ท่านสืบอ่านไม่ออกหมดตำรารู้ไม่ได้ จะสืบต่อไปก็ไม่ได้ความ

ครั้นล่วงมาได้ประมาณ ๓ เดือน พวกด่านบอกมาว่า "จับเรือแลคนตามหนังสือคำสั่งนั้นได้ ทำกรงขังพวกนั้นมาในเรือลำนั้นทั้งหมด คนในเรือลำนั้นมี ๕๐ คนมีอาวุธครบมือ เมื่อจับคนพวกนั้นไม่ทันรู้ตัวจึ่งไม่ได้ต่อสู้ พวกด่านเก็บอาวุธแล้วให้คนคุมเรือลำนั้นกับคนมา มาใกล้ถึงพวกที่ต้องขังเอาไฟจุดเรือไหม้ขึ้นพวกนั้นตายในไฟหมด

ท่านสืบทราบดังนั้นพูดว่า "ดี มันตายเสียบ้างอ้ายอั้งยี่พวกนี้มันอาจหาญนัก" ข้อความก็เป็นยุติแต่เท่านี้

เรื่องที่ห้า[๑]

เวลาวันหนึ่งท่านสืบกับสหายนั่งอยู่ที่หน้าต่างเรือนอันเป็นที่ใกล้ถนนคนเดิน ได้เห็นคนทั้งหลายเป็นอันมากวิ่งมา แลเห็นชายผู้หนึ่งวิ่งเร็วมาข้างหน้าชูมือข้างขวาตาแลมุ่งมาตรงเรือนแห่งท่าน ท่านจึ่งบอกสหายให้ไปดูว่า "เป็นการฉันใด ? " ใคร่ครวญดูว่าจะเป็นคนวิ่งราวก็มิใช่

สหายของท่านตอบว่า "ไม่ต้องไปดูดอก บัดเดี๋ยวก็คงมาที่เรือนเรา"

ท่านสืบตอบว่า "ฉันใดท่านจึ่งรู้ดังนั้น เป็นด้วยเหตุฉันใดจึ่งจะมาที่นี่ ท่านก็เห็นอาการอย่างไร ? "

สหายตอบว่า "ท่านจงดูซิมันวิ่งมา ตาทั้งสองมันมุ่งอยู่ที่เรือนเรา"

ข้าพเจ้าเห็นอาการดังนี้จึ่งเห็นว่า "ผู้ที่วิ่งชูมือมาหน้านั้น คงจะมาหาให้เราช่วยธุระอันใดอันหนึ่งเป็นแน่" พอพูดกันสิ้นความลง

ชายผู้วิ่งมาหน้าชูมือมานั้นมาถึง วิ่งร้องขึ้นมาบนเรือนท่านสืบ ชูมืออันมีโลหิตไหลอาบแลกรังอยู่ ร้องขอความกรุณาให้ช่วย

สหายของท่านสืบเห็นดังนั้นก็มีความกรุณา แลท่านก็ชำนิชำนาญในการหมอบาดเจ็บอยู่ด้วยลักษณะผู้ชำนาญในการใด เมื่อได้เห็นการที่มีมาตามความถนัดแล้วก็เว้นไม่ได้ จำเป็นที่จะต้องกาหลกุลีกุจอด้วยตามทางถนัด แลกอบกรุณาด้วย

ตาแกก็รีบขมีขมันเปิดหีบหยิบหยูกยา หยิบเครื่องมือมาเย็บบาดแผล เช็ดล้างโลหิตอันไหลแลกรังอยู่นั้นแล้วหยอดยาตามวิธี เสร็จแล้วเอาผ้าชุบน้ำซับเหงื่อไคลฝุ่นทรายตามเนื้อตัว แลหน้าตาให้แล้วสำเร็จ

ชายผู้ต้องบาดเจ็บมานั้น เมื่อได้รับกรุณาอุปถัมภ์อันเต็มที่ดังนั้นก็บรรเทาความเจ็บลง จึ่งกระทำเคารพแก่สหายแห่งท่านสืบแล้ว จึ่งกล่าวคำว่า "ข้าแต่ท่านผู้กรุณา ท่านกระทำให้ข้าพเจ้าบรรเทาความเวทนากายแล้ว ข้าพเจ้ามีความขอบคุณท่านเป็นอันมาก แต่ในการที่ข้าพเจ้าต้องบาดเจ็บนี้มิใช่เจ็บแต่กาย ในใจของข้าพเจ้ายังเจ็บอยู่เป็นอันมาก ข้าพเจ้าไม่เห็นใครแล้วที่จะแก้ไขความเจ็บใจ

---

[๑] พระรัตนวราจารย์ *(รัตน กลัมพากร เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*. **วชิรญาณ** ๘, ๕๒ (๕ ตุลาคม ๑๑๒) : ๖๑๗ – ๖๒๑, ๕๓ (๑๒ ตุลาคม ๑๑๒) : ๖๓๐ – ๖๓๑.

ของข้าพเจ้าได้ เห็นอยู่แต่ท่านแลจะเป็นผู้บรรเทาเสียซึ่งโรคอันมีอยู่ในใจแห่งข้าพเจ้า เพราะแต่นานมาแล้วข้าพเจ้าได้ทราบอยู่ว่า "ท่านเป็นผู้มีปรีชาชื่อเสียงปรากฏในการที่จะสืบสวนสรรพการ อันมนุษย์รู้ปรากฏไม่ได้ ให้สำเร็จด้วยท่านมาหลายรายแล้ว ข้าพเจ้าตั้งหน้ามาหาท่านทั้งนี้ ขอท่านได้กรุณาช่วยสักครั้งหนึ่ง

สหายท่านสืบเมื่อได้ฟังชายผู้ต้องบาดเจ็บกล่าวดังนั้นจึ่งตอบว่า "การสืบสวนเช่นนั้นเราไม่เข้าใจ เราเข้าใจแต่ที่เราทำให้ท่านแล้วนี้ ถ้าท่านต้องการเช่นนั้นจงไปหาท่านที่นั่งอยู่นั้นเถิด นั้นแลท่านเป็นผู้ประเสริฐในการสืบ"

ชายผู้ต้องบาดเจ็บได้ฟังดังนั้นจึ่งหันมาเคารพท่านสืบแล้วกล่าวคำขอให้ช่วย ดังข้อความที่กล่าวมาแล้ว

ท่านสืบจึ่งตอบว่า "ข้อความฉันใดเจ้าต้องชี้แจงแยกแยะให้เราฟังโดยละเอียดก่อน ถ้าเราเห็นช่องได้แล้วเป็นได้ แต่ขอความมั่นใจว่า 'เจ้าไม่ทำความชั่วมาแล้วเราจึ่งจะช่วยได้' เรากระทำการทุกวันนี้เราตั้งใจอยู่ว่าจะช่วยผู้สุจริต แม้ผู้ทุจริตแล้วถึงจะนำเงินทองมาให้เรา เราก็ไม่ยินดีที่จะรับรองช่วยผู้นั้นให้สำเร็จได้ ก็ข้อความของเจ้านี้มีฉันใด แม้เป็นการสุจริตแล้วจงเล่าไปเถิดเราจะฟัง"

ชายผู้ต้องบาดเจ็ดกราบลงแล้วบอกว่า "ตัวเกล้าผมนี้ชื่อ**แต้ม** เตี่ยเกล้าผมเป็นจีน แม่เป็นเขมร เกล้าผมตั้งบ้านเรือนอยู่คลองสาน มีภรรยาชื่อ**ตุ้ม** บิดาเกล้าผมตกน้ำตายเมื่อปีวุ่นวาย แม่เกล้าผมเป็นโรคริดสีดวงแห้งถึงแก่กรรม เกล้าผมเจ็บหลายหนจวนตายแต่ไม่ตาย"

ท่านสืบ "ห้าย! เจ้านี่เพ้อเจ้อเขาจะฟังความที่ต้องบาดเจ็บมานี้ว่าเป็นอย่างไร ? ไม่ต้องกล่าวพงศาวดารกำเนิดด้วยดอกนะเจ้า"

แต้ม "ขอรับผม หมายว่ากราบเท้าโดยถ้วนถี่นี่ขอรับ คราวนี้แลเกล้าผมคิดว่าตาย เกล้าผมหมดสติเทียวขอรับ มาถึงใต้เท้าแล้วดูค่อยยังชั่ว แต่กระนั้นใจยังเต้นตึก ๆ อยู่นะขอรับ ก็เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคมนี้ขอรับ นายห้างเขาจ้างผมไปทำการอินเยอเนีย[๑] อยู่ที่โรงสี ผมทำอยู่ได้หลายวัน วันหนึ่งมีชายผู้ดีมาหาเกล้าผมที่โรงสีเมื่อเวลาหยุดเที่ยง เขามาพูดว่า 'ที่บ้านเขามีเครื่องสะกัดน้ำมันเครื่องหนึ่ง เป็นเครื่องใช้กำลังม้าไม่ใช้ไฟแลไอน้ำ แต่เครื่องนั้นยังมีความกีดขวางใช้ไม่สะดวก เขาอยากจะจ้างผมไปตรวจทำให้เรียบร้อยแล้วเขาจะให้รางวัล ๓๐๐ บาท ' ส่วนค่าแรง

---

[๑] engineer วิศวกร

ทำกี่วันจะคิดให้วันละ ๓ บาททุกครั้งที่ทำ เกล้าผมก็ยอมรับทำ เขาจึ่งนัดว่า "เพลาเย็นเขาจะมารับที่ท่าหน้าโรงสี' เกล้าผมก็ยอมตกลงตามกำหนด ครั้นเวลาบ่ายเลิกงาน ผมจึ่งรีบไปบ้านสั่งเสียภรรยาเสร็จแล้วก็รีบกลับมา บอกขอลานายห้างเขา ๗ วันเขาก็ยอม พอเดินออกมาที่ท่าน้ำจิ้งจกทัก สุนัขหอนแลดูหน้ากระผม กระผมก็นึกกริ่งใจแต่ไม่สงสัยว่าจะมีเหตุ เดินเล่นอยู่สักประเดี๋ยว ผมแลไปเห็นเรือไฟจูงเรือปิกนิก[๑] ๖ แจวแล่นมาจอดที่ท่า เห็นท่านผู้ดีที่นัดกันไว้นั้นนั่งมาในเรือด้วย

ผมก็ลงไปหา เขาก็เชิญให้ลงในเรือปิกนิก พอลงเรือเสร็จ นาฬิกาตีทุ่มหนึ่งพอดี เขาให้ผมนั่งมาในเก่งด้วย แต่เขาปิดหน้าต่างประตูเสร็จมืดตื้อ

เขาบอกผมว่า "นอนพักผ่อนเสียเถิดบ้านยังไกล เมื่อถึงแล้วจะบอก"

ผมทำการเหนื่อยมาแต่เวลาวัน พอเอนลงประเดี๋ยวก็หลับ แต่สังเกตได้ว่าเวลาเรือออกออกไปข้างใต้ ผมหลับมาในเรือไม่รู้สึกเลยจนถึงท่า เขาปลุกผมขึ้น ผมดูนาฬิกา ๘ ทุ่ม เขาให้ล้างหน้าล้างตาแล้วเขา บอกว่า 'ที่เขาเชิญมานี้เขาจะขอความสัตย์สักอย่างให้เป็นที่มั่นคง คือเขาว่าถ้าไปเห็นแลแก้เครื่องของเขาแล้ว ขออย่าให้เอาวิธีเครื่องของเขาไปทำเอง หรือบอกเล่าให้ผู้อื่นฟังเลยเป็นอันขาด'

ผมก็รับคำ เขาก็ให้ผมสาบานแล้วเขาก็ขึ้นบกเดินนำหน้าผมไป หนทางที่ไปนั้นเป็นสวน เมื่อใกล้ถึงเป็นทุ่งนา เดินไปในทุ่งนาประมาณ ๔๐๐ ก้าวก็ถึงที่บ้านเขานั้นมีเรือน ๒ หลัง สามทั้งโรง เขาก็เชิญผมไปนั่งบนเรือน พอนั่งลงก็มีคนเอาหมากพลูน้ำร้อนมาตั้งให้รับประทาน

ส่วนเกล้าผมก็ไม่คิดจะรับประทาน ใจตั้งหนึ่งอยู่ที่เครื่องจักรเพราะเขารางวัลมากตั้งหน้าแต่อยากดูเครื่อง ถ้าเห็นช่องแก้ได้จะได้แก้เอารางวัลเสียไม่ต้องข้าความ เจ้าค่าแรงวันละ ๓ บาทนั้นนึกว่า 'ถ้าแก้แล้วถึงให้ก็ไม่รับ จะรับแต่รางวัลเท่านั้น' ใจผมนึกมั่นอยู่ว่าสำเร็จ เกล้าผมจึ่งถามว่า 'เครื่องอยู่ที่ไหนจะขอดู'

เจ้าของเครื่องตอบว่า "จะดูก็ได้ นั่งอยู่นี่ก่อนจะไปเรียกผู้รักษามาพาไปดู" เขาก็เดินออกไปจากเรือนนั้นหายไปประมาณ ๒๐ มินิต

เมื่อขณะเขาไปนั้น มีหญิงคนหนึ่งรูปร่างสะสวยเดินมาที่ใกล้ผม

---

[๑] picnic ไปเที่ยว

แล้ว พยักหน้าให้ผมไปพูดด้วย เกล้าผมนึกลงสัยไม่ไปที่หญิงนั้น หญิงนั้นเดินมาชิดแล้วเอามือสะกิดผมที่สีข้าง บอกผมว่า "กรรม นี่มาทำไม ? รีบหนีไปเร็วเถิด"

พอเกล้าผมอ้าปากจะถามว่า "กรรมฉันใด" ก็พอมีเสียงคนขึ้นบันไดมา หญิงผู้นั้นก็เร่งเดินเร็วไปจากผม

ทันใดนั้นมีชายสูงใหญ่โต รูปร่างน่ากลัว เดินตรงมาที่เกล้าผม ชายนั้นมือหนึ่งถือขวานโป่วเท้า[๑] มือหนึ่งถือพวงกุญแจ มาว่ากับเกล้าผมว่า "มา เจ้านายช่างเอกจะดูเครื่องก็มาเร็ว ๆ ข้าจะให้เจ้าดู อย่าร่ำไร ไม่ชอบเรื่องทำบทพระบทนาง จะไปก็ต้องไปเร็ว ข้าไม่ได้ ข้าไม่ชอบคนช้า"

เกล้าผมก็รีบตะลีตะลานลุกขึ้น ชายนั้นก็หิ้วโคมเดินนำหน้าไป

เมื่อลงบันไดมานั้น ผู้นำเดินเร็วไปก่อน ผมลงมาทีหลัง ผมพบหญิงนั้นมายืนอยู่ที่เชิงบันได กระซิบบอกผมว่า "อย่าตามเขาไป เร่งหนีเสียโดยเร็ว"

ผมนึกเฉลียวใจหยุดชะงัก ถามหญิงนั้นว่า "เหตุการณ์ยังไร ? "

หญิงนั้นตอบว่า "บอกไม่ได้ถ้าไม่เชื่อขึนไปจะเป็นเหตุ"

ทันใดนั้นชายผู้นำเหลียวหลังมาไม่เห็นผม จึ่งหยุดร้องตะโกนมาว่า "เฮ้ย ! คน ๆ นั้นเดินช้าจริง เดินเหมือนขาหัก"

ผมได้ยินดังนั้นก็รีบเดินไปทัน ชายนั้นเดินบ่นไปว่า "ทำการเช่นนี้ไม่ทันอยาก แต่เดินเต่าก็แทบจะเร็วกว่า คนเช่นเอ็งนี้จะทำการทันกินหรือ ? ทำตะบิดตะบอยเช่นนี้ข้าวสารหมดไม่รู้ตัว"

เดินพลางบ่นพลาง ผมฤกบ่นดังนั้นก็นึกโกรธ ใจคิดจะกลับ แล้วคิดหวนขึ้นมาถึงรางวัลที่เขาจะให้นั้นก็พาให้ใจดีได้ นึกว่า "ไหน ๆ ได้มาแล้วฉันใดก็ไม่ควรจะให้ป่วยการเปล่า"

นึกพลางเดินตามเขามาพลาง พอถึงโรงเครื่องจักร อ้ายยักษาผู้นำไขกุญแจเปิดประตู ส่งโคมให้เจ้าเข้าไปดูตามชอบใจ ผมรับเอาโคมแล้วก็เข้าไปเดินส่องดู เห็นเครื่องนั้นทำถูกต้องตามแบบแผน แต่หาได้ทำด้วยเหล็กไม่ ใช้ทำด้วยไม้เป็นพื้น มีเหล็กแลทองเหลืองอยู่เฉพาะแต่แป้นแลก๊อกเท่านั้น ดูทำก็เกลี้ยงเกลาเรียบร้อยทุกอย่างไม่เห็นมีที่ขัดขวาง แต่เจ้าของบอกว่า "ขัด" จะเป็นด้วยฉันใด? ผมก็ตรวจดูโดยละเอียดไม่เห็นที่ขัดข้องสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดูส่วนสัตย์ก็ถูกต้องทั่วไป แต่น้ำอันที่เปิดน้ำให้ขึ้นไปที่สูงนั้นเล็กผิดส่วนอยู่ประมาณกึ่งนิ้ว

---

[๑] ค้ำจีน หมายถึง ขวาน ต้นฉบับเขียนว่า "โปเท้า"

ทันใดนั้นผมนึกสงสัยว่า "เครื่องอัดน้ำมันเห็นจะยังไม่ได้ใช้อัดเลย ยังไม่เห็นรอยน้ำมันติด แลกลิ่นน้ำมันไม่มีในที่นี้ ถ้าทำแล้วคงมีกลิ่นน้ำมันแล น้ำมันติดอยู่" เกล้าผมสงสัยดังนั้นจึ่งส่องดูตามรอบแท่นเครื่องนั้น เห็นมีดินสีแดง ๆ ตกเป็นผง ๆ อยู่ ผมก็หยิบขึ้นดู

ทันใดนั้นผู้นำยืนอยู่ที่ประตู ร้องตวาดมาว่า "เฮ้ย ! นั่นดูอะไรเกินไป ? หยิบอะไรขึ้นดูทำไม ? "

ผมตอบว่า "เห็นแดงหมายว่ากากงา"

คนนั้นตอบว่า "ว่าแล้วยังจะเถียงอีก ดูก็ไม่ดูแต่เครื่อง มองโน่นหยิบนี่"

ผมได้ฟังดังนั้นก็ไม่ตอบไป จึ่งตรวจเครื่องนั้นต่อไปอีก เครื่องนี้เขาทำลับสี้ชอบกล ในห้องนั้นมีจำเพาะแท่นเครื่องพอดี กั้นฝาชิดกับแท่นพอดี เครื่องอัดชั้นบนชั้นล่างพอครือกับฝาห้องแต่ ๓ ด้านทำแข็งแรงทั้งหมด แต่ด้านหนึ่งนั้นดูทำขึ้นใหม่ไม่สู้แข็งแรง ทำไว้ด้วยไม้สิงคโปร์ เอามือผลักดูโยกได้ เมื่อผมเอามือไปดันฝาลองโยก

ชายผู้นำนั้นร้องตวาดมาอีกว่า "เฮ้ย ! ฝาไม่เกี่ยวข้องกับเครื่อง ดูทำไมด้วย ? "

ทันใดนั้นชายผู้นั้นก็ปิดประตูห้องลั่นกุญแจขังผมไว้แล้ว เปิดก๊อกน้ำเครื่องจักรนั้นให้บีบลงมา ผมยืนอยู่ในห้องเห็นเครื่องอัดนั้นต่ำลงมาทุกที

ผมจึ่งร้องบอกว่า "ต่ำลงมาเกือบถึงศีรษะแล้วจงปิดเสียเถิด ฉันเห็นแล้วลงได้ดีแล้ว ปล่อยลงมาหมดฉันไม่มีที่หลีก ฉันมิตายหรือ ? "

ฟังดูข้างนอกเงียบไม่เห็นตอบ เครื่องก็ต่ำลงมาทุกที จนถึงยืนตรงไม่ได้ต้องย่อ ทันใดนั้นผมเห็นเสียท่าเหลือที่จะแก้ไข

เกล้าผมจึ่งร้องว่า "เจ้าประคุณขอชีวิตไว้เถิดจะยอมตัวเป็นข้าให้ใช้" เงียบไม่เห็นใครตอบ เครื่องก็ต่ำลง...ต่ำลงจนถึงนั่งยอง ๆ ยังพ้นศีรษะอีกประมาณ ๑ ศอก ผมหมดสติสิ้นความคิดไม่รู้ที่จะทำฉันใด ? "

ครั้งนั้นวุ่นใหญ่คลานไปข้างโน้นก็ติดฝา ข้างนี้ก็ติดฝา ดันประตูก็ไม่ออก เวลานั้นเกล้าผมวนยิ่งกว่าชะมดที่เขาขังกรง เมื่อกำลังคลานวุ่นอยู่นั้นกระผมนึกว่าแล้วครั้งนี้ตายแน่ นึกบอกหนทางตัวเอง พอมันครือหลังลงมาก็นึกมานะ "เอาตายร้ายทีตายดีหน" คลานทะลึ่งหัวโดนฝาปึง จำเพาะเหมาะถูกเจ้าฝาทางง่อนแง่นที่ทำด้วยไม้สิงคโปร์พังโครมออกไปได้ " เฮอ !" คราวนั้นใจราวกับนอน

ฝันร้ายตกใจตื่น ความที่หมดสติแลขอรับ ฝาที่รู้ว่าง่อนแง่นอยู่แต่เดิมลืมหมด นี้หากบุญเฉพาะดึงออกถูกทางดี หาไม่ป่านนี้เกล้าผมเป็นหนูติดเครื่องดัก ที่เขาเรียกฟ้าทับเหวอยู่นั่นเอง ใช่แต่เท่านั้นนะขอรับ เมื่อผมลุกออกมา มายืนงงเห็นเรือนที่ใกล้นั้นหลังหนึ่ง ผมก็วิ่งขึ้นไป

ทันใดนั้นได้พบหญิงที่ได้พบพูดกับผมนั้นอีก หญิงนั้นบอกว่า "เร็ว ไป ไปเร็ว บอกแล้วไม่เชื่อ เห็นไหมล่ะ ? ทันใดนั้นอ้ายโตเบ้อเร่อแล่นตามปึง... ปึง...ปึงมา มันถือขวานโป่วเท้าใหญ่ สะเนะร้องมาว่า "เอาให้ตาย"

ผมหมดสติไม่รู้ว่าจะไปทางไหน ? หญิงผู้นั้นชี้มือให้ผมลงทางหน้าต่าง ผมก็ตรงไปจะลง เห็นสูงเหลือเกิน หวนจะกลับมาลงบันได พออ้ายถือขวานมาถึงร้องว่า "มึงอย่าหนี ยอมตายดี...ดี"

ผมเห็นจวนเต็มทีจะต่อสู้หรือก็เห็นมันโตกว่าผมมาก ซ้ำมันมีขวานโป่วเท้าด้วย ผมก็นึกตามบุญตามกรรม ลงทางหน้าต่าง ไม่อาจโดดห้อยตัวลงไปเอามือเกาะไว้ พออ้ายทะโมนนั้นมาถึง เอาขวานฉะมือผมเป้ง ผมตกผลุงลงมาหมดสติไม่รู้ตัว ครั้งนั้นจะเป็นยังไร ? ต่อไปไม่ทราบ ผมจะเดินหรือจะวิ่ง จะนอนหรือจะนั่งไม่ทราบหมด แต่ว่าพอเวลาสักโมงหนึ่งผมรู้ตัวว่า 'ตัวผมมาอยู่ที่ที่พักรถไฟ พอรถจวนออกผมคลำดูเงินในกระเป๋ายังอยู่ ผมขึ้นรถไฟมา พอรถถึงผมก็รีบตะบึงมาหาใต้เท้านี้แลขอรับ ขอใต้เท้าได้โปรดสัตว์ผู้ยาก เรื่องราวของผมเช่นนี้จะเป็นยังไร ?"

ท่านสืบ "อีเรื่องของเจ้านี้ดูอาการหนัก เห็นจะเอาความจริงยาก อ้ายเรือนของเจ้าของเครื่องจักรข้ากลัวว่าไฟจะไหม้เสียหมดแล้วกระมัง ? "

ชายนั้นตอบว่า "มิได้คงยังไม่ไหม้ บ้านเรือนเขางดงามขอรับ ที่เขาจะทำลายถึงกะเอาไฟเผาเสียดังนั้นเห็นจะไม่เป็นไปได้ อีกประการหนึ่งหากว่าเขาจะคิดกลัวถ้อยความ เขาจะเผาเรือนเสียแล้วหนีไปนั้น ข้อนี้เขาเห็นจะไม่กลัว เพราะเขาเห็นเกล้าผมเป็นคนต่ำช้าอนาถา เขาคงเห็นว่าสู้เขาไม่ได้"

ท่านสืบ "เจ้าอย่าว่าไป มาไปดูกันให้เห็นจริงก็ได้ แต่บ้านเขานั้นคงอยู่ที่ใกล้ที่เจ้ามานอนอยู่นั่นเอง"

ท่านสืบจัดแจงแต่งตัวเสร็จมาขึ้นรถเก๋งรีบไปถึงรถไฟพอเวลารถออก ขึ้นรถไฟไปกับชายผู้นั้น พอถึงที่พักรถกลางย่าน

ชายนั้นบอกว่า "ถึงแล้ว" เมื่อผมไปหาท่านผมไปจากที่นี่ สองคนลงจากรถเที่ยวเดินดูทำเลอยู่ พอเดินมาถึงทางแห่งหนึ่ง

ชายนั้นบอกว่า "ทางนี้แลไปบ้านนั้น ผมจำตอมะพร้าวนี้ได้รอยบ่าว บ่าวมันเอาใต้เขี่ยไว้เมื่อคืนยังติดดำอยู่นี่

ชายนั้นเดินนำหน้าท่านสืบมาตามทางประมาณ ๓ เส้น ๔ เส้นออกทุ่งนา แลไปดูเห็นไฟไหม้บ้านเรือนหมด ควันยังโขมงอยู่

ท่านสืบบอกว่า "แน่ะ ! เห็นหรือไม่ ? ข้าว่าแล้วไม่ผิด" รีบเดินเข้าใกล้ ดูให้แน่เดินเข้าไปถึง

ชายนั้นดูแล้วหันมาว่าว่า "นี้แน่ะ ! ขอรับ แป๊บสำหรับเครื่องเป็นเหล็กไม่ไหม้ยังอยู่นั่น พุทโธ่ ! ผมไม่นึกเลยว่าเขาจะเผาบ้านเรือนหนีไปดังนี้ น่าเสียดายบ้านเขางามนะขอรับ"

ท่านสืบ "ฮึ...ฮึ เขาไม่ได้เผาหนีเจ้าดอก เจ้าเผาของเขาเสีย เขาก็ต้องไปน่ะซิ"

ชายนั้น "พุทโธ่ ! ท่านว่าอะไรดังนี้ ผมเผาเมื่อไร ? ผมรีบหนีเขาเกือบตาย จะเผาอย่างไร ? "

ท่านสืบ "เออ ! เพราะเจ้ารีบหนีนั่นแหละ เจ้าจึ่งเผาเรือนเขา"

ชายนั้น "พุทโธ่ ! ท่านไม่เชื่อเป็นความสัตย์นะขอรับ ผมไม่ได้เผาของเขาแท้ ๆ ท่านก็มีคุณต่อผม ไม่โกหกท่านดอกขอรับ ถ้าผมโกหกท่านละก็ให้ผมเป็นต่าง ๆ อย่าให้ทันเห็นหน้าบุตรภรรยาเลย"

ท่านสืบ "ฮะข้า...ฮ้าข้า ! เจ้าอย่าสบถ ถ้าเจ้าสบถ เจ้าทนสบถ เจ้าเผาของเขาจริง ๆ ข้ารู้"

ชายนั้นสิ้นความโต้เถียง กราบลงแล้วร้องไห้รำพันว่า "ความสัตย์ความจริงของผมแท้ท่านมาว่าได้ ว่าไม่ถูกเช่นนี้จะนับถือท่านไม่ได้ต่อไป เสียแรงถ่อกายไปหาตามความเล่าลือว่ามีสติปัญญา ควรหรือท่านผู้มีปัญญามากล่าวคำเท็จดังนี้ ? รู้เสียแล้วละคราวนี้ว่าหาปัญญามิได้ คำคนเล่าลือกันเปล่า ๆ มิรู้เราหลงไปหาตาครูเฒ่ากล่าวเท็จมานี้เอง"

ท่านสืบหัวเราะก๊าก "เจ้าอย่าเพ่อโกรธ เราขอถามเจ้าว่าที่เจ้าเล่าให้เราฟังว่าเจ้าถือโคมเข้าไปส่องดูเครื่องในห้องนั้น เมื่อเจ้าปึงออกมานั้นเจ้าเอาโคมออกมาด้วยหรือ ? "

ชายนั้นตอบว่า "พุทโธ่ ! ถามดังนี้ก็ถาม ก็เล่าให้ฟังแล้วว่าแต่ตัวยังแทบออกมาไม่รอด นี่ถามว่าเอา 'โคมออกมาด้วยหรือ?' เถอะ...เถอะ ! ท่านผู้มีปัญญาอย่าพูดกันเลย จะบอกอีกคำเดียวว่าไม่ได้เอาออกมา โคมนั้นทิ้งอยู่ใน

เครื่องนั้น"

ท่านสืบว่า "เจ้าทิ้งโคมไว้ในนั้น ก็เมื่ออ้ายฟ้าทับเหวมันกดลงมาโคมแตก ไฟในโคมนั้นก็ติดลุกไหม้เรือนขึ้น ข้าเห็นดังนี้ข้าจึ่งว่ากับเจ้าแต่เดิมว่าไฟคงไหม้บ้านเสียแล้ว

ชายนั้นได้ฟังคำชี้แจงดังนั้นตกตะลึงอยู่เป็นครู่จึ่งคิดขึ้นได้ว่า "ชะ ! ท่านนี้ราวกับเทวดาเจียวหนอ ? "

ทันใดนั้นก็ตรงเข้ามากราบลงที่เท้าท่านสืบ แล้วก็กล่าวคำขอขมาโทษ

ท่านสืบจึ่งบอกว่า "เราไม่ถือโทษเจ้าดอก มาไปด้วยกันสืบถามเขาต่อไปว่าพวกบ้านนี้นั้นไปข้างไหน ? "

สองคนเที่ยวไต่ถามตามที่ใกล้เคียงนั้นก็ไม่ได้ความ ก็พากันกลับมา ท่านบอกว่า"การเรื่องนี้สืบไม่ได้ เจ้าของบ้านเรือนคงตายในไฟหมด"

ชายนั้นก็ลากลับไปเรือนแห่งตน

สุกก่อนห่าม[๑]

ผลไม้ที่แก่แล้วแต่ยังไม่ทันที่จะห่ามแลสุก เช่น ผลมะม่วง แล ทุเรียน เป็นต้น แลมีผู้หนึ่งผู้ใดเก็บไปจากต้น เอาไปบ่มเพื่อจะให้สุกจนสุกงอมไปถึงจะได้ใช้บริโภคแลซื้อขายผลไม้ที่คนทำให้มีอาการเช่นนี้ เขาเรียกกันว่า **"สุกก่อนห่าม"** ผลไม้ที่สุกโดยอำนาจความอบรมข่มขืนให้สุกเช่นนี้ แม้นถึงเป็นชนิดผลไม้เคยมีรสหวานมาแต่เดิมปานใดก็ย่อมจะเสื่อมซาลงไปจากปรกติเดิมของมัน เพราะเหตุที่ผลยังไม่ได้แก่เต็มที่ แลยังไม่ทันที่จะห่ามแลสุกตามธรรมดาของมัน ผลไม้ทั้งปวงเช่นมะม่วง ทุเรียน แลมังคุด เป็นต้น ถ้ามันแก่เต็มที่แลห่ามแล้วเราเอาไปบ่มไว้ให้สุกก็ดี หรือสุกคาต้นหล่นลงมาก็ดี เราเอาไปบริโภคย่อมจะมีรสหวานสนิทดี โดยธรรมดาของมันที่เคยมีรสหวานมาแล้วแต่เดิม

คำว่า**สุกก่อนห่าม**ก็คือหมายเอาผลไม้ที่แก่แต่ยังไม่ทันถึงคราวที่จะห่ามแลสุกได้ แลมีผู้หนึ่งผู้ใดมาปลิดเอาไปบ่มเคี่ยวเข็ญให้มันสุกนั้นเอง คำซึ่งกล่าวบรรยายมานี้ คือพูดถึงผลไม้ธรรมดาโดยตรงแท้ทีเดียว ถ้าจะว่าโดยที่จริงตามที่ท่านบัญญัติคำนี้ให้ปรากฏไว้นั้น ท่านไม่ได้หมายเอาผลไม้ที่สุกก่อนห่ามโดยตรงตามธรรมดาดังกล่าวแล้ว ท่านกล่าวไว้โดยความเปรียบเทียบถึงการงานที่คนทั้งหลายทำ แลกิริยาของคนที่ได้ประพฤติให้มีอาการคล้ายคลึงกับผลไม้ที่สุกก่อนห่าม การงานอันใดที่คนทั้งหลายจะพึงทำด้วยกำหนดเอาวันคืนเดือนปีเป็นที่

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, "เรื่องปลาด : สุกก่อนห่าม," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๑๔ (๑ กุมภาพันธ์ ๑๑๒) : ๑๖๕ - ๑๖๖.

ตั้ง เช่นการทำนาสำหรับทำในฤดูฝน อันชนชาวสยามเราได้ประพฤติมาแล้วก็ดี เช่นการเล่นนักขัตฤกษ์ยืนชิงช้าเป็นพิธีอย่างหนึ่งสำหรับกรุงสยามเราซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ทำสืบมาแต่โบราณจนบัดนี้ แลจำเพาะทำในเดือนยี่ ขึ้น ๗ ค่ำไปจนแรมค่ำหนึ่ง จึ่งสิ้นพิธีนี้ก็ดี กิริยาที่มนุษย์เราทำการมากำหนดเอาวันคืนเดือนปีเป็นที่ตั้งดังกล่าวแล้ว ถ้ายังไม่ทันถึงกำหนดวันคืนเดือนปีที่เคยทำมาแต่ก่อน แลทำลง เขามักกล่าวเรียกการที่ทำยังไม่ถึงกำหนดนั้นว่า "เหมือนผลไม้ที่สุกก่อนห่าม" หรือกิริยาที่คนทั้งหลายชายหญิงได้ประพฤติมาแล้ว เช่นการบ่าวสาวที่ผู้ใหญ่ในตระกูลทั้ง ๒ ฝ่าย ได้กำหนดวันคืนเดือนปีเพื่อจะตกแต่งบุตรแลธิดาให้ได้อยู่กินเป็นสามีภรรยากันโดยประเพณีของโลกซึ่งได้เป็นมาแล้ว เมื่อสมัยที่การกำหนดจะทำการมงคลนั้นยังไม่มาถึง แลคนทั้งสองมาลักลอบได้เสียเป็นสามีภรรยากันเสียเอง ยังไม่ทันถึงกำหนดที่ท่านผู้ใหญ่ในตระกูลทั้ง ๒ ฝ่ายจะทำการมงคลให้ดังนี้ เขาเรียกว่า**สุกก่อนห่าม** เหมือนกัน

กิริยาที่สุกก่อนห่ามเป็นกิริยาไม่ดี ไม่สมควรที่มนุษย์ทั้งหลายชายหญิงจะพึงประพฤติ ดังนิทานเก่าซึ่งจะเล่าต่อไปนี้

ในกาลก่อนคนมีทรัพย์ผู้หนึ่งมีภรรยามีบุตรชายคนหนึ่ง เป็นคนมีบุตรห่าง เมื่อบุตรชายหัวปีอายุได้ ๑๐ ขวบ ภรรยาจึ่งมีบุตรมาอีกคนหนึ่ง บุตรที่สองนี้ยังอยู่ในครรภ์ของมารดาประมาณได้สัก ๖ เดือนเศษ แลบิดาของเด็กทั้งสองนั้น เผอิญมาตายลงในระหว่างที่บุตรที่สองยังอยู่ในครรภ์ เมื่อการเป็นดังนี้บุตรชายเป็นคนหัวปีซึ่งมีอายุได้ ๑๐ ขวบนั้นก็รบเร้าให้มารดาแบ่งทรัพย์มรดก อันเป็นส่วนที่ตนแลน้องชายซึ่งอยู่ในครรภ์นั้นจะพึงได้ส่วนละเท่าไร ? ให้เป็นอันตกลงกันเสีย

มารดาจึ่งผัดว่า "ขอให้น้องซึ่งอยู่ในครรภ์คลอดออกมาเสียก่อน จึ่งจะแบ่งทรัพย์สมบัตินี้ให้"

บุตรชายผู้หัวปีมิได้ยอมตามคำมารดา รบกวนเพื่อจะให้มารดาแบ่งมรดกให้ได้ทุกวันไป จนถึงกะบอกมารดาให้แหวะท้องเอาน้องของตน ซึ่งอยู่ในครรภ์ยังไม่ทันถึงกำหนดที่จะคลอด ให้เอาออกมาแบ่งมรดกจนได้

เมื่อมารดาทำตามคำอ้อนวอนของบุตรเช่นนั้นก็ขาดใจตายโดยทันที แลบุตรซึ่งอยู่ในครรภ์ก็พลอยตายเสียด้วย ยังหาทันที่จะแบ่งทรัพย์มรดกให้ตามประสงค์ของบุตรหัวปีไม่

กิริยาที่คนประพฤตข่มขืนธรรมดาเพื่อจะให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนเช่นนี้ ก็เหมือนดังไปปลิดเอาผลไม้ที่ยังไม่แก่ มาบ่มเคี่ยวเข็ญเพื่อ

จะให้สุกเหมือนกัน

แลเรื่องนิทานซึ่งกล่าวมานี้ก็สมกับคำเปรียบว่า **"สุกก่อนห่าม"** ให้นักปราชญ์พึงเข้าใจ โดยนัยดังกล่าวแล้วทุกประการเทอญ

สู้กันด้วยกลืนยาพิษ[๑]

เมื่อข้าพเจ้าออกจากวิทยาลัยมาใหม่ ๆ ข้าพเจ้ามีเพื่อนฝูงหนุ่ม ๆ ที่เป็นเพื่อนนักเรียน แลออกมาคราวเดียวกันบ้าง ที่รู้จักมักคุ้นกันมาแต่แรกบ้างมากด้วยกัน บางคนก็เข้าทำการงานต่าง ๆ ตามทางวิชาที่ได้ศึกษามา บางคนก็เฉยเที่ยวเตร่[๒]เล่นหัวเกะกะอยู่ ไม่ต้องธุระร้อนรนถึงเรื่องนั้น ด้วยเป็นลูกเศรษฐีคหบดีมีแก้วสารพัดนึก *(เงิน)* อยู่ใต้คำสั่งถมไป จะใช้จะจ่ายจะเล่นจะหัวจะทำอะไร ๆ นอกจากหยิบเดือนหยิบดาวแลของที่ไม่เป็นไปได้ทั้งปวงแล้ว คงจะสำเร็จตามความปรารถนาทั้งสิ้น ตัวข้าพเจ้าเองก็เกะกะอยู่กับพวกนี้เหมือนกัน

ที่ข้าพเจ้าพูดนี้คือ เวลาที่ข้าพเจ้ายังอยู่ประเทศอเมริกา[๓] ยังหาได้กลับมาบ้านเมืองไม่ ข้าพเจ้าเข้าสอบไล่ความรู้วิชาอะไร ๆ ที่ต้องการก็ได้สำเร็จทุกอย่างแล้ว มีคนชวนให้เข้าทำการงานที่ประเทศโน้นถมไป แต่ข้าพเจ้าไม่รับ เพราะได้ตั้งใจไว้ว่า "จะเที่ยวเล่นเสียเล็กน้อย พอรู้จักว่าความสุขแลความรื่นเริงที่แท้ของประเทศโน้น มันมีรสชาติหวานมันอย่างไร ? บ้างแล้วก็จะกลับบ้านเมืองเราเท่านั้นเอง การงานก็มาหาทำที่บ้านเกิดเมืองนอนดีกว่า"

---

[๑] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงตำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส)*. "อ่านเล่น : เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิษ," **วชิรญาณวิเศษ** ๔, ๒๒ (กรกฎาคม ๑๑๕): ๒๒๖๑ - ๒๒๘๔.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "เกร่"

[๓] สหรัฐอเมริกา *(United States of America)*

ในเวลานั้นข้าพเจ้าอยู่อย่างไร? เที่ยวเตร่เล่นหัวแลทำให้เวลาเปลืองไปอย่างไร ? นั้น ข้าพเจ้าไม่เล่าละ จะยืดยาวเลื้อยเจื้อยเกินกับที่ท่านผู้อ่านจะต้องการฟังหรือเห็นสนุกด้วยไป ข้าพเจ้าขอบอกให้ท่านทราบแต่ว่า "เพื่อนของข้าพเจ้าแต่ละคน ๆ นั้นล้วนแต่เป็นลูกหลานเศรษฐี ผู้มีชื่อเสียงแล้วทั้งสิ้น" ย่อมจะเข้าสู่ที่ประชุมสูงแลฟุ่มเฟือย อย่างที่เขาเรียกว่า "ใช้เงินทองอย่างฉิบหายเป็นธรรมดา" เพราะลูกเศรษฐีทั้งปวงนั้น ท่านคงจะทราบโดยมากแล้วว่าเขาใช้เงินทองเป็นอย่างไร ? เช่นมวนบุหรี่ซีกาเร็ต[๑]ด้วยตั๋วแบงก์เป็นต้น ข้าพเจ้าจะไม่พยายามเล่าเรื่องของคนพวกนี้แล้ว เพราะบางทีจะทำให้ท่านเห็นว่า "ข้าพเจ้ากล่าวเกินกับที่เป็นจริงไป" จะต้องขอยุติไว้

ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้นท่านอย่าคิดว่าข้าพเจ้าอวดอ้างหนา ที่ข้าพเจ้าเล่ามาดังนี้ ว่าที่จริงนั่นแหละก็อวดหน่อยหนึ่ง ที่ว่ามีเพื่อนฝูงล้วนแต่เป็นลูกเต้าคนมั่งมีทั้งสิ้น แต่ถึงข้าพเจ้าคบเพื่อนฝูงชั้นสูง แลต้องประพฤติตัวฟุ่มเฟือยตามเขาดังนั้นก็ไม่สู้จะกระไรนักหนา ด้วยข้าพเจ้าได้กะการเงินทองเสียแต่แรกว่าจะอยู่ต่อไปอีกเท่าไร? ใช้เงินทองประมาณสักเท่าไร? เสร็จแล้วข้าพเจ้าเห็นว่า "อยู่น้อยเวลาพอจะประพฤติฟุ่มเฟือยตามเขาได้ จึงได้กล้าทำเห่อดังนั้น"

เอ๊ะ ! ไม่ได้การเสียแล้วละซี นี่ข้าพเจ้าตั้งใจจะไปจับเล่าตรงเรื่องที่ข้าพเจ้าเข้าใจว่าสนุกทีเดียว ไม่เล่าถึงอ้ายเมื่อกระนั้น นี่ทำไมถึงไปตั้งท่าจะเล่าเข้าเล่า? หรือเล่าเสียให้ตลอดว่าตั้งแต่ออกไปเป็นอย่างไร? แลได้เข้าร่ำเรียนในโรงเรียนใด ได้เป็นขั้น ๆ ขึ้นไปอย่างไร ? จะดีกระมัง อย่างไรขอรับ ? เล่าก็เห็นจะดีเผื่อบางท่านจะอยากทราบบ้าง แต่มาคิดอีกทีหนึ่งก็ไม่เล่าดีกว่า เสียเวลาแลเสียหน้ากระดาษเปล่า ๆ ท่านหามาอยากฟังกับอีเรื่องเหลวไหลเช่นนี้ไม่ ท่านจะฟังเรื่องที่จ่าหน้าไว้ไม่ดีกว่าหรือ? เอาเถอะเป็นตกลงไปจับเอาเรื่องทีเดียว ไม่ยืดยาวเป็นน้ำท่วมทุ่งไปละ

วันนั้น *(วันใดเดือนใดข้าพเจ้าจำไม่ได้)* พวกเรา ๙ คน ๑๐ คน ด้วยกันไปเที่ยวยิงนกกลับมาพักอยู่ที่บ้าน**มิสเตอร์เน็ลซัน**เศรษฐีใหญ่นอกเมือง ตั้งใจว่าจะค้างอยู่ที่นั่นสักคืนหนึ่ง เช้าขึ้นก็จะลาเจ้าของบ้านยกพหลพลโยธาไปเที่ยวทำลายล้างชีวิตนกแลสัตว์อื่น ๆ ต่อไป

---

[๑] cigarette บุหรี่

ที่บ้านมิสเตอร์เน็ลซันในเวลานั้นมีแขกอื่น ๆ มาอยู่หลายคน ผู้ใหญ่ก็มีเด็กก็มี ล้วนแต่มานอนค้างแรมอยู่ทั้งนั้น กับพวกเราที่ไปรู้จักกันอยู่แล้วก็มี พึ่งไปรู้จักกันก็มีเป็นอันมาก ในพวกแขกนี้มี**เมเยอโมลินซัน**คนหนึ่ง เป็นผู้ใหญ่อายุเห็นจะประมาณ ๗๐ ปี หรือสูงกว่านั้น พวกเรารู้จักแล้วดีทีเดียวกับเมเยอคนนี้ แกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ สนุกสนานมากมายนัก เรื่องไปทัพจับศึกอะไรต่ออะไร ? มีพร้อม เป็นเรื่องจริงทั้งนั้นด้วยเรามาพบแกเข้าโดยโชคคราวนี้ เป็นที่ยินดีมาก ด้วยพวกเราไม่ได้พบปะกับแกมาหลายเดือนแล้ว ช่างเคราะห์ดีจริง ๆ !

เวลาเลี้ยงอาหารเย็นแล้วสักครู่หนึ่ง พวกเราก็พากันเข้าห้องสูบบุหรี่ สนทนากันถึงเรื่องยิงนกยิงสัตว์ เรื่องแล่นใบครีกเก๊ต[๑] ฟุตบอล แลเรื่องอื่น ๆ ต่าง ๆ สรรพเรื่องสนุกทั้งปวงที่จะค้นมาได้ พูดไปพูดมาเลยเรื่อยไปถึงเรื่องผู้หญิงยิงเรือ[๒]อะไรต่ออะไรพรรณนั้นเข้า

นี่แหละเรื่องอะไร ๆ ของเมเยอโมลินซันเราก็คงเคยฟังแล้วทั้งนั้น แต่เรื่องจะมีเมียเรื่องรักผู้หญิง แลเรื่องอื่น ๆ ชนิดนี้เราไม่เคยฟังเล่าเลย ดูก็น่าประหลาด คนอย่างเมเยอโมลินซันทำไมถึงไม่มีเมียได้ ? จะว่าข้างทรัพย์สมบัติก็บริบูรณ์ถมไป จะว่าข้างรูปร่างก็ไม่มีใครสู้ แต่ชั้นอายุล่วงเจ็ดสิบเข้าไปแล้วยังโอโถงไม่มีเสียกิริยาเลย พวกเราหนุ่ม ๆ สู้แกไม่ได้เสียอีก คงจะมีเรื่องอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นแน่ ที่ทำไม่ให้เมเยอโมลินมีเมียนี้ ความประหลาดใจมากระทบพวกเราเข้าดังนี้ เพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่งจึงพูดว่า

"เออ ! เรื่องนี้เรายังไม่เคยฟังท่านเมเยอโมลินซันเล่าอะไรถึงสักครั้งเดียว อย่างไรขอรับท่าน ? ผมนึกประหลาดใจมานานแล้วว่าทำไมถึงไม่มีภรรยาจนแล้วจนรอด ? คงมีเรื่องอะไรสักอย่างหนึ่งกระมังที่ทำไม่ให้ท่านรู้สึกเดือดร้อนถึงเรื่องจะมีเมียแต่เมื่อยังหนุ่มอยู่"

"มีซีพ่อคุณ" เมเยอตอบ "มีใหญ่โตเหมือนกันแหละ"

"แหม้ ! ถ้าอย่างนั้นคงสนุกใหญ่ทีเดียว ท่านเล่าให้พวกเราฟังได้ไหมขอรับ หรือเรื่องนั้นจะเป็นเรื่องอับอายของท่านกระมัง ท่านจึงยังไม่ได้เล่าให้พวกเราฟังเลย"

---

[๑] cricket กีฬา ประเภทหนึ่ง

[๒] สำนวน หมายถึง ผู้หญิงทั่ว ๆ ไป ต้นฉบับเขียนว่า "ผู้หญิงริงเรือ" ซึ่งความหมายเดียวกัน

"จริง พ่อคุณ จริง เรื่องนี้แต่ก่อนเป็นเรื่องอับอายของฉันจริง แต่เดี๋ยวนี้มันหายไปหมดแล้ว ไม่มีอับมีอายอะไรเลย ได้ซียากฟังก็ได้จะเล่าให้ฟังเป็นไรไป ? ฟังแล้วก็ต้องหัวเราะกันเท่านั้นเอง ไม่มีอื่น"

"เค้าเรื่องมันเป็นอย่างไรน่ะขอรับ ? "

"เค้าเรื่องน่ะหรือ ? เค้าเรื่องก็คือฉันรักกับผู้หญิงคนหนึ่งแล้วไปวิวาทกับผู้ชายอีกคนหนึ่งด้วยเรื่องผู้หญิงคนนั้น จนถึงผู้ชายคนนั้นกับฉัน**สู้กันด้วยกลืนยาพิษ** เรื่องนี้ภายหลังมาฉันก็เรียกของฉันเองว่า 'เรื่องสู้กันด้วยกลืนยาพิษ' เหมือนกัน"

"แหม้ ! สนุกใหญ่แน่ละ ผู้ชายคนนั้นเห็นจะมารักผู้หญิงร่วมคนกันเข้ากับท่านกระมังขอรับ"

"เปล่า เขาไม่ได้รักด้วยดอก แต่ฉันคลั่งเกินเหตุไป จึงถึงกับเป็นดังนั้นเข้า"

"ท่านฆ่าผู้ชายคนนั้นตายกระมังขอรับ สู้กันด้วยกินยาพิษอย่างไร ? ผมก็ยังไม่เข้าใจตลอดดี"

"ประเดี๋ยวซีจะเล่าให้ฟัง อ้ายฆ่านั่นไม่ได้ฆ่าดอก ฉันแพ้เขาแลทำตัวเองเป็นคนโง่แลคนขี้ขลาดเสียเหลือกำลังทีเดียว จนที่สุดเสียผู้หญิงที่รัก โดยถ้าจะว่าก็ไม่มีอะไรแท้ ๆ "

"ท่านโปรดเล่าทีเดียวเถิดขอรับ พวกผมกระหายเต็มทีแล้วละ"

เมื่อพวกเราคะยั้นคะยอ[๑] เข้าดังนี้แล้วเมเยอโมลินซ่นก็เล่าเรื่องอันน่าพิศวง แลน่าหัวเราะดังต่อไปนี้

เรื่องของฉันเรื่องนี้เป็นเรื่องแต่ฉันยังหนุ่มอายุได้ ๒๑ ปีเศษ เป็นนายร้อยตรีอยู่ในกองทหารกองหนึ่ง เวลานั้นบิดาฉัน *(เยเนราลโมลินซัน)* ยังอยู่ตัวฉันถึงจะมีการทำสำหรับตัวแล้วก็จริง แต่จะกลับเรียกว่าไม่ได้ทำอะไรก็ได้ เพราะไม่ต้องมีธุระปะปังหรือการงานอะไรที่ต้องหนักอกหนักใจเลย ชีวิตของฉันในเวลานั้นเบาอย่างเดียวกันกับชีวิตผีเสื้อ ซึ่งมีแต่เที่ยวบินเร่ร่อนสนุกสบายไปเท่านั้น ฉันเชื่อว่ามีเลดี[๒]ไม่ว่าชั้นต่ำชั้นสูงหรือชั้นไหน ๆ โดยมากที่ต้องการจะแลดูตาหรืออยาก

---

[๑]ค้ำกริยา หมายถึง ชักชวนให้ตกลงใจด้วยการรบเร้า ต้นฉบับเขียนว่า "ขะยั้นขะยอ"

[๒]Lady สุภาพสตรี

จะยิ้มย่องกับฉันอยู่ แต่ฉันก็ไม่ธุระกับใคร ทำเฉยเรื่อยไม่เหลียวหาถึงเรื่องที่จะคิดแต่งงานหรือเรื่องที่รักใคร่กับเลดีคนไหนเลย

เมื่อจะเกิดรู้สึกเดือดร้อนเรื่องนี้ขึ้นนั้นคือเมื่ออายุฉันได้ ๒๑ ปี ดังกล่าวมาแล้ว ที่ไหน ! พอถูกตาเข้าเท่านั้นมันก็ฉุนเฉียวไปท่าเดียว จะรั้งด้วยเชือกหนังก็ไม่อยู่เสียแล้ว อ๋อ! ใจคนหนุ่มนี่มันอย่างนี้เจียวหนอ ใครจะมาสั่งสอนว่ากล่าวถึงเรื่องว่าอย่าเพ่อมีเมียเลย ? ก็เห็นจะเหมือนที่เขาว่า "ตักน้ำรดหัวตอ" เรานี่เอง ทำอย่างไรก็ไม่ไหวเสียแล้ว ? เลดีที่ฉันติดอกติดใจเสียเหลือกำลังนี้ชื่อ **มิสมาเดลีนเดกิง** เป็นลูกสาวคนเดียวของ**มิสเตอร์ยอนเดกิง** พ่อค้าใหญ่ผู้หนึ่งอยู่ในประเทศโน้น มิสมาเดลีนคนนี้เป็นหญิงสาวสวยที่สุดที่พวกเรารู้จักในเวลานั้น จะว่าข้างรูปก็งาม จะว่าข้างนามก็เพราะ จะว่าข้างทรัพย์สมบัติก็หาตัวเปรียบไม่ได้ มีชายหนุ่มตามรอยอยู่ไม่น้อย แต่เจ้าหล่อนก็เฉยทำเป็นทองไม่รู้ร้อนเสีย ไปเที่ยวเต้นรำตามบอล[๑]ต่าง ๆ ก็ไป ไปไหน ๆ ก็ไป แต่ก็ไม่เห็นใครเข้าใกล้แท้ ๆ ได้

เมื่อจะรู้จักกัน มิสมาเดลีนกับฉันไปพบกันที่บอลแห่งหนึ่งมีคนแนะนำให้ แลเราได้เต้นรำกันหลายเพลง ดูเหมือนฉันไม่ได้เต้นกับคนอื่นในเวลานั้น เกาะอยู่กับเลดีคนใหม่ของฉัน จนเลิกบอลทีเดียว ตั้งแต่นั้นมาฉันก็รู้สึกชัดโดยไม่ต้องเปิดดิกชันนารี[๒]ว่าคำที่ว่า "รัก" นั้นแปลว่ากระไร ?

ภายหลังจากการเต้นรำนั้นมา ถ้าใครพบมิสมาเดลีนที่ไหนคงพบฉันด้วย พูดสั้น ๆ ก็คือเราต่างคนต่างรู้สึกแลแสดงความรักต่อกันเข้าคราวละน้อย ๆ จนภายหลังเจ้าหล่อนก็รับเอาแหวนหมั้นของฉันไปใส่แต้อยู่ตามธรรมเนียม

ฉันยังไม่ได้เล่าให้ท่านฟังถึง**หมอมุลเลินซ์**ตัวสำคัญคนหนึ่งที่เป็นหมออยู่ในกองทหารกองเดียวกันกับที่ฉันอยู่ ตาหมอคนนี้เป็นคนมีวิชาฉมังไม่มีใครสู้ ในกระบวนตลกคะนองล้อหลอกต่าง ๆ แกเล่าเรื่องขัน ๆ ที่เราหัวเราะท้องจะแข็งตายได้โดยไม่มียิ้มย่องอะไรเลย ทำสีหน้าเฉยเป็นปรกติเหมือนไม่ได้เล่าถึงอะไรเหมือนกัน ที่แกไพล่มาเป็นหมอนี้ผิดกับทางของแกไปไกลทีเดียว ถ้าแกเป็นตลกละครแล้วสมตัวไม่มีอะไรสู้ ถึงคราวแกจะล้อเลียนพวกเราคนหนึ่งคนใดขึ้นมาแล้วคนที่ถูกล้อนั้นก็ต้องนิ่งยอมแพ้แก หรือเลยหัวเราะเฮฮาไปด้วยเท่านั้นเอง เพราะถ้า

---

[๑] ball งานลีลาศ งานเต้นรำ ต้นฉบับเขียนว่า "บอล์"

[๒] dictionary พจนานุกรม

ขึนไปต่อสู้แก แกจะเล่นเอาใหญ่สู้แกไม่ได้ เมื่อมิสมาเดลีนกับฉันหมั้นจะแต่งงานกันคราวนี้ ฉันรู้ได้ดีทีเดียวว่า "ตาหมอตลกเจ้ากรรมคนนี้แกคงล้อฉันแย่เป็นแน่" ต้องเตรียมตัวตั้งสติให้ดีอย่าให้โกรธแกขึ้นมาได้ ประเดี๋ยวจะใหญ่โตไป

"ชะ ! ช่างได้อย่างหมายทีเดียว !" วันนั้นพวกนายทหารกองเดียวกันนั่งโต๊ะกินข้าวอยู่พร้อม ประเดี๋ยวตาหมอทำหัวเราะขึ้นเฉย ๆ ไม่พูดว่ากระไร ? ใครถามว่าหัวเราะทำไม ? ก็ไม่บอก ฉันรู้ตัวทันทีว่า "เอาแล้ว ตานี่ลงมือล้อเราแล้ว" ออกรู้สึกไม่สบายใจเต็มทีทีเดียว

"พุทโธ่ ! พุทโธ่ ! " ตาหมอบ่นขึ้นลอย ๆ ท้าหน้าเฉย "แต่งงาน... แต่งงาน อ้อ ! มิสมาเดลีนเดกิง แต่งงานละซีคราวนี้ ชะ ! ผัวหนุ่มเมียสาวสมกันเจียวนะ" พูดพลางตาหมอแกทำท่าชอบกล จนพวกที่นั่งอยู่ด้วยกันฮาขึ้นพร้อมกัน ฉันรู้สึกเดือดร้อนเต็มทีแล้วไม่รู้จะทำอย่างไร ? ด้วยเคยกลัวฝีปากตาหมอคนนี้อยู่ ฉันก็พลอยหัวเราะเฮฮาไปด้วย

สักครู่หนึ่งตาหมอขยายขึ้นอีกว่า "อ้อ ! มาเดลีน...มาเดลีน ป่านนี้อายุเห็นจะได้ ๒๐ ปีดอกกระมัง เมื่อยังเล็ก ๆ กระบวนซนเป็นนัมเบอร์วัน[๑]ทีเดียว ว่าข้างขาปีนต้นไม้แหละเป็นหนึ่งไม่มีใครจะสู้ได้" พวกที่อยู่ด้วยกันก็ฮาซ้ำขึ้น

ฉันออกพื้นเสียหน่อย ๆ แล้ว ด้วยเจ้าพวกสุราเมรัยเข้าไปเป็นทัพหนุนอยู่ข้างในมากเข้า แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังใจดีไม่ถึงกับฉุนเฉียวขึ้นมา ตอบตาหมอแต่ว่า "เอ๊ะ ! หมอเล่นอย่างนี้ไม่ได้การน่ะ อะไรมาล้อกันกลางโต๊ะ ? ไม่ใช่เวลาเลยนี่"

ตาหมอตอบว่า "ล้ออะไร ? พ่อคุณเอ่ย พูดจริง ๆ ก็ว่าล้อด้วย ไม่ชอบฟังพูดตามจริงหรืออย่างไรล่ะพ่อคุณ ? หรือจะให้ว่าแม่สาวคนนี้เมื่อเล็ก ๆ ไม่ซุกซน ปีนต้นไม้ไม่เป็นก็ว่ามาซี"

ฮาใหญ่อีก ! ฉันออกเคืองหนักเข้า !

"นี่แน่ะ ! หมอ เล่นอย่างนี้ไม่ได้การดอก จะล้อก็ล้อกันแต่ตัวซีน่ะ ไปเอาเลดีที่เขาไม่ได้อยู่ที่นี่มาล้อด้วยธุระอะไร ? ถ้าเขารู้ไปเขาก็จะว่าฉันได้ หมอเห็นว่าเขาไม่รู้จักหมอ หมอถึงได้กล้าเล่นดังนี้ ดูไม่งามเลยนี่"

"ไม่รู้จัก ? เออ ! ไม่รู้จัก ! ไม่รู้จัก !! นี่แน่ะ ! โมลินซันเพื่อนเอ๋ยจะบอกให้ มาเดลีนเดกิงคนนี้กันรู้จักมาแต่ยังเด็ก ๆ ทีเดียว จะเล่าให้ฟัง เมื่อยังเล็ก ๆ

---

[๑] number one หมายเลขหนึ่ง

หน้าตาจิ้มลิ้มดีนัก ปากกับแก้มแลงามไม่มีใครสู้ กันได้จุ๊บหลายครั้ง"

ฮาครืน...ครืน...ครืน ! หัวฉันพล่านราวกับจะทะลึ่งขึ้น

"เอ๊ะ! หมอ ฉันจะไม่อดนิ่งฟังการละเล่นอันหยาบคายของหมอไปได้แล้ว ถ้าหมออยากจะเล่นตลกตามภาษาของหมอก็หาอื่นเล่นเถิด อย่ามาเที่ยวเอาเขามาเล่นอย่างนี้ไม่ได้ดอก"

"เล่นตลกหรือ ? อะไรว่าตลก ? พูดจริง ๆ กลับว่าเล่นตลก ปากกับแก้มของเจ้าสาวงามจริง ๆ ทำไมเจ้าบ่าวถึงไม่รู้? น่าประหลาดใจจริง ๆ เออ ! หรือป่านนี้จะไม่งามเสียแล้วกระมังหนา เคราะห์ของเจ้าบ่าวจะไม่ได้จุ๊บของงาม น่าสงสาร ! น่าสงสาร !! "

พวกที่อยู่นั่นก็ฮาใหญ่กันขึ้นอีก ตาหมอทำหน้าเฉยเหมือนไม่ได้พูดอะไร หรือไม่ได้ยินอะไรเหมือนกัน ฉันเองนั่งหน้าแดงก่ำเนื้อสั่น คิดว่ากินเนื้อหมอมุลเล็นซ์ได้จะกินเสียเดี๋ยวนี้ "นี่เราจะเป็นลูกผู้ชายไปได้หรือ ? " ฉันถามตัวฉันเอง "ที่จะให้เขาเอาลงเหยียบล้อเล่น แลดูถูกหญิงที่รักของเราดังนี้ ? " มันสมองของฉันกับสุราที่เข้าไปเป็นทัพหนุนอยู่ ลงชื่อพร้อมกันตอบว่า "ไม่ได้เป็นอันขาด"

"นี่แน่ะ ! หมอมุลเล็นซ์" ฉันยืนขึ้นตบโต๊ะจ้องหน้าพูด "ฉันต้องขอให้ท่านคืนคำหยาบคาย ที่ท่านกล่าวเมื่อตะกี้เสียเดี๋ยวนี้"

หมอมุลเล็นซ์กลับว่า "อะไร? เขาชมคู่หมั้นว่าปากกับแก้มงามก็ไม่ชอบด้วยหรือ ? " ฮา ...ฮา...ฮา !

ฉันยิ่งโกรธหนักขึ้น ดูเหมือนลืมทีเดียวว่า "หมอมุลเล็นซ์นี้คือใคร ? แลเคยยอมแพ้แกมาอย่างไร ? "

"แน่ะแฮะ ! " ฉันพูดต่อไป "ต้องนิ่งเท่านั้นทีนะ กันจะไม่ยอมให้แกพูดอีก แลต้องให้คืนคำเสียเดี๋ยวนี้ด้วย"

"อ๊ะ ! โมลินซัน อย่าทำบ้าไปน่ะ" **เมเยอวินเนอร์**ซึ่งเป็นผู้ใหญ่อยู่ที่โต๊ะนั้นร้องมาจากหัวโต๊ะ "อะไรเล่นกันเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านี้ก็ต้องทำงุ่นง่านไปด้วย ไม่เคยเล่นกันก็ตามที"

ฉันตอบว่า "ฉันเชื่อว่านี่เป็นส่วนธุระของฉันคนเดียว ไม่ใช่ของใครในที่นี้ด้วย หมอมุลเล็นซ์ แกต้องคืนคำแลขอโทษที่แกกล่าวคำหยาบเมื่อตะกี้เดี๋ยวนี้"

พวกนายทหารหนุ่ม ๆ ด้วยกันต่างคนก็ต่างหัวเราะเยาะ แล้วยุว่า "ถูกละโมลินซัน ถูกละ เอาให้ขอโทษให้ได้" ที่เขาหัวเราะแลแกล้งยุนั้นฉันไม่รู้สึก

เลย กลับเห็นเป็นเขาเข้าด้วยไป

"นั่งลงเถอะ เพื่อนเอ๋ย!" หมอมุลเล็นซ์พูดกับฉัน ดูทำหน้าซีดชอบกล ประหนึ่งจะยอมแพ้แล้ว "เอาเถอะ ! จะยอมคืนคำให้เลิกกันเสียที อ้ายเรามันคู่ทุกข์คู่ยากอยู่กองเดียวกัน จะมาโกรธขึ้งอะไรกันเดี๋ยวนี้"

ฉันนั่งลง ตาหมอตลกก็ยืนขึ้น แล้วพูดว่า "ท่านทั้งหลายข้าพเจ้ามีความเสียใจที่จะกล่าวว่า 'ปากแลแก้มของมิสมาเดลีนเดกิงนั้นไม่งามเลยสักนิดเดียว' แลต้องขอโทษมิสเตอร์โมลินซันที่ข้าพเจ้าได้กล่าวว่างามด้วย"

คราวนี้ฮา...ฮา...ฮา...ฮากันใหญ่ เสียงออกก้องไปทั้งที่ฉันน่ะหัวปั่นไม่รู้จะไปทางไหน เห็นเขาฮาหนักเข้า ฉันก็รินสุราออกถ้วยหนึ่ง พอหมอมุลเล็นซ์พูดขึ้นอีกว่า "อ้อ ! ลืมไปปืนต้นไม้ไม่เป็นไม่ได้ว่าด้วย" ฉันก็เอาสุราในถ้วยสาดหน้าแกเข้า แล้วพูดว่า "นี่แน่ะ ! ถ้าแกเป็นคนไม่ขี้ขลาด แกก็จงมาหาทางเอาความพอใจของแกกับกัน ในการที่กันทำกับแกดังนี้เถิด"

พวกเมเยอกัปตันนายทหารผู้ใหญ่ มีเมเยอวินเนอร์เป็นต้นก็ว่ากล่าวห้ามปรามไม่ให้เกิดมวยกันขึ้นในเวลานั้น ฉันก็เดินออกจากห้องกินข้าว แล้วเหลียวหน้าไปบอกหมอมุลเล็นซ์ว่า "นี่แน่ะ ! หมอมุลเล็นซ์ แกจะให้ใครจัดการแทนก็ว่ามาเถิด **มิสเตอร์กอลี**ที่นั่งอยู่นั้นเขาจะจัดการแทนกัน" ว่าเท่านั้นแล้วก็ออกจากห้องไป

ที่ฉันว่ากับหมอถึงผู้จัดการแทนนั้น ท่านเข้าใจหรือไม่ ? ธรรมเนียมวิวาทกันอย่างนี้ ผู้วิวาททั้ง ๒ ฝ่ายจะไปพูดจาตกลงกันเองถึงเรื่องที่ว่าจะทำอะไรไม่ได้ เพราะต่างคนก็ต่างโมโหเข้าหากัน จะไปพูดอะไรหรือทำอะไร ? ให้เรียบร้อยได้นั้นเป็นเหลือวิสัยที่จะเป็นไปได้ ถ้าต่างคนต่างมีผู้จัดการเป็นทูตต่อทูตไปเจรจากันดังนั้น ถ้าจะควรสถานใดเขาก็จัดแจงเสร็จ เราเปรียบเหมือนตัวหนัง เขาไปจัดแจงอย่างไร ? จะเชิดไปทางไหนเราก็ไปทางนั้น มิสเตอร์กอลีที่ออกชื่อเมื่อตะกี้นั้นเป็นเพื่อนสนิทของฉัน แต่เป็นพวกที่ยุฉันให้วิวาทกับหมอมุลเล็นซ์ ดังเล่ามาด้วยเหมือนกัน

ฉันออกจากห้องกินข้าวแล้วก็ไปห้องที่พักของฉันเอง คอยกอลีอยู่สักครึ่งชั่วโมงก็ยังไม่เห็นมา ฉันก็ส่งจดหมายไปถึงหมอมุลเล็นซ์ ดังนี้

"ถ้าหมอมุลเล็นซ์ไม่รู้สึกเป็นผู้ดีขึ้น แลมาสมาโทษเราในการที่หมอมุลเล็นซ์ได้กล่าวคำล้อเลียน อันเป็นคำหยาบอย่างสถุลกับเราแล้ว เราขอบอกหมอมุลเล็นซ์ให้ทราบว่า 'เราจะตีหมอมุลเล็นซ์ด้วยแส้ม้า' ในคราวแรกที่เราจะพบตัว

หมอมุลเล็นซ์ได้"

ฉันส่งจดหมายไปแล้ว ก็นั่งคอยอยู่จน ๒ ยามเศษกอลีจึงมา แล้วบอกกับฉันว่า "จัดแจงเสร็จแล้วละ **วินเนอร์**เป็นคนจัดการข้างโน้น เอ! เต็มทีอ้ายกันอยากจะหลีกออกเสีย เล่นกันอย่างนี้ไม่สนุก" พูดพลางกอลีทำหน้าดำคอตกเหมือนจะร้องไห้

ฉันถามว่า "ก็ว่ากระไรกันล่ะ ? "

กอลีตอบ "กันกลัวจะสู้เขาไม่ได้นะเพื่อนเอ่ย เขามันรู้ดีกว่าเราเขามีทางดีกว่า"

ฉัน "เขารู้อะไรดีกว่า ? เราสู้ใครไม่ได้ ? "

กอลี "สู้หมอมุลเล็นซ์น่ะซี เราเป็นคนเอาเหล้าสาดหน้าเขา แลเขียนหนังสือไปพูดหยาบ ๆ กับเขา เขาเป็นคนเจ็บแสบมากกว่าเรา เข้าใจไหมล่ะ ? "

ฉัน "เออน่ะ ! ก็อย่างไรต่อไปล่ะ ? "

กอลี "เขาก็เป็นคนจะได้เลือกอาวุธน่ะซี"

ฉันเลือดวิ่งตลอดสมอง[๑] ใจเต้น หน้าซีดลงทันที "เอ๊ะ ! นี่จะสู้กันตัวต่อตัวหรือนี่ ? "

กอลี "ก็ต้องอย่างนั้นน่ะซีเพื่อน ถ้าไม่อย่างนั้นก็มีอีกอย่างหนึ่ง คือเราต้องไปขอสมาเขา กันว่าสมาเขาแหละดีกว่าจริง ๆ นะ ถ้าลงขันสู้กันตัวต่อตัวดังนั้น ไม่ใครก็ใครคงต้องตายคนหนึ่งไม่ต้องสงสัยเลย คนอยู่ด้วยกัน เป็นเพื่อนกัดก้อนเกลือในเวลายากด้วยกัน จะมาฆ่ามาแกงกันเองธุระอะไรถึงแพ้ชนะก็แพ้ใครชนะใคร ? แพ้กันเองชนะกันเองทั้งสิ้นยอมเขาเสียเถิดเพื่อน"

ฉันนั่งนิ่งตรอง ใจเต้นไม่พูดว่ากระไร ?

กอลีพูดต่อไปว่า "กะผู้หญิงคนหนึ่ง..."

กอลีพูดยังไม่ทันขาดคำ ฉันได้ยินออกชื่อว่า "ผู้หญิง" นึกถึงมิสเดกิงกลับฉุนโกรธขึ้นมา ตอบกอลีว่า "ไม่ได้...ไม่ได้ ยอมไม่ได้เป็นอันขาด เล่นกันแต่ตัว ๆ ก็ตามที นี่ไปเที่ยวเอาเขามาเล่นด้วย เหลือเกินนัก ถ้าเขาไม่รู้ไปก็ดีอยู่ ถ้าเขารู้ไปเราจะเอาหน้าไปไว้ที่ไหน เขาจะต่อว่าว่าทำไมให้คนไม่รู้จักมักจี่มาดูถูกเขาทำไมเราไม่ป้องกัน เขาจะว่าการที่เขาถูกดูถูกทั้งนี้ก็เพราะเขามาหมั้นจะแต่งงานกับ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขมอง" เป็นคำโบราณ

เรา ผู้ไม่มีอะไรพอที่จะรักษาชื่อเสียงเขาได้ดังนี้ เราจะเอาอะไรที่ไหนมาพูดเล่า ? ยอมไม่ได้เป็นอันขาด ถึงที่สุดเพียงใดก็ตาม ถ้าบุญช่วยก็คงได้แก้แค้น ไม่ช่วยก็กรรมของเราจะทำอย่างไรได้ ? "

กอลี "ไม่ยอมก็ตามใจเพื่อน กันไม่มีอำนาจอันชอบธรรมอะไร ? ที่จะมาขัดขวางหัวใจได้ วินเนอร์กับกันได้จัดเรื่องจะสู้กันเสร็จแล้วเหมือนกัน ตกลงสู้กันพรุ่งนี้เช้ามืดทีเดียว"

ฉัน "อ้ายหมอนั่นมันเลือกอาวุธอะไรล่ะ ? "

กอลี "อาวุธของเขาน่ะมันประหลาดละซี กันเกิดมายังไม่เคยได้ยินว่า "ใครสู้กันตัวต่อตัวด้วยอาวุธอย่างนี้เลย"

ฉัน "ก็อะไรล่ะ ไม่ใช่ปืนโก๊ดอกหรือ ? "

กอลี "ไม่ใช่ปืนใช่ดาบหมดแหละ ยาพิษ"

ฉัน "ยาพิษ ทำอย่างไรล่ะ ? "

กอลี "ตาหมอแกจะทำยา ๒ ก้อน รูปพรรณสัณฐานสีสันไม่ผิดกันเลย แต่ว่าก้อนหนึ่งพอกินล่วงลำคอเข้าไปก็ตาย อีกก้อนหนึ่งกินไม่เป็นอะไร..."

ฉัน "แล้วกลืนกันคนละก้อน ? "

กอลี "อย่างนั้นซี"

"ตายจริง ! มันช่างน่ากลัวแท้ ๆ นี่จะทำอย่างไรดี ? เรามันชั่วเองไม่ใช่คนอื่นคนไกลเลย ตัวของเราเองแท้ ๆ ไปเอาเหล้าสาดหน้าเขา แล้วยังไปพูดหยาบคายกับเขาอีกเล่า ! ฉันออกกลัวขนลุกซ่าไปทั้งตัว นึกว่านี่เราต้องจบเขาเป็นแน่แล้ว จะกลับขอโทษก็ไม่ได้ ช่างมันตามบุญตามกรรม เผื่อเราจะเคราะห์ดีผีคุ้มไปถูกยาก้อนดีเข้า ตาหมอต้องเคราะห์ร้ายตายขุมบ้างกระมัง ถ้าเราไม่ถูกก้อนดีก็ต้องไปเกิดเอาใหม่ จะทำอย่างไรได้ ? มันได้เกินมาเสียมากจนกลับตัวไม่ได้แล้ว" ถอนใจใหญ่ "เลยตามเลย ไม่เขาก็เรา พรุ่งนี้เช้าก็คงรู้ได้" ฉันนั่งนิ่งคิดอะไร ๆ พรรณนี้ ไม่พูดกับกอลีต่อไปว่ากระไร ? จนเขาพูดว่า

"มีอะไรจะทำก็ทำเสีย ถ้าไม่มีก็นอนเสียเถิดเพื่อน พรุ่งนี้เช้ามืดจะมาปลุกลุกขึ้น" ว่าเท่านั้นแล้วกอลีก็ออกจากห้องไป

---

[๑] colt ปืนพกอย่างสั้นประเภทรีวอลเวอร์ *(colt revolver)* เป็นปืนชนิดลูกโม่ เรียกชื่อปืนตามผู้ประดิษฐ์ปืนดังกล่าว

ครั้นกอลีไปแล้ว ฉันก็เขียนจดหมายถึงมิสเดกิงฉบับหนึ่งสั่งคนใช้ไว้ว่า "ถ้าฉันไม่ตายก็แล้วไป ถ้าฉันตายแล้วให้คนใช้ส่งจดหมายนั้นไปให้จงได้ อย่าลืมหรือให้ใครดูเป็นอันขาด ? จดหมายนั้นฉันเขียนดังนี้

ถึงมาเดลีนยอดที่รัก

ด้วยกรรมมาถึงเข้าแล้ว ฉันจึงต้องลาละโลกนี้แลละตัวหล่อนไป ด้วยเหตุที่ต้องจำเป็นต่อสู้กับศัตรูของชื่อเสียงแลเกียรติยศของตัวหล่อนเองจริงแท้ ฉันเข้าใจว่า "ถ้ามีชายผู้หนึ่งผู้ใดมาว่ากล่าวดูถูกปรามาสหล่อนให้ฉันได้ยินแล้วต้องเป็นหน้าที่ของฉันแท้ที่จะต้องทำโทษเขาเต็มมือที่ฉันจะทำได้ให้สมโทษของเขา แลเพื่อให้เขาเข็ดหลาบ ไม่คะนองวาจาหรือตั้งใจจะสบประมาทหล่อนอีกได้ เหตุนี้เองทำให้ฉันต้องต่อสู้กับชายผู้หนึ่งที่ได้กล่าวคำชั่วเช่นนั้น แลที่ได้ถูกฉันทำโทษแล้วฉันจะไม่เล่าให้หล่อนฟังแล้วว่าเขาได้ว่ากระไรบ้าง ? เพราะจะทำให้หล่อนเสียใจซ้ำขึ้นอีก กับที่ตัวฉันต้องตายนี้ ถ้าฉันไม่สู้กับคน ๆ นี้ เมื่อเขามาท้าฉัน ด้วยเหตุที่ฉันกลัวเขา แลด้วยเหตุที่ฉันไม่เต็มใจจะรักษาชื่อเสียงแลกำจัดความอายของหล่อนแล้วตัวหล่อนแลโลกจะติเตียนฉันภายหลังว่าขี้ขลาด ไม่ใช่ลูกผู้ชายแลอะไร ๆ ต่าง ๆ สักเพียงใด ฉันก็ไม่สามารถจะคะเนได้เป็นแท้ถึงหล่อนจะเสียใจในเวลาที่ทราบข่าวว่าฉันตายมากมายสักเท่าไรก็ดี เมื่อหล่อนได้ทราบเหตุวิวาทตลอดแล้ว หล่อนจะต้องเห็นว่าที่ฉันสู้สละชีวิตนั้นเป็นการสมควรแล้ว

ฉันต้องขอหยุดตรงนี้เท่านี้ อะไร ๆ หล่อนคงจะทราบหมดภายหลัง

ฉันจะมาลาหล่อนด้วยตัวเองก็ไม่มีเวลา แลไม่ได้เสียแล้ว จึงต้องขอลาด้วยจดหมายนี้ทีเดียวเป็นไม่มีอีกแล้ว

แต่ที่รักผู้ต้องจากไปเสียแล้ว

(เซ็น) **โรเบิต โมลินซัน**

พอเขียนจดหมายฉบับนี้เสร็จแล้วฉันก็ไปนอน แล้วลุกขึ้นเที่ยวเดินไปเดินมา แล้วไปนอนอีก แต่ผุดลุกผุดนั่งพล่านอยู่คนเดียวอย่างนี้จนเวลาตีสิบเอ็ด

กอลีมาเคาะประตู ร้องถามเข้ามาว่า "ตื่นหรือยังล่ะ ? เขามาคอยกันอยู่ในห้องกินข้าวพร้อมแล้ว เปิดประตูรับด้วยซี"

ฉันก็เปิดประตูรับกอลีเข้ามา ชะ! เวลานั้นมันช่างหนาวเสียจริง ๆ หนอ ฉันตัวสั่นขนลุกเกรียวไปทั้งนั้น เอ๊อยเต็มที อ้ายยานั่นมันจะอย่างไรก็ไม่รู้? ไปถูกเข้าแหละตายละ คราวนี้ถ้ากอลีมาอธิบายชวนให้ไปอ้อนวอนสมัครสมาลาโทษเขาแล้ว เห็นจะต้องยอมเป็นแน่ อะไร ๆ จนที่สุดแม่มาเดลีนก็ลืมหมดแล้ว มันไปนึกอยู่แต่ถึงยา ๒ ก้อนนั้นเท่านั้นเอง ไม่ได้การจริง ๆ ! "

"เอ๊ะ" กอลีว่า "ยังไม่ได้แต่งตัวอีกหรือนี่ ? "

ฉันตอบว่า "ประเดี๋ยวก็แล้วดอก...ดอก...ดอก...ดอกน่ะ อะไรเล่นเล่นกันแต่ยังไม่สว่าง จะ...จะ...เอียว...เจียวหรือ ? "

ฉันตั้งแต่เกิดมาจะเคยแต่งตัวช้าเหมือนวันนั้นเห็นจะไม่มีเลย ลูกกระดุมใส่ก็ไม่ถูกรัง ดูมือไม้มันสั่นไปหมด หากว่ากอลีช่วยไม่อย่างนั้นเห็นจะแต่งตัวไม่แล้วอยู่นั่นเอง

เสร็จแล้วกอลีก็พาฉันไปห้องกินข้าว เมเยอวินเนอร์ หมอมุลเล็นซ์กับนายทหารอีกหลายคนอยู่ด้วยกันแล้วในห้องนั้น พอเราเข้าไปถึงก็นั่งเก้าอี้ลงที่โต๊ะกินข้าว พวกนั้นนั่งล้อมรอบโต๊ะ หมอมุลเล็นซ์ก้มศีรษะคำนับกับฉันแล้วนั่งลงตรงกัน

เมเยอวินเนอร์หยิบหีบที่ใส่ยา ๒ ก้อน รูปร่างสีสันไม่ผิดกันเลย มาวางลงบนโต๊ะตรงหน้าฉัน แล้วว่า

"นี่แน่ะ ! โมลินซัน ยา ๒ ก้อนนี่แหละ กินตายก้อนหนึ่ง กินไม่ตายก้อนหนึ่ง แกเลือกเอาไว้ก่อนก้อนหนึ่ง ก้อนที่เหลือเป็นของหมอมุลเล็นซ์เอ้า ! หยิบเอาไว้ซี"

ฉันก็เอื้อมมือไปหยิบเอามาก้อนหนึ่ง เวลาเอื้อมนั้นจะทำอย่างไรไม่ให้มือสั่นก็ไม่ได้ ดูมันช่างหนาวเสียแท้ ๆ "เอ๊ะ ! ดูเหมือนถูกก้อนยาพิษเข้าแล้วกระมัง ดูมันกัดนิ้วมือซิบ ๆ อย่างไรอยู่ ไม่ได้การแน่แล้ว จะเปลี่ยนก็ไม่ทัน หมอมุลเล็นซ์ฉวยเอาอีกก้อนหนึ่งไปเสียแล้ว" ฉันถือยามือสั่นตัวสั่นจะตกเก้าอี้ลงไปเสียให้ได้ ดูมันรู้สึกวิงเวียนคลื่นเหียนไปพร้อม เห็นจะเป็นด้วยพิษยามันแทรกวิ่งเข้าไปตามนิ้วเป็นแน่ ไม่ได้การละซีเรา !

เมเยอวินเนอร์ให้สัญญาว่า "เอ้า ! กลืนซี" ฉันก็กลืนลงไป

"กลืนแล้วหรือนั่น ? " เมเยอวินเนอร์กลับถาม "สบถได้หรือว่ากลืน

แล้ว ? "

"กลืนแล้ว ให้พับผ่าซิเอ้า" ฉันร้องตอบเต็มเสียงทีเดียว "เอาแล้ว ได้การแล้ว ยาอะไรเช่นนี้ มันเผาคอฉันเป็นทางลงไปทีเดียว" พวกที่อยู่ด้วยกันก็รินบรั่นดีส่งให้หมอมุลเล็นซ์กันฉันคนละถ้วย พอดื่มบรั่นดีตามลงไปแล้ว หมอมุลเล็นซ์ก็ลุกขึ้นยืนหันหน้ามาพูดกับฉันว่า

"โมลินซันเพื่อนเอ๋ย ! กันเสียใจจริง ๆ ที่ยาก้อนที่ผสมยาพิษไปข้างแกเสียแล้ว กันรู้สึกว่า 'ยาก้อนที่กันกลืนเข้าไปนั้นไม่เป็นยาพิษ ไม่มีอันตรายเลย กันอยากจะขอสมาโทษแกเสียแต่ยังมีเวลาอยู่ เรามาจับมือกันเถิด แกต้องให้อภัยกันในการอะไร ๆ ที่ล่วงแล้วมา" ว่าเท่านั้นแล้วมุลเล็นซ์ก็ยื่นมือมา

แต่ฉันจับมือไม่ได้เสียแล้ว ด้วยเจ้ายาพิษเขาลงไปอาละวาดใหญ่เผาตั้งแต่คอลงไปอย่างเดียวกับกลืนไฟหรือยิ่งกว่ากลืนไฟเสียอีก ในท้องมันปวดหรือมันเจ็บก็ไม่รู้ แต่มันเป็นอะไรอย่างหนึ่งเหลือกำลังที่จะทนทีเดียว ยาพิษมันวิ่งตามเส้นเลือดไปทั่วตัวแล้ว มันสมองฉันเดือดลุกขึ้นอย่างไฟไหม้แล้ว เหลือกำลังแล้ว จะตายเดี๋ยวนี้แล้ว ฉันก็ตกลงจากเก้าอี้ดิ้นเสือกตัวไปเสือกตัวมา ร้องว่า "ช่วยด้วย...ช่วยด้วย...ช่วยด้วย ตายแล้ว...ตายแล้ว...ตายแล้ว ! "

พวกที่อยู่ด้วยกันเวลานั้นก็ลุกขึ้นจากเก้าอี้มายืนล้อมดูฉันนอนดิ้นจะชักใจตายอยู่รอบ แต่ฉันจำหน้าไม่ได้ว่าใครเลย

ประเดี๋ยวมีเสียงใครพูดขึ้นว่า "เอ๊ะ ! มุลเล็นซ์นี่ผิดไปกระมังดูมันอย่างไรอยู่นี่ ? "

หมอมุลเล็นซ์ตอบว่า "ไม่ผิดดอกหนา อย่ากลัวไปเลยก็เป็นอย่างที่บอกอย่างไรล่ะ ?"

ว่าเท่านั้นแล้วหมอมุลเล็นซ์ก็คุกเข่าลงข้าง ๆ ตัวฉัน ถามว่า

"เพื่อนยากเอ๋ย ! มันจะฆ่าเสียทันทีจริง ๆ ทีเดียวหรือ ? "

"จะตายเดี๋ยวนี้" ฉันร้องตอบ ฟาดตัวไปมา "ตายเดี๋ยวนี้ โอย ! ตาย...ตาย...ตาย...ตาย"

หมอมุลเล็นซ์จับตัวฉันให้นอนนิ่ง แล้วตรวจชีพจรดูสักครู่หนึ่งก็ลุกขึ้น ไปเที่ยวกระซิบอะไรกับพวกที่อยู่ด้วยกันเป็นหลายคนแล้วดูเหมือนพวกนั้นกระซิบต่อไป

ประเดี๋ยวเสียงหัวเราะกันกิ๊กก๊กไปทั้งห้อง

ถึงฉันจะตายอยู่ในเวลานั้นแล้วก็ดี เมื่อฉันจะได้ยินเสียงหัวเราะซึ่ง

ฉันรู้แน่ว่าเยาะฉัน โดยเหตุที่ฉันถูกยาพิษดังนั้น ฉันก็ยังอดไม่ได้ที่จะโงศีรษะขึ้นดูพวกใจยักษ์ใจมารที่หัวเราะเยาะเพื่อนกันเมื่อกำลังจะตายดังนั้นได้

เมื่อฉันยกศีรษะขึ้นดังนั้น พวกอสูรทั้งหลายก็ยิ่งหัวเราะหนักเข้า เสียงออกฮา...ฮา...ฮา...ฮา...ฮาไปทั้งห้อง

สักครู่หนึ่งพ่อกอลีตัวดีตรงเข้ามาฉุดมือฉัน แล้วบอกว่า "ลุกขึ้นทีเถิดน่ะ กะยาพิษขนมปังเขาหลอกให้ก็จะตายเอาจริง ๆ เทียวหรือ ? ก็อ้ายยา ๒ ก้อนนั่นเขาทำด้วยขนมปังเปล่า ๆ เรานี่เองนี่นา ทำไมถึงเป็นอย่างนั้นไปได้ ? "

"ถึงขนมปังเองก็เกือบได้การไป" หมอมุลเล็นซ์ว่า "จะฆ่าตัวเองเสียแล้ว พ่อคุณเอ๋ย ! "

พวกนั้นก็ฮาซ้ำกันใหญ่เสียงออกสนั่นไป

ตรงนี้แหละ ! ถ้าตาฉันเป็นปืนโก๊ทั้ง ๒ ข้าง ฉันคงยิงคนที่ยืนหัวเราะฮา ๆ อยู่เหล่านั้นตายหมดเป็นแน่ นี่ไม่รู้จะทำอย่างไรแท้ ๆ ฉันรู้สึกตัวก็ลุกขึ้นเดินหนีพวกนั้นออกจากห้องไป หายทันที

ในเช้าวันนั้นฉันกลับบ้าน ตอนบ่ายก็ขึ้นรถไปหามิสเดกิงแต่หาพบไม่ ครั้นรุ่งขึ้นอีก ๒ วันฉันไปอีก คราวนี้พบ แต่เขาไม่แลดูหน้าฉันทีเดียว ช่างไปรู้เรื่องมาแต่ไหนรวดเร็วแท้ ๆ

ตั้งแต่นั้นมาฉันมีสติตริตรองดีเข้า มิได้คิดถึงเรื่องจะมีเมียอีกเลย เมื่อเพื่อนฝูงเขาตักเตือนเมื่อเห็นฉันเศร้าโศกนักว่า "เขาไม่ชอบเราก็แล้วไป ผู้หญิงอื่นมีถมไป มิใช่โลกจะหมดคนงามเมื่อไร ? "

ฉันยังได้ตอบว่า "เพื่อนเอ๋ย! กันรู้ดอกว่าโลกยังมีผู้หญิงอยู่อีกมากมายนัก แต่นั่นแหละทำให้กันไม่สบายใจ เพราะยังมีคนงามอีกมาก จะไปรู้ได้หรือว่าคนไหนเขาจะมาถูกใจเรา ? ทำให้เราเป็นบ้าไปดังนี้อีก' กันไม่สบายใจที่ไม่ไว้ใจตัวว่า 'จะไม่เป็นบ้าเรื่องผู้หญิงอีกดอก' มิใช่จะไม่สบายใจด้วยเขาไม่รักกันเมื่อไร ? "

นี่แหละ ! ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่มีผู้หญิงบนพื้นดินหรือนางฟ้าในสวรรค์ที่ไหน ? มามีอำนาจชักเหนี่ยวความสุ่มหลงของฉันไปอีก ฉันก็เป็นคนเคราะห์ดีอยู่สบายไม่มีกวนใจเรื่องนี้ต่อมา

เมื่อเมเยอโมลินซันเล่าเรื่องประหลาดจบแล้วดังนี้ พวกเราก็ถามว่า "ก็เมื่อยานั่นก็ขนมปังเปล่า ๆ ดี ๆ ดังนั้น อะไรเล่าขอรับที่ทำให้ท่านเจ็บปวดโอยวายไปถึงกับจะตายเอาจริงๆ ? "

เมเยอตอบว่า "ไม่มีอะไรดอกพ่อคุณ นอกจากความเชื่อมั่นของฉัน ใคร ๆ ก็ลองดูเถิดเป็นได้ทั้งนั้น คนอยู่ดี ๆ ลองให้หมอที่มีชื่อเสียงดีโด่งดังมาตรวจดูแล้วบอกว่า 'เจ็บเป็นโรคลึกอย่างนั้น ๆ มากเสียแล้วรักษาไม่ได้' เท่านี้ ถ้าไม่เจ็บจริงสัญญาเอาอะไรกันก็เอา บางทีเล่นเอาพักใหญ่ทีเดียว นี่ฉันก็เหมือนกัน เพราะเชื่อแน่ว่า 'ยาพิษเท่านั้น' จึ่งเป็นไปได้ถึงดังนั้น"

พวกเราถามว่า "ถ้าอย่างนั้น ถ้าเขาไม่มีวิธีแก้ท่านทัน ท่านมิตายจริง ๆ หรือขอรับ ? "

เมเยอตอบว่า "จริง ๆ น่ะซี หมอมุลเล็นซ์แกก็ว่าดังนั้นเหมือนกัน"

เรื่องที่ข้าพเจ้าเล่ามานี้เนื้อเรื่องเป็นของจริงแท้ ข้าพเจ้าประดิดประดอยแต่พลความ กับชื่อต่าง ๆ เท่านั้น ชื่อคนที่เรียกมาในนี้หาใช่ชื่อแท้ของคนพวกนั้นไม่ ข้าพเจ้าเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ เพราะเข้าใจว่า "ถ้าเราจะเอาชื่อจริง ๆ ของเขามาเรื่องนี้จะสนุกขึ้นไปอีกก็หามิได้"

ในที่สุดนี้ข้าพเจ้าขอโอกาสแสดงความยินดีและขอบใจท่านทั้งหลายผู้ได้อ่านเรื่องนี้มาจนตลอดด้วย

เส้นผมงอกเป็นภูเขาได้[๑]

แม่ครัวคนหนึ่งเขาเคยตื่นแต่เวลาก่อนแสงอาทิตย์ส่อง *(เข้ามืด)* ทุกวัน มาวันหนึ่งเมื่อเขาตื่นจากที่นอนแล้วก็รีบเข้าไปหุงข้าวในครัว ในระหว่างคืนวันนั้นเผอิญมีแม่หนูตัวหนึ่งได้คลอดลูกไว้ในโอ่งข้าวสาร

เมื่อแม่ครัวได้ตักข้าวสารขึ้นมาเขาได้พบลูกหนูนั้น แต่เขาไม่รู้ว่าอะไร ? สำคัญว่าเป็นของอื่น ๆ ตกลงมา เขาจึ่งได้ตักข้าวสารที่ตรงนั้นพร้อมทั้งลูกหนูด้วยทิ้งลงไปใต้ถุนเพราะเวลานั้นยังมืดอยู่ แต่เวลานั้นแม่หนูยังไปเที่ยวหากินอยู่ที่อื่น

ครั้นถึงเวลาใกล้จะสว่างจึ่งรีบมาหาลูก เมื่อไม่เห็นลูกก็เสียใจนัก แล้วก็ร้องแลโดดดิ้นไปต่าง ๆ ตามวิสัยสัตว์ ไม่ช้านักก็เที่ยวร้องหาไปในที่ต่าง ๆ โดยวิธีสูบดมตามกลิ่นไปจนพบลูกของมัน แล้วมันก็คาบลูกขึ้นมาจากใต้ถุนเพื่อจะมาพักไว้ที่โอ่งข้าวสารอีก

คราวนั้นเผอิญมีแมวตัวหนึ่งนอนอยู่ที่ข้างเตาไฟ เมื่อแม่หนูคาบลูกขึ้นมาทางนั้น ได้พบแมวเข้าก็ตกใจกลัวยิ่งนัก จึ่งโดดหนีไปด้วยกำลังตกใจเพื่อจะให้พ้นภัย เผอิญวิ่งเข้าไปในที่คว่ำถ้วยชาม คราวนั้นถ้วยชามก็กระทบกันกริ่ง ๆ กร่าง ๆ ขึ้น แมวก็ตกใจลุกขึ้นชะเง้อดูก็ได้เห็นหนูวิ่งไปไว ๆ ข้างนั้น แมวจึ่งได้โดดไปโดยกำลังแรง ไล่ตะครุบหนูไปในที่ถ้วยชามนั้น คราวนั้นถ้วยชามก็กระทบกันดังโกร่งกร่างหนักขึ้น หนูก็โดดหนีแมวลงไปใต้ถุน แมวก็ไล่ตามหนูไป

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๔๗ (๓๑ สิงหาคม ๑๓๒) : ๕๕๕ - ๕๕๗.

ฝ่ายแม่ครัวซึ่งนั่งอยู่ในที่นั้น ครั้นได้ยินถ้วยชามกระทบกันดังใหญ่ขึ้นก็ตกใจ โดยไม่ทราบชัดว่า "เหตุอะไร ? ก็โดดหนีไป" เผอิญไปเหยียบไม้กระดานแผ่นหนึ่งซึ่งเป็นไม้ผุก็หักพลัดตกลงไปใต้ถุน แลในที่ใต้ถุนนั้นมีสุนัขตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ตรงนั้น

ฝ่ายแม่หนูวิ่งหนีแมวไปด้วยความตกใจ ก็วิ่งซุกซ่อนเข้าไปในระหว่างกลางแห่งตัวสุนัขที่นอนอยู่ สุนัขนั้นก็ตกใจลุกโดดขึ้นร้องเอ๋ง ๆ เมื่อได้เห็นแมวไล่เข้าไปในที่ตรงนั้น สุนัขก็โกรธสำคัญว่า "แมวนั้นสามารถกล้าหาญมาข่มเหงตัว" สุนัขก็โดดตรงเข้าไปจะกัดแมว

เมื่อแมวได้เห็นสุนัขอ้าปากกระโชกเข้ามาจะกัดเช่นนั้นก็ตกใจกลัวจนสิ้นสติ โดดหนีไปโดยไว เลยวิ่งขึ้นไปเกาะอยู่บนศีรษะแม่ครัวซึ่งตกใต้ถุนลงมายืนอยู่ในเวลาปัจจุบันนั้น สุนัขก็อ้าปากแยกเขี้ยวคำรามจะโดดขึ้นไปกัดแมวให้จงได้

ฝ่ายแม่ครัวก็สิ้นสติตกใจร้องเสียงหลงว่า "ช่วย...ช่วย...ช่วย...ช่วยด้วย...ช่วยด้วย ว้าย...ว้าย ตายแล้ว...ตายแล้ว ! ! "

ในเวลานั้นชาวบ้านทั้งหลายกำลังหลับอยู่โดยมากก็พากันตกใจตื่น ต่างวิ่งเกรียวกราวกันออกมาจากบ้านแลที่นอนของตน บางพวกก็มีความสำคัญว่าไฟไหม้ บางพวกสำคัญว่าผู้ร้ายเข้าบีบคอหรือปล้นกันขึ้นต่าง ๆ ก็ถือเครื่องศาสตราวุธโดดมาด้วยความตกใจเพื่อจะช่วยป้องกัน

ยังมีหญิงแก่คนหนึ่งซึ่งอยู่ในบ้านนั้น แต่เวลานั้นกำลังหลับอยู่ เมื่อได้ยินเสียงหลานซึ่งเป็นแม่ครัวของตนร้องขึ้นเช่นนั้นก็ตกใจตื่นขึ้น พลอยสิ้นสติตัวสั่นโดยไม่ทราบชัดว่าเหตุอะไร ? ก็คลานหนีไปโดยเร็วเพื่อจะให้พ้นภัย คลานไปได้หน่อยหนึ่งก็ตกล่องลงไปถูกไม้เสียบเข้าที่ขายโครงทะลุเข้าไปในกาย ร้องขึ้นได้ "โอย ! โอ๊ย...โอ๊ย ! ! " สองสามคำเท่านั้นก็สิ้นใจ

ฝ่ายชาวบ้านที่เข้ามาช่วยทางหลังบ้าน ต่าง ๆ ถือปืนถือหอกถือดาบวิ่งบุกป่าฝ่าหนามเข้ามา สำคัญผู้ที่เข้ามาทางหน้าบ้านว่า "เป็นผู้ร้ายก็ยิงปืนเข้าไป"

ฝ่ายชาวบ้านที่วิ่งมาช่วยทางหน้าบ้าน ต่าง ๆ ก็มีอาวุธครบมือ เกิดมีความสำคัญว่า "พวกที่มาช่วยทางหลังบ้านเป็นพวกผู้ร้าย" ก็ยิงปืนสาดเข้าไป บ้างถูกผู้คนตาย คนทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็มีความสำคัญว่าเป็นผู้ร้าย ก็เกิดสู้รบกันขึ้น ต่าง ๆ ก็ประหารกันด้วยอาวุธ เกิดเจ็บป่วยล้มตายไปด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง จนเวลาสว่างขึ้นจึ่งได้รู้ว่า "เป็นพวกชาวบ้านด้วยกัน" แล้วก็พากันเที่ยวหาแม่ครัวเพื่อ

จะได้ซักถามให้รู้เหตุผล แต่แม่ครัวนั้นเผอิญเป็นเคราะห์ร้ายซึ่งอยู่ในระหว่างกลางแห่งชนทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ถูกปืนตายดั้งแต่เวลายังไม่สว่างนั้นแล้ว

ส่วนพวกที่เป็นเจ้าของบ้านกับพวกที่มาทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างก็ยังก่อการวิวาททุบตีถุ้งเถียงกันอีก ต่างก็ไปหาอำเภอกำนันในแขวงนั้นทำคำอายัดแลกฎหมายตราสิน ขันสูตรบาดแผลไว้เป็นสำคัญแล้ว ต่างก็ไปร้องฟ้องกันยังโรงศาลอีกต่อไป

นี่แหละหนาธรรมดาคนที่ปราศจากความตริตรองย่อมเป็นแบงก์แห่งความตื่นในเหตุเล็กน้อย แม้ถึงเหตุที่มีประมาณปานดังเส้นผมก็อาจที่จะระแวงสงสัยกลายเป็นเหตุใหญ่โตราวกะภูเขาได้ ดังที่แสดงมาแล้วก็เป็นที่อ้าง

สมดังคำสุภาษิตเก่า ๆ ได้กล่าวไว้ว่า "ความโง่เขลาย่อมเป็นที่ตั้งแห่งความโกรธแลความตื่นตกใจ" แลถ้าปราศจากความพิจารณาเสียแล้วก็เป็นเหตุที่จะให้เชื่อง่ายที่สุด ในเหตุการณ์ที่ไม่ควรเชื่อถือเอาเป็นอารมณ์ แลมักได้ทุกข์ในเหตุที่ไม่ควรเป็น แลมักถือเอาทุกข์ของผู้อื่นมาเป็นทุกข์ของตนเนือง ๆ

⊙ เหตุปานดังหนึ่งเส้น เกศา
คนไปพิจารณา ก่อให้
เติบโตเท่าภูผา สูงใหญ่ นาพ่อ
ความพินาศอาจได้ ตกต้องถึงตน ฯ
⊙ คนเขลาเบาจิตก้าว เกินการณ์
สบเหตุอันเดือดดาล ดุกล้า
ไปคิดจิตวิจารณ์ มักตื่น ข่าวเฮย
เกลียดทุกข์ทุกข์ซอบค้า คบไว้อาจิณ ฯ
⊙ การใดไปคิดให้ เห็นผล
รีบด่วนโดยทุรน ก่อสร้าง
หมายสำเร็จโดยยล ตามจิต เขลานา
ความทุกข์คงมล้าง สุขให้มลายสูญ ฯ
⊙ แนะนิเทศเหตุอ้าง ใจเบา
ดังแม่ครัวจิตเขลา เช่นชี้
สำหรับประชาเรา ดำริ นาพ่อ
เป็นที่เตือนสติสิ้ หลีกพ้นภัยเข็ญ ฯ

เสียกำซ้ำกอบ[๑]

เมื่อกาลล่วงมาไม่สู้นานนักประมาณ ๑๐ ปีแล้ว นับตั้งแต่ปีที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ถอยคืนไป **นาย ช.** เดิมเป็นชาวดอนมาบวชอยู่วัดพระโค เป็นคนมีกิริยาเรียบร้อย เมื่อขณะที่บวชอยู่นั้นได้คุ้นเคยสนิทสนมกันกับ**อำแดง ฉ.** ซึ่งเป็นคนอยู่ใกล้เขตแขวงวัดนั้น ครั้นอยู่นานมาก็สึกออกมาจากพระเป็นฆราวาส กลับไปอยู่บ้านบิดามารดาของตน

บ้านของนาย ช. กับอำแดง ฉ.นั้นอยู่ห่างกันคนละถนน แต่ไม่สู้ไกลนัก นาย ช. เป็นนิสัยคนฉลาดข้างเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ตั้งแต่นาย ช. สึกหาออกไปแล้วก็เคยไปเยี่ยมเยือนอำแดง ฉ. อยู่เสมอ ๆ โดยถือว่า "เป็นคนคุ้นเคยกันตั้งแต่เวลาที่ตนยังบวชอยู่นั้น"

ฝ่ายอำแดง ฉ. นั้นเป็นม่าย ผัวตายนานหลายปีแล้วอายุย่างเข้า ๕๐ ปีเศษ อ้าแดง ฉ. มีบุตรสาวคนหนึ่งชื่อ**อำแดง ค.** อายุ ๒๐ ปีเศษ ฝ่ายอำแดง ฉ. มีความประสงค์มุ่งหมายจะใคร่ได้นาย ช. เป็นลูกเขย ด้วยเห็นว่าเป็นคนเรียบร้อย ทั้งได้คุ้นเคยรู้จักอัธยาศัยมาแต่ก่อนด้วย ครั้นนาย ช. ไปหาทีใดอำแดง ฉ. ก็ทำพูดแยบคายบอกใบ้พรางเพื่อจะให้นาย ช. ไปขอลูกสาวของตน

ส่วนนาย ช. ก็รู้เท่าทันในกิริยาที่สำแดงนั้น แต่เป็นนิสัยคนฉลาดก็ทำท่าเป็นว่า "ไม่รู้เท่าทันเสีย" เลยพูดจาฝากตัวกับอำแดง ฉ. ให้สนิทสนมยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน แลพูดจาถ่อมว่า "เป็นคนขัดสนอยู่เสมอ ๆ"

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๗ (๑๒ กรกฎาคม ๑๐๓) : ๔๓๘ - ๔๔๑.

ครั้นกาลล่วงนานไปอำแดง ฉ. เห็นว่า "ความที่คิดมุ่งหมายไว้แต่เดิมนั้นจะไม่สมประสงค์"

เวลาเย็นวันหนึ่งนาย ช. ไปที่บ้านอำแดง ฉ. อำแดง ฉ. จึ่งพูดแก่นาย ช.ว่า "นี่แน่ะ ! พ่อทิด ช. ตั้งแต่พ่อทิดสึกมาก็ได้ ๓ ปีเข้านี่แล้ว ฉันเห็นว่าควรจะมีลูกเมียให้เป็นฝั่งฝาเสียจะดีกว่าอยู่ตัวเปล่า"

นาย ช. ตอบว่า "ซึ่งคุณแม่มีความเอ็นดูชี้แจงสิ่งซึ่งจะให้เป็นประโยชน์แก่ผมนั้นบุญคุณเป็นล้นพ้น แต่ผมเป็นคนขัดสนหาที่เปรียบมิได้ มิรู้ที่จะหันหน้าไปพึ่งผู้ใด เห็นอยู่แต่คุณแม่ผู้เดียวนี่แหละพอจะฝากฝังชีวิตร่างกายได้"

อำแดง ฉ. จึ่งว่า "ถ้าฉันจะสงเคราะห์พ่อทิดจริง ๆ ก็ได้ แต่นึกเกรงอยู่ว่าพ่อทิดจะไม่ตามใจฉัน"

นาย ช. ว่า "ถ้าคุณแม่จะสงเคราะห์แก่ผมดังที่ว่ามานี้จริงแล้วก็จะเป็นไรมี? ผมเป็นผู้ขัดสนข้น[๑]จนเมื่อได้รับความกรุณาสงเคราะห์เช่นนั้นแล้ว ก็จะเป็นที่ดีใจหาที่เปรียบมิได้ ข้อซึ่งนึกเกรงว่าจะไม่เป็นที่ชอบใจ หรือไม่ประพฤติตามความประสงค์นั้นอย่าพึงนึกให้ยากเสียเลย"

อำแดง ฉ. ว่า "ถ้าเช่นนั้นก็จะเป็นไรมี ฉันจะคิดเกื้อกูลพ่อทิดจนตลอดไป"

อำแดง ฉ. จึ่งพูดต่อไปว่า "อีก ๓ วันให้พ่อทิดมาหาฉันให้จงได้ ฉันจะบอกความประสงค์สำคัญอย่างหนึ่งให้พ่อทิดฟัง"

ครั้นพูดจากันดึกประมาณ ๕ ทุ่มเศษ นาย ช. ก็ลาอำแดง ฉ. กลับไปบ้าน ในเวลาคืนนั้นอำแดง ฉ. นอนนึกถึงเรื่องที่เกลี้ยกล่อมนาย ช. ให้มาเป็นลูกเขยเห็นว่า "จะสมประสงค์ดังความมุ่งหมายมาแต่เดิม ให้นึกอิ่มอยู่ในใจไม่รู้แล้ว"

ครั้นเวลารุ่งเช้าจึงเรียกอำแดง ค. ลูกสาวเข้ามาให้นั่งใกล้ ๆ แล้วจึ่งพูดปรึกษาหารือว่า "นี่แน่ะ ! แม่ ค. อายุของเจ้าก็มากย่างเข้า ๒๑ ปีนี้แล้ว แม่เห็นว่าควรจะมีเหย้าเรือนเสียจึงจะชอบ เดี๋ยวนี้นาย ช. ซึ่งอยู่บ้านข้างถนนโน้นเขาให้คนมาว่ากล่าวสู่ขอ แม่เห็นว่า 'เขาเป็นคนดีควรจะยกให้แก่เขา' ถ้าตกลงประการใดแล้วเขาจะนัดหมั้นในเร็ว ๆ นี้ เจ้าจะว่าประการใด?"

---

[๑]ความตรงนี้คือ "ขัดสนข้นแค้น" คำว่า "ข้นแค้น" หมายถึง อัตคัด ขัดสน ต้นฉบับเขียนว่า "ค่น"

อำแดง ค. ลูกสาวว่า "สุดแล้วแต่แม่จะเห็นสมควร ถ้าแม่เห็นว่าดีแล้วก็ตามใจ ฉันมิได้ขัดขืน"

ซึ่งอำแดง ค. ลูกสาวพูดจารับรองมารดาเสียโดยดีดังนี้เพราะความเกรงใจมารดา ที่จริงอำแดง ค. มิได้มีใจรักใคร่นาย ช. แต่สักนิดเลย เพราะอำแดง ค. ได้รักใคร่กันกับ**นาย จ.** ซึ่งเป็นคนอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกันอยู่ก่อนแล้ว

ส่วนนาย ช. ก็รู้ชัดอยู่เต็มใจว่า "อำแดง ค. รักใคร่กันกับนาย จ. อยู่แต่ก่อน"

นาย ช. ไม่ใคร่จะเต็มใจในการที่จะแต่งงานอยู่กินกับอำแดง ค. เลย แต่เป็นคนฉลาดนึกเห็นว่า "จะเป็นประโยชน์ในการเรื่องนี้" จึงได้รับรองโดยดี ตามความประสงค์ของอำแดง ฉ. มารดาอำแดง ค. เสียแต่เดิม แต่การทุจริตที่อำแดง ค. ได้ทำไว้นี้มารดาไม่รู้เลย

ครั้นกาลล่วงไปได้ ๓ วัน ถึงกำหนดที่นัดหมาย นาย ช. ก็มาที่บ้านอำแดง ฉ. อำแดง ฉ. จึ่งเรียกนาย ช. เข้าไปที่ข้างระเบียงเรือน แลกระซิบพูดกันสองต่อสองว่า "ฉันมีความรักใคร่พ่อ ช. เหมือนอย่างลูกอย่างเต้า พ่อ ช. อย่ามีความรังเกียจฉันเลย ฉันจะยกแม่ ค. ให้อยู่กินกับพ่อ ช. พ่อ ช. จะเห็นอย่างไร ? "

นาย ช. ว่า "ถ้าจริงเหมือนอย่างว่านี้ก็เป็นบุญลาภของผมนักหนาทีเดียว"

อำแดง ฉ. ว่า "ถ้าเช่นนั้นถึงวันดีคืนดีก็ให้หาผู้ใหญ่มาว่ากล่าวสู่ขอเสียตามธรรมเนียม"

นาย ช. ว่า "ผมเวลานี้ก็ขัดสนมาก เงินสักเฟื้องเดียวก็ไม่มีติดตัว คุณแม่ก็รู้อยู่ตลอดจะให้ผมทำอย่างไร ? "

อำแดง ฉ. ว่า "ข้อนั้นไม่เป็นไร ? ถึงไม่มีสักเฟื้องเดียวก็ไม่ว่า ไหนก็ตั้งหน้าว่าจะมาเป็นลูกเป็นเต้าแล้ว เงินทองไม่มีฉันจะให้"

ว่าแล้วก็เดินเข้าไปในเรือนหยิบเอาสายสร้อยทองคำมา ๒ สาย สายหนึ่งทองคำหนัก ๘ บาท เป็นราคาเงินตรา ๒ ชั่ง สายหนึ่งทองคำหนัก ๓ ตำลึง เป็นราคาเงินตรา ๓ ชั่ง รวม ๒ สายเป็นทองคำหนัก ๒๐ บาท คิดเป็นราคาเงิน ๕ ชั่งถ้วน มามอบให้แก่นาย ช.

เวลาที่อำแดง ฉ. เอาสายสร้อย ๒ สายมามอบให้แก่นาย ช. นั้นให้ปันกันโดยเงียบ ๆ มิได้มีผู้หนึ่งผู้ใดนอกนั้นได้รู้เห็น แล้วอำแดง ฉ. บอกว่า "สายสร้อยที่หนัก ๘ บาทนี้เป็นราคาเงิน ๒ ชั่งให้เอาไปจำหน่าย เอาเงิน ๒ ชั่งนั้นมาเป็น

ค่าสินสอด สายสร้อยที่หนัก ๓ ตำลึงนั้นให้เอามาเป็นทองหมั้น ถึงวันดีคืนดีให้หาผู้ใหญ่มาจัดแจงหมั้นเสียโดยเร็ว"

นาย ช. ได้รับสายสร้อย ๒ สายมีความยินดีเป็นที่สุด ก็กราบลาอำแดง ฉ. มาบ้านโดยเร็ว

ครั้นถึงวันฤกษ์ดีก็ให้ผู้ใหญ่นำสายสร้อยทองหนัก ๓ ตำลึงนั้นไปหมั้นอำแดง ค. ลูกสาวอำแดง ฉ. เหมือนดังที่ได้พูดนัดหมายกันไว้ทุกประการ อำแดง ฉ. ค่อนข้างมีความดีใจเป็นอันมาก ด้วยความประสงค์มุ่งหมายอันนั้นร่วมเข้าไปใกล้จวนจะสำเร็จ เมื่อหมั้นกันเสร็จสรรพแล้ว นาย ช. ก็ไปหาอำแดง ฉ. ที่บ้านแล้วแจ้งความว่า "เวลานี้เป็นฤดูฝน ฝนฟ้าตกชุกชุมมิได้ขาด ทั้งเป็นเดือนแปดข้างแรมพระกำลังเข้าวัสสา[๑] ด้วย ผมเห็นว่า 'เป็นการไม่สู้ดี' เดือนสิบสองข้างขึ้นผมจึ่งจะจัดการนี้ให้สำเร็จทีเดียว" อำแดง ฉ. ก็เห็นชอบด้วย

ในระหว่างที่ยังไม่ถึงกำหนดนั้นนาย ช. ก็เวียนไปหาอำแดง ฉ. มารดาอำแดง ค. บ่อยๆ ครั้นกาลที่กำหนดจวนเข้า นาย ช. ก็ทำเหินห่างไม่ใคร่จะไปมาหาสู่เหมือนแต่เดิม ด้วยไม่ค่อยจะเต็มใจในการที่จะอยู่กินกับด้วยอำแดง ค. ลูกสาว อำแดง ฉ. แต่เห็นว่าได้เปรียบในชั้นต้นจึ่งทำตามความประสงค์ของอำแดง ฉ. มาจนเกือบจะสำเร็จอยู่นั้น

ครั้นกาลย่างเข้าเดือนสิบสองถึงกำหนดที่นัดไว้ นาย ช. ก็ทำเฉยเสีย อำแดง ฉ.ให้คนไปตามที่บ้านได้ตัวมา นาย ช. ก็แกล้งบิดพลิ้วว่า "ในเวลานี้ไม่สู้จะสบาย ขอผัดถึงเดือนสี่"

การผิดนัดมาครั้งหนึ่งแล้วเช่นนี้อำแดง ฉ. ก็ยังไม่รู้สึกว่า "เขาจะคดโกง ยอมให้ผัดต่อไปอีก"

ครั้นย่างเข้าถึงเดือนสี่ที่กำหนดครั้งที่สอง นาย ช. ก็ทำเชือนแชเสียอีก ครั้งนี้อำแดง ฉ. นึกหวั่น ๆ ค่อนข้างกลัวเขาจะคิดคดโกง แต่ไม่รู้ที่จะทำอย่างไร? ก็ต้องจำใจนิ่งไว้ ครั้นให้คนไปตามเตือน นาย ช. ก็บอกป่วยบ้าง ไถลหลบหน้าเสียไม่ให้พบตัวบ้าง อำแดง ฉ. ก็ยิ่งนึกหวั่นมากขึ้นไป

ฝ่ายอำแดง ค. ลูกสาว อำแดง ฉ. เว้นไม่ได้เลยในการที่ไม่คบนาย จ. ซึ่งตนได้เคยคบมาแต่ก่อนนั้น ครั้นคบกันนานเข้าก็เกิดเหตุสำคัญที่จะซ่อนเร้นปิดบังเหมือนแต่ก่อนไม่ได้ จำเป็นจะต้องแสดงตัวให้คนทั้งหลายรู้ชัดว่า "เป็นไข้ป่าพุงโร"

---

[๑] วัสสะ วัสสา หมายถึง ฤดูฝน

เมื่ออำแดง ค. มีเหตุสำคัญเกิดขึ้นเช่นนี้ก็จำเป็นจะต้องแปรสถานไปอยู่อื่น จึ่งออกจากบ้านของตนไปอาศัยอยู่กับนาย จ. ที่บ้านของนาย จ. เพื่อจะรักษาโรคนั้นให้หาย เรื่องที่อำแดง ค. ไปอาศัยรักษาตัวอยู่ที่บ้านนาย จ. นั้นรู้ไปถึงนาย ช. ซึ่งเป็นผู้รับปฏิญาณตนว่า "จะรักษาไข้อำแดง ค."

นาย ช. เห็นได้ช่องมีความโกรธเป็นกำลัง จึ่งไปแจ้งความแก่ผู้ใหญ่ซึ่งได้นำของมาหมั้นให้ ทราบเหตุผลตั้งแต่ต้นจนปลายแล้วก็ทำเรื่องราวเป็นโจทก์ฟ้องต่อตุลาการ[๑] ให้เรียกตัวอำแดง ฉ. มารดา แลอำแดง ค. ลูกสาว กับนาย จ. ชายชู้ออกมาชำระที่ศาลตามกฎหมายประเพณีบ้านเมือง

ตุลาการก็เรียกจำเลยแลพยานผู้นำของไปหมั้นออกมาชำระที่ศาล ได้ความว่า "นาย ช. ได้ให้ผู้ใหญ่เอาสายสร้อยทองคำหนัก ๓ ตำลึงไปหมั้นอำแดง ค. ลูกสาวอำแดง ฉ. อำแดง ฉ. ได้รับสายสร้อยทองหมั้นนี้เมื่อวันนั้นคืนนั้นจริง

ฝ่ายอำแดง ฉ. รับสมอ้างดุจคำพยานเบิก ส่วนนาย จ. นั้นไม่ต้องชำระสะสางอะไร? เพราะตัวการไปอยู่ที่บ้านเขาแล้ว ตุลาการก็บังคับให้อำแดง ฉ. คืนทองหมั้นหนัก ๓ ตำลึงให้แก่นาย ช. เจ้าของ แลเอาทองหมั้น ๓ ตำลึงนั้นตั้งปรับไหมอำแดง ฉ. ผู้มารดาเป็นทวีคูณ แลปรับไหมนาย จ. ชายชู้ในข้อที่ผิดเมียเขาในขันหมากเป็นเงินตรา ๓ ชั่งให้แก่นาย ช. ผู้โจทก์ ความก็เป็นอันเลิกแล้วแก่กันไป อำแดง ฉ. ได้ถูกความวิบัติเช่นนี้ก็ได้ชื่อว่า **"เสียกำซ้ำกอบ"**[๒] แท้ทีเดียว เพราะเหตุในชั้นต้นก็เสียสายสร้อยทองคำ ๒ สายหนัก ๕ ตำลึงเป็นเงินตรา ๕ ชั่ง ในเบื้องปลายก็ถูกปรับทวีคูณในเรื่องทองหมั้น คือเป็น ๖ ชั่งขึ้น รวมเข้ากันเป็น ๑๑ ชั่ง กิริยาที่เสียเงินในเบื้องต้นชื่อว่า **"เสียกำ"** ในเบื้องปลายชื่อว่า **"ซ้ำกอบ"** โดยเหตุผลดังกล่าวมานี้

⊙ เสียกำซ้ำกอบเข้า พูนทวี
ขาดประโยชน์พลันมี โทษแท้
เพราะจิตปราศเมธี ทางฉลาด
เสียเปรียบโดยซื่อแล้ ดั่งนี้ควรตรอง ฯ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ตระลาการ" เป็นคำโบราณ ความหมายเดียวกับ "ตุลาการ" หมายถึงผู้ตัดสินคดี

[๒] สำนวน หมายถึง เสียสิ่งของเล็กไปแล้ว ยังต้องเสียอีกเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ "กำ" คือ กำมือเดียว "กอบ" คือ สองมือเต็ม รวมคำทั้งสองเข้าด้วยกันเป็นสำนวนว่า "เป็นกอบเป็นกำ"

เสียขวง[๑]

ความเรื่องนี้เป็นเรื่องเก่าแก่นมนานประมาณได้สัก ๓๘ ปีเศษ ๆ มาแล้ว

เดิมมีชาวนาคนหนึ่งเป็นคนค่อนอยู่ข้างจะมีเงินอยู่สักหน่อย อยู่ที่บ้านนาเริ่ง แขวงกรุงเก่า[๒] มีบุตรชายคนหนึ่งอายุประมาณได้สัก ๑๔ เดือนเศษ ๆ แต่เด็กนั้นป่วยเป็นโรคตานชาง[๓] ผมแห้ง บิดามารดาของเด็กที่ป่วยนั้นตั้งหา[๔] หมอมารักษาบุตรนั้นถึง ๓ เดือน ๔ เดือนเศษ ๆ มาแล้วบุตรนั้นก็หาหายป่วยไม่

ฝ่ายบิดามารดาของเด็กที่ป่วยนั้นก็ไม่เป็นอันจะทำงานทำการสิ่งใดได้ และโดยความรักบุตรอยากจะให้บุตรหายป่วยก็เที่ยวสืบเสาะบนบานหาหมออีกต่อไป

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง**นายแก้ว**บิดา**นายเอี่ยม**ที่เขาว่า "เป็นนักเลงเที่ยวเกะกะอยู่ตามแถวบ้านนาเริ่ง แขวงกรุงเก่านั้น" ได้ทราบความว่า "เขาเที่ยวบนบานหาหมอรักษาบุตร บุตรเขาป่วยเป็นโรคตานชางผอมแห้งมาถึงสามสี่เดือน

---

[๑] เกิด *(กรมศึกษาธิการ)*, "เรื่องเสียขวง," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๒ (๗ มิถุนายน ๑๑๓) : ๓๘๐ ถึง ๓๘๑.

[๒] คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "ตานทราง" โรคตานชาง หมายถึง โรคที่เป็นแก่เด็ก ลักษณะเกิดเป็นเม็ดในปากในคอ ลิ้นเป็นฝ้า อาการไม่กินนม ข้าว ปวดหัวตัวร้อน

[๔] คำตรงนี้น่าจะเขียนว่า "ต้องหา"

แล้ว" นายแก้วก็มีความดีใจด้วยว่า 'บ้านที่เด็กป่วยนั้นเป็นบ้านคนมีเงิน และเป็นหน้าเทศกาลเขาทำนากัน ก็นึกว่า "เวลาเช้าหรือสาย ๆ สักหน่อยคนที่บ้านนั้นคงจะออกไปไถนาหมด ไม่มีใครอยู่บ้านมากหลายคนเป็นแน่"

ครั้นนายแก้วคิดเช่นนั้นแล้ว เวลาเย็นนายแก้วก็จัดแจงโกนผมโกนคิ้ว แลหาผ้าเหลืองเก่า ๆ คร่ำ ๆ เช่นผ้าห่มโพธิ์นั้นมาทำบวชเป็นพระปลอมไป แต่นายแก้วจะบวชที่ไหน ต้นโพธิ์หรือใครบวชให้นั้นข้าพเจ้าหาทราบไม่ ? ครั้นเวลาเช้านายแก้วก็นุ่งผ้าห่มผ้าเหมือนอย่างพระสงฆ์ เดินมุ่งไปบ้านที่เด็กป่วยนั้นแต่ผู้เดียว

อนึ่งบ้านที่เด็กป่วยนั้น ในเวลาเช้าวันนั้นก็พากันออกไปไถนาหมด เหลืออยู่แต่มารดาของเด็กที่ป่วยนั้นคนเดียว เพราะว่า "บุตรป่วยอยู่ไปไหนไม่ได้" ก็ลงมาซ้อมข้าวอยู่ที่โรงสำหรับซ้อมข้าวด้วยครกกระเดื่อง[๑]นั้น เมื่อขณะซ้อมข้าวอยู่นั้น เด็กที่ป่วยก็ร้องขึ้น มารดาของเด็กที่ป่วยที่ซ้อมข้าวอยู่นั้นก็บ่นว่า "ตั้งแต่ร้องไปยังรุ่งยังค่ำทีเดียว ไม่เป็นอันจะทำการทำงานอะไรเลย เป็น ๓ เดือน ๔ เดือนมาแล้ว"

ขณะนั้นพอนายแก้วพระปลอมเดินไปถึง ได้ยินดังนั้นก็ทำไถลแวะเข้าไปขอไฟสูบบุหรี่ มารดาของเด็กที่ป่วยนั้นมองเห็นก็ไม่มีความสงสัย สำคัญว่า "พระสงฆ์จริง ๆ แต่ไม่รู้จักหน้าว่าจะเป็นพระวัดไหน ? เห็นเป็นพระผู้ใหญ่ก็สำคัญว่าจะเข้าใจในทางมดหมอก็นิมนต์ให้ขึ้นไปบนเรือน เพราะประสงค์จะให้ดูบุตรของตัวที่ป่วยอยู่นั้น แลเพื่อจะได้ถามหยูกยาต่าง ๆ หารักษาต่อไป"

ครั้นนิมนต์นายแก้วพระปลอมขึ้นไปบนเรือนแล้ว ก็ยกบุตรของตัวที่ป่วยอยู่นั้นมาให้นายแก้วพระปลอมดู นายแก้วพระปลอมจึ่งถามว่า "เด็กนี้ป่วยมานานแล้วหรือ ? "

มารดาของเด็กที่ป่วยบอกว่า "ป่วยมาได้สักสามสี่เดือนแล้ว หาหมอมารักษาก็เป็นหลายหมอมาแล้ว รับประทานยาอะไรก็ไม่ถูกไม่ต้องประการใดเลย ท่านได้โปรดพิจารณาดูว่าจะเป็นโรคอะไร ? จะควรรับประทานยาอย่างไรจึ่งจะหาย ? "

---

[๑]คำนาม หมายถึง เครื่องตำข้าวชนิดหนึ่ง ใช้เท้าเหยียบปลายกระเดื่องแล้วถีบให้กระดก

นายแก้วพระปลอมว่า "โรคอย่างนี้ฉันได้รักษามามากแล้วแต่ลำพังกินยามันไม่หายดอก ถ้าจะรักษาให้หายเร็วมันต้องเสียขวง[๑] เสียก่อนแล้วจึ่งค่อยกินยาภายหลังมันถึงจะหาย"

มารดาของเด็กที่ป่วยนั้นถามว่า "เสียขวงนั้นทำอย่างไร ? ขอท่านได้โปรดช่วยชีวิตลูกเล็กหลานน้อยไว้ด้วยสักครั้งเถิด"

นายแก้วพระปลอมจึ่งว่า "ถ้ายังงั้นก็จัดแจงหาดอกไม้ธูปเทียนกับข้าวสารสักกำมือหนึ่งแล้วตักน้ำมาทำน้ำมนต์ด้วยสักขัน อย่าช้าเลยเวลาจวนจะเพลฉันจะรีบไป เสียขวงเสียก่อนแล้วฉันถึงจะจดเครื่องยาไว้ให้ แล้วก็หามาต้มกินไปเถิด ยาไม่ทันจืดก็จะหาย โรคอย่างนี้มันไม่เป็นไรดอก ? "

มารดาของเด็กที่ป่วยได้ฟังดังนั้นก็มีความดีใจ รีบจัดแจงหาดอกไม้ธูปเทียนกับข้าวสาร แลตักน้ำมาให้แก่นายแก้วพระปลอมโดยเร็ว

นายแก้วพระปลอมก็จุดธูปจุดเทียนนั่งเสกข้าวสารแลทำน้ำมนต์ตามวิธีของนายแก้ว ครั้นทำแล้วก็บอกแก่มารดาเด็กที่ป่วยนั้น "ให้ยกบุตรที่ป่วยนั้นลงไปข้างล่างที่โรงซ้อมข้าวเพราะว่าต้องทำด้วยครกกระเดื่องจึ่งจะได้"

มารดาของเด็กที่ป่วยนั้นก็ยกบุตรที่ป่วยลงไปที่ครกกระเดื่องกับนายแก้วพระปลอมด้วยกัน แต่นายแก้วถือชามข้าวสารเดินไปข้างหน้า ครั้นถึงครกกระเดื่องที่โรงซ้อมข้าวนั้น นายแก้วพระปลอมก็บอกให้เอาเบาะปูลงในครกกระเดื่องแล้วเอาเด็กที่ป่วยวางลงบนเบาะในครกกระเดื่องนั้น แล้วนายแก้วพระปลอมก็ปลดกระเดื่องลงมา เอาไม้คานไว้กับปากครก ให้มารดาเด็กขึ้นยืนเหยียบอยู่บนปลายกระเดื่อง

นายแก้วพระปลอมก็จุดธูปปักไว้ข้างครกกระเดื่อง แลบอกว่า "ให้ยืนเหยียบกระเดื่องอยู่จนธูปหมดดอกถึงค่อยลง"

นายแก้วพระปลอมก็ชักไม้ที่คานปากครกกระเดื่องออกเสีย แล้วก็นั่งลงข้างครกกระเดื่องทำเป็นเสก ๆ เป่า ๆ แล้วก็ซัดข้าวสารปรายไปตามปากครกแล้วพูดว่า "ลืมขันน้ำมนต์ไว้เสียบนเรือนแล้ว" นายแก้วพระปลอมก็กลับขึ้นไปเอาขันน้ำมนต์ที่บนเรือนแต่ผู้เดียว

---

[๑] สำนวน หมายถึง ทำไปอย่างเสียไม่ได้ ทำอย่างไม่เต็มใจช่วยให้พ้น ๆ ไป คำว่า "ขวง" หมายถึง ผี "เสียขวง" คือ เสียผี หมายถึง ไหว้ผี เซ่นผี โดยรวมคือ ทำผิดแล้วต้องแก้โทษที่ผิดให้หาย

ครั้นนายแก้วพระปลอมขึ้นไปถึงบนเรือนแล้วก็เลยเข้าไปในเรือนค้น ทรัพย์สิ่งของทองเงินรูปพรรณต่าง ๆ ได้สมความประสงค์แล้ว นายแก้วพระปลอมก็เลี่ยงลงเรือนหนีกลับมายังที่อยู่ของนายแก้วแล้วก็เปลื้องผ้าเหลืองออกเสีย

ฝ่ายมารดาของเด็กที่ป่วยที่ยืนเหยียบกระเดื่องอยู่นั้นก็ตั้งใจคอยอยู่จนธูปหมดดอกแล้วเป็นนานก็ไม่เห็นนายแก้วพระปลอมกลับลงมา นึกว่า "ขึ้นไปเอาขันน้ำมนต์ยังไรหายไป?" ครั้นจะขึ้นไปดูบนเรือนก็ลงจากกระเดื่องไม่ได้เพราะบุตรอยู่ในครกกระเดื่องนั้น ครั้นจะเรียกใครๆ หรือบ้านก็ไกลกัน ไม่รู้แห่งว่าจะทำอย่างไร? จำเป็นก็ต้องยืนเหยียบกระเดื่องขาแข็งอยู่อย่างนั้น กว่าพวกที่ออกไปไถนาจะกลับมาสิตะวันเกือบบ่าย

ครั้นพวกที่ออกไปไถนากลับมาเห็นดังนั้น ก็พูดจาไต่ถามว่า "เดิมเป็นอย่างไรกันถึงได้ทำอย่างนี้?"

มารดาของเด็กที่ป่วยนั้นก็เล่าความตามที่เป็นมาให้ฟังทุกประการ พวกที่กลับมาจากไถนาได้ทราบความดังนั้น ขึ้นไปดูบนเรือนก็ไม่เห็นพระ ครั้นเข้าไปดูในเรือนข้าวของทองเงินรูปพรรณต่าง ๆ ก็หายไปหมด จึ่งกลับลงไปอุ้มเด็กขึ้นจากครกกระเดื่อง แล้วคิดจะติดตามก็เห็นว่า "ไปเสียนานแล้ว ที่ไหนจะทันกัน?" ก็เป็นการตกลงข้าวของหมดเปล่า เด็กนั้นก็ไม่หายป่วย

ครั้นอยู่มาได้สักเดือนเศษๆ ก็ได้ข่าวว่า "นายแก้วบิดานายเอี่ยม" เพราะฉะนั้นเขาจึ่งได้เรียกกันว่า "นายแก้วพระ" คือการเป็นดังกล่าวมานี้

เสียใจใช่เหตุ[๑]

เรื่องนี้เมื่อพิจารณาไปก็ไม่สู้มีประโยชน์อันใดนัก เพราะถ้อยคำที่กล่าวจนตลอดเรื่องอยู่ข้างจะจืดชืดเต็มที แลไม่เป็นสาระที่จะพึงประดับสติปัญญาของท่านผู้ฟังได้เลย แต่มามีความเห็นว่า "ทำไมหนอ? สามัญชนบางจำพวกจึงมาถือความประพฤติอย่างหนึ่งอันผิดไปจากประเพณีโลก จนให้เป็นที่ติเตียนแห่งประชุมชนทั่วไป เช่นประพฤติกินยาตาย ผูกคอตาย เชือดคอตาย แลทำการต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุที่จะให้ชีวิตของตัวเองแตกทำลายดับสูญไปโดยเร็วพลัน มิทันที่จะให้ญาติพี่น้องรู้แลแก้ไขรักษาพยาบาลให้กลับคืนเป็นปรกติได้ แลมาดำริต่อไปว่าอาการของความประพฤติเช่นนี้จะมีอยู่แก่คนจำพวกใด"

เมื่อพิจารณาดูไปๆ ก็เห็นว่า "กิริยาที่ทำเช่นนี้ไม่ได้มีอยู่แก่คนทั่วไป ย่อมเกิดสำหรับคนจำพวกเดียวที่ปราศจากยาขนานหนึ่ง คือ "ยาสมุนไพร" หรือที่มีอยู่บ้างแต่ก็มีความประมาทเสียว่าเป็นยากลางบ้าน มิได้เก็บไว้สำหรับแก้อับจน แก้โรคชนิดที่ทำอาการเช่นนั้นเท่านั้นเป็นเหตุ"

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึ่งเรียบเรียงตำรายาสมุนไพรไว้ท้ายเรื่องนี้ส่งมาลงพิมพ์เพื่อท่านผู้ใดมีโรคอันเกิดแต่ใจพะวงจะทำกิริยาอาการผูกคอตายหรือกิน

---

[๑] พระรัตนวราจารย์ *(รัตน กลัมพาการ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนบัญญัติวรวาท")*, เรื่องเสียใจใช่เหตุ," **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๔๐ (๒๓ กรกฎาคม ๑๑๑) : ๔๗๒ – ๔๗๓, ๔๑ (๒๘ กรกฎาคม ๑๑๑) : ๔๘๗ – ๔๘๘, ๔๒ (๔ สิงหาคม ๑๑๑) : ๔๙๖ – ๔๙๗, ๔๓ (๑๑ สิงหาคม ๑๑๑) : ๕๑๐ – ๕๑๓, ๔๔ (๑๘ สิงหาคม ๑๑๑) : ๕๒๐ ถึง ๕๒๖, ๔๕ (๒๕ สิงหาคม ๑๑๑) : ๕๓๒ – ๕๓๔, ๔๖ (๑ กันยายน ๑๑๑) : ๕๔๓ – ๕๔๘.

ยาตายเป็นต้น เมื่อมีความรู้สึกอยู่บ้างแล้วก็รีบปรุงยาขนานนี้รับประทานเสียโดยทันที โรคอันนั้นก็จะบรรเทาเหือดหาย ชีวิตความเป็นอยู่ก็จะไม่เป็นอันตรายไปได้ ถ้าท่านผู้ใดมียาขนานนี้อยู่แล้ว หรือที่มียาขนานอื่นดีขึ้นไปกว่านี้ ก็ขอท่านได้ให้อภัยแก่ข้าพเจ้า "ผู้มีชื่อหมอกลางบ้าน" จงทุกประการ

ลำดับนี้ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงเหตุผลแห่งโรคอันนั้นจะเกิดขึ้นเพราะเหตุเสียก่อน แล้วจะได้บอกตำรายาสมุนไพรไว้สำหรับแก้ในตอนท้ายต่อไป

ธรรมดาคนเราจะประกอบการอันใดเป็นเหตุขึ้นแล้วย่อมจะตั้งความมุ่งหมายมั่นใจที่จะได้รับผลแห่งการนั้น ถึงมิมากก็น้อยเป็นธรรมดา ถ้าผลแห่งการนั้นกลับกลายผิดพลาดไปจากความมุ่งหมายเดิมแล้ว ก็สามารถที่จะทำพื้นแห่งความมุ่งหมาย กล่าวคือ ดวงจิตให้วิปลาสหมองมัวคล้ำดำไป โดยที่เกิดความคิดความเห็นอย่างอื่นมาแทรก พาดวงจิตให้วิตกวิจาร*ไปในเหตุอันไม่สมควรเป็นก็เป็นได้ เช่นนี้ก็ได้ชื่อว่าเกิด "ความเสียใจหรือน้อยใจ" อาลัยคร่ำครวญถึงผลแห่งการนั้นอยู่มิรู้วาย

ความเสียใจหรือน้อยใจนี้ถ้าใครถือมั่นจนจับสิงเกาะแน่นอยู่ในสันดานแล้ว ยากนักยากหนาที่จะเปลี่ยนแปลงดวงจิตในคงดีอยู่ดังเดิมได้ มักตกไปอยู่ในระหว่างผลแห่งความเสียใจหรือน้อยใจเสียแหละโดยมาก แต่ผลแห่งความเสียใจหรือน้อยใจนี้ย่อมไม่เสมอกัน โดยอาศัยสติความยึดหน่วงของบริชนย่อมมีมากน้อยกว่ากันอยู่เป็นธรรมดา ถ้าความยึดหน่วงของผู้ใดมีดองอยู่ในสันดานเป็นอารมณ์มากแล้ว ผลแห่งความเสียใจหรือน้อยใจที่จะแล่นมาถึงนั้น ย่อมจะมีแต่น้อยหรือมีอยู่แล้วก็มีแต่จะหมดไป...หมดไปจนขาดจากกัน เพราะเหตุว่าความรู้สึก คือสตินั้นคอยกันกางขวางมรรคาอยู่มีอำนาจอันแรงกล้า ผลแห่งความเสียใจหรือน้อยใจนั้นมีกำลังน้อยก็ไม่สามารถที่จะล่วงมรรคาเข้าไปได้ มีแต่จะพ่ายแพ้ไปเอง

ถ้าความรู้สึกยึดหน่วงสันดานของผู้ใดมีน้อยแล้ว ผลแห่งความเสียใจหรือน้อยใจที่จะแล่นมาถึงนั้นย่อมจะสิงทับเอาดวงจิตนั้นแผลอเพลินไป ไม่มีระหว่างยุติลงเพียงใดได้ เพราะความรู้สึกคือสตินั้นมีน้อย ไม่สามารถที่จะหักหาญผลแห่งความเสียใจนั้นให้เสื่อมถอยน้อยไป เพราะเหตุนั้นผลแห่งความเสียใจ

---

*วิจาร วิจารณ์ เป็นคำกริยา หมายถึง ตริตรึก ให้คำตัดสินโดยผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้ ว่าสิ่งที่พิจารณานั้นมีคุณค่าดีหรือเลวอย่างไร

หรือน้อยใจนี้ ถ้าสิงสถิตอยู่กับผู้ใดแล้วย่อมจะมีอาการที่เป็นไปต่าง ๆ กัน ถ้าจะพิเคราะห์ดูตามตัวอย่างที่ได้เห็นมาแล้ว เกือบจะว่าได้ว่า "ไม่ว่าประกอบการอันใด ถ้ามีผลขึ้นมาแต่ว่าผิดพลาดไปจากความประสงค์เดิม ย่อมจะมีความเสียใจได้ทุกอย่าง" ดังอุทาหรณ์ที่จะกล่าวเป็นนิทานตามที่ได้รู้เห็นมาต่อไปนี้

บทที่หนึ่ง ว่าด้วยการค้าขาย

ยังมีบัณฑิตสึกใหม่คนหนึ่ง เมื่อยังเป็นเพศบรรพชิตรักษากิจตามทางสมณะอยู่วัดสามปลื้ม[๑]นั้น เป็นคนกว้างขวางถนัดทางเทศน์ธรรมวัตร เที่ยวโปรดสัตว์ทายก ทั้งชาววัดชาวบ้านพากันชอบใจศรัทธาอาราธนาไปแสดงธรรมอยู่เนือง ๆ ไม่ใคร่ขาด ลาภสักการอยู่ข้างจะอุ่กว่านักเทศน์ในวัดเดียวกัน ด้วยสุ้มเสียงก็ติดจะดี ทั้งท่วงทีที่จะแสดงธรรมก็ไพเราะวังเวงใจ เป็นที่ดูดดื่มความเลื่อมใสศรัทธาของทายกให้แก่กล้าในขณะที่ได้สดับรับฟังธรรมเทศนานั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเวลาสึกออกมาจึ่งไปโดนช่องเหมาะ ได้เมียทีเดียว แต่เป็นแม่หม้ายผัวตายเสียหลายปี ชื่อ**ลิ้นจี่**เป็นเชื้อเจ๊กบ้านอยู่ตลาดน้อย ตั้งแต่ผัวหล่อนตายก็ค้าขายหากำไรพอเลี้ยงชีพตลอดมา ในขณะเมื่อใกล้หล่อนจะได้พ่อฑิต[๒]คนนี้มาเป็นผัว

เวลาคืนวันหนึ่งกำลังหลับสนิทเกิดนิมิตฝันว่า "ใครไม่รู้จักชื่อแบกตู้พระธรรมเขียนลายทองมาส่งให้ หล่อนดีใจเปิดออกดูไม่เห็นมีหนังสือพระธรรม ๗ คัมภีร์ เห็นแต่มีพระธรรมเจ๊กโรงจำนำประทับตรายี่ห้อ "บ่วงกุ่ยกังฮ่อ"[๓] ต่อท้ายมีเรือนเงิน "โป้ยดผวก[๔]เจ๊ก" ทิ้งอยู่ในตู้ใบหนึ่ง

หล่อนหยิบมาอ่านดูรู้ว่า "อ่อ! ตั๋วจำนำโรงเจ๊กกุ่ยตรงนี้เอง" หล่อนจึงถามว่า "ตา...ตาขา! ตา ตู้ใบนี้จะให้ฉันหรือจะเอาไปข้างไหน ?"

---

[๑] ชื่อเป็นทางการว่า "วัดจักรวรรดิราชาวาส"

[๒] คือ บัณฑิต หมายถึง ผู้รู้ มีการศึกษา

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "บัวนกุ้ยกังฮ้อ" คำว่า "บ่วงกุ่ยกังฮ่อ" เป็นคำจีนแต้จิ๋ว หมายถึง การงานดีเกียรติยศหมื่นทวี *(มาก)*

[๔] ต้นฉบับเขียนว่า "โป้ยพวด" เป็นคำจีนแต้จิ๋ว คำว่า "โป้ยดผวกเจ๊ก" หมายถึง ๘ บาท ๑ สลึง

"ไม่หรอกแม่คุณ ฉันซื้อมาหมายว่าจะชวนแม่ทำบุญด้วยกัน เห็นว่ายังขาดไม่มีหนังสือพระธรรมจึงนำมามอบให้แม่จัดสร้างพระธรรมขึ้นให้สำเร็จบริบูรณ์ จะได้เป็นบุญเป็นกุศลด้วยกัน"

หล่อนดีใจก็รับไว้ แล้วตกใจตื่น

ครั้นอยู่มาได้หน่อยก็มาได้พ่อ**ฑิตสิน**คนนี้แลเป็นสามีภริยากัน "เออน่ะ ! มันช่างเหมาะกันแท้ ๆ ว่า ข้างฝ่ายแม่ลิ้นจี่เมียหรือ ? หล่อนก็ขยันค้าขาย ตัวเป็นเกลียวไม่ได้หยุดไม่ได้หย่อน เก็บเล็กประสมน้อยไว้ขนาบไปทีเดียว เหนียวแน่นเบี้ยอัฐเงินเฟื้อไม่ได้หล่น อดออมถนอมใช้ทุกอย่าง

ว่าข้างฝ่ายพ่อฑิตสินผัวก็ไม่หยอกขึ้นบกลงน้ำ หาบคอนไม่ต้องเลือกต้องถืออะไร ? ก้มหน้าช่วยกันค้าช่วยกันขายไปฝ่ายเดียว ไม่ช้านานก็พอมีทุนรอนมากขึ้นทุกที

คราวนี้เกิดมีความเห็นว่า "การค้าขายอย่างนี้ถึงมีกำไรก็จริง แต่ต้องใช้กำลังของตนเองจึงจะได้มา เราทั้งสองเดี๋ยวนี้ก็ค่อยมีทุนขึ้นแล้วควรจะเขยิบการค้าขายให้ดีขึ้นไม่ต้องทำด้วยกำลังตนเองก็ได้แล้ว"

เมื่อปรึกษาตกลงกันแล้วจึ่งมาเช่าที่เขาที่ท้องสำเพ็ง ตั้งเป็นห้างฝรั่งกลาย ๆ เจ๊กก็ไม่ใช่ไทยก็ไม่เชิง สั่งของนอกมาไว้ขายเพียบร้าน มีสารพัดเกือบทุกอย่าง เออ ! ครั้นค้าขายนานมาดูก็ไม่สู้เห็นกำไร เพราะพ่อค้ามากด้วยกัน แต่เห็นไม่มีกำไรมานั้นนาน สู้ทนไปไม่สะดุ้งสะเทือน ทีนี้เห็นขาดทุนหนักเข้า ไม่ได้การ ต้องคิดเปลี่ยนแปลงการค้าขายให้เป็นไปอย่างอื่น คือให้ลงเรือเที่ยวเร่ตามลำน้ำลำคลอง เช้าไปเย็นมา บางทีค้างคืนค้างวันทางหนึ่ง ให้เที่ยวหาบคอนขายตามบ้านตามวัง ซอกแซกไปทุกละแวกบ้านทางหนึ่ง ให้ค้าขายอยู่กับที่ตามเดิมทางหนึ่ง การค้าขายที่จัดใหม่นี้เดิมก็ดูจะดีพอมีกำไรได้แลเห็นเม็ดเห็นหน่วย

ครั้นกาลนานมาจะเป็นกรรมวิบัติอุบัติของคนทั้งสองนี้อย่างไรไม่ทราบ ? เผอิญเป็นให้เห็นประจักษ์ว่า "ลางความพินาศจะมาถึง" การค้าขายจึ่งแปรปรวนไปต่าง ๆ คือของที่ขายอยู่กับห้างขายไม่ได้ เดือนหนึ่งก็แล้ว ๒ เดือนก็แล้วไม่มีใครมาซื้อเลย เหมือนกับปิดร้านขาย คนจึ่งเลยไปอื่นหมด ทางบกเมื่อขายได้เงินกลับมา พอถึงกลางทางมีผู้ร้ายมาแย่งชิงเอาสิ่งของเงินทองไปหมด ทางเรือเรือล่มสิ่งของจมน้ำหมด ควักอะไรไม่ได้เกือบจักแหล่น"จมน้ำตาย บ่นโอ๊ก ! ผัวเป็น

"อ่านว่า จัก - กะ - แหล่น เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง จวนเจียน เกือบ หวุดหวิด

ทุกข์ เมียร้องไห้ฮือ ๆ "พุทโธ่ ! ไม่พอที่...ไม่พอที่ ฮื่อ ๆ ! "

ผัวปลอบ "ทำอย่างไรได้ละเจ้าเอ๋ย! เป็นกรรมของเราแล้ว ก็เมื่อขายอยู่กับที่แห่งเดียวมันก็ขาดทุน จึ่งได้คิดแยกย้ายกันออกไปหมายว่าจะสมนึก เพราะเมื่อเดิมทีก็มีกำไรแล้ว เมื่อขายไปยังไม่ทันถึงไหนมามีเหตุขึ้นเช่นนี้จะโทษเอาใครเล่า ? "

เมียเสียใจ "ไม่อยู่ละนะ จะอยู่ไปดูหน้าเพื่อนบ้านร้านตลาดเขากระไรได้ ? " อายนัก เป็นตายไปตายเอาดาบหน้าดีกว่า"

ผัวห้าม "ช้า ๆ ก่อน อย่าเพ่อหุนหัน ตรองดูให้มันงาม **ช้า ๆ จะได้พร้า ๒ เล่ม**[๑] หรือ**ช้าเป็นการนานเป็นผล**[๒] เจ้าจำไม่ได้หรอกหรือ ? สุภาษิตท่านกล่าวไว้"

อือ ! จริง ๆ เช่นนี้ก็น่าเสียใจหรือน้อยใจได้อย่างหนึ่ง

บทที่สอง ว่าด้วยการช่าง

ยังมีชายคนหนึ่งชื่อ**นายสี** มีฝีมือทำทองดี สร้อยข้อมือประดับเพชร แหวนเรือนนอก เข็มกลัดอก ปิ่นปักผม สร้อยนาฬิกา กระจุกกระจิกเล็ก ๆ น้อย ๆ อื่น ๆ อีก ทำได้หลายอย่าง ฝีมือเป็นเอก ทำเทียมนอก ใครดูไม่รู้ก็ว่า "อือ ! นอก... นอกจริง เยี่ยมนักน่าใช้ มีตราด้วย สั่งห้างไหนกันหนา ? ทำไมจะได้บ้าง ? ขอปันเถิดน่ะ ไม่ได้ โน่นแน่เชอะ ห้างกอมปนี[๓] ทำทองอยู่ฟากข้างโน้นเป็นไรล่ะ ? ฝีมือทำเป็นอย่างเอกอยู่คนเดียว กินเงินเดือนถึง ๒๐๐ บาท เดี๋ยวนี้เขาจวนออกเสียแล้วละ รีบ ๆ ไปทำเสียโดยเร็ว ๆ เถอะ อือ ! ไปน่ะ พรุ่งนี้ช่วยพาไปหน่อย"

รุ่งขึ้นเข้าไปถาม เขาบอก "ช่างฝีมือดีลาออกเสียแล้วจ้ะ" ใจหาย !

"เขาไปอยู่ไหน ? "

"เขาไปตั้งร้านทำขายเป็นส่วนของเขาเอง อยู่บางรักแน่ะจ้ะ"

"โอ ! ไกลเหลือทน ว่าง ๆ วันอาทิตย์ไปเที่ยวตามให้พบนะ"

---

[๑]สำนวนคือ "ช้า ๆ ได้พร้า ๒ เล่มงาม" หมายถึง ค่อย ๆ คิดทำจะประสบผลสำเร็จ

[๒]สำนวนคือ "ช้าเป็นการ นานเป็นคุณ" หมายถึง ค่อย ๆ คิดทำย่อมดีกว่าด่วนกระทำ

[๓]company บริษัท

"ไม่ละท่านเฮ้ย ! เชิญไปคนเดียวเถิด กว่าจะถึงบางรักต้องเสียค่ารถรางถึง ๓ ระยะ ไม่เอาละเงินเดือนน้อยไม่เหมือนท่าน ไม่ไป บอกเลิก ถูกแต่อย่างนี้เสียแหละแทบทั้งนั้น"

นายสีช่างทำทองดีต้องอด เดือนหนึ่งใช้ค่าโสหุ้ยหลายอย่าง ค่าจ้างบ่อย กุ๊ก เสมียน คนขายไม่มีใครไปจ้างทำของ ของตัวก็ขายไม่ได้ ทุนก็หมดเข้าไปทุกที โสหุ้ยก็เปลืองเข้าไปทุกวัน นาน ๆ จะมีคนมาจ้างสักราย วันหนึ่งก็ไม่ใคร่มีใครเข้าร้าน ขาดทุนร่ำไป ทนสู้โสหุ้ยไม่ไหว โป๊ะโหละต้องเลิกบอกเลหลังขายหมด กลับมาบ้านเวลานอนมือก่ายหน้า ตรองถึงความหลัง

"พุทโธ่ ! เราไม่พอที่รับจ้างเขา อยู่ดี ๆ ได้เงินเดือนถึง ๒๐๐ บาทไม่เอา โลภมากมาหากินกลับขาดทุนใหญ่ จะหันไปรับจ้างเขาอีกก็นึกกระดากอายในใจ เกิดมานะทิฐิต่าง ๆ ลงรวน ๆ เร ๆ เข้าไหนไม่ติด คิดวนไปวนมาไม่ตลอดสักเรื่อง"

ภายหลังใครจะชักชวนไปไหนน่ะเอาเจ้าทุกท่าละ จะพาไปขึ้นสวรรค์หรือลงนรกอย่างไรก็ตาม ? เห็นเป็นดีไปด้วยหมดทั้งนั้น ทีนี้ก็มีแต่ทรุดโทรมไปฝ่ายเดียว จนเหลือแต่องค์เปล่าเมื่อสิ้นเนื้อประดา[๑]ตัวลงแล้วนี้ เห็นเป็นหมดหนทางที่จะกลับดีได้ทุกอย่าง เพราะที่สุดจะไปหาเพื่อนคนใดที่สนิทคุ้ยเคยกันมาแต่เดิม เขาก็ไม่เชื่อถือไว้ใจ กลัวจะมาหลอกลวงลักขโมยทุกอย่างไปก็เป็นอันจนแต้มหมดท่าอยู่เอง ที่นี้ตั้งแต่นั่งเป็นทุกข์ไปเถอะ เออ ! จะทำอย่างไรดี ?

ฮือ...ฮือ ! เช่นนี้ก็น่าเสียใจหรือน้อยใจได้อย่างหนึ่ง

บทที่สาม ว่าด้วยวิทยาการ

ยังมีชายคนหนึ่งเป็นชาวเมืองบน เป็นคนเรียบร้อย ลงมาอยู่บางกอกแต่ยังเล็ก ๆ เที่ยวอาศัยอยู่ตามวัดวาปี้ขาพระเลี้ยงท้องพอไม่อด แต่เป็นคนดีมีความหมั่น อุตส่าห์เรียนวิชาหนังสือ ลายมือก็ดี แต่งหนังสือกาพย์ ฉันท์ โคลง กลอน อะไร ๆ ก็ได้ วิชาเลขก็เปรี้ยะ โจทย์ไทยฝรั่งทำปร่อไม่ติด "อือ ! น่าใช้" เข้ารับจ้างทำการในออฟฟิศแห่งหนึ่ง คราวแรกได้เป็นเสมียนฝึกหัด ขยับท่าจะไม่

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "สิ้นเนื้อบรรดาตัว"

เอาบ่นออด สิ้นศรัทธา "ฮือ ! แข็งใจน่ะ ลองหมั่นดูคราว เออ ! ทำไปไม่ช้า ๒ ปีก ว่าได้เป็นเสมียนตรี โท เอก เลื่อนขึ้นไปลำดับ"

ทีนี้ออกสบายนึกกริ่มใจที่นายเวรเป็นต้องตายราบไม่พันมือเราละ ตั้งหน้าเพียรใหญ่เสียเถอะ หมู่เดียวเท่านั้นแหละต้องให้เราเป็น ๆ แน่ ประเดี๋ยวก็จะได้กุ๊บ ๆ กั๊บ ๆ อ๊อด ๆ แอ๊ด ๆ กับเขามั่ง พอได้เป็นนายเวรขึ้นแล้ว "เออ ! คิดใหญ่ ตัดเสื้อห้างใช้เถิดน่ะมันค่อยงามกว่าร้านเจ๊กตัด ถุงเท้ารองเท้าก็เหมือนกัน ร้านแขกใช้ไม่ทน ซื้อห้างดีกว่า ถึงของใช้อย่างอื่นก็เอาอีกละเช่นกันทั้งนั้น แหละสู้ห้างไม่ได้"

"ฮือ ! เออ ! บ้านเรือนที่เราอาศัยอยู่นี้ดูเหมือนมันยังคับแคบอยู่ คิดอ่านซื้อหาขยับขยายก่อสร้างให้กว้างขวางออกไปอีกก็จะดี เอาน่ะ ! เรียกเจ๊กกวางตุ้งมาเหมาเสร็จ ถึงเรื่องเข้าวังก็เหมือนกัน เดินเหนื่อยนักไม่เอาละ สั่งรถใช้เถอะเวลาเช้า ๓ โมงจะเข้าวัง ผูกรถ เฮ้ย ! มาปร๋อ ถึงหยุด เฮ้ย ! บ่าวกลับไปบ้าน เย็นมารับ ถึงเวลาเลิกการเที่ยวตากลม ลงไปล่างหยุดรถแวะโอเรียนโฮเต็ลประเดี๋ยว ซื้ออะไรกินหน่อย โฮ้ย ! แยะละรำพันไม่ไหวอีก ๕ ปีก็ไม่จบ ว่าข้างการละมีอะไรในหน้าที่หนา ตั้งหน้าทำไม่ได้หยุด กลางวันไม่พอแถมกลางคืนอีก การอื่นเสนาบดีจะใช้ให้ทำอะไรน่ะรับทุกอย่าง หมั่นจริง ๆ กลางวันกลางคืนไม่ใคร่มีเวลาว่าง ทำการดูเป็นบ้าอยู่คนเดียว เพื่อที่อยากจะได้เป็นใหญ่เป็นโต เข้าถึง...ถึงออฟฟิศไม่มีขาด ถึงโรคภัยจะเบียดเบียนแก่ร่างกายอย่างไร ? ไม่พูดถึง เจ็บป่วยไม่สบายนิดหน่อยมานะเดินไปมากลางทาง พบเพื่อนเปิดหมวดคำนับ "ฮัลโหล"[๑] ! ท่านมีความสบายอยู่หรือ ? "

"ขอรับสบาย"

"วันนี้มาแต่เช้าเทียวขอรับ"

"หมู่นี้การชุกไม่มีเวลาเลย ลาก่อน"

"กู๊ดบาย" ยิ้มแหะ ๆ หึ...หึ !

ครั้นอยู่มาได้หน่อยความมุ่งหมายอันนั้นไม่สมประสงค์ ด้วยตำแหน่งนั้นตำแหน่งนี้ที่ว่างเปล่าอยู่ยังไม่มีเจ้าหน้าที่นั้น เสนาบดีท่านก็เลื่อนให้คนนั้นคนนี้มาทำการเต็มเสียทุกตำแหน่ง "เกิดไม่สบายใจละซิ" คราวนี้ทำบ้างไม่

---

[๑] Hello สวัสดี คำพูดทักทายกัน

ทำบ้างออกขี้เกียจขึ้นมา กิบิดตะกูดเสียมาบ้างไม่มาบ้าง ถูกกระทบใครว่า ๆ กล่าว ๆ ขับ ๆ เขี่ย ๆ ได้ยินเข้าหูนึกกลุ้มใจใหญ่ บอกป่วยนาน ๆ มาครั้ง กระดากหนักเข้าเลยไม่มาทีเดียว ทีนี้ออกโอ้ร่ายนอกสังเวียนละ ประเดี๋ยวไปบ้านเพื่อนคนนั้นบ้าง บ้านเพื่อนคนนี้บ้าง รำคาญใจหนักกลั้นความในใจไม่อยู่แล้ว ทีนี้ใครไปหามาสู่ก็พูดปรับแต่ทุกข์เท่านั้น

เอ่ยขึ้นก็ "คุณเห็นอย่างไร ? ผมทำการงาน"

"พุทโธ่เอ๋ย ! เสียแรงอาบเหงื่อต่างน้ำทำการมิได้เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย การที่ผมทำหรือ ? ทำตลอดทุกอย่างไม่ได้คั่งค้างเลย แต่กระนั้นยังไม่ดี เวลาจะตั้งตำแหน่งนั้นตำแหน่งนี้ท่านกลับเอาคนอื่นมาเป็น คนเหล่านั้นดูก็ไม่ใคร่ได้ทำอะไรเลยกลับได้ดิบได้ดี ผมทำเกือบตายกลับเหลวไป คิดไป...คิดไปก็ไม่น่าทำ เป็นใจคุณบ้างจะเสียใจไหม? นี่ผมพูดก็แต่คุณ หรือคุณเห็นอย่างไร ? "

จริงซิขอรับ เช่นนี้ก็น่าเสียใจหรือน้อยใจได้อย่างหนึ่ง

บทที่สี่ ว่าด้วยประเพณี

ยังมีชายคนหนึ่งเป็นคนสำรวยรูปร่างก็ไม่สู้สวย แต่ค่อนข้างเป็นคนบริบูรณ์ บิดามารดาเป็นชาวสวนบ้านอยู่บางซื่อ มีบุตรคนเดียวยอดรัก ตามใจทุกอย่าง **ชื่อนายโปร่ง** อายุได้ ๑๘ ปีอยู่ข้างจะห่าม ๆ ไม่สุกไม่ดิบทั้งตาปี ในเวลากำลังหนุ่มนั้นไม่มีสติ มันมักกลัดกลุ้มอยู่ด้วยความรัก ถ้าเห็นสาวสีแดงผาดมาไม่ได้ ใจจดใจจ่อ[๑]เหลียวซ้ายแลขวา นัยน์ตามุ่งเขม้นไม่กระพริบ พอแลลับลิบหัวอกเต้นตึ้ก ๆ นึกอยากจะได้แต่แม่ยอดที่รักหรือสุดที่ปลื้มอารมณ์มานอนแนบข้าง แต่พอถึงเวลานอนทอดตัวผลุง หัวถึงหมอนกรก็ก่ายหน้า จิตวุ่นว้าครวญคะนึงรำพึงถึงแต่แม่รูปสวย หลับตาเห็นรูปร่างสำอางสะอาดขาวอวบอ้วน น่าชวนให้ชื่นใจ หึ.... หึ...หึ "ฮือ ! ทำอย่างไรดีหนอ ? จะได้แม่คนนี้ คิดอย่างไรดีหนา ? จะได้แม่คนนั้น"

แต่พอจับรักชอบใจเข้าคนหนึ่ง อยู่ข้างท้ายบ้าน ชื่อแม่**หนูเชิด** พึ่งรุ่นกะเตาะอายุได้ ๑๕ ปีเศษ รูปร่างก็พอดูได้ เป็นคนเรียบร้อย วันยังค่ำพ่อแม่ไม่เผลอก็ไม่ลงดิน บิดาชื่อ**นายถิน** มารดาชื่อ**แม่ขลิบ** อุตส่าห์ติดสอยห้อยตาม

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ใจจิดใจจ่อ" คำว่า "ใจจดใจจ่อ" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง มุ่งอยู่ เป็นห่วงอยู่

แลพูดพาดพิงวิงวอนไปโดยอาการที่รักที่ยินดีจนหล่อนโปรยปรายมาซึ่งรสรัก ให้เห็นประจักษ์ว่ารักตอบเท่านั้น มันช่างแสนที่จะขอบใจ แลแสนที่จะปลื้ม ปลื้มใหญ่ปลื้มน้อย นึกขยิ่มยิ้มอยู่ในใจ น้อยหรือน้องช่างมีกะใจระลึกนึกเห็นว่าเรียมรัก ควรจะเป็นที่ระลึกได้ทุกชั่วลมเข้าออก บอกข่าวให้เถ้าแก่เขาไปสู่ขอต่อผู้ใหญ่พอรู้ว่าตกลงปลงชิ้นยินยอมยกให้

"อือน่ะ! มันช่างชื่นใจเหลือที่จะชื่นราวกะได้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น" นี่เป็นหนที่หนึ่งที่ได้รับลาภใหญ่ซึ่งไม่เคยมี ด้วยเป็นเวลากำลังหนุ่ม นึกชุ่มอกชุ่มใจไม่มีระหว่างสงบแห่งความปลื้ม บางวันจนลืมกินลืมนอน ยิงปืน *(สัญญากาลใกล้รุ่ง)* เมื่อไรก็ไม่รู้ เพราะจิตไปมัวเพลินด้วยสมบัตินึกมิทันที่จะได้ระงับหลับลงจนนิดเดียว

แสงทองก็ส่องสว่างขึ้นมาทันที ถึงกระนั้นก็ยังรู้สึกอยู่ว่าความที่อดตาหลับขับตาไม่นอนแต่เพียงเท่านี้ ไม่ทำให้ถึงซึ่งความหิวกระหายอ่อนเปลี้ยไปได้เลย แม้ถึงจะเลยอดกินอดนอนไปอีกสักเท่าไรๆ ก็ดี? ถ้ารู้ว่าจะได้แม่นุ่มเนื้อมาแนบสนิทเช่นนี้แล้ว ก็มิได้สะทกสะท้านด้วยอาการอย่างใดแท้จริง แต่นั้นมาก็นั่งตั้งแต่คอยเร่งวันเร่งคืนให้ล่วงไปสิ้นไปเร็วๆ เหมือนดังลมพัด

พอถึงกำหนดนัดวันวิวาหมงคลฤกษ์ก็สมนึก ความกำเริบเอิบอิ่มใจมันมาแต่ไหนไม่รู้หยุด จนสีหน้าแดงก่ำไปชั่วคุ้งค่ำก็มิได้สลด ประดุจหนึ่งว่าดมดื่มบรั่นดีเข้าไปสักค่อนขวดก็มิปานเปรียบได้ เมื่อสิ้นการวิวาหมงคลจนถึงได้รับอนุญาตแต่ผู้ใหญ่แล้ว

ในเวลาคืนวันนั้นเป็นหนที่สองที่ได้ประสบพบลาภอันพึงใจ เกิดความปลื้มจนลืมสติไม่มีทางที่จะปราศรัยด้วยถ้อยคำอย่างใด ซึ่งจะได้เป็นหนทางแห่งความสามัคคีซึ่งกันแลกันต่อไป จนแต้มหมดท่าลงนั่งสะกิดผ้าที่แม่สาวหล่อนนุ่งอยู่นั้นเป็นนมนาน มิอาจที่จะปริปากกล่าวถ้อยคำอันไพเราะแลเยื้นโสตแก่สาวน้อยผู้แรกพบปะกันนั้นได้ วางหน้าเก้อๆ เผลอสติพูดไม่ออกนั่งอิดเอื้อนอยู่นาน โผล่ขึ้นได้คำหนึ่งก็เซอะเต็มทีฟังไม่ได้

"ง่า ก็จะง่า นายจ๋า! คุณขอรับ โอ๊! ผิดไปง่า ก็แม่ชิดจ่า! เออก็ งานการของเราคราวนี้เลี้ยงดูกันช้อนหายกี่อันจ๊ะ?"

"อือ! นะง่า ผ้านุ่งผืนนี้ดอกดีนี่ยะ ให้ฉันนุ่งก็จะดีกว่า"

"อุ้ยหน่า! ยุงชุมด้วย อือน่ะ! แหม้! นิ้วมือนิ้วเท้าของแม่ชิดช่างเรียวเล็กๆ เสมอกันดีจริงหนา ตำราว่าอายุมั่นขวัญยืนนะยะ"

"เออ! เมื่อคืนนี้ฉันฝันว่าได้ไปพบกับแม่ชิดที่เสาชิงช้า ตื่นขึ้นสำคัญว่าจริง ดีใจออกแย่"

พอสิ้นคำลงออกโปร่งใจขึ้นถนัด ทีนี้เขยิบเข้าไปให้ใกล้หมายใจว่าจะโลม แต่ไม่รู้ว่าเขาทำกันอย่างไร? ทำท่าทางอยู่ข้างจะขวางขัด ไม่ถนัดในชั้นเชิงเจ้าชู้เลยสักนิดเดียว

เมื่อได้อยู่กินเป็นสามีภริยากันแล้วมันยิ่งหนักขึ้นไปกว่านี้อีกเล่า ทีนี้แทบจะยกเมียขึ้นทูนเกล้ามิให้ต้องลงเดินดิน เพราะความรักอันแรงกล้าวันยังค่ำไม่ได้เยี่ยมหน้าออกจากห้อง บอกป่วยปวดท้อง ปวดศีรษะไม่มีความสบาย นอนระงมซมซานอยู่แต่ในมุ้งคืนยังรุ่งมิได้เคลื่อนที่ หลงละเมอเผลอเพลินอยู่ด้วยความรักจนแลไม่เห็นฝั่ง กล่าวคือ สิ้นความละอายแก่เพื่อนบ้านทั้งปวงหมด

ในขณะที่กำลังรักกำลังชมกำลังหลงละเลิง[๑]อยู่นั้น เกิดกรรมวิบัติขึ้นอย่างหนึ่ง คือเมื่อคืนวันหนึ่งจวนจะใกล้รุ่ง มีทฤฆชาติอันมีพิษมาขบเอานางยอดที่รักให้ถึงซึ่งความพินาศทำลายไปแห่งชีวิตในเวลากำลังหลับอยู่ทั้งสอง ครั้นเจ้าผัวรู้สึกเสียใจราวกะใครมาเด็ดเอาดวงชีวิตไปครึ่งซีก ความต้นสิแสนที่จะสุขสบายความปลายสิกลายเป็นแสนที่จะทุกข์ ตรงกันข้ามอยู่เช่นนี้ เหลืออาลัยใจคอหายแทบลมจับแต่ยังไม่สลบ รำพันถึงทุกข์ที่หนึ่ง ก็คือเสียเมียรักไปคนหนึ่ง ในระหว่างที่กำลังรักกำลังงามไม่มีที่ติจะหาไหนได้เหมือนนี้อีกเล่า ?

ทุกข์ที่สอง ไหนญาติพี่น้องข้างฝ่ายหญิงเขาจะสงสัยว่าเราเป็น "อ้ายโจรใจทมิฬ ฆ่าคนได้ทั้งเป็นก็เป็นได้"

ทุกข์ที่สาม ประเดี๋ยวพอรุ่งรางสว่างสาย กรมเมืองท่านก็จะมาเอาตัวเราไปจำตรวนทวนด้วยหวาย ซักถามความแผ่นดิน ต้องเป็นถ้อยร้อยความกันยุ่ง ยิ่งคิดไปก็ยิ่งเห็นไปร้อยสีร้อยอย่าง หนทางแห่งความทุกข์ของเรายังมีอยู่ข้างขวาง

อืดอือ ! โฮ...โฮ ! ฮือ...ฮือ ! เช่นนี้ก็น่าเสียใจ หรือน้อยใจได้อย่างหนึ่ง

---

[๑] ต้ากรียา หมายถึง เหลิงจนลืมตัวเพราะความคึกคะนอง หรือลำพอง

บทที่ห้า ว่าด้วยการปกครอง

ในกาลครั้งโน้นยังมีเศรษฐีผู้หนึ่งประกอบด้วยทรัพย์สมบัติลาภยศศฤงคาร ข้าทาสชายหญิงมากมูนมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นผู้ได้สืบตระกูลเศรษฐีมหาศาลมาหลายชั่ว ตั้งเคหสถานอยู่แทบชานกำแพงเมืองในประเทศแห่งหนึ่ง แต่เศรษฐีผู้นี้ทรงคุณวุฒิปรีชาสามารถเฉลียวฉลาดอาจรู้การรอบคอบในกาลที่ล่วงแล้วแลยังจะเป็นไปในเบื้องหน้า ได้ปกครองทรัพย์สมบัติมรดกของผู้เป็นเศรษฐีต้นตระกูลอันได้ยอมยกให้เป็นอิสระแก่ตนผู้เดียวมาช้านาน จนมีบุตรชายหญิงอันเกิดแต่ภริยาใหญ่น้อยนับได้ ๙ คน แลบุตรทั้งหลายก็มีอายุเจริญวัยวัฒนาขึ้นเป็นลำดับกัน แต่บุตรคนเล็กนั้นเกิดแต่ภริยาใหญ่ มีอายุที่ได้เจริญวัยขึ้นแล้วในเวลานี้ ประมาณได้ ๙ ปี

ครั้นอยู่มาในเวลาวันหนึ่งเศรษฐีจึ่งมารำพึงถึงการปกครองที่จะให้ตระกูลของตนดำรงอยู่ในมหาศาลต่อไป ควรจะคิดจะทำฉันใดดีหนอ? อายุของเราก็แก่ชราคร่ำครางอมจวนจะหล่นอยู่แล้วเปรียบเหมือนไม้ใกล้ฝั่ง อนึ่งเราก็หารู้ว่าวันที่สุดแห่งชีวิตของเราจะมีอยู่เพียงวันใดเวลาใดไม่ เพราะฉะนั้นควรเราจะคิดอ่านจัดการปกครองในตระกูลของเราเสียให้เรียบร้อยแต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จะได้สิ้นความวิตกถึงทรัพย์สมบัติที่จะพินาศฉิบหายไป ในเหตุอันไม่สมควรเป็นก็อย่าให้เป็นไปได้

แลมารำพึงต่อไปว่า "บุตรของเราทั้งหลายเหล่านี้ก็ล้วนมีความปรีชาสามารถฉลาดเฉลียวละม้ายคล้ายคลึงกัน ถึงจะยิ่งหย่อนกว่ากันก็ไม่มากนัก ดีกันไปคนละอย่างต่างกันไปเป็นคนละชนิด ตามคุณสมบัติที่ได้รับโอวาทคำสั่งสอนของบิดามาประพฤติเป็นเบื้องหน้าอยู่ทุกคน แต่บุตรคนเล็กยังไม่สามารถด้วยคุณวุฒิอย่างใดเลย ถึงโดยจะสั่งสอนให้ในเวลานี้ก็มิอาจที่จะดำรงทรงคุณวุฒินั้นไว้ได้ เพราะว่าอายุยังเยาว์อยู่มิได้รู้เดียงสา พึ่งจะหัดพูดจาประจ้อประแจ้ได้เท่านั้น

อนึ่งธรรมเนียมตระกูลของเราแต่เดิมมา ผู้ที่จะได้รับมรดกปกครองตระกูลสืบไป ย่อมยอมยกให้แก่บุตรอันเกิดแต่ภริยาซึ่งเป็นใหญ่ แลบุตรที่เกิดแต่ภริยาเล็กน้อยเหล่านั้นย่อมได้รับส่วนแบ่งปันสรรพสิ่งให้ตามสมควร เป็นประเพณีสืบมาดังนี้ ก็ชอบที่เราจะประพฤติตามธรรมเนียมเดิมต่อไป แม้ถึงอย่างไรก็ดีจำเป็นที่เราจะต้องเรียกบุตรเหล่านั้นมาถามดูก่อน ถ้าบุตรคนใดสามารถรักษาทรัพย์ที่เรายอมยกให้ได้ด้วยอุบายอันใดโดยสมควรแล้ว จึงค่อยมอบทรัพย์สมบัติให้ต่อภายหลัง"

เมื่อคิดเห็นฉะนี้แล้วจึงเรียกบุตรใหญ่น้อยแลภริยามาพร้อมกันหมด แล้วจึงกล่าววาจาแก่บุตรทั้งหลายว่า "ดูก่อนเจ้าทั้งหลายผู้เป็นบุตรซึ่งเป็นที่รักของบิดาดังเนตรทั้งซ้ายขวาทุกคนไปก็ว่าได้ บัดนี้บิดามีความชรามาครอบงำเป็นเจ้าเรือนอยู่แล้ว เห็นว่าจะไม่ได้เลี้ยงรักษาสั่งสอนเจ้าทั้งหลายต่อไป ไม่ช้านานเพียงใดชีวิตของบิดาคงจะล่วงลับดับสูญไปโดยเร็วเป็นแท้ แต่บิดามามีความวิตกอยู่ถึงเจ้าทั้งหลายอันจะพึงได้รับมรดกสืบไปยิ่งนัก เพราะฉะนั้นบิดาจึงเรียกเจ้ามาหมายว่าจะถามดูสติปัญญาของเจ้าทุกคนไปว่า 'เมื่อเวลาบิดามอบทรัพย์สมบัติให้แก่เจ้าทั้งหลายแล้ว เจ้าจะคิดอ่านการงานอย่างไร? จึงจะเป็นที่เจริญแก่เจ้าต่อไป ขอให้เจ้าอธิบายไป ตามความเห็นความคิด' บิดาจะขอฟังสักหน่อย"

บุตรที่หนึ่งจึงตอบว่า "ความเห็นของข้าพเจ้าคิดเห็นว่าถ้าบิดามอบทรัพย์สมบัติให้แล้วจะแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะนำไปฝากแบงก์หวังดอกเบี้ยเป็นประโยชน์ต่อไป

ส่วนหนึ่ง ข้าพเจ้าจะคิดเก็บไว้เข้าหุ้นส่วนกับกอมปนีต่าง ๆ ถ้าเห็นว่ากอมปนีใดคิดการขึ้นอย่างใดจะเป็นประโยชน์ได้โดยถาวรแล้ว ข้าพเจ้าจะนำเงินนั้นไปเข้าหุ้นส่วนด้วยตามสมควร หากำไรตามหุ้นส่วนเป็นประโยชน์ต่อไป

ส่วนหนึ่ง จะเก็บไว้เป็นทุนเรือนสำหรับใช้การเบ็ดเตล็ดในบ้าน เช่นการค้าขายบางสิ่งให้เป็นประโยชน์ พอไม่ต้องชักทุนเรือนออกซื้อกินแลเลี้ยงดูข้าทาสต่อไป ความเห็นของข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

บุตรที่สองจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าบิดาแบ่งทรัพย์สมบัติให้แก่ข้าพเจ้าแล้ว จะขอลาบิดาออกไปคิดอ่านตั้งห้างขายของตามประเทศต่างๆ เห็นว่าชาวพลเมืองใดชอบใช้ของสิ่งใด ข้าพเจ้าก็จะสั่งของสิ่งนั้นมาไว้ขายทุกห้างไปตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่จะจัดไปได้ ส่วนตัวข้าพเจ้าเองก็จะเที่ยวตรวจตราเข้าออกดูแลให้ทั่วไป หากำไรเป็นประโยชน์ในเชิงค้าขาย ข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

บุตรที่สามจึงตอบว่า "ถ้าข้าพเจ้าได้รับส่วนทรัพย์สมบัติของบิดาแล้วจะคิดตั้งโรงสีไฟแลโรงเลื่อยไม้ด้วยเครื่องจักร รับซื้อข้าวเปลือกมาสีให้เป็นข้าวสาร แลรับซื้อไม้ขอนสักมาเลื่อยให้เป็นแผ่นส่งไปขายตามนานาประเทศ ข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

"เออ! ก็แม่หนูคนนี้จะคิดอ่านอย่างไรกับเขาบ้างเล่า?"

บุตรที่สี่จึงตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นหญิงมิอาจที่จะคิดอ่านการงานใหญ่โตที่เหลือกำลังข้าพเจ้าจะทำไปได้ อนึ่งข้าพเจ้าก็ยังอยู่ในความปกครองของ

บิดามารดาที่เลี้ยงรักษาอยู่ แม้ถึงโดยข้าพเจ้าจะมีความคิดอ่านอย่างไร ? ก็อยู่ในทำไม่ได้ทั้งนั้น เพราะธรรมดาการใหญ่โตเช่นนั้นเป็นหน้าที่ข้างฝ่ายด้านผู้ชายจะคิดจะทำจึงจะสมควร เพราะฉะนั้นบิดาจะให้ข้าพเจ้าออกความคิดความเห็นก็เป็นอันไม่ได้อยู่เอง ถ้าแม้ว่าบิดาจะแบ่งทรัพย์สมบัติให้ในเวลานี้ ข้าพเจ้าก็จำเป็นจะต้องรับมารักษาไว้นิ่ง ๆ เท่านั้น เมื่อกาลต่อไปจะเป็นอย่างไร ? ก็แล้วแต่วาสนาเป็นประมาณ"

"อือ! ข้อนี้ก็จริง อ้าว! หากว่าชีวิตบิดายังอยู่จนได้ตกแต่งให้มีสามีแล้ว เจ้าจะคิดอ่านอย่างไร? จะมอบทรัพย์สมบัติให้ผัวเจ้าคิดการงานให้เป็นประโยชน์ต่อไปแทนตัวเจ้า หรือเจ้าจะคิดเอง ? "

ถ้าบิดาถามมาเช่นนี้ ข้าพเจ้าก็มีทางที่จะตอบตามความเห็นของข้าพเจ้าได้ ความเห็นข้าพเจ้าเห็นว่า 'ถ้ามีสามีที่มีสติปัญญารู้การงานรอบคอบแล้วข้าพจ้าก็เป็นอันไม่ต้องคิดการงานอันใด มอบให้สามีคิดอ่านดูแลทำไปทั้งสิ้น ข้าพเจ้าเป็นแต่ผู้มีหน้าที่จะปฏิบัติสามีมิให้อนาทรร้อนใจได้อย่างเดียวเท่านั้น

ว่าโดยนัยหนึ่งถ้าสามีแห่งข้าพเจ้าเป็นคนโฉดเขลาปราศจากสติปัญญา ไม่สามารถที่จะประกอบการงานใหญ่โตให้สำเร็จเป็นไปโดยความคิดของตนเองได้แล้ว ถ้าเห็นว่ายังพอจะว่ากล่าวสั่งสอนแนะนำให้เข้าใจกันได้ ข้าพเจ้ามีความรู้ความเห็นอย่างใดก็จำเป็นจะต้องเป็นผู้ช่วย ช่วยแนะนำคิดอ่านการงานไปกว่าจะปล่อยให้ทำโดยลำพังตนเองได้ก็คงจะให้สามีทำต่อไป ถ้าเห็นว่าจะแนะนำสั่งสอนกันไม่ได้แล้วข้าพเจ้าก็คิดอ่านทำเสียเองดีกว่า ตกมาตอนนี้แล้วข้าพเจ้ามีความสามารถที่จะคิดอ่านสั่งการงานเองได้ เพราะธรรมดาสตรีถ้าขึ้นชื่อว่ามีสามีแล้วก็เป็นอันพ้นจากความครหาติเตียนได้บางอย่าง ถึงจะทำอะไรโดยสามารถแห่งปัญญาแลความคิดอย่างไร? ก็อาจทำได้ทั้งนั้น นี่ว่าโดยมีสามีได้ชื่อว่าเป็นคนดีมีความเห็นอย่างนี้

ว่าอีกนัยหนึ่งถ้าสามีของข้าพเจ้าเป็นโจรใจทมิฬร้ายแรง คอยล้างผลาญสมบัติที่บิดายกให้แล้ว ข้าพเจ้าก็จำเป็นจะต้องมีความเห็นเป็นไปอย่างอื่นอีกเล่า คือข้าพเจ้าไม่คิดอ่านการงานอะไรเลย ทรัพย์สมบัติอันนั้นข้าพเจ้าก็จะต้องเก็บรักษาไว้เองโดยกวดขัน มิให้ตกไปอยู่ในระหว่างเงื้อมมือโจร กล่าวคือสามีข้าพเจ้านั้นการอย่างอื่นจะดีชั่วอย่างไร ? เป็นอันไม่ต้องคิด เพราะได้สามีเป็นคนชั่วแล้ว จะคิดอ่านการงานที่ดีก็เป็นอันยากที่สุด เพราะธรรมดาความดีแลความชั่วจะปรากฏได้ก็เกิดแต่ความเป็นไปของสามีเป็นเบื้องหน้า เป็นธรรมดาดังนี้แทบทั่วไป ถ้าสามี

เป็นคนชั่วแล้ว ข้าพเจ้าถึงเป็นคนดีก็ต้องอยู่ในระหว่างเป็นคนชั่วไปตามกัน ต่อเมื่อไรตายจากกันไปนั่นแหละจึงจะพ้นจากกันได้ ความเห็นของข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

ฝ่ายเศรษฐีได้รับคำชี้แจงแห่งบุตรหญิงดังนั้นมีความยินดีสิ้นวิตก แล้วจึงถามบุตรคนรองนั้นต่อไป

บุตรที่ห้าจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าจะเลือกหาพื้นแผ่นดินแห่งใดซึ่งเป็นที่ประชุมการค้าขายได้แล้ว ข้าพเจ้าก็จะเอาทรัพย์ที่บิดายกให้นั้นไปจัดซื้อหาไว้ตามสมควรแล้วก็จะสร้างขึ้นเป็นตึก เรือน โรง ร้านไว้สำหรับให้พ่อค้าเช่าพักอาศัย เก็บกำไรคือเงินค่าเช่ามาเป็นประโยชน์ต่อไป ข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

บุตรที่หกจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าจะคิดการให้เป็นประโยชน์ยืนยาวข้านานชั่วบุตรแลหลาน เห็นว่าคิดอย่างไรจะไม่ดีเท่าคิดให้มีรถไฟขึ้นในประเทศใดประเทศหนึ่งที่ประกอบด้วยสินค้าต่าง ๆ แล้วชักลากนำสินค้าให้ไปมาถึงกันโดยเร็ว เก็บค่าโดยสารไปมา เท่านี้เป็นดีกว่าอย่างอื่น ข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

บุตรที่เจ็ดจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าจะคิดการให้เป็นประโยชน์ ๒ อย่าง จะทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นในแผ่นดินอย่างหนึ่ง เมื่อเหลือจากพระราชทรัพย์หลวงแล้วก็คงเป็นส่วนที่ข้าพเจ้าจะได้รับพระราชทานอย่างหนึ่ง การอย่างนี้ก็คือสรรพภาษีอากรทั่วพระราชอาณาเขต ถ้าเจ้าพนักงานอนุญาตให้ทำ ข้าพเจ้ารับทำอย่างไรแล้วจะทำโดยเต็มกำลังความสุจริตจนให้ได้ประโยชน์ทั้ง ๒ ประการ แลไม่ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้น้อยอย่างไรด้วยเลย ? ข้าพเจ้าเห็นดังนี้"

บุตรที่แปดจึงตอบว่า "ข้าพเจ้าจะสมัครทำราชการฉลองพระเดชพระคุณพระมหากษัตริย์เจ้าอันทรงพระคุณอันประเสริฐ ซึ่งเราท่านทั้งหลายได้พึ่งร่มพระบารมีปกเกล้าฯ[๑] อยู่ทั่วหน้า"

"เอ๊ะ! ช้าก่อน บิดาเห็นดีด้วยแล้วที่เจ้าจะคิดทำราชการนั้น แต่บิดาเห็นว่าหนทางแห่งราชการนั้นสุขุมกว้างขวางยิ่งนัก เกรงว่าเจ้าจะทำไปไม่ตลอดดอกกระมัง ด้วยลักษณะราชการทุกวันนี้ว่าตามความเห็นบิดาก็เห็นว่าต่างกันเป็น ๓ ชั้นเป็นลำดับ ชั้นที่หนึ่งใช้กำลังเป็นราชการ ชั้นที่สองใช้ความรู้เป็นราชการ ชั้นที่สาม ใช้ความคิดเป็นราชการ ว่าย่อ ๆ เท่านี้เจ้าเข้าใจไหม ? "

บุตรจึ่งตอบว่า "ข้าพเจ้ายังหาเข้าใจไม่ ขอบิดาได้โปรดชี้แจงให้

---

[๑] คือ ปกเกล้าปกกระหม่อม

กว้างขวางออกไปอีกสักหน่อย"

เศรษฐีจึงว่า "ชั้นที่หนึ่ง ใช้กำลังเป็นราชการนั้นเป็นชั้นต่ำ เหมือนกับเจ้าทุกวันนี้ไม่มีคุณวุฒิอันใดจะเข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณก็ต้องใช้กำลังกายทำราชการอย่างนี้ แล้วแต่เจ้านายท่านจะใช้ท่านใช้ให้ทำอย่างนี้ก็จะต้องทำ ใช้ให้ทำอย่างนั้นก็จะต้องทำ อยู่ในต้องทำธุระอะไร ๆ ของเจ้านายด้วยกำลังกายตามคำสั่งเป็นประมาณ ราชการอย่างนี้ไม่สู้หนักอกหนักใจ ใครมีกำลังเท่าไรทำตามคำสั่งของเจ้านายได้แล้วก็เป็นอันทำได้ทั้งนั้นไม่เลือกว่าคนชนิดใด

ชั้นที่สอง ใช้ความรู้เป็นราชการนั้นต้องอาศัยการศึกษาเป็นเบื้องต้น เจ้าถนัดทางศึกษาวิชาอันใด ท่านก็จะใช้ให้ทำตามคุณวุฒินั้น ราชการอย่างนี้อาศัยความรู้เป็นประมาณ ความรู้ของเจ้าดีท่านก็คงจะชุบเลี้ยงให้ดีขึ้นไปทุกที

ชั้นที่สาม ใช้ความคิดเป็นราชการนั้น เป็นราชการชั้นสูง เจ้าเวลานี้ยังอ่อนความรู้นัก ถึงบิดาจะชี้แจงให้เจ้าเข้าใจลักษณะความคิดก็ไม่สามารถทำไปได้ บิดาอธิบายลักษณะหนทางราชการแต่ ๒ อย่างเท่านั้นอันที่พึงพอเจ้าจะทำได้ในชั้นต้นให้เจ้าเข้าใจเสียก่อน ถ้าเจ้าเข้าใจแห่งหนทางตามคำบิดากล่าวมานี้แล้วก็จงเลือกเอาอย่างหนึ่ง จะชอบทำอย่างไร? ก็ฝึกหัดแบบแผนขนบธรรมเนียมแลศิลปศาสตร์อย่างนั้น ๆ ไว้ให้ชำนิชำนาญแล้ว ก็จงไปทำตามถนัดตามคุณวุฒิของเจ้านั้นเถิด"

ฝ่ายบุตรเมื่อได้รับคำชี้แจงของบิดาดังนั้นแล้วก็ยังไม่สู้จะเข้าใจนัก จึ่งย้อนถามว่า "บิดาช่วยโปรดชี้แจงขนบธรรมเนียมแบบแผนให้แก่ข้าพเจ้าบ้าง จะได้เป็นหนทางทำราชการต่อไป"

ฝ่ายเศรษฐีจึ่งตอบว่า "เจ้าจะให้บิดาสั่งสอนอะไร ๆ? ให้เจ้าในเวลานี้ก็สอนได้ตามรู้ตามเห็นของบิดา แต่เห็นว่าคำสั่งสอนของบิดาจะสู้ของเก่าไม่ได้ด้วยขนบธรรมเนียมแบบแผนหรือศิลปศาสตร์อันใด ในเวลานี้กำลังเดินสู่ทางเจริญอยู่เสมอ นักปราชญ์ทั้งหลายท่านได้ตกแต่งร้อยกรองไว้โดยละเอียดเป็นอันมากกว่ามาก ล้วนมีอยู่ในตำรับตำราต่าง ๆ แล้ว เพื่อไว้สำหรับกุลบุตรที่เกิดภายหลังจะได้ศึกษาขนบธรรมเนียมแบบแผนแลศิลปศาสตร์นั้นต่อไป เจ้าจงอุตส่าห์เลือกฟั้นถือตำรับตำราของท่านนักปราชญ์แต่ก่อนที่ได้แต่งไว้ จะดีกว่าคำสั่งสอนของบิดาในเวลานี้ดอกกระมัง ? "

ฝ่ายบุตรมีความยินดีจึงรับว่า "สาธุ...สาธุข้าพเจ้าจะถือตามคำสั่งสอนแนะนำของบิดาทุกประการ

เมื่อเศรษฐีได้ฟังบุตรทั้งหลายชี้แจงความเห็นความคิดเป็นลำดับกันดังนั้นก็มีความยินดีเป็นที่สุด เพราะความเห็นความคิดแต่ละคน...ละคนล้วนเป็นหลักฐานมั่นคงสามารถที่จะก่อความเจริญให้เกิดแก่ตนได้ทุก ๆ คน แล้วเศรษฐีแบ่งทรัพย์สมบัติออกเป็นส่วน ๆ มอบให้แก่บุตรชายหญิงใหญ่น้อย ตามมากแลน้อยเป็นลำดับกันไปทั้ง ๘ คน แต่ทรัพย์ที่บุตรได้คนหนึ่ง ๆ จะนับประมาณก็ยิ่งด้วย ๑๐๐ โกฏิ ๑,๐๐๐ โกฏิขึ้นไป ส่วนภริยาใหญ่น้อยก็แบ่งปันส่วนให้ตามสมควร ทรัพย์สมบัติที่เหลือจากนั้นก็ยกมอบให้เป็นสิทธิ์แก่บุตรคนเล็กที่สุดปกครองตระกูลสืบไป แต่บิดายังว่ากล่าวดูแลแทนคงอยู่ตามเดิม

ฝ่ายบุตรทั้งหลายเมื่อได้รับทรัพย์สมบัติส่วนแบ่งปันมาแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันออกไปทำมาหากินตามความคิดความเห็นที่ตนได้ชี้แจงไว้แก่บิดาทุกคนไป ครั้นกาลนานมาเป็นเวลาความวินาศฉิบหายของตระกูลเศรษฐีผู้นี้วิบัติ พอเปลี่ยนการปกครองเริ่มต้นขึ้นเท่านั้นก็เป็นเหตุ เพราะบิดาเห็นว่า "บุตรคนเล็กมีอายุสมควรที่จะได้รับทรัพย์มรดกปกครองต่อไปได้แล้ว ก็มอบให้เสียในเวลาทันตาเห็น"

ลำดับนั้นมาก็เกิดความวิบัติ ด้วยบุตรผู้นี้มีจิตสันดานพาลประกอบไปด้วยความหลงความประมาทเป็นเบื้องต้น มิได้รู้อุบายที่จะรักษาทรัพย์สมบัติของตนให้เจริญขึ้นเป็นเบื้องปลาย ตั้งแต่จับจ่ายทุนทรัพย์สุรุ่ยสุร่าย[๑]ออกไปโดยเหตุมิบังควร ทดทอนส่วนที่จะได้มาแลหมดไปไม่เสมอกัน คือหาได้แต่เพียงถุงหนึ่ง จะต้องจับจ่ายไปก็ตั้งแต่ถังหนึ่ง ๒ ถังขึ้นไปทุกที ร่ำมาอย่างนี้จนฉิบหายวายวอดก็มิได้รู้สึกในปีเดียวนั้น เศรษฐีบุตรก็ได้รับความวินาศฉิบหายจนล่อนแก่นเหลือแต่องค์เปล่า

ฝ่ายเศรษฐีเฒ่าผู้บิดากว่าจะรู้สิหมดเสียแล้วมิทันที่จะแก้ไข ลงนั่งเสียใจตัดบทว่า "บุตรคนนี้เป็นอันพึ่งไม่ได้ ทรัพย์สมบัติกอบโกยให้ดูหรือมากกว่ามาก เหลือที่จะนับประมาณให้ถูกถ้วน ควรแล้วหรือที่จะจ่ายไป...จ่ายไปมิได้คิดให้รอบคอบ" ลงนั่งเป็นทุกข์ถึงทรัพย์สมบัติที่มอบให้เป็นอเนกนอง ทั้งสรรพสิ่งของก็หมดไม่มีเหลือ จึงมานึกว่า "อ่อ ! ธรรมดาคนชั่วย่อมมีนิสัยสันดานประกอบด้วยความโง่เขลาเป็นประมาณ แล้วก็มิอาจที่จะรักษาทรัพย์สมบัติให้ดำรงทรงอยู่ได้เช่นบุตรเราฉะนี้ แม้ถึงโดยว่าจะกอบโกยให้ตั้ง ๑๐๐ โกฏิแสนทวียิ่งขึ้นไปกว่านี้สัก

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "สะรุ่ยสะร่าย"

เท่าไร ๆ ก็คงจะหมดไปสิ้นไปเช่นนี้เหมือนกัน ทั้งนั้นทั้งนี้จะโทษใครไม่ได้ เป็นคราววิบัติของเราเองจะมาถึงจึ่งให้เผอิญเป็นเช่นนี้"

ความข้างต้นสิจะคิดให้การปกครองเจริญสืบไปโดยมากหลาย ความข้างปลายสิกลายเป็นทำลายล้างตระกูลของเราเองให้ถึงซึ่งความวินาศฉิบหายไปโดยเร็วพลัน แต่นี้จะหันหน้าไปพึ่งผู้ใดอีกเล่า ตั้งแต่โศกเศร้าคร่ำครวญไปมิได้หยุด อืดออ ! ฮือ !... ฮือ !

โฮ ๆ ! โฮ ! เช่นนี้ก็น่าเสียใจหรือน้อยใจได้อย่างหนึ่ง

บทที่หก ว่าด้วยประพฤติผิด

"โอ้ย ! ฉันพูดถึงเรื่องคุณพ่อของอี**หนูแอบ**ขึ้นมาครั้งใดละก็ใจหายใจคว่ำเทียวนะ ฉันหนา **แม่เปีย**จำ...แม่เปีย ฉันเห็นคนมานักแล้วแม่เปียจำไม่เห็นเหมือนท่านจริง ๆ ว่าข้างใจละก็แสนจะดีราวกะพระประธานในโบสถ์ก็ไม่ปาน ช่างมีจิตคิดปรานีอารีรักตลอดถ้วนหน้า ทั้งไพร่ผู้ดีไม่ได้เหลือหลอ"

นับดูไป ฉันน่ะยกเสียเถอะด้วยว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว ได้เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากมากับท่านน่ะมาก ไม่ต้องเข้าในจำนวนหางว่าวความรักของท่านก็ได้ นับแต่ชั้นใหม่ ๆ หน้าขาว ๆ ทำตาปลก ๆ แม่เมียน้อย ๆ เหล่านั้นเถอะ ตลอดลงไปจนชั้นลูกคืออีหนูแอบเป็นต้น แลที่สุดเสมียนทนายบ่าวไพร่จนลูกเด็กเล็กแดงในบ้านหมด มิได้มีความเกลียดชังตั้งปึ่งขึงขังยศอะไร ? เวลาจะให้สิ่งของอะไร ? ก็แจกจ่ายทั่วไปมิได้ลำเอียงไม่มากก็น้อยคงได้ทุกคน

"พุทโธ่เอ๋ย ! เมื่อเวลาใกล้ท่านจะสิ้นบุญน่ะหรือแม่เปีย ? ท่านเรียกฉันไปอยู่ข้าง ๆ นั่นทีเดียว มีอาการกระสับกระส่ายเต็มทีน่าสงสารที่สุด เวลานั้นจวนจะสิ้นลมหายใจอยู่แล้วละ" อุตส่าห์ให้เขาพลิกตะแคงมาข้างฉัน พยักหน้าเรียกฉันให้เขยิบเข้าไปให้ใกล้ จะพูดด้วยแต่เสียงเบาเต็มทีแล้ว ต้องเอียงหูเข้าไปจนใกล้ได้ยินเสียงท่านสั่งคำเดียวว่า "ยาย ! อุตส่าห์เลี้ยงแม่แอบไว้ให้จงดีนะ ลูกคนนี้นานไปจะได้พึ่ง[๑]"

แล้วยังย้อนถามฉันอีกว่า "ได้ยินไหม ? "

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "พัก"

ฉันรับว่า "ได้ยินแล้วเจ้าค่ะ"

เท่านั้นแลแม่เบียเอ่ย หัวอกฉันมันตันขึ้นมาทีเดียว กลั้นความสงสารไว้ไม่ได้เลย "โฮ !...โฮ !...โฮ ! ฮือ !... ฮือ !... ฮือ ๆ ! พุทโธ่ ! ท่าน...ท่านเจ้าขา ! ท่าน ! ฮือ !... ฮือ !... ฮือ ๆ ! ท่านอย่าเป็นห่วงเป็นใยถึงลูกเต้าเขาเลย ท่านอุตส่าห์ตั้งสติระลึกถึงคุณพระไว้ให้มั่นเถิดเจ้าค่ะ จะได้ไปสู่หนทางที่ชอบ ฮือ ! ...ฮือ ๆ ! "

ฉันอยู่ใกล้ท่านไม่ได้ กลั้นความสงสารไว้ไม่หยุด ต้องถอยห่างออกมาเสียข้างนอกกลัวท่านจะมามัวพะวงอยู่ด้วยฉัน จะเลยพาให้ท่านไม่ได้สติอารมณ์ไป

"ก็นี่แหละแม่เปียจำเป็นใครบ้างก็ต้องเจ็บใจ หากว่าเป็นใจแม่เปียบ้างแม่เปียจะมีความโกรธไหม ? ว่าที่จริงเถอะ ต้องโกรธสิเจ้าค่ะ ธรรมดาแม่อุตส่าห์เลี้ยงลูกมาก็หมายว่าจะให้เป็นฟักเป็นผล"หมดด้วยกันทุกคนทั้งนั้นแหละ นี่แหละดูเถิดจ๊ะแม่เปีย ฉันน่ะหรือตั้งแต่สิ้นบุญท่านแล้วก็สู้อุตส่าห์ถนอมเลี้ยงมันมาอายุมันกำลังนั้นพึ่งย่างเข้า ๑๒ ปีเท่านั้นเองแหละแม่เปีย หน่อยใครเห็นใจก็จะว่า 'ฉันไม่รักลูก' ตั้งแต่เคี่ยวเข็ญกันไปอย่างเดียวเท่านั้นแหละจึงเป็นเช่นนี้ ไม่เป็นเช่นนั้นเลยนะแม่เปีย"

ว่าที่จริงฉันตามใจมันทุกอย่าง จะชอบอะไรน่ะอุตส่าห์ไปซื้อมาให้ ไปทำมาให้ แหวนเพชรทั้งเม็ดชุดละ ๕ ชั่งก็ซื้อให้ ตุ้มหูเพชรบัวผ่าซีกคู่ละ ๓ ชั่งก็ซื้อให้ แหวนทับทิมมงคลรอบเป็นเพชรชุดหนึ่งราคาถึง ๒ ชั่งก็ซื้อให้เป็น ๒ ชุด แหวนดอกไม้โปร่งฝังเพชรรอบลงยาดำด้วย ราคาถึงวงละ ๑๐๐ บาท เขาขายถึงห้าง**หลวงปฏิบัติ** ก็ซื้อให้เป็น ๒ วง สร้อยข้อมือฝังเพชรทั้งเม็ดรอบ สายหนึ่งราคาถึง ๒ ชั่ง สร้อย ๓ กระษัตริย์ประดับเพชรทั้งเม็ด สายหนึ่งราคา ๓๐ ตำลึง แลสร้อยทองเปล่าก็ตั้ง ๒๐ สาย สู้ไปจ้างเขาทำมาให้ สร้อยทองคำหนักตั้งแต่สายละ ๕ ตำลึงจนกระทั่งสายละ ๖๐ บาท ก็ทำให้เป็นหลายสายจนเพียบบ่า เสื้อห้างตัวละ ๕๐ บาท ๖๐ บาท ๗๐ บาทก็ไปตัดที่ห้างแบดแมนมาให้เป็นหลายเสื้อสีต่าง ๆ ถูกเจ้าของอื่นอีกก็แยะ สารพัดจะทำจะซื้อให้ มันชอบใจอะไรบอกฉันแล้วไม่ได้ขัด เพราะฉันมีลูกคนเดียวก็แต่มันเท่านั้น

"พุทโธ่เอ๋ย ! จะเอายังไรกับฉันอีกเล่า ? ถูกแต่เครื่องแต่งตัวของมันเท่านั้นกว่า ๕๐ ชั่งอีกแม่เปียเอ๋ย ! ไหนนางสาวเล็ก ๆ ? ค่าตัวตั้งแต่ ๒ ชั่ง ๓ ชั่งขึ้นไป ก็ยังช่วยมาไว้ให้ใช้เป็นหลายคน ถ้าจะว่าไปข้างความสบายละก็ฉันเป็นแม่ก็สู้มันเป็นลูกไม่ได้ มันสบายกว่าฉันหนา

พุทโธ่เอ๋ย ! เวลามันเจ็บปวยนิดหน่อยเท่านั้นแหละ ฉันน่ะร้อนอกร้อนใจดังเอาไฟมาเผาทรวง ไม่เป็นอันกินอันนอนเลยละแม่เปีย สู้คอยไปนั่งประคับประคองพยาบาลมันอยู่นั่นแหละคืนยังรุ่งวันยังค่ำ ไม่ได้ห่างจากไกลไปไหนได้เลย กว่ามันจะกลับหายเมื่อไรนั่นแหละฉันจึงจะสิ้นวิตก

ความรักของแม่ที่รักลูกนั้นมันถึงอย่างนี้เจียวนะแม่เปีย ลูกดอกมันไม่ค่อยรักแม่เหมือนแม่รักลูกจนนิดเดียว ถ้าจะว่ามันรักฉันแล้ว มันก็คงไม่ทำให้ฉันได้รับความทุกข์ แลความอับอายถึงสาหัสเพียงนี้ดอกแม่เปียจำ

พุทโธ่เอ๋ย ! พูดถึงเรื่องอีหนูแอบขึ้นมาละก็มันน่าหมั่นไส้ แค้นใจที่สุด ดูทีหรือแม่เปียก็**อ้ายกล้าย**ทนายของท่านน่ะแม่เปียไม่รู้จักมันหรือ ? มันเป็นมอญบ้านอยู่ถึงสามโคก[๑] ท่านเอามาเลี้ยงไว้แต่เล็ก ๆ ควรแลหรือมันมาอกตัญญูได้ ? ฉันดูกิริยามารยาทมันติดจะกรุ่งกริ่ง[๒]ห่าม ๆ เห่อ ๆ เห็นขัดนัยน์ตามานานแล้ว แต่ฉันไม่พูดเท่านั้นเอง"

เมื่อท่านสิ้นบุญแล้ว ฉันก็ได้ไล่มันให้ไปให้พ้นบ้าน มันก็ไม่ไป ฉันก็สำคัญใจนึกว่า "มันจะไม่เป็นอ้ายหัวขโมย" ถ้าจะว่าที่จริงก็น่าจะโกรธมันเลยนะแม่เปีย โทษลูกเราคนเดียวไม่ดี ไพล่ไปรักกับมันเอง ก็ใครบ้างเล่ามันจะไม่รักตอบ ใช่ว่าอ้ายกล้ายมันเป็นตุ๊กตาเมื่อไรเล่า ? มันจะได้อดใจไว้ได้

นี่แหละแม่เปีย ! ตั้งแต่มันพากันหนีไปวันนั้นเทียว ฉันสบถสาบานปฏิญาณตัวไว้ทีเดียวว่า "อีหนูแอบกับฉันเป็นอันขาดกันจากแม่ลูกไม่ขอดูผี ถึงมันจะไปได้ดิบได้ดีก็ไม่ขอพึ่ง ที่สุดถึงมันจะกลับมาหาก็ไม่ขอเลี้ยงเป็นเลิกกันเท่านั้น"

จริง ๆ นะแม่เปียใจฉันไม่เหมือนคนอื่น พูดสิ่งใดออกไปแล้วไม่ได้กลับกลอกเลย อย่างไรก็อย่างนั้น แต่ใจฉันคาดคะเนว่า "มันคงพากันไปไม่กี่น้ำดอกแม่เปีย! พอหมดเครื่องแต่งตัวแล้วก็จะสิ้นความคิด ลงเป็นขี้ข้าเขาเท่านั้นเอง เพราะอ้ายกล้ายเมื่อเวลามันอยู่ที่นี่ดูเหมือนเป็นนักเลงจัดเต็มที ด้วยท่านที่ตายท่านแจกเงินให้ไปเท่าไร ? ไม่กี่วันประเดี๋ยวบอกหมดแล้ว ก็นี่แหละของเท่านั้นจะพอหรือ ? หน่อยก็เป็นเหยื่ออ้ายกล้ายปอกลอกเล่นสบายไปเท่านั้น คอยดูนะแม่เปียฉันทำนายไว้นี้คงไม่ผิด"

---

[๑]ชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี

[๒]คำวิเศษณ์ หมายถึง ทำทางเจ้าชู้

"ฮึ ! อย่าพูดถึงเรื่องมันนักเลย มันรักชั่วต้องได้ชั่ว ถ้ามันรักดีก็คงได้ดีเป็นธรรมดาดังนี้ทั่วไป หรือแม่เปียเห็นอย่างไร ? "

"จริงสิเจ้าค่ะ เออ! อิฉันมาพูดกับคุณแม่ก็นานแล้ว จะขอลาไปก่อน"

"เชิญเถิด เชิญแม่"

"เออ! น่าสงสาร เป็นคราวเคราะห์เผอิญให้เห็นผิดเป็นชอบไปเจียวนะ ผ่าผี่เถอะ เช่นกับแม่หนูแอบ พออายุย่างเข้า ๑๘ ปีเท่านั้น หมอทายว่า 'เคราะห์จะร้าย' ก็ได้จริง ต้องพลัดที่นาคาที่อยู่[๙] พรากที่นอนไปได้ พ่อกล้ายเป็นผัว ตกระกำลำบากพรากความสำราญมาเสวยทุกขเวทนา เหลียวหน้าไม่เห็นใครคงคู่ผัวตัวเมีย ๒ คนเท่านั้นเอง"

แต่ว่าข้างใจแม่หนูแอบหล่อนก็เหลือเด็ด คิดอยู่แต่หนึ่งมิได้ถึงสองหมายปองเพียงนายกล้ายคนเดียวเป็นที่พึ่ง แม้ถึงจะยากจนข้นแค้นแสนสาหัสก็ไม่สะบัดหน้าหนี แต่เพียงเท่านี้ทุกข์ก็พออยู่แล้ว ด้วยทรัพย์สมบัติพัสดุอะไรที่ตนได้มา นายกล้ายหรือก็มิได้คิดถึงความทุกข์ที่จะมีมา ณ เบื้องหน้าตั้งแต่ล้วงแต่ควักลักเอาไปเล่น จนสิ้นเนื้อประดาตัว[๑๐] มิได้มีเวลาได้จนนิดเดียว ถึงกระนั้นก็ดีแม่หนูแอบหล่อนก็มิได้คิดที่จะกลับคืนหลัง ถือว่าเป็นกรรมแล้วก็จะก้มหน้าไปตามกรรม จะอยู่ใกล้ก็อายคนที่รู้จัก ขึ้นเหนือลงใต้ไปข้างไหนก็ไปน่ะอย่านั่งนิ่ง จะคิดอะไรก็คิดเข้า จะมานั่งโศกเศร้าทำไมเล่าพ่อกล้าย จะเป็นตายก็ไปตายเอาข้างหน้าไม่ดีหรือ ?

เมื่อผัวเมียปรึกษาปรองดองตกลงกันแล้วก็หายฉิบไปทีเดียว พวกญาติพี่น้องมิได้รู้ข่าวว่า "จะเป็นจะตายประการใด ใครก็ไม่พบเห็นหน้าเลย" ถ้าจะประมาณก็ได้ ๔ ปีปลาย จึ่งได้เห็นหน้าแม่หนูแอบหล่อนกลับมา

"เออ ! ฝ่ายญาติพี่น้องพวกพ้อง บ้านใกล้เรือนเคียงต่างได้เห็นก็ตื่นเต้นดีใจชักชวนไปสู่เรือนเหย้ารับขวัญ[๑๑] "โอ ! ขวัญข้าว เจ้าแม่นา เจ้าไปอยู่

---

[๙] ต้นฉบับเขียนว่า "พลัดที่ลาดลาที่จาก" คำว่า "พลัดที่นาคาที่อยู่" เป็นสำนวน หมายถึง ระหกระเหิน พลัดพรากจากถิ่นฐานเดิม

[๑๐] ต้นฉบับเขียนว่า "บรรดาตัว" คำว่า "สิ้นเนื้อประดาตัว" หมายถึง ไม่มีทรัพย์สมบัติเหลือติดตัว

[๑๑] มิ่งขวัญของข้าวที่เจ้าของทำพิธีเชื้อเชิญ ในที่นี้หมายถึง ความเป็นสิริมงคล ความดีงามที่มีอยู่ในตัวคน

ที่ไหนมาช้านาน ป้า ลุง น้า แปลกหน้าค่าตาไปทีเดียว แม่คุณเอ่ย ! นี่เจ้าเป็นอย่างไรเล่า ? จึ่งมาแต่ผู้เดียวละแม่"

"นี่แหละคุณป้า คุณลุง คุณน้า คุณอาเจ้าขา เรื่องราวของอิฉันมันอยู่ข้างจะยืดยาว เล่าขึ้นแล้วก็จะต้องว่าเป็นกรรมของแม่หนูแอบจริง ๆ หนา"

"เล่าไปหน่อยเถิดแม่ ป้า ลุง อา น้าจะขอฟังเรื่องเดิมเป็นอย่างไร ? เล่าไปแม่ อือ ! น่าสงสาร"

แม่หนูแอบหล่อนจึ่งว่า "นี่แหละเจ้าค่ะเพราะอิฉันทำความชั่วจึ่งได้เป็นเช่นนี้ พูดถึงความหลังขึ้นมาแล้วใจหาย ฮือ ! ... ฮือ ๆ ! "

เดิมน่ะเมื่อนายกล้ายหล่อนพาอิฉันไปแล้ว หล่อนก็ไปพักอยู่สามโคกบ้านบิดามารดาของหล่อน ครั้นอยู่ได้หน่อยไม่ช้านาน พอหมดเงินหมดทองหมดของแล้ว นายกล้ายก็พาอิฉันตุหรัดตุเหร่[๑]ขึ้นไปทางเหนือโน้นแน่ะ ! เจ้าค่ะ จนอิฉันไม่รู้ว่าไปถึงเมืองอะไร ? แลเห็นมีแต่ป่าแต่ดงไปทั้งนั้น น่ากลัว... น่ากลัว ! ใจหาย ! นายกล้ายก็อาศัยชาวป่าเขาอยู่ตรงนั้นเอง มีบ้านเรือนอยู่สองสามหลัง "เออ ! อยู่ที่นั่นก็มีความสุขสบาย"

ส่วนนายกล้ายแกก็อุตส่าห์ทำมาหากินด้วยการตัดฟืน แลหาของป่าเข้าไปขายในเมือง เช้าไปป่าเย็นกลับมายังบ้านมิได้หยุด จนอิฉันมีบุตรเป็น ๒ คน เจ้าคนใหญ่อายุได้ ๓ ขวบเศษ คนเล็กพึ่งคลอดใหม่ ๆ พอได้สัก ๑๐ วันก็มีเหตุ

ในเวลาวันหนึ่งนายกล้ายไปป่าจนเย็นค่ำก็ยังไม่เห็นกลับ ผิดสังเกตใจ พวกที่ไป...ที่ไปเขากลับมาหมด ยังอยู่แต่นายกล้ายผู้เดียว อิฉันจึ่งไหว้วอนเพื่อนบ้านให้เขาช่วยติดตามไปในป่า ดึกประมาณ ๕ ทุ่มเขากลับมาบอกว่า "นายกล้ายไปนอนตายอยู่ในป่า ไม่รู้ว่าเป็นอะไรตาย ? "

พออิฉันรู้เรื่องเข้าเท่านั้นเหมือนกับใครเอามีดมาบั่นคอให้ขาดกระเดนออกไปจากร่าง สิ้นสติล้มอยู่กับที่เหมือนสลบ ยังอยู่แต่หายใจได้ริก ๆ เท่านั้นเอง ครั้นรู้สึกได้สติจึ่งมาคิดแต่ในใจว่า "อ่อ ! เรานี่ช่างแสนอาภัพจริงหนอ ? พลัดบ้านเรือนมาหมายว่าจะพึ่งผัว ก็กลับมาตายจากไปไม่ทันสั่งแลเห็นใจกันตามประสาเพื่อนยาก ทีนี้จะพึ่งผู้ใดเล่า ? " ยิ่งคิดไปใจก็ยิ่งหายเหมือนตกเหวไม่เห็น

---

[๑]คำกริยา หมายถึง ไปอย่างไม่มีจุดหมายแน่นอน ไม่มีที่อาศัย

ปล่องช่องทางที่จะขึ้นฉะนั้น

ตัดบทแต่สั้น ๆ แล้วอิฉันก็มาจากที่อาศัยนั้น ดั้นด้นไปตะบึงในกลางเถื่อน มีเพื่อนเห็นหน้าก็จำเพาะแต่ลูก ๒ คนเท่านั้นเป็นคู่ชีวิต ตั้งใจหมายว่าจะพากันไปให้ถึงเมืองใดเมืองหนึ่งก็ตามแต่จะพบเข้า พอแลเห็นหน้าคนแล้วเราก็คงไม่อด ที่สุดจะหาได้โดยเชิงภิกขาจาร[๑]ก็ต้องทนด้านมิได้เลือก ครั้นเดินไปหน่อยก็พบคลองขวางหน้า สิ้นท่าไม่รู้จะทำประการใด? แต่รอดตัวดีใจที่แลเห็นน้ำมีน้อยพอเดินข้ามได้

อิฉันจึ่งวางลูกใหญ่ไว้ริมตลิ่ง แล้วอุ้มคนเล็กไปฟากข้างโน้น พอถึงก็วางลูกน้อยไว้เหนือพื้นแผ่นดิน ก็รีบข้ามกลับมาฟากข้างนี้เพื่อจะรับลูกใหญ่ แต่ใจเป็นห่วงอยู่ด้วยลูกน้อยนั้นที่สุด เดินพลางเหลียวดูพลาง มาถึงท่ามกลางคลองก็แลดูอีกเล่า

ในขณะนั้นมีเสือใหญ่มาแอบคาบลูกน้อยไปต่อหน้า อิฉันสุดปัญญาที่จะแก้ไข เมื่อแลไปเห็นแล้วก็มิรู้ที่จะทำประการใด ได้แต่ร้องไปด้วยเสียงอันดังโวย ! วาย ! ไปเท่านั้น เพื่อว่าจะให้เสือร้ายมันตกใจจะได้วางลูกไว้ให้ แต่เสือร้ายนั้นมิได้กลับหลัง ยิ่งได้ยินเสียงก็ยิ่งไปใหญ่จนแลไม่เห็น "กรรม...กรรม ! นี่มันคงสำคัญว่าลูกอิฉันเป็นลูกเนื้อเหยื่อที่มันเคยกินแล้วหรือ? มันจึ่งชะล่าใจคาบไปกินเป็นอาหาร"

เสียใจแทบจะล้มลอยน้ำไปตามกระแส แต่จิตยังคิดเป็นห่วงถึงลูกคนใหญ่อยู่[๒] จึ่งอุตส่าห์ดำรงกายเดินกลับมา

(ฝ่ายลูกชายใหญ่ในขณะเมื่อมารดาร้องด้วยเสียงอันดังดังนั้น สำคัญใจว่า "มารดาร้องเรียก" ก็โผถลาลงในกระแสน้ำจมหายไปทีเดียว)

พอถึงฝั่งฟากข้างที่ลูกใหญ่อยู่ แลดูลูกกลับไม่เห็นอีกเล่าร้องเรียกหาสักเท่าไร ๆ ก็มิได้ยินพ่อกลอยใจเจ้าขานตอบ "เอ๊ะ ! นี่เจ้าไปข้างไหนอีกเล่า? พ่อเพื่อนยากของมารดา"

อิฉันเที่ยวค้นหาจนรอบบริเวณจังหวัดนั้นก็มิได้พานพบ ที่นี้แหละเจ้าค่ะ อิฉันแทบจะเป็นบ้าด้วยมันสมองมันเดือดอยู่พลุ่ง ๆ ไม่มีระหว่างสงบ เกิด

---

[๑] การเที่ยวขอ เช่น ขออาหาร หรือสิ่งของต่าง ๆ

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "คิดเป็นห่วงอยู่ถึงลูกคนใหญ่อยู่" *(คำ "อยู่" หลังคำ "ห่วง" เป็นคำเกิน)*

ความเสียใจเพราะเสียลูกรักไปด้วยเสือร้ายมาคาบไปก็คนหนึ่งแล้ว มิหนำซ้ำลูกชายใหญ่มาหายไปอีกคนหนึ่งเล่า เหลือกำลังที่จะทรงกายให้ดำรงอยู่ได้ เกือบจะคิดว่า "แอบเอ่ย ! ตายเสียก็จะดีดอกกระมัง"

พุทโธ่เอ่ย ! ดูเถิดคุณป้า คุณลุง คุณอา คุณน้าเจ้าขา ผัวตายไปไม่ทันที่จะวายความโศก กลับมาซ้ำลูกทั้งสองพรากไปอีกเล่า ? เป็น ๒ ทุกข์ มนุษย์ใดถ้าถูกเข้าอย่างอิฉันแล้ว จะมีอาการเป็นอย่างไรหนอ ? อยากใคร่ทราบ อิฉันหมดทางที่จะคิดอย่างไรต่อไป ? จึ่งคิดหันหน้ากลับ เพราะฉะนั้นจึ่งอุตส่าห์ดั้นดั้นมาหมายว่าจะเข้าหาคุณแม่ขอรับผิด แล้วแต่จะโปรด

เออ ! ก็นี่บ้านเรือนของคุณแม่ที่สร้างไว้ไปข้างไหนหมดละเจ้าคะ นี่บ้านช่องของใคร ? มาสร้างขึ้นใหม่ ๆ ดูแปลกหมด เดี๋ยวนี้คุณแม่อิฉันไปอยู่ที่ไหน ?

ฝ่ายญาติพี่น้องทั้งหลายเมื่อได้ฟังแม่หนูแอบหล่อนเล่าให้ฟังแสถามขึ้นมาดังนั้น มิอาจที่จะกลั้นน้ำตาไว้ได้ด้วยความสงสารเป็นที่สุด แล้วจึ่งพากันเล่าความเดิมตามเรื่องที่เป็นมาให้ฟัง "เออ ! เดิมน่ะเมื่อเจ้าไปจากบ้านแล้ว แม่ของเจ้าก็มีความสุขสบายอยู่ตลอดมาจนปี ๑๐๙[๑] เมื่อเดือนมกราคม วันที่ ๙ เวลาเที่ยงแล้ว ๑๕ มินิต จึ่งมีเหตุเกิดอัคคีภัยขึ้นที่ศาลเจ้าเก่า ไหม้ลุกลามมาจนถึงบ้านเจ้าก็ไหม้หมด แม่เจ้าอารามแกตกใจ ไปมัวอาลัยอยู่ด้วยสมบัติมิทันที่จะออกมาจากเรือน ไฟก็ไหม้ลุกลามมาจนกระทั่งตัว แม่เจ้าก็เลยตายในไฟนั่นเอง ตกลงสมบัติอันใดก็เก็บไม่ได้ คงเหลือแต่ที่เปล่า แล้วป้า ลุง น้า อาจึงชวนกันขายพื้นที่ให้แก่คนอื่นเขาเอาเงินมาทำบุญให้แก่แม่เจ้าเมื่อปีกลายนี้เอง เสร็จการแล้วได้หน่อยเจ้าก็พอมาถึง อือ ! นี่เป็นกรรมอย่างไรหนา ? แม่หนูแอบเอ๋ย ! จึ่งได้มาเป็นไปต่าง ๆ ดังนี้"

เรื่องนี้เมื่อลำดับความกล่าวแต่ย่อ ๆ ก็ได้ใจความว่า "แม่หนูแอบประพฤติผิดไปจากโอวาทคำสั่งสอนของมารดาจนได้ความลำบาก รู้สึกเข้าก็เกิดความเสียใจขึ้นหนึ่งแล้ว ถึงกระนั้นมีความอุ่นใจพอกลบลบความเสียใจได้ ด้วยผัวยังเป็นที่พึ่งอยู่ทั้งตน เมื่อผัวตายจากไปแล้วนั่นก็เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง ควรที่จะสงสาร ด้วยเป็นคนหมดหนทางที่จะเอาตัวรอดได้ตามประสาชั่ว ๆ แต่กระนั้นหล่อนก็ยังเห็นหน้าลูกทั้ง ๒ คนอยู่พอเกิดความชื่นใจอุ่นใจ ลบล้างความเสียใจได้บางคราว ต่อเมื่อบุตรตายหายไปหมดนั่นเป็นความทุกข์ใหญ่ เจียนเป็นเจียนตายละลาย

---

[๑] คือพุทธศักราช ๒๔๓๓

ความคิดเกือบไม่เป็นคน แต่รอดตัวนี่มีจิตคิดถึงมารดาบังเกิดเกล้ายังอยู่อีกคนพอจะฝากผีเป็นที่พึ่งต่อไปได้ จึ่งได้คิดกลับมาบ้านเมื่อมารู้ว่า "มารดาก็ถึงซึ่งสิ้นชีวิตโดยเหตุไม่จำเป็นจะต้องตายไปเลยเช่นนี้ ก็ยิ่งซ้ำร้าย เห็นเป็นว่าความฉิบหายมาอยู่จำเพาะหน้า หมดทางที่จะคิดต่อไปอย่างไรแล้ว ? ที่นี้ก็มีแต่จะเสียคนไปโดยทางระยำที่จะพาตัวให้มีอาการดังบ้า บอ คลั่งเคลิ้มไปทางเดียว เช่นนี้ก็น่าเสียใจหรือน้อยใจอย่างหนึ่ง

ในอุทาหรณ์เหล่านี้ล้วนแต่ความจำเป็นจะต้องเสียใจได้ทั้งนั้น เมื่อเกิดความเสียใจเป็นเหตุขึ้นแล้วก็สามารถที่จะได้รับผลแห่งความเสียใจได้ ตั้งแต่ความเศร้าโศกโทมนัสไป จนถึงทำกิริยาอาการที่แปลกจากความปรกติ คือ

หนึ่ง หน้าตำคล้ำเครียด สอง ไม่เป็นอันกินอันนอน
สาม เห็นผิดเป็นชอบ สี่ คุ้มดีคุ้มร้าย[๑]
ห้า เผลอ ๆ คลั่ง ๆ หก กลับได้สติแล้วเสียสติอีกเล่า

พอมันสมองเสียก็มีอาการแปลกไปจากความเป็นเหล่านั้นอีก คือ

หนึ่ง เป็นบ้าคลั่งไป สอง กินยาตาย สาม ผูกคอตาย
สี่ เชือดคอตาย ห้า รากเลือดตาย หก กลั้นใจตาย

แลทำกิริยาอาการต่าง ๆ ให้ชีวิตของตนปราศจากความเป็นอยู่จงได้ เพราะเช่นนี้ข้าพเจ้าจึงมาเห็นความว่า "อ่อ ! ธรรมดาคนเราประกอบการอันใดผลที่จะพึงได้กลับกลายผิดไปจากความมุ่งหมายเดิมแล้ว ย่อมจะเกิดความเสียใจได้จริง

เมื่อเกิดความเสียใจขึ้นแล้วก็อาจที่จะได้รับผลแห่งความเสียใจตั้งแต่น้อยจนมากได้ เหมือนกันทุกคน เห็นจะไม่เว้นว่า 'ใครเป็นใครจริง' จะต่างกันก็แต่เป็นน้อยเป็นมากกว่ากันเท่านั้น"

เช่นนี้ก็ได้ชื่อว่าเสียใจใช่เหตุแท้จริง เพราะทางที่จะแก้ไขก็มีอยู่เหมือนกัน

แม้ถึงอย่างไรก็ดี ถ้าใครมีโรคขึ้นเช่นนี้ แลมีอาการมากอยู่แล้วหรือมีอาการยังน้อยอยู่แต่รับประทานยาขนานใด โรคก็ไม่บรรเทาหรือหายไป ก็

---

[๑] หมายถึง ไม่ปรกติ บางทีดีบางทีร้าย ต้นฉบับเขียนว่า "คลุ้มดีคลุ้มร้าย"

จงลองรับประทานยาสมุนไพรขนานนี้ดูบ้าง บางทีโรคจะหายแลบรรเทาขึ้นได้กระมัง

แต่ยาขนานนี้ข้าพเจ้าได้เคยทดลองแล้ว เห็นว่า "ถ้าชอบแก่โรคแล้วต้องรับประทานบ่อย ๆ ไม่ช้านานโรคอันนั้นก็จะบรรเทาแลเหือดหายเป็นปรกติได้จริง ถ้าจะเป็นแต่รับประทานครั้งหนึ่งสองครั้งเช่นนี้ ข้าพเจ้ายังไม่รับประกัน บางทีสบเหมาะก็หาย บางทีก็ไม่หาย ว่าไม่ได้ เพราะธรรมดาโรคมีมาก จะประกอบยารับประทานแต่ถ้วยเดียวเท่านั้น จะพอแก่โรคหรือยาสมุนไพรขนานนี้ ? พิจารณาดูเครื่องยาก็เป็นของหาไม่ยาก แลเมื่อรับประทานก็ง่าย ไม่ขื่นขมเหมือนกับกินน้ำชา ต่อตกลงไปถึงท้อง กล่าวคือถึงโรคอันนั้นแล้วจึงจะเห็นคุณ"

ยาสมุนไพรนี้ต่างกันเป็น ๒ ขนาน ขนานหนึ่งแก้โรคที่ยังมีอาการอันน้อยใน ๖ จำพวก เป็นอาทิที่จำแนกไว้ตอนต้นนั้นแล้ว ขนานหนึ่งแก้โรคที่มีอาการหนักมากใน ๖ จำพวก เป็นอาทิที่จำแนกไว้ตอนปลายนั้นแล้ว มีเป็นตำราดังจะกล่าวต่อไปนี้

ยาสมุนไพรตอนต้น

หนึ่ง *(ต้น)* อย่าคิดอะไร ๆ มากไป หนัก ๕ ตำลึง
สอง *(ต้น)* อย่าทำอะไร ๆ มากไป หนัก ๕ ตำลึง
สาม *(ต้น)* อย่าเห็นอะไร ๆ มากไป หนัก ๑๐ ตำลึง
สี่ *(ต้น)* อย่าทุกข์อะไร ๆ มากไป หนัก ๑๐ ตำลึง

ท่านให้เอาของ ๔ สิ่งนี้มาประสมเคล้าให้เข้ากัน ต้มรับประทาน ถ้าไม่สบายขึ้นมาเวลาใดก็รับประทานเสียถ้วยหนึ่งร่ำไป จนกว่ายาจะจืดโรคก็คงหายเป็นปรกติได้

ยาสมุนไพรตอนปลาย

หนึ่ง *(ต้น)* อย่าคิด อย่าทำ อย่าเห็น อย่าทุกข์อะไร ๆ มากไป หนักสิ่งละ ๑๐ ตำลึง

สอง *(ต้น)* ให้คิดว่า "ชีวิตเป็นของหายากจะมีได้คนละดวงเท่านั้น" หนัก ๑๐ ตำลึง

สาม *(ต้น)* ให้เห็นว่า "สรรพสิ่งอันใดเป็นสภาพอันหนึ่งๆ ไม่ควรจะยินดียินร้ายให้เกินกว่าความที่จะได้มาแลเสียไป ถือตามพระตรัสว่าเป็นของไม่เที่ยงเท่านั้นเป็นพอ" หนัก ๑๕ ตำลึง

สี่ *(ต้น)* ให้ทำ "แต่ส่งที่ชอบที่ถูกพอสมควรแก่เวลาความเป็นอยู่ หรือจะไว้เผื่อสืบตระกูลของตนต่อไปบ้างก็ได้" หนัก ๑๕ ตำลึง

ท่านให้เอาของ ๔ สิ่งนี้มาประสมกัน ตำเป็นผงปั้นลูกกลอนไว้ เมื่อเวลาจะนอน *(ฝอยอธิบายว่า "ธรรมดาโรคชนิดนี้จะเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ใดแล้วย่อมเกิดเมื่อเวลาสงัด" จะทำกิริยานอนลงก่อนโรคอันนี้จึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าเรายังทำกิริยาอย่างอื่นคือไม่นอน เป็นแต่นั่ง ๆ เดิน ๆ อยู่แล้ว โรคอันนี้ก็ยังหาเกิดไม่ เพราะฉะนั้นเมื่อเวลาเราล้มตัวลงถึงพื้นที่อันใดแล้ว)* ก็รับประทานเสียก้อนหนึ่งทุกครั้งไป โรคอันนี้ก็จะเหือดหายแล

ในที่สุดตำรายาสมุนไพรนี้ ข้าพเจ้าหวังใจว่า "เมื่อท่านผู้ใดอ่านจบลงแล้ว บางท่านคงจะต้องประสงค์ยานี้ไว้ใช้รับประทานบ้าง บางท่านก็คงไม่ต้องประสงค์เลยเป็นธรรมดา แต่ที่ท่านไม่ต้องประสงค์นั้นท่านคงให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้มีชื่อว่า **'หมอกลางบ้าน'** อันมีสติปัญญาน้อยเป็นแท้"

ถ้าท่านผู้ใดต้องประสงค์แล้วขอให้ประสิทธิ์หายโรคหายภัยโดยทันที แลจงมีอายุ วรรณะ สุขะ พละ สมบูรณ์สมบัติทุกประการ เทอญ

⊙ ความประสงค์เป็นสิ่งต้อง การของ มนุษย์นอ
ปวงไพร่ผู้ดีปอง อยากได้
สิ่งนั้นสิ่งนี้ตรอง แจงจัด ไปเอย
หวังสบผลนั้นไชร้ มากน้อยธรรมดา ฯ
⊙ ผิผลแห่งกิจนั้น พลาดผิด ประสงค์แล
โทมนัสก็ติด เกิดบ้าง
ทีนี้ชักดวงจิต แปรกลับ
เห็นผิดเป็นชอบข้าง ฝ่ายร้ายกลายดี ฯ
⊙ มีสติตริรอบรู้ ถึงการณ์ นั้นนา
พอประหัดหาญราญ เสื่อมได้
แม้หมดสติผลาญ เรายับ
เคลิ้มคลั่งเป็นบ้าใบ้ ตลอดสิ้นชนม์กษัย ฯ

⊙ เสียใจใครถูกเข้า คงสบ ผลเฮย
ข้าพเจ้าเคยพบ มากครั้ง
จวนเจียนจักบัดซบ วายวอด เจียวพ่อ
หากว่ามียายั้ง อยู่ได้หายสูญ ฯ
⊙ เห็นคุณแล้วจึ่งได้ ขยายยา นี้นา
ตามแต่ใครปรารถนา เลือกชิ้น
ไม่ชอบอย่าโกรธา คุมเคียด
อวยอภัยให้สิ้น แก่ข้าคนเขลา ฯ
⊙ เสียใจใช่เหตุนี้ นายรัตน์[๑] เรียงเฮย
เป็นเรื่องเคอะเขินขัด กีดพร้อม
วันว่างก็เขียนคัด ลองส่ง พิมพ์เนอ
ตามประสาโง่ย้อม จิตให้ฉลาดเสมอ ฯ

---

[๑]รัตน กลับพากร *(ขุนบัญญัติวรวาท)*

เสียใจเป็นได้[๑]

มีอ้ายขโมยคนหนึ่งเห็นช่องคูที่จะขโมยได้ง่ายแห่งหนึ่ง จึงไปชวนเพื่อนเข้าอีกคนหนึ่งว่า "เพื่อนเอ๋ย! กูเห็นช่องที่จะขโมยได้รวยแห่งหนึ่งแล้ว ง่ายด้วยมึงคงได้การเป็นแน่"

เพื่อนถามว่า "ที่ไหนหว่า ? "

"มีละมึงเอาไหมล่ะ ? ถ้ามึงเอากูถึงจะบอก"

"อ้าว ! เพื่อนมึงทำไมจึงพูดเช่นนั้นล่ะ ? "

"เพื่อนเอ๋ย! มึงเอากูต้องเอาด้วยซี มิใช่ไม่เคยเห็นอกเห็นใจกันเมื่อไรเล่า ? "

"เออ ! ถ้าเอากูจะบอก คือบ้าน**ตาหมอแก่**นั่นแน่ะมึง แกรักษาเขาได้เงินทองมาก ๆ แล้วจะเอาได้ง่ายที่สุด เพราะแกแก่ทั้ง ๒ คน กลางคืนตาคงไม่ค่อยเห็น ถ้าแม้เห็นเราเข้าตึงตังเข้ามาเราก็จับแกมัด เอาผ้าอุดปากเสียก็แล้วกัน ลอยชายเก็บของตามสบายเสียอีก"

"อือ ! เอาสิหวา ได้การแน่เทียวมึง แต่บ่าวไพร่คนใช้ของแกมีหลายคนดอกกระมังนี่หว่า"

"อ้าย ! มึงจะไปวิตกอะไรกับอ้ายพรรณนั้นเล่า มันอยู่หาใต้ถุนลุนช่องไหน ๆ ไหมรู้ ? "

---

[๑] ตัสส์ *(นามแฝง)* , "เรื่องเสียใจเปนได้," **วชิรญาณวิเศษ** ๗, ๓๗ (๓๐ มิถุนายน ๑๑๑) : ๔๓๓ - ๔๓๔, ๓๘ (๗ กรกฎาคม ๑๑๑) : ๔๔๗ - ๔๔๘, ๓๙ (๑๔ กรกฎาคม ๑๑๑) : ๔๕๙ - ๔๖๐.

"เอานะซีเพื่อนเอ่ย มึงเอากูไม่เว้นเหมือนกัน เย่อกับมึงทุกตั้ง แหละ เอาคืนวันนี้หรือ ?"

"เอามันคืนวันนี้ซีน่ะ ก็ฤกษ์มันเรี่ยมเบาหรือวันนี้ ?"

พอค่ำลงได้เวลาสงัดคนเดินทางดี ก็พากันไปเกริ่นกรายดูท่าทางที่จะเข้าออกเสร็จแล้วก็ซ่อนตัวอยู่ในที่ลับแห่งหนึ่ง พอเห็นคนในบ้านตาหมอหลับแลเข้าห้องหับหมดแล้ว ก็ย่องซ่อนตัวเข้าไปทั้ง ๒ คน เปิดประตูบ้านเตรียมทางหนีทางไล่เสร็จแล้วก็ขึ้นไปบนเรือน เห็นเงียบสงัดไม่กระทำกระเทือนด้วยกิริยาแลเสียงผู้คนแล้ว ก็พากันเดินตรวจดูสิ่งของแต่ชั้นนอกก่อน พอเดิน ๆ ไปที่ชั้นเฉลียงพบสายลวดสายหนึ่งอยู่ที่ริมฝา อ้ายคนหัวหน้าจึ่งกระซิบบอกอ้ายเพื่อนว่า "กูพบสายลวดอะไรเข้าสายหนึ่งแล้วละ"

อ้ายเพื่อนถามว่า "จะเป็นสายอะไรนี่หว่า ?"

"เห็นจะเป็นสายระฆังละมึง สำหรับดึงเรียกคนใช้เป็นแน่ เพราะแกแก่จะตะโกนเรียกแกเหนื่อยแก"

"อือ ! เห็นจะจริงมึง ทำยังไงล่ะ ?"

"ไม่เห็นยากอะไรตัดมันเสียก็แล้วกัน แต่จะตัดอย่างพรวดพราดไม่ได้ ต้องตัดโดยฝีมือเบาทีเดียว ตัดแล้วต้องค่อย ๆ หย่อนโรยทีละน้อยจึ่งจะได้ ไม่ยังงั้นมันจะดังขึ้นเกิดความ มึงเป็นคนตัดเถอะ กูจะถือแลโรยเอง"

พอเจ้าคนหัวหน้าถือสายกำเข้าทั้ง ๒ มือ ตาหมอก็เปิดเครื่องไฟฟ้าแจ๊ก ! ออกมาจากในเรือน อ้ายหัวหน้าก็กำสายนิ่งแต้ ตาตั้งอยู่นั่น อ้ายเพื่อนเห็นเสียท่าจะอยู่ไม่ได้เป็นแท้ ก็เปิดสตีมเต็มเก้าสิบเก้า ลอยละลิ่วไปผ่าตะรังหนีขึ้นไปอยู่เมืองพิษณุโลก ตาหมอที่หนึ่ง ที่สอง เห็นอยู่แล้วก็รีบเดินออกมาจากในเรือนกลัวว่าอ้ายขโมยจะตาย พอเดินออกมาเห็นอ้ายขโมยสลบนิ่งอยู่กับที่

ตาหมอที่สองจึงร้องบอกตาหมอที่หนึ่งว่า "ช่วยโรยเครื่องทีอย่าช้า"

ตาหมอก็โรยหย่อนให้แล้วก็ช่วยกันมัดอ้ายขโมยโดยแน่นหนา เอาผ้าผูกปากเสียไม่ให้พูดได้ด้วย ประมาณสักครู่เชื่อง ๆ อ้ายขโมยก็ฟื้นได้สติขึ้นมานอนลืมตาปริบ ๆ อยู่กลางห้อง

ตาหมอที่สองจึงว่า "การที่ข้าพเจ้าพูดกับท่านไว้ ท่านไม่เชื่อ ยังมีความสงสัยอยู่ว่าจะไม่จริงนั้น บัดนี้ก็สมนึกเราแล้ว จะทดลองให้เห็นเท็จแลจริงจงได้ จะได้สืบตำรับไว้ภายหน้าชั่วกาลนาน"

ตาหมอที่หนึ่งจึ่งว่า "ที่จะทดลองให้เป็นตำราไว้นั้นก็เป็นที่ดีแล้ว

แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าพลาดพลั้งจะเกิดตายขึ้นดอกกระมัง เพราะการที่จะทดลองนี้ดูเป็นที่สำคัญอยู่"

ตาหมอที่สองตอบว่า "ข้าพเจ้าคิดว่าจะไม่ตายเป็นแน่ แม้จะพลาดพลั้งไปจนถึงแก่ตายล้มก็ไม่เป็นอะไร? เพราะไม่เสียประโยชน์เช่นเขาแทงตายเปล่า ๆ อ้ายขโมยนี้เราก็จับได้คามือถึงจะตายก็ไม่มีโทษ ก็ท่านจะทำสถานใดในบัดนี้ขอให้บอกข้าพเจ้าบ้าง"

ตาหมอที่สองจึงว่า "ข้าพเจ้าจะตัดล่าเนื้อที่โคนขาสายเลือดทางใหญ่ ให้เลือดในกายออกให้มากจนเกือบจะหมด แล้วจะเอาเลือดกระต่ายฉีดเข้าไปเปลี่ยนแทนเลือดคนที่ออกมานั้นให้พอกัน คนจะทรงคงกำลังเช่นเลือดของตนได้หรือไม่? แต่ใจของข้าพเจ้าเห็นว่าจะใช้แทนกันได้เป็นแท้ แต่ท่านต้องคอยตรวจลมหัวใจไว้ให้ดีเถิด ถ้าอ่อนแอน้อยเนื้อยลงไปจวนจะหมด ต้องบอกข้าพเจ้าโดยทันทีจึงจะได้ ข้าพเจ้าจะเป็นคนเชือดทำเอง"

ตาหมอที่หนึ่งก็ยอมตกลงตามตาหมอที่สองจะทำ ตาหมอที่สองก็ลุกเดินเข้าไปในห้อง

อ้ายขโมยต้องทรกรรมนอนแน่วนิ่งอยู่ เห็นเขาปรึกษาจะตัดโคนขาของตัวจะเอาเลือดออกเช่นนั้น มีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง "เราคงตายครั้งนี้เป็นแน่แท้ ไหนเลยจะรอดชีวิตได้ในครั้งนี้ คงต้องดับเพราะอาญาอ้ายหมอเฒ่านี้เป็นเที่ยง" จะพลิกแพลงแก้ไขฉันใดก็ไม่ได้ จะกระดิกตัวก็ไม่สู้ไหว ปากจะอ้อนวอนกราบไหว้พูดก็ไม่ออก นอนทำตาปริบ ๆ นิ่งอยู่เช่นนั้น ประมาณสักครู่โต ๆ ตาหมอก็ออกมาจากห้องนุ่งผ้าขัดเขมรหยักรั้ง ใส่เสื้อแขนสั้นกันเปื้อนเปรอะ ถือตะไกรมือหนึ่ง ถือมีดหมอมือหนึ่ง หิ้วกระต่ายออกมา ๒ ตัว ดูท่าน่ากลัว คล้ายกับสัปเหร่อที่พิฆาตผี อ้ายขโมยแลเห็นหน้าสลดลงไปในทันที เกือบจะขาดใจเพราะความกลัว หน้าซีดเลือดลดลงต่ำหมด

ตาหมอก็จัดแจงตึงตึงยกเอาเตียงมาตั้งลง แล้วช่วยกันยกอ้ายขโมยขึ้นมาวางบนเตียง ท่าทางดูคึกคัก ผลักลงตะแคง กรากเข้าคลำขา อ้ายขโมยก็ดิ้นแขยก ๆ เหงื่อแตกโซม ตาหมอเห็นขัดท่าจะทำไม่ถนัด จึงพูดพัดเทศน์ชี้แจงว่า "ถึงอย่างไรก็ดีที่เจ้าจะขัดขืนไม่ยอมให้เราทดลองนั้นเป็นไม่ได้เป็นแท้ เจ้ามีความผิดมากสามารถมาขโมยเรา เราจับตัวเจ้าได้ เจ้าต้องยอมให้เราทดลองเสียแต่โดยง่ายดีกว่าถึงเจ้าจะตายไปก็จะได้มีชื่อเสียงปรากฏที่ได้ให้นักปราชญ์เขาทดลองตามวิธี ดีกว่าเจ้าจะตายด้วยคมอาวุธที่หาประโยชน์มิได้ ธรรมดาเกิดมาเป็นชายตายก็ครั้งหนึ่งเกิดก็

ครั้งหนึ่ง ควรเจ้าจะเลือกฟั้นปันชั่งดูว่า 'ตายที่มีประโยชน์ กับตายที่ไม่มีประโยชน์ สิ่งใดจะมีน้ำหนักมากดีกว่ากัน' เพราะฉะนั้นเราจึ่งได้กรุณาแก่เจ้า เพื่อจะทดลองให้เห็นประจักษ์ ถ้าเป็นเดชะบุญของเจ้า เจ้าก็จะพ้นจากความตาย เราก็จะปล่อยตัวให้เจ้าไปโดยสะดวก ดีกว่าเราจะฆ่าเจ้าเสียตรง ๆ หรือส่งตัวไปจำขังตายอยู่ในคุกเป็นแน่ เพราะฉะนี้ควรเจ้าจะยินยอมให้เราเชือดตัดทดลองดีกว่า"

อ้ายขโมยที่ได้ฟังตาหมออธิบายเปรียบเทียบเช่นนั้น หน้าซีดสลดหนักลงไปทุกทีดุจใครล้วงเอาดวงชีวิตออกจากร่างกาย ไม่มีช่องที่จะยักย้ายได้แล้วในครั้งนี้ จำต้องทนให้แกเชือดตัดตามความต้องการ

ตาหมอเห็นสงบเรียบร้อยดีก็เข้าคลำโคนขา ได้ท่าก็เอามีดกรีดควาก ๆ อ้ายขโมยอย่างเจ็บปวดเหลือทน ก็บิดตัวเฮี๊ยด ๆ ไป หวังใจแน่ว่าคงตายในครั้งนี้ ต้นขามีอุ่น ๆ วาบ ๆ ก็เข้าใจชัดแน่[๑] ว่าเลือดไหลฉูด ๆ ออกมาตามที่ผ่าตัดนั้นแล้ว

ตาหมอก็สูบเลือดออกปรูด ๆ แล้วก็ถามตาหมอที่หนึ่งว่า "เลือดที่หน้าจวนหมดหรือยัง? แลลมยังเดินสะดวกหรืออ่อนถ้อยน้อยลงฉันใด ก็ให้ตรวจไว้แลบอกให้ทราบ"

ตาหมอที่หนึ่งที่คอยสำหรับตรวจลมเลือด ก็บอกว่า "จวนจะได้ที่เลือดก็ลดถอยน้อยลงมาก ลมก็เดิน ๆ หยุด ๆ อยู่แล้ว แต่จะเอาออกอีกนิดหน่อยก็ได้"

ตาหมอที่สองก็ตั้งหน้าสูบปรูด ๆ ไปอีก อ้ายขโมยเห็นตาหมอพูดโต้ตอบกันเช่นนั้น ใจหรือไหริก ๆ...ริก ๆ ปวดแสบเหลือที่จะทน แลมีระทวยอ่อนเปลี้ยเป็นกำลัง ตาหมอที่หนึ่งสำหรับคอยตรวจเลือดลม จึ่งร้องห้ามขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า "หยุดที...หยุดทีเร็ว ๆ"

อ้ายขโมยก็รู้ว่าเลือดจะหมด ลมจะขาด ใจวาบหมดสติ สลบนิ่งแน่ไปไม่ได้สมปฤดี[๒]

---

[๑] ความตรงนี้น่าจะเขียนว่า "แน่ชัด"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สมฤดี" คำที่มีความหมายว่า "ความรู้สึกตัว" เขียนได้ทั้ง "สมประดี สมปฤดี และสมปฤาดี"

ตาหมอทั้งสองเห็นดังนั้นก็เข้าแก้ไขนัดหยูกยา ทาของหอมให้ชื่นใจ ประมาณสัก ๓๐ มินิต[๑] อ้ายขโมยก็ได้สติฟื้นขึ้นลืมตาปริบ ๆ แต่ยังหาปรกติไม่ ยังมีความเสียใจกะปลกกะเปลี้ย[๒]ละเหี่ยอยู่มาก ตาหมอก็แก้เชือกที่ผูกมัดออกหมด พยุงขึ้นนั่งแล้วก็เอาข้าวปลาอาหารมาให้กิน อ้ายขโมยรู้สึกตัวว่าไม่ตาย มีความดีใจเป็นที่สุด มองดูโคนขาที่ตาหมอเชือด ก็ไม่เห็นมีบาดแผลฉกรรจ์อันใด เป็นแต่รอยมีดขูดคล้ายหนามขีดเท่านั้น ความที่เจ็บแสบปวด ชาก็ปลดเปลี้ยหายได้ในทันที ยิ่งมีความโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง

ตาหมอจึงหยิบเงินส่งให้ ๔ บาท แล้วว่า "ต่อไปเจ้าอย่าทำใจเช่นนี้ ให้คิดทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม ถ้าเป็นคนอื่น ๆ ขาก็จะทิ้มแทงเจ้าให้ถึงแก่ความตาย มิฉะนั้นเขาก็จะเอาตัวไปจำไว้ในคุก ขังให้ทรมานอยู่ตลอดกาลนาน"

อ้ายขโมยจึ่งกราบ ๆ แล้วว่า "ต่อไปข้าพเจ้าจะไม่ประพฤติเป็นพาลเช่นนี้อีก" ว่าแล้วก็ลาไป

การที่ทำแก่อ้ายขโมยเช่นนี้ก็เพื่อตาหมอที่สองจะสำแดงความสงสัยให้เห็นประจักษ์ เพราะตาหมอที่หนึ่งยังไม่เชื่อแน่ว่า "ความเสียใจจะทำให้ตัวสลบหรือล่วงลับแลพินาศฉิบหายได้หรือไม่ ? "

ครั้นได้เห็นการทดลองเช่นนี้แล้วก็มีความเชื่อถือมั่นคงแน่ว่า "เป็นได้จริง ๆ "

เมื่อตาหมอที่สองทดลองด้วยอ้ายขโมยนั้น เอามีดเข้ากีดโคนขาพอเป็นทางเหมือนหนามขีดเท่านั้น เมื่ออ้ายขโมยรู้สึกว่า 'เลือดออกมาก ขาจึงอุ่น ๆ' นั้น ตาหมอแกเอาน้ำร้อนที่อุ่น ๆ เทรดขา ที่ว่าสูบเลือดปรูด ๆ ออกนั้นคือแกฉีดน้ำร้อนที่อุ่น ๆ นั้นเอง ทำเป็นสูบเลือดออกหลอกเล่น ที่แกสั่งให้ตาหมอที่หนึ่งคอยตรวจเลือดลมแลคอยถามสอบอยู่นั้น ก็เพื่อจะให้อ้ายขโมยมันใจเสียลงทุก ๆ ที

ที่ตาหมอที่หนึ่งร้องห้ามให้หยุดสูบนั้นก็เพื่อจะให้มันเสียใจอย่างมากให้หมดสติ การที่ทำท่าทางคึกคักแข็งแรงนั้นก็ปรารถนาจะให้มันกลัวอำนาจในการกล้าหาญ ทำได้ด้วยไม่มีความปรานี

---

[๑] minute นาที

[๒] อ่อนเพลีย

เพราะฉะนั้นการเสียใจด้วยเหตุต่าง ๆ นี้ก็อาจมีโทษภัยได้หลายอย่าง อย่างหนึ่งจะทำให้โรคภัยบังเกิดก่อให้ร่างกายได้ความโศกเศร้า อย่างหนึ่งจะทำศฤงคารบริวารพินาศฉิบหายได้ ด้วยอารมณ์ฟั่นเฟือนผิดธรรมดา อย่างหนึ่งจะทำให้ดวงจิตพลุ่งพล่านเลื่อนลอยเลยเป็นบ้าได้ อย่างหนึ่งถึงแก่จะทำให้ชีวิตบรรลัยลับล่วงได้โดยชุกชุม แต่ความเสียใจนี้ย่อมมีแก่มนุษย์ปุถุชนทั่วทุกผู้ทุกนาม ผู้ที่มีความฉลาดก็สามารถข่มสติให้ลดหย่อนผ่อนน้อยได้โดยสมควร ผู้ที่สติไม่สู้มั่นคงก็จะพาให้เสื่อมเสียงสิ่งต่าง ๆ ได้โดยปราศจากความพิจารณ์ ย่อมมีเป็นตัวอย่างอนันตัง ดังอ้ายขโมยสลบเพราะแผลมีดกรีดนิดเท่านั้นฉะนี้

เสือใหญ่ที่เมืองชุมพร[๑]

เรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้กล่าวตามที่ข้าพเจ้าได้ยินด้วยหู แลได้เห็นด้วยตาของตัวเอง เพราะฉะนั้นท่านผู้อ่านอย่าได้สงสัยว่า "เป็นความเท็จซึ่งแต่งแต่โดยเดาเลย เป็นความจริงแท้ทีเดียว"

เมื่อวันที่ ๖ เมษายนนี้ข้าพเจ้าไปถึงปากน้ำเมืองชุมพร ลงเรือโบตขึ้นไปที่บ้านด่าน หาเรือซึ่งจะพาขึ้นไปถึงเมืองชุมพร ด้วยเรือไฟที่มาส่งข้าพเจ้าเขาจะต้องรีบใช้จักรไปราชการที่อื่นอีก

แลขณะเมื่อนั่งพักคอยเรืออยู่ที่บ้านด่านนั้น ได้สนทนากับ**ขุนด่าน**แลกรมการราษฎรชาวปากน้ำชุมพรหลายคน ซึ่งข้าพเจ้าได้รู้จักคุ้นเคยมาแต่ก่อนบ้าง ที่ไม่ได้รู้จักบ้าง พูดจาไต่ถามถึงทุกข์สุขต่าง ๆ ตลอดไปจนเรื่องการทำมาหากินของราษฎร แลเรื่องสัตว์สิงห์ต่าง ๆ คือเสือเป็นต้น เขาจึ่งเล่าให้ฟังเป็นปากเดียวกันดังนี้ว่า

ในปีนี้มีเสือดุมาที่เมืองชุมพรตัวหนึ่ง เสือนั้นตัวใหญ่ยาวสัก ๙ ศอก เท้าเป้าข้างหนึ่ง เที่ยวกัดกินคนตามแขวงบ้านใหญ่ บ้านละมุเสียประมาณว่ากันแต่หกเจ็ดคน ขึ้นไปถึง ๑๐ คน ๒๐ คน *(แล้วแต่ท่านผู้อ่านจะหารลงให้เหมาะเพียงใด)* ผู้ที่เสือกัดตายได้ชื่อคือ **นายโรย**คนหนึ่ง

---

[๑] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๒๘ (๒๗ เมษายน ๑๐๙) : ๓๒๘ - ๓๓๐.

เสือตัวนี้กล้าหาญกว่าเสือปรกติ กัดคนกลางวันแสก ๆ บางทีคนนั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนเรือนก็เข้ามาฉวยเอาไป บางคนไปขึ้นพะอง[๑]ทำตาลก็มาคาบเท้าลากไป จนชาวบ้านชาวเมืองพากันครั่นคร้าม ไม่อาจจะไปป่าหากินแต่คนเดียว ๒ คนได้ บางคนก็ว่า "เป็นเสือสมิง เสือศักดิ์สิทธิ์ไม่มีผู้ใดอาจจะไปดักหรือไปยิงจนทุกวันนี้"

เขาเล่าให้ฟังอย่างนี้ ได้สืบถามตามชาวเมืองจนกระทั่งกรมการทั้งเมืองชุมพร แลเมืองกระ[๒]ก็รู้เรื่องเสือดุตัวนี้แทบทุกคน ได้บัญชีรายชื่อคนเสือกัดต่อขึ้นอีกด้วยดังนี้คือ

อำเภอท่าแซะ แขวงเมืองชุมพร จำนวนคนที่เสือขบ **นายช่วย** **อำแดงจัน**บางรึกหนึ่ง **อำแดงเกด**บ้านหาดพังไกรหนึ่ง **นายน้อย**บ้านท่าแซะหนึ่ง **นายเปียว**บ้านท่าแซะหนึ่ง **อำแดงเข้า**ภรรยา**นายลอม**บ้านคูริงหนึ่ง หลาน**นายยอด**บ้านหาดพังไกรหนึ่ง **นายนองแดงสายทอง**บ้านลับล่อหนึ่ง **นายน้อยบุตรขุนตระเวน**บ้านล่อหนึ่ง **นายเชด**บ้านหาดหงหนึ่ง รวม ๙ คน

รายเลขเมืองกระบุรีซึ่งอยู่ ณ เมืองชุมพร ที่เสือกัดตายในรัตนโกสินทรศก ๑๐๘[๓]

หนึ่ง **นายอ่อน**หม้ายเลขกองกลางอยู่บ้านลับล่อ ไปตัดจากมุงเรือนที่ปลายคลองลับล่อ เมื่อเดือนพฤศจิกายน เวลาบ่าย ๕ โมงเสือกัดตายตามผี[๔]ไม่ได้

สอง **นายนอง**ว่าที่**หมื่นจบ** คุมเลขกองด่านอยู่บ้านหาดพังไกร ไปขึ้นน้ำตาลที่กลางนาหาดพังไกร เมื่อเดือนตุลาคมข้างขึ้น เวลากลางวันตะวันเที่ยง พอกลับลงจากปลายตาลเสือกัดตาย ตามได้ผีมาครึ่งหนึ่ง

สาม **อำแดงแป้น**บุตร**ขุนชนะ**คุมเลขกองกลาง อยู่บ้านท่าญวน ไปหาผัวริมนาท่าญวน เมื่อเดือนตุลาคมข้างแรม กลางวันบ่าย ๓ โมง เสือกัดตาย ตามได้ผี

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "พระอง" คำว่า "พะอง" เป็นคำนาม หมายถึง ลำไม้ไผ่สำหรับพาดขึ้นต้นไม้

[๒]น่าจะเขียนว่า "เมืองกระบุรี"

[๓]คือ พุทธศักราช ๒๔๓๒

[๔]ในที่นี้หมายถึง ร่างผู้ตาย *(ถูกเสือกัด)* คือ ศพ

สี่ **นายแบน**เป็นเลขกองกลาง อยู่บ้านท่าญวนไปหาตัวเลขจะพามาทำทางที่เมืองกระ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ เวลาพลบค่ำเสือกัดตายที่นาป่าตออำเภอท่าญวน

ห้า **อำแดงเลี้ยน**ภรรยา**นายพลอย** เลขกองกลาง อยู่บ้านเขาปูน นั่งสานสาดอยู่ที่ใต้ถุนร้าน ไล่นกไร่เวลาตะวันเที่ยง เสือกัดตายตามผีได้

เล่าต่างกันแต่จำนวนคนที่เสือกัด แลเรื่องราวที่เสือกัดโดยประเภทต่าง ๆ กันเท่านั้น พอฟังเป็นยุติได้ว่า "ที่เมืองชุมพรเดี๋ยวนี้มีเสือดุกัดคนตายเสียหลายคน ชาวบ้านชาวเมืองพากันครั่นคร้ามเสือตัวนั้นอยู่แทบทั่วกัน" นี่กล่าวตามที่ได้ยินด้วยหู ทีนี้จะกล่าวถึงที่เห็นด้วยตาต่อไป"

ครั้นข้าพเจ้ากับพวกที่ไปด้วยขึ้นไปถึงเมือง แต่แรกกรมการเขาจะจัดให้พักที่ทำเนียบริมจวนเจ้าเมือง แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าไกลจากธุระของข้าพเจ้า" จึ่งไปพักอยู่ที่ทำเนียบชายทุ่งริมที่จะทำพลับพลารับเสด็จฯ ในค่ำวันนั้นกรมการเขาจัดคนมากองไฟรอบที่พักข้าพเจ้า *(ซึ่งเป็นที่ไม่ได้มีรั้วอันใดล้อม)* หลาย ๑๐ คนทั้งคนที่ไปด้วย แลคนทำพลับพลาก็อีกหลาย ๑๐ คน อยู่ในบริเวณที่นั้นด้วยกัน

ในคืนวันนั้นข้าพเจ้านอนหลับตลอดรุ่ง ต่อเช้าขึ้นจึ่งได้ความว่า "เมื่อเที่ยงคืนพวกกองไฟร้องโวยวายกันขึ้น ให้ไปสืบถามได้ความว่า 'ได้ยินเสียงเสือเข้ามาร้องอยู่ที่ริมบึงข้างนั้น' เสียงที่ร้องนี้พวกที่ไปกับข้าพเจ้าได้ยินก็มี แต่คนนั้นไม่เคยได้ยินเสียงเสือ ไล่เสียงเข้าก็เป็นแต่ว่าได้ยินเสียง แต่จะเป็นเสียงอะไรไม่รู้?"

ข้าพเจ้าถามกรมการว่า "ในที่เหล่านั้นเสือเคยเข้าบ้างหรือไม่ ?"

เขาบอกว่า "เคยเข้ามาอยู่บ้าง" ก็เป็นสงบกันไป จนค่ำวันนั้นข้าพเจ้านอนกำลังหลับสนิท สะดุ้งตกใจได้ยินเสียงโวยวาย[๑]โกลาหลกันใหญ่ ลุกทะลึ่งออกมาดูเห็นบรรดาพวกที่ไปกับข้าพเจ้าซึ่งนอนอยู่ในเรือนหลังเดียวกัน บางคนปีนขึ้นไปอยู่บนขื่อบ้าง ที่เข้าห้องปิดประตูบ้าง นอกจากนั้นก็ลุกขึ้นยืนอยู่บนที่นอนของตน ล้วนแต่โบกมือร้องเฮ้อว...เฮ้อว...เฮ้อว...เฮ้อว... !! อยู่ด้วยกันเต็มเสียง

ข้าพเจ้ากำลังมัวนอนเต็มที ไม่รู้ว่าเรื่องราวอันใดกัน "พลอย" เฮ้อว ! ไปด้วยกับเขาสักสองสามที จึ่งได้สติถามว่า "อะไรกัน ?"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เวยวาย" ทุกแห่ง

เขาบอกว่า "เสือเข้ามา"

ข้าพเจ้าจึ่งห้าม ให้สงบโวยวาย[๑]กันลง ในขณะนั้นเดือนหงายสว่าง มองไปดูเห็นพวกที่ไปด้วยกันที่อยู่อีกหลังหนึ่งตรงกันข้ามก็กำลังลุกขึ้นร้อง "เฮ้อว... เฮ้อว" เหมือนเช่นพวกข้างนี้ ส่วนพวกหัวเมืองทั้งที่มาทำพลับพลาแลมากองไฟล้อมทำเนียบ เบ็ดเสร็จเห็นจะสัก ๓๐๐ คนกว่า ดูรวมกันเป็นกระจุก[๑] ๆ อยู่ที่นั่นหมู่หนึ่ง อยู่ที่นี่หมู่หนึ่ง เป็นกลุ่ม ๆ กันไป ต่างร้องโวยวายกันทั่วทุกคน เสียงคนโกลาหลในเวลานั้น ถ้าจะประมาณแต่ในวังก็เห็นจะได้ยินถึงเสาชิงช้าได้ ค่อยสงบลง...สงบลง จนเงียบกันเกือบเป็นปรกติ

ข้าพเจ้าจึ่งให้คนไปลอบถามให้ได้ความชัดว่า "เสือมันเข้ามาที่ไหน ? แลได้ทำใครเป็นอันตรายบ้างหรืออย่างไร ?"

สักครู่หนึ่งค่อยสืบสาวซักไซ้ได้ความว่า "ที่โรงไว้ของข้างหลังเรือนที่ข้าพเจ้าพัก ที่โรงนั้นเป็นโรงใหญ่ไม่มีฝาอยู่ ๒ ด้าน มีคนนอนอยู่หลายคน เจ้าคนหัวเมืองคนหนึ่งละเมอโวยวายขึ้น เจ้าคนหัวเมืองอีกคนหนึ่งนอนอยู่เคียงกันได้ยินเสียงเพื่อนกันโวยวายก็ตกใจ ลุกทะลึ่งขึ้นร้องว่า "เสือ ! " *(โดยความตกใจแลอารมณ์หวาดหวั่นกลัวเสือตัวใหญ่นั้นอยู่เป็นที่ตั้ง)* แล้วก็ลุกขึ้นวิ่งทีเดียว ด้วยเข้าใจว่า "เสือมากัดอ้ายคนละเมอ"

ส่วนอ้ายคนละเมอเห็นเขาวิ่งร้องว่า "เสือ ! เสือ ! " ก็สำคัญว่า "เสือเข้ามา" พลอยวิ่ง ลุกขึ้นวิ่งร้องโวยวายตามเขาไป

เจ้า ๒ คนนี้เข้าที่ไหนก็เป็นบ่อนแตก ลุกขึ้นร้องเกรียวกราวไปตามกัน ตลอดเข้ามาจนเรือนที่ข้าพเจ้าอยู่ จึ่งได้พลอยเกรียวกราวไปกับเขาด้วย

ครั้นได้ความชัดอย่างนี้ก็มีอยู่แต่ ๒ อย่าง คือหัวเราะอย่างหนึ่งหอบ *(คือหอบเหนื่อยค่าที่เฮ้อว ! และค่าที่หัวเราะนั้น)* อย่างหนึ่งเท่านั้น เสียงฮาฮากันไปอีกกว่าชั่วโมงจึ่งสงบเงียบหลับกันไปอีก นี่แลที่ข้าพเจ้าได้เห็นในเรื่องเสือตัวใหญ่นั้น ด้วยตาของข้าพเจ้าเองจริงแท้

ข้าพเจ้าระลึกถึงหอพระสมุดวชิรญาณ ยังไม่มีอะไรจะส่งมาฝาก มีเวลาว่างเมื่อแล่นเรือแต่เมืองกระบุรีไปเมืองระนอง จึ่งเรียบเรียงเรื่องนี้ส่งมาให้

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กระจุบ" คำว่า "กระจุก" เป็นคำนาม หมายถึง สิ่งที่รวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ส่วนคำว่า "กระจุบ" เป็นคำนาม หมายถึง ส่วนของโคมตรงที่สวมหลอด ส่วนของตะเกียงที่ไส้ผ่านสำหรับจุดไฟ

ลงพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณให้ท่านสมาชิกอ่านเล่นขัน ๆ โดยเป็นความจริงตามที่ข้าพเจ้าได้รู้ได้เห็น แต่มิใช่ได้เห็นเสือตัวใหญ่นั้นดอกนะ

หน้อยท่านผู้อ่านจะเข้าใจไปว่า "ข้าพเจ้าว่าได้เห็นเสือตัวใหญ่นั้นด้วยตาเอง จะมาหารข้าพเจ้า" ถ้าเข้าใจเช่นนั้น เข้าใจผิดเน้อ

โสพสบุรุษ[๑]

ยังมีชายผู้หนึ่งชื่อ**โสพสบุรุษ** คิดเล่นแต่แร่แปรธาตุ คือจะทำเงินให้เป็นทองก็ไม่เป็นไปได้ เล่น ๆ ไปก็จนยากจนลง ก็เที่ยวไปหาผู้วิเศษ เฉพาะพบพระอาจารย์องค์หนึ่งจึ่งเข้าไปหา แลเล่าความตามที่ตนปรารถนาให้พระอาจารย์ฟัง

พระอาจารย์ว่า "ถ้าเจ้าหาถ่านพริกมาให้ได้มาก ๆ เราจะบอกวิชาทำเงินเป็นทองให้แก่เจ้า"

โสพสบุรุษก็เพียรปลูกไร่พริกไว้ได้มาก ครั้นพริกออกผลต้นเติบโตแล้วก็ไปถามพระอาจารย์ว่า "จะเผาถ่านได้หรือยัง ? "

พระอาจารย์ว่า "ให้เก็บผลขายเสียก่อนเถิดแล้วจึ่งเอาต้นนั้นเผาเป็นถ่านไว้"

โสพสบุรุษก็ทำตาม แล้วเวียนไต่ถามพระอาจารย์ว่า "ถ่านนั้นจะพอหรือยัง ? "

พระอาจารย์ว่า "ยังน้อยนัก"

โสพสบุรุษก็ไปปลูกไร่พริกอีก แต่เวียนปลูกเวียนขายผลพริกแลเผาถ่านอยู่เช่นนี้หลายครั้ง ได้เงินค่าขายผลพริกหลายชั่ง ถ่านก็ยังตั้งยุ้งอยู่เป็นกอง พระอาจารย์เห็นว่าได้ถ่านมากแล้วจึ่งเรียกโสพสบุรุษมาว่า "เราจะบอกวิชา

---

[๑]หลวงวินิจวิทยาการ, "นิทานสุภาสิตโบราณ บทที่ ๒ เรื่องโสพศบุรุษ," **วชิรญาณวิเศษ** ๕.๔๒ (๓ สิงหาคม ๑๐๙) : ๕๙๕.

ทำเงินเป็นทองให้แก่เจ้า เจ้าจงเอาถ่านนี้ไปขาย เอาเงินมาผสมเข้ากับเงินค่าผลพริก แล้วไปซื้อทองเขาเถิด"

แต่นั้นมาโสพสบุรุษก็ได้สติคิดละเว้นไม่เล่นแร่แปรธาตุ ตั้งใจทำไร่นาค้าขายจนมั่งมีเงินทอง ครองความสุขสำราญนานมา

⊙ ปรอทแร่พลวงเหล็กทั้ง ทองแดง
เสียถ่านเปลืองทุนแรง ร่อยไร้
พานิชไร่นาแสวง ฤๅ - ชาเทอญ
เงินจึ่งเป็นทองได้ ดุจค้าพริกขาย ฯ

หงส์[๑]

หงส์นั้นเป็นนกชนิดหนึ่งแต่จะเป็นนกชนิดไหนหรือมีอะไรบ้างก็ไม่สู้แน่ ? ทราบแต่ว่ามีปากจิกได้ มีปีกบินได้ ว่ายน้ำได้ ถ้าทำให้โกรธแล้วค่อนข้างดุ อาจพาเพื่อนมากลุ้มรุมพากเพียรที่จะทำลายชีวิตมนุษย์ได้ แต่จะมาจากป่าหิมพานต์หรือดงพระยาไฟหรือวัดสระเกศ[๒] ก็ไม่สู้แน่เหมือนกัน

ที่จริงข้าพเจ้าก็ไม่ได้เคยเป็นหงส์มาเอง เห็นแต่**คุณผิน**กับ**กิลลิ้ก** เห็น คุณผินมาเล่าให้**คุณมน**กับข้าพเจ้าฟัง อ้างกิลลิ้กเป็นพยาน เวลาที่เล่านั้นกิลลิ้กก็อยู่นั่นด้วย แต่หาว่ากระไรหรือแสดงกิริยาปฏิเสธอันใดไม่ ? เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจ กิลลิ้กรับรองในการที่คุณผินอ้างตนเป็นพยาน เว้นไว้แต่บางทีกิลลิ้กจะไม่เข้าใจความที่คุณผินเล่าก็เป็นได้

แรกเริ่มเดิมทีคุณผิน คุณมน ข้าพเจ้า กิลลิ้ก รวมสี่ด้วยกันนั่งสูบบุหรี่อยู่ที่บ้านข้าพเจ้า หรือว่าที่จริงก็นั่งสูบบุหรี่ด้วยกัน ๓ คนเท่านั้น เพราะกิลลิ้กนอนอยู่บนเก้าอี้หาได้นั่งไม่ *(เขาไม่ชอบนั่งเก้าอี้)* แลไม่ได้สูบบุหรี่เพราะสูบไม่เป็น

---

[๑] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอพระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส)*. **วชิรญาณ** ๑๑.๔๑ (มีนาคม ๑๑๘) : ๔๒๗ - ๔๓๘.

[๒] วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ตั้ง ณ แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยอยุธยา เดิมชื่อวัดสะแก สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนาใหม่ทั้งพระอาราม แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า "วัดสระเกศ"

กิลลิ้กเกิดที่เมืองฝรั่งเมืองใดเมืองหนึ่ง ดูเหมือนในประเทศรัสเซีย[๑] แต่ไม่สู้แน่เพราะข้าพเจ้าไม่ได้เห็นเขาเกิด แลตัวเขาเองก็ไม่ได้เห็นเหมือนกัน เพราะเมื่อเขาเกิดนั้นตาเขายังไม่โปร่ง เห็นอะไรไม่ได้ แต่มีคำเล่าลือว่า "เมื่อกิลลิ้กเกิดได้สองสามวันก็มีคนพาเขากับมารดาเขาข้ามไปประเทศอังกฤษ[๒]" เป็นอันตัดทางที่จะให้กิลลิ้กจำบ้านเกิดเมืองนอนของเขาได้ ต่อเขาโตเต็มที่แล้วจึ่งข้ามมหาสมุทรมาอยู่ประเทศเรา

กิลลิ้กสูบบุหรี่ไม่เป็นดังที่กล่าวมาแล้ว จนขันควันบุหรี่ก็ไม่ชอบ ถ้าพวกเราเอาควันบุหรี่พ่นจมูกเข้าแล้วก็เดือดร้อนนักทีเดียว บางทีถึงร้องเอ่งเอาดัง ๆ

ข้าพเจ้าลืมกล่าวไปว่า "กิลลิ้กไม่ใช่มนุษย์ เป็นแต่สุนัขของข้าพเจ้าที่ได้เลี้ยงมาหลายปี เชี่ยวในการกัดขโมย คนขอทาน โปลิศ แมว รองเท้า พรมกับอื่น ๆ อีกหลายอย่าง"

วันนั้นพวกเรา *(เว้นแต่กิลลิ้ก)* นั่งปรับทุกข์กันว่าพวกเราช่างไม่ได้การเสียจริง ๆ ถ้าเป็นอย่างนี้อยู่แล้วก็จะไม่ได้เรื่องด้วย การก็จะไม่ได้ทำอะไรก็จะเสียหมด จะต้องคิดหาทางแก้อย่างใดอย่างหนึ่ง

แต่เรื่องที่เราปรับทุกข์อยู่นั้นไม่ได้เกิดจากความชั่วหรือความเลวทรามอันใดของเรา กล่าวคือการพนันสุรุ่ยสุร่ายหรือเสพของที่ไม่ควรทำ เป็นต้น ส่วนความชั่วเช่นการพนัน ฯลฯ นั้นเราไม่เป็นเลย แต่เรื่องเสพของไม่ควรนั้นบางทีจะเป็นบ้าง เพราะบางทีก็ต้องจิบบรั่นดี *(เป็นยา)* เป็นครั้งเป็นคราว จะว่าไม่ถูกต้องเลยไม่ได้

เหตุของความทุกข์นั้นคือเรื่องร่างกายของเราที่ไม่หมดสิ้นซึ่งความพยาธิทั้งปวง คุณผินบ่นว่า "ปวดศีรษะหรือเวียนศีรษะไม่ใคร่หยุด" ถ้าวันไหนไปกินเลี้ยงมาแล้วก็ยิ่งหนักขึ้น

คุณมนก็บ่นว่า "ไม่สบายอย่างเดียวกัน" แต่ส่วนข้าพเจ้านั้นตับไม่ปรกติ แลข้าพเจ้าทราบว่า 'ตับไม่ปรกติก็เพราะได้อ่านใบแจ้งความขายยารักษาตับ

---

[๑] Russia เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Union of Soviet Socialist Republics)

[๒] England เรียกชื่อเป็นทางการว่า "สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ *(United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)*

มาวันนั้นเอง ใบแจ้งความนั้นจาระไน[๕]ว่า "ถ้าใครตับไม่ปรกติแล้วมักมีอาการอย่างนั้น ๆ หลายอย่างต่อหลายอย่าง"

เช้าวันนั้นข้าพเจ้าก็สบายดีอยู่ แต่ครั้นไปอ่านอาการโรคตับเสียแล้วสิดูมีอาการตามที่แสดงนั้นบริบูรณ์ทุกอย่าง รวมทั้งอาการที่ว่า "มักรู้สึกไม่ใคร่อยากทำการอันใด ? " ด้วย

เมื่อข้าพเจ้าอยู่โรงเรียนคงจะตับไม่ปรกติยิ่งกว่าเดี๋ยวนี้ เพราะข้าพเจ้ารู้สึกไม่อยากทำการยิ่งกว่าเดี๋ยวนี้ไปเสียอีก ท่านผู้ใหญ่คอยแต่ตีด่าว่า "ข้าพเจ้าเกียจคร้าน" หาทราบไม่ว่า "เป็นด้วยตับข้าพเจ้าไม่ปรกตินั้นเอง"

ถึงตัวข้าพเจ้าก็พึ่งทราบต่อเมื่ออ่านแจ้งความขายยานั้นมาแล้วว่า "การที่ข้าพเจ้าไม่ชอบไปโรงเรียนนั้นเป็นด้วยตับข้าพเจ้าไม่ดี" ประหลาดแต่ว่า "ถ้าตับเสียแต่เล็ก ๆ แล้วทำไมข้าพเจ้าจึ่งอยู่ได้จนป่านนี้ ? "

พวกเรานั่งปรับทุกข์ถึงสังขารของเราอยู่ได้สักครึ่งชั่วโมง คุณผินก็กล่าวว่า "เราต้องหยุดพักไม่ทำการเสียสักคราวหนึ่งจึ่งจะค่อยยังชั่ว"

คุณมนตอบว่า "ถูกแล้ว เราต้องหยุดการไปเปลี่ยนอากาศเสียสักคราวหนึ่ง เราทำการมากเกินมันสมอง[๖]ของเราไปจึ่งทำให้เราไม่สบาย เพราะฉะนั้นเราจะต้องเปลี่ยนที่ไปไหนเสียให้เราไม่ต้องจำเป็นต้องใช้มันสมองเลยจึ่งจะหายได้"

การที่คุณมนแนะนำการเปลี่ยนที่นั้น คุณผินกับข้าพเจ้าก็เห็นด้วย เลยปรึกษากันว่า "จะไปข้างไหนแลทำอย่างไรดี ? "

คุณมนออกความคิดต่อไปว่า "ไปเที่ยวทะเลเห็นจะดีกว่าอื่น"

ข้าพเจ้าตอบว่า "ช่างเถอะ" เพราะข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยอย่างเอกทีเดียว

ข้าพเจ้าทราบอยู่ว่า "การไปทะเลนั้นเป็นอย่างไร ? ต่างว่าเราไปเที่ยวทะเลวิก[๗] หนึ่งดังนี้ เราก็ขนข้าวของไปลงเรือตั้งใจว่าจะสบายใหญ่เสียคราวหนึ่ง เวลาเรือออกเราก็จุดบุหรี่เดินไปเดินมาบนดาดฟ้า ประหนึ่งว่าเราเป็น

---

[๕]ต้นฉบับเขียนว่า "จะระไน" คำว่า "จาระไน" หมายถึง พูดชี้แจงอย่างละเอียดถี่ถ้วน

[๖]ต้นฉบับเขียนว่า "ขมอง" ทุกแห่ง

[๗]week สัปดาห์

โคลัมบัสกับแอดมิราลอิโตรวมกันเข้าเป็นคนเดียวกัน ครั้นออกทะเลสิเรารู้สึกคล้ายว่าเราเป็นแต่เพียงโคลัมบัสคนเดียว ไม่มีแอดมิราลอิโตด้วยเสียแล้ว ในระหว่างวันที่สองที่สามเราโกรธตัวว่าไปทะเลทำไมมิรู้ วันที่สี่ที่ห้าเราโกรธใครไม่ทราบว่าทำไมไผ่ทำให้เราตายเสียหนอ ต่อวันที่เจ็ดกลับเข้าแม่น้ำเจ้าพระยาจึ่งรู้สึกว่า "เออ ! ไปทะเลก็สนุกดี"

ส่วนของที่กินในระหว่าง ๗ วันนั้น ต่างว่าเรากินข้าวกับปลาแห้งเข้าไปได้ดังนี้ ก็รู้สึกคล้ายกับได้กินข้าวกับปลาแห้งมาสัก ๑๐ ปี เรือโคลงทีใดปลาแห้งก็ขึ้นมาอยู่คอหอยทุกที เรือทั้งลำดูเหมือนกลิ่นเต็มไปด้วยปลาแห้งทั้งนั้น

เพราะเหตุที่กล่าวมานี้ข้าพเจ้าจึ่งร้องขัดการไปทะเลโดยเต็มเสียงทีเดียว เพราะการเมาคลื่นไม่ใช่ของสนุก แลการที่ข้าพเจ้าขัดนั้นข้าพเจ้าอธิบายว่า "ไม่ใช่เพราะข้าพเจ้ากลัวเมาเอง เป็นด้วยข้าพเจ้ากลัวแทนคุณผินกับคุณมนดอก"

คุณผินตอบว่า "คุณผินเองเมาคลื่นไม่เป็น แต่ถ้าคุณมนกับข้าพเจ้าไปแล้วคงจะเมาปนปี้เป็นแน่"

คุณมนกลับตอบคุณผินว่า "คุณมนเองยังไม่เคยเมาคลื่นสักครั้งเดียว" แต่คุณผินกับข้าพเจ้านั้นเกรงจะทนไม่ได้

การที่พวกเรากลัวแทนกันยุ่งอยู่ดังนี้ ก็เป็นอันตกลงที่จะไม่ไปทะเลต้องหันมาหาแม่น้ำ

คุณมนแนะนำว่า "เราหาเรือโบตตีกรรเชียงมีผ้าใบดาดตลอดหัวตลอดท้ายเข้าสักลำหนึ่ง แล้วไปเที่ยวทางเหนือ ๆ จ้างเรือไฟลากบ้าง ตีกรรเชียงเอาเองบ้างตามสนุกของเราจะได้พอมีเอ๊กเซอร์ไซซ์[๑] นอนหลับสบาย ๆ"

คุณผินตอบว่า "ถ้าการตีกรรเชียงทำให้คุณนอนหลับยิ่งกว่าที่คุณนอนอยู่ทุกวันแล้ว ผมก็ต้องร้องขอไม่ให้คุณตีกรรเชียงเพราะเดี๋ยวนี้คุณก็นอนพออยู่ ถ้ามากกว่านี้ไปบ้างทีจะเกิดโทษ ว่าที่จริงการตีกรรเชียงเองคงดีมากเพราะเราจะได้กินข้าวได้"

คุณมน "ถ้าการตีกรรเชียงทำให้คุณกินข้าวได้ยิ่งกว่าที่คุณกินอยู่ทุกวันแล้ว ผมก็ต้องร้องขอไม่ให้คุณตีกรรเชียงเหมือนกัน เพราะถ้าคุณกินข้าวมากกว่าธรรมดาของคุณแล้ว คุณคงทนไม่ได้เป็นแน่"

---

[๑] exercised ออกกำลัง

การนอนเกินธรรมดาแลกินเกินธรรมดาจะให้คุณหรือโทษแก่ท่านทั้งสองนั้นอย่างไรก็ดี ลงท้ายเราก็ตกลงว่า "จะหาเรือโบตอย่างที่คุณมนแนะนำนั้นบรรทุกกับข้าวของกินไปเสร็จ จ้างเรือเมล์ลากไปถึงบางปะอิน ไปเที่ยวเกะกะอยู่สักวันสองวันแล้วจึ่งจ้างเขาลากไปกรุงเก่าแลที่อื่น ๆ ต่อไป"

เมื่อตกลงดังนี้พวกเราก็ช่วยกันหาเรือ แลข้าวของพร้อมในวันสองวันนั้น วันพฤหัสบดี[๑] หรือวันศุกร์อะไรวันหนึ่งเป็นวันฤกษ์ดีพวกเรา *(รวมทั้งกิลลิ้ก)* ก็ออกจากบ้านข้าพเจ้า *(แถวถนนบ้านหม้อ)* ไปลงเรือที่ปากคลองตลาด[๒] จ้างคนขนข้าวของเสื้อผ้าแลเสบียงอาหารทั้งปวง เดินตามกันเป็นกระบวนแห่ดังนี้

หนึ่ง กิลลิ้ก *(คาบไม้เท้า)*

สอง สุนัขตามถนน ๒ ตัว *(เพื่อนกิลลิ้กตามไปส่ง)*

สาม คุณมน *(หอบเสื้อฝนสูบกล้อง)*

สี่ คุณผิน *(เดินทำท่าเป็นทีไม่รู้ไม่เห็น)*

ห้า อาเส็งกับอาซิว *(เจ๊กลูกจ้างแบกกระจาดของกินเดินส่งภาษากันไปตามทาง)*

หก อ้ายแดง *(บ่าวข้าพเจ้าแบกกระจาดเครื่องดื่ม)*

เจ็ด อ้ายดำ *(สุนัขหน้าบ้านเป็นเพื่อนสนิทกับอ้ายแดง)*

แปด ตาแสง *(คนรับจ้างแบกหีบเสื้อผ้ากับกระเป๋าหนัง)*

เก้า อ้ายหมี *(เพื่อนตาแสงเดินเคียงไปกับตาแสงตามไปดูว่าจะไปไหนกัน ?)*

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ประหัศ"

[๒] เมื่อออดีตประมาณ ๓๐ - ๕๐ ปี การคมนาคมทางน้ำมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิต ปากคลองตลาดเป็นแหล่งค้าขายผักสดที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง ณ ใจกลางชอยท่ากลาง ถนนจักรเพชร แขวง *(ตำบล)* วังบูรพาภิรมย์ เขต *(อำเภอ)* พระนคร กรุงเทพมหานคร มีท่าเรือสำคัญ ๓ ท่า คือ ท่าน้ำสะพานพุทธฯ ท่ากลาง และท่าตอนปลายติดคลองหลอด *(เพื่อข้ามฟากไปด้านวัดกัลยาณมิตร)* ท่าเรือที่สามเป็นที่เรือบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาขาย และเป็นท่าที่พ่อค้าแม่ค้าลำเลียงสินค้าที่ซื้อขายจากตลาดผักสดนี้ไปขายยังที่ต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนหนทางขยายออกไปทำให้การคมนาคมไปมาสะดวก ทำให้การลำเลียงสินค้าไปขายทางน้ำจึงลดบทบาทลง ท่าเรือปากคลองตลาดจึงเป็นเพียงท่ารับส่งผู้โดยสารทางเรือเท่านั้น ส่วนการค้าขายผักสดได้ขยับขยายไปขาย ณ ตลาดไทอีกแห่งหนึ่ง ปัจจุบันปากคลองตลาดจึงเป็นที่รู้จักกันในนามของตลาดค้าดอกไม้สด

สิบ ตัวข้าพเจ้า *(ถือไม้ตะพดมีปืนโก๊ะ[๑]ในกระเป๋า ๓ กระบอกรั้งท้าย เพื่อจะไม่ให้พวกลูกจ้างจรแบกของแวะเข้าตรอกไปเสีย)*

เวลาโมงเช้ากับ ๓๒ นาที กระบวนแห่ถึงท่าปากคลองตลาดขนข้าวของลงเรือเสร็จแล้ว คุณมนรับหน้าที่ปฏิคมตรวจการได้ความว่า "หม้อน้ำมีมาแล้ว แต่หาได้ใส่น้ำมาไม่" น้ำในแม่น้ำกร่อยจะต้องหาน้ำเสียก่อน ปากคลอง-ตลาดกับบ้านหม้อเดินก็หลายนาที จึ่งตกลงกันว่าลองขอเขาเอาตามตึกแถวเหล่านั้นเถิด ให้ข้าพเจ้ากับอ้ายแดงไปจัดการมาให้ได้

เมื่อได้รับหน้าที่ดังนั้น ข้าพเจ้าก็ให้อ้ายแดงแบกหม้อเดินตามข้าพเจ้าขึ้นไปตามตึกแถว พบตาแก่ยืนอยู่หน้าประตูบ้านคนหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ตรงเข้าไปถามว่า "มีน้ำบ้างหรือไม่ ? "

ตาแก่ตอบว่า "ก็แม่น้ำถมไปยังไงล่ะ ? "

ข้าพเจ้า "แม่น้ำจะกินเข้าไปยังไงล่ะตา ? "

ตาแก่ "กินแม่น้ำไม่ได้ก็กินแต่น้ำซีพ่อคุณ"

ข้าพเจ้าเลยลา ต้องใช้อ้ายแดงกลับแบกหม้อไปบ้าน เสียเวลาอยู่เกือบครึ่งชั่วโมง

การพ่วงเรือเมล์นั้นเป็นของต้องเรียน ไปรู้เอาง่าย ๆ ไม่ได้ เราคอยอยู่สักครู่หนึ่งก็มีเรือเมล์เชื่องแล่นมาลำหนึ่ง พวกเราทึ่งเพราะเห็นไม่มีเรืออื่น เลยรีบเข้าพ่วงเสียก่อนเพื่อจะได้อยู่หน้า แต่ครั้นไปถึงท่าเตียนมีเรือเป็ดเข้ามาพ่วงอีกลำหนึ่งสิ เราเลื่อนมาเป็นที่สองเสียแล้ว เรือเป็ดลำนั้นคงจะบรรทุกผ้าแป้งกับทุเรียนกวนเป็นแน่ เพราะเมื่อเรือแล่นทวนลมนั้นส่งกลิ่นมาทางเราจนจวนแทบจะเรือล่ม กลิ่นนั้นคุณผินว่าผ้าแป้งแต่คุณมนว่าทุเรียนกวน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึ่งว่าผ้าแป้งกับทุเรียนด้วยกัน ว่าที่แท้ที่จริงข้าพเจ้าแข้าใจว่า "ของที่บรรทุกเรือเป็ดลำนั้นไม่มะม่วงก็กำยานเป็นแน่"

เช้าวันนั้นกว่าจะพ้นแขวงกรุงเทพฯสิ เรือเราลงมาห้อยท้ายอยู่ไหน ๆ เสียแล้ว จะแก้ไขก็เป็นการลำบาก เลยยอมอยู่สุดท้ายนั่นเอง

---

[๑] colt ปืนพกขนาดสั้นประเภทปืนรีวอลเวอร์ *(colt revolver)* ประเภทปืนลูกโม่ ตั้งชื่อปืนตามชื่อผู้ประดิษฐ์

ไปตามทางเรือไฟหยุดจอดรับฟืนสองสามครั้ง คราวหนึ่งจอดที่ปากเกร็ดหรือบางขุนพรหมอะไรแห่งหนึ่งก็จำไม่ได้ เวลาจอดอยู่นั้นมีแขกพายเรือขายขนมปัง "รสดี" ผ่านมาเราก็เรียกซื้อ พอตาแขกคนนั้นจอดเข้ามาก็มีแขกพายเรือขายขนมปังมาอีกคนหนึ่ง

คุณมนกล่าวว่า "เราเรียกแขกคนนั้นมาอีกคนจะดีกระมัง ?"

ตาแขกที่เรียกมาก่อนนั้นไม่เห็นด้วยตอบว่า "อย่า เรียก[๑]เขามาทำไม เขาเป็นคนบ้า"

คุณมน "ทำไมแกว่าเขาบ้า ? "

ตาแขก "ไม่บ้ายังไรได้ ? เขาคลั่งว่าเขาเป็นตัวมะหะหมัด"

คุณมน "ทำไม ! คนที่ว่าเป็นตัวมะหะหมัดแหละเป็นบ้าหมดหรือ ? "

ตาแขกพยักหน้า

คุณมน "ทำไมแกถึงรู้ล่ะ ? "

ตาแขก "ก็เพราะฉันเป็นตัวมะหะหมัดเอง ท่านเข้าใจ ? "

"นี่แหละ ! ตาแขกคนนั้นเองแกจะอย่างไรอยู่ก็ไม่ทราบ ข้าพเจ้าเลยไม่ยอมกินขนมปังที่ซื้อไว้นั้น"

ในระหว่างปากเกร็ดหรือบางขุนพรหม *(คือที่ที่ซื้อขนมปัง)* กับบางปะอินนั้น พวกเราผลัดกันนั่งถือท้าย แล้วสูบกล้องคุยกันไปตลอดทาง ไม่ว่าเรื่องอะไรตั้งแต่เรื่องยายกะตาทำนาให้หลานเฝ้า ไปจนเรื่องตะเลงพ่าย พระลอเก็บมาเล่าสู่กันฟังเสียหมด คุณมนไปฉวยเอาเรื่องขันมาแต่ไหนเรื่องหนึ่ง เล่าตั้งแต่เกาะใหญ่ไปจนถึงเกาะบางปะอินก็ยังไม่ถึงตรงขัน ทำให้เราคอยเอียงหูฟังเสียแทบจะหูหนวก

ครั้นถึงบางปะอินต้องแก้เรือตีกรรเชียงเอะอะ คุณมนก็เลยหยุดเล่าเรื่องเสีย เราเป็นอันไม่ทราบว่า "เรื่องขันนั้นขันอย่างไร ? "

เมื่อแก้เรือออกเสร็จแล้ว พวกเรา *(เว้นแต่กิลลิ้ก)* ก็ปั่นแปะดูกันว่า "ใครจะถูกตีกรรเชียง ใครจะถูกถือท้าย ใครจะถูกนั่งไปเปล่า ๆ "

ตกลงคุณผินเป็นคนตีกรรเชียง ข้าพเจ้าเป็นคนถือท้าย คุณมนเป็นคนนั่งสูบกล้องไปเปล่า ๆ ข้างหัวเรือ

---

[๑] ต้นฉบับไม่ปรากฏคำว่า "เรียก" ซึ่งทำให้ความไม่ถูกต้อง จึงปรับเติมเข้าไป

เวลาที่เรือเลียบไปข้าง ๆ ฝั่งวัดนิเวศน์ธรรมประวัตินั้น อะไรไม่ทราบทำให้ข้าพเจ้าคิดถึงสีทะนนไชยกับนิราศลอนดอน รำพึงว่า "ถ้าสีทะนนไชยไปลอนดอนแล้วจะไปทำอย่างไรบ้างหนอ ? "

การที่ข้าพเจ้านึกถึงสีทะนนไชยนั้นเห็นจะเป็นด้วยเรื่องขันที่ยังไม่ถึงตรงขันของคุณมนนั้นเอง แต่การที่ข้าพเจ้านึกถึงลอนดอนนั้นจะเป็นด้วยอะไรไม่แน่ เห็นจะเป็นด้วยข้าพเจ้าได้กินใส้กรอกเยอรมันมาในวันนั้น"

ข้าพเจ้ากำลังพิศวงในใจถึงเรื่องสีทะนนไชยไปลอนดอนอยู่ ก็พอคุณผินเอะอะทิ้งกรรเชียงหลุดจากมือ แล้วเอนหงายไปทับคุณมนข้างหัวเรือ คุณมนนอนหงายไปทับมะม่วงกวน เสียงโครมครามราวกับแผ่นดินไหว ทำให้ข้าพเจ้าตื่นขึ้นจากความพิศวงในสีทะนนไชย แล้วถามว่า "นั่นหกคะเมนทำไมกันป่านนี้ ประเดี๋ยวเรือแพก็จะล่มลงไป"

ต่อคุณผินกล่าวคำที่ไม่สู้เพราะ แสดงความโกรธเสียสัก ๓ กระบุงแล้ว ข้าพเจ้าจึ่งรู้สึกว่า "เวลาที่ข้าพเจ้ารำพึงถึงสีทะนนไชยไปเที่ยวลอนดอนอยู่นั้น สติข้าพเจ้าเผลอลืมถือท้ายไป หัวเรือจึ่งหันเข้าไปสู่ตลิ่งวัดนิเวศน์ ทำให้คุณมนตัวเหนียวแล้วมิหนำซ้ำเสียมะม่วงกวนด้วย ตกลงกิลลิ้กสบายคนเดียว เพราะถึงเราเห็นมะม่วงกวนเสียเขาก็ยังเห็นดีอยู่นั่นเอง"

คืนวันนั้นเราจอดนอนที่วัดชุมพล ขึ้นหาข้าวกินบนลานวัดขนเครื่องกระป๋องแลของอื่น ๆ ขึ้นพร้อม ข้าวที่หุงกินนั้นเมื่อเรียกกันว่าสุกแล้วก็ยังเป็นไตอยู่ แต่คุณมนว่า "มันดี" เพราะเป็นคนหุงเอง กับข้าวใช้เครื่องประป๋อง แต่คุณผินรับจะเจียวไข่เป็นของเพิ่มเติมขึ้นด้วย

คุณผินบอกคุณมนกับข้าพเจ้าว่า "กระบวนเจียวไข่แล้วไม่มีใครสู้" *(อย่างเดียวกับเพื่อนข้าพเจ้าอีกคนหนึ่ง)* แลดูตามที่ที่กล่าวดูเหมือนว่า "ถ้าใครได้กินไข่เจียวของคุณผินแล้วเป็นต้องเบื่อกับข้าวอื่น ๆ หมด ถ้าไม่ได้กินไข่เจียวอีกก็ดูคล้าย ๆ ว่าต้องร้องไห้เศร้าโศกจนถึงทำกาลกิริยา"

ว่าที่จริงไข่เจียววันนั้นข้าพเจ้าเห็นชอบกินอยู่แต่กิลลิ้กผู้เดียว คุณผินเองก็ไม่ได้กินกี่มากน้อยนัก ส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้นเลยเบื่อไข่มาจนทุกวันนี้ เห็นจะเป็นด้วยไข่เจียวของคุณผินวันนั้นดีเกินวาสนาข้าพเจ้าไป

ที่วัดชุมพลมีพระรูปหนึ่งเป็นคนรู้จักมักคุ้นมากับคุณมน แลเมื่อพวกเราไปจอดอยู่หน้าวัดดังนั้น คุณมนก็ต้องการจะขึ้นไปนมัสการพระรูปนั้นเป็นธรรมดา เวลากินข้าวเสร็จแล้ว คุณผินกับข้าพเจ้าก็ปั่นแปะกันว่า "ใครจะขึ้นไป

บนวัดกับคุณมน ใครจะเป็นผู้อยู่เฝ้าเรือ ? " ตกลงคุณผินต้องอยู่ เอากิลลิ้กไว้เป็นเพื่อนด้วย

แต่เดิมคุณมนกับข้าพเจ้าก็ไม่ได้ตั้งใจจะอยู่บนวัดนานเท่าใด แต่พระเพื่อนคุณมนรูปนั้นมีอะไรต่ออะไรสำหรับคุยมาก เรา ๒ คนเลยอยู่ดึกหน่อย กลับไปเรือประมาณ ๒ ยาม คุณผินนอนหลับแล้ว แต่ประหลาดใจที่ทำไมนอนแผ่อยู่กลางเรือ ดูหน้าแดงประหนึ่งคนจับไข้

คุณมนกับข้าพเจ้าจึ่งจับตัวสั่น ๆ เรียกว่า "คุณผิน...คุณผิน"

คุณผิน "ฮือ ! "

ข้าพเจ้า "ลุกขึ้นก่อนซี จะได้จัดแจงที่นอน"

คุณผิน "ฮือ ! "

ข้าพเจ้า "เป็นอะไรไป ? "

คุณผิน "หงส์"

ข้าพเจ้า "หงส์ที่ไหน ? "

คุณผิน "หงส์แยะ" แล้วก็ลุกขึ้นขยี้ตา

คุณมนกับข้าพเจ้าเห็นอาการคุณผินประหลาดดั่งนั้น ก็ซักถามได้ความว่า "เมื่อคุณมนกับข้าพเจ้าขึ้นไปอยู่บนวัดนั้นมีหงส์มาตัวหนึ่งจะมาไลให้คุณผินถอยเรือไปจอดที่อื่น คุณผินไม่ยอมเลยเกิดวิวาทถึงได้ต่อสู้จนหงส์แพ้หนีไป สักครู่หนึ่งคุณผินได้ยินเสียงประหลาดเหลียวดูเห็นมีหงส์มาถึง ๖๐ ตัว ต่างตัวต่างมาพยายามจิกตีคุณผินกับกิลลิ้ก จะลากตัวไปกดน้ำให้ตาย คุณผินต้องต่อสู้ด้วยกรรเชียงจนที่สุดพวกหงส์แพ้ พากันบินหนีไปสิ้น"

คุณมนถามว่า "หงส์กี่ตัวด้วยกัน ? "

คุณผิน "สามสิบห้า"

ข้าพเจ้า "ไหนเมื่อกี้ว่าหกสิบยังไงล่ะ ? "

คุณผิน "ใครว่าหกสิบ เขาว่าสิบแปดต่างหาก นึกว่ากันนับไม่เป็นหรือเพื่อน ? กิลลิ้กก็เห็น"

รุ่งขึ้นเช้าคุณมนกับข้าพเจ้าถามคุณผินว่า "หงส์เมื่อคืนนี้อย่างไรกัน ? " ก็ไม่ได้รับตอบ ได้รับแต่คำถามว่า "หงส์ที่ไหน เมื่อไรกัน ? "

คืนวันที่คุณผินรบกับหงส์นั้นเกิดของประหลาดอย่างหนึ่ง คือเมื่อคุณมนกับข้าพเจ้าจะขึ้นไปบนวัดนั้น บรั่นดียังอยู่สักครึ่งขวด แต่เมื่อเรากลับลงมาเรือสิเห็นมีแต่ขวดเปล่าเท่านั้น

หนังราชสีห์[๑]

เรื่องหนังราชสีห์นี้เป็นเรื่องที่มีคนรู้กันโดยมาก มีเรื่องราวในพงศาวดารเหนือว่า "**ขุนสิงหฬ**ไปสะดือทะเลเป็นต้น แลเป็นเรื่องที่เล่า ๆ กันต่อ ๆ มาโดยมาก

บัดนี้ข้าพเจ้ามาค้นหนังสือเก่าครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยพบคำให้การ**เฒ่าสา**เรื่อง **"หนังราชสีห์"** นี้เข้าอีก จึ่งนำมาลงพิมพ์ไว้เพื่อจะให้ท่านทั้งหลายอ่านทราบความ เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องในพงศาวดารอยู่ แต่ผู้ที่ให้การนี้จะให้การจริงเท็จประการใดข้าพเจ้าว่าไปไม่ได้เพราะเป็นการช้านานนักแล้ว ขอให้ท่านผู้มีปัญญาตริตรองตัดสินเอาเองเถิดในคำให้การเฒ่าสามีดั่งนี้

ข้าพระพุทธเจ้า**เฒ่าสา**อายุได้ ๘๕ ปีให้การว่า "เดิมเมื่อครั้งพระที่นั่งสุรามรินทร์ ข้าพระพุทธเจ้าอยู่กับ**นายอู** ผัวข้าพระพุทธเจ้า ณ ป่าทองในกรุงเก่า[๒] ผัวข้าพระพุทธเจ้าเป็น**ขุนหมื่น**อยู่ในกรมรักษาพระองค์ ครั้น

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, **วชิรญาณวิเสศ** ๓, ๔ (วัน ๕ เดือน ๑ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๗ - ๑๘.

[๒]คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พม่าล้อมเมืองเอาไฟเผาเมือง ผัวข้าพระพุทธเจ้ากับข้าพระพุทธเจ้าเข้าไปอยู่ในพระราชวังที่นั่งสุรามรินทร์กับพระเจ้าลูกเธอ เจ้าชายสาม เจ้าหญิง ๑๔ พระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าจำพระนามหาได้ไม่ เสด็จออกมา ข้าพระพุทธเจ้ากับผัวข้าพระพุทธเจ้าก็ตามเสด็จออกมาด้วย"

ครั้นถึงประตูดินผัวข้าพระพุทธเจ้าจึ่งส่งหนังอันนี้ให้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นกระดาษห่ออยู่ข้างนอกหลายชั้น ผัวข้าพระพุทธเจ้าบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า "เมื่อเสด็จพระดำเนินออกมาจากพระมหาปราสาทนั้นที่นั่งสุรามรินทร์ส่งหนังอันนี้ให้แล้วตรัสว่า 'หนังราชสีห์นี้เก็บไว้ให้ดี' อย่าให้พม่าเอาไปได้"

ข้าพระพุทธเจ้าก็รับเอาหนังราชสีห์อันนี้ห่อผ้าซ่อนไว้กับตัวข้าพระพุทธเจ้า ผัวข้าพระพุทธเจ้าจึ่งเอาบาตรเหล็กซึ่งใส่เครื่องทรงไปซ่อนไว้ ไว้ในกอไผ่หลังวัดหน้าพระเมรุ ผัวข้าพระพุทธเจ้าก็กลับมาถึงข้าพระพุทธเจ้า พออ้ายพม่าจับเอาที่นั่งสุรามรินทร์ไปจึ่งตรัสเรียกผัวข้าพระพุทธเจ้าไปด้วย

ข้าพระพุทธเจ้ากับพี่น้องข้าพระพุทธเจ้า ๕ คนหนีเข้าซ่อนอยู่ในโบสถ์วัดขุนเมืองใจประมาณ ๙ วัน ๑๐ วัน ครั้นเพลาค่ำพี่น้องข้าพระพุทธเจ้าเอาเรือมารับที่ประตูดิน ข้าพระพุทธเจ้าก็พากันลงเรือหนีลงมาอยู่กับ**เฒ่าอิน** ณ วัดปากน้ำ บางหลวง

ข้าพระพุทธเจ้าจึ่งแก้กระดาษออกดู เห็นสักหลาดห่อหนังราชสีห์ ข้าพระพุทธเจ้าก็คลี่ดูเห็นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าก็ห่อเข้าไว้ดั่งเก่า

ข้าพระพุทธเจ้าอยู่ประมาณปีหนึ่ง พอผัวข้าพระพุทธเจ้าตามมาพบข้าพระพุทธเจ้าที่วัดปากน้ำ ผัวข้าพระพุทธเจ้าถามข้าพระพุทธเจ้าว่า "หนังราชสีห์ซึ่งให้ไว้ยังดีอยู่ฤๅ ? "

ข้าพระพุทธเจ้าบอกว่า "อยู่ดีอยู่ดอก"

อยู่ประมาณ ๓ ปี ๔ ปี ผัวข้าพระพุทธเจ้าศรัทธาบวชเป็นภิกษุอยู่ณ วัดปากน้ำ พอถึงแก่กรรมตายอยู่ประมาณ ๑๑ ปี ๑๒ ปี ฝนตกรั่วถูกหีบที่ใส่ของไว้ ข้าพระพุทธเจ้าระลึกขึ้นได้จึ่งเปิดหีบดูของแล้วข้าพระพุทธเจ้าจึ่งเอาหนังอันนี้ออกตากแดด พอ**สมีม่วง**เดินลงมาเห็นหนังข้าพระพุทธเจ้าตากอยู่ ถามข้าพระพุทธเจ้าว่า "หนังอะไรตากแดดอยู่นั้น ? "

ข้าพระพุทธเจ้าบอกว่า "หนังราชสีห์"

สมีม่วงจึ่งว่า "ดีแล้วข้าจะช่วยเก็บไว้ให้ แล้วข้าจะเลี้ยงยายให้ท่านกินไปกว่าจะตาย"

ข้าพระพุทธเจ้าก็เอาหนังราชสีห์อันนี้ส่งให้แก่สมิม่วง สมีม่วงก็รับเอาไว้ประมาณ ๙ วัน ๑๐ วัน สมีม่วงหาให้ข้าพระพุทธเจ้าทานข้าวปลาไม่[๑] ข้าพระพุทธเจ้าโกรธ

ข้าพระพุทธเจ้าจึ่งทวงเอาหนังราชสีห์ของข้าพระพุทธเจ้า ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง สมีม่วงก็หาให้ข้าพระพุทธเจ้าไม่ ข้าพระพุทธเจ้าจึ่งไปต่อว่าสมีม่วง

สมีม่วงก็ให้หนังอันนี้มาแก่**นายสัง** นายสังจึ่งบอก นายสังจึ่งเอามาให้แก่ข้าพระพุทธเจ้า

ณ วันศุกร์ เดือนแปด แรม ๕ ค่ำ ปีระกา เบญจศก เฒ่าสาเฒ่า**อิน**เอาหนังมา ณ เรือน**นายฤทธิ์รณรงค์** หาพบตัวนายฤทธิ์ไม่ มาเข้าเวรอยู่ในพระราชวัง พบแต่บิดานายฤทธิ์

บิดานายฤทธิ์จึ่งว่า "หนังอันนี้เห็นประหลาดเกลือกจะเป็นของต้องพระราชประสงค์ เพลาเช้านายฤทธิ์จึ่งจะลงไปเอาหนังอันนี้ขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย

เฒ่าสาเฒ่าอินก็พาเอาหนังอันนี้กลับไปให้พระสมุห์ดู นายสังจึ่งมาบอกแก่**หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์** หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ก็ข้ามไปดูหนังอันนี้ เห็นประหลาดอยู่ให้งดไว้ก่อน เพลาเช้าพบนายฤทธิ์พร้อมกันที่วัดปากน้ำจึ่งจะนำตัวข้าพระพุทธเจ้ากับหนังขึ้นมาทูลเกล้า ฯ ถวาย

ครั้นรุ่งเช้านายฤทธิ์รณรงค์กับหลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ไปหา ข้าพระพุทธเจ้าเอาหนังกับตัวข้าพระพุทธเจ้าขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย เป็นความข้าพระพุทธเจ้าเท่านี้ ขอเดชะ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "หาให้ทานเข้าปลาข้าพระพุทธเจ้ากินไม่"

หนังสือพิมพ์[๑]

ยังมีชายคนหนึ่งชื่อ**สิด** นายสิดผู้นี้ชอบเล่นแร่ แต่เที่ยวเสาะหามาช้านานแล้วยังไม่พบที่ต้องการ วันหนึ่งนายสิดขึ้นรถตรงไปด้วยกิจอันหนึ่ง กำลังรถเดิน นายสิดก็นั่งตริตรองการที่จะหาแร่อยู่ ทันใดนั้นมีชายคนหนึ่งชื่อ**กม**ขึ้นมาบนรถ

ชายที่นั่งอยู่ก่อนอีกคนหนึ่งจึงร้องทักว่า "เออ ! หายไปไหนนานพึ่งพบวันนี้ ? "

คนที่มาจึ่งตอบว่า "นานไม่นานก็ ๓ ปีแหละพ่อเฮ้ย! ขึ้นเที่ยวอยู่ฝ่ายเหนือสนุกแย่เทียว ไปทุกวันตั้งแต่ไปไม่ได้หยุด พ่อ**เสิม**นี่ลูกเมียอยู่ดีด้วยกันทั้งหมดหรือ ? "

เสิม "ตายหมดแล้ว นึกจะหาใหม่ก็ยังรวน ๆ เร ๆ หามาหรือก็กลัวจะลำบาก ด้วยช่องทำมาหากินหรือก็ยังไม่มี ขัด ๆ สน ๆ มันก็อ้ายเรื่องจนนั่นแหละพ่อกม ทำอะไรไม่ตลอดเหมือนพายเรือในอ่าง ขึ้นไปถึงเหนือหาช่องคูยังไรได้บ้าง ? ชี้แจงบ้างซี"

กม "เรื่องจนไม่ต้องวิตก แน่ะ ! พ่อเสิมเฮย ตกนรก ฉันทุกวันนี้เห็นว่าจน ๆ ยังนี้ แม้ถึงใครจะจ้างให้เงินเดือนกินก็ไม่ต้องการ เรามันปะของดีเสียแล้วเพื่อน นี่หากว่าเห็นกันมานมนาน ถ้าคนอื่นละก็อย่านึกเสียเลย ข้าเจ้าไม่ขยายเลย

---

[๑]หลวงสโมสรพลการ *(ผู้ช่วยสาราณียกร)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๙ (๘ ธันวาคม ๑๑๑) : ๙๗ ถึง ๑๐๓.

คนเช่นเราแม้จะพากันไปเอามาจนหมดอายุสักร้อยหนก็ไม่หมด แม้เมื่อไปพบเข้านะแสนจะยินดีละ นึกเทียวว่า 'เออ ! นี่เทวดาโปรดให้มาพบ' อ้ายเรามันไม่ใช่นักเลงหาของเช่นนี้ แต่ชอบกลเผอิญไปพบเข้า อ้ายสิ่งที่ตั้งใจออกแย่หาไม่พบ อ้ายต้นเท้ายายม่อมแดงเที่ยวจนจะจบป่าเมืองไทยแล้วละเพื่อนหาไม่ได้"

เสิม "ยากวนปรอทนั้นหรือ ? ฉันก็ถาม ๆ เขาอยู่ แต่ไม่มีใครพบ ? "

กม "พุทโธ่ ! หาด้วยถามก็เอามาพูดด้วย เราเที่ยวจนร้อยเอ็ด ๗ พระนครแล้วยังไม่ได้ คนเช่นนี้หรือจะหา ? หาปลาในขามแกงแลเห็นจะได้ละฮื้อ ! รถมันดังนักพูดไม่ใคร่ได้ยิน ลงเถิด เดินคุยกันดีกว่า นาน ๆ ได้พบกัน"

กมโดดลงจากรถปุบ

เสริมบอกคนขับ "รอหน่อยฉันจะลงรถเดิน ช้า" เสิมลง

กม "พุทโธ่ ! แต่ลงรถก็งุ่มง่ามยังนี้จะไปหากินที่ไหน ? ถ้าไม่บอกแลพาไปดู อ้ายที่พบไว้ละก็เห็นจะเอาตัวไม่รอด"

สิดเห็น ๒ คนลง ที่งใหญ่ เว้นไม่ได้บอกรถรอ ลงบ้าง เดินตามมาข้างหลัง

เสิมถามกมว่า "ไปพบอะไรไว้ว่าดีนัก"

กม "ถามอะไรกลางถนนจะบอกได้หรือ ? คิดดูเถิดว่า 'ทุกวันนี้อะไรที่จะดีกว่าเงินไปเล่า ทุกวันเราต้องการเงินไม่ใช่หรือ ?' เราบอกให้เท่านี้พอไหมละ ? "

เสิม "เข้าใจละ แต่ว่ายังฉงนอยู่ว่าจะได้ด้วยยังไร ยากหรือง่าย ไปใกล้ไกลฉันใด ? "

กม "ที่ไม่ไป นอนอยู่มันจะได้อย่านึกเลย ขี้เกียจหลังยาวแล้วมันไม่รวยละ ไปกินข้าววัดเถิดไป ไม่พูดด้วยละ คนเช่นนี้เกิดมาหนักแผ่นดิน อย่าพูดเลยไม่บอกละ เชิญเถิดฉันลาก่อนละพ่อ พ่อนางเอก นี่แหละถ้าข้าวยากหมากแพงละก็ตายโหงก่อนเพื่อน เพราะอ้ายเรื่องขี้เกียจ เออ ! เสียแรงพบกันเอาไป ๔๐ บาท" ล้วงจากกระเป๋าส่งให้ "เอ้า ! เอาไปพ่อเชื่อม ฉันลาละพ่อ เชิญพ่อนอนกินไปเถิด" เสิมไม่รับ

"พุทโธ่ ! โกรธฉันได้ ฉันยังไม่รู้ต้นสายปลายเหตุนี่จะให้ฉันนิ่งเสียยังไร ? ต้องถามบ้าง อย่าโกรธเลยพ่อกม เอาไว้ก่อนเถิดเกือบถึงบ้านฉันละ หยุดที่บ้านก่อนเถิด"

กม "หยุดแหย็ดอะไร ? คนเช่นนายไม่อยากพูด ดูน่ารำคาญนัก ถามไม่เข้าเรื่องคนเราต้องการเงินกันอย่างเดียว อื่นจะเอามาพูดทำไม เงินเกิดที่ไหนคิด

ดูทีหรือ ? ว่าไป"

เสิม "ฉันไม่ทราบ"

กม "อ้าว ! ไม่รู้ เถอะ...เถอะโง่เสียชาติ ฮือ ! นี่เพื่อนคนเดียวนี้แลเราดีเสียชาติ นี่หากว่ารู้จักกันเล่นกันมานาน ถ้าเป็นคนพึ่งรู้จักแล้วไม่อยากพูดด้วยเทียว ตกนรก ถามว่า 'เงินเกิดที่ใดก็ไม่รู้' ต้องบอกให้เสียหน่อยเถิด จำไว้หนา"

เสิม "จ๊ะ"

กม "เงินเกิดในแผ่นดินรู้ไหมล่ะ ? " พอพูดกันถึงตรงนี้ก็พอถึงบ้านนายเสิมชวนนายกมแวะเข้าบ้าน

สิดยืนชะงักแลตามถอนใจใหญ่ "แล้วกัน" ยืนตรองอยู่

ทันใดนั้นเด็กหญิงคนหนึ่งร้องทักว่า "น้าจ่าไปไหนมา ? "

สิดแลเห็นจำได้ลูก**พี่ตุ้ม** จึงถามว่า "แม่เจ้าไปไหนล่ะ? เจ้าโตเกือบรุ่นสาวแล้วหนอ น้าไม่พบเลย ทำไมมาอยู่ที่นี่เล่า ? "

เด็กบอกว่า "แม่ฉันไม่อยู่ไปขายของ ฉันมาอยู่บ้านนี้นานแล้ว"

สิดนึก "ได้การ" จึ่งบอกว่า "แม่มานี่"

เด็กเดินเข้ามาใกล้ สิดหยิบเงินในกระเป๋าให้ ๔ บาท กระซิบสั่งว่า "แม่ไปฟัง ๒ คนที่เขาขึ้นไปนั้น เขาพูดเรื่องอะไรกัน ? ให้ได้ความแล้วมาบอกน้า"

เด็กรับคำขึ้นไปแอบฟังอยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง กลับลงมาบอกนายสิดว่า "ที่เขาพูดกันนั้นเรื่องอะไรไม่ทราบ ได้ยินแต่ว่าอยู่ที่ในป่าไปมายาก ไม่มีใครรู้แห่ง รู้แห่งแต่ผู้ที่มานั้นผู้เดียว แต่นายที่บ้านนี้ว่า 'ถ้าดังนั้นเป็นบุญ' ผู้ที่มานั้นบอกว่า 'เที่ยวนี้ได้ประมาณ ๒๕ ชั่ง เที่ยวหลังคงได้มากกว่านี้ เขานัดกันว่าขึ้น ๓ คำจะไปนครสวรรค์ จะไปจอดที่หน้าเมือง ขึ้นเดินไปจากที่นั้นทาง ๒ วัน ที่ที่เขาจะไปนั้นเรียกดอนโขมง' ฉันได้ยินแต่เท่านี้แหละจ๊ะ น้าจะธุระอะไรหรือ ? ที่ให้ฉันฟังมานี้"

สิด "เจ้าเป็นเด็กอย่ารู้เลย ถ้าแม่เจ้ามาแล้วบอกว่า 'ให้ไปหาน้าสักหน่อย' น้าอยู่ที่เหนือโรงเลื่อยสามเสน น้าไปก่อนละนะ"

"เออ ! ไหว้พระเถิด อยู่ดีกินดี อย่าซุกอย่าซนหนา"

สิดมาจากที่นั้น เดินพลางตรองพลาง "จะเป็นสิ่งอะไรแน่หนอชอบกลนัก ? แต่การอื่นที่จะว่ามีเงินอยู่ในป่านั้นไม่เห็นมีอะไร ? มีอยู่ก็แต่การที่ต้องทำยากทำเหนื่อย ที่จะได้โดยสบายเช่นนี้ เห็นอยู่ก็แต่พบแร่เงินกับทองเท่านั้น" เดินนึกมาจนถึงบ้าน ขึ้นบนเรือน พอพลบอาบน้ำรับประทานอาหารแล้วลงนอนตรอง

ไม่เห็นสิ่งใดที่จะได้เงินง่ายกว่าแร่เงินทอง นอนตรองอยู่คืนนั้นไม่หลับยังรุ่ง คิดจนหน้าดำผิดปรกติไม่เห็นช่องอื่น

ในวันรุ่งขึ้นนั้นเวลาบ่ายอีดอัดเต็มทีมานั่งอยู่บันไดริมน้ำ แลดูเรือพายไปมาอยู่ ประเดี๋ยวเรือพายมาลำหนึ่งผู้หญิงคนเดียวใส่งอบ "เอ ! แลดูเรา ใครหนอ ? ดูเหมือน**พี่ยิ้ม**" เว้นไม่ได้ปราดขึ้นไปบนเรือน หยิบกล้องส่องลงมาส่องดู "อ้อ ! พี่ยิ้มจริง ได้การ คงรู้เหตุแน่" ดีใจมากนั่งคอยรับอยู่ พอเรือมาถึงเรียกขึ้นเรือน บอกเมียหาหมากพลูมา

ยิ้มว่า "หลานมันบอกว่าไปที่บ้านแคล้วกัน" ประเดี๋ยวใจฉันก็มาถึง

หลานมันบอกว่า "น้าเขาสั่งไว้ว่าแม่มาให้มาหาให้ได้"

แล้วมันบอกว่า "ใช้มันให้ไปฟังความมันก็ไม่เข้าใจ"

เมื่อฉันมาแล้วฟังดูอีกก็ไม่ได้ความ ได้ยินแต่ว่า "จะไปนครสวรรค์เห็นหาสะบุ้งเสบียงกันวุ่นวายอยู่"

ฉันลองถามดูก็ไม่บอกว่า "ไปทำไม ? ว่าแต่ว่า "จะไปเที่ยว" ครั้นจะซักหนักก็ไม่ได้ อาศัยเขาอยู่เกรงใจเขา เขาบอกแต่ว่า "ถ้าฉันไปสำเร็จครั้งนี้แกคงได้รับความสุขด้วย แกอยู่รักษาบ้านให้ฉันเถอะไม่ช้าฉันจะกลับ เขาจัดเรือกันแล้วจะออกมะรืนนี้"

สิดนั่งฟังได้ความแต่ว่า "จะไป" ร้อนรนนักด้วยไม่รู้เหตุว่าไปทำไม ? บอกเมีย "หาข้าวหาปลาให้พี่แกกิน"

เมียจัดเสร็จ พี่กินข้าวแล้วลากลับไป

สิดนั่งตรองอยู่นึกว่า "จำเป็นต้องไป ถ้าไม่ไปก็ไม่ได้ความ" บอกเมียว่า "ฉันจะต้องไปนครสวรรค์"

เมีย "จะไปวันใด ? "

สิดบอกว่า "ไปวันนี้แหละ ไม่ต้องหาอะไรมาก เอาขนมปัง ๒ หีบกับปลาสัก ๕ หีบใส่กระเป๋าหนังใหญ่ให้ กับเงินสัก ๑๒ บาท ผ้านุ่ง ๒ ผืน ผ้าห่มนอน เสื้อด้วย ๒ ตัวก็พอ เร็วจวนเวลาเมล์จะมาถึงแล้ว ? "

เมีย "ไปยังไรคนเดียว ? ผู้คนไม่เอาไปเพื่อน"

สิด "ไม่ต้องใครไปดอก ไปไม่ช้าจะกลับ"

เมียจัดแจงตะลีตะลานหาเสร็จ พอเรือเมล์มา นายสิดตะโกนเรียกหยุด ลงเรือเล็กให้บ่าวจ้ำใหญ่ ส่งขึ้นเมล์ออกไป ฤดูนั้นเป็นหน้าน้ำมากเมล์เดินถึงนครสวรรค์ นายสิดมาในเรือเมล์ตามระยะทาง ๔ คืนถึงนครสวรรค์ เขาจอดส่ง

หน้าเมือง ขึ้นหาที่อาศัย จึ่งคิดว่า "ถ้าอาศัยบ้านเห็นจะไม่รู้ความดี จึ่งตรงไปวัดเข้าหาท่านสมภารขออาศัย สมภารมีความกรุณายอมให้อาศัย นายสิดพักอยู่ที่นั้นพูดจาไต่ถามการต่าง ๆ แลถามถึงดอนโขมงว่า "ไปแต่วัดนี้ทางใกล้ไกลเป็นอย่างไร ? "

สมภารว่า "พวกบ้านเหล่านี้เขาไปมากันประมาณทางค้างคืนหนึ่ง"

สิดถามว่า "ที่นั่นเป็นที่ทำเลอะไร คนที่ไปมาในที่นั้นไปหาสิ่งใด ? "

สมภารบอก "เขาก็ไปหาไม้ตัดไม้กันเท่านั้น อื่นไม่เห็นใครว่าอะไรมี ? ที่แห่งนั้นเป็นบ้านเก่า ๆ มีวัดร้างอยู่วัดหนึ่ง โบสถ์รามไม่มีแล้ว แต่เขาพูดกันว่า 'ที่นั้นเป็นลับแล' ถ้าถึงวันดีคืนดีแล้วเสียงพิณพาทย์ราดตะโพนครึ้ม ไม่เห็นอะไร ? เออ ! ท่านผู้ใหญ่เล่าต่อกันมาว่า 'ที่นั้นเดิมเป็นที่สนุกมากแต่ครั้งบ้านเมืองดี เดี๋ยวนี้เขาว่ามีของเป็นกายสิทธิ์อยู่มาก แต่หาครูแก้ไม่ได้ ถ้าแก้ได้ก็เป็นทองหมด แร้งหินตัวโตถนัด[๑] ถ้าวันดีคืนดีแล้วหายไป'

เขาพูดกันว่า 'เขาได้เห็นมันบินไปทางตะวันออกบ่อย ๆ แต่ก่อนมีพระมาแก้ว่าจะเอาปรอทก็ไม่เห็นได้ไป' เออ ! เรื่องปรอทข้าเจ้า[๒]ก็ชอบทำไว้หลายลูกยังไม่แข็งดี เจ้าเรื่องปรอททำยาก หยูกยาไม่ใคร่จะตรง ฮา ! ทำ ๆ มาก็อ่อนใจ"

สิดนั่งฟังสมภารเห็นไม่เข้าท่า ไม่ตรงทางที่ต้องการ ลองขยายเรื่องแร่ดูบ้างก็ไม่เห็นแกโอนมาหา ขึงตึงอยู่แต่ทางปรอทเท่านั้น เห็นไม่ได้เค้าต้องลานอน

ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้าสมภารหาข้าวให้รับประทานแล้ว นายสิดก็ลาสมภารเดินจากไปวัดตามหนทาง ถามคนเดินทางบ้าง ชาวบ้านบ้าง เดินสังเกตเอาเองบ้าง จนไปถึงบ้านแห่งหนึ่งพอเวลาพลบ ก็ตรงเข้าไปขออาศัยนอนในบ้านนั้น

พวกบ้านนั้นมีอยู่ประมาณ ๙ คน ๑๐ คน เป็นผู้ชายทั้งนั้น สิดนึกสงสัยว่า "จะเป็นภัยแก่ตัว แต่เป็นการจำเป็น ครั้นจะไม่อาศัยก็หมดเวลาที่จะเที่ยวหาที่พักไม่ได้จึ่งเข้าไปอ้อนวอนขออาศัย ผู้ใหญ่ในบ้านนั้นก็ยอมให้อาศัยนอน

สิดนึกจะใคร่ไต่ถามชาวบ้านนั้นตามความมุ่งหมายแห่งตนก็หาได้ไม่ เพราะเมื่อตนเข้าไปนั้น เขากำลังจัดแจงหาบคอนกันวุ่นอยู่ สิดเห็นอึกอักกัน

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ลนัด"

[๒] คือ ข้าพเจ้า

ดังนั้นก็สงบอยู่

ครั้นเวลาประมาณ ๒ ยามเศษได้ยินเสียงคนพูดกันว่า "พวกที่ไปนั้นขึ้นมาแล้ว"

สิดลุกขึ้นนั่งฟังดูเสียงเทดังโครม ๆ แต่เสียงเทใส่หลุม นึกสงสัยว่าจะเป็นของสิ่งใดจึ่งเดินออกมาดู พวกบ้านนั้นแลเห็นจึ่งร้องว่า "เฮ้ย ! อ้ายคนอาศัยนั่นออกมาทำไม ? ไป ๆ ให้พ้นบ้าน ถ้าขืนอยู่กูตีตายเดี๋ยวนี้"

ทันใดนั้นเสียงเป่าหลอดดังวีด ๆ ๓ หน สิดตกใจวิ่งมาคว้ากระเป๋าหนังฉวยผ้าได้ ตะลีตะลานโดดลงจากเรือน วิ่งหนีไปได้ห่างประมาณ ๔ เส้น ๕ เส้น ได้ยินเสียงคนเอะอะตามมามาก ก็เข้าซ่อนตัวอยู่ในป่ารก

ทันใดนั้นพวกที่วิ่งตามมาเที่ยวค้นหาอยู่ เอาปืนยิง เอาหลาวสักตามที่รก ๆ เสียงปืนสนั่นไปในที่นั้น สิดตกใจมากนอนมุดรก ภาวนาอยู่ไม่ขาดปาก ครั้นพวกที่เที่ยวค้นหานั้นหาไม่พบ แล้วก็พากันกลับ สิดเห็นเงียบแล้วก็ค่อยมีความยินดี

ครั้นจวนรุ่งก็อุตส่าห์รีบเดินด้นรกมาตามทาง พอสว่างก็รีบเดินมุ่งไปดอนโขมง พอเวลาบ่ายก็ถึง จึ่งนั่นหยุดพักกินขนมปังแล้วเอนหลังพอหายเหนื่อย แล้วก็ออกเดินตรวจดูตามที่นั้นก็ไม่เห็นสิ่งใด

ที่แห่งนั้นเป็นบ้านร้าง ๆ มีวัดร้าง เห็นมีพระสงฆ์อยู่องค์หนึ่ง จึงแวะถามว่า "ที่นี้มีผู้ไปมาหรือไม่ ? "

พระสงฆ์ว่า "ไม่ใคร่จะมีใครไปมา เมื่อวานนี้มีพวกบางกอก[๑]มา ๒ คน พวกชาวป่าประมาณ ๙ คน ๑๐ คน มีหาบคอนเครื่องอาวุธพร้อม ได้ทุบตีเอา ๒ คนนั้นวิ่งหนีไป จะเป็นตายฉันใดไม่ทราบ ประสกรีบกลับไปเสียเถิดอย่าอยู่เลย ถ้ามันมาอีกจะเอาตัวไม่รอด"

สิดได้ฟังดังนั้น นึกแน่ว่า "พวกบางกอก ๒ คนคงเป็นที่ว่า 'จะมากันนั้น ?' เป็นแน่ อ้ายพวกที่ไล่ตีคงเป็นพวกบ้านที่เราหยุดนอน อ้ายพวกนี้คงทำการทุจริตอย่างไรเป็นแน่ ?" นึกดังนั้นก็หวาดใจ จึ่งลาพระนั้นรีบเดินมาตามทาง

---

[๑]คือ กรุงเทพมหานคร หมายถึง คนที่อยู่ในเมืองหลวง

แต่เดินพลางระวังพลาง กลางคืนก็ไม่หยุดนอน เร่งตะบึงมา ๓ ยามเศษถึงบ้านที่ตนอาศัยนอน ค่อยเดินด้นมาตามนอกทาง แล้วนึกสงสัยว่า "พวกบ้านนี้มันทำอะไรกันคืนวันนั้น"

พอมาตรงหน้าบ้านแลดูเห็นเรือนไหม้ไฟหมด ผู้คนไม่มี แวะเข้าไปดูตรวจตลอดทั่วบ้านก็ไม่เห็นมีอะไรเป็นสำคัญ เห็นมีแต่ดินปั้นเป็นก้อนกลมทิ้งอยู่สามสี่ก้อน เอามาทุบดูก็ไม่เห็นมีอะไร ไม่รู้เรื่อง รีบเดินกลับมาถึงท่าหน้าเมือง พอได้คราวเรือเมล์ก็ลงเรือเมล์มากรุงเทพฯ ถึงบ้านชี้แจงความที่เป็นมานั้นให้เมียฟัง

เมียร้องไห้แล้วว่า "บุญจึงรอดมา"

สิดยังไม่สิ้นสงสัย พอหยุดเป็นปรกติแล้ว เดินมาบางกอก ถึงบ้านที่หลานแลพี่ตัวอาศัยอยู่นั้น เห็นที่ถูกไล่ทำถนนหมด ไม่รู้เหตุ ต้องกลับมาไม่ได้ความ

หมอโฉลก[๑]

"**แม่อ้ายแดง**หาหมากให้สามสี่คำ จะไปธุระสักหน่อย"

เมีย "**พ่ออ้ายแกง**จะไปข้างไหนแต่เช้าหัวมืด ? "

ผัว "จะไปธุระน่ะซิ"

เมียหาหมากห่อผ้าส่งให้ ผัวรับห่อหมากเหน็บพุงเดินลงบันไดกุก ๆ ไปถึงประตูบ้าน

"บ๊ะ ! ไม่ได้การน้ำวันนี้มากนี่หื่อ เห็นจะไปไม่ได้เสียละกระมัง" เลยไปนั่งที่หัวสะพาน[๒]คอยโดยสารเรือไปขึ้นถนนใหญ่ นั่ง ๆ คอย ๆ ก็ไม่เห็นเรือแพที่ไหนพายมาสักลำ เหลียวไปแลมา แลเห็นเจ้าขนมหาบมาหาบหนึ่งเดินลุยน้ำร้องขายมาว่า "ขนมหม้อแกง ข้าวเหนียวแดง กาละแม ตะโก้ ถั่ว กินแม่เอ๊ย"

ตาหมอนั่งคอยเรืออยู่ที่หัวสะพาน เห็นเจ้าขนมหาบเดินลุยน้ำร้องขายแอื่อย ๆ มา

ถาม "ตาคนนี้ข้าเห็นแกขายมานมนานนักแล้ว ดูก็ตองตอย[๓]อยู่เช่นนี้เอง แกชื่อใด ? น่ะแก"

ตาเจ้าขนม "ตัวดีฉันน่ะหรือชื่อ**นายโห้**พ่ะ"

---

[๑] ขม *(โยธาธิการ)*, "เรื่องหมอโฉลก," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๒๐ (๑๕ มีนาคม ๑๑๒) : ๒๓๒ - ๒๓๖.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ตะพาน" ทุกแห่ง

[๓] คำวิเศษณ์ หมายถึง ซอมซ่อ ไม่สมประกอบ

ตาหมอ "เออ ! นี่แน่ะตาโห้ ข้าเห็นแกขายมานมนานนักหนาแล้ว ตูบ่าหรือออกด้านดำไปทั้ง ๒ ข้าง ขาดทุนได้กำไรเป็นอย่างไรมั่งแก ? "

ตาโห้ "เต็มทีพ่ะ เอากำรี้กำไรที่ไหนมา ? แต่จะหยอดคอเข้าไปวัน ๆ หนึ่งก็ทั้งยากไม่ใคร่จะพอ วันหนึ่งจะเอากำไรสักสลึงก็เหลือทน"

ตาหมอ "อือ ! เต็มทีจริง ๆ หนอ ไหนแกแวะเข้ามานี่ดูถี เหตุผลต้นปลายมันเป็นยังไง ? "

ตาโห้หันหน้าก้าวขึ้นไปบนสะพาน วางหาบลงทันที คราง "อือ ! เต็มทีเจ้าประคุณ ขายของทุกวันนี้อยู่ข้างจะฝืดเคือง ไม่ค่อยเหมือนแต่ก่อน แต่ก่อนของเต็ม ๆ หาบขายเสียครึ่งวันก็หมด เดี๋ยวนี้แหละขายแต่เช้าจนเย็นก็ไม่ค่อยหมด เพราะขายด้วยกันมากกว่ามากนักเดี๋ยวนี้ ท่านมีของดีอะไรโปรดให้ทานเอาบุญบ้าง ? "

ตาหมอ "เอาของดีของแดอะไรที่ไหนมา ? ไหนส่งไม้คานมาให้ข้าดูถีมันเป็นยังไรอยู่ถึงได้ขายฝืดเคืองเสียนักหนา ? "

ตาโห้ปลดไม้คานออกจากสาแหรกส่งให้ "นี่พ่อ"

ตาหมอหยิบไม้คานขึ้นดูดูทำปากกระหมุบกระหมิบ[๑] "อ้าว ! มันยังงี้ป่ามันจะไม่ด้าน มันจะไปด้านเมื่อไรเล่า ? "

ตาโห้ "มันเป็นยังไงช่วยโปรดบอกให้ซับทราบบ้าง"

ตาหมอ "ซับทราบอะไรเล่า ? ก็ไม้คานของแกมันต้องเสนียดอยู่นี่รู้หรือเปล่า ? " ส่ง "เอ้า ! คาน"

ตาโห้รับไม้คานถาม "รับประทานมันต้องเสนียดยังไงไม่รู้เลย ? "

ตาหมอ "มันต้องเสนียดที่มันไม่ได้โฉลกน่ะซี"

ตาโห้ "โฉลกยังไงผมยังไม่เข้าใจ"

ตาหมอ "ก็แกมันเซอะนี่ แก่เสียเปล่า ๆ ไม่รู้จักอะไร ไหนส่งคานมาดูอีกทีหรือ ? "

ตาโห้ส่งคาน ตาหมอรับ "เออ ! แกอย่าทำเล่นกะไม้คานไป ข้าเห็นป่นปี้กันมามากนักแล้ว ท่านผู้ใหญ่โบราณแต่ก่อนแหละท่านถือนักทีเดียวอย่าทำ

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "กะหมุบกะหมิบ" คำว่า "กระหมุบกระหมิบ" เป็นอาการทำปากแม่มเข้าแม่มออก

เล่นไป เขาย่อม ๆ ว่าอยู่ว่า 'แต่หลนปลาร้ายังมีครู' แกไม่ได้ยินเขาเล่าให้ฟังมั่งรึ ? "

ตาโห้ "รับประทานยังเลย"

ตาหมอ "เพราะเช่นนั้นมันถึงไม่รู้จักประสาอะไร[๒] ? "

ตาโห้ "ท่านเคยได้รู้เห็นมายังไงช่วยโปรดบอกให้ทานเอาบุญบ้าง ผมทุกวันนี้อยู่ในกรุงก็เหมือนอยู่บ้านป่าเมืองดอนเหมือนกัน ไม่ค่อยเข้าอกเข้าใจอะไรเลย ได้มาพบท่านเข้าวันนี้เป็นกุศลแท้ ๆ "

ตาหมอ "แกอย่าพูดให้มันพล่ามไป เขยิบเข้ามานี่เถอะจะช่วยบอกให้ทานเอาบุญ"

ตาโห้ลุกยืนย่อตัวเข้าไปใกล้

ตาหมอ "แกคอยฟังนะจะว่าให้ฟัง"

ตาโห้ "ขอรับ"

ตาหมอหยิบไม้คานขึ้นเอานิ้วชี้กะลงที่ข้อไม้คาน "คอยฟัง...คอยฟัง จะว่าให้ฟัง"

ตาโห้ยืนจ้องเอียงหูฟัง ตาหมอเอานิ้วชี้ลงไปที่ข้อคาน "นี่แน่ะ! ลักษณะไม้คานโฉลกท่านว่ายังงี้ เอานะ"

ตาโห้ "ขอรับ"

ตาหมอ "คาน แคน ยาก แค้น มั่ง มี ศรี สุข เข้าใจไหมล่ะ ? "

ตาโห้ "รับประทานยังไม่สู้จะเข้าใจดี ขอว่าซ้ำอีกสักที"

ตาหมอ "เอางั้นแกคอยว่าตามข้าเอานะ คาน ว่าไป"

ตาโห้ "คาน"

ตาหมอ "เออ...เออ ! แคน แคน ยาก ยาก แค้น แค่น"

ตาหมอ "แค้นนา ไม่ใช่แค่น"

ตาโห้ "แค้น"

ตาหมอ "เออ ! ถูกละ มั่ง มั่ง มี มี ศรี ศรี สุข สุข"

ตาหมอ "เออ ! เอาละ ถูกละ จำได้ไหมล่ะ ? "

ตาโห้ "จำน่ะพอจำได้ละ เว้นแต่ที่กง[๓] ไหนดีที่กงไหนชั่ว ยังไม่เข้าใจท่านต้องโปรดบอกให้ถี่ถ้วนอีกสักหน่อย"

---

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "อาไร"

[๓] คือ ตรง

ตาหมอ "อ้าว ! ตานี่เต็มทีไม่ได้การ จนแจง ๔ เบี้ย[ให้ฟังยังงี้แล้วยังไม่เข้าใจอีกนี่"

ตาโห้ "รับประทานยังงุย[เต็มที"

ตาหมอ "เอาจริงหนอปัญญาพาทีกระไรเลย ช่างตันเสียเรากับเป่าสากเสียเทียวนี่ อือ ! ที่ชั่วก็ตั้งแต่ยากแค้นน่ะซิ"

ตาโห้ "ถ้าโดนที่ยากแค้นละก็เป็นชั่วนะขอรับหนา"

ตาหมอ "เออ ! ยังงั้นซิ"

ตาโห้ "รับประทานก็ที่ดีล่ะขอรับ"

ตาหมอ "เอาอีกไม่ได้การตานี่ ที่ดีก็เพียงมั่งมีศรีสุขน่ะซี เข้าใจไหมล่ะ ? "

ตาโห้ "อ้อ ! มั่งมีศรีสุขนี่เป็นดี ยากแค้นเป็นชั่ว เออ ! ก็นอกนั้นล่ะขอรับ"

ตาหมอ "หือ ! นอกนั้นเป็นมัชฌิมา"

ตาโห้ "มัชฌิมานี่มันยังไงอีกนี่หื่อ ดีหรือชั่วก็ไม่รู้"

ตาหมอ "บ๊ะ ! ไม่ได้การตานี่ มัชฌิมามันเป็นของปานกลางไม่ดีไม่ชั่วนั่นแหละเขาเรียกว่า 'มัชฌิมา' รู้ไหม ? "

ตาโห้ "ขอบกล...ขอบกล งั้นไม้คานของผมอันนี้อยู่ข้างดี หรืออยู่ข้างชั่ว หรือเป็นมัชฌิมาเป็นยังไร ?"

ตาหมอ "มันไม่ดีไม่มัชฌิมาน่ะซิ มันชั่วทีเดียวแหละ ไม่เชื่อแกลองนับของแกดูซิ ตามที่ข้าบอกให้น่ะ"

ตาโห้หยิบคานเอานิ้วชี้ลงไปว่า "คาน"

ตาหมอ "เออ ! ว่าไป"

ตาโห้ "ท่านคอยตรวจฟังดูด้วยเผื่อผมจะว่าไม่ถูก"

ตาหมอ "เออ ! เอาเถอะว่าไปจะคอยฟัง"

ตาโห้ "คาน แคน ง่า คาน แคน"

ตาหมอ "อ๊ะ ! ไหง ไม่ว่าต่อไปเล่า ไปง่า ๆ อยู่ทำไมล่ะ ? "

ตาโห้ "แล้วกันต่อไปยังไงล่ะขอรับลืมเสียฉิบ"

ตาหมอดุ "ยากแค้นยังไงไม่ว่าต่อไปเล่า"

[สำนวน หมายถึง พูดชี้แจงอย่างละเอียดถี่ถ้วน

[หมายถึง ซึม เซื่อง มึน

ตาโห้ "ชะ !...ชะ ไม่น่าลืมเลย เอาใหม่นะขอรับหนา"

ตาหมอ "เออ ! "

ตาโห้ "คานแคนยากแค้น แล้วกันได้เท่านั้นเอง หมดข้อคาน"

ตาหมอ "เพราะยังนั้นบ่าแกมันถึงหยิกไม่รู้จักเจ็บ"

ตาโห้ "ไม่ได้การผมต้องนมัสการ[๑]ลาไปก่อนละ จะต้องไปรีบหาเปลี่ยนเสียใหม่ให้ได้"

ตาหมอ "ไปเถอะพันทุกข์สำเร็จทุกข์ไปที"

ตาโห้คว้าหาบขึ้นบ่า "ขนมแม่เอ๊ย ! "

ตาหมอ "ชะ...ชะ อีตานี่ไปเสียได้ ราวกับได้เงินสักสลึง" ลุกยืนขึ้นเห็นรือเด็กพายมา "เออ ! อ้ายหนูช่วยสงเคราะห์[๒]ไปส่งตาขึ้นที่ถนนใหญ่สักหน่อยเถิดอ้ายหลานแก้ว"

เด็ก "ตาจะไปข้างไหน ? "

ตาหมอ "ตาจะไปที่ถนนตกสักหน่อย"

เด็ก "งั้นตาลงเรือซิ"

ตาหมอลงเรือไปขึ้นที่ถนนใหญ่ เดินตรงไปขึ้นรถรางถึงถนนตก ลงจากรถ "อ๊ะ ! **พี่มั่ง**นั่นจะแบกซอไม้ไปข้างไหน ? "

ตามั่ง "นี่พ่อหมอจะไปข้างไหน ? "

ตาหมอ "จะลงมาเยี่ยมอ้ายป่องมันสักหน่อย ไม้นั่นจะแบกเอาไปทำอะไร ? "

ตามั่ง "ว่าจะเอาไปเหลาคันกระสุนเล่นสัก ๒ คัน เห็นท่าทางมันอาจซอบกลดี"

ตาหมอ "ไหนขอดูถีมันได้โฉลกหรือไม่ได้"

ตามั่ง "เออ ! พ่อหมอพูดซอบกล เอ้า ! ดูถี"

ตาหมอยิ้มเอาไม้ขึ้นดูดู "อ๊ะ ! ไม้นี่ดีนี่หื้อ ขออันชิได้ไหม ? หามานานแล้วไม่ค่อยได้เลย มันช่างได้โฉลกดีแท้ ๆ ชนิดนี้ละก็ทำเสร็จแล้วทางดีนักแล้วพิษลงก็มีดีด้วย ยิงถูกสัตว์อยู่ทุกตัวไม่ได้กระดิกเลย"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "มัสการ"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สมเคราะห์"

ตามั่ง "อ๊า ! ยั้งงั้นเจียวหรือ ? "

ตาหมอ "ยังงั้นซิน่ะข้าได้สังเกตมานักแล้ว"

ตามั่ง "เออ ! โฉลกมันเป็นยังไง มันถึงมีพิษสงนัก เล่าให้ฟังมั่งซิ"

ตาหมอ "จะให้เล่าเอาอะไรอีกเล่า ก็บอกออกโต้ง ๆ ยังงี้แล้วว่า 'มันได้โฉลก' จะให้ว่ายังไงอีกเล่า"

ตามั่ง "มันได้โฉลกยังไงยังไม่รู้เลย"

ตาหมอ "บ๊ะ ! แล้วกันน่ะซี เป็นนักเลงกระสุนไม่รู้จักโฉลก แค่นจะเป็นนักเลงกับเขาไปด้วย"

ตามั่ง "โฉลกเฉลกอะไรยังไม่เคยได้ยินได้ฟังสักที ไหนลองว่าให้ฟังดูถี ? แล้วจะแบ่งให้อันหนึ่ง"

ตาหมอ "อีโฉลกกระสุนก็ไม่รู้จักด้วย เอาซีจะว่าให้ฟัง แล้วให้ข้าอันหนึ่งจริง ๆ หนา หน่อยว่าให้ฟังแล้วจะไม่ให้กันละกระมังน่ะ"

ตามั่ง "พ่อหมอพูดอะไรอย่างงั้น หัวเป็นดอกเลาด้วยกันแล้วจะมาพูดกลับไปกลับมายังทารกยังไงได้"

ตาหมอ "เอายังงั้นคอยฟังจะว่าให้ฟัง"

ตามั่ง "เอาเถอะว่าไปเถอะจะคอยฟัง"

ตาหมอ "โฉลกกระสุนพี่มั่งอย่าทำเล่นไป ถ้ามันไม่ได้โฉลกละก็ ถึงมือจะแม่นเท่าแม่นอย่างไร ? ก็เอาเถอะ ยิงไม่ค่อยถูกดอกอย่าทำเล่นไป ถึงถูกก็ไม่ค่อยตายมันชอบกลนัก ถ้าอ้ายชาติมันได้โฉลกละก็ บางทียิงถูกไม่จังก็ตายเพราะพิษสงมันมี"

ตามั่ง "ไม่ได้การกว่าจะได้ฟังก็แย่ มัวแต่คุยอยู่ยังงี้เห็นไม่ได้ฟังละ"

ตาหมอ "บ๊ะ ! พี่มั่งจะรีบร้อนไปข้างไหนนี่หื่อ ประเดี๋ยวไม่ได้ได้ว่าจะฟังละก็กระไรเลย เร่งเอาหายอกหายใจไม่ค่อยทันเลยนี่"

ตามั่ง "ก็จริง ๆ นี่นา จะว่าไปเสียก่อนไม่ได้ เมื่อจะคุยจะค่อยอะไรแล้วถึงค่อยคุยทีหลังเถอะน่ะ"

ตาหมอ "พี่มั่งแกโกรธเอาแล้วไม่ได้การต้องว่าให้แกฟังเสียที เอานะพี่มั่งคอยฟังนะ"

ตามั่ง "เออ...เออ !

ตาหมอเขาว่ายังงี้ "โก่งเปล่าดาย ตายที่สุข บุกหญ้าหา หน้าเขียงคอด ลอดใต้รัง ตั้งหม้อแกง ตำพริกแดง แกงกระรอก เข้าใจไหมล่ะตามั่ง ? "

"ประเดี๋ยวก่อนนึกดูที เออ ! วิธีนับ นับกันยังไง ? "

ตาหมอ "อ้าว ! พี่มั่งนี่แกไม่เข้าใจจริง ๆ เหมือนอย่างว่าไปท่อนหนึ่งก็ชี้ลงไปข้อหนึ่งน่ะซี เป็นต้นว่าโก่งเปล่าดายงี้ เขาก็นับไปข้อหนึ่ง ตายที่สุขก็นับไปอีกข้อหนึ่ง นับไปจนแกงกระรอกละก็ เอาล่ะ ! เป็นดีทีเดียว ไหนพี่มั่งส่งไม้มานี่ซิ ? จะนับให้ดู"

ตามั่ง "เออ ! ดีละลองนับให้ดูทีหรือ ? "

ตาหมอ "มา...มาจะนับให้ดู"

ตามั่ง "เอ้า ! ไม้ ว่าไป"

ตาหมอ "เอานะคอยฟัง โก่งเปล่าดาย ตายที่สุข บุกหญ้าหา หน้าเขียง คอด ลอดใต้รัง ตั้งหม้อแกง ตำพริกแดง แกงกระรอก เห็นไหมล่ะ ? "

ตามั่ง "อือ ! ชอบกล"

ตาหมอ "ไม่ชอบกลละ เอามานี่อันเถอะจะรีบไป"

ตามั่ง "เอ้า ! ไม้"

ตาหมอรับ "งั้นเชิญพี่มั่งซิ ข้าจะเลยไปเยี่ยมอ้ายบ่องมันสักหน่อย อ้าว ! อ้ายบ่องนั่นมึงจะไปข้างไหน ? "

บ่องนั่งยกมือไหว้ "นั่นตาจะไปไหน ? "

ตา "กูจะมาเยี่ยมมึงน่ะซิ ไหนได้ยินเขาโจษกันว่ามึงเจ็บ ไปยังไงละ"

บ่อง "เปล่านี่ฉันไม่ได้เป็นไรเลย ใครว่าล่ะว่าฉันเจ็บ ตา ? "

"เปล่ากูเห็นเขาพูดก็พลอยเป็นทุกข์ไป มึงไม่เจ็บไม่ไข้ก็ดีละ งั้นตาไม่ไปละนะ ตาจะกลับบ้านละเย็นมากแล้ว แต่พวกบ้านมึงอยู่ดีกินดีด้วยกันทุกคนหรือ ? "

บ่อง "ละอยู่ดีด้วยกันทุกคนแหละตา เออ ! งั้นตาไปก่อนนะ"

บ่องไหว้ตา ตาหมอหันกลับมาขึ้นรถราง เรื่อยขึ้นมาลงสี่กั๊ก ถึงสี่กั๊กลงจากรถเดินเรื่อยมาถึงบ้าน ตรงขึ้นเรือน

เมีย "แหม้ ! พ่ออ้ายแดงว่าจะไปสักประเดี๋ยว มาจนเกือบค่ำ นั่นเอาซอไม้ที่ไหนมา ? "

ผัว "ไปพบพี่มั่งแกเข้า เห็นแกถือมา ๒ คัน[๑]เลยขอแกติดมือมาคันเอ็งเอาไปไว้บนคาไฟทีไป ข้าจะเก็บไว้เหลากระสุนเล่นสักคัน"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "อัน" *(๒ แห่ง)* ลักษณนามของ "ซอ" คือ "คัน"

เมียรับไม้ไปไว้บนคาไฟ

ผัว "แม่อ้ายแดง เลยยกข้าวมากินด้วย"

เมียยกข้าวมาวาง ผัวกินข้าวแล้ว

เมีย "เออ ! พ่ออ้ายแดง เมื่อกลางวันนี้เจ้าหวีเขามาขาย ข้าซื้อไว้ฝากเล่มหนึ่งเอาไหมล่ะ ? เขาทำดี ราคาเฟื้อง ๒ ไพเท่านั้นเองน่าใช้"

ผัวหน้าตึง "เอ็งซื้อไว้ให้ดูโฉลกหรือเปล่า ? "

เมีย "โฉลกอะไรก็ไม่รู้ ? "

ผัว "กรรม...กรรม ไหนแม่อ้ายแดงไปหยิบมาถี ? "

เมีย "นี่แน่ะ"

ผัวรับหวีดูดู "แล้วกันแม่อ้ายแดง พุทโธ่[๑]"...พุทโธ่ ! ช่างซื้อเอาของอัปมงคลไว้ก็เป็นได้ ไม่ควรเลย...ไม่ควรเลย ถึงจะซื้อจะหาอะไรจะรอให้พบกูสักหน่อยไม่ได้"

เมีย "ก็ใครจะไปรู้ว่ากระไรล่ะ ? ช่างมันเถอะซื้อไว้แล้วนี่จะทำยังไงได้ ราคามันก็ไม่มากมายอะไรนักหนาหรอก กะอัฐเฟื้อง ๒ ไพเท่านั้น"

ผัว "สัก ๒ สลึงกูก็ไม่เสียดาย ขอให้ของมันดีเถอะ อ้ายนี่อะไรเงินก็เสียมิหนำกลับซ้ำเอาของอุบาทว์เข้าไว้ออกถนัด[๒]ใจ"

เมีย "พุทโธ่เอ๋ย ! พ่ออ้ายแดง ถ้ารู้ว่ามันเป็นของไม่ดีแล้วจะซื้อเอาไว้ทำไม ? เพราะว่าไม่รู้ถึงได้ซื้อเอาไว้ มันเป็นยังไงน่ะบอกให้ข้ารู้มั่งซิ"

ผัว "แม่มิเสียแรงเป็นเมียหมอ มันช่างเชอะจริง ๆ ถึงว่านี่แหละเขาย่อมว่า 'ใกล้เกลือกินด่าง[๓]นี่' ไม่ได้แก่ใครเลย ได้แก่แม่อ้ายแดงทีเดียว นี่แน่ะ ! แบบแผนเขามียังงี้จะว่าให้ฟัง"

เมีย "ไม่เคยพบ ไหนลองว่าไปดูถี ? "

ผัว "นี่แหละ ! โง่แล้วยังแกมหยิ่งด้วย"

เมีย "เอาเถอะโง่เง่อะไรก็ช่างมันเถอะ ? ไหนพ่อคนฉลาดว่าไปให้ฟังดูถี"

ผัว "เพราะมันยังงี้มันถึงไม่รู้ประสาอะไร ? "

เมีย "เอาเถอะทีนี้ไม่ว่าละว่าไปให้ฟังดูหรือ ? "

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พูโท่"

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "สนัดใจ"

[๓] สำนวน หมายถึง ของที่ดีอยู่ใกล้กลับไม่เอา

ผัว "นี่แน่ะ ! เขายังงี้ 'หวีผมสระเกล้า นั่งเรียงเคียงเจ้า ถือไม้เท้าขอทาน' นี่โฉลกท่านวางไว้เช่นนี้"

เมีย "พ่ออ้ายแดง เออ ! งั้นหวีอ้ายที่อย่างดีมันมิมีน้อยพันเสียนักหนาหรือ ? "

ผัว "อ้าว ! เจ้าไม่เข้าใจ ไม่ใช่เช่นนั้น จะมีสักร้อยสักพันพันก็ช่างเป็นไร? สุดแต่เรานับพันให้มันได้ที่นั่งเรียงเคียงเจ้าก็แล้วกัน อย่าให้มันไปโดนที่ถือไม้เท้าขอทานเข้าได้ นอกจากนั้นไม่เป็นไรทั้งนั้น ถึงจะพลาดไปถูกที่หวีผมสระเกล้าก็ยังไม่เป็นไร ยังดีมิถม"

เมีย "งั้นหวีอ้ายที่ข้าซื้อไว้นี่หักมันทิ้งเสียเถอะนะ อัฐเฟื้อง ๒ ไพไม่ตาย เราคงหาได้"

ผัว "งั้นก็ตามใจเจ้าเถิดซิ เจ้าหักแล้วเจ้าจะเอาไปทิ้งข้างไหน ? "

เมีย "ใต้ถุนสุนช่องอะไรก็ขว้างมันส่งไปก็แล้วกัน"

ผัว "อ๊ะ ! ไม่ได้ซิจะเอามาทิ้งไว้ในบ้านในช่องยังไงได้ของมันต้องเสนียด หักแล้วต้องเอาไปทิ้งเสียให้พ้นบ้านพ้นช่องจึ่งจะได้"

เมีย "ทำไมต้องยังงั้นด้วยล่ะ"

ผัว "ต้องงั้นซิ ของที่ต้องเสนียดเขาห้ามไม่ให้ทิ้งไว้ในบ้านเรือน"

เมีย "งั้นก็โยนน้ำมันเสียน่ะซิ"

ผัว "เออ...เออ ! ถูกแล้ว"

เมียหักโยนน้ำเงียบ

ผัว "อ้ายเรื่องโฉลกแม่อ้ายแดงอย่าทำเล่นไป ของท่านวางไว้มากกว่ามากนัก ไม่ใช่แต่เท่านี้ยังอีกมากมาย ที่สุดเลี้ยงสัตว์ก็มีโฉลก"

เมีย "ทำไมพ่ออ้ายแดง เลี้ยงสัตว์ก็มีโฉลกด้วยหรือ ? "

ผัว "โฉลกสัตว์น่ะซิตัวสำคัญละ ถ้าไปถูกอ้ายที่โฉลกร้าย ๆ แหละยิ่งกว่าของอะไรอื่นเสียอีก"

เมีย "เออ ! งั้นอ้ายแดง ไก่แจ้ของมึงที่ผูกไว้หลังครัวไปอุ้มมาให้พ่อมึงเขาดูทีหรือ ? "

ลูกแก้ไก่อุ้มมาส่ง

"เอ้า ! พ่อ ไก่ ช่วยท้านายให้ข้าที มันจะดีหรือจะชั่ว ? "

พ่อรับไก่วาง "อื้อ ! อ้ายไก่ตัวนี้ดูดูรูปร่างมันยังไงอยู่มิรู้ บะ ! ไม่

ได้การเสียแล้วอ้ายแดงโดนฮู้" เข้าเสียแล้ว"

ลูก "โดนฮู้ยังไงน่ะพ่อขา ? "

พ่อ "อ้ายชนิดนี้มันต้องแก้ได้อย่างเดียวถึงจะหายเสนียด"

ลูก "ทำไมน่ะพ่อมันเป็นยังไง"

พ่อ "มันต้องเสนียดน่ะซิ"

ลูก "ก็พ่อจะแก้...จะแก้ยังไง ? "

พ่อ "แก้ก็ต้องเอาพริกเท่าปีก กะปิเท่าหัว ตะไคร้เท่าหน้าแข้งมันถึงจะหายเสนียด"

ลูก "พ่อพูดยังงี้ข้ายังไม่รู้"

พ่อ "มึงยังไม่รู้ มากูจะบอกให้ โฉลกท่านวางไว้ยังนี้"

ลูก "เออ ! มันยังไงพ่อว่าให้ฟังดูถี"

พ่อ "เขาว่ายังงี้ให้นับตามจักหงอนมัน ไก่ตั้ง ไก่ต่อ ไก่ล่อ ไก่ชน ไก่ถอนขน ไก่ลงหม้อแกง"

ลูก "ก็ยังงี้จะทำยังไง ? "

พ่อ "จะทำยังไงล่ะ ? ก็แกงมันเสียน่ะซี"

ลูก "อ๊ะ ! ไม่เอา ก็พ่อว่าแก้ได้ไง ? ไม่แก้ให้ข้าล่ะ"

พ่อ "กูแก้ก็พริกนับให้เท่าปีกมัน กะปิปั้นให้เท่าหัว ตะไคร้เลือกดูต้นให้เท่าหน้าแข้งมัน นั่นแลมึงหายเสนียด"

ลูกไม่เอาบอกเลิก

เรื่องนี้จะเท็จจริงฉันใด หรือจะออกมาจากคัมภีร์ไหนผูกไหน ข้าพเจ้าต้องขอออกตัวเสียก่อนว่า "ไม่ทราบ" ขอให้ท่านผู้อ่านจงพิจารณาดูเถิด ถ้าพลาดพลั้งประการใดขอท่านได้โปรดอภัยให้แก่ข้าพเจ้าผู้มีสติปัญญาอันน้อยที่สุดนี้เทอญ

"ต้นฉบับเขียนว่า "หู้" ไม่ถูกต้อง คำสำเนียงจีนว่า "ฮู้" หมายถึง กระดาษที่เขียนคาถาหรือยันต์กันสิ่งชั่วร้าย

หมอเที่ยวหลอกรักษาคนฟันหัก[๑]

⊙ ยังบทหนึ่งเล่าไซร้ ชาวนอก
มาอยู่ยังบางกอก[๒] อวดอ้าง
ใครฟันหักเพื่อนบอก เราต่อ ได้เฮย
ถึงว่าจะคัดง้าง ห่อนได้หลุดเลย ฯ
⊙ คนหลงเชื่อเพื่อนนั้น มากมาย
ย่อมพูดเป็นแยบคาย ลับลี้
หาใส่ปากพอสบาย กินอิ่ม
แต่เที่ยวลวงเช่นนี้ มากแล้วหลายราย ฯ
⊙ ชายหนึ่งฟันหักสิ้น เสียใจ
ฤๅยังไม่กระไร แก่แท้
จะกินสิ่งอันใด ลำบาก นักนา
มักชอบใจสาวแส้[๓] อยากเกี้ยวอายฟัน ฯ

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้ประพันธ์. "โคลงนิทานเบ็ดเสร็จ : เรื่องหมอเที่ยวหลอกรักษาคนฟันหัก." **วชิรญาณวิเศษ** ๓,๑๘ (วัน ๙ เดือน ๓ แรม ๑๔ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๓๓๘.

[๒] ชื่อเรียกกรุงเทพมหานครในสมัยโบราณ

[๓] หมายถึง หญิงสาว

⊙ ไปพบหมอพูดด้วย ฟันหัก
หมอว่าต่อมากนัก กว่าร้อย
อ้างอวดว่าเราศักดิ์ สิทธิ์นัก เจียวพ่อ
ถึงว่าหักมากน้อย ต่อได้เหมือนเดิม ฯ
⊙ ชายที่ฟันหักนั้น ดีใจ
เชิญพ่อหมอจงไป สู่เหย้า
ส่วนหมอจึ่งปราศรัย อย่าวิตก เลยนา
แต่ว่าฟันของเจ้า เก็บไว้ยังคง ฯ
⊙ ชายนั้นจึงบอกแจ้ง ทันที
ฟันหักเก็บไว้ดี เรียบร้อย
พาหมอรีบจรลี สู่ซึ่ง เรือนแฮ
จึ่งบอกเมียถี่ถ้อย ว่าเจ้าคอยดู ฯ
⊙ หมอนี้ดีเลิศล้ำ ปรากฏ
ฟักหักต่อได้หมด แน่นแฟ้น
ใช่ข้าจะพูดปด จริงแน่ เจียวนา
ใครจะเปรียบเหมือนแม้น ยากแท้เทียมเสมอ ฯ
⊙ เจ้าจงหากับข้าว คาวหวาน
หมอจะไปรับประทาน อิ่มท้อง
เมียก็ไม่นิ่งนาน ไปจ่าย มาแฮ
อยากจะเป็นพวกพ้อง กับด้วยพ่อหมอ ฯ
⊙ จัดสำรับเสร็จแล้ว เร็วพลัน
หมอก็กินสบายครัน อิ่มแล้ว
จึ่งให้หยิบเอาฟัน จะต่อ ให้เอย
เราจะได้คลาดแคล้ว เที่ยวจ้างต่อไป ฯ
⊙ จึ่งหยิบฟันส่งให้ ทันใด
หมอว่าฟันหักอะไร ปดได้
ฟันนี้หลุดออกไป จากเหงือก
ถ้าหักสองท่อนไซร้ ต่อให้เห็นจริง ฯ

⊙ ฟันหลุดบอกปดข้า ว่าหัก
ข้าก็ได้ถามซัก เช่นนี้
ใช่เราจะเยื้องยัก พูดบิด ไปเฮย
กลับปดหมอป่นปี้ น่าแค้นเคืองใจ ฯ
⊙ ว่าแล้วลงจากเหย้า ไปพลัน
เมียก็หัวเราะงัน โง่แล้ว
พาหมอจะต่อฟัน หลงเชื่อ
คนเช่นนี้ไม่แคล้ว คลาดพ้นเขาขาย ฯ
⊙ ผัวนั้นก็นิ่งอั้น อับอาย
จะโกรธหมอวุ่นวาย ห่อนได้
เขาก็พูดแยบคาย เห็นถูก ต้องเฮย
เราก็เขลาไปไซร้ เสื่อมสิ้นโกรธหนอ ฯ๑๐

หมอรักษา[๑]

หมอหนุ่มพูดกับคนไข้ "ไหนขอดูลิ้นของท่านถี ? ฮา ! ไม่สบายด้วยโฟธาตุอ่อนไม่ใคร่ละลายอาหารจึ่งกินข้าวไม่ใคร่ได้"

คนไข้ "ไม่ใช่เลยสักนิดพ่อหมอ ฉันกินได้วันละชามเป็นปรกติทีเดียว"

หมอหนุ่ม "ขอฉันจับชีพจรดูถี อ้อ ! นอนหลับไม่สนิท ตื่นบ่อย ๆ ในกลางคืนน่ะ"

คนไข้ "นอนหลับอุตุตลอดรุ่งเทียวพ่อหมอ"

หมอหนุ่ม "ฮา ! ขอฉันดูลิ้นถี อ้อ ! ลมกล้าคิดอะไรฟุ้งซ่านวิงเวียนแลปวดใน..."

คนไข้ "เปล่าพ่อหมอเปล่า"

หมอหนุ่ม "ให้ฉันจับชีพจรใหม่ถี อ้อ ! เป็นด้วยเบื่อหน่าย ด้วยการข่มขืนใจทำการที่เหลือกำลังอย่างใด..."

คนไข้ "เปล่าพ่อหมอ"

หมอหนุ่ม "ขอให้ดูลิ้นท่านอีกหน่อย อ้อ ! ปวดศีรษะเพราะง่า..."

คนไข้ "ยังไม่เคยปวดหัวเลย ตั้งแต่เกิดมาจนอายุยี่สิบห้าเข้านี่แล้ว"

หมอหนุ่ม "ขอให้ฉันจับชีพจรดูถี อ้อ ! ท่านสูบกล้องมากเกินไปนัก"

คนไข้ "ตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยสูบกล้องหรือบุหรี่เลยพ่อหมอ"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "เบ็ดเตล็ด," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๒ (๗ มิถุนายน ๑๑๓) : ๓๘๑.- ๓๘๒.

หมอหนุ่ม "ขอให้ฉันดูชีพจร...อี่ ! ลิ้นดอก อ้อ ! นั่งแกร่วเขียนหนังสือนานนัก ท่านควรจะไปเที่ยวตากอากาศแล... "

คนไข้ "ฉันเป็นไปรษณียบุรุษนะพ่อหมอ"

หมอหนุ่ม "ขอให้ฉันจับลิ้นท่าน... อำ ! ไม่ใช่ฉันจะว่า 'ชีพจรดอก' อ้อ ! ท่านออกเหนื่อยหน่ายไม่สบายตัวด้วย..."

คนไข้ "ไม่เคยเหนื่อยหน่ายอะไรเลยพ่อหมอ ? "

หมอหนุ่ม "ขอฉันดู เอ่อ ! ไม่เป็นไรดอก...ง่า ! เถอะลิ้นอีกที...จับไข้อยู่บ้างสะท้านร้อนสะท้านหนาว กระหายน้ำไม่ใช่หรือ ? "

คนไข้ "เปล่าหมอ เป็นแต่เบียร์"

หมอหนุ่ม "ท่านรับประทานเบียร์หรือ ? "

คนไข้ "โอ ! รับประทานสิพ่อหมอ ! "

หมอหนุ่ม "รับประทานมากเกินไปนักละสิ ? "

คนไข้ "เปล่า"

หมอหนุ่ม "บอกฉันถีรับประทานวันละกี่ถ้วย ? "

คนไข้ "บางทีกว่าถ้วย บางทีไม่ถึงถ้วย"

หมอหนุ่ม "นั่นมิใช่ฉันคิดแล้ว ฉันเป็นพวกหมอฝรั่งที่ไปเรียนวิชามาจากยุโรป นาน ๆ ก็ลองตัวเองในขบวนทายไข้ไปบ้างเป็นธรรมดา"

คนไข้ "ฉันมีอันตรายอย่างไรบ้างไหมพ่อหมอ ? "

หมอหนุ่ม "ยังหรอกเดี๋ยวนี้ยังไม่มีอันตราย แต่เคราะห์ดีนักหนาที่ท่านเชิญฉันมาดูเสียก่อนล้มหมอนนอนเสื่อ ! "

หมอสองคน[๑]

ที่[๒]เมืองอังกฤษ หมอ ๒ คนอยู่บ้านเคียงกัน ต่างคนต่างถือว่า "ฝีมือตัวดีด้วยกัน"

วันหนึ่งเวลาเช้า**หมอ ก** เห็นคนใช้ของตัวหน้าตาฟกบวม จึ่งถามว่า "ทำไมหน้าตาเอ็งจึงฟกบวม ? เอ็งไปชกตีมากับใคร ? "

คนใช้ก็บอกว่า "เมื่อคืนไปเกิดวิวาทชกกันกับคนใช้**หมอ ข**"

หมอ ก จึ่งซักว่า "เพราะเหตุอะไรจึ่งเกิดวิวาทกันขึ้น ? "

คนใช้ก็บอกว่า "คนใช้ของหมอ ข มันว่าความรู้ของท่านแต่จะใช้เป็นคนขัดเกือกของนายมันก็ไม่ได้"

ข้าพเจ้าเถียงว่า "ทำไมจะเป็นไม่ได้" เท่านั้นก็เกิดวิวาทกัน"

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง. "นิทานเบ็ดเตล็ด." **วชิรญาณวิเสศ** ๓, ๕ (วัน ๓ เดือน ๑๒ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๓๖.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ขึ้นที่"

หลงคำลวงคำกลอน[๑]

๏ ยังมีชายนายหนึ่งรูปขึงขัง
หน้าตาน่าชมไว้ผมยาว
กิริยาพาทีกระปรี้กระเปร่า
รักเมียเสียนี่เหลือน่าเบื่อใจ
เฝ้ากกเมียเคลียคลอประจ่อประแจ่
บ่าวไพร่ใครมาขวางอยู่ข้างปึง
ถ้าอยู่กับเมียสนุกทุกวันคืน
นั่งเย้าหยอกหลอกล้อคลอเคลีย

๏ อยู่มาวันหนึ่งถึงยามยาก
อกวาบหวิวหวั่นใจดั่งไฟสีอ
เพราะธุระสำคัญวันกำหนด
จะวางใจให้ลูกจ้างไปต่างงาน
เฝ้าสั่งแล้วสั่งเล่าเศร้าละเหี่ย
เย็นเช้าเจ้าจะเข้าไปทำครัว
มีเมียสวยนักยังกำลังสาว
ผิวเนื้อขาวอ่องฉ่องละอองใย
ช่างยั่วเยาว์[๒]ยวนผัวมัวหลงใหล
เมียจะไปไหนหน่อยนั่งคอยคะนึง
ลับตาแลแต่สักนิดก็ติดหึง
ดุดึงหงุดหงิดคิดถึงเมีย
ยิ้มชื่นพื้นดีไม่มีเสีย
หลงรักเดียร์สวีเทฮาร์ท[๓]ประหลาดฤๅ ฯ
จำต้องจากเมียงามตามหนังสือ
ครั้นจะดื้ออยู่กับเมียก็เสียการ
ไม่ไปเองเกรงปดหมดทั้งบ้าน
มันจะพาลฉ้อปล้นเราสิ้นตัว
สงสารเมียจะนั่งจ่อยอยู่คอยผัว
หน้าจะม้วหมองศรีไม่มีนวล

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรรวรรณากร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ต้นสกุล "วรวรรณ")*. "คำกลอนนิทาน," **วชิรญาณวิเศษ** ๔, ๑๑ (เดือน ๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีขวด สัมฤทธิศก ๒๔๕๐) : ๑๓๔ - ๑๓๘.

[๒] ความตรงนี้น่าจะเป็น "ยั่วเย้า"

[๓] dear sweet heart สุดที่รัก สุดหัวใจ

จนจิตหักใจไปจากบ้าน
ทั้งของป่าสารพัดจัดขบวน
เห็นคนยืนมุงดูอยู่มากมาย
นกโนรีนกหค[๑]ทั้งนกยาง
บ้างจับคอนแลสลอนสลับนก
บ้างพูดอ้อคอก่งส่งสำเนียง
ไถลแวะเข้าไปมองทางช่องห้าง
จึ่งว่าซื้อนกปรอดพลอดน่าชม

⊙ นกนี้พูดคล่องทำนองเร็ว
ไม่ว่าเห็นสิ่งอะไรนกได้ดู
ยินดีจับนกกอดดอกอุ้ม
ให้บ่าวยกกรงหนึ่งมาตึงตัง
สั่งเมียให้อุตส่าห์รักษาเลี้ยง
แม้นรักผัวตัวจงตั้งระวังระไว
กินให้อิ่มริมกรงวงม่านรูด
จนกว่าผัวตัวจะกลับมาฉับพลัน

⊙ ครั้นถึงที่มีธุระซึ่งประสงค์
ลงบรรทุกในล่ำก่ำปั่นใบ
หมดงานร่านใจรีบไปบ้าน
ถามถึงแม่เจ้าประคุณบุญนักละ
เหลียวเห็นกรงนกตั้งอยู่ข้างเตียง
ออกหงุดหงิดคิดหึงปึงวุ่นวาย
เอกเขนกข้างกรงนกปรอด
ค่อยพาวพาวข่าวถามเนื้อความซัก
"เมื่อตัวพ่อถ่อร่างไปกลางเมือง
คุณแม่นอนเดียวเคียงในเตียงใน
เดินผ่านตลาดรายขายของสวน
เป็นส่วนส่วนสองฟากแต่ปากทาง
ร้านหนึ่งขายสัตว์บกนกต่างต่าง
มีทุกอย่างขังไว้ในกรงเรียง
บ้างก็ยกคอร้องออกก้องเสียง
ตีปีกเอียงกลอกหน้าท้าคารม
นกหลายอย่างต่างสีมีอยู่ถม
นึกสมใจวิตกได้นกครู ฯ
ไม่พูดเหลวลวกลวกให้หนวกหู
จำมาเล่าให้ผู้เจ้าของฟัง
เดินตุ่มกลับเรือนเหมือนใจหวัง
จับตัวขังกรงนกยกเข้าไป
ตั้งข้างเตียงนอนน้องในห้องใหญ่
เอาใจใส่เลี้ยงดูอยู่ทุกวัน
ฟังมันพูดเพลินเล่นเห็นขันขัน
สั่งแล้วชายผู้นั้นเดินทางไป ฯ
ก็ดูส่งสินค้าไม่ช้าได้
ฝากไปให้เอเยนต์[๒]เป็นธุระ
ตะลีตะลานเข้าในห้องร้องเอะอะ
อยากจะปะเต็มทนกระวนกระวาย
เดินเมียงเข้าไปนั่งตั้งกระหาย
"เออ ! นี่นายไปข้างไหนไม่มารับ ? "
พลางอ้อนออดกระซิบนกทำอกอัก
ถึงเมียรักข้างบ้านการอย่างไร
เออ ! มีเรื่องประหลาดเห็นเป็นไฉน
ฤๅมีใครเข้ามาอยู่เป็นชู้ชม" ฯ

---

[๑] คือ วิหค หมายถึง นก
[๒] agent

⊙ นกปรอดพลอดเพราะเสนาะโสต ฟ้องเป็นโจทก์นางเมียเสียขรม
ผัวฟังเรื่องเคืองใหญ่ใจระทม แทบจะล้มลมจับดับชีวี
โกรธเมียเสียใจมิใช่น้อย "หน๊อยหน๊อยมึงเอ๋ยมึงมันถึงที่
อยู่ด้วยกันยังไม่ทันจะถึงปี ทำกูปี้กูป่นอี่คนลวง
เสียแรงรักรักมึงถึงขนาด กูนึกคาดคิดถึงหึงหวง
มึงทำเล่นสนุกใหญ่อี่ใจกลวง นี่มิล้วงเงินปล้อนจนล่อนตัว"
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนสาหัส ลุกสะบัดตัวหื้อมือเกาหัว
นางเมียตกใจถามด้วยความกลัว เพราะเห็นผัวบ้าหึงตะบึงไป ฯ

⊙ ชายผัวเห็นเมียมาพูดจาด้วย แต่งตัวสวยเต็มประดาน่าหมั่นไส้
ดูโทโสโกรธาค่อยซาไป ลงนั่งไขว่ห้างขึงตะลึงแล ฯ

⊙ นางเมียเข้าเย้ายวนชวนพูด ทำหน้าบูดไม่ทะยาทะแยแส
เมียก็เฝ้าเย้ายวนกวนตอแย ทำแส[๑]แง่แสงอนค้อนเป็นที
เห็นยิ่งโกรธหนักขึ้นทำมึนหนัก ถ้าขืนจักเฝ้างอไม่พอที่
พูดดีดีไม่ตอบไม่ชอบดี เดี๋ยวงุ่นง่านพาลจะตีจะเจ็บตัว
จึ่งมารยาสะบัดหน้าโกรธาบ้าง "น้อยฤๅช่างทำแก้หน้าพระยาผัว
เห็นจากกันฉันคิดถึงคะนึงมัว ไปเข้าครัวหาสำรับประคับประคอง
พุทโธ่เอ๋ยเราถึงกับขึ้งโกรธ พาลเอาโทษเมียเก่าเป็นเจ้าของ
น้อยใจนักหีช่างมิดปิดทำนอง น่าจะร้องไห้กลิ้งเสียจริงเรา
ไปได้เมียน้อยใหม่ทำใส่กล เออ ! อี่คนนี้หนอพอรู้เท่า
เถอะเถอะฉันคบชู้ดูเบา นายอย่าเอาเลี้ยงไว้ไล่เสียดี"
แล้วทำร้องไห้ร้องห่ม เสียงขรมกลิ้งเกลือกเสือกสี
ร้าพันพ้อต่อว่าสามี ท้าทีไก่แก่แก้พาโล ฯ

⊙ ชายผู้ผัวมัวหลงพะวงรัก อกปึกปักใจอ่อนทอนโทโส
ออกไม่เชื่อนกพลอดปรอดโซ ขืนงมโง่โกรธเมียจะเสียที
ครั้นจะง้อขอโทษที่โกรธขึ้ง ก็ออกหึงนิดนิดคิดบัดสี
อกตึกตักอักอ่วนอยากชวนดี จึ่งเข้าที่นอนขึงตะลึงตรอง

---

[๑] คำที่น่าจะเป็น "แสน" คือ "แสนแง่แสนงอน" แต่ผู้เรียบเรียงเขียนว่า "แส" เพื่อให้สัมผัสระหว่างวรรคกับคำว่า "ตอแย"

"เรารักเขาเขาก็รักเราเหลือชื่น นี่จะหื่นหาชู้เป็นคู่สอง
จะดั้นจัดดัดจริตผิดทำนอง เราเป็นรองใจเบาเขลาเสียจริง
เออ ! ทำโกรธตึงดังดังเอ็ดบ้าน ครั้นจะซานไปของ้อผู้หญิง
บ่าวตัวจะหัวร่อข้อประวิง จำจะนิ่งรวมรวมหลวมไปเอง" ฯ

⊙ ฝ่ายนางเมียสงสัยบ่าวไพร่ตัว คงบอกผัวจึ่งได้กลุ้มมาคุมเหง
มันปากบอนย้อนย่ำทำเพลง ไม่คิดเกรงเขี่ยนตีมีอาญา
จึ่งเรียกบ่าวมาตะคอกขู่หลอกถาม "มึงแจ้งความอวดอ้างบ้างฤหวา
รับเสียตามตรงตรงคงเมตตา หาไม่ข้าจะเขี่ยนเอาเจียนตาย" ฯ

⊙ อี่พวกบ่าวในบ้านสะท้านหมด ต่างสบถสาบานขานขยาย
ว่าตัวตั้งกตัญญูรู้คุณนาย มิได้ให้นายผู้ชายรู้เรื่องความ
อุตส่าห์ปิดมิดไว้แต่ใจรู้ ไม่ถึงหูผู้ใดใครมาถาม
คุณผู้หญิงอย่าเป็นทุกข์ไม่สุกลาม ไม่ถึงสามวันเคลื่อนคงเลื่อนไป
พวกบ่าวพร้อมกันหมายว่าอ้ายนก มันคงยกความลับออกสับใหญ่
เพราะมันรู้สารพันน่าอัดใจ พูดภาษาคนได้เหมือนคนคน
เล่านิทานบุราณเฒ่าเก่าแก่ จำได้แน่พูดจาน่าฉงน
นายผู้ชายได่ถามความชอบกล คงเฝ้าบ่นปากบอนย้อนเนื้อความ
เอาเรื่องของคุณผู้หญิงที่จริงจ้อง ไปร้องฟ้องทุกสิ่งจริงเหมือนถาม
อ้ายนกนี้ทำทุกข์ให้ลุกลาม พาให้ถูกเขี่ยนขามตามกันไป ฯ

⊙ นางเมียเสียใจไม่มีสุข เฝ้าเป็นทุกข์กลัวความจะลามใหญ่
พอเย็นเย็นเห็นตะวันลงไรไร เห็นผัวไม่ลุกขึ้นยังมีนนอน
มาอาบน้ำทาแป้งแต่งตัว หวีหัวหอมฟุ้งปรุงสมร
เข้าไปนั่งข้างเตียงเมียงค้อน เฝ้าวิงวอนปลอบผัวให้ยั่วใจ
เห็นผัวคลายโทโสนอนโซแซ่ว ไม่โกรธแล้วแต่กระดากถลากไถล
ขึ้นบนเตียงเคียงผัวตัวอาลัย ทำยิ้มยักผลักไสอยู่ในกระบวน
ออกอุบายฝ่ายเฝ้าพะเน้าพะนึง เห็นยังหึงสงสัยไม่แย้มสรวล
แต่ความโกรธโทษทัณฑ์นั้นเรรวน ครั้นจะกวนใจนักจักสงกา
กำลังผัวมัวขุ่นฉุนเรื่องหึง ต้องทำปึ่งไว้จึ่งดีมีสง่า
คิดแล้วทำสะเทิ้นเดินออกมา ตรองหาทางทำให้หนำใจ
"เออ ! ตัวเราจะเดาทำอย่างไรหนอ จึ่งจะล่อผัวถวิลสิ้นสงสัย
ไม่โกรธขึ้งหึงหวงเป็นห่วงใย ปรกติกันได้เหมือนเดิมมา

คิดเห็นแต่ต้องแก้นกปรอด
ผิดที่ไหนแก้ที่นั่นให้ทันตา
แม้นเจ็บแสบแปลบช้ำหนามตำเรา
แต่ยังไม่มีช่องต้องรอคง

⊙ อยู่มาชายผัวตัวขี้หึง
การสำคัญจะต้องออกนอกบุรี
⊙ ฝ่ายนางเมียดีใจสั่งให้บ่าว
จงไปยกม้าโตโม่ศิลา
ริมกรงนกระยำตัวทำความ
อี่บ่าวคนนั้นหนาเข้ามาเคียง
กับเทียนไขจุดไฟมาไว้หลอก
ให้แวบวาบปลาบเข้าไปที่ในกรง
อีกคนจงตักน้ำให้เต็มขัน
พรมกรงนกซกไม่หยุดสุดเวลา
⊙ พอกลางคืนพวกอี่บ่าวเอาของตั้ง
ตั้งใจทุกคนบ่นประจง
คนหนึ่งหมุนโม่หินบ้างรินน้ำ
คนหนึ่งกลอกกระจกเงาเข้ากับไฟ
⊙ รุ่งเช้าสามีตะลีตะลาน
เพราะหึงเมียเสียคนต้องทนกลืน
จึ่งเข้ามานั่งลงข้างกรงนก
ชักถามนกปรอดพลอดอย่างกลัว
"เมื่อเวลาพ่อไม่อยู่ดูข้างบ้าน
จงบอกพ่อเถิดตัวอย่ากลัวใคร
⊙ นกปรอดตอบคำชายสามี
ผมเต็มทีขอรับกลัวจนตัวงอ
ฟ้าแลบแปลบร้องคะนองหน
คุมเหงผมแทบยังรุ่งนุงกระไร
เหลือจะร่ำลำบากที่ยากแค้น
คุณพ่อมิเปียกปนหนาวจนทราม
เป็นตัวสอดฟ้องร้องต้องโทษา
เหมือนตำราหนามยอกท่านบอกตรง
ก็ให้เอาตัวหนามมาตามบ่ง
ทนให้ลงโทษหึงอึงไปที" ฯ
มีธุระอย่างหนึ่งขึ้นถึงที่
ค้างราตรีคืนหนึ่งจึ่งจะมา ฯ
อย่าอื้อฉาวสมมาดปรารถนา
มาตั้งไว้ริมฝาข้างหน้าเตียง
พอสักยามหมุนโม่ให้โกร๋เสียง
คอยยืนเมียงถือกระจกยกขึ้นลง
ทำกลิ้งกลอกเงากระจกกระดกส่ง
อ้ายนกคงนึกแหนงว่าแสงฟ้า
คอยพร้อมกันทำกิจเหมือนคิดว่า
ให้มันบ้าใจบ่นว่าฝนลง ฯ
ทำตามสั่งคุณผู้หญิงสิ่งประสงค์
มิได้หลงละเลยเคยเข้าใจ
โปรยพรำพรำกรงนกฝนตกใหญ่
แสงแวบวาบวุ่นไปตลอดคืน ฯ
กลับบ้านจิตใจไม่ชุ่มชื่น
จะทำตื่นยังไม่แน่จะแก้ตัว
แสนวิตกร้อนใจมิใช่ชั่ว
บอกให้ทั่วทุกสิ่งตามจริงใจ
มีเหตุการณ์นกเห็นเป็นไฉน
พ่อจะให้ของกินกินให้พอ" ฯ
"เต็มที่แล้วขอรับเจ้าคุณพ่อ
อกฝ่อใจเฝื่อนเลื่อนเหลือใจ
ทั้งฝนทั้งฟ้าตกห่าใหญ่
จนผมไม่รู้จะเล่าสำเนาความ
เออมันแสนแล้วคุณพ่อลูกขอถาม
ฤๅอาศัยตีกรามเขาแอบบัง

เสียงฟ้าร้องครืนครืนคืนยังรุ่ง
แปลบปลาบวาบอกตกตึงตัง
จนผมหนาวเท้าสั่นหวั่นถวิล
โอ๋ยคุณพ่อขอรับผมลมกระไร
ยิ่งวิตกอยากจะฟังตามสั่งไว้
คอยคุณพ่อหายไปใจรำพึง

⊙ ชายสามีฟังคำนกปรอด
ว่าฝนตกฟ้าร้องคะนองยับ
เมื่อคืนนี้เราก็รู้อยู่กับใจ
ไม่มีเสียงฟ้าร้องก้องครืนเครง
ฟ้าก็ไม่ได้แลบสักแปลบเลย
ฝนสักเม็ดก็ไม่ตกโกหกโคลง
แต่ก่อนมาอ้ายนกโกหกหลอก
เลี้ยงไม่ได้นักระยำทำสัปดน
ยิ่งโทโสโกหกนกปรอด
คว้าตีนนกฉุดกระชากลากออกไป
จับสองตีนนกฟาดกับแผ่นดิน
กำลังฉุนงุ่นใหญ่เอาไม้ตี
ไส้ทะลักตับไตไหลและ
แล้วโยนไปในชลาให้หมากิน

⊙ ครั้นอยู่มาชาวบ้านที่ใกล้เคียง
เขาเล่าความให้ฟังหวังช่วยเตือน
อ้ายนกปรอดมิได้ปด
เป็นด้วยตัวของเขาไม่เข้าใจ

⊙ การที่จริงคุณหญิงยอดรัก
กลบเกลื่อนเงื่อนเขลาเมามัว
ทำให้ผัวโกรธาฆ่านก
จนโทโสโง่ฉุนทำวุ่นวาย
อ้ายนกปรอดพลอดตามจริง
มันเป็นสัตว์เดียรฉานการว่องไว

ฟ้าแลบเข้าตายุ่งจนเหลือหวัง
ฝนก็ยังตกพรำอยู่ร่ำไป
ไม่ได้ยินไม่ได้ฟังอะไรได้
ผมหนาวใจนอนไม่หลับกลับคะนึง
ผมเสียใจเกิดผิดออกคิดถึง
เห็นที่พึ่งแต่คุณพ่อแหละขอรับ" ฯ
เฝ้าฉอดฉอดพูดพรูอยู่ปับปับ
เออขยับหลอกกันเท่านั้นเอง
เออฝนฟ้าที่ไหนไปคุมเหง
ให้นึกเกรงนกปรอดจะพลอดโกง
เอามาเอ่ยสดสดปดโขมง
ท้าปากโป้งตอแหลมาแก้กล
จนเราออกโกรธเมียเสียออกปน
มันลวงคนนายตัวไม่กลัวใคร
เอามือถอดกลอนโกรธพิโรธใหญ่
ยิ่งแค้นใจนักระยำทำอัปรีย์
ลงแด่วดิ้นสิ้นใจไปเป็นผี
เท้าขยี้กระทบซ้ำถลำดิน
เลือดเฟะแข้งขาตาปลิ้น
ยังไม่สิ้นความโกรธโดดเข้าเรือน ฯ

มากินเลี้ยงพูดจาประสาเพื่อน
อย่าเลื่อนเปื้อนโกรธเน้นสัตว์เขญใจ
ไม่เลี้ยวลดล่อทำนองสนองไข
คิดไปว่าอ้ายนกโกหกตัว ฯ
แชชักพาชู้มาสู่ผัว
ทำชั่วชัดนกให้ตกตาย
ว่าโกหกหลอกเล่นเห็นง่ายง่าย
ใส่ร้ายฆ่าสัตว์เสียบัดใจ
แต่ว่าสิ่งธรรมดามาเป็นใหญ่
มันก็ไม่เหมือนมนุษย์สุดปัญญา

ถึงฉลาดอาจหาญสักปานใด
เป็นยามเคราะห์เพราะปรอดยอดวิชา
⊙ ชายผู้ผัวรู้สึกนึกวิตก
เป็นความผิดของตัวมัวจุ่นวาย
กลับทุกข์ร้อนเสียใจเสียดายนก
สุดจะหานกไหนได้ดังนี้
ทั้งเสียดายอายชาวบ้านสงสารนก
มาเสียรู้เมียซ้ำทำซุกซน
จะว่านกปรอดโง่ก็ไม่เห็น
มีความคิดความรู้เป็นผู้ชาย
นกฤๅมันจะรู้สู้มนุษย์
แค้นใจใหญ่เย็บต้องเจ็บจำ
ฟังคำยุมุโง่โมโหตะบึง
ไม่ไตร่สวนด่วนถลามาฆ่าตี
จะสู้ฉลาดมนุษย์ได้อย่างไรหนา
มาตามฆ่าตัวเองต้องเขลงตาย ฯ
ลิฆ่านกเสียแล้วต้องแคล้วหมาย
โทโสร้ายฆ่าสัตว์ตัดชีวี
แสนวิตกนั่งเจ่าเศร้าศรี
เหลือจะมีพูดจาทำเหมือนคน
ทั้งวิตกเจ็บจิตคิดฉงน
ร้อนทุรนร่านใจไม่สบาย
ส่วนตัวเป็นชาติมนุษย์สุดจะหมาย
ยังงมงายไม่รู้ทันเมียมันทำ
เป็นการสุดที่จะแก้แพ้ยังค่ำ
ที่หลงคำลวงเมียจนเสียที
ไม่คะนึงตื้นลึกตรึกถ้วนถี่
ภายหลังรู้สึกว่าดีทวีครวญ ฯ๏

หลอกให้สามีภรรยาหย่ากัน[๑]

⊙ อีกบทเขาเล่าแจ้ง เห็นจริง
ชายหนึ่งรักใคร่หญิง มาดไว้
พ่อแม่ทราบก็ชิง ตกแต่ง เสียเฮย
มาอยู่กินกันได้ สักห้าหกวัน ฯ
⊙ ชายที่รักก่อนนั้น ปัญญา ฉลาดเอย
แกล้งจะให้เขานิรา เริดร้าง
เพราะว่าคิดอิจฉา มากนัก เจียวแฮ
จึ่งแต่งคนไปบ้าง ยุให้เห็นจริง ฯ
⊙ คนไปยุจึ่งแจ้ง แก่เมีย
บอกว่าผัวหล่อนเสีย มนุษย์แล้ว
เป็นกระหางช่างหลงเคลีย รักใคร่
ยามดึกย่อมคลาดแคล้ว เที่ยวค้นหากิน ฯ
⊙ ฉันช่วยบอกหล่อนให้ ห่อนพราง
ไม่เชื่อคลำดูหาง ที่ก้น
อย่าได้คิดอางขนาง แน่นัก เจียวแม่
ครั้นดึกงอกออกพ้น งามก้นหางยาว ฯ

---

[๑]ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "โคลงนิทานเบ็ดเล็ต : เรื่องหลอกให้สามีภรรยาอย่ากัน," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๑๐ (วัน ๗ เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก ๑๒๔๙) : ๑๒๒.

⊙ เมียนั้นเขลาเชื่อลิ้น ลมลวง
ก็นิ่งไว้ในทรวง ห่อนพร้อง
กลัวว่าท่านทั้งปวง จะทราบ ไปเอย
ผัวหลับจำจะต้อง เลิกผ้าคลำดู ฯ
⊙ แล้วไปยุบอกแจ้ง กับผัว อีกเอย
จะบอกให้รู้ตัว สักน้อย
เจ้าช่างไม่คิดกลัว เมียดอก ฤๅพ่อ
เป็นกระสือน้ำลายย้อย อย่าได้วางใจ ฯ
⊙ แม้เจ้าไม่เชื่อข้า คอยระวัง
ถ้าควักล้วงก้นดัง ว่าไว้
เป็นกระสือแน่จริงจัง อย่าเคลือย- แคลงเลย
ข้าไม่ลวงหลอกให้ อย่าร้างกันไป ฯ
⊙ ผัวยังไม่เชื่อแท้ สงสัย
เมียรักดังดวงใจ เช่นนี้
ถ้าเป็นกระสือต้องไป หาใหม่
จะอยู่ก็ปันปี้ เพราะด้วยหญิงพาล ฯ
⊙ รู้แล้วก็นิ่งไว้ ในใจ
ครั้นค่ำไม่หลับไหล อยากรู้
ส่วนเมียคิดสงสัย เขาบอก ไว้นา
พอเงียบเสียงคนผู้ เลิกก้นผัวคลำ ฯ
⊙ ผัวนั้นก็ลุกขึ้น ตึงตัง
ข้าก็เห็นจริงจัง แน่แท้
เจ้ามาคิดปิดบัง ความชั่ว ไว้เอย
ครั้นจะพูดไปแส้[๑] จะได้ความอาย ฯ
⊙ พอรุ่งขึ้นบอกแจ้ง พ่อตา
ฉันจะต้องกราบลา กลับเหย้า
ทุนสินซึ่งเอามา จะยก ให้เอย
ต้องหย่าร้างไม่เข้า ร่วมห้องต่อไป ฯ

---

[๑] แซ่ ในที่นี้บังคับฉันทลักษณ์ "โทโทษ"

⊙ พ่อตาก็ตอบถ้อย ทันใด
อันลูกข้าเป็นไฉน บอกบ้าง
ลูกเขยว่าพูดไป จะเชื่อ ฤๅพ่อ
เพราะชั่วจึ่งหย่าร้าง พ่อย้อมแมวขาย ฯ
⊙ พ่อตาก็โกรธแค้น เสียงอึง
ไม่อยู่ไสหัวมึง จากบ้าน
กูก็ไม่พรั่นพรึง สักอย่าง
ส่วนลูกเขยขี้คร้าน ทะเลาะ"ด้วยพ่อตา ฯ
⊙ ก็ลงมาจากเหย้า ไปพลัน
ขาดจากผัวเมียกัน ง่ายไซร้
ชายที่ยุดีครัน เฉลียวฉลาด
ไปสู่ขอก็ได้ เพราะด้วยปัญญา ฯ๛

"ต้นฉบับเขียนว่า "เจลาะ"

ห่อหนังสือตีตรา[๓]

ข้าพเจ้าได้รับการอยู่ในเรือที่เดินทางอินเดียตะวันออก ประมาณ ๒๔ ปี แลเมื่อ ๑๐ ปีมาแล้วนี้ข้าพเจ้าได้เป็นนายเรือชื่อ**เบล** เป็นเรือดีที่สุดในเวลานั้น ข้าพเจ้าเป็นคนช่านาญทะเลคร่ำทีเดียว เคยอยู่แต่บนน้ำเค็มช้านานจนเกือบจะไม่ชอบอย่บกเลย

เมื่อวันที่ ๒๐ เดือนออกโตเบอ[๔] คริสต์ศักราช ๑๘๓๔ ข้าพเจ้าได้รับคำสั่งให้เตรียมตัวให้พร้อมสำหรับจะไปเมืองคะเยน ข้าพเจ้าจะต้องเป็นผู้ส่งทหารไปด้วยในเรือข้าพเจ้า ๗๕ คน กับนักโทษคนหนึ่ง แลในคำสั่งนั้นให้ข้าพเจ้าอุปถัมภ์รักษานักโทษผู้ดีโดยดี แลได้รับหนังสือจากเจ้าพนักงานใหญ่ผู้ส่งฉบับหนึ่งสอดมาด้วย มีตราสีแดงดวงใหญ่ประทับ แลหนังสือฉบับนี้มีคำสั่งว่า "ห้ามยังมิให้ข้าพเจ้าเปิดออกอ่านจนกว่าจะไปถึงที่ลองติจูด[๕]ระหว่าง ๒๗ แล ๒๘ ข้างตะวันตก" คือ เมื่อจวนจะข้ามศูนย์กลางของทะเลนั้นเอง

หนังสือฉบับนี้เป็นหนังสือฉบับใหญ่ผนึกมิดชิดแน่นหนาเป็นอันพ้นที่จะเผยอ ฤๅคิดเอาความในนั้นให้รู้ไว้แต่นิดหนึ่งขึ้นไป ข้าพเจ้าไม่เป็นคนเชื่อโชคเชื่อลางอันใดเลย แต่หนังสือนี้ดูมีอะไรไม่ทราบที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่สู้ชอบใจเลย แต่

---

[๓] พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต, "เรื่องห่อหนังสือตีตรา : เปนถ้อยคำของกับตันฝรั่งเศสเล่า," **วชิรญาณวิเศษ** ๓, ๒๓ (วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีขวด ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙) : ๑๗๙ - ๑๘๓ , ๒๔ (วัน ๓ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขวด ยังเป็นนพศก ๑๒๔๙) : ๑๘๕ - ๑๙๑.

[๔] October ตุลาคม

[๕] Longitude เส้นแวง ต้นฉบับเขียนว่า "ลองกิจูด"

ก็ไม่ทราบว่า "จะยกเหตุอันใดได้ว่าไม่ชอบอะไร?" แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้าก็ต้องรับถือเข้ามาในห้อง ข้าพเจ้าเอาสอดเก็บไว้หลังกระจกนาฬิกาเก่า ๆ อันหนึ่ง ซึ่งแขวนอยู่บนหัวนอนข้าพเจ้านั้น เวลาเมื่อข้าพเจ้ากำลังวุ่นเก็บหนังสืออยู่นั้นพอมีคนเข้ามาในห้องข้าพเจ้า ข้าพเจ้าแลดูก็เห็นนักโทษผู้นั้นกับเมียของเขา ข้าพเจ้าได้เห็นคนทั้งสองนี้แต่ครั้งนี้เป็นครั้งแรก แลข้าพเจ้าพูดได้ว่า "ข้าพเจ้ายังไม่เคยเห็นผัวเมียที่สมกันยิ่งกว่าคู่นี้เลย"

เมียนั้นดูสาวอายุเกือบจะไม่ยิ่งกว่าสิบแปดแลรูปร่างงดงามเหมือนรูปเขียน แลส่วนผัวนั้นดูเป็นคนฉลาดแลรูปร่างสง่างามเหมาะเจาะยิ่งนัก

โทษของคนคนนี้นั้นถ้าจะว่าตามตรงแล้วเป็นโทษสัก ๑๐๐ ปีก่อนเขาเกิด แต่ตกลงเป็นว่าคนคนนี้กับพวกอินใดคิดจะกระทำการสิ่งหนึ่ง ซึ่งกอฟเวอนเมนท์[๖]เรียกว่าขบถ แลซึ่งเขามักลงโทษถึงตาย เพราะฉะนั้นจึ่งทำให้ข้าพเจ้าฉงนในใจคิดพิศวงบ่อย ๆ ที่เขามอบคนคนนี้มาให้ข้าพเจ้ารักษา แต่ความพิศวงยังมียิ่งกว่านี้ในภายหลัง

เมื่อเวลาเขามาอยู่ห้องข้าพเจ้านั้น เขามีเมียเขาเกาะแขนอยู่ด้วยดังข้าพเจ้าได้พูดแล้วนั้น เมียนั้นดูยิ้มแย้มรื่นเริงเหมือนกับนก ดูคล้ายลูกนกพิราบร้องครวญแลขันอยู่ใต้ปีกใหญ่ของผัว

ข้าพเจ้าไปด้วยกันกับเขายังไม่ถึงเดือน ข้าพเจ้าบังเกิดความรักในคนทั้งสองนี้เสมอกับบุตรของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามักเรียกเขาเข้ามาให้ห้องข้าพเจ้าทั้ง ๒ คน ส่วนผัวนั้นช่วยข้าพเจ้าทำการงานต่าง ๆ ที่โต๊ะของข้าพเจ้าซึ่งใช้เป็นที่นอนแลที่เก็บของของข้าพเจ้า เขาช่วยข้าพเจ้าคิดเวลาเรือเดินบ่อย ๆ ภายหลังทำได้ดีกว่าข้าพเจ้าโดยรวดเร็ว ข้าพเจ้าคิดเห็นประหลาดที่เขาเป็นคนฉลาดว่องไวถึงเพียงนี้ เวลาเขามาทำการอยู่กับข้าพเจ้านั้น ภรรยาของเขาก็มานั่งที่เก้าอี้กลม ๆ ในห้องข้าพเจ้าเหมือนกัน ทำการเย็บปักอะไรเล่นตามประสาผู้หญิงเสมอ

วันหนึ่งเมื่อเรา ๓ คนนั่งอยู่พร้อมกันตามเคยเหมือนทุกวัน ข้าพเจ้าจึ่งพูดขึ้นว่า

"เจ้าเด็ก ๆ ของข้าเอ๋ย เจ้ารู้ฤาไม่เวลานี้เราอยู่ด้วยกันดูเป็นรูปหมู่ครอบครัวงามดีทีเดียว แต่ว่าฟังข้าเถิด ที่ข้าจะพูดนี้ข้าไม่หมายจะถามอะไรเข้าซี้

---

[๖] Government รัฐบาล ต้นฉบับเขียนว่า "คอนเวอนเมนต์"

เจ้าตอก แต่เห็นว่า 'เจ้าไม่มีเงินทองอะไรมาที่จะพอใช้' แลตัวเจ้าทั้งสองนี้ข้าเห็นว่า 'เป็นคนบอบบางงามเกินกว่าที่จะไปทำไร่ไถนาขุดดินขุดทราย ทนแดดเมืองคะเยนได้เหมือนกับคนยากอื่น ๆ เป็นอันมากที่ไปก่อนเจ้านั้น'

เมืองคะเยนนั้นเป็นเมืองไม่ดีเลย...ไม่ดีเลยจริง ๆ ฟังข้าเถิด แต่ตัวข้าเคยทนแดดฝนลมพายุ[๑]จนหนังข้าหนาราวกับแรดแล้วเช่นนี้ จะพอไปทนอยู่ได้ แต่คนเช่นเจ้านี้ข้าวิตกนักเพราะฉะนั้นถ้าเจ้าจะลองหลงคบกับข้าดากัปตันแก่นี้แล้ว ข้าจะบอกเจ้าว่า 'ข้าจะทำอย่างไร ?' ข้าจะไม่อยู่ในเรือใบลำนี้แล้วเพราะเรือนี้ดูดูไปก็ไม่เห็นพิเศษอะไรกว่าถังน้ำเก่า ๆ ใบหนึ่ง ถ้าเจ้าเห็นด้วยแล้วข้าจะไปอยู่ที่เมืองคะเยนด้วยกับเจ้า เจ้าดูเอาเถิด ข้าไม่มีใครที่ยังมีชีวิตอยู่ที่ข้าจะต้องเป็นธุระบำรุงรักษา ฤๅที่จะบำรุงรักษาตัวข้า ข้าต้องการอยากจะได้ญาติพี่น้องไว้บ้าง ข้าจะเอาพวกเจ้าเป็นลูกของข้า เจ้าจะเห็นอย่างไร ? "

เมื่อข้าพเจ้าพูดดังนี้แล้ว นักโทษผู้นั้นก็นิ่งอยู่ไม่พูดประการใด เป็นแต่แลดูตากัน ๒ คนผัวเมียแล้ว แลดูข้าพเจ้าเหมือนกับยังไม่เข้าใจว่า "ข้าพเจ้าว่าประการใด" สักครู่หนึ่งนางเมียนั้นก็มากอดคอข้าพเจ้าร้องไห้เหมือนกับเสียงเด็ก แล้วหยุดนิ่งสักครู่ แล้วพูดว่า "แต่ท่านยังไม่ได้อ่านหนังสือที่มีตราแดงตีอยู่นั้น"

ข้าพเจ้าจึ่งว่า "ข้าลืมไปทีเดียวไม่ได้นึกถึงมันเลย"

เวลานั้นข้าพเจ้าก็ลุกไป ดูที่กะระยะทางพอรู้สึกหนาวน่ากลัวอย่างไรไม่ทราบ ? แล้วจึ่งเห็นว่า "ยังอีกหลายวันจึ่งจะถึงลองติจุดที่จะเปิดหนังสือนั้นได้"

ในเวลานั้นเราทั้ง ๓ คนยืนตะลึงแลดูหนังสือฉบับนั้นราวกับว่า "หนังสือนั้นจะพูดด้วยได้" เฉพาะเวลานั้นแดดส่องตรงที่นาฬิกา ตั้งอยู่แลส่องถูกหนังสือดูตราแดงแต่นทีเดียว ข้าพเจ้าแว้นไม่ได้ที่จะไม่คิดว่าหนังสือนั้นแลดูเหมือนสัตว์ร้ายใหญ่ ๆ ตัวหนึ่ง ดูเป็นหน้าอย่างน่ากลัวเต็มที เหมือนโผล่อยู่กลางกองเพลิง ข้าพเจ้าปรารถนาจะให้เป็นการขันหัวเราะกันเล่น จึ่งพูดขึ้นว่า "ดูน่าจะแลเห็นเหมือนหนังสือนั้นมีตาโต ๆ แลมาเหมือนกัน"

นางเมียนักโทษนั้นจึ่งตอบว่า "จริง ๆ นะดูเหมือนสีเลือด"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "พยุห"

ส่วนผัวได้ยินดังนั้นจึ่งจับแขนเมียมากอดไว้ แล้วปลอบภรรยาว่า "ไม่เหมือนดอกหนังสือนั้นดูเหมือนกับการ์ด[๑]เชิญไปในการแต่งงาน แต่ถ้าหนังสือนั้นเป็นที่รำคาญใจเจ้าแล้วเราไปข้างนอกเสียเถิด ทิ้งให้หนังสืออยู่ในห้องก็แล้วกัน

แล้วผัวเมียทั้งสองก็ไปเสียจากห้องขึ้นไปบนดาดฟ้า ทิ้งข้าพเจ้าไว้กับหนังสือนั้นแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าจำได้ว่า "ข้าพเจ้าได้จ้องดูหนังสือนั้น เวลาข้าพเจ้าสูบกล้องอยู่ดูราวกับมันมีตาโต ๆ จ้องดูตาข้าพเจ้า ดูแวบวาบราวกับตางูดูแดงใหญ่แลหยาบดูร้ายกาจเหมือนเสือ ข้าพเจ้าทนไม่ได้ต้องเอาเสื้อชั้นนอกของข้าพเจ้าคลุมเสียทั้งหนังสือแลนาฬิกา แล้วข้าพเจ้าก็ไปบนดาดฟ้าเพื่อจะสูบกล้องให้ตลอด"

เวลานี้เรือเราไปถึงที่ใกล้แถบเกาะเคบเวิด เรือเบลเดินได้ลมดีประมาณชั่วโมง[๒]ละ ๑๐ ไมล์ เวลานั้นเป็นเวลากลางคืนอากาศอุ่นสบายดี ดูดวงดาวกระจ่างแลชัดงาม พระจันทร์ก็ขึ้นมาพ้นน้ำดูดวงโตเหมือนพระอาทิตย์ทำด้วยเงิน ที่น้ำต่อกับฟ้าเป็นสายคั่น แสงพระจันทร์ฉายเป็นทางอยู่บนลูกคลื่น พอคลื่นกระจายดูพราว ๆ เหมือนเครื่องเพชรพลอย ข้าพเจ้านั่งอยู่บนดาดฟ้าแลดูพลางสูบกล้องพลางดูเพลินดี

เวลานั้นดูเงียบสงัดไม่มีเสียงอะไร นอกจาฝีเท้าทหารยามที่เดินไปมาอยู่บนดาดฟ้า แลดูทะเลที่เรือเราเดินไปเงียบ ๆ เหมือนข้าพเจ้า ข้าพเจ้าชอบเงียบ ๆ แลเรียบร้อย ข้าพเจ้าเกลียดโกลาหลแลวุ่นวายกัน เวลานี้ไฟที่ตามในเรือควรจะดับหมดแล้ว แต่เมื่อข้าพเจ้าแลลงไปในห้องใต้ดาดฟ้า ข้าพเจ้าคิดว่า "ข้าพเจ้าเห็นแสงไฟแดงอยู่ใต้เท้าข้าพเจ้าลงไป" ถ้าเป็นคนอื่นข้าพเจ้าคงโกรธมากเต็มที แต่เมื่อรู้ว่าไฟนั้นมาจากห้องผัวเมียทั้งสองที่ข้าพเจ้ารัก ข้าพเจ้าจึ่งอยากจะทราบว่า "เขาจะทำอะไรกัน" ข้าพเจ้าแลลงไปเท่านั้นก็เห็นในห้องเขา ได้เห็นนางสาวน้อยนั้นกำลังคุกเข่าสวดมนต์อยู่ มีโคมแขวนแกว่งอยู่บนเพดานทำให้ห้องสว่าง นางสาวน้อยนั้นสวมเสื้อขาวผมสีเหลืองเปลือยห้อยลงไปข้างหลังคลุมบ่าทั้งสอง เกือบจะห้อยลงไปถึงเท้าเล็ก ๆ ที่โผล่ออกมาใต้เสื้อขาวดูงามยิ่งนัก ข้าพเจ้าหันหน้ากลับมาเสียแลนึกบ่นแต่ในใจว่า "เออ! เราก็เป็นกะลาสีแก่คร่ำคร่าแล้วถึงสวยงามเช่นนี้ก็ไม่ประหลาดอะไร ? " ข้าพเจ้าก็กลับนั่งดูต่อไปอีก

---

[๑] card บัตรเชิญ ต้นฉบับเขียนว่า "ก้าด"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ประมาณโมง..."

ส่วนผัวนั้นนั่งอยู่บนหีบผ้าเล็ก ๆ ใบหนึ่ง เอาศีรษะเอนบนมือที่ศอกตั้งอยู่บนเข่า แลดูเมียนั่งสวดมนต์อยู่ นางเมียนั้นแหงนหน้าขึ้นดูสวรรค์ตามธรรมเนียมสวดอ้อนวอนของคนที่ถือคริสต์[๑]ศาสนา ข้าพเจ้าจึ่งได้แลเห็นตาของเขาเต็มไปด้วยน้ำตาน่าสงสารยิ่งนัก

ฝ่ายสามีนั้นก็ลุกขึ้นยืนพูดว่า "อา ! แม่**ลูเรด**ที่รักของพี่ เดี๋ยวนี้เราก็มาใกล้อเมริกา[๒]แล้ว พี่ห้ามใจไม่ให้วิตกก็ไม่หายเลย ไม่รู้ว่าเป็นด้วยอะไร ? แต่พี่รู้สึกว่าเรามาเที่ยวนี้เป็นเวลาสบายที่สุดในชีวิตของเรา"

เมียจึ่งพูดตอบว่า "ฉันก็รู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน ขอแต่ให้ได้สุขอยู่ดังนี้ตลอดไปเถิด"

แล้วผัวก็จับมือเมียเข้าด้วยความรักพูดว่า "แลตัวผู้เป็นเทพธิดาของพี่นี้ พี่เห็นเจ้าร้องไห้เมื่อเวลาไหว้พระ พี่ทนไม่ได้เพราะทราบอยู่ว่าสิ่งใดที่ทำให้ร้องไห้ จึ่งกลัวว่าเจ้าจะคิดกลับใจการที่เจ้าได้ทำแล้วนั้น"

ผู้หญิงนั้นจึ่งพูดตอบด้วยคำอันพิศวงว่า "อะไรกลับใจฤๅ กลับใจที่ได้มากับพี่นั้นฤๅ ? พี่คิดเห็นละฤๅว่าฉันพึ่งได้เป็นเมีย ? แต่เพียงน้อยเวลาเท่านี้แล้วจะไม่รักพี่ฤๅ ฉันไม่ได้เป็นเมียพี่ดอกฤๅ พี่จะเสียใจอย่างไรได้ฉันก็มากับพี่ด้วยแล้ว แลถ้าพี่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปก็จะได้อยู่ด้วยกัน แลถ้าพี่ตายก็จะตายด้วย"

ชายหนุ่มนั้นถอนใจใหญ่เอาเท้ายันบานประตูดูกระสับกระส่ายไม่สบาย แล้วจูบมือแลแขนผู้หญิงที่ยื่นออกไปนั้น แล้วพูดว่า "แม่ลูเรดเอ๋ย แม่ลูเรดเป็นบุญของเราจริง ๆ ที่เราได้รีบแต่งงานกันเสีย ถ้าช้าพลาดไปอีก ๕ วันเท่านั้นจะโทษใครไม่ได้เลย? ๕ วันเท่านั้นพี่ก็ต้องถูกจับแล้ว ก็จะต้องส่งเนรเทศมาแต่ผู้เดียว"

เมื่อพูดเช่นนี้ผู้หญิงก็ยื่นมือแลแขนอันกลมขาวไปกอดคอผัว ลูบคลำหน้าแลผมพลางยิ้มพลางเหมือนนกที่อยู่ประจำคู่พูดพลอดถ้อยคำต่าง ๆ อันเป็นของผู้หญิงเจริญใจทั้งปวง ข้าพเจ้าดูอยู่นึกสงสารยิ่งนัก คิดว่า "ได้เห็นสิ่งที่งามที่สุดครั้งนี้ ที่ยังไม่เคยเห็นเลยในชีวิตข้าพเจ้า"

นางเมียหัวเราะแล้วพูดขึ้นว่า "แล้วเรามานี้ก็กำลังมั่งมีนัก ด้วยดูในเป๋าเงินของฉันเถิดมีทองปอนด์อยู่อันเดียวนี้เอง แลเป็นสมบัติในโลกของฉันมีอยู่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "คฤสต์"

[๒] สหรัฐอเมริกา *(United States of America)*

เท่านี้เอง"

ส่วนผัวก็หัวเราะด้วย แล้วตอบว่า "พี่ก็พึ่งได้ใช้เงิน ๒ สลึงครึ่งที่พี่มีเป็นที่สุดนั้นเสียแล้ว พี่ให้แก่คนที่แบกหีบผ้าของเราลงมาในเรือนั้น"

เมียจึ่งตอบว่า "จะเป็นอะไรไป เขาย่อมว่า 'ใครจะมีความสุขเหมือนคนที่ไม่มีอะไรเลยนั้นไม่มี' แลนอกจากนี้ฉันยังมีแหวนเพชรอยู่อีก ๒ วงเป็นของแม่ให้ฉัน แหวนนั้นคงจะใช้ได้ดีในโลกนี้ในบางอย่าง ถ้าพี่จะให้ขายเราขายเขาเสียก็ได้ แลฉันรู้แน่ว่ากัปตันแกหมายความกรุณาแก่เราจริง ๆ แลฉันสงสัยว่า "แกรู้ดีแล้วว่าในหนังสือฉบับนั้นว่าด้วยอะไร ? "

ผัวจึ่งตอบปลอบเมียว่า "หนังสือนั้นเป็นแต่หนังสือชักนำฝากฝังเราไปยังผู้ว่าราชการเมืองคะเยนเท่านั้น"

เมียจึ่งตอบว่า "ลางทีจะเป็นเช่นนั้นได้ แต่ใครเป็นผู้รู้แน่ ?" แล้วนางเมียผู้รูปงามนั้นพูดต่อไปว่า "ถ้าจะคิดดูจริง ๆ แล้วพี่ก็เป็นคนดี ฉันคิดว่า 'กอฟเวอนเมนท์คงจะไม่นิรเทศไปนานนักดอก' ฉันเห็นว่าเขาคงจะไม่เกลียดชังพี่นัก"

เวลานี้ดึกแล้วไฟควรจะดับหมด ข้าพเจ้าจึ่งเอาผ้าคลุมนอนบนดาดฟ้า โบกลงไปให้เขาดับไฟเสีย ผัวเมียทั้งสองนั้นก็ทำตามโดยทันที แล้วข้าพเจ้ายังได้ยินเขาหัวเราะกัน พูดกันอยู่รื่นเริงเหมือนเด็กในโรงเรียนที่ไม่รู้จักผิดชอบอะไร ?

เวลาเช้าวันหนึ่งเมื่อข้าพเจ้าตื่นขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าประหลาดใจที่ไม่รู้สึกเรือไหวเลย ข้าพเจ้ารีบขึ้นมาบนดาดฟ้าจึ่งทราบว่าเป็นเวลาคลื่นเรียบ ข้าพเจ้าสอบวัดแดดดูรู้ว่าถึงที่แลคติจูดดีกรีหนึ่ง ข้างเหนือลองติจูดในระหว่าง ๒๗ แล ๒๘ ดีกรีตะวันตก

ข้าพเจ้ารออยู่จนค่ำ ข้าพเจ้าจึ่งลงไปในห้องข้าพเจ้าแล้วหยิบหนังสือฉบับนั้นด้วยรู้สึกใจเหี่ยวแห้งสยดสยองไม่สบายเลย ข้าพเจ้าแข็งใจทำลายตราแดงนั้นชักหนังสือออกมาอ่านมีความว่า

ถึง**กัปตันฟอนเตนโบล**

นักโทษผู้มีชื่อว่า**แอนคอนิฮินคสเคลีย**ผู้นี้เป็นนักโทษ โทษขบถประทุษร้ายต่อ ริปับลิก เจ้าพนักงานจึ่งมีคำสั่งให้ยิงเสียในกลางมหาสมุทร เพราะฉะนั้นให้ตัวท่านรับคำสั่งดูให้การอันนี้ได้กระทำให้

ตลอด

ข้าพเจ้าอ่านหนังสือนี้ทวนไปทวนมาหลายเที่ยวแล้วขึ้นไปบนดาดฟ้าพบผัวเมียคู่นั้น กำลังอยู่ด้วยกันอีกรำคาญใจจริง ๆ เมียกำลังแลดูทะเล แลผัวนั้นยืนดูเมียด้วยความรักใคร่ อย่างพ้นที่จะพรรณนาเมื่อข้าพเจ้าแลสบตาผู้ชายนั้น ข้าพเจ้าก็พยักหน้าเรียกให้มาในห้องข้าพเจ้า แลเมื่อเขาบอกลาเมียเขาแล้วก็ตามข้าพเจ้าลงมา หน้าตายิ้มแย้มอยู่เป็นปรกติ

เวลานี้ข้าพเจ้ารู้สึกหนาว ๆ แลตันในใจเหมือนลงแช่อยู่ในน้ำ รู้สึกเหมือนเจ็บจวนจะตาย ข้าพเจ้าส่งหนังสือนั้นให้เขา เขาอ่านพร้อมกับคำสั่งประหารชีวิต ซึ่งเขียนตามแบบปรกติผูกติดอยู่ด้วย เมื่อเขาอ่านจบแล้ว ข้าพเจ้าต้องกระแอมไอเสียงให้มีเพราะคอแห้งเต็มทน ส่วนชายผู้นั้นหน้าเผือดลงหน่อยหนึ่ง แล้วคำนับข้าพเจ้า แล้วพูดด้วยเสียงอย่างอ่อนหวานซึ่งเป็นปรกติของเขานั้นว่า "กระผมไม่ขออะไรดอก เพราะจะหมายให้ผู้ใดกระทำหลีกเลี่ยงเสียจากหน้าที่ของเขาอย่างไรได้ ? กระผมอยากจะขอพูดกับแม่ลูเร็ดเมียกระผมสักสองสามคำเท่านั้น แลจะขอให้ใต้เท้าช่วยโปรดอุปถัมภ์บำรุงเขาด้วย ถ้าเขาจะยังรอดชีวิตอยู่ต่อไป แต่กระผมคิดว่าน่ากลัวเขาจะไม่รอดอยู่ได้"

ข้าพเจ้าจึ่งตอบว่า "ดีแล้วเพื่อนเอ๋ยถ้าเจ้าขอให้ส่งเขาไปให้ญาติวงศ์เขาที่เมืองฝรั่งเศสแล้ว ข้าก็จะช่วยพาไป ข้าจะไม่ไปจากตัวเขาจนกว่าเขาจะไม่ต้องการความปกครองของข้า แต่ข้ากลัวแต่เขาจะไม่รอดชีวิตอยู่ได้เท่านั้น"

ชายนั้นจับมือข้าพเจ้าไว้แน่นแล้วพูดว่า "ใต้เท้าผู้มีความกรุณาอย่างยิ่ง กระผมเห็นแล้วว่าใต้เท้าเดือดร้อนไม่สบายมากในเรื่องนี้ยิ่งกว่าตัวกระผมผู้จะตายเองอีก แต่จะทำอย่างไรได้ กระผมหวังใจว่าใต้เท้าจะช่วยปกปักรักษาอะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งปวงที่เป็นของกระผมเหลือไว้สำหรับเมียกระผมนั้น แลจะโปรดช่วยเป็นธุระให้เขาได้รับของเล็กน้อยที่แม่เขายกให้นั้นด้วย แม่เขาก็แก่แล้ว กระผมฝากชีวิตเขาไว้ในมือใต้เท้า" แล้วพูดด้วยเสียงอ่อนน่ารักต่อไปว่า "เมียกระผมนั้นเป็นคนอ่อนแอ มักเจ็บไนอกบ่อย ๆ ต้องให้อยู่อุ่น ๆ แลถ้าเขาจะรักษาแหวนเพชรที่แม่เขาให้นั้นไว้ได้ กระผมจะมีความยินดี แต่ทว่าเมื่อต้องการเงินเข้าจริง ๆ แล้วมันก็ต้องไปเป็นธรรมดา สงสรรแต่แม่ลูเร็ดนัก กำลังสวยงามจริง ๆ "

ข้าพเจ้าเห็นพูดมากเกินความต้องการไปแล้ว ข้าพเจ้าเริ่มที่จะผูกคิ้วแล้วพูดว่า "พูดกันแต่คำเดียวก็ดี เท่า ๑,๐๐๐ คำเหมือนกัน ถ้าเข้าใจกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้วจะไปหาเมียเจ้าก็ไปเถิด"

ข้าพเจ้าจับมือเขาต่างคนต่างบีบกันแน่น ชายนั้นจ้องดูหน้าข้าพเจ้าอย่างตกตะลึง ข้าพเจ้าพูดต่อว่า "รอประเดี๋ยวข้าจะเตือนเจ้าสักคำ อย่าไปบอกให้เมียจ้ารู้ตัวเลยสักคำหนึ่งเป็นดี ทำหน้าให้สบาย ๆ เสียเถิด ต่อไปเป็นธุระของข้าเอง ข้าจะทำโดยดีที่สุดที่จะทำได้"

ชายนั้นจึ่งตอบว่า "จริงแล้วกระผมไม่ทันคิดไม่บอกดีกว่าจริง กระผมจะไปลาเขาเท่านั้น ลาเท่านั้นเอง"

ข้าพเจ้าจึ่งตอบว่า "เออ! อย่าทำใจเป็นเด็ก ๆ ไปดีกว่า ถ้ายิ่งไม่ต้องลาได้จะดีกว่า ยกเสียแต่เจ้าจะเว้นไม่ได้ หาไม่เจ้าจะได้มีความทุกขเวทนาอย่างยิ่งในเวลาพรากกัน"

ข้าพเจ้าก็ลงนั่งบนเก้าอี้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าแลเห็นผัวเมียทั้งสองเดินจูงกันไป ๆ มา ๆ บนดาดฟ้าประมาณสักครึ่งชั่วโมง

ข้าพเจ้าเรียกต้นหนมาให้อ่านหนังสือนั้นจบแล้ว ข้าพเจ้าจึ่งพูดกับต้นหนว่า "คาเลธุระอันนี้เป็นธุระไม่ดีเลย ไม่ดีเลยจริง ๆ ข้าขอมอบให้แก่เจ้า ข้าต้องทำตามคำสั่ง แต่ต้องขออยู่แต่ในห้องจนกว่าจะเสร็จธุระกัน"

ต้นหนถามข้าพเจ้าด้วยคำอันห้าวหาญว่า "ท่านจะให้ทำอย่างไร ? "

ข้าพเจ้าตอบว่า "พาลงเรือไปเสียให้พ้นตาแลเห็น แลทำให้เร็วที่สุดที่จะทำได้ อย่าพูดอะไรเลยจนถึงเวลาทีเดียว"

คาเลนั่งนิ่งดูหน้าข้าพเจ้าอยู่สัก ๕ มินิต ไม่พูดอะไรเลย เขาเป็นคนประหลาดอยู่ ข้าพเจ้าไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรกับเขา แล้วเขาก็ลุกไปจากห้องข้าพเจ้าไม่ได้พูดอะไรสักคำเดียว

ครั้นเวลามืดสนิทคาเลสั่งให้คนลงเรือโบต จะไปทางสัก ๑๐ เส้นให้พร้อมโดยเร็ว

การที่จะทำนี้ก็เป็นการทำตามบังคับของกระดาษแผ่นเดียวเท่านั้น เพราะคำสั่งนั้นก็เป็นแต่กระดาษแผ่นเดียว แต่ถึงกระนั้นก็เพราะมีอะไรบนฟ้าบังคับให้ข้าพเจ้าทำ ข้าพเจ้าเห็นชายหนุ่มนั้นคุกเข่าลงที่หน้าลูเร็ดภรรยาของเขา จูบหน้ามือแขนขาผ้าผ่อนทุกสิ่งไปน่าสงสารยิ่งนัก ข้าพเจ้าต้องแข็งใจพูดสั่งออกไปเหมือนเสียงบ้าว่า "พรากกันเสีย...พรากกันเสียเดี๋ยวนี้ พรากกันเสีย"

ขณะนั้นคนเรือพากันเข้าพยุงฉุดคร่า เอานางเมียลงไปในห้องของเขา แล้วพาผัวลงเรือเล็กตีกรรเชียง*ออกไปในที่มืด

สักครู่หนึ่งได้ยินเสียงปืนดังปังไกล ๆ เป็นเสียงเหี่ยวแห้งมาถึงเรือใหญ่ เป็นเสร็จกันแล้วเท่านั้นเอง

ในค่ำวันนั้นข้าพเจ้าไม่สบายเลย เดินไปมาบนดาดฟ้า นึกติเตียนตัวของตัว ข้าพเจ้าเดินไป ๆ มา ๆ จนเกือบตลอดคืน แลข้าพเจ้าได้ยินนางนกน้อยที่ต้องถูกบอบช้ำนั้นร้องไห้ครวญครางอยู่ตลอดคืน

ข้าพเจ้ายืนหยุดบ่อย ๆ นึกอยากจะกระโจนลงทะเลไป เพื่อจะกระทำที่สุดความรำคาญให้เกิดทุกขเวทนาทรมานในศีรษะ แลในหัวใจ

ล่วงไปหลายวันข้าพเจ้าไม่ได้เห็นนางลูเร็ดเลย ข้าพเจ้าไม่อยากแลเห็น เขาก็ไม่พบข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยินดีที่ไม่ได้พบ ข้าพเจ้าทนแลดูหน้าคนที่ถูกความทุกข์โศกทุบตีเอาไม่ได้ ส่วนต้นหนคาเลนั้น ข้าพเจ้านึกออกเกลียด ดูเขาสบายดีไม่รู้สึกอะไร ? เหมือนกับลืมการที่เขาได้ยิงคนที่มีความทุกข์ ตายเสียเหมือนกัน

เมื่อถึงเมืองคะเยนแล้วข้าพเจ้าลาออกเสียจากเรือข้าพเจ้าไปอยู่ในเมือง ตระเตรียมพร้อมแล้วลงเรือไปเมืองนิวยอร์ก ข้าพเจ้าเอาเงินมอบให้แก่คนที่สำหรับดูแลทรัพย์สมบัติผู้หนึ่ง ให้ช่วยเลี้ยงดูนางลูเร็ดนั้น แลสั่งไว้ว่าให้ส่งลูเร็ดไปให้ข้าพเจ้าเมื่อสิ้น ๖ เดือนแล้ว ข้าพเจ้าแลดูเขาไม่ได้จนกว่าความทุกข์โศกจะปลดเปลื้องไปหมดจากตัวเขา

ข้าพเจ้าต้องเหน็ดเหนื่อยแลป่วยไข้ไม่สบาย แลไม่ได้รักษาตัว มักเที่ยวไปในแขวงยอกนั้น แลในที่สุดข้าพเจ้าได้ซื้อบ้านเล็ก ๆ บ้านหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าหวังว่าจะได้นอนตายในที่นั้น

ข้าพเจ้ามีหนังสือไปเรียกให้ลูเร็ดมาอยู่ด้วย เพราะข้าพเจ้าสงสารนกน้อยตัวนี้นัก ข้าพเจ้าอยากพบเขาจริง ๆ รอช้าไปอีกไม่ได้แล้ว

เวลาหน้าร้อนกลางคืนวันหนึ่ง ข้าพเจ้านั่งอยู่ที่เฉลียงเรือน ข้าพเจ้าสูบกล้องแลดูในกลางถนนเล่นสบาย ๆ สักครู่หนึ่งได้ยินเสียงรถแล้ว รถก็มาจอดหน้าบ้านข้าพเจ้า

---

*ต้นฉบับเขียนว่า "กระเชียง"

ภายหลังสักครู่หนึ่งมีแขนที่นุ่มอ่อนคู่หนึ่งกอดรอบคอข้าพเจ้า แล ศีรษะเร็ดของข้าพเจ้าอ่อนพิงอยู่กับอกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าได้ยินเสียงว่า "ท่านผู้เป็นกัปตันที่รักอันประเสริฐ"

ข้าพเจ้าตกใจถามไปทันทีว่า "โอ ! นั่นใครเล่ายืนอยู่ข้างหลังเจ้า"

ที่นั้นมีผู้ชายรูปร่างงดงามยืนอยู่เป็นรูปแอนคอนี่ฮินด์สเคลียนักโทษผู้นั้นเอง

ข้าพเจ้าถามไปอีกว่า "นั่นใคร ? " ข้าพเจ้ายากที่จะรู้แน่ได้ว่าฝันฤาจริง ?

ชายนั้นถามข้าพเจ้าว่า "ใต้เท้ายินดีฤาไม่ ? ที่ได้พบกระผมอีก"

ข้าพเจ้าพูดอะไรไม่ออกเวลานั้น นอกจากพูดว่า "พ่อคุณ...พ่อคุณ ! ข้าพเจ้าเข้าใจดีแล้วว่าเป็นอย่างไร ? "

เดี๋ยวนี้คือต้นหนคาเลนั้น รู้จักน้ำใจข้าพเจ้าดีกว่าข้าพเจ้าเอง เมื่อเขาไปพ้นเรือใหญ่แล้วเขาจัดธุระอันนี้เสร็จตลอด ปืนนั้นก็ได้ยิงจริง ๆ แต่ลูกปืนหาได้ถูกนักโทษนั้นไม่ แล้วลอบเอามาซ่อนไว้ในห้องนอนของเขา แลระวังที่จะไม่ให้ข้าพเจ้าเห็น กะลาสีที่ไปด้วยทั้งหมดก็พร้อมใจกัน ข้าพเจ้าผู้เดียวเขาพากันปิดไม่ให้รู้

ข้าพเจ้าส่งเงินไปรางวัลคาเล ๑,๐๐๐ เหรียญ ข้าพเจ้าเดี๋ยวนี้เป็นคนแก่แล้ว แลมีความสุข ลูกข้าพเจ้าแลหลานข้าพเจ้าเดี๋ยวนี้คิดว่า "กัปตันฟอนเตนโบสแก่เฒ่านั้น แกก็เป็นคนดีอยู่"

หัวล้านพลอยตาย[๑]

อวัยวะอันใดที่ตั้งอยู่สูงกว่าอวัยวะทั้งปวง อวัยวะนั้นโดยบัญญัติท่านเรียกว่าหัวหรือศีรษะ กิริยาที่ศีรษะไม่มีผมงอกอยู่ตามปรกติ คือแต่แรกเกิดมาก็ไม่มีผมทีเดียว หรือมีผมมาแต่เมื่ออายุยังน้อย ครั้นอายุมากเข้าแล้วเกิดโรคภัยสิ่งใดขึ้นที่ศีรษะ หรือโดยธรรมดาที่จะพึงเป็นดังนั้น แลทำให้ผมไม่มีในศีรษะ หรือโดยธรรมดาที่จะพึงเป็นดังนั้น แลทำให้ผมไม่มีในศีรษะ ดังนี้เรียกว่า "ล้าน"

คำว่าล้านนี้เดิมเห็นจะเขียนว่า "ลาน" ดังนี้ เพราะคำว่าล้านแปลไม่ได้ความเลย คำว่าลานหมายเอาที่สำหรับเขาจะไว้กองข้าวที่นา แลเขาถากหญ้าให้เตียนเรียกว่า ลานข้าว คือประสงค์ว่าที่เตียนสำหรับไว้ข้าว

คำว่าหัวล้านก็คือหมายเอาว่า "หัวไม่มีผม หัวเตียนเหมือนดังที่ลานที่เขาถากไว้เตียนแล้ว" เพราะฉะนั้นถ้าเรียกคำว่า "หัวล้าน เป็นหัวลานดังนี้จึ่งจะสมควรแก่เหตุผลของบัญญัติเดิมที่ท่านได้ตั้งไว้"

กิริยาอันใดที่ผู้นั้นไม่ได้มุ่งหมาย ไม่ได้เป็น ไม่ได้รู้แลได้มีขึ้นในกิริยานั้น ดังไม่หมายว่าจะกินข้าว แลเผอิญไปพบเพื่อนฝูงเขากินข้าวเรียกให้กินก็

---

[๑] ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*, "เรื่องปลาด : หัวล้านพลอยตาย." **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๘ (๒๑ อันวาคม ๑๓๒) : ๙๓ - ๙๕.

ดี ดังตนไม่ได้เป็นที่ฐานันดรใด แลตนเข้าไปปนอยู่กับผู้ที่มีฐานันดรศักดิ์ แลคนทั้งหลายที่ไม่รู้ก็พึงสำคัญว่า "ผู้นั้นมีฐานันดรแต่อย่างหนึ่งอย่างใด กิริยานั้นแลเรียกว่า 'พลอย' กิริยาที่สิ้นลมหายใจก็ดีหรือกิริยาที่ขาดตอนจากความเป็นอยู่ก็ดี กิริยาเหล่านี้เรียกว่า 'ตาย' รวมคำที่ได้อธิบายมาแล้วนั้นเข้าเป็นบทเดียวกันว่า **หัวล้านพลอยตาย**ดังนี้"

ผู้ใดที่ได้ประสบผลแห่งความดีความชั่วที่ตนไม่ได้นึกไม่ได้ทำในเวลานั้นโดยไม่รู้ตัวก็ดีรู้ก็ดี ท่านเรียกผู้นั้นว่าหัวล้านพลอยตาย ดังเรื่องที่จะกล่าวเทียบให้เห็นเป็นตัวอย่างนี้

ลูกสะใภ้เกลียดแม่ผัว คิดจะเอาแม่ผัวไปเผาไฟเสียให้ตาย เวลาคืนวันหนึ่งเห็นแม่ผัวนอนหลับอยู่บนเตียงดีใจที่สุด ด้วยจะได้ยกหามไปเผาเสียทั้งเตียงในคืนวันนั้น แต่ยังหัวค่ำอยู่จึ่งรอไว้ กำหนดว่า ๓ ยามชาวบ้านหลับสนิทจึ่งจะหามไปเผา เวลา ๒ ยามแม่ผัวที่นอนอยู่บนเตียงนั้นเรือดกัดก็ลุกไปนอนเสียที่อื่น มารดาหญิงสะใภ้เผอิญขึ้นไปนอนบนเตียงแทนที่ของหญิงแม่ผัว ได้เวลาลูกสะใภ้สำคัญว่า "แม่ผัวนอนหลับอยู่ที่เก่า ก็พากันหามไปเผาเสียทั้งเตียงในคืนวันนั้นโดยไม่สงสัย" ครั้นกลับมาบ้านเห็นแม่ผัวยังอยู่จึ่งรู้สึกว่าที่เผานั้นเป็นแม่ของตัว หญิงซึ่งเป็นมารดาที่ต้องเผานั้นชื่อว่า**หัวล้านพลอยตาย**

เรื่องที่กล่าวมานี้ยังไม่ตรงกับความว่าหัวล้านพลอยตายแท้ เป็นแต่เรื่องเทียบเคียง เรื่องที่จริงนั้นท่านกล่าวไว้มีดังนี้

เถรตรงเดินไปไหนก็ไปทางตรง เผอิญเดินถึงต้นตาลก็ไม่หลีกขึนปีนไปถึงยอด ขาลงก็จับทางตาลห้อยโหนอยู่ ทนความลำบากมาหลายชั่วโมง คนหนึ่งขี่ช้างไปทางนั้น เถรเห็นร้องให้ช่วยก็ไสช้างเข้าไปช่วย มือยึดเท้าเถรจะลากลงมาที่คอช้าง เผอิญใบตาลแห้งดังเสียงโครมคราม ช้างตกใจตื่นวิ่งไปโดยแรง คนขี่ช้างก็เลยเหนี่ยวเท้าเถรแขวนโตงเตงเข้าอีกเป็น ๒ คน หัวล้าน ๔ นายเป็นเพื่อนรักกันเดินไปทางนั้น เถรนั้นคนผู้ขี่ช้างก็ร้องให้ช่วย หัวล้าน ๔ คนร้องถามไปว่า "จะให้ช่วยอย่างไร ? "

เถรบอกว่า "ให้เอาผ้าผูกคอกันเข้าทั้ง ๔ คน ทำเป็นเปลอยู่กลางจะได้โจนลงไปบนเปล"

หัวล้านทั้งสี่ก็ทำตาม เถรก็โจนลงมาถูกเปลผ้าด้วยกำลังแรงก็ตวัดเอาหัวล้านทั้ง ๔ คน หัวโดนกันตาย แลเถรกับผู้ขี่ช้างไม่ตายมีความกลัวต่อโทษสองคนจึ่งหามเอาผีหัวล้านทั้ง ๔ คนไปทิ้งไว้ที่ท้ายสวนของหญิงหม้ายคนหนึ่ง

ครั้นหญิงมาสวนพบผีหัวล้านทั้งสี่นอนตายเรียงกันอยู่ ก็กลัวจะเกิดความว่า "ฆ่าคนตาย" จึ่งอุบายเอาผีไปซ่อนเสีย ๓ ผี" ให้คงอยู่แต่ ๑ ผี แล้วไปบอกแก่ทิดสึกใหม่คนหนึ่งให้เอาผีไปเผาเสีย แลสัญญาว่า "ถ้าเผาผีให้ไหม้หมดแล้วจะยอมเป็นเมีย"

ทิดสึกใหม่ดีใจด้วยตัวมุ่งหมายหญิงหม้ายคนนี้มานานแล้ว สบเหมาะเข้าเหมือนดังเกาแผลถูกที่คันก็รีบเอาผีหัวล้านไปเผาเสียโดยเร็วจนผีไหม้หมดแล้วกลับมา เมื่อทิดสึกใหม่ลากผีไปพ้นที่นั้นแล้ว หญิงหม้ายก็ไปลากผีมาทิ้งไว้อีกเป็นที่สอง เป็นลำดับจนถึงครั้งที่สี่

ครั้นทิดสึกใหม่กลับมา ได้เห็นผีหัวล้านคล้ายที่ได้เอาไปเผาแล้วนั้นยังนอนอยู่ นึกประหลาดในใจว่า "ผีนี้ชะรอยจะกลับเกิดได้อีกเป็นแน่ ก็ลากเอาผีนั้นไปเผาเสียอีกทอยกันทั้ง ๔ ศพ เมื่อเผาผีหัวล้านคนที่สี่ไหม้เป็นเถ้าหมดแล้วก็เดินตามทางมา

เวลานั้นพอตาแก่คนหนึ่งศีรษะล้านคล้ายกับล้านทั้งสี่ที่เผาแล้วนั้นตัวเปื้อนถ่านมอกลอกเดินสวนทางมา ทิดสึกใหม่ได้เห็นสำคัญว่า "ผีหัวล้านที่ตนเผาแล้วถึง ๔ ครั้งกลับคืนมาจะไปนอนที่เก่า จะทำความลำบากให้" จึ่งตรงเข้าไปฉวยข้อมือตาแก่เผาถ่านขาย ร้องตวาดว่า "หัวล้านนี้ดื้อจริง ข้าเอาไปเผาถึง ๔ ครั้งแล้วยังกลับมาได้อีก ดูดู๋ตัวยังเปื้อนถ่านไฟมอกลอกเป็นรอยไฟลนอยู่นี่ แกจะทนไฟไปถึงไหนเล่า ? "

ตาแก่เผาถ่านไม่รู้ทางเหนือทางใต้ตกตะลึงแลดูหน้าท่าโกรธเต็มประดา สำคัญว่า "เจ้าภาษีถ่านจะจับไปทำโทษ" ก็สะบัดมือหลุดวิ่งหนีไป ทิดสึกใหม่ก็รีบวิ่งตามไป ทันเข้าก็เข้ากอดรวบรัดไว้ทั้ง ๒ มือ ตาแก่ดิ้นจะหนีไปเท่าไรก็ไม่หลุด ตาแก่เหนื่อยเต็มทีจึ่งร้องตะโกนขึ้นว่า "โทษข้ามีอย่างไรจึ่งต้องจับกุมดังนี้ ? "

ทิดสึกใหม่ไม่พูดว่าอย่างไร? ด้วยมั่นใจว่า "ผีหัวล้านที่ตนนำไปเผาแล้วกลับมาได้อีก" ก็ปล้ำปลุกเอาไปเผาจนได้

หัวล้านเผาถ่านขายมาตายด้วยความคล้ายคลึงกับผีที่เขาเผาแล้วโดยไม่มีโทษที่ควรตายแต่อย่างใดดังนี้ ท่านจึ่งได้บัญญัติเรียกว่าหัวล้านพลอยตายตลอดมาจนกาลทุกวันนี้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดถึงหัวไม่ล้านแต่ว่าได้รับวิบากเช่นกล่าวแล้วนี้

"น่าจะว่า "ศพ" ซึ่งหมายถึง ร่างที่ตายแล้ว

เขาก็เรียกว่า "หัวล้านพลอยตาย" เหมือนกันแล

⊙ หัว ดื้ออดต่อสู้ ไฟลน
ล้าน เลียนฝ่ายข้างขน บาปร้าย
พลอย ดับมลายชนม์ เปล่าเหตุ
ตาย สนิทในเพลิงคล้าย เพื่อนล้านสี่เกลอ ฯ

⊙ หัว ล้านแรกติดดื้อ ดูเบา
ล้าน จึ่งถูกเต็มเปา ปันปี้
พลอย พาเพื่อนล้านเขา คนใช่ ผีแฮ
ตาย ตัดชีวาตม์นี้ ดั่งถ้อยตูแถลง ฯ

หากินคล่อง...คล่อง[๑]

ทุก ๆ คนก็ต้องการความมั่งมีด้วยกัน เราได้เห็นแล้วที่คนทั้งหลายทำการอยู่ทุก ๆ วันนั้น คืออะไรบ้าง ? คือประเภทการนั้น บางคนจนเต็มทีไม่มีเงินมาแต่เดิม หรือแต่เดิมก็มีอยู่แล้วเพราะได้มรดกมา แต่มาทำสุรุ่ยสุร่ายใช้สอยเล่นหัวหมดไป นี้นับว่าเป็นพวกไม่มีทุนมีแต่แรง *(ไม่ต้องอธิบายถึงคนมีเงิน)* นี้แหละ

เมื่อมีแต่ตัวเปล่าเช่นนี้จะเป็นการลังเลอย่างไรบ้างในการที่จะทำมาหากิน ? ก็อย่างนั้นเขาจะได้ข้าวปลาอาหารที่ไหนกินเล่า ? คนโซเช่นนี้ก็มีความคิดตื้น ๆ คือจะอาศัยญาติพี่น้องเพื่อนฝูงกิน ถ้าคิดดูว่าอาศัยเขากินทุก ๆ วันไม่ทำอะไรใช้ค่าข้าวเขาเลย ใครจะได้ข้าวของเงินทองที่ไหนมาเลี้ยงทุกๆ วัน เพราะต่างคนก็ต้องการความมั่งมี แลมามีคนคอยเบียดเบียนไม่ให้มั่งมี เช่นนั้นจะเป็นที่พอใจของเจ้าของบ้านหรือ ? คนโซนั้นจะต้องได้รับความอัปยศอดสูแก่ใจมาก ถ้ารู้สึกความอายได้แล้วเช่นนี้ก็เหมือนกับรู้สึกความมั่งมีที่คนทั้งหลายต้องการเหมือนกัน ผู้นั้นรู้สึกแล้วควรจะทำอย่างไรต่อไป ? ก็ตรองด้วยใจของตนเอง ให้เห็นได้ว่า "ออ ! เรายากจนแท้ ๆ ไม่มีเงินทองสำหรับตัวเลย จนถึงแก่ต้องอาศัยเขากินเช่นนี้"

ในกายตัวเรานี้เรามีอะไรอยู่บ้าง ชาวบ้านเขาต้องการอะไรกันมาก ? *(ราชการท่านต้องการคนชนิดใด)* ท่านผู้ดีชอบฟังคนอ่านหนังสือ เราก็อ่านไม่ออก หาไม่ก็จะได้อ่านให้ท่านฟังพอได้อาศัยข้าวสุกไปมื้อหนึ่ง...มื้อหนึ่ง บางท่านก็ชอบ

---

[๑] พระยาปริยัติธรรมธาดา *(แพ ตาละลักษมณ์ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนประเสริฐอักษรนิติ์")*, "อ่านเล่น : เรื่องหากินคล่อง ๆ," **วชิรญาณ** ๖, ๓๒ (พฤษภาคม ๑๓๖) : ๓๓๗๘ - ๓๓๘๙.

คนเขียนหนังสือมีไว้สำหรับบ้านเรือน พอได้วานให้จดให้เขียนเรื่องราวธุระเล็กน้อยตามเวลาต้องการ ก็เผอิญเจ้ากรรมเขียนหนังสือกะเขาก็ไม่เป็นจะทำอย่างไรดี ? อย่าเลยเราจะเอาแรงของเรานี้แหละให้ท่านใช้พอได้อาศัยข้าวสุกไปมื้อหนึ่ง...มื้อหนึ่ง ท่านจะใช้ให้เราทำการอะไร ?

"ออ ! คนมีแรงนั้นเขาก็ใช้ให้แบกหาม เช่น ตักน้ำ หามเสา เป็นต้น เอ๊ะ ! ก็การที่ใช้แรงแบกหามเช่นนั้นเป็นกิริยาคล้ายกับอูฐลาที่พ่อค้าเขาบรรทุกของไปขายนั่นซิ ถ้าฉะนั้นเราจะมิเป็นเช่นอูฐลาไปหรือ ?

ก็นี่แหละเมื่อคนโซนั้นมามีความละอายแลความเห็นว่า "การงานที่ทำด้วยแรงนั้นเป็นกิริยาของสัตว์พาหนะ มีอูฐลาเป็นต้น เขาควรจะทำอย่างไรต่อไป ?"

เราต้องคิดว่า "ธรรมดาอูฐลานั้นทำการด้วยแรงจริง แต่การที่อูฐลาแบกหามนั้นหาใช่การของตัวเองไม่ คือเป็นการของคนใช้ ใช้สัตว์พาหนะนั้นจะต้องการเงิน จะต้องการความมั่งมี ลาอูฐจะทำการแบกหามบรรทุกของเช่นนั้นเองไม่ได้ คือจะทำได้ก็มีแต่กินกับนอนเท่านั้น" จึ่งรู้สึกว่า "ออ ! ถ้าเราจะทำการด้วยแรงเป็นการของเราเองก็ดี หรือเราจะลงทุนแรงทำการผู้อื่นเพื่อให้ได้เงินค้าจ้างก็ดี การนั้นเป็นการแปลกจากอูฐลาแท้ ถ้าจะเป็นแต่กินกับนอนก็จะเป็นกิริยาของลาแลอูฐไป" เอาเถอะ ! ยอมตกลงใช้แรง ทีแรกจะทำอะไรดี รับจ้างเขาเทอุจจาระอีไม่ได้อุจจาดมาก ละอายแก่ใจนัก ถ้าฉะนั้นรับจ้างตักน้ำหาบละอัฐละพส ไม่ไหวเหนื่อยมาก นี้แหละความอายที่เปรียบด้วยอูฐลานั้นก็พอจะปลงตกได้ แต่ยังมาติดอย่างเดียวเรื่องกลัวเหนื่อยนี้แหละ สำคัญมาก จะทำอย่างไรดี ? นี้แลความอายต่อการงานแลความกลัวเหนื่อย คือเกียจคร้านมันคอยตักเตือนป้องกันขวางหน้าไว้ ดูเหมือนกับมีคนริษยาผู้หนึ่งอยู่ด้วย คอยชักจูงชี้แจงจะให้คนโซนั้นหลงเข้าทางผิดไม่ให้มั่งมีกะเขาได้ แต่หากว่าคนโซนั้นเป็นคนรู้สึกมีสติ คอยต่อสู้แลหาเหตุมาเปรียบเทียบทำลายความอาย จนแลเห็นแล้วก็ดี ความเกียจคร้านที่กลัวเหนื่อยนั้นก็ยังไม่อาจทำลายได้ จึงตรึกตรองหาช่องต่อไปอีกว่าความกลัวเหนื่อยหนึ่ง ความกลัวจนหนึ่ง ทั้ง ๒ อย่างนี้ข้างไหนจะมีน้ำหนักมากกว่ากัน เมื่อตรองตามความกลัวเหนื่อยก็ยังไม่แลเห็นว่าความกลัวจนจะหนักมากอย่างไร ? ด้วยความเหนื่อยนั้นถ้าคิดดูถึงการงานที่จะทำ เป็นต้นว่าตื่นนอนแล้วแต่เช้า การกินข้าวเช้านั้นเราไม่เกียจคร้านเลย เมื่อกินข้าวแล้วจะไปทำงาน คิดดูหนทางที่จะเดินไปนั้นยังไกลมาก ถ้าเราจะเดินไปก็คงจะเหนื่อยในกลางทาง ทั้งแดดก็จะร้อน อ้ายเรื่องอะไรก็ไม่

สำคัญเท่าเมื่อยขา โรคเมื่อยเป็นความลำบากกายอย่างยิ่ง แลโทษแห่งการที่เดินไปนั้นทำให้เส้นโลหิตที่เดินตามขานั้นสะเทือน พอง โลหิตคั่ง จะเกิดโรคเมื่อยมาก เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะทำให้ร่างกายแก่เร็วเข้า เสียดายชีวิตอยากจะอยู่ให้นาน ๆ ความกลัวเหนื่อยนั้นมีกำลังกล้า จึงคิดถึงความกลัวจนว่า "ถ้าเราไม่ทำการเราจะไม่มีเงินซื้อข้าวกิน จะได้เงินที่ไหนซื้อผ้านุ่ง แลตัดเสื้อ?"

ผ้านุ่งห่มที่เรามีอยู่นี้จะใช้ต่อไปได้อีกกี่เดือนคงจะขาดหมด เอาเถอะ! เรื่องผ้านุ่งห่มยกไว้ก่อน วันนี้ได้ข้าวกินแล้ว พรุ่งนี้อีกมื้อหนึ่งจะได้ข้าวที่ไหนกิน? ร้านข้าวแกงมีขาย ๒ อัฐก็พอ แต่จะได้อัฐที่ไหน? จะเก็บตกตามถนนก็จะไม่มี คิดไปดูน่าที่จะอดข้าวเป็นแท้ ถ้าไม่มีอัฐซื้อข้าวกินสัก ๗ วัน จะทำอย่างไร? คงหิวข้าวเงก ออ! มีของแก้หิวอยู่อย่างหนึ่งคือ น้ำในท้องคลอง แต่จะกินน้ำต่างข้าวไปเสมอไม่ได้ นานเข้าร่างกายก็จะซูบผอมไม่มีแรง ลงเดินโซเซไปไหนไม่ค่อยจะไหว ลงหันหน้าสู่ความตายแท้ ตรองดูเถิดความกลัวเหนื่อยนั้น ถ้าประพฤติตรงไปตามทาง ไม่ประกอบการงานสิ่งใดก็คงจะเป็นไปตามที่คิดมาแล้วนี้ ควรจะหายความกลัวเหนื่อยได้ ด้วยความกลัวจนมีกำลังมากแท้ ที่นี้งานอะไรที่จะทำด้วยแรงก็จะทำได้ เราเคยเห็นเจ๊กมาแต่เมืองจีน มาอยู่เมืองไทย เมื่อแรกเข้ามาไม่มีอะไร? มีแต่แรง เที่ยวหัวพลัดซัดเซชุกกายอยู่ตามบ้านเพื่อนฝูง เวลาเช้าเที่ยวเดินไปตามถนนตรอกซอกบ้านทุก ๆ วัน ใครจะคิดว่า "เจ๊กโซนี้เขาเดินไปทำไม?" อย่าเข้าใจเลยว่าเขาจะเป็นขโมยไปเที่ยวคอยลักล้วงสิ่งของเสื้อผ้าผ่อนชาวบ้านตากไว้เช่นนั้นก็หามิได้ เป็นคนสงวนตัวเรียบร้อยอย่างยิ่ง คอยป้องกันภัยอันตรายอยู่เสมอ เมื่อเดินไปดังนั้น คือเที่ยวเก็บขวดแตก ๆ แลกระจกแก้วต่าง ๆ ที่ชาวบ้านทิ้งไว้ตามถนนหรือในป่าสวนเป็นต้น เก็บมาวันแรก ๆ นั้น คราวละห่อ ๒ ห่อทวีมากขึ้นทุกที ขนมากองไว้เป็นกองใหญ่แล้วขนไปตวงขายแก่ช่างหล่อแก้ว ได้อัฐได้พดสเสมอทุกวัน คราวละมาก ๆ ตั้งบาท ๒ บาท ๓ บาท ฯลฯ ขึ้นไป นี้เป็นการหากินลับ ๆ ไม่มีทุนรอนฟุ่มเฟือยอย่างไร? ไม่มีทุนเลย ค้าแต่กำไรแท้ ๆ ก็ได้ เราน่าประหลาดใจนักยังต่อมาไม่กี่เดือน คราวนี้ไม่ใช้ห่อแล้ว ด้วยความคิดกว้างขวางออกไป ซื้อกระบุงบุ้งกี๋หาบไป ในหาบนั้นมีขนมแลของเล่นติดไปบ้างนิดหน่อย เมื่อพบเด็ก ๆ ก็เอาขนมแลกขวดดี ๆ มีอยู่ในเรือน ฝูงเด็กเห็นเจ๊กแลกขวดมาก็พากันดีใจ วิ่งไปหยิบขวดในเรือนมาแลกขนมกิน บางคราวก็มีผู้ใหญ่เก็บขวดไว้ขายเจ๊กก็มี นี้การแลกขวดนั้นทำให้เป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านขึ้นทุก ๆ คน ซื้อขวดน้ำมันบ้าง ขวดแก้ว *(ขวดโหล)* บ้าง ขวดน้ำอบบ้างมาใช้

ครั้นของในขวดหมดแล้วก็ไม่มีประโยชน์อะไรนัก เก็บรวม ๆ ไว้ขายเจ๊ก เป็นต้นว่าราคาเดิม ๔ อัฐ ขายลดราคาให้เจ๊กเพียงใบละอัฐก็ยังมีประโยชน์มากกว่าเก็บทิ้งไว้เปล่า ๆ

ฝ่ายเจ๊กนั้นก็ค้ากำไรมากเพราะราคาขวดใบหนึ่งได้กำไรถึงครึ่งตัวค่อนตัว ฝ่ายขวดแลแก้วที่แตก ๆ ซึ่งชาวบ้านทิ้งเสียนั้น เจ๊กไม่ต้องแลกเลย เที่ยวเลือกหาเก็บเอาตามสบายใจ แล้วไปขายช่างหล่อแก้วแลขวด *(คือถ้าจะคิดไปขวดแลแก้วนั้นเหมือนกับไม่รู้จักแตกทำลายเลย เพราะแตกแล้วก็มีเจ๊กมาเก็บไปขายช่างหล่อ ช่างหล่อก็หล่อเป็นรูปขวดแลแก้วขึ้นใหม่อีก ก็คือขวดที่แตกนั้นเองมาหล่อขึ้นให้ดี ขวดที่แตกนั้นก็คือขวดที่ดีนั้นเอง มันแตกไปแล้วก็หล่อมันให้ดีขึ้น วนกันอยู่นั้นเองก็พอ)* นี้เป็นจำพวกหากินร่อน ๆ พวกหนึ่ง

ยังอีกพวกหนึ่งนั้นก็เป็นเจ๊กเหมือนกัน คือเรียกเจ๊กแลกข้าวพอง ข้าวพองนี้น่าอัศจรรย์มาก ใคร ๆ ก็ย่อมจะเคยเห็นแล้วว่าเป็นตั้งขาว ๆ แลคงเคยกินแล้วมีรสหวานปะแล่ม ๆ ไม่สู้มีราคามากอย่างไร ? เพียงพสอัฐก็ได้กิน เหตุใดจึ่งมีเจ๊กจำพวกหนึ่งชอบแลกข้าวพองนัก ? ก็ต้องเข้าใจได้ด้วยกันทุกคนแท้ว่า "เจ๊กโซจะหาสินค้าที่มีราคามาแต่ไหนเล่า ? ก็ต้องค้าข้าวพองราคาเลว ๆ นั่นซิ" เราก็ไม่น่าจะคิดเห็นว่า "ใครจะชอบกินข้าวพองมาก ? จนเจ๊กขายได้ทุกวัน ๆ "

ที่ไหนเล่าเขาก็เล่นกับพวกเด็ก ๆ อีกนั้นแหละ พอได้ยินเสียง "ขันเตกจอกเตกมาเลกข้าวพองเน้อ"[๑] แลไปดูเถอะ ฝูงเด็กออกคล่ำไปวิ่งล้อมหน้าล้อมหลัง มือถือทองเหลืองแตก ๆ กุญแจหัก ควงหมุดเก่า ๆ โตกพานแตก ๆ ช้อนทัพพีสรรพภาชนะทองเหลืองที่ แตก ๆ เสีย ๆ มาสอ ๆ คอยแลกข้าวพองเจ๊ก เจ๊กเห็นเด็ก ๆ ก็ชอบใจ ร้อง "อะหลูโต้หลง...โต้หลง" ทำเล่นไปเถอะวันหนึ่ง ๆ เต็มหาบแย่กลับไปทุกวัน เอาไปชั่งขายพวกหล่อทองหลอมทองเป็นนิจนิรันดร์ นี้ก็เป็นสินค้าวิเศษของจำพวกโซประเภทหนึ่ง

ยังมีอีกพวกหนึ่งตามที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมา เรียกเจ๊กแลกวัด เดิมทีเจ๊กจำพวกนี้พึ่งมาจากเมืองจีน เป็นเจ๊กโซ เขาพูดกันว่า "มาเรือกลางทะเล พอแลเห็นป่าไม้แสมริมฝั่ง ร้องว่าไม่จนแล้ว"

---

[๑] ความคือ "ขันแตกจอกแตกมาแลกข้าวพองเน้อ"

เรื่องราวจะเป็นอย่างไรต่อไปหาทราบไม่ ตัดความว่าพอถึงกรุงเทพฯ แล้ว พวกที่มีเพื่อนฝูงก็ไปสำนักอาศัยทำมาหากินตามลัทธิแห่งตน ๆ ? ฝ่ายพวกแลกวัดนั้นประหลาดมาก คือมีอยู่แล้วสัก ๓ คน ๔ คนที่แลกของตามวัด ฝ่ายจีนใหม่นั้นก็เป็นลูกจ้างหาบของให้จีนเก่า พอเข้าใจวิธีแลกแลเที่ยวเร่ไปตามวัด ที่นี้จะคิดตั้งตัวต่อไป คือไม่หาบของละ เที่ยวเล่นตามวัดนั้นวัดนี้

การที่ไปเที่ยววัดนั้น เขาทำอุบายแยบคายมากคืออย่างไร ? เมื่อแรกจะเข้าวัดไหนก็ดี มีชาห่อผ้าขาวม้าห้อยคอไปสัก ๒ ห่อ ๓ ห่อ ทำเดินไถลไปเข้ากุฏินั้นกุฏินี้ ถ้ามีพระสงฆ์องค์ใดทักทายปราศรัยด้วยก็ได้ที ทำยิ้มแหะ ๆ ตีสนิทเข้าไปถามว่า "ต้องการไหม ? "

ถ้าพระรับรองว่า "ไหน ? ชาดีหรือไม่ดี *(ฮ้อ[๑] หรือไม่ฮ้อ)* ดังนั้น"

รีบลนลานแก้ห่อบอกว่า "ฮ้อ ๆ ฮ่า ๆ ๆ ต้มล้ามล้อนลงสันฤขอลับ[๒]"

เขาก็เข้าคว้าตะเกียงต้มน้ำต้มท่าชงชาให้ฉันลองดู ชาจะดีหรือไม่ดีก็ไม่ต้องการซื้อขาย ขอแต่พอให้คุ้นเคยไว้ก็แล้วกัน แล้วก็หมั่นเวียนไปมาหาสู่จนคุ้นเคยจนเลยไปกุฏินั้นกุฏินี้ กว้างขวางออกไปได้ทุกที ๆ แล้วก็ถามว่า "ต้องการอะไรบ้าง ? ขอรับ"

เอาละซิทีนี้ใครมักมากสิ่งใดก็สั่งซิ ได้สมความปรารถนาทุกอย่างจะต้องการกล้องสูบบุหรี่หรือหนังสือนาฬิกาซุ้มพกตลับอย่างไร ? ใช้เถอะ ! ไม่ขัดประเดี๋ยวมาถึงได้อย่างใจ ราคาก็คงเส้นคงวายังไม่ขึ้นลงอย่างไร ? พอนาน ๆ หน่อยแอบขอค่าเหนื่อยบ้าง ลางทีพบสบงจีวรถ้วยโถอะไรราคาต่ำ ๆ เพียงเฟื้องสลึงก็เลยขอทานต่อไป "เรียกว่าโต้หลงกัน"

พระก็เวทนาด้วยเห็นว่า "เป็นคนพลัดบ้านมา" สิ่งที่ไม่จำเป็นก็ให้ไปพอจะได้ไปขายได้อัฐซื้อข้าวกิน ที่ไหนล่ะแกเที่ยวปี้ขาองค์นั้นบ้างองค์นี้บ้าง วันหนึ่งเลยบาทเสียแล้ว แต่ยังไม่มีใครรู้สึก นานมาก็ซื้อชาถ้วยชามเครื่องเขียนของใช้ต่าง ๆ ติดห่อมาเสมอ ชวนพระแลกกับสิ่งนั้น แลกกับสิ่งนี้ ถ้าพระอิดออดก็ร้อง "โต้หลงง่า ๆ ๆ " พระขัดไม่ได้ก็แลกไปบ้างให้ไปบ้าง ด้วยเห็นว่าคนเคยใช้สอยกัน

---

[๑] คำจีนแต้จิ๋วออกเสียงว่า "ฮ่อ" หมายถึง ดี ความในวงเล็บน่าจะเขียนว่า "ฮ่อ" หรือ "โบ่ยฮ่อ"

[๒] ความคือ "...ต้มน้ำร้อนลงถึงสูบขอรับ"

ครั้นนาน ๆ มาพี่แกไม่ห่อผ้าแล้วคราวนี้ หาบใหญ่ดันเข้าไปในกุฏิเอาซิทั้งพระทั้งเณรมาชมพิพิธภัณฑ์เจ๊กกันสนุกไป แลกกันซื้อกันออกขวักไขว่ขรมถมเถนตามประสงค์ บางองค์ก็ลืมนิสสัคคีย์ไปก็มี วิธีซื้อขายของเจ๊กพวกนี้ยังหาได้กล่าวถึงกำไรไม่ คือเรียกว่ากำไร ๒ ชั้น...๒ ชั้นดังนี้

ถ้าพระจะต้องการนาฬิกาตลับสักเรือนหนึ่ง บอกชนิดไปกับเขาว่า "ชนิดนั้น รูปอย่างนั้น ๓ เข็ม ไข ๗ วัน จักรเกสร ฯลฯ หาได้หรือไม่ ? ที่โรงจำนำตึกห้องที่สามขวามือไปสี่ก๊กนั้นก็มี ดังนี้

เจ๊กเข้าใจซึมทราบดีทีเดียว ประเดี๋ยวกลับมาบอกว่า "ราคาเขา ๓๐ บาท ขอลับ เอาหลูไม่เอาขอลับ"[๑]

พระบอกว่า "เอามาดูได้ไหม ? "

"ไม่ได้ขอรับ ท่านต้องการผมซื้อมาก่อนก็ได้ขอรับ"

ถ้าตอบว่า "เอามาเถอะละเป็นถูกแกปล้นงอม"

คืออย่างไร ? ของที่เขาเอามานั้นราคาราวสัก ๒๐ บาทเอากำไรเสีย ๑๐ บาทในตัวแล้ว พระก็ไม่มีเงินให้ ต้องเอาของในกุฏิออกตีให้แทนเงิน ตรงนี้แลสนุกพี่จีนใหม่แกอย่างที่สุด คืออย่างไร ? ผ้าไตรราคา ๖ บาท ตี ๔ บาท ราคา ๔ บาท ตี ๒ บาท ๖ สลึง ไม่ว่าสบงจีวรสิ่งของถ้วยโถโอชามราคามาก ๆ ที่มีอยู่นั้น จีนใหม่เขาตีราคาหลุดลุ่ยไม่เหลือหลอ กว่าจะครบราคา ๓๐ บาท พลาดไปราว ๖๐ - ๗๐ - ๘๐ - ๙๐ บาท ตักกำไรเสียพอแรงการ เที่ยวหากินโดยอุบายนี้เสมอ ถ้าหากพระองค์ใดจวนจะสึกละก็องค์นั้นเป็นสนิทสนมกับจีนใหม่นั้นมาก คือทำอย่างไร ? แกปอกลอกเสียล่อนตัวไม่ให้มีของเหลือหลออยู่ได้ ประเดี๋ยวเอาผ้ามาให้ หมวกมาให้ เข็มขัดเสื้อมาให้ สุดแล้วแต่ของคฤหัสถ์ใช้ แล้วก็มีเกือบครบทุกอย่าง

การแลกวัดนี้ก็ไม่เป็นพิกัดอัตราว่า "วัดใดแน่" ถึงพระก็ไม่จำเพาะเจาะจงองค์ใดแน่เหมือนกัน คือแปลว่าถ้าพระองค์ใดเล่นกับเจ๊กแล้วก็วางกันนัวอย่างนี้ จนข้าวของล่อนจ้อนกุฏิเท่านั้น

การหากินของเจ๊กโซพวกนี้อยู่ข้างรุ่มรวย[๒]มาก เมื่อแรก ๆ ก็แลกมาได้แล้วก็ส่งร้าน คิดเอาราคาแต่พอควร ครั้นนาน ๆ มาหาบโตหนักเข้าก็เลยตั้งร้าน

---

[๑] คือ "...ขอรับ เอาหรือไม่เอาขอรับ"

[๒] คำวิเศษณ์ หมายถึง รวยมาก

ขายเสียเอง เดี๋ยวนี้สินค้าเพียบ ๆ ร้าน ถ้าใครจะต้องการหาของถูก ๆ แลของดี ๆ ของห้าง ก็มีที่ร้านถมไป แต่ที่เราซื้อได้ถูกนั้นก็ถูกบ้าง คือเขาคิดว่าคุ้นเคยกัน ไม่เรียกกำไรให้เหลือเกินเท่านั้น

ถ้าอยากจะสังเกตดูว่าร้านชนิดใด ก็มีของสำคัญหลายสิ่งในร้านเขาแปลกกว่าร้านธรรมดาคือ มีของที่เข้าวัดแล้วออกมาจากวัดโดยมาก *(ของนั้นเดิมบวชอยู่แล้วเขาไปสึกเอามา)* ของนั้นแล้วกลับเข้าวัดอีก แล้วเขาไปสึกมาอีก ดูเหมือนว่าสบงตัวหนึ่งบางทีจะไม่ได้นุ่งเลยก็มี

ถึงเทศกาลเข้าวัดบวชเจ๊กไปสึก ถึงเทศกาลเข้าวัดบวชอีก เจ๊กไปสึกเอามาอีกเป็นสังสารวัฏอยู่จนคร่ำไปก็มี การเป็นดังนี้จะไม่ให้แกรวยอย่างไรได้? คือเขาหากินถูกทางที่คล่อง แลไม่สู้มีคนแย่งค้าขายอะไรนัก แลยังมีข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งซึ่งแต่บรรดาพวกที่มาหากินในประเทศสยามเรา *(ยกคนขาวเพราะเขามีทุนมาก)* บรรดาพวกไม่มีทุนเข้ามาเมืองไทยที่เราเห็นว่า "เป็นคนเมืองไกล" มีอยู่จีนแลแขกโดยมาก แต่พวกแขกไม่มากเหมือนจีน ด้วยเหตุว่า "เข้ามาวิชาสำหรับการโยธาไม่มีมาก ได้แต่เฝ้าประตู ตัดหญ้าสวน ขับรถ เฝ้าถนน จะจัดขยายการงานให้กว้างออกไปกว่านี้ไม่ได้"

ข้าพเจ้าได้ถามแล้ว "เหตุใดจึงขยายการงานให้กว้างขวางเหมือนจีนไม่ได้ ? "

เขาตอบว่า "ตะบุเลห์มโนลงกัน" คือความสงเคราะห์อุดหนุนกันไม่มี ...ไม่มี ใครจะอุดหนุนเหมือนพวกจีน พวกจีนนั้นมีหัวหน้าตั้งเป็นกงสีสำหรับผู้คนมีกิจธุระเรียกได้ทันทีทันใด ใครจะธุระทุนก็อุดหนุนกัน *(เตีย)* ที่สุดแต่งงานเขาก็มีลงขันกัน

การโต้หลงกันของจีนนั้นแข็งแรงมาก พวกจีนจึง**หากินคล่อง** ทั้งเป็นคนตระหนี่เหนียวแน่นมาก ชั้นแต่ของที่ซื้อขายเป็นสิ่งสำคัญ ๆ แล้วจีนสู้อดทนไม่ใคร่กินเลย เหมือนอย่างสุราที่ต้มขายในเมืองไทย พวกจีนน้อยคนที่จะกิน ถึงจะกินก็ไม่สู้เที่ยวล้มกลิ้งเกลือกเสือกคลานตามถนนหนทาง รู้จักระมัดระวังตัวมาก ความสู้จนทนโซนั้นแข็งแรงมาก โดยที่สุดมีกางเกงตัวเดียวก็พอ ไม่ต้องร้อนใจในการนุ่งห่ม ขาดแล้วขาดเล่า ปุแล้วปะเล่าก็นุ่งได้ ตั้งใจแต่ว่า "มีงานทำแล้วเป็นสบายใจ ที่นอนก็ไม่เลือกหาฟูกเบาะเมาะหมอนอะไร? กระดานเกลี้ยง ๆ ผ้าปัด ๆ แล้วก็นอนได้ ถึงจะใช้ให้ทำการก็ไม่หน้าไหว้หลังหลอกบอก ให้ทำที่ไหนอย่างไรก็ทำงุนไปจนแล้ว ถึงกำหนดวันหนึ่งครบเวลาไม่จำเป็นคุมกันจนแจติดหลัง เป็น

คนรักงานการแท้ ๆ" หากินเลี้ยงตัวแล้วมิหนำซ้ำเดือนหนึ่งยังมีเงินเก็บส่งฝากเมืองจีนให้พ่อแม่ ถ้าไม่มีก็ให้ญาติต่อไป คงหาฝากได้เนือง ๆ ใจคอชอบกลมาก ถืออะไรก็ถือจริง ๆ เช่นไหว้เจ้าหาข้าวขนมเซ่นผี ถึงจะจนแทบปางตายก็สู้ทำตามมีตามเกิด การกินของเขานั้นไม่จำเป็น พอหนัก ๆ ท้องแล้วเป็นใช้ได้ ข้าวต้มกับก้อนกรวดเค็ม ๆ ก็พอ ข้าวสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งก็พอท้องไม่สู้โต ทำได้กินน้อยดูเป็นคนประหยัดอดออมมาก

หาปัญญา[๑]

ปัญหาย่อมเถียงกันว่า "ทรัพย์ประเสริฐ หรือปัญญาประเสริฐ" แลเป็นเรื่องที่ตกลงกันยากเต็มที ถ้าเถียงกันหนักเข้าดูเหมือนผู้ถือท้ายข้างปัญญาประเสริฐแท้ เพราะคนทั้งหลายย่อมเห็นได้ด้วยกันโดยมากว่า "ในทุกวันนี้ทรัพย์ *(เงิน)* เป็นแก้วสารพัดนึก คือจะต้องการจับจ่ายสิ่งของถูกแพงอย่างใดได้สมปรารถนาทุกอย่าง โดยที่สุดมีเงินมากแล้วก็อาจสั่งของจากต่างประเทศได้ แลนึกจะคิดจะสร้างตึกรามสิ่งของอย่างใด เงินให้สมเจตนาทุกอย่าง จนคนเราลงความเห็นกันเสียมากกว่าเงินเกือบจะทำให้เหาะได้อยู่แล้ว แต่ถ้าจะคิดไปตามเขาก็เห็นว่าเหาะได้แล้ว เช่น รถไฟ เรือไฟ ลูกบัลลูน[๒] เป็นต้น มีกิริยาคล้าย ๆ เหาะก็เป็นการสำเร็จด้วยเงินทั้งสิ้น

การที่มั่งมีนั้นเป็นการประเสริฐด้วยทุนทรัพย์มากนั้นเอง ถ้าว่าด้วยการแสวงหาทรัพย์ก็มีอุบายแลหนทางให้คนเราหาได้หลายทาง คือทรัพย์หาด้วยแรงหาบหามอย่างหนึ่ง หาด้วยฝีมือช่างเขียน แกะ สลัก ปั้น กลึง ฉาบทา เย็บร้อยอย่างหนึ่ง หาด้วยเพาะปลูกอย่างหนึ่ง หาด้วยซื้อขายแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่ง หาด้วยการจ้างอย่างหนึ่ง ว่าโดยสังเขปยังเป็นวิทยาการ คือ หัตถกรรม กายกรรม วจีกรรมอื่นอีกหลายประเภท จึงเป็นเหตุให้เห็นได้ว่า "ทรัพย์ประเสริฐ

---

[๑] พระยาปริยัติธรรมธาดา *(แพ ตาละลักษมณ์ เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนประเสริฐอักษรนิติ์")*, "กิจการ : เรื่องหาปัญญา," **วชิรญาณ** ๓, ๓๘ (มีนาคม ๑๓๔) : ๑๘๓๘ - ๑๘๔๖.

[๒] balloon ต้นฉบับเขียนว่า "บาลูน"

ด้วยมีที่อ้างที่แสดง แลที่แสวงหาก็มีปรากฏให้ชี้ได้ว่าถ้าจะทำการสิ่งนั้น ๆ จะได้เงินเท่านั้น ๆ ก็เป็นอันรวบรัดเข้า" กล่าวว่า "ชีวิตเราที่อาศัยรอดอยู่เท่าทุกวันนี้ก็เพราะเงินเลี้ยงไว้ ความประเสริฐอันใดจะเสมอด้วยมีชีวิตอยู่ยืนนานไม่มีแล้ว"

เพราะเหตุฉะนี้ชีวิตเป็นของเนื่องด้วยเงิน เมื่อกล่าวว่า "ชีวิตประเสริฐก็เป็นอันกล่าวว่าเงินประเสริฐนั้นเอง จะว่าปัญญาประเสริฐกว่าเงินอย่างไร?" เพราะเงินบำรุงชีวิตให้ยืนนาน เงินนั้นมีตำบลที่หาได้ เพราะเงินเป็นสิ่งของเรียกรูปธรรม ก็ปัญญานั้นไม่มีประเทศตำบลปรากฏว่า "ปัญญากองอยู่ตรงนั้น ๆ แลรูปร่างสัณฐานของปัญญาก็ไม่มีใครเคยพบเคยเห็น" จะไปหาที่ใดจึงจะพบปะปัญญา ปัญญาจะประเสริฐกว่าทรัพย์นั้นจะกำหนดอย่างไร?

ฝ่ายผู้ถือท้ายข้างปัญญาประเสริฐก็อธิบายแก้ว่า "ปัญญาเป็นนามธรรม แต่ว่านามกับรูปอาศัยกัน เมื่อนามธรรมฉลาดแล้วก็พาให้รูปธรรมฉลาดด้วย แลปัญญานั้นก็มีที่แสวงหาเหมือนกัน" เหมือนข้อที่ว่าทรัพย์ *(เงิน)* ประเสริฐนั้นก็เพราะเล็งเอาเงินที่มีอยู่แล้ว เห็นเงินที่เขาทำเป็นตารูปเงินแล้ว

ถ้าหากว่าบางคนที่ไม่เคยใช้เงินก็จะไม่เข้าใจว่า "เงินนั้นเขาเอามาแต่ไหน? หรือคนที่ไม่เคยเห็นเขาทำเงินก็จะไม่รู้ว่าเงินนั้นเป็นอะไร? เขาเอามาแต่ไหน? *(มากคน)*

ต่างว่าถ้าจะเป็นเช่นนั้นแล้ว จะเรียกว่า "ทรัพย์ประเสริฐ ปัญญาประเสริฐยังไม่ได้ทั้ง ๒ อย่าง หรือเด็กอายุพอรู้ความก็ดีคงยังไม่เข้าใจว่าทรัพย์คือเงินนั้นจะประเสริฐอย่างไร? ต้องนับว่าเด็กนั้นปัญญายังไม่มีด้วย" ดังนิทานกล่าวไว้ว่า

มีคนหนึ่งเคยได้ยินเขาพูดว่า "ปัญญาประเสริฐกว่าทรัพย์" ก็มาคำนึงถึงคำนั้นอยู่เสมอว่า "ปัญญานั้นจะมีตำบลประเทศอยู่ที่ใดหนอ? การที่จะแสวงหาปัญญานั้นจะหาที่ใดหนอ?" แกนั่งอ่านหนังสืออยู่ พอลูกชายอายุได้ ๙ ขวบ ๑๐ ขวบเดินมาถามว่าพ่อทำอะไร? พ่ออ่านหนังสือหรือ?"

แกเรียกว่า "หนูอ่านบ้างซิ"

ลูกบอกว่า "อ่านไม่เป็น"

แกจึงนึกขึ้นมาได้ว่า "ออ! เด็กคนนี้ยังไม่มีปัญญายังโง่มาก" จึงจะทดลองดูว่า "ปัญญาที่เกิดมีขึ้นแก่คนที่ยังไม่มีปัญญานั้นจะเกิดอย่างไร?" แกจึงสอนให้ลูกอ่าน ก ข จนจำได้แล้ว ก็ให้อ่านต่อไปตามลำดับมาตรา ไม่ช้าไม่นานเด็กนั้นก็อ่านหนังสือได้ พบเรื่องอะไรก็อ่านออก คราวหลังก็เล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เขา

บอกวิธีทำสิ่งของแลเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ จนมาพบวิธีทำเงิน

เด็กนั้นจึงรู้ว่า "เงินนั้นเขาทำอย่างนั้น ๆ เขาเอามาแต่ที่นั้น ๆ "

แกจึงถามเด็กนั้นว่า "ทรัพย์ประเสริฐหรือปัญญาประเสริฐ"

เด็กบอกว่า "ถ้านึกถึงเงินทองที่มีอยู่แล้วก็เห็นว่าเป็นของให้สำเร็จความคิดทุกอย่าง ความโลภที่แลเห็นความมั่งมีนั้นปิดดวงปัญญาไว้ไม่ให้เห็นว่าปัญญาประเสริฐ ถ้าคิดถึงวิธีแสวงหาด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายก็ต้องหาปัญญาให้เกิดเสียก่อน จึงจะแสวงหาทรัพย์ได้ต่อภายหลัง"

เพราะคำที่พูดว่าทรัพย์ประเสริฐ หรือปัญญาประเสริฐนั้นเป็นการพูดถึงสิ่งของ หาได้เกี่ยวกับบุคคลไม่ เมื่อไม่เกี่ยวกับบุคคลแล้วจะถือเอาอารมณ์ดวงใดให้รู้สึกว่าทรัพย์ประเสริฐ หรือปัญญาประเสริฐเล่า? เพราะฉะนั้นในคำทั้งสองนั้นต้องว่า "ถ้าบุคคลผู้ใดจะต้องการหาทรัพย์หรือปัญญาแล้ว ของ ๒ สิ่งในคน ๆ เดียวนั้นทีแรกจะต้องเลือกเอาปัญญาก่อน เพราะทรัพย์ก็ดี ปัญญาก็ดีไม่มีผู้ใดให้ ผู้ต้องการนั้นจะต้องหาเอาเองด้วยกำลังตน ถ้าเช่นนั้นแล้วขั้นต้นตนเป็นคนเขลา จะหาทรัพย์ด้วยวิธีใดไม่ได้ ต้องหาปัญญาก่อน หรือมีปัญญาความรู้ในการแสวงหาทรัพย์มีอยู่สำหรับตนแล้วจึ่งจะหาทรัพย์ได้ จึงจะรักษาทรัพย์ได้" ดังนิทานชายโชคนหนึ่งไร้ญาติ

วันหนึ่งเดินไปยืนอยู่ท่าเตียน เห็นคนแจวเรือจ้างรับข้ามส่งคนไปมา ได้อัฐเที่ยวหนึ่งอยู่ใน ๔ อัฐ ๕ อัฐ มานึก ๆ ดูว่า "ตาเรือจ้างนี้วันหนึ่ง ๆ ข้ามรับส่งคนยังค่ำได้เงินอยู่ใน ๓ บาท ๑๐ สลึง ดูดูก็น่าจะพอกิน" ถ้าเราจะหาเรือมาแจวบ้างก็พอจะหาอัฐเลี้ยงปากเลี้ยงท้องได้ แต่ขัดสนด้วยทุนรอนจึงตรึกตรองไปมาก็เห็นอุบายว่า "จะต้องลงทุนด้วยแรงจึงจะได้อัฐ" จึงแสร้งเพทุบายดีสนิทเข้าไปหาตาเรือจ้าง ถามไถ่ไปมาเมื่อเวลาแกจอดรอคนจนคุ้นเคย แล้วจึงถามว่า "ตาแจวทุกวัน ...ทุกวัน ฉันดูก็จะเหนื่อยพอใช้"

แกตอบว่า "การเหนื่อยนั้นเป็นหน้าที่ของคนทำมาหากิน"

พอพูดเท่านั้นก้าวขาลงไปในเรือจ้างว่า "ไหนตาขอฉันลองหัดแจวดูบ้างซิ" ก็คว้าแจวขยับ ๆ พอรู้ท่ารู้ทาง ทำถอยเข้าถอยออกหลาย ๆ คราวแล้ว เมื่อคนลงมาพอจะข้ามส่งได้ ก็เลยแจวข้ามส่งไปมา ดูเป็นทีการแจวเรือจ้างนั้นเป็นการสนุกของเขา

ฝ่ายตาเรือจ้างไม่ต้องแจวต้องพายคอยนั่งเก็บอัฐสบายมาหลายเที่ยว อนึ่งเป็นธรรมดาของคนทำการเหนื่อย ถ้ามีผู้มารับการหนักออกไปจากตัว

แล้ว ความเบื่อหรือความเกียจคร้านนั้นไม่อยากจะเหนื่อยเช่นนั้นอีกต่อไป เว้นไว้แต่การจำเป็น

เหตุนี้ชายโซผู้นั้นจึงมีช่องที่จะพูดในการเป็นลูกจ้างต่อไป ด้วยค่าจ้างเฟื้องละอัฐ บาทละเฟื้องมาหลายวัน แต่ถึงดังนั้นความรวยก็หาเป็นของชายโซนั้นไม่ เป็นแต่สักว่า "ได้อัฐพอค่าอาหารเท่านั้น" ต่อมาก็ให้ยิ่งทวีความเพียรแลความมานะที่จะตั้งตนเองด้วยกำลังแรงให้ได้ จึงชำเลืองไปที่หน้าท่าตลาดนั้นเห็นเรือลูกค้ามาจอดอยู่วันละมาก ๆ จึงให้เป็นช่องดำริที่จะใช้แรงกายด้วยการค้าขายต่อไป จึงถามยายแก่ขายผักคนหนึ่งว่า "ผักบุ้ง สายบัว สันตะวาสารพัดผักนั้น ยายปลูกไว้หรือไปเก็บมาแต่ท้องไร่ท้องนา หรือยายรับช่วงเขามาขายอย่างไร?"

ยายว่า "ถ้าขยันแล้วไปเก็บตามท้องไร่นาก็ได้ หาไม่ก็รับช่วงเขาก็ได้ แต่กำไรสู้ลงทุนแรงของเราเองไม่ได้"

ชายโซจะใคร่ลงทุนแรงก็รับอาสายายขายผักนั้น เป็นผู้เก็บผู้พายยายเป็นแต่พายหัวเรือไปกับมัดผักเรียงผักเท่านั้น เมื่อเป็น ๒ แรงเข้าด้วยกันความขยันดูก็กล้าแข็งขึ้น เก็บผักมาได้ขายแบ่งส่วนกันคนละครึ่ง ไม่ต้องคิดทุนคิดกำไรดูก็สะดวกดี แต่มาลำบากเหน็ดเหนื่อยอยู่หน่อยที่หนทางไกลแลแดดร้อน บางวันก็หาไม่เต็มลำ ต้องกรากกรำฝนนอนค้างอ้างแรม แต่ถึงกระนั้นก็ดีคงได้เงินในเที่ยวละ ๓ บาท ๑๐ สลึง อยู่ข้างดีกว่ารับแจวตาเรือจ้าง เพราะได้ส่วนแบ่งครึ่ง

แต่ชายโซนั้นยังมีจิตรักการเรือจ้างมากกว่าเรือผัก ด้วยเห็นช่องทุนต่อออกไปอีกไกลแลสว่างอยู่ข้างหน้า จึงรวบรวมเงินค่าผักได้ ๘ บาท ๙ บาท ซื้อสำปั้นแจวเข้าลำหนึ่งเก่า ๆ พอแจวได้ ตั้งหน้าแจวเรือจ้างมาหลายเดือน แลลอยอยู่หน้าท่าวัดแจ้งนั้นเอง ครั้นนานมาฝั่งตำบลที่ชายโซลอยเรือนั้นก็ปลูกเป็นกระท่อมจำเปาะเล็ก ๆ พอคลานเข้าไปนอนผูกมุ้งม่านอยู่ในนั้นได้ เรือก็ล่มโซ่สั่นกุญแจไว้กับเสากระท่อม ถ้าเราจะทำเผลอไปไม่ทันสังเกต ถึง ๒ ปี ๓ ปี ชายโซคนนั้นดูมีเรือจอดอยู่ข้างกระท่อมเล็กนั้นสัก ๔ ลำ ๕ ลำ มีคนหุงข้าวเฝ้าเรือดูแปลกนัยน์ตาขึ้นมาก

ครั้นมาอีกราวปี ๒ ปีอ้ายกระท่อมเล็กนั้นดูมีชานมีเสาเหยียดหย่งลงไปในน้ำ ทำกั้นรั้วกั้นคอกปลูกผักหญ้าต้นไม้พริกขิงต่าง ๆ กระถางเล็ก ๆ มีเรือจ้างทวีขึ้นสัก ๘ ลำ ๙ ลำได้ แลในเรือนั้นก็มีคนดูพลุกพล่านขึ้นอีก ๓ คน ๔ คน ใคร ๆ ก็ลืม ไม่ได้สังเกตหรือรู้สึกว่าอย่างไร? มัวแต่ส่งอัฐเงินให้ขาทุกวัน ๆ

จนไม่ช้าไม่นาน เราได้เห็นแกนั่งเอ้เตอยู่หน้าแพชี้นิ้วขวักไขว่ ปาวไพร่ออกหลามไป ดูก็ประหลาดเต็มทีที่เรารู้สึกความมั่งมีของเขาจนถึงกับไม่ต้องเดินต้องเหนื่อย

ด้วยผลแห่งทรัพย์ที่คนทั้งหลายพากันนับว่าประเสริฐนั้น ก็การที่บุคคลจะได้ทรัพย์ *(เงิน)* ก็ได้ด้วยเหตุ ๔ ประการ คือได้ด้วยการรับจ้าง *(กำลังแรง)* ประการหนึ่ง ได้ด้วยการแลกเปลี่ยน *(ของต่อของ)* ประการหนึ่ง ได้ด้วยการซื้อขาย *(เงินซื้อของ)* ประการ ๑ ได้ด้วยการก่อสร้างเพาะปลูก *(ทำขึ้นเอง)* ประการหนึ่ง

ตามเรื่องราวที่กล่าวมานี้โดยที่จริงก็หาใช่ทรัพย์ประเสริฐไม่ ความมั่งมีบริบูรณ์นั้นเกิดมาแต่ดวงปัญญา ซึ่งมีแสงสว่างให้เกิดความคิดใช้ความเพียรจนชำนาญ ถ้ายกขึ้นสรรเสริญถึงต้นเหตุของการแสวงหาทรัพย์จึงจัดว่า"ปัญญาประเสริฐ"

เพราะฉะนั้นการแสวงหาปัญญา หรือบุคคลจะได้ปัญญาก็ได้ด้วยเหตุ ๔ ประการ คือได้ด้วยความคิดที่ดำริตรึกตรองประการหนึ่ง ได้ด้วยการเห็นตัวอย่างประการหนึ่ง ได้ด้วยการสดับตรับฟังสนทนาหารือประการหนึ่ง ได้ด้วยการฝึกหัดกระทำให้ชำนาญประการหนึ่ง ทั้ง ๔ ประการนี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่งแลเป็นมูลเหตุที่จะให้ได้ปัญญา ใช่จะต้องประพฤติให้เต็ม ๔ ประการปัญญาจึงจะเกิดก็หาไม่ อนึ่งดวงปัญญานั้นมีประเภทเป็นอันมากใช่จะมีแต่ดวงเดียว หรือปัญญาดวงใดเกิดขึ้นแล้วดวงนั้นจะใช้ทั่วไปก็หามิได้

ตามลักษณะที่เราเรียนรู้หนังสือแล้วภายหลังเราเรียนเลขต่อไป เมื่อเรียนเลขรู้แล้วก็เป็นอันรู้เลข เราจะเข้าใจว่า "ดวงปัญญาที่ให้รู้หนังสือนั้นเองทำให้รู้เลขเช่นนั้นไม่ได้" ถ้าปัญญาดวงเดียวกันเช่นนั้น หนังสือรู้แล้วเลขก็ไม่ต้องเรียนเพราะเป็นความรู้ด้วยกัน รู้หนังสือหรือรู้สิ่งใดก็คงจะรู้ตลอดกันได้ เรามักเข้าใจว่าปัญญาที่รู้สิ่งใดของเราที่มีอยู่ในเราดวงเดียวเท่านั้นไม่ตรงแท้ เพราะปัญญาที่รู้สิ่งใดยังไม่เกิดในเรา เป็นต้นว่า เรียนวิชาทำทองยังไม่เป็น ปัญญาสำหรับทำทองก็ยังไม่เกิดความรู้ ครั้นเกิดแล้วก็ทำได้แล้วก็หาปัญญาสำหรับการอื่นสิ่งอื่นต่อไป"

ก็ปัญญาแต่ละดวงที่เกิดแล้วตามของบางสิ่งที่รู้นั้น ที่เราได้ฝึกฝนให้ปัญญาเกิดแล้วนั้น ปัญญาที่เกิดแล้วแต่ละดวงนั้นจึงเรียกว่าไม่ก่อนไม่หลังกันได้ แต่ที่จะหาใหม่ต่อไปข้างหน้าเรียกว่า "ปัญญายังไม่เกิดไม่มีทั้งสิ้น" เพราะฉะนั้นที่เรียกว่า "คนมีปัญญาน้อย คนมีปัญญามากจึงแปลกกัน" คนที่ได้ทำให้ปัญญาเกิดไว้น้อยดวงก็มีปัญญาน้อยอยู่นั่นเอง คนที่ทำปัญญาให้เกิดไว้มากดวงจึงเรียกว่า "ปัญญามาก" ถ้าปัญญามีดวงเดียวแล้วจะเรียกว่ามากน้อยกว่ากันอย่างไรได้?

คงเท่ากันหมดทุกคน

แต่ความจริงให้เท่ากันไม่ได้ เพราะปัญญามีมากดวง ใครให้เกิดมากคนนั้นก็มีปัญญามาก การให้ปัญญาเกิดมากนั้นทำอย่างไร? คือทำประเภทปัญญาทั้งสี่ที่กล่าวเบื้องต้นนั้นให้เกิดบ่อย ๆ คือให้แปลก ๆ กันออกไป ถ้าไปซ้ำกันอยู่ในดวงใด ดวงนั้นก็มีแล้วเกิดแล้วจะให้เกิดอีกไม่ได้ เป็นต้นว่า "รู้จักตัว ก มันก็เป็นตัว ก อยู่นั่นเอง จะรู้จักสักกี่ครั้งกี่หนก็คงเป็นตัว ก อยู่นั่นเอง"

จึงว่าการหาปัญญานั้นด้วยประเภทสี่ข้างต้นนั้น แลเปลี่ยนอาการวิธีออกไป เหมือนอย่างดูถ้วยแล้วแลไปดูหีบ ก็รู้ได้ว่า "หีบกับถ้วยแปลกกัน" แล้วก็แลดูของอื่น ๆ ต่อไป ก็จะได้เห็นของที่แปลกกันต่อไป

แต่ปัญญาในประเภท ๔ ดวงนั้น ดำริตริตรองเป็นเอกกว่าทุกดวง เป็นดวงสุขุม ต้องใช้ดวงสุขุมให้มาก ๆ

	๏ ปัญ หาหาทรัพย์ด้วย	วิชา ชอบเนอ
ญา	ณ เกิดลุมรรคา	ทรัพย์ได้
ประ	สมทรัพย์ทวีมา	พูนเกิด นิธิฤๅ
เสริฐ	ดุจเทพสฤษฎ์ให้	เหาะฟ้าสู่สวรรค์ ฯ

เหตุไม่สมผล[๑]

กาลล่วงมาแล้วไม่สู้นาน ประมาณ ๕๐ ปีเศษ มีชายผู้หนึ่งชื่อ **นายคง** เป็นนายหมวดอยู่ในบ้านโพธิ์พระ แขวงเมืองเพชรบุรี นายคงมีบุตรชายคนหนึ่งชื่อ**มั่น** เมื่อนายมั่นมีอายุได้ ๒๔ ปีบวชเรียนแล้ว นายคงผู้บิดาปรารภจะขอภรรยาให้แก่บุตร ได้บอกชี้แจงตระกูลที่จะไปขอนั้นให้นายมั่นทราบ แต่ความพอใจของนายมั่นไม่มีในการที่จะแสวงหาภรรยาในตระกูลอื่น จึ่งกล่าวคัดค้านคำของบิดาเสีย

นายหมวดคงผู้บิดาเฝ้าพัดในการเรื่องนี้อยู่ถึง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง นายมั่นประสงค์จะตัดถ้อยคำที่กล่าวในเรื่องนี้ของบิดาให้สงบหู โดยเหตุที่ตนไม่พอใจฟังจึ่งออกความเห็นว่า 'การที่จะหาลูกเมียนั้น ถ้าจะคิดแต่ผิว ๆ เผิน ๆ แล้วก็ดูเป็นการง่ายที่สุด เพราะว่าถ้ามีเงินกองทองหมั้นสู้กับเขาแล้ว ถึงจะไปขอที่ไหนก็พอจะขอได้ แต่ฉันเห็นว่า 'การที่ผู้ชายจะมีภรรยา หรือผู้หญิงจะมีสามีนั้นเป็นการยากอยู่สักหน่อย เหตุที่คนอื่นแท้ ๆ จะมาเป็นกันเอง ถ้าเรียบร้อยไปได้ตลอดกาลก็ดีอยู่ แม้นไปมีความกึกกักขัดข้องขึ้นภายหลังแล้ว ฉันเห็นว่าเป็นการลำบากแก่ใจเรานัก จะถอนตัวยาก' ตรงกับคำที่ว่า 'จะกลืนก็ไม่ได้จะคายก็ไม่ออก' ฉันตรองเห็นเช่นนี้แหละพ่อจึ่งไม่สู้พอใจในการแสวงหาภรรยาตระกูลอื่น"

นายคงได้ฟังคำบุตรกล่าวเช่นนั้นก็ทราบประสงค์ว่า "นายมั่นผู้บุตรมีความต้องการในหญิงที่ร่วมตระกูลเป็นแน่" แต่ยังไม่รู้ชัดว่าผู้ใด จึ่งซักถามต่าง ๆ

---

[๑] นาน บางขุนพรหม, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๔๘ (๒๗ กันยายน ๑๑๓) : ๕๗๑ - ๕๗๔.

นายมั่นเหลือที่จะปิดความที่ตนหวังไว้ได้ จำเป็นต้องแจ้งความตามจริงว่า "ฉันได้รักใคร่กับ**เอี่ยม**บุตรของ**อาอ้น**ที่อยู่บ้านบางขุนไชย ตั้งแต่ก่อนบวชมาแล้ว ฉันได้สัญญากับเขาว่า 'ถ้าฉันไม่ได้กับเขาแล้วจะไม่มีภรรยาอื่นเลยเป็นอันขาด' เขาก็ได้สัญญากับฉันว่า 'นอกจากฉันแล้วเขาไม่เคยรักใครเลย ถ้าผิดจากฉันแล้ว แม้นจะมีผู้เอาทองหุ้มตัวมาขอ เขาก็ไม่ยอมเป็นภรรยาใครเหมือนกัน' การเป็นยังงี้แหละพ่อ พ่อจะให้ฉันรับคำพ่อไปยินดีด้วยหญิงตระกูลอื่นยังไงได้ ฉันเห็นว่าเขาเป็นคนดีได้คนหนึ่งเป็นแน่ เป็นดีแน่ล่ะพ่อ เพราะเขาซื่อต่อฉันจริง ๆ

นายคงฟังบุตรกล่าวยกยอนางหลานสาวเช่นนั้น มีความรังเกียจแลไม่พอใจ ร้อง "อ๊อ ! มันกระไร ๆ อยู่เอง ข้าให้หนักใจไปเทียว อะไรเป็นแต่พึ่งรักใคร่พูดจากันเท่านั้น เอ็งจะไปล่วงรู้ใจเขาว่าซื่อต่อเอ็ง ข้ายังเออด้วยเอ็งไม่ได้พ่อเหย เด็กคนนี้ข้าก็เห็นมันมาแต่เล็กนี่นะ มันเป็นคนสำรวย ชอบแต่งตัวอยากเป็นชาวบางกอก การขยันขันแข็งก็ยังงั้นแหละ มันไปข้างฉุยฉายเสียมาก เป็นแต่รูปร่างหมดจดหน่อย ก็อ้ายคนเช่นเราจะไปนิยมชมชื่นอะไรกะรูป มันจะมานั่งลอยนวลเหยียดเท้าขายนกอยู่ ก็จะพากันอดกรอบยับเยินไปเท่านั้นอง ประเทศบ้านเรามันต้องทำนาทำตาลกินนี่เองเหย ตรองดูให้มันดีอย่าเห็นแก่รูป หรือเจ้าเห็นว่าจะล้างรูปกินได้ก็ตามใจ"

นายมั่นได้ฟังคำพ่อพูดดังนั้นเป็นที่ไม่ชอบใจของเขาอย่างยิ่ง จึ่งพูดเป็นค้าขาดว่า "ถ้าฉันไม่ได้กับเอี่ยมแล้ว ฉันก็ไม่ขอมีเมียอื่นเลย บอกพ่อจริง ๆ ฉันตั้งใจรอวันตายเท่านั้น"

นายคงฟังคำบุตรพูดคิดว่า "เป็นมารยา" เลยรวม ๆ อยู่ ด้วยไม่ทราบความที่นายมั่นได้สัญญากับหญิงที่ชื่อเอี่ยมนั้น เป็นคำแรงที่สุดถึงกะว่าจะตายด้วยกันได้ เพราะเรื่องนี้นายมั่นมิได้บอกให้นายคงผู้บิดารู้ ครั้นนายมั่นมีความขัดข้องมิได้สมประสงค์ของตนดังนั้น ก็เกิดโรคอันหนึ่งขึ้นในใจ *(ไข้ใจ)* ข้าวปลาก็ไม่เป็นอันที่จะรับประทาน บางวันก็ถือเอกา บางวันก็ไม่รับประทานทีเดียว เลยผอมลง ๆ ถึงกะเดินไปบ้านใครไม่ได้ ได้แต่เดินอยู่ในบ้าน ตั้งใจคอยฟังข่าวหญิงที่ตนชอบนั้นเสมอ ๆ เมื่อได้รับข่าวดีว่าเขามีความสุขอยู่แล้ว ไข้ของนายมั่นก็ค่อยคลายขึ้น แต่นายมั่นได้รับความตรอมใจมาดังนี้

ประมาณ ๗ เดือนเศษ ในเดือนที่แปดมีผู้มาแจ้งความแก่นายมั่นว่า "คนรักของนายมั่นที่ชื่อเอี่ยมนั้นผูกคอตายเสียแต่เวลาวันวานนี้ทอดเช้าแล้ว นายมั่นได้ทราบข่าวดังนั้นเสียใจวาบ ประดุจดังศีรษะขาดไปจากตัว ล้มลงทั้งยืนนิ่ง

แน่ไปสักครู่หนึ่ง พวกพ้องช่วยกันแก้ฟื้นขึ้น นายมั่นมีความเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง

ครั้นพวกพ้องพากันกลับแล้ว นายมั่นนึกถึงคำที่ตนได้สัญญาไว้กับหญิงที่รักก็ยิ่งเศร้าโศกเป็นอันมาก แล้วคิดว่า "ซึ่งคนรักของเราตายไปครั้งนี้ก็เป็นเหตุเพราะเราไม่ไปขอตามคำที่กำหนดนัดกันไว้ เขามีความน้อยใจจึ่งได้ผูกคอตายเสีย เพราะความขัดข้องในใจของเราที่บิดาคัดค้านห้ามปรามนั้นหาได้ทราบถึงเขาไม่ การเป็นดังนี้ก็เพราะวาสนาเขากับเราไม่เคยปกครองกันจึ่งได้เผอิญมีเหตุขัดขวางไปต่างๆ จนถึงกะเขาฆ่าตัวเสียเช่นนี้ ตัวเราก็เกิดมาเป็นผู้ชาย ได้ออกวาจาไว้อย่างไรแล้วต้องรักษาวาจาสัจนั้นไว้ เราได้สัญญาไว้ว่าจะตายด้วยเขา บัดนี้เขาก็มาชิงตายไปเสียก่อนแล้วเราก็ควรตายตามไป ถึงจะอยู่ก็ไม่มีประโยชน์ด้วยเราเป็นคนตีเสื่อนลอยเสียแล้ว ที่ไหนจะทำการอะไรได้ นายมั่นตรองการอย่างสั้นที่สุดโดยความเห็นของตัวเช่นนี้แล้ว จึ่งเขียนหนังสือแจ้งความในใจของตัวใส่กระเป๋าเสื้อไว้ พอเวลาดึกประมาณ ๒ ยามเศษคนหลับหมด นายมั่นค่อยย่องลงจากเรือนไปผูกคอตายที่ต้นตาลหลังบ้านของเขา

เวลารุ่งเช้าชาวบ้านออกไปปลดตาล ได้เห็นศพนายมั่นผูกคอแขวนอยู่กับพะองที่พาดต้นตาล ต่างคนตกใจด้วยไม่รู้เหตุ คนที่ชอบพอกับเขาจึ่งไปแจ้งความแก่นายคงแลมารดานายมั่น นายคงกับมารดานายมั่นได้ทราบเหตุก็ตกใจ รีบมาที่ศพบุตรแล้ว ร้องไห้คร่ำครวญเป็นอันมาก ครั้นวายความโศกแล้วจึ่งใช้ให้คนไปเชิญอำเภอมาตัดศพบุตรแล้ว จ้างคนหามาที่ลานบ้านพร้อมพี่น้องแลชาวบ้านมาเยี่ยมศพอยู่ในที่นั้น พอมีผู้แลเห็นหนังสือในกระเป๋าเสื้อผู้ตายจึ่งหยิบขึ้นมาดูคนที่มาเยี่ยมเหล่านั้นจึ่งบอกให้อ่านให้ดัง ๆ ชายผู้นั้นจึ่งอ่าน ใจความว่า

"เราเกิดมาเป็นชายได้ตั้งใจจะแสวงหาภรรยาที่รักกันจริง ๆ ก็ได้พบสมประสงค์แล้ว แต่เราเป็นคนบุญน้อยมิทันที่จะได้ชมเชยเต็มความรัก เผอิญให้บิดาของเราไม่เป็นที่ชอบใจในหญิงผู้นั้น เราจึ่งได้เริดร้างห่างเหินมิได้ไปมาหากันกับคนรักของเรา จนเขามีความน้อยใจชิงผูกคอตายไปเสียก่อน เราจึ่งต้องผูกคอตายตามคนรักของเราไป เพราะจะมิให้เสียความสัจที่ได้สัญญากันไว้ว่าจะตายด้วยกัน ซึ่งเราผู้ชื่อมั่นตายครั้งนี้ ท่านทั้งหลายพึงรู้เถิดว่าเราตายตามคนรักของเรา ที่ชื่อเอี่ยมอยู่บ้านบางขุนไชย ซึ่งเขาผูกคอตายเสียเมื่อวันวานนี้"

เมื่อขณะชายผู้นั้นอ่านหนังสือจบลง มีชายอีกคนหนึ่งชื่อ**ทิดสวน** เป็นเพื่อนของนายมั่นผู้ตายมานั่งอยู่ในที่เยี่ยมศพนั้นด้วย ทิดสวนได้ทราบความเดิมที่นายมั่นได้รักใคร่กันกับหนูเอี่ยมมาก่อน เมื่อได้ฟังความในหนังสือเช่นนั้นจึ่งพูด

ขึ้นว่า "ใครช่างเอาที่ไหนมาบอกทิดมั่นมันหนาว่า 'นางเอี่ยมลูกลุงอ้นมันผูกคอตาย' มันตายเมื่อครั้งไร? เย็นวานนี้ข้ายังพบมันมาจ่ายตลาดในเมืองนี่นะ มันแต่งตัวออกพริ้ง คนที่เขาผูกคอตายวานซืนนั้น พี่เอี่ยมเมียพี่ขุนไชยอาสาต่างหากนั่นเขาโกรธกับผัวเขาว่าผัวไปหลงเมียน้อยจึ่งได้ผูกคอตายเสีย พุทโธ่.....พุทโธ่ ทิดมั่นเหยทิดมั่น มันช่างไม่สืบสวนดูบ้างเลย ถ้าว่านางเอี่ยมคนรักของมัน มันตายไปจริงแล้ว มันจะบ้าถือสัจตายตามกันไปก็ตามทีเถอะ นี่มันเอี่ยมอื่นแท้ ๆ ช่างมาหลงตายไปกับเขาเปล่าเปล่า พุทโธ่...พุทโธ่"

นายหมวดคงแกได้รู้ความในหนังสือ แลได้ฟังคำนายสวนพูดเช่นนั้น แกมีกิริยาแปลกขึ้นทันที หัวเราะก้าก ๆ ทั้งน้ำตา บรรดาผู้ที่มาเยี่ยมศพเห็นอาการของนายหมวดคงชอบกล ต่างคนมีความสงสัยพากันไต่ถามว่า "นี่พ่อลุงเสียจริดหรือคะ ลูกตายทั้งคนควรที่จะเศร้าโศกเสียใจ นี่อะไรมาปล่อยออกก้าก ๆ พ่อลุงเห็นขบขันยังไง"

นายหมวดคงจึ่งตอบพวกชาวบ้านว่า "พ่อคุณแม่คุณจำ เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วลูกเป็นที่รักอย่างยิ่ง ยกตัวเสียแล้ว จะรักใครเสมอลูกเป็นไม่มีเป็นแน่ แต่ลูกของดิฉันเขาตายครั้งนี้มันแปลกกว่าเขาตายกันทั้งปวง เหตุมันไม่สมแก่ผล"

พวกชาวบ้านจึ่งถามว่า "มันเป็นยังไรพ่อลุง ? "

แกจึ่งตอบว่า "เหตุของเขาที่จะมีนั้นก็เพราะเขารักใคร่กับนางเอี่ยมลูกเจ้าอ้นน้องชายดิฉันที่อยู่บ้านบางขุนไชย เขาอ้อนวอนจะให้ดิฉันไปขอ ก็นี่แหละพ่อแม่ทั้งหลายเชิญตรองดูเถอะ ดิฉันเป็นพ่อ เมื่อยังไม่เห็นงามแล้วก็ยังไม่ตามใจได้ ครั้นฉันไม่ตามใจเขาแล้วเขาก็โกรธ ผลที่เขาจะได้รับนั้นแต่เพียงโกรธดิฉัน แลทำความเศร้าโศกเท่านี้ก็พออยู่แล้ว นี่ถึงกะผูกคอล้มกั๊มคอตายเกินเหตุไป ฉันจึ่งเห็นว่าเหตุไม่สมแก่ผล แต่ตัวของเขาเองเขายังไม่เป็นที่รักแล้ว ที่ตรงดิฉันเขาจะอะไรนักหนา?"

นายหมวดคงพูดแล้วก็เดินกลับขึ้นบนเรือนมิได้เอื้อเฟื้อแก่ศพบุตร พวกชาวบ้านทั้งปวงได้ทราบเหตุนั้นแล้วต่างคนเห็นจริงด้วยแกเป็นอันมาก ที่เคยได้มีความสงสารศพนายมั่นอยู่นั้น เมื่อได้ฟังคำของนายหมวดคงแล้วก็พากันกลับไปบ้านของเขาหมด ตกลงเหลือแต่มารดาของนายมั่นผู้ตายกับญาติสองสามคนช่วยกันจัดแจงนำศพไปฝังไว้ที่วัดแห่งหนึ่ง เมื่อนายมั่นตายไปแล้วได้ ๒ วัน ข่าวทราบไปถึงหญิงที่รักของเขา หล่อนแสดงความเศร้าโศกเสียใจ อาลัยถึงนายมั่นประมาณสักกึ่งเดือน อยู่ไม่ช้าในที่สุดเดือนนั้นเองหล่อนได้สามีคนหนึ่งเป็นชาว

บ้านแหลมชื่อ**นายขุนทอง** เพื่อเป็นเครื่องแสดงแทนอาการนุ่งดำห่มดำให้แก่นายมั่น เพราะว่า "จะตายตามกันเช่นสัญญานั้น" ก็ยังขัดข้องอยู่อย่างหนึ่ง ด้วยความเต็มใจตาย แต่สาวของหล่อนยังไม่มี จึ่งจำเป็นต้องใช้มีสามีแทนอาการไว้ทุกข์ให้เท่านั้น

ใจความเรื่องนี้เป็นเสียงของชาวบ้านโพธิ์พระเล่าให้กระผมฟัง จะเท็จจริงประการใดไม่ทราบ ฟังเสียงที่เล่านั้นก็ไม่มีหลักฐานอะไร? เป็นนกจับไม่มีรอยอยู่ แต่กระผมเห็นพื้นเรื่องพอจะเป็นเครื่องประดับโสตได้ จึ่งเรียบเรียงส่งเข้ามาลงพิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณวิเศษนี้ด้วย

เห็นงามตามใจ[๑]

เมื่อสองสามวันนี้เองกระผมนั่งอยู่ที่ห้องรับแขกที่บ้าน กำลังนึกถึงบุตรว่า "จะให้มันเล่าเรียนอะไรดี? เพราะวิชาเดี๋ยวนี้มีหลายอย่าง คือหนังสือฝรั่ง หนังสือไทย หนังสือมคธ เป็นต้น ยังไม่ตกลงแน่ว่าจะเอาอะไร? แต่ใจนั้นหนักอยู่ข้างหนังสือฝรั่งมากกว่าสิ่งอื่น เพราะเห็นว่าเวลานี้กำลังต้องการใช้มาก"

พอบ่าวมาบอกว่า "**คุณหลวงชำนาญ**มา" ก็ออกดีใจ ด้วยเห็นแกเป็นผู้ใหญ่จะได้ปรึกษาหารือกับแก ช่วยกันคิดเป็น ๒ ปัญญาขึ้น จึ่งบอกบ่าวมันว่า "เอ็งไปเชิญแกมาไป๊" บ่าวก็ไปเชิญมาถึง

"อ้อคุณหลวงมา เชิญขอรับ เชิญนั่งบนเก้าอี้ แหม! คุณหลวงหายไปไม่ใครได้มาคุยกันเล่นนานแล้ว ทีจะมีธุระอะไรดอกกระมัง?"

"เปล่าขอรับ ไม่มีธุระอะไรมิได้ อยู่ที่บ้านออกรำคาญก็ไถลมาเที่ยวเล่นเท่านั้นเอง"

"ดีละ ผมกำลังอยากจะพบทีเดียว"

"ธุระอะไรหรือขอรับ?"

"ผมอยากจะอาศัยพึ่งสมองคุณหลวงสักหน่อย" พอกระผมพูดได้เท่านั้น หน้าแกกำลังยิ้มแย้มแจ่มใสก็กลับบึ้งผิดปรกติ ดูเหมือนพื้นเสียเต็มที่ ตอบกระผมว่า

---

[๑] เพิ่ม *(กระทรวงท่า)*, **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๒ (๗ มิถุนายน ๑๑๓) : ๓๗๖ - ๓๗๘.

"เกิดเป็นคนก็มีศีรษะอยู่ด้วยกันทุกคน ศีรษะคุณก็มีเหมือนกันจะเอาศีรษะผมไปทำไมอีกเล่า?"

กระผมก็นึกขึ้นได้ว่า "หลวงชำนาญคนนี้แกเป็นคนรุ่นเก่า เห็นจะไม่เคยได้ยินเขาพูดกันถึงเรื่องใช้สมอง จึ่งเห็นเป็นจะเอาหัวเอาหูแกมาใช้ เหมาว่า 'ว่าหยาบคายต่อแก' ทั้งศีรษะของแกค่อนข้างจะล้านอยู่ด้วย" พอนึกได้เท่านั้นเกือบจะก๊ากใหญ่ออกมา แต่กลัวแกจะโกรธหนักขึ้นต้องอดนิ่งอยู่เป็นครู่ จึ่งพูดออกได้ว่า

"มิได้ขอรับ มิใช่จะเอาศีรษะคุณหลวงมาทำไมเมื่อไร? ผมอยากจะปรึกษากับคุณหลวงให้ช่วยคิดอะไรสักหน่อยต่างหาก ที่ว่าจะอาศัยพึ่งสมองนั้นคือจะวานให้ช่วยคิดเท่านั้นเอง เพราะคนเรานั้นเขาว่าจะคิดอ่านอะไรต่าง ๆ ก็คิดด้วยสมอง ผมจึ่งได้พูดอย่างนั้น" พอพูดขาดคำ หน้าแกที่บึ้งค่อยเป็นปรกติขึ้น แกถามกระผมว่า

"คุณจะให้ผมช่วยคิดอะไรก็บอกผมเถิด อย่าเกรงใจเลย" กระผมก็บอกแกเหมือนคิดไว้ แลว่า

"อ้ายหนังสือฝรั่งมังค่านั้น ถึงเดี๋ยวนี้กำลังคนนิยมก็จริง แต่ผมเห็นว่าเป็นภาษาของคนนอกศาสนามิจฉาทิฐิ ไม่ควรจะให้ลูกเต้าไปเล่าเรียน หนังสือไทย หนังสือขอม คือ หนังสือมคธของเราก็มีถมไป เรียนไม่ชนะเสียอีก ถ้าคุณไม่เชื่อผมขืนให้ไปเล่าเรียนเข้าแล้ว ถูกท่านครูฝรั่งสั่งสอนเข้าสักหน่อยก็จะเลยเลื่อมใสกลายเป็นฝรั่งไป จะพูดจะจาอะไรก็มักจะออกไรฟันฟอดแฟด ๆ ผมได้เคยเห็นมาหลายคนแล้วออกรำคาญใจที่สุด ไม่อยากพบอยากเห็นทีเดียว ส่วนตัวผมละก็อย่าว่าถึงเล่าเรียนภาษาของเขาเลย แต่ชั้นของก็ไม่อยากจะใช้ ต่อสิ่งใดที่จำเป็นนั่นแหละถึงจะใช้ แต่ถึงกระนั้นก็เมื่อเวลาจะไปซื้อก็ต้องทำในใจเสียก่อนว่า "ไม่ไปซื้อเพราะเลื่อมใสเห็นว่าของของเขาดีไม่ได้นับถือเขา ที่จะไปซื้อนี้เพราะจำเป็น" ดังนี้เสียหลายหนจนใจแน่แล้วจึ่งได้ไปซื้อมา"

กระผมนึกจะขัดคอแกว่า "ถ้ายังนั้นผู้ที่ท่านรู้ภาษาฝรั่งก็เป็นกอง ๒ กอง ท่านมิไปนับถือศาสนาฝรั่งเสียหมดหรือ?" ก็กลัวแกจะโกรธ เพราแกได้ลงเนื้อเชื่อแน่ว่าไม่ดีเสียแล้ว จึ่งเลยไก่ถามถึงบุตรชายแกต่อไปว่า

"พ่อสดนั้น เดี๋ยวนี้คุณหลวงให้เรียนอะไรหรือเปล่า?"

"ผมให้ไปเรียนหนังสือขอม *(หนังสือมคธภาษา)* อยู่กับท่านอาจารย์แกที่วัดตะเคียนได้ปีเศษแล้ว"

"คงจะคว้าเรียนมูล เข้าตามแบบเก่าละซิน่ะ"

"ขอรับ เมื่อสองสามวันนี้มันมาที่บ้านบอกผมว่าเรียนอาขยาต[๑]ได้ ๓ กันฑ์แล้ว"

"หาอันที่คุณหลวงจะให้ไปเรียนมูลไม่ เลยข้าเปล่า ๆ มหามกุฏ-ราชวิทยาลัยก็ตั้งขึ้นแล้วจะส่งไปให้เรียนบาลีไวยากรณ์ที่วัดใดวัดหนึ่งก็จะดี เร็วกว่ามูลมาก"

"ไม่ใช่ขอรับ ผมเห็นว่า 'บาลีไวยากรณ์เป็นแบบใหม่ ท่านคงจะคัดเอาแต่สิ่งที่ใช้มากมาเรียบเรียง กลัวจะไม่ถี่ถ้วนละเอียดเหมือนมูลที่อาจารย์แต่ก่อนท่านแต่งไว้ ไหน ๆ จะเรียนให้รู้ดีแล้วถึงจะช้าสักหน่อยก็ช่างเถิด"

"ทำไมขอรับ? ผู้ที่เรียนบาลีไวยากรณ์รู้ไม่ดีหรือ ผมเห็นเขารู้ดีถมไป บางทีผู้ที่เรียนมูลสู้ไม่ได้ ต้องกลับมาเรียนบาลีไวยากรณ์ใหม่เสียอีก ผมจะพูดให้ฟัง วิชาภาษามคธเปรียบเหมือนปากน้ำ ผู้ที่เรียนบาลีไวยกรณ์ แลคนที่เรียนมูล เหมือนคนขี่เรือเล็กเท่า ๆ กัน ไปปากน้ำด้วยกัน คนหนึ่งไปทางลัด คนหนึ่งไปทางแม่น้ำใหญ่ คนที่ไปทางลัดถึงเร็วกว่าแลไม่สู้ลำบากด้วย ส่วนผู้ที่เรียนมูลเหมือนคนที่ไปทางแม่น้ำใหญ่ ต้องเดินทางอ้อมลำบากถึงช้า แลเมื่อเวลาไปนั้นบางทีก็ถูกคลื่นเข้าก็คิดท้อกลัวเรือจะล่ม กลับเสียบ้าง ที่ไม่กลับแข็งใจไปจนถึงได้ก็ต้องอิหลักอิเหลื่อ[๒]มาก ถึงจะได้เห็นสิ่งของต่าง ๆ ตามทางที่ไป มากกว่าคนที่ไปทางลัดบ้างเล็กน้อยก็จริง แต่ก็ต้องลำบากมากกว่ากันดังนี้ ปากน้ำที่ไปก็เป็นอันถึงเหมือนกัน แต่สบายกว่ากันมาก ผมจึงเห็นว่าเรียนบาลีไวยากรณ์ดีกว่า" พอกระผมพูดได้เท่านั้นแกกลับหน้าตึงขึ้นมาอีก ตอบกระผมว่า

"มูลเป็นของเก่า ถ้าไม่ดีแล้วที่ไหนท่านจะแต่งไว้ ผมชอบมูลละคุณจะชอบบาลีไวยากรณ์ก็ตามใจเถอะ" กระผมเห็นแกพื้นเสียดังนั้น ครั้นจะเถียงหนักไปก็เกรงใจแก จึ่งจำเป็นต้องนิ่งพอได้ยินเสียงรองเท้าปับ ๆ ขึ้นมา เหลียวไปดูเห็น**ขุนศรี**ก็ออกดีใจนึกว่า "แกเป็นคนรุ่นใหม่ความคิดความอ่านจะเหมือนกันบ้างดอกกระมัง" จึ่งเชิญให้แกนั่งบนเก้าอี้ แกถามว่า

---

[๑] อ่านว่า "อา - ขะ - หยาด" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง กล่าวแล้ว ในที่นี้เป็นคำนาม หมายถึง ชื่อตำราไวยากรณ์บาลีและสันสกฤตว่าด้วยคำกริยา

[๒] เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง อึดอัดใจ ลำบากใจ

"เมื่อตะกี้เถียงอะไรกัน? ผมเดินมาได้ยินแว่ว ๆ ไม่สู้ถนัด" กระผมก็เล่าให้แกฟัง แกว่า

"อ้ายการเรียนหนังสือมคธ หรือหนังสือฝรั่งก็ดีดอก แต่ใจผมไม่ใคร่จะชอบ ผมนึกว่าถ้าเป็นบุตรผมละก็ให้มันเรียนหนังสือไทยเสีย พออ่านออกเขียนได้แล้วส่งไปเป็นทหารเสียแหละดี เพราะว่าไหน ๆ มันได้เกิดมาเป็นลูกผู้ชายแล้วให้มันได้ช่วยทำราชการแผ่นดินเสีย อย่าให้อยู่เปล่าได้จึงจะชอบ"

"ทำไมขอรับ? ผู้ที่เรียนหนังสือฝรั่งรู้แล้วเข้าทำราชการไม่เรียกว่าทำการแผ่นดินหรือ?"

"จริงดอกก็เรียกว่าทำราชการแผ่นดินเหมือนกัน แต่ผมเห็นว่าหนังสือฝรั่งเดี๋ยวนี้มีคนรู้มากแล้วไม่สู้จำเป็นนักไม่เหมือนทหาร ทหารนั้นยิ่งมากก็ยิ่งดี"

"กระผมจะเถียงแกต่อไปอีกก็กลัวจะโกรธขึ้นอีกคนหนึ่ง จึ่งได้นิ่งเสีย พอถึงเวลารับประทานอาหารเพลาเย็น กระผมจึงว่า

"วันนี้เชิญคุณหลวงกับท่านขุนรับประทานอาหารเสียด้วยกันที่นี่เถอะ ไม่ได้รับประทานด้วยกันมานานแล้ว เฮ้ย! ยกข้าวมากินที่นี่" พอบ่าวยกมาเสร็จหลวงชำนาญแกบอกกระผมว่า

"กับข้าวเช่นนี้ผมรับประทานไม่ใคร่จะได้" กระผมออกนึกเก่าขึ้นมาว่า "อีตาหลวงชำนาญคนนี้แกจะกินกับข้าวดีสักเพียงใดทีเดียว กับข้าวของเรานี่ก็พอดีอยู่แล้วแกยังติอีก" แต่เห็นแกเป็นผู้ใหญ่จะว่าอย่างไรก็เกรงใจแก เลยไถลพูดเข้ารอยเสียว่า

"ขอรับ กับข้าวนี่ไม่สู้ดี เป็นของที่ผมเคยรับประทานจะจัดหาใหม่ก็คงจะไม่ทัน เพราะเพลาจวนเสียแล้ว" แกได้ยินกระผมพูดแลเห็นหน้าดึงทีจะรู้ว่ากระผมเก่า จึงบอกว่า

"ไม่ใช่นะ มิใช่ผมจะติว่ากับข้าวนี่เลวเมื่อไร? ที่ผมว่ารับประทานไม่ใคร่ได้นั้นเพราะเห็นเป็นเครื่องฝรั่ง มีแต่เป็ดไก่เป็นพื้นดูมันเลี่ยมไปเสียหมด ผมอยู่บ้านละก็น้ำพริกผักไม่เว้นจนวันทีเดียว ถ้าวันไหนไม่มีน้ำพริกละดูมันสิ้นรสไม่อร่อยเลย"

"อ้อ! ผิดกับผม ผมชอบชนิดนี้มาก อ้ายน้ำพริกดูเฉย ๆ ไม่ใคร่นึกอยาก ก็ท่านขุนล่ะชอบชนิดไหนเล่า?"

"ผมน่ะไม่ยักชอบทั้ง ๒ อย่าง เช่นที่ว่าไพล่ไปชอบเครื่องกับข้าว

เจ๊กมากกว่า ดูมันคล่องคอดี"

กระผมฟัง ๆ ดูเห็นเถียงกันออกยุ่งจนไม่เป็นส่ำเสียแล้ว เลยพูดกลบเสียว่า "เชิญรับประทานตามมีตามเกิดเถอะขอรับ อย่าเถียงกันเลยเสียเวลาเปล่า ๆ ไม่ได้เรื่อง"

ครั้นรับประทานเสร็จแล้วท่านทั้งสองก็ลาไป กระผมจึ่งนึกดูว่า "คนเรานี่ชอบกล ความคิดความอ่านไม่ใคร่ตรงกันเลย นับประสาอะไรจะต้องพูดถึงคนอื่น ๆ แต่เรา ๓ คนเคยชอบพอคุ้นเคยกันมาเป็นนาน ความคิดความอ่านยังไม่ถูกกันเข้าได้ที่สุดจนชั้นกับข้าวที่จะกิน ก็ชอบไปคนละอย่างไม่เหมือนกัน ลางคนก็ว่าอย่างนั้นดี ลางคนก็ว่าอย่างนี้ดี เอาเป็นแน่ไม่ได้ เห็นจะเป็นอย่างที่เขาพูดกันว่า **'เห็นงามตามใจ'** ใครชอบอย่างไหนก็ว่าอย่างนั้นดี ถึงคนอื่นก็คงจะเป็นอย่างนี้โดยมากเป็นแน่"

กระผมตรองดูเห็นเป็นเรื่องควรจะเล่าสู่กันฟังได้จึ่งได้เรียบเรียงมา ถ้าท่านผู้ใดได้เคยคิดเล่นอยู่บ้างแล้ว ขอรับประทานอภัยเสียเถิด อย่าเหมาว่ากระผมเพ้อเลย

เหาะไปดูดงพระยาไฟ[๑]

ท่านผู้อ่านเห็นจ่าเรื่องว่า **"เหาะไปดูดงพระยาไฟ"** คงจะนึกล่วงหน้าไปว่า "ข้าพเจ้าจะเล่านิทาน หรือเอาความฝันมาประดิษฐ์แต่งให้ฟังเป็นแน่" ข้าพเจ้าจึงขอบอกกล่าวล่วงหน้าไว้ให้ชัดเจนว่า "เรื่องที่จะเล่านี้เป็นเรื่องจริงแท้ มีสักขีพยานมากนับด้วยร้อย ขอท่านทั้งปวงอย่าได้มีความสงสัยว่าหลอกลวงเลยเป็นอันขาด"

แต่ก่อนมาข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือถึงเรื่องที่เขาเหาะเหินเดินอากาศต่าง ๆ ก็ไม่ได้เชื่อ เป็นแต่นึก ๆ ดูว่า 'ถ้าเหาะได้คงจะไปไหนมาไหน เที่ยวดูอะไรต่ออะไรเล่นได้รวดเร็วดีนักหนา อ้ายการเดินดินนี่มันลำบากมิใช่น้อย ไปเรือก็ต้องถ่อต้องแจวต้องพายวนเวียนคดเคี้ยวไปตามแม่น้ำลำคลอง ขึ้นบกเดินไม่ไหวก็ต้องขี่ม้าขี่ช้างเขย่าโยกโคลงเคลง ไปเกวียนก็ฟัดเอากระดูกแทบหล่นร่วงออกเป็นชิ้น ๆ ไหนจะต้องบุกป่าฝ่าหนาม ไหนจะต้องข้ามหล่มลุยเลนเปื้อนเปรอะไปไม่เว้นแต่ละวัน อย่างต่ำ ๆ จะไปเที่ยวดูเพียงดงพระยาไฟเท่านี้ ตั้งต้นถ้าโดยสารเรือไฟเขาได้ออกจากกรุงเทพฯ ไปเพียงอรัญญิกก็เข้าไปวันหนึ่ง แต่อรัญญิกเรือไฟย่อม ๆ ต่อไปได้ราวเหนือท่าเรือ แล้วลงเรือแจวขึ้นไปเมืองสระบุรีราววันครึ่ง ออกจากสระบุรีก็อีกสักวันหนึ่งจึงจะถึงดงพระยาไฟ รวมเบ็ดเสร็จราว ๓ วัน ขากลับล่องน้ำก็ราว

---

[๑] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ *(พระองค์เจ้าดิศวกุมาร เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ต้นสกุล "ดิศกุล")*. "อ่านเล่น : เรื่องเหาะไปดูดงพระยาไฟ." **วชิรญาณ** ๑, ๔ (มกราคม ๑๑๓) : ๓๙๙ - ๔๐๔.

๒ วันกว่า ๆ จึงจะถึงกรุงเทพฯ ถึงอยากจะขึ้นไปเที่ยวเล่น คิด ๆ ดูถึงระยะทางก็ออกอิดใจ ถ้าเหาะไปดูได้ละจะเที่ยวเล่นให้สนุก

ทำไมข้าพเจ้าจึงเอาดงพระยาไฟมาอ้างในที่นี้? เพราะดงนี้ขึ้นชื่อลือนามมาช้านาน ฟังดูผู้ที่เคยไปเขากลับมาเล่าว่า พอเข้าไปในดงก็เย็นเยือกจับหัวใจ ด้วยต้นไม้ใหญ่โตขึ้นทึบกิ่งก้านระกะเบียดเสียดกัน ปิดแสงพระอาทิตย์สอดส่องลงมาไม่ใคร่ถึงพื้นแผ่นดิน ถึงกลางวันก็มืดครึ้มเหมือนเวลาเย็น ถ้าตกเวลาค่ำน้ำค้างตกผัวะผะลงราวกับเม็ดฝน ทั้งความไข้เจ็บก็ชุกชุม จนเป็นที่ยำเกรงสยดสยองของคนทั้งหลายโดยมาก ป่าดงเช่นนี้ถึงมีที่อื่นก็หาใกล้เหมือนกับดงพระยาไฟไม่จึงเห็นเป็นหน้าดูนักหนา แต่มาขัดข้องเสียที่ระยะทางดังว่ามาแล้ว ข้าพเจ้าได้ตั้งใจจะเข้าไปดูครั้งหนึ่ง เข้าไปไม่ทันถึงที่รกชัฏก็ต้องกลับ เพราะไม่ได้เตรียมไปค้างในกลางดง ว่าโดยย่อแต่นึก ๆ อยากจะแลเห็นดงพระยาไฟนี้มาเป็นช้านาน แต่มันเหาะไม่ได้ เวลาว่างก็ไม่มีพอจะเดินดินไปดู จึงเป็นอันต้องรั้งรอมาจนเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้ข่าว่ามีอุปเท่ห์[๑]ที่จะเหาะได้ง่าย ๆ ผู้ซึ่งเขาได้ทดลองได้มาบอกกล่าวเป็นมั่นเหมาะ เห็นควรเชื่อควรลองจึงได้อุตสาหะทำพิธีตามแบบอุปเท่ห์ในชั้นต้นสำเร็จแล้ว ได้ลองเหาะไปดูดงพระยาไฟเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคมนี้ เห็นได้จริงดังว่า จึงได้เรียบเรียงส่งมาลงพิมพ์ให้ปรากฏแก่ท่านทั้งหลาย ใครอยากจะเหาะเล่นบ้างก็จงลองดูได้ไม่ยากลำบากอันใดนัก

คือทางรถไฟนครราชสีมา เดี๋ยวนี้เขาวางตั้งแต่ตำบลทับกวางใกล้กับหินลับ ใช้รถแล่นลงมาได้จนตำบลบ้านพระแก้วแขวงกรุงเก่า แลมีทางสำหรับใช้รถไฟขนของ ต่อมาจนบ้านปากจั่นเหนือบ่อโพงที่เคยรับช้างเผือกขึ้นไปหน่อยหนึ่ง แต่เวลานี้น้ำยังมากท่วมทางที่ปากจั่น ต้องไปเรือ ไปขึ้นที่บ้านพระแก้วแล้วจึงจะขึ้นรถไฟต่อไปได้

เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนตุลาคมนี้ ข้าพเจ้าออกจากบางปะอินเวลาเช้าโมงเศษ ถึงกรุงเก่าเวลา ๓ โมงเศษ หยุดพักกินข้าวเช้า อยู่จนเวลาเกือบ ๕ โมงเช้า จึงลงเรือปีกนิกพ่วงเรือไฟเล็กเข้าคลองบ้านข้าวเม่า ไปจนบ่ายโมงเศษถึงบ้านพระแก้ว ขึ้นรถไฟแต่ที่นั้น ต่อไปชั่วโมงเศษถึงบ้านปากเพรียว เหนือเมืองสระบุรีต่อไปอีก ๒๐ มินิตถึงแก่งคอย แล้วเข้าดงพระยาไฟไปสักครึ่งชั่วโมง ถึงตำบลทับกวาง หมดทางเพราะถึงยอดเนินเขากำลังผ่าภูเขาอยู่ ลงเดินดูดงแลที่เขาทำทางอยู่สัก ๒๐ มินิต

---

[๑]คำนาม หมายถึง อุบายดำเนินการ วิธีดำเนินการ

แล้วขึ้นรถไฟกลับมาพักกินเลี้ยงที่บ้านปากเพรียว จนเวลาย่ำค่ำจึงได้ขึ้นรถไฟกลับมาลงเรือที่บ้านพระแก้ว แล่นออกมาพักกินข้าวเย็นที่กรุงเก่า แล้วล่องลงมาเวลาพอ ๒ ยามถึงบางปะอินในวันเดียวนั้น คิดดูกับที่เคยไปแต่ก่อน ที่จะต้องชัดเซไปไม่ต่ำกว่า ๕ วัน

ครั้นไปได้ในชั่ววันเดียวเท่านี้ จึงเห็นเป็นน่าอัศจรรย์เหมือนกับเหาะไปได้มากกว่าอย่างอื่น ถ้าไม่เคยพบเคยเห็นรถไฟ ใครเลยจะเชื่อว่าจะไปได้รวดเร็วถึงเพียงนี้ ทั้งรู้รู้อยู่อย่างนี้ เวลาไปในรถไฟก็ยังนึกพิศวงมิใคร่หาย อะไรแล่นไปตามท้องที่กรุงเก่าซึ่งเป็นทุ่งน้ำท่วมสักประเดี๋ยว กลายเป็นป่าละเมาะมีแต่ไร่นาน้ำฝนราวกับท้องที่ทางไปพระฉายอะไรเสียอีกเล่า เสาประโคนบอกระยะทางไปพระฉายปักดนโด่อยู่ข้างทางรถไฟแทบจะตำตา แลไปดูข้างหน้าก็แนวภูเขาปากเพรียวจำได้ชัด ๆ แต่ดูยังไม่หายสงสัย ครั้นรถหยุดเขาว่าสะเตชั่นบ้านปากเพรียว สู้เดินออกไปดูจนริมน้ำ ดูไป พุทโธ่ ! นั่นแก่งเพรียวแท้ ๆ ยอมสาบานได้ ได้เคยขึ้นมาเรือเป็นหลายครั้ง นี่อย่างไรประเดี๋ยวเดียวมาถึงได้จนเพียงนี้ แล่นไปถึงสะเตชั่นอีกแห่งหนึ่ง เขาบอกว่า "แก่งคอยคิดดูก็เห็นว่าเชื่อเขาเสียดีกว่า แต่กรุงเก่าปรูดเดียวมันยังมาได้จดปากเพรียว นี่ปรืดเดียวเท่านี้ทำไมจะไม่มาได้ถึงแก่งคอย ?" ออกจากแก่งคอยไปครู่หนึ่ง รู้สึกออกเย็น...เย็น เหมือนอย่างเมื่อขึ้นไปเที่ยวเล่นบนเกาะช้าง อ้อ ! เห็นจะเข้าชายดงพระยาไฟ เพราะเขาว่าห่างแก่งคอยเพียงสัก ๕๐ เส้นเท่านั้น แต่ยังไรดูมันเตียนรื่นโล่งตลอดไปไม่เห็นครึมครำรกเรี้ยวน่ากลัวอย่างเขาว่า ที่นี่คงจะเป็นแต่ชายดงดอกกระมัง ข้างในเข้าไปจึงจะรกชัฏ สักครู่ ดูรถแล่นขึ้นที่ลาดไปหน่อยหนึ่ง ถึงพื้นที่เป็นศิลาก็หมดทาง เห็นเนินขวางหน้ากำลังคนระดมผ่าศิลาอยู่เกือบร้อย

เขาบอกว่า "ที่นี่แลทับกวางห่างจากหินลับไม่กี่มากน้อย พวกนายงานเขาตั้งที่พักอยู่ที่หินลับเข้ามาเย็นไปทุก ๆ วัน" ถ้าอย่างนั้นนี่ก็ในดงพระยาไฟนั่นซิ ! อ้ายเรื่องที่ว่ารกครึมครำน่าสยดสยองนั้นจะโปรดอย่างไร ? ถ้าดงพระยาไฟเป็นอย่างนี้ ดูป่าพระบาทจะน่ากลัวกว่ามาก อ้อ ! ที่ไหนเล่า ? ข้าพเจ้าเหลวไปเองหาทันนึกถึงเรื่องที่เขาพึ่งมาส่องกล้องตัดทางรถไฟเมื่อเร็ว ๆ นี้ไม่ ไปมัววางอารมณ์ว่า "ธรรมดาดงพระยาไฟคงจะเป็นเช่นนี้" ตามประสาที่ไม่ได้เคยเข้ามาถึงตำบลทับกวางแต่ก่อน

นึกขึ้นมาได้ดังนี้ จึงได้พิจารณาออกไปตามข้างทางรถไฟ อ่อ ! จริงอย่างเขาว่าแล้วหนอ ? ป่านี้เป็นดงดิบรกชัฏจริง แหงนหน้าขึ้นไปดูเห็นแต่ยอด

ยูงยางสูง ๆ สะพรั่งติดต่อกันไป ครั้นแลต่ำลงมาก็มีแต่ต้นไม้ขึ้นแทรกแซง° กิ่งใบเสียดซ้อนกันไปไม่มีที่สุด ดูมืดมัวแสงแดดคงจะไม่สอดส่องลงไปได้ ถ้าคนไม่เคยป่ามาเดินดัดดั้นไปในดงเช่นนี้ก็น่าที่จะพึงสยดสยอง แต่เหตุที่พึงกลัวเช่นนั้นนับวันนับแต่จะเสื่อมถอยน้อยลงไป เพราะที่มามีทางหลวงแลซ้ำวางรถไฟพาคนเหาะข้ามไปมาได้รวดเร็ว ไม่จำต้องนอนค้างอ้างแรมกลางป่าดงดังแต่ก่อน ดีร้ายดงพระยาไฟนี้จะกลายเป็นที่สำหรับเที่ยวเตร่ได้สนุกสนานในวันหน้าแห่งหนึ่ง ถึงกระนั้นก็ยังน่าพิศวงไม่หาย

ถ้าท่านผู้ใดยังไม่เคยไปก็เชิญลองเหาะเล่นเช่นข้าพเจ้าก็จะแลเห็นประจักษ์แก่ตา อุปเท่ห์ที่จะเหาะไปดูดงพระยาไฟก็ไม่ยากลำบากอันใดนัก ถ้าเป็นผู้มีวาสนา กล่าวคือ ที่มีเวลาว่างแต่จำกัด ควรจะแจ้งความขออุปการะของกรมรถไฟ หรือผู้รับเหมาทำการรถไฟ เขาคงจะจัดการตระเตรียมนัดแนะให้แน่นอนตามควรแก่เวลาว่างที่จะมีให้ได้ไปโดยสะดวกดังข้าพเจ้าได้ไปมาแล้วนี้ ถ้าเป็นพลเรือนหาเรือขึ้นไปให้ถึงต้นทางรถไฟเขาใช้ลงมาขนของคอยโดยสารเข้าไปก็ได้

ได้ยินว่า "เขาใช้รถไฟวันละ ๓ เที่ยวเสมอ จะไปมาได้ไม่ยากลำบากอันใด" แต่รถที่ไปนั้นต้องเข้าใจว่า "ไปรถที่เขาสำหรับขนของ มิใช่รถเก๋งอย่างรถไฟปากน้ำ เพราะรถไฟที่เขาใช้อยู่ทุกวันนี้ ชั่วแต่สำหรับจะขนของทำการเท่านั้น" แต่ถึงอย่างไรใครมีเวลาว่างก็เชิญลองดูเถิด ถ้าไม่ชอบใจละข้าพเจ้าเป็นยอมให้ปรับได้

°ค้ากริยา หมายถึง แทรกเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการของผู้อื่น

ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัว[๑]

การที่ผู้หนึ่งผู้ใดข่มเหง หรือเบียดเบียนผู้อื่นแลสัตว์อื่นให้ได้ความลำบากเพราะกายกรรมของตน เช่นฆ่าฟันหรือเฆี่ยนตีอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นต้น การที่ผู้นั้น...ผู้นั้นทำเช่นกล่าวมาแล้วนี้ได้ชื่อว่าทำทุกข์คือให้เกิดความลำบากแก่ท่าน ผู้ใดทำความทุกข์คือความลำบากให้เกิดมีแก่ท่านหรือแก่สัตว์ใด ด้วยเหตุใด ความทุกข์นั้นย่อมจะกลับมาถึงผู้ทำโดยฉุกฉุม

นิทานเรื่องหนึ่งควรนำมากล่าวอ้างเป็นอุทาหรณ์[๒]ในภาษิตที่กล่าวไว้นี้ให้ประจักษ์ได้ ดังจะเล่าต่อไปนี้

กาลล่วงมาแล้วไม่สู้นานประมาณได้ ๓๘ ปี นับแต่ปีนี้ทวนถอยขึ้นไป ชายผู้หนึ่งชื่อ**สอน** บ้านอยู่ในตำบลแขวงเมืองนครนายก เหนือศาลเจ้าองครักษ์ขึ้นไป ในระหว่างนั้นมีหมู่บ้านตั้งอยู่บ้านหนึ่งชื่อบ้านบางลูกเสือ มีคนอยู่ในบ้านนั้นเป็นอันมาก ในปีนั้นนายสอนบุตรชาวบ้านบางลูกเสือมีอายุได้ ๒๑ ปี สมควรจะบวชเป็นภิกษุได้ตามกำหนด แลคราวนั้นเป็นฤดูเดือนหก ข้างขึ้น บิดามารดานายสอนคิดจัดหาเครื่องบริขาร มีบาตรแลจีวรเป็นต้น ซึ่งจะใช้ในการบวชนายสอน เมื่อจัดการแลเครื่องบริขารพร้อมแล้ว รุ่งขึ้นอีกวันที่สองนับแต่วันนั้นไป เป็นวันที่จะให้นายสอนบวชเป็นภิกษุในระหว่างที่ยังไม่ถึงวันที่จะบวชนั้น บิดามารดานาย

---

[๑]ขุนมหาวิไชย *(จันทร์)*. **วชิรญาณวิเศษ** ๘, ๑๒ (๒๙ ธันวาคม ๑๑๑) : ๑๓๙ - ๑๔๐ ; ๑๓ (๕ มกราคม ๑๑๑) : ๑๕๒ - ๑๕๓.

[๒]คำนาม หมายถึง ตัวอย่างหรือเรื่องที่ยกขึ้นมาอ้างหรือเทียบเคียงเป็นตัวอย่าง

สอนได้เชื้อเชิญญาติพี่น้อง มิตรสหายทั้งปวงมาประชุมพร้อมกัน เพื่อจะได้ช่วยกันทำบุญในการบวชด้วยตระกูลนั้นมีบุตรคนเดียว เมื่อถึงคราวที่จะบวชลูกชาย จึ่งเป็นที่ยินดีของบิดามารดาแลหมู่ญาติทั้งปวงด้วย

อนึ่งตระกูลที่เป็นบิดามารดานายสอนนั้นเป็นตระกูลมั่งคั่งด้วยทรัพย์สินเงินทองกว่าคนทั้งปวงบรรดาที่อยู่ในบ้านบางลูกเสือนั้น เพราะฉะนั้นชนทั้งหลายที่เป็นญาติ หรือมิตรสหายของตระกูลนั้นจึ่งมีความยินดีมากในการที่จะมาช่วยบวชนายสอนผู้เป็นบุตรชายของตระกูลนั้น

เมื่อหมู่ญาติแลมิตรสหายทั้งเพื่อนฝูงของนายสอนมาประชุมพร้อมกันมากมายเช่นนั้น นายสองจึ่งคิดว่า "เราควรจะเที่ยวไล่เนื้อ หรือหาผักปลามาเลี้ยงดูกันให้เป็นที่รื่นเริงเอิกเกริกจึ่งจะเป็นการดี ทั้งเป็นเวลาสมควรที่เราจะไปเที่ยวป่าไล่เนื้อเล่นให้สนุก ด้วยนับแต่วันมะรืน[๑]นี้ไปก็จะบวช การไล่เนื้อหรือเที่ยวหาผักปลาตามป่าให้เป็นที่สนุกสนานนั้นก็จะไม่ได้ทำต่อไปอีกเหมือนกาลก่อน ด้วยใช่กิจของผู้บวชแล้วจะพึงทำได้ อีกหลายปีกว่าจะได้สึก เมื่อสึกแล้วจึ่งจะไปทำการเช่นนั้นได้อีก อย่าเลยในเวลาเช้าวันพรุ่งนี้ ควรชักชวนเพื่อนฝูงของเราขี่ม้าไปเที่ยวไล่เนื้อตามป่าให้เป็นที่สนุกสบายใจ ทั้งเนื้อที่ไล่ได้มานั้นก็จะเป็นประโยชน์ในการที่จะใช้เป็นเครื่องเลี้ยงดูหมู่ญาติมิตรสหายด้วย ครั้งรุ่งขึ้นเวลาเช้าวันนั้น นายสอนก็ชวนเพื่อนฝูงที่เป็นคนมีอายุรุ่นราวคราวกัน ประมาณ ๗ คน ๘ คน ขึ้นม้าคนละตัว มีอาวุธคือหอกที่สำหรับใช้ในการไล่เนื้อครบมือทุกคน แล้วก็พากันออกไปจากบ้านควบม้าเข้าไปในชายป่าซึ่งเป็นที่เนินสูงเนื่องมาแต่ดงใหญ่

ในระหว่างเดือนหกต่อเดือนห้านั้น เป็นสมัยที่ไฟไหม้ป่าแล้ว แลเกิดฝนตกรดพื้นดิน ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง หญ้าแลใบไม้อ่อนกำลังงอกงามตามเนินทั่วไป หมู่เนื้อทั้งหลายมีกวางทรายเป็นต้น ย่อมเที่ยวหากินหญ้าแลใบไม้อ่อน ซึ่งเป็นอาหาร เมื่อนายสอนควบม้าไปกับเพื่อนฝูงขึ้นไปบนเนินนั้น ได้เห็นหมู่เนื้อทั้งปวงเที่ยวอยู่บนเนินนั้นเป็นอันมาก ต่างคนต่างก็ควบม้าไล่ไปคนละตัว เพื่อนฝูงทั้งนั้นก็ไล่เนื้อได้คนละตัวก็มี ที่ไล่ไม่ได้เลยสักตัวเดียวก็มี ที่ไล่ได้ก็ช่วยกันเชือดเถือเนื้อแลหนังมารวมไว้แห่งเดียวกัน ส่วนนายสอนก็ไล่ได้เหมือนกัน เมื่อไล่เนื้อได้ประมาณเท่านั้นก็ยังหาสิ้นความรื่นเริงของตนไม่ ทั้งเวลาก็ยังวันอยู่พอที่จะเที่ยวไล่เนื้อต่อไปได้อีก ต่างคนก็ควบม้าไปเที่ยวไล่เนื้อต่อไปอีก

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ปรืน"

ฝ่ายนายสอนได้พบกวางตัวหนึ่งรูปร่างโตใหญ่กว่าเนื้อทั้งปวง ทั้งอ้วนพีล่ำสันดีด้วย นายสอนได้เห็นก็รีบควบม้าไล่กวางตัวนั้นไป เมื่อไล่ไปประมาณหลายสิบเส้นก็ยังไม่ทันกวางตัวนั้น นายสอนก็รีบควบ[๑]ม้าไล่ติดตามกระชั้นเข้าไปหวังจะให้ทันกวางตัวนั้น ด้วยกำลังความกลัวแต่อันตราย ที่เป็นภัยอันใหญ่นั้นก็รีบวิ่งกระโดดโลดโผนไปด้วยกำลังเร็ว

นายสอนก็รีบควบม้ากระชั้นเข้าไปโดยเร็ว ก็ไม่ทันพอที่จะแทงด้วยหอกได้ แต่ขี่[๒]ม้าไล่อยู่นั้นประมาณครึ่งชั่วโมง กวางตัวนั้นอ่อนหิวเต็มที เมื่อวิ่งหนีไปนั้น จำเพาะไปถึงแม่น้ำแขวงเมืองนครนายกก็โดดลงไปในแม่น้ำ ลอยคออยู่ในน้ำอันลึก นายสอนเห็นได้ทีก็รีบลงจากหลังม้าโดยเร็ว ถือหอกได้เผ่นลงไปในแม่น้ำนั้น ด้วยสำคัญจะลงไปแทงเนื้อที่ในน้ำ

เมื่อเนื้อเห็นคนตามลงไปก็ว่ายตัดน้ำตรงไปเพื่อจะข้ามขึ้นฝั่งโน้น นายสอนเห็นดังนั้น ก็รีบว่ายไปจนทันเนื้อเข้าที่ในน้ำอันลึกนั้น เอามือตวัดคอเข้ายึดไว้มิให้เนื้อว่ายไป แต่จะแทงด้วยหอกไม่ได้ เพราะน้ำลึกเหลือกำลังที่จะแทงได้ เป็นแต่กอดคอมั่นรั้งไว้เพื่อมิให้เนื้อนั้นขึ้นตลิ่งไป เนื้อก็สลัดวัดเหวี่ยงไปมาเพื่อจะให้หลุดจะได้ขึ้นตลิ่งไป นายสอนยึดรั้งมั่นไว้อยู่ในน้ำอันลึกนั้นประมาณครู่ใหญ่ ๆ ขณะนั้นมีจระเข้ใหญ่ตัวหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในแม่น้ำย่านนั้น โดยยาวประมาณ ๓ วา เศษดุร้ายนัก เคยกินคนมาหลายครั้งแล้ว เมื่อได้ยินเสียงน้ำดังซู่ซ่าก็ลอยโผล่ขึ้นมาจะมาขบเอา

ขณะนั้นนายสอนกำลังยึดวัดเหวี่ยงกันอยู่กับกวาง เมื่อนายสอนได้เห็นจระเข้ว่ายมาโดยเร็ว ก็ผละเนื้อนั้นเสียหวังจะให้จระเข้กัดเนื้อ เมื่อจระเข้ว่ายมาถึงเนื้อก็หากัดไม่ รีบว่ายไล่นายสอนมาโดยเร็ว เนื้อนั้นก็ว่ายขึ้นตลิ่งข้ามไปฝั่งโน้นได้ตามสบาย ส่วนนายสอนก็รีบว่ายหนีจระเข้จะให้ถึงตลิ่งก็ไม่ทันที พอจระเข้ว่ายมาถึงก็เข้าฮุบคาบที่กลางตัวนายสอนได้แล้วก็เหวี่ยงวัดไปมาจนนายสอนถึงแก่ความตาย แล้วคาบพาว่ายออกไปถึงกลางวังที่ลึกจมลงหายไปในแม่น้ำนั้น

ส่วนเพื่อนฝูงของนายสอนเมื่อควบม้าไล่เนื้อไป ครั้นไม่ทันเนื้อแล้วก็รีบควบม้าตามนายสอนมาโดยเร็ว หวังจะได้ช่วยกันไล่แทงเนื้อตัวที่นายสอนไล่

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ขับ"
[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "ขับ"

นั้นให้ได้ ก็พอมาถึงตลิ่งแม่น้ำนั้นได้ทันเห็นจระเข้กำลังคาบนายสอนแล้วจมหายลงไปในแม่น้ำ ต่างคนต่างมีความเสียใจ ร้องไห้ร่ำไรด้วยความรักนายสอนเป็นอันมาก เก็บได้ผ่านุ่งชั้นนอกที่นายสอนเปลื้องไว้ที่ตลิ่ง กับทั้งม้าได้แล้วก็รีบกลับมาบ้าน แล้วแจ้งความที่จระเข้คาบนายสอนลงไปเป็นอาหารให้บิดามารดานายสอนฟัง เมื่อบิดามารดานายสอนได้ทราบความว่าบุตรเป็นอันตรายเช่นนั้น ก็ไม่อาจที่จะกลั้นความโศกไว้ได้ เพราะมีบุตรชายคนเดียวเป็นที่อาลัยยิ่งนัก ทั้งที่ได้ตั้งใจไว้ว่า "จะให้บวชในวันพรุ่งนี้"

เมื่อคิดขึ้นถึงการงานที่จะบวช แลทั้งได้เห็นปริกขารภัณฑ์ที่ตนจัดไว้นั้นก็ยิ่งมีความอาลัยในบุตรหาสิ่งจะเปรียบปานมิได้ ที่กล่าวมาในเบื้องต้นว่า "ผู้ใดคิดมุ่งแต่จะให้ผู้อื่นได้ความทุกข์ ความทุกข์นั้นก็พลันถึงตัวผู้นั้น" ดังนิทานเรื่องนายสอนที่ได้ชักมาว่าไว้พอเป็นตัวอย่างนี้

⊙ ทุจริตเกิดขึ้นแต่ ไตรทวาร
เป็นส่วนทุกข์สัตว์พาน เดือดร้อน
ส่งผลเมื่อสังขาร ขาดดัง สูญฤๅ
บางคาบส่งผลย้อน กลับแท้ทันเห็น ฯ
⊙ ความดีที่กอบเกื้อ การแสวง นั้นฤๅ
มีส่วนดุจแสดง ชั่วนั้น
ปวงปราชญ์หากบแคลง คำกล่าว นี้นา
จริงทั่วไตรภพหั้น ห่อนเคลื่อมแคลงฉงน ฯ
⊙ เหตุเกิดดีชั่วนั้น เดียวกัน นาพ่อ
แผกแต่ความสำคัญ เรียกร้อง
สุจริตทุจริตอัน ปราชญ์เล่า แถลงนา
พาเกิดสุขทุกข์ต้อง อย่างแท้ทางเฉลย ฯ
⊙ ดีชั่วห่อนหากสิ้น สูญไป แลพ่อ
สุจริตทุจริตใน โลกนี้
จักสูญ ป่ มีใคร ควรกล่าว ได้แฮ
ภพชาติจักขาดลี้ ลับสิ้นสูญหาย ฯ

“อะไรแน่หนอ !” หรือ “ผีมันหลอกช่างผีตามทีมัน คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก”[๑]

“คุณลุงขอรับ คุณลุงขอรับ” เสียงหลานคนเล็กวิ่งกระหืดกระหอบเข้ามาหาลุงในเรือน “คุณลุงขอรับ ผีมันหลอกผมขอรับ”

ลุงหัวเราะ “ผีหลอกหรือ? มันทำอย่างไรบ้างล่ะ ? ”

หลานหายใจไม่ใคร่ทั่วท้อง “ผมเล่นเอาเถิดอยู่ข้างล่างแล้ววิ่งไปซ่อนอยู่ใต้ต้นมะดันทางหลังเรือนแน่ะขอรับ แล้วมันก็หลอก”

ลุง “มันหลอกน่ะมันทำอย่งไร”

หลาน “เสียงมันตะกายดินแกรก ๆ อยู่ข้างตัวผมแน่ะขอรับ แหม ! ใกล้ทีเดียวแหละ ผมตกใจก็วิ่งหนีมา”

ลุง “ฮะ ผีหลอกอะไรมันจะทำเท่านั้นเล่า? มันน้อยนักนี่ มันหลอกจริงแล้ว มันจะหลอกให้น่ากลัวยิ่งกว่านั้นไม่ดีหรือ? แหกอกอย่างนี้ ห้อยหัวอย่างนี้ ตามที่เขาว่ากัน ที่จริงที่เขาว่าเรื่องผี ๆ น่ะ เขาหลอกให้ทั้งนั้นแหละ ไม่ใช่ผีใช่สางอะไรดอกหลาน อย่ากลัวไปเลย ประเดี๋ยวจะเจ็บไป ผีไม่มีดอก”

---

[๑] พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ *(เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศพระบวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส ต้นสกุล “รัชนี”)*, “อ่านเล่น : เรื่อง “อะไรแน่หนอ ! ” หรือ “ผีมันหลอกช่างผีตามทีมัน...,” **วชิรญาณ** ๔, ๑๙ (เมษายน ๑๑๕) : ๑๙๖๓ - ๑๙๙๐.

หลาน "ไม่มีอย่างไร? เขาว่ามีเล่าขอรับ"

ลุง "เขาแกล้งว่าเล่นเท่านั้นแหละหลาน ไม่มีดอก ที่จริงถึงผีจะมีก็ไม่ใช่ธุระของมันที่จะมาแกล้งหลอกมนุษย์เล่น มันจะอยู่ตามภาษีภาษาของมันไม่ดีกว่าหรือ? ธรรมดาผีถึงตามที่ว่ามีก็อยู่โลกอื่นไม่ได้อยู่ในโลกนี้ แต่ว่าผีนั้นมีอิทธิอะไรอย่างหนึ่งดีกว่าเราที่ว่าเห็นเราได้ เราเห็นผีไม่ได้ แลการที่ผีจะทำให้เราเห็นตัวนั้นก็ดูเหมือนไม่ได้เหมือนกัน นอกจากที่เราจะยอมอนุญาตให้ คือเชื้อเชิญมา นี้แหละเรื่องผีดูเหมือนตามที่ลุงได้ยินเป็นอย่างนี้อยู่ แต่จะแน่หรือมิแน่ฉันใด? ลุงก็ยังไม่ได้ทดลอง แลไม่รู้วิธีจะทดลองได้ การที่ผีมาหลอกมนุษย์นั้นได้จริงดังเขาว่าก็เป็นโทษแก่มนุษย์ผู้ถูกหลอก แต่ไม่มีประโยชน์แก่ผีผู้หลอกเลย มิใช่เหมือนเราขึ้นตาข่ายหลอกจับนกจับเนื้อ ที่เราเอามามีที่ใช้ได้เมื่อไรเล่า? อย่าเชื่อเขาเลยหลาน"

หลาน "คุณลุงว่าผีไม่มีหรือขอรับ?"

ลุง "อย่างนั้นซี ลุงว่าผีที่หลอกคนนี้ไม่มีดอก ผีอื่นอย่างไรลุงไม่รู้ด้วย จะมีหรือไม่มีไม่แน่ ว่ามีก็พออ้างได้ ว่าไม่มีก็พออ้างได้ทั้ง ๒ อย่าง ตามพวกฝรั่งนั้นมีคนอยู่ ๒ จำพวกที่เชื่อแลไม่เชื่อเรื่องผีนี้ คือ

หนึ่งพวกสปิริตชัวลิซต์[๑] เป็นพวกที่เชื่อแท้ แลอาจทดลองได้ต่าง ๆ ตามวิธีของเขา

แลสองพวกไซแอนติฟิค[๒] หนึ่ง คือพวกที่เรียนวิชาไซแอนซ์ *(วิทยาศาสตร์)* เป็นพวกว่าไม่มี แลจะไม่ยอมเชื่อว่ามีเป็นอันขาด เพราะว่าถ้าผีมีจริงแล้วตำราไซแอนซ์ที่เขาได้เรียนมาก็ไม่มีประโยชน์ ด้วยตรงกันข้ามไป พวกไซแอนติฟิคนี้ถึงผีจะมาหลอกเขา ให้อย่างที่ว่ามาแหกอกอยู่ข้างหน้า เขาก็อาจอธิบายได้ว่าทำไมธรรมดามันจึ่งส่อให้เห็นเป็นอย่างนั้นไป แลไม่ใช่ผีเพราะอะไร? นี่แหละคำที่เขาอธิบายนั้น เขาคงจะอ้างเอาตำราโน่นวิชานี่ ที่เราจะฟังเข้าใจไม่ได้ทั้งนั้น นอกจาก ๒ พวกนี้ก็ยังมีพวกกลางอีกพวกหนึ่ง คือจะเชื่อก็ไม่แน่ จะไม่เชื่อก็ไม่แน่ บางคนก็ไม่เชื่อแต่กลัวผี บางคนเข้าหมู่พวกที่ว่ามีผีก็เชื่อว่ามี เข้าหมู่พวกที่ว่าไม่มีผีก็กลับเห็นว่าไม่มีดังนี้

---

[๑] spiritualist หมายถึง ความเชื่อ การปฏิบัติตามความเชื่อในเรื่องวิญญาณหรือผี การติดต่อกับวิญญาณโดยผ่านคนทรง ต้นฉบับเขียนว่า "สะปิริตชัวริซต์"

[๒] scientific หมายถึง เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ที่ใช้หลักการหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์

ลุงทราบอยู่ว่าคนที่เขาแต่งหนังสือเรื่องนี้ เขาก็ไม่เชื่อว่าผีมีเหมือนกัน แต่ว่าถ้าเข้าที่คับขันเขาก็คงกลัวเสมอ หรืออย่างน้อยไม่กลัวก็คงนึกถึง แต่ถึงอย่างไรก็ดีเขาคุยอยู่เสมอว่า 'ถึงผีจะหลอกเขา เขาก็คงต่อสู้พักหนึ่งเป็นแท้' แลเขาอ้างว่า 'เขาได้ปรากฏใจกล้าต่อสู้ดังนั้นครั้งหนึ่งแล้ว คือวันหนึ่งเขาเดินไปคนเดียวทางเงียบ ๆ ทางหนึ่ง ด้วยผิดสัญญาอย่างใดอย่างหนึ่งกับบ่าวของเขา ครั้นไปถึงใต้ต้นไม้ต้นหนึ่งที่เขาเคยได้ยินอยู่ว่าเป็นที่ผีดุนั้น ก็เผอิญมีเสียงแกรกกรากประหลาดอยู่ในเงาต้นไม้ เขานึกว่าผีหลอกแน่แล้ว แต่ใจยังดีอยู่ ตั้งหน้าจะต่อสู้ คือจับไม้เท้าที่เขาถืออยู่คอยที หมายว่าเอะอะแล้วเป็นหวดเต็มแรงทีเดียว เผอิญได้จริงพอมีของขาวปราดออกมาจากเงาต้นไม้ เขาก็หวดเต็มกำลังที่จะหวดได้ เป็นคราวตกใจหรืออย่างไร? จึงเผอิญให้เขาหวดผิดไป ถ้าหาไม่ก็ที่ไหน? อ้ายแมวเจ้ากรรมที่แอบเข้าไปอยู่ใต้ต้นไม้เวลาคับขันดังนั้นก็กลายเป็นผีไปกับที่นั่นเอง จะเลยเป็นมีผีใต้ต้นไม้นั้นจริงดังกล่าว นี่แหละหลานตามที่ลุงได้เคยฟังมามันเป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แต่เท่านั้นยังมีเรื่องอีกถมไป แต่ลุงไม่เล่าให้ฟังในเวลานี้ละ เอาไว้เวลาอื่นเจ้าอยากฟังจึงจะเล่าครั้งหลัง ลุงเคยอ่านในหนังสือมามาก แลบางทีได้ยินเรื่องผีที่ประหลาดน่าจะเป็นจริง ลุงนำไปเล่าให้พวกไซแอนติฟิคฟัง เขาก็กลับอธิบายว่าไม่มี ให้ลุงเห็นไปได้ก็มี"

หลาน "เมื่อกี้คุณลุงว่าอะไร ฟิค ๆ ลิต ๆ ผมไม่เข้าใจนี่ขอรับ จำก็ไม่ได้"

ลุง "ช่างเถอะหลาน จำนี่ไม่ได้ก็ไปฟังเอาอื่น แลจำที่จำได้ก็แล้วกัน ที่ลุงเล่ามานี้ไม่ได้สำหรับเจ้าฟังคนเดียวนี่ สำหรับคนอื่นฟังด้วยออกเป็นกองสองกอง เจ้าจำที่ลุงเล่ายืดยาวไม่ได้ก็จำไว้ว่า 'ลุงว่าผีไม่มี' ก็แล้วกัน"

หลาน "คุณลุงว่าผีไม่มีแน่หรือขอรับ?"

ลุง "เออน่ะ! ลุงว่าไม่มีดอก มีลุงมิเคยเห็นบ้างหรือ? นี่อายุลุงก็มากแล้ว เที่ยวมาก็นัก มีแต่ได้ยินเขาเล่า ไม่มีปรากฏเองเลย"

หลาน "พุทโธ่! คุณลุง ผีมีหนาขอรับ อ้ายที่หลอกผมเมื่อตะกี้นี้ไม่ใช่ผีจะอะไรเล่า? มีแน่ละขอรับ คุณลุงเชื่อผมเถอะ"

ลุง "เจ้านะไม่เชื่อลุง ทำไมจะให้ลุงกลับไปเชื่อเจ้า"

พอหลานคนใหญ่โผล่เข้าประตูมา ได้ยินเสียงพูดถึงผีหลอก... ผีหลอก พลอยตกใจด้วย ถามว่า "ผีหลอกใคร?"

หลานเล็ก "หลอกฉันเองแหละ"

หลานใหญ่ "ที่ไหนน่ะ?"

หลานเล็ก "ใต้ต้นมะดันนั่นแน่ะ"

หลานใหญ่ "มะดันต้นไหน ต้นหน้าบ้านหรือต้นหลังเรือน"

หลานเล็ก "ต้นหลังเรือน"

หลานใหญ่ "มันทำอย่างไร ? "

หลานเล็ก "มันมาตะกายดินแกรก ๆ อยู่ข้าง ๆ ตัวฉัน ดิฉันก็วิ่งหนีขึ้นเรือนมา"

หลานใหญ่ขนลุก "นั่นน่ะซี เขาว่าผีที่หลังเรือนใต้ต้นมะดันดุก็ไม่เชื่อไหมละ ? เล่นเอาเถิดแหละขืนไปทางนั้นร่ำไปว่า 'อย่าไปซ่อนใต้ต้นมะดันก็ไม่เชื่อ' เขาว่ามันมาห้อยหัวอยู่ทุกคืน ใครเดินไปแหละคงพบเสมอ **อ้ายข้อ**มันว่า 'มันเดินไปทางนั้นเมื่อคืนวานซืน ผีมันยื่นมือยาวมาจับบ่ามัน' มันว่าเย็นเหมือนน้ำแข็งเหมือนกัน"

ลุง "อำ ! ไม่ได้การล่ะ ผีสางที่ไหน ? ไปเชื่ออ้ายข้อก็ได้ด้วย มันปล้อนหยอกไปเมื่อไร ? มันหลอกให้ก็ไม่รู้สึก ช่างเอามาเล่าได้ ผีมันมีธุระอะไรที่จะมาจับบ่าคนเล่นดังนั้น"

หลานใหญ่ "มันมีธุระจะหลอกนะซีขอรับ ไม่ใช่แต่อ้ายข้อดอกที่ถูกผีใต้ต้นมะดันหลอก **อ้ายเซียน**มันก็ว่ามันถูกเหมือนกัน เมื่อสักสองสามวันมานี่เองแหละมันว่ามันเดินไปทางนั้นไปเจอผีห้อยหัวอยู่ ตัวขาวโพลนทีเดียว มันว่ามันไม่กลัวเดินเข้าไปดู พอเข้าไปใกล้อ้ายผีตัวนั้นมันยื่นมือไปจับแขนอ้ายเซียนเสือกไปเสือกมาแล้วผลักส่งจนอ้ายเซียนกระเด็นมาโดนเสาเรือนทางนี้ มันว่ามันเลยเข็ดไม่ไปทางนั้นเวลากลางคืนอีกเลย"

ลุง "เอ๊ะ ! นี่ช่างเหลวไหลเลอะเทอะ ไม่ได้เรื่องใหญ่เสียแล้วแต่อำนาจความกลัวผีเท่านั้นก็ทำเอาโง่ไปได้ถึงเพียงนี้ อะไรช่างโง่เสียจริง ๆ เจียวหนา ไปเที่ยวเชื่ออ้ายข้ออ้ายเซียนออกกลุ้มไปดังนี้ ลุงว่าให้ฟังก็ไม่เชื่อ อ้ายเด็กสถุลอย่างอ้ายข้ออ้ายเซียนอย่างนั้นมันจะรู้จักอะไร ? นอกจากการปล้นปล้อนสรรพชุกชนของมัน นี่ก็ไม่มีอื่นนอกจากมันเห็นเจ้ากลัวผีมันก็รุมกันหลอกให้เท่านั้น อย่าไปเชื่อมันหลาน เชื่อลุงดีกว่า"

หลานเล็ก "ก็อ้ายพวกนั้นมันเคยเห็น คุณลุงไม่เคยเห็นนี่ขอรับ"

ลุง "ที่ไหน ? อ้ายเรื่องเห็นนะหรือหลาน ลุงเห็นยิ่งกว่าใคร ๆ เคยเห็นเสียอีก ขนพองสยองเกล้าทีเดียวละ"

หลานเล็ก "ก็เห็นออกอย่างนั้นแล้วคุณลุงยังไม่เชื่ออีก"

ลุง "ไม่เชื่อดอกหลาน เห็นแล้วก็ยังไม่เชื่อ"

หลานเล็ก "ทำไมถึงไม่เชื่อเล่าขอรับ?"

"ก็มันมาตรองดูไม่เห็นจริงน่ะซีหลาน ถึงได้ไม่เชื่อ ถ้าเห็นจริงแล้ว ใครจะกล้าแกล้งทำไม่เชื่อได้?"

หลานใหญ่ "คุณลุงเห็นอย่างไรขอรับ? คุณลุงยังไม่ได้เล่าให้ผมฟังเลยนี่ เห็นจะน่ากลัวพิลึกกึกกือทีเดียว คุณลุงถึงว่าอย่างนั้น

ลุง "น่ากลัวสิหลาน ลุงน่ะขนลุกซ่าไปทั้งตัวทีเดียวในเวลานั้น พูดก็ไม่ใคร่ออก แต่นั้นแหละก็เป็นไปชั่วคราวหนึ่งเท่านั้น มาทีหลังๆ ก็รู้สึกเป็นอื่นไปแลดูเหมือนถ้าจะพบอย่างที่พบคราวนั้นอีก ก็คงจะไม่กลัวเป็นแน่"

หลานใหญ่ "คุณลุงโปรดเล่าให้ผมฟังบ้างซีขอรับ"

ลุง "ได้สิหลาน เจ้าอยากจะฟังก็จะเล่าให้ แต่ก่อนลุงไม่ได้เล่า ด้วยเห็นเจ้าเป็นคนขี้ขลาดนัก เล่าให้ฟังประเดี๋ยวก็จะเกิดกลัวใหญ่ เอาเถอะคราวนี้จะเล่าให้ฟัง แต่ว่าฟังแล้วอย่าไปทำใจวุ่นวายถึงนอนไม่หลับนะคืนวันนี้ หน่อยจะเกิดกลัวจนราวกับจับไข้ ต้องเอาสายสิญจน์วงรอบมุ้งเหมือนคราวก่อนอีกจะเกิดลำบากขึ้น"

หลานเล็ก "รอบมุ้งใครนะคุณลุงขอรับ?"

ลุง "รอบมุ้งเจ้าคนกล้าพี่ชายของเจ้านี่นะซี คราวก่อนไปฟังเรื่องอีนากพระโขนงที่ไหนมาไม่รู้? กลับมากลางคืน มานอนไม่หลับ ร้อนออกจะดับจิตไปก็ห่มผ้าคลุมหัวได้ เหงื่อ[๑]หรือออกซิกๆ โซมไปทั้งตัว กระสับกระส่ายไม่หยุด จนที่สุดต้องทำพิธีเอาสายสิญจน์มาวงรอบมุ้งจึงได้นอนหลับ คราวนี้มาขอให้เล่าอีกแล้วไปกลัวไม่รู้ด้วยหนา คราวนี้สายสิญจน์สายแสนไม่มีจะวงรอบมุ้งเหมือนคราวก่อนอีกละ ขี้เกียจจะไปเที่ยววิ่งหา"

หลานใหญ่ "เดี๋ยวนี้ผมไม่กลัวดอกขอรับ พุทโธ่! คุณลุงช่างดูถูกผมเสียจริงๆ แต่ก่อนผมยังเด็กอยู่มันก็เป็นอย่างนั้นบ้าง คราวนี้เป็นไร เล่าอย่างไรก็ไม่กลัว"

ลุง "เอาเถอะจะเล่าให้ฟัง ไม่กลัวน่ะดีแล้ว แต่ว่าอย่าเลื่อนเข้านั่งกลางวงก็แล้วกัน เรื่องที่ลุงจะเล่าให้ฟังนี้เป็นเรื่องดี ฟังแล้วเจ้าต้องจำไว้...จำไว้แล้วต้องตรึกตรองดูเอง ลุงจะไม่อธิบายให้ว่าต่อเรื่องนี้ไปแล้วมันเป็นอย่างไร? แหละมูลของเรื่องนั้นมันเกิดมาจากไหน เพราะลุงเองก็เป็นแต่เพียงเข้าใจเท่านั้น หามี

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "เหื่อ"

พยานพอว่าเป็นแน่ตามความเข้าใจของลุงไม่ เพราะฉะนั้นถึงลุงจะอธิบายว่าเรื่องนั้นมันเป็นอย่างไร ก็จะต้องว่า 'คงอย่างนั้นคงอย่างนี้' เท่านั้น จะไม่อาจว่า 'ว่ามันเป็นอย่างนั้นมันเป็นอย่างนี้ได้' ถ้าลุงจะไม่อธิบายให้ เจ้าคิดเอาเองก็คงจะเห็นได้เหมือนกัน หรือถ้าไม่เห็นได้ในเวลานี้ ไปภายหน้าเจ้าโตใหญ่ขึ้นก็จะต้องเข้าใจตลอดถ้าเจ้าจำเรื่องไว้ได้ แลเมื่อถึงเวลานั้นเจ้าจะเข้าใจได้ว่าการที่ลุงไม่อธิบายให้เจ้าฟังว่า 'เหตุของเรื่องที่เกิดเป็นอย่างไรนั้นดีกว่าอธิบายอย่างไร?'

เรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อประมาณสัก ๓๐ ปีเศษมาแล้ว เวลานั้นอายุลุงได้ ๒๐ ปี กำลังหนุ่มคะนองทีเดียว ลุงเมื่อเวลาหนุ่มนั้นกับเวลานี้ดูเหมือนจะมีนิสัยไม่ใคร่แปลกกันนัก กล่าวคือไม่มีความเชื่อแลมีความกล้าหาญในเรื่องผี แลเรื่องของที่ผิดธรรมดาเช่นนี้เป็นต้น เป็นธรรมดาเมื่อหนุ่มกับเวลานี้ใจคอย่อมผิดกัน เป็นต้นว่าในเวลานั้นมักจะฉุนเฉียวไม่ใคร่จะมีสติตริตรองอะไรในเหตุการณ์ทั้งปวง ที่จะพึงเกิดขึ้นสำหรับความเสียหายของคนหนุ่มซึ่งมักจะเป็นไปโดยความไม่คิดให้ตลอดนั้น ยังอีกอย่างหนึ่งคือความทะเยอทะยานของลุง ในเวลาเมื่อมีอายุน้อยอ่อนอยู่แก่ความดังนี้ก็ย่อมจะมีมากเหมือนคนหนุ่มทั้งปวง อันหาความกดขี่มิได้ ไม่ว่าในเวลานั้น หรือในเวลานี้ หรือเวลาใด ๆ ครั้นเมื่อมีอายุล่วงเข้ามาดังนี้แล้ว ความฉุนเฉียวก็น้อยเข้า สติแลความตรึกตรองก็ค่อยมีมากเข้า ความทะเยอทะยานก็หมดไป ถึงตัวเจ้าเองในเวลานี้อายุกำลัง ๑๓ - ๑๔ ปี ก็เป็นเวลาที่กำลังเดินไปสู่ความหมกมุ่นในสันดาน อันมีความสามารถพอที่จะกระทำให้มนุษย์ผู้ไม่รู้สึกกลับตัวได้ถึงซึ่งความเสียหายหรือความชั่วร้ายโดยเร็วพลัน เหมือนหนึ่งม้าตื่นจะพาคนขี่โจนออกจากทางไปฉะนั้น แต่คำที่ลุงว่านี้จะได้หมายว่าเจ้าจะต้องจำเป็น เป็นดังนั้น ๆ หามิได้ ลุงบ่งแต่ว่าเจ้ายังอยู่ในทางที่ยังจะพบของสิ่งนั้น ๆ อยู่ ถ้าเจ้าหลบเลี่ยงได้เองหรือมีผู้ชักนำให้หลบเลี่ยงได้แล้วก็เป็นอันไม่มีอันตรายเป็นธรรมดา

ในเวลานั้นลุงกำลังอยู่ในวัยชั้นต้นประกอบด้วยความสุขสำราญทั้งปวงที่จะพึงหาได้ ด้วยไม่ต้องมีธุระทำอัน"การงานต่าง ๆ แต่สักอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ของวิเศษที่ชอบใจลุงมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ในเวลานั้นก็คือการปาณาติบาต คือการยิงนกยิงเนื้อเหล่านี้เป็นต้น เรื่องปืนแล้วลุงมีความแม่นใจเหมือนกับที่เขาว่าหลับตายิงทีเดียว แต่ไม่ถึงดังนั้นเพราะลุงไม่เคยหลับตาเสียก่อนจึงยิงสักครั้งหนึ่ง เป็นแต่ว่า

"ต้นฉบับเขียนว่า "วน"

หมายอะไรถ้ากำลังปืนไปถึงแล้วก็คงจะได้ทั้งนั้น ตื่นขึ้นเช้าก็กับเพื่อนบ้างบ่าวบ้างฉวยปืนออกไปเที่ยวยิงนกเสียดูมหนึ่ง ๒ ดูม เช่นเดียวกับเขากินกาแฟเวลาเช้า แลบ่าย ๆ ก็ออกเที่ยวยิงเช่นเดียวกันเหมือนกับเขากินของว่างเรานี้เอง

วันหนึ่งลุงกับเพื่อนอีกคนหนึ่งไปยิงนกด้วยกันเวลาบ่าย มีกระเป๋าย่ามแลเครื่องอะไร ๆ คาดแลสะพายไปเองพร้อม หาได้มีบ่าวไปด้วยไม่ ด้วยบ่าวของลุงแต่ละคน...ละคนดูเหมือนเขาจะไม่เหมือนใจนาย คือไม่มีใครชอบการไปเที่ยวบุกรกบุกพง เพื่อจะต้องการนก ๒ ตัว ๓ ตัวเหมือนใจลุงเลย เพราะฉะนั้นเมื่อมีเพื่อนไปด้วยสักคนหนึ่ง ๒ คนแล้ว ลุงก็ไม่ต้องการไปกดขี่ข่มเหงน้ำใจเขาให้มาไปกับลุง ในทางที่เขามิได้รู้สึกสนุกด้วยนั้น

วันนี้หาได้ไปเที่ยวยิงตามทางที่เคยไปอยู่บ้างแล้วไม่ ด้วยเพื่อนที่ไปด้วยกันกับตัวลุงเอง ก็ออกรสเท่า ๆ กัน เที่ยวเรื่อยออกไปไกลเท่าไร ๆ ก็หามีใครจะเตือนใครว่า 'ไกลมากแล้วหนาขากลับค่ำตามทางจะลำบาก' ไม่ วันนั้นเป็นวันแรกที่ได้ทราบข่าวว่า 'นกทางวัดบ้านมะม่วงชุมนัก' วัดบ้านมะม่วงเราก็ทราบอยู่แต่ว่าไกลเท่านั้น หาทราบว่าจะไกลประมาณเท่าไรไม่ แต่เราก็ตั้งหน้าจะไปให้ถึงวัดนั้นให้ได้ พบปะนกตามทางก็ลั่นนกปืนเรื่อยไป

ประมาณบ่าย ๕ โมงเศษจึงไปถึงวัดบ้านมะม่วงนั้น แหม ! เจ้าประคุณ ! เหมือนเขาว่า 'นกช่างชุมเสียจริง ๆ ! แต่ก็เหมือนกันชุมหรือไม่ชุมก็เปล่าทั้งนั้น ด้วยพอเราไปถึงเที่ยวเดินตรวจดูยังไม่ทันได้ยิงสักดูมเดียว ก็พอท้องฟ้าเขียวมืดฝนพายุพัดใหญ่มา เพื่อนกับลุงก็ระเห็จออกรีบเดินกลับบ้าน ได้สักสองสามก้าวก็พอฝนตกชู้ใหญ่ลงมา

จะทำอย่างไร ? ร่มก็ไม่มีไป อะไรก็ไม่มีไป ? นอกจากปืน กระสุนปืน แลเครื่องยิงนกทั้งปวง ตกลงเป็นต้องวิ่งหนีเข้าไปอยู่ในศาลาทางป่าข้าวัดนั้นเอง

เมื่อเล่ามาถึงตรงนี้ เจ้าคงจะนึกว่า 'นี่คงติดฝนอยู่ที่ศาลาในป่าข้านั้นจนค่ำ แล้วก็ถูกผีในป่าข้าหลอกอย่างนั้นหลอกอย่างนี้ตามแต่จะน่ากลัวอย่างไร ? ด้วยท่าเรื่องดูเหมือนจะเป็นดังนั้น แต่ที่จริงไม่ยักใช่ ด้วยเรื่องไปอย่างอื่นดังลุงจะเล่าต่อไปนี้

ที่วัดนั้นเป็นที่เงียบ ด้วยแต่ลุงไปถึงจนฝนตกมิได้เจอคนเลยก็จริง แต่ดูเหมือนจะเป็นทางคนเดินอยู่บ้าง แลดูจะมีคนมาลอบยิงนกยิงไก่อยู่เสมอไม่มากก็น้อย ด้วยเป็นที่สำหรับการนั้นดียิ่งนัก

คำที่ลุงว่า 'ลอบ' นั้นเพราะว่าใครจะไปทำเที่ยวยิงซุมซ่ามไปไม่ได้ ด้วยท่านสมภารแลพระในวัดนั้นถึงจะมีพระน้อยรูปก็จริง แต่ค่อนข้างร้ายอยู่สักหน่อย ใครไปยิงนกยิงไก่ในวัด หรือไปทำการเกะกะอย่างอื่นที่ไม่ถูกอารมณ์ท่านเข้าแล้ว ถ้าควรจะถูกกระสุนก็ถูกกระสุน ถ้าควรจะถูกพลองก็ถูกพลองทีเดียว เพราะฉะนั้นคนที่ไปยิงที่นั้นจะต้อง 'ลอบ' คือไปยิงเสียตามป่าช้าแลสวนนอกวัด หรือยิงในวัดแล้วรีบหนีออกเสียดังนี้ทั้งสิ้น ลุงไปวันนั้นก็รู้จักวิธีแลเรียนภูมิศาสตร์ของวัดนั้นคือ ตรวจทางหนีที่ไล่ตลอดแล้วเหมือนกัน

ศาลาที่เพื่อนลุงกับลุงเข้าไปอาศัยอยู่นั้น เป็นศาลาน้อยไม่มีฝามีเฝือง เปิดโถงทั้ง ๔ ด้าน ตั้งอยู่ในป่าช้าแต่มีทางเดินตัดหน้าศาลาไปออกสุดป่าช้าทาง ๒ ข้างต่อกับถนนใหญ่ ศาลานี้ถึงเล็กก็มีประโยชน์มาก ด้วยว่าเป็นที่มีหลังคาที่เดียวในทางนั้น เมื่อถึงเวลาฝนตกดังนั้นใคร ๆ ตามทางก็ต้องวิ่งมาหาทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นที่มาพักฝนอยู่ในศาลาอันนั้นจึงไม่ใช่แต่เพื่อนกับลุง ๒ คนเท่านั้น ยังมีคนอื่น ๆ คือพวกเที่ยวยิงนกเหมือนกันกับลุง แลพวกเดินทางเป็นต้น อีกประมาณ ๗ คน ๘ คนด้วยกัน

เป็นธรรมดาเมื่อเข้าไปอยู่ในที่จนด้วยกันดังนั้นแล้ว ถึงคนเหล่านั้นกับเราแลพวกที่ไม่เคยรู้จักกันในพวกเหล่านั้นเองจะไม่เคยพูดจาคุ้นเคยกันมาเลยก็ดี ก็อาจรู้จักกันขึ้นได้ พอเราพูดถึงเรื่องยิงนกขึ้น พวกเที่ยวยิงนกด้วยกันก็คงแอบเข้ามาพูดด้วย คนอื่นที่เป็นคนเดินทางแลอื่น ๆ เห็นเขาพูดเรื่องยิงนกกันมากก็สอดเข้ามาพูดเรื่องนกที่นั่นชุม นกนั่นกินดี อะไร ๆ ดังนี้เป็นต้น เลยต่างคนต่างเสนอรายงานของวันนั้นตั้งแต่เวลาที่ตัวออกจากบ้านมา สุดแต่ใครมีอะไรประหลาดหรือสนุกก็คงขยายออกมาทั้งนั้น

ในพวก ๙- ๑๐ คน ทั้งตัวลุงที่มาอาศัยพักฝนอยู่ในศาลาวัดนี้ มีตาคนหนึ่งชอบกลกว่าเพื่อน ค่อนข้างเป็นผู้ใหญ่ เห็นจะมีอายุราว ๕๕ - ๖๐ ปี ดูรูปร่างขึงขังล่ำสัน มีหนวดเครารุงรังตะพายย่ามใหญ่ คอคล้องลูกประคำ มีดาบเหน็บพุงเล่มหนึ่ง มือถือหวายลงตัวอักษรข้างมือถือแลข้างปลายด้วย ดูรูปร่างเสื้อผ้าขอบกล ไม่มีอีกใน ๙ - ๑๐ คนนั้นที่จะสำแดงท่าทางกิริยาอาการคล้ายคลึงกับตาคนนั้นเลย

ตัวลุงเองนะเอาใจใส่ ดูอีตาคนนี้มาแต่แรกโผล่เข้ามาแล้วแกพูดอะไรลุงก็คอยฟังแก แกทำอะไรก็ดูแก ด้วยเห็นเป็นประหลาดไปเสียทุกอย่าง แต่คนอื่น ๆ นั้นเขาจะเอาใจใส่คอยดูคอยฟังตาคนนี้หรือไม่นั้น ลุงหาได้สังเกตไม่ เห็น

แต่เขาข้างรังเกียจเขาอยู่ไม่น้อยก็มากทั้งนั้น จะเป็นด้วยรูปร่างท่าทางแกประหลาดที่ลุงคิดคงคล้ายหมอผีนี่เองนั่นหรืออย่างไร?

"ฝนวันนี้มันช่างเอาจริง" อีตานั่นพูดขึ้นลอย ๆ หันหน้าไปทางป่าช้า ดูเหมือนจะไม่ตั้งใจพูดกับใคร

"นั่นซีตา" เพื่อนที่ไปกับลุงตอบ ด้วยเขาเห็นว่าการที่เข้าไปติดอยู่ด้วยกันในที่เช่นนั้น ๆ ควรจะทำให้พวกคนอื่น ๆ เหล่านั้นกับเราเป็นเพื่อนกันได้ทั้งนั้น "นี่ถ้าตกอยู่อย่างนี้จนค่ำจะทำอย่างไรกัน? แต่เดือนหงายดอกเห็นจะค่อยยังชั่ว"

อีตานั่นนั่งทำเฉยหูทวนลมเหมือนไม่ได้ยิน ที่เพื่อนของลุงพูดบ่งกับแกดังนั้น

"จริง ๆ นะ ถ้าตกไปจนค่ำแหละจะลำบากทีเดียว" เพื่อนของลุงกลับพูดขึ้นอีก

"จะค่อยรอดตัวก็ที่เดือนหงาย" อีกคนหนึ่งพูดขึ้น "เขาว่าที่ศาลานี้ กับตามทางที่จะออกไปถนนใหญ่นี้ผีดุไม่หยอก"

คนอื่น ๆ ก็หัวเราะขึ้น ด้วยพวกนั้นคงจะไม่เป็นคนกลัวผีทั้งนั้น คนที่พูดขึ้นก็หัวเราะด้วยเหมือนกัน

"เอ๊ะ ! ใคร ๆ ก็เห็นเป็นแต่เพียงเขาพูดเล่นที่มีคนพูดถึงผีขึ้นดังนั้น" แต่ตาคนนั้นดูเหมือนจะไม่เห็นดังนั้น ด้วยแกเหลียวมาจ้องดูคนที่พูดนั้น แล้วทำตาค่ำหันหน้ากลับไป

พวกเราต่างคนต่างเห็นประหลาดที่ตาคนนั้นทำท่าชอบกลดังนั้น แต่ก็ไม่มีใครพูดกระดกกระตากอะไร? ต่างคนก็ต่างพูดเรื่องฝนบ้างเรื่องอะไรบ้างต่อไป

"เอ๊ะ ! นี่จะยังไม่หยุดเอาจริง ๆ หรืออย่างไร?" ตาคนนั้นกลับพูดขึ้นลอย ๆ อีก "ถ้าอ้ายนายผีในป่าช้านี้ไม่ทำฝนหยุดเดี๋ยวนี้แหละ กูจะเอาตัวไปขังเสียสักสองสามเดือน"

"นี่แหละ แกพูดดังนี้นะใครจะไม่เห็นขันบ้าง" พวกที่อยู่ที่นั่นด้วยกันต่างก็เห็นขัน บางคนก็ยิ้ม บางคนพยักหน้าให้เพื่อนกันฟัง บางคนก็หัวเราะดัง ๆ บางคนก็เอาผ้าปิดปาก เป็นอันเห็นขันที่ตาคนนั้นพูดชอบกลขึ้นดังนี้ทุกคน

ในพวกที่อยู่ด้วยกันในที่นั้น มีชายหนุ่มอีกคนหนึ่งรูปร่างแข็งแรงสะสวย ดูท่าทางองอาจ แต่งตัวนุ่งผ้าพื้นใส่เสื้อเก่า ๆ นั่งอยู่ห่างกับตาคนประหลาดนั้น ชายหนุ่มคนนี้เห็นขันมากกว่าคนอื่นที่มีคนพูดขึ้นดังนี้ ก็เป็นธรรมดาต้อง

หัวเราะมากกว่า คนพวกเราขยิบตาห้ามก็ไม่ฟัง จนอีตาคนนั้นพื้นเสีย หันหน้ามาทำหน้าบึ้งถลึงตาใส่ชายหนุ่มคนนั้นประหนึ่งจะกินเนื้อเสีย

"เจ้าหัวเราะเยาะข้าหรือหา ?" ตาคนนั้นถามเสียงสั่นด้วยความโกรธ

"ข้าจะไปหัวเราะเยาะแกธุระอะไร ?" ชายหนุ่มตอบ

"ก็เจ้าหัวเราะเยาะใครเล่า ?" ตาคนนั้นกลับถาม

ชายหนุ่มตอบ "ข้าไม่ได้หัวเราะเยาะใคร ?"

ตาคนนั้น "ก็เจ้าหัวเราะทำไมล่ะ ?"

ชายหนุ่ม "บ๊ะ ! ก็นี่แกเสือกมาไล่เลียงข้าธุระอะไรล่ะ ?"

ตาคนนั้น "อย่างนั้น เจ้าก็หัวเราะเยาะข้าน่ะซี"

ชายหนุ่ม "ข้าไม่ได้หัวเราะเยาะใคร ? ข้ามีปากข้าก็จะหัวเราะเล่นของข้า ใครจะมาเป็นนายข้า ธุระอะไรของแกล่ะที่มาซักข้า ?"

ตาคนนั้น "ฉา ! เจ้าเด็กหนุ่มคนนี้มีสำบัดสำนวนด้วย ข้าก็ไม่ใช่นายของเจ้าดอก นายละก็ที่ไหน ? เจ้าไม่ต้องพูดมากดังนี้ดอก"

ชายหนุ่ม "เอ้า ! ต่างว่าแกเป็นนายข้าเอ้า จะทำอะไรก็ทำซี"

ตาคนนั้น "ข้าจะไปทำอะไรเจ้า ? ข้าอยากแต่จะให้เจ้าบอกมาว่าเจ้ามีกรรมสิทธิ์อะไรที่มาหัวเราะเวลาข้าพูดดังนั้น"

ชายหนุ่ม "แกพูดขันข้าก็หัวเราะแหละ แกจะทำไมข้าเล่า ? แกว่าข้าไม่มีกรรมสิทธิ์ที่จะหัวเราะเวลาแกพูด ก็นี่แกมีกรรมสิทธิ์อะไรเล่าที่มาซักถามข้าดังหนึ่งลูกความของแกดังนี้ หรือแกถือดีอย่างไรก็ว่าออกมาซี ?"

ตาคนนั้น "บ่า ! เจ้านี่ไม่รู้จักภาษา ปากยังไม่ทันสิ้นกลิ่นน้ำนมก็มากล้าหัวเราะเยาะผู้ใหญ่ได้"

ชายหนุ่ม "ก็ผู้ใหญ่บ้า เด็กก็หัวเราะเยาะแหละ จะว่ากระไรเล่า ?"

ตาคนนั้น "เอ๊ะ ! เจ้าหนุ่มนี่ไม่รู้จักอะไร ? แล้วก็ยังท้าทายผู้ใหญ่ด้วย นี่แน่ะ ! ข้าจะว่าให้ฟัง อะไรที่เจ้าไม่รู้นะจะเอามาพูดขัดกับผู้รู้น่ะเห็นจะไม่ได้การดอกเจ้า เจ้ายังหนุ่มนักจะมีอะไรเป็นทุนที่จะมาเที่ยวหัวเราะเยาะขัดคอเขาดังนี้"

ชายหนุ่ม "ทำไมแกจะให้ข้าเชื่อเรื่องผีเมื่อตะกี้ ที่แกว่านั่นหรือ ? เมินเสียเถอะแก ออกชื่อว่าผีแล้วทำอย่างไร ๆ ข้าก็ไม่เชื่อ"

ตาคนนั้น "ที่เจ้าว่าเจ้าไม่เชื่อเรื่องผีน่ะแน่ล่ะหรือ ?"

ชายหนุ่ม "ข้าไม่เชื่อแน่ซี กะของหลอกกันเล่นเปล่าๆ จะเชื่อทำไม ?"

ตาคนนั้น "เด็กคนนี้ไม่ใช่โง่อย่างเดียว แกมหยิ่งด้วย นี่แน่ะที่เจ้าว่าเจ้าไม่เชื่อน่ะ ถ้าข้าทำให้เห็นจริงได้ เจ้าจะว่ากระไร ?"

ชายหนุ่ม "ว่ากระไร ? ข้าก็ยอมแพ้แก แลเชื่อว่าผีมีจริงนะซี"

ตาคนนั้น "ถ้าอย่างนั้นข้าจะทำให้เจ้าดูธุระอะไร ? มีประโยชน์แต่กับเจ้าอย่างเดียว ข้าเหนื่อยเปล่าหาได้อะไรด้วยไม่ ? เจ้าอวดดีแล้วมาพนันกันซีน่ะถึงจะดี ข้าจะเรียกเพื่อนหรือพี่น้องของเจ้าที่ตายไปแล้วมาให้เจ้าเห็น เอาไหมล่ะ ?"

ชายหนุ่ม "เอาซี"

ตาคนนั้น "เอ้า ! อย่างนั้นพนันกัน ๓ ตำลึง" พูดพลางล้วงย่ามหยิบถุงเงินโยนลงกลางกระดาน "เอ้า ! ถ้าเรียกมาได้แล้วเจ้าต้องให้เงินข้า ๓ ตำลึง ถ้าเรียกไม่ได้ เจ้าเอาเงินในถุงนี่ไป ไม่ต้องพูดมากกัน"

ชายหนุ่ม "ข้าไม่มีเงิน ๓ ตำลึงมาด้วยนี่ มีอยู่กึ่งตำลึงเท่านั้น ถ้าแกจะพนันเพียงกึ่งตำลึงก็เอาซี"

ตาคนนั้น "กึ่งตำลึงข้าจะไปพนันกับเจ้าธุระอะไร ? เสียเที่ยวที่จะเรียกผีมา"

ชายหนุ่ม "ข้าไม่มีเงิน ๓ ตำลึงมาด้วยนี่ แกจะให้ข้าทำอย่งไรเล่า ?"

ตาคนนั้น "ทำอย่างไร ? ก็ไม่พนันกัน ข้าก็ไม่ต้องเรียกผีมาให้เจ้าเห็นนะซี เจ้าจะเชื่อหรือมิเชื่อก็ช่างเจ้าเป็นไร ?"

ชายหนุ่ม "ก็ข้าไม่มีมาจะทำอย่างไรได้ ? อยากเห็นของจริงหรือจับคำเท็จของแก จะไปเสียดายอะไรกับเงินเท่านี้ ? ไม่อย่างนั้นก็เอาใหม่ ถ้าแกชนะแล้ว แกตามไปเอาเงินที่บ้านข้าเอาไหมล่ะ ? ถ้าอย่างนั้นก็เป็นได้กัน เท่าไร ๆ ก็เอา ข้าไม่เสียดายดอก แล้วข้าไม่กลัวจะแพ้ด้วย อย่างไรเอาหรือไม่เอา ? บ้านข้าอยู่ต่อวัดนี้ไปนิดเดียว เดินไม่กี่อึดใจก็ถึง"

ตาคนนั้น "เอ๊ะ ! ที่ไหนได้ ข้าจะต้องทำให้เจ้าดูแล้วยังจะต้องไปบ้านเจ้าอีก ก็เป็นการใหญ่นักนะซี เจ้าเป็นคนต้องง้อข้า ให้ข้าทำให้ดูสิถึงจะถูก นี่ข้าจะต้องทำงานสำหรับความรู้เจ้าแล้ว จะต้องง้อเจ้าตามไปบ้านเจ้าอีกนั้นดูอย่างไรอยู่ ข้าไม่ได้เป็นคนอ้อนวอนให้เจ้าพนัน เจ้าจะพนันหรือไม่พนันก็ตามใจ"

ชายหนุ่ม "ถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีอื่นนอกจากไม่ได้พนันกัน เป็นคราวเคราะห์ของข้าไม่ดีที่จะไม่ได้เห็นของจริงของแกเท่านั้นเอง ข้าไม่มีเงินมาจะทำอย่างไรได้ พรุ่งนี้มาพบกันที่นี่ใหม่ พนันกันเอาไหมล่ะแก ?"

ตาคนนั้น "ข้าไม่มาหรอก ไม่มีก็ไม่พนันกันเป็นอะไรไป ?"

ชายหนุ่ม "อ้า ! ตาคนนี้ไม่ได้เรื่อง นี่ข้าไม่เห็นมีอื่นนอกจากแกไม่มีอะไรจริงจะขยาย แกก็แกล้งว่าท้าไปดังนั้น แกคะเนได้เท่านั้นเอง ว่าข้าไม่มีเงิน ๓ ตำลึงมาด้วย แกถึงกล้าท้าได้ ถ้าข้ามีจริงแกก็หากล้าจะท้าไม่ ป่านนี้จะจ่องไปนานแล้วไม่อาจเล่นตัวอย่างนี้ได้"

ตาคนนั้น "เอาเถอะนะ ข้าจะกล้าหรือไม่กล้าก็ไม่ต้องพูดในเวลานี้ เอาไว้ต่อเจ้ามีเงินเถิดถึงค่อยพูด เวลานี้ไม่เป็นไร? ข้าไม่อยากจะธุระกับเจ้าดอก เจ้ามีก็มาพนันกัน เจ้าไม่มีก็แล้วไป เจ้าไม่ต้องมายักอย่างโน้นยักอย่างนี้ แลพยายามที่จะทำให้ข้าเรียกผีมาให้เจ้าดูเปล่า ๆ ดอก ข้าก็พอรู้เท่าเจ้าอยู่ พูดคำเดียวว่าไม่พนันกันเท่านั้น"

ชายหนุ่ม "เมื่อแกไม่ยอมก็ไม่ได้พนันกันเท่านั้น ข้าจะท้าอย่างไรได้? ข้าไม่มีอำนาจบังคับแกได้เมื่อไร?"

เวลาที่ชายหนุ่มกับตาคนนั้นถุ้งเถียงไม่ตกลงกันนี้ ลุงแลพวกเหล่านั้นเอาใจใส่ฟังเอาจริง ๆ จัง ๆ ทีเดียว ต่างคนต่างมองดูเป็นตาเดียว อกใจเต้นตึกตักด้วยอยากจะเห็นความจริงด้วยกันทั้งนั้น ตาคนนั้นแกจะเรียกผีมาอย่างไร? ดูจะพิลึกกึกกือน่าขนพองสยองเกล้าหนักหนาทีเดียว ตัวลุงเองนะอยากจะให้เขาพนันกันให้เห็นเท็จเห็นจริงเสียจริง ๆ คนอื่น ๆ ก็คงอย่างนั้นทั้งนั้น แต่ไม่มีใครพูดออกมา?"

เมื่อชายหนุ่มมีเงินไม่พอ แลจะผ่อนผันอย่างไร? ตาคนนั้นก็ไม่ยอมดังนี้แล้ว ก็เป็นอันตกลงจะไม่ได้พนันกัน พวกเราก็จะไม่ได้พลอยเห็นด้วย ถ้าไม่ได้พนันวันนั้นแล้วก็จะเลยไป ที่ไหนจะได้เห็นเล่า? เวลานั้นใจลุงเองน่ะค่อนข้างมีผีเสียแล้ว แต่ยังไม่ลงแน่ด้วยว่าเห็นผีไม่มีมานานเสียแล้ว เพราะฉะนี้จึ่งต้องว่าเป็นกลาง ๆ เชื่อก็ไม่แน่ ไม่เชื่อก็ไม่แน่อยู่ เพราะเหตุนั้นลุงจึ่งอยากจะให้เขาพนันกัน เมื่อได้เห็นหรือไม่ได้เห็นแล้วจะได้ตกลงอย่างหนึ่งอย่างใดเสีย ก็เมื่อมีความกระหายดังนี้แล้วทำอย่างไรจึ่งจะสมประสงค์ได้เล่า? นี่แหละทางอื่นนอกจากเราช่วยกันอุดหนุนชายหนุ่มคนนั้นบ้างเห็นจะไม่มีเสียแล้ว ลุงจึ่งร้องไปว่า "นี่แน่ะ ! พ่อนั่น ฉันมีเงินติดมาด้วย ๔ บาทฉันจะออกให้ ถ้าคนอื่นจะช่วยกันคนละเล็กละน้อยให้ครบ ๑๒ บาท"

พอลุงพูดขาดคำก็มีเสียงคนหนึ่งร้องขึ้นว่า 'เอ้า ! ฉันมี ๒ บาท'

อีกคนหนึ่งร้องขึ้นว่า "ฉันมีบาทหนึ่ง" ตกลงเป็นพวกเราช่วยกันออกคนละบาท ๒ บาท จนครบ ๑๒ บาทเป็นอันจะได้พนันกัน

ชายหนุ่มก็เก็บเงินรวมเข้า เอาวางไว้กับถุงของตาคนนั้นเป็นเงินพนัน พอฝนหายสนิทตาคนนั้นก็ออกนำหน้า พวกเราตามหลัง บุกรกเข้าไปหากุฎีร้างหลังหนึ่งยังมีหลังคาฝาเฝืองพร้อม เป็นที่เงียบแลปิดปกสมควรกับการที่จะทำนั้น

"เจ้าจะให้เพื่อนหรือพี่น้องเจ้าคนไหนมาหาเจ้า เจ้าก็บอกชื่อมาซี" ตาคนนั้นหันหน้ามาว่ากับชายหนุ่ม

"ข้าอยากจะเห็นเพื่อนของข้าชื่อ**นายตัน** ตายสัก ๓ ปีเศษมาแล้ว ฝังอยู่ในป่าช้าวัดนี้เอง" ชายหนุ่มตอบ "ให้เห็นเป็นตัวจำได้น่ะถึงจะใช้ได้"

"เออน่ะ ! ตาคนนั้นตอบ "ไม่จริงก็เอาเงินของข้าไปซี ถ้าเห็นไม่ชัดแล้วก็ต้องเป็นเจ้าชนะ อย่าสงสัยเลย"

ว่าพลางตาคนนั้นก็เข้าไปในห้อง ปิดหน้าต่างใส่สลักเสียรอบห้อง ด้วยเวลานั้นยังพึ่งเป็นเวลาโพล้เพล้ มีแสงพระอาทิตย์ส่องเข้าทางช่องหลังคาทะลุได้ เห็นจะสว่างเกินต้องการไป

ครั้นจัดแจงข้างในห้องเสร็จแล้ว ตาคนนั้นก็ออกมาข้างนอก บอกกับชายหนุ่มว่า "เข้าไปในห้องนี้ซี"

ชายหนุ่มก็เข้าไปตามคำของตาคนนั้น พวกเราก็จะเฮตามเข้าไปบ้าง แต่ตาคนนั้นห้ามไว้ว่า "อย่าเข้าไป...อย่าเข้าไป เข้าไปไม่ได้ อยู่ข้างนอกนี่เถอะ ประเดี๋ยวก็เห็นดอกอย่ากลัวไปเลย"

พวกเราก็อยู่ข้างนอกห้องกับตาคนนั้น ตาคนนั้นก็ปิดประตูขัดสายยูข้างนอกเสีย แล้วร้องกำชับชายหนุ่มว่า "ระวังตัวหนาคอยดูเถอะ หน่อยก็จะรีบกลัวเสียแต่แรกล่ะจะไม่ได้เห็นอะไร ?"

ว่าเท่านั้นแล้วแกก็อ่านมนต์ *(ต่างว่า)* ดังนี้

"วิฟ เอ คริกคิง น๊อยซ์ ธี. คอฟฟิน เบอตส์ อิตซ์ ลิด.
ธี เกรฟ อีซ โอเพน ทู. ธี สะเป็กเตอร์ ไครต์ :-
"ธี เกรฟ อีซ โอเพน. ธี เกรฟ อีซ โอเพน."
เอ คริกคิง น๊อยซ์ อีซ เฮอด. อีซ เฮอด ;
ธี คอฟฟิน ลิต อีซ เบอซต์ แอ๊ดอันเดอร์ :
เอ แฟนทอม ไสเซ็ซ ฟรอม อิตซ์ พริซิน เฮาซ์
แอนด์ สะเต็ป เอาต์ ออน ธี โคลด์. เว็ต กราซ"

เมื่อตาคนนั้นแกอ่านมนต์ดังนี้แล้ว พวกเราที่อยู่ข้างนอกคือตัวลุง

เป็นต้น ก็ตัวสั่นขนลุกไปทั้งตัว ต่างคนตางนิงมองดูตากันเลิกลักไปทั้งนั้น ตาคนนั้นนิ่งอยู่สักครู่หนึ่ง แล้วก็ร้องถามชายหนุ่มเข้าไปดังนี้

"เจ้าอยากจะเห็นนายตันเพื่อนของเจ้าที่ตายไปแล้ว แลที่ฝังอยู่ในป่าช้านี้นั้น เขามาละ เจ้าเห็นอะไรบ้างหรือยัง ?"

"ยังไม่เห็นอะไรดอก" ชายหนุ่มร้องตอบออกมาจากในห้องดูเสียงใสไม่มีตกอกตกใจอะไรเลย ? "อ้อ ! เห็น...เห็นอะไรมันเป็นรูปขาวโผล่เท่อขึ้นมาจากพื้นริมหน้าต่างนั่นแน่ะ ดูเป็นก้อนเมฆขาวอยู่ข้างนั้นไม่เห็นเป็นอะไรเข้า ?"

พวกเรายิ่งกลัวหนักเข้า ดูเหมือนจะยิ่งกว่าเห็นผีเองเสียอีก ด้วยชายหนุ่มข้างในห้องเขาก็เสียงใสดีอยู่ ต่างคนเราก็ต่างจ้องดูตาคนนั้นไม่กระพริบตาเลย แกก็กลับถามเข้าไปอีกว่า "เจ้ากลัวหรือยังละ ?"

"ไม่กลัวดอก ไม่เห็นมีอะไรน่ากลัวเลยนี่" เสียงชายหนุ่มข้างในร้องตอบออกมา

ตาคนนั้นก็กระทืบเท้า ๓ ครั้ง แล้วอ่านมนต์อีก *(ต่างว่า)* ดังนี้

"ธี ไวต์ แฟนทอม มูฟซ์. ธี ไวต์ แฟนทอม มูฟซ์
แอนด์ เชกซ์ ธี แดมบ์ ฟรอม ฮีซ แฮ
แอนด์ เชกซ์ ธี แดมบ์ ฟรอม ฮีซ ครีนยิง เชราด์"

พวกเราก็ตกใจอยู่อย่างเก่า ดูเหมือนหายใจไม่ใคร่ออกทีเดียว บางคนกลับหอบ คือหายใจมากไปกว่าธรรมดา นี่แหละมนุษย์เรานี่ต่างคนก็ต่างมีกิริยากลัวต่าง ๆ กัน

"อย่างไร? เห็นอะไรบ้างเล่า?" ตาคนนั้นร้องถามเข้าไป

ชายหนุ่มตอบ "อ้ายรูปขาวนั่นมันสูงขึ้นมาอีก เป็นรูปเหมือนรูปคนแล้วละ มีผ้าคลุมหัวด้วย แต่ยังไม่เห็นปรากฏอะไรเข้า ยืนนิ่งอยู่ริมหน้าต่างที่มันโผลขึ้นมานั่นเอง"

ตาคนนั้น "กลัวหรือยังละ? จำนายตันได้หรือยัง ?"

ชายหนุ่ม "กลัวอะไร? จำที่ไหนได้ ไม่เห็นจริงสักหน่อย"

ตาคนนั้น "เกือบกลัวดอกกระมัง"

ชายหนุ่ม "ไม่เกือบหรอก ไม่เห็นจริงซีน่ะ"

ตาคนนั้น "ยังไม่เกือบก็คอยดูเถอะ ยังไม่ทันบอกว่าเกือบก็จะบอกว่ากลัวทีเดียวเสียอีก กลัวก็กลัวอยู่อย่างเดียวอย่าตกใจมากนักนา ตกใจมากเลยตายด้วย"

ว่าเท่านั้นแล้วตาคนนั้นก็อ่านมนต์ต่อไปอีก *(ต่างว่า)* ดังนี้

"ธี แฟนทอม เสด แอ๊ด ฮี โธ๊ซ ฟรอม ฮีซ เกรฟ :

"ไอ วิล แอพเพีย บีฟอ ไม เฟรนด์, แอนด์ ฮี วิล โนว์ มี, ฮี วิล โนว์ มี, ฮี วิล รีครไนซ์ ฮีซ เฟรนด์"'

"คราวนี้เห็นอะไรเล่า?" ตาคนนั้นถามชายหนุ่ม "จำนายตันได้หรือยัง?"

ชายหนุ่มตอบ "จำยังไม่ได้ดอก อ้ายตัวขาวนั่นมันเลื่อนไปเลื่อนมาแล้วละเข้ามาใกล้เข้าแล้ว...เข้าแล้ว...เข้าแล้ว ใกล้เข้ามาทุกที อ้าว! เลิกผ้าคลุมหัวแล้วละ อ้อ! นายตันจริง ๆ แหละจำได้ทีเดียว" เข้าไปข้างฝาแล้ว "อ้อ! เขียนชื่อ เขียนด้วยนิ้วมือทำไมเส้นแดงเล่า? เห็นจะเลือดกระมัง อ้าว! กลับหันหน้ามาทางนี้แล้ว'

"กลัวหรือยังล่ะ?" ตาคนนั้นถาม

"ยังไม่กลัวดอก" ชายหนุ่มร้องตอบ เสียงเครือลงไปมาก "ที่พูดมาแต่ก่อนดูเสียงแจ่มใสดูเหมือนไม่กลัวเลย" คราวนี้ดูเสียงกลัวเข้าบ้างแล้ว แต่เป็นคนใจกล้ายังไม่รับเท่านั้นเอง พวกเราข้างนอกนั้นพูดไม่ออกทีเดียว ดูเหมือนเกือบจะหลับตาอยู่แล้ว

คราวนี้ตาคนนั้นโบกมือไปมา ตบมือ ๓ ทีแล้วกลับโบกมืออีก ดูทำท่าน่ากลัวแท้ ๆ สักครู่หนึ่งแกก็อ่านมนต์อีก *(ต่างว่า)* ดังนี้

"ธี แฟนทอม เสด ทู ธี ยัง แมน :

"คัม โคลเซอร์, คัม โคลเซอร์ ไม เฟรนด์,

กีฟมี ยัวแฮนด์, แอนด์ พุด ยัง ฟิงเกรอซ์ โซ วอม

อินทู ไม โคลด์ แคลมมี วันซ์-

ไอ วอนต์ ทู ทัช ยู, ไม เฟรนด์, ไม เฟรนด์."

"อย่างไรบ้างเล่าคราวนี้?" ตาคนนั้นร้องถามเข้าไป ชายหนุ่มตะโกนเสียงสั่นตอบออกมา "เดินเรื่อยเข้ามาแล้ว ใกล้เข้ามาแล้ว...ใกล้เข้ามาแล้ว...ใกล้เข้ามาแล้ว...ใกล้เข้ามาแล้ว จะเข้ามากวดเอาแล้ว...กวดเอาแล้ว ช่วยด้วย...ช่วยด้วย...ช่วยด้วย เปิดประตู เร็ว เปิดประตู"

"กลัวหรือยังละ?" ตาคนนั้นกลับถาม ยังไม่เปิดประตูให้

คราวนี้ไม่มีตอบ เสียงแต่เดินกันตึงตึงใหญ่ราวกะห้องจะพังไป พอเสียงนั้นหยุดลงก็มีเสียงกรนโครกคราก สักครู่ก็หยุดเงียบไป

ตาคนนั้นหันหน้ามาทางพวกเราแล้วพูดว่า "เห็นหรือไม่เห็น การ

ที่พนันกันฉันก็เป็นชนะละซี พวกท่านเข้าไปดูเถิด คงนอนสลบอยู่ข้างในหรือยังไรแหละ ? เห็นจะไม่เป็นไรดอก ท่านแก้ก็คงฟื้น ฉันจะไปละค่ำแล้ว" ว่าเท่านั้นแล้วตาคนนั้นก็กอบเงินที่กองอยู่กลางพื้นใส่ย่าม ออกสาวเท้าดุ่ม ๆ ไป

พวกเรายังไม่มีสติสมปฤาดีเลย ไม่รู้จักจะทำอะไรนอกจากมองตามตาคนนั้นไปจนลับตา ก็ขีดไม้ขีดไฟ ออกเปิดประตูเข้าไปในห้องพร้อมกัน *(ด้วยเราไม่กล้าจะเข้าไปคนเดียว ๒ คนได้)* เผอิญในย่ามตาคนเดินทางอีกคนหนึ่งมีได้ขยายออกมาเราก็จุดได้ขึ้นส่องดู พบชายหนุ่มคนนั้นนอนนิ่งอยู่ บนฝามีหนังสือเขียนด้วยเลือดว่า "นายต้น" ตัวใหญ่ทีเดียว

พวกเราก็ช่วยกันแก้ไขชายหนุ่มฟื้นขึ้นได้ แต่ยังง่วงโงกเงกชอบกลนั่งก็ไม่ใคร่ตรงตัว เราก็ไปหาน้ำมาให้ล้างหน้าล้างตาเสร็จแล้ว จึ่งดูค่อยยังชั่วขึ้น เขาเที่ยวเหลียวดูที่ทางแลหน้าตาพวกเรา แล้วถามว่า

"นี่อะไรกันยะ นี่ทำไมฉันมาอยู่ที่นี่ ?"

"พุทโธ่ ! พ่อคุณเอ๋ย !! ถูกผีมันทำเสียออกปนปี้จนจำอะไรก็ไม่ได้น่าประหลาดจริง เห็นจะเป็นด้วยสลบไปน่ะเอง" พากเราก็เล่าเรื่องให้เขาฟังตลอดตั้งแต่ต้นจนปลาย แต่เขาไม่ใคร่เข้าใจถนัด

ด้วยเขากลับบอกเราว่า "ฉันจำได้ราง ๆ เหมือนฝัน โปรดเล่าอีกทีเถิด"

พวกเราก็เล่าซ้ำอีก คราวนี้เขาจำได้ตลอดทีเดียว กลับตาขวางขบฟันโกรธตาคนนั้นเสียเต็มที

"อ้ายตานั่นไปไหนยะ ?" เขาถาม

พวกเราก็ชี้ทางให้

"อ้ายตาคนนี้ไม่ได้การ ต้องแก้แค้นให้ได้" ว่าเท่านั้นแล้ว ชายหนุ่มก็ฉวยไม้ตะพดอันใหญ่ที่เขาถือมา ออกวิ่งตามตาคนนั้นไปจี๋ทีเดียว

"คราวนี้ถึงคราวพวกเราเองละซี ตาคนนั้นกับชายหนุ่มก็ไปหมดแล้ว จะไปฆ่าแกงกันฉันใดเราก็รู้ไม่ได้เลย แลถึงต่อมาก็หาได้ทราบข่าวไม่ คนอื่น ๆ ที่พบกันวันนั้นภายหลับมาก็ยังพบกันบ้างคราวหนึ่ง ๒ คราวทุกคน แต่ตาคนนั้นกับชายหนุ่มนั้นไม่ได้พบปะหน้าตาอีกเลย ในเวลานั้นเป็นเวลาดึกประมาณ ๒ ทุ่มเศษแล้ว พวกเราก็โจษกันคนละคำ ๒ คำ บางคนก็ได้สติว่า "อะไรแน่หนอ!" ประเดี๋ยวก็ต่างคนแยกกันไป บางคนที่มาคนเดียวแลที่ไม่ได้สติ เห็นจะนึกกลัวผีตัวสั่นไปตามทางเป็นแน่

"นี่แหละหลาน เรื่องผีที่ลุงเคยพบเห็นมาน่ะมันเป็นอย่างนี้แหละ เจ้าจะเห็นเป็นอย่างไร ?"

หลานเล็กขนลุกซ่าไปทั้งตัว "ก็คุณลุงเห็นมาออกอย่างนั้นแล้วยังไม่เชื่ออีกหรือขอรับ ?"

ลุง "ก็ลุงมาตรองไม่เห็นจริงน่ะซี ถึงไม่เชื่อ"

หลานใหญ่ "ทำไมคุณลุงถึงไม่เห็นจริงเล่าขอรับ ?"

ลุง "ก็เจ้าจำเรื่องที่ลุงเล่านี้ได้หรือไม่ได้เล่า ?"

หลานใหญ่ "จำได้ขอรับ"

ลุง "จำได้ก็ไปตรึกตรองเอาเองเถิดซี ลุงได้ว่าไว้แต่แรกแล้วว่าจะไม่อธิบายให้เจ้า เจ้าจะต้องไปคิดดูเอง ลุงจะไม่อธิบายที่ลุงว่าไว้นั้น"

หลานใหญ่ "ผมตรึกตรองไม่ออกนี่ขอรับ ที่อ้ายข้ออ้ายเซียนมันว่าผีหลอกน่ะจะว่ามันหลอกผม ไม่ใช่ผีหลอกมันก็เอาเถอะเป็นได้ แต่ว่านี่คุณลุงก็เห็นเองอะไรเองทั้งนั้น ทำไมคุณลุงถึงไม่เชื่อตัวคุณลุงเองเล่าขอรับ ?"

ลุง "ใครว่า ลุงบอกว่าลุงเห็นผีเองเมื่อไรเล่า ?"

หลานใหญ่ "ก็ไหนคุณลุงว่า 'คุณลุงก็อยู่นั่นด้วยเล่าขอรับ' คนอื่นก็หลายคนมิใช่แต่ตัวคุณลุงคนเดียวเมื่อไร ?"

ลุง "ถึงอยู่นั่น ก็ลุงบอกแล้วว่าลุงตรึกตรองไม่เห็นจริงลุงจึงไม่เชื่อ"

หลานใหญ่ "ก็ทำไมถึงไม่เห็นจริงเล่าขอรับ ?"

ลุง "นี่ลุงบอกว่าจะไม่บอกแล้ว ทำไมมาซักอีก ? เจ้าจำเรื่องที่ลุงเล่าก็ได้แล้ว เจ้าต้องไปคิดเอาเอง จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ทั้ง ๒ ทาง"

หลาน "ก็ผมเชื่อนี่ขอรับ"

ลุง "เชื่อก็เชื่อเถิดซี ตามใจเจ้า จำแต่เรื่องไว้แล้วคิดดูบ่อย ๆ ว่า **'อะไรแน่หนอ !'** ก็แล้วกัน"

อากาศธาตุ[๑]

เรื่องที่หนึ่ง เล่นกับเด็ก

เด็ก ๔ คนเห็นตาขี้เมาเดินอยู่ที่สนามนั้นตรงเข้าไปล้อ ตบมือของตัวบอกกับเพื่อนว่า "ช้างตกน้ำมันมานี่ตัวละโว้ย" วิ่งแต้ตามกันออกกลุ้มไป

ผู้ใหญ่ขี้เมาตาเขียวโกรธใหญ่ว่า "อ้ายเด็กพวกนี้มันเป็นอย่างไรนี่หวา? มันถึงมาล้อกูในที่นี้ได้"

เด็กเต้นวิ่งไปวิ่งมา ท้าซวน "ต่อยกันหรือ ? "

ผู้ใหญ่แอ่นอกทำท่าโกรธ "เอาซิหวา" วิ่งไล่กันออกรอบ ๆ ฝุ่นเป็นควันกลุ้มในที่นั้น ท้าว่า "ต่อยกันหรือ ? "

เด็กวิ่งพลางท้าต่อยพลางวางกันออกเหะ เสียงอึงใหญ่ พวกที่มาดูวิ่งวัวพากันมาดูให้ออกแน่นไป

ผู้ใหญ่ท้า "ต่อยกันหรือ ? "

เด็ก "แกถอดเสื้อยืดออกเสียก่อนซิ ถ้าแกไม่ถอดเสื้อยืดฉันไม่สู้แกเป็นแน่" ล้อพลางกำหมัดแต้ทั้ง ๔ คน เดินเรียงกันอยู่ในที่นั้นเป็นหมู่ ๆ

ผู้ใหญ่โกรธอดรนทนไม่ได้ยกแขนขึ้นถอดเสื้อยืดนั้นขึ้นไปปิดหน้า เด็กตรงเข้าไปทั้ง ๔ คนต่อยได้บ้าง เอาอิฐโขกถูกที่หน้าบ้าง ผู้ใหญ่ล้มหน้าบวม

---

[๑] ไม่ปรากฏนามผู้เรียบเรียง, "เบ็ดเตล็ด : อากาศธาตุ, " **วชิรญาณ** ๔, ๔๘ (ตุลาคม ๑๑๗) : ๖๖ - ๗๑.

ศีรษะเจาะ

เด็กได้ทีวิ่งหนีเสียงเฮกราวใหญ่ เข้าตรอกวิ่งหายไปทั้ง ๔ คน

เรื่องที่สอง อยากได้เปล่า

นายกอพูด "อ้ายนี่คุณได้มาจากไหนหนา? ดีจริง ๆ ผมยังไม่เคยเห็นของใครมีเลย"

นายขอพูด "ไม้เพ็ดนะหรือขอรับ? ผมได้มาจากเมืองลาว มันอยู่ตามใต้ดิน ผมให้เขาขุดมา"

นายกอพูด "ดีหนาขอรับ ผมเห็นเข้าออกหยอดเต็มที ผมไม่เคยเห็นของใครมีเลย ราคาสักอันละเท่าไรนะ?"

นายขอพูด "คุณอยากได้หรือผมจะให้บ้าง ผมจ้างเขาขุดมาอันละ ๓ บาท"

นายกอพูด "ก็อยากได้อยู่ขอรับ ถ้าคุณจะให้เปล่า ๆ ละก็" *(นายกอเป็นคนตระหนี่)*

นายขอพูด "คุณจะเอาของผมเปล่านะหรือ? ได้ซีจะเป็นอะไรไป เงินทองผมไม่เอาก็ได้"

นายกอพูด "ผมก็จะเอาเปล่า ๆ น่ะซีขอรับ"

นายขอพูด "เอาเปล่า ๆ ก็เอาไปซี จะต้องมาขอมาแขทำไมล่ะ?"

ถาม "เออ! ทายว่านายกอได้ไม้เพ็ดไปหรือเปล่า?"

ตอบ "จะได้จะแต้อะไร? จะเอาของเขาเปล่า ๆ เขาก็ให้เปล่า มันก็เป็นอากาศธาตุไปเท่านั้น"

เรื่องที่สาม โคมลอย

นายขอพูด "เออ! ได้ยินเขาพูดกันว่าจะทำโคมลอย...โคมลอยได้ยินไหม?"

นายงอพูด "เออ! เขาจะมีที่ไหนนะคุณ? รู้ละก็บอกผมบ้างซีผมจะได้ไปดู"

นายขอพูด "เพราะผมไม่รู้ว่าจะมีที่ไหนนะซีขอรับจึ่งได้มาถาม

คุณ"

นายงอพู "เออ ! ผมสงสัยแท้อ้ายโคมทั้งใบหรือตะเกียงทั้งตะเกียงมันจะลอยไปได้หรือ ? หรืออย่างที่เขาเอาขึ้นรอกแขวน"

ถาม "ใครว่านายงอเขาโง่หรือฉลาด ?"

ตอบ "เขาก็ฉลาดแกมโง่มากน่ะซี"

เรื่องที่สี่ ไม่ปดหรือ

นายกอพูด "ใครว่าบางคนละก็พูดไม่มีปดนั้นไม่จริงเลย"

นายขอพูด "เขาก็พูดปดบ้างดอก แต่เขาแก้ตัวว่าได้เงินได้ทองเขาถึงจะปด"

นายกอพูด "เชื่อผมเถอะถึงไม่ได้เงินได้ทองก็ปด ผมได้เห็นกว่าพันคนแล้ว"

นายขอพูด "มันกระไร...กระไรอยู่นะ ไม่ได้เงินได้ทองเขาจะปดทำไม ?"

นายกอพูด "เออ ! นั่นคุณไปไหนมาจึ่งเดินทางนี้ สบายดีดอกหรือ ?"

นายขอพูด "เปล่าขอรับไปหาเขาที่โน่นมาหน่อย สบายดีดอกขอรับ"

นายกอพูด "คำว่า 'เปล่า' ขึ้นต้นแปลว่า 'ไม่ได้ไปไหน ?' แล้วลงท้ายว่า 'ไปโน่นหน่อย' อย่างนี้จะเรียกว่าได้เงินจึ่งปดหรือ ? กับคำว่า 'สบายดี' เรารู้อยู่ว่าแกถูกขโมยจะว่าสบายอย่างไร ?"

ถาม "อย่างนี้จะเรียกว่าปดไหม ?"

ตอบ "ไม่ปดหรอกแต่เขาว่าขี้หก"

เรื่องที่ห้า ลูกพระยา

เรื่องจริงลูกพระยาคนหนึ่งลงเรือเมล์จะไปกรุงเก่า[๑] กับบ่าวคนหนึ่ง แต่งตัวภาคภูมิแต่เสบียงอาหารไม่ได้ตระเตรียมไป เป็นแต่เอาข้าวสุกกับปลาทู หมู

---

[๑]ชื่อเรียกเมืองหลวงของไทยในอดีต คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน

หวานห่อใบตองใส่ในกระเป๋าหนังให้บ่าวหิ้วไป เพราะคะเนว่าจะกินมื้อเดียว เผอิญไปพบตาแก่เจ้ากรรมเขาแอบกระซิบกระซาบกับบ่าวถามว่า "นั่นท่านเป็นลูกใคร ? "

บ่าวก็เอ่ยพงศาวดารให้ฟังว่า "เป็นลูกพระยาตายได้ใส่โกศ ปู่ท่านก็เป็นเจ้าพระยามั่งมีเงินทองมาก"

เมื่อบ่าวพูดกับตาแก่อยู่นั้นได้ยินหมด ตานี้ต่างคนเขาก็เรียก 'คุณ' พูด 'ขอรับละคะ' ไป

พอถึงเวลาเขาจะกินข้าวกันก็กินไม่ได้เพราะเป็นลูกพระยาใส่โกศหลานเจ้าพระยา เสบียงอาหารที่จะกินไม่สมควร ก็เลยกินไม่ได้ สู้อดไปจนถึงกรุงเก่า อ้ายเสบียงอาหารที่มีไปนั้น พ่อฉุยบ่าวก็กินคนเดียวสบายใจเฉิบหน่อย... หน่อย

เรื่องที่หก อาจารย์ไม่ได้สอน

พ่อพูด "เจ้าหนูมานี่แน่ะ พ่อจะปรึกษาอะไรสักหน่อย เจ้าก็เป็นนักร่ำนักเรียน"

ลูกถาม "จะปรึกษาอะไรลูกนะพ่อ ? "

พ่อพูด "พ่อนึกว่าพ่อจะปลูกเรือนอีกสักหลังหนึ่ง จะเอาเป็นเรือนขัดแตะถือปูน ข้างล่างก่ออัด"[๑]

ลูกพูด "ไม่ได้ละพ่อ...ไม่ได้ละพ่อ ขโมยหมู่นี้มันชุมนัก มันจะเอาเสียหมดดอก"

พ่อพูด "มันจะเอาอะไรเสียหมดลูก เรือนทั้งห้องมันจะถอนเอาไปเสียก็ตามเถิด พ่อประกันว่ามันคงถอนเอาไปไม่ได้ดอก"

ลูกพูด "ไม่ใช่นะพ่อ เรือนน่ะมันเอาไม่ได้ดอก มันจะเอาอัฐที่พ่อก่อนะไปหมด เพราะตั้งแต่ลูกเกิดมาก็ไม่เคยได้ยินใครเขาเอาอัฐก่อใต้ถุนเรือนเลย"

พ่อพูด "เจ้านี่ยังโง่มาก ไม่ใช่เอาอัฐที่เขาแลกกันไปก่อดอกลูก เขาเอาอิฐดอกก่อแล้วทาปูนนั่นแหละ เขาเรียกว่า 'ก่ออิฐเก่า' ที่จริงไม่ใช่เอาอัฐก่ออะไรเสียแรงเป็นนักร่ำนักเรียน คำเท่านี้ก็ไม่เข้าใจด้วย"

---

[๑] ความตรงนี้น่าจะเป็น "อิฐ" แต่ผู้เรียบเรียงประสงค์จะหมายถึงวัสดุที่นำมาอัดแน่น ทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่าเป็น "อัฐ" *(เงิน)*

ลูกพูด "ก็อาจารย์ท่านไม่ได้สอนนี่ ลูกจะรู้ได้ที่ไหน ?"

พ่อพูด "ก็กินข้าวน่ะอาจารย์เขาสอนหรือเปล่าเล่า ลูกทำไมจึ่งกินเป็น ?"

ลูกพูด "ก็กินข้าวนะพ่อ แม่สอนฉันให้กินแต่เด็กอย่างไรละพ่อ เพราะฉะนั้นอาจารย์เห็นว่าฉันกินเป็นแล้วจึ่งไม่สอน"

พ่อพูด "ก็เจ้าไปเที่ยวโรงผู้หญิง ขโมยเงินพ่อนั้นใครสอนเจ้า ทำไมเจ้าจึ่งเที่ยวเป็น ทำเป็น ขโมยเงินพ่อเป็น ?"

ลูกนิ่งอยู่สักครู่แล้วตอบว่า "อ้ายการพรรณนี้ก็เป็นเองน่ะซีพ่อ จะต้องให้ใครสอนเล่า ?"

พ่อพูด "อย่างนั้นเขาจะว่าอาจารย์เขาไม่สอนทำไมละ เป็นเองทั้งไม่ได้หรือ ?"

ลูกพูด "ถ้าอย่างนั้นคนก็ดีหมดโลกนะซีพ่อ"

อ่านหนังสือจีน[๑]

นิทานเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ยินมาแต่**จมื่นวิชิตไชยศักดาวุธ**ว่าไม่ช้านานนักประมาณในสิบแปดสิบเก้าปี[๒]แล้วมา มีชายผู้หนึ่งชอบอ่านหนังสือเรื่องพงศาวดารจีนอย่างเอกนั่งอ่านนอนอ่านไปทีเดียวไม่ใคร่หยุด จนจำได้แทบทุกเรื่อง กระบวนกลอุบายในเรื่องจีนนั้นเข้าจับในอัธยาศัยดุจน้ำซาที่จับป่าน เป็นปุ่มปมฉะนั้น

อยู่มาวันหนึ่งเวลาบ่ายชายผู้นั้นอยู่คนเดียว ส่วนบุตรภรยาข้าทาสไปกิจธุระ ก็ปิดประตูเรือนไว้ เข้าไปนอนเอามือก่ายหน้าผากตรองอะไรต่ออะไรอยู่คนเดียว มีชายเพื่อนรักคนหนึ่งระลึกถึงจึงมาหา หมายว่าจะพูดจาอะไรกันเล่นตามสบาย ชายเพื่อนเดินขึ้นไปบนนอกชานเป็นประตูเรือนปิดอยู่ ก็คิดว่าเพื่อนจะนอนหลับหรือไปไหนอย่างไรไม่แจ้ง? ครั้นจะเรียกร้องก็มีความเกรงใจ จึ่งคิดว่าเราคอยอยู่สักครู่หนึ่งถ้าช้านักจึ่งจะกลับไป

ชายผู้นั้นก็เอามือไพล่หลัง เดินไปเดินมาอยู่บนนอกชาน เดิน ๆ แล้วก็แหงนดูไปสูง ๆ บ้างโดยธรรมดา ชายเจ้าของเรือนได้ยินเสียงกระดานกระเทือนก็ค่อยเดินย่องออกมามองดู ตามช่องฝาเห็นชายเพื่อนเดินไปมาแหงนดูบนหลังคาเรือน จึ่งคิดว่า "เพื่อนเราขึ้นมาเดินแหงนมองดูหลังคาแลเดินไปมาไม่หยุด เช่นนี้

---

[๑] หลวงวินิจวิทยาการ, "นิทานสุภาสิต : บทที่ ๔ เรื่องอ่านหนังสือจีน," **วชิรญาณวิเศษ** ๕, ๔๘ (๑๔ กันยายน ๑๐๙) : ๕๖๖ - ๕๖๗.

[๒] คือ ๑๘ - ๑๙ ปี

ที่จะคิดหาอุบายประทุษร้ายเราด้วยเหตุลักขโมยอะไรอย่างหนึ่งเป็นมั่นคง คิดสงสัยจึ่งไม่เปิดประตูรับ ชายเพื่อนเห็นข้านักก็กลับไป

อยู่มาวันหนึ่งชายเพื่อนมาหาอีก ก็เผอิญเจ้าของเรือนปิดประตูอยู่เช่นครั้งก่อน ชายเพื่อนจึ่งคิดว่า "เรามาหา ๒ ครั้งเข้านี่แล้ว วันนี้จะต้องรอคอยอยู่ให้พบสักหน่อย" ก็เดินไปเดินมา ครั้นเมื่อยขาก็ลงนั่งเอามือกอดเข่าอยู่บนนอกชาน

ฝ่ายเจ้าของเรือนเดินออกมามองดูตามช่องฝา เห็นเพื่อนมานั่งกอดเข่าอยู่ ก็นึกว่า "อามันคิดร้ายเราจริงแล้ว วานซืนนี้เดินตรอง มาวันนี้ลงนั่งกอดเข่าตรองก็จะคิดเล่นใหญ่เสียแล้วคบไม่ได้ เลยไม่เปิดประตูรับกลับไปนอนเฉยเสีย เพื่อนเห็นนานนักก็กลับไป

วันหนึ่งไปพบเพื่อนคนนี้เข้าที่อื่น เพื่อนก็ตรงเข้ามาพูดด้วยว่า "ข้าพเจ้าไปหาท่านต้องคอยอยู่ ๒ ครั้งก็ไม่พบ เพื่อนอยู่หรือไปข้างไหน?"

ชายเจ้าของเรือนเห็นเป็นอุบายไปอีก ทำหน้าบึ้งๆ ตอบแต่ว่าไม่อยู่ แล้วเดินหนีหน้าไป เพื่อนมาคิดว่า "นี่อะไรกันหนอ? เขาจึ่งไม่พูดด้วยเราเช่นแต่ก่อน" ก็เลยแตกร้าวกัน

ภายหลังชายที่อ่านหนังสือจีนมาก แลสติไม่ดีนั้นจะพูดกับใครก็ให้คิดเห็นเป็นอุบายไปหมด ฟังเขาพูดอย่างนั้น ต้องด้วยอุบายอย่างนั้น คิดวุ่นไปจนเพื่อนฝูงออกระอาใจ ไม่มีใครไปมาหาสู่ กิตติศัพท์นั้นแพร่งพราย จึ่งได้ทราบต่อมาดังนี้

⊙ กลอุบายรู้ไว้เผื่อ อับจน
ทุกข์ยากควรกอบกล เกี่ยงแท้
ใช่เหตุสายหาผล ผิดพวก พ้องพ่อ
สติยึดหนองแม้ ขาดแล้วหลงฉงน ฯ

"ต้นฉบับเขียนว่า "กิติศรับท์"

อิล่อยป้อยแอ[๑]

จะไม่รับแต่งก็ไม่ได้ ด้วยวิก[๒]นี้ยังไม่มีสมาชิกคนไหนท่านรับ เพราะเมื่อตกลงกันสิมันเร็ววันจวนแจกำหนดส่งต้นฉบับลงพิมพ์เสียแล้ว ถ้าไม่มีเรื่องแปลกประหลาดลงฉบับแรกหรือ? ก็ดูโหว่ไป ทั้งจะได้เป็นแผนสำหรับท่านที่ยังไม่สู้เข้าใจกันด้วย เอาเถอะยังมีเวลาอีกหลายวันดอก ตรองหาเรื่องให้ชอบมาพากลไปก่อนก็เห็นจะได้

อยู่จริงละท่านกำหนดจะให้ส่งวันที่หก เรารับมาแต่วันที่สาม มัวโอ้เอ้...โอ้เอ้อยู่เถอะ วันนี้สิย่างเข้าวันที่ห้าแล้ว ยังไม่ได้เริ่มสักนิด เพราะยังมืดตื้อไม่รู้ว่าจะวางเรื่องอย่างไรดี จะตรองจะแต่งเสียเมื่อ ๒ วันก่อนก็จะดี นี่มัวไปเพลินการอื่น ๆ เสีย อ่า ! ไม่เป็นไรดอกหนา เราเคยเขียนวันเดียวก็แล้ว กะอีหนังสือ ๒ หน้าเท่านี้ แต่ยิ่งกว่านี่ยังไม่ยั่นเลย หรือรีบเสียให้แล้ว ในวันนี้ก็พันทุกข์พันร้อน แต่ไม่รู้ว่าจะเอาเรื่องอะไรนี่หนา เถอะตรองเสียอีกคืนหนึ่งให้พออกพอใจเถอะ ร้อนรี้ร้อนรนไปไหนหรือนี่? พรุ่งนี้ลุกขึ้นจ้ำเสียแต่เช้า ส่งบ่าย ๆ ก็ทันมีถม

ตายจริงวันนี้วันที่หกแล้ว ไม่มีใครปลุกด้วยดูสิ เอ้า ! บ่าย ๒ โมงแล้ว พึ่งตื่นเดี๋ยวนี้เอง ถ้ารู้ว่าจะแต่งเรื่องอย่างไรละ? ประเดี๋ยวก็แล้ว นี่ขัดแต่ทาง

---

[๑] พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ *(พระองค์เจ้าวรรรรเนาการ เมื่อครั้งทรงตำรงพระอิสริยยศพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิประพันธ์พงศ์ ต้นสกุล "วรรรรณ")*. **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๒ (๙ พฤศจิกายน ๑๓๒) : ๒๑ - ๒๓.

[๒] week สัปดาห์

จะเอาอย่างไรดีหนอ? กินข้าวเสียก่อนเถอะเรา อิ่มหมีพีมันแล้ว พุ้ย ๆ เสียเดี๋ยวเดียวก็สิ้นธุระ

เอาเถอะเออ! แขกเขามาหา หมายจะพูดกับเขาคำ ๒ คำ ก็ไถลเลยไปจนบ่าย ๔ โมง จนเสมียนหอพระสมุดเขามาเตือนแล้วนี่ ต้องผัดเขาไปยามหนึ่งเข้าวังละจะแวะเอาไปส่งทีเดียว อ้ายหนังสือหรือก็ยังไม่ได้แต่ง ฮื้อ! จะเอาท่าทางเป็นอย่างไร? ก็ไม่มีตัวอย่างตัวโคน ท่านว่าจะแต่งเป็นนิทานเบ็ดเตล็ดหรือชักทำเนียบเรื่องราวแลยกคำสอนเป็นสุภาษิต หรืออย่างไร...อย่างไรก็ได้ทั้งนั้นแล้วแต่ใจสุดแต่ลงท้ายให้มันสมเหตุสมผลกะอีเรื่อง**อิล่อยป้อยแอ** ที่ท่านเตรียมมาให้แล้วเป็นใช้ได้ ถึงอย่างนั้นก็ยังคิดไม่ออก จะเล่านิยายก็ไม่รู้ว่าจะเอาเรื่องอะไรดี เถอะไปขี่รถเที่ยวเล่นเสียหน่อย บ่าย ๆ สบาย ๆ ดีจะได้นึกเรื่องไปตามทาง กลับมาเขียนแล้วก็ส่งหอพระสมุดเขาทีเดียว

เอ! เกือบ ๒ ทุ่มแล้ว กลับมานึกอะไรก็ไม่ออกสักชิ้น มัวไปแวะพูดอยู่กะเขาเสียนี่ แต่จะทำอย่างไรได้? เพื่อนฝูงไปพบปะกันเข้าเขาชวนให้หยุดกินน้ำร้อนน้ำชา จะขัดเขามันก็อย่างไรอยู่ พูด ๆ มันก็เลยเรื่อยไป แต่ไม่เป็นไรยังทันดอก อย่างช้าราวเกือบ ๔ ทุ่มถึงเข้าไปก็ได้ หิวข้าวถูกรถเขย่ากลับมาถึงบ้านอ่อนเปลี้ยกินข้าวเสียก่อนเห็นจะดี ขืนทรมาทรกรรม[๑]แต่งหนังสือก็เห็นจะไม่ไหว ไม่เหมือนการอื่น บทไม่สะดวกใจแล้วรีดอย่างไรก็ไม่ออก?

เอ๋อ! นั่นนาฬิกาตีเก้าหรือนั่น? หา! ยังงั้นเจียวหรือนี่? อะไรกินข้าวคุยกันเพลินไปเป็นชั่วโมงกว่าเทียวหรือ? ต้องรีบไปอาบน้ำอาบท่าให้โปร่งอกโปร่งใจละกลับมาเขียนทีเดียว อะไรมิอะไรก็ปล่อยแก้ขัดไปทีหนึ่งเถิด มันจะถึงเวลากำหนดของท่านเสียแล้ว เสมอตัวดีกว่าเสียให้ท่านติเตียนได้

เอาเรื่องอะไรดีหนอ! **อิล่อยป้อยแอ**นี่มันเป็นความประพฤติไม่ดีนี่นะ ไม่ทำละอย่าทำเสียเลย ทำละต้องทำจริง ๆ จัง ๆ เอาให้ลุให้แล้ว ฮือ...ฮือ! ขยับเห็นเงาราง ๆ ละเฮ้ แต่มันก็ไม่ดีที่เราจะแต่งนิทานเปรียบ จืดมะร่าช่าใคร ๆ ก็นึกโดนกันหมด อย่างเรื่องแอ่นกระแจะที่เคยได้ลงวชิรญาณมาแต่ก่อนแล้ว หรือ

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ทาระมาทาระกรรม" คำว่า "ทรมาทรกรรม" เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ทนทุกข์ทรมานไม่รู้จักจบสิ้น *(อย่างยืดเยื้อ)*

เอาอย่างนี่เถิดดีดอกกระมัง แต่งโคลงพรรณนาอาการของ**พระสุริยามรินทร์**ที่เพียบแปล้ด้วยฤทธิ์อิล่อยป้อยแอ ปล่อยให้กรุงเสียแก่อ้ายพม่าข้าศึก ครั้งก่อนพระเจ้าอังวะชื่อ**มางลอง** ยกมาเป็นทัพกษัตริย์เสียอีก ถึงแก่ล้อมกรุงทวารวดีก็ยังทำไมไทยไม่ได้ ด้วยอาศัยความเข้มแข็งของ**ขุนหลวงหาวัด** กรุงแตกเพราะศึกพม่าครั้งหลัง ก็เป็นแต่ทัพ**โปสุพลา**ขุนนางเท่านั้นเอง กรุงเสียมิได้เสียเพราะศรีอยุธยาสิ้นคนดี เพราะถ้าฉะนั้นแล้วไหนเลยไทยเราทั้งหลายจะได้อยู่เห็นหน้ากันรุ่งเรืองอยู่ในบ้านเกิดเมืองนอนของเราถึงทุกวันนี้เล่า?

พระราชพงศาวดารบอกให้เรารู้ว่า "**ขุนหลวงขี้เร้อน**ดำรัสใช้ให้พระยากลาโหมออกไปเจรจาความเมืองต่ออ้ายพม่าว่าพม่ากับไทยเป็นไมตรีกันอยู่ดีดี เหตุใดจึ่งยกรี้พลมาย่ำยี อ้ายพม่ามันก็พูดโมโลโมเก[๑] พาสรีพาลขวางไปต่าง ๆ ครั้นได้ทรงฟังรับสั่งว่า "อ้ายพม่าว่าเอาเปล่าเปล่า ! " เท่านั้นแล้วก็เสด็จขึ้น ไม่จัดการให้สมกับเหตุที่ศึกมาติดพระนคร หรือเมื่อเหลือไม้เหลือมือแล้วก็ไม่น่าน้อยใจเลย แต่ก็ยืดยาวเอามะพร้าวห้าวมาขายสวน ใคร ๆ ท่านอ่านพงศาวดารท่านก็ทราบอยู่แล้ว

อาการของมันอย่างไรน่ะ? **อิล่อยป้อยแอ**นี่ต้องตรองดูทีก่อน มีขี้เกียจสัก ๒๐ ส่วน มีซา ๆ สัก ๓๐ ส่วน มีเหลวไหลหลงลืมประมาณถึง ๒๓ ส่วน มีทะเยอทะยานไม่เกิน ๓ ส่วนครึ่ง ร้อนรี้ร้อนรนไม่ถึงครึ่งส่วน มีเผลอ ๆ เพลิน ๆ สัก ๓๐ ส่วนเศษ ๆ มีนิสัยทาส ๑๕ ส่วนเต็ม ผสมกันเข้าพอครบร้อยส่วน ก็พอปั้นเป็นตัวอิล่อยป้อยแอได้ที่ทีเดียว

เออ ! แต่คำนี้ ดูเหมือนเป็นศัพท์กำเนิดจากผู้หญิง แลเป็นอาการของสตรีมากกว่าบุรุษ ถ้ามีในพวกผู้ชายก็ผู้ดีมากกว่าไพร่ ที่มีในพวกไพร่ก็ทาสมากกว่าพลเรือน คนแก่มากกว่าหนุ่มแลสาว แต่อ้ายจำพวกมนุษย์ขี้ยาแลมันอุดมนัก

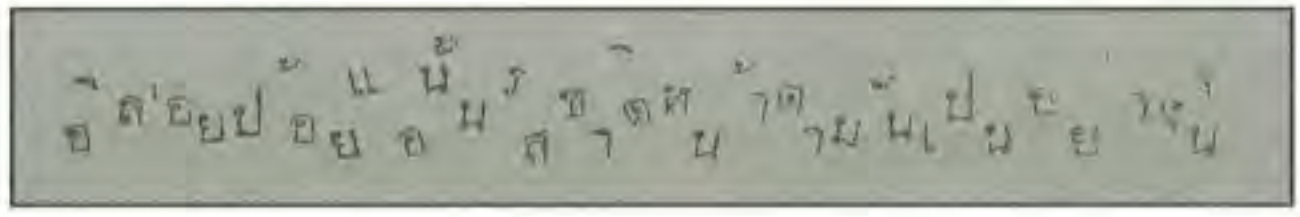
จะหาดีได้บ้างหรือไม่? ความประพฤติเช่นนี้? เปล่า มีบ้างก็มีโดยเคราะห์ ที่เหมือนใครคอยจะทำร้าย รู้ว่าจะไปที่นั่นเวลานั้น มัวอิล่อยป้อยแอไปคลาดนัดถัดเวลารอดไปได้ เท่ากะลมหอบ แต่โทษนั้นอนันตัง ที่สุดถึงจะผลาญชาติเสียได้ทีเดียว

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "โปโลโมเก"

มัวคิดเหลิงเพลินไปเสีย เวลาเกือบ ๔ ทุ่มเสียแล้ว ยังไม่รู้ว่าจะแต่งเรื่องอะไรดีอีก หรือไปนั่งข้างเฉลียง? เดือนหงายๆ ใจคอโปร่งๆ สบายดี อ่าย! ไม่ละน่ะ ไม่ลุกจากโต๊ะเขียนหนังสือละทีนี้ ถ้าไม่สำเร็จเป็นไรเป็นไป เพราะเราอิล่อยป้อยแอเองถึงไม่รู้แล้วไม่รู้รอด

อ๊ะพุทโธ่! พุทถัง! คิดออกแล้วไม่ใช่อื่นใช่ไกลไม่ต้องวุ่นต้องวาย จดอ้ายเรื่องอิดออดวิตกวิจาร[๒]ของเรานี่เองส่งไปก็แล้วกัน อิล่อยป้อยแอพอทีเดียว รีบๆ เขียนส่งไป เชิญสมาชิกท่านดูท่านจะได้เห็นว่า

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ม่าย"

[๒] เขียนได้ทั้ง "วิจาร" และ "วิจารณ์"

อีกทึกกระเทียมดอง แลวุ่นวายขายปลาส้ม[๑]

เดิมมีเจ๊กไหหลำเป็นพ่อค้า ไปรับกระเทียมดอง ๑๐๐ ไหมาจาก **จุ้นจู๋**นายเรือสำเภา นายเรือสำเภาพึ่งมาแต่ซัวเถาใหม่ๆ เอาบรรทุกเรือมาแจวเร่ขายตามลำคลองเหล่าหน้าบ้านแขกกลิงค์[๒]

ยังมีโต๊ะแขกก็เป็นพ่อค้าไปรับปะลาคาบิสี *(ปลาร้าปลาส้ม)* ๕๐๐ ไหมาจากชุราคัน **นายเรือปินิส**เอาบรรทุกเรือพายเร่ขายตามลำคลองหน้าบ้านแขกกลิงค์ พอเวลาบ่าย ๔ โมงเจ๊กไหหลำเห็นเรือโต๊ะแขกพายตรงรี่เข้ามา เจ๊กไหหลำตกใจไม่รู้ว่าโต๊ะแขกจะมาดีมาร้ายประการใด ทั้งกลัวเรือจะโดนกัน ไหกระเทียมดองในเรือของตัวจะแตกเสียไปด้วย ก็ยกมือขวักไขว่โบกไปโบกมาปากก็ร้องอีกทึก[๓] ขึ้นว่า "เชียฮ้อ...เชียฮ้อ[๔] อ้า" *(พายดีดีชี้)*

แขกสำคัญใจว่า "เจ๊กกลัวเรือเราจะโดนเรือตัว อย่าเลยเราจะเย้าเจ๊กนี้เล่น" จึ่งยกมือขึ้นทำขวักไขว่ให้ที ประดุจให้เจ๊กหลีกไปบ้าง ปากก็ร้องเป็น

---

[๑] ขุนสุนทรมลายู, "อีกระทึกระเทียมดอง แลวุ่นวายขายปลาส้ม," **วชิรญาณวิเศษ** ๙, ๓๖ (๕ กรกฎาคม ๑๓๓) : ๔๒๗ - ๔๒๙.

[๒] ต้นฉบับเขียนว่า "กลิง" คำว่า "กลิงค์" หมายถึง ชาวอินเดียใต้พวกหนึ่งซึ่งมาจากแคว้นกลิงคราษฎร์ มีผิวดำ อาจเรียกพวกนี้ว่า "กะเลิง" ก็ได้

[๓] ต้นฉบับเขียนว่า "อีกระทึก" คำ "อีกทึก" อ่านว่า อีก - กะ - ทึก หมายถึง อื้ออึง ครึกโครม

[๔] คำจีนแต้จิ๋วจะออกเสียงว่า "เฉี่ยฮ่อ"

ภาษาแขกขึ้นว่า "ชาคา...ชาคา" *(ระวัง ๆ)* ส่วนมือก็คัดหัวเรือ[๑]ตรงเรือเจ๊กเข้าไป เรือแขกก็โดนเรือเจ๊กเข้า หัวเรือก็กระทบไหกระเทียมเจ๊กกลิ้งไปและแจวท้ายเรือเจ๊กก็ป้ายเอาไหปะลาคาบิลิ *(ปลาร้าปลาส้ม)* ของแขกแตกไปก็ร้องอีกทีกขึ้น ปรารถนาจะแก้ตัวว่า "อาไนเถาโอยโต้หลงอ้า อาโต้แข็ก หลายเที่ยวโค้ยซึ่งเถาอั๊วขื่อ" *(เจ้าคุณจำช่วยด้วย เจ้าโต๊ะแขก มาแย่งชิงเอากระเทียมดองฉันไป)*

ฝ่ายแขกก็ทำร้องวุ่นวายขึ้นบ้างว่า "ยาตวาน อาจินา มะรำปัสอัน ปะลาคาบิลิ สะฮายาคี" *(นายจำ เจ้าเจ๊กมาแย่งชิงเอาปลาร้าปลาส้มฉันไป)*

และเจ๊กกับแขกต่างก็ทุ่มเถียงอีกทีกวุ่นวาย เสียงโลเล ๆ ออกแซ่ไปทั้งคลอง พวกโต๊ะกลิงค์แลเขมรก็ไม่รู้ว่า "เจ๊กกับแขกจะรับมือกันหรือ? หรือเจ๊กกับแขกทำกลอุบายซัวเอี๋ยมฟกัดกันจะปล้นบ้านของตัว? หรือแขกกับเจ๊กจะลวงขายกระเทียมดอง ปลาร้าปลาส้มก็ไม่รู้? จึ่งพากันไปถามดู

โต๊ะกลิงค์ว่า "ซันในภุคเน็อ ชาบะดึก แข็กคะนินละ" *(อีกทีกอะไรกันออกแซ่หนวกหูนัก)*

และเขมรก็ถามว่า "ต้าฮึงสะเอ็ยขะเนีย? ทลองน๊ะ" *(แซ่อะไรกัน? หนวกหูนัก)*

แขกเห็นพวกกลิงค์เขมรพากันมาพูดกรอกแกรก[๒]...กรอกแกรกไม่รู้ว่าเขาว่ากระไร?ก็เลยบอกขายปลาร้าปลาส้มต่อไป พวกชาวบ้านชาวเรือก็มาตอมซื้อปลาร้าปลาส้ม แขกสาละวน[๓]วุ่นวาย เพราะไหนจะหยิบปลาร้าปลาส้มขาย ไหนจะบอกราคา ไหนจะฟังเขาต่อตาม ไหนจะยกปลาร้าปลาส้มขายให้เขาไป ไหนจะรับเงินค้าราคาปากก็ทะเลาะวุ่นวายกับเจ๊กไป

เขาถามกันว่า "นั่นแขกเขาทำอะไรดูออกวุ่น?"

เขาตอบกันว่า "แขกเขาวุ่นวายขายปลาส้มเขา"

แล้วพูดกันว่า "ช่างขายดิบขายดี ประเดี๋ยวประดำว[๔]ก็หมด"

---

[๑]ต้นฉบับเขียนว่า "ศีรษะเรือ" ทุกแห่ง

[๒]ต้นฉบับเขียนว่า "กรือกแกร็ก"

[๓]ต้นฉบับเขียนว่า "สารวน" คำว่า "สาละวน" เป็นคำกริยา หมายถึง กังวลอยู่ วุ่นวายอยู่ด้วยกิจธุระเฉพาะอย่าง

[๔]ต้นฉบับเขียนว่า "ประจำย" คำว่า "ประเดี๋ยวประดำว" เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ชั่วครู่ชั่วยาม

ฝ่ายเจ๊กโกรธเต็มทีเพราจะขายบ้างก็ไม่ได้ ได้ยินแขกพูดเป็นทีอยู่แต่ที่จริงแขกอยากให้เจ๊กขายได้บ้าง พูดออกไปโดยเสียงดัง ๆ เป็นเสียงกระซาก ๆ ว่า "ชุวาลล๊ะบะลีล๊ะ *(ขายน่ะ ซื้อน่ะ)* ดังนี้

เจ้าเจ๊กก็จะขาย แต่ฝ่ายผู้ซื้อสำคัญใจว่า "แขกพูดประชดท้าทายเจ๊ก ถ้าเราขืนซื้อลงไปก็คงจะเกิดความเป็นแน่ กระเทียมดองมีแต่เท่านี้เมื่อไร ที่อื่นมีถมไป"

เขาก็ไม่ซื้อกระเทียมดองเจ๊ก เจ๊กโกรธแขกเต็มที ก็ว่าแก่แขกอีกทีกขึ้นว่า "อาโต๊ะแข็กหมายโบ๊ยซึ่งเถาอั๊ว" *(เจ้าแขกห้ามไม่ให้ซื้อกระเทียมดองฉัน)*

โต๊ะแขกก็ว่า "สะฮายา สโร๊ะบลี" *(ฉันใช้ให้ซื้อ เขาไม่ซื้อเอง)*

โปลิศน้ำมาปะเข้าเห็นเจ๊กกับแขกลอยเรือเถียงกันอยู่กลางคลอง เรือแพเขาจะเดินก็ไม่ได้ โปลิศก็จับเอาเจ๊กกับแขกไปส่งยังนายโปลิศ นายโปลิศถามว่า "อะไรกัน ?"

เจ๊กกับแขกก็ชิงกันพูดวุ่นวายอีกทีกขึ้นพร้อม ๆ กันเป็นภาษาเจ๊กว่า "อาโต๊ะแข็กหมายโบ๊ยซึ่งเถาอั๊ว" *(แขกห้ามไม่ให้ซื้อกระเทียมดองฉัน)*

ข้างแขกก็ว่า "สฮะยาสุโร๊ะบลีบาวังชะโระจีนา" *(ฉันใช้ให้ซื้อกระเทียมดองเจ๊ก)*

นายโปลิศก็ไม่ได้ความชัดเพราะมันพูดแซ่พร้อม ๆ กัน ? นายโปลิศถามใหม่ว่า "กระไรกัน ? "

พอเจ๊กพูดขึ้นยังไม่สิ้นคำ แขกพูดสอดขึ้นบ้าง ถ้าแขกพูดขึ้นเจ๊กก็พูดสอดขึ้น ถ้าเจ๊กพูดขึ้นแขกก็พูดสอดขึ้น เสียงออกแซ่อยู่แต่อย่างนั้นร่ำไป จนไม่ได้ความว่ากระไร ? เห็นเจ๊กชี้ที่กระเทียมดอง

โปลิศรู้จึ่งเล่าให้นายฟังว่า "เจ๊กจะขายกระเทียมดองให้ผู้มีซื้อ[๑] แขกห้ามไม่ให้ซื้อให้ขาย"

นายโปลิศจึงถามว่า "แขกเป็นนายเจ๊กหรือเปล่า ? "

เจ๊กว่า "เปล่า"

"กระเทียมดองในเรือเจ๊กนั้นของแขกด้วยหรือเปล่า ? "

แขกแลเจ๊กก็ว่า "เปล่า"

---

[๑] ต้นฉบับเขียนว่า "ให้ผู้มีซื่อ"

แขกว่า "แขกใช้ให้ขาย" แต่ว่านั้นเสียงดังไป

เจ้าผู้ซื้อกับเจ๊กสำคัญว่าแขกว่าดัง ๆ ว่า "ซื้อซี้ ขายซี้"

เช่นนี้เป็นคำท้าทาย เพราะคำที่ว่านั้นแขกทำตาขึงด้วย เขาก็ไม่ซื้อกระเทียมดองเจ๊ก

แต่ฝ่ายนายโปลิศเห็นกิริยาแขกจะพูดจาก็ทำหน้าตาขึงขังเป็นธรรมดาอยู่ จะว่าแขกห้ามตามเจ๊กก็ไม่ถนัด นายโปลิศก็นิ่งอยู่ เจ๊กขยับพูดขึ้น แขกก็พูดสอดขึ้นบ้างเสียงออกแซ่ นายโปลิศรำคาญหูก็เดินขึ้นไปบนบ้าน

พวกโปลิศลูกแถวพากันถามว่า "เจ๊กมันอีกทีกอะไรของมัน ? "

นายตอบว่า "มันอีกทีกกระเทียมดองมัน"

ชาวเรือชาวแพชาวบ้านร้านตลาดก็ตอนเอาเสียงนายโปลิศว่า "อีกทีกกระเทียมดอง"

ก็เอาไปโจษกันต่อ ๆ ไปว่า "อีกทีกกระเทียมดอง...อีกทีกกระเทียมดอง" ติดมาจนทุกวันนี้

ถ้าการอันใดเกิดขึ้นไม่ได้ศัพท์ก็มักพูดกันว่า "อีกทีกกระเทียมดอง" ถ้าการอันใดมีทำอยู่อย่างหนึ่งแล้ว แลมีการแทรกขึ้นอีกหลายเรื่องหลายราวดังนี้ มักพูดกันว่า "วุ่นวายขายปลาสัม"

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

www.literatureandhistory.go.th

พิมพ์ที่บริษัทยูเนี่ยนอุลตร้าไวโอเรต จำกัด

ที่อยู่ ๕๕๐/๘๙ ถนนสุทธิสารวินิจฉัย แขวงสามเสนนอก เขตสุทธิสาร

กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

อีเมล์ union1print@hotmail.com

โทรศัพท์ ๐๒-๑๑๕๖-๔๓๑ โทรสาร ๐๒-๑๑๕๖-๔๓๑

